

21/D

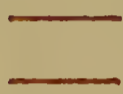

825

JAC. AUGUSTI
T H U A N I
HISTORIARUM
S U I T E M P O R I S

T O M U S S E X T U S .

LIB. CXXIV.
CICIOC.

CXXXVIII.
CICIOCVII.

I T E M

NIC. RIGALTII De rebus Galliae Lib. III.

CICIOCVII.

CICIOCX.

H E N R I C U S I V .

L O N D I N I

Excudi curavit SAMUEL BUCKLEY

M D C C X X X I I I .

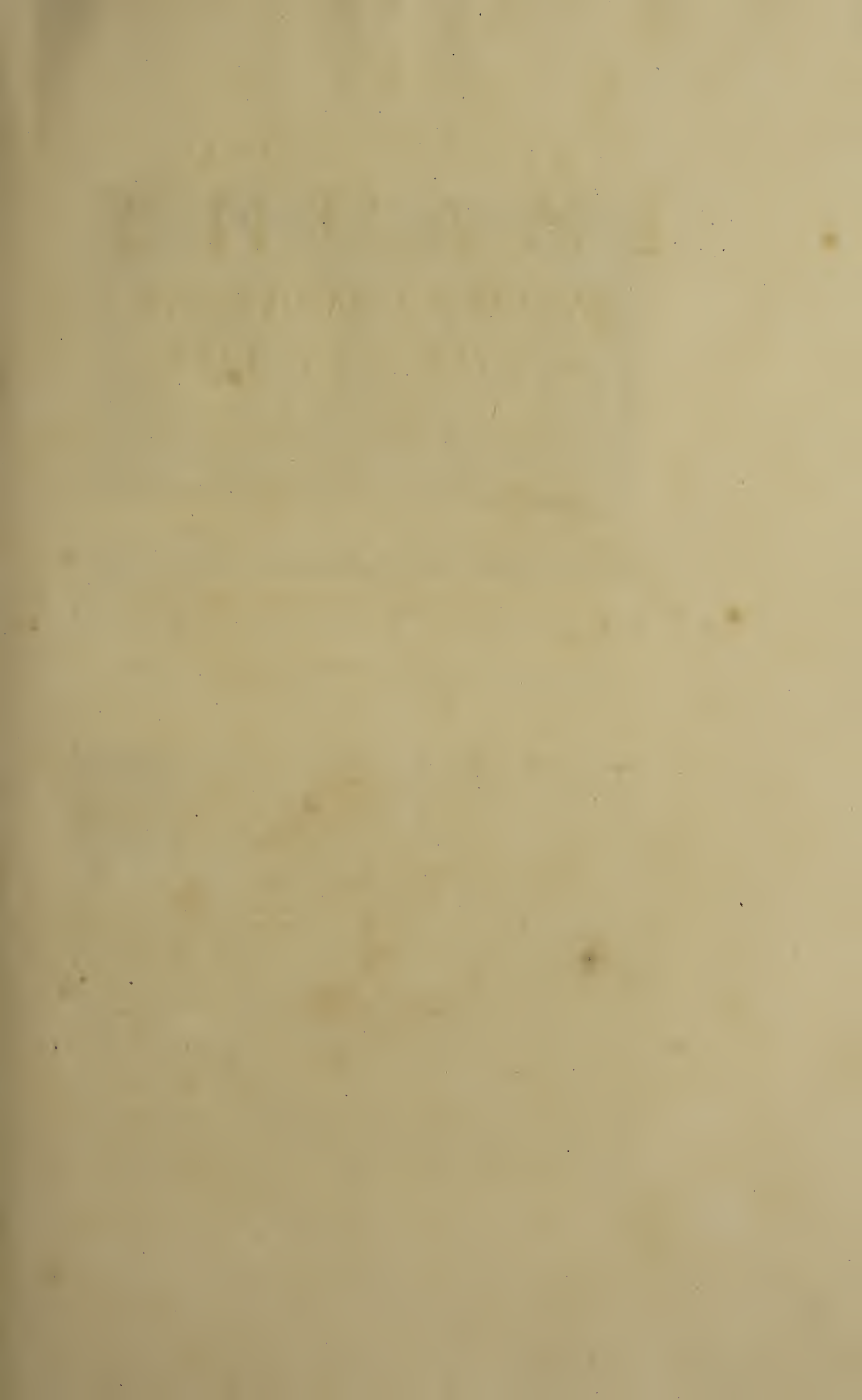
THE
MUSEUM
OF
THE
CITY OF
WELLINGTON

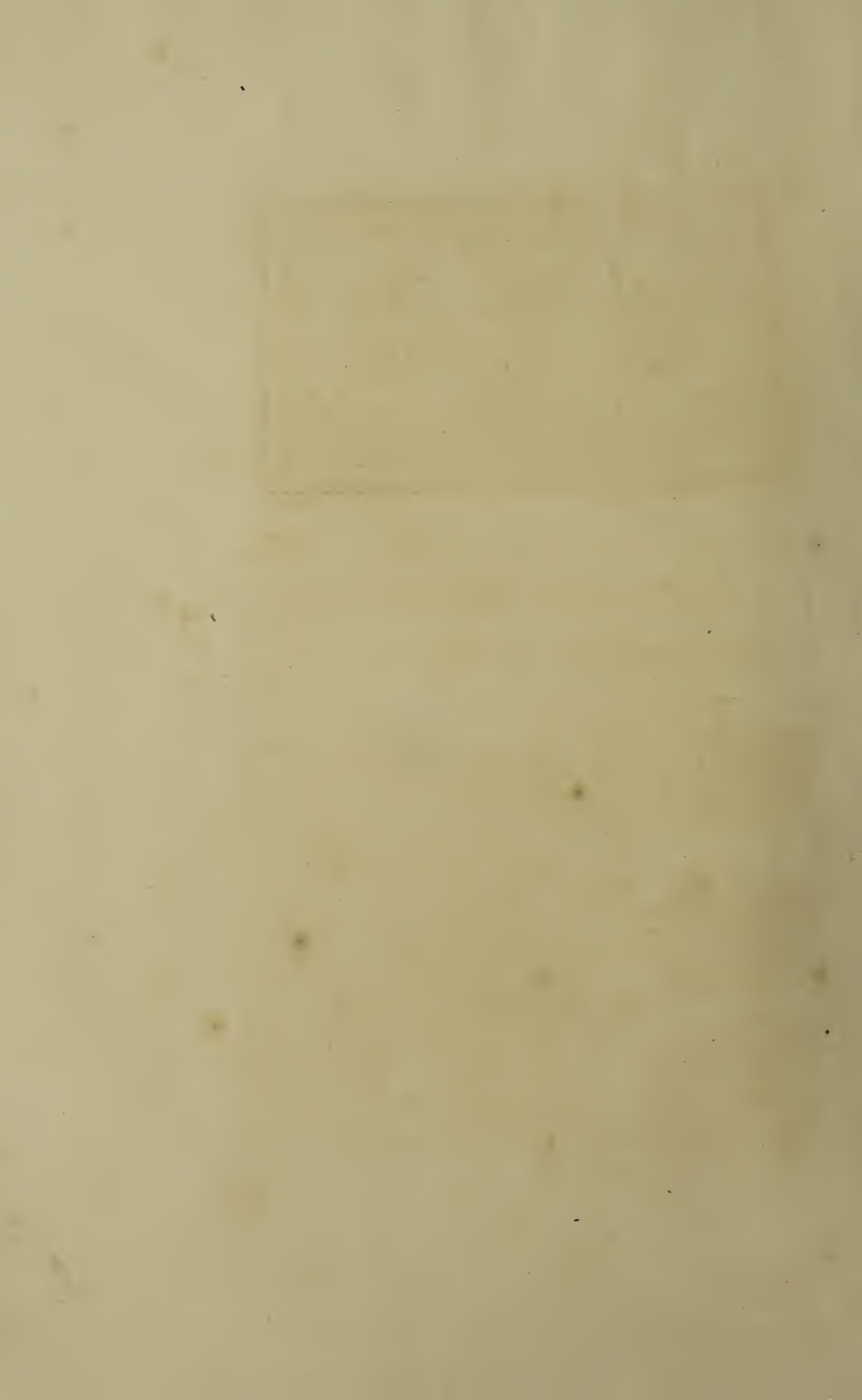
1877

1877

THE
MUSEUM OF THE
CITY OF WELLINGTON
1877

B. Baron fecit.

JACOBI AUGUSTI THUANI
 HISTORIARUM SUI TEMPORIS
 LIBER CENTESIMUS VICESIMUS QUARTUS.

E P I T O M E.

SAECULARIS annus Romae magna frequentia celebratur. Henricus Barrensis dux Romam profectus, ut absolutionem contracti cum Katharina regis sorore matrimonii, a pontifice obtineret. II. Obitus cardinalium Georgii Ratzivilii, Laur. Priuli, Inici Davali Arragonii, Lud. Madrucii, Petri Dezae, And. Austrii. III. In Belgio miles perniciose tumultuatur. Wachendonca trans Rhenum cum arce a Mauritio capta. Novesum irrito conatu tentatum. Colloquium inter Elisabetham et Archiduces de pace propositum nullo successu. IV. Caroli Breauteii infelix cum Silvae-ducis praesidiariis congressus. V. Mauritius Crepacordium capit. Ad Santandream munitionem posita castra VII Kal. Apr. et VIII Eid. Maias deditio facta. Rursus tentatum cum Ordinibus colloquium nullo successu. Circa Limburgum tumultuatur miles. Mauritius classem in Zelandia instruit, ut Ostendae, quam Albertum obsessurum sciebat, subveniret. Philippina munitio deditur. Frustra Brugenses sollicitati. Mauritianae naves a Spinolae triremibus superatae. Munitiones ab Hispanis circa Ostendam structae. Albertina dedita Mauritio. VI. Albertus cum Isabella Gandavum venit. Ad Neoportum a Mauritio posita castra. Snaskerka et Audenburgum Alberto deduntur. Inter Albertinos et Nassawianos acriter pugnatum. Cruenta de Hispanis victoria. VII. A Neoportus obsidione IX Kal. Sextil. discessum, ac postridie Claud. Burlota ictu scloppeti in capite accepto occubuit. Discessu Mauriti munitiones circa

Ostendam structae novo praesidio firmatae et lustratus exercitus. Ambrosius Landrianus Bruxellis ex morbo decessit. A Batavis in Scaldis aestuario Albertini male accepti. Aemilia Meursiae comitissa decedit, et Mauritium in comitatu heredem instituit. VIII. Navigatio Batavarum navium in Indiam Orientalem ante triennium suscepta. Cerne insula, seu Mauritia, et ejus descriptio. Javae et in ea Tubani civitatis ac Moluccarum lustratio. Ascensionis insula in itinere lustrata. IX. Jacobo Scotorum regi a Joanne et Alexandro Ruvenis fratribus Gauriae comitibus paricidiali audacia, thesauri spe facta, illuditur. De iis ut paricidis supplicium sumptum. X. In Pannonia Pappensium praesidiariorum defectione magna clades accepta. A Schuartzzenburgo praesidiarii male mulctantur, variis et exquisitis suppliciis excarnificati. XI. Canisa a numerofo Turcorum exercitu obsessa. Mercurianus obsessis suppetias laturus aciem contra instruit, sed, Turcis vallo se tenentibus, et interclusa undique armona, ad extremum recedit. Hujus discessu infracti praesidiarii Paradisium praefectum ad deditionem compellunt. XII. Michael Wallachus contra Sigismundum Bathorium quasi Caesaris auspiciis ducit, et conferta diu ambigua pugna caedit, et Moldaviae magnam partem in potestatem redigit. XIII. Bastae instigatu Caesar ei tandem imperium abrogat. XIV. In Stiria Graecii Augustanae confessionis sociis libertas conveniendi omnino adempta.

EX AUCTORIBUS,

Caesare Campana, Joanne Parvo, Batavorum navigationibus, Cornelio Tacito, Relatione Gaurianae conjurationis a Jacobo Scotorum rege publicata, Hungaricis relationibus, Actis in Stiria publicatis.

LIBER CENTESIMUS VICESIMUS QUARTUS.

^a **A**ECULARIS hic vere annus, nec tamen is, in quo populus olim convenire jubebatur ad spectacula, quae nec spectavit quisquam nec spectaturus est, qualis a Bonifacio VIII ante CCC annos institutus est; sed melius sabbatici exemplo ad L primum annos a Clemente VI, deinde a Sixto IV, ut saepius rediret, ad XXV contractus, a Clemente VIII magna omnium nationum expectatione ac frequentia celebratus fuit. Kal. Jan. aperta Sancta Porta malleo aureo, insigni cardinalium, praefulum, oratorum principum, Italiae procerum ac populorum comitatu ac concursu. Tum loca sacra toto anno ad expiationem peccatorum lustrata; quosdam etiam Protestantibus principes ex ultima Germania celebritas excivit, qui mutato habitu, urbis hoc anno ornatum, et populorum undique confluentium frequentiam admirati sunt; in iisque Fridericus Wirtembergicus memoratur. Henricus ^b Barrensum dux, Lotaringiae ducis filius, eo quoque profectus est, ut absolutionem contracti cum Catharina regis sorore sectaria labe infecta matrimonii a pontifice in arcano peteret, ac deinceps cum ea consuecendi ad liberos suscipiendos libertatem ab eo obtineret. Nam morfu conscientiae, ita a Jesuitis instructus, attineri se dicebat, et longo jam tempore ob id ab ea secubuerat. Utrumque facile regii oratoris accedentibus precibus impetravit, votique compos domum reversus pristinam cum uxore, quam alioqui summe diligebat, consuetudinem repetiit. Rex sub id Carolus ^c Neovillum Allincurium Villaregii filium ad pontificem legavit, ut gratias pro sententia in matrimonii sui causa lata ageret, et de nova uxore ducenda ipsum consulere. Mutua gratulatione exceptus et auditus est; et cum placere consilium de Maria Francisci magni Etruriae ducis defuncti filia ostendisset pontifex, datum postea a rege ^d Sillerio oratori suo negotium, ut Florentiam profectus ea de re cum Ferdinando patruo ageret. Dum Romae esset Allincurius, Neapolis prorex Henricus Gusmanus ^e Olivarae comes insigni pompa cum uxore ac liberis ad urbem venit, tum ut anni expiatorii indulgentiis coram majore cum fructu participaret, tum ut pensionis annuae VIIIICIO unciarum auri pro regno Neapolitano praestationi praesens majorem dignationem conciliaret.

II. **U**T lactus et saeculari festivitate et hominum concursu, sic procerum aulae Romanae mortibus tristis hic annus fuit. Nam nusquam plures cardinales eodem anno mortui. Initium a Georgio Ratzivilio factum Nicolai Olicae ducis filio, viri de nomine Polono optime meriti ob adjunctam Livoniam et sedatas in ea provincia assiduas dissensiones, sicuti locis suis demonstravimus; qui quam Protestantium doctrinae addictus fuit, eamque, quantum in se erat, in Lithuania sua propagavit, tam filios majorum religionis retinentes habuit. Georgius autem episcopus Cracoviensis a Gregorio XIII in collegium cardinalium cooptatus, hoc anno incunte Romae ad Deum migravit. Eodem mense postridie Kal. Jan. Laurentius ^f Priulus variis apud Franciscum magnum Etruriae ducem, Philippum II Hispaniarum regem, Henricum III, nec non apud Gregorium XIII, legationibus summa cum prudentiae laude pro serenissima republica defunctus, postea

Venctorum

INTERPR. ^a Jubilé. ^b de Bar. ^c de Neufville S^r d'Allincour. ^d Brulart Sr de Sillery. ^e Olivarez. ^f Priuli.

CIOIO C.
HENRICUS IV.

CIO IO C. Venetorum patriarcha, mox cardinalis a Clemente VIII creatus, in patria placide in
HENRICUS IV. Deum obdormivit. Mense sequenti ^a Inicus Avalus Arragonius Vastii marchi-
onis filius a Pio IV cardinalis diaconus creatus, et postea episcopus ^b Portuensis, XI
Kal. Mart. Romae obiit; ut et Apr. proximo Ludovicus ^c Madruccius episcopus
Tusculanus, cum prius episcopatu Tridentino renunciasset, strenuus Philippicarum
rerum in illa aula propugnator, ad S. Onufrii sepultus. Demum Petrus Deza
Hispaniae suae protector, et episcopus ^d Albanus XI Kal. Sept. obiit, ad S. Lauren-
tium in Lucina depositus; et inde in Hispaniam transferendus. Annum clausit An-
dreas ^e Austrius Constantiae episcopus cardinalis, qui nuper summa Belgii praefectura per Alberti gentilis absentiam magna prudentiae et moderacionis cum lau-
de defunctus, cum ad participandam anni propitiatorii gratiam Romam profectus
esset, subito morbo correptus pridie Eid. Dec. vitam cum morte commutavit.

III. LAETITIAM et publicam imminuit tristis rerum Philippicarum in Belgio
successus; pro quo supplicationes Romae factae fuerant, quod bellum non tam adver-
sus rebelles, quam sectarios, ab Hispanis susceptum jactaretur. Principium a tumultu
praesidiariorum ^f Crepacordii et novae in insula Bommelensi ab Andrea cardinali
extractae munitionis fuit; qui in loco frigore, ventis, pluviis, et omnium rerum
penuria, damnato quasi expositi, stipendio deficiente disciplinam nullam servabant:
jamque late exemplum serpebat, ^g Hamontianis, qui superiore anno rebellaverant,
ceteris animos facientibus. Exemplo exemplum revincendum censebat Mendoza,
et severitate in contumaces vindicandum, et III tormenta ^h Trajecto ad Mosam, et
bis mille ⁱ Sequanos nuper a Marco Ria Varamboni marchione conductos, cum ali-
quot Germanis et Belgis selectis, quibus nihil debebatur, iis opponendos. Sed
dux suscipiendae expeditioni defuit, plerisque dissimulatione potius, quam exacta
disciplina, malum coercendum hoc rerum statu existimantibus, et exemplum exitia-
lis ad ^k Sichenum successus inter Italos et Hispanos in memoriam revocantibus.
Itaque omissum seditiosos oppugnandi consilium, qui jam ad bis mille pedites et
CXX equites excreverant. Inde occasionem oblatam, et quod frigus hieme illa
intensissimum esset, congelatis alte fluminibus, minime sibi e manibus eripi passus
est Mauritius ad omnes casus intentus. Itaque exeunte Januario CCC delectos
trans Rhenum mittit, qui ^l Wachtendoncam oppidum, quod a Friderici Bergensis
comitis praesidio tenebatur, astu interciperent. Per fossam glacie concretam facile
fuit enitentibus pomocrium superare, stationibus ad strepitum se minime commo-
ventibus; quippe quae crederent Hispanos esse, qui haud hinc longe juxta Strale-
nam confederant. In arce loci dominus erat Jo. ^m Gelenius cum xxx circiter de-
fensoribus, qui capto oppido statim ad Hermannum ⁿ Bergensem Friderici fratrem,
qui Ruremondacae erat, missio rei nuncio, antequam hostis vireis colligeret, subve-
niri sibi petiit. Sed superveniente Ludovico Nassovio cum bis mille peditibus et toto
equitatu, cui praeerat, speratae Hermannii suppetiae frustra fuere; et capta arce, cum
nihilominus ad interius propugnaculum Gelenius cum uxore et familia se contrax-
isset, et ad defensionem se paratum ostenderet, tandem vi a victore facta in potesta-
tem Nassovii venit. Vix Hispani, qui in proximo erant, periculum evaserunt, qui
omnibus locis circa infectis vix per ^o Sicambros incedentes Trajectum Mosae perve-
nerunt. Eodem tempore ^p Novesium irrito conatu a Mauritanis tentatum. Inte-
rea Albertus et Isabella infans cum Mendoza, ^q Aumalio, Arausionensi, Antuerpia
digressi

INTERPR. ^a Inigo Davalos d'Arragona, fils du Marquis del Guasto. ^b Eveque d'Ostia.
^c Madrucci eveque de Fiescati. ^d d'Alba. ^e Cardinal d'Austria eveque de Constance. ^f Forts de Creve-
coeur & de S. André. ^g Les mutinez qui avoient surpris Hamont au Liege, & y estoient. ^h Maestricht.
ⁱ Francs-Comtois. ^k Sichenen. ^l Wachtendonck. ^m De Ghelen. ⁿ Comte Vanden Berghe. ^o Gueldre.
^p Nuys. ^q le duc d'Aumale, & Philippe Guillaume prince d'Orange.

digressi in Flandriam descenderant, et ^aGandavi perhonorifice accepti Kal. Feb. Caesareos oratores, Carolo ^bNutzelio verba faciente, audiverunt. Post gratulationes solemneis pro felici ex Hispania reditu, ^cBerkae Rhenanae, quae ad Colonienfis septemviri ditionem pertinet, et ab Hispanis tenebatur, restitutio cum peteretur, Albertus actis Caesari fratri gratiis de restitutione se excusavit, facileque tenuit, cum Batavi se ab omni reconciliatione alienos ostenderent, cujus procurandae ergo praecipue illi venerant, ut restitutio in aliud tempus differretur. Gandavo, ^dTornacum, Insulam, ac postremo Regiacum Atrebatum, et Cameracum, cum toto aulico comitatu ad dicendum et accipiendum civitatum jusjurandum itum, grassante ubique militum tumultuantium malo. Ex novorum principum in Belgium adventus occasione de pace inter Anglos et Archiduces negotium retractatum est, et ab Elisabetha ^eEdmondus ad regem, ut se medium interponeret, missus, et inde ad Archiduces transire jussus. ^fVerichenus vicissim ab illis legatus; cumque de colloquio ^gBononiae in terra Francia celebrando convenisset, missis ab utraque parte delegatis ab archiduce Baltazare ^hZunica et Ferdinando Carillo obortis difficultatibus nihil agi potuit.

IV. SUB id res intervenit et casu detrimentosa et omine tristis. Carolus ⁱBreuteius in Caletis praenobili familia adolescens, ad ferociam strenuus, cum pacis pertaesus in Belgium Ordinibus militaturus cum ala equitum Gallorum se contulisset, ex ea occasione memorabilis duelli fortunam tentavit. ^kJacobo vicario ejus a ^lSilvae-ducis, cui Antonius ^mSchettus Grobbenduncanus praecerat, praesidiariis capto, et de pretio pro libertate sua Breuteium appellante; rescriptum est ab ipso, dolere Gallis, quod homines nullo pacto cum suis comparandi hanc de ipsis victoriam reportassent; se paratum cum duplo majore numero eorum certare, de victoria tam certum, quam cupide occasionem, si quando se in manus dabit, rei gerendae capturum. Literae a Breuteio subscriptae cum ad Grobbenduncanum, antequam Jacobo redderentur, ut fit, allatae essent, iis referatis ac lectis, cum contumeliam tantam non ferret, protinus ad Breuteium remittit, et conditionem non XL cum XX, sed pari numero, certandi accipit, locumque et diem condicit. Vix ab utriusque partis primariis ducibus impetratum, ut pugnandi copia fieret. Mauritius maxime rem dissuadebat, non convenire dictitans, tali dignitate juvenem; cujus virtus alia potiore fortuna inclarescere poterat, cum ignobilibus ac gregariis militibus, imo cum perfidis, et qui Fani ⁿGertrudis ante XII annos prodendi auctores fuerant, vitae periculum facere. Ii erant Gerardus et Antonius Abrahami fratres ^oLekerbitkeni vulgo dicti. Breuteius petebat, ut Grobbenduncanus ipse in partem certaminis veniret; verum ille se hac ratione excusavit, quod diceret, sibi liberum non esse, praecipuam Brabantiae urbem, cui cum summo imperio praecesset, injussu Archiducum deserere. Quod in ipso erat, hortatus suos ad rem fortiter pro decore Belgici nominis gerendam, cujus Deus illa die eos vindices esse voluerat, Non. Feb. emittit. Breuteius Fano Gertrudis, ubi hiemaverat, medio itinere confedit, adversarios opperiens; qui ubi in conspectum venerunt, cum ipse et Gerardus ex insignibus se agnovissent, admittis equis concurrunt, et prima scloppetorum displosione sternitur Gerardus, et mox Antonius frater cum duobus aliis: suffossus et Breuteii equus; sed alio consensu ad pugnam subito redit. Dispar sociorum cum Belgis congressus fuit, in quo

plures

INTERPR. ^aGand. ^bNutzel. ^cRhinberck. ^dTournay, Lille, Arras & Cambray. ^eEdmonds. ^fL'Audiencier Verreicken. ^gBoulogne. ^hde Zuniga & de Carillo. ⁱde Breauté du pays de Caux en Normandie. ^kJacques Devise. ^lBoisleduc. ^mSchetz Sr de Grobbendonck. ⁿGertruydenberg. ^oLekerbitken, Put. Leckerbeetgen, Met.

T O M. VI.

B

CIDIC.
HENRICUS IV.

plures Galli cecidere, equis fere occisis; tandemque Breauteius suffosso uno et altero equo in pedes lapsus, post obstinatum certamen a suis deseritur; graviter et ipse vulneratus. Post pugnam confectam capto vitam ademptam a victoribus prodidere Hispani: quod inter eos convenisset, ut ad alterutrius partis interuersionem sine spe gratiae pugnaretur. Qui res eas Ordinum, partibus addicti scripsere, aliter rem memorant; literas, quas a Breauteio scriptas dixi, minime certamini ab initio causam dedisse, sed Breauteii verbis maligne ac falso ad Belgas delatis provocationem a Grobbenduncano factam; cumque victores Silvam-ducis cum Breauteio captivo ac pretium pacto redirent, eum Gerardo et Antonio non comparentibus de illis socios interrogasse, cognitoque fratres in pugna cecidisse, irato vultu quaesivisse, Ecquid pluris Breauteii pecuniam, quam fortissimorum virorum sanguinem ab ipsis ultionem deposcentium facerent? ad quae verba pudore confusos milites Breauteium multis ictibus in Grobbenduncani conspectu confecisse. Galli in eo certamine XIII, Belgae V occubuerunt: et inclinata primum ad Gallos victoria mox mutavit, et Breauteium, alternante vices fortuna, a suis desertum pariter deseruit. Is Nicolai ^a Harlaei Sancii a nobis saepius commemorati filiam in uxorem duxerat, forma aeque ac moribus praestantem foeminam, ex eaque filium superstitem amplissimorum bonorum heredem reliquit. Porro illa vix vigesimum annum tunc egressa, cum multi illam ambirent, accedente ad moerorem ex viri fato conceptum, humanarum curarum taedio, solitariam vitam amplexa est, et in ^b Terefiarum nuper apud nos Lutetiae institutarum coenobio, quibus et grandem pecuniam ex dotalibus bonis erogavit, votum emisit. In motu perseverabant ^c Hamontiani, ad quos placandos missus Claudius ^d Burlota cum frustra fuisset, tandem XV Kal. Apr. cum iis transactum est, conventumque ut XIII mensium stipendia pedes, duplum eques acciperent, et quousque praesenti pecunia numerata esset, a ^e Quixada tribuno ^f Diestam in praesidium deducerentur.

V. A T Mauritius, qui pecuniae penuria in castris Albertinis laborari praecipue sciret, idque novis in dies motibus occasionem praebere, haud sibi defuit, coactumque quam citissime potuit, exercitum ^g Dordraci CC navibus imponit; et adverso Mosa ad ^h Crepacordium munitionem superiore anno a Mendoza captam, in qua praesidarios tumultuare intellexerat, contendit. Dum in itinere est, cccc ⁱ Sequanos auxiliareis a Mendoza missos caedit; quo ex casu tam male animati praesidarii occasionem cepere deditiois faciendae. Loci potens citra sanguinem Mauritius successum urget, et ad ^k Santandreanam munitionem inexpugnabilem alioqui creditam, in qua miles grassante ubique seditionis exemplo haud paulo melius animatus erat, VII Kal. Apr. castra ponit, constructis hinc inde summa arte ad ^l Mosam et Wahalim compluribus ^m propugnaculis, quorum VII ad ⁿ Hesselum vicum constructa de VII planetarum nominibus appellata sunt; et canali recto excavato, qui in Wahalim influens naveis per flumen in castra venienteis ab infesta obsessorum dispendione defendebat, cui propterea ^o Cruci S. Andreae nomen impositum. Apertus etiam pluribus locis agger aqua immissa; ita ut ab ea parte Brabantiae auxilia summitti non possent. His peragendis totus Aprilis insumptus, tantaque aquarum diluvio fuit, ut obsessis obsidentibusque acque noceret: nam vallum terra ubique restagnante duci non poterat. Itaque infesta utrinque tormentorum dispendione tantum res gesta, donec aquis recedentibus et sole solum indurante excavari terra coepit, et

agger

INTERPR. ^a De Harlay Sancy. ^b Carmelites. ^c les mutinez de Hamont. ^d la Bourlote. ^e Texeda. ^f Diest. ^g Dort. ^h Crevecœur. ⁱ Francs-Comtois. ^k Fort S. André. ^l la Meuse & le Wabal. ^m Redoutes. ⁿ Hessel. ^o la Croix S. André.

NOT. ⁱ Texeda. Il est ainsi nommé par Merten & Campana, desquels M. de Thou s'est servi en ce lieu, & personne ne l'appelle Quixada. Put.

agger strui ad eam partem, quae ^a Rossenium et Hervacardenam spectat, et propius ducto eo obsessi ad colloquium invitati. IV et III Non. Maias introducti ^b Uchtenbrochius Ultrajectinae legionis tribunus, et Jo. ^c Aa itidem tribunus: sed signo ex ^d Silva-ducis dato, quasi suppetiae propediem mittendae essent, colloquium aliquot dies intermissum. Interim promotus vallo, cum nulla auxiliorum promissorum spes relinqueretur, tandem delegati ab iis ad ^e Mauritium, qui ^f Alemi erat, missi, pro debitis stipendiis, cxxv cto florenorum ab Ordinibus promissa, quibus acceptis locum dedituri essent, certis legibus; inter quas praecipua erat, ne quid illis propterea, quasi munitionem pecunia accepta hosti prodidissent, improperari posset. Itaque cum Gallus quidam miles petulantia linguae abreptus per convitium eos proditores nominasset, statim Mauriti jussu vincetus, et ut de eo poenas arbitrio suo sumerent, praesidiariis deditus fuit. Id actum VIII Eid. Maias. Tertio post die cum egredierentur, cto cxxiv numerati sunt. Pars major in castris Mauriti mansit. Capta ^g Santandrcana arce, quae jactura non minoris ab Albertinis aestimata est, quam si Silva-ducis amissa esset, ac praesidio valido firmata; copiae in navis impositae in Flandriam, quo bellum eo anno transferri ab Ordinibus decretum erat, portantur. Conventus interea ab Alberto indictus Bruxellis celebratus est exeunte Aprili, in quo per Jo. Ricardotum quanta, ex rei pecuniariae penuria, provinciis Belgicis pericula impenderent, exemplis recentibus cum demonstrasset, ejus expediendae rationes urgebat; nec Ordines abnuebant, sed ante Batavorum voluntatem ultimam periclitari consultum ducebant. Igitur denuo tentata reconciliatio. Sed cum Ordines foederati, priusquam ad conditiones deveniretur, ante omnia exterum militem omnino dimitti, hoc est, Hispanos et Italos, et arces cunctas Belgarum fidei committi peterent, Albertus, qui nec in potestate id sua situm videret, et salva Philippi familiae suae Principis bona gratia concedi non posse minime ignoraret; causatus hoc agi libertatis publicae obtentu, ut sicuti ^h Gandensi pacificatione evenerat, exarmato Principe, cuncta arbitrio suo suscipere agerent ferrentque, teterrimamque tam in sacra, quam civili administratione confusionem inducerent, colloquium abruptit, et omnes ad bellum serio gerendum cogitationes convertit. Sed novi rursus motus per praesidia et in castris exorti non mediocriter ejus conatus retardarunt. Circa ⁱ Liniburgum cum ad ^k Carpenam arcem tumultuatum esset, unaque ^c Hispani in seditionis societatem venissent, vix tandem Ferdinandi ^l Lupi, qui praecrat, interventu res per totum Sextilem composita est. Missus et Jo. Jacobus ^m Bellijoci Comes Dieftam, qui militem ab excursionibus prohiberet, quibus scibat, ut rustici pecuniae collationem recusarent. Major ex castris ipsis motus fuit, propter viciniam grassante exemplo: nam ex Italis et Belgis praecipue ccc circiter equites et 100 pedites inter Gravam et ⁿ Venloam a signis discesserunt, et electum sibi ^o Gabrielem Brunorum Eugubinum constituerunt. Itaque contagionem veritus, ne plures se ad eos aggregarent, Ludovicus Velascus mature equitatum trans Mosam duxit. Ad eos deinde missus Philippus ^p Croius Sorae comes, et Augustinus Herrera Gandensis arcis praefectus, qui obtestationibus, minis, promissis tandem pervicerunt, ut ad officium redirent. Belgis ix mensium stipendia data; Italis, Hispanis, et Germanis omnium, quae debebantur, intra novem menseis exsolvendorum spes facta. Interea Mauritius classem bis mille octingentarum ^q navium per ^r Dordracum traductam ante ^s Walcherenam insulam infra ^t Rameccnam arcem statuit, ventum commodum opperiens, quo Ostendam subire posset; quo semper reflante veritus, ne longiore in eo loco

mora

INTERPR. ^a Rossen & Herwaerden. ^b Le Sr d'Uchtenbroeck. ^c Vander Aa. ^d Boisleduc. ^e le Comte Maurice de Nassau. ^f Alem. ^g Fort de S. André. ^h de Gand. ⁱ Limbourg. ^k Carpen. ^l Lopez. ^m Belgioioso. ⁿ Venlo. ^o Gabrielli Brunoro da Eugubio. ^p de Croy Comte de Solré. ^q Bateaux. ^r Dort. ^s Walcheren. ^t Rammekens.

CIDIO C. mora Albertus de consilio Ordinum certus exercitum in Flandriam, quam prior
HENRICUS IV. ingredi festinabat, reduceret; XIII Kal. Quintil. cum CIDIO navibus, aliis in statione
relictis, quae vento commodo Ostendam subsequerentur, vela facit, et sub vesperam
Biervlietam parvam in Flandrico tractu insulam appulit, haud longe a ^a Sasso, quod
est canalis Gandavo in mare labentis aestuarium, et inde Ernestum Nassovium cum
idoneo navium et bellatorum numero mittit, ut juxta Philippinam munitionem
excensionem faceret. Hispani, qui locum tenebant, conspecta classe post tormenti
icium displosum certis conditionibus discedunt. Postridie excensio copiarum eo in
loco facta, et omiſſis circumpositis ^b Patientiae et Isseni-aggeris propugnaculis ^c Phi-
lippina primis castris ^d Assenedam venit, et alteris ^e Echeloum municipium opificio
dives ad ^f Levam amnem; quod postridie quam ab eo discessum est, igne a milite
immisso conflagravit, rusticorum injurias ultum cunte, qui quosdam e suis pabulatum
egressos crudeliter maſtaverant, et ignominiose ocreatos ad arbores suspenderant.
Inde ad ^g Malum juxta ^h Brugas posita castra, spe concepta, ut urbes olim opulentae
et per continua bella attritae belli taedio tam vicinis Ordinum copiis rebellarent.
In eam rem scriptae a Mauritio ad Brugensibus et Gandensibus literae, quibus eos ad
libertatem capeſſendam et immane Hispanorum jugum excutiendum hortabantur.
Sed nihil aut literis aut internunciis profectum. Nam Brugenses haecenus liberi
praesidium ex ea occasione acceperunt, et rustici in oppida diffugientes agrum desertum
reliquerunt, ita ut miles in summa viatici et aliarum rerum penuria versaretur, cor-
ruptis ubique aquis, quas cum avide aestate jam adulta biberet, morbis gravibus
conflictabatur. Vento aspirante cum XL naves, quae commeatum portabant, III mi-
litaribus navibus eas deducuntibus, Ramecena solvissent, dum sparsae per mare
feruntur, Spinola cum triremibus, quas superiore anno ex mari Tyrrheno in Ocea-
num ad infestanda Belgii litora summa felicitate deduxerat, in tardius incedentibus
inveſtus XVIII ex illis cepit, et cum una ex militaribus, quam ⁱ Blankardus vir ad-
modum strenuus ducebat, congressus cum malis et antennis fractis, et perforata mul-
toties carina classiarios in extremam omnium rerum desperationem adduxisset, tamen
ad deditonem compellere non potuit, ipso Blankardo ex vulneribus semianimi
interminante, si vim ulterius facerent, fore ut injecto in pulverem nitratum igne
victores victique pari ruina opprimerentur. Itaque dimissa navis, quae ut erat quas-
sata, ^k Vliſſingam appulit, ubi postridie Blankardus interim mortuus pompa militari
classiariis funus deducuntibus tumultus fuit. Mauritius ad ^l Audenburgum jam
castra posuerat v Kal. Quintil. ab Hispanis desertum. ^m Snaskerka et Bredena muni-
tiones circum exstructae mox venienti patuerunt. Capta Bredenae IV tormenta;
cum quibus pars copiarum, in quibus Galli, Belgae, et Helvetii erant, Ostendam
missa, ut Albertinam munitionem obsideret; itemque ⁿ Isabellam et Grotenam,
quae juxta Ostendam in itinere ^o Neoportum euntibus in tumulis arenariis ab Hispanis
exstructae erant: nam iis captis Neoportum, quod expugnare in animo habebat,
commodius obsideri posse: biduo post tormentis admotis post acrem displosionem
sub meridiem Albertina Mauritio dedita. Eodem die a Joanne ^p Duivenvorda War-
montio Bataviae thalassiarca, qui cum IV navibus militaribus CL actuarias commeatu
onustas secum trahens solverat, circa ^q Slufas cum Spinolae triremibus pugnatum,
vento initio remittente; unde Spinola, qui remigio rem gerebat, prosperi successus
fiduciam ceperat. Sed vehementiore mox aura ingruente mutavit fortuna, et tri-
remes, quae oppugnabant, oppugnatae, vix se in tempore intra proximum canallem
recipere

INTERPR. ^a Sas de Gand. ^b forts de Patience & d'Issendik. ^c de la Philippine. ^d Assenede.
^e bourg d'Eeckeloo. ^f Liewe r. ^g Male. ^h Bruges. ⁱ le capitaine Blankart. ^k Flessingue. ^l Ouden-
burg. ^m Forts de Snaeskercke & Breedene. ⁿ Isabella & Grotendorst. ^o Nieuport. ^p de Duyvenvoorde
Sr de Warmont. ^q l'Escluse.

recipere potuerunt, infesta Batavarum navium dissplosione admodum quassatae; acciditque, ut icu tormenti catena, qua Turcus vinciebatur, fracta, ipse illaesus catenae adhuc annulum trahens saltu ex trireme in mare se dederit, et natatu ad Batavam navem incolumis pervenerit; cunctis casum stupentibus et homini parci aequum ducentibus, cui tam raro beneficio fortuna pepercisset.

CICIO C.

HENRICUS IV.

VI. AD famam hostilis in Flandriam exscensionis Albertus, qui adhuc Bruxellis erat, exercitum praemisera: primam aciem ducebant Ludovicus Velascus et Hieronymus Martinengus tribunus, in qua erant III expeditorum peditum militum CICIO, et CCC equites; quibus et aliquot alae accesserunt, ex ^a Trajecti ad Mosam praesidio, quas Ludovicus ^b Melzius ducebat. Sequebantur V CICIO peditum, et ICIO equites, et ICIOCCO pedites ex ^c seditionis, qui ^d Diestae erant. Eos ipse cum VIII tormentis et equitatu ac peditatu delecto subsequitur, ducta secum conjuge, ut ejus praesentia militi pugnaturis animos faceret; et in pervigilio S. Petri ^e Gandavum venit. Heic lustrato exercitu, in quo plerique ex seditionis, plures exemplo eorum ad seditionem spectabant. Infans equo egregie ornato insidens ordines obivit, allocutione etiam dignata; pro religione, pro legitima principe, quas perduelles oppugnatum ibant, fortiter pugnarent, et qui absentum principum auspiciis toties rem egregie gessissent, cum se praesentem habeant, cujusque meritorum inspectricem, eo praesentiores animos inducerent; neque tam debitorum stipendiorum memores essent, quam majora a se fortunaque sua sperarent: praemium in victoria positum, vile utique nimis pro tot exantlatis laboribus futurum si pretio tantum aestimaretur. Tum preces obtestationesque miscens, compellatisque nominatim ducibus ac tribunis; Me videtis, inquit, non sponsores alienae fidei ex longinqua Hispania missos, qui nec idonee in praeteritum cavere, nec certa in futurum polliceri consueverunt. En me alienae, meaeque fidei in praeteritum et in futurum vobis obsidem sisto; proque Belgio, quod salutem virtuti vestrae debitum est, ego Belgii princeps, fidejubeo; mundo ipso muliebri, ut cetera cuncta desint, si opus fuerit, atque adeo inauribus, quas gesto, oppigneratis. Ad quae verba miti gravitate cum enixi adfectus significatione prolata, exortae totis castris repente acclamationes militum: duceret quo vellet, se sequi paratos; hostem, non pecuniam peti, potiusque vitam, quam animos ad perdomandam perduellium contumaciam defuturos. Mauritius ab indicibus deceptus, qui tam cito venturum Albertum non crederet, ad ^f Neoporti obsidionem cuncta comparaverat, quod et ante Hispanorum adventum captum iri sibi persuaserat. Itaque cum Neoportum iret, Joannem ^g Pironem Zelandicae legionis tribunum, cum VII signis peditum et II alis equitum ^h Wagemani, et Lamberti, ⁱ Audenburgi imposuerat, et ad ^k Snaskerkam munitionem signum peditum reliquerat, qui venientis Hispanos ad aliquot dies, dum ipse exercitum in aciem instrueret, distinerent. Ipse infra ^l Isabellam et Grotenam cum robore omni per pontem inter eas munitiones et Neoportum iter habuit, Gallis, qui Albertinam munitionem ceperant, nec non Belgis et Helvetiis, propere subsequi jussis, et in tumulis arenariis juxta oppidum castra munivit. Tum Kal. Quintil. trans portum partem copiarum traduxit inter Neoportum et Dunkerkam, ^m Damo et aliis propugnaculis, quae Hispani tenebant, in potestatem redactis. Ernestus Nassovius cum sua legione et Scotica, quam Guilielmus ⁿ Edmondus ducebat, inter Neoportum et Ostendam, quo delegati ex provinciis Ordinum imperio subjectis convenerant, stativa habuit; oppido hinc inde

obsidione

INTERPR. ^a Maestricht. ^b il Cavalier Melzi. ^c les mutinez. ^d Diest. ^e Gand. ^f Nieuport. ^g le colonel Piron. ^h les capitaines Wageman & Lambert. ⁱ Oudenburg. ^k Fort de Snaefkercke. ^l Forts d'Isabelle & Grotendorst. ^m Damme. ⁿ le colonel Edmonds.

CIOIOC. obsidione cincto. Sub id a Wagemano exploratum missō allatum, Albertum cuni
 HENRICUS IV. toto exercitu jam Gandavum venissē. Qua re, quod praeter opinionem accidisset,
 perculsi delegati, subito id per Wagemanum Mauritio significandum curant; qui
 tamen aestuario interjecto non ita cito in ulteriorem partem copias transmittere
 potuit, ut se cum aliis conjungeret, et obviam venienti Archiduci proficisceretur.
 Itaque dum inter impedimenta serius evadit miles, Ernestus Nassovius cum sua et
 Scotorum legione ad pontem, qui praesidio servabatur, praemissus, ut aditum hosti
 ab illa parte intercluderet; interim Snaskerka ab Hispanis capta et Audenburgum
 a Pirone deditum. Utrobique contra leges dictas male mulctati dedititii; quod
 Albertus culpa in seditiosos, in quos plenum imperium non habebat, rejecta ex-
 cusavit. Vix habita fides de Alberti adventu, nisi cum conditiones in Audenburgi
 et Snaskerkae deditione dictas et ipsius Alberti manu subscriptas delegati viderunt.
 Interea Ernestus ad pontem occupandum properabat, per quem antequam eo ad-
 veniret, jam Albertinorum partem transiissē, partem per lacunas paulo infra ul-
 terius progressas comperit. Itaque ad tumulos proximos subito se recepit, vix
 spatio ad instruendam aciem concessō, ubi Alberto instante, acriter pugnatum,
 cum pernicie tandem Nassoviorum, quippe qui numero impares et imparati subita
 vi oppressi sunt. Periere in eo conflictu cio veterani, magnam partem ex Scotia
 Edmondi legione; et in iis strenui ordinum ductores Arturus ^a Stuartus, Jo.
^b Kilpatrickus, Hugo ^c Nisbethus, Jo. ^d Strachanus, Jo. ^e Michael. Capti Robertus
^f Barelacus et Andreas ^g Moravius; et pugna confecta contra belli leges interfecti.
 Eandem sortem experti sunt tres ex legione Zelandica ^h Nooti tribuni, et ⁱ Gistellus
 ex legione Pironia, ac fere omnes captivi extra pugnam crudeliter maectati. Ernestus
 et Edmondus cum stragis reliquiis insequente hoste ad Albertinum munimentum
 receptum habuerunt: amissis praeterea duobus tormentis, quae secum trahebant.
 Post tantum successum in castris Albertinis deliberatum inter belli duces fuit, vim
 inhibere, an instandum Dei favori placeret. Et prudentiores sic censebant, a pugna
 in praesens abstinendum, et hosti caeso ex desperatione minime addendos animos:
 nam plerunque vicis redire in praecordia virtutem, cum necessitas pugnandi
 omnem periculi metum discussit. Sic autem victoriae partae fructum conservari posse
 et majore successu cumulari, si ulterius promotā castra contra hostem attonitum mu-
 niant, intercluso ad Ostendam per terram aditu; nam brevi fore, ut extrema rerum
 omnium penuria premantur: quam si classe conscensa effugere contentur, singulos
 carpi, et confusos haud magno negotio opprimi posse. Contra alii disputabant;
 victoriam vel parva mora interposita amitti; opportunos rerum transitus ad res
 gerendas majus momentum habere, quam virtutem militum. Proinde successus
 urgendos, et antequam Nassoviani ex pavore animos colligant, victis ac fugientibus
 insistendum; consilium ex eventu dari: ubi factō potius quam consilio opus est,
 plus mora quam temeritate peccari. Arridentis fortunae blanditiis illecto Alberto
 facile persuasum, ut aleam proelii cum Mauritio tentaret. Protinus ab eo Petrus
^k Calceus curator exercitus cum cio equitibus delectis praemissus, ut de hoste cog-
 nosceret. Tum instructa eo ordine acies: ix alae equitum, v vexilla scloppetario-
 rum equitum, v loricorum cum cio equitibus ex Diestae seditiosis secundum litus
 incedebant, viii machinas bellicas secum trahentes: sequebantur iii Hispanorum
 legiones, ii Italarum, v Belgarum, ii Sequanorum, iii Germanorum, cum aliquot
 signis ex legione Friderici ^l Bergensis Comitis, ^m Neoportum recta tendentes; eo
 consilio,

INTERPR. ^a Stuart. ^b Kilpatrick. ^c Nisbet. ^d Strachan. ^e Michel. ^f Barclay. ^g Murray.
^h Vandernoot. ⁱ le capitaine Ghistelle. ^k Gallego commissaire general de l'armée. ^l Vanden Berghe.
^m Nieuport.

consilio, ut Mauritium imparatum in ipso aggere opprimerent. Omnino erant XCIO peditum, et CIO IO equites. Contra Mauritius reductis copiis, quas trans portum duxerat, aciem haud longe ab oppido instruxit, eo ordine. In prima acie, quam Ludovicus Nassovius Ernesti frater ducebat, III agmina peditum erant, et in iis XLI cohortes, hinc inde duobus equitum agminibus testae; in media, cui praecerat Mauritius, IV agmina peditum ex XXV cohortibus conflata, et II equitum. In fronte Georgius Everardus^a Solmensis stabat cum Friderico gentili suo: ultimum agmen ducebat Olivarius^b Templius; in quo erant III agmina peditum, et in iis legio Ernesti Nassovii et aliquot equitum alae: tormenta in primo cornu inter mare et tumulos arenarios loco idoneo collocata; quibus contraria Alberti infra tumulos juxta mare opposita erant. Heic Mauritius post preces publice in castris conceptas Callecum eminus venientem conspicatus, suos acri oratione compellat; Vicimus, inquiens, commilitones, et victoria nobis ab hostibus ipsis defertur; qui si se vallo inter nos et Ostendam munivissent, aut fame interclusos ad deditorem adegissent, aut in conscendenda classe nos aggressi fudissent, et sine certamine omnino delivissent. Nunc prospera pugna inflati insolefcunt, nec animo reputant, quam minime omnium successus in bello respondeant, alternante in horas vices fortuna, quae victoriam alatum modo ad hos, modo ad illos arbitrio suo transfert. Adeo difficile est moderationem in victoria servare; qua bene uti qui sciunt, illos non sua prudentia, quae in his casibus plerunque hebescit, sed Dei justas causas foventis ductu regi constantissime credendum est. Adversa nos contra fortuna admonere debet, ut cautiores in re gerenda simus; et cum optandam nobis pugnandi copiam ab hoste ultro fieri videamus, minime occasionem deseramus, consiliumque generosum ex praesenti rerum facie capiamus. Hinc mari, hinc hoste claudimur. In classe nullum tutum perfugium; quam proinde longius a litore jussi recedere, displosione in latus hostium directa, haud alioqui inutilem futuram; virtute perumpendum est, et ne fame moriamur hodie vincendum. Quibus dictis, per^c Mortarium et Frenelium, qui rei tormentariae praecerant, a displosione initium pugnae factum hora secunda post meridiem. Cum se utrique contraria verberatione aliquandiu infestassent, Hispani, qui in latus a navi praetoria per litus discurrente assiduis tormentorum ictibus lacefcabantur, litus deserunt, et in tumulos proximos servatis ordinibus ac reductis tormentis evadunt; tum acerrime et ambiguo diu certamine inter adversas acies, tumulis crebris conspectum plerunque adimentibus, distinctas pugnatur. Prima impressione Lud. Nassovius, qui equitatu praecerat, Albertinos equites, quos Mendoza ducebat, fundit. Sed restituto ab aliis certamine et recentibus in locum fessorum succedentibus loco pulsus Nassovianus, ita ut prima acies inclinaret; in qua Angli duce Francisco^d Veero, et Henrici Friderici Nassovii nova legio ex Belgis conflata; Helvetii a tergo, quos Ernestus Nassovius ducebat, et Galli Dommervilla duce rem gerebant. Jamque Frisii et Batavi, qui in media acie erant, solvebantur, parsque in subjectum mare accedente aestu tum vicinum praecipitabant, pars in fugam se conjiciebant, solusque Veerus cum Horatio fratre undique ab Albertinis circumfusus ordines servabat; cum Mauritius novam Henrici Friderici fratris legionem revocat, et in ultimo agmine collocatos confertim properare jubet. Tum ordines circuniciens nutanteis alloquio firmat, palantcis ad signa cogit, et aut vincendum aut oceani fluctum ad tumulos proxime allidentem epotandum dicit: pro libertate, vita, fortunis certari, nullam nisi in victoria spem reliquam; omnia exitum circumspicientibus infesta, soli virtuti patere, cujus cum egregium tot proeliis experimentum fecissent, nunc eandem tam necessario tempore induerent,

INTERPR. ^a Comte de Solms. ^b de Tempel. ^c Mortier & Frenel. ^d Vere.

CIOIO C.
HENRICUS IV.

inducent, et vincere certi redintegratis animis fortiter pugnam capefferent. Interim inter pedites obstinate certabatur; pes pedi, vir viro collatus, farissae farillis infertae. Dum in eo sunt, ^a Gendus et Godardus Balenus Germanici equitatus duces capto spatio per latus jam laborantibus Albertinis incumbunt, et facta acri impressione peditatum hostilem omnino solvunt, funduntque, seditiosis summa omnia facientibus, ut dedecus et infamiam defectionis strenue pugnando eluerent; qui fere ad internecionem caesi sunt. Albertus, qui fortiter et ipse eo die pugnaverat, levi vulnere circa auriculam accepto, cum equitatum dissipatum, peditatum magnam partem caesum videret, nequicquam ordines obeundo cunctos hortatus, ut durarent, et denuo pugnam instaurarent; tandem precibus suorum victus a certamine abscessit, et cum ^b Aumalio et reliquiis exercitus ^c Brugas versus iter intendit. Periere ex suis ad VI CIO; Scotis Anglisque, ubi se victores sensere matutinae stragis memores, ultionis occasionem arripientibus. Desiderati ex Italis alicujus nominis Jo. Paulus ^d Gabus major centurio legionis Italicae, Gabriel ^e Battaglia, Corn. ^f Marianus, Jo. Baptista ^g Cariseus, Caesar ^h Calcanus, Baltasar ⁱ Suicus, ^k Bonianus eques Melitensis, Latinus ^l Prata comes, Septimius ^m Fabius, alii; ex Hispanis Rodericus Garfias, et Petrus ex familia ⁿ Toletana, Didacus ^o Villa, Ferdinandus ^p Dias, et alii fere CCC alicujus nominis. ^q Bastocus Hibernorum tribunus, et ^r Colasius, qui se Farac comitem summa impudentia indigitabat. Capti Franciscus Mendoza Alberti vicarius, Lud. ^s Veliar, Gaspar ^t Zapena et ipse graviter vulneratus, ^v Salmensis comes, Hier. ^w Rho, Flaminius ^x Vallaverdes, Vespasianus et Decius ^y Maggii; alii complures. Pueri nobiles Carolus ^z Resini comes, Arturus ^{aa} Croius, Didacus Gusmanus, perhumaniter a Mauritio ad Albertum sine pretio remissi; capta et CV signa et VI tormenta. Tum amissa mane recepta tam signa quam tormenta; ex Mauritanis amplius bis mille desiderati, iis connumeratis qui matutino certamine occubuerant, in iisque strenui equitum duces Hamiltonius, ^{bb} Contelerus, et Bernardus: recedentem potius quam fugientem hostem ne sui longius persequerentur Mauritius inhibuit, ne eodem, quo Albertus, errore peccaret; et quod Ludovicum Velascum haud hinc longe cum IIII CIO Germanorum recentium confedissee intellexisset. Itaque tanquam victor in loco pugnae pernoctasse satis habuit. Postridie pompa militari, triumphanti similis, Ostendam ingressus est, praesentiaque sua injuriam a captivis, quos secum trahebat, prohibuit; Scotis et Anglis ultra modum exacerbatis ob recentem suorum hefterni dici ab Hispanis factam lanienam. Albertus mox ad provincias scribit, et suppetias ad cladem, quam verbis elevat, sarcindam petit. In Hispaniam, ne secus factum Rex interpretaretur, missus Augustinus Herrera Gandensis arcis praefectus, et post cum Lud. Velascus, qui solo fortunae plus virtute in proeliis sibi tribuentis vitio, non ducum culpa peccatum fuisse ostenderent, et validiora auxilia in annum sequentem peterent. Cum vero Mauritius ex ^{cc} delegatorum, qui Ostendae erant, consilio Neoportum denuo obsidione cinxisset, ductis trans portum copiis, non tamen id tanta cura fieri potuit, ut non IOC auxiliares in oppidum penetrare potuerant; quos rursus CIO delecti duce Claudio ^{dd} Burlota secuti sunt. In eo erat et Jo. Jacobus ^{ee} Bellijoci comes, cum sua equitum ala, qui

INTERPR. ^a Les capitaines Gend & Balen. ^b le duc d'Aumale. ^c Bruges. ^d Gabbo. ^e Battaglia. ^f Mariane. ^g Carisea. ^h Calcano. ⁱ Suico. ^k il cavalier Buongiovanni. ^l il conte Latino Prata. ^m Settimio de Fabii. ⁿ de Toleda. ^o de Villa. ^p de Dias. ^q Bastock. ^r Colas vice-senechal de Montelimart, al. comte de la Fere. ^s de Villar. ^t Zapena. ^v de Salms. ^w Rho. ^x Villaverde. ^y Maggi. ^z le comte Charles Resin. ^{aa} de Croy. ^{bb} Conteler. ^{cc} deputez des Estats. ^{dd} la Bourlote. ^{ee} Belgioioso.

qui IIII Eid. Quintil. acri eruptione Mauritanos in vallo usque oppugnavit. Postridie et pari eruptione pugnatum haud magno utrinque damno.

CICIOC.

HENRICUS IV.

VII. TANDEM cum Mauritius videret, praesidiariis ad defensionem paratis, longiorem fore obsidionem, quam vel status rerum praesens, vel militum a laboribus requiem quaerentium alacritas pati posset, obsidionem solvere decrevit; et reductis cis portum copiis, militem, tormenta, impedimenta in naveis imposuit, ac Ostendam sexto post die reversus est; ubi de munimentis circum structis in potestatem redigendis deliberatum fuit. Ad Isabellam haud longe ab Albertino, quod paulo ante ceperat, e maris regione juxta tumulos arenarios in pratis subjectis castra posita, ut ^a Clara et Grotena venientibus auxiliaribus aditus intercluderetur, II tormentis in tumulis collocatis, quae aditum servabant, et IIII versus Ostendam directis, quae Isabellam pulsabant, alia et VI propius admota. XIII Kal. Sextil. coepta verberatio. Cum parum proficeretur, de mutanda oppugnationis ratione consultatum fuit; dumque in eo sunt, Albertini rursus instructa acie ad Claram munitionem apparuere, qui a tergo omnia amica habebant, totumque Flandriae litus excepta Ostenda tenebant, et infestam comitatus per mare subvectionem Mauritanis faciebant. Nam Fridericus Spinola cum triremibus suis vicinum litus legens naveis oncrarias plerumque carpebat; navarchos remo mancipabat, naveis ipsas ictibus tormentorum apertas deprimebat. Igitur ab obsidione tandem discedi placuit, reductis in naveis tormentis. Id actum IX Kal. Sextil. Postridie cum nondum copiae omnino se recepissent, Burlota tot obsidionum et memorabilium expeditionum dux, dum incautius ex pomoerio abeunteis spectat, ictu scloppetii in capite accepto occisus est, magno sui Archiducibus relicto desiderio: non aeque ab Hispanis et Italis desideratus; quippe quibus se, nimia arrogantia et ex meritis capta fiducia homo nullis natalibus, invisum atque ad extremum intolerabilem reddiderat. Is vili loco in Lucemburgico agro natus, Lutetiae Parisiorum chirurgicam didicerat, et Carolo Mansfeldio comiti apud nos degenti operam in ulcere cruris curando addixerat; cum quo et in Belgium concessit, et ex chirurgo miles strenuus, solertia et forti industria tantum brevi sub Mansfeldio profecit, ut inter clarissimos legionum tribunos numerari meruerit; partis ingentibus bonis, quae ad dispares heredes pervenerunt. Albertina munitione mox solo aequata, et deductis ex propugnaculis vicinis praesidiis, exercitus in naveis imponitur. Ipse Mauritius Ostenda cum L signis peditum, et VII equitum, pridie Kal. Sextil. solvit, cum triremibus mare tranquillo vi remigii in naveis appellentibus aliquoties sine magno utrinque damno conflictatus. Ubi in Hollandiam expositus fuit exercitus, copiae per praesidia ^b Bergis ad Somam; Bredae, ^c Huesdae, Neomagi, et ad Gertrudis montem distributae. Post digressum Maurittii quatuor dies Brugas commoratus Albertus, Friderico Bergensi mandat, ut cum Germanica legione, quae cum Lud. Velasco erat, et altera nova Varamboni comitis, ac tertia Burlotae, munitiones circum Ostendam structas firmaret; Albertinam destructam quam citissime posset instauraret. Cumque sub id Henricus Gusmanus cum pecunia ex Hispania venisset, lustratae copiae, et equitum praecipue alae, quae multum ob seditiones imminutae erant, suppletae; et in his VI Hispanorum, Joannis Bracamontii, cui et Gasparis Zapenae ex vulneribus mortui legio attributa est; ^d Michaelis Tiliae, Philippi ^e Agiliaris, Gulielmi ^f Verdugi, Joannis ^g Silvae, et Ferdinandi ^h Gevarae. III Italarum, Caroli ⁱ Vicecomitis, Pauli Aemilii Martinengi, et Caroli ^k Sangrii;

IV

INTERPR. ^a Forts de Clara & Grotendorst. ^b Bergenopzoom. ^c Heusden, Nimegue, & Gertruydenberg. ^d Miguel Tellez. ^e d'Aguilar. ^f Verdugo. ^g de Silva. ^h de Guevara. ⁱ Visconti. ^k di Sangre.

CIDDC.
HENRICUS IV.

IV denique ^a Sequanorum. Nec multo post Ambrosius Landrianus, qui vicarii generalis titulo equitatu universo praeerat, multis rebus gestis clarus belli dux, ex febre, ob quam proelio interesse non potuerat, Bruxellis decessit; in cuius locum Nicolaus Basta Epirota eques, sub Albano magnam belli peritiae laudem adeptus, ab Alberto suffectus est. Diversa parte Ludovicus Nassovius, ut militem in hibernis tumultuantem occuparet, bis mille equites ex omni numero delegit, et CIO pedites, cum quibus in Coloniensem agrum discedens, inde Limburgum et Lucemburgicum agrum intrat, grandi ubique imperata pecunia, et collationem recusanteis ferro flammaque vastans. Contra quem missus Hermannus Bergensis comes cum seditiosis, qui Dieftae erant, et ^b Mosā ad Trajectum transmissō cum VII alis equitum ex vicinis praesidiis cum legione Germanica Barlaimontii comitis, quam ^c Grifolius regulus ducebat, se conjunxit. Quorum adventu cognito Nassovius post infestam excursionem mature copias trans Rhenum ad Emmericum reduxit. Major jactura in Scaldis aestuario ab Alberto accepta ab trireme nuper ^d Dordraci constructa ad refracnandas Spinolae per mare excursiones. Ei ^e Vipculus homo strenuus praeerat, et vicarii titulo is Turcus, quem natatu ad Batavas naveis incolumem evasisse diximus; qui cum ea ac IV ^f celocibus treis triremeis, quae ^g Slusis stationem habebant, nave Zelandica oneraria forte capta, recedenteis infecuti, nave recepta magno damno eas affecerunt, et in fugam conjecerunt: eodemque successu Scaldim noctu ingressi, praetoriam, quae in Antuerpiae conspectu in ancoris stabat, XXC amphorarum capacem, XVI tormentis aliisque minoribus machinis egregie firmatam, classariis et militibus aut occisis aut praecipitatis: Bruxellensis item et Mechliniensis naveis, et alias V olcadas vi cepere cum omni apparatu, et L machinas omnis generis, ^h Vlissingam victores abduxere. Magno id Antuerpianorum pavore actum, qui pejora veriti totum triduum portas urbis clausas tenuerunt, rejecta in stationariorum incuriam culpa; ad quos castigandos missus ab Alberto, cui gravissimus is casus fuit, Carolus ⁱ Ligneus Arembergi comes maris praefectus: quosdam ignominiose exauctoravit, in alios severitate majore usus est. Sub id mense Aprili Aemilia Walburga ^k Meursiae comitissa multum provecta aetate fatis concessit, qua viva crebrae de ditionibus ejus a Coloniensi septemviro vi occupatis controversiae excitatae: mortua ea denuo recruduerunt; quippe Mauritio ab ea in Meursiae comitatu herede instituto, qui tantam successionem manu armata crevit.

VIII. ANTE triennium classis in Indiam Orientalem a Batavis missa fuerat, VI navibus instructissimis constans: quarum primae Mauritio dictae Jac. ^l Cornelius Nekius thalassiarcae titulo; II Amsterodamo ^m Wibrandus Warvicus provicario, III Hollandiae Simon Lambertus, IV Zelandiae Nicolaus Joannes ⁿ Meleknapius, V Geldriae Joannes ^o Bruinus, VI Ultrajectinae Joannes Martinus; ^p celocibus duabus Vrieslandiae et Transiselandiae Joannes Cornelius et Simon Jansonius, praeerant: qui cum Kal. Maii Texela solvissent, anno CID IO XCVIII ^q Gomeram et Palmam Fortunatas insulas XVI Kal. Jun. praeterlegerunt, et VI Eid. Jun. comodo vento lineam aequinoctialem transierunt: ac demum IX Kal. Sextil. Bonae Spei promontorium tenuerunt, quod ab eadem linea xxxv gradibus abest. VI Eid. Sextil. foeda tempestate suborta, coruscationibus et fulgetris crebris admistis, et caligine tetra ad ea accedente, Praetoria et Hollandia cum celoce Transiselandia a ceteris aberrarunt, primum in S. Mariae insulam delatae; ubi loci regulum cepere, qui

vacca

INTERPR. ^a Francs-Comtois. ^b Maestricht. ^c le baron de Grifolles. ^d Dort. ^e Wipcul. ^f Chaloupes. ^g l'Escluse. ^h Flessingue. ⁱ de Ligne. ^k Meurs. ^l Corneille Necq. ^m Wibrant de Warwic, Vice-amiral. ⁿ Melcnap. ^o Bruin. ^p Pataches nommées Frise & Overysfel. ^q Gomera & Palma, isles de Canaries.

vacca et vitulo traditis se ab iis redemit. Tandem Javam versus cursu directo Bantamam eo anno exeunte appulerunt, praedones ab oppidanis initio crediti; cum quibus postremo familiaritatem contraxerunt, et Mauritii nomine munera proregi obtulerunt. Eodem reliquae v post mensem venire, magno gaudio a sociis exceptae; quae per S. ^a Laurentii insulam iter habuerunt, cursu Euronotum versus ad S. Sebastiani promontorium reflexo, et inde ad Cernen, alias Mauritiam dictam appulerunt; de qua in superioribus demonstratum est. In cam exscensione facta XIV Kal. Sept. portum repererunt L navibus capiendis idoneum, fundo XIV orguyarum, in quo ancoras jecerunt; aqua et dulcis abunde suppetebat: et cum omni rerum copia abundaret locus, nulla in eo hominum vestigia apparuerunt. Circuitus valde eminentes et montibus fere septus, nubibus undequaque tectus, vaporibusque terrae ita circumdatus, ut nisi e proximo aegre conspici queat. Solum glareosum et saxosum est; interior terra arborum feracissima, quae tanta densitate succrescunt, ut aditus per eam non pateat. Ebeni inter eas frequentes; ejusdem generis ligna rubentia et alia cerac instar flaventia ibidem nascuntur, nec non palmites cocorum more provenientes, quarum superiore parte nodus seu caput protuberat; quo resecto medulla suavissima esitantibus eruitur, ex qua et nonnunquam Batavi remedia parabant ventri purgando et roborando conducentia. Itaque cum nullam terram, ex quo naveis conscenderant, huc usque tenuissent, in qua se reficerent, plerique scorbuto tentati in ea insula, quae alioqui aere saluberrimo fruitur, pristinam valetudinem brevi recuperarunt. Piscibus praeterea abundans mare, in rivis falsos insulae tanta copia excurrentibus, ut manibus caperentur, et hastis confoderentur; unoque jactu tot capti sunt, ut in complures dies ad victum universis classiariis sufficerent. In ista piscium multitudine L viscebantur propter immensam latitudinem a nautis tabulae mensariae vocitati; et Raia insignis, quae cauda resecta IV ulnas in longitudinem porrecta vix scaphae potuit inferri. Testudinum vero terrestrium tanta moles, ut super una quatuor homines facile ad incessum ejus promoverentur, et in testa unius decem epulati sint. Psittaci coerulei, et corvi Indici psittacis duplo majores tribus coloribus variati; turtures insuper frequentes, aliaeque tanto numero aves, ut manibus facile caperentur, indicio certissimo has terras haecenus ab hominibus habitatas non fuisse. Admiranda inter alias avis, cycni magnitudine, capite crasso, quae alarum loco treis quatuorve pennas nigriores enatas gestat; corpus ei rotundum, fereque globosum; cauda caret, cujus vice quatuor pennas crispas habet; cocta caro mali saporis est: suavior alterius avis ^b Rabae dictae, quae forcicis in modum diductam caudam habet, ita miti natura, ut in nidis insidens facile manibus capiatur. Admiranda et palma arbor granditate foliorum, adeo ut unicum ad tegendum hominem contra imbreis sufficiat; ejus si truncus perterebretur, et in foramen tubulus seu canna immittatur, succus copiosus ex vulnere fluit, qui gustatus vino Hispaniensi haud absimilis est; sed ultra biduum asservatus acefcit. Ex ^c Cerne VI Non. Oct. v naves solverunt, et v ac IV Kal. Nov. solem recta supra verticem habuerunt. Tandem ubi universae Bantamam convenerunt, IV ex iis magna vi piperis, nucium myristicarum, caryophyllorum, macis, cinnamomi, quanta unquam apud nos fuit, onustae in Bantaviam vela fecerunt, et VI Kal. Sextil. felici navigatione confecta Amsterdamum appulerunt. IV reliquae Molucas versus iter intenderunt, et XII Kal. Feb. ad ^d Tubanum civitatem in ^e Java insula primariam diverterunt, perhumane et liberaliter a loci regulo exceptae, qui aulam nobilitate frequentem habet, equestribus ludis se crebro oblectante; quorum spectacula hospitibus novis admodum suere grata. Ipse rex tota Java potentissimus ac ditissimus praegrandi elephantum insidens et tunica holoserica tectus,

INTERPR. ^a Madagascar. ^b Rabos forcados. ^c Pisse Maurice. ^d Tuban. ^e Java Major.

CIDIO C. tectus, insigni spiculatorum pompa per plateas incedebat, et lautissimae domi pro loci
 HENRICUS IV. ratione habitabat, conclavibus distinctis et gynaeceo praecipue, in quo ad ccc concubinas sepositas habebat. Equi apud eos statura humili, pedes teneros habent ad cursum pernices, cumque nostris omnino conveniunt, nisi quod posterior pars eis depressior: horum alendorum studiosissimi sunt Tubani, nemoque fere alicujus existimationis inter illos, qui equum domi non alat. Ephippiis holosericeis aut ex corio Hispanico draconibus horribilibus et cacodaemonum diris formis insignitis et inauratis utuntur; ad fraena varios lapillos pro ornatu alabastrum instar candidissimos adhibent. Inde ad ^a Maduram Kal. Feb. deferuntur, oryzae feracissimam. Insulani ex raptu per mare cursitantes fere vivunt, vicinis fere injuriosi; quos nihilominus patientissimos experiuntur, quippe qui se iis vel maleficis egere sciant. Nam absque Madurensis soli proventu esset, omnes insulani circumpositi fame et inedia perirent; pingue adeo apud eos terrae uber perpetuis exundationibus mollescit, ut eam araturi buculi aut homines vix genu tenus aqua extent. Quod idem accidit oryzae messem facturis. Nec Batavi a maleficio eorum illaesi fuere, plerisque in appulsu interfectis, aut diram in captivitatem abductis; quos grandi pretio aegre a grassatoribus redemerunt. ^b Arasboia, quod est insulae oppidum, xvi Kal. Mart. tandem solverunt, crebrasque insulas praetervecti ad ^c Blaviam Kal. Mart. appulerunt, et tertio post die ^d Amboinam subierunt, ac ^e Matelam oppidum in montana regione situm. Heic draconum specie triremeis insulanorum illorum more egregie instructas admirati sunt; cum quibus piraticam faciunt. Humaniter tamen ab iis accepti, etiam domo ad exponendas merces suas impetrata. Cum in ea insula saccharo, caryophyllis alioqui abundantanti sufficiens mercium copia onerandis iv navibus non esset, Batavi iter inter se dividunt, et conventum, ut Zelandia et Geldria ^f Bantam Molucarum primariam progredierentur: Amsterodama et Ultrajectina ad alias Molucas peterent. Binae Bantam tenuerunt a linea australi iv gradibus sitam Eid. Mart. ubi a Lusitanis myristicarum nucium, macis, caryophyllorum, quae omnia praestantissima gignit insula, non exigua copia oblata. Ea xxv milliaribus ab Amboina abest, milliarium v ambitu. Ejus primaria urbs Nera, ad quam ex continenti Sinarum regione negotiatores, nec non et ex Malaca crebro commeant, et mercimonii causa tribus mensibus morari solent. Insulani fere pagani sunt. Quidam et dirae Mahumetanae superstitioni addicti, suorum rituum observantissimi. vi aut vii in ea urbes, quae infestissimis odiis inter se plerunque decertant. Grandaevi apud eos senes, multique cxxx annorum conspiciuntur. Foeminae rem domesticam curant, et raro in publicum prodeunt. Viri otiantur, et in plateis desides inambulant. Oneratis hic navibus Batavi iv Non. Jul. Banta discedunt, Amboinam versus tendentes, totosque xl dies cursu continuato ad Javam venerunt Sextili exeunte; qua praeternavigata xvii Kal. Oct. sub tropico capricorni fuerunt, ac quinto post die xxvi graduum et xv minutarum altitudinem habuerunt. Demum xii Kal. Dec. superato Bonae Spei promontorio, decimo post die tropicum capricorni transmiserunt, ac postridie solem verticalem habuerunt in xxii graduum xx scrupulorum altitudine. Heic in laetitiae signum displosa tormenta, et vii Eid. Dec. ad S. Helenae insulam appulerunt. Inde pergentes iii Kal. Feb. hujus anni in v graduum altitudine eclipsim Lunae, et biduo post arcticum polum longo tempore non visum conspexerunt, et ix Kal. Mart. sub cancri tropico navigarunt, ac tandem Aprili exeunte Texelam re fere feliciter confecta incolumes reversi sunt. ^g Ultrajectina et Amsterodama duos mensis Amboinae commoratae cum viii Eid. Maias solvissent, v Kal. Jun. tum Ternatem insulam accesserunt,

INTERPR. ^a Isle de Madura. ^b Arosbay. ^c Isle Blau. ^d Amboina. ^e Matel. ^f Isle de Banda. ^g Navire nommé Amsterdam, & une autre Utrecht.

accesserunt, et rex magno ^a Karcollarum suarum, quae compluria tabulata habent, numero ad Praetoriam accessit, et post longam de pretio caryophyllorum altercationem tandem convenit, ut Baer, id mensurae genus est, LIV octonis regalibus aestimaretur. Baer autem IOCXX libras apud eos pendit. A rege et impetratum, ut v ex Batavis in insula remanerent cum puero, quibus relictae merces cum magna pecunia, ut caryophyllos recenteis commercarentur, et interim dum naves redirent, pro mercibus permutarent. Insula rerum esculentarum valde sterilis est: panem ex arbore indigena conficiunt, quam detruncant finduntque, fissamque malleo ex crassa arundine facto tandiu versant, tunduntque, dum farina decidat lignorum segmentis similis, Sagge apud eos dicta: ex ea panis pinfunt valde candidos quadrilateros manus magnitudine. Cum Lusitanis, qui in ^b Tidore proxima insula excubant, ^c Ternatensibus continua bella: in furti deprehensos apud eos severissime vindicatur. Rex illis locis L amplius parvas insulas sibi subjectas habet: ante palatium lapide structum, nam cetera aedificia ex crassa arundine condita sunt, grandis machina deposita erat, quam Franciscus Dracus olim juxta defoderat, postea ab insulanis eruta. Defectus solis lunaeque cum superstitione observant, quippe qui persuasum habeant, id certissime regis vel primatis alicujus obitum portendere; itaque planctu ejulatuque dolorem testantur. Cumque, dum Batavi in insula essent, VIII Eid. Sextil. circa vespertinam horam octavam luna obscuraretur, tympanis et pelvibus more suo pulsatis luctus publici signum dederunt. Batavi rebus suis divenditis et exoticis in naveis impositis XIII Kal. Sept. Ternate solvunt, et inter innumeras toto illo tractu sparsas insulas cursu directo diu circa lineam aequinoctialem navigarunt, et Madurae infestae ineunte Nov. propinquaverunt. Eid. mensis cum ad ^d Jaketram insulam appulissent, cognoverunt Zelandiam et Geldriam ante treis menseis ex ^e Banta solviffe. Tandem cursu continuato XVIII Kal. Feb. hujus anni ^f Bantamam in Java insula jam hospitio familiarem redeunt. In civili administratione apud eos memorabile, quod si quis opulentior in civitate decedat sine liberis, aut non uxore ducta, ejus omnia bona ad fiscum devolvuntur. Quo fit, ut patres liberis suis mature de nuptiis prospiciant, eosque vix duodecenneis cum uxoribus binis, ternisque plerunque conjungant. Homicidii nulla apud eos fit gratia. Itaque si quis aliquem occiderit, cum necessario sibi moriendum esse sciat, in furias agitur, et obvium quemque interficit; nullo sexus aut aetatis discrimine, donec a conferta turba capiatur aut obruatur. Sed raro vivi capiuntur, eo usque caedibus latrociniisque post homicidium grassantes, donec a plebe circonventi interficiantur. Batavi in patriam redituri XII Kal. Feb. Bantama solverunt, et post trium mensium navigationem VII Eid. Maias hujus anni, trombas eminus conspicati, se juxta Bonae Spei promontorium esse senserunt, in altitudine XXII graduum; et septimo post die S. Helenae insulam sub meridiem conspexerunt, in qua triduum commorati: XII Kal. Jun. ipso Pentecostes die digressi sunt, et ad Ascensionis insulam decimo post die a linea VIII gradibus sitam venerunt, montibus ubique horridam, apris frequentem; unde magna admiratio Batavis suborta, quippe qui nihil herbidi in ea repererunt, ex quo victitare possent. Testudines et in ea crebrae tanta magnitudine, ut pleraeque XL libris pendant. Pridie Kal. Jun. navibus conscensis, cum magna rerum penuria ab eo tempore conflictati essent, Amsterdamum incolumes Sextili exeunte pervenerunt. Illustrior longe ^g Olivarii Nortii eodem anno ac fere tempore navigatio instituta fuit; qua circumdato toto habitabili orbe triennii et XXIV dierum spatio Magellanicum fretum certius exploravit,

INTERPR. ^a Karcolles, petits batimens de mer. ^b Tidore. ^c ceux de Ternate. ^d Jakatra. ^e Banda. ^f Bantam. ^g Olivier Vander Noort, ou Sr de Nort.

CIOIO C. exploravit, et tabula exactissime delineata aliis navigabile reddidit; sed ferius ille anno
HENRICUS IV. ad suos rediit, de cuius proinde successu donec ad annum proximum devenerimus,
plura dicere superfedebimus. Nunc ad propiora veniamus.

IX. INSIGNIORI nusquam mendacio fortuna cuiquam illust, quam Jacobo Scotorum regi, alioqui ab omni avaritia maxime omnium alieno: nam quod de Cefellio Basso memorat Tacitus, qui Neroni, spe facta de immensa auri vi a Didone Phoenissa, ut verosimile esse aiebat, post conditam Carthaginem recondita, tam facile imposuit, periculo caruit, et tantum seu credulitate prodentis, seu vanitate adseverantis expiatum est. Heic ad ludibrium etiam vitae discrimen accessit. Sed et nusquam illustriori exemplo patuit, regum salutem Deo curae esse, frustra que conari, atque adeo divinae voluntati eos obniti, qui potestatibus a Deo constitutis aut resistunt, aut insidias struunt. Jacobus forte ad ^aFalcolandiam se quotidiana cervorum venatione oblectabat, cum Non. Sextil. mane equum cum aulico omni comitatu conscensurus, ut solita oblectamenta repeteret, Alexandrum ^bRuvenum Joannis comitis ^cGauriae fratrem germanum ^dPertho, quod alias Joannis fanum dicitur, cui praeerat Gaurius, venientem obvium habuit; qui insolita salutandi ratione capite ad regis genua demisso ipsum seductum vultu dejecto, et oculis perpetuo humi defixis compellat, et vespera proxima plebeium hominem ex oppidanis caput pallio velantem sibi in loco solitario visum narrat, et ad eum verba facientem. Cum tremere hominem et inter respondendum animi vagum hallucinari animadvertisset, aucta suspicione pallium rejecisse, et urnam ingentem auri ad os usque plenam sub axilla ejus deprehendisse; igitur cum in urbem secum clam reduxisset, vincitumque cum vase conclavi, ad quod nisi per multas fores a se obsecratas, nullus patet aditus, inclusisse, nemine facti ne fratre quidem conscio; et summo mane ad ipsum venisse, ut secreti participem faceret: proinde orare, ut quam primum eo veniat, et fortunae beneficio utatur. Rex initio laudata ejus benevolentia se excusare, nec aequum et honestum esse, huic ut se negotio immisceret; solos quippe thesauros in terra repertos ad fiscum pertinere. Ad haec cum Alexander rustico propositum fuisse diceret, thesaurum in terram defodere, rex retulit, longe diversa esse, animum defodiendi habuisse, et defossum invenisse: ad extremum cum urgeret index, et nimium scrupulose rem expendere regem diceret; interim id resciturum fratrem, aliosque regni proceres, nec occasione defuturos; et in auro repetendo majorem deinceps fore difficultatem: heic rex adolescentis verba ad animum revocans in suspensionem venit, aurum esse peregrinum a Jesuitis ad novos in Scotia motus excitandos illatum; nam idem antea saepius ab iisdem factitatum meminerat. Itaque comitem Alexandro domum reversuro e domesticis dare constituerat, qui hominem et nummorum notam, nam non bene id sibi properanti perspectum aiebat Alexander, viseret. Verum ille contra protestari, et non nisi periculose secretum alteri, antequam rex ipse coram id videret, credi posse vociferari. Ex animo se loqui et singulari, quo regem de se bene meritum prosequeretur, affectu; petere igitur, ne rex eo venire dedignetur, quoque majore id silentio fiat, exiguo cum famulatu inter venandum a comitibus deflectens Perthum ocyus contendat. Rex Alexandrum semper a puero dilexerat, et inter cubicularios adsciverat. Et cum Gulielmus parens ejus in crimen vocatus olim, dum regnum a proregibus administraretur, capite luisset, rex postea imperii capax bona paterna ipsi fratrique integra restituerat: itaque nihil sinisteri de utroque suspicatus. Cum tamen absurde pleraque interdum ab Alexandro dicta viderentur, ab Edmondo ^eStuarto Leviniae duce, qui sororem Ruvenorum in
uxorem

INTERPR. ^aPalais de Falkland. ^bRuthven. ^cle Comte de Gowry. ^dPerth. ^eStuart, duc de Lenox.

uxorem duxerat, percontari coepit, an amentia unquam, aut delirio illum corripere advertisset; nam vix sana mente sibi videri; et in gestu vultuque, si non omnino alienati, at certe perturbati animi manifesta signa deprehendi. Cum Levinus nihil tale in adolescente sibi compertum responderet, Alexander ex illo colloquio in suspicionem adductus regem adit, enixeque rogat, neminem in negotii conscientiam asseceret, nec quo esset ipsum ducturus cuiquam sequendi potestatem faceret. Cum vero rex subridens, se non bene in pecunia numeranda versatum diceret, ideoque adesse quempiam oportere, qui ipsius partes ea in re subeat; praefraete a juvene responsum, nulli ad thesaurum, praeterquam regi, aditum patefactum iri; eo semel a rege conspecto, postea quoscunque voluerit, advocari posse. Visus hic sermo durior regi, suspicionem insidiarum fecit. Sed cum jam in itinere esset, aliaeque aliis succedentes conjecturae animi anxium in contrarium raptarent, a priore sententia discedere turpe existimabat. Itaque iter persequitur, gnaviter insequentibus domesticis, quamvis injussu regis; infederat quippe suis ex festinatione regis opinio, cum ob facinus in ^a Olifandi domo in ^b Angusia perpetratum ^c Perthum contendere, ut hominem nocentem comprehenderet, et turbas cientem praesentia sua anteverteret; propere et eum secuti sunt Levinus et ^d Marriae comes, post venationem permutatis equis. Alexander ad latus regis semper haerebat, et ut equo calcaria adderet, instabat, prius fratre per unum et alterum, quos secum adduxerat, nuncium monito, regem in itinere esse, et prandium venienti pararet. Tandem Perthum perventum. Joannes quasi rei ignarus regi occurrit, fratri palam succensens, quod se de adventu regis non in tempore monuisset: nam fore ut familiaris, quam deceat, acciperetur. Dum tarditatem excusat ^e Gaurius et tenuitatem apparatus in non expectatum regis adventum rejicit, hora abiit. Interim cuncta circumspicere, et dum rex eum alloquitur, a proposito ablutentia plerunque respondere. Alexander contra, ut mendacio fides constaret, coram fratre regis colloquium devitare, atque orare, ut missum se faceret, ne ex eo, quod erat, suspicione conjectaret. Tandem ubi rex assedit, non post prima fercula statim, ut in illa aula assolet, nec nisi secundis mensis remotis Levinus et Marrius, aliique nobiles ad prandium invitati; quo videlicet temporis rex surgeret, illi serius regi praesto essent. Ipse Joannes non una cum hospitibus suis, ut patriae fert consuetudo, assedit, sed ex coenaculi conclavi communi egressus mensae regis, sicuti antea, cogitabundus asstitit. Quo nomine illum per jocum rex increpuit, quasi minus comiter convivas suos excepisset. Postea ubi surrecturum eum vidit Alexander, ut fraudis suspicionem tolleret, in areano monet, tempus secreti urgere, verum fratris praesentiam obstare: proinde rex eum aliquo amandaret. Igitur rex sumpto poculo ad Gaurium conversus, Quamquam non dubito, inquit, te moris exterarum nationum in accipiendis hospitibus probe gnarum esse, tamen Scotus cum sis, de recepta inter nos consuetudine, ne domi peregrineris, te commonefacere officii mei esse duxi. Quando ergo nec mihi propinasti, nec convivis tuis ad mensam adsidere dignatus es, qua in re non parum in hospitalitatis leges peccasti, En tibi propino, idemque poculum hospitibus tuis ut praebes, meoque nomine genio ut indulgeant jubeas, volo. Ad quae verba digressus cum gaudio, rex, praecunte Alexandro, et Thoma Areskino equite, ut se sequeretur, frustra advocato, per coenaculum illud commune, in quo sui cibum sumebant, transiens, cochleam ascendit, et per quatuor conclavia fores semper obserante Alexandro ad secretius cubiculum deducitur, ubi thesauri promissi custodem non vinctum, sed pugione armatum conspicatus, sero se in insidias praecipitasse sensit; nam

INTERPR. ^a Le baron d'Oliphant. ^b province d'Angus. ^c Perth. ^d Mar. ^e le Comte de Gowry.

CIDIOC. nam declusa subito cubiculi janua Alexander huc usque intectus pileum superbe in
 HENRICUS IV. caput rejicit, et pugione raptō, pectorique regis admoto filere jussit. Tum impro-
 perata Gulielmi patris innocentis morte se vindicem tam injustae caedis adesse
 professus est : cum esse thesaurum, quem se illi ostensurum receperat. Quibus
 dictis pugionem immittere parantem prohibuit custos Andreas ^a Henderfonus no-
 mine, ex Gaurii famulatio, qui heri jussu mane cum Alexandro ^b Falcolandiam pro-
 fectus fuerat, et primus de regis adventu nuncium ad ipsum attulerat. Tantula
 ab instanti periculo mora interjecta, ex pavore animum colligens rex, ut erat in-
 ermis, nam prae festinatione post venationem gladium minime cinxerat, verba
 contra vim parantem adhibet, et qua pollebat dicendi facultate ad percussorem con-
 versus, multa ad mitigandum ferocientis animum commemorat : videret, quid sce-
 leris contra se innocentem moliretur ; quod si stare sententia male praemeditatum
 facinus exsequi, apud se reputaret, id inultum non fore ; nam superare a Deo da-
 tos in spem regiae successione liberos, qui paternae caedis memores ab ipso olim
 rationem essent reposcitur ; nec defuturos regii nominis amantissimos subditos,
 qui tam indignam principis sui mortem impunitam non sinant ; et ut haec absint,
 Deum ultorem futurum, et vel ex lapidibus suscitaturum, qui nefandum parricidam
 ad perniciem usque constantissime persequantur. Ad patris ipsius mortem quod
 spectaret, Deum contestari, nullo conscientiam suam propterea stimulo attineri ;
 quippe cum in ea actate tunc esset, ut alieno potius quam suo arbitrio regeretur, et
 notam esse factionis tunc in regno pollentis potentiam ; ad haec in ea re nihil nisi
 rite et secundum regni jura ac leges actum esse : sed vicissim recordari ipsum debere,
 ni ingratus sit, quot beneficiis ab eo tempore totam Ruvenorum familiam demeru-
 erit, pristinis possessionibus ac dignitatibus restitutis, et ipsis sororibus in aula tan-
 quam in paterno sinu educatis, et conjugis suae cubiculo postea praepositis : sed et
 aliud esse, quo praecipue eum tangi oporteat, eandem in religione, quam uterque
 profitetur, consensionem, eadem sacra, eosdem ritus ; et ante oculos perpetuo
 obversari debere sancti et aeterna memoria dignissimi viri Roberti ^c Rolloci, cujus
 se discipulum profiteretur, monita. Illum nunc adesse, crederet ; aut si praesen-
 tem nollet, innocentissimi praeceptoris animam ipsum olim accusaturam sibi per-
 suaderet, exprobraturamque non hunc animum tamque sceleratum consilium ex
 sua disciplina hausisse. Pro extrema sive deprecationis, sive expostulationis clau-
 sula fidem regiam religiose obligabat, si propositum mutaret, se nemini mortalium
 quid inter ipsos negotii intercessisset revelaturum, et si quidem aliunde retegatur,
 minime permissurum, ut quidquam periculi ex eo ipsi crearetur. Perorantem truci
 vultu intueri primo visus Alexander, moxque sive oratione placatus, sive ab Hen-
 derfsono, quem adiutorem speraverat revocatus, relecto capite et in pristinam reve-
 rentiam compositus religiose pollicetur, se regem, si nullo clamore emissio ac sine
 strepitu se contineret, incolumem dimissurum ; tantum expectaret, dum Joannes
 frater ad colloquendum cum ipso sisteretur. Cum replicaret rex, Quid mihi cum
 fratre tuo negotii ? quid tibi ex indecora hac captivitate mea post praeteritorum gra-
 tiam factam redit ? Ille retulit, se denuo polliceri, si quiesceret, vitam salvam ei
 futuram ; cetera ex fratre, ubi accersitus venerit, intellecturum. Et ita rege
 Henderfsoni custodiae commendato ; additoque ut illi, sibi que simul caveret ; alio-
 qui fore, ut si quid ei accidat, id ipsius periculo cessurum esset, ad fratrem pergit.
 Digressio percussore rex jam securior custodem interrogat, an facti conscius et caedis
 patrandae causa advocatus fuisset. Neganti facile habita fides, quippe cum toto eo
 tempore, quo Alexander cum rege fuerat, non desistisset furentem obsecrare, ne
 quid

quid in regem gravius admitteret. Itaque cum rex fidem dedisset, se quieturum, donec Gaurius advenisset, custodem rogat fenestras aperiat, et si quem e nobilibus illac transeuntem videret, jussu regis accersat. Id sedulo ab Hendersono factum. Interim Gaurius, ut magis falleret, et sceleri sive patrando tempus, sive patrato evadendi commoditatem quaereret, per appositum hominem coram nobilibus ad prandium haerentibus renuntiari curat, regem per posticum abiisse. Quo audito, quisque ad equum discurrit, et ad sequendum regem omnes facto agmine contendunt: a janitore tamen consilii ignaro in exitu moniti regem sibi non visum, et adhuc intus esse, Gaurio nequidquam contra eum nequam et mendacem appellante, substiterunt ex iis plerique. Tum Alexander cum fratre in arcano colloquitur, ab eoque acerbe increpitus, quod in eo, quod jam factum oportuerat, adhuc cunctaretur, protinus quasi in proposito confirmatus, nec tam superbo, ut antea, quam ad desperationem composito vultu ad regem redit, expansisque brachiis omnem vitae spem praecipit dicit, regique jamjam moriendum esse. Confestimque quasi reum vinciturus, sancto Dei nomine execrandum in modum saepius dejerato, periscelidem manibus innectere conatur, sive cunctatione subiturae poenitentiae locum daturus, sive ea vecordia fuit, ut in tanto scelere juris formam servandam putaret. Incumbente Alexandro, et vinciri regem oportere clamitante, rex generosum spiritum in tanto discrimine gerens, Mentieris, inquit, liber princeps natus sum, liber moriar. Tum ut se ex ejus manibus extricaret, magna vi connixus, dextraque gladio ne exereretur apposita, gulam sinistra invadit; et inde conscientiae morsu percussori vireis adimente, hinc certo periculo novum robur addente, tandem superior evasit: et per fenestram, dum ^aLevinus et Marrius cum Gaurio eventum anxie opperiente equos expectarent, se prodi vociferatur; vocemque exaudientes illi, quanquam Gaurius regis eam esse vocem cum asseveratione pernegaret, huc illuc aditum quaerentes discurrunt. Rex interim post longam cum Alexandro colluctationem cum eum extra cubiculum pertraxisset, et capite sub axilla presso cochleae foribus affixisset, ense etiam in suam perniciem stricto conjurati manibus extorto, Joannes ^bRamisaeus eques supervenit, strictoque pugione bis terque confossum Alexandrum per cochleae gradus praecipitem dedit. Eodem tempore Thomas ^cAreskinus, intellecta regis voce, cum Joanne, qui galeam a domesticis sumpserat, quasi nocentem aliquem comprehensurus, acriter confligit; et nisi hero servi praesto fuissent, manu in gulam injecta sub pedes missum proculdubio interfecisset. Verum ab iis disturbatus ad Ramisaei vocem in cubiculum contendit cum Hugone ^dHeretio, et semianimem Alexandrum per gradus dejectum nacti ambo extremis vulneribus confecerunt. Eos continuo, ubi surrexit, cum septem satellitibus armatis propere insequitur Gaurius, et ut erat galeatus ac gladium manu utraque vibrans horrendis cum dejeramentis ad unum omneis morte perituros proclamat. Ad cujus conspectum rex gladium, quo rem gereret, ubique quaerens, intra cubiculum a suis vi retractus est; clausoque ostio Areskinus, Heretius cum servo, et Ramisaeus, cum Gaurio manus conferunt: tandemque ipse, qui servis animos sua pugnacitate faciebat, ab Heretiano per praecordia transfixus; servi multis vulneribus faucii per gradus detrusi sunt. Levinus et Marrius frustra per cochleam, qua regem ascendisse viderant, aditum quaerentes, frustraque vectibus diu per obstantia viam moliti, nec nisi post sesquihoram, jam rege a praesenti periculo liberato et Gaurio conspirationis auctore ante ipsius pedes prostrato, in cubiculum penetrare potuerunt. Rex illis adventantibus e vestigio in
genua

INTERPR. ^a *Le duc de Lenox & le comte de Mar.* ^b *Ramsay.* ^c *Erskine.* ^d *Herris.*

CIDIO C. genua procumbens pro tanto periculo devitato, et insperata de parricidis victoria
 HENRICUS IV. Deo gratias prolixè egit; subinde obsecrans, ut quem tanto periculo præter me-
 ritum ullum ad nominis sui gloriam desungi voluisset, eidem ad procurandam illius
 propagationem porro animos faceret, spirituque principali confirmatum in glorioso
 adeo decurrentem stadio semper incitaret. Ad rei famam de Gaurio, fratreque
 ejus interfectis, per urbem sparsam, cum adhuc incertum esset, quid caedi eorum
 causam præbuisset, ingens populi ad aedeis concursus factus, propiorque seditioni
 res videbatur, cum rex per fenestram se ostentans, manuque ut quiescerent impe-
 rans, tumultum compefcuit, ac magistratu in conclave vocato, rem, ut gesta erat,
 exposuit. Tum cadavera parricidarum, donec de iis statueretur, publicae custodiae
 commendavit, et literas scriptaque, si quid forte quod ad conjurationem amplius
 detegendam faceret, reperiri posset, diligenter scrutatus, nihil præter manticam ma-
 gicis characteribus ac vocabulis incantatoriis plenam invenit. His peragendis tempus
 ad octavam horam vespertinam extractum, antequam rex Falcolandiam petiturus in
 viam se daret, qui re jam evulgata per compita inter incedendum innumeram ex
 omni hominum genere multitudinem incolumitatem festis vocibus gratulantium ubi-
 que obviam habuit; tum ignes toto regno in publicae laetitiae signum excitati. In
 Joannem ut magicæ superstitioni summe addictum postea anquisitum; et quarto
 post die ^a Perthi a cancellario, thesaurario, secretario, avvocato, et Georgio ^b Humio
 Spoto, Roberto et Jacobo ^c Melvillis equitibus, Jacobus ^d Wemius Bogianus, qui
 arctam familiaritatem cum Joanne, dum Venetiis essent, et postea in Scotia habue-
 rat, et Gulielmus ^e Rindius interrogati multa in eam rem responderunt; ex Tal-
 mudica et Cabalistica Judæorum credulum juvenem notas illas secretas ac supersti-
 tiosas voces hausisse, quas per traditionem datas et a Deo in Paradiso prolatas aiebat,
 eoque majoris efficaciae esse sibi persuaserat, quam ullas postea a Prophetis et Apo-
 stolis usurpatas. Observatumque fuit, quandiu characteres illi, quos gestare con-
 sueverat, de collo suspensi manserunt, ne guttulam quidem sanguinis per vulnera,
 quibus periit, manasse; ubi dempti fuerunt, copiosum toto corpore cruorem
 effluxisse. Interrogatus et ab iisdem de conjuratione Andreas Hendersonus con-
 sentanea iis, quae memoravi, respondit, et se ab initio facti ignarum; ubi in rem
 ventum est, Alexandro semper verbis, manibusque restitisse, pugionem vulnus in-
 tentaturo eripuisse; itaque saepius ab ipso increpitum, quasi ad patrandum facinus
 denegata opera, exitii utriusque ea die causam præbiturus esset. Secuta dein crimine
 digna animadversio, et cadavera parricidarum ignominiose ad supplicium rapta, bona
 proscripita sine spe gratiae aut restitutionis, et postremo Ruvenorum nomen tan-
 quam infame et detestandae memoriae omnino aboletum; decretumque ut super-
 stites duo fratres, gentilesque omnes eo deposito maternum aut alterius familiae
 adoptivae, aliena item insignia avitis omissis sumerent. Parricidae avum habue-
 rant Patricium ^f Ruvenum, cujus consilio et opera Henricum Jacobi regis parentem
 in Davide ^g Rizio de medio tollendo ante annos xxxiv usum diximus; ob id a re-
 gina cum marito reconciliata exagitatus, natale solum exilio mutavit, et in Anglia ad
^h Castrum-novum in magna rerum angustia decessit. Gulielmus ejus filius ⁱ Gauriae
 comes a Jacobo creatus, postea, quod caedi Henrici participasse diceretur, securi
 percussus est; ejusque mortem ulturi filii tanto se piaculo cum certa veluti totius
 familiae inter Scotos perantiquae internecone, nec alio ex nobilitate in facti con-
 scientiam adhibito, summa imprudentia obligaverunt.

X. IN

INTERPR. ^a Perth. ^b Hume de Spot. ^c Melvil. ^d Wemyss de Bogy. ^e Rind. ^f Lord
 Ruthven. ^g Rizzio. ^h Newcastle. ⁱ Gowry.

X. IN ^a Pannonia magnam hoc anno res Christiana cladem accepit Pappensium praesidiariorum defectione, et Canisa amissa. Pappam praecipuum contra Turcos ^{CIOCC.} propugnaculum ^{CIOCC} praesidarii seu Galli, seu Belgae tenebant, re ad ^b Javarinum superiore anno feliciter gesta nobilitati, eoque insolentiores redditi cum stipendium in tempore non repraesentaretur, tumultuari coeperunt, ab Adolfo ^c Schuartzenburg aliquoties placati. Sed cum verbis tantum res ageretur, neque pecunia promissa adnumeraretur, seditio major quam antea recrudit; factiosique inter eos, Hispanorum exemplo edocti, quo magis in omnem eventum partes suas firmarent, antequam in apertam defectionem animos renudarent, clam cum Turcis vicinis agunt, et pecuniam pacti locum se tradituros pollicentur; spe etiam facta Schuartzenburgi, qui propediem cum pecunia ad componendam seditionem venturus ferbatur, ipsis tradendi; aut si non veniret, iter ei ad ^d Cifnecam profecturo pracludendi. Quo dictis fidem astruerent, nam initio fraudem subesse suspicati Turci cunctantius agebant, ^e vestigio tribunis et centurionibus imperium abrogant, Michaellem ^e Marothium loci praefectum cum omni familia in vincula conjiciunt, dictoque pro libertate pretio, nisi illud intra praescriptum tempus penderet, ipsum se Turcis dedituros interminantur: captivos Turcas praefecti, aliorumque in custodiam datorum vestibibus ornatos, ^f Albam-regalem remittunt; tum ^g Motam quendam e suo numero praefractae nequitiae hominem electum sibi praeficiunt, ac postremo Pappam diripiunt, et vexillum Caesarianum insigni scelere, ut omnis reconciliationis spes tolleretur, hostibus tradunt. Quo cognito, Schuartzenburgus, qui jam in itinere erat cum ^{II} ^{CIO} equitum et peditum, ad eos ^{XX} equites praemittit, monetque se respicerent praesidarii, et ad officium mature redirent; paratam pecuniam esse, ac fore, ut propediem quicquid stipendiorum debeatur, plene exsolvatur. Pro responso a seditiosis convicia reddita, parumque abfuere ab injuria legati; certe ludibrio expositi, nec sine contumelia dimissi. Cum nihil hac ratione proficeretur, Schuartzenburgus pluviis incumbentibus ulterius progredi prohibitus Javarinum, unde venerat, retro cessit. Tam foedae defectionis, seu prodicionis jam tum ultio a Numine coepit, exorto inter seditiosos ipsos ob conditiones cum Turcis initas dissidio: quo factum, ut ad manus deventum sit, et multae caedes per urbem perpetratae. Inde occasione sumpta Schuartzenburgus repulsa suorum irritatus exeunte Junio propere ^h Schurpfenstenium tribunum mittit cum apparatu bellico et ^{III} ^{CIO} peditum, ac fortunam experiri jubet. Eos ardente adhuc dissidio pars altera muris succedere patitur, quasi abjecto defectionis consilio, atque ultro ut accederent, hortatur. Verum altera parte superveniente scalae admotae dejiciuntur, nec sine damno Schuartzenburgici repelluntur; quo facto Turci pabulatores intromittuntur, quorum plaustris exoneratis captivi Christiani in ea Vesprinium et Albam-regalem abducendi cum magna imbellis sexus turba imponuntur, scelus et perfidiam partem eorum, quae non praevaluerat, detestante. Marothius adhuc in vinculis erat, ob spem de pretio ab eo exsolvendo conceptam a seditiosis retentus; qui clam Schuartzenburgum monet, ut quando inter praesidiarios tam male conveniret, occasione ne deesset, et si astus non procederet, vim adhiberet: simul locum contra vim haud fatis firmum commonstrandum curat. Igitur ^{IV} Eid. Quintil. castra ad Pappam posita, in quibus erant ^{IX} ^{CIO} bellatorum: post aliquot eruptiones cum damno obsessorum semper, repulsus Schuartzenburgus dispositis tormentis violenter muros pulsat. Centurioni ex iis in eruptione capto cutem vivo detrahi jussit; et cum capite hastae infixio suspensum ad terrorem publice oculis praesidiariorum exposuit.

Ad

INTERPR. ^a Hongrie. ^b Raab. ^c baron de Schwartzenburg. ^d Cifnek. ^e Maroth, ^f Stul-Weiffenburg. ^g la Motte. ^h le colonel Schurpfestein.

CIDIC. Ad VII Kal. Sextil. continuata verberatione, molatrina, per quam quovis tempore
 HENRICUS IV. auxiliares accipi poterant, post acrem defensionem expugnata fuit. Interea solici-
 tati Turci cuncta ad solvendam obsidionem necessaria parabant: sed eos, quominus
 in tempore venerint, exorti sub id continui ac foedi imbres remorati sunt. Schuart-
 zenburgus, dum verberatio continuatur, cuniculos agit, aliisque operibus festinatis
 obsidionem urget. Jamque aqua fossis derivata apertus erat ad ruinam aditus; et
 magna omnium rerum in oppido erat inopia, cum deficiente carne LX equi in ci-
 bum distributi. Quibus paulatim absumptis obsessi ad extremas angustias redacti
 consilium ex desperatione capiunt, et cum nullum gratiae locum reliquum viderent,
 mortem obstinate pugnando oppetere, quam deditioe facta vitam inter exquisitos
 cruciatus, ac ludibrium amittere maluerunt. Igitur pridie Kal. Sextil. eruptione
 noctu tentata eam castrorum partem, ad quam Merspurgenfes stationem habebant,
 conferti invadunt, temulentumque militem partim caedunt, partim in fugam agunt;
 ad strepitum excitus Schuartzenburgus cum trepidatione omnia compleri videret,
 quasi Turcis auxilio venientibus, ad eam partem, qua maxime sui laborabant, ad-
 volat, dumque huc illuc discursat animos suis exemplo proprio faciens, glande ictus
 cadit: sicuti capto^a Javarino magnum nomen consecutus, ita incredibili sui desiderio
 relicto; corpus Viennam deportatum, et militari pompa elatum ac conditum est.
 In ejus locum successus Melchior^b Rederus, qui gnavam adeo operam in Varadino
 defendendo navaverat. Postridie quam hoc accidit, denuo eruptione certatum, et
 CCC circiter Caesariani caesi; nonnulli etiam intra oppidum abducti. Cum denuo
 eos ad deditioem hortaretur Rederus, quippe eorum res ad extremam inopiam re-
 ductas, ac brevi fore, ut annona prorsus deficiente ipsis fame miserabiliter sit pere-
 undum; superbe responsum est, Ubi annona defecerit, se captivos Christianos,
 atque ipsum cum primis Marothium praefectum comesturos. Inter haec agitatum a
 Belgis de fuga in arcano consilium; quod ex transfugis cum cognitum esset, fre-
 quentiores excubiae tam equitum, quam peditum locis idoneis agi coeptae. Tan-
 dem obsessi v Eid. Sextil. duabus ante solis ortum horis per stagnum aqua educta
 paene siccatum summo silentio exitum tentant, via, quod fundo uliginoso non fi-
 derent, prius fassis, cratibus, aliaque materia prius communita. Vix albescente
 die de fuga a Redero cognitum, qui mox ad eos insequendos^c Nadasium, ^d Thu-
 rinum comitem, et ^e Colonitium cum levi armatura misit. Cum jam fugitivi ad
 saltum paene evasissent, interceptum ultimum agmen, et magna ex parte caesum.
^f Mota seditiosorum dux, cum Colonitio dedere se recusaret, glande trajectus oc-
 cubuit, cumque eo c circiter alii; ejus vicarius, aliique ex seditionis incentoribus
 capti. Marothius inter haec catenis ruptis in castra Caesariana cum aliquot cap-
 tivis aufugit. ¹ Rederus desertum oppidum ingressus ceteros captivos solvit, reli-
 quias detestandae defectionis ad internecionem abolet. Ex captivis quaestioni sub-
 jectis, antequam de iis supplicium sumeretur, rescitum, quinque tantum ab initio
 de foedere cum Turcis incundo consilium agitasse. Quod postea cum poenitentiae
 amplius locus non esset, communibus sociorum suffragiis comprobatum est; quippe
 cum dissentientes e vestigio a consentientibus in omnium conspectu necarentur: tum
 captivi omnia jura divina et humana violasse convicti per praesidia ad poenam distri-
 buuntur. Ut erant varia ingenia, ita variis suppliciis excarnificati; alii palis infixi,
 alii

INTERPR. ^a Raab. ^b Redern. ^c Nadasdi. ^d comte de Thurn. ^e Colonich. ^f la Motte.

NOT. ¹ Nic. Istvanfius in Hist. Hungar. fol. p. 751, 752, &c. met cette histoire autrement; car il dit, que Rederus mourut de maladie, devant que de voir la fin de ce siege, & que Nadasius lui suc-
 ceda au gouvernement de l'armée. Ce Marothius
 aussi ne se sauva point de sa prison, ayant rompu
 ses chaines; mais il fut delivré avec les autres pri-
 sonniers, quand Nadasius entra dans la place; & il
 mourut quelque tems après. Put.

alii rotis contusi, alii uncis tracti, alii lentis ignibus et larido liquefacto ustulati; quibusdam intestina vivis detracta et ipsis spectantibus in ignem coniecta ac eremata. Nonnullis femora, humerique et aliae corporis partes carnosae, quae magis a vitalibus absunt, candentibus stimulis ferreis conceptae, denique cor ipsum vulsum; aliis et os pulvere nitrato oppletum, et igne indito caput in minutas partes contritum fuit. Ultra humanitatis modum tam foedae ac detestandae proditionis vindicta facta, non sine multorum horrore: qui ita censebant, improborum animos non tam per supplicia a secleribus perpetrandis avocari, quam ad quidvis agendum et patiendum efferari; neque tam acerbitate deterreri, quam assuetudine hujusmodi spectaculorum metum poenarum imminui. Cumulatum et Christianorum infortunium Canisae amissione: cum de pace inter nostros Tureosque minime conveniret, XII IDO praetorianorum Constantinopoli Budam missa, qui pridie Non. Sept. in itinere ^a Baboscam potius ignavia nostrorum, qui ID in praesidio erant, omni re egregie instructi, quam virtute propria receperunt.

XI. QUARTO post die castra ad Canisam posita munitissimum tota Stiria oppidum cum arce. Initio crebris eruptionibus pugnatum, et vallo dejecti Turei, machinis etiam clavis confixis, et una hosti adempta ac in oppidum pertracta. Tandem auxiliaris exercitus ductore Philippo Emmanuele Lotaringo ^b Mercuriano ad ^c Muram fluvium Kal. Oct. confedit; trajectoque eo signum adventus sui obsessis dedit. Exiguum nostrorum numerum contra suas ingentis copias conspicatus Purpuratus ad Mercurianum mittit; monetque ne tantillis viribus tantam obsidionem solvi posse confideret, meliusque existimationi suae ac securitati confuleret. Cui generose a Mercuriano responsum, cum minoribus multo Christianorum viribus majores infidelium Turcorum, quam nunc essent, copias, vel si quicquid malignorum spirituum uspiam est, cum ipsis conspiret, invadere se minime dubitaturum, ac Dei ope fretum, de ipsis victoriam reportaturum. Itaque minis omissis conferendi certus, aciem quamprimum instrueret, et copiam sui faceret. Tum ipse acie instructa progreditur. Hostis contra aliquot cohortes castris educit, et colle opposito occupato nostrorum adventum praestolatur. Ad eos invadendos missus cum equitatu suo Colonitzius. Heic levibus aliquot prolusionibus certatum, dum nostri aciem instruunt, et tormenta ad hostilem disturbandum dirigunt. Tandem Turci nihil proelii aleae committere certi, sensim pedem referunt; nostri castra castris, quam proxime possunt, opponunt. Nox sequens tam vicinis castris iniquis transacta. Postridie nostri rursus acie instructa, hostem ad proelium provocant. Verum ille se vallo continebat, quo tutus facile omnem vim eludebat. Obequitantibus tamen ^d Heberstenio, Koskirkio, et Colonitzio, ut propius situm hostilium munitionum contemplarentur, cum Tureis aliquot obviis manus conferunt: quibus in fugam actis, nostri fugientes ad valli labrum usque insecuti, turbatis stationibus incumbentes XIII machinas campestreis capiunt, et re bene gesta lacti ad suos revertuntur. Turei his impressionibus fatigati, ut obsessis deditorem faciendi, sic auxiliariis recedendi necessitatem ob annonae inopiam imponere statuerunt, et a tergo circumfusis copiis, quod tam numerosas habentibus facile erat, viisque angustiis inter paludes infessis, in summam rei frumentariae difficultatem adducunt; annonae, quae ex longinquo comportabatur, aditu undique intereluso. His angustiis victus Mercurianus exercitum reducit, in discessu, parum abfuit, oppressus. Nam a fronte et a tergo circumventus, cum periculo periculum discutere, et eum suorum

perniciem

INTERPR. ^a Babotzka. ^b Duc de Mercœur. ^c Mure ^d Heberstein, Koskirke, & Colonich.

CIOIO C. HENRICUS IV. perniciem ante oculos positam pernicie certa superare certus, ad extrema se compararet, praefens numen expertus est. Aer obscuratus, ac tenebris statim obortis coelum tonitru inhorruit, crebris micans ignibus. Inde turbo violentus nostrorum primo castra, sed illaesa transmittit; dein majore vi glomeratus Turcica tentoria pervadit, dejicit, ac terrore cuncta permiscet. Per tenebras nostri exitium paratum evaserunt: sed eorum discessu non mediocriter infracti obsessorum animi, praesertim Hungarorum, qui frequentes jam ad hostem transfugientes de misero sociorum statu cum edocebant. Germani initio ad defensionem se egregie animatos ostenderant, a ^a Paradiso, qui loco praecerat confirmati: sed crebris transfugiis debilitati ad extremum animos desponderunt, et praefectum ad deditioem faciendam compulerunt. Itaque Canisa xi Kal. Nov. dedita, et praesidiarii ad Muram, sicuti convenerat, incolumes deducti sunt. Paradisus officio suo defuisse insimulatus ^b Raquelspurgi cum se Mercuriano stitisset, ad Matthiam archiducem sub custodia remissus est: qui postea facti rationem reddere jussus cum non satis se purgaret, semel etiam de fuga arripienda consultasse convictus esset, cum aliis quibusdam centurionibus dextra prius, dein capite truncatus fuit. Oppido capto Purpuratus III CIO peditum, IO equites praesidio imponit, et aliquot castella ad ^c Dravi ripas exstruit, ut commeantibus hinc inde suis liberum per utramque ripam aditum muniret. Tum solitudinem veritus missis circum literis rusticos et ceteros vicinos, qui metu Turcorum diffugerant, ut revertantur monet, promissa libertate, et trium annorum ab omnibus tributis immunitate.

XII. IN ^d Dacia proxima Michael re feliciter Caesaris auspiciis gesta cum indignam meritis suis gratiam rependi videret, omnia circumspiciebat, quibus potentiam successibus anni superioris partam tueri posset. Itaque clam animos purpuratorum tentandos curaverat; qui hominem in utrumque paratum, ut aliqua spe gratiae, si ad partes ipsorum inclinaret, lactarent, Huraiam Agam veneranda canitie senem vicissim ad cum Sultani nomine mittendum curant; quem ille perhonorifice excepit cum ornatissimo equitatu, ad medium milliare obviam profectus: cum haud procul abessent, ambo ex equis desiliunt, et ubi se humanissime invicem complexi sunt, Aga Michaeli Persicum gladium, quo accinctus erat, detrahit, eidemque alium Turcicum auro et gemmis distinctum tradit, cum multis aliis donis; inter quae erant ardearum insignes plumae ad pileorum ornamenta; equi praestantissimi VII, generosus falco; quae Michaeli incedenti praeferebantur: eoque comitatu ambo ^e Stephanopolim ingressi sunt, reboante passim festa tormentorum displensione. Aderant Caesarei procuratores ad componendum inter ipsum et Georgium Bastam dissidium missi, quos ille spectaculo insolito in suspicionem adductum iri minime dubitabat, eoque aequiores in ferendis conditionibus fore sperabat: interim monet, ne ea removerentur; honorem, qui legatis debetur, nisi omnis expertus humanitatis haberi velit, non exhibere non potuisse: nihilominus se facturum, quod aequum esset; tantum dent operam, ut Bastae multis nominibus sibi suspecto alius a Caesare substituat, ne per privatas similtates publica salus in provincia periclitetur. Praeterea haec ejusdem in arcano postulata ferebantur, ut Transilvania sibi filioque jure hereditario cum ^f Varadino, Husta, Nagbanya, et exterioribus Hungariae partibus traderentur; ut omnia bona ac dignitates, quibus Sigismundus Bathorius a Caesare donatus fuerat, sibi attribuerentur, et collatitia pecunia ad scribendum militem juvaretur. Caesar, ceterique imperii principes Christiani fidem interponerent, si forte in Turcorum potestatem veniret, fore, ut ex manibus eorum liberaretur. Ad haec addebat,

INTERPR. ^a Paradis. ^b Rakelsburg. ^c Le Drave. ^d Transilvanie. ^e Kronstat. ^f Waradin, Hufte, & Nagbanya.

addebat, ut magis Caesarianorum animos pertentaret, omnino sperare se, quae jam in ^a Dacia occupaverat, loca Caesarem minime reposciturum; sed praeterea etiam reliqua usque ad Tibiscum fluvium pro navata tam fideliter opera sibi concessurum. Quae si a munificentissimi principis benignitate impetrare possit, se tot tantasque res adversus communem hostem gesturum, quantas huc usque nemo gesserit; et si pares sumptus iis, qui in ^b Pannonia quotannis fiunt, subministrantur, cuncta a Caspio mari Budam usque, ^c Alban-regalem, et Zolnocum imperio Caesaris subiecturum. Haec superbi juxta et ambitiosi hominis insolentia postulata ita a legatis Caesareis accepta sunt, incendente eos Basta aemulo, quasi ille occasionem a clientela Caesaris discedendi quaerens, jam res novas animo moliretur. Tamen in praesens res prudenter dissimulata, et ex pecunia Caesaris xxxcic aureorum repraesentata sunt. Quae tamen tanquam leve operae pretium non sine spernentis atque adco male affecti vultu accepit Michael. Sigismundus interca sociatis cum Hieremia Moldaviae despota viribus mediocrem ex gente sua, Scythis, Polonis, Turcis confecerat exercitum, in omnia rerum agendarum momenta intentus. Contra eos, ne longiore mora interjecta majores vires colligerent, statim ducit Michael; quem tot locis victorem, ut fit, Lcic amplius armatorum sequebantur: et per altissimorum montium angustias in Moldaviam penetrat; Sigismundo et Hieremia numero imparibus semper recedentibus: ubi plus ab regionis incommoditatibus, quam ab hoste damni passus est, ad tantam annonae penuriam redactus, ut foliis arborum pro cibo uti cogeretur. Illi tandem recedendo ad Poloniae fines pervenerunt, majora auxilia a foederata gente sibi polliciti, cum quibus fesso Michaeli recentes occurrerent. Hieremias de suppetiis importune Turcum sollicitabat; a quo nihil pecuniae, militum aliquem numerum tandem est consecutus. Michael a persequendo hoste jam dilapso cursum inhibet, et Moldaviam ab Hieremia desertam eo facilius occupat, quod plerique in provincia illum pessime oderant, imperio asperum et intolerandis tributis gravem; quippe ferebatur in singula etiam vilissima capita aureum menstruum imposuisse; et quicquid corradere poterat, viribus suis et suorum benevolentiae diffusus, in Poloniam, ad quam receptum sibi parabat, mittere. Hoc successu elatus Michael ulterius progreditur, cum Sigismundo, ubicunque eum nancisci posset, manus conferere certus: is novo subsidio recreatus, ita ut xxxcic armatorum penes se haberet, ad Istrum juxta ^d Ortunum castrum confederat. Ibi collatis castris acerrime pugnatur, multis utrinque cadentibus. Tandem victoria ad Michaellem inclinavit. Ex Bathorianis, praeter eos qui fluvio hausti perierunt, desiderata vicic. Ex Walachis vix icic. Michael victor totam Moldaviam Caesaris nomine, ut in dissimulatione perseveraret, in potestatem redegit, eique gubernandae filium praefecit, parte copiarum attributa; ipse cum reliquis Cosacorum, Rasciorum, Belgarum, quos a Caesare habebat, copiis in Transilvaniam rediit: ubi cognito, Joannem Sarium ^e Samoscium magnum Poloniae cancellarium cum numeroso exercitu adventare, fama sparsa, ut injuriam excursionibus in terram Poloniam a Michaelle factis ulcisceretur; revera, ut Sigismundum proxima cognatione secum conjunctum in paternum principatum restitueret, et Moldaviam veteri Polonorum imperio adjiceret, ad Caesarei exercitus duces, qui in superiore Pannonia erant, scribit; monetque, paratas semper copias haberent, quibus si quid hostis tentasset, ei statim occurreretur.

XIII. SUB id denuo a Caesare venit ^f Peczius cum aliqua pecuniae summa, quam propter itinerum pericula, sicuti ferebat, sive quod eam in Michaelis ^{*} potestate,

INTERPR. ^a Transilvanie. ^b Hongrie. ^c Stul-Weissenburg. ^d Orthen r. ^e Zamoycki.
^f le Docteur Petzen.

CIDIO C. potestate, antequam ejus animum plene pertentasset, relinquere volebat, ^a Socmariae
 HENRICUS IV. deposuerat. In colloquium ubi Peczius cum Michaelē venit, post multas expoſtu-
 lationes et magnifice venditam suam operam, ille postremo subjecit, si Caesar ex
 fratribus suis aliquem in Daciam cum summo imperio mittat, se confestim e pro-
 vincia decedere paratum; ceterum ex benignitate ipsius sibi polliceri, sui rationem
 habitum iri; totque exantlatos pro domo Austria labores, tot adita pericula poten-
 tissimum juxta ac clementissimum principem minime ex memoria depositurum; se
 vicissim, si Caesaris opibus aliorumque Christianorum principum auxiliis juvetur,
 ad frangendam Turcorum potentiam et constituendam in iis locis rem Christianam
 omnia consilia sua, omncis conatus, quicquid animi et industriae habet, conver-
 surum. Verum Caesar a Basta monitus, homini barbaro et versipelli ne fideret, con-
 traria mandata Peczio dederat, quibus Michael sine conditione ex Transilvania de-
 cedere, aut Basta, si in ea remanere vellet, parere jubebatur. Quod cum facere
 praeſtate recusaret, res ad apertum dissidium erupit, et Michael, ut res suas firmaret,
 cum proceribus provinciae initio tanta humanitate usus, dum bellum Caesaris au-
 spiciis administraret, tunc omnia tuta timens animum renudavit, et aut nulla justa
 de causa, aut ex levibus admodum suspicionibus in crimen adductos ex iis plerosque
 male multavit; nonnullos etiam quaestionibus subjecit, ex eaque re tantum odium
 populi collegit, ut multi ab eo deficerent, in iisque Moyses ipse ^b Cicularum regulus,
 cujus in virtute et fide cum magnam fiduciam semper reposuerat, tum ductu magnas
 res in bello administraverat. Hac acerbitate in summas mox angustias se prolapsus
 sensit, sero ad eam emendandam remedio; nam a Tataris et Turcis sibi metuebat,
 et Samoscium ultra modum reformidabat. Bathorium et Hieremiam sibi insidiari
 minime ignorabat: nec vero circa se, quibus plene confideret, ullos habebat.
 Homini inter tot difficultates conflictanti cum exercitu ex superioribus Pannoniae
 praesidiis raptim collecto Basta, ne occasione deesset, statim occurrit, ut sponte
 parere recusantem vi cogeret; et ^c Claudiopolim profectus cum obvios provinciae
 ordines habuisset, eosque in fidem Caesaris adegisset, ^d Albam-Iulam, ubi Michael
 cum XVIII CIO castra habebat, recta tendit. Adventu Basta subito non tam territus
 despota, quam suorum insidias veritus, protinus in fugam se coniecit, IV CIO ex suis
 amissis, et ad montana Walachiae receptum habuit, ubi eum rursus nova calamitas
 oppressit. Nam Sigismundus et Hieremias collectis repente copiis recedenti nec
 opinato incumbunt, et reliquias exercitus dissipati, quas secum trahebat, profligant.
 Ille cum nihil amplius praesidii in opibus suis videret, ne ab infesto sibi Basta legem
 accipere cogeretur, Caesaris clementiam appellat; comitumque petit, quo tuto
 ad ipsum proficisci et suspensiones coram purgare posset, obsidum loco uxore et li-
 beris oblatis, ne qua fraus subesse putaretur. Caesar, qui barbarum ex Transilvania
 deducere summopere percuperet, dum potentiam suam in ea per Bastam constituisset,
 facile postulatis ejus ob praeteritorum memoriam, ut aiebat, annuit; et Basta, ut
 tutum iter ei praerberet, et interim dum a domo procul esset, bellum ei a Sigif-
 mundo, et Hieremia per Walachiam illatum propulsaret, mandavit. Secundum
 haec exeunte anno Michael cum LXX equitum comitatu Viennam venit, a Matthia
 perhumaniter exceptus, per internuncium a Caesare ibi tantisper jussus subsistere,
 dum Pragam evocaretur. Basta interim comitia provinciae celebrat, in quibus
 cum Caesar intellexisset, ordines et proceres certis tantum conditionibus se Caesaris
 imperio subicere paratos, quas nisi impetrarent, ope et patrocinio Turcico, quod
 ex propinquo ostentabatur, ufuros; eo diutius distinendum Walachum putabat, ne
 res

res jam turbatas praesentia sua magis misecret. Caesar, quo motum illum componeret, initio summum Transilvaniae imperium Maximiliano fratri detulerat. Verum ille se excusavit, Samoscii, qui jam Moldavia recepta in Walachiam descenderat, et Hieremiae fratrem provinciae praefecerat, oecursum causatus. Walachi etiam instabant apud Bastam, ut auxilio juvarentur adversus Polonos, ultro se in Caesaris potestate futuros polliciti, Michaelisque, cui haecenus paruerant, vel alium quempiam cum summo imperio mitti cum viribus petebant: nam quem Samoscii imposuerat, se ferre nec velle nec posse. Inter has consultationes annus in aula Caesarea et in Transilvania exactus.

CIOIO C.
HENRICUS IV.

XIV. Hoc anno adempta omnino libertas Augustanae confessionis sociis, ad conciones et sacra more inter ipsos recepto celebrandas in Stiria: principium ante biennium factum a Graecii, quae est Stiriae primaria urbs, in quo frequens Jesuitarum schola. Horum instigatu, ut creditum est, Ferdinandus archidux alioqui infito majorum religionis ardore ab iis alienus denuntiandum eurat, Academiae nomine, pastoribus, ut urbe excedant, conciones in posterum ad populum publicae non habeant, et cetera quae offensionem vere piis pariant, penitus intermittant: id actum Eid. Sept. Cum nihilominus illi pergerent, accessit et Archiducis auctoritas, mandato ad eos x Kal. Oct. dato, eo forte die, quo ad conciones convenire debebant: dum deliberant, effluxit tempus concionis habendae; et sic intermissus primum coetus: et quanquam octo dierum spatium iis Archidux praefinisset, intra quod ditionis suae finibus excedere tenerentur, ad extremum contractum tempus, et iv Kal. Oct. exire omnino jubentur, capitis poena adjecta: quod et executioni demandatum. Interea Archidux in Italiam abit, et salutato in itinere Alfonso Ferrariensium duce Romam contendit, ubi denuo in priore Augustanae confessionis pastores expellendi proposito confirmatur, expresso a Pontifice in eam rem ab ipso solemni juramento. Pastores urbe exacti, cum ceteris provincialibus et nobilitate, qui ut sunt locis illis plurimi Protestantium doctrinae addicti, aliquoties quantum licebat, conveniunt; tandemque placuit supplicem libellum conscribi, quo de injuria sibi a Jesuitis facta apud Archiducem conquerebantur. Is oblatus tam Stiriae quam Carinthiae et Carniolae ordinum nomine, exeunte Januario sequenti, in eoque confessio b Augustae ante L annos Carolo v in imperii comitiis oblata: in qua nihil esse, quod a sacrae Scripturae norma diffideret, pluribus verbis contendebant: eam tum summo omnium ordinum consensu tota Germania adprobatam ac receptam, nullamque ab eo tempore iis, qui secundum eam viverent, molestiam factam: quin ipsius patrem Carolum mutuo acceptis a confessionis illius ordinibus vicies centenis aureorum cio, denuo confirmasse, nullam vim ipsorum conscientiae illatum iri, nec pastoribus ipsorum fraudi futurum, si secundum eam doerent. Ipsum Archiducem principis verbo fidem obligasse, fidem a patre datam et pacificationem cum Carinthiae et Carniolae ordinibus se religiose servaturum. In id collationes pecuniarum promissas ab anno cioioxxx exacte pensitatas, quae xviii annorum spatio ad nongenta florenorum Rhenensium cio accedunt; eoque pretio redemptam eam libertatem, quae nunc ipsis tam injuriose adimitur: in id cumulatae multae e sacra Scriptura petita rationes, et ad extremum suppliciter Archiducem obtestantur, libertatem sibi a patre concessam ac diu relictam conservare ne gravetur. Sic rem gratam eum Deo facturum, sibi ac suarum ditionum tranquillitati, subditorumque saluti optime consulturum; alioqui fore, si in violentia jam coepta pergatur, et tam confessionis Augustanae

INTERPR. a Gratz. b Augspurg.

T O M. VI.

H

CIDIC. Augustanae sociis, quam pastoribus periculum ob id creetur, ut patientia tandem in
 HENRICUS IV. furorem vertatur, et desperatione adacti populi ad detrimentosa aeque sibi aliis-
 que consilia respiciant, Turcis, contra quos hodie pugnant, in auxilium advocatis. Habebantur tunc Stiriae comitia Graecii, in quibus Archiducis mandatum decreto ordinum denuo confirmatur, ac reliquae in Stiria civitates pastores dimittere jubentur. Cum ^a Ferri-fodinarum incolae decreto minime obtemperarent, missi, qui manu armata oppidum expugnant ac diripiunt, oppidanos plaustris impositos ^b Graecium advehunt, ubi plerique severe admodum habiti. Urbe expugnata miles arcem vicinam viri ex illa nobilitate spectabilis Joannis Hofmanni capiunt, templumque proximum, in quo sepulchrum gentilitium erat, tanquam piaculare pulvere nitrato subiecto evertunt, ossibus cadaverum huc illuc dispersis. Addunt qui haec scripsere ad majus odium, Graecii templum, in quo Protestantium conciones habebantur; altari in eo destructo, Wilhelmi ^c Zimmermani, qui magna fama inter eos pastoris munere defunctus fuerat, effossum corpus, et in ^d Murrum subiectum urbi fluvium a furenti milite projectum. Tandem cum nullus dies a nova in Archiducis imperia detrectanteis molestia vacaret, multi huc illuc dilapsi, etiam relictis bonis, quae quaesito belli sumptuum colore in fiscum redacta sunt ac distracta.

INTERPR. ^a Eysengrub. ^b Gratz. ^c Zimmerman. ^d Mure ou Muer.

JACOBI AUGUSTI THUANI
 HISTORIARUM SUI TEMPORIS
 LIBER CENTESIMUS VICESIMUS QUINTUS.

E P I T O M E.

TANDEM inter Regem et Sabaudum ad arma devenitur. Rursus novae perscriptae conditiones, quibus cum nec staret Sabaudus, omnis de pace consultatio abrumpitur. II. Tum Diguierio et Birono negotium datum, ut hic in Bressae comitatu, ille in Sabaudia principium bello faceret. Bironus Burgum ducit, Diguierius Monmelianum, eodemque die vi ab utroque facta utrumque captum oppidum. Ad arces obsidio diuturnior fuit. III. Calatagirona pontificis nomine intercedit; grave ad eum regis responsum. IV. Ludovicus Bertonus Grillonius Camberii suburbia occupat: Regi supervenienti mox urbs patuit. Arx a Jacobio dedita. Confluentia, Miolanum, Turris Carbonaria eodem successu capta. Diguierius Joannis fanum et Mauriennae vallem subiectam usque ad Cenisium montem in potestatem redigit. In Tarentasiensi valle itidem Monasterium primo captum, et mox circumposita loca. Ad Monmeliani arcem versus impetus. V. De conjurationibus domesticis jam tum rumor sparsus. Rex in suspicionem adductus Sueffionem cum summo imperio in Sabaudia relinquit, et in Sebastianos descendit ut Bironi consilia observaret. Rex in periculo versatur, dum propius S. Catharinae munitionem contemplatur. VI. Cardinalis Aldobrandinus ad regem mittitur. VII. Brandisus comes, qui Monmeliani arcem tenebat, de loco tradendo fidem interponit, datique obsides. VIII. Aldobrandinus Camberium venit. Aldobrandini cum rege colloquium. IX. Sabaudus cum exercitu Augustam praetoriam venit. Tandem tempore condicto exeunte arx Monmeliani a Brandisio tradita. Rex cum nihil cum Aldobrandino et Sabaudi delegatis proficeret, Luissetum primo a Sankatharinae munitione lapide venit. Tandem Boventius qui Burgi arcem tenebat, extrema necessitate victus cum rege transigit. Rex Lugdunum ad Aldobrandinum excurrit. X. Genevae origo ab occasu imperii Romani repetita. De Sabaudi et reipublicae Genevensis jurisdictione altercatio. XI. Dissoluto regis cum Margarita matrimonio Sillerius, qui Romae erat, Florentiam mittitur, ut pactis cum Maria Francisci magni Etruriae ducis filia conventis regis nomine subscriberet. Et mox Rogerius Bellogardius eodem venit. Celebratae fiduciariae nuptiae ab Aldobrandino cardinali illac transeunte, magna ac insigni pompa. XII. Novae reginae in Galliam appulsus, et ad regem adventus. Aldobrandinus Lugdunum solemniter ingreditur. Mandata ejus seu facultates in senatu minime publicatae. XIII. Rex a Genevensibus exoratus Sankatharinam munitionem destruendam mandat: quae res Aldobrandino ultra modum irritato pacis negotium paene interrumpit. XIV. Tandem eo pacato perscriptae conditiones, quibus vix post multas obtestationes Sabaudi delegati subscripsere. XV. Sabaudi et Fontani longe diversi adfectus. Lermaei in aula Hispana pollentis ingenium, et occultae cum Fontano aemulationes. Sabaudus ab Hispanis desertus ad extremum, quae Lugduni acta erant, subscriptione sua comprobat. Ineunte Martio Burgi arx a
 Boventio

ventio tradita, et Petrus Escodeca Boetius ei cum valido praesidio imponitur. XVI. Rex reginaque pace parta Aurelianum ambo veniunt, ut anni propitiatorii indulgentiis huic loco concessis participarent. XVII. Roberti Ebroici Essexiae comitis, generosa ambitio ex aemulatione cum Roberto Cecilio, postremo ipsi fatalis. XVIII. Ad Kinsalam in Hibernia Hispani conserta pugna ab Anglis profligati.

EX AUCTORIBUS,

Regia ephemeride, Actis publicatis, Testimoniis et documentis de Genevensi jurisdictione ab utraque parte divulgatis, et Sabaudo equite Claudii Buleti, Actis probatoriis in Essexii causa.

LIBER CENTESIMUS VICESIMUS QUINTUS.

CICIDC.
HENRICUS IV.

UNC bellum ultimum ab optimo et fortissimo principe gestum, ut pacem toto Christiano orbe expetitam, regnoque necessariam consequeretur, continua serie exsequemur. Carolus Emmanuel Sabaudiae dux, cum domum reversus, neque conditionibus Lutetiae perscriptis stare vellet, neque novas ullas admitteret; et sive ambitione insita, sive ab Hispanis vicinis persuasus, Saluciarum principatu ulla se ratione cedere paratum negaret; rex tot tergiversationum pertaesus, negotii inter bellum induciasque animos suspendentis nodum, quem amice solvere non potuerat, ferro ad extremum rescindere decrevit. Et postquam tempus restitutioni sive compensationi praescriptum exeunte Junio exiisse vidit, ineunte Julio in viam se dat, et Lugdunum VII Eid. Quintil. venit, rursusque interposita aliquot dierum mora XVII Kal. Sextil. a Sabaudo ad regem missi venire ^aTarentasiensis archiepiscopus, Gaspar ^bGeneva Lullini marchio, et ^cRoncasus. Hi conditionum Lutetiae perscriptarum iniquitatem causati, quibus Sabaudus stare neque honorificum neque tutum duceret; tamen de ^dSaluciarum principatu restituendo assentiri eum dicebat, modo is beneficii titulo uni ex filiis a rege concederetur. Ad haec rex, Sabaudum literis ^eCamberio et Taurino datis significasse aiebat, condiciones Lutetiae perscriptas, quas nunc rejiciat, ratas habuisse, fidemque dedisse, eas, cum dies cessisset, se bona fide impleturum. Quod de beneficiario Saluciarum principatu nunc proponitur, non ita secum in hoc negotio versatum Sabaudum, ut eam gratiam a liberalitate sua sperare debeat: displicere sibi summo opere adfectatas Sabaudi tergiversationes; proinde sciret, nisi conditionibus perscriptis intra Kal. Sextil. proximas satisfaceret, sibi bellum denuntiatum esse. Roncasus hoc accepto responso Taurinum ad Sabaudum revolat: cumque interim ^fFranciscus Monmorantius Fossa ex Italia rediens per Taurinum transisset, vulgoque in principis illius aula jactari regi adfirmasset, nunquam eum adductum iri, ut Saluciarum principatu cederet; et si bello peteretur, fore, ut vix post XL annos illud finiretur: rex de pace desperans cuncta ad vim instruit: sed cum Roncasus sub id a Sabaudó revertisset, et cum contra regi satisfacere paratum affirmaret, rursus nova ad solvendas aliquot a delegatis propositas difficultates perscripta capita, inter quae convenerat, ut ^gPassagius cum CCC Helvetiis ex Gasparis ^hGalatii legione, et CC delectis Gallis ⁱCarmaniolae imponeretur: quibus

INTERPR. ^a de Tarentaise. ^b de Geneve marquis de Lullin. ^c de Roncas. ^d Saluces. ^e Chambery & Turin. ^f François de Montmorency baron de Fosseux. ^g du Passage. ^h le colonel Galaty. ⁱ Carmagnolle.

quibus Sabaudus xvii Kal. Sept. arcem tradere teneretur. Petebant Tarentasiensis et Lullinus, ut antequam iis subscriberetur, rursus Sabaudus de re omni per Roncafium admoneretur; nihilominus, dum ille Taurinum pergit, eodem tempore Passagius diverso itinere Carmaniolum missus: cui a Sabaudis statim significatum, ut si ulterius pergeret, hostili sibi vi aditum ad Carmaniolum patefaciendum esse intelligeret. Tandem tot injuriosis protelationibus victa patientia, rex omnem de pace consultationem abruptit: et iii Eid. Sextil. edictum facit, quinto post die Lugduni per praconem publicatum, quo declarat, se extrema necessitate victum arma sumpsisse, ut Saluciarum principatum a Sabaudis tempore pacis, Henrico iii rege, a quo tot beneficiis parens ejus cumulatus fuerat, injuriose usurpatum recpetat: nihil non fecisse, ut belli necessitatem defugeret, et pacem cum vicinis principibus tantopere a se expetitam tot exantlatis laboribus partam coleret: cum nullas aequas condiciones accipiat Sabaudus, reliquum esse, ut quod jure nequit, bello justo ab ipso extorqueatur. Ad hujus tamen acerbitatem temperandam loca sacra, omnique ex sacro ordine, qui Sabaudis in hoc bello operam non navabunt, patrocinio suo se complexurum profiteretur; sicuti civitates et oppida, quae imperata facient; bello tantum iis denunciato, qui Sabaudis militabunt. Additum, poena capitis sancita, ut a sacrilegiis, raptu, ac stupris mulierum virginumque, domorum, arcium, aliorumque locorum incendiis omnino abstinere. Postremo iussu omnes regiae ditionis subditi, qui Sabaudis operam navabant, ut intra xv dies domum redeant, poena in eos, nisi intra praescriptum tempus paruerint, perduellionis pronuntiata.

II. EODEM tempore ^a Bironis et Diguicrius, quibus ut primariis ducibus belli simul, huic in Sebusianis, hodie Bressae comitatum vocant, illi in Sabaudia inchoandi destinata cura erat, copias conscribunt. Tum Maximilianus ^b Betunius Ronii marchio, aerarii et rei tormentariae, cujus praecipuus in eo bello usus futurus erat, praefectus, prope Lutetiam mittitur, ut machinas bellicas, quae jam in itinere erant, et apparatus bellicum advehi curaret. Carolus Lotaringus Guisus in Provinciam descendere iussus, ut si quid Sabaudus et Hispani, qui ^c Tolonio et Mafiliae infidias struere nunciabantur, moverent, ad omnes casus praesto esset. Emericus Vicus apud Helvetios orator, qui sub id ^d Lugdunum venerat, prope ^e Soluturnum remissus, ut delectus auxiliarium, si opus esset, paratos haberet. Venerat et Roma Nicolaus ^f Brulartus Sillerius, qui cum Petro ^g Janino senatus Divionensis praefide cum Sabaudis delegatis capita conferre iussus fuerat. Antonio ^h Segucio regio apud Venetos oratori, quibus Sabaudis morae in eo negotio affectatae multis de causis suspectae erant, negotium datum fuerat, ut iustas belli, necessitate potius quam voluntate regis suscepti, causas in senatu exponeret. Quod ille bello jam inchoato prolixa oratione fecit viii Eid. Sept. Eodem quo edictum Lugduni factum fuerat die rex ⁱ Gratianopolim petit, missis hinc inde Birono et Diguierio, qui bello initium facerent. Et ille quidem traductis per ^k Maficonis pontem copiis, in quibus erant Campana et Navarrena legioncs, et Helvetii, qui Lugduni in praesidio erant, Eid. Sextil. vix albescente die admotis ad ^l Burgum, quod est Sebusianorum caput, semel atque iterum crepitaculis, urbem impetu capit, prohibita inter milites direptione, ne inter praedandum copiae dissiparentur. Et ex arce, quae munitissima

toto

INTERPR. ^a Le Marechal de Biron & le Sr de Lesdiguières. ^b de Bethune marquis de Rosny, surintendant des Finances, & grand maitre de l'Artillerie. ^c Toulon & Marseille. ^d Lyon. ^e Soleurre. ^f Brulart Sr de Sillery. ^g Jeannin president de Dijon. ^h Segulier. ⁱ Grenoble. ^k pont de Mafcon. ^l Bourg en Bresse.

CIOIO C.
HENRICUS IV.

toto illo tractu urbi infidet, eruptione facta, soluti nostri periclitarentur. ^a Montis-majoris comes urbi praeerat; cum delectis Helvetiis arcem tenebat ^b Boven-
ventius. Urbs capta post acre, sed breve certamen, in quo Carolus ^c Rupifortius
Santangelus primam aciem ducebat. Mox ad arcem promotum vallum et muni-
tiones tumultuariac exstructae. Ejus rei nuncius postridie ad regem perlatus summo
mane cum septem signis et vexillo alae peditum a Birono missis, quem de ^d Monme-
liano oppido capto in Sabaudia alter secutus est sub meridiem. Id admotis itidem
crepitaculis Carolo Crequio Diguierii genero vim eum delectis faciente patuit; et op-
pidani cum praefidiariis in arcem confugerunt.

III. PRO felici justorum armorum successu actae Deo gratiae: et cum festo Assump-
tionis beatae Virginis die, strumosos ritu solemnem ex praecepta in hujusmodi morbis
curandis virtutis a coclo datae opinione rex tetigisset, post vespertinas preces Bona-
venturam Calatagironam jam pacis cum Hispanis ante triennium factae internuncium
in colloquium admisit: is ante aliquot mensis pontificis rerum pacificandarum
occasionem quaerentis jussu ^e Taurini apud Franciscanos suos substiterat. Tunc
ejusdem mandatu ad regem venit, nihil gravius seni pacis eupido ac sequestro posse
aeidere affirmans, quam si suo hortatu deposita inter principes odia recrudescant,
et ad arma deveniatur: conditionibus Lutetiae conventis ut stetur, unice pon-
tificem expetere; neque abnuere, quin rex, quae sua sunt repetat: sed ea lege,
ut ab alieno, hoc est, ab antiqua Sabaudiae ditone vim abstineat. Cui a rege re-
sponsum, magno suo cum dolore fieri ut quidquam, quod pontifici grave sit, facere
cogatur: sed iniquitate adversarii necessitatem armorum satis excusari. Neque vero
tot ludificationes diutius ferri potuisse sine decoris et securitatis publicae jactura;
egregium erga se pontificis animum, quem semper expertus sit, et ultro profiteatur,
eo usque sibi colendum, et omni officio ac comi obsequio servandum proposuisse,
ut nihil regio fastigio, nihil Franco-Gallico nomine, quod vitae periculo toties tu-
tatus sit, indignum admittat. Tum converso ad Calatagironam ipsum sermone
subjecit: Nunc apud te, illustrissime patriarcha, cogita, quid vicini principes ex-
pectare debeant ab eo, a quo regnum Galliae per belli intestini opportunitatem infi-
diose petitum, et Provinciam ac Delfinatam hostili vi miserabiliter infestatum norunt;
qui minime ignorant, quid per suos oratores nuper ^f Badenis in publicis Helvetiorum
comitiis ad excusandam Salveiarum principatus invasionem jactari mandaverit.
Naturale esse patribus, ut liberis prospiciant; sibi tam egregiam sobolem, ad impe-
ratores ac reges originis principia repetentem, a Deo non frustra concessam. Itaque
laudandam patris prudentiam, qui opportunitate tam feliciter usus sit. Quando
ergo tandem a tali vicino ceteri principes securi degent, qui nullum insanabili am-
bitioni modum facit? qui nunquam se quieturum ostendit, nisi ubi quot filios ha-
bet, tot regna et imperia vicinis injuriose erepta in singulos transfulerit? Neque vero
haec a me dici putes, illustrissime patriarcha, quasi a Verviniensi pacificatione dif-
cedendi occasionem quaeram. Eam religiose coram te juratam pari religione ser-
vare decrevi. Sed nemo, nisi iniquus sit rerum aestimator, de jure meo me prop-
terea decedere oportere dicet, aut Christianam tranquillitatem turbare; quippe qui
paratus sum tam libenter arma deponere, dummodo mihi satisfiat, quam invitus ad
res meas repetendas bellum suscepi. Ad haec cum non haberet quod responderet
Calatagirona, saltem in aliquot dies inducias pangi petiit; quod cum nec a rege
impetrasset, propositis aliquot nomine Sabaudi conditionibus Lugdunum remissus est,
ubi cum delectis arcioris concilii senatoribus de iis ageret.

IV. EODEM.

INTERPR. ^a Montmajour. ^b Bovenens gouverneur de la citadelle. ^c de Rochefort de S. Angel.
^d Montmelian. ^e Turin. ^f Baden.

IV. EODEM quo Monmelianum a Crequio captum est die, praemissus Lud. CIO IO C.
^a Bertonus Grillonius praetorianorum tribunus, vir pugnax et bello impiger, ^b Camberii suburbia occupaverat. Urbem tuebantur cccc a Sabaudis impositi: potius ut defensionis ostentatione tempus duceret, quam quod locum nec situ firmum, aut arte munitum defendi posse judicaret. Grillonium rex subsecutus est cum delecta nobilitate et levi armatura. Ad ejus adventum urbs patuit, nec multo post arx, in quam ^c Jacobus cum praesidiariis confugerat, dedita honorificis admodum conditionibus x Kal. Sept. sed VIII tantum post diebus tradita; intra quos si idoneo auxilio juvarentur, a fide data liberi censebantur. Camberium Sabaudiae metropolis est ^d Gratianopolitano episcopo subiecta, in qua senatus provinciae habetur. Rex dimissis Sabaudis, qui remanere noluerunt, officialibus alios substituit; et jus inter eos Petrum ^e Lubertum libellorum supplicum magistrum, quandiu urbem tenuit, dicere iussit. Eodem successu late regii nominis terrore sparso ^f Confluentia dedita: quae munitio est in concursu ^g Arcae et Isarae posita ad servandum aditum, ex quo in Tarentasiensem vallem descenditur. Locum tenebant cto praesidiarii, qui post editam a II machinis muralibus ruinam non expectata oppugnatione vitam et res salvas pacti in tutum deducti sunt. Inde ad ^h Miolanum exercitus ducitur, castellum saxo arduo impositum undique praerupto, quod in Isaram subiectum despicit, quod ad primum regionum conspectum deditioem fecit. Restabat turris ⁱ Carbonaria, quae munitio aditum in Moriennensem vallem servat, in montium faucibus, quae per convallem porrectae ad Cenisium montem desinunt. Locus est ^k Beraldi Saxonis primi Moriennae comitis et familiae Sabaudicae conditoris primum domicilio, ac postea Thomae Humberti III filii cuius memorabilis, ad Isaram saxo undique inaccessibili, nisi qua per callem angustum ad ^l Porteriam itur, situs; domicilio praeterea comitum Sabaudiae, cum primum in hanc provinciam migrarunt, nobilis. Huic subest ^m Aquae-bellae municipium, quod a Crequio et Abele ⁿ Berengario Morgio cum delecta manu praemissis tanta celeritate occupatum est, ut praesidiarii arcis de loco incendendo, ne usui nostris esset, cogitantes paene in eo oppressi sint. IX machinae murales a ^o Ronio ad arcem admotae, et II minores, quarum dispositione post ICXXXVII idus, cum omnem auxilii spem praecipuam viderent, postremo deditioem pacti sunt, vita et re salva tantum concessa: nam signa relinquere et funibus extinctis exire debebant. IV Eid. Sept. conditiones perscriptae, quibus cum ut minus honorificis generosiores inter eos stare detrectarent, redintegrata pulsatio, quam mox deditio secuta est. Missus dein cum parte exercitus et IV tormentis Diguierius, locorum gnarus, et bello adversus Sabaudum haecenus feliciter gesto clarus, qui per montana facto itinere primum Joannis-fanum, dein castella circum exstructa usque ad Cenisium montem, ac postremo subiectam omnem Moriennae vallem subegit. Quo facto in Tarentasiensem ingressus, P Monasterium primum oppidum, dein ^q Brigantionis ac Sanjacomontii munitioes cepit: ita ut tota Sabaudia in regis potestate esset, excepta Monmeliani arce, et propugnaculo S. Catharinae, quod Sabaudus II a Geneva leucis ad insidias infestae sibi urbi ex propinquo struendas, et, si capere non posset, fraenandam eam ante XI annos exstruxerat. Eo Nicolaum ^r Harlaeum Sancium initio rex miserat, potius ut locum exploraret, et ad tempus cingeret, quam seria obsidione premeret. Igitur reductis a Diguierio copiis, totus belli in Monmelianam arcem impetus vertitur; quam tota

provincia

INTERPR. ^a Berton de Crillon mestre de camp du regiment des gardes. ^b Chambery. ^c de Jacob. ^d de Grenoble. ^e Lubert. ^f Conflans en Savoye. ^g l'Arc & l'Isere. ^h Miolans. ⁱ tour du Chateau de Charbonnieres. ^k Berauld comte de Maurienne. ^l la Porterie. ^m Aiguebelle. ⁿ Berenger Sr de Morges. ^o de Bethune de Rosny. ^p Monstiers. ^q forts de Briançon & S. Jacomont. ^r de Harlay Sancy.

CIDIC. provincia firmissimam creditam Diguierius, qui eam diu ante diligenter exploraverat, HENRICUS IV. intra mensem aut vi, aut deditioe in regis potestatem concessuram audacter affirmabat; sumptus, qui in eam rem fierent, ex suo se refarciturum promittens, si eventus expectationi non responderet. Arci veteri nova munitio spatiosior circumdata est, quae summum fastigium rupis, cui imposita est, ambitu suo complectitur, quinque propugnaculis egregie firmata, quorum tria praecipua municipium subiectum respiciunt, qua parte et fossam habet. Quapropter saxi praerupti situm prominentibus substructionibus, muniri non potuit; forcipes artificiose ducti, qui vice propugnaculorum sunt: in eo tantum praesidiarii CCC erant, iisque praecerat Jac. ^a Rivolius Brandisii comes, ex ^b Montis-majoris comitum familia. Ad meridiem Isaram habet, qui in Sabaudiam ulterius perrecturis ponte transmittitur. Ab adversa parte altissimis montibus cingitur, ad quorum radices collis imminet vitibus confitus, accessu difficilis: in quem tamen operarum vi a ^c Ronio IV tormenta subvecta sunt, quibus maxime obsessi infestabantur, ut et a ^v aliis ad ^d Casam-rubram collocatis. Paulo infra IV alia tormenta disposita, quae in Sammarianum propugnaculum ictus dirigebant: et rursus totidem propius oppidum juxta ^e Perosiae arcem, in qua Joannes ^f Durfortius Bornus Ronii vicarius hospitium habebat, quae ^g Mulaviam propugnaculum petebat. In oppido, et ad turrim praesidiariorum frequenti disposure semidirutam, v tormenta directa. Ab occasu, qua montem altissimum ^h Garnerianum vulgo dictum habet, v tormenta veterem arcem pulsabant, et totidem juxta in forcipes ictus ejaculabantur, qua parte ad ⁱ Francinam villam Ronius hospitium habebat, juxta septum quo apparatus bellicus custodiebatur. Trans Isaram IV tormenta murum continuum novae munitioe et veterem arcem pulsabant: nec cessabant obsessi, et beatae Virginis objectum in oppido templum, circa quod Diguierius copias instructas habebat, assidua verberatione infestabant. Jussus Brandisus deditioem facere, initio recusavit, superbo responso addito, fore ut ad Monmelianum si rex pergeret, Franco-Gallicum nomen extingueretur.

V. DUM ad obsidionem rex haeret, varii hinc inde rumores sparsi; et metus prudentiores infecit, occultas molitiones strui: aucta ex eo suspicio, quod Sabaudus in tanto periculo, Sabaudia jam tota in regis potestatem redacta, interim in Taurinis sedebat quasi securus, auxiliorum spe suos frustra implens, neque tamen se loco movens; vulgoque in ejus aula jactabatur, regem cum palanti exercitu per Sabaudiam discurrentem infirma oppida capere, sed vice versa mox futurum, ut Sabaudus maximas ac munitissimas in Francia civitates juris sui faciat. Ac sane tot conjurationum, quae postea irrita successu tentatae sunt, ex illa expeditione occasionem captantibus earum auctoribus initia emerferunt, inter quas maxime perniciosam fuit, quam Carolus Guntaldus ^k Bironus cum Sabaudis inivit, occultis Lutetiae colloquiis, nuper a Jacobo ^l Lafinio parario corruptus. Is tunc in Italiam evolaverat, et habito ^m Mediolani cum ⁿ Fontano colloquio, ad vanitatem composita oratione totum regnum, Birono tradente, in regis Hispani potestate brevi futurum spondebat; eamque solam religionis Catholicae in eo instaurandae, ad quam tot animae votis ac suspiriis continuis anhelabant, rationem esse impudentissime mentiebatur. Nam regem ac Borbonios, aut Sectaria peste infectos, aut Sectariis faventes malum tandiu alere, quod nisi sublatis iis extirpari posse nulla spes esset. Inde crebro per ^o Sequanos ad

Bironum

VAR. LECT. ^a Lafinio homine prostituti pudoris et fidei internuncio corruptus. MSS. Reg. et Samm. Put. et Rig.

INTERPR. ^a Rivoles comte de Brandis. ^b Montmajour. ^c le marquis de Rosny. ^d Maison rouge. ^e chateau de la Percuse. ^f de Durfort Sr de Born, lieutenant-general de l'artillerie. ^g bastion de Mauvaisin. ^h le mont Garnier. ⁱ Francine. ^k le mareschal de Biron. ^l de la Fin. ^m Milan. ⁿ comte de Fuentes. ^o la Franchè Comté.

Bironum transibat, et hominem jam male animatum vana principatus Burgundiae spe, a Fontano et Sabauda allatis in eam rem literis aut nunciis, implebat. Et si major earum rerum pars tunc regem latebat, tamen cum jam suspectum multis indiciis Bironi animum haberet, eo fiebat, ut diligentius per fidos ejus consilia, cum hominibus ignotis colloquia, ac familiareis sermones observaret. Et cum sub id Bironus ^a Burgi arcem, quam obsidione cingebat, postquam capta esset, custodiae suae credi a rege petiisset, ob eas suspiciones repulsam tulerat: qua re magnam sibi injuriam factam esse aiebat, et sensum ejus, impotentia animi adversus secreti necessitatem praevalente, minime dissimulabat. Ad eam injuriam atrocior accedebat, quod Diguierium sibi in Sabaudica expeditione praelatum, aut certe imperium, quod ipse solus tanquam supremus castrorum praefectus in regis exercitibus haecenus tenuerat, cum Diguierio divisum diceret; idque palam querebatur, ut regi invidiam ex illo crearet. Addebat, occultum in Sectarios favorem dissimulare non posse regem, qui pestem illam eandem adhuc in pectore foveat, et otii amore potius, quo regnum pacatum haberet, quam sincera fide ad sacra majorum rediisset. Adversus hos rumores ac querimonias rex summam diligentiam adhibebat, ut bellum extrema necessitate susceptum quam citissime conficeret; et ut aemulationem inter Bironum et Diguierium pristina Catholicorum ac Protestantium odia perniciose revocantem tolleret, Carolo Borbonio ^b Sueffionum comiti, qui cum Birono haecenus arctissimam coluerat amicitiam, summum imperium detulit: sed nec propterea placari potuit Bironus aut ad bonam mentem reduci, quippe qui eo ingenio esset, ut vix parem ullum, certe nullum superiorem pati posset; monitus subinde a rege, ut Lafinium in credulas aureis perniciose consilia insufurrantem faceffere juberet: notam illius perversam naturam et perfidiam, qui proditionum et machinationum omnium, quae xxx ab hinc annis toto regno detectae sunt, conscientia infamis, alios in fraudem inductos postea festinato indicio in perniciem traxit. Verum neque salutaria amici principis monita, neque decus fidesve hominis ambitione caeci ad exitium vergentis impetum sistere valuerunt. Rex interim in ^c Sebusianos, relicto ad obsidionem Sueffione, atque inde in ^d Fossiniacum et Genevensem agrum excurrit, specie ut exstructas ad Burgi arcem et S. Catharinae propugnaculum munitiones coram contemplaretur, re vera, ut Bironi consilia exploraret; parumque a periculo abfuit, dum propius propugnaculum cum Birono lustrat, percussore appposito, qui regem ex habitu designato noverat. Verum Bironus licet conscius scelus exhorruit, et inhibuit, monito rege, esse hominem inter praesidiarios, qui in ictibus dirigendis nunquam aberraret; proindeque cautius incederet, neque se aperto corpore hostibus ostenderet. Inde rex ^e Anicium tendit in Fossiniaco agro, ubi Henricus Sabaudus Nemorosius Sabaudi gentilis per hoc bellum tanquam in sequestro loco cum bona regis venia quiescebat, cum jam de legato pontificio propediem venturo allatum esset; nam ^f Sueffanus, qui oratoris munere Philippi nomine apud pontificemungebatur, ubi de regis in Sabaudia successibus cognovit, a Sabauda interpellatus vicissim pontificem interpellaverat, daret operam, ut pax nuper ^g Vervinii facta, cujus veluti pararius fuerat, a cunctis partibus servaretur; neque pateretur, praetextu proprii repetendi alienas ditiones a suspecto toti Italiae rege invadi. Jam ubique jaectari, pro recuperando in speciem Saluciarum principatu bellum susceptum, re vera imperium Mediolanense et regnum Neapolitanum eo praetextu peti. Proinde orabat partes suas mature interponeret; alioqui fore, ut Philippus clientelaris principis

tamque

INTERPR. ^a Bourg en Bresse. ^b Soissons. ^c Bresse. ^d le Fossigny & le Genevois. ^e Anissy.
^f duc de Sessa. ^g Vervins.

CIOIO C. tamque arcta secum cognatione conjuncti periculum minime negligat, et armis
HENRICUS IV. Italiam tandiu quietam implere cogatur.

VI. Itaque confestim missus Petrus Aldobrandinus cardinalis. In itinere ^a Mediolani ^b Fontanum convenit, quem praecipuum hujus belli incentorem sciebat: a patruo ut id faceret, caute monitus, quippe qui animo provideret, si inconsulto Fontano legatus ad regem pergeret, de pace colloquium frustra institui; et nisi communicatis cum eo consiliis ac pacis conditionibus res geratur, exitu negotium cariturum. Igitur a Fontano qui jam magno numero copias undique coegerat, et nihil nisi bellicum spirabat, benigne exceptus; cum urgeret, ut militem dimitteret: nam se eo consilio et auctoritate ad regem proficisci, ut concordiam inter ipsum et Sabaudum aequis conditionibus farciat; eamque legationem praecipue ob Philippum suscepisse, ut cui plurimum debeat, eidem et totius Italiae, quae sub ejus umbra veluti conquiescit, tranquillitati fidam in hoc negotio operam suam adprobet: hoc tantum responsum tulit, pacem sperari posse, et Philippum arma positurum, modo Galli a Saluciarum principatu omnino arcerentur, neque pedem in Italia ponerent. Cum vero legatus ulterius se iter persecuturum negaret, nisi disertum et distinctum magis ab eo responsum ferret, nimirum, ubi de conditionibus convenisset, si Sabaudus iis stare recusaret, quo ad subscribendum cogeretur, copias statim dimissurum: tandem assensit, sed ea lege, ut regi Gallorum in compensationem concessio Bressiae comitatu commodo loco liberum in Belgium transituris Philippi copiis iter per eam pateret. Hoc impetrato, Aldobrandinus famulitium omne ac praecipue comitatum Alexandriam remittit. Ipse cum paucis ^c Taurinum tendit, ut Sabaudum conveniret; eodemque tempore ^d Herminium ab epistolis ad regem ablegat, ut eum de adventu suo et legationis susceptae causis edoceret. A Calatagirona introductus, cum ad extinguendum belli ignem venisse legatum diceret; interim petere, ut utrinque ab armis cessaretur: rex id initio factum oportuisse respondit, et ante tot successus ipsi in causa tam justa a Deo datos; quos nisi urgeat, non solum male consulti principis, sed imprudentissimi belli ducis, qui victoria uti nesciverit, in reprehensionem procul dubio sit incursum. Veniret nihilominus legatus, et sciret sibi apud regem, qui tot beneficiis se pontifici patruo devinctum profiteretur, praecipuum gratiae locum futurum. Propositis aliquot conditionibus, de quibus Aldobrandinus antequam montes transiret, certior fieri cupiebat; rex Herminium ^e Camberii jubet ipsum expectare: quo intra paucos dies sit rediturus. Interim belli curis intentus Anicio ^f Bellofortium cum delectis excurrit, ut aditus montium, quibus Sabaudus cum auxiliari exercitu venturus dicebatur, coram inspiceret, Bironumque alio ad proximos aditus itidem propius lustrandos ablegat. Superato monte usque ad ^g Corneti-passum vulgo dictum processit; ibique in rupe cava, ut a nive montis alterius instar incumbente tutus esset, prandium militariter sumpsit.

VII. INDE ad ^h Gillium haud longe a Confluentia stativa habuit; cognitoque ⁱ Brandisum comitem interdum a verberatione infesta cessare, occasionem colloquii per illam cessationem quaeri interpretatus, Monmelianum redit; intermissaque per intervalla ex partium consensu utrinque pulsatione, tandem repetitis saepius denuntiationibus, ut se respiceret jussus Brandisus; et cum nulla auxiliorum spes affulgeret, de honesta deditioe mature cogitaret: ille primarios e nobilitate et belli duces, quos penes se habebat, in consilium vocat, et quo in statu arcis res essent, exposito, sententias singulorum rogat; utrum potius videretur, ad perniciem usque in defensione animos cum certa loci jactura obfirmare, an colloquio petito longissimum quam possent spatium pacisci, intra quod Sabaudus ad

suppetias

INTERPR. ^a Milan. ^b comte de Fuentes. ^c Turin. ^d Herminio. ^e Chambéry. ^f Beaufort. ^g pas du Cornet. ^h Gilly près de Conflans. ⁱ comte de Brandis.

suppetias ferendas se instrueret: pauci, qui generosiora quam tutiora malebant, ita censēbant; quando Sabaudus principale ditionum suarum propugnaculum fidei ipsorum credidisset, pudorem quoque eorundem onerasse, ne quid indignum fide data admitterent; sed majorem existimationis ac famae, quam vitae rationem haberent; et potius de hostium gratia, quam de bona principis sui fortuna desperarent. Alii, qui numero vincebant, contra differebant, et quam minimum fortunae, plus prudentiae tribui, periculoque in tempore praeverti consultius ducebant: regi ex transfugis aliisque indiciis de arcis infirmitate aliisque incommoditatibus constare: postremo ad extremas angustias deventum esse, et tamen post duorum mensium obsidionem nullum adhuc a Sabaudis nuntium venisse; interea XL machinis undique muros pulsari: annonam paene omnem consumptam, tantumque modios aliquot tritici superesse in totum Novembrem vix suffecturos: temeritatem nulla in re magis quam in bello perniciosam esse: itaque placere, dum licet, ut colloquium poscatur, et dilata in longissimum tempus deditio, idoneum spatium, quo Sabaudus suis succurrat, a rege impetretur. Variantibus sententiis, ut pavidis semper consilia in incerto sunt, aliquandiu altercatum fuit: tandemque dum omnia timentur, praesentia displicent; tutius visum, ut obsessi priusquam necessitate improba ad foedas condiciones adigerentur, quod brevi futurum acutiores providebant, rebus adhuc integris honorifice paciscerentur. Brandisus postquam publico instrumento ea de re facto sibi cavit, quinque dierum spatium ad amplius deliberandum poposcit, quibus elapsis perscriptae condiciones, et cum ad Decembrem deditiois tempus prorogari peteretur, contractum ad xxx dies spatium, qui a xvii Kal. Nov. inciperent, in xvi Kal. Dec. exirent; intra quod nisi auxiliaris exercitus compareret, qui regem obsidionem solvere cogeret, arx bona fide a Brandisio, sicuti convenerat, regi traderetur. Dati obsides ^a Rancius Brandisii vicarius, et ^b Cassinus ejusdem ex sorore nepos; missusque ^c Briqueras eques, qui factum necessitate excusaret, traditoque instrumenti exemplo Brandisium apud Sabaudum purgaret. Eodem die quo perscriptae sunt condiciones, Herminius ad legatum remissus est, cum mandatis, ipsius adventum regi fore longe gratissimum; sed bellum semel coeptum nulla ratione intermitteri posse, quousque regi injuriose a Sabaudis habito, nominique Gallico plene satisfiat; quod si contingat, nihil magis in votis habere regem, quam ut Verviniensis pacificatio pontificis interventu inita religiose servetur: nam de fama et injuria plus sollicitum regem, quam de Italiae quiete turbanda, quod ad invidiam ab aemulis jactatur, cogitare. Aldobrandinus cum Sabaudis tunc erat, qui post querelas, minasque, se terram coelumque potius permisturum, quam inultam suarum ditionum tam injuriosam invasionem finat; postremo fidem legato obstrinxit, se pactis Lutetiae conventis staturum; et cum eo oratores suos misit Franciscum ^d Arconatum Tusingae comitem, et Renatum ^e Luzingum Alimium, additis mandatis, ut ei ad omnia dicto audientes essent, et quicquid ille pontificia auctoritate fretus justum aequumque judicasset, sequerentur. Interim audito Briquerate equite, cum gravissime ferret praecipitatum Monmelianae arcis deditioem, in arcano furtivas ad Brandisium dat literas, quibus eum per decus familiae, fidem datam, praesentem rerum suarum statum obtestabatur, ut spretis cum rege initis pactis animum in defensione obfirmaret; neque tam obsidum salutem respiceret, quibus tamen id fraudi minime futurum adfirmabat, quam fidei datae rationem haberet. Literae in itinere interceptae, et ad Brandisium ab Espernonio summo peditatus Gallici praefecto regis jussu perlatae sunt; a quo id responsum tulit, fidem regi datam se servaturum.

Quod

INTERPR. ^a Rance. ^b Cassin. ^c de Briqueras. ^d d'Arconat comte de Touzaine. ^e de Luzinge Sr des Alimes.

CIDIO C. Quod et scheda a se, ceterisque ejusdem sententiae tribunis, qui in deditio-
HENRICUS IV. tiones jam consenserant, subscripta denuo confirmavit.

VIII. QUINTO post die Aldobrandinus per Monmelianum iter habuit, festa utrinque tormentorum displosione honorifice salutatus. Ei obviam processit Espernonius peditatu in aciem instructo, et post cum ^a Sueffio supremus regis vicarius, ^b Monpensierius Aquillionius, aliique principes ac proceres, qui in exercitu regio erant, eoque comitatu ^c Camberium usque deducitur. Processerunt et obviam Jacobus David ^d Perronus ^e Ebrouicum et Bertrandus ^f Chaulius ^g Baionae episcopi cum amictu pontificio; quod sacrae jurisdictionis et auctoritatis insigne est. Qua re cognita legatus ad eos propere mittit, rogans jubensque ut insignia deponerent: nam se cum plena potestate a pontifice missum, aliam circa se potestatem salva auctoritate apostolica pati non posse; et praesente legato omnem omnino episcopalem jurisdictionem cessare. Cui ab episcopis responsum, id pontificiis per Italiam legati trans montes fortean juris esse: at in terra Francia cum essent, quippe quam victor Gallicus eques non semel calcasset, et nunc jure optimo teneret, nolle committere, ut dignitatis imminutae apud coepiscopos olim argui possint: eam a Deo datam, nec precaria aut vicaria potestate, sed pleno jure attributam, a se abdicare ulla de causa ne quidem praesentia legati aut posse aut velle. Apud nos jampridem corruptis moribus, et perversa ab aulicis seu fide seu disciplina, invaluit in regni juribus tuendis, ut potius eludere, quam aperte pugnare audeant; et modo iniquas libertati Gallicae insidiantium petitiones ad tempus dissimulatione transegerint, abunde se officio defunctos putant. Itaque cum nec offensionis legato a pontifice patruo venienti occasionem praebere consultum duceret, et episcopi de jure suo nollent decedere, media ratio inventa est, qua potius legati potestas confirmata, quam episcoporum dignitas in Gallia conservata est: ut illi a legati conspectu in publico abstinerent; depositis insignibus domi cum officiose inviserent. In Capucinorum aede legatus primum ad colloquium admissus, regem ad pacem hortatus est, orans obsecransque pontificis etiam de ipso optime meriti auctoritate interposita, ne tot adoreis mactus victricem semper fortunam Martis aleae committeret. Nulla in re minus quam in bello successus respondere; nec gloria praeterita dignam satis de hoste dispari victoriam: cum inferiore longe ipsi rem esse, qui si quid contra suam majestatem, contra regni Franco-gallici dignitatem admiserit, dum res suas tueri et amplificare sibi liberum putat, nunc paratum se profiteatur damnum sarcire, et serio de pace cogitare. Eandem mentem regi optare, et ut sit, pontificis nomine plurimum orare. Galliam per tot annos armis domesticis vexatam quiete egere, atque adeo totum orbem Christianum, quo conjunctis amicorum principum viribus contra hostem communem in dies formidolosiore, et in Pannonia progressus semper majores facientem, bellum transferatur. Ad haec a rege post actas legato pontificique, cujus egregia in se merita agnoscat, gratias, responsum: etsi difficile sit in praecipiti vincendi cursu pedem sistere, sic se tamen ad omnem fortunam comparasse, ut aequi justique praecipuam semper habendam rationem ducat, sicque existimare, quemadmodum aequi justique principis est ab alieno vim abstinere, ita ad regale fastigium, in quo collocatus est, pertinere, ut nihil de jure suo et antiquo regni patrimonio deradi sinat; post tot successus se a fortuna quasi manum porrigente invitari, ut montes transcendat; nec dubitare, quin in eo conatu multos eminus aspiranteis, quosdam etiam adjutores habiturus sit; sed non tanti apud se totam Sabaudiam et Subalpinam regionem subactam esse, quin quotiescunque injuriose ereptus Saluciarum principatus

INTERPR. ^a comte de Soissons. ^b ducs de Monpensier & d'Aiguillon. ^c Chambery. ^d dix Perron. ^e Evreux. ^f d'Echaux. ^g Bayonne.

principatus fuerit restitutus, ut pacem habeat, omni confestim aliena ditioe CICIO C.
excedat. Verum experimento didicisse, eo ingenio Sabaudum esse, ut nisi fractus HENRICUS IV.
victusque nunquam animum ad pacem sit inclinaturus. Itaque bellum pro tam iusta
causa coeptum persequi decrevisse, illud statim omisurus, ubi Sabaudus se potius
acquitati et salutaribus pontificis monitis, quam insitae ambitioni et malefudis belli
consultoribus morigerum praebuerit.

IX. INSTANTE legato, ut interim de conditionibus ageretur, rex non ante
agere certus, quam dedita Monmeliani arce, negotium distulit; Henrici Momo-
rantii equitum magistri et Pomponii Belleurei cancellarii, qui ^a Massiliam profecti
fuerant, absentiam causatus. Nec Sabaudus interim cessabat, qui pridie Eid. Nov.
^b Augustam praetoriam venit cum X CICIO peditum, IV CICIO equitum scloppetariorum,
et 10000 cataphractis. ^c Monasterium mox missus cum prima acie Sueffio; ubi
Diguierius jam ante Tarentasiam praemissus cum expectabat. Nivibus praecaltis,
semel atque iterum cum hostis in conspectum venisset, exiguo certamine utrobique
res transacta, ^d Burgo legionis tribuno, cum a 1000 Sabaudis equitibus premeretur,
se gnaviter defendente: interjectis asperis montibus haud facile ad manus ventum,
potiore semper ejus conditione, qui munitum locum occupaverat. Rex ipse cum
reliquo exercitu venit, commonstratoque a quodam provinciali sacrificio aditu, quo
ad hostem duci poterat, datum negotium Sueffioni, ut cum 10000 delectis cata-
phractis monte superato in Sabaudi castra, nec opinato impetum faceret. Nec exitu
conatus caruisset, nisi copia effudentium se ubique nivium obstructis itineribus
retardatus fuisset; ita oppositis montibus nihil tam vicinis exercitibus actum; tan-
tum scloppetarii circiter 1000 ex iis, qui Diguierio militabant, et longius provecti
loco se tutos putabant, noctu a Sabaudianis intercepti, temeritatis seu nimiae secu-
ritatis suae poenas luerunt. Inde rex Monmelianum redit, praesidiariis, licet tem-
pus conventum nondum exiisset, jam res suas convasantibus: et XVIII Kal. Dec.
evocato Brandisio longum cum eo colloquium in Dominicanorum, quod extra
oppidum est, coenobio habuit; ac biduo post antequam deditio facta esset, ^e Ronius
et Crequius arcis praefectus designatus cum numerosa nobilitate arcem ingressi
sunt, et cum Brandisio coenaverunt. Quaerentibus plerisque, cur Sabaudus vir
juxta astutus ac strenuus et immoderata ambitione de futuro anxie cogitans, cum apud
animum suum constituisset, nullis cum rege conditionibus stare, tam segnis in defen-
sione paranda fuisset; inter alias haec maxime ratio occurrebat, ex Sabaudis addictis
postea cognita, quod ei a mathematicis, quibus principes spes vastas et iniquas animo
coquentes nimium quam multum semper tribuunt, praedictum esse, Sextili mense
regem in Francia non futurum: quod ille desiderii suis blandiens cum de rege
morituro dictum interpretaretur, insigni sed colorato mendacio sibi imponi passus
est. Nam quadantenus verum fuit, regem tunc in Francia non futurum, quippe
qui a finibus suis eo mense aberat, et bellum acriter in hostico gerebat. Arce Mon-
meliani dedita restabat Burgi arx, quam ^f Boventius tenebat, qui nullis precibus,
minis, promissis, adduci potuit, ut ^g Brandisii exemplum sequeretur: sed sive
decoris studiosior, sive auxiliorum spe plenus animum ad extrema obfirmavit, ne
quidem commearu, qui ^h Vatavilla per ⁱ Sequanos incedente noctu ac clam ex vicina
arce importari debebat, ab Edmondo ^k Malanio Luxio sub id prohibito, infractus.
Spem obsessis faciebat, quod Sabaudus superato S. Bernardi monte interim
processerat,

INTERPR. ^a Marseille. ^b Aouste. ^c Monstiers. ^d Bourg. ^e le marquis de Rosny & le
Sr de Crequy. ^f de Bouvens. ^g le comte de Brandis. ^h le capitaine Vateville. ⁱ la Franche Comté. ^k de
Malain Sr de Luz.

CIO IO C. procefferat, et II a Monasterio leucis, ubi Sueffio cum Diguierio aditum fervabant, HENRICUS IV. castra muniverat. Rex eodem venit, et Villetam usque processit, ut propius hostium castra inspiceret. Tum IO delectos scloppetarios ad pontem, qui ab hoste infidebatur, praemittit; ipse cum Sueffione et Diguierio ac nobilitate subsequitur, facta a nostris acri impressione; tantum cedendo a Sabaudianis pugnatum medio rivulo, ut appareret, eos loco confisos nihil fortunae velle committere. Igitur rex eodem die ^a Villarium redit haud longe a ^b Bellofortio; ubi Monpenferius ac Espernonius hospitium habebant; atque inde Philibertum ^c Nereftanum legionis tribunum cum delectis mittit, qui per ^d Corneti montis fauces aditum ad hostem invadendum aperiret: quod ille haud segniter fecit, statione obvia, quae ex ^e Insu-
subribus constabat, disturbata, et quibusdam ex iis captis, quos coram rege stitit, cumque de natura loci ac positu abunde edocuit. Eo in belli ducum confessu audito, duobus locis eodem tempore hostem peti placuit, per illum a Nereftano feliciter tentatum aditum, et per Tarentasianum; jamque omnes in procinctu erant, cum majores quam antea effusae nives invia omnia ad hostem fecere. Rex triduum frustra commoratus tandem ingravescente hyberna tempestate ^f Camberium revertitur, atque inde mox ^g Sueffionem ad S. Catharinae propugnaculum mittit, cum mox subsecuturus; et ^h Auriacum cum bis mille peditibus, et CC equitibus per Saluciarum principatum Alpeis transcendere jubet, ut terrorem Franco-Gallici nominis per Italiam spargeret. Captum ab eo crepitaculis admotis ⁱ Afellae propugnaculum; hinc metu, hinc spe consternatis, aut crectis populorum animis, qui Gallis in Italiam descendentibus magnam rerum mutationem secuturam providebant. Rex dum Camberii esset, ^k Arconatum et Alimium Sabaudi oratores a legato introductos ita admisit, ut fidei parum sinceræ eorum principem notaret; velle se non cum iis, sed cum legato de pace agere dicitans. Quo in secretis conclave seducto oratores in prococtone cum Calatagirona contemptim reliquit; cumque rex moneret legatum, ut Sabaudi consilium penitus exploraret, antequam pro eo fidem suam interponeret, ille vicissim Sabaudi oratores rogabat, ecquid secreti mandati haberent, praeter ea quorum sibi copiam fecissent. Cum oratores nulla alia se habere asseveranter dicerent, tamen rex toties seu spe, sive opinione sua deceptus negotium semper trahebat; quod persuasum haberet, nisi confecto in Sabaudia et ^l Sebastianis bello, Sabaudum nunquam serio de pace conventurum. Igitur biduo post ^m Luifetum venit, pagum, qui primo a S. Catharinae propugnaculo lapide abest. Rege tam vicino, protinus a Genevensi senatu ad ipsum delegati venire, qui urbis nomine omne obsequium prolixè detulerunt: orantes, ut jugo, quod per illam munitionem clientelaris civitatis cervicibus impositum erat, antequam e provincia decederet, armis suis excusso, libertatem civibus sub regii nominis patrocinio degentibus restitueret. Notus puero, sed ante xxx annos non visus Theodorus Beza venit, jam octogenario major, qui senili facundia causam Genevensium regi plurimum commendavit, eamque ad regni non solum existimationem, sed etiam et securitatem pertinere multis verbis ostendit: ac postremo navatae patriatrique olim operae memoriam renovavit. Rex senem perorantem benigne audivit, et bona spe, ut et delegatos, a se dimisit; ipsum etiam IO aureorum honorario munera-
vit; quod a viro jampridem tenuitati assueti ingentis praemii loco acceptum est. Iis discedentibus protinus petita a rege venia principes, proceres, in iisque Sueffio, Monpenferius, ⁿ Aquillonius, Franciscus ^o Aurelianus Fani Pauli comes, Espernonius,

INTERPR. ^a Villars. ^b Beaufort. ^c de Nereftang. ^d le pas du Mont Cornet. ^e Milanois. ^f Chambery. ^g le comte de Soissons. ^h d'Auriac. ⁱ fort d'Assel. ^k les Srs d'Arconat & des Alimes. ^l Bresse. ^m le Luifet. ⁿ duc d'Aiguillon. ^o d'Orleans comte de S. Paul.

Espernonius, Bironus ipse conferto agmine Genevam diverterunt, tanta senatus et oppidanorum laetitia simul ac gratulatione accepti, ut ipsi tantam in hominibus tamdiu in Gallia invisis et passim exagitatis humanitatem ac patientiam mirarentur. Sabaudus, quasi obsessis subvenire decrevisset, transitum per ^a Sedunum et Veragros petierat, et de delectibus a ^b Quinque-pagicis Mediolano tuendo concessis famam spargi ad ostentationem curaverat, ut praesidiarios spe auxiliorum ad defensionem accenderet. Nihilominus triduo post regis adventum illi deditioem pacti sunt, in aliquot dies dilatam; qui dum exirent, rex Lugdunum, quo ad agendum de pace legato diem condixerat, secundo flumine descendit, relicto in exercitu Sueffione, qui traditum locum acciperet. cccc omnino defensores numerati, cc Helvetii, qui cum III machinis, armis, impedimentis, signis explicatis, ad tympani pulsam exierunt. Recens et passim toto opere controversiae Genevensium cum Sabaudis facta mentio exigere videtur, ut quae in eam rem ab utraque parte jactata sunt, quod diu ante me facturum recepi, nunc edisseram.

X. GENEVA, quam ex veteri inscriptione equestrem civitatem olim dictam volunt, post eversum imperium Romanum et novum a Franco-Gallis nostris in occidente fundatum, sub ejus patrocinio diu libertatem servavit, bicipitis aquilae, cujus imago etiam nunc pro valvis majoris templi visitur, et ad Caroli magni tempora refertur, alis veluti defensa; quousque exortis in imperio discordiis civilibus cum a Caesaribus defereretur, ad episcopos, quorum tunc etiam in iis quae ad civilem jurisdictionem spectabant, magna auctoritas erat, confugit. Dein nova inter episcopos ipsos et vicinos Sabaudiae comites suborta dissidia, urbem miseram semel atque iterum incendio vastatam varia peste destruxerunt. Juris autem, quod Sabaudus sibi arrogat, haec fere testimonia et argumenta ante triennium, statim post pacificationem Verviniensem, cum Octobri mense ^c Hermance ab utraque parte conventus indictus esset, ejus delegati in medium afferebant: Petrum videlicet ex antiquo Genevensium comitum stipite ultimum, anno CIO CCCXCII, XXIV Martii, heredem universalem instituisse Humbertum Villarii comitem ex sorore nepotem, qui post avunculi mortem Genevensium comitatum crevit, et ejus investituram a Wenceslao Caesare tertio post anno exeunte obtinuit. Humbertum dein CIO cccc post anno mense Martio morientem, cum nullos ex se natos haberet, posthumos instituisse, et iis deficientibus Odonem Villarium patrum; qui cum hereditatem anno sequenti adisset v Augusti, mox comitatum Genevensium titulo venditionis in Amadaeum Sabaudum transtulisse. Amadaeum autem, ut emptionem a se factam novo jure confirmaret, ejusdem comitatus denuo investituram a Sigismundo Caesare impetravisse anno CIO cccc xxii, x Kal. Sept. Cum vero de comitatu Genevensi, quasi morte Petri ad imperium devoluto, ab imperiali syndico controversia Amadaeo facta esset, et Arausionensis princeps eundem comitatum quasi Petri ab intestato heres vindicaret, Sigismundum apocha secreta Amadaeo cavisse, si sententia secundum imperialem fiscum ferretur, fore, ut jus omne quod in comitatum Genevensium tanquam imperii beneficium ipsi competebat, ei successoribusque ejus bona fide attribueret. Quod cum contigisset, Sigismundum post sententiam latam novo instrumento apocham ratam habuisse, et anno sequenti ix Kal. Nov. comitatum Genevensium Amadaeo concessisse; et Arausionensi interdixisse, ne comitis Genevensis titulos Sabaudis attributos sibi in posterum arrogaret. Ea de re publicum instrumentum confectum anno CIO ccccxxiii, iiii Kal. Jun. Jam vero ante Sabaudiae principes omne supremum dominium, jurisdictionem, ac jura regia, quae imperio in eo competeabant, a Caesaribus habuisse:

INTERPR. ^a *Sion & pays du Valais.* ^b *les cinq petits Cantons Catholiques.* ^c *Hermance.*

CIDIDC. habuisse: et vicarios imperii constitutos episcopo Genevensi mandandum cura-
 HENRICUS IV. visse, ut principes Sabaudiae tanquam perpetuos imperii vicarios coleret. Id a
 Carolo IV anno CID CCCLXVI decretum: cum jam ante anno ejusdem saeculi LVI
 idem Carolus constituisset, ut appellationes a Genevensibus interpositae, coram Sa-
 baudiae duce, tanquam imperii vicario, disceptarentur: id jus a Maximiliano Caesare
 in comitatum Genevensem, et nominatim in civitatem Genevam ejusque territo-
 rium, Sabaudiae duci concessum esse diplomate ea de re condito III Eid. Maias anno
 CID ID XIX. Secundum haec anno decimo post, pridie Non. Dec. a Carolo V man-
 datum Genevae civitati ejusque episcopo fuisse, ut omne obsequium Carolo Sa-
 baudiae duci deferrent. Quod et idem Carolus anno sequenti cum vicarii titulo,
 aliisque juribus plenius designatis confirmavit, instrumento ea de re facto III Eid.
 Martias. Idem juris sub Ferdinando et Rodolpho Caesaribus fuisse, nec tantum
 Sabaudiae principes jure ab antiquis Genevae comitibus deducto et a Caesaribus ad-
 dito vicarii titulo confirmato niti, sed etiam ad illud sanctae sedis Apostolicae aucto-
 ritatem accedere; nam Leonem X anno CID ID XV diplomate idem jus Carolo Sa-
 baudo tribuisse, et ab eo tempore Petrum ^a Balmam urbis episcopum ac ejus suc-
 cessores citra controversiam omnem fidei sacramentum dixisse. Ita antiquorum
 comitum, episcoporum, sanctae sedis Apostolicae, imperii, jura in Sabaudiae duces
 cumulata; totoque eo tempore, eos etiam ex Genevensium et ipsius episcopi con-
 sensu omnia supremi imperii jura in urbe exercuisse; gubernatores, judices, lictores
 et apparitores cum Sabaudiae insignibus instituisse; arcem et palatium in ea habu-
 isse: monetam cudisse: delictorum gratiam fecisse: denique nullum non supremi
 principis munus obuisse usque ad annum CID ID XXXV, quo mutata religione et civili
 administratione Carolus simul et episcopus et imperator et pontifex omni jure suo
 spoliati sunt. Contra Genevensium delegati disputabant, et testamenta, hereditatum
 aditiones, repetitas altius ducum origines, jurium cessiones, investuras missas fa-
 cientes, ex iis nihil adversus civitatis libertatem colligi aiebant; aut sequi comites
 Genevae dictos, seu potius Genevensis territorii, quidquam juris in civitatem habuisse.
 Quin potius eos semper episcopis et ecclesiae fidei sacramentum dixisse, et utriusque
 beneficiarios per cccc amplius annos fuisse, civitatem vero ipsam semper liberam
 et imperialem fuisse. Id ex Friderici ^b Ahenobarbi diplomate anno CID CLIII ad Ar-
 ducium episcopum directo, patere; quo confirmantur libertates illius ecclesiae, et
 contra earundem violatores bonorum proscriptio sancitur; parte imperiali camerae,
 parte ipsi Genevensi ecclesiae adjudicata. Eundem Fridericum nono post anno, cum
^c Bertoldus Zeringensis dux ab eo vicarii imperii titulum impetrasset, quem in ^d Ge-
 bennessi comitem transferre cogitabat, utrumque coram sacri imperii principibus
 increpitum, etiam jure suo, quod subreptitia fraude quaesiverant, privasse, et supre-
 mum dominium denuo episcopo ejusque successoribus attribuisse, ita ut ne de con-
 sensu quidem eorum auferri ab ecclesia posset. Id pragmatica sanctione in comitiis
 imperii coram Zeringensi et Gebennessi comite consentientibus et deprecantibus
 decretum. Anno demum CID CLXXXVI Gulielmi tanquam episcopi et ecclesiae Geben-
 nensis beneficiarii omnem ditionem Nantelino episcopo, sententia in ipsum mense Sep-
 tembri lata, adjudicatam fuisse; post cessa dein Sabaudiae comitibus a Gebennessi comi-
 tibus, jura et actiones, semel atque iterum Sabaudos cum episcopo anno CID CCXIX et
 CID CCXC transgisse, et se beneficiarios episcopi et ecclesiae Genevensis professos esse;
 alia et fidei episcopo a comitibus anno CID CCCXLVI et CID CCCCIV juratae instrumenta
 extare. Et cum inter Blancam Gebennessi comitissam et Amadaeum Sabaudiae
 comitem

INTERPR. ^a de la Baulme. ^b Barbarossa. ^c le duc Berthold de Zeringhen. ^d comte de Ge-
 nevois.

comitem de principatu Gebennesi, utrius esset, ambigeretur, et uterque episcopo illius ergo fidei sacramentum dicere se paratum ostenderet, negatam eam ab episcopo gratiam, quousque de jure ipsorum certo constaret; ex eo liquere, diploma a Wenceslao et Sigismundo Caesaribus aliaque imperiali auctoritate subnixa instrumenta Sabaudiae comitibus concessa annis CIO CCCXV, CIO CCCCXXII, et duobus sequentibus, nullum praejudicium ecclesiae et civitati Genevensi facere potuisse; neque plus eos juris in ecclesiam et civitatem habere, quam a Gebennesi comitibus acceperint. Nam non Genevae eos comites, sed Gebennesi dictos antiquorum documentorum fide constare; in quibus et plerunque nomen ab amanuensibus usu tunc inter eos recepto, contractum reperitur; ita ut eos non urbis, sed circumpositi territorii dominos fuisse appareat. Nec obstare diplomata Caroli III anno CIO CCCLV et undecim post annis concessa, quibus celsitudinis suae decessoribus vicarii imperialis titulus et jura regalia attribuuntur et confirmantur; nam ea alterius et multo antiquioris diplomatis a Friderico Ahenobarbo facti auctoritate subverti, quippe cum minime aequum sit, ut rescriptum non auditis partibus et a Caesare obnoxio in gratiam cognatione conjuncti principis obreptitia fraude nec servato juris ordine concessum, tam solemnem Friderici iudicio partibus auditis, et in publicis imperii comitiis reddito praepollet: id ipsum Carolum vidisse, qui se importunis cognati principis precibus victum ei vicarii imperii dignitatem concessisse postea professus est; et cum rem eam imperio summe detrimentosam agnosceret, contrario rescripto anno sequenti dignitatem illam Sabaudiae comiti abrogasse, et jura pristina tam episcopo quam civitati, quam nobile imperii membrum vocat, competentia denuo confirmasse; et anno demum CIO CCCLXXVII, cum Carolus III et Gregorius XII pontifex Romanus urgerent apud comitem, ut declarationi, qua vicarii dignitas revocabatur, pareret, tandem cum acquievissent, eaque de re publicum instrumentum confectum fuisse. Itaque cum eandem dignitatem postea anno CIO CCCC Wenceslaus in Amadaeum VIII, qui primus Sabaudiae dux creatus fuit, contulisset, clausulam adjecisset, qua nullum episcopo ejusve successoribus et civitatis libertatibus praejudicium propterea creatum iri significabat: postea Sigismundum eam rursus dignitatem Amadaeo abrogasse, eique enixe imperasse, ne quid contra jura regalia et libertates ecclesiae Genevensis, quam insigne imperii membrum itidem appellat, attentare praesumeret; id anno CIO CCCCXXII et CIO CCCC XX decretum. Itaque Ludovicum Sabaudiae ducem anno CIO CCCC LV enixe officialibus suis mandasse, ne quid in Genevae civitatis libertates ac jura admitterent, et quaeque adversus ea facta unquam fuissent, irrita esse voluisse. Idem Carolum II Sabaudiae ducem anno CIO CCCC LXXXIX constituisse. Nec proinde in contrarium Maximiliani, Caroli V, et Rodolphi diplomata adduci posse, quippe partibus non auditis et per errorem concessa, totque pragmaticis antiquioribus cum causae cognitione factis repugnantia, et posterioribus ab eodem Carolo conditis abrogata. Nam cum a Gallis minime metuentem anno CIO IO XXX publico instrumento monuisse Genevensis, ne quid in perniciem episcopi, ecclesiae, ac civitatis a Sabaudiae ducibus induci facerent; atque anno decimo post, cum jam una cum religione civilis administratio mutasset, eos denuo monuisse, uti pristinam jurisdictionem et libertates a decessoribus suis Genevae tanquam civitati imperiali concessas tuerentur. Nec plura faciendam ea in re Leonis X pontificis Romani auctoritatem; quippe qui nec competens partium iudex sit, nec auditis partibus de causa pronuntiaverit. Nam Caroli astu, qui opima sacerdotia Petro Balmae crepta, vi majore retinebat, id episcopo assentiente, ut suum recuperaret, ab amico pontifice, et nihil principum gratiae negante, diploma

CIOIOC. hoc emendicatum fuisse; nihilque juris per illud Sabaudiae ducibus accessisse. Et aliunde constare, quousque in generali et libero concilio de potestate Romanae sedis in dubium merito a compluribus revocata decretum sit, pleraeque civitates et provincias imperiales apud Helvetios, in Germania, Belgio; multa etiam regna ut Anglicanum, Scoticum, Danicum, Suecicum, LX abhinc annis a pontifice defecisse, nihilque ejus auctoritati aut episcopis praefulibusque pontifici subditis deferre; idque ut facere possent prudentissime in imperii comitiis, ac praecipue Norimbergae anno CIOIOXXXII decretum esse; et tamen si prisca repetantur tempora, Hadriani IV anno CIOCLVII, et Sixti IV anno CIOCCCCLXXXIII rescriptis, privilegia ac libertates a Friderico Ahenobarbo concessas et revocationes memoratas vicarii imperialis a Carolo IV factas confirmari. Et Felicem V, antea Amadaeum dictum et Sabaudiae ducem, insigni diplomate anno CIOCCCCXLIV libertates et immunitates civitatis laudare, et copias a Genevensibus summissas non ex officii necessitate, sed amice et pro jure foederationis ac viciniae concessas interpretari. Quod vero additur, plures civitatis episcopos Sabaudiae principibus fidei sacramentum dixisse, id nec documentis certis probari; nec vero simile fieri, cum tot contraria instrumenta in medium afferantur; neque si qui fuerint, qui metu aliave de causa tam ignaviter peccaverint, in argumentum duci posse; aut quidquam juris id Sabaudiae ducibus tribuere, cum diserte Friderici diplomate cautum sit, ne episcopi supremum illud dominium alienare possint; idque ipsi se religiose servaturos civitatis syndicis statim in inauguratione sua promittant; neque proinde nisi insigni perjurio ab ea veluti cum civitate inita pactioe recedere valeant. Idem transactione inter Joannem patriarcham Constantinopolitanum Genevensis episcopatus administratorem et syndicos civitatis temporibus Martini pontificis anno CIOCCCCXX pridie Kal. Mart. facta confirmari. Et multa in contrarium produci documenta, quibus de jure ac libertate civitatis et de fide a comitibus Gebennesi, et deinde a Sabaudiae principibus jus ab illis habentibus, praestita ecclesiae Genevensi constat: nam Thomam Mauriennae comitem, a quo principes Sabaudiae, qui hodie sunt, genus ducunt, anno CIOCCXI instrumento publico profiteri, regalia jura ad ecclesiam pertinere; Gulielmum deinde octavo post anno, contractu cum Amadaeo episcopo Genevensi inito, se tanquam hominem ligium sub ejus defensione subjecisse, et investituram ab eo cum annulo tanquam beneficiarium accepisse. Humbertum episcopum quinto rursus post anno cum Amadaeo Gebennesi comite ita transigisse, ut episcopo omnem jurisdictionem, monetae, portorii, pastionis, proscriptionis, et hujusmodi jura competere agnoverit. Humbertum denique Granmontanum episcopum cum eodem Amadaeo anno CIOCCCLV itidem transigisse, eaque pactioe convenisse, ut nihil juris in civitatem comes haberet: secundum haec sententia imperiali Gulielmo^a Lornaeo episcopo, tanquam supremum dominium habenti, ob non praestitam fidem ab Humberto Villario Gebennesi comite et debita jura minime persoluta, praefecturam^b Ternieriam adjudicatam anno CIOCCCXCVIII Kal. Oct. Amadaeum deinde VIII, de quo diximus, ratione Gebennesi comitatus episcopo fidei juramentum solemniter ante majus altare S. Petri dixisse. Ad jus itidem supremi domini confirmandum non mediocriter facere, quod cum syndici civitatis quasdam circa^c pontem Arvae terras a^d Moncanuti regulo emissent, Ludovicus Sabaudiae dux, Felicis papae filius, non solum venditionem ratam habuit, sed omne jus in illas, quod habebat, supremi domini, ultro cessit; id proculdubio non facturus, si cum hominibus suis, hoc est, beneficiariis contraxisset. Idem et foederationes

INTERPR. ^a de Lornay. ^b Ternier. ^c pont d'Arve. ^d le Sr de Moncheru.

foederationes cum Amadaeo comite a Genevensibus anno C10 CCLXXXV, et postea cum episcopo et ecclesia ab Amadaeo eodem et Hugone Delfino ^a Fossiniaci regulo anno C10 CCCVII initas arguere. Demum temporibus Petri ^b Balmae episcopi, de quo jam dictum est, et ex ejus consensu, foedus idem cum Bernatibus et Friburgi pago. Et cum Sabaudus de jure suo in Helvetiorum pagos et S. Galli foederatos, et Valesiae, arbitros tam ab ipso, quam a civitate delectos, compromississet, sententiam anno C10 10 XXXI secundum Genevensis syndicos latam esse; et inter belli a Francisco I adversus Carolum Sabaudiae ducem, conjunctim cum Bernatibus, Friburgi pago, et Valesianis suscepti causas numerari, quod ille Genevensium libertatem oppressum iret. Itaque Henricum III ejus nepotem anno C10 10 LXXIX renovato cum Bernatibus et Soluturnensibus foedere, in eo rempublicam Genevensis comprehendisse: ejusque patrociniū ab eo tempore reges Christianissimos suscepisse. Postremo quod de ingressu, de arce, et in urbe principum Sabaudiae habitatione, ac monetae jure, gubernatorum et apparitorum institutione, gratiarum beneficio, ab altera parte addebatur; sic Genevenses diluebant, ut dicerent, neque arcem unquam eos in urbe habuisse, et quae vocatur ab illis arx, pro carcere publico olim fuisse. Idem quantum ad gubernatores et apparitores spectabat, dictum intelligebant; de monetae autem jure distinguendum aiebant: nam jus monetae nunquam in urbe, tantum in S. Gervasii suburbio, loco qui vulgo monetae campus dicitur, comitibus fuisse, cum effigie et inscriptione S. Petri, cujus memoriae majus templum consecratum est; ut vel ex eo appareat, comites ecclesiae beneficiarios esse, et conditione adjecta, ut puram monetam cuderent, et episcopus dimidiam emolumentum partem caperet: quod ex fidei a Ludovico Sabaudus, tanquam ^c Vaatensis pagi regulo praesitae, instrumentis annorum C10 CCCVIII, et C10 CCCXLIII patet. Eodem pertinere protestationes ab ^d Audomaro episcopo anno C10 CCCXCVI interpositas, quod Amadaeus VII Sabaudiae comes monetae ^e Anicii cudendae sibi jus sumeret: quo et patet, ipsum Amadaeum amice rogatum, ne quid contra ecclesiae jura attentaret, benigne annuisse. Neque item de gratiarum beneficio convenire; cum contra constet, anno C10 CCCCLIII, reo a syndicis civitatis ad mortem damnato Thomam episcopum vitae gratiam fecisse: et si quid tale Sabaudiae principes fecisse comperiantur, id jure ad praesens honorifice ab episcopis delato factum, non ut ex eo illi jus perpetuum sibi arrogare possent. Quod idem de habitatione in urbe dici possit; quod nunquam nisi precario et concessione ad tempus illis licuit; ut in ea tanquam in alieno territorio suburbicariae regioni, quae ipsorum erat, jus dicerent. Id ex actis compluribus ac libellis annorum C10 CCCCLX. C10 CCCCLXIX. C10 10 VIII. C10 10 XIII. C10 10 XVII, probari, quibus Sabaudiae principes ad jus subditis suis dicendum, statuta publicanda, sibi et ministris suis in urbem venire ut liceret, a senatu et syndicis petebant; minime id facturi, si ullam in ea jurisdictionem habuissent. Et haec ita utrinque inter partes jactata, possessionis commodo semper penes senatum Genevensis pro juris certi titulo remanente; adeo ut cum v post anno Quintili mense ad Juliani-fanum delegati de pace convenissent, nulla jurium reservatione facta Sabaudus consenserit, ut pax cum Genevensibus facta ^f Verviniensi pacificatione comprehensa intelligeretur. Praeter ea, quae modo memoravi, scriptor ampullatus ^g equitis Sabaudi, qui ^h Butetus Claudii Buteti a nostro Ronsardo ob doctrinam olim laudati filius esse perhibetur, multa instrumenta ac documenta cumulat, quibus comites Genevae tanquam Sabaudiae comitum beneficiarios fidei sacramentum iis dixisse confirmat; ut Amadaeo II circa annum C10 CXC; Petro item Thomae filio

INTERPR. ^a baron de Fossigny. ^b de la Baume. ^c pays de Vaud. ^d Omer. ^e Annecy. ^f de Vervins. ^g le cavalier de Savoye. ^h Butet.

CIOIOC. filio anno CIOCCCLXVI; ac Amadaeo magno anno CIOCCCLXXXVII; ac sexto post
HENRICUS IV. anno in celebri non solum Franciae sed Germaniae procerum conventu, cum ambi-
geretur de comitatu Genevensi, cui ejus ratione fides deberetur, secundum Sabaudiae
principes pronuntiatum fuisse. Deinde cum Delfino Viennensi Amadaeus ^a Ge-
bennae comes fidem obstrinxisset, instrumento ea de re solemniter confecto anno
CIOCCCXXIX fidem debitam Amadaeo v comiti Sabaudiae denuo praestitisse; et
xxvi post anno Delfinum juri per contractum illum quaesito publica testatione, cui
Joannes rex per ^b Aemarum Valentiae et Diae comitem a se delegatum intervenit,
renunciasset. Secundum haec Amadacum a Carolo IV Caesare jura a Delfino cessa
eodem anno impetrasset. Quod vero postea anno CIOCCCCI Amadaeus VIII ab
Odone Humberti Villarii filio Gebennae comitatum comparaverit, et anno XVI post
a Mahaltide; id non eo factum, quod non antea supremum ejus dominium obti-
neret; sed quod complures adhuc essent illo in tractu reguli, qui quamvis fidem
Sabaudiae principibus deberent, et praestarent, tamen jus illud per proprietatem
et singularium rerum possessionem multifariam in dies imminuebant; quos proinde
Genevensi ditione expelli Sabaudiae principum maxime intererat. Verum haec et
alia scripto illo comprehensa inter alias personas acta, absentibus episcopis neque
consentientibus. Et Butetus ipse, sive quis alius libri auctor est, ingenue fatetur,
jus supremi domini in civitatem Genevae episcopos semper controversum Sabaudiae
principibus reddidisse, ac penes se retinuisse; donec mutata religione syndici, qui
sub episcopali auctoritate libertatem antea tuebantur, proprium illud sibi fecere, et
ejectis episcopis, sub imperii patrocinio, cujus insignia monetae suae ab eo tempore
imprimunt, rempublicam administraverunt.

XI. INTER multiplices instantis belli curas serium de matrimonio regis cum
Maria Medicea Francisci magni Etruriae ducis filia negotium minime intermissum
est. Prius cum Margarita Henrici II filia et Caroli IX sorore, ante xxviii annos con-
tractum, cum sententia a Francisco Jousa cardinali lata nullum esset declaratum,
protinus Nic. Brulartus Sillerius, qui apud pontificem regii oratoris munere funge-
batur, Florentiam cum mandatis amplissimis excucurrit, ut conditionibus jam agi-
tatis et conventis regis nomine subscriberet. Postea rex in Sabaudiam profecturus
speciale mandatum sponsalitia contrahendi, ad Ferdinandum magnum Etruriae du-
cem Mariae patrum, per Rogerium ^c Bellogardium magnum Franciae hipparchum
mittit; qui cum XL ^e nobilitate delecta ^d Massilia solvit, et ^e Liburnum XII Kal. Oct.
appulit, triduo post Florentiam ingressus, et a Joanne et Antonio familiae Mediceae
naturalibus liberis perhonorifice exceptus. Ex ^f palatio Pitiorum obviam ei
processit Ferdinandus ipse magnus Etruriae dux cum omni aulico comitatu, et
post mutuas salutationes ac gratulationes cum mandata quae a rege Bellogardius
habebat, intellexisset, ambo in palatium perrexere; et Bellogardius ad Mariam de-
ductus literas ei regis manu scriptas porrexit, et mandata ampliora fidei suae com-
missa exposuit. VI Non. Oct. Vincentius Mantuae dux cum Helionora Mariae so-
rore, quam in uxorem duxerat, Florentiam venit, et postridie reipublicae Venetae
orator. Petrus Aldobrandinus cardinalis ad regem legatus de pace destinatus in
itinere Florentiam divertit, ut nuptialibus ceremoniis pontificis nomine interesset,
IV Non. urbem solemniter pompa ingressus, quem ad portam usque urbis magnus dux
cum magno non solum aulae, sed universi sacri ordinis comitatu venientem excepit,
et ad latus sinistrum cum eo incedens ad majus templum deduxit; ubi in pedes ambo
descenderunt, et post peractas publicas preces in palatium discesserunt. A coena,
quae

INTERPR. ^a comte de Geneve. ^b Emar, comte de Valence & de Die. ^c de Bellegarde grand
Ecuyer. ^d Marseille. ^e Livorno. ^f palais de Pitti.

quae lautissima parata erat, ad Mariam salutandam Aldobrandinus perrexit. Die CIDIO C. sequenti nuptiales ceremoniae peractae, ipso legato sacra peragente, et ad dextram HENRICUS IV. Maria, ad laevam magno Etruriae duce reginae patruo adstantibus. Post solennia filius magni Etruriae ducis sacro lavacro ablutus est, proque eo fideiussit senatus Veneti orator. Tota dies choreis transacta. Coenam sumptuosam artificiosa spectacula exceperunt. Nam mensis prioribus remotis aliae per machinas dispositae ordine succedere, lautitiis, specularium oblectamentis, fontibus, floribus, omnique Phaeacum amoenissimis hortis certanti et aliena in tempestate vernanti apparatu ornatae; avibus circum volitantibus, et confuso, sed suavi, sono coenaculum amplissimum complentibus, tum eodem artificio recedentibus; quasi ex nubibus hinc virgo Florentina Dianae specie, hinc eunuchus subito apparuere, et vocibus modulatis cantus avicularum superantibus aliquandiu post oculorum spectacula auribus astantium dulci concentu permulserunt. Dies sequentes venationibus, hastiludiis, decursionibus, pompis nocturnis insumpti; VII Eid. admirando paratu, nec minore sumptu comedia instructa et recitata est. Quae omnia, quia singularibus libris ab aliis fuisse descripta sunt, et hinc curiosi petere per me licet, ad finem longi operis properantes facile praetermissimus, de feriis, quae supersunt, magis solliciti.

XII. REBUS ad discessum comparatis Maria, petito a patruo comitatu, deductibus eam Christiana Lotaringa patri uxore, et Helionora sorore, Virginio Urfino Braeciani duce, et Antonio Medice fratre naturali, Florentia III Eid. Oct. discessit, et XVI Kal. Nov. Liburno solvit, conscensa immani sumptu^a praetoria constructa, et extra tessellato opere, intus gemmis, aliisque oculorum oblectamentis admirandum in modum ornata, ut eum Ptolemaei Philadelphi a veteribus celebrata adeo trireme comparari posset. Eam Marcus Antonius^b Colicatus ducebat. v pontificiae, totidem Melitenses, vi magni ducis sequebantur. Ventis adversis iactata classe, cum a Genevensium legatis honorifice ad ipsam missis rogaretur, ut dum tempestas defaeviret, reficiendi se ex nausea spatium in civitate sumeret; nihil aliud respondit, quam nihil tale a rege mandatum esse. Itaque toto eo tempore, quo in mari fuit, semper in praetoria pernoctavit; et cum^c Finalio^d Savonam venisset, postridie^e Antipolim ditionis Francicae portum tenuit. Inde per^f Fanum-Mariae, g Tolonium, ubi biduum mansit, litus legens postremo III Non. Nov. h Massiliam sub vesperam appulit, et per pontonem in portu stratum in palatium regium deducta est. Ad eam excipiendam Henricus Momorantius magister equitum, Pomponiusⁱ Bellevreus Franciae cancellarius, Lugduno a rege missi fuerant. Guisus provinciae praefes aderat, et Franciscus^k Jousa, Petrus^l Gondius, Annas^m Scarfius Givrius, Franciscusⁿ Esequius Surdisius cardinales; illustres ex aulico gynaeeo foeminae, Anna Atestina Lotaringorum et Henrici Sabaudi Nemorosii ducis parens, Catharina Clivia Guisii mater, Ludovica Lotaringa Guisii soror; aliae dignitate primariae matronae. Bellevreus coram Momorantio verba fecit, et faustum felicemque reginae in Franciam adventum regis nomine gratulatus est. Eodem die pro senatu provinciae Gulielmus^o Varius ordinis amplissimi primarius praefes a cancellario ad reginam introductus, hanc orationem habuisse dicitur. Ad optatissimi Galliae toti adventus tui famam, christianissima regina, ecce Themidis adyta, iustitiae sacra et penetralia euncti deferimus, ut pedibus tuis advoluti, qui alios ad obsequium cogimus, obedientiae tuae majestati praestandae exemplo praeciremus, et fidem voti

religione

INTERPR. ^a la Galere Capitane du grana Duc. ^b Colicati. ^c Final. ^d Savone. ^e Antibes. ^f Ste Marie. ^g Toulon. ^h Marseille. ⁱ de Bellievre. ^k de Joyeuse. ^l de Gondy. ^m d'Escars Sr de Givry. ⁿ d'Escoubleau de Sourdis. ^o du Vair.

CICID C. religione obligatam hoc longe honorificentissimo officio defuncti exsolveremus : in te
 HENRICUS IV. tuoque adventu desideria omnia publica, cuncta vota exhausta, et consumpta sunt, nihilque ad summam felicitatis cumulum deest, nisi ut quae Deus optimus maximus bona contulit, propria deinceps faciat, et felicitate per te concessa, quam diutissime fruamur. Rex nobis contigit, virtute praestans, benignitate admirabilis, fortitudine incomparabilis, qui laboribus suis regno quietem, periculo proprio securitatem, victoriis gloriam conciliavit. Verum in tanta seu lactitia, sive felicitate nonnunquam tristis cogitatio subibat, humanae conditionis sineis a natura praestitutos esse, nihilque sub coelo perpetuo durare, et quod cuncti assiduis votis immortale exoptabant, aliquando desitutum. Solitudinem vero illam et coelibatum, in quo rex degebat, vitam ipsi, quae cunctis adco cara erat, minus gratam reddere, et spem heredis, cui quantum patri debebat, tantum olim debitura esset Gallia, adimere. In hac futuri anxia cogitatione defixis, quasi coelo demissa nobis illuxisti, cunctasque tristitiae nubeculas vultus tui splendore discussisti, et tranquillitatis, qua sub optimo principe quasi precario fruebamur, solidum gaudium fecisti, spe haud dubia fore, ut adspirante Dei gratia in familia regia intermortuae per tot annos successione spes per te renovetur, et digna tanto regno numerosa progenies, quae patrem virtute, matrem sanctissimis moribus referat, ad regni alioqui nutantis fulcimentum succrescat. Proinde devoti Numini majestatique tuae faustum felicemque tuum ad litus Gallicum appulsum gratulamur, Deumque supplices comprecamur, ut diu apud nos et nobis feliciter regnes : ut sacculum, quod nunc ingredimur, cum desinet, te cum rege marito superstitute incolumem videat, et quae ventura sunt, beatam tot regum ex te nasciturorum matrem praedicent. Magni regis, et cui vix parem priora saecula habuerunt, uxor venis ; magnitudinem Austriae familiae, unde orta es, prudentiam, sapientiamque Mediceae, unde nomen trahis, tecum in domum ejus inferens. Vicissim memor esto, idque tibi multoties repetitum puta, non solum te ad potentissimae toto Christiano orbe reginae titulos, sed etiam ad beneficentissimae tot populorum, quorum rex pater est, matris munus per hoc matrimonium a Deo vocatam. Age ergo, et ut tori consors, sic regiae sollicitudinis in posterum particeps hanc gloriam occupa, et populos imperio communi subditos, de quorum salute et quiete assidue rex cogitat, pari erga Franco-Gallicum nomen, cui nunc omine felici inserta es, charitate prosequere, ut laeti non solum ipsi tibi serviant, sed vicini eandem felicitatem cum a suis principibus adepti fuerint, eam se tuo exemplo debere fateantur. Cum Varius desisset, regina Deum comprecata, ut votis publicis et conceptae de se expectationi aliquando respondere posset, gratias universis egit. Magna eo die in appulsu classis, quae parum a sanguinolenta rixa abfuit, inter Melitenses equites, quorum dux erat Petrus Mendoza, et Florentinas triremeis, quibus Joannes Medices praecrat, de principis loci praerogativa contentio fuit. Tandem Momorantii interventu conventum, ut Melitenses dextram tenerent, S. Stephani equites in practoria, quam ducbant, jus suum ac dignitatem tuerentur. A III Non. Nov. cum ad XVI Kal. Dec. Massiliae, cum ingenti VII CIO sive exterorum, sive Gallorum, qui sumptibus regis alebantur, comitatu commorata esset ; petito a magni ducis uxore et Helionora sorore, quae classem in patriam rediturae conscenderant, comitatu ; postridie Aquas ^a Sextias II CIO equitum stipata venit, et biduo post ^b Avenionem, ubi cupide exspectabatur, solemnibus pompis ingressa est, crectis ubique arcibus triumphalibus et theatris, quae regi excipiendo, quem ^c Massiliam usque novae nuptae obviam processurum rebantur, Jesuitae paraverant, de restitutione sua, quam jampridem in aula urgebant, solcite cogitantes : qui ad regis gratiam demerendam

INTERPR. ^a Aix. ^b Avignon. ^c Marseille.

demerendam urbis sumptibus facti apparatus, ne auctoribus suis omnino perirent, absente ob belli Sabaudici necessitatem rege, libro edito delineati et postea regi ab ipsis oblatis sunt, regina, quae interfuerat, eorum industriam et propensam erga se voluntatem laudante et commendante. Septenarium in arcibus et theatris exquisitum numerum delegerant Avenionenses, ut regi reginaeque et urbi multis in rebus valde convenientem. Nam VII palatia in ea, totidem parocchias, VII monasteria antiqua, VII devotarum virginum aeterna, VII prochoria, scholas totidem ac portas esse. Regem tunc septies septem annos natum, novies septimum repetita a Pharamundo origine numerari. Ad ^a Arcas juxta Dieppam ter septimo die Septembris mensis feliciter certatum fuisse. ^b Euriae pugna in VII agmina quadrata exercitu instructo pugnasse, eam pugnam pridie Eid. Martias, hoc est, bis septeno mensis die vicisse. Ad ^c Fontem Francicum VII mense anni communis, hoc est, Julio, et bis septima hora, hoc est secunda post meridiem, regem pugnasse, et eodem mense in ^d S. Dionysii templo solemnem ceremoniam majorum religioni nomen dedisse, ^e Samarobrigam Ambianorum ab Hispanis anno CICIDXCVII et septenario anni solaris mense receptam. XXVII Februarii regia insignia ^f Autrici Carnutum pompa ingenti sumpta, et ter septimo die Junii pacem cum Hispanis factam. Reginam XXVII annos natam; Ferdinandi VII ex Austria familia imperatoris neptem; XVII triremibus vectam advenisse. Praetoriam vero XXVII passus longam, XXVII utrinque remigum ordines habuisse. Multa alia in eam rem futiliter plerumque addita et inscripta. Pro sacro ordine Franciscus Suares orationem habuit, Deum comprecatus, ut anno vertente ex ipsa Delphinus nasceretur. Ad quae verba desiderii impotens regina votum publicum pari alacritate prosecuta est, eamque sibi a Numine gratiam concedi enixe oravit. Postridie urbis ordines ad salutationem cum muneribus admisit; et lactum de Monmeliana arce dedita nuntium a rege per Alexandrum Delbenium accepit. ^g Contius, qui vice legati in urbe erat, in ^h Poictaviensi palatio, sive Roboreo, insigni matronarum et virginum ac nobilium totius civitatis coetu, ad bellaria exquisita parata sequenti die invitavit, actisque pro tam honorifico hospitio gratias post tridui moram Avenione discessit, et per ⁱ Valentiam ^k Ruffilonium ^l Turnoniorum castellum, Viennam factum secundum Rhodanum itinere IV Non. Dec. qui in Saturni diem incidebat, ad ^m Guilloteriam ⁿ Lugduni suburbium pervenit. Postridie theatro ad ^o Motham parato post prandium euncti urbis ordines ad reginam admitti, quibus cancellarius ejus nomine respondit. Archiepiscopus Lugdunensis stans verba fecit, ceteri ordines et nationes de geniculis; Germani, et qui urbium imperialium nomine aderant, ^p Helvetii et Rhaeti, cum stantes reginam alloqui vellent, initio a cancellario prohibiti. Verum cum illi id sibi juris semper antea, et cum Henricus II urbem ante L annos ingrederetur, fuisse dicerent, et rem Philiberti ^q Guichii praefecti, aliorumque magistratuum testimonio confirmarent, antiquam inter alias nationes praerogativam retinuerunt. Jam advesperascente die per Delphinorum portam ingressa regina per arcus, delubra, theatra, tumultuario opere parata, nam XV tantum dies ad apparatus concessi, cum facibus, ad majus templum, et post decantatum beatorum Ambrosii et Augustini hymnum ad proximas archiepiscopi aedeis deducta est. Haec totos octo dies regem, qui ad S. Catharinae propugnaculum, ut dedicationem ejus urgeret, profectus fuerat, summo desiderio praestolata, tandem V Eid. Dec. a cancellario monita regem prono Rhodano adproperare, et eo die adfuturum, temporius coenam sumpsit, atque vix mensis remotis cum in proximum conclave concessisset,

INTERPR. ^a Arques. ^b d'Ivry. ^c Fontaine Françoise. ^d S. Denis. ^e Amiens. ^f Châtres. ^g Conti vicelegat. ^h palais de Poitiers dit de Rouvre. ⁱ Valence. ^k Rouffillon. ^l Srs de Tournon. ^m la Guillotiere. ⁿ Lyon. ^o la Mothe. ^p les Suisses & Grisons. ^q de la Guiche.

CIOIO C. concessisset, praesto rex militari habitu adfuit, ad cuius conspectum in gentia
 HENRICUS IV. proeumbit, a rege statim sublevata, qui, excusata sua diuturniore absentia, post com-
 mutata utrinque honestatis et mutui adfectus verba, lecti, quod suum prae festinatione
 nondum advenisse diceret, cum ea participationem facere petiit, qui ea nocte con-
 jugalis factus est. Aldobrandinus cardinalis ^a Camberii remanserat, quem rex de
 nuptiarum externa pompa celebranda cogitans, et ad negotium de pace cum Sabauda
 inchoatum praesentiam ejus requiri judicans, Lugdunum cum Sabaudi delegatis ut
 veniret, per literas invitavit. Igitur in viam se dedit cardinalis, et usitato apud nos
 ritu, Lugdunum ingressus est, xvii Kal. Jan. praefecto mercatorum et urbis ^b aedilibus
 uraniseum praeferebantibus, et Francisco Borbonio Contio et Henrico Borbonio Mon-
 penserio ad dextram laevamque latus ejus eicientibus. In Galliam venturo am-
 plissima mandata vii Kal. Oct. et Kal. Oct. Romae apud S. Marcum data, pleraque
 contra regni libertates ac immunitates, quae proinde in senatu minime publicata
 sunt. Postridie quam venit, celebrata denuo nuptiarum jam ipso cardinali inter-
 veniente Florentiae contractarum insigni pompa in principe S. Joannis basilica so-
 lemnitas, frequentissimo principum, procerum, et illustrium matronarum, nec non
 oratorum externorum principum coetu, cui inter alios Carolus ^c Ligneus AreMBERGII
 comes Alberti et Isabellae archiducum nomine interfuit. Post peracta sacra nup-
 tialia, jam multum inclinata die, convivio lautissimo universi excepti, Carolo Bor-
 bonio ^d Sueffionum comite tanquam magno palatii magistro; ^e Monpenserio, Fran-
 cisco ^f Aureliano fani-Pauli comite, regi; Carolo ^g Lotaringo Guisio cum Claudio
^h Jonvillae principe fratre et ⁱ Summarivae comite gentili suo, reginae, ad mensam
 inservientibus. Sequentes dies festis, pompis, ludis, spectaculis, hastiludiis exacti.
 Inde post natalis Dominici solemnia peracta repetitum pacis negotium, cui discep-
 tando a rege delegati Nicolaus ^k Brulartus Sillerius, qui nuper Roma redierat, et
 Petrus ^l Janinus Divionensis senatus praefes, cum ^m Arconato et Alimio a Sabauda
 missis. Hi novas subinde atque alias a conventis condiciones semper proponentes
 negotium protelabant. Cum urgerentur, Saluciarum principatum, modo omnia
 loca, quae rex in Sabaudia ultimo bello occupaverat, restituerentur, se restituere
 paratos, nihil praeterea ostendebant. Regii ita quidem altera conditione Lutetiae
 conventum fatebantur; sed cum neutri Sabaudus stetit, et rex in bellum imma-
 neis sumptus facere coactus fuisset, eos ante omnia sarciri petebant, et 10000 aure-
 orum CIO in id insumpta affirmabant. Sabaudiani cum nihil se proficere contra regios
 victores viderent, annitente Aldobrandino, qui Gallos tota Italia exturbatos cu-
 piebat, conditionem alteram proponunt, ut comitatus ⁿ Bressiae loco ^o Saluciarum
 principatus restitueretur, ad eum propter novos successus ^p Beugensi et Veromenfi
 pagis adjectis usque ad Rhodanum, qui deinceps utriusque ditionis limes ab ea parte
 esset. Nec a permutatione illa alienum se rex praebuit. Sed praeterea ^q Centalium,
 Montes, rupem Sparveriam reposcebat, et non ^r Subalpina regione, de qua tantum
 cum Saluciarum principatu restitutio urgebatur, actum fuerat, ea castella compre-
 hendi; sed ad Provinciam ditionem pertinere, quod et verum erat, contendebat.
 Itaque ut ea permutatione comprehendi intelligerentur, ^s Gexensis praefectura a Sa-
 bauda adjecta est, et ^c praeterea aureorum CIO pro apparatu bellico, qui Carmaniolae
 captus fuerat, promissa.

XIII. SED

INTERPR. ^a Chambery. ^b eschevins. ^c de Ligne comite d'Artemberg. ^d Soissons. ^e duc de
 Monpensier. ^f d'Orleans comite de S. Paul. ^g de Lorraine duc de Guise. ^h Joinville. ⁱ Sommerive.
^k Brulart Sr de Sillery. ^l Jeannin president de Dijon. ^m les Srs d'Arconat & des Alimes. ⁿ Bresse.
^o Saluces. ^p le Bugey & Veromey ou Valromey. ^q Centale, Mons, & Roquesparviere. ^r Piedmont.
^s Bailliage de Gex.

XIII. SED incidit res, quae negotium, quod ad exitum omnino perductum credebatur, paene interrupit. Nam convenerat initio, ut Monmeliana arx, et S. Catharinae propugnaculum vicissim a rege integrum, restitueretur. Verum alias atque alias neſtente moras Sabauda, rex qui munitionem illam in tractu, tranſeuntibus ex Sabaudia in ^a Sequanos Hispanorum copiis, deſtinato relictam rebus ſuis officere videret, Genevenſium, quorum cervicibus impoſita erat, precibus victus, eam deſtrui mandavit: quod tanta celeritate factum, Genevenſibus in id operam ſuam animoſe commodantibus, ut deſtructionis illius nunciuſ conſilii de loco diruendo capti famam praevenerit. Ad quem Aldobrandinuſ ſtatim renudato animo vociferari; indignum ſibi in modum a regiis delegatis illuſum; ſanctae ſedis dignitatem violatam; regem plus ea in re ad urbis a vera religione et pontifice jam pridem alienatae ſecuritatem, quam ipſuſ pontificis preceſ ſpectaſſe: ad extremum fidem hominum implorare, dirae et execrationeſ minitari; et quoniam ſibi ſervatam fidem negabat, ſuam datam revocare. A Sillerio ad eludendaſ illaſ vociferationeſ breviter reſponſum; regem pace hoc rerum ſtatu non egere, niſi quatenus eam ſuadeat pontifex; quicquid huc uſque in hoc negotio factum fuerit, contemplatione pontificis et eo inſtante factum eſſe, cui ea in re, ut aliis in omnibus, gratificari ex animo rex cupiat: aequum eſſe, ut viciffim nihil ille a rege exigat, quod rebus ſuis ac regno detrimentoſum ſit: Genevae patrociniuſ prudenti maturoque conſilio ab Henrico deceſſore ſuo ſuſceptum, non tam ad urbis ipſuſ, quod ad invidiam adverſarii jaſtant, quam ad totiuſ regni ſecuritatem. Nam ad foederationem Helvetiorum ſervandam id neceſſarium, et Helvetioſ ipſoſ Catholicos et regni conſiliarioſ ita judicaſſe: quippe cum rex ^b Cluſuras, qua iter tutiſſimum et compendioſiſſimum auxiliariſ ab illa parte venientibuſ patet, non aliter in poteſtate habere poſſet, quam ſi Genevenſeſ amicos haberet. Regem tam ſalutaribuſ conſiliis inhaerere, cum viciniſ, ſi quietia conſilia amplectantur, pacem colere tam ſincero animo paratum, quam infeſtum iſdem hoſtem futurum, ſi quid adverſuſ ſe, regiamque dignitatem injuſto bello excitato moliantur. Hiſ verbis cum necdum placaretur Aldobrandinuſ, et re infeſta ſe trans montes in Italiam abiturum diceret, intervenit Jo. Baptiſta Taxiſ orator Philippicuſ, qui regi denunciaſ, niſi hoc cum Sabauda diſſidiuſ pace quam primum finiatur, regem Hispaniae ſororii ſui et ſororiſ filiorum periculum non diutiuſ neglecturum. Cui a rege pari fiducia reſponſum, miniſ nihil a ſe obtineri poſſe; in quibuſ ſi pergeretur, ſe brevi tot homineſ armatoſ in Philippi ditioſeſ immiſſurum, ut iſ pellendiſ pluſ negotii habiturus ſit, quam ut alieno negotio ſe implicare debeat. Minime ignorare ſe, pluſ animi Sabauda quam virium, niſi Hispanorum conſiliis et opibuſ in occulto juvetur, ad tam injuſtum bellum ſuſcipiendum, eſſe. Itaque decreviſſe leoniſ animoſ adverſuſ vulpinaſ fraudeſ induere, et recta ferire, qui diſſimulanter minatur. Qui archiducum negotia in aula procurabat, quam Hiſpani ſuperbe, tam amice et officioſe ad pacem hortabatur: et contra, Elizabetha Anglorum regina per ſuoſ ad bellum trans Alpeſ inferendum ſtimuloſ addebat. Jamque paciſ ſpeſ omnino evanuerat, Sabauda, qui omni citra montes ditioſeſ tam cito exutuſ fuerat, in ^c Burgi arce, quae adhuc reſtabat, reliquam fiduciaſ reponente; cum praefidiarii ad extremaſ anguſtias redaſti, ac pejora veriti, ad Sabaudiſ delegatoſ, qui Lugduni erant, breviculuſ mittunt ^d Boventii praefecti, et tribuni Juſti, aliorumque manu ſubſcriptum; quo niſi intra biduum ipſiſ ſubveniretur, aut pace negotium terminaretur, ſe deditionem facturoſ ſignificabant. Scripto accepto

INTERPR. ^a la Franche Comté. ^b pas de la Cluſe. ^c citadelle de Bourg. ^d de Bouvens.

CIOIO C. accepto delegati Aldobrandinum adeunt, et proposito Burgenfium, in quibus omnis spes reliqua fit, periculo, cum rogant obtestanturque, ut pacis negotium intermissum repetat. Gallos bellum expetere; ex ore ^a Ronii marchionis nuper exceptum, habere se ad manum decies centena aureorum CIO, et L muralium machinarum omni re instructarum apparatus; tantum rex juberet, non se officio defuturum. Ad haec Diguierium impotenti Alpium superandarum desiderio ardere; proinde potius videri, ut pace mature facta periculo tanto praeventatur: neque tanti S. Catharinae munitionem esse, quae in solo per pacta Sabauda reservato aedificata erat, ut propterea bene procedens pacis negotium abrumpi debeat.

XIV. ALDOBRANDINUS etsi aegre faciebat post destructum S. Catharinae propugnaculum, ut se huic negotio interponeret, tamen veritus, si obstinatius in indignatione pertenderet, fore, ut apud pontificem periculum toti Italiae imminens neglexisse argueretur; hac se lege de pace mentionem rursus injecturum promittit, si sibi scripto caveant, quo fides eorum, quae dicant, quaeque a se flagitent, fiat. Quod cum illi de Burgi arce anxii fecissent, Aldobrandinus priora consilia resumit. Sed cum intempestivas de S. Catharinae munimento seu querimonias, seu minas identidem semper ingereret, irritatis animis denuo cuncta ad bellum parantur, et Ronius jussu regis Lutetiam proficisci jussus, ut rem pecuniariam et tormentariam propere expediret: ut erat ocreatus, ad Aldobrandinum quasi officiose salutandum accessit; inter quos post habitos ultro citroque de pace sermones, tandem convenit, ut ante profectioem suam negotium retractaretur, Aldobrandino multum sibi dolere testante, quod non ab initio cum ipso capita contulisset; igitur perscriptae conditiones. Sed nova rursus difficultas oborta, cum Sabaudi delegati iis subscribere recusarent: nam licet v Eid. mandatum haberent, quo subscribere jubebantur, alterum contrarium tertio post die datum aiebant, quo iis subscribere vetabantur, antequam ipse ^b Fontanum consulisset. Hic denuo aestuare Aldobrandinus, et contra scriptum, quo sibi caverant, urgere. Illi contra principis sui imperia praetextentes se excusare. Cum nihilominus instaret legatus, et antequam a conventu discederetur, subscribi conditionibus peteret, illi postremo spatium cum oratore Philippico de hac re consultandi obtinuerunt. Taxis, qui, omni trans Alpeis ditione a rege cessa, et transitu copiis ex Italia venientibus servato, abunde Hispanorum rebus consultum existimaret, nihil videre se respondit, cur Sabaudus a priore mandato recessisset; tamen aequum ducere, ut ipsi assensum sustineant, donec Sabaudus cum Fontano ea de re consultaverit, et quid suae voluntatis sit, postremo aperuerit. Cum huic quasi decreto sibi standum delegati putarent, intervenit ^c patriarcha Constantinopolitanus pacis ab initio pararius, qui omnem vel minimam moram in hoc negotio damnosam existimans, pontificii legati, qui fidem suam interposuerat, auctoritatem, justam regis toties delusi indignationem, et praesentem rerum statum qui diuturniorem moram minime patiebatur, ad praecidendam omnem delegatis subscribere recusantibus excusationem in medium proponebat, monebatque memores essent ultimi a Sabauda, cum ^d Taurino discederent, praecepti, ut in omnibus Aldobrandini dicto audientes essent: se ad ipsum ire paratum, ut quod fecerint, ratum habeat; nec dubitare, quin quod Aldobrandinus aequum justumque duxerit, et ipse adprobet; interim illum tam suo quam pontificis nomine ipsis scripto idonee cauturum. Delegati, qui non tam ad rationum adeo speciosarum pondus et necessitatis ingruentis vim, quam ad obsequium, cujus potissima in legatis ratio esse debet, respiciebant, initio se excusaverant. Sed legati auctoritate avunculi sui potestatem,

quam
 INTERPR. ^a de Rosny. ^b comte de Fuentes. ^c Calatagirona, nommé le patriarche de Constantinople. ^d Turin.

quam in coelo et terris habet, in majus extollentis ad extremum victi, cautione ab eo accepta, et petito mensis spatio, quo Sabaudus condiciones ratas haberet, iis subscribere XVI Kal. Feb. Pacta autem hujusmodi fuere, ut omnis intra ^a Rhodanum a Geneva urbe tractus ipso fluvio comprehenso ad ditionem Francicam cum omni jure supremi domini deinceps pertineat. Tantum pro transitu in ^b Sequanos commoditate, pons ^c Grefini inter ^d Clusuras et Arbiae pontem cum designatis aliquot pagis Sabaudis reservatus, ea lege, ut nullum vectigal imponere, aut toto illo tractu ullum propugnaculum extruere possit. Burgi arx bona fide regi tradatur, cum tormentis et omni bellico apparatu et annona. Trans Rhodanum praeterea ^e Seiffellium, Daira, Chauffium, Arlac-pons, Chana, Castellum, cum omni jurisdictione sua regi cedant. Praeterea ^f Gexensis praefectura cum omni territorio ac pleno jure, sicuti iis Sabaudi decessores usi ac fructi sunt. Quae omnia regio patrimonio ita lege regni uniantur, ut ab eo alienari non possint; eandemque naturam, quam habebant bona cum iis permutata, fortiantur. A Sabaudis item ^g Delphini-castellum cum ^h Turre-pontis, aliaque loca in Delphinatu ab eo occupata, integra, sicuti nunc sunt, bona fide cum tormentis et omni apparatu bellico restituantur. ⁱ Becum Delphini munimentum per haec bella ab eo constructum destruat; et pro transitu ^c aureorum CIO Lugduni exsolvenda certis pensionibus pendantur. Vicissim rex Saluciarum principatum cum urbibus, oppidis, castellis, arcibus, omnique territorio; ^k Centalium item, Montem, Rupem-sparveriam, ac praeterea omnia tormenta et apparatus bellicum, qui in iis anno CIO IO XXCVIII erant, Sabaudis cedat: Loca insuper omnia in Sabaudica ditione ab eo anno a Gallis occupata, bona fide restituat; ita tamen ut ei tormenta et apparatus bellicum, qui inibi reperietur, deducere, militique bona mobilia, quae in iis habet, secum asportare liceat; instrumenta et documenta omnia, quae rebus utrinque compensationis titulo cessis serviunt, bona fide ab utraque parte tradantur. Captivi utrinque itidem liberentur. His conditionibus pax sincera inter regem Sabaudumque, et commercium liberum, sicuti Verviniensi pacificatione cautum est, deinceps sit, et utriusque principis subditos. Jura, et actiones contra Sabaudum pacificatione ^l Castello-Cameracensi anni CIO IO LIX et ^m Taurinensi anni CIO IO LXXIV exceptae, hoc tractatu reservatae intelligantur. Pacta haec tam Lutetiae Parisiorum in senatu, quam in ceteris regni curiis, et rationalium cameris; in Taurinensi item et ⁿ Camberitano senatu promulgentur. Rogatu pontificis additum, ut post mensem a pactorum publicatione copiae utrinque tam in Francia, quam in Italia dimitterentur. His actis itum in majus templum, et magna omnium laetitia coram rege, reginaque et Aldobrandino decantatus beatorum Ambrosii et Augustini hymnus.

XV. REX dimisso Aldobrandino, actisque pro tam honorifica ejus in pacis negotio opera navata gratiis, postridie in viam se dat, et per dispositos equos Lutetiam venit, legatus secundo Rhodano Avenionem petiturus Herminium ab epistolis ad pontificem mittit, ut cum de successu certiore faceret, dato negotio, ut Sabaudum et Fontanum, qui capita ^o Somae ad Padum conferebant, in itinere conveniret. Ibi eos a pace alienissimos nactus, cum quid ^p Lugduni Aldobrandini auctoritate actum esset, exposuisset, instaretque et pontificis et legati nomine, ut id ratum haberetur, et copiae militares quam primum dimitterentur, a Sabaudis in speciem stomachosiore hoc responsum tulit, ^q Arconatum et Alimium capite temeritatem luituros, quod

INTERPR. ^a le Rhofne. ^b la Franche Comté. ^c pont de Grefin. ^d la Cluse & le pont d'Arve. ^e Seiffel, Daire, Chauffy, pont d'Arle, Chana & Chastel. ^f Bailliage de Gex. ^g Chateau-Daupin. ^h Tour du pont. ⁱ fort de Beche Daupin. ^k Centale, Mons & Roquesparviere. ^l de Catteau Cambresis. ^m de Turin. ⁿ de Chambery. ^o Some sur le Po. ^p Lyon. ^q d'Arconat & des Alimes.

CIOIOC.
HENRICUS IV.

quod contra expressum enixae voluntatis suae mandatum conditionibus subscripissent. ^a Fontanus despicienti similis pacem se minime curare dixit; neque vero se ejus conditionibus teneri: copias, quas penes se habeat, magno sumptu paratas, atque alio destinatas, nequaquam juxta conditiones, sed arbitrio suo dimissurum. Et quamquam in eo convenirent, ut pax rata non haberetur, prudentiores tamen sic existimabant, longe eos diverso inter se affectu duci. Nam Sabaudum aegerime tulisse pacem ita factam, ut commodum ejus ad alios, dispendium in se solum redundaret. Nam Francos abdicata a se Saluciarum principatus longe posita possessione, quae tanto sumptu illis constabat, et ^b Sebusianis compensationis loco acceptis, optime sibi consuluisse, productis ad ^c Rhodanum limitem certissimum finibus: Hispanos exturbatis Italia Francis ditiones suas ab eorum armis tutas habere: se in medio relictum ad utriusque nationis injurias perpetuo expositum, cujus ad securitatem minime intersit in Italia, an in Gallia Francos vicinos habeat. Fontanus vero homo ambitiosus, qui belli occasionem quaereret, XL armatorum CIO et XL machinarum apparatus inutiliter sibi perire impatientissime ferebat; Sabaudum subinde exprobrans tantos sumptus ejus causa factos, ac per eum stetit, quominus Hispani arma in Galliam intulerint, et regem intra Lugduni moenia compulerint. Haec Hispana jactatione addita, ut Sabaudi ab iis ludibrio habiti questus compefceret, atque a subscribendo deterreret. Itaque inter eos tunc conventum, ut antequam pacta rata haberentur, Philippi voluntas exploraretur, paratis semper quo duci eas juberet interim copiis. Quod ubi rescivit Aldobrandinus, Octavium ^d Tazzonem comitem ad regem mittit, rogatque ne propterea vehementius commoveatur; nam pacta rata habiturum Sabaudum, denuoque in eam rem fidem suam obligat: Ea propter se ad eum proficisci paratum, tantum petere, ut ad mensem, intra quem ille subscribere debebat, xv dies adderentur; quo tempore ab armis utrinque cessaretur. Interim superatis asperrima hyeme Alpibus Genuam venit, cumque sui adventus tam Fontanum, qui jam Mediolanum redierat, quam Sabaudum, qui Taurini erat, certiores fecisset, et diem colloquio condici certum peteret, illi se excusare, alia atque alia necesse morae impedimenta causati. Dum responsum ab Hispania veniret, Aldobrandinus Genua ^e Dertonam venit, ibique Fontanum obvium habuit, a quo perhonorifice ^f Mediolanum deductus. Inter varia oblectamenta cum eo aliquandiu mansit, Sabaudum in horas venturum opperiens; qui cum non veniret, et affectatas de conditionum iniquitate querelas ad excusationes adderet, legatus Fontanum urget; et non Sabaudi, a quo sibi illudi videat, sed Philippi causa, et ^g Suesano instante ad iter se accinxisse demonstrat: proindeque petit, pontificis et suae dignitatis ratio habeatur; et negotio tantae expectationis pro Philippi et Italiae securitate suscepto tandem ipsius interventu finis imponatur. Ad haec Fontanus, Sabaudi excusationes pro responso allegare, negotii decisionem non ex se pendere, neque subscriptione sua egere. Cum nihil hac ratione proficeret Aldobrandinus, cognito Fontani ingenio, ad iram ex indignatione praecipitis, et in ira facile animum renudantis, per Tazzonem ipsi renunciari curat, se a Sabaudum in arcano monitum, quaecunque hoc in negotium difficultates et protelationes huc usque inciderunt, ab ipsius Fontani ingenio profectas esse. Quo audito homo spiritus elati statim exarsit, et Sabaudi inter immodicas spes semper fluctuantis, et nunquam sibi satisficientis culpa factum esse dicit, ne citius negotium finem acceperit. Tum quid inter ipsos ultimo colloquio convenerit, postremo aperit, et in Hispaniam missos dicit, qui de Philippi voluntate certiora afferant. Aldobrandinus astum processisse gaudens, et

per
INTERPR. ^a comte de Fuentes. ^b Bresse. ^c le Rhône. ^d Tassone. ^e Tortona. ^f Milan.
^g duc de Sessa.

per eum Fontani arcanum rimatus, tantisper sibi expectandum duxit, dum responsum ex Hispania veniret, quod pontificis voto quin satisfacturum esset, minime dubitabat. Nam licet non ignorabat, Fontanum a pace alienum nihil non per suggestiones suas in illa aula facturum, ut principem in juventutis ardore ad speciosa proclivem ad belli consilia inflecteret; tamen sic iudicabat, Franciscum ^a Sandovallium Lermae ducem in principis obnoxii gratia florentem, qui se ex nemine, cunctos ex se pendere vellet, potius pacem suaturum, neque commissurum, ut auctoritatem, quam pace solus obtinebat, bello minime necessario inter potentissimos reges temere excitato, cum aliis partiri necesse haberet. Nec spe sua falsus est; nam subito literae a Philippo ad Fontanum allatae, quibus significabat, placere sibi, quando Sabaudus, restitutis quae hoc bello ablata fuerant, et Saluciarum principatu ei relicto, plene satisfiebat, ut paci Lugduni conventae subscriberetur, copiis, quas instructas habeat, se aliis in expeditionibus uti decrevisse: quod Lermaei consilio in Fontani gratiam additum, cui ab armis aegre discessuro copias quam primum dimittendi, sicuti pactis perscriptum erat, necessitatem imponi volebat; et ad magnitudinem suam in Hispania firmandam conducere arbitrabatur, si virum generosum procul a conspectu principis in Italia cum aliqua dignitate potius diversari pateretur, quam aemulum in aula semper ante oculos habere cogeret. Hoc accepto responso cum Fontanus abunde desiderio suo satisfactum videret, libera copiarum administratione sibi relicta, et Sabaudus praecisa omni auxiliorum spe necessitati sibi parendum intelligeret, Aldobrandinus negotium confectum ratus cum Fontano in viam se dedit, ut cum Sabaudus ^b Papiam usque processuro colloqueretur; qui tandem ad ^c Ticini in ^d Padum confluentem comparuit, et in naviculam qua legatus vehebatur, sua relicta protinus insiliit; postque commutata utrinque honestatis verba, ad extremum pronavata in pace procuranda feliciter opera subtristi vultu, atque ita frigide gratias egit, ut legatus facile intelligeret, id potius pontificiae, quam sustinebat, dignitati ex officio datum, quam quod ullo se beneficio ob id ab ipso devinctum agnosceret. Subscriptis conditionibus Aldobrandinus Papiam repetiit, et inde Romam contendit. Sabaudus ^e Taurinum rediit, monito ^f Boventio, ut quanquam pactis subscripsisset, tamen ^g Burgi arcem quam diutissime posset, retineret, nec nisi post acceptam tesseram traderet: quod non nisi extrema necessitate, praesidiarios inter famem frigusque luctanteis cogente, tandem ineunte Martio factum. Petrus ^h Escodeca Boetius arcis cum valido praesidio a rege impositus. Regina post regis discessum ⁱ Lugduno profecta cum omni aulico comitatu Lutetiam v. Eid. Feb. venit, ad Hieronymi Gondii primum, dein ad Sebastiani Zameti aedeis diversata, antequam ^k Luparam regiam intraret. Quarto post die Maximilianus ^l Betunius Ronii marchio magni tormentorum praefecti sacramentum in senatu publice dixit, ea dignitate officii coronae, ut vulgo loquimur, titulo, propter egregia ipsius merita et fortiter navatam ultimo bello operam, insignita.

XVI. REX inde, regina per ^m Germani-fanum et ⁿ Fontem-bellaqueum arces situ magnitudine et elegantia aedificiorum stupendas circumducta, ^o Aurelianum contendit, ut propitiatorii anni indulgentiis hoc anno toti orbi ac peculiariter in Gallia urbi Catholicae religioni devotae, et ob id variis cladibus per superiora bella adflictae concessis participaret. Ibi dum esset, basilicae ingentis altero bello civili fere solo aequatae, cujus rudera ad horrorem et renovanda antiqua odia relicta videbantur,

instaurandae

INTERPR. ^a Sandoval, duc de Lerma. ^b Pavie. ^c Tesin r. ^d le Po. ^e Turin. ^f de Bouvens. ^g citadelle de Bourg. ^h d'Escodeca Sr de Boisse. ⁱ Lyon. ^k le Louvre. ^l de Bethune, marquis de Rosny. ^m S. Germain. ⁿ Fontainebleau. ^o Orleans.

CIOIO C. instaurandae fundamenta jecit, vectigalibus aliquot in eam rem assignatis. Innumeri
 HENRICUS IV. toto regno ex omni hominum conditione eodem confluxere, quanquam per alias
 dioeceseis idem gratiae beneficium pontifex indulisset: nec taeri debet, quod ex
 iis, qui sacras poenitentium confessiones audiebant, cognitum et ad regem perlatum
 est, plus c. cio hominum falsi crimen confessâ esse; ut fluxam non solum in religione,
 sed in civili conversatione inter homines fidem deplorare subeat, et judiciorum se-
 veritatem adversus tam frequens et insidiosum, longeque societati humanae infestif-
 simum crimen intendi oportere ex eo appareat. Aureliano rex votis nuncupatis
^a Bloefas et ^b Campoburgieam areem cum regina jam gravida divertit, et paucis post
 diebus Fontem-bellaqueum revertit.

XVII. SUB id de Roberti ^c Ebroici Essexiae comitis turbulentis consiliis, casu-
 que ad regem allatum est, de quo repetita altius origine nunc dicendum. Certabant
 in aula Anglicana non solum studiis, sed gratia apud Elizabetham reginam Essexius
 et Robertus ^d Cecilius ab epistolis: hic patris, qui longo tempore quasi principem in
 reginae consilio locum tenuerat, meritis fretus, ne non propria prudentia et usu
 rerum maximis negotiis gerendis par creditus: ille virtute militari nitebatur, ad
 quam generis splendorem, ingentis spiritus, liberalitatem, miram in conciliandis
 animis comitatem attulerat; et jam multis expeditionibus feliciter confectis in-
 claruerat, ita ut vulgari dictorio passim Achilles Anglicus vocitaretur. Cum Cecilio
 faeiebat ^e Cobhamus diuturna aemulatione Essexio infestus, et Gualterus ^f Raleighus
 stipatorum reginae praefectus. Ii foeminae inclinata jam aetate suspicaci facile
 persuadent, ut ab Essexio sibi caveret, ejusque ambitionem et audaciae nimiae co-
 natus deinceps suspectos haberet: ac consultum in praesens visum, quo gratiam
 ejus sensim refrigescentem, ne praesentia apud reginam refervesceret, per absen-
 tiam omnino extinguerent, ut specie expeditionis contra rebelleis procul in Hiber-
 niam ablegaretur. Sensit astum vir generosus, et tamen oblatam virtutis ostentandae,
 vel inimicis ipsis deferentibus, occasionem haudquaquam sibi praetermittendam ex-
 istimavit: itaque minime eam militiam detrectavit, sed ea lege suscepit, ut quoties
 publicae rei expedire videretur, non expectato reginae mandato in Angliam redire
 posset. Quod ei annitente Cecilio permissum, ne si negaretur, potius in exilium,
 quam in militiam mitti videretur, ab eaque se, impedimenta domestica causatus,
 quod amici suadebant, apud reginam excusaret. Ea de re cum ei publico diplo-
 mate regni sigillo firmato cautum esset, postquam in Hiberniam cum exercitu venit,
 literae privati sigilli allatae sunt; quibus injussu reginae ex insula decedere enixe pro-
 hibebatur. Quod indignissime tulit, se ludibrio ab inimicis de absentia sua trium-
 phantibus haberi queritans, subindeque ineulpans, quod non amicis, ut se excu-
 sare, suadentibus credidisset. Quod unum poterat, ut diuturnioris in insula morae
 causas praecideret, post aliquot levia certamina, occasione captata Hugonem ^g Ti-
 roenae comitem, quo res in Hibernia turbante, Hispani insulanorum majorum reli-
 gioni addictorum patrocinium susceperant, ad colloquium invitat; ejusque is exitus
 fuit, ut quasi re confecta sibi in Angliam redire, et ab exercitu inconsulta regina dis-
 cedere liberum esse duxerit; nam sic ab initio licuisse, et literas privati sigilli, contra
 diploma publicum nihil aestimandas fuisse. Eo consilio Londinum redit, et cum
 improvisus ad ostium interioris regii conelavis pro pristina cum regina familiaritate
 id sibi licere credens mane comparuisset, illa nondum compta et vestita, manu
 significavit, ut inde faceret. Statim a prandio cum rursus in procoetonem venisset,
 camerariorum princeps subsistere cum jussit, quousque reginam de ejus adventu
 certioreni

INTERPR. ^a Blois. ^b Chambort. ^c d'Evreux, comte d'Essex. ^d Cecil, secretaire d'Etat.
^e Broke, baron de Cobham. ^f Raleigh. ^g Tir-Oen.

certiorem fecisset; a qua rediens, ipsius nomine, Essexio imperavit, ut se ad sigillorum custodem conferret. Ab eo Essexius quasi reus sistitur; et postridie adversus ipsum accusatio instituitur; cuius haec praecipua capita erant: quod injussu reginae et contra ipsius mandatum ab exercitu discessisset, et cum perduellibus capita contulisset; a quibus cum se non satis idonee purgaret, lata in ipsum sententia, ab omni munere publico removeretur, et biennali ab aula absentia mulctatur; in domo sua Londini, et rustico praedio, quod haud hinc longe abest, quoque commeari cum domestico famulatio possit, toto eo tempore manere iussus. Post annum exactum cum mitigatam reginae indignationem, fatiatum aliquatenus inimicorum odium putaret, Londini non solum cum domesticis, sed cum nobilitate jam liberius ad ipsum concurrente versari coepit, majore comitatu per urbem incedere, ad palmarios ludos publice cum amicis se exercere, eos crebro domi accipere. Hac popularitate cum se satis firmatum videret, cum amicis ex proceribus et praecipua nobilitate vicem ejus dolentibus consultare in arcano coepit, qua ratione pristinum gratiae et dignitatis locum recuperaret, et inimicorum injurias ulcisceretur. Id non tam secreto fiebat, quin ex frequenti hominum suspectorum ad ipsum itatione et familiaritate, inimici qui insidiosè semper eum observabant, conjectare potuerint, aliquid eum novi moliri, periculumque proprium veriti ad reginae aures assidui excubabant, ut eam jam praeoccupatam novis subinde delationibus et objectis criminibus magis exacerbarent. Accessit ad conjecturas certum indicium a nobili quodam Essexii domestico, cui ille a pueritia prima secum educato nimium quam multum fidebat, ut eo fere praesenti cum amicis de secretioribus consiliis capita conferre minime dubitaret. Is a Cecilio corruptus, cuncta, quae domi agitabantur, diutim renuntiabat. In conscientiam facti advocati Henricus^a Southamptoniae comes, qui Essexii cognatam in uxorem duxerat, Christophorus^b Bluntus eques Essexii socer, Carolus^c Danversius, Joannes^d Davisius, Ferdinandus^e Gorgius, f Littletonus. Inter eos audendi certos aliquandiu altercatum fuit, Londinum prius, an palatium ipsum, reginae curiam vulgo vocant, occupari expediret. Occupata civitate magnum operae pretium factum videbatur, ostentata Essexii potentia; sed potius terror ex eo inimicis injiciebatur, quam res conficiebatur. Nam subeunte post primum motum animorum poenitentia, tam facile recipi, ut alias accidisset, quam captum fuisset, Londinum: et reginam, quique circa ipsam essent, collectis animis et viribus, interim ad periculum faciendum firmiores redituros. Itaque curiam potius peti placuit, qua capta superato protinus omni periculo conatus ad exitum perducebatur. Nam id consilii Essexio erat, reginam in potestate habere, cunctos sibi infestos et suspectos ab aula proceres exigere; amicos in eorum locum sufficere; vocatis regni ordinibus rempublicam ex eorum consilio in melius ordinare, et regnum ita constitutum deinceps arbitrio suo sub reginae nomine moderari. Capto consilio, Bluntus ad occupandam cum armatis palatii portam destinatus. Davisius cum delecta manu anteriorem aulam insidere iussus. Aliis negotium datum, ut stipatorum arma, quae ad murum majoris conclavis deponi assolent, hora condita raperent. Carolus Danversius cum aliis ex nobilitate procoetonem invasurus erat, eumque Essexius infecuturus, qui supplicis specie reginam in potestatem redigeret. Ubi satis de his molitionibus constare reginae visum, ad quam omnia sedulo a Cecilio referebantur, ipsius jussu Essexius XIII Kal. Mart. ad consilium, quod in Thomaes^g Buckhursti magni thesaurarii aedibus habebatur, per^h Herbertum ab epistolis vocatur; dato Buckhursto negotio, ut comparentem eum officii amice admoneret,

a

INTERPR. ^a Southampton. ^b Blunt. ^c Danvers. ^d Davis. ^e Gorges. ^f Littleton. ^g le baron de Buckhurst. ^h Herbert.

CICILIO C. a turbulentis consiliis dehortaretur, tantum stipatum merito suspectum a se removeret, et ad purgandam omnem suspicionem urbe excederet, et rus ab ea longius loco minus frequenti se conferret: verum Essexius sive consilia sua detecta credens, sive inimicorum suorum apud reginam auctoritate pollentium potentiam veritus, minime denunciationi paruit, quaedam ad excusationem in speciem commentus, seque domi cum amicis continuit. Postridie, qui in Dominicam incidebat, cum sigillorum custos, ^a Wigorniae comes, ^b Pophamus, et Gulielmus Knolles ipsius Essexii avunculus, ex interiore consilio ad eum accessissent, reginae nomine imperantes, ut aut in aulam veniret, aut alienatae suae voluntatis apud ipsos causas exponeret: Ille nihil aliud respondit, quam sibi certo compertum esse, ^c Cobhamum et ^d Raleighum consilium de se interficiendo cepisse; proinde ad aulam, in qua inimici ipsius rerum potiuntur, sine periculo manifesto ire non posse. Cum hoc responso cum delegati ad reginam redire vellent, aliquandiu ab Essexio retenti sunt; et postquam redierunt, vim sibi ab eo factam affirmarunt. Ille mox iis dimissis animi anxius in publicum cum amicis circiter xxx, et in iis ^e Southamptonio, Rutlandio, Bedfordio comitibus; ^f Sandio, Cromwellio, Montaquila; tantum ensibus accinctis sine aliis armis sub horam ix matutinam prodit, et recta ad Majoris urbis aedeis tendit, ab eoque patrocinium contra grassatores et homines in suam perniciem ab inimicis, ut aiebat, subornatos petit. Quod cum ille a Cecilio monitus facere recusasset, ad ^g Sherifium, is est alter a Majore in urbe proximus magistratus, se confert, ab eoque cum idem peteret, eandem repulsam tulit. Cum nihil in magistratibus praesidii videret, auram popularem, sed fero, captare coepit; sparsa in publicum voce, quasi a Cobhamo et Raleigho ad caedem peteretur; ad quam plerique se illi initio aggregabant, et cum eo se vivere et mori paratos ostendebant, sed non propterea aut ab illis sumpta arma, aut ab Essexio ad ciendam seditionem certum cum amicis captum consilium, inter spem metumque fluctuante, et eventum opperiente. Fama motus per urbem incalescentis in aulam perlata, regina spiritus hominis elatos et praecipuam apud populos gratiam verita, edictum per Thomam ^h Burghleium Cecilii grandiozem natu fratrem publicandum mandat, quo Essexius, et qui cum sequebantur, perduelles et vulgari verbo proditores pronunciabantur. Principium promulgationis ingenti stipatu a Burghleio ante Essexii aedeis factum, faeciali praecunte, ad quam plebs jam conglobata statim dilapsa, et concursu cessante Essexius cum paucis relictus est. Dum Burghleius per alia urbis loca promulgationem urget, in Essexium incidit, jam fere ab omnibus desertum, a quo tamen impetu facto pellitur: inde cum Essexius aedeis suas repeteret, speratum frustra in suam defensionem hominum concursum in iis opperiturus, urbis portam clausam reperit; ad quam et pugna commissa, post aliquam scloppetorum displosionem paucorum caede finita est. Bluntus graviter vulneratus, aliquot ex ejus comitatu occisi, Essexius ipse animo turbatus, reflexo ad flumen itinere naviculam conscendit, et ad aedeis suas se recepit, quo statim post Burghleii discessum Thomas Howardus maris praefectus cum armata manu ex aula advolavit, tormentis subsequi jussis, et hominem de defensione minime cogitantem post aliquantum verborum potius quam armorum certamen in deditioem profunda jam nocte accepit. Mirantibus plerisque, viro generoso, cui tantum animi et prudentiae tota vita sive pace, sive bello fuerat, in exsequendo extremae ambitionis conatu mentem et manus defuisse; ut neque amicis, quo nemo unus in Anglia plures habuit, neque populi gratia, neque virtute propria

tam

INTERPR. ^a Worcester. ^b Popham & Knolles. ^c baron de Cobham. ^d Raleigh. ^e comites de Southampton, Rutland, & Bedford. ^f barons de Sandes, Cromwell, & Mont-eagle. ^g Sheriff. ^h Cecil, baron de Burghley.

tam necessario tempore uti potuerit; memorabili ad id quod dici solet, firmandum exemplo, scelera consilium non habere, et justam vel injustam armorum causam animos ad audendum facere vel adimere. Captus cum Essexio Rutlandiae comes ipsius gener, et Southamptoniae item comes, consiliorum et fortunae comites, cunctique in ^a Turrem sub custodia die sequenti ducti. Aliis in locis capti Christophorus Bluntus eques Essexii focer, Ferdinandus ^b Gorgius Plimouthae praefectus, Carolus ^c Danversus, aliique ^c e nobilitate per diversos urbis carceres distributi. Conjuratone oppressa cum regina in tuto omnia collocasse sibi videretur, per otium de captivis amplius cognitura, res incidit, quae iudicium praecipitavit. Thomas ^d Leacus juvenis manu promptus quinto post die ad ostium interioris reginae conclavis cum scloppetio sub noctem a sigillorum custode deprehensus fuit, indicio Roberti ^e Crossi, et Henrici Nevillii qui magni thesaurarii filiam in uxorem duxerat, quos consilii sui participes fecerat. Is sive insito in Essexium adfectu, cum quo tamen non ita arctam amicitiam colebat, sive quavis alia vesania incitatus, in animo sibi esse indicibus dixerat, reginam sub coenae tempus post dilapsum omnem aulicum comitatum cum fidis adire, ac rogare, ut breviculo, quod pro liberando Essexio porrecturus ei esset, subscriberet; et si qui essent, qui se opponerent, si quid ex ea re damni ad regnum redundaret, non sibi, fidisque publicae libertatis assertoribus, sed iis imputari debere, qui reginae, quo minus subscripsisset, impedimento fuissent, palam protestaretur. Sumptum statim reginae iussu de reo convicto ¹ severum admodum supplicium. Nam membro virili detracto et in ignem in spirantis conspectu coniecto, mox aperto ventre et corde ac visceribus pariter detractis ac in cinerem redactis, corpus reliquum in partes sectum est, quae ad terrorem locis certis affixae sunt. Eam ob causam maturatum iudicium creditur, quod regina periculo recenti defuncta, alia subinde non defutura ab obnoxiiis facile sibi persuadere pateretur, quandiu Essexius et conscii adhuc in vivis essent. Igitur Kal. Mart. Essexius et Southamptonus ex Turre a Thoma ^f Howardo, qui post eorum casum comes-stabuli creatus fuerat, deducti, in Westmonasteriensi aula coram iudicibus seu paribus suis sistuntur. Nam juris est nobilibus, ut non nisi coram paribus suis causam dicere cogantur. Ii erant ex comitum numero ^g Oxfordiensis, Derbiiensis, Salopiensis, Wigorniensis, Suffexius, Cumberlandius, Hertfordiensis, Lincolnensis, Nottinghamius, ^h Howardus Bindonius vicecomes. Ex baronum numero ⁱ Greius, Comptonus, Edvardus Staffordus, Lumleius, Morleius, Burghleius, Hunsdonus, Richus, Chandoius, Lavarus, Darcus a Chicke, S. Joannes a Bletnesho, Cobhamus, Windesforus, et Howardus a Waldena. His accedere ² Octoviri ordinarii iudices, qui in iis, quae ad regni leges spectant, paribus consilio suo praesto sunt. Nomine reginae adfuere ex ^k sapientum consilio, quod vulgo vocatur, delecti, ¹ licitor, reginae ^m fiscalis, et clericus coronae dictus. Qui omnes solemnii pompa aulam eo ordine ingressi sunt. Thomas ⁿ Buckhurstus tanquam magnus senescallus iudicio praesse iussus, VII accensis, qui aureas

reginae

INTERPR. ^a la tour de Londres. ^b Gorges, gouverneur de Plimouth. ^c Danvers. ^d Lea. ^e Cross & Nevil. ^f le Lord Howard de Walden, connestable ou gouverneur de la Tour de Londres. ^g comtes d'Oxford, Derby, Shrewsbury, Worcester, Suffex, Cumberland, Hertford, Lincoln, & Nottingham. ^h Howard, vicomte de Bindon. ⁱ les Barons Grey, Compton, Stafford, Lumley, Morley, Burghley, Hunsdon, Rich, Chandos, de la War, Darcy de Chicke, S. John de Bletso, Cobham, Windsor, & Howard de Walden. ^k les avocats de la reine. ¹ l'Hist. de la paix l'appelle le sergent, c'est à dire, sergent ès loix. ^m Pat-torney ou procureur-general. ⁿ Sackville, baron de Buckhurst.

NOT. ¹ Thuanus de Leaei supplicio quasi admodum fevero atque adeo extraordinario loquitur: fuit tamen ordinarium laesae majestatis supplicium a lege Angliae, a qua in sententiam dicundo iudicibus ne *quid* quidem variare licet; et quicquid in eo saevitiae instar habet, non ita horrendum forsan videbitur,

cum reum ante ventrem apertum, aut quidquam tale a carnifice patratum, prius collo suspensum esse omnibus juris Anglicani peritis constat. G.

NOT. ² lege IX ex duodecimviris ordinariis iudicibus. G.

CIDIO CI. reginae massas praeferebant, fecialibus, et coronae clerico praecedentibus, ante alios
 HENRICUS IV. incedebat. Eum sequebantur IX comites, I vicecomes, XIV barones, dein^a Octo-
 viri, et^b VI viri ex sapientum collegio, licitor et fiscalis, quos memoravi, cum
 plerisque e nobilitate; et in septo parato a reliqua turba secreto hinc inde conse-
 derunt; Buckhurstus in medio sub uranisco tanquam praefes sedem sumpsit. Cum
 ducerentur rei, c licitor cum securi praecedebat, aciei contrario latere in oculos
 eorum obverso; jussus a feciali Howardus reos adducere, eos extra septum ex ad-
 verso Buckhursti statuit, astante semper juxta Essexium eo, qui securim ferebat.
 Tum a clerico recitatum reginae diploma, quo cognitio causae Buckhursti, comi-
 tibus, baronibus, aliisque iudicibus, qui aderant, attribuebatur. Rogati ex anti-
 qua formula rei, a quibus iudicari vellent, a Deo et paribus suis summissis respon-
 derunt. Dein ordine accusationis capita proposita, ea erant; quod Essexius ante
 trimestre de capienda urbe aut palatio urbis occupando cum^d Southamptonio,
^e Blunto, Davisio, Danversio, Gorgio in arcano consultavisset; quod delegatos ad
 ipsum a regina primarios consiliarios injuriose mortem interminatus detinisset:
 quod ex aedibus suis cum armatorum manu ad ciendam in urbe seditionem prodi-
 isset: quod edicti a regina missi promulgationem prohibuisset, et vim in fecialeis
 fecisset: quod post promulgationem in rebellionem perseverasset, et Majorem urbis,
 aliosque magistratus adiisset, populumque ad arma capienda falsis rumoribus sparsis
 incitasset: quod in aedibus suis postremo contra reginae imperium aliquandiu vi
 armata resistisset. Ad haec antequam responderet Essexius, cum petiisset, ut, quod
 omnibus etiam infimae conditionis reis licet, sibi suspectos iudices a iudicio rejicere
 permetteretur, itum in sententias, et concorditer responsum, perpenso criminis
 titulo et iudicum conditione, qui sacramento² adacti ex animi sui sententia et ho-
 nore, qui ipsis vita potior est, salvo se iudicatos promiserunt, rejectionibus iudi-
 cum locum non esse. Itaque ad diluenda crimina pergeret. Igitur cum primum
 caput prorsus inficiaretur, fiscalis non scripto, quod penes se habere ab initio affir-
 maverat, rem confirmavit, sed testimoniis et confessionibus Blunti, Davisii, et
 aliorum, qui ea de re simul consultasse Essexii mandatu dicebant. Et Southamp-
 tonius interrogatus, sermones quidem ejus rei inter se habitos fatebatur; sed nihil
 consilii captum, aut de re tentanda deliberatum fuisse. Ad secundum caput sic re-
 spondebat Essexius, ut diceret, delegatos non vi a se retentos, sed ad vitandum
 populi furorem in conclave amice sepositos, et dilapsa mox turba incolumis di-
 missos. Cetera objecta his rationibus diluit, ad se certo perlatum, f Cobhamum et
 Raleighum majore satellitio, quam penes se haberet, subnixos ad se interficiendum
 venire. Haec propter aedeis suas reliquisset, et apud magistratum, quam domi non
 habebat, securitatem quaesivisset: quod cum ille facere recusaret, ad aedeis suas
 reverti voluisse, sed in reditu quosdam nullis insignibus regiis conspicuos nactum,
 qui se perduellem pronuntiabant, cum nullius talis criminis sibi conscius esset,
 tantam injuriam ferre non potuisse: et cum intellexisset Cumberlandiae comitem
 ad

INTERPR. ^a les Juges. ^b les avocats de la reine. ^c l'Huissier de la Tour, en Anglois Gentle-
 man-Porter. ^d comte de Southampton. ^e Blunt, Davis, Danvers, & Gorges. ^f le baron de Cobham,
 & le chevalier Raleigh.

NOT. ¹ lege IX viri ex iudicum, et VI viri ex
 sapientum, collegio. C.

NOT. ² Hallucinatur hic Thuanus, morum et
 consuetudinum Angliae, ut plerique exteri, minus
 sciens. Magnatibus enim regni, hoc est, paribus in
 jus de vita vocatis, inquisitores, ipsi etiam pares,
 qui de facto criminali pronuntiant, non sacramento
 adacti, sed quasi sui decoris semper memores sen-
 tentiam dicunt ex honore; quippe vinculo, quod

sive fictione sive praesumptione juris Anglicani plus
 apud viros tali dignitate ornatos, atque adeo cujus-
 vis seu turpis seu falsi capaces minime censendos,
 valet, quam apud ceteros juramentum; eademque
 plane ratione quovis horum tanquam suspectos a ju-
 dicio rejicere reo non permittitur: alios licet inquisi-
 tores, sive ex nobilibus pariatus honore non deco-
 ratis, sive ex plebeio ordine sumptos, ad XXXVI non
 exposita suspicionis causa rejicere jus sit. C.

ad portam cum stationariis excubare, ad eum se cum suis nihil armorum praeter solos enseis habentibus contulisse: ab iis violentia repulsum ad suas se acceis sine strepitu postremum recepisse. Postea tam licitor, quam fiscalis, et unus e VI virorum sapientum consilio nomine ^a Baconus, qui fratrem habebat Essexii intimum, capita accusationis repetunt, et exemplis amplificunt. Alia insuper a fiscali in Essexium cumulata crimina; quod regnum adfectasset; quod perniciose cum ^b Tiroenae comite, cum Hispanis, Puritanis, Jesuitis, cum rege Scotorum et Catholicis consilia agitasset; fidos ecclesiae ministros apud cunctos regni ordines calumniose traduxisset; auram popularem ad res novas moliendas captasset: quae omnia Essexius ordine refutavit. Tum instante fiscali et a reo quaerente, si compos voti evasisset, quid occupata regia facturus fuisset? Essexius respondit, constituisse ad pedes reginae se prosternere, eamque multarum rerum commonefacere, quae ad ipsius ac regni salutem magnopere pertinebant. Imprimis ut ^a Cobhamo, Raleigho, et ^c Cecilio sibi caveret, qui praecoccupatis reginae auribus veritatem rerum obscurant, resque summo reipublicae detrimento arbitrio suo moderantur; cunctis ab ejus latere, nisi qui suae factioni sunt addicti, jussis faceffere. Heic cum Cobhamus et Raleighus eum interpellarent, ut qua in re in reipublicae detrimentum ipsi privatim injuriam intulissent, disertius explicaret: ille nihil aliud respondit, quam, suas res eo loco adductas, ut non liceret ipsi alios accusare. Cecilius vero acrius insurgens et Essexium perduellem inclamans multa in ipsum dixit; quibus nihil aliud reus respondit, quam, facile leporem jacenti leoni insultare, ejusque astu et falsis apud reginam delationibus factum, ut nunc ex vinculis causam dicat. Urgente autem Cecilio, ut quid cum Tiroenae comite ad turbendam regni quietem egisset, ediffereret: jam concitator Essexius, Atqui tu ipse, inquit, proditor et perduellis, ex cujus ore saepius exceptum, jus Infantis, quantum ad regni Anglicani successionem, potius esse. Ad quae verba quasi extra se raptus Cecilius impotenti adeo ira excaudit, ut nisi purgato tanto crimine se nunquam reginae aut reipublicae operam navaturum dejeraverit, subinde se Hispanos pejus diabolis odisse ac detestari repetens. Demum post testimonia ea de re prolata et elusa, conquiescente inter eos verborum acerbitate Baconus accusationem reorditur, et Essexii conjurationem Guifianae comparat, gravique ad invidiam composita oratione rem exsecutus est. Cui Essexius continua oratione respondens, praeteritae vitae suae actiones repetit, et egregios pro patria exantlatos labores recenset, quibus promcritum se dicit, ut iudices in meliorem partem consilia sua interpretarentur. Observatumque a circumstantibus, nihil toto eo sermone ab eo dictum, quod demissi animi indicium daret, aut quo misericordiam reginae implorare videretur. Auditus post eum Southamptonius, qui pari constantia causam dixit, multisque adstantium lacrymas elicit. Ubi desiere, Buckhurstus comites, barones, ac ceteros iudices in suffragia mittit; qui postquam in conclavi proximo, quo concesserant, per horam capita contulerunt, in aulam reversi sunt, et a feciali dein singuli nominatim citati ordine juxta formulam pronuntiarunt, ex animi sui sententia Essexium eum peractum esse. Tum Buckhurstus: Quandoquidem, inquit, te parces tui condemnant, ego te perduellem pronuncio, statuoque, ut crati impositus ad supplicii locum traharis, in quo ad patibulum suspenderis, et semimortuus laqueo inciso in quatuor partes membra tua secari videbis, quo facto caput tuum pilo affixum, eo, quo reginae placebit, loco ad spectaculum proponetur. Qua sententia audita Essexius nihil turbato vultu respondit, Amen; hoc addito, si quae in partes secari iudices membra

jusserunt,

CIOICI.
HENRICUS IV.

jusserunt, ea simul manere voluissent, futurum, ut insigni aliquo facto de Anglia bene meruissent: ceterum se Deum obtestari, nunquam sibi de vi reginae inferenda in mentem venisse; tantum adversus inimicorum conatus, ne ab iis opprimeretur, praesidia comparasse. Neque vero contumaciae imputandum, si gratiam reginae non appellet; nam vitae, quam toties pro ejus salute ac dignitate ad pericula exposuit, taedere, et cupere vel morte sua fidem et incorruptum erga ipsam obsequium apud cunctos testari. Eadem in Southamptonium sententia lata, qui ut et Essexius postea multa dixerunt, ut se tali poena indignos, et complices omni crimine vacuos ostenderent, iudicesque ad extremum rogarunt, amplius de re tota ac maturius deliberarent: inde in Turrem rei reducti ab Howardo, praeunte semper eo, qui securim gerebat, acie contra reorum facies obversa, condemnationis indicio. Postridie mori jam certus Essexius, petito cum sigillorum custode, Buckhursto, Howardo, et Cecilio colloquio, ignosci sibi postulavit, si quid defensionis causa secus quam oportuerat, protulisset; et nominatim a sigillorum custode, quod cum domi suae cum aliis duobus senatoribus, cum a consilio missus est, non citra vitae periculum retinisset; a Cecilio denique ob multa in ipsum acerbius et injuriose ex aliena fide dicta, quae indicta velit; postremo summae gratiae loco ab iis, ut reginam rogarent, petiit, in arce non in publico ad supplicium sisteretur, ne populi acclamationibus a mortis cogitatione et profunda in Deum meditatione avocaretur. Quod a reginae benignitate facile impetratum homini in occulto faventis, et poenam, ut creditur, si ad ejus misericordiam confugisset, omnino remissurae. Sed neque id vitae pertaesus petiit, et illa contumaci gratiam facere neque dignum, neque justum existimavit; eoque minus, quod ex rei ore exceptum ab aemulis jactabatur vitam reginae in tuto collocari non posse, quandiu ipse in vivis esset. Fama fuit et eodem die Essexium et Cecilium non solum verbis reconciliatos, sed ad certiore reconciliationis fidem utrumque sacris suo ritu simul participasse. Secundum haec pridie Non. Mart. hora octava matutina, in arce convenere ^a Hertfordiae et Cumberlandiae comites, ^b Bindonius vicecomes, et ^c Howardus, Darcus, et Comptonus, et a XVI ex stipatorum numero Essexius e carcere educus in pegmate ad id parato statuitur, prius adstanteis cum duceretur hortatus, ut pro se preces ad Deum funderent. Tum renudato capite, peccata sua gravia, et numero capitis pilos superantia palam confessus, lasciviamque et vanitatem, ac superbiam suam detestatus, Jesum Christum unicum apud Deum advocatum orat, meritum suum interponat, Patrisque misericordiam sibi per illud conciliet; crimen in Deum, in reginam, et in patriam admissum, quo Dei hominumque justam in se iram concitavit, quodque conspiranteis secum multos constrictos teneat, clementer remittat; tum effusus in preces pro regina, ejusque fidei ministris, pro ecclesia, pro republica, nunquam se de insidiis vitae aut dignitati reginae struendis cogitasse religiose testatur. Nunquam se in atheorum cathedra sedisse, aut fiduciam in meritis suis, sed in solo Jesu Christi propitiatoris merito posuisse; in ea se fide educatum crevisse, et nunc mori paratum: ad extremum rogat adstanteis, animas cum sua, ipsius votis et orationibus conjungerent, quo illa fidei alis in sublime supra terrestria cuncta evecta, quae tantum vitae aeternae sunt, cogitet. Dein exuta veste a Thoma d Montfordo et Gulielmo ^e Barlowo theologis, quos secum duxerat, monitus, ut aemulis inimicisque injurias, si quidem earum sensum haberet, remitteret, vicissimque ut sibi illi suas condonarent, deprecaretur, summa animi demissione obtemperavit; et in genua procumbens ne quid se et loco ac tempore indignum admitteret

INTERPR. ^a comtes de Hertford & de Cumberland. ^b vicomte de Bindon. ^c les barons Howard, Darcy, & Compton. ^d Montford. ^e Barlow.

admitteret valde sollicitus, cum theologi hortarentur, ut se ad mortem intrepide componeret, ille ingenue testatus est, se saepe ac diversis locis extrema pericula adiisse, in quibus licet nequaquam tam praesens mortis metus oculis observaretur, tamen innata humana fragilitate semper cohorruiſſe; quo magis Deum obsecrandum putaret, ut sibi in hoc novissimo certamine praesto esset. Inde in Deum profunda cogitatione defixus ardentissimas preces concepit, et consolationem internam sibi dari, ac misericordiae divinae fiduciam in anima sua a Spiritu Dei signari, immittique angelos, qui animam e corpore exeuntem exciperent, enixe petiit. Quibus peractis veniam ab eo carnifex petiit, et accepit; et ita composita ad mortem mente et corpore post recitatum symbolum Apostolicum, et articulatim praecuntibus theologis ab ipso repetitum, et aliquot psalmi LI versus; collo trunco inserto, nam genus poenae reginae benignitate mutatum fuerat, collum tertio ictu a cervice recisum est. Hic exitus fuit Essexii omni genere virtutum, quae homines hominibus commendant, cumulatifſimi, si modum in iis servasset, neque aulae gratiae fumis et nimis successibus corrupto ingenio se per vastas spes in exitium fatali caecitate raptari passus esset. Reliquit filium, qui nunc in Anglia non ita infeliciter degit; ubi non tam ad infamiam, quam gentis claritudinem pertinet, majores habuisse magnarum conjurationum aut duces, aut conscios. VI Eid. Mart. Christophorus ^a Bluntus, Carolus ^b Danversius, Joannes ^c Davisus, Aegidius ^d Mericus, et Henricus ^e Cuffus Essexio ab epistolis, tanquam auctores et conscii conspirationis in ^f Westmonasteriensi aula convicti et damnati, ac supplicio adfecti omnes, praeter Davisum. Cum Bluntus ad supplicium octavo post die duceretur, publice ad exonerandam conscientiam confessus est, Essexium cum adhuc in Hibernia esset, Dublini secum et cum Southamptonio comite consilium cepisse de III aut IV CIC armatorum secum in Angliam ducendis, et ad ^g Milfordum in Wallia australi, ubi multos amicos ac clientes habere se putabat, appellendis; atque inde recta Londinum petere, et diu ante praemeditatum conatum manu armata et ope amicorum exsequi decrevisse; vixque se et Southamptonium ab hoc juxta audaci ac detestando proposito praecipitis animi hominem dimovisse.

XVIII. EODEM tempore, quo haec conjuratio oppressa, Hispani Hibernia, in quam ab Hugone ^h Tiroenae comite introducti fuerant, accepta ingenti clade omnino pulsi sunt. Ad ⁱ Kinsalam regii castra posuerant, et arcta obsidione urbem premebant; quam dum solvere cuperet Tiroenius Hispanorum viribus subnixus, in viam se summo silentio dederat, eo consilio ut castra Anglorum cum parte equitatus perumperet, et in urbem usque penetraret; inde facta mox eruptione Anglos ad obsidionem haerentes, a fronte et a tergo cum copiis, quas in itinere reliquerat, adortus profligaret. Sed re detecta cum venienti occurrissent Angli, ille copias trans vadum reduxit, frustra reclamante Alfonso ^k Ocampo Hispanorum tribuno, qui discessum in conspectu hostium fugam interpretatus, haud periculo cariturum demonstrabat. Tandem insequentibus Anglis instructa acies, et Tiroenius ut virtutem suam Hispanis adprobaret, peditatu in agmina distributo, ipse cum cccc equitibus in primo cornu constitit, pessimo, ut eventus docuit, consilio. Nam cum equites irruentium Anglorum impetum non ferrent, retro in peditatum averſi solutum eum in fugam secum traxere. Soli Hispani diu cum Anglis obstinata pugna certavere; ad extremum numero victi, qua quisque potuit,

fuga

INTERPR. ^a Blunt. ^b Danvers. ^c Davis. ^d Meyrick. ^e Cuffe. ^f de Westminster.
^g Milford haven en South-Wales. ^h Tir-Oen. ⁱ Kinsale. ^k Ocampo.

TOM. VI.

R

CIDICI. fuga dilapsi sunt. Pauci perniciem evasere, palantes ab Anglis in fuga intercepti
 HENRICUS IV. caesique: amissa omnia tam Hispanorum quam insulanorum vexilla. Ocampius
 vivus in Anglorum venit potestatem. Tiroenius cum paucis locorum peritia fretus
 in proximas silvas et devias paludes se recepit. Kinsalenseis praesidiarii casu per-
 culsi, cum post suorum stragem spem nullam auxiliorum reliquam viderent, Al-
 fonso ^a Aquillario, qui locum tenebat, vitam et res salvas et tutum in Hispaniam
 reditum pacto, deditionem fecere; naves in id ab Anglis commodatae; de qua-
 rum restitutione Hispani antè discessum idonee caverunt. Aquillarius levitatem
 et inconstantiam Hibernorum detestatus, cum solveret, palam declarasse dicitur, se
 quocunque mitti, et vel ad remum addici malle, quam cum Hibernis deinceps
 unquam rem habere.

INTERPR. ^a *d' Aguilar.*

JACOBI AUGUSTI THUANI HISTORIARUM SUI TEMPORIS

LIBER CENTESIMUS VICESIMUS SEXTUS.

E P I T O M E.

MOTUS in Anglia inter Catholicorum illius regni reliquias ex-
 orti origo. II. Anglorum sacerdotum et Jesuitarum acerbae
 inter se contentiones. Toto quadriennio haec digladiatio du-
 ravit, quae tandem a Clemente VIII composita est. III. Col-
 loquium in Germania Ratisponae institutum inter theologos a
 Maximiliano Baioariae duce missos, et Augustanae confessionis
 socios a Protestantibus principibus itidem missos. Acta hinc Witembergae, hinc
 Ingolstadii publicata. IV. In Belgio Mauritius Berkam ad Rhenum et Meursiae
 castellum deditione capit. V. Ostenda Flandriae ordinibus efflagitantibus ab Al-
 berto tandem obsessa. Loci situs et natura ac munitiones. Principium obsidioni
 factum III Non. Quintil. Franciscus Veerus loco praepositus. VI. Rex Cale-
 tum usque procedit. Bironus inde in Angliam missus. Elizabethae cum eo omi-
 nosum colloquium. VII. Balmetae in Andibus Franciscanorum causa contra Re-
 collectos in senatu agitata. VIII. Aquensis senatus contra archiepiscopum decre-
 tum. IX. Catrius in Ostendae obsidione ictu scloppetii in capite vulneratus. Mors
 Henrici Colinii Castellionaei mox secuta. Ab obsidione ob aquarum inundationes
 parum abest, quin Albertus discedat. Conjuratio in oppido detecta et revicta.
 X. Mauritius Berka capta Silvam-ducis tentat. Portus novi Ostendae ab obsessis
 excavati. XI. Olivarii Nortii in Indias suscepta navigatio. XII. Fontanus post
 pacificationem cum Sabauda copias adhuc sub signis tenebat. Expeditio Alge-
 riana. Tremecenum regnum et ejus origo ac successio. Philippus Auriae nego-
 tium dat ut classem summo silentio instruat. Serius instructa classis frustra fuit.
 XIII. Res ad Canisam haud satis felici successu gesta Ferdinandi archiducis ductu.
 Sigismundi Turriani miserabilis casus triste successus augurium fuit. Franc.
 Aldobrandini, qui pontificis copiis praeerat, Varadini mox secutus obitus. Dor-
 nischi lustratus exercitus. Sero et lente in castris omnia administrata. Soluta tan-
 dem obsidio. Camorrhae castellum admotis crepitaculis a nostris interceptum.
 XIV. Ad Albam-regalem felicior successus fuit ductu Mercuriani. Auxiliares
 Buda profecti a Mercuriano caesi. XV. Feliciter et a Caesarianis in Dacia
 pugnatum. Comitibus Claudiopoli indictis Sigismundus Bathorius Transilvaniae prin-
 ceptis renunciatur: in patriam reversus temerario ausu cum Michaele Walacho a Cae-
 sare in Daciam remisso, et Basta configit: amissa plus xci. Non diu inter
 victores concordia fuit, Basta in Walachum insurgente, quem ad extremum op-
 pressit. Frustra Claudiopolis a Sigismundo tentata. Basta totam Daciam in
 Caesaris verba adigit. XVI. Pseudo-Sebastiani praestigiis, Hispania ac Lusitania
 inprimis turbat. Ejus errores post cladem in Africa acceptam. Florentiae
 captus, repositus a Ferdinando duce traditur, et ad Baetis aestu-
 arium in Hispaniam transportatus perit. Josephi Texerae apud nos de eo
 publicata

publicata scripta. Campanae ad Velillam sive Juliam Celsam in Tarraconensi provincia sponte se moventis et sonum edentis portentum. XVII. Mortes illustrium virorum, Friderici Willelmi Saxonis septemviratus tutoris, Martini Garcies Hierosolymitani ordinis principis, cui Adolfus Vignacurius suffectus : Jo. Vincentii Pinelli patritii Genuensis, Tychonis Brake Dani, Richardi Streinii, Jo. Heurnii, Davidis Chytraci Suevi. XVIII. Obitus heroinarum item illustrium, Aloisiae Lotaringae reginae Henrici III viduae, Mariae Borboniae Helionori Aureliani Longavillani, Franciscæ Aurelianae Ludovici Borbonii Condae, Henricæ Cliviae Lud. Gonzagae Nivernii viduarum : Joannæ Coemæ Francisci Borbonii Contii uxoris. XIX. Delphini Franciæ natalis : Annae item Philippi filiae.

EX AUCTORIBUS,

Uno et altero scriptis ab Angliæ sacerdotibus publicatis, pontificio super ea re diplomate postea suppresso ; Actis Colloquii Ratisponensis Ingolstadii et Witembergæ vulgatis, Ostendanae obsidionis diario, Olivarii Nortii navigatione, Hier. Fran. Connestaggi relatione de ultima Algeriæ expeditione, Hungaricis relationibus, Jacobo Typotio, Josepho Texera, Hier. Surita, Strabone, Actis curiæ Parisiensis, Actis curiæ Aquensis, Paulo Gualdo.

LIBER CENTESIMUS VICESIMUS SEXTUS.

CIO IO CI.
HENRICUS IV.

IN Anglia motus inter Catholicorum reliquias exorti, ac postremo ipsismet perniciosi haec origo fuit. ^a Gulielmus Alanus honesta familia in Lancastris ¹ Eboracensis diocesis natus, cum ab adolescentia se philosophiæ et theologiæ studiis addixisset, postea ob religionem patriæ exul ^b Duaci in Belgio in sacri collegii sodalitiū Philippi II commendatione allectus est ; ubi ad educandos et instituendos alumnos, qui majorum religionem contra pullulanteis ubique Sectariorum novas opiniones in natali regno tuerentur, eidem Philippo auctor fuit, ut ex Anglicana juventute literis et pietate præstantes huic muneri apti deligerentur, ex iisque seminarium constitueretur. Quod postea a Carolo cardinali Lotarigo ^c Durocororum Remorum in Galliam translatum fuit. Ex eo cum plerique postea in Angliam migrassent, in arcano Catholicorum reliquias hortatibus et doctrina confirmantes, accidit, ut initis ac detectis frequentibus, ut sit in regno religione scisso, molitionibus, ii non tanquam Catholici, sed quasi perduelles et conjurationum in reginam ac tranquillitatem publicam auctores ac conscii in crimen vocati sint ; multi etiam ex iis supplicio affecti : pro quibus Alanus apologiam scripsit, qua eos non perduelleis, quales ad invidiam a Sectariis jactabantur, sed veræ religionis assertores ac constanteis verac fidei ad mortem testis fuisse contendit. Postea ejusdem suasu Gregorius XIII Romæ in hospitali antiquo nationis Anglicanæ novum seminarium crexit, ejusque curam Jesuitis attribuit ; qui ex ea occasione sensim in Angliam prorepserunt, et non solum eandem in confirmandis in fide fratribus sedulitatem adhibuerunt, sed quia archiepiscoporum et episcoporum nomina dignitates et bona in eo regno Elizabethæ auspiciis penes Protestantibus erant, secretam hierarchiam

INTERPR. ^a Allen, natif de Rossal, dans la province de Lancastrre, au diocese de Cbester, dont l'évêque est suffragant de l'archevêque d'York. ^b Douay. ^c Reims.

NOT. ¹ lege Cestriensis diocesis, sive Eboracensis provinciae.

hierarchiam ordine subsidiario constituerunt, in eaque principatum, tanquam a pontifice delegati sibi sumpserunt. Quandiu tamen Alanus vixit, qui interim in collegium cardinalium a Sexto v cooptatus est, moderate res atque ex disciplina administratae. Sed eo ad meliorem vitam migrante anno CIO IOXCI. HENRICUS IV. actatis suae climacterico, cum moderatae auctoritatis caput deesset, occulta inter secreti presbyterii sodaleis dissidia oriri coepta per aemulationes et invidiam; cum alii sub regina a se aliena religionem in pace ac tuto colere mallerent, alii, qui ferventiores in pietatis causa videri cupiebant, pro ea asserenda pericula quaevis subeunda importunis adhortationibus suaderent. Nec regina aliis super alias detectis molitionibus ut eas propulsaret, sibi deerat, conditis admodum severis edictis, quibus in pontificem, Jesuitas, seminaria, eorumque alumnos, tanquam turbarum ubique incentores, acerbissime invehebatur; additis in eos gravissimis infamiae et mortis poenis. Alano mortuo Franciscus ^a Toletus ex illo sodalicio, qui in cardinalium collegium allectus est, vir prudentia et ingenii moderatione insignis temperamentum inter eos tenuit, et occulta dissidia, ne in apertum prorumperent, quasi injecto freno in schola Romana diu prohibuit: sed Toletus vivis exempto bellum a Jesuitis contra seminarii alumnos redintegratum. Acciditque eodem tempore, ut in Anglia ad ^b Wisbichense castrum, ad quod Catholicorum reliquiae contractae fuerant, P. ^c Westoni ex illa societate sacerdotis instigatu supremum imperium in eos adfectantis, res admodum turbarent. Nam cum Anglicani sacerdotes parere recusarent, ad pontificem quasi schismatici accusati sunt, gravibusque probris onerati tam a Westono, quam a Roberto ^d Parsono, qui clanculariis machinationibus ante xviii annos severis contra Catholicos ab Elisabetha conditis edictis causam praebuerat, et periculo expositis fratribus mature sibi fuga consuluerat: a quo tempore ille miles ignavus, desertor ille castrorum Dei, sic de eo scripsere postea sacerdotes, in tuto positus non desistit aut libellis contra primarios reipublicae magistratus publicatis, aut literis factiosis quietem publicam sollicitare. Harum pleraeque interceptae, quibus externum ad invadendam Angliam parari militem significabat, et successionem regni controversam exquisitis ad seditionem ciendam argumentis Elisabethae faciebat.

II. WESTONUS interim rem in Anglia urgebat, et ut per alios, quod sibi petebat, adsequeretur, ab Henrico ^e Garneto per regnum provinciali auctoratus, Georgium ^f Blackwellum archipresbyterum renunciandum curat, cum suprema in cuncta seminaria potestate. Is spe dignitatis alicujus in ecclesia majoris, commendatione Jesuitarum, qui plurimum gratia Romae poterant, adipiscendae, ita se inter sacerdotes gerebat, ut nihil nisi auctore et consultore Westono diceret, faceretque, crebrisque literis Romam missis Jesuitas immodicis laudibus apud pontificem et sacrum cardinalium collegium in majus extollebat; solos eos esse in Anglia, qui transmarinis adventantibus presbyteris praesto sint, ab aliis exclusos domo excipiant, nudos vestitu decenti tegi, pecunia et viatico ubique sedulo juvari curent. Et cum exigua stipes ex piorum elemosynis supersit, eos ex propriis patrimoniis, quae amplissima habent, egentibus subvenire. Ad refocillandos autem et solatio ac rebus necessariis detentos in carcere juvandos promptissime semper paratos illos accurrere. Quae falsa, ut aiebant, praeconia a Blackwello sui oblito et a manifestissimae veritatis tramite deviante in Jesuitas ad aucupandam ipsorum gratiam cumulata, postea scripto confutarunt sacerdotes; quo inter alia asserunt, omnes fere Jesuitas in Anglia

pauperum

INTERPR. ^a cardinal de Toledo. ^b chateau de Wisbich. ^c Weston. ^d Parsons. ^e Garnet. ^f Blackwell.

CIO IO CI.
HENRICUS IV.

pauperum parentum filios esse, nec illorum quemquam ulla patrimonia habere, sed aliunde ipsis ex Catholicorum eleemosynis abunde cuncta ad luxum usque suppetere. Eos vero nullo pacto ad carcerem detentos aut stipe aut alloquio iuvandos ire, sed ea cura, ut infructuosa, aliis sacerdotibus relicta, nobilium et opulentorum domos, unde major emolumentum spes, frequentes circumire. Ea tamen ut vera esse pontifici persuaderent, Jacobum ^a Standishum ex seminario sacerdotem in suas partes protrahunt, et quasi Anglicanae ecclesiae suffragiis, qui legatione fungeretur, delectum, simulata profectiois alia causa, ad urbem mittunt. Ubi venit, huic continuo ex Parsoni consilio duo adjunguntur, qui Romae commorabantur, Richardus ^b Haddockus et Martinus ^c Araius varias ob causas Anglia profugi. Hi praecoccupato pontificis ingenio Parsoni suggestionem, et Henrici cardinalis Cajetani Anglicanae ecclesiae protectoris auctoritate, presbyterium novum inauditis sacerdotibus constituunt, cui Blackwellus praecesset, XII adjunctis assessoribus, quorum VI Parsonus Romae designandos curavit, assumpto in eorum numerum Standisho; reliqui VI in Anglia eligi debebant, non sacerdotum Wisbichensium, sed Jesuitarum et novi archipresbyteri arbitrio. Id actum Romae nonis Martii anno CIO IO XCVIII. Cum novi presbyterii auctoritatem defugerent Anglicani sacerdotes, exacerbatae contentiones et majori mole quam antea scissura renovata, donec ex seminarii collegio duo sacerdotes delecti sunt, qui Romam profecti certius de pontificis voluntate cognoscerent: nam Cajetani cardinalis nomen apostolicam auctoritatem praetextantis tantum obtendebatur. Verum ii a Parsono Romae pessime accepti, a xenodochio Anglorum primum prohibiti, et postea in diversorio publico, ad quod concesserant, injuriose ab ^d Acrisio fiscali satellitum armatorum manum secum trahente noctu comprehensi, ac praecunte ipso Parsono in carcerem rapti, ipso S. Thomae Cantuariensis die festo. Nullum probri genus contra miseros homines omissum, Parsono omnia summa faciente, ut eos tanquam scissurae in Anglia auctores apud pontificem traduceret. Humanitatis specie ab eo impetratum, ut sibi in custodiam traderentur. Quod sacerdotes postea interpretati sunt, non ad infamiam ipsorum minuendam, aut vitanda alia incommoda factum, verum ut Parsonus facilius per illam commoditatem quicquid vellet, ab hominibus ex nutu suo pendentibus extorqueret, et amicorum ad eos accessum praeccluderet; veritus nimirum, ne si in publico ad ipsos concursus fieret, rei veritas per aliquem ad pontificem emanaret, et dirae tragoediae architecti technae admota veritatis face ruerent. Duriter exinde habiti, et cum idem Parsonus et ergastularius et iudex esset, sacerdotes, in quos ob appellatam sedem apostolicam manus injici curaverat, etiam sacris omnibus interdixit, ita ut sacra facere aut audire in ipsis Dominicis aliisque celebrioribus Circumcisionis et Epiphaniae diebus festis, quanquam scholae septa egredi ad ea faciendum minime necesse esset, quandiu Romae fuerunt, per eum minime liceret. Scrutatus cuncta captorum secreta, etiam eorum scripta censurae poena addita incunctanter sibi tradi petit, et ut ordinarii magistratus molestiam allevaret, ultro examinationis partes sibi sumpsit, responsa illorum pro arbitrio suo subinde mutans et interpolans; et ut majorem ipsis invidiam conciliaret, rebus reorum diligenter conquisitis, lineas tunicas, soccos, sudaria, ligulas sericas in publicum protulit, molliorem et delictiorem cultum per ea exprobrans; qua re fieret, ut in vinea Domini excolenda segniores essent. Nuncio rei in Angliam allato, mira animorum secuta inclinatio, Jesuitis nullum non lapidem moventibus, ut pollicitis, minis, nec non et muneribus sacerdotes victi novam ordinationem nominibus suis in chartula inscriptis adprobarent. Sub id a Cajetano et Camillo Borghesio cardinalibus venere literae,

INTERPR. ^a Standish. ^b Haddock. ^c Aray. ^d Acrisio fiscale.

literae, quibus sanctae sedis nomine praecipiebant inquiri, et horum nomina qui subordinationi refragari dicebantur, ac facti rationes describi, atque quamprimum Romam transmitti. Quibus lectis multi pejora veriti subscribere, facti tamen rationes a quibusdam explicatae et scripto mandatae. In quod Thomas^a Listerus ex Jesuitica societate libellum admodum virulentum conscripsit, quo sacerdotes scissurae reos peragit, multis insuper criminibus in eos cumulatis: libellus a Provinciali et Blackwello probatus per omne regnum volitate coepit; ejusque auctoritate factum, ut a Catholicorum consortio sacerdotes excluderentur et ad extremum facultatibus privarentur. Has in angustias redacti cum graviores, ut aiebant, a Jesuitis et archipresbytero, quam ab Sectariis adversariis persecutionem paterentur, et viderent Assessores etiam seniores sententiae de scissura in se latae apertis verbis contradicere, quanquam tepide et formidolose, ne odia praepollentium Jesuitarum in se accerferent, ab archipresbytero petunt, ut colloquio inter partes constituto dissidium dirimatur. Cum non adsentiretur, archipresbytero se subjecturos postremo polliciti sunt, si duo vel tres ex Jesuitico sodalicio verbo sacerdotis adfirmarent novam presbyterii ordinationem ex certa scientia, jussu, auctoritate, et plena cognitione a pontifice habita fuisse institutam. Cum nullae condiciones admitterentur, ad extremum sacerdotes gravari ultra modum se sentientes ad sedem apostolicam appellant, et appellationis instrumentum ad Blackwellum transmittunt, a quo pro responso post biduum sententiam suspensionis acceperunt. Non latebat seminarii alumnos et sacerdotes, ipsius Parsoni astu et auctoritate, quam in hoc negotio sibi arrogabat, praeclusum omnem ad suam sanctitatem aditum. Tamen consilio clam Londini habito inter eos decretum, ut rursus e gremio suo fratres duos electos Romam legarent, qui appellationis causas coram pontifice disertius explicarent; iique nihil sociorum periculo territi onus libenter susceperunt: fatius existimantes quasvis injurias vel in urbe Petri in se ultro recipere, quam sua ignavia committere, ut appellandi ad sedem apostolicam libertas ecclesiae Anglicanae negata dici posset. Et sane mirum videbatur, sacerdotes in Anglia ob id maxime invidiae et poenis expositos, quod praecipua veneratione, cultu et obedientia pontificem et sanctam sedem prosequerentur, et tamen iisdem ad suam sanctitatem in causa, de qua amplius cognosci summissis petebant, confugientibus a patribus Jesuitis et archipresbytero accessum praecludi. Itaque vulgari ab adversariis cachinno passim jactabatur, portus Anglicanos sacerdotibus Romam ituris jam non amplius obstrui debere; quippe quo minus eant, plus Parsoni unius metu, quam ulla regionum edictorum auctoritate prohiberi. Tandem post anni vertentis indignas concertationes Parsonus, qui captivis sacerdotibus in aula illa regnabat, breviculum a pontifice VIII Eid. April. impetrat, quo causa minime discussa, neque auditis legatis ordinatio a Cajetano facta confirmabatur. Quo accepto sacerdotes in Anglia protinus ab omni contentione desierunt, et se Blackwello tanquam archipresbytero a sancta sede constituto, quod antea in dubium revocabant, in posterum dicto audientes fore polliciti sunt. Sed non contentus hac victoria archipresbyter dum victis insolentius insultat, et publicata per Angliam contumeliosa epistola, reconciliatis sacerdotibus, quos et adhuc schismaticos nominat, absolutionis beneficium denegat, renovatae majore quam antea acerbitate emortuae contentiones. Cumque nullas preces aut condiciones Jesuitae, qui circa ipsum erant, admitterent, seque inexorablem praerberent, sacerdotes, ut omnem offensionis erga plebem occasionem tollerent, seque a scissurae, quod invidiose objectabatur, crimine purgarent, cum ab archipresbytero non audirentur, ad Parisiensis academiae jure consultandi in hujusmodi negotiis toto Christiano orbe celeberrimae theologos

CIO IO CI. theologos mittunt; multum rogantes, ut precibus et ingenti Anglicanae ecclesiae calamitate permoti suam de ea controversia dignarentur proferre censuram. Igitur III Kal. Jun. anno superiore delecti theologi Lutetiae in majoris apparitoris domo convocati. Re agitata, an sacerdotes, qui cardinalis mandato de obedientia archipresbytero a se constituto praestanda, quod ex voluntate summi pontificis se fecisse aiebat, non subscripsissent, in schismaticorum crimen incurrisse et graviter peccasse viderentur? unanimi consensu censuerunt, primo sacerdotes illos, qui distulerant obedire, non esse schismaticos: deinde eo facto in se perspecto prorsus non peccasse. Sententia accepta cum se intus, forisque tutos putarent sacerdotes, eam ad archipresbyterum et Jesuitas deferunt, qui sprete tanti nominis theologorum auctoritate protinus decreto edito illam convellunt, et suspensionis ac bonorum amissionis poena addita prohibent, ne quis eam licet cognita plene causa prolatam tueri audeat. Decretum executioni mandatum: et quia sacerdotes ad pontificem denuo legationem decreverant, archipresbyter ex Jesuitarum consilio x, et in iis Joannem ^a Collingtonum, Joannem ^b Musheum, et Anton. ^c Heburnum, qui ad sanctam sedem appellaverant, a rebus sacris suspendit, et amissione facultatum mulctat, interdicto omni cum Catholicis commercio, statuitque, ut si quis deinceps adversum se et Jesuitas paratus sit dicere, ad se accedat; omni ad superiorem judicem prohibita appellatione. Varia item edicta poenalia in parere detrectanteis condit. Post tam severa et iniqua judicia cum nullam nisi in pontificis benignitate spem residuam viderent sacerdotes, e gremio suo legatos Romam mittunt cum mandatis, quibus scissurae et contentionum in Anglicana ecclesia nuper excitatarum in Jesuitas et novum ab iis ex falsa suggestione creatum magistratum culpam rejiciebant. Nam ante eorum in insulam adventum, superstite Alano, altam inter Catholicos pacem et concordiam viguisse. Duorum seminariorum Remensis et Romani, quorum illud CC, hoc LXX alumnos habebat, famam secundam fuisse. Ad ea ex Angliae academiis et cunctis regni illius provinciis selectissimos confluere solitos, qui pari gratulatione a fociis recipiebantur. Tunc laesae majestatis adhuc inaudita crimina, nec in scholarum alumnos ne a nequissimis quidem accusatoribus objecta, leges capitales in sacerdotes Anglicanos, eorumque receptores nondum promulgatas; ubi Jesuitae se socios adjungere, paucos in multorum labores involasse, et quod alii seminaverunt, sine labore messuisse. Postea ubi accensum inter Catholicos periculum suo facto videre, mature se recepisse, et deserta Dei militia extra solem et hujus certaminis pulverem in transmarinas regiones concessisse, ibique ex religiosis viris licitatores regnorum repente factos omnibus praeferrari ambivisse; praecipuos magistratus acerbissimis verbis adortos esse; de regno per externum militem invadendo literas sparsisse; de successione controversa, quod poenis capitalibus vetitum est, scripsisse et edidisse volumina. Ea re factum, ut cum Catholici ad tribunal raperentur, raro de religione, semper de republica interrogarentur, et omnia fere quae circa civilem administrationem a patribus dicta factaque erant, in reorum perniciem retorquerentur. Ipsos autem satis habuisse, aliis periculo expositis, penes se auctoritatis et prudentiae famam retinuisse, quasi de regnis evertendis, transferendis, stabiliendis, arbitri cum suprema sint constituti potestate, frustra illos de novis a se seminariis erectis gloriari. Nam Romano et Duaceno magna ab illis illata damna, et pauciores nunc ex pluribus illis operarios in messem Anglicanam mitti, quam antea ex Remensi et Romano solis olim mittebantur. Interea hoc unum eos agere, ut quos inter juvenes literis operam danteis praeclara indole, ingenio et eruditione excellere perspiciunt, in suam societatem relicto priore proposito paulatim miro astu seducant.

Hinc

INTERPR. ^a Colleton ou Collington. ^b Musb. ^c Hepburn.

Hinc secreta subinde ac querula aliorum murmura; hinc similtates et contentiones non sine livore exortas, dum vel alumni antiquam in patriam charitatem elanguescere sentiunt, vel Jesuitae eos, qui praemiis et pollicitationibus se vinci non patiuntur, variis modis vexant. Hoc piscationis genus animadvertisse sanctae memoriae cardinalem Borromaeum, eorumque ambitionem averfatum, in sua dioecesi Mediolanensi seminariorum curam Jesuitis ablatam saecularibus sacerdotibus propterea commisisse. Praeterea experimento constituisse, quandiu illi in Anglicana ecclesia rerum potiti sunt, stipem parce et misere inter egenos et in carceribus captivos distributam esse; cum interim ipsi omni re diffluerent; idque proverbio locum dedisse, quo vulgo dicitur, Jesuitas paupertatis voto, alios sacerdotes Catholicos ipsa paupertate, distingui. Interim Catholicos, qui erga sacerdotes se liberales aut hospitaes praebent, verbo scriptoque indigne ab iis lacerari; eos vero, qui a partibus Jesuitarum stant, ut fidei suae specimen edant, nullo non maledicentiae genere innocenteis homines petere: coque fieri, ut plurimi sacerdotes vel inviti, lingua calamoque vitam et existimationem tueri cogantur, ne fama pereunte, etiam ad vitam necessaria deficiant. Nam mutua illa laniena in dies contentiones exacerbari, suspicionum novam segetem enasci, extinctaque pristina laetitia luctum et tristitiam in omnium vultibus notari, paulatimque venerationis, quae integra concordia inter ipsos vigeat, loco, contemptum succedere et in sacerdotes effundi, qui aut e Jesuitarum schola non prodierunt, aut ex eorum nutu minime pendent. Tantam siquidem eorum esse fiduciam, ut in urbe omnia impune sibi licere; et per Parsoni ingenium, aut aliorum, quos in curia Romana habent, amicorum favorem, supplices, ne audiantur, excludere se posse jactitent. Multa Catholicos a temporibus Henrici VIII in Anglia perpeffos, nulla graviore quam ab hac ultima concertatione eos calamitate conflictatos. Sub Gregorio XIII Anglicanam ecclesiam inter civilis magistratus vexationes aliquandiu respirasse, donec Jesuitae viri in apostolica curia potentes et jam conciliata sibi celebritate famosi a sancta sede obtinuerunt, ut archipresbyter cum infinita sive arbitraria potestate in ea constitueretur, hoc sedulo interim quaerentes, ut ipsimet non ordinario et vulgari praesulum titulo in ecclesia dominatum arripiant. Nam eas dignitates ex instituto respuere: sed ut inusitata juxta et versutissima dominandi ratione universo clero praesint. Sic enim eos inconsulto presbyterio praesules creare, et rei ecclesiasticae moderamen ita ad se contrahere, ut ex solis societatis suae sodalibus, non a clero ipso pendeat, tractuque temporis eo res deventuras, ut ipsi, quod est genus inauditum religiosae humilitatis, praesulibus omnibus praesint. His et aliis rationibus verboso scripto explicatis a pontifice enixe petebant, ut de appellatione mature cognosceret, et ut ea plene discutatur, judices non in Belgio, ubi graveis ob suspensiones Anglicanis sacerdotibus tuto comparere non licet, sed in aliquo Galliae angulo Britanniae vicino darentur, apud quos supplices causam dicturi se tempore condicto sistere tenerentur. Causae suspicionum adjectae, quod Jesuitae Anglos sacerdotes apud Isabellam Infantem traduxissent, quasi juri, quod in illius regni successione sibi arrogat, adversarentur. Mandatum hoc literae a Joanne ^a Musheo presbytero Romano ad D. Morrum scriptae praecesserant, quibus Anglorum petitiones ad quatuor capita referebat: ut videlicet episcopus cum suffraganeis aliquot in Anglia presbyterorum communibus suffragiis, non ex Jesuitarum sententia crearetur; qui sacrum chrisma, cujus in sacramentis multus usus est, conficeret; sacerdotes ordinaret cum legitima potestate;

et

INTERPR. ^a *Mush.*

T O M. VI.

T

CIOIOCI.
HENRICUS IV.

et quod in archipresbytero insolens erat, ecclesiae praeesset. Insuper petebat, ut seminarii Romani cura Jesuitis adimeretur: multa in eam rem contra Jesuitarum ambitionem et livorem addita, quae et Alanus vivens providisset, nec de scissura metuens cavisset. Tertium postulatum erat, prohiberet sua sanctitas, ne libri de rebus quae ad statum republicae et reginae ac magistratus offensionem spectant editi, in Angliam transmittantur: quae in re Parsonus gravissime peccasset, et extra periculum positus socios in discrimine versanteis manifesto exitio saepius, sive imprudentia, seu vesania sua exposuisset. Ultimum, ut sua sanctitas sacerdotibus in Anglia potestatem faceret leges sibi et statuta condendi, juxta quae Catholici libere inter se agere, convenire, et populum in obsequio sancta concordia continere valeant. Scripsit et pro fratribus sub jugo novae ordinationis gementibus apologiam ad cardinalem ^a Borghesium Robertus ^b Charnoeus, qui postea Cajetani et ipsius Borghesii jussu in Angliam facessere jussus est. In eo inter alia queritur, eleemosynas, quae per universum regnum in usum captivorum et egentium erogantur, in Jesuitarum et archipresbyteri prius manus deportari, quam in pios usus distribuantur: eas autem ad carceres mitti cum secreto mandato, ut illi sacerdotes, qui ab eis non stant, iis minime participant; eo nimirum consilio, ut captivi aut fame sibi pereundum, aut archipresbytero ad omnia parendum intelligant. Inter hos contentionum aestus exacto toto quadriennio tandem Clemens VIII melius consultus, cum Jesuitarum non solum infructuosos in eo regno conatus, sed eorum nimiam pertinaciam ad rei Catholicae perniciem vergere intelligeret, diplomate anno sequenti ad Georgium Blackwellum archipresbyterum, qui his turbis causam praebuerat, misso, eum monuit, ut potestate sibi commissa caute et prudenter in posterum uteretur, neque mandati fineis, sicuti fecisse videbatur, egrederetur. Nullam in presbyteros, qui seminariariorum alumni non essent, aut contra solutos jurisdictionem exerceret, facultate adempta infligendi censuras, aut statuta condendi, aut contra sacerdotes ad sedem Romanam appellanteis procedendi, nisi prius consulto regni Anglicani protectore, et sententia ejus expectata. Insuper praecipit, ut nulla negotia ad administrationem suam pertinentia cum provinciali societate Jesuiticae, aut cum viris religiosis ejusdem sodalitatii per literas, aut coram communicet, revocatis ea de re quae a cardinali Cajetano habuerat, secretis mandatis; sed de iis omnibus ad pontificem et sedem Romanam, aut protectorem referat: non quod sinister aliquid de viris religiosis suspicetur, quos sciat sincero pietatis affectu duci, et quae Dei sunt, vere quaerere; sed quod pro pace et quiete inter Catholicos in regno Angliae tuenda ita convenire judicet, sicuti etiam ipsi Jesuitae verum esse, atque expedire censuerunt. Tertio et monetur, ut eleemosynas, quae quotannis ex fidelium largitione copiosae proveniunt, egentibus ac praesertim iis, qui pro fide Catholica carceribus continentur, large et bona fide eroget; et appellationibus ad pontificem et sedem apostolicam interpositis, quibus de jure deferendum erit, deferat. Postremo ad omnem hujus controversiae abolendam memoriam, libros contra institutum societatis Jesuiticae et singulos illius sodalitatii sacerdotes typis ubicunque mandatos damnat, ac prohibet, et quicumque in alterutram partem criminosi vel injuriosi reperientur. Neve alteri in alteros deinceps scriptis editis invehantur, excommunicationis et bonorum amissionis addita poena sancit. Tum ad sacerdotes Anglicanos conversa oratione hortatur, ut paci inter se studeant, idem ipsi invicem sentiant, non alta sapientes, sed humilibus consentientes; evangelicam praedicationem in charitate Christi susceptam per evangelicam pacem in eadem charitate colant; proinde se mutuo diligant, nemini dent

offensionem.

INTERPR. ^a cardinal Borgheſe. ^b Charnock.

offensionem, nemini malum pro malo reddant; videantque ne ministerium, quod tot laboribus exantlatis ad Dei gloriam exercuerunt, in ipsis vituperetur. Id actum III Non. Oct. a quo tempore inter Catholicos aliquandiu pax alta in Anglia fuit.

III. IN Germania quoque sub id religionis negotium agitatum fuit, instituto Ratisponae colloquio inter theologos a Maximiliano Baioariae duce missos Albertum ^aHungerum, Antonium ^bVelferum, Wolfgangum Hannemannum, Jacobum Gretzerum, et Adamum Tannerum, e Jesuitico sodalitia; et confessionis Augustanae socios a Philippo ^cLudovico Baioariae duce Neoburgensi et Weldentii comite itidem missos, Jacobum et Philippum ^dHailbroneros, Abrahamum ^eMannam, Tobiam ^fBrunonem, ^gMagnum Agricolam, Christophorum ^hMoroldum, Davidem ⁱSchrammum, Henricum ^kTettelbachium; a Christiano II Saxone septemviro ad hoc Aegidius ^lHunnius, David ^mRungius, Jo. ⁿFladungus Winariensis; a Joachimo Friderico Brandeburgico septemviro Abdias ^oWiknerus, Laurentius ^pLaelius; a Friderico Wirtembergico principe Andreas Ofander, Felix Bidenbachius venerunt. Principium colloquio factum IV Kal. Dec. idque ad VII usque Eid. Dec. continuatum, et XIV sessionibus absolutum fuit; in quibus de sacrae Scripturae auctoritate quaestio retractata fuit, cum eam utpote solam et unicam fidei normam ad salutem aeternam, controversias religionis dirimendas, cultum verum asserendum sufficere, adductis patrum testimoniis Augustani contenderent. Alii contra assererent, Scripturam non esse judicem omnium controversiarum et fidei; sed hoc unum ad summum pontificem Romanum, Petri successorem et Christi vicarium pertinere, cujus in his rebus definitio sive cum concilio, sive absque concilio, errare non potest; et Scripturam quidem religionis irreprehensibilem normam esse, sed non solam et unicam; ac praeter eam necessario admittendas esse traditiones, ecclesiae definitiones, et doctorum orthodoxorum consensum. Testimonia in eam rem ex patribus et jure pontificio commutata. Post longas altercationes re tandem infecta discessum est, et publicata ab utraque parte colloquii acta Ingolstadii et Wirtembergae.

IV. IN Belgio proximo armorum principium a Mauritio ad ^aBerkam Rheni factum, quam Lud. Ferdinandus Davalus valido peditum ex omni natione praesidio tenebat. Tantum L equites cum eo erant, ^rBombergo ductore, qui crebris excursionibus cuncta circum vastabant, aeque amicis ac hostibus infesti. Ordines cum in Transisielana regione ac vicinis provinciis gravia damna acciperent, ob eamque causam vectigalia sua in dies imminui viderent, ad locum capiendum vireis et consilia convertunt. Secundum haec Mauritius cum XVI CIO bellatorum, in quibus II CIO equitum erant, VI Non. Quintil. ad Berkam castra ponit, et contra obsessorum eruptiones omnemque externam auxiliarium vim, fossa, et vallo aliisque festinatis operibus admiranda solertia munit. Dum in iis laboratur, praesidarii aliquoties egressi, et damno illato, ac majore accepto ad extremum semper repulsi sunt, ita ut ab omni eruptione deinceps abstinerent, munitiones pro moenibus oppidi exstructas tueri contenti; quibus suffossis et vi pulveris admoto igni dissipatis, cum idem periculum vicinis moenibus immineret, Davalus Albertum de re omni certiore facere statuit, per homines locorum gnaros, qui noctu Rhenum natatu cum superassent, juxta ^sGeldram Hispanorum praesidium ab occurrentibus Mauritanis equitibus diversis locis capti sunt, et tanquam exploratores supplicio affecti. Quanquam annonae abunde

INTERPR. ^aHunger. ^bWelfer. ^cLouis de Baviere, duc de Neubourg, & Comte de Weldentz. ^dHailbruners freres. ^eManne. ^fBraun. ^gMagnus Agricola. ^hMorold. ⁱChytr. met de Seelman. ^kDettelbach. ^lHunnius. ^mRungen. ⁿFladungen de Weinmar. ^oWikner. ^pLaelius. ^qRhinberck. ^rBomberg. ^sGuelldre.

CIDICI. abunde erat in oppido, multa tamen necessaria deerant : nam crebris displotionibus
 HENRICUS IV. plerique ex praesidio fauciati, aut vigiliis confecti, medicamentis et fomentis ad
 vulnerum et morborum curationem destituebantur. Cum igitur ad summas angustias se redactum videret Davalus, omni spe auxiliorum praecisa, post amissas externas munitiones jussus a Mauritio deditioem facere, condiciones ab eo propositas sibi tradi petiit, iisque perceptis, cum non ita iniquae viderentur, acceptis obsidibus, Bombergum cum Italo ordinum ductore ad Mauritium mittit ; qui post multas altercationes tandem convenere, ut oppidum dederetur, militi, nautis, quo genere hominum oppidum illud frequens, aliisque cujuscunque conditionis libere exeundi cum armis, sarcinis, impedimentis facultas esset : Davalus II machinas campestres, II pulveris nitrati amphoras, L globos ferreos secum abduceret. Aegris, qui vel vulnerum vel morbi atrociori vi vecturam ferre non possent, tantisper in oppido dum convalescerent, manere liceret, posteaque incolumes in tutum deducerentur. Aes alienum obsidionis tempore contractum praefectus lueret, ex iis bonis, quae antea fisco erant illata. Aratoribus et rusticis, quibus pecora a praesidiariis non jure belli erepta fuerant, ut satisfaceret, apud Albertum instaret. Oppidani, qui alio commigrare vellent, intra bimestre de rebus suis statuerent : captivi, ubi de impensis satisfecissent, sine alio pretio utrinque dimitterentur. His transactis pridie Kal. Sextil. Davalus cum CIO CC bellatoribus egressus, CIO in obsidione desideratis, a Trajectum ad Mosam sine injuria profectus est. Mox opera et castrorum munitiones jussu Mauriti complanatae, et instauratae oppidi ruinae. Inde b Meursiam Aemiliae Walburgae comitissae morte donationis titulo ad Mauritium delatum castellum, quod a Jo. Willelmo Cliviae duce tanquam beneficiarium fuerat occupatum, duci placuit : eaque in re Ordines dum Mauritio gratificari cupiunt, etiam rebus suis redacto in potestatem loco ad res gerendas opportuno optime consuli existimaverunt. Praefectus a feicali deditioe imperata, tempus, dum Clivium ducem certiore faceret, petiit ; quo negato cum se imparem adversus tantam vim videret, neque ut se armis defenderet in mandatis haberet, matura deditioe sibi consuluit, et oppido atque arce Mauritio traditis cum milite et omni re sua incolumis dimissus est. Magna cura loco muniendo impensa ab Ordinibus Mauriti instigatu. Interimque controversia eo nomine inter Clivium ducem, Mauritium, et Ordines excitata ad Spirensis camerae judicium delata est. Capta Berka, et Meursia, copiisque in aestiva distributis Mauritius secundo flumine Bataviam devehitur, ut conventibus, qui Hagae celebrabantur, interesset.

V. E O D E M tempore, quo ad Rhenum Ordines rem gerebant, Albertus a Flandriae ordinibus jampridem sollicitatus consilium de Ostenda obsidenda toties agitatum, et a Parmensi tanquam eventus dubii rejectum, tentare statuit. Oppidum est in litore Flandrico ad i occasum positum, unde illi nomen, III leucis a c Neoportu, et IV horarum itinere a d Brugis distitum ; quod amniculo e Hisperla alluitur, qui f Dismunda labens supra Neoportum reflexo cursu in mare se abscondit, sinumque efficit capiendis navibus idoneum : insuper canalem habet, s Gulam vulgo dictum, a mari in terram erumpente non ita pridem excavatum, per quem tanquam per perennem fluvium quovis tempore naves multorum doliorum capaces accedente aut recedente aestu commode exeunt et ingrediuntur. Per has turbas crevit oppidum, cum tantum olim a piscatoribus habitaretur ; confluentibus eo, quae h Slusis et Brugis aliisque

INTERPR. a Maestricht. b Meurs. c Nieuport. d Bruges. e Yperlee r. f Dixmuyde. s Gueule. h l'Escluse.

NOT. i dele occasum, lege ortum. Ostende parce qu'elle est située en la partie orientale de a pris son nom de la situation du lieu, comme estant Flandre. Put. à l'Ost-Ende, i. e. le bout d'Est de ce quartier ; ou

aliisque locis migrare cogebantur, plerisque familiis, incolis auctum, anno CICIO LXXII primum portis claudi, et longuriis undique palisque ligneis contra externam vim cingi coepit. Sexennio post Ordinum decreto pomoerium ampliatur et aggeribus firmatum fuit. Parmensis anno CICIO XXXIII post Neoportum expugnatum cum ad Ostendam castra posuisset, situm loci contemplatus et profugorum pertinaciam veritus post quinque dierum moram ab obsidione discessit, neque ut ad eam rediret, deinceps ullis Flandriae ordinum precibus aut conditionibus adduci potuit. Bienio post summo in discrimine versata est a Valentino ^a Pardeo Mota fere intercepta; qui Gravelinga cum delectis necopinato advolans vetus oppidum ad aestum maris expositum longuriis tantum vallatum primo impetu cepit; sed virtute incolarum inde dejectus, non sine magna suorum strage, recipere se coactus est. Ea pars mox periculo territis oppidanis majore studio firmata, ^b colliculis arenariis, qui quasi oppido propter altitudinem imminebant, complanatis, et liberiore reciprocantis maris accessu ad oppidum parato. Ab eo tempore Ostenda mansit intacta, usque ad annum CICIO XCVI, quo Albertus post captum ^c Caletum eo vireis conversurus putabatur. Itaque validum praesidium ab Ordinibus in oppidum introductum cum copioso com meatu. Quo cognito, Albertus ad Hullstum castra posuit. Inde majoribus operibus muniri locus coeptus, ex quo praesidiarii cum continuis excursionibus totam provinciam graviter vexarent, neque exstructis circum munitionibus fraenari possent, eo majore contentione ordines ejus apud Albertum institerunt, ut totis viribus cum adoriretur, in eamque rem com meatum et ingentem pecuniae vim singulis mensibus, quandiu obsidio duraret, exsolvendam polliciti sunt. Igitur exstructis longius ab Ostenda ad ^d Neodanum, Lessingam, Snaskerkam, Plassenthalium, Stalhillam, Altenburgum, Neomunsteram, Blakenbergam, Neovegiam castellis; propius ^e Alberto, Isabella, Grottendurst, Clara, Columba, et Bredena novis aedificatis munitionibus, quarum Bredena amplissima, Albertina firmissima habebatur; Albertus ut Ordines ^f Berkae ad Rhenum obsidione revocaret, cum toto exercitu ad Ostendam venit III Non. Jul. praemisso Friderico comite ^g Bergensi cum delectis IV peditum legionibus, et Augustino Mexia arcis Antuerpianae praefecto cum quinque: ab ea oppidi parte, qua ^h arenarios tumulos ad ortum habet, confederunt, et postridie IV tormentis, quae secum duxerant, fulminare coeperunt. Erant in oppido XXI signa, quibus ⁱ Nothius tribunus praecerat. Incolae mox summa alacritate et concordia ad defensionem obfirmatis animis uxores, liberos, et imbellem turbam in Zelandiae proximas insulas amandant, et Mauritium de re omnino certiore faciunt; qui statim auxiliareis ex castris misit. Franciscus Veerus eques, vir strenuus universis praesse jussus, qui XII signa Anglorum ducebat. Huic adjunctus ^k Uchtenburgus tribunus cum VII Batavorum et aliquot aliarum nationum signis, ita ut ad XXXIV omnino numerarentur. Ii cum secundo Rheno ad ^l Dordracum solvissent, Eid. Jul. intra Ostendam incolumes per septentrionalem portum accepti, ac septimo post die CICIO Angli ex Britannia venire, qui XII signis accensiti fuere: his copiis fretus Veerus eruptionem tentat, coeptumque ab hoste vallum disturbat, ^m Monroio occiso, et Augustino Mexia in manu vulnerato. Postea VIII Kal. Sextil. ad ⁿ locum ad occasum obversum, qui superiore anno

Mauritii

INTERPR. ^a de Pardieu, Sr de la Motte. ^b les Ost Dunes, i. e. les Dunes orientales. ^c Calais. ^d forts de Nieudamme, Lessinge, Snaskerke, Plassendale, Stalhille, Audenbourg, Nieu munster, Blanckenberg, & Nieuwegen. ^e forts d'Albert, Isabelle, Grottendurst, Claire, Colombe, & Bredene. ^f Rheinbergen. ^g Vanden Berghe. ^h Ost Dunes. ⁱ le colonel Vander Noot. ^k Huchtenbroeck. ^l Dort. ^m de Monrey ⁿ à costé du Poldre vers les West-dunes.

CICIODCI. Mauritiū jussū desolatus fuerat, fossam duxit, et extructis in ponte ^a vaccarum munitionibus milite firmavit. Ad eum postridie ab Hispanis factus impetus, cujus is exitus fuit, ut loco potirentur, statim eruptione obsessorum deturbati; eoque in conflictu plus cccc ex ipsis perierunt, ut ex captivis cognitum fuit. Sed hoc ex illa nova munitionum structura incommodum secutum est, ut excavatis tot fossis aqua inundaverit, et portum diu inutilem reddiderit, usque ad Joannis ^b Duvenvordii adventum, qui rationem monstravit, qua juxta septentrionalem portum appellentes per ^c Gulam naves inuenta ad orientalem portum exponerent. In castris occasum spectantibus omnia penes ^d Catrium erant, qui vallo promoti jam fossae urbis propinquabat, cum xv naves commeatu onustae, et mox iv aliae advenerunt, fulminantibus interim Hispanis, et tormentorum ictibus strageis aedium passim edentibus; adversus quae specus intus parati, quibus tuti defensores irritos machinarum ictus diu contempserunt. Ad ^e Santillam dein promoti vallo vim verterunt, et tormentorum dispendio infecta quassarunt: sed ingenti maris se effundente aestu, ita ut aqua ad dimidium murum late restagnaret, retardatus impetus, et castra longius in editiorem locum translata.

VI. SUB id rex qui pace cum Sabauda facta jam Lutetiam redierat, limitis lustrandi, tam vicino Alberto, causam praetextens, atque sicuti Albertini interpretabantur, ut ex propinquo Ostendae obsessis animos majores auxiliorum spe faceret, Caletum profectus est, magno procerum comitatu. Ibi dum esset, Philippus ^f Croius Sorae comes, officii specie ad ipsum Archiducum nomine venit. Rex vicissim ad eos resalutandos Henricum Emmanuelem Lotaringum ^g Aquillionis ducem legavit. Eodem tempore cum ^h Edmondus a regina Anglorum venisset, rex itidem Carolum ⁱ Guntaldum Bironi ducem in Angliam ad Elizabetham misit, quem magnus procerum numerus secutus est, in iisque Carolus ^k Valesius Arvernorum comes, magna gratulatione ab regina acceptus, et insigni pompa in aulam admissus; postea, et in secretum etiam, quod raro cuiquam ab ea concessum, dum comeretur, introductus est. Inter convivium, choreas, hastiludia, pompas nocturnas, venationes, extractis aliquot ad oblectamentum diebus, Elizabetha cum regis coram alloquendi se impotenti desiderio teneri ostenderet, et hoc negato magni solatii loco accipere se diceret, quod virum virtute praestantem, et qui tot egregie factis late nominis sui famam dididisset, coram videre et complecti liceret; accidit, dum cum eo ad fenestram palatii stans in arcano loquitur, utriusque oculi in turrem Londinensem conjicerentur, visisque tot supplicio affectorum capitibus affixis, illa ut saevitiae invidiam a se Anglicoque nomine amoliretur, de justitia et clementia sermonem orditur: et post multa in eam rem dicta; En, inquit, Essexii caput, quem supra merita honoribus cumulatum ad summum gratiae locum sublimaveram; quorum fiducia ille fretus eo vesaniae devenerat, ut me carere ipso non posse existimaret, sed virum fortuna ebrium et ambitione caecum, mox sua praecipitem dedit superbia, ingratitude, ac perfidia; et infamia sempiterna virtutum, quae in eo apparebant, decus obscuravit. Sane si rex frater meus consilio meo utatur, ut Londini, sic Lutetiae perduellium ac turbonum capita ad terrorem profarent; ita tamen me Deus adjuvet, ut eum toto pectore deprecor, ne clementia ipsi sua tandem fraudi sit. Quantum ad me attinet, nunquam misericordia eorum tangar, qui pacem publicam conturbant. Quibus verbis hominem virtutis et meritorum fiducia praeferoce quasi praesago

INTERPR. ^a pont aux Vaches. ^b de Duyvenvoorde. ^c la Gueule. ^d don Nicolo de Catris commandoit à l'occident des Dunes. ^e Boulevard de Sandthil. ^f de Croy, comte de Solre. ^g Aiguillon. ^h Edmonds. ⁱ de Gontaud, duc de Biron, marechal de France. ^k de Valois, comte d'Auvergne.

praefago spiritu monuisse visa est, ut alieno periculo saperet, et spes nimias mente ad obsequium et moderationem inflexa refeceret.

CICICI.

HENRICUS IV.

VII. QUAE DAM et heic domestica addenda. In Andibus ^a Balmeta insigni positu structum in saxo monasterium est ad ^b Meduanam, altero ab ^c urbe lapide, ejus templum in ipso saxo excisum, et supra illud coenatorium, ac reliqua conclavia devotis fratribus servientia structa sunt; cui simile in ^d Petrocoriis ^e Brentolmiae S. ^f Sicarii nomine, et ^g fani-Aemiliani templum in Santonibus unius diei a ^h Burdigala itinere, et ⁱ Albaterrae in Engolismensi limite itidem vidimus. Balmeta collegium Franciscanorum Renatus utriusque Siciliae rex et Andium dux olim instituit anno CICCCCLVI; quibus novus ordo suecrevit, astrictioris disciplinae, qui Recollecti vulgo appellantur, a Clemente VII anno CICIDXXXII, Pio V, CICIDLXIII, et Gregorio XIII anno CICIDLXXIX sive institutus, sive renovatus: nam se puram putam B. Francisci regulam observare Recollecti gloriantur, quae in aliis ejusdem professionis collegiis lapsu temporis multum a vetere disciplina defecit. Ii ante quinquennium a F. Ludovico ^k Benedicto ordinis in Turonibus et Pictonibus provinciali, Balmeta ad instaurandam regulam ac disciplinam acceperant, idque scripto in conventu Ancenisii in Armorica proxima celebrato ab ipso Benedicto praefide subscripto, se probare paratos aiebant. Divendita dein vili pretio supellectile, cum grassari in novo sibi per gratiam concesso domicilio dicerentur, Benedictus pro ratione muneris locum invisere voluit: A ejus ingressu injuriose exclusus, cum vis utrinque facta esset, Carolus ^l Miro Andegavensis episcopus partes suas interposuit, ^m praetoris urbani et aedilium, qui Recollectis favebant, advocacionem poposcit; et post compositum tumultum re coram ipso in aedibus episcopalibus disceptata decretum factum, quo Benedictus Recollectos Balmeta transferre, aut quo minus coeptam instaurarent disciplinam impedire, et omnino in ea causa quidquam innovare prohibebatur: de cetero controversia, quae disciplinam spectat, ad ⁿ Mutinensem episcopum, qui pontificii oratoris officio apud regem fungebatur, remissa. Ab hoc decreto tanquam ab abusu a Benedicto ad senatum appellatum, et Benedicto subscripsit Claudius ^o Galefius collegii Parisiensis custos Jacobi Augusti Thuani nomine. Franciscani, quia mendicantes, apud nos a magistratu, ad jus suum disceptandum, non proprio sed patris spiritualis nomine agunt, qui rogatorio mandato a generali ordinis instituitur. Quale illud erat, quod a Bonaventura Calatagirona tunc ordinis generali habebat Thuanus, quo non solum spiritualis patris, sed defensoris et conservatoris ordinis universi per regnum tituli ei tribuuntur. In ea appellatione defensorum partes subierunt episcopus Andegavensis et ejus vicarius, et F. Jacobus ^p Garnerius Recollectorum Balmetae congregatorum custos. Magno contentionis aestu causa disceptata, cum pontificia auctoritas in ea verti putaretur, et praepotenteis in aula patronos haberet: perorantibus partium advocatis, cognitoris regii, ut in causa publica, partes sumpsit Ludovicus Servinus, et dolere sibi dixit, quod dissidium illud, quod ad disciplinam pertinebat, et melius intra parietes domesticos, quam in corona tam frequenti disceptari debere videbatur, amice componi non potuerit; dein et pro re locutus est, et liberius quam temporum ratio ferebat, in novos ordines evagatus; postremo contra B. Francisci regulam Recollectos facere dixit, qui literas per se vel per interpositam personam, sive pro ecclesia, aut pro aliquo loco, sive sub specie praedicationis, vel si in corporibus suis persecutionem patiantur, a curia Romana petere vetantur, sed

INTERPR. ^a la Balmete lez Angers. ^b la Mayenne. ^c Angers. ^d Perigort. ^e Brantôme. ^f S. Sicar. ^g S. Emilian en Saintonge. ^h Bourdeaux. ⁱ Aubeterre en Angoumois. ^k Benedicti ^l Miron évêque d'Angers. ^m le lieutenant-general. ⁿ de Modene. ^o Galefius, gardien du grand convent de Paris. ^p Garnier.

CIDIO CI.
HENRICUS IV.

sed ubicunque non recepti fuerint, fugere in aliam terram, atque ibi poenitentiam agere cum benedictione Dei jubentur. Plura in eam rem cumulata. Summa postulationum fuit, ut bene a decreto episcopi tanquam abusivo appellatum pronunciaretur, et illud omnino rescinderetur, et juxta patris spiritualis petitionem, quo inter B. Francisci sodalitia uniformitas servaretur, Recollecti tenerentur se Benedicti provincialis auctoritati ac censurae subicere, bona divendita Balmetae restituerent, salva in omnibus astrictiore disciplina, quam Recollectis, qui volent, servare liberum esset, modo eodem quo ceteri amictu vestiantur: insuper injungeretur Provincialibus, ut serio ac posthabita omni alia cura instaurandae disciplinae incumberent, eaque re religiosorum indigenarum, aut qui per xxv annos moram in regno fecissent, opera uterentur juxta S. C. anni CIDIO LVII VI Eid. Nov. Postremo additum, quod acrius adversariorum animos pupugit, ut omnes B. Francisci regulam professi, testamentum parentis ac auctoris sui servare tenerentur, et juxta illud ulli regno exire sine regis venia et superiorum licentia libertas non esset. Senatus decretum episcopi abusivum declaravit, decrevitque, ut Franciscani in Balmetae possessionem antiquam, unde dejecti fuerant, ante omnia restituerentur; inhibuitque ne ulli religiosi extra regnum sine regis permisso, aut superiorum licentia exire possent. S. C. facto non quievit episcopus, et advocacione pontificii oratoris implorata, apud regem impetravit ut rei cognitionem sibi sumeret, et eam diplomate curiae interdiceret. In invidiam calumniose traxere in aula Thuani obtrectatores, quod in actis causae patris spiritualis et defensoris ac conservatoris per totum regnum ordinis ipsi tituli attribuerentur, quasi novo more et ambitiose id tunc primum factum esset, quod se ignaro et absente factum fuerat, et quod semper in Franciscanorum causis usurpatum fuit, ut cum standi in judicio personam non habeant, alieno nomine jura sua defendant. Sed maxime illos urebat prohibitio regno exeundi sine regis permisso, quod quantum ad regis auctoritatem et regni securitatem pertineat, aut parum vidisse eos qui circa regem erant, aut turpi praevaricatione neglexisse fatendum est.

VIII. MAJORE vi eodem fere tempore in ^a Aquensi senatu revictus Pauli ^b Huraulti Hospitalii archiepiscopi praeceps conatus, quo regium magistratum sacris interdixerat, eumque intempestiva fulminatione ad ludibrium et injuriam populo exposuerat. Joannes Imbertus sacerdos ^c Arelati puerum sexennem raptu et stupro contaminaverat, qua de re cum quaereretur, officialis archiepiscopi urbis sententia sua decreverat, ut partes coram se sisterentur; a qua cum parens pueri appellasset ab abusu, senatus male et abusive ab eo decretum pronunciavit, tantique criminis cognitionem ad regium judicem pertinere declaravit. Id actum XI Kal. April. Secundum hanc reus criminis convictus, et ad mortem a senatu damnatus est. Antequam ad supplicium duceretur, interpellatur Paulus archiepiscopus, ut sacerdotem detestandi criminis reum peractum exauctoraret; semel atque iterum a cognitore regio rogatus cum recusasset, reus ad supplicium ductus est v Eid. April. id in ferias paschalis eo anno incidebat. Quarto post die archiepiscopus sacrum urbis ordinem cogit, et regios judices, qui in Imberti causa sederant, censurae ecclesiasticae poenas incurrisse pronunciat, ac proinde dioecesanos monet, ne quem illorum ad poenitentiae, aut aliorum sacramentorum participationem admittant; breviculum etiam iis datum, quo judicum nomina edebantur. Re cognita, senatus pro gravitate facti ultra modum commotus est, et regius cognitor fuisse tempus dicit, cum pontifices in reges et eorum magistratus spiritualem gladium strinxerint, quibus se semper regni proceres et ordines generose opposuerint; nusquam visum, ut episcopus qui regi subditus est, et fidei sacramento regi obligatur, in eum aut magistratus publico munere fungentes idem

INTERPR. ^a parlement d'Aix. ^b Hurault de l'Hospital. ^c Arles.

idem juris sibi sumpserit. Perniciosi rem exempli, et quae ad auctoritatem regis et publicam tranquillitatem labefactandam spectet, minime negligi debere. Itaque CICICI.
HENRICUS IV.
citatus archiepiscopus semel atque iterum, cum non compareret, cremodicium contractum pronuntiatur; etiam libellus, quo primarius praeses et praecipui iudices, et triumviri regii, tanquam suspecti ab eo rejiciebantur, a curia tanquam calumniosus explosus est: ipse, quem sero erroris poeniteret, de injuria exposulare, libertati ecclesiasticae vim afferri clamitare, denique omnia facere, ut quod temeritate peccaverat, obfirmato animo tueretur. Tandem S. C. factum, quo archiepiscopi censura tanquam abusiva rescindebatur, et ipse jubebatur, coram iisdem sacerdotibus, quibus eam fecerat, revocare, et ea de re instrumentum intra triduum apud acta curiae deponere; ni faceret, x aureorum cio multam contraxisse declaratur; sanctione adjuncta, qua quicquam tale deinceps admittere vetabatur, alioqui in sacri ipsius patrimonii possessionem rex mitteretur. Missi interim a senatu, sic enim decretum erat, Gulielmus ^a Aemarus, et Claudius ^b Arnoldus senatores, qui archiepiscopum erroris admonerent, et censuram ut coram iisdem, quibus facta erat, revocaret, instarent: alioqui senatum severitate in re tali usurpari solita usurum. Cum ille tergiversaretur, et ^c Avenionem, ut ea revocaretur, misisse diceret; ea re magis exasperatus senatus, quod ad externos, quod intra parietes tegi oportuit, culpa ejus emanasset, denuo instare, ut sine conditione excommunicationem revocaret. Initio cum exitum rei non videret, verbo declaravit se censuram revocasse, protestatione adjuncta, qua de senatus decreto ut nullo et injurioso contestabatur. Cum ne sic satisfaceret senatui, et cognitor regius decreti contra eum lati executionem urgeret, tandem extrema necessitate victus archiepiscopus manus dedit, VIII Eid. Maias, instrumento manu sua subscripto apud acta curiae deposito, quo sine conditione excommunicatio abrogabatur, et sacerdotibus mandatur, ut breviculo ab se iis tradito comprehensi ad ecclesiae sacramenta ab ipsis admittantur. Quo facto et populi offensio et tumultus ex hac occasione per totam Provinciam exortus conquievit.

IX. EXEUNTE interim Sextili, ex Anglia et Zelandiae insulis novus miles cum com meatu Ostendam invehens, et 10000 Galli ex Henrici ^d Collinii Castellionaci cohortibus advenere. Eodemque tempore Carolus ^e Longavallus Bucquoii comes in Alberti castra venit. ^f Catrius dein, qui rei tormentariae praeerat, ineunte Septembri ictu globi per caput adacto cum occubisset, aliquantum inter Albertinos turbatum fuit; ejus in locum substitutus est Bucquoius. Eaque jactura aequali obfessorum damno pensata est, morte Castellionaci IV Eid. Sept. mox secuta; qui dum inter ^g Ustenbrochium et Scotorum tribunum medius ad ^h Santillam ascenderet, ictu tormenti capite dimidio truncatus est, ita ut sinciput in faciem Ustenbrochii resiliens eum prostraverit. Is Francisci ante decennium morbo absumpti filius, et Gasparis maris praefecti per bella civilia adeo famosi ducis nepos, utriusque minime poenitendus, cum parem se animis ostenderet, in flore ereptus, non solum Mauritio et Ordinibus, sed etiam suis in Gallia magnum desiderium reliquit. Sed rursus novo navium auxiliarium, xxx primum, dein xxiv appulsu recreati obsessi, animos acrius ad defensionem obfirmarunt. Ustenbrochius ominose jam in morte Castellionaci ictus, exeunte eodem mense plumbea glande trajectus interiit; cui suffectus

INTERPR. ^a Eymar. ^b Arnaud. ^c Avignon. ^d de Coligny, Sr de Chastillon. ^e de Longueval, comte de Bucquoy. ^f le colonel Uchtenbroeck. ^g Sandthill.

NOT. ⁱ Ce lieu a besoin de reformation: car ce Catris, mestre de camp Wallon, ne commande point l'artillerie, & ne fut point tué. Voyez lib. 130. Lege Nicolaus dein Catrius legionis Gallo-

belgarum tribunus, veteranus dux, cum ineunte Septembri ictu scloppetii in capite vulneratus fuisset, aliquantum inter Albertinos turbatum fuit; sed ex eo vulnere postea convaleuit. Mors Castellionaci Put.

CIO IO CI.
HENRICUS IV.

est Nicolaus ^aLieranus. Ad famam obsidionis hinc Joannes ^bHolsatiae dux Christiani IV Daniae regis frater, cum Philippo Hohenlo comite; hinc Northumbriae comes ex Anglia, advenerunt. Et foeda tempestate suborta cum castra Hispanorum nova aquarum cluvione parum a submersionis periculo abessent, difficiliorque in dies conatus videretur, consultabat Albertus ad obsidionem haerere, an ab ea mature discedere expediret; missique ea de re ad ordines Flandriae nuncii, ultro citroque commebant; neque initio bene inter eos conveniebat. Tandem sacer ordo apud eum tenuit, ut obsidio continuaretur IOE florenorum CIO in eam rem promissis. Inter haec, dum crebro eruptionibus certatur, Veerus fauciat, et ^cMildeburgum, ut aere salubriore uteretur, translatus; curato vulnere in oppidum rediit: accepto deinde nato regi filio nuncio, obsessi displosis subito tormentis insolitae laetitiae signum dederunt. Hispani sub id dimidiam lunam munitionis loco extra fossam oppidi structam invadunt, et cum damno repulsi sunt, amissis ex suis amplius xxc, et postea novum ex corribus sepimentum ad ^dGulam moliuntur. Nihilominus exeunte Octobri XL amplius naves libere portum ingressae et acceptae sunt; et IV Kal. Nov. cum exundatione a subita tempestate rursus infestati essent Hispani, sepimentum deserunt, posteaque rursus corbium numero instauratum altius tollunt: in eo disturbando cum praesidiarii eruptione III Non. Nov. facta acriter pugnarent, utrinque pari damno accepto a conatu destiterunt. Tunc periculosa oppido detecta conspiratio, quae ^eConisbio Anglo auctore et consciis in vincula coniectis conquievit. Ea spe dejecti Hispani crescentibus aquis in parte ad occasum et austrum spectante loricas et munitiones alias castrorum cluvione jam dissipatas demoliuntur, fasciculis et corribus in arenarios tumulos et proxima castella comportatis.

X. ^fBERKA ad Rhenum capta, Mauritius cum se loco nequaquam movere Albertum videret, ut eum ab Ostendae obsidione revocaret, ad ^gSilvam-ducis, cui Antonius ^hSchettus Grobbenduncanus praerat cum IV cohortibus, et I equitum ala, cujus dux erat ⁱAdolfus Bergensis comes, castra posuerat Kal. Nov. cum paulo ante militum, qui ^kWeertae in Texandria, hoc est, in planis Brabantiae rebellaverant, animos nequicquam tentasset. Ea re cognita, Fridericus Bergensis comes statim cum suis, aliquot et comitis Bucquoii ac ^lFresinii cohortibus mittitur, ut Grobbenduncano praesto esset. Interea LIII navium classis incolumis Ostendam per Gulam appulit IV Eid. Nov. quam commoditatem cum Hispani exstructa e propinquo munitione, obsessis eripere conarentur, oppidani contrariam in oppido munitionem excitant, et alveum seu portum novum multis parasangis ab Gula distitum excavant. Dum in opere sunt ab Hispanis tuti, morbo subito inter milites grassante summoperc infestati sunt, eoque correpti intra diei spatium exanimabantur. Sed vi ejus in dies remittente recreati opus urgent, dum Hispani contra in portu obstruendo assiduc laborarent. Tandem cum adhuc in incerto esset, an portus novus capiendis navibus idoneus excavari posset, et per veterem auxiliaribus aditus minime pateret, Veerus de exitu veritus colloquium poscit, quasi de conditionibus acturus, in eamque rem aliquot dierum inducias cum Alberto paciscitur, ut oppugnationis totis viribus decretae, de qua edoctus fuerat, impetum retardaret. Dum altercantur, nam conditiones de industria admodum insolentes ab obsessis propositae fuerant, nova subsidia advenere: quibus confirmatus Veerus literis ad Albertum datis se excusavit, et colloquium abrumpit.

XI. AD

INTERPR. ^a Le capitaine Vander Leur. ^b Holstein. ^c Middelburg. ^d la Gueule. ^e Coningsby. ^f Rheinberg. ^g Boisleduc. ^h Schetz Sr de Grobbendonck. ⁱ comte Adolf van den Berghe. ^k Weert en Brabant. ^l du Fresin.

XI. AD Belgica etiam pertinet navigatio ab Olivario ^a Nortio in Indias suscepta, ex qua incolumis hoc anno in patriam rediit. Is cum IV navibus egregie instructis, praetoria, cui Mauricii nomen, ^b vicaria Henrico dicta, Concordia et Spe Roterodamo cum solvisset VI Kal. Quintil. anno CIO IO XCVII inter Canariam majorem et Tenerifam pridie Non. Oct. cursum tenuit, et pridie Non. Dec. sub III graduum altitudine promontorium ^c Palmae in Africano litore conspexit, ac septimo post die in ^d Principis insulam deflexit, quo jam ante ^e Cleeragius appulerat, ab incolis male acceptus. Inde progressus V Kal. Febr. anni sequentis solem perpendicularem habuit in altitudine XVIII graduum et X scrupulorum. Postea Brasiliam versus navigavit, et Januarii annem ingressus est V Eid. Febr. qui hinc inde duobus castellis fraenatur; et VIII Kal. Mart. ad S. Sebastiani insulam appulit; Concordia passim aquam hauriente, in ea relicta. Martio exacto cum semper cursum persequeretur, V Eid. April. sub altitudine XXIX graduum XXIII scrupulorum magnam in gnomonibus differentiam reperit, manifesta in meridiano declinatione. Demum III Non. Jun. ad S. Clarae insulam exscensionem facit, ut aegros ex jaetatione reficeret. Cum diu Magellanicum fretum petens varia tempestate jaetatus esset, Kal. Sextil. e regione ^f Platae fluvii ad XXXV graduum altitudinem sine velis ad IV usque Eid. in ambiguo falo fluctuavit, et XIII Kal. Sept. ad Desiderii portum ancoras jecit, ubi ^g Pinguium et canum marinorum magna copia; et post molestam et incertam jaetationem pridie Non. Nov. ad ^h Virginis promontorium accessit, ex quo ⁱ Ignea terra sive Australis conspiciebatur. Quater repetitis vicibus inde in fretum Magellanicum tentatus ingressus, adversis semper ventis. Tandem VIII Kal. Dec. Batavi fretum intrant, XIV a Virginis promontorio leucis: et cum postridie progressi essent, et ad cubitum meridiem versus flexissent, promontorium oppositum de Nassovii nomine vocarunt. Tres in eo sinu insulae parvae occurrunt, in quibus homines a cultu humano alieni Pinguium pellibus tecti et facie fuco infecta degunt, struthio-camelorum, qui in eo tractu frequentes sunt, ovis et carne vitam tolerantes. Interior ^k statio de Mauricii nomine dicta. Infra hanc stationem et ^l Henrici de nomine alia ^m Musculorum item, atque alia ⁿ Gueusiorum vulgo vocata subest in eodem litore; et postremo ^o Desideratum promontorium; ex adverso cujus ^p Papistica statio conspicitur. Hujus freti ostium cum australe, tum boreale sub altitudine LII graduum et XXX scrupulorum situm est; sed in medio fretum ipsum curvatur arcus lunati specie, ita ut ad LIV gradus pertingat. Ab uno ad alterum ostium LXXVI miliarium spatium interjacet, ab ingressu septentrionalis maris VII miliaria computantur. Ipsum milliaris latitudinem habet. Ad tria miliaria a primo freto ex Americae regione syrtis jacet milliaris quadrantem lata, eoque in tractu aquarum profunditas VI ulnarum est; qua superata XII et XVIII ulnarum altitudo succedit, ingenti circum maris aestu in plenilunio, et cum ad mesolibonotum et hyperboreum vergit luna. Mergorum et phocarum, thynnorum rarae formae, et alatorum piscium haec copia, ad navigantium commoditatem opportuna. In statione Musculorum, quae X a Pinguina insula miliaribus abest, aquae dulcis amnis fluit, et lignum ad comburendum abunde suppetit. Ulterius jacet et portus viridis ad septentrionale latus, in quo argilloso fundi altitudo est qua maxima XLV ulnarum, qua minima XIV,

CIO IO CI.
HENRICUS IV.

ut

INTERPR. ^a Du Nort. ^b vice-amiral. ^c cap de Palma sur la côte de Guinée. ^d isle du Prince. ^e le capitaine Cleerbaghen. ^f Rio de la Plata. ^g Pinguins. ^h Cabo Virgine. ⁱ Terra del Fuego. ^k Baye de Maurice. ^l de Henri. ^m Baye des Menistes. ⁿ des Gueux. ^o Cabo Desiderato. ^p Papiste Baye.

NOT. ^r Musculorum. Il y a dans la relation le pilote, qui l'avoit decouverte, estoit Menoniste. Baye des Menistes ou Meniste Baye, parce que Put.

CIDICI.
HENRICUS IV.

ut in eo ancoram tuto jacere possis. Arborum viridium, unde nomen, lauro simili-
lium, sed proceriorum, et cortice detracto piperis saporem referentium lucis litus
practexitur. Toto Decembri et Januario proximo Olivarius per fretum inter summas
difficultates navigavit; et tandem exeunte Februario Desiderato promontorio supe-
rato in mare pacificum, sed non a procellis tranquillum, evasit; et IV Eid. Mart.
amissa vicaria praetoriae, cursum persequens XIV Kal. April. ad Mocham insulam
appulit, ex adverso ^a Chiliensis regionis in altitudine XXXVIII graduum sitam, v aut
VI a continenti leucis distitam, grandioribus ovibus, quibus et ad onera portanda
indigenae utuntur, abundantem. Heic capta navis Hispana in Concordiae amissae
solatium. A S. Jacobi promontorio ad Baldiviam Chiliensis provincia extenditur,
sub XL, XXX et XX graduum altitudine, tanta fertilitate, ut nihil ad omnium rerum
copiam et praestantiam carum desit; tanta coeli salubritate, ut homines in eo tractu
nullis morbis afficerentur; nimirumque narratur, si gladius rore madefactus in vagi-
nam recondatur, rubiginem minime contrahit. Chiliensi provinciae Peruvia suc-
cedit, cui tunc Ludovicus Velascus proregis titulo praecerat, et Joannes Velascus ejus
gentilis rem militarem sub eo administrabat, quae a XX gradibus trans aequinocti-
alem lineam ad X gradus ascendit, atque adeo Castellam novam, in qua Panama;
quo merces et alia pretiosa ex Peruvia convectantur, et ad Dei Nomen, quod est op-
pidum in illo isthmo ex adverso ad Atlanticum mare expositum, ac postremo in His-
paniam transferuntur. Olivarius ex literis interceptis cognoverat Indos his in regi-
onibus contra Hispanos rebellasse, et proximo Novembri Baldiviam invasisse, et
postea ad Imperialem castra posuisse. Inaudita sive intemperie, sive ob veterum in-
juriarum sensum ultione, victores saeviisse in Hispanos referunt qui haec scripsere,
domibus Baldiviae incensis, nec non templis et coenobiis, imaginum item capitibus
decussis, et sacerdotibus occisis, nunc Deos Hispanorum defecisse blaterantes, con-
flatumque aurum in os Hispanorum injecisse; hoc addito, Satiamini auro, quod
tantopere concupivistis. V CID in armis erant, et in iis III CID equites egregie in-
structi; adversus quos Hispani Lima profecti cum Batavas naveis litus legere intel-
lexissent, impetum inhibuerunt. Jamque Chiliensi plaga decursa navigantibus Pe-
ruvia apparebat, a qua paulatim recedentes superata aequinoctiali linea et cursu
versus Philippinas directo post IV mensium in vasto illo pelago navigationem ad VIII
graduum altitudinem ^b Latronum insulas obvias habuerunt XVI Kal. Oct. in quibus
homines nudi omnino incedunt; foeminae tantum folium ad pudenda tegenda ad-
hibent, promiscuo concubitu se polluentes; optimi natatores, per mare in Canois
suis, id genus navium astrictarum, piraticam continuo facientes, et ex rapto ac furto
vitam tolerantibus. Lue venerea maxime infestantur. Inde cum toto Octobri navi-
gassent, Sinarum oram legentes ^c Capuli promontorium, ad XIII graduum altitudi-
nem et XV scrupulorum situm, Kal. Nov. praetervehuntur, Manillam versus tenden-
tes; et per ^d Mindorae fauces ingressi sinum Manillae ad angulum terrae ancoras
jaciunt: habitoque nautarum et celeubarum consilio placuit, ut usque ad Februa-
rium proximum eo in loco consisterent, a Sinensi nauta edocti, intra paucos dies
ex Manilla et Japonia naveis ferro et farina onustas, et mox Sinarum naveis Januario
Februarioque usque ad mensem Martium aventuras, quas exspectari certa cum iis
contrahendi et merces permutandi spe e communi re visum: tantum pridie Eid.
Dec. mutata statio, quod in priore adversis ventis admodum infestati fuissent, ruptis
funibus, ex quibus ancorae pendebant. Biduo post cum Manillensium navibus acre
certamen

INTERPR. ^a Chili. ^b Islas de los Ladrones, ou Isles de Larrons. ^c cap de Capul. ^d Destroit
de Mindore & de Manille.

certamen Batavis fuit; injectaque manu ferrea diu utraque praetoria confligit, cuius is exitus fuit, ut cum Manillenses se a Batavis divulsissent, ictibus tormentorum perforata eorum praetoria fluctibus hausta sit, ce ex suis amissis. Ex Batavis v desiderati, xxv vulnerati, amissa etiam celoce Batavorum, in qua xxv bellatores erant. Manillae tunc Hispanorum regis nomine Franciscus^a Tellus praecerat, insulis circumpositis ex ea tanquam regia jus dicens, et Indis vicinis tributum imperans; qui cum Sinarum mercatoribus aurum, muscum, et fericum aliasque merces pretiosas adventibus negotiantur. Porro merces illae Manilla in^b Mexicanam civitatem transferuntur, et inde in Hispaniam. Ex pugnae illius occasione Batavi consilium cepere alio migrandi ante Februarium, contra quam ab initio decreverant; et xvii Kal. Jan. insulam magnam, et, ut conjectabant, cxxc leucas longam, cui^c Bolutonae nomen, ab Hispanis infessam legentes, xii post die^d Borneae insulae sinum ingressi sunt. Ea inter orientalis magna a septimo citra aequinoctialem lineam gradu ad quartum trans lineam porrigitur. Rex in urbe cognomine sedem habet, consanguineis et nobilitate potens; pestiferam Mahumetanam sectam colit, quae per illas orientalis insulas totumque litoralem tractum immane quantum pullulavit. Kal. Jan. anni, in quo versamur, consilium ab Olivario cum fociis captum de Java petenda, et cum v Eid. ejusdem mensis solvissent, xi Kal. Feb. Javae summa mari extantia conspexere; et Maduram insulam viii leucis longam praetervecti, exeunte Januario ad stationem^e Jortanae civitati in Java insula subjectam appulerunt; in qua Lusitani mercatores frequentes. cio domibus constat ex materia structis sine muro et fossa. Aberat tunc rex^f Passarvanam profectus, ubi fere commoratur. Is est qui ante quinquennium Balamboamam urbem obsidione cinxerat, quando Amsterodamensis classis ad Javam venit, quam postremo expugnavit, et rege tunc forte sublato familiam ejus penitus extinxit. Rex Sorbaiae vulgo dicitur; quae urbs est haud longe ab Jortana, et Jortanam ac Balamboamam praeterea tenet; superstitioni Mahumetanae itidem cum suis populis addictus; et Jortanae Mophtim habet, qui supremum sacerdotium in cunctos orientalis populos ea luc infectos exercet. Heic cum de Molucis petendis deliberaretur, major sententia vicit, quae omissis Molucis patriam repetendam censuit. Itaque Jortanae portu pridie Non. Febr. solvit Olivarius, et Balamboamae fretum ingressus, sextoque post die egressus. Cum ad xxiv graduum et xlv scrupulorum altitudinem progressus esset, xiv Kal. April. declinationem gnomonis expertus est. Ab eo tempore navigationem reliquo Martio et toto Aprili urget, et v Non. Maias promontorio Bonae Spei eminus superato, xv Kal. Jun. Tropicum Capricorni iterum transit sub xxii graduum et xxx scrupulorum altitudine, et decimo post die citra lineam xv graduum et xxx scrupulorum altitudinem in S. Helenae insula exscensionem fecit; ex qua cum Junii Kal. solvisset, xviii Kal. Quintil. trans lineam quarto relapsus, biduo post vi navibus Batavis in orientem navigantibus occurrit; ex quibus de victoria ad Neoportum a Mauritio parta cognovit, ac demum iii Non. Quintil. perpendicularem solem habuit, quasi sub Tropico Cancr. Inde cursu totum Sextilem continuato cum Kal. Sextil. ad^g Corvorum insulas appulisset, exeunte mense circundato toto orbe post xxxviii mensium navigationem Rotterdamum, unde solverat, incolumis cum praetoria reversus est.

XII. IN Italia cum^h Fontanus copias specie belli Sabaudici instructas etiam post pacificationem, postquam eas dimitti Aldobrandino pontificio legato instante placuerat,

INTERPR. ^a Tello. ^b Mexico. ^c Boluton. ^d Borneo. ^e Jortan. ^f Passarvan. ^g de Corvo & Flores qui sont des Açores. ^h comte de Fuentes.

CIOIOCI. placuerat, non sine anxia principum vicinorum quo consilio id fieret incertorum formidine diu sub signis retinuisset, tandem conatu contra Algeriam evanescente et illac dissipatae sunt. Ea urbs in superiore Mauritania Africae provincia ad mare sita, olim Caesarea Julia dicta, a qua et regio Caesariensis; Romano imperio everso a Vandalis destructa: dein instaurata Tremecenensibus regibus paruit, qui eam alteri ex filiis semper attribuebant, quousque Abu-Ferex Tunctis rex Tremecenense regnum in potestatem redegit, et Bugiam regni titulo filio concessit; a quo tempore Algerienses amisso antiquo rege sub ditionem Bugianorum et novi regis imperium transferunt, sub quibus exiguo tributo pensitato immunitatem servavere; atque postremo in plenam libertatem se asseruerunt usque ad ^a Horuxii Mitylenaei famosi piratae tempora, qui eam Selimi Turcorum imperatoris auspiciis subegit anno CIOIOXV, et insulam jactu scloppetii dislitam, in qua Didacus Vera Ferdinandi Arragonii jussu arcem, ad fraenandas Arabum illinc late toto Tyrrheno mari praedas agentium excursions, aedificaverat, Martino Varga inde dejecto vi cepit; et aliquot post annis ^b Salha Araifus, qui Othomanorum nomine praecerat, mole structa cum civitate conjunxit. Mortuo Ferdinando Franciscus Ximenes cardinalis Hispaniae immensarum opum, et auctoritatis quam in Hispania obtinebat, fiducia, eam, ab Abu-Hamu Tremeceno rege, cui tam vicina Turcorum potentia erat suspecta, persuasus, irrito primum conatu tentavit duce Didaco Vera. Sed sequenti demum anno, duce Martino Argote, caeso et interfecto Horuxio non solum Algeria, sed totum Tremecenens regnum antiquo possessori restitutum est. Horuxio dein Hariadenus ^c Ahenobarbus frater a Turco suffectus, qui in Tremecenensi regno bellum gereret; contra quem Hugo Moncata missus cum promissa auxilia non comparerent, foeda tempestate disiecta classe cum damno re infecta rediit. Longe gravius damnum fuit, quod Carolus V ipse cum ingenti classe accepit anno CIOIOXLI, quodque illam urbem memorabili adeo naufragio nobilitavit. Inde omissa, ut Hispanis infaulta, contra Algeriam expeditio; a qua nihilominus cum totus orientalis Hispaniae tractus continuis excursionibus infestetur, in regnorum comitiis semper de Algeria expugnanda mentio ab Ordinibus injicitur, et ordinariae pensiones plerunque, illa aut negata aut dilata, negantur. Et vero quantum damni ab Algeria Hispaniae importetur, indicio fuit Granatensium defectio anni CIOIO LXVIII, de qua suo loco diximus; nam ab Algeriensibus vicinis quicquid illi opis, annonae, militis externi habuerunt, subministratum fuit, eoque praesidio confirmati, totum triennium in Hispania bellum aluerunt. Occasio autem improbatum toties ac tunc capti de urbe tentanda consilii a Gallo quodam ordinum ductore, cui ^d Rufo nomen, nata. Is de ^e Chio vastanda cum magno Etruriae duci auctor antea fuisset, nec exitu res caruisset, ex eo famam solertiae consecutus; cum se quoque rerum Africanarum gnarum ostenderet, Jo. Andreae ^f Auriae Hispanarum triremium praefecto Algerianam expeditionem confectu facilem esse persuadere conatus est, his fere rationibus; quod urbs licet valido VIII CIO praetorianorum praesidio teneretur, secure tamen illi in custodia versarentur, infrequentibus excubiis; et Junio incunte solemne haberent relictis tantum ad urbis custodiam II CIO, in circumpositam regionem ad vectigal, quod illi Garamam vocant, exigendum agminatim excurrere; interea urbem toto bimestri fere praesidio nudatam remanere, oppidanis eodem tempore ad messem colligendam et oppida rustica huc illuc dilabentibus, aut ad praedas faciendas per mare excurrentibus: sic autem censebat; IV naves, quae onerariarum speciem referant, milite et armis refertas in portum Sextili incunte promovendas esse. Tum militis ope ex improvviso

vim

INTERPR. ^a Horux de Metelin. ^b Salh Rais. ^c Barbarossa. ^d le Roux. ^e Scio. ^f Doria.

vim facientis portam marinam occupandam; qua capta reliquam urbem ad libertatem captivis, qui in ea quamplurimi sunt, vocatis, facile in potestatem redigi posse. Ab Auria, cui consilium non displicebat, ceterum ejus auctor multas ob causas suspectus erat, res omnis ad regis Hispaniae arbitrium committitur, ipso Rufo cum literis commendatitiis in Hispaniam missio; qui auditis cum consilium suum regi, ejusque consiliariis adprobasset, continuo ad Auriam remittitur, cum mandatis, ut in eam expeditionem quae necessaria viderentur summo silentio ac diligentia exsequeretur. Ille sive gentis nostrae, sive Rufi ipsius, quem loquaciorem, quam ut res silentio tegi posset, sibi videri aiebat, odio, hominem elevato ejus consilio ut specioso, sed nulla verisimili rei conficiendae ratione nixo, male animatum a se dimittit; et nihilominus rei tentandae, sicuti a Philippo jubebatur, certus, Antonio ^a Rojae Inici Borgiae legionis Longobardicae tribuni centurioni secretum credit, eumque in Hispaniam mittit, ut cum rege de rationibus rei exequendae, si eas probaret, ageret: eodemque tempore missi in Africam qui urbis situm, morem gentis et de praetorianorum abeundi et redeundi consuetudine et tempore certiora ediscerent. Ii cum consentanea Rufo referrent, eo majus rei tentandae desiderium Philippo injectum; et commodum accidit, ut copiarum hoc anno a ^b Fontano conscriptarum pars in Belgium, pars in Carinthiam ad Canisam recuperandam, destinaretur; pars Auriae in eam expeditionem attribueretur. Triremes ex Neapolitano regno et Sicilia ad militem et commeatum portandum instrui iussae; quoque res magis tegeretur, ne quidem cum Neapolis et Siciliae proregibus communicata: et cum ^c Gymnesiam majorem ad trajiciendum in ^d Africam proficiscendum esset, ipse Neapolim et Messanam, quo convenire iussae erant, ire constituit, et inde ad Gymnesiam cum omni classe contendere. Sed utrobique seu livore proregum, sive Fontani contumacia, qui copias in tempore non tradidit, tot difficultates subortae, ut serius quam oportuerit, classis instructa sit. Nam triremes Neapolitanae ad excursiones Turcicam versus ditionem egressae, non nisi Nonis Quintilibus domum redierunt, multum quassatae, ita ut tempore ad eas reficiendas opus fuerit; et Siculae huc illuc per insulae litus sparsae non nisi Kal. Sextil. universae ^e Messanam convenerunt. Interea Auria copias a Fontano acceptas triremibus, quas Carolus filius ducebat, v Kal. Jul. Genuae imponit, et Neapolim versus tendere jubet. Ipse cum praetoria, v pontificiis, vi reipublicae Genuensis, iv magni Etruriae ducis, iv Non. Quintil. subsequitur, et Eidibus Neapolim appulit; ac triduo post Messanam venit: ubi omnia imparata cum videret, diligentia propria, quam citissime potuit, aliorum incuriam supplevit, sparsaque fama, ut magis falleret, quasi in orientem navigaturus esset; etiam Melitenseis triremeis ab ordinis principe acceptas in ^f Aegeum excurrere iussit: moxque Carolum filium cum suis, pontificiis, et Genuensibus ^g Panhormo et Sardinia superatis in Gymnesiam praemisit. Ipse Siculis vix tandem collectis Panhormum, quo Hispaniae venturae expectabantur, tendit, et Calabria legione, quae cix peditibus constabat, accepta, iii Non. Sextil. cum Neapolitanis triremibus et Hispanis ^h Drepanum tenuit; quo ad eum Etruscae cum milite venerunt. Tum instituto per Sardiniam cursu, in itinere varia tempestate jactatus, vix tandem xiv Kal. Sept. Gymnesiam appulit. Ibi tantum v dies insumpti lustrando exercitui, in quo erant bellatorum xcix, ducibus Inico Borgia, Petro Toletano Anaia, Petro Vivero, Salazario Panhormitanae arcis praefecto, Antonio ⁱ Quinonio, Barnaba Barbo, Hannibale Macedonico. Universis copiis praefecti castrorum titulo praecerat

Emmanuel

INTERPR. ^a de Rojas. ^b comte de Fuentes. ^c Majorque. ^d Barbarie. ^e Messine. ^f l'Archipel. ^g Palerme. ^h Trapani. ⁱ Quinones.

CIDIO CI. Emmanuel Vega ^a Capovacca dictus: huic praeterea militiae sponte nomen dederat Ranutius Farnesius Parmensium dux, secumque ex beneficiaria nobilitate CC delectos adduxerat; Virginius Ursinus Bracciani dux, qui praetoria Florentina vehebatur; ^b Elchii marchio grandior natu ^c Machedae ducis filius, qui IIII triremis in classe habebat; Alfonsus ^d Idiacus, qui Auriae vicarii officioungebatur; Didacus Pimentellus, Emmanuel ^e Manrices Celani comes, marchio ^f Gareffii, Hercules Gonzaga, Joan. Hieronymus ^g Auria, ^h Aurelius Talliacarnes. Erant in classe LXX triremes. Neapolitanis Petrus ⁱ Toletanus; Siculis Petrus Leva; Hispanis Buendiae comes; pontificiis Magalottus Hierosolymitanus eques; Genuensibus Jo. Thomas Auria praerant. Conquisitis locorum peritis nautis, post procuratas sacro viatico animas, et acceptam ab episcopo pontificis ea in re vices sustinente benedictionem, v Kal. Sept. classis solvit, ita composito ordine, ut quamprimum ex adverso Algeriae venissent, extra conspectum positi, CCC delectos minoribus navigiis imponerent; qui cum duobus crepitaculis terrae propinquantes ad portam marinam ea admoverent, portaque refracta, signum darent, ad quod reliqua classis vi remigum subito accurreret. Post triduum cum in conspectum Africae venissent, albescente jam die non comparente praetoria Sicula, et navigiis parvis imperata minime facientibus, tota dies inutiliter extracta, donec sub vesperam navigiolo advenerunt, nautis fluxu undarum rapido se abreptos ortum versus caufantibus. Nam alioqui maxime pacatum erat mare; quod nocte insequenti euro incumbente adeo intumuit, ut quanquam se cuncti ad rem strenue die insequenti gerendam comparassent, non sine Italorum haud obscuro murmure, qui Hispanos sibi praelatos in prima exscensione moerebant; tamen cum neque ullo in loco consistere, neque exscensionem facere mari adeo turbato citra certam perniciem liceret, converso cursu Gymnesiam pridie Non. Sept. repetierunt; ubi ducibus in consilium vocatis, quid facto opus esset, cum quaereretur; variae dictae sententiae. Sed ea tandem vicit, quae in tempus commodius differendam expeditionem, neque manifesto naufragii periculo exponendam temere classem censuit, praesertim inclinante jam tempestate, qua praetorianos ex agro reversos constabat, ex quorum absentia rei conficiendae occasio quaesita erat; neque plus buccellati, quam in mensem suppeteret. Igitur dimissae auxiliareis triremes, et regiae in suam quaeque stationem remissae. Tanti apparatus irriti invidia minime caruit Auria, quanquam iustas excusationis causas habere videretur, et culpam partim in proregum livorem, partim in triremium tempore condicto non convenientium moram, innatamque Hispanorum tarditatem, rejiceret. Tamen homo gloriae supra quam dici potest cupidus, qui se ob ingravescentem aetatem bellicis laboribus deinceps imparem videret, et a plerisque ac praecipue a Parmensi et Toletano in aula illa propterea traduci minime ignoraret, ne prioris vitae decus turpi senio obscuraret; praevenire, et missionem, quam aetas dabat, ultro a rege juvene petere constituit, abdicata a se triremium praefectura; idque mature, cauteque paulo post fecit.

XIII. HAUD feliciore successu res in Pannonia ad Canisam gesta a Caesarianis, pontificiisque copiis. Expeditioni cum summo imperio praerant Ferdinandus archidux Caroli filius, assumpto vicario Vincentio Mantuae duce. In eam summissa a Philippo Hispaniarum rege VI CIO Ferd. ^k Madrucio ductore; a pontifice XII bellatorum CIO, quibus Franciscus Aldobrandinus sororis filius, sed in nomen familiae adoptatus, praesse iussus. De auxiliis praecipue sollicitatus fuerat pontifex a Sigismundo

INTERPR. ^a Cabo de Vacca. ^b Elche. ^c Maqueda. ^d de Idiaquez. ^e de Manriquez, comite de Celano. ^f Gareffi. ^g Doria. ^h Aureliano Tagliacarne. ⁱ de Toledo. ^k Madrucci Ital. Madruce.

^a Sigismundo Turriano limitis illius regulo, Protestantibus, ut ipsi scripto publicarent, infestissimo, cautione addita, ne illi in ullam belli Turcici partem cum dignitate et imperio admitterentur. Is dum ultro citroque impigre comitat, juxta Goritium ¹ Igna fluvio plerumque vadoso, sed tunc Junio ineunte forte exundante, dum tranaret, curru everso, cum numerofo famulatio, quod fequebatur, haufus periit, et fpei de tanti apparatus fuffeffu conceptae triffe omen fuit. Univerfae copiae **CXXC** peditum, equitum **IVC** efficiebant, quibus ad diribitorium condictus locus in Caroli Serinii comitis ditione inter ^b Murrhae et ^c Dravi confinia. Serius pontificiae advenere, quae ^d Piceno folventes tranfmiffio Hadriatico ad ^e Viti-fanum in oppofito litore exfenderunt, a quo per Iftriam, Croatiam et Carinthiam terreftri itinere incedentes, fummam ubique alacritatem praeferebant; quae nonnihil infraeta eft Francifci Aldobrandini Imperatoris fui morte, qui Varadini ex febre violenta, antequam in ^f Pannoniam perveniffet, periit. Heberftenius comes, qui Illyricani tractus dux erat, cum fua manu, procerum vexillo, ex Stiria, Carinthia, Carnia, ad principis mandatum in militiam prodeuntium, ^g Dornifchum, quo loco copiae ftativa habebant, tendit; eoque mox ^h Graccio profectus Ferdinandus archidux cum praetorio vexillo fub finem Sextilis fe contulit. Heic dies aliquot infumpti luftrando exercitui, et muniis militaribus inter Italos distribuendis; nam ab iis fere Germani exclufo. Joanni Medici, qui fumma laude rem tormentariam fuperioribus annis in Chriftiano exercitu adminiftraverat, delata fumma caftorum praefectura; ⁱ Orpheus rei tormentariae praepofitus, qui fperem Archiduci fecerat intra mensem confectam fe rem ipfi daturum. Dum Straffoldus et ^j Dornifchi adhuc effent, affertur, copiofum comitatum Zigetho cum milite Canifam advehi; confestimque miffus Heberftenius cum equitatu fuo, qui venientem in itinere interciperet. Sed aemulatione Italorum factum, qui hanc gloriam viro bene merito invidebant, ut dum in expeditionis partem venire cupiunt, per eam viam quam infiftendam fufceperat, ignoratione locorum, aut fallentibus ducibus, comitatus intra urbem cum milite incolumi fit acceptus. Tandem ineunte Septembri Dornifcho difceffum, et alteris caftis per ^k Serinii ditionem factio itinere non fine maleficio ad ^l Coderibam pagum ventum, ubi Murrhae fluvius ponte jungitur, ac per eum exercitus in Hungariam terram traductus. Canifa haud hinc plus **II** milliaribus abeft, fed difficili admodum et impedita via propter crebras paludes ac lacunas, quibus folum circumpofitum fcatur; ita ut vix **VIII** diebus integris tormenta deduci in cafta potuerint. ^v Eid. Sept. initium obfidioni factum, praefidiariis crebra tormentorum difpofitione in Italicum peditatum detonantibus. Archidux ab ea parte, quae Murrham refpicit, et paludem eo loco latiffimam, propugnaculum excitavit, aliquot Italorum praefidio firmatum, ad refraenandas hoftium eruptiones. Dein pons in palude ftatus, quo hinc inde commeari poffet. Sed cum lente omnia adminiftrarentur, hoftes interim per alteram munimenti portam libere Zigethum verfus excurrerant: nec cis paludem res melius in caftis aut ex militari ratione ordinatae. Poft decem dies conftructo ponte traductus in alteram ripam exercitus, ita ut arx undique cineta effet. Archidux ipfe cum Maximiliano fratre militiae focio principale vexillum in defolati templi ruinis in eodem loco ftatuit; ubi crebra difpofitione a Turcis infestabatur. Canifae praecerat Haffen purpuratus, vir pugnax et rei militaris valde

INTERPR. ^a il conte Sigifmondo della Torre. ^b Mure al. Muer r. ^c la Drave. ^d d'Ancone. ^e San Vito. ^f Hongrie. ^g Dornifch. ^h Gratz. ⁱ Orphco. ^k comte de Zrin ou Serin. ^l Coderibe.

NOT. ¹ lege Idria, qui eft une riviere pres de Gorice en Carniole; mais Igna ne fe trouve point. Put.

CIO IO CI.
HENRICUS IV.

valde gnarus; cui, poena capitis adjecta, mandatum erat, ne locum dederet, sed obfirmato animo ad perniciem usque tueretur. Quod ille sedulo fecit, negata toto obsidionis tempore suis cum Archiduce colloquendi facultate. Praeter rusticorum ingentem numerum ad ruinas sarcindas et aggerem ducendum intus inclusorum, CIO IO bellatores, magnam partem praetorianos, secum habebat; quibus in treis regiones, quas defendendas susceperat, distributis, ipse strenue rem ubicunque discurrens gerebat. Cum infesta tormentorum displosione gravia damna Christianis daret, cuniculis agi coeptum; et eo loco primum, ubi ante annum Canisiense oppidum erat a^a Paradisio dirutum ac incensum, propugnacula a nostris structa, machinaeque in ea impositae, quibus brevi cunctas hostium munitiones, loricas, ac propugnacula ab ea parte opposita demoliti sunt, adempto obsessis tormentorum adeo infestorum usu: turris lateritia inprimis, ex qua Turci continuo fulminabant, non sine damno obsessorum concidit, domo ipsa, in qua Hassen pernoctabat, ad ictus pervia. Restabat fossa admodum profunda, per quam tribus distinctis locis ad hostilia munimenta nostri convectis fasciculis et vimineis doliis viam sternere aggrediuntur. Vix tandem voragine oppletae, multis in opere occisis militibus, et pontes portatiles ab Italis alveo fossae impositi, qui ut plerunque sibi non constabant, ita alia atque alia in dies nova belli instrumenta excogitabant, et Turcis ea crebris assultibus et eruptionibus disturbantibus inutiliter tempus terebant, pontificiorum jam multum imminuto numero. Tandem exeunte Octobri cum Heberstenius tempus brumae instare, et finem obsidioni imponendum moneret, atque adeo cunctis viribus oppugnationem tentandam, VII Kal. Nov. redintegrata verberatio, dejectisque oppositis propugnaculis, ad quae viae in palude stratae tendebant, postridie Madruciani et Itali eodem tempore conjunctis viribus Canisiense castrum, Heberstenius cum suis munimentorum alterum ex terra pingui et intertexto ligno structum invadunt; sed pontibus quos secum portaverant, ad fossam superandam curtis, conatus frustra fuit: anteriores interim posterioribus urgentibus, qui de pontium defectu ignorabant, et socios in aquas subjectas impellentibus, quorum pars lutosis gurgitibus hausta; pars, quae haerebat, ad Turcorum injurias et ictus certos exposita: Heberstenio, qui cingulo tenus aquam ingressus fuerat, nihil non voce et exemplo faciente, ut suis ad vallum hostile perumpendum animos adderet; sed cum eodem tempore Madruciani et Itali a castro Canisiensi depulsi essent, defensores suis laborantibus praesto fuere, et nostros ad extremum repulere. Perierunt in ea oppugnatione ex Christianis plus 10: nec minor numerus fauciorum fuit, quorum major pars postea ex acceptis vulneribus soluta obsidione periit. Archidux, qui rem minus ex voto succedere doleret, pejora veritus, cum ab incepto nollet desistere, per Jacobum Preinerum aulae suae tribunum Matthiam gentilem Caesarianorum imperatorem de auxiliis sollicitat. Interim excursionibus juxta ^b Zigethum, Babozam, Capusvarum vario eventu pugnatum: deteriore fere semper hostium conditione. In iis captus Zigethani purpurati tribunus, et ^c Camorrha parva, haud longe a ^d Balathonis lacu situm castellum, a 100 Hussarorum manu crepitaculo admoto, ac terrore subsequenti exercitus victoris intentato, receptum. Auxiliariis a Matthia summissis ductore Christophoro Hermanno ^e Rufwormio, viae per paludem instaurantur, et pontes longiores ac leviores struuntur; jamque altera oppugnatio decreta erat in XVII Kal. Dec. cum tanta pluvia incubuit, ut conatum deferre necesse fuerit: nocte proxima tam asperum frigus infecutum est, ut plus mille equitum Rufwormianorum, qui tentoria et castrensem apparatus minime secum attulerant, obriguerint, ac

INTERPR. ^a Paradis. ^b Zigeth, Babotzka, & Caposviwar. ^c Comorre. ^d lac Balaton. ^e Rufworm.

ac misere gelu perierint. Ita soluta obsidio, dimissis in vicinos pagos confuse co-
piis. Tormenta et impedimenta, quod nondum ea crassitie glacies indurisset, ut
plaustra onusta ferre posset, inter coenum glaciemque ruptam hostium ludibrio re-
licta, cadaveribus passim equorum et lixarum viis oppletis. Tandem incisis liga-
mentis equi ab aurigis abducti, totumque triduum haec strages aspectu foeda, dictu
horrenda, duravit, Ferdinando, Mantuano, Medice, aliisque belli ducibus, qui in
statis remanserant, tandem praemisso Heberstenio cum suo equitatu subsequenti-
bus; praesidiarii ultimum agmen carpentes multos cecidere: qui in castris ob vul-
nera aut debilitatem reperti sunt, cuncti sine gratia trucidati. Validiores in servi-
tutem abducti incensis ac dirutis castris. Capta in itinere tormenta, quae nostri
fere corruerant. Impedimenta ab Hussaris ipsis majorem partem direpta. Abcun-
tibus plerumque vada nova quaerenda erant, quod usitata curribus, corporibus cae-
forum obstructa, transitum equiti negarent. Tandem ad pontem ex navigiis in
^a Murrha stratum ventum; et inde missae copiae integrae in Serinii ditionem, ut se
ex labore reficerent. Reliquae ^b Pettovium et ^c Rakelspurgum concessere, ubi ple-
rique ex morbis et frigore misere perierunt. Ac Pettovii uno die xc Itali ratione
inita numerati sunt; ita ut coemeteria antiqua tot cadaveribus capiendis minime
sufficerent. Ex Madrucianis xii signis vix duo superfuere, contagione non solum
inter milites, sed etiam rusticos, qui aegros domi exceperant, crudeliter graf-
fante.

XIV. INTEREA res feliciter ad ^dAlbam-regalem gesta ductu Philippi Emmanuelis
Lotaringi ^e Mercuriani, cui Carolo Mansfeldio mortuo summa rei a Rodolfo
Caesare delata fuerat. Is III Non. Sept. Comara cum xcio bellatorum profectus
tertiis castris Albam venit. Tum unicuique belli ducum, quae petere deberent,
stativa assignata; et in consilio deliberatum de suburbiis capiendis, quae ad urbis
vastae defensionem Turci muniverant: et quia a fronte vim facere periculosum erat,
Rufwormius iussus ad Zigethanum suburbium defensoribus vacuum, quod nihil ab
ea parte timeretur, per paludes viam indagare, qui cum delectis cio fasciculos sin-
gulos gestantibus in uliginosas voragines rusticis ducibus sub noctem intrat, quibus
magno cum vitae periculo vix eluctatus, amissis tantum ex suis vii, suburbium ado-
ritur et occupat; dato prius, sicuti convenerat, signo, ut eodem tempore ad alia
suburbia Mercurianus vim faceret. Res strenue ubique tentata. Turci inopinato
casu territi huc illuc discurrere, nec quo se verterent, satis scire; nostris irruenti-
bus et obvios quosque caedentibus. Tandem in oppidum relictis suburbiis trepida
fuga concessere. Captae xiv aeneae machinae, quas Mercurianus statim contra op-
pidum direxit, nullum non strenui ducis munus per se obiens; ita ut tribunis diffi-
dens plerumque se magnis periculis objiceret. Edita ruina cum obsessi deditioem
facere juberentur, superbo accepto responso Mercurianus iis denunciari jubet, fore
ut alium nuncium postridie a se habeant, et ipse in oppido sit coenaturus. Nec ex-
itu denunciatio caruit: nam duobus locis facto impetu nostri post obstinatum certa-
men in urbem perruperunt, nihil non contra molientibus Turcis, qui se postremo
in domibus probe, ut rebantur, munitis, ac templis inclusere, in quibus non nisi
fere destructis tandem caesi ac capti sunt. Palatium et major basilica foedis ruinis
desolata. Hassen incolumitatem pactus se vivum dedit, in castra statim a Mercu-
riano amandatus; praeda Belgis cessit, qui immani intemperie in oppido grassati
sunt, Germanis fociis etiam spoliatis; nec Pannoniae regum ossibus pepercere, quae
post urbem funditus direptam sacrilega immanitate ab iis revulsa sunt. Tum
instauratis

INTERPR. ^a Muer r. ^b Pettaw. ^c Reckelsburg. ^d Stul-Weissenburg. ^e duc de Mercœur.

CIO ICTI.
HENRICUS IV.

instauratis ruinis a Mercuriano Richardus^a Staremburgius Austriae regulus cum valido praesidio urbi impositus: ad ejus et majorem securitatem castrilla vicina aut diffugientibus Turcis recepta, aut vi capta sunt. In munitionibus suburbiorum cum nostri adhuc haerent, auxiliares Turci Buda profecti advenere, qui xxcio bellatorum efficere dicebantur, et per montana circumducto exercitu vi Eid. Oct. ad aggerem Christianum vim faciunt. Quibus conspectis Mercurianus aciem instruit, et post aliquod certamen hosteis in fugam vertit, captis aliquot tormentis; eodemque tempore praesidiarii alia parte egressi hostilia castra invadunt, et xiv machinas eis eripiunt, quas et secum intra urbem abduxere. Postridie promota a Mercuriano castra, tota nocte infomni acta. Una erat omnino via, qua commeatus in Christianorum castra apportabatur, eique mons mediocri clivo imminebat, quem Turci occupaverant, ut pabulatoribus illac venientibus transitum intercluderent. Nostri Turcos aggressi loco dejiciunt, eumque contra crebros hostium assultus ad extremum tenuerunt. Tribus locis interim concurritur; jamque Hussari a proelio sensim recedere, incumbentibus Turcis, acies nostra inclinare coeperat, cum restituto a ducibus certamine hostes extracta in noctem usque pugna, post acrem impressionem, ad extremum in fugam se coniecere. In eo conflictu ex Turcis bis mille occubuerunt, et in iis Muhamedes Kihai Budensis purpuratus; aliquot praetores ac praefecti. Ex nostris ccc desiderati, sed nullius fere nominis. Auctis sub id frequentia imbrium paludibus cum spes omnis Albae capiendae Turcis adempta esset, castris incensis soluta obsidio. Rufwormius cum suis jam fatigatis Ferdinando ad Canisam sedenti auxilio missus eo, quem jam memoravi, eventu.

XV. FELICITER a Caesarianis in^b Dacia pugnatum. Indictis^c Claudiopoli comitiis cum a majore parte Sigismundus Bathorius, qui aberat, princeps Transilvaniae per praecorem renunciatus esset, decretumque ut e Moldavia continuo accersitus pristinae dignitati restitueretur, eique cuncti ordines parere tenerentur, Stephanus Tschiakus, qui absentis vices obibat, homo pervicax et magni animi, ne nihil interim ageret, Michaelis^d Walachi, qui jam ad Caesarem profectus Viennae jamdiu substiterat, uxorem et liberos capi et captos sub custodia abduci imperat. Qua re cognita, ultra quam dici potest animo commotus Walachus Pragam pergit, et a Caesare admittus non omnino sibi toties seu levitatem, seu perfidiam Transilvanorum experto, praeter expectationem accidisse dicit, quod de illorum populorum defectione intellexerat. Quos tamen, locorum peritia fretus, si modicis auxiliis juvetur, fore dicit, ut brevi ad Caesaris obsequium pacata tota provincia redigat. Libellum querimoniarum gravium plenum itidem porrexerat, cujus exemplum penes me habeo, quo fidem sacrae Caesareae majestati vel cum pernicie sua constanter servatam contestabatur, ab initio repetita suorum erga ipsam meritorum, et egregie bello factorum memoria, non sine occulta ingratitude exprobratione, et livoris Basta, quem minime nominabat, suggillatione, incusata perpetuo et palam Dacorum, et Bathorianis partibus addictorum perfidia, quo et excusabat, quod interdum necessitati cedens cum Turcis ad se missis reconciliationem verbis simulasset, cum re et facto contra illos tanquam juratos nominis Christiani et familiae Austriae hosteis strenue et constantissime pugnasset. Addebat, ad majorem invidiam, Aarone antea Dacis et Bathorianis infestum, ob fidem constanter Caesari et Austriae familiae servatam pari ingratitude remuneratum esse. Is propere redire, et cum Georgio Basta, qui ad primum motum viribus per se impar jam se ad limitem receperat, se conjungere iussus, e Motinam venit, quo et ex^f Quadis delectus equitatus

eum

INTERPR. ^a de Staremburg, Seigneur d'Austriche. ^b Transilvanie. ^c Clausembourg. ^d Vaivode de Walachie. ^e Motin. ^f Silesie.

eum subsecutus est. Jam Bathorius a provinciae Ordinibus evocatus exeunte Aprili domum redierat, et ^a Vivaram ^b Rubitio dedente receperat, initio nihil hostile praese ferens: nam datis ad Bastam literis, a Tschiako decreta ut injussu suo facta excusabat, deplorataque sua conditione ac miseria, in quam nulla culpa sua incidisset, praeteritorum gratiam sibi fieri, et, ut novos ad Caesarem legatos mittere liceret, petebat; de cetero nolle se consilia et rationes cum Tschiako homine seditioso miscere religiose protestabatur. Sed homo ad quamvis auram fluctuans statim mutavit, et a Tschiako persuasus cum Michael e et Basta, antequam majores vires collegissent, confingere statuit. Itaque cum xxx cīo armatorum circa se haberet, ex provincialibus, Hungaris, Moldavis, Cofacis, Tataris, et majorem partem Turcis, collem superiorem ex adverso Caesarianorum occupat. Michael et Basta cum xviii cīo circiter in inferiore colle confedere Kalendis Sextilibus, cum pridie bis mille equites egregie instructi ex Quadis advenissent. Postridie, cum diu uterque exercitus in procinctu stetit, Bathorius morae impatiens, sub horam quartam pomeridianam in imum descendit, et Caesarianos adoritur, a quorum tormentis in medio clivo dispositis graviter infestatus est, cum contra tormenta ejus in summo colle directa Caesarianos illaefos supervolarent. Eoque errore factum, ut cum a Caesarianis repetita saepius displosione solverentur, Belgae acri impressione facta mediam aciem perruperint; eodemque tempore hinc Michael, inde Basta per latera incumbentes, Bathorianos post ingentem caedem editam postremo in fugam verterint. Occisa plus x cīo memorantur. Capta cx signa, et ad Caesarem perlata, xl omnis generis tormenta. Ex Caesarianis vix ccc perierunt. Castra hostilia capta ac direpta. Mox victoribus Claudiopolis patuit, oppidanis, quod defecissent, interim in sacramentum adaectis, ac praesidium impositum suo sumptu alere jussis: sed major in vincendo inter Caesarianos duces, quam post victoriam concordia fuit, dum alter alteri suspectus occasionem quaerit. Basta cum Michael e hominem vasta ambitione post successum ultra modum inolescere videret, primo monitum, ad extremum opprimere statuit; et dissimulato ejus superbo responso, quo Bastae, Caesarisque imperium in se nullum agnoscere palam declarabat, post aliquot dies quasi de magnis rebus cum eo acturus ad se vocat. Cum ille ire detrectaret, missa ad eum comprehendendum quasi defectionem meditantem ii Belgarum signa, ac totidem Germanorum, ad quorum conspectum homo ferox ita cohorruit, ut minime se desereret, sed suorum ope inclamata percussorem Germanum stricto gladio petit, ac superveniente ^c Biro Tordae praefecto Belga cum aliorum globo, statim hasta transverberatur, cum xlīī aetatis annum ageret; utraque fortuna vel inimicorum judicio insignis. Corpus nudum cis fluvium ad vesperam usque indignum in modum ad horrorem jacuit, sub noctem jussu Joannis Schneckenhausi Silesianae militiae tribuni ibidem terrae mandatum. Occiso Michael e statim ejus tentorium avide direptum, sparsa fama, quasi repertae essent inter gazam literae, quibus occultarum cum Turcis machinationum ac proditionum fides fiebat. Quod non tam ad placandos Walachos valuit, populos frequenti dominorum per mutuas caedeis in dies succedentium mutatione gaudentis; quam ad mitigandam apud vicinos, aliosque principes facti invidiam, ne ut olim in cardinalis Georgii caede et Andreae itidem cardinalis exitio, sic nunc in Michaelis caede eandem infamiae opinionem Austriaci incurrerent; quasi illis insitum ac familiare sit, in regnis parandis, novisque ad antiquas ditionibus jungendis, sic indigenarum et primariorum virorum opibus et egregia opera ad firmandas res suas

uti,

INTERPR. ^a Viwar. ^b Rubitz. ^c Bire, gouverneur de Torde, Wallon.

CIOICI. uti, ut postea pro beneficio maleficio rependant, et subeunte fastidio eos tanquam
 HENRICUS IV. suspectos occasione quaesita de medio tollendos curent. Bathorius post tantam cladem
 fugienti ubique similis per vastas solitudines errabat, frustra sollicitato de reconcilia-
 tione per literas Basta; qui successum urgens et amoto aemulo Michaelē totam fere
 provinciam sequenti hyeme Caesaris imperio subiecit. ^a Claudiopolis interim ali-
 quoties a Bathorianis tentata nullo exitu; dein per literas VII Eid. Dec. ad Bastam
 datas petit Bathorius, ut sibi principatu suo libere uti frui liceret; Basta nomine
 Caesaris loca munita praesidiis firmaret. Ad quae nihil aliud a Basta responsum, quam
 facturum consulto ipsum, si se Caesaris arbitrio permetteret.

XVI. SECUNDUM bellicos successus in Italia atque adeo Hispania maxime
 anxios animos tenuit de homine, qui se Sebastianum Lusitaniae regem esse affirma-
 bat sparsa ubique fama, et ut varie adfecti erant animi, ita varii de ea re seminati
 sermones; absurda fere primordia favor hominum primo secutus, miris et prodi-
 giosis in mendacio indiciis confirmatus. Nam sic memorabant: post pugnam infe-
 liciter in Africa ad ^b Alcacaeram pugnatam, et cladem non solum regno Lusitano
 sed rei Christianae universae temeritate sua importatam, cum ipsum cuncti in ea
 oppressum putarent, pudore confusum et aspectum hominum veritum obvia celoce
 conscensa Algarbium pervenisse, curatisque vulneribus, cum Christophoro Tavora,
^c Averi duce, ^d Redondae comite, orbem terrae obire, Abyssinorum principis di-
 tiones, aliasque remotiores provincias lustrare, decrevisse. Hoc consilio in Persiam
 usque penetrasse, variisque proeliis ab eo tempore interfuisse, ac multa vulnera in
 iis accepisse; postea peregrinationum pertaesum in solitarium religione locum con-
 cessisse, et apud Georgianos, ubi adhuc Christiana sacra ritu peculiari coluntur, cum
 sene devoto latuisse. Denique anno CIOIXCVII ab eo discessisse, et nave vectum
 in Siciliam appulisse, praemisso Marco Tullio ^e Cotizone Cosentino, qui de in-
 columitate sua nuncium in Lusitaniam tanto tempore rege indigena vacuam per-
 ferret. Cum is non rediret, se in viam dedisse, ut ad pontificis pedes se proster-
 nere. Sed a famulis insigni perfidia in itinere spoliatum Venetias divertisse, ubi a
 senatu, Hispano oratore instante, in custodiam datus sit. Ad haec cum oris totius-
 que corporis laeva parte brevioris similitudinem, in supercilio dextro cicatricem
 ex vulnere ab infantia notabilem, verrucam in imo pedis articulo haud multum
 digito minorem ostentaret, multaque adderet ad faciendam fidem, se Sebastianum
 esse; Lusitani, in quorum animis incertum plus ad insaniam usque improbus in
 reges suos amor, an implacabile Castellensis nominis odium valeat, concursu facto
 carcerem circumstare, senatum prensare, ad novum regem admitti importunis fla-
 gitationibus petere. Tandem post longi carceris taedia exeunte hoc anno senatus
 hominem interrogatum facto decreto dimisit, conditione adjecta, ut intra octiduum
 extra reipublicae fincis excederet. Inter Lusitanos, qui misero aderant, jam se
 patriae redditos, et Castellensibus pulsos rege Lusitano pristinam libertatem ac decus
 antiquum recuperaturos credentes, serio consultatum fuit, quod iter discessuro pe-
 tendum esset; per ^f Rhactos et Helvetios in Galliam et inde conscensa ^g Rupellae nave
 in Lusitaniam tutius, an per Etruriam labens mentito habitu compendiosorem viam
 per mare Tyrrhenum ingrederetur. Tandemque vicit ea sententia, ut quando altera
 via per populos Sectaria peste infectos eundem esset, auspiciatius iter per Etruriam
 deligeret. Verum statim atque Florentiam ingressus est, Ferdinandi magni ducis
 jussu captus, et reposcentibus Hispanis traditus est, qui regni brevis spe vana se
 sustentantem

INTERPR. ^a Clausenburg. ^b la Campagne d'Alcaçer quivir. ^c Avero. ^d Redonde. ^e Co-
 tizzone de Cosenza. ^f les Grisons & les Suisses. ^g la Rochelle.

sustentantem Neapolim transportatum, postquam coram prorege aliquoties interrogatus est, militari judicio tanquam impostorem per vicos a fello impositum ignominiose traduxerunt, tonsaque barba ac capillitio, remo in praetoria trireme manciparunt. Lusitani nihilominus ab incepto minime desistere; sed eo ardentius Romae, et ubicunque poterant, fidem hominum obtestari, et regis sui, sic enim jam aperte loquebantur, libertatem urgere. Cum vero Neapoli in Hispaniam ad ^a Baetis aestuarium juxta ^b Lucaris fanum ductus esset, eo acrius in proxima Lusitania per exules eo prorepenteis in secreto coitiones fieri, et libertatis specioso nomine populos sollicitare. Itaque ^c Sampajus Dominicanus, et alter ^e B. Francisci sodalitis capti, et in furcam acti sunt. Apud nos Josephus Texera ^c Dominicano ordine, odio Castellensium, larem fixerat, qui ad rei famam in Bataviam, Angliam, Venetias, Romam emendicata undique ab amicis, qui ab itinere molesto eum dehortabantur, stipe, excurrere pro ludo habuit, et cum non sine vitae discrimine Romae aliquot dies mansisset, miserabilis regis causam scriptis in Italia, et postquam rediit in Gallia publicatis, tutatus est; ac postremo vaticinia, cum aliud non posset, nam Lusitani, ut Angli, vaticiniis suis multum tribuunt, eumulavit. Nam Alfonso I Lusitani nominis fundatori divinitus revelatum fuisse, gentem ejus non defuturam usque ad sextam decimam generationem; sed et Deum pro misericordia sua tunc ad eam respecturum. Quod de Sebastiano dictum interpretabatur, quem cum cuncti mortuum putabant, post multos annos Deus patriae et folio avito reddidisset. Dum se ita homo alioqui bonus, et qui ingenium in concinnandis familiarum originibus praecipue exercuit, inutilibus sumptibus et peregrinationibus periculose susceptis vexat, contracto Lutetiae ex moerore morbo imaginariis pro regni Lusitani recuperatione cogitationibus finem postea imposuit. Tandem pseudo-Sebastianus in arcem conelusus, sive accelerata, sive naturali morte, tragoedias in regno Portugalliae, quotidie ex ea causa exorientis finivit; renovata per eum pseudo-Alexandri, unius et alterius pseudo-Philippi, pseudo-Neronis, pseudo-Balduini, falsorum in Anglia Edvardi v et Richardi fratris, inter Turcos pseudo-Mustafarum, ante paucos annos pseudo-Caroli in Hispania, et ejus denique qui se Caroli ix filium nuper apud nos venditabat, memoria. Hunc motum portendisse haud minus portentum superstitionis putabant, tunc in Hispania passim evulgatum de campana ^d Velillae quae Julianam Celsam fuisse autumant, in Tarraeonensi provincia sponte se movente, quae sonitum edidisse mense Junio et Julio dicebatur. Quod idem miraculum contigisse creduli rustici affirmabant in Ferdinandi Arragonii, Caroli v, Annae Austriae Philippi ii conjugis morte, et cum olim Alphonso v expeditionem in Italiam suscepit, et Siciliam Gallis ereptam occupavit; cum denique Sebastianus in Africam ante annos xxiii trajecit. Verum haec ejusmodi sunt, ut de iis haud facile nisi oculis et auribus credi posset. Sane Hieronymus Surita lueulentus rerum Hispaniensium scriptor, ut virum doctum et Inquisitionis officio inservientem decebat, ita de hoc portento verba facit, ut neque rem prorsus negare, neque plena asseveratione confirmare videatur: nam cum in rem praesentem venisset, ita se affectum dicit, quemadmodum Strabo, cum in Aegypto Memnonis statuem, quam quotidiano solis ortu contactam crepare aiebant indigenae, cum Aelio Gallo provinciae praeside inspiceret; nam sonitum quidem se exaudisse scribit; ceterum utrum a basi, an a colosso, an ab aliquo circumstantium editus sit, affirmare nolle; et propter causae incertitudinem cuivis rei potius id tribuere, quam credere, ut lapidibus ita compositis sonitus edi queat.

XVII. ANNUM

INTERPR. ^a Guadalquivir. ^b S. Lucar de Barrameda. ^c le Pere Sampayo. ^d campaña de Velilla en Arragon.

CIDICI.
HENRICUS IV.

XVII. ANNUM illustrium mortibus claudemus. Fridericus Willelmus Saxo, Joannis Willelmi, qui Henrico II apud nos militavit, filius, Joannis Friderici septemviratu spoliati nepos, ipse septemviratus tutor, quasi finita tutela (nam paulo post Christianus II pupillus annum agens XVIII publicam administrationem VIII Kal. Oct. suscepit) ^a Vinariae ubi natus erat Nonis Quintilibus finem vitae imposuit, cum annos XL non excessisset. Ante eum Martinus Garces Arragonius Hierosolymitani ordinis princeps, cum summa prudentiae ac moderationis laude militiae totos VI annos praefuisset, Februario ineunte ad Deum migravit. Huic concordibus equitum collegii suffragiis suffectus est Adolphus ^b Vignacurius Gallus vix quinquagenarius, quod raro cuiquam multis abhinc annis contigit; excursionibus antea contra Turcos clarus, et magnam virtutis, proelio ^c Euriaco ante XI annos, cui regi militans interfuit, gloriam promeritus; quasi fatale esset, ut qui Henrici IV causam coelo probatam per haec bella tutatus esset, eo rege principatum illustrissimae toto orbe militiae consequeretur. Literis, et in literatos praecipuo amore ac studio, prudentia et humanitate clarissimus, Nonis Sextilibus Patavii, ubi ante XLI annos otii honestissimi sedem posuerat, Joannes Vincentius ^d Pinellus origine Genuensis, Neapoli natus, optime meritam non solum de Italia sua, sed de toto orbe Christiano animam Deo reddidit, cum aetatis annum LXVIII ageret; in cujus laudibus commemorandis, quas alii singularibus libris fusius pro merito explicaturi sunt, ne nimius sim, nunc Tito Pomponio ipsum comparasse satis habebo; quippe qui Veneti, ut ille Attici, a serenissima Republica, quae ipsum impense dilexit, nomen promeritus, et in privata vita praenobilis familiae decus servans, amicis cuncta humanitatis officia sedulo ac prolixè praestaret, aliosque quamplurimos, quos mutua virtutis opinione in Gallia, Germania, Hispania, ac longinquiribus Europae partibus sibi conciliaverat, diligenti literarum mutatione coleret, ut non solum iis, qui quotidiano convictu fruebantur, gratissimus, sed etiam aliis passim quamplurimis utilissimus esset. Bibliotheca ejus insignis tot annorum spatio et solerti cura collecta variam fortunam post ejus obitum sortita est, et cum herede conflictata, quod amplius ex Paulo ^e Gualdo Vicentino, qui ejus vitam certe dignam quae ab omnibus legatur, descripsit, lector poterit cognoscere. Post Pinellum commemorandus venit Tycho Brahe eques Danus astrorum vera scientia et observationibus longo tempore in sua ^f Uranopoli et magno sumptu factis omnium concordibus suffragiis principis Astronomorum nomen promeritus, qui ^g Chersoneso Cimbrica relicta, cum in Germaniam proximam se recepisset, in aula Rodolphi Caesaris aliquandiu floruit. Cum Willelmo Hesso, qui et in eadem scientia excellebat, arcta studiorum necessitudine conjunctus, et Pragae hoc anno IX Kal. Nov. decessit, cum vitae annos LIV, mensis IX, dies XIX tantum exegisset. Vir et scriptis a se editis secundum Ptolemaeum, Joannem ^h Regiomontanum, et Nicolaum Copernicum imprimis clarus, et postea a Jacobo Keplero, cui praeclaras ingenii sui reliquias, ne perirent, quasi testamento legavit, publicatis illustrior. Huic addemus Richardum ⁱ Streinium in Austria liberum baronem, antiquitatum Romanarum, quas et scriptis illustravit, cognitione praestantem. Is unam et alteram pro Ordinum Belgicorum libertate defensionem, sed suppresso nomine, veritus Austriacorum principum, quibus subest, offensionem, publicavit; et postremo in theologice stylum exercuit, et ad Robertum Bellarminum admonitionem expresso nomine scripsit, atque hoc anno in patria in vivis esse desiit. His et accensetur Joannes ^k Heurnius perhonestam familiam e Belgio oriunda ^l Ultrajecti natus; qui cum ad medicae artis studia animum appulisset, ejusque in patria fundamenta

INTERPR. ^a Weimar. ^b de Vignacour. ^c d'Ivry. ^d Pinelli. ^e Gualdo de Vicenza. ^f Uranienburg. ^g Dannemarck. ^h Muller, dit Regiomontan, né à Koningshoven dans la Franconie. ⁱ Strein.
^k Heurn. ^l Utrecht.

fundamenta jecisset, Lutetiam venit, et Ludovico Dureto regio in ea scientia CIOIOCI. professori eximio operam navavit, tanti praeceptoris non ingratus discipulus, et HENRICUS IV. doctrinae ejus summus praeceptor; dein ^a Patavium profectus, ac postremo ^b Ticinum utrobique magnos in ea scientia praecipue sub ^c Capivacio et Mercuriali progressus fecit, et in patriam reversus, erecta ^d Lugduni Batavorum anno CIOIO LXXXI academia ad medicam professionem eum Remberto ^e Dodonaeo Mechliniensi honorifice a euratoribus evocatus in studiis assiduus consenuit, editis plerisque scriptis; eumque prospera semper antea valetudine usus esset, calculo laborare coepit, cujus eruciatibus totum triennium divexatus, tandem III Eid. Sextil. anno aetatis LVIII, die natali suo obiit. In mortui vesica reperti septem calculi nucis juglandis majoris magnitudine et forma, singuli drachmas duas pendentes, misera ad libros assidue sedentium stipendia. Meruit et David ^f Chytracus, qui tot virorum, quantum in ipso fuit, memoriam ab oblivione asseruit, ne ipse indictus relinquatur, qui in ^g Suevia, ^h Brakenheimae Wirtembergensis principatus oppido natus, Tubingae et Heidelbergae studiorum tirocinia fecit, et a ⁱ Megalopolensibus ducebus evocatus diu Rostochii professus est; ac tandem septuagenario major hoc anno III Non. Quintil. plaecide ex hae vita migravit.

XVIII. MULTAS et natalibus illustres heroínas hie annus in Gallia abstulit. Nam Aloisia Lotaringa Nie. ^k Valdemontii, ex Margarita Emondana Lamoralli qui ab Albano seuri percussus est sorore, filia, Henrici III vidua, ex nimis jejuniis attenuato corpore, subita hydropisi oppressa, ^l Molinii in Boiis Januario mense decessit, eum vix XL annum attigisset, ^m Mercuriano fratre herede instituto. Eam secuta est ⁿ Maria Borbonia Francisci Fani-Pauli comitis filia, et ^o Helionori Aureliani Longavillae ducis vidua, jam provecta aetate, ^p Samarobrigae Ambianorum XIII Kal. Maias violenta febre extincta. Nec multo post Francisea Aureliana Helionori soror, quae Lud. Borbonio ^q Condaeo alteris nuptiis conjuncta fuerat, ex eoque matrimonio Carolum ^r Sueffionum comitem sustulit, haud quinquagenaria major Lutetiae Parisiorum decessit III Eid. Jun. Eodem mense in eadem urbe VIII Kal. Quintil. Henrica ^s Clivia Nivernia Ludovici Gonzagae a nobis toties memorati vidua, fere sexagenaria debitum naturae persolvit. Jana denique ^t Coemiã, quae Franc. Borbonio ^v Contii principi nupserat, exeunte Decembri ad ^w Arnoldi-fanum in Carnutibus lethali in ea aetate et anni tempestate variolarum morbo correpta pariter extincta est, cum intenso tunc admodum frigore in viam se dedisset, ^x Luceium in Cenomanis tendens, ut nuptiae Annae ^y Montaferiae filiae cum ^z Car. Sueffione jam pactae celebrarentur.

XIX. REX constitutis in limite rebus, cum tempus partus uxoris instaret, exeunte Sextili ^{aa} Fontem-bellaqueum rediit, ubi regina v Kal. Oct. sanctorum Cosmae et Damiani festo die, profunda jam nocte sub undecimam horam, magno non solum regis, sed totius regni ordinum, ad quos fama mox pervenit, gaudio, Delfinum enixa est. Publicam laetitiam Parisienses festa tormentorum displosione testati sunt, et ubique toto regno civitates; gratiaeque in templis passim actae, crectis in certam successione in familia regia spem omnium animis, et per eam firma pace in posterum constituta. Nam non satis erat ad publicam quietem certum regni successorem

INTERPR. ^a Padoue. ^b Pavie. ^c Capivacca. ^d Leyde. ^e Dodonée de Malines. ^f Roch-hafe Germ. ^g la Soaube. ^h Brakenheim. ⁱ de Meckelenburg. ^k de Vaudemont. ^l Moulins en Bourbonnois. ^m duc de Mercœur. ⁿ Marie de Bourbon, fille unique de François de Bourbon, comte de S. Paul, & d'Adrienne duchesse d'Estouteville. ^o Leonor d'Orleans, duc de Longueville. ^p Amiens. ^q prince de Condé. ^r Soissons. ^s de Cleves, duchesse de Nevers. ^t de Coeme. ^v Conti. ^w S. Arnoul en Beauffe. ^x Lucé au Maine. ^y de Montafier. ^z comte de Soissons. ^{aa} Fontainebleau.

CIDICI. HENRICUS IV. successorem habere, nisi ex eo prognatus esset, cui pacem et salutem universi singulique suam deberent, et sub quo spes esset, ut partum virtute patris per bella Imperium, in pace ullis motibus inconcussa, ad Dei gloriam et populorum levamentum olim feliciter administraretur. Maeste his auspiciis et tam felici augurio puer coelo dilecte, Delfinique faustum nomen per tot annos in regia domo intermortuum renovans, regii nominis, quod per has turbas a seditiosis calcatum vilescibat decus in animis Gallorum erige, et divulsas voluntates a patre jam conjunctas porro magis perge conglutinare: ante omnia ad gloriae Dei, per quem et propter quem reges regnant, amplificationem, cuncta consilia tua, vires ac conatus dirige: justitiam serva, cum vicinis pacem, cum tuis benevolentiam cole; et in civili administratione sic te gere, ut virtuti decus, benemeritis praemia, sublatis ubique foedis nundinationibus, et avaritiae pabulo, consent; et acquabile inter omneis jus ita constituatur, ut neque sacer ordo cultum ac reverentiam erga se a ceteris desideret, neque nobilitas dignitates et honores sibi deesse, neque plebs sui rationem non haberi merito queri possit. Paulo ante eodem mense Mauritii festo die Margarita regina Hispaniae a Mantuae Carpetanorum filiam peperit, eique Annae Mariae Mauritia nomen impositum, haud minore populorum illorum gratulatione, apud quos, ut masculorum, sic iis deficientibus foeminarum legitima successio est. Atque haec libro, atque adeo operi, quod inter bellicos strepitus, urbana et palatina officia, peregrinationes, aliasque occupationes, aspirante Deo Trino et Uno, intra XII annorum et VI mensum spatium, huc usque perduximus, finis feliciter imponatur.

INTERPR. ^a *Madrid.*

JACOBI AUGUSTI THUANI HISTORIARUM SUI TEMPORIS

LIBER CENTESIMUS VICESIMUS SEPTIMUS.

E P I T O M E.

NOVA operis praefatio. II. VII. Eid. Jan. ad Ostendam totis viribus oppugnatio tentata. Vario eventu utrinque pugnatum. Albertus animum ad obsidionem obfirmat. Novae munitiones ab utraque parte excitatae. Undecim dierum spatio plus c. naves non sine damno plerumque intra oppidum acceptae. III. Frid. Spinola in Hispaniam profectus Philippo auctor fuit, ut VIII. triremis ad suas adderet, novosque delectus Ambrosio fratri habere liceret. Sub id irritum conatum tentata Breda a Frid. Bergensi comite. IV. Mauritius Graviam deditione capit. Ad Ostendam interim variae machinae excogitatae ab Albertinis. Ad Hamontium miles tumultuatur. V. Frid. Spinola acceptis VIII. triremibus Hispali cum solvisset, in Anglicano freto a Batavis navibus illac excubantibus multum damni accepit. VI. Wachtendonka paene intercepta. Negotium de pace inter Emdanos et comites coeptum interventu Ordinum repetitur. VII. Mercurianus re bene ad Albam-regalem gesta laetus in patriam rediens, Norimbergae inopinata morte oppressus est. Ejus ingenium, mores. VIII. Caroli Gonzagae Clivii Nivernensium ducis longinqua peregrinatio: in Pannoniam descendit. Alis purpuratus ab Heiducis interceptus. Ad Budam irritum conatum posita castra. Pesta a nostris capta. Nivernius fortiter pugnans gravi vulnere ictus. IX. In Dacia Basta successus urget. Bistriciam in fidem accipit. Moyses Cicularum dux proelio victus in montana confugit. Bathorius omni ope destitutus ultro ad Bastam supplex venit. X. Res in Livonia a Sigismundo Polono et Carolo Sueco gestae altius repetitae. Proelio acriter commisso Sueci funduntur. Polonorum in victoria crudelitas. Wenda et alia loca circum posita a Ratzivilio et Sincinskio in potestatem redacta. XI. Joannes Nassovius ad Carolum venit, et summam sub eo armorum praefecturam accipit. Carolus ad res constituendas domum redit. Leges militares a Nassovio dictae. Caroli in Nassovium livor. Dissidio ducum amissa rei bene gerendae occasio. Ad Rigam posita castra, sed de Sigismundi adventu nuncio allato per tumultum soluta obsidio. Rex tandem Seelburgum venit cum Joanne Zamoscio Polonicorum exercituum imperatore. XII. Zamoscii aliorumque belli ducum et procerum nomine luculentum scriptum ad Carolum mittitur. Carolus respondet et in Zamoscium acerbe invehitur. Zamoscii acerbum itidem responsum. Ad Livonos Sigismundus ex iisdem castris scribit. XIII. A verbis ad arma deventum. Rex ab obsidione Wolmariae discedit, et Vilnam venit. Zamoscii ad Wolmariam castra admovet, et deditione capit. Zamoscii et Nassovii utrinque res gestae. Nassovius in patriam redit. XIV. In Africam ad Mahometam arcem a Melitensibus equitibus expeditio suscepta. Classis Turcica duce Cicada in Calabriam appulit. Rhegium vastatum. XV. Praetoriani occasione Scribae qui in Asia proxima seditiosos fovebat, et sub portas usque novae Romae excurrerebat, tumultuandi occasionem captant. XVI. Finalium in Liguria ab Hispanis occupatum

occupatam. Medesimus portus captus, et milite firmatus. XVII. Virorum literis illustrium mortes, Lazari Superantii, Maximi Margunii Cytherensis episcopi, Pauli Melissi, Martini Rulandi, Gasp. Peuceri, Fr. Junii, Jo. Passeratii.

EX AUCTORIBUS,

Ostendanae obsidionis diario, Gasp. Ens, Imman. Meterano, Pomp. Justiniano, Car. Gonzagae Nivernii relatione, Hungaricis relationibus, Jac. Typotio, relatione M. S. Germanica a Jac. Bongarsio in linguam Gallicam translata, Jo. Nafsovii diario, Zamoscii et Caroli literis, Turcicis relationibus.

LIBER CENTESIMUS VICESIMUS SEPTIMUS.

CIO IO CII.
HENRICUS IV.

N desideratissimi principis, qui nunc jucundo Ludovici nomine feliciter imperat, auspicato natali, cum ante sexennium scribendi finem fecissem, non putabam fore ut ulla ratione adductus finito potius quam intermisso operi manum denuo admoverem; fatis quippe publicae expectationi, ^α fatis ad famam factum existimabam, historia per bella plusquam civilia ad pacem toto orbe Christiano Henrici magni virtute ac beneficio partam deducta. Nam ab eo tempore nihil fere memorabile apud nos gestum: tantum quaedam domestica, ac majorem partem tristia occurrunt, nequaquam cum superioris aevi rebus ^β comparanda. Multa etiam conantem deterrebant, recenti adhuc sensu indignae gratiae mihi pro tot evigilatis in publicam utilitatem ad nominis Gallici gloriam laboribus repensae, quae in praeterita et instantia respicientem melius de futuro ominari non sinebant; praesertim cum mihi deinceps cum iis vivendum esset, quos iniquos ab initio expertus, si ultra pergerem, implacabiles habiturus eram. Nam ad ^γ ceteras molestae fortunae importunitates hic cumulus accessit, ut cum serio de secessu cogitarem, aestu contrario abreptus in aulae scopulos rejicerer, quibus affixus animi in horas penderem, et qui in legum obsequio antea conquiescebam, nunc pristina libertate novo servitio emancipata, precarium veluti spiritum alieno nutu ducerem. Ita cum per illorum ipsorum, quibuscum mihi res est, sive astum, sive livorem privato vivere non liceat, non solum laboris ingrati necessitas imposita est, sed adversus invidiam, et potentiorum odium periculosum certamen propositum, in quo si succumbam, ignaviae, si pertendam, contumaciae pertinacis crimen mihi subeundum sentio. Vix enim dici potest, quantum vitae praeteritae innocentia, ac praecipuum veritatis studium mihi inter nostros odium conciliaverit, quam graveis inimicitias ingenua mea libertas, et alienus ab omni furo et factione animus excitaverit, ut quicquid deinceps facturus dicturusque sim, si remissius, ad metum, si generosius, ad ultionem sint ii relaturi, qui majorem partem hodie efficiunt, et de aliorum fama et existimatione ex suo sensu, non recta ratione plerumque judicium ferunt. Haec et alia, quae deliberanti in mentem veniebant, ejusmodi erant, ut constantissimum quemque ab omni praeclearo consilio deterrere potuerint. Me vero assiduis fortunae adversantis ictibus fractum

VAR. LECT. ^α fatis mihi, fatis ad famam
MS. Reg. Autog.
^β comparanda, quae aliis narranda post me relinqui, non solum mea sed et publicae fortasse rei intererat. Multa MS. Reg.

^γ ceteras, quibus tota vita conflictatus sum, fortunae importunae molestias hic cumulus accessit, ut cum destinata potius quam sperata functione depulsus, quasi Deo vocante serio de secessu MS. Reg.

fractum istuc aetatis admonere, ut quieti consulerem, nec in invidioso opere induriam meam diutius α fatigarem. Sed facile fuit hominem patriae charitatis amore captum, quique recta consilia et honesta emolumentis omnibus et commodis semper β anteposuit, in re praesertim, in qua publica utilitas cum privatis rationibus certat, a sententia dimovere. Nam cum amici non in Gallia solum, ubi plerique mihi metuentes potius quiescendum suadebant, sed externi a periculo remotiores ex Hispania, Italia, Germania, Britannia, Belgio, Pannonia, atque adeo ultima Livonia per literas quotidie ad rem persequendam hortarentur, nihilque reliqui facerent, quo γ me jacentem erigerent, et alacritatem pristinam, quam saeculi ingratitude pertaesus amiseram, proposita publica utilitate in me renovarent, eorum tam enixum studium in eam, quam ipsi volebant, partem interpretatus, mihi tandem persuaderi sum passus, ut si otium nactus essem, eorum desiderio simul, et publicae utilitati aliquando satisfacerem. Sed sive ad tristem rerum faciem hebescente, sive desuetudine scribendi pigrescente animo, sive denique ob recentem molestiarum exantlatarum memoriam resitante, rem de die in diem protelabam, cum casus intervenit prodigio propior, non solum Gallis, sed eunctis orbis nationibus lamentabilis, interitus Henrici magni, qui magnum momentum ad omnem dubietatem tollendam attulit. Enimvero cum principem his deploratissimis temporibus quasi coelo delapsum post tot egregie facta omnes sibi boni superstitem cuperent, mali etiam in ejus longiore vita praesidium sibi repositum putarent, fieri non potuit, quin tam indigna ejus morte varie animi sint affecti; cum alii propriam jacturam dolerent, alii rerum merita reputantes publica commiseratione non citra indignationem moverentur, alii denique praesentium sensu in impendentium malorum considerationem, non sine ingenti animorum consternatione, raperentur: ego certe, δ qui praecipuo pietatis sensu tangerer, minime mihi satisfactum putabam, nisi principis de orbe Christiano tam bene meriti manibus singulari ac peculiari officio parentarem. Itaque eadem facilitate, qua tantae molis opus ab initio sum aggressus, nunc quoque me vinei passus sum, ut praeteritorum memoriam sempiterna oblivione eruerem, et obfirmato contra calumnias et obreccationes animo, intus conscientia tutus, de cetero securus, fidem amicis datam liberarem. Et quando Deus optimus maximus me tanto principi praeter spem et contra votum superesse voluit, quaecunque otium in hoc aulico comitatu nactus, deerevi reliqua vitae ejus, hoc est, de cennii, quod sequitur, res gestas ϵ scriptis commendare.

II. A B Ostendana igitur obsidione, quae ad annum usque quartum protracta est, novum intermissi operis ducetur initium. Kalendis Januariis displosis tormentis ab Archiduce salutati obsessi, et fama toto Belgio sparsa de Ostenda totis viribus oppugnanda: VII Eid. Jan. post bis mille ictus contra ^a Santhilliae, Helmontium, et Erinacum propugnacula displosos, sub vesperam recedente maris aestu scalis admotis ad vetus oppidum vis facta; quod Franciscus Veerus, et Horatius frater cum delectis tuebantur. Farnesius bis mille Italos in primo agmine ducebat: hunc sequebatur Carolus ^b Longovallus Bucoii comes cum totidem Belgis, Dixmudae praefectus cum
bis

VAR. LECT. α fatigarem. Sed nihil facilius, id proprio doctus exemplo dico, quam probum hominem, qui humanitatis officiis gaudet, qui patriae charitatis amore ducitur, qui recta consilia *MS. Reg.*

β anteposit *MS. Reg.*

γ me desperatione quasi jacentem *MS. Reg.*

δ qui eodem quo ille natus anno, totum quin-

quennium in ejus castris consumpseram, ut alias necessitudines omittam; me praecipuo pietatis sensu tangi sentiebam, et minime mihi *MS. Reg.*

ϵ scriptis mandare, pari qua superiora fide, minore utinam cum invidia: quod ut mihi largiatur Trinus et Unus Deus, cum toto pectore iterum oro ac veneror. Ab Ostendana *MS. Reg.*

INTERPR. ^a De Santhil, Helmont, & du Porc-espi. ^b de Longueval, comte de Bucquoy.

CIOIO CII. bis mille item, ad Erinaceum propugnaculum vim fecit. Haec inter Archidux ad
 HENRICUS IV. machinas bellicas sedebat, et Isabella uxor ad cognominem munitionem. Eodem
 tempore diversis partibus oppugnatio tentata, sed serius aestu jam intumescente.
 Vario eventu ubique pugnatum. Semilunula a Veero astu ad expugnationem relicta
 fuerat, ut eo successu hostis occupatus aliis locis esset segnior. Tum laxatae Veeri
 jussu ^a cataractae, quod oppugnatoribus valde ^z incommodavit. Interea capta semi-
 lunula, statimque ex ^b australi propugnaculo incumbentibus Anglis ^c Daio duce, Al-
 bertini ^{ccc} ex suis amissis locum deserunt. In irrita illa oppugnatione magna ab
 obsessis strages edita, Antonius Gambaloita Italicae legionis tribunus desideratus,
 Didacus ^d Durangus Hispanae ^β tribunus et alii graviter vulnerati. Ex obsessis longe
 minor numerus, quippe vix ^L occisi, ^c circiter vulnerati. Belli duces M. ^e Haefre-
 nus, Nicolaus ^f Lcranus, Anglicanarum cohortium plures legati occubuerunt :
 § Horatius Veeri frater grave vulnus in crure accepit. Postridie per tubicinem ad
 sepulturam petita cadavera, et tribus naviculis avecta. Inter mortuos reperta juven-
 cula habitu virili, plerisque vulneribus confossa, cum monili non mediocris pretii,
 et catena aurea, quae strenue admodum se gessisse dicebatur. Triduo post aliquot
 naves auxiliares ad oppidum venerunt, aliquantum in ingressu infestatae, quae post
 successum non mediocriter obsessos recrearunt. Ac postridie rursus ^{xvi} aliae naves
 incolumes appulerunt cum recenti milite, qui statim ad propugnacula instructus ap-
 paruit. ^{xix} Kal. Febr. per ^h Gulam pleno maris aestu ^x naves commeatu onustae
 ingressae sunt, quae adverso vento consistere coactae tormentis hostilibus graviter in-
 festatae fuerunt, salvo tamen commeatu. Eodem die Daniel ⁱ Hartanius Marquetus
 cum ^{xiv} signis venit : utrinque toto illo tempore res tormentis acta : recensitis co-
 piis ^{LXXXI} ex vetere praesidio signa numerata, et ^{xxxi} nuper advecta, quae magna
 pompa et scloppetorum fragore lustrata sunt : postea et ⁱⁱⁱ naves ex Anglia omni re
 ad victum necessaria appulerunt : per Gulam ^{viii} naves morbofo milite onustae
 egressae, quarum ⁱⁱⁱ cum aquam haurirent, frustra a suis petito auxilio, in Alberti
 manus vita salva venerunt. Reliquum mensis munitionibus instaurandis, et novis
 fruendis praecipue in vetere oppido insumptum, praecipua Veeri industria ac dili-
 gentia : Battenburgus ^{xi} Kal. Febr. ex morbo decessit, honorifice admodum in op-
 pido sepultus. Capto transfuga rescitum, quosdam ex dedititiis ad mortem dam-
 natos, qui Santandream propugnaculi dedendi auctores fuisse arguebantur. Cum
 Albertini in munitione Gulae imposita strenue laborarent, ex ^k Flammenburgo et
 Pekelo propugnaculis ab obsessis graviter infestati sunt. Navis vero inter haec sine
 damno oppido ^v Kal. Febr. egressa. Nonis nova munitio ad ^l Vaccarum pontem in-
 choata, et ^m Grossendurstum munimentum ⁿ palis erectis cinctum ab obsessis, qui mu-
 nitionem Gulae impositam indefinente verberatione quassabant. ^{vii} Eid. crebrae per
 sagittas in oppidum immissae literae, quibus Albertus praeclara quaeque transfugi-
 entibus pollicebatur, de dedititiis male mulctatis elevata invidia, quod crebris item
 transfugiis causam dedit. Multi morbo adflctati per Gulam egressi, et in Zelan-
 diam missi. Multi vicissim intra oppidum sine damno accepti. Albertus ad ^o tu-
 mulos munitionem, in qua praecipua tormentorum vis, festinatis operibus excita-
 bat, quam obsessi assidue contraria verberatione pulsabant : vicissim ipsi ad
 Santhilliam

VAR. LECT. ^z incommodavit. Heic in- Simon Antunes item Lusitanus legionis tribunus,
 gens strages a defensoribus edita. Interea *MS.* praefecti Antuerpiensis vicarius, centurio major, qui
Reg. paulo ante dum de conditionibus ageretur, Osten-
^β tribunus, Alvares Suares S. Jacobi ordinis eques, dae obses fuerat, graviter vulnerati. Ex *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Escluses. ^b boulevard du Sud. ^c le capitaine Day. ^d Durango. ^e Haefren.
^f vander Leur. ^g Horatio, frere du chevalier François Vere. ^h la Gueule. ⁱ de Hartain, Sr de Mar-
 quette. ^k boulevards de Flammenbourg & du Pekel. ^l pont aux Vaches. ^m fort de Grootendorst. ⁿ pa-
 lissades. ^o Dunes.

Santhilliam versus septentrionem in veteri oppido ad mare ^aIV tumulos introrsum struxerant, et in singulis duas bombardas collocaverant: novus item ^bagger in veteri oppido, et nova ^cfossâ ducta, veteribus ampliatis et ad mare porrectis, quo in opere ^{cio}homines quotidie fatigabantur. xv Kal. Mart. naves ⁱⁱ sine damno egressae, et xv signa recentium militum itidem duce Edmondo ingressa: alii etiam ex navibus, quae in ancoris stabant, non sine magno discrimine in oppidum accepti. Tertio post die ex Italico transfuga cognitum, Albertum ad persequendam obsidionem animum obfirmasse, et ad portum ^doccidentalem pontem sternere decrevisse, quo copias in vetus oppidum trajiceret; et ad ortum aggerem ducere, qui ab arenariis tumulis ad Gulam extenderetur; item cataractas ad ^eGulam occasum versus corrumperet: quod cum resciverunt obsessi, ab iis ad eas partes adhibita pro tempore praesidia, et speculae passim ad disturbandos irrumpentium impetus structae. Albertus, qui Mauritium in armis esse sciret, et moliturum aliquid minime dubitaret, quas potest copias cogit, et, ad obsidionem relicto Jo. ^fRiva legionis tribuno, ^gGandavum ire pergit. ^hSequanorum legio, quam Marcus Ria Varamboni marchio ducebat, abdicante se, fratri Claudio Ballansoni regulo cessit. Sub id intumescente praeter solitum aestu magnum damnum ab obsessis acceptum ad Gulam Pekelum propugnaculum versus, detonantibus tormentis auctum, et ⁱaggere ad portam orientalem perrupto. Extremo mense ^{viii}naves appulsa, et quantumvis ab hoste infestatae ad oppidum incolumes pervenerunt. Militi praefectus erat ^kDorthus tribunus; qua eadem nocte agger maris violentia perruptus obsessorum diligentia factus fuit, et circumpositae munitiones. In castris paulum res a seditione abfuit, fremente milite, et non ad pugnam, sed ad lanienam abduci se querente. Kalendis Martiis ^vnaves intra oppidum acceptae, et dum sarcinendis ruinis utrinque tempus impenditur, Veerus vigiliis et labore fessus ad curandam valetudinem oppido exit, et in eo Fridericus ^lDorpius legionis tribunus cum Dortho, Daniel ^mHartanius Marquetus, et ⁿEdmondus summum imperium cepere. Postridie ^{xxxv}naves appulerunt sine damno, crebra item transfugia secuta, immisissis per sagittas, ut prius, in oppidum literis, quibus obsessi praemiis propositis ad defectionem invitabantur. Extra oppidum terra, quae alluvione litori ab ea parte accreverat, vulgo Poldre loco nomen, ab initio optime munita, et a mari postea aliquot locis corrupta diligenter facta est, portus item novus repurgatus, per quem navis una ^{vii}Eid. primum egressa est, quam ^{xxxiii}postea secutae sunt; et per eundem postridie ^{xvi}sine damno ingressae, et sequente rursus ^{xiii}aliae per Gulam, initaque ratione undecim dierum spatio plus ^cnaves intra oppidum acceptae sunt: et ⁱⁱⁱEid. septem denuo appulerunt, et biduo post ^{xxv}milite, com meatu, et instrumento onustae, quae ^oVlissinga solverant. Toto Aprili, Maio et Junio res utrinque tormentorum displosione gesta, nullo praeterea operae pretio. ⁱⁱⁱNon. Quintil. ducum iussu celebrata obsidionis encaenia festa tormentorum displosione, tintinnabulis templorum deficientibus, mulieres ac pueri pelves pulsare iussi.

III. FRIDERICUS. Spinola, qui ante triennium triremis in Belgium adduxerat, et inde magna damna Batavis inflixerat, in aestuariis latens, et tranquillo coelo ac vento secundo in eos excurrentes, in Hispaniam profectus, Philippo auctor fuerat, ut ^{viii}triremis ad suas adderet, et ^{vi}^{cio}Italorum sibi legere, adjunctis bis mille veteranis Hispanis Ambrosio fratre duce, liceret; quos Mauritio cum exercitu adventanti opponeret. Id cum facile Philippo persuasisset, non ita ^pFontano Mediolani

proregi,

INTERPR. ^aRedoutes. ^brampart. ^cfossé. ^dle West-have. ^eWest-gueule. ^fde Rivas, ^gGand. ^hFranc-Comtois. ⁱdigue de la mer près de l'Oost porte. ^kle colonel Dorth. ^lvan Dorp. ^mHartain Sr de Marquette. ⁿEdmonds. ^oFlessingue. ^pcomte de Fuentes, gouverneur de Milan.

CIOICII. proregi, ad quem remissus fuerat, persuadere potuit, qui cum terrorem de se per
HENRICUS IV. Italiam spargere, quam pacem habere mallet, veteranos ad securitatem, ut aiebat, publicam penes se retinuit. Sed procedente ex Spinolarum pecunia militi stipendio, non defuit miles, qui ad delectus responderet, et disciplinam fervaret. Itaque lecto milite, et in II legiones diviso, Ambrosius Spinola priori praepositus, assumpto Pompeio Justiniano, qui centurionis majoris officio fungeretur. Alteri Lucius^a Denticius militari experientia clarus dux, cui attributus Augustinus Arconatus. Ii in viam se dant, ut eodem tempore, quo Fridericus cum triremibus, illi per terram in Belgium descenderent. Sub id irrito conatu tentata Breda a Friderico Bergensi comite; et cum Adolfus frater Mauritio jam incedenti incurrisset, post obstinatum certamen graviter fauciatus, postremo in hostium manus venit. Interea Ambrosius Spinola superatis Alpibus per^b Sequanos cum suis copiis in Luxemburgensem agrum, et inde per dispositos equos ad Albertum, qui Gandavi erat, contendit. Is exercitui quem hosti venienti, et jam^c Neomago appropinquanti, et Mosam mox transituro oppositurus erat, Franciscum Mendozam maris in Arragonia praefectum, et levis armaturae in Belgio tribunum cum summo imperio praeposuerat; dato negotio ut^d Tilemonem versus tenderet, cui praesto esse cum suis iussus Spinola. Itaque copiae quae jam^e Namurcum venerant, ad Tilemonem cum exercitu se junxerunt, quo post tergum relicto, cum aliquantum processisset Mendoza, castra munivit, cognitoque Mauritium ad S.^f Truden in Eburonibus consedisse, qui locus non plus trium horarum itinere a Tilemone abest, cum aliquot dies nulla re gesta consumpsissent, Mauritio recedente, deliberatum inter belli duces fuit, quid facto opus esset, hostiumne vestigiis insisterent, an^g Diesta occupata, et^h Campiniam emensi adⁱ Silvam-ducis et Graviam, quae loca tentaturus hostis credebatur, eum anteverterent. Sed deficiente stipendio quod Spinolanis tutum procedebat, et com meatu, et impedimentis, jam fremente milite res ad Albertum remissa, dumque amplius deliberaretur, hostis infestandi amissa occasio.

IV. MAURITIUS ad Graviam castra ponit pridie Eid. Quintil. capto in itinere Helmonte castello haud magni momenti, ne quid, quod ipsi incommodaret, a tergo relinqueret. Gravia ad Mosam posita cum profunda admodum fossa, Brabantiam versus paludibus undique inaccessis cincta; sed aggerum, qui in utraque fluvii ripa ad fraenandos aquarum impetus structi sunt, ratione fit, ut vallum ad cingendum locum facile ducatur. In munitionibus quaqua versus summa diligentia structis, ut loco succurri non posset, apertus agger, et ductum vallum. Antonius Avila cum CIOICIO delectis Graviam tenebat, qui quae poterat ad sustinendam obsidionem parabat. Ad munimentum oppido praetensum factus impetus, et post acre certamen locus captus; inde propius ad oppidum admotae copiae, ignibus artificiosis immisissis, qui et domos incendebant, et oppidanos ac militem multum infestabant. Mendoza ut obsessis praesto esset, Ruremondam venit, ibi in consilio sententiis variatum, cum alii locum aliquem tentandum censerent, aut^k Berkam ad Rhenum, aut Wachtendonkam, ut hostem ab obsidione averterent, aut vero Ravestenium occuparent, ut superiore Mosae ripa infessa com meatum ab ea parte impedirent; et ita sentiebat Grobbenduncanus Silvae-ducis praefectus homo locorum gnarus, quod et probabat Mendoza. Sed in itineris ratione rursus novae difficultates occurrebant, quod longo circuitu, nec nisi quinque ad minus diebus, si extra periculum incederetur, eo per-
veniri posset, quo temporis spatio Gravia amitteretur: seu compendiosior via per
paludes

INTERPR. ^a Dentici. ^b la Franche Comté. ^c Nimegue. ^d Tilemont. ^e Namur. ^f S. Truyden au Liege. ^g Diest. ^h la Campigne, vulgo Kempenlandt. ⁱ Boisleduc & Grave. ^k Rheinberg & Wachtendonck.

paludes eligeretur, non nisi magno discrimine res confici posset. Itaque tentare placuit, an perruptis juxta Ravestenum munitionibus auxiliares in oppidum immitti possent. Id negotii datum Jo. Thomae Spinae legionis suppletæ tribuno, quem Simo ^a Antunes Lusitanus legionis item tribunus cum ^{cio} delectis sequi jussus est. Eodem tempore, quo illi incedebant, diversa parte Spinola cum bis mille vim ad munitiones facturus erat; sed nocte pluviosa et impeditis itineribus retardati auxiliares re infecta reversi sunt; unde desperata auxilii summittendi ratione, Mendoza ex ducum consilio vasa conclamat, et ^b Venloam versus tendit. Mauritius nequaquam propterea vallo egressus obsidionem urget, et vim ^{vii} Eid. Sept. ad oppidum facit, quæ cum non successisset, eruptione rursus certatum; sed lunula, quam obsessi ad defensionem obstinati tenuerant, amissa, et præsidariis mortibus et labore assiduo multum imminutis, tandem ^{xii} Kal. Oct. secuta deditio. Præsidarii in obsidione desiderati circiter ^{io} ccc, et in iis Thomas ^c Dianus et Hier. ^d Nobilis: ^e Placidus Sangrius, et Gaudentius ^f Correttius graviter vulnerati: Mauritius oppidum ingressus id hereditario jure crevit. Ad Ostendam interim in Gula variae machinae excogitatae ab Albertinis, ut obsessis aditum ab illa parte intercluderent. Dum in eo laboratur, et obsessi omnia summa faciunt, ut conatus hostileis disturbarent, a morbis, qui et extra oppidum grassabantur, multum damni accipiebant, quod ob diruta aedificia tormentorum vi contingere cum animadverteretur, instaurandis iis opera impensa, ita vicis dispositis, ut parum a fulminatione illa infestarentur, ictibus ad primum lapsum torpentibus. Nec minore incommodo Mendoza conflictabatur, qui ad ^s Thornum vicum inter ^h Ruremondam et Mosæ-trajectum concesserat, auditoque militem in propinquo ad Hamontium tumultuare, eo sine mora ducit, et tormentis directis, cum periclitarentur, equitatus ab peditatu discessit, qui mox venia facta deditioem fecit; ad equitatum persequendum missus Bellijocensis comes. Illi ⁱ Hocstratum a Gallo-Belga proditum occupant, et fama rei sparsa plus ^{cio} undique confluentis ad suas partes pertrahunt. ^k Diestam sub id Albertus venit, eoque sibi Mendozam jussit occurrere, inde ut locum per se debilem firmaret, et tumultuantibus ad officium si posset, adduceret. Cum nullas condiciones admitterent, ^{xiii} Kal. Oct. proscripti et aqua et igni edicto interdicti sunt; etiam capitibus perduellium pretio imposito. Ad quod horridae libertatis scripto contumelioso ab Electo ac sociis responsum est, ab Ordinibus passim ad invidiam publicato. Dum Hocstratum Albertus tendit, certior factus Mauritium jam Graviam cepisse, et Breda tumultuantibus auxilia cum comœatu summis, ipsumque in itinere esse; ipse Venloam deflexit, quam præsidium accipere detrectare audiverat. Et vix tandem loco milite firmato, quod et idem Ruremondæ, et ^l Geldriae, et Trajecti fecit, ubi et Hermannum Bergensem provinciae præfectum reliquit, ad interiora se recepit. Mauritius Germanum equitem dimisit. Albertus et copias autumnò jam incumbente distribuit. ⁱⁱ equitum alae juxta Trajectum a Batavis caesæ. Inde Tilemonem ubi venit, majorem copiarum partem ad Ostendanam obsidionem misit, eique Fridericum ^m Bergensem comitem præfecit, qui et tumultuantium excursiones ab ea parte reprimeret. Spinolani multum imminuti ⁿ Herentalæ, Wertæ, Liræ ac Damæ præsidio impositi: ipse ^o Gandavum ad Infantem salutandam concessit. Mendoza sub id in Hispaniam profectus est, eique successus Ludovicus Velascus. Rei tormentariae cura, quam Velascus obtinebat, ^p Buquoii comiti cessit, ejusque Gallo-Belgarum

INTERPR. ^a Antunez. ^b Venlo. ^c Diano. ^d Nobili. ^e Placido di Sangre. ^f Coretti. ^g il y a Horn sur la carte. ^h Ruremonde & Maestricht. ⁱ Hoockstrate. ^k Diest. ^l Gueldre, & Maestricht. ^m le comte vanden Berghe. ⁿ Herentals, Weert, Liere, & Damme. ^o Gand. ^p Bucquoy.

CIOIOCH. Gallo-Belgarum legio Philippo ^a Torrensi attributa. Theodori item ^b Trivultii legio, cum sub id in Italiam abiisset, Alfonso ^c Davalo, et mox Ludovico ^d Melzio cessit. HENRICUS IV. Venerunt in castra tunc Petrus ^e Gironus Ossunae dux, et Joannes Medices bellis Pannonicis magnam gloriam adeptus; ^f Bellijocensis a Rodolfo Caesare accersitus, ut in Pannonia res gereret. Tumultuantes ad ^g Hugardam et Judogniam Albertum male mulctarunt. Eodem tempore Ludovicus Nassovius cum globo militum in Lucemburgieum agrum descendit, et vastato ^h Viti fano magnam pecuniam tota provincia corrasit.

V. DUM haec in Belgio agerentur, Fridericus Spinola acceptis VIII triremibus Hispali solvit, I S. ⁱ Ludovici, cui ^k Reudonus; II ^l Trinitatis, cui Petrus ^m Fergas; III ⁿ Occasionis, cui Avila; IV S. Philippi, cui Rodericus ^o Nervasius; V Aurorae, cui Petrus ^p Collaltus; VI S. Joannis, cui Ferdinandus Vargas; VII Hyacinthi, cui Christophorus ^q Mongis; VIII Padillae, cui Joannes Sofa praecerant, nomen fortitae sunt; quae bis mille quadringentos bellatores portabant. Trinitas et Occasio in Lusitano litore incumbentibus navibus quae ex Indica navigatione revertebantur a Richardo ^r Levesono Anglo depressae sunt. Spinola cum ^s Olissiponam cum VI reliquis appulisset, in aulam accersitus, non nisi inclinata jam tempestate coeptum iter persequi potuit, et V Non. Oct. in freto Anglicano primum conspectae sunt, a II navibus Batavis, quibus Tigris et Pelicanus nomina; dein et a Roberto Mansello maris Anglici praefecto juxta Caletum disploso majore tormento ex praetoria, signum datum Batavis navibus hac illac excubantibus, quae subito convenerunt. Philippus et Aurora post obstinatum et multoties repetitum certamen modo in Anglicano, modo in Belgico litore quassatae, ad extremum multis amissis et ceteris captis demersae sunt. Duae ad ^t Neoportum receptum habuerunt: una ad Caletum naufragium fecit, mancipio libertas data: ultima, qua Spinola ferebatur, ad Dunkerkam rostrum illisit. Cum tribus pro tempore instauratis ^v Slusas Fridericus contendit, adducta legione Hispana cui Joannes Meneses Lusitanus eques praerat; ad eum Ambrosius frater protinus salutandum venit, captoque consilio ad eluendam adversae fortunae aliquo operae pretio invidiam Pompeium Justinianum cum octo cohortibus ad se venire jubent, et de exscensione in ^w Walacrinam Zelandiae insulam facienda serio cogitatum, condicta ad Natalis pervigilium die; sed tempestas suborta, irritum conatum reddidit, allatis interim ab Alberto literis, quibus Fridericus copias a Justiniano adductas ad tumultuantium motus compescendos in Brabantiam remittere jubebatur.

VI. SUB id et ^x Wachtendonka ope unius ex praesidiariis a Matthaeo ^y Dulcheno ^z Straelis praefecto paene intercepta est. Arx amniculo ab oppido discluditur, ad quam admissus miles ille et cum eo Dulchenus, et XIII delecti, qui in navicula palea onusta latebant, praesidiarios ex improvise irrumpentes obruncant, et arcis praefectum capiunt. Oppidani cum ex altera ripa casu territi, superveniente cum suis Henrico Bergensi comite, qui in propinquo rei eventum opperiebatur, de deditone cogitarent, Batavi forte apparuere, qui deliberantibus animos fecere, serius adventante cum auxiliariis Hermanno Henrici fratre, cum jam ^{aa} Meursia, Berka ad Rhenum, Schenkiana arce et Neomago tria peditum CIO, et CIO circiter equites a Batavis accersiti venissent. Ad eorum adventum, qui arcem tenebant, honorificis conditionibus eam dederunt. Id extremo anno actum, cum jam Trivultius ex Italia rediisset,

INTERPR. ^a de Torres. ^b Trivulzi. ^c Davalos. ^d il cavalier Melzi. ^e Giron. ^f le comte de Belgioioso. ^g Hougarden, & Judoigne. ^h S. Veit. ⁱ San Luis. ^k Reudon. ^l la Trinitad. ^m de Fergas. ⁿ l'Occasion. ^o Nervasio. ^p Colliado ou Collalto. ^q Mongis. ^r Leveson. ^s Lisbonne. ^t Nieuport. ^v l'Escluse. ^w Walcheren. ^x Wachtendonck. ^y Dulchen. ^z Straelen. ^{aa} Meurs, Rheinbergen, fort de Schenck, & Nimegue.

rediisset, qui equitatus vicaria praefectura, abdicante se illa ob senium Nicolao Basta, CICCIIL.
 donatus est, et Bellijocensis praefectura Bartholomaeo Sanctio attributa. Belgica HENRICUS IV.
 proxime attingunt res Frisiae, in qua hoc anno ^a Embdae ad summas angustias redacti
 comites Frisiae Orientalis, qui arcem urbi impositam habent, eaque munita ^b Ama-
 sum fluvium subiectum oppidanis infestum reddebant. Interposuerant partes suas
^c Ordines foederati Belgii, qui cum viderent comitis fratrem in Alberti archiducis
 aula versari, eas molitiones Hispanorum instigatu fieri rati, laborantibus Embdanis
 auxilia summittunt, eoque comitem postremo adigunt, ut amice cum oppidanis
 transigi sibi necessarium duceret. Itaque missi Hagam legati, qui se apud Ordines
 excusarent, et ^d Delfisilae conventis pactis stare paratum demonstrarent. Vicissim
 et Ordines se apud Caesarem et septemviros purgarunt, quod Embdanis a comite in-
 festatis qui ad Imperium pertinent, auxilia misissent; id se non ut Imperio contro-
 versum jus facere, aut Caesari ulla in re praepjudicare in animum induxissent, sed
 tutelae propriae causa fecisse; quippe qui sic existimarent, quod comites facerent,
 in gratiam et instigatu Hispanorum facere; suspicionem eam adjuvare, quod frater
 comitis in Alberti aula praecipuo loco sit, et ipse Albertus in pace ^e Vervinii nuper
 conventa titulos comitis Frisiae Orientalis sibi sumat. Itaque nemini mirum videri
 debere, si sibi, aut amicis, ac vicinis in tali occasione minime deesse consultum
 duxerint. Secundum haec negotium de pace inter comites et Embdanos coeptum
 interventu Ordinum repetitur; de cujus exitu postea videbimus.

VII. IN vicina Germania nihil proprium, armis Turcicis tantum omnia strepe-
 bant. ^f Mercurianus superiore anno re bene ad Albam-regalem gesta laetus, et
 comparatione improsperi ad Canisam successus clarior, cum Pragam sub id excur-
 risset, a Caesare ingenti gratulatione exceptus est; et ita ab eo discessit, ut fidem
 obstringeret, fore, quamprimum res domesticas ordinasset, ut ad bellum in Pan-
 nonia gerendum, cujus summum imperium ei denuo delatum est, protinus petita a
 rege venia reverteretur. Sed quo minus fidei datae et tam laudabili desiderio satisfac-
 eret, inopinata morte, quae revertentem Norimbergae oppressit, prohibitus est.
 Fuit elato ingenio, et ad magna nato, profunda prudentia, cunctantior natura; ubi
 periculum instaret, in eo discutiendo solers et praesenti animo. Cum vero pri-
 marium armorum robur in Gallia ultimis bellis secundum Meduanium penes illum
 fuisset, magnum etiam laudis decus ^g Cratumnensi proelio meruisset, pace facta in
 ordinem cogi aegre ferens, ultro praeclarae huic militiae nomen dederat, et in ea
 potius procul a patria, dilectissima conjuge, et unica filia opulentissimorum bo-
 norum herede certus consenescere, quam ignavo otio domi marcescere, aut com-
 mittere, ut gloriam jam partam, et porro majorem his initiis secuturam inertis au-
 lae nostrae fumis posthabuisse videretur. Obiit XI Kal. Mart. cum aetatis XLIII an-
 num attigisset.

VIII. H U J U S aemulatione jam in illa aetate Carolus Gonzaga ^h Clivius Niver-
 nensium dux, longinqua peregrinatione suscepta, postremo in Pannoniam descen-
 dit, et tam illustris militiae decori participare voluit. Castrorum circa Ostendam
 obsessam artificiosam metationem ante omnia lustravit, ad ⁱ Neoportum ab Infante
 magna gratulatione exceptus; inde in Angliam venit, itidem ab Elisabetha perho-
 norifice exceptus; inde per Zelandiam ad Batavos transit, novi principatus vel His-
 panis ipsis formidolosi urbes opulentas, reipublicae ordinationem, vireis ac robur
^a miratus. Per Germaniam deinde iter habuit, et salutato Brandeburgico, Saxone
 septemviris,

VAR LECT. ^a Miratus. Cum Mauritio merito creditur, belli praecipuo duce, aliquoties con-
 principe qui post patrem tanti imperii alter conditor fabulatus est. Per Germaniam *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Embden. ^b Ems r. ^c les Estats des Provinces Unies. ^d Delfziel. ^e Ver-
 vins. ^f le duc de Mercœur. ^g de Craon. ^h de Cleves, duc de Nevers. ⁱ Nieuport.

CIDIOCK. septemviris, et Pragae denique Caesare, inde in Poloniam Cracoviam usque ex-
 HENRICUS IV. currit; unde Viennam mox rediit, et Matthia ibi pariter salutato, et instrumento
 militari sibi necessario comparato, exeunte Sextili in Castra Caesarea ire perrexit,
 cum Alba regalis a Turcis obsessa in summis angustiis versaretur. Nam Heiduci,
 qui suburbium ante urbem munitum diu tenuerant, vi facta ad unum fere omnes
 trucidati fuerant. Ad Pappam convenerant auxiliares copiae, Nadaasio Pannoniae
 regulo duce, cum quo Nivernius per biduum fuit. Quo tempore urbs cum damno
 nostro amissa est; continuoque Javarinum incunte Septembri proficiscitur. Her-
 mannus Christophorus ^a Rufwormius magnus castrorum praefectus cum summo im-
 perio exercitui praeerat, a quo petita venia Nivernius cum delecta manu castra
 hostium unius diei itinere disita adducto secum Turriano comite contemplari voluit,
 et bis mille, qui in fronte exercitus leucae spatio excubabant, adortus disturbavit;
 plerisque caesis, et nequicquam Turcis majore numero insequentibus ad suas in-
 columis rediit; cum incertum esset, quid Turci cum tantis copiis molituri venissent,
 an ^b Tschiaeco in ^c Dacia laboranti contra Bastam praesto futuri, an vero ^d Strigonium
 petituri. Alis purpuratus, qui Canisae praefuerat, et tunc Pestam praesidio tenebat,
 dum navigio per Danubium devectus Assano purpurato primario obviam proficiscitur,
 ab Heiducis, qui Camorae in praesidio erant, interceptus est; ex quo cognitum, Sul-
 tanum eo anno in ^e Pannoniam minime venturum, verum Assanum missum, qui
 cum numerofo exercitu ^f Albam-regalem reciperet, et Strigonium omni ope expug-
 naret: iussos XL CIDIO Tataros, ubi obsidioni principium factum fuerit, in armis esse,
 et excursionibus circum omnia infestare, Budam et Pestam commeatu et valido prae-
 sidio idonee firmare. Inde re ad Matthiam delata, in consilio belli ducum decretum
 fuit, ad disturbanda hostium consilia, antequam majore numero convenirent, Bu-
 dam petendam. Eo Rufwormius cum XX CIDIO peditum et V CIDIO equitum nulla mora
 interposita ducit; ductoque vallo cum confusa in urbe videret omnia, ad partem
 inferiorem continuo vim facit; quam et facile capit, Turcis in superiorem se reci-
 pientibus. Ponte Pestam cum urbe conjunxerant Turci, cujus beneficio hinc inde
 commeabant, et suppetias laborantibus ac commeatum necessarium ferebant. Eo
 rupto cum nostri vireis hostium dividi animadverterent, artificiosis ignibus onusta
 navigia in fluvium demittunt, quibus accensis cum prope essent, tormentorum vi,
 et incumbentibus nostris, pons abruptitur; eodemque tempore scalis admotis ad
 Pestam totae vires vertuntur; ac tandem post magnam caedem editam, cum obsessi
 initio deditonem frustra petiissent, et se ad loca munita non auditi contraxissent, par-
 tim vi, partim pacione locus in nostrorum manus devenit. Restabat urbs in altera
 fluvii ripa, ad quam sine cunctatione ponte instaurato oppugnatio decernitur. Dum
 in eo sunt, auxiliares Turci spe citius apparuerunt, et ^g Colonitium cum turma
 valida equitum praemissum, qui velitationibus hostem distineret, incumbentes ma-
 jore numero fundunt, ita ut Rufwormiani, qui ad Pestam sedebant, eventum ex-
 pectantes; paene a suis sint dissipati. In eo conflictu magnum praesentis animi
 specimen edidit ^h Nivernius, Martinengo comite, qui juxta cum strenue pugnabat,
 interfecto. Tandem collectis animis, firmata novo milite Pesta, decreta oppugnatio,
 et quia tempestas jam inclinabat, XI Kal. Nov. tentata. Magna vi utrinque res
 gesta: cum nostri defendentibus se strenue obsessis fatiscerent, Nivernius juvenili
 ardore accensus, dum cedentibus in primis ordinibus pugnans animos facit, gravi
 vulnere ictus est, majoris scloppetii glande inter pulmonem et pericardium in laevam
 scapulam penetrante, qua tamen nullae partes vitales laesae sunt; ceterum
 exportato

INTERPR. ^a Rufworm. ^b Tschiaek. ^c Transilvanie. ^d Gran. ^e Hongrie. ^f Stul-Weis-
 senburg. ^g Colonich. ^h le duc de Nevers.

exportato illo miles jam toties repulsus postremo a certamine discessit. Bis mille et 10 CIOICII.
 ex nostris illa oppugnatione amissi, statimque re desperata, tormenta in castra re- HENRICUS IV.
 ducta, et denuo novus miles Pestae impositus: Turci vicissim Buda comiteatu et
 recenti milite firmata huc illuc per praesidia dilapsi sunt.

IX. PARTE diversa in Dacia Basta successum urgebat, et cum superiore anno
 tergiversantem Bathorium insigni clade adfecisset, ad ^a Bistriciam vireis vertit, in
 quam nobilitas a Caesare aliena et opulentior quisque preciosa sua congesserant.
 Verberatione facta ^b Gallo-Belgae et Germani confusis ordinibus irrumpunt, cum
 damno ab oppugnatione depulsi; quo sibi cautius agendum ratus Basta, ut terrore
 injecto obsessos citra periculum ad deditorem compelleret, denunciatione publica
 oppugnationi diem dicit, et praedam opulentissimae urbis eorum, qui strenue rem
 gererent, fore pronunciat. Itaque ad vim faciendam cum se pararet miles, oppi-
 dani per facialem vim deprecantur, et conditionibus se agere paratos ostendunt.
 Per scriptis illis, cum quaedam mitigari peterent, redintegrata verberatio, et inde
 milites a praedae spe incensi gestire, hinc direptionis metu oppidani trepidare: Ba-
 thorius ipse per Nic. ^c Ugnadum a Basta pacem petit, et pro obsessis, quos acquis
 conditionibus transacturos dicit, fidem interponit, se vero in Caesaris fide ac pote-
 state fore pollicetur. Itaque Basta veritus, ne ex desperatione animi obsessis re-
 dirent, tandem in has condiciones urbem in fidem accipit, ut Bistriciani pro multa
 xxx talerorum 100 penderent; liberum esset oppidanis domi manere; qui urbem
 relinquere mallent, in tutum deducerentur, vita salva et bonis, quae avehere se-
 cum possent. His transactis 300 circiter urbe exeunt, cum xc carris, in quibus
 foeminas ac liberos cum pretiosa suppellectile deposuerant. Basta ingressus ante
 omnia sacrum solemne ritu majorum celebravit, publicoque praeconio cavit, ne
 quis dicto factove contra quam promiserat, cuiquam injuriosus esset. Verum insigni
 perfidia a milite illud edicto fuit, 300 illis dedititiis in servitutem abductis, et
 omni re spoliatis; quamvis Basta in speciem et ceteri duces contra obniterentur.
 Quod execratus Ciculorum dux Moyses libertatis patriae defensor, et cum Turcis
 consilia communicare insinulatus, protinus instructo milite, cum magnae nobili-
 tatis parti non placere leges a Basta dictas ostenderet, proinde alias tolerabiliores
 ferret, ob idque hostis judicatus esset, citra Maurisum se recepit, tandem proelio
 juxta ^d Albam-Juliam commisso victus in montana confugit. In eo 10 Basta, ipse
 ter mille amisit, omnis generis et ex omni gente collectam multitudinem, coque
 minus fidam, et dicto ducum audientem. Bathorius omni spe destitutus, ubi se
 de Moysis molitionibus quasi se incio et contra pugnante factis prius purgavit,
 ultro ad Bastam supplex venit, et in Caesaris potestate se porro futurum denuo con-
 firmavit; cum eoque victore tanquam captivus Albam-Juliam ingredi et in trium-
 phum duci pertulit: summique postremo beneficii loco meruit, ut inter Bohemici
 regni barones, quos vocant, speciali privilegio allegeretur; ubi tot adoreis factus
 dux, qualis ubique et maxime per Italiam paulo ante jactabatur, et nuper Caesaris
 adfinitate subnixus, nunc vero ab ea cum naturae dedecore dejectus accepto annuatim
 viatico segnus et inglorius confenescit.

X. MULTA et hoc anno in Livonia acciderunt Carolo Sueco adversa post su-
 perioris anni ambigui successus expeditionem, quae et infestam in provincia moram
 illi postremo fecere. De quibus antequam dicamus, dabit veniam lector, si quae
 per partes annis divulgata in finito jam opere executi sumus; nunc certiora nacti, ex

relatione

INTERPR. ^a *Besereze Hung. & Germ. Nosenstat.* ^b *Wallons.* ^c *Ugnadi.* ^d *Weissenburg.*

CIDIO CII. relatione ab homine harum rerum inspectore Germanice scripta, et mihi a fide
HENRICUS IV. dignis communicata continuo sermone repetamus. Cum bello, fame horrenda,
belluis rabie efferatis ubique in cadavera passim jacentia faevientibus, peste denique,
quae haec omnia consequi solet, diu vexati essent populares, inde a Succis, inde a
Polonis indignum in modum lacerati; affectu nunc in illam, nunc in hanc partem
propendente; ultimum seu necessitatis, sive desperationis telum in eos intortum,
expulsis ubique Protestantium pastoribus, templis destructis, et in religionis pro-
fessione adempta libertate: quae res eorum animos a Polonis majorem partem alien-
navit. Hinc Succo majus, quam a propriis opibus, in Livonia robur, qui ^a Parno-
viam, Solenem, Ubervalenen, Leissam non intermisso victoriae cursu cepit, et ad
^b Felinum tandem, auctis cum successu animis, locum inexpugnabilem creditum,
castra posuit, quod Hungarorum praesidio tenebatur, et tandem post aliquot certa-
mina deditum fuit. Diverfa parte ^c Ferensbachius cum CIDIO circiter Livonis, et IO
Polonis excurrans variis certaminibus Carolinos laceffebat, plerisque ex iis occisis.
Necnon astu a Polonis grassatum. Carolum Caroli principis naturalem filium, ado-
lescens quidam transfugam se fingens, et indignum in modum a Ferensbachio habi-
tum, adit, et ^d Karkusium capi facilem ostendit, locum omni commeatu abundan-
tem, et in quo Ferensbachius pretiosa sua omnia congesserat. Carolus nothus eo
a patre cum IO delectis mittitur, qui ducem viae transfugam secutus, per impedita
sylvis loca deducitur; inde proditor cum jam in propinquo esset, admisso equo pro-
currit, quasi signum consciis daturus, et Ferensbachio monito a circumpositis in-
fidiis circumfusus Carolus cum suis caeditur. Carolus pater ultione ardens, locum
continuo corona cum totis copiis cingit. Succis e Finlandia evocati a Sigismundo
rege loco impositi fuerant, qui strenue admodum rem gesserunt, et repulso semel
atque iterum Carolo, ad extremum deditioem fecere honestis conditionibus;
quippe signis explicatis a victore in tutum deducti. Ingens omnium rerum copia
in oppido reperta, et Ferensbachii praecipuae opes, quas ille, percontantibus cur non
in locum tutiorem veniente Carolo asportasset; jactabunde respondit, id consilio
fecisse, ut Carolus vel victoria sua cognosceret, cum homine nihili sibi rem non
esse: is tamen qui penes se tantum bis mille armatos habebat, cum Succo victore,
qui XX armatorum CIDIO exercitum secum trahebat, quid amplius agere poterat,
quam velitaribus proeliis homines plus numero, quam virtute militari valentis
laceffere? Quod ille strenue fecit, donec Christophorus ^e Ratzivilius Lithuaniae
praefes Vilna tandem in provinciam cum regiis copiis venit, unde aequata quasi
fortuna concurrentibus utrinque hinc Polonis, hinc Succis et Germanis admistis,
nullo non genere in miseros Livonos crudelitatis faevitum. Horrorem incutiunt,
quae de licentia militari memorant, virgines passim impune stupratae in parentum
etiam conspectu, et mulieres, coram maritis ad palum alligatis aut substratis, iti-
dem violatae. Dum direptionibus occupatur miles, ^f Lappis supervenientibus juxta
^g Syfdegallam ingens clades accepta, et CIDIO CC summa ipsorum ignavia trucidati,
ad spectaculum sedentibus Matthia ^h Debimskio, Ludovico ⁱ Veiero, Leone ^k Sa-
piha, Kryskewitio, aliis, cum ipso Ferensbachio. Inde ad ^l Wendam promotam castra
cum VII armatorum CIDIO, ubi terrore injecto cum ^m Succis se voti compotes crede-
rent, pedite hostili incumbente ducibus Gul. ⁿ Spigelio, et Othone ^o Fittingo aversi
sunt, et glacie, dum se per flumen recipiunt, dissiliente plerique miserabili casu
mersi. Quo facto Poloni in Lithuaniam proximam se recepere, Kokenhauseno in

itinere

INTERPR. ^a Pernau, Solen, Oberpalen, & Leifs. ^b Felin. ^c Farensbach. ^d Karkus.
^e de Ratzivil. ^f Lappons. ^g Syfdgall. ^h Debinski. ⁱ Wierzeicki. ^k Sapiha, & Kryskewitz. ^l Wenden.
^m Spigel. ⁿ Fitting.

NOT. ¹ forsan Poloni.

itinere crudeliter direpto, et ¹ Debimskium ad Suecorum vim expositum destituerunt, qui ad arcem suam ² Pobotgam se contulit, in qua paulo post ab omnibus desertus, Ferensbachio ipso captus est. Digressis Polonis Decembri mense Sueci ad ^b Torpatum omnem vim vertunt, secundum ^c Revaliam et Rigam, tota Livonia urbem opulentissimam, quae praesidio tenebatur, ducibus Georgio ^d Skemringio, Henrico ^e Stammelo, et Hermanno ^f Wrangelo; qui post aliquot eruptiones et oppugnationes, cum nulla auxilii spes esset, deditionem cogente multitudine fecere, ipsi capti, civitate a direptione servata; non item arx, quae militi in praedam concessa est. Sex mensium spatio, hoc est, a Quintili usque ad anni CICICII Februarium tota fere Livonia sub Caroli imperium concessit, non tam suorum virtute, quam Polonorum dominandi impotentia et ignavia; solis ad Duinam oppidis et arcibus exceptis, ^g Duna-munda, Riga, Kokenhausena, ² Schuaneburga, et aliis in Moscico limite positis. Inde ad Rigenseis a Carolo datae literae, quibus eos ad deditionem hortabatur; a quibus hoc responsum, quando Carolus totius Livoniae potens esset, se quod sui officii esset facturos. In ^h Semigalliam postea transmissa Duina deductae copiae, quae Rigensibus magna damna intulerunt, incendio tamen abstinerunt. ⁱ Tridena capta, inde ^k Resittum ducitur, quod a Matthia ^l Karkosfikio tenebatur cum ^{cc} Heiducis, qui ad resistendum impar Starebergum ³ Aaroktevi in vicinia praesidii praefectum per literas invitat ad expeditionem contra Germanos imparatos suscipiendam, quibus oppressis, et praeda potiti, ipsi conjunctis copiis ^e provincia exirent. Quod adversatus Starebergus, Germanos monet, ut sibi caverent, qui assumptis secum rusticis in Karkosfikium vim faciunt, et capto Resitto, eum cum uxore et liberis immaniter trucidant, et locum Carolo tradunt. Hoc successu ad Kokenhausum exeunte Martio castra posita, cui ^m Koufzowechius praecerat, qui sacramento secum Stanislaum ⁿ Ruboskyriskium expertae virtutis militem, ^o Staurotam, Czyganskium, Bialossonum Roxolanum, insuper oppidanos, qui arma ferre poterant, ad unum omneis adegit extrema quaeque passuros, antequam in deditionem consentirent. XI Kal. April. oppugnatio totis viribus a Carolo facta, in coque certamine scloppetis ictu ipse ^p Kniazum Polenbiskium transferberavit. Postridie altera oppugnatione urbs capta, Polonis in arcem se recipientibus, et tormentis, quae in potestate habere cupiebat Carolus, in fossam praecipitatis. Missus tubicen, qui deditionem imperaret, ictibus scloppetorum pro responso sternitur. Interea in limite, qui Lithuaniam tangit, Poloni Livonia digressi cuncta vastabant, et metu Suecorum Curlandia tota diffugiebant omnes, cum Sicinskius ^e nobilitate provinciali homo primarius ex Polonis fugitivis ad ^{icc} relegit, et cum ^{cc} equitibus ad ^q Biersenem in limite positum oppidum VII a Kokenhauseno milliaribus confedit, Suecos venienteis excepturus. Et jam Sueci a Carolo missi in Lithuaniam descendebant, quos Sicinskius cum ^{cccc} irrumpenteis stitit, et post leve certamen ex juvene a Cosacis capto cognoscit, Carolum ad Kokenhausenam arcem cum XVI bellatorum CIC adhuc sedere, qua capta cum sex millibus in Lithuaniam venturum: quod ubi inter Polonos diffeminatum fuit, parum abfuit quin illi oppidum defererent,

INTERPR. ^a Pobotge en Livonie. ^b Derpt. ^c Revel, & Riga. ^d Skemring. ^e Stammel. ^f Wrangel. ^g Dunemund, Riga, Kockenhausen, & Schwanebourg. ^h Semigalle. ⁱ Treiden. ^k Rositten. ^l Karkosfzki. ^m Koufzmoweki. ⁿ Rubosfzizrzki. ^o Staurota, Czyganski, & Bialosson Russe. ^p Kniaz Polibinski. ^q Biersen.

NOT. ¹ Debimskium ad Suecorum vim expositum, &c. Hic aliquid erroris latet. Put. NOT ² la relation MS. d'où ce lieu est pris, marque qu'il faut écrire Ronebourg. Put.

NOT. ³ Lege Ludseni. La relation met Starbergh, capitaine de Ludsen; & ce lieu est sur la carte près de Rositten. Put.

CIDICI. desererent, et se ad interiora reciperent; vixque virtute Sicinskii a tam dedecorosa fuga prohibiti sunt. Interea semel atque iterum arcem oppugnatione tentat eodem die Carolus intra sex horas, et toties repulsus cum cuneis agere vellet, a Livonis dissuasum est, locum adeo munitum destrui non debere clamitantibus. Itaque tertio post acrem verberationem impetus ad arcem factus, quem strenue obsessi sustinere, Petro ^a Stolpo primario tribuno ad Caroli latus occiso. Tandem remittente frigore et glacie soluta Carolus ab obsidione discedit, relicto in oppido valido praesidio, cui Christophorus ^b Scheneminus praecerat, et distributis per alia praesidia copiis, quibusdam etiam dimissis; quod Johannes ^c Tichenhausenus asseveraret nullas Polonorum copias ante Jacobi festum, hoc est, VIII Kal. Sextil. Livoniam ingressuras, et si quae intra illud spatium advenirent, se parem esse ad eas ingressu prohibendas. Illae tamen ineunte Maio comparuere, et temerariae credulitatis suae poenas abunde Sueci luerunt. Ipse ^d Torpatum se contulit, quo eum Anglici legati expectabant. Interea Sicinskium de auxiliis in Kokenhausena arce obsessi sollicitabant, qui cum preces eorum aliquandiu clulisset, tandem periculum veritus assumptis secum 10000 equitibus ad ^e Memmelum amnem, qui ^f Semigalliam a Lithuania dividit, aquis passim extra alveum sese effluentibus appulit, restitantis initio suis, quod nulla navigia parata viderent, quos ut exemplo confirmaret, ipse sicut erat armatus, in amnem primus ingreditur, et natatu tranat, ac pudore suos in ulteriorem ripam citra magnum damnum ducit; infensus ille ex privata injuria Friderico ^g Curlandiae duci, nullo injuriae genere temperavit, laxato militi lascivienti fraeno. Caede et flammis in populareis et Germanos acque saevitum; ad terrorem X aut XII ex hostibus captos, dum pabulatum proficiscerentur, Sicinskus sarissis vivos summa immanitate transfixit, et erectis sarissis ad spectaculum ex adverso munitionis Berkerhausenae statuit, qui plures horas in illo cruciatu superfuere: inde inferius, quod Duina plus justo intumuisset, destructis aliquot casulis ligneis; pontem sternit: quod ex provinciali nobilitate, cum quidam impedire frustra tentasset, quod supererat, per rusticum ex suis Suecos, qui Kokenhauseni oppidum tenebant, de adventu Sicinskii certiorum facit. Verum ille insigni perfidia indicium ad Polonos perfert, et acceptis aliquot stipatoribus dominum suum, qui literas dederat, captum Polonis tradit, qui tortus a carnifice cum nihil fateretur, familiari inter eos supplicio sarissis transfixus fuit. Sicinskus inde pergit exeunte Aprili, et primum ad Kokenhausenam arcem obsessis, qui aquae penuria inter alia laborabant, auxiliareis duxit, spemque fecit melioris conditionis, si in fide et constantia perseverarent. Sub id et Joannes Tichenhausenus, qui Polonos ante Quintilem minime venturos affirmabat, et Georgius ^h Resemus cum commeatum praesidio in urbe summis angustiis laboranti conveherent, et computationi pro more indulgentes iter minime accelerarent, Sicinskio praeter spem ad ⁱ Stokmashoffen vicum superveniente caesi sunt, et in fugam versi, amisso commeatu et impedimentis. Id ut Suecis in urbe animos ademit, ita obsessos in arce confirmavit, qui mutata rerum facie non jam obsideri, sed urbem obsidere sibi videbantur. Nam ad famam rei prospere gestae multi ex Lithuania vicina se ad Sicinskium agglomerabant, et Ratzivilius celebratis filii nuptiis, quam ob causam domum redierat, delectus provinciae habuerat, et VI CID sub signis habere dicebatur. Jamque copiae universae convenerant, quae cum vix XV CID numerum explerent, adductis caculis et inutili comitatu speciem centum millium bellatorum praebant. Tum accersiti Riga 000 circiter Germani et tormenta, et

XIV

INTERPR. ^a le capitaine Stolp. ^b Schnenen. ^c Tiefenhausen. ^d Derpt. ^e le Memel. ^f Semigalle. ^g Courland. ^h de Resem. ⁱ Stokmashoffe.

xiv Kal. Jun. urbs obsessa. Praefectus praefidio nihil a vi metuebat, ultro aperto muro, ut Polonos ad oppugnationem prolectaret, vallo intus ducto et artificiosis ignibus instructus ad vim sustinendam; sed a viatico laborabat, carnibus consumptis, et coriis, catis, et canibus victitante milite: quo cognito Carolus nothus qui de casu Tichenhauseni etiam resciverat, suis subvenire statuit, et quamvis periculosa via commeatum Duinae imponit, et dispositis in silva subjecta insidiis ipse cum ccc delectis primum agmen ducit, contra quem missus ^a Liskovitius cum cccc, qui cedentem sensim insecutus in insidias postremo praecipitavit, et undique circumfusus ad unum cum suis caesus est; tantum ^b Simaskovius tribunus in manus Succorum incidit. Confestim eo a Ratzivillio missus Sicinskius cum cto delectis, qui damnum acceptum sarciret, et hostem victoria exultantem persequeretur, quem ille a rustico edoctus ad Oellen vicum, jam mensis opipare paratis, genio indulgentem cum suis invenit; qui tamen quamvis necopinato casu, nihil territi arma subito expediunt et strenue rem gerunt, et in iis Germani praecipue, haud dubia victoria, nisi Carolus pejora veritus suos deseruisset, qui ad arcem loci receptum habuit. In eo conflictu ex Carolinis Fabianus Tichenhausenus perspectae virtutis veteranus dux lanceae Polonicae ictu transverberatus periit, et Joannes Sassewegenus et xx circiter Germani in vestigio; ex Lithuanis et Polonis plus ccc occubuerunt, et multi ex vulneribus postea obierunt, victoria tamen penes ipsos manente, et Succorum impedimentis. Carolus interea noctu arce evaserat. Itaque sine mora Sicinskius in praedas effunditur, et caede ac flammis omnia circum vastat, foeminis etiam in arce vicina, in qua se a bello tutas fore sperabant, incendio crudeliter absumptis. Captae et terrore sui sparso aliquot circum arces, ac municipia crudeliter direpta. Inde in castra rediit. Id maxime Succos alienavit, qui, victoria dubia, Polonos ac Lithuanos tam infestos experti, post plenam victoriam impotentis dominos fore rati, ex animo detestabantur. Carolus, vitato periculo, pugnaturus denuo cto assumptis peditibus, et cto cto equitibus Succos passim tumultuantibus excipit, et cum iis ad Kokenhausenum laborantibus subvenire constituit, et pridie Eid. Junias milliari ab urbe confedit, carris undique dispositis pro vallo. Postridie cum c Germani equites in Polonos excurrissent, post aliquod certamen exercitus utrinque castris educti sub horam septimam matutinam: primam aciem Succorum ducebat ^c Brangelus cum iis quos ^d Torpato adduxerat, quem sequebatur Georgius ^e Kindenerus Rosenbergius cum ^f Parnovianis et Wendensibus. In Polonica Janus ^g Ratzivillius Christophori filius primus stabat, cum patrueli Georgio Ratzivillio cum vexillo nigro ^h Vaivodae Trotzkeni. Praecipua in eo proelio Germanorum virtus fuit, qui Lithuanos in fugam versos ad tria milliaria persecuti sunt, tormentis etiam captis, quorum partem clavis confixere. E regione Succorum peditum stabat Sicinskius, et quam scloppetariorum majorum ictibus infestatus nunquam se loco movit. Carolus Koskevitzius inclinatos suos cernens, admissio equo eos sistit, et ipse primus in Livonos incumbit, qui fortiter impetum sustinere, et ita res gerebatur, ut plures Poloni quam Germani caderent. Carolus nothus equitatum ducebat, a cuius virtute successus pendebat, qui numero hostium territus, nec suorum animis fidens de receptu citius cogitare coepit, et recedendo victoriam hosti tradidit. Germani ad pugnam obfirmati, et Succo pedites, qui, recedente equitatu, nullam, nisi in propria virtute salutem reliquam viam videbant, fortiter pugnando victoriam

Ratzivillio

INTERPR. ^a Liskowitz. ^b le Ritmaître ou colonel Simaskove. ^c Brangel. ^d Derpt. ^e Kindener de Rosenberg. ^f ceux de Pernaw & Wenden. ^g de Radziwil. ^h Vaivode de Trotzken.

CIO IO CII. Ratzivillio cruentam fecere. A septima matutina ad pomeridianam alteram proelium patratum, in quo Sueci et Germani, cum nihil ad summam constantiam in vestigio pugnantes reliqui fecissent, ad bis mille caesi sunt; pauci capti, et in iis Georgius Kindenerus Rosenbergius, Thomas ^a Borkus, Gulielmus ^b Wigandus, Franciscus ^c Varda, et famosae virtutis dux Hermannus Wrangelus, ^d Tiefenhau-
 HENRICUS IV. fenus; ex Curlandis aliquot, plures ex Lithuanis et Polonis desiderati. Christophorus Ratzivillius campo potitus mox ad obsessos mittit, et deditioem imperat, quam, post longam altercationem postremo vitam salvam pacti, fecere. In templum cum se recepissent, Poloni ingressi in inermis irruunt, quos, odio efferati, cum trucidaturi essent, Ratzivillius per posticum emittit, et inde per portam Flumentanam homines miseri et foeminae cum pueris se eiecere, ferro vitato a Duina absorpti. Id prout varie adfecti erant animi, aliter atque aliter acceptum, quibusdam divinae contra injustos invasores ultioni casum tribuentibus, multis ad incendendum contra Lithuanos et Polonos Livonorum odium, ne se deinceps eorum imperio vellent subicere. Post tot successus lustrato exercitu Ratzivillius cum VI circiter CIO Wendam proficiscitur, captis in itinere aliquot municipiis, quae Sueci deseruerant: ^e Capellus, qui locum tenebat, impar viribus victori deditioem facit, fide accepta, quae illi servata est. Et ipse cum CCC, a totidem Moscis, qui Ratzivillio militabant, quoniam Polonis minus fidebatur, in tutum deducitur. Inde Sicinskius ad loca circumposita in potestatem redigenda missus, arcem, quae Kindeneri captivi erat, suppositis domini literis, dum colloquitur, intercipit, et praesidiarios ad unum trucidat; rusticis ut illo sua bona asportarent, invitatis, quae ille postea diripuit, et incensa arce in castra rediit. Restabat ^f Runkburgum, quod quo minus obsideretur, in itinere arx Hocrossena obstabat, quae a Germanis tenebatur. Eo Poloni et Tataři missi, qui cuncta horribili clamore miscentes ignem in inferiorem curtem casis ligneis structam immittunt, quo accenso in vicinam silvam se recipiunt, rati, quod et accidit, abeunte hoste Germanos asportata supellectile pretiosa locum deserturos. Itaque in eos discedentibus necopinato invehuntur, et praeda potiti, foeminas in arce gravidas cum pueris relictas immaniter maectant. Cum nihil amplius a tergo obstaret, Ratzivillius acceptis a Friderico Curlandiae duce CC equitibus Runkburgi praesidiariis missis tubicine deditioem imperat, qui eum cum superbo responso dimiserunt. Post XL dierum irritam obsidionem, re inter Ratzivillium, ^g Chodkowitsium, et ipsum Curlandiae ducem per jurgia extracta, cum Sicinskius occasionem ipsi incommo-
 dandi per illa captaret, ad extremum certo constitit, Carolum cum novis viribus in Livoniam descendere, eaque in re, sicuti ante Sueci, decepti sunt Lithuani, qui nihil tale metuentes secure agebant. Missus tandem Sicinskius, qui de rebus hostium cognosceret, quo statim reverso trepidatum totis castris, tantoque tumultu discessum est, ut fugientibus propiores, quam pugnaturis Poloni viderentur. Magna strages edita, recenti tot caedium sensu; et major praeda parta, quam amissa fuerat; receptaque fere oppida, quae a Lithuanis capta fuerant.

XI. JOANNES Nassovius Joannis filius, conjuge elata multorum liberorum parente, domestico dolori solatium quaerens, ad Carolum dum ^h Parnoviae esset, Quintili proximo venerat, et literas a Palatino Septemviro attulerat. Rogatus, ut huic militiae nomen daret, oblata secundum ipsum summa praefectura, initio se excusavit:

INTERPR. ^a Borck. ^b Weigandt. ^c de Warda. ^d Tiefenhaujen. ^e Cappel. ^f Ronebourg. ^g Chodkowitcz. ^h Pernaw.

NOT. ⁱ Runkburgum. Ce nom est écrit diversement, Roneburg & Runkburg. Sur la carte il n'y a marqué que Roneburg, & faut ainsi mettre. Put.

excusavit: cum urgeretur, quanquam videret res in castris Carolinis valde confusas, et tumultu potius, quam iudicio fieri omnia, magnamque pecuniae et rerum ad bellum necessariorum penuriam esse, tamen ne periculo territus militiam detrectare videretur, cum minus honestum duceret, post tam longum et laboriosum iter nullo operae pretio inde discedere; ad haec in Succo milite, si ad disciplinam inter Batavos usurpari solitam, quam ipse sub Mauritio patrueli didicerat, formaretur, non vulgarem virtutem animadverteret, quippe qui frigoris et inediae patiens et ductorum imperiis audicens, neque muliercularum greges secum traheret; ad extremum se precibus vinci passus est, et summam armorum praefecturam hac lege accepit, si Carolus ob incerta belli et Suecicas res minus constitutas domum redire cogeretur, et inde Livonico bello necessaria summitteret: nam inter belli peritos vel ex recenti principum Germaniae ^a Resensi expeditione constare, minime consultum esse, ut duo pluresve castris praesint. Additae et conditiones, ut x peditum cio, v millia equitum, in quibus et extranei admitterentur, cum xv maioribus et totidem campestribus tormentis, bellicoque omni apparatu, pecunia et comiteatu traderentur: arma insuper militi praeberentur, et disciplina, de qua dictum, institueretur. Praeterea Nassovio jus esset, munia majora in exercitu, ut quaestoris, curatoris, tormentorum praefecti, metatoris, fabrorum praefecti, architecti, praefecti vigilum, item impedimentorum ex senatus bellici sententia constituere. Conditionibus perscriptis acgre assentiri visus Carolus, qui tamen ad eas pro cumulo addidit, ut in annum operam suam addiceret, et fructus annuos episcopatus ^b Torpatensis, qui xxx talerorum cio excedere dicebantur, pro honorario acciperet: quod ille recusavit, et in treis tantum menseis operam addixit, pacto sibi ad sumptus sustinendos menstruo stipendio. Sub id viii cio auxiliarium in castra venire. Parnovia Carolus cum Nassovio discedens ad ea venit, et publica ceremonia Nassovium summum exercitus imperatorem dixit, addito elogio, tanquam affinem suum, a multis annorum centuriis praenobili familia, quae et Caesares imperio dedit, natum, et rei bellicae expertum. Nassovius secundum haec aciem instruere, et militem exercere curae habuit, et Carolo auctor fuit, ut quanquam Rigae obsidio avertendo hosti instituta esset, tamen cum satis numerosum peditem haberet, non esse negligendum ^c Runkburgi obsessorum periculum; monuit Carolum interea majora tormenta Rigam praemitterentur, in ancoris ad omnes occasiones praesto futura, ne si adverso vento navigatio retardaretur, inutiliter tempus terendum, et cum dedecore et damno solvenda esset obsidio. Quod et evenit. Ad ^d Lenselium deinde mutata castra, nuncio allato regio Runkburgi soluta obsidione, Succico exercitui occurrere constituisse, habito consilio decretum, ut obviam venientibus iretur. Nulla interim de comiteatus subvectione, frustra instante Nassovio, cura, cum Carolus natura praeceps, et inordinatae licentiae assuetus, Nassovii monita cum stomacho cluderet; non eam esse in Livonia, quae in Belgio militiae rationem dictitans, militem quemque sibi de viatico prospicere debere, et jam maturas fruges, quamvis intempestivis imbribus retardatas. Ad Lenselium cum industrii metatores deessent, Nassovius ipse loca designare, et regiones singulis assignare curae habuit. Castra ad mare posita erant, ubi et equitatus collocatur. Retro ex altera parte ericeta erant, ubi positi pedites. Planities subjacebat, ad quam hosti aditus patebat. Ibi vetus fossa erat ad mare usque olim ducta, et aliquot peditum signa cum xx campestribus machinis collocantur. In ipsis castris spatio relicto, in quod miles conveniret, et venientem hostem exciperet, carris, qui

arma

INTERPR. ^a de Rees. ^b de Derpt. ^c Roneburg. ^d Lemsel.

CIDICII.
HENRICUS IV.

arma subvehebant, undique cincto. Hunc ordinem cum miraretur Carolus, et tanquam summopere placentem pictura exprimendum curasset, mox seu livore, five impatientia invertit, et stationarios magno errore per ericeta distribuit, adempto invicem prospectu, cum regii tantum diei itinere abessent. Quod ad injuriam suam factum Nassovius dissimulavit, ne contentione tumultum in castris tam vicino hoste excitaret. Veritus tamen, ne idem sibi quod ^aWendae nuper alternantibus ducum imperiis accideret, monito frustra in arcano Carolo; proficisci certum, servatis ordinibus secutus est. Carolus nothus equitatum Suecicum et Finlandicum ducebat; Mauritius ^bVrangelus Livonus virtutis expertae dux summi castrorum praefecti munere fungebatur, et mille Germanos equites penes se habebat. Joannes Bengelonus, qui complures annos in Gallia meruerat, praerat peditatui. Nassovius CIO equites et CL pedites Germanos stipatores habebat. Carolus praeter has copias in comitatu habebat Suecorum equitum II vexilla, et IO pedites scloppetarios, idoneas ad rem faciendam vires, nisi morositas innata, et aversus a disciplina ejus animus obstitisset. Inter incedendum ^cClenina et Ropea arces a regis deduntur: cognitumque eos praesidium ad flumen positum juxta Wendam abduxisse, dum pergunt, III campestris machinas in via relictas reperiunt, indicium fugae. Nassovius cum equitatu sine mora noctu hostem insequendum censebat, abnuvit Carolus, nisi copiis universis traductis; ita noctis illius et diei posteriori, dum pons struitur, jactura facta, et amissa rei gerendae occasio. Wenda praemissis a Carolo duabus equitum turmis deditioem fecit. Traductis copiis ad ^dNiddam in hostium conspectum ventum. Nihil praefestinatione actum, corruptis regionum transitu viis, et comeatu deficiente: Nassovius, qui primam aciem ducebat, audito ingenti fragore, hostem in propinquo esse conjectans, recedentem insecutus ad ^eNovam-molam arcem II colubrinas, et aliquot levia tormenta extorsit; cognovitque pulverem tormentarium ab eo incensum, fragorem illum excitasse: ad ^fRotenpifsum pergendo confligitur cum CCC equitibus servato egregie ordine recedentibus, CC currus tentoriis onusti in praedam concessere: C Poloni in conflictu oppetiere. Tandem altero a Riga milliari substitit Nassovius, dum Carolus cum toto exercitu adveniret: recedentibus Lithuanis IO currus capti, de quibus dum inter equites et pedites, qui partem in iis sibi vindicabant, disceptatur, equitatus currus omnes direpti sunt; et absque illa praeda fuisset, multi fame perire necesse habuissent. Rigam ex occasione premendam censebat Nassovius, et regium equitatum, qui sub moenia stationes habebat, trans Duinam pellendum. Aliter visum Carolo, qui prius Novam-molam profectus, in eaque triduum commoratus de Dunemunda obsidenda consultavit. Interea Ferensbachius IOC Germanos et totidem Belgas secum adduxerat Rigam, et excitata in suburbio munitione ac fossa egregie firmata, IOC praesidium in urbe cum XV machinis campestribus reliquerat. Cum de Dunemunda obsidenda non placuisset consilium, ad Rigam posita castra III Kal. Sept. sub mediam noctem. Re tamen cognita suburbicariae domus ab obsessis incensae. Munitione a Ferensbachio structa primo impetu capta, et cervis fixis denuo firmata. CC caesi in ea Poloni, ceteri intra urbem accepti sunt, non sine Carolinorum praedae et computationi intentorum damno, quorum plerique tormentorum ex urbe disploforum ictibus discerpti sunt: dum Sueci in aciem instructi starent, cum Lithuanico equitatu configere certi, cum non comparerent regii, machinae loci ¹defensionem paratae a Suecis adducuntur. Ratzivillius inde, dum rex adveniret, trans Duinam se recepit, et per ditionem Gulielmi Platenbergi copias distribuit, sicuti et Stanislaus ²Zoltkerkius

INTERPR. ^aWenden. ^bWrangel. ^cClenin, & Rep. ^dNidden al. Nittau r. ^eNeumul al. Nymolens. ^fRodenpis.

NOT. ¹forfan oppugnationi.

^a Zoltkerkius, qui delectos cc equites nuper in castra adduxerat. Commeatus penuria castra subinde mutata. Tandem ad fossam molariam juxta mare transitum, milliare a Riga distantem, et quadrantem milliaris a Dunemunda. Inter cumulos arenarios anguste versabatur miles, et longe pabulatio erat petenda. Munitio juxta urbem a Nassövio noctu structa, in quam custodes, qui per vices inducebantur, sub jactum tormentorum e navibus regiis displosorum¹ incidebant. Inter haec pluviis ingruentibus et frigore post imbrem jam saeviente infesta in castris omnia, commeatu xx diebus tardius advecto; et mox de adventu regis nuncio allato, cum commeatus praecipiti hyeme commode subvehi non posset, per tumultum soluta obsidio xv Kal. Sept. et Heiduci, qui in Caroli castris erant, arrepto navigio ad hostem transfugerunt, indices famis et pestis, quae inter Suecos inedia et nuditate super haec exhaustos saeviebat. Rex tandem vii Eid. Sept. Seelburgum in Curlandica ditione venit cum Joanne Zamoscio Polonicorum exercituum imperatore, et pontem ex navigiis in eo construendum per otium curavit, dum reliquae copiae convenirent; a quibus nullo injuriae genere, sive in domos et in bona, sive in homines ipsos temperatum, stupratis passim virginibus, et mulieribus, in conspectu virorum palis alligatorum, ut antea violatis, quasi quod exemplo fieret, id consuetudine liceret. In Germanos praecipue saevitum, quos proditores manifestos, et meretriciam prosapiam vulgo appellabant, iisque ex habitu solo, qui pro crimine erat, convictis, nares, auriculae probroso vulnere praecidebantur. Inventa et nova supplicia ac cruciatus, quibus miseri homines huc illuc vagi impatientia doloris ad confessionem adigerentur, et latebras, in quibus pretiosa sua abdiderant, indicare cogentur. Neque plus amicis quam hosti parcitum. xvi Curlandicae ditionis praefecturae penitus vastatae et ad solitudinem redactae. x bellatorum cto omnino in regiis castris erant, quibus recensitis, et Duina transmissis rex ad ^b Kokenhausenam confedit.

XII. Et inde Jo. Zamoscii et Stanislai ^c Zolkewiskii Castellani Leopoliensis, et campestrium copiarum praefecti, aliorumque belli ducum, ac militum tam Polonorum, quam Lithuanorum nomine, non autem regis, luculentum scriptum ad Carolum Sudermaniae ducem, ceterosque ejus sectae adjutores ix Kal. Oct. mittitur, in hanc sententiam: Quanquam nullum nobis sit rationis, aut ullius juris vobiscum commercium, quandoquidem jura gentium violastis, nec ulla injuria laceffiti, nec denunciato bello, contra regiam majestatem regni Poloniae, magnique principatus Lithuaniae arma sumpsistis, Livoniam provinciam, Polonorum Lithuanorumque multo sanguine, partam, et pacifice tot annorum spatio possessam invasistis, eamque, cum nihil hostile a vobis expectaretur, injuria occupatis, vobisque vindicatis; tamen nos nostri officii putavisse ad vos scribere, gentium jus et perpetuam consuetudinem reipublicae Poloniae et magni principatus Lithuaniae secutos, quae jam inde ab initio apud majores nostros talis fuit, ut neminem unquam bello injusto lacefferent, illatum omni conatu viribusque propulsarent. Quod cum ita sit, praesentibus literis nostris denunciavimus vobis, nos ad hanc tantam injuriam cum tanto contemptu et contumelia regiae majestatis et nominis Polonici et Lithuanici conjunctam cum exercitu venire persequendam, optimo maximo et justo belli praestantissimo fautore Deo fretos. Quocirca si viri militares, non praedones, neque fugitivi estis, si aequam vos habere causam existimatis, propter quam adeo insperatum bellum, vel potius latrocinium conflastis, perque juris Polonici, magnique principatus Lithuaniae provincias grassamini, vocamus vos ad manum conferendam: expedite arma; in locum
proclii

INTERPR. ^a Zoltkerski. ^b Kockenhausen. ^c Zolkiewski Castellan de Leopold de Russie, vulgo Luwow; Germ. Lemberg.

NOT. ¹ rectius forsitan incedebant.

TOM. VI.

G g

CIDIO CII. proclii adeste; aciem, non piratica latibula, ullamve fugam cogitate; faceſſat fugae
 HENRICUS IV. praefidium. Ferro experiamini. Juſtitiae ratio a ſereniſſima regia majeſtate Poloniae
 et Lithuaniae, an a veſtris ſtet partibus, ſapientiſſimus idemque juſtiſſimus Deus
 judex dijudicabit. Differt quidem ille poenam; ſed, Carole, tua perfidia, im-
 pietas et parricidium notum eſt omnibus; tu patruus fratris regis et domini tui filium,
 tu ſubditus domum tuam nefarie circumveniſti: tu vicinos nulla accepta injuria
 laedis. Nos certe in tanta injuria vindicanda neque ſereniſſimae regiae majeſtati
 domino noſtro colendiſſimo, neque reipublicae et patriae dextris noſtris decrimus.
 His literis acceptis Carolus homo iracundus, quod Sigismundus eas ſubſignare per
 contemptum neglexiſſet, ultra modum commotus eſt; et cum ad eas utcunque
 reſpondiſſet, poſtremo ut contemptus injuriam contra ^aZamoſcium ſcripto ulciſce-
 retur, ſequentia verba literis ſuis inſeruit: Non eſ mihi par; ſi eſſes par, non
 armis te, ſed fuſte depexum et unctum darem. Scriba eſ, cum ſcribis verbis certa.
 Zamoſcius his acceptis non minus excaudit, et protinus regis permiſſu ad eas hoc
 reſponſum prolixius exaravit: Audiebam te hominem cerebroſum, et intempe-
 rantis linguae ac vitae eſſe: ingenii tamen aliquid in te ineſſe putabam: ſed oſten-
 diſti illud verum eſſe, quod de te, vel tui intimi ſentiunt, totum te effraenem, im-
 petu animi ferri, non juſticio regi. Scripſiſti ad me ſchedam, qua mirari te dicis
 me tibi duellum offerre; cum ſim tibi impar genere et dignitate; tuque regio ſis
 genere: et ſi tibi par eſſem, te non aliis armis quam fuſte mecum decertaturum.
 Sudericae et hoc eſt prudentiae, cum regio genere ſuperbias, non militarium ho-
 minum, ſed bajulorum more certamen proponere. Quasi vero deſint fuſtes in Po-
 lonia, et valentes lictores, qui iis caeſos palis majoris, quam baculus, magnitudinis
 et proceritatis ſuffigant, eos praefertim qui ſe perduellione foedarunt. Et ſi non
 ſint proditores in Polonia per Dei gratiam, in Sudermaniae aula quaerendi ſunt.
 Jam vero quod ſcribis de genere, eo par ſum omnibus nobilibus, vel ex quibus
 reges creati ſunt, et ita honeſtiſſime natus; ut quivis regum honeſtiſſime. Tituloſ
 ducum non appetivi, nec oblatos accepi; contentus ſum nobilitatis Polonicae li-
 bertate. Tibi ſordet nobilitas. Carolus v auguſtiſſimae memoriae et ſummi animi
 Imperator, cum aliquid affirmaret, id fide nobilis viri ſe affirmare aiebat. In te
 hoc ſolum quod reſpiciam, habeo, quod eadem familia cum ſereniſſimo rege meo
 natus ſis. Quo ſi tu careres, aliter tecum ageretur. Cetera tuo ingenio, tuiſque
 moribus digna flocci facio. Dicis, me ſcribam eſſe, nec debere arma ſumere.
 Sum cancellarius; quod munus non impedit electores imperii, qui illud gerunt, quo
 minus priorem locum, quam alii electores et duces, teneant. Sum certe cancel-
 larius in patria mea, ampliſſimoque regno, eo jure, eaque dignitate, quae ubi-
 vis vel maxima eſt. Tu fortasſe cancellarii Sudermaniae modo me metiare, quo
 majores et excellentiores nobiles Poloni vel privati habent. Nec vero cancellarius
 ſolum, ſed et generalis exercituum praefectus ſum; arma gero pro patria, exerci-
 tuſque duco ſupra xx et aliquot annos. Nomen meum notum eſt orbi terrarum.
 Actiones meae honeſtiſſimae, labores, ſumptus, pericula pro republica ſuſcepta.
 Tuum nomen paucis innotuiſſet, niſi alieni regni dominatum invaſiſſes. Quia vero
 literis ſuis Carolus Zamoſcium tanquam turbinem et ſeditioſi ingenii hominem
 inſimulaverat, ſtomachoſius ad finem additum: patriam a me turbatam quod ſcrip-
 ſeris, dico te mentiri, et quicquid aliud contumelioſum in me ſcripſeris aut dixeris,
 prorfus te mentiri dico, dicamque et ſcribam. Eodem tempore Sigismundus rex
 ad Livonos ex iisdem caſtris ſcripſit, quibus eos ut deſerto Carolo Sudermaniae duce
 ad obſequium reverterentur, regiis verbis hortabatur; miſſum a ſe Zamoſcium cum
 exercitu,

exercitu, ut provinciam tanto sumptu ac labore Stephani decessoris, tantoque sanguine Polono et Lithuano partam a Caroli, cui temere fidem dederant, tyrannide liberet; neque vero esse, cur fidem ei datam pluris aestiment, quam viator, qui latronibus e latebris erumpentibus et vita amictuque obvios spoliantibus se jurejurando obstringit: nullam quippe cum latronibus humano generi conjunctionem esse: proinde hoc agant, ut insigni aliquo facinore erratum suum emendent, opera sua egregie navata efficiant, ut injustus hic bellator, alienique raptor, et praedo provinciarum, aut vivus in regis manus ipsis annitentibus veniat, aut hoc ipso in loco patrati sui latrocinii et sceleris poenam monumento sepulchri sui posteris testatam faciat: ad summum curent, ne illi ad naveis, sive ad transmarinam fugam receptus pateat, quod ipsis et sub ipsum proelium et aliis occasionibus praestare sit proclive. Quod si faciant, non solum veniam paratam, sed commodorum ipsorum rationem habitum iri sibi persuadeant. Id verbo regio spondere ac promittere.

XIII. A V E R B I S ad arma deventum; Ratzivillius regem cum reliquiis, quas penes se habebat, quae CCC bellatores efficiebant, ad ^a Abselam usque profecutus, inde ut Polonis locum faceret, domum rediit, a ^b Chotkevitzio, sicuti jactabatur, ad tribunal vocatus. Qui Sigismundo in provinciam veniendi auctores fuerant, asseveranter ei confirmabant, cunctos ad primum ejus ingressum a Caroli partibus discessuros: cum se propterea minime commoverent, et ad literas regias minus commode responderent, bellum serio gerendum decernitur, et Octobri mense castra ^c Wolmariae admoventur. XL amplius dies inutiliter consumpti, dum tormenta expectantur. Interea Carolus nothus, qui urbem trium millium praesidio tenebat, crebris eruptionibus Polonos fatigabat: cum incertum esset, post solutam Rigae obsidionem, quo locorum Carolus pater se recepisset, sparso etiam rumore, quasi relicta Livonia in Sueciam subito transmisisset, ut motus per absentiam suam exortos componeret. Sub id Nisovii seu Cosaci gens immista ¹ Tataris pellitis, ita vocatis quia pelliceos pileos cum plumis nigris gerunt, quod Lithuani reliquum fecerant, continuis excursionibus Koska duce exedebant, magno popularium damno ac gemitu: inde vastitatis a se factae pertaesi ad limitem Moscicum transferunt, ubi a Succis magnam partem caesi sunt, quod omnium rerum in Livonia penuriam et caritatem summam, ac zythi praecipue, cujus mensura ordinaria sex grossis venibat, effecit. Magna ubique solitudo, et rusticorum per silvas oberrantium desperatio, qui tandem se locis abditis munientes in Polonos ad pabulationem vaganteis tanquam in hosteis ex latibulis erumpentes saeviebant. Quod in Curlandica ditone praecipue accidit, quamvis eorum princeps regia castra sequeretur. Rex ab obsidione x Kal. Dec. discessit, et Rigam septimo post die venit, et rursus inde pridie Nonas Dec. in viam se dedit, et facto per Benskam Curlandiae principis arcem itinere Vilnam venit, sub id tempus quo solemnitas illa Moscica legatio ad eum venit, ut foederis nuper initi sacramentum ab eo exigeret. Ibi eventum rerum Livonicarum opperiens hyemavit, et comitia in Martium sequentem indixit. Interea Zamofcius nihil amplius cunctandum ratus III tormenta Wolmariam advehi curat, et arcem tam violenta verberatione pulsat, ut murorum quatuor crassities perforaretur. iv Eid. Dec. oppugnatio imperatur, ad quam pedites fame attenuati vix induci poterant, donec equites in pedes desiliere, et exemplo pediti ad vim faciendam praecivere.

INTERPR. ^a *Apfel.* ^b *Chodkewitz.* ^c *Wolmar.*

NOT. ¹ Tataris pellitis. *Tartares pelissez*, à lieu de bonnets, auxquels ils attachent deux plumes cause des peaux de mouton dont ils se servent au noires. *Put.*

CIOIO CII.
HENRICUS IV.

prævivere. Obsessi quanquam morbis infracti initio gnaviter impetum sustinere, ad extremum nusquam intermissa tormentorum displosione infectati sensim cessere, et ad arcem se recepere. Unde erecto pileo nigro colloquium poscitur; fide data Carolus nothus cum ^a Pontio Gardia ad Zamoscium venit, a quo præter spem perhumane exceptus, accedentibus ad comitatem muneribus, et post pacta subscripta lautum paratum convivium. Succu præsidarii in tutum deducti. Wolmariae copiosa reperta annona, minus bellici apparatus. Otho Rombaskus loco cum ^c delectis impositus. Carolus Zamoscio receperat, loca, quae ipse præsidio tenebat, ad mandatum suum deditorem factura; quod si fecissent, ipse cum Gardia libertati ¹ restituebatur. Sed contra evenit, Suecis, qui Runkburgi erant, ad fidem Carolo patri servandam obfirmatis, cum dicerent, Carolum filium captivum cum libertate imperium in ipsos amisisse; itaque ipse et Gardia ad regem, qui Vilnae erat, sub custodia missi. Zamoscium ^b Torpatum cum exercitu tendit. In itinere ^c Helmetha et Ermesa arces in fidem acceptae, præsidariis in tutum deductis. ^d Antsenen inde proficiscitur, Georgii ^e Schernknigii egregiam et peramoenam arcem, unde ad Livonos scribit, propositis capitibus, de quibus si inter eos constet, ad petitiones ipsorum benigne responsum iri. Capita erant contumeliose concepta, Carolo Sudermaniae duci nihil juris in Livoniam esse, foedus Livonicum ipsum violasse, bellum sine denunciatione Moldavorum more fecisse. Arces et loca munita, quae tuenda susceperat, turpiter deseruisse. Ipsum cum Nassovio comite interea latuisse; quae ceperit, nullo resistente cepisse. Advenientibus Polonis, summa ignavia abjectis armis cum suis aufugisse. Livonos non solum destituisse, sed probris quotidie onerare. Miseros populareis facto ejus quotidie gravari, accusari, et in suspicionem adduci. Quae vero, si ipsi ad bonam mentem redeant, et errorem corrigere in animum inducant, a serenissimo rege et Polonis sperare possint, haec esse; tutum ac validum contra hosteis patrocinium; bonorum, quae belli tempore ablata sunt, plenam restitutionem, et magnam amplius ad illa accessionem; injuriarum oblivionem jure aequabili constituto sanciri; regem ita velle et jubere. Propositae et hae conditiones a rege ^f Revaliensibus, ut rebellionis, quam populari seditioni potius, cui magistratus ad resistendum impar fuerat, quam consilio tribuebat, oblivio sanciretur. Libertas, quae nunc est, in religione permetteretur, et usus templorum non interdiceretur. Jura, libertates et immunitates confirmarentur, onera minuerentur, commodorum fructuumque, quo uberioribus iis in posterum fruerentur, ratio iniretur, agris incultis deinceps excultis, eodem quo Rigenses jure uterentur. Extra jurisdictionem suam non evocarentur. A praefectorum jurisdictione liberi censerentur; si ab hoste peterentur, paratam a rege et a regno defensionem haberent. ^g Esthonicae et nobilitati, quae levitate potius, et terrore hostium injecto, quam mala mente peccasse arguebatur, promissa praeteritorum venia si Caroli partes desererent. Nemo ad religionem aliam profitendam, atque nunc profiteretur, adigatur, neque templorum usus prohibeatur. In deferendis honoribus, magistratibus, praefecturis, indigenarum ratio habeatur; jura omnia, quibus fruuntur, denuo confirmarentur; et si Esthonica nobilitas jus Polonicae nobilitatis sibi impertiri volet, ei cum statuto Jagellonico impertiatur; quod ejusmodi est, ut nemo carceri mancipetur, aut bonis exuatur, nisi jure victus. Injuriae item si quae sint abrogentur, jure provinciali suo utantur, neque extra provinciam evocentur. Verum haec quantivis justa ac speciosa, post odiorum acerbationem, et saevitiae tot inauditae exempla, praesertim cum metueretur, quod de libertate in religionis

causa

INTERPR. ^a Pontus de la Gardie. ^b Derpt. ^c Helmet & Ermes. ^d Antsen. ^e Schernknigs. ^f ceux de Revel. ^g de Esthen, province de Livonie.

NOT. ¹ rectius restitueretur.

causâ promittebatur, ne minus bona fide impleretur, Livonis tanquam furdis narrabantur, qui fidem vel cum pernicie sua Carolo servare certi, a partibus discedere noluerunt: itaque post tot Lithuanorum et Zamoscii postea successus, Sueci adhuc Januario proximo exeunte in Livonia tenebant ^aTorpatum, Parnaviam, Karchsam, Ringellam, Felinum, Marghenhausenam, Schuaneburgum, Kyrenspecum, Itzellam, Marienburgum, Witensteinium, Wefenburgum, Narvam, Learam, Lodem, Habsfallam, et Revaliam secundum Rigam et Torpatum urbem tota provincia pulcherrimam et opulentissimam, quarum aliquot anno, in quo versamur, jacturam fecerunt. Carolus distributis per praesidia copiis Parnaviam concesserat cum Joanne Adolfo ^bHolfatiae duce, qui v Suecorum signa adduxerat, et Parnaviae reliquerat. Commendatoque Nassovio exercitu, et tribunos militares hortatus, ut ejus diâs audientes essent, ceterum ne confligeret cum hoste, publice vetuerat; inde Revaliam se confert, et in itinere obvium habuit Fridericum ducem Luneburgicum cum literis commendatitiis a patre et fratre Christophoro. Secundum haec Nassovius Felino et Witensteinio valido praesidio firmatis, cum Reinardo Solmensi comite, qui in castra Rigensia ad Carolum venerat, Carolo notho, Joanne ^cBengelsonio et equitatu, ac praeterea ^dHilli et Gardiae legionibus decemque machinis campestribus ^eWolmariam venit, Aha flumine, qui et tunc vadari poterat, inter hostilem exercitum interjecto; cujus et ignes per noctem conspici poterant. ^fCremona et Treida duae in itinere arces incensae. Hic ad eum venit Las-Jacobsonus cum ^grecentibus equitibus. Inde praemissus, ^hRopae asservatus comitatus Wolmariam, et Hillus cum sua legione ⁱNovenhusium, et Marienburgum proficisci iussus; ipse quatrduo post, Wolmariam magno comitatu ingressus est; unde relicto Carolo, Gardia et ^jLamota Gallo cum ^kpraesidio, Novenhusium versus ad litem tendit. Cum Cosacos in castra regia advenire cognovisset, ad eos antequam se conjungerent, opprimendos deducit, sed tumultuantibus Suecis et vix ad fidem et obsequium minis et hortatu adductis, interea pugnandi amissa commoditas. Sub id interceptae regis et Zamoscii ad Torpatensis literae, quibus se brevi ad illos venturos nunciabant; jubebantque ut Caroli praefectos comprehensos traderent; quod si facerent, veniam praeteritorum universis fieri, et ipsos tanquam a benigno patre in gratiam receptum iri scirent. Eapropter Nassovius majore quam constituerat celeritate Torpatum contendere in animum induxit, ut hostem anteverteret, ubi ad ^lIII ^mCI^o, quae ⁿDeerfeldius qui locum tenebat, etiam equitatum delectum adjecit; et civium confirmatis animis, jam trimestri elapso per quod operam ad dixerat, ad Carolum, qui Revaliae erat, missionis petendae causa, ire statuit. Eo venit exeunte Octobri, et Carolum more suo omnia, quae non fecisset ipse, quamvis ut fierent mandasset, incusantem reperit. Soluta castra, vireis huc illuc sparsas, dum interim hostis triumphabundus nemine resistente libere per provinciam equitaret. Tandem ubi primus irae impetus deferbuit, Sueci sive Finlandici ^oCI^o domum repetere iussi, et solus Jacobsonus cum suis retentus, fame in agro, et inter praesidiarios interim grassante. Cum copiam abeundi peteret Nassovius, tum mutata Caroli facies, ^phortari ut maneret, et gubernatoris Livoniae munus meritis suis debitum acciperet; non defuturam pecuniam, comitatum, et cetera ad bellum necessaria, modo fratrem, modo filium appellando; palam dicere, plus fibi

VAR. LECT. ^qhortari inter pocula ut maneret, *MS. Reg.*

INTERPR. ^aDerpt, Pernau, Karchs, Ringell, Felin, Margenhausen, Schwaneburg, Kyrampey, Itzell, Marienburg, Weissenstein, Wessenburg, Nerva, Leal, Lode, Habsfel, & Revel. ^bHolstein. ^cBengelson. ^dHill, & la Gardie. ^eWolmar. ^fKremon & Treiden. ^gRop. ^hNyenhusen, ⁱla Motte. ^kDeerfeldt.

CICID CII. sibi illum usui, quam x bellatorum CICID fuisse; eo res redactas, ut trium provin-
 HENRICUS IV. ciarum salus ab uno capite pendeat; hinc Danum, hinc Moscum imminere; si manere in Livonia nolit, sibi in vestigio subsistendi, Nassovio in Succiam proficiscendi, ut vices suas gerat, necessitatem imponi: Nassovius videns hoc Carolum agere, ut sua vel inviti opera, sive in Succia, sive in Livonia uteretur, asperum et intractabile ejus ingenium expertus; cum se rebus Succicis immiscere nollet, in Livonia, in qua jam erat, ad tempus manere maluit; et post varias excusationes, et scripto comprehensas rei gerendae rationes, hortatore ^a Holsato ultro citroque inter eos commente, ad trimestre operam suam addixit; posteaque fit ei liberum quo velit abire: quod si minus per hyemem liceat, stipendium tamen ejus procedat. Adjectae conditiones, ut provinciae penes Holsatum gubernatio esset, sibi belli contra Polonos gerendi cura committatur. VI CICID bellatorum, ICOC trahae in comitatu sumministrantur, et ad sumptus necessarios VII talerorum CICID ante Caroli discessum numerentur. Haec large promissa coram Holsato, Luneburgico et Solmensi, ac conjuge propria, cum in eo esset ut navem solveret, nec majore quam antea religione servata. Enixe rursus vetitum ne proelii aleam subiret, sed recta Felinum concederet, et ibi praedationes hostium prohibendo per XL dies se contineret. Luneburgicus et Solmensis Carolum secuti sunt. Holsatus ^b Witensteinii mansit, militi legendo intentus, ipse pro septem talerorum CICID, bis mille tantum accepit, et LXX trahas pro ICOC promissis, et recensitis copiis pro VI CICID tantum ICID pedites et CICID ICID equites numerati sunt; cum Poloni, contra quam sibi Carolus persuaserat, supra XII CICID in castris haberent. In has angustias Nassovius coniectus, quamvis Felini summopere periclitaretur, omnia tamen summa faciebat, ut tempus citra grave damnum extraheret, dum promissa auxilia advenirent. Itaque diligenter ad Carolum, qui Wolmariae obsidebatur, scripserat, ipsum ad durandum hortatus, facta spe per literas majoris, quam mitti posset, subsidii; ut in omnem eventum perlatae animos obsessis facerent, sin interciperentur, terrorem hosti injicerent. Interim ^c Karkhusium receptum, et cum in Cosacos iretur, cognitum Carolum Wolmariae deditioem fecisse, post LXX dierum obsidionem, licet fidenter paulo ante scripisset, oppidum adhuc XIV dies defendi posse. Itaque intermissa expeditio, et Ermesium, quo Zamoscium iturum apparebat, retro iter flectit Nassovius, et placato milite, ac loco firmato, avectis etiam matronis et virginibus, quibus plus quam loco metuebant, Hermetum concessit, quo jam impedimenta praemisera. Instabat Zamoscus, cedente sensim Nassovio, et ^d Ermesium et Hermetum in potestatem victoris venire. Witensteinium inde cedendo ventum; inde de Zamoscio, qui se ad ^e Antcenam arcem securus muniverat, intercipiendo captum consilium, quod re detecta exitum non habuit. ^f Marienburgum et Novenhusium eodem victoriae cursu recepta, oppidanis, ut in deditioem consentirent, sive astu, sive ingentibus promissis a Zamoscio sollicitatis. Contrario astu tentatus Zamoscus, facta spe ab adolescente transfuga de ^g Torpato tradendo, quo si venisset, in paratas insidias praecipitabat, congesto ad facellum vetustum pulvere, qua transeundum erat, qui vel III CICID conficiendis satis esset. Verum Zamoscus fraudem qua erat sagacitate subodoratus, quamvis aliquid pecuniae jam adnumerasset, et suos in urbem explorandi causa misisset, impetum sustinuit, et per Ferensbachium ^h Atzelam exiguam in propinquo arcem obsedit, et admotis tormentis ad deditioem compulit. Postea et ⁱ Runkburgum, quod frustra anno superiore Lithuani obsederant, aditu omni per complureis mensibus intercluso; postremo fame adactum deditioem

INTERPR. ^a le duc de Holstein. ^b Weissenstein. ^c Karkhus. ^d Ermes & Helmet. ^e Antsen.
^f Marienburg & Nyenhusen. ^g Derpt. ^h Adzel. ⁱ Roneburg.

deditione in potestatem Polonorum venit. Dedititii in tutum ^a Parnaviam deducti : CIOIO CII.
 cum Torpatum Zamoscus pertransiret, totis copiis Felinum tendens, a Nassovianis, qui ^b Uberpalae erant, in impedimenta vis facta, et magna praeda parta. Cofaci et aliquoties caesi, dum praedabundi excurrunt. Sed pejus cum fame et penuria quam cum hoste Nassovianis certamen, qui vigiliis et assiduo labore fracti, plerumque totos xx dies, pane, cervisia et sale carerent, tantum carne et aqua turbida e paludibus insalubribus hausta victarent, neque aegrotis ulla subsidia praerberentur, nullo tota Livonia medico reperto, qui castra sequi vellet. Nassovius igitur c equitibus Felinum submissis, Uberpalae substitit, et L praesidio relicto Witensteinii aliquandiu haesit; unde cum auxilia promissa non comparerent, jam trimestri elapso, de trajectu in Sueciam cogitare coepit. Contra Holfatus instare, ut in provincia hoc rerum statu ad aliquot menses adhuc perseveraret; ejus discessu proculdubio quae reliqua tenent oppida Sueci, in Polonorum potestatem transitura; Moscum ad limitem cum validis copiis occasionem opperiri, ejusque adventu factum, ut commeatus qui e Finlandia expectatur, et in itinere sit, non possit appellere. Id etsi non diffitebatur Nassovius, tamen cum nullam auxilii spem residuam videret, arces indies et oppida sub oculos a Polonis capi, magno non solum cum dolore suo, sed etiam dedecore, aegre faciebat, ut semel liberatam fidem denuo obligaret. Ad extremum plebis et primorum precibus victus, et communi calamitate infractus ad tempus necessitati cedendum duxit; et famis horrorem, et hyemis, dum miteret, saevitiem mora ac praesentia sua aliquantum solatus est. Tanta autem fames, adeoque intensum frigus fuit, ut supra xxx cio hominum inedia et hyemis asperitate interiisse constet; ad cadavera voranda plerique adacti, et reperti, qui liberos fami explendae macerarent. Revaliae passim forum et plateae cadaveribus humi jacentibus oppletae, ut sepeliendis vivi non sufficerent. Et glacie astricto mari, et insidiantibus Moscis commeatus e Finlandia subvectio impediabatur. Itaque sponte an aegre incertum Nassovius quatuor amplius mensibus Revaliae sedit, quo tempore Felinum a Zamoscio obsessum, in quod 10000 selecti subsidio missi. Interea conventus indicuntur; in iis Nassovius non aliam servandae Livoniae rationem esse ostendit, quam si universi tam ex nobilitate, quam plebe arma capiant, pro patria libertate pugnent, et hostem e provincia ejiciant; satius quippe esse fortiter pugnando occumbere, quam fame et tot impendentibus malis victos aut turpiter perire, aut in hostium potestatem venire. Se, qui ipsos ad constantiam hortatur, paratum cum iis eandem fortunae aleam subire. Summa alacritate et assensione excepta Nassovii oratio, decretumque ut conjunctis viribus hostis peteretur. Praesidarii undique evocati publico voto concordem accessere, honeste moriendi oblatam occasionem avidissime amplectentes, quod post tot exantlatas miseras solatii loco reputabatur. Felini obsessi, ad xx dies perseverandi spem fecerant, sed solutis nivibus eae inundationes secutae quae iter auxiliaribus interclusere. Itaque copiis sicuti convenerat minime confluentibus, et vix ad triduum commeatu suppetente, intermissa tunc expeditio, et in aestatem rejecta; et obsessi tandem post XL dierum arctam obsidionem, et eruptiones crebras, in quibus ipse Ferensbachius primarius belli dux cecidit, et cladem ab occulto cuneo, ad irrumpentium impetum parato, a praesidiariis acceptam, deditionem fecere: dum Parnaviam deducuntur, quanquam contra obnitente Zamoscio, bis a Cofacis spoliati, et quicumque e Livonica nobilitate inter eos reperti, in servitutem abducti. Sub id et literae a rege ad Revalienseis venire, paratam veniam ostendentes, si oppidum cum Nassovio traderent; quae

INTERPR. ^a Pernau. ^b Ober palen.

CIOIO CII. quae non parum oppidanos jam belli taedio et calamitatibus pressos infregere. Itaque Nassovius eorum fidem labare cernens, quod potuit commeatus et pecuniae colligere, ^a Parnaviae, Torpati et Witensteinii praesidiariis distribuit, et ad constantiam hortatus est. Equitatum, cum aliter non posset, ad praedationes emisit; ne nihil ageret, tentata Dunemunda, sed irrito conatu. Felicior successus Torpatensium fuit in ^b Antena arce capienda, quae a ^c Polonis tenebatur, a qua initio depulsi, parte copiarum in stabula juxta arcem absconsa, ibique ponte strato, cum ex altera parte oppugnatio instituta esset, et ad eam Poloni omnes accurrerent, quid a tergo fieret, ignari, ex insidiis necopinato erumpentes per pontem stratum vallum transcenderunt, et arce potiti sunt, caesis ad unum obviis, et ix tantum captis, et in iis equitum primario praefecto. Facta ingens equorum et rerum pretii praeda, exiguum inter tot miseras solatium. Vinum, quia asportari non poterat, effusum; expeditionis dux Joannes Bengelfonius graviter vulneratus, postea Torpati ex vulnere obiit. Zamoscus Felino deditioe recepto ad ^e Pontem-Nabiam castra posuerat, Uberpala, quod vi sustinendae par non esset, advecto inde commeatu, igni consumpta. Missae inter haec a Nassovio ad Zamoscium literae comitatis initio plenae, quibus amicitiam ipsius expetere videbatur, primum Latine, dein et Gallice scriptae; quae postremo in acerbitatem et amaras utrinque exprobrationes desierunt, cum juvenilem militaris petulantiae libertatem homo senex et serio gravis impatienter ferret, et ad jocos et dicteria cum severa mordacitate responderet. Injuncta et VIII Eid. Maias de induciis mentio locum non habuit; quod etsi ab iis minime se alienum ostenderet Zamoscus, et jam obsides dedisset, tamen quia Nassovius ipse venire noluit, abruptum fuit colloquium, et ad Witensteinium translata Junio sequenti castra, quod praesidio ^c peditum et ^L ab Anglo strenuo milite tenebatur; qui infelici in praedatores excursione facta captus, quid praesidii et commeatus in eo esset Zamoscio indicavit, et obsidionis tentandae occasionem praebuit. Biduo ante loco metuens Nassovius signum Germanorum, et frumenti, pulveris, rerumque necessariorum quod penes se reliquum habebat, Hispano perspectae pugnacitatis duce miserat; qua re obsessis animi facti: et jam ante ad summam penuriam redactus Holfatus, qui Nassovio manendi in Livonia auctor fuerat, in Sueciam transmiserat. Alienatis post literas regis allatas passim animis, et nullis e Suecia nunciis tanto tempore advenientibus, qui solutionis faciendae spem facerent, cum Parnaviae et Revaliae magna oppidanorum solitudo esset, miles praeter sesquitalerum et vestem laneam nihil acceperat, et armis prae egestate divenditis purum baculum gestans pro mendicabulo passim oberrare conspiceretur, Nassoviusque torqueis aureos, et pretiosa monilia sublevando militi oppignerasset, tandem de receptu, cum a nemine amplius retineretur, ^z serio cogitare coepit. Itaque confirmatis per literas Torpatensibus ac ceteris munitorum locorum praefectis, speque facta ut in Sueciam ad Carolum profectus coram de subsidio propediem mittendo commodius ageret, navem Revaliae, commendata praefecto urbis custodia, XII Kal. Quintil. conscendit; nec tamen vento adversante citius XIII Kal. Sextil. Stocholmiam appulit, tribus regiis navigiis vi tempestatis in conspectu suo fractis. Inter navigandum cum nobilem quendam obvium habuisset, a Carolo cum CIO tantum taleris egestatis domesticae potius indicio, quam militis levamento missis, hominem protinus cum pecunia Revaliam contendere iussit, ipse iter suum persecutus est. Magna gratulatione a Carolo, conjuge, et primariis consiliariis exceptus, statim post actas pro exantlatis laboribus gratias, quorum nunquam immemores ipsi futuri essent, denuo de repetenda militia sollicitatus

VAR. LECT. ^z serio sed ferius cogitare MS. Reg.

INTERPR. ^a Pernau, Derpt, & Weissenstein. ^b Antsen. ^c Pont de Nabbe.

solicitatus est, et rogatus ut ad treis mensis saltem operam suam tam provinciae salutarem addiceret; et jam in eo erat, post multas excusationes, ut se vinci pateretur, cum venire a Palatino septemviro literae per Henricum ^a Severinseium Heidelbergae praefectum allatae, quibus ipse evocabatur. Itaque venia domum repetendi impetrata, cum aliud ab eo obtinere non possent, rogatus est, ut mandata a Carolo ad septemviros et principes Imperii et Bataviae ordines acciperet, et ipse Palatini septemviri et Mauritii Hessii legatis adesset, arbitris controversiarum, quae Carolo cum Lubecensibus propter navigationis libertatem intercedunt. Inde postquam convivio pro regionis more Carolum, uxorem, consiliarios, ac nobilitatem lautissime excepit, exeunte Sextili mari se commisit, in quo periculose jactatus ad insulam Danicam, nomine ^b Bornholmam vix tandem appulit, a praefecto loci com meatu, quo maxime egebat, adjutus; Rostochii postremo exscensionem fecit, unde maris pertaesus terrestri itinere v Non. Oct. Lubecam petiit, in eaque negotio controverso cum Palatini et Hessii delegatis vacavit, quod tamen pro tempore exitu caruit, et tertiodecimo post die ad ^c Perleburgensem Witgensteinii comitis arcem patri, matri, ac fratribus obviam profectis occurrit.

XIV. SUB id in ^d Africam a Melitensibus equitibus expeditio suscepta auspiciis et consilio Adolphi ^e Vignacurii Hierosolymitanae militiae principis. A Melita in eam partem CCCL milliarium transitus est, in qua ^f Mahometa posita, quae ad ortum vergit, ^g sinumque LX circiter milliarium fere efficit supra ^h syrtim minorem, inter Neapolim et ⁱ Aphrodisium sive Africam, de qua in superioribus abunde dictum est. Ex oppido populoso, et, ut locorum illorum ratio fert, fatis munito, crebrae per totum vicinum tractum excursiones fiebant, magnoque se incommodo levatum putabat Vignacurius, si eas capto loco refracnaret. Destinatae ad id v triremes egregie armatae; sed Philippus ad portandum ^k Neapolim et Genuam militem cum pro jure suo iis usus esset, non nisi Quintili exeunte domum reversae sunt. Instructis copiis et minoribus aliquot navigiis partim cata scopiis, partim onerariis, pridie Nonas Sextileis solvunt. Cum summo imperio praeerat ^l Matha Sequanus veteranus dux, qui CCXL equites ducebat, et CIC circiter armatos. Postridie ^m Lampadusam classis sub noctem appulit, quae CXX milliarium a Melita abest: inde cognito binas Turcicas in propinquo excubare, ad eas persequendas cursum intendit, easque fugienteis postremo adsequitur. Capti in iis LVIII Turci, et sub jugum missi. In conspectum Mahometae haud citius Eid. mensis, albescente jam die, venerunt, cum tenebris adhuc intensis maluissent, quarum beneficio locum citra periculum lustrare, et copias instruere possent. ICC armati in terram expositi relictis aliis ad triremium custodiam, et ⁿ Gadagnio Bellogardio et Canremio datum negotium, singulis xx attributis, ut ad duas portas, quarum una in mare, altera terram respicit, crepitacula admoverent; singulos praeterea xx partim equitum partim delectorum globus subsequi ^o jussus. Ita incedentibus illis et ex oppido detonantibus tormentis admota feliciter crepitacula, eodemque tempore ab aliis scalae appositae, vique facta, frustra scloppetis et sagittis, telisque missilibus se defendentibus praesidiariis, urbs capta. Ad Sangiaci aedeis, ad quas fortissimi quique se receperant, ultimus conatus fuit, in quo Carolus ^o Espinaeus Sanlucius Harlevius

corpore

VAR. LECT. ^o jussus, ducibus Espinaeo Sanlucio Harlevio et . Ita incedentibus *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Severinski. ^b Bornholm. ^c Perleburg. ^d Barbarie. ^e de Vignacour, Grand Maître de Malte. ^f Mahomette. ^g golfe de la Mahomette. ^h golfo di Caps. ⁱ Tripoli de Barbarie. ^k Naples, & Gennes. ^l le commandeur Matha, Franc-comtois de la Langue d'Auvergne. ^m Lampadosa. ⁿ les chevaliers de Guadagne, de Beauregard, & Canremy. ^o d'Espinaey de S. Luc, Sr. de Harleu.

NOT. ^r Severinium dans la Relation latine. Put.

TOM. VI.

I i

CICIODCII. corpore nudo pugnans lancea confossus est, magno sui relicto desiderio; corpus exportatum et Melitae solemniter pompa funeratum. Dum pugnatur, plusque praedae, quam loci securitati miles attendit, neglectum fuerat a tergo posticum, per quod oppidani fere dilapsi; tantum CCC et amplius capti atque in servitutem abducti. Locus quia servari non poterat, jam auxilio confluentibus Turcis, post direptionem igni consumptus. IV equites, XXVI milites desiderati, ad XC vulnerati. Victores equites ^a XVIII Kal. Sept. domum reversi sunt: Melitae ob rem prospere gestam a Vignacurio gratiae Deo actae. Eodem tempore conatus ille in parte revictus appulsu classis Turcicae in Calabriam, duce ^a Cicada, qui ^b Rhegium in freto ^c Siculo cepit, et late caesis arboribus, abductaque in servitutem numerosa multitudo locum vastavit; ibi matrem et fratrem in occursum ejus venientis complexus est; frustra-que monitus per viscera materna ut se respiceret, neque momentanae prosperitati ac potentiae dispendium salutis aeternae posthaberet, non propterea resipuit, et in fortuna, quam amplissimam sub illo imperio adeptus est, ad extremum consenuit, relicto filio paternae pugnacitatis et fortis in parte herede.

XV. SCRIBA, qui seditiosos in Asia proxima jam tot annos fovebat, cum sub portas usque novae Romae continuo excurreret, praetoriani inde tumultuandi occasionem captantes in armis ad Portam ante ^d Divanum comparent, et inaudita ad hunc diem arrogantia, Purpuratos, qui de republica consultaturi venerant, per duces e suo numero delegatos rogarunt, quorum culpa fiat, ut rebelliones in imperio tamdiu impune tolerentur et dissimulentur; id se ulterius ferre non posse, et eos, quorum culpa id accidat, dedi ad poenam intento clamore exposcunt. Assanes purpuratorum princeps, qui se peti videret, per se non stare aut stetit subito respondet, quo minus in tempore Sultanus de iis per se certior factus robor imperii contra opponeret; sed principem Eunuchorum a Sultana ita jussu vetuisse, et otium Sultani minime interpellandum monuisse, nam brevi res in Asia quieturas; ita sibi silentium imperatum, cum interim nihil non faceret, quo rebellium audacia vi armorum componeretur. Incalescente militum furore cum Sultanus in throno sedens eos placare conaretur, Mophti sacerdotum principe etiam ad latus, quo majorem dictis suis auctoritatem conciliaret, sedere jussu; nihil illi minis Sultani infracti, sed in clamore furibundo perseverantes, ad extremum ab invito obtinuerunt, ut bini Eunuchorum principes, matris et filii Sultani, ad poenam dederentur; qui eorum truncatis capitibus et in medium allatis aliquantum mitigati sunt. Sultanam ad tempus ab aula relegari petebant; sed duorum morte ira expiata quieverant; cum vicissim ut indignationem conceptam expleret Sultanus, eadem poena reliquos purpuratos, quos furentibus gratiosos, seu fortuna seu Assanis odium fecerat, per carnificem affici vellet, iram in aliud tempus pressit; veritus, ne si ulterius pergeret, crescente seditione parentem ipsam, quae pristinum gratiae locum retinebat, in periculum devocaret. Itaque cum Scriba mox transegit, eoque in gratiam recepto, quo ab Asia proxima illum longius ablegaret, in ^e Illyrium transtulit, Bosniae praefectura attributa, et belli in ^f Pannonia gerendi curam commisit, quo et ille cum XCIO ex iis, qui ipsum semper antea secuti fuerant, sine mora se contulit. Verum homo in voluptatibus marcescens, cum ne sic quidem securus, exinde tuta omnia timeret, ultionis avidum animum, quem nec in Scribam, aut contra praetorianos explere potuerat, in uxorem ipsam majore immanitate an imprudentia incertum, paulo post effudit. Ab aemulis perlatum fuerat ipsam de filii

fato

VAR. LECT. ^a XVII. MS. Reg.INTERPR. ^a Cigala. ^b Reggio. ^c Faro di Messina. ^d Divan. ^e Sclavonie. ^f Hongrie.

fato anxiam curiose impotentia muliebri sciscitatam fuisse, an non patri in imperium successurus esset. Quod impatientia dictum cum interpretaretur, et metueret, ne regnandi sceleratum desiderium ipsi per illam exitium maturaret, occupandum ratus, filium dilectissimum in conspectu matris strangulari, ipsam vero in mare abjici jussit, una cum XIV circiter seu viris seu foeminis, quos secreti conscios putabat. Tandem sive ignaviae, sive crudelitatis ferinae poenas haud diu post luit, ^a Taurisio amisso, et clade ad ^b Patras et Naupactum accepta, et morte paulo post secuta.

XVI. SUB id et ^c Finalium in Liguria ab Hispanis occupatum fuit, ^d Carrektorum familia aut exclusa, aut ad disceptandum jus suum in aulam Caesaream amandata. Id a ^e Fontano Mediolani prorege actum, missis Didaco Pimentello cognato et Sanctio Luna cum copiis, et deducto inde Germanorum praesidio, quibus XVI mensium stipendium, quod debebatur, praesenti pecunia exsolutum est. In proximo et ^f Medesimus vulgo portus captus et milite firmatus. P. Toletanus cum CC Hispanorum praesidio iis locis impositus. Amoto a triremium praefectura Joanne Andrea ^g Auria ob rem male superiore anno in ^h Africa gestam, atque adeo ultro se abdicante, Joannes Cardona ei in illo munere successus est, qui magnam classem ex copiis in Sicilia, Neapoli, et ⁱ Insubria lectis instruxit, in Africam denuo sicuti rumor erat, trajecturus, ubi ^j Fesiae rex Hispanorum partibus in occulto favere dicebatur, et per amicos de ^k Julia Caesarea toties infeliciter tentata, tunc vero ex insidiis capienda spem fecerat. Sed qui sanius de consiliis Hispanorum existimare credebantur, ita judicabant, haec arma non Africam aut Asiam respicere, sed in Europam dirigi, atque adeo regnum Franciae, quod secretis motibus agitari ab hominibus suae factioni addictis sibi persuaserant, et eventum in armis expectabant; ut si fortuna coeptis arrisisset, suis in tempore subvenirent. Praeterea Sabauda tunc cum Hispanis optime conveniebat, et consilium de intercipienda Geneva tunc in procinctu erat; quod si succedebat, minime dubitabatur quin rex ad urbem recuperandam, cujus ut limiti firmando necessariae nuper patrocinium susceptum fuerat, omne regni robur converfurus esset. Itaque pontifex intercessionem, Philippus paratas copias habebat, ut nostrorum conatus impedirent; qua de re, postquam nostra executi fuerimus, ordine dicitur.

XVII. HOC anno Aprili mense ad meliorem vitam in patria migravit Lazarus ^l Superantius patricius Venetus, cujus exstat de rebus Turcicis magni judicii ac prudentiae commentarius: et eodem fere tempore itidem Venetiis decessit Maximus ^m Margunius Cytherensis episcopus natione Graecus, qui sanctorum patrum aliquot reliquias e communi naufragio vix servatas et secum asportatas publico dedit; et sua quaedam eleganti stylo, nam poetica exellebat, admiscuit. In Germania Paulus ⁿ Melissus Schedius Mellerstadii in Franconia natus, qui ingenium poetica, aetatem peregrinationibus exercuit, postremo Heidelbergae, ubi bibliothecarii officio fungebatur, anno climacterico suo decessit xv Kal. Martias. Martinus ^o Rulandus Frisingensis Caesareus medicus scriptis editis clarus, Pragae ix Kal. Maias ex hac vita demigravit, Hungarico, de quo nuper scripserat, morbo correptus. Eadem professione et mathematicarum praeterea scientiarum cognitione clarus, eum paulo post secutus est

INTERPR. ^a Tauris. ^b Patras, & Lepanto. ^c Finale en la coste de Gennes. ^d del Carretto. ^e le comte de Fuentes, gouverneur de Milan. ^f Doria. ^g Barbarie. ^h le Milanois. ⁱ Fex. ^k Alger. ^l Soranzo. ^m Margunio, evêque de Cerigo. ⁿ Melissus Schedius de Melrichstat. ^o Ruland de Freisingen.

NOT. ^r lege Milesimum oppidum captum, et un port; c'est un bourg ou village à quatre lieues de la milite firmatum. Le cayer d'où ce lieu est pris, met; mer, dependant du Montferrat dont les Espagnols se Il s'accommoda encore d'un autre port voisin nommé saisirent. Put. Milesimo. Mais il se trompe; Milesimo n'est point.

CIDIO CII. est Gaspar ^a Peucerus ^b Budissinae natus, Philippí Melanchthonis gener, longa vita
 HENRICUS IV. et scriptis ac fortuna clarior: nam LXXVIII annos vixit, et post Carrionis chrono-
 logicam epitomen completam, et de divinationibus opus recognitum, decennali
 carcere ab Augusto Saxone septemviro vexatus, vixque sub Christiano filio libertati
 restitutus, publicato de ea re libro ^c Dessaviae ultimum vitae variis molestiis jaetatae
 diem Septembri mense clausit. Mense proximo Franciscus Junius in ^d Biturigibus
 Cubis apud nos natus, itidem obiit Lugduni Batavorum peste absumptus, cum tantum
 annum LVII attigisset; vir desultorio ingenio, qui multa conatus, an adsecutus sit
 quod moliebatur, doctorum erit ^e iudicium. Ultimus commemorabitur ex nostris
 Joannes ^e Passeratius ^f Augusta Tricastium natus, Latinae linguae professor dignissi-
 mus, qui felicitate versus pangendi, etiam Gallicos, et soluta oratione scribendi,
 ac bonos scriptores interpretandi, diu magnam laudem in Parisiensi academia me-
 ruit. Homo emunctae naris, et cui aliena vix placerent, ultimo elogio vovit, ne
 manes sui malis carminibus onerarentur. Itaque pauci mortuum laudarunt, dum
 verentur, ne voto ejus minus respondeant. Obit mense Septembri senio effoetus,
 amissa oculorum luce, et jam fatifcente ingenio, cum vel vitae cupidissimi vivere
 velle definunt.

INTERPR. ^a Peucer. ^b Bautzen en Silesie. ^c Dessau. ^d Bourges. ^e Passerat. ^f Troyes.

NOT. ^e In editione priore Genevensi, sc. An. 1620. ^e cet elege de Junius; car il est faux qu'il soit mort à
 locus sic se habet. iudicium: Lugduno Batavorum, ^e Altorff, ains à Leyden; je voudrois lire, mense
 ubi diu professus est, ob rerum novarum suspensionem, proximo Fr. Junius in Biturigibus Cubis apud nos
 ab Ordinibus Belgii exactus, sicuti suo loco diximus, natus, itidem obiit Lugduni Batavorum, ubi diu
 et Altorff, ubi defecit a Norimbergensi republica ho- professus est, cum tantum annum LVII attigisset;
 norifico stipendio invitatus. Ultimus Sed in editione vir desultorio ingenio, qui multa conatus, an adse-
 posteriore Genevensi sc. An. 1630 emendatur prout in cutus sit quod moliebatur, doctorum erit iudicium.
 textu habetur; Puteano sic monente, ^e Il y a faute à Put.

JACOBI AUGUSTI THUANI
 HISTORIARUM SUI TEMPORIS
 LIBER CENTESIMUS VICESIMUS OCTAVUS.

E P I T O M E.

*P*UD nos initium anni a pompis nocturnis et choreis factum. Interim rex domesticis conjurationibus conflictari coepit. In Petrocorios proficisci statuit. Bloesis cum esset, acrem cum Bullionio verborum concertationem habuit. Rex Pictavii Panchartae vectigali abolito Fontem-bellaqueum redire statuit. II. Lutetiae in Mercuriali conventu de advocatorum salariis moderandis agitatum, quae res pene totam urbem commovit. Motus tandem conquievit. III. Jac. Lafnius delator ad regem venit, et impetrata venia testimonia molitionum Bironi apud cancellarium deposuit. Bironus ab Escurio et Janino a rege missis persuasus in aulam venit. Bironi durum et pervicax ingenium. IV. Rex cum nihil precibus impetravisset, ipsum, Arvernorumque comitem consiliorum participem, comprehendi jussit. Captivi ad urbem adducti et Bastilia inclusi. Rex cum ad Fossatense castrum profectus esset, Bironi gentiles supplices ad eum venere. Pro iis Forcaeus de geniculis verba fecit. Rex legibus fraenum laxare apud se constituisse respondet. Bironus cognito regis responso, paulatim infringi coepit. Libellus supplex ab ipso, seu conscio factus, per manus hominum volitavit. V. Diploma ad senatum missum, quo de Bironi conjuratione cognoscendi plena potestas fiebat. Achilles Harlaeus primarius praeses, alique delegati Bastiliam veniunt et Bironum adeunt. Ab Harlaeo de secretis cum Sabaudis consiliis interrogatur, tum prolatae ipsius ad regem et alios literae manu propria scriptae, quas cum agnovisset, prolata quatuor folia integra, quibus series conjurationis continebatur. Inde confectae adversus reum probationes et auditi testes. Mox a delegatis Bironus interrogatus. VI. Summa testimoniorum Lafnii et Renazaei ipsius domestici fusius declaratur. Lafnius, Renazaeus, et reliqui testes cum reo commissi. VII. E Bastilia in senatum adducitur, et coram cancellario sistitur, qui eum interrogat. Quae a reo pro defensione in medium allata. In Bastiliam reducitur. Postridie dictae sententiae, concordibusque suffragiis decretum, ut reus in platea Portuensi capite plecteretur. VIII. Rex eum in Bastilia plecti voluit. Cancellarius eum ad constantiam hortatus est. Reus commotior regis misericordiam imploravit. Amanuensis decretum contra ipsum latum pronunciat. De rebus secretis a cancellario et Harlaeo interrogatus paulo post ad mortem se comparat, et in genua procumbens caput a cervice recisum. IX. Carolus Hebertus Bironi ab epistolis ad carcerem perpetuum damnatur, qui postea regis indulgentia dimissus est. Burgundiae praefectura quam Bironus tenebat Bellogardio attributa. Exteri principes de conjuratione revicta per oratores suos regi gratulati sunt. Regis ad Philippicum oratorem responsum. Guido Ederus Fontanella tanquam reus laesae majestatis ad ignominiosam mortem damnatur. Cum eo et alii supplicio affecti. Monbarotus comprehensus. Arvernorum comes ex reo delatoris partes induit,

CIO IO CII. induit, ac in gratiam receptus libertati restituitur. Luxius conjurationis itidem
 HENRICUS IV. particeps eadem fiducia in aulam venit. X. Bullionius in Septimaniam descen-
 dens, Castrum venit, et ad regem literas dedit, quibus profectiois suae et mutati
 consilii rationes reddebat; et se coram iudicibus in Castrum camera constitutis pur-
 gare paratum ostendit. Rex cognitionem causae Castrum camerae interdixit. Bul-
 lionius Monpelium venit, Protestantiumque advocacione apud regem implorata
 tandem Genevam pervenit. Protestantes in gratiam Bullionii dant literas.
 XI. Elisabetha, quam rex per oratorem suum de Bullionii consiliis monuerat, pro
 eo nimis fortasse libere intercedit. XII. Scriptum publicatum quo praecipua ac-
 cusationis capita continebantur. Quae omnia fere inficiatione Bullionius diluit.
 XIII. Claudius Lotaringus Jonvillae princeps cum Phil. Anglurio Guionvillano
 consilia perniciose agitasse delatus jussu regis sistitur, sed deprecante pro eo illus-
 trissima familia in gratiam receptus.

EX AUCTORIBUS,

*Aetis curiae Parisiensis, Bironi interrogationibus et aetis probatoriis, Scriptis
 publicatis, Aetis magni consilii, Bullionii ad regem literis, Elisabethae Anglae
 et Protestantium literis, Scriptis publicatis.*

LIBER CENTESIMUS VICESIMUS OCTAVUS.

PUD nos principium anni a ludis et pompis nocturnis, quibus impense regina oblectabatur, factum; ipsa insignem choream personatam duxit, coram oratoribus principum, et ipso pontificio legato, Caesare^a Vindocino regis naturali filio dilectissimo, Cupidinis specie reginam praecedente. Inter haec, cum foris pacata essent omnia, rex domi seu praesentium taedio, seu futurorum metu, et quod verius, otii impatientia, alienatis magnatum animis, periculo conflictari coepit. Nam coitiones et missitationes occultae inter eos passim celebratae, jam ab eo tempore, quo Sabaudus ad regem ante triennium per hyemem venit, et cum re infecta discedens nihil praeter lutum e Gallia reportare per ludibrium diceretur, minaci disterio contrario id eluserat, tam alte sui adventus in regno impressa vestigia jactans, ut ejus aeterna apud nos esset memoria, sicuti jam demonstravimus. Nunc pace cum eo facta, cum in^b Aquitania clandestina consilia quotidie repeti rex intelligeret, ac praecipue in^c Petrocoriis, ubi Carolus^d Guntaldus Bironus, unus ex iv primariis provinciae regulis, multas amicitias et clientelas habebat, a fidis admonitus eo proficisci statuit. Ea est nobilitate innumera, quam vix capit, foeta; et ingenia loci, quod vel nomen ipsum indicat, dura, et rixarum ac rerum novarum semper cupida, ad quosvis rumores facile commoventur; observatumque, ex quo^e Renaudius, tumultus^f Ambosiani dux et auctor, principium bello civili fecit, sicut in superioribus suo loco plenius diximus, nullum magnum toto regno motum excitatum, cujus prima fundamenta per Petrocorios, et in ea provincia jacta non fuerint. ^g Benacus familiae suae princeps in illa per absentiam Bironi, qui in Burgundiae praefectura commorabatur, ut inde propius cum Sabaudis consilia communicaret, res novas agitare credebatur. Ad causas superiores addebatur, speciosum levandae plebis nomen,

quae

INTERPR. ^a le duc de Vendosme. ^b Guienne. ^c Perigort. ^d de Gontaud, mareschal de Biron.
^e la Renaudie. ^f d'Amboise. ^g le baron de Benac.

quae per nova onera ad supplendum aerarium bellis praeteritis exhaustum imposita ultra modum gravabatur. Et jam in ^a Lemovicibus res ob id tuebant. Rex igitur in viam se dedit, et ^b Bloefis cum esset, acrem cum Henrico ^c Turrio Bullionio, quem participem, aut saltem non ignarum molitionum illarum rebatur, verborum concertationem habuerat. ^α Bullionius ad regem, qui jam Bloefis erat, pergit, cum eoque liberius collocutus, et postea ^d Pictavii, novis subinde suspicionibus ipsius animum implevit; quae post intempestivum suum in Lemovices discessum auctae, postremo in perplexas ac longas molestias errantem, et vix tuto loco pedem quocumque ibat ponentem induxerunt, et paene in exitiosum sibi exitum desierunt. Rex abolito panchartae, quam vocant, vectigali, quae turbis per vicinas provincias a tumultuantibus obtendebatur, cognitoque Bironum, ad cuius disturbanda consilia profectioem susceperat, jam respicientem minore negotio in potestate se habiturum, si consilium ulterius pergendi in praesentia omitteret, ^e Bellaqueum-fontem redire statuit.

II. DUM Pictavii esset, ne vel a levibus curis quies esset, res Lutetiae intervenit, quae paene totam urbem commovit: in Mercuriali conventu cum de salariis advocatorum moderandis mentio incidisset, Antonius ^f Seguierius ^β praefes, Achille ^g Harlaeo senatus primario praefide, rem in diem proximam, quoniam deliberatio majorem diei partem consumpserat, rejiciendam ^γ censente, non amplius differendum dixit, tandemque pervicit, non repugnante Harlaeo, ac ceteris cum eo bene sentientibus, ut sine mora rogarentur sententiae. Neque tamen inclinata jam die aliud censuit senatus, quam ut incessanter et omni re alia posthabita, proxima die convocatis classibus universis ^δ deliberaretur. Decretumque III Eid. Maias, ut juxta CLXI caput Bloefensis edicti ante XXIII annos in senatu publicati, et hactenus minime executioni demandati, advocati quid pro honorario accepissent, scripto profiterentur, ut in impensis victori refarciendis juxta illam professionem ratio a delegatis iudicibus iniretur: ni facerent, concussionis poena tenerentur. Cum libello intercederent, et scripto publicato, quare caput illud Bloefensis edicti executioni minime demandatum esset, multis verbis exponerent, seque potius munere publico cedere, quam servili ministerio amplius defungi paratos ostenderent; xv Kal. Junias iterum decretum, ut advocati, qui munere deinceps defungi nollent, apud acta publica id profiterentur, quo facto, omni advocationis munere sub falsi poena interdicebantur. Post unam et alteram, a veneranda canitie et praecipua probitatis opinione advocatis A. ^h Hamelio, Jacobo ⁱ Choartio, Antonio ^k Oisello in senatu factam deprecationem, cum factione contraria et juvenum, qui numero vincebant, contra seniores calore praevalente, nihil obtinerent, in consultationum, quam vocant, camera

CCCVII

VAR. LECT. ^α Bullionius regem secuturus cum me Lutetiae inviseret, et habitos jam cum rege, et quos in itinere porro habiturus esset, liberiores sermones mihi referret; ego, qui nihil de re omni, nisi quod per famam et rumusculos jaetabatur, certi compertum habebam, monueram eum, ut sibi a libertate illa nimia temperaret; nam regem jam irritatum, eo irritatiorem futurum, et suarum rerum metum, quem illi injicere vult, in bonam partem minime accepturum: imprimis, profectioem quam inde in Aquitaniam et in Lemovices et Petrocorios, ubi amplissimas possessiones habet, petita a rege venia, parare se dicebat, enixis quantum potueram verbis ac precibus, dissuaferam; nam ipsum proculdubio nimia illa libertate jam invisum, eo magis

regi suspectum fore; ac potius videri, ut res minus suspecta, ut Sedani se per has turbas contineat; sic enim securitati propriae citra regis offensam optime consuli, et loco tuto eventum rerum commodius expectari posse: id quo minus salutare consilium sequeretur, res domesticas causatus, ad regem, qui jam Bloefis erat, pergit *MS. Reg.*

^β praefes obtrectandi occasionem quaerens, Achille *MS. Reg. Put. & Rig.*

^γ censente, insolita nec sperata audacia insurrexit, et non amplius *MS. Reg. Put. & Rig.*

^δ deliberaretur: per factionem ab hominibus factiosis res acta, decretumque III Eid. *MS. Reg. Put. & Rig.*

INTERPR. ^a Limousin. ^b Blois. ^c de la Tour, duc de Bouillon. ^d Poitiers. ^e Fontainebleau. ^f de Seguier. ^g de Harlay. ^h du Hamel. ⁱ Chouart. ^k Loisel.

CICIDCII.
HENRICUS IV.

CCCVII congregati concordibus votis stare sibi dixerunt, munere se publice abdicare, et subfignata deliberatione e vestigio bini ordine apud ^a curiae ^α archiva ea mente perrexerunt; qua re quasi justitium indictum, et magna perturbatio in ordine judiciario secuta, ita ut urbis facies parum a seditione abesset. Triumviri regii, quanquam in occulto advocatis faverent, cum tamen decretis curiae, quae Bloesensis edicti auctoritate nitebantur, contra ire minime auderent, ad regem et cancellarium diligenter perscripserunt, obiter et obscuris verbis mitigari decreta postulantes, et edicto nunquam executioni demandato publicam offensionem opponentes: nam verendum, ne dum partium commodo in speciem studetur, parum decori praecipui in jure dicendo ordinis, qui amplissimi ordinis partem non minimam facit, consulatur, et paucorum culpa in universorum dedecus redundet; nimirum severitate legis bonorum verecundiam non mediocriter laedi; sublato autem pudore, quo praecipuo advocatorum ordo continetur, una et fidem et consciam virtutem tolli; et honorarium illud in turpissimam mercedem ^β degenerare: tandem sedatus tumultus diplomate VIII Kal. Junias per dispositos equos misso, quo senatus decretum confirmabatur, et advocati Bloesensi constitutioni parere in posterum jubebantur, et quanquam se munere suo sponte abdicassent, ut eo nihilominus defungi sicut antea possent, facultas dabatur, et ad id faciendum, ut cogi a senatu itidem possent, enixe mandabatur. Allato diplomate, qui minus probabant, ne regi in tempore tam suspecto contradicere viderentur, ultro assensi sunt, et advocatis auctores fuerunt, ut ad munia sua redirent, et ita motus ille conquievit. Initio juxta decretum quidam sed pauci subscribere, qui ita censuerant: instantibus dein et iisdem ^γ conniventibus, idem intermissum, paulatim omnino in defuetudinem abiit.

III. REX, pacatis in ^b Aquitania rebus, ^c Fontem-bellaqucum rediit, Bironum in potestate habere certus, misso primum in ^d Aeduos Petro ^e Fugeo Escurio homine Birono familiari, qui castrorum metatoris munere sub eo strenue defunctus fuerat, et postea praeside Janino, cui et ille plurimum tribuebat. Jam mense Martio, antequam rex ^f Piclavium proficisceretur, Jacobus ^g Lafinius Bironi consiliorum ab initio particeps et auctor, sicuti supra demonstravimus, et ubi ipsum sibi diffidere, et Amatum ^h Malanium Luxium in gratiae amissae locum successisse vidit, prae indignatione delator acer ad regem clam venerat, et, impetrata venia, testimonia molitionum Bironi, quae penes se servaverat, manu ipsius scripta apud cancellarium deposuerat. Antequam veniret, quo magis falleret, ad Bironum scripserat, et a rege se vocatum dixerat, fide religiose obstricta, nihil se, quod ipsi praedjudicare posset, dicturum aut revelaturum. Et postquam in arcano cum rege collocutus est, literis ad Bironum scriptis idem confirmavit. Eodemque tempore rex Luxio in Aeduos discedenti, qui tunc forte in aula erat, cum Lafinius eo venit, familiariter dixerat, se colloquio cum Lafinio habito magna cura levatum, quippe cognovisse multa

falso

VAR. LECT. ^α archiva ire perrexerunt, et in abdicationis signum caputia, quae vulgo vocantur, pellibus farta, dignitatis insignia, supplices deposuerunt; qua re quasi *MS. Reg.*

^β degenerare: ex eo illi triumviri concordēs, qui antea dissidebant, in Jac. Aug. Thuani praesidis aedes venerunt, et Jacobus Gueslaeus cognitor regius animadvertere se ingenue professus est, quam diu ab Harlaeo ipsi dissidium fecissent, multa peccari quotidie aemulorum et obtrectatorum livore; qui ex illo dissidio occasionem captabant, auctoritatis, qua ad privatas libidines et factiones abutebantur, in majus augendae: et Simo Marionus, qui ex levi

causa cum Thuano simultatem exercebat, cum eo reconciliatus est, et ipse, et Gueslaeus e vestigio Harlaeum adierunt; et porro se in publica causa cum ipso consilia communicaturos religiose polliciti sunt: quod summo bono, ex ea occasione factum, in causa fuit, ne ulterius factio invalesceret. Sed pro tempore eadem quae in senatu, in aula praevaluit invidia, et odio Harlaei, quem aemuli calumniis apud regem traducebant, diploma VIII Kal. Junias per dispositos equos missum; quo senatus decretum *MSS. Reg. Put. & Rig.*

^γ conniventibus, postquam factionis aestus defervuit, idem *MSS. Reg. Put. & Rig.*

INTERPR. ^a le greffe de la cour. ^b Guienne. ^c Fontainebleau. ^d Bourgogne. ^e Fougeu Sr d'Escures. ^f Poitiers. ^g de la Fin. ^h de Malain, baron de Luz.

falso Birono improperata, et gaudere, quod ille, quem tantopere ob virtutem bellicam diligebat, ab iis criminibus innocens esset, quae cum sibi suspectum reddebant; quae res summopere Birono imposuit, qui natura praefidens, de Lafinio, a quo solo sibi ut conscio metuebat, securus, facile sibi ab Escurio et Janino persuaderi passus est, ut citra discrimen, quod illi spondebant, posset in aulam venire. Quod ille post varias protelationes et maxime dissuadente Luxio tandem fecit, praemisso Escurio, qui regem de adventu suo certiore faceret. Igitur Eidibus Juniis Fontem-bellaqueum improvisus advenit, sponse a plerisque facta ipsum minime venturum. Primo congressu post demissam a Birono salutationem hinc alienati, hinc praefidentis animi utrinque signa observata, cum rex Bironum ad ingenuam consiliorum clam in se initorum, de quibus aliunde constare sibi dicebat, confessionem hortaretur, et sibi soli dicturum affirmaret, plenamque confessioni veniam paratam ostenderet: ille contra non ut se purgaret, quippe a criminibus objectis innocens, sed ut delatorum nomina rescisceret, et de iis sibi satisfieri a rege peteret, aut ipse sibi satisfaceret, ad aulam venisse audacter responderet. Rex tamen qui aegre faceret, ut summo jure cum viro de se, deque nomine Francico tam bene merito ageret, spatium deliberandi ei relinquere voluit. Et cum ille apud Espernonium prandisset, cum eo et Espernonio ipse et ^a Sueffionum comes in ludo palmario luserunt, ludoque finito, Bironus apud Sueffionem coenavit; et post coenam Sueffio apud ipsum iussu regis enixis precibus instat, ut se regis voluntati morigerum praerberet, alioqui ipsi verendum esse, ne contumacia sua, regis iram in se minime deinceps placabilem accendat; non frustra a sapiente rege dictum, 'Iram regis esse nuncium mortis.' Cum ille obfirmato animo perstaret, et Sueffio durum Bironi ingenium nulla ratione emolliri a se potuisse ad regem retulisset, nihil praeterca eo die actum. Postridie summo mane rex in hortum juxta aviarium descendit, et Bironum vocari iussit, cum quo diu collocutus rursus cum interpellat, et ut ex ipsius ore de rebus, de quibus abunde sibi aliunde constabat, satisficeret, enixe rogavit: ubi nihil impetravit, eadem semper quae initio, illo respondente. Post prandium fidos in porticu sevocat, et quando nullam ab eo confessionem exprimere potuerit, unum hoc superesse dicit, ut ipsum comprehendere, et legibus cum eo agi jubeat, sed nolle in tali dignitate virum manus injicere, nisi prius certo constet, abunde probationum esse, quibus laesae majestatis reus citra dubitationem convinci possit. Cum abunde probationum esse cuncti concorditer voce affirmarent, moniti in arcano Ludovicus ^b Hospitalius Vitrius, et Carolus Choefelius Pralinus, stipatorum regionum praefecti, ut suos sub noctem paratos haberent. Inde Bironus apud Franciscum ^c Grangium Montinium divertit, et inter coenandum observatum, quod Hispanos et regem Hispaniae, qui benemeritos gratiis ac beneficiis large remunerabat, eaque ad filios eorum, qui in bellis ac proeliis cecidissent, porro extendebat, profusus laudaret: ad quae a Montinio responsum ferunt, haec quidem in Hispanis merito laudari; sed et hoc verum esse, nullius offensae cuiquam, ne filio quidem proprio, in illa aula gratiam fieri. Quod aculeate ab eo dictum, ad retundendum nimis apertum et intempestivum Bironi erga Hispanos affectum.

IV. POST coenam cum ad regem ivissent, denuo rex ne quid intentatum relinqueret, miserum hominem urget, ut quod jam sciat, ipse sibi patefaciat; quo recusante, Atqui, Biron, quod negas, rex inquit, ego ab ^dArvernorum comite resciturus sim, pro ultimo conatu tentabo. Is participare Bironi consiliis arguebatur: itaque

INTERPR. ^a le comte de Soissons. ^b de l'Hospital baron de Vitry, & Ch. de Choiseul Sr. de Praslin, capitaines des gardes de corps. ^c de la Grange de Montigny. ^d Auvergne.

CIDIO CII. itaque et ambo comprehendi statim jussi. Cum se Vitrius de Arvernorum comite sistendo, amicitiam arctam cum ipso causatus, excusasset, Pralinio id negotii datum. Ipse Bironum, qui cum regina post coenam chartarum alea luserat, cum exiturus esset, stitit, et enses, cui jam manus injecerat, sibi tradi jussit; quod ille aegerrime fecit. Arvernus, quod erat suspicatus, equos paratos in area extra arcem habebat, sed a Pralinio antequam eo pervenire posset, sistitur, et ambo sub custodia totam noctem a stipatoribus regiis asservati; Birono sua merita, et ingratitude alienam, importuna verborum petulantia identidem exprobrante. Mane consultatum, quid facto opus esset; et statim decretum, ut captivi ad urbem adducerentur, et Bastilia includerentur, cum iisque legibus more majorum ageretur. Igitur xvii Kal. Quintil. per flumen Lutetiam devecti et Bastilia inclusi, quo eodem die rex ad urbem sub noctem venit, per ^a Sanmarcellianam portam ingressus, et festis plebis obviam, quasi detectam conjurationem gratulantis vocibus exceptus. Triduo post cum ad ^b Fossatense castrum iv ab urbe lapide profectus esset, supplices ad eum venire rei frater Joannes ^c Sanblancartius, Car. ^d Petrobuferius Castronovius, Car. ^e Roius Rupifulcaudius Ruffli comes, ^f Pontius Lozerius Theminius, Carolus ^g Rupifortius Santangelus, Fr. ^h Guntaldus Bironus Salignacus, Jacobus Nompar ⁱ Caumontius Forcaeus, qui pro iis de geniculis verba fecit, quamvis rex eum surgere jussisset: Clementiae tuae confisi, potentissime rex, non ingratas preces et vota nostra tibi futura nobis persuasimus: quos heic vides c hominum cito vicem sustinent, qui tibi per haec bella sub Birono militarunt, et nunc pro ejus salute supplicationes suas nobiscum conjungunt. Misericordiam tuam illi implorant, nec jure cum miserabili reo agi postulant. Deus, cujus beneficio, non humanis viribus, coronam impositam debes, hoc a nobis exigit, ut quod nobis ab ipso condonari cupimus, ejus gratiam iis, qui nos offensione aliqua laeserunt, faciamus. Nulla re magis ad Deum, quam clementia principes accedunt. Non taediosa oratione utar, vitae gratiam fac reo, et securitati tuae per carcerem ubicunque placuerit consule. Male sit ambitioni et vanitati, quae miserum hominem aestu aetatis ferventem eo impulit, ut se omnibus spectabilem et desiderabilem vellet ostentare. Ignovisti plerisque, indulgentissime princeps, qui te gravius offenderant. Precibus, lachrimisque quantum possumus infamiae notam deprecamur, quae justa illius poena nobis, ac posteritati nostrae cum indelebili ignominia alioqui inureretur. Veniam iterum supplices oramus, non legibus cum reo agi petimus. Scimus illum graviter contra regnum peccasse, sed voluntate magis, quam facto. Merita patris, filiique, etiam nostra ante oculos tibi propone, clementissime domine. Tu, qui offensas patratas tam benigne condonasti infestis semper antea hostibus, Birono tot exantlatis pro salute publica laboribus, de te tam bene merito, sed ad extremum ex indignatione ad prava consilia, quorum poenitentia subire potuit, prolapsus, non ignoscas? Qui factorum oblivionem indixisti, consiliorum et malarum cogitationum gratiam non facies? De misericordia tua, quam et pro reo et pro decore familiae, cujus pars sumus maxima, nunc cum suspiriis et fletu, imploramus, patiari, ut melius speremus. His dictis cum rex eos surgere iterum jussisset, sic inquit: Nunquam mihi ingratae fuerant meorum deprecationes, et supplicibus semper apud me facilis aditus patuit. Atqui majores mei non solum amicos et adfines ad illud officium non admiserunt, sed matres, patresque ac fratres in tali criminis gravitate omnino rejecerunt. Recenti temporum memoria patrum mei uxorem pro marito deprecaturam Franciscus II a conspectu suo exclusit. Clementiam, quam tantopere urgetis, non misericordiae, sed crudelitatis

INTERPR. ^a Porte de S. Marceau. ^b St. Maur les Fossés. ^c de St. Blancart. ^d de Pierrebuffiere de Chasteauneuf. ^e de la Rochefoucaud dit de Roye, comte de Roucy. ^f Pons de Loufiers, Sr. de Themines. ^g de Rochefort de St. Angel. ^h de Gontaud de Biron, baron de Salignac. ⁱ de Caumont, Sr. de la Force.

crudelitatis nomen mereri si dicam, vero verius dicam. Publica, non mea res CICERO.
 privatim agitur, quae si ageretur, ultro libenterque supplici ignoscerem, sicuti ex HENRICUS IV.
 animo ignosco. Reipublicae, liberisque meis, qui majorem partem imperii faciunt, plusquam mihi debeo, quos exprobraturos mihi procul dubio est, si quid in hac causa, neglecto tanto malo, vel imprudentia vel incuria peccavero; quapropter stat legibus in ea fraenum laxare: interim libertatem facio vobis innocentiae ejus, quantum eniti legitime poteritis, omni ope et honesta ratione defendendae, quod vobis permitto, quamdiu integra causa licebit. Nam peracto semel majestatis laesae reo, amplius eniti aut intercedere, neque patri pro filio, neque uxori pro marito, aut contra per leges licet. Videte, quaeso, ne nimio in illum affectu in odium meum, ac publicam regni indignationem incurratis. Ad ignominiam vestram, quam a vobis tantopere deprecamini, minime causa ejus pertinet. Fani-Pauli comes magister equitum, a quo genus maternum duco, et Nemorosii dux, cujus haereditatem crevi, in exemplum sunt. Et ut ad propiora veniam, Condaeus patruus meus, si rex Franciscus diem supervixisset, capite truncabatur. Neque tamen illi mihi aut majoribus meis, notam iniustam reliquerunt, neque vobis culpa aut poena Bironi nocebit, modo in fide atque officio, quod semper fecistis, deinceps constanter perseveretis: vobis vestras dignitates non solum confirmare, sed augere potius, quam ex ea causa imminuere mihi est animus. En Santangelus, quem ille a se alienaverat, quod averso esset a factionibus animo, scit quo in eum propendeam affectu. Plus mihi, Bironi culpa, quam vobis ipsis dolet. Sed in benefactorem suum conjurationes iniri quis sanae mentis ferat? In haec verba stomachosior cum desisset, Forcaeus insurgens, Hoc saltem ex hac occasione, clementissime princeps, ad rei exonerationem reportamus, quod ille in sacrosanctam tuam personam non conjuravit. Rex statim: Pro innocentia ejus tuenda facite quod in vobis est. Ego illum pro virili sublevabo. Ubi de regis responso cognovit Bironus, dein serio secum agi videns, contra quam initio sibi prae fiducia persuaserat, paulatim infringi, et de pristina ferocia coepit remittere, et sive ab ipso, seu conscio, quod vix credo, libellus supplex per manus hominum in urbe volitavit, quo exquisitis ad misericordiam commovendam verbis, et laudato a clementia rege, reus confessus veniam petebat, sanguinem suum non ad plebis spectaculum, sed ad certamen se dignum pro rege ac salute regni servari, deprecabatur. Quod si suspectus regi in regno esset, in Hungariam ablegaretur, contra Turcas tota vita pugnaturus; aut si postremo arma tractare prohiberetur, privata domo pro carcere includeretur, ex qua nisi jussu regis exire nunquam posset.

V. VERUM haec sive ab ipso profecta, sive per amicos jactata minime in aureis regis penetraverunt; quippe cum res eo processisset, ut locus poenitentiae non esset: nam qui fidem servaturum eum post acceptam injuriam sperari posset, qui tot beneficiis ac honoribus cumulatus, regi patriaeque non pepercisset? Igitur diploma ad senatum missum, quo de conjuratione a Birono inita cognoscendi, et legibus cum eo agendi plenam potestatem faciebat, seorsim diplomate ad Achillem Harlaeum senatus primum praesidem, Nicolaum ^a Poterium item praesidem, et Stephanum ^b Florium, et Philibertum ^c Turinum senatores directo, ut reum interrogarent, et amplius in eum anquirerent. Illi xiv Kal. Quintil. in Bastiliam venerunt, et ad Bironum admissi cum diploma legi per Danielelem ^d Vicinum criminales amanuensem jussisset Harlaeus, ille nihil opus esse respondit, neque enim dubitare se, quin plenam a rege potestatem haberent; ceterum duas secum et cum aliis reis agendi vias esse,

INTERPR. ^a de Potier, Sr. de Blancmesnil. ^b de Fleury Doyen. ^c de Turin. ^d de Voisin greffier criminel.

CIDICII. esse, jure, an gratia, in arbitrio regis positum esse, se rudem et ignarum ordinis
 HENRICUS IV. judiciarii, nunquam in animum induxisse, fore ut fides sua ab accusatoribus in du-
 bium revocaretur, verum innocentiae suae fiducia niti, neque si aliquo conscientiae
 morfu teneretur, ad aulam venturum fuisse: non defuisse qui missis in itinere ipsum
 de via revocarent, et postquam ad regem venit, qui ipsi fugam suaderent; sed malu-
 isse carceris periculum subire, quam committere, ut, si venire detrectasset, aut post-
 quam venit, fuga se subduxisset, contumacia sua, aut inopinato discessu crimen, cujus
 falso infimulabatur, agnovisse videretur. His dictis ab Harlaco interrogatur, de se-
 cretis cum Sabaudis consiliis, et nunciis ad eum missis; quod initio constanter per-
 negavit. Tum prolatae ipsius ad regem et alios literae manu propria scriptae, ut ex
 earum comparatione cum commentariis Lafinio traditis, et Sabaudis tradendis, ab
 se scriptos commentarios inficiari non posset. Quas cum agnovisset, dein prolata
 quatuor folia integra unum post alterum; et cum primum a se scriptum falsus esset,
 altero prolato jam spe, quam de suppressis illis initio conceperat, frustratus, variare
 et vultu coepit pallefcere, et illud a se scriptum inficiatus est; addito, habere se
 duos domesticos, quos et nominavit, qui scripturam suam probe imitarentur, quos
 ab accusatoribus corruptos illud scripsisse aiebat. Dein tertium quod sequebatur
 titubante lingua agnovit, cujus quia prima verba cum ultimis praecedentis convenie-
 bant, convictus est utrumque scripsisse, ad ultimum et postremum agnovit; et post
 aliquot alterationes universa a se scripta animo confuso falsus est, sed ad Lafinium
 tantum scripta, ut eum de rebus suis certiore pro familiaritate faceret, sed non ad
 Sabaudum perferenda. Tum ad miscras deprecationes revolutus, et omnia se regi
 ingenue antea confessum dixit, et veniam eorum sibi benigne ab ipso datam; illa
 vero in actu furente doloris scripta, eum arcis Burgi repulsam ab rege passus est; se
 vero ad iram natura pronum, tali injuria, ut rebatur, indigne habitum, tunc in
 verba haec temeraria prorupisse, sed quae minime facta sunt secuta. Itaque sperare
 ut rex veniae semel concessae memor, inimicorum suorum odio minime se indul-
 gentem praebet; sed eorum calumnias, qui nihil dignum pro salute regis regnique
 fecerunt, sua autem verba cum nihil aliud possunt, arguant, paternis ac suis meritis
 posthabeat. Foliis autem illis haec scripta inerant; primo, ut auxiliaris exercitus
 adventus tegatur, et qua parte venturus sit, dubitetur, dispositis qui aditus fervent;
 nam incertum et improvisum adventum regios proculdubio turbaturos, et antequam
 nobilitas, quae jam dilabatur, ad exercitum redeat, et Helvetii ad signa conveniant,
 rem confici posse, pedite jam fere aut morbis consumpto, aut ad munia militaria in-
 valido. Si per ^a Valesios, aut per ^b S. Bernardi montem fiat descensus, opus erit equis
 et funibus ad trahenda tormenta, quae in S. Catharinae munitione fumentur, alio-
 quin infessis castellis circumpositis et intereluis aditibus exercitum auxiliarem a com-
 meatu laboraturum. Si hac fiat, id est, in ^c Sebusianos, per equitum globum et
 peditatum minus instructum in ^d Allobrogibus et proxima ^e Provincia arma ostentanda
 erunt. Nam in Sebusianis minus equitum esse, et qua minus putatur parte vis facienda
 crit. Si ^f Ocelli, qui Allobroges quasi sejungunt, capi possint, et summo opere in-
 commodaturum, idque unice omnibus vereri. Rebelleis in Belgio haud magnum
 partae nuper victoriae fructum reportasse: nam post eam ab Archiduce coactos semel
 atque iterum a locorum corona cinctorum obsidione discessisse, et ignominiose in
 Zelandiam fugae simili receptu se contulisse, et copias per praesidia distribuuisse; et
 res in eo esse, ut de pace inter eos conveniat; sic enim regium oratorem, qui
 istic est, scripsisse. Treis aut quatuor bene animatos ad munitionem S. Catharinae
 introducendos

INTERPR. ^a pays de Valais. ^b Mont S. Bernard. ^c Bresse. ^d Dauphiné. ^e Provence. ^f Exilles.

NOT. ¹ Il y a dans l'Écrit, si on pouvoit prendre Exilles, cela incommoderoit fort; à cause qu'Exilles
 ouvre la venue de Dauphiné; on craint infiniment cela. Put. L.

introducendos, qui praefectum nutantem confirmet, nam illum audiri de numero militum queri; pretium esse, ut praesidarii et istic et ad ^a Monmelianum crebris excursionibus exercitum fatigent. Prospiciendum com meatui ad alendas auxiliareis copias, frumento mature coempto, et domibus certis clam seposito. Unum et alterum chirurgum in arcem ^b Burgensem immittendum cum medico instrumento antequam obsessi arctius premantur. Item quatuor aut quinque equos, pannis et tela onustos, cum sartore, ad militem vestiendum. Item coria cum cerdone; alioqui praefrigore superventu hyemis deditorem facturos. Burgenses monendos, ut pulveri et pilis parcant: neque tam frequenter foras erumpant. Noctu per fidos viae indices commodo silvae vicinae utendum, et sub horam octavam cum excubiae permutantur, militem immittendum. Dum circa Monmelianum et Mauriennam vallem exercitus occupatur, simulato ad ^c Chamberium itinere, ad ^d Cornetum facile declinari posse, nam nullum eo loco praesidium esse. Militem in ^e Feretensi comitatu proximo Austriacae ditionis, et in limite Lucemburgensi, nam Archidux post ^f Neoportuense proelium copias per praesidia distribuerat, abunde et nullo negotio legi posse. Haec primo folio continebantur. Tribus sequentibus de exercitus regii statu ^g Ladinium instruebat, lustratum peditatum, in ^h Praetoriana legione III CIC, Navarrena IC CCC numeratos: ⁱ Nerestanum in sua IC CCC, legionarios CIC CC, Helvetios IC CCC, ^k Crequium CIC IC, ^l Burgum CIC CC, Ornanum Corsos IC CC sub signis habere. Multos in iis ad fraudandum stipendium a ductoribus cohortium suppositos fuisse, qui recensitis ab Espernonio post primam lustrationem necopinato copiis, bis mille et quingenti comperti sunt numero deesse. ^m Campobaldum postea supervenisse cum CIC CC omnis generis, nullum stipendium praesenti pecunia numeratum, eam quotidie expectari; equitatum omnem non plus CIC efficere, et praeterea IC equites scloppetarios. Suesionem cum IC CCC equitibus, et III peditum millibus in ⁿ Chablasiam praefecturam profectum, ut Valesianis praesto sit, qui ad intercludendum Sabaudum aditum id a rege petierunt: ita agrum ^o Anicio circumpositum ab eo vastatum iri, ubi Sabaudus castris locum sumpturus creditur. Si Campobaldus cum suis Cornetum versus tendat, ut illac aditus infideat, facile eum circumveniri posse, per summum Cornetum impressione facta, summissis clam copiis, quae per ^p Turriculam erumpentes et ^q Bellofortium a tergo incumbant: nam a Corneto, ubi pars exercitus hospitia habet, ad ^r Petri Albinici-fanum IX leucas intercedere, et ^s Isaram mediam ad ^t Confluentem transmitti oportere. Ad ^v Migenam et alias copias equestreis hospitia habere, quae impetu facto facile fundi possunt; ita fieri vincenti animos, aliis jam consternatis terrorem injici. Frustra propter impedita itinera et difficilem com meatum subvectionem in suppetiis Monmeliano ferendis laborari. In eo laborandum, ne pacta conventa serventur; Bironum, cum istic esset, opera ad obsidionem inutilia majorem partem judicasse, sed ^w Ronio neminem ob gratiam contradicere audere; tantum velint obsessi, neque animo deficient, introducendos aliquot, qui animos iis faciant. ^x Briquerascum captum, et caligis excussis literas ejus contra inducias interceptas, hinc legitimam excusationem sumi posse, si pactis non stetur. Regem multis de causis pacem expetere nervi pecuniarii penuria, cujus defectu miles, ubi primus ardor defuerit, a signis sensim dilaberetur, neque tam facile ad ea deinceps conveniet; et quia si CCC aureorum CIC dotalia in belli sumptus expendat,

INTERPR. ^a Montmelian. ^b citadelle de Bourg. ^c Chambery. ^d montagne ou pas du Cornet. ^e de Ferrete. ^f de Nieuport. ^g de la Fin. ^h regiment des Gardes. ⁱ de Nerestang. ^k de Crequy. ^l de Bourg. ^m Chambaud. ⁿ bailliage de Chablais. ^o Anissy. ^p la Tournelle. ^q Beaufort. ^r St. Pierre d'Albigny. ^s l'Isere r. ^t Conflans. ^v Migenes. ^w de Bethune, marquis de Rosny. ^x Briqueras.

CIO IO CII. expendat, non habebit, unde Helvetiis, ad renovandum foedus jampridem quiritantibus, possit satisfacere. In singulos menseis CLX aureorum millibus ad stipendium et reliquos belli sumptus opus esse, cui ferendo oneri regem imparem esse. Sibi pacem illum spondere ac velle, dum ^a Bugense et Veromense territorium habeat, neque ad ^b Gexensis praefecturae et locorum in ^c Vatenfi occupatorum restitutionem teneatur; nam illi consilium esse, ad ^d Sequanos et Belgium obstruere accessum; et siquidem per biennium pacem habeat, de fide hostium securus, dum nullo praesidio gravatur, sperare se tantam pecuniam accumulaturum, ut et Helvetiis satisfacere queat, et in Sequanos ac Belgium simul invadere, strata sibi ad Mauritium principem via, qua vireis cum eo jungat; quo facto de illis provinciis actum esse, et Lutetiam ac regni medietatem in tuto collocari; inde ad Mediolani principatum et Hispaniam ipsam ob veteres de Navarrae regno controversias animum et vireis versurum, Catholicorum rebus interim ita debilitatis, ut ab auctoritate Sectariorum omnino deinceps pendeant. Jam Catholicos in Francia ubique murmurantibus audiri proximi exitii metu; sed quia inter se dissident, Hugonotos natura dissidentes et audaces praepollere, quippe qui semper arma in manibus habeant, et occasionem expectent. Quo plus illi habent, eo plus habere velle. Itaque proculdubio esse, si bellum Sabaudicum protrahatur, quin ad arma inter Catholicos et Hugonotos deveniatur. Regem, qui videat Catholicis merito displicere, quod erga Hugonotos tam munis sit, cum ^e Diguierio et ^f Crequio agere, ut cum bona ipsorum gratia ^g Passagius, qui partibus eorum favet, aut favere fingit, Monmeliano, ubi captum fuerit, praeficiatur: his autem rationibus agere, si pax fiat, Monmelianum sine dubio restituendum esse, et ita nihil Passagio dari: si non fiat, habere Diguierium circa Monmelianum, inde ^h Barraliam munitionem, inde ⁱ Chamberium, Carbonariam, Confluentiam, et Miolanum, et studiose prospectum iri, ut exiguus comitatus Monmeliano inferatur; de Burgo stare regi arcem Hugonoto committere, eaque re gravissimam injuriam Birono fieri. Regem, si Sancatharinam munitionem capiat, Hugonotum loco impositurum, quousque ^k Vallium et Logias receperit, et Fanum ^l Guigoti versus propugnaculum struxerit; nam decrevisse cum has duas praefecturas Genevensibus tradere, ut grande aes, quod illis belli causa debet, hac ratione luat; aut si aliunde luat, penes se illas retenturum. ^m Terralio cum milite in Sancatharina munitione secretum de prodendo loco consilium iniri, et mature praeverti debere periculo. Vitrium ad regem venisse, et affirmasse, praesidiarios ob penuriam munitionum se quotidie e muris demittere. Vix cccc in ea integros superesse, qui scalis admotis aperta vi et clara luce expugnari possint. Itaque mature prospiciendum: nam in Sancatharina munitione omnem Catholicorum spem repositam, et ea servata Sabaudum omnia quae amisit recuperaturum. Regem cognito Sabaudi copias in procinctu esse, ad Bironum scripsisse, ut ad se veniat, quod an facturum sit, adhuc incertum esse, ceterum difficile esse, ut se excusare possit. Si Sabaudus impedire possit, ne secuturae Monmeliani deditio pactis stetur, expeditum videri, ut ad Anicium veniat, copiosum in eo comitatum collecturus, et Sancatharinam abunde milite et rebus necessariis firmaturus. Inde venturum cum Chamberium, et tormentis Sancatharina advectis nullo negotio illud capturum. Nam si illud rex defendere in animum induceret, id non nisi cum toto exercitu facere posse; quod si faceret, Sabaudum Isarae ripam legentem cum ^v peditum millibus noctu Miolanum versus tendentem custodias Monmeliani

INTERPR. ^a de Bugey & Valromey. ^b bailliage de Gex. ^c pays de Vaud. ^d la Franche Comté. ^e de Lesdiguières. ^f de Crequy. ^g du Passage. ^h fort de Barraux. ⁱ Chambery, Charbonnières, Conflans, & Miolans. ^k Vaux & Loges. ^l St. Guigot. ^m du Terrail.

Monmeliani positas in itinere trucidaturum. Quod si rex Camberium negligeret, a CICIDCII.
 commeatu brevi laboraturum ejus exercitum, qui per Isaram magno comitatu et HENRICUS IV.
 difficili, et per terram longe difficiliori advehitur. Sabaudum praeterea in itinere
 munitionem ^a Nunciatae instauraturum, quod harum rerum periti qui sunt in castris
 regiis intra xv dierum spatium fieri posse ostendunt, et eo certatim agrestis summa
 alacritate undique advoluros, alterum iter copiis advenientibus per ^b Jacobi-fa-
 num juxta ^c Brigantionem et Confluentiam patere; quod si sumatur, castra cis flu-
 vium commeatu in iis undique congesto, et Anicio post tergum seposito munienda.
 Recentem Sabaudi militem esse, regis infractum et taedio fatifcentem, nobilitatem
 tantum ad xvi mensis sub signis futuram. Regem ipsum belli molestiam impati-
 enter ferre. Summum exercitus imperium Birono cum amplissimis conditionibus
 delatum, verum illum se excusasse; idem post cum fecisse Monpenferium, ne
^d Sueffioni injuriam faceret, qui illud acceptavit, aegerime ferente rege, ut aliis
 se excusantibus Sueffioni id deferre animo invito sit coactus. Espernonium, cum
 primum agmen sub Sueffione ducere juberetur, se excusasse, et post Monmeliani
 deditionem, regem ad sponsam profecturum comitari maluisse. Si pax sequatur,
 Sabaudum expeditius videri et regi Hispaniae, ut ^e Carmaniola restituatur, neque
 Sebusiani compensationis loco dentur; nam ^f Sebusianos eo loco apud Sabaudum
 esse quo Belgium apud Hispanos: a pleno ac praesenti Hispani ad res Sabaudi sub-
 levandas patrocinio salutem Catholicorum et ipsius Hispani pendere. Additae
 erant tribus illis foliis literae cum impensae benevolentiae significatione ad confiden-
 tem scriptae, qui Stephanus ^g Renazaeus erat Lafinii domesticus, monito eo, ut quo
 secretum melius servaretur, quam minimo cum comitatu incederet, caveretque ne
 domestici alca luderent; nam inter ludendum pleraque, seu lascivia seu ira, excidere.
 Haec primo die acta. Inde confectae adversus reum probationes, et auditi testes.
 Dein vii Eid. Quintil. post prandium eodem delegati redeunt, et super probationi-
 bus Bironum interrogant: et ille quidem disertius et magis ingenue quam prius
 fecerat, se responsurum dixit, quod, cum primum interrogatus est, scrupulo se
 attineri diceret; nam in arcana confessione a ^h Pauliano quodam monacho in ea
 opinione confirmatum, nihil eorum quae tegere religiose promississet, cuiquam re-
 velare debere; sed postea quam carceri mancipatus est, contra ab archiepiscopo
ⁱ Bituricensi melius instructum, quippe qui in jure interrogatum verum dicere te-
 neri affirmaret, ad interrogata ex animi sententia respondere decrevisse.

VI. SUMMA vero testimoniorum Lafinii et Renazaci ipsius domestici erant:
 Cum ad pacem jurejurando firmandam Bironus cum Pomponio ^k Bellevreo, Nic.
^l Brulario Sillerio Bruxellas ante triennium profectus erat, ^m Picoteum quendam
 Aurelianensem cum aliis ob damnatas factiones regno profugum ad eum venisse,
 et jam tum de Henotica factione, cujus ille dux esset, Hispanorum opibus in regno
 ad Catholicae religionis defensionem renovanda sermonem injecisse, Bironum autem
 pro tempore ita se excusasse, ut sermonem non tam displicuisse, quam in aliud
 tempus, cum in aulam aut Burgundiam reversus esset, rejecisse appareret. Cete-
 rum Picoteum illum, cum rex in Sequanos venit, Birono et Amato ⁿ Malanio
 Luxio Bironi vicario et intimo innotuisse, ultro citroque ad ^o Fortunium, qui ^p In-
 subrum oppidum tenebat, commeantem, et de conditionibus dedendi oppidi cum
 eo agentem. Ab eo tempore Luxii interventu, postquam Bironus domum rediit,
 cum Picoteo actum, quem ^q Fargius quidam Luxii domesticus ducebat, et reducebat
 cum

INTERPR. ^a fort de la Nuntiade. ^b S. Jacomo. ^c Briançon & Conflans. ^d le comte de Soissons.
^e Carmagnole. ^f Bressé. ^g Renazé. ^h Minime. ⁱ de Bourges. ^k de Bellievre. ^l Brulart Sr. de
 Sillery. ^m Picoté d'Orleans. ⁿ de Malain baron de Luz. ^o le capitaine la Fortune. ^p Seurre. ^q la Farge.

CICERO CII. cum vel a Ferdinando Velasco Castellae Conestabili Mediolani prorege, vel
HENRICUS IV. a Sabaudis redibat. Et^a Divione et ad Vallis pontem, interdum^b Matiscone, quo
magis laterent, solitos convenire. Tandem Picoteum, quo certius negotium con-
ficeretur, ad regem Hispaniae missum acceptis a Birono duobus aureorum CIO, cum
mandatis ad eum, ut religionem Catholicam, quae in regno Franciae occulto regis
in Sectarios favore summopere periclitabatur, salvam vellet. Duarum coronarum
causam conjunctam esse, ut alterius ad alteram proculdubio periculum pertineat.
Stare regi Ordines Hollandiae contra ipsum omni ope et ratione tueri; et colorem
quaesitum esse, quod cum illi milite et pecunia regem, superiore bello, juverint,
aequum videri, ut creditam ab iis pecuniam bona fide reddat, et paria cum illis
faciat; audivisse ipsum ex rege, sibi consilium esse paulum per triennium respirare,
ad pecuniam colligendam, et apparatus bellicum faciendum, quo facto vim in-
opinato Hugonotorum ritu diversis partibus inferre in Belgio, Sequanis, Italia, et
Hispania. His proinde in tempore praeventendum. Haec mandata Picoteo data.
Literae vero, quae Sabaudia, Mediolano, et ex Hispania veniebant, et ad eas re-
sponsa, cujusdam^c Dolensis in Sequanis civis, cui captivo Bironus pretii gratiam
fecerat, ministerio fieri, ut ad Bironum perferrentur. Ceterum Lafinius harum
rerum participem XII circiter dies, antequam Sabaudus in aulam apud nos veniret,
litteras fiduciaras a Sabaudis per equitem Britonem Paschalibus feriis antea acceptas
Birono communicasse, et juxta eas de rebus duabus cum eo egisse, de matrimonio
ipsius, et Picotei in Hispaniam profectio. Tum rogatum a Birono, ut ad Sa-
baudi usque adventum in urbe remaneret; deinde post ejus adventum importunis
ejusdem Bironi precibus sollicitatum, et postremo victum, a^d Jacobo Sabaudiae
praeside ad ipsum introductum fuisse; quod Lafinius dicebat, ut excusationi apud
regem sibi viam sterneret: nam penetrare in consilia illa altius voluisse, ut regem de
iis postea certius edoceret, cum constet eum ab initio pravorum consiliorum Bi-
rono auctorem fuisse, et eo usque in illis perseverasse, quousque se Hispanis, Sa-
baudo et Birono suspectum a Luxio aemulo redditum cognovit; ob idque Rena-
zaeum suum a Sabaudis carceri mancipatum. Dum autem cum Sabaudis collo-
queretur, ita se reperire aiebat, ipsum bene animo affectum ad nos venisse, ut regi
de Saluciano principatu satisfaceret. Sed cognito res in regno misceri, et per Bi-
ronum turbari posse, qui cum de omnibus, quae in ipsius negotio agitabantur, in
horas edocebat, quippe qui deliberationibus intererat, tandem mutasse, et occasi-
onem re infecta discedendi quaesivisse; ante omnia monitum a Birono Sabaudum,
ne Burgum et arcem regi traderet; quod si faceret, intercludi Hispanis facilem in
Sequanos et Belgium descensum, et arcem tota Europa firmissimam ac munitissi-
mam in Hugonotorum potestatem deventuram: nam scire ita regem decrevisse.
Bironum item, cum videret interdum Sabaudum nutare, quasi cum rege conven-
turus esset, ut id impediret, et ejus discessum praecipitaret, injecisse haerenti me-
tum, quasi, nisi conditionibus agitatis, et in parte jam conventis subscriberet, de
vita periclitaretur. Additum et ipsi insidias strui. Itaque tempore petito, ut de
conditionibus, quae diversae proponebantur, utras accipere vellet, amplius deli-
beraret. Tandem impetrato a rege comitatu Sabaudum discessisse, et per Aeduos
a Luxio deductum iter fecisse, ut munita loca in ea praefectura ex occasione inspi-
ceret. Antequam discederet Sabaudus cancellarium suum post Picoteum in Hispani-
am miserat, ut quid cum Birono egisset, plenius regem doceret: quid autem
Lutetiae inter eos actum sit, de industria suppresserat Lafinius; quod quicquid actum
erat,

INTERPR. ^a Dijon, & pont de Vaux. ^b Mafcon. ^c un bourgeois de Dole en la Franche Comté,
nommé Bibu. ^d le Sr. de Jacob gouverneur de Savoye.

erat, ejus suggestione actum erat, et cum praecipuum conspirationum inventorem fuisse arguebat. Nam ante Sabaudi in aulam adventum nunquam Bironus cum Sabaudis consilia communicaverat. Tunc vero injecta matrimonii mentio, et cum Lafinius nosset Bironi ingenium iracundum, et plus ira, quam consilio peccare, in horas colloquia Sabaudi cum rege habita calumniose deferebat, ut fidem ambitione ferocientis hominis sollicitaret. Regem de ipso male sentire et loqui, Bironum ostentatione valere, tunc strenue agere, cum testibus et spectatores habet: De Bullionio vero quasi infelicis ominis ave, quae vulgo ^a Ostrifraga nominatur, loqui, quaecunque ei committuntur, quanquam ingenio et animo valeat, misere desperare: Unum Lavardinum laudare. Id cum ex quiete excitato Birono, osculo prius, ut solebat, in oculum laevum impresso (quod fascinationis ergo fieri postea interpretatus est Bironus) blanditiis admittis, detulisset; ille ira frendens, Et cur haec dicenti regi non interfui, retulit; nam me totum cruore conspersissem. Atqui non ita de te sentit Sabaudus, (inquit Lafinius) et quicquid rex de te dicat, ille te sibi optat generum; idque tibi per me significari iussit. Itaque quantum tibi injuriose inde detractum, ab eo tantum honorifice tributum vides. Alia vice ad Bironum detulerat, ita contemptim regem de eo locutum, ut cum Sabaudus de filia ei in matrimonium collocanda mentionem faceret, ille dixerit, plus L familias in regno suo dignitate praestantiores esse, et ipsum jam aetate proventum, ut cum decenni virgine commode conjungi non posset; praeterea minora bona possidere, quam ut tantae adfinitati par esse possit. Haec irritatum hominem postremo impulerunt, ut fallacibus promissis caecus animi auscultaret, et porro fidem sceleratis consiliis Lafinio instigante obligaret. Nam mox ubi domum rediit Sabaudus, a Birono Lafinius Camberium missus, qui consilia Lutetiae coepta persequeretur, ubi cum ^b Roncasio a secretis Sabaudi epistolis et ^c Torrensi saepius egisse, cum ^d Bosco item Roncasii cognato, ac postremo cum Alfonso ^e Casali, qui Hispani nomine Lucernae orator fuerat, qui LX aureorum CIO praesenti pecunia Birono se numeraturum, et deinceps majorem summam usque ad 1000 aureorum CIO repraesentaturum promiserat. Sub id interpellatus a delegatis iudicibus Lafinius de consiliis ad regem aut sistendum aut perdendum initis, sic respondebat: Cum Renazaeus a Sabaudis venisset, et quid cum eo egisset coram Birono referret, intervenisse se, cum Bironus per eundem Renazaeum secreta ad Catharinae-fani praefectum mandata daret, de machinis ita dirigendis, ut cum rex ad locum lustrandum veniret, quod brevi facturum eum rumor erat, cum certo et designato ictu peteret; ad quem sermonem cum exhorruisset, Bironum ilico retulisse, cum eo qui suam, qui ipsius Lafinii vitam petat, et de pernicie utriusque serio cogitet, ita agere debere; tum silentio imperato subjecisse, in tali re plus facto quam verbis opus esse. Praeterea interfuisse se, cum Luxius ad Bironum referret, ^f Saviniacum quendam ex Sabaudica nobilitate juvenem in bello captum et lethaliter vulneratum, duxisse octo secum devotos ut regem interficerent, unum sibi in morte proxima solum dolere, quod voto satisfacere non potuerit, ceterum sperare, ut id aliquis feliciter exequatur. Id postea cum ad Sabaudum profectus retulisset, illum negasse quidquam tale Saviniaco aut ulli alii imperatum: Ceterum minime dubitare, quin plerique, videntes quid rex contra se molitur, idem quod Saviniacus sint ausuri. Item Sancatharinae munitio praefectum monitum, ut certa die, qua rex cum Birono ad locum lustrandum venturus esset, tormenta minora ad partem notatam parata haberet, et ex habitu

Bironi

INTERPR. ^a Orfraie, sorte d'aigle. ^b Roncas. ^c la Torre. ^d Bosc. ^e Casale. ^f Savignac.

T O M. VI.

N n

CIOIO CII. Bironi, qui praecedere debebat, rex qui secuturus erat, ad necem designabatur. Et
 HENRICUS IV. per Renazacum jam multoties Birono et Luxio mandata data, ut regem qua ratione
 possent, aut inter venandum, aut alia re intentum interciperent, et captum sub
 custodia in Hispaniam mitterent; ni facerent, praesens ipsis et inevitabile immi-
 nere exitium. Idem a ^a Fontano et Casali saepius sibi inculcatum, ac postremo
 cum omnes ^b Somae ad Padum convenissent extremo Januario anni superioris.
 Quae vero conventu illo acta sunt, haec praecipue meminisse; de pace, cui se me-
 dius interposuerat Aldobrandinus cardinalis pontificius legatus, non consensuros, et
 si quid jam convenisset, pactis conventis minime staturos, et omne de pace collo-
 quium cum vellent et opportunum videretur, abrupturos. Bironus eligeret, an
 e re videretur, ut prior cum sociis et foederatis arma sumeret, an rex Hispaniae sex
 ante ipsum mensibus bellum denunciaret. Hispanum de pace nunquam cum rege
 acturum, nisi ex Bironi et sociorum consensu. Omnia loca, quae in regno armis
 caperet, in manus eorum, quos Bironus nominaret, traditurum, ut a ducibus ex
 Gallica nobilitate tenerentur, excepta ^c Massilia, quam sibi ad triremium receptum
 servaret. CIOIOCCC aureorum CIO annuatim in illud bellum exsolveret, quorum
 dispensatio a Birono fieret. Vicarius ipse generalis per totas Hispani ditiones consti-
 tueretur, et ut insolubili cum Hispanis nodo vinciretur, unam ^e filiabus regis His-
 paniae, aut unam ^e Sabaudicis uxorem, Burgundiae insuper principatum sibi ac suis
 cum pleno proprietatis jure, immensis praeterea pensionibus acciperet: et si qui-
 dem conatus non succederet, nihilominus Hispaniae regem Birono in omnem even-
 tum CXX aureorum CIO annui redditus assignaturum, et CIO CC aureorum CIO praesenti
 pecunia in Germania aut Italia, aut ubicunque commodius videbitur, depensurum.
 Insuper conditionibus, si res exitum sortiretur, Bironus daret operam cum suis
 foederatis, ut regnum per pares administraretur, et regis in eo electio instar Roma-
 norum imperatoris constitueretur. Haec se meminisse pro tempore dicebat Lafinius,
 cetera deinceps, quae memoria suggeret, enarraturus. Quae monstra sive ille inge-
 niose confinxerat, sive ab Hispanis plerumque longius, quam fert humana prudentia
 respicientibus, ad emovendam Bironi vasta ambitione furentis mentem, excogitata
 acceperat, eo amentiae miserum hominem impulcrant, ut fidei et patriae charitatis,
 atque adeo nominis Francici oblitus fusdeque omnia haberet, dummodo immo-
 deratas spes expleret. Addebat Renazacus Lafinii domesticus et arcanorum conscius,
 consilium datum Sancatharinae munitionis praefecto, ut praeterea in fossa loco desig-
 nato septem aut octo milites dirigendi certos cum scloppetis abderet, qui, cum rex
 transfret, quem ea ratione, qua superius designabat, in eum repentina displotione
 vim facerent, et se indicem ad praefectum missum. Postea et ad Sabaudum trans
 Alpeis transisse cum mandatis Bironi, quibus cum de itineris ratione edocebat, et ut
 quamprimum descenderet increpita ejus ulteriore mora hortaretur. Insuper de se-
 creta ad Monmelianum per tympanistam molitione eum certiore faciebat, mone-
 batque, ut praefectum hominem ignavum et animo deficientem inde amoveret.
 Tum ad excusationem heri sui amplissimas condiciones ab Sabaudis et Hispanis ei
 propositas aiebat; quas ille, jam tum consilia tam perniciose execratus, recusasset;
 eaque re factum, ut suspectus esse inciperet, et Sabaudum a Fontano, qui multis in-
 diciis fidem ejus nutare comperisset, monitum; ob id ipsum Renazacum ad se mis-
 sum aliquandiu detinuisse, ac postremo carceri inclusisse; primum Augustae ^d Tau-
 rinorum, deinde et ^e Claraschi, ubi annum et IV mensibus integros sub arcta custodia
 fuerit, astuque tandem inde elapsum. His fere onerabatur reus. Cum Lafinio
 commissus Bironus, et monitus ab Harlaco, quando coram iudicibus a rege delegatis
 causam

INTERPR. ^a le comte de Fuentes. ^b Somo sur le Po. ^c Marseille. ^d Turin. ^e Chierasco.

causam diceret, ut nihil iracunde proferret, et verbis injuriosis ac se indignis abstineret; ille ad testis aspectum vultu pallido et membris trementibus totus repente cohorrui, et spatium poposcit, dum lecto impositus spiritus colligeret; tum ad se rediens, voce tremula adhuc, ira in expostulationes conversa, Lafinium acerbe incusavit, qui ipsi pravorum consiliorum auctor et praecipuus incentor, cum venia praeteritorum a rege accepta de illis amplius non cogitaret, et tantum ad expiationem silentio et oblivione opus esset, festinato indicio, ut se servaret, amicum detestanda perfidia prodiderit. Nam sibi, antequam ad regem veniret, et postquam ab aula discessit, enixis literis, et per ^a Pregentium Lafinium Carnutum vicedominum fratris filium confirmasse, nihil dicturum facturumve, aut postea dixisse vel fecisse, quod ipsi periculum creare posset, et chartas omneis ac commentarios omnino suppressos. Hac fiducia se ad aulam venisse, et rege ipsum interrogante, et ad confessionem promissa venia invitante, pertinaciter ac prae fracte respondisse. Atqui si certo cognovisset, quid Lafinius regi dixisset, sibi facile aeque fuisse, confessione ingenua, sicuti jam Lugduni fecerat, gratiam regis demereri, quam damnosum fuit, contumaci inficiatione iram ejus provocasse, et impressam in animo ejus suspicionem relinquere, quasi de consiliis illis perniciosis, post primam a rege impetratam veniam, atque adeo post natum serenissimum Delphinum cogitaverit, et nunc adhuc cogitet. Potuisset Lafinium ambos servare, si se in tempore monuisset. Quod cum non fecerit, apparere, illum insita malignitate ac perfidia non tam se servare, quam amicum perdere voluisse; idque manifestum fieri, literis et chartis tam studiose asservatis; quae in actu indignationis ob repulsam, de qua in superioribus locutus est, conceptae exaratae fuerant, et quas igni tunc traditas oportuit, nisi de perfidioso indicio jam tum cogitasset. Ad haec cum se homo natura loquax, qua poterat ratione excusaret, facile in tali crimine acceptae excusationes, in quo filii contra patrem accusatio non solum a legibus admittitur, sed etiam laudatur. Post longas altercationes et exprobrationes, cum Bironus objecta purgaret, nisi quae scripto probabantur, quorum sibi gratiam a rege factam asseverabat, et cum Sabaudo nulla se consilia communicasse ante ejus in urbem adventum, idque Lafinio; amicitiae infaustae parario, confirmaret, et quicquid postea cum illis actum est, interventu Lafinii ultro citroque commeantis, et Mediolani sponte propterea profecti actum esse; Lafinius contra nil nisi Bironi jussu se fecisse diceret: postremo adjecit, quo reum magis oneraret, Bironum Sabaudo auctorem fuisse, ut ^b Saluciarum principatum restitueret, non Bressiae; quem vocant, comitatum, ea lege ut nullos praefectos in ^c Cisalpinis locis Protestantium sectae addictos imponeret, patrocinium Genevae defereret, et jus in ea suum persequendi Sabaudo libertatem faceret. Sic enim regem in invidiam et odium suorum adduci, si conditiones rejiceret; quod facturum cum sciebat, quippe cum ex ore regis, qui cum ipso ea de re familiariter quotidie fabulabatur, cognovisset. Postea ^d Renazaeus et reliqui testes cum reo commissi; et cum ille porrecto curiae supplici libello matris nomine, sibi consilium distribui petiisset, quod idem olim ^e Aureliani in causa ^f Condaei factum aiebat, intercessit cognitor regius, et ore suo, nullo adhibito consultore, ad objecta respondere, et ex vinculis juxta veterem formulam causam dicere jussus est. Moris est apud nos, ut criminis capitalis rei in sella sedentes coram iudicibus interrogati causam dicant. In arcano deliberatum, quia nulla adhuc in eum sententia lata erat, tantum cognitor regius eum laesae majestatis reum convictum peragi postulabat, propter dignitatem personae hoc ei tribui deberet,

INTERPR. ^a Pregent de la Fin Vidame de Chartres. ^b Marquisat de Saluces. ^c delà les Monts. ^d Renazé. ^e Orleans. ^f le Prince de Condé.

CIDICII. deberet, ut intra septa Camerae, quae vocant, audiretur: Et ita, re cum Pomponio Bellevreo cancellario, qui iudicio praefuit, communicata, placuerat.

HENRICUS IV.

VII. SECUNDUM haec reus e^a Bastilia a^b Montinio, dispositis ubique per viam custodibus, in senatum adducitur, et convocatis universis classibus coram cancellario sistitur, intra septa, ut loco honoratiore, stare iussus: quod ille tarditatem auris ob vulnera accepta causatus cum deprecatus esset, ultro in sella, sicuti de aliis fieri consuevit, in media cavea sedit; ubi a cancellario interrogatus, cum praeter ea, quae scripto convictus inficiari non poterat, omnia pertinaciter pernegaret, ac praesertim quae de insidiis vitae regis structis objiciebantur, et quae scripto comprehendebantur, sibi condonata a rege diceret, in Lafinium vehementissime invehitur: vitamque ejus cunctis criminum generibus contaminatam infectatus est, ac magiae praecipue, qua et factum dicebat, ut se in malas cogitationes osculo illo in laevum oculum impressio plerumque praecipitasset; tum de literis suggestis et summa malignitate subductis conqueritur: librum insuper insignis prudentiae militaris a parente fortissimo duce, de officio summi castrorum praefecti, quo ipse post ejus mortem in exercitibus fungebatur, conscriptum, ab eodem Lafinio sibi subreptum declaravit. Summa defensionis fuit, saepe ira superante ad malas cogitationes se prolapsum, saepe etiam male locutum esse, ceterum semper bene fecisse, et potius facta bene, quam cogitata et dicta male spectari debere, praesertim in eo qui tot egregie factis de rege et regni causa bene meritus fuerit. Postquam toto trihorio auditus est, in Bastiliam eodem comitatu reducitur. Postridie dictae sententiae concordēs, et laesae majestatis reus pronunciatur, decerniturque, ut in^c platea Portuensi capite plecteretur, bonis ejus fisco addictis, et extincta ducis ac paris dignitate. Quidam etiam in Lafinium auctorem et instigatorem scelerum, sicuti vel ex proprio ipsius testimonio, quantumvis se exquisitis rationibus tueretur, abunde constabat, aliquid decernendum censuerant; sed explosa ea sententia, quod in tam atroci crimine, et quod omnia alia in se crimina complectitur, semper prudentibus visum sit aequissimum, ut summa festinati indicii esset praerogativa, et conscii ad revelationem paratae veniae praemio invitarentur. Multos ad misericordiam inflexit, quod in ejus literis post natum regi puerum ad Lafinium missis, et a^d cognitore regio prolatis perscriptum his verbis erat, Quando Deus Delfinum regi ac regno dederit, temporis praeteriti vanitates oblivioni tradendas esse, et si olim bene, deinceps melius quam unquam antea faciendum.

VIII. FACTO decreto, rex, qui interea ad Germani-fanum secesserat, diplomate obrogavit; et reum non in platea Portuensi, sed in^e Bastiliae area, ne tumultus confluyente, ut fit, ad spectaculum plebe exoriretur, plecti voluit; quod et factum: et statim a prandio cancellarius in Bastiliam venit, et Bironum ad constantiam gravi oratione hortatus est: Venisse diem, quo virtutis pristinae, quam in tot periculis imperterritam semper habuerit, specimen ederet, in extrema nimirum vitae tot adoreis maetae clausula, et se divinae voluntati audientem praeberet; id eum a Deo optimo maximo, qui inscrutabili nobis et justa providentia sua res cunctas ordinat, conversa in ipsum mente et a terrenis cogitationibus revocata, suppliciter petere et sperare debere. Ad quae ille commotior, et vitae nimium desiderium prae se ferens, clementiam regis multis verbis laudatam imploravit, et gratiam qua indulgentissimus princeps erga tot, qui ipsum dictis, scriptis, et factis gravissime offenderant, tam benigne usus fuerat, sibi bene alioqui merito, et qui solos duos menseis in reatu fuerit, nulloque facto regiam majestatem laeserit, fieri enixe et vehementer postulavit,

exemplo

INTERPR. ^a la Bastille. ^b de la Grange de Montigny. ^c place de Greve. ^d le procureur general. ^e cour de la Bastille.

exemplo etiam Augusti in medium adducto, qui Cinnae conjurationis contra se inicitae convicto non solum gratiam fecerit, sed juvenem multis beneficiis et honoribus cumulaverit, et eodem anno secum consulem creaverit. Tunc merita paterna et sua per exprobrationem in majus exaggeravit, et, Absque iis esset, inquit, quid vobis, quid toti regno futurum erat? Tum rursus ad miseras preces revolutus, et laudata denuo regis clementia, non effluxurum biennium dixit, quin eum Francia mortuum desideret. Haec subinde mutans inter spem et mortis horrorem cum dixisset, cancellarius sibi imperatum dixit, ut insigne S. Spiritus ab eo reposceret, quod ille collo detractum statim reddidit, addito, se illud digne gestasse, neque perjurio fidem fefellisse. Cum itidem scipio, quod est tribunatus equitum insigne, et corona ducalis exposcerentur, cum neutrum pro tempore haberet, se excusavit. Tum cancellarius eum denuo ad constantiam et patientiam hortatus est. Heic Bironus quasi de morte certus, a sua gente ignominiam deprecatus est, et monuit regem a Lufinio sibi caveret, ac suppliciter eundem rogavit, ut bona sua fratribus nihil commeritis conservaret; quod a regis benignitate sperare illum jussit cancellarius: et paulum secessit, dum amanuensis curiae officio suo apud reum defungeretur. Coram eo rursus repetita a reo quae prius; et praeterea cum acerba increpatione quaesitum, quibus de causis condemnatus esset, petiit ut sibi testamentum condere liceret, nec abnuerat cancellarius. Cum id urgeret, amanuensis ante omnia decretum contra ipsum latum pronunciare sibi necessitatem impositam respondit, quod ut pro more fieret, opus esse, ut aperto capite, et in genua procidente reo illud recitaretur. Quod et ille fecit, et post recitatum decretum, monitus a sacerdotibus qui adcrant, ut se ad mortem compararet, primum se testamenti condendi cura exsolvere voluit, ut eo facto de salute sua ab omni alia cura vacuus cogitaret. Sub id rursus ad eum venire cancellarius et Harlaeus, et de rebus secretis eum seorsim ab amanuensi interrogarunt; tum sub horam iv pomeridianam, cum publicus minister conclave ingressus esset, ut eum vinciret, ille ab eo tangi, et omnino vinciri recusavit, minis ferociter additis, si contra pergeretur, et sponte in arcam descendit, ubi ad scalae gradus precibus ad Deum conceptis, se fratribus commendavit, eos obnixe rogans, ut fideli obsequio Delfinum colerent. Postea sibi fasciola oculos velavit, et crineis a tergo substrinxit, nam a carnifice tangi nunquam passus est; et in genua procumbens, tanta celeritate ictus est, ut ensis extra jugulum appareret, antequam caput a cervice recisum humi caderet. Corpus ad D. Pauli delatum et cum capite humo mandatum est; tanto plebis concursu, quantus ad spectaculum supplicii coiisset: nec unquam major aquae vis religiose ad tumulum effusa, haud occulto aulae livore, quae in publicam invidiam velut aegre ferebat, quod ad regis, regni-que securitatem ex necessitate factum interpretari quisque debuit. Plerique sane, alioqui tanti principis impense gloriae faventes, hoc in ejus florentissima fortuna desiderarunt, quod saluti propriae non aliter consulere potuerit, quam si pestem in regni visceribus haerentem, exercitatissimi bello ducis et bene de se meriti peste expediret.

IX. CAROLUS ^a Hebertus Bironi ab epistolis quaestioni gravissimae subjectus, cum nihil confessus esset, ad perpetuum carcerem damnatus ^æ est. Is indulgentia regis postea dimissus, et patriae degeneri natura pertaesus ad Hispanos transfugit, ac ^b Neapolim concessit; ad quem et Matthiam ^c Bruerium, qui se jam eo contulerat,

VAR. LECT. ^æ est. Inscitiae hominis, et lachrimis datum. Is indulgentia *MS. Reg. Put.*
avunculi Furnerii exfenatoris pro eo deprecantis id *et Rig.*

INTERPR. ^a Hebert. ^b Naples. ^c la Bruyere.

CIDICIL. contulerat, tanquam ad sentinam, quicquid ficariorum et perduellium infamiunt
 HENRICUS IV. toto regno exulare cogebatur, se colligebat, et perniciofa in regis salutem ac no-
 minis Francici decus consilia simul coquebant, quod in detestandi Ravalliaci parricid-
 io postea patuit. Cum primum Bironus captus est, monuerat regem, sive serio
 sive simulate, ut fidem suam approbaret, in ^a Aeduos propere mitteret, nam ^b Lux-
 ium desperatione ^c Belnae et Divionis arces hosti traditurum. Sed jam ante Joannes
^d Bellomanerius Lavardinus equitum tribunus eo destinatus fuerat, qui loca in
 fidem acciperet, et Hispanis per ^e Sebastianos transituris, si quid in itinere molirentur,
 cum delectis copiis se opponeret. Ante mortem Bironi Jo. Baptista Taxis Philip-
 picus orator statim ad regem venerat, et ex foedere transitum per ^f Grefinium pon-
 tem ^g Rhodano impositum copiis in Belgium descendentibus petierat; sui que regis
 nomine rogaverat, sibi persuaderet, Philippum nullatenus Bironi postulati consiliis
 participare aut causam dedisse. Ad quae rex ita respondit, ut commercii libertatem
 nolle se impedire ostenderet; ceterum haud sibi facile persuaderi posse, Philippum
 ignorasse consilia. ^a Fontano comite cum Birono inita; neque vero simile fieri, pe-
 cuniam suam ipsius injussu tam large ab eo profusam esse. Post mortem Bironi Bur-
 gundiae praefectura Rogerio ⁱ Sanlario Bellogardio magno Franciae Hipparcho attri-
 buta est; qui provinciam, dum Delfinus adolefceret, vicarii titulo administraret. Et
 certatim mox exteri principes, Elisabetha Angliae regina, Jacobus rex Scotiae, Venc-
 torum respublica, de conjuratione detecta et disturbata per oratores suos regi, dum
 Sextili mense ^k Moncelli esset, gratulati sunt: Taxis ipse summa dissimulatione
 officio defunctus est, et Sabaudus per ^l Visci comitem injuriam, quae sibi ea re inure-
 batur, apud regem deprecatus factum inficiatione excusavit. Archidux Albertus
 culpam item per suos in Fontanum rejecit. Nec multo post dum reliquiae conju-
 rationis colliguntur, ^m Guido Ederus Fontanella, qui Bellomanerii etiam nomen
 sumebat, sed familiae perillustri respectu id in actis omissum fuit, latrociniis et per-
 fidia per haec bella infamis, astu a Nic. Rapino captus; et de ⁿ Tristani insula, cui
 praecerat, portu maximopere, opportuna in Armorica prodenda cum Hispanis transe-
 gisse convictus, a magni consilii assessoribus, quibus cognitio criminis attributa fu-
 erat, tanquam reus laesae majestatis ad ignominiosam mortem damnatus est, poste-
 ritate ejus cum ipso damnata. Tum crati per vicos tractus in platea Portuensi mem-
 bris confractis semimortuus rotae imponitur. Cum eo et capti fuerant ^o Marcellus
 Andreas Calaber eadem sententia plauftro trahi iussus, et membris fractis rotae im-
 poni, qui literis regis allatis poenae pro tempore exemptus est, executione dilata; et
 Petrus ^p Bonnemetus Redonensis, qui laqueo vitam finivit; et Jacobus ^q Savinellus
 Tertraeus quaestioni subjici iussus. Id actum v Kal. Oct. Caput deinde Ederi ^r Conda-
 tum perlatum, et in ^s Tufana urbis porta juxta sententiam affixum fuit. Reis ante
 supplicium tortis, cum ex confessionibus Renatus ^t Marcus Monbarotus onerari vi-
 deretur, a magno consilio comprehendi jubetur. Is strenuam olim operam in Re-
 donum civitate contra ^v Mercurianum recipienda navaverat; captus et is Brissaci
 mandatu in Redonum civitate atque adeo in ipsius Brissaci aedibus, et Lutetiam sub
 custodia missus, neque tamen magno consilio traditus, sed Bastiliae diuturno carcere
 retentus, postremo ex eo amissa civitatis praefectura dimissus est. Octobri demum
 mense Carolus ^w Valesius Arvernorum comes, qui cum Birono captus fuerat, cum
 amici consiliorum consensione secum conjuncti contumaciam ipsi detrimentosam
 fuisse

INTERPR. ^a Bourgogne. ^b le baron de Luz. ^c Beaune, & Dijon. ^d de Beaumanoir mareschal
 de Lavardin. ^e Bressé. ^f pont de Grefin. ^g le Rhone. ^h de Fuentes. ⁱ de S. Lary de Bellegarde Grand
 Ecuyer. ^k Monceaux. ^l le comte de Viesque. ^m Guy Eder de Beaumanoir Sr. de Fontenelles. ⁿ comman-
 dant au fort de l'Isle-Tristan de Douarnenez en Bretagne. ^o Marcello Andrea dit Marseille, natif du Cres-
 son en Calabre. ^p Bonnemét de Rennes. ^q Savinel dit du Tertre. ^r Rennes. ^s portail du Toussaints.
^t de Marec Sr. de Monbarot. ^v le duc de Mercœur. ^w de Valois comte d' Auvergne.

fuisse videret, et apud sagacem principem ad periculum vitandum confessionem ingenuam sufficere, ex reo delatoris partes induit, et molitionibus ac consciis detectis in gratiam receptus est, ac libertati restitutus. ^a Luxius eadem fiducia in aulam postremo venit, quanquam initio tergiversaretur, et Petro ^b Janino praefidi paratam confessio veniam promittenti jocosè dixisset, non boni ducis ipsum officio functum qui ductum ad bellum militem secum non reduxisset.

X. At ^c Bullionius, qui ^d Turenac erat, post regis ^e Pictavio discessum, dissuadentibus amicis eo profectus, nullis rationibus adduci potuit, ut sibi persuaderet quod Luxio bene cessisset, sibi futurum salutare. Itaque cum regi, eum per literas XIV Kal. Nov. manu propria scriptas, ad se venire jubenti, initio venturum se quamprimum recepisset, statim mutavit, et converso itinere in ^f Septimaniam descendens festinanter ^g Castrum venit, et ante literas ^h Cyri-fano pridie Kal. Dec. ad regem dedit, quibus mutati consilii rationes reddebat, et de profectioe aliorum sua se excusabat. Ubi de accusatoribus suis cognoverit, cum in procinctu esset, ut in aulam veniret, officii sui duxisse, regem quam demisse potest rogare, ut hominum perfidorum, et qui toties vitae ipsius insidias struxerint, et contra regni tranquillitatem conspiraverint, criminationibus fidem non habeat. Nam homines ejusmodi esse, ut accusari ab iis nec debeat, ac multo minus convinci possit. Eorum venaleis et mendaces linguas esse, qui cum perversa sua consilia exsequi nequiverint, hoc solum reliqui habent, ut delationibus suis alterum ex primariis coronae officialibus suspectum reddant, atque adeo veterem domesticum, et qui nullum majus ad gloriam decus tota vita ambivit, quam quod ex gratia et beneficentia majestatis suae in se profluxit. Male de misericordia regia illos existimare, qui cum in posterum non habeant, quem pestilenti sua malitia in culpam trahant, iudicio suo non tam nocentes esse desinunt, quam calumniosa accusatione id agunt, ut innocenteis criminationibus falsis onerent, et quod ipsi cum maxime vellent, facere non poterant, alios qui nollent, ut idem faciant, quantum in se est, per desperationem adigant. Qui jam fidem sefellere, qui posse fidem dictis suis ^α astruere? Proinde se regis praesentiam exhorrescere, qui taleis homines ad se accusandum admiserit. Quare non veniat, hoc in causa esse; non quod conscientiae morsu teneatur, sed quoniam rex rebus suis conducere arbitratur, ut rei veritas pateat, quo majestati suae, regno, dignitati propriae ea in re plene satisfiat, et contumeliae dedecus eluatur, quod ipse inter eandem religionem profitentis incurreret, si impunitum crimen suum relinqueretur; ea propter rogare majestatem suam sibi libertate edictis concessa uti liceat, et apud iudices delegatos causam dicere. Quod eo magis sibi concedi debere existimet, quod nullos severiores in ea causa habere possit, in qua de imminuta regni dignitate et Hispanorum per eam incremento agitur: eo consilio se Castrum tendere, ut quamprimum calumniae se pondere exoneret, et innocentiam suam regi approbet. Itaque rursus quam demisse potest majestatem regiam obtestari, id ut in bonam partem accipiat, et non detrectandi imperii, sed accelerandi iudicii factum pro aequitate sua interpretetur. Rex acceptis literis qui fugam ad poenae metum referret, protinus rescribit, et ut veniat jubet, non de constituendo iudicio nunc agi, sed ut coram rege semotis arbitris de objectis criminibus respondeat, et alioqui Castrum Cameram, quam vocant, non esse competentem, ut de ejus causa cognoscat. Interim Castrum venerat Bullionius, et porrecto Camerae, in qua Claudius ⁱ Sanfelicius praeses sedebat, supplicii libello

VAR. LECT. ^α astruere? Proinde se cum *antequam refocillatus sim*: regis se praesentiam MS. Psalmista dicere, *Domine, ne appropinques ad me Reg.*

INTERPR. ^a le baron de Lux. ^b le president Jeannin. ^c le duc de Bouillon. ^d Turenne. ^e Poitiers. ^f Languedoc. ^g Castres. ^h S. Seré. ⁱ de S. Felix.

CICERO CII. libello petierat, ne deinceps contumax haberetur, publico instrumento sibi caveri, HENRICUS IV. quo se in iudicio stitisse omnibus appareret. Cognitionem minime sibi sumpsit Camera, a rege interdictam, denunciatione a Jacobo ^a Fabritio Tolosa missa facta, sed Bullionio ad regem remisso, qui de iudicibus statueret. Interim supplici instrumenti copiam fecit, quo constabat de ejus comparitione apud iudices facta, quos competentis esse aiebat, quod Turenac ditio, in qua domicilium suum habebat, ad Tolosanum senatum pertineret. Quod ipsi concessum rex gravissime tulit. Id actum VIII Eid. Dec. Bullionius postea cognito Ludovicum ^b Fabrum Caumartinum magni consilii praesidem a rege missum, ut illum nactus ubicunque sisteret, et sub custodia ad regem adduceret; post salutatum Annam ^c Levium Ventadurium in ea provincia vicarium sub H. Momorantio equitum magistro, qui tum forte ^d Castri erat, in viam se dat, et ^e Monpelium venit, ubi frequenti Protestantium confesso de innocentia sua protestatus, advocacionem ecclesiarum apud regem imploravit: et ut iudicibus a lege concessis, et ejus beneficio uti sibi liceret, enixe petiit; et interim ne quid publica tranquillitas, quam illis summo affectu commendavit, mora in regno sua detrimenti acciperet, se eo ad tempus exire decrevisse declaravit. Quo facto, Arausionem primum petiit; et inde in Delfinatum iter flexit, et salutato per nobilem et domesticis ad eum missum Diguierio, dum interim iter summa celeritate persequeretur, Genevam tandem incolumis pervenit. Nec multo post ^α Protestantium delegati ad regem dant literas in Bullionii gratiam, quibus ipsum orabant, ut innocentiae ejus rationem haberet, neque quod improperebatur, delationibus malevolorum facileis aureis praerberet, aut sibi persuaderi pateretur, virum ea virtute et religione cum Hispanis in regni perniciem consilia iniisse, et pro sua prudentia et aequitate videret, ne quid odio religionis in ea causa peccetur, et ejus cognitionem cui velit, ex illis, quas edicto constituit, Cameris attribuat. Neque eorum improbitati indulgeat, qui cruore innocentium tanquam suavi holocausto aras Romae fumare et conspergi cupiunt. Haec enim verba ad acriorem sensum exprimendum adjecta erant. Sub id ^β et Protestantes in Septimania ad regem literas supplices miserunt, quibus Bullionium in iudicio sistere paratum ostendebant, et ut id ei liceret apud iudices edictis concessos et minime suspectos enixis precibus petebant, et fieri debere contendebant.

XI. REX anxius, ne, fama in Angliam perlata, Elisabetha sinistram de exagitato Bullionio opinionem conciperet, idque rectum de rebus communibus inter ipsos sensum conturbaret, per oratorem suum Christophorum ^f Harlaecum Bellomontium cum ea sedulo agit, et criminum commemoratione et moderatione in iis servata nihil festinanter, aut contra jus factum ostendit, et super ea re ut bene erga se affectae sororis, sententiam exquirat. At solers foemina, quae comiter magis et officiose, quam serio secum agi putaret, neque tamen homini sibi charo, et quem calumniose, atque adeo religionis odio in aula a malevolis traduci arbitraretur, deesse vellet; vicissim per suum oratorem cum rege agit, et post gratias pro tanta familiaritate et confidentia actas, communicato inter principem et subditum, quod nunquam alias fieri inter vicinos consuevit, secum negotio, sic censere ait, melius futurum, ut de eo minime consuleretur; nam e duobus alterum secuturum, ut aut curiosa in negotiis alienis, quod semper longa experientia edocta quantum potuit, caute vitavit, habeatur, aut integritatem suam ac candorem, dum, quamvis rogata,

sensum

VAR. LECT. ^α Protestantium ecclesiarum ^β et Septimaniae ecclesiae ad regem *MS.*
delegati *MS. Reg.* *Reg.*

INTERPR. ^a du Faur. ^b le Fevre Sr. de Caumartin. ^c de Levi, duc de Ventadour, Lieutenant de roy en Languedoc. ^d Castres. ^e Montpellier. ^f de Harlay comte de Beaumont.

sentum suum in tanti momenti causa ingenue aperit, in dubium revocari patiatur. CICERO CII.
 Nam vix esse posse, ut rex non suspectam ipsam habeat, qui sciat, eum, de quo HENRICUS IV.
 agitur, semper maximi a se factum; et si quae contra illum dicuntur, elevare aut excusare conetur, quae ad fratris charissimi ac regni securitatem faciunt, parvi pendere ac negligere videatur. Sed quando non ultro alienis rebus se immiscet, sed rogata consilium dat, inde ab ambitione vacuum, inde conscientia testificante, nihil odio aut gratiae a se dari, sic censere, suspiciones adversus Bullionium, atque adeo probationes valde infirmas esse, nec adversus perspectam duris et diversis temporibus fidem posse apud se praevalere. Nam si rex eum a prima juventute semper fidum expertus est, cum summis difficultatibus ipse premeretur, Bullionius solo affectu duceretur, qui fieri verosimile, ut cum Bullionius non jam affectu, sed fidei vinculo constringatur, quam, nisi Deum infestum habere velit, violare non potest? Cum is, qui pericula sola et decus in iis superandis propositum tunc pro omni praemio habebat, nunc fortunarum amplificationem sub legitimo principe ac florenti sperare debeat, qui, inquam, fieri posse, ut qui toto vitae cursu hactenus fidei violatae aut imprudentiae insimulatus non fuerit, eo dementiae et perfidiae venerit, ut et simul famam tot egregie factis quaesitam profligare, et sciens prudensque se manifesto et inextricabili periculo exponere voluerit? Nam cum Birono consilia communicasse, quo minus sibi persuadeat, occultas similtates et aemulationes, quae ipsis intercedebant, et cunctis perspectae fuerunt, in causa esse; et religionem quam proficitur non pati, ut cum Hispanis, quod alterius accusationis caput est, consilia in regis regnique perniciem sociasse credi queat. His argumentis fieri, ut nihil sinistri de Bullionio sibi facile persuadeat: proinde orare regem fratrem charissimum, ut hac in re moderationem, quam in aliis consuevit, adhibeat, et hoc apud se consideret, Bullionii sive conficii, sive inculpati causam cum multis conjunctam esse, et tamen nullum alium in iudicium vocari, ut odio potius, quam propter certi ac confessi criminis atrocitatem id fieri appareat; quod quo pertineat, prudentissimum regem etiam atque etiam videre debere. Nam probationes, quae adversus eum collectae sunt, minime, quod dici solet, luce meridiana clariores esse; et si Bullionius innocens comperiat, quod speret et cupiat, qua ratione talis dignitatis viro decus refarciri posse? Itaque dolere sibi, quod non alia ratione ab initio cum illo actum sit, nunc per regis literas, quae ubique volitant, omnibus nationibus palam esse, cum criminis horrendi a maximo rege ac domino suo postulatum; ac verendum ne vir generosus plus iram regis, et malevolorum, qui circa ipsum nunc sunt, exhorrescere, quam dum se iudicio minime sistit, innocentiae suae diffidere videatur. Itaque regem prudentissimum, qui videat ab Hispano infesto molitiones contra se quotidie novas intra et extra regnum strui, melius facturum, si aperte et citra dissimulationem eum petat, et omnes vires ac conatus suos cum fidis et amicis nominis Francici principibus adversus eum conjungat; sic enim futurum, ut hostem certum habeat, et amicos ac socios adversus communem hostem constantes experiatur. Haec in Bullionii defensionem per Anglicum oratorem nimis fortasse libere dicta. Quae rex irritatus nequaquam in bonam partem accepit, sed sensum ad tempus pressit.

XII. ADJUNCTUM et a Bullionio ad capita accusationis scriptum, tunc circumferri coepit. Ea erant, quod homo inquietus in obsidione ^a Rotomagensi, et postea in Anglia ^b Essexio comiti conjurationis ab eo infeliciter tentatae auctor fuisset, quod domi principes et proceres Catholicos artificiosis et confictis rationibus, quibus plurimum pollet, eo pertrahere conatus esset, ut legitimum Delphini statum in

dubium

INTERPR. ^a de Rouen. ^b le comte d'Essex.

TOM. VI.

P p

CICERO. dubium revocarent; et ita eos in apertum exitium praecipitaret, ipse se alia ratione
 HENRICUS IV. iis praecipitatis expediret. Quod in Hispanorum gratiam per interpositas personas
 Ordines Belgii sollicitasset, ut se ad pacem colendam honestis et opimis, quas ipse
 dicturus esset, conditionibus ei subiecerent. Quod de regno lacerando ac dissipando
 cogitasset, quoque id commodius faceret, a religione, quam amplectitur, defectio-
 nem meditari, et Delphinatum pro dissipationis praemio ac legitima portione sibi
 destinasset. Quod Bironi consiliorum contra regis personam et regni salutem ini-
 torum particeps fuerit, et qui in regis cubiculo muneris ratione pernoctaret, ut vi-
 tam regis quodammodo in potestate habere videretur. Quod accusatores Bironi
 ab initio tanquam suspectos rejecerit, quod innocentiae suae diffidens, non in aulam,
 sicuti receperat, ad regis mandatum venerit, sed incompetentem ^a Castri judicium
 jurisdictionem affectaverit, et quasi fuga crimina objecta sit confessus. Quod tot
 beneficiis a rege affectus summa ingratitude gratiam rependerit; quod ^b Tremollii
 sororii, cum ut Sedanum se conferret, ibique regis imperia opperiretur, monentis
 rectis consiliis non auscultaverit; quod ^c Protestantium ^c Septimaniae, quod reginae
 Anglicanae, scilicet causae suae diffidens, advocacionem imploraverit. Quae omnia, sal-
 tem praecipua, fere inficiatione diluit. De Essexio nihil tale dictum aut cogitatum fu-
 isse, et reginae Anglicanae ipsius, quae pro se intervenerit, fidem appellare. Principum
 item et procerum memoriam ac fidem implorare, si quidquam de Delphini statu cum
 iis egit; neque se adeo deploratum, ut in re detestanda, et nomine Gallico indigna, tot
 homines proxima cognatione secum conjunctos in periculum vocare in animum in-
 duxerit, aut illis periclitantibus expedire se posse speraverit. De sollicitatis Belgii
 Ordinibus aequae futile esse et absurdum; neque enim id tentari posse, quin Pro-
 testantium per Germaniam principes et Ordines in summam rerum suarum suspi-
 cionem et desperationem addueantur, quasi securitatis publicae per eam reconcilia-
 tionem pignore sublato, et vel cum ^d Nassauvianis contractam adfinitatem tot vin-
 culis adjunctis firmatam, calumniae fidem omnem detrahere. Quod vero de
 Delphinatu adducitur, extra omnem veri similitudinem esse; cum et simul cum
 scelerate perfidum et mentis emotae esse oporteat, qui id aggredi ausus fuerit,
 aut esse qui posse speraverit, praesertim Diguierio summo belli duce, aucto-
 ritate ac viribus in eo pollente, qui provinciam fere Protestantium aut religioni ad-
 dictam habet, aut totam validis praesidiis tenet. Nunquam Bironum quenquam
 consciorum nominasse, et si quidem nominaverit, non se solum, sed et alios plures
 nominare debuisse: atqui mirum esse inter tot conscios nominatos, se solum peti,
 cum alii nunc in aula et gratia polleant, et cumulatis quotidie beneficiis ornentur;
 et in alios, quam se, qui et conscientia bona nitatur, ut decus vita potius habeat,
 detestandi parricidii suspicionem verisimilius eadere posse. Ad accusatores quod
 attinet, eos nondum nominatos, sed ex fama notos esse, et fidei adeo propter vitae
 infamiam suspectae, atque taleis, ut vel in vulgari causa, et contra vileis reos vix
 eorum testimonia ab aequis iudicibus admitti debeant. Quod vero ad Castri cameram
 se contulerit, id privilegio edictorum fecisse; ut cum de capite et fortunis ageretur,
 iudices minime suspectos habeat, sed eos, a quibus solis, nisi vis edictis afferatur,
 judicari debet. Itaque Septimaniae ^β Protestantium sponte se offerentium minime
 ea in re advocacionem repudiasset; ut nec reginae Anglicanae, quae siquidem in
 accusatione instituta, aut verum, aut vero affine quidquam vel ex suspicione com-
 perisset, quam benignam expertus est, tam infestam apud regem charissimum fratrem,
 praesertim

VAR. LECT. ^α ecclesiarum Septimaniae, quod *MS. Reg.* ^β ecclesiarum sponte *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Castres. ^b de la Tremoille duc de Thouars. ^c Languedoc. ^d maison de Nassau.

praesertim in conjuratione, quae aequae se ac regem et principes alios spectat, CIOICII. interpellatricem ac vindicem habiturus esset. Cetera, quae in hac causa sunt acta, ad HENRICUS IV. sequenteis annos pertinent.

XIII. CLAUDIUS Lotaringus ^a Jonvillae princeps, cum Philippo ^b Anglorum Guionvellano Sequano, qui per superiora bella continuis excursionibus limitem nostrum infestaverat, consilia perniciose agitasse delatus, sub exitum anni jussu item regis sistitur; et Guisii fratris fidei in custodiam traditur, datis a rege ad praefectos literis, quibus quicquid ex illa accusatione colligebatur, ad reum solum peculiariter spectare significabat, neque ullum ex illustrissima ejus familia in ea nominatum aut comprehensum reperiri. Postea juveniliter peccasse convictus, et quod erat confessus, deprecante pro eo familia, et per oratores suos Lotaringiae duce, et Guisio fratre imprimis, in gratiam ^c receptus est.

VAR. LECT. ^c receptus est; impetrato diplomate, quod, ipso momentaneum carcerem ingredi jussu, et in genua procumbente, in senatu summo mane recitatum fuit: qua in re verecundiae tantae dignitatis adolescentis ab Achille Harlaeo primario praefide consultum fuit, ne aspici et aspicere alios cum rubore clariore luce cogeretur. *MS. Reg. Put. & Rig.*

INTERPR. ^a Joinville. ^b d'Anglure Sr. de Guionvelle, Franc-comtois.

JACOBI AUGUSTI THUANI HISTORIARUM SUI TEMPORIS

LIBER CENTESIMUS VICESIMUS NONUS.

E P I T O M E.

RENOVATUM a rege cum Helvetiis foedus, ad quod servandum delegati Lutetiae in aede D. Mariae, coram rege et omni aulico comitatu tactis sacrosanctis evangeliiis, adacti sunt. II. Edictum ad refraenandam duellorum licentiam conditum, et in senatu publicatum: III. Perniciosa et in re monetaria mutatio facta est. Edictum Moncelli conditum. Promulgatio ejus post enixum regis mandatum saepius repetitum facta. IV. De auri argentique venis, plumbi, stanni, aliorumque metallorum fodinis aperiendis apud nos actum, nullo proventu. Edictum ea de re conditum et in senatu promulgatum. V. Burdigalae inter senatum et card. Surdisium urbis praesulem, qui altare inconsultis S. Collegii sodalibus demoliri aggressus fuerat, ingens orta contentio. Cardinalis primum praesidem et Jo. Bonellum Verdunum a senatu delegatos extra ecclesiae communionem ponit. Severum senatus contra cardinalem decretum. Rex diplomate suo negotii cognitionem sibi sumpsit. VI. Lis inter plebeium ordinem et reliquos duos in Delphinatu, tandem hoc anno in regis consistorio finem accepit, sed deteriore plebis conditione. VII. Causa inter episcopum Andegavensem, qui Breviarii et Missalis recepti usum inconsultis rege et dioecesis ordinibus abolere voluerat, et S. Trinitatis collegii sodalibus ab ejus decreto ab abusu appellanteis magna contentione in senatu agitata. VIII. x Kal. Dec. regina filiam Lutetiae enixa est. IX. Sabaudus irrito conatu Genevam tentat. Expeditionis ordo. Cum res hac occasione ad bellum apertum erupturae crederentur, interventu tandem regis inter Sabaudum et Genevensis perscriptae pacis conditiones. X. Rex Gastonem a Fuxo naturalem filium ex Henrica Balsaca susceptum diplomate suo legitimum declarat. Id tacito curiae decreto firmatum, et in acta relatum. Rex cum regina in Mediomatrices ad res provinciae ordinandas profectus est. Motus bellicus inter Car. cardinalem Lotaringum et Brandenburgicum de episcopatu Argentinensi contendenteis a rege compositus. XI. Dum rex Divioduri esset, Jesuitae de restitutione sua solliciti ex Varani consilio solemnem ad eum legationem adornant. Ignatii Armandi provincialis supplex ad regem oratio. Rex eos benigne excepit, et bono animo esse jussit. XII. Rex literas in Bullionii gratiam scriptas a Friderico septemviro accepit. Ad eas responsum. Nancium rex excurrit ad invisendam sororem. XIII. Rex ubi Lutetiam rediit, totus in pacis ocia intentus augendis rebus et opulentiae regni studere coepit, omnium opificiorum officinis institutis, atque ante omnia serici artificio. XIV. Elisabethae Anglorum reginae mors. Ejus elogium, ingenium, mores, prospera fere semper fortuna. XV. Post ejus mortem in Jacobum Scotorum regem concordibus suffragiis omnes regni ordines consenserunt. Cum toto comitatu novus rex Londinum xvi Kal. Junias venit. Magna de eo a Catholicis spes concepta. Ab iis libellus supplex oblatus. Eam spem fidei confessio sub id. evulgata non parum imminuit. Elisabethae justa persolvuntur. XVI. Max. Bethunius Ronius ad novum regem salutandum a rege missus. Antiqua foedera firmata, nova addita. XVII. Inter Sueffionem

Suessionem et Ronium nuper in aulam reversum, atrox jurgium, quod tandem compositum est. XVIII. In Anglia rex Westmonasterii cum Anna uxore in regem unctus est. Detecta in eum conjuratio. In consciis plectendis memorabile clementiae regis exemplum. XIX. Joannes Taxis ad eum a Philippo missus. Taxim mox secutus Jo. Ferd. Velascus comes stabuli Castellae. XX. Apud nos Vapinci in Allobrogibus synodus a Protestantibus celebrata. Quae in ea decreta. Hen. Roanus dux et patricius creatus in senatu sacramentum dixit. XXI. Illustrium mortes: Mariae Caroli v filiae, Georgii Friderici Brandeburgici Onosbacensis, Christ. Ratzivilii, Adami a Bikema Moguntini praesulis septemviri. XXII. Literis clari obierunt Jac. Monavius, Andreas Caesalpinus, Franciscus Vieta, Vidus Coquillius Romaneus. XXIII. Mors Hametis Mahametis filii Marochi, Fessae et Susiani regis. Ejus liberi.

EX AUCTORIBUS,

Actis curiae Parisiensis, Editis publicatis, Actis curiae Burdigalensis, P. Matthaei historia, Fr. Baconi relatione Anglicana MS. Scriptis Londini editis, Actis synodi Vapinci celebratae.

LIBER CENTESIMUS VICESIMUS NONUS.

Et tristis omnino hic annus esset, qui a ludis et pompis nocturnis inceperat, renovatum cum Helvetiis foedus. Ad eos anno superiore Nic. Brulartus Sillerius, qui orator apud eos antea fuerat, Septembri mense missus, qui longa et apposita oratione ^a Soloturni in aedibus publicis habita, rei a Francisco ^b Hotmano Morfontano propositae, et saepius dilatae rationes in belli Sabaudici moras rejecit, foederis mutuas commoditates et utilitates exposuit, malignitatem eorum, qui illud dissuadebant, sugillavit, ut dissidii semina rupto cum rege foedere inter eos spargerent, et per discordias infracta illorum potentia antiquas spes resumerent, et liberos populos tandem sub jugum mitterent: e contrario laudata regis virtute et prudentia, fide, pacis studio, quantas inde utilitates sperare et percipere possint, ostendit. Nec abnuebant universi, sed Quinquepagici ob novum cum Hispanis foedus ictum cunctabantur, et oratores nostros rogabant, ut rationes explicarent, quibus et regi de antiquo foedere satisfacere, et posteriora pacta servare possent. Heic aliquandiu altercatum, ^c Fontano Mediolani prorege nullum non lapidem movente, ut negotium bene procedens conturbaret. Decies centena aureorum millia promissa. Tum Quinquepagici Lucernae conveniunt VII Kal. Oct. et ^d Badenis Nonis Octobribus universi, ac postremo Soloturni VII Kal. Dec. Emericus Vicus, qui tunc oratoris ordinarii munereungebatur, vir solers et impiger ^e Curiam Raetorum missus, ut cum III populis ageret, qui coram LXVII delegatis ab iis missis, quid regis voluntatis et desiderii esset, graviter exposuit, ut nimirum iisdem conditionibus, quibus majores cum ipsis foedus iniissent, nullo addito aut detracto, cum ipsis conveniret, et illud renovaret. Pecuniae retardata ex occasione subvectio, cum spes multorum frustraretur, nonnihil negotium

CIO IO CII.
HENRICUS IV.

INTERPR. ^a Soleurre. ^b Hotman Sr. de Morfontaine. ^c le comte de Fuentes, gouverneur de Milan. ^d Baden. ^e Coire, capitale des Grisons.

CIOIICIII. negotium turbavit, quod tandem ¹ adventu Bironi, qui magno comitatu sub id ex-
 HENRICUS IV. unte Januario venit, et Soloturni militari oratione universos compellavit, foedus
 eo magis optandum ipsis, quod rex rebus florentibus, et parta cum vicinis pace, non
 accisis, et belli necessitate, amicitiam eorum expetiverit; renovata interim et patris
 memoria, et sua erga eos praecipua charitate ac benevolentia, quam pace et bello
 integra fide semper sit servaturus. Secundum haec foedus renovatum, iisdem, qui-
 bus superiora, legibus, sed prorogato amplius tempore, ut quamdiu Rex et Delphinus
 viveret, et ultra ut praecedentibus, duraret. Hic ultimus fuit Birono honorificus
 dies, quo et delegatos Helvetiorum et Raetorum lautissimo convivio excepit; qui
 postea ipso vivis exempto pridie Eid. Octobris, qui in Saturni diem incidebat, Lu-
 tetiam amplissimo comitatu ad regem venire, ad ^a Carentonii pontem a ^b Sillerio et
 Vico in Bartholomaei ^c Cenamii aedibus convivio excepti. Inde Hercule ^d Roano
 Monbazonio et Francisco ^e Grangaeo Montinio, ac multis ^e nobilitate deducuntibus,
 ad Sancti Antonii portam ^f praefectum mercatorum cum aedilibus, et urbana militia
 obviam habuerunt, qui eos regis nomine, quem a virtute ipsis perspecta ac fide praec-
 cipue laudavit, honorifice salutavit, delata item Parisiensem amicitia; inde per
 hospitia a metatoribus regiis designata, distributi sunt. A Pomponio Bellevreo
 cancellario, qui olim apud eos oratoris munere defunctus fuerat, primum convivio
 excepti, postridie ^g Luparam ad regem ab Henrico Emmanuele ^h Lotaringo Aquil-
 lonii duce Meduanii filio cum ^L e primaria nobilitatis aulicae juventute introducti
 fuerunt. Inde ad reginam perrexerunt, et postridie fanum ⁱ Germani iverunt, et
 Delphinum bimulum salutarunt, cum quo educabatur Henricus ^k Aurelianus Lon-
 gavillae dux puer, qui ipsis ad mensam sedentibus venit, et Delphini nomine pro-
 pinavit. Postquam in cancellarii aedibus auditi sunt, verba pro universis faciente
 advocato ^l Sagnero Bernensi: duae conditiones additae, ut Quinquenpagici in foedere
 cum Mediolanensi principatu et Sabauda nuper icto manere possent, dummodo ante
 omnia antiqua cum regibus inita servarent; et Protestantes, si bellum contra Pro-
 testanteis in regno gereretur, ad auxiliareis copias ex foedere mittendas non tene-
 rentur, et si quas in eo haberent, eas salvo eodem foedere revocare possent. ^m Sues-
 sionum comes eos Saturni pisculento die sumptuoso admodum et opiparo convivio
 excepit. Postridie solemnem ceremoniam in aede ⁿ Beatae Mariae, coram rege et aulico
 omni comitatu, sacrum celebravit archiepiscopus ^o Viennensis: Protestantes tem-
 plum ingressi ad pulpitem extra chorum concesserunt. Sacro peracto cum can-
 cellarius pro rege verba fecisset, et rex verbo regis ex formula, et singuli pagorum
 delegati ad foedus servandum tactis sacrosanctis evangeliiis jurejurando ab ipso adacti
 sunt. In episcopi aedibus dein celebratum magna pompa epulum, cui rex cum
 omni principum coetu interfuit, et universis honorifice propinavit. Cum postridie
 instarent, ut ad decies centena aureorum ^{CIO}, aliqua insuper summa adderetur, nam
 cccc millia annua ad aes alienum exsolvendum nequaquam suffectura, rex se excu-
 savit per bella praeterita, et exhaustum aerarium causatus: et inde illi ad aedeis
 publicas, in quibus parato ab urbano magistratu lautissimo convivio excepti sunt,
 perrexere. ^p Longavillani itidem parens, quae cum civitate Helvetiorum ob ^q No-
 vocastrensem comitatum arctam foederationem habet, eos altero post die excepit,
 et inde a Vico ad regem deducti com meatum ab eo petierunt. Lautia praebita, et
 praeterea in memoriam foederis cusi grandiores nummi, ex auro nuper in ^r Segusi-
 anis apud nos effosso, ut prae se fert inscriptio.

II. QUaedam

INTERPR. ^a Charenton. ^b de Sillery & de Vic. ^c Cenamy. ^d de Roban, duc de Mont-
 bazon. ^e de la Grange Sr. de Montigny. ^f Bragelone prevost des marchands. ^g le Louvre. ^h de Lor-
 raine duc d'Aiguillon. ⁱ S. Germain. ^k d'Orleans duc de Longueville. ^l l'Advoyer de Berne nommé
 Sagner. ^m Soissons. ⁿ Nostre Dame. ^o de Vienne. ^p madame de Longueville. ^q Neufchastel. ^r Forez.

NOT. ¹ forsan legendum tandem confectum est adventu

II. QU A E D A M et domestica superant. Dum rex Bloefis esset, querimoniae ex omnibus regni provinciis allatae sunt de duellorum licentia, quae ad Numinis contumeliam et legum auctoritatem labefactandam spectabant, nec minore omnium ordinum, et publicae tranquillitatis discrimine, quotidie exercebantur; de ea refracanda vix tandem edictum conditum fuit, quo duella vetabantur; et tam qui ad certamen provocabant, quam provocati, si ad ea irent, gravi atque adeo capitali poena coercebantur; illi item qui provocationis libellum ferebant, aut secundariam in illis operam seu provocanti seu provocato navabant, additis in fiscum bonis, sine veniae aut gratiae spe quantum ad vitam et bona quovis praetextu impetrandae: eo amplius sancitum, ut qui offensionem ad decus pertinentem se accepisse causarentur, aut qui ad certamen, quod detrectare manifestae turpitudinis inter nobiles et arma tractantibus esse censebatur, provocati essent, ad magistrum equitum, aut equitum tribunos, atque adeo provinciarum praefectos querimonias suas, aut provocationem deferre tenerentur; qui partibus vocatis et auditis, interdicta omni armorum vi, de injuria resarcienda ex aequo et bono statuerent; quorum judicio utraque pars stare jubebatur. Si aliter faceret, in regis indignationem incurreret, et aula ac provincia exularet, aut alia extra ordinem poena plecteretur. In occisos item in illis duellis, tanquam laesae majestatis reos, extraordinario judicio ageretur. Edictum in senatu publicatum, exceptione addita, ne propterea aut magister, aut tribuni equitum, aut praefecti provinciarum cognitionem ullius criminis, aut delicti, praeter ea quae ad decus inter nobiles pertinere existimantur, sibi sumerent, aut edicto illis attributa censeretur. Id actum mense Junio.

III. QU A M sancte id decretum, et magno nostro malo atque adeo cum divina offensione neglectum, tam imprudenter perniciose in re monetaria mutatio facta est, abrogato salutari in commercio et contractibus per aureos computandi usu, qui ab anno CIOIO LXXVII feliciter usurpatus fuerat, augendi per libras, quae imaginariae sunt, auri et argenti pretium, et mercium ac rerum omnium caritatem invehendi praecisa per eum occasione. Nam per haec licentiosa bella cum collybistarum flagitio nihil inausum esset, hac sola ratione effectum est, ut nihil in jactatione nummorum peccatum sit, cum in media pace ante illud edictum anni LXXVII eo res devenissent, ut cum aureus ad sex libras usque excrevisset, et ceteri nummi tam exteri, quam nomine regio cusi aurei et argentei, eadem proportione valorem suum excessissent, in bonis nemo sciret quid haberet. Itaque re in deliberationem in aula regis deducta, ubi ex tribus curiis primarii, item ex ^a monetaria, et urbis ordinibus, peritiores ad multam noctem sententiam dixerunt, magno consensu ac paucis dissentientibus coram ipsis aulae proceribus convenerat, ut nihil in usu recepto innovaretur. Vicit tamen experimenti tam diversis temporibus probati fidem et auctoritatem impatiens repulsae animus, qui, quod semel voluerat, non obtinere, ad injuriam referebat. Igitur conditum edictum ^b Moncelli mense Septembri, et in curiam allatum, semel atque iterum post unam et alteram jussionem rejectum, et rationes refutati edicti scripto breviter ^c comprehensas, Jacobus Augustus Thuanus cum Antonio ^c Seguierio et aliquot senatoribus, nam alii praesides morbo attinebantur, ^e vestigio ad regem pertulit; quae stomachose exceptae, et seorsim a senatus delegatis, quod nunquam antea factum fuerat, lectae sunt, et de plano responsum, edictum adversus rationes scripto comprehensas, praeponderare debere, ac proinde velle, ut sine ulteriore mora promulgaretur. Igitur promulgatio, post enixum regis

mandatum

VAR. LECT. ^a comprehensas; nam vocales contumacia audiendi fere exoleverant, Jacobus MSS. Reg. Put. & Rig.

INTERPR. ^a cour des Monnoies. ^b Monceaux. ^c Seguier.

CIDIO CIII. **HENRICUS IV.** mandatum saepius repetitum, et rationes scripto expositas, propter quas curia edictum huc usque inhibuerat, sicuti in actis continetur, tandem facta XVI Kal. Oct. Idem in rationalium et vectigalium curiis factum. Majore plausu apud judices monetarios res acta, qui soli ab initio edictum probaverant. Ei quaesitus color, quod libra omissa, quae tertiam tantum partem tunc aurei faciebat, luxui et profusioni per aureos computandi usus portam aperuisset; quasi non potius a morum censura, et sumptuariis legibus huic malo remedium quaerendum fuerit. Sed experimento postea compertum, quod anno LXXVII ad sistendum in nummis per libras pretii incrementum decretum fuerat, prudentissime factum fuisse, eoque abrogato incommodum idem, quod antea invaluisse, quod tandem nummi aurei augendi et per illud incrementum mercium pretium praecipue externarum pariter augendi necessitatem imposuit; sicuti suo loco, si eo usque progredi Deus concesserit, plenius dicetur.

IV. **DAMNUM** ambitioso edicto acceptum aliquantisper refarciri visum felicitate regni, quod non solum soli ubertate, sed quod desertis ac sterilibus locis plerumque natura compensationis loco dat, etiam diversorum metallorum fodinis abundare compertum est. Nam et ad Pyrenacos et in principatu ^a Fuxensi argenti venae et auri ramenta per ^b Aurigeram inde dictam scaterere memorantur, et Carcassonae argenti, in ^c Cevenis montibus et Gabalis plumbi et stanni, ^d Annoniaci in Vivariensi pago plumbi, in ^e Arvernibus ferri laudabiles sunt fodinae, et nuper ad ^f Martini-fanum in agro Lugdunensi aurum et argentum magna copia erutum. Sed laboris improbi et plerumque periculosi assiduitatem, parsimoniam, et victus tenuitatem, quae in operariis requiritur, terrae Francicae abundantia subministrare minime potest, in qua homines lautius vivere assueti, quantum ad opus tanti sumptus opus est, sibi parcere nesciunt. Itaque de Germanis ad opus conducendis deliberatum, sed quos tamen, ubi nostrum coelum hauserint, liberaliorem victum quam domi habent, desideraturos appareat: tanto cum impendio fodinae constant, ut qui aperendas illas suscipiunt, si operarios plus assidue dietim absumenteis habeant, quantavis industriam ac diligentiam adhibeant, et venas se sequenteis ad manum habeant, lucri quidquam facere, aut sumptus in eam rem necessarios diu tolerare nequeant. Edictum nihilominus ea de re mense Junio factum, ac vix tandem in senatu promulgatum, quo superiora, de quibus ad annum LXIII praecedentis saeculi diximus, confirmantur, et ad ea quaedam addita; ut ne singulares toto regno domini eruendis illis sibi injuriam fieri conquerantur, aut inde damnum sentiant, eis prospectum, cautumque ut sulfuris, nitri, ferri, chalybis, chalcanti, carbonis cespitarii, lapidis coerulei, qui pro tegulis est, gypsi, cretae, lapidis caementarii et molaris, fodinae penes eos sint, nec a proprietariis illorum possessio avocari possit. Quoque major dignitas renovatae metallorum vestigationi conciliaretur, ^g magni magistri titulo iis praepositur Rogerius ^h Bellogardius magnus Hipparchus et summus Burgundiae vicarius, et vicaria potestate sub eo Mart. ⁱ Ruzacus regi a secretis epistolis, et curator Petrus ^k Beringanus primarius regis cubicularius. Jurisdictio et inter operarios instituta, cujus praetor constitutus Joan. ^l Villamarellus senator Parisiensis, sed nullo ob eas, quas dixi causas, profectu.

V. **INCIDIT** et sub id Burdigalae res, quae non solum totam urbem conturbavit, sed sacrae jurisdictionis cum regia conflictum seu fortuito seu temerario maxime ausu renovavit. Henricus ^m Escubelus Surdisus cardinalis urbis praeful in majore S.

INTERPR. ^a comté de Foix. ^b P'Ariege r. ^c aux Cevennes & Givaudan. ^d Annonay en Vivarais. ^e Auvergne. ^f S. Martin en Lyonnois. ^g grand maistre des Mines. ^h de Bellegarde, grand Ecuyer & Lieutenant de roy en Bourgogne. ⁱ Ruzé Sr. de Beaulieu, secretaire d'Etat. ^k de Beringen premier valet de Chambre. ^l de Villemereau. ^m d'Escoubleau Sr. de Sourdis.

S. Andreae templo altare demoliri aggressus est, magna omnium ordinum offensione, ac praesertim senatorum, qui tunc frequentes in eo erant. Causa obtendebatur, quod plerique e plebe ad concionem euntes, non audire contenti, etiam concionantium vultus videre plus justo cupidi, in illud irreligiose insilirent, et in orationis loco ridiculum spectaculum excitarent. Id inconsultis, atque adeo invitis sacri collegii sodalibus factum; qui cum postridie instaurare opus vellent, superveniente cum domesticis cardinali caementarii huc illuc disturbati, et ipsi sodales qui aderant, pugnis tumultuario ^a caesi; caementarius, qui mandato ejus altare demolitus fuerat, cum decreto senatus in carcerem coniectus esset, carcere effracto ab ipso liberatus est. Re ad senatum delata, convocatae universae classes, decretoque facto, destructum altare instaurari jussum, et ^a Godofridus Malvinus Sessacus et aetate et meritis princeps senatus, et Jo. ^b Bonellus Verdunus delegati, qui operi cum satellitio armato consulum urbanorum, ad vim prohibendam interessent. Ii postridie ad locum venerunt, et altare, nemine prohibente, quippe viribus potiores, denuo exstruxerunt. Tantum missus sacerdos quidam, qui cum senatores diris devovere vellet, Malvinus cum contemptum clusit, et praesentiam hac in re ipsius cardinalis requiri pronuntiavit. Igitur vi militari cum non amplius posset, spiritali injuriam, ut rebatur, sibi factam ulcisci statuit cardinalis: et cum Malvinus et Verdunus ad S. ^c Projecti, ut sacro et concioni interessent, mane Dominica proxima venissent, ipse non solum cruce, sed quod magis animos spectantium pereulit, sacra Eucharistia praelata ad templum venit, et pro valvis Malvinum et Verdunum citatos extra ecclesiae communionem posuit, ceremoniis in ea re adhiberi solitis, et ad majorem horrorem etiam quatuor facibus extinctis, et concionatorem, ne populum jam congregatum ex suggestu alloqueretur, et sacerdotem ne coram iis sacrum celebraret, metu excommunicationis injecto prohibuit: addita et multa verba contumeliosa a cardinali, quae Malvinus paucis exceperit, illum more suo insanire dictitans, et fore, ut male cantata recantare cogeretur. Ut tamen majorem tumultum inde exoriturum impedirent, templo pedem extulerunt; cardinalis ablato secum sacro ciborio, et per urbem solemni pompa circumlato, quasi re bene gesta triumphabundus ad aedeis suas perrexit. Lunae die proximo cum offensionis publicae praevocare, et suam, hoc est, regiam auctoritatem tueri cuperet senatus, convocatis classibus, praesente Alfonso Ornano equitum tribuno, provinciae per Condaei absentiam praeside, cognitore regio audito, et contra cardinalem non sine acerbitate verborum perorante, decretum factum, quo ille fulminatam a se excommunicationem revocare, et instrumentum de ea re scriptum apud acta curiae intra diem deponere jubebatur; ni parcat, multam ^{iv} aureorum ^β millium regi exsolvere teneatur. Sanctio praeterea addita, ut nemini archiepiscoporum et episcoporum toto regno liceat regium magistratum munere suo defungentem, aut alios officiales diris devovere; si contra faciant, ^x aurorum millibus mulentur. Insuper cardinali injungitur, ut ad S. Projecti excommunicationis revocationem in templi pronao publice per sacerdotem recitandam curet. Id actum mense Martio, quo tempore et ipse cum in senatum venisset, non admissus et ad portam sedere per horam jussus, coram Ornano a primario praeside acerbè increpitus est, et deinceps considerate magis agere jussus. In aulam secundum haec missi, qui querimonias utrinque deferrent, inde ab ipso, inde a senatu, Ornano, et urbano magistratu; qui nihil nisi recte et ex necessitate

ad

VAR. LECT. ^a caesi; quidam etiam crucis ^β millium, quae ex vectigalibus ejus deradentur, praelatae manubriis egregie dedolati sunt; caementarius regi *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Geraud de Amalfi Sr. de Sessac, Doyen. ^b Boneau Sr. de Verdun. ^c S. Projet.

TOM. VI.

R r

CIO IO CIII. ad tumultum sedandum factum excusarent. Rex solemnī formula, ne ulterius ab
HENRICUS IV. utraque parte in hoc negotio procederetur, diplomate inhibuit; et astu usurpari
pridem solito, plerumque cum auctoritatis propriae detrimento, cognitionem ejus
sibi sumpsit.

VI. NEC omitti debet lis inter plebeium ordinem, quem tertium vulgo vocant, et^a reliquos duos in Delphinatu, quae longo et contentioso comperendinata sufflamine, quod ad provinciae tranquillitatem aut suspensā, aut decisa spectare videretur, tandem in consistorio regis hoc anno finem accepit, referente Andrea^b Huralto Messio. Querebatur tertius ordo omnia onera provinciae in se unum a ceteris rejici, quamvis nullam in honoribus, dignitatibus, emolumentis publicis partem caperent; nec ipsi aut numero, aut opibus pares essent ferendo, quippe qui vix sextam provinciae portionem efficerent. Universam provinciam a principio ab illis immunem, hac etiam lege in grandiore regis filium a principibus suis translata, nunc mutata temporum conditione, si novis oneribus gravari illam necesse fuit, aequissimum esse, ut aequaliter illa inter universos dividantur, et qui plus aliis dignitate et opibus pollent, ab illis minime sint immunes. Nullum capitale vectigal, ut in aliis regni provinciis a provincialibus pendi, sed ratione possessionum ea imponi, proinde ab universis aequaliter ferri debere. Querelae hac ante L annos primum agitatae, et parum aberat res a seditione, ^cMorani et postea ad^d Romanium coitione facta. Tandem transactione lis finita, anno CIO IO LIV, quae sacri consistorii decreto confirmata fuit, referente Michaele Hospitalio, qui dignissimus postea Franciae cancellarius fuit; quam, quia in gratiam sacri ordinis, nobilium, et qui privilegio nobilium ordini accensentur, pronunciatum fuerat, rescindi haud minore strepitu nunc petebat, eoque clamosiore contentionum actu querelae renovabantur, quod ad luendum grande aes alienum per haec bella civilia contractum, plebs rustica omnibus bonis a nobilitate quasi spoliata fuerat: contra sacer ordo se praerogativa sua tuebatur: Nobilitas, quae eadem praerogativa ubique fruitur, invidiam a se deprecabatur, et non a se per bella plebem rusticam, sed ab oppidanis in pace et foeneratoribus excusam, et vectigal annuum non ratione possessionum, sed per capita pendi et per focos, ut vulgo loquuntur, imponi solitum, aiebat. Insuper qui privilegio nitebantur, juris utriusque professores, magistratus, et aerarii curatores, contra tertium ordinem pugnant, et immunitates suas urgebant; tandem factum decretum, quo idem fere quod antea constitutum est. Nam nobiles tam togati, quam qui militant, ecclesiastici item, aliique qui eadem praerogativa nituntur, ab omni onere tam nobilium, quam ruralium possessionum ratione, immunes declarantur; exceptis iis pensitationibus quae a nobilibus pendi consueverant; colonis item eorum qui mobilium bonorum et pecoris et mercimonii ratione ad onera ferenda coguntur. Praesides, consiliarii, ^eadvocati fisci, et ^fcognitor regius, qui nunc sunt, a vectigali annuo et onere imponi solito immunes pariter pronunciantur, quamdiu munere publico defungentur, et posteaquam dignitates suas egeraverint, modo per xx annos eas habuerint: aliis curiae officialibus ab ea gratia exclusis, ^gadvocatis etiam consistorialibus, amanuensibus, apparitoribus, castellanis item iudicibus, aliisque inferiorum tribunalium assessoribus, advocatis et ^hcognitoribus; salva ⁱGrifivodani succincti quacsitoris antiqua immunitate. Insuper statuitur, ut filii illorum praesidum, consiliariorum, advocatorum fisci, et cognitoris regii, qui eadem dignitate funguntur, eadem gratia

fruantur,

INTERPR. ^a la noblesse, & le clergé. ^b Hurault de Meisse. ^c Moirans. ^d Romans. ^e Avocats generaux. ^f le procureur general. ^g avocats du conseil, greffiers, huissiers, & sergens. ^h procureurs.

NOT. ⁱ dele Grifivodani. Attendu que dans l'arrest il n'est parlé que du prevost general de la province. Put.

fruantur, si per xx annos munere defuncti sint, aut eo fungentes decesserint; qui si deinceps nihil indignum nobilitate privilegio quaesita admittant, nobiles in posterum censebuntur. Qui vero deinceps easdem dignitates obtinebunt, si patrem aut avum eadem dignitate praeditos non habuerint, aut alia praerogativa, quae regni legibus et moribus nobilitati principium facit, non nitantur, ab ea gratia excludantur. Idem de rationalium officialibus statuitur: ex curatorum aerarii tribunali, quod ab ea gratia excluditur, antiquior privilegio fruatur. Domestici regis, Grisivodani praefecti satellites, cursores regii, monetarii et rei tormentariae officiales, ita privilegio fruuntur, ut edicti anni CIOIOXCVIII de immunitate a vectigali annuo facti ratio habeatur, et in eos qui XL abhinc annis beneficio abutuntur, diligenter anquiratur, revocata jam nunc gratia natalium, quae per diplomata ignobilibus ante XXIII annos facta est; cujus rex sibi cognitionem sumit, ut ex meritis illorum, quibus concessa est, deinceps in consistorio suo statuatur. Naturales filii nobilium et officialium ab immunitate excluduntur. Professoribus qui regis et ordinum urbis stipendio jus publice Valentiae docent, immunitas confirmatur. Tertius ordo negotiorum communium provinciae sumptus sustinere jubetur, dispensatione ac moderatione penes reliquos duos ordines manente, qui eam ex aequo et bono facere teneantur; addito, ne suorum privatim negotiorum onus in eum rejiciant. Postremo nobiles ex Septimania et vicina provincia ratione bonorum ruralium xx abhinc annis in Delphinatu acquirent, ad annum vectigal pendendum adigantur, modo domicilium in provincia non habeant. Haec pro tempore, ut dignitatum ordo servaretur, decreta. Quam graviter id plebs tulerit, vix dici potest; sed in media pace, et sub praepotenti principe illi patientia pro solatio fuit: quae tamen cum suos sineis habeat, ii qui rerum summae praesunt, etiam atque etiam videre debent, ne saepius tentata illa in furorem et funestam ipsi ac totius provinciae ordinibus, seditionem aliquando α desinat.

VII. HAUD minore contentione causa inter episcopum ^a Andegavensem et S. Trinitatis collegii aliquot ^b sodales ab ejus decreto ab abusu appellanteis agitata, per eam superioris anni renovata memoria, quo Recollectos adversus senatum tutatus erat, et aulico favore ejus auctoritatem non sine regiae majestatis laesura infregerat. Is usum Breviarii, Missalis, et Psalterii recepti in S. Trinitatis collegio, abolere, et loco eorum inconsultis suae dioecesis ordinibus, atque adeo suo metropolitano, hoc est, archiepiscopo ^c Turonensi, usum concilio Tridentino probatum introducere voluerat; etiam decreto facto arguebatur, libros alios omnes antiquos, qui divinis officiis serviebant, igni aboleri mandasse, et ut terrorem refractariis incuteret, Michaellem ^d Susannam unum ex iis, cum appellationis interpositae judicium urgeret, ex alia causa ignominiose Lutetiae prehendi et carcere includi jussisse. Partibus appellantis suffragatus est cognitor regius, et pro eo Ludovicus Servinus verba fecit, et quidquam in usu recepto, nisi permissu regis, et consulto metropolitano, et dioecesis universo sacro ordine, innovari potuisse negavit, his praecipue rationibus: quod ab initio, hoc est, Caroli Magni temporibus, usus diurni

VAR. LECT. α desinat: magnum personarum, ac conditionum in hac civili societate discrimen est, et esse debet; sed in novissimo die cunctos Deus renudata cervice, et sublato personarum discrimine ad tribunal sistet, et de dictis factisque, etiam cogitationum rationem β exiget. Haec secum reges ac magnates, quos vitae, necisque, ac fortunarum, dum hic sunt, arbitros Deus constituit, diligenter reputent; et charitatis opera in hac vita, si fidei fructus in altera se decerpturos sperant, ma-

ture exercent; mitiusque cum tenuioribus, quos Christus aequae sanguinis sui pretio redemit, agere, hoc est cum fratribus et regni aeterni coheredibus, discant. Haud minore contentione *MSS. Reg. Put. & Rig.*

β exiget; et qui bene fecerint, ad regni partem vocabuntur; qui secus, in ignem aeternum ibunt, ubi fletus et indefinens stridor dentium. Haec *MS. Reg. Autog.*

INTERPR. ^a d'Angers. ^b Chanoines de la Trinité. ^c de Tours. ^d Susanne.

CIOIJCIII. in ecclesiis officii introductus ab eo esset, qui eum a Stephano papa accepisset, sicuti
 HENRICUS IV. a Walafrido Strabone scriptis mandatum est. Itaque regis auctoritatem ea in re
 intervenire debuisse. Per cc amplius annos usum in Andegavensi dioecesi receptum
 invaluisse, et Pii v constitutione sancitum esse, ut ab recepto per tot annos usu non
 recedatur, sed si quid in eo mutandum sit aut delendum, id ab episcopo ex collegii
 sui consilio fiat. Idem olim temporibus Gregorii VII et Urbani II, qui Gregorio
 successit, in Hispania tentatum fuisse, et eo contentionem, cum de Gallicano et
 Toletano officio certaretur, animose devenisse, ut res duello dirimenda censeretur,
 et utriusque officii postea probatio ignis arbitrio commissa sit, sicuti a Rodrico ar-
 chiepiscopo Toletano in historiarum libro sexto, proditum fuit. Itaque cum anno
 CIOIOLXXXIII ea de re Lutetiae actum esset, et episcopus ecclesiasticarum precum
 libros auctoritate Tridentini concilii recognitos introducere cuperet, prudentissime
 primum sui collegii sodales consuluisse. Illos autem post solemnem deliberationem
 ita censuisse, eam Breviarii et Missalis Parisiensis antiquitatem esse, a pontificibus Ro-
 manis semper probatam; praeterea ceremonias ejus et ritum, qui non solum in Gallia,
 sed in omnibus orbis Christiani ecclesiis super reliquos semper excellit, tanta in admi-
 ratione et praecipuo cultu fuisse, ut continuari potius quam aboleri debeant, et ita tenu-
 isse. Additum et theologos Parisiensis pariter ab episcopo consultos respondisse, va-
 rietate illa, quae in diversis orandi formis cernitur, a sapiente providentia suavem ec-
 clesiae concentum temperari; sublata illa, induci perturbationem cum ratione et
 cum fide per charitatem operante pugnans: nam rationem inferiorem debere
 consentire cum ratione aeterna: quae varietatem in conditu universi posuit ab initio;
 ut sit discors concordia, et ut magis excitemur ad virtutem. Cum enim diversa et
 varia, ac denique plura exempla videamus, varietate illa sublata, minui Dei optimi
 maximi gloriam, sanctorum cultum, et Christianorum, qui exemplis inflamman-
 tur, aedificationem; minui item episcoporum et dioecesium auctoritatem; eos, qui
 hanc sublata eunt, non esse simplices et devotos seu spirituales, sed astutos, po-
 liticos, qui ex re qualibet, quovis modo rem facere conantur. Omnem ut novi-
 tatem suspectam, ita talem mutationem non posse esse sine detrimento magno. Id
 fovere cantorum et ecclesiae inservientium inobedientiam et disciplinae soluti-
 onem, si unum et idem sit omnium ecclesiarum officium. Quot porro sumptus fa-
 ciendos? Rusticos minime posse in officio peragendo, quod tamen summe in pagis
 necessarium est, plebanos suos adjuvare. Spiritus Sancti gratia factum, ut magnalia
 Dei omnibus linguis ubique personarent; idque argumentum esse varietatis, ut in
 universo, ita in singulis corporis humani membris Deo placentis; sanctos patres,
 qui sapientia, prudentia, virtute, ac donis S. Spiritus prae hominibus hujus saeculi
 praecelluerunt, justis de causis singula concessisse singulis dioecesibus officia. Mirari
 debere Galliam suum Marcellum, sicuti miratur suum Silvestrum Roma. Tali mu-
 tatione Sectarios exultaturos, quasi in errore aut inscitia haecenus talis momenti in
 re fuerint patres Catholici; et ad offensionem piorum et Catholicorum id pertinere,
 qui scrupulo possent attineri de ipsa fide ac religione, cujus consuetam professionem
 nulla justa de causa immutatam viderent. Quid praeterea utilitatis ad ecclesiam
 hinc redundare? Reliquos episcopos habere potestatem publicae rei in dioecesibus
 suis ordinandae, aequae ac Romanum in sua; quod si mutatio haec toleratur, plane
 convelleretur. Quare enim amplecterentur officium Romanum, quod a paucis
 annis ter immutatum ac derelictum fuit? Succedente novo pontifice, novum forsan
 expectandum officium. Hoc libertatem Gallicanae ecclesiae labefactare, quae si in
 tanta re se Romanae submittat, procul dubio fore, ut in ceteris ac reliqua omni
 politia se submittat: nam quod principale est accessorium secuturum; unamquamque
 ecclesiam

ecclesiam ac provinciam gaudere suis ritibus; ecclesias pagorum saepe non sequi CIO IO CIII.
 cathedralis suae ordinationem, quo minus cathedrales debere sequi Romanae ec- HENRICUS IV.
 clesiae breviarium. Avaritia et ambitione id a Romanis fieri, qui hoc tantopere
 urgent, alios sumptum timere, alios adulari et lucrum sperare, alios occulte et
 astute cultum et splendorem Catholicae professionis imminuere, et pacem Catho-
 licae ecclesiae turbare: proinde satis videri, ut corrigantur, idque prudenter et non
 curiose aut scrupulose nimis, si quae indigent correctione, in dioecesum officiis;
 non autem deferantur. Alioqui concionatores et plebanos non tam facile populos
 edocturos, utpote peculiarium sanctorum vitas ignorantes peculiaribus suis locis magis
 celebrium: Deum optimum maximum ubi sanctos dedit, ibi quoque velle per illos in-
 vocari a fidelibus populis: peculiarium sanctorum cultu abjecto, suffragia ecclesiae
 magna ex parte imminui. In terra diversorum fructuum arbores ac semina nutriri,
 Deum optimum maximum, ut ex decimis ac primitiis, sic ex diversis diversarum
 provinciarum cultibus, hoc est, ex peculiarium sanctorum per singulas regiones ve-
 neratione coli ac laudari velle. Non abesse ab impietate, illorum memoriam in
 terris sepeliri, quorum nomina scripta sunt in libro vitae, et in coelis gloriosa. Quid
 ergo inde provenire, nisi Romanae non dico religionis, sed superbiae et ambitionis
 augmentum? Non igitur cedat crista Gallica Romano supercilio; quippe non heic
 de religione, sed de superbia astuta agi. Ubi enim minus quam Romae concili-
 orum oecumenicorum decreta servari? An non hoc esse, in clerum dominari po-
 tius, quam ecclesiam aedificare? Proinde vitandos, qui mutant tempora et leges, juxta
 Danielis sententiam; et hoc cum Dei verbo firmiter tenendum, eum solum, qui
 usque in finem perseveraverit, salvum fore. Perseverantiam autem non esse ob-
 stinatam ad profanas novitates voluntatem, sed in antiquitate religiose retinenda
 constantiam. Haec tanquam ex archivis collegii Sorbonici deprompta; quae quo-
 niam tunc evulgata sunt, et materiam clamorae querimoniae postea praebuerunt,
 heic praetermittere non potui; quippe quorum post biennium memoriam ex occa-
 sione repeti necesse erit. Congestae et Dominici a Soto, qui Carolo v a sacris con-
 fessionibus fuit, viri religiosi, et Martini doctoris Navarri, et postremo cardinalis
 Bellarmini auctoritates et testimonia. Cum episcopus male se citatum diceret, se-
 natus decrevit, audito cognitore regio, ut ad appellationem responderet; cum tem-
 pus peteret, denuo regio cognitore instante, eremodiciam ab episcopo contractam
 pronunciavit, et male et abusive ab eo decretum, et bene ab ipso appellatum, et
 ne quid in libris divini officii in sua dioecesi sine regis auctoritate innovaret, inhi-
 buit; de reliquis, quae a cognitore regio petebantur, amplius deliberaturus. Nam
 inter litigandum contentionum aestu ab appellantis confirmatum fuerat Christo-
 phorum^a Augerium episcopi poenitentiarium, cum Julianum^b Guesdonem, qui de
 rege occidendo consilium ceperat, ob idque postea ad mortem damnatus fuerat, ad
 sacram confessionem admisisset, et ex confessione id rescivisset, detestandum ejus
 consilium non revelasse.

VIII. Hoc anno x Kal. Dec. mane regina filiam, ut superiore anno Delphinum,
 felici partu Lutetiae in ^c Lupara, enixa est: ut non solum per mares columina ad fir-
 mandam in regno successionem, sed etiam ad jungendas adfinitates, quod in magno
 imperio requiritur, per foeminas instrumenta suppeterent.

IX. Post disceptatum multoties scriptis et in conventibus jus suum, sicuti dixi-
 mus, Sabaudus cum apud se decrevisset, quacunque ratione posset Genevam in
 potestate habere; sic rem instruit, ut dum per delegatos, ac praesertim per praesidem

^a Rochetum

INTERPR. ^a Auger. ^b Guesdon. ^c le Louvre.

TOM. VI.

S f

CIDICIII.
HENRICUS IV.

^a Rochetum de commercii libertate cum Genevensium republica agit, copias ^b Chamberii coactas ad vim faciendam paratas haberet. Summae rerum praeerat Carolus ^c Simiena Albinus: ^d Brignoletus ^e Bonae praefectus praecipuus dux et auctor dispositis excubiis ultro citroque commeanteis sistebat, ne quis ad urbem index pervaderet. Sabaudus ipse cum paucis, quo magis lateret, ^f Augusta Taurinorum XVI Kal. Januarias profectus, ultra montes erepit, et ad ^g Tremblerias, pagum leucae spatio dislitum, quarto post die venit, ut eminus rei eventum opperiretur. Per ^h Arvae ripas copiae incedere iussit, ut strepitu aquarum inter saxa labentium, quo minus audiri posset armorum fragor, impediretur. Inde transmissio Rodano ad ⁱ Plain-Palatii pratum consistunt, et ad ^k Corrateriam media nocte per craticulas, ut lutofas voragines eluctarentur, appellant. In ea urbis parte a Corrateria turre longus murus ad ^l propugnaculum Anserinum porrigitur, cui area pari longitudine subest, antiquo urbis pomoerio substrata. In eo muro binae sunt speculae, in altera vigiles stabant, altera neglecta fuerat, quod turri propior esset. Juxta eam scalae novo artificio fabricatae admoventur: nam et mulis portari poterant, et ternae tanta firmitudine inferi, ut pondere minime flecterentur, aut gravarentur; ima unco ferreo in terram adacta, ne loco moveri posset, mediae transverso clathro ferreo per summa capita connectebatur; et rursus media, clathro item transverso ferreo, summae pariter apta commissura jungebatur, et ad murum fistucis applicabatur: summa autem cochleis binis seu rotis panno coactili, ne fragorem ederent, involutis, pinnae muri attingebant. Summo silentio per unam ex illis co delecti enituntur, duce Brignoleto, qui ^m vigilem excubitorem occupat, et ⁿ tesseram mortis metu intentato prodere iussum, de muro pugione confossum dejicit; in vestigioque circuitores expectare certus usque ad alteram post mediam noctem horam mansit: cum eos pari astu deturbasset; puer qui laternam praeferebat, periculum evasit, et in urbem subito profectus, ad arma sumenda civeis excitavit. Idem ab excubitore, qui in turri monetaria stabat, scloppeto disploso factum: quo animadverso Brignoletus, qui horam quartam expectabat, ne per longiores tenebras aliquid inopinati, ut sit, suboriretur, non amplius cunctandum ratus, praesidium ad portam novam collocatum aggreditur, et crepitaculo affixo ingressum universis copiis, quae ad Plain-Palatii pratum remanserant, aperire statuit. Trucidatis seu dissipatis custodibus unus ex iis in summam portam enixus rastrum demisit: continuoque in urbe armis arreptis huc illuc magno ut in nocte tumultu discurritur, confusique mulierum et puerorum inde clamores, inde gemitus et ululatus exaudiebantur. Verum Sabaudi qui fere jam co ingressi fuerant, subito occursum turbati, non jam conferti resistere, sed relictiis ducibus fuga ad scalas quasi conatu irrita repedare coeperunt, quas tormentis interim ex Anserini propugnaculi laevo latere displois confractas reppererunt. Itaque LIV cum effugium non haberent, desiderati, XIII circiter capti, in iisque ^o Attiniacus a suis desertus, insigni ^p Mauritaniae militiae prius caloni tradito, qui fortissime certans tandem in manus Genevensium devenit. Capti item ^q Sonnas, et Schaffardonus mane, qui in Dominicam incidebat: post prandium, in consilium itum, et quid de captivis statuendum esset, serio deliberatum fuit. Alii mitius agendum censebant, et quibus belli fortuna pepercerat, in eos quidquam gravius decernendum negabant. Alii sub custodia tenendos aiebant, ut si res ad bellum deveniret, obsides vitae ac vades civium essent. Sed incensis animis et tanto periculo exasperatis vicit severior sententia, quae eos

tanquam

INTERPR. ^a le president de Rochette. ^b Chambery. ^c de Simiane d'Albigny. ^d Brignolet. ^e Bonne. ^f Turin. ^g Trembleries. ^h Arve r. ⁱ Plain-Palais. ^k du costé de la Corraterie. ^l boulevard de l'Oye. ^m la Sentinelle. ⁿ le mot. ^o d'Attignac. ^p Ordre de S. Maurice. ^q de Sonnas, & de Schaffardon.

tanquam foedifragos latrones, et publicae tranquillitatis turbatores, morti addixit. Igitur iis strangulatis, ac pariter aliis, qui in conflictu ceciderant, capita abscissa, et in propugnaculo Anserino ad horrorem suspensa. Corpora in profluentem proximum merfa. Ex urbanis XVI interfecti, et in iis ^a Canartius ex patritiis, et Marcus ^b Cambiagus. Inde magistratus ad Philibertum ^c Guichium ^d Lugduni regium praefectum dat literas, et de successu cum docet, et bis mille delectos in ea expeditione numeratos dicit; petitque, siquidem Sabaudus post irritum conatum nocturnum aperta vi obsidionem tentare, in animum inducat, sibi, ut viribus regiis praesto esse non cunctetur; nam quid periculi damnique regis regnique rebus amicae urbis amissione impendeat, minime ipsum ignorare. Sabaudus copiis ^e Thononii et Ternii ac per ^f Fossiniacum agrum distributis per dispositos equos acutum Alpeis repetit; per legatos suos apud Bernates facto excusato, quasi non ut publicam foederatorum pagorum quietem turbaret, sed ut Diguierii, qui urbi cum copiis regiis infidiabatur, conatibus praeverteret, expeditionem suscepisset: et verendum non solum sibi, sed ipsis summopere fuisse, ne tam potentem vicinum haberent. Rex cognita re statim ad Genevenseis scribit, et de successu gratulatus, si quidem Sabaudus obsidionem tentaret, mandasse se dicit praefectis suis in ^g Sebusianis et vicino limite, iis ut cum omnibus copiis praesto sint. Inde excursionibus utrinque certatum, sed exiguo successu. Mericus ^h Vicus, qui apud Helvetios oratoris munere fungebatur, cum inde discederet, ad eos proficisci iussus, et animos civium ad pacis consilia inclinare. Accenso quippe bello Hispanos non quieturos apparebat, et pontificius legatus eventum veritus apud regem instabat, ne ex ea causa ambo principes arma Christiani orbis bono posita resumerent. Cum multi inter eos cum hoste toties reconciliato, et nunquam quiescente bellum tutius quam pacem ducerent, rex, qui periculum sociorum negligere non poterat, et si in bello illi perseverarent, sibi in armis esse impositam necessitatem videret, onus et invidiam deprecatus, per ⁱ Basileenses, Schafusianos, Claranos, et Appecellenseis cum iis agit, eodemque tempore cum Sabaudo, ut pacem quam bellum mallet, quod non cum Genevensibus, si ultra tenderet, sed secum habiturus esset. Tandem ille, qui initio querelas aeque ac vireis minasque illorum insuper habuerat, ubi vidit regem patrocinii suscepti ratione, huic bello se paratum immiscere, conditionem accepit, et ^k Romillium, quo Genevensium delegati venturi erant, ^l Albinium misit, et post acerbis utrinque altercationes, conventus ad Juliani-fanum translatus; ubi tandem inter partes convenit XII Kal. Sextil. et tractatus perscriptus XXII capitibus constans: Quo commercii libertas ante omnia constituitur, salis usu excepto, judicia utrinque bellorum occasione facta revocantur. Bona ac possessiones belli tempore occupatae in ^m Chablasiensi principatu, et ⁿ Ternensi et Gallardensi praefecturis, sine mora aut tergiversatione restituuntur, vicissim Genevenseis ^o Genesi-fanum cum territorio suo restituere tenentur. Controversiae de S. ^p Victoris et ^q collegii terris suspenduntur, et eodem statu quo erant anno CICIO LXXXIX, quo bellum coepit, indecisae remanent. Iis, qui hoc bello Genevensium partes secuti sunt, a Sabaudis fit gratia; praeterea iis, qui religionis causa alio migraverunt, bona restituuntur: et si quidem eam religionem profiteri velint, retinere bona sua ac possessiones poterunt, et de iis arbitrio suo statuere, et quater in anno ad eas venire, singulisque vicibus per septem dies, in iis salva conscientiae libertate commorari: quo tempore nulla inquisitione vexabuntur, dummodo nihil agere comperiantur, quod dogmatis

sui

INTERPR. ^a Canart. ^b Cambiague originaire de Cremona. ^c de la Guiche. ^d Lyon. ^e Thonon & Ternier. ^f Fossigny. ^g Bresse. ^h de Vic. ⁱ ceux de Basle, Schaffhouse, Glaris, & Appenzell. ^k Ro-milly. ^l d'Albigny. ^m duché de Chablais. ⁿ mandement de Ternier & Gaillard. ^o S. Genis, ^p S. Victor. ^q le Chapitre.

CIOIICIII.
HENRICUS IV.

fui per secretas institutiones sparsi suspicionem faciat. Privilegia, immunitates Genevensibus a Sabaudi decessoribus concessae denuo confirmantur; alienationes et concessiones a Bernatibus factae, dum praefecturas occuparent, ratae habentur; si qui inde expulsi fuerunt, quamprimum restituentur. Persecutiones in jure et citationes addito temperamento mitigantur. Proscriptiones occasione hujus belli revocantur, et irritae declarantur. Per contumaciam decreta rescinduntur. Fructuum ex bonis sacris et aliis a Genevensibus ab anno CIO IO LXXXIX perceptorum persecutio cessabit. Sabaudus intra IV leucas ab urbe Geneva nullos delectus habebit, nec ulla loca munit. Utrinque captivi dimittuntur, impensis ex aequo persolutis. Genevenses Verviniensi pacificatione comprehensi intelliguntur. A Sabaudis hoc tractatu pontifex, Caesar, ambo reges, et foedera, quae ille cum Hispaniae corona habet, nec non cum pagis Helvetiorum comprehensa intelliguntur; a Genevensibus Caesar et Imperium Romanum, rex Christianissimus et foedera, quae ipsi cum pagis Helvetiorum et speciatim cum ^a Tigurinis et Bernatibus habent. Subscribere Carolus ^b Rochetus praefes, Claudius Pobelus Petrae baro, Sabaudi nomine; Genevensium Dominicus ^c Chabraeus, Michael ^d Rosetus, Jacobus ^e Lectius syndici et consilarii reipublicae, Joannes ^f Saracenus status amanuensis, et ^g Joannes a Normandia jurisconsultus, et in magno urbis consilio assessor. Subscribere et Helvetiorum qui aderant legati, Clarensium pagi nomine Jo. Henricus ^h Schwartzius, Nicolaus ⁱ Schuletus, Basileensium Jacobus ^k Golzius, Andreas ^l Riffus; ^m Soloturnensium Petrus ⁿ Surius, et Joannes Jacobus a ^o Stalo eques; Schafusensium Georgius ^p Medelus et Henricus Schwartzius jurisconsultus; Appecellensium ^q Ulricus Nafus, Joannes ^r Hamus eques, et Sebastianus ^s Thorigus. Pacta conventa Sabaudus quadriduo post ^t Augustae Taurinorum rata habuit.

X. ANNUS apud nos, ut superior, a ludis incepit, et per pompas nocturnas et choreas et inter comoediarum Italicarum recitationes hyems in aula exacta. Exeunte Januario diploma in senatum allatum fuit, quo rex naturalem filium ex Henrica Balsaca susceptum, quem Gastonem a ^v Fuxo nominavit, renovata per illud nomen famosissimi ducis cognati sui memoria, legitimum declarabat; in id, ut bona possidere, hereditates privatas capere, et honores ac dignitates adipisci posset. Id tacito curiae decreto firmatum, et in acta relatum, audito cognitore regio, xv Kal. Feb. et in ^w rationalium item camera septimo post die, et postremo in archiva regia relatum; re, de legitimi nomine, jam praedjudicata, in causa Vindocini, qui eandem gratiam, nulli antea concessam, ab indulgentissimo parente meruerat. Inde rex cum regina in ^x Mediomatrices incunte Martio profectus est, ut inde vicinior Catharinam sororem, quae Nancii erat, et uterum gestare dicebatur, inviseret, et in provincia res ordinaret. In ea sub Espernonio Raimundus ^y ^z Convena Sobolius arcis et urbis praefectus, ab ipso olim Henrico III rege impositus, primas tenebat; homo bonus et strenuus et ultimis bellis fidei perspectae, sed qui plus nimio fratri tribueret, homini avaritiae impotentis, qui claudus vulgo vocabatur. Itaque ab eo sibi persuaderi passus est, dum securitati locorum fidei suae commissorum studet,

occultas

INTERPR. ^a Cantons de Zurich & de Berne. ^b le president de la Rochette, & Pobel baron de la Pierre. ^c Chabrey. ^d Rozet. ^e Lect. ^f Sarasin. ^g Jean de Normandie. ^h Schwartz, ⁱ Schuleu. ^k Golz. ^l Riff. ^m Soleurre. ⁿ Surich. ^o de Stall. ^p Medel. ^q Ulrich Quaf. ^r de Ham. ^s Turich. ^t Turin. ^v de Foix. ^w chambre des Comptes. ^x Mets. ^y de Comminges Sr. de Sobole.

NOT. ^z M. de Thou confond ensemble deux affaires de Mets. Cette pretendue conjuration des principaux habitans de la ville, & intelligence avec le comte de Mansfeld, gouverneur de Luxembourg, fut decouverte l'an 1601, & M. le president Myron ^y fut envoye pour ce sujet. L'an 1603, la mauvaise intelligence continuant entre le Sr. de Sobole & les habitans, le roy fut obligé d'y faire un voyage, où il osta ledit Sr. de Sobole, comme il est ici marque. *Put.*

occultas molitiones cum ^aTheodonis villae ac vicinis Lucemburgicae ditionis praefectis agitari, consciis aliquot opulentis civibus; in eos severe admodum actum, nec servato judiciario ordine, plerique crudeliter torti; ita ut Petro Janino primum, dein Roberto Myrone eo missis, vix tandem rex violentiam eorum coercuerit. Res tandem ad Parisiensem senatum remissa, qui de ea diligenter ac summa sollicitudine cognovit, et quamvis debiles admodum, atque adeo suspectae probationes essent, auditis reis, ut in tanti momenti crimine, minime eos quasi innocenteis absolvit, sed amplius anquirendum statuit; verum liberos dimisit, et civitati, bonis ac dignitati restituit. Nam quidam ex iis regio magistratu fungebantur; inde odium et similitatum igniculi, quamvis eo iudicio aliquatenus sopiti, ad omnes occasiones inflammabantur. Espernonius, qui urbi et arci Sobolios imposuerat, quod eos non satis morigeros, ut sibi videbatur, aliquoties expertus esset, loco movere statuerat; sed cum provideret, hoc si faceret, regem alios impositurum, qui minime, ut illi, hoc sibi beneficium essent debitori, rem distulerat; et semel, dum valetudinis causa ad aquas ^bTungrensis proficisceretur, atque iterum ^cDiviodurum venerat, et dissidium inter civeis et Sobolios componere aggressus fuerat. Cum frustra fuisset, rex eo venit, qui interim ^dVarano ad eum missis cum Sobolio convenerat, et Sobolios amotis Fr. ^eGrangaeum Montinium urbi, ^fArcianum fratrem bello strenuum virum et sibi fidum arci praeposuit. Antequam rex urbem ingrederetur, Sobolios arcem tradiderat, sicuti Varano receperat, ut obsequio potius, quam vi coactus id fecisse videretur. Fama adventus regis per limitem sparsa, vicini Germaniae principes certatim ad salutandum ipsum se comparabant, et jam suos praemisserant, qui a metatoribus regiis hospitia acciperent. Sed mox contraria fama sparsa, de brevi iis locis mora, plerique consilium mutavere: soli Mauritius ^gHessorum princeps, ^hBaioarus Palatinus Neoburgi dux, Pomeraniae princeps, et ab archiepiscopo ⁱTrevirensi septemviro delegatus venire. Iis consultis rex motum bellicum iis locis pridem excitatum composuit. De episcopatu ^kArgentiniensi adhuc contendebant Carolus Lotaringus cardinalis, et Jo. Georg. Brandenburgicus, sicuti in superioribus demonstratum est; et huic in occulto rex favebat, neque illum propter geminam cum Lotaringiae duce adfinitatem a suo patrocinio aperte rejiciebat. Itaque arbitri partes sibi sumpsit, et partem possessionum urbi vicinarum Brandenburgico, ut minus Argentiniensibus suspecto, attribuit, partem cardinalem possidere ^αjussit. Per ^lVirodunum Lutetia veniens rex iter habuerat, ubi Jesuitarum insignis schola est, et frequens; qui post demissam salutationem a rege, verba faciente Carolo ^mTurriano scholae rectore, suppliciter petierunt, ne senatus-consulto Parisiensi, quo toto regno expulsi erant, comprehensi censerentur. Perbenigne acceptis rex respondit, ita nolle eos S. C. comprehendi, dummodo juvenus, quae ad ⁿMussi-pontem literis operam navabat, inde Virodunum migraret. Neque enim iis male velle, et benevolentiam pollicitus bene erga se affectos esse jussit. Cum hoc responso dimissi, a Varano, qui eorum restitutionem urgebat, monentur, regem non de ^oschola Virodunensi tantum conservanda, sed pridem a se et iis qui circa ipsum erant, exoratum, de illis toto regno restituendis serio cogitare. Itaque confestim ad Mussi-pontem conveniunt, et ex Varani consilio, solemnem ad regem legationem adornant; cui obeundae designati Ignatius Armandus provincialis, ^pCastellarius, Brossardus, Turrianus.

XI.

VAR. LECT. ^αjussit; qui Zabernis inde legii sodalibus majorum religioni addictis. Per Virodunum *MS. Reg.*

INTERPR. ^aThionville. ^beaux de Spa. ^cMetz. ^dFouquet Sr. de la Varane. ^ede la Grange Sr. de Montigny. ^fd'Arquien. ^gLandgrave de Hesse. ^hde Baviere comte Palatin, duc de Neuburg. ⁱde Treves. ^kde Strasbourg. ^lVerdun. ^mde la Tour. ⁿPont à Mousson. ^ocollege de Verdun. ^pChastelier, Brossart, & la Tour.

T O M. VI.

T t

CIDIO CIII.
HENRICUS IV.

XI. SECUNDUM haec ^a Diviodurum venerant, et tempus idoneum nacti in profesto Paschali, cum feria quarta rex ac regina pro more in lavandis pauperum pedibus solemniter defungerentur, sacro interfuerant, et post prandium a Varano ad regem, cum quo ^b Espernonius, ^c Villaregius, et ^d Gevreus a secretis epistolis erant, introducti sunt, ubi Ignatius cum sociis in genua primum procumbens, mox surgere iussus talem orationem ^α habuit: Postquam, Domine, ita Deo placuit, ut tibi victoriam annueret, et legitimae successioni ac virtutibus tuis debitum sceptrum restitueret; in tuo vultu ac moribus mirati sumus eximias virtutes omnes, quae per praeteriti temporis repetitam memoriam in magnis principibus ubique commendantur, et inter eas clementiam illam vere nobilis ac generosi animi notam insignem, qua post tot laureas ac triumphos de hostibus partos erga victos et offensione obnoxios usus es; ex eaque jam tum spem concepimus, fore, ut eandem clementiam ac benignitatem erga nos experiremur: quod et ad aliquot dies successit. Verum, ut res humanae mutant, sub id cum in eo essemus, ut cultu et assiduitate nostra devoti erga majestatem tuam animi et principi a subditis debiti obsequii fidem faceremus, res incidit, quae consilia nostra conturbavit, et testandi obsequii gloriam nobis invidit. Hoc tamen religiose affirmare vere possumus, inter tot adversa, tot obretractationes ex falsis rumoribus domi, et per exterarum nationum a malevolis contra nos excitatas, nos nunquam patriae charitatem amisisse, nunquam animi erga tuam majestatem fidum affectum deposuisse, aut spe constanti excidisse, quam de tua clementia ac benignitate ab initio concepimus, qua et futurum confisi sumus, ut tempus veritati tandem lumen praepanderet, et bellorum tempore contractum injuriarum sensum apud te sensim deleret. Ea spe nos ab eo tempore sustentavimus, in majus aucta, postquam ad hunc limitem venisti. Quapropter nunc ad majestatis tuae pedes nos prosternimus; et supplices petimus, ne speratum beneficium, pro quo toties et assidue huc usque exposulavimus, ulterius differre velit, nobisque per illud materiam praebet, ubique jactandi vanas non fuisse spes nostras; quippe quae magni regis bonitate niterentur, nosque tanquam humillimos subditos in gratiam suam recipiat, nihil aliud in votis habentes, quam ut cultu et obsequio fidem nostram tibi approbemus. Nihil enim tristius nobis accidere potest, quam si propter regis nostri indignationem prohibeamur, patriae, qua possumus tenui a Deo concessa industria, et juxta munus, ad quod ille nos vocavit, pro modulo nostro subvenire. Multa jactari contra nos minime ignoramus, ut alii quam sumus esse videamur, objectis criminibus horrendis erga principem et patriam, quaeque nos tanquam execranda detestamur; et quorum si conscii essemus, nos ipsi non solum patria excludi debere, sed etiam orbe universo exterminari tanquam vita indignos judicaremus. Praeterea voti a concilio generali et tot pontificum suffragio ac regum decessorum tuorum consensu probati invidia oneramus, quasi per illud ad ea, quae Dei voluntati et rationi repugnant, erga generalem nostrum obligaremur. Nam ab illa obedientia, quam superioribus debemus, per nostras constitutiones semper excipitur, quicquid ad Dei offensionem vergit, neque quemquam aliter existimare credimus. Et qui fieri posset, ut ex tot hominibus, qui salutis suae cupidi in nostram societatem migrarunt, vel unus in ea remaneret, si quid tale in nobis animadverterent, quod non obedientiam, sed meram impietatem redoleret? Neque vero quisquam ex iis, qui a nobis exierunt, quantumvis iniquus hactenus repertus est, qui dixerit obedientiam illam, aliqua in re subjectioni, quae regibus et magistratui debetur, repugnare; multo minus nos impellere, ut consilium cuiquam demus,

VAR. LECT. ^α habuisse dicitur. *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Metz. ^b le duc d'Espernon. ^c de Villeroy. ^d de Gevres, secrétaire d'État.

demus, quod tuae majestati aut ejus imperio praejudicet. Multi et tibi, Domine, CIOIOCIH.
 persuadere conati sunt, nos id agere, ut nobiles, ac opulentis prognati familiis HENRICUS IV.
 pueri, in societatem nostram aggregentur, quo ex eorum bonis ditiores evadamus.
 Atqui hoc instituto nostro valde resistit, qui nullos in nostram societatem admit-
 timus, nisi prius longo tempore ac diligentia explorata eorum voluntate, utrum
 scilicet eorum vocatio a divina proveniat inspiratione, an ab hominum suafu; id-
 que saepius per triennium, atque aliquando per quadriennium: quod vero a Deo
 non provenire deprehenditur, illicet rejicitur, cum id unum sit praecipuum, atque
 adeo essentiale in nostra societate, ut nulli temere ad eam admittantur neophyti.
 Idque praepositi nostri sedulo cavent, ne quis quemquam ad religiosae vitae profes-
 sionem amplectendam hortetur; tantum curae suae commissos ad virtutem et literas
 discendas excitet, integra Sancti Spiritus ad perfectionem evangelicam, et sequenda
 consilia Dei relicta vocatione. Quo fit, ut exiguus in Francia sit eorum, qui in nostris
 militant collegiis, numerus, nec vicesimam partem efficiat, ad aliorum collegia
 comparatus; et si quidem ad amplectenda ejusmodi vota pueri sollicitarentur, aliam,
 cui nomen darent, professionem potius eligerent. Quod vero ex eorum bonis,
 qui ad nos veniunt, ditescamus, haud multis verbis opus est, ut id falsum esse osten-
 datur. Exigua sunt admodum, quae inde nobis bona obvenerunt, vixque colle-
 gium ullum reperias, cujus vectigalia oneribus ferendis sufficiant; et pleraque sunt,
 quae tantum piis ac devotorum largitionibus sustentantur. Ipsum Parisiense, quae
 metropolis totius tui regni est, etiam comprehensis legatis ab^a Santandreamo et Hen-
 nequino praesidibus aliisque undecunque profectis, haud plus III librarum CIO annui
 redditus possidet, quae vix xx hominibus alendis satis esse possunt, cum LX ad minus
 librarum millia in tanto collegio, ubi cunctarum facultatum artes docentur, ne-
 cessaria essent. Multi ex illa urbe etiam opulenti nostrae societati nomen dederunt,
 qui ne quidem terrae pedem nobis reliquerunt. Si quid dederunt, ad supplendam
 collegii egestatem elemosynae modo datum, nec octavam patrimonii partem ex-
 cessit. Idque fere cum bona gratia et ex consensu heredum factum. Quae collegia
 vectigalibus abundant, ab iis nihil exigitur; et liberum est nostris de bonis suis sta-
 tuere, et si indigos heredes habent, iis omnia relinquunt. Si locupletes sint, partem
 ex iis in opera pia et ptochotrophia cum bona heredum gratia erogant. Miseri vero
 nos, et sanae mentis omnino expertes simus, si, cum omnia reliquerimus, quae
 nobis ex successione obvenire possent, aut quae industria nostra quaerere potuimus,
 ea in coenobio quaesitum iremus. Qui vero tam ardentem ea quaeramus, et ut ha-
 beamus, tantopere laboremus, cum nihil proprium habeamus? Nam si quidem
 centuplo majora in communi haberemus, non plus eo privatim possideamus; cum
 quicquid ex iis superest, ad egenos, qui literis dant operam, alendos, et alia cha-
 ritatis opera impendatur. Assidue aureis vestras, Domine, sunt qui pulsant, vitio-
 que vertunt, quod nos publicis negotiis, atque adeo quae statum spectant, curiose
 immisceamus. Haec falso de nobis anticipata opinio non aliunde promanat, quam
 quod quidam principes ac proceres, qui ad consolationem, et exonerandam con-
 scientiam et ordinandas privatas devotiones opera nostra utuntur, quicquid postea
 faciunt aut decernunt, quanquam ignaris nobis et inconsultis faciant, id con-
 silio nostro et instigatu facere dicuntur. Nam nihil magis ab instituto nostro
 alienum; nihil tam enixè, et sub gravioribus poenis inter nos prohibitum, quam
 ne negotiis hujusmodi nos immisceamus. Haec praecipue sunt, Domine, quae nobis
 imputantur, et si quae sunt alia, ad ea, cum proponuntur, scripto aut viva voce
 respondere semper parati erimus, et plene ad omnia satisfacere. Sunt enim
 ejusmodi

INTERPR. ^a les presidents de S. André & Hennequin.

CIOIHCIII. ejusmodi, ut aut a malevolis conficta, aut ab iis, qui instituti nostri rationem ignorant, fabrefacta appareant. Id autem clarius faciemus, si, quod verbo dicimus, per benignitatem tuam, solutis quae nos vinciunt manicis, opere perficere liceat. Tunc omnes oculis cernent, quod dicimus et promittimus, et majestas tua testabitur, etiam ii, qui nobis adco adversantur, nos in verbis nostris veraces fuisse. Quod si precibus ac supplicationibus nostris amplum et capax adeo cor tuum capiendis locum non habeat, non minus propterea impressum et coelatum te nostris in cordibus habebimus, te amabimus, et amplificationem ac prosperitatem rebus tuis optabimus, et preces assiduas ad Deum pro majestatis tuae salute, reginae dilectissimae conjugis, et liberorum, et regni tui, quae nostra charissima patria est, incolumitate fundemus, cum desiderio aeterno non ad exitum perducti affectus. Sed meliora Deus, iterumque hac fiducia majestatem tuam suppliciter oramus, radios clementiae suae in parvulum hunc subditorum suorum gregem ejaculari dignetur, qui cum lachrima oculis profluente, cum desiderio in corde scaturiente, genibus in terram defixis, misericordiam tuam implorant. Ne memineris, Domine, aut rationem habeas eorum, quae pauci ac privati minus considerate per zelum dicto vel facto peccaverunt: si quod membrum privatim peccavit, id totum corpus, quod minime probavit, luere aequitas nequaquam patitur. Quod misericordiam tuam, Domine, imploramus, non alio fine facimus, quam propter Dei gloriam et tuum servitium. In hoc unum consilia cuncta nostra et conatus collimant, in hoc vitam ac sanguinem profundere parati sumus. Qui magnitudinem tuam et imperii minus aquis oculis vident, non multum laborant, cum nos extra patriam positos cernunt; imo potius laetantur, veriti nimirum, si restituamur, ne ad ejus amplificationem aliquid pro virili conferamus. Nihil enim magis eos urit, quam si res tuas aliquando florentis aspicere cogantur. Supplices proinde tuam majestatem obsecramus, hanc ad alias innumeras, quibus tibi devincti sumus, insignem adjungat obligationem, ut misericordia, et qua clementia erga nos ufurus es, sicuti a te solo pendet, ita hujus beneficium nulli nisi soli tibi debeamus. Hoc nos ad te colendum magis ac magis incitabit, et aliis, ut te pari cultu colant, et vehementi affectu prosequantur, in exemplum erit. Ab exteris in Hispania, Italia, Germania, qui suos principes et magistratus amant, vinci nolumus; quin potius eos affectu superare avemus, et quem illi suis, nos tibi, patriaeque affectum tanto beneficio et naturali ac divino jure obstricti rependemus. Hoc, Domine, sanctum et acceptabile mortis et passionis Servatoris nostri tempus pro nobis loquitur. Sanguis iste, quem per grumos supra crucis altare pro peccatoribus sibi infestis effudit, te invitat, ut erga eos lenitate utaris, qui corde et affectu tibi devoti sunt. De tua majestate non tantum meriti sumus, ut eam gratiam nostro respectu impetrari posse, sperare debeamus; sed ille, cujus Nomine eam petimus, et qui eam citra dubium assiduis nostris precibus exoratus pro nobis petit, hoc apud te poterit, qui qua pietate es, non potes non gratum habere, quod supremac Dei bonitati placere et gratum esse cognoveris; quem veneramus, ut te post longi ac felicis in terris exacti regni annos, aeterni et nunquam desituri regni compotem efficiat. Perorantem de geniculis Ignatium rex excepit; Jesuitis nequaquam male volui, inquiens, et si cui male volo, id in caput meum recidat. Quod curia mea hac in re decrevit, id non nisi mature et consulto decrevit. Tum scriptam orationem accepit, et Villaregio tradidit, et bono animo eos esse iussit, addito, negotium penes pontificem esse, quo inconsulto nihil velit decernere. Ceterum se amplius, cum Lutetiam venerit, deliberaturum, et effecturum, ut sibi restitutionem ipsorum curae esse intelligant. Post gratias actas, cum petiissent, ut tres provinciales, si ita regi placeret, cum tribus e suo sodalitie regem comitarentur, Ignatium

Ignatium sufficere rex respondit, cum Petro Cottono, neque majore comitatu opus esse.

CIOIO CIII.
HENRICUS IV.

XII. DUM rex ^aDivioduri esset, literas a Friderico Baioaro septemviro Palatino accepit VI Eid. Febr. Heidelbergae, quo se ^bBullionius post fugam receperat, datas; quibus se de ejus infortunio dolere testabatur, de quo, ejusve causis nihil resciverit, ante ipsius adventum, sicuti Jacobo ^cBongarsio regis negotia in Germania procuranti affirmaverit. Sed postquam cum eo collocutus est, ex ipso causas didicisse propter quas in aulam, sicuti jubebatur, minime sit profectus; noluisse quippe illum coram majestate sua comparere, antequam criminum, quibus onerabatur, se pondere exonerasset; nobilem ad eum a ^dTremollio sororio communi missum, non nisi Genevae nancisci ipsum potuisse; cum jam Heidelbergam venire et electricem propriae uxoris sororem, quam nondum viderat, invisere decrevisset; propterea ^eSedanum, quo a Tremollio ire monebatur, minime profectum esse; eoque nomine, ut illum excusatum habeat, enixe rogare; unum addere, eam videre in Bullionio constantem ad aequitatem, et regis obsequium ac regni magnitudinem amplectendam comparatam virtutem, ut nisi bona conscientia niteretur, non possit non rubore perfundi, et suo ipsius judicio condemnari, tanquam Christiano nomine, honoribus et beneficiis a rege acceptis, atque adeo adfinitate quam secum, et aliis principibus erga nomen Francicum bene animatis habet, prorsus indignus. Ad eas rex XVI Kal. April. Divioduro respondit, et in bonam partem, se literas in gratiam Bullionii scriptas accepisse dicit; quippe rem proximitate, quae ipsi cum illo intercedit, dignam septemvirum fecisse, et quam de ejus innocentia fiduciam habet, eo majorem se habere, quod non solo divino naturalique jure, sed et mutuis officiis multisque beneficiis acceptis sibi devinctus sit; nec putare hominem tali dignitate et praestantia adeo sui oblitum, ut quam in juventute tot egregie factis fidem cunctis approbavit, eam in extrema aetate contaminaret; eapropter cupiisse cum ipso in arcano coram agere, et ut ad se veniret, jussisse. Quod cum non fecerit, diffidentiae et inobedientiae non solum suspicionem dedisse, sed etiam hoc effecisse, ut innocentiae, qua tantopere gloriatur, minus fidere videatur. Sed in ipsius septemviri gratiam, qui pro illo partes suas interponit, hoc etiam oblivione sepultum velle, modo intra bimestre in aula compareat, et ad objecta crimina coram se respondeat. Hoc cupere, ut per ipsum sciat Bullionius sibi que persuadeat, neminem toto regno existere, qui plus se gloriae ejus favcat, et contra calumnias et obrektionones innocentiam ipsius tueri sit paratior. Minae in eundem, ni pareat, adjectae, qui contumacia sua jam effecerit, et porro sit, si in ea perseveret, effecturus, ut patrocinio tanto, quod in septemviro cognato reperit, in posterum indignus habeatur. Inde rex ^fNancium excurrit cum Joanne ^gBaioaro Bipontino duce ad invisendum Lotharingiae ducem, et Catharinam sororem, cum qua erat Catharina Roana cognata, cujus tunc sponsalitia cum Bipontino celebrata sunt.

XIII. DEIN VII Eid. April. Nancio profectus Lutetiam mense exeunte rediit, ubi totus in pacis otia intentus, augendis rebus et opulentiae regni studere coepit, omnium opificiorum officinis institutis, atque ante omnia serici artificio, quod olim cognitum, tamen serius apud Romanos in usu esse coepit; nec nisi Justiniani imperatoris temporibus, cum per Graeciam et vicinam Asiam abundare coepit, et inde ad nos, hoc est, ad Siculos translatum a Roberto Siciliae rege, ex regia ^hAndegavensium ducum familia, qui Athenis, Corintho, et Thebis captis, cum ex Hierosolymitana expeditione rediret, opifices omnes captivos ⁱPanhormum secum abduxit,

qui

INTERPR. ^a Metz. ^b le duc de Bouillon. ^c Bongars. ^d de la Tremoille, duc de Thouars. ^e Sedan. ^f Nancy. ^g de Baviere, duc de Deux Ponts. ^h Anjou. ⁱ Palerme.

CIDIO CIII. qui Siculos artem et usum serici docuerunt, sicuti episcopus Frisingensis Otho prodidit, et inde per totam Italiam et Hispaniam propagarunt. Nostra memoria, atque adeo saeculo praeterito per Longobardiam, cum antea per Calabriam et Etruriam opificium illud invaluisse, in usu esse coepit, ac nuper in agro ^a Vicentino, cum propter ^b Euganeos montes proximos minus aptum coelum in eo tractu crederetur. Paulatim inde ad nos in ^c Provincia, Allobrogibus, qua meridiem spectant, Cavaribus, quorum metropolis ^d Avenio, et vicina Septimania, atque adeo Lugdunensi provincia frequentari coepit. In aliis regni partibus, ac fere per totam Aquitaniam provenire posse, argumento est, quod in ^e Turonibus ceterioribus feliciter Francisci I temporibus id institui coeptum est, et ad hoc usque tempus perseveravit. Idem circa Lutetiam tentatum non aequae felici successu, quippe coelo adverso: quam Manfredus ^f Balbanus Lucensis, qui rei suscipiendae regi auctor fuerat, nullum non lapidem moveret, ut eam confectu facilem facto probaret, structis ad ^g Blaudi-fontem, ^h Madriti in Boloniensi saltu, et ad ⁱ Figulinas aedeis regias bombycum receptaculis. Itaque et commercii nomine tribunal institutum, in quo ex sacri consistorii, senatus, rationalium, vectigalium consiliariis delecti jus dicerent. Rex insita sagacitate, qui regnum bellis civilibus longo tempore exhaustum videret, et ad supplendum illud non solum longa pace, sed libero commercii beneficio opus esse, parum profectum auri et argenti prohibita exportatione animadvertibat, nisi in iis, quae importationem adjuvabant, strenue elaboraret. Videbat serici usum hodie ita frequentem esse, ut pannorum lancorum frugalis olim, et utiliter apud majores nostros usurpatus usus, nunc etiam inter tenuis vilesceret, eaque re fieri, ut grandis pecunia in luxum illum non solum effunderetur, sed extra regnum magno ejus dispendio exportaretur. Itaque optimum factu judicavit, ut et sericum in regno nasceretur, et manupretium, quod plerumque rem ipsam excedit, in eo remaneret, de serici illis officinis serio cogitare coepit, quae Lutetiae ^k Santoto curatore institutae sunt, et ubique leucomori serici et propagari iussit alendis vermiculis, quorum semina seu ova quotannis Hispania afferuntur; libellus etiam ejus iussu ea de re vernaculo sermone perscriptus, ab Olivario ^l Serrano Joannis, qui magnum nomen in literis meruit, fratre, ut per vulgi manus volitans artem serici, etiam rusticos doceret. Institutae et aulaeorum texendorum officinae in S. Marcelli suburbio, operariis ^c Flandria accersitis. Eodem tempore vasis figulinis albis aequae ac ^m Faventina, nec non versicoloribus instauratae itidem in diversis regni partibus officinae, Lutetiae, ⁿ Novioduni Aeduorum, ^o Brissamburgi in Santonibus. Et vitrarum Henrici II temporibus ad Germani-fanum, Venetarum aemulatione olim celebres, et postea aliquandiu intermissae, Novioduni itidem et majore impendio Lutetiae renovatae sunt. Linificium denique ^p Medontae ad Sequanam institui coeptum. Nec in aedificiis admirandi operis, sive vetustis instaurandis, sive novis struendis, aviariis, piscinis, hortis regia magnificentia ordinandis cessabat, in quibus propatru Francisci I gloriam non solum aemulari, sed et superare velle videbatur; eumque, si non male corporis, at oris lineamentis et animi magnitudine, ac morum similitudine referre dici gaudebat.

XIV. SUB id de Elisabethae Anglicanae morte allatum est, 'gloriosissimae et omnium, quae unquam sceptrum gestarunt, felicissimae foeminae.' His enim elogiis eam decorari memini ab illustrissima heroina Anna ^q Atestina, Guisianorum et Nemorosorum parente, quae alioqui illam sibi suisque liberis infestam semper experta fuerat,

INTERPR. ^a de Vicenza. ^b Monti di Padoa. ^c Provence, & Dauphiné. ^d Avignon, & Languedoc. ^e Tours. ^f Balbani Lucquois. ^g Fontainebleau. ^h Madrid au Bois de Boulogne. ⁱ les Tuilleries. ^k Saintot. ^l de Serres. ^m Vaisselle de Fayence. ⁿ Nevers. ^o Brisambourg en Saintonge. ^p Mante sur Seine. ^q d'Esse.

fuerat, quo magis heic ejus ingenuam, et a veritate expressam testationem inferendam existimavi, quod a gratia, et adulatione longe abesset. Iisdem siquidem verbis, cum me, ipso nuncii allati die, qua humanitate erat, officiose inviseret, ad primum conspectum, et antequam sederet, ad me usa est. De matris et prima ejus fortuna sub Maria sorore dicere supervacuum arbitror, cum id fati superque in superioribus factum sit. Postquam autem regnum inivit, adeo celebre ipsius nomen fuit, ut nullus annus abierit, sine insigni tantae reginae mentione, quae magnis casibus tota vita conflictata, magnas res pari cum viris animi magnitudine gessit, gloria an felicitate, juxta Atestinae praeconium, incertum illustrior; quo pauciora, sed tamen quaedam de moribus ejus et ingenio dicenda sunt. Fuit alto et virili animo, et cum regnum auspicata esset anno aetatis xxv, non puerileis, sed jam maturas et vexatione exercitas curas ad illud attulit, nec alieno, sed proprio ingenio usa est, et moderationem cum prudentia summo temperamento miscuit; erga praeferozem et ardentem nobilitatem severa, erga ceteros mitis, ut in illius animis metum et reverentiam, in aliis amorem sui statim ab initio impresserit: aequali inde usque ad exitum vitae tenore hoc adsecuta, ut constantem et aequalem fortunam tota vita experta sit; in gratiis dispensandis ita munifica, ut juris semper majorem rationem habuerit; in donando parcior, ne aerarium exhauriret, et largitionibus, illo exhausto, populis suis gravis esset: neque tam avara, quam provida, sic praesentibus in illo fastigio fruebatur, ut non secure inter voluptates, sed cauta inter dignas principis sollicitudines in futurum respiciens tempus exigeret. Pacem ita coluit, ut foris populos bellicosos et in otio ferocienteis per occasiones semper fere in armis habuerit, et sub foeminino imperio nihil famae et pristini nominis decori in re militari suis deperire passa sit. Nam et auxiliareis copias in Scotiam conterraneam, et in Belgium proximum misit, et duris temporibus in Galliam opportuna auxilia Henrico dilectissimo fratri subministravit; et illustres in Indias navigationes ejus auspiciis feliciter susceptae sunt: circumnavigato a Francisco^a Drake terrarum orbe, et aperto ad sepositas Hispanis opes strenuis hominibus invadendas itinere, quod Batavi postea non minori felicitate persecuti sunt. Pacem paene toto regno habuit. Motus tantum quidam ad Borealeis partes anno regni decimo exorti, ac statim oppressi sunt. Ab eo tempore per xvii annos domi quievit, et quanquam ob religionis mutationem occultos adversarios haberet, moderationem natura insitam ad eam diem servavit, a sanguine et duritie, quam deinceps exercuit, aliena; quippe ex suo sensu sic de aliis existimans, ut vim conscientiae adhibendam non putaret, neque tamen ita indulgendum censeret, ut libertate conscientiae permessa praetextu religionis, publicam tranquillitatem perturbari sineret. Itaque crebrescente conjurationum procella, ex suorum potius, qui fortasse non minus sibi quam ipsi metuebant, quam proprio ingenio leges acuit, et periculis imminentibus edictorum severitatem opposuit; quae tamen in bona magis, quam corpora grassata est, avaritiae interim ipsi inusta nota, cujus invidia potius in ministros rejici debuit. Felicitas, in tot annorum et sumptuum Hispana classe superno auxilio potius quam humanis viribus profligata, praecipue emicuit, ambitione castigata, et iniqua alieni invadendi cupiditate coelesti judicio damnata. Quo casu monitus prudentissimus Philippus de odio, quod nimis avide cum illa exercebat, quodque sibi adeo detrimentosum senserat, tandem deponendo cogitare serio coepit, et pacem, quam nobiscum fecerat, antequam moreretur, cum ea habere voluit. Nec abnuebat Elifabetha, propenso privatim in Philippum animo, ob non ingrati accepti ab eo, dum Mariae sororis vir esset, in summo discrimine, beneficii memoriam, quod et libenter depraedicare solita erat, sed

CIOIOCIII. sed odia publica et aemulationes regnorum adversus privatam gratiam praevalebant.
 HENRICUS IV. Igitur tentata reconciliatio regis interventu, et commodatus apud nos locus circa Bononiam, et destinatum inter delegatos colloquium, quod tamen exitum non habuit. Fuit ingenio docili, et scientiarum cupido; Latine sciebat, et commode loquebatur; Germanice, quod vernacula lingua ab illa derivaretur, bene; Gallice faepius, sed absona voce, Italice perclegerat: musica et poetica summopere delectabatur, et Ronsardi nostri, quem olim in Anglia e Scotia redeuntem viderat, versibus capiebatur, luculento carmine ab eo laudata; nonnulla tamen contra eum postea contracta offensa propter liberius de nuptiis illius dictionem, in carmine elegantissimo, cui *Nubes* titulus; cum diceret, antiquae nobilitatis virum non decere, reginam praepotentem et amicam, dum rumusculos maligne confictos colligit, licentiose ac per lasciviam proscindere. Quo cognito, Ronsardus poenitentia ductus illud in operibus suis suppresserat, post ejus obitum ab amicis additum, cum offensae periculum utrinque conquievisset. Multa in eam odio religionis jactata, quae longa vita, et acquabilis, imperscrutabili Numinis favore, eam ad ultimum spiritum comitata felicitas magna ex parte confutavit. Ambiri, coli ob formam, et amoribus etiam inclinata jam aetate vacare videri voluit; de fabulosis insulis per illam relaxationem renovata quasi memoria, in quibus equites ac strenui homines errabant, et amores foeditate omni prohibita generose per virtutem exercebant. Quibus rebus, si quid famae, nihil imperii majestati deperit, in cujus administratione nunquam clavum a recto moderamine deflexit. Et alioqui tota vita coelebs a nuptiis abhorruit; ab iis, qui circa eam erant, quo magis ipsam in potestate haberent, injecto per medicorum suggestionem metu, si conciperet, fore, ut in puerperio moreretur. Et tamen de nuptiis cum Alençonio, et postea ejus favore Brabantiae duce creato, serio cogitavit; et res parum ab exitu abfuit. Infitae virtutis conscia nihil a fortuna et regia majestate mutuari videri volebat, quasi satis in se haberet, unde etiam in privata et mediocri conditione commendari et laudari debuerit. Vitae cupidam ac aegre de morte et successore cogitasse quidam arguerunt; tamen multis ante obitum annis se comiter vetulam, ut in juventute virginem cum nuptiis habilis esset, vocare consueverat, et de sepulchri inscriptione mandatum dedisse constat; nolle se ambitiosos titulos, tantum ut nominis, virginittatis, et regni diuturni, instauratae ac religionis, et pacis studii, mentio in eo fieret. In successionis negotio item negligenter versari credita est, quasi parum de posteritate sollicita; cujus rei cum quidam ex occasione publicorum munerum, quae jam diu vacabant, mentionem injecisset, illa post profundam meditationem quasi commotior, assurrexit, et se certo scire, locum suum ne tantillum temporis vacaturum, respondit; quod verum eventu patuit. In parte felicitatis positum, quod pacatum regnum legitimo heredi transmisit, et pacem, quam viva coluerat, quasi testamento populis suis imperturbatam reliquit. Nam sub illud tempus defectio in Hibernia proclii prospere a Carolo ^a Montjoio regulo gesti eventu statim sedata est. Ut verbo dicam, ingentes in ea foemina, et viro atque adeo magno rege dignae virtutes fuerunt, et pauci et ut in muliebri sexu excusabiles defectus. Sed post scissum sectis orbem, religionis odio decus illud apud multos obscuratum est; et quod ex necessitate ad securitatem publicam, ut res erant, decretum fuit, id crudelitati et saevitiae imputatum: ut ad leniendam invidiam tempore opus sit, Elisabethae olim optimo laudatore; quippe quod cum jam diu volvatur, nihil aut prisco aevo cum ea comparandum viderit, aut porro visurum esse in eo sexu appareat. Fuit procera statura, et digna imperio specie, et prospera ad senectutem valetudine, cujus nulla fere incommoda sensit;

INTERPR. ^a baron de Montjoy.

fenfit: placida demum et qualis in Augusto memoratur, tranquilla mors vitam felicissimam finivit, cum nihil triste, nihil miserabile, nihil ominosum, nulla doloris impatientia, nulli cruciatus, aut convulsiones eam praecessissent. Tantum paucos ante obitum dies nervorum siccitate attenuatorum rigore tentari, hebetiore voce, ac mentis et totius corporis tarditate debilitari coepit, ac sensim hora IV matutina defecit Richmondiae pridie Nonas Aprileis, quin in XXIV Mart. juxta calculum ^a veterem incidebat, cum LXIX annos, VI mensis vitae egisset, XLV et amplius regnasset.

XV. LITERIS manu propria scriptis, et sigillo clausis, ac Roberto Cecilio magno thesaurario et secretario ita traditis, ut post mortem ejus tantum aperirentur, Jacobum Scotorum regem legitimum successorem declarasse, a multis proditum fuit. Ut ut sit, statim spirituales ac temporales regni proceres, cum privati consistorii reginae consiliariis, et aliis magno numero magnatibus ac nobilibus, et Majore ac Aedilibus urbis Londinensis, sic enim titulus praefert, de successore designando deliberarunt, et concordibus suffragiis in Jacobum Scotorum regem consenserunt, ex Margarita Henrici VIII sorore prognatum, qui ambo ab Elisabetha Edvardi IV filia genus ducebant, et programmate hora octava matutina publicato cum regem declararunt, et fidei ac obedientiae sacramentum dixerunt: vitam et bona adversus eum expendere parati, si quis declarationi contra ire, aut regem ingressu regni prohibere conaretur. Secundum haec Robertus ^a Caryus, qui defunctam reginam cognatione contingebat, per dispositos equos missus, triduo post Edimburgum venit, et nocte media in lecto decumbenti, morte Elizabethae, tanquam legitimo heredi regnum delatum nunciavit, tradito programmate. Inde rex surgens e vestigio ad templum pergit, ut Deo gratias ageret, et decimo post die rebus convasatis, non sine magno Scotorum desiderio, ad profecionem se accinxit, uxore cum filiis subsequi iussa, et facto per ^b Berwicum, Eboracum, et Stamfordiam itinere XVI Kal. Jun. ad Cartusianos in suburbio Londinensi cum toto comitatu appulit. Magnam de novo rege spem conceperant majorum religioni addicti, acquitate ejus a longo tempore perspecta; et quia dum adhuc in Scotia esset, cum Philippo clam consilia communicare dicebatur, et plerisque persuasum fuerat, Annam Danicam uxorem ejus, quamvis Lutheranae doctrinae domi innutritam, in occulto Catholicis favere, et a majorum cultu non alieno esse animo. Itaque cum primum tanta gratulatione omnium ordinum regno inauguratus est Jacobus, libellum unum et alterum supplicem ei obtulere, hac fiducia liberiores; quo scissurae in regno Salomonis post obitum ejus sub Roboamo, ob neglectas populorum suorum preces, qui impositorum patris temporibus tributorum onus deprecabantur, secutae, proposito exemplo, longe graviores ob causam, et magis propensa obedientia pro vitae et conscientiarum libertate pedibus ipsius supplices adolvebantur. De re agi, quae non hujus tantum vitae, pro qua illi tantopere tumultuabantur, commoda respicit, sed illius aeternae, cui omnes curas et adfectus posthabere, pro qua sanguinem ipsum profundere tenerentur; eam se religionem profiteri, a majoribus acceptam, sub qua decessores ejus in tantam rerum magnitudinem feliciter excreverunt, extra quam citra aeternae dispendium, hujus caducae vitae commodis frui non posse se arbitrentur; eam ipsos ab ea alienos ac gentilium erroribus addictos principes magno suo bono subditis suis olim concessisse, ipsum Christiani nominis infestissimum hostem Turcum ejus libertatem populis suis, qui in Christum Servatorem credunt, minime denegare.

Eandem

VAR. LECT. ^a veterem qui in Anglia adhuc servatur, incidebat *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Cary, fils du Baron de Hunsdon. ^b Berwick, York, & Stamford.

NOT. ¹ Temporis haec ordo male servatus; Quaestura enim non gaudebat Robertus Cecilius ante annum 1608. v. *Tom. III. p. 99.*

TOM. VI.

X x

CIDIOCIII.
HENRICUS IV.

Eandem populis in Germania, qui a majorum religione desciverunt, pro Imperii lege datam. Ea negata proculdubio secuturos periculosos ac perniciosos motus; nullam quippe ex omnibus, quae nos in hac vita exercere solent, molestiis ac vexationibus duriolem esse posse, quam quae conscientiarum libertati vim affert; et in dirissima hac servitute cuiusvis pio ac generoso optabilius semel mori, quam diu vivere. Huic a benignitate regia periculo ac desperationi paratum remedium, et proculdubio, si relaxatio a miseriis praeteritis concedatur, futurum, ut civiles motus et arcanæ molitiones, nimis ob eam causam antea frequentes, deinceps promissa libertate conquiescerent, et non solum Catholici qui nunc sunt, sed etiam qui post nascentur, eam clementiae regiae cum fausta diuturni imperii comprecatione sint debituri; proinde orare et obtestari suam majestatem, ut quam a Donaldo I, qui jam XVII ordine princeps in Scotia regnare coeperat, pietatis confessionem amplexi sunt, usque ad beatæ memoriae ipsius parentem, quae proprio sanguine eandem a majoribus acceptam fidem obsignavit, antiquitate venerandam, majestatis amplitudine praestantem, continuata serie constantem, in doctrina irreprehensibilem, virtutum foecundam, vitiis infestam, ab antiquis doctoribus praedicatam, ab optimis imperatoribus Christianis conservatam, per ecclesiae fastos celebratam, cruore tot martyrum irrigatam, tot confessorum exemplis adultam, virginum innumerarum impolluta puritate decoratam, rationi et naturali sensui, atque adeo veritati evangelicae per omnia consentientem, eandem porro profiteri liceat; et si quidem ejus confessio publica non probetur, at feratur, at humana dissimulatione toleretur. Visa, pro libertate supplicantium, nimiae plena fiducia oratio, et accepta, nec exaudita est; spemque de novo rege, etiam a pontifice conceptam, non parum immittit confessio Fidei sub id Londini evulgata, qua pontifex ipse, tanquam Antichristus proscindebatur, sacramentorum numerus contrahebatur, Missale sacrificium, ordo hierarchicus, et concilii Tridentini decreta tanquam sanguinari et erronei verbis contumeliosis damnabantur; quod non tam primis regni initiis fieri indignabantur in occulto Catholici, quam sub eo principe dici, qui literis et doctrina egregie instructus, cum nihil in eo genere nisi ipso consulto fieret; rei quoque invidiam in se unum recipiebat, nec in ministros et praesentem rerum statum ad se exonerandum transferri patiebatur. Inter haec Elizabethae iusta perfoluta sunt, solemni ritu, effigie in lectisternio collocata, et curru post statas ferias quatuor equis albis illustri procerum, nobilium matronarum, et ^aArbelae ¹ marchionissae inprimis, et regni officialium pompa, ^b Westmonasterium deducta, funus deducentibus episcopis, eodem profus quo apud nos ordine, nisi quod taedae deerant. Tum recitato prioris ad Corinthios capite xv de Resurrectione, et oratione funebri in laudes defunctae habita, peractae ceremoniae, et corpus in Henrici ² patris monumentum illatum fuit.

XVI. ID actum VIII Eid. Maias. Nec multo post rex benevolentiae novi regis tanta accessione locupletati conciliandae cupidus, honorificam ad eum legationem decrevit, cui obeundae destinatus Maximilianus ^c Bethunius Ronii marchio, qui magno comitatu nobilium ^d Caletum Eidibus Junii venit, quo VI naves Batavae egregie instructae, et II majores Anglicanae ad eum portandum jam appulerant. Dominicus ^e Vicus Caleti praefectus, et in ^f Armoricano tractu Ammiralii vicarius, aliquot et naveis instruxerat. Ronius Anglicanam praetoriam conscendit, ut vel eo facto Francorum cum Anglis fiduciae specimen daret, reliquo comitatu in

reliquis

INTERPR. ^a Arabella Stuart, fille de Charles comte de Lenox, petit fils de Marguerite reine d'Écosse sœur aînée du roy Henry 8. ^b Westminster. ^c de Bethune marquis de Rosny. ^d Calais. ^e de Vic. ^f Bretagne.

NOT. ¹ dele marchionissae. ² rectius avi.

quas navis Gallicas et Batavas imposito. Vicus, qui cum suis praecesserat, Ronium comitatus, ubi ad ^a Doveram suos exposuit, statim sublatis ancoris ad reditum se comparavit, et dum Anglicanam, in qua Ronius erat, praeterveheretur, uraniscum erexit, et disploso tormento eum honorifice salutavit; quo conspecto Anglicani Ammiralii vicarius, homo ferox, ultra modum incanduit, et post dejectiones non laturum se dixit, ut quisquam coram se in mari oceano uraniscum erigeret; statimque tormenta contra Vicum displodi iussit, quod in magnam anxietatem Ronium induit, qui de injuria protestatus, et tamen vectoris violentiae cedere hoc rerum statu opportunum ratus, Vico signum dedit, ut uraniscum absconderet, atque ita sine alia offensa praetervectus est: rem postea Jacobus excusavit, et rustica hominis ferocitate increpita Ronio de injuria satisfecit. Ad Doveram excensione facta Ronius cisum Christophori ^b Harlaei Bellomontii oratoris regii nactus cum eo et CCC equitibus ^c Cantuariam venit, ubi Robertum ^d Sidneium obvium habuit a Jacobo missum, qui de adventu gratularetur; inde adverso ^e Tamisi per aestuarii occasionem paratis navigiis devectus Londinum venit, et xxx currus paratos invenit, quibus vecti sui per hospitia designata distributi sunt. Postridie ad ^f Greenwicensem arcem Jacobus a venatu rediens Ronium solemnem pompa sub uranisco sedens ex suggestu accepit, duobus gradibus obviam in amplexus prodiens, et cum eo per horam collocutus est. Id actum Saturni die. Inde Londinum repetiit Ronius, ubi Mercurii die sequenti rursus ad regiam admissus est. Idem aliquoties repetitum totis septendecim diebus, quibus in ea aula fuit, inter spectacula, convivium, et regali magnificentia repositae a multis annis supellectilis ubique per arces regias urbi vicinas lustrationem. Tandem amicitiae et foederationis utrinque summa benevolentiae significatione data pignora, antiqua foedera firmata, nova addita, et peculiari utriusque manu scripto et subscripto instrumento, cujus exemplum uterque rex alterius manu scriptum retinuit. Cautum, ut qui prius decedenti superstes esset, ejus regni, liberorumque curam susciperet; consilio et opibus viduam, filios, res juvaret; et adversus hostilem vim fraterno, atque adeo paterno patrocinio tueretur.

XVII. INDE Ronius eodem quo venerat comitatu ad suos in aulam rediit; ubi pro gratulatione a ^g Sueffione, tanquam acris nec ferendae injuriae morsu ab eo petitus esset, accipitur. Id cum ad animum revocaret rex, veritus ne ex ea occasione Sueffio, quicum alioqui minus belle conveniebat, a malevolis instigatus Ronium etiam indicta causa male mulceteret, Pomponium Bellevraeum cancellarium et Nic. ^h Brularum Sillerium ad eum mittit, et omni ratione velle ostendit, ut dissidium illud citra majorem tumultum componatur; nam non dubitare, quin multa, de quibus conqueritur, ad ipsum ab Ronii obtrectatoribus delata sint, sed nec itidem dubitare, quin ea calumniose sint conficta; nam inficiari Ronium, et armorum via cum delatoribus confligere paratum, quo sibi id impudentissimo mendacio impropertum esse, vel cum vitae periculo manifestum omnibus faciat. Itaque cum sibi de iis non constet, non posse non patrocinium Ronii contra malevolos suscipere. Id male habuit Sueffionem elati animi virum, qui sibi non jam cum Ronio, sed cum rege ultro se offerente rem esse cerneret. Itaque aula discedere voluit, vix Francisci ⁱ Aureliani Fani-Pauli comitis, et Herculis ^k Roani Monbazonii ducis, proxima cognatione conjunctorum suavis remanere compulsus. Tandem Carolo ^l Cossaeo Briffaco equitum tribuno et Antonio ^m Sillio Rupipotio ultro citroque commentibus, et declaratione per epistolam a Ronio subscripta, ab ipsis ad eum allata, injuriam refarciri passus est.

XVIII.

INTERPR. ^a Dover, ou Douvres. ^b de Harlay comte de Beaumont. ^c Cantorbery. ^d le lord Sidney. ^e la Thamise. ^f Greenwich. ^g le comte de Soissons. ^h Brulart Sr. de Sillery. ⁱ d'Orleans comte de S. Paul. ^k de Rohan duc de Montbazon. ^l le mareschal de Cossé Briffac. ^m de Silly de la Rochepot.

CIDIOCHII. XVIII. INTERIM in Anglia pridie Nonas Sextilcis rex ^a Westmonasterii cum
 HENRICUS IV. Anna uxore, quae interim Scotia, cum Henrico Friderico ^b Walliae principe, adve-
 nerat, in regem unctus est, et insignia regni sumpsit. Rex exutis vestibus, sicuti
 apud nos fit, et accepto a D. ^c Montjoio, Hiberniae nuper prorege ense regio, qui
 supra altare strictus jacebat, de fide sua cunctis regni ordinibus protestatus est, et post
 festas acclamationes in capite, fronte, pectore, intra humeros, in brachiis, manibus
 et pedibus coram Walliae principe filio, et Elifabetha filia, unctus fuit. Regina
 tantum in capite et cervice uncta est. Inde ad Londinensem turrem ventum, in
 qua inaugurationis novissima uterque consummavit. Ita enim vetusta apud Britan-
 nos opinione receptum est, ut in eo, et ex eo loco principalis jurisdictionis auspicia
 legitima accipiat et incipiat. Grassabatur tunc temporis in urbe inaudita violentiae
 lues, quae plerumque dictim cc homines absumebat. Itaque statim et longius dis-
 cessum. Sub id detecta Junio mense conjuratio, quae generosum alioquin principis
 animum non parum exacerbavit; nec tamen clementiam suam omnino infregit.
 Angli quidam proceres, et alii ab Elifabetha ad honores provecti, seu gratia seu me-
 ritis, cum viderent novum regem e Scotia quasi alienigenam cum suis Scotis veni-
 entem, speratas dignitates ereptum sibi ire, illa gentis mutatione indignati, consi-
 lium inter se ceperant regis interficiendi; quo facto ^dArbelam, quae olim sub Eli-
 fabetha, ob clandestinas cum ^e Northumbrii comitis filio nuptias, in carcerem
 conjecta fuerat, et postea libertati restituta, funerali pompae reginae interfuerat, in
 reginam sumpturi erant, et cum bona Philippi gratia uxorem Sabaudiae duci daturi.
 Walterus ^f Raleighus eques inter eos ingenio et manu promptus, susceptis in Indias
 navigationibus homo notus, et qui stipatorum reginae praefectus fuerat, dignitate
 motus, ob id concepta indignatione delatum ab aliis rei patrandae periculum in se
 receperat. Ubi dies condita facinori venit, facti horrore perculsus, improvida te-
 meritate cum a sorore Londino discederet, se commendatum apud Deum precibus
 suis ut haberet, rogavit; nam eo se proficisci unde reverti vix spes erat. Illa quidvis
 aliud quam quod erat, suspicata, eadem levitate id evulgavit, rata illum cum aliquo
 rixam duello dirempturum proficisci. Res ad aulam perlata, non perinde accepta
 est; et homo quidvis audendi juxta solers et strenuus, illico majoris facinoris sus-
 picionem dedit, ex odio in Scotos auctam. Itaque ex conjectura comprehensus,
 confessione ingenua cogitati criminis poenam evasit. Conscii ab eo nominati
 s Cobhamus et ^h Greius c procerum numero, et Grifinus ⁱ Markhamus; Georgius
 item ^k Brokus et duo sacerdotes, qui tres exeunte Novembri, horribili in tali cri-
 mine usurpato supplicio, vitam finiverunt. Eadem gratia, quae Raleigho, facta
 Cobhamo, Greio, et Markhamo, eo gratior, quo insperatior. Nam solemnii ju-
 dicio a paribus suis tanquam proditores damnati, et ad supplicium ducti VII Eid. Dec.
 Primus Markhamus, post preces ad Deum fufas cum carnificis ictum expectaret,
^l Scabinus Hamptoniae, qui executioni praecerat; nam in arce ^m Wincestriae res
 agebatur, accepto regio mandato, nec statim evulgato, sic enim jubebatur, carni-
 ficem inhibuit, et Markhamum surgere jussum, intra palatium reducendum curavit,
 quasi rursus cum aliis ante mortem committendus esset. Idem de Greio factum, qui
 iridem eodem colore quaesito in aulam palatii remissus est. Dein et Cobhamus ad
 pegma sistitur; et cum cervicem carnifici praebiturus esset, tunc Scabinus surgere
 illo jussu Greium et Markhamum ad pegma rursus adduci, et mandatum regium re-
 citari jubet; quo rex de officio boni principis, et de tranquillitate publica solliciti
 praefatus, acquirissimi judicii contra primarios viros lati executionem suspendere se
 declarat,

INTERPR. ^a Westminster. ^b Wales, ou Galles. ^c le baron de Montjoy. ^d Arabella Stuart. ^e de
 Northumberland. ^f Raleigh. ^g Henry Broke baron de Cobham. ^h Thomas baron Grey de Wilton. ⁱ Mark-
 ham. ^k Broke, frere du baron de Cobham. Les Noms des deux pretres etoient Watson & Clarke. ^l le
 Sberiff de Hampshire. ^m Winchester.

declarat, quod nolit regni sui initia hominum, quamvis atrocissimi criminis convictorum, sanguine cruentari; proinde id natalium splendori et consanguineorum et adfinium erga se tam bene adfectorum meritis condonare, et quia ut procerum, sic et humilioris hominum conditionis in dispensanda clementia etiam ratio haberi debet; et jam satis Broki et complicitium suppliciiis crimen expiatum putet, eandem se gratiam Markhamo facere. Recitato diplomate populus, qui magno numero ad spectaculum confluerat, insperata gratia attonitus novi regis clementiam admirari, in diversa sententiis raptari, et tanquam in scena variis adfectibus duci: Cobhamus et Greius manus ad coelum tollere, vix sibi prae pudore et laetitia credere, et praesentem Dei favorem adorare, qui hanc mentem regi tam graviter offenso dederit; se palam incusare et extrema commertos agnoscere, indignos se tanta gratia dicere, pro qua vitam et sanguinem contra eos, qui tale quid ausi in posterum fuerint, profunderere paratos ostendere. Qui prudentiores erant, ex praeteritorum consideratione ventura prospicientes, sic existimare, imperii a tam memorabili clementiae exemplo inchoati diuturnam ac constantem fore magnitudinem. Detecta initio conspiratione admodum commoti sunt animi, et Carolus ^a Ligneus Arembergi comes, qui nomine Alberti in aula erat, non caruit suspitione, quasi cum conjuratis consilia fociaret. Itaque in illo tumultu parum a periculo abfuit: sed mitis ac moderatus princeps furorem illum plebeium prudentia sua compescuit, de tanta dignitate et morum probitate viro nihil tale temere suspicandum ratus, qui se alioqui publici ac sacrosancti inter gentes muneris, quo fungebatur, religione tuebatur.

XIX. DUM haec fierent, Joannes Taxis Villamedianae comes, et publici ^b cursus praefectus, ^c Pinciae Carpetanorum per dispositos equos a Philippo missus est, et ad novum regem Septembri mense venit; et post querelas de ^a VI CICIO militum Ostendam missis, renovata occulti favoris, superstite Elifabetha, apud regem reginamque memoria; secutae postea concordiae et amicitiae fundamenta jecit: ejus principium ab ipso Jacobo jam factum fuerat, publicato statim mense Junio edicto, quo ut a pacis consiliis felicitia regni auguria inchoaret, ab omni contra Hispanos hostili vi cessationem suis imperabat. Taxim mox secutus est, sed tardiore incessu, Jo. Ferdinandus ^d Velasus Friasii dux, comes stabuli Castellae, qui extremo Octobri magno procerum comitatu se in viam dedit, et facto per Franciam itinere, et salutatis rege reginaque, anno exeunte Bruxellas ad Archiduces venit, ut inde per otium comparatis, quae ad tantae rei negotium necessaria videbantur, in Angliam trajiceret.

XX. SED jam ad nostra redeo, quibus Anglicana admisceri necesse fuit, ob honorificam ad Jacobum missam a rege legationem. Alioqui invitus facio, ut quae ad singula regna et civitates pertinent, mensium et dierum discrimine apposito divellam, singulorum annorum cujusque populi gesta sub unum aspectum ponere satius judicans, quam ea, quod alii faciunt, cum aliis, interrupta toties narratione, confundere. Ineunte Octobri ^e Vapinci in Allobrogibus ^β conventus Protestantium hoc anno celebratus. In eo ex omni regno, etiam externi, quod minime oportuit, ministri admissi, et de rebus, quae non solum ad disciplinam in coetibus illorum usurpari solitam, sed etiam ad doctrinam spectant, magno animorum aestu actum. Post recitatam in Francia receptam fidei confessionem, de scissura, quae inter ^f Martinianos, quos vocant, et Calvinistas sive Zuinglianos componenda, si fieri posset, per colloquia

VAR. LECT. ^a VI CICIO auxiliariorum Scotorum Ostendam *MS. Reg.* ^β synodus celebrata. In ea *MS. Reg.*

INTERPR. ^a de Ligne comite d' Aremberg. ^b Correo major. ^c Valladolid. ^d Velasco duc de Frias. ^e Gap en Dauphiné. ^f Martinistes.

NOT. ¹ potius Pincia Carpetanorum

TOM. VI.

Y y

CIO IOCIII. colloquia et conventus, rationes initalae : quod si non succederet, at in eo laboraretur,
 HENRICUS IV. ut acerbitas ingeniorum per scripta virulenta singulis nundinis per Germaniam volitanti magis ac magis in dies exardescens, adhibito temperamento mitigaretur. Vix credibile est, quanta odiorum impotentia alteri in alteros, hoc est, Martiniani, qui in Germania pollent, contra reliquos ferantur, ut pejus eos Catholicis oderint. E palatinatu, ubi Calvinistae invaluerunt, ^α ministri ea de causa ad conventum venerant. Itaque propositae rationes, et scriptae synodales literae, quae non tam acerbitatem illam mitigarunt, quam serpente interim per mutationem illam doctrina, interiora Germaniae, ac totam fere Brandeburgicam ditionem, quae amplissima est, pervaserunt, et sensim ad suas partes pertraxerunt. Cum inter se tanta contentione dissideant, in oppugnando pontifice et Romana ecclesia magna omnium concordia est. Itaque inter eos tunc agitatum, ac tandem post magnas altercationes decretum, ut ad confessionis recitatae capita adderetur, pontificem Romanum Antichristum esse, eique notas a Daniele et Apostolo designatas convenire, a ^β cunctis constanter teneretur. Id moderatores inter ipsos, et quam sinistre id a Catholicis acciperetur, minime ignaros, tunc male habuit, et postea omnium maxime regem anxium tenuit, apud quem de tanta injuria pontificius orator graviter exposulavit. Et sane sic acquiores censebant, tolerandam non esse eorum audaciam, qui cum acerrimo levissimae cujusque injuriae sensu tangantur, alios injuria afficere pro ludo habeant. Edictis cautum esse, ne quis illis dicto vel facto contumeliam faciat. An propterea licere illis alios impune laedere? Quam autem majorem injuriam, majorem denique contumeliam Catholicis infligi posse, quam si dicantur Antichristum colere, ejus successionem et auctoritatem agnoscere, ejus se potestati in rebus sacris subicere? Atqui si illorum assertio locum habeat, ex ea sequi, Catholicos Antichristi cultores et sequaces esse. Crebras retro saeculis multorum, etiam eorum qui scissuram nolebant, querimonias auditas, supercilium, fastum et luxuriantis potentiae typhum in Romana ecclesia incusantium; illam a se abire, ab humilitate, castitate, tenuitate majorum, a quibus incepit, a charitate denique pristina, sine qua ceterae virtutes frigent, jampridem recessisse. Qui propterea eam Antichristi officinam dixerit, adhuc repertum neminem. Ex quo autem in apertam scissuram res evasit, plerosque ex iis qui a nobis sponte abierunt, per contentionem in voces contumeliosas, voce et scriptis prorupisse; sed qui id fidei confessioni inferendum, et piis necessario credendum censuerit, adhuc itidem neminem extitisse. Nunc cum credendi necessitas imponatur, hoc quid aliud esse, quam eos, a quibus offendi nolis, spontanea offensione laedere, et per eam quaesita dissidii occasione publicae concordiae, cujus causa sancita sunt edicta, rationes ultro sine injuriae provocatione conturbare? Contra, qui factum tuebantur, sic differebant, et non animo laedendi Catholicos, cum quibus pacem et amicitiam malint, hoc fecisse Protestanteis aiebant, verum ut suae a pontifice discessionis rationem redderent; nam nisi justas ob causas e Babylone exiisse se ostendant, et non Petri cathedram deseruisse, sed propter abominandas profanationes alio ad tempus migrasse, dubium minime non relinqui, quin merito segreges et Sectarii ab omnibus habeantur. Itaque coactos cum Antichristum pronunciare, quem deseruerunt. Id cum singuli credant, cur non universi confiteantur? Concessae conscientiae libertatis id potissimum partem facere. Ea sublata edicta et usum vitae adimi. Quapropter non esse, cur Catholicos tantopere exasperentur, cum ipsi extra causam religionis cum illis, ut bonos civeis decet, idem in republica sentiant, pro nomine Francico tuendo adversus externa machinamenta

VAR. LECT. ^α pastores ea de causa ad synodum *MS. Reg.* ^β cunctis Reformatis ecclesiis constanter *MS. Reg.*

māchinamenta aequae concordēs ac strenui. Haec ita in utramque partem jactata, CICID CIII.
 quae novam antiquis odiis et scriptis amarulentis hinc inde postea certatim evulgatis HENRICUS IV.
 materiam praebuerunt. Alia et in ea synodo decreta, de impositione manuum, cum
 pastores ad munus suum vocantur, quod non amplius in consistoriis aut colloquiis,
 sed coram populo diebus Dominicis, coetu solemni, deinceps fieret. Moniti et
 pastores, ut inter concionandum parcius auctoritate patrum et scholasticorum docto-
 rum testimoniis uterentur, sed purum Dei verbum pro solido fundamento aedificiis
 a se substructis ponerent, theologicae disputationes in synodis et colloquiis antea
 agitari solitae ad scholas, sicuti jam^a Salmurii decretum fuerat, in posterum rejectae,
 praescripta argumentandi forma. De appellationibus et actum, quae a statutis et
 synodorum provincialium decretis interjiciebantur. Item ex ea occasione, de cen-
 suris et aliis in arcano castigationibus. Tum lectus libellus Protestantium in Salu-
 ciano marchionatu degentium, qui permutatione per pacificationem ultimam Sa-
 baudo cesserat; decretumque, ut rex rogaretur, auctoritatem suam apud Sabaudum
 interponeret, et libertatem conscientiarum subditis quondam suis concessam ab illo
 impetraret. A rebus etiam ad verba deventum, et praetensae religionis reformatae,
 quae actis judiciariis usurpantur vocabula, ut non tenerentur deinceps apponere,
 magna petiti contentione, cum pastores ea se amplius in attestationibus appositu-
 ros praefraete negarent; quippe cum id salva conscientia facere non posse dicerent;
 quod agitatum tunc potius, quam a rege impetratum: tamen postea cum semper re-
 poneretur, inventa tandem ratio, qua, omissis illis omnino vocabulis, utrique
 parti satis ea in re^α fieret. Cum a Santonica nobilitate quaereretur, an in monu-
 menti effigies ad familiae decus erigere, et sepulchra peculiaria struere, an item in
 templis, quae aedificabuntur, insignia sua apponere fas esset; a^β conventu responsum
 est, debere ipsos simplicitate antiqua contentos esse, nec sibi peculiare quidquam
 habere velle, communiōe Sanctorum illa, ut in morte, sic in resurrectione, spem
 reponere prae se ferentis. In templis eadem simplicitate et modestia utendum;
 idque contra legis Romanae praescriptum, quae invidiae affine pronunciavit aliquem
 prohibere fructu munificentiae suae, hoc est, inscriptione sui nominis. Leges item
 dictae scholis et academiis, et seminaria instituta in singulis provinciis ad juventutis
 institutionem, ex quibus ministri postea probatae vitae et exploratae doctrinae mi-
 nisterio obeundo deligerentur. Instituta et bibliothecae, et ut biblia Complutensia
 sive Antuerpiana plurimum linguarum in iis haberentur, postremo decretum. Antea
 VII Eid. Sextil. Henricus^b Roanus Leonensis princeps, dux ex vicecomite antiquo,
 et patricius regni creatus, in senatu sacramentum dixit. Id decori illustrissimae fa-
 miliae datum a rege, quem Roani proxima cognatione contingunt; quippe qui
 Elisabetham^c Labretanam Henrici Navarrae regis sororem aviam habuerint, quod
 amplius diplomate ea de re a cognato rege concessio exprimitur.

XXI. NUNC illustrium mortes dicentur. Maria Caroli v filia, et Maximiliani
 agnati conjux, Rodolphi Caesaris et tot liberorum parens, a Philippo fratre ex Ger-
 mania in Hispaniam revocata, ut si se mori prius contingeret, regnorum curam et
 administrationem cum iis, quos illi attribuebat, consiliariis susciperet, ante Anglam
 VI Kal. Mart. annos nata LXXV^d Mantuae Carpetanorum decessit. Paulo post VIII
 Eid. April. Geor. Frid. Brandenburgicus^e Onosbacensis fatis concessit Onosbachii,
 cum XLVII totos annos principatum tenuisset, LXIV vixisset: cujus morte, nam sine
 liberis

VAR. LECT. ^α fieret, quod a Juliodunensi dein post edicto decisum fuit. Cum *MS. Reg.*
^β synodo *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Saumur. ^b de Rohan prince de Leon. ^c d'Albret. ^d Madrid. ^e le marquis
 d'Anspach.

CIOIUCIII. liberis obiit, magna accessio ad agnatorum septemviralem stirpem facta est, ut hodie
 HENRICUS IV. nulla tota Germania plus terrarum ac ditionum Brandeburgica familia possideat. Eum eodem anno secutus est Christoph. Ratzivilius Nicolai, a nobis in superioribus toties memorati filius, ^a Birzarum dux et ^b Vilnae in Lithuania Palatinus XII Kal. Dec. cum LVI, qui a multis aeque climacterico periculosus existimatur, aetatis annum ageret. Paulo post Adamus a ^c Bikema ^d Moguntinus praeful septemvir, diem supremum obiit, cui in dignitate successus est Jo. ^e Suicardus Cronebergus.

XXII. NEC omittendi sunt viri literis clari, et in iis Jac. ^f Monavius Wratistaviensis, patritius, et doctrina propria atque humanitate, et Justo Lipsii commendatione clarus; qui diem ultimum vitae clausit in patria, cum LVI aetatis annum ageret. Quem secutus est Andreas ^g Caesalpinus praestantissimus peripateticus, qui cum diu ^h Pisis docuisset, et scriptis famam nominis propagasset, a Clemente VIII evocatus archiatros ejus fuit, et Romae decessit. Initio anni VII Kal. Martias Lutetiae Parisiorum anno climacterico suo ad Deum migravit Franc. ⁱ Vieta Fontenaio in inferiore Pictonum provincia natus, vir ingeniosa et profunda meditatione, cujus vi nihil illi inaccessum in abstrusioribus scientiis, nihil, quod acumine mentis posset confici, difficile confectum fuit. In mathematicis praecipue industriam, inter alias occupationes et negotia, a quibus capax et indefatigabile ejus ingenium nunquam vacavit, tota vita exercuit; in quibus adeo excelluit, ut quicquid ab antiquis in eo genere inventum, et scriptis, quae temporis injuria aut perierunt aut obsoluerunt, proditum memoratur, ipse assidua cogitatione invenerit et renovavit, et multa ex suo ad illorum ingeniosa reperta addiderit. Tam profunda autem meditatione fuit, ut saepius visus sit totum triduum continuum in cogitatione defixus, ad mensam lucubratoriam sedere, sine cibo et somno, nisi quem cubito innixus, nec se loco movens ad refocillandam per intervalla naturam, capiebat. Scripta ejus rara, neque tamen pauca, quod ea sumptu suo cudenda curaret, et exemplaria penes se retineret, quae amicis, homo longe ab omni avaritia positus, et harum rerum peritis liberaliter distribuebat. Multa et adfecta reliquit, quibus praeclaras has artes, repetita veterum memoria, summo studio instauravit, quae Petri ^k Alealmi Aurelianensis, cujus industria a se, dum in vivis ageret, exulta utebatur, fidei ab heredibus commissae sunt, ex eoque thesauro postea tam ab ipso, quam Alexandro Andersono Scoto et aliis, multa deprompta sunt, et in lucem edita, quae admirationem in animis harum rerum peritorum majorem in dies excitant, et immortalem ejus gloriam intermori minime patiuntur. Hadrianus Romanus cum problema omnibus totius orbis mathematicis construendum proposuisset, Vieta illud continuo solvit, et cum castigationibus et auctario, et Apollonio praeterea Gallo ad Romanum remisit, tanta cum Romani admiratione, ut confestim ille iter in Galliam corripuerit, ut hominem sibi antea ignotum conveniret, et postea arctam cum eo amicitiam coleret. Cum Romanus ^l Herbipoli, ubi relicto ^m Lovanio domicilium fixerat, Lutetiam venit, Vieta aberat, ad suos Pictones profectus ut valetudinem jam infirmam curaret; qua re cognita, quamvis adhuc c leucarum nostratium iter restaret, Romanus obfirmato semel animo in viam se dedit, et ad Vietam prius per literas monitum contendit, cum quo totum mensem fuit, et de quaestionibus, quibus ad eum instructus venerat, per otium egit, et majora omnia spe in homine minime fucato, cum stupore admiratus est: tandemque post amplexus et aegre vale dictum, pro tam honorifica ad se profectioe, Vieta hospitem reducendum ad limitem curavit, et sumptus in eam rem necessarios suppeditavit. Tanti autem conatus in Apollonio factus est, ut

Vietae

INTERPR. ^a Byrtza. ^b Vilna. ^c de Bicken. ^d de Mayence. ^e Swichard de Cronenberg. ^f Monach de Breslau. ^g Cesalpini. ^h Pise. ⁱ Viète de Fontenay en bas Poitou. ^k Aleaume d'Orleans. ^l Wirtzburg. ^m Louvain.

Vietae aemulatione Marinus ^a Ghetaldus Racufinus praestantissimus mathematicus, CIOIO CIII.
 anno VII post Apollonium redivivum ediderit, una cum supplemento Apollonii HENRICUS IV.
 Galli. Doluit mihi valde, quod tam stomachose cum eo altercatus fuerit initio Scalliger, cum de Cyclometricis inter ipsos ageretur. Sed vir generosus tunc Vietam ignorabat, et aegre propterea ab illo reprehendi ferebat, cum nondum satis perpenderit, an citra paralogisimum, quod probandum susceperat, demonstrasset. Itaque postea honorifica recantatione se ipsum castigavit, et in arcano praecipuam erga Vietam ab eo tempore reverentiam servavit. Paulo antequam moreretur Vieta, in Calendario Liliano defectus magnos ab aliis jam notatos cum animadvertisset, de forma, quae in ecclesia Romana recipi posset, serio cogitare coepit; et Calendarium novum, quod vere Gregorianum appellabat, construxit, ad ecclesiastica festa et ritus accommodatum, quod typis mandatum cum relatione de ejus ratione ad ecclesiasticos doctores anno CIOIO C cardinali Aldobrandino Lugduni obtulit, cum ille de pace cum Sabauda acturus a pontifice ad regem venisset. Sed nullo successu, sicuti proficiscentem, cum mihi consilii sui rationem exposuisset, amice monueram; quippe qui animo providerem, emendationem apud principes Christianos adfectione tanta insinuatam, et per presentationes postremo receptam, non facile vel in melius mutaturos eos, qui ulla in re errasse, aut errare posse, ne fateantur, pro imperii arcano ducunt. Sane cum Aldobrandinus post pacem factam Romam revertisset, et Christophorus Clavius, qui pro ^b Lilio, tot editis jam scriptis, anticipata opinione propositam emendationem protinus rejecisset, gravem ad eum expostulationem misit Vieta; nec, si diutius superfuisset, eo stetit contentio; nec, qui mortuo barbam vellere non dubitarunt, eo superstite si ausi essent, non vapulassent. Ita autem de Clavio sentiebat Vieta, antequam ob illam contentionem contra eum exacerbari potuisset, optimum eum esse mathematicorum elementorum interpretem, et eximia facilitate, quae ab inventoribus obscurius in quavis eorum parte tradita sunt, explicare: ceterum, quantum ad scientiam, ita scribere, ut scribendo quae scribit, primum discere videatur; nihilque de suo ingenio addat, sed exscribat omnia, suppressis fere eorum, a quibus proficit, nominibus; nullo operae praeterea pretio, nisi quod sparsim, confuse, et minus dilucide ab aliis scripta, ipse colligit, ordinat, et ita perspicue proponit, ut ex alienis propria efficiat. Leve est, quod dicam, vel ipso iudice Vieta, quod tamen quivis alius magni fecerit. Res Hispanorum longe lateque sparsae, ut communicatione et consiliorum consensione jungantur, secreto egent, ad quod illi, qui vastam et longius plerumque iusto respicientem prudentiam adhibent, literis exsoleto et incognito charactere exaratis uti solent, brevioribus ad singulos, ad universos amplioribus, et ordinem et characterem subinde per otium interpolant, vertunt, mutant, ne tempore secretum emanet. Sed cum hoc faciunt, longo temporis spatio opus habent, quo praefectos longe ad Indias positos moneant. Tale erat illud notis amplius 10 compositum instrumentum, quo per bella infesti adeo decennii contra nos utebantur, quo tempore pleraeque eorum interceptae literae valde prolixae, quibus consiliorum suorum rationes explicabantur, quibus ii, qui vulgo his in rebus industriam suam exercent, ob notarum tantam multitudinem expedire se minime poterant. Itaque ad Vietam regis jussu missae, nihil tale cogitantem, et qui satius habuisset, alia quavis in re ingenium suum fatigare; qui familiari sibi in studiis gravioribus meditatione illud totum expiscatus, et pleraeque deinceps alias maximi momenti, reperto semel arcano, nullo negotio interpretatus est: quod res Hispanas totum biennium valde conturbavit, qui re per

nostras

INTERPR. ^a Ghetaldo de Raguse. ^b Lilio.

TOM. VI.

Z z

CIO IO CIII. nostras vicissim interceptas detecta, necessitatem instrumenti, quod inexplicabile
 HENRICUS IV. rebantur, mutandi impositam dolebant. Itaque illi, qui ad odium et invidiam nihil non comminiscuntur, magicis artibus, nam aliter fieri non potuisse, a rege id factum, passim, et Romae praecipue, non sine risu et indignatione rectius sentientium per emissarios suos ^a publicabant. His senior, et quia voluit obscurior ^a Vidus Coquillius Romaneius ^b Novioduno Aeduorum, quod nunc Nivernium dicitur, et illustrissimorum Clivensium seu Gonzagarum principatus caput est, et civitas episcopalis, natus, post obitum illustrior, scriptis ejus publicatis, quae vivus presserat, nunc vel invitus in hominum memoriam retrahendus est. Lutetiae primum literis humanioribus, dein juri utrique operam dedit; et in foro Parisiensi aliquandiu versatus ^c Patavium petiit, ut se Mariano ^d Socino juniore, cujus tunc nomen erat celebre, recoquendum daret. Inde patriam repetiit, nunquam inde migrare certus, et aequitatis ac doctrinae laude inter suos clarus, consulentibus facilem ad se aditum praebat, a fordibus alienus, et erga tenuis munis; nec in literis interea cessabat, nam jus consuetudinarium, cujus cognitione praecipue excellebat, dum jus municipale proprium interpretatur, maxime illustravit, et historiam praeterea patriam magna fide ac diligentia scripsit. Item accuratissimas de Gallicanae ecclesiae juribus, quae nunc ubique exagitantur, observationes collegerat, quae plagio perierunt: dum domi lateret, a popularibus tribus ordinum regni conventibus in lucem productus est, iisque magnam ab omnibus gratiam reportavit. A principibus suis generali provinciae procuratore decoratus fuit, et in ea, mense Maio, major octogenario vir de sua aetate et posteritate optime meritus, decessit.

XXIII. E O D E M anno ^e Hametes Mahametis filius, ^f Marochi Fessae et Susianae rex, qui post victoriam proelio, in quo Sebastianus Lusitaniae rex occubuit, partam, et ^g Melici fratris obitum repentinum, sicuti in superioribus demonstravimus, rerum per annos xxvi, arcta cum Anglis et Batavis, quandiu vixit, foederatione conjunctus, potitus fuerat, ultimum vitae diem clausit; relictis quinque filiis, quorum natu grandior ^h Checus nomine ob mores a patre custodiae mancipatus fuerat. Ordine sequebatur ⁱ Zidanus, qui captivum fratrem cum in potestate habere vellet, Bucerus tertius frater cum antevertit, et captivum Marochum secum abduxit, retentoque ejus filio obside, bello contra Zidanum praefecit. ^k Bucerum pater Checo et Zidano praedilexerat, et Marochi, ac reliquarum a se bello quaesitarum provinciarum ad ^l Tombutum usque et Gagum, regem vivens constituerat, relictis in ejus potestate thesauris. Praeter eos et reliquit Nacerum, et Abdalam xvi annorum puerum. Checus rem felicitate tanta contra Zidanum gessit, ut eum bello profligatum Fessae regno, quo Larachia continetur, penitus exuerit; duobus aliis fratribus, quibus vires potius quam animus deerant, interim quiescentibus. Abdala Hametis ^l parens praeter Melicum et Hametem reliquerat Mahametem, qui de regno controversiam ^m fratribus moverat, et Sebastiano in Africam transeundi auctor in proelio cum eo ceciderat. Is filios duos reliquit, Nacerium in Africa caesum, ⁿ Mahametem cognominem, qui egerata pestifera secta sacris Christianorum initiari voluit, et Philippi ab Africa nomen sumpsit. Bucerus post exactum Zidanum rerum potens Checum

VAR. LECT. ^a publicabant. Exempla literarum auctoris manu eleganter descripta, quae ille mihi ipse tradidit, penes me adhuc religioseervo. Haec de tanto viro non satis vulgo cognito prolixius dixisse, qui in aliis brevior sim, si quibusdam videbor; ii certe erunt, qui quod virtuti, quod admirabili doctrinae, quod denique arctae, quae nobiscum illo fuit, per multos annos amicitiae debeatur, aut ignorantia, aut naturali ingratitude caeci nesciunt. His senior, *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Gui Coquille Sr. de Romeney. ^b Nevers. ^c Padoue. ^d Socino. ^e Muley Hamet. ^f Maroc, Fez, & Susa. ^g Muley Melec. ^h Muley Chec. ⁱ Muley Zidan. ^k Muley Bucer, ou Bufferos. ^l Tombuto, & Gago. ^m Philippe d'Afrique.

NOT. ^l lege et Melici frater reliquerat Mahametem filium *Put.* ^m lege patruis.

Checum fratrem Fessae regno frui indulgenter permisit, Abdala filio penes se obside retento, Abdalam fratrem juniorem utrique successorem designans et Checo et sibi; quippe Abdala Meluco vicenni, quem unicum filium habebat, immatura morte sublato. Nunc ex gente apud Portam superest Ismael Melici, qui victoriam contra Sebastianum Hameti peperit, filius; qui de regno patruo Hameti, et post mortem ejus filiis non cessat controversiam movere, sed irritum haecenus successu, Turcorum viribus in Asia hinc contra Persas, et Europa bello Pannonico occupatis. Haec materia novi belli in utraque Mauritania, ad omnes non solum principum obitus, sed etiam ad quosvis ex quacunque occasione motus frequentis, hinc a Porta Othomana, hinc ab Hispanica aula imminet.

CIC IO CIII.

HENRICUS IV.

JACOBI

JACOBI AUGUSTI THUANI
HISTORIARUM SUI TEMPORIS
LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS.

E P I T O M E.

N imperio Turcico hoc tempore periculosi motus. Gassius Begus Taurisium capit et Persarum regi tradit. Satrapa Horologerus vulgo dictus, Persarum conatus reprimit. II. Equitum Melitensium in Graeciam felix ad Patras expeditio. III. Mahometis III obitus relicto impubere filio. IV. Venetorum cum Rhaetis vicinis foedus. V. Res in Pannonia a Ruswormio contra Turcos gestae. VI. In Dacia Moyses Albam Juliam intercipit. Basta commisso proelio insignem de Moysse victoriam reportat. VII. In Germania celebrata Ratisponae comitia. In Saxonia inter Christianum Saxonem septemvirum et Anhaltinos principes grande dissidium. VIII. Ostendana obsidio continua serie ad exitum perducta. Ambrosius et Fridericus Spinolae fratres opibus pollentes nec minores animis ad majora se hoc anno parant. Silvae-ducenses praesidium urbe sua ejiciunt. IX. Frid. Spinola navali certamine contra Batavos fortiter pugnans ingenti sui relicto desiderio occubuit. Ejus praefecturae et dignitates in Ambrosium fratrem a Philippo collatae. Frid. Bergensis comes Italos et Hispanos, qui superiore anno rebellaverant, ad obsequium sine conditione, Alberti jussu vi cogendos suscepit. Seditiosi cum Ordinibus conveniunt. Silvae-ducis a Mauritio irrito conatu obsessa. Tandem astu ab Alberto in oppidum immissi praesidarii. X. Interim in Ostendana obsidione multae machinae a Pompeo Targone Romano excogitatae nullo successu. XI. Albertus de obsidionis exitu desperans cum Ambrosio Spinola agere coepit, eique ultra delatum summum armorum imperium. Spinola ad Ostendam venit. XII. Ordines de exitu veriti exercitum instruunt. Cum dubium esset quo tenderet Mauritius, praefecti vicini sibi metuentes ad Albertum scribunt, et auxilia summitti petunt. Tandem Mauritius ad Vlissingae canalem cum classe 10 omnis formae navigiorum appulit. Mauritianae classis in Slusensis canalibus ostio haeret. Quae ad exscensionem hostium impediendam ab Albertinis facta. Cum nec Graviae seditiosi quiescerent, Albertus necessitate adductus cum iis transiit. XIII. Mauritius Isendika capta ad Slusas castra ponit. Loci situs. Spinola Mauritium a Slusarum obsidione prohibere frustra tentat. Obsessi extrema penuria pressi deditioem faciunt. Slusis Lud. Guntherus Nassovius ex morbo decedit. Mauritius ex Ordinum consilio loco lustrato munitiones veteres dirutas instaurat, et novas struit. Isendikam itidem firmat. XIV. Albertus hunc casum aegerrime tulit. Ordines Slusis captis minus de Ostenda solliciti. Contra Albertus loci capiendi majore desiderio flagrat. Spinola ad obsidionem redit. Mauritius solvendae obsidionis consilio omissa recedit. Obsessi ad magnas angustias redacti cum Spinola honorificis conditionibus transigunt. XV. Urbis captae rudera ab Alberto et Infante lustrata. Spinola in Hispaniam exeunte anno discessit, magnis a Philippo honoribus ob rem bene gestam cumulatus. Cum eo belli in posterum gerendi rationes init. XVI. Ordines aerarii administrandi tributorumque cogendorum ad belli sumptus sustinendos rationes ineunt, novasque copias conscribunt.

conscribunt. XVII. Nuperi imperii magnitudo et felicitas. Ad Indias Orientales societates institutae, cautumque ut sub una societate omnes coirent. XIII naves ad id instructae. XVIII. Georgii Spelbergii et Jacobi Cornelii Nekii, post triennem navigationem in Indias Orientales susceptam, felix in patriam reditus. Hominum barbarorum conditio, victus, habitus, ingenium, mores, religio, copia aromaticarum arborum, civitatum et oppidorum frequentia, fusissime exponuntur.

EX AUCTORIBUS,

Relationibus Turcicis M.SS. Gaspare Ens, Imm. Meterano, Relatione Saxonica MS. Ostendanae obsidionis diario, Pompeio Justiniano, Spelbergii et Nekii navigationibus.

LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS.

MAGNI hoc tempore motus et casus imperium Turcicum quassaverunt; non eo tamen quo sperandum fuit successu. ^a Gassius Begus natione Parthus in Persiae finibus nobilitate et opibus praepotens, rebus Persarum cum in occulto faveret, ex occasione privatarum injuriarum ^b Taurisium obsederat, quod ad extremum haud admodum contra repugnantibus oppidanis deditioe in fidem accepit. Persicum nomen initio minime obtendebatur, quanquam prudentiores non dubitabant tantae molis negotium a dynasta peculiari contra Turcicam potentiam non fuisse susceptum, sine certa et tamen latente majoris principis ope; quod post deditioem statim patuit, Persarum rege cum magno exercitu superveniente; qui urbem valido praesidio et arcibus, quod ab initio non fecerat, ex belli ducum consilio firmavit. ^c Nassivani, quod haud longe a Taurisio abest, purpuratus loco diffusus ad ^d Reivanum alteram satrapiae urbem munitiorem se recepit. Turbatis hoc casu Turcorum rebus cum jam singuli praefecti non de nomine Turcico tuendo, sed de privata salute cogitarent, satrapa homo ambitiosus, sive ex necessitate, sive ex amplificandae fortunae desiderio audax et generosum consilium sumpsit, et quod ex eventu summopere in Porta postea laudatum fuit. Is est, qui ^e Horologerus vulgo vocabatur, et vitae periculum superiore anno adierat, cum princeps Eunuchorum, ut furori ^f praetorianorum litaretur, a Sultano poenae deditus est. Igitur simulato quod a Porta acceperat mandato, quo summus exercituum dux ad arcendos Persarum conatus creabatur, singulos vicinos praefectos ad se vocat; et ne a tergo contra hostem occupatus, a tumultuantibus per Asiam circumveniretur, ad eos mittit, et venia praeteritorum facta, sic enim sibi a Sultano mandatum jactabat, largeque promissis oneratos, et distributis provinciis ornatos in belli societatem ascivit, ac brevi grandem exercitum ac Persico parem sub signis habuit. Amano, qui primarius tumultuantium dux ad VIII CIO equitum secum trahebat, Taurisii satrapiam attribuit: quam Horologerus tam opportune sibi privata auctoritate potentiam usurpaverat, mandatis amplissimis confirmatam mox a Porta accepit.

II. DIVERSA parte, cum valetudine inclinante ubique Sultani fortuna, ^g Alofius Vignacurius Hierosolymitanae militiae princeps suos otio torpescere ne sineret, in

INTERPR. ^a Gassi Beg. ^b Tauris. ^c Nassivan. ^d Reivan. ^e l'Horloger. ^f Janissaires. ^g Alof de Vignacour grand maistre de Malte.

CIOCCIII. in Graeciam hoc anno expeditionem suscepit, et arces duas in Corinthiaci ^a finus
 HENRICUS IV. faucibus hinc inde positas, ex quibus crebrae contra Christianos excursiones fiebant,
 a peritis exploratas aggredi statuit. Sinus ille duobus promontoriis veluti clauditur,
 olim Rhio et Antirrhio cognominatis, in quibus utrinque speculae, nunc Darda-
 nelli dicuntur, sicuti in ^b Helleponto, qui olim Sestus et Abydus erant. Supra An-
 tirrhim ^c Naupactus est in Locris Ozolis, cui nunc Lepanto nomen, unde et totus
 finus hodie etiam nomen accepit: infra Rhium, quod in ^d Peloponneso est, ^e Patrae
 sitae sunt, maritimum oppidum ad occidentem cum arce expositum, quod suam et
 nunc appellationem servat. Ad id instructi III ^f myoparones. In primum majorem,
 qui militiae est, CC equites; in II alios, quos peculiareis habebat IO bellatores im-
 positi: praeterea II egregie armatae naves stipendio militiae, IV item triremes, IV
 liburnicae, et cursoria una: iustravit ipse classem, hortatus socios, ut in expeditione,
 quae ad Dei gloriam et nominis sui contra communem hostem, seu defensionem seu
 amplificationem spectabat, strenuam operam navarent. Tum duces primarios singilla-
 tim prensat, et officii admonet: II erant ^g Vivarius militiae tribunus, qui copiis
 terrestribus praefuturus erat; ^h Ascanius Cambianus maris praefectus, Ludovicus
ⁱ Bellofortius vexillifer, centuriones primarii ^k Signorinus Gatinara, ^l Poton-
 villa, Ludovicus ^m Salazarius. ⁿ Ognonius et Cremeus tormentorum portatili-
 um directoribus attributi, qui iis cum delecta manu praesto essent; II autem erant ^o Cam-
 remigius, et ^p Bellaqua equites. Cum VII Eid. April. Melita solvisset classis, XVI
 Kal. Maias ^q triremes et liburnicae, vento secundo usae ad ^r Echinadas appulerunt,
 ad quas convenire universi debebant; cae XL circiter miliarium ab iis arcibus, ad
 quas tendebat, spatio distant. Postridie myoparones, et naves cum cursoria eodem
 comparuerunt; inde Vivarius ^s Claretum equitem, nocte obscura, mittit qui arces
 inspiceret, et certiora ad eum afferret; quod ille sedulo fecit, adducto secum ho-
 mine indigena, qui valido admodum praesidio firmata loca affirmabat, quo nostros,
 ut verosimile fiebat, ab conatu deterreret. Capta et aliquot Graecorum navigia, quae
 usui nostris fuerunt. Consultantibus, post Claretum et hominem, quem dixi, auditum,
 multa occurrebant, quae de successu diffidere jubebant; verum post prosperum
 cursum, longius progressis turpe visum re infecta domum redire. Itaque summa
 alacritate rem tentandam decernit, et XIII Kal. Maias Vivarius partitus copias, et
 exposito paulo ante auroram ad Patras milite, quanquam a speculatore detectus, per
 medios scloppetorum et petrarum hostilium ictus ultra pergit. Bellaqua, qui cre-
 pitacula portabat, ad portam ea interim admovet, eaque refracta Ognonius eques et
^t Porta accurrunt cum LX delectis, quos pone sequebatur Vivarius, qui hostem in
 armis in oppido reperit ad certamen obstinatum, qui ad extremum impar in
 arcem interioriorem se recepit; ad quam admoto crepitaculo altero fit impetus, quamvis
 per foramen factum tantum singuli penetrare possent. Obvii quique trucidati, et
 in summo pinnaculo Melitense vexillum erectum. Eodem tempore a Gatinara ad
 Naupactum vis facta, admoto feliciter a Camremigio crepitaculo; et Cremeo pri-
 mum cum sua manu, dein ipso Gatinara cum copiarum residuo succedente, repulsus
 hostis, qui ad strepitum in foro conglobatus stabat, et ducto vallo in eo se munive-
 rat; quod tandem appositis scalis post aliquod certamen, nostri superarunt. Hoste
 in arcem interioriorem se recipiente Melitenses immisti, loco potiuntur, praefecto et
 praetorianis, qui in ea remanserant, occisis. Fama sparsa tanquam ad commune
 incendium undique per tumultum concursum, et cum viderent Melitenses, si
 diutius

INTERPR. ^a golfo di Lepanto. ^b Stretto di Gallipoli. ^c Lepanto. ^d la Morée. ^e Patras.
^f galions. ^g du Vivier marechal de l'Ordre general de terre. ^h Ascanio Cambiano amiral de l'Ordre.
ⁱ le commandeur de Beaufort François. ^k Signorino Gatinara Italien. ^l de Potonville. ^m de Salazar.
ⁿ d'Ognon, & de Cremeaux. ^o le chevalier de Canremy. ^p le capitaine Beaulaigue. ^q galeres, & fre-
 gates. ^r isles de Curzolari. ^s le chevalier de Claire. ^t le Sr. de la Porte.

diutius iis in locis haerent, fore ut undique conclusi exitu negato tenerentur, de discessu mature cogitare coeperunt; impositisque in naveis LX tormentis omnis generis, et CCC circiter captivis, in quibus Patrarum praefectus erat; et pulvere nitrato supposito, turribus ac munitionibus quantum per temporis angustias licuit, destructis; quinto post die classem conscenderunt, et IV Non. Maias incolumes in insulam re bene gesta reversi sunt. In itinere, cum muros ^a Methonae praeterverherentur, capta aliquot navigia Turcica, quae bis mille frumenti modios, et XX minora tormenta portabant, quae plus reliqua praeda pro tempore aestimata sunt, quod eo anno summa ejus in proxima Sicilia, unde ^b Melita alitur, penuria et caritas esset.

III. E A S cladeis tandem Mahometis extremo anno mors secuta. Is tertius hujus nominis ab Othomano familiae principe, XV rex, et VII Orientis imperator, patre et avo ventricosus prognatus, et per voluptates amplius soluto abdomine vix se loco movere poterat, ut nomine sic segnitie Mahometem II ex eadem familia referens; qui priore vita strenuus creditus, atque adeo capta Constantinopoli, et abolito Christianorum in Oriente imperio famosus, postea inter voluptates emarcuit, immani crurum tumore recurrente vexatus, qui nunquam ulla medicorum ope curari potuit, sicuti Philippus Comineus noster memoriae prodidit. Mahometes febre pestilenti correptus inter concubinarum et exoletorum greges, vix anno actatis XXXIX completo, Constantinopoli decessit XII Kal. Jan. cum VIII annos regnasset. Antequam moreretur, crebris oratoris nostri et Veneti querimoniis ob continuas Anglorum excursiones et depraedationes, vix tandem excitatus ad regem literas dederat, quibus id sibi dolere, et praeter voluntatem suam fieri testabatur; eapropter Mustapham ^c Tunctis, et Solimannum Algeriae profultanos, quod cum Anglis vireis sociare dicerentur, praefecturis suis privasse, et ut facti rationem redderent ad Portam citasse, et ^d Mutium Epirotam purpuratum imperiis audientem futurum in Solimanni locum suffecisse, ipsum ^e Cerdam purpuratum, de quo rex saepius conquestus fuerat, ad Portam itidem citatum. Tum mandasse Assani principi purpuratorum, ut ad novum Angliae regem scriberet, quandoquidem minus celsitudini suae decorum esset, antequam prior ille ad se scriberet, et oratores ad Portam mitteret, ut ipse ad eum scriberet. Literis autem purpurati Jacobo significabatur, Sultanum et ejus majores hac lege cum principibus foederationem semper iniisse, ut ab omni maleficio per maria suis ditionibus circumposita navigantes temperarent, permisso tantum libero mercatoribus commercio. Anglos cum sub vexillo Francico in iis olim institoriam facerent, ad extremum a Sultano impetrasse, ut a Francis separatas rationes haberent, et sub proprio vexillo navigarent. Id illis ab Amurathe parente concessum eadem lege, ut cum tanto principe vicino secum a tot annis foederato amicitiam comiter colerent. Tamen Francos et Venetos ac Turcos ipsos quotidie conqueri de ipsorum excursione: eapropter ad Elisabetham antea scripsisse, ut suorum excursiones prohiberet, alioqui fore, ut clarigatione contra Anglicanos institores uteretur: Nunc Sultanum intelligere, ut ipse idem sibi significatum putet, et quid suae voluntatis sit quamprimum ad eum perscribat, nam ipsum ex ejus responso consilium capturum. Insuper cognito, Algeriae et Tunctis Turcos, qui cum Anglis piraticam faciebant, quia sciebant id Sultanum nolle, ne captivos et praedam restituere cogerentur, cum Fessanis captivos commutare, ad Hametem Fessae et Marochi regem dat literas, quibus hoc mercimonium inter ejusdem sectae cultores semper vetitum summopere improbabat, rogabatque ut captivos

in

INTERPR. ^a Modon. ^b Malte. ^c les Deys de Tunis & d'Alger. ^d Mutio Albanais. ^e la Cerda Bassa.

CICIODCIII.
HENRICUS IV.

in suis ditionibus Francos libertati quamprimum restitueret. Mahometes moriens, in prima adolescentia filium heredem tanti imperii fere impuberem reliquit, quod huc usque in illa familia nunquam evenerat; qui post donativum pro more large distributum, et Alim Aegypti purpuratum summae rerum praepositum, nequicquam contra tendente et merita sua ^a Cicada extollente, et aviam, cujus invidiosum sub patre fuerat imperium, in hortos suos longe ab aula sua relegatam, praeter omnium expectationem, eandem quam majores in regni auspiciis pacem invenit. Heic ut in gravissimo publicae calamitatis sensu, paulum a proposito evagari liceat, et quod sentio, libere enunciare.: Immensum et formidabile istud imperium, quod tam diu Christianorum viris et consilia exercet, non tam virtute principum, qui in eo fuerunt, quam vitiis nostris crevit; et nisi instaurato divino cultu, qui multifariam multisque modis in hac mundi senecta collapsus est, et castigata in sacro ordine disciplina, atque adeo charitate, quae ceterarum virtutum supplementum est, restituta, quicquid fremant populi, quicquid inaniter meditentur, quicquid contra virium opponatur, nunquam crescere desinet. Ira quippe divina stat, quae ‘revelatur super omnem impietatem et injustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in in-justitia detinent,’ ut verba Apostoli usurpentur; ob idque pestiferam sectam tamdiu et tantopere per totum Orientem pervagari passa est. Iram autem illam a neglecto Dei cultu, a vitiis eorum qui praesunt, a peccatis populi, et refrigescente ubique inter nos charitate proficisci, qui negaverit, is fontem mali et originem, aut ignorat penitus, aut maligne dissimulat. Sane quisquis ab humanis consiliis et terrena prudentia, cui nimium hodie tribuitur, cogitationes suas et affectus, ad Numinis metum, qui sapientiae principium est, et divinam providentiam, quae cuncta temperat, serio referet, non aliter de hac horribili scissura pronunciabit. Nam si rationis ad humanae modum res perpendatur, quis non putasset, tantum imperium, quod mole sua jam laborare incipit, sub puero principe, recenti tot rebellionum exemplo, et soluta ubique inter milites disciplina, subitis ad hunc casum motibus quassatum iri, et purpuratos occasionem inde capturos in sua quemque provincia illud lacerandi, sicuti in Alexandri morte factum accepimus? Quod tamen minime accidit, ut iram Dei contra nos merito inflammata inde perseverare, et ad eam expiandam, aliunde quam a prudentia humana, quaerendum remedium, atque adeo ab iis, quae dixi, subsidiis petendum, vel in sole misere caecutientibus, et ad vitia propria conniventibus, manifeste appareat.

IV. DUM Veneti pro commercii per mare libertate apud Portam laborant, domi de procuranda rebus suis per terram securitate serio deliberabant, et mediatum jampridem foedus cum ^b Rhaetis vicinis urgebant. Id se inscio fieri, cum antiqua foederatione Rhaeti nobiscum conjuncti essent, rex initio non aequo tulit animo; sed re pensitata, et cognito, quicquid ex illo foedere Venetis accederet, id amicis accedere, nihilque inde hoc rerum statu nostris rebus detrahi; non acgre tandem a Venetis exoratus assensit. Leges autem haec inter illos dictae. Amicitia inter civitates constans et fida esto. Cum Veneti militari manu egebunt, tres populi VI CIO militum dare tenentor. Veneti non minus CIO IO aut saltem CIO legunto. Lecti in agro aut in praesidiis manento. In obsidionibus ad oppugnationes, item ad expeditiones maritimas ire non tenentor. Si rex Christianissimus integra XVI CIO, quae dare ex foedere Helvetii et Rhaeti tenentur, legat, eo casu Rhaeti Venetis non VI CIO, sed tantum IV CIO danto. Lecti milites intra x dies ad Venetum limitem comparento: singulis exeuntibus mensibus stipendium conventum accipiunto. Non nisi post tertium a lustrationis die mensem copiae dimittuntor. Et quanquam nulla

pugnandi

INTERPR. ^a Cicada. ^b les Grisons.

pugnandi occasio se obtulerit, integrum stipendium accipiunt. Si pugnaverint, et Deus victoriam annuerit, mensurum stipendium additur. Si dividi copias oporteat, ita dividuntur, ut non minus bis *cio* sub signis maneant. Tribuni et ordinum ductores Veneto imperatori, exercitus curatori, aut illi qui post eos summum imperium obtinebit, parento. Si quo tempore ^a tres populi Venetis militabunt, ab hoste eos peti contigerit, copias datas si velint revocant, restituto stipendio illius temporis quod non compleverint. Aegroti milites, quanquam morbo quo minus militent prohibeantur, unius mensis perinde ac si valerent, ac praeterea x dierum stipendium accipiunt. Tribunorum et cohortium ducum nominatio penes Venetos est, aliae inferiores dignitates penes tribunos et cohortium ductores manent, qui non ex alia gente quam Rhaetica sunt. Liberum et immune commercium omni tempore inter civitates est, tantum antiqua portoria et vestigalia exigi solita pendunt. Tempus de contagione suspectum excipitur, quo durante commercium intermittitur. Alteri alterius per ditionem suam liberum transitum militi extero, aut principi auxiliari dare tenentur; ita tamen ut juxta praescriptum ordinem, de quo inter partes conveniet, securitati limitis in transitu prospiciatur. Alterutra civitas alterutrius hosteis quantum poterit, transitu per ditionem propriam prohibendo, et mutua subsidia dare tenentur. Veneti Rhaetos bello appetitos omni ope et auxilio juvare tenentur. ^b Curiae Rhaetorum pecunia ad trium populorum solvendas pensiones destinata singulis annis exeuntibus deponitur. Protestantes in terra Veneta religionis ergo nulla molestia afficiuntur. Rhaeti vicissim non loquantur, disputent, aut libros vetitos importent, aut quidquam in religione publice faciant, quod receptae Catholicae religioni pugnet. Alterutra alterutrius nullos perduelleis aut noxios, aut enormis criminis reos, ut publicos grassatores, sodomitas, latrociniis infameis, incendiarios, virginum stupratores, adulteratae monetae postulatos, recipito: sed repetenti alteri parti altera pars dedito. Nisi caritatis extremae tempore, altera civitas ab alterius civitatis territorio bis mille sagmaria frumenti, et totidem milii exportare sine novo alio tractoriae onere, quam quod indigenae ipsi pendunt, facultatem habet. Si tres populi sale egeant, eadem ratione qua in Brixiano agro ac Bergomensis distribuitur, et ipsi accipiunt. Ad x annos proximos foederatio porrigitur, et ad ulterius spatium prorogare ex utriusque partis consensu, jus est. Altera pars, quae ab ea discedere volet, ante annum quo expiratura est, alteri parti denunciato; si non denunciaverit, continuata in x alteros annos foederatio intelligatur. In causa publica, si controversia intervenerit, ab utraque parte arbitri deliguntur; si non convenient arbitri, tertius utrique parti minime suspectus aut foederatus superadditur: in causis privatis ad iudices et loca, in quibus contractum fuit, eatur, et sine mora nullo ob religionem discrimine inter partes jus dicatur. Nullo foedere praecedenti praesudicatum huic foederationi intelligatur, nullumque deinceps fiat, quod isti praesudicet: Ita tamen ut tres populi a praecedentibus foederibus, cum aliis principibus ac civitatibus, nulla in re recedere aut praesudicium facere pariter intelligantur. Haec acta Curiae Rhaetorum ineunte hoc anno. Reipublicae nomine intervenerunt Jo. Baptista ^c Patavinus, et Antonius Maria ^d Vicentinus a senatus epistolis: quae postea Venetiis rata habita sunt, Rhaetorum nomine interveniente Antonio ^e Sali.

V. IN Pannonia nihil admodum memorabile gestum, ob motus, quos dixi, in Oriente, et quia ^f Scriba cum Sultano tandem reconciliatus, relicta Asia, ferius in Illyrium descendit. Hermannus Christophorus ^g Rufwormius summus castrorum

tribunus

INTERPR. ^a les Grifons. ^b Coire. ^c Patavino. ^d Vicentino. ^e Salis. ^f l'Escrivain. ^g Rufworm.

TOM. VI.

B b b

CICICIII. tribunus in ^ainsula, quae infra Vicegradum incipiens ad Budam interposito leucae et
 HENRICUS IV. semi spatio pertingit, vallo artificiose ducto se muniverat, hoc consilio, ut Pestam
 a nostris occupatam tueretur, et hostium conatus ab illa parte impediret, qui ^bOva-
 ram aut ^cStrigonium obsessuri credebantur, et data occasione ad pugnae aleam ven-
 turi. In ea ^dMarcomannam et Noricam legiones, et Germanicam Ferdinandi ^eCo-
 lonitzii disposuerat, cum peditatu et equitatu Pannoniae superioris : insuper et copias
^fTursii, cui Danubiani tractus summa praefectura attributa erat, et utram-
 que ripam totidem pontibus junxerat ; altero, qui propugnaculo S. Andreae ab aede
 proxima cognominato egregie munitus, Budam spectabat, quod a tribuno ^gPezzeno
 Bohemo tenebatur ; altero Pestam versus, quem insidebat tribunus ^hOphquiricus,
 cum tribus legionibus Germanicis, quas ducebant ⁱMerspergius et Ergotus tribuni,
 et comes ^kSulfius rei tormentariae praefectus. Italis praecerat Germanicus Strassoldus
 virtutis expertae dux. Ita munitis castris intra vallum suos Rufwormius tenebat,
 hostium consilia observans, ut si se loco moverent, eos in transitu divisas copiis in-
 terciperet. Quod et accidit : nam IV Kal. Oct. cum navigiis in ulteriorem ripam
 Turci transmitterent, jamque ad VI millia peditum et ter mille equites, Pestam
 versus tenderent, Rufwormius CICIC Hungaris equitibus ad castrorum custodiam
 relictis, cum IV legionibus Merspergia Pezzena in sinistro cornu, in dextro cum
 Ophquirica et Sulfia, sarissophoris et majoribus scloppetariis latera cingentibus, et
 ut major numerus bellatorum eminens appareret, laxis carrucariis in edito procul in-
 cedentibus, assumptis praeterea scloppetariis equitibus bis mille, quos Hohenlous
 comes, ^lPuchemus junior, et ^mRama ducebant ; CICIC item equitibus duce Sufrido
 Colonitzio, ad laevam cum totidem, quibus Nadaastius praecerat ; duabus item in ulti-
 mo agmine peditum legionibus collocatis, et Strassoldo ad S. Andreae propugnacu-
 lum jussio subsistere ; recta ad insulam Budae praetensam ducit, et in equitatum hosti-
 lem loco aperto stantem eo ordine impetum facit, locoque pellit, multis occisis et
 in fugam versis. Tum ex insula, qui in vallo erant, subito erumpunt, et in cornu
 sinistrum magna vi incumbunt ; sed cedentibus paulum et ad vineas deflectentibus
 nostris in vanum cecidit ferocientium conatus, Pezzeno inter suos consistente, et
 ordinibus servatis ad certamen fortiter capeffendum cohortante : tandem post duarum
 horarum certamen, Ophquirico ex cornu dextro laborantibus in sinistro superveniente,
 Turci pulsi intra vallum amissis XL signis, multi caesi. A Rufwormio quippe severe
 interdictum suis erat, ne quem vivum caperent, sed quicumque in manus ipsorum
 inciderent, sine gratiae spe interficerentur. Quo successu attoniti Turci, cum se
 quietos tenerent, Rufwormius impetum inhibuit, transmissis in ripam oppositam
 copiis supra hostium castra leucae spatio ; velitaribus pugnis interdum certatum, et
 semel cum nostrorum damno. Inde hostes audaciores promoti vallo assidua tor-
 mentorum displosione nostros infestabant, majore strepitu quam damno. Cum
 nihil aliud tentarent Turci, ex transfugis cognitum post S. Demetrii festum, hoc est,
 Nonis Novembribus, quo tempore stipendium numeratur, cunctos dilapsuros, et ad
 praedas ac direptiones discursuros. Itaque Rufwormius, qui ne Pestam ipsi obsiderent,
 tantum servabat, expectandum ratus, tempus extrahebat, ac tandem pridie Kalendas
 Novembreis supra Budam copias traduxit, et per Nadaastium ad proelio decertandum
 purpuratum provocat ; nec purpuratus illud detrectare videri voluit, promoti et ad-
 versus nostros exercitu. Secundum haec instructae acies, et ⁿTillio centurioni ma-
 jori datum negotium, ut cum delectis de rebus hostium cognosceret, quos subsequi
 jussi

INTERPR. ^a isle de Vizzate. ^b Neuheusel. ^c Gran. ^d les regiments de Moravie & de Baviere.
^e Colonitz. ^f Tursi capitain general delle fortezze Danubiane. ^g le colonel Pezzen. ^h le colonel Ofquirsque.
ⁱ Mersperg, & Ergot. ^k de Sultz. ^l Puchem. ^m le Sr. de la Rame. ⁿ le Sr. de Tilley sergent major.

jussi Sigefridus Colonitzius, et Rama, et Baltazar ^a Marrada, cum suis quisque CIO IOCIH. equitum turmis. Levi conferta pugna Turci impetum sustinuerunt. Rufwormius, ne HENRICUS IV. nihil ageret, de Hatwana capienda consilium iniit, quinque leucis inde distita in Hungaria superiore; nam ^bAlbam-regalem, de qua initio cogitaverat, Turci valido praesidio firmaverant. Eo missus Sulfus comes cum IIII machinis muralibus, legione sua, Merspergia, Ergotina, et Strassoldiana: attributus et ei superioris Hungariae equitatus, ^c Norica Pestae praesidio imposita; et, ne Turci interea navigiorum, quae subduxerant, ope, divisis nostris, et alio occupatis copiis, suas ad Pestam transportarent, et urbem oppugnarent, Hermestenum, Pezzenum, Ophquiricum cum suis legionibus, adjuncta et Rufwormiana et ^d Marcomannis delectibus, mittit, qui ad navigia illa vim facerent, et, si possent, ea incenderent: quod et illi non segniter fecere, parte incensa, et inde ad Hatwanam deflexerunt, ubi jam Sulfus vallum duxerat: sed dum ipse una et Strassoldus locum lustrat, ictu majoris scloppetii Strassoldus sternitur, vir spectatae virtutis, relicto ingenti sui desiderio, et desperata per ejus mortem obsidione; nam moriens eam ut periculosi exitus enixe dissuaserat. Accedebat ad haec inclinata jam tempestas, et exiguus conatus, et tormentorum ad locum tam munitum pulsandum paucitas. Rufwormius nihilominus ab aliis monitus, praesidiarios admotis semel tormentis mox deditioem facturos, et alioqui minus decorum sibi ratus rebus paratis sine aliquo operae pretio discedere, obsidioni insistere decrevit; et felici audacia rem aggressus est, quam praesidiariorum ignavia adjuvit. Igitur, qua parte castellum versus fossa angustior, Pezzenus cum suis promotum vallo immisisset, et ponte strato paulum ab interiore labro abesset, petitum ab obsessis colloquium; et vita salva concessa permissum ipsis, ut gladiis accincti cum supellectile, quam secum asportare possent, exirent, et in tutum a nostris deducerentur. Hatwana non solum situ et arte firma, sed etiam amplioris munitionis capax, ad multas res valde opportuna est, servandis metallorum fodinis, et ^e Fileco, ad defendendam Pestam, et ad expeditionem contra Agriam ac Zalnocum suscipiendam. Ad Agriam eodem victoriae cursu tendere minus firmam plerisque e re videbatur, et ^f Jac. Barbianus Bellijoci comes superioris Hungariae praefectus, ad id nostros incitabat: nec tribuni egregie animati imperium detrectabant; sed recitante milite, et, deficiente stipendio, prope ad seditionem inclinante, nihil ulterius peragi potuit. Dum domum redeunt, ad ^g Vaciam ^h Serram exercitus curatorem a pontifice missum obvium habuerunt cum L CIO florensis, et amplius X CIO peculiari Italorum, quos Strassoldus ducebat, stipendio destinatis. Pecunia in militem a Rufwormio statim distributa, et dimissi per praesidia milites, donec alia mandata a Caesare venirent.

VI. IN ⁱ Dacia proxima Moyfes ex strage superioris anni collectis viribus et aliquot auxiliaribus Polonis, cum circa ^kAlbam Juliam castra metatus esset, praesidiarii et nobilitas, quae in urbe erat, ignavia potius quam perfidia, se intercipi passi sunt; et cum statim post Georgius Basta conjunctis cum Radulfo Walachiae vaivoda copiis in armis urbem recepturus constitisset, commisso proelio insignem de Moyse victoriam reportavit. Capta CXXVIII signa, et Pragam ad Caesarem transmissa. In iis erant duo cum candidis aquilis, quae Polonici regni sunt insignia, quae, ne injuria tanto regi fieret, caute fuerunt suppressa. Victi hostes ad Temesvaram locum inexpugnabilem creditum, quem Turci jam totos L annos tenent, perfugium habuerunt. Id actum Septembri mense, quo et copiosus Budam a Turcis illatus comatus. Cum initio Basta successu aridente insistere, et territum hostem intra

Temesvarae

INTERPR. ^a de Marrade. ^b Stul Weissenburg. ^c le regiment de Baviere. ^d les troupes de Moravie. ^e Filec. ^f Barbiani comte de Belgioioso. ^g Vacia. ^h Serra commissaire & nonce du Pape. ⁱ Transilvanie. ^k Weissenburg al. Carlsburg.

CIDICIII. Temesvarae mœnia oppugnare decrevisset, inclinata jam tempestate obsidionem longiorem veritus impetum inhibuit.

HENRICUS IV.

VII. IN Germania interim parata in sequentem annum subsidia, et ob id celebrata Ratisponae comitia, quibus frequentes principes interfuerunt, et certatim a sacro ordine, quasi alios exemplo suo provocante, promissa auxilia. Nec tamen propensa ea liberalitas caruit invidia, cum alii principes et civitates fere Protestantium sectae addictae dicerent, praesules eo prouiores et in promittendo largiores esse, quod ex ea occasione suos populos gravare consueverint, et magnum inde emolumentum capere, quippe tantum singulares successores et de posteritate parum solliciti; quod alii, quia universales sunt, parcius faciunt; quippe ne hereditariis populis onerosi existant, et nimis exactionibus praedudicium heredibus suis faciant. Quod magnis querelis in Imperio saepius materiam suppeditat. Tunc vero, quod huc usque factum non fuerat, promissa LXXX mensum stipendia; et ^a Brunsvicus copias peculiareis, et Saxo septemvir tormenta instructa cum omni apparatu Caesari de suo polliciti sunt. In Saxonia ex dubia valde eoque leuiore causa inter Christianum Saxonem septemvirum et Anhaltinos principes, grande dissidium exarsit, quod eos per triennium nullo successu exercuit. Saxo venatum profectus mense Aprili ad pagum suae iurisdictionis, nomine ^b Gravenam, in finibus Anhaltinae ditionis, cum saltum ingrederetur, scloppetum a tergo displosum sensit, missisque qui vestigarent, cum neminem eo die reperissent, postridie ex coniecturis et indiciis ^c Bobae, quod municipium ad Anhaltinos principes pertinet, ab septemviri satellitio, quidam nomine Michael Henricus Magdeburgensis latrociniiis homo infamis sistitur, et mandatu Laurentii ^d Bidermani Anhaltinorum cancellarii a Davide ^e Bergensi Dessaviae juridico praefecto reposcenti septemviro deditur; qui statim interrogatus scloppetum a se displosum confessus est, ut focariae in proximo signum adventus sui daret. Postea cum conscios quosdam maleficos nominasset, res totos v menseis protelata, et sparsa interim fama, percussores ab Henrico ^f Donavio legionum vicario, et memorato Bidermano cancellario, primariis Anhaltinorum ministris ad caedem septemviri pecunia data subornatos, ut injuriam a septemviro principibus suis illatam, de qua nunquam questi sunt, et quam ipse septemvir nescire fatebatur, capta occasione ulciscerentur. Id cum ad existimationem summopere pertinere putaret Johannes ^g Georgius illustrissimae familiae princeps, accusatos continuo sistit, et datis ad septemvirum literis petit, ut acta confessionum ad se mittat. Missi a septemviro oratores, qui quid rei confessi essent, exponerent, et confessionum breviculum apud ipsum deponerent, vicissimque peterent, ut ille a reis nominatos ad se mitteret; ut cum reis committerentur, cautione interposita, ut libere inde domum redire possent. Id cum illi facere negarent, et se fori praescriptione tuerentur, et legibus Romanis et Imperii actores rei forum sequi teneri dicerent, idque ad iurisdictionem suam, atque adeo merum imperium, quod in sua ditione habent, spectaret, etiam Anhaltini contenderent; ad Caesarem ipsum res a Saxone delata, qui in gratiam Saxonis Anhaltinis de jure suo aliquid remittere auctor fuerat. Dein et Georgius Fredericus Brandenburgicus septemvir partes suas interposuit, et mediam viam institit, ut Saxo confessionum acta extra territorium mitteret, et gratificandi causa Anhaltini paterentur, ut accusati in Saxonica ditione cum reis committerentur, accepta cautione de remittendis accusatis. Sed neque id locum habere potuit, eoque res usque protelata, ut cum vitae reorum ob intemperantiam aegrotantium Saxo diffideret, sententiam in eos latam exequendam decerneret. Quod ubi significatum, die etiam dicta

INTERPR. ^a le duc de Brunswick. ^b Graven Heinighen. ^c Boba village. ^d le docteur L. Biderman. ^e de Bergen bailliff de Dessau. ^f de Dhona lieutenant colonel. ^g le prince George d'Anbalt.

dicta, accusati, qui viderent innocentiae suae afferendae praereptam, per mortem CICICIII. reorum praecipitatum, commoditatem, per publicum actuarium ^a Dresenam missum HENRICUS IV. protestantur: nihilominus executio secuta, et Michael Henricus in quatuor partes sectus, et Joannes ^b Mazelus, alter ex complicibus forcipibus ardentibus conceptus, et rotae impositus fuit; qui publici grassatores, absque hoc novo crimine esset, dignum vita facinorosa exitum sortiti sunt. Et sane quotquot acquissimi erant, sic existimabant, Anhaltinos probitatis perspectae principes omni suspicione vacare, praefertim cum nulla Saxoni cum illis simultatum vel ipso fatente Saxone causa intercederet. In Donavium autem et Bidermannum vita antea inculpatos et dignitate praeditos, quae illis apud homines flagitiis infameis odium conciliare, aut invidos suscitare poterat; tam foedi criminis, nulla intercedente causa, suspicionem vix cadere potuisse. Sed facinorosos homines, sive ab aliis incitatos, sive nominatis illis, quos dixi, iudicium difficile futurum ac diu protelatum iri sperantes, quod miseri faciunt, dum vitae propriae, vel per alienam calumniam producendae student, pertinaciam in suis confessionibus ad ultimum servassent. Itaque supplicio illorum expleta Saxonis ira, et fama ex confessionibus eorundem disseminata eodem momento conquievit; cum ab iis nominati, in custodia interim detenti, qui executionem suspendi petierant, etiam post executionem apud suos iudices juxta Imperii leges se copiam sui facere paratos ostenderent.

VIII. JAMQUE ad Ostendanam obsidionem ventum, quam nunc ad exitum continua serie exsequemur. Post festas tormentorum et grandiorum scloppetorum utrinque quasi strenarum vice Kalendis Januariis salutationes, mense sequenti ingens oborta tempestas, naveis ante portum ad intercludendum exitum et ingressum positas violenter vento a septentrione et oriente flante quassavit. De reliquo res gesta tormentorum adsidua displotione, et numerati a curiosis a principio obsidionis ad Kalendas Martias hujus anni CL mille tormentorum muralium ictus, quae pilas ferreas xxx et L librarum ejaculabantur; nec segniter ad ea respondebant obsessi, qui non minus c mille explosisse memorantur; in Zelandiam saepius missis tormentis crebra pulsatione corruptis, ut denuo conflarentur. Morbo interim aut vulneribus perierunt in castris ad xviii millia; in oppido vii; inter quos plerique utriusque partis belli duces. iv Eid. Mart. ^c Grunefeldius belli dux, ad munitionem ^d Occidentalem ictu tormenti in crure accepto, in vestigio occubuit. Septimo post die iii naveis portum ingressae sunt, infesta pulsatione transverberatae; sequentibus diebus xxxix naveis intra portum acceptae, quarum una equos militaris portabat, non sine damno displotis in eas lx tormentorum ictibus, ix egressae, iv ex iis captae. Aprili, cognito Albertinos in nova ^e munitione ad ^f Gulam laborare, ut ingressum et exitum obsessis impedirent; pridie Nonas iv naveis emittunt, quarum una tormentis quassata in oppidum reversa est, et iii Eid. iii naveis egressae. Biduo post vento a meridie et occasu violenter incumbente, dolia viminea ab Albertinis ad ortum exstructa fere everfa sunt, munitione etiam ad Gulam non parum labefactata. In oppido etiam damnum acceptum, muris antiquis collapsis, et templi turre dejecta. Nocte insequenti oppugnatio diversis partibus magna vi tentata, iv horas acriter pugnatum: ad ortum c circiter pali e semiluna avulsi: ad ^g Erinaccam munitionem occasum versus irritus fuit impetus, ad quam dolia bina picis et resinae plena fuerant comportata. In eo ^h Hanekroti vicarius interfectus, et Borkius ordinum ductor scloppetis transverberatus, quo ex vulnere aliquot post diebus obiit. Eodem tempore

ad

INTERPR. ^a Dresden. ^b Manzel. ^c le capitaine Grunefeld. ^d West-ravelin. ^e nouvelle plateforme. ^f la Gueule. ^g Porc-epic. ^h les capitaines Hanekrot, & Bork.

CIO IO CIII. ad ^a Poldrensem munitionem vis facta. Primo repulsi Albertini; redintegrato
 HENRICUS IV. dein certamine loco integro potiti sunt; occisis ad unum defensoribus fere Anglis
 et Helvetiis. Postridie obsessi eruptionem tentant, et gravi damno accepto, et
 cccc ex suis desideratis in oppidum compelluntur. Nec incruentum fuit Alber-
 tinorum certamen, pluribus ex iis occisis. Triduo post Helvetiorum vicarii corpus
 redemptum ad sepulturam c taleris. Quo eodem die et sequenti intra oppidum vi
 signa accepta, ii Helvetiorum, totidem Danorum et Suecorum. xv Kal. Maias
 iv tormenta in oppidum allata, ^b Cartavas vulgo vocant, ad ^c Pekelam munitionem,
 Poldrensem et Septentrionalem disposita, et rursus unum ad portam occidentalem.
 x dein Kal. Maias Cartava in Poldrensem directa, ad nidum ^d hirundinis pulsan-
 dum. Postridie, monitis a transfuga obsessis, prospectum, ut si ad semilunam terra
 marique impetus fieret, ne imparati opprimerentur; navigio ad speculandum dis-
 posito, cui praeerat ^e Scknitus. Biduo post xxxii naves per novum portum ac-
 ceptae, contra quas Albertini cxxx ictus disploserunt, sine gravi damno, et navi-
 culario tantum uno occiso; et rursus triduo post xi signa ad urbem appulerunt, Ze-
 landorum iii, reliqua partim Scotorum, partim Anglorum, sine gravi itidem dam-
 no, iii tantum amissis. Postridie clara luce navis portum intravit, et nocte in-
 sequenti egressae sex. vi Non. Maias e Zelandia ii tormenta allata; postridie iii
 signa intra urbem accepta: Nonis vii triremes armatae comparuerunt, a totidem
 navibus armatis, post aliquod certamen in fugam versaе. vi Eid. xxxiv naves ap-
 pulerunt, contra quas cxxviii displosi ictus, et v ex iis depressae; una pilis ferreis
 onusta, in alteram Cartava imposita erat; reliquae iv commeatu plenae, ii ex iis
 servatae, quae pilas et Cartavam portabant; sed Cartava in mare abjecta. v et iv
 Eid. xxx cohortes auxiliares, quae ante portam stabant, intro acceptae, et tunc re-
 censita xxc in oppido signa. Postridie cxx pulveris nitrati amphorae allatae. vii
 naves egressae, duaeque ex iis depressae salvis vectoribus. xvii Kal. Junias lx naves
 in altum evectae sunt, et una tantum ex iis depressa: postridie ^f Frisicum signum ap-
 pulit cum magna zythi copia, quae multum pretium ejus imminuit. xiii et xi Kal.
 Jun. xxiii naves per Gulam appulerunt, ex quibus quinque depressae, et sequenti-
 bus diebus xxxvii per novum portum; iv depressae, Cartava, quae uni imposita
 erat, salva. Prospectum et caritati ab obsessis, iussis in foro per xxiv horas prostare
 mercibus, antequam quisquam institorum privatim quidquam venderet aut emeret.
 Vetitus et aleae lusus inter milites; et interdictum ductoribus ordinum ne vino in-
 dulgerent, cum in statione essent. Pretium et c aureorum constitutum iis qui trans-
 fugam aut sisterent aut occiderent. § Fortius cum Gallis v Kal. Junias egressus.
 Hoc mense longe gravissimum damnum ab Albertinis acceptum. Ambrosius et
 Fridericus Spinolae fratres opibus pollentes, nec minores animis, ad majora se hoc
 anno parabant, tum ut naufragium superioris anni sarcirent, tum ut expectationi de
 se excitatae se pares exhiberent. Persuassus ab iis Philippus xx peditum cio vere
 proximo scribenda mandaverat; et quanquam contradiceret Albertus, in proposito
 remanebat; sed eo factum, ut serius mandata accepta sint, desinente Martio; cum
 Ambrosius in Germaniam profectus esset, ut vi cio peditum legeret, in duas dis-
 tributa legiones, quibus Robertus Barbansoni regulus, et ^h Eglofus a Luccmburgo
 duces destinati: inde in Insubres transit, ut duas legiones in Italia scriberet. Fri-
 dericus in Flandria Gallo-belgarum legioni Jacobum ⁱ Franciscium veteranum
 ducem imposuit. Henricum Bergensem comitem equitatu praeposuit. Rei
 tormentariae et vicarium arbitrio suo constituit, xx tormentis instructis, quae
 secum

INTERPR. ^a ravelin du Poldre. ^b Cartaves. ^c boulevard de Pekel. ^d le nid de l'hirondelle.
^e le capitaine Schnitt. ^f compagnie des Frisons. § le Sr. du Fort. ^h Egloff de Luxembourg. ⁱ Fran-
 ceschi.

secum ex Hispania advecta ^a Slufis deposuerat. Dum haec fiunt, egressi praesidiarii ^b Neomago et Gravia, et in iis equitum Mauriti ^c ala: dum incederent, in insidias a ^c Grobbendonko Silvae-ducis praefecto ab indice monito structas praecipitarunt, et ad ^d Gemerum pagum caesi sunt. ^e capti, et LX circiter milites equi. Qui successus seu Grobbendonko animos, sive Silvae-ducensibus suspicionem fecit, quasi ^e Assincurii legio, quae in oppido erat, ad seditiosos ^f Hocstrati collectos defectionem meditaretur. Is quaesitus certe color, ut praesidium urbe ejicerent, et praefecto suo contenti nullum in posterum admittere vellent.

IX. DUM Ambrosius in Italia satagit, Fridericus adolescens impiger et magni animi, aliquid tentandum ratus, fraternas copias ab Alberto mutuatus, et Germanis acceptis, pridie Nonas Maias famam spargi curat, ne majorem sui metum Batavis incuteret, quasi ad naveis per litus depraedandas excursio pararetur, et Ostendam retroactus, Slufas redierat; demum VI Kal. Jun. delectis CIO IO in VIII triremis impositis solvit, et, albescente die, duas triremis et III navigia armata obvia habuit, quae mari tranquillo in ancoris stabant, ad quae continuo cursum dirigit; nec Batavi sibi desunt, nam contractis circa triremis suas navigiis ad certamen strenue se parant. In conflictu, post displosa utrinque tormenta, res majoribus scloppetis gesta, et vicinis adeo triremibus et navigiis quasi ad manus ventum. Per duas horas pugnatum inter strepitum et fumum, ut nec exaudirent se aut cernerent. Et primo ad Spinolam inclinare visa victoria, trireme Batava, paulum aberat, amissa, et vectoribus intra navigia sua se recipientibus; cum subito ventus vehemens incubuit, cujus occasione Batavi, levatis ancoris, vela intendunt, et secundis auris in Spinolianos invehuntur: jamque ipse Fridericus puppem navigii supra stantem habebat, cum inter eluctandum grave vulnus in latus accepit, brachio truncato, et ense, quem strictum tenebat, confraeto: ex quo in vestigio exspiravit, cum Philippi res ac suas absenti fratri commendasset. Aberat tunc Aurelius Spinola triremium vicarius, in Hispaniam profectus. Itaque cum praefectura casu hoc vacaret, praefecti singulares huc illuc ex strage dilapsi sunt, et ad Slufas proximas receptum habuerunt. In ea desiderati circiter cccc, et in iis Augustinus ^g Arconatus centurio primarius, Polydorus ^h Cataneus, et Vincentius ⁱ Balneus belli duces. Ex Batavis major numerus, sicuti Hispani scripserunt. Re cognita, Albertus magnum ex ea dolorem sensit, et classi per Aurelii absentiam Christophorum Valenzolam praetoriae praefectum praeposuit; inde ad Ambrosium fratrem et Philippum Friderici mortis nuncius perlatus, qui dignitates omnes, et praefecturas, quas Fridericus habebat, in fratrem tanquam dignum ac benemeritum liberaliter transcripsit. Ea re factum, ut copiae ad bellum hoc anno gerendum destinatae in parte dimissae sint, cum Ambrosius autumno citius in Belgium reverti non potuisset. Interim Fridericus Bergensis comes Hispanos et Italos milites, qui per seditionem a castris superiore anno discesserant, et ad bis mille pedites et CIO IO equites excrevisse dicebantur, ad obsequium sine conditione Alberti jussu vi cogendos susceperat. Ei VII CIO peditum et III CIO equitum in id attributa: et Carolo Lotaringo ^k Aumalio, qui cum summo imperio praesse debebat, negotium datum, ut CIO equites; et ^l Vezclerio tribuno, ut IV Germanorum scriberet, suppletis ceteris legionibus, et Gallo-belgarum inprimis legione. Quo cognito Hocstratani, sic eos vocabimus, relicto in oppido peditatu, cum equitatu in campos patenteis exeunt; et cum Ordinibus conveniunt, ut auxilio ab iis adjuti, si postea cum Alberto paciscerentur, legem adderent, ne intra IV mensis contra Ordines militare tenerentur. His conventis Mauriti cum suis copiis Hocstratum versus tendit, quod Bergensis jam cinctum tenebat;

sed

INTERPR. ^a l'Escluse. ^b Nimegue, & Grave. ^c de Grobbendonck gouverneur de Boisleduc. ^d Gerner. ^e de Hachicour. ^f Hooghstrate. ^g Arconato. ^h Cataneo. ⁱ Eagno. ^k le duc d'Aumale. ^l le colonel Wiszlier.

CIDICIII. sed tardius superveniente Innocentio Borgia, et Laelio ^a Brancacio cum suis legionibus, nuper in Italia conscriptis, et ad illud obsidium destinatis, et Mauritio commeatum adventu suo intercludente, ab obsidione discedere coactus est, et Herentalium concedere. Dum recedit, eruptio acris ab obsessis in ultimum agmen facta, non sine Albertinorum damno, desiderato Carolo ^b Savinio Ronaeo, Christiani supremi castrorum praefecti, qui in ^c Hulsti obsidione periit, filio, summae spei adolescente. Inde Mauritius cum Hocstratanis ^d Silvam-ducis versus contendit, quo et ^e Fridericus Bergensis cum Borgiae et Brancacii, qui interim venerant, legionibus firmatus eum secutus est, et ex adversa parte se munivit, adventuque suo Mauriti jam ad obsidionem omnia parantis conatum disturbavit; qui tamen ab eo non statim discessit, spe concepta, ut oppidani, qui praesidium nuper ejecerant, si ad accipiendum periculo urgente cogerentur, id obstinate recusarent; et, si ut secum convenire adduci non possent, saltem neutros se potius gererent, quam praesidium admitterent. Ita hinc inde Silva-ducis obsessa a Mauritio et Bergensi, qui obsessis animos praesentia sua faciebat, et brevi Mauritium necessitate imposita discessurum ostendebat. Velitationibus ibi utrinque certatum, ^f Bellae marchione, qui Italo peditatui praecerat, omnem operam dante, ut locum designatum castris Mauriti vicum occuparet, et festinatis operibus muniret; quod si succederet, commeatum in hostilia castra venientem intercludebat, et quo minus pulsatio commode dirigeretur, impediabat. Bis mille delecti in id a Friderico attributi, quos totidem subsequi debebant. Non latuit Mauritium conatus, qui vix inchoato opere cum IV CIO, media jam nocte ad oppugnationem comparuit, et post acre certamen loco nondum firmato potitus est. CC in eo Albertini desiderati, et ipse Bellae marchio magno furorum desiderio; CCC capti. Firmatus dein locus a Mauritio, et X tormenta imposita. Tandem infesta in tecta domorum instituta pulsatio, qua tamen obfirmati ad durandum oppidani parum commoti sunt, neque ut praesidium sponte acciperent, neque ut cum hoste convenirent, adduci potuerunt. Olivarius ^g Temples veteranus miles, castrorum Mauritianorum summus praefectus, dum ultro citroque commeat, disploso ex oppido tormento occisus; et Alexander Malaspina captivus, qui cum eo erat, crure eodem ictu truncatus. Albertus qui interim venerat, frustra eos persuadere conatus, ut praesidium acciperent, ad extremum tamen astu intromissis in oppidum, quasi transituris, ut ad alteram partem munimentum Mauritianum expugnarent, III CIO Belgis sive Germanis, cum illi in eo commoditatem, ut aiebant, opperientes pernoctassent, foro occupato in eo remanserunt, cum Albertus nolle oppidum eorum arbitrio relinquere diceret, et pro ipsis consilium capere expeditius duceret, spe facta, ut hostili metu amoto oppidanos praesidio levaret. Interim stipendio prospectum, ne praesidarii graves oppidanis essent. Cum Mauritius oppidum praesidio firmatum videret, qui plus in tumultuosis oppidanorum animis, quam in propriis viribus fiduciae haberet, difficilem conatum mature abrupit. Octobri jam desinente, et imbribus supervenientibus, castra regali paratu structa demolitus, et copias per praesidia distribuit. Hocstratani, qui Mauritium secuti ad Silvam-ducis, cum locum, in quo erant, angustum et debilem viderent, novo pacto Graviam a Mauritio ad receptum accipiunt, tradito Hocstrato, lege addita, ut si cum Alberto paciscerentur, Graviam restituere tenerentur: qua restituta, vicissim Hocstratum ab Ordinibus redderetur. Inde excurrentes nullo non maleficio usi sunt, ^h Carpena oppido haud longe a Colonia capto; unde imperata neutralibus locis pecunia, et ⁱ Herclenio in Sicambri loco admodum ad vectigal a popularibus exigendum opportuno.

X. ALBERTUS

INTERPR. ^a Brancaccio. ^b Savigny de Reigné. ^c Hulst, ^d Boisleduc. ^e le comte Frederick de Berge. ^f la Bella. ^g de Tempel. ^h Carpen. ⁱ Erkeleus en Gueldre.

X. ALBERTUS Silvae-ducis soluta obsidione Bruxellas redierat, de Ostendae CICIOCIII.
 obsidione continuanda certus, in qua Jo. Rivas ad Alberti munitionem disponendis HENRICUS IV.
 tormentis molem struebat, et ^aPoldris captis, tormenta imposuerat; et per inter-
 posita viminea dolia, utrinque commeabatur. Nec ^bBucoii comes cessabat aggere
 instituto per 10 passus producto, et impositis in eum tormentis, quae canalem na-
 vigantibus infestum reddebant; nec tamen ingressum venientibus claudebant. Multa
 a Pomp. Targone Romano, homine a pontifice misso, qui plus ingenio quam expe-
 rientia valebat, et cui multum Albertus tribuebat, excogitata ad obstruendum por-
 tum: rates ex fascibus, et cocto latere compactae; et castellum ligneum navibus
 impositum, ita structum ex cespitibus ac lignorum fascibus, ut ictus tormentorum
 illaesum exciperet ac frangeret. Sed haec omnia risu a Bucoio excepta, cum ho-
 minem belli rudem ingenio suo abuti, et pecuniam ac tempus inutiliter consumere
 diceret. Quod et mox experientia patuit, ratibus illis, nam castelli nullus usus fuit,
 initio recedente mari profectu aliquo canalem obstruere visis; sed per aestum elevatae
 et tormentorum displensione quassatae, ad extremum solutae sunt, et recedente rur-
 sus mari ad nihilum redactae: nam pridie Nonas Junias xx naves noctu appulsaе,
 quarum tres depressae; et cum eadem nocte obsessi eruptionem contra Bucoium
 tentassent, et molem capiendis tormentis structam, et vallum primo occupassent,
 tormentis, quae in vallo ceperant, etiam contra Albertinos versis, et duobus clavis
 confixis; tamen superveniente a Riva summissa delectorum manu cum damno re-
 pulsi sunt. In conflictu desideratus Ernesti Nassovii comitis vicarius, Hausmani tri-
 buni alter vicarius, et ^cHarlaeus Sancius Nicolai filius, adolescens summae spei;
 viscera Sancii septimo post die in oppido honorifice sepulta, et corpus ad patrem
 relatum. Grovestenius item Frisicorum tribunus, grave vulnus in crure accepit.
 Ex Albertinis Didacus ^dDurangus tribunus, cujus legio Joanni ^eDavalo attributa, qui
 paulo post in eruptione simili occubuit. Interim cc dolia pulveris nitrati allata,
 et XLIV naves acceptae, et v egressae cum v Gallorum signis; et paulo post duo aux-
 iliaria accepta. Inde ad semilunulas oppido praetensas vis facta. Interea egressae
 LX naves, quarum VI tantum depressae, una graviter quassata; ingressae sunt sine
 damno media luce XVII. Etiam IV cohortes admissae cum VI navibus, quarum III
 depressae sunt. Julio sequenti Adamus ^fLeeftus, ^gBortus ^hGenieli vicarius, ⁱBru-
 chius ^kKiefti itidem vicarius, ^lCalvartius ordinum ductores occubuerunt; Leefti
 et Borti viscera Ostendae sepulta, et corpora hujus ^mSchonoviam, illius ⁿDordra-
 cum translata. xxxv naves egressae, et postea xxviii item ingressae v Eid. et ali-
 quot post diebus XL, et mox xxiv, sine magno damno; et ignibus artificiosis, qui
 paulo ante Junio desinente allati fuerant, res gesta, et III cohortes Frisicorum, Ze-
 landorum et Batavorum, incolumes acceptae. Sextilibus Kalendis, xxix naves
 quae x signa portabant, emissae, et sequentibus diebus XL, vicissim v piscatoria na-
 vigia, ix signa, novem item naves; et mox v cum signo, pulvere et funibus; et
 rates propius advectae, Targonis illius inventum, ab obsessis disiectae. Septembri
 reliquae rates disiectae; et mox xiv naves appulerunt, et XLV exierunt, ex quibus
 VI depressae, II captae, quarum una rebus pretiosis onusta erat. Inde in novo portu
 purgando, et toto sequenti laboratum. LXV naves ingressae cum XVIII signis, et x
 tormentis et apparatu bellico: egressae LXIII: et rates ter denuo admotae, et om-
 nino dissipatae. Grassabatur per totum trimestre contagiosa lues, ut fere accidit in di-
 uturnis obsidionibus, quae Octobri proximo multum remisit, accedente ad mitigatam
 coeli

INTERPR. ^a les Poldres. ^b Bucquoy. ^c de Harlay de Sancy. ^d Durango. ^e de Zavillos.
^f de Leeft. ^g Bort. ^h Geniel. ⁱ Bruck. ^k Kieft. ^l le capitaine Calwart. ^m Schoonhoven. ⁿ Dort.

CIOIICIII. coeli temperiem, medicorum peritia, novi praefecti cura, e Zelandia proxima et
 HENRICUS IV. Batavia advocatorum. Quintili et Septembri mense Ludovicus ^a Contuerus, et Jo-
 annes ^b Bellemakerus strenui ordinum ductores ex ea obierunt, honorifice et militari
 pompa sepulti.

XI. JOANNES Medices, qui magnum nomen bellis Hungaricis meruerat, rei tormentariae praefectus, et post Caroli Mansfeldii comitis obitum, rei summae aliquot menses praepositus, tunc in castris erat; vir ingenio praestans, et manu strenuus: et cum ^c Riva de rationibus oppidi obsidendi, in quo variabant belli duces, crebro consultabat. Jamque ad desperationem redactae res erant, cum Albertus, qui turpe ducebat, post tot conatus ac belli sumptus, post tot hominum jacturam, ab ea discedere, cum marchione Spinola agere coepit, ultro delato summo imperio; et conditione proposita, ut pecuniam qua ille abundabat, per amicos in belli impensas in tempore subministraret, quaeque postea ex Philippica, quae tardius in Hispania repraesentabatur, illi cum omni emolumento et morae damno refarciretur. Ille qui id sibi ut summopere honorificum peroptaret; tamen rem difficultatum et periculosi eventus plenam cernens, antequam conditionem acciperet, cum fidis de ea mature consultavit, et a ^d Catriccio legionis Gallo-belgicae tribuno veterano, qui rem confici posse semper ab initio censuerat, confirmatus, Jacobo ^e Francisco et Pompeio Justiniano, quibus multum tribuebat, dat negotium, ut locorum situm et vireis et rationes propositas diligenter inspicerent, et ad se referrent: tandem sive gloriae cupiditate, sive affectu erga Philippum et Albertum propenso persuaderi sibi passus est, non temere suscipi, quod et summum sibi decus conciliaturum, et ad utilitatem eorum longe maximam, quorum auspiciis gerebatur, esset redundaturum. Itaque VIII Eid. Oct. ad Ostendam venit, et ante omnia novas, cum iis qui commeatum, et cetera ad belli usus subministrant instrumenta, rationes inquit; et multo minore pretio cum iis convenit; quippe praesenti pecunia adnumerata, et jam comparatis farciminibus, quae dixi, et instrumentis aliunde ad eam rem necessariis. Targoni ratem, sicuti jam fecerat, L passuum longam fabricandam committit; quam ad aggerem comitis Bucorii perduxit, et cum ea quae in fundo canalis haeserat, conjunxit, et recedente mari Justiniano dat negotium, ut eam a tergo ad aggeris altitudinem erigeret. Quod vix tandem effectum, detonantibus crebra tormentorum displensione obsessis, et artificiosis ignibus operas infestantibus; qui a Justiniano haud citra periculum restincti sunt. Idem ad Albertinam munitionem a Catriccio factum, et Hispanis imperatum ut aggerem erigerent, et ad maritimam munitionem perducerent. Inde Aurelium Spinolam ex Hispania reversum ad Albertum mittit, qui Bruxellis erat; qui cum de omni re certiore faceret, et bene de successu sperare in posterum juberet; a quo et pro summa gratia impetravit, ut legio peculiaris sua Justiniano, qui sub Parmensi olim, et postea rebus plerisque praeclare gestis magnam et fidei et industriae bellicae laudem meruerat, attribueretur; quod et illi concessum. Nonis Novembribus naves XI egressae, et totidem ingressae, ac deinde VIII sine damno. Semel atque iterum tertio rates artificiosae, partim ventorum, partim tormentorum ictibus disjectae; et cum classis Zelandia veniens, diu reflante vento, eminus se ostendisset, tandem aspirantibus auris intra oppidum accepta est, cum aliquot Frisicorum signis, apparatu bellico et commeatu. Pridie Nonas Decembreis VI naves piscatoriae portum ingressae, ex quibus una depressa, et CC pulveris nitrati dolia allata. Biduo post vehementia ventorum rates disjectae, et XII signa paulo post appulerunt. Rates rursus immissae semel atque iterum. XVI Kal. Jan. violentia ventorum magna utrinque damna accepta. Postridie XLI naves ingressae ictibus quassatae, salvis vectoribus tantum una depressa. Quo eodem die

Gistellus

INTERPR. ^a le Contuere. ^b Bellemaker. ^c de Rivas. ^d de Catriz colonel des Wallons. ^e Franceschi.

^a Gistellus gubernator urbis appulit. Postea et xxvii naves sine damno ingressae, quarum princeps ^bAmsterodamensis fuit, cui sorte obtigit, ut prima portum subiret. Venit et triremis nigra, quae una est ex iis quae cum Friderico Spinola conflixerat. Gubernator et eodem die ^cNootus, ante Gistellum oppido praepositus, discessit; dein natali die rates invectae, quae nunquam vi tormentorum solvi aut disjici potuerunt, et ad ^dErinaccam munitionem promotae, qua parte angustior canalus, quam in Gula. Postridie v cohortes Anglorum venerunt, et xxiv naves sine damno egressae, quo die interfectus fuit ^eCalvus Ultrajectensis, strenuus ordinum ductor. Post farcimina quae dixi, et artificiosas rateis, candelabris et tignis arrectariis firmatas, toties erectas et disturbatas, a Targone pons versatilis fabricatus fuerat, ita volente Alberto, nec Spinola abnuente, longus cc passuum spatium, et ea latitudine, ut v homines incedentes caperet, quem noctu immisurus erat mari recedente ad canalus marginem, et ad propugnaculum proximum applicaturus tanta facilitate, ut citius res fieret, quam obsessi de ea possent cognoscere. Structus primum currus xxv palmos altus, et iv latus, cum quatuor rotis, quibus malus triremis impactus erat, funibus multifariam constrictus; tum viii pontes e funibus contexti, singuli xxv passuum longitudine, qui parvis antennis transversis fulciebantur, funibus retis modo additis, quo minus graves essent, et unus ex iis ad temonem alligatus et suspensus, ac funibus malo intortis firmatus. Fabricata machina, prima cura fuit videre, an commode incederet; et cum vix multorum hominum ope moveri inciperet, et praegravitate ligna pleraque et ferrei clavi impacti rumperentur, ad hanc alternante pondere ita titubaret, ut ad singula momenta everti periclitaretur; experientia cognitum, machinas, quae intra domesticos parietes ex arte designantur, cum ad opus ventum est, praesertim in magnae molis fabricis raro respondere. Itaque ommissis illis ingeniosis magis quam utilibus machinis, per hyemem, ne tempus incasso sumptu consumeretur, in ratibus et molibus in canali struendis immorari placuit; in quibus non citra periculum et grave damnum laboratum est, operariis grandi pretio conductis, ex quibus innumeri dietim absumebantur, aut membris truncabantur. Germani et Gallo-belgae milites lucro invitati se interdum periculo obiciebant; rarius Hispani et Itali, et ii sine pretio, quod id ad decus pertinere existimarent. Spinola, quod suum peculiare negotium agi putaret, assiduus aderat, et militi ad durandum, operariis ad laborem, hortatu, pecunia, praesentia sua in periculi partem veniens animos faciebat. Coeptus ab Hispanis agger, quod exiguo profectu in eo laboraretur, iussu Spinolae tandem intermissus, altero supra instituto, qui ad Erinaccum propugnaculum respiciebat, in quo minus a dispendio et maris aestu periculi. Ad ^fCangrecum et institutus alter ab Italis agger. Ita promotis sensim improbo et juxta periculoso et assiduo labore operibus, et in canali molibus structis, quae tormentis imponendis, et militibus capiendis inserviebant, ad munitiones propius accessum. Inter haec dum defensores ad extrema se parant, Januario sequenti, post festas strenuarum vice utrinque salutationes foeda tempestate suborta, orientalis munitio magna ex parte quassata fuit; in qua materia e Zelandia advecta toto mense et Februario sedulo laboratum fuit. Quo tempore cl naves appulsae cum milite, tormentis, et comneatu. Ad munitionem ^goccidentalem jam propiores Albertinos cum vim facturos appareret, defensores labrum valli exterius diversis locis aperiunt, et custodia ad illam partem firmant, ita ut xv signa in eo excubarent. Duae et machinae in semilunula Poldrensi, et totidem in occidentali propugnaculo directae ad disturbanda opera. Nec granata, pilae, et faxa ignita cessabant,

CICICIV.

HENRICUS IV.

INTERPR. ^a Ghistel. ^b un navire d'Amsterdam. ^c Sr. de la Noot. ^d Porc-Espic. ^e le capitaine Calf d'Utrecht. ^f Cangrejo ravelin. ^g West-ravelin.

CIOICIV. cessabant, continuo ejaulatu operarios infestantia. Jamque Gulae imminebant
 HENRICUS IV. Albertini, semilunula ab Hispanis ad eam structa. Kalendis Martiis major quam
 antea tempestas ab occasu septentrionem versus orta, quae totis v diebus saeviens
 orientalem portam cum munitione proxima deiecit; primam labri exterioris in vallo
 partem demolita est; nec semilunula Hispanorum a damno immunis fuit, et ^a Bu-
 eoianus agger apertus stationarios quasi in insula elausos destituit, ut jam non inter
 se, sed cum coelo, ventis et hyeme obsessi et oppugnatores certare viderentur. Sar-
 eiendis ruinis reliquis mensis utrinque impenditur, detonantibus hinc inde sine
 intermissione tormentis. Eo mense Gistellus XII Kal. April. ictu majoris seloppeti
 transverberatus fuit; viscera Ostendae sepulta, et corpus Ultrajectum in patriam
 missum. Tribus partibus oppugnatio urgebatur; ^b Catriecius, qui unam suscepe-
 rat in munitione viridi dicta occupanda, grave vulnus accepit, ex eoque periit, re-
 licto ingenti sui desiderio. Legio ipsius Renero ^c Cabilono attributa. Itali, qui
 sub Ludovico Melzio militabant, ad Cangreeum locum sibi designatum proxime
 post Catriecium pervenerunt: serius Hispani ad suum, quod aggere firmiore opus
 haberent, ad maris impetum frangendum, et canalis in ea parte latius se effun-
 deret. Gallo-belgae et Itali, quamvis apertas munitiones nacti, et intra recessus
 utrinque munitos, ligonis beneficio subito se texerunt, et oppugnatione locum cepe-
 runt, eum toto interiore, quod interjacet, labro. Iis locis potitus Spinola tormenta
 per ea disponit, ad latera propugnaculorum disjicienda, et frontem propugnaculi
 contundendam. Grassabatur et in Albertinos lues, et seu strage, seu morbis immi-
 nutus erat admodum bellatorum numerus, eum Spinola novas copias ab Alberto
 flagitat, et novam ratem ad ^d Bredenam a Targone constructam in canalem immit-
 tit, a Justiniano, sicuti antea factum, operibus firmatam. Inde ^e Torrensi datum ne-
 gotium, ut eum IO ad Albertinam munitionem transfiret, ut ^f Gallo-belgis praesto esset.
 Lucio ^g Denticio et Justiniano, ut IV cohortes, ex singulis suis legionibus duas, ad fir-
 mandos Italos mitterent. Copiae, quibus praecerat Joannes Meneses, paucos ante
 dies ^h Slusis evocatae, et Hispanis attributae. Interim plus ^c naves per Martium
 aestum sine damno acceptae; et quaedam egressae.

XII. Eo statu cum res Ostendae essent, Ordines de exitu veriti, exercitum omni
 apparatu instruunt, ut aut Albertum ab obstinata tot mensium obsidione averterent;
 aut si non possent, aliquo operae pretio facto damnum amissione Ostendae acceptum
 refareirent. Instructo exereitu, cum dubium esset, quo tenderet Mauritius, praef-
 ecti vicini, quisque sibi metuens, ad Albertum scribebant, et auxilia summitti pete-
 bant: Hermannus Bergensis comes in proxima Geldria, Grobbendoncanus ad ⁱ Sil-
 vami-ducis, Antuerpiae, Hulsti, et Saxi itidem praefecti. Spinola, qui de Slusis ut
 Ostendae magis vicinis cogitaret, nihil non agebat, per exploratores, ut de hostium
 consiliis cognosceret, et ad Slusarum praefectum scripserat, ut Sangeorgianam mu-
 nitionem, et Blankenbergam diligenter muniret, et per turreis et speculas passim
 dispositas dispiceret, si forte naves magno numero in alto apparerent. Justiniano
 item, qui Bredenae erat, negotium dederat, ut delectos CIO pedites paratos haberet,
 et cccc equites, quibus Botberghus praecerat, ad primum rumorem Blankenbergam
 mittendos, quos eum militum robore ipse mox secuturus esset. Tentari in itinere
^k Trajectum ad Mosam placuerat, quod intereipi posse Mauritio spes facta fuerat.
 Verum Antonius ^l Grenetus Verpa monitis vicinorum locorum praesidiariis, ut ad
 primum conspectum displosione edita, se in armis esse ostenderent, conatum irritum
 reddidit.

INTERPR. ^a de Bucquoy. ^b Catriz. ^c de Chalons. ^d Bredene. ^e de Torres. ^f Wallons.
^g Dentici. ^h l'Escluse. ⁱ Boisleduc, Anvers, Hulst, & Sas de Gand. ^k Maestricht. ^l de Grenet Sr.
 de Werpe.

reddidit. Tandem Mauritius VII Kal. Maias ad ^a Vlissingae canalem cum classe CIO IOCIV. IO omnis formae navigiorum appulit, quibus XII CIO peditum, bis CIO equites HENRICUS IV. portabantur, cum tormentis et omni apparatu bellico. In classe erant Gulielmus Ludovicus, Ernestus Casimirus, Ludovicus Guntherus Nassovii fratres, Henricus Fredericus Mauritiæ frater equitatus summus praefectus; eo et mox appulit Mauritius ipse cum Christiano Anhaltino principe, Adolfo Nassovio gentili, et Ordinum delegatis ac status consiliariis. A Sangeorgianae munitionis specula monitus Justinianus subito cum instructis copiis, comœtu in carros imposito, Blankenbergam tendit, cognitoque in itinere Mauritianam classẽ in Slusensis canalis ostio haerere, ad Georgii-fanum pergit, ubi Aurelium Spinolam cum triremibus nactus ex eo et loci praefecto fit certior, Mauritium ad ^b Cassandi insulam copias exposuisse, et duo loca in ea firmata post pulsationem dedita. Conjectabat Aurelius Mauritium Ostendam petiturum; itaque cum triremibus ad Slusas contrahere se decreverat. Secundum haec ad fanum-Annae et munitionem in canalis ripa subjectam missi a Justiniano CC pedites duce ^c Trosio Gallo-belga, qui mox ad Spinolam scribit, et CIO alteros summitti petit, cum II tormentis. ^d Olmedus cum CIO delectis missus, et duo tormenta a Lucio Pallavicino iussu Spinolae eo deducta, ad exscensionem hostium prohibendam, qui ad Justinianum V Kal. Maias venerunt: pontones quinque simul strati, per quos CIO IO una vice transire poterant; et XX stratis una vice VI CIO exscendere item poterant. A Mauritianis VI tormenta contra ^e fani-Annae munitionem directa, quae mediam transverberabant, ita ut defensores in ea non possent consistere. Cum de loco servando Trosius desperaret, manendi in eo a Justiniano vel cum certa pernicie necessitas imposita, et missi subsidio Angelus Melgara et ^f Octavius Marius cum CC majoribus scloppetis armatis. Instructum et tormentum, quo non mediocriter infestati Mauritanii, per quinque horas quibus exscensio tentata. Desiderati ^g ex Albertinis, et ipse Trosius ictu tormenti occisus. Major ex Mauritianis numerus. Slusae in canali sitae sunt, qui infra ipsas in duos ramos dividitur; alter ad ^h Coxiam insulam, in quo et S. Catharinae munitio et ⁱ Isendika ad ^j Damam pertinet; prior CCC ab hinc passibus ad dextram in plures ramusculos scinditur, et per CIO deinceps incedendo ad ^k Ardenburgum usque extenditur, et totam regionem ab ea parte inundat. Alter, qui Damam alluit, CCC ab hinc passibus plures ramusculos ad laevam efficit, qui cum aliis ad extremum junguntur, regione adeo depressa, ut in Martio aestu ad impediendam inundationem populares aggerem ducere a Dama ad Ardenburgum coacti sint; in quo, semileuca a Dama, cataraeta fabricata ad aquas retinendas, et in mare salva regione exonerandas: pons etiam in eo stratus haud longe a Dama, per quem hinc inde comœatur. Spinola eo venerat, ut Coxiam iret, CCC delectis locum firmare certus: nam in aliis superioribus ad S. Catharinam, et S. Philippum Augustinus Errera arcis Gandensis praefectus, et Theodorus ^l Trivultius cum CIO equitibus, et ^m Brancatius cum sua legione ab Alberto missi praesidia imposuerant. Verum sub id ab Alberto venit Ludovicus Velascus, cum mandatis, ut exscensionem impediret, et copias ad eam rem idoneas a Spinola acciperet. Habito colloquio non sine occulto livoris sensu inter eos altercatum, cum Velascus majorem numerum, quam qui Justiniano attributus fuerat, peteret, Spinola ab obsidione Ostendana, tam vicino cum recentibus viribus Mauritio, plures deducere tutum negaret. Cum dissiderent, Velascus inde Damam, Spinola Brugas, petit, et

uterque

INTERPR. ^a Flessingue. ^b Cadfant. ^c le Sr. de Trosy, Wallon. ^d de Olmedo. ^e redoute de Ste. Anne. ^f Ottavio de Mari. ^g Coxie. ^h fort d'Isendick. ⁱ Damme. ^k Ardenburg. ^l Trivultio. ^m Brancaccio.

CIO IO CIV. uterque ad Albertum scribit. Monitus interim Justinianus, ut locum commissum diligenter servaret, et de Coxia etiam sedulo cogitaret; et cum Matthaeo Serrano Slusarum praefecto ageret, ut idoneo numero ab eo juvaretur. Inde ad Ostendam revertitur. Acceptis novis ab Alberto mandatis, Velascus ad impediendam exsensionem se comparat, Justiniano ad omnia ei parere jussu. Nec interim Graviae scditiosi quiescebant, qui cum tribus tormentis praesidio egressi Tilemonem, ubi Fredericus Bergensis comes erat, corona cingunt; unde cum damno pulsi monasterium virginum vicinum prius crudeliter expilatum incendunt; et inde usque sub ^a Montium in Hannonia muros excurrunt, a nullo maleficio temperantes: quo factum, ut Albertus, qui nullis cum rebellibus agendum conditionibus decorum existimabat, necessitate adductus mutaverit, ut, Ruremunda ad receptum concessa, datis praeterea Ossunae duce, ^b Fontanoio duce, et Alfonso ^c Davalo obsidibus, cum iis transegerit. Mauritius prohibita in canali exsensione ad Isendikam, et S. Philippi munitionem iter convertit, et Trivultium cum equitatu obviam venientem conspicatus, ad Coxiam subito deflexit; quo nulli a Serrano auxiliares, sicuti Justiniano receperat, missi fuerant. Igitur VI Non. Maias vix albescente die cccc expositi, qui XL tantum defensores nati eos sine certamine loco dejiciunt, quos IV CIO mox secuti sunt, eoque loco se munivit Mauritius; et inde post obstinatum certamen Catharinae et Philippi munimenta ab Albertinis desertis occupat, et inde ad Isendikam transit. Cum a tubicine a se missa deditionem facere juberentur obsessi, pro responso disploditur scloppetus, et designato ictu tubicen sternitur; qua de re cum ante omnia sibi satisfieri Mauritius peteret, nec ullam conditionem admitteret, post frivolas excusationes, Italus quidam deditus; quo facto perscriptae conditiones. Eae erant, ut ^d Griso praefectus cum suis, ii erant numero 10, cum armis exirent sine signis, et funibus extinctis, ac sine pulsu tympani; tormenta et apparatus integrum in oppido relinquerent; intra IV mensis contra Ordines non militarent, naves commodatae, de quibus restituendis itidem ab iis idonee cautum. Velascus interim ab Alberto redierat, accepta Lucemburgensi legione, qui veritus, ne victor hostis ^e Slusarum canalem superare aggrediretur, aut per Ardenburgum facto itinere Damam sui juris faceret, vallum a Justiniano inchoatum firmat, dato negotio ^f Eglofo tribuno, et ligonibus ac palis subministratis, ut per suum militem in via qua Slusis Damam itur, munitionem strueret, cui et Jobo nomen fecit.

XIII. MAURITIUS capta Isendika Ardenburgum ab Eglofo sine certamine desertum occupat. Eglofus ad Damam receptum habuit, quo sub id venit Velascus, et eodem die Trivultius cum equitatu, et legionibus ^g Assincurii, Brancatii, et comitis Barlemontii, et CIO IO peditibus ex Ostendanis castris a Spinola missis, qui omnes simul V CIO pedites, bis mille equites efficiebant. Rebus in oppido ordinatis, pontem aggeri, quem dixi, impositum munire statuit Velascus, dato negotio ^h Bleileveno Assincurianaee legionis majori centurioni, ut cum 10000 operi instaret. Quo cognito Mauritius cum exercitu postridie eo tendit, quo jam Velascus cum Ostendanis, et scloppetariorum Nic. ⁱ Blivii stipatorum ductoris turma, Trivultio cum equitatu subsequi jussu. Heic acriter certatum, munitione nondum ad eam altitudinem perducta, ut defendi posset; quippe vix quatuor palmas excedente, et equitatu nondum appulso: et cum Velascus nullo non strenui non solum ducis, sed militis officio egregie defunctus esset, cum damno ad extremum inde depulsus est, amissis 10 ex suis, et 300 captis, et in iis Olmedo centurione majore; qui reliqui ex clade fuerunt, huc illuc per paludes subjectas dilapsi sunt. Ipse cum reliquiis Blivianaee turmae ad Damam se recepit, inter Damam et Slusas sumpto hospicio.

INTERPR. ^a Mons en Hainaut. ^b el Conde de Fontenoy. ^c Davalos. ^d le gouverneur Grison. ^e l'Escluse. ^f le colonel Egloff de Luxembourg. ^g d'Hachicour. ^h Bleileven. ⁱ Blivi.

hospitio. In canali Slufenſi vadum erat ad ^a Cortaduram, quod impediturus ¹ Velaf-
 cus, acceptis a Spinola 10000 juxta ſe muniverat, miſſo Juſtiniano, qui Cortaduræ
 vadum ſervaret; et Spinola ^b Oldenburgum municipium frequens inter ^c Brugas
 et Oſtendam præſidio et operibus firmabat, ducto vallo, tanta amplitudine, ut ex-
 ercitus totum caperet, in eoque Mauritium, ſi ad Oſtendam pergeret, opperiturus
 confederat. Sed jam alio Mauritius anteverterat, et Sluſas omiſſa Oſtenda tende-
 bat. Itaque cum fruſtra fuiſſet Juſtinianus, Cortadura ſuperata, Velafcus Oldenbur-
 gum, ubi Spinola erat, continuo cum primo agmine tendit, ultimo agmine paulum
 ſubſiſtere juſſo ad retardandum hoſtem venientem: in quo jaſtatum poſtea, ubi cer-
 tius de Mauriti conſiliis cognitum eſt, graviter peccatum fuiſſe, crepta per reſeſſum
 illum ſubitum pulcherrima rei bene gerendæ occaſione: nam in vadi tranſitu mul-
 tæ difficultates occurrerunt, et per moram ſtruendi pontis, et, poſtquam ruptus eſt,
 reficiendi, carpi hoſtem et diſſipari copias ſolutas potuiſſe a peritis judicatum eſt.
^d Annaca munitione poſt tranſitum a Mauritio occupata, Albertus qui ^e Gandavi erat,
 certe id graviter tulit, preſſo ſenſu, Velafcum revocare contentus, et Spinola ſum-
 mæ rei loco ejus præpoſito. Inde ad S. Georgii munitionem viſ verſa, quam cum
 cxxx ^f Corduanus tenebat; quæ ad Mauriti primùm conſpectum dedita eſt, ex ea-
 que re poſtea Corduano periculum creatum. In ea ix tormenta capta, et xix ni-
 trati pulveris amphoræ, Georgius ^g Bruksfaulius loco impoſitus. Conſultatum de-
 inde inter belli duces a Spinola, quid factò opus eſſet, et variabant ſententiæ, cum
 alii Oldenburgi in veſtigio manendum cenſerent, et ex hoſtium rebus conſilium ca-
 piendum: alii Blankenburgam inſidendam ſuadebant; alii Annacam verſus mu-
 nitionem ducendum, a tergo Dama et Brugis relictis, et hoſtem ſuſpenſum fatigare
 operæ pretium ducebant; copiis quæ Bredenæ erant, inde deductis. Nam cum
 Mauritius Oſtendæ auxiliareis per mare poſſet immittere, fruſtra Bredenæ copias
 inutileis tempus terere, præſertim cum Bucoium aggerem longius non produci pla-
 cuiſſet. Hæc Spinola, qui videret Mauritium amplius prohiberi non poſſe, quo
 minus Sluſas obſidione cingeret, et commodam a tergo commeatus ſubvectionem ha-
 beret: in certamine ſolam ſpem eſſe, ad quod totis copiis opus eſſet, quibus adductis,
 debileis ad Oſtendam copias relictas periculo exponi: ſi vero Oldenburgi ſubſiſteret,
 verendum eſſe, ne per Blankenbergam factò itinere ipſum anteverteret Mauritius;
 tandem cenſuit a Bredena minime copias deducendas, Trivultium cum parte equi-
 tatus, et delecta 100 peditum manu Blankenbergam mittendum, qui locum muniret,
 et propius de hoſtium rebus cognosceret. Sub id a Sluſarum præfecto certior factus
 Mauritium Sluſas obſidere decreviſſe, et jam ad Sangeorgium vallum ducere, et
 juxta Damam et Jobi munitionem ſe munire, rogatus eo 1000 delectos mittit, qui
 per paludes itinere factò, incolumes ad oppidum pervenerunt. Ipſe Brugas tendit,
 quo Albertum Gandavo veniſſe intellexerat, cujus mandatu 1000 delectos Sluſas de-
 nuo mittit duce Pompeio Juſtiniano; cui et totidem cum 1000 equitibus, qui illum
 deducerent, quod haud ſegniter ille fecit. Inde Spinola ad Oſtendam redit, quam
 interim urgere certus, ^h Sicambris et Silva-ducis dum copias exſpectat, et equeſtreis
 provinciæ delectus et tumultuanteis nuper reconciliatos, qui Ruremondæ erant,
 1000 item et 1000, quos in ⁱ Eburonibus legerat Jacobus ^k Franciſcius, ad ultimum impe-
 tum faciendum ſe comparabat. Jamque Hiſpani ^l Erinaceum propugnaculum oc-
 cupaverant, depulſis inde deſenſoribus; idem et foſſa ſuperata Itali conabantur.

Gallo-belgae

INTERPR. ^a c'eſt un mot Eſpagnol qui ſignifie retranchement. ^b Oldenburg. ^c Bruges. ^d fort
 de Ste. Anne. ^e Gand. ^f le capitaine Cordova de Bruges. ^g Bruksfauls. ^h Gueldre, & Boisleduc. ⁱ le
 pays de Liege. ^k Franceſchi. ^l Porc-eſpic.

NOT. ¹ Les autres Hiſt. mettent: " Don Luis de Velafco s'eſtoit retranché près de la petite Eſclufe du
 " canal de Mourbeque & Lapſeure. Put.

CIDIOCIV. Gallo-belgae vero ignem et in cuneum injiciunt, et aperto propugnaculo oppugnationem tentant. Nee segniter rem gerebant obsessi, qui interim munitionem intus structam ad defensionem evexerant, pomocrio antiquo deserto, ex qua dispositis tormentis Albertinos graviter infestabant, ita ut illa deducere subito sint coacti, quae tamen mox eodem in loco reposita sunt. Haec toto Junio acta, quo mense Daniel^a Hartanius Marquetus ad oppidum venit, ut summae rerum praeesset; ante eum^b Huchtenbroekus, et mox^c Gistellus mense Martio interfecti; et post eos Johannes^d Lohonus, qui paulo post in obsidione oecubuit: dein delectus a belli ductoribus Jacobus^e Berendrechtus, et post eum^f Utenhovius tribunus, qui pariter ictibus perierunt: et erebra illa praefectorum mutatione effectum, ut consilia cum iis mutarent, et quod ab aliis prudenter institutum fuerat, ab aliis minus constanter teneretur. Quae vero ad minuendum commeatus pretium et securitatem publicam recte decreta fuerant, partim negligenter, partim novitatis studio in pejorem usum verterentur. Interim Slusani novo milite a Justiniano per paludes deducto cum pulvere nitrato firmati, ita ut non jam a numero hostium, sed a penuria domestica sibi metuere inceperent. Monitus a praefecto Albertus ad^g Ternaverdam locum condicit, quo farinam et pulverem nitratum intra biduum deerecente mari mitteret. Id negotii datum Justiniano, qui cum bis mille peditibus et CIDIO equitibus loco condicto venit, quo ab oppido obsessio bis mille pedites, et classarii eodem tempore jussi erant venire. Re cognita Mauritius se medium interposuit: et Gulielmo Verdugo, quem praemiserat eum Antonio^h Rella Justinianus, fuso et eum Lex suis capto, copias accelerare jubet, quae per noctem incedentes ab indicibus viarum deceptae, Justinianum non nisi ad pontem, ad quem ante Velaseus eladem acceperat, jam ab ipso oecupatum nancisci potuerunt, cum ille jam majorem partem in ulteriorem ripam transmisset: acriter utrinque certatum, Angelo Melgara, Francisco Roderico, et Pantaleonte Spinola legionis Justinianae duce, rem strenue gerentibus; et seloppetariis, quosⁱ Lucius Pallavicinus centurio major ducebat, post correcta et lignorum strues in Batavos ejaculantibus et tormentis Dama detonantibus: commeatus in aquam merfus a Justiniano: victores Batavi a Pallavicino infestati non transmiserunt, auxiliareis ingressu Slusarum, et commeatum exclusisse contenti. Id extremo Maio actum. Justinianus ad Damam receptum habuit, qui inde Brugas ad Albertum tendit; ut easum excusaret, et mandata ab eo acciperet. Initio placebat, ut pons infra Damam muniretur; sed auctore Justiniano, et Bueoio comite, et Gastone Spinola adprobantibus, Ternaverdam insideri placuit, per quam ad auxilia intromittenda via aperiebatur. Sed recensitis per Baltazarem Lopezium copiis, eum numerum earum valde imminutum comperiretur, et ad expeditionem illam VICIO opus esset, Spinola ad Albertum venit, et ut copiae brevi venturae expectarentur, ei auctor fuit; quippe plus periculi in Ostenda non capta, quam in Slusarum amissione dueret; et ad propriam laudem pertinere existimaret, ut Ostenda virtute sua capta, Slusae aliena culpa amissae crederentur. Ad Gallo-belgarum ratem et aggerem ex fareiminibus super ea impositum, ex quo jam objecto propugnaculo imminebant, incendium a defensoribus accensum, quod materia arida ita exarsit, ut opus totum paene consumpsit; Spinola ipso ad restinguendum succurrente, et inter media pericula versante. Idem et ad Italorum vallum accidit, sed diligentia Justiniani damnum non citra discrimen factum fuit, ipso in pede majoris seloppeti ictu sauciato. Jamque instaurato aggere Gallo-belgarum et Italorum, Hispani superata fossa ad propugnaculum interius propinquabant, et eunei subtus agebantur,

INTERPR. ^a de Hartain Sr. de Marquette. ^b Huchtenbroeck. ^c Ghistel. ^d le Lohn. ^e Berendrecht. ^f Utenbove. ^g Terwelde. ^h Rella. ⁱ il marchese Lucio Pallavicini.

agebantur, primi Itali proprio cuneo accenso impetum fecerunt, et in propugnaculo dejectis defensoribus se muniverunt. Idem mox ab Hispanis factum. Diviserant intus propugnacula obsessi, et ad latera recessus muniverant, quibus tecti Albertinos remorabantur et graviter infestabant; insuper et ipsi cuneos contrarios agebant: magnum damnum inde plerumque Albertini accipiebant, sed diverso exitu, cum alii quantum loci cuneos agendo occupabant, tantundem alii amitterent. Captis tandem propugnaculis, et muro interjecto, intus structa munitio patuit; in quam Spinolae iussu L tormenta directa a Thoma^a Wingarte rei tormentariae vicario. Eo statu cum res Ostendae essent, Mauritius post disturbatos eos, qui commeatum allaturi erant, Slufas arctius obsidere coepit. Oppidum est ad mare in Flandria Flandrina, sic enim ad differentiam Flandriae Gallicanae cognominatur, situm, tribus infra^b Brugas leucis, et v a^c Mildeburgo celeberrima in Zelandia urbe, olim opulentum; sed ob viciniam Brugarum, quibus et post diutina bella tandem subiectum fuit, non parum temporis lapsu a pristina opulentia excidit: portus in ea capax id navium; oppidum arte et positu firmum, undique mari, et paludibus, et agro per cataractas aquam accipiente inaccessum. Initio Ordinum Belgii partes amplexum fuerat, et anno MDLXXVII, cum Parmensis cum triginta muralibus machinis et VIII colubrinis urbem verberasset, edita CCL passuum ruina, obsessi pro libertate pugnant, ad septimam usque oppugnationem strenue se defenderant: tandem post trium mensium obsidionem honorificis admodum conditionibus cum Parmensi transigere, ab eoque tempore Hispani illud tenuerunt. Portu occupato, et castris magno ambitu munitis et pontibus stratis, ut hinc inde tuto commearetur, hospitium ad septentrionem sibi sumpserat Mauritius, ducta fossa ad auxiliareis ingressu prohibendos. Gulielmus comes juxta stationem habebat, remotior Ernestus comes ad occasum se firmaverat, et pontem^d Krekae imposuerat, ut inde Ardenburgum comere possent. In agro aquis subiecto XIV naves excubabant, cum aliquot navigiis vectoriis, quibus praecerat^e Nootus. Principium a religione factum, et XII Kal. Junii jejunium in Mauritanis castris imperatum, et preces publicae factae; capitis poena dicta, si quis quidquam edulii eo die venderet. Commeatu primum intercluso, res ad arctam obsidionem parabantur, et ad oppugnationem pons structus fuerat, ingentis artificii, per quem tectus miles subiret: qui tamen nullo usui fuit, postquam ex captivis sive transfugis Mauritius cognovit, oppidum milite abundare, sed in eo commeatum deficere; et, nisi intra mensem subveniretur, fore, ut penuria ad deditonem compelleretur. Itaque satis habuit castra firmare, quae magno ambitu a Sangeorgiana munitione ad canalem, quo Damam itur, ubi hospitium habebat, et inde ad^f Ternaverdam ducta fossa usque produxerat, ubi Nootus excubabat, Ardenburgum etiam amplexus. ^g Coxiam item muniverat, lunulis inde usque sub Slufarum fossam structis, ac postremo^h Ostburgumⁱ Cassandi insulae praetensum pariter muniverat; ita omni ex parte cincta urbe, ut ad eam commeatum inferendum citra periculosum certamen perveniri non posset. Albertus qui aegre ferret, dum Ostendae tamdiu obstinate haeret, Slufas amitti; et videret, nisi intra mensem subveniretur obsessis, deditonem necessario secuturam; Spinolam adigit, precibus imperia miscens, ut omni ratione posthabita in id incumberet, et quod exigua manu fieri non potuerat, totis viribus perficere eniteretur. Cum se aliquandiu excusasset Spinola, postremo onus suscepit, ne propriae laudi, quae in Ostenda capta vertebatur, urbis tam opportuna periculum, et qua capta Ostendae amissio ac jactura Batavis abunde refarciretur, posthabuisse videretur. Sic autem rem instruit, relictis ad

obsidionem,

INTERPR. ^a Wingarte. ^b Bruges. ^c Middelbourg. ^d le Crecke. ^e Vander Noot. ^f Terwilde. ^g Coxie. ^h Oostburg. ⁱ Cadfant.

CIO IO CIV. obsidionem, qui propugnacula intra oppidum capta et murum interjectum tuerentur ;
 HENRICUS IV. et ut in re, de qua desperabat, testes et vades navatae in ea diligentiae haberet, Bucoii comitem, Rivam, Texedam, et Ferdinandum Gironem tribunos secum duxit, inspectores et consiliarios futuros. Ad Brugas lustratis copiis numerati VI CIO pedites, et bis CIO IO equites : in eo numero comprehensis iis, qui nuper in castra venerant. Inde eadem, qua venerat Justinianus, via, incedit Ternaverdam versus, capto in itinere ¹ Mildeburgo, quo improvisus accessit. Primum agmen ducebat Alvarus Suares, Hispanae legionis tribunus, qui ubi in conspectum Ternaverdae venit, substitit, ultimum agmen, in quo erat Spinola, oppericens. Locum ad defensionem firmatum, praesidio et tormentis muniverat Mauritius. Heic continuo vallum aperiri jubet Spinola, idque negotii dat Ferdinando Gironi, eique bis mille delectos attribuit. Id sibi non imperatum indignatus Suares, murmurare, rem tribuno minus dignam centurioni committi debuisse, quo usque opera ad idoneam altitudinem perducta esset. Cum non audiretur, non petita venia, Brugas ad Albertum tendit, et legionem a se abdicat ; qua re non leviter offensus Albertus legionem Gironi attribuit, et ipsum Suarem Antuerpiana arce captum inclusit. Spinola, qui Ternaverdam primo impetu capi posse desperaret, et interea obsessos, dum nuper reconciliatum militem Ruremunda venientem exspectat, penuriam diutius non laturos, ad S. Philippi munitionem deflexit, Cassandi insulam per vadum ingressurus, et inde urbem com meatu firmaturus. Dein ex transfugis cognito, ad S. Annae munitionem vallum minus altum, et raras stationes esse, Trivultius cum equitatu missus, qui ab ea parte in qua Gulielmus comes stationem habebat, vim faceret, qui tamen frustra fuit. Sub id Ruremunda reconciliati advenere, quorum ope Spinola Cassandi insulam ingredi statuit. Igitur XVII Kal. Sept. noctu promotis copiis cum ad vadum serius venisset, jam aestu crescente et albescente die, tamen celeritate morae periculum discutendum ratus, militem militari allocutione firmat, et primus vadum intrat ; quo superato S. Catharinae munitionem impetu capit ; et inde Ostoburgum intrat, et primum vallum objectum occupat ; sed in altero plus negotii fuit, superveniente Mauritio cum Gulielmo gentili, et Gallicis et Frisicis copiis. Heic acriter obstinatis utrinque animis certatum, Spinola ipso militi animos exemplo proprio faciente : sed cum ad frontem tantum accessus oppugnanti pateret, et a tergo obsessi recenti milite juvarentur, ad extremum oppugnatio intermissa ; et ne nihil ageretur, ad S. Philippi munitionem versa vis ; qua capta, neque alio operae pretio facto Spinola copias deduxit. Perierunt in ea expeditione circiter cccc, et in iis ^a Rantiaci marchio, et Inicus Borgia ictu grandioris scloppetii fauciatus fuit. Rem strenue gesserunt Dorthus tribunus, qui Gulielmum periclitantem tutatus est, et ^b Termensis cum L e Gallica nobilitate ; Julius item ^c Eltzinga Frisicae legionis tribunus. Obsessi cum viderent Spinolae conatum frustra fuisse, extrema penuria pressi, cum panis tantum sex unciae, et valde corrupti, militi distribuerentur ; et classiarii, non jam pane sed herba victitarent, deditioem fecere honorificis admodum conditionibus, Ut ecclesiastici eo quo solent amictu cum omni supellectile libere abire possent ; praefectus urbis cum omnibus officialibus belli pacisque, duces item triremium, qui volent Damam incolumes deducantur, cum impedimentis, armis, signis, pilis in ore, funibus accensis, ac tympanis sonantibus ; in eamque rem commodentur navigia, de quibus restituendis idonee caveatur. Praefectus necnon Aurelius Spinola tormenta, apparatus bellicum, triremeis, navigia, liburnicas integras, sine fraude tradere teneantur ; remo mancipati libertati restituti, qui volent, duces sequantur. Captivi hinc inde dimittantur ; inter eos ^d Saius cum
 naviculariis

INTERPR. ^a Renty. ^b le baron de Thermes. ^c d'Eytzinga. ^d le capitaine Say.

NOT. ¹ potius Ardenburgo.

naviculariis qui ad ^a Silvam-ducis, Joannes ^b Raedus qui ^c Vilvordae, item Bredani ^d Gandavi, detinentur, exoluto mensis stipendio; quod ni fiat, Aurelius se coram Mauritio sistere teneatur. Aeris a praefecto et milite in oppido contracti ratione nemo sistatur, modo de illo ^e Brugis luendo caveatur. Officiales libere libros rationum et chartas peculiareis, modo nihil rerum ad jura et vectigalia oppidi pertinentium in iis sit, asportare possint; arx praeterea sine mora tradatur. Id actum XIV Kal. Sept. Postridie praesidium deductum, in quo ad ter mille bellatores numerati, classarii captivi CIO CC fame attenuati, et qui inter incedendum semineces cadebant; quippe qui tantum ocrearum, calceorum coriis, chartis pergamenis bullitis, et quibusdam herbis totum mensem victitarant. Cum infantes plerique deficerent, plerique non reperirentur, creditum est, esu mortuorum vivos vitam miseram aliquandiu tolerasse. Milites Damam deducti Spinolae horrorem praemacie fecerunt; multi in via defecerunt, plures postquam Damam appulere. Reperta omnis generis in oppido LXX tormenta seu machinae bellicae, aereae et ferreae; captae X triremes fere depressae, cum omni apparatu. ^f Henricus Fridericus Mauriti frater, Flandriae praeses ordinatus, et ^g Nootus ei vicaria potestate susceptus, qui ^h Slusis moram faceret. Sub id et Mauritius aegrotare coepit, vigiliis et labore fractus; et Slusis Ludovicus Guntherus Naslovius, Gulielmi et Ernesti frater, ex morbo decessit, adolescens multae spei, eoque majore sui relicto desiderio. Spinola cum discederet, S. Catharinae et S. Philippi munitiones incendio consumpserat, quas Mauritius denuo ex Ordinum consilio instauravit, VII praeterea aliis structis ad ⁱ Coxiam, Ostburgum, et Ternaverdam, et ante Slusas semilunula tribus propugnaculis firmata, canalis insuper novus excavatus, ad purgandam regionem, qui in mare exoneraretur. Ad Isendikam etiam V magna propugnacula erecta, et tumulus, Poldrem vulgo vocant, late patens excitatus fossa ampla egregie munitus.

XIV. ALBERTUS qui Brugas venerat, ut obsessis animos praesentia sua faceret, et auxilio venienti Spinolae gratiam propior aspiraret, casum aegerrime tulit, amissis Slusis majorem se jacturam, quam in Ostenda lucrum fecisse existimans, si capi eam contingeret: quod capiendae mox Ostendae non parvum adjumentum attulit, restincto Ordinum antea accenso ardore, cum Ostenda nullo operae pretio facto periclitabatur, qui plus Slusis captis se lucrifecisse, quam in Ostenda amittere posse judicabant; nam eo rem vallo toties retro intus ducto, et portu penitus obstructo deductam, ut de cumulibus arenarum potius quam de urbe servanda certetur. Contra Albertus et Spinola, qui in obsidione tamdiu mansisse, et inde re infecta discedere non solum damnosum, sed ad famam probrosam ducebant, eo majore loci capiendi desiderio flagrabant. Dum abesset Spinola, Gallo-belgae semilunulam ante se positam expugnaverant; idem et Itali fecerant, quae culpa centurionis, qui praecerat, ab obsessis recepta est: quo casu ^k Melzius indignatus cum centurio se excusaret, ei cum ^c ex suis necessitatem imposuit, loci rursus occupandi, quod ille frustra tentavit, gravi vulnere in conatu accepto. Nocte insequenti, quae in Eidus Quintileis incidebat, jussu Marqueti eruptionem fecere obsessi, usque ad tormenta progressi; inde ab Italis repulsi, qui cuneo acto amissam semilunulam recuperarunt. In quadum munienda laborant, Melzius grave vulnus majoris scloppetii ictu in crure accepit, cujus in locum de sufficiendo aut Laelio Brancacio, aut Lucio ^l Denticio, dum Spinola deliberat, P. Justinianus ex vulnere convaluit, et Italorum praefecturam usque ad deditionem exercuit. Secundum haec Spinola ad obsidionem rediit, de
cujus

INTERPR. ^a Boisleduc. ^b Raed. ^c Vilvorde. ^d Gand. ^e Bruges. ^f le comte Henry Fréderic de Nassau. ^g Vander Noot. ^h l'Escluse. ⁱ Coxie, Oostburg, & Terwelde. ^k il cavalier Melzi. ^l Dentici.

NOT. ^r Meteren p. 543. dit que Raed etoit prisonnier au chateau de Woude Put.

CIDICIV. HENRICUS IV. cujus successu plerique veterani desperabant, qui Mauritium cum victore exercitu venturum arbitrabantur, et ad Slusas captas hoc decus additurum, ut sociae urbis tam diuturnam obsidionem solveret. Sed sive ob eas, quas memoravi causas, sive ob morbum nihil conatus est. Interea Spinola, qui idem de Mauritii consiliis animo sibi fingeret, et domi omnia suspecta haberet, tumultuante milite, qui nuper reconciliatus fuerat, et Ruremundam, unde venerat, repetiturum se interminante; ad haec sparsa fama haud dubia, etiam equitatum tumultuare, non mediocriter animi discruciabatur, ut praesenti pecunia seditionem praesentem sedaret, et meliore de successu spe suos impleret. Itaque in opere assiduus, et hilari vultu, cum ceteri tristes essent, cunctis occurrens, et de suo adnumerata militi pecunia, et de ea, quae non repraesentabatur, cautione idonea interposita obsidionem instat; si Mauritius veniret, obsidione minime soluta, sed idoneo numero ad eam relicto, ei cum toto exercitu occurrere et configere certus; interim Damam misso Bucorii comite, et Trivultio Blankenbergam cum parte equitatus, qui loca commissa munitarent, et illac venientis primos impetus frangerent: itaque nunc Damae, nunc Ostendae, nunc Blankenbergae continuo excurrere conspiciebatur, ut tres homines in uno corpore habitare crederentur. Toto Sextili ad ^a Santhilium propugnaculum cuncti acti, contrariis intus actis, et ducto intus vallo, ad vetus oppidum Gulam versus, cui novae ^b Trojae nomen obsessi fecere. Novo vallo struendo, etiam cadavera cum terra solida aggesta ex Anglorum architectorum consilio, ut qui vivi virtute sua oppidum tutati essent, etiam mortui superstitem virtutem adjuvarent. Sed terra recenter aggesta et fere arenosa adversus tormentorum ictus firmitatem non servabat, sed fluebat, et in pulverem dissiliebat. Itaque cum obsessi plus in virtute sua, quam in vallo praesidii sibi relicto viderent, crebris eruptionibus certabant. Inter haec Santhilium tandem cuneis eversum, et a Germanis, quos ^c Billiae comes et ^d Eglofus a Lucemburgo ducebant, occupatum fuit. Antunes et Meneses, qui Hispanis praecerant, jam semilunulam oppositam perruperant, et parum negotii supererat in reliqua expugnanda. Justinianus cum Italis, ^e Torrensis, Toricurius, et Cabilonus cum Gallo-belgis eadem moliebantur. Accidit autem sub id, ut intumescente plus solito maris aestu xi Kal. Sept. vento ab occasu inter boream flante, ingens damnum utrinque sit acceptum: sed obsessi quo ad majores angustias redacti, eo magis infestati sunt; vetere oppido, quod solum restabat adversus mare et hostilem impetum munimentum, ab inundatione et cuneis periclitante. Utrumque veritus Marquetus ex consilio belli ducum et Ordinum permissu, antequam violenta maris impressione iniquioribus conditionibus pacisci cogeretur, de deditione agere decrevit, et tormentis in naveis impositis, et iis, qui actioni intercessuri putabantur, pastoribus, architectis, transfugis, et tormentariis dimissis, ad Spinolam acceptis obsidibus ^f Achthovium et Gueldrium fidos duces mittit, et xii Kal. Oct. cum eo transiit, iisdem fere, quibus Slusae deditae, conditionibus. Cum biduum post in nova Troja mansissent, discessus die Spinola, qui jam oppidum ingressus fuerat, ^g Marquetum cum ceteris belli ducibus lauto convivio excepit; qui acceptis iv tormentis sine pulvere nitrato, sic enim convenerat, per terram iter fecit, commodatis carris ad impedimenta portanda. Ter mille adhuc erant egregie instructi, et fere sani. Primam aciem ducebant Galli, mediam Batavi et Angli, ultimum agmen claudebant Scoti, qui per tumulos arenosos incedentes in castra Mauritii venerunt, magna gratulatione accepti, actis pro re bene gesta comiter gratias. In numero, caede, cunctis qui LXX a curiosis numerantur, aut morbis, absumptorum, non tam variant, quam inter se dissident partes. Hispani ex suis toto xxxix mensum

tempore

INTERPR. : ^a Sandthil. ^b la nouvelle Troie. ^c il conte Biglia. ^d Egloff de Luxembourg. ^e de Torres, de Toricourt, & de Chalons. ^f les capitaines Achtove, & Gueldre. ^g le Sr. de Marquette.

tempore L CIO absumpta memorant: majorem numerum edunt Batavi; quippe CIO DCIV.
 Junio proximo repertum ^a breviculum ab Italo scriptum, qui ex cujusdam Germani
 relatione numerum ad LXXVI millia IO CCCCLX extendebat: magnus et numerus in
 oppido morbis et caedibus absumptus; sed major extra oppidum, quippe cum
 fauciati, qui poterant, et aegroti mox oppido exportarentur. Cum Albertini c XL
 mille capita morbo aut ictibus periisse scribunt, majorem ex suis partem periisse fa-
 teantur necesse est; quippe cum et ipsi morbis summe afflicterentur, et majoribus
 incommoditatibus sub dio per tot hyemes infestati fuerint, et majore numero essent
 oppugnatores quam obsessi. Hujus obsidionis tot certaminibus, tot nuperae in-
 ventionis munitionibus et machinis insignis occasione, subit lectorem militaris sci-
 entiae studiosum monere, ut non a me, licet non omnino ignaro, neque in ea neque
 in superioribus harum rerum exactam descriptionem expectet; quippe cum uni-
 versam historiam scribam, et singula in ea persequi legem suscepti operis excedat;
 deinde et Latine cum scribo, vocabulis in re nova, et coelo Latino fere incognita
 exprimenda plerumque deficiat: quae omnia melius ab iis, qui res suas singillatim
 vernacula lingua scripsere, et figuris etiam diligenter appositis, rem sub oculos po-
 fuerunt, petere poterunt.

XV. ALBERTUS et Infans, qui Gandavi erant, urbis captae rudera et ruinas
 in rem praesentem venientes lustrare voluerunt, a Spinola militari magnificentia
 excepti; et Infans ad spectaculum lachrimas non tenuisse dicitur, animo reputans,
 quanto cruore triennalis haec obsidio constitisset. Copiosus in eo repertus com-
 meatus, et diversarum rerum ad sustinendam obsidionem necessariorum; ut fascium,
 doliorum vimineorum, tabulatum, ignium artificialium, ingens numerus, qui ad
 duo paria oppida defendenda abunde sufficeret. Actae pro tempore tribunus et belli
 ducibus comiter gratiae, et donativum distributum; Eustachius ^b Oignius Grifonius
 loco instaurando praepositus, legione, quam obtinebat, in Maximilianum ^c Bossuvii
 comitem transcripta; ^d Bucoii comes Flandriae praefes dictus, qui Damae et Blanken-
 bergae muniendis diligenter attenderet. ^e Billiae, ^f Eglofi et Vislieri legiones Ger-
 manicae, quae egregiam operam navaverant, suppletae. Ferdinandi Gironis legio,
 cum se ea abdicasset, Alfonso Lunae praefecto ^g Lirae attributa. Spinola III legiones,
 quibus seorsim ab aliis stipendia procedebant, inter Albertinas recensuit. Inde ex-
 ercitus ingruentibus pluviis utrinque dimissi. Spinola ab Alberto vix tandem im-
 petrata venia in Hispaniam exeunte anno discessit, ubi generalis per Belgium prae-
 fectioni dignitate ornatus est, insuper et summa castrorum praefectura, quae Augustino
 Mexiae destinabatur; praeterea et velleris aurei insigni donatus est, quod ab Al-
 berto accepturus esset, cum praerogativa, ut inter Grandeis in aula Philippica cen-
 feretur. Suavit et Philippo, ut bellum, quo premebatur, in hosticum transferret,
 in Frisia et ^h Sicambriis deinceps rem gereret, et de stipendio in tempore repraesentando
 decerneret; nam ejus defectu seditiones valde damnosae in exercitu plerum-
 que excitari, sicut nuper acciderit, et iis fieri, ut occasiones pulcherrimae, dum in
 promptu sunt, omittantur, et hostes ex iis audaciores redditi majora quoque aude-
 ant. Impetratum et ab eo, ut III legiones in Italia scriberentur, II in regno Nea-
 politano, tertia in ⁱ Insubribus, ad bellum in Belgio gerendum, ad quod se parare
 jussus est. Venere sub id in Belgium Alberto militaturi Andreas Matthaeus Aqua-
 viva ^k Arragonius Casertae princeps, et Franciscus ^l Columna princeps Palestrinae, et
 Ludovicus ^m Monesterius Comburserius Terralius Allobrox, vir strenuus et impiger,
 qui injussu regis eo profectus est.

XVI. ORDINES

INTERPR. ^a un Memoire. ^b d'Oignies Sr. de Grifon. ^c Bossu. ^d Bucquoy. ^e il conte Biglia.
^f Egloff, & Witzlier. ^g Liere. ^h Gueldre. ⁱ le Milanois. ^k d'Arragona prince de Casserta. ^l Ce-
 lonna. ^m de Monestier de Comboursy Sr. du Terrail Daupinois.

CIO IOCIIV. XVI. ORDINES captis Slufis acceptum Ostenda amiffa damnum cum foenore. HENRICUS IV. pensatum putabant. Itaque cufus aureus nummus cum infcriptione, J E H O V A. P L U S. D E D E R A T. Q U A M. P E R D I D I M U S. Nec ipfi interim cessabant CCC aureorum CIO in equitatum caftrensem; totidem ad inftaurandas munitiones, et par summa ad folvendas ufuras, ad quas aerarii quaestor obligatus erat, destinata. Ad Slufas novem propugnaculis firmandas, et ^aArdenbergum item muniendum CCC aureorum millia, totidem ad publica horrea inftituenda; praeterea ad exfolvendum, quod Anglis debetur, aes alienum, quaterni stufi singulis cauponariae cervisiae cadis impositi; decretumque ut vectigalia, quae licentiae vulgo dicuntur, deinceps solvantur. Ad rem navalem, qua Batavorum vires constant, juvandam CCCC aureorum CIO ab universis provinciis conferantur. Ut ^bDrentanus ager VIII aureorum CIO, ^cLingense territorium III CIO, et tercentenos in singulos menses communi inferant aerario. Ut salarium vectigal continetur: ¹ ut eadem in omnibus provinciis quae in Hollandia et Zelandia usurpatur, aerarii administrandi et tributorum cogendorum, ratio servetur. Tum Kalendis Octobribus ad singulas provincias tributorum in annum sequentem rationes missae, quae 598361 in singulos menses conficiebant; in iis comprehensae Geldria cum Zutfanienfi comitatu, Hollandia, Zelandia, ^dUltrajectina ditio, Frisia, Transifelana, Groeninga, et vicinus ager, Drenta; Lingense territorium, ^eWedda. Et haec praeter extraordinaria in sumptus extraordinarios tributa: nam ^c signis copiae Ordinum auctae quamdiu obsidio Ostendana duravit, et amplius xxxvi equitum alis stipendia extra ordinem procedebant; dato insuper negotio ^f Ansbachio marchioni, ut mille equites Germanos scriberet. Gallicae item novae lectae, quibus et sua procedebant stipendia.

XVII. INTER hos tantos taleisque belli apparatus, iacta pacis et induciarum fundamenta; sparsis hinc inde per Belgium libellis, quibus belli pacisque rationes, prout varie affecti erant animi, varie quoque explicabantur, quae nos in annum sequentem reservamus. Verum nulla re magis se prodit imperii Ordinum Bataviae nostris diebus Deo ita volente constituti magnitudo et felicitas, quam navigationum in Indias Orientales susceptarum constantia et successu, ad quas, ut aerario parceretur, societates institutae; cautumque tandem ut sub unam societatem omnes coirent: quod alioqui experimento constitisset, aromatum pretia ab insularis ob emptorum frequentiam augeri; et cum alii alio praevertere, et lucrum ad se aliorum damno derivare satagerent, ubi concordia maxime est opus, aemulationum et diffidii semina spargi.

XVIII. I T A Q U E cum Jacobus Cornelius ^g Nekius, et rursus ante eum Georgius ^h Spelbergius cum tribus mediocri magnitudine navibus, ante treis et quatuor annos ad Indias negotiandi causa profecti essent, et iussu Ordinum VI naves egregie instructae, et XVIII mensium annona imposita solvissent, Paulo ⁱ Cardano et Joanne Hadriano Cantio navarchis, nova ac generalis societas coit anno CIO IOCIIV, pecunia collata, cujus fors sexagies centena CIO aureorum excedebat. XIII naves in id instructae, quarum nomina, ^k Confoederata IOCC doliorum capax, Amsterodamum totidem, Geldria IO, ^l Delphi CCC, ^m Aula Hollandica CC, ⁿ Columbula LX, ^o Dordracum IOCCCC, Zelandia IO, Horna IOCC, Medenblicum CCL, Westfrisia IOCC, Enchusa CCC, Gouda C. Igitur ex his, duodecim exeunte anno solverant: una Junio mense alias antevertit. Cum circa veris initium, ^p Vigil nomine, ex India reversa, quinque

aliarum

INTERPR. ^a Ardenbourg en Flandre. ^b pays de Drenthe. ^c de Linghen. ^d Utrecht, Frise, Over Yffel, & Groeningen. ^e Wedde. ^f de Anspach. ^g Neck. ^h Spilberg. ⁱ de Caerden, & Adriaansjen Cant. ^k l'amiral nommé les Provinces Unies. ^l Delft. ^m la cour d'Hollande. ⁿ le Pigeon. ^o Dort. ^p un brigantin nommé la Garde.

NOT. ¹ Hoc ab Hollandis et Zelandis, et a fitum, sed obnitentibus aliis nationibus obtineri nunquam potuit. Put.

aliarum felicem adventum nunciasset, quae paulo post preciosis mercibus onustae CICICIV.
in Zelandiam appulerunt. Hi narrabant ^aWolfardum Hermanni filium, a Chi- HENRICUS IV.
nensibus quibusdam in ^bSudensi freto de Lusitana classe, quae VIII quinqueremium
majorum, et XXII navigiorum omnis generis erat, Andrea Hurtado Mendoza duce,
^cBentamum non ita pridem appulsa, certiolem factum post novem dierum oppug-
nationem captis duabus quinqueremibus, et tormentorum ictibus ita laceratis, ut
eas ipsi Lusitani cremare coacti sint, Bentamo tandem Lusitanos eiecisse; id vero
consilii iis fuisse, nisi quamprimum prohibiti fuissent, urbem occupare, in eaque,
arce exstructa, omne cum Batavis commercium interdicere. Mendozam vero
spe sua frustratum Amboinam unam e Moluccis e vestigio petiisse, et exscensione
facta insulam vastasse, succis caryophyllorum arboribus; et incolas, quod cum Batavis
negotiarentur, male mulcasse. Wolfardum autem ob pulsos Bentamo Lusitanos
magna laetitia exceptum, e v navibus suis, II Bandam, III Ternatem misisse, ipsum
ad suos Bandam profectum magna vi macidis et nucum myristicarum navibus im-
posita anno sequenti ad reditum se comparasse. Ante eos Hadrianus ^dVenius re
bene gesta ^eBandae, Ternatae Franciscus ^fVerduflius, domum reverterant. Quo
tempore et Jacobus ^gHemskerkius cum III navibus, et Lusitana ingenti nave CICCCC
dolorum capaci, quam varii generis mercibus onustam, serico facto atque infecto,
musco, plumbo, pipere, unionibus, pannis gossipinis, cum ad manus venisset, vi
expugnaverat, et captam ad commodiorem vegetationem depressiorem fecerat, in
Bataviam incolumis appulit. Sed praecipua fuit laetitia ob felicem reditum post
triennem navigationem, Georgii Spelbergii et Jacobi Cornelii Nckii, de quibus
nunc ordine dicemus. Georgius e portu ^hCampoverensi in Walacria III Non.
Maii anno CICICCI solvit, et Palmam e ⁱFortunatis unam praetervectus, ad Viride
promontorium IV Eid. Jun. appulit. Ibi juxta ^kRefriscum portum a barbaris indi-
genis spoliatur; sed humanitate Gallorum in eo forte repertorum damnum acceptum
sarcivit. Lusitani factum excusarunt, et amice cum iis transactum. Inde ^lAnna-
bonam insulam, cum cursum institutum tenere non potuisset, itum. Unde re-
jectus, ad ^mSanthomensem deflexit, a qua hostiliter rursus repulsus ⁿCoriscum petit,
et ^oConsalvi Lupi promontorium, quo paulo ante Amsterodamensis oneraria e nova
Guinea, praeter alia CCC auri libras portans, appulerat. Heic deliberatione habita
decretum, ut quamprimum ventus secundus afflaret, ad Monopotapac, hinc ad pro-
montorium S. Mariae, ac denique ad ^pVaccarum insulam cursus dirigeretur: atque
inde confectis negotiis ^qMajotta insula peteretur. Igitur iter ingressi ad Bonae Spei
promontorium tendentes ad insulam desertam, haud hinc procul ancoras jaciunt,
cui S. Elisabethae nomen fecere. Sinus is sub xxxv gradu et v scrupulis situs xv cir-
cirter miliaribus a promontorio distat. Rugitus ferarum tota nocte exauditi. Ad
^rCorneliam deinde insulam deflexit classis, et aegrotos sub tentoriis in terram ex-
posuit; cum insulani commeatum polliciti non comparerent, ad alteram reditum,
ubi cuniculi in viaticum conquisiti. Soffalae huic praetenditur litus, regio in
Africa interamnis, quae ^sManice et Quama alluitur, humilis et depressa, arbutis
raris consita, et fragrantissimum odorem eminus exhalans. Indigenae bene com-
pacto et robusto sunt corpore, nigro colore, Mahumetanac superstitioni addicti.
Arma illis arcus et sagittae. Merces suas, aurum videlicet et ebur, vestibus lincis
et sericis permutant. Lusitanis parent. Linscotanus Quamam scribit e ^tZagire
lacu, e quo Nilus scaturire creditur, originem trahere. Heic et Monopotapa sita,
unde

INTERPR. ^aWolfard Hermansen. ^bDestroit de la Sonde. ^cBantam. ^dWeen. ^eBanda, &
Ternate. ^fWerdoes. ^gHeemskercke. ^hCamp veer en l'isle de Walcheren. ⁱles Canaries. ^kpuerto
Refrisco. ^lAnnabon. ^misle de S. Thomé. ⁿisle de Corisco. ^ocap de Lopo Gonçalez. ^pisle aux Vaches.
^qMagotte e Mayotte. ^rCornelia. ^sManice. ^tZagire.

CIOICIV. unde creditum est copiosum ad Solomonem advectum aurum. Heic foeda tem-
 HENRICUS IV. pestate jactatus Spelbergius, vix tandem ad ^a Mulalim insulam appulit, ubi a
 Mahumetano toparcha non inhumane omnino primum habitus est; qui et musica,
 cujus periti erant in classe, delectabatur. Heic ^b Comorae regnum est, iv insulis
 constans, Mulali modo memorata, Angafiza, Angovana, et Majotta, ubi regina, pe-
 nes quam suum est earum imperium, habitat. Ibi detenti, qui negotiandi causa in
 terram exscenderunt, et transitum, xxviii ^c sociis in insula relictis, ad ^e Matecalonem
 Zeilae insulae oppidum, cujus rex majore in speciem erga Batavos humanitate usus
 est, missis obviam honorifice elephantis: cum nihil cum eo agi potuisset, ad regem
^d Candiae Spelbergius se confert. ^e Zeilam alias Ceilon, in sinu ^f Bengalico sive
 Agarico maximam insulam, Arabibus Tenarissim, quasi terram delitiosam, Andreas
^g Corsalius, et Joannes ^h Barrosius ⁱ Taprobanam Ptolemaei faciunt. Gerardus Mer-
 cator, melius Nanigerim sive Panegirim, de qua Ptolemaeus idem libro VII, haud
 procul ab aurea Chersoneso, sub aequatore aut decimo tantum ab eo gradu sitam, et
 tamen temperatissimo et saluberrimo aëre, adeo ut paradisum terrestrem primorum
 patrum memoria ibi fuisse quidam ariolentur. ccl milliaribus in longitudinem
 patet, qua latissima cxx. Solum uberrimum, et perpetuo virescentes arbores,
 fructusque ad alimentum optimi divinationi locum dederunt. Aromata praeterea,
 cinnamomum, cardamomum, caryophylla, piper, et hujusmodi naturae rariora
 copiose apud eos nascentia. Vinum insuper generosum heic provenit, nec aliunde
 importatur; et ut Hispano colore par, sic nec virtute cedit. Elephantum tum maximi,
 et magno numero armenta, et gemmae preciosae in ea eruuntur: Topazii, chry-
 solithi, hyacinthi, pyropi, sapphiri, balasci, aliique lapilli eruuntur. Indigenae par-
 tim superstitioni gentilium, partim Mahumetanae sectae, addicti sunt: nudi superi-
 ori corporis parte ob aestum incedunt, inferiores sericeis ac gossipinis tegunt pannis;
 nonnulli paulo habitiores laxis thoracibus utuntur. Aures inauribus ex auro et gem-
 mis ornant, et pugionibus a latere dependentibus armati incedunt. Mulieres de-
 centi et composito corporis modo sunt; caput non ascitio comptu, sed nativis
 crinibus ita inter se admirabili artificio connexis, ut quarumvis vittarum elegantiam
 superent. Viri levi et subtili panno velati; iis uxores quot volunt, et quot alere
 possunt, habere licet. Festinatur inter eos Venus, et rara in puellis post x an-
 num virginitas. Quietem et otium natura sectantur, fere imbelles, nisi si qui ob
 animosa cum Lusitanis bella militiae insueverunt. Corpora mortuorum cremant.
 Ad Gymnosophistarum exempla suos ^k Bramos habent magna sanctitatis opinione,
 qui, et ut olim Pythagorei, ab omnibus animatis abstinent; herbis tantum et fructi-
 bus arborum vescuntur. De successione et odio contra Lusitanos, quae in illa re-
 latione memorantur, inferi pretium visum est, repetita altius origine. ^l Mara Pegu
 Zeilae rex, tres filios habuit, et naturalem e fiducia susceptum, nomine Darmam,
 qui detestanda ambitione, conciliatis militum animis, patrem et fratres oppressit, et
 post parricidium Setavaccam venit, et, nobilitate averfa, a plebe rex proclamatus est.
 Inde in nobilitatem saevire coepit, et Candiae regi, qui tyranni imperium averfa-
 batur, bello indicto, cum suis jam gravis esse inciperet, veneno secreto eum illi
 peremerunt. ^m Singalae, hi sunt regni primores, Lusitanos adversus tyrannum su-
 perstitem auxilio advocaverant, qui, Darma sublato, in insula remansere, et circa
 Candiam structis munitiombus imperium sibi vindicarunt; non invitis initio
 Singalis. Mortuo rege, ut regnum inter barbaros facilius tenerent, Fimalam
 Darmam ⁿ Suriadam Modeliar creant, quae proxima est post regiam dignitas, et
 quam

INTERPR. ^a Mulali. ^b Comoria. ^c Maticalo. ^d Candy. ^e Ceylon. ^f golfe de Bengale
 ou d'Agarie. ^g de Corsal. ^h de Barrows. ⁱ Malaca. ^k Bramanes. ^l la Relation met Mara Ragu roy
 de Zeilan. ^m Singales. ⁿ Suri-Ada Modeliar.

quam parens ejus tenuerat, et inter Singalas egregiam sui memoriam reliquerat; eum^a Columbi, quae Lusitanorum praecipua arx est, educatum et sacris Christianis imbutum, ac Joannis nomine donatum; posteaque Goam a Matthaeo^b Albuquerque Indiarum prorege traductum Jesuitae in fide Christiana confirmaverant: magno ergo indigenarum consensu ad eam dignitatem evectus. Postquam militum et Singalarum studia in se vidit inclinare, ratus suos domesticum quam peregrinum imperium aequiore laturos animo, regia insignia capit, et Lusitanos contradicenteis bello petit. Candiae rex cum filiis a Darma occisus, filiam reliquerat unicum heredem, quam Lusitani^c Manuarem abduxerant, et sacro lavacro ablutam Catharinam indigitaverant; et jam tum^d Lupo Sofae Malacae praefecto, ut eo colore jus in insula retinerent, unanimi consensu desponderunt, conditione adjecta, ut ipse pro conjugate, postquam rerum potiretur, regnum administraret. Secundum haec instructis copiis Sofa ad capeffendum uxorium regnum proficiscitur. Fimala cedendum tempore ratus cum Singalis secum sentientibus ac fidis in loca sylvestria et inaccessa concessit, ex quibus omnia circum infesta reddebat. Inde cum summa annonae penuria in oppido laboraretur, novus rex in planiciem, unico milliari a Candia distitam, instructa acie, et XL elephantorum robore fretus progreditur; et Fimalam ad proelium provocat, qui astu rem gessit, ex occasione hostem assiliens, et ita brevi Hispanos in eas angustias redegit, ut magno numero interempto reliqui commeatu penuria se in fugam conjecerint, magnam partem fugiendo caesi. Sofa ipse interfectus; Catharina sponsa capta, cum elephantis et opima praeda. Id actum anno CIO IOXC: quo Fimala rerum per victoriam tantam potens Catharinam captivam jam decennem in uxorem duxit, et Candiae rex magno Singalarum consensu ob singularem prudentiam et animi magnitudinem, artesque tanto principe dignas, renunciatus est; tantoque haec victoria admirabilior fuit, quanto exercitus Fimalae non numero, sed bellatorum virtute erat inferior: quippe Singalae specie, quam virtute meliores, ac fere molles, et militarium laborum impatientes, inter delicias, quibus supra modum sunt dediti, marcescunt; ambitioso fastidio in cibis utentes, quos semel contrectatos protinus abjiciunt; et fistula vasi, quod contingere praemollitiae renuunt, inserta, bibentes. Ex clade reliqui Hispani ad Columbum se recepere. Fimala ad pacis studia conversus, regiam Candiae, et pleraque delubra superstitione gentis exaedificavit; sed quo minus pacate fortuna uteretur, Hier.^e Oviedus in causa fuit; qui, instructo exercitu, confestim Sofae ultor advolavit, sed irritum successu ab victore elusus. Ab eo tempore Lusitani astu magis quam aperta vi^f Candianum oppugnarunt, cum damno saepius repulsi, et vix castellis, quae in circuitu struxerant, defensis. Crebrae contra eum conjurationes, idque inter populos illos gentilium erroribus addictos frequentissimum, quibus ipsi nonnunquam petuntur, peregrinos certe semper petunt. Ad eum Spelbergius^g Matecalone venit, qui a Mauritio in mandatis habebat, ut non tantum regem conveniret, sed foedus cum eo percuteret. Per^h Vintanam iter factum, urbem amplam inⁱ Trinquamali amnis ripa sitam, ubi Candiani sunt navalia. Ibi magno paratu exceptus, majore semper progrediens excipiebatur, missis obviam primariis ministris, et lectica panno aureo intexta, qua rex ipse vehebatur. Ubi Candiae propinquavit, obvium habuit Emmanuelem^k Diam gente Lusitanum, qui transfugio et conjuratione detecta, in gratiam regis tantam venerat, ut summi magistratus dignitatem ab eo meruerit. Ad regem introductus Spelbergius, a Mauritio literas Arabica lingua et caractere a Josepho Scaligero, ut perhibetur, viro incomparabili exaratas porrexit, et munera

cjusdem

INTERPR. ^a Columbo. ^b le duc d'Albuquerque. ^c Manuar. ^d Lopez de Sousa. ^e Oviedo. ^f le Roy de Candy. ^g Matecalo. ^h Vintane. ⁱ Trinquamale. ^k Diaz.

T O M. VI.

H h h

CIO IO CIV. ejusdem nomine obtulit, quae ille coram astantibus summopere laudavit. Jussi et
HENRICUS IV. canere symphoniaci, quibus non minus quam muneribus capi et delectari visus est.
Ita primum dimissus Spelbergius; postridie vocatus, injecto de negotiatione sermone; quum pretium non placeret, non tam mercandi, quam legationis obsecundae a principe suo se missum dixit, qui regi in re omni gratificari cupiat, ejusque amicitiam magnopere exoptet. Ipsius jussu fausta omnia regi precari, fide data, si qua se offerat occasio, auxilia ei minime defutura. Quae grata adeo regi fuit oratio, ut protinus quicquid penes se aromatum erat, ultro Spelbergio donaverit. Vicissim sequenti die lautissimo convivio exceptus, Mauritii imaginem equo insidentis eleganter expressam, juxta appicta ^a Neoportuensis proclii historia, obtulit; quam rex in concilii loco maxime conspicuo locavit, et hospitem per omnem regiam, etiam intra gynaeceum, quem honorem propter zelotypiam paucis habent Indi, circumduxit; tanta cum voluptate colloqui cum eo visus, ut vix, multa de nostris rebus percunctando, expleri posset. Tandem peractis, quarum causa venerat, rebus, aegre a rege Spelbergius dimittitur, et pro gratissimo dono discedens Kempelium et ^b Matifbergerum, hunc musica, illum etiam literis non mediocriter tinctum, ob eamque causam regi a secretis appositum cum duobus pueris apud eum remanere jussit. Ad ditum in relatione, Fimalam adhuc principia religionis Christianae tenere, nec aegre ferre, si de gentiliū superstitione liberius sermo instituat, ut nec ceteri Zeilenses; in suo errore non ita, ut alii Indi, pertinaces: Catharinam vero uxorem omnino ab impio simulacrorum cultu abhorre. Spelbergius inde ante biennium xvii Kal. Sept. solvens ad veram Taprobanam ¹ appulit, quae nunc Sumatra dicitur, toto Oriente maxima; de qua et in superioribus multa dicta, ideoque haec tantum quae ad navigationem, de qua agimus, pertinent, referuntur. Contra quam Zeila, haec inclemens coelum, ob stagnantium aquarum copiam, et densa nemora, nec solum adeo foecundum, tantum oryza, et milium in ea provenit: sed aliis rebus pretiosis abundat, cera, melle, gingibere, camphora, agarico, cassia copiosa, piperis vulgaris et oblongi largo proventu, quod per mare Cathaiam portatur. Gossipio quoque et sericeis velleribus dives est; et auri, stanni, ferri, sulfuris uberes habet venas; fontem praeterea, ex quo naphtha olei instar manat: gemmas denique et elephantos ceteris bellicosiores et majores, quod alibi nati veneratione et cultu fatentur. Plura in insula regna. Potentior omnibus rex ^c Achini habetur, qui totam paene septentrionalem plagam minus infalubrem tenet. Cum Turcis et Arabibus foederatus est, et continua contra Lusitanos, qui Malacae sunt, bella gerit, a quibus tantum canalibus duobus sive euripis disjungitur: haec Batavi navium minimam, cui ^d Agni nomen, circa ^e Comorinum promontorium, tempestate a classe disiectam et quassatam repererunt, et eodem in portu praeterea Anglos, qui praedae potius quam negotiandi causa, illuc venerant. Haec societate inita ad oppugnandam onerariam Lusitanam, quae propediem ^f Santoma Malacam ventura dicebatur. xi Kal. Oct. ambo instructi solvunt, dato interim aliquot sociis coemendi piperis negotio. Cum aliquamdiu circa Malacam oberrassent, nunciato a speculatore onerariae adventu ^g Lancastrius Anglorum navarchus ^h Spelbergium et Middeltonium ad persequendos Lusitanos mittit, ipse cum reliquis ad fretum insidendum proficiscitur. Periculum noctis beneficio evasisse potuisse Lusitanos constat, nisi magnitudine navis et viribus confisi hostem profligatu facilem sibi persuasisent. Commisso proelio, et crebra tormentorum dispositione a tribus Anglorum navibus perforata oneraria; duae reliquae advolant, et omnem salutis spem periclitantibus Lusitanis praeripere: qui aquis percurrentibus, tandem fecere deditionem, pacti vectoribus et nautis vitam salvam. Magna praeda capta,

INTERPR. ^a de Nieuport. ^b Matifberg. ^c Achen. ^d l'Agneau. ^e cap Comorin. ^f S. Thomé. ^g Lancaster. ^h Spelberg & Middleton.

NOT. ¹ Taprobanam insulam.

quae, multis rebus vilioris pretii spretis, vix toto octiduo exportari potuit. Lusitani vacuae navi impositi Malacam portati sunt. Angli et Batavi, re bene, ut sibi videbantur, gesta, Achinum redeunt. Ibi quae a Mauritio habebat mandata Spelbergius, amplius regi exponit, et lectissimi piperis xx baris, id mensurae genus Flandricarum librarum 10000 circiter, ab eo donatus; et ut 200 praeterea permutatione exportare posset, impetrato, ad reditum se comparat. Dum adhuc Achini esset, incunte Januario duae aliae Batavorum naves ^a Vlissinga et Tergoesa e ^b Zeila Achinum venerunt, et paulo post ^c Ziericfaea; cujus navarchus ^d Sebaldus Waertius a Candiae rege se pari humanitate acceptum narrabat. Tum Martio sequenti Hollandia, ^e Stella, et Virgo Enchufana itidem appulerunt; quae de societate unica inter Hollandos et Zelandos, de qua diximus, inita fidem fecere. Sebaldus ad Zeilam rediit. Spelbergius III Non. April. Achino solvit, Bantamam petiturus. Sed tempestate jaectatus, vix xxiv post die Sundae fretum ingressus est, in quo ^f Wibrandus Warvicus, cum ix onerariarum classe, stationem habebat; quem et panno, qui e praeda Lusitana superabat, juvit. Ex hac classe Erasmus et Naslovia ^g Sinas versus vela fecere; post quarum discessum Jacobus Hemskerkius cum Leone albo et ^h Alemaria eodem appulit, ingentem myoparonem ⁱ Lusitanum, de quo diximus, bello captum trahens, cujus praeda quinquagies centenis aureorum 100 aestimabatur. Inde Spelbergius, cum ulterius ad Sinas usque et Japonium vellet penetrare, dissuadentibus Warvico et Hemskerkio, ex insula ^k Pinione, quae a Java haud longe abest exeunte Sextili profecti, exeunte Novembri ad S. Helenae insulam appulerunt, ubi refectis per otium navibus exeunte Martio sequenti solventes, hoc anno Vlissingam incolumes appulerunt. ^l Neckius iv Kal. Quintil. solvit, et ineunte Octobri, Annabonam Lusitani juris, a Januario mense ineunte dictam insulam appulit, a qua inhumaniter rejectus fuerat Spelbergius. III milliarium ambitu patet, pro spatio incolarum multitudine abundans, ob insignem focunditatem, simul et amoenitatem ac salubritatem, quae imbrium aestum temperantium frequentia loco conciliatur. Inde refocillatis suis Neckius, Javam versus cursum intendit, monitis ^m Amsterodami, Delphatae, et Goudae navarchis, qui naveis habebant pernitate superiores, ut se eo conferrent, quo illos secuturus esset. xvi Kal. Nov. foeda tempestate jaectatus ad Africae latus, in quo ⁿ Congi regnum jacet, defertur, haud longe a ^o Zagiris, de quo supra dictum, ostio. Ab eo tempore semper adversis ventis conflictatus vix tandem Bantamum ^{viii} Eid. Mart. sequentis anni pervenit. Delphata, cujus malus fractus fuerat, Bantami relicta, cum ceteris duabus Bandam et Moluccas petit, per ^p Celebense fretum itinere facto, et vento reflante ad ^q Nassafiras insulas ancoras jacit. Insulae sunt quinque numero, quinto sub aequatore gradu, arbutis et sylvis impeditae, ob idque desertae, Indicarum gallinarum gregibus abundantes, de cetero aquationi opportunae. Venti in eo tractu admodum variant, ob insularum hinc inde circumpositarum frequentiam. Sexto post die ^r Ternatem appellunt, e Moluccis unam. Regi non ingratus fuit Batavorum adventus, quanquam Lusitanis cum dehortantibus, et homines nefarios, impudicos, perfidos et exploratores intutum esse admittere quamlibet clamitantibus; nihilominus rex qui averso esset a Lusitanis animo, quamvis huc illuc in diversa raperetur, ad extremum in Batavorum naveis ascendit; qui ut fidem suam hospiti regi approbarent, expeditionem contra Lusitanos suscipiunt, recenti injuria inflammati; siquidem illi paulo ante Batavam navem oppresserant, evocato specie amicitiae et colloquii navarcho, et summa perfidia occiso, et in mare abjecto. Ad Tidorem re infeliciter tentata, vulneratus ipse Neckius, et novem ex suis amissis, se Ternatem recepit, frustra reclamante rege, qui

e

INTERPR. ^a Flessingue, & Tergoes. ^b Ceylon ou Ceilan. ^c Zirczee. ^d Sebald de Weert.
^e l'Estoille. ^f Wibrant Warwic. ^g la Chine. ^h Alckmaer. ⁱ galion de Portugal. ^k Pinion. ^l Neek.
^m Amsterdam, Delft, & Ter-Goude. ⁿ Congo. ^o Zagire. ^p Destroit de Celebes. ^q isles de Nassafires.
^r Ternate.

CIOCCIV. e specula eminens eventum opperens, ad instaurandum bellum Batavos incitabat. HENRICUS IV. Cum discessum mox urgeret, rex contra queri iratis Lusitanis se ludibrio et periculo cum uxore et liberis exponi, regnum quod possideat jam Mauritio resignasse, vicarias se ipsius partes tantum sustinere; quapropter maneat, neque praecipitato discessu res non solum suas, sed ejus, a quo se missum dicit, in manifestum exitium devocet. Instante nihilominus Neckio, et rerum suarum statum non ferre dictitante, ut diuturniorem moram apud eum faciat; non mancipia esse, quorum opera utatur, nautas et classiarios, quos invito proinde minime retinere possit. Itaque volente nolente rege omnia ad arbitrium comparata. Verum prius lautissimo convivio accepti hospites ad mensam accubere: nam ita mos apud Indos, et rex editiore lecto multa stragula veste holoserica rubri ac viridis coloris, et pulvillis auro intertextis instrato reclinatus aderat; Neckius infra eum cum primariis, mappa subtilissima cum mantilibus inter nos usurpari solitis apposita: inferiorem mensae partem nautarum vulgus occupabat, quibus pro linteo viridia erant apposita folia admodum lata, quibus Indi, non pro mappis tantum, sed etiam pro lancibus, utuntur. Discumbentibus regii pueri ministrabant, vino ex Arecca, qui succus est ex palmitibus expressus, propinato. Neque deerant convivio sua spectacula, domesticis regis ad oblectandos Batavos ludicris certaminibus, et mirificis saltibus, comoedorum ac ludionum vices implentibus. Moluccae sunt v numero, fere sub Aequatore, Ternate, Tidor, ^aMotir, Bachiam, et Machiam, quarum nulla sex leucarum ambitum excedit: his minores innumerae circumfunduntur, et inde incerta ac periculosa plerunque navigatio ventis a terra spirantibus, et in horas alternantibus; universae autem intra xxv leucarum spatium clauduntur. Borealis ceteris Tidor, quae a Ternate exiguo freto dividitur. Longissime ad austrum vergit Bachiam: in montes altissimos assurgunt, quorum nonnulli flammam, ut in Siculo tractu, evomunt, praecipue in Ternate insula; ager aridus et spongiae similis, cadentibus e coelo imbres, et de montibus lapsos sorbet, antequam ad mare perveniant. Nihil frumenti in iis nascitur; incolarum, ut creditur, ignavia, qui fructibus sponte nascentibus contenti, et inde magnum quaestum facientes ad cetera segnescunt. Nullibi major caryophyllorum proventus. Arbor est eximia proceritate in montibus a litore remotioribus, inter ceteras arbores crescens; folia ei lauro haud dissimilia, sed angustiora, et paulo magis acuminata, quae admorsa eandem quam fructus referunt acrimoniam. Corolla primum, deinde in ea flos quasi mali punici prodit; quo tempore flat ab austro ventus, Junio videlicet, Quintili, Sextili, et Septembri. Fructus semel tantum, sed nullo statim tempore colliguntur, adeo ut velut in punice malis flos et fructus simul proveniens, admirationem cum jucunditate conjunctam inspectantibus praebeat: et quanquam flos caloris vi productus, frigido humore corrumpatur, et decidat; nunquam tamen arbor sine flore aut fructu conspicitur, novo terrae calore novos statim flores substituente. Quarto postquam florere coepit mense fructus, quasi vindemia colligitur in hunc modum: ad arborum radices solum evulso gramine purgatur, rami quoque exteriores funiculis vincuntur, quo commodius fructus avelii possit, qui humi sparsus deinceps legitur. Vindemiam autem intra xiv diem absolvi necesse est, alioqui caryophylla matura, nisi quamprimum decerpantur, omnem acrimoniam crassescencia deperdunt, et fatua et insipida remanent, vulgoque Aethiopum apud nos caryophylla et matrices appellari solent. Mira id insulanorum diligentia peragitur; ac fere tertio quoque anno tanta est ubertas, ut una arbor binas ^bbaras, hoc est, Belgicarum librarum CIOCCCL, sufficiat. Rubet primo fructus, eumque colorem, si ad solem siccat, servat: verum superveniente imbre nonnunquam fumo torretur, ex eoque nigrescit. Proinde falli eos dicunt, qui hunc illi praefereunt. Mediocri sunt statura homines, sed decenter compacta;

INTERPR. ^a Motier, Bakiam, & Makiam. ^b bares, mesure de Flandre.

compacta; colore nec nigro nec livido, ut plerique Aethiopes, sed fusco; à quibus in hoc quoque dissimiles sunt, quod senes prolixas barbas alunt. Tunicas gestant ad genua, vel paulo infra, demissas, e panno serico vel lineo, qui e Bengalensi regione comportatur: capiti circulum coronae instar e gossipio textum circundant; cui juvenes, festis diebus, varios florum nexus pro ornamento addunt. Exterior vestis tota pelucet circa pectus aperta, laxis manicis, quibus ad humeros rejectis brachia nuda apparent. Odoribus apprime delectantur, quibus et vesteis crebro perfundunt, et inde fragrantiam toto corpore aspirant. Arma illis gladius, scutum, et galea, quae scite tractant. In proelio etiam contra plures nihil fuga turpius, nihil morte honestius ducunt: alioqui otio dediti et desidia; arteis manuarum nullas exercent, tantum mancipia apud eos laborant. Casas e ligno et arundinibus, tanta crassitie ut vice doliorum sint, sine ullo ferramento struunt. Vulgus prae pigritia miseram vitam degit, ab advenis quippe ad vitam necessaria pignore dato accipiunt, et ab iisdem exhauriuntur, debitum caryophyllorum vindemia lucentes, atque ita semper proventus suos anticipantes. Zelotypi sunt, foeminis parum apud eos pudicis. Mahumetanae sectae sunt addicti, et uxores quot alere possunt, ducunt; etiam non visas a parentibus cum dote per absentiam pactas. Moluccae olim singulos dynastas habuere. Hodie Machiana et Motir Ternatae regi parent, cui ^a Scipidino nomen, isque praeterea Amboinae et ^b Gilolae regis titulos sibi sumit, et caryophyllorum decimas ab iis accipit, nullis legibus circumscriptum imperium in suos exercens; et cum vult, sine stipendiis illi militat, et proficiscentem sequi iussit, aut alio migrare, aut quodcunque aliud facere, contra mutire non audent. Quod adeo merum imperium immunitate pensatur, merces quippe quae importantur, nullum vestigial pendunt. Rara haec animalia, nec ipsum mare pisculentum. Pauci bubali, et pauciores caprae. Apri frequentiores, quod iis superstitione parcant. Gallinae apud eos admodum foecundae, palumbes, et varii coloris psittaci. Haec et genus avium, quae vulgo manucodiatae dicuntur, non in Moluccis nascens, sed Papova supra ad orientem sita advectarum, quas vulgo creditum est pedibus carere, et propterea continuos in aere gyros ducere; magno errore, quippe a Batavis deprehensa pedum in iis vestigia; sed mangones captis non pedes tantum, sed magnam corporis partem praecidunt; ita ut praeter caput, collum et pennas, nihil sit reliqui. Cutem deinde et pennas singulari artificio agglutinant, toto corpore ad solem exposito, cujus calore exsiccatae partes ita coeunt, ut a natura factae videantur. Sic usu venit, ut miracula ab ignaris fingantur, et vel oculatissimis plerumque imponant. Ternate digressi Batavi ad ^c Celeben insulam secundo vento cursum tenuerunt, quo remittente, et contrario aestu abrepti, septentrionale ^d Borneonis insulae latus, per ^e Tagimae fretum circumnavigantes, ad ^f Forcadam insulam ancoras jecerunt. Inde consultatione inter nautas habita, ad ^g Sinarum terras ire placuit, a quibus ^{cc} circiter milliaribus aberant. Igitur innumeras insulas fere ignotas praetervecti, VIII Kal. Oct. ad terram incognitam appulerunt, quam postea ^h Macaonem esse compererunt; ubi foedissima tempestate jactati, cum tandem portum subiissent, majorem a terra quam a mari cladem acceperunt, celo cum XX vectoribus a Macaonensibus intercepta. Cum hostem a tergo venire certo nunciaretur, inde sociorum amissione tristes Batavi solvunt, et eandem tempestatem experti, vix tandem ad ⁱ Avarellae litus, a quo se longissime abesse autumabant, praeter spem et opinionem appulerunt. Nulla haec hominum, multa bubalorum, elephantum et huiusmodi ferarum vestigia: ad sinum deinde V milliaribus distitum proveci sunt, positu amoenissimum, undique praecelsis montibus cinctum; inter quos valles amnibus et rivis limpidissimis rigantur, ad quos ferae, bubali praecipue, magno numero potum veniunt. Abundat et varii generis avibus. Haec res mira intervenit: cum Batavi

quidam

INTERPR. ^a Scipiden. ^b Gilola. ^c Celebes. ^d Borneo. ^e Tagima. ^f isla de los Forcados.
^g la Chine. ^h Macao. ⁱ Coste d'Avarelle.

CIDIOCIV. quidam ex arborum quarundam fructu prunis sylvestribus haud absimili copiosius gustassent, ita statim sensu et animo emoti sunt, ut miserabile simul et ridiculum spectaculum fanis praeberent. Alii Andabatarum more cum umbra propria pugnabant; alii contra lamias et lemures auxilia postulabant: erant qui in prora Plutonium se conspicerent hamo pisces captantem dicerent. Deam alius coelo cum angelis descendentem, alius malignum spiritum Tartaro emergentem se videre aiebat: alii se a serpentibus morderi, aut alia peste infestari, cum horrendis ululatibus clamabant. Fructus a nostris prunis differt, quod pro lapillo acinos habeat, quos qui glutiverat, magis ceteris huiusmodi deliriis et imaginario furore vexatos fuisse observatum fuit. Per triduum morbo ignoto defuncti, cum post somnum ad se rediissent, Neckius mature loco movet, et Sangaram defertur, ab indigenis humaniter exceptus; ac tandem VII Eid. Nov. ^a Patanam veniunt, amplissimam urbem in pelago ^b Siamensi, sub latitudinis septentrionalis VII gradu, et longitudinis CXLIX, inter Malacam et potentissimum Siamense regnum, quod ad boream, sicuti Malaca ad austrum vergit. Urbs milliari a portu abest, ipsa dimidium milliare continet; aedificiis sicuti Ternatae e ligno et arundinibus structis, ac proinde perviis, quod iis locis leniendi aestus unicum reperiuntur remedium. Templi major elegantia, quod Sinarum artificio e cocto latere constructum est. Habitus et statura hominum, qualis item Ternatensium; in incessu et conversatione graves, ac multum sibi tribuentes, praesertim qui partem aliquam in republica habent. Otium ut ceteri Indi sectantur, totos dies in gynaeceis desidentes. Mercaturam vulgo exercent, nec ab agricultura abhorrent, terra ad cultum facili. Artes manuaras penitus nesciunt, in quibus Sinae excellunt, qui magno numero et frequenter cum iis versantur, ex iisque plerique a rege summis muneribus praeficiuntur, quanquam religione differant, cum Patanenses Mahumetani, Sinae ut et Siamenses sint gentilium superstitioni addicti; quae horribilis inter eos est, et ad magicas usque artes, generis humani hoste miseris hominibus illudente, migravit: vaticinandi ars et apud eos viget: in templo ante simulachrum magna convenit multitudo, quae cantu incondito et instrumentis stridorem potius quam concentum edit: tum juvenis longa caesarie faciem velante in conspectu omnium pronus concidit, et aliquandiu manibus pedibusque dissepis jacet; mox surgens per templum discurrit, strictum gladium manu tenens spumanti ore, et in astanteis saevituro propior, a quibus suppliciter rogatur, ut deorum voluntatem ipsis aperiat: isque ubi paulum furor remisit, confidens et quietior vaticinari occipit; et quasi e deorum concilio recenter veniens futura pandit, vero interdum, incerto saepius exitu: et haec ita inter gentilium errori addictos geruntur. Patanenses Mahumetani, quanquam plures uxores habere possint, tamen castitati uxorum fraenum imposuerunt, poena mortis adulterio indicta, quam non licitor aut carnifex, sed ipsi parentes in filias criminis convictas exsequuntur: terra omni re ad vitam necessaria abundat; et quanquam haud multum ab aequinoctiali absint linea, aere salubri fruuntur. Aestas a Februario incipiens in Novembrem desinit, quo tempore ventus interdiu a mari, noctu a terra spirat. Hyems a Novembri incipit, pluviis continuis, et ventis vehementioribus, non gelu nota. Terram bubalis arant, sicuti in regno Neapolitano, aliquibus locis, et oryza conserunt, quae magna ubertate, ut et cetera terra nascentia provenit: nam singulis mensibus novi fructus producuntur, grato omnes sapore. Cicurum item animalium, boum, bubalorum, caprarum; gallinarum item et anatum, et anserum, quae bis in die ova edunt, mira copia. Sylvae ferarum plene, urorum, aprorum, cervorum, leporum. Apud Siamenses et gallinae sylvestres, ardeae, et turtures, quae pennarum variegata elegantia nihil psittacis concedunt. Maxime sunt noxiae tigrides, simiae et cercopitheci, quarum illae hominibus et pecori, hae frugibus magna damna important: elephantes vix sylvas egrediuntur, et nihil damni incolis adferunt.

INTERPR. ^a Patane. ^b mer de Siam.

adferunt. Eos hac ratione capiunt. Cicurem elephantum aliquis insidens ad sylvam CID IO CIV.
 agit : occurrit subito fera, et infesto certamine cum cicure concurrit, in quo con- HENRICUS IV.
 fertis semel dentibus et proboscide persistunt ; nec nexum solvunt, dentium ictum
 metuentes. Interim a tergo venatores accedunt, et funibus posteriores ferae belluae
 pedes, quam arctissime possunt, ligant ; alioqui cicure ita constrictam tenente, ut
 nisi cum certo lapsus periculo se loco movere possit. Ita captus elephanta vel fame
 domatur, dum paulatim feritate deposita mansuescat, seque tractari patiatur ; vel si
 indocilis obduret, occiditur ; et occiso dentes detrahuntur, magni apud Sinas pre-
 tii : ex quibus illi opera multa ad ornatum concinnant. Piscatio et hic copiosa, et
 pisces longe a nostris sapore differunt, praecipue testudines et ostrea ; quibus vulgus
 fere victitat. Patanae emporium est omnis generis mercium, Javanenses sandalum,
^a Borneonenses camphoram, mancipia, ceram et Bezoarem lapidem afferunt : ipsum
^b Siamense regnum aurum, plumbum, salem, oryzam, affatim suppeditat. Mala-
 censes et Bengalenses eo vesteis convehunt, et pannum e lino : itidem mancipia,
 gossipium ; et pretiosum aloes lignum Cambaia advehitur. Tum ^c Sinarum merces
 innumerae, tam rudes quam laboratae ; sericae vestes versicolores, sed fere lutei co-
 loris ; pannus holosericus, Attalicus, Damascenus, vasa porcellana fictilia, et hujus-
 modi res, potius ad ornatum quam ad victum necessariae : arma etiam, et optima acie
 gladii, et quae ad odorem et suffumigationem pertinent, quibus Sinae admodum de-
 lectantur, ^d Japonia asportantur ; vixque toto oriente opportunior navigationi lo-
 cus a Batavis reperiri, aut animo fingi potest, neque si ad Sinas, ad quos nemo
 peregrinus admittitur, aditus pateat : nam quidquid est apud eos mercium, parvo inde
 sumptu, neque enim longe abest, ^e Patanam transportari potest ; et vectigalia, quae
 Sinae ab exteris morosius essent exacturi, non ita magna Patanae solvuntur. Apud
 Siamenseis uberrimus est Indigi, genus id coerulei coloris praestantissimi, quo panni
 tinguntur, proventus, cujus autem siccandi rationem nondum invenere, eoque mi-
 noris aestimant. Ex Borneone insuper et Pegu variae ingentis pretii gemmae affe-
 runtur, quas cum Batavicis mercibus permutare non recusaturi videntur. Foemina
 nunc, mortuo rege, imperium Patanae tenet, a qua Neckius, monstratis commeatus
 literis Arabica lingua scriptis, perhumane exceptus est ; statimque ei ac fociis domus
 assignata, in qua merces venum exponerent, et negotiarentur. Raro prodit in publi-
 cum, nec nisi valetudinis aut urgentis negotii causa alio profectura, quod bis accidit
 per novem menses, quibus in urbe moram Batavi fecere, qui eam comitati sunt ter-
 restri primum, dein et maritimo itinere ; de cetero erga ipsos summo pudore usa,
 cum se excusasset, quod eos ad convivium non vocaret. Id quippe foeminae parum
 decorum fore, ceteris tamen in rebus quantum posset gratificationem, quod et facto
 comprobavit : nam cum sub adventum primum vili pretio piper distraheretur, et
 bara tantum xv taleris imperialibus veniret ; supervenientibus aliis atque aliis nego-
 tiatoribus, et pluris licitantibus, Indi auxere pretium, et a priore contractu discedere
 voluerunt ; regina pro acquitate sua pretium moderata est. Dum Patanae haerent,
 de suorum ad ^f Macaonem tristi successu cognoverunt ; duos scilicet captivos Goam
 abductos, reliquis gulam a Lusitanis fuisse fractam. Tandem Neckius feliciter re-
 gesta, et petito a regina commeatu ix Kal. Septembreis anno superiore solvit, qui-
 busdam e suis Patanae relictis, qui merces allatas distraherent ; ac deinde cum aliis,
 qui ibi ex ^g Hemskerckii classe substiterant, domum redirent. Inde ^h Bantamum pro-
 fectus xx dies reficiendis navibus impendit, longumque iter ac periculosum ingressus,
 post quadrimestrem navigationem, morbis inter suos grassantibus, multisque mor-
 tuis in mare abjectis, ad S. Helenae insulam appulit ; atque inde frustra quacsitis mali
 remediis Eidibus Juliis in Zelandiam pervenit.

INTERPR. ^a ceux de Borneo. ^b Siam. ^c Chinois. ^d Japon. ^e Patane. ^f Macao. ^g Heem-
 kercke. ^h Bantam.

JACOBI

JACOBI AUGUSTI THUANI

HISTORIARUM SUI TEMPORIS

LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS PRIMUS.

E P I T O M E.

N Anglia celebrata regni comitia. II. Magnae Britanniae nomen in iis recipitur, et unio regnorum unius nominis appellatione sancitur. III. Synodus nationalis Londini. IV. Post pacis conditiones a delegatis a Philippo et Alberto missis conventas, Ferdinandus Velascus Londinum magno comitatu venit. V. Tactis sacrosanctis Evangeliiis rex in foedus juravit. Foederis praecipua capita. Velascus per terram Francicam redit. VI. Tricesimae a Philippo et Alberto impositae occasione rex commercium Hispanis et Belgis nobiscum et suis cum illis interdixit, tandemque abolito vectigali commercii libertas restituitur. VII. Brunsvicae in Saxonia detecta conjuratio. Emdae et tumultuatum in Frisia orientali. Joannes Ennonis comitis frater Paterbornam episcopi nomine occupat. Motus Argentiniensis inter Lotaringum et Brandeburgicum sedatur. Hanseaticae urbes pro societatis privilegiis solemnem ad principes legationem adornant. VIII. Memorabilis in Sueciae regno mutatio. Ordinum decreto regia dignitas Sigismundo abrogata, et in Carolum patrum translata. IX. In Pannonia ob religionis causam res turbant. Nimia Bastae severitas. Pesta pudendo casu a nostris amissa. Seriniensis comes juxta Sigethum Turcos profligat. Serdares purpuratus ad Strigonium castra ponit. Praesidiariorum virtus. X. In Dacia Bethleem Gabor a Dampetrae comite fusus. Dampetra victor Juliam usque progreditur, et praedas agit. XI. Induciarum negotium ad Strigonium urget purpuratus nullo successu. Strigonii obsidio a Turcis soluta. XII. Belli-jocensis comes, Bastae instigatu, Cassoviae in Protestanteis summa severitate grassatur. Stephanus Bostkaius ob injurias a Belli-jocensi acceptas exasperatus in eum ducit, commissoque proelio fudit. Basta Belli-jocensis periculum minime negligit. Bostkaius publico programme a Caesare proscriptus, ad eum legatos mittit, qui factum extrema necessitate excusarent. XIII. In Stiria et ob religionem magni motus excitati. XIV. Horrenda fames in Transilvania. In Sicilia et Gallia Narbonensi magna annonae penuria. Novum hoc anno in coelo phaenomenon v Non. Octobris primo visum. De hoc varia passim agitata judicia. XV. Magnus Etruriae dux ad incendendas Turcorum naves, quae ad Caesaream Juliam in opposita Africae ora hyemabant, triremeis instruit. Re a Judaeis detecta conatus irritus fuit. XVI. Novi Romae cardinales creati. Quaestiones a Jesuitis propositae, aulam Romanam exercent. Actum de Ignatio Loiola in beatorum numerum cooptando, nullo successu. Tumultuatum periculose in urbe occasione malefici, qui in Farnesii cardinalis aedeis tanquam in asylum se receperat. XVII. Virorum principum mortes: Joannis Baioari senioris Wolfgangi filii, Othonis Henrici fratris, Lud. Hessi, Ernesti Friderici marchionis Badensis, Petri Ernesti Mansfeldii; apud nos Claudii Tremollii Thoartii ducis. XVIII. Literis illustrium obitus, Jani Douzae Nordowici, Christophori Coleri, Jacobi Typotii, Oberti Gifanii, Hieronymi Mercurialis, Arnaldi Ossati cardinalis: Gualteri Franciscani Pictavorum episcopi, viri sanctitate praecipui, ex occasione memoria renovata. XIX. Carolo Borbonio Suesioni filius hoc anno nascitur.

EX AUCTORIBUS,

Oratione regis Angliae publicata, Synodo Londinensi, Relatione edita legationis Ferd. Velaschi, Gaspare Ens, Imm. Meterano, Jacobo Typotio, Exegesi Historica regni Sueciae, Jo. Keplero, Relationibus Italicis.

LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS PRIMUS.

AE C in Belgio dum geruntur, pestis, quae superiore anno in proxima Britannia admodum saevierat, remittere incipiebat; et novus rex, qui propterea Londino abesse coactus fuerat, ad urbem redierat. Celebrata regni prima comitia, quae vulgo Parlamentum vocant, XIV Kal. Aprilis, veteri calculo, quem adhuc in Anglia servant, magna frequentia: in quibus rex lingua populari longam orationem habuit, qua tribus de causis regnorum suorum ordines congregari voluisse dicebat, ut pro tam propenso erga se ac benevolo animo, pro tam concordi et hilari omnium voluntatum concursu, quem sanctis ubique vocibus et acclamationibus testati sunt, bene meritis gratias redderet, ejusque rei dulcissimam memoriam nunquam ex animo suo elabi passurus esset; tum vicissim, quantam praesentia sua felicitatem Angliae importaverit, pluribus persequeretur: ante suum adventum bellis et armis toto regno passim personuisse omnia; nunc publicam pacem et securitatem cunctis arridere, libertatem commercii, qua civitates florent, restitutam, vicinosque reges ac principes certatim amicitiam secum expetere; neque tamen ita pacem et otium consecrari, quin si necessitas ingruat, et citra vim belli, regiam dignitatem et securam pacem aliter tueri nequeat, ad arma expedienda non statim paratus sit, et justum bellum turpi et ignavae paci antepositurus. Verum sic de Dei bonitate, qui pacis studium in se praecipuum esse voluerit, confidere, ut nunquam benignitatis suae ipsum poeniteat, et ob constantem ac diurnam adeo pacem sibi posse arrogare, quod David propter partas victorias de se praedicat, fore, ut Deus, qui se a leone et urso huc usque defenderit, deinceps quoque a Palaestino praecipitatio sit defensurus: nec solum laetari quod pacem externam auspiciis regni nactus sit, sed multo magis quod domesticam adventu suo firmaverit; unitis quae divulsae erant ditionibus amplissimis. Non parum ab Henrico VII, a quo genus ducat, olim profectum; cum post luctuosas et miserabilis discordias, quae, binis familiis crudeliter dissidentibus, Angliam paulum abfuit everterunt, in se unitis, tandem tragicis tot annorum calamitatibus finem imposuit. Plus adventu suo factum, sopitis antiquis odiis, quae bellorum exitialium plerumque causas exstiterunt; et accessionem magnam ad pristinam potentiam, Scotorum regno nunc legitima successione juncto, factam: nam si a Cambria seu Wallia, si septem aliae provinciae, quae in totidem ditiones quondam a reliquo corpore junctae erant, cum unitae sunt, corpus ad eam quam cernimus magnitudinem extulerunt, quid censendum de recenti maximi regni generosae juventutis ac tot nobilium familiarum freti, ad Angliam quasi ad reliquum corpus, accessione? Quapropter quod Deus conjunxit, homo ne separet; se maritum, totam insulam suam esse uxorem; se illius caput, illam corpus; se pastorem, illam ovile suum esse; qui contra mutire ausi fuerint, qui coelo praedestinatae regnorum olim divulsorum conjunctioni

se

INTERPR. a *pays de Galles.*

TOM. VI.

K k k

CIDICIV. se opposuerint, aut ignorantia turpiter labi, aut maligne ac scelerate peccare: nam dignitates, privilegia, immunitates ac praerogativas, illa in suam personam quasi confusione, non labefactari et evanescere, sed coalescere potius et magis ac magis confirmari. Idem in proximo Franciae regno evenisse. Primos infantiae vagitus se regem Scotiae dedisse, maturum virum in Angliam, atque adeo utriusque regni per se conjuncti administrationem, afferre. Ad desideratam autem frustra a tot saeculis unionem, et nunc raro Dei beneficio concessam, ejus conservandae certam spem affulgere per eximiae spei prolem Dei pariter benignitate concessam, qui valetudine prospera sunt, et pares animos ad rempublicam sunt allaturi. Verum in aedificanda domo frustra laborari, nisi idem Deus, qui pacem foris domique dedit, qui tempore suo regna tamdiu divulsa conjunxit, qui regi legitima successione ad utrumque regnum vocato summae spei sobolem elargitus est, fundamentum jecerit, eique verum cultum superstruxerit; absque hoc fuerit, ceteras mundi delicias, tanquam flores deciduos, umbras et vapores terra elatos, paleas et purgamenta ad primum ventorum flatum subito evanescere. Lactari se, quod in ingressu regni secum sentienteis cunctos in religione ordines repererit; tamen inter eos alium Dei cultum in intimis hujus regni visceribus latere; ac praeterea tertiam quorundam privatam sectam fur- tim et in angulis perreptare. Cultum illum falsum, et erroribus scatentem, frustra Catholicum dici, totum pontificium esse: tertiam sectam religionis nomen non mereri, Puritanorum esse et Novatorum, qui adfectatis puritatis in politica gubernatione argutiolis, non tam in religionis capitibus discrepant, quam praesenti moderationi adversantes, et superiorem potestatem omnem non ferentes, impatientia sua bene posita in domo Dei movent, et tumultuosius se, quam par est, gerunt; homines inquieti ac turbidi, quos proinde ex omni republica recte instituta ejiciendos censet. De pontificiis sic existimare, distinctionem adhibendam esse inter privatam suam salutis causa religionis professionem, et publicam reipublicae administrationem ob communem omnium utilitatem et tranquillitatem constitutam. Se religionis inter eos receptae caput, ipsos illius membra: sic autem affectum in religionis negotio esse, ut non ad ostentationem et vanam constantiae laudem aucupandam, aut ad ullam aliam praepudicam opinionem retinendam, in illa perseveret; sed quia eam compererit cum rationi, tum regulae fidei ac conscientiae suae magis congruere; neque tamen in ea aut nimium vehementem, aut praeter modum pertinacem fuisse, libenter fateri et agnoscere. Romanam ecclesiam matrem communem esse, quanquam maculis nonnullis et corruptelis inquinatam, sicuti Judaeis accidit cum CHRISTUM crucifixerunt. Sed ut in aegro curando is inimicus haberi non debet, qui medicinam adhibendam suadet; similiter nullo se modo Romanensium ecclesiae inimicum censendum, si studio omni enitatur, ut illorum errores aut tollantur aut emendentur; casum certe ac ruinam ejus nequaquam exoptare, sordes solummodo elui, et corruptelas removeri avide percupere: nam qui jure posse a nobis petere Romanensis, ut intremus, nisi domum prius suam nitidissime everri, et a sordibus emundari procuraverint? Interim propter ullam praepudicam opinionem aegre adduci, ut in subditorum suorum sive corpora sive animas, paulo durius imperium exercent, imo semper a conscientia suorum acerbius vel affligendis, vel praeter fas et aequum arctioribus vinculis constringendis abhorruisse; et ex quo novum regnum crevit, in eo laborasse, et nuper statuta, ac constitutiones contra pontificios latas diligenter perpendisse et examinasse, ut citra acerbiter et acrimoniam omnem, quibuscunque posset modis, sive per edicta, sive data opportunitate, eos allevaret; neque nova gravamina, quod Roboamum olim fecisse memorant, ad antiquas angarias adderet; videretque, ne quid in iis relinqueretur, quod viros bonos et honestos
potius

potius laedere, quam fonteis et graviter delinquentis punire videretur. Ceterum eorum, qui pontificiae religioni addicti sunt, duo esse genera, eosque aut clericos esse ac literatos, aut literarum rudes, et ex populi faece; et hos quidem minus reprehensione dignos; et inter eos, qui sobrium et quietum vitae genus sequuntur, quosque senes dediscere, quod juvenes didicerunt, pudet, omni prorsus culpa vacare; quippe quorum sanatio a Deo et Sancto ejus Spiritu sit expectanda: sed et esse inter eosdem, qui fanatico errore agitati, turbarum occasionem captant; quorum conatibus, ne furoris contagia longius serpant, mature obviam ire debent, quos penes summum imperium et legitima potestas est. Clericos autem, quoniam inveterato errore scientes videntesque peccant, et insolens et odiosum principatus desiderium, quod pontifex in terrenas potestates ambitiose affectat, tuentur, et quantum possunt adjuvant, nullo modo ferendos, et a Christianorum coetibus omni ratione explendos: eos quippe esse, qui furentis inconsiderato religionis impetu prava sua doctrina animos incendunt, et reges trucidandos docent: dignum prorsus laude, atque adeo meritorium facinus ducentes, si quis, postquam Romanensis monarcha, vel potius, his verbis utebatur, monstruosum ecclesiae suae caput, aliquem regem diris devoverit, aut subditos ejus fidei et obsequii vinculo solverit, aut regnum ejus a praedatoribus diripiendum proscripserit; in eum vel gladium stringat, et contra principes ac magistratus bella, motus, ac seditiones excitet. Nihil sibi in votis potius aut antiquius esse, quam ut tempus illud videat, quo, sepositis omnibus factionum studiis et affectibus, in id cuncti conspirent, ut laudabilia aureae mediocritatis consilia utrinque concorditer ineantur; quod si Pontificii admitterent, se minime recusaturum, quin ultro occurrens illis in amplexum rueret, ea lege, ut quae tempore prave irrepserunt, communi consensu penitus amputarentur. Suam fidem pro vere antiqua, Catholica, et apostolica tenere, ac proinde antiquitati, et quicquid ab ea citra fraudem derivatum est, omnem cultum et reverentiam tribuere, eamque per mediam eundo semper viam servasse, ut neque in fide Sectarius haberi, neque in civili administratione scissuram amplecti videri velit: quod ita sibi dictum accipere Pontificii debeant, ut non propterea sua lenitate ac patientia intemperanter abutantur, aut sibi licere putent conventicula impune celebrare, et partes in regno fovere. Quod si faciant, quam clementem ipsum hactenus experti sunt, tam infestum hostem sint deinceps habituri; quanquam alioqui a persecutoris nomine maximopere abhorreat. Potius illi, qui pietatis spiritu ducuntur, veritatis indagandae studium amplectantur, et cum peritis harum rerum colloquia expetant, a quibus idonee instruuntur; siquidem a ^a Dunelmensi episcopo, is comitiis intererat, pererudite pronunciatum esse, Correctionem, si absit instructio, violentam esse tyrannidem: quapropter praesules sanctitate vitae, bonis exemplis, puritate doctrinae, hoc indefinenter agant, ut plurimas quam possint animas Christo lucrentur, et cum Paulo instent opportune, importune peragant, arguant, increpent, cohortentur, summa cum mansuetudine et scientia. Inde ad tertium et ultimum caput transit, de bonis legibus suo tempore condendis, et constanti earum executione; et sibi praecipuam suorum salutem in iis condendis fore, atque adeo supremam legem, spondet: sed videndum monet, ne multitudine legum nimia respublica obruatur, vix esse, ut in his comitiis mature de iis deliberetur, itaque de his amplius cogitandum antequam ferantur. Tum ad iudices, quos aures oculosque suos adpellat, orationem convertit, et verbis Josaphati regis eos officii admonet, rationem villicationis suae Deo primum, dein et sibi reddituros; scientiam veri proinde habeant, fortitudinem animi et vitae integritatem servent; ut scienter quod verum est perspicere, audenter agere quod justum est, et utrumque integerrime exsequi possint. Sibi curae fore, ut et ipse partibus suis fungatur; quod cum fecerit,

se

INTERPR. ^a de Durham.

CIDIO CIV. se ad extremum inutilem servum futurum, quippe qui muneris a Deo impositi ratione, quod fecerit, facere debuerit. Non existimare, quod vulgo tyranni putant, populos sibi atque adeo tot regna a Deo data, ut ad inhonestas animi libidines ac voluptates explendas iis abutatur, sed potius ut de eorum salute et incolumitate sollicitus, cunctas opes suas et felicitatem in eorum abundantia et prosperitate sitas existimet. Bono regi, si divites subditos habeat, si fortunatos, nihil ad opes et felicitatem deesse. Servum quidem se agnoscere; sed si singulorum hominum, quos Deus dominationi suae et imperio subjecit, ratio habeatur, se regem et rectorem esse et caput; caput autem propter corpus, quod illi simul juncti constituunt, non corpus propter caput creatum esse; et regem propter multitudinem, non multitudinem propter regem ordinatam. Proinde non pudere se, neque non honorificum putare, quod supremus sit ac primarius totius reipublicae servus a Deo constitutus, eoque fieri, ut publicam suorum populorum felicitatem, maximam suam felicitatem, ac praecipuum solatium atque ornamentum in hac vita reputet. Reliqua oratio in eo laborabat, ut benevolentiam erga universos suam testaretur; quoniam non singularibus et uni soli esset debitor, et de beneficiis in plerisque largius collatis se excusaret; id naturae suae beneficae, et interdum importunis petitorum flagitationibus condonandum; nam non ignorare, aerario semel exhausto, id necessario secuturum, ut populis suis molestus sit ac gravis, dum aliis detrahit, ut aliis largiatur; qua in re se cautiorem futurum spondet, et alios, ut petendo sint moderatiores, vicissim admonet. Postremo de oratione sua minus ornata ob brevitatem temporis, et insolitum tantum confessum se excusat; regemque decere ait, ut perspicue et aperte, tum sincere et ex animo loquatur, et ut facta dictis respondeant, potius quam facta dictis fidem derogent.

II. **UNIONE** potentissimorum regnorum tantopere depraedicata hoc agebat Jacobus, ut, abolitis Anglorum et Scotorum nominibus, vetus Britanniae magnae nomen in usum revocaretur. Contradicebant initio Angli, his fere rationibus; huiusmodi mutationes non temere fieri debere, nisi aut urgente necessitate, aut manifesta utilitate suadente: atqui nihil urgere, nullum ex eo emolumentum ostendi: uniones regnorum aut matrimoniis aut per victorias, aut sanguinis confusione fieri: novi regni institutione, alterius antiquioris memoriam dissolvi et extinguere; ea re magnas incommoditates ac confusiones in negotiis, in comitiis convocandis, in sigillis, munerum publicorum distinctione, legibus ac constitutionibus sancendis, libertatibus, privilegiis, curiis, quae in regio comitatu sunt, actis publicis, privatorum contractibus consecuturas: et siquidem contingat, ut rex, quod absit, sine liberis decedat, aut liberi ejus sine prole deficient, illa unione et regnorum confusione futurum, ut paterni nominis heredes in Angliae regno sibi jus arrogent, exclusis legitimis Anglici nominis heredibus, quod esset iniquissimum. Praeterea praerogativam cum aliis regibus hac unione extinguere, et de jure illo contendentibus, inde materiam disceptandi praebere. Nomen Anglicanum a tot saeculis, et nunc maxime percelebre, Britannico etsi olim illustri, sed jam obsoleto, mutari periculosum videri. Anglicanum nomen Scoto semper olim sine controversia praevivisse, nunc confusione facta et Britannico assumpto antiquari. Id populis summe displiciturum, qui antiquo nomine gaudent, et ominosum ducunt, abolita priscae temporis memoria, per novas agnominaciones praepostera ambitione majorum gloriam obscurari. Haec non citra altercationem tunc agitata. Ad extremum regis auctoritas tenuit, ut Magnae Britanniae nomen reciperetur, et unio regnorum unius nominis appellatione sanciretur; neque deinceps necesse esset, in finibus praesidia alere, aut novis munitioibus ad hostium incursiones arcendas limitem firmare. Cusi in eam rem nummi aurei et argentei cum inscriptionibus: **QUAE DEUS CONJUNXIT, NEMO SEPARET. TUEATUR UNITA DEUS.** Angeloti et cusi cum hac inscriptione, **FACIAM**

EOS IN GENTEM UNAM. Et aliud nummi aurei genus, quod haec verba coelata habebat, HENRICUS ROSAS. REGNA JACOBUS. Dein decretum factum de ecclesiasticis tota Britannia expellendis: quorum alii per regnum sparsi, quibus ad XIV Kal. Aprileis dies, qua exirent, poena capitis addita, praestituta est: alii qui carcere attinebantur, navibus impositi, et alio migrare iussi. Id severe admodum peractum: neque prius rex reginaque Londinum ingredi solemnibus pompis voluerunt, quod actum VIII Kal. quam edicto plene executioni demandato. In his comitiis magnus thesaurarius ^a Dorseti, Henricus ^b Howardus Northamptoniae comites creati: perisfelidis infigne ad Cosmum magnum Etruriae ducem missum, quod ille summa dignatione accepit.

III. SECUNDUM haec celebrata et peracta Londini synodus nationalis, veram ecclesiam Anglicanam repraesentans, sicuti ejus ultimo decreto perscriptum est. In qua fides inter eos recepta sancitur; et inter alia, in ecclesiam Anglicanam suprema regiae majestatis auctoritas asseritur; regii in ecclesia Anglicana primatus impugnatore coercentur, sicuti et conventiculorum in ecclesia Anglicana propugnatores, et in conventiculis illis ordinationes citra regis auctoritatem fieri prohibentur. Liturgiae publicae modus et Litaniae apud eos receptae usus praescribitur; Coenae trina perceptio ad minus quotannis indicitur, addita in perceptione genuum flexione. Superpellicorum et epomidum usus in ministris confirmatur: parentes in liberorum suorum sacro lavacro, et pueri Coenae Dominicae incapaces susceptores esse prohibentur. Crucis ceremonia in Baptismate retinetur et explicatur, sed ita et tot adhibitis cautionibus, ut sacrosancti signi reverentia omnino aboleri potius quam confirmari videatur. Jejunia IV temporum decernuntur. Tum ordinandi ministros, Catechismi in parvulis, confirmationis in triennali visitatione, de bannorum in matrimoniis celebri publicatione, leges praescribuntur.

IV. INTER haec ^c Velasus Castellae comes-stabuli, qui superiore anno ex Hispania in Belgium venerat, cum novo Angliae rege de pace acturus, post altercationes de loco conventus saepius repetitas; postquam rex missurum se in Hispaniam recepit, et ratione loci nihil de praerogativa gradus cum Philippo certare velle declaravit; v Eid. April. eodem et ampliore quam venerat comitatu in viam se dedit, et per ^d Gandavum, Curtracum, Hipras facto itinere, Bergas ^e fani-Vinoci in terra Flandria accessit, eaque in urbe Paschaleis ferias celebravit, praemisso Alexandro ^f Rouida Mediolanensi assessore, qui cum Joanne Taxi, qui in Anglia remanserat, omnia ad conventum futurum necessaria instrueret. Ab Alberto in eam rem delegati Joannes ^g Ligneus Barbanonus Arembergii comes, Belgici maris praefectus, Joannes Richardotus praefes, Ludovicus ^h Verrheikenus primarius secretarius, qui ineunte Maio ad Velasum accessere, et Gravelinga solverunt XVII Kal. Jun. ac triduo post Londinum appulerunt. XI Kal. Rouida, deducuntibus eum Northamptoniae comite et Taxi, ad regem salutandum accessit, cui trium regnorum titulos tribuit, ipsumque a justitia, aequitate, admirabilique humanitate, ceterarumque virtutum ornamentis prolixè laudavit, et se a potentissimo Hispaniarum rege missum dixit, ut benevolentiam suam erga principem sibi necessitudine ac antiquo amicitiae vinculo conjunctissimum declararet; tum suam operam ei officiosè detulit. Adventu legati cum laetari se, idque ad pacem universae rei Christianae spectare rex dixisset, dimissus Rouida. Postridie admissus Arembergius cum iis, quos adduxerat, qui eadem comitate a rege reginaque, quam et salutaverunt, accepti sunt; et delegati subito Thomas Buckhurstus

Dorseti

INTERPR. ^a Sackville baron de Buckhurst comite de Dorset. ^b Howard comite de Northampton. ^c de Velasco connestable de Castille. ^d Gand, Courtray, & Ypres. ^e S. Winoxberghe. ^f Rouida conseiller au senat de Milan. ^g de Ligne prince de Barbançon. ^h l'Audencier Verreicken.

CIOICIV. Dorseti comes magnus regni thesaurarius, Carolus^a Howardus maris praefectus, Carolus^b Montjoius Devoniae comes Hiberniae prorex, Henricus^c Howardus Northamptoniae comes, Robertus^d Cecilius magnus secretarius, qui in^e Somersetenfibus aedibus palatio contiguus, in quibus Velasco paratum hospitium erat, et interim Taxis cum Rouida diversabatur, cum Philippi et Alberti oratoribus convenirent. Et hi quidem ad dextram, Angli ad laevam sedere, Anglis domi suo loco hospitibus Hispanis cedere rem comitatis atque humanitatis esse reputantibus. Ibi orditur Rouida, et quod felix, faustum, fortunatumque sit, laetum Serenissimo Scotiae, Angliae, et Hiberniae regi, in novum regnum legitima successione delatum Hispaniarum regis nomine adventum denuo gratatur; nam eodem jam officio Taxim defunctum esse; omneisque totius imperii sui terra marique vireis ex animo ad ipsius commoditatem et utilitatem, et nunc et in posterum peramanter defert. Legationem Taxis jam perbenigne a Serenissimo rege acceptam indicio esse, non haec sine divino Numine fieri; Deum, cujus in manu cor regis est, qui montes inclinatur, et gladium in oleum vertit, hanc ipsi mentem et ejus prudentissimis consiliariis dedisse, ut de sedandis inter reges discordiis serio cogitaretur; nec Philippum, restincto morte reginae Elisabethae bellorum fomite, et regnis nobilissimis ad principem, sibi ac parenti suo antiquo amicitiae vinculo conjunctissimum, et consiliorum reginae nec auctorem nec participem devolutis, nullaque sibi cum regnis ipsis, quibus cum suis Hispaniarum regnis diuturna semper fuit ac fida societas, controversia remanente, hanc pacis occasionem aspernari noluisse. His accessisse arctissimam, quae Serenissimo Scotiae, Angliae, et Hiberniae regi, cum domo Austriaca intercedit, necessitudinem; aegre fecisse, nec nisi laceffitum, parentem suum alieni abstinentem, ut arma, contra communem hostem in dies per Christianorum discordias nova incrementa capientem destinata, ad injurias ulciscendas converteret: satis caedium, satis vastitatis utrinque datum, cruori deinceps Christiano parcendum esse. Post Taxim ad eum missum Castellae stabuli-comitem Ferd. Velasum, singularis prudentiae et pietatis principem, qui in opere, quo nullum Deo potest acceptius esse, laboraret. Eum post longissimum iter, et hyemis asperrimae difficultates superatas, pietate omnia vincente, ad extremum Fiandriae limitem venisse, sed valetudinis incommodo praepeditum nondum transmittere in Angliam potuisse: dum vires colligit, expeditum visum, ut interim per Taxim et se ex Italia evocatum, de ratione foederis inter potentissimos orbis Christiani principes, ratio ineatur. Cum accessione tot regnorum, et virtutes administrandis iis pares accessisse cunctos laetari, et justitiam, humanitatem, temperantiam, ceterasque virtutes eximias in eo admirari, et sperare, ut per pacem conjunctis clarissimorum principum viribus domi securitas, foris contra Christi hosteis victoria quaeratur. Proinde in id incumbendum, Deo duce, qui pacis auctor est, ut rejectis ambagibus, et amputata omni ex animis, vel ex doctrinae fiducia, vel ex ingenii acumine quaesitae laudis ambitione, citra fucum et fraudem res Deo gratissima pondere suo et merito aestimetur, et ad optatum exitum perducatur. Pacem Dei opus se proponere, qua perturbata nihil tutum sive ab hoste sive ab amico milite: etiam sub bono principe cuncta dura et difficilia; pravorum violentiam, et dominatum subditis onerosum esse. Pacem omneis utrinque populos exoptare: sub ejus aura suavissima securitatem publicam conquietescere, leges vigere, libertatem commercii, quo civitates aluntur, valere. Vota viduarum, pupillorum, et omnium ubique bonorum aspirare, et lacrimas precibus suis adjungere. Se a potentissimo rege missos eundem animum ad desideria publica afferre; candorem et fidem, ita Deus cordium scrutator, et dolosae linguae acerrimus vindex cos adjuvet, ad ea suam religiose

INTERPR. ^a Howard amiral. ^b Blount baron de Montjoy comte de Devonshire. ^c Howard comte de Northampton. ^d Cecil secretaire d'Etat. ^e palais ou hôtel de Somersset.

religiose obstringenteis. Eandem serenissimo regi et consiliariis suis sententiam stare cum videant, quicquid contra male erga pacem publicam clam palamque mali moliantur, non dubitare, quin res tantopere exoptata confici possit, illo praesertim adjutore, qui nascens et in coelum migrans pacem uti summum bonum suis reliquit; qui in auxilium nostrum surget, et apprehenso fortitudinis suae scuto serpentis caput conteret, improbos zizaniorum satus evellet, et hosteis pacis virtute sua disturbabit. Quibus dictis cum a Northamptoniae comite quaedam modeste, quae ad Elisabethae invidiam adjecta fuerant, et eorum qui pacis opus inchoatum clam perturbatum ibant, elevanda subjunxisset, eo die discessum est. Postea usque ad xv vices eodem ordine convenere, et de singulis, quae controvertabantur, subito ^aVelasum et Albertum certiores faciebant; ab iisque vicissim, quid in iis agere deberent, certiores fiebant, ita ut cum ad novum conventum redirent, super omnibus controversiis certum responsum afferrent. Initio ab Hispanis foedus offensionis et defensionis propositum; a quo se excusarunt Angli, foedus nobiscum prius ictum causati; et rex ad bellum contra ejusdem confessionis socios gerendum nolle cogi declaravit, quod posset contingere, si se ad offensionis foedus obligaret; id autem salva conscientia facere non posse. Itaque post aliquot dierum altercationes conventum, ut de pace inter eos ageretur, omissa offensionis et defensionis mentione, conditionibus de cetero appositis, quibus utrique parti, ut pax fida esset, idonee caveretur: rogatus interim rex Angliae ab Hispanis, ut se medium inter Archiduces et Bataviae Ordines interponeret, quo illi conditiones pacis acciperent. Qua in petitione non se nimis morosum rex praebuit, et aequitate summa officium detulit. In commercii libertate utrinque proposita, et ab Anglis sine exceptione concessa, plus difficultatis fuit; cum Hispani ab ea navigationes in Indias exciperent, divisione ante c annos facta, pacis parario et arbitro inter partes Alexandro VI, solis Lusitanis et Castellensibus eas attributas dicerent: regni postea Lusitani accessione etiam Indias Orientales et Occidentales accessisse. Itaque soli Hispaniarum regi hodie tanquam in suo, nec aliis praeterea ullis principibus aut civitatibus licere ad eas navigare. Ad haec rex aequissimus qui pacem vellet, nec conditiones minus honestas admitteret, cum animo provideret nulla ratione populis suis persuaderi posse, ut libertatem ad Indias navigandi, Batavis eam sibi arrogantibus, et magno cum emolumento suo impune quotidie exercentibus, intermitterent; ab ea suos diserte excludi noluit, fide in arcano Hispanis data, Anglos sine jussu quidem suo ac mandato navigaturos; ceterum hac lege, ut eodem, quo ceterae nationes, jure trans aequinoctialem lineam utantur. Utrique proinde sibi consulant: nam jure potiores iis locis haberi, qui viribus praepollent. Ita sine conditione commercii libertas constituta. In aliis partes facile convenere. Toto illo tempore, quod ab XI Kal. Jun. effluxit, Velasus invaletudinem causatus, loco minime se movit; neque ad Albertum, periclitantibus interim ^b Slusis, ivit, ut capita cum eo conferret, sed semel atque iterum Alfonso Velasum gentilem suum, et ^c Blasium Arragonium ad eum qui ^d Gandavi erat, legavit. Tandem aliquanto post adfectatas Hispaniensi gravitate exquisiti fastus moras, VI Kal. Sextil. Dunkerkam venit, missis qui ad eum regali pompa excipiendum cuncta instruerent, et IV Eid. Sextil. Gulielmo ^e Monfsono equite, freti illius praefecto, cum Anglicanis majoribus navibus appulso, postridie Gravelingam petit, quo ad eum Antonius Ribera, a Joanne ^f Taxi cognato suo missus, venit, per otium toto triduo Velasus jussu impositi equi, impedimenta et reliquum famulitium, cautumque, ne quid suarum rerum in naveis Batavas, quas secum Angli adduxerant, imponeretur. Tandem Dominica die post sacrum celebratum, summo mane navem minorem conscendit, ut inde ad

majores

INTERPR. ^a Velasco. ^b l'Escluse. ^c el Commandador Don Blasco d'Arragon. ^d Gand. ^e Monson. ^f de Taxis conde de Villamediana.

CIDICIV. maiores, quae brevīa veritae in alto expectabant, perveniret; ad quas postquam intravit, post octo horarum navigationem, ad Dunas exscensionem fecit; nam ad ^aDoveram vento vehementiore adpellere eodem die non potuit; ubi ex jactatione maris nauiscentes paulum recreati. Postridie Doveram, et xvi Kal. Sept. ^bCantuarīam, ^cCantianae provinciae metropolim, venit, ubi Taxim, Rouidam, aliosque qui cum iis erant, obvios habuit; inde alios atque alios, et ^dArembergium reliquosque Alberti delegatos; a rege missos ^eWottoni regulum ^f iv portuum praefectum, cum io equitibus, et magno numero carrucarum, et ^f 2 Northamptoniae comitem; et triduo post secundo ^gTamesi Londinum sub vesperam accessit, conscensis xxv phaelis ad id egregie instructis.

V. REX aberat venationibus intentus, qui per Carolum ^hHowardum maris praefectum absentiam suam excusavit. Per comitem ⁱSuffolcium regina adventum Velasco gratulata est. Magna pompa res acta, quod ea rerum externa facie maxime Velasci animum pasci intellexerant Angli. Ubi rex venit magno paratu, tandem viii Kal. Sept. admissus Velascus cum Alberti delegatis, ^kSouthamptoniae comite praemisso, qui venientem exciperet. Ipse Velascus scripsit, regem, qui ad primum conspectum surrexerat, diu stetit, antequam ad salutandum cum ipse propius accederet, ea re significans, quantum de dignitate propria rex detraxerit, tantum ad suam accessisse. Lingua Gallica cum adlocutus rex, sicuti ante fecerat Robertus Cecilius, cum ad eum ante regis adventum salutandum venerat. Semel atque iterum postea convenere ab utraque parte delegati. Et iterum a rege et principe Velascus admissus est, et postridie a regina, majore quam antea paratu et pompa. Demum iv Kal. Sept. post sacrum peractum mane in palatium cum delegatis, et inde in sacellum venit Velascus; et praecuntibus fecialibus, et massas praefertentibus, rex ad sacellum itidem cum principe venit. Aderat et regina cum toto gynaeceo. Ibi in laudem pacis hymni aliquot a symphonicis decantati, prolatisque a Cecilio pacis conventae capitibus in charta pergamena descriptis, rex ea Velasco, et Velascus Rouidae tradidit, et allatis bibliis ex S. Hieronymi translatione a Plantino cufis, sic enim convenerat, rex tactis sacrosanctis Evangeliiis in capita juravit, et manum Velasci in signum concordiae prehendit. Secutae dein acclamations festae de pace laetantium, et regis vitae bene precantium. Inde ad convivium itum, quod pari hilaritate et magnificentia celebratum; et quaedam interim in Elisabethae invidiam jactata; quae omnia particulatim, aut a Velasco, aut ipso dictante, ad fastidium usque sunt literis consignata, in relatione quam de pacis cum Anglis negotio Antuerpiae publicandam curavit. Rex postridie Velascum ex levi offensione pedis decumbentem invisit, cui in amplexu ruenti a Velasco ad ingressum adulatoriae voces ³Cornelii centurionis redditae, *Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum.* Tum missis magni pretii donativis, et petito comitatu, pridie Nonas Septembreis ¹Gravesendam Velascus cum toto comitatu venit, et Dovera sexto post die solvens, ^mCaletum appulit, a Dominico Vico urbis praefecto exceptus. Caeto Gravelingam deflexit, et inde ⁿAudomari-fanum in Atrebatibus petiit: et ^oGandavum xiii Kal. Oct. quo tempore Ostenda dedita est; profectusque ubi Albertus erat, cum quo collocutus, ^pRigiacum Atrebatum venit; et inde per terram Francicam iter fecit, sicuti in itu fecerat, ab rege rursus ad ^qBlaudifontem perhonorifice exceptus. Cum ad Sebastiani Zameti acceis coenaturus divertisset, rex solita comitate intervenit, et mensae adsedit, Velascum, qui de geniculis

toral

INTERPR. ^aDouvre. ^bCantorbery. ^cKent. ^dle comte d'Aremberg. ^eEdouard Lord Wotton baron de Marley, Gouverneur de la province de Kent. ^fHenry Howard baron de Marnhill & comte de Northampton, gardien des Cinq Ports. ^gla Thamise. ^hHoward comte de Nottingham, Grand Amiral. ⁱde Suffolk. ^kSouthampton. ^lGravesend. ^mCalais. ⁿS. Omer en Artois. ^oGand. ^pArras. ^qFontainebleau.

NOT. ¹ dele iv portuum praefectum.

NOT. ² lege Northamptoniae comitem v portuum praefectum.

NOT. ³ Ce n'est pas le Centenier nommé dans

les Actes des Apôtres Chap. x. mais un autre, qui n'est point nommé, dont il est parlé dans l'Évangile de S. Matthieu Chap. viii. Put.

^a toral ei, cum lavaret manus, praebere voluerat, non passus est; cum tam familiariter exceptum dicens, non ut honorem cuiquam faceret, sed ut acciperet. Inje^ataque a rege de cognatione Velasorum cum Navarrae regibus mentione, reposuit Velastus, regum, quasi Deorum, nullos esse propinquos aut affineis. Ea regis comitas non mediocriter hominem honoris ad vanitatem cupidum recreavit; idque summi pretii, atque adeo donativi amplissimi loco, ac prae iis quae in Anglia acceperat, ille in Hispaniam discedens reportavit. Conditiones pacis, quae in relatione Velasci non leguntur, has praecipuas accepimus: Ut pax fida et perpetua, tam in terra quam in mari, inter reges sanciretur; a bellis cessatio esset, et qui a xviii Kal. Maias utrinque capti essent, libertati restituerentur. Nihil in alterutrius praedudicium ullo foedere cum aliis principibus fieret: nullo milite, com meatu, instrumento, apparatu bellico, aut denique consilio hostes juventur. A foedere, si quod in alterutrius damnum ictum sit, discedatur. Reges et Archiduces ab omni maleficio vicinis inferendo suos utrinque populos abstineant. Quia vero de^b Vlissinga, Briela, Ramechena arce aliquandiu altercatum fuerat, quod illa oppida ut ditionis Auftriacae restitui Archiduces peterent; rex, qui propter foedus ab Elisabetha, cui in regno Angliae successerat, cum Ordinibus Hollandiae ictum, liberum sibi non esse sentiret, ut alii quam ipsis quaecumque ea traditurus esset, restitueret, a petitione se excusavit; et salva fide, quam religiose erga omnes observandam decrevit, id facere se non posse ostendit: sed verbo regio promisit, se omnia cum Ordinibus facturum, et ad id tempus competens illis assignabit, quo cum suis principibus fratribus charissimis pacificationis iustas et aequas rationes ineant: ni faciant, sua majestas a foedere cum Elisabetha facta libera, quod iustum et aequum existimaverit, de illis oppidis statuet; efficietque, ut Rex et Archiduces sibi amicitiam illorum loco praecipuo esse intelligant: interim Scotis et Anglis praesidiariis mandabit, ne quas Batavis suppetias ferant, aut pulvere, tormentis, globis, com meatu juvent; quidquam et contra fratres charissimos hostile moliantur. Item conventum, ut liberum in regnis utriusque regis et Archiducum esset commercium, nulloque novo onere Angli et alii subditi gravarentur; naves alterutrius in alterutra ditione minime sistantur; sed ut in itu, ita in reditu, libere abire sinantur. De navigiis armatis item cautum, si ad ea reficienda, et res ad navigationem necessarias comparandas portus amicos intrare cogantur, modo sex vel octo navium numerum non excedant, neque diutius, quam illis ad refecti-
onem, et alia necessaria paranda fuerit necesse, ne quoquomodo liberum nationum commercium impediatur. Si major numerus armatarum navium fuerit, non nisi consulto principe, et cum ejus venia accedant. Subditi principum in territorio alteri alterorum aequabili jure censeantur. Angli, Scoti, Hiberni non accommodent nomina sua Batavis aut Zelandis in Hispaniam navigantibus et negotiantibus. Angli, Hiberni, Scoti in Hispania negotiantes a vectigali^c tricesimae sint immunes; et tantum ad solutionem portuorum, teloniorum, et vectigalium ante tricesimam impositorum teneantur. Merces in Hispania emptas, non alio quam ad sua regna et Flandriae portus exportari rex Angliae patiatur, idque edicto caveat; cui si fraus fiat, merces fisco addicantur, et tricesimae immunitate, qui fraudem fecerunt, in posterum priventur: antiqui inter Burgundiae duces ac Belgii principes, et Angliae, Hiberniae, et Scotiae reges, toties repetiti tractatus, et bellorum ratione intermissi, privilegia item, concessiones, et gratiae, quae belli tempore cessabant, pristinam vim suumque in posterum sortiantur effectum. Angli, Hiberni, Scoti, in Hispania negotiantes, modo nullam offensionis occasionem dederint, ex conscientiae causa ne
vexentur.

INTERPR. ^a la serviette. ^b Flessingue, la Brille, & Rammekens. ^c l'imposition de 30 pour cent.

CIO IO CIV.
HENRICUS IV.

vexentur. Si quid inter principes dissidii intervenerit, quod libertati commercii sit impedimento, moneantur utrinque negotiatores, ut intra VI mensibus suas merces exportent; neque prius sisti, intercipi, aut damno personae vel res ipsae affici possint. Neutri naveis negotiatorum in portibus suis haerentes, belli praetextu detineant aut remorentur, nisi prius monito ipsorum principe et ipso consentiente. Si quid ab alterutra parte contra haec pacta fiat, non propterea solum foedus intelligatur; statim damnum datum juris via farciatur. Captivi in bello et remanipati, utrinque liberi dimittantur, exolutis expensis, et pretio ab iis qui de eo convenerint, soluto. Actiones civiles, quae belli coepti tempore vigeant, lapsu temporis non obstante repeti possint, excepto si quid interim in fiscum sit redactum. Controversiae de rebus bello captis et manubiis in territorio ejus principis agitentur, contra cujus subditos actio dirigetur. Si Batavi et alii Ordines foederati de conditionibus cum Archiducibus agere voluerint, eorumve successoribus, interventu regis Angliae et opera ut uti possint, Archiducibus erit gratissimum. Pacis capitibus utrinque comprehensi principes amici ac foederati populi. Id actum Londini IX Kal. Sextil. calculo veteri, aut novo pridie Eidus Quintileis.

VI. TRICESIMAE anno superiore, a Philippo et Alberto, Febuario et Aprili impositae occasione, rex, cum prius eandem mercibus ex Hispania et Belgio impositis Novembri insequenti imposuisset, cum videret aemulationum studiis commercium ubique cessare, ut necessitatem utrisque tricessimae revocandae imponeret; postremo commercium Hispanis et archiducalibus in Belgio populis nobiscum, et suis cum illis omne interdixerat, et Julio proximo multis additis enixe sanxerat, quod negotiis magnam perturbationem afferebat: inde excitatae ubique^a institutorum graves querimoniae: sed Rex, qui tantam injuriam ferre probrosum arbitrabatur, et suis ac vicinis summe id detrimentosum fore providebat, maluit ad tempus spretis rumoribus severa prohibitione uti, quam committere, ut ignava patientia infirmitatem fateri, et dum se ad praesentia accommodat, homines audentes ad novam olim inferendam injuriam praepostera dissimulatione provocare videretur. Pontificus orator, qui metueret, ne hoc dissidio pacificatio Verviniensis turbaretur, omnia summa faciebat, ut Rex, dum de tricesima abolenda cum Philippicis ageretur, quod sedulo se facturum promittebat, tantisper de jure suo remitteret, et libertatem commercii interea restitueret. Nec deerant in aula, qui eadem veriti, regi auctores erant, ut prohibitionem temperaret. Verum ille a Ronio aliter persuasus, nullis rationibus adduci potuit, ut a proposito discederet, aut quidquam dignitate et nomine Gallicano indignum faceret. Tandem re cum Velasco, cum per Galliam ex Anglia rediens iter faceret, ad^b Blaudi-fontem agitata, et instante pontificio legato, convenit, ut tricesima aboleretur, eodemque tempore, neque prius, publica commercii libertas restituta est. Per scriptae post longam disceptationem conditiones IV Eid. Oct. ^cRonio, et Nicolao ^dBrularto Sillerio pro Rege, Baltazare ^eZunica, et, qui Velascom in Angliam comitatus fuerat, Alexandro Rouida, pro Philippo et Alberto intervenientibus.

VII. OSTENDAE et^f Slusarum obsidionibus peractis, nihil fere bello gestum in ceteris orbis partibus memoratur. Brunsvicae in Saxonia detecta conjuratio, quae apertae^g principum cognominum invasioni sequenti anno praelusit. Erat in urbe populosa et opulenta Hennenius Brabantus, vir et doctrina non mediocri, et probitatis opinione, ac rerum usu praefecturam urbis promeritus, qui contra senatum concitato populo prodicionem meditabatur: et cum jam cunctas urbis claveis penes se haberet, etiam Sanmichaëliae portae habere voluit: cum consules recusarent, tumultu

INTERPR. ^a des Marchands. ^b Fontainebleau. ^c le marquis de Rosny. ^d Brulart Sr. de Sillery. ^e de Zuniga. ^f l'Escluse. ^g les ducs de Brunswick.

tumultu ob id excitato, et concursu ad eam facto, deprehensi 10 equites, totidem pedites, qui in insidiis latebant. Qua re versus subito populi furor in odium, et ipse ex suspicione comprehensus, et crimen falsus perduellionis poenam subiit, digitis abscissis, et candente forcipe semel atque iterum concerptus, et postremo vivus in quatuor partes sectus est: intestinis igne crematis, partes reliquae ad compita urbis affixae. Conscii itidem capite luerunt. Henningus, qui in tumultu occisus fuerat, et statim terrae mandatus, conjuratione detecta, erutus, ac rotae ad ceterorum terrorem impositus fuit. Embdae et tumultuatum in Frisia Orientali, et Protestantibus persuasum fuit, quamvis, dissidio superioris anni composito, ^aEnnonem comitem non bona fide cum Embdensibus in gratiam rediisse. Auxit suspensionem, quod sub id Joannes Ennonis fratris filiam, quanquam invito in speciem fratre, in uxorem duxit, et ^bRitbergensem comitatum aliasque ditiones penes se non ita contradicente fratre retinuit. Nuptiis legitime contrahendis accessit sive auctoritas sive dispensatio pontificis, Leonardi ^cRubeni Abdingovihensis Archimandritae opera, qui legem gratiae adjecit, ut majorum religionem et ejus cultores patrocinio suo Joannes adjuvaret. Id, grassante quasi per contagionem malo, Paterbornensibus animos ad majora justo audenda contra Theodoricum Furstembergium episcopum fecit. Ii cum Hanseaticis civitatibus societate conjuncti sunt; quarum favore subnixi non solum civilem, sed etiam ecclesiasticam jurisdictionem praesuli controversam reddiderunt; multaque intemperantius in dies faciebant; quae minime a suae religionis hominibus probabantur. Joannes, in hoc dissidio conductis, Hungaricae militiae colore, copiis praesuli praesto fuit; vis ad urbem astu intercipiendam, consciiis in ea, qui praesulis partibus addicti erant, facta, et admoto crepitaculo duae portae effractae; in tertia, quam conscii se aperturos receperant, conatus haesit, reliquis civibus contra tendentibus; tandemque res transactione finita, et dictae leges, ut praesul admitteretur; de cetero nemini vis fieret, et, praeteritorum sepulta memoria, privilegia antiqua servarentur inviolata. Sed dum aliae leges in gratiam praesulis adduntur, in publicis aedibus recitatione facta, ^dLiborius Wichardus consul schedulam quasi laceraturus arripit. Non tulit id ^eBertholdus Clevis, qui praesulis partes tuebatur, sed inflicta Consuli alapa, eundem sella consulari deturbat, et catenis vinctum ibidem relinquit; quippe qui pacem impedire, et populum contra principem suum inflammare diceretur. Inde concursu facto portae referantur, et Joannes acceptus magno consciorum plausu, forum, plateas, moenia praesidio firmat, et arma civium comportari jubet, ac militem per hospitia distribuit. Majorum religioni addicti initio laetabantur, injurias, magistratu Sectariis favente, illatas dum ultum eunt; quos lascivia militari crescente statim poenituit, amissam libertatem et odiis laxatum fraenum moerenteis. Continuo Wichardus consul, ut erat catenis oneratus, producit per aliquot horas plebis ludibrio expositus, et sputis foedatus. Postremo quaestioni subiectus, combusti vini faecibus per nareis infusus, pro seminece humi relinquitur. Tandem perduellionis in patriam et principem peractus reus, negato ad respondendum triduo, jussu praesulis ad supplicium trahitur. Cum inde praesulem in horto ad spectaculum stantem aspiceret; Adesdum, inquit, Theodorice episcopo, et sanguinem meum quem tantopere sitiisti, e. pota. Quibus dictis summa constantia in scamnum se reclinavit, et vivus in quatuor partes sectus; caput et lacerati corporis partes ad ludibrium ante uxoris et liberorum aedeis traductae, et postea publicis locis affixae. Id summa celeritate actum, ut Mauritius Hessorum princeps, ad quem Paterbornae patrocinium spectat, quique cum xxxii peditum signis, et cc equitibus, ad rei famam in viam se dederat, in tempore advenire non potuerit. Miles ^fWarburgi et in finibus collocatus. Cives a praesule

alieni

INTERPR. ^aEnno. ^bde Ritberg. ^cRubens Abbé d'Abdinchoff. ^dLiborius Wichart. ^eBertholdus Cleves. ^fWarbourg.

CIO IO CIV. alieni severe, ut in victoria, habiti, ac plerique bonis multati. Urbis privilegia et
 HENRICUS IV. jurisdictio suprema adempta. De ^aArgentinenſi episcopatu lis huc usque fuerat inter
 Joannem Georgium Brandeburgicum septemviri filium, et Carolum cardinalem Lo-
 taringum, et sacri collegii sodaleis hinc majorum religioni hinc Augustanae con-
 fessionis addictos; quae pactionibus interventu nostro suspenſa potius, quam termi-
 nata erat; quae demum partes interponente suas Friderico Wirtembergico, qui et
 rem suam in eo negotio agebat, accepit finem, his fere conditionibus, ut Brande-
 burgicus toto episcopatu Lotaringo cardinali cederet, et ab eo vicissim cxxx aure-
 orum CIO acciperet: Wirtembergicus concordiae sequester oppidum et praefectu-
 ram ^bObernagenſem per xxx annos possideret, quo tempore pro Brandeburgico xxx
 aureorum CIO aeris alieni, ac singulis praeterea annis ix aureorum CIO dependeret.
 Post xxx annorum spatium, jus esset Lotaringo aut ejus successoribus praefecturam
 illam, de pensis cccc aureorum CIO, redimere. Id actum ^cHagenoae pridie Eidus
 Novembreis. Nec multo post Hanſeaticae societatis privilegiis apud principes re-
 novandis adornata solemnis legatio ^dLubecae, Gedani, Coloniae, Hamburgi, et
 Bremae civitatum nomine. Delegati cum ad Jacobum Magnae Britanniae regem
 primo venissent, subortis altercationibus, quia nullas a Caesare literas attulerant,
 re infecta dimissi sunt. Inde ad nos transferunt, benigne a rege ad ^eBlaudi-fontem
 auditi et perhonorifice accepti, unde ulterius pergentes in Hispaniam discesserunt.

VIII. Hoc anno maxime memorabilis et rari exempli in Sueciae regno mu-
 tatio secuta, et edicto perpetuo a cunctis ordinibus sancita est. Superioribus annis,
 atque adeo ab anno CIO IO XCIX graves inter Sigismundum Polonum hereditarium
 Sueciae regem, et Carolum patruum ob reipublicae administrationem, et potissi-
 mum ob religionis causam, altercationes intercesserant; et semel atque iterum ^e
 Polonia, Polonorum viribus adjutus in Sueciam venerat Sigismundus, et inde cum
 damno et dedecore discesserat. Inde exacerbatis odiis post ejus ultimum discessum
 praecipui ministri capti, et severe admodum Ordinum tunc in regno pollentium
 decreto ad mortem damnati, quam non sine Caroli invidia constantissime pertule-
 runt. Secundum haec post ultro citroque regis, Caroli, Ordinum, literas exprobra-
 torias hinc inde missas, eorundem Ordinum decreto regia dignitas Sigismundo ab-
 rogata; quod contra avi voluntatem, et in regni comitiis promulgatas leges, reli-
 gionem in Suecia mutare, et libertates ac regni privilegia labefactare, munitiones
 novas exstruere, conatus esset. A regiis insignibus sumendis, seu modestia seu dissi-
 mulatione initio se excusabat Carolus, qui tamen decreti de abrogatione auctor
 ferebatur, et Joannem Joannis filium et Sigismundi fratrem, et alterum nepotem
 perniciosorum Sigismundi consiliorum minime participem ad regiam dignitatem
 provehebat. Sane Jacobus Typotius, qui per motus illos in Suecia degebat, et postea
 in Caesaris comitatu decessit, homo a Protestantium religione alienus, sic de Carolo,
 quicum familiarissime vixerat, in relatione scribit, ut eum ab omni invadendi alieni
 cupiditate maxime abhorruisse affirmet: verum dum effervescentis in se religionis
 immodico aestu rapitur, ambitionem, quae in eo tepebat, sensim accensam, ac pro-
 prio periculo et necessitate coactum, tandem ad regium fastigium praeter volunta-
 tem ab Ordinibus regni evehit. Joannes honorem a Carolo delatum, et impar
 humeris onus, hoc rerum statu a se deprecatus, ultroque se illud, seu decus sive onus
 Carolo deferre, oratione coram Ordinibus publice habita testatus; de cetero se in
 ejus et regni Ordinum potestate fore declaravit, nec Sigismundi unquam consiliis
 se participaturum jurejurando interposito religiose promisit. Quo facto senatores et
 Ordines regni Sueciae, comites ac reliqui proceres, episcopi, nobiles, ecclesiastici,
 copiarum

INTERPR. ^a de Strasbourg. ^b bailliage d'Obernach. ^c Hagenau. ^d Lubeck, Dantzick,
 Cologne, Hamburg, & Breme. ^e Fontainebleau.

copiarum militarium tribuni, civitates et universitates ^aNorcopiae, indictis comitiis ^{CIO IO CIV.}
 XII Kal. April. regnum Carolo adjudicarunt, et unionem hereditariam jam a Gustavo ^{HENRICUS IV.}
 avo institutam certis legibus sanxerunt. Dies initio ad B. Bartholomaei festum dicta
 fuerat, quo Carolus regno inauguraretur: sed Carolo ipso annitente res amplius di-
 lata: leges tunc in hereditaria unione dictae, ut si Carolum, antequam Gustavus Adol-
 fus filius aetatem administrationis regiae capacem, hoc est, XVIII annum attigerit,
 obire contingat, administratio penes Joannem et defuncti uxorem maneat, adjunctis
 ex senatorum numero, quos Carolus testamento nominaverit, tutoribus ac consili-
 ariis. Et quia probationibus constat, multos esse praeter eos, qui ^bLincopiae ob
 perniciosas contra regem machinationes capite plexi sunt; et eos, qui carcere adhuc
 attinentur, qui in hoc satagunt, ut regnum exclusa Gustavi progenie ad electionem
 adducant, quo nihil calamitosius excogitari potest; eos perduellionis reos declarant,
 decernuntque, ne filii in senatorium ordinem adoptentur. Tum citati exules, ut in
 regnum securitate promissa redeant intra semestre: ni paruerint, contra eos tanquam
 perduelleis lege agatur. A decreto excepti, ni gratia speciali a Carolo designato
 rege aliter statuatur, uterque Georgius ^cPossé, qui ex regno profugerunt cum suis
 complicibus, Ericus, Axelius, Gustavus comites, Joannes, Ericus, et ^dAxelius ^eGyl-
 lensternii. In bellum insuper contra Sigismundum et Polonos qua alienigenarum,
 qua indigenarum, IX bellatorum CIO stipendio publico in continuos tres annos prox-
 imos, quod ab ineunte Maio procedet, alenda decernuntur. Item alia ad publicum
 regimen constituta, ut juxta Stockholmae decretum, regni jura et statuta recognos-
 cerentur; et quae emendatione indigerent, corrigerentur. Vecturae et a parochis
 hospitiorum onera praebere solita, juxta recens Caroli mandatum, ad modum et
 aequitatem redigantur, ita ut nemo apud rusticum aut sacerdotem sine legitima per-
 solutione diversetur. Item cautum de moneta, ne pretium ejus arbitrio privatorum
 augeatur, neque imperialis talerus plus XXXVI Suecicis grossis aestimetur. Item de
 argento non signato cudendae monetae ex mercibus transportandis apud telonium
 deponendo, antiqua constitutio renovata. Nullus praefectorum aut officialium in-
 sciis dominis nova tributa regni subditis imperandi jus habeat; qui secus fecerit, pro
 perduelli habeatur. Praeter regni gubernatorem nemo jus habeat causas capitales,
 aliaque graviora crimina condonandi, supprimendi, componendi, aut ad ea conni-
 vendi; sed ea ad iudices ordinarios remittantur. Mensurae item, staterae et bilan-
 ces, ulnae denique ad modum legitimum redactae. Cum Gustavi testamento ab Or-
 dinibus regni confirmato constitutum sit, ut in regiarum filiarum dotem C talerorum
 CIO a provincialibus pendantur, Carolus rogatur, ut habito senatorum concilio, pro
 qua parte quisque teneatur, per constitutionem decidat. Opifices per regnum locis
 idoneis constituentur, qui talerum quotannis aerario inferant: nemo qui beneficiaria
 praedia a rege habet, ratione beneficii decimas, aut alias exactiones a provincialibus
 privata auctoritate extorqueat; qui secus fecerit, beneficio privetur. Eodem decreto
 decimarum severe exigendarum ratio praescripta; item ferri exportandi, quod ad vi-
 tandas fraudes, ne cuprum ac globi aliudve, ut lapides, admisceatur, in perticas opere
 fabrili diduci jubetur. Beneficiorum a regibus acceptorum confirmatio a successo-
 ribus petatur, neque ea interim a possessoribus oppignerare aut alienare liceat. Et
 si sine masculis heredibus decedant, ad aerarium aut superiorem dominum redeant,
 ita tamen ut de dote idonea filiabus prospiciatur; de mulctarum dimidia, quae
 aerario inferri debet, quoniam in ea re plerumque fraus fit, exhibitis judiciorum co-
 dicibus et rationum archivis, citra fraudem regi deinceps plene satisfiat. Rex extra
 regnum,

INTERPR. ^aNorkoping. ^bLinkoping. ^cPossé. ^dAxel. ^eGyllenstiern.

T O M. VI.

N n n

CIOICIV. regnum, si peregrinari necessitate urgente contingat, diutius quam ad Bartholomaei festum juxta Stockholmiense statutum abesse non queat. Decreto subscribere cum delegatis Carolus et Joannes. Eodem die revocatur in memoriam decretum anno CIOIXLIV ab universis regni ordinibus ^aArosiae de sublata regni electione, et regno hereditario in Gustavi familia, quandiu ex ea masculi haeredes superessent, deinceps constituendo, factum. Quod religiose ab iis servatum est, nisi quatenus aut perversa Erii administratione, et mala Joannis fratris in ejus locum successi, et Sigismundi filii de religione in regno mutanda suggestione, ab eo nonnihil discessum fuit. Huic nunc insistentes decernunt, ut regnum, quo se Sigismundus violata ^bSudercopenfi constitutione indignum praebuerat, ad Carolum patrum et ejus legitimos heredes, hoc est, filios masculos, ab iisque prognatos, ordine successionis devolutum intelligatur; quibus deficientibus, ad Joannis, qui in praesens juri suo in Ordinum manus consignata declaratione renunciavit, haeredes masculos eodem ordine deferatur, semper exclusa Sigismundi Poloniae regis progenie; qui si rursus deficient, superstite aliqua filia ex Gustavi progenie, ei regnum per hanc sanctionem deferatur, quae ex Ordinum consensu et voluntate uni ex Sueciae proceribus, qui eandem confessionem in religione profiteatur, aut alicui ex Germaniae principibus, qui per foeminas genus a Gustavo ducunt, nubat; si contra faciat, jure in regni successione excidat: a qua rursus Sigismundi filiae sive neptes excluduntur. Causa abdicationis denuo repetita, quod a confessione Augustana ab avo Gustavo in regno recepta, et ab Ordinibus probata tanquam orthodoxa, et Dei verbo ac propheticis scriptis consentanea, desciverit: proinde additum, ut omnes in regno successores ad eam amplectendam sacramento adigantur; et cum matrimonium contrahent, uxorem ab ea alienam in domum regiam non introducant. Insuper cautum, ne quis ex hereditariis principibus, qui per hanc unionem ad regnum vocantur, aliud regnum aut ditiones longe positas acceptare possit; quod experimento compertum sit, magnas inde sive per principis absentiam, sive per alienigenarum praesentiam, incommoditates, et rerum perturbationem in regnum importari. Postremo de fide et constanti obedientia hereditariis principibus praestanda adjectae sanctiones, Joanni et ejus heredibus legitimis eodem decreto conservata principatus a rege Gustavo Magno duci olim assignati possessio, multis ditionibus postea ab Ordinibus aucta, et donationis titulo ab iisdem attributa. In exegesi historica ea de re, Stockholmiae undecim post annis publicata, inserta est Joannis oratio, in comitiis tunc habita, qua Carolo patruo gratias pro innumeris ab eo acceptis beneficiis agit; inter quae numeratur, quod ejus cura, studio et diligentia effectum sit, ne in manus Jesuitarum et Pontificiorum inciderit; ut inde appareat, religionis a Sigismundo et ejus consiliariis mutandae metu, hanc tantam in regnum Sueciae incubuisse tempestatem. Demum Joannes porrecta in signum adprobationis manu Carolo patruo, et ordine patruelibus Gustavo Adolfo, et Carolo Philippo ejus filiis, fidem et obsequium prolixè defert. Adscriptum et transactione nova ^cOstrogotiae principatum ipsi a patruo attributum fuisse anno sequenti; et quanquam ad Bartholomaei festum dies inaugurationi dicta esset, Carolus non nisi biennio post regnum inire voluit, cum Joannes tum XIX annum attingerat, et renunciationi a se factae stare se amplius per aetatem declarare poterat.

IX. N E C interim in Pannonia et Dacia cessabatur, ubi non minore animorum itidem ob religionis causam aestu res turbabant. Georgius Basta, quasi omni cura alia solutus, ab externo bello ad domestica mala curanda, ita justus, animum appulerat, et summa severitate, atque, ut prudentiores judicabant, tunc intempestive contra Protestantes utebatur, interdicto omni alterius quam Catholicae religionis exercitio. Et jam Transylvaniae fere totius potens nobilitatem ob id bonorum

amissione

INTERPR. ^a Arosen. ^b de Suderkoping. ^c Ostrogotie.

amissione multaverat, cui tamen in comitiis proximis vitae gratia facta, additum-
 que ut praesenti pecunia quadrantem bonorum possent redimere, ut haberent unde
 decimas in posterum persolverent. ^a Stephanopolitis xxc, ^b Claudiopolitis xx au-
 reorum cio imperata. ^c Pesta sub id amissa pudendo et miserabili casu. Agitabantur
 induciae, dum ad Portam incertum esset, Turci cum Persis pacem an bellum habe-
 rent; nam Persae novi principis atque adeo pueri adventu late ultra fines suos ex-
 currebant, et post Taurisium receptum usque ad Euphratem progressi ^d Bagdatum
 ipsum occupaverant. Nihilominus expectabatur in dies primarius purpuratus, qui
 cum Praetorianorum x cio, et cum ingenti exercitu in Pannoniam descendere dice-
 batur; et ^e Byzantio allatum fuerat, ei in mandatis datum, ut ante omnia Pestam
 caperet, et Budam ab ea parte liberaret. Itaque quanquam praesidiarii Budenses
 nihil hostile contra Pestenses per inducias se molituros saepius recepissent, ^f Jagenre-
 terus ex nobilitate provinciali, qui loco praerat, Tatarorum jam illac suo more ex-
 currentium adventu territus, quos sequentis majoris exercitus praecursores rebatur,
 consilium ex subito pavore capit; et antequam indagine cingeretur, de loco mature
 deferendo cogitat, monitisque singulis ducibus, et periculo proposito, cum v militum
 signis, et vi equitum turmis, praeterea ccc impletis farina vasis, Pesta egreditur III
 Non. Sept. relictis in oppido tormentis cum apparatu bellico; tantum aedificiis ali-
 quot incendio vastatis. Vix milliare progressus, io Heiducos obvios habuit, quos
^g Althemius Strigonii praefectus cum navigiis avena et necessario com meatu onustis,
 subsidio mittebat; qui cognito Pestam desertam, ne se manifesto periculo expone-
 rent, mature de reditu cogitantes, se cum Pestensibus praesidiariis conjunxerunt, na-
 vigiis, quae dixi, relictis, quae Turci postea cum optima avenae cc faccis potestatis suae
 fecere. Discessu nostrorum animadverso, Budenses ad incendium restinguendum con-
 festim accurrere. Jagenreterus, qui interim Strigonium venerat, severe ab Althe-
 mio, quod Pestam deseruisset, increpitus, inditis vinculis in carcerem conjicitur.
 Budensis purpuratus, durante de induciis colloquio, ne quid contra fidem datam fe-
 cisse videretur, factum apud Althemium excusavit, quod loco deserto tam vicino,
 metu ne ab aliis occuparetur, aut omnino neglectum conflagraret, non potuisse prae-
 sidium non imponere, quo et loci securitati prospiceretur, et incendium eadem
 opera arceretur. Nihil obstare interea, quin de captivorum utrinque permutatione
 conveniri possit, et pendente induciarum tempore cuncta pacate inter vicinos transi-
 gantur. Inde infestae ut in hostico crebrae excursiones. ^h Pallantius ⁱ Wariae prae-
 fectus cum c delectis equitibus, veniente primario purpurato ut de hostibus cognos-
 ceret, profectus, in itinere caesis suis, ipse in miseram captivitatem abductus est.
 Felicior ^k Serinensis comitis conatus fuit, qui juxta ^l Sigethum cum in Turcos nu-
 mero superiores incidisset, post obstinatum certamen eos ad interuersionem profligavit.
 Purpuratus interea ad Strigonium castra posuit XIII Kal. Oct. urbem expug-
 nare certus. A velitatione cum Hussaris factum initium. Dein munitiones ex adverso
 montis S. Thomae in tumulo a Turcis excitatae, contra quas Georgius Basta pro-
 pugnaculum capiendis tormentis idoneum juxta Strigonium erexit, classe inter insu-
 lam et ^m Ratziorum oppidum ad prohibendos hostium impetus instructa. Tum
 lustratione a ⁿ Sulfensi comite facta, numerato insuper ad aliquot menses stipendio
 militi alacritas addita. Dein VIII Kal. Oct. vis ad castellum facta, unde cum damno
 repulsi Turci, et cruentum admodum exortum certamen, Casimiro Hohenloensi
 comite strenue gerente, et in eo cum c ex nostris desiderato. Ex hostibus ad
 io ceciderunt. Corpus cum in potestate Turcorum remansisset, mire mutilatum, et
 auribus

INTERPR. ^a Cronstadt. ^b Clausenburg. ^c Pest. ^d Bagdad. ^e Constantinople. ^f Jaghenruy-
 ter. ^g Altheim, gouverneur de Gran. ^h Pallant. ⁱ Wari. ^k le comte de Zrin ou Serin. ^l Zighet.
^m Ratzensstadt. ⁿ de Sultz.

CIO ICIV. auribus capite abscisso truncatis, quod inter cos solempne, misere foedatum fuit. Tandem pro Turco praecipuae dignitatis capto cum capite redditum fuit, et misso ad Fridericum fratrem, qui factum excusaret; etiam petatum, ut propterea induciarum negotium non omnino abruptum intelligeretur. Postridie qui Hatvanam tenebant, anno superiore potius casu quam vi captam, vicino tam potenti hoste praesidiarii deseruere, tormentis secum abductis, et comneatu igne consumpto.

HENRICUS IV.

X. SUB id in proxima Dacia Bethlehem Gabor, cui spes a Turcis facta fuerat de Transilvaniae principatu in ipsum transferendo, cum IV bellatorum CIO ad ^a Temesum fluvium confederat, securus, et nihil hostile metuens: quem ^b Dampetrae comes, ope Heiducorum summa vi ex improvise aggressus, cum auxiliariis suis in proximum fluvium, cum aliter non posset, se mittere coegit, natatu vitam servaturum: multi desiderati. Quod ubi Temeswariensis purpuratus rescivit, pejora veritus vicarium cum recenti milite Bethlehemo summittit, qui in itinere ab Heiducis circumventus, dum se recipit, in ^c Temeswariae conspectu trucidatus fuit. Inde Dampetra victor ^d Juliam usque progreditur; et dum praedas agit, fugientibus immixtus, paulum abfuit, oppidum ingressus est. Re bene gesta tandem exeunte Septembri Lippam reversus est, missis ad Bastam X vexillis.

XI. INDUCIARUM negotium interea ad Strigonium urgebat purpuratus, et ad Ratziorum oppidum ab eo invitati delegati convenerant, Althemius ipse urbis praefectus, Ferdinandus ^e Colonitius, Fridericus ^f Hohenloensis, ^g Rheni comes, nullo successu, quippe Turcis ante omnia ^h Strigonium dedi petentibus. Sub id Cosaci, qui Turcis militabant, transfugere ad nos certi, re detecta male mulctati sunt. Pedites fere crudeliter trucidati, equites vi facta excubias Turcicas pererrunt, et pars Comaram, pars Totim incolumes pervenerunt; quidam et natatu intutum evaserunt, perhumane a Colonitio excepti, quos et CC equites triduo post secuti sunt. Ab his cognitum praetorianos in castris tumultuari, quod de successu desperarent, et facta coitione Serdarem purpuratum convenisse, post unam et alteram oppugnationem ab obsidione se discessuros interminantes. Terrebat superstitioni addictos iris sanguinea in coelo visa, quae primum supra Strigonium, deinde ad S. Thomae montem cum apparuisset, paulatim evanuerat; et Basta instructis copiis quasi proelio certaturus hostem laceflebat. Parte alia Heiduci, qui magno numero Althemio militabant, seu laboribus fracti, sive perfidia in excubiis obeundis segniter se gerebant, ad paucos sensim redacta multitudine: semel atque iterum vis a Turcis ad castellum facta, et toties a nostris fortiter repulsi: induciarum negotio interea semper vigente, et in insula subjecta delegati utrinque convenire. Pro Strigonio, quod in potestate habere Turci volebant, Agriam offerebant; aut si permutatio non placeret, Pallancam, ⁱ Vilekam, et Setschium tradi petebant. Cum neque hoc nostris placeret, re infecta discessum est. Dein VI Eid. Oct. redintegrata verberatio, et vis acriter facta, sed irrita conatu. Itaque deductis tormentis triduo post soluta obsidio, praetorianis purpuratum ad id adigentibus. Basta recedentibus insecutus quosdam in extremo agmine carpsit. Inde adveniente in castra Tatarici Chami filio, excursiones crebrae circa Pallankam, Vilekam, et Setschium, a Turcis factae; in quos invecus Sigefridus Colonitius cum Pannonico equitatu, eos retrocedere coegit. CCC amplius in miseram captivitatem ab iis abducti: nec negotium induciarum non repetitum, Serdaris purpurati literis ad Althemium sub id allatis; quibus fidem faciebat voluntatis Sultani pacata omnia per Pannoniam cupientis. Haec ita inter depraedationes nusquam intermissas, et excursiones agebantur.

XII. Jo.

INTERPR. ^a Temes r. ^b le comte de Dampierre, appelé Du Val, François. ^c Temeswar. ^d Weisfenburg. ^e Colonich. ^f le comte de Hohenlo. ^g le Rhingrave. ^h Gran. ⁱ Fillek & Zetski.

XII. Jo. Jacobus ^a Barbianus Belli-joci comes, Baftae instigatu, inter haec Caffovia summa feveritate grassabatur, Protestantibus itidem interdicto concionum publicarum usu, et concionatoribus novissima interminatus, nisi ab iis abstinerent; etiam machinis bellicis ad templa, ubi conveniebant, admotis: et cum Georgius Saba civis in urbe locuples non pareret, x talerorum ^c10 severissime exactis multatus est, et tres e nobilitate seditionis excitatae postulati intra semidiruti coenobii rudera inclusi, fame enecti dicuntur. Ea re cum magnum in se odium concitasset Belli-jocensis; postremo et Stephano Bostkaio viro inter Hungaros primario, et arcta cum Sigismundo Bathorio cognatione conjuncto, grandem pecuniam imperaverat; quam cum ille exsolvere detrectaret, alia atque alia excusationis loco causatus, vim imperio adjicit, et recusantis tria in proximo castella ad praedam militi concedit: quod hominem generosum, et tamen moderatione potius quam dissimulatione huc usque usum ad arma defensionis capienda incitavit; qui injuriam tantam minime ferendam ratus, salva fide eam ulcisci sibi licere arbitrabatur: sic enim dicere solebat, Andrea II Hungariae rege, in comitiis anno Sal. ^c10 ccxxii cautum et sancitum esse, Si quis regibus contra jura regia et privilegia ac libertates aliquid tentantibus resisteret, id ipsi fraudi et infamiae non esset. Itaque Heiducorum, qui ad omnes motus semper praesto sunt, vi ^c10 manu coacta, in Caesarianorum bona invadit, eaque in praedam, Belli-jocensis exemplo, militi suo concedit. At ille Cassoviae rebus ex voto constitutis, et urbis, ut sibi persuadebat, potens, relictis in ea uxore ac liberis, contra Bostkaium copias educit, qui jam justum exercitum sub signis habebat, et ^bWaradinum Majus venit, assumptis secum ^cRotkovitsio, et Petro ^dLasla; et ^ePetsio monito ut se, cum suis, sequeretur. Inde ^fAdoriam venit castrametatus. Ex ^gRomosa evocata vi peditum signa. Aderat et ex ^hQuadis selectus equitatus, et ⁱDampetrae comes cum suis Heiducis, qui in occulto ob religionis causam Bostkaio favebant, qui, ubi ad manus ventum, ad eum transfugere. Pugna haec admodum cruenta fuisse memoratur, animose concurrente utrinque milite. Tandem victoria penes Bostkaium fuit: ^kPallas Lippaius et Petsius graviter vulnerati, in manus ejus venerunt, perhumane ab eo accepti; Belli-jocensis comes ad Waradinum receptum habuit. Bostkaius literis ad Serdarem purpuratum datis vi ^c10 hostium caesa hoc proelio scripsit, et capta vexilla aliquot misit. Minorem numerum atque adeo exiguum Caesariani edunt, tormenta amissa: Bostkaius tanquam victor loco non se movit, sed in eo pernoctavit; Lippaium etiam ex vulneribus curatum militiae suae summum vicarium constituit, quem mox suspectum habuit, et eadem levitate qua eum in intimos asciverat, de medio sustulit: sed Lippaius pro tempore res Bostkaii, ut in novo principatu confusas, ordinare visus est, religionis causam ut speciosiore apud Heiducos, et nobilitatem fere obnoxiam urgens, et edicti proponendi Bostkaio auctor fuit, ut qui religionem salvam vellent, nomen suum apud se profiterentur, et militi in menstruum stipendium v Joachimicos assignavit. Cum ad eum nobilitas sacramentum dictura conflueret, ad invidiam leniendam temperamentum adjecit, ut nec contra Caesarem arma sumi, nec ad Turcorum libidinem, nimis se morigeros praebere ^αostenderent. Interea Cassoviae cives cognito Bostkaii successu occasionem captantes arma subito capiunt, et, ejectis qui ad suas partes transire nollent, urbem in potestatem redigunt. Nec Basta Belli-jocensis periculum neglexit, sed subito copias, quas penes se habebat, Cassoviae quasi eam obsessurus admovet, prius sollicitata per

Rotvisium

VAR. LECT. ^α ostenderent: nam illi ad scientiis libertate protinus evanescet, nisi quatenus ad prohibendam violentiam resisti, cum eo ad firmandam pacem in Dacia habendam necessarium judicabitur. das res suas foedus iniri, quod permilla semel con- Interea Cassoviae MS. Reg.

INTERPR. ^aBarbiani comite de Belgioioso. ^ble grand Waradin. ^cRotkovitz. ^dLasla. ^ePezzen. ^fAdor. ^gRomos. ^hSilese. ⁱDampierre. ^kPallas Lippay.

CICIDCIV. ^a Rotvifium tribunum ad deditiōem ^b Zatwaria arce, quam haud procul a Sendrà
 HENRICUS IV. Heiduci tenebant, qui ludibrio responderunt, deditiōem se facere paratos, si ante
 Caffoviam, unde Belli-jocensis dejectus fuerat, vi cepiffet. Itaque propius castra ad
 Caffoviam metatus est. Quo cognito Bostkaius, cum in eo effēt ut Belli-jocensem
 expugnaret, ¹omiffā obfidione, urbi metuens exercitum eo traduxit; quod ut periculo
 Belli-jocensem exemit, ita Bafam a recipiendae urbis fpe deturbavit, qui defectu
 ftipendii militem parum dictis audientem cum haberet, advenientibus Heiducis, No-
 nis Decembribus vafa conclamari jubet. Bafae difceffu fubito fe Heiduci longe la-
 teque effundunt, et ^c Dragelam, Palancam, Nagibanam, ^d Copenum, Sacmariam,
 Dubinium, aliaque loca occupant; et cum Caefarianis confligunt, nunc accepta ali-
 quando et repenfa clade; nec ulla re memorabili praeterea gefa. ^e Bostkaius, qui
 fe tanquam rebellem Pragae publico programmate a Caefare proferiptum fciret, eo
 continuo legatos mittit, qui factum neceffitate extrema excufarent, Nihil in rebus
 humanis religione et libertate pretiofius effe, utrumque indignis modis labefactatum,
 facra violata, nobileis ignobilium loco habitos, bonis omnibus exutos, et crudeliffi-
 me locis plerifque occifos: conjuges ac virgines in maritorum et parentum confpectu
 ftupratas, nullumque immanitatis genus praetermiffum; fed ea perpetrata, quae
 falvo pudore enarrari non queunt. Id tamen cum belli ducum potius culpa, quam
 Caefaris voluntate fieri, perfuafum haberet, miffiffe antea Pragam, et ad Imperii co-
 mitia legatos, qui per viscera mifericordiae levamen malis peterent: pro quo exacer-
 bationem potius quam remedium malis adhiberi cernentes, quod reliquum erat fan-
 guinis, patriae impendendum, et vim vi repellendam dignum et aequum judicaffe;
 ac proinde enixe fuam majefatem et illuftriffimos fenatores rogare, ut vicem fuam
 doleant, propter fummam antiquiffimamque regni Bohemici cum Hungaria nunc
 afflictiiffima neceffitudinem, et fanctiffima utriufque regni foedera, quae minime
 violata, fed innovata cupiant; defideratiiffimae hujufce innovationis caufas, quando-
 cunque fuae majefitati eas audire vacaverit, reddere parati. Se minime a pace alienos,
 fed rationes aequas illius quaerere, et in hoc confilium auxiliumque fuae majef-
 tatis et hujus regni unice implorare. Orationi fubjunctae erant rationes, cur arma fump-
 fiffent, brevi commentario comprehenfae: verum ad annum fequentem pertinent.
 Ab eo tempore Bostkaius comitis ^f Kismarienfis, et fuperioris Hungariae dynaftae,
 et Ciculorum comitis, titulos fibi fumpfit, et monetam auream et argenteam cum his
 nominibus percuffit; meruitque feu gratia feu virtutis opinione, ut aurea corona,
 quae Vladiflai regis olim fuerat, et haftenus poft Budam captam in Turcorum po-
 teftate manferat, a Sultano donaretur.

XIII. IN Stiria et ob eandem caufam magni motus excitati, cum Ferdinandus
 archidux Proteftantium doctriinae addictos, per fuas ditiones, gravibus poenis additis,
 profligaret; iique motus contagiofa vicinia ^g Marcomannos et Quados invaferunt.
 Biduo poft folutam Caffoviae obfidionem Bafsa, cognito Heiducos, qui ad ^h Sepufi-
 enfis arcis obfidionem haerebant, adverfa tempeftate fractos advenire, munitiōibus
 circa Zatvarium firmatis castra munit, proelio, fi fe occasio offerret, cum hofte cer-
 taturus. Ex adverfo hinc Bostkaius, hinc Lippaius juxta Caffoviam ftativa habebant,
 in omnem eventum parati; inde Hohenloenfis comes et ⁱ Covitzius tribunus ^k Ep-
 periam miffi, qui oppidum ad Caefaris obfequium adducerent; jam receptis praeter
 exfpectationem ^l Leutza, Zobena, et Neoutorfia, quae vaftationum pertaefae cum
 Bafsa libertatem confcientiis pactae tranfegerant; de qua Hohenloenfis et Covitzius
 fidem interpoferant, et ita Epperienfeis in fidem acceperunt. Sub id et Sigefridus ^m Co-
 lonitius periculofe admodum itinere ad Bafsam venit, et exemplo fuo ceteros
 confirmaturus,

INTERPR. ^a le colonel Rotwitz. ^b Zatwar. ^c Dregel. ^d Copen, Sacmar, & Dubin.
^e Bostkay. ^f le comte de Kismarie & Zekel, Meteren met le comte de Zickeren. ^g Moravie & Silefie.
^h Sepfy. ⁱ le colonel Cowitz. ^k Eperies. ^l Leutsch, Zobena, & Neudorff. ^m Colonich.

NOT. ¹ omiffa obfidione Waradini, urbi Caffoviae metuens

confirmaturus, ad Bostkaium scripserat, et ad fidem Caesari servandam hortatus fuerat: CIOICIV.
 Cum interim in castris Caesarianorum, accedente ad hyemis asperitatem omnium HENRICUS IV.
 rerum penuria, summis angustiis conflictaretur, xxx carri panno onusti cum pecunia
 Vienna transmissi sunt, ducibus Solmensi comite, Starembergico praefecto, aliis,
 quibus a^a Tanhusano adjuncti cio io Hussari, qui Heiducis excurrentibus se oppone-
 rent; cumque in silvam altero a^b Villeka milliari distitam venissent, ne hostis de-
 esset, ipsi hostili animo duces invadunt, et Solmensem equo deturbant, ceteros in
 fugam conjiciunt, et in Bostkaii castra concedunt, frustra insequente eos Tanhusano,
 et fidem datam reposcente. Hussari summa gratulatione a Bostkaio accepti, et pe-
 cunia inter ipsos ac militem distributa summam alacritatem ubique excitavit. Id
 prudenter a Basta celatum, ne sui jam tumultuantes in apertam seditionem crumpe-
 rent, et missi^c Leutsam propere, qui pannum ad militem seminudum vestiendum;
 et pecuniam collybo curarent, et idonee de solutione creditoribus caverent; inde
 Caesariani vicina Epperiae loca recipiunt. Heiduci contra^d Sendam arcem aliquo-
 ties rejecti ad extremum vi expugnant, et obvios praesidiarios trucidant. Hinc pro-
 gressi Villekam oppidum vi captum incendio vastant, Germanis in eo repertis ad
 unum occisis. Tum castella circumposita^e Bolwariense, Carciense, Setfchinense,
 Jarretanum, Dregelense, Hollocense, Buracense, et Blawensteinium, necnon et
 munitissimam arcem^f Cabrageciam, in quam Hatvanac praesidarii cum locum de-
 sererent, machinas bellicas comportaverant, vi ceperunt. ^g Kerpensis arcis potior
 conditio fuit, cujus praesidarii nihil vicinorum casu territi animos obfirmarunt, et
 hostem pulsum ab obsidione recedere subegerunt; qui arcem^h Situensem, ne nihil
 agerent, in potestatem redigunt. Inde divisis copiis, Franciscusⁱ Radaius et Carolus
^k Istuanus, praecipui Heiducorum duces ad civitates fodinarias profecti^l Newensolae
 ante alias deditioem imperant, et ut certam pecuniae summam cum quatuor civibus
 obsidibus futuris Setfchinum mittant; ni facerent, extrema interminantur. Sigefridus
 Colonitius in itinere erat, ut Newensolensibus succurreret, quem aditibus infestis Hei-
 duci occupant, et retro in arcem^m Labentsam patrimoniam cum uxore puerpera
 compellunt. Cum vix ille Pannoniis suis et Cosacis, quos penes se habebat, satis fideret,
 propere Viennam mittit, et Germanos auxiliareis sibi summitti petiit. Extremus
 annus in clade Caesarianorum desit. Heiduci in stationem Caroli Colonitii, in qua
ⁿ Copelus et Pettingerus Austriaci erant, noctu facto impetu, magnam stragem edi-
 derunt, Copelo cum suis interfecto, et Pettingero flammis injectis cum suis ibidem
 exanimato; Carolus vix se periculo virtute sua expedit, qui, equo ad glandis plum-
 beae ictum succumbente, alterum propere conscendens, et ex suarum rerum despe-
 ratione animos fumens in obvios movet, et quatuordecim propria manu occisis,
 tantum terrorem ceteris injecit, ut se protinus recipientes in proximam silvam
 conjecerint.

XIV. PER hos autem motus horrenda fames praecipue in Transilvania saeviit,
 ut omnibus consumptis, quae vix edi natura patitur, postremo ad humana corpora
 deventum sit; et omni pietate exuta matres filios, filii matres absumpsisse dicuntur:
 etiam suspendiosos e patibulis detrahere, et iis pro cibo uti, miseris tolerabile vide-
 batur. Sterilis hic plerisque locis annus, cum famem in Sicilia ipsa minaretur, unde
 Roma ali, et Italiae multae urbes consueverunt. Proceres regni apud proregem in-
 stabant, ut frumenti exportationi modum praefiniret, quod fore providerent, ut
 magna ejus esset propediem in insula sive caritas sive penuria. Pro iis cum^o Majoris-
 montis comes verba faceret, et obliquo sermone avaritiam praefectorum sugillare
 videretur,

INTERPR. ^a Tanhusen. ^b Filleck. ^c Leutsch. ^d Sender. ^e Bolwar, Carcie, Setzchin, Jar-
 mer, Dregel, Holloc, Burak, & Blobenstein. ^f Cabrigiek. ^g Kerpen. ^h Sitwen. ⁱ Raday. ^k Istkuan.
^l Newsol. ^m Labentz. ⁿ Koppel & Pettinger. ^o Monte maggiore.

CIOIO CIV. videretur, incanduit prorex, et verbis contumeliosis acceptum comitem, quasi arrogantius secum loquentem, per satellites in conspectu confodiendum mandavit.

HENRICUS IV.

Magna et penuria annonae in ^a Gallia Narbonensi fuit. Itaque et Guisio Provinciae praefide et ^b Ventadurio in proxima Septimania regio vicario instantibus, frumentum secundo ^c Rhodano ex ^d Aeduis ac reliquis regni provinciis, permissu regis subvectum, quantumvis repugnantibus regni curiis; quae dum metuunt, ne vicinis subveniendi colore praefecti gratia regis abuterentur, et annonam ad externos exportarent, intercesserunt, prohibita in Septimaniam subvectione. Hos motus et calamitates portendisse novum in coelo phaenomenon multis persuasum fuit: v Non. Oct. primo visum, pro vesperugine, atque adeo pro Veneris stella initio acceptum, quod licet magnitudine et fulgore ceteras stellas superaret, nullam caudam, quod in cometis solet contingere, a tergo traheret. Sed postea observatione compertum, inusitati fulgoris cometem esse, aliam a stella Veneris, his ferme rationibus; quod in conjunctione Jovis et Martis, quae vi Kal. Oct. contigit, hoc phaenomenon accensum fuerit, sed propter nebulas et coelum obscurum citius v Non. non apparuerit: tunc vero stella Veneris non in Sagittario, sed in Librae principio fuerit constituta, et matutino saltem tempore, non vespertino, simul cum comete conspici potuerit. Et vero circa x et xi Januarii proximi diem, hora circiter septima matutina, cometes hic juxta Veneris stellam, intermedia inter ortum et meridiem plaga, clare a multis videri et discerni potuit. Cum autem apparere coepit ineunte Octobri, sub vesperam paulo post horam vi, in xvii Arcitenentis gradu constitutus erat, uno gradu et xxx scrupulis ab ecliptica remotus, cum Jupiter decimum nonum, Saturnus undecimum, Mars secundum et viceesimum ejusdem signi gradum teneret. Nec immotus eodem loco stetit, sed in dies progrediens Kalendis Novembribus septimum et viceesimum affecutus est, ubi cum ad iv Eid. usque constitisset, a peritis existimatum est, eum non ulterius progressurum, sed retro cursum suum per eclipticam versus dextram Ophiuchi sive Serpentarii, et inde per medium Cycnum ad Cassiopeiae sidus directurum esse, quo loci anno praeteriti saeculi CIOIO LXXII huic non dissimilem splendore et magnitudine visum cometem multi etiamnum hodie meminerunt. De hoc varia passim agitata judicia, accedentibus ad phaenomenon, quod toto quadrimestri fulsit, hinc a xxviii Novembris, Saturni, a xxix Solis, a xiiii Decembris Mercurii conjunctionibus; inde Mercurii, Martis, Solis Maio proximo oppositionibus, quae magnas deliberationes, magnatum foederationes, varias mutationes, illustrium mortes per Franciam, Belgium, Hispaniam, et Angliam, portendere credebantur. Oppositionem autem Veneris vi Eid. Junias futuram, ut ominosam accipiebant, bellaque et calamitates diversas multis populis hunc cometem allaturum rebantur, quarum non minima pars Germaniae ob religionis negotium esset incubitura; sicut in illo anno CIOIO LXXII accidit. Insignem ea de re ac doctissimum fecit commentarium Johannes Keplerus, qui minimum superstitioni astrologicae tribuit; in quo et de Trigono igneo, et periodis octingentorum annorum, quae septem a conditu mundi praeterierunt, et nunc octava ab anno superiore exeunte inire coepit, concurrente jam tum Jove cum Saturno in octavo gradu Serpentarii, et serius Septembri proxime sequenti, sive Octobri ineunte cum Marte, differit: tum de nova stella, quae pridem in Cycni pectore apparuit, et ex occasione de vero natalis Christi anno disputationem instituit, ac tandem concludit epochae sive aerae, qua hodie per Europam Christiani utuntur, deesse quatuor annos aut fortasse quinque, ut qui hoc anno numeratur CIOIO CIV, juxta ipsius putandi rationem CIOIOCVIII, aut CIOIOCVIII numerari debeat. Quae

indicare

INTERPR. ^a Provence & Languedoc. ^b le duc de Ventadour lieutenant de roy en Languedoc. ^c le Rhosne. ^d Bourgogne.

dicare nunc contenti, quoniam ad alia properamus; plura scire cupienti amplius
 examinanda relinquimus.

CICIDCIV.

HENRICUS IV.

XV. SOLEMNI more infestandorum Turcorum, aut potius exercendorum equitum, qui Christianae militiae nomen dederunt, Ferdinandus magnus Etruriae dux triremis instruxerat, quae ^a Liburni stationem habent, ubi multus convenarum Judaeorum numerus; fama sparsa quasi ^b Euboca peteretur, re vera ut triremis, quae ad ^c Cacsaream Juliam in opposita ^d Africae ora hycmaverant, fere neglectas, quod Angli institoris indicio cognoverat, necopinato aggressus incendio deleret. Qua re terrorem hosti injici, et robur ejus non mediocriter infringi, et mare a piraticis excursionibus securum praestari posse sperabat. Sed re ab hospitibus Judaeis summa perfidia detecta, conatus majorem partem irritus, aliquot exustis navigiis, reliqua classe salva.

XVI. ROMAE in collegium cardinalium majore numero quam antea, una vice, cooptati XVIII dignitate praestantes viri, et in iis ^e Seraphinus Olivarius literis et morum candore cum paucis comparandus, Francisci ^f Olivarii, qui summam togae dignitatem magna cum laude apud nos tenuit, naturalis filius, quod haecenus ignoratum fuit; tantum constabat eum ^g Lugduni in Gallia natum, et postea ^h Bononiae educatum, matre quippe domo Bononiensi; ita ut cum hybrida inter Italos censeretur, cooptationi suae gratiam tam Italiae quam Galliae deberet. Certe pontifex hoc regis Christianissimi commendationi tributum credi voluit, quod ille alioqui longa vita honorifice in illa aula peracta, et propria virtute abunde meruerat. Eadem cooptatione lectus Jacobus ⁱ David Perronius eximia sua doctrina nemini ignotus; et F. Anselmus ^k Marzatus Monopolitanus in tenuitate Capucinorum educatus, cum se diu frustra excusasset, et splendorem illum vitae latentis minime convenire diceret, eadem dignitate, quamquam invitus, est ornatus. Nec vacua a contentionibus gravissimis, quasi per otium lascivientibus animis, aula fuit; nam fiducia seu doctrinae, seu, qua plurimum ubique pollent, auctoritatis, Jesuitici sodales alieno tempore aliquot quaestiones proposuerunt, quae magnae animorum commotioni non solum Romae, sed quacumque legitima successione et doctrinae patet ditio, materiam praebuerunt; et inter eas, Clementem VIII, qui nunc Romae sedet, credere legitimum beati Petri successorem, non esse ex articulis fidei: quod nisi Philippicus orator intervenisset, toti societati periculum non mediocre importabat. Deinde etiam confessionem, quae inter ecclesiae sacramenta habetur, et quae proinde praecipua cum reverentia exerceri debet, per epistolam et per cursores peragi posse. Quae quaestiones in ortu suo non solum magno consensu rejectae, verum prudentissime statim extinctae sunt. Tertia diutius multorum ingenia exercuit, a Ludovico Molina proposita, de gratia Dei cum libero arbitrio in nobis ad salutem cooperante; in qua cum plus homini quam Deo tribuere videretur, summos adversarios habuit Dominicanos aemulos, qui beati Augustini, qui cum Pelagianis ea de re tam profunde et tot scriptis disputavit, sententiam in ecclesia receptam tuebantur. Itaque subsidio evocatus ex Hispania Franciscus Suares magni nominis inter eos theologus, et vix tandem post complura hinc inde publicata scripta, ex Concilii Tridentini verbis, in quo tamen quaestio minime agitata fuerat, interpretatione adjecta, a prudentissimo pontifice controversia ita composita est, ut eam non motam ab initio optasse ostenderet, et in ea decidenda nihil existimationi illorum, qui eam moverant, detractum vellet. Actum et tunc de Ignatio Loiola in beatorum numerum sacra caeremonia cooptando; sed nullo successu, quod eodem tempore de Carolo Borromaeo cardinali instantius
 codem

INTERPR. ^a Livourne. ^b Negrepont. ^c Alger. ^d Barbarie. ^e le cardinal Seraphin. ^f le chancelier Olivier. ^g Lyon. ^h Bologne. ⁱ Davy du Perron. ^k Marzato de Monopoli.

TOM. VI.

P p p

CIOICIV. eodem honore adficiendo a sacro ordine Mediolanensi ageretur: et cum id raro fieri confueverit, vix est, ut duobus simul eadem praerogativa, qua jam in coelo fruuntur, in terris tribuatur. Dati a pontifice iudices, qui de causa Borromaci amplius probationibus collectis quaerent, omissa de Loiola ulteriore cognitione. Sub id et inopina res incidit, quae, paulum abfuit, altam urbis quietem omnino pessum dedit. Quidam maleficus, quem quaesitor urbanus persequeretur, cum aliud non haberet effugium, in Odoardi Farnesii cardinalis aedeis tanquam in Asylum per posticum ingreditur, quem domestici nobiles, ut loci sive religionem, sive privilegium tuerentur, statim receptum occultarunt, ingressu summotis^a latrunculatoribus. Cum^b praefectus urbis id ad injuriam pontificis pertinere ratus vim facere vellet, Farnesiani id pariter ad injuriam non solum suam, sed totius collegii spectare existimantes arma capiunt, et amicos ex nobilitate Romana auxilio advocant; inter quos dux Cajetanus subito adfuit, et Philippicus orator, qui ad heri sui contumeliam pertinere arbitrabatur, ne tali dignitate viri, qui in Hispanorum patrocinio conquiescunt, tam gravi injuria in conspectu suo adficerentur. Ii in armis ad extrema parati in cardinalis aedibus pernoctarunt, qui pejora metuens, mane in Caprarolam arcem suam regali magnificentia ab Alexandro patruo exstructam, xxxvi ab urbe milliariibus, magno stipatu cum armis concessit: quo facto injuriam geminam interpretatus pontifex, confestim praefectum urbis mittit, qui^c Latii praefecturam, quam a Pauli III temporibus semper majores sui tenuerant, et qua se ipse contumacia sua indignum reddiderat, ab eo reposceret. Cum se excusaret, ad rei famam Parmensis dux, qui pontificis neptem in matrimonio habebat, Romam subito advolat, et a pontifice, qui jam 100 Corsos et 200 sclopptarios equites extra ordinem urbis tutelae scripserat, impetravit, ut cum bona ejus gratia cardinalis frater ad urbem redire posset, seque supplicem certa veniae spe ad pedes ejus prosterneret. Cum venisset, supplicis officio, sicuti convenerat, defunctus, dum^d Quirinali monte domum redit, festis populi Romani Farnesii bene precantis vocibus ad occursum exceptus, invidiam apud pontificis intimos, atque adeo cardinalem Aldobrandinum renovavit; qui propterea lectum militem, etiam post reconciliationem retinuit, et in Vaticano excubare iussit, presso ad tempus injuriae sensu, cujus ulciscendae mite pontificis ingenium, et paulo post secuta mors omnem occasionem abstulit.

XVII. N U N C virorum principum mortes dicentur; Joannis Baioari senioris Wolfgangi filii, qui, Joanne Friderico Casmiro, et Joanne Casmiro filiis superstibus, anno LIV aetatis discessit pridie Eidus Sextileis: quem septimo post die Otho Henricus frater secutus est sexennio minor, qui nullo herede masculino relicto obiit^e Sultzbaci. Et paulo post, VII Eid. Oct. Ludovicus Hesus senior Marpurgi anno aetatis LXVII; et ante eum Durlaci Ernestus Fridericus marchio Badensis xviii Kal. Maias, cum vix XLIV annum exegisset. VIII dein Kal. Jun. Petrus Ernestus Mansfeldius tot palmarum dux, et vetus ac fidus Austriacae domus cliens, plenus annis, quos ad LXXXVII usque produxit, in suburbanis suis aedibus principali magnificentia structis prope Lucemburgum, quas et ultimo elogio Alberto archiduci legavit, placida morte ad alteram vitam commigravit. Apud nos mense Octobri Claudius^f Tremollius Thortii dux, et amplissimarum in^g Aquitania et Biturigibus ac Turonibus possessionum dominus fatis concessit, cum vix xxxiv annum excessisset, arthritidis doloribus jam in illa aetate emaciatum ac plane confectum; vir ingentis animi, nec minore ingenio et in consiliis solertia ac constantia praeditus, qui^h Carlotam Brabantinam Nassoviam in matrimonio habebat, Elisabethae Bullionii conjugis sororem, eoque regi

suspectus,

INTERPR. ^a Sbirres. ^b le gouverneur de Rome. ^c Campagna di Roma. ^d monte Cavallo. ^e Sultzbach. ^f de la Tremoille duc de Thouars. ^g Guienne & Poitou, Berry, & Touraine. ^h Charlotte Brabantine de Nassau.

suspectus, quod praeterquam quod jam arcta cognatione conjuncti essent, propter adfinitatem illam arctiore consiliorum consensione cum Bullionio jungi crederetur; ad haec dicax, et in loquendo liberior. Nec deerant qui dicta ab eo sequius interpretarentur, et ad regem maligne deferrent, qui magna se per ejus mortem anxietate liberatum gavifus est; nam princeps alioqui a fundendo sanguine alienus, et post Bironi supplicium omnem severitatem exosus; cum tamen contumelias ab homine invito illatas negligere non posset, aegre sibi ultionis necessitatem impositam dolebat, creditumque est a multis, fato gentis illustrissimae contigisse, ut ipse praemature e vivis excederet, ne qui in tantam regis indignationem, seu veris seu falsis delationibus, inciderat, in manus ejus incideret, et indigno suorum gloria exitu decus avitum obscuraret. Odium, quod adversus Tremolium rex implacabile gerebat, in causa fuisse creditur, ut summa ^a Pictonum praefectura, quam Joannes ^b Choursius Malicorneus diu tenuerat, vir prisca moris, et regi summe fidus, quod in ea Tremolius plurimum posse crederetur, quo ejus potentia in illis locis frangeretur, grandi pecunia redempta in Maximilianum ^c Bethunium Ronii marchionem translata sit, qui Tremolii in provincia suspecta conatus impediret: quo et statim profectus est, et ^d Rupellae perhonorifice exceptus; inde rediens regis animum de motibus novis anxium magna sollicitudine liberavit.

XVIII. H I S literis illustres addentur, et ante omnes Janus ^e Doufa Nordowicus nobilissima Bataviae familia ortus, qui cum ^f Lirae primum, dein ^g Delphis, ac postea ^h Lovanii et Duaci prima literarum fecisset ^a stipendia, in patriam reversus, in ⁱ Lugduni Batavorum, cui ab Arausionensi praefectus fuerat, obsidione sustinenda egregiam operam navavit, et Musis cum Marte optime convenire suo exemplo docuit; etiam post pacem Bataviae redditam, et foris bellum emissum, Academiae in servata urbe condendae ab initio auctor; postea conditae totos xxix annos curator; mox in curiae senatum cooptatus, tredecim annos in eo munere complevit, et anno LIX aetatis in vivis esse desit. Poëtica praecipue delectabatur, in qua ingenium varii generis carminibus editis exercuit; etiam patriae annaleis scripsit; multiplici lectione, et admirabili memoria promeritus, ut Bataviae Varro, et Academiae commune oraculum vulgo vocaretur. Mortuum laudavit carmine ^β insigni Josephus Scaliger, sicuti et cognominem filium naturae ordine turbato ante elatum tanto parente dignissimum laudaverat. Sub id et Christophorus Colerus in Franconia natus, qui in literaturae politioris studiis magnam de se spem excitaverat, ante ^γ annos in Austria obiit; quem Jacobus Typotius paulo post secutus est, homo Belga, qui in negotiis tractandis solertiam affectavit, et in aula Suecica diu fuit, Carolo Sudermaniae duci, ac tandem regi, cum Sigismundo Poloniae rege nepote tunc dissidenti, percharus; de quo, et relationem ad Gulielmum a S. Clemente, qui regis Hispaniarum res apud Caesarem procurabat, pari candore ac prudentia scripsit, et praeterea alia quae ejus ingenium ad majora natum produunt; sed non diu supervixit, et hoc anno fati Pragae, non ita provecta aetate, concessit. Eadem in urbe Obertus quoque ^k Gifanius Burae in Sicambris natus vi Kal. Quintil. septuagenario major ultimum vitae diem clausit. Is prima literarum rudimenta in Belgio suo, atque adeo Lovanii cum imbibisset, industriam suam primum in Tito Lucretio exercuit, quem post Michaëlem ^l Marullum Byzantinum, qui tantum auctorem misere interpolaverat, et

secundum

VAR. LECT. ^a stipendia, comitemque in Graecas et Latinas profitentium amicitia familiarissime usus est: in patriam reversus, cum in Lugduni Batavorum *MS. Reg.*

^β insigni summus ejus virtutum admirator Scalliger *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Poictou. ^b de Chourses Sr. de Malicorne. ^c de Bethune marquis de Rosny. ^d la Rochelle. ^e Vander Does Sr. de Nortwick. ^f Liere. ^g Delft. ^h Louvain & Douay. ⁱ Leyde. ^k Gifanius de Buren en Gueldre. ^l Marullus natif de Constantinople.

CIO ICCCIV. HENRICUS IV. secundum Dionysium Lambinum nostratem, qui in eo laudabilem operam navavit, nobis meliorem dedit. Dein totum se juris scientiae ac philosophiae studiis mancipavit; denique ^aArgentinæ jus civile professus est, tanto cum plausu, ut inde magnis stipendiis invitatus in aulam Caesaream migraverit; et qui in adolescentiae æstu Protestantium doctrinæ tunc per Belgium invalescenti nomen dederat, senex ad majorum sacra rediit, et consilarii Caesarei titulo ornatus, voce et scriptis rem literariam multum promovit. Nunc viri a tutelari patriæ numine, hoc est, a Mercuriali quondam urbis episcopo, cujus festum celebratur x Kal. Jun. cognominati memoriam celebrabimus. Is fuit Hieronymus Mercurialis ^bForo-Livii in Umbria natus anno CIO ICCCXXX, antiqua utrinque familia, nec modicis opibus: ^cPatavii cum tirocinium in philosophiæ et medicinæ studiis feliciter fecisset, a civibus suis admodum juvenis ad Pium IV legatus missus est, et ex ea occasione in familiam Alexandri Farnesii cardinalis literatorum fautoris eximii concessit, in qua totum septennium mansit, in illoque otio primum ingenii sui foetum dedit Gymnasticam. Inde Patavium ad medicam professionem vocatus, jam fama ejus inclarescente, a Maximiliano Caesare, cum gravissimo morbo laboraret, in aulam evocatus est, a quo persanato multa honorifica munera accepit, et Patavium sub annum LXXIII ^ærepetiit. Ibi XVIII annos medicinam fecit et docuit. ^dBononiæ postea aucto stipendio per quinquennium, et postremo Pisis XIV annis, ad CIO ICCC usque aureos honorario excurrente idem munus exercuit, et cum frustra a multis principibus evocatus esset, otium literarium vitæ aulicæ semper prætulit: tandem ingravescente ætate, patriam repetiit, ubi, qui semper valetudine prospera usus fuerat, calculi morbo per xxx dies acerbè vexatus, vitam de republica optime meritam cum morte commutavit v Eid. Nov. ad D. Mercurialis in odeo a se magnificentissime exstructo sepultus, quo et paulo ante v Kal. Nov. D. Mercurialis reliquias transferri curaverat. Fuit egregia corporis forma, et sanctissimis suavissimisque moribus; ad hæc doctrina præstanti, quod multa ejus scripta testantur, a discipulis fere publicata; ut si quid in iis peccatum esset, ea citra famæ et existimationis jacturam emendandi summa prudentia ac modestia libertatem sibi servaret. Quaedam et in Hippocratem non omnino edita, et in Aristotelis problemata reliquit. Ultimus memorabitur Arnaldus ^eOssatus nulli horum posthabendus, jam multoties a nobis perhonorifice appellatus, ut minime emortualem diem expectari oportuerit, ut memoria ejus celebraretur, sicut in plerisque aliis evenit, qui nullam alioqui partem in historia faciunt; eoque licet pauciora de tanto viro dicenda occurrant, justa tamen, vel amicitiae ergo, quæ mihi arctissima cum eo intercessit, cum aliqua grati animi testatione persolvenda sunt. Is in ^fNovempopulonia nostra pago juxta ^gAugustam Ausciorum ignobili ortus, obscuris adeo natalibus, ut cognatos et adfines prorsus ignoraret, et pauperes ac domesticos, nullos præterea heredes, habuerit; sed donis ingenii, doctrina, pietate, morum probitate, et insita prudentia a Deo largissime cumulatus, facile natalium defectum tanta accessione supplevit, ut Romæ in amplissimo orbis theatro ceteros omnes natalium splendore, et aliis fortunæ præsidii illustreis æquaverit, plerosque superaverit, æquabili irreprehensibilis vitæ tenore omnium amorem et admirationem promeritus; sicque in illa aula totis xxxi annis se gessit, ut nemini bene sentienti dubium reliquerit, quin si peccati originalis, quod vulgo vocant, fomes non obstitisset, qua moderatione maximos honores in ea citra ambitionem decurrerat, eodem in stadio pergens ad summum ecclesiasticæ potestatis fastigium inoffenso pede vaderet. Vixit annos LXVII, mensis VI, dies XX, ad beati Ludovici sepultus. Et quoniam a continua

rerum

VAR. LECT. ^ærepetiit, ubi eum vidimus mus: ibi XVIII annos medicinam fecit, et pro- cum in comitatu illustrissimi viri Pauli a Foxio esse- fessus est MS. Reg.

INTERPR. ^aStrasbourg. ^bForli en la Romagne. ^cPadoue. ^dBologne. ^ed'Ossat. ^fAr magnac. ^gAusch.

rerum narratione ad singularia semel descendimus, conveniens videtur esse, ut viri CICIDCIV.
 sanctitate praecipui, qui ante multos annos e vivis abiit, memoriam ex occasione HENRICUS IV.
 renovemus. Franciscus ^a Sosa ordinis sui Scraphici princeps, cum pro ratione muneris Franciam perlustrans Lutetiam venisset, post regem salutatum, et explicata cum ministris aulicis negotia, in Hispaniam rediens, iter per ^b Pictavium habuit, ubi in Franciscanorum monasterio degens, cum de ^c Gualtero Franciscano urbis episcopo, qui astricta morum disciplina, ac vitae totius gravitate Sancti nomen inter suos meruerat, et de ejus cum Clemente VI dissidio, quae jactantur, cognovisset, sepulchrum ejus ante majus templi altare positum aperiri voluit. Quod vocatis monasterii sodalibus, et confecto de ea re instrumento coram ipso, actum III Kal. Jun. et ossa tantum reperta in tunica ex aureo filo contexta, quae Sosa astantibus osculanda praebebat, hoc styracem, illud balsamum redolere religiose affirmans. Reperti et inter ossa digitorum articuli chirothecis inclusi, cum annulo haud magni pretii, quem ipse sibi sumpsit, et ad pontificem se perlaturum promisit. Gualterus, de quo sermo est, ante CCC annos Pictavorum episcopus fuerat, vir ingenio acer, et juris pontificii sciens, qui quanquam archiepiscopi Burdigalensis suffraganeus, quod se ab eo exemptum contenderet, ad mandata citatus superbe respondebat; quod ad animum archiepiscopus revocaverat. Is erat tunc Bertrandus ^d Gothus, qui postea pontifex creatus est, et Clemens V dictus: clementiam adversus contumacem, ut aiebat, suffraganeum minime servavit, eumque protinus episcopali functione privatum, in monasterium suum detruxit; et dioecesim amplissimam divisit, partemque ^e Lusionii, partem ^f Maleaci abbatibus, et episcopis in id creatis, attribuit: quod ille impatientissime tulit, et cum paulo post in lethalem morbum incidisset, a decreto pontificis ad Deum seu futurum concilium appellavit, et libellum appellatorium in manum, ubi expirasset, inseri mandavit; quod et sedulo a suis factum. Addunt, qui haec memorent, Clementem, qui id resciverat, cum Pictavium venisset, monumentum summa magnificentia a sodalibus exstructum, referari, et archidiaconum urbis in illud descendere, et libellum in dextra ejus repertum, inde avulsum ad se adferre jussisse; quod cum ille frustra conatus esset, compressiore manu, quam ut avelli posset, pontificem virtute obedientiae, ut manum laxaret, Gualtero mortuo imperasse; cum nec sic quidem laxaretur manus, de restituendo libello, postquam legisset, fidem coram astantibus interposuisse; quo facto manum laxatam, et libellum traditum. Eo lecto, cum non restitueretur, archidiaconum in ima cavea se detineri inclamasse, et nisi fides data liberetur, inde se exire posse pernegasse; ac tandem libellum, sicuti promissum fuerat, restitutum. Haec ex sacerdotis Juliodunensis S. Crucis collegii ^g sodalis, qui a Clementis V scutifero id interposito jurejurando acceperat, testatione coram archipresbytero Juliodunensi anno CIO CCCXXXIX, et XXXIII post Gualteri obitum anno facta, et aliis tunc disseminatis rumoribus, qui tempore fidem meruerunt, Joannes ^h Bochetus annalium Aquitaniae non indiligens scriptor, prodidit parte IV; et ante eum ⁱ Antonius Florentiae archiepiscopus chronicorum parte III; quae eo non praetermittenda duxi, quod Godofredus ^k Sanbelinius urbis episcopus, quod se spreto nec vocato sepulchrum Sosae jussu non solum apertum, sed ossibus inde ablatis violatum esset, gravem apud pontificem querimoniam instituerat, quae vix tandem adventu Sosae, et devotionis ergo factum excusantis sopita est, suppresso de ea re tunc a Sosa facto instrumento, quod in eo quaedam de narratione illa inserta dicerentur; quae quia pontificiam dignitatem nonnihil offendere poterant,

INTERPR. ^a Sosa general des Cordeliers. ^b Poitiers. ^c Gualterus. ^d de Goth. ^e Luçon.
^f Maillezais. ^g Chanoine de Ste Croix de Loudun. ^h Bouchet. ⁱ Antonin. ^k de S. Belin.

CIDICIV. poterant, magnam se eo nomine gratiam a pontifice consequi posse arbitratus est episcopus, si rem ludicram curiose evulgatam prudenti silentio sepeliret. Ne memoria Gualteri, qui tantam celebritatem Seraphico ordini conciliavit, periret, destructo per bella civilia antiquo monumento, cum alterum struendi pari magnificentia facultas non esset, Franciscani sodales lapidem ejus loco posuerunt cum inscriptione, HEIC JACET S. GUALTERUS, quae nunc adhuc visitur.

HENRICUS IV.

XIX. MAIO mense, inter tot denatos natus est Lutetiae Parisiorum^a Sueffioni filius, qui postea Ludovicus vocatus fuit; magna non solum patris, sed publica omnium bonorum laetitia, qui regni successionem ad paucos redactam, per ejus natalem amplificatam gaudebant.

INTERPR. ^a *le comte de Soissons.*

JACOBI

JACOBI AUGUSTI THUANI
HISTORIARUM SUI TEMPORIS
LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS SECUNDUS.

E P I T O M E.

JESUITAE apud nos restituantur. Schola Jesuitica Flexiae in Andibus instituta, et a rege opimis redditibus fundata. II. Diplomati de Jesuitarum restitutione senatus intercedit. III. Harlaei primarii praesidis gravis et vehemens ad regem oratio. IV. Rex peramanter ad eam respondet. V. Messius a rege ad accelerandam promulgationem in senatum venit. Tandem diploma in acta curiae certis conditionibus refertur. Diplomatis summa. VI. Renovata querimonia de secreta quadam theologicae scholae censura in causa episcopi Andegavensis ante biennium agitata. Senatus auctoritatem suam interponit. VII. Alexander regis naturalis filius insigni pompa militiae Melitensi inauguratur. VIII. Catharina Ambarensis regis soror moritur. IX. Rex aedificiis struendis, operibus publicis, artibus manuariis excolendis se oblectat. Novi Devotorum ordines in regno admissi. X. Nicolai Hostae ab Hispanis corrupti detecta proditio. XI. A Carolo Valesio Arvernorum comite et Henrica Vernolii marchionissa uterina sorore, nova, et in perniciem regis agitata consilia. Res altius repetita. Arvernorum comes, qui Claromontium concesserat, regis jussu captus, et Lutetiam deductus in Bastilia includitur. Fr. Balsacus Entraguus et marchionissa filia, regis jussu item sistuntur. XII. Curia de repetundis, quae contra aerarii quaestores jus dixerat, grandi exsoluta pecunia revocatur. Extremo anno auctore Ronii marchione perniciosissimi instituti res invaluit, qua officia tam judicialia quam quaestoria per omnia exaequata sunt, et annua pensitatione, quae a Pauleto nomen sumpsit, exsoluta, illa ad heredes transeunt qui de iis arbitrio suo statuunt. Decretum ea de re factum in cancellaria Palatina publicatum. XIII. Puella nomine Hadriana Fraxinea tanquam a spiritu maligno obsessa Lutetiam venit, ad eam undique fit concursus. Petrus Cotonus hinc occasionem sumpsit ab Hadriana seu spiritu maligno multa curiosa et vetita sciscitandi. Ejus petitiones, et quomodo res in publicum emanaverit. XIV. Canadae seu Novae Franciae tractus lustratus. Barbarorum ingenium, mores, ritus, habitus, soli fertilitas, animalia. Petri Guae Montii, Pongravii, Potrincurii et Camplanii in has terras navigationes haud multum fructuosae. XV. Duarum navium ex India in Zelandiam appulsus: Sebaldi Waertii earum praefecti navigatio, ad Zeilam insulam infelix casus. XVI. Hispaniae rex omne circa maritimas Lusitaniae oras commercium vetat. Ab Ordinibus Belgii in Indias Orientales altera instituta societas duce Cornelio Mattelivio.

EX AUCTORIBUS,

Archivis curiae Parisiensis, Actis tunc publicatis, Nic. Villaregii Apologia, Petri Cotoni petitionibus, Camplanii et Waertii navigationibus.

LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS SECUNDUS.

CIDICIV.
HENRICUS IV.

ANNUS apud nos a Jesuitarum, qui post Joannis^a Castelli paricidae supplicium regno ejecti fuerant, restitutione inivit. Ab eo tempore, cum ubique exagitati essent, et excepta^b Tolosa et Burdigala, ubi scholas suas retinuerant, undique exacti, superiore anno cum rex^c Virodunum, et inde^d Diviodurum Mediomatricum venit, facta ejus spes fuerat; sed, contradicentibus plerisque, res huc usque dilata. Urgebat Laurentius^e Maius societatis illius vir primarius, et de fide data regem appellabat, jocosè subinde ejus tarditatem increpans, quae mulieribus per novem menses uterum gestantibus segnior esset; ad quae verba rex non infacete retulit, reges diutius parturire quam focminas. Nec deerant in aula instigatores. ^f Villaregius ut de re pontifici promissa liberandam fidem suadebat; et, qui plus Villaregio pollebat, Gul.^g Foquetus Varanus, aulicis ministeriis homo notus et regi gratus, impense iis favebat: is^h Flexiae in Andibus, quae olim Alençoniorum principum praecipua sedes successionem adⁱ Vindocinos Borbonios pervenerat, natus, ejus quoque arcis praefecturam beneficio regis meruerat, et patriae ornandae colore res suas mire amplificare satagebat; siquidem praesidialem curiam, salinarium granarium, electorum tribunal novum in ea ordinandum curavit; per multiplicationem officialium imminuta aliarum jurisdictionum in vicinia dignitate, et novo onere provincialibus gravatis, grandi postremo pecunia inde corrasa, et in res suas versa. Ut frequentiam majorem loco conciliaret, schola Jesuitica in ea ut institueretur etiam regi auctor fuit. Jamque tunc grande vectigal ei a rege attributum XI CIO aureorum annui redditus, lege addita, uti ex eo XXIV pauperes literis operam danteis alere et vestire, XII virgines egenas probatae vitae, quotannis nuptui elocare teneantur, c aureorum dote unicuique constituta. Medicum, seplasiarium, chirurgum peculiareis habere, singulis assignato stipendio; et ut nihil scholae tam illustri desit, quod aliunde studiosi adolescentes petere cogantur, IV jurisprudentiae, totidem medicinae doctores, item duo chirurgi anatomici in collegium grandi stipendio cooptati, qui praelecturi sint, et nihil a discipulis exigant: corda regis reginaeque, et eorum successorum post obitum in templo a rege construendo recondantur; quae patres ex loco, in quo decedere eos continget, maximo quam poterunt numero, pedibus iter facientes et indefinenter orantes eo deferre tenebuntur; ubi et effigies eorum ex marmore cum inscriptionibus erigentur. In eam rem CIO aurei destinati annuatim toto vicennio expendendi. Postea et sacer ordo cum solemnem Lutetiae conventum celebraret, rex c aureorum CIO in sumptus aedificiorum impendenda ab eo impetravit, quae Varani arbitrio dispensata sunt.

II. His subnixi patres, et instante pontificio oratore, mense Septembri proximo diploma de restitutione a rege, dum^k Rotomagi esset, impetraverunt; quod sigillo magno firmatum in senatum allatum fuit, cum justitium instaret. Itaque in proximam sessionem res dilata, quae ab exeunte Novembri incipiens totum fere Decembrem quieverat. Perlatum ad regem maligne fuerat, cum decretum erat, ut promulgationi intercederetur, et regi humillime pro intercessionem supplicaretur, infestis in

INTERPR. ^a Chastel. ^b Toulouse & Bourdeaux. ^c Verdun. ^d Mets. ^e Maius. ^f de Villeroy. ^g Fouquet de la Varenne. ^h la Fleche en Anjou. ⁱ de Bourbon Vendosme. ^k Rouen.

in senatu pervicisse, ut non viva voce, sicuti more majorum semper antea usurpatum fuerat, sed scripto intercessio fieret; quod ita interpretabantur male erga senatum affecti, quasi aperta et literis consignata contradictione regis auctoritatem, et rectum de hoc negotio iudicium, oppugnare vellet. Itaque missus ad senatum Andreas^a Huraltus Meffius exlegatus Venetus, qui jus dicendae in senatu sententiae habebat, ut regis nomine ediceret, ne scripto sed viva voce intercessio fieret, alioqui fore, si senatus in sententia permaneret, ut rex, cui id factio aut contemptu fieri persuasum erat, injuriam, quam sibi eo facto fieri putabat, injuria revinceret. Haec ita palam: in aurem insufurratum, fore, ut rex, si scriptum ei porrigeretur, illud coram ipsis laceraret. Itaque Harlaeus summa moderatione respondit, nunquam cuiquam in mentem venisse, ut contra morem majorum quidquam in ea re faceret, quod ad regis offensionem spectaret; sed memorem senatum, cum nuper tantopere super re monetaria agitatum edictum, hominum opinionibus ventilaretur, regem maluisse scripto quam viva voce intercessionem fieri; ideirco decrevisse, ne gravis regi esset, ut vel contra curiae dignitatem, et praeter majorum morem ab actione publica abstineretur; nunc quando rex ad antiquum ritum res revocat, id loco summi beneficii accipere amplissimum ordinem, pro eoque gratias quam demisse potest maximas agere, et libentissime juxta suae majestatis voluntatem officio suo defuncturum. Quibus dictis restabat, ut quamprimum intercessio fieret.

III. QUATRIDUO post, pridie Natalitii, re praeter modum festinata, ad^b Luparam frequenti senatorum comitatu^c Harlaeus hora pomeridiana ivit, et in superius conclave admissus. Rex cum regina, quam manu ducebat, ut seriarum deinceps deliberationum, sicuti aiebat, particeps fieret, et magna procerum et sacri consistorii assessorum corona, eodem venit. Tum Harlaeus solita gravitate inquit, principio a gratiarum actione facto, quod non scripto sed viva voce, juxta majorum morem aliquoties magno senatoriae dignitatis detrimento intermissum, in tantae molis negotio intercessionem fieri jussisset. Presbyteros et scholasticos Claromontanae scholae, qui nomen Jesuitarum sibi sumebant, cum primum in regnum irrepserunt, a toto sacro ordine oppugnatos, eaque de re insigne extare Sorbonici collegii decretum, quo scitum est, hanc societatem in destructionem, non in aedificationem esse institutam. Dein in conventu sacri ordinis, mense Septembri anni MDLXI celebrato, in quo plerique archiepiscopi et episcopi erant, et cardinalis Turnonius, qui multum societati illi tribuebat, praesidis loco sedens, approbatam fuisse; verum tot adhibitis clausulis et exceptionibus, ut si ad eas servandas adacti fuissent, procul dubio sit, quin jam tum potius de migrando, quam de mora apud nos facienda fuerint cogitaturi. Tantum ad tempus eos tunc admissos, et senatus-consulto anni MDLXIV interdictum illis fuisse, ne Jesuitarum aut Societatis JESU titulos assumerent: neque tamen propterea ab eo tempore sic indigitari desuisse, et illicitum nomen sibi tribuere, et ab omni potestate ecclesiastica se tanquam immuncis eximere. Si nunc sine conditione restituantur, plus illis quam antea unquam tribui, et decreti tam prudenter facti auctoritatem enervari; jam tum consentibus patribus, laxanti se novorum hominum licentiae, et latius in dies magno cum publicae tranquillitatis periculo se effundenti, mature fracnum injiciendum esse. Tunc etiam a triumviris regiis, qui minime eorum causae favebant, memorabile augurium factum, cum dicerent, perniciosi initiis obviam eundum esse, pejora quam quae viderent, jam tunc secum trahentibus: sicuti nomen et votum universale habent, ita et doctrinae capita secum consentientia omnes eos habere, ut praeter pontificem nullum superiorem agnoscant, eique fidem et omnimodam obedientiam praestent; idque fixum et ratum credant,

INTERPR. ^a Hurault de Meisse. ^b le Louvre. ^c le premier president de Harlay.

CIO IO CIV. credant, pontificem potestatem habere reges extra ecclesiae communionem ponendi ;
 HENRICUS IV. regem autem excommunicatum, tyrannum esse, et subditos contra eum impune
 insurgere. Ipsorum unumquemque, qui vel minoribus ecclesiae ordinibus sit initiatus,
 quodeunque crimen admiserit, in laesae majestatis crimen non posse incurrere, quip-
 pe qui minime sint amplius regis subditi, nec jurisdictioni ejus subiecti. Ita ecclesi-
 asticos per illorum doctrinam a saeculari potestate eximi, et manus cruentas licere
 impune sacrosanctis regibus afferre. Hoc eos et libris editis asserere, et eorum qui
 contra sentiunt rectam sententiam damnare : duos in Hispania juris doctores, quod
 clericos regiae potestati subiectos esse scripserant, ab uno ex illo sodalicio primi no-
 minis contrario scripto confutatos esse, his maxime rationibus, Quod quemadmo-
 dum veteris Testamenti lege, Levitae ab omni saeculari potestate immunes erant ;
 ita clericos novi Testamenti item lege eadem potestate solvi, neque juris quidquam
 principibus adversus eos competere. Has falsas et erroneas opiniones a regibus ad-
 mitti non posse. Proinde oportere, ut qui eas tuentur, publice in scholis suis illas
 ipsas ante omnia ejurent ; ni faciant, ferri nequaquam debere ; quippe qui doctrinam
 ad evertenda regiae potestatis et auctoritatis fundamenta excogitatas tueantur : si
 faciant, haud paulo plus eis fidendum. Etenim Romae et in Hispania, ubi haec
 nova opinionum monstra vigent, aliter sentiunt, aliter in Francia loquuntur ; et ut
 in hanc aut illam ditionem demigrant, has opiniones sumunt aut deponunt. Si di-
 cant id secreta dispensatione sibi licere, ecquam in eorum doctrina certitudinem re-
 poni posse, quae mutatione locorum mutat, et pro temporis ratione, aut bona aut
 sequior censetur ? Hanc illos in commune doctrinam amplecti et fovere, et paulatim
 ita gliscere, ut verendum sit, ne alios ordines adhuc ab illo fermento intactos tractu
 temporis inficiat. Ab initio nullos infestiores adversarios quam scholae Sorbonicae
 theologos habuisse ; nunc plerosque eorum iis favere, illos videlicet qui in illorum
 scholis prima institutionis suae stipendia fecerunt. Alios literis operam sub iis dan-
 teis idem olim facturos, et in senatum olim primariis dignitatibus functuros ; qui si
 idem in doctrina sentiant, paulatim se ab obedientia regi debita subtrahent, jura
 regia parvi facient, et ecclesiae Gallicanae libertates obsolescere sinent ; nullum de-
 nique laesae majestatis crimen reputabunt, quod ab ecclesiastico sit admissum. In
 hanc nos saeculi infelicitatem incidisse, ut detestandae illius doctrinae funesta spec-
 tacula his oculis viderimus. Ad ^a Barrerii infandum nomen contremiscere, qui a
 societate auctoratus, a ^b Varada instructus, in hoc a sacerdote absolutionem et preti-
 osum Eucharistiae sacramentum accepit, in hoc fidem obstrinxit, ut cruentas regi
 manus afferret ; eum ausis excidisset, exemplo suo pestifero serpente praevivisse ad
 paricidium, paulum abfuit, perficiendum. ^c Guignardum ex illo sodalicio libros ea
 de re propria manu scripserat, et paricidium Henrici III, tanquam juste patratum lau-
 dasset, et damnatam in Constantiensi concilio super ea opinionem propugnasset.
 Quid non nobis metuendum esse, in memoriam haec impia et perfidiae detestandae
 facinora revocantibus, et animo reputantibus, tam facile eorum exempla renovari
 posse ? Si nos trepidis in rebus vitam exigere oportet ; si de periculo regis assidua ang-
 solitudine, quam in vita regis quietem reperturos ? Nonne haec esset vera impietas,
 eminus periculum videre, et in illud cominus incurrere ? Quem vero tam profundo
 miseriarum gurgite mergi dignum fingi posse, qui patriae velit superesse, quae tan-
 tum ab exitiali fine abest, uti saepius praedictum fuit, quantum regis vita a suo ? Bene
 fit, et Deus laudetur, quod in amicitiam tam bene rex et pontifex coeant ; diu rex
 sceptrum suum, pontifex sanctam sedem teneat : sed si Deus ejus dies contraxerit, si
 alius non ita bene erga regem affectus ei successerit, quot putandum juratos hosteis
 habituram in visceribus Franciam, qui ut singulos Franciae et Navarrac olim reges,
 sic

sic nunc eundem utriusque regni legitimum heredem, sed in parte spoliatum, de-
 nuo ad praedam expositum ridebunt, et periculum ejus summa ingratitude negli-
 gent. An oblivioni tradunt beatae memoriae regis ultimi paricidium? Contra quem
 gens ingrata populos ad seditionem concitavit, nec omnino caedis illius innocens
 credita est? At sicuti ceteris religiosorum ordinibus, qui per hos tumultus intempe-
 ranter insanierunt, sic societati in pari delicto ignosci oportuit: hoc illos passim di-
 cere, sed responderi posse, illos non universos peccasse, et multos ex iis ipsis in ob-
 sequio regis constanter perseverasse; at ipsos conjunctim et concorditer in regium
 nomen cum antiquis regni hostibus conjurasse, neminemque unum in tota societate
 repertum, qui regias partes sit secutus. Ob id Odonem ^a Pichenatum ex illo sodali-
 tio a Sexdecimanis pro factionis duce assumptum, hominem solemniter insanientem,
 qui in eodem furore quo vixerat, tandem exspiravit. Et si ad externa fas respicere,
 lamentabile in regno Lusitaniae exemplum occurrit, quod rex Hispaniae non tam
 suis armis, quam illorum factione nuper sub jugum misit. In eo siquidem totum
 sacrum ordinem charitatem erga patriam, fidem regibus suis servasse. Solos
 hos novitios theologos deserta regni causa ^b Castellensibus adhaesisse, et tot sacerdo-
 tum ac devotorum caedibus causam dedisse: nam bis mille varia peste sub Hispanis
 periisse, et singulari indulgentia tot caedium confessorum factam a pontifice gratiam.
 Ex illa officina Castellum prodiisse, qui paricidium ad conatum, et os usque regis
 perduxit, cujus occasione senatus-consultum contra societatem factum, proprio regis
 ore damnatum. Senatus-consultum inquam, illud ad omnem aeternitatem depraed-
 dicandum. Ejus siquidem auctoritate regis vitam in tuto collocatam fuisse, et per
 eam regni salutem sancitam. Eo factum, ut tanti periculi sensu attoniti patres, non
 servato juris ordine, neque partibus auditis, ut in seditione et publica grassatione,
 societatem toto regno tam salutari illo senatus-consulto exulare jusserint, quod gravi
 et justa de causa factum, non nisi mature et perpensis momentis revocari debet. Non
 odio, non livore, non malevolentia privata caecos patres hoc decrevisse, Deum ul-
 torem proculdubio habituros, si iis affectibus, a quibus vacui judices esse debent,
 praeoccupati decrevisset. Quamquam in tali occasione condonanda erant omnia,
 quae ad regis salutem pertinere videbantur. Itaque senatus-consultum tam salutare
 non solum qua senatus Parisiensis patet jurisdictio, sed in ^c Neustria et Burgundia,
 quae distinctas habent curias, executioni demandatum, et in reliquis curiis sine con-
 tradictione locum habiturum fuisse, nisi obstitissent ii, qui nondum bene in regis
 obsequio confirmati erant, et aegre ab inveterato contra regium nomen odio dif-
 cesserant. Vulgo queri exules, et passim scriptis jactare, non aequum esse, ut pau-
 corum culpa ad universam sodalitatem porrigatur: atqui Humiliatos veteris in Infu-
 bribus originis collegas, et qui amplissimas in iis possessiones habebant, recenti ho-
 minum memoria ante xxx annos a Pio v exterminatos esse, quod unus ex iis non
 communicato consilio paricidium contra Carolum cardinalem Borromaeum Medio-
 lanensem archiepiscopum tentasset, et unius crimen totum collegium luisse, quan-
 quam rex Hispaniae per oratores suos summa omnia fecisset, ut pontificem et Bor-
 romaeum ab eo consilio dimoveret. Mitius senatum in hac causa se gessisse. Quod
 si dicant, nequaquam Humiliatos secum comparandos esse, facile responsum futu-
 rum; nam quantum Humiliati ab iis absunt, tantum Borromaeum cardinalem a
 maximo regum abesse; regemque tantum supra quosvis eminere cardinaleis, quan-
 tum illi inter minora collegia se putant excellere. Praeterea minus Humiliatos
 quam ipsos peccasse, quippe unius culpam ceteros in crimen traxisse, cum ipsi per-
 niciosae doctrinae auctores universi peccaverint. Quapropter amplissimum ordinem,
 quam demisse et prono affectu potest, suam majestatem obsecrare et obtestari, ut
 senatus-consultum

CIOCCCIV.
HENRICUS IV.

senatus-consultum iuste factum, et ad arcendos proditorum ac perduellium conatus necessarium, quod tantopere gratum pro tempore habuerit; eundem nunc etiam tucatur, et in memoriam revocet periculum, in quo tunc et ipsi et universi regni ordines versati sunt, cum communis parentis vita periclitabatur; vita, quae cunctis propria carior esse debet. Et vero propudiosae perfidiae et ingritudinis crimen minime vitaturos olim, si cui vitam, fortunas, securitatem publicam debent, de ejus vita solliciti non anxie et assidue laborent. In praeterita intuentibus seriam de futurorum exitu cogitandi necessitatem imponi, ne bis ad eosdem scopulos naufragium facere cogamur. Ad has obtestationes accedere et academiae Parisiensis humilem deprecationem, quae privilegiis et praecipuis ornamentis a regibus decessoribus cumulata tantum inter exteras gentes nomen olim meruerat, nunc per istos novitios doctores paene ad solitudinem redacta est; ut ubi tantam hominum undique tanquam ad celeberrimum literarum emporium concurrentium frequentiam videre erat, nunc ruderum, ruinae, ac sola mapalia ex pristina celebritate restent; horrorem in praesens, metum luctuosae desolationis in posterum ob oculos ponentia: per istos, inquam, novitios doctores, qui ceteros prae se despicientes separatas ab aliis rationes habere volunt, et sparsis huc illuc scholis, quasi rivulis per incilia averfis, vastum et aequabile illud literarum flumen, quod quartam urbis partem alluebat, in sicco desituunt. Non inficiari academiam suis vitiis laborare, quae bellorum licentia in eam irrepserunt; sed censura ad ea corrigenda, non ruina opus esse, quae proculdubio sequetur, si novas subinde scholas ubique erigere iis liceat: nam ex eo futurum, ut qui pueros ad frequentem illum mercatum mittebant, nunc foro in proximo contenti deinceps illos penes se habere malint, et fructu uberius doctrinae privent. Nec minore suam majestatem fructu privari, dum nobilium et locupletum pueri, qui cum Lutetiam veniebant, conspectu regis gaudentes, a primis annis obedientiae ac venerationi insuecebant; nunc procul positi, non solum regem tota plerumque vita non vident, sed prava doctrina imbuti legibus regni, et regibus ipsis parere dediscunt. His de causis amplissimum ordinem sui officii duxisse, ut promulgationi intercederet, ne illi olim vitio vertatur, si in tam gravi causa se nimis facilem praebuisset, aut porcus obmutuisset. Oratum interim regem velle, ut in bonam partem accipiat, si quando pro muneris necessitate, cum in deliberationibus salva conscientia aliter se facere non posse putant, regiis jussionibus intercedant; sic enim existimare ipsos, regem nihil nisi quod justum et rectum est, velle. Hunc honorem a decessoribus suis semper supremis regni curiis habitum, ut eas benigne in intercessionibus suis audirent; et si quid sequius decrevissent, ab iis seu rogati seu moniti, edicta revocarent, aut in melius mutarent: bonos et prudentes reges, quanquam legibus sint soluti, sic potestatem supremam temperare maluisse, dum legibus suam auctoritatem servant, ut subditos exemplo potius ad obsequium adducere, quam legibus vim inferendo eos ad parendum cogere viderentur. Hoc a sua majestate expetere curias regni, et de benignitate ipsius sibi polliceri, ut concessam iis auctoritatem salvam esse velit, quae nequaquam curiarum, sed ipsius regis propria est, ut quae ab rege dependeat; et quae si amitti eam ullo casu contingat, non ipsorum quibus credita est, sed regis ipsius periculo ac damno pereat.

IV. AD ea peramanter, et moderate a rege responsum, gratiaeque amplissimo ordini pro tanta solitudine, quam pro se regni que incolumitate prae se ferebat, regio affectu actae; tum periculi a restitutione imminentis, cuius alioqui se magnum contemptorem ostendebat, allegatae rationes citra acerbiter elevatae, rem apud se mature perpensam, et non dies ac menses, sed totos annos in eam cogitationem impendisse, ac tandem decrevisse, societatem exulare jussam patriae restituere, ac sperare, ut quam noxia pro tempore credita sit, tam uberius ex ejus restitutione fructus porro sit Francia perceptura. Ceterum periculum, quod tantopere perhorrescat,

in

in se recipere, qui majora haecenus Dei beneficio evaserit, ac de eo securus omneis esse jubere. Se pro cunctis excubare, et pro cunctis consilia capere: neminem toto suo regno existere, qui se aut experientia, aut in rebus, quas innumeras vitae curis adfiduis exercitatae curriculo gesserit, explicandis, vincat solertia. Proinde quiescant, et anxiam de se ac republica sollicitudinem in sinu suo deponant, qui suam vitam salvam velit, ut alios servare possit. Interim, sicuti orationis principio, gratiae denuo pro clausula amplissimo ordini actae. Quae omnia ego, qui actioni cum multis aliis interfui, eo diligentius perscriber da curavi, ut vanitas relationis Italica lingua scriptae et ^aTurnonii in Vivariensi pago anno post publicatae pateat, in qua pleraque contumeliosa contra amplissimum ordinem addita, quae nunquam tunc regi optimo ex ore exciderunt; quaedam etiam ex rumusculis collecta pro responso inculcata, ad ea, quae ab Harlaco minime dicta fuerant. Sed accidit aliquot post diebus, cum a Petro Cotono, qui tunc in gratia flagrabat, ad regem perlatum esset, triumviros in eo laborare, ut compilatis curiae archivis, et repetita clausularum exoletarum memoria, beneficium regis irritum redderent; ut rex commotior eos ad se vocaverit, et coram Claudio ^bGrolarto Rotomagensis curiae primario praefide, stomachose increpuit: et cum jam dies inclinaret, c vestigio ad tribunal suum pergere, neque inde prius, quam confecto negotio, exire compulerit.

V. POSTRIDIE ^cMeffius in senatum venit, et se a rege missum dixit, ad promulgationem accelerandam; satis intercessione senatu digna actum; et responso ad eam facto, restare, ut sine mora et sine conditione promulgatio quamprimum fiat. Ad id pertinere, ut quod eos rex velit scire, negotii seriem intelligant. Ante quinquennium pontificem cum rege egisse, ut Jesuitae in regnum restituerentur, eodem quo ante senatus-consultum erant statu; regem, quantum potuerat, diem de die duxisse; et cum amplius tergiversari non posset, capita quaedam proposuisse, iis, quae edicto continentur, fere uniformia, et per oratorem a pontifice contendisse, ut restitutione his conditionibus facta contentus esset: nam pontifex restitutionem universim per totum regnum petebat; rex certis et certo numero designatis locis eam offerebat, et in ditone Parisiensi curiae subiecta duo tantum illis loca assignabantur. Ab eo tempore biennium effluxisse, nulla rei mentione facta; quod regem, qui pontifici in ea re gratificari cupiebat, male habuit: tandem pontificem instante oratore regio respondisse, capita a rege proposita sibi talia videri, ut iis contenti esse debeant Jesuitae; ceterum huc usque distulisse responsum, quod Societatis Generalis his minime contentum se ostenderet; nec subscribere vellet, cum diceret ea statutis ordinis sui adversari, eaque de re Aquavivam ad regem scripsisse, quibus se excusabat, et ea probare se non posse ostendebat. Sed pontificem, qui ea probavit, per nuncios suos et apud regium oratorem contendisse, ut ea rex promulganda curaret; articulo eo dempto, quo Jesuitae in regnum admittendi coram rege fidei sacramentum dicere jubebantur; cujus loco convenit, ut alius substitueretur, quo id coram ordinariis iudicibus facere tenebantur. Rem proinde amplius non esse integram, sed de ea inter regem et pontificem, quasi pacto, transactum fuisse, cui rex stare velit: eo fieri, ut rex de dilatione affectata vehementer conqueratur, praesertim post intercessionem dignissime factam, et in bonam partem a rege acceptam; post responsum item datum, quo promulgationem sine conditione fieri velle declaravit. Igitur ad eorum pertinere officium ac prudentiam, ut voluntati regis plene satisfiat, ne ad remedia confugere necesse habeat, quorum ipsum et senatum aliquando poeniteat. Rebus in regno nondum bene pacatis protelationem illam variis rumoribus, et novis dissidiis materiam praebere, jamque nimis libere de iis factiosos pronunciare: ac postremo rei invidiam in

regem

INTERPR. ^a Tournon en Vivarais. ^b de Groulart premier president de Rouen. ^c de Meiffé.

TOM. VI.

S f f

CIOIOCIV. regem mora illa recidere, quam bonus quisque potius in se recipere, et ea regem
 HENRICUS IV. exonerare teneatur. Ad haec cum Harlaeus nullam a senatu moram affectari re-
 spondisset, et omne regi obedire paratos ostenderet, Messio digressio, et diplomate,
 et quae pro intercessione facta fuerant, recitatis, cognitoris item regii postulatis, de-
 cretum fuit, ut diploma, audito cognitore regio, et post intercessionem, in acta
 curiae referretur. Additum praeterea, ut regi supplicaretur, declaratione caveret,
 ut qui aliquandiu in societate fuerant, ad partem in hereditatibus petendam non ad-
 mitterentur; quod id familiarum quietem non mediocriter perturbare diceretur.
 Diplomatis autem sive edicti pro Jesuitarum restitutione facti haec summa erat: Ut
^a Tolosae, Augustae Aufciorum, Aginni Nitiobrigum, Segoduni Rutenorum, Bur-
 digalae, Vesunae Petrocoriorum, Ratiasti Lemovicum, Turnonii, Anicii in Velaunis,
 Albae Helviorum, Biterris in Volcis Aremoricis, ubi nunc sunt, deinceps moram
 facere possint; ac praeterea ut pontifici gratificetur, iisdem permittitur, ut ^b Lugduni
 et Divione, unde dejecti fuerant, et speciatim ^c Flexiae in Andibus in arce heredi-
 taria commorari, et ludum aperire illis liceat, his conditionibus; Ut nullam deinceps
 alibi scholam constituere sine regis permisso iis liceat; si contra faciant, gratia
 concessa priventur. Sint omnes indigenae, rectores etiam et curatores, nec externos
 ullos sine regis item permisso in societatem scholis suis admittant; si qui sint, regno
 exire intra trimestre a die publicationis teneantur; exterorum nomine in Venasci-
 nensi comitatu, qui Provinciae pars est, nati non comprehendantur. Habeant ali-
 quem auctoritatis praecipuae inter suos, qui regi a sacris praedicationibus inserviat,
 et in aula sua commoretur, qui de collegarum actionibus cum opus erit, regi ratio-
 nem reddere teneatur. Omnes et singuli qui nunc in regno existunt, et deinceps in
 societatem admittentur, coram officialibus sacramento se sine exceptione aut arcano
 mentis recessu obstringant, nihil facturos aut conaturos contra regem, pacem publi-
 cam, et regni tranquillitatem; et acta ea de re confecta officiales ad cancellarium
 mittant; qui recusabunt, regno exire teneantur. Qui deinceps societatem ingredi-
 entur, tam ii qui simplici voto se obstrinxerunt, quam alii, nulla bona soli vendi-
 tione, donatione, aut alio quovis modo possint sine permisso regis acquirere: Nihil
 item capere ex successione, sive directa sive collateralis, perinde atque alii devoti;
 ita tamen, ut si missionem a societate impetraverint, jura sua integra recipiant. Ab
 iis, qui societatem ingredientur, nihil bonorum soli accipiant; sed ea ad heredes
 deveniant, aut eos, in quorum gratiam antequam admitterentur, de iis statuerint.
 Societatis collegae ubique legibus regni ac magistratibus in omnibus, sicuti alii ec-
 clesiastici ac devoti, parere teneantur; nihil ipsi faciant, quod episcoporum, collegi-
 orum, academiarum, aut aliorum devotorum ordinem ulla in re praejudicet, sed in
 omnibus jus commune servent. Concionandi et sacramenta administrandi, ac ne
 quidem confessiones audiendi munus nisi inter suos usurpent, nisi episcopi aut dioe-
 cesani permisso, in curiis, in quibus iis manere licet, id fiat, videlicet Tolosae, Bur-
 digalae, et Divione; quod tamen ad Parisiensis curiae territorium non extendatur;
 Lugduno et Flexia exceptis, in quibus functiones suas, sicuti in aliis civitatibus
 iis concessis, libere exercere poterunt. Postremo, ut habeant, unde se alere possint,
 libera bonorum, quae ante senatus-consultum possidebant, possessio iis conceditur,
 sequestratione regis nomine facta per edictum sublata. Quae conditiones deinceps
 aut ambitiosius rescriptis abrogatae, aut ab ipsis minime sunt servatae.

VI. N E C multo post, instigante, sicuti jaetatum est, P. Cotonno, a pontificio ora-
 tore ad id auctorato, querimonia de secreta quadam theologicae scholae censura
 evulgata in causa appellationis ab abusu a collegio Andegavenfi contra Car. Mironem
 episcopum

INTERPR. ^a Toulouse, Auch, Agen, Rodez, Bourdeaux, Perigueux, Limoges, Tournon, le
 Puy en Velay, Aubenas, & Beziers. ^b Lyon, & Dijon. ^c la Fleche en Anjou.

episcopum ante biennium interposita, quae haecenus quieverat, denuo magna contentione ab Henrico a^a Petra-viva, arcta cum Petro Gondio cardinale et Henrico urbis episcopo cognatione conjuncto, academiae cancellario, renovata est. Censura illa, ut superioribus demonstratum, ob supercilium Romanum et curiae Romanae fastum liberius notatum multos offenderat, et jam tum varii sermones de ea disseminati fuerunt. Postea cum Lud. Servinus advocatus regius, qui in ea causa pro rege verba faciebat, inter actiones forensis suas denuo publicatas eam inseruisset, re ad cardinalem et episcopum remissa, et in ipsius aedibus coram cognitore regio agitata, convenerat inter partes, ut controversia amplius non refricaretur: tamen xiv Kal. Mart. a theologorum collegio solemniter a Petra-viva in Sorbonae aula coacto et rogato post sacrum celebratum, decretum factum fuit, quo continebatur, in libro quarundam actionum forensium scriptum typis mandatum fuisse, in quo multa erant, quae contra honorem sedis apostolicae, auctoritatem et jurisdictionem supremam pugnant videbantur: ideoque collegium ob id convocatum, post maturam deliberationem omnium, non obstante duorum ^a doctorum intercessione, ita censuisse; Primo scriptum illud collegii nomine evulgatum, esse fictitium et supposititium, neque unquam a se profectum; deinde judicasse, scriptum idem illud esse temerarium, falsum, offensionis plenum, erga sedem apostolicam injuriosum, schismaticum, impium, et postremo haeresin sapere ac redolere. Id cum a cognitore regio, qui rem interventu suo coram cardinali et episcopo compositam, intempestive, se incio, renovatam indignabatur, ad senatum perlatum esset, patres in principe ^b camera censuerunt, ut duo ex theologorum numero, qui conventui, in quo decretum factum erat, interfuerant, cum collegii Syndico, proximo die comparerent, et secum acta illius deliberationis afferrent. Interea auctoritate curiae inhibitum, ne actorum cuiquam copia fieret, aut ullus conventus celebraretur, quo usque ipsi comparuissent. Decreto per cognitorem regium ^b Tornarochio collegii Syndico, ^c Parvo-Joanni, qui praesidis loco in decreto faciendo sederat, ^v Henrico a Petra-viva, necnon apparitori, qui quidem tanquam amanuensis acta deliberationum penes se habebat, significato: illi biduo post comparuere, et instante cognitore regio antequam collegae admitterentur, Harlaeus a Petra-viva cum quaesivisset, cujus jussu et auctoritate conventus habitus esset, ut de re, quam silentio sepeliri debere inter partes convenerat, denuo ageretur? id jussu regis factum respondit, et apud cognitorem regium, ut partes suas denunciatione facta secum conjungeret, institit. Dein admissis collegis, Harlaeus eos vocatos a senatu dixit, ut de decreto, quem libellum famosum cognitor regius interpretabatur, nuper facto, rationem redderent. Syndicus jussus dicere, cur die extraordinario conventum indixisset? non indixisse se illum respondit. Tum Petra-viva se instante indictum audacter dixit, et mandatum de eo indicendo Renato ^d Benedicto S. Eustochii plebano et collegii decano allatum. Interrogatus a quo mandatum emanasset? ab eo respondit, qui et in ipsum et in senatum jus imperii haberet. Ob quae verba Harlaeus, graviter increpito Petra-viva, in crimen laesae majestatis incurrisse eum pronunciavit, qui jus imperii in senatum alii, quam regi competere, responsione sua temeraria asseruisset: tum Petra-viva sermonem profectus est, et mandatum decano datum dixit, qui se ob adversam valetudinem cum excusasset, partium suarum duxisse, cui liber, de quo querimonia instituta erat, a decano commissus fuerat, ut de eo ad collegium referret, et conventum urgeret. Postea interrogatus ^e apparitor, an acta deliberationis haberet? ea exhibuit, et conventui se

interfuisse

VAR. LECT. ^a doctorum, Faietae et Antonii Fusilii intercessione MS. Reg.

^b camera, convocatis criminali et edictali classibus, ^v H. a Petra-viva intimato, necnon apparitori censuerunt MS. Reg.

MS. Reg.

INTERPR. ^a de Pierre-vive. ^b Tournerochie. ^c Petit Jean. ^d Benoist curé de S. Eustache. ^e le Bedeau.

CIDICIV. interfuisse dixit, et exemplum ex iis descriptum Petra-vivae roganti heri dedisse. Rogatus Petra-viva, an exemplum penes se haberet, aut alicui ejus copiam fecisset? domi se habere respondit, neque cuiquam dedisse aut communicasse. Rursus rogatus a quo mandatum conventus indicendi emanasset? a rege emanasse respondit, ex ore cancellarii exceptum, et per cancellarium id cardinali Gondio, quem vix tandem aegre nominavit, significatum, a quo illud ipse acceperit. Rursus interrogatus, cur tam infrequenti coetu id factum esset, et intercedentibus^a quibusdam ad ampliora comitia res remissa non fuisset, sicuti in eodem coetu de alio negotio ad Devotos spectante, factum fuerat; nam ad LXXX solitos convenire, et tunc tantum XXXVII interfuisse? ille nihil aliud respondit, quam tantum XXXVII interfuisse, idoneum numerum ad decretum faciendum. Dimissis illis senatus censuit, ut Petra-viva exemplum, quod domi se habere dixerat, intra horam apud acta curiae deponeret; coque viso et actis ab apparitore eodem loco depositis, curia de re tota decerneret. Ita suppressis Sorbonicae censurae actis, amplius suspensa a senatu deliberatio.

VII. PRINCIPIMUM anni a celebritate inivit; mox tristi nuncio^b subsecuto. Cum jam multa rex in gratiam Caesaris^a Vindocini filii naturalis fecisset, Alexandro etiam ex eadem matre suscepto paterna indulgentia prospicere voluit, eumque militiae^b Melitensi inaugurari voluit. Res insigni pompa peracta in S. Joannis Hierosolymitani aede, quae olim Templariorum fuit, coram pontificio legato et ceteris principum oratoribus, convocato etiam senatu. Ubi ad verba voto praeceuntia ventum, cum Alexander per aetatem responderi non posset, rex impotentia abreptus, ut adfectum paternum erga filium declararet, sedem regiam protinus deseruit, ut coram magno Franciae priore, cui successor in ea dignitate destinabatur, pro filio sponderet; et se regis solio descendere dixit, ut patris officio fungeretur; ac religiose promisit, ubi filius XVI aetatis annum attigisset, votum quod pro eo emitteret, ratum habiturum.

VIII. REGIS gaudia nonnihil conturbavit nuncius de Catharinae^c Ambarenfis fororis morte sub id allatus. Ea cum Henrico Lotarigo Ambarenfi conjuncta vixerat, laudando ad omnem aeternitatem amoris conjugalis exemplo, et qua erat humanitate et benefica natura, cunctis bene volebat, cunctis bene precabatur. Solemne ejus votum erat, cum novas sponsas videbat, ut quantum ipsa virum suum, tantum illae maritos suos diligerent: quod existimaret omnem amorem magnum esse, sed aperto in conjugem, ut ait^d ille, longe majorem; nam Deum ipsum facem, qua ignis ille accenditur, ventilare. Tollendae prolis ardenti desiderio cum teneretur, ad omnia momenta conceptiones probabat; et si qua ejus rei vel falsa indicia apparerent, ea ut certissima concepti foetus argumenta accipiebat. Itaque cum vel molae pondere, vel ventis uterum distendentibus, tumorem insolitum sentiret, facile a medicis, atque adeo a Ludovico^d Metensi, cui multum tribuebat, sibi persuaderi passa est, tumorem illum a conceptione provenire; ideoque omnia remedia ad tumorem dissipandum, qui ad extremum in inflammationem desit, necessaria praefraete respuebat, ne foetui officeret. Tandem cum aegritudo ingravesceret, et alia indicia, quam quae in utero gestante esse solent, in dies se manifestarent, missus a rege fratre Andreas^e Laurentius summi judicii nec minoris doctrinae vir, qui ad mali incogniti curam industriam certiozem afferret. Is cum nulla conceptus, multa uteri male affecti signa animadverteret, indoluit, medicos, dum serenissimae heroinae desiderio praepostere blandiuntur,

VAR. LECT. ^aintercedentibus supra memoratis ad *MS. Reg.* naturales filios in speciem prae legitimis diligere videbatur. Cum *MS. Reg. Put. & Rig.*

^b subsecuto. Rex impense charitatibus addictus,

INTERPR. ^a de Vendosme. ^b l'Ordre de Malte. ^c la duchesse de Bar. ^d de Mets. ^e du Laurens.

NOT. ¹ Propertius Lib. IV. Eleg. 3. vers. 49.

blandiuntur, remedia in tempore non adhibuisse ad corrigendam tumoris ad inflammationem jam vergentis intemperiem; quae licet tardius cum adhibenda sine mora censeret, illa, quae spem semel animo conceptam nollet deponere, obfirmato contra animo recusavit, eamque ad extremum pertinaciter servavit, foetum suum identidem focero, viroque commendans, eoque salvo se non aegre mori testata; ac tandem febre superveniente inter gravissimos cruciatus defecit. Serius contra praeceptum maternum a fratre elocatae, ostentatis Alençonii primum Henrici III fratris, dein Jacobi VI Scotorum regis, ac mox Caroli Sabaudiae ducis nuptiis, diu illusum est; postea coelibis vitae pertaesa, cum Carolo Borbonio Suesionum comite, proximo gentili suo, dum adhuc in Benearni pago commoraretur, nuptias clandestinas, paulum abfuit, contraxit: deinde perhonorifice a fratre in aulam evocata est, et Hen. Borbonius Monpensieriae dux, item gentilis suus, sed remotior, nuptias ejus fratre ita jubente ambivit, irrito successu; cum nec illa vellet, nec rex multum contra pugnaret, quippe qui factum satis putaret, quod Suesionem ab iis depulisset. Dolorem ex ejus morte gravissimum frater sensit, qui vivam parum curasse putabatur, et solatia in ingenti luctu admisit. Certatim principum legati officio defuncti sunt. Pontificius orator diu haesit ob religionis scrupulum. Tandem cum Romae sibi probrosum fungi officio, apud regem deesse minus honestum putaret, rationem invenit, qua nec pontifici omnino displiceret, et officio in speciem defungeretur: nam ad regem admissus praefatione usus est, et se in hac publica aulae comploratione, diverso ab aliis sensu, dixit, affici; quippe cum rex et amici ejus de vita sorori erepta dolerent, ipse animae ejus de salute periclitantis causa lugeret. Ad quae verba rex, qui ad luctum ingentem injuriosae exprobrationis intempestivam audaciam addi impatienter ferret, subito respondit, sic existimare, Dei gratiam vel in extremo vitae spiritu sufficere potuisse, ut illa ad aeternae vitae gaudia et in beatorum numerum referretur. Ut vivae summus honos a focero et viro habitus, ita mortuae non minor delatus est, corpore perhonorifica pompa ^a Nancio, ubi obiit, ad limitem deducto, unde a regis ministris exceptum, eadem pompa ^b Vindocinum delatum est, ut cum Joanna matre sepeliretur.

IX. INTER haec rex, aedificiis aut veteribus instaurandis aut novis struendis, operibus publicis, artibus manuariis excolendis se oblectabat. Proposita et ratio, auctore Ronii marchione, qui aerarii curam gerebat, ut navigatio per ^c Ligerim cum ^d Sequana conjungeretur, excavato inter ^e Briaram et Genabum canali, qui ad ^f Castellionem supra ^g Montargirium xxxiii cataractis ad retinendam aquam intermediis extenderetur, et inde per ^h Lupam juxta ⁱ Moretum, haud longe a ^k Blaudi-fonte Sequana exciperetur; opus magno sumptu inchoatum, expensis in eam rem ccc aureorum et amplius cto; postea livore quorundam post regis mortem intermissum in auctoris odium, cum dicerent, nullo in publicum profectu continuari aut perfici posse: verum opere jam prope confecto, et pecunia in eam rem ex publico procedente, nihil obstabat quin illud omnino consummaretur; et post consummationem intempestivum fuisset de utilitate ejus disputare. Sed vicit eorum factio, qui hanc sive auctori gloriam, sive publico utilitatem inviderunt, pecunia interim ad id destinata in usum deteriore interversa: quod ingratitude saeculi, et ingeniorum nostrorum levitatem simul arguit; qui nec alios publico inservire sinimus, et ipsi perseverantiam in utilibus consiliis minime servamus. Tunc etiam novi devotorum ordines plerique in regno admissi aut instituti. Recollecti, de quibus jam supra demonstratum, plurimum invaluerunt, qui ante viii annos primo ab urbe lapide, in via quae

ad

INTERPR. ^a Nancy. ^b Vendosme. ^c la Loire. ^d la Seine. ^e Briare & Gien. ^f Chastillon, ^g Montargis. ^h le Loing. ⁱ Moret. ^k Fontainebleau.

CIOICIV.
HENRICUS IV.

ad ^a Vicenarum castrum ducit, sedem primam fixere. In suburbio S. Germani Joannitae seu ^b fratres Ignorantes, qui aegrotos sedulo curant, valetudinarium suum constituere. Fundatum et ut virorum, sic foeminarum ^c Foliacenarum ^d Tolosae coenobium, ad quod virgines et viduae admittuntur; cui Antonia ^e Aureliana Bellae-insulae marchionissa vidua, deserto ^f Fontis Eberardi nobilissimo in Andibus et amplissimo toto regno Devotarum monasterio, cui antistita destinabatur, praeesse maluit. Trefianae et ex Hispania accersitae, quae Carmelitarum regulam tuentur, in S. Michaelis suburbio ad S. Mariae in campis, domicilium struxerunt, et alterum mox ad ^g Pontem-Esiae. Capucinae et ab Aloisia regina Henrici III vidua ex voto institutae, quae ^h Avarici Biturigum sedem haberent, cum praeventente reginae morte commode in illa urbe habitare non possent, a Maria Lucemburgica Mercuriani ducis Aloisiae fratris et heredis vidua Lutetiam translatae sunt, structo regali sumptu coenobio, ubi et Aloisiae corpus, ⁱ Molinio Boiorum asportatum, terrae mandatum fuit. Neque rex, de republica sollicitus, qui foris ab aemulis domi a suis se pcti sentiebat, interea cessabat; insidiis undique, quia vi aperta non poterant, oppugnatus. Nam Hispani, qui ex alienis calamitatibus lucrum privatum faciunt, nihil non faciebant, ut per emissarios suos, pecunia, vel aliarum rerum spe alienatos per bella civilia animos ad se colligerent, et ad publicam quietem perturbandam specioso religionis colore incitarent, ad omnes occasiones intenti; et ut arcana nostra rimarentur, et ex eorum notitia in rebus suis consilium caperent, in corrumpendis hominibus qui primariis regni officialibus operam navabant, omne studium suum ponebant. Nec corrupto saeculo multum illis laborandum fuit, ultro se offerentibus, qui pudorem decoxerant, et fidem ad proditionem addicebant.

X. IN iis fuit Nicolaus ^k Hosta patria ^l Aurelianensis, qui patrem hominem minime malum ^m Villaregii domesticum habuerat; in cujus familia cum filius adolevisset, eo domino charior, quod puerum de sacro lavacro levasset, eique nomen suum dedisset; sive religionis praetextu, quo multi sibi hodie imponi nimis facile sinunt, dum Hispanorum causam, sive potius ambitionem cum religionis simplicitate confundunt, sive quod vero fit similis, opimioris et supra fortunam conditionis inde concepta spe, ad partes illas animum applicavit; et cum in Villaregii familia literas notis incognitis scriptas describendi provinciam ex ejus indulgentia suscepisset, cuncta secreta ad oratorem Philippicum assidue deferebat. A Villaregio, ut fit, Antonio ⁿ Sillio Rupipotio, cum orator in Hispaniam proficisceretur, attributus fuerat, ut linguam addisceret; ibique arctiorem cum Hispanis amicitiam contraxerat, pensionem ^o aureorum annuam pactus, ob quam fidem suam insigni perfidia prostituerat. Arctam et cum ^o Raffio quodam familiaritatem colebat, qui ob causam minime generali gratiae et oblivionis lege condonata in Hispania exulabat, qui, cum Hosta interea in patriam rediisset, et literas nonnunquam ad ipsum daret, occasionem se idoneam nactum putans, ut gratiam, a qua lege publica excludebatur, privato aliquo officio demereretur, Emerico ^p Joberto Barallio, qui Rupipotio in eo munere successerat, rem detegit: acciditque tunc, ut Barallius dum de re secreta cum pontificio legato in illa aula versante ageret, ille de ea se a Philippicis ministris ante monitum diccret, et quae Barallius prudenter suppresserat, praeterea se scire ostenderet; inde certa ductus conjectura, arcana regis perfidiose ad hosteis emanare, per quem initio incertus, ex delatione non vana Raffii, id Hostae scelere fieri postremo sibi persuasit. Itaque Raffium, cujus alioqui fidem suspectam habebat, adjuncto ^q Descarteo ab epistolis, in aulam ad regem quamprimum proficisci, cum literis ad Villaregium,

INTERPR. ^a Vincennes. ^b les freres Ignorants ou de Jeandieu. ^c les Feuillantines. ^d Toulouse. ^e d'Orleans marquise de Belle-Isle. ^f Fontevrault en Anjou. ^g Pontoise. ^h Bourges. ⁱ Moulins en Bourbonnois. ^k le Hoste. ^l d'Orleans. ^m de Villeroy. ⁿ de Silly comte de la Rochepot. ^o Raffis. ^p Gobier de Barrault. ^q Des Cartes.

Villaregium, et quas ab Hosta habebat, secum ferre jubet. Repentino Raffii in Galliam discessu proditorem Hostae detectam conjectantes Philippici, per cursorem, qui Raffium celeritate antevertit, ad Baltazarem ^a Sunicam tunc Philippi in aula nostra oratorem scribunt, Hostam moneat, ut fuga mature sibi consulat; nam Raffium rei conscium in aulam ea de causa a Barallio per dispositos equos missum, in dicio illo gratiam, quam a rege huc usque non potuerat, impetraturum. Itaque cum Raffius ad ^b Blaudi-fontem, atque adeo ad Villaregium cum Descarteo venit, Hosta a Sunica, qui Lutetiae remanserat, monitus, jam eo venerat, ut rebus convasatis, necessaria ad fugam pararet; qui conspecto Raffio subito se praecipitato consilio subduxit, et cum homine Belga a Sunica attributo per Campaniam iter facturus aufugit. Missi ad eum persequendum, cum ad ^c Faium, ubi ^d Matrona ^e pontone transmittitur, eum adsecuti essent, ille per noctem obscuram oberrans, dum vadum quaerit, in foveam praecipitavit, et submersus est. Id VIII Kal. Maias accidit. Captus viae comes, a quo suspicio fuit submersum Hostam Sunicae jussu, ne tortus conscios revelare cogeretur; et postea cadaver aquis erutum, et Lutetiam delatum. Huic a senatu curator ^α datus; qui cum testibus compositus ad objecta crimina responderet, tandem laesae majestatis reus peragitur, et ad supplicii spectaculum cadaver asservatum producit, et XVIII Kal. Junii in platea ^f Portuensi a quatuor equis in quatuor partes discerptum; quae totidem locis ad urbis ingressum patibulis affixae sunt. Ea re non caruit invidia Villaregius, et morte Hostae veritatis indagandae ac certo cognoscendae commoditatem sibi ereptam doluit. Rex sane, qui alienam culpam primario viro minime imputandam censeret, humanissime eum solatus est, et sermones per aulam ex illa occasione disseminatos auctoritate sua compescuit. Villaregius ipse apologiam pro se scripsit, qua non capti sub Raffii adventum Hostae rationes reddit, et culpam a se amolitur; praeterea ad regni praefectos diligenter scripsisse dicit, ut fugitivum quem designabat, ubicunque nacti vivum sisterent, et ad regem sub custodia quamprimum mitterent. Vix hac molestia rex defunctus erat, cum nova ac majore, atque adeo huic connexa laborare coepit.

XI. CAROLUS ^ε Valesius Arvernorum comes, solerti vafricie ^β regi non ingratus; ad haec festivus, et ad quaevis audenda et facienda ingenio et manu promptus, sororem uterinam Henricam ^h Vernolii marchionissam Francisci ⁱ Balsaci Entraguii filiam habebat, quam rex impense et propalam diligebat, non sine occulto reginae morfu. Reginae exacerbabat odium marchionissae ipsius dicacitas, qua nemini, ne quidem reginae parcens, plus quam forma ipsa, quanquam praestantissima, regi placebat. Eo per illa ludicra crevit odium et utrinque suspiciones, ut marchionissa de vitae periclitantis asserenda securitate, aut serio cogitare coeperit, injecto per jocum, ut solebat, sermone, vel finxerit; arreptaque inde occasione Arvernus frater, dum forori apud regem ancillatur, eo ipsum adduxerat, ut minime sibi displicere declararet, si illa, et suae, et liberorum ex se susceptorum saluti in tempore consuleret, et securum extra regnum receptum, si quid humanitus contingeret, sibi ac liberis pararet. Id permissum, sed lege addita, quo reginam placatiorem haberet, ut schedula manu regis scripta ac subscripta, insuper et aliorum procerum et officialium subscriptionibus, ut rumor erat, firmata, qua spem de matrimonio rex aliquando Henricae fecerat, et quam ad excusandam cum rege consuetudinem Henrica imprudenter passim jactabat, restitueretur. Cum de receptu extra regnum rex sibi non displicere declarasset,

fic

VAR. LECT. ^α datus Philibertus Nodinus forensis pragmaticus, qui cum *MS. Reg.* viis itineribus quam regia via in negotiis incedere malebat, non ingratus *Reg. Put. & Rig. MSS.*

^β regi, qui plerumque per lubrica et abrupta de-

INTERPR. ^a de Zuniga. ^b Fontainebleau. ^c Faie. ^d la Marne. ^e Bac. ^f la Greve. ^ε de Valois comite d' Auvergne. ^h la marquise de Verneuil. ⁱ de Balsac d' Entragues.

CIO IO CIV. sic existimabat, marchionissam potius de Anglia, a qua minus sub rege pacifico, quam
 HENRICUS IV. ab Hispanorum ambitione metuebat, quam de Hispania cogitaturam; quippe in qua
^a Leviniae ducem et ^b Albinium Stuartos fratres, fororis filios, in Britannia praepoten-
 teis, et regi proximos habebat. Restituta interim schedula, de qua tantopere se ex-
 cruciabat regina, satis operae factum pro tempore putabat, per otium consilia per
 Arvernum et Entraguium marchionissae parentem cum exteris agitata disturbaturus.
 Itaque tunc restituta schedula, quae penes parentem erat, exsolutis xx aureorum cio,
 et facta spe, ut equitum tribunus crearetur. Quo facto res aliquandiu in aula quie-
 verunt, regina in speciem placata; et rege privatis charitatibus intento, cum sero
 sensit, consilia cum Hispanis agitari, et Arvernum et Entraguium clandestina cum
 Joanne Taxi inchoata colloquia, cum Balthazare Sunica, Thomae Morgani cujus-
 dam Angli factiosi exulis interventu, se incio persequi. Qua de re non minus, quam
 regina de schedula fuerat, sollicitus, Arvernum, qui ^c Claromontium interim rege in-
 consulto concesserat, et cum in aulam revocabatur, alia atque alia causatus venire
 detrectabat, in potestate habere voluit. Missus ad eum Petrus ^d Fugeus Escurius ali-
 quoties, cum literis, quibus praeteritorum gratia fiebat: inde triennalis per Graeciam
 et Asiam peregrinatio illi indicitur; quam cum exilium sibi probrosum interpretare-
 tur, et dedecus auctum a se deprecaretur, jussus est cum Hispanis per homines in
 Hispaniam missos agere, contrahere, consilia communicare, et ad regem postea citra
 fraudem referre, eaque de re mandatum ^e privatum a rege obsignatum, et a Villa-
 regio subscriptum, ad ipsum ab Escurio affertur. Aliquandiu dein altercatum inter
 eos, per quos homines id fieret, cum Arvernus eos a rege nominari debere con-
 tenderet, rex rem arbitrii ejus faceret; ac postremo de ^f Roqueto convenit, cui data
 secreta mandata: quibus Arvernus male usus, et contra regis voluntatem, cum di-
 ceretur, ob id in aulam tam instanter revocatus est. Cum tergiversaretur, ad eum
 capiendum sic res ^g instruitur: ^h Vernolii marchionis equitum ala, quam Philippus
ⁱ Scalarius Bolaius ducebat, et altera ^j Vindocini, quam ^k Eurreus itidem ducebat, in
 Arvernis erant ex ipsius Arverni ^l voluntate, qui ad nobilis foeminae, quam perditae
 deperibat, privatas injurias ulciscendas iis utebatur. Inde occasione capta Eurreus
 cum ala Vindocina stipendio allato lustranda esset, ab Arverno enixis precibus con-
 tendit, lustrationi interesset, ut de numero equitum egregie instructorum in aulam
 profectus, nam profecturus dicebatur, et ita in dies credi volebat, ad regem referret.
 Doli sive ignarus, sive quod eum eludere posse confideret, fidem obstringit, et diem
 quo adesset condicit v Eid. Nov. quo et a prandio temporius venit, equo Scoto ad-
 modum pernici vectus, jam quod erat certo suspicatus, ut si nondum Eurreus cum
 suis ad locum venisset, inde alio progredi et se excusandi occasionem caperet. Sed
 jam Eurreus ordines instruxerat, et Philibertus ^m Nereftanus rei conscius quasi ⁿ Ri-
 gomago veniens cum delectis advenerat, qui ad ejus conspectum ex equo statim de-
 filiit, et cum Arverno itidem ex equo descendente, aliquandiu collocutus est. Tum
 uterque equum ascendit, et inde ad dextram Nereftanus, inde ad laevam Eurreus
 incedunt, datoque statim signo grandior pedissequis a Nereftano jussus habenis equi
 apprehensis Arvernum sistit, eodemque tempore Eurreus ad enses ipsius manu ap-
 posita ipsum se quoque sistere regis jussu dixit; et mox pedissequi alii duo, qui mi-
 lites strenui erant, habitu pedissequorum, quo res magis tegetur, eum de equo
 violenter

VAR. LECT. ^g instruitur: Vindocini equi- non suas, sed nobilis et illustres notae foeminae
 tum ala quam Carolus Scalarius Bolaius ducebat, et quam perditae deperibat, haud minus ab ipsa reda-
 altera Vernolii marchionis quem Eurreus *MS. Reg.* matus, iis utebatur *MS. Reg.*
^l voluntate, qui ad privatas injurias ulciscendas,

INTERPR. ^a Lenox. ^b d'Aubigny. ^c Clermont. ^d Fougeu Sr. d'Escures. ^e brevet. ^f la Ro-
 chette. ^g la compagnie de chevaux legers du marquis de Verneuil. ^h Eschalar Sr. de la Boulaie. ⁱ Caesar
 duc de Vendosme. ^k le Sr. d'Eure. ^l de Nereftang. ^m Riom.

violenter deturbant, et in frigosum jumentum, quo tubicen vehebatur, subjiciunt; CIOICIV. eodemque die^a Aquas sparsas, id oppido nomen, nusquam interjungentes, deducunt. HENRICUS IV. Heic nequaquam foeminae, de qua diximus, oblitus^b Arvernus, gratiae loco ab Eurreo impetravit, ut ad eam literas dare liceret; quibus quod ad eam nocte illa non itasset, sicuti convenerat, se excusabat. Quod impotenti adolescentis amori comiter^c permissum. Illa vero tam impatienter Arverni captivitatem tulit, ut arreptis statim scloppetis, quos equo insidens virilis animi mulier gestare consueverat, non alia manu Eurreum, non alia^e Muratum quaestorem, qui rei conscius putabatur, quam sua casuros, horrenda dejectione asseveraret. Inde continuato itinere Arvernus Briaram perductus, ubi cum Escurius cum carruca exspectabat, qua conscensa^d Montargirium petit, et inde per amnem in Sequanam influentem ad Bastiliam non intrato armamentario venit; eadem qua Bironus nuper cella inclusus. Ad cujus ingressum amici memor, lachrimas non tenuit; dein serenata facie ad^e Ruvinium, qui arci praeerat, conversus, jocosae subiecit, nullum tota urbe tam vile, tam fordidum esse diversorium, in quo non libentius quam istuc pernoctaret; in qua tamen XII plus minus annos detentus fuit, taedium carceris librorum lectione oblectans. A puero in literis egregie a Joanne^f Roëno^g instructus fuerat; quas cum in lascivia aulica initio neglexisset, earum dein utilitatem in calamitate sua sensit, proprio experimento edoctus, quanto cum fructu et emolumento pueri, qualicunque sint conditione, in literis instituantur, ut inde aliquando habeant unde se sive valetudine adversa, seu calamitate, sive in ipsa senectute, cum alia adminicula desunt, abunde solentur. Eodem tempore Franciscus^h Balsacus Entraguius Aurelianensis praefecturae praefes ad^h Malasherbas in arce sua in Vastinensi agro, regis jussu itidem capitur, et Lutetiam ductus carcereⁱ Palatino includitur. Marchionissa^k Vernolii filia in suis aedibus Lutetiae sistitur; praefecto vigilum custodia ejus attributa.

XII. PAULO ante, exeunte Septembri, curia de repetundis, quae contra aerarii toto regno quaestores ab anno CIOICIV jus dixerat, grandi pecunia exsoluta revocata est, evulgato joculari dictorio, quaestorum aerarii universitatem, pratum esse floriferum, quod si non anniversario foenifecio, at singulis decenniis, aut plerumque^l citius, succrescente semper nova herba, tondetur. Extremio demum anno, Ronii marchione auctore, perniciosissimi instituti res invaluit, qua officia, quae fere apud nos innumera sunt, tam judicialia quam quaestoria, per omnia exaequata sunt, et turpissima nundinatione aequae propudiose prostare jussa, annua pensitatione, quae a^l Pauleto nomen sumpsit, juxta taxationem de singulis factam imposita; qua exsoluta, quadraginta dies constitutionibus regiis praefinitos expectare minime opus est, ut illa ad successorem per ejectionem transeant; sed heredibus servantur, ut de iis tanquam de re patrimoniali, atque adeo hereditaria, arbitrio suo statuant. Quod non solum dictu foedum, sed eventu summe detrimentosum regi et regno fuit, atque adeo familiis singulis, aucto in immensum et supra spem fidemque pretio, ut illud tota patrimonia plerumque vincat; eaque re fiat, ut si plures sint liberi, nemo unus ea retinere possit: sicque decus paternum et avitum quo se familiae tuentur, per incrementum illud amittatur. His accedit, quod, aperta semel ad pecuniam via, nullus virtuti locus relinquatur. Sublatis autem virtutibus et virtutum praemiis, quem statum reipublicae futurum? Sed auctoritatis regiae praecipuum in eo discrimen versabatur, quae beneficentia sua per has nundinationes omnino exuitur, hoc est, primario majestatis suae nervo

privatur:

VAR. LECT. ^a Roeno optimo viro instructus *MS. Reg.* ^l citius, magno aulicarum Harpyiarum emolumento succrescente, *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Aigue-perse. ^b le comte d'Auvergne. ^c de Murat. ^d Montargis. ^e Ruigny. ^f de Roen. ^g de Balsac d'Entragues. ^h Malasherbes en Gastinois. ⁱ Conciergerie du Palais. ^k Verneuil. ^l la Paulette.

CIOICIV. HENRICUS IV. privat: nam inde honores, dignitates, et beneficia peti, et a meritis sperari oportet. Nunc cum homines ea pecunia parari vident, non solum regem ignorant, sed opibus suis, non meritis, decus arrogant, et neglecto virtutis studio, quod suum non est, in patrimonio numerant. Inde impotens opum desiderium, et honestarum rerum contumax despectus. Adde quod officia illa innumera ad antiquum numerum contrahendi, quod semper inter Ordinum postulata praecepuum fuit, et vilitate, quae numero crevit, sublata, pristinam dignitatem restituendi facultas in posterum adimitur. Adversus haec a^a Ronio objiciebatur, dignitates, honores, officia, non jam regis beneficium esse, sed aulicorum praesentationibus ad conciliandos amicos, aut explendam profusionem, in praedam cedere. Nec ferre publicam egestatem, ut de contrahendo officialium numero in praesentiarum ratio ineatur. Itaque potius esse, ut quod singulorum avaritia aut praesentatio rapiebat, id aerario, quod^a universi regni onera sustinet, supplendo impendatur: et ita regi, qui aegre ad donandum cogebatur, aegre offensam veritus recusabat, ut se hae molestia liberaret, expedire visum. Adversabantur initio omnes, ac praecipue curiarum senatores, aliique toto regno magistratus, rem probrosam juxta et in posterum detrimentosam clamitantes; qui paulatim lucri in dies crescentis dulcedine capti mutarunt. Itaque id edicto minime sanctum, quod proculdubio tunc, ut erant animi affecti, a curiis regni rejectum iri aulici judicabant; sed decretum de ea re factum, quod novo more in^b cancellaria Palatina, vocatis libellorum supplicum magistris, coram secretariorum collegio, a cancellario ipso, non sine publica indignatione promulgatum^a fuit. Id metu factum plerique crediderunt, quod ille successorem sibi datum jam videbat, proeuratione sigillorum Nic. Brularto Sillerio sub id attributa, sed diplomate ad aliquot menses postea penes se retento; et metuebat, si recusaret, ne loco protinus moveretur; et qui summam infelicitatem aula carere antea vita existimaverat, extrema aetate domum relegari aegerrime ferebat, et sibi, in extremo actu, quam ambitioni, deesse malebat.

XIII. PIGET haec addere rem in specie ludicram, quae tamen, quia in vulgus jactata in varios sermones incurrit, omitti non potuit. Venerat in urbem spectaculorum omnis generis plenam, puella nomine Hadriana^c Fraxinea, ^d Gerbiniaeo pago in Ambianis nata, sex a^e Samarobriga miliaribus, paupere loco, quae parenteis habebat labore diurno vitam^β tolerantibus; in^f Bernardinorum vico, ubi hospitium sumpserat, ostentabatur, tanquam a maligno spiritu possessa, et crebro ad S. Victoris nobile in suburbio proximo coenobium deducebatur. Haud minore frequentia, quam ad Martham^g Brofferiam, concurrebant undique omnis conditionis homines, quorum illa, aut impurus qui eam habebat spiritus, per bimestre curam et industriam exerevit. In iis fuit Petrus^h Cotonus, qui excantandi spiritus fiducia fretus ad energumenam accessit; et ut erat curioso et excellenti ad omnia ingenio, hinc occasionem sumpsit ab Hadriana sive spiritu sciscitandi multa, quae aliunde cognoscere spes non erat. Is commodato librum exorcismorum ab amico viro docto et pio acceperat, cui, ut memoriam adjuvaret, indicem quaerendorum inseruerat, manu propria et Latina lingua exaratum; quem post peractum exorcismorum ritum per obliviosam imprudentiam, amico, a quo acceperat, cum libro restituit. Ille, qui Cotonum manum ignoraret, neque a Cotonum scriptum profectum crederet, alteri amico tradidit, et ita scriptum per manus multorum volitavit, donec ad Ronii marehionem pervenit; qui illud regi ostendit. In eo quaerebat ab Hadriana sive

spiritu

VAR. LECT. ^a fuit, supremo magistratu Tufanum Cauvelinum in Bernardinorum vico ad tam vile ministerium adacto, id *MS.* vocatum, in senatu et probitatis et nominis; ubi ^β tolerantibus. In urbe hospitium sumpsit apud ostentabatur, tanquam *MS. Reg.*

INTERPR. ^a le marquis de Rosny. ^b la petite chancellerie. ^c du Fresnes. ^d Gerbigny. ^e Amiens. ^f rue de S. Bernard. ^g Broffier. ^h le pere Coton.

spiritu maligno Cotonus, quid se vellet Deus scire circa ¹ R. R? Quid circa commorationem in curia? Quid circa admonitiones privatas et publicas? Quicquid circa viam et iter? Quicquid circa confessionem ejus generalem? Quicquid circa commorationem cum patribus? Quicquid circa comitem Lavallum? circa vota, sacrum, casus conscientiae? circa conversionem animarum? Quicquid circa canonizationem, utrum urgere se velit? Quicquid circa bellum cum Hispanis et haereticis; circa missionem in Franciam Novam, et totam oram adversae Americae? circa viam, quam tenere debet, ut suadeat efficaciter; viam, ut abstineat a peccatis? Erant et quaestiones eruditae; An linguae a Deo? Quis evidentissimus Scripturae locus ad probandum Purgatorium et invocationem Sanctorum? Quomodo animalia in arca Noë capi potuerint? Qui filii Dei filias hominum dilexerunt? Pedibusne incesserit serpens ante Adae lapsum? Quamdiu in coelo ipsi, et in Paradiso terreno parentes fuerint? Qui sunt VII Spiritus ante thronum Dei? Archangelorumne Rex? Quomodo insulae animalia acceperunt, et eo homines post Adamum pervenerunt? Ubi Paradisus terrestris? Quota pars conciderit Angelorum? Quae adoratio Dei in Cherubin? Quod majus periculum nostrum? Cui restitutioni rex sit obnoxius? An expediat matrem Pasitheam venire? Quid de ² D. R. conversione sperari possit? Qui haeretici ad fidem accessuri facilius in aula? Quicquid periculi creatur in Societatem a daemonibus? Quicquid contra se? Quid utilissimum ad conversionem omnium haereticorum? Quis scholae ^a Pictaviensis foundationem maxime impediatur, et quid? Quid ut firma pax cum Hispanis? Si quid se velit scire Deus de tempore, quo Calvinii haeresis extinguetur? Circa Genevae plagiarium, quid se scire velit Deus per ipsum spiritum? Quid circa profectioem patris generalis in Hispaniam? Qua ratione converti rex Angliae, regina et regnum, maxime et facile queant? Turcus qua supplantari ratione, qua converti infideles? Quid circa Genevae conservationem tam saepe? Quid circa regis sanitatem? Quid circa compositionem animorum inter regem et magnates subditos? Quid circa urbes obsidionales? Quid circa ^b Lefdiguierium et ejus conversionem? Quid ^c Ambianensem scholam impediatur? Quid ^d Trecensem? Circa durationem haeresis? Quaerebat et qua ratione juvari posset D. de ^e Viroduno, qui jam tum ad ecclesiasticam, quam postea adeptus est, dignitatem aspirabat? Haec alii ridebant, et mordaciter carpebant: nam si veritatis amore ducitur, cur a patre mendacii eam sciscitatur? Dum vero loca indagat Scripturae probandis iis, quae ecclesia tenet, quid aliud agere, quam aut se de iis dubitare, aut ab eo, qui Scripturam ex proposito calumniari amat, eorum probationem frustra petere? Alii omnino damnabant: nam expresso Dei verbo prohiberi, ne quis sciscitetur ariolos, et observet auguria et somnia, neque sit maleficus, atque incantator; neque qui Pythones consulat, nec divinos, et quaerat a mortuis veritatem: omnia enim haec abominari Dominum, et propter ejuscemodi scelera gentes deleturum. Cui autem opus esse perscrutari super regis salute, nisi a quo adversus illam cogitatur, aut post illam speratur? Non oportere nec licere, ut de statu reipublicae nefaria curiositate quaeratur: nam qui de salute principis vel summa republica mathematicos, ariolos, aruspices, vaticinatores consulunt, cum iis, qui responderint, capite plectendos esse: et scitum est, quod a beato Thoma Aquinate dicitur, non licere daemones adjurare per modum deprecationis, quia hoc ad benevolentiam pertinet; et Deus prohibet, ne focii daemonum simus; sed licere per virtutem Divini Nominis eos adjurando ejicere, ne noceant: non autem ut per eos aliquid discamus aut consequamur. Pauci denique excusabant; et quod inconsiderato pietatis studio excogitatum et factum fuerat, silentio sepultum malebant. Sane rex, qui rem in occulto minime probabat, et

Ronio,

INTERPR. ^a de Poitiers. ^b de Lefdiguieres. ^c d'Amiens. ^d de Troyes. ^e Verdun.NOT. ¹ regem reginamque, aut regis regimen Put. ² lege ducis Ronii. Put.

CIOIOCIV. Ronio, ut autographum retineret, neque alii daret, enixe imperaverat, eum evulgatum indoluit, quod provideret futurum, ut apud bonos prudentesque multum Petri Cotonii existimationi ex ea occasione detraheretur; cuius ipse opera et industria, ut sibi videbatur, in multis rebus utiliter utebatur. Itaque ut os aulicis obstrueret, rem quantum poterat, verbis elevabat, et de ea aliter sentire, quam re vera sentiebat, prae se ferebat.

HENRICUS IV.

XIV. NOSTRAS ad res et pertinet Canadae tractus hoc anno et sequentibus amplius lustratus. Per septentrionem occasum versus ad Molucas, atque adeo ad orientalem Sinarum late patentem regionem penetrare antea multi aggressi sunt. Henrico VII Anglorum rege Joannes Chabotius, et Sebastianus Joannis filius, id tentarunt anno CIOCCCXCVI. Eodem tempore Gaspar ^a Curtiregius auspiciis Emmanuelis Lusitaniae regis idem aggressus est cum Michaële fratre, sed irrito successu. Anno praeteriti saeculi xxxiv et sequente, Jacobus ^b Carterius Francisco I rege ad eas partes navigare institit, cuius et relationes exstant. Sexto post anno ^c Robervalius eandem navigationem persecutus est, et ^d Alfonso Santonem rei navalis peritum creditum eo misit, qui ad terram usque Laboris, hoc est, agri culti penetravit; sed nullo successu. Anno demum CIOCLXXV, et duobus sequentibus Martinus ^e Forbisherus Anglus tres ordine navigationes septentrionem versus suscepit: et VII post annis Humfredus ^f Gilbertus itidem Elisabethae auspiciis, cum v navibus eandem viam institit, et ad insulam ^g Arenarum naufragium fecit. Quo eodem anno ac sequentibus, Joannes ^h Davisius usque ad LXXII gradus cursum direxit, et fretum de suo nomine in tabulis descriptum indigitavit; quem et secutus est ⁱ Georgius navarchus anno CIOCXc haud majore profectu; quippe ne ulterius pergeret, glacie vasta, et illis locis perdurante, prohibitus. Ad septentrionem ortum versus Batavi, cum ad easdem ^k Sinarum regiones navigare constituissent, iisdem difficultatibus, etsi diverso itinere, conflictati, sicuti in superioribus demonstravimus, Zembla Nova salutata, ad extremum re infecta domum reversi sunt. Horum aemulatione cum nostri Novam Franciam olim a Carterio lustratam repetere, in eaque domicilium colonia deducta figere, et inde aditum ad Sinarum regionem per otium quaerere constituissent, iis se ducem praebuit anno CIOCXCVIII ^l Troilus Mesquoëtus Rupis marchio, ex ^m Armorica nobilitate novitiae navigationis non ignarus, et rei per pericula faciendae percupidus. Is ad insulam Arenarum suos exposuit, inde in Franciam reversus, cum sperata subsidia deficerent, suos quoque destituit. ⁿ Cauvinius item navarchus alios diversa via duxerat, qui cursum coeptum minime tenuit. Demum Petrus ^o Gua Montius e nobilitate Santonica, qui sciret has terras fibris, castoreis, lutris, et vulpibus nigris abundare; et inde preciosas pelleis colligi, ne gravis esset aerario, in navigationis sumptus hanc gratiam a rege impetravit, ne cui nisi permissu suo pellium inde advectarum negotiationem facere liceret. Quae tamen, Vasconibus nostris instantibus, paulo post revocata fuit, ac denuo concessa, et per portus regiae ditionis passim publicata. Itaque Montius cxx omnis generis opificum magnum numerum cogit, quem in navem cxx doliorum imponit, eique praeficit ^p Pongravium; ipse navem CL doliorum conscendit, cum voluntaria nobilitate, atque in iis Joanne ^q Biencurio Potrincurio, et Samuele ^r Camplanio Santone, qui has navigationes summa fide ac diligentia descripsit, et ^s Franciscopoli solvit VII Eid. Aprilis; ac triduo post Pongravium. Jam terris illis nomina a promontoriis in Gallicano tractu cognominibus a Carterio et Robervallio imposita erant; itaque

condictus

INTERPR. ^a de Corte-real. ^b Quartier. ^c Roberval. ^d Alfonso Saintongeois. ^e Forbisher. ^f Gilbert. ^g isle de Sable. ^h Davis. ⁱ le capitaine George. ^k la Chine. ^l Troile de Mesquoet marquis de la Roche. ^m de Bretagne. ⁿ Chauvin. ^o du Guast Sr. de Mons. ^p Pontgrave. ^q de Biencourt Sr. de Poitrincourt. ^r Champlain Saintongeois. ^s Havre de Grace.

condictus primo locus ad ^a Cancellum, xx, a promontorio ^b Britonum cognominé ei, quod Baionae nostrae adjacet, leucis. Sed postea mutata sententia, ad promontorium ^c Arietinum, quod magis ad austrum spectat, et appulsu commodius est, deflexit Montius. Kalendis Maii in conspectum insulae Arenarum ventum, ubi parum abfuit, quin errore locorum naufragium nostri fecerint. xxx a promontorio Britonum leucis abest, et xv circiter leucas continet. Lacum habet exiguum, pratis et arbutis modicae altitudinis plena est, quibus vaccae vescuntur, magno numero, a Lusitanis ante LX annos eo transportatae; quibus homines a marchione Rupis advecti vitam diu tolerarunt, quousque post vulpium, quas dixi, venationem et luporum marinorum, quorum se pellibus vestiebant, ^d Rotomagensis senatus decreto, qui de casu miserorum hominum cognoverat, missa nave reducti sunt; nec infructuosa fuit vectoribus navigatio, piscatione asellorum per illum tractum copiosa in reditu facta. VIII Eid. Maias ^e Hevae portum tenuit Montius, qui sinum latiore habet crebris insulis abiete confitis distinctum. In continenti quercus et ulmi assurgunt; ad XLIV gradus altitudinis situs est, et insulam a Lupis marinis propter frequentiam dictam ad latus habet. Quatriduo post portum ingressi nostri v ab Heva leucis, ubi capta navis pellibus contra regium mandatum onusta, ductore Rossignolio, qui nomen loco dedit. Postridie ad Arietinum portum ventum, VII leucis a superiore distitum: stagna circum et cuniculi frequentes. Ad eum exscensio facta, missa celoce ad Pongravium adducendum, qui mutati consilii ignarus, ad Cancellum appulerat, ubi aliquot navigia cepit pellibus onusta; inde missus ^f Camplanus, cum x delectis, et ^g Raleo Montii amanuensi, qui litus circumpositum lustraret, quod crebris insulis praetexitur, pinu, abiete, fago confitis; inter quas una adeo mergis abundabat, ut cadum ovis plenum inde reportaverit. Totus ille tractus avium omnis generis multitudine scatet; a Lupis marinis inditum nomen. Ibi piscatio asellorum commoda. Inde ad insulam Longam dictam, VI leucarum spatium porrectam, unius latitudine latam, itum; quae sinum a Montio Francicum vocatum praetexit, et citra periculum venientibus aditum ad eum aperit. Leucis ultra duabus progressus septentrionem et eorum versus, Camplanus argenti fodinam reperit, et mox ferri, unam et alteram optimam, sicuti asseverabant periti, solo circum rubro: inde in portum a ventis securum itum; ager circum amoenus, et cultura facilis; loco S. Margaritae nomen inditum. Inde ad Montium reditum. Ad S. Mariae sinum cum tuta non esset statio capiendis navibus, ultra progreditur Montius, et portum ingreditur, bis mille navium capacem: 10000 passibus in ingressu patet: inde per duas leucas ad continentem porrigitur, unius latitudine, et tribus fluviis alluitur, dictus a Camplanio ^h Regalis. Halecum in uno ex iis fluviis; et Equillii optima piscatio, inde nomen; et alteri S. Antonii. Sub altitudine XLV graduum situs locus, in quo ad laevam ingredientibus Montius tumultuariam substructionem excitavit. Inde ulterius itum, si forte cupri fodinam a ⁱ Macloviensi institore designatam possent indagare. Sinu ^k Francico pertransito ad S. ^l Laurentii flumen ventum; et inde ad maximum et profundissimum, cui S. Joannis nomen impositum fuit, a die quo illum ingressi sunt nostri. Inde ^m Tadoussacum itur, in Sanlaurentiano fluvio, quod a ⁿ Sanjoannino LXV leucis distat: a Sanjoannino in aliud flumen itum, in quo ad duas leucas progressus Montius, insulam in medio sitam, 100 passuum in circuitu habentem, undique praerupto saxo vallatam, nisi qua per angustas fauces acceditur, ubi et portus est navium c doliorum capax, qui decedente mari in sicco destituitur. Hic locus opportunus visus Montio in quo se muniret,

S.

INTERPR. ^a Canceau. ^b Cap Breton. ^c le port au Mouton. ^d parlement de Rouen. ^e la Heve. ^f Champlain. ^g Raleau. ^h Port-Royal. ⁱ M. Prevert de S. Ma'g. ^k la Baye Françoise. ^l la riviere de S. Laurent. ^m Tadoussac. ⁿ S. Jean.

CIDIOCCIV. S. ^a Crucis nomine signatus, ad latera fluvius ripas peramoenas et commodas respiciens; inde cum populis vicinis fere inter se belligerantibus negotiari licet, et eos ad concordiam, et postremo ad fidem Christianam adducere. Hic Potrincurius, qui animi gratia venerat, portum Regalem sibi a Montio concedi petiit, et impetravit; et inde domum anno sequenti rediturus concessit. Camplanius missus ut cupri fodinam vestigaret, indigena viae duce frustra fuit. iv Non. Sept. rursus missus cum celoce xviii doliorum, qui Norembegam fluvium creditum insulis crebris distinctum, et cataractis impervium lustravit, et cum indigenarum ducibus ^b Bessabe et Cabahi amicitiam contraxit. Ii venationibus castoreorum et onagrorum, quorum pellibus vestiuntur, et piscatione vitam tolerant, et Nomadum more nullis certis sedibus longe lateque errant, sicuti reliqui Canadenses et ^c Suricosii. Ad fluvium ^d Quinibequium usque processum, cujus accolae cum reliquis bellum gerunt; quo facto ad S. Crucis insulam, ubi Montius hybernae habitationi necessaria festinatis operibus urgebat. Rediit Camplanius iv Non. Oct. et artifices magnam partem scorbuto, quod et terrae malum vulgo vocant, laboranteis reperit, ob esum salitarum carni, et asperrimam illis locis hyemem, quae resolutionem impediabant, quo de morbo alibi diximus. Incunte statim Octobri ningere coepit, et hyems usque ad mensem Maium insequentem perseveravit, parumque aut nihil toto illo tempore pluit. Cum diu frustra Pongravium usque ad Junium ineuntem Montius expectasset, tandem eius adventu recreatus xiv Kal. Quintil. cum suis insula solvit, et in ^e Almuchicosiorum terras cursum dirigit, ^f Testudinum insulam praetervectus in itinere cum Mantumermero amicitiam contrahit, horum Nomadum duce; ac postremo cum Aneda cognomine herbae, cujus usu ^g Carterius suos morbo quem dixi laboranteis scripsit curatos fuisse, quae tamen ab indigenis ignoratur. An vero illa sit, quam Britannicam vocat Plinius, peritis harum rerum amplius inquirendum relinquo. Inde ad insulam peramoenam divertit Montius, nucibus et quercubus constam, solo culto et vitibus frequenti, quae Bacchica ob id dicta est. Honemechinus his locis imperat, qui ad Montium venit cum suis egregie juxta morem patrium armatis, amicitiam nostrorum magnae felicitatis loco reputare prae se ferens. Fluvio, qui illac labitur, ^h Chuacoëto nomen. Indicum frumentum illis locis Maio seritur, Septembri metitur, cui et fabas Brasiliensis admiscet. Cucurbitis insuper, cucumeribus, et petonio et portulaca, solum abundat. Inde ad promontorium ventum, cui S. Ludovico nomen inditum, ubi Honabetham obvium habuerunt; qui acceptis aliquot levitibus muneribus choreas cum suis ducendo nostros remuneravit, quod illis populis solemne est laetitiae et gratitudinis signum. Heic fluvius erumpit in mare latus longusque, cui Montius ⁱ Gasso nomen fecit, qui ad ^k Irocosios pertinet gentem bellicosam, qui cum montanis S. Laurentii amnem accolentibus continua bella gerunt. Inde praetervectus promontorium ^l Album ad portum vicinum capiendis navibus opportunum appulit, cui Mallebarrae nomen fecit. Solum in continenti cultum, et frumento Indico et fabis Brasiliensibus constum; item cucurbitis. De cetero quercus et nuces in eo proveniunt, et cupressus procerae rubido colore, nec ingrato odore. Heic coelum mitius, nec mare congelatur; homines pellibus raro utuntur, in cursu perniciter. Pingunt faciem rubro, nigro, et luteo colore; barbaram raram habent, et succrescentem vellunt. Sarissas dimidias, massas, arcus et sagittas pro armis gerunt: frumentum Indicum in lateritiis vasculis cum aqua decoquunt; dein massam ex eo confectam in mortario pinsunt, et in farinam redigunt. Heic et frequens piscis Siguenoci nomine; maximus pedis et dimidii longitudine, unius

latitudine,

INTERPR. ^a l'isle Ste. Croix. ^b Bessabes & Cabahis. ^c Souriquois. ^d Quinnebequy. ^e Almouchiquois. ^f isle de la Tortue. ^g Quartier. ^h Chouacoet. ⁱ riviere du Gas. ^k Iroquois. ^l Cap Blanc.

latitudine, qui squama testudinis instar tegitur, quae medias aristas habet xerampelino colore, cauda in acumen eadem duritie prominente, inde sagittas spicant indigenae: in summa cauda oculi; octonis pedibus anterioribus ut cancer ingreditur, duobus pedibus a tergo longioribus et ad natandum patulis. Inusitatae et formae haec aves gregatim per litus volitantes conspiciuntur, columbarum magnitudine, colore coeruleo in tergo subfusco, ventre admodum candicante, alis prolixioribus, cauda brevi, et cruribus rubris contractioribus; rostrum habent paulum fornicatum IV pollicum longitudine, scalpri chirurgici instar, cujus pars inferior manubrium refert, superior laminam tenuiorem, et utrinque ferientem tertia parte brevior, ut mirum sit spectantibus quomodo commode haec aves, ita formato rostro, esitare possint. Inde digressi XXV Julii, quia viaticum deficiebat, post XL dierum navigationem^a Montius Chuacoëtum redit, ubi^b Marchium obvium habuit, hominem praestanti specie et fortissimum inter suos creditum, a quo et juveniculum^c Etechemium bello captum dono accepit. Quarto post die Quinibequium ventum, ubi ab^d Anassovio locorum illorum duce pelleis permutatione acceperunt, foederatione cum eo facta. Inde ad S. Crucis insulam appulit IV Non. Sextil. ubi^e Antonium Macloviensem reperit, cum com meatu quo nostri jam egere incipiebant appulsum, ex qua deliberatione habita domicilium ad portum Regalem transferri placuit, ubi per fabros festinata aedificia. Quo facto, Montius relicto Pongravio qui vicem suam gerat, ^f Camplanio negotium dat, ut Floridae tractum lustraret; ipse in Franciam, ut regem de successu edoceret, venit. Camplanius tertio ad cupri fodinam interea indagandam profectus est, cum^g Jacobo Illyrico harum rerum perito, qui loco ab indigena indicato spem fecerat rei conficiendae: verum postquam ad portum Regalem in hyberna redierunt, Jacobus scorbuto, ut plerique, frustra tentatis remediis, periit, et cum eo de lucrificanda cupri fodina spes evanuit. Cetera quae ad Canadenseis navigationes nostras haud multum fructuosas spectant, quae ad annum usque CIO IXCXI continuerunt, in sequentibus videbimus.

XV. Hoc anno duae naves ex India in Zelandiam appulerunt, quibus cum primum ante triennium inde profectae sunt, Sebaldu^h Waertius, is qui iter Magellanicum tentavit, sicuti in Olivariiⁱ Nortii relatione supra demonstratum est, praefuit, non eadem qua Neckius, de quo modo diximus, humanitate a Candiae rege habitus. Relationem Hermannus^k Debreus lingua Flandrica scripsit, cujus nos breviculum haec apponemus. ^l Septo Hollandico, id navi nomen, vehebatur navarchus. Ad^m Fortunatas insulas cursus fuit, quo cum XV Kal. Quintil. e Texela solvissent, exeunte Quintili ad eam, cui a Ferro nomen, deflexere, et arborem famosam insulani a Deo in praecipuum vitae subsidium datam lustrare: Ad aquilonarem insulae partem in montis fastigio succrevit, sesquimilliare a litore posita, nulli in tota insula, quae lucis aliqui abundat, similis; stirpis ambitus duodecim complectitur spithamas, diameter quatuor: Altitudo a radice ad apicem XL, corona sive ramorum amplexus ad CXX pedes in circuitu patet: rami latissime panduntur, vixque humo cubitum absunt, viridantibus foliis nunquam non laeti, instar lauri. Fructum fert arbor glandi similem calici inclusum cum nucleo, grati et odorati, neque tamen valde acris saporis. Juxta aliud germinis itidem ignotum provenit genus, quod arbori circumdatum inferiores ejus ramos complectitur. Apici semper humidus circumfunditur vapor, sive nebula, quae in liquorem soluta, et per ramos defluens duabus cisternis excipitur, atque inde Insulani alia omni aqua dulci destituti ad potum et necessaria vitae saluberrime utuntur. Sextili mense, quando maximus aestus, si nebula exarescens vanescit,

INTERPR. ^a de Mons. ^b Marchim. ^c Etechemin. ^d Anassou. ^e le Sr. des Antons de S. Malo. ^f de Champlain. ^g Jacob natif de Slavonie. ^h de Weert. ⁱ Noort. ^k de Brée. ^l la Haye d' Hollande. ^m les Canaries.

CIOICIV. *vanescit, succedit e mari ascendens vapor, qui vices coelestis nebulae supplet. Inde*
 HENRICUS IV. *S. Thomae insulam sub aequinoctiali sitam praetervecti Batavi ad Africae litus, atque*
adeo ^a Gabonis aestuarium juxta Lupi Consalvi ^b promontorium aliquandiu in ancoris
steterunt usque ad Septembrem exeuntem, et inde ad Annabonam, nullo profectu.
Ac postremo Sumatram ipsam vi Eidus Martias sequentis anni venerunt; ad Achini
portum exscensione facta, quo biduo ante Stella et Hollandia Batavorum itidem
naves appulerant. Tres et Zelandicae naves in eodem portu repertae, itemque alia
cum parone Georgii Spelbergii ductu, de quo supra diximus, qui jam biennium in
ea expeditione consumpserat. Ad ^c Matecalonem in ^d Zeila insula Zelandi haese-
rant, quod Spelbergium ibi benevole acceptum intellexerant. Inde eandem quam
Spelbergius humanitatem experturus, Waertius Zeilam ad Fimalam Darmam Suri-
adam Candiae regem, de quo supra dixi, proficiscitur. Ibi quasi in regiae vestibulo
effigiem Mauritiï principis, a quo veniebat, conspicatus, omnia pacata sibi sponde-
bat; nec initio spe sua falsus est. Admissus, post porrectas Mauritiï literas, longum
de ejus rebus cum rege linguae Lusitanae perito sermonem habuit: tum de foedere
actum, quod cum ipso adversus Lusitanos communcis hostes, principem suum ex-
optare dicebat. Ad haec Fimala, nihil sibi ea legatione optatius contingere potuisse;
nam neminem toto oriente infestiores quam se experiri Lusitanos; proinde rogare,
ut nulla mora interposita cum classe ad ^e Galleum promontorium se conferret, ad
prohibendum Lusitanarum navium, quae Goa auxilio evocatae dicebantur, adven-
tum. Cum de sumptibus, quos ferre non posset, ante omnia sibi caveri peteret
Waertius, id excusationem interpretatus rex; tamen primo amice in speciem di-
missum, statim revocat, et qua fiducia, non accepta cautione, ad locum et regem
ignotum venire ausus esset, quaerit? Cum ille odium commune in Lusitanos, et
humanitatem in ipso perspectam pro causa obtenderet, ille alieno se ab eo animo
ostendit; et tamen opportunitatem quaerens, rursus in speciem amice hospitem di-
misit, donis etiam missis, et mancipiis, quorum opera in domestico famulitio ute-
retur. Tum circa vesperam ad colloquium vocatur, et cum Waertius in salutatione
regis manum deosculari vellet, rex subducta manu medium ita pectori appressit, ut
nihil amantius fieri potuerit. Post habitos de communibus negotiis sermones, denuo
missa dona, et Waertius enses, quo accinctus erat, regis filio, a quo pugionem ac-
ceperat, donavit, consilioque de Lusitanis mari per Batavos, terra per se cum xx
armatorum cio oppugnandis capto; et ut cum Matecalonensi rege, qui Achini erat,
ea de re ageret, facta copia, cum multis promissis oneratum a se dimisit. Igitur Wa-
ertius Taprobanam redit ineunte Martio, quo sub id ^f Vlissinga et Tergoësa naves
Batavae venerant. His quid cum Candiae rege esset actum, refert, ipsum non mer-
ces tantum, sed castella etiam Batavis custodienda tradere statuisse, si se ad Lusitanos
profligandos juverint; nam et Colombi arcem brevi se aut vi aut deditioe receptu-
rum; quo facto quotannis cio cinnamomi, totidem piperis mensuris, quae c libras
nostrates efficiunt, ipsorum naveis oneraturum, et filium suum in Bataviam Mauritio
missurum, ut tanto magistro rem militarem discat. Haec cum referret Waertius,
vicissim ab illis discit, quomodo Angli ope Spelbergii ingentem onerariam Lusita-
norum non longe a Malaca expugnaverint, et opima praeda in ea reperta sint po-
titi. Achini rex ob decrepitam aetatem domi se continebat, in qua foeminae ar-
matae, non viri, custodias agunt; ipse in gynaeceo senectutem solabatur, raroque
quenquam ad se admittebat; filium regni successorem in otio mulierum caterva
circumdatum habet, qui et raro in publicum prodit; sed aut cum uxoribus in
profluente se abluit, aut elephantorum venatione, qui in insula sunt maximi, et
maximo

INTERPR. ^a *rio de Gabon.* ^b *cap de Lope Gonçalez.* ^c *Matecalo.* ^d *Ceylon.* ^e *Punto di Gal-*
lo. ^f *Flessingue & Tergoes.*

maximo numero oblectatur. Captae hae belluae, ea qua supra dictum ratione, facile domantur, et ab homine cervicibus insidente reguntur, qui unco eorum caput, quo vult agere, dirigit, et ad vocem imperantis in genua statim procidunt, et fessorem recipiunt; hisque indigenae non tantum ad bellum, sed ad clitellas et ad onera portanda vulgo utuntur. Portus, in quem Batavi naveis subduxerant, nono circiter lapide ab Achino abest, quod fluvio ad australem partem vergente alluitur. Ad laevant ab ostio fluminis arx est, ad prohibendum aditum loco opportuno structa. Urbs longo tractu secundum fluvii ripam porrigitur, et aedificia ligneis tibicinibus suffulta habet, parietibus et tectis ex arundine confectis. Partes inferiores ob crebras inundationes sunt fere inhabitabiles; ad superiores per scalas foris applicatas ascenditur. Huc negotiandi causa diversae linguae nationes commeant Gufaratae, Malabari, Peguani, Bengalenses, Negopatae, Arabes, Turci, circa Meham, quique maris Erythraei litus accolunt. Vestitu tenui utuntur, et, superiore corporis parte viliter tecta, de cetero cruribus et pedibus nudis incedunt. Obvios conferta utraque manu et fronti applicata salutant. Qui in regis conspectum veniunt, operto capiti utramque manum imponunt, vitam regi solemni voce comprecantes. Mira ibi rerum omnium abundantia; non fruges a terra, non animalia ad victum et usum humanum defunt. Arbor et in ea, sicuti in aliis Indiae regionibus, nascitur, quae tristis vulgo appellatur, noctu innumeris floribus aspectu laeta, qui mox exorto sole marcidi concidunt. Rex in suos omne imperium nullis legibus definitum habet, et summa severitate a Sabandaris, ita summae rerum praepositi appellantur, judicia exercentur. Maleficis pro poena membra truncantur et mutilantur, nec criminis vel levissimi sit gratia. Gentilium errori apud eos successit Mahumetana superstitio. Dum in insula essent Batavi, celebratum ab ipsis Pascha suum, de quo alibi diximus, xv Martii. Initium huic jejuniis finis duodecimae singulis annis lunae affert, totumque eum mensem ad proximum novilunium durat, quo plerique ad occasum conversi, orientem lunam magno desiderio expectant, eaque conspecta magno cum strepitu cymbala in laetitiae signum pulsantur. Ad spectaculum invitati Batavi prima luce ad regiam accedentes, prius in limine exutis calceis, admittuntur. Mensae et eis appositae. Inde regis filius elephanto insidens auream galeam capiti impositam gerens, et preciosissimis vestibus auro et gemmis relucens amictus, ad festivitatem progreditur. Praecedebant tubicines, cornicines, tympanistae, alii alia instrumenta quatientes, interque eos Batavi ipsi tubicines. Cum proceribus Batavi etiam elephantis insidentes sequebantur. Rex ubi in planiciem seorsim venit, ex elephanto descendit, et ad templum ire perrexit, et ceremonias summo silentio peregit, indeque eadem pompa domum reditum. Spectaculo oblectati Batavi, non perinde insulanorum sermonibus afficiebantur; qui ante sextum abhinc aut septimum mensem piperis quantum ad unam aut alteram navem onerandam satis esset, emendi copiam fore negabant. Itaque ^a Waertius morae impatiens utrumque regem adit, et Matecalonensem et Achinensem, et quid venisset iterum exponit. Uterque Waertio, quod aequum petere videretur, de foedere assensit. Dum in litore rex Matecalonis cum Batavis colloqueretur, intervenit agyrta, quales et inter Turcos esse alibi demonstravimus, ferream catenam oblongam pro cingulo, et tabulam cupream, in qua characterum exoticae figurae erant depictae, collo appensam gestans, qui circumcursans, et horrendis vociferationibus astantis obtundens, posita tabula, partes supra genu carnosas lato cultro transfixit, deinde per foramen catenam traduxit; denique circumcursare, et vociferari horribilius quam ante occoepit, gestu innuens, mox se oblongum cultrum

per

INTERPR. ^a de Weert.

T O M. VI.

Y y y

CIDIO CIV. per collum velle trajicere. Verum Batavi minime illo spectaculo delectati impo-
 HENRICUS IV. tunum circulatorum a se facessere jusserunt; qui statim vulnus aqua elutum urnae
 fictilis testa, quasi praesenti ad talia remedio, obligavit; quod inter Turcos spongia
 hujusmodi homines praestant, mortis contemptum per ea spectacula prae se ferentes.
 Matecalonensis septem se quotidie cervos famelicis Batavis missurum promiserat;
 quod cum non faceret, illi necessitate victi in proxima silva boves aliquot repertas
 maetaverunt, quod indignissime tulere insulani; nec prece aut pretio placari potu-
 erunt, cum dicerent nefas esse, innoxias animas ad Tartarum detrudi; boves siqui-
 dem et bubalos sacros habent, nec eorum carnibus vescuntur, et senio vel casu mor-
 tuos terrae mandant. Rex ipse indignum, nec unquam ab ipsis Lusitanis tentatum
 facinus inelamabat; at deprecantibus et per ignorantiam in summa necessitate pec-
 casse se fatentibus Batavis, ita condonata culpa, si nihil se deinceps tale admissuros
 promitterent. Dum Taprobanae haerent, a ^a Candiano venire literae, e castris
 ad Manicravaram datae, quibus Batavos orabat, ut ad promontorium ^b Galleum
 Lusitanis occurrerent. Nec defuere illi, instructisque aliquot myoparonibus naveis
 IV Lusitanorum Cochino ad Negopatae litus tendentibus toto Maio cepere, haud mag-
 na praeda facta; tantum equi duo Persici in iis reperti, CIDIOC taleris imperialibus
 aestimati: eo successu mirum in modum lactus Candianus, ad litus, in quo Batavo-
 rum naves stationem habebant, venit, de belli amplius gerendi ratione coram deli-
 beraturus. Sed res intervenerat, quae Candianum suspicacem et summum dissimu-
 latorem exasperaverat: nam ^cWaertius paulo ante quam Taprobana veniret, duos
 Lusitanos captivos, totidem captivis cum navibus dimiserat, pluris fidem, quam de
 vita et libertate illis dederat, faciens, quam regis gratiam, qui eos in adventum
 suum asservari mandaverat. Id tam acriter ad animum revocasse regem cum non
 putaret Waertius, cuncta ad eum honorifice excipiendum instruxerat, erecto in litore
 tentorio, et tormentis ad festam salutationem dispositis. Tum CC nautae egregie
 armati obviam profecti. Ipse in comitatu suo CCC habebat, et elephantos aliquam-
 multos; quodque honori regis tribuebat, id eum rursus, livore ad occultum odium
 accedente, ad scelus praecipitem incitavit. Res tamen initio summa dissimulatione
 acta: nam complexi se sunt ad primum occursum peramanter, statimque Fimala
 Waertium rogat, tantam multitudinem a se dimitteret, solos melius collocuturos:
 quod et ille nihil sinisteri suspicatus fecit, suosque ad naveis redire jussit, uno et al-
 tero penes se manentibus. Colloquio inter eos inchoato, cum alieniorem a se regis
 animum deprehendere videretur Waertius, fero se ad tantam solitudinem redactum
 doluit, et abrumpendi ejus occasionem quaerens, a rege enixis precibus contendit,
 ut in navem suam descendere dignaretur; id summae gratificationis loco accepturum,
 quam nisi concederet, vix futurum, ut ad promontorium Galleum, sicuti jubebatur,
 cum sua classe proficisceretur. Hoc astu vitatum dum periculum cupit Waertius, ex-
 itium sibi acceleravit: nam ex his verbis captata occasione Fimala subito excaudit,
 et ad suos conversus, ^dInterfice canem, lingua Lusitana inelamavit. Qua voce au-
 dita, confestim illi in Waertium irruunt; eumque cum his qui aderant, infestis
 armis trucidant, et alios circiter L, qui in litore nihil tale metuentes oberrabant.
 Waertii miseranda caede et casu inopinato territi in classe focii non mediocriter
 animi discruciantur; nam nec ultionis licet justae commoditas erat, et dissimula-
 tione tantam injuriam transigere probrosum videbatur. Restabat, ut injuriam errori as-
 criberent, nec regis jussu factum existimarent, quod vindictae necessitatem imponeret.
 Dum inter utrumque ambigunt, ab Achinensis regis legato, qui caedi invitus inter-
 fuerat, et metu in silvam vicinam aufugerat, quid Waertio, quid aliis factum sit
 discunt,

INTERPR. ^a le roy de Candy. ^b Cap ou Punto di Gallo. ^c de Weert. ^d Mata me esto can.

discunt, continuoque afferuntur a Candiano literae, quibus factum excusabat, et culpam in Waertium, qui sibi infidias struxisset, vimque adeo ipsi facere minime dubitasset, asseveranter rejiciebat; addebatque se amicis amicum, inimicis inimicum fore; utrum vellent, bellum an pacem, eligerent. Ad haec Batavi magis haerere; qui si injuriam ulcisci in animum inducerent, negotiandi in tam opulenta simul et opportuna insula spem conceptam sibi praecidebant: ad haec nullum posse Lusitanis gratius ac jucundius spectaculum contingere animadvertabant, quam si regem cum Batavis commissum cernerent: quo in certamine utra pars vinceret, aut vinceretur, emolumentum inde ad ipsos redundaret. Itaque consultum visum, sensum injuriae premere, et majorem deinceps in rebus suis adhibere cautionem. Id accidit Junio ineunte. Matecalonensis re cognita, se incio id omne factum, non solum cum dejeratione affirmabat, sed et damnabat, et affectata erga Batavos humanitate, quantum poterat, officiose leniebat. Candianus ipse, homo levissimus, subeunte poenitentia, si promissa auxilia praestarentur, amicitiam foede violatam se refarcire paratum ostendebat, ac sincera fide cum iis usurum per suum et liberorum capita jurabat. De auxiliis a Batavis negatum, neque enim praesentem suarum rerum statum hoc ferre, et statim a caede duas Bantanum missas naveis, quae nuncium ejus ad socios perferrent; et ut cautius sibi consulere, in tempore commonefacerent. Inter haec congesta, quantum mercium potuere, in naveis, Candiano ad facti leniendam invidiam ipso connivente. Batavi sine maleficio Achinum redierunt, relictis qui Matecalone rem gererent. Incunte dein Septembri ^a Daruenseis insulas III numero praetervecti sunt; nuncioque accepto, Lusitanos cum classe ^b Jortanum in Java oppugnare, eo confestim advolant, et classem hostilem disturbant. Inde Patanam reversi magnam aromatum vim, et praecipue piperis, a suis undique coemptam in naveis imposuerunt; ac postremo e portu Bantamensi ejusdem insulae tres naveis, videlicet ^c Septum Hollandicum, Tergoësa, et Ziriczaea, Aprili sequenti solventes, vela in altum dedere, et Novembri proximo longa et periculosa navigatione perfunctae, in Hollandiam appulere. E reliquis navibus pleraeque aliae post alias advenere, sed cunctae paene nautis ac vectoribus destitutae; Ziriczaea, in qua CXV vectores erant, vix XXXIV domum reduxit; e Tergoësa, quae LXX portabat, vix XVIII reliqui fuere; qui ad S. Helenae insulam tumultuantes, dum de transfugio in Lusitaniam deliberant, superveniente Ziriczaea a Martino ^d Spaniardo navarcho comprehensi sunt, et in vinculis Zelandiam advecti. ^e Aula Hollandiae itidem sub id mense Martio cum mercibus quae CXL aureorum CIO aestimabantur; tandem et ^f Vigil advenit, preciosis item mercibus onusta. In Lusitania contra naveis instruebantur.

XVI. EDICTO et v Eid. April. in Hispania prohibitum, gravi poena addita, ne quis sine expresso regis mandato ultra ^g Cassiteridas et Fortunatas insulas navigaret, aut in utraque India locisque omnibus, quae Lusitani vel olim invenerunt, vel porro sunt inventuri, institoriam facerent: tum ne quis Lusitanus ullius alienigenae vel opera vel navi conducta uteretur; utque omnes qui Lusitani aut Hispani omnino non essent, ac tam in Brasilia vel in Orientali India domicilium haberent, illi quidem primo quoque tempore; hi qui citra et ultra Bonae Spei promontorium habitant, intra anni spatium domum reverterentur; revocata omni peregrinis concessa iis in locis negotiandi facultate. Quod ubi Ordinibus Belgii innotuit, eo majores additi stimuli ad persequendam navigationem, et ad decennalem primaria altera adjuncta societas, duce Cornelio ^h Mattelivio, et Olivario ⁱ Vivario ejus legato.

Nomina

INTERPR. ^a isles de Daru. ^b Jortan. ^c le Haye de Hollande, Tergoes, & Ziriczee. ^d Spaengiard de Flessingue. ^e la cour de Hollande. ^f la Garde. ^g les Açores & les Canaries. ^h Mathelief de Delft. ⁱ de Viviere.

CIDIOCIV. Nomina navium in univcrsum XIII : Malus ^aAraufiaca 1000 doliorum capax, navarcho
 HENRICUS IV. ^bTheodorico Mollio. ^cMildeburgum 100, navarcho Simone ^dLamberti filio.
 Mauritius 1000, Nicolao ^eGerardi filio. Albus Leo 10XL, Nicolao ^fJoannis filio
 Melcnapio. Niger Leo 100, Abrahamo ^gMatthaei filio. ^hSol Major 10XL, Ge-
 rardo ⁱHenrici filio Robolio : Nassovia 1000, ^kWaltero Jacobi filio. Amsteroda-
 mum 1000, ^lRegnero Lamberti filio. Sol Minor CCXX, Cornelio ^mGeorgii filio.
 Erasmus Roterodamus, ad renovandam viri alioqui nunquam intermorituri memo-
 riam, 10XL, ⁿOferio Cornelii filio. ^oProvinciae foederatae cccc, ^pAntonio Nigro.
 Concordia N. omnes ad bellum et ad negotium gerendum egregie in-
 structae.

INTERPR. ^a l'Orangier. ^b Dierick Moll. ^c Middleburg. ^d Lambertssen. ^e Geritssen.
^f Fanssen Melcknap. ^g Mathyssen. ^h le Grand Soleil. ⁱ Henricksen Roobol. ^k Wouter Jacobssen. ^l Re-
 nier Lambertssen. ^m Forissen. ⁿ Ofier Cornelissen. ^o les Provinces Unies. ^p Antoine Antonissen ou le
 Noir Teun.

JACOBI AUGUSTI THUANI
 HISTORIARUM SUI TEMPORIS
 LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS TERTIUS.

E P I T O M E.

SPINOLA de bello e Belgio in Frisiam transferendo cum Alberto consultat. II. Legatus Anglicanus ad firmandam pacem Bruxellas venit. III. Carolus Howardus, maris Anglicani praefectus, in Hispaniam eandem ob causam ablegatur. Magna pompa in illa aula excipitur. Lustrico sacro abluti regis Hispaniae infantes insigni ceremonia. IV. Mauritius frustra tentata Antuerpia Woudam arcem occupat. V. Petrum Sarmientum in Flandriam trajecturum Batava classis profligat. VI. Bucoii comes copias ad Rhenum colligit, eoque trajecto una cum Spinola Oldenseelam et Lingenam expugnat. VII. Mauritius motis e Flandria castris eodem contendit, sed sero. Coevorda, Bortanga, Groeninga et Grolla, quibus metuebatur, novis missis praesidiis, munitae. Berga ad Somam a Spinola frustra tentatur. Spinola Rhenum trajicit, sequitur Mauritius. Mulhemi ad Ruram conflictus editur, deteriore Mauritianorum conditione. Wachendonka a Bucoio deditioe capta. Geldriae oppido in Sicambris Mauritanii frustra insidiantur. Frid. Burgenfis a Spinola in Flandria relictus Mildeburgum castellum cepit. Cracovia arx in Bucoii potestatem venit. Spinola re bene gesta laetus in Hispaniam discedit. VIII. Conflictus navalis inter Batavos et Dunkerkanos. Brugenses munitionem ad Slusas excitant. IX. Injeta pacis sive induciarum ab Austriacis mentio; varii utrinque libelli ea de re disseminati. X. Caesar Ordines de pace sollicitat. Ordines actis Caesari gratiis se excusant. XI. Aquisgranensium motus narratione longius repetita explicantur. XII. Marpurgi in Thuringia ob religionem tumultuatum. XIII. Henricus Julius Brunsvicus cum Brunsvicam urbem astu primum intercipere conatus esset, magna cum jactura repulsus vi aperta eandem expugnare aggreditur. Brunsvicenses ad Caesarem legationem mittunt, et ejus auctoritatem implorant. Severum Caesaris contra Julium edictum. Urbes Hanseaticae missis ad Brunsvicum legatis, ut a socia civitate vim abstineat, deprecantur. Pacis conditiones a Brunsvico propositae, sed duriores. XIV. In Pannonia Turci ad Strigonium castra posuerunt, et post longam obsidionem tandem deditioe ceperunt. Tatarum igne ferroque omnia circum vastant. Majus interim a Pannoniis, qui cum Botskaio arma sociaverant, damnum acceptum. Inter Caesarem et Botskaium pax agitatur. Turci pacis itidem negotium urgent. XV. Regis Persarum legati ad Caesarem veniunt, orantes ut in bello contra communem hostem constanter pergeret, neque cum eo pacem habere vellet. Caesaris ad Persarum regem literae. XVI. Tumultuantium Pannoniorum graves et justae, sicuti rebantur, causae, quibus sumpta arma excusarent. Eorum ad Bohemiae, Silesiae, et Moraviae Ordines literae, ubi de Caesarianorum duritia, violatis juribus et libertatibus conquerebantur. Eadem in conventu Carponae inter Botskaianos celebrato repetita. XVII. In Polonia ob res bene in Livonia gestas, et festa nuptialia, laeta omnia. XVIII. Sueci a Polonis proelio vincuntur. XIX. Hermannii Christophori

*Christophori Rufwormii de Caesare et Austriaca familia bene meriti tristis exitus.
Tres hoc anno eclipses visae memorabiles, duae lunae, altera solis.*

EX AUCTORIBUS,

Gaspere Ens, Imm. Meterano, Pompeo Justiniano, Libellis de induciis belli Belgici, Relatione rerum Germanicarum Jac. Bongarsii, Aetis rerum Hungaricarum, Elia Molerio.

LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS TERTIUS.

CIOICV.
HENRICUS IV.

IN Belgio cuncta ad bellum gerendum parabantur. Albertus Christophoro Embdensi comiti negotium dederat, ut legionem in Germania scriberet. Idem Claudio^a Barbanfono, et Baltazari^b Billio mandatum: Erardus^c Pictavius Malesius in Eburonibus suis legionem et scribere jussus: ceteri suas supplere, necnon et turmarum equestrium duces. Oratori tam suo quam Philippico apud Britanniae regem mandatum, ut ab rege illo delectus in Scotia, Anglia, Hibernia habendi copiam impetrarent; non tam spe rei obtinendae, quam ob recentem pacem fiduciae ostentatione ad terrendos Ordines. Sub id Spinola ex Hispania rediit, et de bello in Frisiam transferendo consultatione in arcano cum Alberto habita, quo magis res tegetur, Alfonso Luna Bredam versus missus, Pompeius Justinianus^d Bergas ad Somam, e Inicus Borgia^f Graviam, quasi eo ducendus esset exercitus; ipse Spinola^g Isendikam et Slusas versus profectus est. Nec cessabant Ordines, qui et ipsi egregie instructi apparatus celeritate antevertere satagebant. Tentari Antuerpiam ante omnia placuit, sive ut vireis hostium ab alio consilio averterent, sive ex successibus concepta spe, ut votis tanta expeditio responderet. Re cognita, Spinola quamprimum eo profectus^h Hulstam et Saxum Gandense, quibus ad eam itur, diligenter lustravit; et Borgianam legionemⁱ Mechlinia cum ii tormentis, et^k Namurco ac circumpositis locis Lunensem et Ballanfoniam item legiones ex hybernis accersivit, et per Vasensem regionem distribuit, universis Borgiam cum summo imperio praesse jussit.

II. IPSE Bruxellas ad Albertum tendit, qui advenientem legatum Britannicum, is erat Edvardus^l Seimorus Hertfordiae comes, cum Thoma^m Edmundo ordinario apud Archiducem oratore designato, excepturus, cuncta ad laetam magnificentiam paraverat, eo majorem quod sub id de filio principe in Hispania nato allatum esset. Cum Alberto erant Carolusⁿ Lotaringus Aumalae, Carolus^o Croius Araschoti, Petrus^p Gironus Ossunae duces, q Barbanfonus, r Bucorii comes, s Bergenses comites; t Arembergius, v Havraeus, w Solraeus, marchio Bergensis, x Ecmundanus, y Spinola, Velleris aurei equites; alii e primaria Belgii nobilitate; Matthaenus Aquaviva Casertae, et Franciscus^z Columna Palestrinae principes, Ludovicus Velascus: major illustrium e gynaeco matronarum numerus. Res magna ceremonia peracta; sed post adactum jurejurando Albertum, omissae pompae solemnes, de quibus ille ob belli necessitatem se excusavit. Hertfordiensis inde, qui per Dunkerkam venerat, per Antuerpiam facto itinere in Zelandiam descendit, et in Angliam ad sua reversus est.

III. PER

INTERPR. ^a le baron de Barbançon. ^b Biglia. ^c de Poitiers Sr. de Malesse, Liegeois. ^d Ber-genopzoom. ^e Inigo Borgia. ^f Grave. ^g Isendick & l'Escluse. ^h Hulst & Sas de Gand. ⁱ Malines. ^k Namur. ^l Seimour comte d'Hertford. ^m Edmonds. ⁿ de Lorraine duc d'Aumale. ^o de Croy duc d'Arshot. ^p de Giron duc d'Ossune. ^q le Sr. de Barbançon. ^r Bucquoy. ^s de Berghe. ^t le comte d'Aremberg. ^v le marquis d'Havreck. ^w le comte de Solre. ^x Charles comte d'Egmond. ^y le marquis Ambroise Spinola. ^z Colonna.

III. PER otium majore pompa Carolus ^aHowardus Nottinghamiensis comes, CICIDCV.
 maris Anglicani praefectus, in Hispana aula exceptus est, qui III Eid. April. cum HENRICUS IV.
^bDovera solvisset, Maio ineunte ^cCoronam in Callaicis appulit; unde per aliquot
 dies cum toto suo comitatu ex nausea recreatus, ad S. ^dAndreae portum missis na-
 vibus in eoque se praestolari jussis, terrestri itinere difficili et aspero ^eSimancam
 venit excunte mense, ubi obviam habuit Petrum ^fZunicam, a rege honoris causa
 missum: inde ^gPinciam ad aulam contendit, ubi rursus obviam habuit Ferdinandum
 Velasum Castellae connestabilem, qui superiore anno in Angliam missus fuerat, cum
 maxime splendido comitatu, effusis ad adventum turbis: in regium dein conclave
 sub vesperam admissus, per interpretem mandata exposuit. Id incidit in v Ka-
 lendas Maias. Postridie, Pentecostes festo, mane celebrata est magna pompa supplica-
 tio Dominicanae sodalitatis, in qua plus 100 incedebant, cui et Philippus ipse, ora-
 tores principum, Gaspar Quiroga cardinalis Toletanus, et aulae proceres interfuerunt:
 et ad beati Pauli eadem pompa venerunt, ubi et sub vesperam lustrico sacro abluti in-
 fantes insigni pompa, in baptisterio in quo beatus Dominicus ablutus perhibetur. Id
 peractum a cardinali Toletano coram ^hBergensi et Pinciano episcopis, et in ejus me-
 moriam filio ad Philippi et Victoris nomina additum Dominici nomen; in porticu
 ad id parato spectante Anglicano legato et ejus comitatu. v Eid. Jun. coram Angli-
 cano legato, aedibus palatinis egregie ornatis, Philippus sacramento adactus ad pacem
 Sextili superiore in Anglia conventam bona fide servandam: recitata lingua His-
 panienfi a cardinali Toletano formula, et tactis sacrosanctis evangeliiis ita jurare se
 professus est Philippus. Tauromachiis et equitatus lustrationi, et conviviiis opipare
 instructis a connestabili Castellae sequentes dies insumpti; ac XVI Kal. Quintil. noc-
 turnae pompae theatriali magnificentia instructae, et choreae celebratae, quibus et
 rex et regina initio immisti; inde in throno parato ad spectaculum sederunt. Pos-
 tridie petitus ab Anglicano legato commeatus, et missa lautia gemmae et alia mu-
 nera ingentis pretii, quae XXX CIO aureorum excedere dicebantur. Missa et ad
 legati uxorem munera. Filii item ejus et gener, et Willoughbeius, et Norrius,
 Thomas item ⁱHowardus magni ^kcamerarii filius, egregie munerati. Franciscus San-
 dovallius Lermae dux, equos egregie instructos ad regia munera adjecit. XII CIO
 aureorum pensio etiam legato, ut fertur, promissa. Tam propensam honorifici cul-
 tus et exquisiti affectus significationem qui mirabantur, ejus rationem in bellum, quod
 adeo cum Anglis damnosum experti erant, rejiciebant, quod Hispani dum vitatum
 deinceps cupiunt, nihil non sibi faciendum existimabant officiis et profusa liberali-
 tate, ut Anglos a nostra amicitia revocarent, et antiquum Burgundicae domus foedus
 cum iis renovarent; erga legatum ipsum eo se munificentiores gerebant, quod et
 summam maris praefecturam teneret, et auctor Magnae Britanniae regi fuisse crede-
 batur edicti proponendi, quo enixe vetabat, ne subditi sui injussu suo alii cuiquam
 principi seu civitati operam in re navali addicerent: insuper multa ab eo acquitate
 summa decreta, ad prohibendas excursiones piraticas, et securitatem in navigatione,
 et suae ditionis portubus asserendam, quae in gratiam suam facta Hispani inter-
 pretabantur.

IV. NUNC ad Belgica redeamus. Mauritius ^lBergis ad Somam profectus XVII
 Kal. Jun. cum bis mille 10 equitibus, VII peditum CIO, et IX tormentis terrestri iti-
 nere incedebat. Ernestus cum quingentis navigiis, quae VIII bellatorum CIO por-
 tabant, per ^mScaldis subibat. Qui ⁿHulstae praerat, ut Nassovianos praetervectos
 vidit, jam de obsidione securus Joannem Cefatem cum turma equitum ad Borgiam
 mittit,

INTERPR. ^aHoward comte de Nottingham. ^bDouvre. ^cla Corunna en Gallice. ^dS. Andero.
^eSimancas. ^fde Zuniga. ^gValladolid. ^hles évêques de Burgos & de Valladolid. ⁱThomas Howard
 puis comte de Berkshire. ^kle comte de Suffolk chambellan de la maison du roy. ^lBergenopzoom.
^ml'Escault. ⁿHulst.

CIOICV.
HENRICUS IV.

mittit, qui statim ^a Ballanfonum cum suis ^b Sequanis aggerem ^c Blokeram infidere jussit, ut exscensionem hostium ab ea parte prohiberet. Ipse cum Hispanis ad aggerem ^d Calloanum tendit. Ernestus ad ^e Lilloam munitionem aliquantum substitit, opperiens dum aestus intumesceret, et sub mediam noctem vela fecit Antuerpiam versus, a tergo relicta ^f Cruceiana munitione, a qua tormentorum pulsatione in transitu infestatus fuit; jamque inter ^g Philippinam et Perleam munitionem progressus fuerat, cum Borgia veritus, ne hostis aggeres Calloanum et Blokeram infideret, eo Cesatem mittit cum turma equitum. Luna eum secutus Calloae substitit, Borgia deinde cum legione sua venit; jamque in eo erant Nassoviani, ut exscensionem facerent, verum impressione a tergo facta prohibiti, plerisque aut occisis, aut submersis, aut captis: quo facto, Mauritius suos ^h Vlissingam versus remisit, qui a regis munitionibus in transitu magnopere infestati sunt, aliquot navigiis continua tormentorum disputatione depressis. Ipse Bergam ad Somam terrestri itinere receptum habuit. ⁱ Woda tantum, exigui momenti arx altero abhinc milliari, ex qua, ob continuas excursiones in Zelandia et Batavis multum institoribus incommodabatur, in recessu capta, et valido ad navigationis securitatem praesidio firmata. Post irritam ad Antuerpiam Ordinum expeditionem, Spinola recepto in castra, qui biennio ante tumultuaverat, milite, cum XIII CIO peditum et III equitum CIO, et eductis praesidiis ad ^k Dambrugam confedit, quatuor ab Antuerpia leucis: inde circa Ifendikam, quod veluti propugnaculum Slusis impositum est, et Patientiam, munitiones regias, cum exercitus aliquandiu in procinctu stetissent, nullo pretio facto utrinque exeunte Maio discessum est: eo pejore Ordinum conditione, quod qui primi vim facturi venerant, praeter Wodam captam, nihil efficere potuerint.

V. IN mari eodem tempore circa Dunkerkam felicius res gesta, ubi post obstinatum certamen VIII navigiorum, quibus CIO Hispani duce Petro Sarmiento portabantur, cum potentiori Batavorum classe, qui eos in ancoris expectabant; tandem unum ex Hispanis incendio consumptum, alterum aquis haustum, tertium, deficiente aqua, deditioem fecit. CC amplius capti, et mox ducum jussu interfecti. Petrus ^l Cubiar Vasco classi a Ludovico ^m Fasciardo praepositus fuerat; qui cum omnia summa fecisset, cum iis quae superabant navigiis, versis in Angliam proris, ad Doveram appulerunt; unde Batavi, qui insequuti fuerant, instaurato certamine cum damno repulsi. Ad Dunkerkam tamen ⁿ myoparo, quo Franciscus ^o Medemblicus portabatur, captus, et vectoribus in mare abjectis, in Zelandiam abductus fuit. Interim venerant in castra Alberti II legiones Neapolitanae, Camillo Caracciolo ^p Avellini principe, et Alexandro ^q Montio ducibus, et tertia Langobardica ^r Vido Aldobrandino Sangeorgio tribuno, cum quibus Junio mense Spinola movet ^s Tilemonem versus, praemissa ^t Torrensi legione et Barlemontana, quas ^v Sanctius cum IO equitibus sequebatur, ubi Carolum ^w Longovallum Bucoii comitem obvium habuere, qui IV celoces, totidem pontones, cum VI tormentis instructis secum trahebat. Ad ^x Mosae Trajectum Sangeorgii legio se iis conjunxit; nec non et Avellini, qui sub id in Italiam discedens, Palestrinae principem in eo munere successorem habuit. Is celoces et pontones ad Rhenum deduxit, ac depulsis, quae inter ^y Tuitium et ^z Coloniam flumen servabant, Ordinum navigiis, refectioem militum aliquot dies impendit. Tum Rheno transmissa, ripam ulteriorem legens ad ^{aa} Caesaris-verdam substitit; quo ad eum venit Pompeius Justinianus cum legione sua et IO equitibus,

ac

INTERPR. ^a le baron de Ballanfon. ^b Franc-Comtois. ^c Blockerdigue. ^d de Calloo. ^e Lillo. ^f de la Croix. ^g forts de S. Philippe & de la Perle. ^h Fleffingue. ⁱ Woude. ^k Dambrug. ^l de Cubiar Biscaien. ^m Fajardo. ⁿ galion. ^o de Medenblijck. ^p Avellino. ^q di Monte. ^r Guido Aldobrandino Sangeorgio. ^s Tilemont. ^t de Torres. ^v Sanchez. ^w de Longueval comte de Bucquoy. ^x Maestricht. ^y Dutz. ^z Cologne. ^{aa} Keyserwerth.

ac praeterea 10000 peditibus ex ^a Sicambrorum praesidio delectis; ac tandem ad ^b Vitlerum pagum fixis tentoriis, utramque Rheni ripam ponte junxit, ac binis utrinque castellis firmavit. Eo tendere Albertinorum consilia cum ante providisset Mauritius, ^c Ernestum Nassovium ad ^d Rhinbercam miserat, cum IIII 000 peditum et 000 00 equitibus, qui se conatibus Bucoii comitis opponeret; dumque in eo essent, primarius centurio ^e Henrici Bergensis cum L delectis equitibus missus, ut de hostium rebus cognosceret, a Thoma ^f Villero cum suis caesus ac captus est; Robertinus item qui comitatum in castra ducebat. Mauritius in Flandria adhuc haerebat, Slusis metuens, qui ubi serio trans Rhenum duci animadvertit, relicto ad ^g Isendikam Gaspere ^h Colinio Castellionaco, cum bis mille peditibus eo tendit, ut suis praesto esset. Spinola assumpto Friderico Bergensi, Ludovico Velasco, ⁱ Ossunio, Casertae principe, Simone et Melzio tribunis, ad Caesaris-verdam transmittit amnem, et ante omnia ^k Roëroortam munitionem lustrare voluit, ad ^l Ruram amniculum positam, adductis secum 000 00 equitibus, et II 000 peditibus, ac II tormentis. Ibi cum damno Batavi a Theodoro Trivultio, qui equitatum ducebat, repulsi; disturbatis vi tormentorum navigiis, quae ad Rhinbercam receptum habuerunt. Ibi de ^m Lingena in Frisia petenda primo inter belli consiliarios actum, re in Hispania decreta et ab Alberto probata, et quae proculdubio, sicuti evenit, ex voto successura esset, si eo nulla mora interposita duceretur: nam si in Grolla, Rhinberca, aliisque interpositis locis capiendis retardarentur, fore, ut Mauritius locum situ firmum, novo praesidio imposito, et novis substructionibus interim muniat, eoque ipse in tempore transeat, et accessu expugnatuque difficiliorem reddat: nec comitatum defuturum matura messe; provisum quippe, ut cum pecunia copiose in castra advehatur. Capta autem Lingena, antequam amplius muniatur, reliqua loca a tergo relicta facile in potestatem ventura: itaque quo inexpectatior, eo majore cum alacritate suscepta expeditio. Sed de munitionibus ad Rheni transitum inchoatis, et nondum ad plenam defensionem exstructis, aliquandiu altercatum; cum alii eo usque expeditionem differendam censerent, donec illae operum vi ad eam altitudinem perducerentur, ut defendi possent: alii quod in mora periculum subesset, eas destruendas dicerent, quod in reditu post felicem, quem sibi pollicebantur, successum, non defutura ad transmittendum Rhenum navigia affirmarent. Media via inventa est, qua et sine mora Lingenam duceretur, et munitiones in utraque ripa structae non destruerentur aut defererentur.

VI. NAM Bucoii comes in iis relictus, cum VI peditum 000, et 00 equitibus, qui in opere assiduum militem haberet. Ipse Spinola cum X peditum 000, et bis mille equitibus Lingenam recta tendit, tanta cum disciplina, milite primum monito ne a signis discederet, ut qui paulum oberrarent, subito capti carnificem paratum haberent. Tres acies aequali numero peditum structae. Equitatus in duas turmas divisus: primam ducebat Velascus, in qua et Spinola erat, ad omnia intentus, quem peditum cuneus cum IV tormentis sequebatur, et alteris mox quinque, cum parte impedimentorum, quae pedites delecti tegebant. Tum media acies incedebat, ultimo agmine subsequi iussu. In mensum provisum, ut farina Coloniae coempta, et in navigia imposita exercitui suppeteret. Missus et Philippus ⁿ Croius Solrei comes ab Alberto ad civitates vicinas ac principes, qui necessarium ad sua recuperanda transitum excusaret, et militem disciplinam servaturum sponderet, omnemque in castra comitatum afferentibus securitatem promitteret. Quod illis facile

INTERPR. ^a Gueldre. ^b Witteler. ^c le comte Ernest de Nassau. ^d Rheinbergen. ^e le comte Henry de Berghe. ^f Viller. ^g le fort d'Isendick. ^h de Coligny Sr. de Chastillon. ⁱ le duc d'Ossune. ^k Ruerort, al. Roerort. ^l Roer al. Rhur r. ^m Linghen. ⁿ de Croy comte de Solre.

CIOIO CV. facile persuasum, qui viderent disciplinam tam adstrictè servari, et mercium suarum commode distrahendarum occasionem oblatam minime aspernabantur. Primis castris ad Ruram amnem ventum, alteris Dorstenam, ubi transmissa Lippa per pontem, quem ^a Villerus incendere frustra tentaverat: inde ad ^b Oldenseclae conspectum Velascus v Eid. Sextil. substitit, quod primum Frisiae oppidum, olim, ut quidam putant, Saliorum sedes, in via illa occurrit, commeatu copiosum, nec valde firmum. Id mox a Trivultio corona cinctum; et tribus partibus obsidio impetrata, a Philippo ^c Torrensi et ^d Ballansono qui ^e Gallobelgas et Sequanos, a Melzio et Justiniano qui Italos, a Borgia et Simone qui Hispanos ducebant. Nec defensores sibi initio defuerunt, eruptione primo repulsis Albertinis. Mane jam ad fossam promotum vallum, et directa x tormenta. Captus sub id explorator, ex quo cognitum, ^f Lingenam omni re destitutam, praesidio debili teneri, praefectum ejus, monito Mauritio, auxilia in dies expectare. Itaque Trivultius c vestigio missus cum 100 equitibus, qui in scissis aditibus auxiliares quo minus introducerentur, impediret; et postridie, qui in 111 Eid. Sextil. incidebat, Oldensecla dedita honorificis conditionibus, cum Spinola triduana obsidione c ex suis amisisset, et in iis Ludovicum ^g Maximum et ^h Malatestam comitem ordinum ductores; nonnullis etiam graviter fauciat, in iisque Petro ⁱ Cortessa ordinum ductore. Henricus Bergensis Oldenseclae, cum mille bellatorum praesidio, et sua equitum turma impositus: inde Lingenam alteris castris ventum. Urbs Frisiae est in limite Germanico, loco plano posita, sed depressior, et in quam undique ex superiore sensim descenditur: itaque fossa, quae xxc pedum lata, iv profunda, semper aqua impletur, et amniculo in eam derivato, vix aut nunquam depleri potest. Quinque ingentibus regiis propugnaculis egregie firmata est, quorum duo arci et oppido serviunt, cum amplissimo pomoerio, singulari cura et studio a Mauritio delineata, qui locum ab Ordinibus sibi peculiari gratia concessum, longe ab hoste positum servabat: loco, cui minus ob distantiam metuebatur, praecerat Martinus ^k Cobbius, homo probior quam pugnacior; cui suberant Albertus ^l Ittersumius nobilis Transiselanus, Jo. ^m Vittius, Jo. ⁿ Ruschius, Ernestus ^o Mellinga, Jo. ^p Dickius, Nic. ^q Audartus, et Gulielmi ^r Intimae vicarius cum 100 praesidio. Longi temporis visa initio obsidio, quae paucis diebus accepit finem, vallo intra triduum ad labrum fossae promotum. Ad aquam deducendam cum longo tempore opus esset, fascibus lignorum, vimineis doliis, et grandioribus ^s botulis terra fartis, ponte strato, qui subter cadis agebatur, cujus a ^t Targone architecto pontificio excogitati in Ostendae obsidione usus fuerat, aquae profunditas superata. Velum et praetensum, quo incendentes tegebantur, et ad majus propugnaculum vis facta; repressio tamen impetu, et in diem sequentem dilato. Postridie Germani, et Gallobelgae, et Itali, et Hispani, qui in fossam penetraverant, et quatuor partibus arctè locum premebant, instructa acie ad oppugnationem se parabant, cum obsessi, signo dato, colloquium poscunt, et iisdem quibus Oldenseclae conditionibus xiv Kal. Sept. deditorem fecere.

VII. INTEREA Mauritius ex Flandria, facto per ^v Dordracum itinere, ^w Daventriam venerat, suppetias laturus; qui deditone cognita cum sex peditum cio, et bis mille equitibus ^x Coevordam et ^y Bortangam versus, quibus metuebatur, confestim tendit, in scissis aditibus ne ulterius Spinola progrediretur. Missus et Gulielmus Nassovius Groëningam cum xviii peditum signis; Grollae quoque ad vi, quae ante in ca crant, xii signa addita; ad ^z Tcutoburgum et insula, quam ^{aa} Isala efficit, vallo inclusa,

INTERPR. ^a Viller. ^b Oldenzeel. ^c de Torrez. ^d le Sr. de Ballanson. ^e Wallons & Franco-Comtois. ^f Lingben. ^g Massimi. ^h le comte Malatesta Bandi. ⁱ Cortezza. ^k Cobben. ^l d'Ittersum gentil-homme d'Overyssel. ^m de Witte. ⁿ Ruysch. ^o Mellinga. ^p van Dijk. ^q Audart. ^r Intema. ^s gros sacs pleins de terre en forme de Saucisses. ^t Pompeo Targone. ^v Dort. ^w Deventer. ^x Coevorden. ^y la Bourtaigne. ^z Doesburg. ^{aa} Yssel.

inclusa, et CIO bellatorum praesidio firmata. Ad Lingenam, sex lunulis inter utrum- CIO IO CV.
que propugnaculum ductis, et labro exteriori erecto, diligentiam omnem Spinola HENRICUS IV.
adhibebat, ut locus operibus munitior redderetur, et contra Mauritium, si obsessurus
illum, sicuti jactabatur, accederet, commodius defendi posset. Sub id signum pe-
ditum Daventria profectum ab Henrico Bergensi in itinere caesum, captis centuri-
onibus et unius mensis stipendio. Tentata et sub id ^a Berga ad Somam, quam Paulus
^b Baxius tenebat, a Ludovico Monestierio ^c Terralio nostrate, qui rationem ejus in-
tereipiendae notato loco sibi reperisse videbatur. Huic attributus Antonius ^d Breu-
kuis Torricurius castrorum praefectus eum CIO IO peditibus, et ^e Cefates cum CCC
equitibus. Crepitaculo ad primam portam admoto, et disiectis repagulis, ad alte-
ram haeserunt, altero crepitaculo aqua madefacto, et aliis, quae secum tulerant, luto
in canali mersis, et amisso ^f Lechiero ordinum ductore, et L circiter e suis, ac toti-
dem fauciatis, re infecta discesserunt. Denuo idem jussu Alberti a Terralio itidem
tentatum, Cefate, ^g Cabilono legionis tribuno, et ^h Hulsti praefecto ei attributis,
qui quadripartito agmine vim tempore eodem facturi erant. Cabilonus et Hulsti
praefectus ad locum designatum paludum divortii impediti pervenire in tempore
non potuerunt: Terralio et Cefates ad Steenbergam portam felici initio successu
crepitacla admoverunt, disiectaque una et altera porta ad pontem pensilem crepi-
taculum tertium appositum, cujus vi disiecti consimiliter obices, praesidiariis cum
artificiosis ignibus, malis granatis, tormentorum ictibus interim rem gerentibus: sed
victorum secundus huc usque cursus ad palificationem constitit, ubi acriter conferta
oppidanorum cum Terralianis pugna; verum Baxii praefecti passim ense stricto ob-
equitantis, et suos voce et exemplo cohortantis, ad haec Nic. ⁱ Lutsonii Amstero-
damensis, qui ad ^k Beekasum propugnaculum rem gerebat, virtute, discessum pericu-
lum; et ad extremum hostes cum damno repulsi sunt, CL ex suis amissis. Idem et
sub id irrita conatu ad ^l Graviam a ^m Schetho Grobbendoncano ⁿ Silvae-ducis prae-
fecto tentatum. Jussus et ^o Buecius comes in ^p Meursiae territorium, quod utrinque
Rheni ripam amplectitur, descendere, et in eo se munire; destructis, quas in alieno
atque adeo neutrarum partium solo servabat, munitionibus. Itaque ^q Roeroortum
municipium venit, et relicto ad ^r Caesaris-verdam ^s Bonifortio Folla eum IOCC pedi-
tibus, et solo aequatis ceteris munitionibus, circa et ^t Orsoium inter eum et Ernestum
levi proelio velitatum. Interea Spinola habito consilio, cum ^v Rhinbream obsideri
placuisse, missis Menese et Justiniano legionum tribunis, qui locum diligenter lus-
trarent; relicto ^w Lingenae Philippo ^x Torrensi eum bis mille CC peditibus, et C equi-
tibus, ac XIV machinis; Oldenseelam venit VIII Kal. Oct. ubi Gulielmum Verdugum
cum CIO IO peditibus, et sua equitum ala, et II tormentis praesidio imposuit, eique
Josephum ^y Gamurinum, qui munitionibus coeptis attenderet, attribuit. Inde
^z Dorstenam tendit, ubi Meneses et Justinianus ad eum venire; qui lustrata Rhin-
bera, ex Bucoii sententia eam minime hoc anno tentandam censuerunt, Mauritio
et Ernesto tam vicinis. Itaque ad ^{aa} Wefaliam juxta coenobium munitiones excitari
placuit, cognitoque Mauritium ^{bb} Resam venisse, ipse ad ^{cc} Bislicum pagum deflexit,
locum in meditullio positum, stratoque in Lippa ponte, hospitium Mulhemi equi-
tatu attribuit, IOCCC peditibus latera tegere jussis, intra duas munitiones, quae hinc
inde in utraque Rheni ripa ad Roeroortum struebantur. Mauritius ad Wefaliam iti-
dem se munivit, et commeatu et stramine per fluvium convehendo, Rhenum ponte
stravit. Inde acceptis in castra ^{dd} Brancaei et ^{ee} Thomae Arondelii nuper in Anglia
scripta

INTERPR. ^a Bergenopzoom. ^b Bacx. ^c de Monestier Sr. du Terrail. ^d Breuck Sr. de Tor-
ricour. ^e Cefate. ^f le capitaine Lechier. ^g de Chaalons. ^h Hulst. ⁱ Luytsen. ^k Beckhaf. ^l Grave.
^m Schetz Sr. de Grobbendonck. ⁿ Boisleduc. ^o de Bucquoy. ^p Meurs. ^q Roerort. ^r Keyserfwerth.
^s Boniforte Folla. ^t Orsoy. ^v Rheinbergen. ^w Linghen. ^x de Torrez. ^y Gamurini. ^z Dorsten.
^{aa} Wefel. ^{bb} Rees. ^{cc} Bislick. ^{dd} Brancaccio. ^{ee} Thomas Howard comte d'Arundel.

CIDIDCV. scripta legione, consultatum; Lingena et Oldenseela egregie firmatis, ^a Wachtendonkam peti expediret? et in arcano ita Spinolae visum, qui Bucoii comiti et Pompcio Justiniano negotium dedit, ut copias eo ducerent. Dubii eventus expeditio primum visa ipsi Bucoio; sed Justiniano contra pertendente tandem decreta obsidio. Mauritius ut Albertinos disturbaret, ad angustias, quae ^b Mulhemum ducebant, venit, ubi Trivultius cum equitatu diversabatur. Ibi in Rurae fluvii plerumque vadosi transitu, dum Henricus frater a tergo incumbit, vario eventu pugnatum. Henricus ad Spiram, hoc arci nomen, angustias subiectam, quae a ^c Bruchio castello imperialis jurisdictionis vix 10000 passuum spatio abest, venerat, disturbatis Sequanis qui angustias servabant, et usque ad hospitium Francisci ^d Roncivallii penetraverat; in transitu ter repulsus, post acre certamen, Spiram se rursus receperat, cum Mauritius cum toto exercitu ad Mulhemum comparuit, Trivultio jam Bruchio castello potito; cui ex occasione Velasus a Spinola missus praefo fuit. Dum in subiectam planiciem descendere conatur Mauritius, rursus acriter certatum, quod, licet vadoso amne, tamen ob ripas praealtas, summa cum difficultate, nec nisi certis locis commode in ulteriorem ripam transibatur, quae in conflictu illo ac strepitu vix reperiri poterant. In quo Fabritius ^e Santomagus et Nicolaus ^f Auria equitum duces, a Velasco praemissi post acrem impressionem, hic captus, ille interfectus est. Quatuor horis in eo fuerant, nequicquam tentato vado, a quo semper fuerant repulsi Mauritanii, cum Spinola ipse advenit, qui per Lucam ^g Cairum denuo manum hostilem a transitu magno cum damno arcuit, caesis amplius cc. In recessu Trivultius calore proventus, tormenti ictu in pectus impacto, dum ad Ruram descendit, discerptus est, relicto sui ingenti desiderio, quod et virtute et liberalitate in animis suorum accenderat. Hic ultimus conatus fuit pugnae Mulhemensis, in qua praeter Fabritium et Trivultium, ^h Fossatus et Ludovicus ⁱ Gambaloita ordinum ductores occubuerunt. Captum signum, et ii carri pulvere onusti: nec ultra recedentem Mauritium insecutus est Spinola. Majorem longe numerum ex Mauritanis desideratum scripsere Albertini, quippe 10 interfectos, cum ex suis vix cc sive occisi sive fauciati sint. Inde post bidduum, ad ^k Novesium distributo equitatu, Wachtendonkam reditum. Tribus locis Bucoius verberationem instituerat, et pontem in amniculo straverat, qui in fossam descendit. Amniculo transmissa semilunula in summo labro instituta, in qua ^l Brancacius et Sangeorgius summam diligentiam adhibuerant; qua structa et utrinque vallata, ne per latus ad propugnaculum oppositum subeuntes infestarentur, cunctus a P. Justiniano agi coepit. Nec cessabat Mauritius, licet huc usque minus secunda fortuna usus, qui de Geldria in ^m Sicambriis, a qua regioni nomen, intercipienda sub id consilium cepit, dato negotio Philippo ⁿ Mornaeo Plessio Philippi filio, adolescenti magni animi et multae expectationis, ut cum bis mille peditibus et c100 equitibus expeditioni praesesset; ipse ad ^o Iffenam pagum substitit, quatuor a Geldria leucis. Verum in ipso conatu, is qui crepitaculum admoverat, antequam ignem concepisset, interfectus est; cum eodem tempore scalae ad murum appositae essent, in ascensu ipse Plessius occisus, relicto ingenti et Mauritio, et patri sui ^p desiderio. Ad Wachtendonkam cuneo acto, qua die ignis immitti debebat, instruitur ad oppugnationem acies, et ad vim faciendam Bucoii jussu destinati ex Sangeorgiana, Justiniana, Brancaciana legionibus delecti, quos centuriones bini ex unaquaque ducebant. Terra dissiliente, apertum propugnaculum cum insiliissent Albertini, longius proventus usque ad interius vallum aliquo damno affecti sunt, Justiniani duobus centurionibus desideratis.

VAR. LECT. ^q desiderio, quod et ille insigni monumento testatus est. Ad *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Wachtendonck. ^b Muhlheim. ^c Broeck. ^d de Roncevaux. ^e Santomago. ^f Dorria. ^g Cairo. ^h il Fossato. ⁱ Gambalotta. ^k Nuys. ^l Brancaccio & Sangeorgio. ^m pays de Gueldre. ⁿ de Mornay Sr. du Plessis. ^o Iffen.

desideratis. Qui sequebantur, in summa ruina se muniverunt, subvectis aliquot tormentis, quibus vallum pulsaturi erant; quorum conspectu territi defensores postridie v Kal. Oct. deditionem fecere, honorificis admodum conditionibus, cum adhuc in oppido 10000 praesidarii essent integra valetudine; CL circiter in defensione occisis, et CL circiter sauciatis, qui commodatis a Bucoio curribus, in tutum deducti sunt. CCC ex Albertinis in obsidione perierunt, et in iis ^a Chapanus major centurio, ^b Barbutus, Pantaleon Spinola, Marcellus ^c Castramedianus, Ascanius ^d Minutolus, Vincentius Maria ^e Borgoncius, ^f Roboreus comes, ^g Dierus et Ardenortus ordinum ductores; capta in oppido XIII tormenta. In Flandria Fridericus Bergensis a Spinola relictus fuerat, qui ne nihil ageret, ^h Assena profectus ad ⁱ Mildeburgum castellum copias admoverat; quod admotis tormentis post ictuum paucorum dislosionem in deditionem acceptum: postea cum municipio summa diligentia munivit. Inde in aggere ^k Damensi structae munitiones. Dein ex compacto ^l Wodae et Hochstrati munitiones a tumultuantibus Hispanis structae solo aequatae sunt, et arces dominis restituae. Spinola post Wachtendonkam deditam Bucoio scripsit, et ^m Cracovium oppidum in ⁿ Meursensi territorio, quod Batavi cum CC praesidio tenebant, ut duceret, mandavit. Eo cum III legionibus profectus Bucoius, vallo ducto, obsessis deditionem imperavit: ad quam denunciationem cum nondum tempus venisse respondissent; admotis tormentis colloquium, sed sero, poposcerunt. Itaque vi facta obsessi, sine certamine in arcem se receperunt, et postremo Bucorii arbitrio se dedidere. Bucorius victoria moderatissime usus, dedititios in templum inclusit, et traditis ensibus vita salva dimisit. IV signa capta, ad Spinolam missa: desiderati ex Albertinis circiter C, majorem partem ex Justiniana legione. Tempestate jam inclinata, et pluviis per Novembrem ingruentibus, Spinola in Coloniensem ditionem exercitum immisit, relicto Ballansono cum bis CIO peditum, et C equitibus, qui munitiones, quo usque ad justam altitudinem perductae essent, fervarent. Quo facto ^o Malefa praesidio praesse jussus. Inde Bruxellas ad Albertum re bene gesta venit, summa gratulatione exceptus; cujus jussu rursus in Hispaniam discessit, ut Philippum de successu edoceret, et res ad bellum necessarias coram melius compararet. Grobbendoncanus ^p Silvae-ducis praefectus Bruxellas sub id cum C delectis equitibus venerat, unde dum domum revertitur, a Marcello ^q Baxio cum IO in itinere caesus, vix, amissis circiter xxx, se periculo eripuit: quo tempore ^r Sarmientus in Anglico freto, sicuti supra demonstratum est, a Batavis magna clade affectus, collectis, quas potuit, reliquiis, Dunkerkam appulit.

VIII. PUGNATUM et sub id circa Dunkerkam: unde Albertini instructis III navibus, Praetoria, cui Hadrianus ^f Theodorici filius praerat, cum cxxvi classariis; ^t Perla, quam ^v Joannes Nicolai filius; et tertia, quam ^w Robollus junior, ducebant; praedatum egressi IV Eid. Nov. in altum vela dederant. In eos Batavi per speculatores suos signo dato invecti, ducibus Joanne ^x Gebrandi filio, thalassiarchi vicario, et Lamberto ^y Moio Henrici filio, cui et succedaneam operam navabat Andreas ^z Francisci filius Roterodamensis; sole ad occasum vergente, pugnae initium fecere. Nec segniter rem gessere Dunkerkani, donec majore navis praetoriae malo contracto, et navarcho hasta per ventrem transverberato, classarii post acre certamen amissis xxx, et ceteris sauciatis, se dediderunt, ut vitae gratia fieret deprecati. xxxiii ex iis Joannes Gebrandi filius, Lambertus Moius LVIII, in suam quisque navem acceperunt. Et hic quidem Roterodamum, ille ^{aa} Enchusam profectus est, captivis, quod

pro
INTERPR. ^a Chiappano. ^b Barbut. ^c Castramediano. ^d Minutolo. ^e Borgonzio. ^f il conte Rovero. ^g Dier & Ardenort. ^h Assen. ⁱ Chasteau de Middelbourg. ^k de Damme. ^l Woude & Hochstrate. ^m Crakow. ⁿ de Meurs. ^o le Sr. de Malese. ^p Boisleduc. ^q Baix. ^r de Sarmiento. ^s Diericksen. ^t la Perle. ^v Jean Claussen. ^w Roobol. ^x Gerbrantsen. ^y Moy Lambert Henrichsen. ^z Franssen. ^{aa} Enchussen.

CIO IO CV. pro praedonibus haberentur, majorem partem maritimorum judicum sententia in furcam actis, paucis ob aetatem facta gratia. Joannes praetoriam captivam cum amphorarum capacem, VIII tormentis ex aere, X ex ferro fusili, aliisque rebus, et pulvere tormentario, cujus XXIV vasa plena supererant, ad bellum optime instructam secum abduxit. Reliquae duae naves ictibus quassatae, beneficio noctis in altum evectae se subduxerunt. Pauci ex Batavis, et quod fidem superat, in tam obstinato certamine, tres tantum ex Lamberti Moii classariis desiderati, XII fauciati. Tunc et Brugeses ab Slufensium excursionibus infestati, hostilem vim astu eluserunt, impetrato ab urbis praefecto, ut cataractam refarcire, et agrum quendam Ordinibus tributarium cum bona ipsius venia munire possent; nam propugnaculum in eo ipso angulo, ubi ^a Dulcis et Salsa, quae confluentibus illuc amnibus nomina sunt, in Slufensis portus ostium exonerantur, mira celeritate exstruxerunt.

IX. DUM belli gerendi rationes ab utraque parte explicantur, injecta pacis five induciarum multoties ab Austriacis, atque adeo a Caesare, mentio; et inde capta occasione varii utrinque rumores jactati, et libelli ea de re disseminati. Superioribus annis id egerat Rodolfus ab Alberto fratre exstimulatus, ut pacis rationes cum Belgii Ordinibus inirentur; quam si illi rejicerent, tanquam Imperii hostes proseriberentur. Inter varios, quibus animi hinc inde agitabantur, actus, exstitit quidam, qui se Belgam profitebatur, scriptoque divulgato de reipublicae confederatorum, quae per has turbas dominatum legitimis principibus adversantem conflaverat, vitiis multa prolocutus, quibus efficeretur, ut diu stare non posset, ex ea mutatione necessario secutura evincebat, fore, ut aut Hispanis, aut regi, aut Anglis postremo subderentur. Tum longa de tribus his instituta narratione, antequam ad finem disceptationis veniat, rationes eorum profligat, qui Mauritium in principem ab iis adscisci debere et posse contendebant, si rex et Angli de eo conveniant. Omnibus rejectis, tandem eo descendit, ut cum Archiducibus transigendum Ordinibus colligat: et quia Hispanorum metu, quibus fidere nequaquam, et merito, se posse Ordines obtundunt, Philippum inducendum, ut omne jus sine conditione in Archiduces transferat, cavendumque ut nullo casu ad Hispaniae reges Belgium posthac devolvatur; sed alios potius, atque in primis Maximiliani liberos, et iis deficientibus, ad Ferdinandi ^b Graecensis profapiam deveniat. Atque ut omnis diffidentiae ac suspicionum causae evellantur, amplius cavendum, ne Caesar esse possit Belgii princeps, aut Belgii princeps in Caesarem eligi. Et si quidem accideret, ut nemo ex ea gente, nisi Caesar aut rex Hispaniae superstit, tum Belgis liberum fore, quem vellent in principem sibi deligere. Additae pacis cum Archiducibus faciendae conditiones: ut omnes Hispani et exteri a Belgii praesidiis dimittantur; universorum Ordinum in integrum restituantur, et integra servetur auctoritas; iisque religione et pace religionis in Imperio sancita, privilegiis sine cujusquam impedimento libere uti frui liceat. Ut ad debita exsolvenda etiam bona ecclesiastica obligare jus sit: ut novi ordines, collegia, sodalitates, atque in iis Jesuitae maxime omnium suspecti, finibus prohibeantur. Aula Archiducum, qualis sub Burgundiae ducibus fuit, talis et nunc instituat. Libera confederatis in Hispaniarum regis et Archiducum ditionibus passim in Italia et Germania permittatur negotiatio, neque ii novis aut gravioribus quam alii tributis et pensitationibus onerentur. De muneribus publicis ac praefecturis, de arcibus ac praesidiis, tam destruendis quam instaurandis: item de re monetaria, aliisque rebus ad publicam tranquillitatem pertinentibus, mutuo consensu transigatur. His si conditionibus probandis Hispaniarum rex moram attulerit; tum regis et Anglorum ope Mauritius Belgicarum provinciarum princeps constituatur. In his omnibus neque pontificis neque Jesuitarum pontifici servientium admittendam advocacionem, sed

INTERPR. ^a la Soete & la Soute. ^b de Gratz.

sed volente nolente pontifice, convocandum generale concilium, ejusque decretis standum; ac juxta ordinem a Francisco ^a Lanovio praescriptum cum Turcis bellum gerendum, in quod facile cuncti principes, si bonam mentem adhibeant, proculdubio sint consensuri. Alterius scripti auctor probare nititur, infirmitate Archiducum proposita, qui tanto bello patrandi impares sunt, et odio Hispanorum tardisque eorum suppetiis, ut finis bello imponatur, regi Galliarum Belgii imperium deferendum, qui non solum retinere illud, sed augere et amplificare, et ab Hispanorum vitui, unus maxime omnium queat. Cujus virtutem ac vires notas esse, adversus Hispanorum fastum potius quam potentiam praevalidas, et fidem, quam de conscientiae libertate concedenda interponeret, quamque subditis suis ipse concessit, Ordinibus idoneum pignus futurum. Tertium et scriptum evulgatum, quo pacis et belli rationibus discussis, et hujus gerendi et illius habendae difficultatibus agitata, utile et honestum, tam Philippo quam Archiducibus fore evincit, ut jure omni in provincias unitas suo cedentes, ultro eas, accepta ingenti pecuniae summa, liberas pronuncient, eaque in re exemplum Alberti Saxonis filiorum imitentur, qui toties bello attritis Groëningensibus, cum nihilominus seditionum semina semper renasce viderent, nulloque fine bellum ex bello repullulare, tandem jus suum Carolo vendiderunt, et in Misniam suam, pace pecunia parta, reversi sunt. Hispaniarum regem prudenter aeque facturum, si non Ordinibus, quos tanto odio prosequatur, et qui vicissim ejus imperium omni re pejus detestentur, quod fortasse nolit, sed sibi ipsi pacem tantopere a suis expetitam, intercessione aliorum principum tandem aliquando largiatur. Sic enim lacrimabili et juxta detrimentoso utrique parti bello finem imponi, et regem potentissimum, cum se eo extricaverit, ad gerendum cum Turcis bellum expeditiorem futurum, totis opibus in illud versis; ex quo majus ad ipsum, et nominis Christiani propagationem emolumentum ac decus sit redundaturum. Sub id capita quaedam ab homine Archiducibus, ut vero simile fiebat, adducto emissa, ut per manus hominum volitarent, ad diffidentiam ac suspiciones tollendas accommodata, praecipue in iis quae libertatem in religione spectabant, quorum lectione populi turbatum pertaesi ad pacis consilia inflecterentur. Itaque statim, qui ab iis alieni erant, contrario scripto valde prolixo et acerbo ad illa responderunt; Archiduces scilicet ad privilegiorum et antiquarum normam consuetudinum ex aequo rempublicam administraturos, et nullius conscientiae vim allaturos, sed vetera omnia vulnera sanaturos, omnibus, quas per tot annos Belgae perpessi sunt, calamitatibus sine tandem imposito. Haec verbo speciosa, non ab Archiducibus profecta, sed ab emissariis potentiae Hispaniensis per vafritiem sparsa, inde a credulis et simplicibus hominibus celebrata, et pro veris accepta, qui per imprudentiam decepti, alios porro deceptum eunt, eo tendere, ut his velut illecebris alios inescatos in nasam trahant. Scram fore poenitentiam post errorem agnitum, idemque illos fatum manere, quod muscas, quae semel ambustis alis, frustra candelam postea fugiunt. Quippe Belgis persuasum esse debere, nec puellam procis importunis sine pudicitiae dispendio aures praebere, aut cum iis versari posse; sic nec eos, nisi de libertate periclitari velint, ejusmodi consiliis auscultare posse. In his rebus dum deliberatur, integras provincias a foedere discessuras, ut de Gandensibus et Brugensibus accidit. Notam esse hostium, in eos, qui aliam a se religionem profitentur, immanitatem, vel recenti exemplo puellae vivae Bruxellis defossae, et nuper ^b Aquisgrani sublatam religionis libertatem, mutatum magistratum, civeis proscriptos Archiducis instigatu, qui et Paterbornensi praesuli auctor fuit, sicuti ex ejus literis patet, ut Protestantium aboleret religionem. Scripsisse illum ^c Nigella ad Sibyllam ^d Clivensem, expeditionem, quam Franciscus Mendoza susceperat, et tanta crudelitate executus est,

contra

INTERPR. ^a de la Nouë. ^b Aix la Chapelle. ^c Nivelles. ^d la duchesse de Cleves.

CIDICV. contra regis et Clivensis rebelleis, se coram in concilio fuisse decretam. An nunc
 HENRICUS IV. putandum, Archiducem mutasse, aut aliam ei mentem a pontifice inspiratam, aut
 vero ab inquisitoribus mitigatum ejus animum fuisse? Neque plus spei a fratribus et
 patruelibus esse. Scire omnem, quomodo in Austria, ^a Stiria, ^b Carinthia, atque adeo
^c Graecii nuper cum Protestantibus actum sit, frustra petita et impetrata principum
 foederatorum advocazione; id nimirum esse, quod Philippus parens Maximiliano
 laudandae memoriae Caesari patrueli, qui eum, missio in Hispaniam Carolo fratre,
 ad moderationem in religionis negotio hortabatur, sine ulla tergiversatione respon-
 dit, malle se omnium provinciarum jacturam facere, quam committere, ut quid-
 quam quod ad Catholicae religionis detrimentum pertineret, indulgisse videretur.
 Nemini obscuras esse Hispanorum in pacificatione Coloniensi ante xxv annos voces
 jactatas, bene cum Protestantibus actum iri, si eos tanquam Judaeos, atque adeo
 Singalos Nubienses, qui ubique errone sine lare et foco exagitantur, omnibus bonis
 spoliatos, ceterum salva vita, novas terras quaerere sinerent. Id a praecepta per factum
 ambitiosum opinione combibisse, tanquam certissimum vaticinium, ^a Hispanienseis
 ultimam monarchiam in Hispania tandem constitutum ire, hac ratione, quod cum
 ordine ea ab oriente in occidentem devoluta, ex Asia in Graeciam, et reciproco aestu
 in Asiam ad paucos annos sub Alexandro et successoribus dissiliens, tandem inde et
 Graecia Romam migraverit, nunc restare, ut in Hispania maxime omnium occi-
 dentali conquiescat. Hoc sibi persuadere illos, et ut adsequantur, nihil non facturos;
 neque sperandum esse, ut fidem datam servent; nam ratum inter eos esse, fidem
 Sectariis non servandam, quippe qui primi fidem regi et Deo datam minime serva-
 verint: omnesque adeo principum cum subditis armatis contractus re ipsa irritos
 esse: id Baltazarem Aialam, magni nominis inter eos jurisconsultum, sub Alexandro
 Parmensi militiae generalem auditorem, scripsisse. Neque de libertate in civili ad-
 ministracione et immunitate ac privilegiis melius sperandum sub Germano, si Deo
 placet, principe; nam illum Germania quidem oriundum jampridem Hispaniffare,
 Hispana quippe matre genitum, in Hispania et sub inquisitorum disciplina educa-
 tum, Hispanis atque adeo pontifici ad omnia audientem; qui denique Hispanam ux-
 orem duxerit, et illas provincias ejus beneficio dotaleis possideat. Illarum autem
 eas esse situ locorum et hominum industria opes ac commoditates, ad monarchiam,
 quam animo meditantur, constituendam, ut nisi cum pleno imperio eas in potestate
 habeant, libertate et privilegiis, quae ipsorum consiliis obstant, pessum datis et
 everfis, votorum compotes evadere se posse desperent. Frustra principum foedera-
 torum et amicorum sponsonem offerri; nam, pace facta, et Belgis sub jugum sen-
 sim missis, seras et inutileis fore sponsonum advocaciones. An vero quenquam eorum
 propterea bellum Hispanis denunciaturum? Belli tantos sumptus et molestias, et
 propter incerta tam periculosas curas, ut neminem alienae utilitatis causa id sus-
 cepturum esse appareat, et multos proprias injurias ob id dissimulare, nec nisi co-
 actos extrema necessitate ulcisci. Pace Vervinii inter Francos et Hispanos facta, an
 non imperialeis civitates et Clivensem ditionem comprehensas? Et quanquam His-
 pani eam quoad externa violaverint, tamen regem Christianissimum quamvis roga-
 tum non propterea contra Hispanos arma capere voluisse. At quem seu motuum
 tantorum seu bellorum finem futurum? An cum mortalis sit hominum conditio,
 inimicitias immortalibus esse oportet? Imo pacem toto pectore expetendam et am-
 plectendam esse, modo tutam, et quae nihil insidiarum habeat. Sed cum bella aut
 transactione finiantur, aut victoria, videndum esse, an tuto cum praepotenti hoste
 transigi

VAR. LECT. ^a fore, ut ultima monarchia, quam a tot annis in Hispania futuram ariolantur,
 hac ratione ——— in Hispania constituatur MS: Reg.

INTERPR. ^a Stirie. ^b Carinthie. ^c Gratz.

transigi possit, qui per transactionem ex hoste dominus, eorumque quos in gratiam recepit, vitae ac necis arbiter efficitur. Id quam periculofum sit, ex iis quae supra memorata sunt, liquere. Superesse igitur, ut constantia in proposito fervetur, et hosti temeritatis suae confessio extorqueatur, damnosam diuturni belli, et exitum non habentis, moram suis rebus esse. Sic Helvetios Austriae principum injurias armis sumptis initio repulisse, et ad extremum constantia sua libertatem, qua florere hodie eorum rempublicam vident omnes, sibi peperisse, Austriacis ultro a tam damnofo bello tandem abstinentibus: et post ruptas toties inducias et renovata infelicitate bella, Sigismundum Archiducem perpetuam universo cum Helvetiorum pago pacem fecisse, et plenam libertatem iis reliquisse. Maximilianum dein Caesarem, et Carolum v nepotem eam confirmasse, et utrumque opera eorum in Italiae bellis feliciter usos esse. Sic Danos, excusso semel Christierni furiosi domini jugo, quamquam Carolo v adfinitate proximo preces et minas simul miscente, nunquam adduci potuisse, ut cum eo reconciliarentur; tandem alio principe moderatiore adscito, res suas obfirmatis ad constantiam animis in tuto collocasse. Sed maxime omnium illustre Machabacorum exemplum suppetere, qui cum Antiocho nunquam redire in gratiam voluerunt; belloque fatigatum laudabili perseverantia vicerunt, et pacem invito extorserunt. Idem Belgis in tam justa causa, quod Helvetiis et Danis contigit, a Divina clementia expectandum esse et sperandum, modo non se deserant, sed in vestigio manentes haerentem haecenus penes se victoriam constantia retineant: nam Austriacos, qui pace opus habent, cum eam aliter habere non posse se videbunt, ultro idem, quod majores eorum cum Helvetiis, et ipsi cum Belgis facient. Per bella Belgarum crevisse imperium, innumeras naveis bellicas instructas, urbes pomocriis ampliatas, et novis propugnaculis firmatas; scholas in literis, disciplinam in re militari sub optimis ducibus constitutam; navigationes ad incognitas terras feliciter susceptas; et inde immensas opes pristinae magnitudini accessisse; provincias unitas ultro tributum in res tam necessarias conferre; nihilque restare, quam ut virtute partam felicitatem constantia tueantur. Contra Hispanorum viris attritas, exitum bello circumspicere illos, et oblatum avide arrepturos. Philippum patrem, hujus belli pertaesum, non tam persequendi consilium, quam necessitatem finiendi filio reliquisse. Qui parentis florentibus viribus ferendis pares fuerunt, cum tunc ipsi admodum infirmi essent, nunc cum per calamitates et adversitates, Dei benignitate, creverint, filii debilitatas non ferent? Tum conversa ad majorum religioni addictos Belgas oratione, eos periculi impendentis admonet, ex praeteritorum recordatione, Lamoralli^a Ecmundani, et Hornani comitis, ^b Montinii fratris in Hispania a carnifice necati, ^c Marchionis Bergensis denique exposita exempla: ^d Sellii reguli, ^e Hiprensis episcopi, ^f Campaniaci, ^g Auxii, ^h Hefsi indignae mortes. Terriculentum postremo inquisitorium, quod ipsi detrectare tanquam a pontifice profectum honeste non possent, ad horrorem adjectum, cujus quo se metu redimerent Olyssiponenfis ipsos Philippo vicies et quinquies centena aureorum ^{ciō} obtulisse aiebat libelli auctor; non ut inquisitio omnino tolleretur, sed ut in terribili jurisdictione hoc temperamentum servaretur, nemo ut in carcerem conjiceretur, nisi prius edito accusatoris nomine, et criminis capitibus expressis, quo is qui postulabatur, his acceptis, ad respondendum antequam condemnaretur, se parare posset; et in summa, ut reus, antequam in eum ferretur sententia, sicuti in aliis judiciis fieri solet, audiretur. Verum inquisitores his cancellis suam terribilem potentiam circumscribi passos non esse; nullis quippe limitibus inclusam, ad explicandam jurisdictionem

liberius

INTERPR. ^a les comtes d'Egmond, & de Hornes. ^b le baron de Montigny. ^c le marquis de Berghe. ^d le baron de Selles. ^e d'Ypres. ^f le Sr. de Champigny. ^g d'Auxy. ^h le baron de Hefse.

CIOICV. liberius evagari, et hoc in se privilegium habere, ut hominum vilium ac suspectae fidei testimoniis, quorum in aliis causis nulla ratio haberetur, fidem faciat. Hac arte in ^a Insubribus, et Neapolitano regno labefactatam libertatem, Arragoniorum infracta jura, dum Antonii ^b Peresii civis sui causam tutantur, amissis defensionis legitimae praesidiis. Hac arte ^c Olyssiponenseis, atque adeo ^d Lusitanos sensim exarmatos, et ad colendam terram a re navali, in qua aliis Hispanis praestabant, revocatos. Jam pacis dotalibus cum constet navigationem ad Indias disertis verbis prohibitam esse, cui dubium relinqui, quin idem Hispani in Belgio facere cogitent, quod jam in Lusitania fecere? Proinde se universi respiciant, liberosque suos, quos totidem mancipia sub jugum Hispanicum mox transitura existimare debeant, si pacem infidam necessariae defensionis, si patientiam infructuosam repositae in constantia publicae utilitati praeferre velint. Haec tunc inter Ordines jactata, quae conditionibus tractationis postea institutae formam et legem dedere.

X. SUB id Caesar Belgii Ordines, post pacem cum Anglis factam, ut rebatur, tractabiliores, adjunctis Imperii ordinibus, de pace sollicitabat; partim ut Alberto fratri gratificaretur, et quod alioqui turbatis in Belgio rebus, potentiaeque Christianae viribus eorum occasione distractis, minus subsidii contra communem hostem per Pannonias grassantem fore providebat. Per Maximilianum ^e Cochium traditae Caesaris et aliorum principum literae; ii erant Joannes ^f Suicardus Moguntinus, et Christianus Saxo septemviri, ^g Wolfgangus Theodoricus archiepiscopus Salisburgensis, Philippus ^h Baioarus comes Palatinus, et ⁱ Coloniae ac Norimbergae civitatum magistratus. Summa petitionum erat, ut ipsi ab imperii finibus militem abstinerent; conventui, in quo de motibus Belgii componendis ageretur, diem et locum condicerent, eoque delegatos mitterent. Gratiis actis pro tam benevolo in se animo, de conventu se excusant, et repetita similium conventuum memoria, e dignitate Caesaris et Imperii principum non esse dicunt, ut quod ab illis ad publicam tranquillitatem bona mente et sincero cordis affectu speciose instituitur, ab infestis publicae libertatis hostibus, qui jam per inquisitorum tribunal in Hispania ipsorum non auditorum excidium tacito judicio decreverunt, per fraudes et insidiosa consilia eludatur. Dein Hispanum et Archiducem nominant, quorum de monarchia Christiana, quam per somnium sibi affinxerunt, assidue cogitantes, hanc ratam esse sententiam dicunt, rectam mundi hujus administrationem aliter stare non posse, nisi duae potestates unicae, ceteris everfis, constituentur; altera spiritualis, in qua pontifex Romanus; altera civilis, in qua Hispanus, pro supremo capite habeantur.

XI. ^k A Q U I S G R A N E N S I U M res Belgicis conjunctas nunc exsequar, narratione longius repetita: nam de iis jam a multo tempore altum silentium. In illa civitate olim primaria, Caroli Magni, qui Imperium in occidente fundavit, tumulto nobilitata, cum Protestantibus plerique, qui ut plurimum in ditionum confinio illo confluerant, idem sibi quod in ceteris Imperii civitatibus licere existimarent; ea re non contenti, etiam dominationem in alios sibi sumere aggressi fuerant, et ante xxiv annos tumultum in ea perniciosum excitaverant. Re tamen utcunque pro tempore composita. Postea cum ad ingenium rediissent, Rodolfus Caesar, ad quem majorum religioni addicti justas querimonias suas detulerant, Coloniensi praefuli et Treviro septemviris, et Joanni Gulielmo Clivio duci, qui jus honorificum ob viciniam ex Caesarum concessione in eam sibi vindicat, negotium dederat, ut de causa cognoscerent, et jus inter partes dicerent. Magni tumultus inde excitati, dum alteri ante omnia in antiquam possessionem, a qua injuriose dejecti fuerant, restitui a delegatis petunt; alteri ultionem metuentes, per principes Protestantibus exulibus sibi

conjunctis

INTERPR. ^a le Milanois. ^b Perez. ^c ceux de Lisbonne. ^d les Portugais. ^e Cochi. ^f Swichard eleveur de Mayence. ^g Wolff Dieterich archevêque de Saltzbourg. ^h de Baviere, comte Palatin. ⁱ Cologne & Nuremberg. ^k Aix la Chapelle.

conjunctis advocacione impetrata, rem in longum extrahunt. Tandem exeunte CICIDCV.
 Novembri, anno CICIDCVIII, venire a Caesare feciales, qui benigne a consulibus HENRICUS IV.
 excepti, mandata sua exposuerunt; velle ac jubere Caesarem, ut consules ab ipsis
 dignitate moti pristinae dignitati restituantur, sit a motibus deinceps cessatio, nihil-
 que in republica innovetur, sibi que deinceps controversias disceptandas ac definien-
 das relinquunt. Secundum haec a delegatis sententia lata, qua antiquus senatus re-
 stitutus est, abdicante se novo magistratu; addita clausula, ut de damnis et sumptibus
 tanta temporum intercapedine litis protelatae victrici parti a reis, delegatorum ar-
 bitrio, plene satisfaceret. Qua in re a reis supplice oblato libello petitum, dum delegati
 abessent, ut sententiae ab ipsis latae, ac ceterae res judicatae, quae ad religionis cau-
 sam minime spectabant, ratae haberentur; ne cui ob religionem molestia aut peri-
 culum crearetur, suspenso interim publicis conventibus exercitio, quo usque Caesar
 de iis statuerit; ut pars victrix, sine ulteriore dilatione sumptuum et damni, in quo-
 rum restitutionem essent condemnati, ederet et exhiberet rationes, tempore reis ac
 loco concesso; in quo vicissim de rationibus rem judicatam exsolvendi, aut ejus mo-
 derationem impetrandi in commune consultare possent. Ad ultimum, ut senatus
 et aliorum interventu, abolita proscriptione, ipsi in gratiam reciperentur. Ad haec
 ante septennium mense Septembri a delegatis re cum senatu communicata respon-
 sum fuerat, licere iis, qui Catholicam religionem profiterentur, ad Caesarem profi-
 cisci, et gratiam praeteritorum impetrare, (qua clausula Protestanteis a gratia ex-
 cludebantur;) de cetero conveniendi locum iis assignatum iri, conditione addita,
 ne ullos, nisi senatu consentiente, et consulum aliquo inspectore, conventus ha-
 beant. Rationes sumptuum ac damni intra XL dies conficerentur, et exhiberen-
 tur; quibus si contradiceretur, aut inter partes non conveniret, Coloniensis
 praeful, cui ejus rei arbitrium commissum erat, jus ex aequo diceret, prohibito
 interim omni alterius quam Catholicae religionis cultu. Moniti insuper et senatus,
 et universi ac singuli, ut se modeste ac pacifice gererent, neque novis turbis occasio-
 nem praerberent. Post delegatorum discessum, rei cum contradicerent, aut rem ju-
 dicatam exceptione eluderent, in executione, quae penes senatum erat, severius cum
 iis actum, immixtis in quorundam aedeis, quasi ex nova causa, senatus decreto militi-
 bus, qui designatos in custodiam traderent; quibus non comparentibus, scripturae,
 libri, rationes, et quicquid erat chartaceae suppellectilis, in curiam asportari jubentur,
 manente in aedibus per reorum absentiam custodia; quae non prius, quam
 consumpto omni penu, excessit. Neque tamen interim magistratu motis et con-
 demnatis, sicuti convenerat, assignatus ad conveniendum locus. Tandem rationes
 sumptus et damni exhibitae, et rei ad Sagittariorum aedeis vocati, qui intra quartum
 decimum a denunciatione illa diem summas in iis comprehensas exsolvere jubentur;
 ni faciant, pro perduellibus ac proscriptis convicti habeantur. Id militari corona
 actum, metu contradicentibus injecto, ne mutire auderent; et ultro provocati om-
 nes, qui actionem sibi contra competere arbitrabantur, ut eam sine mora ederent:
 quo facto, major actorum numerus quam antea repertus est, et audaciores redditi
 qui infesti erant, alia post aliam emergente actione. Cum dilationem tot summis
 exsolvendis concedi peterent rei, concesso breviori spatio, quanquam aliquoties re-
 petito, nihil inter eos actum. Itaque qui propolia exercebant, tabernas claudere, et
 a vendendo et emendo abstinere iussi, donec judicatum exsolvissent: tum procrasti-
 nantibus semper reis Clivensis ducis acceptum intra urbem jussu senatus praesidium,
 et L talerorum in singulos dies multa reis imperata. Proscriptionis a Caesare pro-
 nunciatae sententia omneis, qui ab anno LXXXI magistratum gesserant, complecte-
 batur. Itaque rei petebant, ut tempus ad eos in jus vocandos concederetur, quo et
 pro

CICIDCV. pro qua parte illi tenerentur, cum iis agi posset. Sed rursus in eo nova difficultas versabatur, quod plerique ex iis qui magistratum gesserant, majorum religioni addicti, a condemnatione eximi debere contendebant, quod se tunc idonee protestatos esse dicerent, et nunquam iis, quae a senatu contra Caesaris voluntatem et ejus decreta facta essent assensisse, sed suffragiorum victos multitudine, cum frustra se obniti viderent, acquievissent potius, quam quod agebatur, probavissent. Ita a multa se exonerarunt illi, et, onus in Protestantibus multo cum gravamine rejectum; quod si ab universis ferebatur, levius futurum erat. Quod pari acerbitate executioni mandatum, et incunte Februario, cum nive cuncta horrerent, qui iudicatum non solverant, aut a sententia ob causam religionis exempti non fuerant, urbe et territorio Aquensi, nulla mora interposita, excedere jubentur, cum Hispani passim discursarent, ad quorum injuriam, severitate decreti, exponebantur. Iis digressis decretum Aprili sequenti factum, quo solutio in proximum Maium differebatur, intra quod tempus ad urbem venire, et cum actoribus transigere reis permittebatur, interminatione addita, nisi intra illud tempus satisfacerent, fore, ut bona eorum hastae subicerentur, et in eorum possessionem publica auctoritate creditores mitterentur. Additum et novum edictum, in receptatores aut intervertores bonorum absentium, qui jubentur, si quid penes se habeant, aut alios habere sciant, id confestim ad magistratum deferant, aut rei indicium faciant. Quidam edicto paruerunt, sed cum plures impares solvendo essent, ad Caesarem spe moderationis impetrandae miserunt. Sed legatio exitu caruit, cum Clivius, cui multum debebatur, ne contumacibus gratia fieret, per suos impediret. Itaque cum eo agere iussi, et L aureorum CIC ejus delegati petebant; sed cum illi summam immodicam causati se excusarent, a sociis partem tantae summae exigere postremo jubentur. Sociorum autem nomine intelligebantur, quicumque ab anno CICIDLXXXV ad annum CICIDXCIX magistratum apud Aquensibus gessissent. Cum acerbius id exigere, querimonia ad Caesarem delata; denuo Coloniensi mandatum datum, ut de re tota, ac praesertim de iis quae in proscriptionis executione inter actores et reos controvertentur, plene cognosceret. Verum a septemviro delegati re procrastinata, non nisi altero hujus saeculi anno, ad urbem venerunt. Interea calumniose vexati proscripti, et illis improprium, quod tributum in bellum Turcicum imperatum plene non exsolvisset, quamvis Francofurtensis magistratus apochis sive acceptilationibus contrarium probaretur: nam tribus vicibus florenos imperiales tredecim millia et IC CCXCVIII exsolutos esse, quamvis senatus tantum undecim millia centum et viginti octo a populo accepisset, quod plerique, ac praecipue qui in suburbiis habitabant, pensationem detrectarent, proscriptionis sententiam propediem evulgandae veriti, et quod magistratum abdicatum iri providerent. Adventu delegatorum Coloniensis ad urbem proscripti venire iussi, ut coram de exceptionibus eorum cognosceret, et eodem tempore illis a senatu interdictum, ne ad urbem venirent, potestate tantum in suburbano territorio commorandi facta. Post rem tumultuario agitatam cum urgerent delegati, ut utraque pars se arbitrio ipsorum summitteret, pauci assensere, iique summa depensa quae ab iis petebatur, forma a Caesaris delegatis praescripta, qua post criminis confessionem a Caesarea maiestate veniam ignominiose petere coguntur; quod socii, qui culpam obfirmatis animis diffitebantur, gravissime omnium tulerunt, quippe hoc praesudicio quasi condemnati; cum nihil se fecisse dicerent, quam quod eos facere oportuerit, qui patriae libertatem et privilegia salva cupiunt. Neque vero
Caesarem

NOT. * Par l'original de la quitance du magistrat de Francfort on avoit receu du magistrat d'Aix, en trois termes, la somme de 10250 florins d'Allemagne, ce qui estant reduit à la monnoye

courante d'Aix, montoit à la somme de 13798 Dalers; & cependant le magistrat d'Aix n'en avoit recueilli que 11128. V. Meteren. Put.

Caesarem ipsum ita a causa sua aversum fuisse, quin mitius cum miseris civibus acturus fuerit, si per importunas pontificii legati, et Gul. Sanclementis Philippici oratoris, ac denique Francisci Mendozae Arragonii thalassiarchi prenfationes licuisset. Quae omnia non propter rebellionem, a qua summopere sint alieni, sed odio religionis fieri passim voce et scriptis praedicabant. Addebant, et hoc praetextu infracta urbis primariae in Imperio privilegia, eudendae aureae monetae adempta praerogativa, quam consulti juris non immerito principale supremi dominii sigillum appellant. Odium^a Clivensis auxit et res, quae non provisâ accidit, cum paulo post, mense Februario, Franciscus^b Lotharingus Valdemonius Antoniae, quae Clivensi nupserat, frater, ad illam adiiisset, et cum cc equitibus^c Borschetum sexto ab urbe lapide coenobio virginum et thermis nobile municipium venisset: nam inde civibus denunciatum, velle illam cum fratre ad urbem accedere, ad sanctas reliquias invisendas. Id cum restitutus senatus libenter annuisset, omniaque ad excipiendos principes parasset in urbe, qui a Clivensi metuebant, equites praemissos admittere noluerunt, et portam venientibus ocluserunt. Id sibi juris Cliviae duces arrogant, ut principes exteros aliosque praesidii causa ad portam urbis et per ipsam urbem deducant. Qui repugnabant, his se rationibus tuebantur, quod in Caroli v inauguratione cum Cliviae dux hoc jure uti vellet, ^d Fuldae praesul intercesserit, et post longam disceptationem a Caesare sit pronunciatum, Clivensi cum suis ad repagulum usque portae praecedere licere; quo facto sui alio deflecterent, tumque Fuldenis agmen in urbem introduceret. Postea edicto Caesareo, multa grandi addita, cautum, ne quis monetam a magistratu Aquisgranensi abdicato et proscripso eusam, sive auream sive argenteam, acciperet, vel erogaret; quod etsi id legitimo magistratui juris antiquitus in illa urbe fuisse Caesareani non diffiterentur, tamen ab iis qui abdicati sint, usurpari non posse; eoque magis, quod, ut aiebant, antiquas inscriptiones mutassent: in Aquisgranensi moneta ita conceptam olim inscriptionem fuisse, *MONETA NOVA REGIAE URBIS AQUENSIS*: illos autem loco *REGIAE*, substituisse *LIBERAE*. Permissum tandem illis, ut acream eudere possent, sed in inscriptione *LIBERAE* voce abstinerent.

XII. *MARPURGI* in Thuringia et eodem tempore ob religionem tumultuatum. Ea urbs ad Mauritium^e Hessorum principem ex successione Ludovici patris sine liberis defuncti pervenerat, et academia ac theologorum collegio confessioni Augustanae addictorum his in locis famosa, aegre patiebatur, ut confessio Protestantium apud Helvetios recepta, cui favere in occulto Mauritium sciebant, locum inter eos haberet. Itaque cum praeceptum esset doctoribus, ut omissis non necessariis de Ubiquitate *CHRISTI* disputationibus, rationem inirent, qua Humanitatem eam, citra acerbiorum verborum contentionem, juxta conventiones ea de re inter Gulielmum, Ludovicum, Philippum et Georgium fratres, ^f Treisae, hac ipsa in urbe, et ^g Cassellis celebratas assererent; praeterea ut Decalogus in ecclesia non mutilatus proponatur, et imagines ex ea ac statuac tollantur; et denique in sacra synaxi frangeretur panis: ea et alia nova, ut aiebant, decreta, cum theologi Calvinismum sapere dicerent, docendi munus potius intermittere, quam principi obtemperare se paratos ostendebant. Igitur xvii Kal. Sept. cum per Valentinum Schonerum in publica concione haec populo insinuanda curasset, facto concursu opifices cum instrumentis ad templum accurrunt, et pastorem male multatum ac pacne semianimem ^c suggestu deturbant. Aberat tum Mauritius, qui ^h Gemunda statim advolat, et Schonerum plagis deformem sua ipsius manu in templum reducit; et post habitam a Schonero moderate concionem, ipse etiam suas partes interposuit, et tumultuanteis increpuit,

addito,

INTERPR. ^a le duc de Juliers & de Cleves. ^b de Lorraine comte de Vaudemont. ^c Bortschot. ^d l'abbé de Fulde. ^e le Landgrave de Hesse. ^f Treis. ^g Cassel. ^h Gemund.

CIOICV.
HENRICUS IV.

addito, nunc liquido apparere, nondum imaginum cultum ex illorum cordibus evulsum esse, cum earum causa vivas Dei imagines pretioso dilectissimi Filii sui sanguine redemptas violare non dubitaverint: proinde velle ac jubere, ut confestim imagines e templo tollantur, et substructio editior, in qua theologi sedebant, et ex qua factus fuit in Schonerum impetus, destruat. Cum vero plebem adversaturam crederet, non contentus theologos monuisse, signa aliquot militum in urbem induxit, et per civium domos distribuit. Inter murmura pauci dies elapsi, tandem post octiduum cives per delegatos ad genu principis provoluti et culpam confessi, veniam supplices petierunt: Schonerus ipse intervenit, ejusque precibus exoratus Mauritius indignationem remisit, paucis, qui turbis causam dederant, et porro daturi credebantur, solum vertere jussis; et postquam semel atque iterum sacram synaxim, adhibita panis fracti ceremonia, celebravit, Marpurgo discessit.

XIII. HAUD hinc longe Henricus Julius Brunsvicus ad cognominem urbem, cui jam pridem inhiabat, et insidias anno superiore struxerat, in potestate habendam, hoc anno animum denuo adjecit, eam intercipere primum astu conatus, a quo conatu magna cum jactura et dedecore repulsus; postremo vi aperta eandem expugnare aggressus est. Urbs hodie Saxoniae potentissima, a Brunone Lupoldi ducis Saxoniae filio ante 1000 annos condita ad ^a Onacrum fluvium, qui in ^b Visurgim influit; parvis initiis in eam crevit amplitudinem, ut Hanseaticae societatis, quae LXX urbes complectitur, in collegium ad participanda privilegia cooptari meruerit. Principes vicinos aemulos semper habuit, qui jus in ea sibi arrogat; qua in re Brunsvicensium adversariam libertatem experti, semper cum iis similitates et inimicitias exercuerunt. Hoc animo ^c Julius secretum consilium inierat urbis intercipiendae, et quo magis falleret, militem in propinquo aliquandiu tenuerat, et crebris in agro velitationibus ac lustrationibus minus suspectum vicinis reddiderat. Nec deerat color, Lingenam citra Rhenum in proxima Frisia obsidentibus Hispanis, qui maxime toto illo tractu formidabiles; eaque de re literas dederat ad Colonensem septemvirum, quae per manus hominum volitabant. Accedebat, quod cum ipse apud Saxonem septemvirum aliquandiu fuisset, eodemque tempore Christianus Anhaltini princeps ad eos venisset, rumor sparsus erat, quasi de filiae Julii cum Anhaltino nuptiis ageretur, eoque proniores ad credendum animi erant, quod ita futurum putabant, ut Anhaltinus, qui ad Genevensem confessionem inclinabat, per eam adfinitatem ad Augustanam rediturus esset; quod populi unice in Saxonia exoptabant. Itaque cum sub id Julius cum Anhaltino ad Guelforum arcem, primariam principum sedem, Wolfenbutelum vulgo vocant, venisset, accersuntur eodem milites et rustici, qui ad militiam instituebantur, citra suspicionem, quod ideo fieri omnes sibi persuaderent, ut novi sponsi tanto honorificentior esset accessus. Cum igitur copiae singulis diebus ad tympani pulsum per urbem pertransirent, nemo erat qui sinistri quidquam ex eo conjectaret; sed exitu tandem cognitum, Brunsvicam esse sponsam illam, quae petebatur, et cujus gratia tanti bellici apparatus fiebant. Re cum paucis communicata Julius, clam primariis consiliariis et ipso cancellario, diem tentandae urbis condicit ad XII Kal. Oct. quo ^d Becceri primarii consulis uxor defuncta, post horam pomeridianam, terrae mandari debebat, concursu populi fore ratus, ut circa portas et moenia major esset solitudo, et infrequentiores excubiae. Per tubicinem dolus instructus, qui familiaritatem cum civibus colebat, vetus hospes atque olim civis. Is III currus delectis militibus plenos, ad lucum ^e Lecheltum praecire jussos ipse antevertit, et stationarios sermone suspendit, dum currus pertransirent, quos quinque armati rusticorum habitu sequebantur. Ubi portam anteriorem subiere, tubicen,

qui

INTERPR. ^a Onacre r. ^b Weser r. ^c le duc Jules de Brunswick. ^d le Bourgmaistre Becker. ^e le bois de Lechelt.

qui interim venerat, ceteris catervatim e curribus defilientibus, obvium in excubiis confodit; signoque per id dato, ex quinque sequentibus duo in excubitores ruentes totidem sternunt; qui supererat, cursu se in urbem proripuit, et ad Magni portam properans, ad arma statim conclamavit. Qui portam occupaverant, numero circiter L, interiores valvas, occursum primum civium veriti, occluserant, opperientes suorum adventum, quibus firmati in urbem impetum facerent: interim ^a Magni et Aegidii vallum occupant, et tormenta in iis reperta in urbem convertunt, et ad terrorem displodunt. Ea mora factum, dum serius auxiliares adveniunt, ut cives ex summo pavore animos recolligerent, et ad defensionem se pararent: magna interim ad inopinatum tumultum, quasi capta urbe, puerorum, senum, et foeminarum comploratio. Plerique ad beati Blasii aedem confugiebant, loci se reverentia tutos rati, quippe quae principum patrocinio antiquitatem suam tueretur. Tribuni autem et regionum duces ad vallum Magni propugnaculo contiguum conveniunt, ex pacto; sic enim antequam de impressione hostili cognitum esset, hesternum die inter eos decretum erat: qui videntes ex eo paucitatem hostium, directis in latera tormentis illos infestare coeperunt, et ad eas angustias compellunt, ut praeter munitionem ad portam Aegidianam, quam ^b Catum vulgo vocant, cum vallo Aegidiano nihil retinerent. In eo successu basiliscus ingens, pilae sesquipedalis capax, ad portam illam multos jam annos depositus, et ferreis ramentis, faxis aliaque materia oppletus a pistore, ut perhibetur, pulvere immisso et titione ardenti incenditur, qui magnam stragem hostium edidit, unaque auxiliarium qui cum Julio advolabant; quibus confirmati, qui in Cato adhuc erant, valvas initio occlusas perfringere tentabant; ut inde totis viribus in urbem irrumprent. Id veriti cives intus fimo, lapidibus et alia materia eas obstruxerant. Dum in eo sunt, renovata in urbe trepidatio, hinc detonantibus instaurata tormentorum displensione per tecta et vicos hostibus; inde plebe contra senatum fremente, quae saepius monitos, ut securitati publicae consulerent, consules parvi monita fecisse, et segnitè se gessisse, dimissis, quos conduxerant, tribunis ceteris et aliis belli ducibus, arguebat; et dum cum senatu altercaretur, praesens periculum negligere videbatur: illi contra instare, ut omissa contentione et mutuac exprobrationis acerbitate cuncti se respicerent, ad extremum opifices et cecivisarii ad bis CIO egregie armati, promisso stipendio, ad defensionem se comparant, et ad munitionem quam hostis tenebat, admotis scalis vim faciunt, et ordinata displensione multos sternunt. Nec hostes cessabant ab infesta displensione per tenebras, pluteis, quantum in se erat, latera regentes; et tormentis contra urbem interea ad terrorem incutiendum, et artificiosis ignibus rem gerebant, sed exiguo damno, madidis sacco cura consulum ad id paratis, et boum exuviis, ut ictus pilarum excipientes frangerent, et ignivoma mala ab iis jaculata restinguerent. Itaque ad publicum senatus stabulum, ubi magna straminis vis congesta erat, et ad aream sacri collegii circa aereum Leonem, directi nequicquam ictus, pilis in vacua concidentibus. Magna foeminarum plebeiarum et ancillarum in eo tumultu virtus fuit, quae ligonibus instructae, et per scalas enixae, hostem valvas vi tormentorum perumpere tentantem per latera infestantes, ab opere tandem desistere coegerunt. ^c Circumcunte Sebastiano S. Michaelis pastore, qui civeis ad concordiam adhortabatur, et ad propulsandum commune periculum exemplo suo restitantes animos faciebat. Fecit et animos pueri exemplum, qui insito charitatis patriae supra annos sensu, cum pro aris et focus depugnare se crederet, in medios ruere, et tres bellatores scloppeto toties exonerato sternere visus est. Sed cum Julius suis pro victoria et praeda certantibus semper

recentes

VAR. LECT. ^c Circumeunte et pastorem securim praefereute Sebastiano S. Michaelis pastore, qui iurganteis inter se et diffidenteis cives ad concordiam *MS. Reg.*

INTERPR. ^a *forts de Magnus & S. Gilles.* ^b *Catsfoort.*

CIO CV.
HENRICUS IV.

recentes sufficeret, cives pro salute pugnantes, novo milite minime sublevati continuo labore fatigarentur, redintegrata denuo quasi capta urbe per domos complo- ratio, a nube ignea plumbearum pilarum aucta, quas hostes pondere trium unciarum forma vasculi centum et sesqui glandes capientis compactas, et resina glutinatas, chartaque et linteo desuper obvolutas tormentis ingerebant, quae magno cum fra- gore displosa, immane, quantam ruinam per culmina aedium ubique ediderunt, nemine tamen fere fauciato. Itaque missi e sacro collegio ^a Walradus et Mollerus ad Julium, qui ad ^b lucum rei eventum opperiebatur, qui vim deprecarentur, et civeis, si militum impetum inhiberet, imperata facturos ostenderent. Verum ii mi- nime auditi, ut nec alii post alios missi. Inter haec nox inquietas utrinque exacta; et foedus imber effusus, non mediocriter hostilis conatus retardavit. Tandem ad- vectis VIII muralibus ex ^c Wolfenbutelo armamentario machinis redintegrata verbe- ratio, et ad ultimam desperationem redactae res in urbe; cum juvenes duo diversis itineribus hostem a tergo invadere felici audacia aggressi sunt. Alter assumptis L delectis, lapicidas perfodere murum jubet, eoque aperto confertim hastis ut pluri- mum instructi acrem in vallum impressionem faciunt, et obvios quosque sternunt, ac late summovent. Alter tribus scaphis, quales in Onacero usitatae sunt, imposito milite, et adverso fluvio ab urbe egressus ad ripam oppositam exscensione facta, por- tam ^d Aegidianam petit, et circumducto LXX circiter bellatorum agmine, hostem ni- hil tale expectantem, terrore injecto fundit. Abiectis armis in fugam se quidam coniecere; qui in munitione remanserunt, omnes ad unum ^e trucidati. Multi et in fluvium praecipitati ac submersi. Tum civibus, eruptione facta, fugientibus inse- quentibus usque ad lucum, magna caedes edita, ut tota via cadaveribus sterneretur. Ita copiosi imbris beneficio et virtute duorum juvenum urbs servata. Laudati juve- nes et egregie munerati, puer et pecunia publica donatus est, et auctum militi sti- pendium. VII murales, quas dixi, machinae captae, quas Brunsvicenses ante L an- nos Carolo Caesari victori dare coacti fuerant, et quas Ericus Brunsvicus exorato Caesare, cui militabat, penes se retinuerat. Capta et aliquot minora tormenta, et VI mortaria in Cato reperta, et LXX cadi nitrati pulveris, et aliquot scalarum, asse- rum, et hamorum quadriornium, quibus projectis semper cuspis una superior emi- net, pedicas vulgo vocant, itemque glandium resina conditarum, ligonum, hasta- rum, plena plaustra. Desiderati ex Julianis amplius CIO CC, et in iis ex nobilitate aliquot, et multi libratores in illo conflictu nocturno per imprudentiam discerpti. Capti CC circiter. Ex civibus vix L occisi, et totidem fauciati. Inde ex indignati- one et confuso pudore obsidio vi aperta tentata, et XII Kal. Nov. magno molimine vallum ducit, operas civibus disturbare per eruptiones frustra annexis. Quatriduo post ad Julium a Brunsvicensibus delegati missi, qui cum privilegia sua ac libertates urgerent, nihilque de jure suo se remissuros ostenderent, re infecta in urbem redi- erunt. Vallo ducto munitiones ad singulas portas tumultuario opere exstructae, ita ut oppidanis urbe exire liberum non esset. Onacer ex molitoris ingenio et indicio fraenari coeptus, ducto per fluvium aggere, quo obstructo aquae in superiore parte contractae, cum laxaretur alveus, cum impetu in urbem exundarent. Pilae et ig- nivomae eodem tempore miro artificio fabricatae, quae ejaculatae firmiter parietibus et tectis adhaerent, et incendio inextinguibili domos in urbe depascerent: ita aqua ignique destructa ad excidium Brunsvica. Interca civitas ad Caesarem legationem adornat, et ejus auctoritatem in casu subito implorat; qui ad exemplum pertinere existimans, ne liberum esset in Imperio vicinos sine denunciatione et inconsulto ipso bellum cuiquam inferre, severum contra Julium edictum proponit, avocatorii mandati

VAR. LECT. ^e trucidati, cruore ubique fossa restagnante. Multi *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Walrad & Moller. ^b bois de Lechelt. ^c Wolfenbuttel. ^d porte S. Gilles.

mandati specie, quo et ipse, et ejus subditi, et quicumque alii amici et foederati ipsi in ea obsidione navabant, inde discedere jubebantur, addita proscriptionis poena. Edictum more solito ^a Francofurti ad Moenum, Giessae, Arnhesburgi, Sufati, Lengoviae, Lippae, Hamburgi, Lubecae, Bremae, Lipsiae, Dresenae, Magdeburgi, Luneburgi, Hildeshemii, Spirae publice propositum. Sed soluta jam pridem in Imperio disciplina mandatum neglectum. VI Kal. Dec. Julius apud obsessos instat, ut ad postulata discrete respondeant. Sub id eruptione pugnatum, oppidanorum VII signis cum curribus ad ligna colligenda, quorum penuria in urbe laborabant, egressis, sed irrito conatu, adventante hostili equitatu, qui oppidanos in urbem compulit. Fridericus Daniae rex in castra venerat sororio praesto futurus, qui lustratis muniti-
onibus cum omnia sibi summopere placere ostenderet, mox 10 equites affore promisit; ii erant majorem partem ex ^b Holsatia, quae Imperio subest, et Caesareo edicto comprehendebantur, qui tamen principis sui fiducia freti constanter imperiale mandatum insuper habuerunt. Interea Julius edicto ^c Helmestadii publicato de superbia ac protervia Brunsvicensium, quos subditos suos vocabat, multa conquestus, invitum se ad arma venisse profitebatur, ut male morigerorum civium contumaciam reprimeret, et, solemni protestatione interposita, cruoris innocui propterea effundendi culpam a se amoliebatur, et in rebelleis ac seditiosos populos rejiciebat. Jamque opus ad fraenandam amnis subjecti aquam inchoatum, eo perductum erat, ut aqua in urbem regurgitare inciperet, et jam ad genua usque creverat, cum vi intumescente, convulsis obicibus ita se ejecit, ut in antiquum alveum rediret, metuque ingenti obsessos liberaret. Evenit et opportuno ac salutari juxta casu, ut die inopinatae impressionis, aliquot cives et magistratus primarii abessent, qui ingressu prohibiti, inde ad Hanseaticas civitates propere profecti sunt, et Hamburgensium, Lubecensium, et Bremensium advocacione impetrata, legatione ad Julium decreta, ^d Wolfenbutelum cum delegatis venerunt. Summa postulationum erat, ut a socia civitate vim abstineret; si quid juris controversi cum iis haberet, jure experiretur: alioqui se sociorum periculum negligere non posse; et si pergat, tali tempore obsessis minime defuturos. Cum parum illorum preces curare videretur Julius, scriptae ab iis copiae auxiliares, iisque dux destinatus Augustus Luneburgi princeps, et de sumptibus et stipendio idonee ipsi cautum. Daniae rex in vallo adsiduus erat, et ad Ridaghausenum coenobium stationem habebat, structa munitione, quae vulgo Regia dicebatur; in quam VII Kal. Jan. acri eruptione facta, ipse parum a periculo abfuit. Cum acceptis nunciis domum revocaretur, antequam discederet, ne a pacis rationibus omnino alieni viderentur, propositae conditiones, ut civitas singulis annis ad expiandam contumaciae suae memoriam, 10 Hungaricos nummos aureos poenae nomine dependeret; ut jurisdictio omnis extra civitatem, cum pagis omnibus, penes Julium esset; cui et jus esset aulam suam in civitatem, cum vellet, transferendi; nemo in senatum legeretur absque principis auctoritate scripto consignata, in eoque semper aliquem ex suis habere ipsi jus esset. Immunitates ac privilegia, quibus majores sui in ea usi essent, principi in civitate integra manerent. Sumptus in bellum facti refarcirentur, et xx tormenta aenea poenae nomine senatus principi offerret: quibus transactis, et pace firmata, princeps duas primarias in Imperio civitates nominaret, quae de non movenda a Brunsvicensibus in posterum adversus principem seditione, et fide servanda apud ipsum sponsonem interponerent. Verum hae conditiones ab obsessis, ut iniquiores, omnino rejectae sunt. Ipse rex mox domum repetiit. Verum haec ad annum sequentem pertinent.

XIV. IN

INTERPR. ^a Francfort sur Mein, Giessen, Arnesburg, Zoest, Lemgow, Lippe, Hamburg, Lubeck, Bremen, Leipsick, Dresden, Magdeburg, Lunenburg, Hildesheim, & Spire. ^b Holslein. ^c Helmstadt. ^d Wolfenbuttel.

T O M. VI.

E e e e

CIOICV.
HENRICUS IV.

XIV. IN ^aPannonia Turci ad ^bStrigonium, Scrdare purpurato duce, castra posuerant, et cum plus in infirmitate nostra, quam in viribus propriis fiduciae haberent, rem extrahebant. Vicegradia, deficiente comœatu, interim dedita, et mox Novigrodia; dein, ineunte Septembri, Tatars magna nube supervenientes se Grana flumine superato effuderunt, et igne ferroque circa positum usque ad ^cComaram agrum vastarunt. Intercluso aditu auxiliariis ad Strigonium missis, redintegrata sub id verberatio, et XVIII tormentis quassatae munitiones; et oppugnatione totis viribus tentata, repulsi Turci. Majus a Pannoniis, qui cum Bostkaio arma sociaverant, quos in Imperio seditiosos vocabant, interim damnum acceptum, cum illi in insulam irruentibus Heiducos, qui ad Caesarem transferant, ad eam ceciderunt. Eo profectus ^dColonitius denuo irruentibus summa vi represit, et multos ex iis cecidit; verum illi majore numero incumbentes, Rheni comitem in insula a Colonitio relicta oppresserunt, et pertractis in suas partes majorem partem insularis, CCC Germanos trucidarunt, ipsumque graviter vulneratum reliquerunt. Quam cladem ulturus Basta cum Rascianis et Gallobelgis eo missus, quod reliquum tumultuantium rabies in insula fecerat, immaniter grassatus secum abstulit, insula paene ad solitudinem redacta. Eodem tempore ad ^eOwariam sive Neuheufeliam, famosam illis locis Christianorum munitionem, res a Turcis gerebantur duce ^fAgriensi purpurato, qui praetorianorum novo subsidio firmatus, et tumultuantium Pannoniorum valida manu, obsidionem urgebat: jamque ad summas angustias praesidiarii redacti erant, comœatu deficiente, et pulvere nitrato. Nec ad Strigonium cessabatur, ubi tandem Turci IX Kal. Octobris sancti ^gThomae monte nostros dejecerunt, 10000 occisis, inter quos fuit Octingensis comes. Inde cuniculis res acta, et directis eodem tempore contra oppidum, ^hFlumentanam, et arcem, xxx circiter tormentis, ne sui in opere turbarentur, impediabant. Tandem VI Nonas Octobris praesidiarii ad extrema redacti ⁱDampiertram comitem, qui arcem tenebat, seditiose circumstunt, et ad deditonem faciendam minis adigunt: cum initio recusaret, et officii pudore injecto monitos a tam probro consilio dehortaretur, recusantem comprehendunt, et cum hoste paciscuntur, qui erga eos inusitata humanitate et fide usus est, vita salva dimissos, et in tutum cum aegrotis deductos. CIO praesidiarii post longam obsidionem adhuc in urbe erant, cum copioso comœatu, et LXX, quae magni jactura aestimata fuit, machinis, ac bellico omni apparatu. Id actum v Nonas, cum totum decennium in potestate Christianorum fuisset Strigonium. Tenebat Neuheufeliam Stephanus ^kIllishaskius primarius Hungariae regulus, qui sustinendae oppugnationi impar Georgio Bastae per literas significat, e re videri, ut cum ^lHomonaio tumultuantium Pannoniorum duce ageretur, quem, Bostkaio cum Caesare reconciliato, sperabat oppidum et arcem bona fide Caesari restitutum. Consilium probavit Basta, et ex Matthiae archiducis voluntate Neuheufelia Hungaris dedita, manente in ea Germano milite, et excubias cum aliis sub Homonaio, sic enim convenerat, agente. Verum aemulatione nationum paulo post factum, ut Germani praesidiarii cum ^mStreinio expulsi, ad ⁿComoram se receperint. ^oAltenfolii sub id extrema passi, necnon et ^pViglassii, Schemnitzenses, et Kremnitzii ad Bostkainos transferunt; qui ^qNemethio duce per Stiriam licentiose in praedas effusi vagabantur; etiam ^rKermento munimento, quod comœatu destitueretur, occupato. Contra eos ^sTillius equitatus illis locis tribunus Altenburgo profectus, cui et Stirii, et cum CIO equitibus Holfatiae dux se junxerant. Illi nusquam consistentes adventantibus Caesarianis, deserto ^tRaccolsthemio haud multum munito castello, quod mox casu conflagravit, retro pedem tulere.

Diversa

INTERPR. ^a Hongrie. ^b Gran. ^c Comar. ^d Colonich. ^e Owar Germ. Neuheufel.
^f Bassa d'Erla ou Agria. ^g Mont de S. Thomas. ^h porte du costé de la riviere. ⁱ Du Val comte de
Dampierre. ^k Illiesbasy. ^l Homonnay. ^m Strein. ⁿ Comorre. ^o ceux d'Altsoll. ^p ceux de Wigles,
Schemnitz, & Kremnitz. ^q Nemethi. ^r Kermend. ^s de Tilly. ^t Raccolstheim.

Diversa parte Bostkaius ^a Claudiopoli in Dacia paulo ante adactis sacramento proceribus princeps salutatus, et relicto in urbe cum summo imperio Sigismundo ^b Ragotscio ^c Cassoviam venerat, et inde cum exercitu incedebat, praemisso Homonaio, qui ^d Pofonium quod a Schombergio tenebatur, dedi postularet, spe facta ut ad denunciationem tumultus in urbe exoriretur; quod cum non successisset, et Schombergium ad defensionem paratum videret, Pestam deflexit, ubi a purpuratorum principe honorifice admodum ac splendide exceptus est, diademate mire Graecarum ancillarum artificio elaborato, et LX, sicuti jaetabatur, Hungaricorum aureorum CIO, XXV item equis egregie instructis donatus, plena potestate facta, de pacis negotio agendi. Igitur assumptis secum Hali purpurato aliisque Turcis, inde discedens ^e Corponam venit, quo Sigismundus ^f Forgatsius ob eam causam a Caesare legatus fuerat. Antequam initium disceptando negotio fieret, Colonitius archiducem monuerat, ut seorsim cum Turcis et Bostkaio ageret; et, si posset, prius cum Bostkaio, quod Turcis pacem cordi esse minime existimaret, quippe qui id agerent, ut suspensis inter spem metumque Christianis, quantum possent, incommodarent.

XV. PRUDENTIUS quam verius id Colonitii consilium fuit, ita de negotio ex Turcorum ingenio judicantis: sed revera bello Persico premebantur Turci, de quo anxii pacem serio cum Caesare habere expetebant, eoque pertinebant insolita illa humanitas qua erga dedititios nuper Strigonii usi erant, et tot honores Bostkaio habiti. Siquidem Turcicorum consiliorum illud arcanum est, ut non aliter de bello in occidente, hoc est, in Pannonia gerendo cogitent, quam cum de pace in oriente, hoc est, cum Persa sunt securi: ne vires eodem tempore tam longinquis locis divisas, totque praepotenteis hosteis simul habere cogantur. Quod et ex trium legatorum Persicorum, quorum unus in Gallia fuerat, sub id ad Caesarem adventu, certius cognitum est; siquidem illi narrabant, regem Persarum, cum de copiis auxiliariis e Cilicia ad Cicadam transire iussis intellexisset, continuo cum suis progressum, antequam illae advenissent, Cicadam nondum plane instructum necopinato opprefsisse, eumque fudisse ereptis tormentis, vixque fuga cum CCC ipsum evasisse periculum, et ad ^g Adenam perfugium habuisse, quo eum infecutus Persa urbem obsidione cinxisse. Quo nuncio Sultanum perterrefactum statim ^h Trapezuntino purpurato mandasse, ut summissis auxiliariis Cicadae mature subveniret. Igitur statim Trapezuntinum assumpto alio purpurato cum exercitu se in viam dedisse: Persam vero re cognita, relicta ad obsidionem, quantum satis erat, ultro obviam cum toto exercitus robore processisse, et Trapezuntinum nondum instructa acie, in confusos impetu facto, disturbasse, et insignem de hoste victoriam geminam reportasse; Cicada, qui oppido obsessus clam egressus ad exercitum auxiliarem venerat, vix scapha arrepta elapso. Nec intermissum post tantum successum victoriae cursum. Sed statim ad urbem vim factam, in qua defensores, postquam se fortiter gesserunt, ad extremum cessisse, et victori urbem tradidisse. Addebant legati, perlatum Constantino- poli nuncium, cuncta indignatione et trepidatione miscuisse, direptas Cicadae aedeis, et praetorianos seditionem ad Portam excitasse, de interverso a purpurato Damasceno stipendio quiritanteis; nec tumultus finem prius factum, quam dedito ad poenam purpurato, et deprompta e gazophylacio pecunia. Proinde orabant legati Caesarem, ut in bello contra communem hostem toties profligatum, antequam vi- reis et animos colligeret, constanter pergeret; neque cum eo pacem habere vellet, qui non alium cum vicinis pacis fructum quaerit, quam ut eos interquiescenteis et securos armis resumptis opprimat. Ii exeunte Novembri a Caesare dimissi cum literis ad Persarum regem, quibus pro honorifica tam longinquis e locis legatione et amicitia ultro delata gratias agebat, et de successibus contra Turcos gratulabatur:

codem

INTERPR. ^a Claufembourg en Transilvanie. ^b Ragotski ou Rakocky. ^c Cassovie ou Caschau. ^d Presbourg. ^e Corpon. ^f Forgatz. ^g Aden. ^h Bassa de Trebisonde.

CIO IOCV. eodem se animo adversus communem hostem esse, et nihil omisisse superioribus an-
 HENRICUS IV. nis, quo cum a finibus propelleret; sed tumultuatione quorundam in Pannonia
 felices hos initio conatus aliquantulum retardatos esse: sperare nihilominus, brevi
 res ita componi posse, ut cuncta in pristinum statum restituantur, quo totum Imperii
 robur absque impedimento in Turcos vertatur. Institisse interim apud Hispaniarum
 regem, ut classe infesta per Mediterraneum mare vireis hostium distrahat; sollicita-
 tum et pontificem, ut milite et pecunia causam communem juvet. Instruxisse et
 apud serenitatem suam legationem, sed ^a Donavium regulum huic obeundae desti-
 natum in procinctu obiisse. Rerum et Moscicarum vicissitudinem inexpectatam,
 (nam per illas terras hoc tempore solam in Persiam viam patere,) in causa fuisse, ut
 serius ad ipsum miserit: nam de illo principe, qui rerum nunc in illo amplissimo
 tractu potitur, quis ejus sit animus, nondum satis exploratum habere. Tum firmam
 et perpetuam amicitiam et libertatem commerciorum ita defert, ut si, quod optet
 et speret, sua serenitas victrix sineis suos usque ad mare protulerit, navigatio ac ne-
 gotiatio subditis suis per omnia regna et Imperii ditiones pateant. Gratiae et actae
 pro benignitate, qua Christianos in suis ditionibus complectitur; permissa ipsis con-
 scientiarum et religionis libertate. Ad ultimum missos ad se legatos diligenter
 officio defunctos dicit, et plurimum commendat. Haec primis literis comprehen-
 debantur; alteris idem fere repetitum, ac tertiis denique, quibus et pro legatione ad
 regem Franciae missa gratias agit. Tertius autem ille legatus qui apud nos fuerat, in
 Poloniam transit, et insigni vanitate Persiae regem ad Christianorum sacra transisse
 mentitus est; ea re majorem se legationi suae gratiam conciliaturum ratus: quod
 statim disseminatum credulos in rei optandae spem crexit, apud alios fidem legato
 abrogavit.

XVI. DUM pax inter Caesarem et Bostkaium agitur, multa inciderunt, quae
 negotium, paulum abfuit, abruperunt: nam Bostkaini ad Canisae sineis in CIO Ita-
 los incidentes, ad IOCCC ex iis fundunt, et pecuniam a pontifice missam, quam secum
 illi habebant, capiunt; eodemque tempore Tatars in praedas effusi late omnia infesta
 faciebant, et in Lithuaniam excurrentes, a Sultano Chano pejora, nisi ipsis satisfaceret,
 minitabantur. Rursus exeunte Decembri Bostkaini Turcis immisti, magno numero
 ad Hidwegam confluxere, spe concepta, ut Caesarianos in castris securos opprime-
 rent; quae illis in exitium vertit: nam paratos cum offendissent, ab iis magna clade
 affecti sunt. Vicissim ad ^b Neostadium Gallo-belgae cum se more suo licentiosius
 gererent, rusticis injuriam non ferentibus, tumultu excitato pulsi ac caesi. Inde
 Budae cum delegatis de pace actum, et agitatae utrinque conditiones, quae rursus
 Forgatsio reverso, ab Stephano Illishaskio, cui plenam potestatem Bostkaius fecerat,
 et Viennam ad Matthiam profecto coram ipso amplius disceptatae sunt; Heiducis
 et Cosacis interim grassantibus. A quibus magna damna accepta, et Sigismundo Po-
 loniae rege apud Bostkaium, qui Cassoviae erat, graviter conquerente, tandem Hei-
 duci intra praesidia revocati. Tumultuantibus Pannoniis et manu rem gerentibus,
 non deerant graves et justae, sicuti rebantur, causae, quibus sumpta arma excusarent.
 Et jam VIII Kalendas Aprileis datis ad Bohemiae, Silesiae, et Moraviae Ordines literis,
 de Caesarianorum duritia multum conquerebantur, jurisjurandi religione neglecta,
 violatis juribus et libertate antiqua, a divis Hungariae regibus majoribus ob merita et
 praeclaras Hungarorum procerum virtutes, in eos summa beneficentia collatis: nullo
 respectu bonorum, curiarum, nobilium, ecclesiasticarum dignitatum ac procerum habi-
 to, omnia ad externi militis praedam exposita. Cumque de injuria xx abhinc annis
 publice in comitiis ^c Posoniensibus multoties exposuissent, et per delegatos apud Cae-
 saream majestatem egissent, nunquam eos admissos aut auditos esse. Et cum levamentum

a

INTERPR. ^a le baron de Dhona. ^b Neustadt. ^c les Etats de Presbourg.

a tot injuriis et vexationibus a clementia ejus exspectarent, pro omni responso et querimoniarum remedio Georgium Bastam, hominem externum eum externo milite missum; ejus adventu non solum non levati, sed geminatis injuriis et vexationibus omni spe et opibus suis funditus everfi: nam nihil illum per suos ad summam crudelitatem reliqui fecisse; spretos proceres, et in bonis ac familiis omni contumeliarum genere adfectos; ministros summa immanitate habitos, et quosdam ex iis pelle detracta exanimatos; stuprationibus ubique impune grassatum militem, honestas matronas, virgines, puerperas partui propinquas ad interitum, et novennis puellas vi illata contaminatas. Per juris cavillationes institutis novis Cameris, bona ab antiquis possessoribus injuriose avocata, et in externum militem collata: nobileis in miseram captivitatem abductos, liberos pro libertate obsides datos, nec nisi grandi exsoluta pecunia liberatos, jurejurando prius praestito, nullo tempore posthae acceptae injuriae memores futuros, aut de ea juris via acturos. Ad id, judicia extra regnum contra privilegia et libertates instituta, ut querimoniae ad opem clementiae suae implorandam eluderentur. Itaque eo profectos nusquam auditos post immanis sumptus, et tempus inutiliter consumptum, nihil praeter plorare ad suos retulisse. Sic illustrissimum Stephanum Illishaskium bonis spoliatum, ad extremum solum vertere coactum; sic cum juridico praefecto, cum ejus consiliariis, ac praefertim cum Georgio Valentino Homonaio et Georgio ^a Zabo, ac pluribus aliis actum esse. Munera publica ac dignitates, non Hungaris, sicuti oportuit, et jurejurando solemniter a Caesare, eum regno inauguraretur, promissum fuit, sed extraneis attributa. Ante biennium in comitiis Caesarem nobileis Austriacos Germanos inter Hungariae primates, addita causa, quod illos deficere videret, recenseri voluisse, ut eadem prerogativa, qua indigenae, iisdem denique privilegiis et honoribus, licet adoptivi, fruantur. Ita Carolum Maximilianum, Eustochium, fratres a ^b Liechtenstein, Ernestum, Joannem, Ludovicum ^c Mollardos, Sigefridum, Carolum, Ernestum ^d Colonitios publico diplomate, nec rogatis sententiis, in Hungariae senatum allectos esse. Tamen haec omnia licet gravia et intoleranda, XIII annorum patientia dissimulasse Hungaros proceres et plebecium ordinem, ex eaque publicae libertatis insidiatores occasionem sumpsisse ulteriora audendi: nam ecclesiasticum ordinem bona ab avo, parente, ac sua majestate ob regni necessitates, et continuum cum Turco bellum oppignerata, per illegitima et emendicata a possessoribus, sine ulla solutione, neque servato juris ordine, avocasse. In causis decimarum ipsos ecclesiasticos, eosdem judices et actores in foro suo sedentes, nobilitatem et plebcios miris modis divexasse, et excommunicationis poena innodare, et ad absolutionis remedium ab ipsis quaerendum tandem compellere. Regnicolarum capitularia per eas fraudes in despectum adducere, et addendo, adimendo, omittendo, immutandoque, irrita facere. Suggestione episcoporum quorundam, ministros per Gallo-belgas inaudita saevitia habitos, et ad extremum occisos, mortuorumque cadavera effossa, et immaniter flammis tradita. Jampridem et sepulcorum corpora cruta, sicuti illustris viri Georgii comitis Bathorii, ejus conjugis, et Stephani item comitis Bathorii; et arma et insignia a tumultu Georgii rapta, Bastam adhuc hodie penes se retinere. Quin et ademptum Protestantibus Cassoviae templum per ^e Bellijocensem comitem, Francisci ^f Forgaskii episcopi Nitriensis cancellarii instigatu. Qua de re eum in Posoniensibus comitiis nuper conquesti essent, nihil responsi ab suae majestatis delegatis accepisse: itaque statim protestatos esse. In iisdem comitiis quoniam solemne est ut capitularia illa recitentur, et denuo confirmantur, ad ea additum esse ultimum caput, quo sanctissimum decretum

Andreae

INTERPR. ^a Zabo. ^b les Lichtensteins. ^c les Mollards. ^d les Colonichs. ^e de Belgioioso. ^f Forgask évêque de Nitria, evesché de Hongrie sous le metropolitan de Gran.

CIOICV. HENRICUS IV. Andreae II regis Hierosolymitani vulgo indigitati, pro sanctione superiorum sub-
jicitur, adjectum et obtrusum esse; qua re nullam magis piacularem admitti po-
tuisse. Sanctissimum principem anno Domini CIOCCXXII, capite XXXI sanxisse, si
se aut aliquem successorum contingeret, ullo unquam tempore, superioribus de-
cretis, quibus privilegia et libertates regni firmaverat, contra ire velle, illius decreti
auctoritate liberam fore regni subditis citra infidelitatis notam resistendi et contra-
dicendi in perpetuum facultatem. Idem tripartito opere Tit. IX, in quo de regni
libertatibus agitur, discerni, nempe quartam et ultimam libertatem esse, ut si quis-
piam regum et regni principum libertatibus nobilium in capitulari excellentissimi
principis D. Andreae II comprehensis, ad quod observandum reges Hungariae, an-
tequam coronam more solemni sumant, sacramento adiguntur, contra ire voluerit,
subditis ei resistere et contradicere in perpetuum sine perfidiae nota jus sit. Omnium
gravissime ademptam tulisse proceres ac infimum ordinem in religione libertatem;
et proventus in eam rem destinatos ab infestis interversos, pastoribus summotis, et
metu poenave regno prorsus eliminatis. Id serenissimo D. Matthiae archiduci, cum
ad eum querimoniae deferrentur, injustum et indignum visum, neque tamen ejus
advocatione a Caesarea majestate quidquam impetrari potuisse; sed ad D. Andreae
decretum, aliud sancti Stephani itidem Hungariae regis et apostoli cognominati op-
positum, quo Hungariae reges, cum regno inaugurantur, sanctam Catholicam Ro-
manam fidem et religionem tueri obligantur; et si quis in ea novarit aliquid, contra
eum juris via procedatur, et ad exemplum sine spe veniae merita poena adficiatur.
Cum igitur nihil supplicationibus, tam longa patientia, amicorum principum advo-
catione profici viderent, ad extremum ultima desperatione victos arma justa induisse,
non ut pacem publicam conturbent, sed ut jura regni, et corporum et animarum
libertatem, contra vastatores, incendiarios, oppressores, et fratrum suorum homicidas
tueantur. Turcici et Tatarici implorati auxilii invidiam interim deprecari, et ex-
tremae necessitati, in quam adversariorum importunis vexationibus conjecti fuerint,
potius imputari debere. Id ipsos veteri cum regno Hungariae necessitudine et foe-
deratione conjunctos scire voluisse, et obtestari vehementer, ne quid propterea de se
sinistri suspicentur, sed potius miseratione commoveantur, et preces secum atque
adeo arma in tam justa causa, si opus fuerit, jungant. Hae literae a IV primariis
exercituum serenissimi principis ac D. Stephani II, Dei gratia Hungariae, Transil-
vaniae, ^a Transalpiniae et Ciculorum comitis, ducibus subscriptae; hos enim sibi
titulos sumit. Eadem et eodem anno exeunte, IV Eidus Decembris, in conventu
^b Corponae inter Bostkainos celebrato repetita, et inde scriptum ad principes Chri-
stianos emanavit sigillis complurium procerum firmatum, priore acerbius, crescente
videlicet cum tempore non solum injuriae sensu, sed cum armis etiam loquendi li-
centia; protestatione insuper adjecta, quae scripto acerbior, in haec tandem verba
prorumpebat, ut sumpta ad defensionem arma, et secessionem a rege suo factam,
ipsi non Hungaris adscribendam dicerent: nam se coactos ad arma pro juribus regni
et tuenda libertate devenisse, non contra principes Christianos, sed contra pontificis
tyrannidem, ejusdemque mancipii regis Rodolfi, qui ejus mandatu ipsos extermin-
andos ac penitus delendos suscepit. Itaque advocationem petunt, et si quidem ju-
ventur, ab auxiliis externis et invidiosis se discedere paratos ostendunt; et neque
bonis neque sanguini parcituros, ut bellum tantis animis a majoribus suis varia for-
tuna, et pertinacius quam feliciter gestum, ad ultimum vitae spiritum contra commu-
nem hostem, constanter perfequantur.

XVII. IN Polonia interim ob res in Livonia prospere gestas et festa nuptialia,
ac novum principem in Russia Magna constitutum, qui suam initio felicem
inaugurationem

INTERPR. ^a Walachie. ^b Corpon.

inaugurationem Polonis debebat, qua de re deinceps dicemus, laeta erant omnia. CIOIO CV. Joanne Samoscio e provincia decedente, exercitus traditus fuerat Carolo a Chotkievicio Livoniae praefidi, qui ad b Torpatum sedebat. Carolus Suecus bellum renovaturus, cum XL navibus solvit, praemisso Mansfeldio comite; qui ubi appulit cum parte copiarum Eidibus Sextilibus, misso Rigam tubicine, deditioem imperat. Denunciatione nihil territi Rigenses, cum se ad obsidionem gnaviter compararent, interea Carolus Suecus advenit III Eidus Septembreis, cum Lunenburgico duce ac reliquis copiis, quae summa licentia effusae nihil rapinis et violentiae reliqui fecere. XII CIO bellatorum in ejus exercitu numerabantur, quibus urbi propinquantibus, imperata iterum deditio, eadem constantia, qua prius, rejecta. Ad rei famam Chotkievicius cum III delectorum peditum CIO et IO equitibus recta Duna-mundam tendens c Wolmariam venit; cognitoque dum incedit, Andream d Lindersonium Caroli ducem cum IV CIO e Revalia profectum ad exercitum properare, ad Felinum deflectit, viae compendio Andream praevertere, antequam se cum aliis jungeret, satagens. Inter f Felinum et Parnoviam cum copiae invicem occurrissent, instructae utrinque acies, levique conferto proelio Lindersonius cum jactura retrocessit, et ad Fikelmozam vicum castra munivit. Sub id Carolus Parnoviam venit. Chotkievicius copias auxiliareis e Lithuania venturas opperiens Felinum concessit, locoque valido praesidio firmato propius Rigam iter intendit, et, Gavia transmissa, haud procul a s Wenda, loco spatioso ac patenti, sed egregie vallo munito castra ponit; et cum videret Carolum consilii anxium nutare, ad h Dunam pergit, et in ipsa fluminis ripa, juxta i Iskielium supra Rigam, se contrahit, obsessis e propinquo, si opus esset, praesto futurus, et consilia hostium in omnem eventum exploraturus.

XVIII. At Carolus, qui pugnandi ardore flagrabat, protinus ommissa obsidione, ad k Kirkolmum contraria castra opponit, et collibus occupatis aciem instruit, intercedente lata planicie. Vicissim Poloni eminus secundum flumen copias explicuere, commodumque accidit, dum in procinctu sunt, ut Fridericus Curlandiae dux, cum cccc e nobilitate Curlandica, equitibus lectissimis trans Dunam compareret; qui ne tali in occasione sibi et Polonis deesset, cum vadi reperiendi spes non esset, primus in fluvium se demisit, nando superare eum certus, et commodum, cum minus putaret, vadum reperit, et feliciter in alteram ripam transit: quod non mediocriter Chotkievicius recreavit, qui velitationibus ad meridiem extracto tempore, in mora plus quam in pugna periculi subesse ratus, astu sibi utendum duxit, ut hostem ex editis locis in planiciem ad certamen necessarium pertraheret. Itaque monitis suis, ne quid ignaris res inopina terroris injiceret, prope velites revocatos quasi fugientes retro cedere imperat, inescata per consternationis speciem audacia hostium, qui subito quod astus erat, trepidationem interpretati, e superioribus ac clivosis locis in plana descendunt, procedentibus XI machinis. Sequebatur phalanx contis ferro rigentibus horrida, circumfusus undique scloppetariis. In equitatus sinistro cornu delecti hastati, qui conferta pugna a tergo Polonos invadere jubebantur: dextrum praesto aliis futurum exerta fronte incedebat. Chotkievicius numero inferior pro suorum paucitate aciem triplici agmine ita instruxerat, ut crebris et opportunis subsidiis cam ad omneis eventus suppleret; ipse cum turma praetoriana, in qua IO spectatae virtutis equites erant, in medio agmine constitit, adjunctis Curlandicis copiis, ratus uti principia se dedissent, hostium infractis prima impressione viribus, ita extrema cessura. Dextrum cornu Joannes l Sapihea regebat, quid hostis ex adverso in sinistro faceret, observare jussus; sinistro Thomas Dambrowa praecerat. Inde ordines circumiens Chotkievicius ad rem strenue gerendam cunctos hortatur, numero quamvis cedant, virtute

INTERPR. a Chotkiewitz. b Derpt. c Wolmar. d Linderson. e Revel. f Felin & Parnau. g Wenden. h la Duine. i Ixkul. k Kirkolm. l Sapihea.

CIOICV. virtute militum et causa ipsos superiores esse; neque defuturum justae causae aequif-
 HENRICUS IV. simum judicem, perfidiae omnis et perduellionis acerrimum ultorem, qui terrore
 hosti injecto tot agmina praesidentia sit brevi disturbaturus. Tantum se, suum, ma-
 jorumque, et nominis Polonici decus respicerent; et in gloriae ac laudis certamine
 etiam periculum certum ab ignavia admistum scirent, interclusi armis et aquis; ne-
 que ullam nisi in virtute et dextris suis spem salutis expediendae superesse sibi per-
 suaderent. Quibus summa alacritate dictis, et prosperi successus spe suis impletis,
 tormenta displodi imperat: mox in clamato sacrosancto JESUS nomine, praetori-
 anos Vincentio^a Voina duce immittit, Curlandis cum equis concitatissimis subsequi
 iussis. Eodemque tempore Dambrowa in sinistro cornu acrem impressionem facit,
 et aurae a mari proximo reflantis opportunitate usus, reflexis repente equis dextrum
 Caroli cornu impellit, et strage edita Suecorum agmina perrumpit. Coelo nubilo
 res acta, tormentorum fragore et armorum, lituorumque strepitu ac concursatione
 militum, omnia incerta facientibus; cum a sinistro Caroli cornu ex constituto ad
 circumveniendos Polonos equites coorti ab aliis se subdixerunt, ab occurrente Sa-
 piha, quippe in eam rem intento, fortiter excepti loco prius pelluntur; dein in
 fugam conjiciuntur, et plerosque e suis secum traxere. Hoc initium victoriae penes
 Polonos fuit, quae tamen praevalente Suecorum numero, diu alternavit, redinte-
 gratis saepius ab iis ordinibus, tandemque post IV horarum obstinatum certamen,
 Suecorum acies labare coepit; et non jam pugna, sed trucidatio secuta. Ad VIII CIO
 caesa constanter memorantur, praeter eos, qui aut in fuga ab agrestibus occisi, aut
 fluvio hausti sunt. Illustres inter occisos fuere, Fridericus Brunsvicus, et Lunebur-
 gicus, duces; Andreas Linderfonijs; Mansfeldius graviter vulneratus, et ipse Carolus.
 Castra capta et XI tormenta, capti et ex Suecis CCC. Ex Polonis victoribus desiderati
 plus minus centum, plures fauciati. Equi plurimi utrinque glandibus trajecti pe-
 rierunt. Nuncio victoriae Rigam allato, magno concursu et alacritate cives erupere
 ad persequendum Carolum, qui nave jam conscensa periculum evaserat. Ubi vero
 de successu Cracoviae cognitum est, ad alia prospera haec nova adjecta est laetitia;
 continuoque Sigismundus rex ad majus urbis templum perrexit, ut gratias Deo ageret,
 et beati Stanislai, qui in magna apud Polonos veneratione est, calvariam pro more
 adoravit.

XIX. LIBRUM claudemus tristi hominis alioqui de Caesare et Austriaca familia
 bene meriti exitu. Hermanus Christophorus^b Rufwormius, qui in Rodolfi Caesaris
 gratia floruerat, et paucos ante dies ab ea exciderat, suspicatus id externorum dela-
 tionibus et occultis machinis factum, atque adeo comitis^c Belli-jocensis, et Georgii
 Bastae artificiosus artibus ad principis aures latentis, et aditum omnem veritati inter-
 cludentis, indignationem inde conceptam contra Franciscum Belli-jocensis fratrem
 evomuit; et Julio proximo exeunte Pragae obvium, suborta, ut inter infestos, rixa,
 a verbis ad vim armatam contentione adducta, suis accurrentibus, decem vulneribus
 confossum, et in brachio glande plumbea ictum occidit. Belli-jocensi comite, ex in-
 fidiis petitum fratrem apud Caesarem conquerente; et contra decus inter nobiles
 servari solitum, a subornatis percussoribus per Rufwormium facinorose interfectum
 dictitante; cum Rufwormius contra fortuita neque praemeditata verborum acerbi-
 tate factum excusaret, et se itidem graviter quinque vulneribus non citra periculum
 fauciatum causaretur; tandem uterque ex compacto in curia veteris oppidi Pragensis
 sistitur. Paulo post, III Nonas Sextileis, eum ex Rufwormianis qui scloppetum ex-
 plosisse arguebatur, quidam nacti^d Brandisii, quinque a Praga milliaribus, cum se
 defenderet, in conflictu occisum, in urbem abduxerunt, et primo in crucem actum
 ac spectaculo expositum, inde a carnifice extra urbem tractus est, in quatuor partes
 secto

INTERPR. ^a Woina. ^b Rufworm. ^c de Belgioioso. ^d Branditz.

fecto corpore. Contra Rufwormium in carcere detentum XIII Kal. Novembr. per delegatos a Caesare iudices legibus agi coeptum. Tandem causa in utramque partem disceptata, cum ingenti petulantia posthabito Caesareae majestatis mandato homicidium perpetratum constaret, sententia mortis in reum lata, et IV Kal. Decembr. coram eo supplice recitata. Qua audita, profunde ingemuit, et ob navatam egregie Caesari operam, aliam ab eo gratiam exspectasse respondit. Cumque a theologo moneretur, non jam in hominibus, sed in Deo vitae aeternae spem ponendam; calamum poposcit, ut de rebus domesticis statueret. Postridie coram duobus e sodalitia Jesuitico theologis prodiit, et in pegmate in palatio oculis in crucem subjectam defixis, securi percussus est; et postea terrae mandatum cum capite cadaver. Alii caedis complices diversis suppliciis affecti: alii qui tantum adfuerant, et praesentia sua alios audaciores reddiderant, ad opera publica damnati. Tres hoc anno eclipses visae memorabiles: duae lunae; prior IX Kal. April. post meridiem noctu, quae fuit punctorum XI, scrupulorum LVI, in gradu decimoquarto, scrupulorum XXIV Librae, non procul a capite Draconis, secundum calculum Cypriani^a Leovitii, qui ante L annos circiter eam notavit. Eam qui ad meridianum occidentaliorem postea putarunt, in anteriorem diem rejiciunt, et in iis Elias^b Molerius, qui Laufannae eam observavit. Ejus autem effectus Leovitius ab VIII Eid. Quintil. et XVII Kal. Oct. anni sequentis ait incepturos. Altera fuit lunae XV Kal. Oct. mane, punctorum VIII, in gradu III, scrupulorum LIV Arietis, non procul a cauda Draconis. Sed majus solis deliquium, quod contigit VI Non. Oct. hora prima pomeridiana, punctorum XI, scrupulorum XLII, in gradu XIX, scrupulorum X Librae, non procul a capite Draconis; et bihorium circiter duravit, sole per illud tempus obscurato, et colore ad luridum vergente.

INTERPR. ^a Leowitz. ^b Moller.

JACOBI

JACOBI AUGUSTI THUANI
HISTORIARUM SUI TEMPORIS
LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS QUARTUS.

E P I T O M E.

ROMAE Clemens VIII pontifex moritur. Ejus elogium. II. Hispanienses veriti, ne Baronius cardinalis in pontificem eligeretur, contra ipsum querimoniam de Siciliae monarchia instituunt. Tandem Alexander Medices, qui et Leo dici voluit, electus; et post eum rursus Camillus Borgefius, qui Pauli V nomen sumpsit. III. Fontanus in Italia res turbat; arcem novam erigit. Diploma eo auctore a Philippo publicatum, quo plerique Italiae reguli quasi Mediolanensis imperii beneficiarii citantur. Malaspinæ marchiones, qui praecipue petebantur, scriptum evulgant. Missis ad Philippum oratoribus, re protelata, persecutio ejus cum tempore evanuit. IV. Mortes virorum illustrium, Joannis Sarii Samoscii Poloniae cancellarii, Caroli Lotharingi Ellebovii ducis, Vidi Lavalli comitis: V. Ponti Thiardaei Bissiani Cabilonensis episcopi, Theodori Bezae, Roberti Constantini, Simonis Marioni. Eidibus Octobribus Monpenserii duci filia nata: Andium duci desponsata. VI. Accusationis contra Arvernium comitem, Entraguium, marchionissam ejus filiam, Thomam Morganum, superiore anno institutae, probationes in senatu confectae. Conjuratōnis arcana ex reorum interrogationibus et confessionibus. VII. Severum senatus decretum a rege mitigatum. Ejus erga conjuratos et praecipue marchionissam clementia. Varii de hoc judicio sermones. VIII. Ab Helvetiorum aliquot pagis oratores pro Bullionio deprecantes. Ad eos scripto rex respondet. IX. Instantibus Jesuitis pyramis in palatii majore porta erecta, auctoritate regia diruitur. In eam rem varia et licentiosa scripta vulgata. X. Francisci Borbonii Contii cum Aloisia Lotharinga Guisii sorore nuptiae celebratae. Margarita regina Lutetiam venit. XI. Rex, dum ad Sedani obsidionem omnia parantur, ad disturbandas Bullionii machinationes in Aquitaniam proficiscitur. Bellevreus cancellarius sigillorum administratione in Sillerii gratiam se abdicat. Motus gliscentes regis praesentia ubique compositi. Joan. Jacobo Memmio Roissio mandatum a rege datum, ut de postulatorum criminibus cognosceret: conjuratorum consilia et praecipua accusationis capita. Sententia in eos lata. XII. Rege Lutetiam reverso Merargii de Massilia Hispanis tradenda conjuratio detecta. Merargius et Brunellus Baltazari Sunicae Philippico oratori ab epistolis comprehensi. Inter regem et Sunicam, qui Brunellum sibi reddi postulabat, acerbae altercationes. XIII. Rex inter haec de grandi aere alieno, quod a mercatorum praefecto et urbis aedilibus debetur, dissolvendo cogitat. Sed suborientibus difficultatibus negotium indecisum. XIV. Sacri ordinis in urbe apud Augustinianos conventus. Praesulum postulata, et regis ad eos responsum.

EX AUCTORIBUS,

Relationibus Italicis, Scripto a Malaspinis publicato, Archivis curiae Parisiensis, Actis probatoriis, Scriptis publicatis.

LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS QUARTUS.

IC annus treis pontifices Romae vidit, primi decessum, ultimi felicem inaugurationem, medium paucorum dierum. Nam Clemens, v Non. Mart. sub vesperam decessit, cum XIII annos sedisset, mensem unum, dies v. A Sixto v cardinalis creatus, anno praeteriti saeculi LXXXV, statim in Poloniam legatus missus est, ubi res periculose turbabant, ob regni successionem controversam, cum alii Maximilianum Austriam, alii et potior pars Sigismundum Sueciae principem, Jagellonica matre prognatum, in regem sibi sumpserunt; jamque res ad belli aleam redierat, et Maximilianus infelici conferto proelio in Sigismundi manus venerat. Inter serias de republica in illa aula cogitationes, praecipua semper ac fere unica de familiae Austriacae incolumitate et amplificatione jam a multo tempore consultatio fuit, ex quo praesertim reges nostri ab Italiae imperio dejecti sunt; et Hispani, qui socios et aequales ferre non possunt, in ea dominari coeperunt: nam illi per factiones hodie in aula illa regnant, et si non quos volunt, quoniam nimia magnitudo eorum plerisque suspecta est, pontifices efficiunt, saltem quos nolunt, ad hoc fastigium quo minus enitantur, per ambitiosas praesentationes impediunt. Austriaci autem eo gratiae gradu Romae sunt, quod sanctae sedis senatui persuasum sit, hodie religionis conservationem, et sanctae sedis dignitatem ac majestatem ab iis pendere: itaque ad omnes occasiones praesto sunt illis pontifices. Cardinalis Aldobrandinus in Poloniam profectus auctoritate qua pollebat, et in negotiis explicandis solertia, a Sigismundo facile impetravit Maximiliani libertatem; sed conditione de pacifica regni novi penes Sigismundum relinquenda possessione. Post libertatem, aliquandiu altercatum fuit; qui tamen nodus, secuta honorifica adfinitate, ejusdem Aldobrandini suggestione solutus est. Hoc egregie comprimis factum illius memoratur, cum in collegio esset. Postquam vero ad supremum fastigium evectus est, alterum fuit Henrici reconciliatio, quam cum rex jam apud nos ecclesiae reconciliatus per Ludovicum Gonzagam ^a Nivernensium ducem, honorifica admodum legatione, petiisset, nutantibus adhuc in regno rebus, et praevalente Romae Hispaniensi factione, initio pontifex ab ea se valde alienum ostenderat, donec recepta Lutetia, cum obniti frustra videretur, et rejectis Hispanorum obtestationibus contrariis in eam postremo consensit, Francisco ^b Toletico Cordubensi cardinali potissimum annitente, qui per illud officium ad regis gratiam sodalicio suo gradum fecit; nam rex id praedicare postea saepius auditus est: quae omnia plenius in superioribus executi sumus, ut de tanto pontifice plura nunc addere plane superfluum videatur.

II. CLEMENTE mortuo, post novendiale sacrum peractum, itum est in conclave, pridie Eidus Martias, et LX cardinales in eo numerati sunt. Antequam conclave ingrederentur, Hispanienses veriti, ne Caesar Baronius cardinalis, nobilis ecclesiasticorum Annalium scriptor, in pontificem deligeretur, contra ipsum querimoniam quasi jam Clemente superstite institutam renovaverant, suppositis Laurentii Suarezii ^c Figeroae Ferae ducis Siciliae proregis literis, a Ptolemaeo ^d Gallo cardinali Comensi collegii decano in congregatione allatis, et a Francisco Mexica Avila Hispano cardinali, quia vernacula lingua scriptae erant, recitatis; quibus lectis Baronius qui aderat, non mediocriter

CIOICV.
HENRICUS IV.

INTERPR. ^a Nevers. ^b de Toleda, cardinal de Cordouë. ^c Suarez de Figueroa duc de Fera. ^d Gallo cardinal de Como.

CIO IO CV. mediocriter excaudit, et centonibus e sacra Scriptura more suo petitis, statim re-
 HENRICUS IV. spondit: Et melius est, inquit, mihi mori, quam ut evacuetur gloria mea. Tum
 multa subiecit de suis Annalibus, deque utilitate quae ex iis ad universam rem Chri-
 stianam redundabat, idque concordibus diversarum nationum votis comprobavit, et
 ipsorum haereticorum testimoniis, excusato, quod in causa propria tam magnifice
 de se loqueretur. *Ignoscite, illustrissimi domini mei, inspiens loquor, sed vos me
 coegistis: tum crectis in coelum oculis, Deus meam laudem ne tacueris, inquit, quoniam
 os peccatoris et os dolosi apertum est super me; quippe cum haec accusatio, non
 tam in me et meos Annaleis directa sit, quam adversus ipsum pontificem, et sanctae
 sedis majestatem, qui eos vidit, et cunctis cardinalibus examinandos praebuit. Pe-
 trus vidit, Petrus approbavit. Huic Petrae atque adeo rupi innixum minime ve-
 reri, ne conculci aut loco moveri possit.* Quae tanta vehementia et orationis fluxu
 ab eo dicta, ut adstanteis in sui admirationem raperet; a multisque creditum fuit, si
 haec actio in tempus incidisset, quo se postea patres conclavi incluserunt, proculdu-
 bio futurum, ut universi, paucis obstantibus, ipsum e cella sua raptum, ad thronum
 et adorationis locum continuo stitissent. Cum autem in dubium literae revocaren-
 tur a Benedicto Justiniano cardinali, is qui pontificiarum literarum notis incognitis
 exaratarum scrinium asservabat, ad fidem faciendam vocatus est; qui cum se eas nun-
 quam habuisse, aut vidisse coram religiose affirmaret, vanitas earum omnino explosa
 est; relanguescente interim per moram interpositam subitae benevolentiae impetu,
 et invalescente odii fomite: quo et effectum, ut Hispanienses omnia sibi summa fa-
 cienda ducerent, quo suspectum antea sibi hominem, et nunc post calumniam merito
 irritatum, a principis dignitatis praesentatione excluderent, quod et strenue fecerunt.
 Querimonia autem ex eo nata, quod Baronius XI Annalium tomo scripserat, jus quod
 reges in Siciliae monarchia sibi vindicant, falsi suspectis testimoniis niti; eaque re
 magnam Philippo injuriam factam Hispanienses clamitabant. Cardinalibus intra
 conclave inclusis, Hispanienses Antonium Saulium Genuensem urgebant, qui odio
 eorum rejectus est; cum alioqui se moribus et vitae sanctimonia satis commendaret.
 Roberto deinde Bellarmino a factione Aldobrandina proposito, Montaltana factio
 secundum Aldobrandinam praepotens, aemulatione adversabatur. Tum repositus
 Baronius, in cujus rejectione toto conclavi ab ^aAvila et ^bAscanio ^cColumna Hispani-
 ensibus laboratum est. Media Hispaniensi opposita in aestu comitiorum crevit Fran-
 cica, cujus princeps erat, et dignitate et meritis, Franciscus a ^cJoufa, vir mitis ingenii,
 et felix in negotiis tractandis prudentiae, qui inter Aldobrandinos et Montaltanos
 arbitrium sibi sumpserat, et utri parti accessisset, superiorem reddebat. Itaque cum
 neutra alteri cedere vellet, ita res inter eos, Francisco a Joufa arbitro, composita,
 ut de quo inter eos convenisset, modo Francis probaretur, in eum concordibus votis
 universi consentirent, qui plus duobus quadrantibus proculdubio efficiebant: nostri
 Baronium, ut Hispanienses ^dSaulium, ad pontificatum promovebant; verum ipse
 qui suam causam tam animose nuper defenderat, sibi obstare videbatur; dum nolle
 praese se fert, et se longi aevi profapia prognatum passim praesentibus jactitat, quod
 in electionibus maxime praesentatur: nam nihil magis in votis habent populus in
 urbe, et cardinales in conclavi, quam ut brevis aevi pontifex creetur, dum hi ad illud
 fastigium aspirant, et crebra mutatione in spem ejus adipiscendi eriguntur. Populus
 autem, qui aedium direptionibus gaudet, cum aliquis e collegio per urbem plerumque
 falso pontifex renunciatur, id quotidie evenire exoptat. Inter has contentiones, cum
 Baronius ab Hispaniensibus excluderetur, Joufa Alexandrum Medicem cardinalem
 Florentinum utrique factioni non ingratum futurum, proposuit, cumque continuo
 in cella sua adit, et ipsum pontificem renunciat, continuoque educatum in sella
 collocat,

INTERPR. ^a de Mexica de Avila. ^b Colonna. ^c de Joyeuse. ^d Sauli.

collocat, et ceteris ad adorationem praecit, quem Aldobrandinus et ceteri magno concursu secuti sunt: solo Avila renitente, et frustra obtestante; quippe qui multa contra illam electionem ut vitio factam se habere diceret. Creatus is Kalendis Aprilibus pontifex, Leo XI dici voluit; renovata Leonis X ex eadem familia populo Romano gratissima ob liberalitatem summo principe dignam memoria; ipse si diutius vixisset, cum imitaturus, erga pauperes munis, in omnibus gratiose magnificus: qui cum egregiam admodum in pace inter reges concilianda operam navasset, et se summa moderatione inter factionum, quae inter nos magis quiescebant quam omnino extinctae erant, igniculos toto biennio, quo apud nos fuit, gessisset, pace facta non ita bene animatus inde discessit, ob eas causas quas supra attigi, ejus rei sensum post adeptam dignitatem retinuit, sicuti ex illustrissimo cardinali a Jousa, quicum summa conjunctione et arcta necessitudine vixi, postea didici. Nam cum is regis nomine gratiam aliquam ab eo peteret, ille praefraete recusavit: et se ex justo et aequo res deinceps administraturum, gratiae minimum daturum respondit: si quid ipse sibi, cui plurimum debere se sentiebat, ac suis peteret, libentissime gratificaturum. Pronepotem Octavium ex Bernardeto fratre habebat, quem cardinalem designare cum vellet, brevitate vitae impeditus est; nam cum Dominicae resurrectionis die coronam sumpsisset, postridie, qui beato Lconi sacer est, ad S. Joannis basilicam solemnium pompa profectus est, ubi ceremoniarum inaugurationis fit confirmatio; inde cum fatigatione itineris et pondere vestimentorum sacrorum praegravatus cum febri-cula in Vaticanum rediisset, ingravescente morbo post XXV pontificatus diem assumptus est, spe de se ingenti concepta simul extincta, cum vixisset LXX annos. Itaque post novendiale sacrum rursus in conclavi se patres incluserunt, et eodem aestu reformebente, post irrita de Saulio, Bellarmino, Mariano, Petro Benedicto ^a Camerte cardinalibus vota, cum Dominicus ^b Toscus Regiensis cardinalis ab Aldobrandino proponeretur, et in eum Hispanienses consentirent, ille ^c cella sua in sancti Sixti sacellum ad adorationem elevatus est: verum Baronio contradicente, et alta voce se ultimum ad adorationem descensurum clamitante, mira mutatio secuta est, plerisque Baronium confuso clamore deposcentibus, quem et ad Paulinum sacellum stiterunt, ad adorationem itidem pergentes. Scisso per factiones collegio, componendi dissidii non alia expeditior via visa, quam si Aldobrandini et Montaltani, ut nuper fecerant, Francicae factioni arbitrium deferrent. Igitur cardinali a Jousa Camillus ^c Borgesius ab Aldobrandino propositus est, de quo cum se ille deliberaturum cum Montaltanis recepisset, ut scissurae finis imponeretur, Alexandro Montalto auctor fuit, ut in eum ut minime obnoxium consentiret: quo impetrato res confecta est, et ipse cum Aldobrandino ad adorationem profectus sequaces idoneo numero habuit. Toscus in illo tumultu hoc tantum lucratus est, ut, mentione ipsius facta, ad rei famam cella sua in conclavi, in urbe aedes direptae sint. Sub vesperam XVII Kal. Jun. Borgesius in ^d Paulino sacello in pontificem electus est, et Pauli V nomen sumpsit. Magnam initio et periculofam comprimis scissuram mira statim tranquillitas secuta, nihilque in novo pontifice desideratum, praeter aetatem: nam tantum LII annum attigerat, plerisque id mirantibus, nec paucioribus qui comitia saepius recurrere cupiebant, in occulto indignantibus. Habuit M. Antonium patrem, in Consistorialium advocatorum collegio virum primarium, ^e Senis natum, qui Romae ipsum ex ^f Flaminia Astalia suscepit, et tres alios fratres, Horatium, Franciscum, et Joannem Baptistam. Cum Horatius venalem Romae dignitatem ^g Clerici Cameralis, Gregorio XIV pontifice, sibi comparasset, etiam Camillo fratri communem fecit, et paulo post

viviis

INTERPR. ^a de Camerino. ^b Tosco de Reggio. ^c le cardinal Borgese. ^d la Chappelle Pauline. ^e Siena. ^f Flaminia de Stali. ^g cbierico di Camera.

CIO IO CV. **HENRICUS IV.** vivis exemptus, ipsum dignitatis successorem reliquit; quae ad propria merita et legationem Hispaniensem, quam summa prudentiae laude sub Clemente VIII obivit, accedens, illi ad amplissimum honorem, et inde postremo ad pontificatum viam munivit. XIV Kal. Quintil. ^a Scipionem Cafarellum ex sorore nepotem cardinalem loco suo et titulo S. Chrysogoni creavit, fratres germanos summae rerum praeposuit, et Franciscum Vaticani, Joannem Baptistam ^b Santangelicae arcis, in qua olim Hadriani mausoleum fuit, praefectos constituit. Baronius, publicato anno superiore XI Annalium tomo, in quo de Siciliae monarchia differit, Ascanii Columnae cardinalis iudicium super ea re exquisiverat: qui ex Hispania rediens exarata ad ipsum epistola moderationem in ea dissertatione requirebat, et de acerbitate illius conquirebatur, quae in Historico comprimis vitanda est; rem ipsam minime attingebat. Ad quam prolixo scripto respondit Baronius: et postquam proreges Neapolis et Siciliae de ea apud pontificem exposcularent, et in Leonis XI conclavi causa ab Hispaniensibus exagitata fuit, paulo post Leonis obitum, pontifice creato, Baronius ex ^c Tusculano Eidibus Junii ad Philippum literas dedit, et non citius ad ipsum scripsisse dicit, ne videretur, vacante sede, ejusmodi internuncio literarum auram voluisse captare regiam, et ita sibi viam ad gradum sublimiorem parare: quod scripserit, non ad labefactandum, perdendum, demoliendumque utrumque regnum, sed potius ad firmandum quod caderet, fulciendum quod rueret, stabiliendum quod nutaret, scripsisse; idque consilio, jussu, et postquam scriptum est, a tribus delegatis cardinalibus examinatum, et magno Clementis VIII plausu, probatum fuisse: ob id plerasque legationes ad ipsum a decessoribus suis missas; et cum post Clementis obitum, multi contra ipsum tanquam patrocinio destitutum insurrexissent, fiduciam a veritate et causae justitia majorem sumpsisse; quippe quod scripsisset, scriptum Petri jussu, confirmatum a Petro, et ex ipsa Petri sede prodiisse: denique supra Petram fundatum esse, quae confractura sit eos, qui in eam nimis incaute offenderint, aut super quos ipsa ecciderit: laicam manum nonnisi indecore et cum offensa Catholicae veritatis clavem scientiae, quae penes solum est Petrum, posse arripere, ut probet aut rejiciat, quae Romani pontificis jussu instituta, et suffragio probata sunt, aut rejecta: post obitum Clementis, eandem auctoritatem, eundemque spiritum in successores intelligi propagatum. Proinde sua majestas iudicium sustineat; neque contemnat audire monenteis sacerdotes, praesertim eos, quorum eardine universae ecclesiae volvitur et regitur Catholicus orbis. Haec tunc liberius scripta, et a Philippo, quam ob causam ineertum, pro tempore dissimulata; qui satis habuit, Antuerpiae, ubi Annales Baroniani eodem fere tempore recudebantur, illius tomi editionem prohibuisse, et Romae excusa exemplaria in terris suis, atque adeo in utriusque Siciliae regno venalia proponi vetuisse. Itaque cum duo reperti essent librarii, qui contra edictum ea haberent, ad triremis damnati sunt. Ab eodem tempore totum quinquennium contentio illa interquievit, quae post Baronii obitum mira libertate in Hispania decisa, nec minore severitate executioni mandata est; sicuti ad illum annum, si Deus voluerit, plenius dicemus.

III. DUM haec Romae agerentur, ^d Petrus Henricus Acebedius Fontanus Insu-brium prorex, cum magnas copias in armis haberet, non solum Venetis, sed aliis minoribus in Italia principibus suspicionem injecit, quasi rerum novandarum occasionem quaereret: nam disturbandae Venetorum cum ^e Rhactis nuper contractae foederationi edicta severa ^f Mediolani condidit, quibus commercii libertatem utriusque incommodam reddebat, et loco designato VII a ^g Novocomo milliaribus in rupe, quae hinc inde ^h Clavenam et Telinam valleis despiciat, ⁱ arcem quinque

regalibus

INTERPR. ^a Scipione de Casa Caffarelli. ^b Castel S. Angelo. ^c Frescati. ^d don Pedro Henriquez de Acevedo comite de Fuentes gouverneur de Milan. ^e Grisons. ^f Milan. ^g Como. ^h Chiavenne & la Valteline. ⁱ fort de Fuentes.

regalibus propugnaculis firmatam crexit, ac de suo nomine appellavit, nequicquam frementibus vicinis. Inter Rhaetos vero tot diffensionum semina sparsit, ut parum res ab internecina pernicie abfuerit, quae utcunque interventu nostrorum vix tandem composita sunt; arce interim exstructa, et ad defensionem cum vicinorum terrore perducta. Nec contentus in finibus Italiae late sui terrorem sparsisse, etiam per interiora desperatione omnia implevit, citatis plerisque Italiae regulis per^a praefidem et quaestores reddituum extraordinariorum Mediolanensis imperii, quasi qui beneficiarias urbes, oppida, aliasque possessiones aut usurpassent, aut pro iis jura debita non persolverent; eaque de re diploma evulgatum est Philippi nomine, Fontano auctore, XII Kal. Junias, quo praecipue Malaspiniae marchiones, qui in plureis familias in^b Aemilia et Liguria vicina facti sunt, nec non et alii citati, Franciscus Maria, Joannes Christophorus Morellus, et Vincentius Malaspina, Joannes Baptista et Franciscus fratres; Leonardus Galeacius, et Jo. Vincentius, Julius Sala Genuensis, Reinaldus Malaspina, heredes et successores Thomae et Alfonsi Malaspinarum; Bartholomaeus Malaspina, Caesar Malaspina, heredes Gasparis Malaspiniae, heredes Janetini Auriac, heredes Spinetae Malaspiniae, Alfonsus et Ferdinandus pater et filius Malaspiniae, Fabritius Malaspina, princeps Albericus Cibo Malaspina, Marehio Andreas Malaspina, dux ipse Etruriae, et respublica Genuensium. Id occasionem dedit scripto tunc a Malaspinis, qui praecipue petebantur, per Italiam publicato, et ad cunctos orbis principes directo, quo fidem et patrocinium eorum tanquam in communi causa implorabant; nam ab iis ad alios potentiores quasi praedicio gradum fieri, et in communi periculo a cunctis subveniri debere. Nihil non juris Mediolanensis futurum, si citationibus illis detur locus, nullasque in tota Italia ditiones ab illis quieturas. Causam hanc cunctos Italiae principes complecti, nec pontificem ab ea exemptum iri: nam^c Bononiam anno CIO CCCCII se sponte Jo. Galeacio^d Vicecomiti commisisse, et eodem fere tempore^e Perusiam, Nuceriam, Spoletum, et Assisium idem fecisse: ^fTodi, Interamnium, Toscanellam, Otriculum, Surianam arcem et totam^g Aemiliam, hoc est, Romaniolam, quae hodie pontifici subest, in Francisci Sfortiae dominationem annis xxx post concessisse, et rursus x post annis^h Auximum, Racanatum, et Fabrianum penes eundem Sfortiam ex foedere cum pontifice facto remansisse. In Veneta ditioneⁱ Brixiam cum omni territorio suo anno Christi CCCLXXV a S. Ambrosio Mediolanensi ecclesiae subjectam fuisse, et anno CIO CCC XXXVII^k Azzonem Vicecomitem ejus possessionem et plenum dominium habuisse, et in diplomate Wenceslai Caesaris anno CIO CCC XCV nominari, et VIII post annis Mediolanensibus se subjecisse, et in diplomate beneficiario Maximiliani I anni CIO CCCC XCIV comprehendi; idem et de Bergamo dici posse: nam Ambrosiana notitia ecclesiasticae Mediolani jurisdictionis id comprehendi, et anno CIO CC XCVIII a Matthaeo Vicecomite jure belli Mediolano acquisitum, et in Wenceslai diplomate supra memorato expresse recenseri; postea in diplomate item Maximiliani I: constare item Veronam anno CIO CCC XXCVII in potestatem Galeacii Vicecomitis devenisse, et anno XVI post ultro se Mediolanensibus subjecisse. Idem fecisse eodem tempore^l Patavium, sicuti ex iisdem Caesarianis diplomatis patet, quibus et Crema et ejus territorium pariter comprehenditur, quae usque ad annum CIO CCCC XCVI sub Mediolanensium dominio fuit. ^mFeltrum item, Bellunum, et Andefanum, in illis diplomatis nominari. Jam Genuam toties seⁿ Mediolani principum jugo vi aut alia ratione coactam subjecisse, quem ignorare? jam a temporibus

Joannis

INTERPR. ^a magistrato straordinario di Milano. ^b Romagna & le Genovesat. ^c Bologna. ^d Visconti. ^e Perugia, Nocera, Spoleto, & Assisi. ^f Todi, Terni, Toscanella, Otricoli, & Suriana. ^g la Romagna Ecclesiastica. ^h Osino, Racanati, & Fabriano. ⁱ Brescia. ^k Azzo Visconti. ^l Padoue. ^m Feltri, Belluno, & Andefano. ⁿ Milan.

CIDDCV. Joannis Vicecomitis, qui eam in fidem accepit anno **CIDCCCXLIII**, et principis Genuensis reipublicae titulos sibi sumpsit. Novies idem postea repetitis vicibus factum, et toties claveis et S. Georgii vexillum ad Mediolani principes a Genuensibus allatum. Corsicam item Philippo Vicecomiti cessisse, et Albinganum anno **CIDCCCCXXI** a Philippo Maria expugnatum fuisse. Quin etiam eadem ratione ^a Taurinum, Augustam praetoriam, Eporediam, quae sunt episcopales sedes Mediolani jam ab anno **CIDLXXV** subesse; ^b Astam, item ^c Vercellas, Albam, Clarascum, Cunium, Montem-regalem, totamque subjectam regionem usque ad annum **CIDCCCLVI** a Mediolani principibus possessam fuisse, et in divisione inter Barnabam et Galeacium ^d Vicecomites facta, eam Galeacio cessisse: Astam praeterea cum suo omni territorio in diplomatis Wenceslai et Maximiliani expressim nominari. In Etruria vero ^e Senas se sponte anno **CIDCCCXCIX** Joanni Galeacio summississe. Lunense item territorium et Fivizzanum vi in potestatem Franc. Sfortiae anno **CIDCCCCXLVIII** concessisse; neque in dubium revocari, Montisferrati marchiones Mediolani principibus fidei sacramento obligatos esse, et jusjurandum Barnabae ab Hugolino anno **CIDCCCLVIII** praestitum fuisse. Idem de Parma, Placentia, et S. ^f Donini Burgo dici posse, quae diplomatis illis Caesarianis comprehenduntur; Placentiam autem miserabili clade vastatam anno **CIDCCCCXLVII** Francisci Sfortiae arbitrio se permisisse. ^g Rhegium denique beneficium nobile Mediolanensis jurisdictionis pronunciatum anno **CIDCCCLVIII**, et **XXII** post annis, quando fuit a Barnaba Vicecomite miserabiliter direptum, et postea comprehensum fuisse in diplomate Wenceslai et Maximiliani **I**. Mediolani principibus et jus in ^h Pisaurum esse: nam anno **CIDCCCCXLII** eam urbem ab Alex. Sfortia, et deinceps a Paulo possessam esse. Denique et ⁱ Tridentum ab iis vindicari posse eadem ratione, quippe cum diplomatis Caesarianis saepius memoratis itidem comprehendatur. Ex iis liquere, quanto praesudicio contra tot Italiae principes nunc Malaspinarum causa Mediolani agitetur. Quin et ipsum Philippum, cujus nomine lis instituta est, et citatio emissa, eadem causa involvi; quippe qui multa possidere in Hispania, Italia, et in Belgio, in utrisque Indiis, quae pontificum, Caesarum, regum Franciae, beneficiaria sunt; et quae proinde iisdem, quibus ille nititur, argumentis controverti cum eo possunt. Hoc scripto per Italiam disseminato, quasi classicum inter principes caneretur, intervenire per oratores apud Philippum plerique, et tandem obtinere, ut re protelata persecutio ejus cum tempore evanesceret.

IV. MORTES illustrium supersunt. Primus dicitur Joannes Sarius ^k Samoscius, de quo pauciora memorabuntur, quod per totos **XXX** annos superiores honorifica fere fuerit ejus ac continua narratio. A puero in literis Lutetiae egregie institutus, quas et tota vita maxime coluit; in Italiae postea gymnasiis adolescentiam exegit, et arcta cum Carolo Sigonio familiaritate vixit, qui duos de senatu Romano libros pereruditos non suo, sed Jo. Sarii Samoscii nomine vulgavit. Inde in patriam reversus et vicecancellarius regni creatus, cum Andium dux in regem a Poloniae ordinibus electus est, insigni illa legatione in Franciam missa, inter primos comparuit, et oratione luculenta in publico Caroli fratris, et omnium regni principum, ac procerum, atque adeo regni ordinum confessu in palatio, ubi jus dicitur, celebrato, cum regem renunciavit. Deinde post Henrici **III** in Franciam reditum, novo regi creando egregiam operam navavit, et Stephanum Bathorium ^l Daciae principem contra Austriacorum praesentationes, summa constantia tutatus est, bis profligato Maximiliano et ad extremum capto. Deinde ex cancellario regni, quam dignitatem tota vita retinuit,

exercituum

INTERPR. ^a Turin, Aouste, & Ivree. ^b Asti. ^c Vercelli, Alba, Chierasco, Coni, & Mondovi. ^d Visconti. ^e Siena. ^f Borgo san Donino. ^g Reggio. ^h Pesaro. ⁱ Trente. ^k Zamoyki. ^l Transilvanie.

exercituum imperator a Stephano creatus, eandem, quam in negotiis explicandis, in bellica re solertiam adhibuit; non sine aemulorum occulto livore: et per bella Moscica magnam sui famam ubique et expectatione majorem excitavit. Eandem, quam in Stephani creatione, in Sigismundo ^a Sueciae principe tuendo fidem et constantiam prae se tulit, et sub eo extremam aetatem in Livonicis bellis contra Moscos, et contra Carolum Sudermaniae ducem regis patrum exercuit; et non solum manu, sed etiam magna verborum acerbitate cum eo ante triennium conflavit. Inter has curas nusquam literarum studia intermisit, et insignem academiam in urbe cognomine a se condita in ^b Belfensi praefectura, VII a ^c Leontopoli Russiae Polonicae metropoli miliaribus instituit; et anno CIO IO XCIV Eidibus Maiis ludum aperuit, professoribus eximio stipendio ad eam Cracovia invitatis. Postremo aulae pertaesus, neque satis gratum principem, quem tot benefactis demeruerat, erga se expertus, domum se contulerat, ubi et hoc anno, qui illi climactericus erat, cum profunda cogitatione defixus videretur, in sella sedens apoplexia subita correptus est, ex eaque decessit III Non. Junias. Ex Griselide Bathoria Stephani regis nepte Thomam filium reliquit, eique tutores dedit Cracoviensem et Lublinensem Palatinos. Ut religionis antiquae, ita libertatis et regni jurium, in quo natus erat, retinentissimus fuit, ab omni novitate alienus, quod testamento a se condito patet; quo inter alia mandata quae filio dedit, illud est, ut Catholicam ecclesiam non solum regum et principum, sed quod longe praeclarius est, omnium sanctorum communem matrem coleret, ut cujus in gremio feliciter sit mori, quam ab initio nasci; quippe cum non nasci fatius sit, quam in ea non mori. Addunt et hoc mandasse filio, ne unquam Italiam invisat, ne Germanice discat, verus Polonus sit: necessitatibus reipublicae sublevandis, si opus fuerit, ad tercentum florenorum CIO expendat, quibus expensis videat quantum profecerit; aulam ordinariam teneat; C equites Hussaros, totidem Cosacos, CCC pedites penes se habeat, ex quibus C continuo matri viduae relictae latus cingant; quae si alii nupserit, pro omni propter nuptias donatione et dotis auctario, ei sexaginta florenorum CIO legavit. Magno patriae charitatis exemplo subiecit, si filium mori contingeret, ut unum tantum oppidum, et quatuor villae ad consanguineos ex successione sua devenirent: ceteris bonis omnibus in reipublicae usum conversis, ita ut sit semper curator a republica constitutus, qui omnes redditus in unum redigat; et thesaurus ille seponatur ad extremam reipublicae necessitatem, ut neque rex ipse nec alius, sine reipublicae consensu, eum in alios usus possit intervertere. Novitatis odio tributum, quod cum summa non solum consiliorum sed etiam adfectuum consensione Stephanum regem coleret, qui impense Jesuitas in imperio suo fovit, tamen in sua Samosciana academia nullos ex eorum societate admisit, quod idem et Philippum Hispanorum regem sapientissimum fecisse quidam observarunt. Vidimus postea Thomam ejus filium per Gallias peregrinantem, et mandatorum paternorum, si utique vera sunt, securum, in eo esse, ut in Italiam proficisceretur. Magno paratu funus celebratum, plusquam quinque CIO ex nobilitate eo confluentibus; inter quos bis mille insignium militum, cum magna senatorum frequentia. Corpus a militibus succollatum cum explosione tormentorum, et ut in tanto numero rixa orta inter Stanislaum ^d Stantzium et Malogostem castellanum per tumultum conflictus factus, in quo juveni Ferensbekio manus amputata est. Apud nos Carolus Lotharingus ^e Ellebovii dux ^f Molinii in Boiis, ultimum vitae diem clausit, pridie Nonas ^g Sextileis, praematura canitie senectutem prae se ferens.

Remigium

VAR. LECT. ^g Sextileis, qui comitate et liberaliore vita meruerat, ut praematura canitie senectutem prae se ferret. MSS. Reg. Put. & Rig.

INTERPR. ^a la Suede. ^b de Belz. ^c Leopoli de Russia. ^d Stanitzki & Malogotzki. ^e El-boeuf. ^f Moulins en Bourbonnois.

CIO DCV. Remigium Bellaqucum, de quo in superioribus demonstravimus, praeceptorem
 HENRICUS IV. ^a habuerat; testudinem pulsare, harmonice cantare, et versus Gallicos non incleganter
 pangere edoctus. Sub id de Vidi ^a Lavalli comitis morte allatum est: is amplissi-
 morum bonorum in ^b Cenomanis, Armorica et Neustria, atque adeo duarum illustri-
 simarum familiarum heres; vix expleto xx aetatis anno decoris cupiditate incensus,
 Octobri mense ex aula nostra profectus fuerat, atque inde in Germaniam venit, a
 Caesare perhonorifice ^c Pragae exceptus, et Viennae ab archiduce Matthia, atque
 Christianae militiae nomen dedit. Primum armorum tirocinium infausto conflictu
 fecit, depulsis quidem ^d Tataris sub Viennae usque portas excurrentibus, sed tam
 gravi vulnere in ilibus accepto, ut paulo post exente anno decesserit. Tantam he-
 reditatem grandi aere alieno oneratam creverunt ^e Tremollii, et Ellebovii dux ex
 familia Lotharingica, magnaue de testamento ejus ante biennium facto in senatu
 contentio fuit; quo Annam ^f Alegriam matrem, quae alteris nuptiis Gul. ^g Altamero
 Fervacio equitum tribuno nupsit, tertiae partis bonorum, quantum per leges
 municipaleis licebat, legatariam scripserat: quae contentio tandem transactione
 finem accepit. Is avita successione Protestantium doctrinam imbiberat; caque pau-
 cos ante annos relicta, ad sacra majorum redierat. Avum habuit Franciscum ^h Coli-
 nium Andelotum Gallici peditatus praefectum, virtute militari insignem; qui anno
 CIO DLXVIII ⁱ Mediolani Santonum obiit, et ex Anna ^k Riusia Lavalla tot bonorum
 herede Vidum Lavallum comitem, hujus patrem, reliquit. Et ille quidem ante XVII
 annos sub mocnibus ejusdem urbis, in qua pater obierat, fratres infausto proelio
 victor amisit; et ipse paucis post diebus, sive ex fatigatione sive ex mocrere decessit,
 sicuti suo loco demonstravimus. Multi suadebant, iique saniores, prius quam abiret,
 uxore ducta, quae illi ex Lotharingica domo destinabatur, ut proli tollendae operam
 daret; deinde se et familia dignas expeditiones susciperet. Alii contra minime re-
 primendos spiritus illos primos aiebant; et cum ad aviti erroris ac paterni, atque
 adeo sui expiationem id pertineret, nullam tam generosae deliberationi, quam Deus
 procul dubio tanquam ad gloriam suam susceptam fortunaturus esset, cunctationem
 interponendam esse censebant; et ii vicerunt. Fuit specie praestanti, vultu vere-
 cundo, taciturna natura, ingenio sublimi, et aequante nataleis fortuna, si maturuisset,
 digno. Artes fere curiosas sectabatur, et iis addictos inter peregrinandum ubique
 vestigabat, ab iisque quae discebat, literarum alioqui minime ignarus, propria manu,
 scribebat autem elegantissime et scitissime, describebat; cujusmodi grande volumen
 vidimus: ut in tanta fortuna verendum esset, ne, studio per otium crescente, ingenio
 ad meliora nato, ad artes illas aliquando abuteretur.

V. VIRI et literis clari et longa vita memorabiles, quod in ejusmodi homini-
 bus rarum, his adtextentur. Ante alios ^l Pontus Thiardacus Bissianus dicitur, nobili
 familia in ^m Heduis natus, qui exacta trium linguarum cognitione, et in juvenili
 aetate excultus, saeculo illo, quod apud nos poctarum proventu abundasse Henrico II
 rege diximus, in poetica vernacula primum lusit; dein mathematicis artibus et Pla-
 tonicae doctrinae se totum mancipavit; ac postremo theologice studiis, in quibus
 omnibus multa, sed fere Gallice scripsit, reconditae scientiae ubique plena. In aula
 etiam vixit, et Henrico III gratiosus, sicuti suo loco ostendimus; ab eo ⁿ Cabilonensi
 episcopatu donatus est, et paulo ante mortem octogenario major, de recta nominum
 impositione commentarium vulgavit, et ad Philonis Judaei libellos a se illustratos pro
 auctario addidit. Cum in libris assiduus esset, cibo multo, quippe vasto corpore,
 utebatur;

VAR. LECT. ^a habuerat; nec eo indignus discipulus evaserat, testudinem *MS. Reg.*

INTERPR. ^a de Laval. ^b le Maine, Bretagne, & Normandie. ^c Prague. ^d les Tartares. ^e de
 la Tremoille, & d'Elboeuf. ^f d'Alegre. ^g de Haultemer Sr. de Fervacques. ^h de Coligny Sr. d'Andelot.
ⁱ Saintes. ^k de Rieux de Laval. ^l Pontus de Thiard Sr. de Bissy. ^m Bourgogne. ⁿ de Chalon sur
 Saone.

utebatur; et generosa vina, qualia illis locis circa Ararim nascuntur, aqua nulla admista, citra temulentiam bibebat; cumque dormitum ibat, quod mirum est, largo se meraci haustu sine valetudinis dispendio prolebat. Tandem cum xx amplius annos sacro munere, magna pietatis et doctrinae laude defunctus, Cyrum ex fratre nepotem sibi superstitem substituisse, integris animi et corporis sensibus ad meliorem vitam migravit VII Eid. Oct. aetatis anno octogesimo quarto. Theodorus Beza, qui patrum in curia Parisiensi senatorem habuerat, ^a Vezeliis itidem in Heduis natus, Biffianum sex diebus antevertit: ingenio hilario ac eleganti, et longa vita satis notus, quam LX totos annos in studiis et lucubrationibus exegit; eaque tantum proventus, ut antequam moreretur, veris vitae, quae eam desiderabilem efficiunt, subsidiis prae senio destitueretur: siquidem praesentium memoriam, debilitata quippe mente, evanidam amiserat, praeteritorum, dum ingenio valebat, impressam servaverat. Itaque et totos Psalmos Hebraice, et quodcunque caput ex beati Pauli epistolis proposuisses, integrum Graece recitabat: nec in iis, quae olim didicerat, iudicio carebat; sed quae dixerat, statim obliviscebatur. In hoc mentis obliuoso languore fere biennium perseveravit; et cum ad concionem ire vellet, subita convulsione correptus, ac lecto impositus, vitam finivit. Vixit annos LXXXVI, menses III, dies XIX. Laudavit mortuum Antonius Faius, et carmen elegans et adfectus plenum veteri amicitia cum eo conjunctus Scaliger fecit; addito etiam de fato urbis, in qua decessit, omine, quod tamen haecenus eventu caruit. Beza rursus annosior, et summus Bezae amicus Robertus Constantinus annum clausit, ^b Cadomi in Neustria inferiore natus, trium linguarum peritissimus, et Graecae praecipue ac ^α Latinae; qui longam vitam in studiis et peregrinationibus ^β consumpsit: fuit et Julii Caesaris Scaligeri domesticus, et commentaria in partem Theophrasti, ab auctore non edita, post ejus mortem publicavit; quod a plagii crimine, cujus aliquando insimulatus fuit, eum ^γ liberat. Vixit usque ad CIII annum integris corporis et mentis sensibus, et memoria adhuc valida, quae in longaevis, ex omnibus animi facultatibus prima debilitatur et vacillat; et tandem pleuritide correptus, exeunte hoc anno VI Kal. Jan. defecit. His macrobiis rarum longae vitae et connubialis concordiae addam ex Immanuele ^c Meterano exemplum, viri et foeminae e plebe, ideoque obscuri nominis, quorum ille CIII annos, haec XCIX expleverat, cum uterque LXXV in matrimonio conjunctissime vixissent. Longae vitae pro cumulo felicitatis accessit, quod Philemoni et Baucidi pro summo beneficio Deos concessisse narrant fabulae, ut alter alteri tantum tres horas supervixerit, et ambo ^d Delphis in Batavia simul hoc anno terrae mandati sunt. Post hos dicendus venit Simo ^e Marionus Novioduno Heduorum sive Nivernio pet-honesti familia natus, qui juris scientia ac eloquentia praecipue in nostro foro diu claruit, quod actiones aliquot forenses ab eo editae abunde testantur. Dein ad dignitates evectus se semper iis parem praebuit, et patroni fisci munus pari eloquentiae et solertis iudicii laude exercuit, jura regia, libertatem publicam, regni dignitatem

ubique

VAR. LECT. ^α Latinae, quarum optima Lexica concinnavit, qui *MS. Reg.*

^β consumpsit: cujus instar memorabile fuit in nostro aevo, eoque majus, quod raro aut fere nunquam accidit, ut viri literati tamdiu vivant. Eum in comitatu ac familia viri illustrissimi Pauli a Foxio, dum in Anglia et Scotia oratoris regii munereungebatur, fuisse supra demonstravimus: et antea Catharinae reginae, in eaque medicinam fecit, et Cornelium Celsum diligenter cum *MSS.* collatum Lugduni, quo interdum per intervalla excurrebat, excudendum curavit. Fuit et Julii *MS. Reg.*

^γ liberat. Nam si bona fide id semel fecit, cur non in aliis eandem fidem servasset, praesertim cum

nihil postea ab eo profectum sit quod captum ipsius superet, et divino illi viro subreptum fuisse credi possit: itaque maledicis iis per me filere licet. Lutetiae uxorem duxerat, et post ejus obitum alteram Montalbani in Cadurcis duxit, ex eaque filium sibi superstitem suscepit: Orthesianae scholae in Bene-arni pago plures annos praefuit, et Castrum item in Septimania; ac tandem Montalbanum reversus est, ubi linguae utriusque professor ad longaevam aetatem integra semper valetudine perduravit, quam victus sobrietate et gymnastica familiari adjuvabat, domi ambidextri enlis gladiatoria tractatione se exercere solitus. Vixit usque ad CIII annum *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Vezelay. ^b Caen en Normandie. ^c de Meteren. ^d Delft en Hollande. ^e Marion natif de Nevers.

CIDICV.
HENRICUS IV.

ubique constantissime ^a tutatus. Obiit Lutetiae III Eid. Febr. cum LXIV aetatis annum tribus mensibus excessisset, et ad S. Mederici sepultus est. Inter tot denatos nata est Eidibus Octobribus illustrissimo Monpenserii duci Henrico Borbonio in ^a Gallionis arce, ex Henrica Catharina a ^b Jousa uxore, filiola Maria, parentis brevi superfuturi unica heres; quae jam nunc, cum haec scribo, magnum pietatis et virtutis instar est, serenissimo ^c Andium duci post ^d Aurelianensis fratris obitum desponsata, ut amplissima bona, quae ex antiqua Borboniorum domo possidet, in regia familia mancant.

VI. AD res nostras ut veniam, accusationis contra ^e Arvernum comitem, et ^f Entraguium, et marchionissam ejus filiam, superiore anno institutae probationes in senatu conficiebantur; et cum Arvernus initio coram delegatis iudicibus, Achille ^g Harlaeo primario praefide, Stephano ^h Floro, et Philiberto ⁱ Turino, senatoribus respondere recusaret, et se abolitionis diplomate ac praeterea ^k breviculo tueretur, missus a senatu ad regem Ludovicus ^l Servinus advocatus regius, qui deprecatione clementiam ipsius interpellaret, et super diplomate ac breviculo majestatem suam consuleret. Is igitur officio defungens, Arvernum jam ter in crimen laesae majestatis longe maximum, et quod cetera in se maleficia complectitur, recidisse ostendit, primum in conspiratione a Mathurino ^m Carterio, qui dignam scelere poenam tulit, inchoata; deinde in Bironiana; ac postremo Hispaniensi, cujus nunc arguitur: eum qui toties in idem crimen relapsus est, indignum esse veniam, et indulgentiam in tali crimine ad omnia impune audenda illecebram esse. Contra frequentiam tam horrendi criminis opus esse exemplo, ut vita regis, reginae, ac dilectissimi delphini, quibus salus publica continetur, in tuto collocetur. Haec pluribus cum differuisset, rex, repetita praeteritorum memoria, diploma abolitionis concessae et breviculi causam in temporum necessitatem rejecit, et haec omnia impetrata dixit, ut Arvernum ad officium et bonam mentem reduceret, neque se gratia per illa concessa indignum contumacia sua redderet. Quod cum minime fecerit, nec criminis veniam oblatam ingenua confessione, quod facere jubebatur, mereri voluerit, se quoque fide per diploma et breviculum data liberatum existimasse, et cum ratione non posset, potestate legitima erga contumacem ac toties perduellem uti voluisse; proinde jubere, ut nulla diplomatis et breviculi, quibus ille se tuetur, ratione habita, contra ipsum legibus agatur. Secundum haec, cognitore regio postulante, decretum, ut Arvernus, nulla defensionis et praescriptionis ab eo propositae ratione habita, coram iudicibus delegatis ad interrogata responderet; ni faceret, pro convicto haberetur. Id actum IV Kal. Jan. Interea ter interrogatus Franciscus Balsacus Entraguus; qui cum factum non omnino diffiteretur, ad illud excusandum, et marchionissam filiam exonerandam scriptum protulit, quod jam antea regi ad ⁿ Germanifanum VIII Kal. Quintil. porregerat, quo repetita colloquiorum cum Hispanis habitorum origine rem altius repetebat. Ejus haec summa erat: a tempore ^o Metis sub coronae Francicae ditionem redactae, nullam se occasionem praetermississe bello et pace regibus inserviendi, suamque fidem illis et amicis adprobasse; regi, cum primum ad regnum vocatus est, fidam semper et sedulam operam per haec bella navasse, nec sumptibus ullis pepercisse, atque inde grande aes alienum contraxisse, magno rerum suarum incommodo; idque in causa fuisse, ut ad fortunae amplificationem attendere, et filiis, ut haberent unde decus familiae tuerentur, prospicere pro tempore

VAR. LECT. ^a tutatus, eademque constantia majorum religionis alioqui retinentissimus, ^b dispensationes oppugnavit. Obiit *MS. Reg. Put. & Rig.* novae ut regno perniciosas religiones et clandestinas

INTERPR. ^a Gaillon. ^b de Joyeuse. ^c Gaston troisième fils du roy, duc d'Anjou, puis duc d'Orleans. ^d le duc d'Orleans, second fils du roy. ^e le comte d'Auvergne. ^f le Sr. d'Entragues, & la marquise de Verneuil. ^g de Harlay. ^h de Fleury. ⁱ de Turin. ^k un brevet. ^l Servin avocat-general. ^m Chartier. ⁿ S. Germain. ^o Metz.

non potuerit. Bello finito, pro praemio tot exantlatorum laborum praefecturam ^{CIO IO CV.}
^a Aurelianensem sibi ademptam, et in alium translata, nulla compensatione ac-
 cepta. Id tamen summa patientia dissimulasse, et presso tam justo dolore ad farci-
 endas domesticas ruinas, quod a liberalitate regia frustra expectaverat, se domum
 contulisse, ubi miserum senem, et morbis ingruentibus obrutum, vehemens et ulti-
 mus fortunae impetus oppressit; accedente ad superiores clades familiareis infausto
 regis amore, quo filiam dilectissimam et unicum senectutis suae solatium, impotenter
 deperire coepit. Hinc corporis continuus morbus ex moerore, et gravior animi ip-
 sum semper adflixit, quod se ludibrio et aulicorum diceriis expositum videret; et
 unde vulgo omnes sibi ac suis honorem et bonorum amplificationem augurantur,
 inde sibi ac suis dedecus, opprobrium, apud probos contemptum non sine expro-
 bratione paratum sentiret. Demissis precibus saepius ab rege contendisse, sibi cum
 bona ipsius gratia domum ire, et spectaculo aulae carere ut liceret. Cum initio id
 impetrare non potuisset, malo ingravescenti quaesitum potentius remedium, et ut
 valetudinis curandae praetextu regno exire, et alio se conferre, relictis liberis, uxore,
 domo, suppliciter petiisse, nec obtinuisse. Sed postea malo suo fato accidisse, ut
 quod toties petenti minime concessum fuerat, ob quas suspiciones incertum, nec-
 opinanti crudelius negaretur, interdicto omni cum filia dilectissima, quod solum ad
 solatium calamitas reliquum fecerat, congressu. Sed cum rursus ab ea fortunae ex-
 acerbatione respiraret, et insita bonitate mutaturum regem speraret, ecce nulla vi,
 nulla arte eludendum telum ab iracundia reginae in ipsum contortum est, crebres-
 cente per aulam rumore, marchionissam in summo periculo versari, et odium regi-
 nae in parentem ac fratres recasurum: nam voces et minas ex ore ejus exceptas,
 quae exulceratum injuriae sensu animum testabantur. Cui ut illa in tempore prae-
 verteret, sensim se ab regis conspectu subduxisse. Cum putaret per absentiam, non
 solum amorem regis impotentem cum tempore remissurum, sed etiam reginae odium
 desitutum, et non solum aula abstinere, sed regno discedere se paratam ostendit;
 ad idque commodum accidit, ut tunc Arausionis principis vidua, quicum illa fami-
 liarissime vivebat, de profectioe in Bataviam suam cogitaret, huic se comitem ad-
 dere voluisse, et petiisse a rege marchionissam loco summi beneficii, quod et illi prae-
 fracte negatum fuit: consilium enim fuisse, ut, consumptis aliquot in Batavia men-
 sibus, in Angliam transfret; ubi ^b Leviniae ducem, et primarios circa regem arctif-
 sima secum cognatione conjunctos habebat. Verum et hoc negato, interea odium
 et minas crevisse, et crebris delationibus primariorum in aula procerum ad marchio-
 nissae aureis in horas perlatis, illam postremo cum lachrimis apud regem demon-
 strato periculo egisse, et suae salutis et filiorum ex ipso susceptorum securitati consu-
 lendi necessitatem utrique impositam ostendisse. Nec visam regi omnino intem-
 pestivam petitionem; itaque ab eo tempore Arvernorum comitem uterinum mar-
 chionissae fratrem, qui sororis periculo tangi videbatur, secum multoties ea de re
 collocutum esse, clam illa, quod et secreto opus esset, et ad tranquillandum ejus
 animum silentio potius, quam renovata per consultationes rei memoria, agi debere
 uterque judicaret. Deliberantibus, et de communi periculo vitando consilia agitan-
 tibus, Thomam Morganum nobilem Anglum, qui Mariae Scotorum reginae negotia
 aliquando apud nos procuraverat, sibi notum et familiarem supervenisse, et a Joanne
 Taxi oratore Philippico, quem ad ^c Monterigolum, ubi Igonna in Sequanam influit,
 cum eo cum Guisio ante xx annos venisset, ipse viderat, verba honestatis plena
 retulisse, et pristinae amicitiae memoriam renovasse, ac petiisse, ut cum ipso colloqui in
 arcano

INTERPR. ^a d'Orleans. ^b Lenox. ^c Montereau sur Yonne.

CIOICV.
HENRICUS IV.

arcano possit: nec se abnuisse, quod eadem opera de re, quae sibi permoleste acciderat, amplius ex ipso cognoscere cupiebat: nam cum ad ^a Mariae Cleriacae fanum esset, hominem sibi incognitum Hispanum, sicuti postea affirmavit, natione, ceterum Italice loquentem, ad se in hospitio accessisse, et a rege Hispaniarum per dispositos equos se missum dixisse, ut eum conveniret, et de ^b schedula manu regis subscripta cum eo ageret. ^c Raffium, de quo supra in Nicolai ^d Hostae morte mentio facta est, huic se negotio immiscuisse, et multa Bernardino Mendozae insigni vanitate promississe; et cum sub id Gul. ^e Fouquetus Varanus clam a rege in Hispaniam ante decennium missus esset, hominis vanitatem coramprehendisse. Cum igitur ipse a Morgano persuasus ad Taxim noctu se contulisset, Novembri mense anni CIO ICII renovatam contractae ad Monterigolum amicitiae primum memoriam: deinde de foederatione Henotica, cujus ipse Taxis fabricatione tanquam a se facta gloriabatur; post et de regis cum marchionissa amoribus, et schedula, inter eos actum esse; ac postremo de ^f cursore Cleriaco, de quo cum renidenti vultu, quasi rei ignarus se Taxis excusasset, de schedula repetitum sermonem, quam cum tradi sibi Taxis, aut saltem ejus exemplum enixe expeteret, ipsum se vicissim excusasse, ac praeacte respondisse, se filiamque marchionissam nunquam assensuros, quandiu in vivis essent, ut alii quam regi traderetur; atque insuper addidisse, regem hucusque id parum curare se ostendisse. Hoc primum inter eos colloquium fuisse; in ipsius Taxis actibus. Alterum aliquanto post, interventu itidem Morgani, loco incognito celebratum, cui ^g Arvernorum comes interfuit, Junio mense anno sequenti. Ibi post salutationes, cum de Ostendae successu Taxim Arvernus percontaretur, Taxim respondisse, jampridem de perduclibus in Belgio regem Catholicum poenas meritas sumpturum fuisse, ac plane triumphaturum, nisi rex legitimae Philippi potentiae se opposuisset, et opibus suis ac milite populos a fide devios juvisset. Ad haec Arvernum interfatum esse, regem, qui et pecunia et milite, dum bellis ab Hispanis peteretur, ab Ordinibus Belgii adjutus esset, et pecuniam acceptam reddere, et mutuo auxilio laborantibus subvenire aequum et justum duxisse: quod vero post pacem factam Galli potius Batavis quam Hispanis suam operam addicant, in causa esse, non tam regis imperium, nam plerisque sine regis mandatu ad illam militiam sponte proficisci, quam Hispani nominis odium, quo fiat, ut nobilitas nostra rei bellicae cupida, potius Batavorum, quam illorum nomini Gallico infestorum partes sequatur. Ad haec injecto, de violentis regis in venatu, ludo palmario, aliisque non sine valetudinis aliqua laesura exercitiis, sermone; dixisse Taxim, fore ut rex, qui et annis et vitae intemperantia ad exitum properet, post se relicturus sit regem Hispaniae annis florentem ac praepotentem, qui optimis belli ducibus et justitia causae fretus, injurias a Gallis in Belgio acceptas vindicaturus sit, et quae amisit, brevi recuperaturus. Tum incalcentibus et renudatis per contentionem animis Taxim regis fidem in dubium revocasse. Nam qui bonum Catholicum eum esse, qui quotidie Sectariorum auget numerum, ad concionandum et conveniendum locis toto regno multiplicatis, et promiscue praefecturis, honoribus ac dignitatibus, seu militiae seu pacis, inter eos distributis, et novis munitionibus gratiose attributis? Cum contradiceret Arvernus, postremo subjunxisse Taxim, si regem mori contingat, ab omni parte subito impetum in regnum facturum iri ex Sabaudia, Pedemontana regione, Flandria, Arragonia, multosque ex Gallis ipsis rubram crucem sumpturos. Tum Arvernum, ut eum magis stimularet, nequaquam per ea loca commode impetum fieri posse respondisse: nam difficileis ubique per illa accessus esse; tantum per Ruscinonensem comitatum patere hostibus aditum. Nam ab ea parte cum ^x CIO sarissophorum, et idoneo scloppetariorum numero,

x

INTERPR. ^a *Nostre Dame de Clery.* ^b *la promesse de mariage.* ^c *Raffis.* ^d *P Hoste.* ^e *Fouquet Sr. de la Varenne.* ^f *le courrier de Clery.* ^g *Auvergne.*

x machinis ac bellico apparatu, si vis in necopinanteis fiat, magnum in periculum res nostras adduci. Tum voventis specie Taxim optasse, ut Arvernus inter eos dux cruce rubra signatus compareret. Et Arvernum ad ea verba subjunxisse, si hoc contingeret, et Sabaudiae dux eodem tempore rem gereret, confidere se, grande decus ex ea expeditione reportaturum, et ad Ligeris caput intra paucos dies victricia signa explicaturum; moxque quasi se corrigeret, addidisse, mortem potius optare, quam quidquam tale aut vellet aut auderet. Haec quasi per jocum aut lasciviam inter eos jactata, ipso audiente; qui ut finem his sermonibus imponeret, nusquam id futurum affirmasse, ex ^a Cosmi Rugerii (is est, de quo ad annum CICIC LXXIV et XCVIII plura diximus) fide; nam super ea re a se consultum, inspecta utriusque regis genesi respondisse, nihil se animadvertere, quod prohibeat, quo minus pax fida et constans inter eos cocat. Et ita tunc vice secunda discessum, diversique omnes ad sua se contulere. Aliquanto post tempore Morganum, qui crebro ad Taxim commeabat, monuisse, illum de discessu in Hispaniam cogitare, et jam advenisse Baltazarem ^b Sunicam in munere successorem, et cupere antequam discedat, cum ipso colloqui. Itaque ad aedeis ejus noctu ivisse cum Arvernorum comite, et aliquandiu cum illo verba honestatis commutasse: tum Taxim ambos rogasse, an non Baltazarem compellere vellent? Cum annuisset Arvernus, ipsum, qui huc usque recusaverat, assensum tandem praebuisse, moxque e conelavi proximo Baltazarem egressum, et se mutuo salutasse, et Baltazarem seorsim Arvernum convenisse; ipsum cum Taxi remansisse, et post aliquantulam moram Taxim denuo de schedula memorata ipsum interpellasse: nam si quidem talis sit, aiebat Taxis, qualis a quibusdam dicitur, scito paratam x CIC aureorum pensionem, et annum anticipatum iri, antequam hinc discedam, et ut quo loco convenerit, sequentibus annis exsolvatur, idonee cavebo, in idque fidem tibi nobilis viri obligo. Ad haec cum ipse se excusasset, et schedulam haberi non posse, et exemplum ejus penes se non habere diceret, Taxim petiisse, verumne esset, ejus effectum in consanguineorum principum, et arcani consilii assessorum arbitrium collatum, id se pernegasse, conditionem tantum appositam esse, si masculum genuerit, quod accidit. Inde Taxim quaesivisse, an vera essent, quae de reginae infesta voluntate ac minis vulgo jactabantur, si quidem rex moreretur, fore, ut marchionissa cum filio in carcerem conjiciatur? Ad haec ipsum respondisse, complurium sermonibus id filiae renunciatum esse; sed nequaquam his fidem habuisse, et sperare, ut nunquam id accidat; aut si quando accidat, ea sit aetate, ut regi superesse non debeat; quippe cum rex tantum quinquagesimum vitae annum nunc agat, ipse LXIII jam expleverit: et Arvernum uterinum fratrem florenti aetate, si opus sit, charissimae forori tunc minime defuturum. Tum de receptu in Flandria apud Archiduces, si quid humanitus regi contingeret, injectam mentionem, et Taxim ea de re quamprimum in Hispaniam venerit, cum rege acturum promississe, et ad Baltazarem rescripturum: ipsum vero post actas honorifice gratias rogasse Taxim, ut officio superfederet, nam nihil eo opus esse; ceterum de schedula alii quam regi tradenda nunquam cogitasse, eamque semper Regi obtulisse, et penes se retinuisse, quousque regi restituta est. Addita erant in eo scripto quaedam ad literas interceptas, et contra ipsum prolatas responsa. Secundum haec ab delegatis interrogatus, initio se excusabat, et multa se ad defensionem propriam necessaria habere dicebat, quae citra regis offensionem non posse efferi veritus, per reverentiam suppressere cogebatur. Interpellatus, an Arverno de iis quae in hoc communi negotio acta essent, fidem habere vellet? pernegavit; Arvernum malae fidei, et erga forem male affectum causatus. Idem et de Morgano adjectum. Cum regi per cognitorem regium significatum esset Entraguium dicere, reverentia se attineri, quo minus quae

ad

CIDIO CV. ad legitimam defensionem suam pertinebant, libere eloqui posset: rex illicet, reis
 HENRICUS IV. quae ad defensionem necessaria essent, libere loqui plenam facultatem fecit: itaque
 denuo interrogatus, et regiae voluntatis certior factus, plenius de colloquiis illis cum
 Taxi et scripto a se antea prolato fere consentanea dixit, id unum sedulo fatagens,
 ut non solum se, qui filiae charissimae periculo terrebatur, pietatis paternae obtentu
 excusaret, sed ipsam omnino exoneraret, et quicquid cum Hispanis actum erat, ea
 infamia actum esse cum asseveratione semper confirmaret. Itaque ipsam, aiebat, de
 reginae odio et minis apud regem exoptulasse, et regem, qui rem ita habere sciret,
 ipsi arcem ^a Cadomensis in Neustria inferiore ad receptum obtulisse; sed cum de
 praefecto, quem illa arbitrio suo constituere volebat, non conveniret, rem exitu
 caruisse. Tertio interrogatus, cum literis ad Morganum scriptis, quae inter Morgani,
 cum captus est, scrinia repertae sunt, urgeretur, et ^b schedulam non ita suppressam,
 ut ipse aiebat, sed ejus exemplum in Hispaniam missum ex iis appareret; ille tamen
 praefraete pernegavit, verbis ambiguis alio detortis et clusis. Et haec cum eo acta.
 Arvernus jam Novembri superiore a Nic. ^c Brularto Sillerio, et Petro ^d Janino inter-
 rogatus fuerat, et eadem fere, quae scripto Entraguio confessus erat, et ipse ad inter-
 rogata responderat; nisi quod quantum ad exonerandam filiam pater laborabat, tan-
 tum ex adverso ipse enitebatur, ut marchionissam omnium quae de ipsa cum Hispanis
 inita fuerant, consiliorum participem et consciam ostenderet; in conjunctione cri-
 minis praesidium, quod ab innocentia sua non habebat, quaerens. Postea a delegatis
 interrogatus, initio se abolitionis diplomate ante annum a rege impetrato, et brevi-
 culo, quo praecritorum plena venia indulgebatur, concessio tuebatur, et ad petita
 respondere recusabat, ne gratiae sibi a rege clementissimo factae respondendo prae-
 judicium afferret. Cognitore regio nihilominus instante, ut responderet, et senatus
 decreto super ea re facto, tandem post protestationem respondere se paratum osten-
 dit; et praeter ea, quae jam coram Sillerio et Janino de sororis receptu extra reg-
 num, si quid regi humanitus contingeret, confessus fuerat; etiam de consiliis olim
 Birono superstiti, per Mathurinum ^e Carterium cum Sabaudiae duce, qui res His-
 panorum tunc gerebat, dein cum ipso Birono, et post Bironi mortem cum Taxi et
 Sunica de regno invadendo, ac denique per ^f Salam; inde cum Sabaudia per ^g Ro-
 quetum, inde in Hispania agitatis, neque bona fide ad regem relatis, plenius inter-
 rogatus est. Quae omnia aut sibi regis gratia condonata, aut ab rege ipso approbata,
 conscioque gesta contendebat. Cum vero contumacia ejus argueretur, qui terrente
 conscientia, cum toties juberetur, ad regem venire detrectasset, alias atque alias ex-
 cusationes praetexebat. De schedula autem ab Hispanis toties efflagitata sic respon-
 debat, exemplum ejus nunquam ab Entraguio traditum, sed eam semel atque ite-
 rum coram Taxi et Sunica diserte ab Entraguio recitatam fuisse. De vita item et
 morte Bironi in ejus laudem scriptum fecisse, et marchionissae, quae ejus effigiem
 habere dicebatur, tradidisse arguebatur; quod ille inficiatione diluebat. Non solum
 autem sorori receptum extra regnum, si regem mori contingeret, sed etiam sibi
 ipsi, si opus esset, cum Hispanis pepigisse dicebatur; nec abnuebat, odium reginae
 contra sororem conceptum, in se, ut aiebat, recasurum veritus. Tum interpellatus,
 an Entraguio et marchionissae fidem tribuere vellet? Utriusque testimonium tan-
 quam valde sibi suspectum rejecit, eorum importunis ac malignis criminationibus
 factum dicens, ut in regis indignationem inciderit. Morganus postea interrogatus,
 quid illi cum Taxi, et cum Entraguio negotii esset? Cum Taxi se familiaritatem
 coluisse respondebat, ut ejus favore sex millia aurorum, quae a Scotiae regina, cujus
 negotia aliquando procuraverat, sibi debebantur, a Philippo conscqueretur. Cum

Entraguio

INTERPR. ^a de Caen en Normandie. ^b la promesse. ^c Brulart Sr. de Sillery. ^d Jeannin.
^e Chartier. ^f de la Sale. ^g la Rochette.

Entraguio autem, ut literas commendatitias ad ^aLeviniae ducem sororis filium, qui plurimum gratia in aula Anglicana pollebat, ab eo obtineret: de cetero se minime existimasse peccare, ad Taxim commeando, quod Arverno et Entraguio auctoribus fecerat, et culpae poenam, supplex et hospes, ac religionis causa a patria extorris, a regis Christianissimi clementia deprecabatur. Marchionissa postrema audita: et nunquam cum Taxi egisse, et semel tantum cum in Hispaniam discessit, et ad illam salutandam permissu regis venisset, eum vidisse; neque in arcano, sed coram plurimis testibus cum eo verba honestatis commutasse respondit; sermonum autem cum eo ab Arverno et parente habitorum nullam notitiam habuisse, et nuper ex regis ore id didicisse. Ceterum quod de receptu in terra hostica a fratre et parente cum Hispanis agitatum esse postea rescivit, ea in re pro se, non pro liberis suis consilium captum fuisse; deque iis in Hispanorum potestatem tradendis nunquam se aut illos cogitasse. Praeterea cum Ludovico Velasco, qui cum connestabili Castellae ad aulam venerat, arcanum colloquium habuisse arguebatur, qui et fidem obligaverat, ad limitem cum CCC equitibus venturum, ut ipsam exciperet, et in tutum deduceret: addebatur et Taxim jaetabundo animo dixisse, non ita exhaustum regem dominum suum esse, quin 10 aureorum 100 in arca haberet, ad subveniendum in tempore marchionissae et ejus liberis: quod illa asseveranter scivisse se pernegabat.

VII. T A N D E M compositi invicem et cum testibus rei, et coram iudicibus de novo interrogati sunt, et confessionibus, probationibus, literis, actis, documentis Arverni et Entraguii manu scriptis mature discussis, ^bCarolus Valesius nothus Arvernorum comes, Franciscus ^cBalsacus Entraguius, Thomas ^dMorganus conspirationis contra regem regnumque in itae postulati ac peracti rei declarantur; decretumque ut tanquam perduelles ex primo majestatis laesae capite, honoribus et dignitate omni privati, in Portuensi platea pegmate ad id erecto securi percuterentur, bonis in fiscum addictis: de Henrica Balsaca ^eVernolii marchionissa amplius inquireretur; interim in ^fBellomontanum virginum devotarum coenobium juxta ^gCaesarodunum Turonum includeretur, interdicto omni cum aliis, quam cum monasterii virginibus colloquio. Id actum Kalendis Februariis: suspensa interim sententiae contra alios latae executione, donec rex, qui ita velle per cognitorem suum significaverat, amplius de ea statuisset. Prima gratia marchionissae facta, ut non in Bellomontanum coenobium, sed Vernolium duceretur, interdicto omni cum aliis, quam cum domesticis colloquio ac conversatione; eaque de re diploma in senatu promulgatum fuit x Kal. Aprilis. Et cum rogaretur rex, ut sententia contra alios lata pronunciaretur, re per aliquot menses procrastinata, XII Kal. Sept. diploma ad curiam misit, quo Arvernum et Entraguium famae, bonis et honoribus restituebat, mortis loco perpetui carceris inflicta poena; ab ea tamen gratia exceptae praefecturae ac dignitates quas ambo obtinebant: Morganum, remissa itidem multa, extra regnum deportabat. Postea mense Septembri cum rex ad ^hBlaudi-fontem esset, ampliore diplomate gratiam marchionissae factam geminavit, et memor amoris singularis quo eam profecutus est, et liberorum ex ea susceptorum charitate motus, ulteriore contra eam inquisitione prohibita, cum sibi abunde de tota accusatione constare diceret, ejus memoriam, et acta, ac probationes de ea factas, in quantum necesse erat, abolcbat, ac nullas declarabat; ipsam bonis et pristinae libertati, quali ante inchoatum iudicium fruebatur, plena potestate restituebat, interdicta omni in posterum cognitoribus suis ac regni curiis rei persecutione. Diploma post intercessionem curiae XVI Kal.

Oct.

INTERPR. ^aLenox. ^bCharles batard de Valois, fils naturel de Charles 9. ^cde Marie Touchet dame de Belleville, comte d'Auvergne. ^dde Balsac Sr. d'Entragues. ^eMorgan. ^fVerneuil. ^gconvent de Beaumont. ^hTours. ⁱFontainebleau.

CIOICV. Oſt. in ſenatu promulgatum fuit. In varios ſermones hoc iudicium, ut erant varie affecti animi, haud mirum eſt ſi incurrerit. Nam alii poſt publicae ultionis neceſſitatem Bironi morte expiatam, tali dignitate hominibus in vitae ac famae diſcrimen adductis, denuo renovari, in regno alioqui felicifſimo, ominoſum ducebant. Alii, qui minime ſerio agi, et decretum quodcunq; tandem fieret, nunquam executioni demandatum iri providebant, ludibrio ſacrarium Juſtitiae haberi, ac theatri ſcena traduci indignabantur: ſic enim diſſerebant, iudicium ab initio non inſtitutum, ut tanti criminis ſevere vindicati exemplum ad terrorem ederetur, verum ut marchio-niſſa, quae parentis ac fratris conſilium ſecuta a rege divorſerat, metu poenae, quae utrumque proculdubio manebat, iifdem, qui diſſuaſerant, auctoribus, ad priſtinam conſuetudinem cum rege reverteretur.

VIII. EXACERBATO tot novis offenſis regis animo, dum ad Blaudi-fontem eſſet, venire a^a Tigurinorum, Bernatum, Baſileenſum, et Schafuſianorum pagis oratores pro^b Bullionio duce deprecantes, qui de egregia ſua erga Regem ac Deſſinum, quorum vita ſalutem imperii ſtare exiſtimant, voluntate, et hereditario affectu praefati, ſibi admodum dolere dicunt, quod vir et natalium ſplendore et adſinitatibus illuſtriſſimus, primarius regni officialis, et tot bello et pace exantlatis laboribus, de rege et regno optime meritus dux Bullionius, non ſolum a patria, verum, quod gravius eſt, a regis, a quo tot beneficiis et honoribus ſit cumulatus, conſpectu exulare jam totum triennium cogatur. Nulla re magis ſuam majeſtatem mutuum ſuum erga populos amicos animum teſtari poſſe, quam ſi ipſorum enixam deprecationem in bonam partem accipiat, et ſupplicem, quem criminibus falſis onerari perſuaſum habent, in gratiam recipiat, eademque opera ſcrupulum omnem ex animis ipſorum eximat, quaſi non ob propriam culpam, ſed odio religionis, quam profitentur, a malevolis et infeſtis in invidiam apud majeſtatem ſuam trahatur. Nam alioqui ex anteaſta ſemper honorifice et laudabiliter illius vita; abunde ſibi de fide et ſincero ejusdem erga regem obſequio, et patriam pietate conſtare; et niſi conſtaret, minime eos, a quibus miſſi ſunt, ad hoc pro eo ſuſceptum officium deſcenſuros fuiſſe. Ad haec rex ſcripto reſpondit vi Kal. Maias: gratam ſibi admodum de voluntate erga ſe regnumque tam prolixè teſtata declarationem eſſe; et in bonam partem accipere ab ipſis inſtitutam pro duce Bullionio deprecationem; quippe qui eam ab eadem voluntate et ſincero affectu proficiſci perſuaſum habeat, neque tam in ſupplicis gratiam, quam ſuo regniq; bono ab ipſis ſuſceptam. Agere pro egregia illa voluntate gratias, et ſuam vicifſim illis pari affectu deferre. Ceterum illos ſcire velle, Bullionium gravioribus quam ipſi rentur, criminibus onerari; quorum perfectionem benignitate ſibi inſita haecenus intermiſerit, ut deliberandi ſpatium poſtulado reo concederet. Duas illi vias ab ſe propoſitas, aut purgandi ſe in jure, aut ſuppliciter veniae a regia clementia petendae; utrum velit, eligere illi liberum et adhuc integrum eſſe; et utrum elegerit, neque deſuturam in jure acquitatem, neque in gratia ſua indulgentiam. Neutrum adhuc feciſſe Bullionium, ſed contumacia et tergiverſatione, dum benignitatem ſuam ſubterfugit, criminum obſectorum ſuſpicionem auxiſſe, quaſi conſcientia terrente, neque iudicum conſeſſum, neque regium aſpectum ferre poſſit: proinde deprecationi ipſorum, quod aliis in rebus ſemper libentiſſime ſit factururus, pro tempore ſatisfacere non poſſe; ita tamen ut intelligant, quandocunq; Bullionius, ſicuti debet, juſtitiam regis aut clementiam imploraverit, ab utraque paratum illi ſolacium et praefidium fore.

IX. NEC multo poſt, iſtantibus Jeſuiticae ſocietatis collegis, atque inprimis Petro^c Cotono, qui in comitatu regis aſſiduus erat, de abolendo monumento, non tam

INTERPR. ^a cantons de Zurich, Berne, Baſle, & Schaffhouſe. ^b le duc de Bouillon. ^c le pere Coton.

tam contra ^a Castellum paricidam, quam contra societatem, ut ipsi aiebant, in palatii CIO IOCV. majore porta erecto, actum est. Aedibus Castellum patris dirutis, sicuti senatus decreverat, HENRICUS IV. in area pyramis posita fuerat, inter IV virginum effigies ab excellentibus artificibus sculptas, praealta basi, in cujus tribus lateribus inscriptiones erant pro criminis detestatione et regis securitate posita: in quarto senatus-consultum inscriptum erat, quo et paricidae condemnatio continebatur, qualem suo loco diximus, et societas toto regno exterminabatur. Quin tabula illa marmorea, in qua senatus-consultum inscriptum erat, tolli deberet, restituta societate, nemo dubitabat; sed monumentum illud in memoriam detestandi paricidii, et ad securitatem publicam positum, in quo nihil sculptum aut scriptum erat, quod ad societatis dedecus spectaret, quin conservari deberet, inter acquos rei aestimatores minime ambigebatur. Et profecto invidiosum videbatur, ut contra fieret, petere, nec periculo carebat. Nam monumento securitatis publicae sublato, tolli una et securitatem. Sublata autem illa, quid superesse, nisi ut qui bono regis regnique restituti videri volebant, si quid rursus tale accideret, exitio et everfioni ejus causam dedisse dici possent? sic enim tunc jactabatur, scissis diverso adfectu animis. Tamen qui contra tendebant, nihil invidia et periculo territi, de monumento funditus abolendo pertinaciter certabant. Nam post sublata tabulam, remanente pyramide, memoriam senatus-consulti conservari, ut quoties transeuntes eam viderent, toties decreti contra societatem facti recordarentur. Id cum pollentibus in aula persuasum esset, tentari placuit, an senatus ipse id sua auctoritate decreturus esset; et cum vocatis curiae praesidibus et triumviris regis a Bellevreo cancellario regis nomine res in deliberationem adducta esset, comperto vix senatum assensurum, tandem decretum, ut id auctoritate regia fieret; et initio opportunius visum, ut noctu pyramis festinatis operibus transferretur, ne interdum quid tumultus per licentiam interveniret. Verum rursus intercessit Cotonus, et Henricum IV lucis non tenebrarum regem esse fidenter pronunciavit. Itaque per otium, Maio mense, in media luce destructa pyramis; et a curiosis observatum est, virginem, quae Justitiam referebat, primam sublata fuisse, quasi Justitiam tolli prius necesse esset, quam salutis regiae monumentum dirueretur. In eam rem varia et licentiosa scripta vulgata, quibus lapis mutus loqui, et plus de bonitate ac clementia, quam de crudelitate ac saevitia conqueri fingebatur, ut qui per Justitiam erectus fuerat, per misericordiam sterneretur. Multa in Cotonum jactata, multa in Hispanicensem factionem, quae per Francisci nominis ruinam ad orbis Christiani imperium aspirabat. Aculeari et versus per manus volitabant, quibus rex monebatur, ad abolendam Castellum paricidae memoriam oportere, ut dens ictu cultri excussus ante omnia restitueretur. Addita erant et mali ominis verba, quasi quantum in fodalitii illius gratiam elargiretur, tantum securitati suae detraheretur. Sane eodem exeunte anno, cum rex a venatu in urbem rediens, per Pontem novum iter haberet, dilabente sub vesperam comitatu, homo ignotus nomine Joannes Insulanus, domo ^b Silvanectensis, pallio involutum apprehendit, et vi attractum in tergum equi resupinat: sed concursu pedissequorum regionum facto disturbatus ac pugnis contusus, (nam rex occidi cum vetuerat) in carcerem statim ductus est. Is etsi cultrum in caligis habere deprehensus esset, pro furioso habitus, non alia quam carceris, in quo aliquanto post obiit, poena multatus est. Postea cum figura pyramidis cum inscriptionibus in aes incisa, etiam diu post demolitionem venalis proftaret, eamque habendi desiderium, ut fit, per prohibitionem cresceret, diligenter perveffigata jussu regis coelata tabula, ac vix tandem paucis diebus antequam detestando paricidio vitam finiret, reperta ac ^a suppressa est. Sublata pyramide a Francisco ^c Myrono praetore

Parisiensi,

VAR. LECT. ^a suppressa est, gratiae et indulgentiae nusquam sine nisi per mortem facta. Sublata *MS. Reg.*

INTERPR. ^a *Chastel.* ^b *de Senlis.* ^c *Myron lieutenant civil.*

CIDIOCV. Parisiensi, in area loco ejus castellum structum, in quod per formas aqua publica derivata est.

HENRICUS IV.

X. CAROLUS ^a Borbonius Sueffio regis patruelis ante quadriennium Annam ^b Montafieriam in uxorem duxerat, Janae ^c Coëmiac Francisci Borbonii Contii fratris ^d uxoris filiam; et defuncta ejus matre, Franciscum fratrem coelibem manere, quam de secundis nuptiis cogitare malebat. Ita in aula jactabatur. Contius interim oculos in Aloisiam Lotharingam Guisii sororem conjecerat, cum qua nuptias, annitente rege, cui contrarium Sueffionis votum displicebat, et Catharina ^e Clivia Aloisiae parente, quae grandem dotem ipsi de suo attribuit, Quintili proximo contraxit; non sine occulta non Sueffionis solum, sed etiam Monpenserii moderatissimi principis murmuratione. Proximo mense Margarita regina, quae post dissolutas cum rege nuptias, in Arvernensis remanserat, ^f Uffona arce, in qua et ^g Carlatensi tam diu fuerat, relicta, Lutetiam venit, et in Boloniensi saltu tertio ab urbe lapide ad ^h Madritianum castrum a rege attributum, sedem initio fixit; deinde et ⁱ Senonenseis aedeis in urbe conduxit, ex quibus ob caedem in iis patratam tanquam infaustis, ad Sangermanum suburbium migravit; et aedeis sumptuosas cum amplissimis viridariis inchoavit potius quam exstruxit, ibique quanquam extra aulam posita, tamen tanquam in luce aulae, in qua educata fuerat, vitam reliquam exegit.

XI. SUB id rex, multis ex locis dum tot deprecatores pro ^k Bullionio interveniunt, monitus, res novas eum per amicos in ^l Cadurcis, Lemovicibus, Petrocoriis movere; atque inprimis ex delatione Belini ordinum ductoris, jam tum omnia ad ^m Sedani, quo se ex Germania receperat Bullionius, obsidionem parat; interimque in remotis illis Aquitaniae provinciis, ne quid tumultus exoriretur, eo quamprimum proficisci statuit Sextili desinente, praemisso Espernonio cum levis armaturae turmis, et aliquot legionibus: et ex profectiois illius occasione Bellevreus cancellarius, qui jam successorem designatum habebat, cum ⁿ Caesarodunum Turonum usque venisset, se primaria administratione abdicare, et Nic. Brularto Sillerio sigilla tradere coactus est, magno suo cum dolore, quae ille pari laetitia accepit. Rex armata pompa ^o Ratiastum Lemovicum metropolim ingressus est Octobri exeunte, urbem antiquae frugalitatis et castimoniae, mercimonio et parsimonia opulentam, ex qua cc adolescentes egregie ornati obviam in equis generosis prodierunt, et per juvenculam formosam claveis regi in obsequiosae subjectionis signum obtulerunt. In itinere largo imbres perfusi, quod aulicis nostris risus materiam praebuit: auxit risum objecta regi per arcus opere tumultuario fabrefactos ingredienti tutelaris genii inconcinne efficta effigies; parte superiore vir galea armatus, inferiore foemina, virgato sagulo matronali, coque detrito ad tegenda crura rustica apposito. Rex nobilitatem ex circumpositis provinciis undique confluentem, graviter et amice compellavit, et praesentia sua motus ubique gliscentis composuit, Joanni Jacobo ^p Memmio Roissio e suo consistorio assessori mandato dato, ut probationes jam confectas inspiceret, novas instrueret, et de postulatorum criminibus cognosceret. Auditi testes primum a Pomponio ^q Bellevreo cancellario, et Nic. ^r Brularto procancellario ^s Aureliani, Bloesis, et Caesaroduni Turonum, ubi substitit Bellevreus: auditi et in Cadurcis a Raimondo ^t Vertolio Foliaceo libellorum supplicum magistro, Bertrandus, Ivo, et Raimundus ^v Soignaci fratres Bellocastelli dicti, Baltazar ^w Sollierius ^x Vivantii turmae equitum signifer, et Joannes ^y Blanchardus, cui possessionum Bullionii in Arvernensis procuratio commissa erat, Bertrandus ^z Grezeus Thonius, qui post discessum

INTERPR. ^a de Bourbon comte de Soissons. ^b de Montafier. ^c de Coëme. ^d la princesse de Conti. ^e de Cleves duchesse de Guise. ^f Usson en Auvergne. ^g Carlat. ^h Madrid au bois de Boulogne. ⁱ hôtel de Sens. ^k le duc de Bouillon. ^l Quercy, Limousin, & Perigort. ^m Sedan. ⁿ Tours. ^o Limoges. ^p de Mesmes Sr. de Roissy. ^q de Bellievre. ^r Brulart de Sillery garde des Sceaux. ^s Orleans, Blois, & Tours. ^t de Vertueil Sr. de Feuillas. ^v de Soignac de Belcastel. ^w de la Souliere Sr. de Bremarigues. ^x le Sr. de Vivants. ^y de Blanchart. ^z de la Greze Sr. de Thon.

c regno Bullionii de^a Burdigala ab amicis illius intercipienda initum consilium esse affirmabant; caque de re cum^b Barra actum, vicario^c Scarfii Mervillae in^d Farenfi arce; et^e Vallignium Bullionii e nobilibus domesticum consilii participem fecisse Claudium Tremolium; ob idque paulo ante arx illa, quae in urbe est, jussu regis demolita fuerat. Expeditionis duces erant Joannes^f Chassinus Sarlatensis ordinum ductor, et^g Fondonerius Domensis; qui et idem postea Sarlatum et^h Gordonium in Petrocoriis tentaturi erant, a Petroⁱ Rignaco et Gedeone^k Vassignaco, praecipuis Bullionii emissariis, qui^l Monfortii et Turenac primarias illius arces tenebant, subornati: etiam distributa inter eos pecunia, quam ad majorem invidiam Hispania summissam quidam testes aiebant; alii ex Bullionii possessionum, quas in Aquitania amplissimas habet, colonis collectam, et inter alios Joanni Vido^m Tajaco 100 aureos, qui per nobilium domos clam discursabat, et promissis ac praesentationibus quos poterat amicos Bullionio conciliabat. Pro illecebra proponebatur Bironi nuper supplicio indigne, ut aiebant, affecti ultio; quae morteⁿ Lafinii detestandi proditoris expiari debebat: quo facto ad altiora consilia Bullionium transiturum, et publicae libertatis, quam aulici, et cum ea nobilitatem universam Gallicam oppressum ibant, futurum vindicem. Tajacum autem Jacobum Vezinum Charrium Lugognacum Sedanum, quo Bullionius jam ex Germania venerat, misisse, et per eum Joannis Caroli^o Carbonarii Capella-Bironii, p Pompadorei, Capo-Botonii Bironi fratris, Marci^q Cugnaci Giverzaci, aliorum, operam detulisse; et Capella-Bironium quidem et Pompadoreum 14 000 peditum et 10 equites scripturos, et 14 bellicas machinas cum apparatu subministraturos, Giverzacum alteros 10 equites, qui propterea 10 aureos a Tajaco acceperat; Joannem^r Sudrium Calveracum 000 pedites. Raimondus^s Soignaeus Fossacus et fratres ejus pro^t Ampiac spondebant, in armis cum cum amicis paratum fore; Capella-Bironius^v Villam-novam in Aginnensi agro, Tajacus et Giverzacus^w Divonam Cadurcorum, Rignacus et Vassignacus^x Uzarchium et Brivatium in Lemovicibus intercipiendum susceperant. His se adjunxerat Paulus^y Camargus Pegadus, vicarius^z Lamorelli in Campana legione. Actum et interventu^{aa} Castrogaiac famosae in Arvernibus viraginis cum Carolo^{bb} Valesio Arvernorum comite, ut clam subministraret c e nobilitate et 000 pedites; et ille arces et oppida suae ditionis Bullionio offerebat; et per suos^{cc} Rigomagum et Claromontium traditurus erat: sed cum sub id regis jussu captus esset, consilia cum eo inita evanuerunt. In id conventum secretum^{dd} Salae in Petrocoriis ad Duranium Maio proximo habitum, aiebant testes, in quo majores vero vires Bullionii fingebantur, ut conjurationi favor conciliaretur, illum in armis brevi habiturum XL 000, et c aureorum 000 ad stipendium parata; mox et Hispanos inde, inde Anglos, quorum reges rei confecti sunt, et plerosque e Germaniae principibus arma auxiliaria conjuncturos. Secundum haec eos qui aderant, sacramento in Bullionii verba a Rignaco et Vassignaco adactos, in speciem pro libertate publica, cujus praetextu et nuper in conventu Protestantium Bergeraci in eadem provincia celebrato multorum fidem sollicitaverant: ceterum Capo-Botonium Bironi defuncti fratrem se excusasse, matris, cui obedire malebat, imperia contraria causantem. Haec praecipua accusationis capita erant, haec probationes; ob quas capti Sudrius Calveracus, Paulus Camargus Pegadus,

Ludovicus

INTERPR. ^a Bourdeaux. ^b la Barre. ^c le Sr. de Merville de la maison d'Escars. ^d chateau de Ha. ^e Valigny écuyer du duc de Bouillon. ^f le capitaine Chassaing de Sarlat. ^g Fondonnieres de Domme en Perigort. ^h Gourdon. ⁱ de Rignac. ^k de Vassignac. ^l Monfort & Turenne. ^m Guy de Tayac. ⁿ de la Fin. ^o de Carbonnieres Sr. de la Chappelle Biron. ^p de Pompadour, & de Chef Boutonne. ^q de Cugnac Sr. de Giversac. ^r de Sudrie Sr. de Calveyrac. ^s de Soignac Sr. de Foussac. ^t le Sr. d'Ampiac. ^v Villeneuve d'Aginois. ^w Cahors. ^x Uzarche & Brives en Limousin. ^y de Camargue dit de Pegadou. ^z la Morelie. ^{aa} la dame de Chasteauguay. ^{bb} de Valois comte d'Auvergne. ^{cc} Riom & Clermont. ^{dd} Salles en Perigort sur la Dordogne.

T O M. VI.

M m m m

CIDICV. Ludovicus ^a Reginaldus Gripellus Ollicrgii praefectus, ^b Chafflinus Sarlatensis et Mathelinus Sudrius; ceteri fuga dilapsi sunt, pars in Hispaniam, alii in Germaniam, quod non mediocriter Bullionium oneravit. Interrogati qui capti fuerant a ^c Memmio coram x praesidialis tribunalis assessoribus, et scripto ac testibus convicti, laesae majestatis rei pronunciantur: et primo ad multam ignominiosam damnati, fure ad collum alligato, nudi et taedam accensam praeferentes, veniam a Deo, a rege, a Justitia de geniculis petere jubentur; inde appenso insuper ad collum clogio, quo proditores declarabantur, ad plateam publicam ducuntur, et capite truncantur; corpora flammis consumpta, et cineres in aërem sparsi. Capita hastis suffixa ad urbis portas statuuntur. Ante supplicium ad ampliorem confessionem ad complices ac conscios nominandos, pro more torti, ad ea, quae interrogati in jure responderant, nihil adjecerunt. Id actum extremo anno xvii Kal. Jannarias. Eodem die in absentis tanquam contumacis lata sententia, et ^d Capella Bironius, ^e Giverzacus, Tajacus, ^f Vezinus Lugognacus, Vassignacus, et Rignacus, ob eadem crimina ad eandem, qua superiores, poenam damnantur: additum in odium contumaciae, ut arces in quibus domicilium habebant, solo aquarentur, filii eorum ignobiles, et indigni qui dignitates et honores in regno gererent, declarantur. ^g Capo-Botonius Bironi frater, quod testium fide a factione alienus fuisse probaretur, et ^h Pompadorcus ob dignitatem familiae judicio exemptus, qui tamen sibi metuens, cum Capella-Bironio in Hispaniam aufugisse dicebatur.

XII. REX antea, relictis in Provincia aliquot legionibus, Memmio ac iudicibus, si opus esset, praesto futuris, cum ⁱ Espernonio Lutetiam citatis itineribus redierat, ubi fere eodem tempore quasi indissolutam conjurationum catenam denuo semper necesse esset, de nova, non minus ceteris perniciofa, et ab iisdem Hispanis recocta, ad ipsum allatum fuit. Erat in aula ^k Provincialis nobilitatis nomine ^l Ludovicus a Lagonia Merargius, qui arcta cognatione ^m Saltus comites contingebat; et ut illi, a Cataloniae sive Aragoniae principibus, unde et suum nomen detortum dicebat, haud dubia fide originem suam repetebat. Is aut sollicitatus, ant ultro suam fidem Hispanis addixerat, et de ⁿ Massilia in Provincia prodicione tradenda spem fecerat; ea de re jam aliquoties cum Baltazare ^o Sunica Philippico oratore egerat; et ut suspicio omnis tolleretur, non tam inter eos, sed cum ^p Brunello quodam homine BELGA, qui Sunicae ab epistolis erat, res gerebatur. Notato loco et tempore per ^q Varanum, ^r Defuntio succincto quaesitori Nonis Decembribus negotium datur, ut Merargium comprehenderet, et ad forum episcopi captum adduceret. Ipsum vero et scrinia ejus ante omnia diligenter scrutaretur. Captus cum Brunello, dum ambo colloquantur, Merargius; et dum Brunellum ipsum eadem diligentia scrutatur Defuntius, in tibiali ad ligamen charta reperta Hispano idiomate, Brunelli manu scripta, cujus lectione suspicio confirmabatur. Ii primum a Joanne ^s Thumerio Bossifio et Petro ^t Janino sacri consistorii assessoribus interrogati, postea diplomate regio ad senatum cum confessionibus remissi sunt. Inde ortae inter Regem et Sunicam, qui Brunellum sibi reddi postulabat, peracerbae altercationes; cum ille externorum principum privilegia, atque adeo jus gentium violari contenderet, capto et in jure interrogato oratoris externi domestico; rex nihil ea in re actum, aut porro factum iri responderet, quo privilegia legatorum violata, aut ullo pacto labefactata merito dici possint: nam sacrosanctas legatorum personas minime inficiari, sed praerogativae tantae tacitam conditionem

INTERPR. ^a Regnaut Sr. du Gripel capitaine d'Oliergue. ^b Chassaing de Sarlat, & Mathelin de la Sudrie. ^c le Sr. de Mesmes conseiller au presidial de Limoges. ^d le Sr. de la Chapelle-Biron. ^e de Giverfac & de Tayac. ^f de Vezins Sr. de Lugagnac. ^g de Chef-boutonne. ^h de Pompadour. ⁱ le duc d'Espernon. ^k noblesse de Provence. ^l Louis de Lagonia Sr. de Merargues. Mezeray l'appelle Jean d'Allagon de Merargues. ^m les comtes de Sault. ⁿ Marseille en Provence. ^o de Zuniga. ^p Bruneau. ^q Fouquet Sr. de la Varenne. ^r Defuntis lieutenant criminel de robe courte. ^s Thumery Sr. de Boissife. ^t Jeannin.

conditionem annexam, modo nihil faciant, quod regibus, apud quos specie amicitiae degunt, aut eorum ditionibus periculum aut perniciem creare possit. Hic Sunica, qui factum excusari honeste non posse cerneret, eo omisso, ad exprobrationes conversus; atqui si liberum esset regi milite, pecunia, machinis, et apparatu bellico perduellis contra principem suum et Archiduces juvare, non debere mirari suam majestatem, si sibi licere putaverit, subditis ejus aures praebere, qui suam operam principi et Archiducibus ultro nec rogati deferebant: tantum autem cum Merargio actum de conditionibus, quibus ille in Flandriam migrare, et Archiducibus operam addicere apud animum suum constituisse aiebat. Nec moleste ferre debere majestatem suam, si potius ille Archiducibus quam perduellis inservire voluerit; praesertim cum illi sint Catholici, hi non solum perduelles, verum etiam nostrae religionis hostes. Praeterea suam majestatem post pacificationem ultimam multa contra Archiducum urbes molitam, multa et in Hispania contra regem suum, sollicitatis Mauriscis, ut bellum in Aragonia et Catalonia excitarent; sicuti ex eorum, qui propterea supplicio affecti sunt, confessionibus amplius constabat. Apud Archiduces, et nuper ^a Boderium, cum regii oratoris munere defungeretur, cum comitibus Bergensibus egisse, ut ad regis partes transfirent, et amanuensem quendam pecunia oblata tentatum. Tamen haec omnia regem suum et Archiduces dissimulasse, neque de iis apud majestatem suam oratores suos exposulasse, aut injuriam sibi illatam resarciri petiisse. Hanc unam a sua majestate deprecari, et per jus legatorum inviolabile obtestari, ut sibi amanuensis suus reddatur; alioqui de injuria longe maxima, et regi suo minime ferenda, coram orbe Christiano protestari. Quibus auditis rex commotior aliquid sibi respondendum duxit. Post pacificationem ^b Verviniensem Philippicos oratores sic secum egisse, ut de bona principis sui voluntate et fida amicitia merito dubitare debuerit. Itaque minime sibi deferendos censuisse, quos perduellis vocant; sed aequum et dignum judicasse, a quibus, cum ab Hispanis peteretur, milite et pecunia adjutus fuerat, iisdem tam necessario tempore subvenire, et bona fide quod ab iis acceperat, reposcentibus reddere. Eos vero, quos invidioso adeo nomine perduellis vocat, ex rebellione in legitimam potentiam excrevisse; sed quod doleant Hispani, sibi ipsis et improbo alieni invadendi desiderio imputare debere; quippe Franco-Gallici imperii armis quaerendi vana somniatione deceptos, omisso Belgio, et per ducum absentiam ad hostium impetus exposito, dum contra Franciam omne exercituum robur convertunt, Batavis finis suos propagandi ac rempublicam per otium ordinandi facultatem dedisse; ut non jam rebelles dici, sed legitimo Ordinum nomine gloriari possint; et apud vicinos principes non solum in Francia, verum in Germania, atque adeo in Italia per oratores suos amicitiae et pacis commercia exercent. Proinde neque se pati debuisse, ut sub jugum Hispanum mitterentur, eorumque incolumitatem propterea sibi praecipuae curae fuisse. Neque tamen eos aut machinis aut apparatu bellico, quod ille immerito conqueratur, juvisse; sed plerisque e suis subditis otii domestici impatientis, et militiae cupidos, in Bataviam profectos, sicuti et nonnullos apud Archiduces, alios et in Hungariam, transfisse. Scire se bellum in Belgio non religionis causa geri; sed ad injustam imperii amplificationem, religionis larvam praetendi: veteratorias artes illas pridem detracta persona exolevisse, et consilia fraudulentam ambitionem celantia omnibus patere, ut jam pueri ea rideant, nec se homines his praestigiis praecipuari, sicuti olim accidit, aut fascinari sinant amplius. Cum serio pro religione Catholica arma capientur, Franciae regem ante alios omnes, quemadmodum semper antea fecit, signis explicatis compariturum. Verum Hispanos a tempore ultimae pacificationis, id unum egisse astu et occultis molitionibus, ut subditos suos superiorum bellorum licentia ab obsequio

CIOICV.
HENRICUS IV.

obsequio devios ad rebellionem sollicitarent. Ita Bironi fidem sollicitatam, et ad extremum infractam; id ^aArvernorum comitis, principis ^bJonvillani, ^cEntraguii, ducis ^dBullionii recentibus exemplis constare; atque adeo hujus, de quo nunc agitur, ^eMerargii detestando facinore. Id jam Joannem Taxim, dum in Francia fuit; idem suos decessores jampridem fecisse. Quod ut excusent, et par pari se referre ostendant, a plerisque eorum, quos ob alia crimina morti addixere, violentis tormentis falsas confessiones extorsisse, ut haberent, quotiens in ipso furto deprehensi essent, quod maligna falsitate a se excogitatum contra veritatem opponerent. Id cum videret Rex, neque bona fide Hispanos secum agere, eorum consilia, molitiones, itus, reditus, diligenter observari jussisse, ut eorum conjurationes ac conspirationes devitaret, et periculo in tempore praeverteret. Ita sollicitatum illum, quem dicit, amannensem. Itaque vicissim noluisse Hostae ab iis corrupti memoriam refricare: nam quod ad Bergenensis comites spectat, eos tanquam liberos et natalium necessitate minime Archiducibus obnoxios, in Germania nempe natos, per oratores suos rogatos, ut sibi operam suam addicerent, honorificis oblatis conditionibus; idque existimasse sibi salva pace et amicitia licuisse. Sed non ulterius suos in eo negotio progressos esse, ut de prodicione contra fidem utrinque juratam cum ullo agerent. Atqui ^fPerpiniani in Ruscinonensi comitatu praefectum cum Lugasiiis fratribus de ^gNarbona et Biterris in Septimania prodendis consilia secreta agitasse, et non solum ad consilia principum exploranda, quod oratoribus licet, sed ad subversionem imperii renovatas antiquas in regno factiones; et nunc id agere Hispanos, ut sibi generique suo et nomini Francico perniciem, si possunt, violatis juribus divinis et humanis machinentur: verum Dei benignitate conatus eorum hactenus irritos cecidisse. Dicentem interfatus Sunica, meliori fide Anglicanum regem, quamvis a Catholica religione alienum, cum rege suo, quantum ad Belgii res pertinet, quam majestatem suam agere, non caruit responso; cum rex se prius ab Hispanis insigni et multoties repetita injuria laesitum diceret; neque mirum videri debere, si qua mensura aliis mensi sunt, eadem illi recipiant: ceterum omissis his exprobrationibus, Philippum, si deinceps bona fide per ministros suos secum agere instituat, eandem bonam fidem in se ac ministris suis minime requisitum. Cum urgeret nihilominus Sunica, ut posthabita omni alia ratione Brunellus libertati restitueretur, et sibi redderetur; rex ad extremum respondit, postquam de re omni abunde instructus fuerit, quod justum et aequum, et oratorum dignitati ac suae consentaneum censuerit, facturum. Secundum haec commissi inter se Merargius et ^hBrunellus, et non de profectioe tantum in Belgium, inter se colloquiis, sed etiam de ⁱMassilia prodenda actum esse uterque confessus est. Itaque denuo ipse in senatu coram judicibus interrogatus Merargius, cum frustra se excusaret, et se ab Hispanis quidem sollicitatum, ceterum nequaquam assensum praebuisse diceret, in crimen laesae majestatis et prodicionis incurrisse pronuntiatur, et XIV Kal. Januar. pegmate in ^kPortuensi platea erecto, securi percussus est. Corpus in quatuor partes sectum, et totidem palis affixa membra. Caput Massiliam perlatum, et in majore urbis porta hastae suffigi jussum, bona fisco addicta, IV aureorum CIO ex iis detractis, in urbis Massiliae munitionem expendendis. In eundem diem Merargii supplicium incidit, quo Insulanus ille fanaticus, de quo modo dixi, in Ponte novo regem interficere aggressus est. Postea Brunellus Sunicae reposcenti redditus.

XIII. REX inter haec rebus domesticis ordinandis intentus, de grandi ^laere alieno, quod a ^mParisiensi tribunali, et ut vulgo loquimur, a ⁿMercatorum praefecto et urbis aedilibus

INTERPR. ^a le comte de Auvergne. ^b le prince de Joinville. ^c le Sr. d'Entragues. ^d le duc de Bouillon. ^e le Sr. de Merargues. ^f Perpignan en Roussillon. ^g Narbonne & Beziers en Languedoc. ^h le Sr. Bruncau. ⁱ Marseille. ^k la Greve. ^l rentes. ^m hostel de ville. ⁿ Prevost des Marchands & Eschevins.

aedilibus debetur, dissolvendo, a ^a Ronio persuasus serio cogitabat. Ex sacro patrimonio oppignerato partim vectigalia illa annua privatis solvuntur, partim ex regni teloniis et capitali tributo; quae si aut luerentur, aut amplius, si quid vitii per aulicorum avaritiam in iis peccatum esset, discuteretur, magnum inde regi regnoque levamentum afferri procul dubio erat. Itaque jampridem ad id delegati fuerant Jacobus Augustus Thuanus Parisiensis senatus, et Sofredus ^b Calignonus Gratianopolitani, praesides, cum Joanne ^c Nicolao Rationalium primario praeside, Matthaeus ^d Jordanus senator, ^e Escuierius ex Rationalium curia, ^f Crassus thesaurarius; qui in Rationalium camera convenirent, et excussis ejus archivis vectigalium illorum prima initia, et si quid vitio factum esset, diligenter annotarent; quod per totum triennium sedulo factum, nemine tunc fremente. Sed postquam ex consistorio principis novi delegati negotio praepositi sunt, quasi regis consilium esset, non solum origines institutorum vectigalium excutere, sed ob vitia quaedam in quibusdam admissa, ad modum universa cum privatorum detrimento contrahere, tunc murmura passim audiri, et per urbem coitiones fieri. Franciscus ^g Miro tunc mercatorum praefecti officio fungebatur, qui cum delegatis rationes ad luendum grande aes illud alienum a diversis propositas examinabat; qui ubi vidit, id agi, non ut debita antiqua dissolverentur, sed ut vectigalia annua aut omnino abolerentur, aut ad modum, qui nunc in usuris regio edicto constitutus est, contraherentur, ab eo conventu se subduxit, plebis querimonias per urbem seditioni propiores causatus, et x Kal. Maias, si ulterius pergerent, protestatus est, et ad regem, qui ad ^h Fontem-blaudi erat, ut factum excusaret, diligenter scripsit. Postea et urbis nomine Gasto ⁱ Griacus senator Parisiensis supplicatione apud regem intercessit, hac maxime ratione, quod quantum vectigalium annuorum dissolutione emolumentum in regem et rempublicam, tantum ex rescissione sive principalis summae sive annui redditus incommodi ad privatos, periculi ad universos, redundaret. Rex succensentis vultu supplicationem accepit, et cum regni et subditorum bono delegationem factam diceret, adjecit se judicem in ea causa tanquam parentem communem sedere, nec nisi jure quicquam facere ab initio apud animum suum constituisse. Singulos sua tantum aut amicorum ac cognatorum respicere: se universi regni curas ac sollicitudinem pectore complecti, ejusque bono vel detrimento affici; charitate non vulgari, quae singulorum vota ac desideria longe superet. Griacus, et qui cum eo venerant, jussi rationes libello supplici comprehensas consistorio exhibere: iis lectis ac discussis, regii responsi per Sillerium procancellarium haec summa fuit; Non aliam regis mentem fuisse, quam ut juris via toties agitatum de vectigalibus annuis negotium disceptaretur, neque aliter ququam credere debuisse, ut in bellis praesentiam animi et constantem virtutem, ita pace maturam prudentiam in tractandis negotiis suam majestatem adhibuisse; quod fecerit, bono regni universi, quo singulorum salus haud dubio continetur, fecisse. Dolere ipsi, quod rationes illorum dissolvendorum a sacri consistorii assessoribus propositae, ab urbano magistratu probatae non fuerint. Quanquam ipse melius sciat, quid suis expediat, nolle tamen illos, ad id quod publicam utilitatem respicit amplectendum cogere, ac proinde indecisum negotium relinquere, procedentibus ex vetere instituto per singulos anni quadrantes in posterum vectigalibus. Cum apud se mature perpenderit, quam prudenter et pio in cunctos affectu id ab initio rex decreverit, si resipiscant, et suam majestatem supplices adeant, ad eorum aquas petitiones attendere ipsam semper paratam fore, et ad tantum beneficium munificentiam suam minime defuturam. Inde post commutatos utrinque super eo negotio

varios

INTERPR. ^a le Marquis de Rosny. ^b de Calignon president au parlement de Grenoble. ^c Nicolai premier president de la Chambre des comptes. ^d Jourdain. ^e l'Escuyer maitre des comptes. ^f le Gras tresorier de France. ^g Miron. ^h Fontainebleau. ⁱ de Grioux conseiller.

CIDIO CV. varios sermones, cum bonae voluntatis significatione, sic enim rebus suis prudentissimus princeps expedire judicabat, Griacus quasi re bene gesta Lutetiam repetiit, et tumultus ex ea occasione in urbe exortos adventu suo compefcuit.

HENRICUS IV.

XIV. HANC molestiam alia nova mox excepit, ex solemnī sacri ordinis ^a conventu in urbe apud Augustinianos fratres Maio proximo celebrato, nata, et repetitis praesulum alieno tempore postulatis. Hieronymus ^b Villarius archiepiscopus Viennensis coram cardinali ^c Jousā aliisque praesulibus pro sacro ordine Nonis Decembribus verba fecit, et moleste sibi ac universo ordini accidisse dicit, ut cui pacem, quietem, ac securitatem cuncti debent, ejus animum curis publicis fatigatum, querimoniis suis quamlibet justis interpellent. Querebantur de senio, mareore, conculeata ecclesiae Gallicanae dignitate, quae in vere suo olim praecipuus coronae regiae flos fuerat, et supra cedros Libani gloriosum caput efferebat, nunc ad ludibrium exposita sit, per vexationes, disciplinae lapsum, nundinationes pudendas, in sacerdotiis fiducias, pensionum laicarum onera, pactiones illicitas et jure damnatas, frequentes ab abusu appellationes, bellorum ultimorum vim ac violentiam, adeo ut in ortu quo florere debuerat, quasi jam ad occasum pervenerit, deplorando sine praecipitium minetur. In causa esse dilatam concilii Tridentini toties efflagitam promulgationem, cui decessorum regum oratores cum fidem obligaverint, suae majestatis et fidem tacite obligatam intelligi. Sicine regna terrestria, aiebat, quae tanquam elementa sunt, ab aspectu et dulci inspiratione ecclesiae, quae mundus noster coelestis est, contumaciae praevagatione se subducant? Sicine quae tempori cedunt, rerum aeternarum fructum impediunt? An erit, ut humanae rationes certent, et de coelestibus victoriam reportent? Ut coelum terrae, Deus hominibus ancilletur; denique res sacrosanctae profanis serviant? Ergo non amplius in tabernaculo, a coelo patribus donato adorabimus? Josephus noster Jacobum, a quo prognatus est, non agnoscat? Ergo formosa illa Rachel, Gallicanam ecclesiam referens, quae falsos Deos ad abolendum pravum cultum Labano subripuerat, ante eos genu flectet, et corpore prostrato indubitatos honores deferet? Ergo non ascendemus amplius in equis ad pulsum tubarum argentearum ecclesiae? Josue noster belli dux non amplius Jerichuntis muros quassabit? Samuel non amplius inter nos judicabit, adeoque temerarii erimus, ut ab eo appellemus, nec sententiae a nostro iudice prolatae acquiescamus? Totum orbem Christianum in concilium Tridentinum consensisse, solos Francos illud rejicere, et privilegiis tanquam armis adversus illum pugnare, qui ea nobis dedit. Blandientia verba addita, et cumulatae laudes, nec non et obiter injecta de electionibus mentio, quae pluribus in postulatis sub id regi porrectis explicabantur. Ad haec rex, qui se perplexo et invidioso pro tempore negotio exsolvere cupiebat, respondit renidenti vultu, vera esse, et talia agnoscere quae dicerent. Vexationes et turbas ecclesiae non diffiteri, cujus quieti instaurandae, quantum in se sit, studeat. Ad concilii promulgationem quod attinet, idem cum ipsis sibi votum esse; rationes humanas, quod ipsi clamitant, adversus coelestes pugnare. Tamen quantum in se erit, enixurum, ut ecclesiae bene sit, nec ea in re vitae aut sanguini parciturum. Quod ad nundinationes et fiducias spectet, eorum esse, qui criminibus illis attinentur, ea emendare; ipsi exemplo suo aliis praecant. Se gloriari, quod eos episcopos inaugurandos curaverit, non gratia aut commendatione, sicuti a suis decessoribus factum est, qui offensionis materiam praebent, sed qui doctrina, vita inculcata, quae perpetua praedicatio est, moribus integris ceteros ad servandam disciplinam hortentur. Ceterum quae in se adeo copiose cumulata sunt praeconia, non pro gloriatione vana accipere, sed tanquam ad perseverantiam incitamenta interpretari, ut quam benefaciendo laudem haecenus

INTERPR. ^a *Assemblée du Clergé aux Augustins.* ^b *de Villars.* ^c *le cardinal de Joyeuse.*

haecenus meruit, porro novis benefactis superare non desinat. Ita dimissi praefules, et ad eorum postulata per otium postea responsum, et unum diu post et alterum edictum in eorum gratiam conditum. Priore, quod ineunte anno CIO IO CVIII in senatu promulgatum fuit, multa graviter et severe decreta, pleraque ad vitandam offensionem in eos qui a majorum sacris migrarunt, sancita, ne licentia disciplinae ordo solveretur. In eorum favorem et permissum, ut bona olim vili pretio et perperam nec rite alienata, luendi facultas esset. Verum cum conditio gratiae adjecta non satisfaceret, altero post annum itidem Sextili mense condito edicto sine conditione luendi facultas concessa est, quod tamen ita in regni curiis promulgatum est, ut adversus gratiam a rege factam emptores XL annorum praescriptione se tueri possent. Toto illo spatio quod ab hoc anno effluxit, discussae praeteriti temporis rationes, non sine acerbis inter disceptatores altercationibus, et grande aes, quod ex annuis vectigalibus aut coactorum plagio, aut adfectata negligentia, suppressum adhuc debebatur, quod cccc aureorum CIO excedebat, gratiose inter eos distributum, non sine publica offensione. Pars in Jesuitarum collegium ^a Flexiae institutum destinata, partem sibi sumpsit rex, major pars arbitrio delegatorum e sacro ordine relicta: vixque honorifica virorum bene erga literas animatorum ^a prensatione, obtineri potuit, ut bis mille aurei ex tanta summa deraderentur, qui cudendis Graecorum patrum libris nondum editis impenderentur.

VAR. LECT. ^a prensatione, et illustrissimi cardinalis a Jousa, qui serius ad conventum venerat, interventu, obtineri potuit, *MS. Reg.*

INTERPR. ^a la Fleche.

JACOBI AUGUSTI THUANI
HISTORIARUM SUI TEMPORIS
LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS QUINTUS.

E P I T O M E.

MAGNAE in imperio Moscico hoc anno mutationes. Fames et pestis. Borissius, qui superstite Theodoro tyrannidem affectabat, Demetrium ejus fratrem unicum imperii heredem per fidos interficiendum curaverat. Varia de hac morte hominum judicia. II. In Poloniae et Moscoviae finibus aliquot post annos homo qui se Demetrium ferebat, comparuit. Is Jesuitis primum innotuit, qui eum apud pontificem et regem Poloniae commendatione sua adjuvant. Sandomiriensis Palatinus jam tum fide data, si compos votorum evaderet, ut ejus filiam in uxorem acciperet, Demetrii causam tutandam suscipit. Ad Sigismundum Poloniae regem admittitur. III. Exercitum in Polonia conscribit, et ad recuperandum imperium in viam se dat. Cosacos sibi conciliat. Multi Borissii tyrannidem exosi ejus partes sequuntur, et arces ac loca munita tradunt. Borissius contra eum ducit. Sandomiriensis a Borissio funditur. Demetrius novis contractis copiis ad Rilski arcem commisso proelio de Borissianis insignem victoriam reportat. Multae urbes in ejus partes concedunt. Borissius inter haec moritur, filio successore relicto. Magna in castris et Moscuae secuta animorum inclinatio. Uxor defuncti cum filio et filia in custodiam data, ubi hausto veneno ultro perierunt. IV. Demetrius magno procerum comitatu et festa plebis gratulatione Moscuam ingreditur. Quae ab eo primis imperii initiis gesta. Solemni ceremonia inauguratur. De foedere cum Polonis sanciendo cogitat, decretaque ab eo in Poloniam legatio, a rege ut sibi Sandomiriensis filiam in uxorem ducere liceat, impetrat. Fiduciariae nuptiae Cracoviae contractae. V. Sub id Sigismundus uxoris sororem sibi copulat. Magnifico apparatu res acta. VI. Horrenda in Magnae Britanniae regem sub exitum anni detecta conjuratio fulminalis. Comitata regni celebrata. VII. Henricus Garnetus comprehensus, et in turrin coniectus, ultimo supplicio afficitur. VIII. Rerum Moscarum interrupta narratio ad exitum perducitur: Moscica sponsa cum parente et toto gynaeceo, magno diversarum gentium comitatu, Moscuam tandem appulit. Nuptiae solempni ceremonia et ingenti pompa celebratae. Inter tanta gaudia Demetrius de conjuratione contra se inita subodoratus gravibus curis angitur. Russi proceres sensim ab eo alienantur. Russorum et Polonorum aemulationes. Conjurati conveniunt, et aggregante se ad eos plebeia multitudine, ad Polonorum hospitia properant, et caedibus cuncta permiscunt; inde ad arcem tendunt, et Demetrium multis vulneribus conficiunt. Misera sponsa omni gaza spoliatur. Mercatores multi male habiti. In mortui cadaver saevitum. IX. Sedato tumultu a Bojaricis in consilium itum. Suiskii ad eos oratio. X. Concordibus procerum suffragiis Suiskius in principem eligitur. Scriptum ab eo ad leniendam facti invidiam contra Demetrium tanquam impostorem publicatum. XI. Legatio a novo principe in Poloniam.

EX AUCTORIBUS,

Petri Patersoni Upsalensis relatione MS. Gerardo Gravenbruchio, Jesuitarum literis MS. Margereti commentario Gallico rerum Moscarum, Constantino Fidlerero, Narratione conjurationis in Angliae regem initalae, Reorum confessionibus, Literis et actis probatoriis a Gul. Camdeno publicatis, Isaaci Casauboni epistola ad Frontonem Ducaem, Eudaemone Joannis apologia pro Henrico Garneto.

LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS QUINTUS.

UTATIO magna hoc anno in Moscico imperio secuta, quae et uberem diversorum motuum in his Europaeisticis provinciis ad septentrionem positis materiam sequentibus annis praebuit. Multa ante hos motus dira has regiones afflictae. Nusquam immanior fames, nusquam terribior pestis per septentrionem grassatae, quam quae per biennium illud, quod bellum a Demetrio in ea excitatum praecessit, in Russia saevierunt. Deprehensae matres, et vix a devorandis propriis infantibus prohibitaer. Filiorum fame enectorum carnibus passim parentes impune victabant, consumptis felibus, muribus et animalibus cunctis immundis. Exuta per famem omnia charitatis, omnia naturae et honestatis vincula; mensura tritici in foro, quae nunc XII solidis aestimatur, XIX talaribus venibat. Itaque non jam triticum, sed humanae carnes prostabant. Potentiores propinquos; patres et matres, filios ac filias; mariti uxores venum exponebant. Haec Dei flagella, ad vindicandam ^a Borissii tyrannidem immissa, plerique interpretabantur: alii ad portentosas calamitates, quae florentissimo huic ac vicinis formidoloso imperio exitium minabantur, in futurum respicientes referebant, quae ab eo tempore vagum illud et ad externas invasiones expositum, per totum decennium exercuerunt, donec in Michaëlem Theodori filium, qui nunc rerum in eo potitur, tandem conquievit. Post Theodori Joannis Basilidae filii mortem, insigni sive simulatione sive perfidia, Borissius imperium invaserat, sicuti ad annum XCVIII diximus, et ad hunc annum tenuerat. Joanni Basilidae praeter Theodorum imbecillitate mentis laborantem, et fanaticum, dignumque, vel patre iudice, qui potius tintinnabulis per templa pulsandis, quam regendo imperio admo- veretur, Demetrius alter erat filius, biennio ante mortem e juvenula nobili susceptus, hoc est, anno CIO IO XXCII, qui ad ^b Vielicam longe distitam ^c a ^c Moscoua metropoli miliaribus educabatur. Borissius, qui superstite Theodoro, jam tum tyrannidem affectabat, cum omnia quae desiderii improbis suis obstare poterant, circumspiceret, parum se Theodori imbecillitate profecturum iudicabat, nisi spem resurgentis in principali familia imperii per Demetrii mortem extingueret. Itaque de eo e medio tollendo ante omnia cogitans, corruptis qui circa eum erant, sic dolum instruit. Pulso majore tintinnabulo, id erat signum populi ad incendium restinguendum, quod saepe accidit in illis oppidis, quae domos e materia structas habent, vocandi, observatum erat ad strepitum concurrentis multitudinis Demetrium conclavi exire solitum, qui in illo tumultu a dispositis sicariis confodiendus erat; et ita factum, dum per scalam desilit. Inde rumore mortis sparso populus a restinguendo incendio revocatus ad arcem venit, et, omissa comploratione, domesticos obvios obtruncat, publica ultione caedis invidiam in satellites principis rejectam a se amoliri cupiens, quam tamen minime evitavit. Nam Borissius, ut omnem suspicionem purgaret, immaniter in oppidanos saevit, ditioribus exquisito supplicio necatis, aliis quaestioni et cruciatibus ignominiose subjectis ut veritas erueretur: quasi incertis facti auctoribus ipse veris lachrimis mortuum lugere videri voluit, et ad expiationem paricidii arcem incendio delevit. Verum Demetrium hac conjuratione oppressum, qui in Moscovia tunc erant, et de ea relationes confecerunt, constanter affirmant. Alii ut motibus postea subsecutis colorem reperirent, sic rem narrant: matrem Demetrii

CIO IDCV.
HENRICUS IV.

INTERPR. ^a Boritz. ^b Wielics. ^c Moscou.

TOM. VI.

OOOO

CIOICV. Demetrii de detestando Borissii consilio per amicos monitam in tempore filii periculo
HENRICUS IV. praevortisse, supposito in ejus locum puero aetate et ore persimili, qui a sicariis, non per sealas defiliens, sed in lecto jugulatus est: Demetrium autem verum in tutum subduxisse; statimque suppositi eadaver a Germano aulae magistro, qui astum exegitarat, ne agnosceretur, sarcophago inclusum sine ulla pompa terrae mandatum esse: interim famam sparsam, quasi Demetrius peste absumptus esset.

II. UT ut sit, in Poloniae et Moseoviae finibus aliquot post annos comparuit homo, qui altero brachio brevior et verruca in facie, quae in vero Demetrio olim notata fuerant, eeterum ingenio aeri, praesentia animi, liberalitate, comitate, non indignum se regali profapia ferebat. Is Jesuitis patribus, qui in Polonia pollebant, primum innotuit, et spem fecit, si ad regnum paternum recuperandum adjuvaretur, fore, ut primam ac praecipuam cultus divini in imperio Moscico instaurandi, et illius ad ecclesiae unionem adducendi curam haberet. Res initio tecta, monito prius pontifice, ut negotium, quod ad bonum religionis et amplificationem sanctae sedis pertinebat, opibus propriis et commendatione sua apud Poloniae regem et regni proceres adjuvaret. Quod et sedulo factum per ipsos Jesuitas, qui supplicem ad Georgium ^a Miccinsium Sandomiriensem Palatinum introduxerant, in regno praepotentem; jam tum fide clam data, si eosmos votorum evaderet, ut filiam Palatini, in quam ille oculos coniecerat, in uxorem acciperet. In Livonia abjecto cucullo aliquandiu latuerat, ubi et commode Latine loqui et scribere didicit, et ad Clementem VIII pontificem maximum literas manu propria non ineleganter scriptas dedit; et cum per Sandomiriensem et ejus generum ^b Wisnovitium ad Sigismundum est admittus, mascula oratione usus dicitur; meminisset se in carcere et captivitate natum, et inde divina providentia ac misericordia liberatum; proinde humana cogitaret, et eodem fato afflictis subveniret. Joannes Sigismundi parens ab Erico fratre ob suspicionem in carcerem injuriose trusus fuerat, sicuti ad annum CIOICXLIV demonstravimus, in quo ex Catharina uxore Poloniae atque adeo Jagellonicae stirpis ipsum sustulerat.

III. IGITUR regis favore, et Palatini pecunia, annitentibus Jesuitis, exercitum x bellatorum CIO in Polonia conseribit, ab hisque omni re et apparatu instructus in viam se dat, et per Russiam iter faciens Cosacos, genus hominum bella externa et praedas sectantium, sibi conciliat, et ingentibus promissis oneratos in regnum paternum, ut aiebat, ex iis xCIO secum ducit. ^c Borysthene superato, ad ^d Zernigam extra limitem castra primum posita, et Demetrii regni legitimi heredis nomine deditio imperata, ac citra vim facta, Joanne ^e Takmevio, qui cum Borissio simultates exerebat, in partes novi principis transeunte. Cosacis praecerat ^f Corelas homo praestigiis magicis notus, qui ^g Putinnae obsidendae auctor, urbis populosae, quam Michelovitzius ^h Soltekovius, eum VIII CIO Cosaeorum ⁱ Volgodensium tenebat, Michelovitzio primum detrectanti, ad extremum persuasit, ut urbem dederet, et Demetrii partes sequeretur. Borissius inter haec copias instruit c bellatorum CIO constantis: et ante omnia ad Sigismundum et Poloniceum senatum legatos misit, commemoratoque foedere de pace sive induciis inter utramque gentem, ipsos de sanctione ejus interpellavit, et ementitum Demetrium, sacerdotis nefando conceptu filium, et magicis praestigiis infamem, sibi tradi vivum vel mortuum petebat, et ne auxiliis juvaretur, enixe petebat; minis additis, si contra facerent Poloni, quanto suo cum periculo praepotentem principem essent laesituri. Ad minas additae singulorum procerum prensationes occultae; ut regem et senatum absterreret, quo minus auxilia supplici subministrarent. Verum pontificis et Jesuitarum praevalente auctoritate,

INTERPR. ^a Miecinski. ^b Wisnowiski. ^c le Nieper. ^d Zerniga al. Tscheringo. ^e Takmeu. ^f Corelas. ^g Putinne. ^h Soltekow. ⁱ Cosaques habitant le long de la riviere de Wolga.

auctoritate, nihil obtineri potuit, rege, et qui cum rege sentiebant, ad auxilia praestanda animos obfirmantibus; quippe qui rebantur hanc ad aeternam pacem et amicitiam cum Moscis firmandam, et majorum religionem sublata scissura constituendam fore commodissimam rationem. Tandemque utrinque exercitus in aciem ad Novogrodiam instructi, et Sendomiriensis summus copiarum dux, qui defectionem in hostili exercitu futuram sibi pollicebatur, temere in medios et bene concordēs ruit; et post exiguum certamen undique a majore numero circumventus funditur fugaturque, exeunte Januario hujus anni. Collectis deinde ex tanta clade reliquiis Palatinus Carmohoviam primum ac ^a Putivolum, ac deinde in Poloniam suam se recepit. Demetrius cum paucis ad ^b Rilscum arcem in finibus receptum habuit, ubi a suis desertus minime se deseruit. Is secum, ut religionem et pietatem suam omnibus approbaret, duos e Cisterciensi ordine theologos duxerat, qui castrensis vitae et incommodae viae pertaesi, post aliquot dierum iter ad sua reversi sunt. Praeterea etiam duos e sodalitia Jesuitico, Nic. ^c Ckerracovium, et Andream ^d Lovitzium, qui expeditionis auctores constantiam servaverant, et hominem per se satis bene animatum assiduis hortamentis et propriae patientiae exemplo, ad rem strenue persequendam incitabant. Ipse bona conscientia, uti prae se ferebat, fretus, cum ad manus veniebat, ita Deum compellere solitus erat, ut ab omnibus audiretur, et hac oratione fere utebatur, manibus expansis, et oculis in coelum erectis: Me, inquit, justissime iudex, prius fulmine perime, me primum dele, huic Christiano sanguini parce, si injuste, si avare, si impie, hoc quod vides molior. Tu vides innocentiam meam, justam causam adjuva. Tibi me, coelorum regina, et meum hunc militem commendo. Quae si vere referuntur, nec vere ille Demetrius fuit, oportet eum aut praestigiatorem gnaviter impudentem fuisse, qui cum sciret, quae diceret, vera non esse, tanta vultus constantia mentiebatur; aut si male persuasus, eum se credebat, qui non erat, profecto fortuna, ut aliis imponeret, insigni laeti primum successus, mox tristis atque adeo tragici exitus exemplo mire ipsi imposuit. Jam Borissiani ad Rilsci arcem, ad quam copias contraxerat Demetrius, eo situ ut subjecto agro late imperitet, cum parte exercitus venerant, Martioque ineunte, conflictu acri inter equites factō, inclinavit miro fortunae ludibrio ad nuper victos victoria, qui numero impares, interfectis primo concursu CIO ex hostibus, captisque CC, ceteros in fugam vertunt; suorum ordines in fuga perrumpentes peditatum omnem solvunt, et hosti ad interneccionem expositum relinquunt. Parta ingenti praeda Demetriani Putivolum triumphantes reversi sunt; statimque sive odio veteris domini, sive novarum rerum desiderio, quinque praecipue in propinquo arces cum oppidis ac territorio in partes Demetrii concesserunt, et Bialogroda, una ex illis, CL majores machinas victori subministravit. Arcium praefecti captivi Demetrio traditi, et paucis post diebus secuta Jalekae et Leptinae deditio, in qua famosus magus ^e Hinsko Otiopelus quoque captus est. Mox et universa Severia, qui est principatus amplissimus, ac praeterea VIII castella in fidem accepta sunt. Magna moderatione Demetrium victoria tam insperata usum memorant, qui haec scribunt; de cetero sollicitum, quomodo ^f Cromo arci a reliqua exercitus hostilis parte arte cinctae in tempore subveniret. Sed cognito ex literis interceptis obsessos aliquandiu ad sustinendum pares esse, consilium suspendit, minime accelerandum ratus, ne tantae victoriae fructum tentata temere proelii alea amitteret. Interea dum ad Putivolum sedet, eventum opperens, variis insidiis petitus est, missis a Borissio, qui venia admissorum promissa, insuperque praemiis propositis Russos ad Demetrium interficiendum aut captivum sistendum invitarent: additum praepotens telum, ab archipopo, ita patriarcham suum vocant

Russi,

INTERPR. ^a Poutivol, al. Poutimel. ^b Rillesk. ^c Ckerrakowski. ^d Lowitz. ^e Hinsko Otiopel. ^f Crom.

CIOICV.
HENRICUS IV.

Russi, mandatum, quo cuncti rebus Demetrii faventes extra ecclesiae communionem positi pronunciabantur. Re, ex captivis quaestioni subjectis et literis inter ocreas insertis, cognita, nihil inclementius in eos decrevit; sed venia concessa, literas ad archipopum humanissimas dedit, quibus eum officii admonebat, et ne injustae causae religionem praetexeret, hortabatur. Scripsisse et ad Borissium dicitur; se respiceret, regnoque, quod injuste invaserat, mature cederet, et monasterium, quod vellet, ingrederetur, oblatis ipsi et familiae opimis conditionibus; quas ille contemptim nec citra indignationem respuit. Id incidit in tempus, quo Daniae regis et Caroli Sueci legati in ejus aula erant; ex Polonorum in Moscoviam impressione foederis cum Moscicis faciendi occasionem captantes, quo Sigismundi rebus incommodarent. In ea consultatione cum vehementius incandesceret Borissius, subito corruisse dicitur, magna vi sanguinis per os, naris et aures profusa, et exeunte Aprili vitam cum morte commutavit. Alii apoplexia, alii veneno propinato extinctum memorant. Utcunque sit, in imperio per septennium possessio moriens non omnem auctoritatem statim amisit: nam, fama mortis vulgata, magno initio populi concursu uxor vidua cum filio in folio collocata est, et adacti in fidem proceres, corpore defuncti in sepulchro regum sine pompa illato. Mortuum laudavit luculenta oratione

INTERPR. ^a Königsberg. ^b Fidler de Riga en Livonie. ^c Busmani ou Busmanof. ^d de Houdun. ^e Zaporiski. ^f Mieszelawski. ^g Zchuiski. ^h Moscou.

fic et Moscuae secuta animorum magna inclinatio, et jam ad Demetrii nomen populo exultante, uxor vidua defuncti, cum filio et filia, in custodiam data fuerat: ubi hausto veneno mater, quae sibi ob mariti odium et a Demetrii adventu metuebat, ultro periit, quod et filio et filiae pariter, ut eos ludibrio victoris eximeret, propinaverat; et filius quidem ex eo pariter periit: filia contrario poculo statim sumpto servata est. Ita scribunt, qui Demetrio favent: nam alii jussu Demetrii cum filio matrem veneno necatam, filiam ad stuprum servatam tradunt. Magnum ad eam conversionem momentum attulisse dicuntur Germani, qui in Borissii castris militabant; qui transfugientes secum multos traxere.

IV. BIDUO post solutam Cromi obsidionem, magno procerum consensu Demetrius Moscuam petiturus viam ingreditur. Cromo Tullam itum, ibique biduum reficiendo militi datum. Inde Orlam ventum, per vias occurrente ad novi principis spectaculum multitudine. Tandem vicesimis castris regiam urbem ingressus est, XII Kal. Quintil. Russorum imperator, magnus dux Moscoviae, aliarumque regionum princeps, et Astracani ac Cassani rex, quas duas provincias Joannes Basilides imperio adjunxerat, festa populi acclamatione salutatus. Praecedebant Poloni equites more gentis, lanceas cuspide ferrea praefixas gestantes, cum tubicinibus et tympanis. Hos sequebantur aliquot scloppetariorum *сѣо*, interque eos medius Demetrii currus sex junctis equis; inde equi sellarii principis preciosissimis monilibus, et auro instrati. Proxima secundum principem clericorum turba incedebat cum vexillis quadratis, in quorum singulis appensa erat aut divi alicujus imago, aut evangeliorum liber. Popae beatae Deiparae virginis, et D. Nicolai, quem Mosci tutelarem colunt, imagines praeferebant; quorum agmen patriarcha sive metropolitanus, praecuntibus IV^a ceriophoris, claudebat. Interjecto aliquo spatio solus Demetrius candido asturcone vectus incedebat, hinc inde nobilissimorum et procerum caterva stipante. Deducentibus Popis princeps ad templum beatae virgini sacrum venit, precibusque conceptis inde ad D. Michaëlis archangeli aedem, in qua parens ejus humatus fuerat, deducitur; in quo cum rescivisset Borissium sepultum esse, e vestigio cadaver crui, et in aliud facellum humilius extra urbem transferri mandavit. Aedeis ejus peculiareis transiens aspicere non sustinuit; sed missis operariis statim dirui jussit, addita causa, quod magico maleficio infames essent; et statua in loco subterraneo collocata dicebatur, lampadem ardentem manu gestans, artificio in speciem superstitioso, et defosso subtus pulvere nitrato copioso, rebus ita attemperatis, ut deficiente oleo, et disrupta lampade ignis pulveri illapsus, domum a fundamentis convelleret, et proximas secum in aërem tolleret; sed forte detecta statua antequam artificio suo noceret, comminuta ferebatur. Quod illi superstes Borissius, idem mortuo Demetrius objectabat; ut sunt frequentes admodum illis locis de magicis praestigiis suspiciones ac querimoniae. Novus princeps inde in regum palatium protinus migravit, et publicam imperii administrationem avidè capeffivit, a Russorum procerum familiaritate sensim alienior, et ad Polonorum externorum, et Russis invisorum arbitrium cuncta dispensans; qua in re gravissime peccavisse a multis existimatur. Nam justas causas habenti sive hinc suspicionis, sive inde gratiae, opportunius exspectandum fuit tempus, ut animum renudaret, et quod mente conceperat, tempestive firmato imperio exsequeretur. Sed praefervido prurientis voluntatis desiderio, et eorum qui circa ipsum plus justo poterant suafu effectum est, ut impatientia, omnis mora nimis longa videretur, et praecipitatis consiliis una se fortunamque in exitium miser juvenis praecipitaverit. Primi dies accipiendis proceribus insumpti, et rebellibus puniendis: nobiles familiae amplius LXX, quae Borissium cognatione contingebant, vel

a

INTERPR. ^a *porteurs de Cierges.*

T O M. VI.

P p p p

CIO IOCV. a partibus ejus steterant, extra imperium deportatae, ut bona eorum, sicuti jaçtabatur, inter externos, atque adeo Polonos dividerentur, et novorum hominum coloniae in Rusliam deducerentur. Hinc prima odii in novum principem semina; quae eadem et in Hungaria fuerunt, his proximis temporibus: quibus et tandem effectum, ut ad ea accedente contemptu, commotis proceribus, Matthias regnum cum adjunctis, et ex eadem successione venientibus provinciis, vivo videnteque fratre Caesare creverit. Inter haec severitatis initia insigne fuit clementiae exemplum, quo Demetrius erga Theodorum ^a Suiscium Romani filium e ^b Bojarico genere, virum primarium, ad mitigandam proscriptionum invidiam usus est; quae ipsi fatalis fuit; occulto Dei judicio ita res temperante, ut esset, qui debitae poenae per benignitatis ostentationem exemptus, ceteros immerita poena affectos ulcisceretur. Is novi imperii pertaesus, et pejora in posterum metuens, spreto periculo, cum cuncti in adulationem effusi ad pedes novi regis prociderent, solus fere pertinaciam servavit, contumacia sua ejus iram provocans; ac praeterea injuriosis de ipso sermonibus sparsis, quasi advena et terrae filio; qui de Ruslici imperii templis cum infestis regni hostibus, Polonos his verbis designabat, evertendis cogitaret, et antiquam nobilitatem ascitis novis hominibus omnino exterminare in animum induxisset. Ea de re cum se in procerum senatu multis verbis, erat enim persuadendi efficax, purgasset, rejecta in auctorem calumniae invidia, in Suiscium protinus comprehensum lata sententia fuit, qua ob verborum petulantiam morti addictus; et cum VI Eid. Quintil. qui dies supplicio designatus erat, duceretur, et jam in genua prolapsus, post preces publice conceptas carnificis ictum exspectaret, diplomate missò princeps executionem inhibuit, et mox vitae gratiam fecit. Post tantum favoris undique affluentis concursum, soli Plefcoviani in pertinacia perseverantes imperium detrectabant; quos ille missis literis, et venia praetitorum facta, una cum Palatino ipsorum, vix tandem ad officium inflexit, et in gratiam recepit. Huc usque fausta omnia ac fortunata imperii initia, et publice vota pro Demetrii salute nuncupabantur, cum Borissii contra nomen esset detestabile, statim etiam cusa moneta ad memoriam principis et usum populorum. Addunt, qui in gratiam ejus scripsere, cum felicia omnia in posterum sibi de illius imperio pollicerentur, invidiosas in aerario divitias repertas, immensam et plures myriadas excedentem auri et argenti vim, duodecim margaritarum et gemmarum modios, quae omnia aut ab ipso superstite brevi per profusiones consumpta, aut ad ostentationem credita, cum ipso evanuerunt. Dicta dies inaugurationis ad Kalendas Septembreis fuerat, a quibus Russi annum suum, sicuti et Judaei olim, auspicantur. Sed multis de causis anticipandum ratus, Quintili desistente solemnitate celebrari voluit: et ante eam, ut fides legitimae successioni astrueretur, matrem Demetrii, quae post filii caedem falso creditam Borissii jussu procul a regia exiguo monasterio inclusa fuerat, accersiri placuit. Missus ob id honorificentissimus comitatus, et venienti obviam ipse pietate adfectata processit. Conspectaque longe ex equo desiliens, pedibus aliquanto spatio iter fecit, et cum lachrimis in complexum ejus ruit, et aperto capite ac pedes currum maternum ad arcem usque profecutus est: unde illa paulo post in monasterium, in quod totius Rusliae virgines et viduae nobilissimae de more secedunt, cum gynaeceo suo migravit. Toto hoc tempore a curiosis observatum, tanto sive vero sive simulato cultui matrem veri Demetrii, pari affectu respondisse, quae ex tristi solitudine in laetam frequentiam retracta, non poterat vel falsi Demetrii, cujus beneficio id debebat, praesentia non magnopere gaudere. Regnum ineunti, post peractas ceremonias, P. Nicolaus ^c Cnermcovius e Jesuitico sodalitie luculenta oratione gratulatus est, pari a senatu gratulatione exceptus. Iphis Jesuitis amplum ^d Moscuæ hospitium haud longe

INTERPR. ^a Zchuiski. ^b Bojars. ^c Knermkowski. ^d Moscou.

longe ab arce attributum, in quibus sacra more in ecclesia Romana recepto libere peragerent: et jam tum ipsis annitentibus animi sensum renudasset, nisi a Suiscio, quem modo dixi, qui jam tum de imperio cogitans firmandis rebus suis opportunitatem majorem quaerebat, pro tempore prohibitus fuisset. Secura pace, ut sibi videbatur, foris et domi parta, proxima fuit cura de gratia benemeritis Polonis rependenda, de foedere cum ipsis sanciendo, et nuptiis ac prole ad firmandum amplius imperium suscipienda. Decreta ob eam causam honorificentissima in Poloniam legatio, CCC equitum, quam Athanasius^a Rosclovius Joannis filius, regni thesaurarius obivit, qui XVIII Kal. Dec. Cracoviam venit, et ad Sigismundum regem introductus commissa mandata exposuit: Principio a Polonorum, quorum adversus levissima atque adeo Russorum suorum suspecta ingenia opibus munire se decreverat, benevolentia captanda sumpto; non dubitare, quin rex et universus regni senatus magnam ceperint ex eo voluptatem, quod spe et omni opinione citius in paternum et antiquum regnum restitutus sit. Ea in re et summam Dei benignitatem, et regis ceterorumque regni procerum, quibus secundum Deum hanc gratiam debeat, beneficium agnoscere, nec ejus unquam fore immemorem. Ceterum animo versanti, quomodo Christiani nominis ac religionis fineis amplificare possit, molestissime accidere, quae per tot annos damna ab infestissimo Turcorum tyranno regnis ac ditionibus Christianis impune illata et inflicta audiat. Dolere insuper sibi, Hungariae regnum olim florentissimum tot vulnera ab eodem accepisse, et quotidie accipere, quod non probro invictissimi imperatoris Rodolfi dicat, cujus cura et potentia sciat injurias a teterrimo vastatore illatas pari fortitudine vindicatas esse. Nec mediocriter angere et tacita cogitatione cruciari, quod loca illa sanctissima CHRISTI vestigiis impressa, ejusdemque vita miraculis ac pretioso sanguine consecrata, a cruentis et nefandae superstitionis Sectariis infesta, citra reverentiam et cultum irreligiose conculcentur. Ad ea recuperanda cum potentissimo Poloniae rege, ac ceteris Christianis principibus conjungere vireis, et nec sumptui nec proprio sanguini parcere decrevisse. Interim aeternum foedus cum ipso sancire statuisse, eoque sine rogare, ut sibi cum bona ipsius gratia, e Polonorum gente uxorem ducere liceat, Georgii^b Miecensii Palatini Sandomiriensis filiam Annam Mariam. Id beneficiis a patre acceptis se debere, qui et exulantem in Polonia honorifice exceperit, et pecunia ac milite in regnum redeuntem, non citra vitae periculum comitatus sit. Rex benigne accepto legato in haec verba respondit: Grati ac benevoli animi testem legationem non posse non summa benevolentia excipere, vicissimque pro tam honorifica salutatione mutuam salutationem impertiri, eique et novo imperio omnia fausta comprecari, magnoque cum gaudio intelligere, tam brevi tempore regnum, quod legitimae successioni debebatur, recuperatum. Justissimi doloris sensum non posse non summopere laudare, quem de Turcorum successibus capiat, et de foedere contra Turcos libenter assentiri; ea tamen in re nihil nisi de communi procerum ac totius senatus consensu posse decernere. Quod vero Sandomiriensis Palatini filiam in uxorem petat, non solum se volente sed optante id illi facere liberum esse, ex eoque matrimonio, ut Dei gloria amplificetur, et aeternum inter potentissimas gentes foedus sanciat, a divina Majestate vicissim petere ac sperare. Secundum haec octavo post die fiduciarie nuptiae contractae, praesente in verba Bernardo^c Macziejoveschi episcopo Cracoviensi cardinali, epuloque opimo nupta et parens ejus cum legato Moscico a rege accepti sunt. Mensae assidere ceterorum principum et regis Persarum, qui tunc in ea aula erant, oratores: pro bellariis dona a Demetrio nuptae et parenti ejus missa, sunt allata, quae CC aureorum CIO excessisse memorant, qui haec scripsere.

V. SUB

INTERPR. ^a Rosklowski. ^b Miecinski. ^c Maczejowski.

CIDIOCV.
HENRICUS IV.

V. SUB id et negotium de matrimonio regis finem accepit. Uxorem Annam Caroli archiducis filiam is ante septennium amiserat, susceptis ex ea liberis. Jesuitae de Aufriacae illis locis familiae incolumitate et amplitudine solliciti, cum vererentur, ne dissoluta adfinitate Sigismundus adhuc juvenis de secundis nuptiis cogitaret, et, aliunde uxore ducta, pax et amicitia inter Polonos et eos solverentur, apud Rodolum Caesarem instant, ut alterius sororis ex ea familia ducendae Sigismundo auctor esset. Quod et ille sedulo fecit, et Clementem pontificem, ut idem faceret, rogavit. Qui officio libentissime defunctus est, datis XIII Kal. Quintil. superiore anno ad regem literis, quarum exemplum penes me est, in haec ferme verba: Non possumus non hortari majestatem tuam, ut non solum tandem cogitet, sed deliberet de secundis nuptiis, ut, benedicente Domino, nova prole firmetur status illius regni: ac semper existimavimus conjunctionem in inclyta domo Aufriaca futuram illi honorificam et salutarem: nobilitati enim et splendori illius familiae nulla fortassis in toto orbe Christiano equiparari potest: mulieris quoque illius, quam ex ea familia habuisti, singularem pudicitiam, religionem et prudentiam jam majestas tua experta est. Quare si animum adjiceret ad unam ex sororibus defunctae reginae, putamus id non solum non alienum a salute et quiete tua, sed tibi satis honorificum et salutare futurum. Nec de dispensatione ambigere debes: illam enim tibi libentissime offerimus, et ut tibi concedamus, suadent multae et urgentissimae causae. Rogamus itaque majestatem tuam, ut mature apud se deliberet, totam operam nostram majestati tuae necessariam aut quoquo modo opportunam copiosissime deferentes. Has literas rex Poloniae in regni comitiis exhibuerat, et consilium eorum expetere se ostenderat. Obstabant non solum Protestantes, sed et quidam ex sacro ordine et cancellarius ipse, memores in quantas difficultates ob consimileis Sigismundi Augusti nuptias se Polonia induisset; sicque judicabant, Caesarem et ejus instigatu pontificem sua haec commoda, non publica regni, quaerere. Tamen jam tum cuncti putabant, regem Caesari ac pontifici morem gesturum. Quod et hoc anno accidit, missa perhonorifica, et egregio equitatu et carrucarum comitatu instructa legatione ad Constantiam novam nuptam in viri domum deducendam, quae VI Kal. Oct. ^a Pragam venit, et inde ^b Graeciam in Stiriam transit. Nuptae parens cum Maximiliano archiduce sponsae germano eam ad virum deduxerunt, et mense Decembri Cracoviam venerunt. Peractis sponsae Demetrio destinatae fiduciariis nuptiis, et dimissa ea cum parente, patruo, magnoque comitatu, rex de suis cogitare coepit, et legatum Moscicum retentum iis interesse voluit. Magno ac magnifico paratu res acta. Mensae regis adsedit regina, et praeter parentem reginae sponsae soror, quae Sigismundo ^c Bathorio Daciae principi nupsit; ac praeterea Moscicus legatus, multum fremente magni Etruriae ducis oratore, qui in altera mensa et infra Brandeburgici septemviri legatum confedit: ceterum Brandeburgicus cum de loco honorifico cum legato pontificio certare vellet, frustra fuit. Reliquus annus hastiludiis, pompis nocturnis, et ludicris certaminibus impensus est.

VI. NUNC horrendam, et ab omnibus aequae damnatam, conjurationem contra Magnae Britanniae regem initam, quae sub exitum hujus anni detecta, sequenti anno morte conjuratorum oppressa est, continua narratione exsequemur. Ad libellum supplicem pro libertate conscientiarum a majorum religioni addictis in proximis comitiis oblatum, et a rege rejectum, fama erat, alium his proximis, quae jam aliquoties dilata erant, porrectum iri, qui non repulsae, ut prior, periculum, sed concessionis vel ab invito extorquendae necessitatem adjunctam haberet. Itaque qui regni negotia sub principe generoso, ac minime suspicioso procurabant, nihil pejus veriti, in eo laborabant, ut petitiones, et iis adjunctam necessitatem eluderent.

Verum

INTERPR. ^a Prague. ^b Gratz. ^c Bathory prince de Transilvanie.

Verum non de gratia, de qua desperabatur, denuo obtinenda, sed de repulsa illa vel cum regni exitio, quod minime rebantur illi, vindicanda inter conjuratos agebatur. Principia ab Elisabethae ultimis temporibus repetuntur. Tunc enim, sicuti ex probationibus ac confessionibus postea constat, Robertus ^a Winterus, cui se Oswaldus ^b Tesmundus, qui et Greenwellus, e sodalitia Jesuitico, comitem addidit, ex consilio Henrici ^c Garneti ejusdem sodalitia in Anglia praepositi, et Roberto ^d Catesbio, et Francisco ^e Treshamo e nobilitate instigantibus, nomine Catholicorum in Hispaniam ablegatus clam fuerat, cum commendatitiis ad Arturum ^f Creswellum ex eodem sodalitia in Hispania degentem literis, et mandatis ad regem, quorum haec summa erat, Ut exercitum in Angliam denuo summitteret, cui advenienti Catholici in armis praesto essent: interim pensiones annuas aliquibus Catholicis e nobilitate assignaret. Praeterea regi insinaret, plures in Anglia esse nobiles, ac militares viros praesentium rerum pertaesos, qui facile sublevata eorum inopia ad partes suas pertrahi possent. In transmittendo exercitu, cum praecipua difficultas esset ab equis, curaturos Anglos, ut ad omnes occasiones bis mille equos instructos habeant; ea de re interventu Creswelli cum Petro ^g Francesca Philippi ab epistolis, et Francisco ^h Sandovallio Lermae duce in areano actum esse; et illum rem Philippo gratissimam fore affirmasse, et operam suam prolixè detulisse. Convenisse et inter eos de loco appulsus: nam si majores copiae essent, ⁱ Cantium et Essexiam; si minores, ^k Milfordum in Wallia opportunissima ad exscensionem visa. A Philippo et promissa per Mirandae comitem decies centena aureorum $\text{c}10$ in illam expeditionem. His promissis oneratus Winterus in Angliam rediit, et quid egisset Garneto, Catesbio, et Treshamo exposuit. Haec supervente Elisabetha: quae cum sub id decessisset, Christophorus ^l Wrightus rei conscius, prope in Hispaniam mittitur, qui, morte reginae nunciata, negotium de pensionibus et expeditionem urgeret. Eodem missus Bruxellis a Gulielmo ^m Stanleio, Hugone ⁿ Oweno, et ^o Balduino, e Jesuitico sodalitia Guido ^p Fawksus cum literis ad Creswellum, ut rem acceleraret. Ei in mandatis datum, ut Philippo significandum curaret, duriores sub rege novo Catholicorum conditionem fore, quam sub Elizabetha fuerat; proinde a tam laudabili incepto ne desisteret: ad Milfordum patere Spinolae triremibus commodissimam exscensionem. Verum res cum reginae morte mutaverunt, et Philippus regie respondit, se petitionibus eorum amplius attendere non posse, quippe missis in Angliam, qui de pace cum novo rege agant, legatis. Itaque re cum Philippo desperata, conjurati ad extrema consilia devolvuntur, et ante omnia conscientiam instruunt, eaque instructa ad facinus audendum obfirmant animum. Sic autem a theologis suis differebatur: Regem deponere, regna concedere penes supremum ecclesiae judicem esse; atqui haereticos omnes ipso jure extra communionem positos diris fidelium proscriptionibus separari, et quotannis in Coena Domini a pontifice excommunicari, idque locum habere non solum in haereticis professis, sed etiam occultis; quippe qui cum ipso jure excommunicati censentur, in poenas a professis ipso facto promeritas incidant: ex eo sequi, reges aut alios principes Christianos, si in haeresim incidant, deponi posse, et subditos eorum dominio protinus liberari; nec jus illud recuperari posse, etiamsi ecclesiae reconcilientur. Ecclesiam communem omnium parentem nemini ad eam redeunti claudere gremium cum dicitur, adhibita distinctione interpretandum esse, modo non sit ad damnum et periculum ecclesiae: nam id verum esse, quoad animam, non quoad regnum. Nec solum ad principes hac labe infectos poenam extendi, sed etiam ad eorum filios, qui a regni successione ob vitium paternum pelluntur: haeresim quippe lepram et morbum hereditarium esse, atque ut disertius res

exprimatur,

INTERPR. ^a Winter. ^b Tesmond. ^c Garnet. ^d Catesby. ^e Tresham. ^f Creswell. ^g Francesca. ^h de Sandoval. ⁱ Kent & Essex. ^k Milford haven dans le pays de Galles. ^l Wright. ^m Stanley. ⁿ Owen. ^o Baldwin. ^p Fawks.

T O M. VI.

Q q q q

CIO IO CV. exprimatur, regnum amittere: qui religionem Romanam deserit, diris illum devo-
 HENRICUS IV. veri, abdicari, proscribi; nec unquam ipsum aut illius posteros in regnum restitui; quoad animam a solo pontifice posse absolvi. His se rationibus cum satis tutos intus existimarent, munimenta externa conjurationi quaerere coeperunt, atque inprimis secretum, quod confessionis fide et sacramenti sumptione obsignaverunt. In id conceptum inter eos juramentum, quo per sanctam Trinitatem et sacramentum mox sumendum fidem obligant, se nunquam consilium directe vel indirecte, verbo aut circumstantiis sibi communicandum declaraturos, nec ab illius executione destituros, nisi facta a fociis potestate. Ita ad facinus non solum licitum et laudabile, verum etiam meritorium a theologis suis auctorati accesserunt. Coram Joanne Gerardo ex illo sodalities id praestitum; in id post confessionem sacrosancto altaris sacramento procurati, Maio proximo, primum ex conjuratis quinque, Robertus Catesbius, Thomas Winterus, Thomas ^a Percius comitis Northumbriae gentilis, Joannes Wrightus, et is quem dixi Fawksus e Flandria evocatus. Catesbius auctor tragoediae non hunc aut illum aut singulos carpandos, sed universos simul et eodem tempore conspiratione amplectendos censebat. Sic enim apud se cogitabat, regem solum multis modis tolli posse, sed nihil agi superstate principe et ^b Eboraci duce. Rursus iis sublatis, parum profici stante senatu tam vigili, tam ad omne casus intento; et ut senatus aut praecipui ex eo tolli possent, superare magnates regni, tot prudentes viros, tot praepotentes comites, eidem sectae addictos, quibus obsistere vix posset, et qui auctoritate sua, opibus et clientelis pares essent, si casus ferat, ipsi per se rebus suis instaurandis. Itaque non per spiramenta, sed uno ictu cunctos absorbendos, et simul ac semel tam laudabili conatu, ut ad exitum perducere possit, defungi oportere. ^c Westmonasterii domus est antiqua praecipuae dignitatis ac veneratione sacra, in qua comitia regni celebrari solita, quod vulgo, voce a nobis sumpta, Parlamentum vocant; ad ea rex cum familia mascula, secretioris concilii proceres, episcopi, nobilitas Anglicana, primarii magistratus, et inferiore loco ex provinciis delegati, ex civitatibus, oppidis, municipiis, pagis denique, sapientissimi consultissimi que viri conveniunt. Heic opportunum Catesbio visum tamdiu recoctum consilium tandem exsequi, et acto cuniculo, subjectaque magna vi pulveris nitrati, universos, qui singuli vix carpi possent, cum rege et familia ejusdem ruinae involvere rudibus. Igitur cum ea de re cum Percio ageret, et ille post vehementes de rege querimonias, in has voces irae impatientia prorupisset, Solum e tot malis effugium restare, si rex e medio tollatur, in idque, qua erat animi praesentia, operam suam ultro detulisset, Catesbius cautior et vafra versutia praeditus, impetum generosi hominis inhibuit, et, Deus non sinat, inquit, ut hoc caput bonis omnibus charum tanto periculo sine fructu temere objicias: te sospite ac tui similibus salvis, qui religioni et reipublicae olim consulere queant, res tentanda et patranda est. Tum consilium suum verbis ad persuadendum efficacibus aperit, et rationes ejus exequendi pari artificio proponit. Nec abnuit Percius, qui statim aedeis loco vicinas et ad cuniculum agendum peropportunas conducit. Indicta anno superiore comitia in sequentem Februarium rejecta fuerant; medio tempore Thomas ^d Bates Catesbii famulus, homo manu promptus, et cui multum herus tribuebat, ex suspitione in facti conscientiam ascitus, cum initio rei atrocitate permoveri videretur, ad Tesmundum remittitur, qui et Greenwellus vocabatur: nam ut lateant, binomines, ac trinomines fere sunt: a quo persuasus, et rei merito demonstrato, ad executionem mirum in modum confirmatus est. Postea Robertus ^e Keies, et post eum Ambrosius ^f Rookwoodus et Joannes ^g Grantius consilii participes facti. IIII Idus Dec. inchoatum opus subterraneum

INTERPR. ^a Percy. ^b York. ^c Westminster. ^d Bates. ^e Keies. ^f Rookwood. ^g Grant.

subterraneum, Christophoro ^aWrighto, et paulo post Roberto ^bWintero Thomae ^cClodocv. fratre in societatem assumpto: saepe opere intermisso, saepe repetito, tandem ^dHenricus IV. cuniculus ad curiae murum perductus fuerat. Verum ibi se nova difficultas offerebat, ob muri duritiem, et trium ulnarum crassitiem, quo fiebat, ut non nisi longo tempore opus perfici posset, et pauci dies ad comitia restabant. Jam pertinacia operariorum medium murum paene pertuderat, et non deficientibus animis solum tempus defuturum videbatur, cum comitia in Octobrem mensem dilata sunt. Tum desperatio in gaudium vertit, cum certa rei exequendae fiducia; observatumque dum murum alacriter pertundunt, strepitum ex altera muri parte exaudiri. Eo missus ^eFawkfus, qui causam inquireret. Is renunciat cellam ibi subterraneam esse; inde carbones removeri, defuncto eo, qui cellam in illos usus conduxerat. Igitur conjurati hanc cellam commodiorem rati, opera Percii et alteras aedeis locant, et in illam omnes opes, omnes spes suas conjiciunt. Ea erat loci opportunitas, nam throno regali fere subjectus erat, ea in tempore oblata occasio, ut divinum Numen arcano conductu suis inceptis favere sibi persuaderent. Haec circa Paschaleis hujus anni ferias acta. Pulvis nitratus per otium in cellam ex aedibus Catesbii, e regione curiae, ubi summo studio antea congestus fuerat, convehitur. xx primum dolia immissa, et lignis ac fascibus obtecta. Tum conjurati de eventu certi consultant, quid post patratum facinus factu opus esset. Primum de interceptione principis, quem ad comitia cum patre non venturum sub id intellexerant, contra quam ab initio putabant, inter eos actum; et huic ut a suis partibus alieno perniciem meditati fuerant, et ejus rationem invenerant. Proxima de pecuniariis subsidiis cura, cui et prospectum satis putabant. Prospectum et fuerat, ut proceres ac nobiles majorum religioni addicti, quantum fieri posset, periculo eximerentur. Postremo de externis principibus auxilio evocandis disceptatum; sed de fide silentioque anxii non nisi post perpetratum facinus ad eos mitti placuit: nam vulgo ejusmodi facta non solere nisi ex eventu laudari; de singulis deinde iudicium interpositum. Hispanos magis opportunos videri, sed remotiores, et in apparatu copiarum tardiores. Gallum vicinum, sed formidolosum, atque adeo ob arctam cum Batavis foederationem suspectum. Praesentissimum e Belgio auxilium. Inde subsidia commode expectari posse, quibus et dux ^dStanleius destinatus est. Inde ut magis fallerent, nec ultro citroque ad ea loca commendo suspicandi de se causam darent, diversi abeunt; alii rus, alii longius extra insulam, tempus executioni destinatum opperituri. Fawkfus in Belgium profectus, ut Stanleium et ^eOwenum de re omni certiores faceret, nec nisi Sextili exeunte in Angliam rediit. Catesbius, ne nihil ageret, interim Franciscum ^fTreshamum et Everardum ^gDigbeium partibus suis conciliat, pactus ab iis pecuniarum subsidium; et ille quidem bis mille libras Anglicanas, hic vero ^hClodocv pollicitus est: Percius de alieno largus, quicquid de ⁱNorthumbriae comitis redditibus corradere poterat, conferre pollicebatur. Ad superiora interim, x dolia nitrati pulveris plena adduntur, et iv item majora, quod propter situm priora madore corrumpi posse suspicio esset, et rursus magna lapidum et lignorum strue contecta omnia: jamque tempus comitiorum instabat, quae rursus in Nonas Novembreis dilata fuerant. Igitur inter conjuratos consultatio repetita, et destinati, qui, quo die facinus peragendum erat, Elisabetham majorem natu regis filiam, quae in ⁱWarwicensi provincia apud ^kHaringtonium regulum educabatur, raperent, ex occasione venationis, quam Everardus Digbeius rei conscius insigni paratu ad ^lDunchurchum indixerat; eam reginam publice proclamare decreverant. Ipsi sibi vindicum libertatis titulos sumentes, nihil initio minus, quam se auctores facinoris profiteri, aut ullam de religione mentionem apud

INTERPR. ^aWright. ^bWinter. ^cFawks. ^dStanley. ^eOwen. ^fTresham. ^gle chevalier Everard Digby. ^hNorthumberland. ⁱla province de Warwick. ^kle Lord Harrington. ^lDunchurch.

CIOICV. apud populum facere constituerant, sed eam tam diu suspensam tenere, et edicto
 HENRICUS IV. reginae nomine proposito, magnis in praesens oneribus levare, majoribus in poste-
 rum promissis inescare, donec praevalente factione, vel gratia vel edictorum novorum
 severitate, eum in partes suas et obsequium possent pertrahere, facti sensim invidia se
 prodentis interea cum tempore et cum fortuna mitescente. Nec tanto tempore
 veniebat eorum cuiquam in mentem, quot circumstantes undique innocentes, quot
 infantes, quot idem in religione secum sentientes, quot bene de se forte meritos,
 ruina vasta illa esset obrutura. Jam parata erant omnia, et scena ultimum actum
 exspectabat, cum inscrutabili Dei judicio, quidam ex iis, dum alteri salutem adferre
 cupit, sibi ac sociis exitium accersivit. Decem ad comitia dies supererant, cum Saturni
 die sub vesperam literae incerto auctore, incognito latore, ad ^aMontaquilium regulum
 tanquam ab amico deferuntur. Iis monebatur, ut primo comitiorum die a conventu bi-
 duum se abstineret, magnum quippe et inopinum malum congregationi imminere.
 Ignota scribentis manus, et studio ita composita scriptura, ut vix alicubi legi posset;
 non dies literis, non subscriptio vel inscriptio apposita, et ambigua verborum series.
 Quid faceret Montaquilius, diu in incerto fuit, contemneretne indicium, an serio
 animum advorteret; et si quidem solum ipsius periculum in eo versabatur, fortasse
 contempisset: nam inimicorum inventum esse posse, quo eum pavore inutili per-
 culsum a conventu deterrerent. Verum, pensitato regis periculo, nihil contemnen-
 dum, et quicquid erat, secretos regis consiliarios minime celandum judicavit. Ita-
 que intempesta nocte ad Robertum ^b Cecilium Sarisburii comitem, primarium regis
 secretarium se confert; et porrectis literis, quomodo eas acceperit, quam parvi eas
 ipse faciat, ingenue aperit. Non pluris illas fecit Cecilius, neque tamen omnino
 negligendas censuit, easque primariis consiliariis, Carolo ^c Howardo maris praefecto,
 Nottinghamiae comiti, ^d Worcesteriensi et Northamptoniensi comitibus ostendit.
 Re inter eos agitata, quanquam parvi momenti literae primo aspectu viderentur,
 tamen nullum vel levissimum indicium, praesertim ubi regis salus periclitatur, sperni
 debere putaverunt; nec vitio verti posse sollicitudinem in iis, ad quos majestatis re-
 giae custodia officio ac muneris necessitate pertinet. Aberat tamen rex, ^e Roistonum
 ad venationem profectus. Nihil nisi eo prius consulto in eo negotio decerni pla-
 cuit; ipsius in obscure dictis animadvertendis perspicax ingenium, et ambiguis sol-
 vendis felicem conjecturam aiebant consiliarii se pluries expertos esse. Kalendis
 Novembribus rex urbem revertitur, continuoque in arcanum seducto, Cecilius, quid
 rei sit, aperit, et literas ostendit, quas haec inferi, quoniam illae disputandi inter ip-
 sum ac consiliarios materiam non sine causa praebuerunt, ad tantae rei memoriam
 pretium visum est. “ Amicitia, quae mihi cum aliquot tuis necessariis intercedit,
 “ facit, ut de tua incolumitate sim sollicitus. Monitum proinde te volo, quantum
 “ vitam tuam diligis, ut excusationem comminiscaris absentiae ab Ordinum con-
 “ ventu: Deus enim et homines, concursu facto, ad puniendam hujus saeculi im-
 “ pietatem festinant. Noli hanc monitionem parvi facere, sed discede quampri-
 “ mum in provinciam tuam, ubi rei exitum securus exspectes. Licet enim nulla
 “ se motuum indicia prodant, moneo tamen, terribilem conventus iste ictum
 “ sentiet, nec videbit percutientem. Non est quod spernas hoc indicium. Prodesse
 “ potest, nocere non potest: quippe praeterierit periculum haud ocyus, quam literas
 “ has exusseris. Spero te, Dei beneficio, hoc consilio recte usurum, cujus te tu-
 “ telae commendo.” Lectis his rex, alioqui insita generositate minime suspicax,
 aliquid monstri in iis latere coniecit, neque indicium negligendum dixit. Contra
 ab

INTERPR. ^a le baron de Monteagle. ^b Cecil comte de Salisbury. ^c Howard comte de Not-
 tingham. ^d les comtes de Worcester & de Northampton. ^e Royston.

NOT. ¹ lege Wigornienfi Put.

ab amente dictatas videri inquiebat Cecilius: nec enim hominem sanae mentis, de periculo, quod tantopere cavendum ante monuisset, ita locuturum fuisse, Praeterierit periculum haud ocyus, quam has literas exusseris. Quantillum periculum illud esse, quod tam brevi momento evanesceret? Contra rex, in cujus animo suspicio prima jam radices altas egerat, superiora verba illa urgebat: Terribilem iste conventus ictum sentiet, nec videbit percutientem. Dumque aliud ex alio per porticum inambulans profunde meditatur, venit in mentem, subitum a pulveris tormentarii ictu exitium his verbis designari. Nam quid magis momentaneum ictu pulveris tormentarii? Ab illo regis Sarisburiique colloquio ita discessum, ut rex firmiter in conjectura perseveraret, ille ad liberandum graviore cura animum principis, indicium quidem coram ipso elevaret; interim apud se regis interpretationem praeter morem ac consuetudinem, et suspicandi facilitatem admirans, nihil ea in re spernendum duceret. Postridie coram rege ac consiliariis re denuo agitata, placuit curiam et vicina loca diligenter perlustrari, idque negotii datur magno Camerario, qui die Lunae, quae proxime comitia antecedebat, sub vesperam, ut rumoribus occasio praecideretur, cum ^aMontaquilio ad ea loca pergit. Domum a ^bPercio conductam ingressi ingentem in cella subterranea lignorum, fascium, carbonum struem deprehendunt; rogatoque ^cWineardo regiarum aedium custode, qui aderat, in quem usum illa essent comportata, a Percio conductas aedeis cum cella, et acervum illum congestum fuisse didicere: praeterea astantem in cellae angulo ^dFawksum conspicatus Camerarius, quis ipse, et quid illi inibi negotii esset, interrogat; qui se Percii domesticum, et illarum aedium per Percii absentiam custodem esse respondit. Quibus actis in regiam redeunt, et quid viderint exponunt, pejora quam prius conjectantes; nam Montaquilio ad Percii mentionem, venerat in mentem, illum majorum religioni summe addictum, sibi dudum familiarem et amicum, fortasse etiam literarum, quae suspicandi causam praebuerant, auctorem esse. Camerarius vero inter suspicionum argumenta referebat tantam lignorum congeriem in illas aedeis, quibus rarissime Percius uteretur, haud frustra comportatam fuisse, et domesticum illum Percii in cella sibi visum cum efferato desperati ac perditum nebulonis vultu: quae omnia suspicionem regis augebant, qui amplius subterraneam illam scrobem scrutari voluit. Ne tamen, si nihil inventum fuisset, nimia se credulitate deridendos populo consiliarii propinarent, tanquam ad levissimos quosque rumusculos contremiscerent: insuper veriti ne, dum Percium cum magnatibus regni praecipuis sanguine conjunctum suspectum habent, ipsum ^eNorthumbriae comitem in criminis partem ex suspicione devocare videantur; cum tamen salus regis adversus ea praevaleret, sic rem instrunt, ut pervestigatio absque strepitu et citra cujusquam injuriam fieret. Thomae ^fKneveti equiti, Westmonasterii juridico praefecto, mandatum, ut nocte concubia cum idoneo comitatu ad illas aedeis se conferret, secumque Wineardum duceret, colore quaesito, quod ille aulaea quaedam et tapetes sibi subrepta diceret. Eo profectus Knevetus domesticum illum Percii, qui Fawksus erat, et se mentito nomine Joannem ^gJonsonum perhibebat, vestitum et ocreatum, ante aedeis offendit, eique statim manus injici jussit. Inde in cellam penetrans ligna et carbones propere amovet, quibus amotis patuere insidiae, doliolo pulveris nitrati seorsim primum reperto, moxque strue illa seposita, xxxvi diversae magnitudinis dolia ibidem numerata. Tum ad captivum conversus, ejusque vestibibus excussis, fomenta et treis funeis cannaeos, quibus lenta flamma alitur, in iis invenit. Ille vero in furto deprehensus, et re desperata, quam negare non poterat, crimen ultro confessus est, et interrita facie,

ut

INTERPR. ^a le baron de Monteagle. ^b Percy. ^c Whinyard. ^d Fawks. ^e Northumberland. ^f Knevet. ^g Johnson.

CIOICV. ut erat obfirmato ad extrema quaeque audenda animo, insuper addidit, bene illis
 HENRICUS IV. evenisse, quod se ante aedeis, jam cella egressum, in qua erant parata omnia, offendissent; nam si intus eum nacti essent, non commissurum, quin se cum illis igne immisso contumulasset. Knevetus re detecta laetus, e vestigio sub horam quartam matutinam ad palatium venit, et ^a Sarisburiensem et aulae regiae praefectum rei certiores facit; qui protinus ejulabundi in cubiculum regis irrumpunt, et patefactas insidias, auctoremque sceleris custodia ac vinculis teneri vociferantur. Sparsa fama, neque enim in tanto gaudio celari potuit, conjurati huc illuc diversi abeunt, et ^b Holbechi ad Stephani ^c Litletonii aedeis in ^d Staffordiae finibus conveniunt. Eodem ^e Warwicensi et Worcestriensi provinciis conscii, quanquam detectae rei ignari, veniunt, equis bellicosis passim per domos nobilium raptis, quid rerum potentes effecturi essent ea re manifestum facientes, cum incerto adhuc eventu tanta audacia ubique grassarentur. Magnum ad suas partes hominum numerum, atque adeo exercitum aggregaturum se confidebant factionis duces, ubi se primum in armis ostendissent. Verum praefectis et vicecomitibus antea a rege, cum de conjuratione adhuc ambigeretur, per provincias discurrere jussis, conatus eorum frustra fuit, vixque c ex omni illo numero in armis apparuere. Ipsi a Richardo ^f Walshio provinciae Worcestriensis vicecomite necopinato cum valida manu superveniente cinguntur, ita ut evadere non possent. Cum desperata venia ad extrema se terrente conscientia pararent, pulvis sulfureus ad siccandum prope ignem positus scintilla delapsa inflammatus est, et obsessorum facies, latera, brachia, manus tam subito ambussit, ut tractandis armis plerique ex eo inhabiles, animos cum viribus amiserint. Catesbius Percius manu promptissimi, cum Thoma Wintero, dum se ad aedium angulum contrahunt, glande plumbea uterque transfossi sunt; Winterus faucibus, in manus regionum devenit. Utrique Wrightii interfecti, capti Grantius, ^g Digbeius, Rookwodus, Bates. Treshamus, dum Londini subinde domos mutans latitat, interceptus est. Robertus Winterus et Litletonius diu per sylvas vagi, tandem et ipsi in satellitum manus devenere, et omnes ad Londinensem turrem carceri sunt traditi. Interrogati extra tormenta, nam solus Fawksus quaestioni modicae subjectus est, rei seriem, sicuti eam memoravimus, singuli exposuerunt, neminemque fere ex sacro ordine oneraverunt; quod studiose ab illis factum multi sunt interpretati, quia fide religiose data aliter facere prohibebantur. Franciscus Treshamus cum Henricum Garnetum sponte nominasset, antequam in carcere moreretur, ab uxore monitus, epistolam ad Sarisburiensem scripsit, et excusata sua praecipiti confessione, Garnetum, quantum in se fuit, adjuratione solemni interposita ita exoneravit, ut insigni mendacio se implicaret, affirmans, Garnetum sibi a sexdecim annis non visum fuisse; cum postea ex Garneti ipsius confessionibus constiterit, ante sex menseis proximos ambo diu ac saepius locutos esse. Digbeius rem, ut erat, confessus, facinoris, quam agnoscebat, et detestari prae se ferebat, atrocitatem desperatione excusabat, quod facta spes esset novum regem in regni ingressu conscientiarum libertatem majorum religionis cultoribus permitturum, ejusque exercitium adhibito temperamento concessurum: quo contra spem negato, miseros homines ad perniciofa consilia imprudenter prolapsos esse. Haec interfati Northamptoniae comes, et Cecilius, qui in ea causa cum ^h Nottinghamiae, Suffolciae, Wigorniae, Devoniae comitibus, iudices sedebant, nunquam de libertate illa regem spem fecisse, aut fidem interposuisse affirmarunt: sed factiosos eum rumorem maligne disseminasse, ut haberent, unde se ac sui simileis excitatis in regno seditionibus excusarent. Tandem convicti ac peracti rei, ad poenam legibus regni perduellibus et proditoribus infligi solitam damnati sunt.

INTERPR. ^a Cecil comte de Salisbury. ^b Holbech. ^c Littleton. ^d province de Stafford. ^e de Warwick & de Worcester. ^f Walsh, sheriff de la province de Worcester. ^g Digby. ^h les comtes de Nottingham, Suffolk, Worcester, & Devonshire.

sunt. Everardus ^a Digbeius, Robertus ^b Winterus, Joannes ^c Grantius, et Thomas ^d Bates, juxta occidentalem portam majoris basilicae S. Pauli, exeunte Januario Londini; postridie Thomas Winterus, Ambrosius ^e Rookwodus, Robertus ^f Keies, et Guido ^g Fawksus, cuniculo manus admovisse confessi, in area veteris palatii juxta aedeis Parliamentarias ^h Westmonasterii, extremo supplicio fuerunt affecti. Ob id exules plerique, et aut sponte patrium solum mutare coacti, ⁱ Calcto perhumaniter a Dominico ^k Vico loci praefecto excepti sunt, sic enim a rege jubebatur; quorum unus tanta protervia repertus est, ut cum Vicus se vicem ejus ac sociorum dolere ostenderet, solatiique loco adjiceret, quod amissa patria natali alteram vicinam regis benignitate nacti essent: Atqui nobis, inquit, minime dolet, quod patria caremus, quod solum vertere cogimur; quippe cum patria bonis sit, ubicunque bene est: hoc nobis vere et ex animo dolet, quod consilium tam generosum ac salutare ad exitum perducere nequivimus. Quo praeter spem audito, parum abfuit, quin Vicus hominem de consilio a cunctis damnato gloriantem, prae ira in mare proximum abjecerit: ita enim narrare solitum ipsum Vicum memini, cum me paucos ante dies, quam a nobis abiit, pro antiqua necessitudine officiose cum Alexandro ^l Delbenio inviseret. Conjuratione detecta, inter gaudia publica, comitia summa securitate sunt celebrata; in quibus rex gravissimam orationem habuit, et Dei inenarrabilem erga se, erga familiam, et universum regnum misericordiam super omnia opera ejus depraedicavit, re a circumstantiis prolixè exaggerata, et hoc summa acqutate temperamento addito, ut non omneis majorum religioni addictos in illo crimine amplectendos diceret; plures quippe inter eos esse, qui quanquam pontificiis erroribus involuti, sic loquebatur, nequaquam sinceram in principes fidem exuerunt, et Christiani hominis simul et integri subditi officium servant: se quoque vicissim de iis bene existimare, dignamque flammaram severitate Puritanorum saevitiam ducere, qui pontificium omnino ullum in coelum recipi posse negant. Dignum et aequissimi principis prudentia illud, quod nullos externos principes aut respublikas, neminemque qui illis operam navat, huic conjurationi participasse, in suspicionem venire posse judicet; quippe qui ex suo animo eos aestimet, idemque de ipsis, quod de se existimari velit, sentiat; ideo velle ac jubere, ut quando in comitiis de hac conjuratione agetur, de illis honorifice quisque et loquatur et sentiat: quod Hispanorum respectu additum, quibuscum pacem nuper factam colere cupiens, nullam in eorum opinione alienati animi vel levissimam suspicionis nubeculam relinquere voluit. Subjecit et hoc generose, velle omneis intelligere, cum in patrocinio Dei conquiescat, hoc casu minime turbatam animi sui tranquillitatem; ac vovere, ut pectus suum pellucidum omnibus pateat, et in penetralia sua ac recessus populi intuentis aciem possit admittere.

VII. CETERUM cum ad exemplum et securitatem publicam pertinere judicaret, ut severe in detestandi criminis auctores et conscios animadverteretur, et quia ex literis, confessionibus, et actis probatoriis ^m Gerardum, alias Brokum, H. Garnetum, Oswaldum, Tesmundum sive Greenwellum, aut conscios aut hortatores conjurationis fuisse suspicio esset, edictum xviii Kal. Febr. in eos conditur, praemio indicibus, et qui eos in judicio stitissent, proposito, insuper poena addita in illos, qui post edicti promulgationem in eo designatos hospitio exceperint, aluerint, occultaverint, aut omnino allaboraverint, ne tam horrendi criminis postulati invenirentur, aut comprehenderentur. Secundum haec pervestigatio diligenter facta, et in latitante sedulo inquisitum; tandemque in ⁿ Abingtonii majorum religioni addicti aedibus, H. Garnetus, cum ^o Hallo, et Garneti famulo, deprehensus Londinum ducitur,

INTERPR. ^a Digby. ^b Winter. ^c Grant. ^d Bates. ^e Rookwood. ^f Keies. ^g Fawks. ^h Westminster. ⁱ Calais. ^k de Vic. ^l Delbene. ^m Gerard. ⁿ Abington. ^o Hall.

CIDIO CVI. ducitur, et in turrim tres illi coniecti sunt. Infelix famulus, ne diritate tormentorum dominos inculpate cogere, aut alia desperatione adactus, in carcere sibi manus attulit, cultro obtuso, nam acutum habere non licet, dissecto abdomine et omento extracto; unde licet obligatis vulneribus, antequam interrogari posset, exspiravit. Garnetus perhumane in custodia habitus, ut ipse postea publice professus est, omnia initio pernegare; cumque nihil ab eo sponte exprimi posse appareret; et rex ad vitandam calumniam contra eum, tormentis uti nollet, astu cautam ejus pertinaciam illudere statuit, et aegre respondentem vel invitum ad ampliores confessiones adigere. Hominem subornat, qui crebris suspiriis et frequentibus de rege ac consiliariis ejus, et deploranda Catholicorum in Anglia conditione querimoniis Garneto ad extremum persuaserat, se pontificiis partibus addictum esse, et ita in intimam ejus familiaritatem irreperat. Huic ad foeminam nobilem, quae ob religionem in carcere attingebatur, et familiam ipsius Whitbiae et aliis locis aluerat, et erga commendatos ab eo jura hospitalitatis exercuerat, literas dederat; in quibus liberius, parce tamen perscripserat, quae jam confessus esset, quae nondum interrogatus; et qua ratione utraque, illa videlicet excusare, haec posset tegere. Scripserat ad Rookwoodum presbyterum, qui in alio carcere captivus erat, literasque intus atramento exaraverat, et familiaria quaedam quae a quovis legi possent, admiscuerat, marginibus latis undequaque relictis, in quibus secreta citrii succo impresserat, negans ea omnia, quae coram proceribus libere erat confessus; et quantum ad Hispaniensem profectiorem, ejus se a rege veniam impetrasse dicebat; quantum ad ultimam hanc, ejus judicium declinare posse, quod idoneas probationes adversus se deesse sciret: si secus accideret, addiderat, superbe de se plus justo sentiens, quod de mundi unico Redemptore pronunciatum est, necesse esse, ut unus homo moreretur pro populo. Literae a regis consiliariis, quibus de astu suboluerat, ad ignem admotae, et scriptura latens illicet apparere coepit, et fraudem prodere. Cum custodi appposito magis ac magis in dies fideret, summopere dixit se expetere cum Hallo socio colloquium; quod ille pollicitus se facturum, adduxit utrumque ad locum, in quo se facile invicem exaudire possent; et ubi ab utroque ad vitandam suspicionem ipse aspici posset. Interim duos probatae fidei testeis circa eundem locum absconderat, qui insciis illis, et in solum custodem suum, qui longius recesserat intentis, quicquid inter eos diceretur, exciperent; ibi uterque quod confessi essent, et de quibus interrogarentur, quas excusationes sive evasiones, his verbis utebantur, ad singula quaeque praeparassent, et alia insuper libere eloqui coeperunt, quae ab illis diligenter excepta, et scripto consiliariis sunt tradita; reis nihil dum tale suspicantibus. Postridie regii delegati adsunt, et seorsim Garnetum et Hallum interrogant, objiciturque singulis, quod hesternam die inter se capita contulissent. Id ex conjectura dici ratus Garnetus, asseveranter negare, et per sacerdotii characterem religiose dejerare. Tandem Hallo jam factum confessio, se manifesto teneri sentiens, veniam asseverationi contrariae, quam detorta interpretatione, sive aequivocatione, elevare conabatur, petiit, ingenueque, quod erat, se dicturum professus; tam constanter haecenus negasse respondit, quod sciret neminem, excepto uno, ^a Greenwellum intelligebat, de hoc nupero facinore posse suam conscientiam arguere. Nunc cum videat se nube testium circumfundi, nolle amplius tergiversari, et fateri quidem se ante v menses a Greenwello de re omni edoctum; antea in genere a ^b Catesbio monitum, Catholicos in Anglia in religionis causa magnum aliquid moliri, et quaesivisse a se, si in malorum ruina boni involverentur, an hoc ad conscientiam pertineret. Se vero, qui contrarium a pontifice mandatum haberet, ne se ulli conspirationi immisceret, ulterius quidquam scire recusasse. Preces quoque se fudisse, pro magnae causae eventu, et

inter

INTERPR. ^a Greenwell. ^b Catesby.

inter alia hymno in ecclesia decantari solito usum, nihil vero aliud, cum hoc faceret, cogitasse, quam ut Deum rogaret, ne graviores ullae leges in proximis comitiis contra Recufanteis conderentur; ita vocabantur in Anglia, qui se domi continententes libertatem servant, et sacris Protestantium participare detrectant. Vicies ab Eidibus Februariis ad VII Kal. April. interrogatus Garnetus, biduo post in Londinensi tribunali publico sistitur: heic crimina reo objecta a Joanne^a Croko equite commemorantur, quae longa oratione Edvardus^b Cokus eques fisci regii advocatus deinceps persecutus est: deinde postquam Garnetus pro se, et de aequivocatione inprimis quaedam dixit, a Cecilio aliisque qui in causa sedebant iudicibus, interrogatus et exagitatus est; ac postremo Northamptoniae comes longa et elaborata disputatione in ipsum peroravit, in qua de auctoritate, quam pontifices sibi in abdicandis principibus arrogat, fusc agitur, et caput, *Nos Sanctorum*, ut ille aiebat, hujus conjurationis ac similibus basis, amplius excutitur: tandem sententia a primario capitalium causarum in Anglia quaesitore recitatur, qua scitum, ut Garnetus traheatur, suspenderetur, disseccaretur. Unica hac excusatione nitebatur ejus defensio, quod licet de conjuratione diu ante fama et per rumores cognovisset, singularia enim ex solo Greenwello didicisset, verum id in arcano confessionis, cujus legibus prohibebatur quidquam ex illis retegere cuiquam mortali; monitum tamen a se Greenwellum, ut a facinore, quod ipse magnopere improbabat, desisteret, et alios conscientia illigatos impediret. Haec cum diceret, a Cecilio acerbe increpitus est: nam si ipse, aiebat, factum improbabat, cur beneficium absolutionis confessio Greenwello impertiebatur, antequam vere se factum et ex animo detestari per poenitentiam ostenderet? Deinde a Catesbio cum notitiam rei extra confessionis sigillum habuisset, hoc satis erat ad rem indicandam, si tantopere, sicuti asserit, ab ea abhorruisset. Sed et alia reum onerabant, et inprimis haec inter confessiones ipsius manu exaratas, et ad regem missas; quod videlicet Greenwellus hoc illi indicasset, non tanquam peccatum, sed tanquam actum, cujus ipse notitiam haberet, idque in modum consultationis; quod Catesbius et Greenwellus ad ipsum venissent, ut consilium super ea re suum exquirerent, et de toto negotio inter eos decerneretur: quod Tesmondus, ita tunc vocabatur, qui modo Greenwellus, atque ipse, de singularibus hujus conjurationis dudum in Essexia simul consultassent. Denique, quod cum Greenwellus rogaret, quis futurus esset protector regni? Garnetus respondisset, differri debere responsum, donec conatus finem suum fortitus esset. Haec cum illi in memoriam revocarentur, et evincerent, aliunde quam ex confessione compertam ipsi fuisse conjurationem, nihil aliud respondit, quam, quicquid sua manu consignatum fuerat, verum esse. Ad supplicium ductus v Nonas Maias, die S. Crucis inventioni sacro, Hoc se die huc venisse dixit, ut finis crucibus, quas in vita pertulerat, tandem imponeretur: supplicii causam ignorare neminem; in reticendo erga regem peccasse, et dolere sibi, veniamque a regia majestate suppliciter exposcere; machinationem contra regem ac regnum sanguinolentam fuisse, et quam, si fuisset peracta, ipse ex animo et intimis sensibus detestaturus erat: tam atrox et immane facinus Catholicos suscepisse, plus morte ipsa sibi dolere. Tum multa pro^c Annae Valliae, quae carcere attinebatur, et magnam ejus causa invidiam sustinebat, defensione adjecit. Brevia ipsum quaedam superstite Elisabetha Roma accepisse insimulatus, quibus ipse et Angliae proceres majorum religioni addicti monebantur, si miseram illam foeminam ex hac vita excedere contingeret, alios principes non admitterent, quantumcunque proximitate sanguinis niterentur, nisi ejusmodi essent, qui fidem Catholicam non modo tolerarent, sed omni ope promoverent; ea se, rege in regem accepto,

flammis

INTERPR. ^a Croke. ^b Coke, procureur-general. ^c Anne Vaux.

T O M. VI.

S f f f

CIDICVI.
HENRICUS IV.

flammis abolevisse dixerat: et cum super iis denuo interrogaretur, ad confessiones a se subscriptas Henricum ^a Montacutum, qui eum interpellabat, rejicit. Edmundum ^b Bainhamum etiam sub id Romam misisse arguebatur, qui non prius quam facinore perpetrato ad urbem venturus erat. Quod sic excusabat, ut non ea de causa missum diceret, sed ut pontificem de calamitoso Angliae statu doceret, ipsumque de via a Catholicis ineunda consuleret. Itaque et ad confessiones suas itidem id remittebat. Tum ad preces in pegmate concipiendas flexit genua, et cum inter orandum subinde intermitteret, atque huc illuc circumspiciens vitae desiderio torqueri videretur, et veniam a principe indulgentissimo expectare, Montacutus illum admonuit, de vita amplius ne cogitaret: sed si quid nosset, quod regi regnoque fraudi esset, id brevi moriturus enunciaret, non enim jam tempus aequivocandi esse. Ad quae verba Garnetus commotior retulit, scire se tempus hoc aequivocationem non admittere: quousque aequivocare liceat, et quando, suam jam alibi exposuisse sententiam; nunc se minime aequivocare, et plura quam confessus sit, non nosse. Tum se excusavit, quod initio coram procerum confesſu simulate egisset; id fecisse, quod non putaret, ea contra se indicia et probationes illos habere, donec coram produxissent: iis prolatis sibi honorificum magis confiteri tunc duxisse, quam si se ab initio accusasset. Multa et de Greenwello ad eum exonerandum adjecit, professus se, nisi existimasset illum extra aleam positum esse, non fuisse fratris charissimi conscientiam in hac conspiratione proditurum. Tum comprecatus, ut sua causa Catholicis deinceps in Anglia pejus non esset, se cruce signavit, et post animam Deo commendatam, scala summotam suspendio vitam finivit. Apologiam pro eo scripsit Andreas Eudaemon-Joannes ex eodem sodalitate ^c Cretensis, ad actionem proditoriam Edovardi Coqui, sic enim titulus praefert, quadriennio post publicatam, et a Claudio Aquaviva societatis ^d praeposito comprobata, qua praecipue aequivocationis doctrina ex scripturis, patribus, scholasticis, Thomistis defenditur et explicatur, et de secreti sacramentalis necessitate ac materia disputatur; capita accusationis diluuntur, Northamptoniae comitis oratio refutatur; quibus et evincere conatur, Garnetum nunquam de conjuratione extra confessionem quidquam cognovisse, et a prodicione semper abhorruisse. Tum de ejus in morte constantia quaedam adduntur, praeter illa quae actis comprehenduntur, et ad extremum pro coronide commentarii, historia memorabilis de spica, in qua effigies mortui postea visa, adversarios, ut ille ait, summopere perturbavit. Dum corpus a carnifice diffecaretur, in paleam ad ignem accendendum paratam sanguinis aliquot guttae deciderunt, ex eaque Joannes Wilkinſonus, qui aderat, ut aliquid reliquiarum ex corpore Garneti colligeret, spicam cruore aspersam domum secum asportavit, et apud matronam nobilem deposuit, quae illam summa veneratione crystallo inclusit. Post animadversum cum summa admiratione, effigiem Garneti in eo sanguine expressam fuisse; tum magno aestu publicata miraculi fama, quam contraria interpretatione mox alii eluserunt, cum dicerent, haud mirum videri debere, si homo Anglus in Belgio inter exules educatus, in Italia Romae recoctus, in patria ad conjurationem auctoratus, qui vindictam spirans, suorum, dum vixit, sanguinem tam diu sitiverat, mortuus sanguine pingi meruerit. Adeo periculosum est in iis, quae fidem et naturam superant, quidquam ad cujusquam gloriam his exulceratis temporibus dicere, quod non statim in odium retorqueatur. Hunc exitum habuit conjuratio omnium, quae nostri et priscaevi temporibus memorantur, consilio, audacia, immanitate maxime admiranda. Nam fando ubique acceptum, et fama ad posteros transmissum, multos principes fraude caesos, respublicas insidiis petitas fuisse: at nulla tellus, nulla aetas tale conspirationis monstrum unquam

INTERPR. ^a Montague. ^b Bainham. ^c Candiot. ^d general des Jesuites.

unquam aluit, in qua rex cum regina, parentes cum omni sobole, ordines totius regni, totum denique regnum, et in eo innumeri innocentes, ut paucorum furioforum libidini litaretur, uni exitio uno momento destinabantur. Sed bene habet quod monstrum, quod illi ipsi, qui ejus causa invidiam sustinent, et voce et scriptis ubique detestantur, tam diu domi conceptum, antequam in lucem exiret, in ipso partu sit suffocatum. Paulo post Isaacus Casaubonus, cum in Angliam profectus esset, nihil minus cogitans, quam ut huic se negotio immisceret, ex occasione alterius apologiae ad eum missae, et per eundem Magnae Britanniae regi oblatae, luculentam epistolam ad Frontonem^a Ducaem scripsit, qua Garnetum de conjuratione fulminali extra confessionis secretum cognovisse, ex ipsius confessionibus et testimonio manu propria exarato ostendit; et aequivocationis doctrinam, ut insidiosam ac perniciosam contra Eudaemon-Joannis argumenta multis verbis exagitat: ad quam non Ducaeus, sed Eudaemon-Joannes convicia copiose^α regeffit.

VIII. SUBIT heic interim admirari, varie multiplicem et homini imperscrutabilem Dei cuncta temperantis sapientiam, in binis conjurationibus, quae in longe distitis terrarum partibus, ut alias apud nos omittam, eodem tempore coierunt; quarum altera ad evertendum vetus et legitima successione delatum regnum suscepta, insigni ejusdem benignitate detecta caruit exitu, conjuratis aut interfectis, aut supplicio adfectis: altera novo et incerto heredi a primario mundi imperio dejiciendo instituta, severo Numinis judicio finem suum accepit, et conjuratos incolumis corona remuneravit; de qua nunc ordine dicemus. Moscicam sponsam, cum Moscico legato, parente, et patruo sponsae, et toto gynaeceo lente incedentem multi comitati fuerant, studio longinquas provincias lustrandi, et nuptialium orgiorum occasione, tanti imperii magnitudinem et opes in publicam laetitiam effusas visendi: multi et lucri causa e Germania et Italia mercatores illuc profecti erant; quorum sperata gaudia tristis exitus frustratus est: nam plerique in illo ludibrio vitam amisere; pauci sine ingenti damno mortis periculum evasere. Longinquitas itineris ex eo aestimari potest, quod cum exeunte Januario proximo in viam se dedissent, tantum VI Kalendas Maias^b Moscuam appulerunt; ubi aliquot dies antequam in conspectum mutuum venirent, consumpti sunt. Septimo post die Petrus^c Busmanius, qui in aula gratia pollebat, cum comitatu aulico, et ingenti nobilium Bojarici generis numero sponsam in aream adduxit, in vestibulo tubicinum, cornicinum, idque genus musicorum instrumentorum vario concentu salutata, et a sponso perbenevole accepta. Vicissim illustreis matronas et virgines obviam profectas humanissime salutavit, et ex gentis instituto in ea haud diu morata ad monasterium, in quo socrus principis parens degebat, divertit, ubi usque ad nuptiarum solemnium se contineret: quarto demum post die, jam cunctis ad magnificentiam comparatis, rursus inde in conclave regaliter instructum deducitur, et postridie post preces vespertinas solemnium celebrata sunt, verba faciente Russorum patriarcha. Regina itidem coronam sumpsit solemnium ceremonia, in qua sceptrum, pomum, et ensis imperatori marito, hos enim titulos Russorum princeps sibi sumit, praelata; corona imperatricis capiti imponenda pulvinari holoserico rubri coloris, itidem praelata: templi parietes aulaeis ejusdem coloris aureo filo fimbriatis regia magnificentia velati erant. Inde vir et uxor, uterque coronam capiti impositam gerentes, eadem pompa inter

grandem

VAR. LECT. ^α regeffit: et rursus ad ea in majore opere et alieno loco Casaubonus respondit, melius facturus si amicos audivisset, neque se cum tali adversario commisisset; nam hodie in ejusmodi dissertationibus a moderatione verborum quae ubique servanda est, ad jurgia et convicia per contentionem fere descenditur; quae homines maleferiati,

et suo, aliorumque otio abutentes, scriptis mandare minime dubitant, famam, cum benefactis nequeant, ex maledictis scilicet aucupantes: Quos probe ultus fuerit, quisquis eorum scripta non responsione, sed ne lectione quidem digna judicaverit. Subit heic MS. Reg.

INTERPR. ^a Fronton du Duc. ^b Moscou. ^c Busmani al. Busmanof.

CIO DCVI. grandem musicorum et bellicorum instrumentorum strepitum, in arcem reducti sunt ;
 HENRICUS IV. ubi nox, ut in tali re, hilariter transacta, non tamen vacuo a gravibus curis Demetrii animo. Multa illum, conjuratione ante VI menseis adulta, et jam urgente, terrebant ; adversus eam externas opes et praesidia novus princeps parabat. Et jam ab initio Germanos satellites ex Polonia adduxerat, quod cum Russos aegre ferre intelligeret, tanquam qui plus peregrinis hominibus, quam indigenis regnorum suorum subditis fideret, eaque res etiam exemplo careret ; nam neminem decessorum externo satellitio usum ; non satellites tantum, verum etiam cunctos aliarum nationum milites, quos circa se habebat, praecipitato consilio dimisit, Russis rem gratam facturum se ratus. Illi vero sine stipendio plerique dimissi, indignam meritis suis gratiam referri quereutes, ad confinia cum Polonis itidem dimissis se contulere, et inaudita saevitia diu grassati sunt, quod Russos jam alienatos non parum exacerbat. Nec deerant procerum quorundam, qui vel Demetrii nataleis suspectos habebant vel consilia et mores non probabant, pronumque in externos et Polonos favorem indignabantur, instigationes. Inde in dies aliae atque aliae coitiones, quae primo per suspectorum crebras quaestiones, flagellationes, exilia, proscriptiones, supplicia, caedeis imperatas irritatae magis quam repressae sunt, et ad extremum in apertam defectionem desierunt. Id cum periculo proximo praesentiret Demetrius, dimissi militis fera subeunte poenitentia, novum satellitium e Livonis et Germanis scripsit, quibus et e Gallis, Anglis, Scotis, centenos addidit. Gallorum id armorum genus, quod pertufanas appellant, ferentium centurio erat Jacobus ^a Margaretus Sequanus, quem nos postea vidimus. Vestitus iis ex ^b holoserico auro intertexto. Inter Anglos Matthias ^c Cnoetsemius, inter Scotos Albertus ^d Lanta centurionis officioungebatur. Iis arma ^e bipennes, et vestitus ex ^f holoserico festis diebus, profestis ex ^g rubro panno optimo. Tum stipendia solito majora et pro dignitate procedebant, fera et infirma adversus pestem imminentem subsidia. Paulo ante diverso itinere Polonicus legatus venit Alexander ^h Gofenskius Corvinus, cum donis multi pretii, qui literas et a rege suo ad Demetrium habebat ; quae, quia imperatoris et monarchae titulus adscriptus non erat, nec acceptae nec resignatae sunt. Iis excusandis acria nec Russis ferenda verba a legato addita ; iret, et Tureorum tyranno hos titulos criperet : quae tamen caute Demetrius dissimulavit, opes Polonorum jam salutareis expertus, et in posterum necessarias judicans. Dies sequentes inutiliter inter ludos et desidiam consumpti. Qui muneribus mercatorum pro more gentis accipiendis impensus est, in Saturni diem incidit, festo tunc inter Russos maxime solemnem, et quem illi superstitione Paschali praefereunt. Inde ad odium jam manifestum nova offensio, cum viderent imperatorem suum et imperatricem coronatos in coenaculo pompa regali sedentis, acceptis donis nuptialibus, sumptuosum epulum tam suis quam exteris praebere. Aderat Polonus legatus, qui denunciari ante jusserat, nisi locus in mensa principis, sicuti Moscico Cracoviae factum fuerat, sibi daretur, ad convivium omnino se non venturum : quod enixe a Russis primo negatum, ac tandem a Demetrio concessum. Multa in eo ptulanter et licentiose acta, ac fere inter rixas, Polonis quasi victoribus in Russos subjugatos intemperanter ac superbe se gerentibus. Postridie in patinis deauratis fercula ostiatim iis qui munera attulerant, circummissa : sed ne quis munus munere compensatum putaret, mox patinae repetitae. Inter tubarum elangores, et tympanorum ahencorum fragores, aliquot dies exacti ; machinae etiam bellicae displosae, et ad castellum ligneum militari specie ludicrum certamen commissum. Jamque conjurationis indicia undique afferebantur, ante

novae

INTERPR. ^a Margeret, de la Franche-Comté. ^b de drap d'or & velours. ^c Cnoetfen. ^d Lanti. ^e Halebardes. ^f de velours rouge cramoisy. ^g de drap tanné avec des bords larges de velours. ^h Gofenski Corvin.

novae sponfae adventum inita, sed dilatae a Ruffis, qui Polonorum fpoliis inhia- CICIDCVI.
bant; qui et tantam de ea fiduciam ceperant, ut ne mora langueretur, minime HENRICUS IV.
vererentur. Demetrius initio praefidens, tum demum metuere coepit, et Polonos,
ut fibi caverent, monuit; ipfe fatellites novos omnes in aulam accerfivit. Jamque
dies Veneris inicit; et cum hinc ad defenfionem Poloni, hinc Ruffi contra cos fe
pararent; nam inter eos folum, non etiam contra principem, certamen futurum
putabatur, fub vefperam a proceribus populo denunciatur, ut poftidie in armis
praefto effet: imperatrice interim fcura, quae ingenti magnificentia epulum Do-
minica die celebrandum apparabat. Verum non ulterius cunctandum rati conju-
rati, Saturni die, qui in XVI Kalendas Junias incidebat, fummo mane conveniunt,
aggregante fe ad eos non folum nobilitatis globo, fed plebeia multitudinc, moxque
inter cos promifcuus tollitur clamor ad Polonorum et Demetrii cadem fe cohor-
tantium. Alii praedae avidi confestim ad Polonorum hofpita properant, eaque ob-
vallant, expugnant, diripiunt, cadibus cuncta permifcent: alii ad arcem tendunt.
Rari in ea fatellites, quafi mora in Demetrio fcuritatem, in conjuratis alacritatem
augeret, nec quifquam praefectorum vifus. Margeretus ex morbo decumbebat, fi-
cuti mihi poftea narravit, qui fuit illi α falutaris. Tanta celeritate ac furore res acta,
ut plerique Ruffi Polonorum more veftiti, antequam agnofcerentur, fint interfecti.
In arce cum pauci fatellites arma corripuiffent, moxque poftuiffent, Petrus Bufmanius
ad tumultum femnudus venientibus occurrit, et a domestico quodam fuo confoffus
eft. α Suiskius, qui agmen ducbat, altera crucem, altera gladium ftrictum manu
geftans, fub id majus tintinnabulum in incendii fignum pulfari imperat, ut Demetrius
excitaretur, et extra conclave procurreret; fama per urbem ad plebem accendendam
fparfa, Polonos in armis efle, et Ruffos ad internecionem delere conftituiffe. De-
metrius ftrepitu excitatus, cum non jam incendium, fed majus periculum inftare cer-
neret, acinacem Turcicum corripit, et per feneftram fubito fe demittit, praecipiti
lapfu femore luxato, ex quo vix refurgens, et claudicans ftatim a circumfufa turba
capitur, et in majorem aulam, in qua oratores externorum principum audiuntur,
Suiskii juffu ducitur. Ibi cum quidam e Bojaricis prodicionem, impofturam, vitam
fcleratam ei injuriofe exprobraret; ille, ut erat ad iram promptus, acinacem, quem
geftabat, fubito ftrinxit, tantoque impetu libravit, ut hominem humi uno icfu fra-
verit. Inde ad proccres converfus humiliter rogavit, ut fibi populum alloqui lice-
ret, et quicquid erat, palam confiteri. Quod illi negatum. Alii aliter narrant, et
cum fe premi videret, a Suiskio contendiffe, ut de impoftura fibi objecta per Joannis
Bafilidae, quae in urbe erat, uxorem veritas exquireretur: nam fi quidem illa fe
Demetrium non efle diceret, non recufare, quin protinus morte afficeretur. Suif-
kium autem focminam e proximo monafterio accerfi juffiffe, quae coram proceribus
religiofe facramento adaeta, Demetrium Joannis Bafilidae ex fe genitum filium, ante
plures annos infigni Boriffii perfidia immaniter occifum efle affirmavit: fe vtro
ad tantum populi favorem ac concursum initio difsimulaffe, neque aegre vidiffe et
tuliffe cum, quem teterrimo tyranno dejecto Demetrii veri ultorem a Deo fufcita-
tum putabat: quibus intellectis, cunctos in impoftorem e veftigio ruiiffe, cumque
multis vulncribus confeciffe. Haec ita in Petri β Paterfoni Ufalenfis, qui in Ruffia
tunc erat, relatione perferipta fuit: cum alii, qui de Demetrio adhuc dubitant, in
conjuratorum invidiam torqueant, quod paucorum dierum princeps, cum fuppli-
citer id pcteret, publice non auditus fit; et quicquid tandem confeffus eft, ab ipsis
caute

VAR. L E C T. α falutaris; nam validus quid fidam fed inutilem hero operam navaret, quid nifi
potuiffet contra tantam multitudinem? Et dum certam perniciem fibi attuiffet? Tanta *MS. Reg.*

INTERPR. α Zchuiski. β Paterfon d'Ufal.

CIO DCVI. caute sit suppressum, et satellitem quidem Germanum qui aderat, cum herus interrogaretur, ne quid per illum emanaret, una interfectum fuisse. Ipso autem crudeliter lancinato, funis per pudenda transmittitur, et corpus projectum per coenum ad forum trahitur, ubi miserabili utique spectaculo, ut erat luto et sanguine foedatum, per quadriduum in mensa extentum jacuit, et sub ea Petri Busmanii, qui fidem semel datam, constanter usque ad exitum servavit, cadaver. Ad majus ludibrium ventri supino caesi principis larva obscenae et prodigiosae deformitatis imposita, inter gynaecei cimelia, ut aiebant, reperta, et fistula utricularis, qua Poloni rustici utuntur, ori inserta, cum denario pro musici cantus auctoramento, sive ut alii interpretabantur, quem pro portorio transiturus ad inferos solveret. Haec crudelis lascivia in mortuum exercita, quem vivum proceres nuper tanta veneratione colerant. Sendomiriensem, quod diversorium delectis firmatum haberet, incessis aditibus claudere contenti, ad aliorum Polonorum domos diripendas discurrunt. Multi se gnaviter defenderunt, nec inulta morte ad extremum numero victi ceciderunt. Unus ^a Viteneskus cum Russorum impetus cum multa caede aliquoties repulisset, ubi machinas adduci vidit, vexillum album in deditionis signum extulit, pecunia per suos, qua patebat aditus, sic enim jusserat, sparsa; cui legendae intento vulgo, ipse cum suis gladio sibi viam aperuit, magna strage edita, et mox a Bojaricis ex arce supervenientibus in fidem est receptus. Misera sponsa non solum inestimabili gaza, sed mundo domestico spoliata, tantum de patre et patruo sollicita, belle secum actum iri putabat, si, omni re exuta ceterum vita salva, in patriam, unde cum tanta pompa nuper venerat, reduceretur. Interea precarium spiritum ducens exigua spe, dum vulgi furor desecviret, sine veste qua se teget, sine lecto cui incubaret, vili indusio velata exspectabat. Nec militares tantum viri, et qui Demetrium secuti fuerant, sed mercatores multi male habiti. Ambrosius ^b Cellarius praeter xxx aureorum ^c IO jacturam, in illo conflictu vitam amisit. Jacobus ^c Winus proprio ense capite truncatus. ^d Nathan vita salva ^{CL} florenorum ^c IO, ^e Nic. Limburgensis ^L jacturam fecere. ^f Nemtescius institor Polonus, pridic quam caedes facta, Demetrio gemmas aliasque merces pretiosas dederat. Duo Augustani ultra ducenties millium aurorum, quos Demetrio crediderant, debito defraudati. ^g Marcellius ^c florenorum ^c IO amisit: alii in illo tumultu ^c IOCC Poloni intercepti, plures a Bojaricis servati; ^{cccc} Russi desiderati. Rabies tandem cum solis occasu occidit, et nocte illa totis plateis altum silentium fuit. Vix a plebe furiosa impetratum, ut jacentium corpora, postquam in coeno per triduum volutata sunt, in coemeterio Germanorum terrae mandarentur.

IX. SEDATO tam cruento tumultu, a Bojaricis in concilium itum; et prima ac inprimis scria de principe eligendo consultatio fuit, ne vago imperio materia novis motibus subinde exorituris praeberetur. Ibi Suiskius, qui multorum favorem in se inclinare cerneret, quo sibi magis eos conciliaret, et praeteritorum invidiam a se amoliretur, hac oratione usus dicitur. Dirissimi tyranni odio, proceres et cognati, et amici charissimi, multa a me admissa agnosco, quorum piget poenitere; sed praecipuus erga principalem familiam cultus, et patriae charitas culpam excusare debet, et jam in ea emendanda vobiscum non parum elaborasse videor. Deus maximo huic inter Christianos imperio principes antiqua origine et longa serie ductos dederat, quos Joannes Basilides ordine successionis excepit, qui quantumvis a multis injuriose proficissus, tot regalis fastigii, adjunctis ad imperium paternum regnis amplissimis, monumenta post se reliquit, ut quisquis imperii amplificatione gaudet, non possit non magnopere ejus animi magnitudinem laudare. Ab eo olim missus pacem cum

Stephano

INTERPR. ^a Witeneski. ^b Cellari, Milanois. ^c Win. ^d Nathan, marchand d' Augsburg. ^e Nicolai, marchand de Lembourg Russe. ^f Niemetski. ^g Marcelli.

Stephano Polonorum rege feci, ab eoque tempore ita in republica et pace et bello versatus sum, ut nemo studium, curam, charitatem merito desiderare possit. Vivis exempto Joanne, res labare coeperunt, Theodori infirmitate, ad quam et accessit fatalis orbitas, ut non tam virtute principis, sicut antea, sed alieno arbitrio imperium regeretur, uxore sterili abdicata, uti per regni leges fieri oportuit et licuit; ne aliam duceret, qui impedivit, is, in imperio, ad quod jam tum aspirabat, successit, altero herede puero interim per sicarios insidiosè sublato. Postea sublato ipso latentis veneni vi, ut creditum est, Theodoro, et occasione adfinitatis Borissio, ad nominis invisì mentionem horret animus, ad imperium evecto, quae non lamenta, gemitus, calamitates, ac desolationes, toto, quo rerum potitus est, tempore, fuerunt? Itaque Demetrio, quisquis tandem ille fuit, nam impostorem fuisse minime nunc ambigitur, venienti, et nos a jugo dirissimi tyranni liberanti, fateor, manus dedi, et ut cum pro legitimo regni herede acciperetis, cum sententiam meam rogareris, suasi et auctor fui. Sed mox subeunte poenitentia, cum pejora ab eo, quam quae nuper passi eramus, jure metuerem, religionem majorum periclitari, leges antiquas violari, exoticos mores invehi, libertatem patriam everti, externos homines cervicibus nostris imponi cernerem, audacter restiti, et cultum qui legitimo principi debetur, huic novo tyranno cum vitae periculo deferre detrectavi. Dolet mihi summopere huic vitam debuisse, qui mortis jus in me non habuit; sed debui, ut latroni, qui cum posset, non eripuit. Et tamen hic aliquandiu me scrupulus retinuit, dum plus famae, quam conscientiae, et salutis publicae tribuo. Vicit tandem pietas, et patriae charitas; et cum vos viderem adeo bene animatos, me ducem vobis praebui, plus de regni incolumitate et magnitudine, quam de rumoribus sollicitus. Itaque consilium tam justum, tam honestum, tam necessarium ac salutare, atque utinam non tam cruentum, concordēs una suscepimus, quod Deus regnorum unicus dispensator exitu probavit. Nunc cum crudelissimum tyrannum a nostris cervicibus depulerimus, nec sit, qui praestigiis suis magicis, et imposturis amplius Russico nomini illudat, restat, ut extincta, proh dolor! antiqua principum stirpe, quem in familia non habemus, in republica quaeramus. Eum autem quaerere debemus, qui generis dignitate praecellat, et ante omnia majorum sacra, ceremonias, ritus religiose colat, cunctas virtutes sublimitate regia dignas adjunctas habeat, experientia rerum per aetatem valeat, qui non pompa et fastu majestatem regiam, sed justitia et temperantia tueatur, qui firmas regnorum arces in suorum benevolentia sitas putet, et populorum opes et divitias de aëratio securus proprias existimet. Cum talem dico, fortasse me fingere putatis eum, qui non sit, et vix esse possit? At boni et laudati civis votum est, cum optare principem, qui optimus sit, aut si non sit, qui talis esse a subditis existimetur.

X. QUIBUS dictis missi in suffragia proceres protinus cum in principem delegerunt. Ille autem primo modeste se excusavit, et post gratias actas principatum concordibus votis honorifice delatum cupide amplexatus est. Id actum XIII Kalendas Junias. Ante omnia scripto publicato, ut jure caesum Demetrium omnibus appareret; mortuo crimini datum, quod ex vili homuncione vitam monasticam in coenobio, quod in arce est, professus, se pro Joannis Basilidae filio gessisset; nam ei verum nomen Griskae, sive a Gregorio Strepio fuisse; itaque nunquam coenobium illud intrare voluisse, ne a monachis agnosceretur. Adolescentem autem bonis literis operam dedisse, et historiarum lectione se exercuisse, musices item peritum fuisse, eoque in genere ministerii patriarchae aliquandiu inserviisse; magiae itidem additum fuisse, eoque maleficio multas victorias obtinuisse, et ad imperium pervenisse, magna nominis Russici infamia: objecta itidem haeresis, quod nec gentilitia jejunia aliosque

INTERPR. a Gregoire ou Grisky Strepy. La relation de Paterfon met Griska Trepija.

CIDIOCVI. aliosque dies festos, et solemneis in ecclesia Russica ceremonias observet. Insuper
HENRICUS IV. datam ab eo fidem pontifici Romano ad extirpandam majorum religionem; prolataeque pontificis literae, sive verae sive falsae, ut quod promiserat, cito praestaret, et Jesuitis templa, collegia, aliaque necessaria abunde subministraret, adhortantis. Prolatae item et recitatae literae, quibus ^a Smolosciensem Palatino ^b Sendomiriensi focero, filiae uxori ^c Novogradiensem principatum, filiis vero foceri et affinibus ^d Dibiriensem praefecturam attribuebat. Objectum et quod de magnatibus et nobilibus interficiendis, et Polonicis familiis in eorum locum substituendis cogitaret: in id specie certaminis ludicri tormenta muralia producta, quibus urbem oppugnaret, et in miseram servitutem redigeret, et libertate Bojaricorum oppressa absolutam in totum imperium potestatem usurparet: querelae item cumulatae procerum et aliorum, quod nullus ad ipsum pateret aditus, multique non auditi a conclavis foribus per ostiarios injuriose repellerentur, cum Poloni intus admittebantur. Si qui audiebantur, jus petentibus minime reddebatur. Impensae et nimius luxus mortuo exprobratus, quibus nullae opes, nulla vectigalia satis esse possent. Thronum ex argento inaurato sibi fabricari jussisse, cujus latera feni leones hinc inde gradibus divisi ambiabant; quo fastu nullus decessorum fuerat usus; ut nec illo, quo sceptrum et coronam sibi tanquam regi praeferri voluit. Gemmis praeterea et unionibus aliisque exoticis ^α mercibus coemundis, tum immodicis in ganeones, parasitos, moriones, citharoedos largitionibus aerarium exhaustisse arguebatur, magnam insuper pecuniae vim in Poloniam misisse, nullum interim benemeritis honorarium aut stipendium persolvisse. Additum horrendum crimen, quod Borissii filiae, cujus matrem et fratrem necari jusserat, vitae gratiam fecisset, ut eam postea stupro contaminaret; quodque monasterium, in quo sponsa diversabatur, frequentans, indignis spectaculis, saltationibus, et impudicis cantiunculis profanasset, virginum devotarum aureis et oculis cum publica indignatione offendisset, plerasque ex iis stupro itidem inquinasset. Monachos et alios devotos indignum in modum habuisset, quosdam etiam flagris affecisset. Monasteria ipsa rapacitate inaudita spoliasset, grandi pecunia ab iis mutuo sumpta, quam nunquam erat redditurus. Omnium etiam damnorum, quae Poloni aliique milites dederant, culpa et odium in ipsum derivabatur. Ejus jussu sive praevaricante indulgentia ^e Astracam secundum Volgam late porrectam provinciam, ejusque portus omneis, omni mercimonii e Persia proxima advecti copia abundanteis, a piratis et praedonibus direptos. Postremo Polonorum tanquam in regno armis parto insolescentium superbia exaggerata, per quorum efferatam libidinem ne quidem licebat magnatum uxoribus in publicum prodire. Plerasque etiam e domibus et quasi e maritorum sinu abreptas. Et cum frequentes querelae de hac inaudita protervia ad Demetrium deferrentur, nullum tamen in delinquentibus statutum fuisse exemplum. Unum tanto tempore judicium sententiis damnatum; sed cum ad supplicium duceretur, occiso carnifice a Polonis, quibus nihil non licebat impune, e licitorum manibus ereptum fuisse. Postremo ad plenam imposturae fidem faciendam, cum sub id insolito his mensibus gelu fruges ubique adustae essent, plebs jam caedibus efferata id ad iram divinam ^β referens, miseri Demetrii corpus, quod extra urbem loco profano conditum fuerat, subito refossum, et publico judicio igni consumptum est, cineribus in aërem sparsis. Verusne an falsus hic Demetrius fuerit, fama in ambiguo reliquit; quae ut eum nuper, diu postquam interfectus putabatur, blandiente primis auspiciis fortuna suscitaverat, ita rursus postquam ab omnibus visus

mortuus

VAR. LECT. ^α profusionis mercibus *MS.* quam foeminas lege regni statuta expiata non esset, *Reg.* miseri Demetrii *MS. Reg.*

^β referens, quae poena in votifragos tam viros

INTERPR. ^a de Smolensko. ^b de Sendomir. ^c de Novograd, ^d le pays de Dibirie: *Euverie* sur la carte. ^e *Astracan.*

mortuus et creditus est, denuo per novum ludibrium fufcitavit, sparfo rumore, alium rurfus pro Demetrio in arce occifum effe; ipfum autem fe cauta celeritate cum paucis in tutum fubduxiffè. Rumori ex eo fides accessit, quod in hippone XIV loca equis generofis vacua in illo tumultu reperta funt, quos ille, ficuti jactabatur, fugiens fecum abduxerat. Itaque qui res turbatas in Ruffia malebant, adjunctis fibi Cosacis, genere hominum impacato, et ad praedas et violentiam militarem nato, cum ^a Suiskium regno inauguratum minus patienter ferrent, hoc colore arma fumpferunt, et Demetrio nusquam poftea vifo, pro duce ufi, bellum cum Suiskio obftinate gerentes, diu poft Rufforum credulitati illuferunt, fidemque primo Demetrio habitam hac nova impoftura non medioeriter infregerunt.

XI. P o s t scriptum hoc ad leniendam facti invidiam publicatum, prima cura fuit, ut legatio in Poloniam deerneretur. Serius legati a Sigismundo admissi, cum motibus domesticis in regno laboraretur, incunte Januario. De ^b Sendomiriensi, qui interim arctiore cum filia custodia tenebatur, praecipue querebatur novus princeps, illum clandestinis artibus, largitionibus ac promissis multorum in Ruffia animos sibi conciliaffe, eorumque ope et auxilio maledictum illum monachum neeromanticum et spurium, sic Demetrium vocabat, in Ruffiam cum filia traduxiffe, qui nefarie occupato regno peregrinam religionem cultumque Dei his regionibus ignotum introducere, templa praecipua occupare, et tantas turbas dare ausus esset, ut cc amplius summae dignitatis proceres in iis perierint. Ceterum cum apud ipsum inventae sint literae, quae fidem faciant, haec omnia consiliis et ope Polonorum facta esse; itaque rogare suam majestatem Rufforum proceres, diserte respondeat, an ipse earum rerum particeps fuerit, et consensu suo probaverit: nam si jussu suo facta sunt, suam majestatem satis intelligere, pacem a decessoribus tam religiose juratam eo facto violatam esse, et belli inter eos solam viam restare: praeterea petere, ut pecunia et alia ab impostore illo in Poloniam transmissa, si pacem malit, restituantur, et bona mereatorum a fisco possessa veris dominis reddantur. Nisi faciat, decessisse bellum ipsi denunciare, ac in Poloniam cum potenti exercitu descendere, et conjunctis cum Carolo Sueco Sudermaniae duce copiis tantas injurias manu armata ulcisci. Ad haec Sigismundus, qui motibus intestinis regno laborante, gentem praeferoce non nollet laceffere, summa moderatione praeterita excusavit, nihil se aut Sendomiriensem fecisse, quo pacem inter Polonos et Ruffos juratam violasse dici possent. Legitimum heredem, quem talem semper credidit, in regnum reductum: eo sublato restare, ut damna utrinque accepta sarciantur, et paci inter utramque gentem instaurandae rationes quamprimum ineantur. Ita sine belli necessitate discessum. Interea Poloni et Germani aliique ad CIO IO caute a Suiskio novo principe ad exonerandam Ruffiam dimissi, xv Kal. Quintil. quibus, quia re omni spoliati erant, singulis vestes singulae e panno vili donatae sunt, cum exigua stipe, quae vix ad limitem deductis sufficere potuit, ut per vias turpiter mendicare cogarentur. In tres autem turmas divisa omnis turba, ne quid conjuncti in limite molirentur; ccc via, quae Smolenscum ducit, IO in Livoniam, et IOCC per ¹ Vidim et ^c Ploschoviam deducti sunt.

JACOBI

INTERPR. ^a Zchuiski. ^b le Palatin de Sendomir. ^c Pleskow.

NOT. ¹ Vidim. Il n'y a point de province de ce nom dans la Moscovie; il faut que ce soit Vielika vers Pleskow. *Put.*

JACOBI AUGUSTI THUANI
HISTORIARUM SUI TEMPORIS
LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS SEXTUS.

E P I T O M E.

*I*N Polonia vaivoda Cracoviensis et Janus Ratzivilius turbas movent. Conventus invito rege indicunt. Rex armata manu in eos ducit. Concordiae rationes inita. II. Gedani monasterio S. Brigittae, et Thorunae in Borussia majore urbis templo, Jesuitae expulsi. III. Matthias Caesaris frater post motus domesticos in Hungaria compositos de pace cum Turcis serio cogitat. IV. Post Mechemetis obitum in imperio Turcico mutationes. V. Delegati de pace acturi ab utraque parte Camorram veniunt; re disceptata v. Eid. Nov. capita foederis conscripta. VI. Bostkaius moritur. Post ejus mortem in Dacia gesta. VII. Ad Brunsvicam in Germania res lente gerebatur. Tandem Julius obsidionem solvit. VIII. In Belgio Brevorda capitur et recipitur. Vehemens ventus. Spinola ex Hispania reverso, de belli gerendi ratione consultatur. Slusae irrito conatu tentatae. Wouda et Hocstrata moenibus nudantur. Spinola Lochumum castellum expugnat, Swollam versus progressus repellitur. Grollam magna celeritate obsidet et expugnat. De Rinberca obsidenda serio cogitat. Loci situs. Cum Mauritius frustra suppetias ferre tentasset, obsessi cum hostibus transfugerunt. Mauritius Venloam irrita conatu tentat. Post tot felices successus seditio in castris Albertinis excitatur. Mauritius Lochumum capit. Postea tentata Grollae obsidio, sed superveniente cum exercitu Spinola ab ea discedit. Milites ab utraque parte in hyberna deducuntur. IX. Santacrucio marchione duce Hispani Dyrrachium, deinde Mahometam quoque in Africa occupant et diripiunt; sed praedae intenti a Turcis caduntur. X. Batavi classem ad infestandas Hispaniae oras, et intercipiendam classem Indicam mittunt; sed frustra. Classis Indica in Hispaniam appellit. Batavicae classis subpraetoria navis perit. XI. Ex Joannis Uffelingi consilio ab Ordinibus in Americam navigatio suscepta, et societas in id instituta. XII. Infausta Anglorum ad Guianam expeditio. XIII. Motus Embdanus rursus pacatur. XIV. Philippi Hobenloi comitis, Joannis Nassovii, et Joannis Andreae Auriae, obitus. Reposita et a Caesarianis inter Archiducem et Ordines pacis mentio. XV. Annus apud nos a pompis et choreis equestribus inivit. Regina Eidibus Februariis filiam enixa est. Max. Bethunius Ronius Sullii dux creatus. XVI. Rex ad Sedani obsidionem se parat. Duncherium tertio a Sedano milliari venit. Ibi de reconciliatione actum, et propositae pacis conditiones; in quas Bullionius facile assensit. Diploma ea de re ad senatum missum sine ulteriore disceptatione promulgatum. XVII. Rex ad Germani-fanum aestate ineunte se contulit. Inde dum in urbem redit, ingenti periculo defunctus est. Gratiae Deo publicae actae. Regina Margarita Carolo Valesio Arvernorum comiti de Catharinae matris amplissimis possessionibus litem movet. Causa in senatu magna contentione acta. Ad Blandi-fontem Delphinus et sorores solemnem ceremoniam sacro lavacro abluuntur. XVIII. Senatus-consultum Tolosanum in sacerdotes qui in Missae canone orationem pro rege mittebant. XIX. Renovata et contra thesaurarios actio, et specioso Justitiae nomine Camera instituta.

instituta. Postulata sacri Ordinis in regis consistorio discussa sunt. Concilii Tridentini promulgatio toties petita, a rege denuo eluditur. XX. Decretum antiquae libertatis pro tuenda regia auctoritate Burdigalae factum in causa Phil. Prenneti appellantis tanquam ab abusu ad senatum a sententia cardinalis Surdisi urbis archiepiscopi. XXI. Phil. Nassovii cum Helionora Borbonia Condae sorore nuptiae celebratae. XXII. Virorum literis illustrium mortes, Sofredi Calignoni Navarrae cancellarii, Philippi Portae, Reginaldi Belnensis archiepiscopi Senonensis, Justi Lipsii, Heliae Putschii.

EX AUCTORIBUS,

Relatione Polonica; Pacis conventionibus inter Caesarem et Hungaros, Turcam et eundem Caesarem; Pompeo Justiniano, Imm. Meterano, Relatione Africanae expeditionis edita, Gasp. Ens, Archivis curiae Parisiensis, Papii Massoni scripto publicato, Archivis curiarum Tolosanae et Burdigalensis.

LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS SEXTUS.

SIGISMUNDUS Poloniae rex, confectis magna pompa et suis et Demetrii nuptiis, publica gaudia subito in anxiam solitudinem versa doluit; suis adversos habuerat Joannem ^a Samoscium cancellarium, et quosdam e sacro ordine, ac plerosque e nobilitate. Sed praevalente Austriaca factione, quae a Jesuitarum societate adjuvabatur, parum eorum intercessionem initio curare videbatur. Samoscio regnum debere Sigismundum omnes sciebant, qui alioqui auctoritate plurimum in eo valebat; ut qui nec a majorum religione unquam desciverat, et ab omni factione alienus libertates regni summa fide ac constantia semper tutatus fuerat; verum eo ante annum vivis exempto, ceterorum offensionem sibi nequaquam extimescendam duxit, et sus deque habere omnia, consiliis cum altera factione captis, adversantia praese ferebat. Obfirmato ad suorum querimonias animo, sero se in difficultatum nodos inextricabilis induisse sensit. Nicolaus ^b Zebrzidovius vaivoda Cracoviensis ea de re per literas cum rege expostulat, nullo exitu. Itaque in conventu ^c Corczinensi, in quo ^d legati terrestres, quos vocant, ad generalia comitia Warsaviae celebranda destinati eliguntur: ipse qui praecerat, imminetia-reipublicae pericula, ad quae rex, quantumvis suppliciter monitus, huc usque clausas aures habuerit, pluribus verbis ostendit, et de vitio comitiorum cum plerisque e nobilitate protestatur, iisque abstinet, et secum sentientibus ad Stezicam publico diplomate universae nobilitati regni et magni principatus Lithuaniae conventum eodem tempore indicit. Rex cum paucis initio ^e ^f Vislicam haud longe a Warsavia inter paludes subjectas saxo inaccessio positam urbem concesserat, ibique collectis copiis ex occasione consilium capturus se continebat. Interim Cracoviensis communicatis cum Janusio ^f Ratzivilio Prusnae principe, primario e Lithuania nobilitate viro consiliis, foederatio pro regni tuenda libertate initur, et ipse Janusius ejus dux constituitur, titulo Mareschalli, sive aulici tribuni, eique ^g Stadniskius vicarius attributus, ambo Protestantium doctrinae addicti, et ipse pugnacitate melior quam virtute, vitae licentiosae ultra modum deditus. Id regi significatum cum esset, neque ad postulata responderet, rursus alius

CIO DCVI.
HENRICUS IV.

INTERPR. ^a Zamoyski. ^b Zebrzidowicze Palatin de Cracovie. ^c de Corczin. ^d Nonces des Terres. ^e Wislicza ou Wislicie. ^f Ratzivil duc de Prunski. ^g Stadniski.

NOT. ¹ Vislica. C'est auprès de Cracovie au Palatinat de Sendomir.

CIO DCVI.
HENRICUS IV.

conventus Lublinum indicitur, et juxta Sendomiriam convolat foederata nobilitas die conventus; qui demum ^a Rokossii nomine dictus, ab eoque foederati Rokossiani postea denominati sunt. Ibi confuse et insolenter res inter eos aguntur, sparsa etiam voce, nisi rex postulatis satisfaceret, fore, ut de novo rege creando deliberarent, id quippe per juramenti clausulam, qua rex inauguratione se obligat, licere. Quo cognito, rex a P. Sarga Hispano ex Jesuitico sodalio, sicuti jactabatur, persuasus, abrupto pacis negotio, eos armata manu invadere decreverat, nisi plerique milites proelium detrectassent; et inter eos quartani vulgo dicti, quod ex quarta vectigalium parte, quae a praefectis aerario infertur, stipendia illis procedant: ii suorum sanguini parcendum, et a civili discordia abstinendum vociferantes, res rursus ad concordiam adducere conantur. Utrinque exercitus recedere jussi; sed longius Rokossiani. Itaque ad locum conditum, quo per delegatos de pace ageretur, propter distantiam, superveniente pluvia, convenire non potuerunt. Interim in iv ex iis, qui concordiae incundae auctores fuerant, quod per eos factum diceretur, ut rei bene gerendae amissa esset occasio, judicium insuetum a belli incentoribus exercetur, et tres honoribus privantur, quartus in crucem agitur. Quo casu irritati Rokossiani, cum de pace eum rege desperarent, rursus aciem instruunt, et Cracoviensis cum Janussio sociatis viribus aciem in regios impressionem facit, ad cio initio caesis, et pluribus in fugam versis. Verum quaedam admistae copiae aut pecunia aut promissis corruptae, cum suppetias laturae expectarentur, subito nec ulla vi coactae impetum primo inhibent, deinde se e proelio quasi fugientes subducunt, magnaue perturbatione exercitum complent, et victoriam Rokossianis, ad quos inclinabat, ademptam in ambiguo relinquunt: denuo inde concordiae rationes inita, rege, ob recens periculum non abnuente, et Rokossianis ad eam ex necessitate compulsis. Haec rex ut Cracoviensi et Ratzivilio obviam progredientibus manum porrigeret, cum initio nulla ratione adduci posset, aliquandiu altercatum; tandem porrecta manu conventum, ut uterque proximis regni comitiis cum suis ad purganda crimina objecta, et secessionis suae rationes reddendas se iudicio sisterent: fide data, ut neutri id fraudi esset. Stadniskius sibi aliunde metuens, cum cio delectis saluti consuluit, ad quem persequendum rex bis mille misit, sed nullo exitu. Hinc plus justo soluta Polonorum licentia, hinc vehemens asserendae regiae majestatis in regno libero desiderium, res exacerbabant: et quanquam saniores minime diffiterentur, publicae tranquillitatis interesse, ut nimia nobilitatis licentia adhibito temperamento reprimeretur, tamen Protestantes sic judicabant, constituta regia potestate hoc agi ab iis, qui eam tantopere urgebant, ut libertas conscientiarum concessa labefactaretur; eoque magis id sibi persuadebant, quod Jesuitae, qui consiliis exoticis, ut illi aiebant, fere reguntur, auctoritate in illa aula pollebant; itaque per urbes Protestantium doctrinae addictas ex ea occasione coitiones fieri, et querelas in aulam afferri. Postremo et decreta inconsulto rege contra eos facta.

II. ^b GEDANI insigne monasterium est devotarum virginum Sanctae Brigittae nomine, cujus patrocinium ad consules urbis pertinet; in eo patres sibi jus domicilii vindicabant, et sacrificio celebrando, atque confessionibus audiendis attendebant, additis ad aurium oblectamenta symphonicis et musicis instrumentis. Moniti ut abstinerent, cum semper pergerent, magistratus urbis auctoritatem suam interposuit, et viii Kalendas Septembris decreto in aedibus publicis facto patribus denunciandum curant, ut intra triduum e monasterio demigrent, asportata omni sua suppellectile: ni faciant, magistratum contra eos tanquam contumaces legum severitate usurum. Paulo post ^c Thorunae in Borussia proxima, consules, senatus, iudices, et civium delegati, decreto iv Eid. Octobris facto, Petro ^d Lasso et Valentino, aliisque

ex

INTERPR. ^a Rokoss. ^b Dantzick. ^c Thorn en Prusse. ^d Lassez & Valentin.

ex eodem fodalitio collegis denunciant, ut majoris urbis templi, in quo, ut et in schola, spreto plebano, ^a Culmensis episcopi auctoritate jus sibi arrogabant, possessionem ipsis et plebano vacuam relinquerent: nam transactione cum plebano facta ita convenisset, ut jus patronatus integrum penes se maneret, templi cura et schola plebani administrationi commissa intelligeretur. Patres interim episcopi Culmensis favore adjuvos cum plebano connivente egisse, et, clam ordinibus urbis, ab eo obtinuisse, ut vicarii titulo contentus esset, ipsis basilica cum domo paroeciali et schola cederet. Possessione vi decreti dejecti, superveniente episcopo eam recuperant, et concionem publice in templo habent, omniaque curionum munia, ut antea, exercent; inde ortae inter senatum et episcopum, qui regium ea de re mandatum attulerat, contentiones, quarum is exitus fuit, ut protestationibus utrinque interpositis post episcopi discessum senatus obtinuerit, et Jesuitae domo paroeciali cedere iterum necesse habuerint. Ad injuriosam expulsionem additae contumeliae sparsis libellis, et prosa rythmica, qua eorum ambitio, avaritia, et alieni invadendi cupido, verbis jocularibus sugillabantur.

III. MATTHIAS, fratre Caesare in otio suo segnescente, cum diffidentia et procrastinationibus ejus fieri cerneret, ut cuncta per Hungariam in praeceps ruerent, vicaria potestate amplissima, quam habebat, duo sibi quamprimum facienda judicavit, ut motus domesticos in regno ante biennium exortos componeret, et pacem, cujus jam pridem mentio injecta fuerat, cum Tureis haberet. Res multoties agitata, antequam ad exitum perducere possit. Delegati a Matthia Paulus Sixtus ^b Traulsonus Falkensteinii comes principatus Tirolensis tribunus, Carolus ^c Liechtensteinus per Moraviam supremus vicarius, Ernestus ^d Mollarius liber baro inferioris Austriae item vicarius, Sigefridus Christophorus ^e Brunerus liber baro inferioris Austriae camerae praefes, Thomas ^f Ekbodius perpetuus Claudii montis Varadiensis comes, Georgius ^g Turzo supremus dapiferorum comes, Sigismundus ^h Forgatzius Nagradiensis comes regalium in Hungaria magister, et Ulricus ⁱ Krempurgus ab intimis Caesareae majestatis consiliis. A Bostkaio Stephanus ^k Illishaskius comes, Thomas ^l Wichelius, Andreas ^m Ostius, Paulus ⁿ Apponius Nagiaporius, ex nobilitate Hungarica viri primarii. Tandem capita conscripta Vienna IX Kalendas Quintileis. Ante omnia de religione ante biennium factum decretum, quod extra diactam adjectum fuerat, revocatur, et libera professio cunctis regni ordinibus permittitur, absque tamen praesudicio Catholicae Romanae religionis; ita ut sacer ordo sua templa integra et intacta retineat, et si quae turbarum tempore occupata fuerint, sine mora restituantur. Pax cum Tureis quam acquissimis poterit conditionibus fiat. Tum conventum, ut Palatinus juxta statuta per regis absentiam electione ordinum constituatur, qui jus acquabile inter partes dicat, neque necesse sit, magno regnicolarum damno ac vexatione jus a Caesare longe in tribunali aulico petere. Interea is, qui a Caesare constitutus, maneat, libera electione in posterum sancita. Petitum et ut corona, cum per tempora pacatiora licebit, cum bona Caesareae majestatis venia Posonium transferatur. Quaestoris item a Caesare instituti nimia potentia coarctata, ita ut neque ultra vectigalium, quae ad fiscum principis pertinent, administrationem porrigi intelligatur. Libera nominandi episcopos potestas Caesari relinquitur, addita clausula, ne, qui episcopaleis ecclesias ejus beneficio habuerunt, in concilio admittantur, et ipse homines ad eas dignitates e regno et nobili prosapia

ortos,

INTERPR. ^a de Culm. ^b Traulson comte de Falkenstein, mareschal du comté de Tirol. ^c de Liechtenstein gouverneur de Moravie. ^d de Mollar, libre Baron, gouverneur de la basse Autriche. ^e Breuner president de la Chambre de la basse Autriche. ^f Ekbodii comte de Mont Claud, nunc Oracimberg. ^g Turzo. ^h Forgatz comte de Nagradie. ⁱ de Krenburg. ^k Illishaski. ^l Wichelli. ^m Ostie. ⁿ Aponi de Nagiporo.

CIO DCVI. ortos, promovere teneatur. Cautum et ne Jesuitae bona soli in regno possideant, et regum donationes juxta decreta regni et more solito fiant. Praefecturae Hungariae et annexae ei provinciae Slavonia, Croatia, Dalmatia per Hungaros administrantur, eaque a rege nullo religionis discrimine benemeritis attribuantur; in Trans-Danubianis duas arbitrio suo externis conferre possit. Novae per haec diffidia constitutiones factae, quae motibus causam praebuerint, in proximis comitiis ad constitutiones annorum CIO D L, LV, et LXIII exigantur. Tum coacervatae quaelae de bonis a fisco per has turbas possessis, et petitum, ut de iis amplius cognoscatur. Thomae ^a Nadaſto, et Sigismundo ^b Ragotſcio ^c Balassae familiae heredi, quo minus legitima successione bona delata possideant, impedimentum a fisco non fiat: et hoc quantum ad bona soli; nam de mobilibus, seu directis, seu donatis, sive quavis alia ratione consumptis, quoniam eorum restitutio facile fieri non possit, omnis in posterum interdicta persecutio: donationes item belli necessitate a Bostkaio factae, ut in proximis comitiis retractentur, inscriptionibus illis aut bonis, quae aut per Bostkaium aut Stephanum Illishaskium oppignrata sunt, eo usque penes eos, qui illa possident, manentibus, donec ab Ordinibus de iis aliter decernatur; nullae in posterum fiant inscriptiones aut istiusmodi bonorum concessiones. Privilegia nobilitatis ergo a Bostkaio concessa et diplomata de ea re facta amplius discutiantur. Bona extraneis et arces attributas cum bona Caesareae majestatis venia Hungaris luere liceat. Bostkaio Transylvania, quae Sigismundi Bathorii fuit, cum arcibus annexis ^d Tocaio, Ugoska et Berega, ^e Zatmara oppido, item ^f Leiska, aliisque Sigismundo Ragotſcio, et Sebastiano ^g Tekelio oppignratis, quae illi redimere jus sit, ccedant. Decimas Agrienses ultra ^h Tibiscum Bostkaius jure hereditario, intra Tibiscum majestas Caesarea possessum eat. Tituli iidem, qui Sigismundo Bathorio concessi. Quae ita locum habeant, si liberos in masculina linea, et quamdiu ea durabit, suscipiat; quae si non sit, aut quodocumque deficiat, cuncta ei concessa ad regem legitimum Hungariae devolvantur, ita ut nullus consanguineus vel affinis in iis ullo tempore jus sibi vindicare possit. Si filiam relinquat, jure quartae, de qua cum Caesarea majestate conveniet, sit contenta. Baltazari ⁱ Kornicio, et Pancratio Senicio, qui propter fidem constanter Caesari servatam in ^k Dacia proscripti sunt, bona restituantur. Corona a principe purpurato, qua de re supra dictum est, Bostkaio donata, nullum regni Hungarici dignitati ac juribus praedictum factum intelligatur. Postremo ad firmandum hoc inviolabile foedus et reconciliationem utrinque stabilendam, praeteritorum ab Eidibus Octobribus anni CIO DCIV sancitur oblivio, ita ut nulla a quoque iudice de iis in jure fiat, aut fieri possit persecutio. De capite religionis, cum Caesar postea tractatum ratum habuit, aliquandiu altercatum fuit; nec Hungari assentiri voluerunt, generali religionis nomine nequaquam contenti, quin speciatim pontificiae, Lutheranae, et Calvinianae mentio fieret. Id actum XVIII Kal. Octobris; statimque admissi ad Matthiam legati sancitam praeteritorum veniam, sicuti convenerat, vicario nomine impetrarunt, atque e vestigio ad ^l Serdarem purpuratum mittunt, qui cum de tota re certiolem facerent, ne quid hostile postea moliretur. Inter haec Bostkaius qui Cassoviae erat, ad pacem inclinans, homo miti animo, sed credulo, et qui facile per suspiciones incendebatur, et mente et corpore discruciabatur: ^m Pallantem Lippaium sibi conciliatum, quem vicaria potestate exercitibus praeposuerat, cum ex delationibus suspectum haberet, quasi de Cassovia Bastae tradenda consilium in arcano iniisset, et transire ad Caesarianorum partes cogitaret, comprehensum, et ut se metu simul liberaret, iudicio militari damnatum,

supplicio

INTERPR. ^a Nadaſti. ^b Ragotſki ou Rakoczy. ^c Balassa. ^d Tockay, Ugocha, & Beregs. ^e Zatmar. ^f Leiska. ^g Tekeli. ^h Theiſſe r. ⁱ Cornic & Senicii. ^k Transilvanie. ^l Serdar Bassa. ^m Pallas Lippai.

supplicio ante annum affecerat. Nec multo post veneno se petatum credens a ^a Cataio cancellario suo, qui sibi morte principis principatum pollicebatur, et ipsum ex suspicione comprehensum securi percussit; ejusque loco Joannem ^b Jannusium sibi fidum substituit, et Cataii dominio ad S. Jobum donavit. Ingravescente nihilominus morbo, etsi, quod summe expetebat, reconciliatum se cum Caesare gaudebat, et cum Turcis in eo negotium esse, ut pax coiret, comitia suis Ordinibus ad Decembrem proximum indixerat; in quibus haec denuo, de quibus jam convenerat, proponenda decrevit, ut edicta ac constitutiones de Sectariis ignis supplicio adficiendis revocarentur, Palatinus in posterum per regis absentiam jus dicturus ab Ordinibus eligeretur. Rationes foederis nunquam violandi inter Hungariae regnum et Transilvaniae principatum percutiendi inirentur.

IV. HUNGARI Protestantes firmam cum Caesare amicitiam habere se non posse providebant, nisi et Turci, a quibus per hos motus adjuti fuerant, cum Caesare convenirent. Id multoties ante triennium tentatum fuerat, nullo exitu; hinc tummentibus in Pannonia animis, inde confusis post Mechemetis obitum primis imperii auspiciis in Porta Othomanica rebus. Achmeti filio puero pater moriens, quasi tutorem Halim Aegypti purpuratum dederat, eumque Vezirem creaverat; qui in Hungariam ante biennium missus, non sine veneni suspicione Budae decesserat. Huic in munere ^c Remarinus suffectus, potius vicaria potestate, quam Veziris dignitate. Sub exitum anni Mechemetes paucorum dierum Vezir creatus, qui, dum sarcinibus a ^d Cicada acceptis damnis intentus cum ingenti exercitu ad bellum cum Persis gerendum se parat, morbo fatali ^e Byzantii oppressus est. Hic successorem habuit Derisium hortorum praefectum, hominem juxta strenuum et solertem, qui jam praefectura maris, spreto Cicada qui eam ambiebat et meritis suis deberi contendebat, a Sultano donatus fuerat. Is non tam de bello cum Persis et Caesare gerendo, quod intempestivum istuc temporis sub principe puero judicabat, quam de pace cum utroque per aliquot annos habenda cogitabat; et cum praesentia sua principem gratiae locum melius se tueri posse putaret homo ambitiosus, aegre faciebat, ut quacunque de causa a Porta discederet. Dum cuncta solertia insita moderatur, aestu abreptus, non ita sibi moderari potuit, quin invidiae incendio correptus statim conflagraverit, et artificiosis delationibus in illa aula traductus, principis, quem nuper tam indulgentem expertus fuerat, repente mutatam voluntatem senserit, jussu ejus clam summissis hominibus strangulatus; qui tamen pedibus se manibusque obstinate defendentem non prius, quam crure vectis vi fracto humi stratum necaverunt. Huic suffectus Amurathes Serdar, qui decessoris sui consiliis ut imperio salutaribus in parte insistens, cum res in oriente turbatas videret, ne simul cum duobus potentissimis hostibus, quod maxime Turci cavent, a tergo et a fronte bellum gerere cogeretur, eo diligentius sibi faciendum censuit, ut pacem cum Caesare haberet, et posthabito Portae desiderio ultro in Hungariam descenderet. Cicada, qui invictus bello dux in imperio Othomanico existimabatur, post rem semel atque iterum contra Persas infeliciter gestam, cum se ad Erzurum recepisset, reliquias ex strage collecturus, sive ut acceptas clades ulcisceretur, sive ut eas insigni facinore obscuraret, ^f Gambolatum ^g Alepi praefectum ad se evocaverat. Ex ^h Curdis ille, qui utramque Euphratis ripam accolunt, praepotens opibus et clientelis, ne cum Persis vireis sociaret, a Mechemete conciliatus fuerat, et amplissima illa praefectura in confinio donatus; in qua cum ita versatus per haec bella Cicadae videretur, ut potius suas res gerere, quam Turcici imperii amplitudini studuisse videretur, evocatum, et tergiversationis et pigritiae increpitum intempestiva severitate necari jussit: nec multo post ipse moerore et suarum

rerum

INTERPR. ^a Catay. ^b Janussi. ^c Remarin. ^d Cigala Bassa. ^e Constantinople. ^f Gambolatum. ^g Alep. ^h Curds al. Cbourdes.

CIDDCVI.
HENRICUS IV.

rerum desperatione confectus, vitam cum morte commutavit, rebus admodum confusis: unde occasione sumpta Gambolatus alter, ut patrum a Cicada perfidiose, ut aiebat, interfectum ulcisceretur, copias cogit, et cum tumultuantibus per Asiam consilia et vireis jungit; cognitoque ^a Tripolitano, Damasceno, et Gazareno purpuratis datum ab Achmete negotium, ut antequam Gambolatus majores vires colligeret, motus ab eo excitatos celeritate anteverterent, ipse exercitum pari celeritate instruit, et Tripolitanum, qui Alepum versus cum exercitu tendebat, antequam se cum Damasceno conjunxisset, conferto proelio fundit, ipsumque ingenti strage edita, cum nusquam tutum in terra perfugium haberet, per mare in Cyprum transfugere coëgit. Inde Tripolim profectus urbem diripit, et ad Damascum nusquam comparente purpurato castra ponit, eo exitu, ut obsessi magna auri vi periculo se exemerint: et cum sub id Tripolitanus collectis ex fuga animis in Syriam rediisset, non aliam praefecturae recuperandae, et res suas in provincia firmandi rationem reperit, quam si cum Gambolato se foederatione jungeret, et filia ejus sibi desponsata pro dote Tripolim amissam ab eodem acciperet. Hoc successu Gambolatus cum praeter Alepum, etiam Damascum, et Tripolim et vicinos Arabas ad partes suas pertraxisse videretur, jamque sub signis XL CID bellatorum exercitum haberet, tamen cum animo provideret, belli Perfici praetextu mox totum imperii Turcici robur in se incubiturum, ut Sultanum placaret, ad Portam fidos miserat, cum vectigali annuo, quod ex praefectura sua aerario inferre consueverat, qui justae ultionis necessitate factum excusarent, et se in Sultani deinceps potestate futurum ostenderent. Quod in praesens dissimulatum, minime tamen pro satisfactione acceptum est. Sub id et res incidit, quae Sultanum et purpuratos non mediocriter conturbavit, igne fortuito Constantinopoli, quod tamen praetorianorum occasionem praedae captantium fraude factum multi opinantur, in Judaeorum regione accenso, qui plus 10000 domos depastus est; jactura ad multa centena aureorum CID aestimata.

V. HAEC animo cum agigaret Serdar, pacis cum Caesare negotium urgebat. Igitur delegati Georgius ^b Turso, N. ^c Isthuanus, Ernestus ^d Mollarius, ^e Althemius Vienna profecti, quos Sigefridus ^f Colonitius cum delectis copiis comitatus est. Cum res adhuc in eo essent, ut a Turcis cavere sibi deberent, ^g Camorram sub Octobris initium venerunt, ubi parum res a tumultu abfuit, temulentia quorundam, qui in Augustanae confessionis concionatorem in suburbio populum alloquentem strictis gladiis invaserunt, et pueris ac foeminis, quae aderant, pedibus obtritis, cuncta periculoso motu in illo templo miscuerunt. Rei indignitate permoti ex delegatis quidam, et in iis Turso Camorra se discedere paratum ostendebat; vixque a Colonitio et Mollario retentus est, ^h Buchemio, ⁱ Kneveo, ac tubicine, qui causam seditioni dederant, in vincula coniectis; qui tamen re impunita postea dimissi sunt. Adduxerant secum delegati Solimanum Budae purpuratum, qui jam septem annis Vienna captivus attinebatur, et alterum Halim nomine, ut negotio majorem ex eo favorem conciliarent. Locus a Camorra sesquimilliaris spatio admodum opportunus repertus, in quo ab utraque parte delegati rapidissimis fluminibus separati, de rebus suis seorsim consultare, nec nisi navigiorum beneficio convenire possent. Eo cum Mansfeldicis, Hohenloicis, et Buchemicis equitibus Caesariani, cum proceribus Hungaricis ^k Illifhaskius, Turci cum XXIV navigiis egregie exornatis venerant, exeunte Octobri, et re disceptata v Eid. Nov. in has condiciones transactum. Ab utraque parte loca munire, instaurare, denuo nova struere, postquam limites ex partium consensu positi fuerunt, liberum esto. In legationibus, conventibus, literis, actis imperator Romanus a Constantinopolitano pater, et hic vicissim ab illo filius cognominator, cum hisque

INTERPR. ^a Bassas de Tripoli, Damas, & Gazer. ^b comte Turso. ^c Isthuan. ^d de Mollar. ^e Altheim. ^f Colonich. ^g Comora. ^h Bucheim. ⁱ Knew. ^k Illifhaski.

hisque titulis negotia sine mora utrinque tractentur. Imperatoris titulus, regis, quod antea usurpabatur, abolito nomine, utrique deinceps tribuitur. Tataři hoc foedere comprehenduntur, neque tempore pacis Christianos infestant. Pax in xv annos proximos fida esto. Ea utriusque imperii regna, provinciae, territoria, et universae domus Austriacae ditiones comprehendendi intelliguntur. Si rex Hispaniarum cum Turcis convenire vollet, ab utraque parte rei perficiundae rationes incuntur. Depredationes, incursiones, latrocinia, utrinque prohibentur: si qui contra facere ausi fuerint, ab utraque parte severe puniuntur, et damna data sarcuntur. Nullae coitiones aut clandestina consilia ad loca per hoc tempus intercipienda, aut insidias struendas incuntur. Maleficis receptus non praebetur; ac praecipue in Hungaria ad tollendam omnem diffidentiae causam, mercatoribus et utrinque commercantibus a limitaneorum locorum praefectis literae securitatis ultro ac sine ulla exactione praebentur; et post transactum per eos negotium loca ex consensu partium, in quibus nundinae et fora exercentur, pro libero commercio designantur. Pene^a Javarini praefectum, et Budae purpuratum de controversiis decidendis plenum jus esto; qui, si res majoris momenti incidat, de qua convenire inter eos non poterit, ad principem remittunt. Captivi dimittuntur et permutantur, secundum ea, de quibus cum Caesare^b Gallo Budae convenit. Rodolfus Caesar oratorem suum cum muneribus quamprimum^c Byzantium mittit, et vicissim suum statim post illius adventum Achmetes Pragam itidem cum muneribus mittit. Singulis trienniis alter ad alterum legatum mittit cum muneribus; quantaque et qualia alterutri mittere libuerit, liberum esto.

VI. MAGNA haec utrinque laetitia peracta, et postridie Budensis purpuratus lautissimo convivio Caesarianos et Hungaros excepit; et post convivium singulis generosos equos donavit. Mora tamen Caesaris Matthiae fratri invidentis, et fatali postremoque ipsi damnosa procrastinatione effectum, ut res diu post exitum non haberet. Nec diu post Bostkaius, qui tantopere cum Caesare et Turcis pacem expectaverat, morbi vi incurabilis oppressus, frustra tentatis remediis, acrumnosam vitam et brevem principatum exeunte anno actatis LI finivit, Jannusius, quem nuper cancellarium creaverat, prius monito et rogato, sicuti iactabatur, ut fidem Caesari servaret. Nec ejus morte Hungarorum Protestantium cum Caesare et Austriaca familia dissidium quievit. Mortuo Bostkaio Ciculi et Protestantes in^d Dacia cum passim fremere, proceres, qui tumultum vitatum cupiebant, ^e Claudiopoli conveniunt, et expeditum visum, ne vacua rectore provincia ad arma civilia, sicuti antea, deveniretur, ut principem ad tempus deligerent, cujus praesentia et auctoritate motus in dies invalescentes componerentur: is fuit Sigismundus^f Ragotscius, vir in Dacia primarius, pacis cupidus, et ab omni ambitione alienus, quod exitus docuit; eique fidei sacramentum in primario urbis templo dixerunt. Inde Viennam legatos ablegant, qui cum IV Eius Martii^g Posonium venissent, religiose testati sunt, in conventu, quod fecissent, non ad defectionem a Caesare, quem supremum dominum sunt semper habituri, spectare, sed ut obviam iretur occultis Transilvaniae ac Hungariae procerum molitionibus, qui de novis motibus cogitantes huic principatui inhiabant. Quaesitus color primum Austriacis visus, qui Daciam quavis ratione in potestate habere satagebant; qui tamen excusationem pro tempore in speciem accepere in bonam partem. Ragotscii illud praecclarum fuit summae moderationis et acquitatis documentum, quod cum Rokossani ab eo postularent, ut viris secum, ac consilia in causa communi conjungeret, ille praefraete respondit, semper se a bello civili abhorruisse, et summam impietatem duxisse contra principem suum arma sumere; eosque

INTERPR. ^a Raab. ^b Gallo. ^c Constantinopole. ^d Transilvanie. ^e Claufenburg. ^f Ragotski. ^g Presburg.

CIOIOCVI. eosque qui id faciunt, indelebili apud posteros infamia laborare: id quantum in se
HENRICUS IV. esset religiose vitaturum; proinde si Deum placatum habere cuperent, principi suo
se morigeros praerberent. Verbis postea fidem astruxit, cum se sponte Daciae prin-
cipatu abdicavit. Itaque Gabriel Bathorius, non e^a Somlio, ex qua familia superiores
Bathorii, qui in Dacia et Polonia diu regnaverunt, orti sunt; sed ex Bathorio longe
antiquissima ac nobilissima, in principem ab iis, qui libertatem et religionem, quam
profitebantur, salvam cupiebant, delectus est. Verum haec ad annos sequentis perti-
nent. Severe et in eos, qui b Strigonii dedendi auctores fuerant, et belli duces vi ad id
adegerunt, animadversum. Leonardus Fridericus c Schlekerus Stugardianus ad pati-
bulum damnatus, amputata prius dextra, et lingua extracta, interventu amicorum
securi percussus est. Eadem gratia, Mansfeldii comitis cui militabant interventu,
Joanni Michaeli d Schorero Turingo, Joanni e Hopfio, Adamo Lindawero, Philippo
f Duro, et Gaspari g Zielhartero, facta. Joannes h Lantenbergerus in quatuor partes
sectus est, sed capite prius truncato. Joannes i Bischoffius cum XI obscuri nominis
laqueo vitam finire. Jeremias k Strelinius, Paulus l Schmidius, Joannes m Schau-
berus, n Etingerus et o Bartenius Ferdinandi fuga elapsi, ad crucem damnati si com-
prehendi possent; interim ad patibulum nomina eorum affixa, ut et eorum, qui
Strigonii remanserunt, qui, si capi eos contingeret, hastis objicerentur. N. p Valla
Dampetrae comes sub custodia et aliquandiu detentus fuit.

VII. AD Brunsvicam proximam in Germania res lente gerebatur, Daniae rege ab
obsidione digresso, et Hanseaticis civitatibus copias studiose cogentibus, omnemque
diligentiam adhibentibus, ut Julium a temerario consilio averterent: itaque di-
ploma Caesareum in eum et q Danum sororium tanquam r Holsatiae principem et
imperii membrum, quo ambo citabantur, addita excommunicationis, ni parerent,
denunciatione, f Francofurti ad Moenum, Giessae, Arnhesburgi, Susati, Lippae,
Lengoviae, Bremae, Hamburgi, Lubecae, Dresenae, Lipsiae, Magdeburgi, Lune-
burgi, Hildeshemii, Spirae Nemetum, publice proponendum curaverunt. Frustra
proposita a Julio capita, quae ut iniqua Brunsvicenses rejecerunt. Tandem exeunte
Januario Ordinum inferioris Saxoniae legati quatuor curribus vesti ad urbem venire,
et quatuor hebdomadam inducias sanxerunt; quibus durantibus, sic enim Julius prae-
fracte voluerat, ab utraque parte in opere minime cessaretur, idque a Julio additum,
ut aggerem a se structum ad immittendas in urbem aquas, in quo ultimi conatus
fiduciam reposuerat, per illud tempus instauraret. Demum vii Eidas Februarias ad
urbem tubicinem mittit, et in urbis impressione captos praefracte dimitti petit.
Verum ad induciarum condiciones a senatu remissus est, quibus cavebatur, ut dimissis
prius quos ipse detinebat, et persoluto pro suis pretio, neque aliter dimitterentur.
Accepto responso, Julius postridie cum toto exercitu ad portam t Petrinam subsistit
circa sanctae crucis monasterium, jussu ejus, tempore obsidionis, flammis consumptum,
et missis in urbem tympanistis, quid de captivis facere decrevissent, senatum rogat.
A disputatione tormentorum abstinerebatur, sed quasi induciae non essent, de cetero
diligenter custodiae obibantur. Idem quod prius cum responsum esset, ille in opere
assiduus se ad aliquot dies continuit. Interea advenere ab Hanseaticis civitatibus
collectae copiae, quae Danos auxiliare vi facta male multarunt, captis aliquot cur-
ribus pulvere et armatura onustis, non sine Julii gravi querimonia inducias violari
clamitantis. Sub id a Caesare delegati viii Kalendas Martias in castra venire, qui
cum Saxonice urbi cum Julio reconciliandae sedulam operam navarunt. Petebat
senatus,

INTERPR. a Somly. b Gran. c Schleker de Stutgard. d Schorer de Thuringe. e Hopffen &
Landawer. f Duren. g Zielharter. h Lantenberg. i Bischoff. k Strelin. l Schmid. m Schauber.
n Etinger. o Barten. p Du Val comte de Dampierre. q le roy de Danemarck. r le duc de Holstein.
t Francfort sur Mein, Giessen, Arnesburg, Zoest, Lippe, Lemgow, Breme, Hamburg, Lubeck, Dres-
de, Leipfick, Magdeburg, Luneburg, Hildesheim, & Spire. u porte de S. Pierre.

senatus, ut Julius ante omnia mandato Caesareo pareret, et copias dimitteret, deinde ut sumptus refunderet, et ruinas in urbe et agro circumposito a suis illatas sarciret: infuper sponsores daret, nullam se deinceps ex improvise impressionem contra urbem tentaturum: ac postremo dimissis copiis, aggerem et alteras munitiones demoliretur. Interea obstructo aggere, surgebant aquae; jamque III Eid. Martias ad eam altitudinem excreverant, ut in foro staturam hominis exsuperarent, et per vicos nisi scaphis transiri non poterat, templis et inferioribus domorum ubique restagnantibus, et pistrinis, furnis, molendinis corruptis, ut jam plebs famem perhorresceret. Jamque complorationes puerorum et foeminarum egentium passim exaudiebantur, cum sub horam noctis decimam tertio post die rumpi agger, et aquae diffluere coeperunt, et metu obsessos intra duarum horarum spatium omnino liberarunt. Irrito hoc ultimo conatu Julius cum nihil spei superesse cerneret, ex necessitate consilium capit, et XVI Kal. April. incensis ad ^a Olperam castris hora septima matutina cum XIV signis ^b Wolfebutelum petit. Quo cognito, obsessi eruptionem, quantumvis contra pugnante magistratu, faciunt, et Conrado ^c Dogavio consule cum XV abeunteis insequi certi, imbre foedo superveniente retro cedere coacti sunt. Hic exitus obsidionis XXII hebdomadam fuit, in qua Brunsvicenses grave damnum ab aquis, et infesta ac continua tormentorum displosione acceperunt, domibus passim aut contractis aut disiectis, ceterum hominibus fere illaesis. Non minor, quam Julianorum, recentium militum quos civitates auxilio miserant, soluta obsidione intemperies fuit, ut Caesareo mandato adversus eos opus fuerit, quod Hamburgi, Lubecae, Magdeburgi, ^d Bremae publicatum fuit; eademque Brunsvicensibus ad vindictam ubique facientibus, denunciata proscriptionis poena, nisi militem statim revocarent, et ab omni maleficio abstinerent. Tandem dimissis copiis Brunsvicenses quievit, bis CIO ad custodiam urbis, dum pomocrium reficeretur, servatis.

VIII. PHILIPPUS Hohenlous comes cum copiis auxiliaribus ab Bataviae Ordinibus venerat, qui morbo praepeditus cum officio fungi non posset, Ernestus Nassovius in ejus locum successus fuerat, sicque XI turmas equitum, et ^e Dorpium, qui rei tormentariae praecerat, ^f Smeltsingum, et rei fabrilis peritos secum duxerat. Dum redit, Paterbornensem ditionem misere afflixit; morte Liborii ^g Wichardi consulis ante annum episcopi jussu indigne supplicio affecti reposita, quam ultum ibant. Contra eos ducere credi voluerunt Hispani; ut magis fallerent, Oldenseela cum IO equitibus, CIO CCC peditibus delectis profecti, cum ^h Brevordam petere in animo haberent. ⁱ Lavicus loci praefectus Ernestum, qui ^k Winterfvici et Beltae in dioecesi Paterbornensi pernoctabat, monuerat, Hispanos non procul abesse, sui periculi interim securus. Ludovicus Comburferius ^l Terralius, qui injussu regis Alberto operam addixerat, expeditionis ducem se cum Gulielmo Verdugo praebuerat, et secum crepitacula cum omni instrumento attulerat. Ii dum adequitant pridie Eidus Martii, tanquam amici Grolla profecti intromitti petunt, quippe praeda graves, et Hispanos in propinquo esse, atque ut fidem facerent, captivum ostentant. Dum consultatur, crepitacula admoventur, et recedentibus Terralio et Verdugo portae effringuntur; vix a somno et vino excitati praesidarii post exiguum certamen, aut caeduntur, aut fuga in arcem confugiunt. Majus in arce negotium fuit, de qua expugnanda cum dubitarent Hispani, antequam auxiliares confluerent, praedam et captivos in tutum subducunt, intereaque vallo et loricis se contra arcem muniunt. Primus obsessis praesto fuit ^m Batenburgus alae equitum praefectus, qui Lavico monito, ut bono

animo

INTERPR. ^a Olper. ^b Wolfenbuttel. ^c Dogaw. ^d Breme. ^e Dorp. ^f Smeltsingh. ^g Wichard. ^h Bredesfort. ⁱ Lauwijsck. ^k Winterfwijt & Belten. ^l du Terrail. ^m le Ritmaijstre Batenbourg.

CIO DCVI. animo esset, se cum vicinis praefidiis intra paucos dies auxilio venturum: ad haec
 HENRICUS IV. generose a praefecto responsum, nihil temere aggredierentur aut praecipitarent; nam
 ut promissa auxilia non mittantur, sibi satis animi esse, praesertim loco tam firmo,
 ut mortem potius oppetere, sicuti fortem decet militem, quam de deditioe agere
 sit paratus. Postridie ^a Warmelous ^b Salandiae praefectus, cum II equitum turmis, et
 V peditum signis, in iisque uno Helvetiorum ^c Brevordam versus profectus est, cui
 ad ^d Grollam Zutphaniense ^e Dortio ductore, ^f Duisburgense, Grollanum ipsum et
^g Dotecomense praesidium se conjunxerunt. Cognito Hispanos in oppido ab escu-
 lentis et bellico comneatu laborare, auxiliares, ne quid inferretur, aditus omnes
 insidunt. Tum ^h Haffebrunius cum II equitum alis, quorum unusquisque scloppe-
 tarium majorem a tergo sedentem vehabat, vim facere jubetur; qui per medios nec-
 opinato perrumpens caesis obviis Hispanis scloppetarios ad CC in arcem immisit, qui
 mox detonantes adjuncta duorum tormentorum fulminatione hostem graviter in-
 festavere, ad C occisis, et ceteris in cellas et loca subterranea compulsis. ⁱ Olden-
 scela a ^k Torrensi, et ^l Rurae ad confluentem propugnaculo a Ludovico Velasco missi
 milites, qui pulverem ad Hispanos deferrent. Verum in itinere, ubi obsessum op-
 pidum intellexerunt, abjecto pulvere pedem retulerant, a Thoma ^m Villero in reditu
 aut caesi aut dissipati. Jamque Henricus Fridericus Nassovius ⁿ Haga-comitis adve-
 nerat cum iusto exercitu, et obsidioni principium fecerat, cum Hispani omni spe
 destituti matura deditioe honestiores iusto conditiones tulerunt. Dimissus cum armis
 miles, fide data de captivis reddendis, et praeda cum III signis restituenda, quan-
 quam P. Justinianus praedam penes Hispanos remansisse scribat, L aureorum CIO
 aestimatam: commodati ad exportandos occisos, vulneratos et aegros C currus; Ver-
 dugus donec bona fide omnia implerentur, obses datus. Haec transacta XI Kal.
 Aprilis. Mauritius nimis clementer cum iis actum censuit, cum postea rescivit,
 quid in oppido actum esset; nam nullo non libidinis genere in foeminas coram viris,
 et virgines coram parentibus sacvitum; etiam interfecta pastoris uxore, dum grassa-
 torum violentiae resistit, et marito Oldenseelam abducto. Illud vero Mauritium
 male habebat, quod Terralius, cui infensum regem sciebat, et quem ipse ob per-
 fidiam, ut aiebat, nam superioribus annis cum ipso fuerat, exosum habebat, condi-
 tionibus esset comprehensus, quem si in regis manus tradidissent, egregiam ab bene-
 merito principe fuissent initari gratiam. Sub id et foeda a ventis tempesta Belgio
 et aliis orbis partibus incubuit, vulsis ab radice ubique arboribus, et domibus in urbi-
 bus et oppidis quassatis, et turribus disiectis. Aggeribus itidem in Batavia boreali
 apertis, non sine gravi agrorum subjectorum damno. Post solutam Brunsvicae ob-
 fidionem, eodem tempore Julius, III peditum CIO et IO equites dimissos in castra Al-
 bertina misit, ducibus Joanne Embdensi comite, Georgio ^o Locomanno, et Joanne
 Ernesto ^p Uslero: nec multo post bis mille Hispani ex Italia Joanne ^q Bravo tribuno;
 et mox Scoti et Hiberni. Spinola ex Hispania, ubi summo cum honore exceptus fu-
 erat, etiam in concilium belli cooptatus, post rem pecuniariam vix tandem explica-
 tam in Belgium discessit, facto per Genuam itinere, ubi febre correptus, non nisi
 incunte Junio Bruxellas appulit. Ibi consultatum cum Alberto, et, referente P. Jus-
 tiniano a Velasco missio, propositum, ut diviso in duas partes exercitu, cum parte
^r Slusae aut Breda, cum parte ^s Meursia peteretur, quo facto ex occasione consilium
 quid tentandum esset, caperetur, parte in ^t Pleumosiis remanente, et majore exer-
 citus robore in Frisiam ablegato. Secundum haec missus in Frisiam provinciae
 praefectus ^v Solreus comes, cum idoneis copiis ad securitatem itineris, qui Rhenum
 transmisit.

INTERPR. ^a Warmelo. ^b Sallant en Overysfel. ^c Bredesfort. ^d Groll. ^e le colonel Dort.
^f de Doesburg. ^g de Doetecom. ^h le Ritmaître Haffebron. ⁱ Oldenzeel. ^k de Torres. ^l Roeroort.
^m Viller Ritmaître. ⁿ la Haye. ^o de Locoman. ^p Uslar. ^q Bravo maestro di campo. ^r l'Escluse &
 Brèda. ^s Meurs. ^t Flandre. ^v le comte de Solre.

transmisit. Venere et in castra sub id Alfonso ^a Pimentellus ex Italia, Sigismundus ^b Atestinus, Ferrantes ^c Bentivolius, et Marius Frangipanius; Alfonsi Lunae legio, ^d Joanni Menesae ab Alberto attributa est: ^e Terralius Brevorda reversus ad Slufas explorandas missus, datumque negotium Friderico ^f Bergensi comiti, qui Brugis erat, et copiis in provincia relictis praecerat, ut Terralio ad expeditionem praesto esset. ^g Gallo-Belgae et Hiberni huic attributi. Cum iis media nocte superatis paludibus et agro aquis merso ^h Slufis propinquatum, ⁱ VII Eidus Junias, eo ordine, ut ^j Formentus cum ^k L delectis, qui scloppetos rotarios gestabant, praecederet; quem ^l CC sarisphori sequebantur, ^m Ghelingero et Crauckenburgoducibus, et Hibernae legionis centurione; post eos incedebat Claudius ⁿ Rezorius comitis ^o Bossuvii primarius centurio, cum ^p 10 partim scloppetariis majoribus, partim sarisphoris. Ultimum agmen claudebat ^q Cabilonus legionis tribunus. Heic ad portam, ad quam, ut accessu difficilem, infrequentiores erant excubiae, ^r XXV Galli, quos Terralius secum duxerat, et aliquot Hiberni fossam natatu superant; ponte pensili, referatis repagulis vi instrumentorum ad id fabricatorum, cum magno strepitu adducto, ad arma in oppido conclamatum. Inter haec prima porta crepitaculo disjecta, altera tantum perforata est, ut duos ad ingressum admitteret: per eam ingressus Formentus cum suis, et Hiberno centurione, ad primam stationem progreditur; ubi Formento et Ghelingero ad primum occursum displensione stratis, sequenteis tanta trepidatio invasit, ut revoluti in suos de ponte eos praecipitarent; ^s L circiter in fossa aquis hausti, ceteri confusis ordinibus ad Cabilonum usque in ultimo agmine perruperunt. Bergensis ad Damam usque processerat eventum rei oppericens, cum bis ^t 10 peditibus, si capi oppidum contigisset, cum iis arcem obsessurus: jam albescente die, cum nullum nuncium acciperet, retrocessit. Slusenses periculo defuncti neglectam huc usque portam propugnaculo novo, semilunari forma, muniverunt. Terralius astum non successisse dolens, cum tormentariis graviter apud Albertum de ignavia quorundam conquestus est; ex ejusque delatione Crauckenburgus, et praefectus vigillum inter Hibernos, et Rezorius ipse veteranus miles, comprehensi, et militari judicio ^u XIII Kal. Quintileis Bruxellis capite luerunt, non sine occulta Hispanorum et Italorum invidia; Belgis passim clamitantibus, suae gentis hominibus vel minima delicta capite esse expianda, cum illis interea cuncta impune sine poenae metu liceant. Sane Terralius, qui se magno inter Belgas odio propterea flagrare sciret, a rege revocatus ab Alberto discessit. Sed ut erat inquieto ingenio, mox eadem levitate ex occasione patrati in regis conspectu homicidii e Gallia discessit; et non jam ad Albertum, sed ad Sabaudiae ducem transivit: cum quo turbida rursus et sibi postremo perniciosae consilia agitavit. Ut agriculturae prospiceretur, et nimis frequentes utrinque praedationes prohiberentur, ex communi consensu ^v Wouda a Batavis, et ^w Hocstrata ab Alberto, arces excursionibus infestae, moenibus nudantur. Interea in Alberti concilio decretum, ut exercitus in Frisiam mitteretur, qui transmissio ^x Isala in ^y Veluam transcenderet, et inde in ^z Betuam insulam, et ^{aa} Neomagum obsidione cingeret. Spinola mutuo sumptis a Francisco ^{ab} Serra vicies centum aureorum ^{ac} 10, nam a Philippo destinata pecunia jam consumpta erat, ^{ad} Trajectum Mosae cum ^{ae} 300 equitibus ac totidem peditibus venit, et ^{af} III Nonas Quintil. ad ^{ag} Rurac propugnaculum, subsequente ^{ah} Melzio cum ^{ai} 100 equitibus, et ^{aj} 10 carris, qui et ^{ak} VIII machinas ^{al} Venloa advexit; nec non et ^{am} LX navigia ad pontem in flumine sternendum,

et

INTERPR. ^a Pimentelli. ^b da Este. ^c Bentivoglio, & Frangipani. ^d Meneses. ^e du Terrail. ^f de Berghe. ^g l'Escluse. ^h il capitain Formento. ⁱ Ghelinger & Crauckenburg. Meteren met Cluyckenburg. ^k le Rezoir. ^l de Bossut. ^m de Chalons. ⁿ Woude. ^o Hochstrate. ^p Yffel r. ^q la Veluwe. ^r la Betuwe. ^s Nimegue. ^t Serra. ^v Maestricht. ^w Roeroort. ^x Melzi. ^y Venlo.

CIDICVI. et triduo post ad Rhenum accessit. Lustratis copiis, foeminae ad praefidia
 HENRICUS IV. edicto remissae, assignato viatico; ac biduo post Spinola cum VIII peditum CID, bis
 mille equitibus, tormentis a Melzio advectis, bis mille ID carris commeatu onustis
 Rhenum transmisit, sed quo minus consilia Bruxellis sumpta exsequi posset, intem-
 pestivis pluviis prohibitus est, tam large per campos effusus, ut pediti ad se siccandum
 nihil suppeteret; et carbones e cespite, quibus in illis locis usus est, aqua madefacti,
 fumum non flammam admoti igni redderent. Ad haec ita excreverat Isala, alioqui
 illo tempore vadofus, ut transire spes non esset. Cum ad ^a Enschedenam ^b Luppia
 amne transmissio XVIII Kal. Quintileis venisset, obvios habuit ^c Embdensem comitem,
 et ^d Torrensem, cum bis mille ID peditibus Lingena adductis, et cccc Hibernis Ol-
 densela. Tempestate tam adversa factum, ut consiliis omisissis, ne nihil ageretur,
 ad ^e Lochumum in Zutfaniensi agro castellum non magni momenti, castra poneren-
 tur. Inicus Borgia cum sua legione locum cingere iussus: ei adjuncti Torrensis cum
 sua, et Ferrantes Guevara cum ID equitibus. Spinola ^f Borcheloam cum reliquo
 exercitu venit, relicto ^g Goërae Luca ^h Cairo, et Joanne Medice cum suis equitum
 turmis, et CID ID peditibus; quem locum ad annonam colligendam destinaverat. In
 altera Isalae ripa Mauritius stabat, cum X CID peditum, sicuti Spinoliani jactabant, et
 bis mille ID equitibus, auxilio obsessis venturus. Huic oppositus comes Embdensis
 cum sua legione, et v machinis. In vallo ducendo laborabat Borgia, et aemulatione
 Itali cum Hispanis certabant: in opere, ⁱ Targo, qui rei tormentariae operam vica-
 riam navabat, leviter fauciatus. In colle qui loco imminet ab Hispanis munitio
 excitata. Jamque Hispani semilunulam portae vicinam ab obsessis relictam occu-
 paverant, et Itali in labro fossae stabant, cum post aliquam IV machinarum dispo-
 sitionem colloquium poscunt, X Kalendas Sextileis, et locum cum v machinis dedunt,
 ccc cum armis, signis, fune accenso, et impedimentis dimissi, etiam carris a Borgia
 commodatis. L ex Albertinis desiderati. Centum tantum praefidiarios Lochumi a
 Mauritio relictos alii scripsere; aliis alio, ubi plus metuebatur, translatis. Inde Spi-
 nola Bronchorstum et Duisburgum versus progreditur, cymbarum multitudine ad
^k Almenloam coacta, eo consilio, sicuti jactabatur, ut nigra aqua transmissa ^l Swol-
 lam obsideret, et ^m Gelmudae castellum in australis sinus ripa occuparet. Inde cum
 a ⁿ Warmeloo loci praefecto post aliquot certamina repulsus esset, ad ^o Grollam quin-
 que propugnaculis firmatam ad ^p Berkelam amnem, sicuti et Lochumum, in Zutfani-
 ensi comitatu situm oppidum III Nonas Sextileis castra ponit; misso Ludovico
 Velasco cum CID equitibus et CID ID peditibus, qui obsidioni principium faceret.
 Locum tuebatur ^q Dortius junior cum CID cccc sub XVIII signis. Septimo ab ob-
 sidione die II propugnacula semilunari forma ab obsessis cum caede multa amissa.
 In eo conflictu pugnatum utrinque obstinatis animis, et duo Ostfrisiae comites, Jo-
 annes et Christophorus, ^r Rithbergi fratres, graviter vulnerati fuerunt. Obsessi etiam
^s Apeltium Schuram Dortii vicarium amiserunt, intrepidum militem, et patre multo-
 rum stipendiorum centurione non indignum. Quarto post, cum cuncta ad oppug-
 nationem instruerentur, die, oppidani priore impressione territi, cum foeminis et
 imbelli sexu facta coitione Dortium circumfistunt, et per omnia sacra obtestantur,
 ne obfirmato ad vim sustinendam animo se calamitate eadem cum ipsis involvat.
 Hic praefectus, haud satis considerate cum centurionibus habita deliberatione, dedi-
 tionem citra magnam necessitatem fecit, eodemque illo die cum XVIII signis expli-
 catis, in quibus mille circiter ducenti erant, praeter c fauciatos, et XVI Batenburgicae
 alae equitibus oppido excessit. Inter praefidiarios unum erat eorum signum, qui
 quod

INTERPR. ^a Enscheden. ^b la Lippe r. ^c d'Emden. ^d de Torres. ^e Lochem. ^f Borckeloo.
^g Goher. ^h Cairo. ⁱ Targone. ^k Almenloo. ^l Swol. ^m Geelmuyden sur le Zuyder-mer. ⁿ Warmelo.
^o Groll. ^p Berkel. ^q le colonel Dort. ^r de Redberg. ^s Appel de Scheuren.

quod ^a Santandream munitioem in insula Bommela prodidisse arguerentur, sicuti et qui olim ^b Gertrudis-montem Hispanis vendiderunt, ab omni gratia exclusi intelliguntur. Ii, quamvis ipsis ut ceteris incolumitas esset promissa, diffisi, lacerato signo aliis sese immiscuerunt. Oppidanis bimestre concessum, intra quod de rebus suis statuerent. c fere ex Mauritanis occisi, 10 amplius ex Albertinis, quanquam minorem numerum edat Justinianus. Inter haec cum Carolus ^c Longovallus Bucoii comes cum numerofo exercitu ab Alberto missus, ex ^d Pleumosiis venisset, et ^e Wahalim transmittere semel atque iterum frustra conatus esset, ut se cum Spinola conjungeret, idemque tentasset ipse Spinola haud feliciore successu, aquis plus solito intumescentibus, et infestis a Mauritio omni ex parte aditibus, intercluso item ad ^f Hattemam ^g Ifalae transitu, ubi ^h Solraeus comes haud longe a Swolla vadum tentaverat, ut in ⁱ Veluam copias transportaret, non sine damno utrobique suorum. Tandem ipsi Batavi cum CICDC peditibus, et IV equitum turmis transmissis Wahali supra ^k Neomagum versus ^l Genapum iter fecere, pabulatores intercepturi, qui frustra fuere; paulumque abfuit, quin dum se Neomagum recipiunt, a Bucoio ipso magna clade fuerint affecti; tantum quidam capti. Cum, pluviis foedioribus quam antea post deditam Grollam supervenientibus, de Wahali et Ifala transmittendo spes omnis evanisset, ad Rhenum reditum; et consultatione ducum habita, cum de Neomago consilium ab Alberto propositum non placuisset, de ^m Rinberca obsidenda serio cogitari coepit. Pagus est qui ad praefulis Colonienfis ditionem pertinet, his bellis maxime memorabilis propter opportunum situm. In ulteriore Rheni ripa jacet, et in citeriore insulam praetensam habet propugnaculo a Batavis munitam, quae ponte ex navigiis fabricato cum altera ripa jungebatur, in qua et aliae munitiones structae erant. ⁿ Bucoio statim mandatum, ut omisso Wahali cum exercitu suo Geldriam versus descenderet, et loca Rinbercae circumposita ab ea parte occuparet. Solraeus Grollae manere iussus cum CICDC peditibus, et Henrico Bergensi comite cum suo equitatu; Spinola XII Kalendas Sept. profectus ad ^o Brevordam tendit, et inde sub noctem ^p Simonem veteranum ordinum ductorem cum bis mille et 10 peditibus ex omni natione, cum CC machinis, et 1000 equitibus, et II pontonibus mittit, qui accessus a parte Frisiae mature insideret. Bucoius, ^q Menesae reliqui exercitus, quem ducebat, cura attributa, ipse abductis secum tribunis legionum, et IV CICDC peditum, 10 equitibus, IV machinis, VI navigiis armatis, Resam fere eodem tempore venit; ubi cum aliquot navigiis hostilibus confligit, et unum tormentis quassatum cepit, alia incendit, et altero post die Rinbercam cum exercitu se conjunxit. Nec segnius Mauritius rem gerebat, ut suis subveniret, missis primum Henrico fratre, cum auxiliaribus, et e nobilitate Gallica delectis, qui sponte huic militiae nomen dederant; in quibus erat Benjaminus ^r Roanus Subisus Henrici Roani frater. Oppidum tuebatur N. ^s Utenhovius, et propugnacula ultra Rhenum ^t Edmundus Scotus vir strenuus. Ipse acceptis a Brandenburgico ^v Onosbacensi copiis castra inter ^w Wefaliam et Bislicium metatur, et ad pontem in Rheno fabricandum magnam navigiorum copiam, et trabium struem undique congerit, et Sextili exeunte ^x Embricam venit; ubi cognovit Spinolam eo loco ubi ^y Luppia in Rhenum influit, munitioem struere, ut transitu auxiliareis prohiberet. Sub id crebris eruptionibus certatur, vario exitu; in altera repulsi Batavi, et ^z Flexiae comes suffosso equo captus. P. Justinianus ab ea parte quae ^{aa} Meursiam ducit, se muniverat, cum sua legione; et comitis Billii altera, CCC Hibernis, et CC Italis delectis Brancacianis, et CCC equitibus Cesatensibus: dum

vallo

INTERPR. ^a le fort S. André. ^b Gertruydenberg. ^c de Longueval comte de Bucquoy. ^d Flandre. ^e le Wahal. ^f Hattem. ^g Yffel r. ^h de Solre. ⁱ la Veluwe. ^k Nimegue. ^l Gennep. ^m Rheinbergen. ⁿ le comte de Bucquoy. ^o Bredesfort. ^p il capitano Simone. ^q de Meneses. ^r de Roban Sr. de Soubize. ^s Utenhove. ^t le colonel Edmonds Escoffois. ^v le marquis d'Anspach. ^w Wezel & Bislick. ^x Emmerick. ^y la Lippe. ^z Fleix. ^{aa} Meurs.

CIDIOCVI.
HENRICUS IV.

vallo promovendo attendit, ad impedienda opera in cum fit acris eruptio cum
 10000 peditibus, et toto equitatu, quos ^a Brancaeus et Cesates primo sustinere, et ad
 extremum, cum tota exercitus moles auxilio occurreret, Batavi se recepere; pro-
 moto interim haud segniter ubique ab Hispanis, Gallo-Belgis et Italis contra mu-
 nitionem externam vallo, et intra quatrimum ad fossae labrum perducto. Jam
 femilunae munitioni externae circumpositae, aliaeque suburbanae munitiones ab
 obsessis sine magno certamine desertae fuerunt, cum ad munitionem internam op-
 pugnandam signum datur; dumque defensores ad vim sustinendam se parant, mise-
 rabili casu Edmundus Scotus qui loco praecerat, ictu scloppetii sternitur, cujus morte
 animi statim defensoribus conciderunt; et quamvis in munitione vallum retro, v
 machinis in eo dispositis, duxissent, ad quem se capto pomoerio possent recipere,
 mox ineensis casis, et destructo vallo, ad pontem confusis ordinibus sine certamine
 perrexerunt: in transitu Spinolianis insequentibus ponte abrupto, plerique fluvio
 hausti. Restabat munitio in insula, a qua tormentorum dispendio multum in-
 festabantur Albertini, multique initio desiderati, et plures graviter vulnerati, sed
 pluteis oppositis et machinis contra insulam directis vicissim insulani infestati. Eo-
 dem tempore Bucorius ad ^b Rinbercam vallum ducebat, festinatis operibus, quae ob-
 sessi tentata eruptione nequaquam impedire conati sunt. Tentatus et frustra Lup-
 piae transitus iv Eid. Septembreis a Mauritio; inde cum damno repulsus est. Cuneis
 initio obsessi se tutati sunt cum aliquo Albertinorum damno, ad extremum cedentes
 intra ruinas a se factas hostem recepere. Dum cunctatur Mauritius, promotum interea
 ab hoste vallo, de suppetiis obsessi desperare coeperunt; et ab eo tempore creditum,
 plus in periculosa proclii alea detrimenti metum apud Mauritium valuisse, quam in
 servanda Rinberca emolumenti spem; in eaque opinione confirmati sunt obsessi,
 postquam reseverunt fratrem Henricum cum xi peditum signis ab eo Meursiam ab-
 legatum. Quanquam id aliter Albertini interpretati sunt, quasi consilium ejus esset,
 a tergo Italos adoriri, et eodem tempore facta ab obsessis eruptione medios hostes
 intercipere. Per triduum preces publicae et jejunium in castris Mauritanis continu-
 atum fuerat, quod conatus alicujus magni in argumentum traxere. Inter pabulatores
 interim certatum, et dum Hispani, jam palude superata, munimentum ex doliis vi-
 minicis excitarent, eruptio ab obsessis facta viii Kal. Octobreis: multique in ea aut
 vulnerati aut occisi, et in iis ^c Amblisus; et cum ^d Torrensis ad laevam incederet,
 fortuita eminus scloppetii dispendio ejaculatione stratus est, relicto sui ingenti desiderio.
 Legio ejus Claudio ^e Lanoio Motteriae ab Alberto postea attributa. Tunc vero
^f Assincurius et Bossuvius suam vicem obire iussi. Mense in oculo fauciato cum in
 vallo esse non posset, Didaeus Errera centurio major in ejus locum successit, qui
 propugnaculum oppositum cuneis actis occupavit; eodemque tempore, cum ab
 Italis duce Justiniano, Hispanis, ^g Gallo-belgis, quos Assincurius ducebat, premeren-
 tur obsessi; cum prius semel atque iterum Mauritium monuissent, et Ordines in
 castra delegatos misissent, qui in rem praesentem descenderent, et de re tota decer-
 nerent, Kalendis Octobribus signo dato deditiois leges propositae, atque in has
 tandem conditiones transactum, ut praesidiarii cum armis, signis, ad tympani pul-
 sum, impedimentis, et ii machinis minoribus exirent; omnem apparatus nava-
 lem, qui ingens erat in oppido, relinquerent. 300000 carri commodati, et iii navigia,
 tria millia et 300000 numeratos scribit Justinianus sub lxxx signis, cl equites, totidem
 navicularios, et 100000 vulneratos, occisos 4000. Ex Albertinis non plus 10000 desi-
 derati, et in iis plures ordinum ductores, 10000 circum fauciati. Pridie quam de-
 ditio facta, Mauritius qui videret Rinbereae succurri non posse, et animo provideret,
 quantum

INTERPR. ^a les sieurs de Brancaccio & de Cesate. ^b Rheinbergen. ^c d'Amblise. ^d de Torres.
^e de Lannoy Sr. de la Moterie. ^f le Sr. d'Hachicour, & le comte de Bossut. ^g Wallons.

quantum gloriae ex eo Spinolae accederet, tantum suae decessurum, aliquid conandum ratus, Gasparem ^a Colinium Castellionacum mittit, cum bis mille peditibus, et 10 equitibus, qui ^b Venloam nocturno astu tentaret. Locum tuebatur ^c Ettenus, cui adjunctus fuerat Hieronymus ^d Alvarus legionis ^e Sangeorgianae dux, qui post admotam crepitacula impetum sustinuit, et superveniente auxilio ^f Hermanno Bergenfi provinciae praefide conatum irritum reddidit. Alii Castellionacum non nominant, et eo Henricum et Ernestum Nassovios cum VI peditum CIO, CIO et CC equitibus missos pridie Kalendas Octobris scribunt. Tot successus seditio solemnitas in castris Albertinis excepit, stipendio deficiente, et sparsa fama, quasi classis Indica partim aut naufragio periisset, aut a Batavis intercepta esset. Pauci initio a signis discessere, et ad Revensteinam arcem se contulere: plures in ^g Eburonibus imperia detrectantes ^h Helmontium petierunt, et mox loco diffisi ad ⁱ Hocstratam arcem in Brabantia concesserunt, Eidibus Octobris, quo et alii se collegerunt; ita ut ex parva manu magnus numerus subito confurrexerit. Inde electo creato, et muniis ut in nova republica distributis, ad Mauritium praeteriti memores scripserunt; quem et blandientes militum parentem appellabant, Justini Nassovii Bredae praefecti interventu, cujus et beneficio facile obtinere, ut comitatum et cetera necessaria Bredae sibi comparare possent. Ex Ordinum voluntate haecenus se continuerat Mauritius, Albertinorum conatus observare, et quantum in se esset impedire contentus, nihil ipse tentare hoc anno jubebatur. Ex hac seditione conjectans Spinolam post successus voto majores quieturum, et copias, sicuti jam per ^k Juliacensem agrum fecerat, dimissurum, IX Kal. Nov. castra Bislico movet ^l Nadereltam versus, praemisso Ernesto Nassovio patrueli cum XII equitum turmis, et III vexillationibus ad ^m Lochumum obsidendum. Qui, vallo promotum et tormentis dispositis, et continuata per biduum pulsatione praesidiarios, quibus ⁿ Diazus praecerat, fere 10 diversarum nationum ad deditorem compulit, iisdem fere conditionibus, quibus locus antea deditus fuerat. Postea tentata ^o Grollae obsidio, sed serius, per moram colligendi exercitus facta Spinolae potestate; et jam aestate elapsa, quae solito serenior toto illo mense fuit, ac subito pluviis supervenientibus, quae non medioeriter Mauritanos afflictarunt. III Kal. Nov. Mauritius ad Grollam, Ernestus Nassovius ^p Ebergam venit. Re cognita Spinola, qui Lochumi iacturam parvi faciebat, Grollam situ et omni apparatu firmam omnino sibi tuendam existimabat, continuo Colonia, quo distributis arcium copiis venerat, movet, et ^q Rinbercam redit, et revocandis Simonis et Sangeorgii legionibus, quas ad reprimendos seditionum motus miserat, Ruremunda item evocato Ludovico Velasco, castrorum locum ad ^r Dorstenum ^s Luppiae impositum condicit, quo III Non. Nov. superato cum 10000 peditibus, CIO IO equitibus, et X machinis, et CCC carris comitatu onustis, in viam se dat, et adventus sui obsessis trium ictuum dispendio eminens dat signum. Grollam tuebatur Henricus comes Bergenfis cum sua equitum turma, et 10000 peditibus, multum per seditionem et alia incommoda imminuto praesidio. A ^t Bucoio CCC subsidiarii missi, qui partim caesi, partim dissipati sunt, eodemque tempore Embdanus comes cum 1000 delectis Lingenam tendere iussus. Re in castris disceptata variabant sententiae; cum multi expeditionem periculi plenam dicerent, et successu dubiam, propositis in medium difficultatibus, numero se inferiores et fessos praeteritis obsidionibus cum recentibus committi, pecuniam deesse, et classico seditionis plerosque in dies a signis discedere. Alii non aperte repugnabant, sed Lochumum versus eundem suadebant; sic enim

fore,

INTERPR. ^a de Coligny Sr. de Chastillon. ^b Venlo. ^c le Sr. d'Etten. ^d Alvaro. ^e San Georgio. ^f le comte Herman de Berghe. ^g le pays de Liege. ^h Helmont. ⁱ Hocstrate. ^k le pays de Juliers. ^l Neder Elten. ^m Lochem. ⁿ Diaz. ^o Groll. ^p Eberghe. ^q Rheinbergen. ^r Dorsten. ^s la Lippe. ^t le comte de Bucquoy.

CIO DCVI. fore, ut locum exiguo negotio reciperent, et com meatum, quo Mauritanii laborabant, ab ea parte averterent; interea Bergensi satis virium superesse, ut se adversus hostem defenderet. Inter haec Spinola, qui, quod dicebatur, minime ignorabat, nec minora in Mauritanii castris incommoda subesse judicaret, omnino obsessis subveniendum decrevit, et capto longiore circuitu, quod breviores aditus ab hoste egregie munitos intellexerat, Rechemum VI Eid. Nov. venit, leucae spatio a Grolla distitum, Oldenseela a tergo relicta, et monito Solraeo comite, qui provinciae praecerat, ut deductis a Frisia praesidiis ad se quamprimum contenderet; quod et ille sedulo fecit, adductis secum CIOCC peditibus et CCC equitibus. Hoc ordine instructa acies, ut relicta parte impedimentorum, velitarii CIO ex delectis cum II machinis, duce Simone, praecederent; hos duo agmina, alterum Hispanorum, quod Meneses, alterum Italorum, quod Brancacius et Justinianus ducebant, cum IV machinis sequebantur. Post eos rursus Gallo-belgae et Germani incedebant duce ^aAssincurio, cui II machinae attributae, et copiae a ^bSolraeo adductae, quas ^cEmbdanus comes ducebat, auxilio obsessis destinatas. Equitatus latera tegebat, et rursus equitatum carri, cum scloppetariis majoribus; sepositus in ultimo agmine ad fortuita delectus equitatus. At Mauritius quanquam aegre faciebat, ut ab obsidione discederet, tamen cum provideret, ut in ea perseverans ad periculosam proelii aleam, quam tentare vetabatur, necessitate compelleretur, mature castra movet, et Berkelo transmissio vallum et munitiones coeptas deserit, et loco primum a se munito confedit. Spinola cognito ejus discessu munitiones desertas occupat, ac statim demolitur, Velasco missio, qui cum equitatu recedenteis insequeretur: levi certamine utrinque discessum. Grolla mille militum praesidio firmata, et ^dFrancescino legionis tribuno Bergensis rogatu imposito, in castra redit Spinola, et inde Rinbercam proficiscitur, cujus praefectura ab Alberto commissio fuerat Antonio Avilae. Ad seditiosos qui ^eEindoviae erant, confluebat undique multitudo, jamque ad bis mille CC excreverant, quos ante omnia placandos Spinola censebat. Itaque post crebros itus et reditus, Marcelli ^fJudicis interventu tandem conventum, iisque ^gDiesta attributa, ubi manerent, quousque promissa repraesentarentur. Insuper dato obside Lucio ^hDenticio tribuno. Induciae et pactae pro ⁱMeursia, quae Mauritio patrimonialis erat, et bis mille militum praesidio ^kSuichelio duce tenebatur, ut nec ad illam vis fieret, nec ab ea vicissim excursiones fierent, aut loca in comitatu illo ab Alberto occupata infestarentur. Quod utriusque partis bono factum, Spinola in suum commodum vertit, Rinberca interim per otium instaurata, et inde distributo in hyberna milite, Bruxellas se contulit. Mauritius VII Kal. Dec. ^lHagam-comitis venit, ubi Ordines exeunte mense ^mFuxii Bimbachii aliquot signa et aliorum qui Brunsvicensi bello militarant, quod stipendio numerari solito non contenti essent, dimittunt; Anglorum etiam cohortes, quae ad exiguum numerum redactae erant, suppletae.

IX. SUB id de ⁿSantacrucii marchionis Neapolitanarum triremium praefecti successibus allatum. Is XIV triremium classe ad Italiae et Siciliae litus contracta, et VIII signis in eam impositis, ultro in ^oHadriaticum provectus ad ^pEpirum oppositam VII Eid. Sextileis excursionem fecit tertio a ^qDyrrachio milliari; inde silentio per noctem ad oppidum profectus crepitaculis admotis binas portas disjicit; illudque sine negotio capit, oppidanis ad arcem se recipientibus, cum quibus immisti Santacruciani ad portam penetrant, qua et crepitaculo disiecta, arce potiuntur, Turcis praefidiariis per posticum elapsis: oppidum direptum, et abductae inde XIX machinae aeneae, et X ferreae, IV ponderis immodici clavis confixae. Inde igne in domos immisso,

INTERPR. ^a d' Hachicour. ^b le comte de Solre. ^c le comte d' Embden. ^d il colonello Franceschi. ^e Eindoven. ^f del Giudice ^g Diest. ^h Dentici. ⁱ Meurs. ^k Swickel. ^l la Haye. ^m le colonel Fox de Bimbach. Meteren ne met que Fox. ⁿ le marquis de Santa Cruz. ^o le golfe de Venise. ^p Albanie. ^q Durazzo.

immisso, victores ad classem reversi sunt; tres naves, una Turcica et duae Venetae, quae in portu stabant, ad rei strepitum tumultuario in altum vela fecerunt. Santa-crucius inde in ^aAfricam cursum direxit, et exscensione haud procul a ^bTunete facta Mahometam ante quadriennium direptam necopinato adventu opprimit, oppidanis fuga dilapsis. Loci amoenitate capti Hispani, dum corpora curant, et securius otio indulgent, fructum prioris expeditionis amiserunt, insigni clade affecti, Mauris haud magno numero cum oppidanis supervenientibus, qui ccc fere nobilitate, et in iis xxxiv equites Melitenses obruncarunt: Hispanus quoque Adelantadus in fuga ad classem tendens periit, cadavere penes suos manente; quod in Siciliam ad sepulturam asportatum fuit.

CIOIOCVI.
HENRICUS IV.

X. ALLATUM tunc de successu classis Batavicae, ad infestanda Hispaniae litora, et classem Indicam intercipiendam, hoc anno missae. Hispani libertatem fecerant Batavis ^cOlissiponae negotiandi, qua ex occasione multi allecti male postea mulctati sunt, ad usum belli ab invitis dominis navibus extortis, et odio religionis plerisque Belgis remo mancipatis. Itaque Ordines qui hoc anno nihil terra aggredi, tantum se a vi hostili tueri decreverant, quo vires Hispanorum distraherent, classe in hosticum immissa bellum gerere decreverunt; prius condito edicto, quo omne cum Hispanis commercium suis interdicebant. Classis instructa xxiv navium, in quam praeter pecuniam ab Ordinibus exsolutam, multi Angli et Belgae operam suam et apparatus bellicum contulerunt. Huic praesse iussus Gul. ^dSutus Altainius, maris Zelandici praefectus, cui vicarius Renerius ^eNicolai filius Amsterodamensis, adjunctus. Navarchi praecipui fuere ^fLegerius Petri filius, Joannes ^gValius Cruquius, ^hLambertus cognomento Moius, ⁱGerbrandus Joannis filius, alii: qui exeunte Januario solventes vento adverso navigatione lenta usi, et praedam aliquantulum in itinere nacti, quam in Zelandiam miserunt, tandem in ^kGallaecia exscensione facta, aliquot ignobilia oppida diripuerunt; plus terroris, quam damni hosti illato. Dein cognito, quod artificiose ab Hispanis disseminatum, classem eo anno ex India non venturam, ipsi annonae penuria coacti retro vela fecerunt, et xvi Kal. Jul. in Zelandiam appulerunt, relictis vii navibus; quibus postea Joannes ^lHadriani filius se conjunxit, qui infestam navigationem huc illuc discursantes Hispanis facerent. Digressa classe Ludovicus ^mFasciardus, qui Hispanae classi praeerat, Olissipona solvit cum xxxiv triremibus, et obviam Havana venientibus octo onerariis cum thesauro regio profectus, eas in tutum deduxit. Vulgata dein fama de classis Indicae adventu, quanquam ejus intercipiendae exigua spes esset, tamen ut sumptuum novorum necessitatem Hispanis imponerent, ab Ordinibus denuo Altainio mandatum, ut classem alteram xxi navium, et duarum celocium instrueret, quod illis minore sumptu licet quam Hispanis, quippe quibus materia, ex qua navalia fiunt armamenta, e longinquo, atque adeo e Livonia et Norvegia sit petenda; et inprimis nautae, quorum praecipue penuria laborant, magno pretio sint comparandi. Huic militiae, ut priori, plerique item Angli et Belgae nomen dederunt, qui deinde partim in Fortunatas insulas, partim in Brasiliae litora effusi magnas praedas fecere. Altainius Kalendis Septembribus solvit, cum xix tantum, nam duae reliquae nondum parata ad expeditionem necessaria habebant, Joanne ⁿValio Vlissingensi vicario, ac reliquis navarchis fere Zelandis, et post xviii dierum secundam navigationem haud longe a ^oMontego Lusitaniae promontorio abfuit. Paulo post cum litus legerent Batavi, viii Hispanicas majores eminus conspexere, quarum v in altum, iii litus petebant.

INTERPR. ^aBarbarie. ^bTunis. ^cLisbonne. ^dde Soete Sr. de Haultain, amiral de Zelande. ^eRenier Classen vice-amiral. ^fLegier Pieterffen. ^gde Wale-cruye. ^hMoy Lambert. ⁱGerbrant Janssen. ^kGalice. ^lAdriansen. ^mFajardo. ⁿde Wale de Fleissingue. ^ocap de Montego.

CIO IO CVI. petebant. In has invec̄ti duas in scopulos egerunt, ad quos elifae perierunt. Tertia
 HENRICUS IV. ad ^a Penichae castelli portum evasit. Inde in altum reflexo cursu cum reliquis diu
 frustra vestigassent, tandem in ^b Tagi ostium ingressi promontorium S. ^c Vincentii
 retro converso cursu petierunt; ubi Hispanam classem opperiri constituerant, sex
 majoribus in illo itinere amissis navibus. Inde circum oberrantes, missis speculatoriis,
 quae de Indicae adventu cognoscerent, postremo ^d celocem ad Tagi ostium misere
 pridie Eidus Octobreis; cum XIII, quae restabant, eminus XVIII navium classem
 Indicam conspiciunt, quae a IX triremibus, duce Fasciardo deducebantur. Delibe-
 ratione habita placuit cum ea belli fortunam tentare; sed adverso vento Batavorum
 iniquior fuit conditio, et vix tandem subductis periculo tribus navibus, in quas totum
 robur Hispanarum incubuerat, versa omnis vis in Renerium vicarium, quem undi-
 quaque cinctum postremo Altainius deseruit. Ille vero cum totum biduum contra
 totam classem hostilem obstinate pugnasset, nave ic̄ibus perforata, ita ut si hostis
 longe abfuisset, non tamen servari posset, cum tamen Hispani propius accedere non
 auderent, in quorum manus venire morte pejus existimabat, audax ex necessitate
 capit consilium, et assentientibus LX circiter classiariis, inque omnem partem vul-
 neratis, post fusas ad Deum preces ignem pulveri admoveri jubet, quo navis jam
 fatiscens momento correpta, et cuncti in ea vectores absumpti sunt. Duo tantum
 nautae ab Hispanis post casum supervenientibus tabulae insidentes capti, qui fulmine
 afflati vix duas horas superfuerunt: qua re summam invidiam postea Altainius inter
 suos sustinuit. Mox binae liburnicae ex India venientes ad Olissiponam in breviam
 impegerunt, mercibus salvis sed humore corruptis; nec multo post tota classis L
 navium, duce Alfonso ^e Ocampo Gallaeco, quae interea Mauritaniae oram legerat,
 ad Hispalis ^f aestuarium appulit, undecies centena circiter talerorum pro rege por-
 tans CIO: pro mercatoribus, atque aliis privatis septuagies centena CIO, praeter
 magnam vim preciosissimarum mercium: quod non solum Hispanorum res, apud
 quos magna erat argenti penuria, sed aliorum toto orbe, atque adeo in Belgio, (ubi
 decoquente Hispano metus erat, ne ceteri insitiores in Itala aliisque locis decoque-
 rent,) suspensos animos recreavit.

XI. Hoc anno Joannes ^g Uffelingus Antuerpianus, qui diu in Hispania et Occi-
 dentalibus Indiae insulis fuerat, Ordinibus auctor fuit suscipiendae in Americam
 navigationis; nec minores ex ea utilitates futuras, quam ex orientali, quae haecenus
 feliciter successerat, multis rationibus ostendebat, eoque majores, quod illa ad opu-
 lentiam potius spectabat, haec ad securitatem, quippe aversis ad sua tuenda per eam
 Hispanis, et infracta ac distracta illorum, quam totam contra Batavos vertunt, po-
 tentia. Id cum scripto amplius comprehendisset, eoque lecto plerique insitiores
 conditionibus propositis privatim assentirentur, ipse Amsterodamensis primum, qui
 paulo ante Paulum ^h Cardanum ad maritimas Americae oras lustrandas miserant,
 prensat; dein et Zelandiae primarios mercatores, qui legationem ab eo inducti Ha-
 gam misere. Itaque re cum supplici libello ad Ordines delata, et mature disceptata,
 tandem fit decretum, quo et Uffelingi consilium, suppresso ejus nomine, compro-
 babatur, et societas in id instituta; additis privilegiis, immunitatibus, ut nulli nisi ex
 ea ad Americam navigare deinceps liceret. Quatuor collegia in id instituta, unum
 Amsterodami, alterum in Zelandia, tertium Roterodami, quartum in septentrionali
 Batavia; et ita totius negotiationis rationes putatae, ut semis totius summae capitalis
 penes Amsterodamensis, quadrans penes Zelandos, dodrans octava pars penes Rote-
 rodamensis et ad Mosam positas civitates, alter dodrans penes Nortlandos esset. In
 eam ex aerario praeter singulorum collationes, promissa decies centena florenorum

CIO

INTERPR. ^a Peniche. ^b Tajo. ^c cap S. Vincent. ^d brigantin. ^e Ocampo de Galice. ^f la rade
 de S. Lucar. ^g Uffeling marchand, natif d'Anvers. ^h le Caerden.

CIO proximo quinquennio numeranda. Insuper et XVI navium classis, quarum minima CL amphorarum capax sit, et IV celoces omni re instructae, praeterquam nautis, milite et annona, quae a societate suppeditari debebant; et si accidat, ut Hispani, quod speratur, in societatem totas vires vertant, et inde levamentum foederatae provinciae in suo sentiant, eo casu ad priorem summam Ordines tantam se pecuniam adjecturos recipiunt, quantam communis aerarii et reipublicae rationes ferre poterunt. His et aliis conditionibus decretum factum. Verum secutis postea induciis inchoatum potius quam confectum negotium, exeuntibus illis aliquando renovandum pro tempore fuit suspensum.

CIOIOCVI.

HENRICUS IV.

XII. BRITANNI susceptam, Elisabetha regina, a Waltero ^a Raleigho et Laurentio ^b Keymisio equite in Guianam, de qua ad annum CIOIOXCV et sequentem diximus, expeditionem, malis avibus ante quadriennium resumpserant; et Carolus ^c Leighus e nobilitate Anglicana, homo strenuus de colonia ad ^d Viapogum deducenda consilium inierat, et instructa classe viris et foeminis plena cum ad regionem habitandam profectus esset, inclementia coeli morbo cum tota pene colonia absumptus est. Ejus audita morte ^e Olivarius frater, cujus ille sumptibus expeditionem susceperat, non tam territus, quam ad consilium persequendum animatus, alteram classem instruit, impositis in eam utriusque sexus numerosis capitibus. Militi praerat ^f Catalina tribunus, nautis Richardus ^g Chamberius. Coloniae deducendae princeps ^h Santionius cum Alexandro fratre XVII Kal. Maias Anglia solvit anno superiore, et Album promontorium praetervecti insulam Maiam tenuerunt; in eaque exsensionem fecere. Postea per S. Jacobi insulam itinere facto, ad S. Luciae insulam appulere. Dein orto inter coloniae duces et navarchos dissidio, ita conventum inter eos, Ut hi in Zelandiam discederent, expositis in terram novis colonis; nec citra certamen utrinque discessum. Tandem navarchi Sextili exeunte in altum vela dederant. Qui remanserunt ad numerum LXXX cum Santonio duce, imprudentia sua an fato incertum, morbis, inedia, naufragiis, misere perierunt; tantumque unus per tot casuum discrimina evasit Joannes ⁱ Nicolaus qui calamitosae navigationis narrationem scriptis mandavit.

XIII. Hoc eodem anno inter Orientalis Frisiae comitem et civitatem ^k Embdam controversia, vi potius quam jure huc usque disceptata, interventu arbitratorum composita est, et Hagae-comitis facta transactio, et altera Embdae confirmata, ac perscripta capita, ad jurisdictionem inter partes ordinandam: restituta comiti crepta tormenta, et vinarium vectigal cum semisse omnium mulctarum, venatione et piscatione integra penes eum manente. Vicissim is liberam negotiationem civibus relinqueret, de caque literis traditis idonee caveret, et bona fide in omnibus, atque adeo boni magistratus sive domini officium praestaret. Arbitri fuere Rodolfus ^l Winwoodus Magnae Britanniae regis apud confederatas Provincias orator, Joannes ^m Bielius, Jacobus ⁿ Bolisenus, Abel ^o Cunderus, Vitus ^p Caminga admodum senex, et diu in administratione reipublicae per hos motus Belgicos versatus; ex quo et saepe auditum, neutiquam fore, ut scuti eorum initium, ita finem visurus esset: et fidem vaticinio morte sua sub id fecit; nam longo post coenam ea de re sermone habito cum se cubitum contulisset, mane mortuus in lectulo inventus est.

XIV. ANTE cum III Non. Martii, Iselstenii fato functus est Philippus Hohenlo comes, militari virtute insignis, et in quo nihil merito desiderare posses, nisi in praecipiti ac feroci natura moderationem. Is Annam Gulielmi ^q Arausionensis filiam ex Anna Maximiliani ^r Burani filia susceptam in uxorem duxerat, ex qua nullos

liberos

INTERPR. ^a Raleigh. ^b Keymis. ^c Leigh. ^d Wiapago r. ^e le chevalier Olave Leigh. ^f le capitaine Cataline. ^g Richard Chambers. ^h le capitaine Nicolas S. John. ⁱ Jean Nicol. ^k Embden. ^l le chevalier Ralph Winwood. ^m Biel. ⁿ Boelissen. ^o Coenders. ^p Camminga. ^q le prince d'Orange. ^r d'Egmond comte de Buren.

CID IDCVI. HENRICUS IV. liberos suscepit. xxxiv annos Ordinibus Belgii summa fide ac constantia militavit, et post focerum nefario scelere interfectum, puero adhuc Mauritio vicarias operas, donec adolesceret, eadem fide implevit, sicuti amplius in superioribus demonstratum; ubi tam crebra ejus gestorum mentio, ut superfluum sit nunc plura addere. Eodem anno Dillinburgi decessit viii Eid. Oct. Joannes Nassovius Gulielmi Arausionensis frater, admodum numerosa sobole tantae familiae firmandae relicta; quam Deus summae hodie in orbe Christiano potentiae, ne magnitudine sua plus justo insoleceret, videtur opposuisse. Ipse Geldriae praefecturam aliquandiu administravit, et post Gandensem pacificationem sublatam, Ultrajectinae unionis praecipuus auctor fuit. Gul. Ludovicus filius Frisiam magna virtutis et integritatis laude adhuc administrat; Adolfus non procul a ^a Santonum pago ante paucos annos ab Hispanis oppressus. Philippus ad ^b Bislicum caesus occubuit. Ludovicus ^c Guntherus post multas expeditiones feliciter confectas, Ulrici Falkenstienii comitis vidua in uxorem ducta, Slusis ex morbo defecit. Ernestus castrorum praefecti munere nunc in Mauritiis castris fungitur, in quibus Joannes et Georgius adhuc juvenes militant. Sub id et Joannes Andreas ^d Auria Janetini ^e Fliscana conjuratione anno CID ID XLVII occisi filius Genuae in suis aedibus fato concessit, admodum senex, primariae familiae illius princeps, qui quantum Andreas ante XLVI annos defunctus illi per militarem virtutem et charitatem erga patriam gloriae contulit, ipse magnis honoribus tota vita defunctus, at non parem in expeditionibus felicitatem expertus, tantum immensis opibus et fidem superantibus eandem auxit, et magnitudinem a propatruo acceptam in ea firmavit, relicta quatuor filiis. Reposita et nunc a Caesarianis inter Archiducem et Ordines Bataviae pacis mentio, antea semper obstinate rejecta; quae ob recentis ac prosperos Spinolae successus, quibus victrix huc usque Ordinum fortuna tantundem infracta est, tandem alicujus reconciliationis viam anno sequenti invenit.

XV. ANNUS hic apud nos, ut superiores post pacem, a festis pompis inivit, cum iv Eid. Febr. regina filiam enixa esset: non intermissa nocturna spectacula. Equestri chorea, quae ^f Borboniis aedibus exiens, inde ad ^g Luparae aream ad faces tendebat, quatuor elementa mundi repraesentabantur, in iv turmas distributa. Primam, quae aquam referebat, Rogerius ^h Sanlarius Bellogardus hipparchus ducebat, cum instructa seirenum et deorum maritimorum pompa; et xii equites egregie ornati sequebantur. Secundam Henricus ⁱ Roanus Leonii princeps, quae ignem, cum Vulcani et Cyclo-pum ignem undiquaque artificiose versata incude ejaculantium pompa, ac totidem equitibus. Tertiam Carolus ^k Emmanuel Lotharingus Sommarivius, quae aërem, Junone, aquilis et volucris omnis generis huc illuc volitantibus, cum totidem equitibus pompam pulchro ordine sequentibus. Quartam denique Carolus ^l Gonzaga Clivius Nivernii dux, quae terram, cum elephantis turratis, quibus symphoniaci infidebant, et totidem equitibus Mauris quasi ultimum agmen claudebat. Ii cum per aream arena stratum coram rege de fenestris ad spectaculum et omni gynaeco sedente ordine se ostentassent; dein ludicro certamine concurrerunt, contractis in terram hastis, et sagittis ad clypeos sine laesura elisis; postremo tam ingenioso flexu in equis se miscuerunt, ut vere quasi pedibus choreas ducere viderentur. Id actum v Kalend. Martias. A ludicris certaminibus ad seria ventum, exercitu ad Sedani expeditionem instructo, cura et diligentia Maximiliani ^m Bethunii Ronii, aerario et rei tormentariae praefecti, qui sub id Sullii dux, et regni patritius creatus est, condito diplomate

INTERPR. ^a Santen. ^b Bislick. ^c Gunthier. ^d Doria. ^e de Fieschi. ^f au petit Bourbon. ^g le Louvre. ^h de S. Lary de Bellegarde grand Ecuyer. ⁱ de Rohan prince de Leon. ^k Charles Emmanuel de Lorraine comte de Sommerive, second fils de Charles duc de Mayenne & d'Henriette de Savoye comtesse de Sommerive fille unique de Honorat de Savoye II du nom marquis de Villars. ^l de Gonzague de Cleves duc de Nevers. ^m de Bethune marquis de Rosny duc de Sully.

diplomate, quod magna procerum pompa, cui Caesar ^aVindocini dux, Henricus ^bMomorantius equitum magister interfuerunt, in senatu recitatum fuit VII Eidus Martias. Eo decora familiae Bethuniae commemorabantur, et ipsius Maximiliani merita minime tacebantur.

XVI. SECUNDUM haec rex longa quatuor annorum contumacia ^cBullionii irritatus, qui ad famam et exemplum pertinere existimabat, ne tali vir dignitate victoris ubique principis sui imperia impune detrectare videretur, quanquam invitus faceret, ut eum, quem tot beneficiis et honoribus ob merita cumulaverat, ad exitium persequeretur, profectioem ad x Kalend. April. pronunciavit, vocato prius senatu, cui ejus causas aperit, et explicatis brachiis eo se proficisci dicit, ut supplicem in gratiam recipiat, si modo ea se minime indignum praebet. Itu et reditu saepius repetito Odeti ^dLanovii, et Netencurii, qui postea arci Sedanensi fuit impositus, de reconciliatione actum fuerat, et propositae conditiones. Bullionius cuncta se ad plenam obedientiam necessaria facere, regem intra oppidum et arcem ipsam cum omni aulico comitatu accipere, seque qua juberet ratione supplicem sistere, et praeteritorum veniam petere, paratum ostendebat; verum ut arcem, antequam sibi accepta regis gratia cautum esset, sicuti jubebatur, traderet, nulla ratione adduci poterat. Inter has altercationes rex ^eDuncherium venit tertio a ^fSedano milliari, non solum cum exercitu, sed cum aulico omni comitatu, et regina ipsa nuper partu levata, quae Bullionio in arcano favebat; nam antequam Lutetia discederet, per fidos clam ei significandum curaverat, bene ipsi velle, ut cum se occasio offerret, minime officio defuturam; tantum duraret, neque ex desperatione ultima consilia caperet. Tanta temporis intercapedine rex certo compererat, Bullionium, quamvis omnibus iis, quae supra memorata sunt, oneratum, potius conscientia quam voluntate peccasse, communicatis curiose cum Birono et Arverno consiliis, quae prima specie tantum eo tendebant, ut se efferenti contra ^gleges, procerum libertatem ac dignitatem, unius potentiae, is erat Ronius, opponeret; ceterum conjurationi cum externis atque adeo Hispanis clam inita nunquam participasse; et nuper cum ex Luxemburgensi principatu proximo et a ^hFontano ipso sollicitaretur, conditiones ab iis oblatas summa constantia repudiasse. Itaque potius hominis alioqui sibi chari pertinacia quam crimine offendebatur, et honorificam reconciliationis occasionem, cum se offerret, minime recusaturus videbatur. Nec deerant in aula aemuli, qui de successu metuebant, ne videlicet is, cujus odium obtendebatur, nimios ex eo spiritus sumeret, et regia deinceps auctoritate ad multorum injuriam abuteretur. Itaque dum Sullius, sic enim jam vocabatur, qui obsidionem tantopere urgebat, abesset, ad machinas et apparatus bellicum adducendum profectus, repetitae conditiones, et ⁱTorcii pago fide accepta Bullionius venit, eodemque a rege missus ^jVillaregius. Nec multis verbis opus fuit, quippe ubi de bono regis reginaeque erga se animo per Villaregium certo cognovit Bullionius, in ceteras conditiones facile assensit, et ultro traditurum arcem promisit; quibus perscriptis et subsignatis postridie Duncherium ad regem adhuc in lecto decumbentem supplex venit, et coram regina, petita praeteritorum venia et impetrata, ceteris demissi obsequii officiis defunctus est. Diploma mox ea de re obsignatum, et ad senatum per dispositos equos missum, cum sigillaritiis regis literis, quibus promulgationem ejus sine mora imperabat; et ne ad eam petendam comparere teneretur, gratiam eidem faciebat. Qua celeritate illud ad senatum allatum, eadem sine ulteriore disceptatione promulgatum fuit, omnium

ordinum

VAR. LECT. ^aleges, et per unius suggestionem, is erat Ronius, procerum libertatem ac dignitatem potentiae opponerent. *Ed. Gen. 1620.*

INTERPR. ^aVendosme. ^ble connestable de Montmorency. ^cle duc de Bouillon. ^dde la Nouë & le Sr. de Netencourt. ^eDonchery. ^fSedan. ^gle comte de Fuentes. ^hTorcy. ⁱde Villeroy.

CIDICVI
HENRICUS IV.

ordinum prono favore, quippe qui quam Bullionio bene vellent, tam a belli necessitate alieni essent. Id actum VIII Eidus Aprileis. Eadem praeteritorum gratia facta Petro ^a Rignaco, et Gedeoni ^b Vassiniaco, Jo. Jacobi ^c Memmii sententia per contumaciam ^d Ratiasti Lemovicum damnatis, sicuti suo loco diximus, qui se judicio stiterunt, et supplici libello diplomatis a rege concessi promulgationem audito cognitore regio petierunt. Conditionibus perscriptum fuerat, sic enim rex ad famam voluerat, ut arx Sedanensis ab eo quem juberet, totum quadriennium cum praesidio teneretur; isque ^e Netencurius designabatur, qui eam post mensem, rege ita jubente, Bullionio restituit. Sedanum rex cum pompa ingressus, ab urbis ordinibus summa gratulatione exceptus est, tanquam patronus, et publicae libertatis vindex, proque ejus incolumitate vota publica concepta, et post festam tormentorum dispersionem in laetitiae signum, accensi ubique ignes. Ipse in arce hospitium sumpsit, in qua per triduum moratus, et rebus pro tempore ordinatis Lutetiam modicis itineribus repetiit; datis, cum inde discederet, ad Aloisiam ^f Coliniam Arausionensis principis viduam, quae pro Bullionio intercesserat, literis, quibus, successu exultans, se venisse, vidisse, vicisse aiebat, eo in gratiam recepto, quem ipsius generum vocabat, quem perdere noluerat. Ubi Lutetiam venit, eadem coram senatu ad gratulandum admissio testatus, non tam expeditionem se suscepisse dixit, ut Sedanum, quam ut dominum ejus in potestate haberet, cujus manu et consilio porro in rebus magnis utiliter uti decrevisset. Ipse Bullionius paulo post regem secutus est, et pristinum in aula dignitatis, quasi nunquam abfuisset, gradum, eandem apud populum Parisiensem quam prius gratiam recuperavit, ubique libentissime conspectus.

XVII. INDE rex cum toto aulico comitatu ad Germani-fanum aestate incunte se contulit, unde dum v Eid. Jun. ad urbem revertitur carruca, qua vehebatur, cum regina, ^g Monpenserio, Vindocino, et ^h Contia, ad ⁱ Nuellium portum, dum ^k pontonem ingreditur, biga a ceteris equis deerrante, eversa est, et universi, qua profundissima aqua, summersi. Ad quem casum, qui in equis sequebantur per imbrem copiosum, se in aquam palliati, et gladiis accincti, et ocreati, subito demittunt, et regem primum alioqui natandi peritissimum periculo eripiunt. Andreas ^l Vivonus Castignereus reginae et Vindocino in tempore subvenit; Monpenserius et Contia non tam alte merfi aliorum ope servati sunt. Qui dum supernam pluviam vitatam cupiunt, nec descendere, uti semper in pontonibus tutius est, in animum inducere volunt, aqua subjecta copiosius madefacti, vitae periculum paulum abfuit adierunt. Gratiae Deo publicae actae, et Castignereus grato gemmarum dono a regina remuneratus, qui postea stipatorum ejus ^m dux ut esset, assiduitate sua meruit. Sub id et Margarita regina, quae superiore anno ad urbem venerat, litem de Catharinae matris amplissimis possessionibus Carolo ⁿ Valesio Arvernorum comiti, qui in Bastilia captivus attinebatur, et eorum, titulo donationis Henrici III beneficio, possessionem nactus fuerat, creditoribus item ipsius, et Valesii jus impugnantibus, movit. Jam ante dum adhuc ^o Ussonii in Arvernis esset, ante quinquennium ^p Tolosae, in cujus territorio ^q Laureacensis comitatus ex eadem successione situs est, Valesio de eo litem moverat, et quasi substitutione post fratres ad eam vocata obtinuerat, praejudiciali judicio, ut nisi creditores intervenissent, quantum ad Valesium, idem de ceteris bonis in Parisiensis senatus territorio sitis judicium sequi necesse esset. Causa magna contentione acta, et tabulae dotales anni CIDIOXXXIII prolatae; tandem senatus exeunte Maio de juribus partium ampliore deliberatione sibi servata, interim censuit, ut testamentum Catharinae executioni demandaretur, et vi substitutionis,

astipulante

INTERPR. ^a de Rignac. ^b de Vassignac. ^c de Mesmes. ^d Limoges. ^e de Netencourt. ^f de Coligny princepsse d'Orange. ^g les ducs de Monpensier, & de Vendosme. ^h la princepsse de Conti. ⁱ le port de Neuilly. ^k le bac. ^l de Vivonne de la Chastaigneraie. ^m capitaine des Gardes. ⁿ de Valois comte d'Auvergne. ^o Usson. ^p Toulouse. ^q le Lauraguais.

astipulante cognitore regio, pro quo Ludovicus Servinus loquebatur, bonorum possessionem Margaritae adjudicavit. Altero postea senatus-consulto xv Kalendas Quintil. a Valesio eorundem bonorum possessionem avocavit, et libere ea frui Margaritam iussit. Ea bona mox Margarita, titulo donationis inter vivos, in regem delphinumque contulit, ea lege ut patrimonio regio, quod vulgo Domanium vocant, unirentur; nec ullo casu, ullamve ob causam, alienari et ab eo avelli possent. Id actum vi Eid. Martias; primum retento usufructu, quem rursus pensione grandi accepta, itidem remisit. Henricus III ante aliquot annos in ^a Sammarcelliano suburbio domum ^b Charitatis nomine instituerat, cellulis et hortis egregie instructam: quo mortuo et supervenientibus bellis laudabile illud institutum diu intermissum fuerat, domo ipsa paene collapsa, quam rex nobilibus ad inopiam redactis, militibus mutilatis, senio effectis, quibus impense favebat, hoc anno attribuit, et ex nosocomiorum, elephantiacorum, xenodochiorum residuis rationibus, quas delegatis ad id iudicibus exacte discuti et exigi iubebat, eam locupletavit, diplomate ea de re condito Nonis Quintilibus, et ad magnum concilium cum plena potestate de iis statuendi directo, quod senatum intercessione sua moram rei allaturum putaret. Quod tamen diu postea et multoties repetitis diplomatis agitatum, cum multi se opponerent, post magnos et inutiles sumptus ad extremum exitu caruit. Jamque dies lustricus instabat, quo delphinus et sorores sacro lavacro jam ablutae ultima ceremonia impositis nominibus consecrari debebant. Apparatus in id magno sumptu Lutetiae, contagione per aestatem grassante, inde ad Blaudi-fontem translatus est. Invitatus, ut pro delphino fidejuberet, Paulus v, vices suas Franciseo a Jousa sanctae Romanae ecclesiae cardinali episcopo ^c Sabinensi, breviculo ad eum misso, transcripsit. xviii Kalend. Oct. S. Crucis die, res in area veteris arcis, a Philippo Pulchro beati Ludovici nepote olim structae, peracta; nam conclavia quantumvis spaciofa, tantam multitudinem capere non poterant; sacra peragente Petro Gondio cardinali episcopo Parisiensi. Helionora serenissimi Vincentii Mantuae ducis conjux, reginae soror, quae Margaritam filiam ad ^d Barrensum ducem maritum adduxerat, matrinae munere defuncta est, et puero Ludovici nomen inditum, renovata beati Ludovici, qui olim ea loca incoluerat, et deserta sua ac solitudines vocare consueverat, memoria; a quo et stirps ea, quae hodie felicissime in Francia regnat, ordine legitimo propagata est. Filiae grandiori natu Diana Engolismensis, Elisabethae Clarae Eugeniae infantis Hispaniae vices gerens, Elisabethae nomen imposuit; pro minore Carolus dux Lotharingiae, et Joannes Medices Christiernae Lotharingiae magni Etruriae ducis viduae nomine fidejusserunt. Peractis ceremoniis, lautissimo convivio rex universos excepit. Postridie equis pernibus ad annulum decursum, et castello tumultuario opere a ^e Sullio peracto, oppugnatio inde tentata, inde obsessi cum se gnaviter defenderent, tormentorum crebra displosione et artificiosis ignibus ad aliquot horas procerum oculos gratissimo oblectamento detinuerunt. Observatum a curiosis, ante et post peractas ceremonias, insolitos in coelo visos igneis, qui ab occasu in austrum et ortum desinebant, quos currus ignivomi confuso ordine sequebantur, hastas, sarissas, et brachia armata in altum ejaculantes. Iidem ignes triduo post visi, et concurrere equitum et peditum armatorum in coelo acies, multaue utrinque strage edita ad extremum evanuisse. Nunc singularia fere superant, quae et ad rem publicam pertinent.

XVIII. T O L O S A cum allatum esset, in Missae canone, passim a sacerdotibus per cunctas dioeceses celebrantibus, orationem pro rege omitti, et in ipsis Missalibus libris,

INTERPR. ^a Fasubourg S. Marceau. ^b la Charité. ^c l'evêque de Magliano. ^d Bar. ^e le duc de Sully.

CIDIOCVI. libris, ^a Lutetiae, Burdigalae ac Lugduni cufis eam non insertam, cognitor regius
HENRICUS IV. de ea re in senatu graviter exoptulavit, et auctoritatis publicae opem imploravit.

Ad cujus petitionem senatus decrevit, ut sacerdotes in solemnibus sacrificiis pro rege orationem antea semper usurpatam deinceps adhibeant, librorum iis in urbibus cuforum, in quibus inserta non est, usu prorsus interdicto; insuper addita sanctione contra institores et typographos, qui hujusmodi libros, in quibus illa inserta non erit, aut cudent aut ement; quibus et injungitur, ut folium, in quo illa inferi debet, sine mora recudendum curent; ni faciant, librorum amissione, et arbitraria corporis poena mulctentur. Id actum VII Eidus Junias.

XIX. RENOVATA et Septembri sequenti contra thesaurarios, qui nimium quam multi sunt apud nos, et quotidie certatim multiplicantur, intolerando aerarii et plebis, in quam damnum semper recidit, onere, actio; et ne contra gratiam nuper factam iri videretur, expressum falsi crimen, de quo tantum quaereretur, quod semper exceptum intelligitur. Rei instigatores erant Isaacus ^b Costa Barjous, et Joannes ^c Bellofortius, homines sine lare, ac nullis facultatibus; quorum hic ante biennium cum falsi postulator fuisset, abolitionem a rege impetraverat, diplomate ad praetorem Parisiensem et inferiores iudices directo, quod merito sibi a senatu metueret. Ii montes aureos pollicebantur, et pronis auribus in aula audiebantur, multum repugnante Sullio; quem illi propterea in invidiam adducebant, quasi aerarii expilationibus in occulto faveret. Per scripta ab illis capita, et summa impudentia in consistorio recitata, ac primum probata, quibus et fisci procuratorem in ea causa, et iudices delegatos a se nominari petebant. Itaque syndicatu facto, qui petebantur, libellum supplicem senatui porrigunt, et instituta de perverso iudicii ordine querimonia, ad juris normam et regni leges rem revocari, auctoritatemque ut suam amplissimus ordo interponeret, petunt. Pudor ex eo cunctos incessit, quasi iidem et delatores et iudices in sua causa federent, et ad leniendam invidiam specioso iustitiae nomine camera instituta, quae de falsi crimine cognosceret; quae, quia res minus ex voto quadruplatorum procedebant, promissa grandi pecunia, et vix postea exsoluta, tandem fuit revocata. Tunc et postulata sacri ordinis CVI articulis distincta in consistorio discussa sunt, et cum primo capite ante omnia concilii Tridentini promulgatio toties petita, et toties sive rejecta sive elusa denuo instantius reponeretur, diserte a rege responsum fuit, ob easdem, ob quas decessores sui saepius interpellati eam distulissent, causas, se quoque retineri quominus in illam consentiat; praecipua concilii capita in regias constitutiones ad ipsorum petitionem inserta; praeterea per oratores suos antea cum Clemente VIII ea de re sedulo egisse, qui pium ac devotum suum in religionem affectum, et iustas excusationes in bonam partem acceperit.

XX. PRO clausula rerum nostrarum hujus anni, addetur decretum antiquae libertatis pro tuenda regia auctoritate, Burdigalae factum in causa Philippi ^d Prenneti appellantis, tanquam ab abusu ad senatum, a sententia cardinalis ^e Surdisii archiepiscopi urbis: nam re publica disceptatione agitata, cum secundum appellantem XIV Kal. Januarias esset pronunciatum, decreto per apparitorem Surdisio insinuato, ille contumeliosa multa in senatum et contra jurisdictionem regiam cum minis pro responsione effutivit; quibus ad curiam per apparitorem relatis, senatus prudentissime duos e suo numero, Jacobum ^f Guerinum, et Joannem ^g Bernetum delegavit, qui Surdisium adirent, et de responsione sua illum benigne admonerent; in qua nihilominus ille non solum perseveravit, sed eam sanguine proprio, si opus esset, obfirmare se paratum ostendit. Cognitum praeterea ex Andrea ^h Costurio sacri collegii sodali poenitentiario indiculum ab eodem ipsi porrectum, nomina praesidum et consiliariorum,

INTERPR. ^a Paris, Bourdeaux, & Lyon. ^b la Coste Barjot. ^c Beaufort. ^d Prennet. ^e de Sourdis. ^f de Guerin. ^g du Bernet. ^h de la Cousture chanoine de l'Eglise de S. André, penitencier.

confiliariorum, qui iudicio interfuerant, cognitoris item regii, qui in causa pro rege intervenerat, et patroni partis adversae complectentem, qui omnes extra communionem ecclesiae censura sua positi erant, curionibus urbis, aliisque quibuscunque inhibitis, ne absolutionis beneficium cuiquam eorum impertirentur; ea sibi ac poenitentiario suo servata. Viso indiculo a Costurio tradito, et auditis Simone ^a Priore S. Petri, Francisco ^b Charronio S. Simonis, et Joachimo ^c Joreto Podii Paulini curionibus, Matthaeo item ^d Granderio Franciscano, repetita ad extremum decreti ante IV annos contra eundem archiepiscopum facti memoria, quo vetabatur censuris uti contra regios magistratus munere suo defungenteis, si contra faceret, x aureorum ^{cio} mulctaretur, senatus declaravit, interdictionem absolutionis in indiculo denominatis impertiendae a Surdisio factam, et ejus sibi ac poenitentiario suo servatam facultatem, abusivam, offensionis plenam, et contra regis ac curiae auctoritatem per contemptum factam. Injungit curionibus, sacerdotibus, religiosis aliisque ejus rei potestatem habentibus, ut nulla censurarum illarum habita ratione, indiculo comprehensos ad sanctam confessionem admittant, eisque absolutionis beneficium impertiant: ni faciant, in eos tanquam quietis publicae perturbatores animadvertatur; verba contumeliosa in regem curiamque responsione sua comprehensa, indiculum item memoratum, induci et aboleri jussit; et ob idque ipsum mulctam xv librarum ^{cio}, regi et xenodochiis exsolvendarum, commisisse pronunciavit, curiae ingressu interdicto. Insuper verbis hujusmodi contumeliosis et censuris abstinere in posterum jubetur; si contra faciat, xxx librarum ^{cio} mulctetur. Et quia Podii Paulini curioni permiserat, ut in triviis et plateis publicis extra basilicas conciones haberet, quia id ad plebem concitandam spectare videbatur, enixe eodem decreto prohibitum, ne quid hujusmodi in posterum fieret, ullaeve conciones extra basilicas, locis et diebus minime fieri solitis, injussu magistratus celebrarentur; qui contra facerent, in regia edicta commisisse et pacem publicam turbare censerentur. Moniti item concionatores, ut populum alloquendo nihil dicant, quod ad dissidium, contemptum, aut regiam auctoritatem imminuendam, et seditionem in populo excitandam spectet; poena in eos, si contra faciant, sancita. Ad extremum decretum, ut a curia delegati anquirere in eos qui in regia edicta commiserunt, aut deinceps committere audebunt, porro incessanter pergant. Id actum III Kalendas Januarias. Nuncio rei accepto, rex ejus cognitionem sibi sumpsit, ulteriore executione prohibita, et postea mulctam remisit, manente in ceteris decreto.

XXI. INTER haec Philippus Gulielmus Nassovius tot annorum in Hispania captivus, et pristinae libertati ac bonis restitutus, Helionoram Borboniam Condae sororem in uxorem accepit; ultra dotem hanc a rege gratiam consecutus, ut in antiquam Arausionensis principatus possessionem, a qua per haec bella dejectus fuerat, restitueretur. Arcem tenebat ^e Blaconus ex Allobrogica nobilitate vir primarius, Protestantium religioni addictus, quem vix tandem, nam initio tergiversabatur, scripto milite jussu regis ^f Diguierius ad conditiones accipiendas compulit.

XXII. NUNC viri literis illustres, qui hunc annum funestum morte sua fecerunt, memorabuntur. Ac primus inter eos Sofredus ^g Calignonus Navarrae cancellarius, ^h Gratianopoli in Allobrogibus natus, ingenio, doctrina, rerum usu, et in iis explicandis solertia, ac morum suavitate cum paucis comparandus. Olim mihi a puero et in scholis arcta cum eo familiaritas fuit, quae per bella, locorum distantias, et variis casibus aliquandiu disjuncta, postremis temporibus coit, et in edicto ⁱ Namnetensi condendo

INTERPR. ^a Prieur de S. Pierre. ^b Charron curé de S. Simon. ^c Foret curé de Pui-Paulin. ^d Grandier Religieux du convent de la Grande Observance. ^e de Blacons, gentilhomme Dauphinois. ^f de Lesdiguières. ^g de Calignon chancelier de Navarre. ^h Grenoble. ⁱ de Nantes.

CIOIUCVI. condendo cum eo communem operam per triennium integrum^a navavi. Quintuagesimum sextum annum aliquot mensibus supergressus fuerat, cum in lethalem morbum incidit; tota vita jucundissimus, quae subito in mœrorem vertit, et gravedine primum tentatus, cum ad meam vocem se excitasset, vocem mihi funestam statim reddidit, non tam viris bonis vitam esse optabilem; tristi non solum morbi sui sed etiam rerum nostrarum in posterum^β augurio. Philippus^a Porta^b Autrici Carnutum natus ad^c Boni-portis coenobium, cui antistes erat, haud longe ab^d Arcuensi ponte ad Sequanam, pridie Nonas Octobris, ad Deum migravit, cum LXI aetatis annum ageret. Is vitam placidam, et ad bene de cunctis merendum institutam, in poëtica nostra exercuit, in qua excelluit, ut secundum Ronfardum, ^eBellaium, et^f Bellaqueum, principatum in ea obtinuerit; neque minus propterea rebus maximis gerendis par: nam dum Annas^g Jousa Henrico III rege quasi rerum in aula potiebatur, ipse in Jousae ingenio regnavit, et eo sublato ad pristinam studiorum consuetudinem rediit; in illo otio Gallicam Psalmorum paraphrasim omni laude dignam meditatus. Nec multo post Reginaldus^h Belnensis Senonum archiepiscopus, quem adolescens et vir senem et grandaevum assidue colui, optime meritam de rege et nomine Gallico animam Deo, a quo acceperat, reddidit; paene octogenerius. Hic vir constantissime regias partes calamitosissimis temporibus tutatus est, sicuti illustri illius ubique in superioribus mentione vidimus; cum diceret, religioni, nisi salva republica, consuli non posse: salvam autem rempublicam servari non posse, nisi legitima successione servata: ob idque cum sublimiore dignitate esset dignissimus, ab ea semper exclusus fuit. Cetera quae de ingenio ejus, comitate ac miro temperamento addi possent, commodius alibi^γ dicentur. Nunc Justus Lipsius venit commemorandus, de quo pauciora dicenda sunt, cum ipse victuris ad omnem posteritatem scriptis satis se illustrem toto orbe praebuerit. ⁱIscanio tribus a Bruxellis milliaribus natus honesta et antiqua familia, moribus et eruditione se ipsum magis nobilitavit, et Lovanii hoc anno aetatis LIX continuis pro re literaria laboribus finem imposuit. Tota vita Josephum Scaligerum coluerat, ab eo vicissim redamatus; qui exemplo suo alios ad celebrandam ejus memoriam provocavit, ut nullum a suis cum quibus vivebat, illustrius monumentum hodie extet, quam quod illi Scaliger Lugduni

VAR. LECT. ^a navavi: quo in negotio eandem quam in adolescente, in senem fidem et candorem expertus sum; ut cum postea inde in senatu jus dicerem, ille in consistorio principis primum locum teneret, nos tamen officiose inviseremus, et communicatis consiliis antiquae amicitiae fomitem in dies quiescentem inter nos suscitaremus. Cum aegrotare coepit, quamvis tempore suspecto, nec morbus ejus contagionis periculo careret, ei amice affedi, donec circumvallatis, lue grassante, quas habitavi a vitis aedibus, urbe migrare, cum uxore et tota fere familia coactus sum: quod non tamen prius feci, quam eum postremo invisi. Cum morbus remissus videretur, et Joannes Martinus praestantissimus medicus, qui nobis pueris in schola Burgundica olim praelegerat, de salute ejus anxium me bene, nisi quid inopinati accideret, sperare iussisset; ea spe plenus urbem reliqueram, et in Petrocorios ad invisendam Bordelliae vicecomitissam sororem meam cum uxore tendebam; cum Rupella discedens, tristissimum de ejus morte nuntium accepi, ex eoque gravissimum dolorem concepi: quippe singulari amico et sapientissimo viro orbatus, qui me domi in historico nostro opere, foris in consiliis pro republica capiendis, plerumque titubantem sustinebat, et filo prudenti ac sua quasi manu deductum errare non sinebat. LVI annum *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Des Portes. ^b Chartres. ^c Abbaye de Bonport. ^d Pont-de-l'Arche sur Seine. ^e du Bellay. ^f de Belleau. ^g de Joyeuse. ^h de Beaune archevêque de Sens. ⁱ Essen.

^β augurio. Reliquit duos filios paterna indole, si in meliora tempora incidissent, et matrem foeminam lectissimam diutius superstitem habuissent, quae paulo post virum dilectissimum secuta est. Haec de viro clarissimo, pro amicitia quae mihi cum eo intercessit, dixisse sufficiat, quem alioqui obscurum non finit esse crebra ejus et honorifica in rebus nostris ubique facta mentio. Dum a contagione abessem, a tristitia minime toto itinere abfui, amissis aliis duobus amicis viris egregiis. Philippus Porta *MS. Reg.*

^γ dicentur. Nec praeteriri debet Renatus Chopinus in Andibus natus, et famosus in curia advocatus, jurium regni et praesertim consuetudinarii, item antiquitatum monasticarum, quae laboriosis scriptis illustravit, valde peritus. Eum, quod se per bella civilia turbis temere immiscuisset, multis ob id invisum, cum suspecti urbe exigerentur, et ille memoriam patris mei, sub quo stipendia toto vicennio fecerat, appellaret, quantum in me fuit, ab injuria vindicavi, et ut secure domi manere posset, impetravi. Tandem aetate gravis, turbata nec satis ordinata familia, hoc anno defecit, postridie Kalendas Februarias, aetatis LXX. ad S. Benedicti sepultus. Nunc Justus *MS. Reg.*

^a Lugduni Batavorum a se, Hugone Grotio, Dominico Budio, Daniele Heinsio, aliis, structum erexit. Huic addetur Helias Putschius domo Antuerpianus, ^bAugusta Vindelicorum oriundus antiqua familia, qui postea cum patre et matre Stadae celebri Saxoniae urbe haud longe ab Hamburgo confedit; ibique literarum tirocinio facta, postea patre elato, a vitrico benigne educatus, Lugdunum Batavorum concessit, et auctore Scaligero Grammaticorum Latinorum editionem aggressus est; quam et ad exitum perduxit: sed cum notas ad eam pararet, ^c Stadam reversus morbo fatali prohibitus est, qui cum vix xxv annum aliquot mensibus supergressum, cum plura ab ejus egregia doctrina exspectarentur, intra paucos dies ^a absumpsit.

VAR. LECT. ^a absumpsit. Mortuum fuis. Et hic annus ultimus fuit Laurentio Rodolavio intimus ejus amicus Conradus Riterhmanno. *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Leyde. ^b Augsburg. ^c Staden.

JACOBI

JACOBI AUGUSTI THUANI
HISTORIARUM SUI TEMPORIS
LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS SEPTIMUS.

E P I T O M E.

DISSIDIUM inter pontificem et rempublicam Venetam exorti origo et series. Pro legibus patriis et juribus pugnabant Veneti; pontifex libertatem ecclesiasticam his infringi dicebat. II. Cum Delphinus et Valerius cardinales rem ad concordiam adducere tentarent, Hispanae factioni addicti, et Philippicus orator nutantem pontificem ad praecipitandum negotium impellunt. Missi a pontifice ad nuncium suum duo libelli, ut eos senatui traderet. III. Grimanus dux sub id decedit, et in ejus locum electus Leonardus Donatus. Petrus Duodus extra ordinem ad pontificem a senatu missus frustra fuit. Reserati interim libelli. Senatus ad eos responsum. IV. Pontifex, diplomate suo ad praesules Venetae ditionis missus, principem, senatum, et totam Venetam ditionem excommunicat et interdicto subjicit. Pauci episcopi huic detulerunt, et coetus ecclesiastici more solito celebrati. Contraria ad suos praesules mandata senatus. V. Jesuitae et novorum ordinum fere cuncti devoti Venetias relinquunt. Cum res ad bellum inclinare videretur, senatus triremis instruit, et novas copias conscribit. VI. Rationes, quibus Veneti censuram contra se publicatam oppugnarunt. Jo. Gersonis sententia pro fundamento posita. VII. Antonii Quirini senatoris populare scriptum, quo et legum controversarum promulgatio sive renovatio multis verbis defenditur. Aliud et eodem tempore contra Pauli v interdictum. VIII. Fratris Pauli Servitae reipublicae theologi considerationes. Ejus scripti summa. Bellarminus, Jo. Gersonis opusculis sub id cum praefatione anonymi editis, in auctorem anonymum et opuscula styllum strinxit. Huic a Jo. Marsilio ex ordine Seraphico responsum. Fr. Paulus Venetus, qui praefationis auctor credebatur, Gersonis defensionem prolixa et accurata apologia suscipit. Duo vota Ascanii Columnae et Caesaris Baronii cardinalis sub id edita. Multa alia scripta ab utraque parte publicata. Jo. Marsilius Romam ad sanctae inquisitionis tribunal citatus, se defendit. Citatus et Fr. Paulus per literas comparet, deque innocentia sua protestatur. IX. Rebus exacerbatis pontifex exercitum instruit. Hispaniae regis ad pontificem literae artificiose scriptae. Fr. Castrensis ab eo Venetias extra ordinem missus. Fontanus copias conscribit. X. Cardinalis Jousa ad componendum dissidium a rege missus Venetias venit. Ejus in tractandis negotiis solertia. XI. Senatus contra Jesuitas exasperatur. Tandem decretum factum quo exilio perpetuo mulctantur. XII. Jousa conditionibus per bimestre cum senatu agitatae Romam venit; ad audientiam admissus conditiones a Venetis oblatas, et quid illi vicissim peterent, exponit. Pontifex, nisi Jesuitae restituantur, omnes concordiae ineundae rationes respuit. Quibus rationibus Perronus cardinalis pontificis animum expugnaverit. Aliae in peragendo negotio subortae difficultates superantur. XIII. Hispanorum artes ad disturbendam negotiationem. Jousa accepto diplomate Venetias revolat. Quae ab eo in interdicti revocatione et absolute gestae. Dissidio composito Fontanus cum copias ex ea occasione scriptas non dimitteret, suspensi omnium et maxime Venetorum in Italia animi. XIV. Nefarius contra Fr. Paulum conatus.

EX AUCTORIBUS,

Aetis et libris utrinque publicatis, Cardinalis Perroni epistola, Philippi Canaii Fraxinei literis, Cardinalis Jousae brevi relatione, Decretis senatus Veneti.

LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS SEPTIMUS.

USTRICO regiorum puerorum sacro peracto, Franciscus a Jousa cardinalis a rege in Italiam Novembri proximo missus est cum amplissimis mandatis, ut ipse sacri collegii primarius ^a episcopus auctoritate regia partes suas interponeret, ad componendum gravissimum, quod inter pontificem et Venetorum rempublicam nuper exortum fuerat, dissidium; quod non solum Italiam, sed omneis Christiani orbis provincias etiam longe positas, non mediocriter turbabat: cujus repetita origine narrationem nunc continua serie ad exitum pertexemus. Pro legibus patriis, juribus, libertate publica pugnabant Veneti; quibus contra pontifex libertatem ecclesiasticam convelli, et suam auctoritatem infringi clamitabat. Tandem a verborum jactatione et scriptorum hinc inde publicatione res in eo erant, ut utrinque ad arma deveniretur. Origo haec fuit. ^b Brixianum ex monasterio S. Augustini sodalem, qui virginem undecennem stuprasset, et postea, ne res emanaret, occidisse convictus fuerat, collegii illius sodales summa indulgentia ad trimeis damnaverant; cum senatus rei atrocitate commotus, in hominem e monasterio raptum denuo sententiam fert, eumque morti addictum in partes secari jubet. Quidam et Dominicanus nomine ^c Antonius, quod obsoleto habitu fratrem exulare jussum comitatus esset, et ipse, decreto senatus, exilio multatus fuerat. Postea et Scipionem ^d Saracenum sacri Vicentini collegii sodalem, hominem impudica vita infamem, qui non contentus matronam sibi ^e cognatam sollicitasse; cum nihil obtineret, etiam ejus aedeis tanquam impudicae injuriose conspurcasse arguebatur; quod id ad publicam securitatem et honestatem pertineret, carceri anno superiore decemviri mancipaverant: sicuti et Brandolinum Valdemarinum ^e Forolivicensem Nervesiani coenobii antistitem, quod latrocinii in ^f Tarvisino territorio grassari, multos veneno locis vicinis sustulisse, in iisque sacerdotem devotum, proprium parentem et fratrem, multos item per sicarios interfecisse, et rem cum propria sorore habuisse, ac postremo magicis artibus, ut libidinem expleret, nihil non impie fecisse, confectis probationibus argueretur. Praeterca ante tricennium Senatus decreverat rectores civitatum in toto Veneto statu viderent, ne quis sive religioni, sive sacris addictus, sive schola, sive collegium, aut alius quisquam solutae conditionis, sacras aedeis, coenobia, xenodochia in suae jurisdictionis territorio aedificaret, inconsulto et non consentiente senatu; qui secus fecisset, extra statum deportaretur, aedificiis et fundo ipso in fiscum addictis. Proximo item anno in causa Francisci Zabarellae ^g Pataviensis professoris, qui aliquot jugerum particulas, quae censum Benedictino coenobio ^h Pragiensi S. Justinae congregationis pendebant, confini jure a ⁱ Corfato quodam vindicaverat, cum ^k Pragienses jure domini in iis sibi praelationis jus tribuerent, cognitione rei ad senatum devoluta, contra Pragienses pro Zabarella pronunciatum fuerat, facto decreto, quo cavetur, ne ipsi aut alii quicumque e sacro ordine nunc aut deinceps in bonis, quae a solutae conditionis hominibus possidentur, cum alienantur, jure praelationis aut alio quovis titulo aut colore, ad ea vindicanda admitti possint. Eodem et anno decreverat, Ut quod Venetiarum urbis ratione anno CIOIOXXXVI statutum fuerat, ad universum statum et singulas ejus civitates interpretatione porrigeretur; videlicet,

CICIDCVI.

HENRICUS IV.

VAR. LECT. ^a cognatam honestis moribus sollicitasse *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Doyen des Cardinaux. ^b Bresciano religieux de S. Augustin. ^c Antoine Jacobin. ^d Saraceno chanoine de Vicenza. ^e de Forli abbé de Nerveza. ^f de Treviso. ^g docteur de Padoue. ^h monasterio di Sta. Maria di Praglia. ⁱ Corfato Corfati. ^k Padri di Praglia.

CIDIOCVI. videlicet, ne cuiquam solutae conditionis bona relinquere, donare, aut in perpetuum oppignerare sacro ordini jus sit; si quae relicta et donata fuerint, intra biennium distrahantur, et pretium eorum ad quem de jure pertinet, cedat. Additum, ne cui qualicumque de causa bona soli vendere, donare, alienare in sacri ordinis favorem liceat, nisi permissu senatus, qui id sit concessurus, servato eodem, qui in juris publici bonorum alienatione usurpari solet, ordine. Alienationes aliter factae nullae declarantur, et fundus ipse fisco addictus, et in actuarios publicos poena sancita. Quae omnia fere se superstitite acta cum Clemens VIII, sapientia ac moderatione clarus, prudenter dissimulasset, successor ejus Paulus V minime ferenda censuit; et statim initio pontificatus de iis in arcano cum oratore Veneto graviter exposulavit, et querimoniam publice Octobri exeunte instituit, Quod respublica, dum sedes vacaret, legem scivisset, qua ecclesiasticis interdicebatur, ne quid soli et immobilium bonorum possent acquirere, quod concilio adversatur; addebatque etiam si idem altera lege antea seutum esset, tamen hanc expressiorem esse, et canonum auctoritate tam veterem quam novam legem prorsus abrogari. Itaque velle, ut abrogaretur, et orator Venetus ea de re ad senatum scriberet. Mense proximo orator acceptis a senatu mandatis ad pontificem redit, et nihil illa lege contra libertatem ecclesiasticam decerni multis verbis ostendit; nam legem ad subditos solutae conditionis directam, de quorum bonis principi, qui neminem in temporalibus praeter Deum se superiorem agnoscit, secundum jura ac leges statuere licet. Nihil ecclesiasticis imperari aut injungi illa lege; non illis auferri rei donatae aut in favorem eorum quomodocunque alienatae pretium, sed possessionem rerum soli, ne tractu temporis subditi, qui onera ordinaria et extraordinaria imperii sustinent, bonis illis omnino spolientur, et impares tandem ad ea sustinenda imperium infirmum et omni ope destitutum deserant. Idem alios reges ac principes in suis ditionibus semper statuisse: et Caesarum quidem Valentiniani, Valentis, et Gratiani extare ea de re constitutiones; nec B. Hieronymum in epistola ad Nepotianum, eam licet severius scriptam legem improbare. Idem olim Carolum Magnum in Saxonia, Francorum reges a B. Ludovico ad Henricum III scivisse: idem Edvardum III in Anglia; Carolum V in Belgio sanxisse, et principis sanctioni ^aLovaniensium theologorum auctoritatem accessisse. Idem in ^bLusitania et Tarraconensi Hispaniae provincia observari: ^cGenuae item et Mediolani; idque quotidie in illo principatu executioni demandari, et plerosque magni nominis jurisperitos, imo majorem eorum partem, ita censere, nihil illa prohibitione laedi ecclesiasticam libertatem. Quibus, et aliis rationibus et exemplis, cum non permoveretur pontifex; etiam subjecit, apud se statuisse, hortatorium libellum ad senatum super ea re mittere, et quo majorem oratori terrorem ineuteret, excusum similem contra Genuenses, qui sacerdotum oratorii congregationes prohibuerant, ei ostendit, et praefraete significavit, omnino velle se, ut senatus sine mora obediat. Tum de Saraceno et Valdemarino, qui diutino carcere attinebantur, querimoniam adjecit; et si quidem senatus ea re aliquo niteretur privilegio, onus probandi ei incumbere. Pervestigatione dein facta duo in pontificiis archivis brevicula reperta, Clementis VII, et Pauli III, quibus jurisdictio quae a senatu in causis gravioribus contra ecclesiasticos in urbe exercebatur, diserte comprobatur. Sed replicabat pontifex, breviculis illis senatus jurisdictionem restringi, et amplius per bullam in Coena Domini omnino revocari; et postremo alterius legis, quam nesciverat, notitiam ad se pervenisse dixit, de non exstruendis sine senatus permissu sacris aedibus; quam item abrogari petebat. Heic orator, quantum ad jurisdictionem contra ecclesiasticos sic differebat, illam laudabili consuetudine et peculiari privilegio antiquissima observatione firmato niti. Nam exemptionem

INTERPR. ^a de Louvain. ^b Portugal, & Arragon. ^c Gennes, & Milan.

ecclesiasticorum a foro principis in criminibus minime ecclesiasticis, quae Justinianus civilia vocat, non esse de jure divino, sed benignitate principum. Ab anno cccc salutis, tractu temporis, gratiam sacro ordini factam, usque ad annum c10ccxx invaluisse, ejusque rei testimonia in Theodosiano et Justiniano codicibus passim occurrere; non tamen eos a suprema, quam in eos principes habent, exemptos, sed tantum a jurisdictione principalis magistratus. Intermedio tempore, ab anno c10clx usque ad annum c10ccxx decreta de sacri ordinis exemptione a pontificibus facta. Atqui rempublicam Venetam ab anno ccccxx jurisdictionem in ecclesiasticos exercuisse, cui Caesarum gratia ac privilegiis sacro ordini concessis derogari nullo modo potuit; quippe cum Caesarum imperio nunquam subjecta fuerit: ipsam vero in causis levioribus eandem exemptionem ordini ecclesiastico concessisse. Usus illum et consuetudinem ad annum c10cccclxxiv, magno pontificum consensu tenuisse; ab illo tempore brevicula Sixti IV, Innocentii VIII, Alexandri VI, et Pauli III extare, quae talem consuetudinem approbant. Ea quantum ad loca, ad omnes ditionis Venetae terras porrigi: quantum ad delicta, ad cuncta gravia extendi, in iisque furtum speciatim nominari. Quantum ad personas, neminem e sacro ordine non illis comprehendi, non ipsas Mendicantium, qui tot privilegiis gaudent, personas; non illam consuetudinem legi supervenisse, quae tempori, quod omnem memoriam superat, praescripserit; quanquam jurisconsultorum consentiente sententia constat, talem consuetudinem proculdubio jurisdictionem tribuere, et legi ac privilegio pontificio aequiponderare; verum consuetudinem illam esse libertatem naturalem, omni ecclesiastica exemptione antiquiorem, cui proinde nulla pontificum superveniente constitutione, quippe non acceptata, derogari potuit. Nullo in regno, nulla in ditione pontifices tenere potuisse, ut exemptio decretis suis sancita locum haberet in crimine laesae majestatis; nam semper ordinarium magistratum de eo cognovisse, sicuti de controversiis quae ex oneribus a principe aut republica sacro ordini impositis, oriuntur. In Francia autem cunctorum regnorum antiquissimo, ita jurisdictionem a regibus eorumque magistratibus contra sacras personas exerceri, ut jus prehensionis cuivis judici, etiam succincto quaesitori, competat; reum autem in sella ignominiosa positum fori se tueri praescriptione, et ad judicem suum remitti petere debere, quod illi in delicto communi sine conditione conceditur; in atroci, quod vulgo privilegiatum vocant, adjecta lege, ut judex regius judicio cum ecclesiastico interveniat, et post pronunciatam ab utroque sententiam reus dimitti non possit, nisi litis actis prius cognitori regio communicatis; cujus et consensus debet accedere, ne si ab ea forte appellet, elapso reo, jurisdictioni regiae illudatur. Multis item locis in Italia clericos etiam non monitos a judice ordinario puniri, si in amictu non suo deprehensi sint, neque eo casu exemptionem et decreta pontificia valere. Idem in Hispania usurpari, quando de vi publica et armata agitur. Et quanquam multoties pontifices in Veneto statu tentaverint in delictis item atrocibus exemptionem introducere, serenissimam rempublicam constanter jurisdictionem suam conservasse. Principi siquidem a Deo ordinato, si jus animadvertendi in suos delinquentes, cujuscunque sint conditionis, cum expedire bono publico visum, adimatur, una et regium nomen tolli. Proinde nihil senatum in ea re fecisse, in quo potestatem suam migrasse merito dici possit; tantum naturali libertate usum, semper antea legitime usurpata, et adprobata, initio pontificum tacito, dein et expresso consensu. Quibus rationibus cum inflecti aliquantisper videretur pontifex, ad tria capita querimonias contraxit, quibus omni ratione satisfieri petebat, videlicet de lege anni c1010ciii, quae novas templorum constructiones spectat, et lege anni c1010cv, de bonorum immobilium acquisitione; item de jurisdictione in ecclesiasticos, qua senatum abuti dicebat.

CIO DCVI.
HENRICUS IV.

II. INTER haec Joannes^a Delphinus cardinalis, cum Augustino^b Natio oratore, et Franciae item regis legato, denique cum Augustino Valerio cardinali, viro juxta pio et docto, et veneranda canitie sene, ultro citroque commeabat, ut rem ad concordiam adduceret; sed obstabant in consistorio plerique cardinales, qui, sicuti tunc in aula illa vulgo jaetabatur, non tam de libertate ecclesiastica certabant, quam pontificis ingenium quieti innutritum intricato negotio implicari gaudebant; ex quo cum se non facile expedire possent, moerorem ex eo mortiferum contraheret. Incendebant praecipue cum Páulus Sfondratus, audacia quam ingenio melior, homo factionis Hispanae, et Pompeius^c Arrigonius cardinales, qui scriptis etiam faces subdebant, sed omnium maxime Ferdinandus^d Pacecus Ascalonae dux, Philippi apud pontificem orator, qui per hoc dissidium, ad belli necessitatem compulsus pontifice, de senatu Veneto, cum quo antiquas similtates exercebat, ultionem sumebat; et pontificem per se contra Venetos imparem ad opem suam locandam, quam paratam ostendebat, eadem opera adigebat: eoque consilio, ut si res tandem ad pacem inclinaret, cum pontifex nihil se inconsulto possent facere, rei decus integrum, a quo se alioqui per Galliae regem, cui Veneti multum tribuebant, omnino exclusum videbat, aut partem ejus ad se traheret. Valerius et Delphinus vix tandem obtinuisse sibi videbantur, ut tantisper negotium suspenderetur, donec nova legatio a senatu ad pontificem placandum adornaretur; eique obeundae destinatus fuerat Leonardus^e Donatus, integritate, gravitate, et longo rerum usu primarius reipublicae senator, cum belli incentores nutantem pontificem ad praecipitandum negotium impulerunt: missis duobus libellis ad legatum suum Venetias, ad Marinum^f Grimanium serenissimum ducem directis, ut eos senatui traderet; qui per errorem ejusdem exempli reperti sunt, cum adhortatorius alter, qui censuram complectebatur, adjunctus crederetur.

III. II oblati natalitio die cum Marinus Grimanius animam ageret. Itaque non referati illi, et post obitum ejus festinata comitia, ne per interregnum aliquid detrimenti respublica acciperet; in iisque Leonardus Donatus magno omnium consensu in principem electus est. Itaque ejus loco Petrus^g Duodus eques multis legationibus summa solertiae laude obitis clarus, extra ordinem a senatu ad pontificem mittitur: referati interim libelli ejusdem exempli, quibus de legibus antiquis renovatis, et ad totam ditionem Venetam porrectis acerbissime conquerebatur pontifex, casque sub poena excommunicationis latae sententiae revocari et induci, atque earum revocationem per totam ditionem publicari jubebat; additis minis, nisi sine tergiversatione obediretur, fore, ut sine citatione ad alia remedia deveniret. Ad ea a senatu responsum, discussis diligenter illis antiquis et novis legibus: nihil se reperisse, quod pontificiam auctoritatem possit offendere, aut quod non ipse statuere auctoritate principali potuerit; quippe qui superiorem non habeat, et ad quem pertineat videre, quae aedificia in suis civitatibus struantur, et qui homines ex eorum occasione in eas introducantur. Quantum ad alteram legem quae alienationem in favorem ecclesiasticorum a solutae conditionis subditis fieri prohibet, nihil nisi de bonis mere temporalibus decerni, tantumque per illam prospectum, ne per eorum alienationem imperii robur debilitetur; quod est veluti praecipuum Christiani orbis propugnaculum contra infideles a Deo oppositum. Proinde non credere in censuras incidisse, neque persuadere sibi posse, suam sanctitatem pietatis et prudentiae plenam sine ampliore causae cognitione velle ulterius minis denunciatis insistere.

IV. ACCEPTO responso, quod et coram oratore Veneto lectum est, pontifex ultra modum excaudit, quod non alter libellus, quod per errorem accidisse diximus, de captivis sacerdotibus missus esset; ceterum frivolas a senatu adductas rationes; stare

INTERPR. ^a Delfino. ^b Nani. ^c Arrigone. ^d Pacheco duc d'Escalona. ^e Donato. ^f Grimani. ^g Duodo.

stare sibi, quando minime satisfaceret, extrema remedia tentare, injecta etiam bonorum emphyteuticorum, quae per omnia patrimonialibus exaequata sunt, mentione, quanquam de iis leges controversae nihil statuunt. Itaque et de iis deinceps altum fuit silentium. Jamque Februarius iniverat, neque Duodus adveniebat, qui vix tandem exeunte mense in urbem appulit. Interim missus alter libellus, et a legato pontificio senatui iv Kalend. Martias porrectus, ad Marinum Grimanium, qui ante duos menseis decesserat, directus; quo captivos sacerdotes ante omnia minis iisdem adjectis tradi petebat, qui consuetudinis ac privilegiorum vi a senatu in eos jurisdictionem contra sacras constitutiones sibi vindicante detinebantur. Consuetudinem in iis rebus non valere. Quantum ad privilegia attinet, ad se mitti, ut ea examinaret, debuisse; iis discussis comperisse, rempublicam jurisdictionis sibi concessae finis excessisse. Proinde jubere sub poena excommunicationis latae sententiae, ut captivi in manus legati sui sine mora tradantur. Ad ea rursus a senatu responsum, tradere captivos perinde sibi esse, ac juri suo renunciare, quo semper antea legitime republica, consentientibus et probantibus summis pontificibus, usa esset. Eam potestatem primis imperii fundatoribus a Deo datam, inde ad eos qui nunc rempublicam prudentissime administrant, derivatam fuisse, et summa moderatione exercitam, nunquam legitimos jurisdictionis terminos excessisse, ac proinde confidere, suam sanctitatem in bonam partem accepturum, quicquid ea in re ad Dei gloriam, tranquillitatem publicam, et delinquentium castigationem, servato juris ordine, a senatu sit factum. Interea Duodus advenit, quem animi causa, et ut ipsi privatim gratificaretur pontifex, ad auditionem admisit, et re infecta dimisit; quippe jam typis excuso excommunicationis exemplo. Frustra ille universos cardinalis officiose salutavit, et rei magnitudine proposita, reipublicae periculo, quod ad cunctos orbis Christiani principes spectabat, praecipitem pontificem sistere, aut ad tempus inhibere, dum rationes concordiae ab utraque parte inirentur, conatus est; cum nihil nisi bona verba a singulis reportaret, post excommunicationis exemplar locis publicis affixum: id actum xv Kalendas Maias. Abducto secum Nanio, et insalutato pontifice Venetias petiit. Pontifex antea aliquoties ea de re in consistorio egerat, sed non rogatis sententiis; quippe cui satis esset, quis animi sui sensus esset, collegio cardinalium ostendere. Tunc vero re deliberata consilium suum aperit, et postea sententias rogavit, minime a sua dissidentibus. Diploma ad praesules Venetae ditionis singillatim missum, ut publicaretur, quo memoratas leges abrogabat pontifex; et nisi intra xxiv dies a republica abrogarentur, et captivi traderentur, jam nunc principem, et senatum, qui nunc est, et deinceps erit, et totam Venetam ditionem subiciebat interdicto. Pauci episcopi metu an spe huic detulerunt; et M. A. Barbaro ^a Aquileiensi patriarchae illud in sua dioecesi volenti promulgare, Donatus novus dux, gravi oratione praesens exilium, si pergeret, interminatus est: dein et ex pergula populum allocutus, non de religione, sed de reipublicae salute et libertate publica agi alta voce pronunciavit. Inde contraria ad suos praesules mandata mittunt, et ubique sacrum solemne templis apertis peragi, et coetus ecclesiasticos celebrari more solito jubent. Quod et toto dissidii tempore obtinuit. ^b Vendraminus electus patriarcha Venetiis ^c Patavium se contulit.

V. ^d BARISONIUS Jesuitarum provincialis Venetias cum suo sodalicio reliquit, et novorum ordinum fere cuncti devoti. Antiqui cum praesulibus domi quieti remanserunt, officio suo, ut prius, defungentes. Et cum a verborum jactatione res ad arma inclinare videretur, eodem tempore senatus xxv triremeis denuo instruit, quae ^e Palatinae dictae sunt, quod ad Palatii custodiam excubarent; vi item tormenta

cum

INTERPR. ^a de Aquileia. ^b Vendramino. ^c Padoue. ^d Barisoni. ^e Galeres Palatines.

CIOIDCVI. cum apparatu bellico ex armamentario educa. VIII CIO^a Rhaetorum conduxerunt, et ad Franciscum^b Lotharingum Valdemontium copiarum terrestrium supremum ducem mittunt, et per^c Perdellum equitem Cremensem significant, IOC equites, VI peditum CIO secum adduceret. Qui tamen in hac causa, cum bellum contra pontificem geri videret, tergiversatus est: idque in causa fuit, ut renunciatam ab illo ex ea occasione praefecturam senatus in alios postea transfulerit. Ad^d Soncinum copiae convenire iussae in finibus Mediolanensis principatus; quo jam Cordubensis legionis tribunus ex Hispania venerat, et novos delectus habebat.

VI. PUBLICATA censura, dum cuncta ad bellum parantur, omnis legibus et captivis, de ea agi coeptum, et Veneti, ut populos et ditionis suae ordines in officio continerent, illam oppugnabant; Primum ea ratione maxime, quod sine citatione facta esset, quae quia jure nititur naturali, cum omittitur, eam invalidam et nullam reddit. Nec enim citationis loco cenferi debere, libellos illos duos IV Eid. Dec. ad senatum missos, quippe qui non litem praeparent, sed definiant, et leges controversas nullas jam tum pronuncient. Multa insuper omissa in ea et dissimulata, quae fulminationem illam irritam faciunt, de qua cum postea tot scripta utrinque divulgata sint, ab iis qui causam Venetorum tuebantur, pro fundamento iis Joannis Gersonis cancellarii Parisiensis et famosissimi sua aetate theologi sententiam substraverunt. Is Caroli VII temporibus regius ad Constantiense concilium orator auctoritate sua et doctrinae opinione perviccrat, ut multa in eo salutaria et memorabilia decreta infererentur; indeque re bene ad Dei gloriam et decus regni gesta reversus, doctoris Christianissimi non solum apud nos, sed inter exteras nationes summo consensu nomen meruerat; quod tamen tunc primum in dubium revocari coepit, quod formidandam censurarum auctoritatem et vim, sententia sua paulum elevare videretur. Sic enim de ea disputabat, Clavium ecclesiasticarum contemptum censuras parere, et efficere, ut a regula, qua pietatis disciplina continetur, homines exorbitent; inde apud beatum Matthaeum dici cap. XVIII. 17. *Si peccaverit in te frater tuus, dic ecclesiae; si ille ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus.* Contemptum autem multipliciter intervenire, aut certo consilio et voluntate, aut per contumacem inobedientiam, aut per solam praecepti transgressionem citra consilium et contumaciam. Primo et altero casu incurrere in censuras qui claveis contemnunt, tertio non item: nam licet, qui in Deum peccat, apud eum sit excommunicatus, non semper tamen per ecclesiasticam sanctionem excommunicatum intelligi. Itaque si quid contra praesulis, qui manifeste sua abutitur potestate, praeceptum fiat, eum, qui dum hoc scit et cognoscit, non obedit, non propterea clavium contemptum qui ad offensionem vergat, in se vel aliis generare, non illum clavium potestati inobedientem esse, sed erroneo clavium abufui; majorem adeo, quantum ad culpam, in praesule, qui potestate sua abutitur, clavium contemptum esse, quam in eo qui non obedit. Itaque bene de ecclesia mereri et honorare illam, qui ejusmodi praesuli in faciem restiterunt, modo cum moderamine inculpatae tutelae; quomodo Paulus restitit Petro. Contemptum debere aestimari ex potestate legitima; alioqui praesules posse inducere qualemcunque vellent super alios servitutum, si ipsorum sententiis iniquis et erroneis semper esset obediendum. Proinde illud beati Gregorii, *Sententiam praesulis vel judicis etiam injustam timendam esse*, egeri interpretatione: nam in genere minime verum esse, si timenda dicatur, propterea ferendam, nec repellendam: imo accidere posse, ut obedientia illa in patientiam asinam, et timorem leporinum et fatuum evadat. Contemptum autem clavium in pontifice plus periculi habere, quippe ad quem, cum quis inferior sua abutitur potestate,

per

INTERPR. ^a Grifons. ^b de Lorraine comte de Vaudemont. ^c Perdel cavaliero Cremaſco. ^d Soncino.

per appellationis subsidium catur : a pontifice deinde ad concilium generale ; nam cum ante concilium Pisanum aliter observaretur, nunc expresse per Constantiense ita asseri, et contrariam sententiam tanquam Sectariam damnari. Verum hanc cautionem adhibendam, ut in levibus causis concilii generalis celebritas minime sit imploranda, verum ad pontificem supremum episcopum appellationis beneficio catur ; ceterum contemptum clavium multis casibus non contrahi, cum pontificio mandato non obeditur. Nam si enormiter et cum offensione, potestate, quae illi ad aedificationem data est, ad destructionem abutatur, veluti si thesauros ecclesiae diripere, hereditates usurpare, aut in servitutem abjectam sacrum ordinem redigere in animum inducat, quis ea tolerari debere diceret ? Quis non censeret posse dici pontifici, Cur ita facis ? Quis non assentiat, illi in faciem resistendum ? Neque inobedientis censeri debere, qui contra hujusmodi iniqua decreta, potestatem magistratus saecularis implorant. Nam lege naturali instrui omnes ad vim vi repellendam, et homini libero et ingenuo contra talem censuram minime juridicam impune se tueri licere. Postremo tenendum esse, contemptum clavium, ex eoque quae sequuntur, excommunicationem, aut devium a regula errorem, non incurri a jurisperito sive theologo, dum juxta conscientiam suam hujusmodi sententias timendas non esse aut tenendas asserit, praesertim si prudenter caveatur, ne propterea pusillis et infirmis offensionis causa praebatur ; quippe ex iis complures esse, qui pontificem existimant Deum esse, omnigenam in coelo et in terra habentem potestatem, eorum stultitiam idonea instructione depellendam ; qui si instructionem non admittant, illos haberi debere offensionis non datae, sed acceptae reos, hoc est, Pharisaicae ex malitia innata prognatae, non autem offensionis pusillorum, quae ex simplicitate et ignorantia proficiscitur. Ea in re scissuras summopere vitandas esse, quibus contemptus clavium fovetur potius quam tollitur, dum per stultitiam vel ignaviam, homines se mutuo concursu impediunt, ne communi consensu in domo Domini ambulent, aliique abusibus favent, alii tollere volunt. Verum, quantum in nobis est, cum summo pontifice viam humilitatis et gratiosae demissionis tentandam esse, ut quas per se vel suos injustas fert sententias, melius instructus revocet et emendet. Sed si nihil humilis sedulitas proderit, arripendam esse virilem et animosam libertatem. Hinc altius altero scripto insurgit Gerso, ex occasione cujusdam a pontifice tunc temporis delegati, qui aiebat, sententias vice sacra latas, etiamsi essent injustae, et timendas et tenendas : in quo tria quaerebat ; an propositio illa falsa esset et erronea ; deinde, an iudicio fidei reprobanda : postremo, an ejus assertor ad fidei iudicium juris via vocari deberet. Beati Gregorii scitum esse, sententiam pastoris, sive justam sive injustam, timendam esse. Idem Urbanum asserere, sententiam scilicet episcopi valde timendam esse, licet injuste liget. Atqui pontificem non solum pastorem et episcopum, sed supremum pastorem et episcopum esse. Contra beatum Hieronymum sentire, et ejusdem beati Gregorii illud scitum esse ex homilia xxvii : *Eum se ligandi et solvendi potestate privare, qui hanc pro sua voluntate et non pro subditorum juribus exercet.* Et illud, *tunc esse veram praesidentis absolutionem, cum interni iudicis sequitur arbitrium.* Postremo et illud, *non debere poenam sustinere canonicam, in cujus condemnationem non est canonica prolata sententia.* Atqui injustam sententiam et multis casibus evenire, ut nec pastoris, nec pontificis, vel ejus delegatorum sint tenendae, imo nec timendae ; veluti si sententia lata sit post appellationem legitimam ; si contineat errorem intolerabilem : nam pastorem in terris degentem, quin ipsum pontificem non sine peccato esse, et posse abuti sua potestate, quippe cum circumdatus sit infirmitate. Exempla in id adducta, si contra fidem et sacram scripturam, licet implicite, pronunciet. Si quid in veritatis et juris et vitae praesudicium quidquam decernat, veluti

CIO DCVI. si volens rapere sponfam alterius, in obnitenteis excommunicationis ferat sententiam. Item in praejudicium justae libertatis, veluti si volens civitatem invadere alicujus principis, censuris in tradere eam detrectanteis agat. Item in eos qui suo regi et ipsius edictis, prout ratio postulat, obediunt. Hujusmodi censuras timeri posse, juxta Innocentium III in epistola ad archiepiscopum^a Senonensem, at non ex eo sequi observandas, quippe tyrannicam iniquitatem timeri, at non teneri debere; imo licere eam contemnere vel persequi. Eam proinde sententiam tanquam erroneam et falsam fidei judicio exagitandam, et illius assertorem, tanquam in fide suspectum, ad judicium trahi posse, ut amplius se explicet, aut errorem in fide revocet, quem si pertinaciter tueatur, justitiae saeculari puniendum relinqui debere. Subjicit dein illustrius exemplum. Christianissimum regem Francorum in sua inauguratione, solemniter jurejurando ad jura et libertates ecclesiarum regni sui tuendas fidem obligasse, dein pluries praesulum concilium atque universitatem sui regni xx annorum spatio celebrasse, in iisque post seriam deliberationem ad ipsorum petitionem, per curiae suae supremac, parlamentum vocant, placitum decrevisse, Ut ecclesia Gallicana in se et in membris suis, ad antiquas suas et legitimas libertates reduceretur, nominatim in sacerdotiorum per ordinarios dispensatione et in electionibus faciendis. Eundem^a regem, et Carolum VII ejus filium quadriennio post idem fecisse, et placitum illud solemniter promulgatione cum adjunctione poenarum in rebelleis publicandum mandasse. Si nunc accidat, ut pastor aliquis, aut etiam summus pontifex aut per se aut per suos contrariam ferat sententiam, proculdubio esse eam injustam, et errorem non ferendum contra jus publicum continere, atque adeo usurpationem indebitam, nec proinde observari debere; praesertim cum coram patribus Constantiae convocatis, sicuti reges alii, se pro parte sua operam daturum promiserit, ut summi pontificis status ordinetur: neque vero timeri debere; et si quidem a meticulosae conscientiae hominibus aliquo pacto timeantur, at non propterea observari debere. Ex eo sequi licere regi, contra eos, qui talia contra ipsum et ejus subditos tentabunt, tanquam contra regni sui usurpatores, se defendere, et subditos eo casu, praesertim ecclesiasticos ei praesto esse debere, et omnem praestare obedientiam, juxta praeceptum apostolicum, quo jubentur obedire regi tanquam praecellenti, praesertim cum ad jurisjurandi sui observationem, et ecclesiasticae libertatis defensionem legitima potestate sua utatur. Vicissim regem ad suos protegendos obligari, si quid propterea ob obedientiam sibi praestitam injuriae patiantur, et in se eorum causam suscipere: hoc sub patrocinio et ecclesiasticos, et cunctos alios solutae conditionis subditos acquiescere debere, non plus sapienter quam oportet. Jure autem ac merito de suis regem conqueri posse, ac praecipue de ecclesiasticis, si in memorata libertatum instauratione se tepidos, et tergiversatores ac claudicantes praebent, et posse ab iis per se aut per suos rationem exigere, cur contra decreta non solum concilii, sed etiam suorum praesulum et universitatum ire et facere praesumant. Ceterum de poenis in eos ob id infligendis, quo minus pronunciet, ecclesiastica prohiberi modestia. Haec Gerfo, cujus nomen in scholis ac collegiis nostrorum theologorum semper percelebre fuit: scripta tempore obsoleverant, quae tunc Lutetiae forte recusa sunt, cum Ludovici Almaini archidiaconi Senonensis et aliis in eadem materia Ludovico XII rege publicatis libris.

VII. Hoc substrato fundamento, multa a Venetis ad causam suam tuendam superstructa. Primarius senator Antonius Quirinus populare scriptum plenum vehementis affectus ante omnes evulgavit, quo et legum controversarum promulgationem sive renovationem, multis verbis defendit, et nihil nisi ex necessitate et honeste et juste

VAR. LECT. ^a regem, cum filio legitimo nunc regnante novissime, quadriennio *MS. Reg.*

INTERPR. ^a de Sens.

juste a senatu in ea re factum contendit. Sacrum ordinem in ditione Veneta decies centena aureorum CIO annui redditus possidere: si ea per donationes et novas acquisitiones amplificare pergat, cum tempore futurum, ut qui ex eo ordine pauci, et ab omni onere sunt immunes, superfluis divitiis abundant, reliqui omnes, qui onera imperii sustinent, ad inopiam redigantur: quo quid injustius? Igitur necessitatem senatui, ad cujus prudentiam pertinet, ut suorum commodis invigilet, impendentem ruinam ab iis avertat, impositam, ut tanto malo in tempore occurreret. Nec minore prudentia factum, ut novorum templorum ac monasteriorum constructio, nisi ex senatus consensu, prohiberetur. Jam CL aedeis sacras in urbe aedificatas, et metum subesse, ne religionis praetextu novi et incogniti homines paulatim in ditionem suam irrepant, et novis motibus, machinationibus, seditionibus, insidiis, praesertim tempore hoc suspecto, causam praebeant. Id cum ad publicam securitatem spectet, senatum sui officii duxisse, partes suas interponere, et videre, ne quid detrimenti ex eo respublica caperet. Quantum ad jurisdictionem pertinet, mirum videri, pontificem primis suis auspiciis in dubium non solum revocasse, quod, videntibus consentientibus ac probantibus decessoribus suis, Veneti tam diu rite et recte fecerunt; sed etiam propterea ob id in ipsos inauditos edictorum severitate vindicandum existimasse: nam senatum in levibus criminibus jurisdictionem integram ecclesiasticis reliquisse, atrocium criminum cognitionem sibi semper servasse; nam et hoc publicae itidem securitatis interesse, ne facinorosorum, cujuscunque sint conditionis, delicta impunita maneat: et ad contemptum supremae potestatis suae pertinere, si suorum injurias negligere cogantur. In illa civitate, in qua tot crimina horrenda a duobus illis carceri mancipatis admissa sunt, multam et generosam bellicisque studiis innutritam et injuriae omnis impatientem nobilitatem florere, quam nisi auctoritate sua ab injuria senatus defendat, proculdubio sit, ut quisque privata sibi ultione satisfaciat. Quod quam mali exempli, quantumque periculi, in omni bene ordinato imperio secum trahat, videre omnibus. Libertatem ecclesiasticam non in eo consistere, ut sacris initiati immunitate sibi concessa ad libidinem et aliorum injuriam impune abutantur, sed potius in plena rerum sacrarum administratione, verbi divini praedicatione, et sacrosancti muneris libera functione, quae cum minime a republica impediatur, immo omni cultu ac reverentia juvetur ac foveatur, non esse quod pontifex de ea legibus et decretis illis labefactata jure conqueri possit. Proinde confidere, ut Deus justam causam suam minime deserat, in cujus patrocinio respublica, quae alioqui tot insignibus devotae suae obedientiae et meritorum monumentis sanctam sedem obstrictam habeat, libentissime acquiescat, et non solum pleraeque in Italia civitates, quarum salus in eadem hac causa vertitur, sed etiam extera regna, quae eodem jure utuntur, periculum commune minime negligant: ac postremo sperare, ut pontifex pro paterna bonitate sua melius instructus et animatus, de rigore aliquid remittat, et censuras praecipiti consilio emissas mature re perpensa tandem revocet. Huic scripto supremum decemvirorum concilium subscripsit, postquam a VI theologis suis, et IV jurisconsultis adprobatum fuit. Aliud et eodem tempore contra Pauli V interdictum evulgatur, testimoniis Petri Antonii Ribetti archidiaconi vicarii generalis, ^aFratris Pauli Veneti reipublicae theologi ex Servitarum ordine, F. Bernardi ^bJordani, Michaëlis ^cAngeli Bonicelli, F. M. Antonii ^dCapelli Franciscanorum, F. ^eCamilli Augustiniani, F. ^fFulgentii item Servitae firmatum, quod XIX propositionibus absolvitur; quo et exemplis et rationibus ac testibus recentibus ex jure Canonico petitis convincitur, ecclesiasticos in ditione Veneta non teneri observare interdictum, et principem posse ac debere citra peccatum prohibere ejus observationem.

VIII.

INTERPR. ^a Fra Paolo de Venise de l'Ordre des Servites, theologien de la Republique. ^b Giordano. ^c Agnolo Bonicelli. ^d Capello. ^e Camillo. ^f Fulgentio.

CIOIOCVI.
HENRICUS IV.

VIII. PARTICULARE et suum subjecit, considerationum nomine, Paulus Ser-
vita in hac causa nominatissimus, et reipublicae theologus. Id inter omnia mode-
ratione et prudentia summa exaratum, quo origo prima et series rei repetitur, et quid
utrinque aut praecipitanter aut officiose actum gestumque, plene explicatur. Leges
quae impugnantur, tanquam acquissimae a legitimam habente potestatem latae de-
fenduntur, et jurisdictio principum in subditos, atque adeo sacrum ordinem, ex Dei
verbo per beatissimos Petrum et Paulum sancita asseritur, et patrum testimoniis con-
firmatur, exemptiones clericorum beneficio principum concessae probantur, libertas
ecclesiastica amplius discutitur, ac demum tota disputatio B. Leonis papae hac sen-
tentia concluditur, Manere Petri privilegium, ubicunque ex ipsius fertur aequitate
judicium, nec nimiam esse vel severitatem vel remissionem, ubi nihil erit ligatum
vel solutum, nisi quod B. Petrus solverit aut ligaverit. Prodiit dein liber anonymo
auctore, cujus VIII capita, quo probatur, principes nullo interjecto medio, potesta-
tem, qua utuntur, a Deo derivatam habere sine ulla exceptione. Christum nostrae
salutis auctorem, quanquam Patri, qui Rex regum, et Dominus dominantium, aequa-
lem; tamen carne humana et exuviis mortalibus circumdatum, sicuti nec ante mor-
tem, ita neque post resurrectionem regnum terrestre in hoc mundo exercuisse, et Pe-
trum ejus vicarium, majorem, quam ipse exercuerit, potestatem sibi vindicare non
posse. Potestatem nomine clavium beato Petro a Christo promissam mere spiritua-
lem esse. Exemptionem sacri ordinis a principum jurisditione, et in personis et in
bonis, non divini sed humani juris esse. Venetorum principem, qui potestatem a
Deo concessam habet, neque superiorem in temporalibus, quae vocant, agnoscit,
dum leges circa bona ecclesiastica in suis ditionibus sita, condit, et in facinorosos et
atrocium criminum ex illo ordine reos animadvertit, de bonis item, quae nondum
ad ecclesiasticos pervenerunt, potestate a Deo concessa, statuit, minime peccare. Pro-
inde, nihil peccante republica, si a Paulo v nihilominus censuris publicatis feriat, et
sacra templa interdicta sint, sententiam contra eam latam jure communi, atque
etiam divino, nullam et invalidam censendam, neque obstare quod ex B. Gregorio
affertur, sententiam pastoris sive justam sive injustam esse metuendam. Heic quippe
non de injusta, sed nulla agi sententia: nam nullam non esse metuendam, et Domi-
nicum a Soto et Navarrum doctorem constanter tenere. Hunc libellum suppresso
nomine evulgatum Fr. Paulum scripsisse Romae creditum est, et ab eodem duo Joan.
Gersonis opuscula cum praefatione edita. Itaque Robertus Bellarminus cardinalis,
summo vir in controversiis discutiendis acumine praeditus, et tot polemicis scriptis
editis clarus, omiſſis considerationibus, quibus Fr. Paulus nomen suum praescripse-
rat, in auctorem anonymum et opuscula stylum strinxit, et ante omnia graviter ex-
postulat, quod contra sancti Tridentini concilii decretum, Veneti, qui illud solemnem
deliberatione sine exceptione anno CIOIO LXVII probarunt, in suis ditionibus libros
de rebus sacris sine auctoris nomine typis mandari patiantur; nam vel eo solo in cen-
suras incurrere. Telum hoc potentissimum toto hoc dissidio adversus serenissimam
republicam fuit, quod concilium Tridentinum probassent; quippe quo cunctae
constitutiones et decreta pontificia, quibus suprema illa potestas asseritur, vi sacri ora-
culi rata et firma habentur, et denuo sanciantur, et quorum auctoritate quicquid
contra nuperas censuras objiciebatur, confestim sine negotio diluebatur; hacque ve-
luti praescriptione plerique in circulis, sine alia disputatione, os loquentibus obstrue-
bant, et scribentibus disceptandi libertas praeripiebatur. Bellarminus suo scripto
octo illas propositiones plane confutat, et Navarri doctoris male acceptam atque adeo
male adductam sententiam evincit. Tum horrendis ad servanda interdicta exemplis
cunctos adhortatur; Boleslai Poloniae regis a Gregorio VII devoti, qui despectus a
suis

fuis et invisus exteris, rebelliones magnas et dissensiones in regno passus est, et ad extremum extra se positus, et vecors per sylvas ferino more cum canibus venaticis errans, cum repentino casu exspirasset, ab ipsis devoratus est: dein Lodoici^a Baioari Caesaris, qui Joannis XXII et Benedicti XII spretis censuris, tandem lapsante equo, subita morte correptus fuit, non facta poenitentia, nec a peccatis per confessionem expiatus. Hæc ex S. Stanislai episcopi vita, et Joannis^b Villanii commentariis a Bellarmino prolata. Cum aliquandiu postea altum fuisset silentium, et ad scriptum suum non responderi diceret Bellarminus, multique eam de re Romæ exultarent, ecce Joannes^c Marsilius Neapolitanus ex ordine^d Seraphico, qui tractatui de interdicto a decemviris probato subscripserat, prodiit, qui contrario scripto anonymum defendendum suscepit: et in adversario alios erroris insimulante, innumeros, ut fert scriptum, errores notat, Navarrum pro se facere ostendit, et ex ejus enchiridio aliquot propositiones elicit cum Gersonis doctrina consentientes, inprimisque illam, excommunicationem esse nullam et invalidam, quando continet errorem intolerabilem; cujusmodi esse eam, quæ contra aliquem decernitur, qui aliquid recte fecerit; proinde principem, qui recte fecit, cum prohibuit, ne interdictum servaretur, quippe cum illud vergeret in periculum divini cultus et religionis, non peccasse, sed potius Navarri sententiam diserte secutum esse. Deinde exempla illa elevat, nam Boleslaum non ob pontificis censuras, verum ob impietatem et vitam sceleratam misere periisse. Lodoicum autem Caesarem non morte subita, sed veneno ab inimicis propinato, quod multis bonis principibus evenit, vitam finisse, idque ita tradere Luitprandium, et Platinam insignem pontificiæ historiæ scriptorem. Tum alia duo exempla ex eadem historia in contrarium adducit, Joannis XII, qui episcopos, quod mandatu Othonis I causam suam discussissent, diris devovisset; illos autem minime interdicto detulisse, neque tamen fama constare, quemquam eorum propterea morte misera periisse; alterum Bonifacii VIII, qui, verba sunt Platinae, ‘imperatoribus, regibus, ‘ principibus, nationibus, populis, terrorem potius quam religionem injicere, quique ‘ dare regna et auferre, pellere homines et reducere conabatur, aurum undique con- ‘ quisitum plus quam dici potest sitiens: discere hujus exemplo debere principes om- ‘ nes tam religiosos quam saeculares præcessisse clero ac populo non superbe ac contume- ‘ liose, sed sancte et modeste, ut Christus rex noster, ejusque discipuli ac veri imitato- ‘ res; et malle a populis amari quam timeri, unde tyrannorum pernicies oriri merito ‘ solet:’ ad extremum concludit, summum pontificem nudum a donariis et privilegiis principum, jure pontificatus nullam habere laicam potestatem, neque supremam, neque mediam, neque infimam, neque actu, neque habitu, idque ex Navarri ejusdem sententia, quam ex B. Bernardo transcripsit. Artificium Bellarmini notat, in eo, quod non ante suum scriptum evulgaverit, quam a congregatione cardinalium, cujus ipse ex numero est, exiit decretum, quo lectio librorum in defensionem causæ Veneræ scriptorum, poena censurae addita, prohibita est, ne quis esset, qui ad illud responderet: quod verba auctoris aliter, quam ipse sentiat, plerumque interpretetur, ut ex pravo sensu multa colligat, quæ Sectarium malum et scissuram redolent. Quod res confundat, ut ex ea confusione contra mentem auctoris multa confingat. Quod afferat omnis logicae ignarum esse VIII capitum auctorem, ut hac præjudicata opinione quod ex suprapositis in fine colligitur, lector tanquam absurdum rejiciat. Quod in typographicis erratis immoretur, ut ex scripturae erroribus auctorem in erroris opinionem apud lectorem trahat. Quod multa ponat, tanquam confessâ, quæ sunt in quaestione, et iis opiniones suas et cavillatorias reprehensiones superstruat. Quod denique

INTERPR. ^a de Baviere. ^b Villani. ^c Marsilio. ^d de l'Ordre de S. François.

CIDICVI.
HENRICUS IV.

denique prohibitaee lectionis scriptores plerumque in testimonium adducat, et sententias ex iis minime damnatas proferat, ut si simileis in iis, quos exagitare nititur, reperiat, ilicet eos tanquam Sectarii mali et scissurae suspectos ac reos faciat. Scripsit et contra Gersonis opuscula Bellarminus, ipsique eo scripto dum in praefationem et ejus auctorem invehitur, Christianissimi doctoris nomen, quod non solum apud nos, sed magno consensu inter exterarum gentes huc usque meruerat, auctoritate ejus elevata, adimebat; quippe hominis, licet pii et docti, tamen ut per scissurae tempora in scholis Galliae, ubi pontificia dignitas in arctum cogebatur, educati, et erroneas opiniones in calore illo secuti; proinde non esse, cur Veneri se talis theologi nomine in causa non bona tueantur. Septem primas considerationes leviter et molli brachio tractat. In octava, ubi de concilio Constantiensi, et concilii in genere supra pontificem auctoritate agitur, diutius haeret, et manifesto errore peccasse Gersonem dicit: nam in eo patres haud diserte pronunciaſſe, haeresim esse negare concilium esse supra papam; et quanquam Martinus v decreta in eo facta confirmarit, id tantum de iis intelligendum, quae servata forma et post examen, et rem disceptatam facta sunt, sicuti ea, quae Wicleſi et Husſi doctrinam damnant; at non illud de concilii supra papam potestate ejusmodi esse, quod schismatis tempore factum, non ut in posterum valeret; itaque Pium ii in concilio Mantuano diris eos devoviſſe, qui a pontifice ad concilium appellabant. Eandem censuram a Julio ii postea renovatam, et quotannis in Coena Domini ritu solemni repeti. Dein et id ipsum sacrae scripturae testimoniis, antiquorum canonum, et conciliorum auctoritate amplificat; et potestatem supremam non corpori, sed capiti ejus, hoc est, Petro in ecclesia concessam evincit, quam ille ad successores suos legitimo ordine transmiserit. Id continua conciliorum serie liquere, ac postremo Lateranensi sub Leone x celebrato, cujus xi sessione suprema pontificis supra quodvis concilium potestas verbis disertis asseritur, ac proinde licere ipsi soli cogere, transferre, et dimittere concilium. Cum igitur concilia ipsa se pontifici tanquam inferiora subjiciant, quam temeritatem et impudentiam esse, privata singularium hominum opinione supremae a Deo ordinatae potestati velle superiorem imponere? Inde destructis ceteris Gersonis considerationibus priore scripto comprehensis, ad alterum transit, quo doctoris Gallicani, de delegati pontificii dictorio, quod errore non carere minime inficiatur, sententiam tanquam nimis rigidam sugillat, et potius interpretatione adjuvari illud debuisse contendit. Tum adductum de tyranno exemplum tanquam leve et imaginofum rejicit, tandemque colligit, totum Gersonis argumentorum robur in eo verti, quod putaret pontificem non habere potestatem mutandorum antiquorum Canonum, in quibus Gallicana ecclesia tunc libertates suas reponebat: nam cum ii a conciliis facti sint, proinde mutari non posse ab eo, qui concilio sit subjectus. Atqui demonstratum prius hoc principium esse falsum, et Lateranensi concilio memorato pragmaticae tanti a Gersonis factae, et quam ecclesiae Gallicanae tuebantur, expresse derogatum fuisse, et nunc per concordata inter Leonem x et Franciscum i facta, non amplius libertatem Gallicanam adversus pontificem opponi ac nominari, sed regem Christianissimum et Galliae episcopos pacem et unionem cum matre sua, quae est ecclesia Romana, et ipsorum patre, qui est pontifex vicarius Christi, et beati Petri successor, colere. Verum hoc ultimum Bellarmini scriptum adversus Gersonis opuscula, et praefationem iis praefixam, minime responso caruit; et cum finem scribendi factum omnes putarent, Fr. Paulus, qui auctor praefationis credebatur, et opusculorum edendorum, quae disputationi contra censuras institutae pro fundamento, sicuti antea diximus, substraverat, jam renudato animo, et nomen suum professus, illius et Gersonis defensionem prolixa et accurata apologia suscepit: qua quae subtili ingenii felicitate ille transcurerat, fortius pedem figens, singulas scripti particulas examinat, et non tam in adversarii

adversarii rationibus confutandis, quam in Gersonis sententia confirmanda immoratur, falsumque non esse et erroneum, quod ille ponit et ostendit, concilium esse supra papam, sed a Franciae sacris collegiis et scholis theologorum id constanter teneri. Post pragmaticam vero Lateranensi, ut ille ait, concilio abrogatam, quod una libertates in Francia sublatas dicat; quod libertates pragmatica sola niterentur; puerile plane esse, cum nemo nesciat diu ante pragmaticam illas libertates in Francia et ab omni antiquitate usurpatas fuisse, quae ne figmenta putentur, ad certa capita redacta in opusculo Lutetiae cuso, anno CICLXXCIV referuntur, quorum haec praecipua: Ne quid pontifex jubere aut decernere valeat, quod regiam potestatem spectet; si quid jubeat, non teneri subditos ei obedire. Pontifex etiam si in spiritualibus supremam potestatem habeat, tamen in Francia absolutam et infinitam potestatem locum non habere, sed canonum limitibus et antiquorum conciliorum in regno receptorum decisionibus circumscribi; in eoque consistere libertatem ecclesiae Gallicanae. Item, etiam si concilia cogi non possint sine pontifice, clave non errante, qui caput et princeps totius militantis ecclesiae, et parens communis omnium Christianorum habetur, neque in iis quidquam decerni debeat, nisi interveniente ipsius auctoritate; tamen nunquam obtinuisse, ut is supra concilium potestatem haberet, verum ipsum ad decretorum et placitorum synodi observationem teneri, tanquam praeceptorum ecclesiae, quae universali illo conventu repraesentatur. Proinde Fr. Paulus colligit, verum non esse, quod adversarius dicit, libertatum ecclesiae Gallicanae amplius in Francia nullam mentionem fieri. Contra ejusdem Fr. Pauli considerationes non scripserat Bellarminus; verum eas peculiari libro impugnavit Jo. Antonius ^a Bovius Novariensis Carmelitanus, contra quem longò et aeque accurato scripto disputavit Fr. ^b Fulgentius Brixianus Servita, quod et tunc editum est. Et cum quaedam pro causa Venetorum Lutetiae, licet suppressis aut incognitis nominibus, fuissent publicata, legatus pontificius, ne vinci videretur, card. Bellarmini responsum ad tractatum contra interdictum a VI theologis subscriptum, in Gallicam linguam transferri, et Lutetiae item recudendum curavit. Et alia insuper duo vota et sub id divulgata sunt cardinalium Ascanii ^c Columnae episcopi Praenestini, et Caesaris Baronii nobilissimi Annalium ecclesiasticorum scriptoris, qui censuras non solum summopere laudabant, sed etiam pontificem ut earum executioni strenue insisteret, pleno affectu hortabantur. Columna severe admodum in episcopos senatui nimis morigeros perorabat. Baronius, quod locum de gentium vocatione et baptismo ex Actis, *occide et manduca*, ad causam Venetorum, atque adeo ad excommunicationem traxisset, a Jo. Marsilio, qui contra illa vota scripsit, reprehensus est; quod tamen illi licuisse per allusionem Gerardus ^d Loppersius Frisus, opusculo mox Romae edito, confirmavit. Ad votum suum Baronius paraenesim ad Venetos addiderat, qua centonibus e sacra lege more suo confutis aculeate eos carpebat, et repetitis quasi per transennam controversiae capitibus sine ampliore disceptatione rempublicam ad obedientiam hortatur; nulla praemissa initio salutatione, quia cum devotis ageret, et in fine tantum adjecta e beato Augustino contra Donatistas clausula, ut *haec epistola sit, si velint, correctio; si nolint, testis.* Cum res huc usque a primariis illis cardinalibus, Baronio et Bellarmino, gesta esset, cum quibus paria illa Fr. Paulus et Fr. Marsilius commissa fuerant, quibus et succedaneus Fr. Fulgentius accessit, post obstinatum in amplissimo orbis theatro super re maxime seria certamen; plerique, ut olim inter gladiatores interdum accensis animis fieri assueverat, promiscua caede gregatim et catervatim concurrere ^acoeperunt. Interea citatus Romam ad sanctae inquisitionis tribunal primum Joannes
Marsilius,

VAR. LECT. ^a coeperunt. Pro Venetis centinus Caesarei juris professor, cui et infensum grande et verbosum scripsit Ventura Viri Leodicensium epistolam contra Paschalem II pro

INTERPR. ^a Bovio de Novara. ^b Fulgentio de Brescia Servite. ^c Colonna évêque de Palestine. ^d Loppersius de Frise.

CIO DCVI. Marfilius, qui praefatus verbum Dei non esse alligatum, v propositiones ex libris passim editis selectas, tanquam de Sectario veneno suspectas, erroneas, temerarias, offensivas,

HENRICUS IV.

pro Henrico IV imperatore, anno CIO CVII scriptam, de qua alias diximus. Eodemque tempore prodierunt responsa clarissimorum jurisconsultorum M. Ant. Peregrini, M. Antonii Othelii, et Joachimi Scaini, ex primariis gymnasii Patavini professoribus; qui inter alia praecipue defectum citationis urgebant, et eo fieri dicebant, ut censura nulla esset et invalida. Assertiones et propositae ab Hieronymo Vendrameno Spalateni theologo, et S. Mauritii plebano, contra Venetae Reip. detractiones: ac ab eodem Vendrameno postea scriptae disquisitiones controversiarum inter papam et Venetos, in quibus acerrime causam Venetam et magna cum pontificis invidia tuetur. Eadem et majore vehementia Fulgentius quidam Thomascellius, philosophus Epirota, contra Joannem Philotheum Astensem scripsit, et mentiri eum in libri fronte dicit. Cum vero quidam suppositis literis, sine nomine et die, quasi a Veronensibus ad Brixianos scriptis, rumores maledicos sparsisset, quibus eos ad defectionem exemplo suo excitabant; magistratus urbis publico diplomate, cui ex decreto majoris concilii M. Antonius Corfinius cancellarius urbis subscripsit, declaravit, scelerate mentitum literarum illarum fabricatorem; de sua fide erga serenissimam rempublicam protestatur, et decernit ut oratores e suo numero ad senatum mittantur, qui ad principis pedes projecti, ore suo idem profiteantur; II auctorum CIO praemio ei, qui literarum auctorem denunciatione sua indicaverit, constituto, et totidem ei, qui sceleratum hominem iudicio stiterit. Id actum XXV Septembris. Item cum Laelius Medicinus Placentinus ex Seraphico ordine et Florentiae inquisitor, de eadem re pro pontifice scriptum edidisset, M. Antonius Capellus ex eodem ordine ad illud per particulas accurate respondit, et seorsim aliud scriptum super eadem controversia publicavit, in sex partes tributum, quod decemvirorum decreto probatum fuit: mutuae et Antonii Possivini et ipsius Capelli adjectae literae. Postremo antiparaenesis ad illustrissimum Baronium cardinalem scripta, Nicolai Crassi junioris nomine, pro serenissima Veneta republica, cui sex illi memorati theologi subscripserunt: et quia Baronius Venetis invidiose exprobraverat, quod ex Aquileiae cineribus, grassante Attila, et incendio late spargente, orti essent; ipsis proinde cavendum, ne ex eadem causa in cineres revertantur; mordaciter responsum, nihil esse, cur id veretur, quippe cum urbs in mari sita, ab incendio minime periclitetur: videndum ipsi potius, ne urbs Roma in cineres redigatur, cui exitum ab igne Sibylla olim apud Lactantium praedixerit, idque XIV Apocalypseos manifeste significari. Dein, sed serius, anno sequenti responsum Nicodemi Macri civis Romani nomine, vermiculato, ut ipse scriptor ait, opere, Monachii in Vindelicis excuso, cujus auctor putatur Gaspar Schioppus. Sententiam et edidit Hannibal Crancius, Dalmata philosophus, super quaestione, *An injurias a Paulo v papa Venetae reipublicae illatas liceat bello et armis propulzare?* Patavii anno sequenti editam. Scripsit et extra Italiam (ut puto) pro Venetis super *libertate Ecclesiastica* Simo Sardus, qui se Venetum profitetur, et papam ad monarchiam monarchiarum aspirare multis rationibus ostendere conatur. Parte alia pro pontifice et ejus jure scripserunt, primum Theodorus Eugenius Famagustanus contra Antonii Quirini *paraeneticum* ad principes et populos. Dein et contra tractatum VI theologorum Bartholomaeus Ugolinus J. U. D. disputationem scholasticam emisit. In id et edita a

Friderico Surdo jurisconf. Bononiensi *repetitio* in cap. *Sacris extra, De his quae vi metusque causa fiunt*: ubi inter alia fuse agitur de metu circa censuras. Recanati et editae Rutilii Benzoni R. episcopi Lauretani disputationes duae de jurisdictione et immunitate ecclesiastica contra errores in Veneta republica abortos, et de justitia pontificii interdicti: Bononiae excusa ejusdem argumenti defensio a Fr. Gregorio Servantio Dominicano Trevici episcopo de potestate et immunitate ecclesiastica, et sacri ac venerandi J. U. collegii Bononiensis responsum pro libertate ecclesiastica. Contra VIII anonymi propositiones, grande et volumen scholastico more a Joan. Beltrano Guevera J. C. Hispano confarcatum, cui titulum fecit, *Propugnaculum* ecclesiasticae libertatis et pontificiae potestatis adversus leges Venetiis latas et earum defensores: necnon et Ferdinandi a Bajada e sodalitate Jesuitico antidotum contra venenatas Fr. Pauli considerationes, quo principes, reges, imperatores ipsos pontifici subicit, omnemque jurisdictionem tribuit, ita ut illos deponere, regnis privare, leges eorum abrogare, et ad obedientiam non solum per censuras, sed etiam armorum vi possit compellere; idque auctoritate cardinalis a Turrecremata et Ludovici Molinae confirmat. Prodiere et Fr. Augustini Vigiani Florentini de immunitate ecclesiastica disputationes VI, quibus ex collegio Bononiensi plerique collegiati, ad calcem appositis nominibus, subscripserunt. Ingolstadtio et prodiit responsum nomine Joannis Pedrezzani J. U. D. Cremonensis adversus VIII propositiones ab anonymo propositas, cujus auctor putatur Jac. Gretzerus: et Colonia Fr. Matthaei Torti sacerdotis et theologi Papiensis admonitio pia et sincera ad subditos Venetianos, ex Italico in Latinum versa, ut quidem fert titulus, qua respondetur epistolae Jo. Baptist. Palmerii Eremitae nomine se venditantis. Pro voto et illustrissimi Baronii editum Moguntiae Scrutinium F. Felicis Millenii Eremitae Augustiniani; contra votum Jo. Marfilii apologia et apud nos edita, adversus duos libellos hinc itidem editos, quorum alteri titulus, Consultatio ad clarissimum Venetum, alteri Gallofranci adversus Philaenetum pro libertate status Veneti ad V. Philaenetum epistola, qua uterque libellus exacte discutitur et exagitur; addita et Ascanii Torrii theologi R. pro libertate ecclesiastica ad Gallofrancum apologia modeste et diligenter scripta. Inter haec incalescente scripturientium prurigne (nam nusquam tot libri tam brevi tempore publicati) epistolae singulares aculeatae exilierunt, ut Gregorii Bonajuli Spilimbergensis, Fr. Bartholomaei Cambii Soluthii ex ordine Seraphico Mantuani, Joan. Bertoloti Bononiensis, Hieronymi Delbenii a Monte S.; libellus Calogiae nomine ad senatum Venetum Bononiae. Haec fere omnia excusa, plus ad irritandos animos quam ad alterutrius causam adjuvandam. Quibus succedere ex alia parte Christianorum reipublicae Venetae civium et amicorum ad Anti-Christianam cardinalis Baronii paraenesim responso, cum Nic. Viguerii dissertatione de Venetorum excommunicatione: vulgatae, ementito Fr. Fulgentii nomine, ad episcopos Venetae ditionis, et Zefrielis Thomae Bovii Veronensis ad Paulum v item epistolae. Responso M. Pasquilli civis Romani ad gibbosum Ripallensem super censuris, eaque de re disputationibus cardinalium Baronii et Bellarmini. Piffanii Pizzonis piscatoris ad Paulum v epistola. Sermo Venetiarum ad Paulum v, cum cantico lingua Bergomeni ad ludibrium scripto: quod quantumvis

plenas, feditiosas, manifesto falsas, quarum contrariae disertis verbis expressae in sacra leguntur scriptura, dum in causa Venetorum pro utilitate ecclesiae discutit, allatum sibi dicit, schedulam contra se Romae affixam, instante Lodoico^a Bodoïdo fiscali,

CICIOCVI.

HENRICUS IV.

quantumvis a senatu enixe prohiberetur, tamen accensis semel animis invalescebat indies licentia, ut jam in re maxime seria indignissime luderetur. Gravioris momenti publicata ab iis qui Venetorum causae favebant scripta, in causa Sigismundi archiducis Austriae, et Gregorii Hamburgensis sua aetate doctissimi J. C., nunc primum edita. Nic. Cusanus cardinalis episcopus Brixinensis, quae urbs est in Austriacorum ditione, cum multa contra consuetudinem et Germaniae libertates, sicuti Sigismundo videbatur, secundum usum in Italia receptum ordinaret, in gravem cum Sigismundo contentionem incidit; et, post acerbitates verborum, vis addita; et cardinalis in custodiam datus est: quo cognito, pontifex, is tunc erat Pius II, execratione et maledictis archiducem insectatur: itaque ad pontificem ab eo mittitur Gregorius Hamburgensis, qui factum excusaret; qui quod arctam cum pontifice olim in Germania coluisset amicitiam (siquidem ejus honorifica mentio adhuc in Aeneae operibus habeatur) ardentius causam suam tueri pontifici visus est, qui utrumque, et archiducem et ejus oratorem, execrationibus diris devovit; a quibus Hamburgensis appellationem interposuit, eamque in urbe publicavit. Inde, dum pontifex archiducem insequitur, ipse in Bohemiam concessit, et uxore ducta execrationes contemnere praese tulit. Sic res ab Alberto Crantzio in Vandalia, et aliis narratur. Ejus rei tunc acta publicata sunt: epistola Pii II ad episcopum Basileensem, nam ipsum censurae exemplum non extat, Romae datum anno CICIOCCCC LXI; qua increpat eum quod communionem cum Sigismundo diris devoto servaret, et ut eum in posterum devitet, enixe mandat, et interdictum observari jubet: sequitur libellus appellationis Sigismundi ad futurum pontificem et generale concilium instituendum vel institutum: appellatio et pro se ab Hamburgensi adjecta: contra quam cum Theodorus Laelius episcopus Feltrensis vehementi scripto replicasset, Hamburgensis apologiam copiosam publicavit, qua et appellationem suam tuebatur, et contra Constantiensis synodi decreta facere eum dicebat, qui libertatem illic sancitam impediabat. Adjecta et ejusdem Hamburgensis admonitio de injustis usurpationibus paparum R. ad imperatores, reges, et Christianos principes, tempore Eugenii IV scripta. Eo scriptum illud majorem Romae offensionem peperit, quod ab eodem papa qui appellantes ad concilium diris tam severe devovisset, magnus princeps et ejus orator appellasse probarentur. Eodem tempore recusum Francisci Zabarella cardinalis Florentini, qui anno CICIOCCCCVI tempore schismatis vixit, tractatus, olim Argentorati anno CICIOXLV a Luca Schroteiseno juris studioso editus, quo conciliorum auctoritas validis argumentis asseritur: “ Ex eorum omissione, nec aliunde, eruendam radicem omnium malorum, quae per orbem hodie grassantur; nec aliud subesse remedium, citra Dei manum, quo deperdita ecclesiae disceptio instauretur: concilia ad fidei conservationem ordinata, eorumque formulam in Apostolorum actis praescribi, quam sequi debemus. Petrum licet principem Apostolorum, tamen plenitudinem potestatis non in eo solo fuisse; imo Petrum tanquam unum in congregatione cum aliis principatum tenuisse, et post ipsum Jacobum

“ apostolum; nec responsum fuisse datum sub persona Petri, sed congregationis; hinc morem antiquum tenuisse, ut omnia difficilia per concilia terminarentur, eaque crebro celebrarentur: verum pontifices, qui magis terrenorum principum quam apostolorum instar ecclesiam rexerunt, tam laudabilem morem insuper habuisse; plenitudinem potestatis in universitate esse tanquam in fundamento, hoc est, in ecclesia, in papa tanquam in principali ministro, sed non solo, per quem potestas illa explicetur; et ita juxta Innocentium III, ut discretionis clavis praecedat, et clave non errante potestas exerceatur, plenitudinem potestatis per singulos in universitate exerceri, sed praecipue per Petrum: proinde papam non posse impedire synodorum congregationes; alioqui, si quod apostoli docuerunt destrueret, erroris convinceretur; ecclesiam non posse ita potestatem suam in papam transferre, ut penes ipsam esse desinat; papam legibus suis solutum esse, sed non legibus Dei, quales sunt, quae Spiritu sancto suggerente in conciliis promulgantur: si papa eorum celebrationem incuria negligat, ad Caesarem pertinet, qui pars concilii est, advocatus et defensor ecclesiae, et jure suo, non ex gratia, ejus interest ea convocare. Sic Constantinum, Justinianum, Carolum, alios fecisse; Constantinum ipsum in Nicarno praefecisse; nisi ipsi liceret et non soli papae synodum cogere, periclitaturam detrimentose ecclesiam; quippe accidere posse, ut papa in haeresin cadat, et cardinales sui simileis creet: tunc jus esse Caesaris ut synodum cogat, et ab eo fidei suae rationem possit exigere: imo et eo casu, si in errore perseveret, deponere; imo et constare papam de quolibet crimine notorio posse apud Caesarem accusari; et si ad potentiam temporalem confugiat, coerceri debere: quod si et papa et cardinales, et Caesar concilia convocare negligant, ad praefules majores jus devolvi, qui unus vel plures facere convocationem poterunt, etiamsi papa prohibeat; nam ei obediendum non esse, cum contra necessitas urget, et utilitas publica, et alioqui ecclesiae status periclitatur: per assentatores hucusque factum, ut omnia veterum canonum reverentia pontifices multa sibi arrogaverunt, et omnia se posse existiment, et quicquid liberet, etiam illicita; sicque supra Dei praeceptum potestatem illam extendisse: inde secutos innumeros errores, et inferiores praefules pro nihilo habitos; et, nisi Deus ecclesiae succurrat, summo eam in periculo versari. In proximo concilio ita circumscribendam pontificis potestatem, ut deinceps non possit, nisi quod licet; et cum ei suus honos debeatur, tamen videndum ne plus ei justo aut aequo tribuatur, ut Deo: honorandum esse pontificem non adorandum, quod de se fieri minime passus est beatus Petrus. Papam tunc esse superiorem in ecclesia, cum eam bene administrat; benene aut male administret, judicium penes universitatem esse.” Tractatui huic tempore Innocentii VII, et Benedicti XIII papae, scripto, quod libertatem in eo nimis rigidam, et quae, ut sunt tempora hodie, ferri non posset, excusat, adjectum est Petri Ferrariensis coetanei scriptum, quo ille conqueritur “ de papae ambitione, qui manu armata jurisdictionem in

“ terris,

INTERPR. ^a Bodoïdo.

TOM. VI.

5 H

CIDCCVI.
HENRICUS IV.

qua excommunicatus denunciatur, et non solum ecclesiae communionem, sed omnium bonorum tam mobilium quam immobilium possessionem, et sacerdotiorum fructibus privatur. Eam ut legit, statim pro nulla et invalida, salva, quae debetur sedi Apostolicae, reverentia, tenuisse, habuisse, et nunc habere et tenere, et paratum defendere; quippe cum in eo tribunali Bellarminus adversarius sederit, contra quem ille scripsit; nec excusationes, protestationes, exceptiones, defensiones, coram Venetiarum inquisitore factae v. Eid. Sept. et a publicis notariis subscriptae et traditae, ut Romam transmitterentur, visae fuerint. Ceterum VIII propositiones sine auctoris nomine, ex ea occasione publicatas, quod statim post interdictum, quaedam documenta sive instructiones, sine auctore ac minime subsignatae, ad ciendos animos per manus volitarent; in quibus cum multa in Deum contumeliosa, atque adeo haeresim redolentia essent, ut etiam ipsi qui pontificio interdicto favebant fateri cogebantur, ideo contrarias illas propositiones sine nomine auctoris, eis oppositas, quas postea tuendas suscepit,

“ terris, civitatibus, quae et natura et ab omni aevo
 “ Imperii sunt Romani, retinet; ipsum quinetiam
 “ Caesarem sibi subicere, quod ridiculum est dicere,
 “ et abominabile audire; nam a principio cunctos
 “ cujuscunque conditionis sive ordinis, etiam facri,
 “ sub potestate et jurisdictione Imperii fuisse. Ve-
 “ rum Caesares benignitate et indulgentia jus in sa-
 “ crum ordinem a se abjecisse, et in papam transfu-
 “ lisse; quod beneficium illi ingrati male agnoscunt.
 “ Bene proinde et caute facturum papam, si totam
 “ temporalem jurisdictionem Caesari, a quo accepit,
 “ remittat: non aliter unquam rempublicam, et
 “ maxime Italiam, quieturam; non aliter finem
 “ schismati, quod nunc orbem Christianum turbat,
 “ imponi posse, aut porro impositum iri.” Post-
 “ tremo et apologia prodiit pro ecclesiae et concilii
 “ auctoritate, adversus Joannis Gersonis doctoris Chri-
 “ stianissimi obrectatores, LIII axiomatis absoluta;
 “ quae e Gallia profecta Venetiis excusa est. Ejus haec
 “ prima, Ecclesiam esse politiam Monarchicam, ad fi-
 “ nem supra naturam institutam, concilio oecume-
 “ nico, velut regimine aristocratico temperatam. Et
 “ pro coronide examen de iis omnibus scriptis et dis-
 “ ceptationibus, quae huc usque contra serenissimam
 “ rempublicam Venetam excusae sunt, a Joanne Mar-
 “ filio compositum, et in duas partes tributum. Dum
 “ ultro citroque scriptis ac libellis certatur, pontifex, cog-
 “ nito serenissimum principem, diplomate locis publicis
 “ passim affixo, pridie Nonas Maias, demandasse praesu-
 “ libus et aliis per totam Venetam ditionem, ut in fide et
 “ obsequio se continerent; eodemque protestatum esse
 “ de cultu erga sanctam sedem, et fide, quam a matre
 “ ecclesia Romana hauserat, constanter servanda;
 “ denuo XII Kal. Octobris, diris devovet qui illud le-
 “ gent ac penes se habebunt, aut alia ulla scripta pro
 “ Venetorum diris devotorum defensione contra cen-
 “ suras vulgata. Id duas epistolas ad pontificem deli-
 “ cuit, plenas vehementis affectus, imo vero praesi-
 “ dentis audaciae, velut in impatienti dolore et praesenti
 “ reipublicae discrimine, “ Nunquid et oculi tui car-
 “ nei sunt, et tu vides sicut videt homo? Paras nova
 “ fulmina contra legentis literas serenissimi principis,
 “ quibus te Catholicum et sanctae sedis Apostolicae
 “ Romanae observantissimum profiteretur. Bone De-
 “ us! benediceresne si contraria audires? In libera
 “ republica liberas linguas esse debere. Audi quid de-
 “ cessores tui de legibus principum dixerint, Leo IV
 “ et Gelasius. *Quis leges principum dicat debere*
 “ *contemni? quae irrefragabiliter sunt custodien-*
 “ *dae; et si quis aliter dixerit, vel vobis dixerit*
 “ *fuerit, sciatis eum mendacem.* Audi Miltiadem
 “ pontificem decessorem tuum, *Primo semper ante*

“ *omnia diligenter inquirete, ut cum justitia et cha-*
 “ *ritate definiatis, neminem condemnetis ante verum*
 “ *et justum judicium, nullum judicetis suspicionum*
 “ *arbitrio, sed primum probate, et postea cum cha-*
 “ *ritate sententiam proferte; et quod non vultis fieri*
 “ *vobis, alteri facere nolite.* Non hanc in sen-
 “ tentiis nuperis veterum pontificum regulam ser-
 “ vatam: jaectatur jam totum per orbem ecclesiasti-
 “ cos his gradibus ad Monarchiam tendere, et po-
 “ testatem a Deo distinctam totam ad suum tribu-
 “ nal trahere, quod esset admodum tyrannicum, et
 “ contra expressam mentem divinam: proinde vi-
 “ deat ne his injustis consiliis claves vim perdant et
 “ rubiginem contrahant, et ad extremum Babylo-
 “ nica confusio inducatur: sicque existimet, cum
 “ res reducitur ad affectum, omne perire judicium.
 “ Respublica nunquam deficiet a religione Catho-
 “ lica, et a communionem sanctae ecclesiae Aposto-
 “ licae Romanae; sed nec patietur libertatem suam
 “ et consuetudines suas sibi eripi, aut suorum facul-
 “ tates exhauriri. Stat simul, resistere praecepto
 “ pontificis omnia turbanti, et non deferere commu-
 “ nionem ecclesiae Romanae et Catholicam reli-
 “ gionem. Ignatium olim patriarcham Constanti-
 “ nopolitanum, qui anathemate injusto a Joanne
 “ VIII vulneratus non paruit, post mortem nihilo-
 “ minus miraculis inclaruisse, et in Sanctorum nu-
 “ merum relatum fuisse. Audire operae pretium esse
 “ verba Richecomii e sodalitate Jesuitico, ex libro a
 “ societate probato, nuper ad Henricum IV misso:
 “ Si adeo iratum Numen haberemus, ut ad se Cle-
 “ mentem accerseret, et Bonifacius VIII, Benedictus
 “ XIII, Julius II induceret, quid ageremus? nempe
 “ paucis dicam, quod in illo tempore probos et bo-
 “ nos Francos, quod moderatos et frugi ecclesiasti-
 “ cos cum rege Philippo Pulchro, cum Ludovico
 “ XII accepimus fecisse; qui jus suum ac regni cum
 “ mordicus tuerentur, nunquam propterea a sancta
 “ sede Apostolica desciverunt, officii Christiani po-
 “ tissimas partes deseruere nunquam, Christi vica-
 “ riam majestatem sunt omni studio, omni fide et
 “ obsequio, profecuti; de quo ne dubitari posset,
 “ fecit Philippi Pulchri a Joanne Tilio ex archivis
 “ regis descripta, et ad posteritatem transmissa re-
 “ sponso. Haec Richecomius, ante sodalitiis sui in
 “ Gallia restitutionem. Si res ad arma deveniat,
 “ quae desolatio per totam Italiam! exteri eam
 “ confundent, et haereses serpent; deturpabitur
 “ sancta sedes; et exhausto aulario, et populis omni
 “ re spoliatis, in caput ipsius pontificis tota faba cu-
 “ detur.” Interea Romae ad sanctae Inquisitionis
 “ tribunal citatus primum Joannes Marfilus. *MS. Reg.*

fufcepit, et defenfionem iudicio fanctae Catholicae eccleſiae ſubjeciſſe. Proinde de denunciatione coram Deo et hominibus proteſtari; et cum nullo ſe conſcientiae dente remorderi ſentiat, et a communionem eccleſiae ſe nunquam ſeparaverit, neque a charitate Chriſti et eccleſiae ſeparari potuiſſe: quinimo pro Sectariis habere, qui dixerunt, poſſe aliquem a Chriſto aut communionem eccleſiae Catholicae ſeparari, niſi ſe prius ipſe ſeparaverit; aut aliquem ſine ſua culpa excommunicatum, et tantum ob id, quod non auditur pontifex, vel ejus miniſtri non audiuntur, cum audiri nec poſſunt nec debent, vere et valide excommunicatos eſſe. Citatus et Frater Paulus Venetus, per literas ad cardinalis ^a Pinellum, Aſculum, Givrium, Blanchetum, Arrigonium, Bellarminum, Sapatam, Bubalum, Monopolitanum, generalis inquiſitores nuncupatos, VII Kalend. Dec. comparuit; et exceptionibus propoſitis, ob non tutum acceſſum excuſari petiit: tum ^α de innocentia ſua, et obſequio erga eccleſiam proteſtatus, quae pro ſereniſſimae reipublicae, in qua natus fuit et educatus, cauſa, et pro Jo. Gerſonis Chriſtianiſſimi doctoris ſententia tuenda ſcripſerit, enumerat; et excerpti ex iis, quae cenſura digna videantur, ac notari, cupere ſe dicit; ut ea vel ipſorum iudicio, reſecto ſemper Bellarmino, quibus ſemper multum tribuerit, ſi minus clara ſint, exponat, vel amplioribus argumentis communiat: id ni fiat, quae ſcripſit, ſi cum aliis ſine ſpeciali expreſſione et cum ambiguo adverbio damnentur, jam nunc obteſtari, nihil reprehentione dignum in illis inveniri. Eodem die F. Fulgentius, qui ſe gente ^b Manfredum dicit, longo ſcripto non ad inquiſitores, ſed ad archiepiſcopos, epiſcopos, religioſos ordines directo, itidem proteſtatur; et praecipue ſiſcales minas de privatione bonorum, quae nulla poſſidet, ridet.

IX. SCRIPTORES Veneti, proteſtationibus et expoſtulationibus contenti, ab appellatione abſtinuerunt, ut placatiorem tunc et in poſterum pontificem haberent: verum is rebus exacerbatis, exercitus ubique, ac praecipue in Umbria, inſtrui juſſerat, atque imperatorem dixerat Ranutium Parmenſium ducem; et eodem tempore Alexandrum ^c Montanum, ſub id ab Alberto archiduce, cui in Belgio militabat, dimiſſum, qui vicarias partes obiret, ei adjunxerat. Copiae omnes circa Ferrariam convenire juſſae. Philippus, qui per cardinalis factionis ſuae, alioſque emiſſarios, clam faces irritato pontificis animo ſubjecerat, cum videret res ad bellum, quod ſemper ab initio optaverat, ſpectare, et regem Chriſtianiſſimum acumulum componendo diſſidio ſtudere, et neutri opes ſuas deferre, occupandum ratus literas artiſcioſe ſcriptas VII Eid. Quintil. ad pontificem mittit, hoc argumento: Sanctiſſime pater, mihi non mediocrem attulit moleſtiam diſſidium cum Venetis nuper exortum, et, utcunque ſit res, cuperem ne proceſſiſſet; ejus cauſas amplius conſiderandas relinquo. Cum tamen videam ſanctitatis veſtrae et ſedis Apoſtolicae auctoritatem in eo negotio tantopere periclitari, decrevi tanquam filius vere obediens ei et perſonam meam et omne imperii robur ultro deferre: idque oratori Veneto, qui in aula mea verſatur, ſtatim ſignificandum curavi; meis item proregibus ac procuratoribus in Italia mandavi, ut per eos ceteri principes qui mea ſunt in clientela, id pariter intelligant; ſicut amplius ^dAſcalonae dux, qui has tibi reddet, expoſiturus eſt. Interim rogo ſanctitatem veſtram, ſibi perſuadeat, in iis quaecunque ipſam tangent, me ſemper ad latus ei praefecto futurum. Iis, dum diſſidii cauſas in ambiguo relinquebat, quod factum erat, infectum malle oſtendebat, eo magis pontificem per ſe ſuſcepto bello imparem et alienum, atque adeo ſuis opibus egentem, ſibi devinciebat, cum ei nihilominus ſe praefecto futurum declarabat; et jam tum apud Venetos, ſi res ad concordiam deveniret, excuſationem parabat, cum diſſidium illud minus ſibi placere dicebat. Statim

et

VAR. LECT. ^α de ſua innocentia, gravamine, et injuria proteſtatur *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Pinelli, *Aſcoli, Givry, Bianchetti, Arrigone, Bellarmin, Sapata, Buffalo, & Monopoli.* ^b *Manfredo.* ^c *di Monte.* ^d *d'Efcalona.*

CIDCCVI.
HENRICUS IV.

et Franciscum ^a Castrensem Venetias extra ordinem misit, (nam ^b Inicus Cardenas jam ordinarii oratoris officio apud senatum fungebatur) qui pridie Nonas Novembris ad urbem magno et splendido comitatu venit, summo cultu a senatu exceptus; eo consilio, ut si res, quod jam praesentiebat, ad pacem inclinarent, ipse belli ab initio incentor, compositi dissidii gloriam regi, si posset, praeriperet, aut interventu suo magna ex parte delibaret. ^c Fontanus interea Mediolani prorex, famam ad factum spargendam curavit, VIII CIO Hispanorum, totidem Neapolitanorum, parem ^d Insuorum numerum, V CIO Helvetiorum, totidem Germanorum, se brevi sub signis habiturum, et Castrensi praesto futurum. Sic autem in aula Romana vulgo jaetabatur, Philippum disciplina a majoribus accepta hujusmodi disceptationes de ¹suprema pontificis in ceteros principes, etiam in iis, quae ad civilem administrationem spectant, passim atque in Hispania ipsa agitari non invitum audire, et praemeditato consilio dissimulare, quod eas ad se minime pertinere existimet; quippe praepotentem, et qui pontificum molitiones in suis ditionibus, facto, non verbo, revincere sit solitus; et cum hoc facit, sciat pontifices mutire non aufuros; quod insigni exemplo in Siciliensi negotio aliquot post annis patuit: imo Hispanos profunda ambitione aestuanteis bella inde nata et seditiones in privatum suum emolumentum vertere; quippe qui interim in insidiis armati sedeant occasionem opperientes, si qui minores principes prosciebantur, ut eorum ditiones invadant, sicuti in regni Navarrae occupatione parentum nostrorum memoria ^α accidit.

CIDCCVII.

X. SERIUS cardinalis ^e Jousa, nec nisi exeunte anno, in Italiam venit; ut cardinalis, minus Venetis gratus, ut a rege missus, pontifici suspectus, et Hispanis invisus, insita prudentia, ut inde gratiam sibi conciliaret, hinc invidiam, purgatis suspitionibus, leniret, aliquandiu Ferrariae substitit, quousque cum bona pontificis voluntate et consensu Venetias, sicut a rege jubebatur, se conferret, et negotio, per Carolum ^f Neovillam Allincurium Romae apud pontificem oratorem, et Philippum ^g Canaium Fraxincum Venetiis item regium oratorem jam inchoato, finem optatum imponeret. Incunte anno cum Venetias venisset, re cum oratore regio communicata, sic comperiebat, Senatum nunquam adductum iri, ut auctoritatem suam, abrogatis majorum legibus, et jurisdictionem, traditis, qui carcere attinebantur, ecclesiasticis, violari et enervari pateretur. ^h Donatum prudentissimum principem, oratori pontificio palam dixisse, pontificem juvenem et rerum inexpertum, dum pravis consultoribus aurem praebet, temere fecisse, ut se negotio iniquo immiscuerit: id sibi dicere licere, qui per aetatem parens ejus esse possit, erat quippe septuagenarius; non mirum videri debere, si, cum juvenis esset, et male de Venetorum rebus instructus, consilium sibi probrosum, et postremo damnosum secutus esset; potius prudentiam et moderationem decessoris sui imitari debuisset, qui cum minime ignoraret, quae Veneti ea in re fecissent, nihil tamen tale toto principatu suo aggressus est. Pontificem in ⁱ Lauretano collegio in Umbria, quod nunc episcopali praerogativa praefulget, idem sanxisse, ne scilicet in terris pontificiae ditioni subjectis liceat res soli possidere. Id potestate principali a pontificibus cum sit decretum, non videre, cur Veneti non eadem potestate in suo uti, et jus idem usurpare possent: summo id consensu a senatu decretum, et cum CCC patricii interessent, nullo dissentientis in tanto numero reperto calculo; ut quod tanta votorum concordia scitum est, minis et ostentato armorum terrore per injustum interdictum tolli posse non appareat. Pontificem vere dixisse, Venetis non licere in ipsum censuram exercere: sed et hoc verum esse, non

licere

VAR. LECT. ^α accidit: et ita tractu temporis immensam illam monarchiam, quam tamdiu parturiunt, impune aliena semper invadentes, ad extremum constituent. Serius cardinalis *MS. Reg.*

INTERPR. ^a de Castro. ^b Inigo de Cardenas. ^c le comte de Fuentes, gouverneur de Milan. ^d Milanois. ^e de Foyeuse. ^f de Neufville d'Allincour. ^g de Canaye Sr. de Fresnes. ^h Donato. ⁱ de Loretto nella Romagna.

NOT. ¹ suprema potestate

licere pontifici Venetis, dum leges et jura condunt, et potestate a Deo concessa utuntur, per censuras sacrorum usum interdiceret. Proinde ipsos potius vitam quam libertatem et leges ac majorum jura amissuros.

XI. Eos vero contra Jesuitas admodum exasperatos, quod ipsos ad inflammandum pontificis contra rempublicam animum suggestionem sua nihil reliqui fecisse persuasum haberent; fiducia etiam injecta, si constanter in proposito perstaret, fore, ut quem Ferrariae nuper censurae publicatae, eundem Venetiis proculdubio effectum fortirentur. Itaque cum ipsi initio ad primam interdicti famam per literas, missis Antonio Possævino, cum Claudio Aquaviva generali suo egissent, ut quid sibi agendum esset, ab eo edocerentur, ille praefraete censuris obediendum esse respondit. Idque ad senatum patres retulere, hoc addito, se clausis templis domi, si principi placeret, mansuros, et confessionibus et puerorum institutioni interim vacaturos. Quod cum suspectum videretur, et senatui relatum esset, ceteros ordines ad defectionem eos sollicitasse; cum abirent, vix ab injuria temperatum fuit, plebe eos tanquam exploratores ab Hispanis subornatos insectante, et stipatores propterea iis a senatu attributi sunt. Inde legibus in societatem agi coeptum; et confectis probationibus decemviri constare dixerunt, permultos patres et maritos conquestos esse, quod a filiis et uxori- bus solita obsequia non praestarentur, quia Jesuitae ipsis affirmassent, eos extra ecclesiae communionem positos esse: literas et cujusdam ex illa societate interceptas, quibus pontificem certiore faciebat, in urbe ccc praecipuae nobilitatis pueros esse, totidem devota, quicquid juberet, suae sanctitatis mancipia. Praeterea ad senatum delatum, eos per confessiones secreta familiarum rimari; bona, facultates, et ita totius imperii robur et vires perspectas habere, clientelas cujusque cognoscere; ea de re commentarios ab ipsis confici, et singulis VI mensibus per visitatores suos, quos vocant, ad generalem suum mittere; ^a Bergomi et Patavii, festinato eorum discessu, multas chartas repertas ab iis non corruptas aut exustas, quibus ejus rei fides fiebat: multa et ad odium invidiose cumulata. Vulgata sub id Stanislai ^b Przouskii Lublinski, qui in gymnasio ^c Patavino literis operam dabat, nomine epistola, ad Antonium Possævinum illius collegii primarium ^α sodalem, qua socios nimia satagendi cura, non sua ambitione, non solum in illis ad septentrionem positis regionibus, sed et aliis, multa infeliciter peccasse, et turbis ubique causam dedisse arguit; recenti ante omnia Demetrii crudeliter occisi exemplo proposito, quem illi instaurandae religioni ad imperium provexisse gloriabantur. Nam si verus fuit Demetrius, imprudentissime fecisse illos, qui principem nondum bene in regno avito confirmatum, praefervidis suis consiliis ad manifestum exitium exposuerint, et tot proceres Polonos et nobilitatis florem eadem calamitate involverint: sin suppositus, pessime fecisse, qui bonam causam ad sui tutelam insigni et detestando plagio egere existimaverint. Quid enim veritati, cui religio innititur, cum mendacio? Quid luci cum tenebris? Quid arcae Dei cum Belial? Scenam ab iisdem vere tragicam infelicis Lusitaniae regis instructam, et in Africa ad miserabile spectaculum expositam, ut regnum ad Hispanos devolveretur. Repetitis toties conjurationibus nomine Christiano indignis contra Elisabetham, effecisse, ut foemina a fundendo sanguine primum aliena, porro severius ac durius cum majorum religioni addictis in regno suo agere sit coacta. Notum et nunc esse omnibus, quomodo nunc sub rege novo post nuperam conjurationem cum miseris Catholicis agatur. Nequedum memoria hominum excidisse, quid illi in Francia Henrico III rege moliti sunt, ^d Henotica factione ad regni perniciem

excitata,

VAR. LECT. ^α sodalem, et legationibus per Poloniam et in Moscovia non mediocri solertiae laude obitis clarum, qua socios *MS. Reg.*

INTERPR. ^a Bergame, & Padouë. ^b Przewski de Lublin. ^c l'université de Padouë. ^d la Ligue.

CIO IOCVII.
HENRICUS IV.

excitata, et Caroli cardinalis Borbonii effecti senis impotenti ingenio facibus praepos-
terae ambitionis subjectis, ut legitimum regni heredem ab ejus successione exclude-
rent, et regem a Sectariis summe alienum vivum videntemque sepelirent, ac tandem
infando paricidio maestarent. Quid non nuper fecisse illos, ut ^a Daciam et circum-
positas provincias, antea quietas et pacis felicitate gaudentes, damnosissimo bello
involverent? Ruptam cum Turcis pacem contra Stephani patris sapientissimi prin-
cipis consilium, et ceteris Bathoriae familiae proceribus cum proprio exitio contra-
dicentibus, ac Baltazare cardinali, qui misere inter illas turbas periit. Nam auctores
fuisse imprudentissimo juveni Sigismundo, cujus ingenio ^bAlfonso Carillus impu-
dentissime abutebatur, ut se bello detrimentoso immisceret, nec agnatorum suorum,
quod ille summa perfidia fecit, sanguini parceret; et nunc ille, quem Alexandro
Magno, si Deo placet, comparatis ad adulationem verbis, parem faciebant, probrosa
ac damnosa ipsi ac toti Transilvaniae transactione, ad vitam privatam, et vix gregario
dignam milite, redactus, in vili Bohemiae hypocausto confenescit. Nec feliciora
fuisse consilia, quae Poloniae regi ab initio dederint; quibus effectum, ut ille cum
vitae periculo regnum avitum adiverit, et reliquerit, et postremo amiserit, Carolo
patruo in ejus locum a Sueciae ordinibus electo. Nec feliciores fuisse illi secundas
nuptias nuper ab ipsis procuratas; post quarum celebrationem, regnum, quod antea
quiescebat, statim insolitis motibus quassatum fuit; et in posterum periculosiore casu
quassatum iri apparet. Quid vero profuisse Ferdinando ^cGraecii archiduci eorum
familiaritatem et suggestiones, nisi ut se inexplicabili cum suis odio implicaret, et
praecipuo adversus Turcos tam vicinos hosteis se praesidio privaret? Gulielmum
^dBaioariae ducem, dum illis auscultat, sensim quasi omni re spoliatum, non sine ip-
sius populorum fremitu, ac publica querela. Monarchiam illos in ecclesia Catho-
lica moliri, etiam pontificis potentiae, quem in speciem tantopere extollunt, si occa-
sio ferat, fraenum imponere paratos, ut eam pontifici ablatam in se transferant.
Gregorio XIII optimo et indulgentissimo seni tota vita imposuisse, et largitiones im-
modicas ab eo emunxisse, ac postremo pro tot benefactis ridiculo legationis Japoniae
choragio morienti illuisse. Moscovitas urfos albicantis dirae magnitudinis et fero-
citate ^eMutinam primum, dein et ad urbem ipsam, tanquam a circulatoribus et
agyrtis adductos, ut spem magnarum rerum in provinciis illis longe positis excita-
rent. Pari impudentia Clementi VIII cordatissimo et moderatissimo pontifici ope-
ram suam venditasse, mentione injecta de Silvestro Aldobrandino, qui postea in
cardinalium collegium cooptatus est, Bosniae creando rege; et jam tum habuisse ho-
mines paratos, qui Sclavicam linguam ipsum edocerent. Nuper et crebras consul-
tationes habitas, de rationibus in Persarum regis ad fidem conversione, quod subor-
nato uno ejus ^etribus legato de industria spargi curaverant, servandis, et delegatis ^e
suo sodalibus ad ipsum mittendis. Novatores in regnis, in religione etiam, in qua per
novationes periculosius peccatur, nuper et obsoletas et inutiles disputationes, ut ma-
jorem in dies sui famam excitarent, cum Dominicanis de gratia instituisse; quarum
is exitus fuit, ut sapientissimus pontifex, ut pudori illorum parceret, cum secundum
eos minime pronunciasset, eorum tamen sententiam aperte non damnaverit. Sed
omnem fidem superare, quod nuper tentaverint; ut confessiones et absolutiones
per epistolas explicarentur, et acciperentur. Quo semel recepto infitoriam tabernam
aperiri, qua sacerdotes, sicuti Placentiae nummularii hodie de pecunia, sic de peccatis
contrahant; et, discusso trajectitiarum confessionum Calendario, delegatae absoluti-
onis fidem turpissima nundinatione cauponentur; cumque ubique adeste non pos-
sint, omne conscientiarum forum etiam absentes ambitiose occupent. Moniti et
ab aliis Veneti, ut deinceps societatis mores, doctrinam, et conversationem diligenter
inspicerent.

INTERPR. ^a Transilvanie. ^b Alonso de Carillo. ^c Gratz. ^d Baviere. ^e Modene.

inspicerent. Ante L annos in Francia vix unum reperiri potuisse, qui doctrinæ de
 suprema pontificis supra concilium auctoritate aurem accommodaret. Nunc plures
 eam imbibisse. Quid igitur facturos Venetos numero paucos et viribus imparcs? Ha-
 bere in ea societate omnium vitiorum genera patrocinium et excusationem. Habere
 avaros, quo se tueri possint, quo sine ullo conscientiae morsu spiritualia bona nun-
 dinentur. Apud supersticiosos, imagunculae exosculatione omnium virtutum Chri-
 stianarum exercitationem suppleri. Gloriar cupidis, quibus ob fortunæ humilita-
 tem nisi per scelera non licet innotescere, quamlibet summa facinora sanctitatis sup-
 paro velari. Desides habere, unde salutis suæ incuriam excusent, et aliqua in ipsos
 largitione redimant. Qui nullo Dei metu tanguntur, habere visibile Numen, cujus
 cultu dum defunguntur, in religione prae ceteris gloriari possunt. Nullum adeo esse
 perjurium, sacrilegium, paricidium, nullum incestum, rapinam, fraudem, dolum,
 quæ dispensationis velo pietatis speciem non induant. Itaque mirum non videri, si
 tantos progressus ea doctrina faciat, multosque fautores habeat, quæ multorum vitiis
 et cupiditatibus servit. Haec ad invidiam contra societatem tunc in urbe amarulenter
 jaetabantur. Sub id et allatum, quod non mediocriter animos exacerbavit, Jesuitam
 quendam Parmæ concionantem in profusos lactitiae apparatus, qui in ^aBacchana-
 libus fieri solent, graviter investum esse; melius quippe eos sumptus impendi po-
 tuisse in bellum, quod pontifex cum Venetis gerebat: qua re offensum principem,
 qui aderat, et se fugillari sentiebat, concionatorem continuo terris suis excedere jus-
 sisse. Quæ propius Venetos tangebant, hæc erant, quod arcana imperii et familia-
 rum per confessiones eos rimari persuasum haberent; quod pueros in scholis, ado-
 lescentes in republica, ab obsequio sensim alienarent: nam hoc se animadvertisse di-
 cebant, ex quo illi Venetiis domicilium fixerant, candidatos, qui magistratus ambi-
 entes senatoribus se semper antea ostendere et commendare soliti erant, sensim cul-
 tum illum et demissæ obedientiæ officium intermisisse, et per presentationes crebras-
 que per domos itationes ac secretas commendationes factiose rem geri, magno cum
 senatus contemptu et reipublicæ periculo; quippe gratia et favore singulorum sibi
 conciliato, aliquando majus aliquid contra universam rempublicam ausuros. Itaque
 jam tum in decemvirorum confesso, qui totum senatum alligat, decretum; Ut si, re
 ad concordiam inclinante, in aliis conditionibus aliquid pro tranquillitate publica
 remittere cogerentur, in hoc constantiam servarent, et illorum restitutionem, de qua
 acerrime propugnaturum pontificem apparebat, omnino a pacis negotio separarent;
 rati se magnum operæ pretium fecisse, si, cum in ceteris ad pontificis voluntatem
 consilia sua inflexissent, in eo solo vincerent. Itaque probationes de aliis criminibus
 contra eos confectæ, ut haberet senatus, quo se de negata restitutione apud ponti-
 ficem excusaret; et eos, quos belli jam accensi auctores, et porro novarum dissensio-
 num semper incentores fore putabat, intra viscera habere non cogerentur. Itaque
 visis actis ac probationibus, mense Junio decretum tandem factum, quo patres exilio
 perpetuo mulentur; addito, ne posthac possint restitui, nisi ex universi collegii sen-
 tentia, et acta primum ac probationes in decemvirorum confesso coram cccxxx reci-
 tentur, exclusis iis qui pontificiis partibus favere in occulto putantur, et, ex sex partibus,
 quinque admittendos illos concordibus suffragiis censeant. Postea et a decemviris
 scitum xv Kalendas Septembreis, ne qui cujuscunque conditionis, ne quidem foe-
 minæ, a quoquam ex illo sodalities literas acciperent: si quæ ad ipsos mittantur, eas
 continuo, si in urbe, ad collegium; si extra, ad præfectos deferre teneantur; inter-
 dicto omni cum illis commercio, exilii, triremium, mulctationis bonorum additis
 poenis. Moniti et patres et tutores, alique, si quos in potestate habent pueros, qui
 extra ditionem Venetam in scholis Jesuitarum literis dent operam, ut eos sine mora
 domum

CIDIOCVII. domum revocent; ni faciant, easdem poenas se sciant incurfuros. Adverfus focietatem quantum caute respublica in posterum se muniebat, tantum in eo laborabat ut patres Capucinos fanctitate vitae perfectos, et ab omni ambitu alienos, apud se ^α retineret.

XII. HAEC male Jousam habebant, qui in arcano patribus Jesuitis favebat, arc-tamque cum quibusdam ex illo sodalitia familiaritatem colebat; qui praeterea sciret, pontificem nunquam in pacem consensurum, si, cum omnes, qui e sacro ordine a Venetae ditionis terris, aut sponte interdicto parentes discesserant, aut dimissi fue-rant, restituerentur, soli Jesuitae ab hoc beneficio excluderentur: nam ad famam et dignitatem sanctae sedis et suam pertinere, ne qui prae aliis pontificiam causam ex-emplo, voce, scriptis, propugnaverant, a pontifice desereri viderentur. Cum tamen intellexisset, pertentato per ^a Fraxineum principis ad concordiam maxime omnium inclinantis animo, potius omne pacis negotium abruptum iri, quam inpraesentiarum, et quo usque suspiciones utrinque purgatae essent, in restitutionem senatus assenti-retur, necessitati cedendum ratus, in eo laborabat, ut pontifici persuadere posset, re-stitutionem non tam nunc negari, quam in commodius tempus, cum suspiciones utrinque purgatae essent, differri. In ceteris ita conventum, ut Veneti legibus con-troversis, de bonis emphyteuticis, in quibus sacer ordo jus praelationis sibi vindica-bat, de bonis soli in favorem sacri ordinis non alienandis, et de nova templorum constructione, non uterentur, quo usque de iis inter partes convenisset; ^b Saracenus et Nervesae antistes, qui carcere attinebantur, in manus delegati pontificii traderentur; edicta contra interdictum facta revocarentur; cuncti ordines qui aut sponte aberant, aut dimissi fuerant, restituerentur; a quo beneficio Jesuitae exclusi intelligebantur: vicissim pontifex interdictum revocaret, et pacem cum republica coleret. Ea de re Jousa et ^c Allincurius regii procuratores scripto tradito, et ab ipsis subscripto, pontifici reipublicae nomine cavere debebant; et pontifex eodem tempore, quo schedulam a procuratoribus acciperet, Jousae cardinali traditurus erat, qua interdicti revocandi plenam ei potestatem faciebat. His conditionibus per bimestre cum senatu agitatis, Jousa XVI Kalend. Aprilis Romam venit sub noctem, ut haberet, quo se a salutando pontifice eo die excusaret; et interim cum Allincurio et cardinalibus regi addictis consultaret, et de ratione conditionum, quas afferebat, insinuandarum cum iis age-ret. Jam res eo devenerat, ut utramque partem dissidii taederet, et pontifex ho-nestam ab armis discedendi, non minus quam Veneti, occasionem quaereret. Itaque Baronius ab initio, sicuti jaetabatur, belli incentor, eodem die, auctore ^d Perrono cardi-nali ad pontificem alia de causa iverat; et mentione adventus ^e Jousae injecta monu-erat, ut benigne ipsum audiret, et ad accipiendas condiciones a rege, qui utiliter se huic negotio immiscuerat, propositas se componeret; nam publicae existimationis interesse, ut cum grati animi testificatione regis in hoc dissidio componendo officio-sam curam, et ipsius procuratoris sedulam diligentiam, pontifici acceptam esse cuncti intelligerent. Secundum haec Jousa postridie ad audientiam admissus, quid in ea re post multas altercationes actum esset, quas condiciones a Venetis regis interventu ob-latas afferret, quid illi vicissim peterent, exponit: de Jesuitarum restitutione sermo-nem suslinuit, tantumque eam non omnino desperatam esse respondit; ceterum se viam invenisse, quae, si ita suae sanctitati plaecat, ad eam obtinendam iniri possit; quam, cum de reliquis pro prudentia sua statuerit, ei sit explicaturus. Noctem inquit-tam habuit pontifex, et summo mane Jousam et Allincurium ad se accersi jubet,

ut
VAR. LECT. ^α retineret. Et initio Pro-tem spectat, cum Romae minime dubitetur, injecta vinctialis ad eos rescripserat, ut in omnibus reipublicae ipsis necessitas ad extremum interdicto parendi. Haec audientes essent, nisi XII fidei articulis; quorum nu- male Jousam MS. Reg. mero comprehendi qui supremam pontificis potesta-

INTERPR. ^a le Sr. de Fresnes. ^b Saraceno, & l'abbé de Nerveza. ^c de Neufville d'Allincour.
^d Du Perron. ^e de Joyeuse.

ut de ratione restitutionis plenius cognosceret. Sic autem Jousa sibi videri dicebat, si diploma de revocando interdicto et absolutione impertienda fidei suae committeretur, fore, ut illo Venetiis ostentato, qui pacis cupidi erant, et numero vincebant, in restitutione se tractabiliores redderent: nam a temulentis passim jactari, pontificem a pacis consiliis prorsus abhorrere; et dum de pace lente agitur, cuncta ad vim parare, ut Venetos tandem ope Hispanorum opprimat. Itaque moderatissimos inter eos nullas conditiones, dum per eas se ludificari arbitrantur, admittere; qui si videant serio secum agi, in restitutionem proculdubio sint consensuri. Non tamen pontifici consilium Jousae placuit, et omnino stare sibi dixit, cum Venetis non transigere, nisi restitutione impetrata; eaque de re patribus fidem suam obstrinxisset; nam, quicquid contra obtendatur, non aliam ob causam, quam ob strenue sibi navatam operam, a republica proscriptos esse; itaque velle, ut ante omnia restituantur: tum si quas habent contra ipsos accusationes, eas servato juris ordine instituant. Hoc responso attonitus Jousa cum suis iterum consultat; et placuit, ut cardinalis Perronus, intermissa, quam inchoaverat, diacta, quod vix sine valetudinis dispendio facere posse putabatur, ad pontificem sine mora se conferret, et haec capita ab eo impetraret, ut si restitutio Jesuitarum, ea, quae a Jousa proposita fuerat, via, obtineri non posset, mentio ejus in praesens omitteretur. Si quidem ille Hispanos negotio participare vellet, id Venetiis fieret, non Romae; censurae Venetiis non Romae revocarentur, ejusque rei executio Jousae diplomate committeretur; Allincurius Romae regius orator, senatus nomine revocationem censurarum peteret, non ^a Fraxineus, qui eodem officio Venetiisungebatur: formulam, qua Jousa et Allincurius regii procuratores senatus nomine pontifici cavere debebant, pontifex benigne acciperet, et nihil in ea mutaret; quae eodem momento, nec prius, traderetur, quo diploma revocationis interdicti et absolutionis impertiendae in manus Jousae consignaretur; jam nunc declararet pontifex conditionibus his se acquiescere paratum, sine ulla ulteriore, quae periculum negotio afferre posset, in consistorio deliberatione. His autem fere rationibus ad expugnandum pontificis animum nitentur Perronus; societatis unius ratione totum Christianorum corpus in summum discrimen adduci, cujus restitutio non tam prorsus negabatur, quam in aliud tempus rejiciebatur; in eo laborandum, ut ante omnia pontificia auctoritas Venetiis restituantur; quo facto facile futurum, ut Jesuitae in illo imperio pristinum locum recuperent. Regem Constantinopoli eos primum introduxisse; non plus negotii fore in iis perditionem Venetam restituendis. Debere suam sanctitatem prudentia sua videre, in eodem res statu nunc concurrere, in quo tunc erant, cum Leo X in Germania, Clemens VII in Anglia, religionis causam perdidit; in quo erant cum nuper Clemens VIII eandem salvam in Franciae regno fecit: in manu sua esse nunc alterutrum in Italia facere, rejectis aut acceptis, quae a rege ferebantur, conditionibus. Per XX annorum immensos sumptus, et sanguinem humanum totidem proclis effusum, vix per tot casus et belli pericula consecuturum, quod jam nunc citra pulverem et cruorem offertur. Eam optimam et sanctissimam fiduciam esse, quae a causae justitia sumitur; sed Deum mandasse discipulis, ut ad simplicitatem etiam prudentiam adjungerent. Clementis VII causam contra Henricum VIII Angliae regem justissimam fuisse, nec non Leonis X adversus Germanos; neque tamen eventum respondisse, et utrobique religionem summe labefactatam. Imperscrutabili divinae providentiae judicio accidere, ut propter populorum peccata, bona causa saepius periclitetur. Nemini vero notum esse, an Deus Catholicam religionem in Italia, et in meliore Europae parte, opprimi sit passurus, sicuti in Africa et Asia accidit, ut inde ad Indias ^o transferatur. Tempore popularium morborum

CIO DCVII.
HENRICUS IV.

suspecto

VAR. LECT. ^o transferatur: hoc absit a sanctitatis suae principatu. Tempore MS. Reg.

INTERPR. ^a de Fresnes.

TOM. VI.

5 K

CIO DCVII. HENRICUS IV. suspecto omneis febreis in pestem degenerare; sic per scissuras tempore Sectariae contagionis, in haeresim malum abire. Nisi occasione utatur pontifex, non unum, sed xx ex uno bello per Italiam exortura, iisque se Sectarios ex Germania rebus turbatis immisturos. Tunc et eruptura caeca, quae in visceribus latent, ulcera, et contagione per totum corpus grassatura; inde Hispanos ambitione ingentia, et ipsos tempore ufuros; ac futurum ut sua sanctitas hinc inter Sectarios, inde inter Hispanos, qui se pro auxiliariis venditabunt, miserrime et periculosissime conflictetur. Experimento apud nos compertum, in causa religionis bellum non nisi cum summa difficultate et discrimine geri. Henricum III religiosissimum principem, qui pacis religionis causam prudentissime promovebat, cum ad infausta arma capienda compulsus esset, non Sectarios tantum, sed majorem regni partem hostilem habuisse; ac postea eos ipsos infestissimos expertum esse, qui belli incentores fuerant. Ab Hispanis proinde intutum, atque adeo exiguum, praesidium fore; cos fere amicis onerosos et importunos esse. Nec decere bella sacerdotalem pietatem. Minus igitur prudenter facturam sanctitatem suam, si, cum de ceteris convenerit, Jesuitarum causa tantis se angustiis et detrimentosis difficultatibus involvat. Easdem se obtulisse, cum primum ad urbem venit, cum Clemente VIII de regis reconciliatione acturus, easque ille contemptis infectorum ventosis artificiis et minis prudentissime elusit, quae post rem confectam statim evanuerunt. Nunc inter parturienti dolores suam sanctitatem conflictari, quos semel partu levata in laetiam vertet. Tandem post multos ultro citroque non sine altereatione habitos sermones pontifex eo devenit, ut, cum Jesuitarum restitutio pro tempore obtineri non posset, aliqua clausula apponeretur, qua minime eorum causam neglectam fuisse appareret. De loco, quo revocatio interdicti fieri debebat, non minus altereatum, cum pontifex omnino vellet, ut Romae potius quam Venetiis ea fieret; alioqui Hispanos, quos ab hac actione minime excludere volebat, nullam in ea partem habituros; nihilominus adductis in contrarium rationibus victus ad extremum de diplomate Jousae, sicuti petebatur, tradendo assensit; quo tamen ille non prius uteretur, quam omnia summa fecisset, ut Jesuitarum restitutionem impetraret. De formula schedae quae a regiis procuratoribus ipsi tradenda erat, tandem assensit, ut nihil in ea mutaret. Ad ultimum stare sibi dixit, de toto negotio in consistorio mane agere, ita tamen ut nihil in eo deernatur; tum se singulorum cardinalium sententias post prandium in privato conclavi exquisiturum; quas tamen sequi non teneatur: quod postridie et diebus sequentibus actum. Sub id^a Castrensis ad pontificem Venetiis dat literas Kalendis Aprilibus, quibus se certo compertum habere significabat, si in causa Jesuitarum animum obfirmaret, fore ut restitutionem a senatu extorqueret. Id, paulum abfuit, totum negotium abruptit, nisi Perronus in tempore adfuisset, et labantem pontificis animum denuo ad pacis consilia crexisset.

XIII. SED et mox non minor difficultas ab Hispanae factionis cardinalibus in-
 vecta, an episcopi, qui interdictum non servassent, censuris sublatis ab ea gratia excludi necne deberent: nam ad dignitatem suae sanctitatis pertinere, ut ea comprehensi non intelligantur, sed absolutionem ab ipso pontifice, ad urbem venientes, petere teneantur. Itaque Perronus tertio ad eum redit, et difficultates illas ab iis, qui turbas quam pacem malunt, moveri multis verbis ostendit; ac periculum subesse, si episcoporum causam a reliquo sacri ordinis corpore dividat, ne ipsi in censuras incidisse pertinaciter negent; quod si accideret, minime senatum cos deserturum; et ita ex scissurae laicae cineribus ecclesiasticae scissurae incendium exorturum. Ad haec pontifex assensit, ut Jousa eos in conscientia posset absolvere; ceterum discedentibus aliquid in aurem insurraturum, quod illos de plena absolutione securos faciat. Neque propterea Hispani quieverunt, sparso statim rumore, quem falso a nostris aiebant profectum

profectum, quasi in traditione captivorum facienda senatus protestationem interpositurus esset, eaque in re procuratores regios non satis idonee pontifici cavisse: sed et hic nodus facile a Jousa solutus est, qui se non aliter diplomatis beneficio usurum recepit, quam traditio prius pure et simpliciter secuta esset; eaque de re praemonitum ante omnia principem, discussis negotii conditionibus. Postremo Hispani immodicam ambitionem suam renudarunt; cum illud amplius disturbare non possent, quo decus rei, quam omni ratione impederant, ad se traherent, a pontifice petierunt, ut cardinalis Sapata, qui initio dissidii dignum pontificem, quo magis cum incenderet, aurea statua pronunciaverat, Jousae comes in executione diplomatis pontificii adjungeretur. Quod Jousa se passurum praeferre negavit; potiusque ab omni actione destitutum; neque commissurum, ut quisquam in partem negotii praecipuo regis studio ac diligentia confecti secum veniret: suam cum regis injuria in hac re esse conjunctam. Ceterum nequicquam Jousam tantopere laborasse, et Perronum eloquentiam suam in causa Jesuitarum fatigasse, postea compertum; quippe clam ab Hispanis jam re confecta. Leonardus ^a Donatus, obitis plerisque in Hispania legationibus, a Philippo prudentiae et acquitatis ratione summo in pretio habitus fuerat, adeo ut in iis quae ad rempublicam minime spectabant ejus consilio interdum uteretur, et multos similes consiliarios sibi optaret. Inde occultam erga nomen Hispanum contraxerat benevolentiam. Et alioqui reipublicae interesse existimabat, ut praepotentem ac vicinum principem placatum haberet. Itaque Hispanos huic negotio participare cupiens, cum provideret, ceteris discussis conditionibus, pro Jesuitarum restitutione acerrime pugnaturum pontificem, et senatum nunquam adductum iri, ut in eam consentiret, ab initio Inicum ^b Cardenam, et postea ^c Castrensem in arcano monuerat, apud benevolum pontificem instarent, ut haec conditio omitteretur; quod si obtinerent, non minores ipsorum in hoc negotio partes quam regis futuras. Quod et illi sedulo fecere: sed tecta re, cum omni ratione a regiis procuratoribus pontifex tentari vellet, an ea a senatu impetrari posset. Regis opera ut necessaria utebatur pontifex, in Hispanos prono affectu propendebat; quippe qui Philippum vires et opes suas in hoc bellum obtulisse meminerat, regem tantum rei arbitrium sibi sumpsisse, et alioqui ad Venetos occulta benevolentia inclinare. Itaque facile ab initio Hispani a pontifice impetrarunt, ut haec in gratiam ipsorum conditio remitteretur. ^d Jousa solus accepto diplomate Venetias revolaverat; quo principi ostentato rursus, sicuti jussus erat, pro Jesuitarum restitutione instat, aliter interdictum non revocatum iri. Post aliquot altercationes, cum cetera extra controversiam posita viderentur, instante denuo Jousa, subridens princeps, non esse, dixit, cur tantopere de ea re laboraret, quam Hispani diu antea confectam dedissent, et sibi ea lege significaverant, ne a Jousa resciretur; nunc hoc rerum statu ut finis altercationibus imponatur, nihil periculi subesse, ut id a se sciret; neque ultra pertenderet. Quae ut ab ipso Jousa, quicum mihi arctissima fuit necessitudo, postea accepi, ita scribo. Igitur post traditos sine protestatione captivos, condita dies ad xi Kalendas Maii, ubi coram principe et xxv primariis senatoribus, Jousa, adducto secum ^e Fraxineo, valvis clausis, voce praecognis interdictum revocavit, et senatum, universosque subditos et ordines, qui in censuras incurrerant, ab iis absolvit; frementibus plerisque, qui se alios et mutatos mirabantur ab iis qui fuerant Sixto iv pontifice, quo tempore post biennii bellum nunquam adduci potuerunt, ut se absolutioni subicerent. Parte alia sacerdotes, qui tempore interdicti nunquam celebrationem intermiserant, impartito absolutionis beneficio, dum de conditionibus eos, qui praepositi erant, consulunt, tam diu a celebratione abstinuerunt, et ex post facto in parte satisfacisse interdicto visi sunt. Id praesentibus testibus actum, et instrumentum ea de re a Jousa confectum, sicuti et traditionis captivorum, quae sine ulla protestatione facta est: quae ille statim

ad

INTERPR. ^a Donato. ^b de Cardenas. ^c de Castro. ^d de Joyeuse. ^e de Fresnes.

CIDIOCVII. ad pontificem misit. Post rem confectam januis reſeratis admiſſus Caſtrenſis, qui
 HENRICUS IV. de reconciliatione ſenatui gratulatus eſt; qua de re et literas ad pontificem
 miſit, quibus in Jeſuitarum cauſa, et Joſam et ſe omnia ſumma feciſſe ſigni-
 ficabat; ſed rem non tam negatam quam dilatam, quo uſque ſuam ſanctitatem
 de re omni per oratores ſuos edocuerint, et rationes repugnationis ab interdicti cauſa
 longe diverſas ipſi approbaverint. Addebat multoties ſenatui oſendiſſe formulam
 ſcripti, quod regis ſui nomine pontifici traditurus eſſet, et illud ab ipſis approbatum
 eſſe; quod ſumma vanitate jaſtabat: nam conſtat ſcriptum illud ex noſtro, quod a
 Joſa et Allincurio pontifici traditum eſt, transcriptum, quippe iisdem verbis con-
 ceptum, et ad Caſtrenſem, re cum Hiſpana factione communicata, miſſum, ut pari
 paſſu in hoc negotio Philippi cum regiis procuratoribus ambulare dicerentur, nihil-
 que in eo rex praecipuum haberet. Poſtremo addebat, ſe et Joſam conjunctis votis
 apud principem et ſenatum inſtituſſe, ut probatoria forma ſcriptum ad pontificem
 mitterent, quo de confecti negotii ratione ex ipſorum teſtimonio apud omneſ con-
 ſtaret. Verum illi ſe excuſarunt, cum id a majorum inſtituto alienum dicerent, qui
 nihil, quod aliquando contra ſe editum interpretatione, vel alio ullo pacto, ipſorum
 rationibus praepredicare poſſet, ſcripto dare conſueviſſent. Eodem die exiit a prin-
 cipe decretum verbis temperatis conceptum, ad patriarchas, archiepiſcopos, epiſ-
 copos totius ditionis Venetae, vicarios, abbates, rectores eccleſiarum parochialium,
 et alios praefules eccleſiaſticos; quo et cenſurarum ſublatarum, et revocatae pro-
 teſtationis contra eas ante a ſe factae, fidem faciebat, et de bona inter pontificem et
 rempublicam concordia, et peculiari principis ac ſenatus tanquam obſequentiſſimo-
 rum filiorum erga ſanctam ſedem cultu, eos certiores reddebat. Exeunte menſe in
 conſiſtorio lectae Joſae literae, et inſtrumenta ab eo miſſa; ubi et de decreto principali
 acriter altercatum, quo non ſatis expreſſe ſuperius contra cenſuras factum revocari
 conquerebatur pontifex; quod alia atque alia ratione excuſatum. Compoſito diſ-
 ſidio non quievit ^a Fontanus Mediolani prorex; qui copias numeroſas ex ea occasione
 ſcriptas cum non dimitteret, ſuſpenſos omnium animos in Italia, quaſi aliquid auſu-
 rus, toto reliquo anno retinuit. Nec Veneti ceſſabant, quamvis jam compoſito diſ-
 ſidio, qui videbant, in regno Neapolitano magnas copias navibus imponendas circa
^b Hydruntum et Tarentum a Philippo ſcribi. Itaque Paulo ^c Scoto comiti Placentino
 militiae Italicae praefecto datum a ſenatu negotium, ut III peditum CIO ad exercitum
 mitteret, ex mediterraneis praefidiis veteranos educeret, quae novo milite ſuppleren-
 tur: qui omnes, quid aeſtate in viciniis fieret, obſervarent, et ad omneſ caſus praefo
 eſſent; dein ſub autumnum ^d Cretam portarentur. Claſſi creatus ſummus dux Phi-
 lippus ^e Paſchalicus, vir expertae prudentiae ac virtutis, qui jam ſuam peculiarem tri-
 remem egregie inſtruxerat: cum ſummo item imperio praepoſitus ^f Zacyntho, Ce-
 phaloniae, et Corcyrae, ac ceteris in ^g Aegeo inſulis, Hieronymus ^h Capellus.

XIV. INTERIM nefarius contra Fr. Paulum Servitam conatus exitu caruit. Ex
 probationibus poſtea factis conſtitit ⁱ Rodolſum Pomam, Michaëlem ^k Vitum ſacer-
 dotem, qui Venetiis in aede S. Trinitatis ſacra faciebat, Alexandrum ^l Parradium An-
 conitanum, conjurationis auctores fuiſſe; conſilio primum Venetiis, dein et Romae
^m cum quibuſdam communicato, ſed ignaro pontifice: ſic enim ſenatus dici et credi
 volebat, nec non et ipſe Fr. Paulus. Ii vero ⁿ Joannem Pauli filium Florentinum,
 qui in cohorte Bartholomaei ^o Nievi Vicentini militaverat, navibus in Syriam et
 Alexandriam Aegypti profecturis deſtinatum, et Paſchalem ^p Bitontium, qui aliquandiu
^q Patavii ſub Joanne ^r Trogliono Anconitano meruerat, ſubornant, qui caedem
 patrarent.

VAR. LECT. ^a cum cardinali Borghefio communicato, MSS. Reg. Put. & Rig.

INTERPR. ^a de Fuentes, gouverneur de Milan. ^b Otrante, & Tarente. ^c Scoti. ^d Candie.
^e Paſqualigo. ^f Zante, Cefalonia, & Corſou. ^g l'Archipel. ^h Capello. ⁱ Ridolfo Poma. ^k Viti.
^l Parrasio d' Ancone. ^m Jean de Florence fils de Paul. ⁿ Nievo Vicentino. ^o Bitonto. ^p Padoue. ^q Troglioni.

patrarent. Cum igitur Fr. ^a Paulus cum ^b Fr. Marino ex ponte ^c S. Fufcae descenderet CICIDCVII.
 III Nonas Octobreis, sole ad occasum vergente, suum ad monasterium pergens, si- HENRICUS IV.
 carii acinacibus et scloppetis armati in nihil tale cogitantem irruunt; Marinoque pre-
 henso, ne opem ferre possent, tribus gravissimis ictibus in facie et in collo feriunt, et
 acinacem unum in vulnerè relinquunt; scloppetis ad summovendam turbam, quae
 undique ad facti atrocitatem concurrebat, displofis. Quo factò, ad socios, qui eos in
 navigio x remorum ad id instructo in litore opperiebantur, summa celeritate se con-
 ferunt, et inde citato cursu in Ferrariense territorium descendunt. Poma jam antea
 suos liberos e ditione Veneta deduxerat, et obsides Jesuitarum societati et Possévino
 dederat; per eosque, sicuti jaçtabatur, scelesto homini spes facta ^z fuerat, ut debita
 sua in ^dApulia reciperet. Nec mirum, cum libris editis reges extra ecclesiam positos
 impune interfici posse doceant, sicuti in Gallia ante aliquot annos accidit, si homines
 ingenio infirmo ad monachi caedem suasionibus suis auctoraverunt. Decemviri
 sexto post die decretum fecere; quo Poma, dein Vitus et Parrasius, extra territorium
 deportantur, sine spe ex quacunque occasione restitutionis; et praemium iv ducato-
 rum CIO, ei qui illos, ubicunque nactus, occiderit, idem de Joanne Florentino et
 Paschali Bitontio additum, et praemium CIO ducatorum propositum. Postea senatus
 iv Kal. Nov. Rev. Patr. Pauli Servitae serenissimae reipublicae theologi, cum insigni
 pietatis doctrinae et vitae inculpatae clogio, patrocinium sumit; et si qui ausu nefario
 tale quid, quale nuper, tentaverit, quisque ad opem ferendam praesto esse jubetur;
 et qui sicarium occiderit, duorum millium ducatorum pretium, qui vivum stiterit
 summa duplo major, ex bonis occisi aut capti, aut, si in bonis non habeat, ex acrario
 statim exsolvatur. Id publico praeconio in urbe et tota ditione promulgatum. In
 asserenda Fr. Pauli securitate senatus caute servavit, ne quid diceretur, fieretve, quod
 pontificem posset offendere, et recenti adhuc vulnere, cicatricem, quo minus coiret,
 impedire; severe prohibitis, qui de ea re spargebantur, et porro spargi poterant, li-
 bellis. Et sane summae prudentiae fuit, post compositum dissidium, in posterum
 prospicere, ne novis subinde scriptis, dum alii censurarum gravitatem et potestatem
 verbis ad terrorem compositis extollunt, alii ad causam suam tuendam earundem
 praecipitem atque adeo injustam violentiam ad contemptum elevant, animi irrita-
 rentur, et cineris vix tandem sopiti fomes denuo suscitaretur: ceterum tanti ne-
 gotii, ubique sparsis rumoribus et libris utrinque editis disseminati, quod totum bi-
 ennium suspensos omnium animos toto Christiano orbe tenuit, silentium imperare,
 et oblivionem velle inducere, humanae potestatis esse nemo dixerit. An divina vice
 prohiberi potuerit, viderint, qui sciunt Deum rerum a conditu mundi gestarum fidem
 primum per prophetas, dein et per alios, incorruptam, quantum fieri potuit, ad pos-
 teros transmitti voluisse; et ita cuncta ad suam gloriam disposuisse, statuisse, et im-
 perscrutabili sapientia ordinasse, ut rerum quas evenire permisit veritatem taciturni-
 tate obrui, et oblivionis tenebris sepeliri, noluerit. Ut mihi vitio verti non debeat,
 qui nunquam scissuram in orbe nostro jam nimis multipliciter scisso fovendam ex-
 istimavi, et res ad concordiam adduci quotidianis apud Deum precibus semper op-
 tavi; si pro necessitate muneris, quod mihi ad publicam utilitatem imposui, conten-
 tionis in luce et publico hominum teatro tamdiu agitatae seriem bona fide expo-
 fuerim, quam cum alii exacerbatae mallent, rex anxia sollicitudine componendam
 curavit; ut vel ea ratione tantae rei memoriam extinguere non oportuerit, ne rex sua
 laude defraudaretur.

INTERPR. ^a Fra Paolo. ^b Fra Marino. ^c ponte de Sta Fosca. ^d la Pouille.

VAR. LECT. ^z fuerat, ut commendatione cardinalis Borghesii debita sua MSS. Reg. Put. & Rig.

JACOBI

JACOBI AUGUSTI THUANI
HISTORIARUM SUI TEMPORIS
LIBER CENTESIMUS TRICESIMUS OCTAVUS.

E P I T O M E.

*M*AGNI Etruriae ducis auspiciis ad intercipiendam Hipponam in Africa expeditio suscepta. Urbis situs. Locus, quod servari non posset, direptus: et ingens praeda parta. II. Bellum in Mauritania inter Mule-zidanum et Abdalam gestum. III. Marochenses, Mule-zidani et Abdalae jugum pertaesi, Mahametem magno consensu regem proclamant. IV. Gambolatus in Asia res turbat. Serdar purpuratorum princeps in eum ducit. V. In Polonia periculose tumultuatum. Multa inter Protestanteis seditiose acta. Contra comitia Warsaviam indicta protestantur. Querimoniam in Jesuitas superiore anno institutam renovant. Ordines regni ad Warsaviam conveniunt. Protestantes, qui in armis erant, a regiis magna clade affecti. VI. Carolus Suecus in Livonia Wissensteinium munitissimam arcem deditione capit. VII. In Hungaria ob legationem Byzantium destinatum, et huc usque retardatum, res in incerto. Navesela a Colonitio recepta. Heiducorum et Tatarorum excursiones. VIII. Legati Persici ad aulam Hispanicam adventus. Idem legatus Pragam ad Caesarem venit, ut eum a pace cum Turcis facienda dehortaretur. IX. Comitata per has turbas Pofonium indicta. Habitus et eodem tempore ab Austriae proceribus Viennae conventus. Heiduci rursus turbas movent. Budnocum expugnant. Ab Homonaio male mulentantur. Instigatu Budensis et Agriensis purpuratorum ad Filecum irritu conatu castra ponunt. X. In Franconia Herbiolenses ex levi occasione praesulis sui auspiciis contra Wertheimicos, qui Jo. Theodoricio comiti Lovenstenio subsunt, bellum movent. XI. Sub id et Donaverdae majore mole tumultuatum. Suevici circuli principes et urbes Ulmam conveniunt. XII. In Anglia rex novam jurisjurandi formulam perscribendam curat. Pontifex ad Catholicos in Anglia scribit, et monet, ne jusjurandum ullatenus praestarent. Bellarmini et Blackwelli archipresbyteri contraria scripta. Magnae Britanniae rex apologiam pro juramento fidelitatis scripsit: ad quam a Bellarmino responsum. Prodigosae in Anglia inundationes. XIII. Infelix navigatio ad Virginiam in India Occidentali ab Anglis suscepta. Rex, post tot clades nihil deterritus, novas rursus societates instituit. XIV. Pugna navalis in freto Gaditano, in qua Jacobus Hemskerkins occumbit. XV. Duae Batavorum naves ex India Orientali revertuntur. Decennalis mercatorum societas classem XIII navium egregie instructam, in Indiam ablegat. XVI. In Belgio nova seditio in castris Albertinis excitata. Henricus Mauritiu frater in Sicambros descendit, et Herclenium oppidum vi captum crudeliter diripit. XVII. Interim pacificationis fundamenta jaciuntur. Missi in Bataviam ab archiducibus qui Ordinum animos pertentarent. Haud multo post, Jo. Neius, generalis Franciscanorum ordinis curator, itidem venit. Eorum mandata, et ad ea Ordinum responsum. Induciae pactae. A regibus Galliae et Angliae aliisque principibus legati, qui huic negotio intervenirent, missi. XVIII. In formula renunciationis et ratihabitionis Philippi Hispaniarum regis magnae difficultates subortae.

EX AUCTORIBUS,

Expeditionis Africanae relatione, Insulani literis, Rerum Polonicarum et Germanicarum relatione MS. Libris de juramento fidelitatis publicatis, Gaspare Ens, Pompeio Justiniano, Imm. Meterano, Dominico Baudio de induciis belli Belgici.

X instituto magnus Etruriae dux Ferdinandus expeditionem in ^aAfricam suscepit, ad intercipiendam et vastandam ^bHipponam. Urbs est unius aut paulo amplius diei itinere hinc a ^cTuncte, hinc a ^dJulia Caesarea distita, quae valido praesidio Turcico tenetur: colli amoeno insidet, mare versus assurgenti, et scopulis horridis contra fluctus vallato; et turreis crebras ab ea parte habet, ut ad eam vis facile fieri nequeat. Qua terram respicit, montibus et subjectis campis exposita est. Sesquimilliare in circuitu patet, valido muro crebris turribus firmato circumdata; et tribus portis intratur: ad arcem haud hinc longe urbi imminentem una ducit, secunda mediterranea respicit; tertia mare et planitiem. Parvae in ea domus, numero non minus bis mille, tecto plano constratae, ita continuo, ut per illud de domo in domum itari possit, viis angustis et anfractuosis pro fossa infra vallatae, ut perpetuum munimentum appareat, ac proinde expugnatu difficile. Nullus ad explicandas copias in urbe locus; tantum ad Moscheam breve quoddam spatium relictum, cetera domibus tota occupatur. In urbe VI C10 capita numerantur, fere inopes inquilini, moribus horridis, sine cultu ac disciplina, et ex ferocitate strenui, ac vitae contemptores; tantum pecore, equis, et camelis abundant; rarum aurum, ac gemmarum minus inter eos; cisternas complures habent. Cum lustrant copias, ex urbe et circumpositis locis IV armatorum C10 comparent, partim Turci, partim Afri. Ager lactus et hortis ac fructibus fertilis: inter urbem et arcem 10 passuum spatium interjacet, quod sepulchris Turcorum huc illuc sparsis consitum est. Arx urbem supra posita a pulcherrimo prospectu mare despicit, spatiosa, et validissimo muro turribus crebris itidem distincto firma, quae ab LXXX Turcis praetorianis servabatur: domus in ea humiles, ut Hipponae, et CC in ea capita. Praefectus domum amplam et peristylia ornatam habitat, cui optimae aquae subest cisterna. Urbs olim beati Augustini natalibus et episcopatu nobilis; cujus reliquias, postquam a Vandalis tandem capta est, aliquandiu possedit. Expeditio suscepta Cosmi principis auspiciis, cuique praepositus ^eSilvius Piccolomineus, vir expertae virtutis, et militiae S. Stephani conestabilis. Thalassiarum munereungebatur Jacobus ^fInghiramius Volaterranus. Bis mille ad eam delecti, qui triremibus et v ceterioris nostrae ^gBritanniae navibus, quibus Gul. ^hGuadagnius eques Hierosolymitanus imperabat, portabantur. Ultra eos CC circiter ex primaria nobilitate ⁱvolones et veterani, quibus praecerat ^kFabritius Coloredus Lunigianae prior; et universae militiae vexillum gestabat Aeneas Piccolomineus Silvii filius. II ^lLiburno solverunt III Kalendas Septembreis: et ante omnia a Ferdinando mandatum, ut Amurathem, qui vicinum litus cum IX biremibus discursans cuncta infesta faciebat, diligenter indagarent, et ad perniciem persequerentur. Itaque primum ad ^mIlvam, et in ea ⁿPortum-ferratam facta exscensio. Ubi de Amurathe, missis circum, qui de eo cognoscerent, nihil compertum; imposito in classem milite, Sardiniam versus cursum tenuerunt, et ad ^oCavum Pullae appulerunt: cognitoque haud hinc longe XX naveis in anchoris stare, ad eas missa ^pspeculatoria; ex qua rescitum, Belgicas eas esse, quae ante tres menses ^qCaralim venerant, ut inde salem exportarent. Eidibus Septembribus

INTERPR. ^a Barbarie. ^b Bonne. ^c Tunis. ^d Alger. ^e Silvio Piccolomini Senois connestable de l'Ordre de St Estienne. ^f Inghirami de Volterra amiral de l'Ordre. ^g Bretagne. ^h en Ital. Guadagni. Il est François, mais la maison est originaire de Florence. ⁱ venturieri. ^k Fabrizio Coloredo priore della Lunigiana. ^l Livorno. ^m Elba. ⁿ Porto-Ferrajo. ^o Cavo della Polla. ^p felouque pour espier. ^q Cagliari.

CIOIOCVII.
HENRICUS IV.

Septembribus inde digressi, sub tertiam vigiliam ^aGalitam felici cursu venerunt; quo ante triduum Britannicae naves appulerant, et reliquam classem opperientes in anchoris stabant. Postridie, habito belli ducum concilio, conestabilis militem navibus impositum ad triremis transire jubet, relicto in iis idoneo praesidio: tum, ordine rei gerendae exposito, munia inter tribunos et alios belli duces distribuit: tum, quod minus sperabatur, coelo admodum sereno, post sacrum celebratum, summa cum animi alacritate, et certa ex ea victoriae fiducia, Galita solvunt hora duodecima. Sub vesperam hora xxii tesseram belli ducibus dat sancti Augustini nomen, cujus et nunc templum semidirutum supra urbem memoriam servat. Inghiranius sic cursum instituit, ut ad locum exscensionis, qui putabatur, hora noctis sexta, appulerit: verum a ducibus viae deerratum fuerat; itaque duae horae loco reperiendo insumptae, tam humili in eo vado, ut per scaphas et celoces exscensionem fieri oportuerit: qua in re rursus multum temporis effluxit; ut non prius quam albescente die res confieri potuerit; quod ut noctu fieret, ab initio convenerat. Quod aliquam perturbationem primo occursum attulit, quod de successu plerique desperarent. Verum conestabilis, qui rem quavis ratione tentandam censebat, meticulosus, gradum si accelerarent, in tempore venturos affirmabat, audentioribus, etiam in luce aperta vim faciendam certa vincendi spe suadebat: et, si ex voto conatus non succederet, errorem nautarum pro excusatione habituros. Itaque xvi Kal. Oct. in prima acie incedebat Guadagnius cum ^bCastoviello, Langlado, et tormentariis, qui crepitacula portabant, cum ^cSantandrea, quem sequebantur ^dAgliottus et Digaronus cum iii scalis; quibus singulis l delecti ex omni numero destinati erant. Pone eos agmen ^eViminius regulus ducebat, cui adjunctus Ascanius ^fBaldellus cum sua cohorte: qui omnes id xl delectos efficiebant. Ubi ad bivium inter urbem et arcem ventum, Guadagnius, cui arcis expugnandae cura commissa fuerat, ad dextram deflexit, reliquae copiae ad urbem iter persequuntur; in quarum fronte Joannes ^gBrancadorus jam incedebat, cum ^hGuidobaldo fratre, et tormentariis qui crepitacula portabant, et Petro ⁱGuiscardo harum rerum perito; iisque adjunctus ^kHugolinus Barisonius exercitus curator cum xvi delectis. In media acie erat conestabilis cum suis, et Ambrosio ^lBindio tribuno, qui centurionis majoris munere fungebatur. Post eum Flaminius ^mCollescus cum sua cohorte, et iis qui crepitacula admoturi erant; ⁿCarolus Penna sequebatur cum sua scala, et post eum Franciscus ^oAlifanus cum sua altera. Tum ordine incedebant cum suis cohortibus Aurelius ^pPasserinus et Hieronymus ^qGualterus, qui secum trahebant tormentarios apparatus necessarium portanteis; iisque pro centurione erat Jo. Andreas ^rRicchelmus. Ultimum agmen claudebat ^sColoredus cum equitum turmis et volonum, cui adjunctae Francisci ^tNelli et M. Antonii ^vPlacidi cohortes, quibus pro centurione inserviebat Petrus ^wJacobus Fratta. Ordine incedentes jam clara luce non omnino ignaros et imprudentes oppresserunt, quippe ante xx dies sparsa fama de adventu classis Christianae, et moniti a ^xBisertino quodam navium fabro ^yHipponenses, ut sibi caverent. Guadagnius eodem tempore admotis crepitaculis ad arcis portam, tribus aliis locis per scalas suos jubet ascendere: quod feliciter utrobique factum. Quo conspecto a nostris ad urbem tendentibus alacritas addita; et subito pro muris et ad portam obviam defensores in armis comparuerunt, jam signis in arce erectis territi. Tormentis initio res acta; tum, propinquantibus et S. Augustini nomen et victoriam ingeminantibus, Brancadorus primus muro succedit, dum Guidobaldus ad portam crepitaculum admovet: qua aperta, ipse cum

Antonio

INTERPR. ^a alla Galita. ^b Castovielli, Langlado, & i bombardieri. ^c il capitano di S. Andrea. ^d Agliotto, & Digaron. ^e Barone di Vimini. ^f Baldelli. ^g il capitano Brancadoro. ^h il cavalier Guidobaldo. ⁱ Gbiscardo. ^k Ugolino Barisoni commissario. ^l Bindi. ^m Colleschi. ⁿ Carlo della Penna. ^o Alfani. ^p Passerini. ^q Gualtieri. ^r Ricchelmi. ^s il cavaliero Coloredo. ^t Nelli. ^v Placidi. ^w P. Giacomo della Fratta. ^x de Biserta. ^y ceux de Bonne.

Antonio ^a Ricciardello, Octavio ^b Adamo, et Tuscanio irrumpit; et post acre certamen, Brancadori fratris cohorte superveniente, fauciatu, tamen suos retinuit, quousque ^c Collescus, qui ad portam mediterraneam crepitaculum admoturus incepto aberraverat, per eandem portam intravit, et laborantibus praesto fuit. Tum per scalas vis facta, et mox confractae scalae, ne hosti usui esse possent, ^d conestabili ubique interim discursante et praesentia sua animos militi faciente; qui per ^e Guiscardum, quem volones sequebantur, ad portam mediterraneam crepitaculum admoveri jussit: qua aperta et praesidio firmata, idem Guiscardus ad portam marinam tendere jussus cum tormentariis, per quam jam plerique Mauri et Turci natatu evaserant, aut aquis hausti fuerant. Turci reliqui ad turrem in mare despicentem se contraxerant, ex qua jam ingressis nostris se strenue defendebant. Itaque a conestabili ^f Inghiramio mandatum, ut totam classem ad murum, proxime quam fieri posset, admoveret, et inde displosione repetita Turcos infestaret; quod et subito factum; et tandem Turci intus et extra petiti locum deseruere. Tunc et Josephus ^g Cardinalinus triremem Liburnensem ad eam partem, ad quam se Mauri et Turci jam magno numero aggregaverant, admovit, ut eos infesta displosione dissiparet. Interim, post non exiguum certamen, in quo praefectus arcis ipse interfectus est, Guadagnius loco potitus statim tormenta e muris dejici jubet, omni apparatu flammis consumpto; quae inde per nautas jussu conestabilis ad naves deducta sunt. Ad ^h Moscheam adhuc strenue a defensoribus in urbe certabatur. Eo missus Julius Caesar ⁱ Machiavellus cum ^k Alifani cohorte; qui tandem inde eos dejecit. Marcellus ^l Cavaceppius ^m Caroli Pennae vicarius per angustos callcis eodem vadens, ut se cum Brancadoro jungeret, ex domibus circumpositis infestatus, ex suis Julium Caesarem ⁿ Ranerium centurionem amisit: ex suis et Brancadorus Herculem ^o Pavam, et Antonium ^p Velium. ^q Passerinus ad portam mediterraneam praesidio idoneo firmatam substitit. Equitum et volonum, qui per portam marinam intraverant, agmen se cum ^r Nellio conjunxit. Hic ^s Bindi tribunos ^t Placidum, qui magnum virtutis suae specimen eo die dederat, portae secundae praefecerat; et Jacobum ^v Caponium Nellii vicarium, et ^w Bettinum Ricafolium centurionem, ad locum designatum tuendum amandaverat: Collesco item et ^x Gualterio suum locum assignaverat. Inde per urbem discursans non sine aliquo locis plerisque certamine, quod et idem conestabilis cum suis fecit, aversis hostibus aut in domos compulsis plena victoria potiti sunt. Graviter fauciatu in illa discursatione Flaminius ^y Ubaldinus, Cosinus ^z Roffia, et ^{aa} Politianus Soares, ordinum ductores. Portis praesidio firmatis nostri post sex horarum certamen ad praedam versi; et qui in arce erant, ea depraedata et abductis captivis, ad urbem venerunt. Interfecti in urbe circiter cccc, in arce Lxx. Ex nostris perierunt Carolus ^{bb} Gabriclius Romanus, Vincentius ^{cc} Pallerius et Panhormitanus equites, Franciscus comes ^{dd} Brancalconius Piobbicus, Gaspar ^{ee} Alemannus, Ascanius ^{ff} Baldellius, Simo ^{gg} Amicius, Thomas ^{hh} Thomassius Anconitanus, ordinum ductores, ⁱⁱ Santofemius, Musanus. Capta xii signa et v aenea tormenta, nam reliqua festinato discessu relicta sunt: captivorum omnis sexus et aetatis capita numerata sunt cccio, quae Britannicis nostratibus navibus imposita sunt: eodemque die, quod locum servari spes non esset, hinc ^{kk} Tunete, hinc ^{ll} Algeria tam vicinis, et diuturnior in eo mora periculo non careret, cum tota classe solvit, et v Kal. Oct. ^{mm} Liburnum appulit,

INTERPR. ^a Ricciardello. ^b Adamo, & Toscani. ^c Colleschi. ^d Piccolomini grand conestable. ^e Ghiscardo. ^f Inghirami. ^g Giuseppe detto il Cardinalino. ^h la Mosquée. ⁱ Machiavelli. ^k il capitano Alifani. ^l Cavaceppi. ^m Carlo della Penna. ⁿ Ranieri. ^o il cavalier Pave. ^p Veli. ^q Passerino. ^r Nelli. ^s Bindi. ^t Placidi. ^v Capponi. ^w Bettino Ricafoli. ^x Gualtieri. ^y Ubaldini. ^z Roffia. ^{aa} Polizziano Soares. ^{bb} Gabriello Romano. ^{cc} Palleri, & Pallermitano. ^{dd} Brancaleoni del Piobbico. ^{ee} Alemanno. ^{ff} Baldelli. ^{gg} Amici. ^{hh} Tommasi di Ancona. ⁱⁱ de St. Offeme, & de Mousan François. ^{kk} Tunis. ^{ll} Alger. ^{mm} Livorno.

CIOICVII. appulit, displosis in plenae victoriae signum in appulso tormentis; et mox in majore
HENRICUS IV. urbis templo divorum Ambrosii et Augustini hymnum decantari jussit, et mortuis in
ea expeditione publicis precibus parentavit.

II. DUM haec agerentur, res in utraque Mauritania maxime turbabant, quindecim mensium spatio, tribus cruentissimis proeliis commissis inter Mule-Zidanum Fessae regem, cui reliqui fratres Hametis filii se conjunctis consiliis et viribus opponebant, et ^a Abdalam Mule-Muhametis Checi filium, qui patris auspiciis bellum gerebat, vixque tunc xxiv annos natum, virtute annos superante. Zidanus cladis anno proximo exeunte v Eid. Dec. ab Abdala acceptae causam errori tormentariorum imputabat, qui fere Angli et Batavi erant. Nam instructa utrinque acie, cum Zidanus in fronte L machinas collocasset, in quibus praecipuum rerum suarum robur impofuerat, bombardarii e tumulo editiore non bene collimantes, displosionem ita instituerant, ut ictus septies et octo vicibus repetiti hostilem aciem supervolarent, et paucos laederent. Quo animadverso Abdala cum duobus equitum agminibus per medios ruit, et nostros, qui ad machinas stabant, primo impetu sternit, et agmen majorum scloppetariorum a tergo positum per latera vi facta solvit, nam sarissophoris carebat; et ceteros nec opinato casu territos in fugam conjicit. Nox statim praecipitans, quippe jam proxima bruma, ulterius persequendi hostis victori commoditatem eripuit, et Zidano tutum receptum praebuit, qui ad Nomadas suos in montana inter ^bAtlantis confragosas crepidines cladem suam per otium solatus est; occasionem opperiens, quo erat infraeto ad calamitates animo, consilia et coepta repetendi: quae non diu tardavit, alternante fortuna, et a victore ad victum transeunte, aliena potius quam propria Abdalae culpa. Post superiorem successum, junior princeps erga militem indulgentior, satrapas habebat, Alcaldas vulgo vocant, et belli duces plus se insolescentis, qui nihil non praerogativa aetatis in conspectu principis audebant et faciebant. Ipse ab iis persuasus xi ex primariis provinciae et magnis clientelis subnixos de medio tollendos curaverat. Tam diri jugi impatientes Marochenses, ex desperatione consilium capiunt, et clam Zidanum victum auxilio advocant, eique portas urbis viii Eid. Mart. aperiunt. Ingressus cum ioc delectis equitibus ope Marochensium, domos Fessanae factioni addictorum diripit; et, quos comprehendere potuit, ad unum omnes jugulat. Ad hunc strepitum Abdala, qui in propinquo exercitum habebat, subito in castra pergit, optime munita: utrinque latera canali profundo tegebantur; a tergo arcem, quam adhuc tenebat valido praesidio, habebat; frontem xx machinarum objectu firmaverat. Verum irae impotens, sive hostis contemptu, ad urbem desertis castris ducit, cum xvi cio majorum scloppetariorum, quatuor equitum cio, et omni machinarum instrumento; et callem angustum oblongum inter moenia et fossas hortorum locis illis crebras cum peditatu subit, equitatu ad latera juxta locis impeditis incedere jussu. Ubi ad callis, leucam integram longi, exitum perventum est, cum seriatim adhuc incederent, nequedum patente loco se explicuissent, in cio delectos recentis incidunt, qui inordinatos acri impressione fundunt: tum, ex moenibus detonantibus tormentis, rursus confusi in callem angustum compelluntur, et vix se fuga multis occisis in castra receperunt. Equitatus, crebra tormentorum clavis et ferreis quisquiliis oneratorum displosione infestatus, cum in fugam se subito dedisset, in suos revolutus non minore clade peditatum quam hostis afflictauit. Zidanus stricto gladio eos persecutus est, dum interim inde ab urbe, inde ex hortis, in quibus majores scloppetarii sepibus et muris tecti latebant, quasi undique circumdati ad exitum exponerentur. Itaque plerique scloppetos abjecerunt, et vix ex toto illo numero vi cio superfuerunt, ex quibus tria cio ad arcem receptum habuerunt,

INTERPR. ^a Muley Abdala. ^b Montagne d'Atlas.

habuerunt, quae jam bis CIO tenebatur. Abdala cum equitatu, quem colligere CIOIOCVII. potuit, Fessam se contulit. Victor Zidanus cum totis viribus ad arcem vim facturus; HENRICUS IV. deditioem praesidiariis, vitam et res salvas pollicitus, imperat; qui cum recusassent, admotis mox XL machinis, prodicione ejeratorum per locum negligentius custoditum irrumpit. Quo cognito, obsessi arma subito abjiciunt, et supplices in templum, regum sepulchris religiosum et inviolabile creditum, confugiunt. Zidanus arcis potens, sicuti jaetabatur, in memoriam revocans, se ante aliquot annos in summo discrimine ab iisdem desertum, injuriam antiquam ultus est, quaesito tamen ex alia causa colore, quod illi virgines, foeminas, per vim stupris foedassent. Itaque coacto judicum concilio, ut erat in disciplina severus, et in publica administratione juris et aequi observantissimus, eos morti addicit: totoque xv dierum tempore cuncti carnificis manu, spectantibus Marochensibus et oculos vindictae avidos pascentibus, vitam amiserunt. Quod siue severitatis, siue potius immanitatis exemplum, non tantum aequat, sed illud superat, quod ^a Albani jussu a Friderico filio ^bHarlemi in Batavia patratum est, quod odium irreconciliabile plus re alia omni contra Hispanos in animis popularium accendit; de quo ad annum CIOIO LXXII diximus. Postea Zidanus cum Abdala, qui interim exercitum novum instauraverat, secundo infeliciter pugnavit; et Marochum rursus deserere coactus, et ad suos Nomadas confugere. Victor, dum errorem aliorum emendare conatur, et Marochensium sibi benevolentiam conciliare, frustra implorata Checi patris, matura aetate et profunda prudentia viri, praesentia, tandem improbitate suorum victus, bona Marochensium suspectorum in urbe et in agris inter belli duces dividere coepit. Qua nova injuria illi irritati denuo, ut sunt mobilia Afrorum ingenia, de defectione consilia inierunt; et non Zidanum toties victum, sed Muhametem Hametis abnepotem, qui in montanis proximis latebat, et spectator usque federat, clam sollicitant. Ille, cognito Abdalam matri suae Marochi manus iniecisse, et a captiva grandem pecuniam efflagitare, delatae Marochensium benevolentiae occasionem minime sibi negligendam censuit; et qui haecenus quieverat, collecta manu sub portas urbis specie repetendae matris quotidie excurrerat. Eum insecutus Abdala primo congressu profligavit. Nomades, ad quos se Muhametes receperat, Abdalae incursiones et praedas continuas pertaesi, denuo Muhameti novas vireis subministrant. Is igitur, resumptis viribus et animis, palanteis hosteis et in praedas effusos, qui ter mille numerum explebant, cum suis locorum gnaris intercipit, et fundit. Qua re irritatus Abdala cum robore exercitus contra Nomadas ducit, relicta sine praesidio urbe.

III. VI X ille IX leucas progressus fuerat, cum clandestinae cum Muhamete conjunctionis duces populum alloquuntur; et vana spe humanitatis Abdalam Marochensibus post victoriam illusisse dicunt, cum militem extra urbem in castris tenuit; nam non minus propterea Alcaidas et belli duces grassari, qui novas subinde agrorum divisiones ab adolescente licentiae assueto impetrant: nunquam miseriarum finem fore, quamdiu ipse et Checus pater rerum potentur: tempus venisse, quo se in libertatem vindicent: adesse in propinquo Muhametem, cujus parentem injustissime Abdala detinuerat, qui Nomadas, quos placatos habere publicae tranquillitatis interest, secum consentienteis et amicos trahit; eum auxiliatorem et liberatorem a Deo oblatum proinde amplectantur. Ad quae verba populus subito arma capit, et munita tumultuaria e materia et terra per vicos excitat, magnoque consensu Muhametem regem proclamat. Ad quem nuncium, omissa contra Nomadas expeditione, e vestigio Abdala ad urbem revolat, et Alcafovam, quae est primaria arx urbis, intrat; statimque praeconis voce edici jubet, cuncti suis partibus addicti intra

quatrimum

CIO DCCVII. **HENRICUS IV.** quadriduum se parent, ut se Fessam profecturum sequantur. Quo tempore tormenta aenea omnia et bellicum apparatus foras educit, et, omni pretiosa supellectile secum asportata, post IV dies instructis ordinibus ad iter se accingit, nullo hostilis animi indicio aut injuria oppidanis facta; quod aliter atque aliter multi interpretati sunt. Nam generosum principem post tot prosperos successus in aetatis aestu, qui toties Zidanum invicti animi imperatorem vicisset, ad inexperti juvenis adventum subito recedere plerique admirabantur. Alii denuo acrius pugnaturum ad novas copias comparandas domum abire dicebant. Alii rursus, ut praesentia sua, quod haecenus precibus et per literas frustra tentaverat, a patre impetraret, ut Marochum secum veniret; et, repressa satraparum et belli ducum insolentia, benevolentiam civium recuperaret. Sed superstitio Checum ab itinere revocabat, quod illi ab astrologis, quibus multum Afri tribuunt, praedictum esset, si ^aTafouti amnem, qui utrumque regnum dividit, et trium dierum itinere a Marochi abest, transfret, fore, ut intra annum moreretur. Quod idem et Hameti parenti praedictum fuerat; nec exitu caruerat. Haec ex ^bInsulani, qui Marochi tunc erat, ad me literis, et aliis, quas, postquam in Hispaniam venit, ad regem dedit.

IV. N E C minus res interea in Asia turbabant, ubi Gambolatus, qui ^cAlepi erat, cognito Amurathae ^dSerdaris purpuratorum principis, qui cum ^earmatorum CIO exercitu ad Persicum bellum proficiscebatur, in Asiam proximo adventu, veritus ne haec tempestas in caput suum recideret, ad defensionem quam melius poterat se parabat; et, ultionis de regulo quodam Persa in Euphratae confinio sumendae colore, exercitum instruit, excursioneque illac facta, totum agrum vastavit: inde Alepum se recepit, tantum XX bellatorum CIO penes se retentis, et reliquis ad vitandam suspicionem per loca idonea dispositis. Jamque Serdar Constantinopoli profectus propinquabat, et non recta ad Euphratem, sed, flexo ad dextram itinere, Alepum tendebat. Ipse officiose ad eum mittit, et, sensu injuriae et patris indigna caede, quae fecerit excusat; ceterum se Sultano semper obsequentissimum fuisse, ac porro in potestate ipsius futurum: necessitate extrema coactum, ut inimicorum conatibus praeverteret, milite armato latus tegere; cum quo paratus sit pro Sultano quo jubebit tendere, et vitam ac sanguinem pro ejus imperio profunderere: tantum hoc tempore suspecto purpurati ad se adventum deprecari; in ceteris jubeat, imperet, decernat quod velit, sciatque se ad omne obsequium Gambolatum paratum semper habiturum. Eadem semel atque iterum, cum non responderet Serdar, deprecatio repetita, copioso commeatu cum grandi pecunia et equis ad purpuratum missis, quae ille accepit; neque propterea iter intermisit. Itaque Gambolatus, ex superioris anni successu fiduciam capiens, ad extrema se parat, et cum rebellibus in Asia, quibus se ^eCalenderus Oglus ducem praebuerat, foedus init; convenitque inter eos, ut non vireis jungerent, sed ad ^fTauri radices a tergo Serdaris, cui Alepum tendenti montes illi necessario superandi erant, cum toto robore subsisterent, commeatus subvectionem impediens: ipse ab adversa parte aditus insidere et transitu prohibere venientem decreverat; et ubi in planitiem descendisset, quod cum tanto exercitu non nisi confusis ordinibus facere poterat, protinus cum recenti et ordinato milite cum eo configere: periculum suum totum futurum; ipsos qui a tergo sequebantur, ad partem victoriam venturos, et decori ac praedae participaturos. Hoc consilio cum XV equitum CIO et V CIO peditum Alepo exit, et ad pedem montis, qua Serdar venturus putabatur, castra metatur. Quo cognito Serdar alium exscensionem locum quaerit, cui rursus Gambolatus castris relictis subito occurrit; et cum parte exercitus jam descendens feliciter primo conflixit, fusosque hosteis in montana compulit. Fatigatos certamine diurno

INTERPR. ^aTafout. ^bde l'Isle. ^cAlep. ^dSerdar premier Visir. ^eCalender-Ogli. ^fMont Taurus.

diurno suos ut reficeret, paulo longius concesserat, unde post noctem exactam summo mane instructis ordinibus ad hostem vadit, quem jam magna ex parte descendisse comperit; et in planitie aciem instruentem nactus, magnis animis aggreditur, et post acre proelium multis occisis fundit fugatque: tanto successu sive inflator sive negligentior redditus, quippe qui crederet totum robur exercitus profligatum, tantumque miseras reliquias superesse, quas postridie nullo negotio deleturus esset. Igitur nox inter lusus et militarem lasciviam exacta, milite genio indulgente, et quasi parta plena victoria securo. Verum die sequenti albescente longe alia facies apparuit, toto exercitu in planitie ad pugnam instructo; in quo Serdar, qui ^a Asiaticum equitatum parum strenue rem gessisse superioribus diebus, et multum numero imminutum, animadverterat, eo amoto et in posteriores ordines rejecto, Europaeum, atque adeo Thracicum, in fronte constituit, praeter Turcorum institutum, qui in prima acie equitatum provinciae, in qua pugnatur, semper locare consueverunt: delectos circa se retinuit, cum praetorianorum ^b praefecto et quatuor circiter mille ad fortuita sepositos. Heic Gambolatus minime se deseruit, et post acre cum Europaeis et postea cum Asiaticis certamen, illosque ad extremum dissipatos, dum festis suis ad colligendos spiritus spatium capit, incumbente praetorianorum praefecto, et mox Serdare, cum suis recentibus, cum nullum strenui ducis officium omisisset, postremo caesus, et in fugam coniectus est. Ad Alepum cum receptum habuisset, arcem novo milite et comeatu firmavit; et sub auroram cum ter mille, qui se eadem ex strage aggregaverant, in tutum se subducit, deviis itineribus, ut de eo victor Serdar plerisque ad insequendum missis vix diu post cognoscere potuerit. Praesidiarii, quos in arce reliquerat, ex heri sui calamitate occasionem captantes, in subjectam urbem vim faciunt, eamque per triduum diripiunt; quod indigne ferentes oppidani, jam remittente praedonum furore, arma capiunt, et praeda onustos in arcem compellunt, et Serdarem victorem ad ultionem vocant, patentibus portis. Admissus ille continuo praesidiarios obsidet, et ad extremum deditioe capit. Calenderus, qui ad alterum Tauri latus eventum rei opperiebatur, casu cognito, sensim cum suis in Asiam se recepit, nullo terroris aut infracti animi signo dato; et in Bithyniam descendens ^c Prusiadem haud longe a regia urbe intercipit et vastat: quod adeo Sultanum percussit, ut omne statim robur tam praetorianorum, quam aliorum, quos penes se habebat, eo miserit duce Ageno purpurato, ut injuriam sub oculos acceptam insigni severitatis exemplo ulcisceretur. Verum is subito se subduxit, urbe non solum direpta, sed magnam partem ignibus cremata, et cum Gambolato vireis et consilia ex foedere conjunxit.

V. IN Polonia et hoc anno periculose tumultuatum, renovato superioris anni Protestantium et aliorum ad libertatem proclamantium cum rege Sigismundo dissidio, et suspicionibus ex recenti matrimonio auctis. Nam cum ^d Rokossani, quos vocant, quibus duces se praebuerunt ^e Janussius Ratzivilius, et dispar moribus, sed virtute bellica clarus, ^f Statniskius, viderent comitia superiore anno promissa differri, regem in armis esse, et ipsi in armis comparuerunt, sed milite utrinque male instructo. Ad ^g Proslovicum ^{iv} a Cracovia milliaribus cum confedissent Protestantes, rex Cracoviam, cui illi inhiabant, novo praesidio munit, et machinas ex armamentario extractas per loca idonea urbis disponit. Multa inter Protestantes tumultuario et seditiose acta; eoque furor usque crevit, ut de novo creando rege sit injecta mentio; et Vincentius Mantuae dux tantum gratia inter eos valebat, ut, si res ad electionem devenisset, in eum nobilium suffragia concursura plerique crediderint. Interim

contra

INTERPR. ^a cavallerie de la Natolie. ^b Aga des Janissaires. ^c Bourse. ^d Rokoschains ou Malcontens. ^e le duc Janusch Ratzivil. ^f Stadniski. ^g Profznowice.

CIO DCVII.
HENRICUS IV.

contra comitia Warfaviam indicta protestati sunt, ea illegitima esse, neque quenquam decretis, quae in iis fierent, teneri stare: contra ^aRokoffum, sive nobilium conventum, legitimum esse, et summa prudentia coactum, et continuatum: foederationem religionis causa initam, invito sacro ordine constituendam ac firmandam: ex bonis ecclesiasticorum, qui opibus confisi ceteros pedibus caleant, partem delibandam, et inter nobiles distribuendam; ipsos vero, sicut alii solutae conditionis, oneribus regni subjici debere. Reposita inter haec in Jesuitas superiore anno instituta querimonia, prolixo scripto, quo in Jesuitarum praefervidam satagendi in rebus civilibus diligentiam, omnium turbarum, quae multis abhinc annis regna turbarunt, invidiam rejiciunt, repetita a concilio Tridentino mali origine: illo nihil ad doctrinam, quam Catholici toto terrarum orbe tenent, adjectum; nihil ad disciplinam, nisi ex superiorum synodorum sanctionibus petitur; cetera ad pontificis et curiae Romanae potentiam in majus amplificandam, et nuperas ea de re constitutiones, quae nusquam terrarum receptae sunt, ejus auctoritate firmandas, spectare. Promulgationem proinde ejus tantopere urgeri, instigantibus Jesuitis, qui in causa religionis plus consiliis humanis, quam providentiae divinae, tribuunt; in eam rem foederationes fieri, adfinitates contrahi, et ex numerosa Austriaca familia filias principibus, quos sibi conciliare cupiunt, elocari; jamque totam Poloniam et ^bVindeliciam his artibus in potestate habere patres, sed ad illas eunum addi visum illis necessarium, aut Hispanicam inquisitionem, aut aliquid huic simile. Id autem concilio Tridentino contineri: ex quo, tanquam ex fatalis hoc aevo Pandorae pyxide, his libri scriptor verbis utitur, cunctae calamitates intestinae evolantes per Europam se effudere. Neque tamen tantum in ipso concilio mali latere, quam in exemptionis ratione et modo, quem sibi Jesuitae sumunt, et praec aliis arrogant; tantoque artificio in ea laborant, ut illorum diligentia ac solertia formidabilis merito Polonicae nobilitati esse coeperit, et omnibus populis qui leges patrias servant, et in avita libertate conquiescunt. Hinc, nec aliunde, turbarum in regno excitatarum materia praebita; siquidem sic illi adfectata comitate, et in procerum tractandis ingeniis accommodata disciplina, se gerunt, quo eos ad obedientiam suam inflectant; ut eum toti in Polonia esse, neque praeter illam aliud cogitare videantur, acuti gladii et ancipitis, quo utuntur, tantum laminam in vaginam hinc reconditam habeant, ceterum capulum Romana aula, et Hispanus, a quibus dependent, manibus suis teneant. Hinc tot indulgentiis et extraordinariis ^cconcessionibus a sancta sede donatos esse; hinc, cum cuncta large polliceantur, cuncta ubique se posse gloriantur, in regias invadere, a sacris concessionibus esse, ac postremo regum mentes ac voluntates pro libidine circumagere, plerumque infelici successu. Illos Henricum primo Poloniae regem, cum ad regnum successione delatum reversus esset, regno et vita tandem exuisse. Sic serenissimo regi regni aviti amittendi causam extitisse: sic miserum Bathorium ad nefanda contra suos consilia incitasse, et ad vitam privatam tanto fastigio indignam postremo adegisse. His auctoribus tot initas regina Elisabetha in Anglia conjurationes, tot rursus horrendas Jacobo rege; quarum is exitus fuit, ut, exasperatis principum ingeniis, latentium Catholicorum, et in patientia libertatem servantium, duriores conditionem reddiderint. Nuper et pontifici consilium dedisse, qui ^cVenetiis, Patavii, et aliis in Venetae ditionis urbibus, scholas et collegia habebant, ut serenissimam rempublicam diris devoveret, sollicitatis ad defectionem ceteris sacris ordinibus. Nunc tot scholas, tot collegia vectigalibus amplissimis ditata, in Polonia cum possideant, merito verendum esse, ne quod in Italia, Gallia, et apud multos principes minus cautos illi conati fuerint, idem apud nos aggrediantur. Prudentissime

fecisse

VAR. LECT. ^a concessionibus, supra quam ceteri sacri devotorum ordines, a sancta sede *MSS.*
Reg. Put. & Rig.

INTERPR. ^a Rokosch. ^b Baviere. ^c Venise & Padoue.

fecisse Samoscium virum et virtute praestantem, et charitate erga patriam insignem, et literarum amantissimum, qui, cum academiam in urbe cognomine fundaret, Jesuitas non admisit; quippe qui eos ad juventutem in patriae disciplina formandam et literis instruendam non idoneos judicaret. Cum hoc vir sapientissimus fecit, nobis reliquisset documentum, quod sequamur; et cum eo persuasum habeamus, literas, contra quam a plerisque magno errore creditur, his hominibus carere posse. Eos proinde ut reipublicae noxios, ad institutionem puerilem in literis inutilis, si pacate vivere cupiunt, Polonos decreto publico ejicere debere; et amplissima vectigalia, quae possident, scholis antiquis et xenodochiis assignare; ejectis autem cavendum, ut nullo casu aut occasione rursus admittantur. Hoc ex eo praeterea consecuturos, ut sacrum ordinem in regno praepotentem, et qui artificiose illorum factione ac prensationibus in nobilitatem concitatur, placatiorem deinceps sint habituri. Haec et alia tunc invidiose in eos disseminata; atque in conventu nobilium agitata magno opinionum aestu: et cum etiam ex iis quidam non ita erga Jesuitas male animati essent, post longas altercationes inter tumultuantes convenit, ut non regno profus ejicerentur, sicuti ab aliis petebatur, sed intra scholas coercerentur, ut juventutis institutioni, in qua utilem operam navare videbantur, deinceps vacarent: unus tantum in aula, qui regi a sacris confessionibus esset, retineretur. Jamque Maius instabat, et regni ordines Warfaviam ad comitia undique conveniebant. Eo legatos suos misit Joachimus Brandenburgicus septemvir, Borussiae dux; qui a 10 Heiducis, quos illis rex ad securitatem attribuerat, deducti, inter ^a Soldaviam et Radzivicam haud longe a ^bThoruna a discursante nobilitate Rokossani conventus male multati sunt, equis curribusque indigne spoliati. In iis comitiis Brandenburgico Borussiae principatus successio confirmata, salvis provinciae libertatibus et privilegiis, ac regi suo jure. Haec et agitatum de Rokossanis negotium, qui cum sub Warfaviae conspectum in armis venissent, dum ultro citroque comitant, et rex ad pacem inclinare videretur, et, nisi ecclesiastici obstitissent, sicuti jaetabatur, multa Protestantibus concedere paratum ostenderet, regii inscio rege in securos nobiles movent, et nihil tale cogitantes magna clade afficiunt, tormentis et curribus eorum magnam partem captis, ceterosque in fugam conjiciunt. Magna fiducia illi arma ceperant, et in castris XVI Kalendas Junias insignis magnitudinis vexillum erexere, cum hac inscriptione, Aut Deo et patriae cum universis libere victuri, aut, relictis sub servitutis jugo transfugis, adulatoribus, et mancipiis, soli se suosque in libertatem vindicaturi; aut, si Deo ita visum, in libertate morituri, quae utroque vitae et mortis casu semper pia et justa esset futura. Tanto in speciem pietatis et libertatis studio inflammatis, clade ad Warfaviam accepta animi subito conciderunt; nihilque ab eo tempore tale moliti sunt, et quisque domum, libertate antea in regno permessa usuri, concesserunt.

VI. DUM Sigismundus domi angeretur, in finibus a Sueco patruo grave damnum accepit, Wissensteinio amisso, quod ante quinquennium a Samoscio captum, Poloni ab eo tempore tenuerant, et egregie muniverant: situs ipse, coenosae circum paludes, fluvii et restagnantes aquae, locum primo aspectu inexpugnabilem reddebant: arx vero propugnaculo, turribus, alto vallo, pomoerio lato, muris praecaltis, et tormentorum numero, intus firmata; ad haec accedente valido praesidio, praefecto solerti juxta ac strenuo, et oppidanis erga Polonicum nomen bene affectis. Haec omnia fiduciam regi fecerant, ut Suecus, qui infeliciter hucusque obsidiones tentasset, ab ea cum damno repelleretur. Verum ille occasione captata, de suppetiis a rege seditionibus domesticis implicito ferendis securus, per otium res suas ordinat, et producto per vias stratas vallo, et notato loco, versus septentrionem, ubi agger humilior erat, ad eum verberationem dirigere statuit; munitaque probe ad illum via, ut sibi

videbatur,

CIO DCVII. videbatur, eo tormenta deduci jubet: sed, cedente ob paludes voraginoso solo, inanis labor fuit, quippe cum per illud jumenta vestigium figere non possent. Sed rursus per otium, nemine foris impediante, caesa multa ac congesta materia, et ramorum ac foliorum multitudine ad iter complanandum, quasi per pontes tormenta ad eam partem, quod minime praesidiarii rebantur, ad vallum deduxit; eosque inopinata et arcta pressos obsidione, cum nulla auxiliorum spes esset, ad extremum ad deditorem compulit. Quo facto Suecus res suas, in Livonia valde labefactatas, non mediocriter in spem melioris in futurum successus, pro tempore erexit. Jam ante, cum videret Sigismundum domestica seditione implicatum, ad ordines regni Poloniae literas dederat XVI Kal. Aprilis, quibus significabat tandem, et post rem omni exquisita mora protelatam regnum ab ordinibus Sueciae delatum accepisse; necessitate ad id et charitate erga patriam compulsum fecisse, cum Sigismundus nullas condiciones toties ipsi oblatas acciperet, et spreto avi testamento, et in regni comitiis interposito a se jurejurando violato, multa fecisset, multa conatus esset, ob quae Sueciae ordines ipsum regno abdicassent; ejus absentia factum, ut multa confuse, multa contra leges in Suecia admitterentur; pravorum, qui circa eum sunt, consiliariorum astu scire cunctos id fieri, qui et in ipso Poloniae regno res in summum discrimen adduxerint: se vero nihil antiquius, nihil magis in votis habere, quam colere pacem cum vicinis, ut a fundendo Christiano sanguine deinceps abstinereatur: eam offerre; quam si recusent, protestari de calamitatibus inde secuturis, et Deum ardentissimis precibus obsecrare, ut non sibi, qui ab iis abhorreat, sed belli auctoribus et incentoribus imputentur. Cum ad has literas non responderetur, alteras III Nonas Maias dat, quibus superiores ab infesto sacro ordine, qui eas nobilitatem artificiose celaverit, suppressas conqueritur; denuo se pacem exoptare et offerre dicit, et exemplum priorum mittit. Ad ipsum Sigismundum quoque scripsit, et Eidibus Martiis extrema necessitate victum, tandem regni insignia solemni inauguratione sumpsisse significat; neque tamen putare, ea re quidquam factum quo jura amicitiae et consanguinitatis violasse merito dici posset. Optasse se semper ab initio, ut ipse regno paterno pacate frueretur, illudque administraret juxta pacta cum Sueciae ordinibus conventa; quibus ipse propria manu subscripserat, et sigillum majus apponendum curaverat. Cum tamen iis stare nollet, idem ipsi evenisse quod plerisque principibus, qui, cum plus pravis consiliis quam fidei datae tribuerent, in calamitates inextricabiles se tandem induerunt. Id periculo suo nuper expertum esse in ipsa Polonia, ubi, dum plus justo ecclesiasticis auscultat, periculosas in se turbas concitavit. Proinde hortari eum, ut deinceps melius consultus ad pacis consilia animum inflecteret, et fundendi humani sanguinis cunctas occasiones devitaret. Iis literis et suas adjunxerant ordines Sueciae, ad regem et Poloniae ac Lithuaniae ordines; quibus regis culpa, et eorum qui circa eum sunt, factum contestabantur, cum pacta Lincopiae conventa et solemni jurejurando firmata minime fervaret, et e regno intempestive discessisset, Polonos, Lithuanos, et Livonos contra Suecum armasset, ut de rege creando cogitaverint, et Carolus patruum elegerint: nihilominus se pacem velle, et, ut conditionibus conveniatur, petere ut delegati ab utraque parte ad utriusque regni finis mittantur; id si recusent, orare Deum, ut piaculum tam diri belli in caput eorum recidat, qui excidandi causa extiterint. Cum neque ad has literas responderetur, Carolus VII Kalendas Septembris diploma emittit, quo de latore superiorum literarum intercepto conquerebatur, quibus Sigismundum et ordines Poloniae et Lithuaniae ad pacem hortabatur: nunc notum cunctis esse cupere, se pacem denuo velle, et antiquas utriusque regni foederationes paratum renovare: si ipsi delegatos suos ad locum ditionis imperialis, de quo convenerit, cum plena potestate mittant, se quoque suos missurum,

ut de pacis conditionibus quamprimum transigatur, et fundendo sanguini finis imponatur.

CIOIOCVII
HENRICUS IV.

VII. IN Pannonia proxima propter legationem Byzantium destinatum, et insita seu fegnitie seu livore Rodolfi Caesaris in fratrem Matthiam proximum heredem huc usque retardatam, res in incerto erant; Heiducis, qui Germanorum jugum impatienter ferebant, semper aliquid interea moventibus; quibus illorum odio, et ut vireis nostras per diffensionem dividerent, Turci in occulto favebant, et obsides nostros ea de causa durius habebant. ^a Navesela sub id secreta pactione, et pecunia numerata, a Sigefrido ^b Colonitio recepta III Eid. Februarias. Crebrae inter haec et infestae excursioniones; de quibus primi Turci, qui occasionem captabant, per ^c Budensem purpuratum apud Matthiam conquerebantur, ^d Leovenfis et Setzchinensis praesidiarios, etsi induciis cautum esset, ut ab excursionibus abstineretur, in Pestanos institores irruisse, multos ex iis interfecisse, magnamque pecuniae vim ereptam, CC equos, et pecudum magnum numerum abegisse; ad Canisam vero, et medio inter ^e Hatvanam et Budam itinere, aliquot Turcos spoliatos, et postea trucidatos. His rationibus suas depraedationes excusabant. Nam sub id Tatarsi nullo injuriae genere temperabant; et, cum Budensis purpuratus, qui se a pace non alienum ostendebat, obsides nostros antea in custodiam datos liberius expatiari sineret, praetoriani ipsum circumstant, vixque seditione ab ipsis excitata se extricavit, comprehensis quibusdam, et per noctem in Danubio suffocatis. Interim Tatarsi multos equos in pascuis ad Vaciam, ipsis oppidanis qui exierant trucidatis, abegere. Ex ^f Ratciis et CCL, qui Georgio Bastae superioribus annis militaverant, sub id ad Turcos defecere; agrorum aliqua parte circa ^g Strigonium accepta, quam colendo et exercendo se sustentarent,

VIII. CAUSAS autem affectatae a Caesare procrastinationis, praeter eas quas memoravi, indaganti una occurrit e tempore nata, legati Persici ad aulam Hispanicam adventus. Is literas ad Philippum attulit, quibus Persa, ostentata imperii sui magnitudine, post receptum Taurisum, quod frustra Turci repetunt, et ^h Adenum emporium famosissimum in sinu Arabico, quod Solimanus olim per prodicionem occupaverat, recuperatum, decrevisse se dicit bello irreconciliabili reliquias persequi, et nomen Osmanicum omnino delere; nec prius quiescere, quam sedem Ismaëlis et ⁱ Inchelis majorum suorum in ^k Babylonia et ^l Alcairo armis stabilierit, et se Damasci, atque adeo Aegypti, dominum effecerit. Ad id foedus cum ipso et ipsius familia potentissima expetere, ut, quamvis religione dissideant, contra communem hostem vireis et consilia sua conjungant. Jam ad suos in mari Orientali praefectos mandasse, ut Christianos qui ^m Goae, Ormucii, et aliis locis sunt, eadem praerogativa, ac privilegiis, quibus subditi sui gaudent, porro uti frui sinant. Literis adjuncta munera, imagines Ismaëlis, Inchelis, et sua ipsius auro fusa, pretiosissimis gemmis et unionibus distinctae; mensa lucubratoria Persica insignibus gemmis ornata; IV canes rubri, flavi ac coerulei coloris punctulis ab alvo materna mirum in modum variegati; tapetes bini auro et gemmis ac margaritis magni pretii intertexti, qui res gestas magni Tamerlani oculis spectantium exhibent; cornua IV venatoria admodum levia ac nitentia, ex materia nobis incognita; cristae XII ex variarum avium multicoloribus plumis eleganter concinnatae; pocula item vitrea sex ex vitro quod frangi nequit; ac postremo lectuli ex tapetibus mirando artificio fellae formam referentes, qui proelia inter Ussancassanem et Chas-Murathem pugnata ob oculos repraesentabant. Idem legatus ex Hispania Pragam venit cum literis ut Caesarem a pace cum Turcis facienda dehortaretur, cum Philippus jam suarum exemplum ad ipsum misisset;

iisque

INTERPR. ^a Neufol. ^b Colonich. ^c le Bassa de Bude. ^d ceux de Lewa, & Setzchin. ^e Hatwan. ^f Raschiens. ^g Gran. ^h Aden. ⁱ Inkel. ^k Bagdat. ^l le Caire. ^m Goa, & Ormuz.

CICIDCVII. iisque factum plerique arbitrabantur, ut ille, ad tarditatem naturalem accedente nova hac remora, profectiorem legatorum tamdiu distulerit, quod ipsi ad extremum in exitium vertit.

HENRICUS IV.

IX. COMITIA Hungariae per has turbas ^aPosonium indicta fuerant, quo regni proceres magno numero convenerant ineunte Septembri; ubi cum aliquandiu Matthiam non venturum rescivissent, non sine fremitu de discessu cogitare coeperunt, vixque tandem ab archiepiscopo ^bColossensi retenti sunt. Dum Posonii haerent, res incidit ^cTroppaviae in proxima Silesia, quae eorum animos non parum commovit; ^dGisbergico milite a Caesare in suburbium immisso se intemperanter gerente: nam oppidani cum ad arma concurrissent, etiam conducto milite, tandem hosti potentiori cedere coacti sunt, et certis conditionibus deditiorem fecere; cumque mensibus aliquot in eo fuissent sine stipendio, indignatione an per lasciviam incendium immiserunt, quo fere totum oppidum arce excepta misere depastum est. Habitus et eodem tempore ab Austriae proceribus Viennae conventus, in quo Caesareus orator multa ad provinciae defensionem necessaria proposuit: imprimis, ut ^eJavarino prospiceretur, a quo Viennae et ceterorum Austriae propugnaculorum salus dependeat; et ratio ineatur, ut pecuniae, sicuti accidit apud nos, valorem augendi invalescens licentia cohibeatur; Hungarica Polonicaque moneta, aliarum omnium usu abolito, retineantur. Cum nec adhuc post longam moram compareret ad comitia Matthias, proceres Posonio tandem discedunt; primum protestati coram majoris templi sodalibus, non temerario ausu, sed extrema necessitate compulsos, domum abire; redire quamprimum paratos, ubi certa dies comitiis condita fuerit; et decretis, quae in iis fient, stare, modo nihil contra capita anno superiore ix Kalendas Quintileis probata decernatur. Solutis comitiis non propterea Heiduci quieverunt; et, licet Budensi et Agriensi enixe a Sultano a bello Persico sibi metuentes mandatum esset, ne quid hostile molirentur, clam iis instigantibus et animos facientibus, ut postea ex literis interceptis constitit, arma denuo capiunt; et dum superioris ^fPannoniae ordines Eidibus Octobribus in conventu deliberant, de ^gTocaiia suae ditioni inferenda, et tormentis huc illuc sparsis ad idonea loca transferendis, atque adeo de Heiducorum excursionibus fraenandis, ipsi contra Germanos et Gallo-Belgas furtivam conjurationem ineunt; repetita ab Homonaio corona, qua Bostkaium olim insigniverant, eam aut ipsi, aut cuivis alii imponere parati, qui jura regni, libertates et privilegia, quae Austriaci ad arbitrium quotidie violabant, constanti fide tueretur. Cum Homonaius se excusaret, et juxta Bostkaii, cum in extremis ageret, praeceptum, in Caesaris se potestate futurum ostenderet, illi ad ^hSantandreanum castrum profecti, cum non admitterentur, ad Budnocum deflectunt, locumque expugnant, tanta saevitia ubique grassati, ut nec suarum partium hominibus parcerent. Inde infestae ad Tocaiam excursiones; in quibus ab Homonaio male mulctati sunt, grassatoribus inter angustias deprehensis, atque ad unum fere trucidatis, et captis duobus vexillis Turcicis: capti et ex iis quidam qui stipitibus impositi sunt. Ipsi Heiducorum duces, cum facti suppuderet, ne latrociniis publicis indulgere viderentur, in duos ordinum ductores, qui se ex Homonaii manibus extricaverant, severe animadverterunt, altero in crucem acto, altero per medios suorum gladios militari supplicio membratim dissecto. Postea et ipsi cum exercitum x cico coegissent, instigatu Budensis et Agriensis purpuratorum, a quibus et pecunias in stipendium acceperant, ad ⁱFilecum castra ponunt v Kal. Dec tormentis ope Turcorum Agria advectis. Eo enim vesaniae devenerant, cognito Protestanteis male Posonii habitos, et concionatores solo cedere coactos, ut nihil non sibi faciendum putarent, etiam traditis, quae capturi erant, in Turcorum manus propugnaculis,

INTERPR. ^aPresbourg. ^bde Colocza. ^cTroppau. ^dles Soldats de Geisberg. ^eRaab. ^fHonrie. ^gTockay. ^hchasteau de S. André. ⁱFilleck.

propugnaculis, ut, vindicta de tanta injuria sumpta, in libertatem pristinam se vindicarent. Verum conatus eorum irritus fuit, Thoma^a Bosmaco, qui Filecum valido praesidio tenebat, gnaviter se defendente, et adversa tempestate, quae tumultuanteis ab obsidione discedere coegit.

CIO IDCVII.
HENRICUS IV.

X. N E C Germania vicina suis motibus caruit : nam ^bHerbipolenses in Franconia ex levi occasione praesulis sui auspiciis contra ^cWertheimicos, qui Joanni Theodorico comiti ^dLovensteinio subsunt, moverunt, equitum peditumque exercitum cum campestribus tormentis secum explicatis signis trahentes, ineunte Julio ; et ^eDordingam cum postridie venissent, deditionem per tympanistam imperant. Recusantibus Theodoricius praesto cum suis fuit ; quibus, quantum per festinationem licuit, locis idoneis ad portas, templum, et in coemeterio dispositis, ad defensionem se parat. Herbipolenses, post trium horarum dislosionem sive impressionem, ab altera porta rejecti, per alteram irruerunt, incendio statim ad terrorem excitato. Ad templum Theodoricius se contraxerat, quod dum alii oppugnant, alii ad praedas discurrent, supervenit Wolfgangus Ernestus alter comes ; qui per eandem, per quam Herbipolenses, portam ingressus, ingentem clamorem per suos ciet ; quo audito, Theodoricius eruptionem e templo facit, conjunctisque viribus hostem a fronte et a tergo premit, et cum tormentis et praedae parte in fugam compellit. Homburgum pro receptu fuit. Praeda a Wertheimicis insequentibus recepta : de equis ab iis abactis certamen erat ; quos cum restituere recusarent, comites monasterium proximum armata manu ingressi, totidem inde abducunt. Itaque quinto post die Herbipolenses rursus copias majore numero instruunt, et Wertheimium versus ducunt. Comites serius moniti tamen minime sibi defuere ; nam et ipsi aciem instruunt, et in conspectu utriusque nulla re gesta totum diem constiterant ; et illi, ^fRemblingensi vico tantum directo, retro domum reversi sunt ; ne redirent superstitione prohibiti, quippe paucis post diebus ingenti terrae motu juxta Herbipolim hora VI matutina ad ^gEbertsklingenum pagum facto, et mox terra tanto hiatus subsidente, ut profunditatem voraginis LX orgyias excedere aliqui singulari artificio postea deprehenderint.

XI. M A J O R I S molis fuit res ad ^hDonaverdam gesta. Urbs est in Vindelicis ad Danubium sita, de qua ad annum CIO IX XLVI diximus, quam suae olim ditionis fuisse Baioarici principes contendunt, et sub Ludovico Barbato, non sine magno dissensionum aestu, se favore Sigismundi Caesaris adjutam, sicuti plerasque alias, in libertatem sub Imperii patrocinio anno salutis CIO CCCC XX vindicasse. A Caesarianis bello Germanico capta, tamen Passaviensis pacificationis beneficio pristinam libertatem recuperavit ; quam dum petulantius exercet, hoc anno amisit. Plebs et magistratus in ea erat Protestantium doctrinae addictus, quibuscum non bene cum ⁱmonasterii sanctae Crucis ab ^kDillinganis comitibus olim fundati antistite conveniebat. Is ex more beati Marci die festo a coenobio per urbem, explicato labaro, et omni sacri collegii choragio sequente, incedere, et per portam Danubianam ad ^lAffeschimum vicum eadem pompa itare, inde post mystici sacri celebrationem ad urbem eodem itinere domum redire, consueverat. Monitus a magistratu, ut supplicationes intra coenobii muros celebraret, neque plebi ab his spectaculis alienae ad injuriam se exponeret ; ille de prisca consuetudine nihil mutari posse respondit, stare sibi libertate uti, et morem antiquum servare : et ita, re ad cameram Imperialem delata, decretum. Igitur VII Kalendas Maias cum labaro, cruce praelata, symphonicis, et toto collegio in viam se dat antistes, et per Danubianam portam ad locum consuetum pergunt ; in coque post sacrum peractum, dum eodem ordine redit, plebem interea armatam obviam habuit, quae, a pastoribus, ut creditur, incitata, discripto labaro, et pulsatis injuriose

INTERPR. ^a Bosmac. ^b ceux de Wirtzburg en Franconie. ^c Werthem. ^d de Louvensstein. ^e Dordinghen. ^f Remling. ^g Ebertzklingen. ^h Donawerth és confins de la Souabe & de la Baviere. ⁱ Ab-baye de Ste. Croix. ^k de Dillingen. ^l Achseheim.

CIOICCVII. injuriose cantoribus, etiam in turba aliquibus five occisis five graviter fauciatis, omnem apparatus sacrum disturbavit; ut vix antistiti cum suis ad monasterium tutus fuerit receptus. Inde querimonia ad cameram delata, Rodolfus Caesar Maximiliano principi Baioarico, qui jam pridem talem offerri occasionem optabat, mandat, ut de re inquireret; qui delegatos confestim misit, furente adhuc plebe ludibrio habitos: unde nova rursus non solum ab antistite, sed a Gulielmo Baioariae duce Imperialis mandati executore, ad Caesarem deferretur querimonia, quam et mox ex compacto alterum proscriptionis mandatum VII Eidus Sextilcis scutum est; cui excquendo Gulielmus a Caesare delegatur. Quo cognito, magistratus, qui plebi ab initio favere in occulto putabatur, cum, quod factum erat, frustra infectum cuperet, fera poenitentia duci coepit, et continuo antistitem convenit; et, urbani sigilli auctoritate firmato diplomate, fidem obligat, integram illi fore non solum supplicationum in urbe libertatem, sed omnis sacrae functionis ad religionem Catholicam Romanam pertinentis; insuper damna omnia ab eo accepta sarcire se paratum, et intra VI Eidus Septembris de seditionis auctoribus diligenter inquisiturum; interim duos ex iis, de quibus jam constat, Sebastianum ^a Schenkium et Erasimum ^b Geggelum, in manus delegatorum a Maximiliano Baioarico traditurum; idem de aliis complicibus, ubi probationibus confectis constiterit, bona fide facturum. Hae conditiones apud alium quemvis, quam apud Gulielmum, pondus habere poterant, et mandati Caesarici executionem inhibere. Verum ille oppidi a majoribus amissi ex occasione recuperandi certus, nihil eas moratus III Nonas Novembris, jam collato exercitu, per facialem cum delegatis missum deditorem Caesaris nomine imperat. Cum magistratus conditiones causatus tergiversaretur, ille de conditionibus cum Caesare agere jubet, et sine mora exercitum proficisci jubet. Is X peditum CIO et IOCC equitibus constabat, cui ^c Berneshusium praefecerat. III Eidus Decembris ad urbem admotae copiae. Cum oppidani denuo deditorem facere jussi moras necerent, Berneshusius ^d Rainum proficiscitur, ut tormenta ad vim faciendam adduceret. Dum in eo est, tumultuantibus in urbe civibus, quidam ex illorum numero ad eum veniunt, et his conditionibus clavis se tradere paratos ostendunt; Religionis libertatem Protestantibus relinqueret, a direptione miles abstineret, innocentium rationem haberet, duobus vigilum vicariis veniam concederet, qui nihil nisi ad placandam plebem in seditione egissent; postremo ne mandatum Caesaricum in urbe exqueretur. Secundum haec remissis tormentis, quae jam in itinere erant, metatores Donaverdam proficisci jussi, qui hospitia militi distribuerent. Verum ea die quoniam jam advesperascebat, plebe adhuc fremente, nihil agi potuit: sed, sedato per noctem rumore, mane Baioarici patentibus portis admissi sunt. Custodibus ad portas positus, Berneshusius ante omnia civium arma ad se comportari, et suspectos comprehendi jubet; tum majus urbis templum, in quo Protestantes conciones habebant, Catholicis restitutum Jesuitis attribuit. Maximilianus, ut non tam mandati Caesarici executione niti, quam fortuna velle se uti, ostenderet, cuncta suo nomine in urbe peragi tam a iudicibus quam a reliquis magistratibus mandavit; ponderum et mensurarum aliarum, quam quae in suae ditionis urbibus usurpantur, usum omnino interdicit; et in memoriam antiquae possessionis per CC annos amissae, et tunc recuperatae, festum S. Thomae quotannis solemni supplicatione celebrari jussit: quo facto, milites partim dimissi, partim Rainum et ^e Wendingam sunt amandati. Dum haec agerentur, Suevici circuli principes et urbes Ulmam conveniunt, Wirtembergicus dux, ^f Oetingensis comes, ^g Eselingae, Norlingae, Halae, Lindavii, Halbrunni, Memmingae, Kaufbeuri, Eisenaci, urbium imperialium delegati; continuoque Caesar

eo

INTERPR. ^a Schenk. ^b Goggel. ^c Berneshusen. ^d Rain. ^e Wendingen. ^f d'Oetingen. ^g Eslingen, Nordlingen, Hall, Lindau, Hailbron, Memmingen, Kaufburn, & Eysenach.

eo mittit, et graviter eos monet, ne quid in eo conventu contra mandatum suum CICIODCVII.
decernerent, quod Donaverdenſeis in contumacia ſua obfirmaret. Ad haec illi nun- HENRICUS IV.
quam ſe de mandato Caefareo violando cogitaſſe dicunt; tantum violentiam et arma
deprecari, ne innocentes cum nocentibus eadem calamitate involvantur, et urbs a
circulo Suevico avellatur. Inter has contentiones de urbe capta nuncius venit, qui
iis in praefentiarum finem impoſuit, ad proxima Ratiſponae comitia negotio remiſſo,
in quibus actionem et interceſſionem pro cauſa Donaverdenſium inſtituere poſſent.
Quod negotium deinceps tentatum, et multoties in comitiis repetitum, ſemper elu-
ſum, et ad extremum exitu caruit.

XII. IN Anglia rex ad tutelam corporis et ſecuritatem publicam poſt tam diras
conjuraciones, praeter antiquam olim ab Elifabetha propoſitam, formulam jurisju-
randi novi perſcribendam curaverat, quo citra cauſam religionis utrique conſuleret;
quod quia tot ſcriptis, et per aliquot annos deinceps diſcuſſum et exagitatum fuit, ex
Franciſco Suarez, qui illud tranſcripſit et omnium maxime oppugnavit, heic ſum-
mam apponere operae pretium duxi. Igitur cuncti jurare tenebantur, ſe vere et
ſincere agnoſcere, profiteri, teſtificari, declarare, ex animi ſententia, coram Deo et
hominibus, Jaebum regem ſupremum omnium regnorum et ditionum quae poſſidet
dominum; nec pontificem, nec per ſe, nec ullius auctoritatis eccleſiaſticae vi, vel
ſedis Romanae, vel ulla alia ratione, poteſtatem aut auctoritatem habere regem de-
ponendi, vel de majeſtatis ſuae regnis ac ditionibus diſponendi, aut poteſtatem cui-
quam principi extraneo faciendi, ut cum damno afficiat, aut ditiones invadat; aut
ullos ſubditorum ſuorum a majeſtatis ſuae obedientia et ſubjectione exonerandi,
licentia conceſſa ad arma contra ipſum capienda, tumultus excitandos, et ſtatum pub-
licum conturbandum: jurare item ex animo, non obſtante ulla declaratione, vel
excommunicationis aut privationis bonorum ſententia, (jam conceſſa vel in poſterum
concedenda, per pontificem ejuſque ſucceſſores vel quamcunque auctoritatem ab
iis vel a ſancta ſede derivatam, contra regem heredeſve ſuos,) vel quacunque ſub-
ditorum ab illius et heredum obedientia abſolutione, ſe fidem et veram obedienti-
am ſuae majeſtati et heredibus et ſucceſſoribus praefituros; ipſumque et illos totis ſuis
viribus contra omneſ conſpirationes et invaſiones, quae praetextu alieujus declara-
tionis vel ſententiae fient, deſenſuros; et operam duros, ut earum notitia ad ſe
undecunque pervenerit, eas protinus revelent, et manifeſtas faciant: inſuper jurare,
quod ex toto corde abhorrent, deteſtantur, et abjurant hanc impiam et haereticam doc-
trinam, principes a papa excommunicatos et ditionibus privatos, per ſuos ſubditos
et alios quoſcunque poſſe deponi et occidi: ad ultimum credere, et teſte conſcientia
perſuaſum habere, neque papam neque alium quemcunque poteſtatem habere ab
hoc juramento aut aliqua ejus parte ſubditos ſuae majeſtatis abſolvendi: proinde ad
illud jurandum ſponte accedere, omnibuſque indulgentiis ac diſpenſationibus in
contrarium factis renunciare, et juxta verba expreſſa, et planum eorum ac commu-
nem ſenſum, citra ullam aequivocationem aut mentis evaſionem, vel ſecretam quam-
cunque reſervationem, ex animo et ultro in vera viri Chriſtiani fide jurare. Sic
nos Deus adjuvet. Re Romae cognita admodum animi commoti ſunt; et, quanquam
ad civilem obedientiam rex juſjurandum tantum pertinere affirmaret, eo poteſta-
tem pontificis in dubium revocari, et in arctum cogi, interpretati ſunt. Itaque pon-
tifex x Kal. Octobreis anno ſuperiore ad Catholicos Angliae diligenter ſcripſerat;
quibus eos de perſecutionibus prolixè conſolatus, et ad perfeverandum fortiter hor-
tatus, ne ad templa haereticorum ullo pacto accederent, aut eorum concionibus
intereſſent, neve cum ipſis in ritibus communicarent, monebat et obteſtabatur:
inſuper

CIDDCVII. HENRICUS IV. insuper inhibebat, ne jusjurandum, cujus formula literis inserta erat, ullatenus praestarent, quippe quod multa contineret, quae fidei et saluti aperte adversantur. Postea, cum intellexisset plerosque vexationum pertactos in illud consentire, et, cum tantum de civili obedientia in eo agatur, posse salva conscientia praestari; nam jurantis consilium, non quid ex eo interpretatione elici possit, spectari debere; iterum ad eisdem anno vertente scribit, et intellexisse se dicit priores suas tanquam suggestionem emendicatas, non a propria animi sententia profectas, a multis acceptas esse; proinde eandem obtestationem, quoad jusjurandum, repetendam duxisse; quam, ne quis existimationi locus esse possit, multis et enixis verbis confirmat. Ad eas junxerat suas iv Kal. Octobris Robertus Bellarminus cardinalis ad Georgium^a Blackwellum archipresbyterum, de quo in superioribus demonstravimus, qui sub id vii Kal. Quintil. Londini comprehensus fuerat, et jusjurandum praestiterat; ac reliquis in regno Catholicis, datis^b Westmonasterii c carcere Nonis Quintilibus ad eos literis, ut illud praestarent auctor fuerat; ita tamen temperatis verbis, ut regi obedientiam debitam praestare, Catholicis vexationes deprecantibus prospicere, apud pontificem excusationi locum sibi parare, videretur. Bellarminus graviter Blackwellum increpabat, quod temere juramento subscripsisset, et aliis ad illud praestandum exemplo suo praevississet: nam neminem praestare illud posse, quin primatum sedis Apostolicae perfide abnegare cogatur. Apostolicae autem sedis reverentiam, ex Gregorii Magni sententia, nullius praesumptione turbari debere: tunc enim membrorum statum integrum perseverare, si caput fidei nulla pulsetur injuria. Tum Basilii Magni, Gregorii Nazianzeni, et beati Leonis papae cumulatam testimonia: et ad extremum^c Joannis Roffensis, et Thomae^d Mori exempla; quibus cum a praestatione juramenti et alios deterret, et ad constantiam, ac mortem, si opus sit, fortiter in tam pia causa subeundam, hortatur. Ad eas postea Blackwellus Eidibus Novembribus Londini e carcere prolixè respondit; et dolere sibi dicit, quod, post tot exantlatos labores pro religionis causa, in extremo actu minus se fortiter gerere fugilletur. Aliud esse jusjurandum, quod contra primatum sanctae sedis diserte concipitur; aliud quod pro obedientia civili, quae principi debetur, a subditis praestatur: potestatem pontificis suos limites habere, nec nisi extrema necessitate, et quae periculum annexum habeat, ad temporalia extendi. Ita ipsum, cum de Romano pontifice libros v ex professo scriberet, censuisse: ita cardinalem^e Alanum, ^f Cajetanum, Sixtum^g Senensem, Alfonso Mendozam, Petrum Aragonium, Joannem Pedrezzanum, qui nuper pro pontifice contra Venetos scripsit; ita Fr. ^h Suarem, ⁱ Bannem, Didacum Covarruviam, D. Navarrum; ita denique Nic. ^k Sanderum, quem ob oculos semper habere a Bellarmino monetur, ea de re sensisse: itaque salva conscientia, et citra imminutionem cultus et reverentiae quae primatui sanctae sedis debetur, ea formula, qua conceptum est, a se et ab aliis majorum religioni addictis praestari potuisse. Inde occasione sumpta, variis interrogationibus, Blackwellus a Cantuariensi archiepiscopo, quod, dum interpretatione alia atque alia jusjurandum excusat, parum sincere in eo versatus, argueretur. Itaque ad bina illa pontificis Brevia et Bellarmini ad Blackwellum epistolam liber a rege Magnae Britanniae, suppresso auctoris nomine, cui titulus, Triplici nodo triplex cuneus, sive apologia pro juramento fidelitatis, prodiit; qui alterius a Bellarmino eliciendi, supposito Matthaei Torti nomine, materiam praebuit. Postea et copiosiore scripto Bellarminus, cui apologiae nomen fecit, se superioris auctorem professus, ad cuneum triplicem respondit; quo et praefatio monitoria, quae interim ab illo rege exierat, multa argumentorum mole oppugnatur. Verum haec ad sequentem pertinent. Nec praetereundae prodigiosae hoc anno Januario exeunte

INTERPR. ^a Blackwell. ^b Westminster. ^c Jean Fisher évêque de Rochester. ^d More. ^e Allen. ^f Gaetano. ^g de Siene. ^h Suarez. ⁱ Bannez. ^k Sanders.

exeunte in Britannia inundationes. Nusquam foedior tempeestas uspiam incubuit. CICIDCVII.
^aBristoliae maritimae civitati, quae secundum ^bLondinum et Eboraeum in regno pri- HENRICUS IV.
 maria est, opibus et commercio frequenti, et quo nuper Hibernia advectae ad nundinas
 proximas, quae in VIII Kalendas Februarias incidunt, merces corruptae, horrea fru-
 mento et stramine plena huc illuc dissipata, equi et alia jumenta aquismersa; et,
 aedificiis vi fluctuum magnam partem collapsis, homines qui in culmina domorum
 confugerant una obruti; plerique in agro deprehensi, dum domum subito remeant,
 ut rebus suis convasatis saluti suorum consulant, tam rapido impetu mare x fere
 milliarium spatio excurrit, ut vix rebus et suis relictis temporis satis habuerint quo se
 periculo eriperent. Sed omnium maxima diluvies fuit in ^cSomerfetensi provincia,
 ad xx milliaria in longitudinem, in latitudinem quinque, aquis effusis; quae ^dHunf-
 feldiam oppidum, Granthanium, Kenhusium, Briandoum, et Kingsonium pagos,
 cum multis aedibus per convalleis sparsis, merferant. Videre erat rusticos et homines
 in agro deprehensos, tignis dirutarum domorum insidentes, ubique fluitare; ad quos
 scaphae tandem immissae, quae plerisque in tempore praesto fuere. Focnum in
 cumulos, ut sit, congestum, et trabibus ligneis impositum, undis innatare ubique cer-
 nebatur; et columbae, cum aliunde passus deesset, suis immistae, aristas frumenti
 in pyramides coacervati insidentes, granis forte oblatis vescebantur; quin et cuniculi
 e foveis vi aquarum exclusi, in tergo ovium consistere, et, donec cum ovibus ipsis
 mergerentur, diu fluctibus innatare visi. Fidem superant, quae de tempestate illa tra-
 gica imo poetica scripsere, qui res eas narrant. Juxta ^eMarclandiam in Norfolcensi
 agro non minus illa saeviit; ubi, ut in subito et inopinato casu a furibus in agro de-
 prehensi, vix expergefacti oppidani, ingenti et confusa orta comploratione, cum, bo-
 norum abjecta cura, quae prima subierat, filii patres et matres, invicem fratres, alii
 quisque charitates suas, ut in Trojano excidio memoratur, secum traherent aut hu-
 meris portarent, in montem ^fTruhilum sesquimilliarum inde distantem trepida fu-
 ga evaserunt, quo et armenta ac greges ex agris se receperant; alii qui in oppido
 aut pigritia aut infirmitate remanserant, cum postridie urbem aquismersam ex fe-
 nestris superiorum conelavium aspicerent, frustra opem divinam, passis in coelum
 manibus, implorabant. Ad eum montem, qui milliare circiter ambitu capiebat, cum
 aditus tanquam ad arduum scopulum, et in caeumine sentibus et ericetis impeditum,
 non esset, ad summam desperationem cuncti in eo redacti erant, jam deficiente pe-
 cori gramine, et inedia tantam multitudinem premente; cum e longinquo, nam
 aquae ad XII milliaria excurrerant, commiseratione excitati vicini scaphas pane et
 aqua onustas summo scopuli labro admovent, et, operibus complanata per sentes et
 ericeta via, ad miseros pervenerunt, et non solum viatico in praesens recrearunt, sed
 salutis in futurum spe impleverunt.

XIII. HANC cladem cumulatavit alia non minor, infelici ^rnavigatione ad Virgini-
 am in India Occidentali suscepta, ex qua pauci reduces tristem de sua et sociorum
 clade nuncium Februario exeunte in Angliam attulerunt. Walterus Raleighus eques,
 homo juxta strenuus et industrius, Elisabetha regina unam et alteram navigationem ad
 Guianam felici cursu obiverat, de quibus ad annum CICIDXCIV et sequentem supra
 diximus; et post eum Laurentius ^sKeimishius. Horum aemulatione Carolus ^hLeighus
 excitatus ante quinquennium ad eam regionem iter instituit, eo consilio, ut gentis
 suae coloniam in provinciam deduceret, notato ad habitationem loco idoneo ad ⁱVi-
 apogum flumen. Eo cum ^kOlivarii fratris sumptibus cum familiis quibusdam navi-
 gasset, haud magno spatio interposito, ipse cum majore coloniae parte vi morborum
 extinctus est. Quo cognito, Olivarius minime animum despondit, verum ad

supplendam

INTERPR. ^aBristol. ^bLondres, & York. ^cde Somerfet. ^dHuntspill. ^eMarshland au pays
 de Norfolk. ^fTrunehill. ^gKeymis. ^hLeigh. ⁱWiapago. ^kle chevalier Olave Leigh de Kent.

NOT. ^rThuanus haec recitat, sed falsus, quae de hac navigatione supra dixerat, Lib. 136. p. 373.

CICIDCVII. HENRICUS IV. supplemendam coloniam suam ipsius navem, quae tam viros quam foeminas portaret, adornavit, ^aCatalina qui militi imperaret, et ^bRichardo Chamberio navarcho impositis. Coloniae deducendae princeps erat ^cSantjonus, ejusque frater Alexander, qui ante biennium xviii Kalendas Maias solverunt, et Album promontorium praetervecti ad Maiam insulam excursionem fecere; dissidio statim, quae prima mali labes fuit, inter nautas et colonos orto, neque in tempore, sicut oportuit, composito. Inde ad Sanctae Luciae insulam perrexere, pro loci tenuitate non incommode neque inhumaniter initio ab insularis excepti, emptis etiam ab iis tuguriolis, interventu Antonii cujusdam eorum ducis, qui linguam Hispanicam callebat; pretiumque pro iis fuit ferrea securis. Haec rursus dissidium a nautis renovatum, qui, exposito cum suis colonis, numero LXXVII, Santjono, et parte comitatus quem portaverant, non bene animati, xiv Kalendas Septembris inde discedentes patriam repetiverunt. Nec melius mox fuit miseris colonis cum Indis, quos levi admodum ex causa graviter offenderant, et postremo infestissimos hosteis habuerunt. Santjonus auri cupiditate incensus, cum cymba, quam nautis discedentibus eripuerat, in montes venas scrutaturus abiisset, xvi comitibus abductis, nusquam postea conspectus est. Interim focii miserabili inedia pressi, et grandi reti aut amisso aut fracto, quo copiosam piscationem faciebant, Alexandro fratri auctores fuerunt, ut ad Ancorium iret, spe alimoniam et lectos e gossipio pensiles ab eo comparandi. Qui eo cum xviii, et scloppetis in speciem ad terrorem, ceterum minime glande, oneratis, profectus, instructos ad insidias Indos reperit; et ipse cum suis sagittarum nube oppressus est, cum displosis tormentis neminem eorum laesisset. Unus ex omni numero ^dJoannes Nicolaus, qui navigationem descripsit, periculum evasit, et cladis tristem nuncium ad socios pertulit: ad quem illi re omni defecti, cymba amissa et reti, cujus jactu se sustentabant, mercibus, quas reliquas habebant, permutatis, lintrem ex grandi arbore excavata ab insularis redemerunt; et, xx, qui ex omni numero supererant, sine duce viae, sine magnetis usu, astrorum ignari, xv Kalend. Octob. se mari commiserunt; aviculis, quae turbato coelo in naviculam decidebant, et aqua pluvia ex velis et antennis expressa, pro cibo et potu vitam tolerantibus. Mox post decimum quintum diem cum terram conspexissent, noctis tenebris oppressi, ad scopulos lintrem confregerunt; ipsi tamen incolumes, uno tantum ex sociis inedia amisso, in terram evasere, ubi testudinum esu se aliquandiu sustentarunt, lintre alio, Dei inaudito beneficio, reperto: cum quo quinque fani, relictis in insula sterili et serpentibus praegrandibus infesta aegris, se mari rursus commiserunt ad proximum continentem haud hinc longe, ubi Hispanos obvios habuerunt; qui naufragorum vicem miserti, eos cibo refectos et equis commodatis, nam prae infirmitate pedibus incedere non poterant, ^eTocoyum oppidum, quod hinc quadridui itinere abest, deducendos curarunt; et ab iis exorati, socios in insula relictos, qui viii tantum reperti sunt, et in iis Joannes Nicolaus, de quo demonstravi, ceteris fame enectis, etiam revexerunt. Post xv dierum moram recreandis corporibus impensam inde ^fCorum ad provinciae praefectum omnes deducti sunt, ut a Belga quodam, qui tum multos annos ibi detinebatur, et Anglicanae linguae aliquam habebat notitiam, de itineris ratione examinarentur. Is caute naufragos monuit, ne ad Guianam se cursum intendisse dicerent, nam illis capitale id futurum. Cum igitur suas calamitates composito sermone per interpretem exposuissent, tanta commiseratio etiam Hispanos subit, ut, quamvis ob religionem eos odissent, nihil gravius in eos statuerent, quos a fortuna dignas culpa poenas abunde luisse judicabant; sacerdote qui aderat in haec verba prorumpente, Si Catholicam fidem secuti essent, tanta passos esse, ut martyrii corona donari, atque

INTERPR. ^a le capitaine Cataline. ^b Richard Chambers maitre. ^c le capitaine Nicolas S. John. ^d Jean Nicol. ^e Tocoya. ^f Coro.

adeo Divorum in numerum reponi, essent promeriti: nunc, cum Sectaria labe infecti sunt, reliquum esse, ut vivi diaboli censeantur, qui non Dei sed Sathanæ tot laboribus exantlatis, ex iis incolumes emerferint. Itaque non inhumane per hospitia habiti; et, uno ex iis mortuo, quinque Carthagenam sub custodia missi sunt. Tandem VI Eidus Maias superioris anni, commendatione Francisci ^a Lupi et interventu, ^b Havanam liberi dimissi. Ceteri, et in iis ^c Joannes Nicolaus, sociorum casum moerentes, cum classe Hispanica aurum et argentum portante exeunte anno in Hispaniam venerunt, et Februario sequenti in Angliam appulerunt, tribus ex suis Havanæ superstitibus, et sex Cori relictis. Hanc autem regionem maritimam in America, ¹ sive Guianam, sive Virginiam a ^d Raleigho appellatam, aëre temperato salubrem, et piscosis fluminibus, coeli folique natura optimam, quam sibi Angli vindicant, quae inter XI gradus a XXXIV ad XLV latitudinis ab aequatore porrigitur, una cum insulis intra centum milliaria comprehensis, rex serenissimus, post tot cladeis nihil deterritus, dignam ad quam denuo coloniae deducerentur, a suis persuasus, censuit. Duæ ad id societates institutæ: primæ præcipui instigatores fuere Thomas ^e Gates, Georgius ^f Summerus equites, Edvardus Maria ^g Wingfeldius, Richardus ^h Hacludus, alii mercatores Londinenses. In altera familiam ducebant Thomas ⁱ Hannamus, Raleighus ^k Gilbertus, Gulielmus ^l Parkerus, Georgius ^m Pophamus, alii ⁿ Bristolenses, Exonienses et Plimouthenses, institores. Curator societatibus designatus Pophamus supremus iudex et senator in regno Angliæ, eique successus Richardus Hacludus, qui longinquas in longinqua regna Anglorum navigationes et expeditiones ² uno volumine complexus est. Ita autem regionis inter eos facta a rege divisio, ut prima inter XXXIV et XLI gradum latitudinis, cum insulis intra spatium illud comprehensis, sedem colonis suis ad habitandum deligeret: alteri societati rex pari latitudine et longitudine tractum inter XXXVIII et XLV assignavit; ac, ne de finibus inter eos lis et cruenta disceptatio oriretur, edixit, ut quae novissima eo commigratura esset colonia, c milliariibus ab ea quae prior confedisset, limitibus distinctam sedem caperet. Tum in harum utraque senatus constitueretur XIII virorum, penes quos summum esset imperium, et publicae rei administratio, non plena cum potestate, sed ad leges a rege praescriptas ordinata. Similis in Anglia et eodem numero institueretur, isque senatus Virginien-sis vocaretur; omnesque regiis insignibus et effigie in actis et moneta uterentur. Auri et argenti quinta pars, ceterorum metallorum pars decima quinta, regi cederet. Colonis c quocunque metallo monetam cudere liceret. Homines et bona colonorum per septennium in Anglia ab omnibus vectigalibus essent immunia; qui fraudem fecerit, navi cunctisque fortunis mulctetur. Nemini eo migrare ad habitandum jus sit: si qui Angli eo negotiandi ergo navigare voluerint, hac lege liceat, ut ex centum binos cum semi portorii nomine persolvant; peregrini vero quinos; idque vectigal in coloniarum usum XX proximis annis impenderetur, quibus exactis regio acratio inferretur. In his coloniis nati pro liberis et indigenis Angliæ civibus habeantur, eorumque privilegiis et immunitatibus gaudeant. Quibus ordinatis praemissæ naves, quae loca ad habitandum idonea explorarent; quarum una proxima hyeme ab Hispanis capta, et vectores male habiti. Demum vere ineunte ^o Neoportus, rei maritimæ peritus dux, a prima colonia, quae se Australem indigitavit, cum CL viris eo missus est, Edvardo Maria Wingfeldio res societatis in regno procurante, dum integrae familiae, uxoresque cum liberis eo transportarentur. Hi feliciter in Virginiam appulsi vectorum partem ad amoeni fluvii admodum pisculenti ripam commode

exposuerunt,

INTERPR. ^a Lopez. ^b la Havana. ^c Jean Nicol. ^d Raleigh. ^e Gates. ^f Summers. ^g Wingfeld. ^h Hakluyt. ⁱ Hannam. ^k Gilbert. ^l Parker. ^m Popham. ⁿ de Bristol, Exeter, & Plimouth. ^o le capitaine Newport.

NOT. ¹ dele sive Guianam, sive Virginiam, lege Virginiam.

² tribus voluminibus.

CIO DCVII. exposuerunt, et pulsus, quos paucos ibi repperunt, Indis, munitionem forma triquetra
 HENRICUS IV. struere coeperunt; frumento Indico, vulgo Maizam vocant, solum conseruerunt; et
 in montes profecti, crystalli montanae fragmenta secum attulerunt, cum aliis non ita
 feliciore materiae metallorum speciminibus; quae, relictis in munitione c, quos
 duxerat, viris, Neoportus intra xxxv dies in Angliam attulit; qui et aiebat, innumeras
 huic coelo incognitas arbores sibi visas, et vites altis arboribus incumbenteis, quae
 crassitudinem hominum aequarent.

XIV. CALEBAT jam de pace in Belgio negotium; quae ne falleret, interim ex
 Ordinum decreto classis ad Gadeis mittitur, quae litus Hispaniae infestans vireis hos-
 tium divideret. Jacobus^a Hemskerkus Amsterodamensis¹ Zelandici maris praefectus
 huic praesse iussus, vir et navigationibus in Indiam Orientalem et novam Zemblam
 expertus; qui iv Kalendas Aprileis solvit, et iv Eidus in^b Olisiponae conspectum
 venit: inde in altum euectus^c S. Vincentii promontorium praetervehitur, et ad^d Bae-
 tis aestuarium et Gaditanum sinum cum universis navibus deflexit, quo totam His-
 paniam classem convenisse intellexerat; et, versis in Africam proximam proris, eo
 cursum tendit. Inde, habito belli ducum concilio, de invadenda Hispana classe, quae
 ad Gadeis se contraxerat, impetum capit. Classi ex xxi navibus constanti et in Ga-
 ditano sinu sedenti praecerat Joannes Alvarus Avila veteranus dux, qui in praetoriam
 octingentarum amphorarum, qua portabatur, ccc armatorum ex insulanicis supple-
 mentum imposuerat. In eam Hemskerkus, fixo ad malum clavis vexillo, et cc li-
 brarum praemio ei, qui hostile detraxisset, constituto, vim facit, eo ordine, ut ipse
 cum Lamberto Avilam, e^e Alteras vicarius cum^f Brassio vicarium Avilae invaderet, et
 binae cum binis hostilibus naves committerentur. Dum Batavi propinquant, Avila
 interius se receperat, locatis in fronte vicario suo et iii aliis myoparonibus. Nec
 propterea Hemskerkus consilium mutavit, sed Avilae vicarium praetervectus, et re-
 lictis ad laevam myoparonibus, ad praetoriam Hispanam recta vadit, anchora in pro-
 ram translata, quae non prius, quam praetoriae naves mutuo concursu se concussis-
 sent, jaci debebat. Prohibita item displotio tormentorum, antequam utrinque pro-
 piores facti essent. Principium ab Avila factum; primoque ictu nihil actum, altero
 scloppetarius major medius discerpitur, laevum crus Hemskerko avulsum, qui mox
 fidis, qui juxta erant, enixe mandat, ut corpus suum tegerent, et casum socios cela-
 rent, Petro^g Werhoevio, magni animi viro, suam vicem fungi iussu, statimque ex-
 piravit. Continuato certamine, et tormentis utrinque crebro displotis, fumo aërem
 involvente et visum cripiente, facile casus latuit. Igitur Lambertus, qui sequebatur
 rei ignarus, in eandem praetoriam, sicuti convenerat, tormenta bina explodit, quae
 per proram penetrantia per puppem recto ictu exierunt, et immanem stragem in
 navi ediderunt: tum se ad praetoriam Batavam applicavit: dein, sequentibus eodem
 ordine aliis, in vicarium Avilae tota vis postremo incubuit; ferreaque manu injecta,
 post obstinatum dimidiae horae certamen ignis navem ejus ambussit, et, ad labrum
 usque grassante incendio, cum majore hominum, qui in ea erant, parte consumpsit.
 Inde cum iii myoparonibus certamen Batavi infesta tormentorum displotione per-
 sequuntur. Ex iis unus depressus, alii duo ad labrum aqua tenus conflagrarunt, non
 sine magno Batavorum discrimine, qui vix tandem se extricarunt. Ex Gaditano
 sinu, in quo reliqua classis Hispana stabat, crebra tormentorum displotione certaba-
 tur, et Batavi eminus rem gerebant: tandem ignis in Hispana nave accensus, dum
 fluitat, alteram corripuit; quo conspecto ceterae incisus funibus interius se recepere,
 neque tamen periculum vitare potuerunt, et pleraeque ex iis ambussae. Avila contra
 tres

INTERPR. ^a Hemskercke. ^b Lisbonne. ^c Cap S. Vincent. ^d la riviere de San Lucar & la
 Baye de Cadiz. ^e Alteras vice-amiral. ^f Bras. ^g Werboef.

NOT. ¹ dele Zelandici maris praefectus, lege privatus, sed longinquis navigationibus famam adeptus Put.

tres naves Batavas obstinate pugnabat, a quibus et se extricaverat: tandem signo albo erecto colloquium poscit, nequaquam a Batavis exauditus, dilabentibus passim militibus ac nautis, et natatu ad suos per Gaditanum sinum tendentibus; qui fere omnes aut aquis hausti aut tormentis enecti sunt, tam confertis accervis, ut totum illud spatium cadaveribus stare videretur, campique potius quam maris speciem praebere. ^a Cliforgus primus in ^bpraetoriam Hispanam insiliit, et vexillum rapuit, pro quo CC libras accepit; quo facto, et abductis secum aliquot captivis, ad suos caute se recepit: qui praedae intenti improvide remanserant, e latebris prodeuntibus Hispanis, qui in imo latebant, cum damno expulsi sunt: illi se a Batavis tandem extricarunt. Vix horae spatio haec acta; ab incendio, quod pulverem tormentarium in altum evexit, valde afflictata Hispana classe. Postridie qui in Gadibus erant, videntes a litore suo minime recedere Batavos, praetoriam minime vacuum undarum vi fluitantem protinus incenderunt, ne in hostium potestatem deveniret. Hoc proelio plus caedis ac stragis quam praedae fuit. Capti tantum L, et in iis Avilae filius: ipsi amiserunt Hemskerkum, et C circiter sive ordinum ductores sive milites. Ex Hispanis Avila et ejus vicarius, et bis mille bellatores perierunt; classis fere aut flammis consumpta, aut ictibus tormentorum ita quassata, ut pauci myoparones et naves usui esse potuerint. Batavi ad proximam ^cAfricanam receptum habuerunt, et ^dTituani naveis quassatas per otium refecerunt, sparsa per totum Hispaniae litus tanto terrore, ut quisque in tempore sibi prospicere potuerit. Refecta classe, cum Turci, qui eos perhumane odio Hispanorum exceperunt, ^eSeptam in vicinia obsidendam suaderent, illi se excusarunt, et in Hispania rem gerere malle ostenderunt. Vulgata Hemskerki morte Alteras in locum ejus ex belli ducum consilio suffectus, qui partem navium ad ^fFortunatas insulas, et objectum Africae immisit; ipse cum majore parte ad ^gOlissiponae aestuarium contendit. Corpus defuncti in patriam prospere remissum cum duabus navibus, quae Nonis Junii Amsterdamum appulerunt, tristitia ex eo successus laetitiam non parum imminuente. Funus ei honorifica pompa, ut inter Protestantibus, factum tertio post die, armis et insignibus praelatis, et milite versis armis et signis praecedente; nec magistratus officio defuit. Sepulchrum postea ex Ordinum decreto ex lapide cyaneo structum est, marmorea tabula adjecta, in qua praeclare bello gesta recensentur.

XV. SUB id binae naves ex India Orientali appulerunt, quinto, postquam solverant, anno. ^hWibrandus Warwicus classis XIV navium praefectus fuerat; aliis post alias per illud tempus reversis, ipse in India cum sua praetoria remanserat, cui Hollandiae nomen; alteri ⁱDordracum, quam ^kRimelandus regebat. Ex CL classiariis, quos duxerat Warwicus, LXX tantum incolumis revexit, ceteris morbo absumptis. Causa tam tardi reditus fuit, quod utrique navi fatiscienti tempus insumere oportuerit. Igitur ad insulam de nomine Mauritii dictam excursionem fecere, ab hominibus minime habitata, ceterum multarum rerum abundantem. De ea sic narrabat Warwicus: LXIII circiter milliarum ambitu continere, et multa habere flumina in mare decurrentia et aquationi opportuna; solum ad fata aptum, sed humile et fere sylvofum, magnamque in sylvis ebeni copiam reperiri; provenire et in eo nucas Indicas, et cocos, ex quibus vinum conficiunt; omni praeterea piscium et volucrum genere abundare; rara in his quadrupedia; testudines immani magnitudine passim reperere, quarum carnibus aiebantur: plus X CIC arbores varii generis a suis caefas ad tuguria aedificanda, carbones, et reficiendas naveis: in summa, illam insula S. Helenae multo et fertiliorem et situ magis commodam: in qua, ut vicem redderet, et fues et boves et capras reliquisse magno numero aiebat, et CCC citriorum et limonum

INTERPR. ^a *Gleinforge.* ^b *l'Amiral d'Espagne.* ^c *Barbarie.* ^d *Tetuan.* ^e *Ceuta.* ^f *les Canaries.* ^g *Baye de Lisbonne.* ^h *Wibrand de Warwic.* ⁱ *Dort.* ^k *Riemelant.*

CIDIOCVII.
HENRICUS IV.

limonum arbores plantasse Refecta per otium classe merces magni pretii ex intercepta^a liburnica Lusitana, de qua supra demonstravimus, quaesitae, quas ad se cum regina Patanae Lusitanis infecta pertinere diceret, pecunia aliisque mercibus vix tandem placaverat Warwicus, navibus impositae et tunc feliciter advectae. Post Warwici reditum decennalis mercatorum societas classem XIII navium egregie instructam in Indiam ablegavit; cui cum summo imperio P.^b Werhoevium, qui egregiam operam post Hemskerki obitum in pugna^c Gaditana nuper navaverat, praefecit. Hollandiae, hoc erat^d principis nomen, 10 onerum capaci, Simo^e Hunius; ^f Provinciis confederatis cccc^g Theodoricus Jacobi filius; ^h Amsterodamo item cccc Petrusⁱ Gerardi filius; ^k Rubeo Leoni sagittarum manipulum unguibus tenenti, cc, Joannes^l Walichsius; ^m Aquilae cⁿ Rutgerus Thomae filius; ^o Pavo c Bartholomaeus^p Gifberti filius; ^q Midelburgo 10 Cornelius^r Leonardi filius; ^s Zelandiae ccc, ^t Gulielmus N.; ^v Falconi c Cornelius^w Hadriani filius; ^x Delfis 10 Simo^y Martini filius; ^z Roterodamo 10 Joannes^{aa} Cornelii filius; ^{bb} Grypho c^{cc} Dickius; ^{dd} Hornae cccc^{ee} Martinus Clutius Joannis filius, a societate praepositi. Ex his et ad^{ff} Sinarum¹ regem destinatae, aliae ad alias oras missae: ultra apparatus copiosum c Philippicorum 10 in signata pecunia portabant; et eodem quo haec solvebant tempore societas alias xxviii habebat per Indiam negotiantes.

XVI. NEC in Belgio ipso pendente pacis negotio cessabatur; ubi Albertus, nova seditione inter milites ob defectum stipendii suborta, non mediocriter conflictabatur. Nam quamvis Spinola omni ope laboraret, ut miles in officio contineretur, per praesidia distributus, et, quanto necessitas ferre poterat, stipendio sublevatus, ducisque ad omnes motus praesto esse juberentur, nequaquam tamen impedire potuit, quin in Frisia, ubi hospitia propter hostis viciniam arctiora erant, multi ad Batavos transfugerent; a quibus adjuti cum cccc circiter seu Gallo-Belgis sive Germanis se conjunxerunt, qui versus Bredam tendentes in vico proximo se muniverunt, et duce creato, atque officialibus ei attributis. Primum in eos severitate actum, edicto ab Alberto proposito, quo rebelles pronunciabantur, ea maxime ratione, quod ad Batavos inclinassent, ab iisque ope sublevati essent. Itaque et promissum iis praemium, qui aut eos interfecissent, aut vivos in jure stitissent. Mandatum insuper Grobendoncano, qui ad^{ss} Silvam-ducis bellum gerebat, et^{hh} Melzioⁱⁱ Herentali praefecto, ut in eos hostiliter agerent, darentque operam, locis notatis, ut palanteis et securos interciperent; quod et illis ex parte successit. Nam nec opinato cum suis incumbentes ad LXX interfecerunt, XL captos ad proximas arbores pro patibulo suspendere; ceteri scapharum beneficio per canalem, qui Bredam ducit, in tutum evasere. Magna pecuniae penuria in Hispania laborabatur, exhausto a^{kk} Fontano aenario, tot delectibus ad ostentationem ex occasione dissidii inter pontificem et Venetos passim per Italiam habitis, neque nisi sero dimissis. Cum tamen seditio in dies invalesceret, et exemplo ne latius serperet, metueretur, Spinola, tam suo nomine quam anticipatis pensionibus a Philippo assignatis, ad cccc aureorum 10 Francisco Serra annitente corrasit; et seditionis stipendio accepto quieverunt, et concepto vexillo per cohortes distributi sunt. Id actum Octobri mense; et Decembri proximo digna et nova animadversione, in qua tamen fides data requiri poterat, puniti sunt. Nam edicto Diestenis seditionis tam diuturnae exemplum in memoriam revocatum, quam non tam punire, quippe poena semel remissa, Albertus in animum induxerit, quam

cavere

INTERPR. ^a caravelle de Portugal. ^b Werhoev. ^c combat du Destroit de Gibraltar. ^d l'ami-
ral. ^e Hoen. ^f les Provinces Unies. ^g Dirick Jacobsen. ^h l'Amsterdam. ⁱ Gerritsen. ^k le Lyon
Rouge. ^l Walichsen. ^m l'Aigle. ⁿ Rutger Thomassen. ^o le Paon. ^p Gijsbertsen. ^q le Middelburg.
^r Lennarsen. ^s la Zelande. ^t le patron Guillaume. ^v le Faucon. ^w Adrianssen. ^x le Delft. ^y Martensen.
^z le Roterdam. ^{aa} Cornelissen. ^{bb} le Griffon. ^{cc} Janssen van Dijk. ^{dd} le Hoorne. ^{ee} Janssen Cloet. ^{ff} la
Cbine. ^{ss} Bojseduc. ^{hh} il cavalier Melzi. ⁱⁱ Herentals. ^{kk} le comte de Fuentes.

NOT. ¹ forsan regionem.

cavere in posterum, ne tale quid, magno populorum et rerum suarum detrimento, CIO IO CVII. eveniat. Itaque, cum non teneatur stipendio alere militem praeter voluntatem suam, HENRICUS IV. eos omnes, qui Dieftae et ultima seditione tumultuati sunt, dimittit, et intra XXIV horas e suis ditionibus excedere jubet, et Philippi regnis itidem ac terris abstinere: quibus exactis, si qui in mora deprehensi fuerint, capitali poena afficiantur. Postea quidam eorum duces capti, qui Bruxellis capite luerunt. Dum haec aguntur, de ^a Meursia, quae Mauritianae ditionis est, transactum, ut extra belli commercium poneretur. Nec interim cessabatur: nam Henricus Fridericus Mauriti frater cum bis CIO equitibus, et CIO majoribus scloppetariis, quos per ^b Betuam et ^c Veluam deduxerat, equis fere inde abactis, in ^d Sicambros descendit, et ^e Neomagi confedit; inde quo iturus esset, incertum Albertinis relinquens. Hermannus comes provinciae praefes, Henrico fratri, qui ^f Herclenium non ita valido praesidio tenebat, metuens, Limburgum et Ruremundam, ubi Pompeius Justinianus in praesidio erat, ad accersenda auxilia miserat: sed, quia quisque pariter sibi metuebat, utrinque exiguo subsidio sublevatus est. Tantum a Justiniano CXXV delecti missi, duce Francisco filio; qui statim ab Henrico comite ad tres portas, tot enim in oppido, et plateam distributi sunt. Jamque Henricus Fridericus incedebat; et praecursores, ut magis fallerent, a praesidiariis rogati, habere se literas ab Hermanno comite dicebant: dum colloquuntur, ad primam et secundam portam admota crepitacula, eoque subito occurrit ¹ Pompeius Justinianus cum suis, tertia porta jam referata: verum oppidanis, qui carros et materiam ad aditus obstruendos comportare jubebantur, tergiversantibus, et utrinque aequam conditionem reputantibus, cum nihil ab ea parte subsidii esset, praesidiarii post acrem defensionem, Justiniano graviter ex vulneribus prostrato, et plerisque e suis occisis aut vulneratis, ad ultimum cessere, et ad regiones assignatas se receperunt. Henricus Fridericus victor oppidum ingressus, vitam militi salvam fecit, sicuti et Henrico comiti, qui re desperata ad templum confugerat: suisque oppidum ad direptionem concessit: cumque totam diem et noctem sequentem ibi remansisset, abductis secum Henrico comite et aliquot centurionibus, inde discessit. Nullo saevitiae, sacrilegii, libidinis genere a Batavis temperatum in illa direptione narrant, qui res eas scripsere; quod plerumque apud nos evenisse vidimus, cum principes juvenes summae rerum praepositi victoria lasciviunt.

XVII. SPINOLAE ex Hispania discedenti mandatum dederat Philippus, ut, data occasione, pacis, sive induciarum, rationem cum Belgis iniret. Immanium sumptuum in id bellum, non solum sine fructu, verum etiam magno suo detrimento, factorum, quibus jam sustinendis impar erat, onere levare cupiebat: tum hoc reputabat, irritatas horum populorum diuturnitate armorum mentes, dulcedine otii mitigandas; sic enim fore, ut paulatim inveteratum in Hispanos odium exuerent, et tractu temporis, ut multa saepe adfert volvendus dies, et ex transverso casus incurrunt, quos vix audeat quisquam optare, pristina majestatis regiae reverentia, prae fastidio tot satraparum, aliquando subditorum animis subiret. Jam ante ad pertentandos Ordinum animos nomine archiducum ² Walravii Witenhorstii in Bataviam venerat cum Joanne ^h Gevartio. Mandatis nihil aliud continebatur, quam optasse semper suas celsitudines, ut bellum hoc diuturnum ac lugubre pia perpetuaque pace componi posset, et Belgii res per pacem in pristinum splendorem restituerentur. Facta et spes acquissimarum conditionum, et quae bona fide implendae essent: sed additum, nemini ignotum jus esse, quod ipsis in universam Belgarum gentem a natura competit; nihil a se nisi patrium et avitum heredium repeti. Haec aliaque benigne in arcano cum paucis

initio

INTERPR. ^a Meurs. ^b le Betuwe. ^c le Veluwe. ^d Gueldre. ^e Nimegue. ^f Erkelens.

² Walrave de Wittenborst. ^h Gewart.

NOT. ¹ rectius Franciscus

TOM. VI.

5 R

CIDICCVII. initio disceptata; et, quia nullas delegati literas ab archiducibus attulerunt, visum
 HENRICUS IV. expedire, ut nihil eorum in publicum emanaret, antequam ampliora mandata cum
 literis proponerentur. Itaque confestim Gevartius Bruxellas missus; qui, postquam
 rediit, sub exitum anni superioris, in publico Ordinum confessu cum collega auditus
 est. Multa super clementia et mansuetudine archiducum dicta, plura de calamita-
 tibus publicis, et in majus aucta: proinde ipsi, qui aderant, se respicerent, et incerta
 belli reputantes, pacem omnibus triumphis anteponendam ducerent, fortunamque
 reverenter haberent: rebus prosperis et ad nutum fluentibus summae imprudentiae
 esse confidere; certam quippe victoriae spem plerumque magnis cladibus expiari:
 proinde ex diuturnis bellorum tempestatibus reciperent se in quietis portum, et se-
 querentur ceterarum Belgii provinciarum consensum, fidem et obsequium erga legi-
 timos principes, junctisque certatim viribus et animis ad eosdem dominos ac veteris
 imperii formam redirent. Paucis post diebus ad ea responsum, perexiguam pacis
 spem subesse, cum videant archiduces in pristino et inveterato errore mentem obfir-
 mare, ut aliquid sibi juris in provincias avitas superesse arbitrentur. Nam proceres
 earum pro fixo et rato credere, causam suam optimo jure niti, cum in solemnem Ordi-
 num conventu, anno CIDICLXXIX, IV Kalendas Februarias, ^a Ultrajecti, decretum sit,
 ut loca quaecunque, vi expugnata vel fraude intercepta, a communi causa distracta
 essent, armis repeti ac retineri possent. Id biennio post Kalendis Sextilibus Hispa-
 niarum regi renunciandum curasse; jamque tum statutum, ut cives harum provin-
 ciarum legibus externorum principum soluti viverent, et pro republica libera cen-
 serentur. Decretum illud lapsu xxv annorum in rem judicatam transisse, multo-
 rumque suffragio et assensione regum ac principum Christianorum comprobatum
 fuisse. Nullam nec divino nec humano jure tutam et securam rationem composi-
 tionis cum iis iniri posse, qui, contra decreti a patriae libertatis vindicibus sanciti, et
 multorum belli ducum ac militum sanguine obsignati, vim et auctoritatem, in me-
 dium consulere, aut aliquid tentare praesumerent. Omnia potius extrema sibi experiri
 certum, quam hoc pignore imperii, atque adeo publicae tutelae Palladio, se privari
 patiantur: videre debere archiduces, ne, dum tam justis et legitimis secundum liber-
 tatem vindiciis molestum impedimentum afferunt, tot calamitatum, et praeteritarum,
 et quae impendent, invidiam, et haesuram penes se culpam derivent. Hoc accepto
 responso delegati Bruxellas revertuntur, et, paucis interjectis diebus, ad Ordines scri-
 bunt in hanc sententiam: Non esse nec fuisse archiducum propositum, in hoc pacis
 et induciarum negotio quidquam de forma publicae administrationis eorum deli-
 bare, aut omnino jus aliquod in ipsos sibi vindicare; leges illis suas, mores, et instituta
 libera relinqui: si a pacis consiliis ipsi non abhorrent, archiducum mentes eodem in-
 clinaturas. Haud multo post Joannes ^b Neius generalis Franciscanorum ordinis cu-
 rator in Bataviam jussu archiducum venit Martio incunte. Is a pueritia ad vicesimum
 usque annum Protestantium doctrinae innutritus, postea ad majorum sacra redierat, et
 severiori huic disciplinae se addixerat; de cetero vir industrius, multarum linguarum
 peritus, nec aulicarum artium rudis, et qui in varias partes, pro ratione temporum
 et personarum, cum quibus illi res erat, animum versare sciret; ita tamen, ut fraus et
 fucus ab ejus pectore abesse crederetur; nec spe sua eum deceptum iri, qui ipsius
 verbis fidem habuisset. Post aliquam in vico proximo moram, de adventu suo Or-
 dines, qui Hagae erant, certiores facit, et post conventum Mauritium, ac vicissim
 alios ad salutandum admissos, mandata sua exposuit, literis fere consentientia; omnia
 Ordinibus integra fore, consuetam regendi formam, libertatem, religionem in pris-
 tino statu mansuram, jura, privilegia, immunitates, nullo pacto imminutum iri.

Tum

INTERPR. ^a Utrecht. ^b le Pere Ney, commissaire general des Cordeliers ou de l'Ordre de S. François.

Tum ab Ordinibus libera simplicitate responsum, nullum tentandae compositionis auspiciū posse fieri, nisi archiduces ante omnia declarassent, se Ordines, foederatasque urbes ac provincias pro libera republica, sui que juris et dominiū populo, reputare. Sicuti Ordines ab hoc proposito nunquam discessuros apparebat, potiusque animam, quam libertatem, amissuros, ita vero simile fiebat, Philippum obstinate pugnaturum, ne quid contra decus praepotentis toto orbe terrarum familiae in hoc negotio admitteret; et potius futurum, ut bellum magno suo incommodo continuari, quam dignitatem ac nomen imminui, pateretur. Neius tamen, offensionis siue metus suspensionem veritus, si ulterius contra tenderet, suscepit in se munus omnem rem bona fide significandi archiducibus. Bruxellas inde profectus, paulo post rediit cum literis, quarum haec summa erat: Nihil archiducibus prius aut antiquius esse, quam ut lamentabili XL annorum bello finis imponeretur, pia, fida, et aeterna pace: quae si protinus impetrari non posset, pactione induciarum ad XII, XV, aut XX annos, prout Ordinibus visum fuerit, aquis et honestis conditionibus res transfigeretur. Ad id, ut omnis fraudis et insidiarum suspicio tollatur, non alienigenarum, sed Belgici generis et sanguinis hominum, opera ufuros, tali numero et loco, quem ipsi Ordines praefinient. Interim, ut res commodius fieri possit, ultro offerre cessationem ab armis ad octo menses; quo tempore supersedebitur ab omni vi hostili, locorum obsidionibus, clandestinis conatibus, novarum munitionum exstructionibus, aliisque molitionibus, quibus fraus pactioni induciarum fieri posse credatur. Lectis summa laetitia in confessu publico, et audito Neio, re cum Mauritio communicata, senatus placere sibi respondit conditionem ab archiducibus oblatam in spem securitatis pacis; se proinde curaturos, ut ad omnes, quorum interest, sine mora perscribatur: insuper decretum, ut induciae conditionibus ab archiducibus propositis, quas ratas haberet, a IV Nonas Maii inchoarent, atque intra Kalendas Septembreis ab utraque parte delegati de negotio in commune disceptaturi convenirent. Vicissim ab archiducibus sponsio interposita, Philippum regem Hispaniarum intra trimestre conventionem eam ratam habiturum, eoque nomine bina instrumenta confectum iri, quorum altero ratihabitio continetur, altero regia majestas declarabit, se nihil quicquam juris praetendere in civeis, incolas, urbes et regiones foederatarum provinciarum. Missis ea de re ad provincias literis, insuper pro tam insperato bono gratiae Deo publicae actae; dictusque dies jejuniū et supplicationi, more inter Protestantibus recepto, VII Eius Maias: dein datum^a Theodoro Duzae Ordinum curatori negotium, ut a Neio acciperet, vicissimque traderet, literas ad rem necessarias: quod ita diligenter utrinque factum, missis Bruxellas ad omnem ambiguitatem tollendam, et fraudis suspensionem amovendam, nunciis, ut tandem de capitibus convenerit, et super regundis induciarum tempore finibus terra marique obortae controversiae sint compositae. Haec summa publicae laetitiae significatione ubique accepta; quanquam non deessent, qui veterem odiorum fomitem e cineribus suscitare, et animos suspicaces terrore praeteritorum rursus ad belli consilia inflammare conarentur. Delegati a rege, qui suo nomine negotio, quod ipse quantum poterat in occulto urgebat, intervenirent, Petrus^b Janinus praefes Divionensis, ac regii consistorii assessor, candore et rerum usu vir praestans et loquendo efficax, et Paulus^c Choartius Buzenvallius, qui diu ante apud Ordines regii oratoris munere magna cum laude defunctus fuerat; et ei successor destinatus Elias^d Placius Ruffius, Petri curiae vectigalium primarii praefidis, de quo ad annum MDLXXII diximus, filius; quibus, paucis postquam Hagam venerant diebus, senatus datus: et Janinus legationis princeps, post enumerata mutuae amicitiae accepta et reddita utrinque officia, oblique festinatam primam induciarum

INTERPR. ^a Dirck de Does commissaire. ^b Jeannin president de Dijon & conseiller d'Etat. ^c de Chouart Sr. de Buzenval. ^d de la Place Sr. de Ruffy.

CIO DCVII. induciarum pacem rege inconsulto perstrinxit, eaque re eum tanquam benignum patrem leniter offendi dixit; neque propterea non in pristino bene merendi de amicis proposito perseveraturum, aut ulla in re, qua consilio, qua copiis et opibus, de futuro, sive pacem sive bellum mallent. Actae solemniter gratiae, ut tanto regi, non vulgares; et delecti Joannes ^a Olden Barneveltius, vir dignitate et rerum tractatione inter Ordines primarius, ex Batavis; ex Zelandis Jacobus ^b Maldereus, cui plurimum tribuebat Mauritius; alii ex aliis provinciis, interque eos aerarii quaestor ^c Byacus; qui cum legatis nostris capita conferrent, eosque publico nomine rogarent, ut rebus gerendis lucem consilii, gratiae, auctoritatis, dum negotium pacis sive induciarum disceptatur, commodare dignarentur. Nec multo post missi ad magnae Britanniae regem a Batavis Joannes ^d Berkius, civitatis Dordracenae, quae secundum equestrem ordinem jus habet dicendae primo loco in consensu Ordinum sententiae, syndicus; a Zelandis Maldereus, vir equestri dignitate praeditus, et qui id ¹ suorum Zelandorum gratia in concilio publico muneris habet, ut Mauriti personam sustineat, et nobilium primus appelletur: qui ^e Natalem Caronium Brugensem, dudum in illa aula res Ordinum summa fide procurantem, secum assumpserunt. Rex ad Ordines legavit Richardum ^f Spenserum equitem domus suae familiarem, et ^g Rodolphum Winwoodum itidem equitem, cujus opera antea apud Ordines usus fuerat.

XVIII. INTERIM venire a Philippo de ratihabitione literae ^h Pinciae Carpetanorum pridie Kalendas Quintileis datae, in charta papyracea, ab eo, ea forma qua inter subditos utitur, subscriptae, EGO REX, et minuscule sigillo obfirmatae; quibus se rata habere declarabat, quaecumque ab archiducibus, qui et iis totius Belgicae principes, domini, ac proprietarii nominantur, super cessatione armorum ac suspensione transacta essent; insuper pollicebatur se omnia eo scripto comprehensa regali fide religiose servaturum, et, quantum ad se pertinebat, impleturum, tanquam si ab initio, et se duce et auspice, gestum esset negotium; neque unquam commissurum, ut contra fecisse dicatur. Cum multa in eo, qui turbarum occasionem quaerebant, et in forma et ad fidem, requirerent, Ludovicus ⁱ Verreikenus, magnae apud archiduces dignationis et gratiae, qui ab iis missus ob id fuerat, culpam quoad titulos in scribae incogitantiam rejiciebat, qui solitis formulis non abstinisset; et quantum poterat defectus et admissa excusabat. Contra, contemptus arguebatur in eo, quod in charta papyracea, nec in membrana, literae exaratae, et quod minuscule sigillo obfirmatae erant: fraus item in titulis archiducibus attributis, quippe qui ex adverso cum renunciationis proposito pugnant; denique in subscriptione, quam ad populos sibi subditos usurpare Philippus consuevisset: omissam autem unitarum provinciarum, tanquam liberorum populorum, suoque jure utentis reipublicae, mentionem, non nisi pro certo fraudis praemeditatae argumento accipi posse; praesertim cum convenisset, ut separato instrumento Philippus diserte declararet, nihil se juris in provincias unitas praetendere. Verreikenus homo prudens intempestivum duxit ulterius pertendere, et protinus ad archiduces revertitur; qui, prolixis literis postridie Kalendas Sextileis in consensu Ordinum exhibitis, conati sunt persuadere probationem eorum quae ab ipsis gesta essent, ex Hispania allatam, recte et ordine conceptam videri, nec adfectatis difficultatibus, aut alia, quam qua oportuit, interpretatione, in dubium revocari debuisse: sibi tamen curae fuisse, ut ad regem ea de re perscriberetur; nec dubitare, quin ex responsione vel scrupulorum desideriiis plene satisfiat. Interea rogabant, ut naves ad infestandam Hispaniae oram missae revocarentur; id sibi

amicae

INTERPR. ^a Olden Barnevelt. ^b de Maldere. ^c le tresorier de Bie. ^d Berck conseiller & pensionnaire de Dort. ^e Noel de Caron de Bruges. ^f Spencer. ^g le chevalier Ralph Winwood. ^h Valladolid. ⁱ l'audiencier Verreicken.

NOT. ¹ suorum Zelandorum. Imo ipse externus a Mauritio ad vices suas obeundas delegatus est, assentientibus Zelandis. Put.

amicae erga se voluntatis, et non averſae a pacis ſtudio, fidum pignus futurum : qua in re ſe minime difficilem ſenatus praebuit, protinuſque edixit, ſe revocaturum naveis quae ad litora Hiſpaniae diſcurſabant, piratarumque loco habituros, ſi quis illic intra ſeſquimenſem a IX Kalendas Sextileis hoſtile quidquam admiſiſſet. Tandem, poſt dies aliquot ſedendo deliberandoque conſumptos, ex concilii ſententia decretum fuit, inſtrumentum ratiſhabitionis imperſectum, multiſque partibus deficere. Cum hoc decreto Verreikenus Bruxellas rediit, cum, antequam dimitteretur, coram ipſo Joannes Olden-Barneveltius Bataviae advocatus gravi oratione publice conqueſtus eſſet de ^a Neio, qui pecunia et ingentibus promiſſis fidem quorundam ſolicitare in arcano non dubitaſſet : id non videri factum niſi archiducum mandatu, quos proinde Ordines rogatos vellent, ut, quantum ipſis cordi eſſet pacificationis negotium, ab ejuſmodi foedis nundinationibus erga populos, qui ſe libertate dignos judicabant, in poſterum abſtinerent. Dum literae ab Hiſpania exſpectantur, varie in utramque partem jaſtatum pacis negotium, et repoſita, quae in ſuperioribus diximus, per libellos ſparſa conſilia ; et inter eos erant qui nunquam belli funeſti et calamitatibus finem futurum contenderent, niſi cum archiducibus tanquam legitimis principibus, praeteritorum oblivione inducta, et conditionibus idoneis ad ſecuritatem publicam et libertatis patriae conſervationem ſancitis, conveniretur : ad hocque magnitudinem Hiſpanorum imperii, qui aliter nunquam quieturi eſſent, in majus extollebant. Contra diſſerebatur, eo imbecillioſem videri, quod ſit nimis vaſtum corpus et diſfuſum in partes ſejuſctas, ut ſe toto uti non poſſit. Omnem poteſtatem modum ſupergreſſam, etiamſi externa vi minime oppugnetur, ſua mole collabi, ſuiſque viribus fatiſcere. Pleraque gentes quae imperio Philippi reguntur, non liberalitate et clementia in obſequio contineri, ſed vi et terrore, quae ſunt infirma diuturnitatis vincula, compeſci. Non in munimentis et arcibus majeſtatem regiam, ſed in animorum domicilio, collocari oportere ; nec late patentibus regnorum et provinciarum finibus veram magnitudinem ac potentiam, ſed fide, benevolentia, ac ſubditorum veneratione, eſſe metiendam. Abunde jam patefactum eſſe, quantis urgeatur difficultatibus et incommodis rex ille, ceteroqui potentiffimus, quod cum tot annos una cum gente continenter bellum geſſerit, nihil aliud infanis ſumptibus, et vix credibili ſanguinis humani profuſione, adſecutus eſt, quam ut ſuo experimento palam faceret, id verum eſſe quod ſenatus Romanus olim pronunciaſit, populum non diutius, quam expediat, in ea conditione permanſurum, cujus cum poeniteat. Satis animi ac virium ſuppeterere ad ſe tuendum miſeris et fortibus viris, cum leviora ſunt quae patiuntur, quam quae formidare poſſint. Regis aerario exhausto bellum geri non poſſe, ſicuti nec inciſis nervis corpora ambulare : nec idcirco mirum videri, ſi rex Hiſpaniarum, ſuadente utilitate vel urgentibus anguſtiis, priſtinos animos remittat, coque ſe perduci patiatur, ut conditionibus minus ſe in ſpeciem dignis, cogente neceſſitate, ſubſcribat. Proinde conſulto facturos Ordines ſi tempore utantur, et ſe, cum adprobatione tam potentis adverſarii, in libertatem, extra quam nulla ſalutis nec ſecuritatis ſpes, ſemel vindicent. Tandem pridie Eidus Octobreis Neius et Verreikenus ab archiducibus petito commeatu ^b Hagam venerunt ; et impetrato ſenatu, ſcriptum novum Hiſpania allatum exhibuerunt. Eo lingua Hiſpana cum archiducibus tranſacta erant tranſcripta ; tum ſequebatur Philippi ratiſhabitio in haec verba concepta : Poſtquam ſereniſſimi archiduces pro nobis fidem obſtrinxerunt, fore, ut literas a nobis impetrarent ratiſhabitionis, declarationis, et conſenſus, quo modo eas Ordines ab archiducibus obtinuerunt, nos poſt maturam deliberationem ex certa ſcientia et liberrima voluntate pro jure et regiae poteſtatis imperio conſentimus, nobiſque placet, quatenus

INTERPR. ^a le Pere commiſſaire Ney. ^b la Haye.

T O M. VI.

5 S

CIDIOCVII.
HENRICUS IV.

quatenus id nostra interest, ut serenissimi archiduces faciant et plene impleant quod promiserunt, procurentque tam suo quam nostro nomine pacis sive induciarum negotium cum Ordinibus, quos habemus pro regionibus, provinciis, et populis liberis, et in quos nihil juris praetendimus; ratumque esse volumus et agnoscimus quicquid superiore scripto archiducum continetur, et id omne approbamus sub fide et affirmatione regia. Dein, interpositis aliquot clausulis, additum: si negotiatio pacis aut longi temporis induciarum non sortiatur effectum, omnia integra mansura, nulliusque momenti futuram ratihabitionem, tanquam a se non esset profecta; nec ullum eo nomine jus Ordinibus competiturum, rebus in priore statu permanentibus. Lecta ratihabitione, Neius, et post cum ordine Verreikenus, in majus Philippi et archiducum candorem et ingenuitatem extulerunt, verbis ad pompam et ostentationem compositis, et quam a fundendo humano sanguine, insita in genus humanum charitate, abhorrent. Tamen cum Ordines rem in deliberationem deduxissent, multa in eo scripto reprehendebant, tum in forma, tum in contextu, quod non in membrana sed in charta exaratum, non Philippi nomine, sed superbae inscriptionis elogio quod ad suos populos solet usurpare, subsignatum esset. Sed cum non haec infirmarent instrumenti fidem, quod certo constabat a Philippi manu subscriptum esse, alia in argumentum fraudis ex ipso scripto trahebantur, quod perperam negligenterque conceptum, multaque consulto verba omissa essent, substitutis aliis, quae interpretatione detorqueri poterant, et foecundam calumniandi materiam praebere. Tentati Neius et Verreikenus ex consilio legatorum nostrorum et regis Magnae Britanniae, ad quos ea de re relatum fuerat, an aliud instrumentum a Philippo impetrari posset, quod omni suspicionis scrupulo careret: et cum ab iis responsum esset, frustra in eo laborari, nec sperandum ut aliud obtineatur, verendum potius, si toties id retractetur, ne in regiae majestatis offensam incurrant; satis syngrapha illa cautum, cum ea provinciae unitae instar liberae civitatis, populique suis legibus utentis, in quos neutra pars quidquam juris sibi vindicaret, vel Philippi et archiducum testimonio et approbatione censeantur: cum per aliquot dies super ea re confessum Ordinum occupatum deliberatio tenuisset, adhibitis regum legatis et principe Mauritio, III Non. Nov. responsum, Literas ratihabitionis non videri congruere cum promissis, vitium esse in stylo, subscriptionis modo, in insertione et omissione quorundam verborum; sed praecipue in eo syngrapham vacillare, quod nullius momenti fore dicat ea omnia, quaecunque Philippus et archiduces super agnitione libertatis provinciarum solemniter promississent, nisi negotium pacis aut induciarum ex voto succederet: quibus verbis aperte declarari, pendere ab incerto casu conditionem civium, nec Ordines pro statuliberis reputari: scrupulum hunc merito potuisse injicere curam accipitem amplius deliberandi, utrum longius progrediendum esset necne: tamen, ne tam salutare opus inturbetur, curaturos Ordines, ut ad urbes et provincias suae fidei commissas exempla literarum Philippi mittantur; ut intra sesquimensum archiducum legati fieri possint certiores, utrum, nihil obstante hoc impedimento, ad incedendam pacis aut induciarum rationem sit procedendum. Cum tale responsum legatis redderetur, interrogati sunt, an autographum regiae ratihabitionis instrumentum Ordinibus tradituri essent. Cum haerent, Neius vir impiger Bruxellas subito excurrit; et Hagam reversus XVIII Kal. Dec. Ordinibus significat, sibi permissum ab archiducibus, ut autographum in manus eorum traderet, vicissim accepta ab ipsis syngrapha, qua declararent, archiduces promissorum fidem implevisse, et promitterent depositum reddituros, si negotiatio non sortiretur effectum. In eo rursus cum sententiis in confesso dissiderent Ordines, et periculum esset ne negotiatio ex ea occasione abrumperetur, Neius alacri cursu Bruxellas revolat XV Kalendas Decembris;

et

et continuo redit, cum mandatis, ut sacrum illud supremi imperii pignus, sine omni cura recipiendae cautionis, aut restitutionis stipulandae, Ordinibus utendum fruedum crederet. Quibus actis ipse cum collega dimissi, et ad suos reversi sunt, expectabundi quid Ordines intra constitutum tempus decreturi essent. Interim exeunte Novembri e Dania reversi sunt Jacobus ^a Bulenius, Nic. ^b Simonius, et Jacobus ^c Magnus, qui in confesso suae legationis rationem reddiderunt: se perbenigne a rege foederato acceptos, qui propediem delegatos ad eos se missurum recepit, qui cum ceterorum regum ac procerum legatis consilia conferrent, ut, publico Christiani orbis bono, pax aut induciae inter parteis constituerentur. Ii fuere Jacobus ^d Ulefeltius eques, et ^e Jonas Charisius jurisconsultus: venit et ^f Hier. Diskaius ab septemviro Brandenburgico; cui quod erat in mandatis datum ut nihil institueret, nisi consulto septemviri Palatini legato, ejus in adventum serua omnia distulit. Nec multo post Hippolytus a ^g Collibus ab eo venit, vir et scriptis et rerum tractandarum usu insignis, qui raro morum candore apud omnes, qui cum norant, et amorem et auctoritatem sibi conciliabat. Dum in eo sunt, a Caesare allatae literae exprobratoriae VII Eid. Oct. scriptae, quibus repetito patris Maximiliani a prima memoria, in procuranda Belgii pace, etiam antequam Matthias archidux rebus administrandis praecesset, praecipuo studio, mirum sibi videri dicebat, cum Belgium ab Imperio dependeat, se prorsus inscio et inconsulto, neque ab rege Hispaniarum aut ab Alberto fratre monito, negotiationem de pace institutam esse; quod cum fieri minime potuerit, cupere, antequam ulterius procedatur, certiore fieri quo loco res sunt, ne quid juri suo fraudis fiat, aut Imperii majestati detrahatur: quod occulto Hispanorum astu et colulforia fraude agi, et artificiose ignorantiam a Caesare agnato praetendi, plerique interpretati sunt, qui nihil, nisi consulto illo, atque adeo administro, in eo negotio fieri sciebant; ut scilicet data occasione haec sive expostulatio, sive protestatio, ad elevandam vim et auctoritatem omnium, quae contra vel in fraudem hujus denunciationis gesta essent, aliquando prodesse posset. Serius ad eas prolixè rescriptum, repetita vicissim praeteritorum memoria; se nihil non fecisse, ut et securitati suae post tot cladeis acceptas legitime consulere, et tranquillitatis provinciarum honestae rationes inirentur. Tandem, cogente necessitatis ultimae ineluctabili telo, ad extremi perisugii remedium ventum, et per magistratum sacrosanctis legibus armatum, unanimi cunctorum Ordinum, qui fas omne divinum et humanum indignis modis ruptum ac violatum querebantur, consensu sancitum, regem ipso jure Belgicarum provinciarum dominio ac proprietate excidisse; civisque et incolas nullis obsequii vinculis ultra teneri, omnique fidelitatis et reverentiae, quam subditi principibus suis debent, sacramento solutos esse. Foederatas provincias ex illo, judicio omnium qui studiis partium non agitantur, pro libera sui que juris et mancipii republica censeferi coepisse; multosque reges, proceres, ac populares status, eodem illas honore dignatos esse, quasi neminem, extra Deum, agnoscerent dominum, et liberam alterius principis sibi deligendi potestatem haberent; quod et illustri exemplo usurpatum in serenissimo ^hAndium duce, quem sibi principem imposuerunt. Dum ad Caesaris literas respondent, praecipuum eorum caput, quo declarabat, nullius fore momenti quicquid injussu suo gereretur, silentio et dissimulatione caute transegerunt; nec tempestivum duxerunt, cum se potentissimi orbis Christiani monarchae jugo subduxissent, et frustra antea Caesaris opem implorassent, se Imperii, quod minime inficiari poterant, subditos tunc profiteri. Mense, intra quem ad archiduces rescripturos Ordines se receperant, exacto, cum provinciarum delegati cum mandatis et scripto conceptis singularum sententiis IV Non. Nov. convenissent, major numerus

in

INTERPR. ^a Boulißen. ^b Simonßen. ^c Magnus. ^d Jacob Ulefelt de Ulefeltzholm. ^e le docteur Jonas Charisius. ^f Jerome de Diskau. ^g de Colli. ^h Anjou.

CIDICCVII.
HENRICUS IV.

in eam partem inclinavit, ut, quamvis in regio diplomate multa merito requiri et reprehendi possent, tamen in instituta negotiatione ulterius progredetur, sub hac lege nulli movenda, ut patriae libertatis fundamentum, jusque majestatis, tot operum impensis, tot vigiliis ac laboribus, denique tot proeliis, et fortissimorum hominum, qui pro ea mortem oppetere non dubitarunt, caedibus quaesitum, incunctum, sacrosanctum, et inviolabile maneat. Secundum haec literae ad archiduces exeunte anno missae, quibus Ordines declarabant sub ea protestatione, quam postridie Kalendas Novembreis fancierant, se paratos cum iis, quos ipsis visum esset legare, in colloquium venire, ut de pace sive induciis agatur: et, quoniam pactarum in VIII mensibus induciarum tempus pridie Nonas Januarias exhibat, archiducum arbitrio relinquebant, expenderent, an eas in mensem aut sesqui prorogari consultum ducerent. Auditi et tunc in confessu Caroli Sueciae regis legati, non ut negotio instituto intervenirent ab eo missi, sed ut militem scriberent ad bellum cum Polonis gerendum: qui ob eandem causam in Galliam venerunt, perbenigne accepti, et voti composites in patriam redierunt. Rex quippe, qui hominibus otii impatientibus regnum exonerare non gravate ferebat, ultra eos qui sponte huic militiae nomen dederunt, plerisque qui ad triremis et opera publica damnati erant, poenam remisit, ea lege, ut in Sueciam sub attributis ducibus navigarent, et bene gerendo ac disciplinam servantes maleficiorum antiquorum infamiam expiarent.

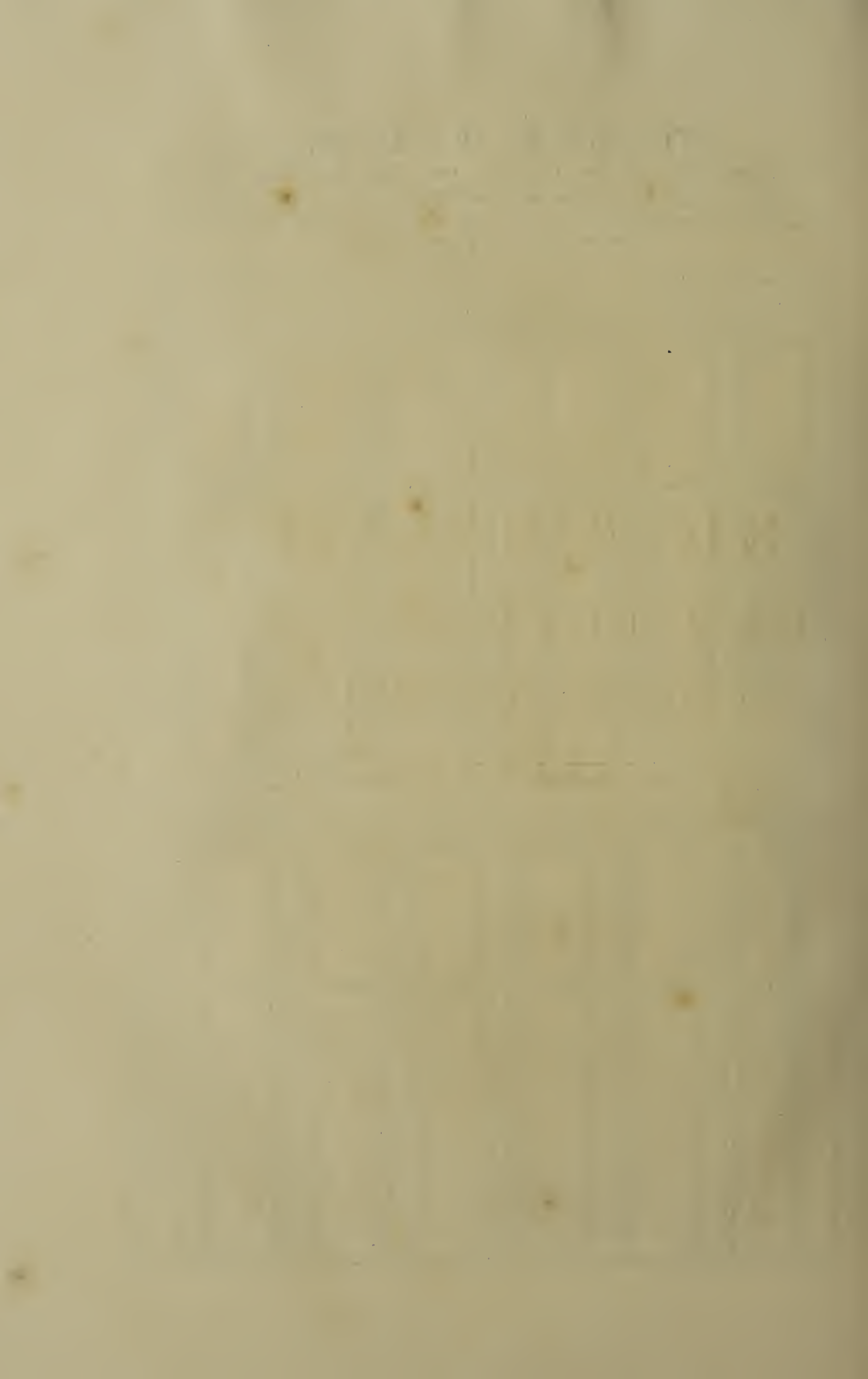
FINIS HISTORIARUM THUANI.

KALENDARIVM ROMANVM,

Quod stylo utrique in adversa TABVLA pariter accommodari potest.

IANVARIVS.	FEBRVARIVS.	MARTIVS.	APRILIS.	MAIVS.	I V N I V S.
1 <i>Kalendae</i> Jan.	1 <i>Kalendae</i> Febr.	1 <i>Kalendae</i> Mart.	1 <i>Kalendae</i> Apriles	1 <i>Kalendae</i> Maiac	1 <i>Kalendae</i> Juniae
2 IV Nonas	2 IV Nonas	2 VI Nonas	2 IV Nonas	2 VI Nonas	2 IV Nonas
3 III Nonas	3 III Nonas	3 V Nonas	3 III Nonas	3 V Nonas	3 III Nonas
4 pridie Nonas	4 pridie Nonas	4 IV Nonas	4 pridie Nonas	4 IV Nonas	4 pridie Nonas
5 <i>Nonae</i> Ianuariae	5 <i>Nonae</i> Febr.	5 III Nonas	5 <i>Nonae</i> Apriles	5 III Nonas	5 <i>Nonae</i> Juniae
6 VIII Idus	6 VIII Idus	6 pridie Nonas	6 VIII Idus	6 pridie Nonas	6 VIII Idus
7 VII Idus	7 VII Idus	7 <i>Nonae</i> Martiae	7 VII Idus	7 <i>Nonae</i> Maiac	7 VII Idus
8 VI Idus	8 VI Idus	8 VIII Idus	8 VI Idus	8 VIII Idus	8 VI Idus
9 V Idus	9 V Idus	9 VII Idus	9 V Idus	9 VII Idus	9 V Idus
10 IV Idus	10 IV Idus	10 VI Idus	10 IV Idus	10 VI Idus	10 IV Idus
11 III Idus	11 III Idus	11 V Idus	11 III Idus	11 V Idus	11 III Idus
12 pridie Idus	12 pridie Idus	12 IV Idus	12 pridie Idus	12 IV Idus	12 pridie Idus
13 <i>Idus</i> Ianuariae	13 <i>Idus</i> Februariac	13 III Idus	13 <i>Idus</i> Apriles	13 III Idus	13 <i>Idus</i> Juniae
14 XIX Kal. Febr.	14 XVI Kal. Mart.	14 pridie Idus	14 XVIII Kal. Mai.	14 pridie Idus	14 XVIII Kal. Quint.
15 XVIII Kal. Febr.	15 XV Kal. Mart.	15 <i>Idus</i> Martiae	15 XVII Kal. Mai.	15 <i>Idus</i> Maiac	15 XVII Kal. Quint.
16 XVII Kal. Febr.	16 XIV Kal. Mart.	16 XVII Kal. April.	16 XVI Kal. Mai.	16 XVII Kal. Jun.	16 XVI Kal. Quint.
17 XVI Kal. Febr.	17 XIII Kal. Mart.	17 XVI Kal. April.	17 XV Kal. Mai.	17 XVI Kal. Jun.	17 XV Kal. Quint.
18 XV Kal. Febr.	18 XII Kal. Mart.	18 XV Kal. April.	18 XIV Kal. Mai.	18 XV Kal. Jun.	18 XIV Kal. Quint.
19 XIV Kal. Febr.	19 XI Kal. Mart.	19 XIV Kal. April.	19 XIII Kal. Mai.	19 XIV Kal. Jun.	19 XIII Kal. Quint.
20 XIII Kal. Febr.	20 X Kal. Mart.	20 XIII Kal. April.	20 XII Kal. Mai.	20 XIII Kal. Jun.	20 XII Kal. Quint.
21 XII Kal. Febr.	21 IX Kal. Mart.	21 XII Kal. April.	21 XI Kal. Mai.	21 XII Kal. Jun.	21 XI Kal. Quint.
22 XI Kal. Febr.	22 VIII Kal. Mart.	22 XI Kal. April.	22 X Kal. Mai.	22 XI Kal. Jun.	22 X Kal. Quint.
23 X Kal. Febr.	23 VII Kal. Mart.	23 X Kal. April.	23 IX Kal. Mai.	23 X Kal. Jun.	23 IX Kal. Quint.
24 IX Kal. Febr.	24 VI Kal. Mart.	24 IX Kal. April.	24 VIII Kal. Mai.	24 IX Kal. Jun.	24 VIII Kal. Quint.
25 VIII Kal. Febr.	<i>Ann. communi,</i>	25 VIII Kal. April.	25 VII Kal. Mai.	25 VIII Kal. Jun.	25 VII Kal. Quint.
26 VII Kal. Febr.	25 V Kal. Mart.	26 VII Kal. April.	26 VI Kal. Mai.	26 VII Kal. Jun.	26 VI Kal. Quint.
27 VI Kal. Febr.	26 IV Kal. Mart.	27 VI Kal. April.	27 V Kal. Mai.	27 VI Kal. Jun.	27 V Kal. Quint.
28 V Kal. Febr.	27 III Kal. Mart.	28 V Kal. April.	28 IV Kal. Mai.	28 V Kal. Jun.	28 IV Kal. Quint.
29 IV Kal. Febr.	28 pridie Kal. Mart.	29 IV Kal. April.	29 III Kal. Mai.	29 IV Kal. Jun.	29 III Kal. Quint.
30 III Kal. Febr.	<i>Ann. bissextili,</i>	30 III Kal. April.	30 pridie Kal. Mai.	30 III Kal. Jun.	30 pridie Kal. Quint.
31 pridie Kal. Febr.	25 bis VI Kal. Mart.	31 pridie Kal. April.		31 pridie Kal. Jun.	
	26 V Kal. Mart.				
	27 IV Kal. Mart.				
	28 III Kal. Mart.				
	29 pridie Kal. Mart.				
QVINTILIS, qui et IVLIVS.	SEXTILIS, qui et AVGVSTVS.	SEPTEMBER.	OCTOBER.	NOVEMBER.	DECEMBER.
1 <i>Kalendae</i> Quint.	1 <i>Kalendae</i> Sext.	1 <i>Kalendae</i> Sept.	1 <i>Kalendae</i> Oct.	1 <i>Kalendae</i> Nov.	1 <i>Kalendae</i> Dec.
2 VI Nonas	2 IV Nonas	2 IV Nonas	2 VI Nonas	2 IV Nonas	2 IV Nonas
3 V Nonas	3 III Nonas	3 III Nonas	3 V Nonas	3 III Nonas	3 III Nonas
4 IV Nonas	4 pridie Nonas	4 pridie Nonas	4 IV Nonas	4 pridie Nonas	4 pridie Nonas
5 III Nonas	5 <i>Nonae</i> Sext.	5 <i>Nonae</i> Sept.	5 III Nonas	5 <i>Nonae</i> Nov.	5 <i>Nonae</i> Dec.
6 pridie Nonas	6 VIII Idus	6 VIII Idus	6 pridie Nonas	6 VIII Idus	6 VIII Idus
7 <i>Nonae</i> Quint.	7 VII Idus	7 VII Idus	7 <i>Nonae</i> Octobres	7 VII Idus	7 VII Idus
8 VIII Idus	8 VI Idus	8 VI Idus	8 VIII Idus	8 VI Idus	8 VI Idus
9 VII Idus	9 V Idus	9 V Idus	9 VII Idus	9 V Idus	9 V Idus
10 VI Idus	10 IV Idus	10 IV Idus	10 VI Idus	10 IV Idus	10 IV Idus
11 V Idus	11 III Idus	11 III Idus	11 V Idus	11 III Idus	11 III Idus
12 IV Idus	12 pridie Idus	12 pridie Idus	12 IV Idus	12 pridie Idus	12 pridie Idus
13 III Idus	13 <i>Idus</i> Sext.	13 <i>Idus</i> Septembres	13 III Idus	13 <i>Idus</i> Nov.	13 <i>Idus</i> Decembres
14 pridie Idus	14 XIX Kal. Sept.	14 XVIII Kal. Oct.	14 pridie Idus	14 XVIII Kal. Dec.	14 XIX Kal. Jan.
15 <i>Idus</i> Quint.	15 XVIII Kal. Sept.	15 XVII Kal. Oct.	15 <i>Idus</i> Octobres	15 XVII Kal. Dec.	15 XVIII Kal. Jan.
16 XVII Kal. Sext.	16 XVII Kal. Sept.	16 XVI Kal. Oct.	16 XVII Kal. Nov.	16 XVI Kal. Dec.	16 XVII Kal. Jan.
17 XVI Kal. Sext.	17 XVI Kal. Sept.	17 XV Kal. Oct.	17 XVI Kal. Nov.	17 XV Kal. Dec.	17 XVI Kal. Jan.
18 XV Kal. Sext.	18 XV Kal. Sept.	18 XIV Kal. Oct.	18 XV Kal. Nov.	18 XIV Kal. Dec.	18 XV Kal. Jan.
19 XIV Kal. Sext.	19 XIV Kal. Sept.	19 XIII Kal. Oct.	19 XIV Kal. Nov.	19 XIII Kal. Dec.	19 XIV Kal. Jan.
20 XIII Kal. Sext.	20 XIII Kal. Sept.	20 XII Kal. Oct.	20 XIII Kal. Nov.	20 XII Kal. Dec.	20 XIII Kal. Jan.
21 XII Kal. Sext.	21 XII Kal. Sept.	21 XI Kal. Oct.	21 XII Kal. Nov.	21 XI Kal. Dec.	21 XII Kal. Jan.
22 XI Kal. Sext.	22 XI Kal. Sept.	22 X Kal. Oct.	22 XI Kal. Nov.	22 X Kal. Dec.	22 XI Kal. Jan.
23 X Kal. Sext.	23 X Kal. Sept.	23 IX Kal. Oct.	23 X Kal. Nov.	23 IX Kal. Dec.	23 X Kal. Jan.
24 IX Kal. Sext.	24 IX Kal. Sept.	24 VIII Kal. Oct.	24 IX Kal. Nov.	24 VIII Kal. Dec.	24 IX Kal. Jan.
25 VIII Kal. Sext.	25 VIII Kal. Sept.	25 VII Kal. Oct.	25 VIII Kal. Nov.	25 VII Kal. Dec.	25 VIII Kal. Jan.
26 VII Kal. Sext.	26 VII Kal. Sept.	26 VI Kal. Oct.	26 VII Kal. Nov.	26 VI Kal. Dec.	26 VII Kal. Jan.
27 VI Kal. Sext.	27 VI Kal. Sept.	27 V Kal. Oct.	27 VI Kal. Nov.	27 V Kal. Dec.	27 VI Kal. Jan.
28 V Kal. Sext.	28 V Kal. Sept.	28 IV Kal. Oct.	28 V Kal. Nov.	28 IV Kal. Dec.	28 V Kal. Jan.
29 IV Kal. Sext.	29 IV Kal. Sept.	29 III Kal. Oct.	29 IV Kal. Nov.	29 III Kal. Dec.	29 IV Kal. Jan.
30 III Kal. Sext.	30 III Kal. Sept.	30 pridie Kal. Oct.	30 III Kal. Nov.	30 pridie Kal. Dec.	30 III Kal. Jan.
31 pridie Kal. Sext.	31 pridie Kal. Sept.		31 pridie Kal. Nov.		31 pridie Kal. Jan.

NIC. RIGALTII
DE REBUS GALLIAE
A FINE JAC. AUG. THUANI
LIBRI TRES.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PRESS
CHICAGO, ILLINOIS
1962

DE REBUS GALLIAE A FINE JAC. AUG. THUANI

LIBER PRIMUS.

PROSPERA Henrici fortitudine variis domi factionibus, quas externi principes clandestina molitione sollicitaverant, absque ullo tumultu repressis, pax alta omnem ubique Galliam confovebat. Sed adsuetus armis et bello princeps pacis artibus ita fruebatur, ut rerum militarium gloria, qua certe summis ducibus anteibat, humana omnia contineri existimaret. Itaque, partam bello pacem armis tutandam ratus, quum ante annos aliquot, Maximiliano^a Bethuna Sullio procurante, urbis armamentarium omni genere armorum telorumque instruxisset, ejusdem diligentia solertiaque feroci etiam pecuniarum thesauros habere coepit, unde, quoties occasio posceret, omnia ad exercitus comparandos necessaria promere nullo negotio posset. Sullius igitur augendae quotannis gazae regiae summo studio incumberebat, et nova in dies quaestuum maximorum compendia suggerebantur, injusta fere ac turpia. Tamen inter alia perpauca hoc justissimum venit, in regiae pecuniae quaestores ac dispensatores inquiri. Id genus hominum in urbe potens omnes judiciorum indagines et leges peculatus antea latas evaserat, aut corruerat, nisi quod impetratis veniae codicillis falsi crimen disertissime semper excipiebatur.

CIOIOC VII.
HENRICUS IV.

EDICTUM igitur incunte anno CIOIOCVII conditum, ac pridie Kalendas Aprilis in acta senatus relatum, quo justitiae tribunal, probrosa ceteris tribunalibus appellatione, instituitur; datique extra ordinem iudices, qui delatores audirent, in eosque omnes qui falsis mandatis, aut suppositis personis, falsis aut repetitis fraudulenter imputationibus, pecuniaeve non acceptae mendacio, peculatum fecisse arguerentur, legibus animadverterent. Atque ut criminis architecti, qui strophis suis densissimas nubes objicere solent, per ipsos fraudis artifices et ministros erui promptius ac detegi possent, eodem edicto cautum, impune fore consciis omnibus qui reos primi detulissent; omnibus item qui, antequam deferrentur, fraude professa, nummos ablatos restitutum irent: ceteris delatoribus promissa praemia, mulctarum pro delatis quibusque criminibus dicendarum sextantes. Edicto proposito accusati aliquot, nonnulli etiam comprehensi; unus et alter, affixa patibulo tabella cum effigie et elogio, contumacium poena damnati. Quamplurimos pavor incessit. Mox et nobilissimae passim familiae, quae cum iis sese adfinitatis aut necessitudinum nexu caeca divitiarum cupiditate junxerant, turbatae. Qua quisque auctoritate aut amicitia apud recuperatores pollebat, judiciorum ordinem sustineri postulant; ac demum obnixis erga regem precesationibus, per magnates, perque principes foeminas, quae gratia maxime florebant, evincunt, ut negotium nummorum causa susceptum librarum Francicarum millibus decies centenis, impendio prae fama peculatus levissimo, transigeretur. Nummis in arcam regiam relatis, praeterita omnia quaesturae male administratae crimina aboleri silentio placuit. Edictoque contrario VI Eid. Septembr. invidiosum illud justitiae tribunal abrogatum, hoc colore, ne reorum peragendorum multitudine praecipuas urbium clarissimarum familias contaminari contingeret; graviore scilicet ignominia supplicii quam sceleris.

INTER

INTERPR. ^a de Bethune duc de Sully.

CIDIOC VII. INTER haec regina XVI Kalendas Maias ad ^a Blaudi-Fontem in arce regia filium
HENRICUS IV. peperit, ducem ^b Aurelianensium; nam ita vocitari secundum regis filium, vigente
appellatione Delphini, mos est. Nuncio in urbem allato, gratias Deo dixere ordines
cuncti, accensique passim per vias ignes, publicae laetitiae signa. Rex, optatissimo
partu conjugis, duorum filiorum parens, et jam duplicati pignoris fiducia securior,
bona omnia, quae, quum est regnum adeptus, dominii feudalis, nec regis Navarrae
titulo, possidebat, in unum corpus coronae Galliae coaluisse declaravit, eodemque ac
ceteras regni partes jure haberi sanxit: edicto quidem alias supervacuo, quum feudi
conditione, seu lege regni, ipso momento quo regi decessori succeditur, dominio-
rum novi principis et Franciae consolidatio fiat.

VERUM Henricus initio regni datis literis, quibus edicebat separationem bono-
rum ac distincta dominia fore, senatus Parisiensis auctoritatem subscribi quum obti-
nere jussionibus repetitis haud potuisset, aeris alieni fidem, et fraternae in sororem
unicam pietatis affectum, causatus, ^c curiae Tolosanae assensum expresserat. Hoc
igitur anno Jacobus ^d Gueslaeus procurator regius, qui separationis edicto constan-
tissime resisterat, bonam occasionem retractandi negotii nactus, hoc rerum statu, re-
gis conjugio duobus masculis beato, Catharina sorore, cujus praecipue affectu separa-
ratio illa tantopere urgebatur, triennio ante sine liberis defuncta, rem denuo tentat,
perscriptasque libello intercessionis suae rationes pensitari flagitat. Ea dominiorum
separatione regni majestatem minui, quam contraria communicatione maximi retro
principes exemplo posteris praeclearo amplissimam reliquerunt. Regem cum Fran-
ciae corona, quasi connubii sacramento, mutuae communitatis obligationem pepi-
gisse. Habere penes se dotem ab ea nobilissimam, omnia Franciae jura: aequum
igitur esse, atque etiam regi gloriosum, ut hypoboli nomine sua quoque bona ac jura
Francicorum appellatione et conditione censeantur, fiantque per confusionis unita-
tem nobiliora. Creditores suos haud pejore loco fore; habituros debitorem, praeter
Navarrae, etiam Franciae regem. Sorore autem amissa, nullo jam successionis trans-
ferendae voto teneri. In summa, regi filiorum patri nihil regni sui amplificatione
gratius aut charius esse oportere. His rationibus Henricus flecti coepit: tandemque
edictum, uti supra memoravimus, permisit, quo literae separationis, cum iisque una
senatus-consultorum subscriptiones, salvo creditorum jure abrogarentur. Quod in
senatu Parisiensi VI Kal. Septembreis, cunctis comprobantibus, recitatum; inde et in
ceteris supremae jurisdictionis tribunalibus promulgatum. Pridie Kalendas sequentes
rex voluptariis charitatibus indulgentissimus, in acta referri iussit aliud diploma, quo
^e Vindocinensem ducatum Caesari, suo ex ^f Gabrielide filio, donatum, antelato
unionis edicto non comprehendi declaravit.

AD publica regni et ecclesiae, quam in regno esse dicimus, jura etiam pertinet,
quod in ejusdem senatus actis reperitur; leve quidem, si personam tantum specta-
mus; si rem ipsam, non contemnendum. Georgius ^g Creightonus natione Scotus,
quum in scholis Parisiensibus aetate arte paedagogica trivisset, sexagenario proximus
inter regios rhetoricae professores allectus est. Quum neque hoc satis sibi esse cre-
deret, repente ex rhetore pontificii juris antecessor dici voluit. Itaque, ut moris est,
periculum doctrinae facturum, selectas aliquot juris illius sententias publicae disputa-
tioni proposuit, inscripsitque Jacobo ^h Davio Perronio cardinali. Iis autem duas in-
spersit animadversione dignas: unam, ad pontificem Romanum solum supremam
Apostolicae successionis auctoritatem, jurisdictionem in omnes Christianos spiritua-
lem, in patrimonio ecclesiae temporalem etiam potestatem, pertinere; pontificem et
principem, etsi legibus soluti non sint, posse tamen subditos solvere; et hunc esse
comitiis

INTERPR. ^aFontainebleau. ^bd'Orleans. ^cle parlement de Toulouse. ^dde la Guesse procureur
general. ^ede Vendosme. ^fGabrielle d'Estrées duchesse de Beaufort. ^gCreighton. ^hDavy du Perron.

comitiis superiorem, illum conciliis: alteram, excommunicationem nuda cogitatione nonnunquam incurri; eaque ob unius noxam jure plerumque familiam omnem et civitatem feriri. Haec quum legissent procurationis regiae tresviri, minime esse dissimulanda censuerunt: etenim sub intricata sententiarum perplexitate serpere dogmata priscis ecclesiae moribus, Christianae concordiae charitativae, contraria: dolo malo committi cum regia potestate apostolicam, toto coelo ab illa disparatam. Laudata ab senatu censura, tresviri ex senatus-consulto hominem vocari jubent, graviter increpant, disputationem haberi vetant. Quum is postridie supplicasset, ut, expuncto capite quo pontificem Romanum conciliis superiorem esse dicebat, reliqua proponere liceret, tresviri, rejecta conditione minus idonea, per occasionem omnes scholae decretalis antecessores monendos censuerunt, ne quid in posterum consimili temeritate peccaretur. Itaque secundum haec XIII Kal. Jan. factum senatus-consultum. Antecessores et ^a Creightonus adeste jussi, severa interminatione ab Harlaeo praefide admonentur, propositiones istas disputari senatui non placere. Ne quid acerbius statueretur, datum aetati hominis non nihil supra vulgus grammaticorum docti, datum precibus complurium ex amplissimo ordine, quorum ille adolescentiam et studia rexerat.

MAJORIS strepitus negotium eodem fere tempore in magno comitivae regiae concilio agitabatur. Nota est ex ¹ Annalibus Thuani ^bhydrae ^c Rotomagensis fabula, simul et privilegii quod ^d Romano episcopo vita functo ab ^e Audoeno successore, Dagoberti I temporibus, irrogatum fuisse aiunt. Eo se tuebatur Guillelmus ^f Mota Pehutus caedis atrocissimae reus, qua ^g Franciscus Momorantius Halotus ante annos sedecim ab Christophoro Alegriae marchione per salutationis officium summo scelere pugionum ictibus confossus fuerat. Pehutum dimitti postulabant archiepiscopus et canonici Rotomagenses; nam alias ecclesiae jura violari: reum, suis suffragiis electum, solemni pompa Romani feretrum subiisse; eo piaculo crimen expiassè: sic absolutum repeti non licere. Contra dixit pro Haloti vidua Dionysius ^h Butillerius clarissimi nominis patronus; omnia illa de serpente horribili, de reo vinculis soluto, de privilegio per Audoenum impetrato, vana esse circulatorum commenta. Rem nullius fidei, de qua, ex tot scriptoribus qui per annos mille ab Dagoberto vixerunt, nemo unus quicquam tradiderit, pro certis et indubitatis sanctissimi episcopi miraculis obrudi, aut falso pietatis obtentu facinorosos legibus eripi, non ferendum esse iudicibus Christianae veritatis amantibus. Rotomagenses privilegii sui falso concepti nullos proferre codicillos antiquiores Ludovici XII temporibus. Nec mirum videri, si qui, ambitione ducti, religionis specie fucum fecerint consiliariis optimi principis bellorum expeditionibus occupati, Gallia tunc altissimis adhuc ignorantiae tenebrismersa. Hodierna vero literarum luce, quum ad praeterita respicientibus Sigeberti et Adonis chronica Dagobertum triennio ante Romanum obiisse dicant, adhuc tamen caecutire velle, non esse mediocris insaniae. Usu pravo et infinito privilegium illud, quod remota fabula in gratiam episcopi fortean ad homicidia casu miserabili facta tolerari potuisset, ad nefarias caedes, veneficia, adulteria, paricidia, stupra, et ad quae non scelera? extendi: quin et conscios omnes eadem nebula involvi. Ea re anno CIO IO XCVII Rotomagensibus ab Henrico magno privilegium confirmari nota importunitate flagitantibus prudentissimum principem edixisse, uti ne deinceps in divinae aut regiae majestatis, falsae monetae, caedis per insidias factae, stupri per vim illati, iudiciis ulla ejus ratio haberetur. Pehutum ipsum, impio privilegio diffusum, regias veniae literas impetrassè: verum iis literis causae cognitionem ad

judices

INTERPR. ^a Creighton. ^b le Dragon, vulgo la Gargouille. ^c de Rouen. ^d St. Romain. ^e S. Ouën. ^f Pehu dit la Mothe. ^g François de Montmorency II du nom Sr. d'Halot lieutenant general en Normandie. ^h Bouthillier.

NOT. ¹ Vide Hist. Thuani supra Tom. IV. p. 160.

T O M. VI.

5 U

CIDIOC VII. HENRICUS IV. iudices remissam, quorum adeo sit cuncta pro sua acqutate dispicere. Haloti, regis per ^a Neuftriam legati, in ipsa provincia caedem, majestatis crimine non vacare. Hoc ipsum in regis concilio judicatum, senatusque Rotomagensis consulto firmatum. Jam duos ejusdem caedis [†] conscios extremo supplicio datos. Quid igitur cunctandum, reo tot praejudiciis damnato? an permittendum diutius saeculi felicitatem sanguinario sicarii spiritu funestari? Butillerium excepit Jacobus ^b Fulleus regiae procurationis advocatus; explosaque Audocnicae fabulae futilitate, Rotomagensium rogationi intercessit, et Ludovici regumque sequentium edicta mendacibus subornati libelli precibus indulta, quum jam de mendacio constet, tolli et abrogari oportere dixit: ac primo quoque tempore verba se collegasque suos ea de re ad regem esse facturos; interea petere, intercessionem suam in acta referri: nulli autem privilegio locum esse posse, Pehuto majestatis reo: itaque iudicium more majorum solemni juris ordine peragendum. Iudices, collatis ex animi sui sententia consiliis, intercessionem in acta referri jussere, ceteris in amplioem deliberationem prolatis. Habita deliberatione ix Kalendas Januarias pronuntiatur, perperam intervenisse Rotomagenses: nihil prohibere quin ordo iudicii rite procedat. Tandemque biennio post, definito iudicio, reus ob veniam a rege impetratam capitis supplicio solutus, ab conitatu regis totaque Neuftria ix annos exulare iubetur, ac bonorum parte mulctatur. Sub id vulgatis in utramque partem scriptionibus, quum asyli Rotomagensis originem alii pro miraculo spectatissimae veritatis haberi vellent, alii stultissimi fabulatoris deliramentum esse contenderent, prodiit ex eo libro quem Thuanus indicavit Romani episcopi Rotomagensis vita, ante annos cccc condita; cujus auctor miracula quidem alia commemorat, nihil tamen de serpente, nihil de reo, nihil de privilegio. Inspecta etiam sunt ecclesiae Rotomagensis breviaria, quae de istis verbum faciunt nullum. Utrobique autem concordanti narratione traditur, Romani temporibus, diluvione horrenda inundante ac paene mergente Rotomagum, sanctissimum episcopum, Christiani nominis fiducia fufis ad Deum precibus, aquis, ut intra suum alveum reciperent, imperasse: cum dicto aquas subsedisse, neque ullius unquam postea damno redundasse. Hac historia prognatam fuisse fabulam viri graves arbitrantur; ac primum quidem, miraculo poetica licentia decantato, nomen cluvioni factum hydræ, quam et hodie Gargoliam indigenae nuncupant, aquarum exundationem significante vocabulo. Mox, vesani poetæ spiritu incalescente, conflata excetrae illius terribilis et draconis stolati, et facinorosi ad bestiam, et Dagobertini privilegii monstra; quae diris amplexibus imperitæ plebeculae mentes adeo vexant, ut jam profigari, nisi alterius Romani virtute, posse non videantur.

IN actis ejusdem tribunalis vindiciae secundum ecclesiae Gallicanae libertatem datae memorantur. Historiae vero series paulo altius repetenda. Anno superiore lis fuerat Antonio ^c Rozæ Silvanectensium episcopo cum sedis suae canonicis de jure epistolarum quas dimissorias vocant, uter eas canonicis Silvanectensibus extra sedem ordinandis concederet. Episcopus rem sui pontificii esse aiebat, canonici contrariam possessionem opponebant et longissimi temporis praescriptionem. Horum patronus, scripta ad iudices oratione, Apostolicos ecclesiae Christianae ritus in memoriam revocaverat. Instituta presbyteria, sive collegia presbyterorum, qui simul cum episcopo presbyterii capite cura pastoralis fungerentur, mensa communi, auctoritate, jurisdictione, dignitate ecclesiastica communi. Sic Paulum, presbyterio secum manus imponente, Timotheum renunciassè presbyterum. Non aliam fuisse Carthaginensis, Antiocheni, veterum conciliorum disciplinam; neque aliam Hieronymi gravissimi doctoris

INTERPR. ^a Normandie. ^b Foulé avocat du roy au Grand Conseil. ^c Roze eveque de Senlis.

NOT. [†] socios in margine MS.

doctoris sententiam. Sed postea societati leoninae coercendae opus fuisse communi dividendo iudicio: atque ita portiones adjudicatas, iurisdictione divisa, opibus divisis: ut etiamnum videre fit in permultis ecclesiis, canonicorum collegium, episcopi quondam senatum, episcopali iurisdictione exemptum, suam habere propriam ab illa distinctam, nihiloque minus antiquam. Jure igitur suo canonicos, etiam episcopo sedente, dimissorias dare collegis suis, ut, sede vacante, quibuslibet clericis. Hoc patrocinium Roza quum perlegisset, ira vehementi concitatus, per libellum ab cancellario ceterisque in intimo regis concilio adfessoribus petiit, argumenta, quae patronus in canonicorum causa composuerat, scholae Sorbonicae magistris examinanda tradi. At viri prudentes, pendente coram regiis iudicibus controversia, patroni pro cliente scriptum ad iudices ecclesiasticos deferri pessimi exempli facinus esse censuerunt; libellumque ipsum Rozae, forma refutandi lenissima, nullo superdicto, reddi iusserunt. Interea XIII Kalendas Aprileis anni CICLIVII, dato secundum canonicos iudicio, patronus scriptiunculae victricis auctor, factum sibi satis existimans, quiescebat. Verum Roza exasperatus, ad synodum episcoporum, qui tum forte Lutetiae in aedibus Augustinorum ad calculos sedebant, putandis cum Joanne Castilla ecclesiastici aerarii quaestore rationibus delegati, rem detulit, ausu tam improbo quam temerario. Etenim causas regio supremae iurisdictionis concilio decisas episcoporum iudicio subjici, Galliae mores et iura non sinunt; nec episcopi in hoc fuerant delegati, neque illis ad huiusmodi negotia rex coire permiserat: et tamen IX Kalendas Maias, tanquam ex illius synodi actis, sententia sive censura prodiit, qua patroni scriptum in breves articulos, verbis immutatis, detractis, additisque, concisum exhibetur: dein, ut iuri divino contrarium, sacris patrum constitutionibus repugnans, falsi, haereticis, impietatis damnatur. Censoriam sententiam in acta ecclesiastica referre actuarii iubentur. Patronus exemplaria censurae ab Antonio Roza in vulgus spargi cum deprehendisset, ne sibi ipsi in famae suae causa defuisse diceretur, querelam apud eosdem iudices, qui de lite principali cognoverant, instituit. Atrocissima se laesum injuria a quo minime oporteret: sub censurae titulo famosum libellum prostare: se inauditum, indicta causa, damnatum: scripta pro canonicis adversus episcopum, uti abs se sunt scripta, verissima esse veteris ecclesiae scita: verum abensore dolo malo per calumniam truncata, interpolata: itaque Rozam et injuriarum et falsi crimine teneri. Citatus pro tribunali Roza, tentavit an canonicos facere posset ut patroni sui scripta deleri damnarique postularent. Cum id minime impetraret, litem omnino deserendam sibi esse duxit. Quare in contumacem procedente juris ordine tandem XI Kalendas Januarias pronuntiatur, abusu ecclesiasticae potestatis male iudicatum fuisse: censuram sive sententiam synodi actis eximere, atque ut irritam suppressere, scriba iussus: additumque, ne Roza, neve quis alius ea uti velit; qui secus faxit, in falsi poenam commissurum. Paucis ante diebus quam iudicium redderetur, syndici totius ordinis ecclesiastici cancellarium adierant, si forte ipsius auctoritate actorem depellere possent, paratos se coram ipso et concilii praeside censurae autographum in potestatem actoris tradere: praeterea declaraturos ex synodi sententia non fuisse perscriptam. Quum autem urgeret actor, et nisi publica scriptura caveri ac satisfieri sibi non posse responderet, tandem necesse fuit rem totam arbitrio iudicum permitti.

UT in religionis causa nonnunquam specie pietatis impietas obrepit, sic in iure plerumque sub aequitatis imagine non levis iniquitas gliscit. Velleiano senatus-consulto plenissime olim comprehensum fuerat, quod ad obligationes foeminarum quae pro aliis fidejuberent pertinebat, ne eo nomine ab his petitio, neve in eas actio daretur: quod prudenter ob sexus imbecillitatem constitutum, postea tamen ut incommodum negotiis et importunum sperni coepit; ac

CIDICVII. ac primo quidem in expromissionibus et filiorum tutelis, mox in fidejussionibus quibuscunque, cautione interposita, senatus-consulti exceptione se non usuras. Hoc HENRICUS IV. vanum utique sophisma jam aevo Graecorum juris interpretum, ut ex Basilicis constat, inveteratum, ad Latinos, indeque ad nos transmissum, paulatim per omnia Galliae fora pragmatici propagaverant. Unde mali duplicis origo: nam et foeminae eadem simplicitate auxilio senatus-consulti renunciabant, qua semel ad fidejubendum fuerant pellectae; et notariorum tabellionumque perfidia, sive negligentia, fiebat, ut omissa vel inexplicata renunciandi formula, quamvis inutili, contractuum fides rueret, obnoxiiis frivolae scrupulositati iudicibus. Quum igitur nulla magis lite fatigaretur, tandem veterno discusso excitati agnovere fraudem sub iustitiae nomine grafantem; edictoque x Kal. Junias in senatu promulgato sancitum, ne deinceps ulla in foeminarum obligationibus Velleiani senatus-consulti mentio fieret: nihiloque minus ratae obligationes essent; stante tamen rerum antea iudicatarum auctoritate.

NONIS Septembribus Pomponius ^a Bellevreus Franciae cancellarius senio confectus Lutetiae mortem obiit, de successore certissimus; suffecto ante biennium pro cancellario Nicolao ^b Brularto Sillerio, adjectaque diplomate clausula, ut Pomponio mortuo cancellarii dignitas continuo in Brulartum transfret. Solatium decedenti fuit eximia virtutis filius, Brularti gener.

REGES nostros ecclesiae Romanae cardinalibus, praesertimque exteris, parentare nondum est receptum: tamen Caesari Baronio solennia funebrium precationum sacra Lutetiae in ^c Basilica Mariana Henrico iubente sunt facta: sicut etiam ^d Toletio fuisse recens erat memoria. Utrique autem praeter morem datus honos, quod Henrico Calvini sectam ejeranti propitium pontificem studio summo ac vehementi labore confecisse dicerentur. Baronius, Sora Campaniae civitate parentibus honestis natus, quum literis operam dedisset, animum ad historiam ecclesiasticam adjecit; editoque martyrologio notis accuratis illustrato, mox, ut haberet ecclesia Romana quod Centuriis Magdeburgensibus opponeret, perlectis summa diligentia veterum scriptorum commentariis, ac verbis ipsorum plerumque transcriptis, ingens opus Annalium concinnavit. Quo in opere modis omnibus allaborandum sibi esse credidit, ut pontificem Romanum, jurisdictione ab Christo mandata, totius orbis ecclesiis ac potestatibus vice divina summo cum imperio praeesse ostenderet. Ipse nihilominus in cardinali purpura communi vita gaudebat, ambitione ac dominandi cupidine procul. Etenim Clemente mortuo, quum in eligendo successore cardinalium vota diu contrariis factionibus aestuassent, ac de subito impetus plerosque omnes cepisset ut in Baronium consentirent, jamque is ad altare sive tribunal adorandus raperetur, oblutatus pertinacissime restitit. Decessit annum agens LXIX; repertaeque sunt in secretis schedae, quibus annos Christianos a climactere suo ad hunc usque millesimum sexcentimum septimum descripserat, subnotato aetatis suae sexagesimo nono, quem sibi supremum fore in somnis monitus diu ante praeviderat, ac secretioribus amicis aperuerat. Defecit autem placidissime, integris animi sensibus, atque etiam corporis, nisi quod stomachus, venis officio sugendi jam diu denegato marcidis, extenuari atque etiam findi coeperat: unde plus anno summa languescenti imbecillitas, et in ipsa cibi sumendi necessitate fastidium. Exequias profecuti sunt in purpura violacea collegae frequentes. Corpus cedrina conditum theca, duabus aliis inclusa, plumbea lignaeque vulgari, ad S. Mariae in Vallicella depositum est, concurrente plebe innumera, desiderio videndi tangendique reliquias viri jam fama sanctimoniae clari. Hoc etiam anno Carolus Lotharingus cardinalis, Caroli filius, Henrici II Galliarum regis ex Claudia matre nepos, dira morbi longinquitate vexatus, vivendi,

INTERPR. ^a de Bellevre. ^b Brulart Sr. de Sillery. ^c l'Eglise de Nôtre Dame. ^d le cardinal Tolet.

seu, verius, aegrotandi finem fecit. Duos simul gessit episcopatus, ^a Metensem et ^b Argentoratensem; onus priscae ecclesiae viris et valentissimis grave.

CIDIOC VII.
HENRICUS IV.

HAUD inutili posteris exemplo narrabitur instaurata nostrorum ad Canadam navigatio, hoc anno redux. ^b Montius anno superiore, derelicta ^c Sanctae Crucis insula, traductis ad ^d Portum regalem colonis, ac mansione constituta, in Galliam quum revertisset, plurima, quae ad coloniam propagandam necessaria notaverat, comparavit; navemque armavit quinquaginta vectoribus ad suos Canadenses, uti pollicitus erat, portandam. Expeditioni praefectus summo cum imperio ^e Potrincurius Montii legatus, ventis contrariis diutissime vexatus, tandem VI Kal. Septembreis Portum regalem appulit; unde die quarto ^f Pongravius et Camplanius expectando fessi, omni suppetiarum spe deposita, solverant, in Galliam redituri. Verum id quod erat suspicatus Potrincurius ^g Ralleavum in cata scopio phaselo obviam miserat ut abeuntes reduceret. Ad ejus conspectum Pongravius incredibili gaudio perfusus, confestim Portum regalem repetit; collatisque cum Potrincurio consiliis, quum inclinata jam anni tempestate loco movendum non esse censuissent, interea agri bonitatem sparsis seminibus, et circumpositarum regionum commoditates brevibus excursionibus explorare visum. III Eid. Septembr. Potrincurius Sanctae Crucis insulam, ubi Montius in hybernis suos tenuerat, lustravit, comperitque fruges et olera uberrime provenisse. Illic ^h Secundo et ⁱ Messamoetus, barbari superioribus navigationibus noti, scapham Potrincurii conscenderunt; cum eoque ^k Choacoetum delati, ^l Onemechinum et Marchinum ab opere messorio redeuntes salutavere. Munera inter barbaros reciproca. Messamoetus, ex iis quae a Potrincurio acceperat, lebetes, secures, cultros Onemechino donavit: Onemechinus contra, cucurbitas, frumentum Indicum, Brasilienses fabas. Leuca navigata, conspexere plagam, praeter nuces et quercus, uvarum, pisorum, cucurbitarum feracem. Quum exscendissent, incolas numeravere ad ducentos, ferinis moribus, nisi quod regulum sequuntur; ^m Quiouamenecum vocant. Is, una cum ⁿ Couepeco vicinae ditionis regulo, ad nostros visendos placide accessit. Ambo perhumaniter excepti. Postridie tamen magna barbarorum manus in armis apparuit: arma erant arcus et sagittae. Hostiles quoque animos nostri suspicabantur: verum interjecta percurrentibus rivulis prata incursiones prohibebant. Armis igitur in acervum compositis, circumsaltantes laetitiam prae se tulere. Sed ne id quidem dolo carere credidit Potrincurius, sumptisque octo musquetariis post nemus delituit. Notatis insidiis barbari metum dissimulavere; nec nisi post absolutam saltationem in attegias suas sunt dilapsi. Regio inculta non est: etenim caesis arboribus strues ramorum super ipsos truncos comburunt, paulatimque extirpant; atque ita subactae telluri sementem committunt. Sunt et laetissima pascua: portus vero tutissimus; ideoque nostri nuncupavere ^o Belportum. Pridie Kalendas Octobreis Potrincurius Belportu solvit, ac, praeternavigato ^p S. Ludovici promontorio, ^q Album petiit. Vento prohibitus ad Ostreorum substitit, quinque cis Album leucis. Paulo post, vento secundo delatus, Album attigit: inde ^r Mallebaram. Leucas sex praetervecto standum fuit in anchoris prope litus. Postridie, leucas quinque septentrionem versus navigatis, in brevibus compulsus est ad promontorium cui ob naufragii periculum nomen inditum ^s Battuenti. Postridie portum appulit ^t Fortunatum, infortunio sociorum infamem. Illic agri passim exculti; colles vitibus confiti: sed agrorum praecipua cura. Incolae fufci, pudenda pellibus foliisque tecti; cetera nudi:

crines

INTERPR. ^a de Metz, & de Strasbourg. ^b du Mont. ^c l'isle de Ste. Croix. ^d Port Royal. ^e de Poitricourt. ^f de Pontgravé, & Champlain. ^g Ralleau. ^h Secondon. ⁱ Messamouet. ^k Choucoët. ^l Onemechin, & Marchin. ^m Quiouamenec. ⁿ Cohouepch. ^o le Beauport. ^p Cap S. Louis. ^q Cap Blanc. ^r Malebarre. ^s le cap Batturier. ^t port Fortuné.

CICERO VII.
HENRICUS IV.

crines implexu vario torquent, plumis baccisque subtiliter intextis : arma illis arcus, sagittae, clava nodis horrida. Reges habent ad bella tantum ; quae si nulla sunt, omnes ex acquo vivunt. Nemo plus agri possidet, quam unde ali queat. Casas ad caput agri cujusque separatim struunt, amplas, rotundas, mattis contextas. In singulis unum aut alterum cubile stratum pavimento, densis tigillis pede cstantibus fistucato. Vescuntur Indico frumento, quod per hycmem servant in cavis arenarum, quas secundum declivia collium effossas annonae frondibus aridis circumseptae aggerunt. Portus et litora abunde piscosa : tursionum copia ingens, minutos pisces interdiu noctuque abigentium : concharum ostreorumque vis innumerabilis : aucupium in promptu : omnia denique ad vitam opportuna. Nostris eam regionem perlustrantibus, hostilis animi suspicio barbaris injecta est ; et jam praevertendum rati casas suas diruere ; uxores, liberos in sylvas agere ; annonam ac ceteram suppellectilem in tutum comportare, ut essent ad hostilia sive facienda sive patienda expeditiores. Has turbas ^a Potrincurius in suorum perniciem moveri quum cerneret, ad navem jusserat ut se mature conferrent : verum dicto minus audientes aliquot, quum in multam noctem sub papilione securius agerent, barbaris incumbentibus, sagittis transverberati supinae temeritatis poenas dedere. Ad strepitum excitatus Potrincurius, quanta potuit festinatione descendit, caedem suorum strenue vindicaturus, nisi barbari mira pernicitate notis anfractibus latebras subiissent, peregrinis inextricabiles. Portu infausti eventus relicto, Nerambegam versus navigatum, notatis obiter ^b Montium desertorum insula, ^c Corniculae promontorio, et compluribus inter ^d Quinibekin et Nerambegam insulis : ac tandem postridie Eidus Novembris ^e Regali portu recepta navis. Eodem paucis post diebus scapham appulerunt ex Nerambega barbari ^f Ovagimovio duce. Is amicitiam cum ^g Bessabe Nerambegani fluminis regulo colobat : ab eoque ^h Panoviae cujusdam ab ⁱ Almucicosis per insidias occisi corpus impetratum ad sepulturam referebant. Cadavere exposito, barbari atramento facies obliti circumploravere exululantes. Mox cum petonio multo catellos duos, et quae alia defuncti fuerant, accenso in litore rogo, combussere. Corpus inde in casam portare ; ac stragula, quam a nostris dono acceperant, humeris tenus involutum, capite plumatili textu discoloribus armillis coronato, inter duas perticas adgeniculavere, tertia ad axillas transversa subrectum. Ita compositum funus foeminae horrendis ejulatibus plangere. Interea vero Mabretovius loci regulus acri concione circumstantibus suis animos ad Panoviae caedem ulciscendam fecit : quibus peractis mortuum suum in aliam casam abstulere, iterumque petonii fumo lustrati, corio bubali diligentissime sepultum, ad frequentiore propinquorum coetum servavere, ut amplior fieret munerum in mortui fratrem, quo nemo erat propior superstes, more gentis collatio. Hic igitur Potrincurius hyemavit : neve suis otium noceret, alios hortulorum colere, alios iter ad flumen purgare, dirigere, alios molas aquarias struere, jussit ; ceteros venatione aucupioque exercuit. Ante Maium frustra mandari terrae minutiora semina experimento constat. Ineunte Junio barbari foederati adversus Almucicosos profecti, ^k Mabretovio et Sasinovio ducibus, ^l Onemechinum et Marchinum obtruncavere : Sasinovius eo proelio desideratus. A nostris hoc anno nihil deinceps istic gestum memorabile, tantum de reditu sollicitis. III Eid. Aug. ^m Camplanius ejusque comites Portu regali solverunt, ⁿ Campsellum usque litus legentes. Inde cum pridie Nonas Septembris vela Galliam versus facere coepissent, pridie Kalendas Octobris ^o Maclovium fospites appulere.

TRISTE

INTERPR. ^a de Poitrincourt. ^b l'isle des Monts deserts. ^c Cap de Corneille. ^d Quinibequi, & Narambegue. ^e Port Royal. ^f Ovagimou. ^g Bessabes chef de la riviere de Narambegue. ^h Panounia. ⁱ les Almouchiquois. ^k Mabretou, & Sasinou. ^l Onemechin, & Marchin. ^m de Champlain. ⁿ Campseau. ^o S. Malo.

TRISTE sequentis anni principium fuit, Henrici Borbonii ^a Monpenserii valetudine desperata; etenim inflictum obsidione ^b Drocensi vulnus per sanare medici nullis artibus potuerant: quumque annos decem et quatuor per intervalla convalescenti similis aegritudinem tolerasset, tandem, puris ab inferiore maxilla diuturno lapsu vitalibus exulceratis, contabescere, mortemque in proximo sentire, coepit. Bimulam generosissimi principis ex ^c Henrica Jousa filiam, amplissimarum possessionum heredem, rex ^d Aurelianensium duci filio suo nondum anniculo conjugem destinabat. Itaque, ut patre vivente, quem paucos dies superstitem fore omnes judicabant, spes conjugii firmaretur, mutuis pactioibus vota sanciri visum: postridie Eidus Januarias per scriptae signataeque tabulae connubiales. Subscribendis adfuere rex, regina, Monpenserius, Henrica, dein ^e Margarita Valesia, agnati principes, et proceres alii complures. Eidibus Februariis Monpenserius codicillis manu propria scriptis, sub conditione, si filiam sine liberis mori contingeret, Monpenserii ducatum, ^f Delfinatum in Arvernibus, Combralian, Scolas, Tiersum et Montem-acutum uxori; ^g Dumbares, Bellijocenses, ceteras arces ac possessiones suas Aurelianensium duci, dedit legavitque; Delfino ceterisque regis liberis eundem in casum substitutis. Postridie donatione inter vivos ^h San-Fargelli ducatum ceteraque omnia bona sua, exceptis duntaxat quae jam uxori donaverat, in Aurelianensem contulit: ita ut, si is absque liberis moreretur, ad Delfinum ejusque liberos, iisque deficientibus ad ceteros ex rege et Maria conjugem natos, pervenirent. His ordinatis, propriodie Kalendas Martias princeps omnium virtutum gloria praestans acerba morte est raptus, relicto sui apud bonos omneis desiderio vehementi. Rex bene de se, bene de regno meritum luxit: luxere principes et universus aulae comitatus. Justis funeri Lutetiae in basilica Virginis matris apparatu prope regio persolutis, corpus moestissimo domesticorum comploratu ⁱ Campiniacum in Pictonibus portatum, conditumque majorum sepulchro.

INTEREA Jesuitae sibi ^k Benearnum ad Pyrenaeorum radices aperuerunt. Eam conditionem Henricus, etiam quum Navarrae tantum rex audiebat, titulo principatus jure optimo maximo, uti et majores tenuerant, possidebat. Incolae magna pars Calvinii sectae addicti, Catholicos sacra propalam facere prohibebant: jura, uti nunc quoque, ^l Castrum Palum petebant: illic senatus ac supremae curiae tribunal. Henrico sceptrum regni Francie capessente, quasi adjecti Francie fuerant: edictoquoque in ^m Namnetibus condito, per cunctas regiarum ditiois provincias, in quibus Calviniani numero vincebant, prisca religionis Catholicae ritus, quibuscunque profiteri libuisset, restitui convenerat: ita ut templa reficere, conciones frequentare, sacra solemnia celebrare, populo et sacerdotibus ceterisque ecclesiasticis sine fraude esset. Benearnenses edicto parere non detrectabant, quoscunque ecclesiasticos admittere parati. Unos excipiebant Jesuitas, Hispanicae factionis emissarios, dominandi avidos, ancipitis et captiosae theologiae magistros, concordiae civilis perturbatores. Haec Calviniani praesertim causabantur. Itaque missi ad regem ex ordine senatorio fuerant, qui Jesuitas aditu regionis excludi utile ac necessarium esse contenderent: aliter seditiones ac turbas vitari non posse, genio regionis hocce hominum genus abhorrente. Rex, provido responso, quae petebant in ipsorum potestate esse dixerat: decerneret senatus quod e re sua fore arbitraretur. Iis igitur ad suos reversis v Kal. Nov. anni CICIDIC, cautum senatus-consulto fuerat, ne cuiquam ex sodalitia Jesuitico in tota ditioe Benearnensi ullo Catholicae religionis munere fungi, aut morae faciendae causa domicilio uti, fas esset. Moniti etiam episcopi, ceterique ad quos

ea

INTERPR. ^a le duc de Montpensier. ^b de Dreux. ^c Henriette Catherine duchesse de Joyeuse. ^d le duc d'Orleans, second fils du roy, qui est mort sans être nommé. ^e la reine Marguerite. ^f le Dauphiné d'Auvergne, le pays de Combrailles, Cluys, Thiern ou Thiers, & Montaigu en Combrailles. ^g Dombes, & le Beaujolois. ^h S. Fargeau. ⁱ Champigny en Poictou. ^k Bearn. ^l Pau. ^m Nantes.

CIDICCVIII. ea cura pertinebat, viderent ne quid contra voluntatem senatus adtentaretur. Do-
HENRICUS IV. lebat episcopis, episcopalia bona ab sectariis possideri: sed vetustas possessionis re-
petentium querelas refellebat. Neque spes erat restitutum iri unquam, nisi mutante
ditionis statu. Mutari autem posse judicabant, si quando Catholici potiores evade-
rent; ad ejusque rei conatum adjumenta fore validissima Jesuitas; sicut et ipsi Je-
suitae quamplurimis persuaferant. Itaque assiduis ^a Oloronensium episcopi flagita-
tionibus tandem hoc anno x Kal. Martias impetravere diploma, quo senatus-con-
sultum abrogatur, et Jesuitae ad obeunda permissu episcoporum munia quaelibet
ecclesiastica per utramque Benearnensium dioecesin, quemadmodum ceteri religio-
forum ordines, admittuntur.

VERE appetente rex ^bBlaudi-fontem concessit, praemissa regina, propinquante
partu gravida. Ea temporibus exactis tertium edidit filium ^cAndegavensium ducem,
cui postea nomen inditum Gastoni. Partus dies incidit in vi Kalendas Maias, quem
et Ludovico IX Borboniae gentis parenti mira sanctitate claro natalem fuisse ^dJonvil-
lanae memoriae tradunt. Natus omine fausto regius infans luctum ex obitu Mon-
penferii conceptum lenivit: at septimo post mense Henricae viduae dolor novo luctu
recruduit. Patrem habebat Henricum ^eJousam inter primariae notae magnates. Is,
aulicarum dignitatum voluptatumque pertaesus, in austeriorem Franciscanorum fa-
miliam, quos ab enormibus caputiis Capucinos vocant, adoptandum se dederat; et
saepenumero in centonibus ac cilicio nudipedem vidimus, sacra facientem, nec
sine gloria concionantem, suspeximus. Quod quum per multos annos praestitisset,
tandem vi Kal. Octobr. fortissimus ascetes, nudo pede superatis Alpium jugis, ad
res sodalitiis procurandas Romam properans, in ipso quasi vestigio febre violenta in-
terceptus occubuit. Corpus Lutetiam relatum Capucini veneratione summa con-
ditorio in spem resurrectionis tradiderunt.

REGE ad Blaudi-fontem sedente, agitabantur arcanis deliberationibus externi
belli suscipiendi consilia. Nec deerat incentor: et erant causae, praeter utilitatem,
justissimae. Sabaudi animus inquires, ^fPetrum Enriquezium Azevedium comitem
Fontanum superbe Mediolanensibus vicinis imperitantem indignatus, Gallos ante-
dominos ad vindicandas injurias recipiendasque possessiones antiquas invitabat. Ea-
que de re jam anno superiore cum ^gJousa primum, dein et cum Perronio cardinali-
bus, a pontifice et Venetis per ^hAugustam Taurinorum revertentibus, egerat, ut ad
regem referrent: ac subinde Gasparem ⁱPurpuratum Sabaudici peditatus tribunum
miserat, cum mandatis, quibus expeditionis ineundae commoditates monstrabat: in
summa tutum se Gallicis copiis iter ad Mediolanensem agrum per suas ditiones praes-
titurum: clientes suos, provincialium praecipuos, Hispanicam Fontani saevitiam
exofos, sibi addictissimos, regi conciliaturum; vires socias juncturum: tum, ut ex
ea societate aliquid ipse caperet emolumenti, petebat uti rex, quum primum ^kMedi-
olani compos esset factus, ^lSebastianos sibi restitueret, una cum Bugensibus, Val-
romaeis, et praefectura Gexensi: Genevae tutelam patrociniūque abdicaret, cam-
que Sabaudicae ditioni recuperari sineret: arma abs se in Burgundiae comitatum
inferri pateretur, et, si opus esset, Sabaudicis auxiliares copias summitteret: inprimis
autem hoc foederis fideique pignus exoratum cupiebat, filiam suam Delfino Franciae,
aut saltem regis filiam ^mSubalpinorum principi filio suo, conjugem sponderi. Haec
Sabaudus, et consimilia ⁿNemorosius, datis ad ^oVillaregium Sabaudi hortatu ejusdem
etiam argumenti literis. Is paulo ante ad Sabaudum gentilem suum se contulerat,
nuptiarum

INTERPR. ^ad'Oleron. ^bFontainebleau. ^cd'Anjou. ^ddu Sr. de Joinville. ^ede Foyeuse comite
de Bouchage. ^fPedro Enriquez d'Azevedo comite de Fuentes. ^gles cardinaux de Foyeuse & du Perron.
^hTurin. ⁱle colonel Purpurat. ^kMilan. ^lla Bresse, le Bugey, le Val-Romey, & le bailliage de Gex.
^mde Piedmont. ⁿle duc de Nemours. ^ode Villeroy.

nuptiarum utriusque infantis Sabaudiae cum ^a Mantuano et Mutinensi celebrandarum CICIODCVIII.
 gratia. Apud nos vero, qui negotio favebant, ex eo maximas utilitates auguraban-
 tur. Etenim Galliam generosissimae nobilitatis robore praepotentem, velut athletae
 corpus nimio succo praevalidum, nisi exercitatione ludoque campestri fatigetur, mor-
 bis difficillimis, nempe internecinis partium factionibus, implicari; ac, si desit hostis
 exterus quem invadat, arma intus in semetipsam movere: hostem exterum non de-
 esse, qui ^b Atrebatensis comitatus fiduciam luere paratos audire nolit; qui Navar-
 ram fraude occupatam restituere religioni ducat; qui ^c Neapolin, qui ^d Mediolanum,
 qui Genuam, antiquas regum nostrorum possessiones; qui ad veteres injurias addi-
 derit novas; gentium jura in ^e Silio Rocapotio legato violarit; ^f Bironum diris
 artibus subornarit; denique ^g Massiliam nuper inverecunde tentaverit: utendum
 igitur occasione consilioque Sabaudi: Mediolanenses hornotina sterilitate premi:
 invisam ^h Fontani asperitatem: regis invictissimi, injuste majoribus suis erepta juste
 repetentis, felicibus armis nihil obstiturum. Rex ad ea quae proposuerat Sabaudus
 respondit, se magnanimitatem ipsius laudare; amicitiam multis maximisque rebus
 utilem magni facere; oblatas rei bene gerendae facultates amplecti: verum quod ad
 Genevam attineret, nihil abs se unquam sperandum quod adversus fidem datam fac-
 tum videri ulla ratione posset: nuptias filiae suae cum ⁱ Subalpinorum principe, post
 felices expeditionis propositae successus, sibi fore gratissimas: sed ante omnia viden-
 dum quae sint Sabaudis ad eam concipiendam vires, quae subsidia, quam propensas
 habeat Mediolanensium erga se voluntates; qui motus animorum finitimis populis
 sint futuri; tum maxime, quorsum evadent induciarum Belgicarum difficultates,
 quae indies maximae suboriantur; nam si bellum instaurari contigerit, eo lectissimum
 quemque ex praesidiis Hispanicis descensurum: denique prospiciendum quo vergant
 Hispanorum, quae nunc sunt in agro Sabaudico, quae item in agro Mediolanensi,
 copiae; quo etiam feratur classis quam ex Hispaniae litoribus solvisse acceperit.
 Cum hoc responso dimissum Purpuratum subsecutus est Andreas ^k Cochefiletus Vos-
 selafius Sullii adfinis, a rege missus, ut Sabaudis filiarum cum Mantuano et Muti-
 nensi nuptias magnifice confectas gratularetur: praeterea vero disertissimis mandatis
^l Nemorosum adire, ac regis erga ipsum benevolentiam testificari, jussus; deinde
 seorsim cum ipso de literis ad ^m Villaregium scriptis agere: eas fuisse regi gratissimas;
 verum nihil statuendum videri, nisi prius evolutis induciarum Belgicarum tricis:
 unitarum provinciarum populos id jam obtinuisse, ut supremi dominii jure cense-
 antur; hoc etiam pertendere ut liberam quoque in Indias Orientales navigationem
 sibi fervent: ni concedatur, bellum malle quam pacem: eam ob rem ab archidu-
 cibus Joannem ⁿ Neium Franciscanum, pacificationis quasi fecialem, in Hispaniam
 excurrisse, Philippi voluntatem sciscitatum: interea bellum facturi sint, an pacem,
 in incerto esse: quod si bellum placeat, ilico in Belgium Hispanos exercitus deduc-
 tum iri; adeoque ceteros principes, quibus est suspecta nationis omnia sibi arro-
 gantis potentia, praesenti metu vacuos, bene secum agi existimatuos, si pace interim
 gaudeant, repudiatis incerti eventus factionibus: sin autem induciae fiant, tunc ipsis
 haud dubie terrori fore collectas Hispanorum copias, communisque periculi metu
 salutaria belli consilia suadentibus auscultatuos: itaque sustinendum paulisper, ne
 praemature deliberata diutius pendeant, intereaque temporis aut ipsa detegantur,
 aut partium studia relentescant: accedere non leves causas, quae Sabaudi mentem
 regi suspectam faciant: bene nunc illi cum Philippo convenire, nuptias filiarum
 comprobante,

INTERPR. ^a les ducs de Mantouë, & de Modene. ^b Comté d'Artois. ^c Naples. ^d Milan.
^e Antoine de Silly comte de la Rochepot. ^f le mareschal de Biron. ^g Marseille. ^h le comte de Fuentes.
ⁱ Piedmont. ^k de Cochefilet Sr. de Vaucelas. ^l le duc de Nemours. ^m de Villeroy. ⁿ de Ney.

CICERO VIII. comprobante, impensissimique favoris officiis prosequente: exinde refocillatam
HENRICUS IV. inter ipsos, quae perfrixisse videbatur, amicitiam: receptum in Sabaudi gratiam
Baretium, mentis in Hispaniam propensioris hominem; ejusque arbitrio secretiora
consilia credi. Haec ^a Vosselafius Nemorosio soli ob eximiam fidem observantiam-
que regi cognitissimam declarare, ejusque prudentiae totius negotii caute ac pedeten-
tim tractandi ordinem relinquere, mandatis admonebatur.

DUM haec ad ^b Blaudi-fontem parantur agunturque, Philippus, sive quod horum
aliquid rescivisset, seu quod ingenio Sabaudi minus fideret, Petrum ^c Toletanum e
proceribus Hispaniae, cujus parentes Helionoram Toletanam Cosmo Mediceo He-
truriae duci Mariae reginae avo conjugem dederant, ad regem extraordinaria lega-
tione magno comitatu stipatum misit. Ejus legationis capita duo traduntur: pri-
mum, ut Infantem Hispaniae, sic regis filiam vocant, Galliarum Delfino conjugem
proponeret, dotemque diceret omnia jura quaecunque Philippo et archiducibus in
omne Belgium competeabant. Praesens inde Philippi rebus utilitas emergebat: nam
spe foederis istius fanciendi, interea, dum ad pubertatis annos et Delfinus et Infans
pervenirent, Ordinibus Belgii regis amicitia, qua potissimum stabant, subtrahebatur;
et pacis concedendae populis, excusso legitimi quondam imperii jugo ferocibus, ne-
cessitas, magnum Hispano fastigio dedecus, eluebatur: praeterea vero, delinitis adfi-
nitate nova Gallorum animis, clandestinae Sabaudi machinationes subvertebantur.
Verum Hispaniae prudentiae calliditas regi displicuit; primum amicitiae fidem fal-
lere nescienti; deinde rem, de qua esset arbiter sumptus, per nuptiarum spem inter-
cipere, pudendum sibi, pudendum Gallicae majestati, fore judicanti; tum vero nup-
tiis in pubertatem necessario prolatis, inter varios incertosque humanae vitae casus,
praesentia futuris commutanda non esse reputanti. Hoc igitur non procedente, al-
terum subiciebat Toletanus, ut rex Ordines, qua pollebat apud eos auctoritate, ad
pacem, non indignis Hispaniarum rege conditionibus, adigeret. Petrum ^d Jeanni-
num in confessu legatorum, qui ea de re ^e Hagam Comitum coibant, totius negotiati-
onis clavum tenere. Auditaque voces, de nimia Gallorum erga Ordines benevo-
lencia conquerentis: eam longe utilius erga maximum regem firma nobilissimae
adfinitatis conjunctione impendi posse. Unde nonnullis persuasissimum fuit, totam
hanc magnifici paratus legationem non alio consilio adornatam fuisse, quam ut Or-
dinibus Galli in suspicionem venirent reconciliatae cum Hispanis per nuptiarum
foedus gratiae. Rex nihilominus in proposito persistit, seque toto negotio gessit,
uti Christianissimum principem, concordiae publicae amantem, decebat. Itaque
P. Jeanninum, qui sub id tempus e Batavis in aulam reverterat, continuo remisit cum
amplissimis mandatis, ut omnia, quae ad sinceram pacificationem aut longi tem-
poris inducias conferrent, procuraret. Interea vero mandata Philippi Toletanus
apud archiduces exequabatur. Illi autem apud Ordines, quibuscunque artibus po-
terant, Neii reditum Hispana cunctatione diffusum excusabant.

Eo anno, quum Romanae legationis tempus exiret, Carolo ^f Neovillae Allin-
curio, paulo ante quam Franciscus ^g Savarius Brevaeus succederet, hoc splendidissi-
mum fuit. ^h Alexander Contisforza Segnius, et ⁱ Joannes Urfinus Sangeminius, ambo
Romani, ambo primariae nobilitatis gloria prae excellentes, Gallicanae majestatis amore
capti, honorem sibi torquatae Christianissimi regis militiae concedi summi bene-
ficii loco petierant. Ea militia equitum Sancti Spiritus ordo nuncupatur: ordinis
autem indicia sunt torquis duplex; aureus unus, liliis et flammis aureis invicem
nexus; alter sericus coloris coerulei; uterque aurea columbae cruciatim dispeffae
figura

INTERPR. ^a de Vaucelas. ^b Fontainebleau. ^c de Toledo. ^d le president Jeannin. ^e la Haye.
^f de Neufville Sr. d' Allincourt. ^g Savary marquis de Breves. ^h Alexandre Sforza duc de Segny comte de
Santa-fiore. ⁱ Jean Antoine Orfino duc de Santo-Gemini.

figura pendente insignis: praeterea pallii flammati umbo laevus argentea columbae CIOIOC VIII.
 item cruciatae figura textili refulgens, Henrici III pomparum studiosissimi inven- HENRICUS IV.
 tum. Romanorum precibus rex annuebat: sed exteros admitti ordinis sanctiones
 vetabant. Itaque a pontifice regem sacramenti religione absolvi par fuit. Mox per-
 missum Allincurio pompae celebrandae negotium. Pridie Eidus Martias constituta
 die adfuerunt eandidati Allincurium praestolantes, ut ad S. Ludovici basilicam co-
 mitarentur. Ea Romae jampridem Gallorum conventibus propria, istis quoque ce-
 remoniis peragendis visa fuerat omnium maxime opportuna. Quum igitur cuncta
 parata esse nunciatum fuisset, prodiit Allincurius, comitantibus officiosissime candi-
 datis et nobilibus Gallis ac Romanis amplius quingentis: praebant tympanistae ac
 tubicines, celerum pontificiorum turma, Helvetiorum item cohors, omnes sericis
 magnifice convestiti. Adfuerunt in S. Ludovici, ^a Columna, Aquaviva, Givrius, Del-
 finus, Bevilaqua, Toscus, Cajetanus, Cesus et Pius, cardinales. Pro valvis Gallica
 insignia, templumque passim liliatis aulaeis superbum. Solium regale vacuum,
 quasi rege Christianissimo praesente, transeuntes, venerantium ritu, salutabant. Sa-
 ceris pontificali schemate ab episcopo Novocastrensi Montorio factis, Allincurius
 ad latus altaris sedit. Ad eum ^b Segnius et Sangeminius deducti. Segnius prior, dein
 et Sangeminius solemne ordinis sacramentum supplices dixere, signavere: mox tor-
 que donatos Allincurius equites creavit, amplexuque crexit. Haec prima istius ordinis
 ad exteros transitio, magnificentia sua populi Romani mentes adeo perculit, ut
 Galli Romam gratiosissime cepisse dicerentur. Allincurio reverso, missus extra or-
 dinem ^c Nivernius, ut novo pontifici Paulo v obedientiae fidem regis nomine face-
 ret. In quascunque urbes Italicas appulit omni officiorum genere est exceptus. Ad
 sextum ab urbe lapidem procedenti obviam venire Contisforza et Sangeminius
 nuperi Sancti Spiritus equites, ^d Perreti princeps, Victor pontificis ex sorore ne-
 pos, aliique ex Romana nobilitate quamplurimi. Mox ad ^e pontem Milvium obvios
 habuit e cardinalium collegio ^f Gallum, Delfinum, Bevilagum, ^g Serafinum; a quibus
 ad Fr. ^h Savarii Brevaei ordinarii regis legati palatium deductus, quum paululum sub-
 stitisset, inde ad pontificem admissus, sedentis in folio pedibus osculum dedit. Sep-
 timo post die, is fuit vi ante Kal. Decembreis, urbe egressus una cum Brevaeo clausa
 carruca, ad primum lapidem in Leonis ⁱ Strozzae palatium se contulit. Illic sumpta
 legati persona, in folio magnifice strato, assidentibus ^k Contisforza duce, ^l Roboreo
 marchione, Palavicino, Malatesta, episcoporum ac praesulum coctu frequenti, cardi-
 naliū verbis salutem nunciantes audivit, donec Jo. Baptista ^m Borghesius pontificis
 frater, Romanis regulis et nobilium familiarum primariis stipatus, advenit. Tunc
 initium legitimae pompae factum. Praecedebant tubicines pontificii vi, equites levis
 armaturae pontificiae centum. Sequebatur legati supellex imposita mulis xxxiv, seri-
 ceis stragulis aureo textu asperis, soleis argenteis: sarcinae ipsae aureis ac sericeis funi-
 bus religatae vectibus argenteis cohibebantur: dein cardinalium familia in mulis pur-
 pura constratis. Pontificis satellites Helvetii centum, tympanistae in equis duodecim,
 tubicines quatuor; tum legati satellites duodecim, paedagogiani totidem: nobiles
 Galli, qui ⁿ Massilia legatum profecuti fuerant, centum et triginta. Mox incede-
 bat Borghesius pontificis frater, praeferebantur gladios ingentes Helvetiis duobus: ac
 demum legatus in equo generosissimo conspicuus, praecedente equitii magistro, et
 Mauris duobus singulos equos albos ductantibus. Legati latera tegebant Hierosoly-
 mitanus et Alexandrinus patriarchae. Pone sequebatur Brevaeus inter comitantes
 archiepiscopos

INTERPR. ^a les cardinaux Colonna, Aquaviva, de Givry, Delfino, Bevilagua, Tosco, Gaetano, Cesis, & Pio. ^b les ducs de Segny, & de Santo-Gemini. ^c le duc de Nevers. ^d le prince Perreti, & le seigneur Victor neveu de sa Saincteté. ^e Ponte Molle. ^f le cardinal Gallo. ^g Serafino. ^h de Savary marquis de Breves. ⁱ Strozzi. ^k Alexandre Sforza duc de Segny. ^l les marquis della Rouere, Palavicino, & Malatesta. ^m Borgheze. ⁿ Marseille.

CIDIC VIII. archiepiscopus medius, subsequente praesulum caterva mulis insigniter stratis. Totius pompae agmen ^aAngelica porta Romam intravit, despectante ex palatii fenestra pontifice. Inde ad Petri basilicam festis undique grandiorum machinarum scloppis salutari coepit. Transeuntem spectavit in pegmate legatus Hispanus, adfidente Lapata cardinali: tandemque ad paratum hospitium, id erat ^bRucellai palatium, pervenit. Illic explicata peristromata pretiosissima, et cetera luxu regali supellex; mensae conquistissimis epulis extractae. Biduo post Baptista Borghesius iterum ad legatum venit, ut in Vaticanum comitaretur regis erga pontificem observantiae significandae gratia profecturum. Confestim incedendi ordinem quisque tenuit eadem qua nudius tertius frequentia, eadem specie, nisi quod et legatus et comites et stipatores Galli vestes mutaverant. Nigris sericis auro intexto ministeria fulgebant: ipsius legati ornatus egregius innumero adamante sparsus oculos spectantium perstringebat: equus nivei candoris auro solido calceatus, aurea calcaria, aureae suppedes, aureae phalerae. Statim atque Vaticanum est ingressus, ab duobus patriarchis in aulam, quae Regum dicitur, est introductus, ubi Paulus v in throno sublimis, et cardinalium frequens senatus. Tunc legatus, solemniter salutandi ritu pontificis pedes exosculatus, quas habebat ab rege literas sedenti reddidit. Inde ab ceremoniarum magistro ad subsellium deductus confedit, cum eoque una Brevaesus. Mox oratione Latina Mauricius ^cBressius legationem explicavit. Ea prolixis gratulationibus subiectissimaeque observantiae votis absolvebatur. Ad quae quum respondisset pontificis nomine Strozzius, iterum legatus ad pedes Pauli divinum Numen adoravit. Dimisso senatu pontifex in cubiculum se recepit, legato syrma purpureum graviter ac pedetentim incedentis sustollente. Peracta legatione, post aliquot dies lautissimis conviviiis transactos ^dNivernius remeavit.

GALLIS sub triumphali persona Romae servientibus, pontifex injuriam Borghesiorum nomini factam regia manu Lutetiae vindicavit. Bartholomaeus ^eLancescius patria Senensis, industria planus, statura pusilla, nec vultu satis ad imposturam liberali, Italia discursionibus peragrata, quum jam notior esse coepisset, in Galliam venit. Ac primo quidem mirifica, ut solent circulatorum, promittens, ad veteres morbos ignota vulgo remedia venditabat: res amissas ac thesauros ariolandi vestigandique peritia repraesentaturum se stulte credulis persuadebat. Quibus artibus confecta pecunia, domum tandem Lutetiae conduxit. Mox per Paulum ^fArenam et Julianum Lascium, quos adhibuerat fraudum suarum sequestres et pararios, inter alearum gancarumque contubernia sparsi rumusculi, advenisse in urbem Bartholomaeum Borghesium Pauli v pontificis maximi fratris filium, hominem lautitiis et luxu splendide liberalem: transmitti Roma atque indies maximarum impensarum facultates. Ipse interea Borghesium se ferebat, et fucum vestitu, sermone, comitatu adjuvabat. Eo denique fallacia processit, ut creditores fatuae simplicitatis inveniret, quorum pecunia currus et equos et familiam et prodigi nepotatus supellectilem per bimestre tam opipare exhibuit, ut jam magnatibus innotesceret, ipsosque adeo conviviiis provocaret. Nuncius pontificius objectum Borghesiae familiae probrum turbulento plebis errore diutius diffamari non tulit, impetravitque ab rege ut mendacii artifices comprehenderentur. Impostor in carcerem trusus, quum jam rebus suis diffideret, fucum fuco inumbrandum sibi esse duxit, datisque ad regem ac reginam literis Borghesium se constanter asseruit, et iudicium tantisper inhiberi postulavit, dum ad eas quas ad pontificem dederat responsum accepisset. Binas autem subinde ac ternas eodem argumento dederat, tam stolidas quam impudentes. Offensus

nebulonis

INTERPR. ^a la porte Angélique. ^b de Rucellay. ^c Bressius. ^d le duc de Nevers. ^e Lancesque. ^f Larena, Florentin de nation, qui se disoit son secrétaire.

nebulonis protervia pontifex, per nuncium cum rege agere non desistit, donec iudices CICERO VIII.
 selecti, quibus extra ordinem commissâ fuerat cognitio, Pseudo-Borghesium nudum HENRICUS IV.
 ac supplicem ante^a Virginis basilicam, aedesque nuncii, fraudes ac mendacia sua de-
 testari iussere, posteaque ad gabalum strangulari comburique. Eodem iudicio Arena
 remo longae navis adnexus. Lascius professione Dominicanus coram iudicibus veniam
 fraudulentii contubernii falsoque concitati rumoris deprecari iussus, perpetuo mo-
 nasterii carceri mancipatur.

HYEME anni hujus asperrima^b Sequana gelu constrictus induruit, ita ut plaustris
 et curribus transfretur. ^cLigeris regelatus humoris glaciati moles inusitato impetu
 provolvit, aggeres rupit, fata delevit, pecudes, armenta submersit; arbores, aedi-
 ficia, pontes evertit.

KALENDIS Februarii Nic. ^dRapinus, Fontenaio in Pictonibus oriundus, prae-
 fectura capitali in comitatu regio strenue functus, decessit, senex annorum octo su-
 pra sexaginta: cujus ingenium viris elegantioribus adeo placuit, ut vix alium esse
 dicerent, qui tam festive poetarum veterum facetias schemate Gallico repraesentaret;
 omnium vero qui hactenus Gallicae pronuntiationis contumaciam metricas accen-
 tuum atque temporum leges pati coegerant, si quid in hoc scribendi genere laudabile
 tentari posset, praestantissimum. XII Kal. Martias senatus-consultum diplomati ad-
 scribitur, quo rex ^eFranciscum Aurelianensem Sanpauli comitem, qui Fronfaci mar-
 chionatum ab uxore dotalem possidebat, Fronfaci ducem ac Franciae parem dixit,
 dignitate ad Helionorum filium ejusque liberos, sive masculi sint sive foeminae, tran-
 situra. Pridie Idus Martias ^fmagni viarum Franciae curatoris creatio, quam sibi
 anno CICERO XCIX Max. ^gBethuna Sullius impetraverat, senatus auctoritate promul-
 gatur. Id muneris antea curatores urbicarii per urbes quisque suas ac regiones subur-
 bicarias exercebant: sic tamen ut plerumque per gratiam aut sordes praevaricaren-
 tur, viasque regias passim gammatis aliisque flexuris denormari aut suggrundis oc-
 cupari finerent. Hoc colore Sullius edictum regi operum publicorum studioso facile
 persuaserat: quo si quid ipse commodis suis adjecit, certe non parum publicae
 magnificentiae contulit ornamenti.

VI Nonas Quintileis lectae sunt in senatu regis literae, quibus edicitur uti Mariae
 Henrici Borbonii ^hMonpenserii nuper functi filiae, ejusque liberis, Monpenserii di-
 tionem, continuata ducatus ac pariatu dignitate, possidere fas sit: uti etiam Henricae
 Catharinae Mariae matri; accedente conditione Henrici codicillis perscripta. Idibus
 mensis ejusdem edicto in senatu recitato, cautum ne deinceps rerum fiscalium cura-
 tores civium Genevensium, quibus in Gallia mori contigerit, bona ex ⁱAlibi-natorum
 lege heredibus auferant: eodemque jure Galli in Genevensium republica utantur.
 VI Idus Aug. jus ab rege concessum Carolo ^kMarchando, primum negotiatori ma-
 teriario, dein trecentum urbis tutelae musquetariorum ductori, ^lpontis extruendi ha-
 bendique una cum aedificiorum serie a ^mmajori castello ad ⁿhorologii Palatini tur-
 rim utrinque porrecta, senatus approbatione firmatum est.

INTERPR. ^aNotre-Dame. ^bla Seine. ^cla Loire. ^dRapin natif de Fontenay-le-Comte en
 Poitou, grand prevost de la Connestablie. ^ed'Orleans comte de S. Paul duc de Fronfac. ^fGrand Voyer de
 France. ^gde Bethune duc de Sully. ^hle duc de Monpensier. ⁱDroit d'Aubaine. ^kMarchant. ^lappellé
 autrefois le pont aux Meusniers. ^mle Grand Châtelet. ⁿla tour de l'horloge du palais.

NIC.

NIC. RIGALTII DE REBUS GALLIAE

LIBER SECUNDUS.

CIO IXCIX.
HENRICUS IV.

IN sequentis anni principio disceptatum antea variis agitationibus Belgici belli componendi negotium, tandem pactis induciis ad exitum venit: quod, Henrici praesertim auctoritate prudentiaque confectum, res inter nostras haud injuria narrabitur. Henricus, eodem ipso foederis momento quo pacem cum Philippo ^a Vervinii fecerat, amicos etiam, qui sibi rebus adflictis milite pecuniave suppetias tulerant, comprehendi exoptaverat: et Elizabetham quidem, praeter necessitudinis vinculum etiam veteris amicitiae jure atque utilitatis consilio sibi junctam, crebris hortatibus in partem foederis ut veniret sollicitaverat. Nec iniquae a Philippo conditiones offerebantur, si par reginae fiducia fuisset Philippum conditionibus pariturum. Haud segniore studio Belgii quoque Ordinibus foederatis pacem, quae nihil habitura esset insidiarum, conciliare pertendebat. Sed infensus Philippi animus adduci nunquam potuit ut cum iis pacisceretur, quos ipse, facta sibi nobiscum pace, nostris auxiliis destitutos, quandocumque invaderet perdomiturum se confidebat. Illi autem mentionem pacis, quae pristini dominatus Hispanici umbram intentaret, horrebant; eoque superbius, quod Elizabetha vires et auxilia sese ultro summisuram, neque ullum in foedus, clam ipsis, ituram, pollicebatur. Itaque Verviniensi foedere sic inter reges convenerat, ut Henricus Ordinibus nocere non adigeretur, nec enim in id consensisset unquam; tantum ne aliqua juvaret cavebatur; sic tamen ut solemnibus sacramentis pacta quum sanciret, disertissimis verbis exciperet, nolle prohiberi, quo minus quas ab iis acceperat mutuo pecunias annuis pensionibus redderet. Atque id bona fide praestitit, nec praeterea quicquam, nisi quod operam sedulo dabat, ut pacem ipsis, quam fieri posset acquissimis conditionibus, impetraret. Verum princeps ingenii sagacis statim intelléxit spem suam ludificari, intereaque suorum animos a Philippo factiosis artibus ad res novas impelli, corrupto jam Birono: quare, perniciosissimae conspirationis conatu feliciter oppresso, mox alia sibi consilia sumere incepit; et jam de suo palam foederatos Ordines juvare, tam certo tamque praesenti subsidio, ut Hispani deinceps de belli exitu parum aut nihil sibi promitterent. Ergo, ipsismet auctoribus, sparsi primo rumores ambigui; mox insinuata paulatim mentio pacis quasi cum liberis populis incundae: quae res animis longa bellorum vexatione fatigatis eo gratior fore videbatur, quod perfectissimae victoriae fructum repraesentaret. Tentatis initio perpaucis, ac praesertim Mauritio principe ejusque gentili Willelmo, et Barneveldio, asciti post paulo provinciarum syndici. Quum placuisset capita conferri cum archiducum delegatis, prius quam coirent, de propositi consilii rationibus ad regem, mox et ad Jacobum Elizabethae successorem, perscribunt, legatos mittunt. Rex ad eos praeter Eliam ^b Placeanum Russium, ^c Buzanvalio ordinario legato decedenti suffectum, ex intimi consilii praecipuis Petrum ^d Janinum extra ordinem misit: Jacobus item extra ordinem Richardum ^e Spencerum Rodolpho ^f Winwoodo addidit,

ut

INTERPR. ^a Vervins. ^b de la Place Sr. de Ruffy. ^c de Chouart Sr. de Buzanval. ^d le president Jeannin. ^e le chevalier Spencer. ^f le chevalier Winwood.

ut communibus consiliis ad acquissimam pacem populis amicis obtinendam praesto essent, aut, ne specie pacis ac libertatis deciperentur, providerent. Ordines regionum legatorum praesentia, dignitate, prudentia ornati, quo majorem rebus suis splendorem securitatemque conciliarent, ambos reges certo foedere sibi devinciendos existimaverunt, pacis cum Hispano faciendae consponsores. Hoc igitur illi se vehementer optare atque ambire legatis aperiunt. Nostri non abnuebant: Britannis excusationes et moras neccentibus, Ordines eo magis urgere nostros ut foedus sancire vellent, non expectata cum Hispano pace: hoc futurum reipublicae suae praesidium nobile: nec dubitare quin Britanni mox eidem foederi libenter accedant. Itaque x Kal. Febr. signatum foedus, quo rex, suscepta Ordinum tutela, uti bonis conditionibus pacem habeant, bona fide se curaturum spondet: si factam violari contingat, neque adversarius de injuria monitus satisfaciat, auxilio missurum sumptibus suis peditum millia decem; ac, si necesse fuerit, plura etiam peditum equitumque, prout res suae ferent, sumptibus, quanti supra decem peditum millia plurimi, bello confecto refundendis, summissurum: Ordines vicissim regi, si quid opus erit adversus principes quoscumque, sumptibus suis peditum millia quinque, aut aequalis impensae classem; vires etiam majores mutuis conditionibus subministraturos. vi Kal. Quintil. primum Ordines de pecuniis creditis cum Britanno transigunt: foedusque mox faciunt, valiturum si pax fieret, iisdem paene legibus quae convenerat nobiscum; nisi quod auxilia dimidio minora promittebantur. Interea, quum de pacis ineundae rationibus disputaretur, extiterunt per provincias foederatas quamplurimi, qui id omne Hispanorum astu fieri dicitarent, ut provinciae belli necessitate concordēs, usu pacis ac libertatis oblato, studia in contraria, prout cujusque suaderet utilitas, scinderentur. Jamque adversus aliter sentientes surdo murmure crimina differebantur; Hispanorum largitionibus corruptos rempublicam prodere, aut incauta pacis cupiditate caecos umbram pacis amplecti: sub libertatis nomine latere jugum tristissimae servitutis: cujus certe mali metus, aut quorundam majora bello quam pace commoda, haecenus junctos paene traxerunt in partes. Res utrinque fortissimis rationibus agebatur: qui pacem adsertum ibant, bellum diutius geri posse pernegabant: attritas annis quadraginta totis bellantium vires, absumptis pecuniis nervos accisos: creditorum subsidia frigere; principes amicos sumptuum jam taedescere: Magnae Britanniae regem impendio abstinere in posterum decrevisse: regem Galliae per se quidem oppido potentem, verum belli onera sustinere solum nolle. Etsi autem amborum auxiliis, etiam paulo quam antehac liberalius, fulciantur, quid proficere, nisi ut lentius pereant, torquente semper imminentis exitii metu, avertendi spe nulla? nam regibus quidem illis, arma si quando sua libuerit jungere, haud dubie virium esse plus satis ad Hispanos Belgio etiam suo, unde in vicina quotidie grassantur, depellendos: sed utrumque multoties in conspirandi societatem vocatum abnuisse, suorumque pacem externorum commoditatibus et incertis bellorum casibus praetulisse. Ad haec nunquam esse inter reges adeo certam concordiae fidem, ut victoriae consortes bello parta legitimis portionibus dividi sinant: neutrum certe passurum ut omne commodum socio cedat; quin potius e re uterque sua esse putet, foederatas provincias communi sumptu modico sustentare, quo diutius Hispanica tela corpore excipiant suo: miseram vero pugnantium sortem, quibus arbitrio vires alieno consent. Conditiones offerri maxime optabiles: nec majorem, adepta victoria, gloriam posse reportari; archiducibus, tam suo quam Philippi nomine, provincias liberas earumque magistratus sive Ordines propriae ditionis dominos agnoscere paratis: denique reges ipsos, quorum amicitiam sint experti, id suadere, et fide sua jubere: tantis auctoribus atque sponsoribus nihil metuendum cunctandumve. Alii

contra

CIOICIX. HENRICUS IV. contra totum illud negotium fraudis et insidiarum suspicione damnabant: neque aliter verisimile fieri aiebant, principem tantum, aut gentem sibi totius orbis imperium, spe licet vana, destinantem, pudendo foedere obligari velle; quod et suorum ducum imprudentiam, et exercituum vires inanes, et nominis Hispani famam apud ceteros principes in summam contemptionem adduceret; scopulos regi summo prece vitandos. Bellis antea actis Provinciarum crevisse potentiam, urbes opibus et civibus auctas. Capita vectigalium, unde sumptus in bella tam diu facti, in ipso bello nata, bello cessante ilico interitura; mansuras nihilominus sumptuum necessitates retinendis urbium singularum praesidio militibus, quum illae sint ob loci naturam omnes aeque finitimae. Illud autem valde esse metuendum, ne quos in bello commune periculum in mutuam tutelam fecit unanimes, eos in pace blandae quietis inertia supina dissolvat; neve potestatum, urbium, provinciarum inter se similitates, aemulationes, odia, quae bello premente tecta potius quam extincta aut consopita quieverunt, laxata per securitatis publicae speciem disciplina, petulantius erumpant, et reipublicae status furiali discordia subvertatur. Vires suas nautarum et navarchorum peritia, opes navigationibus et commercio, constare: haec omnia, simul ac pugnis navalibus exerceri desierint, ad Hispanos transitura, quibus est laboris industriae pugnarumque artibus seges amplissima. Quod autem iactaretur, artifices istos omnes Hispaniensibus commerciis quancumque libuerit, navibus, nautis, navarchis, mercaturis, opes et fortunas Provinciarum cunctas uno die depraedari facillime posse; suoque illo conscientiae foro perfidiam istam prudentiae, auctoritatis, et iustissimae adversus perduelles ultionis nominibus insignire. Haec apud foederatos publicis deliberationibus tractabantur, dissipatisque in vulgus per singulas urbes libellis contrariae opinionis capita ad poenam propemodum poscebantur. Quin et regis utriusque legati, ipsique adeo reges, suspicione aspersi, eo vehementius, quod per id tempus, ut est in superioribus demonstratum, Philippus Petrum ^a Toletanum in Galliam ad regem miserat amicitiae redintegrandae ergo: consimilemque ob causam cum Britanniae rege per Ferdinandum ^b Gironem extraordinaria quoque legatione agebat.

PACIS, quibuscumque conditionibus daretur, repudiandae praecipuus auctor Mauricius, paterni nominis memoria charus, et propriae virtutis merito, imperatoria prudentia, fortitudine, felicitate, spectatissimus, oblatas ab Hispanis conditiones, ut fraudes et insidias Ordinum foederatorum libertati pestiferas, verbis scriptisque atrocibus arguebat; suamque in sententiam complures patriae amantissimos traxerat: quam si tueri armis voluisset, belli ducum militumque omnium votis dubio procul adferturus videbatur. Et jam variis in provinciis urbes aliquot, ac Zelandia tota, in eam partem movebantur: idemque animus magnariis negotiatoribus Indicano commercio pecunias exercentibus, quorum est iis regionibus auctoritas maxima. Superabat omnia conceptum adversus Hispanos odium, ob innatam genti vindicandis ferociter injuriis vafritiem; quae res magnis suspicionum difficultatibus negotium impedivit: atque adempta spes omnis et ratio deliberandi fuisset, nisi qui necessariam patriae suae pacem esse judicabant, regionum legatorum amplitudine, sagacitate, constantia, subnixi, ceteros paene invites ac renitentes in consilium compulissent. Sed tunc etiam novae difficultates obortae, plerisque pacem quidem plenissimam, minime vero inducias, probantibus; Hispanis autem ad inducias tantum intentis. Harum igitur conditiones hortatu consilioque regionum legatorum iniri ac discuti tandem coeptae, perscripta ab Janino legationis principe conveniendi formula, qua archiduces cum provinciis foederatis, ut cum liberis populis, agere testarentur.

INTERPR. ^a de Toledo. ^b de Giron.

testarentur. Neque difficultatum aut contentionum finis. Archiduces ante omnia flagitabant ut cunctis per provincias foederatas Catholicis religionem suam publice colere ac profiteri fas esset : idque etiam regis legati strenuo favore amplexabantur, indignarum Catholicis desideria sua prudenti dissimulatione prementibus. At foederatarum provinciarum syndici maximis clamoribus repugnabant, et nihilo segnius Magnac Britanniac legati. Tum frequentes increpantium querelae ; hoc semel concessio hostem et ferrum in viscera recipi ; libertatem tantis sumptibus tantisque periculis partem labefactari ; rempublicam funditus everti. Denique in iis angustiis res erant, ut in petitione perstitum si fuisset, actutum negotio desperatissimo discedendum ad sua sibi esse quisque judicaret. Itaque archiducum procuratores id omittere coacti : regis vero legatis, data ab foederatorum primoribus fide, spes facta post conditos induciarum articulos postulationi suae satisfactum iri, prout publica securitas pateretur. Huic jurgio successit aliud aequae molestum ac difficile, pro libertate foederatorum ac supremo ipsorum in provincias suas imperio. Hoc enim illi concipienda pactorum formula verbis tam anxie ad gloriam captatis exprimi cupiebant, ut non tantum suae posterorumque securitati cavere, sed etiam adversariis pudorem et belli damnosissimi eventum exprobrare, viderentur. Hispani e contrario vestigia quaedam pristinae suae possessionis callide suggerebant, libertatemque foederatarum provinciarum, sed quasi precariam, subtilibus verborum ambiguitatibus agnoscebant, ut cum possent olim, occasione suadente, pariter cum induciis expirasse causari. Hinc excitata rursus odia partium, et in vulgus, retinendae libertatis studio flagrans, edita ad dissuadendas inducias scripta, repetitis quae supra memoravimus argumentis. Verum ea mox in Ordinum confessu legati regii, verba faciente Janino, gravissimis rationibus represserunt. Patriae libertati satis esse consultum, Hispanis, ex proposita principio conventus, regum potentissimorum stipulatu, formula, provincias liberas agnoscentibus. Frustra vero urgeri agnitionis in perpetuum testationem, quando simplici ac mera libertatis nuncupatione, plena significetur et justa, nullis temporum spatiis circumscripta : suam illam non esse concedentis ullius beneficium, sed jus optimum justis armis adversus injuriam sumptis partum, usu longo firmatum ; proindeque opus non esse formula concessionis sive agnitionis disertiore : nam et publica regnorum lege caveri, ne quis princeps ullam regni sui ditionumve suarum partem in successoris praejudicium minuere aut abdicare ullo pacto possit. Itaque si quid juris in provincias foederatas penes archiduces aut Philippum remansisset, quibus libet conditionibus, in perpetuum cederetur, nihil agi, quo minus ad successorem jus integrum perveniret : hujusmodi vero negotia non verborum obligationibus sed armorum felicitate sanciri. Inducias cum subditis olim populis, post diuturna bella fere in pacem abire tacitam, tolerabiliore supremae potentiae detrimento, quod adumbrari dissimulatione aliqua possit, quam quod damni per vim accepti confessionem extorqueat. Helvetios quondam adversus Imperialium satraparum saevitiam armatos, post ancipites belli diuturni casus, per inducias etiam minus honorificas reipublicae fundasse tranquillitatem : desperandos non esse foederatis in simili facinore consimiles eventus. Induciis pericula quidem subesse nonnulla, sed bello plura et certiora : illis obsisti posse consilio, vigilantia, domesticis armis : haec vero, uti nunc provinciarum res sunt, vitari ab ipsis aut superari nisi viribus externis haud posse. Denique eos esse archiduces, qui fidem datam religiosissime colant ; et per hoc tutiores inducias fore. Philippum petiti ipsorum in propositas condiciones descendisse ; reges amicos auctoritate sua pactis firmandis plurimum fiduciae collaturos : tam praeclaras negotii bene gerendi opportunitates, occasione semel amissa,

CIDIOCIX.
HENRICUS IV.

amissa, nequicquam postea requiri. Igitur, ex consilio legatorum constituta simplici libertatis absolutissimae formula, ceteros foederis faciendi articulos excuti placuit. Et heic ingens super Indicanis navigationibus discordia. Hispani, provinciarum foederatarum dominio, quo jam pridem exciderant, abdicato, liberalitatis imaginariae beneficium Ordinibus imputabant; neve id gratuitum esset, postulabant ut Indorum commercio interdici sibi paterentur: etenim regiones ab Hispanis inventas, occupatas, et annuente supremae sedis pontifice diu regnatas, nunc Hispanorum proprias jure censerent. Ad haec Ordines praefraete respondent, se conditione illa non uti: nec dubitare quin vel invitis ac nolentibus Hispanis eximio jure sint liberi; proindeque societatis humanae commoditatibus prohiberi nolle. Inter naturae, quam Deus condidit, beneficia, non minimum esse quod et vento nationes locis dissipatas miscuit: ipsorumque adeo ventorum flatus, ab nulla non aliquando regione spirantes, significare concessum cunctis gentibus ad cunctas aditum; et maria quidem, quum sint jure gentium communia, nullo praescriptionis aut consuetudinis titulo adquiri cuiquam posse, neque oceanum immensum illum et vastum regni unius nec maximi accessionem recte dici. Indos vero ab Hispanis inventos falso credi, tot ab saeculis cuilibet impigro mercatori cognitissimos. Pontificis auctoritatem, quamvis ille totius esset mundi temporalis dominus, quod sapientes valde negant, contra jus naturae gentiumque perpetuum et immutabile non valere. At longam possessionem nullo jure fultam, quid esse aliud nisi manifestam longi temporis injuriam? et tamen intra centum annos Gallorum Anglorumque expeditionibus apertissimis interruptam. Juste oppugnari gentes quae in suo solo commercia aliis interdiciunt; justius illas quae populos ad se nihil pertinentes per vim distinent, ac mutuos eorum comitatus intercludunt, ut monopolio suo totius orbis commoda flagellent. Porro absurdum esse et incivile, quibuscum pacem sive longas inducias facere exoptes, iis tanquam exulibus aut relegatis comitandi commercandique libertatem adimere. Jam patere artes eorum qui nuper foederatis supremum in provincias suas dominium, et nomina dignitatis, et titulos et insignia, concedebant, ut scilicet rem ipsam qua libertas constat et demonstratur eriperent; et gentem navali militia potentissimam, Hispanis oceano toto Indiaque cuncta formidabilem, ac propterea ceteris gentibus utilem, sublato navigationis usu, terrae finibus angustis inclusam, continuo rerum omnium egenam, vicinis suis inutilem redderent ac despicabilem. Quare meminerint sibi negotium esse cum populis non dedititiis, sed liberis, quibuscum liberaliter sit agendum, aut ad signa utrinque discedendum. Haec pro libertate acriter Ordinum procuratores; quae mox ab Hugone Grotio fisci Hollandici advocato, de quo plura dicenda sequentibus, elegantissimo libello sunt pertractata. Libelli titulus, Mare liberum: eoque citantur etiam theologorum, Alphonsi Castrensis, Gabrielis Vasquii, Hispanorum, et Thomae cardinalis Cajetani, sententiae; quibus id evincitur, eos omnes insanire qui solis Hispanis ad Indos navigandi jus esse putant, aut ab iis Indorum principes regnis suis legitime fuisse spoliatos arbitrantur.

INTER has altercationes quum apparuisset inducias frustra sperari, quamdiu navigationis et commerciorum libertas Ordinibus negaretur, archiduces ex suis procuratoribus Joannem^a Neium ad Philippum miserant, qui perplexam negotii necessitatem coram exponeret. Is, quum annum amplius apud principem more gentis cunctabundum haesisset, tandem est dimissus. Paucis postquam rediit diebus convenerunt Antuerpiae regii legati partium procuratores. Consultatum illic aliquoties inter ipsos. Archiduces Philippi nomine spondebant nihil factum quod posset Indicanis obesse commerciis: sed induciarum pactis Indorum nomen inferi Philippum nolle certas ob causas, quas exprimi foederatarum provinciarum nihil interfit:

hoc

INTERPR. ^a *Ney Cordelier.*

hoc uno cum satis animo suo fieri decrevisse. Ordines contra, quanto diligentius CIOICIX.
Indorum nomen obscuraretur, tanto apertius declarari debere contendebant: neque HENRICUS IV.
ab sententia sua discesserunt, donec ista demum subiit concordiae ratio; ut generali
commerciorum inter ipsos ubicunque liberrimorum pacto contenti inducias face-
rent: quas et ad Indicana commercia pertinere archiducum procuratores Philippi
nomine testarentur; tum legati regii bona fide omnia etiam quae ad Indos spectant,
uti si nominatim adscripta essent, servatum iri, idonea fidejussionis formula caverent;
ac, nisi servarentur, reges suos auxilia missuros foederatis. Haec cum placuissent, con-
ventionem conscripta et consignata, tandem legatorum arbitrato sive consilio factae
XII annorum induciae. Petierant archiduces ut mercatoribus, qui ad Zelandiae li-
tora naves appellerent, fas esset easdem naves inde per^a Scaldim mercibus intactis An-
tuerpianam peragere. At, Zelandis utilem provinciae suae legem, etiam adversus
ceterarum provinciarum suffragia, et regionum legatorum consilia, obstinatissime
retinentibus, quum res aliter componi non posset, placuit deliberationem in aliud
tempus ab induciarum promulgatione proferri, publicae quietis illecebra feros utrin-
que animos fortean lenitura: quod et in aliis plerisque articulis usitari fuit necesse;
hoc in omnibus pacto, ratas nihilominus inducias fore, etsi de his inter delegatos
minime conveniret. Itaque v^e Eidus Aprileis pacta conventa, XXXVIII capitibus com-
prehensa, Petrus^b Janinus et Elias Placeanus Galliae, ^c Richardus Spencerus et Rudol-
phus Winwoodus Magnae Britanniae, legati signavere: dein Ambrosius^d Spinola
Venafri marchio, Joannes Richardotus, Joannes Mancidorius, Joannes Neius, Lu-
dovicus Verreikenus Alberti et Isabellae archiducum, tam suo quam Philippi His-
paniae regis nomine agentium; ^e Guillelmus Ludovicus comes Nassavius, Valravus
Brederodius, Cornelius Gentius, Joannes Barneveldius, Jacobus Malderaeus, Gerar-
dus Renessus, Gellius Hillema, Joannes Slothus, Abel Condersius, Ordinum Belgii
foederati procuratores.

Eo die induciae promulgatae ac frequentissimo populi concursu, incredibili gau-
dio, exultatione, plausu, comprobatae; tubis, lituis, machinis fulmineis, clangore
et fragore bellico pacem undique pronunciantibus. Hoc etiam die regis legati Ca-
tholicis impetravere, ut in pagis ad provinciarum foederatarum civitates in Brabantia
pertinentibus nihil circa religionem fieret, quo minus Catholicae solius cultus, uti
hactenus fuisset, ita porro permaneret: fraudemque abfuturam Ordines et Mauritius
legatis promissere, sed sine scripto. Ob eam rem legati scriptum consignavere: quo
etiam facta fides, regem, si quid adversus ea fiat, apud Ordines curaturum ut corrigat-
tur. Transacto negotio regis utriusque legati^f Hagam Comitum rogati revertuntur,
ut fidem induciarum pro Philippo et archiducibus datam Ordinibus confirmarent.
Itaque xv Kal. Quintil. condita cautionis formula: nihil pactis inter reges et Ordines
anno superiore conventis derogari, sed ea, uti si essent disertim repetita, custodiri:
reges spondere, ni Philippus et archiduces induciarum leges servent, sive aliquid
faciant aut fieri sinant, quo Indicani commercii facultas libertasque Ordinibus, iisve
quibuscum Ordines commerciorum societatem fecerunt, aut facient, adimatur lac-
daturve, continuo sese promissa pactis auxilia collaturos: Ordines, quamdiu stabunt
induciae, neque cum Philippo, neque cum archiducibus, absque regis utriusque
consilio

INTERPR. ^a l'Escault. ^b le president Jeannin, & Helie de la Place Sr. de Ruffy. ^c les che-
valiers Richard Spencer, & Ralph Winwood. ^d Spinola marquis de Venafro, le president Richardot,
Jean Mancidor secretaire de sa majesté Catholique, le P. Ney commissaire general de l'Ordre de S.
François es Pays Bas, & l'audiencier de Verreycken. ^e le comte Guillaume Ludovic de Nassau gouverneur de
Frise, Watraven Sr. de Brederode Vianen, &c. le Sr. Corneille de Gendt Vicomte & juge de Nimegue,
Jean d'Olden Barneveldt garde du grand sceau de Hollande & de West-frise, Jacques de Maldereau premier
president au conseil de Zelande, Gerard de Renesse Sr. de la Aa, Gellius Hillema conseiller de Frise, J.
Sloeth Sr. de Sällick, & Abel Coenders de Helpen. ^f la Haye.

CICIOCIX. consilio five consensu, pactioem ullam facturos : reges vicissim nullum foedus cum
 HENRICUS IV. principe, unde res Ordinum publica detrimenti quid capiat, inituros.

HIS rebus constitutis sumpta occasione Janinus religionis causam reponit : atque unum superesse ait, quod rex etiam atque etiam exoratum cupiat ; nempe ut Catholicis, qui sub Ordinum foederatorum imperio degunt, avito ritu Deum colere liceat. Regem Catholicae religionis cultorem bona piaque mente suae religionis hominibus per Ordinum provincias concessum velle, quod ipse per omnem Galliam hominibus Ordinum religionem profitentibus indulgit. Mandata super hae re sua in hoc usque tempus premi iussisse, quo liberior esset factis induciis deliberatio, et beneficii minime coacti gratia certior. Moveri numero ; satisque esse crudele, Catholicos complures, partem reipublicae foederatae, pariter cum ceteris longissimi belli taedia, casus acerbos, horrenda pericula fortissime percessos, parta pace, adserta patriae libertate, et pacis et libertatis beneficio, in ipsa patria, pro qua feliciter pugnaverint, prohiberi : nam quem illic esse pacis aut libertatis usum, ubi professâ religionis a majoribus acceptae conscientia perduellem facit ? Ordines scire quantis viribus tandem erumpat oppressa religio : hanc esse causam praecipuam ac potentissimam quae provincias suas in foedus armaverit : id ipsum esse, quod in iisdem provinciis haud spernendam civium multitudinem, mutati quidem dominatus patientissimam, sed exereendae religionis suae studio tacite actuantem, ad laehrimas et preces impellat. Fortibus viris honestius esse laehrimis exorari, quam ferro : et ex eventis bellorum, quae passim in plerisque orbis Christiani partibus sunt excitata, faecile colligi, libertatem istam Christianis populis nunquam impune denegatam fuisse ; Deo significante talia dissidia non armata militis aut carnificis manu componi, sed impetrato per amica mutuae charitatis officia divini Numinis afflatu, quo principes, ac ceteri quibus est populorum cura concredita, cum ecclesiae capite in ea remedia serio conspirent, quae sanctissimi patres huiusmodi malis adhibenda esse doeuerunt. Interea regem prudentissimum, edicti fide servata, subditis imperio suo gentibus providisse, ut religionis, quam vocant, reformatae homines una cum Catholicis degerent, iisdem urbibus sub iisdemque saepe tectis quieti. Hae ratione animos ante bellorum rabie feros adeo eicurasse, ut jam utrinque optimi ac sapientissimi quique communionis concordia jungi, omnesque offensionum causas de medio tolli, vehementer exoptent. Consilium quod ipse sibi cepit, quodque regno suo salutare est expertus, hoc libenter amicis suis dare ; atque etiam arbitrari proprias esse rationes, quae debeant foederatas provincias in eandem sententiam perducere : quippe aliam esse regis causam vetantis inter subditos religionem usurpari, nisi quam ipse, quum est regnum adeptus, in regni sui provinciis vulgatam reperit probavitque ; aliam Ordinum foederatorum, provincialibus et popularibus suis religione interdientium jam pridem recepta, diuque ante probata quam Ordines ipsi hodiernam suam induxissent. Illum jure suo faecere, sed imprudenter, si cum regni detrimento summum jus lenitati clementiaeque anteponat : istorum vero ex utriusque religionis civibus conflata republica, communibus utrorumque viribus, animis, opibus parta libertate, iniquam fore societatem, si nunc major novatae religionis sequacium numerus ceteris imperare sic velit, ut religionis usum adimat, quam habent ipsa libertate antiquiorem. Praeterea graviter peccaturos Ordines, si, negata Catholicae religioni libertate, exemplo suo religionis suae consortibus, ejusdem sibi libertatis gratiam implorantibus, aures principum Catholicorum ocludant. Viderent igitur ne severitate sua perniciosum dogma reducant existimantium bella iuste geri ut in potentiorum religionem ceteri cogantur ; quo saepe supremas potestates efferatae, populos ad internecionem consceleratissimis odiis accenderunt. Libertatem, qua de agitur, concedi tuto posse
 civibus

civibus strenua fide notissimis, tot periculorum fociis; qui tam diu religionis usu privati, durae fortis arbitrium, difficultati temporum, non injuriae dominantium, imputantes, justum dolorem cohibere maluerunt quam vel minimum hiscere, quod publicae concordiae obstreperet; spe scilicet optima sustentati, bellis secundo sine confectis, securitate constituta, in partem prosperitatis venturos, qui laborum et aerumnarum fuissent participes: qua spe sublata, duorum alterum sequi, ut aut zelo religionis adamatae perciti magis inardescant, et, factionis violentia negatum, contraria factione receptum velint; aut, ignava derelictione, ab illius cultu paulatim desuefacti, tandem extincta Divinitatis memoria in cogitationes impias dissolvantur. At impietatem multo esse reipublicae quavis superstitione periculosiorem: quum superstitiosus omnia metuat, vindictaque hominum vitata, divinam longe formidabiliorem se non evasurum credat; ideoque legibus obtemperet, ac semper facilius a criminibus absterreatur, quam qui nec spe nec metu justitiae divinae tangatur, nec illicitum aut turpe quicquam putet, nisi quod posse oculos magistratum vel manus fallere diffidat. Haec obtinendae Catholici cultus publicae libertati abunde sufficere; sed regem, qui plurimos in Ordinum conventu acrius dissensuros provideat, nolle discordia rempublicam turbare foederatam: itaque preces ipsum suas substringere, nec jam rogare libertatem Catholicis publicam concedi, sed privatam ac domesticam indulgeri; ne cui scilicet Catholico suis in aedibus ecclesia familiari Deum ritu suo coluisse crimini detur. Quod si adhuc periculosum reipublicae videatur, non displicere sic etiam caveri, ne quis ecclesiasticus ullibi foederatae ditionis locorum sedem ponat, nisi prius, et nomen et domicilium apud acta professus, notorem dederit, qui virum bonum et factionis noxa solutum praestet. Hanc indulgentiam parcissimam, reipublicae foederatae minime damnosam, cives summi beneficii loco suscepturos, eoque contentos provinciarum foederi firmiter adhaesuros; regem vero gratias Ordinibus habiturum magnas, laudaturum prudentiam recto consilio feliciter utentium: quod si civibus aequa poscentibus negare pergant, eum quoque in opinione sua permanfurum, semper habituros, quod sibi perniciosissimum fore merito suspicientur. Nihilominus tamen suadere Catholicis, ut quicquid Ordinibus hac in re visum fuerit patiantur, ac patriae tranquillitatem modis omnibus servant: si quid moveant, poena potius quam favore dignos arbitrari.

CATHOLICORUM causa gravissime perorata, Janinus scriptis etiam mandari quae dixerat, quo diligentius considerarentur, permisit: ex quibus Ordines, regem consentanea religioni majestatique suae fecisse, satis intellexerunt. Provinciarum delegati quum sententiam rogarentur, amplius deliberandum censuere; plerisque postulatam Catholici cultus libertatem publica legis auctoritate concedi, nisi cum praesentissimo reipublicae periculo, non posse pronunciantibus; nonnullis tacita potius elementia tolerari aut dissimulari debere existimantibus, tribuendumque id civium conterraneorum, commilitonum fidelitati, praeterca tanti regis intercedentis majestati amicitiaeque. Et horum quidem sententiae, seu voto, deinceps in plerisque locis magistratus obsecundantes, multum de acerbitate solita remisere. Neque heic tantum, sed et toto negotii tractu regis auctoritatem et Janini industriam maximi semper fuisse momenti constat vel ex Hispanorum mandatis, quae Hagae, turbatis Neio non revertente deliberationibus, in hospicio Richardoti casu, seu verius consilio, relicta, per vulgi manus volitavere: nam hoc inprimis archiduces Richardoto ceterisque procuratoribus suis praecipiebant, ut in Janini benevolentiam ac familiaritatem sese quam maxime possent insinuarent.

BELGICAS inducias inter nostra reputantibus accedat mentio dioptrae, per id quoque tempus in Belgio primum fabricatae, a nostris subinde artificibus usurpatae.

CIDICIX. Tubuli extremitatibus aptantur vitrea perspicilla duo, alterum sphaerice convexum, alterum concavum; utriusque altera parte plana: hoc admovetur oculo, illud rerum etiam remotissimarum species excipit, et amplificatas ingerit concavo, a quo receptae collectaeque ad oculum sic feruntur, ut personarum articuli et vultus dignosci, literarum ductus et formae discerni ac legi, commodissime possint. Inveni subtilitate in Italiam perlata, Gal. Galileus patritius Florentinus tam exacte sibi machinam concinnavit, ut per eam intuentibus apparerent omnia decies majora decuplo, ac ter decuplo viciniora, quam si meris oculis cernerentur. Hac praeter maculas in facie lunae omni aevo conspectas, alias vidit, minores quidem, verum adeo frequentes, ut totam faciem, praesertim qua lucidior fulget, adspargant: indeque hoc posteris tanquam exploratissimum tradidit, lunare sidus non in speciem orbis absoluti globatum esse aut tenerum, sed praefractis asperitatibus scabrum, partim celsis quasi montium jugis extumidum erectumque, partim profundis vallibus depressum: praeterea lacteum in coelo circulum nihil aliud esse nisi confertissimam stellarum congeriem. Postremo vidit ostentum ingens, novos planetas quatuor, Jovi adstites, secundum rectae lineae rationem eclipticae parallelam, interstitiis alias aequalibus, alias inaequalibus, dispositos, ac sive is prodeat, sive retro feratur, modo praecedentes, modo subsequentes: magno argumento, infra stellarum coelum, non solum planetas septem notissimos, sed etiam alia sidera, quae tamen nisi dioptrae istius vi cerni ab hominibus nequeant, stellascere. Planetis suis Galileus nomen indidit Cosmicis, seu Mediceis, a principe cui considerationes suas libello comprehensas dicavit, Cosmo II Mediceo magno Etruriae duce. Nec mediocris extitit nuncii sideris gloria, quidquid illi detriverit anno sequenti, edita dissertatione, Keplerus; qui et dioptrae fabricandae rationes Jo. Bapt. Portae Neapolitano dudum fuisse cognitatas, et lunarium macularum causas jam a Pythagora Plutarchoque observatas, ac denique novos illos planetas hallucinationis suspitione non carere, prodidit. Cujus viri, sane praestantis, auctoritatem sequutus Fr. Sittus, etsi Florentinus, Mediceos planetas de coelo detrahare non dubitavit, tanquam ex Jovialium radiorum refractione, trans aëris interjecti nubila per vitri lenticularis praestigias, imaginarios, ac parheliorum aut parafelenarum instar inanes. Veruntamen quarto post anno Simo Marius Guntzenus sanctissime adfirmavit, in Germania se, sub ipsum fere tempus quo Galileus in Italia coelum, sicut ipse retulit, considerabat, consimili dioptra Joviale illud systema conspexisse; eo tantum dissimile, quod novi planetae non semper in recta linea ducta per Jovem eclipticae parallela versarentur, sed modo in boream, modo in austrum, deflecterent: captum vero admiratione, novorum siderum motus et intervalla per noctes complures observasse. Ex his ille definito cuique planetae circulo, mundum Joviale cognomine libello descripsit, consentanea Galileanae doctrinae disciplina. Eodem opere Belgico perspicillo haec accepta refert, omnes in coelo stellas et planetas, excepta luna, scintillare; praeterea non solos planetas, sed omnes stellas insigniores, exactissimae apparere rotunditatis; et alia quaedam Galileo non visa. Inter quae tandem mirari fubeat, in hac cordis humani curiositate, et rerum in coelo spectandarum copia, machinae tam celebratae utilitatem non plura sui dedisse nobis haecenus experimenta.

EST etiam nobilis hic annus occasu sideris in Belgio Gallici Josephi Scaligeri; cujus ingenium orbe toto summa omnium literarum elegantia refulsit. Annum agebat sexagesimum nonum, quatuor fratribus solus superstes, decimus matris suae partus. Natus^a Aginni Nitiobrigum parente Julio Caesare Scaligero medico, omnium quoque disciplinarum laudibus celeberrimo; sic tamen ut propria quisque virtute censeatur, minime vero secum invicem committi aut comparari, debeant: et

certissimum

certissimum fuerit optimi viri Nic. ^a Fabri iudicium, tanti filii parentem, tantique parentis filium, duo esse literatorum exempla sine exemplo maxima. Extra peculi- CICICIX.
ares ingenii dotes par utriusque morum probitas, et vitae honestissimae commune de- HENRICUS IV.
cus: nam quod in eorum scriptis nonnulli atrocem iudicandi castigandique libi-
dinem vituperant, hoc posteritas aequior generoso supremi magistratus, quem in
republica literaria jure obtinebant, imperio, potius quam tyrannidi, deputabit; ni-
mirum scripsere docendis studiosorum veteranis, non tironibus. Utriusque autem
exorti qui amborum quidem, sed praecipue filii, famae oblatrarent; hinc inscitiae
vesania perdit, illinc factionum livore corrupti. Priscorum in ^b Veronensi princi-
patu ^c Scaligerorum gentem filius a patre conceptam tueri aequum esse duxit; ambi-
tione viris gravibus ideo non probata, quod existimarent frustra quaeri, an Scalige-
rorum Veronensium sanguis in Julio vixerit, quum et Julius et Josephus tam illustre
Scaligerorum nomen fecerint, ut ab iis originem suam illuminari Veronensibus longe
sit gloriosissimum. Obiit Josephus ^d Lugduni Batavorum, quo evocatus ab Ordini-
bus foederatis, rege id summi beneficii loco petentibus annuente, concesserat. Aca-
demiae curatores, urbis consules, bene merentis sepulchro titulum posuerunt. Ibi-
dem etiam paucis post diebus obiit Carolus ^e Clusius Atrebas, octogenario major,
peregrinationibus magis quam senio confectus; historiae naturalis exoticae descrip-
tione commendatissimus.

INTER diplomata regia reperitur, quo rex, petitu reginae, nosocomii in urbe
aut suburbiis aedificandi habendique potestatem fecerat Joanni Bonnellae vicario
Joannis Dei, religiosae fratrum hospitalium sodalitates, urbe Roma, passimque aliis
per Italiam urbibus, receptae, auctoris: senatus comprobando modum adjecit, ut
Bonnella ejusque sodales regni Franciae sive magistratuum sive episcoporum jurif-
dictioni pareant. Ipsa sodalitas piorum erogationibus fovetur et sustentatur, ero-
gata dispensat hospitibus: frangit et sibi sodalium ministeria divisa: alii circitoria
mendicitate stipem rogitant et aggerunt: susceptos in nosocomium aegrotos alii
curant; alii Christianis adhortationibus solantur: alii mortuos terrae mandant: ex-
ternae sodalitates instituto probabili, quatenus hospitalibus officiis majorum nostro-
rum beneficio destinata perfide tractari non puduerit.

QUARTO Eidus Aprileis ^f Margarita Valesia ^g Averniae Claromontiique comitatus
et ^h baronum Turrianorum ditionem, praeterea quidquid sibi juris in Avernica re-
gione aut alibi locorum in regno sive extra regnum ex hereditate paterna maternave
competeret, id omne Delfino Franciae, tanquam regis in regni successione heredi,
donavit, Nicolao ⁱ Brularto et Max. ^k Bethuna Delphini nomine acceptum stipulanti-
bus: donationi dicta lex, ut jure unionis in corpore census Franciae res donatae
maneant, alienatione in perpetuum vetita.

INEUNTE Junio foeda negotii foenebris conturbatio magistratuum animos ac-
cendit. Guillelmus ^l Pingreus argentariam in urbe diu sine ullius querela quum
fecisset, tandem grandi pecunia foenori suscepta, rationes et instrumenta sua sum-
movit, et fugit. Creditores, audito stellionem ^m Valencianis in Hannonia latitare,
per ⁿ latrunculatorem requiri curaverunt; comprehensumque, petita ab archiduci-
bus venia, Lutetiam retraxerunt. Judices fraudis confessum remigio perpetuo
damnare, ignominiosa prius per urbem translatione habitu suspendiosi diffama-
tum. Subinde hujusmodi praedonum impudentiae coercendae promulgari edic-
tum placuit, de fraudatoribus argentariis, tanquam furibus improbioribus, supplicio
puniendis.

EODEM

INTERPR. ^a le Fevre. ^b de Verone en Lombardie. ^c della Scala. ^d Leyde. ^e de l'Escluse
du pays d'Artois. ^f la reine Marguerite. ^g Auvergne, & Clermont. ^h les barons de la Tour. ⁱ Bru-
lart Sr. de Sillery. ^k de Bethune duc de Sully. ^l Pingré. ^m Valenciennes en Hainaut. ⁿ le prevost des
mareschaux de Senlis.

CIDICIX.
HENRICUS IV.

EODEM mense aliud edictum, maximo quoque omnium consensu, recitatum est, adversus internecina vadimonia: quae hodierna etiam barbaries, eo quod dualia sint, duella nuncupat, et ab Salica lege velut ab heroicis ducta temporibus colit; quum tamen longe detestabiliora sint iis quae ut ferina Theodoricus ipse Gothorum rex, suggerente Cassiodoro, damnavit, quaeque aliquot postea saeculis Gundebaldus Burgundio et Salicae legis conditores pessimo exemplo reduxerunt. Nempe mos inoleverat, ut iudices dubiam testium et jurisjurandi fidem adjuvarent armorum discrimine: partes armis inhabiles quae essent, campiones vicarios darent; atque is causa caderet cujus campio cecidisset. Ea fuit gentis feritas priusquam juris Romani disciplina mansuesceret; ac diu postquam cicurari coepit, multum quoque sylvestris illius animi remansisse declarant graves nobilium episcoporum, Aviti Viennensis et Agobardi Lugdunensis, querimoniae, complurium paulo post patrum votis Valentina synodo II inculcatae: quibus parum consideratis Ivo Carnutum antistes, quamvis scientia juris excultus, causas etiam civiles ad comitem Carnutensem sanguinaria forte dirimendas per epistolam misit; indigna homine Christiano, nedum episcopo, sententia; praesertim quum ipse, alia quadam ad Joannem Aurelianensem epistola, hujusmodi judicia ab ecclesiasticis agitari nefas esse profiteatur. Itaque sub optimis principibus haesit impia consuetudo militaribus ingeniis adeo pertinax, ut, Ludovici IX sanctissimi regis edicto jugulata, nihilo segnius sub ejus nepote Philippo Pulchro revixerit: nam is primum quidem intentato quasi perduellionis crimini supplicio profligatam, mox edicto contrario restituit, revocatis legibus et formulis et sacramentis, quibus, antequam in arenam venirent, decertaturi procurarentur. Prima lex fuit, ut maleficium, de quo quaestio foret, perpetratum fuisse constaret: altera, ut id maleficii perfidiaeve genus esset, quod, nisi capite, non lueretur: tertia, ut criminis postulatus scripturis aut testibus ordine judiciorum convinci satis non posset: quarta, ut verisimilibus indiciis premeretur: postrema, ne furti quamvis improbe facti nomine certamen committeretur. Provocatio coram rege aut iudice fiebat. Rex iudexve diem partibus dicebat, quo die an certamini locus esset disceptaretur. Agere ac defendere utrique per se, aut per advocatos, licebat. Provocantis querela, projecta ante iudicis pedes chirotheca, aliove quopiam vadimonii signo, sanciebatur. Provocatus objecta si fateretur, legibus animadvertebatur: sin falsa et calumniosa esse contenderet, suscepto vadimonii signo, certamini sese adfuturum spondebat. Rex, iudexve, si causam certamini committendam censeret, diem et horam campumque constituebat. Interea bellatores, utrinque datis vadibus sive obsidibus, necessaria sibi providebant; equos, arma, consilium; nam et amicos adducere fas erat. Uterque ad dictam diem campo aequato posita utrinsecus tentoria subibant. Inde rege sive iudice pro tribunali sedente, campi custodes provocantem educebant ad thronum honorifice stratum, in quo evangeliorum liber, et Christi in cruce effigies. Ibi supplicem sacerdos adfatus hortabatur, ne quid adversario per calumniam impactum vellet, sed Dei magis quam hominum iudicia formidaret. Sacerdotis verba excipiebat equitum tribunus, apprehensamque supplicis dextram imponebat imagini, sinistram evangeliiis. Mox solemne jurisjurandi carmen voce praecipat: pugnaturus concepta verba liquido pronuntiabat, indeque ad tentorium reducebatur. Mox altera parte adversarius prodibat, iisdemque sacramentis admonitus innocentiam suam contrario jurejurando assererebat. Ad easdem formulas uterque iterum ac tertio vocabantur; nisi quod ad tertium sacramentum ambo simul aequis passibus accedebant: ac tum demum sacerdos utrumque intentiore cura commonefaciebat, ne Dei patientiam perjurio tentarent; sed alterutrum conscientia morderet, is clementiam regis aut iudicis imploraret, potius quam obstinato corde contempti Numinis vindictam experiretur. Quibus rite
peractis

peractis, poenitentia neutrum subeunte, suum quisque tentorium repetebat. Post quietis paululum, praeco in medium campum progressus ambos ad certamen voce magna ciebat. Illi confestim dissectis tentoriis prodibant: mox a tribuno e pugmate projecta chirotheca, id erat pugnae signum, alacres concurrebant; confligebantque donec alteruter aut sese dederet, aut extra septa caderet. Victo armaturam, loris resectis, detrahebat, perque campum spargebat. Ipse, sive adhuc spiraret, sive jam expirasset, humi stratus arbitrio regis seu iudicis relinquebatur. Vades obsidesve victor, usque dum multa irrogata solveretur, custodiebat: bona cetera confiscabantur. Haec fuit illis temporibus legitima vel religiosa stultitia arte gladiatoria veritatem, homicidio jus aequitatemve decernentium. At nostris hodie nobilibus furere potius quam simpliciter desipere placuit: nam ob res saepissime frivolas, quarum apud sanos iudices actio nulla, gravissimas sibi fingunt offensionum causas: vel si forte talis injuria sit quae legibus vindicetur, indecorum sibi ac turpe esse putant alio jure quam lanistarum, quo jure et praedones dimicant, contendere. Igitur, nec legis nec religionis ullius compotes, furtim clam uxore maritus, clam filiis parens, clam parente filius, in extrema discrimina perditissimi ruunt: quodque omnem verfaniam superat, secundos ac tertios ducunt, qui nulla prius injuria laesi, cum ignotis, saepe etiam cum amicissimis, digladiantur; gratis inimici, ut odio perlusorio sanguinem vitamque pro re nihili strenue fundant. Hoc spiritus ingentis et generosi pectoris facinus esse credunt: eosque honoris et gloriae puncta tulisse omnia praedicant, qui ejusmodi aliquid audacissime perpetrarint; ignari gloriam verae fortitudinis non in spernenda morte, quam inter vilissima capita haud pauci barbaro impetu quotidie spernunt, verum in spernendae mortis honesta legitimave causa, consistere; nullam vero Christianis honestam esse mortis obeundae causam ea via gradientibus ad mortem, qua mutuae charitatis ratio, legis Christianae summa, calcatur. Dira furoris istius rabies inter ipsa pacis otia Gallicae nobilitatis vires adeo labefecerat, ut omnes paene familias cognatus sanguis perperam fusus aut funestaret aut impiaret. Rex ea propter ante annos septem adversus provocantes lege majestatis agi jusserat, et quidquid ea certamina detrectantibus imputaretur, in se receperat: sed inveteratae amentiae protervia sub clementissimo principe legem mox violavit, exemplo a potentioribus ad humiliores perveniente; ut jam aperte in aula tanto quisque esset conspectior, quanto fuisset pugnacior et truculentior homicida. Tandem, postquam intelligi coepit in media pace plura nobilium funera duellis data, quam proeliis toto civili bello superiore commissis, indulgentiae damnosae poenituit. Igitur, edicto praecedentibus aliquanto severiore, privatae seu clandestinae ad certamen provocationes omnino vetitae: ac si quis ob rem controversam ad duellum provocasset, vindictiae secundum adversarium dari jussae: quod si tam atrox injuria seu contumelia diceretur, ut laeso satisfieri, nisi certaminis alea, non posset, querela apud regem, vel magistrum equitum, tribunove, vel provinciarum rectores, habita, rex per se, vel per dictos magistratus, concertandi potestatem facturum se promisit: eum qui secus aliquem provocasset, aut provocanti se stitisset, ignobilem haberi, ac dimidia bonorum parte mulctatum in perpetuam custodiam mitti, aut ignominiosa morte plecti, voluit. In sancienda lege jusjurandum maximum juravit, se nemini unquam pacem aut veniam daturum qui adversus edictum aliquid fecisse convinceretur, nec ullius, ne quidem reginae conjugis, pro qualicunque deprecationem auditorum. Haec in senatu VI Kalendas Julias promulgata, verbis tamen impexis, et plerumque majestati regiae parum decoris, sed et incauta vel imbecilla nimis sententia paene consentibus, quasdam civium inter sese inimicitias et injurias pugna melius quam jure dilui; quod, nisi legibus oppressis aut corruptis, evenire non soleat.

CIDICIX.
HENRICUS IV.

INTER haec pacis ornamenta rex duo paria conjugum nobilissima composuit : ac primum quidem Henrici ^a Borbonii Condaei regionum confanguineorum primarii, et Carolae Margaritae Momorantiae ^b Henrici equitum magistri filiae, tanto studio, tantaque cupiditate, ut turbarum, quae mox reddentur, materiam praebuerit : alterum Caesaris ^c Vindocini ducis, quem ex Gabrielide ^d Estraca susceperat, et Franciscae Lotharingiae, quam Philippus Emmanuel ^e Lotharingus Mercurianus unicam ac praedivitem reliquerat. Hujus connubii tabulae ante annos decem perscriptae fuerant, dilatis in pubertatem nuptiarum solemnibus ; iisdemque tabulis rex decimo post anno recognitis, annuente Maria ^f Lucemburgica puellae matre, poenam adjecti adversus detrectantem jusserat, millia librarum quindecies centena. Mater filiae suae mundum muliebrem, uniones, et gemmas dedit, aestimatione taxata libris ducenties septuagies mille ; et velut praedium aliquod heredem ut sequerentur, alienari vetuit. Annas ^g Levius Ventadorum suum, ducatus ac pariatu titulo, hac lege possidebat, ut deficientibus masculis heredibus ad Franciae coronam jure unionis rediret : quod gravius cum videretur, qua gratia pollebat, impetravit a rege ut legi commissoriae derogaretur. Diploma pridie Kal. Julias in senatus acta relatum. Sexto Kalendas Decembres, Lutetiae, regina tertiam peperit filiam ; cui quinto post anno Elisabetha soror natu maxima, et Franciscus ^h Rupifucaldius cardinalis, Henricae Mariae praenomina imposuerunt.

ROMAE, inter libros improbatæ lectionis, factiosi quidam censores nobile Historiarum Jac. Aug. Thuani opus, et ⁱ senatus Parisiensis consultum adversus Jo. Castellum paricidam perduellem, et Joannis Marianae tractatus septem, proscripsere. Quam censuram qui sub pontificis maximi nomine divulgari volunt, aequitati prudentiaeque pontificiae probrum objiciunt gravissimum. Ad Thuani certe historiam quod attinet, extant Jacobi ^k Davii Perronii cardinalis, Romae tunc agentis, ad ipsum Thuanum literae, quibus operis dignitas et utilitas ipsius Perronii judicio, et ^l Aquavivae, et Vicecontii, et Sforcae, aliorumque sublimioris ingenii cardinalium, comprobatione, commendantur. Iisdemque literis Perronius testatur pontificem maximum, Paulum quintum, opus ad censuram deposcentibus edixisse, viderent ne sententia sua parum vel operis vel auctoris virtutes intellexisse arguerentur. Senatus Parisiensis consultum Romanis censoribus displicuit eo capite, quo sententia paricidae damnatur, negantis Henricum post repudiatam haeresin ab episcopo ad Christianam communionem admissum, recte dici in ecclesia fuisse, priusquam ab Romano pontifice reciperetur. Anno tamen proximo, repetita eorundem scriptorum censura, ceteris indiculo novo comprehensis, senatus-consulti mentio penitus est omissa. In Marianae censura, perspicaciores causam a colore distinguunt ; et colorem quidem fuisse notant quod in illo de immortalitate, Loiolitarum, in quorum erat sodalitia, sententiam adversus Dominicanos de divino efficaci auxilio tueatur ; tanquam id, lite coram pontifice pendente, non licuerit : causam vero, quia contra Baronium Jacobi apostoli majoris in Hispaniam adventum statuerit ; quasi a Baronio, monarchiae Romanae vindice, dissentire sit nefas. Ab istis quasi domesticis colonica quaedam nostratia prospiciamus.

^m CAMPLANIO Franciae Canadensis incola in Galliam post triennium reverso, ⁿ Montius expeditionis auctor ex iis quae inibi gesta vel explorata fuerant conjecturam fecit processus olim felicioris, si, redintegrata coloniae deductione, sedes haud infeliciter positas instaurato com metu firmaret : dignum viro forti consilium, si digna rege munificentia propagandi Christianissimi nominis ergo sustentaretur. Sed totius impensae

INTERPR. ^a le prince de Condé. ^b Henry de Montmorency connestable de France. ^c le duc de Vendosme. ^d d'Estrées duchesse de Beaufort. ^e de Lorraine duc de Mercœur. ^f de Luxembourg duchesse de Mercœur. ^g de Levi duc de Ventadour. ^h de la Rochefoucaud. ⁱ Arrest du parlement de Paris contre Jean Chastel. ^k Davy du Perron. ^l les cardinaux d'Aquaviva, Visconti, & Santa-fiore. ^m de Champlain. ⁿ du Mont.

impensae penus diploma fuit indulti Montio privilegii, ne quis anni spatio absque
 CIOIOC IX.
 permissu ejus ullarum rerum, praesertimque pellium, commercia cum Barbaris ex-
 HENRICUS IV.
 erceret: ita non coloniae Gallicae ducem, sed transmarinae mercis institorem, ar-
 mavimus. Montius igitur, instructis navibus duabus, legatos suos dixit ^a Pongra-
 veum et Camplanium: illum exportandis asportandisque mercimoniis, hunc castellis
 per novas regiones hyemandi causa constituendis, praefecit. Pongraveus Nonis
 Aprilibus ^b Honflorio solvit: Camplanius Idibus. Hic, ^c promontorio Britonum,
^d Sanpaulina, ^e Pertusa et Caspeana insulis praeternavigatis, tertio Nonas Junias ^f Ta-
 dussacum appulit; quo Pongraveus etiam paucis ante diebus appulerat. Illic portus
 exiguus instar ansulae ^g Saguenaci fluminis ostio praetenditur, maritimi aestus veloci-
 tate, et nonnunquam ventorum impetu ac frigoris inclementia, saevus. Gemino
 cornu mare excipit: alteri nomen ^h Alaudano primum, postea Sam-Matthaeo, Euro-
 Africum versus; alterum, oppositum Coro, vexati periculis nautae ⁱ Pandiabolon
 dixere. Montosa regio, nisi qua rarae soli planities arenosi sapino betullaque sylves-
 cunt. Fluminis alveus ubique latissimus, alicubi vero ad semileucam expanditur;
 altitudine ulnarum trecentarum, atque etiam alicubi quadringentarum. Ab indige-
 nis acceptum refert Camplanius, leucas ab Tadussaco circiter quinquaginta adverso
 Coro navigantibus obstare ruinam fluminis ab rupe altissima praecipitantis; eaque su-
 perata posteriores octo; dein, iter unius diei progressis, alias decem: lembos ad haec
 impedimenta habiles parari betullaceis corticibus fabrefactos, ut suum quisque hu-
 meris ferre in ardua nitens facile possit: tum per lacum tridui navigationem patere:
 in summo lacu tria fluminis ostia conspici, populos ferino ritu vagos, quibuscum
 Tadussacenses barbari acceptas a nostris merces fibrorum, castorum, luparum, mar-
 tiumque pellibus permutant: supra hos vasti maris initia cerni, oceano terras illac
 septentrionales irrupente. Consilium navigandi Saguenaci Camplanius ceperat;
 verum, cognito rem barbaris suis minus gratam fore, abstinit, austrumque versus
^k Laurentiani fluminis litore septentrionali ^l Leporariam insulam, ^m Delfini et Aquilae
 promontoria, ⁿ Corylorum insulam, et ^o Tempestuosum praetervectus, ^p Aurelianam
 attigit. Inde v Nonas Julias ^q Quebecum delatus est, leucis ab Tadussaco ferme tri-
 ginta. Ab Tempestuoso, quod est in aestuario Laurentiano promontorium, flumi-
 nis aqua falsuginem recurrentis aestus diluere incipit; at ibidem vento vel levissimo
 quasi tempestatem parturiens intumescit. Litora deinceps et tota regio mortalium
 commoditatibus aptissima. Aurelianae adnectuntur aliae minutiores insulae, per-
 amoenae et fertiles: ipsa ad sex leucas extenditur, lata leucam aut sesqui; nemorum
 pratorumque hilaritate, qua septentrionem respicit, gratissima; verum appulsu, ob
 frequentia mediis fluctibus saxa, difficili ac periculoso. Quebeco lustrato, Campla-
 nius, lucum annosis nucibus opacum habitationi commodum nactus, operas expedire
 iussit, quae vel aedificando vel agris colendis necessaria viderentur. Ipse moribus
 Tadussacensium pernoscendis animum adjecit; et quaedam sibi comperta tradidit,
 non indigna quae heic reddantur. Ingenio sunt docili, sed in ultionem perfido et
 mendaci. Numen quisque animo suo prout concipit invocat, absque ullo adhoc
 coetu aut ritu. Ariolos quosdam sylvicolas Pillotosios nuncupant, Deorumque col-
 loquio frui credunt; monentibus summa fide parent. Quae in somnis vident
 vera esse putant, nocturnisque terroribus saepissime aguntur incassum. Corporis
 bene compacti viribus pollent; pellibus amiciuntur. Medio Septembri casas in
 litore ponunt anguillarum capturae: hanc sibi annonam condunt, cetera improvidi,
 quum

INTERPR. ^a de Pont-gravé, & de Champlain. ^b Honfleur. ^c cap Breton. ^d l'isle de S. Paul. ^e l'isle Percé, & de Gaspé. ^f Tadoussac. ^g Saguenay. ^h pointe S. Matthieu, ou aux Alouettes. ⁱ pointe de tous les diables. ^k riviere de S. Laurent. ^l l'isle aux Lievres. ^m les caps Dauphin, & de l'Aigle. ⁿ isle aux Coudriers. ^o cap de Tourmente. ^p isle d'Orleans. ^q Quebec.

CIDICIX.
HENRICUS IV.

quum sint nihilominus voraces. Consumptis anguillis, venatione per altissimas nives deficiente, saxatilibus conchis aegre victitant. Est autem barbaris per nivofas quoque voragine incedendi solertia: nam ligneos amplitudine tripedali circulos reticulatos pedibus utrinque advinciunt firmis habenis; ita vestigiorum planitie latissima suffulti gradiuntur immerfabiles, nivibus, ut fas est credere, gelu paulum adstrictis. Foeminae nihil deformes, nisi quod olivacei coloris succo sibi cutem inficiunt. Puellae annum circa decimum quintum quotquot sibi cordi fuerint amatores admittunt in venerem: unaquaeque suos experta uni se conjugem addicit, fidem dat; violatam maritus atrociter exsequitur. Steriles, tanquam res nihili, derelinquuntur impune. Circa defunctos haec illis cura. In effossam humum sagittas, arcus, hastilia, vestes, et hujusmodi alia conjiciunt; his cadaver imponunt, humo tegunt, et lignorum struem superaggerunt: in medio palum erigunt fastigio miniato. Sciunt animas immortales, atque in alias oras ad amicos et parentes jam functos migrare. Ad fortium virorum tumulos ter quotannis hymnos, choreas, et convivia frequentant. Bellum adversus^a Irocosios gerunt implacabile, ob acceptas ab iis per amicitiae speciem injurias. Itaque ultionis desiderio nostrorum vires in excidium gentis invisae implorabant; sub initium proximi veris in hostem ituri. Verum a Februario ad medium Aprilem ex viginti octo^b Camplanii comitibus decubuerunt octodecim, periere decem, morbis, ut ipse arbitratur, regioni peculiaribus; dysenteria quinque; inoffensa per reliquum anni tempus salubritate. ^c Pongraveus interea ad ^d Montium in Galliam quum venisset, advectis in compede aliquot ex Camplanianis, qui Vasconum piratarum instigatu ad ^e Tadussaci portum adversus Camplanium et ceteros Montii legatos conjurasse dicebantur, explicato negotio, Tadussacum redierat; cum exigua quidem manu sed recenti. Hoc subsidio recreatus Camplanus Tadussacensibus amicis adversus Irocosios auxilia pollicetur, occasione belli regionem ubertate soli commendatissimam exploraturus. Lectis igitur ex suis et Pongravei copiis hominibus viginti, scapham Quebecano portu solvit XIV Kalendas Quintileis, barbaris quoque lembos corticeos adremigantibus, adverso Laurentiano, in horas gratiore, nisi quod assidue conto praetentandum iter, ne saxis latentibus navigia subvertantur. Influunt in maximum flumen innumeri passim lembis tantum navigabiles rivuli, arvis adjacentibus crebro flexu jucundissime rigatis. Supra^f S. Crucis promontorium et ^g Marianum fluvium ad ^h Eligianam insulam, viginti quatuor a Quebeco leucis, conspexere nostri casas Barbarorum complures. ⁱ Ochategini erant et Algumequini Irocosiis contermini. Evocati ad colloquium duces ^k Irochetus et Ocasteginus, pone stantibus summo silentio ceteris, Camplanium rogant, auxilia, quae ante lunas decem, sic tempora discernunt, Irocheti filio promiserit, adversus vicinos ferat superbia truculentiore intolerabiles: hoc se oratum venisse; impetrato, omnia sua in potestate Camplanii fore. Ad haec Camplanus, probe se meminisse quae sit pollicitus, et plura etiam libentissime praestitutum: argumentum fidei suae esse quod in expeditionem cum Tadussacensibus ultro processerit; monstrarent vias in hostem, et periculum facerent non poenitendae societatis. Tunc Barbari gratias acclamant hilares, ac de more tripudiant: accedunt, intuentur arma, vestes, et alia non visa prius, miranturque ut coelo delapsa. Camplanus iter institutum pergit, Barbarico exercitu prosequente. Homines erant fere trecenti, armati sagittis et arcu. Dies aliquot protracti, Petracum ad lacum pervenere pisculentissimum; exin ad insulas quam plurimas ubertate amoena spectabiles. Ab utraque autem fluminis ripa plagae nemorum, pratorum, agrorumque vastissimae. Enavigatis insulis haesere biduum circa ostia fluminis Irocosiorum, venatione, aucupio, piscatione

INTERPR. ^a Iroquois. ^b de Champlain. ^c de Pont-gravé. ^d du Monts. ^e Tadoussac. ^f pointe de Ste. Croix. ^g la riviere Ste. Marie. ^h isle S. Eloy. ⁱ Ochateguins, & Algoumequins. ^k Irochet, & Ocasteguin.

sibi quae jucunda aut necessaria videbantur condentes naviculis. Inde leucas emensi circiter quindecim, torrentem sensere inexcuperabilem remis contisque. Excensione igitur facta, ^a Camplanius, manere jussis qui scapham custodirent, Barbaris lembunculos suos bajulantibus fit comes: pedibusque iter ingressi in summum torrentem omnes evadunt. Continuo navigia flumini, seque navigiis, reddunt. Triduo post intravere lacum spatiosissimum, peramoenis insulis distinctum. ^b Irocosiorum ea regio est, circumquaque ad invidiam fertilis et lacta. Pisce lacus abundat; interque praecipuos cosarovius capitur, lucio nostrati non absimilis, longitudine interdum decempedali, squamis praeduris, rostro porcino, ordine dentium duplici: praedo sub aquis asperrimus, sed et solers avium captator; quandoque inter cannicia juncinave porrectus caput exerit, discluso paululum rostro quietus: adsiliunt aves, truncum esse ratae; quod simul sensit, compressa rostri forcipe, incautas attrahit pedibus, merfasque devorat. Camplanius et foederati Barbari, continuata per lacum navigatione, postquam se proxime ab hostibus abesse sentiebant, omnia cautius agere, nec nisi noctu promovere, interdum subter opaca sylvarum quiescere, Barbaris interim vaticinia crebro concipientibus; hoc nimirum ritu. Casam, paxillis aliquot in orbem defixis, centunculo superjecto concinnatam, ^c Pillotosius subit nudus: procumbit in faciem, immurmurat carmen inconditum: mox erigit sese, ac tantopere torquet, ut sudore totus perfluat. Barbari circumfidentes humi de suis hostibus quae speranda vel metuenda sibi sint scitantur, proque oraculis impostorum commenta referunt. Inde advocata concione dux imaginem describit aciei, dispositis in area pro numero militum paxillis; et quo loco quemque pugnare velit significat. Ordinem monstratum singuli attente considerant, atque inter sese aliquoties experiuntur an meminerint: dein peritissime servant. Quarto Kalendas Sextileis multa jam nocte nostris per lacum tacite repentibus, obviam contra stetit Irocosiorum exercitus. Vociferatio utrinque maxima: nostri junctis alto lacu navigiis pernoctavere. Interea, lembis ad litus applicatis, Irocosii concaede arborum castra muniunt diligenter. Camplanius cum prima luce, religatis ad transversum longurium naviculis, militem exposuit: confestimque Barbari foederati notos ordines tenuere, celato post principia Camplanio, quo terribilior hostibus appareret improvisus. Nec sefellit opinio: hostes castris exeunt: tres apice plumeo conspicui duces, segmentis corticeis lana gossampina intertextis thoracati, militibus praeerant ducentis. Nostris contra procurrunt alacres, et paene ad teli jactum convenerant; quum, diducta subito acie, prodit Camplanius galea loricaque fulgentibus insignis. Hostes miraculo percussi resistere tantisper. Quum tela minarentur, Camplanius musqueto glandibus quatuor gravido ignem admovet: cadunt icti duces duo; tertius gravissime fauciatur. Aliquot e suis Camplanius proximum nemus clam subire jusserat, pugnaque incalescente hostium latera ferire. Irocosios igitur, machinae ignem fumumque sonitu horrifico vomentis ictu primo interfectis momento ducibus attonitos, alter machinae consimilis ictus ex obliquo nemore fulminans in fugam dispulit. Fugientium plerique, antequam sylvae latebras intrarent, Barbaris foederatis incumbentibus, caesi. Capti aliquot, diris cruciatibus interempti: pauci evasere. Tadoussacenses caesorum capita lembis praefixa, gratum suis uxoribus ludibrium, servavere. His gestis Camplanius ^d Quebecum repetit: mox ^e Tadoussacum, imposito arci Quebecanae Petro ^f Calvinio Deppensi. Kalendis Septembribus Tadoussaco solvit: tertio Eidus Octobris Honflorio receptus est.

INTERPR. ^a de Champlain. ^b les Yroquois. ^c le Pilatois ou Ostemoj pretendu devin. ^d Quebec. ^e Tadoussac. ^f le capitaine Pierre Chauvin de Dieppe.

NIC. RIGALTII DE REBUS GALLIAE

LIBER TERTIUS.

CIOICIX.
HENRICUS IV.

UB id fere temporis, quo inducias in Belgio factas rex ad ^a Blaudi-fontem accepit, allatus est nuncius Joannem Guillelmum ducem ^b Juliacensem a venatione in morbum incidisse, eoque post paucos dies extinctum, rem non leves motus excitaturam. Is, praeter Juliacum, ^c Clivias quoque et Bergam ducatus, Markam, Ravensstenum et Ravensburgum, comitatus possidebat, Imperii Caesaris feuda inter ^d Mosam et Visurgim, complurium principum, sed in primis archiducum Flandriae Ordinumque Hollandicorum, ditionibus contermina; regiones amplas urbibus et situ et populo munitis celebres, agri fertilitate circumpositis invidendas. Ea vero feuda imperialibus edictis uniri placuerat, addito, ne unquam dividerentur: sic tamen uti ea ipsa, duce sine masculis decedente, ad filias; si filiae nullae superessent, ad earum filios deferrentur. Itaque, duce sine liberis mortuo, magna controversia fuit ad quem hereditas jure perveniret. Quatuor habuerat sorores; Mariam Helionoram, Alberti Friderici Brandeburgici ^e Borussiae ducis uxorem, anno superiore defunctam; Annam, Philippi Ludovici ^e Bavaricae familiae principibus comitis Palatini ^f Neoburgici; Magdalenam, Joannis comitis Palatini ^g Bipontini Philippi Ludovici fratris; Sibyllam, Caroli Austriaci marchionis ^h Burgaviensis Ferdinandi Austriae archiducis filii. Anna Joannis Guillelmi ex Maria sorore neptis, quasi matrem repraesentaret, Ernestum marchionem Brandeburgicum filium suum ostentabat, cumque ex lege imperiali heredem esse aiebat. Contra dicebat Anna Philippi Ludovici vidua, ducis et ipsa Joannis Guillelmi soror; oppositoque Wolfango Guillelmo Neoburgico filio suo, sororem in cernenda hereditate filia sororis propinquiorem potioreque esse adseribat; neque ullum heic dari in linea collateralis repraesentationi locum. Bipontinus et Burgaviensis edictorum quoque imperialium verba pro se quisque allegabant: iis enim filias superstites omnes simul vocari; harum tertiam sese quartamque in matrimonio habere. At Carolus ⁱ Clivius Nivernii dux et Robertus ^k Marckus Molevrieri comes, spreto Imperiali unionis edicto, Markam hic, Clivias ille, ad se pertinere contendebant: non superesse alios qui familiae nomen et insignia prae se ferant. Saxoniae principes rerum hereditariarum conditionem qualitatemque urgebant: feuda esse Imperii masculina, et jampridem Friderici imperatoris diplomate Alberto Saxoniae principi in omnem casum, quo ea post mortem ducis Guillelmi vacare contingeret, concessa: id Friderici beneficium a Maximiliano Caesare eidem Alberto, et masculis ab eo descendantibus, firmatum; proindeque, Guillelmo sine masculis mortuo, conditionem existisse, cui non possit ulla temporis diuturnitate praescribi. Verum adversus Saxonem verba ipsa Friderici, et sequentium Caesarum edicta, replicabantur: nec usquam Juliacum ceterave feuda masculina dici; neque defuncto Guillelmo quenquam e Saxonica familia successisse; verum Mariam

ipsum
INTERPR. ^a Fontainebleau. ^b de Juliers. ^c les duchés de Cleves & de Berg, & les comtés de la Marck, Ravensstein, & Ravensburg. ^d la Meuse, & le Weser. ^e de Prusse. ^f de Neuburg. ^g le duc de Deux Ponts. ^h de Burgau. ⁱ de Gonzague de Cleves duc de Nevers. ^k de la Marck comte de Maulévrier.

ipſius Guillelmi filiam, Joannis Clivii uxorem, Joannis Guillelmi aviam: hoc jure per annos c et amplius in Guillelmi familia ſtetiſſe feuda, ſcientibus Saxoniae principibus, neque contra quicumque dicentibus: longi temporis uſum etiam ambigui juris interpretem eſſe, quavis ſubtilitate fortiorem. Aliis argumentis ceteri quoque invicem ſubmovebantur, quae heic explicari in rem eſſe non cenſeo, quum ad arma partes ierint, non ad judicem arbitrumve: quid enim? quum iſti in rem ſuam litem vertunt. Caefar imperii jure diſceptationis arbitrium ſibi vindicabat, ut feuda lite pendente manu ſequeſtra regerentur. Nec abnuitur ita jus fuiſſe, niſi graves ſuſpicionum cauſae ſucclamarent, aut litem aeternam fore, aut arbitrum ſibi rem controverſam adjudicaturum: qui metus Brandeburgicum, Neoburgicumque, (harum partium jura vulgo praevallebant) impulit, ut viribus ſociatis auxilia ſibi mutua ferrent. Itaque, auctore ac ſuaſore Mauritio Haſſiae Landgravio, ^a Dortmundam conveniunt; communicatiſque conſiliis jura ſua inter ſe non armorum periculo, ſed amicorum judicio, diſpicienda ac definienda in proximam opportunitatem ſervant: ſic tamen ut propterea nemini contendendum praecedat, aut Caefaream majeſtatem ullatenus imminutam, velint. Conſeſtimque ad poſſeſſionem feudorum communiter occupandam ^b Duffeldorpium ſe conferunt, urbem trans Rhenum Bergani ducatus caput; ubi comitia rebus Juliacenſibus ordinandis habebantur. Duffeldorpio recepti, magistratuum potentiorumque majore parte conſentientibus, ſummam rerum et principum poſſidentium titulos adipiſcuntur. Major in ditioibus Cifrhenaſis difficultas: nam, Juliaco clam ab Caefarearum partium factioſis inter comitia Duffeldorpienſia occupato, Caefar ipſe Leopoldum Auſtriacum gentilem ſuum continuo tranſmiſſum praefecerat, qui vice imperiali cuncta regeret quae deſuncti ducis fuiſſe dicerentur. Is primo quidem mandata Caefaris, quibus commiſſa ſibi poſtea ampliffima continebatur, propoſuit, ſub edicto, ne quis principum partibus favere aut ſacramentum dicere vellet: ſi quis adverſus ea feciſſet, indigenae bonis, ceteri vita, privarentur. Mox, quaſi ex jure manu conſertum veniſſet, cuncta in ſpeciem placide clementer atque ex ordine agere inſtituit: interea vero praefidiariorum animos tentare; arces incautius cuſtoditas invadere; milite, annona, machinis, firmare. Quum paſſim obſiſteretur, venit a Caefare novum atque acerbius mandatum, quo principes violatae majeſtatis crimine arguuntur, magistratus, ductores, milites ab eorum ſignis abſcedere jubentur; poenam proſcriptionis, Bannum Imperii dicunt, commiſſuri ni pareant. Exin aperte omnia utrinque in bellum ruere. Caefarem cunctoſque domus Auſtriacae principes ea cogitatio tenuit, qualis ad nos rumor iſtiusmodi rerum perveniret; etenim fore, ut quam ſe rex in partem moveret, eo momento belli fortuna impelleretur. Itaque primi ceu vicinitatis jure officioque archiduces Flandriae Joannem ^c Richardotum, mox et Caefar ipſe Joannem Georgium ^d Zollerni comitem, ad regem mittunt; qui occupatum a Leopoldo ^e Juliacum non alia mente fuiſſe traderent, quam ut feuda inter plures ambigua tantisper, dum legitimus vaſſallus judicio rite peracto conſtituatur, dominica Caefaris manu lege feudali gubernentur: vim ullam praecedat ullum cuiquam fieri Caefarem nolle. Verum id agi minime perſuaſerunt Henrico, ſatis intelligenti Auſtriacorum conſilia ſemper eo tendere, ut opportunitate ſuadente fines ſuos quam latiffime proferant, et gentis ſuperbae potentiam merito ceteris inviſam. Cauſam tamen egerunt, cognoſcente quaſi pro tribunali Petro ^f Janino. Egerunt et ſuam comites ^g Solmenſes, ceterique principum poſſidentium legati, orantes ſuppeticas adverſus injuſta Caefaris arma, per imaginariam ſequeſtrandi neceſſitatem in avitas vaſſallorum ſuorum poſſeſſiones inverecunde graſſantis: pactis Dortmundanis

INTERPR. ^a Dortmund. ^b Duffeldorp. ^c Richardot. ^d de Hohenzollern. ^e Juliers.
^f le preſident Jeannin. ^g de Solms.

CIOICIX. ^a Dortmundanis neminem contendentium refragari; itaque, concordibus partium studiis, inane esse ac supervacuum sequestri munus: et se statim ab excessu Joannis Guillelmi rerum hereditiarum possessionem cepisse non vi, non clam, sed votis provincialium ferentibus, publica que laetitia comprobantibus: denique in universa re Juliacensi nihil esse turbatum, nisi quod irruptione temeraria fecit Leopoldus; abducat copias, et omnia esse in tranquillo. Rex animo pridem bellum adversus Austriacos Germanicum Italicumque conceperat, certus veteres injurias ulcisci, et latius evagantem dominandi cupidinem coercere; consilio ceteris principibus gratissimo. Expeditionem Italicam Sabaudus, ut jam indicavimus, aperuerat: Germanicam gratiae principibus bene de re Gallica meritis referendae fides ciere videbatur; etenim Brandenburgici Bavarique regem postremis adversus Austriacos bellis strenue juverant. Igitur, accepti beneficii memor, amicorum periculum ad se pertinere dixit; et auxilia pollicitus legatos dimisit. Mox in Campaniae limite copias aliquot ostentari jubet, et famam ubique spargi se principum possidentium causae faviturum. Austriaci contra furdo murmure principes territare, emissariis ingerentibus, Gallorum arma non auxilio ferendo sed praedae faciendae parari: venturos per amicitiae speciem dominos asperrimos. Atque haec quidem apud Juliacenses: ad exteros autem nutare ambos principes, nec bene ipsis inter se convenire; et jam alterum Caesari reconciliatum, alterum mox a suis desertum iri, Caesarem iratum non sustinentibus. Non pauci sermonibus istis adficiebantur; rex nulla re magis quam quod principes sentiebat nonnihil tepidos et suspicaces, quodque ipsi Germanico more multiplicium legationum comitiorumque ambagibus rei bene gerendae tempus plerumque amitterent; ea jam culpa ^b Juliaco mulctati. Segnius igitur auxilia promovebat, ne festinatione ipsa mendacium et suspicio praedae adfectatae firmaretur; neve traditis auxiliis imparati principes uti nescirent, eventu inutili pudendoque. Jam aliquid de ipsorum viribus animisque ^c Vaubecurius, et subinde ^d Bongarsius, retulerant; aliquid Joannes ^e Hotomanus Villerius, nuper ad eos missus, per literas monuerat. Quaedam etiam patefecerant ab ipsis principibus missi Georgius et Fridericus comites Solmenses, et Hippolytus Collisius; praecipue vero Christianus princeps ^f Anhaltinus. Tamen, ut penitus rimaretur quid rebus eorum constantiae firmitatisque subesset, et quam tuto consilia sua consiliis alienis imponeret, Bongarsium denuo misit, adjuncto Stephano Sancatherinio, qui singula propius inspicerent. Horum literis certior factus fulgore sui nominis evanuisse nebulas Hispanis artibus affusas, ac principes jam Gallicis auxiliis fidentiores generosa coepisse capere consilia, cum iisque proceres Germaniae non paucos, urbes etiam Argentoratum, Nurembergam, Ulmam, alias complures designasse legatos, ac propediem, una cum electoribus Palatino et Brandenburgico aliisque Germanis principibus, Hallam in Suevia conventuros, ad foedus omnia deinceps liberalius explicare constituit, et longe majora pollicitis. Atque, ut honorificentius ageret, legationem adornavit, misso cum amplissimis mandatis Joanne ^g Thumerio Bossizio. Is interfuit Hallensi conventui; acceptaque electorum, principum, urbiumque sociarum fide, regis fidem obstrinxit. Foederis autem leges hae fuere: Legato stipulante regem auxilio missurum tot millia bellantium, tantum etiam machinarum muralium campestriumque et armamenti, quot quantumque ipsi principes possidentes et foederati confecissent; principes possidentes sponderunt, se peditum millia quatuor, equites mille et ducentos, machinas murales quindecim, campestres sex; foederati totidem peditum millia, equites mille, in armis habituros, partem medio Martio proximo, reliqua medio Aprili; et, quamdiu

INTERPR. ^a de Dortmund. ^b Juliers. ^c le comte de Vaubecourt. ^d de Bongars. ^e Hotman de Villiers. ^f d'Anhalt. ^g de Thumery Sr. de Boissise.

quamdiu rerum Juliensium securitas postulabit, etiam adversus Caesaris proscriptio-
 tiones, et mandata, qualiacunque ea fuerint, perstituros. Quum legatus intulisset, CICERO IX.
 Austriacos fortean per haec ab rege contra Caesarem auxilia pacem ^a Vervinii factam
 violari causantes, etsi cavillatorie, tamen aliquid in regni limite aufuros; subjece-
 runt, arma ab Caesare in Palatinos et Brandenburgicos principes ea pace comprehen-
 sos injuste sumpta, proinde regem adversus Caesarem, qui pacem prior ruperit, jure
 suppetias ferre foederatis: si quid idcirco Hispani in Gallia tentaverint, regi ad com-
 pescendam temeritatem abunde esse virium propriarum; tamen eo casu paratissimas
 fore principum copias, peditum millia quatuor, equites mille. Legatus vicissim
 promisit, regem principibus ^b Juliensibus et foederatis, si quid adversus eos ab
 Austriacis ob istud ^c Hallense foedus moveatur, millia peditum octo, equitum duo
 millia, transditurum. Adjecit, regem magnopere velle Catholicis in ditione Julia-
 censi, Cliviensi, ceterisque adpertenentibus plenissimam Catholicae religionis colendae
 libertatem concedi: ac demum petere ne se inconsulto, neve invito, principes
 foederati a foedere ullam ob causam discedant. Quum ad omnia regis desideria re-
 sponsum esset, pacta conventa signavere legatus, Joannes comes Palatinus Rheni dux
^d Bipontinus Friderici electoris Palatini nomine, Philippus Ludovicus Neoburgicus
 comes Palatinus Rheni, Joannes comes Palatinus, Joannes Fridericus marchio Ba-
 densis, ^e Joachimus Ernestus marchio Brandenburgicus suo et fratris ^f Culmbacensis
 nomine, Joannes Fridericus dux Wirtembergicus, Christianus princeps ^g Anhaltinus,
 Wolfgangus Gulielmus comes Palatinus Rheni. Inter pacta condenda dux Wirtem-
 bergicus hoc sibi prospexit, ut, quando ab suo ^h Montis-Pelicardi comitatu longius
 abesse cogebatur, si qua vis hostilis immineret, ejus protegendi curam rex susciperet;
 exceptis tamen feudis, quorum ratione inter comitis Burgundiae vassalios censeatur.
 Atque hoc testatum esse voluit, nullo adversus eum auxilio foederatos juvaturum.
 Pactorum exemplar quam citissime ad regem perferri curavit legatus: allata rex vi
 Kal. Martias probavit confirmavitque. Mandatis etiam jubebatur legatus haec mo-
 nita dare principibus, res suas in tuto nunquam satis fore, nisi Caesareum Imperium
 de Austriacorum familia tandem exiret: non exiturum, donec Hispaniae rex et
 Flandriae archiduces tot inibi locorum potiti fuerint, unde et electores in suam
 paene potestatem habeant, et non solum in Julienses aut Clivienses, verum etiam
 in foederatos et amicos odio foederis auxiliique, impetum, quotiens libuerit, faciant:
 viderent igitur, quorum est ea potestas, qua ratione commodissime alio transfret
 imperium: regem ad hoc strenue se conversurum, et habere vires urbibus quas ad
ⁱ Mosam Philippus et archiduces insident, etiam inter ipsa belli Juliensis initia,
 expugnandis; atque, si opus videbitur, acciturum Ordines Belgii foederatos: praeter-
 terea curaturum, uti et Magnae Britanniae regi, licet Saxonicae adfini, ac sororio,
 principum possidentium causa probetur. Ea familia duobus principibus stabat,
 duce et electore. Ambo sibi jus, quale supra diximus, in re litigiosa vindicabant,
 atque in Caesareos sequestres incauta credulitate consenserant. Dein, quum id pa-
 rari intellexissent ut perpetua sequestratione legitimi heredes re sua fraudarentur,
 pedem referre, ac de jure suo cum principibus possidentibus arbitrio regis agere,
 velle videbantur, ad eumque et ad Britannum legatos miserant. Interea regis man-
 data ^k Thumerius exsequebatur. Caesar et electores ecclesiastici, ac ceteri per Germa-
 niam principes Catholici, quantas maximas poterant Leopoldo suo copias faciebant;
 et haec Philippi opibus sustentabantur. At Philippus dissimulabat: quoque impensius
 Caesarem

INTERPR. ^a Vervins. ^b de Juliers. ^c de Halle. ^d de Deux-Ponts. ^e Joachim Ernest mar-
 quis de Brandebourg-Auspach. ^f Christian marquis de Brandebourg Culmbach & Bareith. ^g d'Anhalt.
^h Montbeliard. ⁱ la Meuse. ^k de Thumeri Sr. de Boiffise.

CIOIOCIIX. Caesarem instigaverat, eo studiosius regi per legatos significabat, paratissimum sese a rerum Juliaensium cogitatione discedere, si par sententia regis animo sederet. HENRICUS IV. Rex, cognito quid his artibus ageretur, legatos Philippo nunciare jubet, Henricum non eum esse qui jacto lapide brachium pulchre condat, et jecisse neget: scire quid archiduces, quid Philippus, quid Caesar, decreverint; se quoque decrevisse principibus amicis ac foederatis, ad rerum suarum possessionem fortiter retinendam, opitulari.

PARTE alia Sabaudiae dux propositas anno superiore nuptias expeditionemque Italicam reponebat, et nuptias quidem Henricus Elifabethae filiarum suarum natu majoris cum principe^a Subalpino ducis majore filio gratas sibi fore^b Jacobio legato declaraverat. Verum eo pignore ceteros simul filios Francicae coronae obligari par esse arbitrabatur: idque urgebat intentius, quod Philippum sciret Subalpinum quoque principem sibi generum optasse, ac posthabitae adfinitatis Hispanae cordolio in hanc cogitationem incumbere, ut ducis charitates divelleret, proximumque natu Philibertum modis omnibus suum faceret, et jam tertium filium cardinalem^c Montisregalis archiepiscopatu donatum allexisse. Ergo Sabaudum Henricus, misso ex intimi concilii adfessoribus Claudio^d Bulione, moneri praecipit, ne familiam suam distrahi pateretur inter duos reges saepe discordes: primogeniti principatum securiorem fore, ceteris unam adfinitatem colentibus: daret igitur et hos Galliae; nec obsides aut captivos Hispano traderet, in quem bellum mox ineundum struat. Consilio dux haud cunctanter adquiescendum sibi esse judicavit, ne, si restitisset, affectus suos cum duobus potentissimis regibus dividere velle videretur, et inter eos medius haberet utrinque parata, quotiens alterutrum laessisset, reficiendae pacis instrumenta: quod, etsi prudentis tamen ambiguae mentis judicium, expeditam per nuptiarum foedus belli una cum rege adversus Philippum in Italia gerendi societatem manifestissimae vanitatis arguisset. Eadem igitur sponsione, qua Subalpino suo Elifabetham accepit, filios suos ceteros Henrico repromisit. Dos ab rege dicta quantum Henricus II Elifabethae suae dixerat; ab duce Sabauda hypobolon, quale Philippus Elifabethae, aut Philibertus ducis parens Margaritae Francisci I filiae. Destinata item ab rege ducis filiis beneficia, dignitates, officia decora principibus: interim pensiones singulis assignatae; Philiberto annua librarum Francicarum millia centum quinquaginta; cardinali sexaginta; Thomae nonaginta. Pacta haec summatim^e Augustae Taurinorum Eidibus Novembris, Bulione mandata regis peragente: accepta rex et rata esse voluit Lutetiae v Kal. Jan. sequentis, tabularum nuptialium solemnibus in adventum^f Nemorosii ducis, ^gLullini marchionis, Jacobii et ^hGasparis Purpurati, quos in eam rem dux procuratores propediem se missurum receperat, dilatis. Quae dum apparantur, expeditionis Italicae negotio procurando nova mandata dedit Henricus Franciscoⁱ Bonae Diguierio et Bulioni. Jussi alter ambove cum Sabauda sic agere, ut pro certo haberet regem adversus Austriacos pro Juliacensibus amicis et foederatis fortem exercitum comparasse; eoque bello, quidquid Hispanienses vulgaverint, nihil adversus religionem Catholicam moveri: hoc tantum peti, ut regioni Juliacensi, quam nullo jure Leopoldus occupavit, libertas reddatur; ceterisque principum foederatorum ditionibus, secundum Imperii Germanici leges, securitas constet: interea tamen, Philippo adversus ducem, invidia pactarum in Gallia nuptiarum ullove alio colore, quidpiam decernente, regem copiis, opibus, amicis, quacunque demum vi possit, injuriam adfinitati suo factam, uti si ea facta sibi esset, exsecuturum; neque passurum damnosam aut inutilem dici Sabaudiae Gallicam adfinitatem: non dubitare autem quin offensus ea conjunctione Philippus ex vicinis arcibus

Sabaudiae

INTERPR. ^a de Piedmont. ^b de Jacob. ^c Montreal en Sicile. ^d de Bullion, puis surintendant des finances sous Louis XIII. ^e Turin. ^f Nemours. ^g Lullin. ^h le colonel Purpurat. ⁱ de Bonne Sr. de Lesdiguieres.

Sabaudiae limitem premat, occasione proxima perrupturus: proinde anteverendum esse periculo; se belli Mediolanensis consilia probare, et adjumenta validissima regie præbiturum: jamque ad sumptus seposuisse aureorum millia duodecies centena; rei curam dedisse Diguierio militem lecturo, maxima parte Catholicum; aut si quos alios ipse item haud Catholicus sub signis habeat, nihil tamen commissuros quod offendiculo damnove esse queat Catholicis, et regi fatis idco cautum: rem vero bene absque illo geri non posse: de cetero regem, etsi præcipue futurae sint ab ipso vires, nihilominus, si quid ex agro Mediolanensi victricibus armis subigi detur, id qualecunque fuerit ducis ut lucro cedat consentire, nisi quid inter Venetos et Rhactos aliosve auxiliares dividendum pacificandae viciniae gratia videatur; hosce enim, quum primum aliquid prospere tentatum audierint, signa regia sequuturos: sed, priusquam universae regis copiae transcant Alpes, videndum sedulo ne securitas earum salusque ex aliena fide tota pendeat: idco regem ob instabilem rerum humanarum naturam aequum censere, ^b Pinarolium urbem arcemque potestati alicujus ex duceibus Gallis, religione Catholici, tradi, quo illae se ad incerta bellorum recipiant. Jussi mandatis iisdem ^c Diguierius et Bulio, rebus ita ferentibus, ducis animum tentare, an parta demum bello feliciter procedente victoria, posteaquam se ^d Mediolani dominum sic fecerit, ut victoris imperium populus detrectare nolit nequeatve, tum pro maximis belli sumptibus Sabaudiae ducatu regi cedere vellet, aut, si id gravius videretur, ^e Montismeliani arcem regio praesidio subdere. Nuptiarum quoque mentio repetita; nam ^f Subalpinus de transmittenda sperata interpellaverat, et Philiberto suo parens ducis ^g Carnutum dignitatem ab rege petierat. Datumque responsum, Elisabetham adhuc tenellam, nuptiis imparem in pubertatis tempus sub coelo Gallico tutius educari; interea pactorum solemnia celebrari posse: Carnutum ducis nomen et titulos Philiberto concedi. Acceptis mandatis Diguierius de Pinarolio regem monuit, frustra peti, quum necessitate cogente vel ab invitis extorqueri facile possit: at longe utilius provideri castella quaedam ^h Ticino et Pado imposita, transitum militi receptumque pro variis casibus praebitura. Cetera dehinc mandatorum studiose utrinque conficiebantur.

ET ENIM rex Germanicae simul Italicaeque expeditioni vehementer instabat, injuria recenti exstimulatus, ob receptum Mediolano Henricum Borbonium Condae principem, regii sanguinis agnatorum extra legitimos filios primum. Is uxorem paucis ante mensibus ⁱ Car. Margaritam Momorantiam, venustatis spectatissimae virginem, duxerat: et mores aulae tunc erant vagis amoribus indulgere. Itaque principi juveniliter credulo facile persuasum fuit gaudia sua mox intereceptum iri; et jam nuncios et epistolas cupidinis interpretes, et formas artesque varias, et amatorem ipsum, cui resistere non liceret, inde aulicorum fabulas et summam sui contemptio- nem, audire et videre sibi videbatur: dissimulare ac pati non didicerat: ad haec ^k Bethunae Sullii, supremi areae regiae dispensatoris, acerbe ac fastidiose in primarium principem, rege non improbante, dicta factaque, inopem consilii paene ad extrema egerant. Anxius animus saluti sibi fore credidit, quod erat desperationi proximum, et se et causam tanti mali conjugem non aula solum sed et regno abducere: perfugium vero satis opportunum ^l Bruxellis apud ^m Arausionensem sororium suum, tutam illie novae nuptae sedem, et moram minus suspectam regi. Itaque ab Lutetia ⁿ Muretum ad uxorem profectus, paratam sequi quum reperisset, die perendino cum ea curru vectus, continuato per noctem itinere, regno clam rege excessit.

Tum

INTERPR. ^a les Grisons. ^b Pignerol. ^c les Srs. de Lesdiguieres, & de Bullion. ^d Milan. ^e Montmelian. ^f le prince de Piedmont. ^g Chartres. ^h le Tesin, & le Po. ⁱ Charlotte Marguerite de Montmorency. ^k Maximilien de Bethune duc de Sully surintendant des finances. ^l Bruxelles. ^m Philippe Guillaume de Nassau prince d'Orange. ⁿ Muret.

CID IXCIX. Tum ^a Castellione primum, inde Landrecii ditionis archiducalis urbe, substitit.
 HENRICUS IV. Audita profectioe rex graviter commotus Jacobum Augustum Thuanum, quem inter Condaei amicos praecipuum esse noverat, accersi jubet, scitaturque quid ipse, quid ^b Faber, quem erudiendae Condaei adolescentiae admoverat, de consilio tam praecipiti sciret aut sentiret. Negavit Thuanus se consilii participem fuisse: ceterum arbitrari non mala mente Condaecum abiisse; ac, si Bruxellas petat, mansurum apud Arausionensem, nec ausurum quidquam aut regi molestum aut regio sanguini indecorum: discessum vero tam fuisse improvisum suis, ut ipse Faber absentem lachrimis prosequi non cessaret, et veris. Rex, ut Fabrum lachrimas fudisse audivit, quem luscum esse sciebat, indignationem joco adumbrans, certum sibi esse dixit, quidquid ille plorasset, uno tantum oculo plorasse; Thuanumque dimisit. Interea Condaeo per Brabantias iter facienti, archiduces, tali tamque subito hospite oppressi, nondum explorata profectioe causa, per ^c Croium Araschoti ducem nunciari jubent, ut intra triduum ditione archiducali absisteret. Paruit Condaecus, et Ubios ^d Coloniā versus iter flexit, conjugē tamen Bruxellas ad Arausionensem missā. Post paulo, Spinola, seu innata comitate, seu magis Hispaniensi consilio admonitus, Condaecum maximis honoribus benevolentiaeque officiis aggreditur; impetrato etiam ab archiducibus ut Bruxellis una cum conjugē moraretur. Ergo deductum in urbem invitavit ad coenam magnifico apparatu, impensis tribus aureorum millibus. Inde novae Condaeo ambages, nova fugae discrimina. Rex per Annibalem ^e Estraeum Caevrae marchionem, ad archiduces legatum, remitti Condaecum postulavit, pollicitus veniam et gratiae pristinae locum. Responderunt archiduces, fidem se hospiti datam fallere non posse; sed consilium libenter duros, ut regi veniam ultro facienti pareat. Atque id quidem illi in speciem praestiterunt. Quum amplius caveri sibi Condaecus posceret, legatus, adhibitis secum Matth. ^f Brularto Bernio, Ph. Longovallo Manicampio, et Car. Albaspinæo Preaulio, regis verbis Condaeo in Galliam ut continuo redeat edicit; ni faciat, poenam perduellionis et laesae majestatis obnunciat. Condaecus, impetrato obnunciationis exemplo, responsum perscribit; se regi semper obedientissime facturum, et, quum primum data sibi suisque idonea sperandae securitatis occasio fuerit, in Galliam rediturum: orare interea regem uti responsum bonas in partes accipiat; et, si quid dehinc adversus se fiat, id vitio factum uti rex irritum esse velit, obtestari. Scriptum legato per notarium publicum offerri voluit; oblatumque legatus aliud agens in manus sumpserat; verum, mox animadverso Condaei nomine, notarium abeuntem prehendi ac retrahi jussit; stric- toque gladio schedam suam secum referre ad principem coëgit. Erat Estraeus infestifimus Condaeo; vulgoque Bruxellensium communis opinio fuit, venisse ut specie legationis gravius aliquid in ipsum uxoremque consuleret; prudentioribus hanc famam Hispaniensi consilio sparsam, quo magis abalienatus ab legato Condaecus ad Hispanos impelleretur, existimantibus. Utramque vero sententiam subita migratione Condaecus ambigam fecit: etenim sexto post die, acceptis duplicibus Hispani- cis mille, sumptisque secum ^g Ludovico Daloignio Rupifortio et Cl. Enocho Vi- reio suis, Fritima quodam ^e Spinolae domesticis itinerum duce atque interprete, dissimulata persona, per devia Germaniae ^h Mediolanum profectus est, uxore archi- ducum fidei custodiacque deposita. Profectioe autem suae causas, scripto per Galliam vulgato, manifestas esse voluit; quod ⁱ Bethunam Sullium regni jura rege

infcio

INTERPR. ^a Chastillon sur Marne, & Landrecy. ^b le Fevre. ^c de Croy duc d'Arshot. ^d Cologne. ^e d'Estrées marquis de Cœuvres. ^f Brulart Sr. de Berny conseiller au parlement, Ph. de Longueval Sr. de Manicamp, & Charles de l'Aubespine marquis de Chateaufneuf, Abbé de Massay de Preaux & de Noirlac, puis garde des sceaux. ^g Louis d'Aloigny marquis de Rochefort Chambellan du prince de Condé. ^h Milan. ⁱ de Bethune duc de Sully.

in scio foede vexantem, principibus viris superbe minitantem, senatus-consulta pro libito abrogantem, populum tributis iniquissimis prementem, scurrarum ac nebulonum lenocinio sanctissima quaeque pollutentem, dignitates, officia maxima, turpissimis redemptoribus mancipantem, Seotum denique in re tenui natum, Condaeanae olim familiae beneficiis erectum, imperium jam in regia domo tyrannice occupantem, diutius videre ac pati haud potuisset. Quod genus querelarum, ut plebi quidem fastidio praesentium nova semper cupienti plausibile, sic rerum peritis, etsi partem ex vero traheret, tamen regno tum florente, regis ad maxima paratissimo, vanum fuit ac prope ridiculum. Pridie Kalendas Apriles Condaeus Mediolani a ^a Fuentezio prorege perhonorifice est exceptus. Et ilico falsus urbe tota rumor, propositum in Gallia praemium Condaei caput allaturo aureorum millia ducenties centena: confestimque appositi equites peditesque armati, incertum hospitis an captivi custodiae. Mox tamen allatae literae a Philippo quidem honorificae et graves: ac subinde a ^b Lermaeo duce, promissis ad vanitatem ingentibus, adulatoriae. Sic principem inescabant, ut regis indignationem auferrent; habere rati unde pro Sabaudis paria facerent, Condaeam sperni posse haud reputantes. Quo errore decepti apud regem institerunt, ut Sabaudis amicitiam adfinitatemque repudiaret, ipsi vicissim Condaeam ab se depellerent. Rex contra, adfinitatis fide servata, per Sabaudis amicitiam Condaei per fugium ulcisci longe duxit honestius: continuoque, datis ad ^c Diguierium et Bulionem literis, Sabaudum admonuit, ut quam maxima celeritate copias suas educeret; Gallicas quamprimum praesto futuras: interea quid Hispani Condaeo faciant inspiceret. Optandum certe videbatur ea mente fuisse principem ut ad pontificem potius quam ad Hispanos se recepisset; saltem liberum adhuc illi foret Romam concedere. Placuit primum experiri, an oblata spe reparandae regis benevolentiae permulceri posset: datumque id negotii ab Guillelmo ^d Foquetto Varanaeo, Ezechielii Riberae medico, nuper ex Condaei familiaribus. Is e ^e Taurinis a Bulione Mediolanum se contulit; rerumque maximarum spe Condaeo facta, quum nutantem reperisset, hic ab eo discessit, quasi Romam abiret ad pernoscendum ex propinquo quae de ipsius secessione diserebantur, propediem reversurus; quum tamen ad Bulionem Taurinos, indeque in Galliam, tenderet: quod compertum principi Riberam dehinc suspectissimum reddidit. Visum igitur denuo rem aggredi per Guillelmum ^f Nozetium Aumaliae abbatem, Bulionis quidem cognatum, sed principi nihilominus gratum. Missus Mediolanum Nozetius, ab Francisco ^g Savario Brevaeo regis ad pontificem legato salutandi Condaei copiam sibi fieri petiit in Galliam profecturo: facta tandem copia Condaeus secreto colloquio scitatur, quinam Romae de sua secessione sermones. Nozetius, varia variorum iudicia quum retulisset, adjecit, optare se, pro suo erga principem studio, ut serio cogitet quam probe ab domo regia ob suspiciunculam aut frigusculum ad hostes nominis Gallici confugerit; quanto tutius et honestius ad communem Christianorum patrem confugisset, quem sibi Christus concordiae pacisque auctor vicarium suffecit, a quo pristinae regis benevolentiae reddi jamdudum facile potuisset. Suscipiens Condaeus secessionis suae causas aperit: ait metum fuisse constantissimo metuendum: consilium cum Hispanis ullum inivisse, aut regni successionem in dubium vocasse unquam, pernegat: nonnullos, qui se regni Gallici finibus exclusum perpetuo velint, nihil non agere aut moliri quo regis iram exasperent: missum ad se Bruxellas ^h Estracum, rebus suis inimicissimum; cujus vicem si quis alius haud iniquus obiisset, jam reconciliata regis gratia frueretur: Romani pontificis arbitrio se suaque omnia libentissime permissurum

INTERPR. ^a de Fuentes gouverneur de Milan. ^b de Sandoval duc de Lerma. ^c de Lesdiguières, & de Bullion. ^d de Fouquet Sr. de la Varenne. ^e Turin. ^f de Noizet Abbé d'Aumale. ^g de Savary marquis de Breves. ^h François Annibal d'Estrées marquis de Cœuvres.

CIDIOCX.
HENRICUS IV.

permissurum fuisse, atque etiamnum permittere paratum; sed clam Philippo, cujus in fidem sit receprus, haud debere, nec vero posse. Addit verba comitatis ac benevolentiae, cum iisque Nozetium dimittit. Postridie convento ^aFuentezio revocat: ait Fuentezium quae de pontifice proponerentur non adversari quidem, sed cogitandum censere quibus modis quibusque conditionibus adire eum deceret: ceterum falli eos vehementer qui res Condaei curae esse pontifici credant: pontificem non moveri, nisi prout rex urgeat; cui plus solito gratificetur quo favorem suis emat; indignatus Aldobrandinum cardinalem Borghesianae familiae infensissimum in Philippi tutelam susceptum, ceterosque Aldobrandinos in regno Neapolitano contra votum Borghesianorum beneficiis et honoribus auctos ornatosque: pontificium ad regem legatum, purpurae per commendationem regis adipiscendae ambitu, de Condaeo non scripsisse pontifici, nisi quae regi grata fore certo sciret: quare non dubitandum quin pontifex Condaei secessionem levitatis et imprudentiae damnet; nec ab eo speranda fortis animi consilia, qui se nuper ab Venetis debellari sit passus; qui, si tantillum Sixtinae magnanimitatis haberet, jamdudum regem Juliacensium Lutheranorum causae faventem pontificio fulmine terruisset: denique Condaeam Romae, inter millia Gallorum decem volitante fama mercedis in ipsius caput propositae, securum non fore. Deliberante Fuentezio de principis causa pontifici transcribenda, suisne verbis ipse sibi princeps, an Philippus principi clienti suo recuperatorem posceret, adfertur nuncius, regem cum Sabaudo adfinitatem bellique Italici societatem pepigisse, et adventare cum exercitu ^bDiguierium. Ad cuius nuntii tumultum Nozetius cuncta turbari, seque frustra diutius haesurum circa principem, sensit. Quum dimitti peteret, Condaeus literas porrexit nomine suo Hispanice scriptas ad pontificem maximum. Excusationes erant quod se pontifici non sisteret, egressum Gallia ut quae conjugibus esse debent sanctissima tutaretur: Philippi fidei ac tutelae se commisisse; ipsius igitur esse quae clienti suo conducerent arbitrari. Indignatus Nozetius, Fuentezii verba, inquit, ista sunt, non Condaei. Tum Condaeus: At eo statu res meas esse scito, ut Fuentezium praecuntem sequi mihi sit necesse. Quum ejusmodi literas ad pontificem perferri flagitaret, praefracite Nozetius facturum se, aut diutius moraturum, negavit; indeque, aliquot horarum moram poscente Fuentezio, clam paratis per id tempus equis, evasit.

INTEREA rex bella duo gravissima deproperabat. Italicum Diguierio Sabaudi auspiciis mandaverat: Germanici curam ipse susceperat, exercitus sui futurus imperator, regni procuratione reginae commissa tantisper. Hujus autem procurationis occasione regina, antequam rex ad exercitum iret, solemnibus Galliae reginarum sacris inaugurari expetivit. Rex eo libentius annuit, quod sibi in os nuper in ^cfano Gervasiano Lutetiae ^dGonterius, e sodalitia Loiolitano concionator, in haereticos acriter invectus magna principum et populi corona pronunciaffet, pacem, quam virtute ac felicitate sua Galliae dederat, securam aut prosperam non fore, quamdiu viverent qui papam Romanum Antichristum esse crederent et profiterentur: etenim hinc necessario sequi, suum cum Maria Medicea conjugium, Clementis papae Romani auctoritate sive potestate comparatum, nullum esse aut falsum; quandoquidem Clemens, ut illi aiunt, Antichristus fuit, et Antichristi potestas auctoritasve nulla sit aut falsa. Cujus argumenti tam absurdi quam impudentis subtilitas haec erat, ut, stricto in haereticos gladio, rex motuum civilium seditionibus implicaretur, bellique adversus Hispanos gerendi coeptis desisteret. At fraudem senserat Henricus, et, castigata verbis gravibus concionatoris petulantia, constantissimus in proposito suo permanebat.

ERGO

INTERPR. ^a le comte de Fuentes. ^b le Sr. de Lesdiguieres. ^c S. Gervais. ^d Gonthery Jesuite.

ERGO se expeditioni laetus accingit, reginamque conjugem jam complurium liberorum parentem, quo per absentiam suam augustior haberetur, more majorum sacrari coronarique mandat. Res in Dionysiano fano tertio Eidus Maias magnifice peracta. Sacra fecit Franciscus Jousa cardinalis, comprecantibus^a Gondio, Surdizio, Perronio cardinalibus, episcoporum frequentia. Reginam ad altaris gradus deduxere Delfinus, Elisabetha Delfini soror, et^b Margarita Valefia, aliaeque foeminae principes. In genua stanti Jousa signavit oleo caput et pectus, coronam imposuit, bene reginae, bene regno, precatus: dein missilia in populum sparsa, tubis hilares modos consonantibus. Missilium facies prior reginae vultum ostendebat; altera coronam, exstantibus lauri, palmae, oleaeque ramis, cum inscriptione SECVLI FELICITAS. Rex pompam spectavit de pegmate; interque haec spectacula ludentibus oculis, animi vigore per varia belli concepti negotia ferebatur.

COPIARUM ductoribus conventum indixerat ineunte mense^c Muzonem: datisque ad Albertum literis, per archiducalium ditionum loca transitum petierat amicum et innoxium: quo minime impetrato, armis infestis iter aperire sibi constituit. Jamque ad regni limitem copiae lectissimae contendebant; et erat maxima passim Gallici nominis tantique ducis expectatio: nec defuisset eventus, nisi falsa pietatis opinio paricidiali furore vilissimi homuncionis manus ignavas armasset in regem. Pudet dicere, sed res ipsa clamat, jam saepius in Gallico solo religionem talium monstrorum fuisse nutricem. Anni sunt plus minus centum ex quo homines in Gallia Christianae charitatis obliti, discordibus religionum studiis, in factiones, bellis postea civilibus exacerbatas, scindi coeperunt, Pontificiorum et Calvinistarum. Hi se Reformatos praedicant; illi se Catholicos asserunt: Calvinistae omnia pontificibus detrahunt; pontifices omnia sibi vindicant: superstitioni plus pontifici credunt quam Christo; schismatici sic pontificem Antichristum esse aiunt, ut ecclesiae Christianae veteris auctoritatem et pontificiam delere non dubitent. Utraque pars opiniones suas, sprete regum majestate regnique tranquillitate, stabilitas volunt, tam scelerate aut fatuae, ut concordiae studiosos non ferant, in sectae non suae reges aequae ut in tyrannos confurgant. Pontificiorum factio praepotens alteram premebat. Rex, bellicae virtutis gloria domi forisque formidatissimus, reducta veteris ecclesiae Gallicanae forma, utramque tollere quum potuisset, utrique fraenos injicere fatis duxit; nunquam sibi minus a pontificiis metuendum ratus, aequissimum habenti pontificem. Etenim consilia sua Paulo sic approbaverat, ut in utriusque belli negotio causam religionis non agi Paulus ipse fateretur: ac proinde inter adhuc incerta medius, Hispano quantumlibet fremente, nullam se in partem moveret; etsi forte olim, Romanae curiae more, pro potentiore splendidum facturum arbitrium. Sub prudenti pontifice perniciofa factio nihilominus grassabatur, sparsis in plebeculam surdo gemitu querelis; religionem Catholicam in summo versari periculo; regem ab haereticis persuasum adversus Imperatorem et ceteros Germaniae principes Catholicos bellum movere; Italiam, Catholicae pietatis sedem, cum exercitu haereticorum Diguierio duce invadere; atque aliis hujusmodi periculorum figuris, quae vulgi male judicantis animos adeo fascinare solent, ut partium quamvis impiarum ducibus se suaque omnia devovere non dubitent, ac millibus e multis aerumnosi duo tresve reperiantur, qui, taedio vitae servandaeque religionis opinione auctorati, ad regum caedem, quasi ad palmarium facinus, impavide procurrant.

CORONARIA igitur consecratione rite peracta, urbem magnificentissime ingredi reginam de more supererat: et appetebat dies pompae dicta, postridie Eidus. Urbis exornandae picturis, statuis, columnis, inscriptionibus, ceterisque publicae laetitiae argumentis, populus satagebat. Deficere tempus artifices querebantur:

rex,

INTERPR. ^ales cardinaux de Gondy, de Sourdis, & du Perron. ^bla reine Marguerite. ^cMoufon.

CIOIOC X. rex, ad eundi exercitus desiderio morae omnis impatiens, proferri noluit : pridieque
 HENRICUS IV. Eidus, hora post meridiem quarta, ^a Lupara egressus, stipatoribus manere iussis, per
 urbem aperto undique curru vehi coepit, opera simul et opificum alacritatem spec-
 taturus. Dextra adsidebat regi ^b Espernonius ; inferiore sedili Bellomanorius ^c La-
 vardinus, et Rochalaureus ; sinistra ^d Monbazonius et Forcacus : in adversum regi
^e Plessius Liancurius et Chabotius Mirabellius. Notata circa regis currum solitudine,
 ficarius, patrandae caedi momenta captans, jam ab Lupara sequebatur. Media
^f Ferraria, forte occurfantibus plaustris, haesit currus : heu quantum in pausula dif-
 crimen ! Ocasione morae ficarius per vacuum superioris cathedrae latus in regem,
 colloquio Lavardini acclinem, duobus ictibus irruit. Prior haud penetraverat : sed
 prompta secleri manus, simul sensit obstare ferro costam, priusquam rex vocem do-
 loris ederet, repetitum confodit. Vis tanta sanguinis, ore, vulnere, prorupit, ut
 exanimis ilico defecit. Manum armatam aut ferientem viderat ex comitibus
 nemo, cuncti regem collabi vident : exiliunt de curru propere, et percussorem pre-
 hendi clamitant. Is jam immanitate facinoris obstupuerat, oblitus fugae, oblitus
 ferri, quo manifestario prodebat. Plebe ad strepitum circumfusa comprehenditur,
 cultrum adhuc stringens calente cruore stillantem. Espernonius aliique animos ci-
 vium vehementius moveri quum cernerent, regem vulneratum quidem, sed vivere
 contestantur : quod in vastae magnitudinis urbe ambiguum fecit aliquantisper mor-
 tis nec opinatae mentionem. Mox tamen eodem curru demissis plagulis Luparam re-
 petunt, sequi iussis qui paricidam custodirent. Hi, quo ducerent incerti, in ^g Ra-
 desianis aedibus prope Luparam tenuere, usque dum ^h hospitii regii praefecto trade-
 retur. Extemplo mutata populi facies, et in lactitiae vicem consternatio, pavor,
 trepidatio, luctus : plena tristissimi tumultus Lupara. Quaesitus ilico ⁱ Brularti can-
 cellarii diligentia Delfinus ad reginam deducitur, ad quam adhuc incerti de salute
 regis nuncii ferebantur : ac tum cubiculo egressa circum aditus anxia prospiciebat :
 itaque Delphini conspectum cancellarius occupat, oppositu suo pone incedentem
 tegens. Mox reginae ad concursum inusitatum exclamanti, miseram se quae regem
 vixisse nunc intelligat, summoto gradu Delphinum ostendit, et Pace, inquit, ma-
 jestatis tuae dixerim, domina, ecce rex vivit. Simul ejulantem ut se in conclave re-
 ciperet hortatur ; animis opus esse, non fletu : reginae rege maximo viduae corde
 quidem esse lugendum, at regis impuberis matri mente consilioque regnandum. Vi-
 sum igitur ceteros defuncti regis liberos in alio conclavi diligentissime cum paucis
 domesticis adservari : provinciarum rectores, qui tum in urbe erant quamplurimi,
 convocari, ad dicendam novo regi fidem ; inde in provinciam quemque suam ex-
 currere. Urbis praecipua loca praetoriano milite Espernonius peditatus Gallici
 praefectus firmaverat ; aediles portarum curam habere, ac singulas regiones una cum
 magistratibus urbicis obequitare, tum ad noctis incerta per civicos duces manipulatim
 excubias agere, iussit. Eo die status erat dies habendi pomeridianis horis senatus,
 qui, tunc occupata pompae biduo post exhibendae curia Palatina, in Augustinianis
 aedibus habebatur. Illic forte causam ab advocatis utrinque tractatam, Nicolao
^k Potiero praeside, Cardinus ^l Brettus regiae procurationis advocatus disceptabat ;
 quum de subito per subsellia causidicorum murmur infuetum, voces trepidae, vul-
 tus confusi exeuntium redeuntium scitantiumque, ut jam Brettus vox ab ipso praeside
 parum exaudiretur. Supervenit Brettus collega Ludovicus ^m Servinus ; nec obscurum
 in ipsius quoque vultu erat, tristitia esse super quae adveniret. Facto silentio causa
 peroratur :

INTERPR. ^a le Louvre. ^b le duc d'Espèrnon. ^c les mareschaux de Lavardin, & de Roquelaure.
^d le duc de Montbazon, & le marquis de la Force. ^e du Plessis Sr. de Liancourt, & de Chabot marquis de
 Mirebeau. ^f rue de la Feronnerie. ^g Hôtel de Retz. ^h Prevost de l'Hôtel du Roy. ⁱ Brulart Sr. de Sil-
 lery. ^k le president Potier Sr. de Blanc-Mesnil. ^l le Bret avocat du Roy. ^m Servin avocat du Roy.

peroratur : confestimque adhibitis in consilium patribus, praefcs amplius deliberandum videri pronunciat. Tum Servinus audientiam solvi postulavit : soluta, quum patres in conclave proximum se recepissent, ait sibi a nobili viro nunciari, regem capse hora, dum curru per urbem vchitur, a sicario graviter vulnkratum. Interea vero populi sermonibus rumor interfecti regis differebatur ; et jam ^a Espernonius praetorianos e suburbiis accitos ad ^b Luparam toto ^c Ponte novo ad Augustinianorum valvas velut in acie dispositos habebat, ut in re provisa quidquam diligentius fieri vix potuisset.

SUBINDE regina per Lud. ^d Doleum, quo privati domini procuratore utebatur, principem senatus Achillem ^e Harlaeum monuit, in senatum iret, mandata, quae in tanti momenti casu darentur, curaturus. Is tum ex arthritica debilitate decumbebat : sed acriore mali publici sensu excitatus, deferri quo desiderabatur properavit, missis interea qui senatores in curiam revocarent ; etenim plerique pavore conterriti ad sua se receperant. Jam senatum habebat Harlaeus, et in publica trepidatione satis frequentem. Visum igitur Servinum Brettumque ad Luparam ire, qui rerum statum de propinquo certius cognoscerent. Adeunt illi, patribus interim tristi cogitatione defixis ; silentio nuspian, nisi suspiriis, interrupto. Post paulo redeunt delegati, et cum lachrimis referunt luctuosissima, quae vidcrant : reginae deploranti adlugere regem filium, novenni paulo majorem ; Henrici vero corpus impositum lecto exanime. Heic toto senatu lachrimae, plangores, lamenta ; qucis aegre tandem subsidentibus pergat Servinus, deque regni procuratione sive tutela more majorum deliberandum esse ait ; hoc sine ulla cunctatione ab senatu praestari reginam expetere : urgere negotia de quibus ad provinciarum praefides litcras dari sit necesse, ut inopina funesti rumoris atrocitate minime turbentur : cancellarium quidem, quem inter proceres circa regem viderint, hoc monuisse, ex veterum scriptorum commentariis et ipsius senatus actis, regum impuberum et regni tutelam ad matrem pertinere ; seipfos, qui regii procuratoris vicem fungantur, eadem sentire ; atque etiam enixepetere, ut quamprimum senatus auctoritate sua rata esse velit. Advocati regii quum recessissent, Harlaeus, ad collegas et senatores de negotii pondere simul et necessitate graviter praefatus, singulorum sententias rogare coepit. Iis dicentibus venit in curiam Espernonius absque pallio, ensen manu gestans in vagina ; perque altiora subsellia ad Harlaeum accessit. Rogatus sedere, ut Franciae pari jus erat, in hoc tantum se venisse ait, ut festinatione opus esse significaret : reginam exspectare anxiam quid consilii caperetur. Tum semel iterumque excusat, si quid incivile peccaverit ; et qua venerat recessit. Mox eodem aditu habituque intravit etiam ^f Guisius : sed rogatus sedere, supra senatorum primicerium sedit ; ait venisse ut fidem operamque suam regi, reginae, senatui, devoveret. Suscipiens Harlaeus, Grati, inquit, animi rem facis ; et habes a majoribus tuis plurima, quae te erga regem reginamque ingratum esse non sinant : hoc tuum certe officium in senatus actis posteris legent : sed est quod praeterea jure abs te Gallia deposcat ; quae nimirum verbis heic polliceris, re ipsa in illo tam dislito provinciae tibi creditae tractu praestes ; videasque ne quid ibi sentiat res Gallica detrimenti. Guisius, haec se inprimis curasse quum retulisset, eoque jam legatum suum maximis itineribus tendere, adjecit, reginam scire admodum velle quid senatus decerneret : quumque Harlaeus desiderio mox per delegatos satisfactum iri respondisset, abscessit.

CONTINUO senatus-consultum cunctis consentientibus perscriptum, quo regis impuberis tutela, rerumque per id tempus in Gallia, summo cum imperio, regimen,
ad

INTERPR. ^a le duc d'Esperron. ^b le Louvre. ^c Pont-neuf. ^d Dolé. ^e de Harlay premier president. ^f le duc de Guise.

CIDICX. ad reginam pertinere declaratur: confestimque delegati e praesidibus ^a Potierus et Thuanus, et quatuor e senatoribus primores, advocatique regii, ad reginam perferunt. Interea Jacobus ^b Guesla procurator regius, gravissima aegritudine implicatus, ad curiae vestibulum in cathedra portatur; indeque per ostiarium ab senatu petit ut inferri in curiam liceat, quando ingredi per valetudinem non quiret. Quum impetrasset, ait, imprudenti suorum sedulitate factum, ut ad se detestandi paricidii nuncius nunc primum pervenerit; eodemque tempore didicisse quid collegae inceperint: dolere senatus-consulto, dum recitaretur, non adfuisse; adesse tamen ut per actuarium intelligat, et mandata, quae suarum erunt partium, pro viribus exsequatur. Aequa poscenti annuit Harlaeus, et senatus-consultum denuo recitari iussit: Quo facto Guesla in suum auditorium recessit, redeuntes ^c Lupara collegas excepturus. Hora fere septima reversi delegati renunciant, audito senatus-consulto reginam maximas habuisse gratias senatui, ob eximiam in casu tam repentino fidem ac diligentiam; ceterum rogare, ne morari taedeat dum super negotio quod secum agitet mandata dederit. Igitur mansere cuncti. Post horae spatium, nocte jam propinqua, quum nihil nunciaretur, Harlaco proponente, placuit e curiae notariis mitti, qui reginae mandata capefferet. Verum notarius in itinere quum audisset Claudium ^d Bulionem advenire cum mandatis, pedem retulit ad senatum. Moxque adfuit Bulio: reginam gratias iterum habere senatui, dixit; datumque illi consilium regis perendie in curiam ad suum iustitiae lectisternium adducendi, magno principum ac procerum comitatu; proindeque hoc significare senatui, ut frequentes adesse velint, consulto, quod jam ipsi fecerint, quam augustissima poterit magnificentia fanciendo. Harlaeus ex senatus sententia respondit, senatum, quandoquidem id consilii reginae placuisset, obsecundaturum. Egresso Bulione constituere cuncti adesse die crastino mature in togis purpureis, et consurrexere.

SENATU ista curante, visum iis qui circa reginam erant, paricidae, priusquam ad senatum duceretur, conscientiam explorari, an auctores et socios haberet. Quaestio decreta Petro ^e Janino, Bulioni, et Antonio ^f Lomenio. Coram iis nomen et patriam edere iussus, Franciscum ^g Ravallacum nominari dicit, annos natum triginta duos, patria ^h Engolismensem, professione magistrillum pueris Catholico Apostolico Romano ritu erudiendis: jam decimum quintum in urbe diem agere; nulla se aut suos ab rege injuria laesos; venisse tamen animo regis interficiendi, fraude diabolica inductum, instigatu praeterea nullius: regem abs se vulneratum cultro quem de caupona furto in eum usum abstulerit: antehac venisse in urbem regis ergo non occidendi, verum admonendi excitandique ut bellum haereticis indiceret. Heic Janino, unde id consilii cepisset, interrogante, rem esse ait alterius tribunalis; quam adeo sit nemini, nisi sacerdoti sub confessionis sigillo, declaraturus. Repertos inter pannicularia sua versus in damnati, dum ad supplicium rapitur, solamen, Gallice scriptos, agnovit; non tamen abs se, neque sibi, verum ab cive Engolismensi, super infelici casu cujusdam quem ipse paricida in carcerem coegerat, compositos, ostensosque sibi ut plebeio versificatori censendos. Obstinatam paricidalis silentii pertinaciam indignantes custodiae, percussoris pollicem machinae militaris tormento, id fuit arcubusii canis, insertum usque torsere, donec dirupta carne etiam os confringeretur: nec praeter cruorem et gemitum expressere quicquam. Postis per urbem excubiis noctem egere cives, stupore magis quam somno quietam.

POSTRIDIE mane convenit frequens in purpura senatus. Convenere in senatum ⁱ Belvacensis, Catalaunensis, et Noviomensis episcopi, Franciae pares; et proprie quondam senatus Franciae parium curia fuit. Cuncti subselliis inferioribus, ut

INTERPR. ^a les presidents Potier, & de Thou. ^b de la Guesle procureur-general. ^c le Louvre. ^d de Bullion. ^e le president Jeannin. ^f de Lomenie Sr. de la Ville-aux-Clercs secretaire d'Etat. ^g Ravallac. ^h d'Angouleme. ⁱ de Beauvais, Chaalons, & Noyon.

fit quoties senatus non datur caufidicis, confedere, lectifternio regi in superioribus parato. Dum exspectatur, retulit ad senatum Jo. Curtinus de Ludovico ^a Lotharingio inter Franciae pares recipiendo, ob Rhemensem, quo nuper ab rege donatus fuerat, archiepiscopatum. Adhuc erat in subdiaconatu, minor annis viginti quinque, nondum presbyterio, nondum episcopatu, nondum tali feudo, idoneus. Sed adversus haec pro eo stetit nobilissimae familiae splendor, et, in subita consternatione, jam longa disciplinae veteris oblivio. Nemo inverecundum ejus esse desiderium dixit. Itaque admissus ad solemnem sacramenti formulam, sedit supra Belvacensem. Confessu in eum modum aucto, ut jam anguste in subselliis inferioribus sederetur, de superioribus occupandis cogitari coeptum. Utrique ab regis folio vacabant. Ad dubitavere autem pares ecclesiastici quam in partem conscenderent, dextramne an sinistram. Consulti praesides senatus censuere sinistram: nam, rege pro tribunali sedente, dextram regii sanguinis principibus ceterisque regni magnatibus dari. Illi contra, consilio, quod erat verissimum, neglecto, dextram tenere; atque hos subsecutus Henricus Gondius urbis episcopus. Continuo petiit quoque Momorantius Franciae conestabilis, quem sibi locum pro dignitate sua vindicare jus fasque esset. Negavere praesides fas illi esse supra Franciae pares ecclesiasticos sedere. Hi tunc elatiores multo densare sese, locumque sibi adferere, et religionis jure et feudi conditione legitimis et necessariis et primis regni consiliariis. Dum haec disputantur, ascendit conestabilis, infraque ^b Parisiensem sedit. Mox advenere ^c Jousa, Gondius, Surdisius, Perronius cardinales, locumque ad sinistram sumpsere. Haud cunctanter venit et cancellarius in toga de serico vellere nigro, libellorum supplicum magistris comitatus: obviam processerant ad curiae limen ex senatoribus primarii duo. Sedit in praesidium sedili, Harlaecum supra: auditaque parium ecclesiasticorum controversia, praesidibus denuo consultis, monendos censuit, in sinistram concederent, infra cardinales: ambitiosa quippe cardinalium dignitas, etiam in parium Franciae curia justitiaeque lectifternio, veterem illam parium opprimebat. Ii pertinaces haud parvum monentibus. Dum repugnant, et vinci debere videntur, transit conestabilis ad cardinalium sinistram ambiguitate pudenda, seditque postremus. Inter haec vero adfertur regem reginamque advenire. Confestim ex senatu praesides duo, secundus ac tertius, et senatorum primarii quatuor, ad Augustiniani templi fores obviam missi: tandemque rex, regina, principes, ducesque, Franciae pares, laici, praecedentibus ab senatu delegatis, curiam ingrediuntur; et, quod usitatum antea nunquam fuerat, principum foeminarum turba; quae, nemine submovente, medio subselliolorum septo persistere confertim. Tunc pares ecclesiastici ad laevam migrare jussi subdidere se cardinalibus, episcopo Parisiensi consequente, cui proprius, antiquae scilicet ambitionis, locus supra primicerium senatorem fuerat; atque ea demum migratione locum sibi praepostere sumptum deferendum esse conestabilis animadvertit. Sedit igitur in lectifternio rex indutus violacea purpura, qui regum nostrorum color in luctu: ad dextram regina atrata velo crispante, Franciscus ^d Borbonius Contius, ^e Ludovicus Borbonius Anguianus Caroli comitis Suesionensis filius, paulo major quadrienni: adsedere Carolus ^f Lotharingus Guisus, Henricus Momorantius conestabilis, Joannes Ludovicus Valeta Espernonius, Hercules Roanus Monbazonius, Maximilianus Bethuna Sullius, duces et Franciae pares; ^g Briffacus, Lavardinus, Boscodelfinus, mareschalli: ad laevam suprascripti cardinales quatuor, pares ecclesiastici tres, et Parisiensis episcopus: ad pedes Carolus Lotharingus ^h Ellebovius magnum

INTERPR. ^a de Lorraine. ^b de Gondy évêque de Paris. ^c les cardinaux de Joyeuse, Gondy, Sourdis, & Perron. ^d de Bourbon prince de Conti. ^e Louis de Bourbon fils de Charles comte de Soissons. ^f de Lorraine duc de Guise, le connestable de Montmorency, de Nogaret de la Valette duc d'Espèron, de Rohan duc de Montbazon, & de Bethune duc de Sully. ^g les mareschaux de Brissac, Lavardin, & Bois-Dauphin. ^h le duc d'Elbœuf.

CIDI CX. magnum cubicularium egit pro^a Meduano duce aegritudine praepedito : Ellebovio inferior substratis cervicalibus jacuit Jacobus^b Aumontius Chappius praefectus urbi. HENRICUS IV. Tum cancellarius sub rege sedit in cathedra serico regii lectisternii constrata : ad latus stetit Aegidius^c Sovraeus, educationi regis praepositus.

POST imperatum silentium regina, velo paulum dimoto, sic orsa est. Quandoquidem visum Deo, casu mihi vobisque omnibus acerbissimo, optimum regem nostrum nobis auferri, (heic aliquantisper haesit, voce lamentis et suspiriis praecclusa,) filium isthuc adduxi meum, vestram fidem implorans, ut curam ejus, quam vos habere par est, habeatis, pro dignitate quae parentis memoriam, quae patriam vestram, quae vosmetipsos vobis commendat : hunc ad regni negotia consiliis vestris fulciri cupio ; ea vos ut ex animi vestri sententia detis obtestor obsecroque. Haec verbis crebro gemitu interruptis prolocuta, ad ima subselliorum descendit, abeundi consilio ; ac plerisque rem convenientissimam facere videbatur. Mox tamen mutavit, persuasa vocibus causantium turbam summoverti non posse, opinantium vero, legem regiam, quam nos Salicam dicimus, haud magis violari, regina matre filio regni cunabula auspicanti adsidente, quam regis regnique tutelam hesterno sibi senatus-consulto commissam suscipiente. Itaque locum recepit, ^dCastelnovio Concinoque scandenti gradum ministrantibus. Posteaquam sedit, strepitu nondum plane composito, rex paucula dictata sibi reddere incepit. Decessoris mei regis ac parentis optimi praematurus heres huc veni reginae matris hortatu, salutaria tractandis regni negotiis monita suscepturus ; spe fretus, hanc mihi, divino favente spiritu, mentem fore, quae vana esse tanti principis ac parentis exempla non sinat ; eaque fiducia erectus, a vobis audire velim, quid super his quae jam nunc jussu meo cancellarius explicabit, censeatis. Secundum haec apta temporis oratione cancellarius prudenti reginae matris consilio factum esse dicit, ut novi regis initia felicibus auspiciis in justitiae sacrario sumerentur ; unde spes certissima cunctos solari debeat, regem justitiae studiosissimum fore, quod esse maximum solet regni beati praesidium : annos tantum desiderari usus experientiaeque capaces ; sed hos tamen abunde sapientia reginae consummatissima suppleri ; quam adeo praesaga mens Henrici magnarum rerum deliberationibus interesse voluerit, ut postea tractandarum peritiam sibi compararet : ac plerosque meminisse dicentis, cum de morte semper intrepidus cogitaret, aequiore animo se decessurum, qui talem regni moderatricem relinqueret : nec deesse regum nostrorum exempla, qui conjugibus suis et filiorum et regni curam edictis testamentisque mandaverint ; regis maximi deque regno optime meriti judicium, toties notatum, vim habere in animis omnium debere quovis edicto testamentoque majorem : hac de re sententias inpraesentiarum convenire, quum sit ejusmodi, ut in aliud tempus differri absque periculo non possit. Allocutione ista cancellarius pridiani senatus-consulti mentionem fecit nullam, sed rem velut integram infectamque deliberationi subjecit ; tanquam senatu, absque regni principibus Franciacque paribus, in causa regni minus competente. Ergo, re in hunc modum proposita, ex ordine fuerat, sententias rogari : surrexit tamen Harlaeus, atque una cum praesidibus collegis, flexo genu tantisper dum jussu regis cancellarii voce erigerentur, verba fecit rhetoricae magis quam senatoriae dictionis : populum nuper coronaria reginae magnificentia laetum, Henrici virtutibus praedicandis occupatum, proque susceptis expeditionibus vota gloriosissima nuncupantem, hodie subita funestissimi casus acerbitate confusum, urbem regiam, defectu solis quum maxime fulgebat obscuratam, non alia magis luce refici aut redanimari quam novi regis praesentia potuisse ; cujus in vultu plurimus absentis vigor et imago quasi reviviscentis intelligatur : omen esse non

INTERPR. ^a de Mayenne. ^b d' Aumont baron des Chappes prevost de Paris. ^c de Souvré. ^d de Chateaufneuf, & Concini.

non vagum, quod ipse Ludovicorum tertius decimus in lectisternio sedeat, sicut CICIDCX.
 insignia palam faciebant duodecimi, cui singularis erga populum pietas nomen indidit HENRICUS IV.
 praeclarum patriae parenti: gratissimam quoque esse recordationem Ludovicorum
 noni ac decimi, quibus adolescentibus Blancam et Margaritam reginas matres regni
 negotia feliciter procurasse constaret: carum exemplo Mariae reginae fiduciarum
 regni tutelam jure commendari, quae jam tot argumenta dederit regiarum certissima
 virtutum. Addidit acceptissimum populo fore monentam sub hoc elogio cudi,
 MARIA MEDICEA SECVRITAS REI GALLICAE; cujusmodi olim
 Helenae Constantii conjugii causa fuisset. Dein regem hortatus est ut jura populo di-
 centium auctoritati porro studeret, persuasissimus veram regiae potestatis majestatem
 legibus et justitia constare. Ac demum, quasi senatus verbis obsequii fidem novo
 regi pollicitus, perduellibus et factiosis diras imprecatus, vota pro regis et reginae
 incolumitate concepit. Quum perorasset, ascendit ad regis ac reginae alloquium
 cancellarius; inde ad praesides senatus descendit, sententias rogat: postquam dixere,
 redit ad superiora subsellia: principes, duces Franciae pares, mareschalli, sententias
 dicunt. Tum se ad laevam transfert: inde ad inferiora; ac primum ad regni pri-
 vatique concilii adfessores: tum ad libellorum supplicum magistros; dein ad sena-
 tores, sed primarios tantum: ad ceteros quo minus iret impediri dixit turba den-
 siore, et jam habere suffragiorum satis: nempe fuerat concors sententiarum formula,
 regem in justitiae lectisternio sedentem, ex principum, praesulum, ducum Franciae
 parium, regni procerum ac senatus sententia, secundum senatus pridiani consultum,
 adolescentiae suae regnique tutelam reginae matris arbitrio consilioque permisisse.
 Itaque sedili suo se cancellarius recepit; sed, velut inter suffragia dicenda praeter-
 missi ordinis admonitus aut recordatus, pronunciationem consulti sustinuit; regif-
 que verbis populum admitti iussit, ac procurationis regiae collegas audiri, si quid
 postularent. Januis referatis, innumera multitudo confluit: factoque tandem si-
 lentio, Servinus oratione satis incondita regem defunctum luxit, successorem lauda-
 vit, hortatusque est ut, exemplo Alexandri Mammaeae, omnia ex consilio matris
 ageret, quam sibi modo adsidentem habeat, ceu quondam Salomon Bethsabeam;
 senatum, in quo primum rex appellatus fuerit, benevolentia praecipua dignaretur:
 ac demum petiit ut in augustissimo illo consensu decretum senatus, quo reginae
 matri regni tutela commissa fuerat, promulgari, atque ad cetera regni tribunalia
 promulgandum mitti, juberet. Peracta postulatione, cancellarius, suffragiis seu
 serio seu dicis causa repetitis, pronunciavit quod sustinuisse diximus, ommissa tantum
 pridiani senatus-consulti mentione: verum, ab Harlaco privatim admonitus, me-
 moriae lapsum excusavit, posteaque subscribendo adjecit; uti et in actis habetur.

HIS auspiciis regina regni procuratrice renuntiata, consensus dimittitur. Rex
 in Luparam reducitur, civibus ubique multos annos acclamantibus, aut desideranti-
 bus. Proxima fuit mortui cura. Coram medicis chirurgi, vulneris tam subito le-
 thalis intima vestigantes, monstravere sinistram thoracis partem duobus ictibus vio-
 latam: quorum superior quidem sed leviculus fuerat, ac tantum non superficialius;
 adeo costae secundae durities ferrum retuderat: alter inferior, inter costarum quin-
 tam sextamque thorace perfossa, tam alte in pectoris penetralia descendebat, ut non
 modo pulmonis fibram transfigeret sinistram, sed arterias simul aortam ac venosam,
 quae se ex vitali cordis fomite in pulmones insinuant, rescinderet. Id vero corpori
 alias perfectissime vivaci perniciem intulisse subitanam, quia, duobus illis naturae
 fontibus, queis totum corpus humore vivifico perfunditur et insuccatur, semel ruptis,
 tanto impetu sanguis exundat, ut arte nulla queat sisti. Interea vero, dum corpus
 chirurgi

CIDIOCX.
HENRICUS IV.

chirurgi ad condituram exenterant, cordis ^a Flexiam in Andibus portandi mentionem iniecere ^b Varanaeus et Coto, prolatis etiam regis ac reginae in Flexiani Jesuitarum templi dedicatione pollicitationibus: cujus religionis specie regina facile persuasa cor regium poscentibus annuit. Lege pollicitationis cautum fuerat, uti sodales cordis ferendi deducendive ministerio delegati, ab domo regia Flexiam usque pedibus iter conficerent. At legem neglexere sodales; transmissisque ab Varanaeo curribus, venere ad ^c Luparam ^d Ludoviciana familia frequentes lineis multiciis ornati, antistite Bartholomaeo ^e Jaquinoto. Admissis in defuncti cubiculum ^f Contius princeps adveneratione magna lachrimisque multis cor inclusum argentea theca, supposito cervicali, contradidit. Suscepta viscerum regionum portione praecipua, Jaquinotus cum sodalibus quatuor, nobilibus aulicis duobus taedas gestantibus, ipsomet curru in quo pridie rex fuerat interfectus, ceterique in aliis curribus sodales, vultu ad moestitiam pulchre composito, domum repetunt. Post aliquot dies eadem pompa curuli, nisi quod Ignatius ^g Armandus, per Galliam sodalitati praepositus, Jaquinoti pontificium sumpserat, reliquias nobiles Flexiam deferunt, ^h Monbazonio et Varanaeo comitantibus, crebro funebrium ceremoniarum per aedes in itinere sacras apparatus, et provincialium undique accurrentium comploratu. Flexiam intraturis, obviam processere Jesuitarum Flexianorum familia, magistratus urbis, et ordines civium cuncti. Tunc Armandus in pedes descendit, praecedentibus ⁱ satellitio regio militibus duodecim, ac duobus aliis Armandi brachia diutino tantuli ponderis gestatu degravata sublevantibus. Uberes vicissim lachrimae: nec defuit spectaculo quidquam. Tandem perventum est in templum; ubi lachrimae rursus et laudes copiosissimae. Completis solemnibus sacris, cor regium conditorio depositum: anniversariae supplicationes et feriae decretae, acclamatumque Ludovico successori.

xvi Kalendas Junias paricida coram ⁱ Harlaeo et Potiero praesidibus, Curtino Bauhinoque consiliariis, quaestioni sistitur. Eadem fatetur quae coram Janino: sed praeterea initiatum se ante aliquot annos ^k Foliantinae Bernardinorum sodalitati inter fratres, ut ipsi loquuntur, conversantes. Dimissum vero ad turbulentas meditationes et melancholicae passionis somnia seu visa, optasse inter Jesuitarum servos, quos illi adjuutores vocant, recipi: sed repulsum hoc colore, quod nec inter eos recipiantur qui nomen alteri unquam factioni dederint. Postea visionibus suis multoties exagitatum venisse Lutetiam semel iterumque: ac primo quidem suatum regi, haereticos omnimodo esse ad ecclesiam Catholicam revocandos: hanc animi sui mentem aperuisse Jacobo ^l Albinio Jesuitae, ^m San-Severini templi curioni, et Magdaleno Foliantino. Albinio quidem narraffe quae sibi somnianti vigilantique apparuerant; sulphuris et thuris vapores, tubarum sonitus bellicos et panes missales, orbe alios contractiore, alios ampliore: ad haec ostendisse cultellum corde ac cruce signatum: addidisse haec verba; Cor regis bello adversus haereticos gerendo animatum esse oportere. Albinium vero respondisse, haec omnia mera esse deliramenta, assiduis ad Deum precibus averruncanda: ceterum sermoni ad regem habendo aditum per aliquem ex magnatibus aulicis impetrandum. Sic dimissum, nunquam postea cum Albinio loquutum. Regem alloquendi facultatem saepenumero sibi quaesitam, semper fuisse negatam: semel etiam ab ipso rege, dum curru vehitur, verbis supplicibus appellato, virga repulsum: itaque repetiisse Engolisnam. Postea vero regis occidendi consilium ex eo potissimum cepisse, quod haereticos Gallia non depelleret; quod

INTERPR. ^a la Fleche en Anjou. ^b de Fouquet Sr. de la Varenne, & le Pere Cotton. ^c le Louvre. ^d les Jesuites de la maison de S. Louis rue S. Antoine. ^e Jacquinot. ^f de Conti. ^g le Pere Armand provincial des Jesuites de France. ^h le duc de Montbazon. ⁱ les presidens de Harlay & de Blanc-mesnil, Jean Courtin & Prospere Bouin conseillers en la Cour. ^k les Feuillans. ^l le pere d'Aubigny Jesuite. ^m le Curé de S. Severin, & le pere Ste Marie Magdelaine des Feuillans.

quod conjurationis nuper adversus Catholicos in ita reos plecti nolle, deque sede Apostolica Lutetiam traducenda cogitare, diceretur: id enim esse cum Deo bellare; CLOIOCX.
HENRICUS IV. atque haec verissime converti, Deum esse pontificem, ac pontificem esse Deum. Sic animatum revenisse in urbem, confessoria prius, sed generatim, caedis cogitatae poenitentia lustratum ab sacerdote, cujus nomen haud sciat. Feriis tamen Paschalibus ideo se mysterio Christianae communionis abstinuisse, quia damnata voluntas animo suo recurrisset, quam apertius indicare sit veritus, ne, sacerdote in publicae securitatis causa arcanum revelaturo, nudae voluntatis poenas, aeque ut facti, lucret. Reversum in urbem cultrum, in caupona forte obvium, patrandi sceleri surripuisse, ac dies aliquot in pera secum tulisse. Dein mutato consilio iter in patriam instituisse, atque ad ^a Cantilupanos hortos cultri mucronem carri commissurae insertum fregisse: verum post paulo ad Christi flagellati statuam in ^b Stamparum suburbio dira destinatione denuo tentatum, cultro ad filicem redacuminato, rediisse, nihil cunctari certum, simul ac regina ab coronatione revertisset; nam tunc, si quid sublato rege turbaretur, minus periculosum fore. Nulli se deinceps in urbe notum aut familiarem fuisse, nisi Dominicanis quibusdam popularibus suis, quorum et sacra frequentaverat. Haec fatenti Harlaeus cultrum exhiberi iussit. Agnovit ille, eum esse quo regem percusserat: simul et schedam, quam tunc secum habebat, poposcit. In ea depicta erant Galliae duos inter leones insignia, uno clavem, altero gladium, gestante. Exhibitam agnovit, et ^c Engolisma secum attulisse, resumpto regis interficiendi consilio, quum in domo ^d Beliardi cujusdam audisset, regem pontificio legato ob susceptum in Italiam bellum conquerenti, atque excommunicationis fulmen intentanti, respondisse, majorum suorum beneficio quondam pontifices sedis suae dignitatem obtinuisse; eam se pontifici, si quid adversus Galliae majestatem decerneret, adempturum. Hic se vehementer incitatum sermonibus inscripsisse schedae ad leonum capita versiculis duobus Gallicis sententiam, Ne patiaris ullam nomini divino te vidente contumeliam parari. Sub id Harlaeus proferri etiam iussit thecam, cordis figura concinnatam. Agnovit et hanc paricida ab ^e Guillebaldo Engolismensi canonico habuisse, crucis Dominicae particula et nomine Jesu, Capucinatorum nuncupationibus sacro, pretiosam, proque amuleto adversus febres gestasse. Dissuta theca, quum nihil appareret ligni, Impostoribus, inquit, fraudi erit impostura, non mihi. Agnovit et schedam aliam nomine Jesu tribus locis inscriptam. Postero die reductus consentanea superioribus dixit: ab nemine autem se subornatum fuisse; nec sperare divinae unquam misericordiae participem fore, si confcios celaret. Eodem die vocatus ^f Albinus cum paricida committitur. Albinus agnoscit paricida, et vera esse quae de sermonibus cum eo factis retulit, constantissime asseverat. Albinus pari constantia pernegat. Die sequenti reductus tertio paricida, per si quam sibi divinae misericordiae gratiam speraret, participes et socios criminis proderet admonitus, perseveravit negando quenquam criminis sui socium participemve esse: fraude sive arte alia se adductum nulla, nisi opinione belli adversus pontificem gerendi. Praeside objiciente, saltem ipso Dominicae resurrectionis die ab scelerato proposito desistere debuisse; ait, ipsissimo die se Engolisma egressum ad facinus, proptereaque corpori Christi communicare non ausum; curasse tamen offerri pro se, sacrificioque interfuisse, matre mysteria participante; quorum se quoque, si non ore, at mente, participem fieri posse, pro mutuo Christianae charitatis commercio, speraverit, uti nunc etiam sperat fore omnium quae in ecclesia Catholica Apostolica Romana celebrantur, cujus se membrum esse in unico Jesu Christo confidat: orare autem sacratissimam Virginem, Petrum, Paulum, et cum

lachrimis

INTERPR. ^a de Chanteloupe. ^b Estampes. ^c Angoulesme. ^d Beliard. ^e Guillebaut chanoine d'Angoulesme. ^f le pere d'Aubigny.

CIDICX. lachrimis Franciscum, Bernardum, sanctosque omnes, ut apud Christum adesse sibi patrocínio suo velint: ita non desperare, quin fruatur consortio méritorum Domineae passionis omniumque aliorum, quorum thesauros Christus, quum diceret, Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, Apostolicae potestati dispensandos tradidit. His confessionibus quum nullos alios sceleris affines proderet, adhiberi tormenta placuit: neque profectum quiequam. VI Kalendas Junias paricida publicus divinae humanaeque majestatis lege damnatur; domus in qua primum terram tetigit aequanda solo redemptoribus regiis mancipatur: parentes exfulare jubentur; agnatis et gentilibus mutatio nominis imperatur. Priusquam vero duceretur, censuere judices iteranda tormenta consciis eruendis. Nihil edidit novi, quamvis extortus asperrime, cuneis tribus inter asseres ocreatim indutos adactis; sudore manante sensus una cum voce defecit. Remotis tormentis, adspersaque frigida recreatus, in carcerarium sacellum perdueitur. Mox ad parietem sessilem victo allatum quod pranderet. Dein adhibiti e schola Sorbonica^a doctores duo, Jo. Filesfacus et Philippus Gamachius, damnatum solantur, hortanturque uti ne diutius judices Galliamque universam in tanto crimine vagari suspicionibus finat; neve conjurationis omnium perniciosissimae socios latere velit, magno totius regni periculo. Peracta confessione mystica doctores^b actuarium senatus aeerfi rogant, eoque coram testantur, damnatum ultro petiisse, confessionem suam sub absolutionis impetrandae voto ipsis sacerdotibus nuncupatam vulgari. Eam vero sic habere: perfolium se in crimine esse, non rogatum, non instigatum ab ullo mortalium; consilii sui neminem, ultra quam ad judices dixerit, fuisse participem consciumve; nec salutem aeternam, si quid mendacio silentiove falleret, sperare. Igitur ex senatus-consulto impositus stercorario plaustro, pro valvis^c basilicae Marianae, nudus in linea subucula cum accensa taeda supplex detestandi paricidii veniam a Deo, rege, senatu, poscere jubetur. Inde in^d Portuensem plateam vecto dextra cultrum amplexa igne sulphureo comburitur: mammae, brachia, femora, surae, forcipe candenti conerpuntur: in concerpta plumbum, oleum, cera, sulphur ferventia funduntur. Quacunque transductus est, plebs carnificinae avida, probris, contumeliis, diris appetitum, nisi milites objectis mueronibus obstitissent, dilacerasset. Doctoribus, preece de more conceipientibus, contraria obstrepentium execratione silentium impositum. Unde occasione sumpta actuarius ad damnatum accessit, hortatusque est, ut, consciis indicatis, iram populi ultima sibi morientium solatia denegantis ad misericordiam flecteret. Ille denuo neminem se habere conscium affirmavit. Itaque horae spatium quatuor equis in diversa nitentibus distrahitur, ac tandem extincto paricidali spiritu membra quadrifariam secta separantur a trunco. Supererat ex senatus-consulto cuncta comburi, cineres vento diffandos projici. Populus sibi litatum negavit, factoque impetu, disturbata carnificina, extorta carnifici membra diripere, per varias urbis regiones raptavere, horrendis imprecationibus devota cremavere: alicubi raptando, tundendo, laniando, defuit quod cremaretur.

PERDITISSIMAE audaciae faeinus, et immortalis, vili corpusculo nullos prodecente consciis, tormenta, multiplices ambages objeere considerantibus in urbe regia, populo tam benevolo, extitisse, qui nullius impulsu regi domi forisque gloriosissimo vitam eriperet, adeo patriae charam ac desiderabilem. Erant quibus videretur nonnihil a quaestoribus paricidii peccatum, ob recentes adhuc et male sopitas magnatum quorundam cum rege similtates, reperire metuentibus cujus comperti invidia deflagarent. Nam cur omissa Engolismensium, quos in accinctu destinati sceleris paricida sibi notos aut familiares indicaverat, citatio?

Breiteavi:

INTERPR. ^a les docteurs Filesfac, & Gamache. ^b le greffier. ^c Nostre Dame. ^d la Greve. Beliard.

Breiteavi : cur matris, qua non infcia digressus erat ^aEngolisma, ipso Dominicae resurrectionis die sacris abstentus ? cur item ^bcurionis Sanseverini et Magdaleni illius Foliantini ? cur ^cAlbinus solus auditus ? ab tenuissima scintilla maximam plerumque veritati lucem accendi : et cur illa etiam cum reis paulo conspectioribus prohibita loquendi facultas, in hoc tam facilis et aperta, ut de diebus carceris tredecim nullus paene abierit impermissis curiosis compluribus alloquio ? Prudentissimorum in senatu sententia fuit, Hispanicae factionis adjutores, ut quamplurimos alunt novellae per omnem Galliam monachorum ritus Italici profuechae, hominis fanatica superstitione perciti cogitationibus inter arcana confessionum notatis, adhibuisse vesaniae fomitem, ac summississe indies qui vanis terroribus stultum caput implerent, susceptasque ab rege expeditiones eo tendere suggererent, ut Protestantibus Germanis adversus Catholicos auxilia praerentur, ac ^dDiguieriano milite, magnam partem Calviniano, Italia premeretur. Has clades religioni Catholicae, haec pericula sedi Romanae, ab unius hominis spiritu pendere fingerent, aut stolide ipsi credita narrarent. Hujusmodi autem commentis animum caeco temerariae religionis igne calentem inflammarı adeo potuisse, ut levissima pauculorum forte misellae vitae dierum jactura tanti se facinoris compotem redderet. Utrique opinioni fidem fecere observata sub id temporis argumenta. Etenim delatores aliquot ambiguis illatae mortis indiciis periire : scriptaeque ^eBruxellis, Antuerpia, Machlinia, Boscoque ducis, ante mensis Idus ad varios literae regis interfecti rumorem iis locis sparsum nunciabant ; et ipso mense facta caedes, quo mense ad exercitum se profecturum Henricus archiducibus scripserat. Inter posterioris opinionis principes Jacobus Augustus Thuanus censuerat, quandoquidem ex paricidae confessionibus appareret ipsum perfido superstitionis spiritu afflatum tanti sceleris rabiem collegisse ; malum vero in horas serperet ; papalis imperii praecones libris editis perniciofa dogmata venditarent, unde persuadeant credulis regnorum regumque jura, prout Romanae curiae favorem indignationemve meruisse videbuntur, stare aut ruere ; tyrannum posse et debere occidi a quocunque subdito, non aperta vi modo, sed etiam per insidias et fraude ; tyrannum esse qui Hispaniensia pontificis Romani consilia detrectet : haec venena simplicibus in religionis poculo miscerent, episcopo ob cardinalitiae purpurae spem connivente ; operae pretium fore scholae Sorbonicae doctores senatus-consulto moneri, censura sua discernant, quid fraudis humanae, quid divini juris, haec scita continere arbitrentur ; ac decreto suo populum prava religione, qua nihil in speciem fallacius est, liberatum velint : hoc ab iis eo tutius ac libentius praestari oportere, quod ejusdem scholae antecessores duobus retro saeculis illud ipsum dogma consensu doctorum centum et quadraginta damnaverint, judicio postea concilii Constantiensis auctoritate comprobato. Atque haec nudo adhuc et inermi dogmate, nondum exortis Clementibus, Barrieris, Castellis, Ravallacis : quid hodie, tot execrandis sanguinariae doctrinae discipulis annorum minus viginti spatio in regum nostrorum perniciem armatis ? Hanc Thuani in paricidae causa sententiam pauculi primo secuti sunt, assiduis litium privatarum sportulis mentes vulgarium senatorum ad publica illa queis utilitati posterorum cavetur obsurdantibus ; posteaquam vero dicendis in reum poenis incanduere, eodem calore cuncti quod fastidierant appetere incipiunt : tantummodo explicant, senatus-consulti formula divisa, ut de paricida separatim, de Sorbonico sive ^fConstantiensi decreto separatim quoque ageretur. Nec Thuanus ipse aliter censuisset.

ITAQUE

INTERPR. ^a Angoulesme. ^b le Curé de S. Severin, & le Pere Ste. Marie Magdelaine des Feuillans. ^c le Pere d'Aubigny. ^d les troupes du Sr. de Lesdiguieres. ^e Bruxelles, Anvers, Malines, & Bois-le-duc. ^f du concile de Constance.

CIOIOCX.
HENRICUS IV.

ITAQUE postero die, Sorbonae decano syndicoque adeste jussis, Harlaeus gravibus verbis dat mandata, quae ad collegas ipsi referrent, super decreti Constantiensis instauratione. Propere parent decanus et syndicus, collegioque frequenti senatus-consultum recitari, mox et haberi consilium, curant. Summo consensu in hanc itum est sententiam: sapientissime a majoribus cautum fuisse, ne quis hoc pronunciatum adfereret, tyrannum occidere licere; nam id esse legi Christianae contrarium: priscos ecclesiae patres adversus tyrannos, quamvis impios et asperos, adhibuisse fugam aut patientiam; arma vel insidias nunquam: adfertione illa generali semel recepta, aperiri januam fraudibus, impietati, perfidiae, mendacio; factiosis ut libitum erit de principe judicantibus aut sentientibus: tum, si religio sceleri praetendatur, mentes incautas superstitionis furore ad immania ferri: jure igitur ab Joanne Gersone theologo prudenti laudatam Sorbonae simul et concilii Constantiensis censuram, anno supra millesimum quadringentesimum decimum tertio quintoque perscriptum, qua doctrinae pestilentis auctores impietatis haereticae damnantur: propterea Sorbonae collegium arbitrari Christianae societatis hostium loco habendos, qui tam improbo stellionatu Christianos infament: ac proinde, restituta novo decreto veteri censura, theologiae doctores ac discipulos omnes monitos velle, ut hujusce decreti verba quotannis solemni sacramento jurent, strenue se ac sedulo operam duros, concionibus, scriptis, privatisque adhortationibus, ut Christiani omnes intelligant nemini licere quovis praetextu vitae principis aut potestatis ullius insidiari; qui contra senserit, docuerit, feceritve, cum Christianae doctrinae calumniatorem impium haereticumque esse.

OBLATUM senatui decretum Sorbonae, syndicus, eo munere tuncungebatur Enimundus Richerius, ex senatus rescripto ad procurationis regiae tresviros detulit; eademque opera suggestit, Joannis Marianae, Clari Bonarscii, seu verius Caroli Scribanii, Emmanuelis Sa Jesuitarum scriptis, perfidiae illius theologiae, veneno sicaque grassantis, elementa populo tradi; sed praesertim Marianae libro de regis institutione primo Jacobum Clementem Henrici III paricidam impensiore studio laudari; concilii Constantiensis decretum, velut pontifici minus ratum, elevari. Igitur improba scriptoris Hispani narratione offensi tresviri, eadem postulatione qua Sorbonae decretum senatus auctoritate ac jussu promulgari, et in acta referri, postulatum ibant, Marianae quoque librum publice flammis a carnifice dari petiere. Haec in senatu nonnulli, studio an simplicitate, in Jesuitarum laudes effusi, parcendum famae dicebant hominum bene de religione ac literis meritorum: alii verendum ne pontifex succenseret: alii Sorbonae decretum inconsulto episcopo vitio fuisse conceptum. E praesidibus Antonius Seguierius subtiliore sententia, videndum esse an senatus-consultum super impetrato Sorbonae decreto, quod rite quidem factum minime negabat, rite factum haberi posset: tum pro episcoporum auctoritate quam plurima adjecit eorum, quae jam pridem, gliscente Cleri ambitione, fuerant prodita. Pars multo major, salutem regis regnique supremam legem esse debere, doctrinam manifesto pravam ac perniciosam non sine crimine dissimulari: quae sententia tandem, subeunte dissentientes pudore, communis omnium fuit, dum ne Marianae nomini adderetur Hispani neque Jesuitae. Itaque, facto secundum ea senatus-consulto, sexto Eid. Jun. decretum recitatur, in acta refertur, liber a carnifice in pervio^a basilicae Virginis discerpitur, crematur; librarii venalem habere vetantur: qui adversus decreti doctrinam fecisse aliquid arguentur, majestatis legibus subjiciuntur.

REGUM corpora non efferrī, nisi post dies ab excessu quadraginta, mos est. Id temporis curando funeri sumitur: interea ad ipsum corpus theca plumbea compositum, effigie quasi viventis superimposita, sedile regium statuitur, quotidieque cibi
sumendi

INTERPR. ^a *Nôtre Dame.*

sumendi horis mensa sternitur; apponuntur fereula; familia regia eodem cultu ac ritu, quo vivente rege solebat, notis ministeriis fungitur: post paulo, cibi auferuntur ac dividuntur egenis: ceterum diu noctuque sacerdotes continuis precibus operantur. His igitur expletis VII Kal. Julius rex in ^aLongavillanis aedibus lugubria fumpsit; indeque, subsequens agnatis aliisque principibus viris, et aulici comitatus ordine longissimo prosequente, ^bLuparam ingressus, regium funus aquis ab sacerdote procuratis lustravit. Postridie Gulielmus ^cPotus Rodius ceremoniarum magister ducendi funeris diem senatui ceterisque ordinibus indicit, ac reginae nomine, ut frequentes adesse velint, rogat. ^dHarlaeus, in senatu audito Rodio, haec praec lachrimis fari vix potuit: senatum tanti tamque desiderati principis memoriae supremos honores, quantum possit ac debeat, maximos redditurum. Mox cum tinnabulis praecones viginti quatuor exsequias proclamant ad III Kalendas proximas, nobilissimo potentissimo excellentissimoque principi Henrico Magno, Galliarum et Navarrae regi Christianissimo augustissimo invictissimo, magnanimitate et clementia incomparabili. Exin Magni cognomen defuncti nomini haesit. IV Kalendas Julius praesides ac senatores in togis nigris, e curia Palatina ad Luparam profecti, lustrales aquas funeri adspargunt; idem praestant et ceteri deinceps ordines. Postero die horam circiter a meridie primam senatus frequens in purpura, praecedentibus ostiariis atratis, redit: aula, quam concilii dicunt, excipitur. Ibi, dum regis effigies incederet, opperiuntur: ea defuncti majestatem viventis habitu repraesentat; hi justitiam nec in regis morte cessantem, ob id, ceteris atratis, purpuratam. Processere igitur ordines urbici militares, juridici, religiosi, academici, mox aulici minores arma et insignia regia praeferentes, episcopi complures; principum exterorum et pontificis legati, cardinales duo; ac demum paedagogiani regii, equitii magister, et regis in aperta lectica effigies, Salinarum bajulis ex instituto veteri succollantibus: circa effigiem senatus in corona; turbatim sequebantur togis velati funebribus agnati regii, ceterique principes et Sancti Spiritus equites, nobiles alii centum, ac denique satellitum praetorianorum centuriae. Heic vero ambitione praepostera ad effigiei pedes Henricus ^eGondius Parisiensis episcopus, et qui Perronii cardinalis piarum largitionum magistri vices agebat Carolus ^fMiro Andegavensis episcopus, et ipse mentis in regios magistratus iniquae, ordini purpurato sese inserunt atrati, derelicto corpore, quod et ratione muneris et exequiarum ritu ad sepulturae ministerium sequi debuerant. Abscedere moniti quum permanerent, substitit senatus ac totius adeo pompae sequela. Locum tuebantur episcopi frivola ratione, quod ab ceremoniarum magistro se habere dicerent. Vocatus magister, misit ex praeconebus ordinis Sancti Spiritus qui matriculam exhiberet funeris Henrici II typis editam a praecone, quem vocant, armorum, sed homine rudi et imperito. Ea Parisiensis episcopus, una cum magistro piarum, locum ad effigiem tenuisse dicebatur. Contradicebant acta senatus, et novissima in Caroli IX exequiis pompa. Matriculae autem vanitas eo maxime arguebatur, quod regis corpori, cui justa illa fierent, locum tribuat nullum, ac ne sub effigie quidem fuisse dicat, nisi quum in ^gbasilica Virginis depositum narrat. Excitus rumore Carolus Borbonius ^hSuessionis comes, domus regiae magister, controversiae statum cognovit, nec diremit, ambiguus favoris, non rationis aut juris. Jam sol praecipitaverat, et in area Luparae disputabatur; ac permultis grave admodum esse coeperat sub diei serum stare diutius. Quare indecisa lite incedunt euncti; sic tamen ut locus episcopis non satis constaret, senatus ⁱactuarius notariisque ad effigiei pedes locum suum strenue vindicantibus. Tandem perventum in B. Virginis templum;

INTERPR. ^a Hôtel de Longueville. ^b le Louvre. ^c Guillaume Pot Sr. de Rhodes Grand Maître des ceremonies. ^d le premier président de Harlay. ^e de Gondy évêque de Paris. ^f Myron évêque d'Angers représentant le Grand Aumônier. ^g Notre Dame. ^h de Soissons. ⁱ le greffier.

CIDIOCX.
HENRICUS IV.

templum; ubi, precibus de more concelebratis, deponitur. Funus in crastinum differtur. Mane dici sequentis praesides ac senatores conveniunt in curiam. Illic repetita quaestio dignitatis et decori: acta denuo inspiciuntur, et Joannis^a Tilletii, quondam senatus actuarii, harum rerum peritissimi liber, et quidquid veteres memoriae suggerebant. Ubique fortissimum fuit argumentum, quo id evincitur, urbis episcopum regis esse curionem, cujus ad sacerdotium pertineat sacrorum circa regem curandorum administratio: ejus vero muneris esse corpus defuncti sepulchro tradere; proinde sequi proxime ipsum debere, non effigiem, quae non defuncti reliquias contineat, sed viventis majestatem supremo justitiae pontificio regnantem significet: hanc ideo magistratum purpura cinctam fulgere, non senatus sed regis splendore: subfuisse olim effigiei corpus; ob id episcopo locum tunc ad effigiem datum: postea, notato non convenire exequiarum rationi, funus ipsum, cui pompa fieret funebris, effigie viventis opertum dissimulari, res distinctas separatim haberi coepisse; corpus ab effigie, senatum ab episcopo, discretim: quapropter agendum hodierno jure, actribuendum cuique quod officio cujusque congruat; sepeliendum corpus, episcopo; justitiae dominantis vultum, senatui. Visum igitur, episcopum denuo per optionem actuarii moneri, ne tam absurda loci adfectione ceremonias turbare pergeret. Mox itum ad laudationem defuncti; quam habuit in basilica Virginis Philippus Cospeanus, nuper^b Aturentium sacerdotio praepositus. Perlato senatus mandato episcopus, nota moratorum versutia, scripti copiam sibi fieri petiit; habere quae respondeat, sed scripto. Interea^c Espernonius proximus episcopo adfinis, aulico favore superbus, et ingenio suo legitimi dominatus impatiens, reginam occupat, objectaque episcopalis reverentiae nube purpuram senatus infuscat; cancellario gaudente deprimi quos olim rerum suarum inspectores fore provideret. Regina facilis, inaudito senatu, episcopi pertinaciam confirmat. Judicium perferri signarique, tanquam regis concilio comprobatum, Espernonius quum urgeret, cancellarius, vafricie deinceps usitatissima, tutius censuit invidiam facti delegare reginae, ejusque mandatu non scripto^d Sueffionis comitem jubere locum episcopo ad effigiem dari. Instante igitur deducendi funeris hora, quum senatus ad effigiem convenisset, ecce iterum^e Gondius et Miro ambitiosi mandati fiducia, non secus ac parta de hostibus victoria feroces, sese ad effigiei pedes obtrudunt, decretum concilii regii perscriptum signatumque in sinu secum habere praedicantes. Falso id ab iis jactari sciebat senatus, et graviter ferebat sub regis nomine dignitatem auctoritatemque regiam violari; incedunt tamen, accensisque interposito densiore locum sibi poscentibus episcopi cispelluntur, tam aperto jure ut inciperent esse ludibrio spectantibus. Tunc affirmato vestigio consistunt, totusque adeo senatus. Interea vero Espernonius ad^f comitem reginae mandata detulerat, animo principem magno, sed plerumque imperiosissimo, praeterea subirato, quod sui non longissime absentis senatus in regni tutela constituenda rationem non habuisset. Is vindictae occasione fervidus, adducta de regio satellitio cohorte, verbis asperrimis institit, episcopos ad effigiem incedere oportere; reginam sic velle, sic jubere. OppONENTI cuidam, non persuaderi senatui reginam damnasse inauditos, Scito, inquit, rem esse judicatam, neque retractari. Nihilominus tamen senatus permanebat in vestigio quietus. Comes ira percitus, rem capitis sibi esse ait, ni regia jussa, uti rata sint, exsequatur; et esse absque mora parendum. Cumque dicto elata voce armatis imperat mandata perficiant: accedunt armati, manum senatori proximo injiciunt Paulo Scaroni. Tunc effigie relicta secessit senatus: solus permansit e praesidibus Antonius Seguierius, Espernonio veteris amicitiae nexu addictissimus. Ceteri omnes vim fieri querebantur,

et

INTERPR. ^a du Tillet greffier du parlement. ^b evesque d'Ayre. ^c le duc d'Espernon. ^d de Soissons. ^e de Gondy & Myron evesques de Paris & d'Angers. ^f le comte de Soissons.

et extitit in senatorum turba qui diceret, fore, quum ex actis curiae prodiret senatus violati memoria. Comes dicto minaci vehementer inflammatus respexit, auctoremque truci vultu quaesivit enixe; nemo prodidit. Paulum sedato alius comiter, Te ipsum, inquit, olim dignitatis imminutae senatus habebit ultorem; cognitaque juris qua de agitur praerogativa, dices injuste negatum. Subito mutatus comes, Et sum vestrae, ait, auctoritatis cultor, et me talem vobis probare magnopere volo; sed quid facerem? Regia iussa minime exsequi mihi non licet. Igitur, inito statim consilio, senatus censuit secessione sua se auspiciis novo regi daturis non bonum, regni rebus improvise maximi regis casu concussis aliquid addituros periculi; praestare igitur ad obsequium cogi, quod injustum esse satis ostenderint, quam intempestiva constantia faciem praelucere factiosis. Quare ad effigiem cuncti redeunt, inceduntque; episcopis usurpati loci spatium male retinentibus, ac tantum non arceri se ac propelli indignantibus. Iter erat ad ^a Dionysii fanum, regum sepulchris nobile: jamque ad Lazari praegressa pompa pervenerat, et constiterat funus ad supplicationes certas, quas ab episcopo concipi ritus exsequiarum poscebat. Quaesitus ille, quaesitus in ejus vicem piarum largitionum magister: uterque, dum circa effigiem perperam morantur, officio defuere. Mox et incidit aliud aeque probrosum utrique. ^b Dionysianos sodales fratres obviam funeri progressos regis corpus suscipere, episcopo tradente, ac defunctum Christianae fidei sacra coluisse spondente, regionum funerum praescripta dictabant: iterum defuit qui traderet, qui sponderet, episcopus. Ludovicus ^c Hospitalius Vitrius stipatorum praefectus episcopi vicem fungi necesse habuit, tradidit, spondit. Sodales fratres ad Dionysii deduxere. Illic sacris vespertinis in multam noctem praefuit ^d Jousa cardinalis. Die sequenti ad honores et officia suprema rediere cuncti. Laudavit defunctum Carolus ^e Miro; Jousa cultu pontificali sacra solemnia perfecit: aulici nobiles selecti Henrici corpus condidere sepulchro. Subinde senatus ceterique ordines in aulam deducuntur convivio paratam. Mensae ibi tres omnino fuere: prima comiti ac praecipuis infra principes, qui seorsim excipiebantur, magnatibus: sequens assignata senatui: tertia rationum magistris ac ceteris. Consumptis epulis, comites symphoniaci Psalmum ^c cecinere; hac etiam parte neglecto majorum more, qui non nihil ad regiae majestatis cultum facere judicabant, ^f piarum largitionum magistrum ad mensam senatus gratias Deo dicere, ibidemque ^g magnum domus regiae magistrum insigne magisterii sui rege sepulto conditoque consummati baculum frangere; mox alio recepto, jubere novo regi per praeconem, longum vivere acclamari. His igitur non rite peractis, domum quisque concessit; haud ambiguo sensu imminutae ac violatae dignitatis.

INTERPR. ^a S. Denis. ^b les Religieux de l'Abbaye de S. Denis. ^c de l'Hospital Sr de Vitry capitaine des Gardes du Corps. ^d de Joyeuse. ^e Myron évêque d'Angers. ^f le Grand Aumonier. ^g M. le comte de S. Paul représentant le Grand Maître.

F I N I S.

INDEX Latino-Vernaculus NOMINUM PROPRIORUM
Quae in NIC. RIGALTII de Rebus Gallicis libris occurrunt.

- A
- ALBINUS**, *d' Aubigny*, (Jac.) Jesuita Ravallacum animi sui mentem aperientem in confessione audit, p. 490. cum parricida commissus rem pernegat, 491
ALLINCURIUS. *Vide* Neovilla.
ANDEGAVENSIVM, *d' Anjou*, dux (Gasto) natus, 452
AURELIANENSIVM, *d' Orleans*, dux natus, 444
AURELIANENSIS, *d' Orleans*, (Franc.) Sanpauli comes, Fronsaci dux et Franciae Par creatus, 457
AUSTRIACUS, *d' Autriche*, (Leopoldus) Juliaco praefectus, 475
AUSTRIUS, *d' Autriche*, (Albertus) Belgii princeps de pace cum Ordinibus foederatis agit, 461. de induciis cum iis transigit, 463. Richardotum ad Henricum IV legat de Juliaco occupato acturum, 475
AZEBEDIUS FONTANUS, *de Azevedo comite de Fuentes*, (Pet. Enriques) Mediolani prorex se Mediolanensibus invisum asperitate reddit, 452. Condaeam excipit, 481. et a consilio Romam secedendi divertit, 482
- B
- BAIOARUS**. *Vide* Neoburgicus.
BARONIUS (Caesar) cardinalis obit. Ejus elogium et exequiae, 448
BELGII foederati Ordines cum Henrico Gallo et Jacobo Anglo foedus ineunt, et de pace cum Hispano agunt, 459. de supremo ipsorum in provincias suas imperio disputant, 461. et de commercii Indici libertate, 462. de induciis transigunt, 463
BELLEVREUS, *de Bellevre*, (Pomponius) Franciae cancellarius obit, 448
BETHUNA SULLIUS, *de Bethune duc de Sully*, (Maximilianus) armamentarium instruit gazamque regiam auget, 443. magnus viarum Franciae curator creatus, 457
BORBONIUS CONDAEUS, *de Bourbon prince de Condé*, (Henricus) Carolam Margaritam Memorantiam uxorem ducit, 470. cum uxore Bruxellas profugit, 479. Mediolanum adit, protectionis causis scripto edito explicatis, 480. a Fontano persuasus Romam secedere detrectat, 482
BORBONIUS, *de Bourbon*, (Henricus) Monpenseriae dux obit, 451. ducatus et pariatu dignitate ejus filiae Mariae continuata, 457
BORBONIUS (Car.) Sueffionis comes domus regiae magister, in regis exequiis Parisiensi episcopo et elemosynario magno locum ad regis effigiem perperam dat, 496. senatus dignitate violata, 497
BOSSIZIUS. *V.* Thumerius.
BRANDEBURGICUS (Ernestus) Clivensem et Juliacensem ditiones jure hereditario sibi vindicat, 474. cum Neoburgico amice transigit, 475. cum Henrico IV foedus init, 477
BRULARTUS SILLERIUS, *Brulart Sr de Sillery*, (Nic.) Franciae cancellarius creatus, 448. in senatu Parisiensi verba facit, 488
BULIO, *de Bullion*, (Claud.) a rege legatus foedus cum Sabaudiae duce init, 478. Condaeam ut Mediolano relicto Romam secederet per emissarios sollicitat, 481. a regina ad senatum Parisiensem cum mandatis missus, 486. Ravallacum interrogat, 486
BUTILLERIUS, *Bouthillier*, (Dionysius) S. Romani privilegium a Rotomagensibus falso obtentum, aliaque de S. Romano commenta, refutat et evertit, 445
- C
- CAMPLANIUS**, *de Champlain*, e Canada Galliam redit, 450. Canadam redit, 471. Quebecum adit, *ib.* Tadussacensibus contra Irocosios auxilia fert, 472. Irocosiis caesis in Galliam redit, 473
CANADAE descriptio et incolarum mores, 449, 471
CLIVENSIS, *duc de Cleves*, (Jo. Gul.) obit, controversia de ejus successione orta, 474
CLUSII, *de l'Escluse*, (Car.) obitus et elogium, 467
CAEVREUS. *V.* Estraeus.
- CONDAEUS**. *V.* Borbonius (Henricus.)
CONTISFORZA SEGNIVS, *Sforza duc de Segni*, (Alex.) S. Spiritus torque ab Allincurio Romae magna pompa insignitus, 455
CREIGHTONUS, *Creighton*, (Georgius) sententias pontificis Romani temporalem in ecclesiae patrimonio potestatem affirmantes, ejusdemque auctoritatem spirituales ampliantes, disputationi proponens a senatu Parisiensi prohibetur, 444. severe admonitus, 445
- D
- DIOPTRAE** in Belgio primum fabricatae, 465. a Gal. Galileo adauctae, 466
DUELLORUM origo, 468. edicto severo condito prohibito, 469
- E
- EDICTUM** regium justitiae tribunal in quaestores inquirendi causa instituitur conditur, mox revocatum, 443. Alibi-natorum legem quoad Genevenses cives in Gallia decedentes abrogans, 457. inter necina vadimonia et privatas ad certamen provocationes prohibens, 468
ESTRAEUS, *d' Estrées*, (Fr. Annibal) Caevrae marchio a rege ad archiduces legatus Condaeam remitti postulat, 480
- F
- FABER**, *le Fevre*, (Nic.) Condaeus praceptor ejus ex aula fugam luget, 480
FONTANUS. *V.* Azebedius.
FUENTEZIUS. *V.* Azebedius.
- G
- GALILEUS** (Gal.) dioptricas machinas in astronomicos usus concinnat, 466
GALLIA factionibus scissa, 483
GALLIAE rex. *Vide* Henricus IV.
GENEVENSES cives in Gallia decedentes bonorum ex Alibi-natorum lege confiscatione exempti, 457
GERMANIAE principes foedus cum Henrico IV de Clivensi et Juliacensi ditionibus ineunt, 476, 477
GONDIUS, *de Gondy*, (Henr.) Parisiensis episcopus in regis funere de loco disputat, 495
GONTERIUS, *Gonthery*, Loiolitanus ob concionandi intemperiam a rege increpatus, 482
GONZAGA NIVERNIVS, *duc de Nevers*, (Car.) a rege ad pontificem legatus magna pompa excipitur, 455. Clivensem ditionem tanquam heres masculus proximior vindicat, 474
GROTIUS (Hugo) maris et Indici commercii libertatem libro edito asserit, 462
- H
- HARLAEUS**, *de Harlay*, (Achilles) rege interfecto, senatores Parisienses in curiam convocat, de regni regimine et regis tutela deliberaturos, 485. orationem habet, 488. Ravallacum interrogat, 490
HENRICUS IV Galliae rex in quaestores et regiae pecuniae dispensatores inquit, edicto condito, quod tamen mox revocat, 443. Navarrae omniaque sua ante regnum Galliae adeptum domania, Vindocinensi ducatu excepto, in unum corpus coronae Gallicae coaluisse, edicto declarat, 444. a Sabaudiae duce ad Mediolanum recuperandum incitatus, 452. de bello deliberat, 453. legatum Hispanum excipit, et re infecta dimittit, 454. Nivernium ad pontificem legat, 455. Genevensium civium in Gallia decedentium bona heredibus edicto addicit, Alibi-natorum lege in eorum gratiam abrogata, 457. foederatos Belgii Ordines subsidio juvat, 458. foedus cum iis init, 459. Joannitis fratribus nosocomii in Lutetia curam permittit, 467. duella et privatas ad certamen provocationes edicto vetat, 469. in controversia de Clivensi et Juliacensi ditionibus Brandeburgico et Neoburgico favet, auxiliaque spondet, 476. Thumerium Bossizium ad Germaniae proceres mittit, et cum iis foedus

I N D E X.

foedus init, *ib.* eos de Caesareo imperio in aliam quam Austriacorum familiam transferendo sollicitat, 477. de filiae Elifabethae cum Subalpino principe nuptiis, et de foedere cum Sabauda transigit, 478. Annibalem Estraicum ad archiduces legat, Condaicum remitti postulans, 480. ad bellum in Insubribus movendum parat, 481. reginam uxorem coronari facit, 483. a Ravallaco interfectus, 484. vulneris ratio, 489. cor Flexiae in Andibus in Jesuitarum templo depositum, 490. de ejus caede opiniones variae, 492. funeris ritus, 495. in Sandionyfiano templo sepultus, 497.

HISPANIAE rex. *V.* Philippus.

Hyems in Gallia asperissima, 457

J

JANINUS, *de Jeannin*, (Petrus) ab Henrico IV ad foederatos Belgii Ordines legatus, 458. conveniendi formulam inter Ordinum et Archiducum delegatos perscribit, 460. ad Ordines verba facit de ipsorum imperio et Indico commercio, quae Ordines sibi vindicarunt, 461. Romano-Catholicis sub Ordinum imperio degentibus conveniendi ad Dei cultum libertatem urget, 464. et indulgentiam tacitam impetrat, 465. Ravallacum interrogat, 486

JESUITAE patres Benearnensis senatus consulto ea ditione exclusi, 451. in eam tandem admissi, 452

JOUSA, *de Foyeuse*, (Henricus) Buchagii olim comes, in Capucinatorum familiam tandem adoptatus, obit, 452

JOUSA cardinalis in regis exequiis sacra perficit, 497

IROCOSIORUM, *les Yroquois*, mores, et terrae descriptio, 473. exercitus a Camplanio fugatus, 473

JULIACENSIS, *de Juliers*, dux (Jo. Gul.) obit, magna de ejus hereditate controversia orta, 474

JULIACUM, *Juliers*, a Caesarianis occupatum, Leopoldo Austriaco urbi praefecto, 475

K

KEPLERUS dissertationem de dioptris et planetis edit, 466

L

LANCESCIUS, *Lancesque*, (Barthol.) se Barthol. Borghesium pontificis ex fratre nepotem asserens, damnatur et morti traditur, 456

LOTHARINGUS, *de Lorraine*, (Carolus) Caroli Lotharingiae ducis filius Argentinae episcopus obit, 448

LOTHARINGA, *de Lorraine*, (Francisca) Mercuriani ducis filia Caesari Vindocino nupta, 470

LOTHARINGUS (Lud.) archiepiscopatu Remensi donatus in senatum Parisiensem admittitur, 487

M

MARGARITA VALESIA, *de Valois*, regina, Henrici IV olim uxor, Delfinum bonorum suorum in Arvernibus et per Galliam heredem instituit, 467

MARIANA (Joannis) tractatus septem Romae colore quodam censura notati, 470

MEDICEA, *de Medicis*, (Maria) Galliae regina filium ducem Aurelianensem dictum parit, 444. mox et Gastonem Andegavensium ducem, 452. filiam Henricam Mariam parit, 470. in Dionysiano fano coronata, 483. regis tutelam regni administrationem suscipit, 486. in senatum Parisiensem venit, 487. orationem brevem habet, 488. regni procuratrix, rege in lectisternio sedente, renunciata, 489

MIRO, *Myron*, (Car.) Andegavensis episcopus, regii eleemosynarii vices agens, in regis funere de loco controversiam movet, 495. et perperam obtinet, 496. regem defunctum laudat, 497

MOMORANTIA, *de Montmorency*, (Carola Margarita) Henrici equitum magistri filia Henrico Condaeo nupta, 470. cum marito Bruxellas profugit, 479

MONPENSERIUS. *V.* Borbonius (Henr.)

MONTIUS, *du Mont*, in Canadam navigat, 449. et coloniam deducendam suscipit, 470

MOTA PEHUTUS, *Pebu dit la Mothe*, (Gul.) Fr.

Momorantii Haloti caedis reus in jus vocatur, S. Romani privilegio frustra obtento, et a iudicibus damnatur, 445

N

NASSOVIVS, *de Nassau*, (Mauritius) Gul. Araufionensis filius Belgii foederatos Ordines a pace dehortatur, 460

Navigatio Potrincurii in Canadam, 449

NEIUS, *Ney*, (Joan.) Franciscanus ex Hispania tandem redit, 462

NEOBURGICUS BAIOARUS, *de Baviere duc de Neuburg*, (Wolfgang. Gul.) ducatum Juliacensem et Clivensem ditionem jure hereditario sibi vindicat, 474. cum Brandenburgico amice transigit, 475

NEOVILLA ALLINCURIUS, *de Neufville Sr d'Allincourt*, (Car.) Romam legatus Sforzam Segnium et Urfinum Sangeminium S. Spiritus torque solemnium pompa insignit, 455

NIVERNIUS. *Vide* Gonzaga.

NOGARETIUS VALETA, *Nogaret de la Valette*, (Jo. Lud.) Esperonii dux, rege interfecto, Lutetiae praecipua loca praetoriano milite firmat, 484

NOZETIUS, *de Noizet*, (Gul.) Aumaliae abbas cum Condaeo de ejus in Galliam reditu agit, 481. eum ut Romam secederet irritum hortatur, 482

P

PEHUTUS. *Vide* Mota.

PHILIPPUS III Hispaniae rex legatum ad regem mittit, de infantis cum Delfino nuptiis acturum, 454. Archiducum nomine de induciis cum Belgii foederatis Ordinibus transigit, 463. Condaicum e Gallia profugum promissis ingentibus inescatur, 481

PINGREUS, *Pingré*, (Gul.) stellionatus reus peractus remigio perpetuo damnatur, 467

POTRINCURIUS, *de Poitrincourt*, in Canadam navigat, 449. ibi hyemat, 450

Q

QUEBECI, *Quebec*, descriptio, 471

R

RAPINI, *Rapin*, (Nic.) obitus et elogium, 457

RAVALLACUS, *Ravaillac*, (Franc.) Henricum IV interficit, 484. interrogatus et tormentis subjectus nihil aperit, 486. pauca confitetur, 490. extortus neminem se habere conscium constanter affirmat, tandem quatuor equis discerpitur, 492

Regina. *Vide* Medicea.

RODOLFUS imperator Germanicus Juliacum occupat, legatumque ad Henricum IV mittit, 475

S. ROMANI, *S. Romain*, privilegium a Rotomagensibus falso obtentum juris via disceptatum exploditur, 445. fabulae de eo commentae origo, 446

ROZA, *Roze*, (Ant.) Silvanectensis episcopus cum ecclesiae suae canonicis de epistolarum dimissioarium jure litem habet, 446. senatu Parisiensi secundum canonicos pronunciantem, rem ad episcoporum synodum defert, et censoriam in canonicorum patroni scriptum sententiam obtinet: mox ob id a senatu citatus et censura notatus, 447

S

SABAUDIAE, *Savoie*, dux (Car. Emmanuel) Henricum IV ad Mediolanensem principatum recuperandum incitat, vires socias sub conditionibus pollicitus, 452. filiarum cum Mantuano et Mutinensi ducibus nuptias celebrat, 453. cum rege de Subalpini principis cum Elifabetha regis filia nuptiis et de foedere transigit, 478

SANGEMINIUS. *Vide* Urfinus.

SCALIGERI, *della Scala*, (Josephi) obitus et elogium, 466

SEGNIVS. *Vide* Contisforza.

Senatus Parisiensis G. Creightonum pontificis Romani auctoritatem ampliari satagentem censura notat, 445. contra

I N D E X.

contra S. Romani privilegium commentis ridiculis nixum pronunciat, 446. lite inter Silvanectenses canonicos et episcopum mota, Gallicanae ecclesiae libertates vindicat, et episcoporum synodi sententiam irritam declarat, 447. de foeminarum obligationibus edictum sancit, 448. senatus-consultum adversus Joan. Castellum partidam Romae censura notatum, 470. regis tutelam et regni administrationem ad reginam pertinere declarat, 485. de ordine fedendi disputatione orta, pares ecclesiasticos ad regis finistram conscendere censet, 487. Sorbonae decretum regum et tyrannorum caedem quovis praetextu illicitam pronuncians promulgat, et Marianae librum damnat, 494. in regis exequis de loco ad regis effigiem cum Parisiensi episcopo et eleemosynario magno disputat, 495

SILLERIUS. *Vide* Brulartus.

SORBONICI Doctores regum ac tyrannorum caedem illicitam pronunciant, et, Constantiensi de ea re decreto renovato, in ejus verba theologiae doctores et discipulos quotannis solemni sacramento jurare decernunt, 494

SUESSIO. *Vide* Borbonius (Car.)

SULLIUS. *Vide* Bethuna.

T

THUANI, *de Thou*, (Jac. Aug.) Historiarum opus Romae a factiosis censoribus inter libros improbatæ lectionis proferibitur, 470. ipse a rege de Condae consiliis et fuga interrogatus, 480. a senatu Parisiensi delegatus ad reginam S. C. eam Galliae regentem declarans perfert, 486. Sorbonicae scholae sententiam Constantiensisque synodi decretum contra regum ac tyrannorum percussores renovari censet, 493

THUMERIUS BOSSIZIUS, *Thumery Sr de Boissise*, (Joan.) in Germaniam a rege legatus foedus cum principibus init, 476

TOLETANUS, *de Toleda*, (Petrus) a Philippo Hispano ad regem legatus, 454

V

VALESIA, *de Valois*. *Vide* Margarita.

VALETA. *Vide* Nogaretius.

VINDOCINUS, *duc de Vendosme*, (Caesar) Franciscam Lotharingam, Mercuriani ducis filiam, uxorem ducit, 470

URSINUS SANGEMINIUS, *Orfino duc di Santo-Gemini*, (Jo. Ant.) S. Spiritus torque solemni pompa Romae insignitus, 455

INDEX *Vernaculo-Latinus* NOMINUM PROPRIORUM
Quae in NIC. RIGALTII de Rebus Gallicis libris occurrunt.

d' AÇEVÉDO, Azebedius.
d' ALLINCOUR, Allincurius.

d' ANJOU, Andegavenfis.

d' AUBIGNY, Albinus.

d' AUTRICHE, Austris.

BAVIERE, Baioarus.
BELLIEVRE, Bellevreus.

BETHUNE, Bethuna.

BOURBON, Borbonius.

BOUTHILLIER, Butillierius.

BRULART, Brulartus.

BULLION, Bulio.

CHAMPLAIN, Camplanus.

CHAEUVRES, Caevrius.

CLEVES, Clivenfis.

CONDE, Condaeus.

CREIGHTON, Creightonus.

de l' ESCLUSE, Clufius.

ESPERNON, Espernonius.

ESTREES, Estraeus.

le FEVRE, Faber.

FUENTES, Fontanus.

GONDY, Gondius.

GONTHERY, Gonterius.

HARLAY, Harlaeus.

JEANNIN, Janinus.

JOYEUSE, Joufa.

JULIERS, Juliacum.

LANCESQUE, Lancefcus.

LORRAINE, Lotharingus.

de MEDICIS, Medicea.

MONTPENSIER, Monpenferius.

du MONT, Montius.

MONTMORENCY, Momorantius.

la MOTHE, Mota.

MYRON, Miro.

NASSAU, Nassovius.

NEUBURG, Neoburgicus.

NEVERS, Nivernius.

NEUFVILLE, Neovilla.

NEY, Neius.

NOGARET, Nogaretius.

NOIZET, Nozetius.

d' ORLEANS, Aurelianensis.

ORSINO, Urfinus.

PEHU, Pehutus.

PINGRE, Pingreus.

POITRINCOURT, Potrincurius.

QUEBEC, Quebecum.

RAPIN, Rapinus.

RAVAILLAC, Ravallacus.

ROMAIN, Romanus.

ROZE, Roza.

di SANTO GEMINI, Sangeminius.

SAVOIE, Sabaudia.

della SCALA, Scaligerus.

de SEGNI, Segnius.

SILLERY, Sillierius.

SOISSONS, Sueffio.

SULLY, Sullius.

THOU, Thuanus.

THUMERY, Thumerius.

TOLEDE, Toletanus.

la VALETTE, Valeta.

VALOIS, Valesia.

VENDOSME, Vindocinus.

les YROQUOIS, Irocossii.

EPITOMARUM SERIES:

Sive totius THUANI OPERIS HISTORICI

REPERTORIUM.

LIB. I.

PRIMO libro, qui praefationis alterius loco est, rerum toto orbe status breviter sub aspectum ponitur. Francorum et Hispanorum, penes quos rerum arbitrium erat, vires et consilia explicantur. II. Irrita Caroli VIII in Italiam expeditio. Ferdinandi Arragonii astus in sollicitando Ludovico XII ad bellum gentilibus suis in regno Neapolitano movendum, instigante Alexandro VI, qui ex Italiae turbis opes suis quaerebat. Partitio regni Neapolitani inter Ludovicum et Ferdinandum. Ferdinandus Calabriae dux, Frederici regis qui in Galliam se receperat filius, contra fidem a F. Consalvo Cordubensi datam retinetur, et in Hispaniam sub custodia mittitur. Bellum inter reges novi regni possessores; quod, amissa ea parte quae Ludovico obvenerat, per inducias compositum est; secutis mox Germanae a Fuxo Ludovici neptis cum Ferdinando Arragonio nuptiis, cum Isabella Castellensis prior uxor paulo ante e vivis excessisset. Joanna filia utriusque et heres Philippo Austriae archiduci elocata fuerat; qui, quanquam a focu administrationis regnorum procurationem extremis tabulis viro attributam sciret, controversiam de ea instigatu uxoris focero moverat: qua re factum, ut Ferdinandus adversus generum sibi gratia Ludovici opus esse ad tempus existimaret. Utriusque regis Savonae congressus. Consalvus Cordubensis a Ludovico rara humanitate mensae adhibitus, Ferdinandi manifesto livore, qui Cordubensi malam gratiam rependit; et mox Ludovico, contra quem alterum generum Henricum VIII Angliae regem suscitavit; et accenso bello, discordiis inter Acromontanos et Bellomontanos in Navarrae regno exasperatis, regni injuriose, Joanne Labretano expulso, invadendi occasionem arripuit. Pugna ad Ravennam ipso resurrectionis Dominicae die commissa; in qua Gasto a Fuxo victor cecidit, et partae victoriae fructum corrumpit, amisso mox Mediolano, et secuta sanguinaria ad Novariam pugna. III. Initia Hispanici imperii parva et obscura, quae in immensum creverunt sub Ferdinando et Isabella, aperto novo per Indias in occidente orbe, cujus vestigandi nostrates Belgae principium diu ante fecerant; et per adfinitates, Belgio cum Hispaniis conjuncto; et ad extremum imperiali accedente dignitate, vireis Germania communicante. IV. Gallici contra seu Francici illustres ab initio origo sub Romanis florentibus, et in occasu imperii. Carolingi Italiae potentes, extincto Langobardorum imperio. Reges Neapolis et Siciliae ex Normanniae ducibus prognati. Ex Francis reges per cccc annos continua serie in Anglia Plantagenetae rerum potiti; cum ante illos Gulielmus Normanniae dux eam, et filii ejus ordine, et Stephanus Bloesensis tenuissent. In Palaestinam expeditiones a Godofrido, Eustochio, Balduino fratribus sub Philippo I susceptae. Henricus rex Castellae, Petro caeso a Bertrando Guesquinate, Caroli v auspiciis constitutus; a quo successionis jus ad Isabellam pervenit. Francis definentibus, Hispani inceperunt. V. Incrementi eorum causae. VI. Ludovici detrimentosa ac propudiosa cum Borgiis foederatio. Julii II ingratitude, et coacta contra eum a Ludovico synodus, in qua juxta Constantiense decretum in caput et in membra anquireretur. Morte Julii secuta, cum Leone X rex pacificatur, et mox cum Anglo, Maria Henrici VIII sorore post Annae Britanniae obitum in uxorem

T o m. I. uxorem ducta. Ludovicus mortuus Kal. Jan. anni $\text{c}1\text{o}1\text{o}x\text{v}$ summo suorum desiderio, a quibus Patris Patriae nomen, insuper et communi omnium nationum consensu Justo cognomentum promeruit. VII. Ei Franciscus gentilis et gener successit: cujus felix prima in Italiam expeditio, et secuta statim cum pontifice reconciliatio, addito pignore et translato in regem electionis sacerdotiorum jure. VIII. Tum promulgatae per Germaniam indulgentiae, quae Martino Luthero Augustiniano res per conciones miscendi occasionem dederunt: observatumque, eodem anno, quo sacrae electiones sublatae sunt, majorem Germanorum partem a pontifice defecisse. IX. Biennio post Carolus Hispaniarum rex post mortem avi Maximiliani Caesar electus est, qui statim edictum Wormatiae contra Lutherum proposuit. Amissum a nostris Mediolanum: et Leone sub id decedente, raro coelestis favoris ad Carolum inclinantis indicio, Hadrianus ejus praeceptor absens in pontificem electus est. X. Nec multo post, averfac a nobis fortunae pari indicio, Carolus Borbonius a rege defecit. Causae explicantur. XI. Infelix ad Papiam obsidio et regis captivitas: quo factum, ut ejus calamitas in misericordiam verterit, et Clemens VII ex ea occasionem ceperit foederis clandestini contra Caesarem ineundi: quam injuriam Caesar ultus est, et urbis direptione, et abolita per Hispaniam pontificia ad tempus auctoritate. XII. Secundum haec, postquam Galli tota Italia exclusi sunt, Caesar Augustae comitia religionis negotio indixit: et paulo post celebratae Massiliae Henrici Aureliani ducis et Katharinae Mediceae nuptiae: resque ad annum usque $\text{x}x\text{xvi}$ quieverunt, quo per causam Mirabelli supplicio indigne a Francisco Sfortia adfecti bellum exarsit. XIII. Sabaudia Francisci Borbonii fani Pauli comitis, et Philippi Chabotii maris praefecti, ductu occupata. XIV. Caesaris irrita in Provinciam expeditio; quam lamentabilis Francisci Delphini mors secuta est; et mox induciae inter Caesarem et regem pactae, quibus durantibus Caesar ad motus Gandensium componendos per mediam Franciam in Belgium descendit, ubique magna pompa ac praecipue Lutetiae exceptus. XV. Cum promissa non repraesentarentur, bellum recruduit $\text{c}1\text{o}1\text{o}x\text{xix}$. Irrita Henrici Delphini ad Perpinianum expeditio; felicior Caroli in Lucemburgensi principatu; quibus intervenit Rupellanorum ob rem salinariam seditio, moderatione summa pro temporum ratione compressa. Francisci Borbonii Anghiani ad Cerizolium victoria. Secutum Crepiaci foedus, cui Anglus stare noluit. XVI. Anglicanae scissurae origo ob repudium Katharinae Arragoniae et Annae Bolenae matrimonium. Abolita in Anglia et Hibernia pontificia prorsus auctoritate, Henricus rex caput ecclesiae declaratur: in ceteris nihil in doctrina mutatum. XVII. Geldriae principatus, Carolo Egmondano ablati et Clivensi attributus, a Caesare vindicatur. XVIII. Daniae rex Christiernus II, Joannis filius, Christierni I nepos, paternis vestigiis insistens Sueciae regnum invadit, et crudeliter vastat, edita Stocholmiae immani laniena; ob quam non solum Suecis invisus, sed proprio regno ejectus, extincta etiam mascula sobole periiit. Fridericus patruus in Danico, Gustavus Erici filius Suecico regno inaugurati. XIX. Motus ob religionem in Germania, et secreti ad bellum paratus, cui praeluserunt rustici et Anabaptistarum fanatici duces; dein et Suevicum contra Ulricum Wirtembergicum initum foedus, ac postremo Brunsvicense. XX. Concilium, instante Caesare, primum Mantuae indictum, ac postea Tridenti. XXI. Motus ob religionem inter Helvetios, commissaque pugna post frustra tentatam nostrorum interventu concordiae viam; Tigurini victi, occiso in primis ordinibus Huldrico Zuinglio: sed victoriae Quinquepagicorum is exitus fuit, ut pacem sibi deinceps colendam existimarent. XXII. Poloniae status. In Borussia mutandae religionis ratio, et principatus in Brandeburgica familia firmandi. XXIII. Hungariae item status; ubi post Ludovicum ad Mogacium caesum Joannes Zapolia Daciae princeps controversum in ea jus deinceps Austriacis fecit. XXIV. Turcica a Selimi temporibus et Aegypto subacta, ad annum xlii praetexuntur. XXV. Italiae status. Veneti nutantes. Genuensis respublica in aere Caesaris. Senenses metu Florentinorum patrocinium alienum quaerentes. Florentini ipsi principem a Caesare accipiunt. Mediceae familiae in Etruria dominatus origo, et successus. Joannis Cosmi patris mors. Atestinorum Ferrariae principum fatum.

fatum. Mantuae duces Montisferrati principatus potentes. Roboreorum gentis origo, et in Urbini principatu successio; Camertium item, quos Varani potiti fuerant, adiectio, ipsis postea a Paulo III ademptorum. XXVI. Navigationes ad Indiae occidentalis vestigationem a Christophoro Columbo et Americo Vesputio susceptae. Eodem tempore P. Alvares Capralis Brasiliam, et Jo. Pontius Legionensis Floridam aperuit. Tum Ferdinandus Magellanus in orientem tendens fretum a se dictum enavigavit. Terra ignea. Hispanorum in India occidentali, Lusitanorum Emmanuelis regis auspiciis in orientali, successus et res gestae. XXVII. Ad res nostras reditum. Post Crepiacam pacem Bononia ab Anglis capta. Odoardi Biesii, et Jacobi Cuciaci Vervinii generi, res infeliciter gestae. Regis in Angliam irrita expeditio. Franc. Lotaringus Aumalius ad Bononiam ingenti vulnere fauciat, cum constantia summa ac fortitudine ictum sustinisset, praeter chirurgorum spem convaluit. Carolus Aureliani dux Ferdinando Romanorum regi gener destinatus, ad Firmum monasterium lue pestilenti extinctus.

L I B. II.

P RINCIPIUM operi a bello Germanico factum. II. Germaniae antiqui et novi limites. Lingua Illyrica seu Slavica per Germaniam, Sarmatias, Macedoniam longe lateque porrecta. Germanicum imperium. Ejus translatio a Francis ad Germanos. Electorum origo, numerus et auctoritas. Imperii ordines, civitates, circuli. Judicium camerae. Comitata. Respublica Germanica cui comparari possit. III. Pax religionis a Carolo V monarchiam parturiente sancita. Spirensis camera ex utriusque partis assessoribus conflata. Wormatiensia comitata. Tridentinum concilium cum Protestantibus suspectum esset, colloquium Ratisponae institutum. IV. Bellum Brunsvicense, quod universo praelusit. Conventus Francofurtensis. Fridericus Palatinus septemvir in sua ditione religionem antiquam mutat, Pauli Fagii opera usus et Helia Levita Judaeo. V. Bellum Germanicum summa dissimulatione susceptum et inchoatum. VI. M. Lutheri mors, cui Justus Jonas affedit. VII. Comitata Ratisponensia. VIII. Brunsvicorum et Brandeburgicorum principum foedus contra Saxonem et Hessum. IX. Protestantium tribuni: et Baltazaris Gutlingi ad milites animandos invidiosa oratio. X. Foedus inter Caesarem et Pontificem. Conventus Ulmae. XI. Palatini septemviri ad Caesarem, cum adhuc in dissimulatione perstaret, legatio. XII. Saxonis et Hessi Germanica in Caesarem scripta; quibus inter alia Jo. Diazii paricidium exprobratur. XIII. Anna et Maria Ferdinandi filiae Alberto Willelmi Baioari filio et Wilhelmo Clivio, dissoluta nobiscum contracta adfinitate, a Caesare fratre elocatae. XIV. Seb. Schertelius Alpibus occupatis Oenipontem tendit. Donaverda capta. Helvetii in castris Protestantium militantes, frustra a pontifice sollicitati. XV. Tandem Saxo et Hessus a Caesare, cum Lanzuthi esset, proscribuntur; qui mox bellum ipsi denunciant. Eorum inter se dissidia. XVI. Copiae Caesarianae recensentur, et ad Ingolstadium castra metantur; quibus Rheno transmissis cum delectis copiis Maximilianus Ecmundanus Buranus se conjungit. XVII. Neoburgum Caesari deditum: et translata Norlingam castra; ex iisque velitationes. Donaverda ab Octavio Farnesio intercepta. Dillinga et Lavinga dedita. Schertelii a castris foederatorum discessio. Gundelfinga et Geenga Caesari se dedunt. Inde translata ad Sontheimum castra. XVIII. Ferdinandus in Saxoniam cum peculiari exercitu descendit. XIX. Conventus civitatum Ulmae. Bopfinga et Norlinga, Weissemburga, Dingelspulum et Rotemburgum in Caesaris potestatem concesserunt. XX. Palatinus septemvir supplex ad Caesarem venit, discedentibus foederatis; et Ulmenses in gratiam recipiuntur. Darmestato vix vi capto, Francofurtum Burano deditur. XXI. Pax inter regem et Henricum VIII. Franc. Borbonii Anghiani ad Rupem-Guidonis deploranda mors et inulta. Gallicus limes a Francisco ob felices Caesaris successus sibi metuente lustratus.

CIOIOXLVI.

L I B. III.

CICIOXLVII. **F**ELICIA belli Germanici initia nonnihil conturbant conjuratio Genuae Fliscana et Neapolitani tumultus. II. Alterius origo et successus: III. Cui successit Ciboana: virtus in utraque Andreae Auriac et constantia. IV. Neapolitani motus origo ab inquisitione: ejus exitus libertati nobilitatis postremo exitiosus. V. Henrici Angli mors; mores, et occultus in Franciscum regem amor ex morum similitudine. VI. Secuta mox regis mors: ejus fortuna, prudentia, regni dispensatio, amor in literas et literatos: VII. Ad Henricum filium praecepta; quae ille regnum iniens magna ex parte neglexit, Cl. Annebaldo maris praefecto et Turnonio cardinali, quibus praecipuis administris usus fuerat, a rerum gubernaculo remotis. Diana Piclavienfis, et ejus impotens animus. VIII. Leges optimae a Franc. Olivario cancellario latae. IX. Helionora regis defuncti vidua in Belgium proficiscitur. Imbrium vi ruptus S. Michaelis pons Lutetiae. X. Hier. Capiferrei cardinalis in Galliam ad novum regem legatio. Leges in diplomatis Pontificii promulgatione a senatu appositae. XI. Saxo captus, et ocrea ejus ad ludibrium in Galliam missa. XII. Durocortori Remorum rex inauguratur. Saxonicae copiae a Seb. Vogelsbergo regi militant. XIII. Duellum inter Vidum Cabotium Jarnacum et Franc. Vivonum Castaneum ad fanum Germani commissum, regi triste et ominosum. XIV. Leo Strozzius ex foedere post cardinalis Santandreami caedem in Scotiam cum classe mittitur: ejus felix successus, captis in arce Andreana in Galliam secum abductis. XV. Anglica in Scotiam expeditio, et prospera ad Prestonium pugna vi Eid. Sept. qua illustrium familiarum e Scotis juvenus cecidit. Reginae Britannodunum sepositae. XVI. Mutatio religionis in Anglia sub Edvardo vi puero; et accersitus eo P. Martyr Vermilius Florentinus. XVII. Doctorum virorum obitus, Fr. Vatabli, Jacobi Tufani, Beati Rhenani, Jo. Schoneri, Conradi Peutingeri, Petri Bembi, Jacobi Sadoleti; XVIII. Item Hariadeni Ahenobarbi Caesareae in Africa profultani, et Ferdinandi Cortesii novae Hispaniae in India occidentali fundatoris.

L I B. IV.

CICIOXLVII. **D**ISSOLUTO foederatorum exercitu, Ulricus Wirtembergicus Caesari fit supplex. II. Sueviae civitates in gratiam receptae. III. Saxo septemvir ad Mauritanos Ordines scribit. IV. Anna Augusta regina Ferdinandi uxor tot liberorum parens moritur. Augusta recipitur, non impetrata Seb. Schertelio venia. Saxonis septemviri et Mauritii bellum. Argentina in gratiam recipitur. V. Bremae irrita obsidio; in qua Jodocus Groeningus Zelandiae praefectus occumbit. VI. Hermannus a Weida, archiepiscopus Colonienfis, proscribitur. VII. Rocliciae clades ab Alberto Brandenburgico, qui Caesari militabat, accepta. Ferdinandus a Bohemis open Mauritio contra Saxonem petit. VIII. Saxo reconciliationis viam cum Caesare Cliviae ducis sororii sui interventu frustra tentat. IX. Caesar in Saxoniam descendit. Primi successus. Foeda apud Zuiccaviam peste afficitur. X. Roclicia recepta, pugna ad Mulbergam committitur, locum ominosi nominis. XI. Saxo captus. Witemberga mox obsessa, et, poena mortis contra Saxonem lata et interventu principum dein remissa, deditur. Conditiones captivo propositae. XII. Ericus Brunsvicus, qui ad Bremam sedebat, soluta obsidione ab Alberto Mansfeldio in fugam cum clade vertitur; sed clades ab Wrispergero post fugam superveniente farcitur, captis victoris impedimentis et pecunia. XIII. Hesus post Saxonem captum Halae fit supplex Caesari, et in conditionibus literulae cavillatione, contra quam sibi persuaserat; captivus retinetur. XIV. Caesaris in supplices severitas. Lud. Oetingensis comes solum vertit. XV. Bohemicum bellum. Praga dedita pari severitate habita. XVI. Hamburgum, Lubeca, Brunsvica in gratiam receptae. XVII. De prosperis Caesaris successibus judicium. Foederatorum principum imprudentia

prudencia et errores notati. Caesaris ipsius error, et ex eo secutae clades, quas ominosus Augustae, ubi comitia celebrata, tumultus praesagiit. XVIII. Concilium contagiosi aëris obtentu Tridento Bononiam translatum. XIX. Parma et Placentia in nepotum gratiam a Paulo III pontifice publico diplomate alienatae, cui Caesar subscribere recusavit. Senae in Hetruria Didacum Hurtadum Mendozam cum praesidio recipiunt. XX. Odium publicum in P. Aloisium Farnesium ducem et conjuratio, cum insigni illusorii magici oraculi exemplo. XXI. Caede patrata Placentia a Caesarianis occupata, et mox Parma a Caesare tanquam imperialis juris repetita. XXII. Cum pontifice de concilio Tridentum revocando acerbae per oratores suos altercationes.

LIB. V.

PONTIFICIS ad Germaniae praesules super concilii translatione literae. II. CIOIXLVIII.
 Cum perstaret pontifex, Mendoza Romae coram principum oratoribus, atque eodem tempore Bononiae Fr. Varga et Martinus Velascus coram patribus de Synodi vitio ac defectu protestantur. III. Inde Senas Mendoza revertitur, et Plombinum divertit. Apianorum Plombini dominorum gens et origo. IV. Pontificis ad protestationem responsio, a Reginaldo Polo cardinale, ut creditur, facta. V. Inter has Caesaris et pontificis contentiones, pendente concilii celebratione, religionis formula seu declaratio a Julio Flugio et Michaële Sidonio jussu Caesaris perscribitur. Hesus nutat. Argentinenfes intercedunt. VI. Prussiae et Teutonici ordinis negotium in comitiis agitatum. Sigismundi Poloni mors; moderatio. VII. Septemvirali dignitate in Augustanis comitiis insignitus Mauritius. Sebastianus Vogelspergerus, qui regi militaverat, Caesaris jussu a Lazaro Schuendio amicitiae colore Wisseburgi captus, et magna cum Schuendii invidia securi cum duobus centurionibus percussus; proscriptique denuo Buclingius comes, Schertelius, Ringravius, Heidecus, Recrodus, Rifebergus. Camerae assessores loco moventur. Circulus x ex provinciis Belgicis Caesaris edicto adjectus. De Cattorum ditione controversia contra Hesium, secundum Willelmum Nassovium Arausionensem pronunciatum. VIII. Augustae et Ulmae mutata reipublicae ordinatio; indeque Caesar in Belgium descendit. Contra Constantienses versa arma: urbs capta et Austriae familiae addicta. Lindavienfes adacti, ut formulae subscriberent. IX. Caesar imperii hereditariam successionem adfectat. X. Maximilianus Pinciae Carpetanorum in Hispania Mariam Caesaris filiam uxorem ducit. Philippus filius Hispania evocatur. Genuae exceptus de arce urbi imponenda cum Albano consultat, Andrea Auria intercedente, cui raro charitatis exemplo patriae libertas proprio periculo propior visa est. XI. Lutherani Lutetiae capite plectuntur. In suspectos Venetiis exercita item severitas; sed cum moderamine. Paulus Vergerius episcopus Justinopolitanus ex qua occasione ad Protestanteis defecit. XII. Rex in Subalpinam provinciam facto per Aeduos itinere proficiscitur. XIII. Per absentiam levis Lutetiae motus: major in Aquitania ob rem salinariam exoritur, ingenti Burdigalae, quae provinciae caput est, exorta seditione; cui comprimendae missus A. Momorantius equitum magister, qui magna severitate rem gessit. Stephani Boëtiani senatoris Burdigalensis in eam rem evulgatus Anthenotici titulo elegantissimus libellus. XIV. Rex ex Italia reversus Molinii in Boiis Ant. Borbonii Vindocini et Joan. Labretanae, quae Clivensi desponsata fuerat, nuptias celebravit; ut et mox ad Germani fanum Franc. Guisiani et Annae Atestinae, cum eum paulo ante Franciae patricium creasset. XV. Scotica expeditio, duce Dessio. Maria regni heres Britannoduno, quo superiore anno seposita fuerat, a matre in manus Philippi Mallii Brezaei consignata in Galliam magno comitatu deducitur. Letha ex aliarum urbium ruinis in Forthae aestuario crevit. De Myrtoo lacu, Septo flumine, et Magotiis avibus, mira a Bellovadio prodita. Post rem per annum gestam Dessius exercitum Paulo Thermo tradit, cui Joannes Monlucius Valentiae episcopus comes additus. XVI. Prodigium annonae coelo impluentis. XVII. Mortes clarorum

Tom. I. clarorum virorum Gregorii Cortesii cardinalis, Marii Molsae. XVIII. Bellum Persicum paucorum mensium.

LIB. VI.

CICIO XLIX.
HENRICUS II.

PHILIPPUS ad patrem in Belgium venit; ubique a provinciae urbibus regia magnificentia exceptus. II. Senis res turbant. III. Soli in Germania Magdeburgici restabant a Caesare proscripti; qui, peti se cum viderent, apologetico ad commiserationem et invidiam simul composito se purgant. IV. Moderandae amplitudini Lutetiae in immensum se effundentis lata lex. Renovata contra Lutheranos supplicia. Odoardi Biezii E. T. causa agitata et Jacobi Cuciaci Vervinii generi: uterque ob amissam Bononiam tunc damnatus, et postea utriusque restituta memoria. V. Anglicana dissidia inter Somerssetum et Thomam fratrem, maris praefectum, qui adfectati regni accusatus capite luit. Martinus Bucerus et Paulus Fagius Argentina a Thoma Cranmero Cantuariae archiepiscopo accersiti. Ipse Somerssetus in carcerem trusus. VI. Cum Helvetiis Gallicum foedus renovatur. VII. Apud nos varia varie decreta. Leges Salinae per Aquitaniam sancitae. Duplicata equitibus stipendia, populi levamento. VIII. Margaritae Navarrae Francisci sororis ac regis amatae obitus et elogium: Christinae Hessi uxoris: Jacobi Ziegleri, Lindaviae ad Acronium lacum nati. IX. Motus in Italia, Genuae et Parmae. X. Pauli III mors, virtutes, secus facta. Scissum factionibus collegium in eligendo novo pontifice. Jubilaeus annus, et ejus origo. Tandem Julius III creatus: qui statim principatus sui initio specimen animi sui dedit. XI. Leges graves a senatu additae in promulgatione diplomatis pontificii de Remensi academia a Carolo cardinali Lotaringo instituta. XII. Petrus Lizetus primarius praefes a Pictaviensi et Lotaringo magistratu motus: ac mox Fr. Olivarius cancellarius domum relegatus. XIII. Pax inter regem et Anglos. Bononia a rege recepta. XIV. Edictum grave contra scribas pontificios, ut crebris falsitatibus occurreretur: ad quod cum Car. Molinaeus jurisconsultus liberius scripsisset, paternum solum vertere pro tempore coactus est. XV. Carolus Cossaeus Brissacus in Subalpinam provinciam cum summo imperio missus et E. T. creatus. XVI. Valdensium provincialium causa in senatu Parisiensi agitata: eorum origo jam a primis initiis repetita, doctrina, mores, mala Francisco I rege fortuna, et severa contra eos judicia. Alenii cum Barth. Chassanaeo primario praefide ex occasione ridiculae iniuriam causae in graviori altercatio: exitus causae non respondet publicae expectationi. XVII. Caesar Belgio ad Imperii Ordines dat literas, quibus et de egregia novi pontificis voluntate fidem facit, et comitia Augustae Vindelicorum indicit. Magdeburgici altero apologetico se purgant. Argentinenses tumultuantur. Edictum de libris Lutheranorum. XVIII. Brunsvica in Saxonia ab H. Brunsvico obsessa; ac mox obsidio soluta, copiis ad Magdeburgum oppugnandum traductis. Mauritius Saxo septemvir bello summus dux delectus, qui Heidecum et alios militaris tribunos sibi clam conciliat. XIX. De concilio variae in comitiis concertationes, et principum pro Hessi libertate deprecationes. XX. Anglicus sudor. XXI. Ulrici Wirtembergici mors. Jo. Vasaei, Jo. Pierii Valeriani et Georgii Triflini obitus.

LIB. VII.

CICIO L.
HENRICUS II.

CAESAR fratris filiorumque ejus animos pertentat, an de Imperio sibi, ut illud in filium transferat, restituendo adsentiri velint. Maximiliani, ut intercederet, ex Hispania festinatus reditus. Is secum Buaçonem regis Fessani agnatum adduxerat: II. Ex eoque nata occasione, de Fessae, Marochi, Tremeceni ac Tunetis regnis ac regibus priscis et regionibus illis agitur. III. Scirisiorum in utraque Mauritania origo et successus, qui veterum regum stirpem ad extremum abolerunt. IV. Nata inter fratres Scirisios discordia, et inde ortum bellum inter Fessanum

EPITOMARUM SERIES.

507

T o m. I.

Fessanum Oatazenum et Mahametem Scirifium. V. Capto Oatazeno illudit humanitatis specie Scirifius; et Fessa potitur. VI. Bellum Aphrodisiense a Joanne Vega Siciliae prorege susceptum. Tunetani regni descriptio. Monasterium et ad extremum Aphrodisium capitur. VII. Solimanus Meningis rex Caesari tributarius fidem fallit. Dragutem ad insulam venientem Andr. Auria insequitur. VIII. Vindicandae superioris anni injuriae classis a Turcis instructa; quae primo Siciliam, dein Melitam petens, postremo in Africam descendit et Tripolim obsidet et capit. IX. Captae urbis invidia a Gallis removetur.

L I B. VIII.

CAESARIS edictum de Concilio. II. Conventus Norimbergae; in quo actum de belli Magdeburgici sumptibus. III. Caesar frustra de Imperii successione cum fratre agit. IV. In Lutheranos anquiritur. V. Tandem cum Magdeburgicis conventum; statimque secretum foedus interventu episcopi Baionensis a Mauritio cum rege initum. VI. Pro Hessi libertate principum apud Caesarem deprecatio. VII. In concilii Tridentini ratione rex a pontifice dissidet; literasque fiduciaras tanquam ad conventum non ad concilium dat, patribus a Jacobo Amioto Bellozano perferendas. Ejus ad patres oratio libera et ad querimoniam invidiosam composita. VIII. Eodemque tempore edictum in senatu promulgatur; quo prohibetur, ne pro sacerdotiis pecunia Romam mittatur: atque, ut rei acerbitas aliquatenus mitigaretur, renovata contra Sectarios decreta. IX. Helvetii auctoritatem concilii detrectant; et ad illud Protestantium legationes. X. Foedus cum Octavio Parmae duce initum; et Parmensi bello factum initium. Ejus successus. XI. Hinc scripta utrinque jurgiis plena inter Caesarem et regem disseminata. Regium-Lepidi in odium regis a F. Gonzaga Caesaris nomine a Ferrariensi repetitur. Mirandula a Caesarianis oppugnatur. XII. Picorum gens et successio. XIII. Bellum in Subalpina regione inter regem et Caesarianos recrudescebat; quod Belgicum mox excepit. XIV. Missi a pontifice belli pertaeso legati; hinc Carpenfis ad Caesarem, in Galliam Hier. Verallus; cujus diplomate in senatu recitato leges ut in superioribus a patribus appositae, et novae propter edictum nuper de scribis pontificiis promulgatum additae. XV. Res in Anglia turbant. Somersetus regni protector capite plectitur; et Jo. Dudleius Northumbriae dux, cujus astu periculum illi creatum fuerat, eo sublato regnum adfectat. XVI. Mortes literis clarorum hominum, Martini Buceri, Andreae Alciati, M. Antonii Flamini, Jo. Bapt. Montani, Joachimi Vadiani.

CICIODLI.

HENRICUS II.

L I B. IX.

IN Pannoniis res turbant. Earum descriptio et status. II. Post Ludovici ad Mugacium caesi mortem Joannes Zapolia titulos regios sibi sumit, et successione jus Ferdinando Romanorum regi controversum facit. Joanni successit Stephanus filius et Isabellae Sigismundi Augusti Poloniae regis sororis, cui tutor cum regina matre a parente datus Georgius Martinus. Ejus mores et varium ingenium. III. Bello inter Ferdinandum et Isabellam accenso, a Caesare fratri Jo. Bapt. Castaldus datus, qui summae rerum praecesset; ob id Cassani marchio creatus. IV. Tandem Georgii Martinus interventu inter contendenteis transactum, non sine Georgii utrinque invidia, pacem illam bello Turcico mox secuto. V. Ejus successus. Lipa capta et recepta. VI. Georgius cardinalis creatus; statimque tanquam suspectus infelici conjuratione per insidias occisus. Ejus opes domino exitiosae, fama minores: nec inulta caedes. VII. Zegedinum recuperatur; sed mox praedae aviditate amittitur. Andreas Bathorius Daciae vaivoda, et Laurentius Lozantius Temesvarae comes creatur. VIII. Machometi purpurati et Stephani Moldaviae vaivodae expeditiones. Moldavus in fugam vertitur. XI. Temesvara a Turcis capitur, Lozantio contra fidem datam indigne interfecto, quod Olimano

CICIODLI.

HENRICUS II.

CICIODLII.

T O M. I. Olimano nuper fides a Castaldo ad Lippam data minime fuisset servata. X. Bernardi Aldanae in Lippa defendenda ignavia. XI. Isabella ingentis animi foemina, quod promissa a Ferdinando minime praestari diceret, per Mircem inferioris Moesiae regulum cum Turcis agit, et annum sequentem Pannoniae funestum fecit. XII. Stephani Moldavi caedes. XIII. Dissoluto per Magdeburgicam obsidionem exercitu, miles per Germaniam grassatur. XIV. Protestantium, atque adeo Mauritii occulta consilia tegentis, legati ad concilium profecti. Philippus Melanchthon in viam se dat, et Norimbergae subsistit. Concilium dissolvitur.

L I B. X.

C I O I O L I I.
HENRICUS II. **M**AURITIUS renudato animo scriptum contra Caesarem publicat: II. Alteroque idem scripto Albertus Brandenburgicus facit; quo de Ludovico Avila rem ad Rocliciam in contumeliam suam commentariis suis de bello Germanico retorquente acerbe conqueritur. III. Pari acerbitate scriptum a rege disseminatum: quo Caesar ratione Ambarensis principatus Lotharingicos, Maximilianus Buranus Aquitanici tumultus tempore suorum fidem sollicitasse dicitur, et Sebastiani Vogelspergeri indignum supplicium multis verbis exaggeratur. IV. Interea Mauritius in dissimulatione pergens, quod rem amice componi posse non desperaret, conjunctis cum Willelmo Hessi filio ac sororio copiis Augustam venit, senatum a Caesare institutum mutat, Ulmam obsidet dum Lincii a Ferdinando institutum colloquium instauratur. Lauginga ab Henrico Othone Palatino recipitur. Rutenensis ad Alpium radices pugna. Ereberga capta. V. Caesaris arthritici miserabilis ex Oeniponte fuga nocturna. Saxo dimissus. Oenipons occupatur. VI. Rex ex foedere clam cum Mauritio inito ad limitem proficiscitur: Tullum, Metim, Virodunum in potestatem redigit; et Carolum Lotharingiae ducem puerum cum Christierna matre generum destinatum recipit. VII. Cum pontifice Turnonii cardinalis interventu convenit. Pontifex cum Farnesiis transigit. VIII. Legationes Helvetiorum et conventus Wormatiensis de pace inter Caesarem et regem. IX. Rex, cognito Mauritium in eo esse ut cum Caesare et fratre ejus conveniret, re bene gesta in regnum revertitur. X. Protestantium scriptum contra Caesarem Augustae publicatur; quo et theologos suos Tridentum missos revocant. Hinc captata occasione, Albertus Brandenburgicus bellum propriis auspiciis seorsim ab aliis foederatis gerit: episcopos et Norimbergenses infestat, Ulma frustra tentata. XI. Patavii in conventu a Mauritio et episcopo Baionensi orationes habitae; moxque Eisteto datae ab eodem literae ad conventum Pataviensem. XII. Caesaris ad ea responsum. XIII. Francofurti a foederatis obsidio, in qua Georgius Megalopolensis dux occubuit, Pataviensi pace facta, solvitur. XIV. Mauritius in Pannoniam cum summo imperio ex foedere Pataviensi proficiscitur. Agria obsessa a Turcis et summa foeminarum virtute defensa. XV. Georgii cardinalis interfecti causa a pontifice agitata: et post diras minime denunciatas, Ferdinandus, conscii, ac percussores tandem a censuris solvuntur. XVI. Motus in Moesia, Radulfo legitimo despota contra Mircem Turcicis opibus fretum ope Castaldi ducente; qui victor, ejecto Mirce, paterno regno restitutus est. XVII. Literae superbae Solimani in Vafraëliano conventu recitatae pro restitutione Joannis Sigismundi. XVIII. Mauritii et Castaldi mutuae exprobrationes.

L I B. XI.

C I O I O L I I.
HENRICUS II. **B**ELLUM Subalpinum et Parmense. Salucia a Caesarianis capta. II. Turcicae classis ad Italiae litora descensus. III. Ad Clodiam Venetae ditionis civitatem regionum conventus: cujus is exitus fuit, ut Senenses Gallorum opibus freti de libertate recuperanda et ejiciendo Hispanorum praesidio cogitare coeperint. IV. Plombinum Cosmo cum omni ditione et Ilva insula a Caesare concessum. V. Andreae Auriae semper felicitatis imperatoris infelix ad Pontiam insulam cum Dragute

Dragute congressus. VI. Senensibus ablata oppida restituuntur: eodemque tempore Orbitellum a Caesarianis in ora maritima munitur. Ferdinandus Gonzaga male administratae provinciae insimulatur: intereaque prosperi Gallorum successus, capta Verruca et Alba Pompeia. VII. Caesaris post pacem Pataviensem in Gallicum limitem ad ulciscendas injurias expeditio. VIII. Jus quod Francis in tribus civitatibus nuper occupatis competit. IX. Franciscus Lotharingus Guisus eo cum valido exercitu missus. X. Alberti Brandeburgici, qui initio regi militabat, suspecta fides. Is Caesari in occulto reconciliatus, ac mox pro hoste habitus Aumalium Guisii fratrem intercipit. XI. Metis obsidio memorabilis. Interimque Hedinum in Morinis a Caesarianis captum. XII. Oratio Guisii ad commilitones, quo die totis viribus oppugnatio parabatur. Caroli Rupifulcaudii Randani cum Henrico Manrice duellum militare. Soluta obsidio cum Caesarianorum damno. XIII. Brunsvicensis ditio a Wolrado Mansfeldio Alberti auspiciis occupata. Elvangium Teutonico magistro a Wirtembergico ereptum. XIV. Clarorum virorum mortes; Henrici Megalopolensis, Hermanni Wedensis, Eberardi Bilichii, Joannis Cochlaei, Gasparis Hedionis, Andreae Osiandri, Sebastiani Munsteri, Petri Apiani, Jodoci Villicii, Lazari Bonamici, Lillii Gregorii Giraldi, Pauli Jovii, Ferdinandi Nonii Pinciani.

L I B. XII.

ALBERTUS episcopus infestare pergit, nequicquam contra Caesarem per epistolam monente, ut ab injuria abstineret, qui nihilominus publicato scripto bellum in Franconia persequitur. II. Ob id institutus Francofurti conventus. III. Inde Albertus in Saxoniam descendit; cui a Mauritio bellum denunciatum: postque rem scriptis utrinque agitatam ad manus ventum, in Hildesemia dioecesi ad Peinam Lunenburgensis agri castrum cruenta admodum commissa pugna, in qua victor Mauritius cecidit. IV. Ejus mors, ingenium, praeclare et secus facta foris et domi. V. In septemviratu Augustus frater tunc absens apud Daniae regem focerum succedit, quantumvis renitente Jo. Friderico gentili, qui eo spoliatus fuerat; mox et cum Alberto Brandeburgico sub id ab Henrico Brunsvico suprema clade affecto reconciliatur. Brunsvicae obsidio soluta certis conditionibus, quae postea ab Alberto remissae sunt: ipse tandem a Spirensi camera proscribitur. VI. Tarnoviae obsidio et, capta urbe, demolitio. Captus Franc. Momorantius, qui Decilio occiso urbi praecerat. VII. Hedinum eodem successu captum, magna cum Gallorum strage, desiderato inter alios Horatio Farnesio Castri duce, qui nuper Dianam regis naturalem filiam in uxorem duxerat. Captus Rob. Marcianus Bullionius equitum tribunus, qui locum tuebatur. VIII. Caesarianorum secuta ad Durlanium strages, Anna Momorantio duce, et capti Spinoii princeps et Araschoti dux, et adempta hosti VII signa, exiguum superiorum cladum solatium. Bapalmae et mox Cameraci irrita obsidio. IX. Contra Senenses, qui ad nos defecerant, instauratum bellum, duce Garcia Toletano. Primi ejus successus. Montis Ilcini irrita obsidio. X. Res in Subalpina provincia gestae. Frustra tentata Bena a Fr. Gonzaga. Curtemillia et Ceba a Brissaco captae. Vercellarum direptio, paulo post Caroli Sabaudi mortem. XI. Bellum Etruscum excipit Corsicum. Jus quod regibus Francis in Genuensibus competit. Paulus Thermus, qui in Etruria rem gerebat, Corsico bello praefectus. Classis Turcica auxiliaris, Polinio et Dragute ducibus. Bonifacio dedito, Calvium tentatum. Florentii fanum et Bastia a Genuensibus recipiuntur. XII. Domestica ex actis publicis. XIII. Renovata contra Sectarios supplicia. XIV. Michael Servetus Tarraconensis Genevae morte affectus. XV. Virorum clarorum mortes; Joannis Rivii, Erasmi Reinholdi, Jacobi Sturmii, Joan. Dubravii episcopi Olmucensis, Jo. Baptistae Egnatii, Hieronymi Fracastorii. XVI. Isabella in Pannonia res ope Turcorum turbat. Castaldus ob provincialium odium e provincia decedit. XVII. In Oriente Solymanus rebus suis metuens in Syriam proficiscitur, et Mustafam grandiolem natu filium instigatu Roxolanae novercae ac Rustani

CICIODLIII.
HENRICUS II.

Tom. I. purpurati Alepi ad se vocatum necat. Zeangir fraternae caedis impatiens sive in castris sive Constantinopoli moritur: et mox pueri filii a Mustafa relictī, qui Prusiae educabatur, ab avo imperata caedes, et ab Ebraimo invito patrata.

L I B. XIII.

CICICLIII. **M**ORTUO Edvardo VI, graves in Anglia motus, dum Jo. Dudleius Northumbrius charitatibus suis regnum conciliare nititur, exclusa Maria legitima regni herede. II. Jana Suffolcia invita ad regnum a vitrico rapta, et deploranda paulo post morte affecta, cum patre, marito ac vitrico. Maria in regno confirmata. HENRICUS II. CICICLIV. III. Poli cardinalis regium stemma et legatio. Celebrata Londini regni comitia: in quibus varii sponsi propositi, et sequenti anno pactae cum Philippo Hispaniarum principe nuptiae. IV. Wiatus capitur et capite plectitur. V. Leges de ecclesiastica disciplina et auctoritate pontificis, et Elizabetha Mariae soror in carcerem coniecta. Philippi et Mariae nuptiae; quarum contemplatione regno Neapolitano Carolus parens cedit. VI. Poli de pace inter Caesarem et regem actio; adventus in Angliam honorificus, et ab eo instaurata majorum religio. VII. Inter Jo. Fridericum et Augustum Saxones transigitur: et Jo. Friderici paulo post secuta mors. VIII. Albertus pergit contra Norimbergensis; et Schuinfurtum diripit. Henrici Plavii contra Albertum successus; quo tandem post cladem ad Kitzingam acceptam ad nos confugiente, in ejus gratiam scriptae ad Imperii ordines Francofurti congregatos litterae. Ordinum responsio. IX. Virorum literatorum mortes; Joannis Feri, Xisti Betuleii, Simonis Portii, Francisci Franchini, Sigismundi Gelenii. X. Regis contra Caesarem expeditio: ejus in hostico successus. Bellorivum, Mariaburgum, Bovinae, Dionantum, Givacum deditum. Bincium diripitur. Rantiacum obsidetur; et ex occasione obsidionis pugna commissa; in qua praecipua Guisii virtus. XI. Domestica nostra. Semestris senatus. Leges de senatu Armorico. De falsis vestigali per Aquitaniam redimendo. De numero regionum scribarum.

L I B. XIV.

CICICLIV. **B**ELLUM Etruscum. Fabiani Montani cum Cosmi filia sponsalia. II. Jo. Jacobus Medicinus Melenianus dux destinatus. Ejus origo et fortuna. III. Senarum obsidio. HENRICUS II. IV. In Corsica Florentii-fanum a Jordano Ursino Auriac deditum. V. Damnum ad Cosmae-fanum a Florentinis acceptum. VI. Clusiana infelix expeditio; et Santacii dolus. VII. Clanius fluvius et ejus situs ac natura. VIII. Petrus Strozzius cum auxiliaribus copiis ad Senarum obsidionem solvendam missus. IX. Leo Strozzius tot palmarum dux ad Scarlinum scloppetū ictu a rustico confoditur. X. Blasius Monlucius Senis a rege praeficitur. XI. Proelium Marcianum, hinc duce Meleniano, hinc P. Strozzius; in quo nostri caesi. XII. Lucinianum mox a Caesarianis capitur. XIII. Strozzius Senas per hosteis medios perumpit; confirmatisque spe auxiliorum obsessis, sed in summa angustia relictis, urbe exit. XIV. Mons regius a Joannino Zetho proditus. XV. Turciae classis ostentatio. XVI. Aphrodisium, quod pro amissa Tripoli Hierosolymitanis equitibus a Caesare oblatum fuerat, cum illi accipere recusarent, a fundamentis diruitur. XVII. Nocturna Senarum oppugnatio irrita.

L I B. XV.

CICICLIV. **C**URIA in Corsica capitur. II. In Subalpina provincia Valfenera a Gonzaga munita frustra a Brissaco tentatur. F. Gonzaga e provincia a Caesare evocatur. HENRICUS II. III. Eporedia nostris deditur. Jacobi fanum a Brissaco munitum. IV. Casalium S. Evasii a Jacobo Salvassone intercipitur. CICICLV. V. Senas totis viribus aggreditur Melenianus. VI. Repulsus, moram adhibet, jam fame laborantibus obsessis. VII.

VII Julii III mors ac mores, cui Marcellus II successit. VIII. In Senarum ditione dictae conditiones. Galli cum Monlucio perhonorifice dimissi. IX. Res in Belgio gestae. Mali-signatis haud longe a Meti infelix a nostris tentata aggressio. X. Franciscanorum sub id Meti detecta conjuratio: item Abbatis-villae. Maria-burgum missae suppetiae. XI. Colloquium de pace inter Caesarem et regem initum; delegatique utrinque inter Caletum et Ardeam loco ad id fabrefacto, mediis Anglis, convenerunt. XII. Paulus IV Marcello paucorum dierum pontifici succedit. Ejus vita ac mores. XIII. Cosmus rempublicam Senensem per Angelum Nicolinum ordinat. XIV. Herculis portus, qui a nostris tenebatur, a Meleniano obsidetur et capitur. Othobonus Fliscus in eo captus et crudeliter ab Auria habitus: saevitum et in exanime Leonis Strozii corpus. XV. Valentium frustra a nostris tentatum. XVI. Albanus Insubribus praeficitur. Ejus expeditioes. Ad fanum Jacobi irritum conatu castra posita; et irritae ad Casalium insidiae. XVII. Volpianum a nostris captum ac dirutum. XVIII. Mons-calvus a Salvassone capitur, arce mox a praefecto post ruinam factam dedita. XIX. Pugna ex sponsione inter Gallos proceres et Caesarianos. XX. Classis Turcicae Gallis auxiliaris ad Italiae litora appulsus. XXI. Calvii irrita nostrorum in Corsica obsidio. XXII. Senarum deditarum misera conditio: eaeque a Caesare Philippo filio adjudicatae.

LIB. XVI.

NOVI pontificis per Etruriam motus et suorum machinamenta; ad quae Cosmus initio dissimulat. Jo. Franc. Vidius Balnei comes avitorum bonorum possessione dejectus et Romam citatus. II. Carafarum in Caesarem et ejus partibus addictos odium. Sfortiae Sanfloriani ob id infestati. III. Perscriptae Romae ab Avansono oratore regio et Georgio Armeniaco cardinali conditiones, et in Galliam per Hannibalem Oricellarium missae; secundum quas infaustum nobiscum percussum foedus: ejus sinistrum augurium a Turnonio cardinali prudentissimo viro factum. Crevolii in Etruria a Caesarianis expugnatio. IV. Corn. Bentivolii successus. Sarteanum amissum. V. Meleniani Insubribus praefecti Mediolani obitus; solertia, crudelitas, varii mores. Huic Christophorus Madruccius cardinalis sufficitur. VI. Albanus Genuam venit, et inde Neapolim devchitur, bello contra pontificem gerendo dux destinatus. VII. Jo. Groperi et Claudii Espencaci honorificum elogium. VIII. Bellum inter Caesarem et regem Carafarum occasione renovatum. Nostrorum in Belgico limite successus. Ad Germinium haud longe a Givaco, et mox ad Givacum ipsum conflictus. IX. Batavicae item naves ex India redeuntes a Gallis sive incendio seu direptione consumptae, magna utrinque jactura, et Spinavilla Harfloriensi classis nostrae duce desiderato. X. Henricus Navarrae rex Pavii in Bencarnensi principatu moritur, Joanna filia, quae Antonio Vindocino duci nupserat, relicta regni herede. XI. Domestica sequuntur. Criminalium rerum succincti quaesitores. Cum rex sectarii criminis cognitionem sibi ac iudicibus suis sumpsisset, hoc anno diploma fecit, quo eam ecclesiasticis iudicibus relinquebat; praefectisque suis mandabat, ut, quos illi ac fidei quaesitores ut pravae opinionis convictos damnassent, pro delicti magnitudine, sine mora nec ulla provocationis habita ratione, punirent. Gravissima contra diploma senatus Parisiensis intercessio. XII. Transactum cum Joanne Brossio Stamparum duce de Armoricanò principatu. XIII. Genavae et Lucernae motus. XIV. Clarorum virorum mortes, Wolfangi Lazii, Conradi Pellicani, Georgii Agricolae, Gemmae Frisii, Edvardi Wotoni, Isidori Clarii, Olympiac Fulviae Moratae, M. Ant. Majoragii, Orontii Finci, Petri Gillii. XV. Nic. Durandi Villagagnoni in Americam expeditio. Andreae Theveti ineptae praestigiae. XVI. Augustana comitia, et Naumburgensis ex iis secutus conventus, in quo inter Protestanteis initum foedus. Agitata inter Philippum Hessum et Willelmum Nassovium Arausionensem de Catorum ditione controversia, nullo exitu. XVII. Tandem VII Kalend. Octobr. post magnas

CICIDLIV.

HENRICUS II.

T O M. I. magnas contentiones religioni data pax, belli hinc Turcici hinc Gallici metu: fo-
ciis Augustanae confessionis permiffa ejus libera professio, ita ut propter eam nemini
in vita ac bonis vis fiat. XVIII. De coena Domini inter Protestanteis controversia
renovatur. XIX. Joanna Caesaris et Ferdinandi parens moritur. XX. Caesar de
abdicanda omni rerum humanarum a se cura cogitat, exemplo aliorum principum,
et solemnibus Bruxellis conventu in filium velleris aurei equitem creatum omnia regna
ac ditiones transfert, Imperio in Ferdinandi fratris jam Romanorum regis gratiam
ejerato.

L I B. XVII.

CICIDLVI.
HENRICUS II. **P**OLI cardinalis ab Henrico VIII proscripti restitutio. Philippus rex Angliae co-
ronatur. II. Prorex in Scotia auctoritatem ab se abdicat, et in reginam vi-
duam transfert. III. Protestantes in Anglia variis poenis multati: mortuorum
effossa corpora. IV. Induciae inter Caesarem et regem utrinque jurejurando
fancitae. V. Octavius Farnesius, desertis nostris partibus, Caesari reconciliatur.
VI. Carafae inducias turbant; et Carolus Carafa cardinalis in Galliam legatus
mittitur. VII. Columnii a pontifice proscripti: et Caesari de rebus Siciliae lis
mota a pontifice. VIII. Ascanio Corneo structae a Carafis insidiae. IX. Albani
in Latio successus. Anagnia expugnata. X. Joannes Luna a Caesare ad nos deficit.
XI. Orani in Africa a Turcis irrita obsidio, defendente gnaviter locum Alcaudeto co-
mite. XII. M. Ant. Columnae sub portas urbis infestae excursiones. Tibur capitur.
Valerium deditur. XIII. Bl. Monlucius Velitras missus, ut urbem muniret ac tuere-
tur. XIV. Neptunum, rebellantibus oppidanis, in Albani potestatem venit. Pa-
lumbara per oppidanorum dissidium vi capta ac direpta. XV. Baltazar Rangonius
in insidias a Popolio structas praecipitat; et clade sua trepidationem in urbe exci-
tat. XVI. Ostia obsessa, et tandem dedita. XVII. Induciae inter pontificem et
Albanum, fama jam crebrescente de auxiliari Gallorum exercitu; per quas Albanus
Neapolim excurrit, et cum belli ducibus de tuendi limitis ratione consultat: cui
consultationi Ferdinandus Gonzaga, post judicium in Belgio a Caesare contra cri-
minatores acceptum in Italiam reversus, interfuit, et sententiam dixit. XVIII. Of-
tia interim a pontificiis recepta P. Strozii ductu; in eaque M. Antonius Monlucius
Blasii filius occisus. Valerii item vicus a nostris impetu captus. XIX. Apud
nos severitas contra sectarios continuat, plerisque supplicio affectis. XX. Grave
de Juliano Taboëtio judicium in Parisiensi senatu latum: quo, retractato Divio-
nensi senatus-consulto, Raimundus Pelisso aliique, repetundarum postulati et dam-
nati, sunt honorifice absoluti. XXI. In Vindelicis et Pannonia superiore reli-
gionis pax urgetur; quibus et Baioari accedunt. XXII. Osiandristarum in Bo-
russia turbac. Jo. Funccius ab errore resipiscit. Spira et in Badensi ditone
Augustana confessio recipitur, accensis ob foedus cum pontifice contra nos Protestan-
tium suspicionibus. XXIII. Friderico septemviro Palatino, qui Dorotheam Chri-
stierni Dani captivi filiam in uxorem duxerat, sine liberis decedente, Otho Henri-
cus Ruperti fratris filius succedit. Causa Alberti in comitiis Ratisponensibus agi-
tata. XXIV. Zigethi in Pannonia irrita obsidio et Turcarum clades. Halis
purpurati eunuchi virtus militaris. XXV. Strigonium a nostris receptum.
XXVI. Cometa Non. Mart. apparente, Caesar, eum ad se pertinere existimans,
litteras ad Spirenses cameram dat de Imperii abdicatione, et Ferdinandum fratrem
commendat, et Sudiburgi arce in Zelandia solvens in Hispaniam descendit.
XXVII. Joannis Sleidani, Jo. Forsteri, Seb. Corradi, Joannis Gelidae et aliorum
literatorum mortes.

L I B. XVIII.

RUPTAE a nostris induciae, Carafis instigantibus ; et, ne sine aliquo operae pretio id fieret, tentatum irritum conatu Duacum a Gaspare Colinio, et Lentium in Atrebatibus direptum, publicato scripto contra Caesarianos, quo justae belli causae defendebantur. II. Fr. Lotharingus Guisus cum exercitu in Italiam missus. Valentium captum. III. Consultatum, in Insubres omni praesidio nudatos et Cremonam, an recta in Neapolitanum regnum ducendum esset. Brissaco et Biragis contra tendentibus, Guisus, relictis a tergo Insubribus et Tanaro transmissis, recta ad Ferrariensem victricum tendit ; et postea Bononiae cum cardinali Carafa de Neapolitani regni invadendi ratione agit. IV. Per Firmum et Asculum traducto exercitu, Camplium vi capitur. V. Civitellae obsessae post multas et irritas oppugnationes damnosa solutio. VI. In Etruria Mons-Ileini a Caesarianis insidiosè tentatus. VII. Corsinianum a Bl. Monlueio interceptum. VIII. Corregenses a Ferrariensi infestati, Alfonso filio contra Gonzagas, qui Caesari militabant, missis. IX. Brissacus in Cispadana Gallia Clarasum capit, et Cunium tentat. Pisearii cum Brissaco periculosus juxta Fossanum congressus. X. Cosmus magno et valido astu Philippum ad tradendam sibi Senensem ditionem adigit. XI. Interea res a M. Ant. Columna in Latio gerebatur. Pratica capta, Friderici Contii castellum. Mons-fortinus a Julio Ursino captus et crudeliter ferro et igni vastatus. Irrita Pili obsidio. Labieum Columnae arbitrio deditur, et a Montfortinensibus ultionis avidis incendio vastatur. Palaestrina deditur et Germanis in praedam eedit. XII. Inter Labieum et Palianum commissa pugna Ursinus a Columna vincitur, qui successum urgens Segniam obsidet, per Felsium Maximi arcem intercipit, Ancoranum vi capit et Felinianum in agro Asculano. XIII. Ad Asculum sub id acriter certatum fuit, sed majore nostrorum damno. Guisus, non repraesentatis quae promissa fuerant auxiliis, indignabundus regno excedit, et a pontifice evocatus Romam venit. XIV. Segnia a Columna capta et incensa. XV. Albanus in Latium descendit, et urbem tentat. XVI. Guisus a rege post cladem ad Quintini-fanum acceptam in Galliam revocatur. XVII. Pontifex cum Albano convenit, Cosmi et Sanctoriani ac Vitellotii cardinalium interventu : XVIII. Eademque nocte transactum, qua Tiberis prodigiosa inundatione intumuit. Idem et Florentia ab Arno passa, et apud nos in Septimania Nemausus ; et longe in Oriente in Sanciana Sinarum regione, tam copiosis eo anno imbribus, ut lacum a forma rotundum dictum effecerint, et septem urbes absorpserint.

CICIODLVII.
HENRICUS II.

L I B. XIX.

TRIDENTINUS cardinalis a Mediolanensis principatus gubernatione remove- tur, eique sufficitur Joannes Figueroa, Piscario praeterito. II. Bellum contra Ferrariensem a Philippo versum, cui gerendo Octavius Farnesius praeficitur. III. Senenses, qui supererant ad Montem-Ileini et reliqua loca, omni re exhausti, omne imperium in Gallos transferunt. IV. Albertus Brandeburgicus, terror modo Germaniae, in summa egestate despicabilis moritur. V. Ratisponensium comitiorum decreta. De Cattorum ditione Francofurti tandem transigitur. In Wormatiensi conventu actum, ut pax religioni data intelligeretur, eorum tantum ratione qui Augustanam confessionem sequebantur, non etiam aliorum. VI. Belli Bremensis a Christophoro Brunsvico archiepiscopo excitati origo. VII. Maria Angliae regina, Philippo marito instante, bellum regi denunciat : eodemque tempore Scotiae regens reginae Angliae. VIII. Legati de nuptiis Mariae Scotiae eum Delfino celebrandis in Galliam appellunt. IX. Bellum in limite nostro. Ad Quintini-fanum ex improvise posita castra, quod Gaspar Colinius provinciae praefes tuendum suscepit. X. A. Momorantius, auxilio modico introducto, duce Andeloto Colinii fratre, dum se recipit, ingenti elade adficitur, et ipse eum plerisque e proceribus capitur. XI. Ipsum Quintini-fanum paulo post violenta oppugnatione post ob-

CICIODLVII.
HENRICUS II.

Tom. I. stinatum certamen captum. Mox Castellum et Hana deditur. Caunium frustra insidiose tentatum. XII. Ferd. Gonzagae mors, ingenium, mores. XIII. Nic. Polvillerii expeditio Sabaudi auspiciis in Sebusianos. XIV. Guisus ad fanum Germani ad regem venit. XV. Lutetiae ad Bertomenfis aedeis ob secretum Protestantium conventum plebs tumultuatur: quidam supplicio affecti. XVI. Edictum de clandestinis nuptiis. XVII. Lex admodum severa de infantulorum ex stupro natorum paricidio: item de episcopis et curionibus: item de curiis praesidialibus et earum jurisdictione. XVIII. Mortes clarorum virorum, Jo. Baptistae Ramusii, Nic. Tartaleae Brixiani, Petri Nannii, Salmonii Macrini. XIX. Punctularis morbus novus, qui praecipue in Hispania saeviit, a peteccis dictus; qui contagione per Italiam grassatus est.

L I B. XX.

CIOIOLVII. **S**CHIRIFIORUM reliqua usque ad Abdalam, qui imperium in sua familia firmavit. Buacionis cum classe Lusitana in Mauritaniam expeditio. A Salaraisio Christiana classis disturbata; qui mox conversis viribus Buacioni contra Mahametem Schirifium praesto fuit. Adversa Schirifii pugna; et Buaco Fessae utriusque potens. Penonium Velezii Turci fraude invadunt: ac diversa parte Tafiletum Hametes Schirifii frater occupat; ubi obsessus se filiosque fratri supplices dedit, quos ille defectionem veritus mox jugulari imperat. Inde felici cum Buacione proelio congressus, postremo plenam victoriam reportavit, debellatis et extinctis adversariis, et Fessam nullo negotio recuperat; paulo post Septembri mense prodicione a Turcis, quos penes se habebat, cum Susam tenderet, insidiose occisus, cum xxxvii annos jam regnasset. Hazen percussor haud diu superfuit, caesis quas ducebat copiis, amissaque praeda, et ipse interfectus. Abdala praecipuum ministrum et summum imperatorem habebat Halim Bucarum, qui morte Mahametis veritus ne res turbarent, Hametis jam nonagenarii nepotes post filios occisos de medio tollendos curavit, et in iis Mariemae sororis filios; quo facto non tam ab hero Abdala gratiam meruit, quam cum Mariemma se exitiabili odio implicuit, quae, dissimulata injuria, fratri reconciliatur, et tempus opportunum nata Halim insigni fraude Abdalae ita suspectum reddidit, ut eum de medio tolli juberet. Schirifiani imperii amplitudo, opes ac robur. II. Caletensis expeditio a Guisio suscepta. Urbs, postquam ccx annis ab Anglis infessa fuerat, vi Eid. Januar. dedita. Iccius portus et Gestoriacus pagus in Caletensi agro. III. Guina expugnatur. IV. Conventus Ordinum regni Lutetiae; in quibus Carolus cardinalis Lotharingus pro sacro ordine, Nivernius pro nobilitate, Andreas Gillarius Mortarius plebis nomine verba fecit. Tricies centena aureorum cio ultro regi oblata. V. Rex Caletum proficiscitur, et loco Paulum Thermum imponit. Herbemontium in Arduenna sylvae castellum a Nivernio capitur. VI. In Italia, fama de recepto Caletto sparsa, Gallicis partibus additi in spem rerum novarum eriguntur. Contra Orbitellum irritus conatus. Ferrariensis late excurrit. Franciscus frater a Philippo ad nos deficit. Tandem Ferrariensis interventu Cosmi cum Philippo pacificatur. VII. Adversus classem Turcicam Tyrrhenum litus munitur. Genuenses missis ad Portam oratoribus injuriam deprecantur. Brissacus, qui ad calumnias purgandas in aulam venerat, in provinciam remittitur. Sueffanus dux, Figueroae loco, Insubribus; et Perafanus Ribera Neapolitano regno praeficitur. VIII. Delphini et Mariae Scotae nuptiae magna pompa Lutetiae celebrantur. IX. Card. Lotharingi cum Ant. Perrenoto Atrebatensi occulta Peronae consilia. X. Andelotus tanquam de malo sectario suspectus defertur, et ore suo proditus in carcerem conjicitur, suffecto in peditatus praefectura Blasio Monlucio. XI. Francisciae Ambrosianae ob Araschotii fugam causa agitata; et Joannes Munerius praetor Parisiensis, quod litem suam fecisset, damnatus. XII. Theodonis-villa a Guisio in Lucemburgico agro obsessa et capta, desiderato in ea obsidione Petro Strozio. XIII. Arlonium intercipitur. Lucemburgum ipsum tentatum. XIV. Guisus dum Viretoni sedet, et Thermus, qui in Morinis rem gerebat, et Guisio ad se venienti se conjungere debebat, Dunkerka interea et Bergis S. Vinoci captis ac direptis, utrique interjecta mora occasionem rei gerendae

dae amittunt, et Thermus in reditu insigni ad Gravelingam clade adficitur. XV. Tumultus Parisiensis, plebe ob psalmodiarum vernaculorum cantiones commota. XVI. Classis Anglica in ora Armorica. XVII. Jo. Gulielmi Saxonis auxiliares copiae in Gallia. XVIII. Fanum Audomari frustra a Franc. Vindocino tentatum. XIX. Franciscus Noallius regis orator dignitatis suae praerogativam senatus Veneti judicio retinet, quantumvis renitente Hispano. XX. Ad Sercampum in limite locus delectus, in quo delegati ab utraque parte de pace agerent. XXI. Mariae in Anglia et mox Poli cardinalis secuta mors. Pauli IV severitas in cardinalibus. XXII. Elisabetha Mariae sorori succedit. Ejus proci a nobis impedimenta allata.

LIB. XXI.

RES in Subalpina provincia a Sueffano gestae. Mons-calyus a nostris amissus; ex eoque inter Piquinium et Adretium injuriosa contentio, in qua Adretius, injuriam sibi a Guisio factam causatus, ejus sensum pressit, et, tempore ultionis captato, postea renudavit. II. Ferdinandi in Caesarem inauguratio et ad pontificem irrita legatio, apud quem per oratores suos protestatur. III. Aequius de lite Brandenburgica judicium. IV. Melchioris Zobeli Herbipolensis episcopi detestanda caedes. V. Bellum Livonicum. Livoniae situs, populi, origines. Dunae, Volgae, Borysthenis, Lovati, Tanais fontes. Christianorum sacrorum in iis regionibus initia. VI. Teutonici equites, in Livoniam asciti ab Alberto episcopo, postea infida societate cum praesulibus bellum gerunt; unde inter equites et Rigenseis bella; ex eaque occasione post Gedanensem pacificationem anni MDCCCXLVIII Mosci in provinciam invadunt; quos Walterus Pletenbergus summa virtute repulit, et pace L annorum cum iis facta equites ac Rigenseis composuit. Postea in Borussia Teutonicus ordo a Sigismundo Poloniae rege abolitus est anno hujus saeculi xxv, et patris exemplo Sigismundus Augustus Livonicum aliquot post annis exstinxit. VII. Lutheri doctrina quibus initiis in Livonia sparsa, principio a Treptoa Pomeraniae urbe proxima facta, et inde Rigam ab Andrea Cnosio per conciones pervenerit, ac postremo Torpatum. VIII. Moscorum in Livonos odiorum causae: eorum origo, principum successio, prima pietatis Christianae cunabula, provinciarum amplitudo, imperii ratio et adstricta severitas. IX. Exeuntibus L annorum induciis, et negata prorogatione, Narva Germanica seu Livonica a Joanne Basilio filio tunc rerum potente capitur: dein et Neheusium, ac postremo Torpatum post longam obsidionem deditur. Daniae rex Christianus, provinciae delato patrocinio, se excusat. X. Caroli Caesaris obitus, laus, ultimum elogium. XI. Literis clarorum virorum mortes; Joannis Bugenhagii Pomerani, Joannis Fernelii, Jani Cornarii, Jacobi Micylli, Joannis Penae, Jul. Caesaris Scaligeri, Aloisii Lipomani Bergomensis episcopi, Andreae Tiraquelli, Joannis Vergarae. XII. In Scotia leves cum Anglis velitationes. Toto eo anno et sequenti, jam praevaletibus Protestantibus, ubique seditiones exortae: Perthi magna intemperies in templa, ac praecipue Carthusianorum coenobium amplissimum, quod a fundamentis demoliti sunt. Inde res ad arma devenit. XIII. Perthum venit regens; quod illi, dimissis utrinque copiis, patuit: et, qua potuit ultione sumpta et loco praesidio firmato, inde quasi victrix Sterlinum rediit. XIV. Perthi opportunus situs. Jacobus Stuartus et Argathelius Protestantibus addicti, qui cum regente remanserant, ab ea omnino deficiunt. Ad Cuprum quasi certaturae utrinque stant copiae. XV. Viae concordiae frustra initae; quod fidem datam alii violatam dicerent; regens non aliud haberet, nec e dignitate sua aliud dare posse existimaret. Igitur foederati ad Perthum castra ponunt, et locum deditone recipiunt; eodemque successu Sterlinum ipsum et Limnuchum occupant, et cultum divinum in iis mutant. Regens Edimburgum concedit, factaeque certis conditionibus induciae; quae eo religiosius servatae sunt, quod superiorum violatione res prope ad internecinam perniciem recidissent. Sub id allatum de morte Henrici regis.

CIOIOLVIII.
HENRICUS II.

CIOIOLIX.

L I B. XXII.

CICIDLIX.
HENRICUS II.

CHRIſTIANUS III Daniae rex Coldingae moritur: ejus mores et praeclare facta; cum Chriſtierno captivo, qui et ſub id moritur, reconciliatio. II. Belli Dithmarſici hoc anno geſti origo. Dithmarſiae ſitus: indigenarum ingenium: provinciae ab antiquo domini. III. Meldorpaee expugnatio; in qua Wolfgangus Schonouveſius occumbit. Brunsbutelum capitur. Tilebruga in poteſtatem Danorum venit. Heida poſt acre certamen expugnatur. IV. Inde campeſtri regione capta, victores in paluſtrem ducunt; in quam ſenes et omnis imbellis ſexus ſe et ſua contulerant: cum quibus tandem poſt menſem a coepto bello tranſactum conditionibus victori honorificis, iſtis ſalutaribus; quas Ferdinandus Caefar poſtea ratas habuit. V. Romae magna mutatio ſecuta, alienato moroſi pontificis a ſuis animo, quibus et dignitates abrogantur. VI. Novi epiſcopatus in India, et in Belgio, non ſine noſtra injuria, conſtituti; quod ſecutiſ in ea florentiſſima Europae provincia motibus cauſam praeſtariſſe creditur. VII. Ad comitia Auguſtana miſſi a rege Imbertus Platerius Bordillonius et Carolus Marillacus Vienneniſis archiepiſcopus, qui de foedere antiquo renovando agerent, et, ſi pro tribus civitatibus a rege ex foedere cum Mauritio inito occupatis controverſia moveretur, apud Imperii ordines parteſ ſuas interponerent. Ferdinandi ad eorum orationem benignum reſponſum; qui, de civitatibus reſtituendis mentionem injeciſſe contentus, de cetero non multum pugnavit, et ab amicitia regis ordines minime diſceſſuros reſpondit. Exequiae Caroli V a fratre magna pōmpa celebratae, et Wormatieniſis conventus ſuper religione acta publice recitata: ex quibus cum nulla reconciliationis ſpes eſſet, Caefar oecumenicae ſynodi inſtaurationem ſe procuraturum recepit; ac, ut ejus decretis parituros ſe omnes promittant, clementer depoſcit. Cum contra Proteſtantes Paſſavieniſem conventum et Auguſtanum de religionis pace decretum urgerent, et leges celebrando in Germania concilio non impetrabileſ proponerent, interimque, ut Tridentinae ſynodi tanquam vitio contractae cuncta decreta et acta reſcinderentur, peterent, Caefar, cum aliud non poſſet, Auguſtanum ultimum decretum confirmavit. Livoni fruſtra auxilia a Caefare contra Moſcos efflagitant: ea ſpe dejecti Sigifmundum Auguſtum Poloniae regem adeunt; et jam tum fundamenta ſecutae poſtea in ea militia mutationis jaciunt, Gotardo Ketlero, qui poſt Gulielmum Fuſtlembergium, adhuc ſuperſtitem, ordinis princeps creatus fuerat, a propoſitiſ in arcano conditionibus minime ſe alienum oſtendente. Cauſa Finalii ab Alſonſo Carrecto in iſdem comitiis agitata. VIII. Davidis Georgii Delphenſis, ex Anabaptiſtica ſecta praecipui praefigiatoris, poſt mortem ejus detecta fraus et publico judicio reſicta, cadavere effoſſo et cremato. Ejus deteſtanda dogmata. IX. Poſt mortem Mariae Anglae, de Caleto, Philippo non admodum pugnante, conventum: mox et de Senenſi ditione, eluſa miſerorum exſulum de libertate ſpe concepta; et poſtremo de Sabaudica. X. In arcano de ſectario malo extirpando actum; in idque indiſtus Mercurialis conventus, qui, pro diſciplina olim inſtitutus, malo latentem in apertum educendo occaſionem praeſtavit. Interveniente rege, ſententiae variae diſtae; et ſenatores primarii in carcerem conſecti; in iſſque Annas Burgus, cujus cauſa per crebras appellationes ventilata. XI. Rex in haſtiludio lethali vulnere feritur; nec vocem mittit: ejus ingenium, mores, recte et ſecus facta.

L I B. XXIII.

CICIDLIX.
FRANCISCUS II

FRANCISCO II in regem inaugurato, magna in aula mutatio ſecuta. II. A. Momorantius equitum magiſter, a rerum gubernaculis remotus, graviter monet reginam matrem, ne juvenilem animum domeſticis diſcordiis aut aliquo adverſus ſuos odio imbueret. III. Valentina aula pellitur. Fr. Olivarius in aulam revocatur. Santandreas Guifianis, ut dignitatis priſtinum locum ſervaret,

ret, fidem addicit. IV. Navarrus a Momorantio frustra monitus, ut in aulam veniret, dum cunctatur, occasionem rei gerendae amisit; et tardius veniens suspicionem fecit consiliorum occultorum, quorum ab aemulis insimulabatur. Intempestivus Vindocini conventus. Andelotus jam carcere elapsus; et Colinii cum Carolo Borbonio Rupifurionio Condae interventu reconciliati. Justis Henrico II factis, Momorantius domum ablegatur, rerum publica administratione penes Franciscum Lotharingum Guisum et Carolum cardinalem fratrem manente: Condacus et Rupifurionius ab ea excluduntur. Navarrus delusus et indigne in aula habitus; et, injectis suspicionibus, post regis inaugurationem Benearnum concedere cogitur. V. Interea persuasa regina parens, ut contra motus impendentis regem seque ac suos Philippi generi patrocinio muniret. VI. Quaedam ab optimo legislatore ad publicam securitatem et utilitatem egregie decreta. VII. Rex Durocortori Remorum solemniter inauguratur. A. Momorantius primariae magistratus palatii dignitate, quam a morte Renati Sabaudi soceri multos annos tenuerat, et a Guisio ambiri sciebat, sponte se abdicat, ne coactus id facere videretur. Equestris ordinis insigni, quod meritis solis antea dabatur, plerique gratiose donati. VIII. Renovatae quam antea severiores in sectarii mali suspectos ubique inquisitiones: et, quia clam ac noctu conveniebant, asseveranter passim jactatum, quasi ad promiscuam libidinem specie religionis coetus illos celebrarent: id Catharinae reginae persuasum; quae ab eo tempore, cum antea indulgentiorem se praebuisset, ab illis alienari coepit. Subsellii fratres ex Andina nobilitate adversus lictores in Sangermano suburbio vim faciunt. IX. Accensis odiis hinc Protestantium, quorum in dies crescebat numerus, hinc eorum qui novae administrationi invidebant, sparsi primum in Catharinam et Guisianos libelli; et dissertatione de libero Francogallorum imperio instituta eorum potestas in dubium revocatur. Contra quam Jo. Tilius curiae protonotarius juris nostri peritissimus edito de regis majoritate scripto disputavit. Replicatum altero libello ab adversa parte; et exempla ac testimonia a Tilio adducta, prout scissa tunc erant hominum studia, contrariis rationibus confutata. Contentionsque is exitus fuit, ut ex ea Tiliano scripto summa auctoritas conciliata sit, quod et hodie pro certa et rata regni lege inter constitutiones regias relatum legitur. Exhausto belli sumptibus et largitionibus aerario utcunque vel cum publica indignatione consultum. X. Suspecta regis valetudine, varii et indigni de ea rumores maligne disseminati. Verae morbi, postremo lethalis, contra quam ferebatur, causae detectae. XI. Annae Burgi, postquam variis protelationibus ejus causa fuit agitata, supplicium et ultima verba, ex actis publicis. XII. Aliorum senatorum, Pauli a Fuxo, Eustochii Portae, Ludovici Fabri, in carcerem conjectorum, causa examinationi a delegatis subjecta: qui cum per responsiones nihil a doctrina recepta alienum dicerent, contra quam fecerat Burgus, tamen, quod de emendatione crassorum, qui temporis lapsu in ecclesiam irreperant, errorum in dicenda sententia mentionem fecissent, et alioqui suspecti essent, vita salva, loco tantum contumeliose moti sunt: eoque severius cum iis actum, Antonii Minarii praesidis caede, ut creditur, a Protestantibus patrata; quod non mediocriter judicum animos exacerbavit. XIII. Sequuntur externa. Galli tota Italia exterminati. Cosmus in Etruria universae ditionis Senensis, quae a nostris tenebatur, potens. XIV. Philippus, e Belgio in Hispaniam discedens, Margaritam Parmensem provinciae praeficit, Hispanorum valido praesidio ei tanquam ad tuendum limitem destinato; re vera, ut Protestantium, a quibus sibi plus quam a nostris tunc temporis metuebat, molitionibus obviam iretur. Arausonis princeps, cui de ea re Henricus antea aliquid, dum apud ipsum esset, insufurraverat, idque proceribus Belgii renunciaverat, et Egmondanus comes acriter repugnant. Philippus, cum Zelandia solvisset, periculoso naufragio in Galeci-portus conspectu conflictatur. In ejus adventum reservati, qui ob sectarium malum ad mortem damnati erant; in iisque aliquot ex B. Isidori Hispalensis coenobio socii; et Hispali et postea Pinciae magna pompa ad supplicium producti. XV. Pauli IV obitus, et novissima verba. Mortuo eo, summa intemperie in statuas ejus a plebe saevitum, effractis per interregnum Inquisitionis carceribus: et in ejus memoriae contumeliam Carafarum insignia

T O M. I.

passim con fracta ac dejecta. XVI. Principum virorum mortes intra unius anni spatium, pontificis, Caesaris, Franciae regis, II Daniae regum, item Laurentii Priuli Venetorum principis, Othonis Henrici Palatini septemviri, Herculis Atesini Ferrariae ducis, Othonis Luneburgici ducis et Willelmi Hennebergici principis; III reginarum, Helionorae Franciae, Mariae Hungariae, et Bonae Sfortiae Poloniae. XVII. Georgii Recrodi obitus: item literis clarorum Franc. Duareni, Aemari Ranconeti, Joachimi Perionii, Roberti Stephani, Lucae Gaurici, Jo. Bapt. Folengii, Jacobi Milichii. XVIII. Cosmi per interregnum in Etruria gesta. XIX. Pucciana conjuratio Florentiae detecta; in qua Bernardus Corbinellius cum se miscuisse deprehensus esset, et fuga periculum praeventisset, inevitabili postea fato apud nos periit. XX. Elifabetha Philippi uxor ad limitem magna pompa deducitur, et a Navarro non minore ceremonia in Philippicorum procuratorum manus tradita est, addita protestatione, ut, quando traditionem in utriusque regni finibus fieri debere convenisset, et in medio tamen Navarrae regno, quod ad se jure pertineat, facta esset, nullum ea re juri suo praepjudicium factum esse intelligeretur. Instat postea Navarrus, misso in Hispaniam Jo. Claudio Levio Odosio, pro regni restitutione; et eluditur. XXI. Factionum aestus Romae in pontificiis comitiis: tandem electus Joannes Angelus Medicinus, qui Pius IV dici voluit. Ejus gens: Auspiciis suis veniam praeteritorum fecit; acta a suo decessore rescidit; edicta revocavit; causas monachorum, eorum item qui ob sectarium malum postulati fuerant, denuo addito temperamento cognosci voluit; cardinalem Moronum et Thomam Sanfelcium ob id in carcerem conjectos ab injuria vindicavit; postremo, quod summae prudentiae tributum est, Imperatoriam dignitatem in Ferdinandum a Carolo fratre translata, quam Paulus IV improbaverat, ratam habuit.

L I B. XXIV.

CICIDLIX. **R**ES Turcicae a Mustafae et Zeangiris morte repetuntur. Dissidia inter fratres Selimum et Bajazetem ex Roxolana susceptos, superstite patre. II. Pseudo-Mustafae res ad Euxinum Pontum supra Byzantium novantis infelix exitus. Dufmes alter post Mahametis I mortem idem ausus dubiam de regni successione controversiam Amurathi II fecit. III. Bajazetes, qui suppositi Mustafae motibus causam praebuisse arguebatur, Solymano patri interventu matris reconciliatur. IV. Achomates, qui post Rustanum loco motum in Porta principem locum tenebat, quod in arcano rebus Bajazetis studere suspicionem fecisset, in Divano Sultani jussu strangulatur. Hinc desperatione Bajazeti injecta, post biennium, matre extincta, inter fratres dissidia recrudescunt; ita primo a patre prudentissimo composita, ut, ablatis, quas conterminas obtinebant, provinciis, alias utrique adtribueret, et Selimum Iconium, Bajazetem Amasiam, infausto fraternae necis omine damnata, migrare juberet. V. Tergiversante ob id Bajazete, et interim pecuniam et militem Ancyrae cogente, haud occulto praetorianorum favore, pater, consulto Mophti, cum Bajazetem reum divinae ac humanae majestatis esse comperisset, vim contra vi se defendentem parat; et, Iconio occupato, idoneas copias Selimo summittit, cum quibus ille pugna ad Iconium cum fratre commissa superior evasit. VI. Bajazetes post rem fortiter sed infeliciter gestam elapsus in Persiam iter infaustum ingressus est; ratus Tecmasen, Solymani injuria irritatum, qui fratrem ejus Elcasem transfugam receperat, non gravate facturum, ut par pari rependens tutum supplici per fugium apud se concederet. VII. Elusis in itinere structis insidiis, tandem ad Tecmasen cum liberis accedit; a quo perbenigne initio accipitur, facta spe de jungenda matrimonio filia cum Orcane ipsius filio. Mox ex suspitione, sive Solymani metu, qui cum ingenti exercitu advenire nunciabatur, mutata voluntate, Tecmasen, sociis huc illuc per diversa loca ablegatis, ubi condita die singuli interfecti sunt, hospitem inter sacra mensae vinculis onerat, et liberos custodia includit. Reposcenti patri filium, et recusante Persa, quippe

quippe ultionem generosi adolescentis, si elaberetur, metuente, tandem consultius visum, ut Tecmasis permissu Bajazetes cum filiis necaretur. VIII. Missus ob id Hassan praegustator Casminum, qui, muneribus ad Persam allatis, tristis carnificis officio defunctus est: et, ne quid reliquiarum superesset, minimus natu, quem fugiens pater misericordiae avi reliquerat, Prusiae ab eunucho jussu Solymani strangulatus est. IX. In Scotia Jacobus Stuartus nothus Moraviae comes quasi defectio- num in regno auctor regis literis insimulatur. X. Missae e Gallia regenti auxiliares copiae, duce Brossio, et cum eo Nic. Pellevaeus Ambianorum episcopus cum aliquot Sorbonicis doctoribus, ut religionis causa motus exortos componeret. XI. Foederati ea re irritati superbo responso regentis imperia et auctoritatem detrectant, et foedus cum Elifabetha Anglorum regina iciunt. XII. Scriptum ab Angla publicatum; quo in Guisianos invehitur, et invidiam foederis nuper initi diluit, seque paratam militem e Scotia deducere ostendit, si pace facta e Scotia Galli in ea militantes deducantur, et Guisiani regis et Gallorum opibus abutentes deinceps injuriam a vicinis abstineant, neque se per Scotorum latus petant. XIII. Per Michaëlem Seureum regis apud Anglam oratorem de revocandis e Scotia Anglis actum; et utrinque allatae rationes et honorifice disceptatae, missio etiam Jo. Monlucio Valentiae episcopo in Scotiam, qui Pellevaeo gratiosior foederatis spem in futurum faceret regiae benevolentiae, modo ab armis discederent, et obedientiam regi reginaeque debitam praestarent. XIV. Interea missus Sebastianus Lucemburgicus Martigius, et post eum Renuus Ellebovii marchio regentis frater, qui Kethae insulae obsessae et Lethae omni com meatu interclusae suppetias ferrent. XV. Repulsis cum damno Anglis, et regente ad pacis consilia inclinante, ac sic censente, non aliter antiquam religionem servari posse, quam si libera sua Scotis relinqueretur, venire ab Elifabetha Gulielmus Cecilius et Nic. Wottonus; et Valentini episcopi et Caroli Rupifulcaudii Randani interventu transactum est. Sed Mariae regentis virtute incomparabili focminae obitu interveniente paene res conturbata fuit; de qua postea convenit, magnoque plausu, cum utrosque belli taederet, pax certis legibus promulgata, sancita praeteritorum oblivione, et Lethae ac Dumbari munitionibus dirutis. Haec Sextili mense acta, jam Ambrosiana conjuratione detecta. XVI. Annus apud nos a laudabili lege in senatu promulgata incepit, de cooptandis in regni curiis et inferioribus subselliis iudicibus, ut gratiae et foedis nundinationibus obviam iretur; quae aulicorum importunitate et malitia tandem obsolevit. XVII. In Guisianos rerum potentis initur conjuratio. Ejus origo, causae, praetextus. Consultationes de ea inter Protestantes theologos habitae. XVIII. Dux in arcano delectus Ludovicus Borbonius Condaeus; eique substitutus Godofridus Barrius Renaudius. Ejus gens, ingenium, adflicta fortuna, specie litis privatae Condivicinum Namnetum adventus, et oratio vehemens ad conscios; in quam coniecta sunt omnia, quaecunque amarulente et invidiose in Guisianos tunc temporis per libellos et in coetibus privatis jaetabantur: quae res ex fide narrantis, cum reticenda non essent, ita referuntur, ut ab inimicis hominibus studiose congesta, et ad accendendos animos per convitium plerumque pronuntiata intelligantur. Summam secundarii ducis fiduciam non minor suorum constantia ac fides in tanto facinore secuta est. XIX. Res tandem detecta ab homine minime malo, et qui solo conscientiae scrupulo ad facti horrorem trepidantis attinebatur. XX. Gaspar Colinius severitatem suppliciorum, quibus Protestantes passim vexabantur, coram Catharina et Olivario cancellario deprecatur. Ex consensu Guisianorum edictum ea de re conditum; quo praeteritorum gratia fiebat, exclusis ab ea novis concionatoribus, et qui religionis praetextu in regem, reginam, fratres ac primarios principes conjurassent. XXI. Nihilominus pergit Renaudius; qui, rei per Lignerium conficiendae ordine explicato, et die ac nominibus consciorum per Lignerium editis, in Castris-Reginaldi sylvae Pardallanum obvium interficit, et a famulo ejus in vestigio ipse occiditur. Captus interim Castelnous, Mazera, Ville-mongius, alii, supplicio mox adfecti. Hugonoti unde dicti. XXII. Malinius junior, qui de occidendo propria manu Guisio fidem obstrinxisse dicebatur, a

Condaeo

CICIO LX.

Tom. I. Condaeo ne faceret prohibitus, elabitur. Ex indicio consciorum et confessionibus damnatorum Condaeus merito suspectus, tamen se summa fiducia in regis consistorio tuetur; et, cum se vel certaminis alea objectas criminationes diluere paratum ostenderet, Guisus egregia dissimulatione se quoque paratum ostendit pro Condaei innocentia commune periculum subire. XXIII. Navarrus et in conscientiam criminum occultis delationibus pertrahitur. XXIV. Fr. Olivarii mors, elogium. Optimo legum moderatori dignissimus successor Michaël Hospitalius deligitur.

L I B. XXV.

CICIDLX.
FRANCISCUS II

Tom. II.

TUMULTU sedato datae ad curias et praefectos toto regno et ad Navarrum ipsum regis literae. Res in majus exaggerata in senatu Parisiensi, et conservatoris patriae elogium Guisio tributum. Datae et ad Germaniae principes regis ea de re literae. II. Colinii jam suspecti ex aula discedunt. III. Edictum Romorantinum; quo decernitur, ut cognitio de sectariorum crimine penes episcopos maneat, omni ejus jurisdictione curiis regni adempta, pro qua ante quinquennium senatus tam pertinaciter pugnaverat, cedente Hospitalio, et, cum rectum cursum tenere non posset, velificationem mutante, ne ad inquisitionis Hispanicae, quae tunc urgebatur, scopulos reipublicae navem illideret. Severae eodem edicto sanctiones contra conciliabula et coitiones illicitas, et seditiosas de religione dissertationes, continebantur; delatoribus praemio proposito: et, ne calumniis ansa praeberi videretur, addito, ut calumniatores talione plecterentur. Juebantur item pastores ad gregis sibi commissi curam attendere. Indictus ex Hospitalii consilio principum ac procerum ad Fontem-Blaudi conventus. IV. Nova simultatum inter Guisianos et Momorantium jacta semina, ex occasione litis de Dammartini comitatu inter Bullinvilleros et Ramburios fratres uterinos exortae; cum Momorantius jus ab alteris, ab alteris Guisus pariter jus emptione in se transtulisset. Senatus in eo judicio prudentia et aequitas. Tandem secundum Bullinvilleros, a quibus jus Momorantius habebat, pronunciatum. Fr. Vindocini e nobilitate Gallica viri primarii alienus a Guisianis animus. V. Rex Caesarodunum Turonum accedit, et ridiculae in ejus ingressu pompae. VI. Catharina Guisianorum pertaesa Protestantium partibus se benigniorem praebet. Scriptum Theophili nomine ad Catharinam pro eorum innocentia oblatum a Fr. Camusio pellionis domestici filio summae simplicitatis et miri candoris juvene; quem senem postea vidi, et a quo multa his de rebus didici, quae pari fide, qua acceperam, tradidi. Is totam vitam peregrinationibus variis in orientem triverat, et saepius in Aegyptum cum uxore profectus familiaris cum Joanne Meletio patriarcha Alexandrino sermones habuerat; tantaque fide mercaturam suam exercebat, ut in aliis rebus fidem quoque mereri videretur. VII. Liber Tigridis titulo in Guisianos vulgatus, ejusque vulgator (nam de auctore nihil vel per exquisita tormenta resciri potuit) in furcam actus. VIII. Condaeus aulam relinquit, et Neracum in Labretanis ad Navarrum fratrem tendit. IX. Plancius hujus historiae praecipuus scriptor in arcanum a Catharina seducitur, et de horum motuum causis interrogatus audacter ac libere respondet, Guisianos in ordinem cogendos, et regii sanguinis principibus praerogativae locum, unde dejecti sunt, et dignitatem restituendam. X. Ad Fontem-Blaudi celebratus sollemnis conventus, in quo Gaspar Colinius pro libertate religionis supplicem libellum obtulit. XI. Joannis Monlucii episcopi Valentini et Caroli Marillaci archiepiscopi Viennensis graves orationes habitae, et ad concilium oecumenicum parare se jussi episcopi; quod si a pontifice obtineri non possit, rex consulto facturus pronunciat, si quam primum de nationali celebrando cogitet, et interea poenae contra sectarios decretae intermittantur; foedae item nundinationes ex ecclesia tollantur: alioqui futurum, quod B. Bernardus praedixit, ut Christus de coelo descendat, et resumpto flagro sacerdotes, ut olim mercatores, e templo suo probrose expellat. XII. Inde indicta regni

regni comitia, et copiae militares per provincias Guisianorum arbitrio distributae. XIII. Saga multorum literis ad Navarrum Bonvallio prodente comprehensus. XIV. Franc. Vindocinus in Bastiliam sub custodia coniectus. XV. Irritus de Lugduno intercipiendo conatus. Cardinalis Borbonius deceptus fratres in errorem inducit. Franc. Barbanfonus Canius, Robertus Haius comprehensi. XVI. In Allobrogibus Protestantium pullulat doctrina. XVII. Valentia capitur a L. Maugirone et diripitur. XVIII. Carolus Monbrunius arma capit, et in Venascinensi comitatu turbas excitat, reque male gesta ad Helvetios confugit. XIX. Antonius et Paulus Moventii fratres ob religionem in Provincia itidem arma sumunt. Antonius Draguiniani excita seditione crudeliter necatur. Paulus Genevam confugit, qui annis sequentibus bellicae virtutis laude inter suos multum claruit. XX. Motus ob religionem in Armoricano tractu.

L I B. XXVI.

V I E N N E N S I S archiepiscopi ad Monpenseriam de occultis Guisianorum adversus Navarrum et Condaecum consiliis monita, et paulo post secuta mors. II. Rex Aurelianum ad comitia indicta tendit. Andelotus aula in citriorem Britanniam discedit. III. Navarrus et Condaeus dissuadentibus plerisque ex amicis tandem in aulam veniunt. IV. Condaeus capitur, et eodem tempore Roiensis focus. Hier. Grolotius Aureliani praetor in carcerem truditur. Navarrus sub libera custodia retinetur, et de eo interficiendo sumptum consilium. Renata Ferrariensis ex Italia in aulam venit. V. Condaei causa agitur. VI. Regis morbus ingravescit, ex quo paulo post decessit, an decreto jam contra Condaecum facto, incertum. Navarrus, Lonviana Monpenserii uxore et Hospitalio annitentibus, Catharinae reconciliatur. In Guisianos dicteria ac ludibria. Annas Momorantius magister equitum in aulam evocatus, superstite adhuc Francisco II, dum cunctatur in itinere, nuncium regis mortis accipit, et iter accelerat. VII. Condaeus custodia liberatur, et in Picardiam se confert. VIII. Exsequiae Francisci II vili pompa celebratae, Silvanectensi episcopo et Sanfaco ac Brossio funus deducuntibus, non sine Guisianorum invidia; in quam Tanacquilli Castelli in Armorica viri illustris Carolo VII rege memoria renovata. IX. Navarrus Catharinae reconciliatus sic administrationem publicam cum ea partitur, ut penes ipsam regimen esset, ipse praesidis generalis per totum regnum titulos et auctoritatem sumeret. X. Fr. Vindocini in aedibus suis Bastiliae vicinis sub id secuta mors. XI. Hospitalius magistratum suum a lege aequissima inchoat, qua foeminarum ad altera vota convolantium voluntates fraenantur. XII. Memorabile S. C. Tolosae contra impostorem Arnoldum Tillium, qui se pro Martino Guerra ferebat, et uxorem ejus deceperat, latum. XIII. Pontifex novus, ut nomini Medicaeo, quod sibi sumpserat, dignitatem majorem conciliaret, seque in eam familiam tanta gratia insinuaret, de Cosmo rege Etruriae creando cogitat. XIV. Belgici motus ob religionem semina. Bartholomaeus Caranza archiepiscopus Toletanus Sectarii mali postulatur, et Romam citatus in carcerem conjicitur. Oecumenici concilii petitio eluditur, et nationale impeditur. XV. In Carafas odium renudatum, et cardinalis ac Joannes Montorii comes frater in carcerem trudentur. Nec melius Petilianus ab eo habitus. XVI. Cosmus Romanam venit, et fluctuanti pontifici fit auctor, nationalis a Gallis metu injecto, ut oecumenicum, quod Caesar urgebat, persequeretur. XVII. Tripolitana expeditio a Joanne Cerda Siciliae prorege suscepta contra Dragutem, qui amoto Morutaha Caruennae regnum occupaverat, et Lotophagitidem insulam vicinam, Solimano dynasta ejus per fraudem capto ac postremo in furcam acto. XVIII. Insulae descriptio et incolarum mores, opes, et erga principem cultus. XIX. Insula in nostrorum potestatem venit, et Cerda tributum Philippo a dynasta pactus munitionem struit, eique Barahonam castrorum praefectum cum valido praesidio imponit, spretis Joannis A. Auriae monitis, qui auxiliari Turcicae classi duce

CICILX.

FRANCISCUS II

Tom. II. Piali purpurato venienti, relicta munitione in Aegaeo mari, antequam se cum Dragute et piraticis triremibus conjunxisset, occurrendum esse suadebat. XX. Tandem adveniente hostili classe, cum de milite in naveis imponendo tumultuarie consultaretur, Alvarus Sandaeus ultro se obtulit, qui munitionem, cui defendendae Barahonam impari videbat, contra Turcos tueretur. Oppressus Cerda, triremibus XIX et XIV navibus onerariis amissis, cum Joanne And. Auria vix effugit. Sandaeus cum in nova arce defendenda summa omnia fecisset, dum per avia eruptione facta hostilem fossam tentat perrumpere, et conscensis triremibus, quae ex clade supererant, in altum evadere, undique circumfusus capitur, et ad Pialim, qui cum perhonorifice excepit, cum suis adducitur: qui in arce remanserant, postea in miseram captivitatem abducti. XXI. Sandaeus postea, Busbequii, qui Ferdinandi oratorem ad Portam agebat, interventu, a Turcis libertati restitutus, nec non Sanctius Leva et Berengarius Requesenes. XXII. Petrus Macchiavellus Cosmi classis praepositus, ad Aegilium a Turcicis triremibus circumventus, periclitatur. XXIII. Ordo equestris S. Stephani in memoriam prospere pugnatae ad Marcianum pugnae a Cosmo institutus. XXIV. Livonica subjiciuntur. Infestatis a Mosco his populis magnus Holfatiae princeps auxiliarius venit, qui eos hoste pejus habet. Tumultuantibus Mosci interveniunt, et Livonos prope Ermas profligant, successumque urgentes Velinum arcem, in quam se Willelmus Furstembergius egerata dignitate receperat, capiunt, ipsumque senem triumphandi Moscam longe abducunt. Revalienses omni ope destituti Erico novo Sueciae regi quanquam aegre se subjiciunt. XXV. Gustavi patris, regii nominis in familia sua fundatoris, mors et elogium: XXVI. Andreae item Auriae, et repetita jam inter mortua ejus memoria. Bellaiorum obitus et laudes; Laelii Capilupi, Jacobi Bonfadii, Philippi Melanchthonis, Georgii Sabini, Petri Lotichii, Nicolai Gerbelii, Joannis Dryandri.

L I B. XXVII.

CICIDLX. CAROLUS IX. **L**IBER XXVII historiarum initia Caroli IX habet: comitia regni sub decessore indicta Aureliani magna frequentia peraguntur. II. Hospitalii oratio. III. Pro plebeio ordine verba facit Joannes Angelus: IV. Pro nobilitate Jacobus Silius Rupifortii comes: V. Pro sacro ordine Joannes Quintinus Aeduis; in quo quod perstrinxisset G. Colinium, qui Protestantium nomine libellum supplicem regi ad Fontem-Blaudi obtulerat, varie exagitatus et libellis ac diceriis petitus morbo inde contracto paulo post decessit, cum prius comitatum a rege petens dicta publice excusasset. VI. His peractis, significatum praefulibus, ut se ad proximum concilium Tridenti instaurandum pararent: per praefecturas mandatum, ut vincti ob religionem solverentur, et bonorum annotatorum libera possessio iis relinqueretur, comitiis in Maium mensem proximum rejectis. VII. Infausta Henrici Borbonii Caroli Rupifurionii filii ex casu mors. VIII. Bellum contra Convallensibus, qui ex Valdensium reliquiis in Alpibus regi et Sabaudiae principi subditis superant: descriptio locorum ab iis infessorum, religio, mores, frugalitas atque adeo paupertas. IX. Fraxinea vallis. Hannibalis via. Truchessii a Pragellatensibus clade accepta principium bello faciunt. X. Convallenses porrecto per Lusernae comitem Sabauda libello supplici vim conscientiae et arma deprecantur. Trinitensis comes in eos ducit, vario successu. Virginis praeclarum facinus, ut pudicitiam servaret. XI. Prodigia toto orbe hoc anno visa. XII. Renovatum contra Angrunios et Lusernenses bellum, Trinitensi duce, qui ad Tornipratum ingenti clade adficitur. XIII. Phthorae seu toxici venenum, et ejus affectus. XIV. Cavortiana cum iis pacificatio aequissimis conditionibus, Sabauda jam belli contra homines alioqui innocenteis pertaeso; qui et hanc gratiam reconciliatis populis fecit, ut a Castrocaro Thusco, qui ob religionem inter eos exulabat, et armorum usum illos docuerat, regerentur. XV. In Belgio severae in Protestantibus animadversiones. Inquisitionis invisum nomen et metus. Confessio Philippo
ab

ab iis exhibita, cum protestatione de obsequio quod principi debetur, de tributorum solutione, et ordinariis pro ejus incolumitate ad Deum precibus. XVI. Apud nos in regis consistorio actum de sumptibus minuendis ad populi levamentum: et jam tum instabant multi, ut externorum militum pensiones tollerentur. Italorum avaritia exagitata. Scotorum commendatio. XVII. Rex Aureliano discedens Fontem-Blaudi venit. Condaeus ad regem accedit, et tanquam a criminibus objectis innocens pristinum in consistorio locum sumit, pleniore innocentiae declaratione senatui Parisiensi reservata. XVIII. Navarri cum regina parente similtates. Multa invidiose in eos, qui Henrico II et Francisco filio regibus publicam rem administraverant, proposita. XIX. Danici oratoris cum Navarro de religione sermones. XX. A. Momorantii alienus a Condaeo et Coliniis quamvis proximis ob religionem animus. XXI. Comitia Lutetiae instaurata. XXII. Momorantii cum Lotaringis Santandreano medio reconciliatio, et triumviratus aulici initium. XXIII. Parium Franciae origo et numerus. XXIV. Magni camerarii dignitas a Longavillanis frustra repetita.

L I B. XXVIII.

CONDAEUS frequenti senatu absolvitur. II. Bellovaci ob religionem tumultuatur, et aliis locis nimia loquendi libertate: edictum in id conditum, quo inter alia Papistae et Hugonoti vocabula inhibebantur; quod mox Julianum secutum est, frequenti senatu disceptatum et promulgatum. III. Oratio Hospitalii, in qua nationalis concilii injecta mentio: quod Romam perlatum oecumenico maturando causam praebuit. IV. Guisus, qui Caletum usque Scotorum reginam neptem domum redeuntem comitatus fuerat, in aulam reversus Condaeo reconciliatur. Summa dignitate quantum ad Condaeam, nec minore gravitate quantum ad Guisum, res acta. V. Comitia ad Esiae pontem translata; et in iis recitatae super regni administratione factae inter reginam et Navarrum conventiones. VI. Catharinae non ita alienam se a Protestantium partibus pro tempore simulantis ad pontificem literae; quibus animum ejus pupugit, multa illis innuens, quae emendationem in religione cum temperamento possent recipere. VII. Colloquium Possiacenum; quo Theodorus Beza et Petrus Martyr Vermilius venerunt. VIII. Hospitalii oratio a cardinali Turnonio laudata; quem Beza excepit: IX. Qui Sectarii nomen et invidiam amoliri conatus, cum ad caput de sacramentis et de transubstantiatione disputatio descendit, calore contentionis ita abripitur, ut multa illi magna cum astantium praesulum indignatione ac fremitu exciderint. X. Turnonii de iis ad regem expositio, et Bezae altera oratione excusatio. XI. Nihilominus repetitum colloquium aliquot post diebus; in quo cardinalis Lotaringus colloquii auctor luculentam habuit orationem. XII. Tertio conveniunt, postquam colloquium ad pauciores contractum fuit; in quo Beza de ecclesia, ejus notis, quas in sincera verbi praedicatione et recta sacramentorum administratione consistere aiebat, de doctrinae ac personarum successione, de Scripturae dignitate, an ei praestet ecclesia, ac postremo de vocatione prolixè disputavit. Ad quam Cl. Espencaeus summo temperamento appositissime respondit. Suas partes et interposuit Claudius Sanctius. XIII. Venerant et a principibus Germaniae, qui Augustanam confessionem sequuntur, pastores, instigante Fr. Balduino; sed nullo fructu. Liber de officio pii viri, quod, suppresso auctoris, qui erat Georgius Cassander, nomine, a Balduino propositus per manus hominum volitaret, mire odio Balduini exagitatus. XIV. Dein uno et altero confesso de coena quaestio ventilata, et proposita a pastoribus formula ex Cyrilli Hierosolymitani, ut aiebant, catechesi; cujus extremam clausulam improbavit Espencaeus, et aliam summa moderatione substituit. Mollita et interpretatione a Beza et sociis prior formula. XV. Solutum colloquium: et praesulibus mandatum, ut se ad futurum concilium pararent. XVI. Hispanis fama colloquii offensionis causam praebet. XVII. Arturus Desiderius, quod libellum Catholicorum, ut aiebat, nomine in Gallia

CIO IO LXI.
CAROLUS IX.

T o m. II.

Gallia subscriptum in Hispaniam perferendum suscepisset, ignominiosa poena mulcatur. XVIII. Tanquerellus item, quod regem ratione sceptri pontifici subjacere publica disputatione asseruisset, recantare jussus; et damnata ea doctrina coram universo Sorbonico coetu. XIX. Concilium Tridentinum instauratur, Cosmo Florentiae duce instante. Pauli Vergerii Justinopolitani quondam episcopi scriptum contra pontificium diploma. XX. Legati pontificii ad conventum Naumburgensem veniunt, Caesaris adjunctis oratoribus. XXI. Altercantur inter se Protestantes; et varia Augustanae confessionis exemplaria proponuntur. XXII. Gulielmi Arausionensis cum Anna Mauriti Saxonis septemviri filia nuptiae. XXIII. Livonia Polonis subjicitur, Gotardo Ketlero ex magistro Ordinis duce Curlandiae creato a Sigismundo Augusto, sicuti Sigismundus ejus parens Albertum Brandenburgicum ex Teutonici Ordinis magistro ante annos Borussiae ducem creaverat. XXIV. Walachia et Moldavia a Jacobo despota occupatae. XXV. Carafae Romae a novo pontifice male mulctati. Caroli cardinalis mors vita melior: in suas charitates indulgentia. XXVI. Navagerius, et M. Ant. Amulius, antea episcopatu Veronensi, cum Romae pro republica oratorem agerent, a pontifice donatus, in illa tot cardinalium cooptatione creati cardinales. Senatus de Amulii creatione apud pontificem expostulationes. XXVII. Philippus, cunctante pontifice, Antonium Toletanum ad reginam mittit, ut nationale concilium impediatur; qui ad Navarrum placandum vanis cum de Sardiniae regno et matrimonio Mariae Scotae, dimissa Joanna, promissis ludificatur. XXVIII. Hippolytus Atestinus Ferrariensis in Galliam a pontifice ob id legatus. Navarrus ad triumviros relictis suis inclinatur, annitente Vincentio Laurco, et spem de regno Sardiniae et Tunctano conceptam confirmante, qui post cardinalis Turnonii obitum Navarro operam navabat. XXIX. Templata multis locis a Protestantibus occupata, et frequentatae publicae conciones: tumultuantur ob id Divionenses in Aeduis. XXX. Lutetiae ingens seditio ad Medardi fanum in Sammarcellino suburbio. De seditiosis supplicium sumptum, et prohibiti tota urbe conventus. XXXI. Joannis Tarnovii, Gabrielis Faerni, Arnoldi Arlenii Peraxyli, Melchioris Wolmarii obitus.

L I B. XXIX.

CICIDLXI. **M**ARIA Scotae in regnum, praeternavigata Anglia, descendit. Jacobi Moravii cum Anglia tunc habiti sermones et consilia. Tumultus per Scotiam ob religionem. Templata ac coenobia passim destruuntur. II. Prima regni initia, et varia de Mariae fortuna judicia: III. Cum Elisabetha per oratores agit, ut secundum liberos, quos gigneret, proxima regni haeres designaretur; quod illa non solum averfata est, sed ex eo Mariae consilia suspecta semper habuit. Protestantes in regno pollent, Catholicis in arctum coactis. IV. Tertia reddituum sacri patrimonii portio ad sumptus aulae et regni sustinendos reginae adjudicata. V. Moravius variis insidiis et saepius elusis ac repetitis conflictatur: ad extremum palam erumpentibus fortiter resistit, et Gordonios earum auctores praeter spem inexpectata Dei benignitate caedit. Huntleius familiae princeps in conflictu exanimatus; Joannes filius, qui de reginae nuptiis spem conceperat, captus capite luit. Reginae ob tam prosperos successus, et quod Protestantium partes per cum firmarentur, suspectus Moravius. VI. Apud nos, ut obviam turbis iretur, conventus delegatorum ad Germani-fanum peraguntur. Hospitalii gravis oratio, qua ad laxandam Protestantibus libertatem inclinare visus est, quando severitate nec suppliciiis, exiliis, bonorum publicationibus quidquam haecenus in eo negotio profectum esset. VII. Tandem conditum Januarium edictum, quo ecclesiastici in bona ac loca a Protestantibus occupata restituebantur, Protestantibus conveniendi toto regno potestas fiebat. VIII. De cultu imaginum inter praesules et Protestantium pastores, qui adhuc in aula crant, perscripta formula, sed irrita successu. Senatus Parisiensis in edicti promulgatione intercedit: quod addita clausula, donec

a concilio universali de re tota decretum, aut a rege aliter statutum fuerit, post unam et alteram iussionem tandem promulgatum fuit. IX. Triumviri edictum ut vitio factum averfentur. Guisii et Caroli cardinalis fratris cum Christophoro Wirtembergico ad Tabernas Alfatiae congressus ad impediendam Helveticam seu Genevensis confessionem, facta spe de Augustana toleranda. X. In reditu Vassiaci Protestantium praeter Guisii voluntatem strages edita. XI. Guisius ad urbem venit; pertracto ad partes suas Navarro, ipse, A. Momorantius et Santandreas auctores sunt reginae nutanti, quae ad Fontem-Blaudi haerebat, ut Lutetiam cum rege veniat. XII. Meloduni consultatur, Condaeo cum suis obequitante, cui facta spes, quasi rex reginaeque ejus se fidei commissuri essent. Tandem regem regina ad Vicenarum castrum altero ab urbe lapide adducit. XIII. Condaeus cum suis Aurelianum tendit et occupat. XIV. Condae uxore uno partu gemellos ex consternatione enititur, quam Magdalena Mallia parens mox cum Contii principe et gemello partu ac filia Argentinam abducit. XV. Condae scriptum, quo belli necessitatem excusat, et in triumviros repetita superiorum temporum memoria invenitur. XVI. Foedus Protestantium contra Guisianos, quo de regis reginaeque matris captivitate conquerantur. XVII. Foedus contrarium; cujus ad invidiam princeps jactabatur Philippus rex Hispaniae. XVIII. Rex reginaeque edictum eodem die proponunt, quo sparsi de captivitate rumoris vanitatem elevabant, ac de cetero Januario mense factum, excepta Lutetia a conveniendi libertate, confirmabant. XIX. Agendici Senonum plebs in Protestanteis faevit. Condaeus ad Caesarem scribit. XX. Rotomagum occupatum a Protestantibus et Dieppa firmata. XXI. Vindinum Cenomanorum item iis cedit. XXII. Inde Condae protestatio ad Parisiensem senatum et Rotomagensis missa, qua et contumeliose quaedam Caesaroduni Turonum et Bloesis in templis acta excusat; et, dum regni delectus citantur, conditiones pacis ab eodem propositae; quibus petebat, ut Guisius ejusque fratres, A. Momorantius et Santandreas aula excederent; ita se ab armis discessurum, et Contii marchionem grandiore natu filium in id se obsidem datum pollicetur. XXIII. Ad ea a Guisio responsum contrario scripto, quo praecipue auctoritas Navarri obtendebatur: XXIV. Cui rursus prolixo ac virulento scripto, cujus auctor Valentinus episcopus ferebatur, responsum. XXV. Condae ad Sabaudum et Palatinum septemvirum literae. XXVI. Conventus de religione Aureliani a Protestantibus celebratus.

L I B. XXX.

U NO et altero edicto Protestantes urbe pulsi a Navarro, qui cum exercitu Castellodunum usque progreditur, cum Condaeo fratre cum altero haud paulo minore Aureliano exiisset. II. Colloquium inter reginam et Condaeam. Hinc literis utrinque frustra certatum, quibus exasperatis animis ad arma postremo devenit. III. Protestantium militum initio summa moderatio ac disciplina statim per lasciviam solvitur. IV. Rursus Talsiaci in Vindocino agro ad colloquium conveniunt. Conditiones a Valentino propositae de regno ad tempus deferendo, modo triumviri domum quisque suam concederent, quas initio belli pertaesus Condaeus non improbaverat, omnino rejectae. V. Insidiae ad intercipiendas regias huc illuc sparsas copias irritae. VI. Bogentiacum, quod Guisius praesidio firmaverat, a Condaeo captum ac direptum: diversa parte Bloesae a Guisio receptae. VII. Magna intemperie Caesaroduni Turonum Protestantes grassati. Ob id severum S. C. Lutetiae in eos factum; quo aqua et igni interdicerentur, et jubebantur omnes in urbibus et in agro contra eos armari. VIII. Cum per Cenomanos discursarent, iis se summa virtute Petrus Ronfardus opponit. IX. Andegavum irritum conatu tentatum. Gasparis Schombergii tunc literis in urbe operam dantis virtus. X. Rupifortium a Monpenserio receptum, supplicio de Paludano sumpto. Exemplum veriti Protestantes Cratumnum a se occupatum deserunt. XI. Caesarodunenses male a regis mulctati. Vindinum mox ab iis relictum. Renati Cam-

CICICLXII.
CAROLUS IX.

T o m. II. pani notata faevitia et piscaria ejus vivaria. Samarobrigae item, ad Abbatis-villam et Silvanecti Protestantes male accepti. XII. Montargirium, quo plerique e Protestantibus Renatae Ferrariensis patrocinio se tutos rati confluerant, a Malicornio tentatum, qui generosum Renatae responsum veritus abscedit. XIII. Missus a Condaeo Ludovicus Lanoius Morvillerius Rotomagum, qui res confusas ordinaret, et adversus Aumalium urbem tueretur. XIV. Senatus provinciae, qui Lupariam concesserat, horrendum in eos decretum. XV. Elifabetha Anglorum regina iis auxilia sumministrat. XVI. Factionibus scissa provincia. Protestantes Viriam capiunt ac vastant. Jo. Broslius Stampensis ex proxima Armorica, qui Bullionii provinciae praesidis tergiversationes frangeret, evocatus. Ejus adventu Laudi-fanum desertum. Cadomi et in Constantiensi praefectura a Julio Ravilio Rufo Alfonsi Ferrariensis vicario male habiti Protestantes, et Valoniae renovata contra eos odia. XVII. Rex puer interim in castra adducitur; et consilio habito divisae copiae, parte Nemorosio et parte Santandreano attributa. XVIII. Avaricum Biturigum a Mongomerio a Condaeo missis occupatum. XIX. Evulgatumque eodem tempore acerbum contra Guisianos scriptum et senatui Parisiensi oblatum, qui regium rescriptum S. C. confirmavit; quo ii, qui Aureliani arma sumpserant, contra regem reginamque ea sumpsisse declarantur, et perduellionis damnantur. XX. Contra Condaeus ad maturanda auxilia Gasp. Schombergium in Germaniam mittit, et scripto contra S. C. Parisiense innocentiam suam tuetur. XXI. Santandreanus Augustoritum Pictonum ducit, quod mox captum et octidua direptione vastatum fuit. XXII. Inde versa contra Avaricum vires, quo Ivocus a Condaeo missus se incluserat; quod post strenuam initio defensionem ab Ivoco tandem deditur, non sine Condaei offensione. XXIII. Res ad Engolismam a Sansaco et Huberto Rupifulcaudio Martrone gesta. Corpus Joannis Comitum sanctitate praecipui magna impietate facello revulsum. Engolisma dedita et Cognacum. XXIV. Rupellani se medios gerunt, cum ambigerent plerique, arma contra regem sumere liceret. XXV. Conventus a Rupifulcaudio comite Mediolani Santonum cogitur, in quo agitata quaestione a LX pastoribus decretum, arma reginae semel jussu sumpta contra regis regnique hosteis et edictorum violatores legitima esse.

LIB. XXXI.

CICIDLXII. CAROLUS IX. CONSULTATIONE post Avaricum receptum habita, Aurelianum an Rotomagum ducendum esset, Rotomagum peti placuit, ut expugnatum facilius, antequam auxiliares ex Anglia copiae advenirent. II. Gesta in aliis regni toto eo anno provinciis. Protestantes Meldis specie conveniendi per templa grassati male mulctantur. Catalauni et Barri ad Sequanam non melius habiti. III. Sancte Stephani et ducis Luneburgici caedes. Ceani, Antiffiodori, Novioduni Aeduorum in eisdem faevitum. Ad Leonardi fanum, Antranii, Charitaci ad Ligerim varia fortuna conflictati. IV. Male habiti Genabi et Molinii in Boiis. In Arvernibus Aurilliaci, cum motibus causam dedissent, adventantibus regiis urbem relinquere coacti sunt. V. Divione severa judicia contra eos ob expilata templa. Lugdunum ab iis captum, et mox Cabilo ad Ararim. Qui Augustoduni in Aeduis erant, adveniente Tavano, Lugdunum concedunt. Cabilo a Monbrunio deseritur. VI. Matisconis ab iis occupati irrita obsidio. Cluniacum captum, et bibliotheca magno rei literariae damno incensa. VII. Matisco altera obsidione a Tavano capitur. VIII. In Delphinatu Valentiae Segalaunorum indigna Gondrinii praefecti regii Guisianorum odio caedes. IX. Lugduno, Saltuensi comite amoto, Fr. Bello-montius Adretius Valentini tumultus auctor a Condaeo praeficitur. X. Gratianopoli per templa faevitum in imagines, et Maugirono regio praefecto potestas abrogatur. Incensum ab Adretio vicinum Carthusianorum coenobium. XI. Arausionensis clades a Fabritio Serbellono pontificalium copiarum summo duce. Principatus origo, et Bausiorum et Cabilonorum stirps, jusque in eum principibus nostris. XII. Adretius Petram-latam capit, tantam injuriam ulturus, et praesidia-
rios

rios ad unum interficit. Idem Bolenae factitatum, et postea Monbrisonii. XIII. Gratianopolis a Laurentio Maugirone intercepta, et mox ab Adretio recepta. XIV. Jo: Parthenaeus Subizius ob crebras de Adretio querelas a Condaeo Lugdunum missus. XV. Auxiliares copiae a Bernatibus, Novocastrensibus, et Valesianis missae certis legibus, et ut Lugduni custodiae tantum infervirent: postea a Bernatibus revocati sui. XVI. In Provincia exortae ob religionem turbac: cujus praefes Cl. Sabaudus Tendae comes non ita alieno a Protestantibus animo erat: Aquae Sextiae a Jacobo Crussolio, qui cum secretis reginae mandatis ad eum venerat, captae; mox et Bariolium, defendente locum Flaceano. XVII. Interea rebus in aula mutantibus, diplomate publico summa praefectura Summarivio Tendae comitis filio Protestantibus infestissimo committitur, qui, dimissis a patre copiis denuo collectis, eos bello persequitur. Cistertio ab eodem irrita obsidione tentatur. XVIII. Mornacum in Venascinensi comitatu a Monbrunio vi captum, et crudeliter vastatum. XIX. Vaureacensis pugna: in qua Susianus omnis peditatus ab Adretio caesus est. Alia ab eo pari celeritate gesta. XX. Cistertio denuo a Summarivio obsidetur, ac tandem capitur, diffugientibus praefidiariis, quibus se ad IVCTO exulum omnis sexus aggregarunt, qui XL amplius diebus per inaccessa et infesta loca facto itinere a Moventio Gratianopolim in tutum deducti sunt. XXI. Summarivii contra Protestantes in Provincia acerbitas. XXII. Lugduni obsidionem a Tavanio coeptam Nemorosius adveniens persequitur. Ad Belloreparium Adretianus peditatus et mox ipse Adretius a Nemorosio caesus; qui versa vice inter Lugdunum obsessum et Viennam Nemorosium victorem in tantas angustias conjecit, ut ipse obsideri videretur, et interim annonae copiosa in urbem importari potuerit. XXIII. Delegati a rege et Sabauda conveniunt de controversis utriusque ditionis finibus acturi, et diversas sententias ferunt. Cum de Taurino sibi restituendo instaret Sabaudus per Margaritam uxorem, semel atque iterum intercessit Bordillonius provinciae praefes, et rationes contrarias in consistorio regis proposuit. XXIV. Tandem restitutum Sabauda Taurinum hoc anno exeunte, cum ei ex Margarita uxore pridie Eid. Januar. Carolus Emmanuel natus esset, qui nunc paternam ditionem regit.

L I B. XXXII.

INITIA concilii Tridentini. II. S. Stephani equitum ordo a Cosmo institutus, statutis ac legibus de eo conditis, et filio Francisco sub id in Hispaniam missus. III. Cosmi clades domesticae: IV. Contentio de praerogativa cum Atestinis Ferrariensibus, in qua tractu temporis obtinuit. Petiliana causa a Philippo ad Imperatorem remissa. V. Maximiliani in regem Romanum solemnitas inauguratio, et ritus. VI. Ebraimi de induciis in VIII annos pangendis ad Ferdinandum legatio. VII. Bellum Livonicum exardescit inter Suecos, Danos et Lubecenses. Christophorus Revaliensis administrator cum Erico Sueco transigit. Lubecenses et maritimae civitates a Sueco turbidis consiliis nimium tribuente infestatae, qui ne amicitiam quidem cum Joanne fratre, cum Polono et Dano, servare potuit. VIII. Apud nos in Aquitania res turbant. Burdigalae inita factio contra Buriam Navarri legatum. Aginni Nitiobrigum diversi motus. Magna multis locis Protestantium intemperies, qui aliis atque aliis locis superiores, aliis etiam pelluntur. IX. Divonae Cadurcorum male habiti. Nec multo post rusticorum Cadurcensi casu exasperatorum concursu patrata Fumelii caedes, quam XL ex subditis vario cruciatu adfectis ultus est Monlucius, qui inde infestum cum iis bellum, postquam a Condaeo Aurelianum occupatum fuit, toto biennio gessit. X. Tumultus Tolosanus a Protestantibus, dum periculo praevertere cupiunt, excitatus; qui tandem repelluntur, et quamvis per scriptis conditionibus male mulctantur. XI. Severum contra eos, et qui Montalbanum tenebant, et Nemausi, Castri, Biterris, Monpelii, Lactorati, Villafrancae in Rutenis, Millialdi, Villanovae, Limosii, Apameae erant, S. C. factum Parisiensis aemulatione; quod uno et altero diplomate regio

CICIODLXII:
CAROLUS IX.

T o m. II. regio contrario, quo tumultus Tolofani oblivio inducebatur, mitigatum fuit; coque Joannes Corafius et Arnoldus Cavanius fenatu moti pristinae dignitati sunt restituti. XII. Galliacy magna Protestantium strages edita. XIII. Montalbani irrita obsidio. XIV. Eam ultus Mirapicensis veniens post tumultum Tolofanum. XV. Belloquadrum captum, et intra diem receptum. XVI. Jac. Cruffolii Baudinei et Gul. Jousae contraria in Septimania gesta. XVII. Frontinianum frustra a Protestantibus tentatum. XVIII. Ingens Summarivii ad Aegidii fanum clades. Jousa damno affectus obsessis praesto est. Mompeliana obsidio obstinatis animis a Jousa suscepta; cui deplorandis templorum ac coenobiorum ruinis a defensoribus prospicitur. Magalona capta. Adretius familiari celeritate obsessis fert suppetias; sed cognito Viennam a Nemoroso interceptam eadem celeritate revolat: quo factum, ut, cum praesens adesse crederetur, regii remissius illius metu agerent. Tandem soluta obsidio, Combafii et Sanfelicii turmis in receptu a Bulliargio caesis et signis amissis.

L I B. XXXIII.

CICIDLXII. **M**ONLUCIUS Aginum vi et colloquio tentat. II. Irritus ad Burdigalam Duracii conatus; qui, Candala capto, Macarii fanum expugnat ac diripit. CAROLUS IX. Davazani temeritate amissum Neracum. III. Targonensis pugna in Benaugiensi tractu; in qua Duracius cessit, magno inde regionum terrore sparso. Savinacus Grano dedito vitam sibi et suis salvam pactus, quod contra pacta fecisse diceretur, a rusticis ad internecionem deletus. IV. Monsegurium in agro Vafatensi a Buria captum. V. Aginum desertum Buria et Monlucius veniunt, ac praesidio firmant. VI. Lauferta in Cadurcis a Duracio capta; et crudeliter in ea habiti sacerdotes. VII. Hispanae copiae in castra regia duce Joanne Carbaiaco veniunt, Jo. Bapt. Castaldo, qui summus his dux destinabatur, paulo ante mortuo. Penna capta et crudeliter direpta, foeminis cum pueris ab Hispano milite occisis: VIII. Quam immanitatem ultus est Duracius, Cailo in Rutenis paulo post capto, et sacerdotibus magno numero crudeliter obruncatis. Bordetus Pontium in Santonibus et mox Satyri fanum vi capit, et sacerdotes in eo repertos male mulctat. S. Mariae Madaurensis et Antonii Marcollensis templa expilata. Pugnandi ad Mirabellum occasio amissa. IX. Montalbanum denuo a Buria obsessum. X. Monlucius Lactoratum praesidio vacuum obsidet, caesisque ad Taraubam dedititiis, a Brimontio recipit. Caumontium item munitissimum ad Garumnam castellum a Petro filio seu vi seu astu captum ac dirutum: tantum Godofridi Caumontii loci domini supellectili parcitum. XI. Ad Rotomagi obsidionem totae vires regiae conversae; quod tuendum Mongomerius suscipit. XII. Foedus a Protestantibus cum Elisabetha Hamptoncuriae ictum; et in eo dictae leges: secundum quod illa scriptum evulgat, quo consilii sui rationes pluribus explicabat. XIII. S. Catharinae munimentum superius et inferius impetu captum: dein ad ruinam impetum regii fecere et repulsi sunt. XIV. Civilis mira mors; qui inter mortuos terra conditus, rursusque depositus, et casu deinde a servo ex annulo indicium faciente extractus, triginta plus minus annis funeri suo superfuit. XV. Postridie Navarrus, dum infra dignitatem periculis se objicit, in laevo humero scloppetii ictum accipit. XVI. Impetu ultimo facto, post IV CIO utrinque occisorum stragem, urbs capta ac direpta. Mongomerius cum trireme ad id parata vi remigii, assumptis secum Anglis et Scotis, catenam ad Caudebecum transversam superat et elabitur. XVII. Navarrus, ut in lecto jacebat, per ruinam succollantibus Helvetiis triumphandus invehitur. XVIII. Senatus provinciae, qui Lupariae jus dicebat, in urbem revocatus; qui severe in captos primarios civeis et belli duces animadvertit; quod exitium Baptistae Sapino senatori Parisiensi et Joanni Troio Gastinensi abbati, qui Aureliani captivi attinebantur, maturavit. XIX. Navarrus fatalem horam sentiens a medicis in diversa raptatur. Cum fluvio devchi vellet, Andelii subsistere coactus est; et xxxv a vulnere accepto die animam Deo reddidit. Ejus mores,

mores, ingenium, virtutes a voluptatibus obscuratae. XX. Regina cum Dieppensibus agit; qui dimissis Anglis in fidem accipiuntur, et a Fr. Momorantio benigne tractantur: eadem Cadomensibus gratia facta. Dieppa paulo post astu intercepta a Catavilla, oppidanis insciis, et a Mongomerio, qui Franciscopolim Rotomago venerat. Nuncius amissi Rotomagi Condacum de Andeloto sollicitum oppressit, qui altero Duracianae cladis cumulatus est. XXI. Verensis pugna urgente Monlucio commissa, et virtute Argentii praecipue parta. Duracius, cujus culpa ac securitati clades imputata, dum Mediolanum Santonum cum Bordeto et Marcastello tendit, ecc ex regiis obvios ad interneccionem delet. Ad famam Verensis pugnae soluta ad Joannis fanum a Rupifulcaudio comite obsidio; qui ad Morilloni montem acceptis Duracianis cum iis Aurelianum ad Condacum tendit. XXII. Monpensierius Mediolanum Santonum a Protestantibus relictum in fidem accipit, et mox insulanos Oleronensis et Alvertensis ac denique Marenensis. Rupellae sacra majorum restituit, et publicam aliis conveniendi libertatem abolet. XXIII. Montalbanum eodem die, quo ad Veram debellatum est, a Terrida tentatum et obsesum, pastoribus ad extrema quaeque perferenda defensores firmantibus. XXIV. A. Crussolius Septimaniae praeses in duras leges a Protestantibus adigitur. XXV. Gratianopolis arcta obsidione pressa, a Rembaldo Furmcicro Vapinco cum auxiliariis veniente liberata. XXVI. Adretius a partibus discedit; et ad pacificationem usque sub custodia. XXVII. Missus ad Andelotum in Germania militem scribentem a Condaco Jacobus Spifamus Nivernensium nuper episcopus. Andelotus cum auxiliari exercitu venit; et Nivernium et Santandreanum ad intercludendum transitum missos cludit. XXVIII. Edictum post captum Rotomagum publicatum; quo gratia praeteritorum fiebat, cunctis, ut ad sacra majorum redirent, mandabatur. XXIX. Contrarium Condacus scriptum vulgat; et cum valido exercitu loca Lutetiae circumposita occupat. Cum regina colloquitur nullo successu. XXX. Aegidius Magister primarius senatus praeses obit: Christophorus Thuanus ei substituitur.

L I B. XXXIV.

CONDAEO a Lutetia recedenti ostentum factum et fatale somnium visum. II. Drocense proelium maxime memorabile; in quo, captis aut occisis duobus regiis, penes Guisium victoria et imperium remanet. Ann. Momorantius captus, amisso Gabriele Monberonio filio. Santandreanus ob privatam injuriam a Baubinio interfectus. Condacus captus et humanissime a Guisio habitus. Osunius fame spontanea moritur. III. Francisci Turnonii cardinalis obitus et elogium; Pauli Thermi equitum tribuni, P. Martyris Vermilii, Jacobi Hollerii, Gabrielis Fallopii, Bartholomaei Cavalcantii. IV. Regina Hesso, a quo Germanarum copiarum dux Rotelhusus missus fuerat, ut regem ipsamque captivitate, in qua a triumviris detineri dicebatur, eximeret, diplomate fidem facit, regem seque nunquam in captivitate coniectos, nec ulla in re contra voluntatem quidquam facere coactos, nec Protestantibus, ut arma sumerent, aut delectus per Germaniam haberent, edixisse vel mandasse. V. Armanni Claromontii Pili in Aquitania post Monpensierii inde discessum gesta. VI. Montalbanenses in fidem a regina accepti. VII. Annoniacum in Vivariensi pago misere vastatur ac incenditur. VIII. Peculiare contra Protestantes foedus Armeniaco et Strozio cardinalibus auctoribus initum; quod et in acta a senatu Tolosae relatum est. IX. In Fuxensi principatu ad Pyrnaeum res turbatae. Protestantium lascivia per templa, passim dejectis altaribus, statuis et imaginibus, discursantium. Lombati fratres, et eorum immanitas et grassationes. X. Lugdunum a Nemorosio tentatum; et Subizii virtute defensum, ac tandem ab eo Vido Despeo equitum tribuno post pacificationem traditum. Liber, quo principis et magistratus auctoritas detortis cavillatorie e scriptura locis in dubium revocabatur, pastorum iudicio in presbyterio damnatus, et annitente Subizio publice combustus. XI. Gratianopolis tertio a Maugirone post

CICIDLXII.
CAROLUS IX.

CICIDLXIII.

Том. II. Adretii captivitatem obsessa, Cochio et Furmeiero contra strenuam operam navantibus. XII. Colinius pleraque loca in Biturigibus et Turonibus capit. XIII. Guisus, Aureliani decreta obsidione, Stampas venit, et inde Duracium dejicit. Regina cum rege Bloefas venit Condaecum secum trahens. Prodigia et insolitae coruscationes ac tonitrua. XIV. Cadomum a Colinio in Neustria inferiore captum. XV. Nonis Februariis ad Aurelianum posita castra. Turriculae captae et porta Aquensis. XVI. Guisus a Joanne Poltroto Mereo juxta axillam scloppetio discolo feritur; qui mox captus rem fatetur, et Colinium et Bezam quasi ab iis subornatus onerat. Utriusque apologia, qua tanti criminis invidiam a se depellunt. XVII. Guisii morientis extremae voces tanto viro dignissimae, virtutes, elogium. XVIII. Regina, Guisio, cujus potentiam suspectam habebat, mortuo, Christophorum Wirtembergicum per Rascalonem sollicitat, ut in Franciam veniat, et in pacificando regno operam suam cum Protestantibus interponat. XIX. Charitacum ad Ligerim a Blosseto interceptum. XX. Baiocassium civitas, Cadomo dedito, in Colinii potestatem venit. Julii Ravilii Rufi indigna mors. XXI. Poltrotus Lutetiam ducitur et a senatu poena perduellionis plectitur. Ejus variae et subinde mutatae confessiones. XXII. Edictum pacificationis.

L I B. XXXV.

CICIDLXIII. **C**OLINIUS, qui in Neustria aberat, edictum improbat. Lutetiae promulgatur, CAROLUS IX. serius Tolosae. II. Diploma de restituendis decurionibus, et praeteritorum memoria abolenda, ac rescindendis judiciis odio religionis belli tempore latis. III. Condaeus otio in voluptates laxatur. A pastoribus increpitus Franciscam Aurelianam Longovillani sororem in uxorem ducit. IV. Edictum de bonis ecclesiae alienandis, ejusque violenta executio. V. Colinius iterum de Guisii caede se purgat. VI. Franciscopolis, ab Anglis possessa, obsidione cingitur; et tandem, grassante inter praesidiarios peste, a Warwicensi comite pactis conditionibus deditur. VII. Rex major in senatu Rotomagensi declaratus. Hospitalii cancellarii super ea re oratio. Ad mitigandam invidiam tot rerum in gratiam Protestantium ab Hospitalio decretarum, edictum de decimis sacro ordini solvendis a rege, cum Dieppam excurrisset, conditum; quod et hodie nunc magna religione servatur. VIII. Senatus Parisiensis edicto de majore regis aetate per delegatos intercedit, quod praeter morem factum esset, ut edictum ullum prius in Rotomagensi aut alia regni curia, quam Parisiensi, quae parium curia esset, promulgaretur. Tandem iv Kal. Oct. declaratio fuit promulgata, et acta illius inter constitutiones regias pro lege inviolabili relata. IX. Amplius de caede Guisii a matre, vidua, filiis, fratribus publica expositulatio instituitur. X. Varia edicta de transactionibus, de argenti fodinarum curatoribus, sacri ordinis per urbes immunitatibus, de projectis in aedificiis urbanis tollendis, de mercatorum jurisdictione, ac postremo de confiscationibus. XI. Charrii caedes Lutetiae patrata. XII. Brissaci equitum tribuni mors et elogium. XIII. Concilii Tridentini historia continuata. XIV. Jacobi Walachiae despotae caedes. Ejus successores. XV. Elogia Joannis Brodaei, Stephani Boetiani, Arnoldi Ferroni, Jo. Bapt. Gelli, Wolfgangi Musculi, Sebastiani Castalionis, Henrici Glareani. Pestis ac terrae motus.

L I B. XXXVI.

CICIDLXIII. **D**E Finalio controversia terminata, et secundum Alonsum Carrectum mar- CAROLUS IX. chionem a Caesare pronuntiatur. Bellum Corsicum recrudescit, Sanpetro a Bastelica instigante; quod morte Navarri aliquandiu quievit. II. Orani a Turcis tentata obsidio irrita successu. III. Mediolani ob inquisitionis metum, ut ante xvi annos Neapoli, sed non tanta mole, tumultuatum. IV. In Calabria item ab exulibus duce Marccone tumultuatur. V. In Scotia Matthaeus Stuartus Leviniae comes

comes et Henricus Darlaeus filius dignitati ac bonis regina annitente honorifice restituantur: ab eaque gratia primae futuri matrimonii faces accensae. VI. Elisabethae Anglae cum Hispanis prima simultatum et dissidiorum semina, quae bellum funestissimum secum traxerunt. Gul. Pageti mors et cumulata honoribus vita. Henrici item Manerii Rutlandiae comitis genus et mors. Franciscae denique Suffolciae deploranda aequae mors ac vita. VII. Lithuania a Moscis vastata. VIII. Erico Sueciae regi ob injurias in Russica navigatione acceptas a Lubecensibus bellum indictum; publicato prius scripto, quo ipsi ingratitude suam exprobrabant. IX. Danus itidem contra Suecum scriptum evulgat; cui Ericus Brunsvicus operam suam et copias defert. X. Suecus, cui satis non erat vicinos ad bellum prolectare nisi domi ipse aleret, Joannem fratrem Finlandiae ducem ex levi suspicione in carcerem conjicit; et inde irritam contra Helmeftadium Hallandiae urbem cum numerofo exercitu expeditionem suscipit. XI. Gul. Grombachius insigni facinore caedem Herbipolensis episcopi anno MDLVIII patratam cumulat, et Herbipolim manu armata occupat, et transactione a collegii sodalibus vi extorta cum iis convenit, ut in bona, quorum possessione dejectus fuerat, restitueretur, Mandesloo et Steinio amicis de damnis bello Albertino ab Herbipolensi episcopo acceptis satisfieret, abolita omnino de caede Melchioris Zobelii episcopi inquisitione. In conventu legatorum ad inopinata Imperii negotia Caesaris jussu congregatorum Grombachius scriptum recitandum curat; quo sumpta arma excusabat, et transactionem cum Herbipolensibus factam servari petebat: cui contrario scripto respondet episcopus. XII. Colloquium inter Palatinum septemvirum et Wirtembergicum in Malbrunensi coenobio super coena dominica, utriusque partis theologis vocatis. XIII. Caesar ad componendum inter Daniae, Sueciae et Poloniae reges bellum delegatos mittit, nullo exitu. XIV. Navalis pugna et velitationes maritimae inter Danos et Suecos. XV. Ferdinandus Caesar moritur. Ejus studium in componendo religionis dissidio, aliae virtutes. XVI. Obitus Jo. Calvinii, M. Borraei, Th. Bibliandri, P. Franc. Jambularii, Andreae Vesalii, Gul. Morellii, Jo. Butheonis. XVII. In Benthemienfi comitatu religio mutata. In Saxonia et per Vandaliam episcopatum reditus principes suos faciunt. XVIII. Poloni res feliciter adversus Moscos gesta, duce Nic. Ratzevilio, caesis amplius xxx hostium circos, et ipsorum imperatore in pugna occiso, qui Vilnae in Russorum basilica honorifice tumultus fuit. XIX. Varia apud nos edicta condita. Facta sacro ordini bona vili pretio superiore anno alienata redimendi facultas. Decretum, ut annus, qui a Paschali die fere incerto antea inchoabatur, deinceps a Januario inciperet. Turriculae destructae ob memoriam Henrici II mortis, et aedificandi in area privatis facultas data. XX. Conjuratio contra Joannam Navarrae reginam et liberos detecta. XXI. A pontifice, Philippo et Sabaudo legati pro concilii Tridentini promulgatione et Sectario veneno extirpando. Rex gratias ab Hospitalio instructus actis modeste se excusat. Car. Molinaei gravamina contra concilium Tridentinum. XXII. Foedus inter regem et Elisabetham Augustobonae Tricastium ictum: item, renovatum cum Helvetiis. XXIII. Rex regnum lustraturus in viam se dat. Protestantes diversis locis male habiti. Jo. Begati senatoris Divionensis liber de non ferendis in eodem regno duabus religionibus. XXIV. Philippi passim depraedicata pietas in regis reginaeque invidiam; et imploratum jam tum a factiosis patrocinium. XXV. Gilberti Curaci in Vindocinis caedes inulta. XXVI. Interpretationes ad edictum pacificatorium ad placandas Protestantium querelas additae. Condae de ea re scriptum. Lugduni pestis grassatur. Rex Massiliam summa pompa ingreditur; et inde transmissio ad Avenionem Rhodano in Septimaniam descendit, et Nemausum venit. XXVII. Motus in Aquitania ob foedus superiore anno factum a Bordillonio equitum tribuno componitur. XXVIII. In Italia Nicolaus Petiliani filius possessione a Cosmo dejectus Petilianum tentat, irrito conatu. XXIX. Actio Romae de praerogativa regis ac Philippi. XXX. Cosmus publicam administrationem Francisco filio resignat. XXXI. In Corsica bellum Sanpetrus Massilia solvens excitat. XXXII. Philippus classe instructa Pignonem Velezii in Africa oppugnat et capit. Garfias Toletanus inde Bugiam tentare cum in animo haberet, Sanpetri in Corsica successibus revoca-

MDLXIV.

T O M. II.

tus est. XXXIII. Mich. Angeli Bonarotae praestantissimi pictoris, statuarii et architecti, mors. XXXIV. Cosmus Marium Columnam et Julium Ricasolium ad Maximilianum mittit, et Joannam sororem Francisco filio uxorem impetrat. XXXV. Conjuratio Romae contra pontificem revicta, consciis capite plexis. XXXVI. Pontifex multa contra concilii decreta facit, charitatibus indulget, lites molestas Joanni Francisco Vidio Balnei comiti, et de Tiferno Vitellio facit: Ascanium Corneum in carcerem conjicit, et Corn. Bentivolium Bononiae postulandum curat: ipsi Alfonso Ferrariensi de Mutinae jurisdictione controversiam movet. XXXVII. A concilii promulgatione rex se excusat. Collata in Carolum cardinalem Borbonium legatio Avenionensis a pontifice, quo se sumptibus in civitate et Venascinenfi comitatu tuendo liberaret, rege ejus patrocinium suscipiente. XXXVIII. Maximilianus cum archiduce Carolo fratre et Alberto Baioaro genero urget, ut calicis in coena solutis et conjugii gratia sacerdotibus per suas provincias fiat: multaeque in eam rem adductae rationes.

L I B. XXXVII.

CICIDLXIV.

CAROLUS IX.

IN Scotia de Mariae nuptiis agitur. Davidis Rizii Subalpini cantoris fortuna. Injeeta ab Elifabetha Angla per suos de Roberto Dudleio Leicestriae comite mentio: quem si Maria in virum deligeret, fore dicebat, ut ipsam parlamentaria auctoritate, si se sine liberis decedere contingeret, regni heredem designaret. Guisiani Austriacis precis in occulto favebant; regii utraque nuptias averfabantur; illius ut indignas dotali regni Gallici vidua, horum ut ob potentiam suspectas. II. Moravii potentia subnixi Protestantes Mariae importuni maturandis cum Henrico Darlaeo nuptiis occasionem praebent. Henrici genus et proxima cum regina in spem successionis cognatio. III. Nuptiae, non interveniente Elifabethae consensu, quod urgebat Moravius, instante Rizio, peractae; plerisque, et in iis Moravio, absentibus; qui citati, quod non comparerent, exilio mulctati sunt. Moravius apud Anglam per fugium habuit; nec nisi post biennium in Scotiam reversus est. IV. Caecilia Gustavi Sueci filia marchionis Badensis uxor gravida in Angliam venit, ab regina perhumaniter accepta; apud quam et puerum enixa est, cui Edwardo Fortunato nomen inditum. V. Mac-Cartius praepotens Hiberniae regulus supplex reginae sistitur, in gratiam receptus. Giraldo Desmoniac et Thoma Ormondiae comitibus inter se odia exercentibus, australis pars insulae misere afflictata. Desmonio revocato Warhamus a S. Leodegario praesidis titulo mittitur. VI. Apud nos rex cum regina Biterris, Narbonae et Carcassonae, asperrimam hyemem initio anni expertus est. VII. Tumultus Parisiensis, cardinali Lotharingo cum Aumalio fratre et Henrico Guisio nepote in armis ad urbem veniente: cui se Franc. Momorantius, a veniente non monitus, opposuit, et postridie quam venit urbe discedere coegit. Libelli hinc inde ex hac occasione sparsi. Colinii a Coloniacensibus Sebusianorum regulis deducti. VIII. Cum rex jam Baionam ad colloquium cum Hispanis venisset, causa patrum Jesuitarum in senatu acta. Origo et prima sodalities initia. Primum eorum votum ab Ignatio Loiola cum sociis Lutetiae ad Montem-martyrum emissum. Petentibus, ut sibi erudiendae juventuti ludum liceret aperire, intercessit initio Parisiensis episcopus, et postea academia et schola theologica; Jesuitarum nomine ut arrogantiae pleno tunc rejecto. Leges in admisione prima appositae. De iis Caroli Molinaei consultatio proposita. Pro sodalibus P. Versorius, pro academia Steph. Paschasius verba fecit: pro rege peroravit Baptista Menilius. Amplius deliberandum censet senatus, ludi aperiendi interim concessa facultate. IX. Tolosae rex fratribus mutat nomina; et pro Alexandro et Hercule eos Henricum et Franciscum vocat, patris et avi renovata memoria. X. Rex Burdigalam magna pompa intrat; ad postulata Protestantium respondet, minus aequo senatu: foederis a Candala initi memoriam abolet; novum contra Momorantios et Colinos factum eludit. XI. Inter lusus ac pompas Baionensis colloquii secreta consilia cum Albano de Sectariis extirpandis. Vipuscoa

et

et Biscaia olim Cantabriae nomine comprehensae provinciae, magna Gallici nominis jactura ac injuria, jurisdictioni Baionensis episcopi a pontifice in Philippi gratiam eximuntur. XII. Bellum cardinalitium a Petro Salseda in Mediomatricibus excitatum. XIII. In reditu, cum rex Engolismam venisset, Protestantium querelas audivit; et inde Caesarodunum facto per Andegavum itinere profectus est, conventibus in sequentem annum Molinii Boiorum indictis. XIV. Res in Pannonia gestae, Lazaro Schucndio duce. Tocaum, aditu in Daciam commodum, magna vi oppugnatum; et, Fr. Nemethio, qui locum tuebatur, interfecto, deditum. Zamarum munitum. Jo. Sigismundi interim circa Julam excursiones. Erdeuda a Turcis capta, et praesidiarii ad unum omnes interfecti. Dominarum-rivuli misere vastati. XV. Caesar pro calicis usu et sacerdotum conjugio apud pontificem instat. XVI. Consilium de Melita insula invadenda in Porta captum; in eamque expeditionem classis a Solimano instructa: Dragutes summae rei praeficitur.

L I B. XXXVIII.

CLASSIS Turcicae ad Siciliae litora appulsus, et in Melitam descensus. II. Hermetis arx oppugnata, in qua Dragutes lethaliter sauciatus, ac post XIX diem impetu capta. III. Inde versa vis ad S. Michaelis arcem. IV. Cardona auxilio veniens, et quid ad Hermetis arcem actum esset adhuc ignorans, a Quinzaco equite mendacio laudabili decipitur, et arcem adhuc a nostris teneri credens copias ad Scalae portum exponit. V. Garfiae Toletani frustrationes in subsidio mittendo. VI. Quinzacus ex vulnere, et mox H. Valeta Parisotus, moritur. VII. Valetae summi magistri ad omnia invicta ac praefens virtus. S. Michaelis arx et urbs simul tentatae. VIII. Post varias consultationes et altercationes tandem, Garfia duce, classis auxiliaris, diu ante ventis jactata, in Melitae conspectum venit: cujus adventu soluta IV mensium obsidio. IX. Clades in obsidione et in discessu seu fuga Turcorum. X. Caesaris sorores, Barbaram Ferrariensis, Joannam Franciscus Medices, in uxorem accipiunt. Alexander Farnesius cum Maria Lusitana nuptias Bruxellis celebrat. XI. Pii IV mors. XII. Equitum S. Lazari origo. Sodalitium a Pio IV renovatum, Joannoto Castellionaeo magno magistro ordinato, quae dignitas postea a Gregorio XIII in Sabaudum post Joannoti mortem translata est. Ejus apud nos reliquiae. XIII. Crebrae eo anno clarorum virorum mortes: Joannis Tuttavillae Villabonii, Philiberti Marsilii Sipetrae, Caroli Bourbonii Rupisurionii, Joan. Fridrici Saxonis, Joannis Rantzovii, Joachimi Nehauseni, Georg. Sigism. Seldii, Joan. Ungnadii Sonnekii, qui sacra biblia in linguam Turcicam et Croaticam transferenda curaverat, Nic. Ratzevillii Olicae ducis: XIV. Virorum literis illustrium; Alexandri Alesii Scoti, Joannis Mathesti, Joannis Langii, Conr. Gesneri, Hadriani Turnebi, Anton. Goveani, Gulielmi Philandri, Kyriaci Strozac, Joannis Grollierii. XV. In Livonia Parnoviam urbem a Suecis occupatam Poloni recipiunt. Pugna navalis inter Danos ac Suecos, in qua Sueci vicerunt. XVI. Navigatio nova, mari per hoc bellum clauso, ab Anglis et Belgis in Moscoviam suscepta. XVII. Pacificatio inter Danum et Succum frustra tentata. Caesar commatum Suecis interdicat. XVIII. Rostochium, occasione captata ex senatus et plebis in urbe dissensione, Joan. Albertus Megalopolensis dux, qui jus in ea sibi cum Ulrico fratre vindicabat, accepto a Caesare diplomate, oppugnat, et a civibus admissus praeter Caesaris voluntatem potestate sibi facta utitur. Ad res componendas delegati ab Augusto septemviro et ordinum inferioris Saxoniae circulis veniunt. Civis inter se reconciliantur. Joan. Albertus, qui infcio fratre expeditionem susceperat, Ulricum cum copiis intra urbem admittit. Juris, quod Megalopolenses sibi vindicant, initia. Arx in urbe a Joan. Alberto inchoata, et tandem in Caesaris tanquam sequestri manus tradita. XIX. Re utunque composita, Joan. Albertus turbarum cupidus ad Albertum Brandeburgicum Borussiae ducem haud pacatiore animo principem se confert. Pauli Schalichii apud eum gratia; qui tandem exortis turbis profugit, relicto Joan. Functio chronologici

CIDIDLXV.
CAROLUS IX.

CIDIDLXVI.

T o m. II.

operis scriptore pravorum consiliorum conscio, qui capite luit. XX. Magdeburgi Augustana confessio recepta, annitente Sigismundo Brandenburgico archiepiscopo. Idem a Raceburgensi episcopo factitatum. XXI. Henricus Julius Brunsvicus puer Halberstadenfis episcopus a collegii sodalibus magno errore delectus. XXII. Monasteriensi episcopatu Bernardus Rufeldius ob concubinarum interdictum usum collegii sodalibus invisus ultro cedit, et ejus loco Joannes ab Hoia jam Osnaburgensis episcopus eligitur. XXIII. Mors Wolfangi Anhaltini principis, Joannis Draconitae, Leonardi Fuchsi, M. Hieronymi Vidae Cremonensis, Benedicti Varchii, Aloisii Cornari, Caroli Molinaci jurisconsulti apud nos celeberrimi, Guliel. Rondeletii, Georgii Cassandri, Lucae Fruterii, Joan. Petri Perpiniani. Joan. Valentini Gentilis dignus vita exitus.

LIB. XXXIX.

CICIDLXVI.

CAROLUS IX.

PIUS V in pontificem eligitur ex Gisleria familia. Carafae dignitati pristinae et honoribus restituti. II. Julii Zoanneti, Petri Carneseci, Aonii Palearii supplicia. III. Lex de lupanaribus Romae. IV. Pontificis mores et ingenium. V. Urbs nova Melitae, de magistri tam bene de re Christiana meriti nomine, Valeta appellata. VI. Chios, antea Genuensium, in Turcorum potestatem ex qua occasione venit; a Piali citra negotium subjugata. VII. Augustana comitia: in quibus actum de Finaliana causa, de Oldenburgica controversia, Monferatensi, Vinariensi, et religionis negotio, cui Jo. Franciscus Commendonus cardinalis nomine pontificis intercessit; ejus mandata; in Palatinum septemvirum irrita molitio, Augusto Saxone septemviro societatem detrectante. VIII. Durum Caesaris ad legati regii super matrimonio Elifabethae filiae cum rege postulata responsum. IX. Carolus archidux Hungariae comitia Posonii celebrat. X. Grombachius proscribitur. XI. Joannis Sigismundi ad Pannoniae proceres insolentia plenae literae, quibus Thordae contraria indicit comitia. XII. Ainaescum haud longe ab Agria a Turcis captum. Pugna ad Sigethum commissa hostes a Nicolao Serinio fugati. XIII. Auxiliares Germanorum copiae: et Solimani in Hungariam descensus. XIV. Vesprinium a nostris receptum, et Tatta a Salmensi expugnata. XV. Tatari a Schuendio caesi. XVI. Pons admirandi operis in Danubio a Solimano C. Caesaris aemulatione intra XII dierum spatium stratus. XVII. Sigethum obsidetur; et Sextili mense, Turcis, ut rentur, auspicato, summa vi oppugnatur. Serinii virtus et occubitus. Tandem expugnatur Sigethum. XVIII. Solimani mors, astu Mechmetis purpuratorum principis, dum Selimus certior fieret, et in castra veniret, celata. XIX. Jula Turcis deditur; et dedititii caeduntur. XX. Selimus, rebus Constantinopoli ordinatis, in castra venit: paternas exsequias solemni ritu peragendas Achmeti purpurato committit. XXI. Discedente Selimo, Joannes Sigismundus, Perthavi purpurati copiis adjutus, Tocaium tentat. Tatarorum per Daciam inaudita saevities; qui a Joanne semel atque iterum caesi in Podoliam postremo Polonicae ditionis descendunt, et tandem ad interneccionem a palatino provinciae delentur. XXII. Caesar Viennam et Brunum in Marcomannis ad conventus peragendos redit. XXIII. Novus morbus in Hungaria exortus. XXIV. Apud nos Molinii in Boiis conventus peraguntur. XXV. Hospitalii oratio: eam secutum edictum; quo edictum ante biennium factum et postea Russilonii firmatum de novo confirmatur, multaque praeterea judiciario ordini emendando et publicae tranquillitati constituendae fanciuntur. XXVI. Fr. Momorantius cum cardinali Lotharingo et Colinii cum Guisianis in speciem reconciliantur, postquam G. Colinius se solemni jurejurando purgavit. Haec coram A. Atestina uxore et Carolo cardinali fratre acta, absente Henrico Guisii filio, qui sub id ex Pannonica expeditione in aulam redierat. XXVII. Rambulietus in Angliam missus ad pacem firmandam, qui Norfolcium et Leicestrium regis nomine conchyliato torque donavit. XXVIII. Jacobi Sabaudi Nemorosii et Franc. Roanae agitata causa. Collatio Parisiensis cum theologis Parisiensibus a Monpenserio instituta. XXIX. Simonis Maii graffatoris

grassatoris supplicium Lutetiae sumptum. XXX. De Lugduno tentato in aulam allatum ; cujus ad securitatem Petrobuferius Cambaretus a rege praeficitur. XXXI. In Foxensi principatu denuo tumultuatur. Multa utrinque intemperanter acta. Tandem Gul. Jousa superveniente motus compositi. XXXII. Diploma pontificium de Vipuscoa et Biscaia a Baionae episcopo exempta ; quod tamen non nisi post A. Morantium mortuum et pulsum aula Hospitalium executioni demandatum fuit.

L I B. XL.

BELGICORUM tumultuum altius repetita initia. Belgii descriptio, origines, successio, crebri per intervalla motus ; publica hodie administratio. II. Inquisitionis Hispanicae, per novorum episcoporum creationem et concilii Tridentini promulgationem, introductae metus. III. Turbantibus primum animis, Emondanus in Hispaniam a Margarita Parmensi missus et benigne auditus. IV. Inter Anglos et Belgas de commercio dissidium. V. Philippi mandata Parmensi transmissa. VI. Foederatio Belgica contra Hispanienseis ad Gertrudis-fanum inita. VII. Libellus supplex a cccc e primaria nobilitate Parmensi oblatus, qui ex habitu et insignibus, quae gestabant, Geusii per ludibrium vocati sunt. VIII. Placitorum moderatio, dum nova ab Hispanis imperia acciperet Parmensis. Arausionis princeps Antuerpam ad placandam plebem mittitur, eodemque tempore Montinius et Bergensis marchio in Hispaniam legati decernuntur. IX. Ad Centronum oppidum in Eburonibus denuo foederati conveniunt, et scriptum publicant ; ad quos a Parmensi Arausionensis et Emondanus missi. X. Dum cum foederatis agunt, undique de statu et imaginibus per templa dejectis et confractis affertur. XI. Inter Protestanteis dissidia. Ad conciones conveniendi facultas data. Noercarmius Valencianas, a quibus ob viciniam nostram plus metuebatur, cum valido praesidio mittitur. XII. In Scotia, regis novi fastidio subeunte, Rizius in flagrante apud reginam gratia ; eoque regi suspectus esse coepit, reposito Cocherani exemplo, qui insolito favore ex latomo Marriae comes effectus magnas turbas olim in regno excitaverat. XIII. Ex Matthaei parentis consilio rex cum exulibus et proscriptis a regina reconciliatur ; et per Mortonium et Lindesium, cum Patricio Ruveno re communicata, Rizii caedes imperatur et patrat. Post caedem Rizii Moravius in aulam ab exilio a sorore revocatur. XIV. XIII Kal. Quintil. regina gravida filium parit : inde occasio arripitur de regni Anglicani successione in Anglia ipsa disputandi : et Penbrochiae ac Leicestriae comites Elisabetham urgebant, ut de nuptiis cogitaret, a quibus illa ob impedimentum naturale maxime abhorrebat. XV. Occiso Rizio, Bothuelius rerum potitur. XVI. Puer regius Sterlini sacro lavacro abluitur. Carolus rex, Philibertus Emmanuel Sabaudus, et Elisabetha per legatos officio pio defuncti sunt : et Jacobus Carolus dictus est. Cum de foedere Edimburgensi per Bedfordium Maria urgeretur, se excusavit. XVII. Rex ex morbo adhuc debilis Sterlino, ubi decubuerat, Edimburgum lectica defertur ; et paucis post diebus iv Eid. Feb. immani parricidio necatur. De auctoribus varii rumores sparsi : in aula jactatum, ex Huntillaei et Argathelii comitum fide, Moravius et Mortonium comites conjuratione inita scelus suasisse et perpetrasse. Rationes in medium allatae, ducto altius initio. XVIII. Vincentius Laureus Montisregalis episcopus in Scotiam a pontifice legatur, qui Lutetiae subsistere coactus est, et, rebus ob parricidium turbatis, ad reginam transmittere non potuit. XIX. Nuptiae Mariae cum Bothuelio. XX. Foederatio procerum pro incolumitate regii pueri contra Bothuelium ; ex qua ad arma ventum. Moravius, petita a regina venia, in Galliam concedit. Cum acies utrinque instructae starent, discedente Bothuelio, regina ad foederatos venit et retinetur, indignis modis ab iis habita. Mater Moravii ei in custodia comes addita, quae contumeliosior erga ipsam fuisse jactabatur. XXI. Regina regnum ejerare cogitur, protestatione prius in occulto facta. XXII. Moravius e Gallia revocatus, prorex creatus, reginae rogatu regis pueri curam et regni administrationem suscipit : dura ad eam captivam et contumeliosa verba. XXIII.

CICIDLXVI.

CAROLUS IX.

CICIDLXVII.

Tom. II. XXIII. Variæ de regina inter proceres dictæ sententiæ. Interdictus ad eam legatis nostris et Anglis aditus. XXIV. Bothuelii in Dania capti miserabilis exitus. XXV. Motus in Hibernia. Hugonis Tir-Oeniae comitis gens a Cono-O-Neal repetita, factiones, dissidia, defectiones. Shani post v quam rebellaverat annum caedes.

L I B. XLI.

CIOIOLXVII.
CAROLUS IX.

IN Belgio Valencianæ a Noerkarmio obsessæ; qui post felicem contra Tornacensis successum intra urbem admittitur. II. Brederodii, qui superiore anno supplicem libellum obtulerat, super eo ad Parmensem literæ, et ad eas Parmensis responsum. III. Protestantium conatus irriti. IV. Sylva-ducis a Megensi recipitur. V. Matthias Illyricus Antuëpiæ turbas ciet. VI. Egmondanus et Hornanus, adventante Albano, frustra periculi ab Arausionensi admonentur. VII. Brugis conciones interduntur. VIII. Valencianæ deduntur Noerkarmio. IX. Brederodii fuga et mors. X. Coloniae motus Constantini Liskirkii prudentia compositus. XI. Philippi de coercendis in Belgio Sectariis deliberatio. XII. Bergensis in carcere moritur. Montinius capite plectitur. XIII. Albanus cum exercitu per Sabaudiam factò itinere in Belgium venit. XIV. Trepidatio Helveticorum et Genevensium in transitu Hispanorum. Controversia Sabaudi cum Bernatibus de aliquot præfecturis, et ejus initia. XV. Edictum contra Protestantes ab Albano propositum. XVI. Egmondanus et Hornanus in custodiam traditi, et terrore ex eo Protestantes injecto fuga et exilio sibi consulunt. XVII. Arx Antuëpiæ structa. XVIII. Mechliniense armamentarium fatali urbi incendio conflatur. XIX. Auxiliares ad regem copiae ex arcano foedere ab Albano missæ, duce Jo. Ligneo Barbanfano Arenbergii comite. XX. Cæsar inter Danum et Suecum belli componendi rationes init. XXI. Ericus contra suos faevit; cum vicinis varia fortuna depugnat. Sitenensis inter Polonos et Moscos pugna. XXII. De Slevicensi principatu inter Danum et Holsatiae duces agnatos Othoniæ agitata controversia post decennium tandem hoc anno finem accepit. XXIII. Philippi Hessi mors, virtutes, ingenium, corporis temperamentum. Ernesti Brunsvici item obitus. XXIV. De Antonii Croii Porciani morte quæ tunc per libellos jactata. XXV. Virorum literis clarorum mortes; Michaelis Stifellii, Jo. Langii, Francisci Robortelli, Octaviani Pantagathi, Pauli Leopardi, Joannis a Leia archiepiscopi Trevirensis, cui Jacobus Eltzius suffectus est. XXVI. Belli Gothani contra Augustum Saxonem septemvirum a Jo. Friderico coepti origo, successus. Gotha capta, Jo. Fridericus in carcerem diuturnum conjicitur. Grombachius, Zobeli Wirtzburgensis episcopi caedis convictus, et præcipuus belli incentor, cum Christiano Bruquio, Hieronymo Brandensteinio, Joanne Beiero et Davide Bomgartenero supplicio affectus. XXVII. De pecunia in belli Turcici sumptus in Ratisponensibus comitiis decretum. XXVIII. In Pannonia Zatmarum et Munchausium pari felicitate a Lazaro Schuendio capiuntur. Contraria Transilvani gesta. Comitia Pofonii: in quibus petitur, ut Augustanam confessionem profiteri omnibus liberum esset. XXIX. Legati ad Solimanum de pace sive induciis. XXX. Genuæ motus ob temeritatem Jo. Stephani Larcarii ortus, cum ipsius pernicie extinctus. XXXI. Corsicum bellum recrudescit, Sanpetro omnia summa faciente ut in libertatem insulanos assereret. Ornanae uxoris ab eo alienatio severe vindicata. Ejus ex insidiis caedes: quo mortuo, cum Alfonso filio Genuenses transigunt. XXXII. In Etruria marchionum Malaspinarum et Jo. Francisci Petiliani, qui tandem Nicolaum prius exheredatum testamento heredem instituit, res turbant. XXXIII. Picorum item et Gratianorum factione scissum Burgum S. Sepulchri. XXXIV. Adventu Ludovici Gonzagæ Nivernii Willelmus Mantuæ dux ejus frater Monferratensi ditioni prospicit. Casalium S. Evassii quomodo illi annexum sit. Gonzagarum in ea jus et successio. Conjuratio Casalii detecta et a Vespasiano Gonzaga revicta. XXXV. Apud nos S. C. Tertylliani de successione matrum per edictum moderatio. XXXVI. Elisabetha

fabetha per Thomam Smithum et Henricum Norrisium pro Calcti restitutione apud regem instat. Grave ad ea Hospitalii responsum. Et post acrem disceptationem Angli amice dimissi. XXXVII. Cum Elisabetha interim a Caesare per Stolbergensem comitem de nuptiis Caroli archiducis fratris actum, et honorifica de iis a regina per Sufflexiae comitem obita ad Caesarem et Carolum fratrem legatio: conditionibusque utrinque propositis, parum res ab exitu abfuit. XXXVIII. De commercio legatio Mosci ad reginam, et Moscovitica societas contracta. Navigatio ab Hugone Willoughbcio sive Richardo Chancellero per septentrionem in Orientem et Cathaiam suscepta. Eius iter et relatio.

T o m. II.

L I B. XLII.

PROTESTANTIUM in Gallia de bello consilia, ac rationes ejus gerendi inter duces disceptatae. Missus in Germaniam Lanfacus ad delectus Protestantium impediendos. II. Excunte Septembri, condita a Condaeo die duces conveniunt, dum rex Moncelli esset; unde propere in Meldorum civitatem redit. Missus ad eos Fr. Momorantius monitis suis homines praecipites sistit. Ad concilium inde reversus cum retulisset, cum Meldis manendum esse A. Momorantius censuisset, contraria annitente factione profectio Lutetiam pronuntiatur. Cum reclamaret Hospitalius, magnam in se invidiam et odiorum fomitem concivit. Obvii in itinere Protestantes armati, nulla alia re gesta. Inde pueri regis in eos inexpiabile odium. Lutetiae aditus interclusi. III. Viae reconciliationis tentatae, Hospitalio ad eos misso. Condaei excusationes et protestationes, et petitionum capita proposita. IV. Feialis tandem ad eum, cum ad fanum Dionysii esset, a rege mittitur, qui juberet, ut qui in armis erant, iis depositis, quam primum se coram rege sistant. V. Libellus supplex oblatus, quo priora postulata mitigabantur. VI. Colloquium rursus ad Capellam ex A. Momorantii et Hospitalii sententia institutum: quo dirempto, urbs arctius pressa. VII. Aurelianum a Fr. Lanovio captum. VIII. Pugna Sandionysiana, Andeloto absente, commissa; in qua A. Momorantius victor lethaliter vulneratur, ex iisque vulneribus postridie obiit. Eius virtutes et elogium. IX. Circa Lutetiam post pugnam gesta. X. Delectus Protestantium in Germania interturbati, et novi a rege per Lanfacum impetrati. XI. Aquitanicae copiae ad Condaecum venientes in itinere Oratorium in Lemovicibus capiunt, Augustoritum tentant, et postremo Pontem ad Igonnam expugnant. Braium a Colinio oppugnatum, summa vi defensum ac tandem deditum. Pacis rursus initae rationes, misso ad Condaecum et foederatos Combaldo, qui tam graviter Braium nuper defenderat. Protestantes, omisso colloquio, obviam Jo. Castimiro cum auxiliariis venienti copiis procedunt, abducto secum peditatu. XII. In Delphinatu, Provincia, et Septimania mandatu Condaei delectus habentur. Nemaufensis arx a Monbrunio capitur. Monpeliana a Sipebra Claudii Sabaudi Tendae comitis filio obsessa et tandem dedita. XIII. Poncenacus ad Champolium in Forensi agro fufus. XIV. Ludovicus Gonzaga Nivernius, accepta a pontifice pecunia, ex Subalpina provincia cum copiis Italicis in Allobroges descendit: cui se Adretius, relictis diu ante Protestantium partibus, adjungit. Matisco a Nivernio obsidetur, et deditone accipitur. Dum Nivernium iret, in itinere juxta Donzium obvios Antranii praesidiarios habuit, et certamine conferto perrupit, sed gravi vulnere accepto, ex quo tota vita magno valetudinis incommodo claudicavit. XV. Insequente cum exercitu foederatos Henrico Andium duce, cui post A. Momorantii mortem summa praefectura delata fuerat, juxta Catalaunum superveniente Timoleonte Cossaeo Briffaco, a Blossio et Blosseto clades accepta. Arembergius cum auxiliariis copiis ab Albano in castra regia venit. XVI. Catalauni, quo rex cum regina venerat, de pace inchoatum negotium, misso a Condaeo cardinali Castellionaeo: quod ad Castrum Vicenarum, rege mox Lutetiam reverso, redintegratum.

CICICLXVII.

CAROLUS IX.

CICICLXVIII.

T o m. II.

XVII. Jo. Casimiri auxiliares copiae in Lotharingia comparent. Cum iis Condaeus Autissiodorum venit, et capto ac misere vastato Irancio Igonnam et ad Montargirium Lupam transmittit, inde Aurelianum petiturus, ut ex Septimania et Aquitania advenienteis copias exciperet. XVIII. In Pictonibus gesta. Lucionium a Bocello et Silvagio vi captum. XIX. In Aquitania a Bl. Monlucio ad bellum provisa. Lactoratum firmatum. Cum in Santones descendisset, Retensis insula a Leberone capta, praefidiariis ad unum trucidatis. XX. Vicecomites ad Condaecum ex Aquitania properantes ad Cognacum in Arverno limite cum Santerano pugnant et vincunt: sed, dum Cognacum noctu redeunt, pugna tumultuaria inter ignaros excitata, Poncenacus per errorem occiditur. XXI. Vicecomites Aurelianum veniunt: et mox, Bogentiaci in fidem accepto, Bloefas ducunt; quae post modicam vim factam a Richelio deduntur. XXII. Ad Autricum Carnutum posita a Condaeo castra. XXIII. Pacis repetitum negotium, ac tandem missis ad Longemellum utrinque delegatis transactum.

L I B. XLIII.

CICIDLXVIII.

CAROLUS IX.

IN Scotia Gul. Metellanus et Jac. Balfurius, amoto Bothuelio, reginae liberandae incumbunt; iisque se socios adiungunt Hamiltonii in proregis Moravii odium, et Huntlaeus et Argathelius comites et Gul. Moravius Tilibardinus. II. Regina, quae arce in Levino lacu custodiebatur, corruptis a Georg. Duglassio custodibus, elabatur: et, Hamiltonium ubi venit, prolatis testimoniis et facta ex Throckmortoni consilio protestatione, cessio a regina facta tanquam vi extorta ac nulla publico instrumento revocatur. III. Inde, copiis utrinque in procinctu stantibus, ad Langosidum vicum juxta Cartham flumen confligitur, colle a Moravio occupato. Fusi viribus potentiores, dum minorem numerum contemnunt. Regina, abjecta omni spe, eo die in Angliam profugit, LX miliarium spatium emensa. Dein nocturnis itineribus ad Herissi reguli aedeis divertit; indeque Jo. Betonio misso, de rerum suarum statu Elisabetham docet. IV. Cum enixe ad eam peteret admitti, Elisabetha id negaret, cetera abunde pollicita, inde suspiciones mutuae inter eas ortae; dum Scota non admitti injuriosum, Angla admittere sororem ac regni heredem, rebus nondum satis in Anglia pacatis, periculosum existimat. Ne tamen communem principum causam in sororis periculo negligere videretur, ad proregem dat literas; quibus et conventus, in quibus contra Scotae amicos agi debebat, differrentur, et ipse idoneos homines ad se mitteret, facti rationem reddituros. Prorex, qui metueret, ne Elisabetha repulsam passa foederatos, qui regi puero contra reginam studebant, desereret, legationem ad eam decernendam curat, cujus ipse princeps fuit. Aegre et coactus ad accusationem contra reginam descendit. V. Jacobus Hamiltonius quaestionem de regni administratione coram Elisabetha facit: auctis inde Anglae cum Scota suspicionibus ex literis interceptis, prorex, placatiore Elisabetha quam cum venerat, in Scotiam revertitur. VI. Puritanorum in Anglia origo. VII. In Belgio Arausionensis et Ant. Lalanus Hocstratanus edicto ab Albano citantur: cui contrario scripto Dillimburgi prolixè respondent. VIII. Carolus Hispaniae Infans in custodia habetur; et mox moritur. IX. Inquisitionis Hispanicae in Belgas sententia. X. Margarita Parmensis publica se administratione abdicat. Structae insidiae Albano. XI. Bellum contra Arausionensem. Juxta Dallemum foederati caesi. XII. Cocavilla, Valens, Amandus, qui foederatis in Belgio militabant, in limite ab Gonnorio equitum tribuno capti et Lutetiae supplicio affecti. Manhemii in Palatini septemviri ditione pecunia Hispanica intercepta. XIII. Helligersiana pugna in Frisia; in qua Arembergius occubuit. Caroli Brimei Megensis ex vulnere mors. XIV. Expiandae cladi in Frisia acceptae Emondanus et Hornanus Bruxellis decollati. Culemburgii comitis aedes destructae. XV. Ludovicus Nassovius Groeningam obsidet. Ad Groeningam in discessu Nassovianorum strages. XVI. Ad Gemingam mox ab Albano debellatum. XVII. Arausionensis in Germania exercitum colligit, et se apud Caesarem excusat, et in Hispaniam ad Philippum mittendi Caroli fratris materiam supeditat.

peditat. XVIII. Foederati ad Thenas ab Albano caesi. Hocstratani secuta mors. XIX. Arausionensis cum collectis copiis in Belgicum limitem excurrit, et Galliam intrat; et mox, tumultuantibus suis, Argentinam deflectit, ubi se Wolfango Biontino conjungit. XX. Albertus Brandenburgicus, olim Teutonici ordinis princeps, et tunc Borussiae dux ac Poloni beneficiarius, fere octogenarius Tapiavi decessit: post eum Henricus Brunsvicus; cui successit Julius filius, qui et confessionem Augustanam amplexus est et Verdensi episcopo et Riterhusensi coenobiarchae ut idem facerent auctor fuit: et rursus extremo anno Christophorus Wirtembergicus litera torum fautor eximius. XXI. Trevirensis motus in ortu suo exstinctus. Tres lunae visae. XXII. Bellum Succicum intestinum Erici temeritate excitatum. Joannes carcere liberatus et Carolus contra fratrem ducunt, prius publicato scripto, quo Erici fecus facta virulenter exagitabantur. Stocholmia tandem Joannes potitur, et, Erico in custodiam tradito, Ordinum consensu rex declaratur, et pacem cum Danis facit. XXIII. Poloni cum Mosco bellum gerunt. Mutuae utrinque clades. XXIV. Colloquium Aldemburgi de religione inter Protestanteis institutum. XXV. Erasmus Limburgensis episcopus Argentinae obit; Joannes Oporinus, Onofrius Panvinius, Franciscus Luisinus, Gulielmus Gratarolus, Rogerius Aschanus.

L I B. XLIV.

DOMINICI Gurgii de Hispanis in Florida sumpta ultio. Praecedentes in Indiam a nostris, duce Ribaldo et Laudonerio, susceptae infelici successu expeditiones. II. Petri Monlucii ad Maderam clades et mors. III. Gurgius ab expeditione triumphans male in aula et ab aulicis habitus. IV. In Pannonia pax Caesari cum Turcis firmata. Irrita in Africam expeditio a Plombinensi regulo suscepta. Bellum a Sinane in Arabia confectum. V. Ferrariensis et Florentinus de praerogativa denuo contendunt. Apud nos Florentinus favore reginae obtinet. VI. Pontificii de sacri ordinis immunitatibus diplomatis a Philippo publicatio perditiones suas prohibita, et a senatu Veneto elusa. VII. Bellum in Gallia recrudescit. VIII. Protestantium querelae; et inter eas Renati Sabaudi ad Forum Julii in Provincia caedes inulta. IX. Hospitalius, quod pacem suaderet, ab aula remotus. X. Jurisjurandi formula ad praesides provinciarum missa ab Protestantibus exigenda. XI. Structae ad Nucetum in Aeduis Condaeo, quicum Colinius erat, infidiae: de quibus datis ad regem literis conqueritur. Politicorum nominis, quod tantopere postea exagitatum fuit, origo. XII. Condaeus Nuceto profectus, non citra periculum Ligeri transmissio, per Pictones Rupellam pervenit. XIII. Navarrae ad regem literae. XIV. Cardinalis Castellionaei ex Brelaea arce in Bellovacis in Angliam fuga. XV. Andelotus in Armorica copias cogit. Ad Dagueineriam Martigii cum eo impar congressus. XVI. Edicta regia contra Protestanteis promulgata. XVII. Andeloti in Pictonibus expeditiones. Niortium deditum. Engolisima eodem successu obsessa, et tandem dedita. Pontium captum, et mox Angeriaci fanum, ac deinde Blavia in Garumnae aestuario. XVIII. Ex Allobrogibus, Provincia, Septimania et Vasconibus undique copiae ad Condaeam accurrunt, duce Jacobo Crussolio Acierio. XIX. Pugna ad Messignacum, in qua Moventius et Petrogurdius caesi, amissis XVII signis. Ex regiis pauci desiderati, si Jacobum Castreum Sillacum excipias. Calvinicum a Colinio captum. XX. Pamproliana pugna. Jazenoliana cum majore mole infecuta. Campiniacum a Condaeo captum, et vicissim Mirabellum a regiis occupatum. Ad Loviodunum posita ab Andino castra. XXI. Regis ad Caesarem de auxiliis legatio. XXII. Auxiliares e Germania ad regem copiae. Ad Neoburgum Gallorum clades et Cocheus interfectus. XXIII. Nucetum in Aeduis post Condaei discessum captum. XXIV. Classis Condaei; cui Turrius praepositus.

CICICLXVIII.

CAROLUS IX.

L I B. XLV.

CICIDLXIX.

CAROLUS IX.

MICHAELIS fanum in Pictonibus a Rupellanis tertio obsessum, et in potestatem redactum. Vicini tractus descriptio. II. Sancerrarum irrita obsidio. Lufinianum frustra tentatum a Mongomerio. III. Dieppa itidem irrita conatu a Catevilla tentata, nec non Franciscopolis. IV. Bassacana pugna, in qua Condaeus occisus. V. Turbatos successu Protestanteis Navarra confirmat, ostentato principe filio, et Henrico Condaeo, ut nominis sic virtutum paternarum herede. VI. Cognacum ad Carantonum ab Andino tentatum. Mucidanum in Petrocoriis obsessum; et, desideratis in obsidione Pompadoreo et mox Timoleonte Cossæo Briffaco, deditum. VII. Navarrus summus Protestantium imperator, pronuntiatur. Andelotus Mediolani Santonum ex febre pestilenti moritur. Ejus laudes, et Lavallae gentis successio ab eo propagata. Fr. Hangesti Genlii et Jacobi Bucardi mors. VIII. Ocellorum in Alpibus Gallicis arx a regiis recepta. IX. Bipontini cum auxiliaribus copiis in castra Navarri adventus. X. Regina cum Borbonio et Lotharingo cardinalibus Ratiastum Lemovicum venit. XI. Bipontinus, cum diu quartana laborasset, prius Wolrado Mansfeldio summo armorum duce dicto, ingravescente morbo, exspirat. XII. Copiae pontificiae ex Italia, duce Sanfloriano, in castra regia veniunt. Bernardi Corbinelli caedes. XIII. Ad Rupem-bellam diu ambigua pugna, postremo regii cessere, Philippo Strozio Gallici peditatus praefecto capto et Rupilaureo occiso. XIV. Libellus supplex regi oblatus. Lud. Lanoius Morvillerius moritur. XV. Ludensis comes ad Niortium interim castra ponit, a Pluvialio gnaviter defensum. XVI. Colinius Lufinianum oppidum capit. Arx, in quam Guro praefectus confugerat, post verberationem dedita; eique Pontius Mirambellus imponitur. XVII. Sanfacus Charitaeum frustra obsidet. XVIII. Expeditio Mongomerii in Novempopulonium et Bearnum pagum; ejusque mirae celeritatis successus. Navarrinum et Ortesum in potestatem redacta, Joanne Lomanio Terrida capto. XIX. Diversa parte Mons-Marsani a Blasio Monlucio captus. XX. Orillacum in Arvernibus captum a Protestantibus et crudeliter direptum. XXI. Colinius Augustoritum Pictonum obsidione cingit, quod Henricus Lotharingus Guisus defendendum suscipit. XXII. Ad avertendos hostium conatus castra ad Eraldi-castrum ab Andino posita, et soluta Augustoriti obsidio. De Condivicino Namnetum intercipiendo frustratoria Colinio spes facta. Irrita et damnosa Itolorum ad Eraldi-castrum oppugnatio. XXIII. Colinius horrendo senatus-consulto proscribitur. Dominicus Albius Colinii cubicularius prodicionis et veneficii convictus. XXIV. Arausionensis a castris Colinii discedens, transmissio Ligeri, in Germaniam evadit.

L I B. XLVI.

CICIDLXIX.

CAROLUS IX.

ANDINUS, Vigennam traducto exercitu, ad Loviodunum castra metatur. Inde ad Monconturium in hospitiorum metatione conflictus, quem nox diremit. Postridie totis viribus certatum, magno Colinii damno. Germanicus peditatus ab Helvetiis ad internecionem caesus. CIO inter eos desiderati, et cccc equites; CIO Galli: reliqui ad Parthenaeum receptum habuerunt. II. Consultatione habita, duces in Angliam, Scotiam, Daniam ad auxilia imploranda mittunt. III. A. Valdraei Moii insidiosa caedes. IV. Niortium deseritur, quo rex venit. Lufinianum a Mirambello deditum, Fontenaium et Castrum-Eraldi. Consilium de Joannis Angeriaci fano in potestatem redigendo Niortii captum. V. Colinius cum reliquiis in Aquitaniam, abductis secum Navarro et Condaeo, tendit, ut Andinum ad se adtraheret. VI. Sanfacus Vezelias tentat. VII. Nemausus in Septimania a Protestantibus exulibus Maduronis astu intercepta, et Santandreas praefectus a furente milite crudeliter confossus. VIII. Fani Joannis obsidio, in

in qua Seb. Lucemburgicus Martigius occumbit. Mediolanum Santonum deferitur. Fanum Joannis honorificis conditionibus a Pilio regi deditur. IX. Joannis Capellae et Honorati Castellani praestantissimorum medicorum, qui regi operam navabant, ex lue pestilenti mors. X. Res in Boiis a Montarao gestae. Mariae Barbanfonae Joannis Barrensis viduae virtus. XI. Maranum IV a Rupella leucis a regiis interceptum. XII. Avarici Biturigum proditio detecta et a Cl. Castraco provinciae praefide revicta. XIII. Excursiones per Belsiam a Bulaeo equite. Millicum in via Lugdunensi nundinarum die direptum. Capti grassatores Lutetiae capite luunt. XIV. In Aquitaniam descendunt principes: Aguillonium in Aginatibus, cedente Monlucio, venientibus patet. XV. Ad eos triumphans e Benearni pago Mongomerius, Elusa et Condomo in itinere captis, se adjungit, nequicquam ponte a Monlucio abrupto retardatus. Inde Montalbano in Septimaniam descendunt. Rex Italicas copias dimittit. XVI. Controversiam de praerogativa inter Ferrariensem et Cosmum, quae coram Caesare agitabatur, insigni praecedente diremit pontifex, Cosmo magno Etruriae duce non citra Caesaris indignationem creato. Exempla consimilium creationum in medio allata. XVII. Altemburgense de religione colloquium sine exitu solutum. Victoris Strigellii, Pauli Eberi, Joannis Loniceri, Danielis Barbari, Sixti Senensis, Caelii Secundi Curionis, Baptistae Menilii obitus. XVIII. In Saxonia de controversia Brunsvicorum cum urbe Brunsvica transactum; quae, utcunque tunc composita, semper postea per intervalla renovata est. Borussiae ducis inauguratio Lublini a Sigismundo Augusto Poloniae rege confirmata. Gedanensium cum senatu dissidium, quod secutis inde calamitatibus materiam praebuit. Dani in Revaliensem portum invadunt. XIX. In Belgio Anglorum naveis Albanus sistit, ob pecuniam interceptam; cujus cum restitutionem per Chapinum Vitellium in Angliam missum peteret, frustra fuit, magno negotiationis mutuae incommodo. XX. Rei pecuniariae intentus Albanus, quasi omnino debellatum esset, statum in arce Antuerpiana invidiosam sibi ipse statuit. Varia in Belgio et Norico prodigia. XXI. In Britannia occasione tumultuantis Hiberniae varii motus fuere. Ormondiae comitis fratres foedus pro majorum religione restituenda ineunt, in id opes pontifice et Albano clam suas sumministrante. Regina in eos tandem supplices in gratiam Ormondiae comitis fratris summa clementia utitur. Compressus et Turloghus Leinighus ab Hebridianis, qui in Ultonia res novas movebat. XXII. In Scotia, reverso in regnum Moravio, Araniae comes in patrem a Maria adrogatus se ei opposuit, et mox, cum a suis defereretur, transfegit. Argathelius in gratiam acceptus. Huntleius, quod cedere nollet, durius habitus. XXIII. Maria regno proprio exclusa in alieno laborat. Anglorum, qui majorum religionem abolitam dolebant, secreta consilia. Designati duces Norfolcii dux, Arundelii et Penbrochiae comites, non omnino ignaro aut alieno ab iis Suffexiae comite. Interpellata a Norfolcio Elisabeta de herede nominando, eoque Scotiae principe; et ut cum bona ipsius venia Mariam Scotam ipsi in uxorem liceat ducere. Id in malam partem interpretata Elisabeta rejicit, et Scotam ab eo tempore diligentius observari jubet, et benignas pro ea ad Scotiae ordines literas scribit. Norfolcius turre Londinensi inclusus cum Roberto Ridolfo a pontifice clam summissus, et inde aliquanto post emissus. XXIV. Percius Northumbriae et Nevillus Westmorlandiae comites pro majorum religione in limite arma sumunt. Quibus oppressis Leonardus Dacraeus majore mole res in limite novas molitur. XXV. In Scotia interim Limnuchi Moravicus prorex a percussore Jo. Hamiltonio ex insidiis occiditur. Excursiones Walteri Scoti et Thomae Carri in limite Anglicano a Suffexio revictae. XXVI. Proscribitur a pontifice Elisabeta, et a Jo. Feltono imperterrita audacia diploma ad episcopatum aedium valvas affigitur, qui ex conjectura comprehensus ultrò et palam se fecisse professus est et supplicio affectus. Ex ejus et aliorum confessionibus de conjuratione constitit. XXVII. Matthaeus Stuartus Leviniae comes, regis pueri avus, interrex, et paulo post prorex, creatur. XXVIII. Missi ab Elisabeta Gul. Cecilius et Walterus Mildmaius ad Mariam, qui foedus Edimburgense urgent, et conditiones novas proponerent. Ad eas graviter et prudenter a Maria responsum, re ad delegatos a vicariis suis remissa. XXIX. Thomas Stucleius accisis

CICIDLXX:

Tom. II. rebus in Italiam profectus spe pontificis animum implet, et pecuniam ab eo sine alio fructu emungit. Connogherus O-brienus tertius Thomondiae comes res novas in Hibernia movet, ac postremo, frustra implorato nostro auxilio, se reginae clementiae summittit. XXX. Gul. Herberti Penbrochiae comitis, Henrici Cliffordi Cumberlandiae itidem comitis, Nicolai Throcmortoni mors et elogium.

L I B. XLVII.

CICIDLXX.
CAROLUS IX. **A**LBANUS eventum rerum Britannicarum opperiens domi sedet. II. Prodigia horrenda et terrae motus ingentes Ferrariae, Mutinae, Regii, Corregii, Florentiae, et Finalii in Liguribus. III. Formula concordiae inter Protestantibus a Jacobo Andreano perscribitur. In Lithuania et Samogitia idem Sandomiriae tentatum. Joannes Casimirus Baioarus Elisabetham Augusti Saxonis septemviri filiam uxorem ducit. IV. Spirensia comitia: Hamburgensium et Holsatiae ducis in iis agitata controversia. V. Anna Caesaris filia, Philippo desponsata, Zelandia solvens in Hispaniam ducitur: Elisabetha altera filia regi uxor destinata in Galliam itidem deducitur. VI. Decreta in comitiis facta, et querelae ac legationes auditae. VII. Res in Livonia Magnus Holsatus turbat; et ad Moscum profectus ab eo impetrat, ut Livoniae rex renunciaretur. Tandem Stetini de pace inter partes auctoritate Caesarea actum. VIII. Apud nos Rupella in Santonibus a Polinio Garda in arctum redacta. IX. Joannes Sora naveis Venetas intercipit. X. Lanovianorum praecipitata contra Polinium pugna. Noallium et Maranum a Lanovio deditioe recepta. Mox et Olonenses arenae captae. XI. Pigallarius a rege contra Lanovium in Pictones missus Graviam arcem et Talmonium et Chisacum capit. XII. Protestantes quasi pacis violatores ubique exagitati apologia edita se purgant. XIII. Res in Septimania a principibus gestae. Bironus et Malafisus de pace acturi ad eos, cum jam circa Carcassonam incederent, mittuntur, cum literis regis, reginae, Andini ad Colinium amantissimis, irrito successu. XIV. Principum per Septimaniam et Allobroges iter et expeditiones. Ad Ramberti-pontem in Segustanis Colinius periculose aegrotat. Tandem principes in Aeduos descendunt, ubi Bricomotius rem gerebat; et Arnaecum-ducis petunt; et cum Arturo-Cossaeo equitum tribuno confligunt, dubio utrinque eventu; et inde Charitacum ad Ligerim veniunt. Missi inde ad regem de pace legati. XV. In Santonibus et Pictonibus interim gesta. Sangemmensis pugna, in qua victor Lanovius; qui nullam tamen, qua modestia erat, ejus mentionem in commentariis facit. Lucionium captum; et eodem successu Fontenaium; ubi Lanovius graviter in brachio vulneratus, ita ut, gangraena jam serpente, illud sibi praecidi passus sit. XVI. Jacopolis olim et vulgo Broagium in Protestantium potestatem venit; et eodem successu Maurittii turris. XVII. Mediolanum Santonum a Subizio vi capitur, et Botavilla et Pontium occupantur. XVIII. Monlucius in Benearni pago bellum gerit: ad Rabastenum ingens et tota vita molestum vulnus in facie accipit. XIX. Lusitana navis a Jo. Sora intercepta. XX. Tandem pax ad Germani fanum conventa, multum reclamante oratore Philippico: et Germanicae copiae dimissae. XXI. Rex ad Meseriam cum aulico comitatu profectus Elisabetham sponsam accipit. Germanorum principum Protestantium legatio ad regem de nuptiis gratulantium, et eum ad pacem nuper factam servandam exhortantium. XXII. Joannis Bernardi Sanseverini Sommensium ducis obitus. Bitseorum comitum in Germania familia extincta. Joannis Brentii, Tiliorum fratrum, Jacobi Grevini, Joannis Merceri, Petri Montaurci mors.

L I B. XLVIII.

CICIDLXX.
CAROLUS IX. **B**ELLUM Granatense, triennio ante repetitis ejus initiis, describitur. II. Granatae prima cunabula. III. Maurisci, Fessanorum in Africa et Turcorum imploratis

imploratis auxiliis, Ferdinandum Valorium in regem eligunt; et solemnibus ritu Mahametem Aben-humeiam indignant. IV. Inde Granatam recta ducunt: et vis ad Alhambram facta sine successu. V. Per totam Baeticam excursiones et immanis crudelitas, ne reconciliationis spes esset. VI. Ab Inico Lupo Mendoza Mondejaris marchione provinciae praefide ad Tablatam funduntur. VII. Toxici inter Mauros usus. VIII. Gasca a Toronensibus insidiosè necatur. Ad Guaiaras novi motus. Joannis Villaroelii infausta audacia. IX. In partem belli missus P. Fasciardus Velezii marchio, non sine occulta Mondejaris offensa. Virgines a Mauriscis immani sacrificio mactatae. Subinde et Granatam missi Joannes Mendoza et Antonius Luna, qui Tendillae comiti Mondejaris filio praesto essent, sensim imminuta patris ac filii dignitate. X. Bellum a Mauriscis instauratur: et Aben-humeia rex, qui ante cursitando latebat, jam regia pompa prodire et incedere coepit. XI. Joannes Austriae belli contra Mauriscos suscepti summus imperator: Almeriae descriptio et origo. Catinus smaragdinus Genuensium. Alcudia capta. Aben-Jahuaris belli incentoris ex moerore mors. XII. Mondejari adventu Joannis Austriae praefectura abdicatur. XIII. Maurisci Granata miserabili spectaculo expelluntur: a praefidiariis injuriosè infestati. Ad Guadim sive Accim Consalvus funditur. Aben-humeiae regis ad captandam clementiae laudem edictum. Frexilliana a regiis obsessa, et tandem capta. Italicae triremes dum adveniunt varia tempestate jactatae. XIV. Magnae in castris regiis ducum simultates, Lud. Quixada disciplinae austeræ viro et Consalvo Sueffano cum Velezio, Mondejare cum Deza et Velezio inimicitias haud occultas exercentibus. XV. Conventus regni Cordubae; quo Philippus ipse venit. Conferta feliciter a Velezio ad Bergim pugna. Vice versa, ad Albuuelas feliciter a Mauriscis pugnatum; et rursus cum damno ad Bergim. Velezianorum militum rebellio. XVI. Aben-humeiae libidines, fastus et securitas. In eum conjuratio. Aben-humeia ab Alquacile strangulato, Abdala in regem eligitur, qui se initio excusat. XVII. Orgiva a Mauriscis obsessa, et tandem capta. In regiis castris res confusae. Sueffanus, dum Orgivae obsessae suppetias laturus incedit, gravi damno affectus. Galeria et Urcei et mox Illipula Filabriae et totus Bacensis ager ad Abdalam deficiunt. XVIII. Ad Galeriam posita a Velezio castra. Quejaris belli arx ab Austriae petita, et, diffugientibus Mauriscis, capta. Inde tota vis contra Galeriam versa. Favarae marchio juxta Calahorram funditur, et impedimenta amittit. XIX. A. Luna, Ronda deducere Mauriscos in longinquiores provincias jussus, seditione excitata impeditur, quae licentia militum immani vindicatur, corrupta foede militari disciplina. XX. Gusmanorum et Pontiorum Legionensium illustres in Baetica familiae. Per principes illarum cum Mauriscis de conditionibus agitur. Melicus homo facinorosus pacis internunciis interfectis rem turbat. Ad Arbotam locum a Mauriscis munitum pugnatur. Clades ab Aracosio ad Mundam accepta. XXI. Tandem Melici morte debellatum, biennali bello sine imposito.

LIB. XLIX.

SELIMUS de Cypro subjuganda consilium capit. Crispi Naxo spoliati. II. Bellum Venetis indicitur; quorum sub id armamentarium tristi augurio conflavit. III. Apparatus contra vim Turcorum. Pontifex et Philippus auxilia large promittunt; Caesar ob inducias negat. IV. Romae foedus istum: et post aliquot altercationes sacro Barnabae die M. Antonius Columna vexillum pontificium solemnibus ritu accepit. V. Classis Veneta Jaderae et Corcyrae peste infestata Cretam contendit, frustra Margariti arce in itinere tentata. Sopotum in Epiro a Seb. Venerio in potestatem redactum. Classis pontificia Hispanam opperiens Hydrunte haeret. VI. Pialis Euboea solvens sine certamine in Cyprum militem exponit. Insulae descriptio, origines, quo jure ditionis Venetae facta. Cyprum tanquam juris Mamaluchorum, quibus Aegypto subjugata in imperio Othomani successerunt, missò Nicosiam nuncio, dedi postulat Mustaphas. VII. Nicosia Matthaei

CICIDLXX.

CAROLUS IX.

thaci Dandoli culpa post XLVIII dierum oppugnationem capta. Caput Dandoli inibi occisi hastae affixum a Piali Famagustanis ostensum. Classis Christiana segniter ad auxilia ferenda se comparat, exortis inter duces jam tum dissidiis et Auria cunctante, ac tandem diversa hinc inde abiit. VIII. Cypro Byzantium ad supplementum profectus Pialis in Aegaeo cum Venetis triremibus confligit, quo in certamine Vincentius Marius Priulus cadit. IX. Famagusta obsessa, et auxilia ad eam ab Hier. Quirino feliciter introducta. X. Foedus sacrum anno superiore inchoatum post multas altercationes et in Hispaniam missitationes Romae tandem transactum; cujus is exitus fuit, ut jam tum de pace cum Turco quavis ratione redimenda Veneti cogitarent. Caesar frustra et Polonus ad belli societatem invitati missi Jo. Francisco Commendono cardinali. Cardinalis Alexandrinus pontificis nepos ad regem ea de re legatus, qui inde ad Sebastianum Lusitanum transivit. XI. Famagustae situs et arctior obsidio, ac tandem post multas oppugnationes fortiter repulsas a M. Ant. Bragadino deditio. XII. Immanitas barbara Mustaphae contra fidem datam in deditos ac Bragadinum praecipue facientis. XIII. Hier. Magii indigna fors ac tandem mors. XIV. Cypri variae clades. XV. Classis Turcicae inter haec aliis locis successus. Epirotarum secretum pro libertate contra Turcos foedus. XVI. In Illyrico Scodra, Ulcinium et Sopotum, quod a Sarra Martinengo tenebatur, a Turcis recepta. XVII. Antivarum per ignaviam ab Alexandro Donato deditum, et paulo post Cazolis et Castrum-novum tentata ac virtute foeminarum servata. XVIII. Terrae motus in Italia ac praecipue Ferrariae, et inundationes in Germania et Gallia ad Rhodanum prodigiosae.

LIB. L.

CICIDLXXI. **F**INALIUM in Liguribus ab Hispanis interceptum. Mirandulae ex intestinis odiis res turbant. II. Joannes Austrius in Italiam venit, et inde ad classem Christianam Messanae haerentem contendit. Consultantes duces rursus dissident. III. Turcica classis in Ambracium sinum, Cephalenia vastata, se recipit: Christiana vix post multas tergiversationes in viam se dat. IV. Echinadum insularum et Corinthiaci sinus descriptio. Ad Leucadem commissum memorabile proelium. Halis occumbit, Perthaus fugit, Uluzalis capeffit pugnam et apertis nostris in altum evchitur; victoria penes Christianos ac praecipue Venetos, quibus Seb. Vencius praeerat, remanente: eam tamen funestam fecit Augustini Barbarici mors. Praeda ingens inter belli duces divisa. V. Pontificis ad Philippum de foedere legatio; in qua et de jurisdictione regia in Sicilia et origine illius acriter jam tum disceptatum fuit. Inde ad Lusitanum transitus, et de matrimonio Margaritae regis sororis, quae Navarro desponsata erat, cum Sebastiano actum. VI. Arabas et Persas contra Turcum pontifex sollicitat, et ad Mennam Aethiopum regem scribit: Uluzalis et clam sollicitatus. VII. Columna ovans urbem ingreditur, et a M. Ant. Mureto publice laudatur. Halis in pugna occisi filii a Philippo pontifici donati. VIII. Humiliatorum ordinis in Insubria origo: ejus ob opes nimias disciplinam collapsam dum restituere conatur Carolus cardinalis Borromaeus, scloppetii ictu insidiosè petitus, evertendi et prorsus abolendi causam praebuit, contra obnitente Philippico oratore Jo. Zunica. IX. Apud nos initio anni cum Rupellanis regii delegati agunt, et Protestantium quærelas audiunt. X. Tumultus sub id Rotomagi secutus, ad quem compefcendum Fr. Momorantius equitum tribunus cum delegatis e senatu Parisiensi missus. Araustone item tumultuatum. Rupellae synodus habetur, ubi et de collatione pecuniae ad Germanorum stipendia a Navarra cum filio, Condaeo, et Colinio agitur. XI. Rex solemnè pompa Lutetiam ingreditur, et mox regina uxor; in senatum sexto post die venit: oratio ejus, et judiciarii ordinis sordibus corrupti sugillatio; ad quam moderatè Thuanus primarius praefes respondet. Martio exeunte Elifabetha regina more solemnè ad Dionysii fanum corona insignitur. XII. Edictum de non gestandis

dis armis; quod mox secutus ex alia causa tumultus Parisiensis, quem praesenti virtute Franc. Momorantius urbis praefectus discussit. XIII. Sabaudus Jacobae Intramontanae cum Colinio matrimonium interturbare conatur. Cardinalis Castellionaei in Anglia obitus; qui, dum viveret, de Andini cum Elifabeta Angla matrimonio sermonem injecerat. XIV. Rex Bloefas concedit ad Navarram, filium, Condaeum et Colinium excipiendos. Cum Burgolii in Turonibus esset; caedes Lignerolii patrat, variaeque ejus causae referuntur. Colinii ad aulam adventus et gratulationes. XV. Joachimi Brandenburgici septemviri ex veneno obitus: Jo. Brandenburgici item. Plessia familia in Saxonia exstincta. Mors Jo. Sigismundi Transilvani: item Georgii Thuvrii. XVI. Virorum literis clarorum obitus; Cl. Espencaei, Henrici Scrimgeri, Lud. Castelvetri, Georgii Fabritii, Joachimi Morlini. XVII. Anabaptistis institutum a Friderico Palatino Frankentalae interposita fide publica colloquium. XVIII. Prodigia et spectrum Pragense. XIX. Res in Livonia inter Moscos turbant, Torpato, paulum abest, intercepto. Mosca a Tataris occupata et incendio praeter arcem omnis vastata. XX. Propter decimae exactionem ab Albano imperatam in Belgio motus excitatus. Lovenstenium Arausionensis instigatu ab Hermanno Ruitero interceptum, et mox receptum. Joannes Cerda Medinae dux successor Albano datus. Commotis passim animis ob Albani duritiem, Gulielmus Marcianus Lumaeus e Britannia in Batavos descendit, et Brielam capit ac munit. XXI. In Britannia legati a novo prorege Londinum veniunt, qui novis probationibus allatis Mariam parricidii convictam ostendere nitebantur, et ipsam dedi ac legibus contra eam agi debere contendebant. XXII. Britannoduni arcis situs: ea intercepta conatu audaci, et archiepiscopus fani Andreae in ea captus, ac praecipitato judicio, quod decessoris sui caedi participasse diceretur, proregis mandatu laqueo suspensus. Inde scissum factionibus regnum. Prorex cum regis Sterlini, Hamiltonii Edimburgi comitia celebrant. XXIII. Sterlinum astu interceptum, et in eo prorex oppressus et occisus. Areskinus ei suffectus post annum morte repentina ereptus. Interea per Rob. Ridolfum et Rossensem episcopum cum Norfolcio de nuptiis Mariae actum; dum diversa parte de ipsius Elifabetae cum Andino nuptiis per legatos a regina matre missos ageretur.

L I B. LI.

QUAEDAM singularia ad res Britannicas pertinentia. Leges majestatis renovatae. Joan. Storius supplicio afficitur. Motus in Hibernia compressi. Joannis Juelli mors. II. Norfolcius iterum ex suspicione Turri inclusus, et cum eo Jo. Leslius episcopus Rossensis, reperto inter ejus chartas commentario, quo conjurationis et matrimonii clam cum Norfolcio contracti, de religione Catholica restituenda, et filio, quamprimum cum in potestate habere posset, in Hispaniam mittendo, fides fiebat. Multi ob eandem causam proceres in carcerem trusi. III. Rossensis magnis utrinque rationibus causa agitata, an vere legatus esset, et an ei legatorum religio in causa perduellionis patrocinari deberet: tandem interrogatus cum solerter respondisset, ex ejus responsionibus probationes adversus alios conjectura erutae, et praesertim Norfolcium: nihil praeterea inclementius contra ipsum decretum. IV. Ingens et prodigiosus in agro Herefordiensi ad Kinnastonum viculum terrae motus; cui geminus memoratur accidisse postea ad pagum Hibornae in Bernensi ditone, sicuti suo loco demonstrabitur. V. Norfolcius solemni parium judicio tanquam perduellis ad mortem damnatur, et mitigata poena capite plectitur. Paucis post diebus Barneius et Matherus capite luerunt, de consiliariis aliquot interficiendis et Norfolcio liberando consilium iniisse indicio Herli complicitis convicti. VI. Edicta admodum severa contra perduelleis pro tempore publicata, addita clausula, ut locum haberent quamdiu Elifabeta viveret. VII. Missi dein ab Elifabeta ad Mariam legati, qui multa querelarum capita contra eam proponerent; quorum partem pernegavit Maria, partem mollivit, et interpretatione diluit. VIII. Hanseatica societas renovata: ejus origo, civitatum

CICIDLXXI.
CAROLUS IX.

CICIDLXXII.

Tom. III. numerus, leges. IX. Carlota Ludovici Borbonii Monpenferii filia, egerata monasticae vitae professione, e Gallia profugit ad Palatinum septemvirum; apud quem renitente patre perhonorifice eo usque mansit, donec Arausionensi principi nupsit. X. Alexandrinus cardinalis ad regem venit, et quid cum eo egerit. XI. Pii v mors. Ei successus Gregorius XIII. Cardinalis Lotharingus Romam cum cardinali Pellevaco proficiscitur. XII. Sponsalia Navarri cum Margarita regis sorore. XIII. Foedus cum Elisabetha confirmatum; et eodem tempore missus in Germaniam G. Schombergius, qui iisdem legibus cum Imperii principibus foedus iiceret. Nemausi Protestantium synodus celebrata, cui Theod. Beza interfuit. XIV. Navarra ad urbem venit cum filio, Condaeo, Colinio, ac Protestantium aliis proceribus; paulo post, sicuti iactabatur, veneno extincta. XV. De bello in Belgium transferendo actum; de quo Colinius sententiam suam scripto comprehensam regi offert. XVI. Huic contrario scripto Morvillerius respondet. Joannis Hangesti Jenlisii copiae in Belgium praemissae indicio nostro ab Albano delentur.

L I B. LII.

CIDIDLXXII. COLINIUS frustra ab amicis monitus Castellione ad Lupam, quo excurrerat, invitatus in aulam venit, appetente nuptiarum die. De pace publica edictum. II. Nuptiae celebratae, pompae, hastiludia. III. Legio praetorianorum ex Colinii consensu in urbem a rege introducta. IV. De caede Colinii deliberatio: V. A Maurevello scloppei ictu e Lupara exiens petitur. Delegati a senatu, qui de facto inquirerent. VI. Inde de caede universonum Protestantium consultatum, quae et tandem decreta est. VII. Colinii, Rupifulcaudii, Telinii, Renelii marchionis, Guerchii, Baudinei, Pluvialii, Pontii Armoricae reguli, Lavardini, Forcei, Loverii, Montamarii, Montalberti, Cugnerii, Francurii, Grolotii, Pardallanii, Jo. Placii, Villamorii, Sammartini, Bellovarii, P. Salsedae, aliorum caedes. VIII. Item P. Ramus immaniter interfectus; et Dionysii Lambini ex eo pavore secuta mors. Politicorum nominis origo. IX. Varias per literas regias facti excusationes. X. Oxyacantha Lutetiae reflorescit; et inde furenti plebi laetum ex caedibus augurium. XI. Rex tandem consultatione habita in senatum venit, et facti invidiam in se recipit. XII. Meldis idem factitatum, Aureliani, Andegavi, Augustobonae Tricassium, Avarici Biturigum, Lugduni, aliquanto post Tolosae et Rotomagi. XIII. Colinii scrinia excussa; et in iis repertus commentarius, qui reginae pudorem pulsavit.

L I B. LIII.

CIDIDLXXII. VARIA de tumultu Parisiensi judicia, et elogia. II. Montalbanum, Nemausus, aliquot in Cebennis castella, Rupella et Sancerrae, Protestantibus ubique exagitatis perfugium praebent. III. Navarrus et Condaeus fide adacti ad sacra majorum redeunt. Hugonis Sorelli Rosarii publica professio et recantatio. IV. Romae, ubi erat cardinalis Lotharingus, ingens ex eo laetitia, jubilaeo indicto celebrata. Camilli Capilupi super ea re scriptum. V. Navarri edictum de instauranda per ditiones suas majorum religione. VI. Poloniae regnum regina parens Andino filio ambit, quod Sigismundo Augusto sine liberis decedente ad electionem devenerat. Missus ad id ante tumultum Parisiensem Joannes Monlucius Valentiae episcopus in Poloniam; qui ubi Coninum venit ad regni limitem, ad archiepiscopos, episcopos, Palatinos, regni proceres literas dat, quibus Parisiensem casum ad invidiam contra Gallos ubique exaggeratum multis verbis elevabat. VII. Hugo Donellus in id scriptum evulgat, sub Zachariae Furnesteri nomine: cui contrario Jac. Cujacius respondit. Scripsit item super eadem re Vidus Faber Pibracius epistolam ad Stanislaum Elvidium: cui responsum est libello Petri Burini nomine. VIII. Pomp. Bellevreus itidem a rege in Helvetios missus, ut factum excusaret; qui

qui P. Carpentarii opera ad id usus est, publicata sub id epistola ad Fr. Portum contra Caufarios; cui postea responsum est. IX. Inde in Colinium mortuum lata sententia; et cum ejus effigie ad supplicium tracti Bricomotius et Cavagnius. X. Cum Rupellanis vi et per delegatos actum. Strozzius et Polinius quasi ad Indias navigaturi jam pridem juxta cum classe in ancoris erant. Bironus ad Joannis fanum erat, qui nullam amice cum iis agendi occasionem intermittebat. Inde orta diffidentia, quae Burdigalensi diu post secuto casu in majus aucta est. Edictum, quo de egregia regis erga Protestantibus voluntate ac benignitate fides fit, et eorum securitati prospicitur. XI. Rupellanae obsidioni initium factum. XII. Lanovius e Belgio rediens regi reconciliatur et Rupellam mittitur. Velitationes primae. XIII. In Aquitania reliquiae Protestantium in Cadurcis collectae in commune consultant. Renerius insperato Dei beneficio, quod amplius superiore libro explicatur, servatus, Villemurium ad Tarnim occupat. Loca alia in Rutenis, Laureacensi agro, in Cadurcis, in Fuxensi comitatu, et Buxetum haud longe a Tolosa occupata. XIV. Sancerrarum obsidionis maxime memorabilis initium per Cl. Castreum Biturigum praesidem factum. XV. Nemausenses a regis praesidibus tentati animose resistunt. Pusinum in Vivariensi pago a Protestantibus et Chelarium occupantur; et in Septimania proxima Sommeria, ad quam paulo post Damvilla provinciae praeses castra ponit.

LIB. LIV.

OB decimam in Belgio ante Parisiensem casum tumultuatur. II. Post Brielam in Batavis a Marciano Lumaco Anglia pulso occupatam, Roterodamum in potestatem a regis redigitur: Hispani Vlissinga pelluntur. III. Mildeburgum obsessum, irrito conatu. Enchusae ad foederatos defectio. Valenciani tumultuantur. IV. Montes in Hannonia astu a Protestantibus capti. V. Goda, Dordracum, arx Gorcumensis, Lugdunum, Lovenstenum et Schonhovium in Batavis ad eos deficiunt. Mox et Alcmaria, Horna, Edamum, Medenblicum in Arausionensis verba jurant. Bergensis comitis in Zutfaniensi comitatu et Transiselana res gestae. VI. Copiae Albani et Arausionensis. Valencianae beneficio arcis receptae. VII. Vlissingensium contra reliquos insulanos gesta. Tergoesa infeliciter tentata; Tserarsio ob id injuriose proditoris insimulato. VIII. Jo. Cerda Medinae Coeli dux Albano successor destinatus in Belgium descendit. Albani ad Montes castra post casum Parisiensem. IX. Jenlisus obsessis suppetias laturus, a Philippicis, nostrorum indicio proditus, cum suis intercipitur. X. Spinolense coenobium expugnatur. XI. Lovanium, Mechlinia, Ruremunda in Arausionensis partes transeunt. XII. Montes post varias velitationes tandem Albano deduntur. XIII. Mechlinia recepta. XIV. Tergoa in Zelandia a foederatis iterum frustra tentata. XV. Marcianus Lumacus, Ferdinando Toletano digresso, classem Amsterodamo admovet. Bergensis comitis in Sicambris res gestae. In Transiselana passim defectiones, et in Frisia proxima Nederwormteri ductu. XVI. Albanus Mosae Trajectum venit. Nardenum in Frisia crudeliter direptum. Immanis facti a Numine defensi propius miraculo exemplum. XVII. Harlemi obsidio a Friderico Toletano per hyemem concreta glacie coepta. XVIII. Fabius Ursinus cardinalis a pontifice missus longe aliam apud nos faciem, quam rebatur, reperit. Ejus cum rege colloquia, et de concilii Tridentini promulgatione enixa postulata, a quibus rex et regina se excusaverunt. Rambulietus regis nomine, Duracius a Navarro, Romam missi. XIX. Stella nova et admiranda sub Cassiopeae asterismo conspecta, de qua varia mathematicorum judicia. Novus morbus novam stellam secutus, Pictonicus colicus vulgo dictus. XX. Lutetiae novus motus irritum successu tentatus, et a Ludovico Gonzaga Nivernio elusus. XXI. Inter Venetos et Hispanos de foedere nuper inito dissidia; quorum is exitus fuit, ut Veneti de pace cum Turcis facienda serio cogitent. XXII. Columna cum Veneta classe ad Corcyram se conjungit. Carolus Lotharingus Meduanae marchio cum delecta nobilitate e Gallia eodem venit, in patriciorum

CICICLXXII.

CAROLUS IX.

Tom. III. rum censum a senatu, cum Venetiis esset, allectus. Fr. Noallio Aquensium in Tarbellis episcopo et ad Portam Othomanicam oratori mandatum, ut Venetis in procuranda pace regis nomine praesto sit. Eminus tormentis cum Turcis a Columna et Venetis res gesta. XXIII. Ubi venit Austrius novae subortae altercationes. XXIV. Ad Coronen haud longe a Methone in Peloponneso facta exscensione leviter pugnatum, et ad Juncum portum fuit receptus. Navarrini sive Pyli irrita obsidio. XXV. In Umbria res turbant ob vectigalia nova imposita ab Urbini duce, interventu novi pontificis compositae. XXVI. De titulo magni Etruriae ducis controversia mota apud Caesarem. XXVII. Hippolyti Atestini cardinalis obitus; item literis clarorum virorum, Aegidii Tschudi Claronensis, Joannis Wolfii, Donati Janotii, Hippolyti Salviani, Nicolai Gruchii, Antonii Rodolphi Cevalerii, Stephani Tzegedini, Joannis Genesii Sepulvedae.

L I B. LV.

CIDICLXXIII. **V**ENETI cum Turcis interventu regii oratoris transigunt; qui missis ad pontificem et Philippum legatis factum excusant. II. Bellum foedere soluto in Africam a Philippo translatum ad Tunetem expugnandam. Austrius urbe praefidiariis nudata sine certamine potitur; quae nihilominus militi diripienda conceditur. Arx designata inter urbem et stagnum, in cujus faucibus Guleta sita est; eique Gabriel Serbellonus imponitur. Biserta item capta. Amidas cum filiis Neapolim deducitur. III. Harlemi obsidio continuatur. Antonii Olivarii, qui Montium capiendorum auctor fuerat, in caput pretium ab Albano propositum; quod in urbem jactu cum immisum esset, pro eo XI capita in Hispanorum castra quasi pro decima et auctario transmissa sunt. IV. Lovanii prodigiosa aquarum diluvies; item Coro flante per Frisiam et Misniam. Monstrum bicorpor Amsterodami: ac lunae defectus longe maximus. V. Columbarum nuncia ab antiquitate repetita. VI. Tandem post octavum mensem et duas ingentis oppugnationes summa vi repulsas extracta obsidione Harlemum ad summas angustias redactum arbitrio Albani deditur; qui ad bis mille aut per carnificem aut alia morte affecit. VII. Vario res interim eventu in Zelandia gesta, Mildeburgo et Rameka in Walacrensi insula in arctum coactis; quibus dum auxilio cum classe venit Bossuvius comes a Marciano vincitur et capitur. Harlemo capto, Alcmaria petitur. VIII. Obsessi, Marciani victoriae certi, animis sumptis fortiter resistunt, et Hispanos ab obsidione discedere gravi damno accepto cogunt. Distributis copiis Julianus Romerus, captis circumpositis locis Lugdunum Batavorum cingit, quod proxima hyeme petere duces decreverant. Ramekensis arx in Zelandia Arausionensi dedita. IX. Albano sub exitum anni e Belgio discedente, Medinae quoque dux revocatur, et Ludovicus Requesenes successor designatur; qui Bruxellas veniens exercitum Albano tradente accepit. X. Rex, dum Monlucius in Polonia pro fratre Andino laborat, ad tumultus Parisiensis invidiam mitigandam Gasparem Schombergium ad Imperii principes legat, et ab iis in petitione regni literas commendatitias petit. Is in itinere cum Arausionensi per Nassovium Francofurti transigit. XI. Damvilla ad Sommeriam castra ponit; quam amisso Candala sororio tandem deditioe a Gremiano recipit. XII. Pusinum Rhodano impositum intercipitur. Villanova a Baronio et Pradela astu capta. XIII. In Velaunis Sanvitalis Protestanteis urgebat. XIV. Monbrunius in Allobrogibus res eorum sustentabat. Villarius marchio eisdem ita infestabat, ut in Rupella et Sancerris omnis spes illis esset reposita. XV. Sancerrae descriptio et origo. Obsidio, et prodigiosa obsessorum famines, et contra eam obfirmatio. XVI. Rupellae continuata obsidio. XVII. Radesianus in Angliam missus, ut quod Lutetiae actum erat excusaret; quod strenue fecit: eodemque tempore invitata Elisabetha, ut filiam regis de sacro lavacro susciperet, quae serio gravibus de causis de nuptiis cum Alençonio cogitat. XVIII. In Scotia ab Anglica factione Mortonius post subitam Marrii mortem prorex creatur. Alexandro Areskino pueri regii educatio committitur. Praeteritorum oblivio sancitur. Cum Kirkaldius, qui arcem Edimburgensem tenebat, condiciones accipere detrectaret, arx obsessa, ac tandem arbitrio Elisabethae dedita. Kirkaldio ac Jacobo fratri gula fracta. Lidingtonii

Lidingtonii ingenium, mors. XIX. Rossensis episcopus ad nos profugit. Gul. Howardi Effinghamii et Reginaldi Greii Cantii comitis obitus. XX. Hibernici motus a Perotto compressi. Factione aulica Walterus Ebroicus Essexiae comes in Hiberniam duris legibus missus variis incommoditatibus conflictatur, et tandem praeclearam, cum minus putabat, de rebellibus victoriam reportat:

L I B. LVI.

RUPELLAE continuata obsidio. II. Andinus in castra venit. III. Irritum cum obsessis colloquium. Rupellani se purgant, et diffidentiae causas proponunt. IV. Colloquium redintegratur nullo exitu. Aumalius ictu colubrinae discerpitur. V. Lanovius anxius, qui permissu regis ad urbem venerat, Andini jussu obsessos deserit. Pastorum in urbe intemperies; inter quos disputatum an captis regiis parcendum esset. Anton. Claromontius Talarius fortiter pugnans lethali vulnere fauciatur. Draco volans in aëre conspectus. Cossenii et Vergani occubitus. VI. Auxiliaris Mongomerii ex Anglia classis haud magno profectu. VII. Dissidentibus in castris regiis principum et procerum animis, Alençonius cum Navarro, Condaeo, Henrico Turrio Turenæ vicecomite, et ipso Lanovio, juvenilis temeritatis consilium ineunt; a quo ut foedo et periculoso eos dehortatur Lanovius. VIII. Roianum in Garumnae aestuario interim a Campeto occupatur. Per Oartisum tentatum colloquium. IX. Ingens oppugnatio, in qua quinquies repetito certamine toties regii cum damno repulsi sunt. X. Tandem, nuncio de Andino in regem Poloniae electo in aulam allato, Villaregius a rege in castra mittitur, et pacificatio cum Rupellanis maturatur, qua Nemausenses et Montalbanenses comprehensi, Sancerranis ab eâ exclusis. Variæ clades in ea obsidione a regiis acceptæ. XI. Poloniae regni descriptio, lingua, civitates, provinciae. XII. Regum potestas legum fraeno temperata. Senatores ac palatini. Regum successiones et electiones. Ob religionem motus. XIII. Monlucii in electione procuranda contentiones, diligentia, solertia ad disturbandas competitorum factiones. XIV. Tandem Andinus Kal. Maii hoc anno rex eligitur. XV. Legati ad electum regem missi in Galliam veniunt, et Lutetiae magna pompa excipiuntur. XVI. Cum Sancerranis a Cl. Castreo transigitur. Joannes Leriis incolumis ab eo servatus. XVII. Gulielmi Pratensis Vitelliani casus, qui paulo post Anton. Alegrium Milialdum ob privatam ultionem occidit. XVIII. Joan. Gulielmi Saxonis mors. Michaelis Hospitalii jam quinquennium ab aula remoti, Andreae Masii et Caroli Langii, Francisci Fabritii Macrodurani, Joachimi Curaei Silesii, Jo. Baptistae Cynthii Giraldi, obitus.

CICICLXXIII.

CAROLUS IX.

L I B. LVII.

SERAPHINUS Olivarius ad novum Poloniae regem a pontifice mittitur. II. Legatorum Polonorum in regis Poloniae renunciatione pompa, et in decreti pronunciatione coram rege et totius regni proceribus solemnis actio: cujus maxima pars fuit Joannes Sarius Samoscus: an is librorum de senatu auctor? III. Fr. Balduinus jurisconsultus moritur. IV. Pompae festae in Lateranis reginae matris aedibus. Praemissus in Poloniam Nic. Angeneus Rambulietus. V. Grassatio Moscorum in Livonia per interregnum. Rostochiensium causa cum ducibus Megalopolensibus, Caefaris, Augusti Saxonis et Brandenburgici septemvirorum interventu componitur. VI. Paulus Foxius in Italiam et ad Germaniae principes a rege mittitur; in cujus comitatu erat hujus scriptor historiae. VII. Legati Poloni honorifice dimissi. VIII. Ante discessum nonnihil altercatum super conditionibus a Protestantibus propositis et insolitis ac suggestis postulatis, quae rex frustratione elusit. Libri seditiosi recenti Sanbartholomaei casus memoria publicati; Anthenoticus, et Franco-Gallia, et dialogus Politici nomine: item Francia Turcica Ponceti, equitis sancti Petri, sub nomine, ad invidiam quorundam in aula; et matutinum pervigilium,

CICICLXXIII.

CAROLUS IX.

TOM. III. et specilla crySTALLINA, et hujusmodi libelli famosi ad incendendos animos. IX. Novus
 CIOIOLXXIV. rex solemnī pompa Lutetiam ingressus legatos dimissos sequitur, magno comitatu per
 Germaniam factō itinere. X. Rupellae detecta cōjuratio; et conscii aliquot, Rhae-
 ticarum copiarum duces, supplicio affecti. Tumultuatum et aliis regni partibus.
 XI. Poloniae rex pergit; et, Borussia pertransita, Miedzerici Uladislaviensem epif-
 copum obvium habuit a regni ordinibus missum, qui ipsum luculenta oratione salu-
 tavit, cui a Vido Fabro Pibracio responsum. XII. Ubi Cracoviam venit, Radefianum
 mittit, qui exsequiis decessoris sui interesset; quae solito ritu celebratae sunt.
 XIII. Quo factō, ipse solemnī pompa Cracoviam ingressus est, ingenti et Polonorum
 et principum ac procerum Galliae comitatu. XIV. Cracoviensis palatinus Protestan-
 tium doctrinae addictus in inauguratione intercedit, et amplius sibi ac suis caveri pe-
 tit. Hic Joan. Vincentius Laureus orator pontificius partes suas interposuit, ne
 quid ultra a Sigismundo Augusto concessa in praesens concederetur. Actum et clam
 de mittenda ad Joannem Sueciae regem legatione cum regis literis, ut eum ad am-
 plectendam majorum religionem, quo inclinare videbatur, incitaret. Eo postea mis-
 sus Antonius Possevinus. XV. Protestantium in Gallia motus. Res in aula turbant:
 et, dum rex ad Sangermanum esset, homines Alençonio addicti in armis se osten-
 derunt. Politicorum et alio nomine Male-contentorum factio. Momorantii Alen-
 çonio favent. Guisianorum contraria factio. Alençonius et Navarrus scripto se
 purgant. XVI. Quaestio de Mola, Coconassio, Turtracis habita, et sumptum sup-
 plicium. Condacus, qui Samarobrigae erat, fuga in Germaniam abit. Franciscus
 Momorantius et Arturus Cossacus equitum tribunus sistuntur. Alençonius et Na-
 varrus custoditi. XVII. Mongomerius in Neustria res turbat; Danfronii in Aulercis
 captus et Lutetiam ductus. XVIII. Reginae matri ingravescente regis morbo regni
 administratio attributa et in senatu promulgata. XIX. Regis mors, ingenium, con-
 filia, virtutes. XX. Cosmi magni Etruriae ducis, Abdalae Fessae et Marochi
 regis, obitus,

LIB. LVIII.

CIOIOLXXIV. **N**UNCIO mortis Caroli in Poloniam allato, Henricus Jacobum Faium Spes-
 HENRICUS III. facum in Galliam subito remittit, cum mandatis, quibus administratio regni
 a decessore suo reginae matri attributa ei confirmabatur. II. De regis discessu,
 quem urgebat regina, Cracoviae inter suos consultatum. Praecipitatus pudendo
 consilio ejus discessus, praemisso Pomp. Bellevreo, cujus mandata morte Caroli
 regis exspiraverant. Prius monitus Danzaeus, ut post discessum apud regni sena-
 tores ex necessitate eum excusaret. Legati ad eum seu persequendum sive exoran-
 dum missi frustra fuere. III. Viennae a Caesare excipitur rex. Inde per Caroli ar-
 chiducis ditionem deductus ad Fori Julii limitem venit; ubi obvios habuit senatus
 Veneti oratores, qui adventum gratularentur. IV. Pompa in Venetiarum ingressu,
 et novem dierum spatio omni honoris ac cultus et spectaculorum genere effusa in
 tanti hospitis gratiam civitas. V. Inde Ferrariam venit, et Mantuam et Augustam
 Taurinorum. VI. Apud nos capto Danfronio, Laudi fanum vi a Matignono expug-
 natum, et Carentanum a Guitrio deditum. Rex, qui a Caesare rerum auspiciis regni
 componendarum, et a senatu Veneto, admonitus fuerat, impulsu matris mutat.
 Regina cum Rupellanis bimestreis inducias pangit. Damvilla sibi a regina metuit.
 Bellum in Allobrogibus a Delfino principe geritur. VII. Mongomerius damnatur et
 supplicio afficitur. VIII. Caroli IX exequiae solita pompa frequentatae. IX. Con-
 dacus scripto absentiam et innocentiam suam attestatur. X. In Pictonibus bellum
 redintegratur. XI. Castrum in Albigeni agro a Seriniaco Terrida interceptum.
 Virulentus contra Catharinam Mediceam liber. Regens filio venienti obviam pro-
 ficiscitur. XII. Expeditio Tunetana a Sinane purpurato suscepta. Guletae muni-
 mentum a Turcis obsessum ac captum; et arx interior, ac mox a fundamentis di-
 ruta. Austrius ob adfectatum Africae regnum hanc cladem importasse creditus magna
 apud omneis invidia laborat. Sinan inde triumphabundus Byzantium tendens in
 itinere

in itinere Corcyram frustra tentat. XIII. Bellum in Dacia. Ejus et Moesiae descriptio. Bogdanus Ivoniae criminationibus Walachiae principatu a Turcis exutus, suscepto ei Ivonia, qui statim rebellavit. Felices primi contra Turcos Ivoniae successus. Hieremias obviam venienti Capucio purpurato missus, a Petro Bogdani fratre persuasus, fidem fefellit. Caesus Ivonia, supplex, accepta fide, ad Capucii tentorium pergit; et summa perfidia ab eo confoditur. XIV. Henricus in Taurinos venit, et de Subalpinis urbibus restituendis Sabauda fidem obstringit. Davillae tentata reconciliatio. XV. Ubi Lugdunum venit rex, concepta de tanto principe expectatio statim in primis regni auspiciis jam tum laborare coepit. Symonis Bossi de ea judicium.

L I B. LIX.

GUISIANORUM et Momorantium in regno factiones; et in aula subsidariae Hospitalianorum et Morvillianorum. II. Consultatio de bello inter Paulum Foxium pacem et Villoclarum bellum suadentes. Villoclari sententia obtinet. III. Diana Momorantii captivi uxor pro mariti libertate deprecatura Lugdunum venit. IV. Nivernius de restitutione urbium Subalpinarum scripto comprehensam consultationem regi offert. V. Margaritae Sabaudae sub id decessus. Savillianum et Pinarolium Sabauda restituuntur. Rex Elisabetham Sueci filiam ambit. Cum Rupellanis frustra agitur, cum Condaeo item in Germania. VI. Rex Avenionem venit cum aulico comitatu. Rogerius Bellogardus tribunus equitum creatus Delfino principi sufficitur, et per eum Davilla denuo tentatur. Liberonis dubia obsidio. VII. Rex in Natali se flagellantium pompae ipse personatus interest. VIII. Caroli cardinalis Lotharingi mors, ingenium, virtutes. IX. Aloisia Lotharinga, spreta Elisabetha Sueca, a rege ambitur. X. Fontenaium in Pictonibus a Monpensero obsessum et captum. XI. Ad Lusinianum posita castra. Melusinae turris et gentis toto orbe illustrissimae fabula et vetustas. Tandem a Roano locus Monpensero deditur, et Melusinae turris dejicitur. XII. Elisabetha Angla a Carolo rege coepta pro Alençonio et Navarro officia apud novum regem per oratores suos persequitur, et edictorum in Protestantium gratiam conditorum confirmationem urget. Ad haec, de nuptiis negotium repositum. XIII. Guisiani in aula libertatem Mariae Scotae urgent. Prodigia: et cetus immani magnitudine recedente mari destitutus. XIV. In Belgio Mildeburgum post longam obsidionem a Mondragonio foederatis Ordinibus deditur. Inde Trajectum ad Mosam petitur. XV. Ingens ad Mocam parta a regiis victoria; quam solemniter Hispanorum seditio secuta est. XVI. Naves Hispanae in Scaldis aestuario a Zelandicis interceptae. Diploma gratiosum frustra Madrito missum. Ex reditu Germanorum dimissorum captata occasione, Magnus Saxo Lauenburgicus bellum in paterna ditione excitat. XVII. Sueci in Livonia improsperi successus. Dano venditae arces a Mosco occupantur. XVIII. Bellum totis viribus in Batavis geritur. Fr. Valdesius ad Lugduni in Batavis obsidionem redit. XIX. Castra ad Lugdunum vi Kal. Jun. posita. Tandem supervenientibus auxiliis obsidio solvitur. XX. Antuerpia frustra tentata. XXI. Jo. ab Hoia episcopi Monasteriensis mors; cui susceptus Joannes Clivensis. Henrici Roberti Marciani obitus: XXII. Virorum literis illustrium, Pauli Manutii, Joach. Camerarii, Amaltheorum fratrum, Jo. Guinterii, Benedicti Aretii, Joach. Westfali, Cypriani Leovitii, Hermanni Crusarii, Enimundi Bonafidii, Reginaldi Clutini Flaviniaci, Jo. Versofae, Georgii Vasarii architecti ac pictoris excellentissimi: XXIII. Selimi II, Tecmasis Persarum imperatoris, decessus.

CICICLXXIV.

HENRICUS III.

L I B. LX.

RURSUS in Belgio interventu Caesaris pacis via inita. Bredanus in id conventus; ubi disceptatae utrinque rationes, et scripta publicata. II. Arausonensis mox Carlotam Borboniam Monpenserii filiam in uxorem ducit. III. Bel-

CICICLXXV.

HENRICUS III.

lum

T O M. III. lum inter haec vario eventu recrudescit. IV. Zelandicarum insularum descriptio. Zirixea urbs in Scaldi praecipua; ejus origo et incrementa. Zelandorum mores, ingenium; in eos impetus a regiis factus: Ostovelandia ab Ordinibus deferitur, et mox Viana capitur. Inde ad Bomeneum ducunt. Ejus descriptio. Summa virtute locus a Lilio Gallo defensus ac tandem vi expugnatus. Zirixea obsessa. V. Elisabetha et Philippus in speciem reconciliantur, conditionibus mutuis appositis. VI. Inter Ordines de patrocínio alicujus principis externi implorando jam tum consultatum et disceptatum. Elisabetha patrocínium sibi delatum accipere recusat: et in Hispaniam pro pace mittit. VII. Academia Lugdunensis in Batavis felici augurio instauratur. VIII. In limite Anglicano ex rixa inter utriusque regni praefectos sive custodes certatum. IX. Essexii in Hibernia e provincia revocati gesta: et Henricus Sidneius rursus eo cum summo imperio missus. X. In Livonia res turbant. XI. Comitía Ratisponensia. Caesar titulum magni Etruriae ducis post adfinitatem contractam Francisco confirmat. XII. Apud nos Liberonis obsidio a Bellogardio urgetur. Aquae-mortuae in Septimania interceptae. Tandem ab obsidione Liberonis disceditur. Protestantium per Septimaniam successus. XIII. Foedus Politicorum sive Male-contentorum, cui nomen Damvilla dedit, initum. Joan. Haius res novas in Pictonibus molitur. XIV. Rex Avenione discedens Durocortorum Remorum venit; ubi inauguratur, et Aloisiam Lotharingam in uxorem ducit. XV. Legati a Condaeo, qui Basileae erat, ad regem veniunt. De pace colloquium institutum, et conditiones propositae. Elisabetha Caroli vidua in Germaniam redit. XVI. Jo. Haii, qui res adeo in Pictonibus turbaverat, caedes et post caedem supplicium. XVII. Conditiones coram rege propositae in confessu foederatorum Rupellae discutiuntur. Res in Pictonibus et Santonibus gestae. Michaelis fanum in Periculo Maris in Neustria a Toceto captum et mox receptum. XVIII. In Pictonibus Caroli Roaldi Landerei ad Retensem et Oleronensem insulas invadendas conatus. XIX. Bemii Colinii percussoris caedes. XX. Massiliae tumultus, et factiones Carsistarum et Rasorum in Provincia exortae. XXI. Monbrunii in Allobrogibus res gestae: qui postremo captus in bello, et Gratianopolim deductus supplicio afficitur. Monbrunii morte armorum praefectura in Fr. Bonam Diguierium tunc confertur. XXII. Rex in senatum venit, et in Lotharingiae ducis sororii gratiam annitente matre jura regia in principatu Ambarensi cedit.

L I B. LXI.

CICIDLXXV. **C**UM Poloni per literas urgerent, ut rex in Poloniam rediret, decreta amplissima ad eos legatio. II. Henrico regnum Poloniae decreto ordinum abrogatur. III. Tatarorum per interregnum in Russiam Polonicam excursio. Controversia de Jaderae finibus in Dalmatia inter Venetos et Turcos. IV. In electione novi regis discordantia Polonorum suffragia. Stephanus tandem electus. V. Alençonius apud nos aulam relinquens scripto protestationem vulgat. Literae ejusdem ad pontificem et eodem tempore ad Imperii principes Protestanteis. Condaeus copias in Germania cogit. VI. Regina parens ad Alençonium pro concordia proficiscitur. VII. Gul. Momorantius Thoraeus juxta Theodorici castrum a Guisio, qui regium exercitum penes se habebat, caesus; et ipse Guisius graviter in facie vulneratus. VIII. Induciae semestres a regina cum Alençonio pactae. IX. Pro pecunia a Parisiensibus in delectus habendos petita verba reponuntur; et exagitata aulicorum avaritia. Urbes et securitatis ergo loca promissa cum non traderentur, res in longum extracta. X. Lud. Berengarii Gastii caedes a Gul. Pratenfi Vitelliano patrata. XI. Interea promulgatae post longas tergiversationes Rupellae induciae. XII. Jubilaei Romani celebratio. Caroli Friderici Cliviae ducis obitus. XIII. Henrici Roani, M. Antonii Bobae cardinalis, Bernardini Rotae, Franc. Mourolyci, Friderici Commandini, Matthiae Flaccii, Henrici Bullingeri, Hadriani Junii, Gul. Canteri obitus. XIV. Motus Genuensium, et eorum origo et causae ex ultima antiquitate repetitae, et antiquorum ac novorum distinctio. Scripta utrinque publicata.

cata. Novis numero potioribus antiqui inferiores in urbe loco cedunt. XV. Pontifex partes suas interponit. XVI. Philippi, qui antiquis favebat, jussu Jo. Austrius classē instruit. XVII. A Caesare legati Genuam veniunt: a rege Marius Biragus. XVIII. Jo. Andr. Auriae apud novos literae minarum plenae; post quas ad bellum vis versa. XIX. Austrius antiquis praesto est. XX. Novorum auxiliares copiae; et magni Etruriae ducis in occulto iis faventis ad Auriam literae. Induciae inter partes factae. XXI. Caroli v astus in compedibus reipublicae Genuensium injicendis. Revocatae a Philippo pensiones; et ingens ex eo per orbem universum argentariorum clades. XXII. Prosper Fatinnantius Genuensium dux; ejus rara prudentia et animi moderatio. XXIII. Libri utrinque pro causae defensione publicati. Uberti Folietae dialogi. XXIV. Casalii S. Evassii conveniunt arbitri, et sententiam pronunciant vi Eid. Mart. Imputatio ac moderatio usurarum.

LIB. LXII.

INGENS in Italia pestilentia. II. Caesar in Poloniae regno capeffendo cunctatur. III. Stephanus citatis equis in Poloniam venit, et rex inauguratur. Moscus contra Stephanum Caesari auxilia defert. Jo. Vincentius Laureus pontificis orator in Quados secedit, et inde conditiones proponit. Pontifex Joannem Moronum cardinalem in Poloniam mittit, quem re infecta et rejectis stomachose conditionibus Stephanus dimisit. IV. Ratisponensia comitia; et in iis Protestantium de religionis libertate postulata. V. Maximiliani Caesaris obitus, ingenium, virtutes; liberi: Friderici item Palatini septemviri: Jo. Alberti Megalopolensis ducis; et ejus in academiam Rostochiensē munificentia. Helmstadii schola a Julio Brunsvico instituta. Bornholmia insula bona fide a Lubecensibus Friderico Dano restituitur. Gul. Xylandri, Josiae Simleri, Conr. Heresbachii, Georg. Joachimi Rhaetici, Hier. Cardani decessus. VI. In Belgio irritus Bredae conventus. Crimpenia insula ab Arausionensi capta. VII. Ludovicus Requesenes prorex moritur; et ante eum ex casu Chapinus Vitellius. VIII. Belgii proceres antea regi addicti, crescente in dies Hispanorum intemperie, cum Protestantibus atque adeo cum Arausionensi conspirare incipiunt. Seditio plebis Bruxellis. Inde foedus Belgicum contra Hispanos a Belgii Ordinibus initum; cui et sacer ordo subscripsit: et interim sollicitata Elisabetha, et Alençonius, ut provinciarum patrocinium susciperent, in partes ascito Arausionensi. IX. Ad Thenas Ordinum copiae ab Hispanis caesae. X. Trajectum ab Hispanis captum ac crudeliter direptum. XI. Antuerpiae dum timent Ordines, ei perniciem maturaverunt, Hispanis ex arce vim facientibus, et per urbem, quo opulentiores, eo exquisitiorē avaritia grassantibus. XII. Jo. Austrii in Belgium adventus: qua re et casu Antuerpiensi minime territi sed irritiores Ordines ad Gandensē arcem castra ponunt, et tandem capiunt. XIII. Gandensis pacificatio. Valentianae in Ordinum potestatem veniunt; et eodem tempore Teneramunda et Cameracum. XIV. Frisia per Martinum Stellam sollicitatur; qui, male a Gaspare Roblesio provinciae praeside habitus, praesidiarios in eum Groeningae concitat. XV. Austrius Ordinibus suspectus. Hier. Rodae ad eum praecepta, et Arausionensis super eo ad Ordines monita. Induciae pactae, et ad Marchefaminam conventus. XVI. Apud nos Alençonius ad senatum Parisiensem dat literas. XVII. Exercitus auxiliaris e Germania, duce Casimiro, venit. XVIII. Navarri ab aula discessus. XIX. Transmisso ad Ligerim exercitu, Alençonio a Condaeo et Casimiro exercitus traditur. XX. Molinii in Boiis de pace conventus. Alençonii, Casimiri, et Navarri postulata. XXI. Tandem in Turones ventum, et Belli-loci juxta Lochias transigitur, edicto condito, quod rex in lectisternio sedens, ne qua mora interpone-retur, ipse promulgavit. XXII. Francisci Momorantii innocentiae declaratio regio diplomate in senatu promulgatur. XXIII. Gasparis Castrei Nancaei mors.

CIOIOLXXXVI.

HENRICUS III.

LIB. LXIII.

CICIDLXXVI.

HENRICUS III.

PA^X subito turbat, secretis foederibus Catholicorum contra Protestanteis factis. II. Navarrus post publicam de religione professionem a Rupellanis admittitur: cui et Condaeus se adjungit, et Joannis-fanum intercipit. III. Casimirus de pace violata per literas apud regem exoptulat. IV. Condaeus Broagium a Mirambello pactione recipit. V. Elifabetha inter haec Philippicis partibus studet, omnemque operam dabit, ne Belgae dominum mutarent aut Galli in Belgio pedem ponerent. Novi in Hibernia motus a Guil. Drurio compressi. Walteri Ebroici Essexiae comitis Roberti patris, et Antonii Coci decessus. VI. Apud nos res in Septimania turbant. VII. Bloesensia comitia. VIII. Davidis advocati Parisiensis ad pontificem a novi foederis auctoribus secretus commentarius, a Sangoartio oratore regio ex Hispania ad regem missus, et a Protestantibus vulgatus. IX. Ex Jo. Morvillerii consilio rex novi foederis, quod abolitum volebat, se principem profitetur. X. Decretum de una religione factum. XI. Protestantes contra comitia protestantur. XII. Delegati ab Ordinibus ad Navarrum, Condaeam, et Damvillam mittuntur. XIII. Super decreto religionis rogatae principum ac procerum aulicorum sententiae ac scripto comprehensae. XIV. Tunc rex a Guisfanis sibi primum coepit metuere. XV. Episcopi Tridentinae synodi promulgationem urgent: sed collegiorum sacrorum sodales intercesserunt. Praeclare quaedam in comitiis postulata. XVI. Damvilla tentatur. XVII. Navarri in Aquitania successus. Cossio Vasatum a Jo. Fabato privatae rixae occasione intercipitur. XVIII. Auditis delegatis, Navarrus ad regni Ordines scribit. XIX. Condaeus delegatos ad se audit, et verbis cum iis altercatur. Auditi postea delegati in Ordinum confessu, et gravem Navarri de Navarrae regno sibi erepto querelam pro omni responso afferunt. XX. Postulata Ordinum regni, solemni cum gratiarum actione, oblata. De regii patrimonii contra regni leges alienatione actum. XXI. Damvilla de comitiis ut vitio indictis protestatur. XXII. Montpellierius, qui ad Navarrum missus fuerat, in aulam reversus pacem suadet. Re rursus in Ordinum confessu agitata, placuit, regem rogandum esse, ut subditos ad Catholicam Apostolicam Romanam religionem omni aequa ac legitima ratione sed citra bellum reduceret, sicuti P. Versorio, ut peteret, mandatum fuerat. XXIII. Casimiri ad regem literae exoptulatoriae, quae scrupulum injecerunt aulicis negotii de religionis decreto propius pensitandi: ex eaque occasione missus denuo ad Navarrum Bironus, qui de pacis conditionibus cum eo ageret. XXIV. Missus in Germaniam Guerchius vicecomes ad delectus Protestantium impediendos. XXV. Casimiri ad regem super bello et Willelmi Hessii literae. XXVI. Christ. Thuani de foedere novo ad regem clam perlata sententia. XXVII. Interim disputatum, an Protestantibus fides servanda esset: tandemque conditum edictum de una religione, ceterum vita et bonis Protestantium, qui domi manerent, salvis. XXVIII. Broagium in Santonibus Mirambello a Condaeo redditum, et statim poenitentia subeunte ademptum. Ludovici Tremollii foederis novi in illis provinciis auctoris decessus. XXIX. Exercitus regius alter Meduano in Pictones et Santones ducendus attribuitur: alter Andino regis fratri; cum quo Charitaeum ad Ligerim obsidet, ac tandem deditioe capit. XXX. Isoriacum in Arvernibus obsessum, et fortiter defensum, postremo arbitrio Andini deditum. Licentia ac libidine grassatur miles; et, quod rapacitas intactum reliquerat, ignis primo, dein foedi imbres, incendio restincto, abstulerunt.

LIB. LXIV.

CICIDLXXVII.

HENRICUS III.

NAVES Lusitanae spoliatae a Protestantibus ad Olonenseis arenarias. Calamea arx servata. Tonaenum ad Carantonum a regiis captum. Burdigalensis classis regiae in Garumnae aestuario conatus: hinc contraria a Condaeo instructa. Asinorum fauces in ostio Garumnae; et ejus descriptio. Henricus Sabaudus captus. II. Broagium a Meduano obsidetur; et post infelicem eruptionem tandem

tandem deditum. III. Damvilla sub id a Protestantium partibus discedit, et Monpelium ac Nemausum irrito conatu obsidet. IV. Tandem Bergeraci in Petrocoriis pax facta, condito edicto, quod suum vulgo rex vocabat; qui et mox Augustoriti Pictonum, quo venerat, edictum de monetis fecit. V. Obitus Franc. Folii Vigeani, Nic. Lotharingi Valdemontii reginae parentis, Bl. Monlucii, Jo. Morvillerii, Huldrici Viglii Zuichemi jurisconsulti, Didaci Covarruviae jurisconsulti, Antonii Contii jurisconsulti, Petri Danesii, Jo. Gorraci, Remigii Bellaquei, Hannibalis Cruceii, Petr. Andr. Matthioli, Petri Nonii, Jo. Barrosii, Lud. Andreae Resendii, Adami Bodensteini. VI. In Belgio Austrius de pace cum Ordinibus transigit; eoque pacificatio Gandensis confirmatur. Secundum haec Antuerpia pulsi Protestantium pastores; et arx Ultrajectina in Batavis, Viana ac Culemburgum, ac postremo Antuerpiana arx Hispanis adempta, et Hispani Belgio jussi excedere. VII. Austrius Belgii gubernator declaratur: ejus ad Ordines postulata; qui ob nimiam Escovedi familiaritatem, cujus ex interceptis literis consilia patebant, Ordinibus suspectus esse incipit. VIII. Eiusdem de Angla regno expellenda cum pontifice clam Philippo inita consilia. Clandestinum item cum Guisio foedus. Escovedus in Hispaniam cum Austrii mandatis profectus Antonii Perezii jussu interficitur. IX. Austrius per Escovedi absentiam de arce Antuerpiana et aliis urbibus intercipiendis cogitat: specie Margaritae Navarrae deducendae Namurcum occupat: factum scripto exeusat; cui Ordines respondent. X. Ordinum ad Philippum literae. Antuerpiae, Gandavi, Trajecti, Insulae, Valentianis arces dirutae. Austrius cum Ordinibus denuo de pace agit. XI. Ordines exercitum contra Austrium conscribunt. Breda a praesidiariis tumultuantibus deditur. Arausionensis Brabantiae, Avaschotanus Flandriae gubernator deligitur. XII. Matthias Caesaris frater Belgii praefes designatur; qui noctu Vienna Austriae profectus, non monito fratre, in Belgium venit, et ab Ordinibus excipitur, Austrio hoste declarato. Avaschotanus, exorta Gandavi seditione, custodia attinetur. XIII. Cum Angla actum; quae, verita ne Belgae ad nostras partes se adjungerent, cum iis foedus icit. Groeningae tumultuatur. XIV. Novae in Hibernia defectiones ab O-connoris et O-moris. XV. Thomae Smithi mors, ingenium, laudes. XVI. Martinus Frobisherus in Indiam per septentrionaleis insulas occidentem versus navigationem irritam suscepit. Unicornia in mari.

L I B. LXV.

SALENTINUS Isenburgicus archiepiscopatu Coloniensi cedit. Ei successus Gebhardus Truchefius. II. Dantiscani, dum irritae Maximiliani electioni favent, in odium Polonorum et Stephani regis incurrunt, et exitiale sibi bellum excitant. Dantisci sive Gedani origo et jura. Pugna ad lacum Lubissoviensem commissa ad IV CIO Dantiscanorum caesa. Tandem cum Stephano, Saxonis, Brandeburgici, septemvirorum, et Hessi interventu, transfugerunt. Per haec dissidia crebrae Moscorum in Livoniam irruptiones. III. Alberto Friderico Borussiae duce ipso nuptiarum die in animi aegritudinem prolapsus, Geörg. Fridericus Ansbacensis proximus agnatus curator a Stephano datus, et principatus administrator constituitur. IV. Bruno-gallicus morbus. Prodigia et dirus cometes. V. Sebastianus Lusitaniae rex ex occasione Mahametis apud se profugi in Africa bellum adversus Melicum Cherifium movet. VI. Portugalliae origo, fines, regum successio, jus in ea pontifici. VII. Juvenis regis apparatus bellici, et a principibus undique petiti delectus. Cruciata a pontifice concessa. Auxilia ab Arausionensi summissa. VIII. Philippus a bello Sebastianum dehortatur. IX. Regis copiae, profectio, in Africam exfensio. X. Melici copiae apparent. XI. Acies utrinque ad pugnam instructae. XII. Melici moribundi ad suos et fratrem oratio. XIII. Moriens vincit, magna Christianorum strage edita. XIV. Sebastianus post obstinatum certamen captus occiditur. XV. Mahametes belli incentor in Mucazemi vado submersus est. XVI. Hametes Melici frater in imperio succedit. Coram eo captivi magno numero sistuntur, et regis cadaver. XVII. Mahameti pellis detracta et per Mauritania circumducta. XVIII.

CIOIOLXXVII.

HENRICUS III.

CIOIOLXXVIII.

T o m. III. XVIII. Henricus cardinalis patruus jam senex ad regni Portugalliae successione regno impar vocatur, et inauguratur. XIX. Rege orbo, ambitores multi; Philippus Hispaniae rex, Philibertus Emmanuel Sabaudiae dux, Ranutius Farnesius Alexandri filius, Catharina Bracantina, Antonius Crati prior, Ludovici fratris Henrici filius: his et accedit Catharina Medicea, nostrorum regum parens. De Henrico cardinali maritando ad eludendas petitiones injecta mentio. Philippi de successione actio; et praematurae ad Olisiponenseis literae. XX. Ferdinandi infantis Hispaniae, Wenceslai Austrii Caesaris fratris, Seb. Venerii Venetiarum principis, Lud. Lotharingi cardinalis Guisiani, Christophori Madrucci cardinalis, obitus. Mors Laurentii Surii, Gerardi Falkemburgi, Ant. Mizaldi, Petri Lescoti Clanii, Alexandri Piccolominei, Jo. Bapt. Rafarii.

L I B. LXVI.

CICIDLXXVIII.

HENRICUS III.

MATTHIAS Bruxellas cum pompa ingressus pacis conditiones firmat. Austrius scripto contradicit. Rodolphus Caesar fratris factum excusat. II. Pontifex Austrius animos facit; qui pugna ad Gemblacum commissa Ordines profligat. III. Noerkarmius Sellius post semestre ex Hispania redit: et pacificatio Matthiae eluditur. IV. Amsterdamum in Batavis Arausionensem recipit, et libertatem religionis facit. V. Philippopolis, Heuda, Limburgum in Austrii potestatem veniunt. VI. Andinus se et opes suas Ordinibus per Rupipotium et Prunaeum offert: responsumque, ejus adventum laetum universo Belgio fore. VII. Caesaris ad res Belgii componendas delegati. Ordinum ad Caesaris postulata responsum. VIII. Edictum a Matthia denuo Antuerpiae promulgatum; quo Gandensis pacificatio confirmabatur. Cathedriticum Romam ferri prohibitum. IX. Comititia Wormatiensia; in quibus Belgae legati audiuntur, pro iis Philippo Marixio Santaldegondano verba faciente. Calidii Chrysopolitani nomine ad eam orationem responsum. X. Andinus ad limitem cum exercitu venit, et legibus dictis cum Ordinibus paciscitur, et adversus Austrium bellum gerit. XI. Stuprorum memorabilis ac generosa utrinque vindicta. XII. Fr. Lanovius ab Ordinibus condicatur. Austriaci caesi ac fugati. Arascotum captum ac direptum. Valencianis tumultuatum. XIII. Protestantium libellus supplex pro libertate religionis; edictumque conditum, quo pax religionis in Belgio sancitur. Cum proceres intercederent, et Bruxellas principum sedem numero eximi peterent, aliquandiu tumultuatum. XIV. Elbertus Leoninus Romam ad elevandam invidiam ab Ordinibus mittitur. Austrius Belgio excedere jussus tergiversatur. XV. Gandavi tumultum excitat Imbifius. Belgium factionibus scinditur. Gandensium immanitas contra judices ab Albano ordinatos; et ad Matthiae mandata audax responsum. Jo. Casimiri in Belgium adventus suspiciones Male-contentis auget. Mechlinia Andino oppigneratur; qui, Cameraco firmato, recedit. Rigiaci Atrebatum tumultuatur. XVI. Gandenses ab Arausionensi porrectis Elisabethae literis ad tempus pacantur. XVII. Male-contenti tandem ab Ordinibus deficiunt. XVIII. Bossuvii comitis decessus; et ante eum Joannis Austrii, in castris prope Namurcum. Jo. Escovedi in Hispania caedes, et perniciosa consilia. XIX. Alex. Farnesius Austrius sufficitur. XX. Georg. Lalanii Rennebergii in Frisia post ejectum Billium res gestae. Groeningensium et Omme-landensium dissidium compositum. XXI. In Dacia ob Arianismum tumultuatur. XXII. In Anglia nuptiarum inter Elisabetham et Andinum negotium calet. Misus interim Thomas Randolphus in Scotiam; cujus interventu Mortonii, Atholii, aliorumque procerum motus compositi sunt. Henricus Sidneius, re in Hibernia bene gesta, in Angliam discedit. Margaritae Duglassiae, Henrici VIII neptis, decessus et varia fortuna. XXIII. Apud nos pacificatorium edictum in Allobrogibus et Septimania promulgatur. Rogerii Sanlarii Bellogardii cum Sabaudis et Protestantibus occultae coitiones. XXIV. Bertrandi Simienae Gordii mors, cui Laur. Maugironus sufficitur. Prada in Diensi dioecesi, homo rapax, captus et supplicio adfectus. XXV. Neraciana collatio. Tripartita camera Aginni Nitiobrigum ordinata, quae in causis

causis Protestantium jus diceret. XXVI. Andinus ex aula profugit. XXVII. Jac. Levii Cailusii et Caroli Balsaci duellum, eum quatuor aliis. Levii luctuosa mors regi. XXVIII. Juvenes e primaria nobilitate in aula regnant. XXIX. Libellus supplex invidiosus ab Ordinibus Burgundiae pro plebis levamento regi porrectus. XXX. In Venaseinensi comitatu Minerbia occupatur. Nemausensis tractatus Carpentoracti, Armeniaci mandatu et pontificii praesidis auctoritate, a provinciae Ordinibus firmatur. XXXI. Jac. Gobio Matignonus equitum tribunus creatur. XXXII. Phil. Huraltus fit procaneellarius.

Т о м. III.

L I B. LXVII.

AMURATHES Selimi filius bellum Persis infert. Persici imperii a temporibus Alexandri Mammaeae filii repetita memoria, successio. II. Superstitionis Mahumetanae in duas sectas divisio. III. Persici imperii quod nunc est fines, et satrapiae LXX, cum Tecmasfes decessit: nobilitas in eo potens: ingenium, mores, disciplina, opes. IV. Tecmasfis liberi. Ismail, a patre Mahameti Hodabendae praclatus, regnum a paricidio fratrum auspicatur, et saera Turcica amplecti se, abjecta majorum religione, profitetur, ac tandem conjuratione procerum, non inscia sorore Peria Cocona, anno superiore opprimitur. V. Eo mortuo, res omnis ad Hodabendam pervenit, Hamecis patrem. Periae caedes. Defectio procerum. Curdi Chaldaei in Mesopotamia, ut Vaivodae in Dacia. VI. Consultationes in Porta de bello inferendo. VII. Amurathes epilepticus. Mustaphas bello Cyprio clarus deligitur summus dux. VIII. Hodabendae de pace ad Amurathem legatio. Tatarum utrinque auxiliares evocati. IX. Ad Chelderenseis montes conferta pugna aequali utrinque damno. Mustaphas ad ostentationem propugnaculum ex hostium recisis capitibus erigit horribili spectaculo. X. Manucciar Georgianus citatus in castra Turcica venit. Georgianorum regio intra Taurum et montana illius imperii exacte descripta. Eorum principes et religio. XI. Simo Georgianus captus, et regno spoliatus. XII. Atropatenae descriptio. Taurisium sive Ecbatana. XIII. Tessisium versus tendunt Turci, grassante in castris pestilentia. Tessisium a Mustapha munitur. XIV. Turci caesi, ac mox Persae. XV. Canaco trajecto, Atropatena a Turcis infessa. Sahamal, Alexander Leventes, Dedesmitis regina vidua se Turcis subjiciunt. XVI. Reflexo itinere Mustaphas Erzurum redit. XVII. Genuenses in Tataria. Cafana bibliotheca. Tamerlanis ortus. Tatarorum regiones, hordae, prima initia, ritus, mores, et civilis administratio. XVIII. Eorum in castra Turcica adventus. XIX. Emir Hameces Hodabendae grandior natu filius cum exercitu missus Erem vi recipit, Tatarorum castra profligat, Sumachiam capit ac delet. Abdilehairi in aula Persica caedes. XX. Osmanis in Sahamalem paricidium. LXXCIX Turcorum ea expeditione absumpta. XXI. Amurathis de bello Persico persequendo consultatio. XXII. Manucciar et Simo Georgiani a Christiana fide deficiunt. XXIII. Hodabendae apparatus. Emangul Atropatenae praeses summae rerum praeficitur. XXIV. Mustaphae summissa auxilia, qui duodecimis castris Carsam venit et munit. XXV. Hassan Tessisio succurrere jussus magnis difficultatibus conflictatur. Aliculis dux viae, spe libertatis frustratus, Constantinopolim amandatur. XXVI. Ad Portam Mustaphas in odium a Sinane adductus, qui et ei successor designatur. Mifos ad se comprehendendum eludit Mustaphas.

CICICLXXVIII.

HENRICUS III.

CICICLXXIX.

L I B. LXVIII.

APUD nos, aula in luxum effusa, rex novis rebus studet. Ordo Sancti Spiritus, abolito conchyliato a Ludovico XI instituto. II. Edictum post comitia Bloesensia in senatu promulgatum. III. Collatio Neraciana in acta euria refertur. IV. Inter Turenium et Duracium atrox similtas. V. Jo. Monlucii Valentiae episcopi decessus, et elogium. VI. Regina Tolosanum senatum monet, ut de severitate contra Protestanteis aliquid remittat: inde in Allobroges transit, et frustra

CICICLXXIX.

HENRICUS III.

TOM. III.

cum Bellogardio et Damvilla agit. VII. Fr. Momorantii obitus, ingenium, virtutes. VIII. Navarri ad Mazeram in Fuxensi comitatu conventus. IX. Buslii caedes a Monforello patrata. X. Juridici Augustoriti dies. XI. Condaeus Faram ad Esiam occupat. XII. Conventus sacri ordinis Meloduni. XIII. Tumultus Lutetiae ob negatas a sacro ordine pensiones et decimarum praestationem, renovato in decennium contractu, compositus. XIV. Genevae patrocinium a rege in renovatione foederis Helvetici susceptum. XV. Jo. Aumontius tribunus equitum creatus. XVI. Joannes Casimirus in Britanniam transit. Post Carpam vi expugnatam Germani ad Endoviam caesi, et minus honesta pactione cum Farnesio transigunt. Casimiri cum Ordinibus dissidium, et e Belgio in Germaniam discessus. XVII. Farnesius, Antuerpia tentata, ad Grobenduncam G. Schetti arcem vim facit, et pulsatam deditioe capit. XVIII. Unio et pax religionis Ultrajecti, Arausionense auctore, sancitur. Silva-ducis unioni refragatur, ut et Gallobelgae. XIX. Tornacum et Cameracum in potestate Ordinum manent, Silva-ducis nutante. XX. Antuerpiae plebs ob supplicationem publicam tumultuatur: item Mechliniae. XXI. Emondanus irritato conatu Bruxellas tentat. XXII. Brugis res turbant. XXIII. Trajecti ad Mosam obsidioni instat Farnesius, ac tandem urbem capit ac diripit. XXIV. Coloniae institutus de pace tractatus. Acta utrinque publicata. Plerique procerum ab Ordinibus deficiunt. XXV. Gandenses solemnia infaniunt. Mechlinia ab Ordinibus deficit: et Willebroca eodem tempore ab iis recipitur. Briela frustra tentata. Meningae ab Ordinibus receptae. Curtracum ab Alenio frustra tentatum. Warveca a Fr. Lanovio expugnata. XXVI. In Frisia res gestae. Groeningensibus unioni Ultrajectinae subscribere recusantibus bellum indictum, qui postremo eam acceperunt. XXVII. Ob militarem disciplinam in Transisfelana motus. XXVIII. Ordines, irritato Coloniensis conventus exitu, de patrocinio alicujus principis praepotentis implorando cogitant. XXIX. In Hanseatici foederis renovationem Vandalicæ civitates formulam cum Edvardo IV initam urgent. Hamburgenses post sexennii dissidium cum Dano transigunt. XXX. Andinus ad Elifabetham venit exiguo comitatu. Per scriptae matrimonii condiciones. XXXI. Anglia ob id religionis causa turbat. In Scotia et Amati Stuarti Albinii adventu res turbant. XXXII. Novi motus in Hibernia excitati a Fitzmorisio. Hiberniae descriptio, status ab anno CIO CLXXII. Fitzmorisii in rixa miserabilis mors. Malbeii cum Desmoniae comite gesta. Gul. Drurii morte res reginae conturbatae et foederati animos resumunt. Gul. Pelhamus, accepto armorum imperio, contra Desmonium ducit. Hispani ad Strangicallium caesi. XXXIII. Nic. Baconi magni in Anglia sigilli custodis, Stanislai Hosii cardinalis, Jo. Hartungi, Erasmi Oswaldi, Joannis Stadii, Ludovici Regii, Jo. Bapt. Hadriani decessus.

LIB. LXIX.

CICICLXXIX.

HENRICUS III.

STEPHANUS Poloniae rex injurias a Mosco acceptas ulturus ad bellum se parat. Magni Holfati in Livonia motus. II. Mosci ad Polonum superbiae et vanitatis plena epistola. Missa Romam ad frangendam Mosci potentiam legatio. Joannes Podokoua cum Nassoviis in Poloniam excurrit et capitur. III. In comitiis Warfaviensibus decretum contra Moscos bellum. IV. Inde Stephanus Leopolim venit, adducto secum Zausio Turcico; et, ut Amurathem placatum haberet, Podokouam captivum coram Zausio capite plecti jubet. Moscis denuo in Livoniam irrumpentibus, Magnus Holfatus impar se Stephano subjicit. Petrus Wallachiae principatu ut indignus exiit. V. Ad Wendam Mosci caesi. VI. Rebus in regno ordinatis, Stephanus summum armorum ducem Nic. Mioletium Podoliae Palatinum dicit; et bellum Mosco denunciat, additis causis. Tatari regi operam suam ex foedere pollicentur. Gotardus Ketlerus in fidem accipitur. VII. Suiri de Mosco invadendo deliberatur, principio a Polotia facto. Ejus ditio, situs, et obsidio, et tandem secuta deditio. Crudelitatis inauditae vestigia. Bibliotheca Polotiana. Ecclesiae Romanae religio restituta, et templi cura sodalitio Jesuitico

itico attributa. VIII. Mieletii et Bekefii aemulationes. Socola et Susa a Polonis captae. IX. In comitiis Warfaviensibus belli suscepti invidia Stephanus laceratur. Jo. Samoscii pro rege oratio; et regis apologia. Niscerda a Polonis recepta. X. In Lusitania rex novus comitia celebrat. Gubernatores creati. Plebs Philippo infesta. De matrimonio apud pontificem intercedit Philippus. XI. In successione competitorum. Henrici cardinalis aversus ab Antonio Crati Priore animus. Reginae regum nostrorum parentis jus amplius discussum. An Portugalliae regnum in electionem cadat. XII. Enricis Jesuitae, qui ei a sacris confessionibus erat, suasio inductus Henricus ad Philippi partes propendet. XIII. Odio Castellensium occultus Lusitanorum erga Antonium favor. Pestilentia Olissiponae grassatur. XIV. Impar administrationi publicae Henrici animus, ac tandem obitus: statimque apertae ante VIII menseis testamenti conditi tabulae, quibus successorem in ambiguo relinquebat. Antonius ab Henrico pulsus in Lusitaniam redit. XV. Philippus bellum parat, dum interim Jesuitae et Franciscani in discutienda miseri regni successione ludicris disceptationibus Compluti et Salmanticae fatigantur.

CIO IOLXXX.

L I B. LXX.

LEGATI Lusitani ad Philippum belli necessitatem deprecantes. Comitium turbulenta et irrita. II. Philiberti Emmanuelis Sabaudi obitus; ejus laudes, ingenium, extrema vita mores. III. Baretus ad Carolum filium ab Ordinibus regni missus frustra fuit. Pontificis et imperatoris advocatio frustra imploratur. IV. Tumultuarie ad bellum se parant Lusitani. Gubernatores Antonium nolunt admittere. V. Ad Julium praesidium specie munitionis consecrandae rex per tumultum renunciatur; et e vestigio Olissiponae inauguratur. VI. Albanus, belli dux a Philippo ductus, in Lusitaniam descendit. Loca in limite capta, et pretiosa Bracantini ducis supellex direpta. VII. Bracantinus cum Philippo transigit. Cetobrigae Antonius magna pompa receptus. VIII. Cetobriga mox ab Albano capta, laetitia illa victrice in luctum versa. IX. Pontifex per legatum in Hispaniam missus partes suas interponere vult; et a Philippo eluditur. X. Albani res gestae; qui successum urgens Olissiponam ipsam capit, suburbio per triduum direpto. Antonius in pugna vulneratus Julium praesidium concessit; vixque admissus et statim dimissus est. XI. In Albanum post tantam victoriam invidiose ab aemulis jactata. XII. Philippi, qui in proximo erat, periculosus morbus; quem Annae uxoris statim obitus secutus est. XIII. Antonius Portum venit; et regie adhuc in eo se gerit. Sanctius Avila contra eum missus. Regno excidit, et fugam parat. XIV. Philippus, recuperata valetudine, Elvam venit. Pretium in Antonii caput edicto constitutum. Bracantino magistri equitum dignitas confirmatur. XV. Ad Ludovicum Araidem Indiarum proregem scribit Philippus. Azorae ab eo alienae, et Antonio addictae. XVI. Militis licentiose discursantis lascivia compressa. Excusationes belli ducum. XVII. Ex prosperis Philippi in Lusitania successibus capta a pontificiis occasio belli in Angliam transferendi. Stucleio marchione, quem Sebastianus secum duxerat, in pugna Africana desiderato, Sanjosephus exercitus curator in exercitu, qui supererat, principatum sibi sumpserat. Sub id in Hiberniam ad ostium Shanoni descendit; cui Desmonius et fratres se adjungunt. Contra eos Pelhamus cum Ormondio ducit. In Momonia successus. Arturus Greius in insulam prorex a regina missus. Ejus vario eventu successus. Ormondus contra Sanjosephum missus. Munitio, a Fitzmoriso inchoata et a Sanjosepho ad defensionem perducta, post primam verberationem Greii arbitrio summa ignavia deditur. In dedititios severe actum. Multa et severe in aliis insulae provinciis a prorege gesta. XVIII. In Scotia factio Anglicana labefactatur, Levinio, cui rex puer favebat, cum Jacobo Stuardo Ochiltorio reconciliato. Ad eum accusandum missus ab Elifabetha Robertus Bovius, nec auditus est. Mortonus ab Ochiltorio accusatus in carcerem conjicitur. XIX. Henrici Arondelii comitis decessus: ejus gens antiquissima et mores ac forma. Infolitus in

CIO IOLXXX.

HENRICUS III.

Т о м. III. in Anglia diversis locis terrae tremor. Edictum de revocandis pueris, qui extra insulam in diversis orbis partibus per Jesuitarum scholas literis operam navabant.

L I B. LXXI.

CICIDLXXX.

HENRICUS III.

FR. DRAKI felix, toto orbe circumnavigato, post triennium in patriam reditus. II. In Belgio de Andino in principem asciscendo deliberatur; eaque de re Arausionensis scriptum ad Ordines. III. Secundum haec de obedientia Philippo renuncianda actum. IV. In Frisia et Sicambris res turbant. Curtracum astu a regiis interceptum. Diversa parte Niniva cum Emondano comite a Fr. Lanovio capta. V. Mechlinia ab Anglis capta et direpta. VI. Lanovius, ad Engelmonsterum positus castris, dum ad Insulam intercipiendam excurrit, in reditu, Risborgio incumbente, pugnat acriter ac tandem capitur. Diesta, Sichenum et Arafchotum in Ordinum potestatem veniunt. VII. Bruxellae et Gandavum frustra a regiis tentantur. VIII. Nivella recepta. Ad Buchainum infelix conatus, capto Sellio. IX. Sellii in carceris taedio morientis de Hispanis querimonia. Buchainum tandem vi aperta oppugnatum, et a Villerfio deditum. X. Andinus tandem in principem, annitente Arausionensi, ab Ordinibus deligitur. Cusi in eam rem nummi. XI. Matthias de discessu cogitans scriptum publicat, quo Austriacae familiae in consiliis capiendis rationem haberi petit. XII. Gul. Hornius Hefacus, dum partes regias relictis Ordinibus sequitur, ex suspitione captus est, ac Quesnoiae securi percutitur. XIII. Rennebergius Frisiae praefes a Cornelia sorore ad defectionem sollicitatur. Arausionensis, ut occasionem deficiendi Rennebergio eriperet, arces per Frisiam demolitur. XIV. Tandem Groeninga Rennebergii defectione in regionum manus venit, mox a Jo. Cornupto sed irritum conatu obsessa. Rheno ab Ordinibus clauso, Hohenloi per Frisiam et Rennebergii contrariae expeditiones. XV. Ad Herdenbergam adversum ab Hohenloo proelium contra Mart. Schenkium commissum. XVI. Stenvica, quam Protestantes tenebant, obsessa, tandem crebris eruptionibus fugati hostes discedunt. XVII. Hattuma capta, et e vestigio recepta. XVIII. In Lusitania Antonius a Philippo denuo proscribitur: item Arausionensis; qui edita apologia, in qua plerisque nimius visus est, innocentiam suam tuctur. XIX. Anabaptistarum sectae cunabula et dogmata. Jo. Willelmi inter eos regis vita ac dignus vita exitus. XX. Gerardi Grosbekii Leodicensis episcopi, Jo. Moroni cardinalis, Hieronymi Wolfii, Emmanuclis Tremellii, Hier. Suritac, Alvari Gomecii, Hier. Oforii, decessus. XXI. Ferdinandus Ferdinandi Caesaris filius post Philippinae Velferae obitum Annam Catharinam Gulielmi Mantuae ducis et Helionorae sororis filiam in uxorem ducit.

L I B. LXXII.

CICIDLXXX.

HENRICUS III.

APUD nos irrita collationis Neracianae executione, ad bellum se parant Protestantes. II. Divona Cadurcorum a Navarro ex insidiis et vi capta. III. Minatum in Gabalis interceptum, et crudeliter direptum. IV. Condaeus, peragrata Germania, in Septimaniam venit: et jussu ejus Merula in Cebennis Spaniacum, Cefacum, Beduam capit. Alia a Protestantibus loca capta; nec non in Novempopulonia: quae pace inter Andinum et Navarrum facta restituta sunt. V. Diguierii in Allobrogibus expeditio, et rusticorum motus: contra eum Meduanus cum exercitu missus. Mura obsessa ac tandem dedita. VI. Meduanus post captam Muram venit Gratianopolim, et comitate ac moderatione rem cum Protestantibus gerit. VII. Bironi eodem tempore in Aquitaniam cum exercitu missi expeditio, et rusticorum motus. Neracum tentatum. Mons-Marsani in Novempopulonia a Poiana vi expugnatum. Birono ex casu crus fractum; et, dissidentibus belli ducibus, summa praefectura Carolo filio quindecenni attributa. VIII. Regula ad Garumnam a Duffaco in regis manus tradita. IX. Rex ad Condaeum scribit, et Faram

Faram ab eo interceptam reposcit. Edictum in Protestantium gratiam factum, ne tam Fara reposci quam religionis causa agi putaretur. X. Fara a Jac. Gobione Matignono obsessa; quae tandem deditur. XI. Andinus in Petrocorios excurrit, persuaso prius rege, pacem domi haberi non posse, nisi bellum foras educatur, quod in Belgium transferri commode possit. XII. Flexiae conventum, et edictum pacis denuo conditum. XIII. Pests Lutetiae grassatur. Franciscanorum coenobium incendio fortuito absumitur. Pestem praecessit novus morbus, olim Coqueluca et tunc dictus: ejus natura et remedia. XIV. Rixa ingens inter Monpenserium et Nivernium. XV. Bellum inchoatum adversus Moscos persequitur Stephanus. Cui de successibus gratulatur pontifex. Vilna progressus rex ad Lepelam et Ulam castella de belli gerendi ratione consultat. Tatarorum dux Ulanecius a Samoscio captus. XVI. Luki obsessi; ac tandem, incendio per urbem accenso et arce expugnata, ad internecionem trucidatis praesidiariis, arx munita. Mosci a Polonis ad Toropciam transmissio flumine incumbens profligantur. Nevela expugnatur. Literae Mosci ferae et verbosae. Jeferiscia capta; et Savolocia tandem post oppugnationem dedita. XVII. In ducenda uxore Moscorum principum ritus. XVIII. Civitas Rigensis civiliter cum rege transigit, et in fidem accipitur. XIX. Warfaviae comitia peraguntur. Philo Kimita, Lukis cum praesidio relictus, Chelmam intercipit. XX. Turcica legatio ad Polonum. Tatari ad bellum Stephano fidem obligant.

L I B. LXXIII.

IN oriente Mustaphas ex Perside revocatur. Ei Sinan aemulus sufficitur. II. Abbas Mirises in Persia patris imperia detrectat. III. Hodabendae ad Portam de pace legatio a Maxude obita. IV. Hodabendae apparatus. V. Sinan Erzirumo Carsam venit. Mechemetis, tot annorum ac principum supremi visiri, caedes. Mustaphae ingenium ac decessus. VI. Teflisium a Sinane defensum. Leventis Georgiani ad eum legatio. VII. Sinan Trialam cum exercitu venit; et inde in Childerenseis campos descendit. Interimque de pace per Haidarem a Persa missum agit; et ad Portam evocari petit, eoque mox pergit. VIII. Uluzalis Tunetem, diffugientibus Mauris, novo praesidio firmat. IX. Stephanus contra Moscum profecturus, per Samoscium peditem, cujus penuria laborabat, ex Polonis scribit. Christophori fratris Stephani decessus. Tractatus de pace inter Polonum et Moscum irritus. X. Moscus, missis ad Caesarem et pontificem legatis, auxilia contra Turcos defert, dum bellum Polonicum tantisper his veteratoriis artibus se retardaturum putat. Stephani acerbae ad Moscum missae literae. Samoscus supremus exercituum dux dicitur. XI. Suecus, distracto bello Mosco rege, res in Livonia gerit. XII. Ostrovia in insula sita post editam murorum stragem deditur. XIII. Plefcoviae situs, origo: ad eam olim res a Polonis gestae. Tatarorum Praecopiensium sub Mahomete status. Plefcoviae obsidio. XIV. Pontii Gardiae nostratis in Livonia successus. XV. Possevinus in Moscoviam a pontifice antea missus inde ad Stephanum de pace acturus venit. Dissidia in castris regiis exorta. Pezzurae monasterium in proximo captum. XVI. Stephanus a castris ad comitia discedit. Legati de pace a Mosco veniunt. De Mosci principis morte cognitum. XVII. Ad exitum anni intentum frigus; et ejus mira effecta. XVIII. Collatio Tubingensium pastorum cum Hieremia patriarcha Constantinopolitano. XIX. In Lusitania rex Philippus Tomaram venit, et ritu solemniori jusjurandum dicit. XX. Comitia deinceps celebrata. De Conimbricensi academia abolenda cogitatum. Pontificis legati ad Philippum de successu gratulaturi adventus. XXI. Antonius, qui adhuc in Lusitania latebat, frustra vestigatus, tandem in Angliam appellit. XXII. Philippi Olissiponae ingressus. XXIII. Tertia insula ab Antonii partibus stat. XXIV. Ex Anglia in Galliam Antonius profugit. XXV. Soli in Tertia insula Jesuitae Philippo favent. XXVI. Philippi cum rege exoptulatio. XXVII. Tagi navigatio Toletum usque a Jo. Bapt. Antonello perducta.

CIOIOLXXX.

HENRICUS III.

CIOIOLXXXI.

L I B. LXXIV.

CICIDLXXXI.

HENRICUS III.

IN Belgio atque adeo Frisia Stenvica obfessa et fortiter defensa. II. Amsterodamum Araufionensis venit, et inde in Frisiam transit. Staveræ arx a Sonoio destructa et urbs munita. III. Rennebergius ex phthisi moritur: Fr. Verdugus ei successus. Adversus eum missus Norrius Anglorum tribunus. IV. Novi Bruxellis motus. De Vlislinga intercipienda captum ab Al. Farnesio consilium. V. Breda a regiis astu intercepta. Eindovia astu itidem capta, et statim amissa. In Flandria turbæ. Andini de sua in Belgium profectioe scriptum. VI. Jus in Brabantiae principatu, quod sibi ex uxoris dote competebat, publicato scripto Nivernius Andino id cedere paratus. VII. Andini copiae cum quibus triumphali pompa Cameracum ingreditur. Arensum, Slusa, Castrum Cameracense in manus ejus veniunt. VIII. Inde in Britanniam ad Elisabetham se confert. IX. Ordinum egeratio fidei ab obedientia Philippi Hagæ Comitæ facta et publicata. X. Matthiae e Belgio discessus. XI. Tornacum a Farnesio tandem deditioe captum. XII. Araufionensis de prava in Flandria publica administratione apologeticum scriptum. Bergae ad Somam irritò conatu ab Altapennio tentatae. Aquisgranensium ob religionem tumultus. Jacobo Elsiensi Trevirensi praesuli septemviro Jo. Schombergius sufficitur. XIII. Apud nos Flexianum de pace edictum VII Kal. Feb. in senatu recitatum. Aula in deliciis marcescit. XIV. Legatio perhonorifica in Angliam de Andini matrimonio a rege decreta. Dotalium tabularum conditiones. XV. Postea Andinus ad eam venit, pacta rata habuit; datis utrinque annulis nec secutis nuptiis. Contra matrimonium et pro matrimonio discussae rationes, et virulentus super ea re libellus a Puritanis disseminatus: contra eum ab Elisabetha propositum severum edictum, et de libelli auctoribus deprehensis supplicium sumptum. XVI. Per emissarios Elisabetha, Durocortori Remorum et Romae, conjurationes et earum auctores ac conscios rimatur. Evarardus Hansius capite luit. Edmundus Campianus e sodalitate Jesuitico sacerdos supplicium tulit. Alii capite plexi. Edicta Anglicana contra Jesuitici sodalitati sacerdotes. Ratio, ordo, et arcanum conjurationum. Contra ea scriptum a Gul. Alano publicatum. XVII. Randolphus in Scotiam missus, cum nihil proficeret, Anglicanae factionis addictos clam ad arma capienda incitat. Re detecta Randolphus aufugit, et Mortonius ad mortem damnatur. XVIII. Civitatum Hanseaticarum negotium Andini interventu retractatur. XIX. Rex apud nos Jousæ nuptias celebrat invidiosis sumptibus, paræ Franciæ dignitate prius ornati. Eadem dignitate Valeta ornatur. Jacobus Gobio Matignonus equitum tribunus in Aquitaniam cum primaria vicarii secundum Navarrum auctoritate mittitur. Missa et paulo post delectorum e senatu Parisiensi decuria. Radesianus res in Saluciano principatu post Rogerii Bellogardii mortem turbatas componit. XX. Secretus adversus Argentinam conventus detectus et elusus. XXI. Hispana contra Joannem Episcopium Casserium Melitensis militiae principem subornato Romegassio nostrate conjuratio. Missus ad motus componendos a rege Aemarus Castus. Uterque, et militiae princeps et Romegassius, a pontifice citati Romam veniunt. Utriusque mors. Hugo Lupus Verdala in Casserii locum successus. XXII. Jacobi Billii Prunæi, Gul. Postelli, Huberti Langueti, Andreae Papii, Petri Ciaconii, Jo. Bapt. Camotii, Huberti Folietæ, Lucae Pacti, Joannis Fichardi J. C. Francisci Porti Cretensis, Franc. Venerii patritii Veneti decessus.

L I B. LXXV.

CICIDLXXXII.

HENRICUS III.

ARTURI Coffæi E. T. obitus. Meduanus exercitui praepositus ad belli reliquias in Allobrogibus profligandas. Edictum in Protestantium gratiam denuo confirmatum. II. Ordinis sacri a conventu delegati ad regem veniunt, et

et luculenta Reginaldi archiepiscopi Bituricensis oratio, qua Tridentini concilii promulgationem urget; de qua rex se excusat. De electionibus item altercatum, non sine mutua offensione: de cetero benigno cum responso delegatos dimittit: Edicta gravia in senatu, curia vestigalium, publicata. III. Expeditio in Astoras a Philippo et Antonio suscepta. Insularum situs, numerus, descriptio. IV. Ad Tertiam, amoto Figeredo, Emmanuel Silva Turris-viridis comes magno errore ab Antonio missus. Ejus cum Landereo nostrate dissidia. V. Philippi classis, et nostra duce Philippo Strozio, configunt. Strozcius fortiter pugnando vincitur, et semi-mortuus in manus hostium venit. VI. Santacrucii in captivos et dedititios faevitia. Galli, fremente Hispano milite, in S. Michaelis insula ccc circiter supplicio adfecti. VII. Indicae classis ad Santacrucium adventus et salutatio. VIII. Antonius e Tertia in Galliam profugit. IX. Didaci principis Hispaniarum, Albani, et Sanctii Avilae, decessus. X. In Lusitanos sacerdotes, seu monachos, exercita a Philippicis faevitia. Exequiae regis Sebastiani peraguntur. XI. Andini e Britannia in Belgium adventus; Antuerpiae solemnis inauguratio: de supplendo aerario consultatio. XII. In Flandria regii caesi; in Atrebatibus Lentium interceptum. Farnesius, capto superiore anno Tornaco, occasionem capit militis externi conscribendi. XIII. Insidiosus contra Arausionensem conatus. Ejus ratio et executio. Joannes Jauregius patror captus, et cum aliis conscis supplicio adfectus. Arausionensis ex vulnere convalescit, et Carlota Borbonia uxor ex pavore et vigiliis moritur. XIV. Aldenarda a Farnesio capta. Alostum a Gallis interceptum; isque casus, arce Gaesbekana a regiis itidem intercepta, pensatus. Dunkerka irrita conatu tentata. XV. Lira astu a Sempio Scoto prodente capta. S. Bernardi coenobium amplissimum, ob viciniam Lirae captae, demoliuntur Antuerpiani. XVI. Nicolai Salsedae conjuratio. Confessiones quibus multos involvebat, et supplicium. XVII. Christophori Thuani praesidis primarii mors: ei successus Achilles Harlaeus, tanto magistratu dignissimus successor.

L I B. LXXVI.

ANDINUS Brugis mutato senatu Gandavum tendit. Pugna apud Gandavum. II. Gaesbeka arx expugnata. III. Auxilia Farnesio summissa. Auxiliares item copiae Andino summissae. IV. Turcici legati pro commercii libertate ad Andinum Antuerpiae auditi. V. Schenkus in Frisia capitur, et, cum a regiis negligeretur, ad Andinum transit. VI. Lochemum frustra a Verdugo tentatum, qui Stenvicam tandem astu intercipit. VII. Regis profunda securitas; et sancti foederis, quod extinctum putabat, per eam renovata factio. VIII. Concionatores ex ambone seditiose detonant; et plebis accensae in Guisianos occultus favor. IX. Kalendarum emendatio ex Antonii Lillii sententia. Erroris altius repetitae et discussae rationes. Ejus publicationem urgente Caesare in comitiis Augustanis Saxo septemvir intercedit, tenuitque ne in Germania ab Augustanae confessionis principibus ac civitatibus reciperetur. In senatu Parisiensi promulgatur; et in Belgio, Andino annitente. Synodus provincialis Burdigalae celebrata. Foedus cum Helvetiis renovatum. X. Foetus lapidei in utero Columbae Chatriae Agendici Senonum, cum corpus secaretur, historia amplius discussa. XI. Obitus Jac. Pelletarii, Laurentii Joberti, Georgii Buchanani. XII. Belli Coloniensis causae et initia. Coloniae urbis antiquitas et origines sub Christiano imperio. Gebbardus, qui Isenburgico successerat in archiepiscopali et septemvirali dignitate, ducta uxore, septemviratum retinere tentat. Coloniae convenire Protestantibus interdictum. Gebbardi ad comitia Augustana legatio, et Coloniae cum armatis ingressus. Pontificis monitoriae ad Gebbardum literae. Protestantes Gebbardo praesto sunt. Ejus edictum, quo de confessione in religione sua et libertate protestatur, nulla matrimonii mentione facta. Hoiensium comitum familia hoc anno extincta. XIII. In Russia Pleseoviae superioris anni obsidio continuat; tandemque, interventu pontificis, pax inter Polonos et Moscos coit, et Livonia penes Polonos remanet.

CICIDLXXXII.

HENRICUS III.

Tom. IV. manet. XIV. Inde inter Polonum et Suecum de Livonia oritur controversia. XV. Tatarorum ad Stephanum, dum Rigae esset, legatio. Jancola Walachiae despota principatu spoliatus, et Leopoli, Stephani jussu, supplicio adfectus. XVI. Polonica comitia, et in iis proposita a Samoscio, ac decreta. Rigenfis archiepiscopus aboletur. Tatarorum Precopiensium motus. XVII. Res Borussiae ordinantur. XVIII. In Pannonia majoris motus metus.

L I B. LXXVII.

CIOIO LXXXII. **M**ECHEMETIS theatralis circumcisio, et in ea edita multorum dierum Constantinopoli spectacula. II. Cladis in Media Atropatena acceptae nuncio allato, legatus Persicus indignum in modum Amurathis jussu habetur. Mahametes purpuratus ad suppetias Tefliso ferendas missus magno damno accepto tandem Tefliseum venit, et praesidiarios tumultuanteis placat; et recta Carsam, nullo damno accepto, venit. III. Consultatum, ut damni accepti invidiam apud Portam elevaret, de Mustapha Georgiano, cujus proditione id factum dicebatur, morte adficiendo; quod cum ille praesensisset, praesenti virtute periculum discussit, interfectis qui ad se interficiendum destinati erant. IV. Sinan in vanitate sua ac superbia perseverans a supremi purpurati dignitate excidit. Huic in dignitate Siauses suffectus. V. Hodabenda, Merize Salma incentore, contra Abam Merizem alterum filium, ad imperia sua contumaciter respondentem, ducit; et cum ad Erim venisset, subeunte post iram poenitentia, cum supplice filio reconciliatur, et expeditionis auctorem Salmam interfici jubet. VI. Ferhates in expeditione Persica suffectus, qui anno sequenti Erzirumum cum exercitu venit: inde ad Reivanum Armeniae oppidum castra ponit. VII. Manucciar Mustafas a Turcis ex occasione deficit. Per Hassanem purpuratum subsidia Tefliso illata. Osmanis in Atropatia gesta. VIII. Fames Romae. Seditio Romae ob caedem Raimundi Ursini et Syllae Sabelli a latrunculatoribus patratam. Ludovicus Ursinus Raimundi frater Vincentium Vitellium interficit, et Roma excedens exilibus per Latium se ducem praebet; ac tandem in Venetam ditionem concedit. IX. Apud nos regis in otio sedentis de Belgico bello et fratris fortuna ac successibus consilia. X. De quibus monitus Andinus exitiale et dedecorosum de Belgio per insidias subjugando cum suis consilium capit. XI. Antuerpia infeliciter tentata. Idem aliis locis pari infelicitate ac dedecore tentatum. Antuerpiani, revicta foeda cum Gallorum clade injuria, apologetico se scripto purgant. XII. Male-contentorum ex ea occasione ad Ordines literae, et mox Parmensis. Gandenses turbant. XIII. Ad Andinum Pontius Mirambellus a rege fratre missus; et post eum Pomponius Bellevreus. XIV. Arausionensis in hoc casu moderatio, et de reconciliandis cum Andino Ordinibus scripto propositum consilium. XV. Andini postulata, et ad ea conditiones ab Ordinibus dictae. XVI. Eindovia interim per illud dissidium a Car. Mansfeldio capta, et Diesta dedita. Westerloa item amissa. XVII. Andinus, spretis conditionibus, in Galliam discedit. Arausionensis insidiis ab Hispanis petitus. XVIII. Dunkerka, et mox Neoportus, in Parmensis potestatem venit. XIX. Arausionensis in Zelandiam secedit.

L I B. LXXVIII.

CIOIO LXXXIII. **N**OVAE insulae in India Occidentali lustratae. II. Apud nos rex in otio sedens delegatos ad provincias mittit, qui de populorum querelis ad eos deferrent. Fiscalia edicta, rege praesente, in senatu promulgata. Flagellantium se Lutetiae ordines, et de iis statuta confecta. III. Jousae in Italiam profectio, et cum pontifice colloquium. Lud. Demontjosi elogium. IV. Conventus ad Germani-fanum, in quibus S. Romani Rotomagensis feretrum et privilegium exagitur. V. Remensis synodus celebrata: item eodem tempore Caesarodunensis,

fis, five Turonensis. VI. Alegrii et Vitelliani duellum. Anna Alegria Vido Lavallo comiti nubit. VII. Antoniae Borboniae Guisianorum parentis, R. Biragi cancellarii cardinalis, Joannis Maldonati, Huberti Goltzii, Thomae Eraſti decefus. VIII. Suppetiae Gallis ad Tertiam tuendam relicta a rege Jouſae inſtigatu miſſae, duce Aemaro Caſto. IX. Philippus, adactis in Philippi filii verba ſacramento Luſitanis, et Alberto Auſtrio cardinali prorege impoſito, Madritum revertitur. X. Santacrucius ad Afforas cum claſſe miſſus, S. Michaelis inſulam appellit. Emmanuelis Silvae, qui Tertiam tenebat, faſtus, et prae ſe auxiliarium contemptus. Plagam tuebatur Caſtus; a qua dejectus Guadalupem ſe recipit. Fagina a Petro Toletano vi capta; et Pica, Sangeorgiana, Corvina, et Gratioſa, in fidem acceptae. Tandem Tertiani, omni ope deſtituti, huc illuc diffugiunt. Caſtus cum Santacrucio tranſegit, et navigiis commodatis in Galliam cum cccc reliquis tranſportatur. Silvae tandem a Maura ſerva prodiſi miſerabile ſupplicium. De religioſis et ſacerdotibus in Luſitania occiſis gratia a pontifice facta. Santacrucius triumphandus in Hiſpaniam revertitur. XI. In Belgio comitia de Andino confirmando. Quidam in Jo. Caſmirus inclinant. Discordantibus Belgis concordēs Hiſpani rem gerunt. Zutſania a Jo. Bapt. Taxi intercepta. Bergenſis comes ad Philippum tranſit. XII. Flandria Gandenſium occasione turbat. Belgae ſenſim ad Hiſpanos inclinant. XIII. Bello Colonienſi inchoato, Bipontinus legatos ad urbis conſules mittit. Clivenſis dux, et in collegio Fridericus Saxo Lauemburgicus, Gebbardo adverſatur. Bremenſis archiepiſcopus ex eadem familia patrocinator. Conventus provincialis contra Gebbardum. XIV. Gebbardus nuptias, clam cum Agnete contractas, publica ceremonia celebrat. Colonia Trajana a Lauemburgico occupata. Jo. Caſmirus Erneſtum gentilem episcopum Leodicenſem ab archiepiſcopatu Colonienſi ambiendo dehortatur. Contraria comitia a Gebbardo celebrata. Caefar, omiſſa religionis et matrimonii cauſa, apud Gebbardum urget ut dignitate cedat. Andreas Auſtrius cardinalis a pontifice miſſus, tranſitu a Caſmiro arceſtur. Gebbardus extra eccleſiae communionem pontificio diplomate, quod Caefar ratum habuit, poſitus. XV. Novae electioni dies condicitur. Archiepiſcopi Colonienſes a pontificibus depoſiti. Erneſtus Baioarus in archiepiſcopum eligitur. Sacri collegii ſodales, qui Gebbardo favēbant, diris devoti.

L I B. LXXIX.

CAESARIS et Caſmirus contrariae literae. P. Butricus ad Unkelium fruſtra vim facit. Tuitienſe monaſterium miſere incendio vaſtatum. II. Gebbar- di ad Colonienſis literae. III. Conventus ſeptemvirorum Moguntiae pro componendo Colonienſi diſſidio. IV. Ludovici Palatini ſeptemviri obitus: item Magni Holſati, et Catharinae Sueciae reginae. Hennebergica familia, Georgio Erneſto mortuo, exſtineta. Morte Ludovici Caſmirus ab exercitu diſcedit. V. Kalendarium novum Romanum ab Erneſto novo praefule Coloniae receptum. VI. Propoſitae a ſeptemviris conditiones a Gebbardo rejiciuntur. Ad Hulſtanum pagum accepta ab Erneſto clades Truchefianis animos ad tempus facit. Caſtrum, quod Bonnae obſidionem difficilem reddebat, expugnatum: quo facto Bonnae obſidio urgetur. VII. Navarri de pace inter Proteſtanteis ſuper religionis diſſidio ſancienda legatio a Jac. Segurio et Sofredo Calignono obita. Cum ea legatio in varias per Germaniam reprehentiones incurreret, ſcripta ad Caefarem apologia Segurius factum tuetur. VIII. Bonna tandem deditur. IX. Gebbardus in Weſtſalia eccleſiaſtica reformationem fruſtra meditat. Ferdinandus Bebergam capit. Ad Burgam in Zutſania ancipiti proelio pugnatum: tandemque, victis Truchefianis, victoria ad Baioaros inclinavit. Brunſvicus nothus captus. Recelineuſenſe oppidum poſt treis oppugnationes Ferdinando deditum. Gebbardus, ſuis dilabentibus, Delfos ad Arauſionenſem profugit. X. Erneſtus praeful victor ſolemni ceremonia Coloniae inauguratur. Ordinga ad Rhenum intercipitur a Baioaricis. XI. Auguſtae Vindelicorum tumultuatur ob Kalendarium. XII. Gebbardus decani

CIOIOLXXXIII.

HENRICUS III.

CIOIOLXXXIV.

Tom. IV. dignitate in Argentinensi sacro collegio exutus. XIII. In Belgio itidem res Protestantium turbant, Gandensium pervicaci contumacia. Ab Ordinibus agitatedum, vectigalia pro evectione armorum et comneatus permittenda an prohibenda sunt: tandem edicto prohibita, magno errore. Lira frustra a Santaldegondio tentata. XIV. Gandavi seditio excitata. Ipra post diuturnam obsidionem in Philippicorum manus venit. XV. Carolus Croius Cimaci princeps et Flandriae praefes Megensis comitis heredem in uxorem ducit, et Protestantibus favere se etiam edito libro fingit. Tandem Brugenses se dedunt. Montinius, obstructo Scaldi, Gandavum obsidione urget. XVI. Andini ad Castrum Theodorici lethalis morbus; ingenium, virtutes, et generosa tanto principe digna mors. XVII. Mortem Andini mox secuta Arausionensis caedes insidiosa. Patratoris confessiones et supplicium. Nassoviorum gens et focunditas. XVIII. Eodem mortis Andini et caedis Arausionensis tempore detecta conjuratio Gul. Parrii contra Elisabetham Anglam. Ejus confessiones; et memorabile Gul. Creightonii e Jesuitico sodalitie sacerdotis, ab eo consulti, responsum.

LIB. LXXX.

CICIDLXXXIV. **HENRICUS III.** **R**ERUM nostrarum status post Brabantini ducis mortem, rege ad segnitiam et otium prolapsa. Missus ad Navarrum Espernonius, et conditiones ab eo propositae. Colloquium Rupilaurei et Marmeti, medio et arbitro Arnaldo Ferrerio, postea a Phil. Mornaco publicatum. Conventus Montalbanensis. Guisianorum factio invalescit. Edictum contra secretas coitiones. Bellavillae de famoso libello convicti ignominiosum supplicium. Aucta Espernonio peditatus Gallici praefecto dignitas. II. Statuta de aulicae disciplinae restauratione, a rege tempore non suo proposita. III. Ludovicus Foxius turrem Corduanam in aestuario Garumnae extruendam suscipit. Synodus Bituricensis Avarici Biturigum celebrata. IV. In Polonia Stephanus cum Gedanensibus transigit. Samuelis Sborovii contumacia; qui tandem captus, Samoscio annitente, Cracoviae in arce capite plectitur. Mustafas, a Turco legatus, a Stephano auditur. V. Joannis Basilidae Moscorum principis mors. Ejus ad Theodorum filium et proceres monita. VI. Novennales induciae inter Caesarem, tanquam Hungariae regem, et Amurathem. Turci praedones caesi. VII. In Oriente Hodabenda cum toto copiarum robore Taurisum venit. Diversa parte Ferhates Lorium venit, et locum munit, imposito valido praesidio. David Georgianus ad Turcos deficit. Simo Georgianus temere cum Turcis confligit, vix vita salva elapsus. VIII. Ferhates ultione contra Simonem ardens Cliscam venit, et munit. Aliculis Persae, quo duce uti decreverat ad expeditionem Taurisianam Ferhates, fuga. Agiachalassum ab Hali occupatum, ac praesidio firmatum. Emires Taurisii satrapa ab Hodabenda luminibus privatur, Aliculi in ejus locum suffecto. IX. Via ad Taurisum aperta, cum videret Amurathes Ferhatem militi invisum, expeditioni futurae Osmanem praeficit. Ejus nobilitas. Muchemetes Tatarorum princeps, Amurathis jussu ob ejus perfidiam exasperati, ab Osmane in potestatem redactus; et ejus loco Iffanes, qui Iconii captivus attinebatur, in folio constitutus. Siaufes, Muchemetis consiliis participasse convictus, dignitate movetur; et Osman summa inter purpuratos dignitate augetur. X. Ramadanis Tripolitani satrapae indigna viduae caedes a Gabr. Emo patrata: quae tanta injuria, Emo capite plexo, a senatu Veneto facta est. XI. Classis, quae non nisi quarto post anno solvit, in Hispania apparatus. M. Ant. Columnae, qui ei dux destinabatur, obitus. Philippus Philippum filium solemniter Mantuae Carpetanorum principem et heredem declarat, et in ejus verba regni Ordines adigit. Caroli Sabaudi cum Catharina Philippi filia nuptiae. XII. Vincentius Mantuae dux Helionoram Mediceam in uxorem ducit. Erii Brunsvici Papiac decessus. XIII. Brugenses per literas sollicitant Gandenses. Zutfania conatu irrita obsessa. Lilloa frustra a Parmensi itidem obsessa. Tencramunda, Herentala, Wilvorda, in Parmensis potestatem veniunt. XIV. Gandenses se Parmensi subjiciunt. XV. Antuerpiae obsidio

obsidio inchoatur. XVI. Parmensis prolixas ad Antuerpianos dat literas. XVII. Regis et Elifabethae in Belgii patrocinio fuscipiendo aemulationes. Catharinae matris perversa ambitio. Navarrus ab uxore alienus. XVIII. Belgarum ad regem decreta legatio, cujus princeps P. Melodunus. XIX. Pauli a Fuxo archiepiscopi Tolofani, Vidi Fabri Pibracii, Gent. Herveti; Caroli Borromaci, Jo. Francisci Compendoni cardinalium; Fr. Turriani, Huldrici Fuggeri, Joannis Sambuci, Jani Gulielmii, Abrahami Bucoltzeri obitus.

In epistola tertia ad D. Meadum refertur, Thuanum 80 priores tantum Historiarum suarum libros cum eorum Epitomis praelo committere, se vivo, statuisse; et iis adjicere epitomas, fusius quidem descriptas, 46 librorum proxime sequentium (a lib. 80 scilicet, usque ad 127) ut haberent lectores (sic enim ipse loquitur) unde desiderium, quousque illi ederentur, explere potuissent. Has ampliores epitomas, quae adhuc inter MSS. bibliothecae regiae Parisiis conservantur, haec inserere duximus; et quaecumque sententiae seu verba in eorum 46 librorum epitomis in ed. Gen. et nostra excusis non leguntur, Italico charactere distingui curavimus.

L I B. LXXXI.

BELLI intestini apud nos luctuosissimi initium et causae, *ex occulto foedere inter Guisium et Jo. Austrium icto.* II. Novi quasi operis praefatio, et auctoris excusatio. III. Guisii, a Navarro, *cujus amicitiam Andino superstite ambiverat*, se deceptum querentis, astus in Caroli Borbonii cardinalis promerenda gratia, ut cum Navarro opponeret. IV. Juris Caroli patris contra Navarrum defensio, et contraria pro Navarro contra Carolum *Fr. Hotmani jurisconsulti* consultatio. V. Guisii consilia, artes et ingenium. *Per dissimulationem cum principibus, per concionatores et libellos cum plebe agit, ubique religionis causam obtendens.* VI. Ludovici Aureliani Catholicus Anglus exul. Picturae persecutionum Anglicarum passim per plateas *et locis sacris ad spectaculum ciendis seditioibus* propositae. *Contra declarationem illam scribit Dionysius Butillerius.* Praecipitatum Philippi cum Guisianis foedus occultum, *occasione Antuerpianae obsidionis et legationis ad regem ab Ordinibus Belgii missae.* Ratio et consilium regis in promovenda citra belli necessitatem causa religionis. VII. Foederis *pridie Kal. Januar. cum Jo. Bapt. Taxi* Jonvillae initi leges. VIII. Legatos Belgicos cum rex, ut eos audiret, Silvanecto Lutetiam venire jussisset, Bernardinus Mendoza Philippicus orator *verbis minarum et fastus insolentis plenis* intercedit: *quem rex brevi et vere regia, si facta dictis respondissent, majestate digno responso excepit, et tamen ambiguo.* Ab eodem Mendoza sollicitatus Guisius, *et obsessae Antuerpiae periculo demonstrato coactus*, arma capit. IX. Edictum *sub id propositum iv Kal. April.* contra clandestinas coitiones et molitiones. Delectus mandato regis apud Helvetios et in Germania *misso Gaspare Schombergio Nantolii comite* habentur. *Schombergius per Bassompetram a Carolo duce Lotharingiae retentus.* X. Is trium civitatum imperialium possidendarum spe a Guisio gentili impletus, *qui se medium in causa religionis superioribus temporibus gesserat*, huic bello dat nomen. Ludeus Virodunum regis nomine tuetur: sed cum a conjuratis causam religionis agi, *quae solemnibus ad seditioes ferendas tunc temporis vox erat*, inclamantibus plebs arma sumpisset, *Guitaldo, qui latebat, prodeunte, et Guisio superveniente*, urbs capitur. Tullum eodem astu a furente plebe captum. Diviodurum Mediomatricum ab Espernonio ope Tagentii servatum. Guisius, spe Divioduri potiundi frustratus, cum XII bellatorum *cio* in Campaniam descendit. XI. Scriptum Peronae a cardinali Borbonio et foederatis publicatum: *quo ad religionem antiquam instaurandam et sectarium venenum extirpandum, pristinam nobilitati dignitatem restituendam, populum tributis levandum, auctoritatem regni curiis, quae violentia sive prensationibus aulicorum enervata conciderat, reddendam, sumpta arma contestabantur.* Ad illud molli et languida declaratione regis nomine responsum. XII. Alia contra Guisianos acriora

CICIDLXXXV.

HENRICUS III.

Tom. IV. acriora scripta tunc evulgata; quibus *Salsedae confessionum memoria refricabatur, recens ad Massiliam intercipiendam Nivernii conatus perstringebatur.* XIII. Huberti Gardae Vincii ductu in Provincia pro foederatis arma sumpta. Buquerius Massiliam commotam pacat, Engolismensi praeside Aquis Sextiis statim evocato. Conjuratorum duces statim securi percussi, et urbs veniam a senatu et rege petere iussa. *Inde ad vicinas in Septimania urbes, quae a Protestantibus tenebantur, datae litterae, ne quid ejus motus occasione turbarent.* XIV. Nivernius, qui Avenionem venerat, Romam ire perrexit; nec multo post a foedere omnino discessit. *Claudius Matthaeus e sodalitate Jesuitico sacerdos sancti foederis paraveredarius vulgo dictus.* XV. Guisus Perona Borbonium cardinalem Catalaunum magno comitatu adducit. Espernacum in proximo ad Matronam regina parens a rege venit; in eoque colloquium cum Borbonio et Guisio institutum. XVI. Franc. Noallii episcopi Aquensis ad regem liberum de bello in Belgium transferendo, *ne domi illud habere cogere-tur,* in arcano consilium. XVII. Contrariae ab aulicis allatae rationes: quibus rex persuasus, legatis Belgicis ad se advocatis, a patrocinio suscipiendo se excusavit; *commendationem apud Elisabetham et Navarrum promisit; de cetero quam honorifice potuit actis gratis a se dimisit.* XVIII. Henricus Stanleius Derbiae comes ab Elisabetha missus, periscelidis insigni publica ceremonia regem donavit. *Apud eam et in Anglia per suum oratorem rex promisso pro Belgis officio defungitur.* XIX. *Interim* missi qui foederatorum jam discurrenteis passim copias reprimerent, Mompensierius in Pictones, Jousa in Turones et Cenomanos, Espernonius, *ubi convaluit,* Genabum. *Eodem tempore arx Lugduni intercepta et diruta, Mandeloti astu et aliorum, qui ei in aula favebant.* Jac. Gobio Matignonus equitum tribunus contrario astu arcem Burdigalae, *ea dejecto Valliaco foederatis addicto,* in potestatem redigit. In Pictonibus Maranum a Renato Roano captum et *ob Rupellae viciniam immisso a Rupellanis praesidio* firmatum. XX. Navarrus, scripto Bergeraci in *Petrocoriis* iv Eid. Jun. publicato, contra foederatorum contumeliosa convicia se purgat, et *rejeeta Tridentina synodo, alterius legitime congregati concilii se et suos auctoritati summittit, relapsi crimen diluit, Magdeburgici conventus et legationis Segurianaev invidiam a se amolitur; ad extremum duello inter se Condaevumque et Guisianos controversiam dirimendam proponit.* XXI. Foederati libello a rege petunt, ut religio majorum instauretur, omni alia interdicta; Genevae patrocinium deseratur. Post longas altercationes de ponendis armis edictum conditur *Non. Quintilibus* contra Protestantes. Occultis pactis urbes securitatis ergo foederatis attributae. Litterae Navarri de edicto expostulatoriae, *cum tristi calamitatum ex eo secuturarum praesagio.* Edictum, rege in lectisternio sedente, *tristi silentio* promulgatum xv Kal. Sextil. Solicitatae per regnum a foederatis urbes et praefecti. XXII. Henricus Momorantius Septimaniae praeses frustra tentatus, *quanquam a Protestantium religione summe alienus, pro regni causa* cum Navarro consilia et vireis jungit, icto cum Navarro ipso Condaevumque foedere, *ad Pauli-fanum in Laureacensi agro:* et inde iv Eid. Sextil. publicant commune scriptum, quo Guisianorum ambitionem, conatus, et molitiones, *jam a Francisci II temporibus, magna cum verborum acerbitate* exagitabant. Cuncta ad bellum toto regno parantur. XXIII. Rex, *quem jam belli taedebat,* Lutetiae Ordines convocat, et pecuniam in belli suscepti sumptus poscit, *adeo praefraete, ut aversum ab armis animum cunctis proderet.* Missa perhonorifica ad Navarrum legatio, nullo exitu. XXIV. Romae proscriptio Navarri et Condaei, cunctante pontifice, urgetur. XXV. Japoniorum regum legati Romae *deducentibus Jesuitici sodalitatii patribus* magna pompa comparent, et litteras *summae demissionis* a regibus suis ad pontificem adferunt. *Pro iis Gaspar Consalvus ex eodem sodalitate verba facit.* XXVI. Gregorii XIII mors, ingenium, mores, munificentia. Pontii Pontiani illustrissimi juvenis indigna Romae caedes. Nicolai Pontani Venetiarum principis mors; elogium. Jacobi Sabaudi Nemorosii decessus, et monita ad Carolum filium.

IN novo pontifice eligendo factionibus scissum collegium. *Cardinales sacramen-*
to adacti de adigendo in leges antiquas eo qui in pontificem eligeretur. Felix
 Perretus, qui Sixtus v dici voluit, tandem *die Mercuriali ipsi fatali* electus. Ejus
 natalis et ingenium. Severa pontificatus auspicia. II. Grassatores exules missi qui
 persequerentur. *Curtietus Sambucanus tandem captus, ne manu carnificis peri-*
ret, cum captivus duceretur, se mari merisit. III. Tumultus Neapoli ob frumenti
 penuriam. Jo. Vincentius Staraces a plebe furente misere discerptus. Petrus Giro
 Ossunae dux prorex ejus mortem postea severe ulciscitur. IV. Paulus Jordanus
 Ursinae familiae princeps Francisci Perreti pontificis ex fratre nepotis caedis insimu-
 latus, ultionem veritus, in Venetam ditionem se contulit. Eo mortuo, Virginia
 Acorambona, primis nuptiis Perreti, et postea ipsius Pauli Jordani uxor, Patavium
 concesserat; ubi a grassatoribus occisa et expilata est. Caedis postulatus Ludovicus
 Ursinus Pauli gentilis, *cum se in judicio sistere detrectans vim faceret,* a Veneto se-
 natu tandem captus et ad mortem damnatus est. V. Navarrus et Condaeus a
 pontifice novo, *quod decessor ejus facere detrectaverat,* publico diplomate proscrip-
 ti. Ejus executio apud nos a rege prohibita. *Manet tamen decretum, et inter*
Sixti v constitutiones relatum in Bullario extat, cum Bulla olim a Pio IV contra
Joannam Navarri parentem facta minime reperiatur. Comparatio priorum tem-
 porum cum his novissimis. Audax facinus cujusdam Romae Navarri studiosi.
 Scripta alibi in eam rem pro proscriptis publicata. VI. Accenso apud nos bello,
 regis et Navarri contraria edicta promulgata. VII. In Pictonibus et Santonibus a Con-
 daco et Roano cum Mercuriano et foederatis gesta. VIII. Jacopolis a Condao in
 summas angustias redacta; qui, nuncio de arce Andegavensi intercepta allato, protin-
 us *instigante Claromontio Ambosiano* ab obsidione, *relicto ad eam Summenio,* dis-
 cedit, et Ligerim ad Rosarium cum suis transmittit. Arx Andegavensis a Jousanis
 fratribus paulo post, *Rupimortio, qui eam ceperat, interfecto,* recepta; et *Condaeus*
ita undique cinctus, ut intercluso Ligeris transitu elabi non posse putaretur. Dissi-
 patae Condaei copiae; *pars Ligerim transiit, pars citra fluvium per agrum*
Vindocinensem effusa; et in iis Condaeus ipse in Inferiorem Neustriam descen-
dit, et conscensa nave inter Maclovii-fanum et Avrincas Grenezaeam insulam pe-
 tiit. IX. Turenus interea Tutelam in Lemovicibus capit. X. Talliamburgum,
 Tremolliae ditionis oppidum ad Carantonum, *Carlota Catharinae Tremollii so-*
roris astu elusa Momorantia matre, superventu comitis Lavalli in potestatem
 Protestantium venit. XI. Meduanus in Aquitaniam cum exercitu missus Picavi-
 um accedit, et *divisis cum Matignono copiis* in Cadurcos defleat, recepta in itinere
 Tutela. XII. Diguierii in Allobrogibus gesta. Caturigum civitas, et Dia in Vo-
 contiis capta: mox et Montelium Adaemari, et postremo Ebrodunum. XIII. Alia
 super alia contra Protestantibus edicta condita, et *perscripta abjuratōnis formula;*
qua cum urgeretur synodus Tridentina, pastores scilicet scriptum edunt, quo suos
ad patientiam hortabantur, et fluxae hujus vitae commoda contra melioris at-
que adeo aeternae spem minime aestimanda ostendebant. XIV. Sacer ordo liber-
 tate insolita regem per episcopum Briocensem compellat; *petitque ut concilium*
Tridentinum promulgetur, nominationibus sublatis sacrae electiones restituantur,
appellationes ab abusu tollantur, bona ecclesiastica nullo casu alienentur: a quibus
 petitionibus rex *non sine verborum acerbitate* pro tempore se excusavit. Terrae
 motus prodigiosus in agro Bernatum, *mugiente per quatrimum solo, et parte*
montis rupta, qui ab Hiborna pago trihorii itinere abest, et vento erumpente ac
superato qui interjacet colle, pagum ipsum oppressit, ac foedis ruinis obruit. XV.
 Literis clarorum virorum mortes: Georgii Armeniaci, Gul. Sirleti, cardinalium;
 M. Ant. Mureti, Petri Victorii, Caroli Sigonii, Sebastiani Echini patritii Veneti,
 Joannis Cratonis, Remberti Dodonaci, Joannis Molani, Petri Ronfardi.

CICIDLXXXV.

HENRICUS III.

CIOIOLXXXV.
HENRICUS III.

IN Belgio Stenvica a Willelmo Nassovio Leovardiac praefide frustra tentatur. Vicissim et Bergae ad Somam frustra a Parmensi tentatae. Silva-ducis ab Hohenloo comite capta, et statim *Cloeti culpa cum suorum strage* amissa. Neomagum in Sicambria ab Ordinibus deficit. Idem a Doësburchensibus factitatum. *Quo minus idem facerent Arnhemenses Nuenarius comes obstitit.* Ostenda in Flandria irrita conatu a Valentino Pardeo Mota tentata. II. Bruxellis excitata seditio; *cujus is exitus fuit, ut urbs postremo in Parmensis manus sit tradita: cujus exemplum Mechlinia, sed serius, secuta est.* III. Munitiones a Parmensi ad Antuerpiam exstructae. Machina *ad catenam et naveis disturbandas in aestuario Scaldis ad ingressum prohibendum posita* a Friderico Junibellio structa. Ejus violentus impetus; et praeter omnium spem disiectae oppositae naves, et pons abruptus, *exiguo tamen profectu, culpa Jacobi Jacobini, qui Santaldegondium urbis praefectum et Junibellium in tempore minime monuit.* Parmensis diligentia sua damnum farcit, et pontem reficit. *Ineunte Maio navigium, cui Finis-belli nomen, contra Ordamentensem munitionem vix tandem impulsus est, nullo exitu.* Coventenii propugnaculi cura Camillo Borbonio Montano attributa: ejus gens et laus. Ibi acriter pugnatum, *Hohenloo comite et Iselstenio vim facientibus, qui postremo cum damno repulsi sunt, ab igne hostili accenso decepti.* Dein toto robore ad eundem Coventenium aggerem ab obsessis vis facta: *quem et captum perfodere aggressi sunt: sed superveniente ipso Parmensi post longum et obstinatum certamen eo cum magno damno dejecti sunt, unaque omni auxilii spe exciderunt, et postremo, penuria urgente et excitata a plebe seditione, cum Parmensi transigunt, permessa Protestantibus citra Inquisitionis metum intra quadriennium conscientiarum libertate.* Captivi utrinque dimissi, Telinio excepto. IV. Lanovius parens cum Emondano permutatus, *sed duris admodum legibus impositis; a quibus tempora quae secuta sunt, eum, fide et decore salvo, liberarunt.* V. Antuerpianae obsidionis exitu pendente Parmensis, captato tempore, Placentiae arcis *tot annos a Carolo v et Philippo occupatae* restitutionem pro praemio per Pomponium Torellam apud Philippum urget; et, necessitate quasi imposita, obtinet. Celebratae Caesaraugustae Caroli Sabaudi cum Catharina filia coram Philippo parente nuptiae. Secreta de Saluciano principatu occupando et retinendo mandata a vitrico data. VI. *Post tot clades acceptas* decreta amplissima ab Ordinibus ad Elisabetham legatio, et leges dictae; quae, Antuerpia interim capta, paulum mutavere, *Elisabetha, quae plenum Belgii imperium a legatis delatum suscipere rogabatur, patrocínio ejus contenta, et sumptuum in bellum faciendorum pro securitate oppigneratis Vlissinga, Ramekensi arce et Briela.* Regina scripto publicato rationes foederis cum Belgis initi reddit. VII. M. Schenkus ad Ordinum partes transit. Ejus et Verdugi in Frisia res gestae. *Nuenarius comes Novesium in Ubiis oppugnat et capit.* Coenobii, cui Montis-Mariae nomen, origines. *Id, ut et Tuitiense, crudeliter direptum et eversum.* Nuenarius Amerongae in Ultrajectensi ditione a Verdugo caesus. *A Schenkio post cladem et Meursio in locis Rheno circumpositis et Altapennii contra gesta.* VIII. Joannes Willelmi Cliviae ducis filius Jacobam Philiberti marchionis Badensis filiam uxorem ducit. *Monasteriensis episcopa, quam tenebat, Ernesto Baioaro Coloniensi septemviro cedit.* Henricus Julius Halberstatensis episcopus Dorotheam Augusti Saxonis septemviri filiam in uxorem accipit, et episcopam retinet. *Mindensis, qua se abdicaverat, in Antonium Schaumburgicum comitem a collegio confertur.* IX. Induciae inter Moscum et Suecum in quadriennium sancitae. Pontii Gardiae deploranda mors. X. Rigae tumultuatur, ob Kalendarium receptum, et Jesuitas patres admissos. XI. Stephanus in comitiis Waraviae Sboroviorum causam discutit, et Christophorum *immanitatis inauditae hominem* proscribit. Bolognetus cardinalis auditur pro sacro ordine, ac decimis praesertim, a pontifice missus, nullo exitu. Cum Theodoro Mosco biennales induciae pactae. XII. Curlandicae dioecesis negotium inter Danum et Polonum componitur. Item Magdeburgicum cum

cum Brandenburgico archiepiscopo. XIII. In Anglia Henricus Percius Northumbrius in carcere occisus reperitur, dubio caedis patratore. Philippus Howardus, Thomae Norfolcii ducis filius, Arondeliae comes, non petita venia, Anglia discedens, retractus custodiae mancipatur. Edictum severum contra Jesuitas, et eos qui in seminariis illorum operam literis navabant. XIV. In Scotia, factione Anglicana et Levinia dissidentibus, res turbant. Anglicani, conjuratione inita, ad Aniani-fanum haud longe a Sterlino, ubi rex erat, conveniunt; et regem, amoto Edmondo Stuarto, *qui in Galliam concessit*, et Jacobo Stuarto Ochiltrio, qui se Araniae comitem indigitabat, *et arcibus receptis*, in potestatem redegerunt. Araniae comes angustia omnium rerum pressus, *postremo ex desperatione ad latrocinia versus vitam aequae miseram et infamem exegit, usque ad annum xci, quo a gentili quodam Mortonii forte obvio ultionem quaerente interfectus est, et caput ejus perticae affixum toto regno impune circumgestatum fuit.*

L I B. LXXXIV.

IN Oriente Osman, summae rerum ab Amurathe praepositus, Taurisium expugnandum suscipit. *Cum reliquae omnes copiae ex Turcica ditioe Erzirumum convenissent, solae Damascenae et Aegyptiae non comparuerunt, bello tunc in Syria excitato occupatae.* II. Hassanis eunuchi Aegyptii satrapae avaritia et opes, et ad Portam ob eas invidia. *Revocatus e provincia occupat, et per Syriam facto itinere in viam se dat. Insidias stabuli comitis ad se missi eludit, et Constantinopolim venit, ubi spoliatus thesauris vita salva in Heptapurgum includitur.* Ebraimes gener Sultano destinatus in Aegyptum missus, pari avaritia ac rapacitate provinciam expilat; et in Syria contra Maronitas et Drufos, sive Trufcos, et Arabum phylarchos, bellum gerit. Eorum ab antiquo origo, religio, mores, et militaris virtus. *Locorum, in quibus habitant, situs descriptio. Eorum inter se dissidia et detrimentosae cum Turco foederationes.* Serafadinus ab Ebraime victus. *Contra Ebnemanem infesto milite vadit, et semel atque iterum acceptis ab eo muneribus, cum eum in potestate habere non posset, vicarium ejus et ccccl Trufcos summa immanitate, contra fidem datam, trucidat: ipsum vicarium, pelle detracta, crudeliter excarnificat. Inde triumphanti similis Constantinopolim cum immensis thesauris et praeda venit, nuptias ambitas his muneribus in Porta promeritus.* III. Osman in campos Calderanos cum exercitu descendit, *Maxudem Persam secum ducens, et Nassivano omisso iter Taurisium versus pronunciat: ubi in conspectum urbis venit, semel atque iterum initio caesi Turci ab Emire Hodabendae filio.* Aliculis, qui Taurisium tenebat, eruptione facta, *itidem Turcos caedit: quo facto, urbem cum incolis relinquit, libertate facta, ut qua possent rebus suis ratione consulere, et in Hodabendae castra concedit.* Urbis situs, magnitudo, ac infirmitas. *Capta urbe et parta ingenti praeda arcem in ea extruit Osman. Captata dein ex morbo Osmanis occasione Turci in praedam effusi nullo non crudelitatis, avaritiae, ac libidinis genere in dedititios saeviunt.* IV. In discessu ab Emire superveniente ad viii cio caesi. *Dein instructa utrinque acie, iterum majore mole pugnatum, et xx cio circiter Turcorum desiderata.* Osman ex morbo decumbens, arce praesidio firmata, discedit; et *primis castris cum ad arma conclamatum esset, rursus a Persa par occisorum numerus Turcorum fuit, et tota praeda recepta: quo eodem die Osman decessit, et Cicada purpuratus ejus loco exercitum ducit.* Pugna ultima damno affecti Persae. *Tefisium in reditu, a Davide Chano missis subsidiis, firmatum. Taurisium a Turcomannis Persae reconciliatis obsessum; sed Tamasso Hodabendae filio ab ipsis corrupto ab obsidione discedunt, et Casminum recta ducunt. Caesi illi et primarii duces supplicio adfecti.* Chiulfalium muneribus oblatis a Reivani purpurato direptionem redimit. V. Ferhates, sequenti anno Persico bello destinatus dux, *Vanni exercitum lustrat. Ordo incedendi.* VI. Emzae contra Turcos res gestae. Aliculis contra eum detestanda consilia, et adversus Turcos tergiversatio. Ferhates

CIO IO LXXXV.

HENRICUS III.

CIO IO LXXXVI.

T o m. IV.

hates Taurisianam arcem novo praesidio firmat, et novas munitiones Coii et Cumi extruit. Emza insidiose ab Aliculi interficitur, cum eoque Persicae virtutis lumen extinctum est. Parens ejus Hodabenda ex moerore paulo post decessit. Tatarorum cum Persis foederatio et adfinitas. VII. Novi motus in Syria a Manolio Truscorum dynasta post Ebraimis discessum excitati; contra quem missus Halis Damasci purpurati titulo. Locustarum prodigiosae nubes in Syria, nec non in Thracia. In Croatia Turci magno numero a minore Christianorum caesi. VIII. Petri Toletani infelix ad Cercinnam, vicinam Africae insulam, expeditio. IX. Francisci Draci Angli in Indias Orientales expeditio. Praeda ex occasione in Galeciae litore parta. Ad S. Jacobi insulam direpta et incensa urbs: idem ad S. Dominici insulam sive Hispaniolam factitatum. Insulae sub Hispanis desolatio, et quod de ea scripsit Bartholomaeus Casa Chiappae praesul. Carthago item in continenti proxima petita, quae post aliquod certamen cum florenorum CIO incendium redemit. S. Augustini et S. Helenae insulae vastatae; et Angli, qui Virginiae in praesidio erant, summi beneficii loco in patriam reducti. Capta pleraque his locis tormenta cum Jo. Friderici Saxonis septemviri insignibus. X. Romae ob pulsos et longe fugatos exules publica laetitia. Obeliscus in Vaticano loco obscuro defossus, inde artificiosis machinis a Dominico Fontana translatus. XI. Pontificis ad Quinquepagicos Helvetiorum legatio, et cum iis pro religione Catholica foedus annitente Lud. Fifero initum. Cum Santomius Tricariensis episcopus in controversia Lucernatum cum Bronnensis sacri collegii sodalibus usurum se gladio spirituali intermineretur, Lucernates horridam libertatem contra opponunt, re de cetero utcunque pro tempore composita. XII. Octavii Farnesii Parmensium ducis, et Margaritae ejus uxoris, decessus. Aloisii Atestini cardinalis mors, ingenium, liberalitas principalem omnem modum supergressa. Antonii Perrenoti cardinalis, Martini ab Aspilcueta Navarri, D. Antonii Augustini Tarraconensis archiepiscopi, Octaviani Ferrarii, Julii Castellani, Laurentii Gambarae, Hier. Columnae, Galeacii Caraccioli Vici marchionis, Martini Chemnitii, Rodolfi Gualteri, Ludovici Lavateri, Matthaei Wefembecii decessus. XIII. Augusti Saxonis septemviri mors. XIV. Stephani Poloniae regis res gestae, ingenium, mores; ex ira et indignatione ob motum Rigae excitatum obitus.

L I B. LXXXV.

C I O I O L X X X V I .

HENRICUS III.

IN BELGIO supplicatio anniversaria Antuerpiae in nominis Gallici invidiam instituta. Res in Frisia a Jo. Bapt. Taxi gestae. Vicissim a M. Schenkio, qui Venloam tenebat, Hispani caesi. II. Leicestrius in Zelandiam et Bataviam magno comitatu descendit, ubique ab Ordinibus regia magnificentia exceptus. Ei summa armorum, terra marique belli gerendi, aerarii dispensandi, potestas facta. Mauritius Nassovius et Hohenlous comes in ejus verba adacti. Aegre tulisse tantam potestatem Leicestrio factam voluit videri Elisabetha, eaque de re per legatos exposulavit: sed ab Ordinibus postremo placatur. III. Res severe a Leicestrio ordinantur, negotiationibus per mensarios prohibitis: quod tandem remissum. Edicta ad reprimendam praedandi licentiam ab Elisabetha facta. IV. Tolbiacum in Ubiis a M. Schenkio frustra tentatum. Loci origo et celebritas. Werla in Westfalia capta ac direpta, superveniente Altapennio ab arcis obsidione Schenkius abscedit. Hispani post trimestrem obsidionem ad Graviam caesi. Gravia tandem superveniente Parmensi dedita. Hemertus et alii duo, qui locum dederant, Leicestrii jussu supplicio adfecti. Ad Venloam dein versa vis, quae et tandem Parmensi deditur. Annona a Parmensi in regias civitates comportari jussa a Bergopsomensibus intercepta, et caesi auxiliares milites. Mercatores item ad nundinas Coloniam tendentes spoliuntur. Parmensis Novesium ducit, et oppidum vi capit ac crudeliter diripit, Cloeto in eo sauciato capto, et laqueo, ob violatas a praesidiariis summo Parmensis periculo inducias, cum aliis strangulato. Loca circumposita capta. V. Leicestrius in Batavia delectus facit, ut, in Flandriam

driam impressione facta, Parmensem, qui Novesium obsidebat, domum revocet. Mauritius Nassovius in Pleumosios descendit, ut Neufam obsidione liberet. Sidneius Axelam citra sanguinem in Flandria capit. Ad Hulstam et Gravelingam irritus conatus. Drusiburgum in Zutfanienſi agro a Leiceſtrio captum. Ad Zutfaniam poſita caſtra. Acriter certatur juxta Waruſfeldium pagum *deteriore Philippicorum conditione, ſed victoriam obſcurante Philippi Sidneii caede. Captis circum praefidiis et Venloa liberata Leiceſtrius a Zutfaniae obſidione diſcedit.* VI. Inde ipſi cum Ordinibus publicam adminiſtrationem pertaeſis contentiones, *utrique poſtremo detrimentofae.* Ipſe in Angliam ob motus exortos tranſmittit. VII. *Apud nos Meduanus in Aquitaniam cum exercitu profectus cum Matignono provinciae praefide de belligerendi ratione conſultat. Diſſidentibus belli ducibus copiae dividuntur. Meduanus per Petrocorios ducit, dum Turenus interim in Vaſatenſi et Aginnenſi agro rem gereret. Veſera ad Terrathonem tranſmiſſa. Ad Montiniacum poſita a Meduano caſtra: oppido impetu capto arx ſtatim dedita. Ad Criſſeum tranſmiſſus Duranius. Ad Geniacum reſiſtere auſi ſuſpendio necati. Capta plura loca in Turenſi ditione.* VIII. Ejus deſcriptio, origines, immunitas, et ad Turrianam gentem per adſinitates jus devolutum. IX. *Montalbano Navarrus, dum copias cogit, ad ſacrum ordinem dat literas expoſtulationis plenas: item ad nobilitatem, et ad tertium, quem vulgo vocant, ordinem, ſeu popularem; quibus univerſos et ſingulos, omiſſa belli, quae ab hoſtibus regni ſuggerebatur, ratione, ad pacis conſilia hortabatur. Matignoni ad Caſtellum irrita obſidio. Meduanus cum coeli injuria conſiſtatur. Crebrae utrinque velitatioes. Roianum in aeſtuario Garumnae a Plaſſaco, qui Pontium in Santonibus tenebat, interceptum; quod Navarro ad reſ gerendas poſtea magnum momentum attulit, telonaeo loci beneficio inſtituto, quod illi ex aureorum circulo ad belli ſumptus ſuſtinendos ſubminiſtrabat.* X. Condacus ex Anglia Rupellam redit, et Dampetram in Pictonibus capit, et paulo poſt Talliaburgi Carlotam Catharinam Tremolliam in uxorem ducit. Subiza et Mornacum in proximo caſtella a Vido Lavallo recepta; et eodem tempore Alnetum, Monde-viſium, et Chizacum ad Botonam in fidem a Condaeo accepta. *A Ranguio Saſatum interceptum, et mox Malicornio deditum. Ulianus inſula a Sanlucio tentata.* XI. Cruenta Condaeſi in Tiercellina legione caedenda in Mediolani Santonum conſpectu victoria, quae illuſtriſſimam Lavallorum familiam paene jam tum evertit. Renati Roani Rupellae ex animi moerore deceſſus. *Matignonus ad Caſtelli obſidionem redit. Cujus capti ſeu dediti gloriam ei Meduanus eripuit, tacitis cum Joanne Fabato loci domino initis de deditioe conditionibus. Baſiliae-fanum a Meduano obſeſſum et deditum. Ad Monſegurium in Vaſatenſi agro poſita caſtra aegrotante Meduano; quod poſt acrem verberationem Matignono deditur. Leges ſeditione exorta non ſervatae, et dedititii partim caeſi partim ſpoliati ſunt.* XII. Haud obſcurum Meduanii et Matignoni diſſidium. XIII. Navarrus Rupellam venit, et Maranum munit; *ad quod ſub id Bironus caſtra ponit. Ejus ſitus et propter paludes circumpoſitas difficilis acceſſus.* XIV. Subductus a Birono, conditionibus cum Navarro conventis, a Marano exercitus, ob proximum reginae, condito cum Navarro colloquio, adventum. XV. Meduanus cum Matignono Caſtellationem ad Duranium obſidione cingit, *quam ſpe diuturniorem expertus eſt. Locus tandem conditionibus certis deditus, quae praefidarios ſpectabant. Oppidani, quod dotale id uxoris erat patrimonium, arbitrio Meduanii permiſſi, quorum bona militi in praedam ceſſerunt: quidam Burdigalam ducti et ſupplicio adfecti. Inde ſcriptis inter belli duces certatum, dum moram et inutiliter conſumpti temporis et pecuniae culpam alter in alterum rejicit.* XVI. Annam Caumontiam, Carancio principi prius nuptam, Meduanus ſecum abducit. Carancii cum Carolo Birono duellum. XVII. In Campaniae limite Donzium, Bullionicae ditionis oppidum, Guiſius per *A. Sanpaulum non citra ſanguinem in poteſtatem redigit. Novum edictum contra Proteſtanteis a rege conditum, quo apud plebem a foederatis corruptam ſe purgaret, quaſi iis et Navarro in occulto faveret.* XVIII. Annas Jouſa cum exercitu in Velaunos, Gabalos, et Rutenos miſſus. XIX. Philippus Altovitus Engoliſinenſi Provinciae praefidi *ob criminationes ſecretas inviſus, ab ipſo confoditur*

Aquis Sextiis, et confossus ipsum lethali vulnere sauciat. Ei in praefectura Espernonius suffectus, et exercitus ipsi, ut et Jousae, attributus. xxvii edicta fiscalia in belli sumptus *rege in justitiae lectisternio sedente Lutetiae magno omnium Ordinum fremitu xv Kal. Quintil.* promulgata. Helvetiorum ad regem de pace legatio. Rex Lugdunum usque procedit, *ut inde armis Jousae et Espernonii propior favorem aspiraret.* Germaniae principum pro pace legatio. Collatio Montis-Pelicardi inter Augustanae et Helveticae Genevensisque confessionis socios habita, nullo concordiae inter partes exitu. *Regis socors et in rerum nihili impensis immodicum ingenium.* XX. Malezium in Gabalis a Jousa captum, vii ex ducibus in furcam actis. Gabali ad episcopum Mimatensem pertinent. *Durandus episcopus cum Philippo Pulchro de pariatu transigit Lutetiae anno salutis c10 cccvi.* Marologium a Jousa obsessum, et post pulsationem arbitrio Jousae deditum. *Direptum oppidum, nec fides sincere servata deditiis.* Post praedam quod supererat ignis unde immissus incertum absumpsit. Inde ad Petram pulsatio praeter spem directa, quae postremo victoris arbitrio dedita est, *praefecto Mimatensibus, quibus multum damni dederat, tradito, qui de eo supplicium sumpserunt.* Inde ad Salvaniacum castra posita in Rutenis, *senatus Tolosani rogatu; quod et tandem deditum est.*

LIB. LXXXVI.

c1010LXXXVI.
HENRICUS III.

REX Lugduno veniens legatos Germaniae principum, quos se expectare Lutetiae jusserat, audit. *Offensus horrida libertate reposcentium fidem datam scripto acerbitatis pleno ad eos misso male habitos a se dimittit.* II. Ad Orcanum foederati conveniunt, et regem in hoc bello praevericari causati etiam eo inscio nec jubente arma capienda decernunt ad Jametium et Sedanum in potestatem redigenda. Rupes-regia, Guisii astu intercepta, armis capiendis occasionem praebet. *Ea recepta Guisius, qui jam Donzium tenebat, Bullionii ditionem sumptis armis invadit, et Raucuriam capit.* III. Anglicus orator ab Elisabetha missus sententiam contra Mariam Scotam latam, et probationes conjurationis initaе, ad regem adfert. IV. Franc. Brito homo emota mente scriptum ad seditionem ciendam huc illuc per regnum discursans publicat: captus et ad mortem a senatu ad exemplum, sed spe veniae a principe impetrandae, damnatur; quam tamen minime impetravit, suspendio necatus. V. Franc. Bonae Diguierii in Allobrogibus Gelasiae-fanum et Mirabellum in potestatem veniunt. Ad solvendam Alemanii obsidionem cum delectis ducit Diguierius, et Vincianos caedit sine certamine, ingenti strage edita. *Victoriam funestam fecit Alemanii domini, cujus rogatu expeditio suscepta fuerat, in conflictu occubitus. Uxor Alemanii et in sustinenda obsidione virilis animus et in viri morte constantia.* VI. Espernonius in Provinciam cum exercitu venit. Caturigum civitatem, quam superiore anno ceperat Diguierius et post recentem stragem muniverat, Kal. Novembrib. obsidet. *Magna turris admotis tormentis deditur, Dominico Vico in ea obsidione graviter in crure violato. Deditiis severe habiti. Brealta arx statim, sed aequioribus conditionibus, dedita. Tandem Caturigum civitas conditionibus Ebroduni, ubi Diguierius erat, per Bricomotium conventis, quibus et oppidanis prospectum, deditur.* Induciae cum Provinciae Comitatus, interventu Henrici Momorantii, a Diguierio prorogatae. VII. Regina parens Pictavium ad conditum cum Navarro colloquium venit: ad Brixii-fanum, haud longe a Cognaco, locus condicitur. *Colloquio semel atque iterum repetito res inter querimonias et mutuas de obsfirmata ad perniciem hinc mente, hinc fide violata, exprobra- tiones transacta. Tandem propositis ad famam neque tamen pactis induciis, colloquium solvitur. Missi continuo a Navarro in Germaniam, qui, induciarum famae seu vanitate seu fraude demonstrata, auxiliareis urgerent.* VIII. Conjurationes in Anglia contra Elisabetham Mariae Scotae causa initaе; quae in ipsius caput postremo reciderunt. Varia Mariae fortuna, et, post mortem alterius mariti, calamitates. *Conjurationem de ea liberanda Thomae Howardi Norfolcii et Gul. Parrii de Elisabetha occidenda Antonii Babingtoni ultima excepit, et miseram captivam postremo*

postremo obruit. *A Ballardo e sodalitia Jesuitico sacerdote Babingtonus ad facinus patrandum incenditur, instante apud Philippum Pageto, ut Hispanae copiae patrato facinore praesto essent. Dies dicta ad S. Bartholomaei festum apud nos Parisiensi intemperie memorabile. Comprehensi re detecta Babingtonus et Ballardus in arcem Fotheringhiam, ubi Maria custodiebatur, ducuntur.* IX. Delegati ad arcem Fotheringhiam missi: post protestationes a Maria interpositas et insidiationes, prolatis a Gul. Cecilio amanuensium suorum chirographis et Babingtoni ipsius literis, conventus dissolvitur. X. Re a delegatis Londini coram cccc iudicibus agitata, et examinatis probationibus, Maria tanquam perduellis ad mortem damnatur. Sententia, quantumvis instantibus ordinibus ut executioni mandaretur, ab Elisabetha dilata. Missi in Franciam et Scotiam legati. XI. Pomponius Bellevreus a rege missus luculentam pro Maria orationem ad Anglam habuit, refutato imprimis et acerbe exagitato Conradini exemplo. Dein propositae a legatis, nam Martinus Scoti nomine aderat, conditiones, quibus libertati restituta Scota Elisabethae securitati consuleretur: quibus uno verbo responsum, nihil cautiones et huiusmodi fidei iussiones reginae mortuae profuturas. XII. Conscii numero xiv extremo supplicio adfecti. Facta spes Babingtono Elisabetha occisa de Mariae matrimonio. XIII. Promulgata, instantibus Ordinibus, in Mariam sententia; tandem et subscripta, sed non apposito executionis die. Davidsonus supremi sigilli auctoritate firmata acta in senatum adfert, et inconsulta Elisabetha per R. Bealum ad Salopiae et Cantii comites, qui Fotheringhaiae erant, ad maturandam executionem perferenda curat. Mariae summa constantia, et in religione majorum perseverantia, et novissima mandata ad filium perferenda Melvino data. Ad nuncium Londinum perlatum accensignes in laetitiae signum in iussu magistratus. XIV. Elisabetha dolorem ex eo praese fert, lugubria sumit, et Davidsonum ab aula relegat, neque postea revocavit. Magnificae exequiae Mariae decretae. XV. Apologia ad cluendam iudicii invidiam pro Elisabetha publicata; qua Mariae facta cum Joannae Neapolitanae et Licinii causa comparantur, et majore clementia et aequitate ab Elisabetha cum Maria, quam aut a Constantino imperatore cum Licinio aut a Carolo Andino cum Joannae, actum scripti auctor contendit. Alia itidem exempla in eandem rem cumulata. Secretis et extremis tabulis Philippus Angliae et Scotiae rex a Maria nominatur, quod ex Rogerii Tritonii abbatis Pinaroli fide refertur. XVI. Apud nos ea res varie accepta: qui dum cognatam reginam in libertatem asserere cupiebant, ei exitium maturaverant, invidiam in regis securitatem seu tergiversationem rejiciunt. Exequiae in majore urbis templo Lutetiae regia pompa celebratae. Oratione a Bituricensi archiepiscopo habita, laudati Guisti, non sine regis livore, qui ab eo tempore sibi anxie timere coepit. XVII. Urbanac conjurationis initia et progressus. Conscii superstites, qui postea ei nomen dederunt: ad eam incentiva a Menevilla addita, et calumniosi rumores artificiose per plebem sparsi: per confessiones et in arcana faces credulis animis subjectae. Jo. Francisci Mauroceni cardinalis aequitas, et a factionibus perniciosis alienus animus. Supplicationes in regno vagae per homines subornatos. XVIII. A Parisiensibus seditiosis crebrae ad alias urbes ad seditionem ciendam nunciorum missitationes, Bernardino Mendoza Philippico oratore, qui res in Anglia miscuerat, socias operas commodante. XIX. Occultus de Bononia in Morinis intercipienda, ut classi Hispanae recipiendae inserviret, conatus. Multa in invidiam Espernonii sermonibus et libellis jactata. XX. Nicolaus Polinius, qui coitionibus urbanis cum Jo. Clerico Bussio et aliis participaverat, quae inter conjuratos dietim agebantur ad regem per Cevernium cancellarium defert: ejusque delatione factum, ut et conatus contra Bononiam irritus ceciderit, et insidiae regi ipsi in urbe structae exitum non habuerint. Foederati de venia regis, quem tam graviter offenderant, desperantes, Guisium Augusta Suesionum in urbem repetitis nunciis evocant. XXI. Sub id Meduanus, ex Aquitania quasi triumphata reversus, se factiosis ducem necessitate adactus praebet; Morlerium ob secretas coitiones a praefecto mercatorum carceri mancipatum, ignaviae eorum qui circa regem erant, plus quam viribus suis confisus, liberandum suscipit. Ultima factiosorum in urbe contra regem conjuratio itidem per Polinium detecta.

CIOIOLXXXVII.

tecta. XXII. Guisus, intempestivi motus ratione, cum Parisiensibus per Menevillam expostulat, ac vix tandem placatur.

L I B. LXXXVII.

CICDLXXXVII.

HENRICUS III.

GUISIUS, dum in limite Campaniae bellum gerit, a Bullionio paene opprimitur. *Robertus Thinus Schelandrius, qui Jametium tenebat, castella a Valdemontio cardinali circum exstructa capit. Villa Franca frustra a Bullionio tentata. Irritus et vicissim ad Desiderii-fanum Caronii conatus. Valdemontii cardinalis, qui in foedere se Borbonii cardinalis pro vicario gerebat, decessus. II. Navarrus, ubi a colloquio cum regina Rupellam venit, Turenium in Petrocorios mittit. Castellio ad Duranium, qui tot mensium et hominum jactura Meduanio constiterat, nocturno conatu a Turenio interceptus. Navarrus Chisaeum, Safaeum, Maxentii-fanum, Fontenaium et Mauleonum, eodem successu capit. III. Jousa cum exercitu in Pictones descendit, et Protestantibus securius agentibus ad Eli-gii-fanum crudeliter caedit. Captum et Maxentii-fanum, et militi in praedam re-nuentibus belli ducibus concessum. Tona ad Carantonum capta; et Pulliani in proximo immaniter caesi. Maleacum receptum. Discedente ab exercitu in aulam Jousa, Navarrus recedentibus insequitur usque ad Haiam in Turonibus; ubi levibus cum Lavardino proeliis confertis Alenium ex Arelatensi nobilitate, qui Castellionem tutatus fuerat, et Belgicis expeditionibus bello clarum ducem, amisit; et pontem Monforelli ad Ligerim sternit. IV. Henricus Buchagii comes Jousae frater amissa Catharina uxore vitae aulicae pertaesus in patrum Capucinatorum coenobio cilicium sumit. Espernonius Margaritam a Fuxo Candalam illustrissimae ac potentissimae familiae heredem in uxorem ducit. V. Jousa desperabundus ad exercitum revolat. Suessio ad Navarrum fratrem patrualem transit a Turenio ad Monforellum exceptus. VI. Pugna ad Cutracum. Loci situs, et utriusque aciei ordo. Navarrus vincit exiguo suorum damno et magna regionum strage, ex quibus bis mille perierunt, et in iis plerique procerum. Capti et complures, quos erga summa humanitate victor usus est. Jousa ipse et Sansalvatorius frater desiderati, et in hospitium ubi prandium sumpsit Navarrus illati. Tanta victoria non utique usus est aut uti potuit Navarrus, dilabente a signis onusto praeda milite et voluntaria nobilitate in suas domos concedente. Ipse Navarrus retro Pavium ad sororem profectus est, Condaeo Ligerim contra petendum et auxiliariis Germanis in eo occurrendum censente. Turenus interim, ne nihil ageret, Sarlatum frustra obsidet. VII. Auxiliaris exercitus, VIII CIC equitum et XX CIC peditum, in campos Argentinenses ad diribitorium descendit VIII Kalendas Septembris, duce Fabiano a Donavio libero Borussiae barone; cui attributus a Jo. Casmiro Michael Huguerius. Summus imperator a Navarro nominatus Guil. Robertus Marcianus Bullionii dux; qui Sedano profectus venientibus occurrit, cum bis mille peditibus Gallis et CCC equitibus. Donavio a Caesare mandatum, ut expeditionem omittet. Ad edictum Caesarem generosum responsum. VIII. Lotharingiae dux, qui foederi nomen dederat, ad defensionem se parat. Rex cum Guisio in Meldis collocutus non sine acerbitatis sensu ab eo discedit, parte tamen exercitus ei commissa, et altera sibi servata, cum qua Ligeris transitus insedit. Germani Vogesum superant et ad Saleburgum castra ponunt, et inde Blamontium ducunt. Guisus fani Nicolai municipium tuendum suscipit. Primus error auxiliarium, quod non in Lotharingia bellum duxerint, sed ei parcentes e vestigio in Galliam penetraverint. Ad S. Vincentii pontem Cl. Castreus summus castrorum praefectus praemittitur, et ulterius proVectus Guisus periclitatur. Germani, amissa pugnandi eo die occasione, frustra eam postridie quaerunt. De itinere inter auxiliares diffiduum. IX. Ad Grifellam Castellionaeus longo et difficili itinere cum delectis copiis venit. Ligerim petendum duces decernunt. Claravallense coenobium se pecunia a direptione et incendio redimit. Ad Castellionem ad Sequanam eruptione a Castreo facta acriter pugnatum. Transmisso Sequana ad Igonnam ventum.*

Ibi

Ibi Marcianus comes Bullionii frater decessit. Germani contra Guitrium castrorum praefectum ob hospitia incommoda quiritantes. X. Seditio Lutetiae excitata ad opprimendum regem; qua segni patientia compressa ad exercitum Genabum venit, et vada servanda Nivernio committit. XI. Monglassius a Navarro missus, ut vada monstraret, frustra fuit. Reflexo per Belsiam itinere inter tres exercitus infestos Germani magno errore incedunt. Ad Vimorium nocturna pugna utrinque minime incruenta. Castrum Nantonis deditum. Ad Montargirium periculofus Castellionaei conatus. XII. Helvetii auxiliares ad regem mittunt, et a Nivernio moniti conditiones accipiunt. Franciscus Borbonius Contii princeps in Germanorum castra venit. XIII. Ad Alnetum Donavius insigni clade adfectus, primum ex insidiis incumbente Castreo, et postridie eruptione per arcem in Germanos equites, qui in municipio hospitium habebant, a Sanpaulo et aliis legionum tribunis facta. Hoc casu territi Helvetii cum Espernonio juxta conditiones a Nivernio, qui tunc ex lapsu crure fracto decumbebat, dictas transigunt. Ad Genabum recedentes Germani a regiis iterum caesi. XIV. In Morvano pago Cormuntii captivi interventu cum Germanis per Espernonium de conditionibus ut prius cum Helvetiis agitur, et ubi in Matisconensem agrum descenderunt postremo transigitur, contra pugnante Castellionaeo, qui cum suis summa virtute in Septimaniam, unde venerat, perruptis Mandeloti insidiis se recepit. Donavius, effusis per Montem-Pellicardicam ditionem Lotharingicis, praeter regis voluntatem, graviter infestatus, et populares inaudita saevitia ac libidine vexati. Inde graves Wirtembergici adversus Lotharingiae ducem querimoniae, quae paulum ab armis abfuerunt. Bullionius aeger Genevam concedit, ubi ultimam vitae diem clausit. XV. Confuse in ea expeditione acta omnia. Cum quererentur utrinque belli duces, convenerat, ut querelae silentio sepelirentur. Sed Donavius, ut se per Germaniam purgaret, non stetit pactis, et scriptum nundinis exeuntibus, ne ad illud responderi posset, Francofurti publicavit, quo invidiam successuum a se amoliebatur, et culpam in Gallos dissidenteis rejiciebat: ad quod nihilominus tanta celeritate a Jac. Bongarsio responsum fuit, ut eodem tempore utrumque scriptum per manus hominum volitaret. XVI. Misera regis inter hos successus et sinistros contra ipsum a factiosis sparfos rumores conditio, simul et cunctatio.

L I B. LXXXVIII.

DIGUIERII in Allobrogibus res gestae. *Campi, Ventrolium deditum. Sal-tus praesidarii excurrentes male mulctati. Pons-Cometus et Monasterium capta; item Merindolium, Scalerium, Juncarium capta. Inter haec Montelium Adaemari a Sanferreolio et Ancono interceptum. Nuncio a Diguierio, dum Vivi esset, accepto, Poetus arcis praefectus eo revolat: et cum confuse a nobilitate foederata, quae cum Susae comite huc illuc confluxerat, agerentur omnia, eruptione ab arcis praesidiariis facta tandem regii opprimuntur, edita ingenti strage. Bis mille occisi, et in iis Susae comes, Anconus, Podius Sammartinus, alii: capti item plerique. II. Helvetii auxiliares, qui in Allobroges venerant, a Bernardo Valeta Espernonii fratre caesi; quo in certamine praecipua laus Alfonsi Ornani fuit. Capta IX signa et ad regem missa. Giraldus Aemarius comitis Griniani filius ad Diguierium transit. Monasteriensis arx a Brigantionis praesidiariis capta; et tandem Queracensis arx. Diguierii in morte unici filii constantia et nunquam intermissa belli cura. III. Gotardi Ketleri Curlandiae ducis, Guilielmi Gonzagae ducis Mantuae, Francisci magni Etruriae ducis, decessus. IV. Literis clarorum virorum, Eliae Vineti, Jacobi Skekii, Joannis Wigandi, Germani Valentis Guelii Aureliani episcopi, Jacobi Pamelii, Jacobi Mangoti filii fisci in senatu patroni, obitus. V. In Belgio res inter Leicestrium et Hohenloum comitem et Ordines agitur. Edvardus Norrius ad certamen Hohenloum comitem ex morbo decumbentem provocat. Parmensis Wouam, Marcantio prodente, capit. Geldria item civitas a Cl. Barlemontio Altapennio recipitur. VI. Willelmus Stanleius ad partes Philippi transit, et Daventriam Jo. Bapt. Taxis in manus tradit.*

CIOIO LXXXVII.

HENRICUS III.

trahit. Rolandi Eboracensis itidem defectio. Willelmus Russellus Bedfordiae comitis filius, post Sidneii mortem Vlissingae ab Elisabetha impositus, cum Walacriae praefecturam tanquam annexam ambiret, ab Ordinibus fert repulsam, omniaque ex illa occasione in Zelandia turbat. VII. Delegati ab Elisabetha res in Batavia ordinant. Per Leicestrii absentiam summa rerum Mauritio Nassovio commissa. VIII. Scriptum Ordinum ad Leicestrium ex postulationis plenum; quo et rem Belgicam ut apud reginam commendatam habeat, rogant, et tuti itineris et commensus literarum onus deprecantur. IX. Magna in Belgio ac Flandria praecipue inedia, caritas, et vastitas, ita ut lupis famelicis urbes paterent. c. amplius homines seu pueri circa Gandavum devorati. Famem morbi, ut fit, secuti. Parmensis, provincia paulum levata, Brugas cum exercitu venit. X. Posita ad Slusas castra. Blankenbergae inter Ostendam et Slusas Jacobi Meieri rerum Flandricarum scriptoris ortu nobilis. XI. Leicestrius in Belgium venit. Ad Engeleum, quod propterea Crepacordii nomine deinceps indigitatum fuit, Altapennius cum suis caesus. Ad Slusas magna vi res gesta; XLV ordinum ductores in obsidione desiderati. Tandem urbs admodum honorificis conditionibus, cum Leicestrius frustra supplicias introducere tentasset, Parmensi deditur. XII. Leicestrius Dordracum venit. Simultates inter eum et Ordines in aperta odia evadunt. Plebs Leicestrio favet. XIII. Ordines publice declarant, abdicato semel Philippo, omnem supremam et absolutam auctoritatem in se translatam esse, libera armorum terra marique, quantum ad disciplinam et expeditiones suscipiendas attinet, penes Leicestrium manente potestate, qualis Caroli V temporibus penes Mariam reginam sororem, Sabaudum, Margaritam Parmensem fuit. Scripta ultro citroque inter ipsos commutata, et tentata Hobenloii comitis cum Leicestrio conciliatio interventu Ordinum; qui, ut Leicestrio sacramentum dicat, ab ipso minime impetrare potuerunt. Et quia CC florenorum CIO in singulos menses non suffectura dixerat Leicestrius, proindeque si non haberent Ordines unde belli sumptibus in posterum satisfacerent, mature illis de pace cum Hispanis agendum, nec opus esse ut Elisabetha in hoc bello diutius se sumptibus inutilibus vexet, eam summam sufficere et Arausonensis tempore suffecisse demonstrant; et insuper, alio scripto ex communi civitatum Bataviae, Zelandiae, et Frisiae deliberatione publicato, antiquitatem gentis et principum suorum a primis initiis repetunt, et nobilitatis ac civitatum in administratione publica et in iurejurando auctoritatem demonstrant. XIV. De pace cum Hispano Friderici regis Daniae interventu, ex consilio Elisabethae, sed in seipsis Ordinibus, actum. Qua de re cum Caius Ratzovius ex Hispania rediens in itinere a Bergosomensibus praesidiariis spoliatus ad Ordines Hagae retulisset, illi se excusaverunt, et, resarcito utcumque damno, legatum quam potuerunt honorifice dimiserunt. Quod ad animum revocans Fridericus, naveis Ordinum ad IOCCC in faucibus dittonis suae naviganteis retinuit, nec nisi xxx talerorum CIO exsolutis dimisit. Elisabetha rursus per legatos suos in comitiis Hagensibus negotium pacis urget, a qua denuo se Ordines excusant. XV. Pastores publicae se administrationi immiscentes plebem contra magistratus incitant, in Leicestrii gratiam. Coitionis principium Ultrajecti factum; ubi captum consilium de Lugduno ope professorum et juvenum rebus novis studentium, qui magno numero operam literis ea in urbe navabant, intercipiendo et Anglis tradendo. Re detecta ab Andrea Schotto comprehensi Nicolaus Maudius, cujus egregiam in Slusis defendendis nuper operam Ordines experti fuerant, Cosmus Piscaerengius et Jacobus Volmarus, qui capite lucrunt. Adolfus Metkerkerus rei conscius fuga sibi consuluit. Lambertus Danaeus, Hugo Donellus, Hadrianus Saravia professores solum mutare jussi. Elisabetha, cum severitatem Ordinum recenti adhuc Antuerpiani casus memoria, qua erat aequitate, apud se excusasset, rem quoque hoc rerum statu palam dissimulavit, et nihilominus constantiam in foedere cum Ordinibus servavit, revocato mature e provincia Leicestrio; cujus tamen dignitati datum, ut se sponte praefectura abdicasse videretur. Scriptum ea de re exeunte anno publicatum. Meppela interim haud longe a Linga ab Adolfo Meursii comite in Frisia capta et mox amissa.

M. Schenkius Bonnam biduo ante natalem crepitaculis admotis capit. XVI. Fran. Dracus, qui superiore anno per Indias Occidentales excurrerat, hoc anno ad inspiciendam classem Hispanam, quae contra Elisabetham parabatur, missus, ad Luciferi-fanum in Bactis aestuario multas navis deprimit. XVII. In Pannonia a nostris prospere contra Turcos gesta. Copanum haud procul a Balatone lacu cum magna praeda captum. Turci supra Katzerolacum, uno a Canisa militari, a Georgio Zerinio magna clade adfecti. Captus Mahumetes Quinqueclesiensis purpuratus, Alis pugna ad Echinadas interfecti filius, qui Copano nuper capto aufugerat. XVIII. In Polonia Stephano mortuo scissa studiis comitia. Leges ambitus renovatae. Sboroviorum factione actum, ut auctoritas et summum exercituum ducis imperium Zamoscio, qui aberat, abrogaretur. Lithuani cum Polonis expostulant, et Borussi querimonias suas jungunt; quorum postulata ad tempus suspensa. Rigenses etiam auditi, confessionem Augustanam urgentes. Publica pax imperatur et promulgatur. Orator Pontificius auditus pro religionis causa palam verba facit; in arcano Austrios ut Ordines commendatos haberent Pontificis nomine rogat. Iis Sborovii, qui Stephani tempore apud Caesarem per fugium habuerant, studebant. Septemviri Imperii principes et pro illis per legatos advocacionis officio defuncti sunt. Theodorus Moscorum princeps legatos et misit. Christophori Transilvani Stephani fratris filii et suos miserunt. De indigena seu Piasto eligendo et in comitiis magna contentione actum: sed praecipuus fuit Sigismundi Joannis III Succorum regis et Katharinae Jagellonicae filii favor; pro quo Ericus Sparre regni cancellarius et Ericus Brake comes auditi; qui et tandem Zamoscio annitente, missis in suffragia episcopis et proceribus, rex Poloniae renunciatur v Eid. Sextileis. Dein pridie Eidus Sextileis Sborovianorum factione in regem Maximilianus Austrius Caesaris frater eligitur, utramque electionem improbantibus Lithuanis. Leges Maximiliano dictae, quas Olomuciae ille ratas habuit. Leges itidem Sueco datae; inter quas dura illa videbatur, ut Livoniae parte, quam occupabat, et magnis sumptibus ac suorum sanguine quaesiverat, in Polonorum gratiam cederet. Pro ea vadimonium Anna regina constituit. XIX. Tandem Sigismundus, Zamoscii, qui Cracoviam tenebat, repetitis literis evocatus, Joannis patris permissu Gedanium venit, et ad Olivense coenobium solemni sacramento adigitur, protestatione de Livoniae parte, quam Sueci tenent, non cedenda prius interposita. XX. Maximilianus, cum se in viam cum Sborovianis dedisset, v a Cracovia milliaribus substitit. Primores utrinque literarum missitationibus, dein et velitationibus acta. Postremo occurrente Zamoscio acriter pugnatum, et victi Austriaci. XXI. Sigismundus Cracoviam regia pompa ingreditur; et post acerbam de Livonia inter regem et Zamoscium contentionem, quae vix tandem in illud tempus dilata est, quo Sueciae regno potiretur, inaugurationis ritus solita ceremonia peracti. XXII. Novus rex, missis ad Caesarem literis, belli, cujus necessitatem deprecabatur, quasi denunciatione facta, copias instruit, quibus cum summo imperio Zamoscio praeficitur. Ad Vielunum ventum in Quadorum et regni finibus. Inde transmissis angustiis ad Bitinum acriter xi Kal. Febr. certatum, et ter mille Austriaci occisi. Bitinum eodem successu a Zamoscio captum, et in eo Maximilianus ipse, et multi proceres Poloni, et episcopi; in quos summa moderatione usus est victor Zamoscus, et ejus exemplo novus rex. XXIII. Pontifex Philippi interventu per Hippolytum Aldobrandinum cardinalem in Poloniam missum de Maximiliano libertati restituendo agit.

CICICLXXXVIII.

L I B. LXXXIX.

MISSUS contra Bonnam anno superiore a Schenkio interceptam cum exercitu Carolus Croius Cimaci princeps, et obsidio Martio mense coepta; et post septem menses III Kal. Octob. deditio ab Othone Potiliso facta. II. Negotium de pace cum Elisabetha a Parmensi urgetur, dum interim immanis illa classis apparatur. Reluctantur Ordines, et oblatas conditiones minime admittendas decernunt,

CICICLXXXVIII.

HENRICUS III.

T o m. IV.

decernunt, et per legatos in Angliam missos multis rationibus, et recentibus Gandavi, Brugarum, Sellianae in Hispaniam legationis exemplis contra pugnant, et ad bellum fortiter capeffendum reginam hortantur. III. Tandem Borborgi institutum colloquium inter Anglae et a Parmensi missos delegatos, nullo exitu, et Jacobo Crofto, qui conditiones quasdam scriptis mandaverat, ubi in Angliam rediit, carceri mancipato. IV. Theodori Sonoii cum Mauritio altercationes, et Medenblikensium praesidiariorum intemperies. Idem aliis locis factitatum, reliquiis factionis Anglicanae, quae superiore anno exstirpata putabatur, passim repullulantibus. V. Gertrudbergenses desperata gratia post seditionem Parmensi locum tradunt. VI. Bedfordiae comitis filii Vlislingae praepositi cum Ordinibus et Mauritio dissidium. VII. Elisabetha, de classis Hispanae eventu anxia, praefectis suis, ut se erga Ordines et Mauritium moderatius gerant, enixe mandat. VIII. Caralogus navium, ducum nomina, armorum genera, commeatus copia, et ordo classis : cui Lud. Peres Gusmanus Medinae Sidoniae dux delectus summus imperator. SS. officii, hoc est Inquisitionis, vicarius generalis classe vehebatur, cum circiter c sive e sodalities Jesuitico sive ex Capucinis, et IV mendicantium ordinum collegiis. IX. Edictum fulminatorium sub id a pontifice conditum, quo, post Pii V et Gregorii XIII diplomata, Elisabetham ut indignam regno, quod usurpabat, ob crimina fuisse in eo enumerata denuo proscribebat, et cuius capiendam ad supplicium de ipsa sumendum objiciebat, regni Anglicani omni jure in Philippum translato. Edicti executioni destinatus Gul. Alanus Lancastrensis, sub id in cardinalium collegium cooptatus, et in Belgium procedere jussus. X. Parmensis, qui, classe in Angliam exposita, summus armorum dux destinabatur, apparatus bellicus, qui fere navigiis planis constabat : cui opposita Ordinum classis ducce Justino Nassovio. XI. Bellici in Anglia apparatus, eo tardiores, quod aliquam de pacis colloquio spem regina concepisset. Carolus Howardus summae rerum praerat, eique suffectus Franc. Dracus. XII. Primus conflictus pridie Kal. Sextil. cum Hispanae naves Vectim et Plimmuthum praetervectae in Belgium ad conjungendum se cum Parmensi tenderent, magno errore. Postridie Valdesiana cum ipso P. Valdesio in Draci potestatem venit, nec non et Michaelis Oquendi semiambusta praetoria. IV. Non. Sextil. et acriter certatum, sed Hispanorum semper deteriore conditione ; et magna navis Veneta a Georgio Kennero expugnata. Dein levibus excursionibus, post et majore vi certatum, et ipse Jo. Martines Ricaldus Sidonii vicarius in media sua classe oppugnatus ; quo in certamine Martinus Frobisherus magnam laudem meruit. Parmensis frustra Dunkerkam venit ; unde Gul. Stanleius cum 1000 circiter Anglis, navigiis planis conscensis, in Angliam exscensionem facturi solverant. XIII. Naves VIII, ut in obsidione Antuerpiana, materia ad ignem concipiendum et ejaculationem refertae, in mediam Hispanorum classem immissae. Praetoria triremis, qua Hugo Moncata vehebatur, oppugnata a pinassis Anglis ; et, cum ad Calerense litus illisisset, capta ac direpta, ipso Moncata interfecto. Mancipia Turcica et Africana a Gordano Caleti praefecto defensa in terra Francia per fugium habuerunt et libertatem receperunt. Asculanus princeps nauseabundus ex Sidonii praetoria ad Iccium portum exscendit, et terrestri itinere ad Parmensem se contulit. Ad Dunkerkam et ultra ab Anglis pugnatum, et IV magnae naves Hispanae amissae, et una minor ad Blancebergam. Classis de cetero vento dissipata. Angli c tantum toto illo tempore desiderati. Amissae et II magnae naves in discessu, utraque 10000 amphorarum capax. XIV. Circumnavigata Britannia Sidonius, in freto Hibernico aliquandiu jaectatus, in Cantabriam perrexit. Ricaldus, qui cum XVII navibus remanserat, amissis plerisque e suis in potestatem insularum devenit. Praetoria Cantabrica, qua M. Oquendus vehebatur, 100 amphorarum capax, cum omnibus vectoribus in eodem freto periit. In summa Hispani XXXII naveis amissas et X capitum 100 amissa, majorem numerum Angli et Belgae edunt. Quid Bern. Mendoza de sumptu in classem illam facto regi dixerit. Sidonius in Hispaniam reversus a Philippi conspectu jussus abstinet. Parmensis et ob id culpatus. XV. Thomae Candishi triennalis navigatio. Juxta S. Sebastiani insulam, atque adeo Desiderii portum, canum marinorum ingens multitudo,

titudo, foecunditas, species, caro ad esum optima, et vivax natura, ut, nisi maffarum ictibus capita conterantur, vix emoriantur. Aves item sine alis cuniculorum instar terram fodientes. Freti Magellanici enavigatio. Paitam, quae Limae praefecturae subest, civitatem capit, et direptam incendio delet. Vastata Pruna insula. Aquatulica civitas, haud longe a Quita promontorio igne consumpta. S. Annae praetoria navis rebus pretiosis onusta post sex horarum certamen ad Californiae promontorium capta et direpta. Inde ad Latronum et Philippinas insulas ventum. Philippinae et earum populi cum Aethiopibus et Chinesibus commercium exercentes. Sanguelii, et eorum miri ingenii et pulchritudinis opificia. Mos clavum plumbeum in pueris pudendo inserendi unde invaluerit. Ad Javam majorem accedit Candillus. Regis in ea potentia; et uxorum ingens numerus, quae mortuo eo se gladio summa alacritate confodiunt. Promontorio Bonae Spei superato ad S. Helenae insulam ventum; et inde in Angliam incolumis eo anno pervenit. XVI. Parmensis, de successu classis, et quid de se Philippus sentiret, anxius, revocatis copiis Tolensem insulam, quam Georgius Eberardus Solmensis comes defendebat, irrito conatu tentat, cccc ex suis amissis, et vix e luto extricatis Octavio Mansfeldio et E. Lalanio Rantiaco. Damnosus item ad Bergas ad Somam conatus. Wactendonka in Sicambris a P. Ernesto Mansfeldio oppugnata et post bimestrem obsidionem deditioe recepta. Berkae item ad Rhenum admotae copiae. Mauritius Nassovius Verac in Walacria marchio ob rem bene gestam creatur. XVII. Ultrajecti factio renovatur, Gerardo Daventriensi in centore. Nunenarius eo cum occultis ab Ordinibus mandatis missus occasione captata civitatem oppidanorum benevolentia fretus in potestatem redigit, et seditiosos pellit; pulsa factione civeis in patriam restituit. Tileborgi, haud longe a Silva ducis, praesidiarii obruncantur. XVIII. Cum Jo. Monlucio Balagnio Cameraci praefecto prorogatae a Parmensi induciae. Telarum in ea urbe ingentis pretii opificium. XIX. R. Dudleyi Leicestrii in Anglia obitus. Ejus genus, ingenium, fortuna, successio. XX. Friderici II Daniae regis mors. Legatio Ordinum ad Christianum IV heredem. XXI. Viri doctrina clari obierunt Joannes Wierus, Theodorus Zuingerus, Bernardinus Tilesius, Spero Speronius, Augerius Ferrerius, Joannes Auratus.

L I B. XC.

DE anno octogesimo octavo hujus saeculi, Jo. Regiomontani, Gasp. Bruschi Egrani, Joannis Stofleri praedictiones. Prodigia diversis orbis partibus; quibus nullum magis dirum, quam Henoticum apud nos foedus, quod ostento vir doctus comparavit, quod tempore Neronis factum narratur, cum in agro Marrucino olivetum publicam viam transgressum est, et in locum oliveti e vestigio arva successerunt; nam foedere eo factum, ut Hispania in Franciam migraverit, et Galli in media Parisiorum civitate superbe inambulantes Celtiberum aspexerint. II. Gul. Roberti Bullionii ducis Carlota sorore superstite decessus Genevae, et testamentum. Nuncio mortis allato Carolus Lotharingiae dux ad invadendam eam ditionem Franc. Lanovii curae commendatam vireis vertit. III. Jametii obsidio, et ad eam a Lotharingicis gesta. Frustra missi a rege, qui sequestrari locum peterent. Sedani eodem tempore obsidio redintegratur. Tandem oppidum deditum, arce penes Schelandrium manente. Ab Arembergia de matrimonio Carlotae et comitis Valdemontii agitur. IV. Lanovius, pro cuius libertate fidem interposuerat Lotharingiae dux, cum commissa fidei suae Bullionia ditione necessitatem illius tuendae sibi impositam videret, ne quid contra decus suam facere videretur, si Lotharingico vim facienti vim contrariam opponeret, antequam ad arma deveniret, scriptum evulgat, quo facti sui rationem reddit. V. Conventus Nancii foederatorum et ejus capita ad regem allata et elusa, non sine concionatorum et seditiosorum in urbe murmure. VI. Cumulati in Espernonium post Jousae mortem invidiosi honores, et cum Petro Espinaco archiepiscopo Lugdunensi cum verborum acerbitate contumeliosum coram rege diverbium; cujus is exitus fuit, ut Lugdunensis aperte ad Guisii

CICIO LXXXVIII.

HENRICUS III.

TOM. IV.

partes ultionem quaerens defecerit. Libelli in Espernonium sparsi ad regem invidia apud plebem onerandum; *et reposita ex annalibus Anglicanis Petri Gaverstoni Vasconis historia, cujus odio Edvardus II in magnas se calamitates induerit. Cui scripto alio pari acerbitate retaliatum est, quo foeda archiepiscopi vitia et Guisii immoderata ambitio sugillabantur.* Funeris pompa Jousac cum effigie; *qui honos solis regibus et regum filiis ac magistro equitum apud nos habetur.* VII. Henrici Borbonii Condaci sub id mors incidit, *ad Joannis Angeriaci-fanum non sine veneni suspitione extincti. Comprehensi ob id domestici, et ex iis Joannes Ancellinus Brillaudius; qui lata sententia a quatuor equis discriptus fuit.* Carlota Catharina Tremollia uxor, *quod variante Brillaudio nominata esset, sistitur, et quia praegnans erat, quousque peperisset, sub custodia retenta est. Acta contra eam facta, et rei persecutio appellatione interposita a senatu Parisiensi interpellata, quod id juris sit regii sanguinis principibus et Franciae paribus, eorumque uxoribus, quae radiis maritorum coruscant, ut tantum in Parisiensi senatu, quae curia parium dicitur, criminis postulati causam dicant.* Condaci ingenium, mores, fortuna semper adversa. VIII. Hoc casu erectis plebis animis factiosi, cum metus incessisset a rege *toties et tam graviter offenso, Guisii adventum ad urbem urgent.* Nova de rege et Espernonio opprimendis consilia a Polinio detecta. Regis ad ea revincenda segnities et tarditas. IX. Pomp. Bellevreus Augustam Sueffionum ad Guisium missus, ut ejus ad urbem adventum miseris precibus redimeret. Espernonius Rotomagum ad praefecturae novae possessionem capiendam profectus. Ultima conjuratio de rege capiendo, *sparsa initio fama quasi a Protestantibus captus esset, et Sueffionem, quasi in itinere a Guisio receptus esset, abducendo, itidem a Polinio detecta; quae cum frustra fuisset, Brigardus a conjuratis ad Guisium missus, ut Guisii ad urbem adventum postremo obtineret, periculo suorum post tot detectos conatus demonstrato.* X. Tandem Guisius conjuratorum precibus persuasus ad urbem contra regis imperia venit, et ad regem a regina matre, *quae ipsi in occulto favebat, introductus summa fiducia regem cunctatorem alloquitur.* Auctis suspicionibus duplicatae in urbe exeubiae, et Helvetii *nocte quae v Eid. Maias secuta est* a Birono introducti; sed tanta lentitudine administrata omnia, *urbanis tribunis aliisque belli ducibus nihil movere jussis, ut factiosi Guisio auctore satis temporis habuerint munitiones doliareis passim per vicos extruendi, et copias regias locis in quibus dispositae erant postremo expellendi.* XI. Guisius sub vesperam urbis potens cum suis excubias ordinavit, XII. Anglicani oratoris inter has turbas generosum ad Brissaci comitem responsum. XIII. Metu regi injecto necessitudinem urbis deferendae postridie Guisius imposuit. Regifugium. XIV. Regina in urbe remanet rerum componendarum spe. Bastilia in Guisii manus a Laurentio Testo traditur. Magistratus urbani abrogati et novi a Guisio suffecti. XV. Rex Autricum Carnutum se confert. Inde missae ad provinciarum praefectos literae, quibus Lutetiae successus ita narrabatur, *ut, dum motus culpa in Guisium rejicitur, in ignaviam regionum res recideret.* XVI. Contra has exultationis et victricis fortunae plenas publicat Guisius. XVII. Et quadriduo post ebrii fortuna animi ad Bassompetram dat literas. XVIII. Personatae Flagellantium se supplicationes Lutetia Autricum veniunt, ut religionis specie foedus Parisiense in ipsa urbe, ad quam rex perfugium habuerat, per seditiosos subscriberetur; et tamen a rege admittae.

L I B. XCI.

CICIDLXXXVIII.

HENRICUS III.

MISSI a senatu ad regem instigante regina delegati; et edictum de revocandis aliis plerisque promulgatum, *sero post turbas ad aucupandam plebis praeoccupatae gratiam remedio.* Claudii Dorrone a rege in senatum missi oratio. II. Libellus contra Espernonium et Valetam fratrem in regis invidiam. Libellus Borbonii cardinalis, Guisii, et aliorum nomine subscriptus. III. Ad eum regis, *dum molliter et languide res geritur, haud validius responsum.* IV. Sub id et evulgatum

evulgatum pro Espernonio et Valeta scriptum, quo Guisianorum ambitio acerbè perfringebatur. V. Espernonius in aulam e Neustria reversus ultro praefectura nuper donata cedit, quae statim in Monpensivum collata est. Inde, ut invidiae cederet, in Santones et Engolismensem agrum cum summo imperio, *jam fastidio ejus in animo regis subeunte*, proficiscitur. VI. Delegati in provincias a rege missi, qui tumultus Parisiensis eventum elevarent, et de comitiis regni spem facerent. Jac. Aug. Thuanus in Neustriam, quo rex concedere constituerat, praecedere jubetur. Franciscopolis, *quae ab Andrea Brancatio Villario tenebatur, subministrata a Parisiensibus Henoticis pecunia*, ad Guisium inclinat. VII. Augustobona Tricassium in Campania a Guisio sollicitata; ac tandem, Ludovico Guisiano cardinali iterum accedente, plebis et factiosorum opera *per absentiam Joachimi Dintevillae* in potestatem redacta, *et regiis ac urbanis in ea abdicatis magistratibus novi suscepti*. VIII. Villaregius *Vernonio*, quo rex Rotomagum tendens venerat, ad reginam matrem cum plenissimis de pace mandatis mittitur. Conditiones eadem quae in Nanciano conventu propositae, ac inter alias de Tridentino concilio promulgando. Actum et de Aureliano securitatis causa foederatis attribuendo; *de quo cum non assentirentur Balsaci Interamnates fratres provinciae praefecti, qui Guisio primum addicti ad regis partes tunc inclinabant, res aliquandiu altercationibus extracta: tandem secretis pactis concessum Aurelianum; ita tamen ut Balsaci Dorianum in Belgico limite, necnon rex ipse, non autem Aurelianum concessum fuisse persuasum haberent*. IX. Missus interim in Picardiam Thuanus a rege cum literis ipsius propria manu scriptis, ut Abbatis-villam et Samarobrigam, quae nutabant, in fide confirmaret, *et Bellaforerium, qui Corbiam tenebat, promissorum memorem esse juberet*. X. Villaregius in aulam redit, dum rex spectaculis Rotomagi occuparetur; et, quoniam summa armorum praefectura in arcano promissa Guisio fuerat, diplomatis exemplum etiam regi attulit. XI. Tandem conditum edictum Quintili mense, *de Catholica religione asserenda et extirpanda peste sectaria S. Concilio Tridentino damnata*, quod Rotomagi mox promulgatum est, et ab Honorato Laurentio in *Aquensi senatu fisci patrono Henotici titulo singulari libro laudatum*. XII. *Quia autem jurejurando adacti principes et proceres subscribere jubebantur, et rex aliis exemplo suo praeiverat*, Nivernius subscribere jussus aliquandiu substitit, quod eo Navarrus proximus regni heres a successione excludi videtur: *qua de re cum regem monuisset, et nihilominus ut subscriberet a rege juberetur, tandem nec nisi repetitis jussionibus adactus fidem cum aliis proceribus interposuit*. XIII. Missi a Guisio archiepiscopus Lugdunensis et Cl. Castreus, qui pro edicto gratias agerent, ceterum de dignitate aucta ipsum affectata modestia excusarent, *et magistri Palatii plena potestate contentum esse ostenderent*. Suspicionis regis contra Villaregium ex eo et Aurelianensi negotio origo nata. XIV. In Pictonibus Lavardinus *Maranum post diuturnam obsidionem tandem honestis conditionibus a Boscodulio et Fario deditum in fidem accepit. Quod rursus summa diligentia cinctum et solertia oppugnatum, captum prius Charronia insula et circumpositis munitionibus, cum arce in Navarri potestatem venit, traditis signis, et Clusello, qui loco praeerat, captivo manente; cui postea Navarrus libertatis gratiam fecit, modo ne contra regem militaret*. XV. In Provincia Arausio irrito conatu a Susae comite tentatus. Diguierii et irritus ad Gratianopolim conatus. Giera haud hinc procul munitione ab eo expugnata, *post aliquot utrinque discursationes et leves conflictus, Diguierius cum suis cliivum Mauri-podium vulgo dictum Vapinco vicinum insidet, et tanta celeritate, equitibus cespites comportantibus, munit, ut Cisterione superveniens ad disturbanda opera Valeta frustra fuerit. Ad Vivum Carcilianus cum Morgianarum copiarum parte Disemium caedit. Jargium a Diguierio captum. Stella item a Poeto capta, et Charpello in arcem se recipiente direpta. Fanum-spiritus frustra tentatum*. XVI. Valeta, ubi de edicto Juliano cognovit, *quod sub id Gratianopolim, ut promulgaretur, allatum fuit*, et de Meduano cum exercitu brevi in Allobroges venturo, ab Espernonio fratre monitus Eidib. Sextil. *Monmaurii interventu Guberneti defensionis et offensionis focus cum Diguierio icit. Interannium in Venascinensi comitatu a Blacono captum. Delphini castrum a Bricomotio item captum, et Osce-*
norum

T o m. IV.

norum municipium a Bellomontio munitum. Osceni tandem post arctam obsidionem dedente Bellomontio recepti. Vicissim Ancona a Diguierio capta. XVII. Rex Rotomago in Carnutes descendit ; et, auditis in itinere a senatu missis delegatis, *pro quibus verba fecit Barnabas Brissonius praeses, et Medontae salutata regina parente et uxore,* Autricum tendit ; quo statim cum regina matre, *quae Medonta Lutetiam redierat,* Guisus ad eum venit. XVIII. Diploma de amplificata Guisii dignitate a Villaregio factum ; *quo magistri Palatii officio annexam magistri equitum functionem exercere jubebatur.* XIX. Novae suspiciones ortae ex literis pontificiis ad cardinalem Borbonium et Guisium, quem Machabaeis comparabat, scriptis, et Nivernii prudentibus monitis ; qui, exercitui in Pictones mittendo summus dux destinatus, *literis, quae in consistorio lectae sunt, speciose scriptis* se a munere juncto excusavit. XX. Jura proximi regis agnati Borbonio cardinali ad turbandum legitimae successionis ordinem Henoticis annitentibus attributa, et in senatu, cum diploma promulgaretur, in majus aucta.

L I B. XCII.

C I O I O L X X X V I I I .

H E N R I C U S I I I .

AUDAX contra Espernonium inita Engolismae conspiratio. Origo ejus, et regis consilium. *Persuasum fuerat in aula Espernonium desperata regis gratia cum Navarro vireis et consilia sociaturum. Itaque periculo tot locorum munitorum, quae ille in potestate habebat, territus rex hominem in potestate habere consultum existimabat. Ubi Espernonius ad urbem venit, Suchetus consulis sororius, re cum aliquot provinciae proceribus ac nobilibus communicata, in aulam mittitur, qui de regis voluntate, quam mutatam intellexerant, certius cognosceret : per Villaregium ad regem introductus cognoscit id velle regem, ut Espernonium, quo perniciosus ejus consiliis praeverteretur, vivum sisterent, et ad se adducerent : quo intellecto, et re rursus a Villaregio pensitata, ad suos revertitur, et ordo rei exequendae componitur.* II. Jo. Bordii Hoffaei a Navarro ad Espernonium itationes. III. IV. Eid. Sextil. factus a conjuratis ad arcem et castellum, in quo Espernonius erat, impetus, *cum uxor ad sacrum audiendum abesset, et Bordius arcis praefectus ex pacto foris evocatus esset.* Summa virtus uxoris a conjuratis comprehensae, et praesentia animi in Espernonio ; et *post xxx horas, quibus cibo obsessi abstinerant,* conjuratis e nobilitate urbe facessere jussis, et gratia oppidanis facta, motus compressus ; *cujus culpam cum in Villaregium rejiceret Espernonius, et per literas apud regem de injuria exostularet, rex rei invidiam in se derivavit, et nihil nisi jussu suo factum affirmavit.* IV. Retractatum de Aureliano negotium, *quod securitatis causa Guisio a rege concessum fuisse supra dictum est.* V. Cum intercederent Balsaci, ex eo alienari a Villaregio rex coepit ; *quem, ut Guisio in occulto faventem ac proinde suspectum,* ab aula relegat, et cum eo Petrum Brulartum et Cl. Pinarium a secretis epistolis, Pomponium Bellevreum, et ipsum cancellarium, *cui Aureliani praefectura in Balsacorum gratiam adimebatur.* Martinus Ruzacus Bellilocus et Ludovicus Revolius ab epistolis assumpti. VI. Evocatus et Roma Arnoldus Offatus, et e Segusianis Petrus Morennus ; qui se excusarunt. Procuratio sigillorum Francisco Montholono *Francisci filio, qui eandem dignitatem olim Francisco I rege meruerat,* attributa. VII. Factum comitiis initium a supplicationibus publicis IV Non. Octobris, quae demum XVII Kal. Novembr. inchoata sunt. Ordo et pompa comitiorum. VIII. Rex Ordines longa et composita oratione alloquitur ; *in qua postea foederatorum importunitate, cum publicaretur, quaedam mutare, et secus quam pronunciarerat edere, coactus est.* IX. Regem dicentem excepit Montholonus, et *longa oratione* ejus egregiam voluntatem et reginae parentis merita exaggeravit. X. Pro sacro ordine verba fecit Reginaldus Belnensis Biturigum archiepiscopus. XI. Pro nobilitate Claudius Bellofremontius Senefcaeus ; pro tertio ordine Michael Martellus Capella, per seditionem nuper mercatorum praefectus Lutetiae creatus. XII. Biduo post conventum, et unionis edictum pro fundamentali regni lege publico praeconio promulgatum fuit. *Cum sacramento cuncti*

cuncti adstantes adigerentur, Belnensis pro jurissjurandi religione, vera ecclesiae uni-
one, multa graviter dixit, ad amolendam invidiam, quasi sacer ordo classicum to-
to regno caneret, et pacem publicam conturbaret. Inde ad S. Salvatoris aedem ad
hymnum B. B. Ambrosii et Augustini decantandum itum, vilescere interim regio
nomine, dum per illas promulgationes Henoticae foederationi auctoritas accresceret.
XIII. Sueffio paulo ante relicto Navarro ad regem redierat; cui in arcano a cardina-
li Mauroceno pontificio legato, quod Navarri partes secutus esset, et *Cutracensi pug-
nae interfuisset*, venia impertita. Intercedunt Lutetiae seditiosi. XIV. Sabaudus
per has turbas *occasionem oblatam nactus* Saluciarum principatum in Subalpina pro-
vincia occupat. Guisii super ea re ad Sabaudum advocacionem petentem responsum.
Per Alimium excusationes a Sabauda propositae minime in bonam partem a rege
acceptae. *Cusus in eam rem a Sabauda nummus, in quo Centaurus coronam sub-
jectam calcans coelatus erat, cum inscriptione OPPORTUNE; cui contrario ab eventu
OPPORTUNIUS alter ab Henrico IV postea cusus.* Bellum, cum initio factiosi in
comitiis reclamarent, tandem annitente ipso Guisio ad eluendam invidiam contra
Sabaudum communi ordinum consensu decretum. *Qua re cum potentiam, contra
quam rebarur, rex experimento summam et nimiam non solum inter Ordines sed toto
regno Guisii esse comperisset, recuperandae illo superstite auctoritatis desperatione
consilium tunc demum de eo e medio tollendo cepit.* XV. Libellus Veracis titulo
tunc evulgatus a Michaele Huralto Hospitalio factus, et *Iusto Lipsio inscriptus, quo
treis in regno factiones esse ostendebat, quarum regia ut justior sic debilior, Guisiana
in speciem potentior, Navarrenna tutior esset et firmitior.* Libelli artificiose et
eleganter scripti lectione cum summe gavissus est Guisius, tum vel eo maxime ani-
mos sustulit, quod regis debilitatem illo argui cerneret: quod rursus regis despera-
tioni facem subdidit. XVI. Missus Joannes Angennaeus Poignius ad Sabaudum,
qui captas urbes restituere recusanti bellum denunciaret. Datum et negotium Pifa-
nii marchioni apud pontificem oratori, ut de tanta injuria apud eum expoſtulareret,
et jus quod in principatu illo regi competebat, quod in dubium revocabat Sabaudus,
prolatis testimoniis demonstraret. Sabaudi ambitio Alimii fana monita repudiat.
Ejus ad Helvetios itidem optimos monitores responsum. Bellum in speciem
contra Genevam paratum. XVII. Ferdinandus Medices cardinalis dignitatem
renunciat, et Christiernam Claudiae regis sororis et Caroli Lotharingiae ducis filiam
in uxorem accipit. Fiduciariae nuptiae Bloefis celebratae. *Carolus Engolismensis
Caroli IX naturalis filius procuratorio nomine pro magno Etruriae duce sponsi offi-
cio defungitur.* XVIII. Casus sub id intervenit mali ominis, rixa a nobilibus pue-
ris Borboniorum et Guisianorum *in pergula Britonum* sub noctem excitata, in qua
unus et alter occisi; *et qui ad motum sedandum accurrerant, immiscentibus se lixis,
humi strati et vulneribus sauciati.* Id majoris motus exulceratis animis principium
esse potuit, anxio interim rege et Guisio, qui in cubiculo regis erat; qui tandem qui-
evit. XIX. Res interea in Pictonibus a Navarro gestae. Obsidio Montis-acuti so-
luta. *Arnoldi Stellae juxta Pictavium et Renati Burri Garſaei haud longe a
Pillemillio, quod est Condivicini Namnetum in ulteriore Ligeris ripa suburbium,
legiones caesae.* Bellovarium admotis tormentis a praesidio deditum. XX. Ru-
pellae ecclesiarum Protestantium celebrata comitia xviii Kal. Decembris. De
disciplina militari leges contra dejeratores, stupra, raptus, latrocinia renovatae, *et
pauperibus facta collatione prospectum;* tum de aerario et belli sumptibus amplius
disputatum.

L I B. XCIII.

LIBELLUS Navarri nomine et Protestantium regi oblatus; quo *Januario edicto
libertatem concessam, concilii item nationalis toties petiti copiam fieri, et ut
bonis, unde dejecti injuriose fuerant, restituerentur, postulabant.* Quo Bloefis al-
lato, ad concilii mentionem delegati excauduerunt, et inde occasione captata regi auc-
tores fuerunt, ut de successore legitimo Catholico designando mature cogitaret. II.

CIO IO LXXXVIII.

HENRICUS III.

Secundum haec *in sacri ordinis confesso pridie Non. Nov.* Navarrus ob sectarium crimen, *in quod perfidiose relapsus esset*, regni successione indignus pronunciatur: cui decreto ceteri ordines accesserunt. Cum rex urgeretur ut subscriberet, et decretum diplomate confirmaret, se excusavit, et rationes a Navarro saepius repetitas in medium attulit, et ut legatio denuo ad ipsum decerneretur censuit. De legatione cum non adsentirentur ordines, et in proposito perstarent, rex ad postremum petitiones eorum importunas eludit. III. Ludovicus Gonzaga Nivernius cum exercitu in Pictones proficiscitur. Mauleonum antequam muri pulsarentur deditum, et in deditos aliquatenus saevitum. Ad Montem-acutum promotam castra; et post exiguam pulsationem, Colombario cogente, locus sub conditione deditur. Dein ad Ganachiam versa vis: ejus situs et robur, et munitiones a Plessio Getaeo institutae, et suburbia postremo diruta. IV. Regis nomine in dies vilescente factio Guisiana confurgit; et de populi levamento rex intempestive interpellatus, cum se ob belli necessitatem primo excusasset, hoc repulsa consecutus est, ut ejus odium in se reciderit, beneficii vi tandem extorti gratia conciliandae ordinum benevolentiae in Guisium redundaverit: gratiae tamen speciosis verbis regi actae. V. Dein in thesaurarios versus odium publicum; et ut numerus eorum minueretur petatum; item ut in quaestores regni quaestio a iudicibus minime suspectis haberetur. VI. Majore contentione de Tridentinae synodi promulgatione actum; qua in causa soli Jacobus Faius Speffaeus fisci patronus, et Jacobus Gueslaeus cognitor regius, ab omnibus cum deserti essent, minime se deserunt, sed jura regni et libertates ecclesiae Gallicanae constantissime tutantur. Literae Lansaci, olim in concilio cum Ferrerio et Pibracio oratoris regii, qui negotium cum praesulibus urgebat, a Speffaeo sinu prolatae, quibus vitii concilium arguebat; et inde cum indignabundo murmure, inde cum risu et joco, astantium recitatae. VII. Hac actione, qua magistratus suos indignum in modum habitos videbat rex, etsi a concilio non omnino abhorrebat, exasperatus, accedentibus multis odiorum et ultionum stimulis, de caede Guisii, capto ex desperatione rerum suarum consilio, cogitare coepit. VIII. Inter Lotharingicos in factione concordēs occulta ac domestica dissidia; et ceterorum contra Guisium, etiam Caroli Meduanii fratris, livor. Carolina factio. Praefectura Lugdunensis in Nemorosium Mandeloto mortuo collata, Allincurio rejecto. IX. Meduanii, dum Lugduni esset, cum Alfonso Ornano de Guisio secreti sermones ad regem perlati. Mariae Aumalii uxoris a marito et sermones in Guisium eodem tempore ad regem delati. Petulantes Monpenseriae voces. Joannis Aumontii equitum tribuni in aulam adventus. Is a Guisio frustra tentatur. De Guisio equitum magistro creando, sprete regis auctoritate, potentes inter ordinum delegatos presentationes. X. De Aureliano acerba inter regem et Guisium altercatio, et praefractum Guisii super ea re responsum. XI. Rex, fidis sevocatis, habita prius longa ad eos oratione, caedem Guisii decernit. XII. De ratione rei exequendae aliquandiu disceptatum fuit; cum Aumontius Guisium et complices comprehendendos et jure contra eos agi debere contenderet; alii generosius hoc quam tutius consilium rejicerent, et quod in ea re ageretur, post rem peractam juris rationem habiturum dicerent. Dies et locus condictus, ex Guisii verbis explicata, quae in iis versabatur, difficultate. XIII. Guisius ab amicis saepius monitus, ut sibi caveret, monita eorum negligit. Decretis duobus in causa Mota-ferrani et episcopi Lingonensis contra civitatem Lingonum factis subscribere rex re dilata recusat. XIV. ix Kal. Januar. rex summo mane, frequenti admodum consistorio, quod in aula cubiculo proximo habebatur, breviculum rerum postridie disceptandarum recitari jubet. Interim cum rei exequendae destinatis agit, et oratione efficaci ad facinus patrandum eos hortatur. Cum proceres et Guisiani venissent, et jam deliberatio coepta esset, rex Guisium per L. Revolium a secretis epistolis rei ignarum in conclave proximum evocat; qui ubi intravit, oppellato, ut sit, ostio, a conjuratis repetitis ictibus confoditur. XV. Comprehensi cardinalis frater et Lugdunensis archiepiscopus, qui in consistorio erant; et in cubiculo suo cardinalis Borbonius sistitur. Sistuntur et Jonvillae princeps Guisii filius, Nemorosius et Ellebovius, et plerique per urbem factioni addicti. Inde cum Mauroceno legato pontificio rex per Revolium agit, et, justis rei causis expositis,

positis, *de non intermittendo contra Navarrum suscepto bello fidem denuo obstringit.* Aumontius cum Carolo Balsaco Aurelianum missus, ut arcis beneficio, si possent, urbem in potestate haberent. Missus et Alfonsus Ornanus Lugdunum, qui Meduanium, si in tempore veniret, manu armata sisteret: verum ille a Bernardino Mendoza monitus periculo praevertit. XVI. Guisii et Meduanii fratrum, quantum ad mores et ingenium, inter se comparatio. XVII. Cardinalis Guisiani ob verba minarum plena *et ingenium ejus suspectum* imperata caedes. *Amborum corpora calce viva absorpta.* XVIII. E magno concilio assessores delecti, qui *mortuos et superstites* captivos in jure interrogarent. Respondere detrectat Lugdunensis. In crimine majestatis ecclesiastici privilegii praescriptionem cessare, exemplis ex historia nostra petitis, demonstratur. Nicolaus Fumacus Bellovacensis episcopus ad Lugdunensem, ut ad interrogata respondeat, frustra mittitur. XIX. Aliunde probationes conquistae et evulgatae ad fidem conjurationum *cum Hispanis, Sabaudis, et toto regno initarum* faciendam; quae tamen, praecupatis populorum animis, nullum ad defectiones sistendas momentum habuerunt. XX. Rationes in contrarium ab Henoticis allatae. XXI. Segnities in revocando e Pictonibus exercitu, *ut Aumontio in Aureliani obsidione praesto esset. Radesiani fatale regi consilium.* Rex captivos *Borbonium cardinalem, Annam Atestinam Guisianorum parentem, Lugdunensem, alios,* Ambosiam in arcem deducit, *amoto Rillio, et magno errore suspecto in ejus locum Gasto.* Edictum, quo Catholicorum unio Juliano edicto sancita denuo confirmatur. XXII. Lutetiae, ubi caedis nuncius venit, res turbant, *et custodiae portis a factiosis apponuntur.* *Postridie post vespertinas preces* concilium in urbanis aedibus habetur, cui *Harlaeus senatus princeps et Augustinus Thuanus collega summa animi intrepidi praestantia interfuerunt.* In eo, *Joanne Rolando verba faciente,* delata summa Aumalio praefectura. Inde in omnem intemperiam effusi contra regem concionatores; sed, incerto adhuc Aureliani obsessi eventu, missus Claudius Hierosolymitanus eques Aumalii frater, qui praesentia sua obsessis animos faceret. XXIII. Suppetiae cum nitrato pulvere onustis carris missae a Fargio et Montinio ex occasione interceptae.

L I B. XCIV.

NAVARRUS iterum Espernonium per Bordium urget. *Cognita Guisii morte, de Castellionaeo ad eum mittendo consilium omittit.* II. De Niortio occupando consultatur, *accensis odiis, quod Valeta sub moenibus occisus ignominiose a praetore urbis in furcam actus fuerat, et oppidani successibus fidentes vicinis assidua discursatione molesti essent.* Sangelajus rem exsequendam suscipit. Ejus ordo et successus. *Admotis crepitaculis capta urbs et crudeliter direpta. Laurentius praetor, qui in Valetam mortuum saevierat, mortuus patibulo affigitur; ut et Jamartius, qui multa indigne in Navarrum et regiae familiae decus dixisse ferebatur.* *Arx honestis conditionibus a Malicornio dedita.* De suppetiis Ganachiac obsessae ferendis actum. *Navarrus, dum in itinere esset, acuta ex pleuritide correptus febre pro conclamato habitus fuit.* Interim urgebatur obsidio. Tandem, *post auditum Caravadium comitem a Nivernio missum, conditionibus ab ipso comite oblati* fit deditio, et *Granpratensis comes cum legione sua loco imponitur.* Reducto exercitu Nivernius cum Castreo *Bloefas* ad regem venit. III. Catharina regina parens ex veteriosa gravedine, accedente ad morbum moerore, decedit. *Testamento Carolum Engolismensem regis Caroli naturalem filium in bonis omnibus patrimonialibus heredem instituit.* *Praedicta illi a Mathematicis, et, inter alia, ut a Sangermano caveret.* *Rei ludibrium.* IV. Finis comitiis impositus, *et edictum unionis denuo jurejurando firmatum et pro lege fundamentali sancitum.* Habita orationes a delegatis ut in media pace et securo otio. Bituricensis pro sacro ordine verba fecit, *et multa graviter et erudite pro sarcienda sacra disciplina, electionibus restituendis, et foedis nundinationibus prohibendis dixit; pro recipienda Tridentina synodo, scholis instaurandis,*
judiciario

CICICLXXXVIII.

HENRICUS III.

CICICLXXXIX.

judiciario ordine restituendo, populo levando: Brissacus pro nobilitate dixit, ornata admodum oratione; et ultimus pro tertio ordine Stephanus Bernardus, in corruptam militarem disciplinam, in mangones edictorum, novorum tributorum fabricatores et aulicas kirudines, appellationes a iudice ordinario ad consistorium regium per iniqua diplomata devolutas, et in partium concilio, vere ita dicto, quod in eo partes iudices sedeant, agitatae, jussiones nimium frequentes in gravium edictorum promulgationibus, mira libertate invehctus est. Dimissi delegati; fide obstricta, ut in suis quique provinciis tranquillitati publicae studerent; quod pauci praestiterunt. V. Soluta Aureliani obsidio. VI. Gastus Ambrosiae impositus a captivis persuasus de cardinali Borbonio liberando deliberat. Rex continuo eo advolat, et, de pensis xxx aureorum cio, cardinalem, Jonvillae principem, et Ellebovium ab eo redimit, et ceterorum gratiam ei facit. VII. Nicolaus Harlaeus Sancius cum plenis mandatis ad auxilia maturanda in Helvetios et Germaniam a rege mittitur. VIII. Lutetiae factiosi, ut eorum, qui obedientiae scrupulo obligari se dicebant, conscientias solverent, in eam rem libellum collegio Sorbonico porrigunt; in quo, post sacrum S. Spiritus celebratum, a decano pronunciatum est, populum vinculo obedientiae solutum esse, et contra regem pro religionis defensione arma capi posse: decretum ad pontificem missum et implorata ejus auxilia. IX. Hoc acto in senatum conversa rabies. xvii Kal. Febr. cum de legatione ad regem mittenda deliberarent, Bussius loricator intervenit, stipantibus hinc inde Baptista Macautio et Gul. Marillaco senatoribus; et cum breviculo nomina comprehensa recitare inciperet, Achilles Harlaeus et Augustinus Thuanus praesides surrexerunt, eumque secuti omnes in Bastiliam ab ipso ducuntur. Ea re aliquantum commoti in urbe licet factioni addicta animi, et arma ubique per regiones a civibus sumpta; quos subito concionatores, ambone conscenso, falsa veris miscentes, et nihil in captos ab humanitate alienum admissum iri affirmantes, placarunt. Novum jusjurandum in senatu, qui superabat, propositum, quo spes omnis reconciliationis tolleretur; cui Bastonus proprio sanguine subscripsit. X. Dein Catharina Clivia Guisii uxor atrata, luctuoso comitatu ad scenam introducta, mariti patrisque ejus praeclare factis commemoratis, et exaggerato parricidio utriusque fratris, sibi de caede mariti juris via satisfieri suppliciter petiit. De comite in urbem importando decretum in senatu factum. XI. Meduanus ex Heduis venit, et, rebus in transitu Aureliani ordinatis, in itinere a factiosis invitatus Autricum Carnurum divertit, urbem potestatis suae facit, et inde Lutetiam venit. Radesianus interim captus in Boiis, et, cum se a Joanne Barrensi Neovio L aureorum cio redemisset, in Namnetes descendit, et conscensa triremi in Hispaniam pergat; et inde, arcano cum Philippo colloquio habito, Barcinone solvit, et Genuam atque inde Liburnum Etruriae portum appulit, ubi toto bellorum tempore decubuit. XII. Adventu Meduanii concilium unionis Catholicorum institutum xii Kal. Martias, quod in praefecturae palatii aedibus statis diebus haberetur. In eo factum de convocandis regni generalibus comitiis decretum, summa belli et negotiorum potestate penes Meduanium manente, qui titulo vicarii generalis status regalis et coronae Franciae rempublicam administraret. Decretum in senatu dein promulgatum vii Eid. Martias, et Meduanus a B. Brissonio praeside in verba decreti adaetus. XIII. Intemperies concinatorum. Libelli et verius inepti. Effigies ad horrorem in facellis ad pulvinaria erectae. Libri in regem famosi, et impostoria fraude illi multa afficta. Supplicationes et in eum institutae, et a pueris decantatae ad candelas epodae, quae quasi Meleagri titione extincto, sic etiam extinctae regis vitae finem afferrent. Laodunenses etiam foederationi Henoticae subscribunt; et ea de re Joannis Bodini sententia ex literis ad Brissonium scriptis publicata. XIV. Romae per Hier. Gondium absolutionem de Ludovico cardinali occiso coram cardinali a Jousa et Pifanio marchione oratore suo a pontifice frustra rex suppliciter petit. Pontificis ea de re in consistorio oratio ab Henoticis Lutetiae publicata. Jacobi Dioi Melitensis equitis ad pontificem a Meduano missi mandata. Post Dioum et missus Lazarus Coqueleius senator Parisiensis, cum Nic. Pila Orbasi abbate. Missus et a rege Claudius Angennaeus Cenomanorum episcopus, vir probitate et doctrina insignis. Ad eum monita Ferdinandi

dinandi magni Etruriae ducis. Cenomani coram Jousa cardinali et Pifanio, *post longum apud pontificem de successu rerum et egregia in posterum spe sermonem*, de benedictione impertienda suppliciter petitio. Pontifex amplius de cardinalis Guisiani caede satisfieri petit, et cardinalem Borbonium et archiepiscopum captivos sibi tradi. Cenomani de regis in regni sui episcopos, in rebus quae civilem administrationem spectant, potestate, summa libertate explicata sententia. *Magna et de absolutione a confessore regio vi diplomatis secreti concessa, quam sufficere aiebat Cenomanus, et saepius repetita altercatio.* Pontificis exprobrationes vanitati propiores generose a Pifanio clusae. Novis denuo mandatis acceptis Cenomanus in genua procumbens absolutionem ritu solemniter regis nomine petit. Pontifex in speciem placatus, non impertita absolutione, instat ut captivi tradantur. XV. Flaviam et Urfinam neptis nobilitatis Romanae primariis regulis, *Virginio Ursino Bracciani duci, et M. Antonio Columnae*, elocat. Ferdinandi magni Etruriae ducis nuptiae magna pompa cum Christierna Lotharinga Florentiae celebratae. XVI. Samarobriga in Ambianis, *praetore urbis, quem rex Bloesis captum dimiserat, in centore*, rebellat, *et Maria Borbonia cum S. Pauli comite filio in carcerem conjiciuntur.* Abbatisvilla, Rotomagus, *ejecto Tanaquillo Venatore Carrugio, et Claudio Grolartio primario praeside aliisque praesidibus et senatoribus inde discedentibus*, Vindinum Cenomanorum, *capto Philippo Angeneo Fargio episcopi fratre*, Melodunum, Silvanectum, Creolium ad Esiam, Claromontium in Bellovacis deficiunt. Catalaunum, *ejecto Christiano Savinio Ronaeo a Guisio imposito, et evocato Philippo Thomassino*, fidem servat. Lugdunum diu nutat et tandem deficit. XVII. Villaregii in partes transcuntis excusatio. Cl. Castracus, qui fidem regi dederat, capta occasione *ex arce Argentoni a Navarro intercepta*, deficit, et vectigalia provinciae retinet. XVIII. Maria Lucemburgica Mercuriani uxor in Armorica Condivicinum Namnetum excitata seditione in potestatem redigit. Mercurianus re cognita Condite Redonum venit, ab episcopo Dolensi introductus, Renato Tornaminio, Monbaroto, et Assaraci marchione, qui regum nomen tuebantur, pulsus. Monbarotus, qui turrem urbis munitam tenebat, admotis tormentis locum dedit. Fulgeria eodem successu capta. Vitreacum *haud hinc longe, Lavallae ditionis oppidum, a Bordagio captum et regi vindicatum.* Nec multo post Redonenses poenitentia ducti Charronerium a Mercuriano impositum urbe pellunt. *Fossellinum Roanorum castellum a Molaco occupatum, et, Sanlaurentio Mercuriani nomine superveniente, tandem receptum.* XIX. Burdigalae res turbant, *a patribus Jesuitis excitata seditione*; quam Matignonus provinciae praefes summa animi praesentia, *disturbatis doliaribus munimentis a plebe per vicos structis*, paucorum caede compressit. *Duo soli supplicio affecti; ceteris a viro juxta prudenti ac moderato parcitum.* Patres Jesuitae, ut securitati publicae in posterum confuleretur, urbe exacti; qui Aginni Nitiobrigum, et Vesunae Petrocoriorum, quae civitates sub id rebellaverant, perfugium habuere.

L I B. XCV.

MA X I M A omnium Tolosae intemperies plebis *a novitiis theologis et zelotis incitatae* fuit, qua Jo. Stephanus Durantius senatus princeps cum Jacobo Dasilio fisci patrono, *quod regis partibus addicti dicerentur*, oppressus est, crudeliter *primum* interfectus, *et postea in platea ignominiose suspensus, appensa ex adverso regis effigie, cujus se aspectu post mortem scilicet solaretur.* Durantii genus, ingenium, mores, integritas. II. In Arvernensibus Randanus provinciae praefes, *Claromontano episcopo fratre instigante*, ad Henoticos deficit, Rigomagi arce belli constituta. Tumultuarius ordinum Billomi coetus, *quo a Tolosa delegati cruore innocentium hominum adhuc madentes convenerunt; et foederati in templo Jesuitico sacramento adacti.* Claromontani et Monferradenses, *cum non comparerent, proscripti.* Issoriacum, *quod foederi subscribere recusaverat, et Ivonem Alegrium Mialdum regi addictum evocasse dicebatur, a Randano crepitaculo admoto cum*

CIOIOLXXXIX.

HENRICUS III.

arce captum. Augustobona Tricassium in Campania a Simphalio frustra tentata. III. Rex Bloefis, *cum facto opus erat, rem verbis agit,* edicto Februario mense proposito, quo cunctos ad obsequium gratia praeteritorum facta vocabat; ni facerent *intra Kal. Martias proximas, tanquam perduelleis et laesae majestatis in primo capite ac patriae proditae reos declarabat; urbibus, quae defecerant, privilegia, magistratus, jurisdictionem abrogabat.* IV. Falandrius a Sueffione in Cenomanis caesus. V. Bloefis consultatum, quam imperii sedem rex deligeret, *in quam senatum transferre, et consistorium belli tempore tuto posset deponere.* Nivernius Molinium in Boiis tendendum censet, *haud longe a Lugduno, ubi plerique adhuc regis partibus addicti erant, et inde venturus cum auxiliari exercitu Sancius commode expectari posset.* Contra disputabat Sueffio, *qui regis Ligeri relicto discessum fugam interpretaturum hostem dicebat,* et Bloefas omni ratione, *quas hostis proculdubio petiturus esset,* servandas ostendebat. Dum rex ambigit, allato seditiosos Caesaroduni tumultuare, ex necessitate consilium capit, et *adductis secum captivis Caesarodunum venit.* Andegavum *cum Brissacus ad seditionem concitaret, Petri Deodati Picarici, qui arcem ab Henrico Fousa impositus tenebat, incrupta et frustra a foederatis tentata fide, servatum est, Aumontio equitum tribuno per arcem in urbem introducto.* VI. Senatus x Kal. April. Caesarodunum translatus; *eaque de re diploma, rege ad S. Juliani in lectisternio justitiae sedente, promulgatum.* Jac. Aug. Thuanus a primarii praesidis functione, quae ipsi honorifice a rege deferrebat, se excusat, *et precibus erga regem efficit, ut in Jacob. Faium Speffaeum, donec Achilles Harlaeus libertati restitutus esset, conferretur.* Edicta pleraque contra urbes perduelles promulgata. VII. De Navarro, *qui interea operam suam regi deferrebat, evocando clam initio agitur, mox et propalam, postquam omnis per Maurocenum pontificium legatum tentatae reconciliationis cum Meduano spes evanuit.* Post Niortium captum *Maxentii-fanum, Malleacum, Loviodunum, Mirabellum, Vivonum, Bochari insula, Castrum Eraldi,* in Navarri potestatem veniunt, et postremo Argentoni *ex occasione arx.* VIII. Navarri scriptum elaborata oratione, quo belli necessitatem deprecatur, *et reconciliandis cum rege foederatis se pararium offert.* Tandem induciae annales pactae, *re per Philippum Mornaeum Plessium cum Gaspare Schombergio transacta.* Locus transfrendendis copiis ad Ligerim Navarro, *quas Meduano oppositurus esset,* promissus. *De eo altercatum.* Cum Pontes Seii tradi non possent, Salmuria concessa est. IX. Alterum *pari elegantia* scriptum nomine Navarri, *quo de consilio suo post inducias cunctos regni ordines certiores faciebat, et securos esse, quod seditiosi passim urgebant, de religionis periculo jubebat, Avenione et Venascinensi comitatu in iis comprehenso.* X. Intemperies et protervia Parisiensium concionatorum, quo res, *omni reconciliationis spe praecisa, ad extremam armorum necessitatem adducerent.* Joannis Buceri de justa Henrici III abdicacione cruciarius liber. Decretum et a theologorum collegio *Non. April.* factum, quo preces pro rege in canone Missae *et collecta secreta concipi solita* inducebantur, *aliis impia audacia in locum earum substitutis.* Disputatum et de cardinalibus, episcopis et sacerdotibus, qui post cardinalicidium cum Henrico Valesio, *sic rex a seditiosis tunc vocabatur, in rebus sacris participabant, an in censurae vincula incidissent.* Cum Thomae Bellamici Carmelitae paulo ante defuncti scriptum objiceretur, quo nullam justam, *ne quidem ob religionem, sumendorum armorum causam esse posse* afferrebat, *Calderius bibliopola libellum contrarium ejus nomine publicat, quasi ab eodem Bellamico, cum in extremis ageret, ut ederetur, suae fidei commendatum, ad tollendam offensionis, ut aiebat, quam Politici arripere ex eo poterant, occasionem.* Itaque cumulata in eandem rem a recte sentientibus *Simonis Vigorei archiepiscopi Narbonensis et Cl. Sanctii Ebroicensis episcopi ex ipsorum scriptis deprompta* contraria testimonia. *Inopia plebem insanientem urgente tertia pars pensionum locatoribus aedium senatus-consulto remissa.* In dies et felicium successuum nunciis artificiose a Monpenseria confictis et per concionatores *vulgatis aures vulgi implentur.* XI. Silvaneftenses Thoracum evocant, qui regis nomine urbi praesit. Commentitii Henoticorum per regnum successus. *Signa ex arca repraesentata a*
Monpenseria

Monpenseria pulverulenta et lacera, et ad tholum majoris templi suspensa. Conjuraciones Lugduni et Rotomagi affictae. XII. Gualteranorum in Neustria clades a Monpenserio, *qui ad Faleziam sedebat, ultro obsidione soluta,* delectorum. Ter mille caesi. XIII. Petrus Frisonus Remensis decanus Romam a Meduano *et unionis concilio* missus, qui pacificationis negotium impediret. Petri Molani detectae latebrae, *et CCCLX aureorum CIO in ejus aedibus reperta et inter milites distributa.* Monitus a B. Mendoza Meduanus nova mandata *Dioo et Coqueleio* suis Romae oratoribus dat, ut de absolute, quam pontifex regi impertiturus creditur, *ipsius et Nemrosiae matris et Guisii viduae ac Monpenseriae sororis nomine* protestentur. His inductus rationibus pontifex monitorio diplomate regem, nisi cardinalem Borbonium libertati restituat, ferit; *quod III Non. Maias factum, tantum IX Kal. Jun. promulgatum fuit.* XIV. Post decretum cardinalis a Jousa Roma discedit, et Venetias cum Arnaldo Ossato venit. Pisanius cum Cenomano diverso itinere in Galliam Narbonensem descendit. *Ex consilio senatus Veneti, magni Etruriae ducis, ducis Mantuae, remissus Isaias Brochardus Cliella, de injurioso et iniquo diplomate apud pontificem exposulaturus, qui regem cum comitatu regiae dignitati suae conveniente Romam proficisci decrevisse denunciaret. Consultum et visum ut rex eodem tempore Avenionem et Venascinensem comitatum per Valetam Provinciae praesidem aut Alfonsum Ornanum Diguierii viribus subnixum occuparet.* Id consilii ab Italiae principibus regi datum, *qui ita agreste Sixti ingenium noverant, ut nullo cultu et obsequio ad amicitiam inflecti, tantum vi ac convitiis ad officium cogi posset.* XV. Pecunia undique per Italiam a rege conquista. Salucianus principatus Etrusco oblati; quo recusato de Masilia conditionibus certis oppigneranda actum. XVI. Vicissim foederati pontificem non solum de thesauris spiritualibus, sed argentaria gaza ex arca promenda urgent. XVII. Meduanus, *rejeeta omni conditione a Mauroceno legato pontificio proposita,* Vindocinum venit, et urbem, Jacobo Mallio Beneartio perfidiose tradente, potestatis suae facit. Frustra Reginaldi castrum tentat. Audoeni-fanum capit; *eaque in obsidione Joannes Bellofortius Canilliaci marchio desideratus.* XVIII. Aumontius et Espernonius, ut regi serviant, reconciliantur. XIX. Navarrus Plessiacum *primo a Caesaroduno lapide* ad regem venit, et familiariter ab eo tempore cum eo degit. XX. Clufellus a Navarro dimissus, fide data, ne contra regem arma ferret, occasione quaesita deficit, et Meduano suburbiorum cis Ligerim occupandorum viam monstrat. Pugnatum in iis acriter deteriore regionum conditione. Sueffio in Armoricam cum copiis mittitur, *et ad castrum-Gironis capitur.* XXI. Petrus Forgetus Fraxineus regi a secretis epistolis in Hispaniam mittitur, specie ut de matris et socrus morte communem dolorem apud Philippum testaretur, revera ut ejus voluntatem periclitaretur, *petitis adversus rebelleis auxiliis, et excusationibus de Cameraco, quo cedere paratum regem ostendebat, in medium allatis. Ab altero se Philippus excusavit, alterum ut infirmitatis confessionem accepit.* XXII. Missus in Germaniam ad militem scribendum Gaspar Schombergius Nantolii comes, cum Jac. Aug. Thuano; *quam in rem CC aureorum CIO a magno Etruriae duce suppeditabantur. Per Aquitaniam et Septimaniam in Provinciam iter fuit, et inde Genuam petivit Schombergius, obstructis et intutis aliis itineribus.* XXIII. Pictavium nutat. Rex eo serius profectus ingressu urbis injuriose excluditur; *cum prius Armanus Bironus equitum tribunus, cum illac ad regem tendens iter faceret, a Berlando apparitore itidem injuriose urbe ejectus esset. Cum rex inde Eraldi-castrum concessisset, de Silvanectensi pugna accepit, Savosio caeso, et auxiliari Helvetiorum exercitu, quem Sancius ducebat, ad Ripaliam in Sabaudica ditone victore.* XXIV. Ordo pugnae ad Silvanectum, in qua Longavillanus belli erat summus dux. Lanovii astus, et Aumalii et Balagnii copiae in fugam verfac. *Menevilla occisus.* XXV. Savosius cum delectis in Castellionacum imprudenter incurrens prope Bonnevallium *post obstinatum certamen ad internecionem caeditur. Forcevilla et Savosius ipse ex vulneribus acceptis mortui.* XXVI. Gilberti Pedifolii Commerondi militum per Cenomanos impiae grassationes, quas vix Meduanus praesentia sua compescuit. A-lençonium in Aulercis a Rantio deditum. XXVII. Monpenseriae ad Meduanum fratrem

fratrem literae, quibus de *casu Silvanectensi et Aumalii* ignavia liberius querebatur, a Navarro interceptae, et ad Aumalium missae.

LIB. XCVI.

CICDLXXXIX.

HENRICUS III.

NEGOTII inter Helvetios a Sancio procurati successus. *Bernates c aureorum mille regi in bellum contra Sabaudum gerendum largiuntur. In belli societatem veniunt Tigurini, Basileenses, Scafusiani, Fridericus Wirtembergicus, et senatus Argentinensis. Genevae situs. Joannes Calvimontius Guitrius, Bellovasius et Bellilocus, collecta manu a Sancio moniti Montoriam arcem et Bonam oppidum crepitaculis admotis capiunt, pontes Arvae abrumpunt. Forii-fanum et Gessa capta. Clusurarum a Guitrio ommissa obsidio. Thononiensis arx Sancio dedita. Ripaliae situs, origo; et unde dicterium emanavit, Ripaliam facere. Post aliquod certamen locus deditus et incensus, et biremes in eo contra Genevam paratae.* II. Sancius *his actis* Helvetiis persuadet, ut in Franciam ad regem veniant, et equitatum ab eo accipiant, quo se deinceps contra Sabaudum tueantur. Bernatibus assentientibus Sancius, et accepto *Haraucuriano equitatu*, in viam se dat. *Sabaudi post decessum Sancii in Allobrogibus circa Genevam successus. Bogea recepta, Forii-fanum, munitio ad Arvae pontem, Ternera: ad Sonzium II a Geneva leucis S. Katharinae munitio aedificari a Sabaudis coepta. Bona obsessa irrita conatu. Valpergae et Masini comites a Vattevilla Bernate ad Pilonaeum coenobium caesi. Insoliti genus morbi finem bello eo anno imposuit. Sancius, per Sequanos et Lingones facto itinere, et assumpto secum Gul. Saulio Tavano, ad castrum-Villanum copias admovet, instigante Ludovico Dijiaceto loci domino; quod ab hostibus statim desertum est. Longavillano a rege mandatum, ut cum Lanovio obviam venienti Sancio procederet, et, nisi extrema necessitate urgente, ad certamen se cogi non pateretur.* III. Edicto novo jura, privilegia, immunitates, urbibus perduellibus abrogantur. IV. Capto a Mercuriano ad Castrum-Gironis Sueffione, Henricus Borbonius Dumbarum princeps in ejus locum *Navarri commendatione* a rege sufficitur. V. Navarri, qui *Bogentiaci* erat, ad Aurelianenses literae. VI. Gergolium vi captum, et *Fallangius*, qui locum tuebatur, suspendio necatus. *Pari severitate in Pitiverienseis resistere ausos in Belsia actum.* Stampis morte adfecti magistratus, qui populo rebellandi auctores fuerant. Pons Esiae obsessus, et post Altafortii, qui *Allincurio loci praefecto attributus* erat, mortem tandem deditus. *Eodem quo deditio facta est die, Jametiana arx in Mediomatrici- bus a Schelandrio post arctam XI mensium obsidionem deditur. Dintevilla Montem-falconem a Sanpaulo occupatum Amblisii et Termensis copiis subnixus recipit. Ad Georgii-fanum pugnatum feliciter ab Amblisio, et Sanpauliani caesi. cxx desiderati et lx capti, et in iis Artigotius.* Res mutant, Amblisio mutante et ad Lotharingiae ducem a partibus regis transeunte. Cl. Jousa Torteronus a Sanpaulo ad Novum-Castrum oppressus; quo in certamine *Renatus a Jousa Verpellius xx annorum adolescens occubuit, magno sui relicto desiderio.* Mons-Rigoli ad Igonnam ab Espernonio *per Amblevillam* interceptus, et statim a Meduano superveniente receptus. VII. Longavillanus cum Lanovio obviam Sancio profectus, eum ad Castellionem ad Sequanam nactus, inde recta ad regem contendit; et Sequanam ad Pisciacum, pridie quam Pons-Esiae deditus est, transmisit. *Inde fanum Clodoaldi ventum, ponte nobile municipium, a quo hostes statim depulsi.* In Germania a Wilhelmo Hesso ad regem mandata data, ut *de rebellium multitudine securus esset, ceterum a capite raso sibi caveret.* VIII. Jacobus Clemens Dominicanus e Sorbona Senonum vico adolescens, *literarum rudis et vita in otio inter ganeas acta infamis, et quia monachorum ordinibus regem sciebat gaudere, et illis ad ipsum facileis patere aditus, in castra venit; et primo exagitatatus, dein a Jacobo Gueslaeo cognitore regio in hospitium ducitur; et postridie, quia literas a Briennio Lutetiae captivo ad regem habere se dicebat, ad ipsum, mane cum surgeret, a Gueslaeo nihil tale suspicante introducitur, et porrectis literis*

literis legendo intentum cultro ancipiti e manica prompto in imo ventre ferit. Accurrentibus domesticis *nobilibus* Clemens, *faucibus elisis, crebris insuper vulneribus* nullo irae spatio dato confoditur. IX. Rex vulnere diem supervixit. Moriens proceribus et nobilitati, quae aderat, Navarrum commendat, et de diplomate pontificio monitus, quod se ignorare affirmavit, ejus absolutionem a Stephano Bellaqua impertitam accepit, et placide defecit. Instrumentum ea de re confectum a cardinali Gondio episcopo Parisiensi confirmatum, et principum ac procerum astantium ac Bellaquae ipsius manu subscriptum. Ingenium ejus religionibus devotum: profusa et omnem modum supergressa in dando natura: molli- ties in cultu: in jure dicendo per intervalla severitas: in negotiis segnitias; in vitandis periculis tarditas; instantibus animi praesentia, praeteritis securitas: major amicorum, quam sui regnique amor: in iis fovendis indulgentia, in di- mittendis fastidium. Mortem deploravit singulari libro valde gravi Petrus Ae- rodus. X. Nuncio Romam perlato pontifex effraeni linguae impotentia in mor- tuum saevit. Evulgata ab Henoticis casu exultantibus ejus in consistorio habita oratio; contra quam auctor Veracis librum *Anti-Sixti* nomine Latine, Andreas Mallarius Fulminantis titulo declamationem Gallice, scripsit. XI. In Belgio tenta Tergoensis insula a Parmensi per Philippum comitem Ecmondanum irrita co- natu. Gertrudbergenfium praesidiariorum cum Hohenloo comite et Mauritio repe- titae altercationes, et postremo defectio. Heusda a Mansfeldio nullo successu ob- fessa. Bommela frustra tentata. Parmensis, firmatis praesidio circa Sylvam-du- cis extractis munitionibus, aeger ad Tungrensis aquas proficiscitur. XII. Alex- andri Farnesii cardinalis patris decessus. Ad dolorem ex eo conceptum accessere apud Philippum Pastrani ducis et Asculani principis animosae de classe profliga- ta delationes, instigante Campaniaco. XIII. Blienbecka M. Schenkii arx a Marco Ria Varambonio tandem ad deditorem compellitur. In Frisia utrinque gesta. Schenkus auxiliareis Verdugo a Parmensi cum pecunia missos juxta Vesaliam ad Lipae ericetum caedit. Ad Neomagum infelici conatu vim facit, et lembo submerso perit. In cadaver Vahali extractum oppidani immaniter saeviunt. Hu- jus morte Gebbardus Truchsius, qui in Batavis erat, spe omni recuperandae Co- loniensis administrationis cum excidisset, in Germaniam ad propinquos se confert. Gul. Nassovius Soldincampiam munitionem in ostio Reedipiensi caesis praesidiariis in Verdugi conspectu expugnat. Nuenarii ad Arnhemium miserabilis interitus. Ad Berkam Varamboniani a Fr. Veero caesi. Tandem Berka Varambonio dedi- tur. XIV. Expediitio ab Anglis ad revincendam superioris anni injuriam in His- paniam Draco duce suscepta, instigante Antonio, qui ad primum suum in Lusita- niam appulsum populareis rebellaturos affirmabat. Huic militiae Robertus Ebro- icus Essexiae comes Gualterum fratrem secutus, aula valere jussa, nomen dedit. Ad Coronam in Gallecia classis appellit, et exposito milite inferius oppidum capit, et in eo Joannem Lunam. In superiore erat Joannes Pacecus Cerralbi marchio, qui locum tutatus est. Inferius oppidum asportato omni comiteatu incendio dele- tur. Ad Burgum acriter pugnatum, victoria penes Anglos manente: inde ad Cel- ticum promontorium Lusitaniae progressa classis, et Penica Antonio deditur. Heic venerabundi sacerdotes monachi ac rustici agminatim confluunt, et ad Antonii pe- des procidunt. Inde Cascalium ventum haud longe ab Olissipona. Norrisius ter- restri itinere profectus Olissiponam tentat, sed irrita conatu. Tandem, decresciente Anglorum numero et crescentibus Hispanorum copiis, Cascalium reditum. Aciem Angli instruunt, qui ex omni numero tantum IV CIO sani superabant. Arx Cas- calii admotis tormentis deditur, et igne pulveri nitrato subjecto protinus subverti- tur. In reditu Angli adversa tempestate cum Hispanis certant; et morbis in classe grassantibus tandem domum redeunt, XIII CIO, qui Anglia solverant, ad VI CIO redactis. XV. De navibus Germanorum in itinere interceptis querelae institutae, et hinc inde libri pro defensione juris sui vulgati. Danicus denarius Britanniae olim ante Gulielmi nothi tempora impositus. XVI. Apud Caesarem Protestantium legati pro collegio Argentinenfium et Aquisgranensibus intercedunt. Edictum contra Belgas Aquisgrani domicilium habentes factum. Austriae et Vi-

EPITOMARUM SERIES.

ennae ordines liberam Augustanae confessionis professionem petunt. XVII. Beutenae in finibus Quadorum et Sarmatiae delegati conveniunt, *pontificis nomine Hippolytus Aldobrandinus cardinalis, Philippi Vespasianus Gonzaga*, de Maximiliani libertate acturi; conventumque ut sine pretio dimitteretur, fide data, ut regis Poloniae titulis in posterum abstineret; *cui tamen conditioni a Rodolfo Caesare fratre jurejurando firmatae, cum ad fines Silesiae venit, stare noluit.* XVIII. Acta in comitiis Warfaviensibus, *ut liberae electionis formula constitueretur, Livonia non dividatur, sed veluti integrum regni membrum per vices a Polonis et Lithuanis administraretur. Castellum ad Dunaie ostium solo aequatum.* De templo Jesuitis patribus Rigae restituendo et Calendario Gregoriano res ad regni comitia rejecta. Coslovia ad Pontum Euxinum a Cosfacis direpta. In Russia Tatari *infestis animis Mosci instigatu provinciam ingressi* duce Jo. Sario Samoscio aliquoties caesi. Cosfaci Tataros insigni clade afficiunt. XIX. In oriente Fehates, *dum commeatum in munitiones per Armeniam structas importat*, a Persis et Tataris Circassis caesus. Tumultus in Syria a superstitionis Mahumeticae devotis exorti. XX. Grandis ad Portam seditio a Praetorianis orta; *quibus placandis Ebraimes gratiosus hero purpuratus post multas altercationes tandem poenae deditur. Incendio mox sive fortuito sive ab iisdem accenso direptae Hebraeorum domus, et damnum illud quinquies centies centenis aureorum CIO aestimatum.* Maurorum Tripolitanorum in Africa a Turcis defectio. XXI. Jacobi VI Scotorum regis et Annae Friderici II Dani filiae et Christiani IV sororis nuptiae Croneburgi fiduciaria ceremonia contractae. *Cum sponsa ad virum duceretur, obvium maritum Asloiae in Norvegico sinu habuit; qui peractis nuptiis ingruente hyeme Croneburgum retro abiit.* In Dania pro jurejurando inter regni ordines et regis tutores acta. XXII. Julii Brunsvici academiae Helmestadiensis fundatoris, Francisci Roaldesii jurisconsulti, Christophori Plantini, Joannis Sturmii, Henrici Molleri, Martini Cromeri, Melchioris Guilandini, Jacobi Zabarella decessus. Andreae Dudithii vitae compendium et elogium. Lud. Guicciardini mors.

L I B. XCVII.

CICIDLXXXIX.

HENRICUS IV.

CONSULTATUR in castris de successione; et saniore sententia qui erant, eam legitimo heredi deferendam protinus censebant, *ne, re in incerto relicta et fluctuantibus animis, imperium solveretur.* Alii rem integram ad comitiorum regni convocandorum arbitrium rejiciebant. *Alii comitiorum auctoritatem minime defugiebant, sed addebant, interim in castris manendum, et Navarro tanquam supremo exercitus imperatori parendum.* II. Proxima de sede ac receptu primis regni auspiciis deligendo consultatio fuit. Et placebat multis, ut Navarrus Ligerim cum iis quas habebat, *et se sub signis habiturum sperabat*, copiis, *nam plerique in dies dilabebantur*, verlus tenderet, et Caesarodunum Turonum, *qua in civitate decessor supremi imperii majestatem quasi deposuerat*, peteret, *ubi se medium inter Aquitaniam et circumpositas Lutetiae provincias sisteret*, et inde rerum gerendarum omina captaret. Alii recessum fugam interpretaturum hostem dicebant, et ad famam pertinere, ut in vestigio si posset maneret; recentes in castris Helvetiorum copias esse, quas si retinere ad aliquot menseis queat, citra periculum manere et decus tueri posset. III. Sancii interventu Helvetii operam suam *ad trimestre sine stipendio* deferunt. IV. Sanior pars obtinuit, et Navarrus ab omnibus magno procerum consensu, *postquam de religione C. A. R. tuenda idonee cavuit*, rex salutatur, *et ille statim omnia regiae majestatis sumpsit insignia, eodemque loco, quo decessor suus sedit, ut nihil praeter personam mutatum videretur.* V. Obsequium detrectantes severe alloquitur, et potestatem abeundi facit. VI. De loco adhuc ambigebatur, suspecta tum maxime praefectorum fide. VII. Aemari Casti virtus anxietate regem solvit, Dieppa, quam tenebat, *ejecto praesidio, et arce cum oppido* in regis manus sine conditione consignata. Gaspar Peletus Veruna, qui arcem Cadomensis tenebat, Casti exemplum sequitur, et inferioris

inferioris totius Neustriae regem potentem facit. Hinc praecipue toto belli tempore regi opes. Novum-Castrum *in Caletensi agro, quod Dieppensibus multum incommodabat*, a Guitrio et Haloto receptum. De Rotomagi jam tum obsidione actum. VIII. Meduanus, *Lutetiae emissis, qui veluti Clementis obsides paulo ante carceri mancipati fuerant*, ad urbes foederatas scribit, et ad Philippum, et aperte, *mortuo rege sororio*, ab eo auxilia in causa religionis petit. Promulgatum et nomine Meduani diploma, quo de obedientia regi suo Catholico, hoc est, cardinali Borbonio, protestabatur; quem sub id rex Chinonia arce *ad Vigennam, ubi a Fr. Regio Chavinio custodiebatur*, in Pictones transtulit, et Fontenaii-comitis Carolo Escalario Bolaio custodiendum commisit. IX. Burdigalae senatus-consultum pro pace regni conditur, *nulla regis mentione facta, et tantum deplorata decessoris sui morte; quod ad tempus prudenter dissimulavit Matignonus*. Tolosae senatus-consultum factum, quo ut in publico gaudio supplicationes decretae, mandatumque ne Navarrus pro rege recipiatur, *et Bulla Sixti contra eum decreta denuo promulgetur*. X. Meduani cum Parmensi Bincii in Hannonia colloquium. XI. Rex Darnetatio profectus *per Castellionaeum Essuorum oppidum et Treportium in fidem accipit*. *Ibi de copiis Meduani ingentibus cum cognovisset, ad Longavillanum et Aumontium continuo mittit, ut sibi omni alia re omissa praesto sint*. Ad Arcas confedit et castra munit; *Poletum et spatiosum Dieppae suburbium munitum, et ducta fossa, ne medium se hostis inter Arcas et Dieppam eo occupato interponeret*. XVI Kal. Octobr. levibus proeliis prospere a rege certatum, *indeque felicitis successus augurium captum*. Infelicitus postridie a Meduano pugnatum. *Biduo post cum hostis se castris continuisset, regii Poleto egressi ad eum ex hostibus caedunt*. XI Kal. Octobr. demum totis viribus certatur, *et primo impetu Sagonae comes Caroli Aureliani Franciae prioris quasi de regis patruis paricidis poenam reposcentis manu maectatus est*. Tum ad vallum, in quo rex erat, progressis Germanis, qui Meduano militabant, initio de deditioe agi coeptum; qui, *cum de stipendio sibi debito non caveretur, subito conversis armis regios infestant*, et in certamine illo ad cccc ex hostibus ceciderunt; multi capti. *Desiderati Jacobus Agutius Santandreas comitis Saltuensis frater, et Claudius Castelletus Duillius: ex regis Josias Rupifulcaudis Russii comes, et Carolus Martellus Baccavilla*. Ad Arcas rursus a Gardo, qui arcem tenebat, damno adfecti hostes; et tandem Meduanus III Non. Octobr. omnino ab obsidione discessit. *Qui Rotomagi erant senatores, in primarium praesidem ac reliquos, qui Cadomum interea concesserant, decretis fulminant, et omnem illis auctoritatem abrogant*. XII. IV CIO Anglorum duce Rogerio Willelmio Dieppam appellunt. *His viribus fretus rex, ut Meduanum ad litem excurrentem domum revocaret, assumptis item Sueffionis et Aumontii copiis, Lutetiae propinquat, et suburbia Kal. Novembr. expugnat*. 10000 defensores occisi, multi capti, et in iis Edmundus Burgoinus Dominicanus, *qui paricidium regis laudasse in concionibus dicebatur*. Meduanus ad rei famam, *non abruptis, sicuti mandatum erat, Esiae pontibus, cum equitatu ad urbem venit*. XIII. Bonivetus ad Bretolium oppressus, et post deditioem interfectus, *et caput ejus a milite Florimundi Halvini Menelei marchionis proxima cognatione conjuncti conto affixum et Bellovacum perlatum*. Issodunum in Biturigibus a Gamachio in fidem regis adactum. *Verum is postea cum suis a Joanne Neovio Barrensi ad Pratense coenobium fusus*. Granpratensis comes in Campania prope Vitriacum hostem profligat, et post *Vitriaci-cremati arcem dirutam adverso proelio cum Sanpaulo commisso magna clade afficitur, vulneribus etiam acceptis, ex quibus Catalaunum relatus decessit*. Fara ad Esiam, *instigante Darsio, a Menelei marchione intercepta ac direpta*. XIV. Urbanus Sangelasius Convenarum episcopus tumultus Tolosani ab initio incentor factione sua pervicit, ut Gul. a Jousa provinciae vicarius urbe pelleretur. Ratiasti Lemovicum res turbant, quas *praesentia animi et prudentia sua Annas Levius Ventadurius compressit*. *Motus auctores supplicio affecti. Episcopus urbe exactus*. XV. Lutetiae qui jus dicebant, decretis in regios fulminant. XVI. Caesaroduni Turonum detecta conjuratio *in Carolum Vindocinum regis patruem et Lenuncurium cardinales, Aegidium Sovraenm provinciae*

provinciae praesidem, Jacobum Faium Speffaeum, alios; quibus oppressis hinc Cl. Castreus ex Biturigibus, inde ex Pictonibus Georgius Villoclarus Guerchius, urbem cum suis copiis occupaturi erant. Conscii qui comprehensum sunt plerique ex sacro ordine ut in seditione supplicio adfecti. Sammartiniani collegii sodalis Tornator Vindocini interventu poenae eximitur. Inde calumniandi regio arrepta occasio, quasi in monachos et sacerdotes saevirent; eaque de re evulgata Lutetiae decreta, etiam per tubicinem Caesarodunum ad senatum missa. Contraria decreta, postulante Jacobo Gueslaeo cognitore regio, Lutetiam remissa. Cautum et senatus-consulto pro donationibus, quae insinuatione egebant, ut in archiva curiae referrentur, atque ita valerent, quamdiu bellum duraret, ac si locis a lege praescriptis essent insinuatae. Ludibrio Carolus Borbonius cardinalis captivus post quadrimestre, cum in actis ejus nomen minime expressum esset, ex occasione nominatim rex vocatus. Decretum de ea re factum, et secundum haec indicta Metiosedi regni comitia in Februarium proximum. XVII. Pontifex, non expectato Francisci Lucenburgici Pinaei ducis, cum principum et nobilitatis, quae circa regem erat, mandatis ad eum missi, ad urbem adventu, Cajetanum cardinalem instante Lazaro Coqueleio in Galliam legat. Mandatis pontificiis nulla cardinalis captivi sive Caroli X mentio: quod rursus nova murmura Lutetiae excitavit. XVIII. Rex relictis suburbis Stampas concedit: ubi Alexander Claromontius in Lodevensi dioecesi comes, qui a rege defecerat, captus. Aloisia Henrici III vidua de paricidio decessoris sui vindicando regem per libellum et literas interpellat. Rex Castellodunum venit; ibique legati Helvetiorum, qui ad suos pagos missi fuerant, auditi fidem suam regi deferunt, et foedus cum decessoribus initum cum ipso renovari petunt. XIX. Quid Venetiis actum sit ad primum paricidii Henrici III nuncium. Inde sponsiones, inde comploratio. Repetito per Joannem Mocenicum, qui Caesaroduni erat, priore nuncio, et addito principes ac proceres totumque exercitum concordibus votis Navarrum regem salutasse, ex comploratione publica paulum animi erecti; et, M. Antonio Barbaro S. Marci procuratore referente, decretum ut ad eum senatus nomine tanquam Franciae regem scriberetur, nequicquam pontificio, Philippico, ac Sabaudiae ducis frementibus legatis. XX. Venetiis tunc erat Jac. Aug. Thuanus, et Gaspar Schombergius Nantolii comes Florentiae, qui semel atque iterum Mantuae convenerunt; acceptaque in occulto Etrusci et Gonzagae fide Veronam veniunt et iter dividunt. Schombergius in Germaniam tendit, datis Thuano mandatis ad regem perferendis, qui per Rhaetos et Helvetios iter habuit. Pecunia ab Etrusco in Germanicos delectus commodata, et jam Augustam Vindellicorum praemissa, intellecta Henrici III morte subito revocatur. Leo Scotus senator Parisiensis ab Henoticis ad Helvetios missus ope pontificii et Philippici oratoris regias res conturbat. Nic. Brulartus Sillerius res regis apud eos procurat. Secreta Etrusci ad regem mandata a Thuano ex Schombergii fide perlata. Vindocinum obsessum; quod cum Benehartius, qui arcem tenebat, neque defendere, neque de deditiois legibus convenire potuisset, facta vi expugnatum fuit; ipseque statim comprehensus et Franciscanus, qui rebellionis concionibus suis causam dedisse dicebatur, militari judicio a Birono ad mortem damnatus. XXI. Inde rex Caesarodunum in Turones excurrit, et a Joanne Mocenico oratore Veneto rex Franciae salutatur, excusatione praemissa, quod non per oratores extra ordinem missos senatus officio defunctus esset; quod propediem, cum per itinerum securitatem liceret, facturus esset. Vindini Cenomanorum obsidio, et, post suburbia longe amplissima ab obsessis incendio consumpta, deditio secuta. Bellomontium, Turvolia arx, Lavallum, Guntheri-castrum, Sablatum in fidem accepta. Conventus regni Februario indicti in Eid. Mart. rejecti; intra quod tempus bona spe fretus rex fore praedicit, ut Deus difficultatibus his et aliis subinde exorientibus componendis viam inveniat, quod augurium Euriacae pugnae fuit eo die commissae. Helvetii, accepta Francofurti Nivernii deposita pecunia, dimittuntur. Eam ob rem ad Nivernium missus Thuanus, qui apocham Nivernii ad regem attulit, et de bello contra Sabaudum movendo consilium scripto comprehensum. XXII. Sabaudus post Henrici III mortem ad senatum Gratianopolitanum scribit,

scribit, et sui ut tanquam ultimi regis amita prognati in successione ratio habeatur petit, aliis ob sectariae pravitatis vitium ab ea exclusis. Res a senatu ad comitia regni rejecta, interim armorum vim ab eo deprecante, ne induciae inter Ornanum et Diguierium pactae violentur. Bellum a Sabauda in Provinciam translatum. Lambescum a Valeta captum, et ob caedem Onufrii Ramefortii trucidatis defensoribus incendio deletum. Valetani in transitu Rhodani a Carsio comite ad Tarasconem caesi: ex occasione luci in proximo excidendi oppidanis egressis, Tarasconem nobiles regiis partibus faventes occupant. Alexander Vitellius a Sabauda in Provinciam missus. Bellum Genevense recrudescit. Bona deditioe recepta XI Kal. Septembris, occisis contra fidem datam praesidiariis. xxx pagi in Gexensi praefectura incendio vastati. Versoviam II a Geneva leucis in Lemani ripa munire instituit Sabaudus: munitioni a S. Mauritio nomen positum: quae statim a Genevensibus cum arce recepta est, et munitionibus destructis navigationi lacus libertas restituta. Tolonii arx in Provincia astu a Valeta per Montaltum capta. XXIII. Castrum-Briandi a Dumbarensi receptum. Alençonium obsessum ac postremo deditum, cum arce quam Lagous tenebat. Argentanum receptum, et ex occasione Damfronium. Ad Falesiam posita castra, quae a Brissaco tenebatur. Admotis tormentis oppidum per arcem inferiorem captum ac direptum; arx inferior paulo post dedita. Inde Lexovium itum; quod admotis tormentis, antequam disploderentur, a Loncampio deditum est. Eodem victoriae cursu Pons-Adaemari, Pons-episcopi, et Noviomagus Baiocassium civitas in fidem accepta. Ad Honflorium in aestuario Sequanae majus negotium fuit, et in quo rex ipse vitae periculum adiit, per inducias displusione facta, qua Bellofontanus, quem regem ex amictus similitudine rebantur esse obsessi, interfectus est. Tandem a Britone equite locus deditus, et mox in propinquo arx Tuccia.

L I B. XCVIII.

PONS-ESIAE a Meduano per praefecti absentiam captus. Meulantum obsessum, cui suppetias laturus rex e Neustria cum rapta manu advolat. Obsidionis Meulanti exacta descriptio. Joachimi Berengavillae solertia ac virtus in ea usque ad regis adventum sustinenda. Vernolium in Perticensi agro a Suefione in fidem acceptum. II. Sancius ad Imperii principes amicos in Germaniam remissus ad auxilia maturanda. Pecunia a Norimbergensibus et Ulmensibus Wilhelmi Hessi commendatione sumpta. Copiae, antequam jurejurando adigerentur, a Carolo Lotharingiae duce in campis Argentoratensibus ad Botzemam disturbatae. Quae superfuerunt, diversis itineribus in Galliam descenderunt. Pars ad Metim haesit; pars per Lingones in Heduos pervenit, et se cum Aumontio, qui illis locis bellum gerebat, conjunxit. III. Monbarri irrita obsidio. IV. Lucemburgicus Romam venit, et mandata a regiae prosapiae principibus aliisque proceribus ac regni officialibus quae habebat pontifici coram exponit. Ad eorum literas tandem pontifex, sed post Euriacae pugnae nuncium, ambigue respondet. V. Cajetanus legatus Lutetiam venit, ab Santionio composita ad tempus oratione salutatus. Facultates legati contra regni jura, ut erant tempora, promulgatae. Ipse in locum majorum venit; et cum sub uranisco sedere vellet, quae sedes regis est solius, Barnabas Brissonius manu prensus retinuit, et in inferioribus subselliis e regione post se secundo loco sedere iussit. Rex super adventu Cajetani diploma ad senatum mittit, et secundum illud senatus-consultum factum; cui contrarium decretum statim Lutetiae conditum fuit. Sorbonici collegii contra regem censura. Cajetanus ad episcopos et archiepiscopos, qui regis partibus favebant, scribit, ut se ab illo separent, neque praetextu illum instruendi in eo loco maneant, in quo dominatum is exercent, qui a sancta sede jam pridem extra ecclesiae communionem sit positus, et in quo ipsis sine animae periculo versari non liceat. VI. Conditum et a Parisiensibus in eam rem decretum ad diluendam invidiam successionis regni in incerto relictae, quo Carolo x obedientiam praestare cuncti jubentur, et iterum pro unione jusjurandum ab

CIO IX.

HENRICUS IV.

omnibus exigitur. VII. Philippi eodem tempore evulgatum diploma VIII Eid. Martias, quo studium suum in conservanda Catholica religione et sectario malo extirpando testabatur, repetita ab Henrici II temporibus origine, operamque ad Carolum X liberandum suam offert, et ad id cunctos principes hortatur, quo facto concordibus votis arma contra Mahumetanos ad terram sanctam recuperandam vertantur. Imperata in id per Gasparem Quirogam cardinalem in singulas dioeceses pecunia. VIII. Lugduni detecta conspiratio de urbe H. Momorantio tradenda. Arx Rotomagi intercepta et statim dedita. Edmundus Burgoinus Dominicanus in suburbiis urbis captus, qui Clementis factum laudasse dicebatur, Caesaroduni ad mortem damnatur, quam summa constantia pertulit in quatuor partes ab equis disceptus, cum paricidium palam detestaretur, et gravissimam poenam commeritum eum diceret, qui facti suasor aut auctor extitisset. IX. Castra ad Drocum posita pridie Kal. Mart. Post irritam oppugnationem, hoste adventante, deducta tormenta. Jam tunc aperte Philippus res foederatorum adjuvabat, et Meduanus Bruxellas profectus copias auxiliareis a Parmensi acceptas secum trahebat. X. Ad Andreae-fanum, quod IV a Nonancuria leucis versus Euriacum abest, regia acies instructa. Ejus ordo. Meduanus suos ex adverso necessitate victus instruit. Turbata incumbentibus Germanis a regionum tormentorum displensione infestatis acie, statim ad regem victoria inclinatur, quae tamen diu inter duo praetoria vexilla haesit. Meduanus dilabentibus suis desertus ad Medontam receptum habuit. Helvetii, qui ultimi in campo servatis ordinibus remanserant, tormentis admotis deditioem paciscuntur, et traditis signis et statim restitutis dimittuntur. XI. Meduanus Medonta profectus, quae statim regi, qui Rosnii in proximo hospitium sumpserat, patuit, fanum Dionysii venit, plebis Parisiensis commotae primos occursum vitans; et inde datis ad Philippum literis successum necessitate pugnandi excusat, et si porro subsidiis ab eo juvetur, spem facit fore, ut non solum jaeturam sarturus, sed majores progressus contra Navarrum sit proculdubio factururus. Ad pontificem eodem die dat literas, eodem quoque ad successum exemplo, sed ex Hispanorum consilio addita expositulatione, quod in tam justa causa neque milite neque pecunia ab eo juvetur. De subsidiis mittendis Romae inter pontificem et Philippicos legatos altercationes acerbitatis plenae. XII. In Arvernensibus, eodem quo ad Euriacum die, a regiis ad Issoriacum feliciter pugnatum. Randanus foederatorum dux ex vulnere statim decessit. Arx Issoriaci, quae obsidebatur, dedita. XIII. Sub id post hos successus Bironus, dum rex Medontae esset, a Cajetano cardinali ad colloquium vocatus Nofiacum venit cum Anna Anglurio Givrio; qui, ut erat festivus, ludibrio legatum ad poenitentiam ipsum impertita benedictione hortantem excepit. Colloquii exitus fuit, ut Cajetanus animadverterit, longe aliter in Romana aula inter homines de calamitate aliena securos disputari, aliter in ipso regno inter proceres et nobilitatem de regni causa existimari ac judicari. Injeçti tunc de pace seu reconciliatione inter regem et Meduanum, Philippo Mornaeo Plessio et Villaregio mediis, sermones. XIV. Corbolium et Latiniacum regi deduntur. Res feliciter in Mediomatricibus a Sobolio et Realio gestae. Lanfaci copiae in Cenomanis ad Meduanam caesae. Pontifex, a Nivernio monitus et Lucemburgico, per literas Cajetano succenset, quod non potius cum Vindocino et Lenuncuriano aliisque principibus ac proceribus regni, quam cum Meduano, capita contulerit. XV. In Armorica Maclovii-fani arx, quam Honoratus Buellius Fontanus regis nomine tenebat, a Macloviensibus intercepta, et ipso Fontano interfecto direpta. Ad Melodunum posita a rege castra, et oppidum triplex partim vi captum partim deditum. Sequanae et Matronae atque adeo Igonnae imposita minora oppida in fidem accepta. Ad Agendicum Senonum civitatem, quam Charvallonius tenebat, posita castra; et facta pulsatione oppugnatio tentata, spe in occulto deditiois secuturae facta. XVI. De induciis Cajetanus interventu Cenetensis episcopi cum Birono agit, quo, mora interposita, interim commeatus Lutetiam copiosior importaretur, et subsidia e Belgio advenirent. Regis cum Cenetensi fortuitus et tamen destinatus occursum et sermones. XVII. Vernolium in Perticensi agro a Carolo Fr. Rosello Medavidio interceptum, Theodoro Lignerio praefecto capto, et Joanne Drocensi

Drocensi Morinvilla nobilitatis praecellentis et virtutis duce. Legiones Tavanii vicecomitis a Monpenserio, et Ponsenaci a Car. Humerio caesae. Res item feliciter a Realio ad Felinum in Mediomatricibus gesta. Pontificis cum Olivare Philippico oratore acerbae contentiones. Rex Calas S. Botrudis venit, et Lutetiam usque cum delectis progressus ad S. Martini suburbium certat; *quo in certamine Fr. Lanovius graviter vulneratur.* Charentonii et S. Mauri Fossatensis pontes ad Matronam occupantur. Esiae pontes itidem capiuntur. Firmitas Bernardi, *Drago Commeno pulso*, regi ab oppidanis vindicatur. XVIII. Carolus Borbonius cardinalis senior *ex calculi doloribus* Fontenaii moritur; ejusque regis ad ludibrium creati morte incerta inter foederatos successio jacet. *Inde Hispani de regno ipsi cernendo accensa ambitio, cui se Meduanus semper constantissime opposuit.* XIX. *Ad fraenandos plebis in urbe et toto regno impatientis animos* a Sexdecimanis collegium Sorbonicum de successione consulitur; decretumque *ex ipsorum sententia contra regem omnesque patruelis et partibus eorum addictos conditur*, a Cajetano cardinali legato, *Fr. Panigarolo*, et *Roberto Bellarmino*, qui cum eo erant, probatum. XX. *Tum supplicationes ad plebem deludendam institutae, in quibus ordines sacri armati, praeunte Gul. Rosa Silvanectensi episcopo, militantis ecclesiae speciem referentes, magna piorum offensione incedebant; etiam displosis a rudibus monachis scloppetis domesticus Cajetani interfectus.* Urbs ad angustias summas redacta; in qua cum summo imperio Nemorosius erat, et Bernardinus Mendoza omnia summa cum Cajetano faciebat, ut plebs ad perniciem obduraret.

L I B. XCIX.

BORDESERIA Aureliano egressus Magdunum ad Ligerim *admotis tormentis capit*, et Castellodunum in potestatem redigit. Eo mox missus Aumontius; *qui suburbia et oppidum cum recepisset, longe gravissimum damnum amplius CIO aureorum aestimatum accepit, igne ab hoste maligne immisso, qui amplissima illa suburbia depastus est.* Urbe ad extremas angustias redacta senatusconsultum factum, quo de pace cum Henrico Borbonio agere *aut mentionem injicere* capitale erat. Crebrae inter haec velitationes. II. Dammartinum in Parisiensi agro, *locus commeatu abundans, post diutinam obsidionem* in potestatem regis venit. Dionysii item fanum, quo capto in arcto urbs relinquebatur. III. Philippus Huraltus Cevernius cancellarius in aulam revocatur. Nivernius *domo, qua per has turbas se continuerat*, in regis castra venit, et cum delectis copiis Turenac vicecomes *vix ex diuturno morbo recreatus.* Insidiae ad intercipiendum Silvanectum a Ronaeo structae ac detectae: *xxvii sive monachi sive sacerdotes conscii, nulla fori praescriptionis ratione habita, extremo supplicio affecti.* IV. Irritum Cajetani cum Jo. Vivono Pisani marchione *in Hier. Gondii aedibus* colloquium. Suburbia omnia eodem tempore a rege capta. Magna in castris regis securitas, et incerta de Parmensis adventu adhuc fama. Toto trimestri in urbe *xii hominum CIO fame absumpta. Tumultus in palatii area panem aut pacem petentium.* V. Condictus colloquio ad S. Antonii coenobium extra muros Gondio cardinali et archiepiscopo Lugdunensi locus, quo rex cum Cevernio cancellario et Birono equitum tribuno venit. *Petitionibus delegatorum responsum ex tempore summa gravitate a rege, quod et scriptis comprehensum illis traditum fuit.* Literae regis ad Nemorosium, *ut se respiciat et conditiones accipiat, hortantis.* VI. Meduanii et mox Parmensis cum toto exercitu ad Meldorum civitatem adventus. Nantolieta arx praesidio valido firmata. Petri Delbenii ad fanum Dionysii obitus. VII. Rex, *deducto ex suburbiis milite*, obviam hosti cum toto exercitu proficiscitur, *et ad Calas castra metatur.* *Inde* missus ad Meduanium feialis qui proelii copiam faceret. Ad denunciationem responsum Parmensis, qui interim Latiniacum oppugnatione capit. *Urbs, ex indignatione, nocturna oppugnatione frustra tentata.* VIII. Rex, datis ad praefectos literis, irritae obsidionis catum elevat. Dimissi belli duces in suas quisque provincias. Rex Silvanectum concedit; ubi Jac. Faius Speffacus,

CIOIXC.

HENRICUS IV.

Speffacus, *magno sui relicto desiderio*, obiit. Claromontium oppugnatione captum et arx dedita, *cui Morellius Chosius impositus*. Tavianus vicecomes et Falandrius a Guichio, Ragniaco, Sipetra, occurfu fortuito caesi. Mirabellum in Pictonibus *sive Salmuriensi praefectura* a Villocloaro Guerchio vi captum. Augustobona Tricastium magna cum regionum jactura frustra tentata ; *et Soloturiensis e primaria nobilitate, qui carcere attinebatur, in eo conatu crudeliter a furente plebe maectatus*. IX. Corbolium a Parmensi vi captum. Rex Gessoriaci in agro Vexinensi Turenae vicecomitem ad auxiliarem exercitum scribendum mittit. X. Corbolium *crepitaculis admotis* a Givrio receptum. *Diutina et tandem* irrita Menehildis-fani in Campania a Lotharingicis copiis obsidio. Poxium a Nivernio vi captum et *trucidatis defensoribus* direptum. XI. Rex Parmensem cum rapta manu insequitur, *et juxta Fimum adsecutus aciem struit, et periculose certat, sed exiguo damno, et ad Pontarsium receptum habuit*. Nivernio, Givrio, et Parabero in castra venientibus ultra processum, et ad Cresciacum haud longe ab Arbore Guisae rursus certatum. *Inde rex abeunte Parmensi Quintini-fanum venit*. Corbia *admotis crepitaculis in proximo* ab Humerio capta, et in ea Pontius Bellasforerius occisus. Villafranca in Campaniae limite a Sanpaulo occupata. XII. Henrici Dumbarensis in Armorica contra Mercurianum res gestae. *Vitreacum frustra a Mercuriano obsessum, et arx amissa ac subito recepta*. Hennebonda a Dumbarensi capta et munita. Lopadrum in Blaveti canali a Mercuriano captum et crudeliter direptum. In Rascotium *severum Dumbarensis* judicium. Monconturium Dumbarensi *post vim factam et repulsam* deditur. Auxiliaris ex Hispania exercitus duce Joanne Aquila Blavetum appellit, cui praesto fuit Mercurianus. Hennebonda *statim obsessa et dedita, amissis in ea ix machinis cum apparatu bellico et copioso com- meatu*. De Hispanorum in provinciam adventu literis ad invidiam in Mercurianum plenis apud Ordines exostulat Dumbarensis. Loca in limite Armoricae et Cenomanorum ope Dumbarensis a Brandelio Campano Villanae marchione recepta. XIII. Burdigalae Matignonus a senatu tandem obtinet, ut vetere sigillo regio conflato novum cuderetur, in quo regis Henrici IV nomen et insignia *Franciae et Navarrae* coelata erant. Rionium in Condomensi agro receptum. Burgus in Garumnae et Duranii aestuario capitur, arce salva ; quam Espernonius auxilio veniens, oppido abscedentibus hostibus, penes se retinuit. Curiae belli tempore ad fanum Joannis Angeriaci, Bergeraci, et Montalbani, quae Protestantibus jus dicerent, institutae, regio diplomate revocantur. XIV. Sabaudus in Provincia se gnaviter opponit Valeta. *Caeta in arce sua per Diguierii amicos oppressus, continuoque admota Brigantioni a Diguierio tormenta, et oppidum a Clavesono deditum*. Ocelli irrita conatu tentati. Salinas haud longe a Barcinona a Boesseto et Bricomotio male mulctatus. Superveniente Diguierio Fr. Martinengus a Maximini-fano, quod arcta obsidione cinxerat, discedit. Barta a Diguierio capta. Pauli-fanum a Sabaudus captum, et subito a Diguierio superveniente recipitur. Ad Calmosum caesi hostes. Sonnas cum Segusionem peteret, Diguierio incumbente, cccc ex suis amissis funditur. Ocelli post hos successus a Ponsenaco deduntur prid. Kal. Octobr. Venustus ad Talonum caesus. Sabaudus Nicaea veniens, facto per Antipolim itinere, Julii-forum occupat. Mox et Draguinianum venit, circumpositis castellis in fidem receptis. Carisus ad Salonem positus castris a Valeta caesus. Aquis Sextiis senatus-consultum fit, quo legatio ad Sabaudum decernitur, ut patrocinium Provinciae contra sectarios suscipiat, *eique qui rex legitimus existeret integram servaret*. A factiosis ei ad ingressum cuncta honorifice instructa. Accipitur intra urbem xviii Kal. Octobr. Carisus contra fremente, qui inde discedit ; et postridie in senatum venit, et post habitam ab Honorato Laurentio orationem *tanquam protector Provinciae in verba sua cunctos adaectos ad manus osculum admisit*. XV. Diguierius ad Gratianopolim *jam longo tempore obsessam* redit, et urbem conditionibus perscriptis ab Albinio xi Kal. Januar. recipit. In Henrici IV *Franciae et Navarrae regis fidem omnes ordines adaecti, et de religione C. A. R. sarta tecta servanda cautum*. XVI. In Gexensi praefectura capta Clusura Genevenses infestantur. Praefectus, qui locum dediderat, Genevae supplicio afficitur. *Crudeliter*

Crudeliter utrinque certatur. Ab Amadaeo caesi Genevenses temere Lurbano in lecto decumbente egressi. Magna inter Jurassium montem et Clusuram vastitas. Gul. Cluniacus Conforginus Vianam frustra tentat. In vindemia colligenda et certatum acriter juxta Bonam, et ccc circiter occisi et L capti; in quos Conforginus belli jure humanius odiis sopitis uti coepit. Ad Crusilliam Neapolitani et Hispani ab eodem caesi. XVII. Virorum literis illustrium mortes; Fr. Hotomani jurisconsulti, Jac. Cujacii jurisconsulti, Gul. Sallustii Bartassii, Rob. Garnerii, Jo. Bapt. Benedicti, Joannis de Nores Cyprii, Julii Alexandrini, Nicodemi Frischlini, Francisci Salinae, Ambrosii Moralis. Dispar Marci Bragadini et dignus vita exitus.

LIB. C.

IN Belgio Car. Mansfeldius Berkam ad Rhenum, *omni spe auxiliorum per Meursii comitis casum praecisa*, capit. Hispanorum legio, cui Emmanuel Vega praeerat, ob non solum stipendium Curtrato occupato rebellat. Omnes Philippi vires omisso Belgio in Galliam verfae. Inde Mauritius et Ordines, *qui se defendere satis huc usque habuerant*, rei gerendae occasionem arripiunt, et felicissime ab eo tempore persequuntur. Subsidia ab Ordinibus et Angliae regina regi missa. II. Breda a Mauritio astu militari intercepta. Itali focordiae et ignaviae infimulati Bruxellis jussu Parmensis capite luunt. *Irrita Bredae et damnosa obsidio. Praesidiarii eruptione temere facta a Decio Manfredo et Corn. Gasparino male mulctati.* III. Mauritius Neomagum in Sicambriis arcta obsidione premit, et Mansfeldii adventu a vi faciendae revocatur. Knodsenburgi munitio in proximo ab eo structa. Nova navigationi via invenitur, *fossa infra Neomagum a Rheno in Wabalin per Betuviam perducta. In Vorna insula supra Bommelam munitio a Solmensi comite structa.* In Frisia res gestae. Loca ad Rhenum post Parmensis in Galliam profectio, et in Brabantia, a Mauritio capta. Venloae oppidani *seductis Germanis praesidiariis Italos ut sibi graveis aggrediuntur*, et oppido pellunt, ac mox Germanos, ceterum se in regis fide futuros Mansfeldio confirmant. Lochemum frustra ab Hispanis tentatum. *Hovium in Eburonibus a Grobbendonco deditur. Navis cc amphorarum a Mauritanis juxta Oldenburgum capta conflagrat.* IV. Conventus Coloniae et postea Francofurti, in quo de injuriis utrinque ab Hispanis in limite acceptis expostulatio instituitur, et legatio ad Parmensem et Ordines decernitur. Ordinum responsum acerbum et contra Hispanos invidiosum. Eorum vires hoc anno in majus auctae. V. Friderici Perrenoti Campaniaci de bello in Galliam translato *judicium et augurium.* Emmanuelis Lalanii Rantiaci marchionis *ex vulnere ad Corbolium accepto nec bene curato* Bruxellis obitus. Gul. Lalanii Hocstratani itidem mors. VI. In Livonia irritum inter Joannem Suecum et Moscum colloquium. *Jamma arx, iv a Narva milliaribus, a Theodoro deditio capta. Tatarsi Crimei a Mosco immissi Suecos per Livoniam infestant.* Carolus Joannis Sueci frater cum Theodoro transigit; et, *Narva Livonica, quae arte premebatur, retenta, Russica aliisque circum arcibus Theodoro cessit.* Nisoviorum *per pontem Euxinum infestae excursionis quasi Polonis instigantibus factae, ad Portam Othomanam indignissime acceptae. Missi Tatarsi, qui injuriam contrariis in Poloniam excursionibus ulciscerentur. Ii a Nisoviis profligati.* Samoscus cum exercitu in limite comparet, et cum Turcico Moesiae superioris praetore agit, et *conditiones ab eo motus componendi propositas ad comitia Varsaviensia remittit.* Elisabethae Anglae interventu Poloni cum Turco reconciliantur. Graves in Pannonia et insoliti terrae motus. Templum Bonnae ad Rhenum conflagrat. VII. Caroli archiducis obitus. *Ejus liberi et adfinitates per eos contractae.* VIII. Sixti v mors. Plebis contra eum odium. Opera publica. *Didacus a Compluto ab eo in Sanctorum numerum relatus. Aliorum Sanctorum memoria renovata. De ejus praecipitato mortis termino ab Hispanis disseminata maligne narratio.* IX. Jo. Bapt. Castanaeus, qui Urbanus vii dici voluit, in ejus locum suffectus, paucorum dierum pontifex. Quo rursus mortuo magnus comitiorum aestus fuit in succes-

TOM. V.

CICIDXCI.

fore deligendo. *Cum Sanctorius numero votorum destitueretur, tandem in Sfondratum cardinalem suffragia post bimestre interregnum inclinarunt. Is Gregorius XIV dictus. X. Lucemburgici per interregnum datae ad cardinales graves literae. Pari libertate ad Gregorium, postquam eum in pontificem electum Venetiis rescivit, alias scribit, quibus factionis Henoticae apud nos perniciose contra regnum et religionem ipsam consilia exagitabat. XI. Exulum in regni Neapolitani limite et Piceno per interregnum grassationes. Alfonsus Picolomineus his se ducem praebet. Edictum in eos propositum. Octavius Caesius et Virginius Ursinus contra eos ducunt. Picolomineus a suis desertus tandem in Bisaccionis tribuni, qui magno Etruriae duci militabat, manus incidit, a quo Florentiam perducitur, et tanquam latro strangulatur, unco ad spectaculum appensus, cum prius novus pontifex Montem-Marcianum, quo ducatus titulo fruebatur, Herculi Sfondrato fratris filio tanquam perduellionis crimine ad S. sedem devolutum adjudicasset. Virginius Ursinus ad Bellum-montem magno vitae discrimine manus conserit. Fames Romae et in Latio. XII. Alfonsus dux Ferrariae ad urbem venit; qui cum liberos non haberet, de imperio in Caesarem Estensem transferendo cogitans cum pontifice et cardinalibus agit, et re infecta discedit. XIII. Veneti de Turcorum consiliis veriti valido praesidio Cretam firmant. Hier. Lipomani a Porta Othomanica revocati casus. Bergamo et Brixiae, quibus senatus ob militem in Insubris a Philippo scriptum metuebant, prospectum. Pons ligneus Ripae-altae ex lapide et marmore exquisito structus, pecunia ad id ex legato Bartholomaei Coleoni suppeditata. Patavii Jesuitae patres, qui Corneliorum favore sublevabantur, in ordinem redacti, et cum professores contra eos querimoniam instituisent, plura petitis jam tum a senatu impetraverunt. XIV. Bellum inter Turcos et Persas, quod sopitum credebatur, ex occasione renovatum, Usbeco, qui Persicae ditionis portionem usurpabat, adfinitate et foederatione cum Persis reconciliato. Classis Turcica in Ponto Euxino instructa. Assanis astrologi et Assanis Veneti ludificationes, et hujus miserabilis exitus. Sinan ob nimiam loquendi libertatem relegatus, et Ferhates aemulus in primarii Veziris locum successus. Grandes pensitationes despotis vicinis ab Amurathe imperatae. Poloni cum Turco interventu Anglici legati et Veneti senatus reconciliati, et versa contra Austriacos arma. XV. Tataři in Polonorum senatu admissi et auditi, de Cosacorum injuriis sibi satisfieri petentes. Christophorus Sborovius Samuelis supplicio affecti frater comitiorum decreto restituitur. Ab Austriacis legatis petitum, ut caput superioris anni in comitiis contra Austriacos insertum, ne quis eos in novi regis electione nominare auderet, induceretur. Tandem dissidia inter Austriacos et Polonos componuntur, contracto inter Sigismundum regem et Annam Caroli archiducis filiam matrimonio. Anglico legato gratiae aeternae pro egregie navata in pace Turcica opera, et ut Elbingae in Borussia Angli institores commorari possent, prorogata gratia. Borussiae ordinum elusa postulata. Cracoviae plebs contra Protestantibus infurgit, et aedeis in quibus conveniebant incensas demolitur. Inde Protestantium rege inconsulto conventus. Succus parum prospere res contra Moscum gerit, et lues pestifera Revaliae et Narvae grassatur. Hanseaticae societatis conventus Lubecae celebratur. XVI. Res in Pleumosiis et Germanico limite gestae. Odetus Telinius post septennium libertati restituitur. Turnohuta arx a Bredae praesidiariis militari astu intercepta. Item Westerloa. Propugnaculum in ripa Isalae ex adverso Zutfaniae erectum a Franc. Veero captum. Zutfania ipsa a Mauritio superveniente obsessa tandem ditione recipitur. Daventria post acrem verberationem dedita. Ad Cnotsenburgensem munitionem in Batavia a Parmensi clades accepta, et soluta loci obsidio. Hulsta in Flandria per Parmensis absentiam a Mauritio in potestatem redigitur. Neomagus et ad ditionem a Mauritio compellitur, et cadaver M. Schenkii tam indigne ab oppidanis habitum honorifice in principum provinciae monumentum inferitur. Legati a Caesare de pace Coloniam conveniunt, et inde Bruxellas et Hagam tendunt. XVII. Anglorum ad intercipiendam Indicam classem improspere primo congressus: clades postea pensata a Cumberlandio, capta nave amphorarum CICIDX capaci, quam variis mercibus onustam triumphabundus in Angliam secum avexit.*

XVIII. Joannis

XVIII. Joannis Frisiae comitis et mox secuta Christiani Saxonis septemviri mors. Ejus morte res in Germania mutavere. Bernardus e Waldecensium comitum familia sub id decessit, episcopus Osnabruensis, cui *inter multos competitores* successus Philippus Sigismundus Brunsvicus. XIX. Literis clarorum virorum obitus; Jac. Amioti, Ant. Chandei Sadeelis, Hug. Donelli jurisconsulti, Adolphi Metkerki, Victoris Gisellini, Ant. Carafae cardinalis, Laurentiae Strozziac, Hen. Gravii.

L I B. C I.

REGINA Angliae toties insidiis et tandem bello ab Hispanis petita, quod suum in regis fortuna periculum verti cerneret, Horatio Pallavicino ad Imperii principes Protestanteis misso cum iis egerat, ut regi in communi causa succurrerent. Facta spe auxiliorum Turenus a rege, cum Gessoriaci esset, mittitur cum amplissimis mandatis: qui primum in Angliam, inde in Bataviam transit. II. Postea cum Pallavicino Christianum Saxonem adhuc superstitem adivit. Inde ad alios principes et civitates digreditur. G. Schombergius, qui in aula Saxonis antea fuerat, ei initio persuaserat, ut ducendi in Galliam exercitus ipse curam susciperet; et juvenis ad magna natus eo inclinabat, donec Jo. Casmiro, penes quem consiliorum in Germania tunc arbitrium erat, difficultates et moram subinde injiciente, et Caesare ipso annitente, ab eo consilio destitit. Schombergius ab eo tempore suspectus Heidelbergam concessit, et in negotiis expediendis Turenio semper praesto fuit, et cum tribuni Germanicarum copiarum tanto munere commode fungi non possent, commodata ab Hesso pecunia seorsim militem scripsit. III. Argentinenfes hinc occasione sumpta de Carthusianorum coenobio, quod urbi quasi imminabat, destruendo consilium pridem initum ad exitum perduxerunt, ejusque aestimationem et compensationem Turenus regis nomine, quod ad ipsius, in cujus ditone hic ordo olim fundatus fuit, id auctoritatem spectaret, in se recepit. Ea de re jam actum cum Theodorico Schombergio fuerat; qui pugna Euriaca cum occubisset, pacta cum eo inita, et rata ab ordinis delegatis habita, remanserant irrita; secundum quae denuo cum ipsis conventum fuit. IV. Ad Hohemium copiae auxiliares conveniunt, Christiano Anhaltino principe duce. Summum dein imperium in Turenium cedente Anhaltino translatum, donec exercitus regi traderetur, quo facto Anhaltinus pristinam auctoritatem in eo retineret. Lustratur et recensetur exercitus. G. Schombergius diverso itinere per montana Argentoratum ducit, ibique Rhenum transmittit, cui se Fabianus Reburius aggregat. V. Parisiensium apud nos expeditio nocturna S. Genovefae die contra Dionysii-fanum, cujus custodia Dominico Vico commissa fuerat, duce Cl. Aumalio equite Hierosolymitano; in qua post captum oppidum a Vico ex desperatione rerum suarum animos sumentem ipse oppressus et interfectus est; quo casu sui jam oppidi potentes huc illuc dilapsi sunt. VI. Astu tentata Lutetia, et S. Farinatae dies. Neapolitani praesidarii ex ea occasione intra urbem admissi. VII. Literae Gregorii XIV ad Philippum Segam cardinalem, qui Lutetiae erat, quibus auxiliorum brevi mittendorum spem facit. Literae item pontificis ad unionis concilium et ad ceteros regni proceres eodem exemplo. Hercules Sfondratus dux Montis-Marciani creatur, et honorifico matrimonio auctus exercitus auxiliaris imperator solemnem ceremoniam traditis duobus vexillis pronuntiatur. Cardinalis Lotharingus Romam venit, petens ut exercitus in Lotharingiam descendat, ad Germanorum transitum impediendum. Meduanus per literas facultatem sacri patrimonii in belli sacri usus alienandi petit. Idem Philippus per Suesanum novum oratorem a pontifice petit, et neuter obtinet. Missi ad Helvetios, qui pro aere alieno, quod L. Fifero debebatur, cum Quinquagagis transigerent. Ad Laudem-Pompeiam exercitus pontificius lustratur. VIII. Autricum Carnutum a rege inopinato obsidetur. IX. Dubio obsidionis eventu Caesaroduni Tertianae factionis, quae paene res regias evertit, fundamenta jacta sunt. Color quaesitus, quod rex, reconciliationis et amplius religioni cautum iri spe facta, post Euriacam victoriam quasi fidei datae vinculo solutus rem de die in diem
per

CIOIOXCI.

HENRICUS IV.

per moras adfectatas extraheret. Libellus in eam rem Andegavi cusus, quo illius auctor regem ad Catholicam religionem quamprimum amplectendam exhortabatur. Factionis princeps cardinalis Borbonius junior ab hominibus male animatis deceptus. Scipio Balbanus Lucensis cum secretis mandatis ob id a Bellozano Romam missus. Ejus literae a Porta Bevillerio interceptae et ad Meduanum missae, et inde ad regis notitiam perveniunt. X. Inter haec obsessio Autrici exitu non caruit: ponte a Castellionaeo ad ruinam factam strato miles in muro tectus loco edito sistitur. Nec multo post Piscario interfecto, qui strenuam operam in defensione navaverat, colloquium poscit Bordeferia et urbem dedit. Ad levandos agrestis edicto militares leges publicatae. Decuria Rupellae, quae de praedis Henrico III rege a Navarro instituta judicabat, edicto itidem revocatur, decimis, quae ex iis exigebantur, remissis. XI. Theodorici-castrum ad Matronam sub id sive vi sive secreto consilio deditum res regias conturbavit. Pinariis, qui locum tenebant, ob id negotium faceffitur, vixque exsoluta grandi pecunia uterque se periculo exsolvit. Dordinga et Alnetensis arx a Birono obsessa et in fidem accepta. XII. Lotharingici omnes aut ipsi aut per legatos, ut et Sabaudus, Lutetiae de republica consultaturi conveniunt. Pontifex Philippo instigante regis Catholici electionem urget. Aemulationes inter contendentes. Legatio pro auxiliis validioribus ad Philippum decernitur; cui obeundae Petrus Janinus designatus. Fr. Lucemburgici literae ad pontificem novum, quibus Marfilii Landriani cum mandatis acerbitatis plenis adventum in Galliam multis ac gravibus de causis deprecabatur. XIII. Castrum-Galliardi ad Sequanam a rege in fidem acceptum. Inde expeditio contra Lupariam feliciter suscepta, et locus medio die interceptus. In eo captus Cl. Sanctius Ebroicensis episcopus paulum a periculo abfuit, ob libros contra regium nomen scriptos. Cardinalis Borbonius Caesaroduno in aulam sive in castra evocatus, quaesito colore ut consistorium prius divulgatum in unum cogeretur, re vera ad labefactandam Tertianae factionis in dies invalescentem potentiam. Fr. Borbonio Contio exercitus in Pictones ducendus attribuitur, spreto ob suspiciones Sueffione. XIV. Contra Landriani mandata in Catalaunensi curia senatus-consultum horridae libertatis praecipiti affectu factum. XV. Regis edictum, quo Julianum ultimum decessoris sui revocabatur, cum Medontae esset, conditum; cui cardinalis Borbonius intempestive intercedere voluit; et, cum aliud non posset, surgendo obrogare; sed cum nemo praesulum, qui frequentes aderant, ejus exemplum sequeretur, rursus sedere jussus obmutuit. XVI. Edicto Caesarodunum allato, quo et Landriani mandata exagitabantur, dictae graves sententiae, et epistolae Leodicensium in causa Henrici IV Caesaris diris devoti ad Paschalem II renovata memoria. Secundum haec pari gravitate ac libertate senatus-consultum factum, perorante Antonio Seguierio fisci patrono. XVII. Dein contra Catalaunense et mox Caesarodunense senatus-consulta contraria Lutetiae facta. XVIII. Medonta nocturno astu ab Henoticorum vicinis praesidiis per regis absentiam tentata. Helvetii jam dimissi cum ad Udencum hospitium haberent frustra a Meduano sollicitati, ut per unionis urbes iter haberent. Consistorium regis post Medontae detectam conjurationem Autricum transfertur, ubi praesulum, qui in comitatu regis erant, concilium cogitur, in eoque contra Landriani mandata fit decretum, quo interdictum ab eo promulgatum nullum declaratur, et legatio ad pontificem permissu regis mittenda decernitur. Intercedit senatus, ne recenti adhuc senatus-consultorum, quae Romam mittere prohibebant, memoria legatio praecipitaretur. Multa hinc inde scripta pro interdicti defensione et adversus illud promulgata. XIX. Rex ad Noviodunum castra ponit. Obsessis suppetias Tavanius vicecomes laturus capitur. Contra levem regis armaturam ancipiti pugna certatur. S. Bartholomaei coenobium oppugnatione captum. Tandem urbs a Villa deditur. XX. Guisius, qui Caesaroduni in arce custodiebatur, delusis custodibus elabatur xviii Kal. Novembr. medio die, et obvios Castreum aliosque conscios habuit. XXI. Albiacum in Biturigibus frustra obsessum. In Lemovicibus infeliciter ad Aredii-fanum a regiis pugnatum, in eoque proelio desiderati Rupifulcaudius comes, Costa-mezorius, alii primarii e nobilitate duces; neque tamen Aredii-fanum, quod Cambaretus tuebatur, amissum. Guerchius Belacum

iacum in Marcia obsidet; sed post unam et alteram oppugnationem irritam et cuneos actos, cum res in arcto essent, superveniente Cambareto cum Petrogurdio obsessi confirmantur, et Guerchius ab obsidione discedit. XXII. Calviniacum a Contio captum. Oblinca, Bella-arbos, Arcimbaldi-burgus, et Savini-fanum in fidem accepta. Mirabellum eodem victoriae cursu a Contio cum arce captum. Cellae et receptae in Biturigibus. Ad Morilloni-montem hostes cc caesi a Petro Pideo Neda, quem Contius Calviniano imposuerat.

L I B. CII.

CHEVRERIUS Mercuriani dux, dum delectus in Andibus haberet, a Picharico caesus. Bellae-insulae marchio ad Mercurianum deficit. Monconturium oppidum in Briocensi dioecesi a Sanlaurentio interceptum. Admotis ad arcem tormentis cum supervenisset Coetkeni marchio acriter pugnatur, et Sanlaurentius, qui Coetkeni filiam in uxorem duxerat, ceteris suis amissis in fugam pulsus. Quemadeus ex regis desideratus. II. Angli auxiliares duce Edvardo Norrisio Pimpolium appellunt. Brehealis insula Pentevriae ditionis a Tremblaio ope Anglorum in potestatem redacta. Dumbarensis coacto exercitu Guingamum capit. Inter Guingamum et Quintinum Dumbarensis et Mercurianus utrinque instructa totum triduum stant acie, medio rivulo, nec ulla re gesta. III. Fr. Lanovius in castra venit. Juxta Curlacum hostis caesus. Infelix de Lembala obsidenda captum consilium; ad quam Lanovius, dum locum propius lustrat, lethali vulnere feritur, et Monconturium deductus XVIII post die summa animi constantia inter Monmartini manus decessit. Soluta obsidione Dumbarensis fanum Brioci concessit. Velitationibus dein utrinque tantum certatum. Castellio inter Fulgeriam et Vitreacum a regis captus. Lavalli iudicis ira praecipiti in furcam actus. Cotenisanus itidem indigne habitus. Blanium Roanorum arx regali structura a Mercuriano capta et incendio fortuito consumpta. Hunaldaei primarii provinciae reguli obitus. Sanlaurentius ad Sessoniam turrem a Surdeaco caesus, et ipse captus. Monianum in Cenomanis a Plessio Cratumni praefecto, locum prodente Moyses Massono Cricabovii, qui praerat, domestico, interceptum, et ipse Cricabovius spoliatus et immaniter interfectus. Juxta Peiracum in Cadurcis a Ventadurio et Terminio hostes caesi. Peiracum dein captum VI Kal. Decembr. et plerique in eo hostium caesi, quidam et e nobilitate primaria capti. IV. In Allobrogibus Diguicrius post acceptam in fidem Gratianopolim Scalas ditionis Sabaudicae ducit, et oppidum cum arce capit. In Provinciam inde a Valeta invitatus discedit, et loca quaedam in Saltuensi comitatu recipit. Ad Vinonem se cum Valeta conjungit Berrae obsessis suppetias laturus. Ad Sparronem XVII Kal. Maias hostes caesi. cc equites desiderati et capta III signa. Postridie major accepta clades, cum reliqui a strage se victoris arbitrio dedissent. ccc fere equites, cix pedites exarmati et captivi retenti, et in iis Alexander Vitellius, Sanromanus, et xxx ductores. xv signa itidem amissa. Mariniana et Giamum expugnatum. Reducto a Diguierio exercitu Camberium frustra tentatum. Blaconus Monfloriacum castellum vi capit. Givorda castellum in agro Lugdunensi vi captum. Ad Monmelianum discursante huc illuc Diguierio certatum. Berra tandem a Sabaudi ducibus capta. Lucium Castellum archiepiscopi Aquensis a Diguierio vi captum. V. Copiae Pontificiae in Sabaudiam descendunt. Ad Charrae-pontem in Baiardae arcis conspectu feliciter certatum Diguierii auspiciis. Bis mille quingenti ex hostibus interfecti. ccc equi bellatores capti, et xviii signa. Ad Bellilocum ix postridie interfecti. Parta ingens praeda cc aureorum cix aestimata. Barcino in comitatu a Diguierio capta, qui inde ad Valetam, qui Digniam obsidebat, contendit. Dignia tandem dedita. Inde ad fanum Reparatae conjunctis viribus veniunt, quod a Sabaudis obsidebatur. Soluta eorum adventu obsidio. Christiana Daguerra Saltuensis comitis vidua virili animo foemina a Sabaudis alienatur. Massilienses suspectum Sabaudi patrocinium habent, et Pierrobonum ei addictum urbe pellunt.

CIXCXI.

HENRICUS IV.

Ad Vinonem Sabaudus a Valeta caesus, qui inde Sparronem venit et vicina Berrae loca in potestatem redegit. VI. Sancii in Sabaudia res gestae. Regia Hispanorum pecunia in Rinfeldia sylvia capta. Tres equitum turmae in Veneta ditione a Pansania Brachiaduro, Portiis comitibus fratribus, et F. Nasio scriptae ad Sancium veniunt. Ad Buringam posita castra, et certatum, magnoque in discrimine versatus Brachiadurus. Dilapsis praesidiariis Buringa in Sancii potestatem venit, muris postea nudata, et rursus a Sabando instaurata. Guitrius bello in Sabaudia gerendo a rege destinatus in castra venit, et Versoviae admotis tormentis oppidum capit ac crudeliter diripit. Arx paulo post a Composio deditur. Mox et Evi-
 anum municipium in lacus ripa situm capitur, et pari crudelitate diripitur. IV. Eid. Mart. ad Monthovium pugnatur: Sonnas, proelii aliis dissentientibus auctor, in primis ordinibus pugnans cadit. VII. Guitrius dein in Aumontii, qui rem in Heduis gerebat, castra venit, in itinere varia peste adfectus, Brachiaduri et Portii turmis caesis. Augustoduni origo, nomina, situs. Ad urbem posita castra. Artufius, qui Cabilonis arcem tenebat, tradendae arcis spe facta Aumontium deludit. Tandem Augustoduni obsidio post aliquot oppugnationes solvitur. VIII. Nemorosii consilia et conatus. Ad Virodunum, convenientibus Lotharingiae duce, Medu-
 anio, Nemorosio, lustratae pontificiae copiae, a quibus Cajetanus discesserat. IX. Gregorius XIV ex calculi doloribus decedit, exhausto grandi illo thesauro a decessore suo tanta cura ac parsimonia congesto. Fames miseranda circa urbem, et lues popularis a fluxione, qua correpti intra decimum diem exanimabantur. LX hominum civo eo malo in sola urbe absumpta. Instante M. Bonello cardinali Alexandrino, monachis cardinalibus, quod antea non obtinuerat, galerus ruber a Gregorio concessus. X. Huic paucorum dierum Jo. Antonius Fachinettus suffectus, qui Innocentius IX dici voluit. Cum multa praeclara animo agitaret, in bellum Gallicum L aureorum civo in singulos menseis destinasset, post bimestre decessit. XI. Factio sexdecimanorum, qui et zelotae dici gaudebant, Lutetiae invalescit, et ex cardinalis Segae consilio Hispanis enixe faventis regebatur. Gondius cardinalis sibi et bonis metuens urbe discedit. Pulso episcopo factio senatum aggreditur. XII. Barnabae Briffonii senatus Parisiensis praesidis instigante J. M. Cromaeo deploranda mors; et cum eo a sexdecimanis crudeli supplicio adfecti Claudius Arcerius et Jo. Tardivius. XIII. Sexdecimanorum super Guisii liberatione et Briffonii morte ad Philippum literae, quibus ei regnum administrandum, aut per se, aut per eum quem serenissimae infanti filiae generum destinaverit, deferunt: quae in itinere a Chaserone interceptae ad regem perlatae sunt. Hoc successu tentata Meduanii patientia, Segae et Hispani, quatenus ulteriora ferre posset, longe expectatione sua falluntur. XIV. Meduanus ad rei nuncium tantos irarum aestus generoso animo concepit, ut, omni alia re omissa, ab exercitu in urbem sibi quamprimum revertendum existimaverit. Bastilia protinus a Bussio impunitatem pacto restituitur, eique Burgus imponitur. Per Vitrium Lusarius, Anruxius, Emonotus, Amelinus comprehensi, et ad ceterorum terrorem in ima Luparae aula laqueo gula fracta suspensi. Expostulante pro sexdecimanis Bucero curione, diplomate praeteritorum gratia facta, ab ea exceptis Cromaeo, Cocherio, et commentariensi. XV. Rex ad auxiliarem exercitum excipiendum interea ad limitem excurrerat. Carlotae Marcianae cum Henrico Turrio Turenac vicecomite Sedani nuptiae contractae finem acceperunt; in quas, Lotharingiae duce et Nivernio exclusis, qui eas filiis suis ambiebant, rex prudentissime pro tempore consensit. In Viroduni conspectu cum foederatis leviter pugnatum. XVI. Castellionaci sub id in arce sua ad Lupam decessus, eoque nuncio, ut et Lanovii, non mediocriter rex adfectatus est. Monpenserius Avrincarum urbem longa obsidione fatigatam ad extremum ad dditionem cogit. XVII. Consilium de obsidendo Rotomago captum, et ad eam rem subsidia. Auxilia item ab Elisabetha Anglorum regina subministrata. Ad defensionem in urbe parata omnia, misso primum a Meduano parente Henrico filio, et arcessito Franciscopoli Andrea Brancatio Villario. Primus ad portam Caletensem factus ab Anglis impetus, in quo Edvardus Ebroicus Essexiani comitis summi copiarum ducis ex fratre nepos cecidit. Urbis descriptio ac situs. Gornaem castellum et Caudebecum

debecum in fidem accepta. Rex ad majorem et aedileis urbis scribit, et fecialis cum responso contemptus pleno remissus. XVIII. Parmensis cum auxiliari exercitu venit. Fara ad Esiam deponendis tormentis invito Meduano et resistante Hispanis conceditur. XIX. Petitiones jam tum Hispanorum pro serenissima infante a Claudio Castreo clusae. Senatus-consultum contra Henrici Borbonii fautores in urbe factum, post detectas aliquot machinationes. Varia et diversis locis repetita certamina. Halotus Momorantius ob privatas similtates ab Alegrio marchione nihil tale cogitans pugionum ictibus Vernonii confossus. XX. Rex extra Aumaliam exercitui auxiliari obviam procedit, leviter in velitatione perstricta e longinquo cute sauciatus. Nivernius, qui ultimum agmen ducebat, Aumaliae Givrium equo suffosso lapsus et luxatum altero commodato servat. Novum-Castrum, quo se Givrius ad sistendum Parmensem incluserat, a Parmensi deditioe captum. Velitationibus et incursionibus certatur. Chalinius a Cicoto capitur. XXI. Parmensis et Meduani aemulatione dissidentium de vi summa in regionum castra facienda cum belli ducibus consultatio. Villarii per regis absentiam acris eruptio, qua ad S. Catharinae vallum CCC ex regis caesi, III tormenta avecta, vallum defectum, cunei destructi. XXII. Post quem successum rursus Parmensis et Meduani dissident sententiis, cum ille fortunae instandum, hic, urbe in tuto per successum illum collocata, nihil temere certaminis aleae committendum censeret. Secundum haec Parmensis trans Somonam exercitum reducit. Irritus ad Spiritus-fanum Aumalio instigante conatus. Pontificiae copiae recensitae et ad paucos redactae.

CIO IXCII.

L I B. CIII.

REX ad obsidionem redit, ductoque vallo urbem arctius cingit, etiam flumine utrinque obstructo. Batavica classis in Sequanae aestuario infra urbem. Multa confuse et perperam inter regiones administrantur. Et tamen seu morbis seu certaminibus crebris res obsessorum rursus eo redactae, ut Villarius, qui se omni periculo post primum illum successum defunctum putabat, nisi intra praeditum tempus succurreretur, cum rege se transacturum denunciaverit. II. Parmensis cum auxiliari exercitu, relicta Hedinii majore impedimentorum parte, Somonam ad Blancam-tacam vadit, et sextis castris plus itineris confecit, quam vicesimis priore expeditione fecerat. Rex, qui copias in obsidione sparsas habebat, evocatis auxiliariis, qui continuo advolarunt, et deductis tormentis ad Pontem Arcuensem suos colligit. Dissident Meduanius et Parmensis, et ille obtinet, ut Caudebecum, omisso insequendi regis consilio, ducatur, locum annona copiosum, qua urbs laborabat, et alendo militi commodum. Parmensis, dum locum lustrat, sclop-peti ictu in brachio sauciatus. Batavi cum classe ad Quillebovium se recipiunt. Caudebecum deditum et in praedam militi salva annona concessum. Rursus in castris dissident belli duces, cum Parmensis Julibonam petendam diceret, Meduanius Caudebecum minime deserendum censeret; quod si fieret, regem continuo advolaturum, et classe Batavica fretum loco recepto urbem in easdem angustias, quae prius, conjecturum. III. Parmensi decumbente ex vulnere, Rex ad Iveto-tium, quem locum hostis infederat, cum toto robore pridie Kal. Maias comparret. Iveto-tiani regni origo. Rex feliciter cum hoste certat. Magna in castris hostilibus omnium rerum penuria. Rursus ad silvam nocturnum a rege certamen instauratur, et cum antea dissiderent duces, instante communi periculo, concordem aciem labantem sustinent, totoque illo die citra universi proelii aleam utrinque incursionibus pugnantur. IV. Inde proxima nocte sine strepitu disceditur, et postremo de exercitu ultra Sequanam transferendo consultatur. Pontones in id fabricati, et extractae utrinque munitiones, ne transitori incumbens regis disturbarentur. Pugnatum in transitu. Error regionum, qui non maturius per Arcuensem pontem equitatum in ulteriorem ripam immiserint transeuntibus disturbandis. V. Parmensis magnis itineribus ad Clodoaldi-pontem venit, ubi ex urbe ad eum salutandum principum uxores ac viduae et cuncti ordines confluunt. Transmissis
ad

CIO IXCII.

HENRICUS IV.

adreficiendum se in Briam copiis Theodorici-castrum petit. Villarius, dum Meduanius Rotomagi decumberet, Quillebovium muniri coeptum una et altera oppugnatione frustra tentat, et a Lud. Britone Grillonio praetoriana legionis tribuno repellitur. Faius, qui per Bellogardii loci praefecti absentiam locum muniendum susceperat, eo excludere cum Bellogardium vellet, magnas turbas in aula regis excitat, quae morte ejus superveniente compositae sunt. Monpenserius provinciae praefes sub id Lexovii decedit. Henricus Dumbarensis filius, inde Monpenserius dictus, qui res in Armorica gerebat, ei successus. Jo. Calvimontius Guitrius famosus bello dux eodem tempore in Bellovacis obiit. VI. Espernaem in Campania a Guisio captum. Cum oppidum Nivernii provinciae praefidis suafu ante omnia recuperandum rex decrevisset, Bironus parens, dum post coenam locum lustrat, ictu minoris tormenti in caput adacto enectus est. Ejus mores, ingenium, in re bellica solertia, et tota vita expeditionibus et negotiis magnis exercitata; libri et commentarii ab eo scripti fato filii amissi. Auxiliares Espernaem missi a rege intercepti ac caesi. Tandem oppidum a Villario deditur, Carolo Birono prius in humero scloppetii ictu graviter vulnerato. Ad Provinium admota castra, quod a Pastoreo Rupella tandem deditur. VII. Munitio ex Nivernii consilio ad Gornacum Matronae imposita, ad annonae subvectionem in urbem ex Meldis et Theodorici-castro impediendam; eique ob virtutem ac integritatem praepositus Odetus Lanovius. VIII. Dum rex adhuc ad Rotomagum haereret, Nicolaus Fumeus Bellovacensis episcopus a coetu praesulum, qui regis partes sequebantur, et contra censuras pontificias decretum fecerant, ad regem missus fuerat, et oratione habita ipsum ad religionem majorum capefendam hortatus fuerat, et ut bona cum sua gratia et senatus Parisiensis, qui intercedebat, salva auctoritate ad pontificem legationem adornare sibi liceret, petierunt. Alia et pro disciplina ecclesiastica tempore scissurae postulata. Revocati pragmatica spirituales oeconomi, et novus ordo in dispensandis sacerdotiis ad tempus sancitur. Evocati Harlaeus senatus Parisiensis primarius praefes cum Giloto, Thumerio, et Villamorello consiliariis. Gondius cardinalis in Italiam praemittitur, et Joannes Vivonus Pisanii marchio eum subsequi jubetur. IX. Romae post Innocentii IX obitum nusquam majores comitiorum aestus. Pronus in Sanctorum Hispanorum favor a Sfortia disturbatur. Dein in Salviatum paene vota inclinarunt, quo excluso Palaeotus proponitur. Pasquilli per interregnum lascive cum figuris sparsi. Madrutii et aliqua ratio habita. M. Antonius Columna ambitiose se ingerit. Tandem a Montalto propositus Hippolytus Aldobrandinus, et antequam magnus Etruriae dux posset intercedere, pontifex III Kal. Febr. renunciatur, et Clemens VIII dicitur. X. Gondius cardinalis a novo pontifice injuriose accedere prohibitus. Ad Alexandri Franceschini ad ipsum Roma missi mandata vehemens et liberum responsum. XI. Pontificis de regis Catholici electione ad cardinalem Segam mandatum Lutetiae publicatum VI Kal. Novembr. XII. Contra mandatum ejusque publicationem S. C. Catalauni XIV. Kal. Decembr. factum. Lutetiae locationum in urbanis aedibus pretium ad tertiam partem decreto redactum, bonorum publicatione ob non solutas pensiones prohibita. Nihilominus in urbe tumultuatum, et de Hispanorum praesidio expellendo dictae in confessu publico liberae sententiae. XIII. Pons-Arcuensis in parte amissus. Rupes-regia in limite recepta. Teniffaeus a Ballieto Valligranio juxta Divionem caesus. Carolus Bironus senatoris et postea praefecti maris sacramentum Caesaroduni dicit. Sallermii, qui Lochias in Turonibus tenebat, contra Guerschiam Claudii Villoclari arcem expeditio. Georgius vicecomes Claudii filius cum auxilio superveniret, Abennio et Preolio incumbentibus cum suis funditur, et in Vigennae transitu submergitur. Sanlarius Claudium patrem amplissima suppellectile spoliat, grandi praeterea pro libertate imperata pecunia. XIV. Pugna ad Cratumnum commissa Contius et Monpenserius cum regiis copiis a Mercuriano caeduntur. Praecipua Anglorum in ea strages. Guntheri-castrum secundum haec deditur. Mox et Meduana et Lavallum Mercuriano patuerunt. Contius Sablatum, Monpenserius Condate Redonum concedit. XV. Missus in Armoricam Aumontius equitum tribunus cum Sanlucio, ut, decedente e provincia Monpenserio, summam rerum praefect. Malastretum

lastretum a Mercuriano captum. Viquius ad Orfonis-pontem caesus. Lotharingi a Monpenserio in Dinami suburbiis caesi et spoliati. Aumontius Meduanam Lavardino instante obsidet et capit. Rupifortii juxta Andegavum damnosa et ad finem irrita obsidio. Santofangiorum fratrum, qui locum tuebantur, perfidia et immanitas. Quintini-fanum a Mercuriano, Liscoeto dedente, captum. Angli ad Ambreriam haud longe a Meduana clade magna adfecti. Augerii Crapadi conjuratio detecta et severe a Monpenserio vindicata. XVI. Bullionius Raucuria profectus Africanum Anglurium Amblisium ad Bellomontium caedit: 10 interfecti, et amissa signa. Dunum crepitaculis admotis post dubium ut in nocte certamen tandem capitur. Conjuratio Baionae detecta, et supplicio consciorum vindicata. Villandrauda arx a Clemente v olim exstructa a Matignono recepta, amisso in obsidione Vivantio. Blavia in Garumnae aestuario tandem longa et infelici expeditione Burdigalensium instigatu circumfessa. XVII. In Cadurcis et per Septimaniam A. Scipio Jousa non tam foederatorum quam propriis auspiciis rem gerit. Carcassona inferior ab eo in potestatem redacta. Trapa expugnata, caesis ad Lautrecum regis. In Cadurcis vastato agro Monbequinum, Monbetonum, et Monburterium sui juris facit. Inde successu elatus Villamurium ad Tarnim obsidione cingit, quae Espernonii in Provinciam tendentis adventu aliquandiu intermittitur. Copiae Espernonii eo absente licentiose a signis deerrantes a Jousa caesae. Eo discedente repetita IV Eid. Septembr. obsidio, et pulsati valide muri. Theminius se loco cum Renerio includit. Tandem Messiliaco ad Lecam, Campobaldum, et Montosium se aggregante proelium decernitur, quod XIII Kal. Novembr. commissum est. Vallum hostium ab auxiliariis perruptum, et, dum utrinque acriter pugnatur, erumpente Theminio tandem occupatum. Jousa dum ad tormentorum locum se recipit, ponte abrupto, quem in fluvio straverat, submergitur. 10 eodem casu absumpti. XXII signa, III tormenta et II colubrinae captae. Ingens Tolosae comploratio, quae pro solatio amissi fratris Francisco cardinali, qui in urbe erat, et Henrico, qui in Capucinorum coenobio latebat, fuit. Cum se ab armorum cura excusaret cardinalis, procerum et nobilium apud eum auctoritas tenuit, ut Henricus eam ex consilio theologorum sine conscientiae laesura susciperet; quod et ille abjecto statim cucullo fecit. XVIII. Valetae Provinciae praefidis ad Rupembrunam in Foro-Julienfi dioecesi a se obsessam ex ictu scloppetii mors. Ejus ingenium, mores, fides. XIX. Diguierius, re cum Ornano communicata, a senatu, qui Aquis Sextiis Cistercionem translatus erat, exoratus in Provinciam descendit, et Benas deditioe capit, Polinio in obsidione desiderato. Riantium, Genisseraium, Bauduena, Castellana, Apta Julia, Bariolium, Cotignacum, Perrolae, Foncium, Paulifanum, ad Druentiam in fidem accepta; eorumque exemplo Draguinianum, Montium et Castrum-Novum. Sabaudis in Liguriam compulsis ad Modium posita castra XIV Kal. Quintil. Locus post pulsationem deditus, et mox Caderia et Castellum. Ad Evenas irritus Escaravaci conatus. Vienna Scipionis Maugironi defectione amissa. Inde Nemorosius Marcellini-fanum deditioe capit, et Scalas obsidet et captas crudeliter diripit. Antipolis item post Diguierii discessum obsessa a Sabaudis et capta. XX. Diguierius tantas clades farturus Molardum adoritur, et dedito eo Marcellini-fanum admotis tormentis recipit et Castam arcem. Inde sumptum antea et dilatatum huc usque de bello trans Alpeis transferendo consilium persequitur, et Brigantionem cum exercitu profectus copias dividit, et partem per Prage-latensem vallem ire jubet, partem Susionem mittit. Ad Pinarolium irritus conatus. Perosa urbs capta. Lusernae turris et Mirabucana munitio ad primum conspectum deditae. Ad Briguerascum acriter certatur: vallo perrupto 1000 ex hostibus desiderati. Bruniquetius tribunus interfectus, reliqui duces ac centuriones cum x signis capti. Locus diligenter muniri coeptus. Tum Corvallenses edicto citati et in regis verba adacti. Ad Turrem Pontanam Sabaudi caesi. Grinicum et Antipolis ab Espernonio recepta. Cavortium ducit Diguierius, locoque protinus obsesso Sabaudus Vigone proximo profectus Briguerascum tentat, et inde cum damno repellitur. Tum subvectis in altum praeter spem tormentis et auxiliariis caesis postremo locus Nonis Decembr. deditur. XXI. In Neustria

Carolus Gostimelius Boscorosa Villarium describit, et Fiscanam munitiōnem a Villario structam astu intercipit.

L I B. CIV.

CICIDXCII.

HENRICUS IV.

IN Belgio per absentiam Parmensis ob stipendii defectum usitata Hispanis rebellionē miles tumultuatur, et tandem placatur. Idem Berkae, Novesii et Bonnae factitatum. Groeningenses a Gul. Lud. Nassovio circumfessi et in summas angustias redacti apud regium concilium exoptulant: cum non exaudirentur, delegatos ad Rodolphum Caesarem mittunt, et quibus legibus se Carolo v summisserint, ostendunt, ac patrocinium Imperii implorant. Decreta a Philippo in Frisiam auxilia. II. Mauritius irritō conatu Slusas tentat, et mox Trajectum ad Mosam. Bercicanum municipium in Campinia captum et mox a Mondragonio receptum. Discursationibus crebris cum plebs rustica utrinque vexaretur, conventum hinc inde, ut loca, quae praedatoribus receptum dabant, destruerentur. Responsum Ordinum ad delegatos Caesareos de pace, quo mala fide secum Hispanos semper antea usos ostendunt, ac proinde, quod cum iis convenire tuto non possint, a pacis ineundis rationibus se excusant. Mauritius Ultrajectum ad Jacobitarum et Consistorialium factiones componendas proficiscitur, et inde instructo exercitu Stenvicam, quam Coquetus tuebatur, obsidione cingit, et tandem post xxix cicid ictus dispossos deditiōne capit. Inde posita ad Otmarsomam castra, quam Alfonso Mendoza tenebat, qui eruptione statim facta cum suis locum deseruit, praesidiariis spe facta, ut cum auxiliariis ad eos rediret. Famarisus in ea obsidione cadit, magno sui relicto desiderio. Loco dedito Covorda oppugnata in Tuentana regione; cui dum succurrere Verdugus conatur, astu detecto male mulctatur. Tandem dedita Covorda, et Mauritius distributis in hyberna copiis Arnhemium venit. III. Parmensis Rigiaci Atrebatum morbo fatali correptus decedit. Ejus elogium, funus, tumulus: Sub id a Philippo mortis praesago Petrus Henricus Acebedius comes Fontanus in Belgium venit. Provinciae ordinatae, et distributae primariae dignitates. Campaniacus, quem loco moverat Parmensis, restituitur et acriario praeficitur. IV. Naves Hispanae ingentis pretii mercibus onustae a Thoma Vitio interceptae et in Angliam abductae. Alia navis item c aureorum cicid a Cumberlandiae comite ad Cassiterides capta. V. Caesaraugustani motus origo, et ex eo secuta Arragonensium clades ab unius hominis calamitate profecta. Ant. Perezus Philippo a secretis epistolis Escovedum interficiendum curat, illius jussu, an proprio odio et Annae Mendozae Roderici Gomezii Silvae viduae instigatu incertum. Ob id postulatus urget Philippum, et tabulis obsignatis cum eo agit. Vasco accusatori reconciliatur, et actio per sexennium quievit, atque adeo usque ad annum hujus saeculi xxcv, quo censurae dica seu visitationis Perezio intentatur. Capita accusationis proposita, et, perverso omni juris ordine, ut in talibus judiciis fieri amat, sententia in eum lata, et lis xxx cicid aureorum aestimata, addito carceris biennalis taedio et relegatione, et tamen facta spe, si tabulas seu codicillos Philippo manu scriptos redderet, ut sententia, quae minime publicata erat, irrita maneret. Cum recusaret, in carcerem truditur; a quo ut se liberaret, chartas et arculas Philippo tradi mandat. Redintegrata contra eum Escovedi caedis causa; et cum xx aureorum cicid depensis viduam placasset, ad amoliendam invidiam Philippi jussu violenta quaestione torquetur; et, cum huc usque de rege siluisset, inter tormenta rei secretum enarrat, et codicillis prolatis confessiones suas firmat. Inde fuga arrepta in Arragoniam abit, xxx leucas uno die quanquam debilitato cruciatus corpore emensus. VI. Arragoniae jura, privilegia, libertates. Petrus ab Acinace. Magistratus supremus cui a Justitia nomen. Ad eum cum provocaret Perezus, et crimina obiecta paratum se purgare ostenderet, ad Inquisitionis tribunal rapitur. Seditio popularis excitata, in qua a furente plebe Inicus Mendoza Almenariae marchio opprimitur. Tandem Perezus in Manifestationis carcerem ab Inquisitorio reducitur: unde cum rursus ab Inquisitoribus repesceretur, jamque omnia

nia militari specie ad reum vindicandum parata essent, seditio recruduit a vili plebe coepta, cui se Aegidius Mesa ducem praebuit. Perezus et Fr. Majorinus Genuens in libertatem asserti. Conscripto exercitu per Altonsum Vargam Philippus injuriam ulciscitur, occasione captata privilegiorum et immunitatum provinciae imminuendorum. Vargas urbis potens supremum magistratum nulla praecedente sententia capite truncat. Perezus Pavium confugit, a Catharina regis sorore perhumane acceptus. Percussores ad eum interficiendum postea ex Hispania immisii. VII. Willelmi Cliviae ducis patris obitus; liberi, et filiae quibus matrimonio conjunctae. Joannes Casimirus Baiearus Palatinus VII Kal. Februar. decessit. Eodem mense Elisabetha Maximiliani Caesaris filia et Caroli IX vidua Viennae fato fungitur; cui haud diu supervixit Augerius Gissenius Busbequius, qui res ejus apud nos procurabat; ab Henoticis, dum exitum e Gallia quaerit, indignissime habitus. Jo. Vincentii Laurei cardinalis, Michaelis Montani, Friderici Furii Caeriolani mortes et elogia. VIII. Alii et principes ultimum diem clausurunt: Willelmus Philippi F. Hessorum princeps, Joannes Sueciae rex Gustavi F. cujus Sigismundus F. Poloniae rex Annam Caroli archiducis filiam in uxorem ducit. IX. Joannis Manderfchitii Argentinensis episcopi morte res in Germania turbant. Protestantes collegii sodales in urbe, Tabernis majorum religioni additi, cum liberam non esse in urbe electionem dicerent, monito prius Caesare, conveniunt. In urbe, Joanne Pappa verba faciente, Jo. Georgius Brandeburgicus, Tabernis Carolus Lotharingus cardinalis in episcopum eligitur. Argentinenses, qui electioni in urbe factae favebant, cum rem bello non carituram providerent, militem scribunt. Carolus in possessionem a sodalibus missus ad senatum urbis literas minarum plenas mittit. X. Per literas utrinque partes altercantur, dum cuncta ad arma comparantur. Carolus conscripto exercitu bello principium fecit, occupato Binsfeldio. Ad Scafoitzemium cum Brandeburgicis pugnatum, pari utrinque damno, nisi quod Brandeburgici magnam impedimentorum partem amisere. Frustra Ferdinandus archidux Caesaris nomine partes suas interponit. Lotharingicorum successus. Brandeburgici ad Moltzemium XVII Kal. Sept. caesi. Bonnam, emissio praesidio a Parmensi imposito, recipit Ernestus Colonienfis septemvir, eique Hermannum Lindenum praeficit. Christianus Anhaltinus e Gallia rediens curam exercitus Argentiniae suscipit, et Lotharingicos primo conatu profligat, cc circiter occisis, et mox cccc equitibus et ccc peditibus in fugam versis. Dachstenum obsessum ab Anhaltino et tandem deditum. Ad Moltzemium periculose certatur. Caesar denuo per facialem arma utrinque deponi imperat. XI. In Saxonia contra Calvinianos a Friderico Willelmo administratore severe anquiritur, P. Crellio et C. Gundermanno et aliis in carcerem conjectis. Pastores suspecti ubique exagitati. XII. A Turcis Europae metus. Auxilia in Cretam anno superiore a senatu Veneto missa appulerunt. Corcyrae Mutius Portius comes et Sacromosus periere. Cretae pesti ex somnio prospectum, quae tanta fuit, ut ab Aprili ad Quintilem cc quotidie morerentur, et ad xx c. in una urbe absumpta. XIII. Consultatio inter purpuratos qua parte bellum gerendum. Alii in Persia persequendum censebant. Alii in Africa movendum et utramque Mauritaniam imperio Ottomanico adjungendam. Alii in Melitam, ut damnum et dedecus in ea acceptum sarciretur, arma vertenda. Alii Philippum ipsum aperto bello petendum, qui bello Belgico intricatus vix huic sustinendo pares habeat vireis, praesertim si classes ex Indiis venientes contraria classe instructa oppugnentur, et Mauris qui in Hispania superant libertatis spes fiat: nam ultimum in Baetica bellum documento fuisse, quanto cum periculo Hispani domi bellum habeant. Qui facilitate rem aestimabant, protinus cum Venetis bellum gerendum suadebant, et ut Corcyra ante omnia tentaretur, quae Sinanis sententia erat. Sed Ferhates reluctabatur, et Catharum potius ducendum censebat. Media Cicadae sententia, ut Cythæra peteretur, portus in Epiri tractu. Plures Cretam, ut nuper Cyprum, in potestatem redigendam, ac postremo quidam Italiam omni ex parte invadendam et Romanam ipsam. Fuere et qui ad arma contra Polonos sumenda Amurathem hortarentur, ob frequentes Cosaccorum injurias. XIV. Postremo in bellum Pannonicum cuncti consensere.

TOM. V.

CICIOXCIII.

consenserunt. *Ad Vihitium ad Unnam flumen primus impetus factus ab Assane Bosniae purpurato, et locus deditioe captus. Inde velitationibus vario eventu utrinque certatum. Castrovitium itidem captum. Turopolia insula, Savo, Culpa, et Gurco circumdata, flammis ferroque a Turcis vastata. Missus a senatu Veneto sequenti anno, quo peste gravissima adfectata Creta fuerat, Nicolaus Donatus, qui classis curator esset. Hermolaus Tiepolus in Dalmatiam itidem, qui Uscocorum discursationes prohiberet. Marcus Sarra et Baptistella, exulum primarii duces, a Tiepolo navibus in Piceno accepti, ut eos contra Turcum militaturos in adversum litus transportaret; quod cum criminarentur Hispani, senatus belli Turcici necessitate apud pontificem excusavit. Ii postea, cum pactis non starent, varia peste periere.* XV. Veneti in Fori Julii limite munitionem novam inter Palmadam, Laurentii-fanum, et Ronclusum pagos citra Lisontiam amnem per otium extruunt, ex Marii Savorniani comitis consilio, consulto rege, ad quem delineationem loci et regionis miserunt. Bonajutus Lorinius Florentinus architectus. Loco Palmae nomen datum. XVI. Insidiae Turcorum ad Neuchusclum contra Palsium irritae. *Turopolia vastata, et, Martenusio castello ac Vincovina captis, dum Turci securius evagantur, a Serinio comite caesi, et praeda recepta. Zagrabiae tumultuantur praesidarii. Major Constantinopoli tumultus vix grandi exoluta inter praetorianos pecunia contra Siausis sententiam ab Amurathe compositus. Franciscus Savarius Brevius, amoto Lancomo gentili suo, res regis summa fide in Porta procurat. Assan ad Sissegam castra ponit. Auxiliares Eggenbergio instigante advenientes cum Turcis acriter confligunt, et cum vix v bellatorum CICIO haberent, contra XVI CICIO pugnam capefferunt et in fugam verterunt, XII CICIO aut occisis aut in flumine subjecto mersis, in iisque ipso Hassane purpurato, et IX praetoribus, et Amurathe ex sorore magni Sultani nepote. Capta tormenta. Praetor Graeciae rursus, dum Sinan cum exercitu veniret, ad Sissegam copias admovet. Petrina munitio a Serinio frustra tentata. Sissega tandem Eid. Sextilib. dedita. Sinan cum XL CICIO exercitu Vesprinium, quod a Mario Sammariano tenebatur, summa virtute defensum vix expugnat Nonis Octobribus. Palota et deditioe capta, et praecipitata oppugnatione direpta. Vezza eodem successu capta. Sabatica contra a Th. Tifenbachio in fidem accepta. Ad Vilekam majus negotium fuit, praefecto ad auxilia arcessenda profecto; qui dum cum Temesvarae purpurato iter accelerat, a Sigismundo Bathorio et Tifenbachio caeditur, VI CICIO ex suis desideratis, et ipsi ambo capiuntur. Tandem Vilekae oppidum cum arce in Christianorum potestatem venit. Ad Albam-regalem dum nostri duces sedent, adventante Belgradi purpurato acies instruitur. Caesa Turcorum VI CICIO: inde soluta obsidione discessum.* XVII. Motus in Goritia ob religionem exortus, et in Bohemia ob calicis usum, et liberam Augustanae fidei confessionem. Prodigia hoc anno multa. *Inter quae quod de dente aureo septenni puero enato proditur maxime memorabile fuit.* XVIII. Obitus Latini Latini, Joannis Leunclavii.

L I B. CV.

CICIOXCIII.

HENRICUS IV.

IN Saxonia Calvinianis multa impropere, et Lipsiae renovata per libellos famosos odia. Idem Brunsvicae factitatum. II. Bellum Argentinense recrudescit. Selestadium frustra a Lotharingicis tentatum. Tandem in vi principes compromissum, et arma deposita. Novesiani non invito Coloniensi septemviro praesidium ejiciunt, et se in libertatem asserunt. III. Fridericus Palatinus septemvir Constantinam Aloisiam Julianam Arausionensis ex Carlota Borbonia filiam in uxorem ducit, multis illum ab his nuptiis dehortantibus, quod vererentur ne ex illa adfinitate bellum tot annorum in Belgio secum in Germaniam pertraheret. Ludovici Wirtembergici obitus, cui Fridericus Montis-Pellicardi comes proximus agnatus successit. IV. Sigismundus Poloniae rex, petito ab ordinibus regni comitatu, in Sueciam contendit, majorum religionem si posset in ea instauraturus. *Elbingae et Thoronae templa Catholicis in Borussia restituit. Eandem gratiam Maria-*

Mariaburgensibus a senatu Gedanensi impetrare non potuit. Gedani ex consiliariis terrarum Borussiae tribunal constituit. Seditio ex occasione bajuli a Polono caesi ingens exorta ac vix tandem composita. Tandem Stocholmiam tempestate varia jactatus pridie Kal. Octobr. appulit. V. Christianus IV in proxima Dania XVIII annos natus Flensburgi jusjurandum celebri ritu praestat, et rex inauguratur. VI. In Belgio res inclinant morte Parmensis. Carolus Mansfeldius auxiliis in Galliam ducendis praepositus Guisam incunte Februario venit. Noviodunum obsessum, et dum rex abesset deditioe captum, ac mox Bohainium. De reditu crebris P. Ernesti patris literis sollicitatus Carolus in itinere Valerici-fanum in aestuario Somonae, quod a Jacobo Colvilla Scoto tenebatur, capit. Stapulae item Jacobi Fabri natali nobile oppidum post paucorum dierum obsidionem in ejus potestate venit. VII. Multa in Belgio a regiis severe decreta, atque imprimis ne cui in bello capto vitae gratia fieret, ut Ordines belli diritate ac taedio ad pacis conditiones accipiendas cogerentur. In eos edicto contrario proposito Ordines immanitate Hispanorum exagitata invehuntur. Cum ad aliquot menses in ea saevitia utrinque perseveratum esset, mox belli gerendi ratio humanior resumpta. Philippus Nassovius in Lucemburgensem agrum excurrit, frustra tentato Viti-fano. VIII. Mauritius ad Gertrudis-fanum praesidiariorum seditione ante triennium amissum castra ponit, atque ita magno ambitu munit, ut postea in hostium conspectu oppidum expugnaverit. Maserius, qui locum cum CIO veteranis Sequanis tenebat, tormento discerptus, cui Gesanus successit. Seditio in Caroli Mansfeldii castris ad Hedinum ab Hispanis excitata, quae annum duravit. Idem a Gallo-belgis et Italis ad Sambrae pontem in Hannonia factitatum, et Berkae ad Rhenum a praesidiariis. P. Ernestus cum XIV CIO peditum, IV equitum CIO, ad obsidionem solvendam venit irrito conatu. Oppidum post Gesani mortem tandem deditioe captum, ignaro adhuc Mansfeldio, qui delectos in Hohenloi castra miserat a Cloeto et Veero tribunis caesos. IX. Crepacordium munimentum in faucibus Disae ad Mosam situm obsessum, in quod se Florus Brederodius Mauriti jussu inclusit. Irrita obsidione dimissae utrinque copiae. Gul. Lud. Nassovius Frisiae praeses in provinciam missus, qui tota Boeretangana brevi potitur. Georg. Eberardus Solmensis in Flandriam missus Vassanae provinciales ad pecuniae collationem cogit. Friderici Bergensis comitis in Frisia successus. Certatum in castris Nassovianis, cum Verdugus inopinato se advenisse putaret, qui cum damno post sex horarum conflictum repulsus est. Bredani praesidarii juxta Trajectum caesi, et mox Hispani a Bergosomensibus praeda ablata et signis amissis dissipati. Caletum frustra a Mansfeldio tentatum. Zelandiae insulae itidem tentatae. Brugae item a Mauritio frustra tentatae. X. Apud nos rebus desperatis ex astu et injuria hostium lux affulget. Adflictis belli utrinque damnosi taedio populis, quo vigorem pristinum in animis suorum relanguescentem excitarent factionis duces, stimulo novo sibi opus esse cum animadverterent, comitia Catholico regi creando indixerant; idque pontifex et Philippus urgebant, rati contumacia ejus, qui legitima alioqui successione ad regnum vocabatur, fore ut novum jus armis suis denuo accederet, et factio paene dissoluta arctiore vinculo firmaretur. XI. In id Meduanus scriptum prolixum Declarationis titulo publicat, quo totum tragoediae Francogallicae choragium ob id solum instructum esse multis rationibus probare nitebatur, ut majorum religio in tuto collocaretur, egregiaeque adeo suae voluntatis et sancti adfectus Deum et angelos testeis appellabat, ac postremo eos, qui regias partes sequebantur, in communi causa sibi adesse, et ad comitia ut tuto venire possent, rogabat. XII. Addita erat et cardinalis Placentini epistola. XIII. Hinc Gaspar Schombergius Nantolii comes, ut erat tranquillitatis publicae studiosus, insita prudentia occasionem arripit, re prius cum Lud. Revolio et Jac. Aug. Thuano communicata, colloquii inter partes instituendi. Is cum rege agit, et temporum conditione proposita, quae necessitatem colloquii imponebat, alioqui Tertia factione jam invalescente et Henotica ex comitiis illis incrementa nova sumentes res in manifestum periculum adduci, ab eo impetrat, ut cum bona ipsius gratia et salva majestate principes ac proceres ad Meduanii scriptum responderent. Nec successu consilium caruit. XIV. Edic-

tum et eodem tempore a rege propositum, quo rationes a Meduano allatas refutabat, et indicta illa comitia, ut nulla et irrita, *ab eo qui potestate legitima deficiebatur indicta*, exagitabat, et ne quis ad ea proficisceretur, poena gravi addita, *vetabat*. XV. Responsum regionum per tubicinem Lutetiam missum, quo colloquii copiam fieri petebant, ad idque delegatos loco et tempore condicto mittere se paratos ostendebant. Placentinus cardinalis illud ut impium et sectariae pravitatis plenum publico scripto pronunciat. Idem Sorbonicum collegium post legatum facit. Res nihilominus in coetu frequenti VII Kal. Mart. agitata, et variae dictae sententiae. XVI. Tandem IV Non. Mart. responsio ex trium Ordinum consensu confecta, qua praecipue externorum consiliorum a pontificibus et Philippo invidiam amoliebantur, et locum colloquio condicebant. XVII. Rex ex Turonibus cum Catharina sorore Medontam venit. XVIII. Delegati trium Ordinum Lutetiae conveniunt, et postridie B. Polycarpi festo initium comitiis suis faciunt. Cardinalis Pellevaei oratio a plerisque ludibrio habita, postea et satyra Menippaea traducta. XIX. Laurentius Suares Figeroa admittitur, et orationem Philippi nomine ad Ordines habet, et literas ab eo porrigit, quibus opes suas ac vires prolixè deferebat et paratas ostendebat; quod in malam partem a prudentioribus acceptum, inter quos jaëtabatur, Philippum idem facere quod olim cognominem Macedonem fecisse historiae tradunt, qui cum vellet Oricios hosteis in potestatem redigere, et in hoc exercitum misisset, scripsit a se missos milites, quod comperisset eos seditionibus vexari, et bonorum amicorum esse in tali tempore subvenire. XX. Pellevaeus quanquam obnoxius graviter ad jaëtabundam Feriani orationem pro tempore respondet. XXI. De concilio Tridentino ante omnia in comitiis consultatur, *cujus promulgationem sine ulla conditione cum urgeret cardinalis Segae, ejus inspiciendi cura Joanni Magistro praesidi et Gul. Vario senatori attributa, qui in sessione IV, VI, VII, XIII, XXI, et sequentibus usque ad XXVII, multa juribus ac libertatibus, edictis regis et senatus decretis praejudicantia et adversantia annotarunt, et scripto comprehensa Ordinibus obtulerunt.*

L I B. CVI.

CICIOXCIII.

HENRICUS IV.

TEMPORE colloquii appetente mittuntur qui locum inspiciant. Utrunque delegati ad Surenam conveniunt. Prima de Nic. Angeneo Rambulieto mota est controversia, *tanquam caedis Guisii conscio; isque post unam et alteram sessionem se conventui subduxit*. II. Reginaldi Belnensis Bituricensis archiepiscopi habita mane oratio; qua cunctos ad mutuam erga patriam, *quae bellis civilibus discinditur*, charitatem hortatus, rationes, ob quas regii in obsequio remanserunt, petitis e scriptura et antiquitate testimoniis ac exemplis demonstrat, et incundae pacis rationes proponit, *et ut bene animatum regem ad majorum religionem capeffendam conjunctis votis incitent hortatur*. III. Petrus Espinacus archiepiscopus Lugdunensis post meridiem verba fecit, et longa ac vehementi oratione sectarium malum detestatus ante omnia religionis securitati prospiciendum esse, *ne aliter concordiam sarciri posse*, demonstravit, *et de jungendis communibus votis ad regem ecclesiae reconciliandum se excusavit*. IV. Tum rursus Bituricensis de priscae ecclesiae patrum erga principes cultu praecipuo et subditorum obedientia dixit, *et exempla luculenta ac testimonia e libris sacris et historia deprompta protulit*. V. Postridie Lugdunensis, qui podagra laborabat, exempla et testimonia a Bituricensi allata *eadem vehementia* refutavit. VI. Inter altercationes et mutuas exprobrationes dies exacta, et Schombergius cum Belinio ad urbem profectus est, ut Meduanium *ab exercitu venientem* salutaret, et *propositis difficultatibus ac periculis* eum a creatione regis, *quam ab Hispanis Guisio parari rumor erat*, dehortaretur. Inde petitum a nostris spatium, quo plenius de regis voluntate ac consilio illos edocerent. Interea supplicationes magna pompa in urbe celebratae. Schombergius cum Revolio ad regem proficiscitur. VII. Per literas cum Henrico Turrio Bullionii duce, *qui tunc maxime in regis gratia florebat*, agere jussus Thu-

anus,

anus, ut quamvis Protestantium doctrinae addictus aequitatem in eo negotio fervaret, et, quo minus rex sibi regnoque utile consilium caperet, auctoritate sua non impediret. Sub id syngrapha secreta ab iis qui in comitatu regis erant, majorum religioni addictis, cautum Protestantibus de edictis in ipsorum gratiam servandis.

VIII. Rex declarat apud animum suum constituisse, vocatis episcopis et theologis instructioni, quam semper expectaverit, *et citius, si per adversariorum malevolentiam licuisset, fecerit*, omni re alia ommissa vacare; interim placere, ut induciae ad aliquot menses pangantur. Ea re, *quanquam pontificius legatus Lutetiae quantum poterat contra obniteretur*, conversa ubique populorum studia; *qui quam properanter et caeco furore in bellum ac turbas praecipitaverant, tam prona voluntate ad pacem et otium subito mutati inclinaverunt*.

IX. Re ad concilium a Lugdunensi relata, *et declaratione regis scriptis mandata, quam ipse accipere noluerat, evulgata*, in aedibus legati conveniunt delegati, et a Feric ducce, qui aderat, an ampliora a Philippo mandata haberet, petunt.

X. Quo rursus petente ut colloquium, *ut bene procedenti religionis negotio exitiosum*, abrumperetur, et in creatione regis ratio serenissimae infantis haberetur, Gul. Rosa Silvanectensis episcopus surgens interfatur, *et Politicos, quos ipse tantopere huc usque agitaverit, non male subodoratos ait, qui Hispanos in hoc toto negotio potius privatae ambitioni quam religionis bono studuisse ab initio praedixerunt*, et petitioni ut legi Salicae adversanti praefracta oratione intercessit. De conditionibus cum ad Ordines, sicuti Feric dux petierat, relatum esset, eodem reditum nono post die, et Inicus Mendoza *litteratus, sic a suis vocabatur*, auditus, qui jura infantis scholastica oratione executus est. In eam, *quia potius Anglorum antiquis contentionibus viam praemunire, quam infantis jus asserere videbatur*, multa in urbe jactata, alienatis subito animis, *et illud ex sacra scriptura, Lilia non laborant neque nent*. A factiosis et eodem tempore exagitata declaratio.

XI. Postremo ad responsum dandum Rochettac utrinque primo ab urbe lapide conventum. Cum Lugdunensis de voluntate regis merito dubitari diceret, et quousque de ea constaret, et pontifex auctoritatem suam interposuisset, ultra in pacis aut induciarum negotio pergi non posse ostenderet, Bituricensis excepit, et de *egregia ac sincera regis voluntate ipsos securos esse iussit*; ceterum quoad regium jus, pontificis auctoritatem minime expectandam; *nam nullum ea in re jus illi per regni leges et ecclesiae Gallicanae libertates competere*. Interim urget, ut pacis negotium *cum Catholicis principibus ac proceribus, a quibus missi sunt*, inchoetur, *quod rex, postquam religioni majorum nomen dederit, ratum sit habiturus*. Cetera dies inter contentiones exacta.

XII. Ad Villetam demum conventum, et induciae a rege oblatae.

XIII. *Re ad concilium relata, et inter Cl. Castreum et Christianum Savinium Ronaem agitata, cum hic damnosas, ille utiles ac necessarias eas diceret*, factiosi per cardinalem Segam et Pellevacum censurarum minis additis illas impediunt, et regis Catholici electioni instant. Induciarum negotio dilato Ernestus archidux infanti vir destinatus rex eligendus ab Hispanis proponitur. Ordines actis Philippo gratis ab Ernesti electione se excusant, *injecta interim mentione suorum principum, quorum si uni infans destinaretur uxor, spem subesse aiunt, ut in eum Ordines conveniant*. Dum deliberant Hispani, plebs ob rejectas inducias in urbe tumultuatur, ac vix tandem placatur.

XIV. Hispani assentiuntur, ut rex is, quem Philippus ex regni principibus nominaverit, eligatur, infantem in uxorem accepturus, *conditione addita, ut regnum in solidum utrique concedatur*. Intercedunt delegati regni per literas. Castreus instat, ut quem Philippus intelligat, sine mora nominet.

XV. Senatus-consultum factum, quo Meduanus rogabatur, ne per foedus regnum in exterum principem *seu virum seu foeminam* transferri pateretur, et leges regni fundamentales serventur.

XVI. Id per Joannem Magistrum praesidem Meduano, addita gravi oratione, significatum; *qui et institit, ut induciae etiam pangerentur*.

XVII. Meduanus, *qui senatus-consulto illo se inconsulto facto sibi illusum querebatur*, cum Magistro *coram Lugdunensi* postridie expostulat; *qui eadem constantia et gravitate, qua in decreto faciendo usus erat, factum, increpito etiam ipso Lugdunensi, tutatus est*.

XVIII. *Et cum id omni ope revocari peteret Meduanus,*

natus

natus denuo intercessit, et potius sibi in vestigio mori, quam in decreto a se quidquam mutari certum esse declaravit.

LIB. CVII.

CIXCIII.

HENRICUS IV.

REX, dum colloquio tempus extraheretur a foederatis, ne nihil interim ageret, VI Eid. Junias castra ad Drocum in Carnutibus admovet. Oppidum tandem a defensoribus desertum, et igne, qui vix a nostris restinctus est, vastatum, praesidiariis in arcem se recipientibus. Inter arcem et turrem vinearum dum commeat, Monpenserius, per vallum interpositum incedens, graviter fauciatur; ex eoque vulnere cum vix diu post convaluisset, semper postea laboravit, idque viro longissima vita digno fatum ante annos accelerasse creditur. Tandem, cum auxilia non comparerent, arx conditionibus antea perscriptis VIII Eid. Quintil. deditur. II. In urbe Ferae dux, qui, incerta regis creandi nominatione in Philippum collata, multos offendi et Castreum imprimis cerneret, concilio in arcano habito Guisium nominat. Meduanus, qui aderat, cum adfentiri se simularet, Bassompetra Caroli Lotharingiae ducis procurator intercedit, et fore dicit, si eo spreto in electione pergatur, ut cum Navarro reconciliatus a partibus discedat. Cum duras condiciones Meduanus proponeret, Sorbonici factioni addicti auctores legato Placentino fuerunt, ut quaecunque ille peteret, fidenter promitteret: non propterea eum obligatum iri, quippe dolum in re futurum, qui salva conscientia excusari possit. Castreus aperte contradicit, et Guisium, cui alioqui favebat, quod Hispanorum fidem haberet suspectam, ne se ambitione transversum agi sineret, prudenter admonuit. III. Concurfu ad Guisium facto, Meduanus ad solitudinem redactus disturbandae electionis occasionem quaerit. Villarium Rotomagum mittit, qui Carolo cardinali Borbonio Tertiae factionis duci, qui Gallione erat, praesto sit. Sed cum, illa jam detecta, rex in eo esset ut propediem majorum religioni nomen daret, cardinalis consilia antiqua resumere detrectavit. IV. Per Michaelem Hugueriam, qui post exercitum Germanorum ante septennium proditum Lotharingiae duci operam suam addixerat, commentarium artificiose conficiendum curat Bassompetra, quo periculum ab aemulatione, livore, metu ceterorum orbis principum ex regis creandi, si a Philippo fieret, nominatione impendere, eamque irritam fore, ac proinde liberam omnibus relinquendam esse, et Philippum amplius de adeptione regni aut patrocinio cogitare minime debere, longa et accurata narratione demonstrabat. V. His rationibus cum sibi viam ad excusationes munitam putaret Meduanus, ultimum ad electionem regis impediendam telum potentissimum strinxit, induciarum mentione reposita; quas Cl. Castreus eadem qua Hispanorum astuta consilia insectatus fuerat libertate tanquam utileis ac necessarias suasit, et citra offensionis pontificis metum pangi debere ostendit. Meduanus ex Castrei consilio a creatione regis ut intempestiva se excusat. VI. Serio de regis ad ecclesiam reconciliatione, evocatis praesulibus et aliquot Lutetiae ipsius curionibus, agitur. Cardinalis Borbonius Gallione, quo ob morbum ipsi postremo fatalem decumbebat, fanum Dionysii venit; et cum negotium factionis Tertiae ex voto minime procedere videret, re dissimulata deliberationi de regis reconciliatione intercedere voluit, regem non nisi consulto ac consentiente pontifice ad ecclesiam admitti posse dicitans: quod tamen ut locum haberet obtinere non potuit. In eam rem scriptum evulgatum, testimoniis pontificum, et imprimis exemplo ex Hispanorum historiis petito firmatum, cum Ricaredus adjuvante Deo ex Ariano, nulla pontificis interveniente auctoritate, factus est Catholicus. S. Genovefae abbatii, qui rebus regis in occulto favebat, literis interceptis creatum periculum. VII. Ritus et ceremoniae in regis reconciliatione observatae. Mane a delegatis episcopis, et imprimis a Bituricensi archiepiscopo, secretum cum rege habitum colloquium; cui cum cardinalis Borbonius interesse vellet, a rege ob suspiciones exclusus est. Quo peracto, rex episcopis gratias egit, et de iis, quae haecenus ignorasset, melius instructus se cogitaturum Dei invocato nomine respondit. VIII.

Quo

Quo eodem die Meduanus *ad tollendam omnem de rege creando spem* inducias controverfas, multum refragante legato *et se discessurum interminante*, sanxit. Is utcunque placatus novum contra regem diploma evulgat irrito successu. Edictum et a Meduano propositum, ne quis urbe exiret; *quod a plebe lasciviente et per inducias gestiente pariter neglectum fuit*, et perruptis portis effusa per vias multitudo Fanum-Dionysii ad spectaculum confluit. IX. Dominica sequenti peracta ceremonia, debacchantibus interea in urbe nequicquam concionatoribus, *et regem diris devotum, et praesules qui a censuris eum solverint censurae laqueis irretiri, ex ambone detonantibus*. X. Bucheri in eam rem *de simulata Benearni principis ad ecclesiam reconciliatione* habitae conciones typis postea cusae. Ut legatus pontificis, *qui inter haec animi discruciabatur*, aliqua ratione placaretur, *ipso transfigurationis die post vespervas* concilium Tridentinum, *in quo multa a delegatis juribus regni et ecclesiae Gallicanae libertatibus contraria et praejudicantia annotata fuerant*, concursu factiosorum facto pure et sine conditione promulgatur, et Unionis jusjurandum denuo repetitur. S. Genovefae abbatis causa retractatur; *et cum ille a mandatis legati appellasset ab abusu, libellum appellatorium a curia impetrat, clausula adjecta, ut sine strepitu juxta concilium Tridentinum causa ageretur*. Re comperendinata et persecutio utrinque ex Meduani consilio omissa est, et abbas custodia ob morbum liberatus ad regem profugit. XI. Facta reconciliatione ad curias et regni praefectos datae literae. Nivernius legationis ad pontificem decretae onus suscipit, *cui attributi Cl. Angeneus Cenomanensis episcopus et Ludovicus Seguierius ecclesiae Parisiensis decanus*. Eodem tempore ab adversae partis fociis Romam missi cardinalis a Jousa et Claud. Bellofremontius Senescaeus. Hispani nihil non agunt, ut pontificem a regis partibus alienent. XII. *Et, cum aliud non possent*, scriptum scholasticae assertionis pro disciplina ecclesiastica titulo a Consalvo Pontio Legionensi consarcinandum et publicandum curant, quo regi relapso gratiam a pontifice posse fieri multis detortis *ex illa spinosa scientia* argumentis *praefracite* pernegabat. Ad quod moderatiore scripto ab Arnolde Ollato regio ac Francico nomini egregie semper addicto responsum est; quo et argumentis *ex eadem scientia* petitae rei acerbitatem leniebat, et, periculi ex eo secuturi metu, de severitate aliquid relaxari consultum videri demonstrabat. Id non typis, ut alterum, *cusum, sed per manus volitabat, et rei postea conficiendae materiam praebuit*. De induciarum pactarum suborientibus in dies controversiis agitur. XIII. Dum rex Meloduni esset, percussor Petrus Barrerius nomine captus, et ordinem rei exequendae, *et cum quibus ea de re Lugduni et Lutetiae Parisiorum nuper egisset, coram Thuano et Frenuoto delegatis extra tormenta confessus, culpa ingenue agnita* extremo supplicio adficitur. Sabaudus ab induciis exceptus fuerat, *ei tamen loco reservato, si iis comprehendi vellet*. XIV. Nemorosius, *defensae urbis gloria tumens, cum circa Lugdunum sociatis cum Sabaudo gentili consiliis res suas ab aliis separatas habere velle demonstraret*, excitata seditione per archiepiscopum, qui Lugdunum ob id cum occultis Meduani mandatis profectus erat, comprehenditur, et in Petrae-incisae arce includitur. Inde Annae Atestinae communis matris cum Meduano filio *expostulationes*. XV. In aliis provinciis eo anno gesta. In Cenomanis hostes juxta Lavallum in Meduanae ripa ab Anglis caesi. Guerchiae munitiones a Mercuriano captae, Sanlucio superveniente loco capto destruuntur. Aumontius Condatum Redonum venit, et frustra tentata urbe Mercurianus Monconturium, quod a Saroeto tenebatur, obsidet: et induciarum occasione ab eo tandem, *cum conatus non succederet*, discedit. XVI. Monmartinus a rege ad Elisabetham legatur, qui ab Armorica communi periculo demonstrato ei persuadet, ut Anglos, qui in provincia erant, novo supplemento addito, eo usque manere juberet, dum portus in eo tractu ab Hispanis infessos rex recepisset. XVII. Sablatum, Landebrio in oppidanis vexationibus saeviente, interceptum, et ipse interfectus. Augustoritum Pictonum frustra *immani sumptu exstructis ad aditus munitionibus* cinctum. Cellae in Biturigibus a Bosio, qui Castreo militabat, interceptae. Ad Blaviam infelix Matignoni obsidio. In Cadurcis, Lemovicibus, et Petrocoriis gesta. Ad Cornelium hostes ab Albaterrano et Theminio caesi, et locus captus. Quintili prox-

imo ad Insulam oppidum Albaterranus scloppetii ictu in capite sauciatus concidit, ingenti sui relicto desiderio. A Marmandae praefecto auxiliares Blaviam, quam Matignonus obsidebat, missi. Missae et ex Hispania auxiliares naves, quae dubio eventu cum Anglicanis in Garumnae aestuario conflixerunt. Jo. Roberti Limalliae irritus contra Hispanos conatus. Tandem obsidio cum damno regionum solvitur. XVIII. In Allobrogibus Diguierius initio anni contrariis excursionibus Sabaudi incursiones refracnat. *In remonetaria per Septimanorum licentiam multum circa vicinas provincias laboratur. Diguierius Briguerascum venit III Kal. Maias. Vagi ab Amadaeo Tarnavasio de egregia Sabaudi voluntate cum Diguierio habiti sermones.* XIX. Sabaudus cum valido exercitu Ocellos obsidet, et post quatuor oppugnationes fortiter a Blacono repulsas et ter mille et amplius tormentorum displosorum ictus locus deditur x Kal. Jun. XX. Rodericus Toletanus ad Salbertranum pagum juxta Olisiam a Diguierio caesus. *Id ex hostibus occisi, et ipse Rodericus desideratus. Ad Moretellum fulgure quassatum locum versa vis, sed nullo exitu.* Tandem Sabaudus, cum Cavortium tentare pro tempore periculosum duceret, induciis a Meduano cum rege pactis comprehendi voluit. In Provincia contra Espernonium res turbant. XXI. In Aquitania rusticorum motus ob militum licentiam, *Gualteranorum in agro Falesiano ante quadriennium deletorum exemplo, ubique grassantium; qui, quod omnia devorarent, Crociani dicti. Per biennium duravit seditio, cui revincendae Malicornius, Abennius, Burdellus egregiam operam navarunt. Similes agrestium motus anno CIOCCLI Ludovico IX, et CIOCCC Carolo VI regibus.*

L I B. CVIII.

CICIXCIII.

HENRICUS IV.

NIVERNIUS, legationis ad pontificem missae princeps, *per Helvetios et Rhaetos facto itinere ad Poschiavum obvium habet Antonium Possavinum cum pontificis mandatis; a quo, si Romam veniret, privati habitu venire jubebatur.* Ad urbem xi Kal. Decembr. ubi venit, statim ad pedum deosculacionem admittitur, et x dierum praescriptam moram et interdictum cardinalium colloquium deprecatur. II. Biduo post ad colloquium admissus longa ac vehementi oratione potentiam regis et magnitudinem virium ejus, *contra quam a factiosis et Hispanis jaetetur, extollit, ut qui amplius duos regni trienteis teneat. Dein electionem regis, quam Hispani et Placentinus legatus tantopere urgent, quanto cum periculo conjuncta sit, neque vero fieri legitime posse ostendit; III. Et, laudata eorum qui regis partes secuti sunt constantia ac virtute, foederatos contra ut ambitiosos et regni eversores summa libertate in invidiam, detectis eorum perniciosis consiliis, adducit.* IV. Dein de Cenomanensi et Seguerio injecta mentione, peti- tum ut ii ad pedum deosculacionem admitterentur, et reconciliationis regis, cui interfuerant, rationem coram redderent. Id negatum, *et ut se coram Sanseverino cardinali prius sisterent imperatum.* V. Nivernius demum post decem dies elap- sos ad pedes pontificis prostratus benedictionem sibi impertiri regis nomine petit: quod et negatum. *Cum responsum scripto sibi tradi peteret Nivernius, per Toletum cardinalem pontifex nihil scripto responsurum se pronunciaavit.* VI. Cum nulla reconciliationis spes esset, Nivernius acta legationis copioso scripto complexus est, addita sub finem vehementi exostulatione et protestatione suo privato non regis nomine. VII. *Cum Roma discederet, Cenomanensem et Seguerium, quos inaudiverat ab apparitoribus comprehendi debere, ut coram Inquisitionis tribunali causam dicturi sisterentur, ad latus suum hinc inde incedere jussit, interminatus, si apparitores comparerent, fore, ut eos in media via interficeret.* Per Venetias itine- nere facto, Cenomanensis, quem ad colloquium admittere noluerat pontifex, scriptum publicat, quo reconciliationis regis a praesulibus celebratae rationes et ne- cessitatem demonstrabat, *et auctoritate doctoris Navarri et Didaci Covarruviae Hispanorum comprobabat.* VIII. Senescacus et Guisii nomine Orbadius abbas, ad pontificem veniunt, et quid Lutetiae in comitiis actum sit exponunt, *et impruden- tiam*

CICIXCIV.

tiam Hispanorum et ludificationes regis creationem, quam tantopere urgebant, ac denique Guisii nominationem suspectam reddidisse. Interim ex necessitate consilium captum, ut induciae pangerentur, cum promissa ab illis auxilia minime comparerent. Ad Philippum cum scripturum se recepisset pontifex, paulo post comperit, ab eo exiguam auxiliorum spem, praecisa de regis creatione, qua res nostras omnino conturbare statuerat, spe, superesse. Pontifex vero sumptus in bellum Pannonicum causatus a suppetiis itidem se excusavit. Id a Bellofremontio significatum Meduano, monito ut sibi consulere. IX. Monpesatus in Hispaniam a Meduano missus cum Philippo agit, de Guisii cum infante matrimonio, de quo merito a prudentioribus dubitabatur, et auxilii in eam rem suppeditandis; ac postremo ut, eo secuto, Meduano, deposita, quam obtinet, potestate, idonee caveatur. Ad ea per procrastinationes responsum. X. Edictum a rege jam reconciliato propositum, exeuntibus induciis, quo omnes in gratiam admittuntur, exceptis ab ea tantum qui decessoris sui parricidio participarunt. XI. Primus Ludovicus Hospitalius Vitrius Meldorum praefectus a foederatorum partibus discedens exemplo suo ceteris praeivit, edito scripto, quo facti rationem exponebat. XII. Plebs Lutetiae tumultuatur. Belinium ab urbis praefectura remotum senatus indigne fert. Liberae dicuntur sententiae, quibus Meduani auctoritas in arctum cogitur. Quidam boni cives urbe exacti. XIII. Praefectura urbis Brissaco attribuitur. Irrita regis ad Firmitatem-Milonis obsidio. XIV. Lugduni boni cives, interceptis Terranovani ducis, qui Mediolano praeerat, ad factiosos in urbe literis, quibus spem auxiliorum faciebat, ad refraenandas Henrici Sabaudi Sansorlini marchionis ob captivitatem fratris infestas incursiones, id interpretati fieri ut Hispani urbem in potestate haberent, cum Alfonso Ornano, qui in proximo erat, agunt, ut ille ad Guilloteriam cum delectis accederet. Condicta dies VII Kal. Febr. Jaquetus consilii auctor cum Liergeo et Seva stationem, quae inum pontem servabat, disturbant, protinusque ad libertatem Francicam tota urbe conclamatur, suppresso primum regis nomine, et tandem nequicquam obnitente archiepiscopo Lugdunensi fasciae albae sumuntur, tanto concursu et alacritate, ut sub vesperam nihil serici albi in cunctis officinis reliqui fuerit. Dein insignia Hispaniae, Sabaudiae, et Nemorosii captivi per ludibrium exusta, et factionis Henoticae quasi strigis effigies publice flammis cremata, regis insigniis passim erectis. Alfonsus in urbe magna laetitia admissus, et creati novi urbani magistratus. XV. Ante motum Lugdunensem Aquis Sextiis Carsius comes, cum ab Espernonio arctius in dies obsideretur, senatui ac civitatis ordinibus auctor fuerat, quo se belli angustiis eximerent, regi jurata obedientia, Espernonium hostem suum, regis, quicum haud ita bene conveniebat, hostem facerent. Inconsulto se factum indignissime tulit Meduanus. XVI. Villaregius per Allincurium filium cum rege clam de Esiae ponte transigit. De Perona item, Desiderii-monte et Roia, cum Michaeli Estrumelio Sanlucii sororii interventu conventum. Durocortori Remorum propugnaculum majus urbis arcis vice a Sanpaulo munitum oppidani clam intercipere et se in libertatem vindicare conantur; quod apud Guisium excusant. XVII. Cum Claudio Castreo itidem transigitur, qui Aureliani coactis urbis ordinibus, quid sui consilii sit, iis aperit, exagitatis Hispanorum perniciosis consiliis, et necessitate ad regis partes transeundi proposita; quam in sententiam cunctos astanteis pertraxit, in clamato statim ubique regis nomine, et displosis in laetitiae signum tormentis. XVIII. Autrici Carnutum celebrata regis inauguratio, Nicolao Thuano urbis episcopo sacra faciente. De loco cum controversia esset, non certo loco necessitatem impositam multis et gravibus rationibus et ex historia nostra petitis exemplis ostenditur. Item de S. Remigii oleo altercatum, et ejus loco S. Martini in antiquitate certis testimoniis commendatum oleum suffectum. Eam in rem Ivonis Carnotensis epistola, et Sulpitii Severi, Venantii Fortunati Pietavii, et Pontii Paulini Nolae, episcoporum, et postremo Alcuini testimonia cum libello ceremoniarum a Thuano ipso promulgantur.

CIX XCIV.

HENRICUS IV.

BRISSACUS per Antonium Sillium Rupipotium arcta cognatione conjunctum clam cum rege agit de urbe tradenda. Id Anna Atestina cum subodorata esset, per ministros, quos in aula habebat, monita, vicissim Meduanium monet, ut cum rege conveniat rebus adhuc integris antequam urbe discedat, alioqui fore, ut per ejus absentiam per eos ipsos, quibus tantum fidat, res mutant. Id neglexit Meduanus, et quae sibi a matre praedicta essent, in Brissaci sinum effundit. II. Conventiculum Sexdecimanorum ad Carmelitarum ultimum: ad factionem denuo instaurandam supplicationes religiosae non citra suspicionem celebratae. III. Repraesentata Joannis Guarini Franciscani petulantia. Senatus-consultum contra coitiones et conventicula factum. Brissacus a P. Amorio gravitate senatoria increpatur. IV. Secretae Sexdecimanorum per urbem discursationes, et in confessionibus per sacerdotes appositae affectatae interrogationes. M. Anglus aedilis injecta suspicionem Sanquintinum Gallobelgarum tribunum ad suas partes perducit, quem ob id Ferae dux statim vincendum mandat. V. XI Kal. Apr. urbs a Brissaco, Joanne Lullcrio mercatorum praefecto, M. Anglo aedili, patefactis Nova et Sandionysiana portis, tradita, et admissi regii. xxx tantum Germani regis nomen inclamare recusantes a L. Momorantio Botavilla interfecti. De cetero res tanto ordine peracta, dispositis ubique moderatis ducibus, ut a caedibus et direptione sit temperatum. Brissacus ad Ferae ducem missus ante Sanquintinum vinctum sibi dedi petiit, et modo se continerent gratiae regis spem fecit. Emissi sine injuria praesidiarii, sic enim convenerat; et Monpenseria et Nemorosia, necnon et Placentinus bono animo esse jussus, qui in conspectum regis venire detrectavit, et secum Varadam et Auberium parricidii a Barrerio tentati insimulatos abduxit. Continuo post BB. Ambrosii et Augustini decantatus hymnus in majore urbis templo coram rege: aperta tota urbe officinae, mira ac vix credibili post tam repentinam mutationem omnium quiete; ut appareret pulsus regni hostibus, et abolitis momento factionibus, regem legitimum solio restitutum, magistratum urbi redditum, libertatem et leges in eo instauratas esse. Cardinalis Pellevaeus aeger vix rei credens prae indignatione moritur. Bastilia quinto post die a Burgo dedita. VI. Libelli injuriosi in regem undiquaque conquesti a praetore Parisiensi et aboliti. Datum et negotium P. Pithoco ab Huralto Cevernio cancellario, ut archiva curiae excuteret, et quidquid in iis in regem injuriosum et ad memoriam perniciosum per haec bella decretum scriptumve reperiretur, itidem aboleretur. De restituendo dein senatu actum, et praeteritorum oblivione facienda; quod in adventum eorum, qui Caesaroduni jus dicebant, differri prudentioribus placebat. Sed praecipitatum negotium Francisco Doo urbis praefecto suadente, et edictum ea de re a cancellario promulgatum frequenti corona. Dein et senatus consultum perorante P. Pithoco, qui cognitoris regii per absentiam Jacobi Gueslaei officio fungebatur, factum, quo abolita praeteritorum memoria futuris negotiis forma praescriberetur. Celebratae a rege Paschatis feriae magno populi confluentis applausu. VII. Senatores, qui Caesaroduni erant, cum Achille Harlaeo magna gratulatione in urbe accepti: venit etiam ad aulam Sueffio. Decretum Parisiensis academiae x Kal. Maias conventu in Schola Campana sive Navarraea habito factum, in quo LIV theologi erant, prius a Bituricensi moniti, de obedientia regi tanquam legitimo Franciae et Navarrae regnorum heredi praestanda, et precibus pro eo publice et privatim concipiendis. Urbe exacti pauci factiosi theologi et alii. R. Chopinus numero exemptus vix tandem amicorum patrocinio. VIII. Andreas Brancatius Villarius, qui Rotomagum et pleraque loca in Neustria tenebat, Maximiliani Betunii Ronii interventu regi reconciliatur. Cadomo evocati qui regis nomine jus dicebant, et in loco majorum deinceps senatus sedere jussus. Abbatis-villa in regis verba adaeta privilegiorum antiquorum, prout iis rite recteque usi sunt, confirmationem obtinet. Monstrolium in Morinis a Migneo et regi reconciliatum. Fonvillae principe exacto Augustobona Tricassium se in libertatem vindicat, et evocato Joachimo Dintevilla cum rege paciscitur, abolita caedis

caedis S. Lamberti die festo, in qua Soluturnius oppressus fuit, patratae memoria. Cum Agendico sive Senonum civitate et transactum, Gasp. Lantagio Bellano partes suas interponente. Rigomagus in Arvernibus, Aginum, Villa-nova, Marmanda in Nitiobrigibus, se gratiae regis summittunt. Pictavium et regi reconciliatur, Scaevola, qui regis partes semper secutus fuerat, et Ludovico Sammarthanis fratribus annitentibus. Conditum de eo edictum, quo et majorum religio Niortii, Fontenaii, Rupellae restituitur. Cardinalis Borbonius aeger Gallione Lutetiam devehitur. IX. In Belgium Ernestus Caesaris frater infanti vir destinatus venit, et triumphali pompa Bruxellis exceptus est, P. Ernesto Mansfeldio summa se praefectura abdicante, quam precaria potestate per absentiam ejus habuerat. Actum ante omnia de populorum levamento. C. Mansfeldius ad virium ostentationem exercitum ad limitem nostrum ducit, et Capellam obsessam post primam oppugnationem deditione a Malisio facta capit. Ernestus ad Ordines ex occasione Mariae Brimeae Cimacensi viro reconciliandae missis Othone Hartio et Hier. Comano scribit, et eos ad pacis rationes ineundas hortatur. Auditi et legati, quorum oratio tota fuit in praeteritorum memoria ac diffidentia ex animis ipsorum delenda. Ad quam ab Ordinibus reposita, quae a xxx annis inter Hispanos et Belgas bello et pace facta sunt; perfidia hostium amare exagitata, qua fiat, ut nulla cum iis reconciliatio- nis spes sit reliqua. Additae ad invidiam conjurationes nuper detectae, de Elisabetha Angla veneno tollenda. Lopesii medici a Fontano corrupti ea de re confessiones. Item Andradae, qui fasciculo florum porrecto regem necandum suscep- rat. Postremo Michaelis Reinchonii, qui de Mauritio et Henrico Friderico fra- tribus interficiendis fidem Floro Barlemontio obligaverat. Illi Londini, hic Lug- duni Batavorum supplicio adfecti. X. Res in Frisia gestae. Groeningenses ad Delfezielam male mulctati. Gul. Nassovius subsidia Covordam a Verdugo obses- sam intromittit, et obsidionem solvit. Inde ad Groeningam Mauritius castra ponit. Groeningensium Maximiliano I Caesare status, et postea sub Carolo v, cui se po- stremo summiserunt. Vesselus Gransfortus et Georg. Agricola, duo magna lumina, ea urbe orti. Anvardiziola munitio a Gul. Nassovio trucidatis praesidiariis cap- ta. Post violentam pulsationem dissidentibus oppidanis colloquium cum Mauritio institutum, et statim ab altera parte abruptum: cuneo acto ignem concipiente cum ingens ritina edita esset, et magna clade defensores affecti, rursus ad Mauritium mittunt, et perscriptis conditionibus unioni provinciarum foederatarum bona fide se contra Hispanos pro libertate publica accessuros promittunt. Petrus Furius Ni- gellanus, de Mauritio interficiendo se sollicitatum ab iis qui circa Ernestum erant confessus, Bergis ad Somam supplicio adficitur. XI. Regii milites Itali ob non re- praesentatum stipendium more solemnium Araschoti tumultuantur, principio a legione Gastonis Spinulae facto, et Sichenam tendunt. A Velasco, cum de conditionibus ab Ernesto oblati convenire non posset, obsessi ad Mauritium mittunt, et, Rozza verba faciente, fides utrinque data et accepta, citra perfidiam erga Philippum, cui militabant. Vis a Velasco facta et repulsa multis ex suis amissis. Cum ultimus contra eos conatus pararetur, illi Mauriti fide freti per glaciem incedentes inter Silvam- ducis et Bredam loco structo se muniunt. Iffelstenius dum militem in Westphalia le- git, ex mora longiore provincialibus suspitione injecta, quasi in ea hybernare vel- let, delectus caeduntur, et ipse interficitur. XII. Ordines novam per Tatariam in Indias Orientales viam moliuntur, audaciore quam feliciore successu. Ad No- vam Zemblam sub altitudine LXXVII perventum, et inde in patriam reditum. XIII. Sigismundus Poloniae rex in Sueciam profectus Upsalae insignia regni capit, Adamo Andracano ceremonias peragente, cum Franciscus Malaspina Urbini episcopus pontificius orator, qui regem comitatus, eo vellet officio defungi. De confessione Augustana servanda a rege fides interposita. Stocholmiae regni co- mitia indicta. XIV. Jacobo Scotiae regi filius nascitur, qui in lustrico mysterio Henricus-Fridericus dictus. XV. Comitata Imperii Maio mense Ratisponae cele- brata, in quibus Ernestus Baioarus Coloniensis septemvir sacramentum dixit a Caesare in fidem adactus. Ernestus Badensis oppida Edvardi Fortunati gentilis occu- pat, aes alienum ejus grande, ad cuius solutionem a creditoribus cogebatur, cau- satus.

satus. XVI. In Italia Turcicae classis metus. *De Syracusis astu intercipiendis spes injecta creditur Cicadae imperatori, qua delusus in fretum Mamertinum deflexit, et in adverso litore Rhegium in Brutiis toties ab Hariadeno et Dragute direptum aggreditur, et desertum ab oppidanis diripit et incendit, crudeliter vastato circum agro, et succisis arboribus, ac templis barbaro sacrilegio spoliatis.* De subsidiis in bellum Pannonicum a principibus Italiae ferendis agitur. XVII. Hinc capta occasione Alfonso Ferrariensis, ut Mutinae, Rhegii Lepidi et Carporum ditiones in Caesarem gentilem conferrentur, magna vi auri depensa, a Caesare impetravit. *Veneti ex bonis sacris suae ditionis ut pontificis permisso pecunia colligeretur assenserunt.* XVIII. Mortes Francisci a Fluxo Candalae, Plauti seu Francisci Bencii, Claudii Puteani, Gerardi Mercatoris, Orlandi Lassi, Cornelii Bonaventurae Bertrami. XIX. Fons Bollenensis medicatus juxta Goepingam in Suevia, olim Ziterenae nomine cognitus, denuo frequentari coepit, cura aquae probandae Joh. Bauhino a Friderico duce Wirtembergico demandata.

L I B. CX.

CIO IO XCIV.
HENRICUS IV.

BELLI Pannonici initia, cui Matthias Caesaris frater praeficitur. *Consultatione habita Strigonium peti primum placuit; sed cum nondum omnino hyems iis locis defaevisset, Novigradum, quod in proximo erat, ante obsessum. Loci situs, et opportunitas; munitiones, et praesidium.* Post primam oppugnationem repulsam Palfii interventu transigitur et locus deditur. Varkucius ad Moscum missus, qui admissus cum Persico legato, qui in eadem aula erat, egit, et de bello contra Turcos communeis hosteis gerendo mutuam fidem accepit. Loca pleraque a Serinio comite capta. Tiffenbachius, ad Halavanam positus castris, soluta obsidione obviam Turcis venientibus proficiscitur, et ad Jasprini pontem Kal. Maiis bis mille ad internecionem delet: *captae XIII campestris et IV murales machinae cum XXIII signis.* Jasprinum deditum. II. Coacto exercitu Strigonium Matthias ducit. Urbis triplicis situs. Urbs post irritam primam oppugnationem capta. *Munitiones item ad Thomae-fanum exstructae.* In Aquensi civitate haesit victoria, et tentata oppugnatione nostri cum gravi damno repulsi: Rascianorum origo. Bulcorum successio, et tandem a Turcis deleta gens, qua extincta Rascii sub jugum Turcicum reciderunt. *Ab iis navigia Turcica a Sinane parata astu intercepta.* Multa adversa in illa obsidione Austriacis accidunt. *Multi in oppugnationibus desiderati.* Cum Matthias adventante Sinane de discessu cogitaret, reque in concilio agitata ita belli ducibus consultum videretur, Vigandus Maltzanus intercessit Germanorum nomine. *Davide Vignadio Matthiae nomine rem necessitate et praesenti periculo tam vicinis hostibus excusante, protestationes a Germanis additae.* Discessum, urbe, quae capta fuerat, et S. Thomae munitionibus valido praesidio firmatis. Maximiliani Matthiae fratris in Croatia res gestae. Petrina vi capta, et in ea xxx machinae, cetera praeda incendio consumpta. Cratoviza et Sisacum a Leucovitzio in potestatem redacta. III. Sinan cum c bellatorum CIO et LX CIO Tatarorum incedit, qui Tatarsi in Podoliae et Moldaviae finibus ope Cosacorum variis cladibus a Sario Samoscio adfecti sunt. Strigonio praesidio firmato ad Tatanum posita castra. Locus ut et Martini fanum in potestatem hostium venire. Javarinum a Sinane obsidetur. Urbis situs et munitiones. Comara insula omnium in Danubio amplissima. IV. Joannes Medices cum delectis in castra venit, et rei tormentariae praeficitur. Feliciter primo a nostris pugnatum, *Italis egregiam operam navantibus.* In Zigethi insulae oppugnatione cum praesidiarii deficerent, restitutum a Joanne Medice certamen, et Turci cum gravi damno repulsi. Tatarsi in fluminis transitu a Montano et Palfio profligati. Sigismundus Bathorius Daciae despota circa Temesvaram cum Rasciis suis contra Turcos rem gerit. iv Kal. Septembr. varia fortuna et diu nutante et ambigua victoria certatum, eruptione a nostris facta, in qua ex Christianis cccc occubere, ex Turcis bis mille. Joannis Medicis in receptu magna laus. Tandem fatiscentibus

bus nostris et tumultuante milite Zigethana insula deserta. Ac tandem cum obsessi omnia summa fecissent, et Germani deditioem urgerent, Rossius contra tenderet, post cruentum ad Rabae propius propugnaculum certamen, in quo Vespasianus Arcuensis comes, Barth. Ricasolius, Otho Montanus desiderati sunt, à Ferdinando Hardeco, qui loco praeerat, emisso Pertino tribuno cum hoste vi Kal. Octobr. transigitur. Ter mille 10 Germani sive Pannonii, bis mille Itali, illa obsidione occisi perierunt. Amisso Javarino Pappa deferitur. Hardecus, cum eum neque Matthias neque belli duces alloquio dignati essent, Viennam proficiscitur, ut se coram Caesare sisteret; qui proditionis insimulatus statim in custodiam datur. Proditionis argumenta. V. Comaram oppugnandam aggreditur Sinan. Oppugnationis ordo. Auxilia a Joanne Medice et Fr. Montano introducta. Tiffenbachio dein superveniente Sinan conatum omittit. VI. Sigismundus Bathorius Transilvanus contra Stephani patruum consilium tributum a decessoribus suis cum Turco pactum negat, et male consultus se pernicioso cum potenti hoste bello implicat. Absolutionem fidei Turco datae a pontifice impetrat. Inde a prudentioribus e nobilitate et gentilibus suis ad eum principatu exuendum inita secreta consilia, quorum famam proximis comitiis Claudiopolitanis, quo securos facilius opprimeret, suppressi curavit. Tamen de Dacia in libertatem, excusso Turcorum jugo, vindicanda actum. Alfonsus Carillus e fodalitio Jesuitico, spe nuptiarum unius ex archiducum filiabus facta, nutantem Bathorium ad bellum inclinat. Dein proceres convivio excepti et in iis Baltazar patruelis, qui inter mensae sacra comprehensus paulo post in carcere strangulatur, quod is esset, qui deposito Sigismundo successor ei designatus a conjuratis dicebatur. Stephanus et Andreas cardinalis fratres, qui comitiis non interfuerant, fraudem subodorati fuga sibi consulunt. Initio belli contra Turcos arridentis Michael Walachiae et Aaron Moldaviae despotae ad Sigismundum deficiunt. Ad Temesvaram castra posita. Leikevitzius Caroloctadii in Carinthia praefectus Vibitzium praesidium Turcicum capit, et magnum numerum Christianorum captivorum libertati restituit. Tatari domum redeuntes a Palfio caesi. Cofacorum licentia immanis sub inexperto belli duce Sigismundo triste de belli contra foedus suscepti augurio praeludium fuit. Carillus ad Caesarem missus Mariae Christiernae Caroli patruum filiae nuptias cum ipso Sigismundo firmat, et auxilia adversus Turcos petit. VII. Apud nos, controversia ob propugnaculum, de quo in superioribus demonstratum est, inter Guisium et Sanpaulum Durocortori Remorum exorta, Sanpaulus Guisii manu coram Meduano patruo vii. Kal. Maias interficitur. Jactati ea de caede varii sermiones; et maturata inde Guisii cum rege reconciliatio. VIII. Lutetiae cum ad Mathurinum xiv. Kal. Maias academiae ordines convenissent, Laurentius Burceretus rogationem tulit, ut litis tot annos comperendinatae iudicium urgeretur, et vocatis in jus Jesuitis de iis e suo gremio omnino expellendis ageretur: quod magno consensu tenuit. Secundum haec libellus supplex senatui porrigitur. Dicta die cum Jesuitae minime comparerent, theologi interpellati interim ab iis mutant, et Jesuitas tantum in ordinem et academiae disciplinam redigendos censuisse, non autem regno expellendos declarant. Cardinalis Borbonius morbo fatali decumbens, et Nivernius, qui scholam Jesuitarum Nivernii habebat, per libellos supplices intercedunt. Eorum petitione tanquam incivili rejecta, quod cognitoris regii eae non privatorum partes essent, causa oclusis foribus in senatu agitata. IX. Et cum Cl. Duretus quaedam pro iis praefatus esset, Antonius Arnoldus academiae nomine contra eos acri oratione peroravit, qua doctrinae, ad ciendas populorum defectiones, reges de solio deturbandos, et ad assassinorum rabiem exponendos, renovatae, eos auctores et emissarios facit. X. L. Dolaeus pro curionibus urbis verba fecit, nec minore gravitate ab senatu petiit ob easdem causas, ut novitios magistris, qui discipulos docent regem impune occidi posse, tanquam portentum pro prudentia sua procuret, et si quidem, quod academia postulat, Francia non pellantur, saltem sacramentorum administratione omnique alia, quae ad curiones spectat, functione in posterum interdicantur. XI. Cum pauca ad haec offensionem regis veritus Duretus dixisset, Petrus Barnius Claromontanus collegii syndicus commentarium prolixum

lixum publicat, quo ad singula objecta inficiatione aut elevatione respondebat. XII. Tandem causa iterum perendinata, *Augustino Thuano praeside indignante, qui causa perendinata regis vitam comperendinari dixit, quam potius insigni exemplo, quod ab hoc judicio expectabatur, in tuto collocari oportuerat.* XIII. Jo. Passeratus, professor regius, cum in Ciceronis locum de ridiculis praefaretur, orationem declamatoria libertate et amarulenta dicacitate contra eos habuit. XIV. Cardinalis Borbonii ex moerore sub id mors.

L I B. CXI.

CICLXCIV.

HENRICUS IV.

REX, nuncio de Capellae deditioe accepto, Laodunum Clavatum ducit, et urbem cum exercitu obsidione VIII Kal. Jun. cingit. Meduanus ad Ernestum archiducem salutandum et auxilia flagitanda Bruxellas excurrit. *Feriae dux et Ibarra ejus retinendi Ernesto suasores. Re in deliberationem deducta, infesto consilio retinendi tantae dignitatis hospitis omissio, placuit ut auxilia mitterentur, duce Carolo Mansfeldio. Pridie Eid. Jun. auxiliares ad Montem-Vallianum comparent et castra muniunt. Ad lucum inter eos ac regios acriter pugnatum XVII Kal. Quintil. et loco pulsi hostes.* II. Castreus contra Guisium missus. *Clusellus a Longovillano caesus et captus, et annonae, quam ducebat, amissa.* III. Ad Crepiacum dein auxiliares postremo magna strage caesi. *Direptus commeatus. cccc carri incensi. CICLX equi capti.* Mansfeldius, et Meduanus, qui cum eo erat pari potestate, cognito suorum casu recedunt. IV. Ad obsidionem reditum, in qua Givrius in vallo suo occisus, magno sui relicto desiderio. *Pulsantur muri VII Eid. Jul. et oppugnatio frustra tentatur. Cum oppugnatio demum pararetur, Lignericus ad colloquium exit, et, nisi intra praescriptum tempus subveniretur, de deditioe transigitur; quae, auxiliariis non comparentibus, facta ineunte Quintili.* Cum Mercurio Sanchamantio Piscario, qui Theodorici-castrum tenebat, transigitur. V. *Cum allatum esset Samarobrigae Ambianorum civeis tumultuari, et in eo esse ut Aumalium urbe ejicerent, Humerius et Bossarius eo profecti. Meduanio superveniente, conatus disturbatus; qui mox, ipso recedente, exitum sortitus est, Aumalio ejecto et rege sine conditione in urbem accepto.* VI. Inde rex Camera-cum, instante Balagnio, qui anno superiore, cum rex Dieppae esset, cum rege reconciliatus fuerat, excurrit. *Conditiones Balagnio promissae, in iisque principatus ac jus in tota ditione ab ordinibus urbis in illum concessum confirmatur, idque se tueri paratum rex ostendit. Pacta ante Laodunum obsessum a Radesiano a rege missa firmata, et Balagnius in regis verba adactus. Rex eadem coram rata habet, frementibus plerisque, qui principatum novum brevi desitutum non solum cum Balagnii pernicie, sed cum regis regnique detrimento, praesagiebant.* Rex Camera-co discedens cum Bellovacensibus transigit: *mox et cum Maclovianis in Armorica, mortis Fontani praefecti facta gratia. De iis omnibus condita edicta, apposita clausula, qua ii a beneficio excluduntur, qui regis decessoris parricidio participaverint, aut regis qui nunc feliciter imperat vitae insidiati fuerint.* Henricus Turrius Bullionii dux tribuni equitum, et post cum Villarius maris praefecti in senatu sacramentum dicit. VII. Novae conditiones a Meduanio cum Ernesto archiduce Bruxellis initae. VIII. Cum Guisio interim transigitur opimis maxime conditionibus. *Cumque ei praefectura regni primaria promissa esset, a Campana, quam Nivernius tenebat, exclusus, Provinciam, in qua tunc Espernonius res miscebat, regis benignitate adeptus est. Cevernius cancellarius initio intercessit. Cum rex urgeret, diplomata a IV viris a secretis epistolis sibi caveri petiit.* IX. Franciscus Dous aerarii et Lutetiae ac peninsulae Francicae praeses decedit, helluato omni patrimonio. Illo auctore conditum edictum in gratiam debitorum, in quo decernitur, ut ex annuis reddituum emptorum pensitationibus, quae bessaleis usuras triente excederent, sive graviores ut nauticae, sive leviores sint, ab anno CICLXIX ineunte ad annum CICLXXIII exeuntem tantum duo trientes exigantur. Incerta aerarii Doo extincto administratio, donec in Maximilianum Bethunium Ronium a rege

rege collata fuit. X. In Cenomanis Lavallum ab Aumontio *citra caedem et rapinas* receptum. Mercurianus, *regis reconciliationem ut fictam et religioni periculofam caufatus*, in foedere constans remanet. *A Laesoneto qui Concarnellum, et Talueto qui Redonum ad Vidanam tenebat, interpellatus, nihil citra pontificis auctoritatem in eo negotio decerni posse respondet.* Laefonctus cum rege, *dum ad Laodunum haereret*, Monmartini interventu transigit. Aumontius Cruceii legionis tribuni licentiam generose reprimi, *et ad veniam petendam adigit.* *Planta et aliquot ex ejus spelunca latrones a Kergomarto interfecti.* Morlasini oppidani Aumontio portas aperiunt, praesidiariis in arcem confugientibus; ad quam statim castra admota. *Cum Hispani et Mercurianus diverse in Britannia citeriore sibi jus arrogarent, inde ortae inter eos aemulationes, et tardior in suppetiis ferendis Joannes Aquila.* *Bastenaei temeritate plerique e nobilitate a Mercuriano capti; quos ut Aumontius redimeret, a consilio severitatis, quod contra captivos ceperat, destitit, et arce dedita nobileis captos ad libertatem suorum procurandam insigni ac generosa prorsus liberalitate adigit.* Quinpercorentinum deditum. *Pactis ad breve tempus induciis Taluetus cum Aumontio transigit.* XI. Ad Cordunam triangulari facie in saxo excavata munitio ab Hispanis inter Brestum et Conquestum. *Tractus Armorici ab aestuario Ligeris, et Cordunae ipsius situs, descriptio.* Locum tuebatur Thomas Praxedes cum ccc delectis. Parvo labore exteriora munimenta occupantur. Major in vallo ducendo, *cum terra deesset*, labor. Post pulsationem prima oppugnatio irrita. *Eruptione ab obsessis facta* Lifcoëtus desideratus. Aumontio ex gravi morbo paulum recreato extrema vis xv Kal. Dec. tentatur, *in incerto relicto qui primi in ruinam Galli Anglive evaserint.* Romegusius *Bordeti frater cum signifero in summa ruina concidit, corpore intus lapso.* Martinus Frobisherus, *navigatione septentrionem versus instituta clarus*, in illa oppugnatione *cum multis ex suis itidem periit.* Pulchrum Angli centurionis pro gloria ac fide facinus, *cum, proposito edicto ne cui vitae gratia fieret, Anglus Hispanum, cui vitam, quam ab eo olim in Belgio acceperat, salvam promiserat, captivum nollet sistere, et, si de edicti severitate nihil remitteretur, se pro eo mori paratum ostenderet: cui gratia ab Aumontio, re intellecta, facta.* Surdeacus Brestii praefectus munitionem ope rusticorum demolitur. XII. Quinpercorentini arx inchoata. Corilaeum, *quod Fontanella tenebat, obsidione cinctum*, Aumontio veniente deditum. XIII. In Provincia nobilitatis de Espernonio querelae. Res ad Monmorantium Septimaniae praesidem remissa. In arcano mandata data Ornano et Diguierio, ut Carso ac Provincialibus ab Espernonio laborantibus succurrerent. Diguierius in Provinciam descendit, et *transmisso Druentia juxta Urgonium cum Espernonio confligit, quo in certamine Bezaudus captus crudeliter necatur.* Tandem Espernonius, *qui huc usque Monmorantium ludificatus fuerat, conditiones accipit, et praesidium munitione ad Aquas Sextias structa deducit.* Diguierius *ad Carsum, qui in urbe erat, contendit, magna Aquensium gratulatione et militari pompa exceptus.* Multa loca in tractu maris a Diguierio recepta. Munimentum Aquense *item, specie supplementi vicino Espernonio immittendi, Joanne ductore, qui locum Lafinii nomine tenebat, recusante, vi receptum, et mox dissimulante Diguierio ab Aquensibus destructum.* XIV. Nemorosius astu Petrae-incisae, *in qua custodiebatur, arce aufugit.* XV. Sabaudus ad Briquerascum castra ponit. *Oppidum inferius captum, et vetus statim a regis desertum.* Tandem arx dedita x Kal. Novembr. *honorificis admodum conditionibus.* XVI. Diguierius S. Benedicti munitionem, *ut sibi aditum Briquerasco amisso ad Cavortium servaret, post acrem verberationem capit, quae discessu Diguierii mox recepta est.* XVII. *Quiescentibus populorum inter nos post regis reconciliationem animis, bellum inter regem et Philippum inflammatur.* Rex ad Atrebatum et Hannoniae ordines scribit, *et de Philippi injuriis cum iis expostulat.* Exercitus Bullionio belli suavori, *qui sub id mortua priore uxore Elisabetham Nassoviam Mauriti sororem in uxorem duxerat, attributus, qui Ivodium, Firmitatem, Calvancium, loca ad Carum in Lucemburgico agro posita occupat.* XVIII. Cum rex Lutetiam magno comitatu venisset, a Joanne Castello in turba cultro in superiore labro, cum gulam peteret, graviter percussus.

TOM. V.

C1010 XCV.

cultus. Joannis ingenium, mores, in schola Jesuitica studiorum cursus et educatio. *Confessiones ejus horrendae. Ad mortem damnatus, et in supplicio cum forcipibus candentibus concerperetur, et postea a quatuor equis discerperetur, nullum poenitentiae aut doloris dat signum.* Eodem judicio, quod ex eadem schola percussor prodiisset, *causa Jesuitarum comperendinata accepit finem, et illi toto regno exterminati.* Dum scrutantur a curia delegati sodalium arculas et chartas, repertae Joannis Guignardi schedae quaedam, quibus multa in decessorem regem contumeliosa continebantur, argumentis adjunctis quibus eum ut alterum Neronem jure interfectum probare nitebatur, laudato Clemente ut praedicandi facinoris patratore: bene cum Benearnensi, quamvis Catholicam fidem professus, si capite raso in monasterium tradatur, agi; si sine bello deponi non possit, bellum cum eo gerendum; si bellum geri non possit, eum quavis ratione de medio tollendum: regnum in aliam quam Borboniorum familiam transferri potuisse et debuisse. Quae omnia manu propria scripsisse convictus, et prius voce lamentabili ignominiose recantare jussus, in Portuensi platea laqueo strangulatur VII Eid. Januar. Joannes Gucretus ex eodem sodalicio Castellii praeceptor et Alexander Haius exilio perpetuo multati. Alia insuper in eam rem graviter a senatu decreta. XIX. Cum Capucini preces pro rege in sacro celebrando concipere recusarent, quod regis reconciliationi auctoritas pontificia non intervenisset, conventu XII Kal. Febr. in episcopi aedibus habito theologi a P. Gondio cardinali et curiones urbis magno numero post Spiritus S. invocationem unanimi consensu responderunt, universos regis ditioni subditos nullo conscientiae scrupulo prohiberi, quo minus Henrico IV legitimo principi suo plenam obedientiam praestent, et preces tam publice quam privatim pro ejus salute et incolumitate concipiant. Rex eadem actione exoratur, ut ad vitandam scissuram legatos quamprimum Romam mittat. Adjuncta et parricidii tam in Henrico III patrati, quam in successore nuper tentati, publica ac solemnis detestatio. XX. Legatio perhonorifica senatus Veneti ad regem salutandum decreta. Legati serius advenere ob infesta itinera et asperitatem hyemis; eo honorificentius excepti, quod post Henrici III lamentabilem casum primi in Italia, cum res nostrae adhuc in salo factionum fluctuarent, eum tanquam Christianissimum legitimum Franciae et Navarrae regem, nequicquam pontificio et Philippico legatis reclamantibus, summo consensu agnovissent, ad eumque jam tum literas his titulis dedissent. XXI. Ernestus archidux enixas suarum provinciarum pro pace preces summa prudentia eludit, et ne ad literas regis, quae ad ipsum, antequam resignarentur, perlatae fuerant, respondeatur impetrat. Rex in limite, cum ad eas non responderetur, bellum denunciandum curat, programme proposito, quo ambitiosa et perniciose Hispanorum contra Franciam consilia acerbè exagitabantur. Ad illud post duos menses ex concilii sententia respondetur, et bellum in Francia gestum religionis contra sectarios tuendae necessitate excusatur. Philippus Nassovius, cum se exundantibus ubique aquis cum Bullionio conjungere non potuisset, a Mansfeldiano peditatu male multatus. Irrito conatu ab utrisque tentata Theodoni-villa. XXII. Pactis inter regem et Lotharingiae ducem induciis, tribuni, qui Lotharingico militabant, fidem regi addicunt, et infesta signa in Sequanos Comitatus inferunt. Sequani cum ab Helvetiis ex foedere antiquo opem implorarent, non satis commodum responsum primo acceperunt; mirari se quippe dicitantibus qua fronte a se auxilium peterent, quos ante septennium e Gallia exercitu dissipato redeunteis ab insequenti hoste in terris suis ad internecionem caedi passi essent.

L I B. CXII.

C1010 XCV.

HENRICUS IV.

E DICTUM in Protestantium gratiam factum in curiam allatum: caput XIX edicti anno C1010 LXXVII facti de honoribus promiscue nullo religionis discrimine distribuendis agitatam, cum id sine conditione promulgari plerisque re regis arbitrio permessa placeret, alii contrahi illud interpretatione conducibilis regi et tempori existimarent. Tandem tenuit, ut sine conditione promulgaretur; sed cognitor

nitor cum se audito tantum, non etiam postulante, promulgationem fieri peteret, ex eo suspicio injecta Protestantibus occasionem quaeri ab edicto olim discedendi. Quod novi edicti rursus materiam praebuit. II. Ad Crepiacum a nostris duce Edovilla contra Sueffionense praesidium, quod a Conaco ducebatur, feliciter pugnatur, et ipse Conacus capitur. In Lucemburgico agro res nostrae Bullionii ductu in summa angustia, stipendii defectu. *Calvancium* ab hoste post pulsationem receptum, qui statim ad Firmitatem castra ponit. Obsessis subsidia a Bullionio missa, qui et ipse, ut obsidionem solveret, cum copiis suis venit, medio amniculo; cujus cum vadum notavisset, nec opinato vallum hostium aggreditur, tanto pavore, ut, licet irrito successu, conclamatis vasis *Verdugus* cum *Burlota* propere cum suis *Monmedium* se receperint. III. In Heduis res feliciter gesta. *Belnenfes* *Henoticae* factionis per-tacti et a *Monmoienco* praefecto male mulctati clam cum *Birono* agunt, et praecipitato consilio arma capiunt, et oppido dejectis stationibus et in arcem confugientibus potiuntur. Tum admissio citra direptionem *Birono* ad arcem castra admoventur; quae *xxviii* postquam obsessa fuerat die deditur. *Claudius Bellofremontius Senescacus*, qui *Axonam* tenebat, cum rege transegit. *Augustodunum* clanculario cum *Ragnio* foedere ab oppidanis admissi regii, et *Laureo Vascone* caeso post unius horae certamen urbs in *Bironi* potestatem venit. IV. Per *Sequanos* *Tremblacurius* et *Sangeorgius*, qui regi militabant, excurrunt. Castellae *conestabilis* cum copiis ad eos venit, cui se *Meduanus* conjungit, et *Vesuntium* dedente *Tremblacurio* capit. Res ad *Divionem* gesta, *Joanne Tavano* ad *Talandiam* arcem se recipiente. Rex, imposito *Lutetiae* *Fr. Borbonio Contio*, *Divionem* cum delectis copiis prid. Non. Jun. venit; et, ordinatis in urbe contra arcem, quam *Francesius* tenebat, stationibus, cognito *Castellensem* cum exercitu adventare, occupandum ratus, ad *Fontem-Francieum* copiis locum condicit, et cum hoste inopinato non citra periculum confligit, eo eventu ut utraque pars sibi victoriam impune arrogaverit. Rex ad senatum scribit: actae *Deo gratiae* et supplicationes tanquam in victoria celebratae. *Castellensis* *Divione* obsessis succurrere detrectat. V. *Meduanus* *Hispanis* suspectus, et regis offensionem veritus, animi angitur; et in *Hispaniam* cogitans, quo se coram *Philippo* a criminibus et calumniis purgaret, et foederatorum quo in statu res essent eum edoceret, summam regis humanitatem experitur, per *Ligneracum* monitus, ut de gratia sua bene speraret, et *Cabillonium* potius concederet. *Francesius* a *Meduano* monitus arcem *Divionensem* regi tradit. Senatus, qui primo *Flaviniacum* dein *Semurium* translatus fuerat, *Divione* restitutus, sancita praeteritorum oblivione. *Exacti* *Jesuitae* patres et decreto *Parisiensi* parere jussi. VI. *Heic* libellus supplex regi in consistorio sedenti a primariis aulae proceribus porrigitur; quo, repetita *Condae* mortis memoria, quae in varios veneni rumores incurrerat, et cujus plerique, et ipsa *Carlota Catharina Tremollia Condae* vidua, quae adhuc ad fanum *Joannis Engeriaci* in *Santonibus* ab eo tempore custodiebatur, insimulata fuerat, sententia etiam a iudicibus potestatem non habentibus in ipsam lata, petebant, ut causa ad Senatum *Parisiensem*, cui jus est de talibus causis cognoscere, cum probationibus jam confectis et aliis actis integra remitteretur: quod et a rege decretum. *Joannes Vivonus Pisanii* marchio in *Santones* missus, qui *Henricum Borbonium Condaeum* filium cum *Helionora* sorore in aulam deduceret, jam pueritiae illius moderator designatus. VII. *Henricus Momorantius*, *Annae* magistri equitum filius, paterna dignitate a rege auctus *Divione* sacramentum dicit. Diploma in senatu recitatum fuit *x* Kal. Dec. Ant. *Arnaldus* decora familiae toto regno nobilissimae a primis initiis repetiit, et patrem filiumque luculenta oratione laudavit. VIII. Rex inde in *Sequanos* proximos excurrit, et ad *Grainum*, ubi *Castellensis* cum exercitu haerebat, paulum abfuit, de summa rerum certavit. *Alfonsus Idiacus* a *Chanlivotio* captus, et *Jo. Bapt. Savarolii Faventini* interventu libertati pacto pretio statim restitutus. Rex inde *Lugdunum* profectus triumphali pompa excipitur; et *Helveticum* foedus, *Heduis* et *Sequanis* urgentibus, *Salinatorio* oppido, quod adhuc nostri in *Sequanis* tenebant, dedito, componitur. IX. *Belgica* sequuntur, et clades excursionibus in *Sequanos* et mora *Lugdunensi* a nostris in limite acceptae. *Hoiium* in *Condrusis* ad *Mosam*, *Lcodicensis*

Leodicensis ditionis oppidum, cum arce a Carolo Heraugero astu captum. *Episcopi apud Ordines expostulatio, et Ordinum responsum. Praesidarii Hoi dum ad praedas soluti excurrunt juxta Thenas a Grobbendonko caesi.* X. Ernestus archidux, febre subita cum horrore et convulsionibus correptus, paulo post Bruxellis decedit; et ante eum Ferdinandus patruus Oeniponté, qui ex Philippina Velsera Carolum Burgovii marchionem reliquit, ex Anna Catharina Helionorae sororis, quae Gulielmo Mantuae duci nupserat, filia duas filias suscepit, successione amplissima Maximiliani Caesaris fratris filiis relicta. Itolorum tumultuantium motus Bellijoci comitis interventu compositi. XI. Mortuo Ernesto summa rerum Petro Gusmano Fontano delata. Carolus Mansfeldius Hispanis invisus ante Ernesti mortem ad bellum Pannonicum cum summo imperio dux destinatus proficiscitur. Fontanus ab Ernesto Coloniensi septemviro sollicitatus ab Hoi obsidione principum praefecturae suae facit; quod et, frustra summissis a Nassovio auxiliaribus, in Hispanorum potestatem venit. Inundationes prodigiosae in tractu Rhenano, quae a VII Kal. Mart. ad VIII Eid. duraverunt, Mosella, Mosa, Moeno, Rheno, ac postremo Danubio ipso omnem mensuram supergresso. Germani Bruxellis tumultuantur. In limite nostro excursiones infestae, inde Varambonii marchione, hinc Longovillano Picardiae praeside rem gerentibus. Avenae Comitatus a nostris XIII Kal. April. crudeliter direptae. Longovillanus miserabili casu Durlanii extinctus, relicto Henrico filiolo. Praefectura, dum is adolesceret, Sanpaulo comiti patruo attributa. XII. Initium colloquii de pace inter Philippicos et Ordines Mildeburgi, ubi Mauritius erat, factum. Cum Mauritius diceret Ordinibus stare, cum provinciarum Ordinibus tantum de pace agere, Philippo excluso; ne colloquii spes omnino abrumperetur, conventum ut tunc tantum de loco et tempore conventus ageretur. Cum ita discessum esset, res Bruxellis in concilio disceptata, et gravissimae rationes additae, quibus Ordines provinciarum ut cum foederatis agere possent ad pacem habendam Philippo et provinciis expedire ostendebatur. Qui plus regis dignitati quam paci tribuebant, vicerunt. Lachrimis tamen et obtestationibus provincialium datum, ut potius dilatum quam abruptum colloquium videretur. Missi ad nos Laevinus Calvartius, in Angliam Natalis Charronius, qui quid actum esset exponerent. Maria Arausionensis ex Anna Ecmondana Burana suscepta Philippo Hohenloi comiti elocatur. Celebratae et nuptiae Eberardi Solmensis comitis. XIII. Christianus Savinius Ronaeus, qui summi castrorum praefecti munere in Philippi exercitu fungebatur, Fontano auctor tentandi Cameraci, quod male animatos erga Balagnium oppidanos sciret, et jam cum quibusdam de urbe tradenda, si obsidione premerentur, in arcano egisset. Vastatus circum ager, et Castellum obsidione cingitur. Sub id Bullionius ex Campaniae limite in Belgium descendit, cum Sanpaulo et Carolo Humerio de belli gerendi ratione acturus. XIV. Ronaeus Faram ad Esiam profectus, ut locum praesidio novo firmaret, dum redit, Ludovico Moio Gomeroni Hanae praefecto persuadet, si secum Bruxellas cum fratribus proficiscatur, fore, ut Fontanus ipsi de stipendiis debitis plene satisfaciendum curet. Eo a Fontano retento, ad Gomeronis matrem et Orvillerium, qui Hanae arcem tenebat, Hispanae immanitatis mandata per Friam missa, quibus nisi x Hispanorum signa intra arcem protinus acciperet, fore significabat, ut trium filiorum capita in lance ad ipsum perferenda curaret. Orvillerius hac atrocitate percussus Hispanorum in oppido duces captivos vitae filiorum obsides matri futuros ostendit, et interim per Damium Roiae praefectum clam cum Humerio agit de Hanae arce regi tradenda. Sanpaulus cum Bullionio et Humerio ac proceribus provinciae Hanam ducit; et intra arcem, ut convenerat, admissi sub vesperam, mane per viam fornicatam tripartito ordine vim faciunt; et cum hostes segraviter defenderent, ignis fortuitus accensus est, qui vento adverso in nostrorum oculos glomeratus eos primum retro impulit. XV. In eaque trepidatione Humerius scloppetii ictu in capite accepto sternitur. Bullionio superveniente et igne a Cruceio ejus jussu in domos proximas immisso, qui vice versa oculos hostium afflabat, ii repulsi et porta Cauniensis refracta, qua Sanpaulus, qui extra oppidum eventum rei opperiebatur, cum toto exercitu admissus. Tum recedentes

cedentes hostes cum sublatis sarissis deditioem se facere paratos ostenderent, nostri morte Humerii exacerbati in confertos ruunt, et nulli facta gratia ad 100 occidunt. Capti primarii duces. Sangrius, Baltazar Caracciolus, Alex. Brancatius, Sept. Fabius, Ferdinandus Nympha Orvillerio traditi, qui vitae Gomeronis ac fratrum vades essent. In castris comploratio ob Humerii mortem; et rex nuncio accepto non tam Hana recepta lactatus est, quam morte Humerii indoluit. Elogium viri summo omnium desiderio extincti. XVI. Indignatio luctui publico successit; et senatus ultionem quaerens ex ea occasione Aumalium, qui se Picardiae praesidem appellabat, et Hispanos ad bellum in provincia gerendum sollicitare dicebatur, tanquam perduellem proscribit, et capitis poenam irrogat. Crati imposta ejus effigies per vicos ignominiose tracta, et in platea Portuensi per quatuor equos discerpta. Membra ad IV urbis portas affixa. XVII. Casu suorum irritatus Fontanus ad Castellum obsidionem redit; quod et deditioe post primam oppugnationem fortiter repulsam cepit. Hanae in arce captivi, Friderico Rotundo, qui Gomeroni ab equitio erat, annitente, quo heri sui periculosam captivitatem redimeret, contra Orvillerium arma capiunt, et arce liberi emittuntur, et Faram in tutum deducuntur. Gomeronis mater, quae vadeis vitae filiorum amplius non haberet, Orvillerium de tradenda Fontano arce frustra urget, et ad Fontanum, ut cum exercitu veniat, imprudentissime scribit. Is ubi in conspectum venit, Orvillerius, frustra obtestante matre ut sui liberorumque misericordia tangeretur, confusus, Sessevallio arce tradita se subducit; qui infesta disposure cum in hostem fulminaret, Gomerone statim productus et securi jussu Fontani percutitur. Fratres sub custodia in arcem Antuerpianam amandantur, unde post Alberti cardinalis mandatu emissi sunt. Cleria exigua arx ad Somonam ab hoste capta. Pastranae ducis decessus. XVIII. Ad Durlanium posita castra. In ea obsidione Valentinus Pardeus Mota occisus. Ejus elogium. XIX. Sanpaulo auxilio adveniente, ex Ronaei consilio Fontanus cum robore exercitus obviam procedit. Bullionius cum Hispanis acriter pugnat, et capto vexillo, sed amisso Sessevallio, in tempore se recipit. Villarius, monita Sanpauli jussa Bullionii interpretatus, dum ulterius invehitur, ab hostili equitatu opprimitur, et captus jussu Contrerae exercitus curatoris interficitur. Rei male gestae culpa in alios et alios rejecta. Nivernio in castra veniente, Bullionius imperio se abdicat, quod ille rebus confusus aegre suscipit. Inde inter eos simultates. Durlanium arcius cingitur; et post pulsationem, Halvinio Dinami comite in ruina occiso, expugnata arx, et per arcem captum oppidum, obviis quibusque ob recentem Hanensis stragis memoriam trucidatis. CIOCC majorem partem ex nobilitate desiderati. XX. In Sicambris interim Mauritius ad Grollam castra ponit, et superveniente Mondragonio ab obsidione discedit. XXI. Prope Wefaliam ex occasione utrinque acriter IV Non. Septembr. certatur, et Nassoviani initio victores ad extremum vincuntur. Philippus, qui ex vulnere statim decessit, et Ernestus Casimirus fratres capti. Ernestus Solmensis comes et captus ex vulneribus decessit. Mondragonius tot palmarum dux octogenario major proelio interfuit, et quinto post mense in Antuerpiana arce obiit.

L I B. CXIII.

CAMERACUM a Fontano tandem, rebus ad id paratis, obsessum. Urbis originis et variae per tempora mutationes. Joannes Monlucius ab Andino cum praesidio impositus se pro principe gerit. Situs et positus castrorum. Eid. Sextil. factum obsidioni initium. II. Sanpaulus cum Bullionio in Bononiensem tractum descendit. Nivernius limitem Somonae circumpositum suscipit tuendum. Carolus Retelensem ducem filium obsessis auxilio cum delectis mittit, qui sine damno, et tantum amissa impedimentorum parte, perruptis hostium stationibus intra urbem acceptus est, et post cum Dominicus Vicus admissus. III. Inde crebrae eruptiones. Difficultates in obsidione superatae ex consilio Ronaei et Burlotae. IV. Cameracenses ad regem delegatos mittunt. Odio Balagnii gravari qui regis partes

CIOIXCV.

HENRICUS IV.

tuentur ostendunt, *cujus si amovendi spes fiat, nihil non se facere et pati paratos: hoc negato, sibi conditionibus ab hoste oblati consulturos.* Gabrielis Estraea, quae in regis animo multum poterat, et Balagnio ultra modum favebat, *ne rex melioris in posterum conditionis spem faceret, impedit, qui delegatos, facta auxiliorum spe, de cetero non bene animatos, dimittit.* V. Induciae toto regno ad messem colligendam promulgatae. Rex cum Urbano Lavallo Boscodelfinio transigit. Delegati Protestantium nova postulata ad regem deferunt. Rex Lutetiam venit, et in iis angustiis edicta fiscalia condit. VI. Oppugnatio Cameraci a Fontano imperatur, et ejus ordo. Archiepiscopo addicti ex regis responso et instanti periculo occasionem captant deditiois faciendae. *cc equites praesidarii deficiunt, et Helvetios minus bene erga Balagnium animatos signa summittere subigunt. Tum conjurati ad portam S. Sepulchri accurrunt, et petito colloquio cum Avellino prius a Ronaeo monito agunt. Vicus et Balagnii uxor nequicquam contra tendunt.* VII. Conditionibus perscriptis nostri in arcem, *in qua Retelensis erat, se recipiunt; et sex post diebus, commeatu deficiente, deditioem faciunt. Balagnii uxor, virilis animi foemina, ad privatam fortunam redigi non ferens, antequam arce exiret e vita demigravit. Corpus Incii, qui urbem Francisco Henrici III fratri tradiderat, in majore templo honorifice tumulatum, quasi proditoris ab archiepiscopo ignominiose refossus et extra urbem loco profano exponitur. cccc Hispani et c10 Germani arce impositi, jurisdictione urbis archiepiscopo salva.* VIII. Lira ab Heraugerio, qui Bredam tenebat, infeliciter tentata, *qui in conatu ipse cum suis periit. Irrito conatu et tentata Ruremunda.* IX. Rex apud nos ad Faram Esiae castra ponit. X. Nivernius *valetudine infirma diu conflictatus* Nigellae ex dysenteria decedit. Antonius electus rex Lusitaniae eodem tempore Lutetiae decessit. Ante cum Hugo Lupus Verdala Hierosolymitani ordinis princeps cardinalis, et ante Hugonem Paschalis Ciconia Venetae reipublicae princeps, decesserunt. *Illi Martinus Garces Terraconensis, huic Marinus Grimanus suffecti.* Viri literis clari, Laevinus Torrentius episcopus Antuerpiae, Torquatus Tassus, Reinerus Reineccius, Michael Neander, Valens Acidalius, Gul. Whitakerus, obierunt: Philippus item Nerius. XI. In Armorica nostra *dum arx Quimpercorenti inchoata jussu Aumontii festinatur, Edvardus Norrius cum Anglis suis jussu reginae in insulam reversus est. Condato Redonum circumposita castra a Sanlucio capta. Ad Comperam Lavallorum arcem in Annae Alegriae Vidi Lavalli viduae gratiam posita castra.* XII. In ducendo vallo Aumontius lethaliter vulneratus. Adveniente Mercuriano obsidio soluta. Aumontius Condati, quo delatus erat, *post xvi a vulnere diem optime meritam de rege et nomine Francico animam reddidit. Extrema mandata per Carolum Turcantium ad regem et liberos data.* XIII. Mercuriani cum Hispanis dissidium. Curbus cum suis a Surdeaco caesus. *Obstinato certamine Guimerii haud longe a Quimperlaeo a Molaco pugnatum. Prevosteria, Monboesetia, et Sanmartia arces a Sanlucio captae. Compera a Menoviis Dandiniis fratribus astu intercepta. Comitia provinciae a Sanlucio celebrata, in quibus gravissimum vi aureorum in singulas vini amphoras tributum ad militis stipendium sancitum est. Fontanella astu captus, et, cum ob vitam criminibus infamem sibi metueret, grandi exsoluto pretio a Sanlucio libertatem redimit. Sanlacus Magnani comes a Kergomarto ad Quintinum oppressus.* XIV. Scisso post regis reconciliationem Tolosae fenatu, regiis partibus addicti, relicta urbe, castrum Saracenorum migrant, *quo ad eos se aggregaverunt, qui Biterris antea jus dicebant. Narbonae et Carcassonae tumultuatur, et monitus Henricus Fousa ut sibi mature consuleret, et conditiones a rege oblatas acciperet.* XV. Diguiorius Ocellorum arcem superiore anno tentatam serio obsidet. Sabaudus auxilio suis superveniens xv Kal. Febr. cum regiis vallo exeuntibus confligit. Iterum ad Crevassium montem iniquiore Sabaudi conditione pugnatum; ac mox cum Diguiorius oppugnationem imperasset, obsessi de conditionibus cum eo transfugerunt. Inde Cavortium tendit, et annona convecta locum firmat. Carsius Salonis oppidum capit, et in arcis obsidione haeret. *Espernonio superveniente, Diguiorius a Carsio invitatus cum delectis venit, et illato in oppidum commeatu trans Alpeis abit, ut Cavortii a Sabando obsessis succurreret.* XVI. Vienna ab H. Momorantio equitum magistro,

magistro, *Difemio Pipeti arcem tradente*, in fidem accepta. Cavortium ad extremam penuriam redactum tandem Sabauda a Baraterio deditur, *quo casu Convallenses, qui Diguierio militabant, territi a signis dilabuntur*. Senatum urbs, quae nurrabat, in reditu a Diguierio firmata, *Sanlaurentii praefecti, qui in conflictu contra Sabaudum nuper occubuerat, loco Feursio imposito*. Mirabucum item per Auriacum firmatur. Mirabellum exoratus a Gratianopolitanis capit. Genesii-fanum in Sabaudia ab Ornano expugnatum. Scalae, *dum de induciis ultro citroque agitur, ex pacto* ab Ornano et Diguierio obsidentur, et tandem capiuntur. Moretelium a nostris obsidione cingitur, quod *pactis cum Sabauda induciis* ab eo deditum est. XVII. Nemorosus Anicii in Fossiniaco decedit, *veneno, ut creditum est, extinctus*. Ejus ingenium, mores, virtutes, omnem modum supergressa ambitio. XVIII. Diguierius, Guisii vicarius in Provincia creatus, Balmam expugnat. In Cistertionis obsidione renovata Catholicorum et Hugonotorum *odiosa* nomina, et urbs ab Alexandro ab Hispania Ramefortio dedita. Arx, *quam sibi tradi, rege ita volente, Diguierius petebat*, induciis a Guisio, *ut petitionem eluderet*, properatis, in ipsius Ramefortii potestate relicta. XIX. Brignolii Espernonius a Vallensi quodam municipe, faccis pulvere nitrato incensus, paulum absuit, oppressus. XX. Diguierius a Guisio male habitus e Provincia discedit. XXI. Post Lutetiam receptam et regem passim victorem, pontifex, qui Nivernium injuriose a se repulerat, poenitentia subeunte, spem reconciliationis per Gondium cardinalem facit, si legati ad se mitterentur. Legationi obeundae delectus Jacobus David Perronus Ebroicum episcopus designatus; cui communia mandata cum Arnaldo Ossato, qui Romae erat, data. Libellus supplex pontifici porrectus iv Eidus Quintilcis. Sequenti mense *in hortis Quirinalibus senatu coacto* pontifex rem proponit, et quinto post die *seorsim* singularium cardinalium sententias exquirat. Supplicationes in urbe celebratae, *in quibus et pontifex ipse nudis pedibus incedere voluit*. Dein propositae legatis durae admodum conditiones a factioni Hispanae addictis, qui rem confectam nolebant. *Tentati et in arcano procuratores regii, an coronam ad pedes pontificis vellent deponere, in summissionis et confessae usurpationis signum, quam mox pontifex in capite procuratorum reponeret. Quae conditio valde ab illis rejecta est, cum dicerent regem Franciae, quantum ad jurisdictionem spectat, neminem superiorem agnoscere*. Tandem de formula conventum, quae xvi capitibus absoluta est. *Priorem absolutio-nem cum velut irritam revocare decrevisset, procuratores intercesserunt, et rehabilitationis verbum bullae nequaquam inferi passi sunt*. Decreto benedictionis impertiendae coram cardinalium coetu a pontifice pronunciato, intercedit *cardinalis Columna*; qui, silentio imperato, obmutuit. XXII. Res solemnem ceremonia peracta. Injuriosum ea de re scriptum Coloniae ex Joannis Boteri relationibus publicatum. Franciscus Toletus e sodalitia Jesuitico cardinalis *nuper creatus* egregiam operam in eo negotio navavit, et legatus initio in Galliam destinatus erat. Mutata sententia, Alexander Medices ad id delectus; *qui pace inter reges procuranda postea feliciter laboravit*.

L I B. CXIV.

EODEM quo haec Romae agebantur tempore, senatoria gravitate dignum senatus-consultum contra Florentem Jacob theologum Parisiensem, *quod enunciatis suis ad disputandum proposuerat, pontifici supremam in omneis potestatem tam spiritualem quam temporalem tribuere, factum, et pari, qua ante xxxiii annos in Joannem Tanquerellum, severitate in eum animadversum*. Jo. Forgetus praefes in scholam Sorbonicam venit; et, post orationem prolixam a Jacobo Gueslaeo cognitore regio de obedientia regi debita habitam, et, recitato senatus-consulto, recantatum praeunte apparitore a Florente Jacob errorem, monuit duas esse potestates ad salutem aeternam a Deo constitutas; quae licet in idem conspirent, tamen separatas functiones habeant, adeoque differentes, ut qui eas confundant, iidem et jura divina et humana magno tranquillitatis publicae periculo misceant. Id luculente

CICIDXCIV.

HENRICUS IV.

culente ab eo praestitum et testimoniis et exemplis probatum, et a prava harum potestatum confusione ortas in regno rebelliones et parricidia patrata esse demonstratum. II. Paulo post Fr. Surgerius in S. Crucis coenobio monasticam professus, quod Elisabetham Angliae reginam in publica concione Jesabelem nominasset, et sectarios esse, qui cum ea foederationem colerent, dixisset, delatus et convictus, verba temere et inconsiderate prolata recantare, et veniam a Deo, rege, et curia petere jussus est, interdicto concionandi ad tempus munere. III. Celebratae hoc anno magna pompa Alexandrinae in Aegypto ecclesiae et Ruthenae in Polonia cum sancta Romana ecclesia reconciliationes; sed lactitia paulo post turbavit, cum renunciatum esset Ruthenos Polonos statim defecisse, et Alexandrina legatio in dubium revocaretur. Meletius Pergas Alexandriae patriarcha. IV. Agitata gravis quaestio inter parochos et pastores Vallis Tclinac, de Christo mediatore; an scilicet eo officio inter Deum patrem et homines juxta humanam naturam, posteaquam humanam tantummodo naturam assumpsit, sit defunctus, sicuti ex Petri Lombardi sententia asseruit Bellarminus; an Verbum Dei seu Filius ab aeterno genitus jam ab initio mundi inter Patrem et creaturas mediator extiterit, non solum homines sed etiam angelos, ratione creationis, conservationis, defensionis, atque adeo salutis, et post assumptam in Beatissimae Virginis utero carnem juxta humanam naturam divinae cooperantem sacrificando, satisfaciendo, intercedendo, ecclesiam regendo idem munus obiverit, atque in fineis usque saeculorum sit completurus: quam sententiam adversus Stancarum tuetur Calvinus. Ea de re utrinque publicata scripta. V. In Germania atque adeo Frisia Orientali Emdenae tumultuatur. Ejus origines et incrementa, et oppidanorum cum comitibus dissidia. Cum ad arma ventum esset, arce ab oppidanis occupata, per Ezardi absentiam, et ille Knocium ex adverso portus munire inciperet, Ordines Belgici, ad quos periculum rei spectabat, auctoritatem suam interponunt. VI. Gulielmo Ciivenfi, qui Jacobam Badensem in uxorem duxerat, aegritudine corporis et animi laborante, cum heredes legitimi de successione dubitarent, Dusseldorpium veniunt, et Jacobam, gynaeeo et aulico comitatu amoto, in custodiam conjiciunt. VII. Inter Suecos et Moscos xxxvii annorum bellum interventu Poloni componitur. Thorunae in Borussia conventus Protestantium cogitur; ubi doctrina Sandomiriae olim probata retractatur, et de querimoniis ad Poloniae regem per libellum supplicem perferendis agitur, nequicquam rege per legatos et Cujaviensi episcopo, in cujus dioecesi Thoruna est, annitente ut coetus solveretur. VIII. In Oriente Amurathes III xv Kal. Febr. ex calculi doloribus Byzantii decedit aetatis anno XLVIII. Ejus mores et vita domestica, cum priore uxore, cum qua conjunctissime vixit, et postea cum innumeris concubinis. Mahometis filii mors et educatio; qui statim, ubi imperium inivit, matrem magna et inusitata liberalitate muneravit, et praefectum triremis, qua vectus erat, Cypri regem creavit. Dein ex majore numero fratres superstites prius circumcisos fasciis injectis per mutos praefocari, duos posthumos in mare mergi mandavit. Matres in vetus palatium ad lugendum migrare jussit: nam in palatio Sultanorum mortes ab iis decretas deslere non solum nefas sed capitale, ne quod divinae quasi vocis oraculo ad Othomani imperii, quo religio continetur, conservationem factum credi volunt, humana pietate, quae privatas charitates tantum respicit, improbari videatur. IX. Sigismundus Bathorius, qui temere et cum suorum pernicie se bello Turcico obligaverat, et Moldavos ac Walachos in societatem attraxerat, missis Pragae legatis cum Caesare de conditionibus belli gerendi transigit. Additum, ut si contingat Batharium sine liberis masculis decedere, Transilvania eique annexae provinciae Caesari cedant. Una ex Caroli archiducis filiabus ei desponsata, et fiduciariae nuptiae coram Maximiliano archiduce cum Maria Christiferna a Stephano Poschaio procuratorio nomine contractae, et sponsa postremo Cassoviam exeunte Julio deducta. X. Ferdinandus Hardecus Javarini amissi praefectus et proditi insimulatus militari judicio damnatur, et securi Viennae percutitur. Walachus rem strenue cum Turcis gerit et Tataros caedit. Gestii Ferentzii contra Sivanis reliquias et Tataros successus. Janicula Bogdanus, Stephani Leopoli jussu Stephani Poloniae regis securi percussi filius, Moldaviae despota a Mahomete creatur.

atur. Cosaci bellum latronum more gerunt, magno Christianorum postmodo detrimento. XII. Pofonii et Pragae comitia a Caesare celebrata ad explicandas belli cum Turcis gerendi rationes. In comitiis Cracoviae bellum Turcicum urget orator pontificius, Jo. Sario Samoscio contradicente. Sinan, ad retardandos nostrorum conatus, *Caesarei legati, qui Byzantii decesserat, familiareis ad Caesarem legat, et pacis ineundae spem facit. Assanes Budae purpuratus Sinanis patris jussu legatos spe pacis implet, et adfectata comitate excipit, et ad extremum extremae immanitatis praeceptum addit, nisi is qui ad Caesarem mittebatur intra diem praescriptum reverteretur, fore ut captivi socii capite mulctarentur. Cum Caesar a pacatis consiliis minime se alienum ostenderet, et tamen in conditiones iniquas consentire nollet, re irrita discessum est. Sinan ad Portam revocatur, et Ferhates ejus loco mittitur. Heiduci cum Rascianis Sophiam in Bulgaria negotiatione frequens oppidum excursionem subita capiunt, et, cum servare non possent, crudeliter diripiunt. Tataři summis difficultatibus in castris conflictantur. Michael cum Walachis suis, inde capta occasione, *Silistriam, Brailam, Smillam*, loca Danubio circumposita, expugnat ac diripit. Georgianum receptum, et Novogradum tentatur. XIII. Carolus Mansfeldius bello strenuus dux destinatus in Pannoniam venit. Princeps Imperii a Caesare creatur. Ad Brucum castra metatur. Constituta severitatis exemplis disciplina. XIV. *Glirarium ante omnia captum. Gokera a Nic. Palsio expugnata.* Castra ad Strigonium posita. Loci positus et castrorum et obsidionis ordo. Cum auxiliaribus, quos Osman ducebat, certatur, et Osman ipse occiditur, amissis xxxv campestribus tormentis. Graeciae praetor, dum vallum perumpere conatur, repulsus. Asiae praetor non sine jactura cum cc intra urbem acceptus. *Caesa hostium v c i o. Capta hostium castra et impedimenta, in iisque Budensis purpurati papilio admirandi operis.* XV. Aegrotare incipit Mansfeldius, et Comaram translatus xix Kal. Septembr. ad meliorem vitam demigravit. Ejus ingenium eruditum, mores, in juventa ferocia, liberalitas auctori ipsi qui eum norat perspecta, vita domestica, clades privatae. XVI. Obsidionem Burgovius marchio persequitur, et Joannes Medices, qui rei tormentariae praeerat. Oppugnatio totis viribus facta, et urbs post obstinatum certamen capta, eodem mense, quo ante LII annos a Solimano capta fuerat. *Pulvere nitrato a Turcis subjecto et post nostrorum irruptionem accenso, civitas diruta.* Ad arcem promotum vallum. XVII. Copiae a pontifice scriptae in castra veniunt, duce Fr. Aldobrandino. *Alfonsus Ferrariae dux, qui suam operam detulerat, a pontifice, ne tantum beneficium ei deberet, exclusus. Silvius Picolomineus, Antonio Medici a magno Etruriae duce attributus, in Dacia cum Sig. Bathorio, ut ingenium ejus moderaretur, manere jussus.* Vincentius Mantuae dux ultro cum procerum delecta manu huic militiae nomen dedit. Moscicus legatus in aulam Caesaream venit, post Emiris Em-sae Persarum regis mortem missus, ut de belli contra communem hostem gerendi ratione cum eo ageret. XVIII. Oppugnatio a Germanis ad arcem damno conatu tentata. *Mario Farnesio duce altera tentata oppugnatio, et cum damno repulsa. Tandem promoti ad turrem plutei. Cum obsessi Saguntinorum exemplo ruina involvere se, pulvere nitrato accenso, cum liberis et uxoribus decrevissent, mulierum et imbellis sexus comploratione exorta purpuratus Asiae admodum senex, qui loco praeerat, ad misericordiam inclinavit et colloquium poposcit.* Cum auxiliares Buda venientes, a Burgovio, *Palsio, et Nasdastio caesi essent, deditio facta IV Non. Septemb.* XIX. In Croatia ductu Sig. Eberstenii comitis feliciter pugnatum. *Heiduci Turcos infra Neapolim compulsos caedunt. Babosca et Martini-fanum a Turcis desertum.* Ad Fogaram inter Cibinium et Stephanopolim a Sig. Bathorio Turci caesi, et postridie *Temesvarae purpuratus cum auxiliaribus suis in fugam conjicitur.* Vicegradum a nostris obsessum et post pulsationem deditum. XX. Ferhates Sinanis et Cicadae aemulorum ad Portam et insidias in suam perniciem subornatorum praesentia animi devitat, et in gratiam Sultani Marci Venieri oratoris Veneti interventu recipitur, pecunia ingenti inter Sultanas sparsa redempto periculo; sed paulo post ad famam divitiarum strangulatur. XXI. Res in Dacia hinc inde vario eventu gestae. *Pleraque Turcorum praesidia a Georgio Barbelo dejecta.**

dejecta. Lippa capta, et arx dedita. Sinan cum exercitu LX CIO bellatorum rursus veniens pontem in Danubio *immani opere et sumptu infra Nicopolim* sternit. Certatum VIII Eid. Septembr. *obfirmatis animis, et Transilvani vincunt, occisis plus x Turcorum CIO.* XXII. Aaron Moldavus, *quod clam cum Sigismundi Daci patruelibus a bello temere contra Turcos suscepto alienis consilia agitare,* a Caesarianis captus ad Rodolphum mittitur, Stephano in ejus locum suffecto. Samofcius, *qui Moldaviam non ad Hungariam sed ad Poloniam pertinere contenderet,* Stephanum se pro despota gerentem aliquoties caesum ad extremum capit et morte afficit, eique Hieremiam Mogilam *perpetuum coronae Poloniae fiduciarium* succenturiari curat, *commendatitiis ad Sinanem datis literis.* *Pactis cum Tataro Precopiensi initis et ratis a Sigismundo rege habitis, Hieremias confirmatur, ne quicquam Sig. Transilvano et pontifice contradicentibus.* XXIII. Sig. Bathorius cum Ciculis transigit, et bello contra Turcos gerendo obligat. Inde Tergovistium Walachi sedem *petit et expugnat xv Kal. Novembr. capto Hali Ciliciae praetore aliisque praefectis, ac praesidio ad internecionem deleto, ingenti praeterea parta praeda.* *Prodigia successus illos adjuvantia.* *Ex Hali de Sinanis rebus Bathorius cognoscit; qui, c aureorum millibus depensis, frustra libertatem redimere conatur, Stephanopolim sub custodia amandatus.* Ad pontem Georgianum caesi Turci *et recepti captivi Christiani, et munitione expugnata pons a Sinane fabricatus abrum-pitur.* Villagefvarum et Genae oppidum cum arce, *in itinere quod Temesvaram et Gulam ducit, capta.* In Pannonia fanum Nicolai *in Tibisci insula supra Zolnocum bidui* oppugnatione captum; Zarcada item, Becca et Edela. Witzia, *quae bello principium dederat, ad Unam a Caroloftadii praefecto capta et incensa, arce penes Turcos manente.* XXIV. Petrus Toletanus, ad Amurathem Raesium *Mediterranei maris insignem piratam* persequendum missus, Patras in Achaiae litore, *ubi tunc forte frequentes nundinae habebantur, capit ac crudeliter diripit, Cicada, qui cum classe ad Taenarium promontorium in Laconia haerebat, non se movente; et, praeda parta cccc aureorum CIO aestimata, victor in Italiam revertitur.* XXV. Rusticorum ob injurias militum ac nobilium in Austria motus, et mox militum stipendia reposcentium; qui utcunque, partim severitate, partim numerata pecunia, ab Hannibale Rotenavio compressus est.

LIB. CXV.

CIO XCIV.
HENRICUS IV.

IN Mauritania Mule-Nazarus Mule-Mahemetis, *qui proelio memorabili illo, quo Sebastianus Lusitanus, ante xvii annos occubuit, filius, spes paternas resumens, in montana cum Nomadibus, ex rebus turbatis occasionem captantibus, haud longe a Fessa confidet, et tandem collectis viribus in praedam effusus sub portas usque urbis excurrit.* Hametes, qui rerum potiebatur, Xequem filium ad delectus agendos mittit. *Interim, plus a defectionibus ob innatum suorum odium quam ab hostis viribus metuens, astu utitur ad praecipitandum cum Nazaro, antequam majores tempore vireis collegisset, conflictum; et spem per fidos facit, ubi primum in conspectum cum armatis venerit, fore, ut cuncti deserto Hamete ad ipsum transeant.* Nazarus spe credulus, *non expectatis auxiliaribus in dies confluentibus, conferto tridui proelio (nam noctu tantum manente in vestigio milite quies erat,) ad extremum vincitur, paucis ad ipsum transfugientibus, qui, petita a Xequo victore venia et impetrata, a tribunis ad internecionem trucidati sunt. Xequis generosi animi specimen, captis Nazari scriniis et chartis, et non lectis in ignem immixtis, ne qui depulso periculo in crimen ex iis devocarentur.* Parens nuncio laetus hastiludium Fessae celebrat. II. Navigationes in mare Tataricum a Batavis susceptae. *Eandem viam ante natum Christum, et Friderici Ahenobarbi Caesaris temporibus, tentatam fide historicorum constare.* Gul. Barentzonus, *ex priore navigatione a P. Plancio mathematico monitus, primarius gubernator delectus.* Texela naves solvunt IV Non. Junias, *et ad xvii Kal. Septembr. in conspectum Norvegiae veniunt, et triduo post Wegatiam appulerunt; ubi de Obi magno Tatariae fluvio ex*
Russis

Russis cognoscunt. Mores gentis, habitus, vestitus, religio. His cognitiss cum in patriam reversi ad Ordines retulissent, tertia navigatio suscipitur. Altera navigatio, via a Lusitanis trita, in Indias Orientales suscepta; et, quia vi plerumque via aperienda erat, naves egregie armis instructae. III. Fr. Draki infausta hoc anno navigatio. Ad Virgines insulas Jo. Hawkinsus Draki comes extinctus. In Insula S. Dominici gesta. *Nomen Dei oppidum ab Anglis occupatum, arce penes Hispanos remanente. Ad Panamam perrectum, in illo isthmo ex adverso positum oppidum: sed ab indicibus viarum delusi re infecta retro abierunt.* Incenso Nominis Dei oppido ad Bellum Portum classis concedit, ubi Drakus stans intrepido animo vivere desiit, *Thoma fratre qui aderat haerede instituto. Justa imperatori suo ritu solemni persoluta.* Tho. Baskervillus in summa praefectura successit; qui vix, postquam summis difficultatibus conflictatus est, et ad Cubam cum Hispanis confligit, quassatis navibus in Britanniam reversus est. IV. Gualterus Raleighus, qui ante x annos Virginiam lustraverat, ad Guianam explorandam proficiscitur. *Ad Picam portum flumen aquae salsae, in cujus ripa in ramis arborum ostrea enascuntur; item resinacei lapides innumeri in eo tractu.* Ad Cinquerohium promontorium Antonium Berreum praefectum astu intercipit, et *Indianos ab eo vinctos liberat, ex iisque de Hispanorum crudelitate, quam in miseros populos exercent, cognoscit.* S. Josephi civitas incendio ab Anglis deleta. *Elisabethae cum Hispanis bellum gerentis effigies Indianis a Raleigho proposita, qui odio Hispanorum vix ab illa adoranda temperant.* Ex Berreo de Guiana a Raleigho cognitum: eam sub aequinoctiali linea esse auro abundantem, et *Manoam in ea metropolim, et ccl leucarum longitudine lacum porrectum habere aquae salsae haud minorem Caspio mari.* Qui ad eum expeditiones susceperunt. *Ad Orenoquam sive Baraquanam fluvium Raleighus debortante Berreo proficiscitur, qui per vii ostia acceptis compluribus fluvii in Oceanum exoneratur.* Inundationes a Maio ad Septembrem. *Amazones et Anthropophagi Canibales. Homines macrobii. Aethiopes sagittandi periti veneno praesentissimo tela insipientes, cui Taparae radicis liquor medetur. Armadilli inibi crebri. Homines in pectore oculos et caput habentes.* Raleighus ad reginam incolumis revertitur, et eorum, quae vidisset, jucunda relatione effecit, ut in sequentem annum altera ad Guianam navigatio decerneretur. V. Rusticorum motus in Austria, vix anno superiore compositus, recrudescit; qui cum numero animos sumunt et scriptum publicant, quo libertatem sibi vita potiore dicunt, et tempus illud venisse, quo principes ac proceres discant, *subditis non tanquam mancipiis sed tanquam hominibus per fidem Christianam in libertatem assertis uti.* VI. Belli Pannonici initium hoc anno a Palfio et Terkensi comite factum, cccc *Turcis juxta Witziam caesis.* Tatarorum per agrum Wihitzensem excursiones. Temesvarae praefectus, cum *Byzantium tenderet, ab Heiducis caesus, omnibus impedimentis amissis; et caput ejus conto affixum Albam Juliam perlatum.* In Transilvania Ciculi, cum quibus Sig. Bathorius superiore anno transegerat, jam belli pertaesi militiam detrectant. Sig. Bathorius, oratoris pontificii et *Alfonsi Carilli e sodalitate Jesuitico suavisu, ad maturanda subsidia ad Caesarem proficiscitur, et Pragam pridie Non. Febr. venit: publice laudatus et modicis auxiliis adjutus, facta majorum spe, dimittitur.* Vacua supra Pestum a Palfio *scalis admotis capta et direpta, arce illaesa.* Ad Sambocam et Martini-fanum feliciter a nostris pugnatum. Lippae praesidiarii, dum ad praedas excurrunt, male a Turcis mulctati. Fama de adventu ipsius Sultani in Pannoniam cum tribus potentissimis exercitibus sparsa. VII. Lippam contra hosteis *auxiliaribus a Palfio summissis firmatam fortiter tuetur Georgius Barbelus.* Eruptione demum Turci in fugam vertuntur. Sinanis mors, mores, ingenium, fortuna. *Heiduci usque sub Hadrianopolis moenia excurrunt, et praedas abigunt.* Ad Temesvaram, quam Sig. Bathorius obsidebat, Tataris et Turcis supervenientibus obstinate diu pugnatum, et *cio io Christiani desiderati, et soluta obsidio.* Palfius Sambocam *latronum speluncam expugnatione capit.* Fallaca a Bathorio *itidem deditioe capta.* VIII. Clissae oppidum in *Dalmatiae et Liburniae finibus ad mare Hadriaticum, ab Uscocis frustra tentatum, postea astu a Segnenfibus interceptum.* Uscoci caesi. Ad *Craftovitzium admotae copiae.* Literae jaetationis

CIO IO XCVI.

jaſtationis et minarum plenae a Turcis de Sultani adventu ſparſae. IX. Apparatus bellicus, exeunte e Roma ſua Sultano, et tentorium imperatorium, et comitatus aulicus. Wihitza inſula ex adverſo Vaciae a Palfio direpta, ccc Chriſtianiſ libertati reſtitutiſ. Giaffre purpurato adveniente Temefvarae obſidio ſolvitur. X. Cajetanus cardinalis pontificiſ legatus Polonoſ in comitiſ ad bellum Turcicum fruſtra hortatur. XI. Maximilianus ſummus imperator deſignatus Viennae xv Kal. Sextil. armiluſtrium celebrat. Wihitzani locum deſerunt, et deſoſſiſ tormen- tiſ Peſtam concedunt. Sig. Eberſteniuſ a Craſtovitzii obſidione diſcedens Petrinam ſe recipit. Hatuana a noſtriſ obſidione cinſta, et locus tandem oppugnatione cap- tuſ; et omni crudelitatiſ genere in ea ſaevitum. LII CIO Turcorum oppreſſa. Pe- trina a Turciſ obſeſſa. Boſnentiſ purpuratuſ, dum noſtroſ fugam meditari credens ardentiuſ inſequitur, conſerta pugna ſemel atque iterum caeditur. Soluta obſidio, amiſſiſ in duabuſ oppugnationibuſ biſ mille Turciſ. Baba ab Heiduciſ in Bulgaria crudeliter direpta. XII. Sultanus Budam poſtridie Kal. Septembr. venit. Ejus adventu Hatuana a Maximiliano deſerta. Agria in ſuperiore Pannonia multoties olim tentata obſidetur, quam Wencceſlauſ Terſkiuſ comes cum delectiſ copiſ tuen- dam ſuſcipit. Sex dieſ urbs deſenſa, ac poſtremo incenſa. Obſeſſi in arcem ſe recipiunt. Duodeciſ tentatum propugnaculum irrito conatu ante arcem. Pro- pugnaculum tandem captum et mox receptum. Patibulo a Terſkio erecto prohibi- tum ne quiſ deditiſ mentionem faceret. Maximilianuſ cum auxiliari exercitu venit x Kal. Octobr. Poſt quintam oppugnationem caſtrum vetuſ occupatum, et 10000 Chriſtianiſ trucidati. cccc capita ante Sultani tentorium ad ſpectaculum poſita. Tandem, cunciſ actiſ, et omni auxiliſ ſpe irrita, tumultuatur mileſ, et, nequicquam contra tendentibuſ Terſkio et Niario, primi Itali raptiſ ſigniſ ad hoſtem transfugiunt. Biſ mille qui remaſerant injuſſu ducum tranſigunt; qui a praetorianiſ et Tataris Hatuanae immanitatem exprobrantibuſ contra fidem datam conciſi ſunt. Duceſ captivi ad Sultanuſ deduſti, cum de injuria ſuiſ facta expo- ſtularent, ut fidem promiſſiſ conſtare maxime praeſente Sultano conſtaret, praetori- anorum praefeſtuſ militari judicio in fruſta conciſuſ eſt. Boboſca per Serinii ab- ſentiam irrito conatu tentata. XIII. Sero Caſſoviam venit Maximilianuſ. Exerci- tuſ recenſito numerata xxxii equitum, xxviii peditum cio, cxx tormenta. Ad vadum juxta Agriam munita caſtra, et in veſtigio ſemel atque iterum feliciter primo pugnatum. Cum mora vinci hoſtiſ deberet, juvenili ardore Sig. Bathoriuſ abreptuſ pervicit apud imperatoreſ, ut acieſ ad pugnam inſtrueretur. vii Kal. Novembr. Tataruſ, qui amnem tranſmiſerant, quater mille caeduntur, et ad tentoria uſque noſtri victoreſ fugientem hoſtem inſequuntur, xl tormentiſ captiſ. Quo cognito, ceterioreſ ripam ſervare juſſi, injuſſu ducum et ipſi tranſmittunt, et quaſi ad prae- dam ſoluti properant; qui, Cicada cum xlcio integriſ ſuperveniente, in fugam verſi ſunt, et peditatuſ a noſtro equitatuſ recedente protrituiſ. Qui ſuperfuere non in caſtra, ſed pudore confuſi alii alio diffugere. Maximilianuſ ipſe eundem erro- rem deerravit; et deſertiſ caſtriſ Caſſoviam, nemine perſequeſte, ſe recepit. Ba- thoriuſ praecipitiſ conſilii auctoſ ad ſua contendit. Cautioreſ Turci in ripa ſubſti- terunt. Periere ex noſtriſ x cio, et in iſ praecipui belli duceſ. Burgoviuſ, Pal- ſiuſ, et Perneſtanuſ, qui in caſtriſ erant, ea deſerenda cenſent. Hic exituſ pugnae ad Kereſtuſ commiſſae, cc poſt Nicopolitanam anniſ. XIV. Sultanuſ, x cio impo- ſito Agriae praefidiſ, Byzantium revertitur, a Michaele Walacho in itinere ali- quantum infeſtatuſ. Strigoniuſ novo praefidiſ a Palfio firmatur. Wihitza a Bu- denſi purpurato fruſtra oppugnata. XV. In Boruſſia ob religionem reſ turbant, cum templa majorum religioniſ addiſti ſibi reſtitui peterent, et epiſcopi vi juſ ſuum tuerentur, contra Gedanenſiſ ſenatuſ intercederet. XVI. Sigifmunduſ Poloniae rex, dum majorum religionem in avito regno Suecico inſtaurare cupit, Nic. Fle- mingo Finlandiae praefecto inſtigante, per legatoſ Polonoſ Carolo patruo proregiſ male adminiſtratae provinciae quaſi dicam dicit, et Sudercopiano in conventu, quo pax religioniſ ſancita eſt, acta reſcindi petit. Ad haec apologia, quae edita eſt, a Carolo reſponſum. Et haec belli mox ſecutiſ praeludia fuerunt. XVII. Anna Sigifmundi matertera, Sig. Auguſti ſoror et Stephani regis vidua, ultima ex Jagel- lonum

lonum familia, Warfaviae decedit, *relictis ingentibus thesauris*. Philippus Brunsvicus sine liberis decedit: *ob id hereditatem proximus agnatus Henricus Julius familiae princeps crevit, et possessionem adeptus est*. Unde inter reliquos agnatos Brunsvicos et Luneburgicos principes, qui spoliati ante omnia restitui petebant, controversiae vix tandem compositae. XVIII. Apud nos in Veromanduis ad Faram ad Esiam rex haerebat. XIX. Albertus cardinalis, post Ernesti fratris obitum, praefectus Belgii et gener a Philippo designatus, ex Hispania in Italiam venit; et inde ablegato ad pontificem Gul. Philippo Arausionensi principe, nuper carcere diuturno liberato et velleris aurei torque donato, per Allobroges et Sequanos descendit, et III Eid. Febr. Bruxellas triumphali pompa ingreditur. XX. Cum Meduano tandem transigitur. Difficultates in eo negotio subortae ob regis parricidium in aliis edictis exceptum, *cum ille pure et simpliciter edictum pro se factum promulgari peteret, et si quis scrupulus haereret, ante promulgationem dilui et evelli debere contenderet*. Post trinas iussiones, *cum senatus pro necessitate officii semper adderet, et Aloisiae reginae nomine Diana a Francia Enculismensis Momorantii vidua intercessisset*, tandem promulgatio sine conditione celebrata est, *frementibus plerisque ob sepultum regis penitus parricidium*. Cum Nemoroso et transactum Annae Atestinae parentis interventu; *edictumque conditum, quo et praeteritorum memoria sanciebatur, et inter alia coronae regiae, quae Caroli Calvi fuerat, conflatae gratia fiebat*. XXI. Tertium et edictum factum in gratiam Henrici Jousae ducis, quo Jo. Stephani Durantii senatus Tolosani primarii praesidis et Jo. Dasisii indignae caedes condonabantur, *interdicta ejus in jure persecutione*. Tolosanus senatus restitutus, *et in loco majorum jus dicere jubetur*.

LIB. CXVI.

DIGUIERII in Provincia usque ad Februarium mensem gesta. II. Carolus Casalius Massiliae rerum potens, qui, *caedibus complurium civium efferatus et ultionem metuens*, ex Henotica factione ad Hispanorum partes facili transitione migraverat, a Jo. Andrea Auria *Melsiae principe* sollicitatur. x triremes, Carolo Auria Jo. Andreae filio duce, in Massiliensi portu. Ab exulibus Casalio infestis Guisus, *nuper Provinciae summa praefectura donatus*, ad urbem recuperandam incitatur. Martigia a *Carsio* superveniente in potestatem redacta, et mox Hircina turris. *Arearum oppidum, Draguinianum, Eutropii-fanum longe a Massilia capta. Tum reflexo repente itinere cum ad Gardae munitionis Tolonio imminentis obsidionem haerere putaretur* Guisus, copiis diem condicit, et, monitis in urbe conscis, ad Juliani-fanum ii a Massilia leucis venit. Bauffeti a Casalio urbe pulsi ad Petrum Corsum, cui Libertati nomen, oratio, et fides utrinque interposita. Ad XIII Kal. Mart. Guisus cum suis ante auroram ad portam regiam comparet. Petrus conscios pridie sub vesperam alloquitur. Mane cum ad portam venisset Casalius *cum Lud. Aquensi vicario, emisso Aquensi, ut si qui hostes comparerent exploraret*, demisso rastro a Petro opprimitur. Admissus dein Guisus et nomen regis ubique inclamatum. *Carolus cum triremibus Hispanis periculo se subducit. Remigum solutorum intemperies. Aquensis et Casaliorum aedes direptae. Petrus a Guisio laudatus, et tam ipse quam Bartholomaeus frater posterique nobilitatis insignibus pro insigni facinore a Guisio regia auctoritate ornati*. III. Regi ad Farae obsidionem haerenti Meduanius nuper reconciliatus praesto est. IV. *Alberto archiduce ad ferenda auxilia intento*, Ordines ad Gul. Philippum Arausionensem dant literas, quibus de libertate recepta *post diuturnam adeo captivitatem* gratulabantur, *et merita patris erga Belgium ultra modum extollebant*. Alberti hinc capta occasione ad Ordines literae. Edicto ab Ordinibus facto interditum inter populos Philippo subjectos et urbes foederatas, *gravibus poenis additis, et invidiose perstrictis patribus Jesuitis*, commercium. V. A Nicolao Basta suppetiae feliciter Farae immissae. VI. *Tum Albertus, qui Faram post bimestre eadem penuria laboraturum provideret, neque tunc suppetias tam facile inferri posse, ut nostros ab obsidione averteret, in Fran-*

CIOIXCVI.

HENRICUS IV.

cico solo aliquid interea moliri statuit, et Caletum obsidendum decernit. *Obstructo Esiae per molis immmani sumptu structae oppositum aggerem cursu, plus a regis quam in oppido damnum acceptum.* Albertus cum exercitu pergit, Ronaeo praemisso, qui Novambrigae pontem occuparet. Post *pulsationem et acrem oppugnationem* Risbana turris capta. Rex frustra suis auxilia laturus Valerici-fanum proficiscitur. *Duobus locis pulsatio facta.* Oppidum deditum, Bidossano intra arcem se recipiente. Campaniolus, a Bullionio in conspectum arcis deductus, intra arcem cum CCL delectis accipitur. Tandem, Anglicis auxiliariibus *Essexio duce* ferius advenientibus et de conditionibus cum rege altercantibus, cum semel atque iterum oppugnatio hostilis a nostris repulsa esset, Bidossano dum fortiter pro vallo pugnat desiderato, tertia oppugnatione Campaniolus ab omnibus deseritur, et arce capta capitur. *Hama et Guina ad primam tibicinis denunciationem dedita.* VII. Rex, recipiendi Caleti consilio omissis, ob subortas de Anglis auxiliariibus suspiciones, ad Farae obsidionem redit. Batavorum per Alberti absentiam per ditiones *Philippicas* liberae excursiones. VIII. Ronaeo auctore Albertus contra Ardeam ducit. Vallo ducto suburbium ab hoste captum, et statim *Montacuti virtute* receptum; ac mox, Belinio jam nutante, cum *jaetura praesidiariorum omnino* amissum. Sub id et *Monlucius strenuus juvenis, qui se loco incluserat, ictu scloppeti sauciatus, ex quo paulo post decessit, obsessis animos infregit.* Belinius cum *Anneburgo praefecto expertae virtutis veterano duce* altercatur; et, cum *seram a rege auxiliorum spem esse* diceret, quippe cum sciret *Faram ad complures dies restitutam, nec eo usque regem ab obsidione discessurum,* clam belli ducibus colloquium cum hoste poscit. *Mansfirmus primarius centurio cum se propugnaculum commissum tueri paratum ostenderet, et Ramburius idem faceret, obstinatis contra auribus Belinius denuo colloquium poscit, et conditionibus perscriptis transigit.* Mansfirmus, postquam *Belinius oppido exivit, stationem suam diu tutatus, non nisi ad motis tormentis ab ea divelli potuit.* Belinius, conspectu regis prohibitus, ad Cl. Castrum equitum tribunum, ut se purgaret, remittitur. IX. De Fara ab Alvaro Osorio ante Ardeam deditam cum rege transactum. *Conditiones perhonorificae a Colasio Montelii Adaemari olim senescallo togato tanquam Farae comite subscriptae.* Cum Flandriae Ordines apud Albertum instarent, ut copias jam tum Ostendae admovent, expeditio difficilior visa est, quam ut tunc temporis suscipi posset. X. Foedus Anglicum arctius a rege missis ad reginam legatis urgetur. XI. Sancius cum Gul. Cecilio agit; et, superveniente Bullionio, cui plena a rege transigendi potestas data, crebrae et plerumque acerbae cum Cecilio altercationes; cum *nostrum foedus, cujus ab Untono reginae apud regem oratore spes facta fuerat, urgerent, alioqui fore ut rex cum Hispanis pacis rationes ineat; et ille sumptus gravatus reginae nomine se excusaret, cui eodem tempore in Hibernia et Batavis bellum habendum esset, et ad expeditionem duce Essexio in Hispaniam susceptam ingens pecunia dependenda: tandem aliae atque aliae conditiones propositae.* XII. Tandem conventum VII Kal. Julias, ut, manentibus in pristino vigore prioribus foederibus, novum inter regem reginamque ad tuendos utriusque regni fines et inferendum Hispaniarum regi bellum iniretur, ad quod et amici principes, quorum intererat, invitarentur. *Leges foederis scripto comprehensae. Regi ex foedere alioqui infructuoso quid redierit, tot angustiis tunc conflictanti.* Id rex Meloduni postea IV Kal. Septembr. ratum habuit. XIII. Ancellus, qui cum Bullionio et Sancio erat, inde foederis conditionibus acceptis cum *Laevino Colvartio* in Hollandiam et postea in Germaniam ad foederatos Imperii principes profectus est. XIV. Bullionius post ictum cum Angla foedus Hagam ad Ordines venit, et longa ac vehementi oratione ad foedus invitatur et suppetias regi tam necessario tempore ferendas. Perscriptae conditiones. XV. Essexius et Carolus Howardus maris praefectus infesta classe Hispaniam petentes scriptum *Gallica, Italica, Germanica, Belgica, et Hispanica lingua* evulgant, *expeditionis justae causis prolixè repetitis.* Inde Gadeis exeunte Junio appellunt. Cruentum inter classeis infestas certamen. Tandem *Angli vincunt, et urbem expugnatam diripiunt. Cladem extenuant Hispani, quam Angli in majus extollunt.* XVI. Post Faram receptam rex Lutetiam venit, ut Alexandrum Medicem pontificium legatum

tum *ad se missum* exciperet. Is ubique perhonorifice *et amanter* toto regno ac praecipue a *Diguierio* exceptus. Ad urbem venienti, cum prius rex ad eum salutandum obsoleto habitu per dispositos equos excurrisset, missus obviam Henricus Borbonius Condaeus primarius sanguinis princeps, adhuc puer. Post ab ordinibus urbis salutatus solemnibus pompis Lutetiam ingressus est. XVII. Diplomati in senatum allato conditiones adjectae *juxta promulgationes similium diplomatum anno* CIOIOI, CIOIXLVII, CIOIOLI, CIOIOLVI, factas, salva ubique regis auctoritate et prerogativis, edictis, constitutionibus, ac juribus regni, jurisdictionibus ordinariis, curiae decretis, libertatibus et immunitatibus ecclesiae Gallicanae, et academiarum privilegiis. Promulgationi insertum fuerat, ut una publicaretur: sed dignitati datum, ut seorsim in archiva curiae referretur, addito insuper, ut sine concilii Tridentini, cujus frequens in diplomate mentio, adprobatione factum intelligeretur. Summa legati totum biennium, quo apud nos fuit, moderatio, *clausis ad Henoticorum in horas insusurrantium querimonias auribus.* XVIII. In adipiscendis sacerdotiis remedium tempore prohibitionis Romam mittendi a majoribus usurpatum, cum post regis cum pontifice reconciliationem cessaret, senatus-consultum conditur, quo Romam mittere, ut prius, jubebantur omnes. Cum promulgatio fieret, cognitor regius petiit, ut acta huc usque ex curiae praescripto facta rata haberentur; exemplisque in re simili usurpatis, ac Jo. Gersoni, qui doctoris Christianissimi nomen apud nos meruit, testimonio, id amplius confirmavit: et recenti adhuc memoria, cum ob bellum Parmense, a Julio III susceptum, a senatu idem exemplum repetitum esset, Claudium cardinalem Givrium Lingonum episcopum hortatu regis pontificis vices supplevisse, et monasterium Septemfontium Praemonstratensis ordinis Petro Thomassino theologo regendum suo diplomate commisisse; idemque cardinalem Turonium archiepiscopum et patriarcham Bituricensem in coenobiis aliquot fecisse.

L I B. CXVII.

POST regis cum pontifice reconciliationem in Armorica solus Mercurianus in Armis remanet. Missis Ancenisum usque a rege delegatis semel atque iterum cum ejus delegatis actum; et Aloisia Henrici III vidua ac ejus soror eo Cenoncellis profecta est, ea spe ut ipse veniret. Dein et per Joannem Valetium seria cum Schombergio in Lutetiae tractatio; cujus occasione Schombergius cum Jac. Aug. Thuano in Turones missus, ut Cenoncellis coram Aloisia regina sorore negotium disceptaretur. II. Campiniacus, qui Tiffaugium in Pictonibus regis nomine tenebat, corruptus summa perfidia deficit. Volueto sub id mortuo, qui Fulgeriam tenebat, Mercurianus praefecturam Carolo Gondio Bellae-insulae marchioni attribuit, qui, inde occasione captata S. Michaëlis in periculo maris munitiois sui juris faciendae, rusticis in itinere summa immanitate trucidatis, eo profectus, cum suis oppressus est et ipse interfectus. III. Libellus supplex a Protestantibus eodem tempore, dum rex adhuc ad Faram Veromanduorum haereret, Julioduni conventu habito oblatus, quo amplius sibi caveri petebant. Jac. Aug. Thuanus, cui negotium datum fuerat, ut cum iis ageret, initio se excusaverat, et cum Schombergio profectus fuerat. Ejus loco a rege nominati Emericus Vicus et Sofredus Calignonus. IV. Ubi Schombergius cum Thuano Cenoncellas venit, coram Aloisia regina primum cum Ragoterio a fratre misso actum; dein, illa ex morbo decumbente, colloquium persequitur Schombergius, cui Gul. Alaspineus Castronovius Aloisiae cancellarius interfuit. Perscriptae conditiones, ad quas Mercurianus XIV Kal. Dec. responderet. Dein tempus ad exeuntem Novembrem extractum. Interea conventus ad Briandi-castrum celebratus; et anxie primum, dein minus sincere, in eo negotio visus agere Mercurianus. Itaque ad arma parata omnia, et praefecti regii Andegavi convenire jussi. Induciae interim ex occasione Castribriandi jussu Momorantii equitum magistri minime consciis regis delegatis intercepti abruptae. V. Rex ordinandis in regno rebus, quantum per tempora licebat, conventum Rotomagi indicit, et multa praecclare postulata ad sacrum ordinem, nobilitatem,

CIOIXCVI.

HENRICUS IV.

tilitatem, magistratum instaurationem, jurisdictionem curiarum et privati concilii, aerarii dispensationem, populi levamentum, a Monpenserio proposita, exiguo profectu. VI. Filiola, quam ex Gabrielide Estraea rex susceperat, magna et invidiosa pompa coram legato pontificio sacro lavacro abluitur. VII. Carlota Catharina Tremollia Condae vidua coram cardinali Florentino legato majorum religionem solemni ceremonia proficitur, et ab ipso lautissimo excipitur convivio. Causa ejus post Condae viri mortem ad fanum Joannis Engeriaci tunc ab incompetentibus judicibus agitata; et sententia contra eam lata post partum suspensa cum actis probatoriis ad senatum amplius remissa. Postea citati Contiis et Sueffio Condae defuncti fratres, ut causae intervenirent; cum non comparerent, acta ad Joannis fanum a non competentibus et jam tum a senatu interdictis judicibus facta pronunciantur irrita, et, porrecto a Tremollia libello, rursusque vocatis fratribus nec comparentibus, omnino suppressa et flammis tradita; ipsaque innocens a criminibus objectis declarata fuit, et decretum ea de re factum per omnes regni curias publicatum et in acta jussu regis relatum. VIII. Senatoria dignitate dignum decretum, Aegidio Riantio et Joanne Magistro praesidibus, contra Joannem Flavianum sacri collegii Senonensis sodalem ad asserendam regiam jurisdictionem latum. Flavianus, quia Joannes Mieta ejusdem collegii archidiaconus molesta lite ab eo vexatus regii judicis opem implorasset, eum tanquam a communione ecclesiae separatum ad concilium Tridentinum refert, quo caveri dicebat, ne quis sacro ordini addictus pari dignitate praeditum in jus quacunque de causa apud alium quam ecclesiasticum judicem convenire possit: alioqui in ecclesiae censuras incurrere. Ob id in sacrario collegii nudo capite, Mieta sedente, et coram judice regio, declarare jussus, se temere et erronee et contra justitiae dignitatem haec verba protulisse ac scripsisse; eamque assertionem quasi falsam et erroneam, contra constitutiones sacras et regia edicta factam, se damnare professus est; quo facto scriptum ipsum coram reo laceratum fuit. Latum et severum iudicium contra Franciscum Rameum, qui se Caroli IX et Elisabethae Austriae filium dicebat, a Catharina regis parente expositum. Pons molarinarum Lutetiae, dum tripudia nuptialia in eo forte frequentarentur, lamentabili ruina concidit, eoque casu CXL capita omnis sexus oppressa. IX. Mortes literis illustrium virorum, Franc. Toleti cardinalis, de quo in superioribus amplius facta mentio, Petri Angelii Bargaei, Frid. Sylburgii, Jani Douzae, Nic. Vignerii, Lamberti Danaci, Joannis Bodini, Anutii Foessii, Q. Sept. Florentis Christiani, Petri Pithoci. X. In Belgio missus ab Alberto Georgius Basta, qui Hulstum, quod Ostenda omissa peti placebat, propius exploraret; qui, quantum in ipso fuit, expeditionem dissuasit. Nihilominus ex Ronaci, qui secum Burlotam et Mendozam tribunos duxerat, relatione decreta obsidio. Loci situs, et Vasatensis sive Aquensis regionis descriptio. Frustra ruptis aggeribus maris aqua in campos ab obsessis immissa, quae sartis aggeribus statim exaruit. Marisianum et Nassovianum munimenta a Mauritio structa ante omnia capta. Tisclingus Germanorum tribunus primum, dein Ronacus in ea obsidione desideratus. Solertia Ronaci in bello, et ingenium ac mores; et magnus honos ei ab Hispanis habitus. Summa oppugnatio ad XVII Kal. Septembr. ab Alberto pronunciat; qua dilata colloquium tandem a Solmensi comite, qui loco a Mauritio impositus fuerat, poscitur; et XV Kal. Septembr. de deditioe cum eo conventum. Bis mille ex Albertinis illa obsidione amissi. XI. Bironus equitum tribunus in limite nostro bellum gerit. Certatum in Atrebatibus, et Varamboni marchio et Montis-cuculi comes cum suis caesi et ipsi capti. Capto Varambono repertae literae, quibus de conjuratione contra regem fides fiebat; quod ille cum excusasset, grandi exoluto pretio libertatem redemit. Paulifanum a nostris captum ac direptum. Praedae ingentes in limite a nostris abactae. Itali praesidiarii, qui Caleti erant, tumultuantes electum creant. Pensiones a Philippo revocatae, et inde plerique in Italia, Hispania, Germania, Batavia institores versuram facere et creditoribus suis decoquere coacti. XII. Navigatio IV navium Batavicarum sub titulo societatis longinqua; quae cum Texela IV Non. April. anno superiore solvissent, pridie Non. Jun. flante caecia lineam aequinoctialem transierunt, et VI Kal. Sextil. sub altitudine XXXVIII graduum alterius poli, morbo no-

vo credito, cui scorbuto nomen factum, afflictatis vectoribus: *quarto post die tubiformes arundines eminus fluctuare conspiciuntur, certo indicio promontorium Bonae Spei haud hinc longe abesse.* Ad proximum litus appulsus; hominum barbarorum conditio, victus, ingenium; animalia in eo tractu. *Gibbosi apud eos boves; oves optimi succi, quarum cauda quartae apud nos ovis parti praeponderat.* Ad S. Laurentii insulam III Non. Septembr. appulsus. Magna heic vectorum morbis absumptorum strages, *ita ut coemeterium Batavorum hic locus sit dictus.* Ingenium gentis, victus, habitus, religio, animalia. *Nonis Januarii hujus anni ad S. Mariae insulam appellant sub altitudine XVII graduum, et in oppositum continentis sinum penetrant.* Siti praeter alia incommoda summopere infestati VII Eid. Jun. Taprobanac propinquant. Ejus magnitudo *ex utriusque Javae et circumpositarum insularum conjunctione a veteribus aestimata, qui eam Britannia majorem fecerunt.* XIII. Ad Bentamam civitatem in Java majore accedunt XII Kal. Quintil. Ejus descriptio et amplitudo *haud Amsterodamo minor.* Religionem Mahumetanam colunt, quam a xxxv annis amplexi sunt, et circumciduntur, sicut in S. Laurentii insula. *Plerique inter eos adhuc gentiles.* Betelis apud eos esus. Mores, habitus, copia aromaticarum arborum, civitatum et oppidorum in insula frequentia. *Emis avis Amsterodamum adveeta.* XIV. Rursus tentata tertia a II navibus per Septentrionem in Indias navigatio. *Amsterodamo cum solvissent VI Eid. Maias, Kal. Junii ad altitudinem LXIX graduum et XXIX scrupulorum nullam noctem habuerunt, et ad altitudinem usque LXXX atque adeo Groenlandiam ire perrexerunt.* Anserum copia; an ex foliis, sicuti apud Caledonios Scotos jaetatur, nascantur anquisitum. *Inde cum glacie certatum.* Non. Septembr. in terram facta exscensio, et castrum structum sub altitudine LXXVI graduum, in quo hybernarent, quod IV Eid. Octobr. ingressi sunt Batavi. Sol deficit omnino pridie Non. Novembr. Cum sole urfi albi adeo infesti evanuerunt. *Iis successerunt vulpes albae boni succi, et in esum sepositae.* Intensum adeo frigus, ut vinum Hispanum generosissimum in amphoris congelaretur. IX Kal. Feb. sol apparere visus est, cum nondum XVI gradus et XXVI scrupulos emensus esset, quod tamen necesse erat, ut sub altitudine LXXVI graduum appareret. Cum magna inde inter rei nauticae peritos esset contentio, ex rei opticae ratione ea solvitur. A Kal. Maii nulla nox illis locis. De reditu in patriam cogitatur. XII Kal. Quintil. Barentzonus, peritissimus navarchus et primae navigationis ductor, necnon et Andreanus ex morbis obierunt. Ad Nicolai fanum et tractum vicinum herbae Britannicae frequens copia. Ad Kilduinam insulam, quae a Lappis incolitur, VII Kal. Septembr. veniunt; et inde Jo. Cornelii Riipi, qui anno superiore cum Heemskerchio classis primario navarcho iter diviserat, navem ingressi in patriam re infecta redeunt; ex eorumque relatione tandem constitit, desperatae temeritatis esse, per Septentrionem in Orientem navigationem instituire. XV. Indicae classis, quae ad Javam haerebat, interim successus. Ballamboae urbis obsidio a Passarvanae regulo vicino, qui Ballamboae reguli filiam in uxorem ductam post concubitum necasse non contentus, miserum patrem CLX tunc annos natum oppugnabat. Ad Balliam insulam classis deflectit. Cum regulo colloquium. Ingenium, mores, arma, religio gentis. *Tabularum in insularum illarum descriptione notatus error.* Rursus promontorium Bonae-Spei renavigant, et inde ad S. Helenae insulam veniunt. Sargassi sive Lenticulae ac Malabatri herbae magna illis locis copia. Halecum volantium nubes et misera conditio. *Cassiteridas praeterveeti Batavi scorbuto grassante admodum infestantur, ac tandem III Eid. Sextil. Texelam appellant.* XVI. Scorbuti origo, causae, et remedia.

CIO IO XCVII.

L I B. CXVIII.

ANCELLUS post foederationem cum Elisabetha et Batavis initam Hamburgum venit, et Norimbergae Jac. Bongarsium, qui regis res jampridem in Germania procurabat, convenit; amboque ex compacto Onosbachium, ubi Fridericus Palatinus septemvir cum Georgio Friderico Brandenburgico se venationibus

CIO IO XCVII.

HENRICUS IV.

oblectabat, veniunt, et ambos principes de societate belli certiores faciunt, ad eamque illos invitant. Ancelli ad principes in exagitanda Hispanorum ambitione et immunitate vehemens oratio, et traditum foederis cum Angla icti exemplum. II. Eodem officio ille defunctus est apud Fridericum Wirtembergicum, Badensem Durlacum marchionem, Mauritium Hessum, Julium Brunsvicum, Brandenburgicum Magdeburgici episcopatus administratorem, Anhaltinos principes, Joannem Georgium Brandenburgicum septemvirum, Fridericum Gulielmum Saxonem; qui omnes de foedere se excusarunt, et opes suas nihilominus regi amicissime detulerunt. Eodem tempore Philippus per oratores suos Germaniae principes sollicitat. III. Poloniae rex, qui de patruo Carolo a regni paterni administratione removendo cogitaret, cum a Cajetano cardinali pontificio legato ad belli Turcici societatem invitaretur, se excusavit, et nuptias sororis cum Joachimo Friderico Brandenburgico Magdeburgico administratore urget, ut eum proregis titulo in Sueciam mitteret. IV. Franciscus Mendoza in Arragoniae regno maris praefectus Iberica pompa Germaniam perambulat, et in Poloniam usque penetrat, nec plura Cajetanus ab eo impetrat. Secreta Mendozae ad Caesarem mandata de Vesontionis vicecomitatu Philippo concedendo, et bello principibus Germaniae, qui Belgicos Ordines jurarent, inferendo; gubernatore item in Clivensi ditione, dum fontico morbo princeps attineretur, Caesarea auctoritate constituendo; sententia contra Aquisgranenseis lata executioni demandanda, aliisque; de quibus partim ad Imperii principes se relaturum, partim desiderio ejus satisfacturum Caesar recepit. Mendoza triumphabundus in Belgium venit, et summa equitatus praefectura, quam Camillus Caraciolus Avellini princeps ambiebat, eo excluso ab Alberto donatur. V. Albertini Varassio comite duce ad Tornahutum ad bis mille a Mauritio caesi, et ipse Varassius, cujus culpa id acciderat, in conflictu desideratus, xxxviii signis peditum amissis et ii equitum, cum pecunia stipendio destinata et impedimentis. Tornahutum direptum, et arx, territis praesidiariis, recepta. De causa Aemiliae Meursiae dominae per Coloniensis septemviri delegatos cum Mauritio actum. VI. Samarobriga in Ambianis a Ferd. Tello Portocarrero in media luce, iii bellatorum delectorum cio ope, vi Eid. Mart. intercepta. VII. Rex, qui Rotomago Lutetiam venerat, nuncio nec opinato accepto ad limitem excurrit, et Corbiam ad Somonam supra urbem captam venit. Joannes Gusmanus cum auxiliaribus id ineunte Aprili intra urbem acceptus. Carolus Bironus equitum tribunus ab ea parte, qua Durlanium itur, fossam ducit. iv cio Anglorum tempestive in castra veniunt. VIII. Stenvica in Frisia irrita conatu ab Albertinis tentata. Venloa et frustra a Mauritio tentata. Hulini-mons inter Ardeam et Bononiam nequicquam a Bellovasio Atrebatum praefecto obsessus. Neomagi in Sicambriis praesidiarii ad praedas per Coloniensem ditionem excurrentes a Ludovico Melzio equite male multati. In Campena vicissim Friderici Bergensis comitis ala caesa. IX. Eruptione a Portocarrero et Montenegrino marchione ad Samarobrigam pugnatum. Ratio et situs castrorum, et in medio ad S. Magdalenae suburbium hospitium rex sumit. Exeunte Junio crebris eruptionibus certatum. Majore mole ad sacellum, quod Bironus muniebat, certatum, cc ex nostris desideratis. Nec minor damni sensus in obsessis fuit, Joanne Gusmane amisso. Maxima clades a nostris accepta xvi Kal. Sextil. eruptione a Fr. Arco et Didaco Durando facta, in qua tres ex nostris tribuni occubuerunt, non citra obsessorum jaeturam, ex quibus illo conflictu lxx desiderati. X. iii Non. Septembr. Portocarrerus ictu scloppetii sternitur. Hieronymus Carafa Montis-nigri marchio in ejus locum suffectus. XI. Biduo post Franc. Spinacus Sanlucius rei tormentariae praefectus in fossa glandis ictu occiditur. Ejus ingenium, liberi, digna patre soboles. XII. Albertus ad suppetias ferendas se comparat, praemissis Duacum copiis, quae recensitae xviii peditum cio, tria millia equitum, partim levis armaturae, partim cataphraetorum, efficiebant. Hostes praemissi usque Bapalmam in fugam compulsi, iii vexillis amissis, et cc equis in via relictis. Fugae initium a Contrera factum, qui tam vicino hoste cum nihil temere tentandum existimaret, apud Albertum tanquam prudenter fecisset veniam meruit. Albertus, assumpto secum P. Ernesto Mansfeldio, Rigiacum Atrebatum et inde Durlanium venit. Ordo incedendi. Rex, de obsessis intra pomoeria coercendis, ne auxiliareis admitterent, sollicitus,

solicitus, Longum-pratum diligentius servare insuper habet; quod improvisae cladis in periculum paene res regias adduxit. XIII. Sed cum Albertus de nostris rebus certo quidquam cognoscere non potuisset, ponte infra Longum-pratum in Somona a Maximiliano Longavallo Buquoii comite strato, ut copias a tergo commeans in urbem immitteret, frustra fuit; et, aciem instructam ostentare contentus, sub noctem re infecta ad Berticuriam monasterium se recepit. XIV. Spe auxiliorum per Alberti recessum praecisa, et potestate transigendi ab Alberto ipso facta, Montenegrius cum rege honorificis conditionibus transigit. Rex tradita urbe cum in castra sub vesperam rediisset, fortuito incendio omnia impedimenta et partem pecuniae stipendio destinatae amisit; quod ante deditorem exitiosum, post receptam urbem in omen acceptum, quasi in tantae laetitiae signum accensis ignibus. Inde sub Rigiaci portas rex excurrit, etiam contra suburbium tormentis displosis; et postridie Passi in hostico Urbanum Lavallum Boscodelphinum equitum tribunum creavit. Durlanum obsidione, sed irrita, cinctum. XV. Interim Richardotus praefes Alberti nomine cum Villaregio agit, Bonaventura a Calatagirona Franciscani ordinis primicerio ultro citroque pontificis nomine commeante, ut res ad pacem adduceret. XVI. Protestantes apud nos primum Julioduni, dein et Vindocini cum Merico Vico et Sofredo Calignono agunt; et postremo mandatum a rege venit, quo Schombergius et Thuanus, qui se initio excusaverat, cum iis agere iubentur. XVII. Pactae ineunte anno fuerant induciae Andegavi cum Mercuriano, quibus Thuanus per Schombergii absentiam cum Ragoterio subscripsit. Grangia Barbastia in Pictonibus crepitaculo admoto capta et festinatis operibus munita; ex qua infectae magno populorum detrimento excursiones. Cum nostri inducias usque ad vindemiam collectam proponerent, quae terra marique locum haberent, Ragoterius eas tantum ad Julium medium porrigi passus est, quae terra tantum locum haberent, quo Fontanellae liberam piraticae contra foederatos Anglos exercendae libertatem relinqueret, Inde altercatio de Briandi-castro a nostris intercepto et querimonia renovata, cum nostri contra Primellum et Pen-markam in Armorica, Tiffaugium et Grangiam nuper in Pictonibus intercepta regerent. Mirabellum, quod a Villabosio tenebatur, cum reposceret Monpenseriis tanquam patrimoniale, inde capta occasione Mercurianus Villabosium promissis oneratum ad suas partes perducit. Deinde ad Chinonem Bernaeos fratres, qui locum sub Chavignio tenebant, Gardeolios item fratres ad Eraldi-castrum intercipiendum sollicitavit; qui, conjurationis contra Hectorem Preolium in ita convicti, praesidiali iudicio capite luerunt. XVIII. Sub id occupata ab Hispanis Samarobriga, cum Cruceus quidam Bellovacensis nuncium rei ad Mercurianum ferens Salmuriae cum literis captus esset, Nic. Rapino illac transeunti Lutetiam ducendus traditur. Interceptae et Mercuriani ad Albertum literae, et Lutetiam ad Carpentarium Jacobi, qui exitiabileis olim cum P. Ramo contentiones in Academia Parisiensi excitaverat, filium missae, quo internuncio ultro citroque literae inter eos commeabant. Is igitur ex suspitione et indiciis comprehensus, et a sagacissimo Rapino convictus, cum Cruceio tanquam perduellis ad mortem damnatus confractis membris rotae imponitur. Eusebius Pedifolius Severius, qui Ganachiam tenebat, a Lavardino monitus praesidio ejecto ad regis partes transit. XIX. In Armorica post captam ab hostibus Samarobrigam, quasi deploratis rebus nostris, extrema consilia inter regios et Protestantis in Pictonibus in ita, et decreta in Angliam legatio. Fontanellae diis hominibusque invisi terra marique infectae ex Painmarka et Overnensi insula excursiones. Painmarka latronum terrestrium spelunca a Surdcaco expugnata, et capti in ea in furcam acti. Overnensis insula expugnata difficilior structis munitionibus ad refraenandas excursiones obstructa. Gresillius Tremblains ad Guinanum pagum Sanlaurentium ad se Dinamo venientem in fugam vertit. Eo successu regii firmati. Plessium Bertrandi, a quo Maclovienses nuper regi reconciliati gravia damna accipiebant, a Tremblaio obsesum; in qua cum ipse occubisset, solvitur tumultuario obsidio. Brumenfanius Castellionis praefectus, qui peditatum Tremblaio sublato relictum susceperat ducendum, Sanlaurentium ad se tanquam de victoria securum solutis ordinibus venientem denuo caedit, et in fugam vertit. Castrum-Briandi astu contrario a Mercuriano receptum. XX. Ledesma a Philippo in

EPITOMARUM SERIES.

in Armoricam missus ad componenda Mercuriani cum Joanne Aquila dissidia. Is, *Condivicini Namnetum* cum Petro Audoëno Carthusiano, qui *disciplinae metuens olim in Hispaniam transfugerat, familiaritate contracta, cum eo agit de ficario in regis perniciem subornando, et ille conditionem accipit, et cum nobili quodam cognitione secum conjuncto, qui in regis castris militabat, consilium communicaverat; quo mortuo antequam res detecta est, consilium quoque una evanuit. Index cum ea de re cum Franciscano quodam egisse Audoënum diceret, nec Audoënus diffiteretur, sed Franciscanum alienum se ab hoc consilio ostendisse adderet, Franciscanus in jus vocatus; qui quoderat ingenue agnovit, et rem ut summe detestandam dissuasisset ipsum probationibus confectis postea constitit. Audoëno gratia communis a rege, ubi Condivicinum Namnetum venit, facta, et reverentiae sacri ordinis hoc condonavit, ceterum probationibus servatis, ut de re aliquando cum Hispanis expostularet. Gulenius ad Georgii-fanum contra rusticos ferro, libidine, et igne grassatur. XXI. Negotium Protestantium ex Samarobrigae successu adhuc incerto pendens variis protelationibus extractum. Schombergius, qui cum Thuanus et Calignono Lutetiam venerat, in Armoricam remissus; et Thuanus, Vicus, et Calignonus Salmuriam, et inde Eraldi-castrum, ubi Bullionius et Tremollius erant, ut cum iis agerent; quo et mox Schombergius, rebus in Armorica ordinatis, venit. Ex ejus consilio conscriptae III legiones; et rogati Bullionius et Tremollius, ut, ad elevandam invidiam ex eorum absentia proculdubio nascituram, ad regem in castra quam primum profiscerentur. Haec ante captam Samarobrigam acta. Qua dedita res mutavere; et Thuanus et Vicus ad regem missi, ut edicti conditiones controversas coram eo disceptarent, quem in Durlanii obsidione nacti sunt. Induciae huc usque illusionibus dilatatae post captam Samarobrigam cum Mercuriano a Schombergio et Rupipotio Andegavi XVI Kal. Novembr. renovatae, quae in Januarium proximum exirent. Monmartinus ad accelerandum regis in Armoricam adventum mittitur. Schombergius c aureorum CIO et XX tormenta instructa cum annona copiosa, quantum per penuriam illius anni licuit, a provinciae ordinibus impetrat.*

L I B. CXIX.

CICIXCVII.

HENRICUS IV.

IN Allobrogibus Diguicrius bellum *maiore mole* contra Sabaudum renovat. *Summa ut in Armorica sic ubique et in illis provinciis annonae angustia. Joannis in Maurienna fanum occupatum, et postea munitum. Michaelis-fani arx a Carretto dedita. Ad Onufrii-fanum leges militares publicatae. Aquae-bellae arx, et ejus situs, et origines. Munimentum juxta Chaumusetum ad Isaram a Sabaudis structum Crequiis disturbatis praesidiariis capit. Chaumusetum deditur. Arx Aquae-bellae honorificis conditionibus item dedita, et Darsius loco impositus. Aquilia arx munitissima credita tandem tumultuante milite a Baio pariter dedita. Tota Sabaudia cis Isaram XLI dierum spatio Diguierii ductu sub regis potestatem redacta. Moletarum et Helenae-fani et circumpositorum collium descriptio. Heic acriter pugnatum. Provocationes mutuae ad duellum, quod secuto Crequi occisionem et necessitatem praebuit. Sabaudus Diguierii castra temerario ausu oppugnat et cum damno repellitur. Discedente hoste fanum Helenae cum municipio a nostris incensum. II. Ad Barralium in terra Francia munimentum struendum suscipit Sabaudus, S. Bartholomaei nomine. Pests tanta Gratianopoli grassatur, ut senatus Romanum migrare sit coactus. Sabaudi a Convallensibus semel atque iterum caesi. Salinas a Sanjursio et Balmio caesus, CC ex suis amissis. Hinc inde aequo Marte pugnatum. III. Ad Villam-francam in Campania a nostris feliciter contra Gaucherium certatur. IV. Aquitaniae summa praefectura Condaeo donata, deque ea re diploma in senatu promulgatum XVI Kal. Aprileis. Matignono sub id Burdigalae decedente, in ejus locum Alfonsus Ornanus nuper equitum tribunus a rege creatus sufficitur, qui sub Condaeo vicarias partes in amplissima provincia exerceret. V. Franciscus Lucemburgicus Pinaei dux Romam missus, qui maxima pompa obedientiae praestandae officio defunctus est. Mauritius Bressius orationem*

nem habuit. VI. *Senatus-consulto in Castellum parricidam lato cum Jesuitae regno pulsi essent, id tantum in senatus Parisiensis territorio, Neustria et Burgundia, executioni demandatum fuerat, in Tolosana et Burdigalensi curiis locum non habuerat. Itaque a triumviris petitum, ne decreto omnino illuderetur, ut gravi poena addita civitatibus, universitatibus, collegiis mandaretur, ne quem ex illo sodalitia, quamvis voti ejectionem praetexat, ad conciones ullumve sacerdotale ministerium et puerorum in literis institutionem privatim vel publice admitterent. Id a senatu decretum XII Kal. Septembr. Postea cum allatum esset, Lugdunensem civitatem scholae suae praefecisse quendam nomine Porfanam, qui olim in eo sodalitia literas professus fuerat, Simo Marionus fisci patronus gravem admodum orationem in senatu habuit, et acerbissime contra eum ordinem peroravit. Secundum haec senatus-consultum XVII Kal. Novembr. factum, quo decernitur, ut senatus-consultum Sextii proximo factum etiam in Lugdunensi schola locum habeat, et Porfana tanquam contumax in palatii carceribus sistatur: eodemque senatus-consulto cautum, ut interim idoneus moderator et praeceptores minime suspecti illi scholae praeficerentur.* VII. In Belgio, dum Albertus in limite nostro occupatur, Mauritius praemissis copiis ad Alpenam Meursiae ditionis arcem castra ponit. Deditio a Bentingo facta VI Eid. Sextil. Berka ad Rhenum terrestri obsidione eodem die cineta; quae demum a Snatero, cum nulla auxilii spes esset, XIII Kal. Septembr. dedita est. Frustra Berka ab Ernesto Coloniensi septemviro ab Ordinibus repetitur. Camillum propugnaculum a Miranda Hispano in proximo desertum, et mox Mauriti jussu destructum. Meursium eodem successu receptum. Inde ad Grollam Eid. Septembr. castra posita. Ignis artificiales immissi, quibus magna pars domuum correpta conflagravit. Tandem locus, praecisa omni auxilii spe, XIV Kal. Octobr. deditur. Brefortium in Transselana vi captum et crudeliter direptum. Escheda mature sibi vicinorum exemplo territa per deditorem consulit. Oldenzeela itidem obsessa; quae, frustra renitentibus praesidiariis, Eschedae exemplum secuta est. Goora et alia castella, quae Stenvicae, Daventriae, Hesseltio, et Zwolae incommodabant, in fidem accepta et solo aequata. Lingena, quae marchionatus titulo cum suo territorio ab Ordinibus Mauritio attributa est, obsessa, et tandem a Friderico Bergensi comite, qui locum tuebatur, pridie Eid. Novembr. Mauritio tradita. Aemilia Mauriti foror Emmanuelli Antonii electi Lusitaniae regis naturali filio, fratre incio, nubit. VIII. Ad pacem cum Philippo faciendam Daniae rex partes suas apud Ordines interponit, et pro Steinio Maltensi, qui Ordinibus aliquando militaverat, deprecatur. Ordinum responsum, quo, repetita actionum de pace et colloquiorum ab initio frustra cum Hispanis institutorum memoria, nullam in eorum promissis fidem aut securitatem sibi repositam ostendunt, et de Maltensi inpraesentiarum se excusant. IX. Paulus Dzialinius instigatu Hispanorum a Sigismundo Poloniae rege ad Ordines missus; qui, exaggerata in majus Philippi potentia, cum minari potius quam consilium pacis dare videretur, haud commodius responsum ab Ordinibus tulit. Cum ad Elisabetham in Angliam transfisset, et liberius et minus cum dignitate cum ea ageret, generosa foemina graviter oratione Latina legatum increpuit, et querimonias de commercio interdicto non juste factas ostendit. X. Carolus Nucelius eodem tempore ad Ordines a Caesare missus, cui senatus Hagae VI Eid. Quintil. datus est. Colloquii is exitus fuit, ut Ordines ab omni de pace actione ob repetitas toties rationes se excusaverint. XI. Ostenda frustra tentata. Alberti cum serenissima Infante matrimonium Bruxellis IV Non. Dec. publicatum. XII. In Suecia Carolus Sigismundi Poloni patruus, et regni prorex, praefectura suprema, quam a Sigismundo concessam huc usque tenuerat, se abdicat, eamque ab Ordinibus delatam resumit. Concordiae conventus ab eo Arbogiae ad XII Kal. Mart. indictus; in quo nulli fere e senatorio ordine offensionis regiae metu comparuerunt. In eo confessio Augustana ante quadriennium Upsalensi conventu sancita confirmatur, tantumque regi, cum in regnum venerit, in proprio sacello ritu solemniter sacrum audiendi potestas datur. Sudercopienses constitutiones denuo comprobantur. Inde in regno scissura, et, Calmaria arce recepta, omnes regni provinciae in Caroli verba adactae, excepta Finlandiae arce et

Abovio, quae a Nicolai Flemingi nuper defuncti praesidiariis tenebantur; contra quos ducit Carolus, et ad Revalienseis eodem tempore scribit, instructa VIII navium classe, quae Dantiscum praemissa ad regem in Sueciam transportandum. In sequentem annum dilata regis profectio, ob caritatem annonae et luem contagiosam, quae per Balticum tractum grassabatur. XIII. Crebrae de Anglis libertatem mercimonii impredientibus in Germania querimoniae. Edictum Caesarem contra Anglos mercatores instante Francisco Mendoza Pragae Kal. Sextilib. promulgatum. Vicissim, Stada revocatis suis, Elisabetha contrariis edictis contra Germanos fulminat. Christiernus IV Daniae rex cum Anna Catharina Joachimi Friderici Brandeburgici filia nuptias Haderslabiae v Kal. Decembr. celebrat. XIV. In Austria plebs praesidiariorum licentia exasperata Georgio Brunero duce in apertam defectionem erumpit. Ex iis 15 a Georgio Colnitio tribuno caesi. Cum postea Sampelkam obsedissent, Serinio comite noctu superveniente huc illuc dissipati sunt. Motus incentores supplicio adfecti. XV. Bernestenus et Palfius de Totisa ante triennium amissa hoc anno recipienda cogitant, quam militari astu vi Eid. Maias capiunt. Inde Pappam ducitur, quae et capitur. Frustra renitentibus ducibus Turci contra fidem datam spoliantur. Pulvere a Turcis discedentibus subjecto ignem concipiente arx paene destructa. Ad Javarinum posita castra. Varias et prosperas nostrorum in hosticum excursiones. Tatari castris exuti et praeda ingens abacta. S. Martini mons Turcis diffugientibus a Bernestenio occupatur. Adventu Turcici exercitus Javarini obsidio solvitur. Turci ad Totisam nuper a nostris captam castra metantur, quam Christophorus Veida defendebat; qui post multas oppugnationes summa virtute depulsas, suffosso jam muro, per posticum dilapso praesidio locum deserit. XVI. Bathorium Transylvanum sero se ab Austriacis delusum sentientem temere suscepti contra Turcos belli poenitentia subit. XVII. Virorum literis illustrium mortes, Gilberti Genebrardi, Suffridi Petreii Leovardiensis, Gabrielis Paleoti cardinalis, Franc. Patricii, Aldi Manuccii, Fr. Raphelengii, Hier. Commelini. XVIII. Principum obitus, Gunillae Joannis III Sueciae regis secundae uxoris, et Elisabethae ejusdem Joannis sororis, Catharinae Infantis quae Sabauda nupsit, Alfonsi II Ferrariae ducis; qui sine liberis cum decessisset, Caesar Atestinus, Alfonsi filius, et Alfonsi I ducis nepos, quem heredem Alfonsus II destinabat, et jam Carporum, Mutinae et Regii Lepidi, quae loca ad imperialem ditionem pertinent, beneficiariam in ipsum translationem a Caesare impetraverat, Ferrariae se primo ducem indigitavit, et scriptis ad pontificem literis per Zizolium comitem hos titulos sibi sumpsit: quas literas cum abjecisset pontifex, ad bellum parata omnia. Ipse Caesar Atestinus et vi possessionem primo obtinere certus militem conscribit, eoque in agrum Bononiensem immisso pontificios male mulctat. Dein trina denunciatione citatus cum non compareret, diris devovetur, et ad cunctas urbis regiones ac vicinarum civitatum templa diri fulminis a spirituali brachio in ipsum vibrati programmata affiguntur. Refrigescit pristinus Caesaris ardor, et, ostentato a nostris armis terrore, ab amicis monitus ad quietam consilia inclinatur; missisque ad cardinalem Aldobrandinum, qui Faventiae substiterat, delegatis, ineunte Januario cum eo transigit. Conditiones inter pontificem et Caesarem Atestinum perscriptae, quas pontifex postea ratas habuit. Aldobrandinus ad urbem accedit cum v c i o peditum et c i o equitibus, pompa regia exceptus.

L I B. CXX.

C I O I O X C V I I I .

H E N R I C U S I V .

RE B U S ad pacem inter regem ac Philippum inclinantibus, Vervinii, quod est Veromanduorum oppidum, in limite nostro delegati ab utraque parte conveniunt. Prima de sedendi praerogativa inter partes controversa fuit; quam primus Philippus in Tridentina synodo movit, tenuitque ut oratores sui, ne post Gallos sederent, seorsim ab aliis principum oratoribus in consessu illo locum haberent: qua de re tunc oratores nostri sunt protestati. Haec inventa via, ne colloquium tantopere expetitur solveretur, iis, qui res administrabant, visa pro tempore tolerabilis,

lerabilis, ut Florentinus cardinalis legatus, qui aderat, in medio conclavi sub uranisco loco editiore locato, ad dextram Fr. Gonzagâ orator pontificius proxime juxta cardinalem, post eum Philippici delegati, Richardotus praeses, Jo. Baptista Taxis, et Lud. Verrichenus sederent: ad laevam nostri; Pomponius Bellevreus ex adverso Gonzagae et uno gradu prior ante Richardotum sederet, et post eum Nic. Brulartus Sillerius praeses: ut quantum dextrae praerogativa Philippicis post Gonzagam sedentibus concessa nostris detrahebatur, tantum prioris gradus dignitate, quam Bellevreus ad laevam tenebat, attributa Gallico nomini accederet. Quo factò tamen potius aequatam utriusque dignitatem, quam nostris regibus praerogativam suam servatam, plerique ipsique Hispani sunt interpretati. II. Rex interea, a ceterioris Britanniae ordinibus sollicitatus, et Schombergio instigante, in Armoricam cum exercitu venit. Dinamenses, a Sanlaurentio, qui arcem tenebat, alieni, propinquantibus ex compacto copiis regiis, arma capiunt, et arcem Brissaci et Coaquini marchionis, qui fano Maclovii tormenta advexerat, ope circumfident. Sanlaurentio absente, Bordagii uterinus frater, qui praeerat, conditionibus praescriptis locum Brissaco pridie Eid. Feb. tradit. Plessium-Bertrandi et Scillonis Turris item recepta. III. Per Monmartinum Mercurianus de regis adventu certior factus, qui huc usque cunctatus fuerat, mature Mariam Lucemburgicam uxorem cum delegatis praemittit. Petrus Cornutus Plessius, qui Cratumnum in Andibus tenebat, missis delegatis a rege in gratiam accipitur, condito edicto, quo pleraque homicidia a praesidio patrata oblivione sepeliebantur. Cum Santofangiis et fratribus transactum, qui Rupifortium in Andibus tenebant. Conditum itidem edictum, quo pleraque maleficia itidem sunt nominatim condonata. Rex in itinere Aloisiam reginam officiose invisit, et de benignitate sua erga Mercurianum fratrem, si quidem occasione sine tergiversatione uteretur, bene sperare jussit. Bullionius et Tremollius Eraldi-castro Salmuriam regi obviam veniunt. IV. Ad Seios pontes Jac. Aug. Thuanus, Sofredus Caligno, Gevreus, in Schombergii aedibus conveniunt, cum Mariae Lucemburgicae Mercuriani uxoris delegatis. *Datae a regiis conditiones, et silentio ab illis acceptae; sed statim regia benignitate partim mitigatae, partim amplificatae.* Pactae filiolae Mercuriani cum Caesare Vindocino regis naturali filio nuptiae, et edictum conditum in ejus gratiam, Burcanio, qui Ance-nisium, Villabosio, qui Mirabellum, Campiniaco, qui Tiffaugium tenebant, prius in fidem acceptis, ne gratiam, quam a rege accipiebant, Mercuriano deberent. Mercurianus Andegavum ad regem salutandum venit. Conditions ab Armoricae ordinibus propositae de Pentevriae familiae bonis dotalibus in Dolensi et Briocensi dioecesi a Maria uxore emendis et regio patrimonio annectendis rejectae. Nuptiae fiduciariae inter Franciscam sexennem et Caesarem Vindocinum in arce, verba faciente Francisco a Jousa cardinale, contractae. Rex Condivicinum proficiscitur. V. Andreas Huraltus Messius in Angliam ad Elisabetham missus, qui pacis cum Hispano negotii rationes coram explicaret. Justinus Nassovius et ab Ordinibus Belgicis in Galliam venit, ut conjunctis cum Angla consiliis negotio interveniret. Tandem convenit, ut grande aes, quod Anglae et Ordinibus hujus belli ultimi ratione ob summissa tam opportune auxilia rex debebat, certis pensionibus exsolveret, et Ordinibus non solum ex eo quod ab ipso eis debebatur, sed etiam ex eo quod Anglae debebat, ad sustinenda belli onera in tempore satisfaceret, quo factò erga Anglam tantundem liberaretur. VI. Edictum in gratiam Protestantium per biennium agitatum tandem accepit finem; et observatum, eadem in urbe, in qua ante xxxix annos prima coitio Protestantium ob religionis causam sive conjuratio contra Guisianos facta fuerat, quae bellis civilibus toties infelicitè repetitis principium dedit, pacificatorium edictum, quod iisdem finem esset impositurum, a rege conditum esse; quod hoc anno factum Eid. April. et Namnetense dictum, ob cardinalis legati praesentiam non nisi anno sequenti in senatu promulgatum fuit. VII. Pacis negotium, quod Vervinii disceptabatur, a Lullini marchione, qui Sabaudi nomine interveniebat, paene abruptum. Tandem, salvo de Saluciarum principatu utriusque jure, inter reges conventum, et perscriptae conditiones VI Non. Maias. Iis et Sabaudus comprehensus, qui intra bimestre Berrense

rense castrum et oppidum in Provincia restituere bona fide sine demolitione et impensarum repetitione teneretur; Fortunium, qui Insubrum pagum in Heduis tenebat, desereret, neque auxilio iuvaret. De ceteris controversiis Clemens VIII arbiter delectus, qui intra annum a die pacis pronuntiaret. Diploma de pace a rege, qui ex Armorica Germani-fanum venerat, missum in senatu recitatum fuit III Eid. Jun. Idem Bruxellis factitatum VII Eid. ejusdem mensis. VIII. In Sabaudia interim dum Aqua-bella arctius premeretur, Crequiis, dum obsessis subvenire tentat, caesus et ipse captus. Hanc cladem Diguierius insigni facinore pensavit, Barraliana munitione, quam festinatis operibus Sabaudus struxerat, ad motis simul scalis et crepitaculis, summa vi expugnata. IX. Pax solemniter iurando Lutetiae in majore templo coram legato pontificio et delegatis ab Alberto missis sancita. Bironius cum Bellevreo et Sillerio Bruxellas profecti eodem officio defunguntur. X. Edictum pridie Non. Sextil. in senatu promulgatum, quo promiscuus scloppetorum usus prohibetur. Inter Catharinam regis sororem et Henricum Lotharingum Barri ducem pactae nuptiae. Severum atque adeo ignominiosum iudicium contra Gul. Rosam episcopum Silvanectensem latum, nec minore severitate executioni demandatum Nonis Septembribus. XI. Sacri ordinis conventus, qui Lutetiae regis permisso eo tempore celebratus fuit, nomine Fr. Gueslaeus Turonum archiepiscopus gravi oratione regem alloquitur; et appositum regis ac militare ad eum responsum. XII. Jesuitae patres ante quadriennium Parisensi senatus-consulto regno exacti, sed Burdigalae et Tolosae, ubi decretum publicatum non fuerat, retenti, ex huius conventus occasione libellum supplicem typis mandatum pro restitutione sua regi offerunt; nec destitit ab eo tempore, in obsecrationibus et commendationibus undique quae sitis assidui, legatis pontificiis nihil non in eorum gratiam facientibus, donec tandem post constantem quinquennii continui advocacionem voti compotes evasere. In eorum causa severum senatus-consultum contra Ludovicum Justum Turnonium xv Kal. Septembr. latum, et gravi poena prohibitum, ne qui pueros in eorum scholas studiorum causa mitterent. Contrarium Tolosae pro Turnonio et Jesuitarum societate factum; unde rex impetum cepit, instigante Cevernio cancellario, diplomatis ad ceteras regni curias mittendi, ut senatus-consultum Parisiense ante quadriennium in causa Castelli parricidae factum in iis promulgaretur. Verum is impetus ab aliis, qui aliter de republica sentiebant, retardatus et procrastinatione ad extremum elusus fuit. XIII. Rex otiose cardinalem Florentinum legatum invisit, et de matrimonii cum Margarita dissolutione cum eo agit, injecta obiter de Gabrielide Estraea mentione. Qua in re cum officium legati deposcere videretur, ille se honeste excusavit, et, monitis quorum intererat, ut regem ab hoc consilio demoverent, petito commeatu in Italiam discessit. XIV. Eodem, quo Carolus parens ante XL annos decesserat, mense, Eidibus Septembribus Philippus ad Laurentii-fanum decessit. Morbi genus et concursus complurium infirmitatum, et inter eas summa animi ad extremum constantia. Postquam adorando viatico et extrema unctio a Garsia Loaisa ob id in archiepiscopum Toletanum consecrato procuratus fuit, vocata filia dilectissima, quam speculum et lumen oculorum suorum vocare consueverat, a Loaisa poenitentiam accepit, quod est genus consecrationis inter principes magnatesque Hispanos olim usurpari solitae, aliud ab extrema unctio. Eadem item monita, quae Ludovicus IX olim Philippo filio dederat, et quae ipse sibi descripserat, dat filio. Apparatus funerals ab ipso ordinatus: et extrema mandata. Christophori Morae fides. Philippi forma, ingenium, mores, cum patre comparantur. XV. Vitae series fere prospera adversis immixtis. Bellum civile ab eo vindicandis injuriis in Gallia per Henoticam factionem excitatum, quod illi ad extremum fuit exitiabile, versis contra nos, quae melius in suo occupabantur, viribus, et provinciarum foederatarum interim firmata potentia. Belgium de ceteris ditionibus avulsum, et in filiam herede filio superstite translatum, aliter atque aliter multi interpretantur. Mors Caroli filii, uxores, liberi. Testamentum cum paterno minime comparandum. Inquisitionis officium, ad extirpandas haereseis ut summopere necessarium, praecipuo ut loco haberetur praecipit. Legem a Carolo v nostrate sapientissime promulgatam, ut

rex minor, quamprimum XIV aetatis annum attigerit, major censeatur, in regnis suis sancit. De Navarreni regni negotio quaestionem retractat, et conditionibus adjectis ita filio onus in se a patre rejectum commendat, ut elusos toties legitimos heredes porro eludendi novam materiam praebet. Alexandro Carrecto Finalii, quod ad imperialem jurisdictionem pertinet, marchioni pariter illusum. Alia et secreta mandata, ex schedis manu propria exaratis, ut jaetabatur, exscripta; et in iis de sacro ordine et nobilitate in Hispania temperandis, de Belgio conciliando, de navigatione ad utrasque Indias et gubernatione, colenda cum pontificibus et cardinalium collegio amicitia; Imperii item principibus, episcopis et aliis, et pensionibus inter eos, non per Caesarem et ejus ministros, sed per suos, distribuendis. Funere modico corpus ante majus altare tumulatum. Mortuum laudavit Terrones Aquilaris; et a pietate praecipue; VIII quippe ex ejus progenitoribus in sanctorum numerum relatos, Arnulfum Mosellanae regulum, Begam Brabantinam Arnulfi nurum, Carolum Magnum, Gulielmum Aquitaniae ducem, Ludovicum IX Franciae regem, Isabellam Portugalliae reginam Dionysii uxorem, Milcolumbum III Scotorum regem, et ejus uxorem Margaritam. XVI. Ante Philippum Anna Austriaca archiducis Caroli filia Poloni uxor ex puerperio obiit Waraviae IV Eid. Febr. et ante eam ineunte anno Joannes Georgius Brandeburgicus septemvir; et paulo post Richardus Baioarus Simerensis; et mox ex eadem familia Fride-ricus, Wolfangi, qui in Gallia militavit, filius. Ex altera et tamen eadem familia tunc obiit Philippus Willelmi Baioariae ducis filius, in collegium cardinalium ante biennium cooptatus. XVII. Theodori magni Moscorum imperatoris sine liberis mors, quae finem familiae per tot annos in potentissimo Europae et Asiae principatu regnanti attulit, ac Imperium paene ad interregnum adduxit. Is Gerniam Borissii sororem in matrimonio habebat; quam a patre ut dimitteret saepius interpellatus, usque et post mortem ejus retinuerat. Rerum summa Borissio fratri attributa, profundae et astutae dissimulationis homini, qui adfectata comitate Joannis Basilidae crudelitates, quarum praecipuus incentor putabatur, derivata caute a se invidia in ipsum rejecerat, et proceres post ejus mortem, quod repudiandae uxoris sterilis a patre datum consilium supremis tabulis urgerent, male a Theodoro mulctatos sibi dolere ostendebat; et incendii, quo pleraeque domus conflagraverant, calamitatem e publico sarcendam imperatori suaserat. Juvenculus Theodori frater a demente jugulatus. Nec multo post ipse Theodorus fati concessit, ipso Epiphaniae die, administratione testamento penes Gerniam uxorem dilectissimam et patriarcham relicta. Illa in monasterium concessit, abdicata a se et in Cnesios et Bojaricos auctoritate translata. Cum populus fremeret, et reginae et Borissio fratri non Cnesiis et Bojaricis obedire paratum ostenderet, Borissius se cum Cnesiis administrationem suscepturum professus est. Cum illi Cnesiis et Bojaricis fidem osculo cruci affixo addicere detrectarent, et Borissium ipsum principem deposcerent, ingens Moscae tumultus excitatur; quoque magis fratrem regina et ipse se a tanto munere excusavit, eo acrior comploratio tanquam in altero funere. Tandem regina ipsa, jam religiosam vitam professa, fratrem ad capeffendum Imperium inclinat. Tatari Crimisii, spe praedae ad confusas ut in interregno res accurrentes, generose repressi. Inauguratio solemni pompa peracta, et praeclare ab eo primis Imperii auspiciis gesta. Ataulfo, qui Alarico post Romam captam Cosentiae extincto in Imperio successit, comparatus Borissius. Ejus exitus, et Demetrii successoris anticipata historia. XVIII. Viri literis clari, qui vivere hoc anno desierunt; Benedictus Arias Montanus Hispalensis, Abrahamus Ortelius Antuerpianus, Joachimus Camerarius Joachimi filius, Dominicus Lampsonius, Henricus Stephanus, Theodoricus Brius Leodicensis.

CICIDXCVIII.
HENRICUS IV.

PUBLICATAE Alberti et Infantis per Belgium ritu solemnibus nuptiae, et cessionis Belgii in Infantem a Philippo parente factae instrumentum, ante et post patris mortem a Philippo filio confirmatae. Provinciarum nomine procuratorio possessio ab Alberto capta; et proceres ac Ordinum delegati, Richardoto praeside verba faciente, in verba Infantis iurejurando adacti; et vicissim libertates, immunitates, privilegia confirmata. II. Albertus in Hispaniam ad nuptias peragendas discedit, Andrea Austrio cardinali in Belgio cum summa potestate constituto. Additae secretae conditiones, nec publicatae. III. Albertus ad Ordines foederatos scribit, et, separatione Belgii ab Hispanis per matrimonium cum Infante suum facta, omnem diffidentiae fomitem sublatum contendit. Additae et per Danielem Mulerum ad Mauritium exhortationes; et de religione, quam Ordines profitentur, cautum; et Mauritio spes facta de ipso, ne tanti viri virtus per pacem in otio torpesceret, in Pannoniam contra Turcos cum summa praefectura mittendo. Nihil ad ea responsum, auctaeque suspiciones, ex eo quod de Mauritio in Pannoniam ablegando conditionibus adjectum erat, fabula Aesopica in memoriam reposita, qua lupi cum ovibus paciscentes petebant, ut canem a se abigerent. Ubi ditionem suam egressus est Albertus, per Wormatiam, Spiram Nemetum in Sueviam descendit, et, Ulma et Augusta Vindelicorum a tergo relictis, in Noricum pervenit, et per Oenipontem Tridentum; indeque per Venetam ditionem iter habuit, donec Mantuae ducis sineis attigit: IV. Et Ferrariam delatus est, quo jam pontifex post res compositas venerat; ubi post res ordinatas Margaritae Philippo destinatae uxoris et Alberti adventum praestolabatur, ut de gradibus consanguinitatis eis gratiam faceret, et fiduciariis utriusque nuptiis sacerdotalem benedictionem interponeret. Peractae solemnibus pompae ceremoniae xvii Kal. Decembr. Dominica die, positis lugubribus vestimentis. Inter spectacula aliquot dies extracti. V. Quinto post die discessum et Mantuam ventum, exquisitis spectaculis a Vincentio duce tantis hospitibus immani sumptu apparatis. S. Andreae die festo Mediolanum Margarita et Albertus intrans, majore quam uspiam pompa, per arcum marmoreum inter alios, qui adhuc stat, in palatium deducti. Bimestre Mediolani consumptum, dum hyems desaeviret. Pontifex ineunte Decembri Romam redit. Infolita Tiberis inundatio, aqua per omnem civitatem treis pedes altius quam anno CICIDXXX restagnante; quo casu in urbe et in agro plus CIC homines perierunt. VI. Pensiones superiore anno a Philippo revocatae diplomate promulgato restituntur. Sanctius Leva, qui cum viii navium armatarum classe in Belgium tendebat, ad Caletum naufragium patitur, majore nave a Batavis illac excurrentibus capta et Vlissingam abducta, ex qua de classe Indica veniente cognitum. Baltazar Mocheronus hinc capta occasione v naveis instruit, Clerangio et Stribosio ducibus, qui ad Principis Insulam navigarunt, in qua jam erat Corn. Mocheronus. Subortis insulanorum motibus, cum Clerangius et Stribosius seu moerore seu morbis absumpti essent, classarii superstites nulla alia re gesta in patriam redierunt. Aliae et tunc a Batavis in Indias et Mediterraneum mare navigationes susceptae. VII. Nicrus ad navigationem faciliorem a Friderico Wirtembergico, commodatis in id ab Ordinibus harum rerum peritis, purgatus. Percussor in Mauritii perniciem sive subornatus sive vesano spiritu incitatus Petrus Panna Hipris natus, ut olim Cantaber Fauregius, captus, et inter tormenta et extra rem confessus, ad mortem damnatur. Confessiones publicatae a sodalitati Jesuitici presbyteris quibusdam persuasum eum Duaci et sumpto in id sacrosancto viatico ad caedem auctoratum Lugdunum venisse testantur. Contra quas Franciscus Costerus ex eodem sodalitate librum scripsit Sicae tragicae nomine, quo calumniose haec in suam societatem a Calvinistis conficta, et Pannam ad has confessiones sycophantico astu adactum multis verbis ostendere conatur, ut et quae in Christianissimum regem et Angliae reginam a percussoribus ab eadem societate sollicitatis tentata memorantur. VIII. Ordines ad Elifabetham ad foedus ineundum contra communem hostem honorificam

cam legationem decernunt. IX. Fr. Mendoza, penes quem summa armorum sub Andrea cardinali erat, cum exercitu Ruremundam ducit, et, inde transmissis Rhe-
no, Orfoium in Clivensi ditione occupat; et, carnificis metu intentato, praesidia-
rios arcis in fidem accipit. Walsomum in propinquo munitum. Infestae per
circumpositas regiones excursiones. Alpena Aemiliae Nuenarae Friderici III Pa-
latini septemviri viduae arx occupata; Meursina item ditio, quamvis neutris par-
tibus utraque addicta se publica fide securam existimaret. Huic se Mauritius op-
ponit. Clivensis de injuria Orfoio occupato et Walsoma munitione extructa ad
Albertum expostulatorias dat literas, et Sibylla fratris nomine, ad quas verba data.
Berka a Mendoza obsessa. Falkenstenius comes contra fidem datam captus, spoliatus,
et caesis in ipsius conspectu XL ex suis, postremo ipse interficitur. Vesalienses cum
Mendoza c talerorum CIO exolutis transigunt, et acceptum pontificium oratorem
discedentibus Hispanis mox urbe non citra periculum ejiciunt. Berka arctius ob-
sessa; et, nitrati pulveris casu fortuito magna ruina edita, ad extremum praesi-
diarii paciscuntur. Tolhusiana munitio astu a Mauritio intercepta. Praesidia
locis captis contra fidem datam ab Hispanis imposita. Dotecomum sine denuncia-
tione a Mendoza pulsatum, ac tandem deditum. Schulemburgium castrum eodem
successu captum. X. In Dormontensi conventu de Hispanorum grassationibus per
Imperii ditiones querimoniae, et crudelitates et libidines scripto publicato exagi-
tatae. Caesar his exasperatus, quanquam in occulto Alberto fratri, qui tunc
Mediolani erat, et Hispanis faveret, ad eum et Andream cardinalem ac Mendo-
zam dat literas, et ut ab injuria in terra Imperii abstineant, mandat. XI. Emdae
conjuratio detecta, et conscii capti et ex literis interceptis convicti capite luunt.
Ludovicus Nassovius occidentalis Frisiae praeses Ezardum comitem cum suspectum
haberet, loca munita in ejus ditione occupat. Caesaris sententia contra Aquif-
granenseis tanquam contumaces lata, Coloniensi et Trevirensi septemviris ac Cli-
vensi duci dato negotio, ut eam executioni demandarent. Balaena olim in mari
Britannico frequens, post tormentorum usum in illo angusto mari rarior, inter
Catvicum et Schevelingam capta LXX pedes longa, capite et cauda, quae XIX et
XIV pedes conficiebant, in ea mensura enumeratis: quod prodigii loco acceptum.
XII. In comitiis Ratisponensibus de stipendio ab Imperii ordinibus pensitando et
subsidiis deliberatum. XIII. Adolfus Schuartzenburgus Javarini intercipiendi con-
siliium init. Res vi et astu ad exitum XIII Kal. April. perducta. Vobecurtii no-
stratis et Gallorum, quos penes se habebat, praecipua laus fuit. Vario inde exi-
tu inter exultanteis et ultionem quaerenteis certatum. XIV. Sigismundus Batho-
rius Transilvanus a Carillo et Silvio Picolomineo inductus, quod se tollendae proli
inhabilem agnosceret, ex foederis lege Daciae principatu accepta compensatione
ccedit; et, indicto Claudiopoli conventu, quid cum Caesare convenerit exponit,
suosque sacramento solvit. Andreas Bathorius cardinalis, qui aegre ferret princi-
patum quasi patrimoniale, et alioqui ex comitorum potius auctoritate quam
hominis male consulti arbitrio pendente, in alienam familiam transferri, cognito
cum Maximiliano, qui adhuc Poloni regis titulos sibi sumebat, a Caesare desti-
nari, protinus in eam aulam evolat, et Sigismundum regem contra acmulum ac-
cendit. Orator pontificis, ut tempestatem inde Austriis impendentem averteret,
Caesari auctor ut Maximilianus frater Polonici regni titulos omitteret. Batho-
rius, qui in aulam Caesarem veniebat, ut renunciationem temere factam confir-
maret, cum se turpissime delusum sero sentiret, credulitatis tandem poenitentia
subeunte, assumptis secum duobus itineris comitibus, nec opinato retro in patriam
abit, et ad Maximilianum venientem dat literas, quibus de repetenda ditione cessa
eum certiore facit. Inde res inter utrumque hostiliter geri coepta. XV. Irrita
purpurati Budensis in Vaciam insulam expeditio. Totis a Sultzio comite expug-
nata, caesis CC Turcis et praetore. Gestes arx et Palota item recepta; et toto
Sextili Vesprinium, Samboca, aliaque castella a nostris capta. Omar purpuratus
cum LX CIO bellatorum exercitu ad Varadinum castra ponit, quod Melchior Rede-
rus tuendum suscipit. Urbs vasta deserta et igni majorem partem absumpta. Ar-
cis v propugnaculis constantis descriptio. Summa vi oppugnata, majore nostrorum
virtute

virtute defensa. Tandem cum summa omnia fecissent Turci, ab obsidione saepius cum damno repulsi discesserunt, XIII CIO ex suis desideratis, cum CIO CCC tantum ex nostris in ea perierint. XVI. Buda interim a Schuartzzenburgo obsessa, et captum a tergo suburbium. Alterum et fronti praetensum expugnatum. Munitiones et circum captae. Irrito conatu Pestum tentatum. Tandem, ut Turci a Varadini, ita nostri a Budae obsidione discesserunt. Mercurianus regis permissu operam suam Caesari ad bellum in Pannonia gerendum defert. XVII. In Polonia seu Suecia res turbant. Comitia Warfaviae celebrata; in quibus foedus cum Turcis renovatum; de stipendio militari actum, et ordinanda Livoniae republica; de Suecico item regno, quod a Carolo patruo perperam administrari Sigismundo regi addicti fremebant, et injuriam ad Polonos pertinere censebant, cum alii Polonicas res a Suecis separatas haberi satius ducerent. XVIII. Samuelis Lasci a Sigismundo rege in Sueciam missi in Ordinum conventu Upsaliae habito graves de Carolo querimoniae. His cum apologia Carolus, qui aderat, sua abunde responsum, et intempestivum eadem toties retractari diceret, Lasco contra, ut ad singula capita distincte responderetur, urgeret, mandatorum regionum exemplum sibi tradi Carolus postulat; traditoque ad singula respondit, ad Ordinum regni consensum cuncta rejiciens, et Sudercopiensis conventus anni CIO IO XXCV decreta semper urgens. Reverso in Poloniam Lasco, iter regis in Sueciae avitum regnum acclamatione publica pronuntiatur. Ad Gedanum dum classis instauratur, mora longior facta. Principes vicini partes suas interponunt. Rex aestuario Vistulae praecipiti aestate solvit, qui causa et viribus potior, sparsa fama, quasi ad profligandos Augustanae confessionis socios in regnum veniret, multos a se alienat et Caroli partes firmat. Missis utrinque delegatis cum nihil proficeretur, Polonis prae Suecorum despectu res acerbantibus, ad extrema devenit. XIX. Rex Lincopiam versus iter ingreditur, et bellum Carolo denunciat. Cum Poloni totum diem in aciem instructi stetissent, et Suecis nusquam comparentibus se quieti dedissent, coelo summe nebuloso trepidus in castra nuncius venit, Suecos adventare. Primo conflictu superiores Poloni ad extremum numero impares cessere: ruptis jussu regis pontibus plerique aquis hausti. Varia hinc inde de proelio Lincopiensi fama. Nicolaus Fabii scribae filius, et a rege Joanne Raschius appellatus, et ex ignobili inter patricos electus, causam cladi dedisse creditur. Post victoriam Carolus moderatior regem ad pacis consilia invitantem audit. Tantum exules Ericum Sparrem cancellarium, Turonem Bielkem, Gustavum et Stenonem Banneros fratres, et Georgium Possenium, non ad supplicium, sed ut se in judicio sisterent, dedi postulavit: quod summa imprudentia a rege concessum; et miseri homines, lachrimabili utique spectaculo, uxoribus et liberis quasi fumus prosequentibus, in carcerem coniecti. Mox poenitentia subeunte pudendum de fuga a rege consilium captum; conscensisque Calmariae navibus Gedanum naufragus appulit. XX. Stokolmia, quae Sigismundi adventu regiis patuerat, post ejus discessum a Carolo pari facilitate recepta. Calmaria longa obsidione pressa, et tandem arbitrio Caroli dedita, qui non, ut Lincopiae fecerat, victoria usus est, Joanne Sparre cancellarii fratre, qui arcem tenebat, securi percusso, Laurentio Andreano et Christophoro fratre et Olao Magno suspendio necatis. Inde Jenocopiae comitia ab eo indicta, in quibus Arbogae et Sudercopiae decreta confirmata. Constituta et dies Sigismundo regi, qua se in Suecia sisteret; si venire non posset, Uladislaum filium mitteret, aut Joannem ex ultimis cum Gunilla nuptiis natum fratrem Sueciae regem designaret. Stokolmiae et indicta comitia, quibus regnum Sigismundo abrogatum, et, ne illud ambitiose sibi parare videretur Carolus, in Uladislaum filium procerum suffragiis translatum, addita conditione, si tempore praefinito in regnum mitteretur, moribus ac ritu Suecorum imbuendus. Decreta et ad Bataviae ordines legatio, ut in communi religionis causa eos placatos haberet Carolus. In Finnonia gesta. Aboia tandem post periculosum cum Axillo Corke certamen recepta. Narva item Livonica. Severum de Joanne Flemingo sumptum supplicium, et inaudita juvenis constantia. Joachimus Schelius et ejus fortuna. Severe contra deditos exercitum Stokolmiae judicium, Erico Sparre cancellario, Gustavo Bannero, Turone

rone Bielke, ipsi Carolo propinquis, morte adfectis; reliquis, cum pariter damnati essent, gratia facta.

L I B. CXXII.

UT in Suecia ob regni successionem, sic in Transilvania, Bathorio insita levitate nutante, denuo res turbant. Cum omnino a pactis cum Caesare initis discedere et cum Andrea cardinali ac gentilibus suis reconciliari velle prae se ferret, subito mutavit, gentilium reconciliatione suspecta; et opimiores a Caesare conditiones sperans ad eum episcopum Albanensem et Stephanum Bostkaium cancellarium mittit. Legationis et rursus missae poenitet, et evocato cardinali Andrea cum successorem tumultuario comitiis habitis designat. Secundum haec missi ab Andrea ad Portam Othomannicam legati, et literae supplices eodem tempore ad Caesarem, quibus belli necessitatem deprecabatur. II. Georgius Basta cum exercitu Cassoviam mittitur, qui hostiliter cum Bathoriis agat. Contra eos et sollicitatus Michael Walachiae despota a Caesarianis, facta spe praefecturae utriusque Daciae ab Austriacis obtinendae. Cardinalis ad obsecrationes descendit, et malle se vel cum privatarum rerum dispendio Caesari adversus communem hostem navare operam, quam optimas a Sultano conditiones accipere ostendit. III. Id metu et simulate agi Basta interpretatus, cum eadem dissimulatione erga ipsum ageret, Walacho negotium dat, ut cum numerofo, quem penes se habebat, exercitu rem gerat. Stephanopolis ab eo xv Kal. Novembreis occupatur, et Ciculi in fidem accipiuntur. Cardinalis, Hieremia Moldavo conciliato, juxta Cibinium castra metatur. Pontificis orator cum Gogare Monbarsio et Moysse inter Ciculos primario viro intervenit, et facta spe a cardinali, ut Daciam S. S. beneficiariam profiteretur, partes ejus initio tutari visus. Tandem ad arma res devenit, et cum Michael Walacho cardinalis v Kal. Novembr. animose congressus post quinque horarum obstinatum certamen profligatus est, III CIO ex suis amissis. Alba Julia, Claudiopolis, et Husta in victoris potestatem deveniunt. Stephanus Bathorius cum Andrea cardinali Somlium concedit, ubi a Georgio Basta interceptus mortis metu intentato Vivariam arcem munitissimam tradit. Inde versa vis contra cardinalem, qui cum paucis in montana confugerat; ubi proditus inmani parricidio ab Austriacis trucidatur. Mortuo caput recisum et ad Walachum allatum. Corpus diligenter a Walacho vestigatum insigni monumento, quod sibi ipse struxerat, Albae Juliae conditur. Per ejus mortem eadem dignitate Georgii Martinusii ab Austriacis item ex insidiis interfecti renovata memoria. Sigismundus, qui sua levitate sibi suisque tot mala accersiverat, his successibus turbatus, clade insuper domestica per incendium infestatur. Michael post tot victorias ductu suo partas, cum meritorum suorum rationem haberi peteret, in aula Caesarea suspectus, Basta, qui summam Daciae praefecturam ambiebat, crimina intentante. Peczius in provinciam a Caesare missus, qui imperium Michaeli ablatum in Bastam transfert. Michael Caesarianorum ingratitude exosus procerum provinciae fidem sollicitat. IV. Turci cum magna annonae penuria premerentur, per haec nostrorum dissidia nihil aggrediuntur, Tataros Preco-penseis ad res Christianorum infestandas evocare contenti. Ii immaniter praedis abactis grassantur, interdum caesi receptis captivis. Vali arx, a Strigonio v milliaribus distita, a nostris capitur. Excursionibus utrinque aequato eventu pugnatum. Sambocum castellum a nostris captum, et trucidato praesidio a fundamentis dirutum. Alba-regalis tentata, et incensa tantum suburbia. Heiduci praetorem Turcicum in suos saevire solitum miris cruciatibus excarnificatum necant. V. Classis Turcica in Danubio paene tota in Palfii potestatem venit. v CIO Turcorum caesa. cccc captivi recepti. Damnofa et irrita ad Formarum Castellum oppugnatio. Zarcardum a Paulo Niaro Varadini praefecto expugnatum. Pesta a Schuartzenburgo irrita conatu tentata. Serdar purpuratus cum magno exercitu Belgradum venit. De induciis actum; et, dum protelatur negotium, Tatarsi excursionibus grassantur. Cefnoca, Lacca et Patanica a Schuartzenburgo occupatae. Tatarsi nostros intercipiunt; et

CIO XCIX.

HENRICUS IV.

juxta Filecum statim ab Hussaris caeduntur, captivis receptis. Serdar, interrupto de induciis negotio, a Sultano revocatur, ad res in Oriente contra Georgianos gerendas destinatus. VI. Ob Mendozae per ditionem imperialem superiore anno excursiones indictus a circuli Rhenani principibus et Westfaliae ordinibus conventus, et Confluentia Monasterium translatus. Excusationibus et itu et reditu inter tot foederatos principes tempus inutiliter extractum. De munitione in Gravia insula inter Ordines foederatos et Clivensem controversia. Tandem conscriptus a principibus Imperii Protestantibus exercitus XCIO peditum, CIO equitum, ad reprimendos Hispanorum conatus, duce Lippensi comite, haud magno profectu. Mendoza ex Monasteriensi dioecesi deductas copias ad Refam et Emmericum contrahit. Buquoii comes ab equitatu Batavo caesus et captus. Walsoma munitio ex adverso Berkensis in Rheno a Germanis obsessa et captâ. Emmericum post bimestre nulla re gesta consumptum a Mendoza desertum, qui subito ad Bommelam insulam deflectit. Crepacordium munimentum captum. Bommela, Andrea cardinali superveniente, obsessa. Cameracum occultis consiliis et irritis a Balagnio tentatum. VII. Conventus Monasterio Huxaram translatus, in quo cardinalis Andreas novam de Ordinibus Batavis querimoniam instituit. Tandem Tolbusia et Severtria ab Ordinibus restituta, et Genepa ab Hispanis. Ad Refam a Germanis obsessam et Bommelam ab Hispanis res lente agitur. VIII. Antonia Caroli Lotharingiae ducis filia Clivensi duci elocatur, et Sibylla Clivensis soror Burgovii marchioni Andreae cardinalis fratri. IX. Exercitus a Bommela deductus, et munitio in propinquo ad impediendam navigationem structa, Santandreana dicta. In Voorna insula juxta Hvardenam deproperata a Mauritio munitio, eique Lanovius et Veerus impositi, in cujus oppugnatione cccc Hispani desiderati. Semel atque iterum tam vicinis copiis acriter utrinque certatum. Orsoium ab Hispanis desertum et in Frisia Dotecomum. Lippensis ad Refam, quam Ramires Gusmanus tuebatur, haerens, eruptione ab auxiliaribus a Mendoza missis Andrea Oartico duce facta disjectus, ab obsidione turpiter discedit. Lippensis et Simonis Hohenloi mutuae exprobrationes. Refa et Genepa postea ab Hispanis deducto praesidio relictae. De damnis ab Hispano acceptis sarcienis Caesar fidem interponit. Idque negotii dat Isenburgico et Manderschitino comitibus. X. Iter Infantis et Alberti in Hispaniam. Valentiae celebratae utrinque nuptiae XIV Kal. Maias. XI. Albertus cum Infante uxore VI Eid. Jun. classem conscendit in Belgium rediturus, et XIV Kal. Quintil. Genuam appellit. Cum ambo Mediolanum venissent, et Diatristanus cardinalis ad eos pontificis nomine salutandos missus esset, ei a Velasco prorege praefraete negatum, cum maximo pere petierat ut urbem sub uranisco ingrederetur; cum minime convenire diceret, ut Albertus, cui sicuti et serenissimae Infanti tantum honorem deferre a rege vetabatur, legatum sub uranisco incedentem ipse extra uraniscum sequeretur. Inde in Belgium uterque contendit, et Andreas cardinalis potestate se abdicat, et, facto per Galliam itinere et rege Aureliani salutato, in Constantiensem episcopatum suum ire perrexit. Ob non persolutum stipendium Herentali in Eburonibus et juxta Mosae Trajectum copiae tumultum excitant. XII. Legati a Caesare de pace ad Ordines Batavos missi frustra fuere. Albertus et Infans Lovanium proficiscuntur; ubi et Justum Lipsium, et doctrina et adfectu in Austrium nomen praecipuum, praelegentem audire dignati sunt. Lovanio Mechliniam itum, et inde Antuerpnam, ubi insolito laetitiae apparatu sunt accepti. XIII. Classis xxc navium ad infestandas res Hispanorum in Oceanum ab Ordinibus emissâ, cui Petrus Does praecerat. Gratosae ex Fortunatis insulis unius arx post certamen dedita. Insignibus Philippi sublati Mauritaniana erecta. Urbs, diffugientibus in montana insulanis, tandem capta ac direpta. Inde ad Tenarifam deferuntur. Ad Gomeram damno adficiuntur. Does, classis parte domum remissa, ad S. Thomae insulam sub linea aequinoctiali tendit, et citra negotium occupat. Heic morbis contagiosis grassantibus fere correpti omnes et ipse Does perierunt, vixque ex omni numero quarta pars incolumis in patriam reversa est. XIV. Apud nos Petrus Espinacus archiepiscopus Lugdunensis, qui per has turbas summe inclaruit, Lugduni decedit. Nuptiae inter Catharinam regis sororem et Henricum Lotharingum Barrensem ducem. Caroli Gonzagae Clivensis Nivernii ducis

ducis cum Catharina Meduanii filia, et Henrici Meduanii filii cum Henrica Nivernii sorore peractae nuptiae. Henricus Jousa, *monasticam jampridem professus, qui postea pontificis permissu militaribus muniis se mancipaverat, rursus mundi curarum peractus cilicium sumit, et concionibus publice habitis magnam sui admirationem concitat.* Antonia item Aureliana Longovillani ducis soror, viro mortuo, in virginum Foliacnarum coenobio Tolosae monasticam profitetur. XV. Sillerius Romanus missus, ut inter alia de Saluciarum principatu, *quem Sabaudus per bella civilia regno vexato occupaverat, controversiam coram pontifice arbitro delecto disceptaret, ante omnia debere regem restitui contendit. A possessione ad jus venire jussus, marchionatum a Carolo VII judice inter partes delecto, Sabaudis excluso, addictum fuisse Delphino ostendit. Contra Arconatus Sabaudi nomine longa serie jus suum, confutatus a Sillerio adductis testimoniis, firmabat. Cum via concordiae pendente lite iniri non posset, et conditiones propositae a Sabaudis suspicaci rejicerentur, tandem disseminatis in aula Romana rumoribus et Sabaudici oratoris imprudentia, qui intempestive de principatu uni ex fratris filiis attribuendo mentionem apud pontificem injecerat, effectum, ut cum stomacho pontifex omnem delati arbitrii auctoritatem a se abdicaverit. Sabaudus, de profectione ad regem spe facta, componendi dissidii se rationes coram initurum recipit.* XVI. Edicti Namnetensis promulgatio, quae ob cardinalis Florentini legati reverentiam dilata fuerat, ut ad pacem publicam necessaria a rege urgetur. Caput de classe edictali Parisiensi, quae de causis Protestantium judicatura erat, mitigatum ex procerum huic doctrinae addictorum consensu. De Protestantibus ad honores promiscue admittendis major controversia. XVII. Rex in Luparam senatores vocat, et gravi oratione eos compellat, ducto artificiose initio a repetita mirabilis portenti memoria. Excepti sine expressione in provinciis praetores juridici, criminalium causarum assessores, et cognitores regii. XVIII. Edicto in curiam allato Lazarus Coquelcius, qui studio libertatis ab initio Henoticorum partes secutus fuerat, luculenta admodum oratione edictum suavit, et prudentiae ac fortitudini maximi principis totum negotium relinquendum censuit. Ad singula capita rogati senatores sententiam dixerunt. Cum reponeretur, carere exemplo in omni antiquitate, quod in gratiam Protestantium decretum erat, ut ad honores admitterentur, contra a quietis consilia amplectentibus disputatum fuit; et quamvis haeretici constitutionibus Christianorum principum prohiberentur magistratum gerere, imo ex testamento legatum capere, tamen ab ea regula Gothos, quamvis Ariana peste imbutos, ob foederationem exceptos fuisse, qui, prout imperatoriae majestati videbatur, honores ab ea ac dignitates consequerentur; idque ex constitutione Graeca, codicis sub titulo de Manichaeis et Samaritanis inserta, et Pauli Aquileiensis historia miscella constare. Itaque totum caput sine conditione arbitrio regis relictum. Decreta seorsim in gratiam Odeti Lanovii. Obsidiales item urbes illis attributae ad octennium relictae. Promulgatum edictum Carnisprivii die. De executione dein actum, Confluentiae in Neovilli Villaregii aedibus rusticis, coram rege sequenti conventu. Unde dum reditur, Cevernius cancellarius raptato curru ab effusis equis paene in flumen proximum praecipitatus fuit; quod in omen acceptum, ipso eodem anno vivis exempto. XIX. Schombergius Nantolii comes inde rediens, familiari praecordiorum morbo ac proinde neglecto correptus, in curru ad Santantonianam portam XVI Kal. April. exspirat, paterni nominis et virtutum dignissimo herede relicto Henrico Nantolii comite. Genus, ingenium, mores, res praeclare domi et foris gestae; domi facultates liberalitate et belli sumptibus accisae, quas Joanna Castanea Ruzpuzaea vidua virilis animi foemina ordinavit. Huic cognominis et gentilis mense Maio sequenti Joannes Trevirensis archiepiscopus septemvir debitum naturae persolvit. XX. Gabrielis Estraea paulo post ipso passionis Dominicae die ad alteram vitam improvisa morte Lutetiae migravit, et inde regi oblata occasio de nuptiis serio cogitandi. Joannes Vivonus Pisanii marchio eques domi forisque clarissimus Nonis Octobribus in Sanmauriana arce seu Fossatensi castro decessit. Ejus elogium. XXI. Literis clarorum virorum mortes, Pauli Parutae patricii Veneti, Josephi Zarlini Clodiensis, Alfonsi Ciaconi Dominicani, Garstae Loaisae archiepiscopi Tolletani, Joannis Levineii Gandensis.

HENRICUS IV.

C I O I O X C I X.

MARTHAE Brofferiae a maligno spiritu, ut prae se ferebat, possessae scena et fabula; quod rex interpretatus in invidiam suam fieri ob Nammetense edictum publicatum, in rem diligenter inquirendum curat. Fraus primum detecta a Carolo Myrone episcopo Andegavensi. Patres Capucini ab ea decepti. Sacri remedii ope Lutetiae implorata Parisiensis episcopus eam a medicis inspici et observari praecipit. Cum diversa traderent, et Michael Marescotus audacter affirmaret cum Riolano, praestigias esse, quae a Martha ad ludificandam plebem gestulationes fierent; alii, quae illa signa ederet, praeter et supra naturam esse; regis jussu Marescotus scriptum publicat, quo argumenta in contrarium adducta rationibus ex arte medica petitis refellit, et Marthae meras imposturas esse ostendit. A jaetatione populari cum res ad seditionem spectaret, quasi libertati ecclesiasticae vis a regio magistratu afferretur, senatus itidem regis jussu auctoritatem suam interposuit, et sequestrata puella per XL dies a primariis medicis visa et observata est, qui omnes nihil praeter naturam in ea animadvertisse scripto testati sunt. Contra cum fremerent theologi, et concionatores ex suggestu ad populum debaccharentur, a senatu increpiti et modestiam servare jussi. Bullae in coena Domini obtentu cum Capucini a senatu citati non comparerent, et ita ab Alfonso e suo sodalicio scripto responsum esset, increpiti, et scriptum lacerari jussum, idque coram fratrum collegio a duobus e senatorio ordine et cognitore regio executioni demandatum. Secundum haec Martha Romorantinum, unde venerat, reduci a senatu jussa, unde eam postea Alexander Rupifulcaudius Sanmartinus abductam secum Romam duxit. Qua re rex ultra modum irritatus ad Sillerium et Ossatum cardinalem scripsit, et ut de injuria sibi senatuique facta expostulationem apud pontificem instruerent, mandavit. Inde ab Ossato Jesuiticis patribus, qui restitutionem suam urgebant, et apud quos summum praesidium rebus suis reposuerat Sanmartinus, metus injectus, et consilium a prudentissimo viro datum, ne se huic negotio interponerent; eaque de re diligenter ad regem scribit, et literas in senatu rex recitari jussit. Ita explosa Martha, et omni ope destitutus Sanmartinus, qui paulo post ex moerore obiit. Ejus ante obitum et Francisci Claromontani episcopi fratris, quod citati non comparerent, senatus-consulto bona sequestrata, et postea placato rege dedita. Alia naturae miracula ad praestigiaticem adjecta. II. Fr. Troviluvius ex montanis Cenomanorum adductus, qui ad carbonarias operam navabat, cum cornu, quod illi post septimum annum in sincipite erupit, et sensim ad xxxv annum, quem tunc agebat, crevit, vervecini forma et caprini, eademque prorsus crassitie ac duritie, non tamen spiralibus lineis, sed porrectis, striatum. III. Rarum inediae in virgine Confluentana in Pictonibus exemplum. Eiusdem in aliis hoc aevo exempla; Spirensis temporibus Pauli III, ad quem ea de re Simo Portius commentarium scripsit; Katharinae Binderiae in Jo. Casimiri Palatini ditione, Juliacensis puellae: aliud temporibus Lotharii Imperatoris Convernaci in Tullensi dioecesi ab annalibus nostris memoratum: et Apolloniae denique virginis in agro Bernensi natae, de qua Paulus Lentulus ante triennium scripsit. Francisci Citesii de Confluentana et Israelis Harveti contraria scripta. IV. Morbus novus creditus, qui in regni Polonici et Hungarici finibus hoc anno grassari coepit. Ejus symptomata et horrenda natura. De eo a Laurentio Staringelio, Samoscensis academiae, a magno Samoscio VII a Leontopoli in Russia Polonica milliaribus de nomine suo institutae, rectore, consultus Hercules Saxonia Patavinae inter primarios medicos professor libello edito respondit, et novum non esse exemplis et rationibus probavit. Clavus, plica, cirragra morbo nomina indita. Contra Saxoniam quidam Lucius Laelius Fulginas nomine disputavit, et morbum illum cum lue venerea prorsus eundem esse probare conatus est. Et rursus contra Laelium festivo dialogo, cui septem ad Sarmatas titulus, pro Saxonia scripsit Andreas Posthumus a Crafsenberg. A corporum prodigiis ad animorum monstratransitum.

transitum. V. Conjuratio Caroli Ridicovii e Dominicano sodalitia ex confessionibus ejus detecta, qui ante triennium, jam rege cum ecclesia reconciliato, sed nondum cum pontifice in gratiam reverso, cum vesani animi verbis temerariis coram plerisque signum dedisset, re ad Malavicinum pontificis oratorem, qui prius in Gallia cum Henoticis tunc Bruxellis erat, perlata, ille hominem ad se adduci jubet; et cum in proposito regis interficiendi perseverare videret, pontificis et sacri cardinalium collegii nomine, sic Ridicovius petebat, cum eo transigit; pecuniaque tradita et promissis ingentibus oneratum ad facinus patrandum obfirmato animo dimittit, libertate insuper data ut militari habitu incedere, et citra conscientiae morsum equitare, saltare, choreas ducere, et gladiatoriam impune facere posset. Re infecta in Belgium redit, et a Malavicino increpitus denuo ad parricidium auctoratus in Galliam venit. Eodem tempore Petrus Argerius ex eodem Dominicano sodalitia facinus idem in se suscipit. Malavicinus Romam venit, et Ridicovius eodem proficiscitur; et, a Malavicino amplius et Hispanis confirmatus, in Galliam redit, et Samarobrigae aliquandiu commoratur, cum, jam rege cum pontifice reconciliato, Florentinus cardinalis ad regem venisset. Ibi Avenarii maternum nomen mentitus, quae ipse facienda a Malavicino persuasus susceperat, tanquam ab Ridicovio, qui alius a se esset, intellecta Vincentio Regio urbis praetori aperit, aditum ad regem quaerens; qui et ab eo in aulam adducitur. Rex jam cum pontifice in gratiam reversus, qui vulnera illa refricari citra Malavicini infamiam et pontificis offensionem non posse tunc temporis judicaret, et alioqui metueret, rebus ad pacem spectantibus, ne archiducis animus in suspicionem veniret, quasi rex ipsum in conjurationem consensisse persuasum haberet, rem dissimulatione transigendam censuit, in custodia hominem suspectum retinere contentus; quem tandem cum dimittere statuisset, lege addita ne unquam in Franciam rediret, confecto ea de re breviculo, ille effraeto potius carcere cum Viardoto ostiario aufugere quam regis gratia uti maluit, et in Sequanos abiit, et inde in Lotharingiam; ubi cum Joannis Castelli parricidae parentibus ad Nicolai-fanum collocutus rursus de rege interficiendo consilium iniit, et in Heduos tandem venit, et, cum Petro Morello Grancaei curione contracta amicitia, quid cum Malavicino egisset aperit: inde cum Viardoto captus, cum reditus in Galliam interdicti causas non satis purgaret, senatui postremo traditur; qui eum prius interrogatum et superiora omnia confitentem, ceterum in consilio post regis reconciliationem perseverasse dissitentem, postremo III Non. April. ad mortem damnavit, et cum eo Nicolaum Anglum, qui e Capucinatorum sodalitia profugerat, et cum errone Ridicovio iisdem consiliis perseverasse convictus fuerat. VI. Caroli Crequii cum Philippino Sabaudi naturali fratre de decore controversia, post crebras hinc inde missitationes et provocationes Sabaudus ipso instigante ad duellum tandem deducta; in quo cum Philippinus in mamilla laesus imperante Crequio arma non quidem ipse, sed Pingonius, qui aderat, pro illo prior abjecisset, Sabaudus id indignissime tulit, et rursus duello decus ea re laesum sarciri voluit. Loco condicto commisso certamine Philippinus vulneribus cadit, ex quibus paulo post obiit. VII. Edicto vetitum ne qui in Belgium militaturi contra Albertum transirent. VIII. Philippus Huraltus cancellarius Cevernii III Kal. Sextil. decessit. In ejus locum suffectus Pomponius Bellevreus. IX. De matrimonio regis cum Margarita dissolvendo agitur. *Exempla ex nostris historiis in re simili proposita. Dissolutionis legitimae causae. Margarita ipsa instante res in judicium deducta per procuratores suos, qui ejus nomine apud regem petebant, ut matrimonium nullum declararetur. Delegati a pontifice judices cardinalis a Fousa, episcopus Mutinensis et Arelatensis archiepiscopus; qui in aedibus episcopi Parisiensis cum saepius convenissent, re mature pensitata, matrimonium ob consanguinitatis gradum, erroris in fide vitium, cognationem spiritualem, alterius partis metum ac dissensum, ab initio nullum pronunciarunt, libertatemque utrique parti fecerunt conjugii cum alia parte contrahendi.* Claudius Tremollius Franciae par creatur, cum parens ejus Ludovicus a rege Carolo IX Thoartii dux creatus fuisset. X. Facta spe ut serici panni opificium in terra Francia leucomoris passim consitis commode institui posset, vetita serici panni ex Italia et exteris nationibus in Galliam importatio. Solidi in singulas libras ex pretio rerum, quae ad vic-

T O M. V.

C I O I O C.

tum venales ex agro importantur, civitatibus imposita pensitatio. XI. Sabaudi in Galliam adventus et honorificus Lugduni ingressus. Ecclesiae Lugdunensis apud nos praerogativa et ritus puriores, *ad quos etiam exteri suos conformaverint.* Carolo Sabauda a sacri collegii comitibus negata canonici honorarii dignitas, *quae Philiberto Emmanuelli parenti olim delata fuerat.* Sabaudus Bironi ex delatione verborum *parum honorificorum de se* a rege habitorum irritati per Jacobum Lafinium fidem sollicitat. Profusa Sabaudi liberalitas Kal. Januariis. *Rex in senatum cum Sabauda venit, et velo interposito causam a praestantissimis patronis Anna Roberto et Antonio Arnolde disceptatam audire voluit, et in aedibus palatio subjectis lautissimo convivio ab Achille Harlaeo senatus principe ambo cum aliis aulae principibus et proceribus excepti sunt.* De Saluciani principatus restitutione agitata controversia in aedibus Henrici Momorantii equitum magistri; *cui intervenit pontificis nomine Bonaventura Calatagirona, patriarcha Constantinopolitanus.* Propositum ante omnia a Sabauda, *quo regi invidiam apud pontificem crearet, ut Genevae patrocinium desereret.* Dein, *cum minime hoc astu commoveri regem videret, de Imperio et Mediolanensi principatu mentionem injecit, et opes suas et auxilia in eam rem pollicetur.* XII. Postremo perscriptae a rege conditiones IV Kal. Martias, *aut de ipso marchionatu restituendo, aut ejus loco inter Ararim et Dubim qui interjacet tractu, Sturae et Perosiae vallibus, necnon Pinarolio cum omni ejus jurisdictione tradendis: addito, ut utrum optaret, intra Kal. Jun. declaret: interim liberum sit ut venire, sic e terra Francia discedere.* Sabaudus per Sebusianos in Taurinos transit: *dicterio, quod de se jaetatum inaudiverat, quasi nihil e Gallia praeter lutum reportaret, aculeata urbanitate eluso, cui Bironi calamitas postea fidem astruxit.* Henricus Lotharingus Meduanii filius Aquillionis in Aginnensi agro dux et par Franciae creatur, diplomate ea de re in senatu VI Non. Mart. promulgato. XIII. Collatio inter Jacobum Perronum episcopum Ebroicensem et Philippum Mornacum Plessium ad Fontem-Blaudi coram rege *post longas altercationes inchoata, nec ad exitum perducta.* Ejus acta utrinque publicata, *et ab Ebroicensi pro imaginibus, quarum usum Plessius improbaverat, addita apologia.* Actum et jam tum de concilii Tridentini promulgatione, *Belleveo cancellario et Villaregio negotium urgentibus; sed, incerto adhuc pacem necne rex cum Sabauda habiturus esset, res dilata.* XIV. Reginaldo Belnensi archiepiscopo Bituricensi et magno Franciae elemosynario disciplinae in academia Parisiensi instaurandae commissum cum aliis delegatis a rege negotium, *qui gnariter in eo laborarunt, consultis gymnasiarchis, et facultatum primariis doctoribus, et repetitis a Gul. Tuttavilla cardinali sub Carolo septimo rege conditis statutis ac legibus.* Nova statuta ac leges ex eorum sententia conditae, et in senatu VII Kal. Septembr. adprobatae. *Senatus-consultum ea de re factum per Jac. Aug. Thuanum praesidem, Lazarum Coqueleium, et Edvardum Molaeum senatores, Lud. Servinum fisci patronum, in conventu frequenti omnium academiae ordinum ad Mathurinorum habito lectum, et leges ac statuta recitata XIV Kal. Octobr. quae postea typis mandata sunt.* XV. Virorum literis illustrium mortes, Fulvii Ursini Romani, Anton. Ricoboni Rhodigini, Conradi Dasypodii, Caroli Utenhovii, Petri Fabri Sanjorii curiae Tolosanae primarii praesidis.

T O M. VI.

L I B. CXXIV.

C I O I O C.

HENRICUS IV.

SAECULARIS annus, initio C annorum, dein Sabbaticus L, postremo a Clemente VI ad XXV contractus, ut saepius recurreret, Romae magna frequentia celebratur. Henricus Barrensis dux eo quoque profectus, ut absolutionem contracti cum Katharina regis sorore matrimonii, *et libertatem cum ea ad liberos procreandos consuescendi,* a pontifice obtineret. II. Obitus cardinalium Georgii Ratzivillii, Laurentii Priuli, Inici Davali Arragonii, Ludovici Madrucii, Petri Dezae, Andreae Austrii. III. *Supplicationes Romae decretae pro Belgicis successibus.* Tumultuatur perniciose miles Crepacordii et Andreanae munitio in Bommelensi insula structae, *et Aumontianorum superiore anno rebellantium exemplum sequitur; contra quos*

vi

vi armata agendum censet Mendoza. Wachtendonca trans Rhenum cum arce a Mauritio capta. Novesium irritum conatu tentatum. *Albertus cum serenissima Infante in Flandriam venit, et de Berkae restitutione apud Caesaris oratorem se excusat.* Colloquium inter Elisabetham et archiduces de pace propositum nullo successu. IV. Caroli Breautii infelix cum Silvac-ducis praesidiariis numero et loco ac die convento congressus, qui suffosso equo captus post certamen interfectus est. *Vix tandem pacantur tumultuantes, exoluto XIV mensium stipendio.* V. Mauritius Dordracoprofectus Crepacordium ducit, et cccc Sequanos auxiliareis in itinere caedit, et loco potitur. Ad Santandream munitionem posita castra VII Kal. Aprileis. *Rupto aggere diluvio tanta secuta, ut obsessis ac obsidentibus aequae incommodaret.* Tandem VIII Eid. Maias deditio facta. Rursus tentatum cum Ordinibus colloquium nullo successu, cum ante omnia militem externum Belgio deduci Ordines peterent. Circa Limburgum ad Calepenam arcem tumultuatur miles. *Inter Venloam et Graviam ccc a signis discedunt et electum creant.* Mauritius classem in Zelandia instruit, ut Ostendae, quam Albertum obsessurum sciebat, subveniret. Philippina munitione deditur. Frustra sollicitati Brugenses, qui praesidium ab Alberto accipiunt. Mauritianae naves ab *Ambrosii Spinolae* triremibus superatae, ex iisque XVIII captae. *Blankardi strenui viri virtus, et mors honorifica.* Munitiones ab Hispanis circa Ostendam structae. Albertina dedita Mauritio. VI. Albertus cum Infante Gandavum venit, et ipsa lustrato exercitu ordines in equo circumiens ad fortiter rem gerendam hortatur. Ad Neoportum a Mauritio posita castra. *Subito Alberti adventu Snaskerka et Audenburgum, quae loca Mauritius ceperat, deduntur; deditis contra leges male mulctatis.* Ponte jam transmissio Albertini cum comparuissent, per tumultum in arenariis tumulis Ernestus Nassovius ad transitum impediendum serius missus aciem instruit. Ibi acriter pugnatum, deteriore Nassoviorum, qui numero vincebantur, conditione. *Capti extra pugnam cuncti fere interfecti. Haec mane acta.* Post meridiem facies rerum mutata. *Mauritii ad suos allocutio, certam victoriam spondentis.* Cruenta de Hispanis victoria; CV signa capta et VI tormenta amissa, mane recepta. *Captus ipse Fr. Mendoza et alii; a quibus injuriam, cum Angli et Scoti matutina immanitate exacerbati fremerent, praesentia sua Mauritius prohibuit.* Periere ex Albertinis VI CIO, ex Mauritianis bis mille, iis connumeratis qui matutino proelio ceciderunt. VII. A Neoportus obsidione IX Kal. Sextil. discessum, ac postridie Cl. Burlota militum famosus tribunus ictu scloppetii in capite accepto occubuit. Discessu Mauriti munitioes circa Ostendam structae novo praesidio firmatae; et, pecunia ex Hispania ab Henrico Gusmano advecta, lustratus exercitus. *Sub id Ambrosius Landrianus, qui vicarii generalis titulo equitatu praerant, Bruxellis ex morbo decessit; cui successit Nic. Basta.* A Batavis in Scaldis aestuario Albertini male accepti: praetoria in Antuerpiae conspectu capta, et Mechlinienses aliaeque Bruxellenses naves. Aemilia Meursiae comitis vidua decedit, et Mauritium heredem instituit, qui successionem manu armata crevit. VIII. Navigatio Batavarum navium in Indiam Orientalem ante triennium suscepta. Cerne insula, seu Mauritia, et ejus descriptio. *Piscatio piscium tanta latitudine, ut a nautis tabulae mensariae vocarentur. Raiae item et testudines immensae magnitudinis. Psittacorum et corvorum et turturum magnus numerus. Aliae et aves exoticae. Palma admiranda arbor.* Javae et in ea Tubani civitatis ac Moluccarum lustratio. *Bantae grandaevi senes, qui ultra cxx annos vitam producunt. Ternate insula item lustrata. Inde eodem, quo profecti fuerant, itinere in patriam redeunt.* Ascensionis insula in itinere lustrata, in qua testudines tantae magnitudinis, ut XL libras singulae pendant. IX. Jacobo Scotorum regi a Gauriac comitibus parricidiali audacia thesauri spe facta illuditur, qui Gulielmi patris supplicio a proregibus, cum rex in minori aetate esset, affecti ultionem persequebantur. *Ad Perthum post prandium ab Alex. Ruveno altero ex Gauriis fratribus in secretius conclave ductus pro thesauro percussorem obvium habuit, et cum Alexandro luctatus, superveniente Ramisaeo equite et mox Areskino, confecit; Joannes frater eodem tempore ab iisdem confoditur.* De iis ut parricidis supplicium sumptum, et duo fratres superstites nomen Ruvenum materno in poenam mutare jussi.

T O M. VI.

X. In Pannonia Pappensium praesidiariorum defectione magna clades accepta. Praesidiarii, *partim Galli partim Belgae, Favarino superiore anno capto, nobilitati cum fiducia meritorum insolescerent, et stipendio non repraesentato ad seditionem spectarent, clam cum Turcis agunt, et, ut fidem tradendi oppidi facerent, tribunis et centurionibus suis imperium abrogant, et Mich. Marotum loci praefectum in vincula conjiciunt, et captivos Turcos dimittunt, frustra Schuartzzenburgo obtestante, qui cum pecunia ad eos veniebat; qui postremo tumultuanteis et post scelus admissum dissidenteis obsidione cingit, in qua eruptione facta cadit. Rederus in ejus locum suffectus; qui locum praesidiariis per stagnum subjectum diffugientibus vacuum ad extremum capit. Recedentium ultimum agmen caesum; qui capi potuerunt, et Pappae relictis, variis et exquisitis suppliciis excarnificati.* XI. Canisa paulo post munitissimum tota Stiria oppidum cum arce a numerofo Turcorum exercitu obsessa. Mercurianus obsessis suppetias laturus aciem contra instruit; sed, Turcis vallo se tenentibus, et interclusa undique annonae, ad extremum recedit, *vixque coeli horrida tempestate in Turcica castra detonantis auxilio praesens periculum in recessu evasit.* Hujus discessu infracti praesidiarii Paradisium praefectum ad deditio- nem faciendam compellunt: *qui tamen, cum deditiois praecipitatae rationes non satis purgaret, cum centurionibus aliquot Matthiae jussu capite luit.* XII. Michael Walachus, *suspicione Caesarianis ex Turcici legati adventu injecta, fore, nisi secum convenirent, ut ad Turcos transeat, condiciones proponit, et exiguam ab iis pecuniam accepit; qua fretus contra Sigismundum Bathorium cum Hieremia Moldavo copias colligentem quasi Caesaris auspiciis ducit, et juxta Ortunum castrum ad Istrum conferta diu ambigua pugna caedit, et Moldaviae magnam partem in potestatem redigit.* XIII. *Post tot prosperos successus cum Bastae instigatu Caesar ei tandem imperium abrogasset, ab omnibus desertus, et hinc Samoscio, qui Bathorio et Hieremiae cum auxiliaribus praesto futurus aderat, hinc Basta urgentibus, extremum in Caesaris clementia perfugium habuit, ad quem exeunte anno profectus est.* XIV. In Stiria Graecii Augustanae confessionis sociis libertas conveniendi omnino adempta, *frustra porrecto archiduci Ferdinando libello, Carinthiae praeterea et Carniolae ordinum nomine, quo libertatem illam immani pecuniae summa et pensitationibus ob id annuis a patribus suis redemptam contestabantur. Severe in non parenteis animadversum.*

L I B. CXXV.

C I O I O C.

HENRICUS IV.

TANDEM inter regem et Sabaudum, *cum nullas nec vero promissas condiciones acciperet Sabaudus, et mutatis subinde delegatis moras inutilis adfectaret, ad arma devenitur. Rex Lugdunum venit, et per Roncasum Sabaudum denunciandum curat, nisi intra Kal. Sextil. conditionibus Lutetiae conventis satisfaceret, sibi bellum cum eo futurum. Roncasio ad regem reverso novae perscriptae condiciones; quibus cum nec stare Sabaudus, omnis de pace consultatio abrum- pitur, edicto ea de re III Eid. Sextil. Lugduni publicato.* II. Tum Diguierio et Birono *primariis belli ducibus negotium datum, ut hic in Bressae comitatu, ille in Sabaudia, principium bello faceret. Bironus Burgum ducit, Diguierius Monmelianum; eodemque die, hoc est Eidibus Sextilibus, vi ab utroque facta utrumque captum oppidum. Ad arces obsidio diuturnior fuit.* III. Calatagirona pontificis nomine intercedit; grave ad eum regis responsum. IV. *Eodem quo Monmelianum oppidum captum die, Lud. Bertonus Grillonius praetorianorum tribunus Camberii suburbia occupat. Regi supervenienti mox urbs patuit; et octo post diebus arx, quam Jacobus tuebatur, honorificis conditionibus deditur. Confluentia eodem successu capta, quae munitio est in concursu Arcae et Isarae ad servandum in Tarentasiensem vallem aditum. Inde Miolanum ducitur, quod et ad primum regionum conspectum patuit. Turris Carbonaria dein ad motis tormentis tandem deditioe capta. Diguierius Joannis-fanum et Mauriennae vallem subjectam usque ad Cenisum montem in potestatem redigit: in Tarentasiensi valle itidem Monasterium primo captum, et*
mox

indix circumposita loca, ut tota Sabaudia in potestate regis esset, excepta S. Catharinae, quae Genevae imminebat, munitione, et Monmeliani arce; ad quam versus impetus. Arcis situs et castrorum hospitia et ordinatio. V. De conjurationibus domesticis jam tum rumor sparsus, Jacobo Laffino ultro citroque in Insubres et ad Bironum commeante, neque Sabaudus, qui in Taurinis sedebat, interea tota Sabaudia amissa, se movente, quasi plus in iis praesidii, quam in viribus suis, reponeret. Rex inde in suspicionem adductus, Sueffionem cum summo imperio in Sabaudia relinquit, et colore Sancatharinae munitionis lustrandae in Sebusianos descendit, ut Bironi consilia observaret; quem et tunc monuit, ut a Laffino sibi caveret, et fore praedixit, ut eum in perniciem adductum festinato indicio ad extremum anteverteret. Rex in periculo versatur, dum propius munitionem contemplatur. VI. Instante Sueffano Philippi apud pontificem oratore Aldobrandinus cardinalis ad regem mittitur, qui in itinere Fontanum belli incentorem Mediolani convenit, ac dein ipsum Sabaudum. Rex aditus lustrat, per quos auxiliarem exercitum Sabaudus adducturus esset, et Herminium ab epistolis ab Aldobrandino missum ad cardinalem remittit, et bona spe impletum Camberii se praestolari jubet. VII. Brandisus comes, qui Monmeliani arcem tenebat, tandem ex ducum belli consilio de loco tradendo fidem interponit, nisi intra xxx dies Sabaudus auxiliari cum exercitu adveniret. Dati obsides. Interceptae Sabaudi literae, quibus Brandisus orabatur, ne pactis staret. VIII. Aldobrandinus Camberium venit. Baionensis et Ebroicensis episcopi adventu legati, quod ille petebat, episcopalia insignia ponere recusant. Aldobrandini cum rege colloquium. IX. Sabaudus Augustam praetoriam venit cum x c i o peditum, iv c i o scloppetariorum equitum, et i o c c c cataphraetis. Sueffio et Dignierius ad Tarentasiam occurrunt; sed, nivibus et oppositis montibus tardantibus, nihil actum. c c c c ex Dignierianis, dum solutius agunt, intercepti. Tandem tempore condicto exeunte arx Monmeliani a Brandisio tradita. Sabaudus tardior in suspectis ferendis, quod ei a mathematicis praedictum esset, fore, ut Sextili mense rex in Francia non esset. Boventius, intraetabilior, nullis minis aut promissis inflectitur. Notato a Nereftano loco, quo ad hostem adiri poterat, niqum immensa vi prohibiti regii. Rex, cum nihil cum Aldobrandino et Sabaudi delegatis proficeret, Luissetum primo a Sancatharinae munitione lapide venit; quo ad eum a Genevensi republica legati venire, et in iis Theod. Beza octogenario major, in illa aetate adhuc equitans, orantes ut jugum, Sancatharinae munitionem innuentes, beneficio suo, antequam exercitum e provincia deduceret, clientelaris urbis a cervicibus excuteretur. Tandem Boventius, qui Burgi arcem tenebat, extrema necessitate victus cum rege transigit, aliquot dierum petito spatio; qui dum exirent, rex, relicto in castris Sueffione, Lugdunum excurrit, quo et Aldobrandinum se expectare voluerat. X. Genevae origo ab occasu Imperii Romani repetita. Ab Imperio Germanico deserta: cum episcopis, dein cum Sabaudiae comitibus, foederationes. Inde cum a civitatis et Sabaudi, Genevensium comitum stirpe extincta, delegatis res Hermancae disceptaretur, pro Sabaudus haec in medium afferebantur: titulo emptionis Amadeum Sabaudum jus in ea ab Odone Villario sibi quaesivisse, et a Sigismundo Caesare anno c i o c c c c x x i i investituram ejus impetravisse, et vicarios Imperii jam ante Sabaudiae principes a Carolo iv constitutos esse; eodem jure sub Carolo v, Ferdinando et Rodolpho Caesaribus Sabaudiae principes usos esse, cui et accessit Apostolica auctoritas: atque ita antiquorum comitum, episcoporum, Apostolicae sedis et Imperii jura in serenissimos Sabaudiae duces cummulata, qui ex Genevensium et episcopi consensu omnia supremi imperii jura in ea urbe semper exercuerunt, usque ad annum hujus saeculi xxxv, quo, mutata religione, et episcopi et principis et pontificis, et Imperatoris simul omni se jurisdictione exemerunt. Contra a Genevensis reipublicae delegatis disputatum; Genevensis territorii dominos nihil in civitate juris ab antiquo habuisse, sed potius episcopis et ecclesiae sacramentum fidei dixisse, usque ad Friderici Ahenobarbi tempora, qui denuo idem jus episcopo confirmavit, Zeringensi duce, qui vicarii titulo in illo tractu res administrabat, et id juris in Gebennesii comitem transferre cogitabat, increpito et excluso: ab eo tempore Sabaudiae comites cum episcopis transigentes se beneficiarios eorum agnovisse, et fidei juratae instrumenta usque ad

annum CIO CCCCIV extare. Argumenta et documenta a Sabaudis adducta confutantur. Equitis Sabaudi ampullatus eadem de re liber post publicatus, quo plura documenta et instrumenta coacervantur ad fidem faciendam, Genevae comites semper ab initio Sabaudiae comites tanquam beneficiarios agnovisse: quae tamen acta absentibus neque consentientibus episcopis, quorum maxime intererat, et qui jus illud semper, vel fatente ipso comite, Sabaudiae ducibus controversum fecerunt. XI. Dissoluto regis cum Margarita matrimonio, Sillerius, qui Romae erat, Florentiam mittitur, ut pactis cum Maria Francisci magni Etruriae ducis filia conventis regis nomine subscriberet. Missum et speciale ad Ferdinandum patrum mandatum de sponsalitiis contrahendis; et mox Rogerius Bellogardus eodem venit. Celebratae fiduciariae nuptiae ab Aldobrandino cardinali illac transeunte, magna et insigni pompa; in qua nihil quoad spectacula, hastiludia, venationes, et alia sumptuosa oblectamenta defuit. XII. Nova regina classem Liburnii conscendit, et aliquandiu in itinere tempestate jactata Massiliam appulit III Non. Novembr. ab Henrico Momorantio equitum magistro et Pomponio Belleveo et magno ex aulicis tam foeminis primariis quam viris comitatu excepta. Belleveus regis nomine adventum gratulatus est. Gul. Varii senatus Provinciae praesidis primarii a Belleveo introducti ad reginam luculenta oratio. Magna in appulsu classis ac prope sanguinolenta contentio inter Melitenses equites, quorum dux Petrus Mendoza, et Florentinas triremes, quas Joannes Medices ducebat; quae vix tandem a Momorantio ita composita est, ut Melitenses equites dextram tenerent, S. Stephani equites in praetoria, qua regina vecta fuerat, et quam ipsi ducebant, jus suum ac dignitatem tuerentur. Dimisso comitatu, qui eam secutus fuerat, duodecimo post die, hoc est xv Kal. Decembr. Aquas Sextias venit, et biduo post Arvernionem, ubi insolita et adfectata a patribus Jesuitis, qui restitutionem suam urgebant, pompa excepta est, septenario numero exquisita curiositate et regi et reginae applicato. Inde per Valentiam, Turnonium, Viennam, Lugdunum iv Non. Decembr. pervenit, ubi tumultuaria pompa excepta ad archiepiscopi aedeis deducitur. Septem diebus cum in urbe morata esset, prono Rhodano advenientem regem sub vesperam excepit, qui obsoleto et militari habitu, qui maxime illum decebat, post commutata honestatis et mutui adfectus verba, lecti, quod suum prae festinatione nondum advenisse diceret, cum ea participationem non infacete petiit, qui ea nocte conjugalis factus est. Aldobrandinus, qui Camberii remanserat, subito evocatus, ut externae nuptiarum pompae et negotio de pace cum Sabaudis interesset, urbem solemniter ingreditur xvii Kal. Januariar. Mandata ejus seu facultates, in senatu minime publicatae. Repetitur post Domini natalem pacis negotium et propositae conditiones. XIII. De quibus cum in eo partes essent ut convenirent, rex a Genevensibus exoratus Sancatharinam munitionem destruendam mandat, quod non aliter securum per Clusuras transitum habere posset; quod tanta celeritate peractum, ut non nisi re confecta nuncius Lugdunum ad Aldobrandinum pervenire potuerit, qui casu ultra modum irritatus in Italiam re infecta discedere se paratum, neque huic negotio ultra auctoritatem interponere velle initio ostendebat. Ad extremum cum arx Burgi, in qua Sabaudis reliqua spes erat, periclitaretur, assentiente Jo. Baptista Taxi, quasi placatus mutat. XIV. Et cum omnia ad bellum pararentur, Ronio, qui ad rem pecuniariam ac tormentariam expediendam a rege Lutetiam mittebatur, ad eum salutandum officiose profecto, conditiones perscribuntur, quibus vix tandem post multas obtestationes delegati Sabaudi subscribere. XV. Fontanus et Sabaudus, ab Aldobrandino rebus compositis moniti ut ab armis discederent, alienos se a pace facta ostendunt. Eorum longe diversi adfectus. Lermaci in aula Hispana pollentis ingenium, et occultae cum Fontano aemulationes. Tandem, additis ad mensem, intra quem Sabaudus pacta Lugduni conventa habere rata debebat, xv diebus, literae a Philippo venerunt, quibus placere sibi, ut conditionibus subscriberetur, ostendebat; de copiis, quas alio destinabat, statuendi plenam potestatem faciebat. Ab Hispanis cum se desertum videret Sabaudus, ad extremum, quae Lugduni acta erant, subscriptione sua comprobata, monito Boventio, qui Burgi arcem tenebat, ut non nisi extrema necessitate victus eam traderet. Quod tandem incunte Martio fecit, et Petrus Escodeca Boetius ei cum valido

lido praefidio imponitur. XVI. Rex reginaque rebus ex voto confectis et pace parta Aurelianum ambo veniunt, ut anni propitiatorii indulgentiis huic loco peculiariter concessis participarent. *Templum, superioribus bellis dirutum, assignatis vectigalibus instaurari coeptum. Crimen falsi inter confessiones frequens, et ita ad regem delatum, ut remedium per leges quaereretur.* XVII. Roberti Ebroici Essexiae comitis, qui vulgo *Achilles Anglicus* indigitabatur, generosa ambitio ex aemulatione cum Roberto Cecilio, postremo ipsi fatalis. *Is a Cobhamo et Raleigho, qui cum Cecilio faciebant, in Hiberniam honorificae expeditionis specie ablegatur; quam tamen ea lege suscepit, ut quoties expedire videretur, non expectato reginae responso in Angliam redire posset; quod ei contrariis literis, postquam in provinciam venit, negatum. Cum Tiroennae comite, qui res in insula miscebat, colloquitur, et transgisse sibi visus in Angliam injussu reginae redit: a conspectu ejus arcetur, et captivus sistitur, accusatione in eum instituta, quod mandata reginae sprevisset, et capita cum perduellis contulisset. Ab aula ad biennium removetur. Post annum gratia facta, ut Londini cum famulatio privato manere posset. Dein cum amicis de curia occupanda et regina in potestate habenda sumptum consilium. Conjuracionis indicium a domestico corrupto per Cecilium ad illam perlatum. Citatur ut ad concilium in aedibus Thomae Buckhursti magni thesaurarii veniat, ab Herberto in arcano monitus, ut urbe excedat. Sibi insidias a Cobhamo, Raleigho, Cecilio structas per urbem apud plebem homo gratiosus famam spargi curat. Concursum plebis ad ejus aedeis factum, et seditione excitata, edicto publico perduellis et proditor pronunciat. Dein post aliquem conflictum ipse sub vesperam a Thoma Howardo maris praefecto capitur, et cum eo Southamptoniae et Rutlandiae comites, et postremo Christophorus Bluntus et plerique alii ad c per diversos urbis carceres distributi. Thomas Laeus cum scloppetio deprehensus maturandi judicii, quod protelatum iri apparebat, occasionem praebuit. Forma solemnis judicii. Capita accusationis proposita. A iudicium rejectione ob criminis titulum et iudicium dignitatem excluditur. Ad capita respondet. Cum Cobhamo et Raleigho altercationes et cum Cecilio acerbae expostulationes, nullo demissi animi aut misericordiam implorantis signo edito. Auditus post eum Southamptonius, qui pari constantia causam dixit. Damnato post sententiam a Buckhursto pronunciatam tanquam perduelli et proditori poenae genus a regina remissum, et ipse magni animi constantia supplicium decollationis pertulit, nusquam implorata reginae misericordia, quam sine dubio obtinisset, nisi vitae pertaesus mori quam ad miseram precem descendere satius duxisset. Alii et cum eo supplicio adfecti, et ipse Bluntus.* XVIII. Ad Kinsalam in Hibernia Hispani, Alfonso Ocampo duce, a Tiroennae comite evocati, conferta pugna ab Anglis profligati, et Ocampus captus. Qua clade accepta Alfonsus Aquillarius, qui Kinsalam tenebat, deditionem fecit, commodatis ab Anglis navibus, quibus cum suis in Hispaniam portaretur.

L I B. CXXVI.

MOTUS in Anglia inter Catholicorum illius regni reliquias exorti origo. *Gul. Alanus Philippo auctor, ut ex Catholicis Anglis seminarium Duaci institueret; quod postea Durocortorum Remorum apud nos a cardinali Lotharingo translatum fuit. Inde cum multi in Angliam migrarent, in suspicionem adducti, ob frequentis conjurationes, quasi potius rebus novis quam pietati studerent, ob idque vexati et quasi perduelles supplicio adfecti. Alani pro iis apologia. Eodem auctore a Gregorio XIII Romae seminarium erectum, et ejus cura Jesuitis patribus attributa. Abolitis archiepiscoporum et episcoporum, quae penes Protestanteis erant, nominibus, nova disciplina ab iis in arcano instituta, in quo principatum sibi sumpserunt tanquam a pontifice delegati; quo tamen moderate usi sunt, Alano et Fr. Toletio, qui interim in cardinalium collegium cooptati sunt, superstitionibus: iis decedentibus, Jesuitae patres contra seminarii alumnos, qui tuto et pacate sub regina vivere malebant, infesta signa extulerunt, Petro Westono et Roberto Parsono ex illo sodalicio*

C I D I O C I.

HENRICUS IV.

dalitio ducibus; quorum hic matura fuga, fratribus ad vexationes expositis, cum Romam concessisset, miseros homines apud pontificem calumniis onerabat; II. Ille in Anglia relictus ab Henrico Garneto per regnum provinciali auctoratus Georgium Blackwellum archipresbyterum renunciandum curat, cum summa in cuncta seminaria potestate. Inde dissidia inter eos, cum Blackwellus immodicis laudibus Jesuitas extollere, sacerdotes eorum imperia detrectanteis incessere, non desisteret; illi et quae falso de Jesuitis jaectarentur elevarent, et suam innocentiam scriptis editis tuerentur. Wisbicense presbyterium. Nova ejus sub Blackwello ordinatio. A Cajetano cardinali confirmati sacerdotes Angli Romam missi, ut de statu rerum suarum pontificem coram edocerent, et certius de voluntate ejus cognoscerent, pessime a Parsono habiti, et duritia ejus coacti, qui in Anglia erant, novae subordinationi subscribere. De qua cum scripto questi essent nonnulli, virulentum libellum contra eos Thomas Listerus edidit. Ita sacerdotes Angli, non plus a sectariis quam ab archipresbytero et Jesuitis patribus infestati, ad sedem Apostolicam postremo appellant, ob id a Blackwello suspensionis poena multati. Nova decreta e gremio sacerdotum ad pontificem legatio. Confirmata non auditis partibus a pontifice a Cajetano cardinali facta ordinatio. Quo facto, cum res aliquandiu quievissent, archipresbyteri duritia, qui schismaticos eos, qui ab initio, cum de pontificis voluntate nondum adhuc constabat, parere noluerant, injuriose appellabat, rursus exacerbatae sunt. Consulti super injuria theologi Parisienses, qui secundum sacerdotes contra archipresbyterum responderunt. Denuo Romam missi, qui scissurae, cujus calumniose insimulabantur, causam in Jesuitas patres rejiciunt; qui ubi in insulam venerunt, pacem et concordiam, in qua Alano superstite degebant, adventu suo confestim turbaverunt: antea nullum gravius in eos in Anglia promulgatum edictum, et crimina majestatis inaudita. Alia aculeate in eorum invidiam addita, etiam beatae memoriae Borromaei cardinalis facto reposito, qui, cognita Jesuitarum patrum ambitione, in dioecesi Mediolanensi seminariorum curam illis ademptam saecularibus sacerdotibus attribuit. Anglorum sacerdotum petitiones, ut episcopus presbyterorum suffragiis non ex Jesuitarum sententia crearetur: Romani seminarii cura Jesuitis adimeretur: prohiberet pontifex, ne libri de rebus ad Reipublicae statum et reginae ac magistratus offensionem spectantibus editi in Angliam deinceps transmittantur: ad ultimum potestatem sacerdotibus faceret, leges sibi ac statuta, prout opportunum videretur, condendi. Toto quadriennio haec digladiatio duravit, quousque Clemens VIII, qui videret non solum infructuosos sed detrimentosos in Anglia Jesuitarum conatus esse, IV Non. Novembr. diplomate Blackwellum monuit, potestate sibi commissa moderate uteretur, nulla negotia ad administrationem suam pertinentia cum societatis Jesuiticae patribus communicaret, eleemosynas, qua de re maxime querebantur sacerdotes, semoto adfectu large et bona fide erogaret, abolita contentionum et libellorum hinc inde publicatorum memoria. III. Colloquium in Germania Ratisponae institutum inter theologos a Maximiliano Baioariae duce missos, et Augustanae confessionis socios a Protestantibus principibus itidem missos, Baioaricis, Saxone, Brandeburgicis septemviris, Wirtembergico, quod XIV sessionibus absolutum fuit; quibus inde S. scripturae solius in controversiis dirimendis auctoritas urgebatur; hinc ad S. scripturam et conciliorum et traditionum auctoritas atque orthodoxorum patrum consensus praeterea adjungebatur. Acta hinc Witembergae, hinc Ingolstadii publicata. IV. In Belgio Mauritius eductis copiis ad Berkam Rhemensis castra ponit VI Non. Quintileis. Locus a Ferdinando Davalo pridie Kal. Sextil. deditur. Meursiae castellum Valpurgis comitissae donatione ad Mauritium delatum deditioe receptum ac muniri coeptum. Controversia successionis inter Clivensem ducem ac Mauritium ad Spirensis cameram remissa. V. Ostenda, quod Parmensis semper facere recusaverat, Flandriae Ordinibus efflagitantibus ab Alberto tandem obsessa. Loci situs, et natura, ac munitiones. Principium obsidioni factum III Non. Quintil. Franciscus Veerus loco praepositus, cum valido praesidio. Eruptionibus crebris certatur. VI. Rex Caletum usque procedit. Bironus inde in Angliam missus. Elisabethae cum eo ominosum colloquium, capitibus nuper supplicio

plicio adfectorum eminus ostentatis. VII. Balmetae in Andibus Franciscanorum causa contra Recollectos in senatu agitata. VIII. Aquensis senatus contra archiepiscopum decretum. IX. *Catrius, qui rei tormentariae in Ostendae obsidione praeerat, globi ictu occisus; cui substitutus Buquoii comes ex Longovallorum familia. Morte Henrici Colinii Castellionaei summae spei adolescentis accepta in Catrii nece clades pensata: quem Uctenbrochius tribunus paulo post secutus est.* Ab obsidione ob aquarum inundationes parum abest quin Albertus discedat. *Veerus tot eruptionibus aliquoties sauciatus, quo liberiore aere frueretur, Mildeburgum translatus, ad obsidionem redit. Accepto de filio regi nato nuncio, obsessi displosis fragore insolito tormentis publicae laetitiae signum ediderunt.* Conjuratio in oppido detecta et revicta. X. Mauritius Berka capta Silvam-ducis tentat. Portus novi Ostendae subinde, ut ab Hispanis veteres obstruebantur, ab obsessis excavati. *Decreta ab Alberto oppugnatione Veerus, ut tempus duceret, colloquium poscit, dum auxiliares advenirent; quibus comparentibus colloquium abrumpitur, et ita annus exactus, xxxiii post mensibus extracta obsidione.* XI. Olivarii Nortii in Indias suscepta navigatio. *Magellanicum fretum post varias et periculosas jaectationes, cum *vi Kal. Quintil. solvisset, †viii Kal. Decembr. intrat. Ejus exacta descriptio, et insulis circumpositis indita a Batavis nomina. Pinguium et canum marinorum in eo copiosa piscatio. Homines a cultu humano alieni Pinguium pellibus teguntur, et facie fuco infecta Struthiocamelorum ovis et carne illo tractu frequentium vitam tolerant. Mergorum, phocarum, thynnorum rarae formae, et alatorum piscium haec ingens copia. Inde toto bimestri summis difficultatibus conflictatus Olivarius Februario exeunte in mare pacificum, Desiderato promontorio superato, enavigat, et iv Eid. Mart. Mocham insulam ex adverso Chiliensis regionis appulit. Chiliensis tractus descriptio, salubritas coeli, fertilitas soli. Provincialium contra Hispanos defectio. Ad Latronum insulas transitum, ubi morbus Neapolitanus primum dictus frequens. Cum Manilliensibus acre certamen: inde Bolotonam peninsulam praegravem praetervecti Borneae insulae sinum ingrediuntur. Demum ad Favam descendunt xi Kal. Febr. hujus anni. Rex is Balamboamam urbem ante quinquennium obsederat, injuriam injuria cumulans, et rege ejus forte sublato urbe capta familiam ejus extinxerat. Haec patriam repetendi captum consilium; et Olivarius, v Non. Maias Bonae Spei promontorio superato, xv Kal. Jun. Tropicum Capricorni iterum transit, et inde ad S. Helenae insulam exscendit; et xxxviii mense, ex quo solverat, Roterodamum incolumis pervenit.* XII. Fontanus post pacificationem cum Sabaudo copias adhuc sub signis tenebat, pontificio legato nequaquam instante, ut ad liberandam formidine Italiam eae quamprimum dimitterentur. Expeditio Algeriana. Tremecenum regnum, et ejus origo ac successio usque ad Horuxii Mitylenaei famosi piratae tempora. *Algeriam dein frater ejus Hariadenus Ahenobarbus tenuit. Naufragio Caroli v Caesaris classis foedo conflictata est anno saeculi praeteriti xli. Dein propter infestas per Hispaniae litora et toto mari Tyrrheno excursions, in regnorum comitiis semper de Algeria expugnanda mentio injicitur, et ordinariae pensiones illa aut negata aut dilata pariter negantur. Rufo Gallo milite, qui ad Chion ducendi magno Etruriae duci non infelici conatu auctor fuerat, instigante, et rationem rei conficiendae monstrante, Philippus Auriae negotium dat, ut classem summo silentio instruat, parte copiarum, quas Fontanus habebat, in eam expeditionem destinata: nam aliae in Pannoniam, aliae in Belgium destinabantur. Serius instructa classis omnino lxx triremium vix tandem xiv Kal. Sept. Gymnesiam appulit. Dies inutiliter navigiis a classe deerrantibus extracta; ac postridie tam foeda tempestas incubuit, ut retro re infecta Gymnesiam rejecti sint, Traductus a Toletano qui in classe militabat, et Ranutio Parmensi qui ultro nomen dederat, in Hispana aula ob id Auria, quanquam justas excusationis causas haberet, invidiae in aetate jam ingravescente cedendum ratus, ultro se triremium praefectura postea abdicavit.* XIII. Res ad Canisam haud satis felici successu gesta, Ferdinandi archiducis Caroli filii ductu, et vicarias partes obeunte Vincentio Mantuae duce. Sigismundi Turriani miserabilis casus triste successus augurium fuit. Franc. Aldobrandini, qui pontificiis copiis praeerat, Varadini

* ann. 1597.

† ann. 1598.

T O M. VI.

mox secutus obitus. Dornifchi lustratus exercitus. *Joannes Medices summus castrorum praefectus. Ad Coderibam, ubi Murrha ponte jungitur, in Hungariam terram ineunte Septembri traductus exercitus, II a Canisa, quam Hassen purpuratus tuebatur, nec amplius leucis; ad quam V Eid. ejusdem mensis admoti castra. Sero et lente administrata omnia. VII Kal. Novembr. tentata duobus locis oppugnatione ab Heberstenio et Madrutio, et nostri cum damno repulsi. Interim excursionibus circa Zigethum a nostris feliciter pugnatum. Camorrhac castellum admotis crepitaculis interceptum. Auxiliares Hermanno Ruswormio duce a Matthia missi; cum frigore et gelu, quod jam illis locis intensum erat, miserabiliter potius quam cum hoste luctati. Tandem soluta obsidio, Turcorum ludibrio tormentis relictis. Ingens et foeda strages, ad quam morbi accessere. XIV. Ad Albam-regalem felicior successus fuit ductu Mercuriani; qui Nonis Septembribus cum urbem obsidione cinxisset, suburbia primo impetu capta, et in iis XIV machinae aeneae, ac biduo post in urbem perripuit. Belgarum mira intemperies, qui ne Germanis quidem pepercere, etiam regum Hungariae ossibus revulsis. Auxiliares Buda profecti a Mercuriano caesi, amissis tormentis. Postea et cum iis obstinata pugna certatum, in qua bis mille Turci occubuerunt, et in iis Budensis purpuratus et aliquot praetores ac praefecti. XV. Feliciter et a Caesarianis in Dacia pugnatum. Comitibus Claudiopoli indictis Sigismundus Bathorius Transilvaniae princeps renunciatus, decretumque ut e Moldavia revocaretur. Stephanus Tschiakus Michaelis Walachi, qui ad Caesarem supplex profectus fuerat, uxorem et liberos capi imperat. Sigismundus in patriam reversus a Tschiacho facta per literas apud Bastam excusat, moxque mutat, et temerario ausu cum Michaele Walacho a Caesare in Daciam remisso et Basta confligit. Amissa plus X CIO, et castra a Caesarianis capta et direpta. Non diu inter victores concordia fuit, Basta in Walachum insurgente, quem ad extremum oppressit, post mortem sparsa fama quasi in tentorio ejus repertae essent literae, quibus de occultis cum Turco consiliis fides fiebat. Frustra Claudiopolis a Sigismundo tentata. Basta totam Daciam in Caesaris verba adigit. ¹ Bistriciae contra deditiois leges injuriose saevitum. Qua re exacerbatus Ciculorum dux Moyses pro libertate patriae arma sumit, et conserto proelio victus in montana aufugit. Sigismundus postremo Bastae se dedit, et loco summi beneficii inter Bohemiae barones allegitur. Tschiakus in Dacia principatum retinet. Suecus in Livonia rem gerit, ad Coquenhusam Cocovitio cum Polonis occurrente caesus. Clades a Carolo cum recenti exercitu superveniente ad Wendam facta, captio ipso Cocovitio, et ad Rigam posita castra. A Samoscio denunciatum Carolo bellum, scripto publicato, quo ille tanquam impius, perfidus, ac perduellis perstringitur. Facto verba ulciscitur Carolus, et praemissos Polonos invadit ac trucidat, et inde aspera hyeme a Rigae obsidione discedit, et cum Jo. Nassovio et Reinardo Solmensi in Sueciam renavigat. XVI. Pseudo-Sebastiani praestigiis Hispania ac Lusitania imprimis turbat. Sparsa de eo prima fama pronis auribus accepta. Ejus errores post cladem in Africa acceptam, et apud Persas et inter Georgianos diuturna mora. Postremo in Siciliam venit, praemisso M. Tullio Cotifone Cosentino, qui de ipsius incolumitate Lusitanis fidem faceret. Cum Romam tenderet in itinere Venetias divertit, ubi Philippico oratore instante in custodiam a senatu ducitur. Lusitanorum suspiciosum ac credulum de regibus suis ingenium. Interrogatus cum indicia dedisset, quae occasionem quaerentibus deliberandi materiam praeberent, dimittitur. A suis, qui eo jam magno numero accurrerant, de ratione itineris consultatum, cum alii per Rhaetos et Helvetios, alii sectarios pertaesi per Etruriam illi proficiscendum suaderent. Florentiae captus reposcentibus Hispanis a Ferdinando duce traditur: inde Neapolim ductus, et imposturae ab Hispanis convictus asello ad ludibrium impositus traducitur, et ad Baetis aestuarium in Hispaniam transportatus perit. Josephi Texerae apud nos de eo publicata scripta, additis etiam vaticiniis ab Alfonso I Lusitani nominis fundatore repetitis. Pseudo-Alexandri, Pseudo-Philipporum, Pseudo-Neronis, Pseudo-Balduini, Pseudo-Edvardi V et Richardi apud Anglos, Pseudo-Caroli nuper in Hispania, et apud nos, et Pseudo-Mustapharum inter Turcos reposita exempla. Campanae ad Velillam sive Juliam Celsam in Terraconensi provincia sponte*

sc

¹ Vid. Lib. CXXVII. c. IX. et seq.

se moventis et sonum edentis, quod aliquoties jam accidisse indigenae jaetabant, portentum. *Hier. Suritae de ea judicium.* XVII. Mortes illustrium virorum, Friderici Willelmi Saxonis septemviratus tutoris, Martini Garcis Hierosolymitani ordinis principis, cui Adolfus Vignacurius suffectus; Jo. Vincentii Pinelli patricii Genuensis, *ejus bibliotheca*; Tychonis Brahe equitis Dani astronomorum principis, Richardi Streinii liberi in Austria baronis, Davidis Chytraci Suevi. XVIII. Obitus heroinarum item illustrium, Aloisiae Lotharingiae reginae Henrici III viduae, Mariae Borboniae Helionori Aureliani Longovillani, Franciscæ Aurelianae Ludovici Borbonii Condaei, Henricæ Cliviae Ludovici Gonzagæ Nivernii viduarum; Joannæ Coëmiae Francisci Borbonii Contii uxoris. ¹ *Additum ad extremum ab auctore veniam praefato Mariae Barbansonae Caniae dilectissimæ uxoris epicedium, cum inscriptionibus statuae e Lunensi marmore ad S. Andreae in arcibus in monumento majorum posita.* XIX. *Rex ad Fontem-Blaudi, appetente gravidæ uxoris tempore, venit; quæ S. S. Cosmæ et Damiani festo die profunda jam nocte sub horam undecimam puerum felicibus auspiciis enixa est, Delphinique faustum nomen tanto tempore in regia domo intermortuum per eum revixit. Comprecatio ab auctore addita. Paulo ante eodem mense Margarita Hispaniæ regina filiam Mantuæ Carpetanorum peperit, haud minore populorum illorum gratulatione; apud quos, ut masculorum, sic iis deficientibus foeminarum legitima successio est.*

L I B. CXXVII.

NOVA operis praefatio. II. VII Eid. Jan. ad Ostendam totis viribus oppugnatione tentata. Vario eventu utrinque pugnatum. Albertus animum ad obfidionem obfirmat. Novae munitiones ab utraque parte excitatae. Undecim dierum spatio plus c naves non sine damno plerumque intra oppidum acceptae. III. Frid. Spinola in Hispaniam profectus Philippo auctor fuit, ut VIII triremeis ad suas adderet, novosque delectus Ambrosio fratri habere liceret. Sub id irrito conatu tentata Breda a Frid. Bergensi comite. IV. Mauritius Graviam deditioe capit. Ad Ostendam interim variae machinae excogitatae ab Albertinis. Ad Hamontium miles tumultuatur. V. Frid. Spinola acceptis VIII triremibus Hispali cum solvisset, in Anglicano freto a Batavis navibus illac excubantibus multum damni accepit. VI. Wachtendonka paene intercepta. Negotium de pace inter Emdanos et comites coeptum interventu Ordinum repetitur. VII. Mercurianus, re bene ad Albam-regalem gesta laetus in patriam rediens, Norimbergæ inopinata morte oppressus est. Ejus ingenium, mores. VIII. Caroli Gonzagæ Clivii Nivernensium ducis longinqua peregrinatio: in Pannoniam descendit. Alis purpuratus ab Heiducis interceptus. Ad Budam irrito conatu posita castra. Pesta a nostris capta. Nivernius fortiter pugnans gravi vulnere ictus. IX. In Dacia Basta successus urget. Bistriciam in fidem accipit. Moyses Cicularum dux proelio victus in montana confugit. Bathorius omni ope destitutus ultro ad Bastam supplex venit. X. Res in Livonia a Sigismundo Polono et Carolo Sueco gestae altius repetitae. Proelio acriter commissio Sueci funduntur. Polonorum in victoria crudelitas. Wenda et alia loca circumposita a Radzivilio et Sicinskio in potestatem redacta. XI. Joannes Nassovius ad Carolum venit, et summam sub eo armorum praefecturam accipit. Carolus ad res constituendas domum redit. Leges militares a Nassovio dictae. Caroli in Nassovium livor. Dissidio ducum amissa rei bene gerendae occasio. Ad Rigam posita castra, sed de Sigismundi adventu nuncio allato per tumultum soluta obsidio. Rex tandem Seelburgum venit cum Joanne Zamoscio Polonicorum exercituum imperatore. XII. Zamoscii aliorumque belli ducum et procerum nomine luculentum scriptum ad Carolum mittitur. Carolus respondet et in Zamoscium acerbe invehitur. Zamoscii acerbum itidem responsum. Ad Livonos Sigismundus ex iisdem castris scribit. XIII. A verbis ad arma deventum. Rex ab obsidione Wolmariae discedit, et Vilnam venit. Zamoscius ad Wolmariam castra admovet, et deditioe capit. Zamoscii et Nassovii utrinque res gestae. Nassovius

CICID CII.

HENRICUS IV.

¹ *Vid. Tom. VII. hujus edit. cap. IV. p. 155. et seq.*

TOM. VI.

Nassovius in patriam redit. XIV. In Africam ad Mahometam arcem a Melitenfibus equitibus expeditio suscepta. Classis Turcica duce Cicada in Calabriam apulit. Rhegium vastatum. XV. Praetoriani occasione Scribae qui in Asia proxima seditiosos fovebat, et sub portas usque novae Romae excurrere, tumultuandi occasionem captant. XVI. Finalium in Liguria ab Hispanis occupatum. Medesimus portus captus, et milite firmatus. XVII. Virorum literis illustrium mortes, Lazari Superantii, Maximi Margunii Cytherensis episcopi, Pauli Melissi, Martini Rulandi, Gasp. Peuceri, Fr. Junii, Jo. Passeratii.

L I B. CXXVIII.

CICCO CII.

HENRICUS IV.

APUD nos initium anni a pompis nocturnis et choreis factum. Interim rex domesticis conjurationibus conflictari coepit. In Petrocorios proficisci statuit. Bloesis cum esset, acrem cum Bullionio verborum concertationem habuit. Rex Pictavii Panchartae vectigali abolito Fontem-bellaqueum redire statuit. II. Lutetiae in Mercuriali conventu de advocatorum salariis moderandis agitatum, quae res paene totam urbem commovit. Motus tandem conquievit. III. Jac. Lafinius delator ad regem venit, et impetrata venia testimonia molitionum Bironi apud cancellarium deposuit. Bironus ab Ecurio et Janino a rege missis persuasus in aulam venit. Bironi durum et pervicax ingenium. IV. Rex cum nihil precibus impetravisset, ipsum, Arvernorumque comitem consiliorum participem, comprehendere iussit. Captivi ad urbem adducti et Bastilia inclusi. Rex cum ad Fossatense castrum profectus esset, Bironi gentiles supplices ad eum venire. Pro iis Forcaeus de geniculis verba fecit. Rex legibus fraenum laxare apud se constituisse respondet. Bironus, cognito regis responso, paulatim infringi coepit. Libellus supplex, ab ipso seu conscio factus, per manus hominum volitavit. V. Diploma ad senatum missum, quo de Bironi conjuratione cognoscendi plena potestas fiebat. Achilles Harlaeus primarius praefes aliique delegati Bastiliam veniunt et Bironum adeunt. Ab Harlaeo de secretis cum Sabauda consiliis interrogatur: tum prolatae ipsius ad regem et alios literae manu propria scriptae; quas cum agnovisset, prolata quatuor folia integra, quibus series conjurationis continebatur. Inde confectae adversus reum probationes et auditi testes. Mox a delegatis Bironus interrogatus. VI. Summa testimoniorum Lafinii et Renazaei ipsius domestici fusius declaratur. Lafinius, Renazaeus, et reliqui testes cum reo commissi. VII. E Bastilia in senatum adducitur, et coram cancellario sistitur, qui eum interrogat. Quae a reo pro defensione in medium allata. In Bastiliam reducit. Postridie dictae sententiae, concordibusque suffragiis decretum, ut reus in platea Portuensi capite plecteretur. VIII. Rex eum in Bastilia plecti voluit. Cancellarius eum ad constantiam hortatus est. Reus commotior regis misericordiam imploravit. Amanuensis decretum contra ipsum latum pronunciat. De rebus secretis a cancellario et Harlaeo interrogatus paulo post ad mortem se comparat, et in genua procumbenti caput a cervice recisum. IX. Carolus Hebertus Bironi ab epistolis ad carcerem perpetuum damnatur, qui postea regis indulgentia dimissus est. Burgundiae praefectura quam Bironus tenebat Bellogardio attributa. Exteri principes de conjuratione revicta per oratores suos regi gratulati sunt. Regis ad Philippicum oratorem responsum. Guido Ederus Fontanella tanquam reus laesae majestatis ad ignominiosam mortem damnatur. Cum eo et alii supplicio affecti. Monbarotus comprehensus. Arvernorum comes ex reo delatoris partes induit, ac in gratiam receptus libertati restituitur. Luxius conjurationis itidem particeps eadem fiducia in aulam venit. X. Bullionius, in Septimaniam descendens, Castrum venit, et ad regem literas dedit, quibus profectiois suae et mutati consilii rationes reddebat; et se coram iudicibus in Castrum camera constitutis purgare paratum ostendit. Rex cognitionem causae Castrum camerae interdixit. Bullionius Monpelium venit, Protestantiumque advocatione apud regem implorata, tandem Genevam pervenit. Protestantes in gratiam Bullionii dant literas. XI. Elisabetha, quam rex per oratorem suum de Bullionii consiliis monuerat, pro eo nimis fortasse

fortasse libere intercedit. XII. Scriptum publicatum quo praecipua accusationis capita continebantur. Quae omnia fere inficiatione Bullionius diluit. XIII. Claudius Lotharingus Jonvillae princeps cum Phil. Anglurio Guionvillano consilia perniciofa agitalle delatus jussu regis sistitur, sed deprecante pro eo illustrissima familia in gratiam receptus.

L I B. CXXIX.

RENOVATUM a rege cum Helvetiis foedus, ad quod servandum delegati Lutetiae in aede D. Mariae, coram rege et omni aulico comitatu tactis sacrosanctis evangelii, adacti sunt. II. Edictum ad refraenandam duellorum licentiam conditum, et in senatu publicatum. III. Perniciofa et in re monetaria mutatio facta est. Edictum Moncelli conditum. Promulgatio ejus post enixum regis mandatum saepius repetitum facta. IV. De auri argentique venis, plumbi, stanni, aliorumque metallorum fodinis aperiendis apud nos actum, nullo proventu. Edictum ea de re conditum et in senatu promulgatum. V. Burdigalae inter senatum et cardinalem Surdisium urbis praesulem, qui altare inconsultis S. collegii sodalibus demoliri aggressus fuerat, ingens orta contentio. Cardinalis primum praesidem et Jo. Bonellum Verdunum a senatu delegatos extra ecclesiae communionem ponit. Severum senatus contra cardinalem decretum. Rex diplomate suo negotii cognitionem sibi sumpsit. VI. Lis inter plebeium ordinem et reliquos duos in Delphinatu, tandem hoc anno in regis consistorio finem accepit, sed deteriore plebis conditione. VII. Causa inter episcopum Andegavensem, qui Breviarii et Missalis recepti usum inconsultis rege et dioecesis ordinibus abolere voluerat, et S. Trinitatis collegii sodales ab ejus decreto ab abusu appellanteis magna contentione in senatu agitata. VIII. x Kal. Dec. regina filiam Lutetiae enixa est. IX. Sabaudus irrito conatu Genevam tentat. Expeditionis ordo. Cum res hac occasione ad bellum apertum erupturae crederentur, interventu tandem regis inter Sabaudum et Genevensis perscriptae pacis conditiones. X. Rex Gastonem a Fuxo naturalem filium ex Henrica Balsaca susceptum diplomate suo legitimum declarat. Id tacito curiae decreto firmatum, et in acta relatam. Rex cum regina in Mediomatrices ad res provinciae ordinandas profectus est. Motus bellicus inter Car. cardinalem Lotharingum et Brandeburgicum de episcopatu Argentinensi contendenteis a rege compositus. XI. Dum rex Divioduri esset, Jesuitae de restitutione sua solliciti ex Varani consilio solemnem ad eum legationem adornant. Ignatii Armandi provincialis supplex ad regem oratio. Rex eos benigne excepit, et bono animo esse jussit. XII. Rex literas in Bullionii gratiam scriptas a Friderico septemviro accepit. Ad eas responsum. Nancium rex excurrit ad invisendam sororem. XIII. Rex ubi Lutetiam rediit, totus in pacis otia intentus, augendis rebus et opulentiae regni studere coepit, omnium opificiorum officinis institutis, atque ante omnia serici artificio. XIV. Elisabethae Anglorum reginae mors. Ejus elogium, ingenium, mores, prospera fere semper fortuna. XV. Post ejus mortem in Jacobum Scotorum regem concordibus suffragiis omnes regni ordines consenserunt. Cum toto comitatu novus rex Londinum xvi Kal. Junias venit. Magna de eo a Catholicis spes concepta. Ab iis libellus supplex oblatus. Eam spem fidei confessio sub id evulgata non parum imminuit. Elisabethae iusta perfolvuntur. XVI. Max. Bethunius Ronius ad novum regem salutandum a rege missus. Antiqua foedera firmata, nova addita. XVII. Inter Sueffionem et Ronium, nuper in aulam reversum, atrox jurgium, quod tandem compositum est. XVIII. In Anglia rex Westmonasterii cum Anna uxore in regem unctus est. Detecta in eum conjuratio. In consciis plectendis memorabile clementiae regis exemplum. XIX. Joannes Taxis ad eum a Philippo missus. Taxim mox secutus Jo. Ferd. Velascus comes stabuli Castellae. XX. Apud nos Vapinci in Allobrogibus synodus a Protestantibus celebrata. Quae in ea decreta. Hen. Roanus dux et patricius creatus in senatu sacramentum dixit. XXI. Illustrium mortes : Mariae Caroli v filiae, Georgii Friderici Brandeburgici Onosbacensis, Christ. Ratzivilii, A-

CIDIO CIII.

HENRICUS IV.

TOM. VI.

dami a Bikema Moguntini praefulis septemviri. XXII. Literis clari obierunt Jac. Monavius, Andreas Caesalpinus, Franciscus Vieta, Vidus Coquillius Romaneius. XXIII. Mors Hametis Mahametis filii Marochi, Fessae, et Sufiani regis. Ejus liberi.

L I B. CXXX.

CICICIII.

HENRICUS IV.

CICICIV.

IN imperio Turcico hoc tempore periculosi motus. Gassius Begus Taurisum capit et Persarum regi tradit. Satrapa, Horologerus vulgo dictus, Persarum conatus reprimat. II. Equitum Melitensium in Graeciam felix ad Patras expeditio. III. Mahometis III obitus relicto impubere filio. IV. Venetorum cum Rhaetis vicinis foedus. V. Res in Pannonia a Rufwormio contra Turcos gestae. VI. In Dacia Moyses Albam Juliam intercipit. Bassa commisso proelio insignem de Moyse victoriam reportat. VII. In Germania celebrata Ratisponae comitia. In Saxonia inter Christianum Saxonem septemvirum et Anhaltinos principes grande dissidium. VIII. Ostendana obsidio continua serie ad exitum perducta. Ambrosius et Fridericus Spinolae fratres opibus pollentes nec minores animis ad majora se hoc anno parant. Silvae-ducenses praesidium urbe sua eiciunt. IX. Frid. Spinola navali certamine contra Batavos fortiter pugnans ingenti sui relicto desiderio occubuit. Ejus praefecturae et dignitates in Ambrosium fratrem a Philippo collatae. Frid. Bergensis comes Italos et Hispanos, qui superiore anno rebellaverant, ad obsequium sine conditione, Alberti jussu vi cogendos suscepit. Seditiosi cum Ordinibus conveniunt. Silva-ducis a Mauritio irrita conatu obsessa. Tandem astu ab Alberto in oppidum immissi praesidiarii. X. Interim in Ostendana obsidione multae machinae a Pompeio Targone Romano excogitatae nullo successu. XI. Albertus de obsidionis exitu desperans cum Ambrosio Spinola agere coepit, eique ultro delatum summum armorum imperium. Spinola ad Ostendam venit. XII. Ordines de exitu veriti exercitum instruunt. Cum dubium esset quo tenderet Mauritius, praefecti vicini sibi metuentes ad Albertum scribunt, et auxilia summitti petunt. Tandem Mauritius ad Vlissingae canalem cum classe 10 omnis formae navigiorum appulit. Mauritiana classis in Slusensis canalis ostio haeret. Quae ad exscensionem hostium impediendam ab Albertinis facta. Cum nec Graviae seditiosi quiescerent, Albertus necessitate adductus cum iis transegit. XIII. Mauritius Isendika capta ad Slusas castra ponit. Loci situs. Spinola Mauritium a Slusarum obsidione prohibere frustra tentat. Obsessi extrema penuria pressi deditionem faciunt. Slusis Lud. Guntherus Nassovius ex morbo decedit. Mauritius ex Ordinum consilio loco lustrato munitiones veteres dirutas instaurat, et novas struit. Isendikam itidem firmat. XIV. Albertus hunc casum aegerrime tulit. Ordines Slusis captis minus de Ostenda solliciti. Contra Albertus loci capiendi majore desiderio flagrat. Spinola ad obsidionem redit. Mauritius, solvendae obsidionis consilio omissa, recedit. Obsessi ad magnas angustias redacti cum Spinola honorificis conditionibus transigunt. XV. Urbis captae rudera ab Alberto et Infante lustrata. Spinola in Hispaniam exeunte anno discessit, magnis a Philippo honoribus ob rem bene gestam cumulatus. Cum eo belli in posterum gerendi rationes init. XVI. Ordines aerarii administrandi tributorumque cogendorum ad belli sumptus sustinendos rationes ineunt, novasque copias conscribunt. XVII. Nuperi imperii magnitudo et felicitas. Ad Indias Orientales societates institutae, cautumque ut sub una societate omnes coirent. XIII naves ad id instructae. XVIII. Georgii Spelbergi et Jacobi Cornelii Nekii, post triennalem navigationem in Indias Orientales susceptam, felix in patriam reditus. Hominum barbarorum conditio, victus, habitus, ingenium, mores, religio, copia aromaticarum arborum, civitatum et oppidorum frequentia, fusissime exponuntur.

LIB. CXXXI.

IN Anglia celebrata regni comitia. II. Magnae Britanniae nomen in iis recipitur, et unio regnorum unius nominis appellatione sancitur. III. Synodus nationalis Londini. IV. Post pacis conditiones a delegatis a Philippo et Alberto missis conventas, Ferdinandus Velascus Londinum magno comitatu venit. V. Tacitis sacrosanctis Evangeliiis rex in foedus juravit. Foederis praecipua capita. Velascus per terram Francicam redit. VI. Tricesimae a Philippo et Alberto impositae occasione rex commercium Hispanis et Belgis nobiscum et suis cum illis interdixit, tandemque abolito vectigali commercii libertas restituitur. VII. Brunsvicae in Saxonia detecta conjuratio. Emdae et tumultuatum in Frisia Orientali. Joannes Ennonis comitis frater Paterbornam episcopi nomine occupat. Motus Argentinensis inter Lotharingum et Brandeburgicum sedatur. Hanseaticae urbes pro societatis privilegiis solemnem ad principes legationem adornant. VIII. Memorabilis in Sueciae regno mutatio. Ordinum decreto regia dignitas Sigismundo abrogata, et in Carolum patrum translata. IX. In Pannonia ob religionis causa res turbant. Nimia Baetae severitas. Pesta pudendo casu a nostris amissa. Seriniensis comes juxta Sigethum Turcos profligat. Serdares purpuratus ad Strigonium castra ponit. Praefidiariorum virtus. X. In Dacia Bethlehem Gabor a Dampetrae comite fusus. Dampetra victor Juliam usque progreditur, et praedas agit. XI. Induciarum negotium ad Strigonium urget purpuratus nullo successu. Strigonii obsidio a Turcis soluta. XII. Belli-jocensis comes Baetae instigatu Cassoviae in Protestantibus summa severitate grassatur. Stephanus Bostkaius ob injurias a Belli-jocensi acceptas exasperatus in eum ducit, commissoque proelio fudit. Baeta Belli-jocensis periculum minime negligit. Bostkaius publico programmate a Caesare proscriptus, ad eum legatos mittit, qui factum extrema necessitate excusarent. XIII. In Stiria et ob religionem magni motus excitati. XIV. Horrenda fames in Transilvania. In Sicilia et Gallia Narbonensi magna annonae penuria. Novum hoc anno in coelo phaenomenon v Non. Octobris primo visum. De hoc varia passim agitata judicia. XV. Magnus Etruriae dux ad incendendas Turcorum naves, quae ad Caesaream Juliam in opposita Africae ora hucmabant, triremeis instruit. Re a Judaeis detecta conatus irritus fuit. XVI. Novi Romae cardinales creati. Quaestiones a Jesuitis propositae aulam Romanam exercent. Actum de Ignatio Loiola in beatorum numerum cooptando, nullo successu. Tumultuatum periculose in urbe occasione malefici, qui in Farnesii cardinalis aedeistanquam in asylum se receperat. XVII. Virorum principum mortes : Joannis Baioari senioris Wolfangi filii, Othonis Henrici fratris, Lud. Hessi, Ernesti Friderici marchionis Badensis, Petri Ernesti Mansfeldii ; apud nos Claudii Tremollii Thoartii ducis. XVIII. Literis illustrium obitus, Jani Douzae Nordowici, Christophori Coleri, Jacobi Typotii, Oberti Gifanii, Hieronymi Mercurialis, Arnaldi Ossati cardinalis : Gualteri Franciscani Pictavorum episcopi, viri sanctitate praecipui, ex occasione memoria renovata. XIX. Carolo Borbonio Sueffioni filius hoc anno nascitur.

CIO IO CIV.

HENRICUS IV.

LIB. CXXXII.

JESUITAE apud nos restituntur. Schola Jesuitica Flexiae in Andibus instituta, et a rege opimis redditibus fundata. II. Diplomati de Jesuitarum restitutione senatus intercedit. III. Harlaei primarii praefidis gravis et vehemens ad regem oratio. IV. Rex peramanter ad eam respondet. V. Messius a rege ad accelerandam promulgationem in senatum venit. Tandem diploma in acta curiae certis conditionibus refertur. Diplomatis summa. VI. Renovata querimonia de secreta quadam theologicae scholae censura in causa episcopi Andegavensis ante biennium agitata. Senatus auctoritatem suam interponit. VII. Alexander regis naturalis filius insigni pompa militiae Melitensi inauguratur. VIII. Catharina Ambarenfis regis

CIO IO CIV.

HENRICUS IV.

EPITOMARUM SERIES.

regis soror moritur. IX. Rex aedificiis struendis, operibus publicis, artibus manuariis excolendis se oblectat. Novi Devotorum ordines in regno admissi. X. Nicolai Hostae ab Hispanis corrupti detecta proditio. XI. A Carolo Valesio Arvernorum comite, et Henrica Vernolii marchionissa uterina sorore, nova et in perniciem regis agitata consilia. Res altius repetita. Arvernorum comes, qui Claromontium concesserat, regis jussu captus, et Lutetiam deductus in Bastilia includitur. Fr. Balsacus Entraguius, et marchionissa filia, regis jussu itidem sistuntur. XII. Curia de repetundis, quae contra aerarii quaestores jus dixerat, grandi exsoluta pecunia revocatur. Extremo anno auctore Ronii marchione perniciosissimi instituti res invaluit, qua officia tam judicialia quam quaestoria per omnia exaequata sunt, et annua pensitatione, quae a Pauleto nomen sumpsit, exsoluta, illa ad heredes transeunt, qui de iis arbitrio suo statuunt. Decretum ea de re factum in cancellaria Palatina publicatum. XIII. Puella nomine Hadriana Fraxinea tanquam a spiritu maligno obsessa Lutetiam venit: ad eam undique fit concursus. Petrus Cotonus hinc occasionem sumpsit ab Hadriana seu spiritu maligno multa curiosa et vetita sciscitandi. Ejus petitiones, et quomodo res in publicum emanaverit. XIV. Canadae seu Novae Franciae tractus lustratus. Barbarorum ingenium, mores, ritus, habitus, soli fertilitas, animalia. Petri Guae Montii, Pongravii, Potrincurii et Camplanii in has terras navigationes haud multum fructuosae. XV. Duarum navium ex India in Zelandiam appulsus: Sebaldi Waertii earum praefecti navigatio, ad Zeilam insulam infelix casus. XVI. Hispaniae rex omne circa maritimas Lusitaniae oras commercium vetat. Ab Ordinibus Belgii in Indias Orientales altera instituta societas duce Cornelio Mattelivio.

L I B. CXXXIII.

CICID CV.

HENRICUS IV.

SPINOLA de bello e Belgio in Frisiam transferendo cum Alberto consultat. II. Legatus Anglicanus ad firmandam pacem Bruxellas venit. III. Carolus Howardus, maris Anglicani praefectus, in Hispaniam eandem ob causam ablegatur. Magna pompa in illa aula excipitur. Lustrico sacro abluti regis Hispaniae infantes insigni ceremonia. IV. Mauritius, frustra tentata Antuerpia, Woudam arcem occupat. V. Petrum Sarmientum in Flandriam trajecturum Batava classis profligat. VI. Bucorii comes copias ad Rhenum colligit, eoque trajecto una cum Spinola Oldenseelam et Lingenam expugnat. VII. Mauritius motis e Flandria castris eodem contendit, sed fero. Coevorda, Bortanga, Groeninga et Grolla, quibus metuebatur, novis missis praesidiis, munitae. Berga ad Somam a Spinola frustra tentatur. Spinola Rhenum trajicit, sequitur Mauritius. Mulhemi ad Ruram conflictus editur, deterior Mauritanorum conditione. Wachtendonca a Bucoio deditio capta. Geldriae oppido in Sicambris Mauritanii frustra insidiantur. Frid. Burgensis a Spinola in Flandria relictus Mildeburgum castellum cepit. Cracovia arx in Bucorii potestatem venit. Spinola re bene gesta laetus in Hispaniam discedit. VIII. Conflictus navalis inter Batavos et Dunkerkanos. Brugenses munitionem ad Slufas excitant. IX. Injuncta pacis sive induciarum ab Austriacis mentio; varii utrinque libelli ea de re disseminati. X. Caesar Ordines de pace sollicitat. Ordines actis Caesari gratias se excusant. XI. Aquisgranensium motus narratione longius repetita explicantur. XII. Marpurgi in Thuringia ob religionem tumultuatum. XIII. Henricus Julius Brunsvicus cum Brunsvicam urbem astu primum intercipere conatus esset, magna cum jactura repulsus vi aperta eandem expugnare aggreditur. Brunsvicenses ad Caesarem legationem mittunt, et ejus auctoritatem implorant. Severum Caesaris contra Julium edictum. Urbes Hanseaticae missis ad Brunsvicum legatis, ut a sociis civitate vim abstineat, deprecantur. Pacis condiciones a Brunsvico propositae, sed duriores. XIV. In Pannonia Turci ad Strigonium castra posuerunt, et post longam obsidionem tandem deditio ceperunt. Tatare igne ferroque omnia circum vastant. Majus interim a Pannoniis, qui cum Bostkaio arma sociaverant, damnum acceptum. Inter Caesarem et Bostkaium pax agitur. Turci pacis itidem negotium urgent. XV. Regis Persarum legati ad Caesarem veniunt, orantes ut in bello

bello contra communem hostem constanter pergeret, neque cum eo pacem habere vellet. Caesaris ad Persarum regem literae. XVI. Tumultuantium Pannoniorum graves et justae, sicuti rebantur, causae, quibus sumpta arma excusarent. Eorum ad Bohemiae, Silesiae, et Moraviae Ordines literae, ubi de Caesarianorum duritia, violatis juribus et libertatibus, conquerebantur. Eadem in conventu Carponae inter Bostkaianos celebrato repetita. XVII. In Polonia ob res bene in Livonia gestas, et festa nuptialia, laeta omnia. XVIII. Sueci a Polonis proelio vincuntur. XIX. Hermanni Christophori Rufwormii de Caesare et Austriaca familia bene meriti tristis exitus. Tres hoc anno eclipses visae memorabiles, duae lunae, altera solis.

Tom. VI.

L I B. CXXXIV.

ROMAE Clemens VIII pontifex moritur. Ejus elogium. II. Hispanienses veriti, ne Baronius cardinalis in pontificem eligeretur, contra ipsum querimoniam de Siciliae monarchia instituunt. Tandem Alexander Medices, qui et Leo dici voluit, electus; et post eum rursus Camillus Borgesus, qui Pauli V nomen sumpsit. III. Fontanus in Italia res turbat; arcem novam erigit. Diploma co auctore a Philippo publicatum, quo plerique Italiae reguli quasi Mediolanensis imperii beneficiarii citantur. Malaspinæ marchiones, qui praecipue petebantur, scriptum evulgant. Missis ad Philippum oratoribus, re protelata, persecutio ejus cum tempore evanuit. IV. Mortes virorum illustrium, Joannis Sarii Samoscii Poloniae cancellarii, Caroli Lotharingi Ellebovii ducis, Vidi Lavalli comitis. V. Ponti Thiardaei Bissiani Cabilonensis episcopi, Theodori Bezac, Roberti Constantini, Simonis Marioni. Eidibus Octobribus Monpenserii duci filia nata: Andium duci desponsata. VI. Accusationis contra Arvernum comitem, Entraguium, marchionissam ejus filiam, Thomam Morganum, superiore anno institutae probationes in senatu confectae. Conjuratōnis arcana ex reorum interrogationibus et confessionibus. VII. Severum senatus decretum a rege mitigatum. Ejus erga conjuratos et praecipue marchionissam clementia. Varii de hoc judicio sermones. VIII. Ab Helvetiorum aliquot pagis oratores pro Bullionio deprecantes. Ad eos scripto rex respondet. IX. Instantibus Jesuitis pyramis in palatii majore porta erecta, auctoritate regia diruitur. In eam rem varia et licentiosa scripta vulgata. X. Francisci Borbonii Contii cum Aloisia Lotharinga Guisii sorore nuptiae celebratae. Margarita regina Lutetiam venit. XI. Rex, dum ad Sedani obsidionem omnia parantur, ad disturbandas Bullionii machinationes in Aquitaniam proficiscitur, Bellevreus cancellarius sigillorum administratione in Sillerii gratiam se abdicat. Motus gliscentes regis praesentia ubique compositi. Joan. Jacobo Memmio Roissio mandatum a rege datum, ut de postulatorum criminibus cognosceret: conjuratorum consilia et praecipua accusationis capita. Sententia in eos lata. XII. Rege Lutetiam reverso Merargii de Maffilia Hispanis tradenda conjuratio detecta. Merargius et Brunellus Baltazari Sunicae Philippico oratori ab epistolis comprehensi. Inter regem et Sunicam, qui Brunellum sibi reddi postulabat, acerbae altercationes. XIII. Rex inter haec de grandi aere alieno, quod a mercatorum praefecto et urbis aedilibus debetur, dissolvendo cogitat. Sed suborientibus difficultatibus negotium indecisum. XIV. Sacri ordinis in urbe apud Augustinianos conventus. Praesulum postulata, et regis ad eos responsum.

CIDIO CV.

HENRICUS IV.

L I B. CXXXV.

MAGNAE in imperio Moscico hoc anno mutationes. Fames et pestis. Borislius, qui superstite Theodoro tyrannidem affectabat, Demetrium ejus fratrem unicum imperii heredem per fidos interficiendum curaverat. Varia de hac morte hominum judicia. II. In Poloniae et Moscoviae finibus aliquot post annos homo, qui se Demetrium ferebat, comparuit. Is Jesuitis primum innotuit, qui eum apud pontificem et regem Poloniae commendatione sua adjuvant. Sendomiriensis

CIDIO CV.

HENRICUS IV.

T O M. VI.

C I D I D C V I.

mirienſis Palatinus, jam tum fide data, ſi compos votorum evaderet, ut ejus filiam in uxorem acciperet, Demetrii cauſam tutandam ſuſcipit. Ad Sigifmundum Poloniae regem admittitur. III. Exercitum in Polonia conſcribit, et ad recuperandum imperium in viam ſe dat. Coſacos ſibi conciliat. Multi Boriffii tyrannidem exoſi ejus partes ſequuntur, et arces ac loca munita tradunt. Boriffius contra eum ducit. Sendomiriensis a Boriffio funditur. Demetrius novis contractis copiis ad Riſci arcem commiſſo proelio de Boriffianis inſignem victoriam reportat. Multae urbes in ejus partes concedunt. Boriffius inter haec moritur, filio ſucceſſore relicto. Magna in caſtris et Moſcuæ ſecuta animorum inclinatio. Uxor defuncti eum filio et filia in cuſtodiam data, ubi hauſto veneno ultro perierunt. IV. Demetrius magno procerum comitatu et feſta plebis gratulatione Moſcuam ingreditur. Quae ab eo primis imperii initiis geſta. Solemni ceremonia inaugurat. De foedere cum Poloniſ ſanciendo cogitat, decretaque ab eo in Poloniam legatio: a rege, ut ſibi Sendomiriensis filiam in uxorem ducere liceat, impetrat. Fiduciariae nuptiae Cracoviae contractae. V. Sub id Sigifmundus uxoris ſororem ſibi copulat. Magnifico apparatu res acta. VI. Horrenda in Magnae Britanniae regem ſub exitum anni detecta conjuratio fulminalis. Comitata regni celebrata. VII. Henricus Garnetus comprehenſus, et in turrim conjeſtus, ultimo ſupplicio afficitur. VIII. Rerum Moſcicarum interrupta narratio ad exitum perducitur. Moſcica ſponſa cum parente et toto gynaeceo, magno diverſarum gentium comitatu, Moſcuam tandem appulit. Nuptiae ſolemni ceremonia et ingenti pompa celebratae. Inter tanta gaudia Demetrius de conjuratione contra ſe inita ſubodoratus gravibus curis angitur. Ruſſi proceres ſenſim ab eo alienantur. Ruſſorum et Polonorum aemulationes. Conjurati conveniunt, et, aggregante ſe ad eos plebeia multitudine, ad Polonorum hoſpitia properant, et caedibus cuncta permittunt; inde ad arcem tendunt, et Demetrium multis vulneribus conficiunt. Miſera ſponſa omni gaza ſpoliatur. Mercatores multi male habiti. In mortui cadaver ſaevitum. IX. Sedato tumultu a Bojaricis in conſilium itum. Suiskii ad eos oratio. X. Concordibus procerum ſuffragiis Suiskius in principem eligitur. Scriptum ab eo ad leniendam facti invidiam contra Demetrium tanquam impoſtorem publicatum. XI. Legatio a novo principe in Poloniam.

L I B. CXXXVI.

C I D I D C V I.
HENRICUS IV.

IN Polonia vaivoda Cracoviensis et Januſſius Ratzivilius turbas movent. Conventus invito rege indicunt. Rex armata manu in eos ducit. Concordiae rationes inſitae. II. Gedani monaſterio S. Brigittae, et Thorunae in Boruſſia majore urbis templo, Jeſuitae expulſi. III. Matthias Caefaris frater poſt motus domeſticos in Hungaria compoſitos de pace cum Turcis ſerio cogitat. IV. Poſt Mechemetis obitum in imperio Turcico mutationes. V. Delegati de pace acturi ab utraque parte Camorram veniunt: re diſceptata v Eid. Nov. capita foederis conſcripta. VI. Boſtkaius moritur. Poſt ejus mortem in Dacia geſta. VII. Ad Brunſvicam in Germania res lente gerebatur. Tandem Julius obſidionem ſolvit. VIII. In Belgio Brevorda capitur et recipitur. Vehemens ventus. Spinola ex Hiſpania reverſo, de belli gerendi ratione conſultatur. Sluſae irrita conatu tentatae. Wou-da et Hocſtrata moenibus nudantur. Spinola Lochumum caſtellum expugnat. Swollam verſus progreſſus repellitur. Grollam magna celeritate obſidet et expugnat. De Rinberka obſidenda ſerio cogitat. Loci ſitus. Cum Mauritius fruſtra ſuppeticas ferre tentaffet, obſeſſi cum hoſtibus tranſegerunt. Mauritius Venloam irrita conatu tentat. Poſt tot felices ſucceſſus ſeditio in caſtris Albertinis excitatur. Mauritius Lochumum capit. Poſtea tentata Grollae obſidio, ſed ſuperveniente cum exercitu Spinola ab ea diſcedit. Milites ab utraque parte in hyberna deducuntur. IX. Santacrucio marchione duce Hiſpani Dyrrachium, deinde Mahometam quoque in Africa occupant et diripiunt, ſed praedae intenti a Turcis caduntur. X. Batavi claſſem ad infeſtandas Hiſpaniae oras et intercipiendam claſſem Indicam mittunt; ſed fruſtra. Claſſis Indica in Hiſpaniam appellit. Batavicae

cae classis subpraetoria navis perit. XI. Ex Joannis Uffelingi consilio ab Ordinibus in Americam navigatio suscepta, et societas in id instituta. XII. Infausta Anglorum ad Guianam expeditio. XIII. Motus Embdanus rursus pacatur. XIV. Philippi Hohenloei comitis, Joannis Nassovii, et Joannis Andreae Auriac, obitus. Reposita et a Caesarianis inter archiducem et Ordines pacis mentio. XV. Annus apud nos a pompis et choreis equestribus inivit. Regina Eidibus Februariis filiam enixa est. Max. Bethunius Ronius Sullii dux creatus. XVI. Rex ad Sedani obsidionem se parat. Duncherium tertio a Sedano milliari venit. Ibi de reconciliatione actum, et propositae pacis conditiones; in quas Bullionius facile assensit. Diploma ea de re ad senatum missum sine ulteriore disceptatione promulgatum. XVII. Rex ad Germani-fanum aestate incunte se contulit. Inde dum in urbem redit, ingenti periculo defunctus est. Gratiae Deo publicae actae. Regina Margarita Carolo Valesio Arvernorum comiti de Catharinae matris amplissimis possessionibus litem movet. Causa in senatu magna contentione acta. Ad Blaudifontem Delphinus et sorores solemniter sacro lavacro abluuntur. XVIII. Senatusconsultum Tolosanum in sacerdotes qui in Missae canone orationem pro rege omittebant. XIX. Renovata et contra thesaurarios actio, et specioso Justitiae nomine Camera instituta. Postulata sacri Ordinis in regis consistorio discussa sunt. Concilii Tridentini promulgatio, toties petita, a rege denuo illuditur. XX. Decretum antiquae libertatis pro tuenda regia auctoritate Burdigalae factum in causa Phil. Prenneti appellantis tanquam ab abusu ad senatum a sententia cardinalis Surdisii urbis archiepiscopi. XXI. Phil. Nassovii cum Helionora Borbonia Condaci sorore nuptiae celebratae. XXII. Virorum literis illustrium mortes, Sofredi Calignoni Navarrae cancellarii, Philippi Portae, Reginaldi Belnensis archiepiscopi Senonensis, Justi Lipsii, Heliae Putschii.

L I B. CXXXVII.

DISSIDIUM inter pontificem et rempublicam Venetam exorti origo et series. Pro legibus patriis et juribus pugnabant Veneti; pontifex libertatem ecclesiasticam his infringi dicebat. II. Cum Delphinus et Valerius cardinales rem ad concordiam adducere tentarent, Hispanae factioni addicti et Philippicus orator nuntantem pontificem ad praecipitandum negotium impellunt. Missi a pontifice ad nuntium suum duo libelli, ut eos senatui traderet. III. Grimanus dux sub id cedit, et in ejus locum electus Leonardus Donatus. Petrus Duodus extra ordinem ad pontificem a senatu missus frustra fuit. Reserati interim libelli. Senatus ad eos responsum. IV. Pontifex, diplomate suo ad praesules Venetae ditionis missus, principem, senatum, et totam Venetam ditionem excommunicat et interdicto subjicit. Pauci episcopi huic detulerunt, et coctus ecclesiastici more solito celebrati. Contraria ad suos praesules mandata senatus. V. Jesuitae et novorum ordinum fere cuncti devoti Venetias relinquunt. Cum res ad bellum inclinare videretur, senatus triremeis instruit, et novas copias conscribit. VI. Rationes, quibus Veneti censuram contra se publicatam oppugnarunt. Jo. Gersonis sententia pro fundamento posita. VII. Antonii Quirini senatoris populare scriptum, quo et legum controversarum promulgatio sive renovatio multis verbis defenditur. Aliud et eodem tempore contra Pauli v interdictum. VIII. Fratris Pauli Servitae reipublicae theologi considerationes. Ejus scripti summa. Bellarminus, Jo. Gersonis opusculis sub id cum praefatione anonymi editis, in auctorem anonymum et opuscula stylum strinxit. Huic a Jo. Marsilio ex ordine Seraphico responsum. Fr. Paulus Venetus, qui praefationis auctor credebatur, Gersonis defensionem prolixa et accurata apologia suscipit. Duo vota Ascanii Columnae et Caesaris Baronii cardinalis sub id edita. Multa alia scripta ab utraque parte publicata. Jo. Marsilius, Romam ad sanctae inquisitionis tribunal citatus, se defendit. Citatus et Fr. Paulus per literas comparet, deque innocentia sua protestatur. IX. Rebus exacerbatis pontifex exercitum instruit. Hispaniae regis ad pontificem literae artificiose scriptae. Fr. Castrensis

CIO IO CVI.

HENRICUS IV.

T O M. VI.
C I O I O C V I I.

Castrensis ab eo Venetias extra ordinem missus. Fontanus copias conscribit. X. Cardinalis Jousa ad componendum dissidium a rege missus Venetias venit. Ejus in tractandis negotiis solertia. XI. Senatus contra Jesuitas exasperatur. Tandem decretum factum quo exilio perpetuo mulctantur. XII. Jousa conditionibus per bimestre cum senatu agitatis Romam venit; ad audientiam admissus conditiones a Venetis oblatas, et quid illi vicissim peterent, exponit. Pontifex, nisi Jesuitae restituantur, omnes concordiae ineundae rationes respuit. Quibus rationibus Perro-nus cardinalis pontificis animum expugnaverit. Aliae in peragendo negotio subortae difficultates superantur. XIII. Hispanorum artes ad disturbendam negotia-tionem. Jousa accepto diplomate Venetias revolat. Quae ab eo in interdicti re-vocatione et absolutione gesta. Dissidio composito Fontanus cum copias ex ea oc-casione scriptas non dimitteret, suspensi omnium et maxime Venetorum in Italia animi. XIV. Nefarius contra Fr. Paulum conatus.

L I B. C X X X V I I I.

C I O I O C V I I.
H E N R I C U S I V.

MAGNI Etruriae ducis auspiciis ad intercipiendam Hipponam in Africa ex-peditio suscepta. Urbis situs. Locus, quod servari non posset, direptus; et ingens praeda parva. II. Bellum in Mauritania inter Mule-zidanum et Abdalam gestum. III. Marochenses, Mule-zidani et Abdalae jugum pertaesi, Mahametem magno consensu regem proclamant. IV. Gambolatus in Asia res turbat. Ser-dar purpuratorum princeps in eum ducit. V. In Polonia periculose tumultua-tum. Multa inter Protestanteis seditiose acta. Contra comitia Warfaviam in-dicta protestantur. Querimoniam in Jesuitas superiore anno institutam reno-vant. Ordines regni ad Warfaviam conveniunt. Protestantes, qui in armis erant, a regis magna clade affecti. VI. Carolus Suecus in Livonia Wissensteinium muni-tissimam arcem deditione capit. VII. In Hungaria ob legationem Byzantium destina-tam, et huc usque retardatam, res in incerto. Navesela a Colonitio recepta. Hei-ducorum et Tatarorum excursiones. VIII. Legati Persici ad aulam Hispanicam adventus. Idem legatus Pragam ad Caesarem venit, ut eum a pace cum Turcis facienda dehortaretur. IX. Comitata per has turbas Posonium indicta. Habitus et eodem tempore ab Austriae proceribus Viennae conventus. Heiduci rursus turbas movent. Budnocum expugnant. Ab Homonaio male mulctantur. Instigatu Bu-densis et Agriensis purpuratorum ad Filecum irritum conatu castra ponunt. X. In Franconia Herbipolenses ex levi occasione praesulis sui auspiciis contra Wertheimi-cos, qui Jo. Theodoricio comiti Lovenstenio subsunt, bellum movent. XI. Sub id et Donaverdae majore mole tumultuatum. Suevici circuli principes et urbes Ulmam conveniunt. XII. In Anglia rex novam jurisjurandi formulam perscribendam curat. Pontifex ad Catholicos in Anglia scribit, et monet, ne jusjurandum ullatenus praesta-rent. Bellarmini et Blackwelli archipresbyteri contraria scripta. Magnae Britanniae rex apologiam pro juramento fidelitatis scripsit: ad quam a Bellarmino responsum. Prodigiosa in Anglia inundationes. XIII. Infelix navigatio ad Virginiam in India Occidentali ab Anglis suscepta. Rex, post tot clades nihil deterritus, novas rursus societates instituit. XIV. Pugna navalis in freto Gaditano, in qua Jacobus Hemsckerkius occumbit. XV. Duae Batavorum naves ex India Orientali rever-tuntur. Decennalis mercatorum societas classem XIII navium egregie instructam in Indiam ablegat. XVI. In Belgio nova seditio in castris Albertinis excitata. Henricus Mauritiæ frater in Sicambros descendit, et Herclenium oppidum vi captum crudeliter diripit. XVII. Interim pacificationis fundamenta jaciuntur. Missi in Bataviam ab archiducibus qui Ordinum animos pertentarent. Haud multo post, Jo. Neius, generalis Franciscanorum ordinis curator, itidem venit. Eorum man-data, et ad ea Ordinum responsum. Induciae pactae. A regibus Galliae et An-gliae aliisque principibus legati, qui huic negotio intervenirent, missi. XVIII. In formula renunciationis et ratihabitionis Philippi Hispaniarum regis magnae diffi-cultates subortae.

I N D E X

L A T I N O - V E R N A C U L U S

Nominum Propriorum (et etiam Rerum)

Quae in THUANI Historiarum libris continentur.

Numerus Romanus Tomum, Arabicus paginam designat.

A

- A** ARON Moldaviae Vaivoda ad Sigismundi Transilvani partes transit, Tom. V. p. 401. mox cum Turcis agens capitur ad Caesarem missus, 554.
- ABAS MERIZES** Mahameti Hodabendae filius natus minor, Herianae provinciae praefectus, patris imperia detrectat, III. 832. datis ad patrem et fratrem literis vim deprecatur, IV. 124. patri reconciliatus, 125. Emir Emzae fratris grandioris caedem animo agitatur, 366. eo interfecto patri in imperio succedit, 367
- ABBATIS-VILLA, Abbeville,** seditione vexatur, Pontificiis in Protestantes saevientibus, II. 194. a rege ad Henoticos deficit, IV. 707. a rege in fidem recepta, V. 427
- ABDALA** utriusque Mauritaniae princeps Mahumetis Schirifii filius patri in regno succedit, I. 675. ejus potentia, 676. Abelem Mumenem fratrem interficiendum curat et obit, III. 319
- ABDALA** Mule-Muhameti Checi filius Zidanum fundit; mox Marochensibus deficientibus a Zidano profligatus, VI. 414. Zidanum iterum fundit et Marochum recipit, 415. mox urbem deserit Muhamete Hameti abnepote a civibus rege proclamato, *ib.* et Fessam ad Checum patrem recedit, 416
- ABDALAS** Curdorum praetor a Selimo II morti traditus, III. 641
- ABDIL-CHAIRUS** cum Tatarorum copiis ad Osmanem purpuratum venit, Persas fundit et Gengam capit, III. 658. ab Emire Hamece fusus et captus, 659. mox a Persiae satrapis in aula interfectus, 660
- ABDIRANA** oppidum, I. 256
- ABDULACUS** Merinensium regum conditor Fessae sedem figit, I. 242
- ABDUL HEDIUS** Almohadarum res in regno Tunetano firmat, I. 257
- ABDUL MUMEN** Oranum capit, I. 241. mox et Marochum, 242
- ABEN-HUMEIA.** *Vide* Valorius.
- ABENNIUS.** *Vide* Castaneus.
- ABISII** filii Joannis Muzalae in Assyria patriarchae confessio concilio Tridentino exhibita, II. 251
- Academia Parisiensis** de obedientia regi praestanda et precibus pro eo concipiendis decretum facit, V. 256. ejus cum Jesuitis lis in senatu agitata, 403. libellus supplex senatui porrectus, *ib.* disciplina per regis delegatos instaurata et novis legibus ac statutis firmata, 845
- Academia Lugdunensis** in Batavia instaurata, III. 402
- Academia Helmstadii** a Julio Brunsvico instituta, III. 461
- ACCOLTIUS, Accolti,** (Benedictus) contra Pium IV pontificem conjurans capite luit, II. 415
- ACEBEDIUS FONTANUS** comes, *de Azevedo comite de Fuentes,* (Petrus Henrices) a Philippo in Belgium missus Bruxellas venit, V. 171. Belgii praefes Hoium recipit, 469. Castellum capit, 480. Durlanium obsidet, 481. Gallicas copias caedit, 483. Durlanium expugnat, 485. Hulstum irritum tentatum munimentis fraenat, *ib.* Cameracum obsidet, 490. et civibus deficientibus capit, 499. arce mox dedita, 500. consilium de pace inter Henricum IV et Sabaudum impedienda renodat, VI. 56. Finalium occupat, 127. arcem Fontanam in Rhaetorum limite exstruit, 306. plebrosque Italiae principes quasi Mediolanensis imperii beneficiarios citat, 307. copias pontifici contra Venetos auxiliaturas conscribit, 400
- ACHAMETES** purpuratus Budae praefectus Pallavicinum cum copiis fundit, I. 331. primarius purpuratus constitutus, mox interfectus, 435, 803
- ACHAZIUS** Suecorum dux Moscum exercitum in Livonia caedit et dissipat, III. 291
- ACHMETES.** *Vide* Turcarum imperator.
- ACHONIUS, d' Apchon,** Savignii coenobii praeful Maliniam Lugduno pellit, II. 23, 24
- ACHONIUS** Sanpontium occidit, II. 222
- ACIDALII** (Valentis) obitus et elogium, V. 504
- ACIERIUS.** *Vide* Crustolius (Jac.)
- ACORAMBONA** (Virginia) Fr. Peretti et Pauli Jordani Urfini vidua a ficariis occisa, IV. 298
- ACRAMONTANORUM, de Grammont,** factio, I. 7
- Actuarii publici** constituti, I. 428
- ADENDUM** oppidum, I. 240
- ADESELUM** castellum captum, II. 68
- ADIAPHORISTAE,** II. 73
- ADRETIUS.** *Vide* Bellomontius.
- AEGIDIUS, Gilles de Levant,** faber fodinarum Ivodium strenue defendit, I. 355
- AEMARIUS, Adhemar,** (Lud.) Griniani comes ad Wormatae comitia missus, I. 57
- AEMILIA WALBURGA,** Meursiae domina Hornano dein Nuenario comiti nupta Hermanno fratri succedit, V. 674. de ejus causa a Colonienfis delegatis et Mauritio actum, *ib.* obit, Mauritio Nassovio herede constituto, VI. 14
- AEMONA, Inch-Colme ou l'isle de S. Colomb,** ab Anglis capta, I. 120. a Scotis recuperata, 195
- AFRICA** citerioris et Tingitanae descriptio et historia, I. 239
- AFRICA** Caesariensis descriptio et historia, I. 256
- AFRICA.** Res in illa orbis parte gestae, I. 238, 669, et seq. II. 55, 384, 410. III. 213, 319, 333. V. 561, 571. VI. 86, 125, 182, 411.
- AGATHA, Agde,** a Baudineo firmata, II. 276. a Gul. Jousa irritum obsessa, 282
- AGENDICI** Senonum, *Sens,* laniena, II. 171. urbs a rege irritum tentata, IV. 858. urbs in regis fidem recepta, V. 359

ACINNUM

I N D E X.

- AGINNUM, *Agen*, a Protestantibus desertum, II. 288.
 Camera, quae in Protestantium causis jus dicat, ibi instituta, III. 623. in regis fidem receptum, V. 359
- AGNATETII, *Egneth* ou *Enjetin*, Daciae comitia celebrata, I. 313
- AGNES Philippi Hessi filia Mauritio Saxoni nupta, I. 84. vidua mariti mortem plorat, 408
- AGRIA, *Erla*, a Ferdinando Austrio occupata, I. 197. ejus situs et obsidio, 366. Turcae obsidionem solvunt, 367. ab Isabellae copiis irrita tentata, 431. a Mahomete Turcorum imperatore obsessa, V. 578. et capta, 580
- AGRICOLAE (Georg.) obitus et elogium, I. 561
- AGUERA in Africa a Mahamete Scirifio obsessa et expugnata, I. 247
- AGUILA oppidum, I. 241
- AGUTIUS, *d' Agout*, (Franciscus) Saltus comes Lugdunopulfus, II. 224. in proelio Sandionysiano occisus, 604
- AGUTIUS SANTANDREANUS, *d' Agout baron de S. André*, (Jac.) Henoticis militans in proelio Arcensi interficitur, IV. 803
- AJACIUM, *Ajazzo*, a Sampetro Ornano captum, I. 426
- AINELGIDUNUM oppidum, I. 241
- AINZAMITHA oppidum, I. 256
- ALACENSIS, *d' Alava*, (Fran.) praefidiariorum Hispanorum Senis impositorum praefectus, I. 377. urbe pulsus, 378. arcem tradit, 380
- ALAMANNIUS, *Alamanni*, (Dominicus) a Polono ad Suecum missus, urbes in Livonia occupatas repetit, IV. 110
- ALANUS, *Alleyn*, (Gul.) cardinalis creatus, IV. 531. et legatus pontificius in Anglia designatus, *ib.* pro Anglis Romano-Catholicis apologiam scribit, VI. 68
- ALANI filius, *Fitz Alan*, (Henricus) Arondeliae comes proceribus ut Mariam Angliae reginam saluent auctor, I. 441. ad Mariam proficiscitur, 443
- ALBA POMPEIA, *Alba*, a Briffaco capta, I. 383, 394
- ALBA JULIA, *Weissenburg*, Transilvaniae urbs, I. 310. a G. Martinusio capta, 313
- ALBA Regalis, *Stul-Weissenburg*, a Schwartzenburgio irrita tentata, V. 769. a Mercuriano capta, VI. 91. a Turcis recepta, 108
- ALBANUS, *duc d' Albe*. Vide Toletanus.
- ALBATERRANUS, *baron d' Aubeterre*. Vide Bocardus.
- ALBIGEORUM historia, I. 222
- ALBINIUS, *d' Albigny*. Vide Simiena.
- ALBINIUS, *d' Aubigné*. Vide Stuartus.
- ALBIUS, *d' Albe*, (Dominicus) Colinii vitae infidiatus ad mortem damnatur, II. 731
- ALBONUS SANTANDREANUS, *d' Albon Sr de S. André*, (Jacobus) nobilium cubiculariorum princeps factus, I. 107. tribunus equitum creatus, 109. magna animi praesentia suos Caesarianis urgentibus e periculo seducit, 464. in Sanquintiniano proelio captus, 653. Guisianis fidem addicit, 768. ejus rapacitas, II. 24. consilii de Navarro opprimendo auctor, 43. imperatus a rege ut in suam praefecturam proficisceretur, recusat, 63. Augustoritum Pictonum capit et crudeliter diripit, 207. ad Avarici obsidionem proficiscitur, 208. ut Andelotum cum Germanis venientem impediret missus, 293. in proelio Drocensi a Colinio captus, et a Baubinio interfectus, 322
- ALCASOVA (Petrus) Lusitaniae res sub Sebastiano rege administrat, III. 574. ad Philippum Hispanum legatus auxilia obtinet, 575. Sebastiani mortis nuncium ad Philippum secreto mittit, 589. dignitatibus exutus ab aula relegatur, 590
- ALCAZARA oppidum, I. 241. a Lusitanis desertum, 247, 248
- ALCIATI (Andreae) obitus et elogium, I. 306
- ALDANA (Bernardus) Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 134. Lippae praefectus, 321. a Turcis fusus, 326. Lippam turpiter incendit et deserit, 330. ob id ad mortem damnatus, 333. gratia tamen ei facta, 334
- ALDENARDA, *Audenaerde*, ab Alex. Farnesio obsessa, IV. 70. capta, 71
- ALDI MANUCCII obitus et elogium, V. 716
- ALDOBRANDINUS (Hippolytus) cardinalis a pontifice in Poloniam legatur, de Maximiliani Austriae libertate acturus, IV. 517. pontifex electus et Clemens VIII dictus, V. 137
- ALDOBRANDINUS (Petrus) cardinalis Ferrariam pontifici a Caesare Atestino cessam magna pompa ingreditur, V. 718. a pontifice ad regem Henricum IV missus, cum Fontano in itinere agit, VI. 38. Herminium ad regem mittit, *ib.* et responsum accipit, 39. episcoporum Gallicorum jurisdictionem, praesente legato, cessare contendit, 40. Camberium venit, et cum rege colloquitur, *ib.* fiduciaras regis cum Maria Medicea nuptias Florentiae celebrat, 49. Lugdunum venit cum mandatis, quae regni libertatibus contraria in senatu minime publicata sunt, 52. S. Catharinae propugnaculi destructione irritatus colloquium de pace abrumpit, 53. tandem perscriptae conditiones quibus Sabaudi delegati subscribere, 55. Fontani consilia rimatur, 56
- ALDOBRANDINI (Francisci) obitus, VI. 89
- ALEGRIUS MILLIALDUS, *d' Alegre Sr de Millaud*, (Ant.) a Vitelliano occisus, III. 282
- ALEGRIUS, *d' Alegre*, marchio (Christophorus) Gifortio a rege praefectus, IV. 860. Momorantium Halotum pugionum ictibus confodit, V. 117
- ALEGRIUS MILLIALDUS, *Sr de Millaud*, (Ivo) Vitellianum duello occidit, IV. 163. Ifforiacum in regis obsequium redigit, 719
- ALEGRIA (Anna) Vido Lavallo comiti nupta, IV. 163
- ALENCONIUM, *Alençon*, regi deditum, IV. 826
- ALENCONIUS, *duc d' Alençon*, (Franciscus) natus, I. 559. Colinio amicus ejus caedem plorat, III. 146. Andini aemulatione juvenilis temeritatis consilium init, vix a Lanovio dissuasus, 259. Andino in Poloniam progressus, petit ut regis per regnum legatus declaretur, 296, 304. cum Lud. Nassovio de Belgii praefectura agit, et turbas in aula ciet, 302, 304. Sangermanae conjurationis se scripto purgat, 308. consilia sua confessus, 309. matrimonii cum Elisabetha Angla negotium urget, 371. Lutetia profugit, et Droci in Carnutibus scriptum evulgat, 425. in Pictones procedit, Protestantibus favere visus, ad pontificem Nic. Hennequinum Faium mittit, 427. reginae matris intercessu inducias pangit, 430. urbesque cautionarias accipit, 433. cum Rupellanis de pecunia urbisque regimine agit, 434. de veneno sibi propinato literas dat, 435. ad senatum Parisiensem dat literas, 483. Jo. Casimiri copiis firmatus summus dux salutatur, 486. ejus, Navarri, et Casimiri postulata, 487. tandem cum rege convenit, 488. Andinus dictus, 493. regio exercitui praepositus Charitaeum capit, 526. mox et Ifforiacum, 528. se et opes suas Belgii Ordinibus offert, 602. in Belgium profecturus scriptum edit, 605. cum Ordinibus certis conditionibus transigit, et Soigniam, Malabogium, et Reuxiam recipit, 606. Bincium capit, 613. in Galliam redit, 614. Bonivetum ad componenda inter Gandenses et provincias Gallo-belgicas dissidia mittit, 615. aula profugit, 629. redit, inde in Angliam pergit ab Elisabetha peramanter exceptus, 675, 699. matrimonii perscriptae conditiones, 699. Belgii princeps delectus, 782. de pace apud regem partes suas interponit, 813. et cum Navarro convenit, 814. copiis conventis Cameracum ingreditur, et Castrum Cameracense capit, IV.

I N D E X.

- IV. 14. in Britanniam ad Elifabetham se confert, 15, 19, 24. de ejus cum Elifabetha nuptiis certis legibus conventum, 22. annulum ab ea accipit, et ei reddit, 24. legatum ad Hanfeaticam societatem mittit de controversiis cum Angla componendis, 30. ex Anglia in Belgium redit, 62. Brabantiae dux Antuerpiae inauguratur, 63. Catholicis per Belgium religionis libertatem indulget, 65. de supplendo aera-rio consultat, *ib.* Antuerpiensi ob Araufionensem vul-neratum tumultu periclitatur, 69. Brugas adit, 73. inde Gandavum, ubi cum Farnesio velitationes, 85. Antuerpiam redit, 86. Turcicos legatos de com-mercio Antuerpiam missos audit, 88. angustiis pres-fus praecipua Belgii loca occupare et armis tenere statuit, 132. Dunkerka, Dismunda, Wilvorda, Te-neramunda et Winociberga occupatis, Brugas et Antuerpiam infeliciter tentat, 133. de injuriis sibi illatis queritur, 136. Vidum Lavallum comitem ad Ordines mittit de reconciliatione acturum, 142. condiciones propositae, *ib.* in Galliam redit, 145. Prunaeum ad comitia Belgica mittit, 171. ejus mors et elogium, 211
- ALESII, *Hales*, (Alexandri) obitus et elogium, II. 466
- ALEXANDER Henrici IV naturalis filius, militiae Me-litenfi inauguratus, patre pro eo spondente, VI. 256
- ALEXANDER Leventis filius ditione sua in Georgia a Persis spoliatus, III. 649. in castra Turcica ve-nit, 650
- ALEXANDER GEORGIANUS ditione sua a Manuc-ciare fratre juniore spoliatus, III. 648. Turcos in itinere ad Tessifium infestat, 650
- ALEXANDRINUS. *Vide Bonellius.*
- ALEXANDRINI, (Julii) decessus et elogium, IV. 898
- ALGERIAE, *Alger*, descriptio, VI. 86. Jo. Andreae Auriae ad eam intercipiendam irrita expeditio, 87, 88
- ALICULIS satrapa Persa Turcos infestat, mox captus se viae ducem Turcis praebet, III. 664. spe libertatis frustratus Constantinopolim mandatur, *ib.* e Tur-corum manibus evadit, IV. 230. Taurisii satrapiae praepositus, 231. Turcos caedit et Taurisium defe-rit, 359. Emir Emzae caedem animo agitat, 366
- ALKMARIA, *Alcmar*, a Friderico Toletano obsessa, III. 224. ab obsidione discessum, 225
- ALLINCURIUS. *Vide Neovilla.*
- ALMOHADAE, I. 242, 257
- ALMOHARAVIDAE, I. 243, 257
- ALNETENSIS pagus, *pays d'Aunis*. Res illic gestae, II. 209, 305, 686, 783. III. 149, 161, 239, 249, 261, 297, 306, 326, 411. IV. 603.
- Alostum, *Alost*, a Gallis interceptum, IV. 71
- ALSATIA, I. 350
- ALTAMERIUS FERVACIUS, *de Hautemer Sr de Fer-vaques*, (Gul.) in Parisiensi laniena a Francisco Moninio servatus, mox a ficariis missis interfici-tur, III. 136
- ALTAPENNIUS, *de Haultepenne*. *Vide Barlemontius.*
- ALTEMPSIUS SITICUS, *d'Altaemps Sitico*, (Marcus) cardinalis creatus, II. 137. summae negotiorum a a Pio IV praefectus, 415. Casae novae coenobium obtinet, 416
- ALTEMPSIUS, (Hannibal) Romanae ecclesiae guber-nator creatus, II. 415. Hispanis in Belgio copias auxiliares ducens, a Gallis caeditur prope Argenti-nam, III. 376
- ALTOCURIUS, *de Hautcour*. *Vide Sandelifius.*
- ALTOVITUS, *Altoviti*, (Philippus) Henricum Engolif-menfem occidit, ab eo lethaliter vulneratus, IV. 411
- AMADEUS Sabaudi nothus frater Gexensem praefectu-ram ad desolationem vastat, IV. 894. a Diguierio fufus, V. 93. ad Monthovium infeliciter pugnat, 98
- AMALTHEORUM (Hieronymi et Jo. Bapt.) obitus et elogia, III. 286
- AMASAEI (Romuli) obitus et elogium, I. 726
- AMBLISIUS. *Vide Anglurius.*
- AMBOSIA, *d'Amboise*, (Francisca) de Araschotani ducis fuga suspecta in carcerem conjicitur, I. 580. ejus causa agitata, 689. obit, II. 570
- AMBOSIUS (Jac.) academiae Parisiensis rector conven-tum, quo de obedientia regi praestanda decretum, indicit, V. 356. litem academiae contra Jesuitas ur-get, 403
- AMBOSIANUS. *Vide Claromontius Buffius.*
- AMBOSIUS (Georgius) cardinalis aula ab Henrico II Romam ablegatus, colore ut affiduitate sua pontifi-cem erga Gallos bene affectum arctius devinciret quaesito, I. 109
- AMERBACHII VITI mors et elogium, I. 667
- AMERBACHII BONIFACII obitus, II. 325
- AMERICIUS (Americus) Senensibus ad libertatem vin-dicandam copias adducit. I. 377
- AMIDAS Tunetis rex captivus Neapolim deduci-tur, III. 214
- AMIOTUS, *Amiot*, (Jac.) orationem in concilio Tri-dentino liberam et querimoniis plenam habet, I. 282. cui a patribus responsum, 286. obit, ejus elo-gium, V. 41
- AMORIUS, *d'Amours*, senator Parisiensis Briffacum generose reprimit, V. 350
- AMSTERODAMUM a Lumaeo irrito tentatum, III. 193. Araufionensem recipit et religionis libertatem fa-cit, 601
- AMULIUS (M. Ant.) Venetus orator cardinalis creatus domum revocatur, II. 137. id a pontifice expo-stulationem arcessit, 138
- AMURATHES RAISIUS pirata multa damna Italiae dat, V. 558
- AMURATHES. *Vide Turcorum imperator.*
- ANABAPTISTA quidam flammis ustulatus, II. 34, 35
- ANABAPTISTARUM secta, opiniones, I. 750. cum iis Frankenthalae colloquium, III. 70. cunabula et dogmata, 796
- ANCELINUS BRILLAUDIUS, *Ancelin Brillaud*, (Jo-annes) Henrici Condae mortis suspectus quatuor equis discerpitur, IV. 564
- ANCELLUS, *Ancel*, (Gul.) Bullionio et Sancio de foedere cum Angla agentibus adest, V. 609. in Ger-maniam ad foederatos Imperii principes missus, 615. ejus ad Frid. septemvirum Palatinum et G. Frid. Onosbachium vehemens contra Hispanos oratio, 663. qui se tamen a foedere excusant, 667. alios Germa-niae principes irrito sollicitat, 668, 669
- ANCENSIUM, *Ancenis*, regi deditum, V. 724
- ANCONUS, *Anconne*, strenuus belli dux, IV. 316
- ANCYRANUS, *de Engori ou Engouri*, (N.) arci Ande-gavensi praefectus interficitur, IV. 308
- ANDEGAVUM, *Angers*, a Protestantibus irrito tenta-tum, II. 190. arx ab Haloto intercepta. IV. 308. mox recepta, 311. a Briffaco tentatum, 722
- ANDEGAVENSIS episcopus, inconsultis collegio, me-tropolitano et rege, libros concilii Tridentini Litu-rgicos introducere frustra conatur, a fenatu Parisiensi inhibitus, VI. 159. censura in Lud. Servini in ea causa actionem forenfem secreta a Sorbonicis facta, mox a fenatu Parisiensi suppressa, 255
- ANDELOTUS. *Vide Castellionaeus (Fran.)*
- ANDES, *Anjou*. Res illic gestae. II. 190. III. 142, 429. V. 61, 130, 334, 339, 358, 402.
- ANDINUS, *duc d'Anjou*, (Henricus). *Vide Galliae rex Henricus III.*
- ANDINUS, *duc d'Anjou*, (Franciscus.) *Vide Alen-çonius.*
- ANDINUS (Nic.) Mezeriae marchio Engolismae prae-fectus urbem Andeloto dedit, II. 686

ANDINA,

I N D E X.

- ANDINA, *d'Anjou*, (Renata) Nicolai Andini Mezeriae marchionis heres Francisco Borbonio Montpenserii ducis filio nupta, II. 509
- ANDOINA (Corifanda) Carolum Sueffionem et Catharinam regis sororem ad nuptias rege invito contrahendas incitat, V. 60, 232
- ANDREANUS, *Andrea*, (Jac.) concordiae inter Misnenses et Thuringicos theologos formulam perscribit, II. 777. Montispelicardi collationi adest cum Beza disputans, IV. 412
- ANELLUS, *Anello*, (Thomas) in tumultu Neapolitano a prorege captus et dimissus, I. 102
- ANGELERIUS, *l'Angelier*, (Nic.) fani Brioci episcopus concilii Tridentini receptionem in Gallia apud regem a praesulum conventu delegatus urget, III. 677. ad regem pro sacro ordine orationem habet, IV. 317
- ANGELII Bargae, *Angeli di Barga*, (Petri) obitus et elogium, V. 641
- ANGELUS, *de l'Ange*, (Joannes) orationem pro plebe in conventu Aurelianensi habet, II. 79
- ANGENEUS RAMBULIETUS, *d'Angennes Sr de Rambouillet*, (Jacobus) a regina parente ad Germaniae principes missus, II. 171, 312. ad Condaeum missus, 203. Apamcam missus ut oppidanos ad officium reduceret, 349. in Angliam legatus, 509
- ANGENEUS RAMBULIETUS (Nicolaus) Romam a Carolo IX missus, III. 198. in Poloniam ab Henrico novo rege praemissus, 290. Henoticos ad Sablatum fundit, IV. 882. ad Surenae colloquium a rege delegatus. V. 244. de eo mota controversia, 245
- ANGENNEUS MAINTENONIUS, *d'Angennes Sr de Maintenon*, (Lud.) regem et nobilitatem ad bellum contra Sabaudum ob Saluciarum principatum occupatum incitat, IV. 639. inducias cum Navarro pangendas regi suadet, 725
- ANGENNEUS (Claud.) Cenomanorum episcopus Romam a rege legatus ad cardinalis Guisii caedis absolutionem a pontifice impetrandam, IV. 701. ejus ad pontificem oratio, *ib.* et replicatio, 704, 705. cardinales invisit, 706. regis nomine absolutionem petit, sed irritum, 706. decreto contra regem a pontifice facto, Roma discedit, 734. Nivernio attributus Romam ad regis absolutionem obtinendam mittitur, V. 298. a pontifice non admissus, 323, 324. scriptum regis absolutionem a Galliae praesulibus rite factam ostendens Venetiis publicat, 328
- ANGENNEUS FARGIUS, *d'Angennes de Fargis*, Cenomanorum civitatis praefectus ab Henoticis factiosis vulneratus, captus et in Bastiliam detrusus, IV. 708. liberatus Vindini suburbia prima impressione capit, 820. Vindino praefectus, 821
- ANGENNEUS MONLUETUS, *d'Angennes Sr de Montlouet*, (Fran.) in pugna Euriaca faucibus, IV. 849. Henoticos Maintentioniae obsidionem solvere cogit, 882
- ANGENEUS POIGNIUS, *Sr de Poigny*, ad Navarrum a rege legatus, IV. 285
- ANGENNEUS (Carolus) Cenomanorum episcopus summam armorum praefecturam in ea provincia sibi arripiens, multa licenter, libidinosae, et avarae in Protestantibus admittit, quae a Gervasio Barberio Francurio scripto comprehensa regi et reginae parenti offeruntur, II. 405
- ANGIANUS. *Vide* Borbonius.
- ANGLIA. Regni status et scissurae a pontifice Romano origo, I. 30. reformatio, 120. peste vexata, 236. inundationibus foedata, VI. 427
- ANGLIAE res, I. 30. et seq. 46, 47, 90, 104, 118, 190, 205, 218, 305, 437, 574, 702, 752, 813. II. 150, 198, 294, 387, 404, 423, 509, 522, 537, 584, 630, 762. III. 74, 82, 97, 243, 246, 371, 400, 402, 501, 558, 561, 623, 697, 698, 766. IV. 21, 23, 215, 276, 337, 347, 426, 506, 521, 529, 547, 774. V. 39, 171, 565, 608, 711. VI. 58, 68, 148, 171, 176, 221, 275, 336, 373.
- ANGLIAE reges et reginae, *viz.* HENRICUS VIII pontificiam in Anglia disciplinam mutat, I. 30. bellum Francisco I Galliae regi denunciat, 32. Bononiam in Morinis deditione capit, 46. cum Francisco I de pace transigit, 90. ejus obitus, mores, et elogium, 104. EDVARDUS VI Henrici VIII filius, puer novennis patri in regno succedit, I. 104. cum Scotis feliciter bellum gerit, 117. mox dubio Marte, Gallis in Scotorum auxilium accersitis, 190. populareis in Devonia rebellantes reprimat, 206. cum Henrico II Galliae rege de pace transigit, 218. conchyliati ordinis torque ornatus, 219. pro Henrico Andino, postea Galliae rege, sacro lavacro abluto, fidem jubet, 303. Mariam legitimam regni heredem testamento condito excludit, 438. ejus obitus et elogium, 439. MARIA regni heres ab Edvardo VI Angliae rege exheredata Framingam secedit, I. 439. regio diademate insignita, 446. comitia regni indicit, et decreta de disciplina ecclesiastica sub Edvardo VI facta revocat, 447. de nuptiis cogitat, *ib.* de pactis dotalibus cum Philippo Caroli V Caesaris filio convenit, 448, 452. leges de ecclesiastica disciplina promulgat, 451. Philippo nupta, 452. bellum Henrico II Galliae regi denunciat, 645. obit, 702. ELISABETHA Edvardi VI foror natu minor, Mariae forori in reginam assumptae obviam proficiscitur, I. 444. in carcerem conjecta, 451. Angliae regno succedit, de nuptiis irritum sollicitata, 703. regina inaugurata religionem mutat, et de Caeto cum Henrico II seorsim convenit, 752. foedus cum Scotis foederatis init, et susceptae Scotorum defensionis causas scripto edito reddit, 813. exercitum in Scotiam mittit, 815. de pace transigit, 816. Mariae Scotae ut Angliae heres designaretur consilia suspecta habet, II. 148. ob alias item causas, 150. foedus cum Condaeo init, et consilii rationem scripto exponit, 294. Philippum, ut Alvarum a Quadra oratorem revocaret, irritum rogat, 387. pacem cum Carolo IX facit, et jurejurando firmat, 404. Mariae Scotae cum Darlaeo nuptias probare videtur, 419. dein alias cum Leicesterio urget, 420. Moravium et rebelles profugos pecunia juvat, Mariae Scotae frustra reclamante, 423. Caeciliam Erici Sueci sororem magnifice excipit, et pro ejus filio fidem jubet, *ib.* Donaldum Maccartium Clencarti comitem creat, et Warhamum a S. Leodegario Momoniae praeficit, 424. H. Killlegraeum in Scotiam mittit, Oxonium et Cantabrigiam divertit, 537. a nuptiis abhorret ob impedimentum naturale, *ib.* pro Jacobo Scotiae principe in sacro lustrico fidem jubet, et Mariam, ut foedus Edinburgense ratum habeat, irritum urget, 538. legatos de Caleti restitutione acturos in Galliam mittit, 584. Suffexiae comitem de nuptiis cum Carolo archiduce acturum ad Caesarem mittit, 586. Joannis Basilii filii Russorum imperatoris legatos excipit, *ib.* Mariae Scotae in Angliam profugae operam suam pollicita accessum ad se negat, 630. ad proregem dat literas, *ib.* in quaestione de regni administratione a Jac. Hamiltonio mota pro Moravio pronunciat, 633. Puritanos in custodiam dat, *ib.* pecuniam Navarrae reginae et Condaeo suppeditat, 693. Protestantibus in Gallia laborantibus auxilia summittit, 740. pecuniam in navibus Hispanicis in Angliae portum fugientibus subvectam

subvectam sistit, 758. Belgas eorumque naves et bona retinet, Albanique legatum audire recusat, *ib.* Norfolcii, aliorumque procerum conjuratione petita, 762. succellorem designare renuit, 764. Norfolcium in carcerem conjicit, 764. ad Scotiae Ordines scribit, 765. Randolphum in Scotiam mittit, 768. a Pio v pontifice proscribit, 770. Mariam liberare recusat a Carolo ix et Philippo sollicitata, 771. Scotis regis ut Levinium proregem eligant auctor, *ib.* Mariae Scotae foedus Edinburgense aliasque condiciones proponit a Maria non acceptas, 772. Annam Austriam Philippo desponsatam per mare Britannicum cum classe deduci curat, 780. de ejus cum Henrico Andium duce matrimonio actum, III. 65, 76, 98. pro ejus incolumitate leges sancit, 82, 89. de Anglorum ad Lusitani ditiones commercio convenit, 82, 83. Norfolcium et alios e nobilitate in custodiam conjicit, 84. cum Maria Scota de quibusdam querelarum capitibus per delegatos exposulat, 89, 90. de ejus cum Francisco Alençonio matrimonio actum, 98. febriculis ad Hamptonam tentata, 99. edicta salutaria edit, *ib.* pacem cum Philippo Hispano facit, 219. Caroli ix filiam de sacro lavacro per Wigorniae comitem suscipit, et de nuptiis cum Alençonio serio cogitat, 244. Mongomerium et Anglos injussu suo ad Rupellam profectos declarat, 258. de matrimonio cogitat, et pro Politicis et Protestantibus apud Henricum III intercedit, 371. sumptuarias leges renovat, 372. Hispanae classi receptum et comteum praebet, 379. Belgis rebellantibus Angliae ingressum interdicit, 400. eorum patrocinium recusat, et H. Cobhamum ad Philippum mittit, 402. Mortonium Scotiae proregem ob rixam in limite satisfactionis loco venire cogit, 403. Belgas pecunia juvat, 482. omnem operam dat ut Belgium in Philippi fide maneat, 501. Gallicanas naves per Angliae litora sistit, 540. cum Belgii Ordinibus foedus init, et Wilkesium ad Philippum mittit, ut factum excuset, 558. de Mariae Scotae, Philippi, et pontificis consiliis certa leges adversus pontificios renovat, 560. pecuniam Belgii Ordinibus subministrat, 605. Davidsonum ad componendos Gandensium tumultus mittit, 615. de nuptiis cum Andino agit, 623, 698. Randolphum in Scotiam mittit, et foedus cum Jacobo vi init, 623. Andinum excipit et matrimonii perscriptae condiciones, 699. Bovium in Scotiam mittit ut Levinium apud regem accuset, 765. quo non audito, Alex. Humium a Scoto legatum admittere recusat, *ib.* edictum condit de revocandis pueris qui extra insulam per Jesuitarum scholas literis operam navabant, 767. leges sumptuarias renovat, et nova in Londino aedificia prohibet, *ib.* Delfinum principem honorifice excipit, et de ejus cum Andino nuptiis perscriptae tabulae, IV. 21, 22. Andino annulum dat, 24. rationes pro matrimonio et contra, 25. in libelli contra nuptias scripti auctores severe animadvertit, 26. per emissarios Durocortori Remorum et Romae, conjurationes et earum conscios rimatur, 26, 27. severa in Jesuitas edicta condit, 28. Randolphum ad causam Mortonii sublevandam, et Levinii exilium sollicitandum in Scotiam mittit, 29. ad Henricum III Derbiae comitem cum periscelidis insigni mittit, 276. foedus cum Belgii Ordinibus init, 338. foederis rationes scripto Anglice Galliceque publicato reddit, 339. edictum contra Jesuitas et in seminariis institutos condit, 347. apud Belgii Ordines de potestate summa Leicestrio delata querelam instituit, 384. edictis praedandi licentiam reprimit, 385. sententiam mortis in Mariam Scotam latam et probationes ad Henricum III mittit, 421, 429. a conjuratoribus Maria

TOM. VI.

Scota non infamia petita, 427. sententiam contra Mariam promulgat, et executioni mandat, 434. ob Mariae mortem dolorem prae se fert et lugubria sumit, 436. pro ea apologia publicata, 437. delegatos ad res in Batavia ordinandos mittit, 490. cum Hispano Friderici Daniae regis interventu (Ordinibus infamia) agit, 501, 521, 524. apud Ordines pro Leicestrianis factiosis mediat, 528. praefectis suis ut se erga Ordines et Mauritium Nassovium moderatius gerant, enixe mandat, *ib.* a pontifice proscribit, 531. ejus apparatus bellici contra Hispanam classem, 532. ea fugata Deo gratias agit, 539. classem ad Hispaniam invadendam instruit, 774. de Germanorum navibus interceptis apologeticum edit, 778. Henrico iv copias et pecuniam suppeditat, 804. 4000 Anglorum et 200000 librarum Francicarum Henrico iv subsidio mittit, V. 3. classem Cumberlandio duce ad Indicas naves interceptas improspere mittit, 40. apud Germaniae principes agit ut Henrico iv succurrant, 45. Essexium cum copiis ad Rotomagi obsidionem mittit, 111. a Lopesio medico aliisque percussoribus ab Hispanis auro conductis petita, 364. arctius cum Henrico iv foedus init, 613. classem Essexio et Car. Howardo ducibus in Hispaniam mittit, 620. Gadibus mox expugnatis, 621. Sigismundi Poloni legatum graviter increpat, 708. edictum contra Germanos mercatores promulgat, 711. cum Ordinibus foederatis foedus init, et iis auxilia suppeditat, 758. G. Carew ad Sigismundum Poloniae regem de commercio et Hanseaticis civitatibus mittit, 779. de pace cum archiducibus irritis agit, VI. 5. Essexium aula prohibet, 58. de eo majestatis laesae reo peracto supplicium sumit, 65. ejus cum Birono ominosum colloquium, 78. pro Bullionio apud regem nimis libere intercedit, 148. ejus obitus et elogium, 171. funus 174. JACOBUS I. legitimus regni Angliae successor, nuncio de Elisabethae morte accepto, Londinum venit, et ab Anglis pontificiis libellum supplicem accipit, 173. fidei suae confessionem evulgat, 174. coronatus, 176. conjuratione detecta consciis, *viz.* Cobhamo, Greio, et Markhamo gratiam facit, *ib.* legatos a Philippo Hispano excipit, 177. ejus ad parlamentum oratio, 221. Angliae et Scotiae unionem urget, 224. pacem cum Hispanis facit, 228. ejus condiciones, 229. subditis ne injussu suo alii cuiquam principi seu civitati operam in re navali addicant, vetat, 275. conjurationis fulminalis in eum ratio, 337. res detecta, 341. conjurati capti et supplicio affecti, 342. novam jurisjurandi formulam perscribendam curat, 425. apologiam pro juramento fidelitatis scribit, 426. novas societates ad Colonias in Americam deducendas instituit,

429

ANGLICANA ecclesia in synodo nationali conventa doctrinam et disciplinam ecclesiasticam xxxix articulis comprehensam constituit, II. 154. in synodo altera disciplinam sancit,

VI. 225

ANGLORUM sacerdotum pontificiorum et Jesuitarum inter se per quadriennium contentiones,

VI. 69

ANGLI de Scotis querimonias instituunt, et de finibus in agro Bononiensi cum Henrico II tractant, I. 113. ad Jedburgum cum Scotis infeliciter congressi, 116. in Scotiam irrumpunt, et pugna ad Prestonium commissa, victores exeunt, 119. suppetias Hadinae obsessae ferunt, 191. vaticiniis nimium creduli, 191, 194. ad Montem-rosarum in Scotia descensum faciunt male multati, 192. eorum ingenium, 205. III. 199. in ora Armorica descensum faciunt, I. 697. novam navigationem in Moscoviam ad B. Nicolai portum suscipiunt, II. 470. Scotiae fines vastant, 771. naves Hispanas interceptiunt,

V. 172

ANGLI

(b)

I N D E X.

- ANGLI nobiles in bello Pannonico contra Turcos militant, II. 495
- ANGLI centurionis pulchrum pro gloria ac fide facinus, V. 438
- ANGLURIUS GIVRIUS, *d' Anglure de Givry*, (Renatus) in proelio Drocensi occisus, II. 320
- ANGLURIUS GIVRIUS, *d' Anglure de Givry*, (Annas) levis amaturae praefectus proelio Euriaco adest, IV. 844. a cardinali Cajetano ad defectionem irritum sollicitatus absolutionem ab eo ludice postulat, 854. Charentonio et Confluentiae praefectus proceribus in Lutetia obsessis annonam comitatus officio summittit, 860. Corbolum intercipit, 883. ad Rotomagum vulneratus, ingenti regis dolore, V. 124. auxiliariis Hispanorum copias caedit, 424. interfectus, 425. ejus elogium, 426
- ANGLURIUS AMBLISIUS, *Sr d' Amblise*, (Africanus) Lotharingi exercitus dux ad Mufonium a Bullionio caesus, V. 149
- ANGRA Tertiae insulae urbs ab Hispanis capta, IV. 168
- ANGRUNIA, *d' Angrogne*, vallis descripta, II. 84, 87. vastata, 92
- ANGUISCIOLAE comes Joannes P. Aloisium Farnesium Parmae ducem interficit, I. 159. cum IIIICIO Italis se Tavano conjungit, II. 242
- ANHALTINUS, *d' Anhalt*, princeps (Wolfgangus) obit, II. 477
- ANNA Ferdinandi Hungariae regis uxor, Ludovici Hungariae regis soror obit, I. 127
- ANNA MARIA MAURITIA Philippi III Hispaniae regis filia nata, VI. 98
- ANNA Sigismundi Aug. soror Poloniae regina constituta, et Stephano Bathorio in uxorem data, III. 425. obit, V. 584
- ANNA Christiani III Daniae regis filia Augusto Saxoni septemviro nupta obit, IV. 344
- ANNEBALDUS, *d' Annebaud*, (Claudius) tribunus equitum creatus, I. 28. in insulam Vectim Angliae proximam descensum facit, 47. aula sub Henrico II exactus, 107. ejus mors et elogium, 394
- ANNEBALDUS (Jac.) cardinalis aula ab Henrico II Romam ablegatus, colore ut pontificem erga Gallos bene affectum arctius assiduitate sua devinciret quaesito, I. 109
- ANNEBALDUS (Jo.) Claudii filius in proelio Drocensi occisus, II. 322
- ANNONIAM, *Annonay*, a regis Sancaumontio duce captum, oppidanis contra fidem datam obruncatis, II. 329. a Protestantibus occupatum, 688. a Sanromanio occupatum, III. 328
- ANSELMUS, *de S. Anselme*. Vide Fangerius.
- ANTENOREUS, *Antinori*, (Americus) Colomium dedit, I. 293
- ANTHENOTICON, *le Contre un*, liber elegantissimus editus, I. 187. secunda vice, III. 293
- ANTIPOLIS, *Antibes*, a Sabauda capta, V. 156. ab Esperonio recepta, 159
- ANTISSIODORUM, *Auxerre*, seditione vexatur, pontificiis in Protestantibus bacchantibus, II. 217
- ANTONELLUS, *Antonelli*, (Jo. Bapt.) Tagi navigationem ad Toletum usque perducit, III. 860
- ANTONIANUS, *Antoine*, (Joannes) Zirixeam et Tergoesam prodere tentans securi percutitur, V. 217
- ANTONIUS Cratensis prior, *Prieur de Crato*, Lusitaniae regnum ambit, III. 590. gubernatoribus se post Henrici mortem pariturum fidem dat, 720. jus suum disceptare a rege prohibitus, 723. et spurius renunciatus, *ib.* dignitatibus ac bonis privatus, 724. ad comitia et gubernatores scribit, 730. condiciones a Philippo oblatas probat, mox rejicit, 739. rex renunciatus, 740. Olissiponam ingreditur, 742. monachorum et plebis favore subnixus, 743. Cetobrigae magnifice excipitur, 745. ab Albano fufus Olissiponam deferit, 754. copias rursus conscribit, 756. mox fugam parat et regno discedit, 758. Cetobrigae navem Batavicae conscendit, et in Galliam navigat, 856, 859. cum Strozio Afforas insulas petit, IV. 53. ad Tertiam se confert, 57. inde in Galliam profugit, 60. obit, V. 502
- ANTRANIUM, *Antrain*, a Lud. Blosseto Floriaco captum, II. 217
- ANTUERPIA, *Anvers*, ab Hispanis capta et direpta, III. 474. plebs ob supplicationem publicam tumultuatur, 685. ab Andino frustra tentata Gallos pellit, IV. 134. obsidione a Parmensi cincta, 242
- ANTUERPIANI contra Andini querelas apologeticum edunt, IV. 137
- ANTUERPIANI cum Margarita Parmensi tranfigunt, II. 557. concionatores Protestantes pellunt, III. 547
- APAMEA, *Pamiers*, cives Protestantes a Damvilla male mulctati, II. 350. intemperanter se gerunt, 511
- APHRODISIUM, *Africa*, a Dragute occupatum, I. 258. ejus situs, 261. a Joanne Vega Siciliae prorege expugnatum, 265. ab Hispanis Caesaris jussu dirutum, 503
- APIANORUM Plombini dominorum gens et origo, I. 167
- APIANUS, *d' Appiano*, (Jacobus) ad Caesarem adit, Plombini restitutionem petens, I. 169. Caesaris concessioni Plombini Cosmo Mediceo factae annuit, 376. ditionem a Philippo Hispano recipit, 629. ejus in Africam irrita expeditio, II. 672
- APPIANI BENEVICII (Petri) mors et elogium, I. 400
- AQUAE SEXTIAE, *Aix en Provence*, a Crussolio comite occupatae, II. 234. in Sabaudi tanquam provinciae protectoris verba juramento adactae, IV. 893. in regis obsequium reductae, V. 339
- AQUAE MORTUAE, *Aigues mortes*, a Protestantibus interceptae, III. 405
- AQUAE TARBELLICAE, *Acqs*. urbs valde munita, I. 423
- AQUISGRANI, *Aix la Chapelle*, res ob religionem turbant, IV. 20, 780. VI. 286. Protestantes inde pulsi, 288. sententia a Caesare contra eos lata, V. 766
- AQUISGRANENSES antiquas inscriptiones monetae impressas mutant, VI. 289
- AQUILLARIUM, *d' Aguilar*, (Alfonso) de Hibernis iudicium, VI. 66
- AQUITANIA, *Guienne*, seditione ob Salinarum vectigal vexata, I. 183. a rusticis ob militis licentiam, V. 316. in Aquitaniam delecti a senatu Parisiensi missi, IV. 36
- AQUITANICAE Res, I. 183. II. 263, 266, 274, 284, 290, 302, 326, 408, 618, 687, 788, 802. III. 169, 234, 260, 284, 513, 803. IV. 36, 277, 392, 889. V. 150, 316, 359. VI. 156, 378.
- ARAMBERGIUS. Vide Ligneus.
- ARAMONTIUS, *d' Aramont*, (Gabriel) Sinanem purpuratum a Tripolis obsidione divertere irritum tentat, I. 271. captivorum libertatem obtinet, 272. Tripolis captae auctor ab Omede infimulatus ab eodem tandem absolutus pronuntiatur, 273
- ARANIUS, *le comte d' Arran*. Vide Hamiltonius.
- ARAUSIONENSIS, *d' Orange*, principatus origo et historia, II. 226
- ARAUSIO, *Orange*, a Fr. Serbellono capitur et crudeliter diripitur, II. 228. pontificiorum in Protestantibus bacchantium seditione vexatur, III. 60. a Glandagio occupata, 297, 298. a Berchono recepta, 307. a Susae comite irritum tentata, IV. 606
- ARAUSIONENSIS CABILLONIUS, *de Chalons prince d' Orange*, (Philibertus) Neapolim defendit, I. 24. Florentiae occisus, *ib.*
- ARAUSIONENSIS. Vide Nassovius.

I N D E X.

- ARCERIUS**, *l'Archer*, (Claud.) curiae Parisiensis fenator supplicio adfectus, V. 106
- ARCUENSIS**, *d'Arques*. Vide Jousa (Annas)
- ARDEA**, *Ardres*, ab Hispanis obsessa, V. 604. et capta, 606
- ARDELEUS**, *d'Ardelles*. Vide Burdellius.
- AREDII** fanum, *S. Yrier la Perche en Limousin*, ab Henoticis irritum obfessum, V. 76
- ARESKINUS** (Joannes) Marriae comes prorex Scotiae electus, III. 80. moritur, 245
- ARESKINUS**, (Alexander) regis educationi praefectus, III. 245
- ARETII** (Benedicti) obitus et elogium, III. 386
- ARGATHELIUS**, *le comte d'Argyle*. Vide Campbellus.
- ARGENLIUS**. Vide Hangeftus.
- ARGENTIUS**, *d'Argence*, in proelio Varenfi summa virtute in hostes invecus, victoriae magnum momentum affert, II. 304. Engolismam spe auxiliorum abjecta Andeloto dedit, 686
- ARGENTERII**, *Argenterio*, (Joannis) mors et elogium, III. 209
- ARGENTINA**, *Strasbourg*, in gratiam a Caesare recepta, I. 127. per legatos intercedit, ne religionis formulam Caesaris jussu perscriptam recipere cogatur, 174. motibus vexata, 228. Lutherani concionatores inde pulsi, 276. Argentinenfes Henricum II in urbem admittere recusant, 350. eam intercipiendi conatus detectus, IV. 38
- ARGENTINENSE** bellum inter Jo. Georg. Brandeburgicum et Carolum Lotharingum de episcopatu, V. 184, 205. tandem terminatum, VI. 232
- ARGENTINENSES** Carthusianorum coenobium urbis moenibus imminens destruunt, V. 50
- ARIAS** (Garfias) in Hispania quasi Lutheranus vivus flammis ustulatus, I. 787
- ARIAE MONTANI** (Benedicti) decessus et elogium, V. 746
- ARLENI**, *de Lens*, (Arnoldi) decessus et elogium, II. 144
- ARMANDUS**, *Armand*, (Ignatius) Jesuitarum PP. provincialis regem ad Jesuitas restituendos longa oratione urget, VI. 166
- ARMENIACUS**, *d'Armagnac*, (Georgius) cardinalis Romam ablegatur, I. 109. literarum patronus Gillium excipit, 562. Navarro in aulam venienti obviam procedit, II. 40. in Protestantes Tolofanos severe animadvertit, 272. foedus cum Monlucio et aliis contra Protestantes peculiare init, 329. ejus mors et elogium, IV. 318
- ARNALDI**, *d'Arnauld*, (Ant.) contra Jesuitas pro academia Parisiensi oratio, V. 404. societatis originem ad Caroli v sagacitatem refert, *ib.* petit ut regno excedere teneantur Jesuitae, 411
- ARNEMUDA**, *Arnemuyden*, a Belgis foederatis capta, III. 373
- ARPAJONUS**, *le baron d'Arpajon*, a Charrio obstructus ne Protestantibus Tolofanis suppetias ferret, II. 270. Aginum venit ad Condaeam profecturus, 284. in proelio Drocensi occisus, 323
- ARRAGONENSIVM** jura et libertates, V. 175
- ARRAGONIVS**. Vide Avalus.
- ARTUSIVS**, *de l'Artuse*, Aumontium E. T. deludit, V. 99, 100
- ARZILLA** oppidum, I. 241. a Lusitanis deserta, 247, 248. Sebastiano Lusitano tradita, III. 577
- ASANES** Algeriae profultanus Hariadeni Ahenobarbi filius, I. 123. ad Melitensem obsidionem cum classe venit, II. 453. Mustapham ad proelii fortunam periclitandam urget, 461
- ASCENSIONIS** insulae lustratio, VI. 17
- ASCHAMI**, *Afcham*, (Rogeri) obitus et elogium, II. 659
- ASINORVM** faucium, *Pas des Afnes*, descriptio, III. 533.
- AB ASPILCUETA** (Martinus) doctor Navarrus dictus obit. ejus elogium, IV. 375
- ASSORES** insulae unde dictae, et a quo detectae. earum descriptio, IV. 49. a Philippo alienae et Antonio Cratenfi addictae, III. 759
- Astrologiae** illusiones, I. 520. II. 536. III. 306. IV. 762. VI. 41.
- ATAIDA** (Nonius Ferd.) Scirifianas copias fundit et Tedueftum capit, I. 244
- ATEIDA**, *d'Atayda*, (Lud.) exercitui in Africana expeditione a Sebastiano praefectus se excusat, III. 578. Indiae Orientalis praefectus, *ib.* a Philippo literas accipit, et ei Indias addicit, 759. classem Indicam in Lusitaniam remittit, 858
- ATESTINUS**, *d'Este*, (Alfonfus I) Ferrariae dux a pontificibus paene oppressus res suas tandem stabilit, I. 42, 43
- ATESTINUS** (Hercules II) Ferrariae dux pro Lud. Aurelianensium duce fidem jubet, I. 204. cum Henrico II foedus init, 547. cum Guisio de belli ratione consultat, 616. Corregiensis infestat, 623. Cosmi interventu cum Philippo pacificatur, 683. fatis concedit, 789
- ATESTINUS** (Alfonfus II) Ferrariae dux Lucretiam Cosmi Medicei filiam uxorem ducit, I. 684. e Gallia per Liburnum et Pisas domum redit, ubi celebratae nuptiae, II. 50. de loci praerogativa cum Cosmo Mediceo contendit, 257, 672. Barbaram Maximiliani II imperatoris sororem ducit, 463. Henrico III Galliae regi obviam it, III. 324. regem summa magnificentia Ferrariae excipit, 326. de Caesare Alfonsi Gentilis filio in principatus heredem adoptando cum pontifice et cardinalibus frustra agit, V. 30, 31. a Caesare tandem obtinet, ut Mutinae Rhegii Lepidi et Carporum ditiones in Caesarem agnatum conferrentur, 380. obit, 716
- ATESTINUS** (Hippolitus) cardinalis Ferrariensis ab Henrico II Senas missus, I. 382. Senis praefectus, 417. legatus in Galliam missus pontificis mandata confirmari petit, quae non nisi sub modo et conditione a curia Parisiensi in acta relata sunt, II. 140. mulos interceptos reposcens ridiculum a Condaeo responsum accipit, 247. ejus mors et elogium, III. 208
- ATESTINUS** (Aloisius) cardinalis in Navarri et Condaei proscriptione confistorio abstinet, IV. 302
- ATESTINUS** (Lud.) cardinalis Herculis II Ferrariae ducis filius obit. Ejus elogium, IV. 374
- ATESTINUS** (Alexander) Caesaris Atestini frater cardinalis creatus, V. 753
- ATESTINA** (Anna) Herculis filia Francisco Guisio nupta, I. 188. pro Lud. Aurelianensium duce fidem Mariae Scotiae nomine jubet, 204. Elisabethae Anglae elogia dat, VI. 171
- ATESTINUS** (Franc.) Padulae marchio Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 73, 78, 81. Caesaris copiis praefectus, Villadium capit, 300
- ATESTINUS** (Alfonfus) Herculis Ferrariensis frater nothus Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 72, 78, 82.
- ATESTINUS** (Caesar) Alfonsi nothi filius ab Alfonso II Ferrariae duce heres constitutus, V. 717. Mutina, Rhegio Lepidi et Carpis a Caesare in eum collatis, *ib.* de Ferraria cum pontifice transigit, cessionem faciens, *ib.*
- ATROPATENAE**, *Sirvan*, descriptio, III. 649
- AVALI ARRAGONII**, *d'Avalos*, (Inici) cardinalis mors, VI. 4
- AVANELLA**, *Avenelles*, P. conjurationem Ambrosianam a Renaudio edoctus rem detegit, I. 825. voluntarium sibi exilium indicit, 833
- AVARICUM BITURIGUM**, *Bourges*, a Montgomerio occupatum, II. 202. Guisio deditum, 208. a Protestantibus

I N D E X.

- testantibus occulto consilio irritum tentatum, 751. securitatis causa Guisio et Henoticis attributum, IV. 600. in regis fidem acceptum, V. 342
- AVAUGURIUS SANLAURENTIUS**, *d'Avaugour Sr de S. Laurent*, (Joannes) Mercuriani castrorum praefectus, V. 81. Monconturium intercipit, mox a Coetkeni marchione in fugam pulsus, 82. Malastretum frustra obsidet, 87. ad Sessoniam turrem a Surdeaco caesus et captus, 88
- AUBERIUS TRIUNCURIANUS**, *Aubery de Tonnerre*, (Claud.) Laufannae professor de terrae motu prope Hibornam orationem habet, IV. 318
- AUBRIUS**, *Aubry*, (Chr.) P. Barrerium dubitantem ad regem interficiendum incitat, V. 304. Lutetia in legati pontificii comitatu exit, 352
- AUDOENUS**, *Ouyn*, (Petrus) ficarium ad regis caedem subornare recipit, V. 691. in Carthusiani ordinis gratiam condonatus, *ib.*
- AVENIO**, *Avignon*, a Bellogardio irritum tentata, III. 670
- AVERTONUS SERILLIACUS BELINIUS**, *de Faudoas dit d'Averton Sr de Serillac & de Belin*, (Franciscus) Lutetiae praefectus in proelio Arcensi a regis captus, IV. 803. ad Surenae colloquium delegatus, V. 244. de induciis agit, 290. et de pace 303. Parisiensi praefectura a Meduano motus, 336. urbe excedere iussus, 337. regi militat, 351. in pugna juxta Durlanium captus, 484. Ardeae suburbium deferendum suadet, 604. renitentibus belli ducibus clam colloquium cum hoste habet urbemque dedit, 606. regis conspectu prohibetur, praefectura adempta, *ib.*
- AUGERIUS**, *Oger*, (Enimundus) Jesuita Burdigalensis lanienae auctor, III. 164
- AUGUSTAE** Vindelicorum, *Augsbourg*, tumultus, I. 155. senatus a Caesare mutatur, 178. a Mauritio Saxone restitutus, 343. a Caesare iterum mutatus, 366. tumultus ob Kalendarium Gregorianum receptum, IV. 206
- AUGUSTANAE** confessioni addicti principes Germani Naumburgi conveniunt, et de ejus formula inter se dissident, II. 132
- AUGUSTANA** confessio a principibus Germanis exhibita, I. 35. libere permissa, 569
- AUGUSTA** Veromanduorum, *S. Quintin*, ab Hispano exercitu Philiberto Sabauda duce obsessa, I. 648. et capta, 659
- AUGUSTINI**, *Agostini*, (Ant.) archiepiscopi Tarracoenensis obitus et elogium, IV. 376
- AUGUSTOBONA** Tricassium, *Troyes*, pontificiorum seditione vexata, III. 142. a Guisio sollicitata, IV. 593. a cardinali Guisio in potestatem redacta, 595. a Simphalio irritum tentata, 719. a regis magna cum jactura irritum tentata, 879. in regis fidem recepta, V. 359.
- AUGUSTODUNUM**, *Autun*, ejus situs, V. 99. ab Aumontio irritum obsessum, 100. Birono transfatione traditum, 460
- AUGUSTORITUM** Pictonum, *Poitiers*, a Santandreano captum, II. 207. a Colinio irritum obsessum, 723. ejus descriptio, 724. a rege ad Henoticos deficit, IV. 745. in regis fidem receptum, V. 359
- AVILA** (Sanctius) foederatos ad Dallemum fundit, II. 638. Lud. Nassovium et Christoph. Palatini septemviri filium ad Mocam fundit, III. 375. Antuerpiam capit et diripit, 474. Conimbricam et Montem-majorem capit, 757. mox et Portum, 758. ejus mors et elogium, IV. 61
- AUMALIUS**, *d'Aumale*, *Vide* Lotharingus.
- AUMALIUS** (Claudius) eques Hierosolymitanus Aurelianum missus ut praesentia sua obsessis animos faciat, IV. 678. ad Dionysii fanum occisus, V. 53
- AUMONTIUS**, *d'Aumont*, (Joannes) equitum tribunus creatus, III. 680. ad aulam venit a Guisio irritum sollicitatus, IV. 659. Aurelianum missus, 672. oppidi obsidionem solvit, 688. cum Esperonio reconciliatus, 737. Monbarrum irritum obsidet, 833. in proelio Euriaco egregiam navat operam, 845, 849. Castellodunum recipit, 866. Augustodunum irritum obsidet, V. 99. ab Artusio delusus Cabilonis arcem frustra tentat, 100. in Armoricam praefectus missus, 145. Meduanam recipit, 146. Rupifortium irritum obsidet, 147. Lavallum capit, 433. et Morlasium, 435. Quimpercorinum capit, et cum Talueto Redoni praefecto transigit, 436. Crodunae munitionem obsidet, 437. expugnat et diruit, 438. Corilaeum capit, 439. Milleteria et Fulgeria deditis ad Comperam interficitur, 503. ejus elogium, 506
- AURATI**, *Dorat*, (Joannes) elogium, III. 61. IV. 549. obitus, *ib.*
- AURELIANUM**, *Orleans*, a Condaeo occupatum, II. 168. a Guisio obsessum, 336. arce firmatum, 406. a Lanovio interceptum, 599. pontificiorum in Protestantibus bacchantium seditione vexatur, 723. securitatis causa Guisio et Henoticis attributum, IV. 600. ab Aumontio irritum tentatum, 672, 688. in regis fidem acceptum, V. 340
- AURELIANENSIS** praefectura. Res illic gestae, II. 167, 189, 194, 333, 336, 405, III. 141. V. 340.
- AURELIANI** (Lud.) in Navarrum et Protestantes libellus famosus, IV. 257
- AURELIANENSIS** dux (Ludovicus) Henrici II filius trimus decedit, I. 204
- AURELIANUS**, *d'Orleans*, (Helionorus) Longavillae dux in Sanquintiniano proelio captus, I. 653. magni Camerarii munus in regis inauguratione sibi vindicat, II. 106. Bloefis decedit, III. 265
- AURELIANUS** (Henricus) Longavillae dux Picardiae praeses ad Silvanectum Aumalium fundit, IV. 747. cum copiis Sancio et Helvetiis obviam missus, 758. Clusellum caedit et capit, V. 423. Durlanii miseraibili casu extinctus, 470
- AURELIANA** (Francisca) Helionori soror Ludovico Borbonio Condaeo nupta, II. 349. obit, VI. 97
- AURELIANUS** (Franc.) Helionori filius fani Pauli comes Picardiae praeses constitutus, V. 470
- AURELIANA** (Antonia) Helionori filia Caroli Gondii vidua in Foliacenarum coenobio Tolosae monasticam proficitur, V. 805
- AURELIANUS**, *d'Orleans*, (Lud.) libellum in Navarrum et Protestantibus famosum evulgat, IV. 257
- AURIA**, *Doria*, (Andreas) a Gallis deficit, eosque Genua et Savona ejicit, I. 24. Philippum Hispaniae principem Genuae excipit, consiliumque de arce civitati imponenda rejicit, 180. Monasterium et Siagulem capit, 260. Dragutem in Cantarae sinu frustra obsidet, 266. Leone Strozio vitato Maximilianum et uxorem Hispania Genuam advehit, 297. a Dragute cum damno fugatus, 380. Petrum Toletanum ab expeditione Senensi dehortatur, 418. Calvii obsidionem levat, Bonifacium et Bastiam capit, et Florentii fanum obsidet, 427. et capit, 477. in Othobonum Fliscum indigne saevit, 528. obit. Ejus elogium, II. 69, 70
- AURIA** (Janetinus) Andreae heres destinatus ingenio aspero et superbo juvenis, I. 93. xx triremibus praefectus, 94. ab Othoboni Flisci militibus interfectus, 98
- AURIA** (Jo. Andreas) Janetini filius cum classe ad Cosmi Medicei auxilium ab Andrea missus Liburnum appellit, I. 504. Cerdam periculi in insula Gerbensi frustra monet, II. 62. Messanam incolumis pervenit, 66. classis in expeditione Oranensi curam Pagano fratri tradit, Mendozae aemulus nec cum illo bene concors, 385. in expeditione Velefensi strenue se gerit, 412. ad auxilia Melitam introducenda se paratum ostendit, 453, 459. Hispaniae classi praefectus ferius se Venetae conjungit, moras affectat, et, Nicosia capta, discedit, III. 15, 18, ejus in proelio ad Echinadas

I N D E X.

Echinadas insulas errores, 47, 49. Genuae antiquorum nobilium causam suscipit, 440, 443. ad Novos literas minarum plenas dat, 445. Joannis Austrii ope exercitum conscribit, 446. bellum movet, 447. Margaritam Austriam Hispaniae reginam excipit, V. 800. ejus ad Algeriam intercipiendam irrita expeditio, VI. 87. decessus et elogium, 374
AURIA (Ant.) in Monasterii expugnatione fortiter se gerit, I. 260. in Siciliam missus, 263
AURIA (Paganus) Mauris se committens ab iis interficitur, III. 339
AURINCAE, *Auranches*, in Neustria a Monpensiero obsessae, et tandem deditioe receptae, V. 110
AUSSONVILLA SANGEORGIUS, *d'Auffonville Sr de S. George*, regi militat, V. 452
AUSTRIUS, *de la maison d'Autriche*, (Ferdinandus) Caroli v Caesaris frater. V. Germaniae imperatores.
AUSTRIUS (Ferdinandus) Ferdinandi I Caesaris filius Annam Catharinam Gulielmi Mantuae ducis et Helionorae sororis filiam in uxorem ducit, III. 799. ejus filii Philippina Velfera natis paterna hereditate exclusis, 800. obit. ejus ex Velfera liberi, V. 468
AUSTRIUS (Carolus) Ferdinandi ex Velfera filius Burgovii marchio Turcos in vallo juxta Javarinum fortiter oppugnat, V. 395. exercitui a Car. Mansfeldio praefectus Strigonii obsidionem urget, 546. et civitatem expugnat, 547. arcis oppugnationem irrito tentat, 549. Turcis auxiliariis fufis arcem deditioe capit, 550. Sibyllam Clivensem uxorem ducit, 796
AUSTRIUS (Car.) Ferdinandi I Caesaris filius obit, V. 14
AUSTRIUS (Ferdinandus) Caroli filius Protestantibus religionis libertatem adimit, et concionatores Stiria pellit, VI. 29, 238. Canisam irrito obsidet, 89. obsidionem solvit, 90
AUSTRIA (Margarita) Caroli archiducis filia Philippo III Hispaniae regi nupta, V. 754. Mantuae et Mediolani magnifice excepta, 755
AUSTRIA (Anna) Caroli archiducis filia Sigismundo Poloniae regi nupta, V. 34, 181. obit, relicto Uladislao filio, 741
AUSTRIUS (Wenceslaus) Rodolphi Caesaris frater obit, III. 592
AUSTRIUS (Ernestus) Rodolphi Caesaris frater Maximiliani II Caesaris filius ab Hispanis propositus ut in Galliae regem, ducta infante Isabella, eligeretur, V. 270. Belgio praefectus Bruxellas magna pompa ingreditur, 360. de populi levamento consultat, *ib.* Ordines foederatos ad pacis rationes ineundas hortatur, 361. ab Ordinibus scripto acerbe responsum, 362. ob Italarum seditionem anxius, 371. vim parat, 373. provinciarum pro pace preces eludit, 451. obit. ejus ingenium et elogium, 468
AUSTRIUS (Matthias) Belgii praefes ab Ordinibus delectus in Brabantiam venit, III. 557. Antuerpiam ingreditur, 558. et Bruxellas, 597. Belgio discessurus ad Ordines scribit, 783. Belgio discedit, IV. 16. bello Pannonico praefectus, V. 385. Novigradum capit, 386. Strigonium irrito obsidet, 387. in castra ad Strigonium venit, V. 549. Vicegradum capit, 551. mox et Nicolai fanum, Zarcadam, Reccam et Edellam, 558. cum Bostkaio et Hungaricis proceribus tranfigit, VI. 357
AUSTRIUS (Maximilianus) Maximiliani II Caesaris filius Poloniae rex a Sborovianis renunciatus, IV. 510. leges ei dictas ratas habet et jurejurando confirmat, 511. Cracoviam versus iter intendens a Samoscio funditur, 513. ab eo iterum fufus et captus, 515. cum Sigismundo tranfigit, jure suo omni in Poloniae regno cesso, 518, 780. libertati restitutus, 780. Petrinam, Crastovitium et Sifacum in Croatia expugnat, V. 390. exercitui in Pannonia praefectus sero, amissa Agria, Cassoviam venit, 580. cum Turcis semel atque iterum feliciter congreditur, mox fufus

T o m. VI.

desertis castris Cassoviam se confert, 581. Transilvaniae principatu a Caesare fratre donatus, 770
AUSTRIUS (Albertus) cardinalis Maximiliani II Caesaris filius Lusitaniae regno a Philippo Hispano praefectus, IV. 165. Belgio praefectus Bruxellas ingreditur, V. 585. ad Ordines de pace scribit, 597. Caletum obsidet, 600. et expugnat, 602. Hanam et Guinam capit, *ib.* Ardeam obsidet, 604. et capit, 606. a Flandriae Ordinibus sollicitatus, ut Ostendam obsideret, rem detrectat, 607. Hulstam capit, 649. Samarobrigae suppetias ferre irrito tentat, 683. Ostendam irrito tentat, 709. ejus cum infante Isabella nuptiae publicatae et Belgii cessionis in eam a Philippo II factae instrumentum, 749. in Hispaniam ad nuptias peragendas discedit, 751. ad Ordines foederatos de pace scribit, *ib.* Philippi III nomine Margaritam Austriam fiduciariis nuptiis ducit, 754. Isabellam uxorem ducit, et cum ea in Belgium redit, 801. cum Isabella uxore in Flandria magnifice exceptus, de pace cum Elisabetha Angla irrito agit, VI. 4. mox et cum Belgii Ordinibus, 7. cum Isabella Gandavum venit, 9. Audenburgum et Snaskerkam recipit, 10. ad Neoportum caesus, 12. Ostendam obsidet, 77. Venloam praesidio firmat, 105. praesidium in Silvam-ducis astu immittit, 196. Ostendanae obsidionis curam Ambr. Spinolae committit, 198. Ostendam ad visenda rudera cum Isabella venit, 209. oratores in Angliam mittit, 225. pacis factae conditiones, 229. Tricesimam mercibus e Gallia impositam revocat, 230. in pacem cum Anglo factam jurat, 274. de pace seu induciis cum Belgis agere coepit, 282. nova seditione inter milites conflictatus, 432. per Witenhorstium et Gevartium Ordinum foederatorum animos de pace tentat, 433. per Jo. Neium de pace cum iis agit, 434. induciis mox pactis, 435
AUSTRIUS (Andreas) cardinalis Constantiae episcopus summus Belgii gubernator ab Alberto in Hispaniam profecto constitutus, V. 751. Santandream munitionem extrui curat, 797. e Belgio discedit, 802. ejus mors, VI. 4
AUSTRIA (Anna) Maximiliani II Caesaris filia Philippo Hispano nupta, II. 780. obit, III. 756
AUSTRIUS (Joannes) Caroli v Caesaris filius naturalis a patre Philippo Hispaniae regi paucis ante mortem diebus commendatus, I. 723. bello Granatenfi praefectus, II. 829. Granatam venit, 830. Mauriscos Granata urbe pellit, 832. Quejarim capit, 843. Aracosii interventu bello finem imponit, 849. foederatae contra Turcos classis dux designatus, III. 21. Messanam venit, moras affectans, 40, 41. aciem in itinere instruit, 42. Venerio ob Hispanos quosdam jure suspensos succenset, 44. ad Echinadas insulas commisso cum Turcica classe proelio insignem reportat victoriam, 47. Venerio reconciliatus, 50, 51. praeda partita Messanam petit, 51. moras nequit ne contra Turcos proficiscatur, 201, 202, 204. Navarrinum irrito tentat, 206. amissa Turcicae classis debellandae occasione Messanam abit, 206. Tunetem capit, 213. novam arcem ibi designat, ejusque curam Gabrieli Serbellono committit, 214. Bisertam capit, et Neapolim concedit, *ib.* Africae regnum affectat, 339, 340. a Joanne a Soto et Jo. Escovedo instigatus, *ib.* ad Spetiam cum classe venit antiquis nobilibus Genuensibus praesto futurus, 443, 446. Belgio praefectus Lucemburgum venit, 476. Ordinibus suspectus 480. de induciis cum iis convenit, 482. mox et de pace, pacificatione Gandensi confirmata, 546. summus Belgii gubernator Bruxellis inauguratus, 548. ejus literae a Navarro interceptae et consilia, 549. Ordinibus suspectus legationem ad Elisabetham Anglam mittit, *ib.* de ea regno expellenda cum pontifice consilia inquit, 550. ejus clandestinum cum Guisio foedus, *ib.* de arce Antuerpiana

(c)

I N D E X.

- piana aliisque urbibus intercipendis cogitat, 551. Carolomontium et Namurcum occupat, *ib.* literis factum excusat, 552. cum Ordinibus de pace agit, 554. Luxemburgum adit, 555. ab Ordinibus hostis declaratus, 558. copias instruit, 597. ad Gemblacum Ordinum copias profligat, 599. Gemblacum, Lovanium, Thenas, alia loca capit, *ib.* Malabogio, Cimaco, et Giflenii fano captis Trajectum ad Mosam irritum tentat, 600. Philippopolim capit, 601. Gallicas copias dimittit, 602. cum Ordinum copiis infeliciter congressus, 608. obit 616. ejus exequiae, 617
- AUTRICUM CARNUTUM, *Chartres*, a Condaeo obsessum, II. 622. a Meduano in suas et Henoticorum partes pertractum, 695
- AXONA, *Auffonne*, in regis obsequium redit, V. 460
- B
- BABINGTONUS, *Babington*, (Ant.) cum Maria Scotae consilia, et in Elisabethae Anglae vitam conjurationem inivit, mox comprehensus et ad mortem damnatus, IV. 427, 434
- BABOSCA, *Babotzka*, Turcis dedita, VI. 25
- BABOUS BORDESERIA, *de Babou de la Bourdaifere*, (Georg.) Magdunum et Castellodunum capit, IV. 866. Autrico Carnutum praefectus, V. 57. urbem dedit, 60
- BABOUS, *de Babou*, (Joan.) Sagonae comes a rege ad Henoticos deficit, IV. 685. a Carolo Engolismensi in proelio Arcensi interfectus, 803
- BACONI, *Bacon*, (Nic.) obitus et elogium, III. 702
- BADENSIS, *de Baden*, marchio (Carolus) confessionem Augustanam in sua ditione recipit, I. 603
- BADENSIS marchio (Ernestus) pro Hesso intercedit, I. 281
- BADENSIS marchio (Philibertus) copias e Germania regi militaturas in Galliam ducit, II. 693. in pugna Monconturiana occisus, 738
- BADENSIS marchio (Christophorus) Caeciliam Erici Sueci sororem ducit, II. 399. quae Elisabetham Anglam inuisit, et filium Londini parit, 423
- BADENSIS (Ernestus Frid.) Caroli filius Edvardi Fortunati Christophori filii gentilis sui oppida Badenum, Raftatum, alia occupat, V. 379. Durlaci decedit, VI. 242
- BAGIUS, *Bagge*, (Jac.) Suecicae classis praefectus navem praetoriam Danicam et duas alias capit, II. 391, 396. a Lubecensibus captus, 396
- BAJAZETES. *Vide* Turcorum imperatores.
- BAJAZETIS Solymani imperatoris filii ingenium, I. 801. cum Pseudo-Mustafa consilia, 803. matris Roxolanae interventu patri reconciliatur, *ib.* veteres similitates cum Selimo fratre exercet, 804. patris mandata eludit, 805. cum Selimo fortiter sed infeliciter congregitur, 806. in Persiam fugit, 807. a Tecmasae perbenigne initio exceptus, spe quoque adfinitatis facta, 808. mox necatus, prole etiam interfecta, 810
- BAIOARUS BIPONTINUS, *de Baviere duc des Deux Ponts*, (Wolfgangus) a Protestantium religione discedere recusat, I. 172, 173. pro Hesso intercedit, 280. et fidem interponit, 365. cum auxiliaribus copiis in Protestantium castra venit, II. 709. Charitaeum capit, 711. febre quartana laborans obit, Wolrado Mansfeldio summo armorum duce prius constituto, 712. ejus cadaver Rupella Meisenhemium translatum et sepultum, III. 68
- BAIOARUS (Joannes) Bipontinus dux pro Gebbaro Truchefio cum Colonienfi senatu et collegio sacro de pace frustra agit, IV. 175
- BAIOARI (Joannis sen.) Wolfgangi filii decessus, VI. 242
- BAIOARUS (Joannes) Bipontinus dux Catharinam Romanam uxorem ducit, VI. 169
- BAIOARUS (Frid.) comes Palatinus Rheni Sultzbacensis Wolfgangi filius obit, V. 742
- BAIOARUS (Richardus) comes Palatinus Rheni Simerensis Joannis filius obit, V. 742
- BAIOARUS (Albertus) Annam Ferdinandi Austriae filiam uxorem ducit, I. 68. Philippum Hispaniae principem magnifice excipit, 199. pro Hesso intercedit, 280, 343. Caesaris nomine de pace cum Mauritio Saxone agit, 359
- BAIOARUS dux (Wilelmus) Lutheranos exagitat, I. 36. a Smalcaldicis sollicitatus ambiguum dat responsum, 71, 72. septemviratui inhiat, 89. oratores ad Tridentum mittit, 229
- BAIOARUS (Philippus) episcopus Ratisponensis Willelmi ducis filius obit, V. 742
- BAIOARUS (Ernestus) Leodicensis episcopus electus, III. 798. (Jo. Casimiri gentilis monitis spretis) archiepiscopatum Coloniensem ambit, IV. 180. archiepiscopus electus, 184. arcem juxta Bonnam capit, 193. Bonnam praefidiariis deficientibus capit, 202. Bebergam capit, et ad Brugam in Zutfania Truchefianos fundit, 204. Recelineusense oppidum, Ordینگam, alias arces capit, 205. Leodici a Trevirensi septemvir inauguratus, *ib.* Monasteriensis episcopus electus, 343. Bonnam ab Hispanis recipit, V. 185. Hoiium a Batavis captum irritum reposcit, 467. Berkam item, 703
- BAIOCASSIUM (*Bayeux*) civitas et arx a Protestantibus occupatae, II. 174. a Columbario iterum receptae, 341, 342. regi Henrico IV deditae, IV. 827
- BALAGNIUS, *de Balagny*, (Joannes) Jo. Monlucii episcopi Valentini filius in Poloniam missus ut Polonos ad Henrici Andium ducis partes inclinet, III. 155. Cameraci gubernator inducias cum Parmensi renovat, IV. 546. in Henoticorum castris cum copiis venit, 746. mox a Lanovio fufus, 747. copias Meduano auxiliareis subministrat, 861. ejus cum rege transactionis conditiones, V. 427. Cameracenses in fidem recipit, 428. ejus mores et ingenium, 429, 489. regem de auxiliis sollicitat, 494. Gabrielide Estraea ejus patrocinium suscipiente, 495. Cameracum dedit, 500. urbem intercipere irritum tentat, 797
- BALBANIUS (Scipio) a cardinali Borbonio Romanam cum mandatis missus, V. 58. quorum exemplum a Porta Meduani emissario descriptum a rege interceptum est, 59
- BALDUINUS, *Baudouin*, (Franciscus) jurisconsultus Wirtembergicorum ministrorum consultationis auctor Cassandri librum *de officio pii viri, &c.* colloquio Possiaceno proponi curat, II. 124. orationem ad Jo. Samoscium evulgat. Ejus mors, III. 290
- BALEONUS, *Baglione*, (Rodolfus) Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 72. Farnesiorum oppida in Latib pontificis nomine occupat, 294. Pisis praefectus, 375. Stagiam ut Senensi arci suppetias ferat missus, 378
- BALEONUS (Hadrianus) captus, I. 293. Monticulum strenue defensum dedit, 419
- BALFURIUS, *Balfour*, (Jac.) Edinburgensis arcis praefectus Bothuelii seruo arcani literis plenam tradit, II. 548. reginae liberandae incumbit, 627
- BALLARDUS, *Ballard*, a Jesuitico sodalitate sacerdos in Elisabethae Anglae vitam conjurationem inivit, ob id comprehensus et supplicio affectus, IV. 427, 434
- BALLEOLIUS POIANA, *de Bailleul Sr de Poyane*, Montem Marfani intercipit, III. 810
- BALLIAE, *Bali*, insulae descriptio, V. 659
- BALMA SUSIUS, *la Baume comte de la Suze*, (Fran.) ad Montelium Adaemari caesus et interfectus, IV. 484
- BALMA SUSIUS (Franc.) Arausionem irritum tentat, IV. 606
- BALMETAE, *la Balmete lez Angers*, Franciscanorum causa contra Recollectos a senatu Parisiensi agitata, VI. 79
- BALSACUS ENTRAGIUS *seu* Interamnas, *de Balsac Sr d'Entragues* (Franciscus) de reconciliatione et Aureliani praefectura cum rege agit, IV. 598. ob consilia cum Hispanis agitata in carcerem conjectus, VI. 261. interrogatus de colloquiis cum Hispanis habitis multa confitetur,

I N D E X.

- confitetur, 313. damnatus, mox a rege bonis restitutus, 317
- BALSACUS** Dunensis, *de Balsac Sr de Dunes*, (Car.) Jac. Levium in duello occidit, III. 629. de Aureliani arce regi tradenda agit, IV. 598, 623. Villaregium regi suspectum reddit, 623. Aurelianum a rege missus, 672
- BALSACA** (Catharina) Edmundo Stuarto Albinio Leviniae duci nupta, IV. 348
- BALSACA** (Henrica) Vernolii marchionissa schedam, qua spem de matrimonio rex ei fecerat, restituit, VI. 260. ob consilia cum Hispanis agitata sistitur, custodia attributa, 261. interrogata, 316. libertati et bonis restituta, probationibus de ea abolitis, 317
- BALSACUS MONTACUTUS**, *de Balsac Sr de Montaigu*, (Joan.) conjurationis Sangermanae particeps, III. 310
- BALSACUS CLAROMONTIUS**, *de Clermont*, (Car.) regis stipatorum praefectus in pugna Drocensi occisus, IV. 849
- BALTICI** maris descriptio, V. 778
- BANNA BONVALLIUS**, *Banne dit Bonval*, Sagam prodit, II. 22. Garignium commilitonem suum Versolii praefectura pellit, 23. occisus, *ib.*
- BARALIUS JOBERTUS**, *Gobier de Barrault*, (Emericus) regius ad Philippum III orator Nic. Hostae prodicionem detegit, VI. 258
- BARBANSONUS**. *Vide Ligneus.*
- BARBANSONUS CANIUS**, *de Barbançon Sr de Cany*, (Franc.) in custodiam traditus, II. 25. in proelio Sandionysiano occisus, 604
- BARBANSONA** (Maria) Benegoniam arcem strenue defendit, II. 749
- BARBARI**, *Barbaro*, (Danieli) obitus et elogium, II. 755
- BARBELUS**, *Barbeli*, (Georgius) Bokciam, Warfocam et Fadsacum capit, et Temesvarenses praefectum fundit, V. 553. Lippam defendit et Turcos caedit, 574
- BARBERIUS FRANCURIUS**, *de Barbier Sr de Francour*, (Gervasius) Navarri cancellarius in Parisiensi laniena interfectus, III. 132
- BARBEZERIUS CHEREMERALDUS**, *de Barbefieres Sr de Chemerault*, (Mericus) a regina matre Caroli IX mortui nuncius in Poloniam missus, III. 321
- BARBIANUS**, *Barbiani*, (Jac.) Bellijoci comes in Protestantes summa severitate Cassloviae grassatur, VI. 237. a Bostkaio fufus et Casslovia a civibus dejectus, *ib.*
- BARENTSONI**, *Barentson*, (Gul.) in mare Tataricum navigatio, V. 563, 654
- BARGAS**. *Vide Angelius.*
- BARJOLIUM**, *Barjols*, a Flaceano captum, II. 234
- BARLEMONTIUS ALTAPENNIUS**, *de Berlaymont Sr de Haultepenue* (Claudius) Bredam astu intercipit, IV. 11. Bergas ad Somnam intercipere irritum conatur, 19. Liram Semplo prodente intercipit, 73. ab Hohenloofufus et occisus, 494
- BARLEMONTIUS HIERGIUS**, *de Berlaymont Sr de Hierges* (Aegidius) Buram capit, III. 394. et Veteres Aquas, 395. Schonoviam item et Criumpenam, 396. occisus, 688
- BARNEVELTIUS TEMPELLIUS**, *d'Olden Barnevelt Sr de Tempel* (Joannes) ab Ordinibus foederatis ad Elisabetham Anglam de foedere legatus, V. 758
- BARNIUS**, *Barni*, (P.) Claromontani fodalitii syndicus scriptum publicat, quo Jesuitarum causam asserit, et ad singula a Dolaeo et Arnaldo objecta respondet, V. 416
- BARONIUS** (Caesar) cardinalis jus Hispani in Siciliae monarchia in dubium vocat, ob id Hispanis invisus; VI. 304. Tosci cardinaliselectioni contradicit, 305. ad Philippum III de XI Annalium tomo literas dat, qui illius tomi Antuerpiae recusi editionem prohibuit, 306
- BARONIUS**, *le capitaine Baron*, a Mirabello contra fidem Villanova pulsus, Mirabellum urbem occupat, III. 174. Villam novam astu recipit, 232
- BARRALIUS JOBERTUS**, *de Joubert Sr de Barrault Seneschal de Bazadois* (Fr.) Vafatenfis praefectus Florentinum Betunium fundit, IV. 407
- BARRALIANA** munitio, *fort de Barraux*, a Sabaudoinchoata, V. 700. a Diguierio expugnata, 728
- BARRERIUS**, *Barriere*, (Petrus) regem interficere conatus supplicio afficitur, V. 303
- BARRIUS RENAUDIUS**, *du Barry Sr de la Renaudie dit la Forest*, (Godofridus) conjurationis Ambosianae dux, I. 818. ejus in conjuratorum ad Condivicinum Namnetum conventu in Guisianos oratio, 819. conjuratis provinciae attributae, 824. rem P. Avaneliae aperit, qui conjurationem detegit, 825. pergunt tamen et rei conficiendae ordinem explicat, 826. occisus, 829
- BARROSI**, *de Barros*, (Joan.) obitus et elogium, III. 545
- BASSANUS**, *de Baçan*, (Alvarus) Santacrucius marchio Neapolitanae classis praefectus, III. 16. in proelio ad Echinadas insulas subsidiariorum praefectus, 46. ab Austro missus ut de Christiana classe cognoscat, 204. Philippi contra Lusitaniam classi praefectus, 733. loca maritima redigit, 746. Antonianam classem opprimit, 755. ad Asforas cum classe missus, IV. 52. Strozianam classem fundit, 56. in captivos, tam Gallos quam Lusitanos, saevit, 58. Indicae classi obviam procedit, 59. Asforas cum classe missus, 166. iis redactis triumphabundus in Hispaniam redit, 171. in Africam descendit, 457
- BASSANUS SANTACRUCIUS**, *de Baçan marquis de Santa Croce*, Dyrrachium capit, VI. 370. Mahometem juxta Tunetem intercipit, mox inde pulsus, 371
- BASSOMPETRA**, *de Bassompierre*, (Christophorus) Guisio in regem ab Hispanis nominato, Caroli Lotharingiae ducis nomine intercedit, V. 281. periculum inde impendens commentario a M. Hugueria scripto demonstrat, 283
- BASTA** (Georgius) in regium vallum impetum facere proponit, V. 119. suppetias Faram ad Esiam feliciter introducit, 598. ad Hultum explorandum missus obfidionem destinatam dissuadet, 644. Walachum ad Transilvaniam invadendam incitat, 788. Bostkaium capit, et Wivaria dedita dimittit, 789. Walachum Caesari suspectum reddit, *ib.* Michaellem Walachiae despotam fugat, VI. 28. Sigismundum Bathorium profligat, Michaellem Walachum interficit, et totam fere Transilvaniam subigit, 93. successum urget, Bistriciam capit, Moysen fundit, Sigismundum supplicem accipit, et Albam Juliam victor ingreditur, 109. Moysen fundit, 191. ejus nimia in Dacia severitas, 234
- BASTA** (Nicolaus) Ridicovium de Henrici IV interficiendi ratione edocet, V. 830. vicarii generalis titulo equitatus ab Alberto praepositus, VI. 14. se illa dignitate ob senium abdicat, 107
- BASTELICA**. *Vide Ornanus Sanpetrus.*
- BASTIA** in Corsica a Gallis capta, I. 425. Auriae dedita, 427
- BARTARNAEUS**, *de Batarnay*, (Claud.) in proelio Sandionysiano occisus, II. 604
- BATAVI**, *les Hollandois*, navigationem in mare Tataricum suscipiunt, V. 563. in Indiam Orientalem, 651. in Indias item, Africam et mare Mediterraneum, 756. classem in Indiam Orientalem mittunt, VI. 14. navigationis series, *ib. et seq.* XIII naves in Indiam Orientalem ablegant, 433. *Vide Belgae.*
- BATAVICA** classis Hispanam profligat, VI. 276, 281. Indicam classem intercipere frustra tentat, 371. cum Hispana in Gaditano freto certamen cruentum init, 430
- BATHORIUS**, *de Bathory*, (Stephanus) Daciae princeps electus, III. 68. Poloniae rex electus, 425. *Vide Poloniae reges.*
- BATHORIUS** (Andr.) equitatus Hungarici legatus, I. 313. Lippam, Temesvaram, alia loca a P. Vicchio accipit, 316. Martinusii equos et jumenta a Maximiliano dono accipit, 324. Daciae Vaivoda, 326. Turcos

I N D E X.

- cos a Transilvaniae ingressu astu impedit, 331. dignitate se abdicare volens aegre retinet, 371. cum Turcis infeliciter congressus, 430, 431
- BATHORIUS** (Christophorus) Transilvaniae princeps obit, III. 841
- BATHORIUS** (Sigismundus) Christophori filius patri in Transilvaniae principatu succedit, III. 841. contra Stephani patris praeceptum a fide Turcis data pontificia auctoritate solutus bellum movet, V. 399. Balthazarem Bathorium et conjuratos supplicio afficit, a Carillo Jesuita impulsus, 400. Walachiae et Moldaviae Vaivodas in partes trahit, 401. cum Caesare foedus contra Turcos init, 536. et Mariam Christianam Caroli archiducis filiam uxorem ducit, 536. Fogaram expugnat, et Turcos caedit, 551. Lippam capit, et Sinanem purpuratum caedit, 554. cum Ciculis transigit et Tergovistam expugnat, 556. Sinanem insequitur, Bucarestam occupat, Georgianam munitionem expugnat et diruit, 557. Ciculis tumultuantibus Viennam ad maturanda auxilia proficiscitur, 570. laudibus et promissis oneratus redit, 572. Temesvaram irrito obsidet, 572. Fallaciam capit, 573. aurei Velleris eques creatus, 715. Transilvaniae et Walachiae principatu cedit, compensatione a Caesare accepta, 769. mox poenitentia ductus in Transilvaniam redit, 770. ad Caesarem et Maximilianum dat literas, 771. Andream Bathorium cardinalem e Polonia revocat, eique principatum resignat, 786. Transilvaniae princeps iterum renunciatus, VI. 92. a Michaele Walacho et G. Basta fusus, 93. ad Bastam supplex venit, 109
- BATHORIUS** (Andreas) cardinalis Warmiae episcopus creatus, IV. 786. post renunciationem a Sigismundo factam in Poloni aulam evolat, V. 770. inde a Sigismundo revocatus, 771. et ei successor destinatus, 786. cum Turco agit, 787. ad G. Bastam scribit pacem petens, *ib.* a Michaele Walachiae despota fusus, 789. et inter montana latitans proditur et trucidatur, 789
- BATHORIUS** (Gabriel) Transilvaniae princeps electus, VI. 362
- BAUBINIUS MESERIUS**, *de Baubigny Sr de Mezieres*, Santandranum E. T. ob atrocem injuriam occidit, II. 322
- BAUDINEUS**. *Vide* Crustolius (Jac.)
- BAUHINUS**, *Bauyn*, (Joannes) de fontis Bollenfis aquis medicinalibus librum edit, V. 383
- BEGATUS**, *Begat*, (Joan.) senator Divionensis librum de non ferendis in eodem regno duabus religionibus edit, postea contrario scripto itidem publice edito refutatus, II. 405
- BEKESIUS**, *Bekes*, (Gaspar) a Stephano Polono olim aemulo opibus et dignitate cumulatus, III. 717. occisus, 847
- BELACUM**, *Belac*, a Guerchio irrito obsessum, V. 77
- BELGII**, *Pais-bas*, descriptio, origines, successio, II. 515. inundatione gravia damna accipit, 776. terrae motu quassatum, III. 784. fame vexatum, IV. 492. inundatione foedatum, V. 469
- BELGICI** motus ob religionem femina, II. 51. 519. severae in Protestantes per Belgium animadversiones, 98, 520
- BELGICAE** Res, I. 229, 302, 411, 461, 522. II. 51, 98, 515, 554, 565, 637, 758. III. 72, 101, 177, 214, 222, 372, 378, 390, 394, 462, 545, 597, 680, 772. IV. 3, 17, 63, 66, 85, 132, 171, 207, 237, 323, 383, 488, 768. V. 3, 36, 163, 208, 359, 466, 480, 597, 644, 673, 678, 703, 749. VI. 75, 81, 101, 193, 230, 271, 274, 363, 431.
- BELGAE** fidei confessionem Philippo exhibent, II. 98. cum Anglis de commercio dissident, 522. ad Gertrudis fanum conveniunt, et foedus pro patriae libertate contra Hispanienses feriunt, 524. et libellum supplicem Parmensi offerunt, *ib.* ad Centronum conveniunt et scriptum publicant, 527. factionibus scissi, III. 613
- BELGAE** malecontenti ad Protestantium libellum pro religionis libertate oblatum respondent, III. 612. cum Parmensi transigunt, 684
- BELGAE** foederati. Plebs iis addicta passim per Belgium statuas et imagines dejicit, II. 528, 530. Protestantes inter se de Augustana et Helvetica confessionibus dissident, 532. ut templorum direptorum invidiam a se amoveant, libellum Parmensi transmittunt, 533. ad Dallemum fusi, 638. opifices in Angliam confugiunt, quo pannorum texturam inferunt, 758. Mildeburgum irrito obsident, III. 179. Lugdunum, Dordracum, Alkariam, Hornum, aliasque urbes in Hollandia, Frisia, Geldria, et Transisilana provincia ad suas partes trahunt, 180. xxiii Olcidas Lusitanas capiunt, 183. Mildeburgum et Rammekam obsident, 222. Gertrudis-fanum intercipiunt, 223. Arnemudam et Mildeburgum capiunt, classe Hispana fusa, 372. naves Hispanas in Scaldis aestuario intercipiunt, et diploma Philippi gratiosum rejiciunt, 377. Antuerpiam frustra interciperi tentant, 384. Bredae de pace agunt, 390. xii naves Hispanos intercipiunt, 394. de patrocino alicujus principis externi implorando consultant, 401. patrocinium Elisabethae Anglae irrito deferunt, 402. Lugduni Batavorum academiam instituunt, *ib.*
- BELGII** Ordines foedus contra Hispanos ineunt, III. 468. Elisabethae Anglae patrocinium petunt, et Arausionensem de auxiliis contra Hispanos sollicitant, 469. eorum copiae ab Hispanis ad Thenas fusae, 470. Havreci marchionem cum copiis ad Antuerpiam firmandam mittunt, quod urbi exitium maturat, 472. foedus cum Arausionensi et Belgis foederatis ineunt, Gandensem pacificationem dictum, 477. Gandavi arcem capiunt, 478. mox et Valencianas, Teneramundam et Cameracum, *ib.* Rennebergium Frisiae praeficiunt, 480. de induciis cum Joanne Austrio et Hispanis conveniunt, 482. cum Jo. Austrio de pace transigunt, 545. arcem Ultrajectinam, Viennam, Culemburgum, et arcem Antuerpianam recipiunt, 547. Jo. Austrii petitiones eludunt, 548. arcem Antuerpianam, Woudam, Bergas et Leovardiam recipiunt, 553. ad Philippum scribunt de Jo. Austrii consiliis, *ib.* cum Jo. Austrio de pace agunt, 554. arcium ab eo occupatarum restitutionem urgent, et Antuerpiae, Gandavi, Trajecti ad Mosam, Insulae et Valencenarum arces diruunt, 555. Silvam-ducis et Bredam recipiunt, 556. cum Elisabetha Angla foedus ineunt, 558. constitutionem pacificationem Gandensem confirmantem promulgant, 604. Annatas Romam mitti prohibent, *ib.* copias conscribunt, 605. Araschotum intercipiunt et Nivellam expugnant, 609. libello supplice pro religionis libertate oblato, edictum condunt, quo pax religionis in Belgio sancitur, 609. de pace agunt, 610. legatos qui eorum causam tueantur ad pontificem et Imperii principes mittunt, 611
- BELGII** foederati Ordines Ultrajecti foedus, quo religionis pax sancitur, ineunt, III. 682. Gallobelgicis provinciis se excusantibus, *ib.* ad Gallobelgas scribunt, 681. nummos in eam rem cudunt, 684. condiciones a conventu Colonienfi et Caesare propositas rejiciunt, 690. de alicujus potentis principis patrocino implorando cogitant, 697. de obedientia Philippo renuncianda, et Andium duce in principem deligendo deliberant, 772, 774. Mechliniam recipiunt, 779. Diestam, Sichemum et Araschotum recipiunt, 780. Andinum in principem deligunt, nummis in rei memoriam cufis, 782. Matthiae discessuro gratias agunt, et pensionem attribuunt, 783. ejectionem fidei Philippo Hispano debitae publicant, IV. 16. a malecontentis post Antuerpiensem tumultum sollicitati, 137.
- inter

inter se diffident, 171. vectigalia pro evectione armorum et comitatus magno errore prohibent, 207. de patrocinio sibi asciscendo consultant, 247. se Henrico III offerunt, 249. cum Elisabetha Angla de patrocinio transigunt, et foedus ineunt, 337. in foederis memoriam nummos cudunt, 339. supplicationem anniversariam in nominis Gallici invidiam Antwerpiae instituunt, 383. Leicestrio summam armorum, belli, pacis, et aerarii, potestatem faciunt, *ib.* ad ipsum graves de publica administratione querelas deferunt, 391. conventum Hagae celebrant et pristinam potestatem resumunt, 491. Ordines Dordracum ad Leicestrium veniunt, et scripta publicant, 496. Hohenloum Leicestrio reconciliare frustra tentant, 497. de pace cum Hispano agere recusant, 501, 521. Elisabetham a pace dehortantur, 522. factiosorum seditionibus afflicti, 525. Ultrajecto seditiones pellunt, 546. legatos in Daniam mittunt, 548. Henrico IV subsidia mittunt, V. 3. fossam novam per Betuviam a Rheno in Wahalim perducunt, 5. Westfalicorum Ordinum de damnis receptis expostulationi acerbe respondent, 8. animis et opibus crescunt, 10. Rodolfo Caesari responsum, quo Hispanos malae fidei accusant, dant, 165. et publicant, 166. Ernesto Austro pacem suadenti acerbe respondent, Hispanorum gestis in Belgio per xxx annos scripto prolixo recensitis, 362. Lugduni academiam instituunt, et novam in Indias Orientales navigandi viam moluntur, 374. Hoiium ad militem Mosam transmittendum interciperi decernunt, 467. et captum retinent Ernesto Leodicensi episcopo frustra arcem reposcente, *ib.* cum Philippo de pace agunt, 470. Emdenae senatu et comite dissidentibus auctoritatem suam interponunt, 533. classem in mare Tataricum, 563. alteram in Indiam mittunt, 564. ad Phil. Gul. Arausionensem scribunt, 597. commercium inter populos Philippo subiectos et urbes foederatas interdiciunt, 598. foedus arctius cum Henrico IV ineunt certis conditionibus, 618. ad Christiani Daniae regis partes suas pro pace interponentis postulata respondent, 706. mox et ad Car. Nucelium Caesaris legatum, pacem detrectantes, 709. Justinum Nassovium qui pacis cum Hispano negotio interveniret ad Henricum IV mittunt, 726. Alberti Austrii pro pace postulata rejiciunt, 752. legatos ad Elisabetham Anglam de foedere contra Hispanum ineundo mittunt, 757. ad Westfaliae Ordinum delegatos de Tolhusia et in Gravia insula munitione responsum dant, 794. de Embda item Meursiae et Nuenariae ditionibus, 796. Caesaris de pace legatos non admittunt, 802. classem ad infestandas Hispanorum in mari Atlantico insulas mittunt, 803. de pace inter Embdanos et comites partes suas interponunt, VI. 107. tributorum ad belli sumptus cogendorum rationes ineunt, novasque copias conscribunt, 210. ad Indias Orientales navigationes et societates instituunt, *ib.* et 271. de pace agere a Caesare sollicitati recusant, 286. societatem quae in Americam navigaret instituunt, 372. cum archiducibus de pace agunt, 434. induciis mox pactis, 435. delegatos cum Henrici IV oratoribus acturos deligunt, et legatos ad Angliae regem mittunt, 436. instrumentum, quo Philippus rata habet quaecunque ab archiducibus transacta essent, imperfectum pronunciant, 437. nova a Philippo subscripta formula, *ib.* tandem sub protestatione facta eam accipiunt, 440. ad Caesaris literas exprobatorias respondent, 439

BALINIUS. *Vide* Avertonus.

BELLAI, *du Bellay*, (Gulielmi) elogium et historia, I. 26, II. 71

BELLAI (Joannis) cardinalis mors et elogium, II. 71

BELLAI (Joachimi) mors et elogium, II. 72

BELLAQUAE, *Belleau*, (Remigii) obitus et elogium, III. 544

BELLARMINUS (Robertus) cardinalem Cajetanum in TOM. VI.

Galliam legatum comitatur, IV. 863. cum eo in Italiam redit, 881. cardinalis creatus, V. 753. pro censura pontificia contra F. Pauli considerationes scribit, VI. 392. huic scripto a Jo. Marfilio responsum, 393. contra Gersonis opuscula scribit, a F. Paulo responsum habens, 394

BELLEVILLAE, *Belleville*, de famoso libello convicti ignominiosum supplicium, IV. 222

BELLENGERUS ob Prosti caedem in jus vocatur, mox dimissus accusatricem in jus vocat, causa in senatu Parisiensi disceptata et iudicata, V. 840

BELLEVRAEUS, *de Bellievre*, (Pomponius) orator ad Helvetios ad Parisiensem lanienam excusandam missus, III. 158. apud Helvetios, ne Protestantibus profugis receptum darent, instat, 172. orator ad Henricum III Poloniae regem ab illo post Caroli IX mortem in Galliam praemissus, 322. ad Ordines Belgii foederatos missus, IV. 142. conventui Montalbanensi interest, 280. in Angliam missus orationem ad Anglam pro Maria Scota habet, sed frustra, 429. ad Guisium a rege missus, ut ejus in urbem adventum miseris precibus redimeret, 567. ab aula relegatus, 623. cancellarius factus, V. 836. regis decretum officia venalia et hereditaria constituens promulgat, VI. 262. figilla Nic. Brularto Sillerio tradere coactus, 320

BELLIJOCENSIS, *de Belgioioso*. *Vide* Barbianus.

BELLIJOCUS, *de Beaujeu*, Cistercionem fortiter defendit, II. 236

BELLILOCUS. *Vide* Ruzaeus.

BELLOFREMONTIUS SENESCAEUS, *de Beaufremont baron de Senesçay* (Claud.) in comitiis Bloesensibus pro nobilitate verba facit, IV. 633. de Axona cum Birono transigit, V. 460

BELLOGARDIUS. *Vide* Sanlarius.

BELLOGARDIUS. *Vide* Salicetus.

BELLOIUS, *du Belloy*, (Petrus) pro Navarro contra Sexti v proscriptionem librum edit, IV. 305

BELLOMANERIUS LAVARDINUS, *de Beaumanoir Sr de Lavardin*, (Carolus) in Parisiensi laniena occisus, III. 131

BELLOMANERIUS LAVARDINUS, *de Beaumanoir Sr de Lavardin*, (Joannes) in Pictavii obsidione strenue se gerit, II. 728. Pictorum legatus Charronium et Maranensem insulas capit, IV. 603. Dionysii fano praefectus, 878. II Henoticorum legiones intercipit, 879. equitum tribunus creatus, V. 506

BELLOMONTANORUM, *de Beaumont*, in Navarrae regno factio, I. 7

BELLOMONTIUS ADRETIUS, *de Beaumont baron des Adrets*, (Fran.) Piquinium citat, I. 705. a Guisianis elusus vindictam petit, 706. Valentiam in Delfinatu occupat, II. 223. Lugduni administrationem suscipit, 224. magnum Carthusianorum coenobium incendit, 226. Arausionensi clade irritatus Petram latam vi capit, praefidiariis ad unum occisis, 229. Fanum Spiritus et Bolenam capit, *ib.* Romanium item, Marcellini fanum et Gratianopolim, Muronum et Monbrisonum, 231. pro saevitia ejus apologia, 232. Susium ad Vaureacum fundit, et Sorgae-pontem capit, 238. Laurentii fano et Rupemaura captis, Cestertioni suppetias ferre negligit, 239. bis a Nemorosio fusus, eum quasi obsidet inter Viennam et Lugdunum medius, 243. a Protestantibus discedit, 308. cum Nemorosio transigit, 310. a Protestantibus captus et Nemausum deductus, 311. Nivernio et regis se adjungit, 612. Andreae fanum capit, 620. regi militat, 700, 702

BELLOMONTIUS RIUSIUS, *de Beaumont Sr de Rieux*, (Julius) in proelio Bassacensi Condaeo militans interficitur, II. 705

BELLOQUADRUM, *Beaucaire*, eodem die captum et receptum, II. 276

BELLOVACI, *Beauvais*, ob religionem tumultuatur, II. 110. cives cum rege transigunt, V. 429

BELLOVALLIUS RIVAUDIUS, *de Beauvau Sr du Rivau*, (d)

I N D E X.

- vau*, (Jac.) pro rege pugnat in proelio Arcensi captus, IV. 803
- BELLOVALLIUS TREMBLACURIUS**, *de Beauvau Sr de Tremblecour*, (Lud.) Henoticis militat in pugna Arcensi captus, IV. 803. regi operam addicit, V. 452
- BELLOVASIUS**, *de Beauvais*. Vide Brichanteus.
- BELLOVASIUS**, *de Beauvoir*. Vide Lafinius.
- Bellum Africanum**, I. 244, 672. III. 319, 585. V. 562. VI. 182. Argentinenſe, V. 182. Bohemicum, I. 150. Brunſvicenſe, I. 58, 230, 410. VI. 290, 362. Cardinalitium, II. 436. Convalenſe, II. 84. Corficum, I. 424, 477, 484, 507, 521, 536. II. 384, 410, 507, 579. Dacicum, I. 366, 430. III. 341. VI. 234. Etruſcum, I. 417, 472, 512, 529, 535, 543, 548, 621, 683, 700. Genevenſe, IV. 893. Germanicum, I. 63, 125, 453. Gothanum, II. 573. Granatenſe, II. 812. Livonicum, I. 709, 781. II. 68, 134, 262, 469. III. 72, 291, 377. V. 11. VI. 109. Magdeburgicum, I. 231, 277. Pannonicum, I. 316. V. 193, 385. VI. 23, 88, 189, 234, 294. Parmenſe, I. 159, 288, 374. Perficum ejuſque cauſae, III. 641, 832. Romanum, I. 588, 617, 629. Senenſe, I. 417, 472, 512. Subalpinum, I. 159, 288, 374.
- BELNA**, *Beaune*, ejus ſitus, V. 457. a civibus occupata et Birono tradita, 459. arce mox dedita, 460
- BELNENSIS**, *de Beaune*, (Reginaldus) archiepiſcopus Bituricenſis in conventu ſacri Ordinis ad Fontem-bellaquæum oratio, IV. 46. Andinum oratione funebri laudat, 212. et Mariam Scotam, 440. ejus in comitiis Bloeſenſibus oratio, 633. mox de Unionis edicto verba facit, 634. ad comitorum finem oratio altera, 686. a rege ad Surenae colloquium delegatus, V. 244. ejus in colloquio orationes, 245, 246, 250, 260, 265, 266, 267. regis proſcriptum de ſua in religione inſtructione delegatis declarat, 259. regem eccleſiae reconciliat, 294. ſacerdotes Pariſienſes ut preces pro rege fundant hortatur, 356. a rege commiſſus, ad diſciplinam academiae Pariſienſis inſtaurandam ſtatuta condit, 845. ejus obitus et elogium, VI. 380
- BELTRAMUS**, *Beltran*, (Bernardinus) Franciſcanus Mexicanam novam provinciam luſtrat, IV. 149
- BEMBI**, *Bembo*, (Petri) cardinalis deceſſus et elogium, I. 122
- BEMIUS**, *Befme*, qui Colinium interfecerat occiſus, III. 415
- BENCII** (Plauti) deceſſus et elogium, V. 381
- BENEDICTUS**, *Benoift*, (Renus) S. Euftochii curio a rege ad ſe in religione inſtruendum invitatus a legato pontificio impeditur, V. 271. regi adefſt, 291
- BENEDICTI**, *Benedetto*, (Jo. Bapt.) obitus et elogium, IV. 897
- BENEHARTIUS**. Vide Mallius.
- BENTAMAE**, *Bantam*, in Java inſula et incolarum deſcriptio, V. 653
- BENTHEMII**, *Bentheim*, comes (Arnoldus) Ebervini filius religionem majorum in ditione ſua abolet, II. 399
- BENTIVOLIUS**, *Bentivoglio*, (Cornelius) Clodiae conventui intereſt, I. 375. in Galliam inde miſſus, 376. in Etruria regi militat, 419
- BERCHONUS**, *Berchon*, Arauſioni a Gul. Naſſovio praefectus, inde a Glandagio ejicitur, III. 298. Arauſionem recipit, 307
- BERENGARIUS GASTIUS**, *de Berenger Sr de Gaſt*, (Lud.) legionis tribunus in Rupellae obſidione fauciatus, III. 256. in Henrici III gratia principem locum obtinet, 406. a Vitelliano occiſus, 433
- BERENGAVILLA**, *de Berengueville*, (Joachimus) Meulanum ſtrenue defendit, IV. 830
- BERGA**, *de Bergue*, (Bartholomaeus) Eſpernonii vitae inſidias neſcit, illumque paene opprimit, V. 516
- BERGAE** ad Somam, *Bergenopzoom*, ab Altapennio fruſtra tentatae, IV. 19. item a Parmenſi, 323, 544. et a Terralio, VI. 279
- BERGENSIS**, *de Bergenopzoom*, marchio in Hiſpaniam miſſus, II. 520. non ſine veneni ſuſpicionem obit, 560
- BERGENSIS** comes, *comte Vandenbergb* (Hermannus) plurima in Geldria et Tranſifelana provincia oppida capit, III. 181, 193. ad Philippi partes tranſit, IV. 172. Daventriam Mauritio dedit, V. 39
- BERGENSIS** comes (Henricus) Hermannii frater ab Ordinum militibus captus, V. 502
- BERGENSIS** (Fridericus) comes Otmarſumam, Wedam, alia loca capit, V. 216. Mildeburgum caſtellum in Flandria capit, VI. 281
- BERKA** ad Rhenum, *Rheinbergen*, a Nuenario aſtu intercepta, IV. 181. a Carolo Mansfeldio capta, V. 3. a Mauritio capta, 703. a Fr. Mendoza capta, 761. a Mauritio Naſſovio recepta, VI. 76
- BERNARDINUS CORSUS** ſe cum ſuis Andr. Auriae manibus fortiter eripit, I. 477
- BERNATES**, *ceux de Berne en Suiſſe*, copias auxiliares Lugdunenſibus mittunt, et cito revocant, II. 232
- BERNSTENIUS**, *Bernſtein*, Totiſam intercipit, V. 713. Pappam capit et Javarinum irritum obſidet, 714
- BERRA**, *Berre*, a Sabaudis capta, V. 92
- BERSELUS WITENUS**, *Witen de Barſele*, (Joannes) uxoris jure Bergo-Somae marchio urbem interciperi conatur, IV. 19. ad Ordines foederatos ſcribit, 137
- BERTONUS GRILLONIUS**, *Berton de Grillon*, (Ludovicus) legionis praetorianae praefectus in Pariſienſes ſeditioſos vim facere volens regio mandato inhibetur, IV. 570. Camberii ſuburbia occupat, VI. 35
- BERTONUS GRILLONIUS** (Thomas) Ludovici frater Honſlorio a Villario praefectus urbem a rege obſeſſam dedit, IV. 827, 828. Honſlorium intercipit Henoticis militans, V. 110
- BERTRAMI** Bonaventurae (Cornelii) deceſſus et elogium, V. 383
- BERTRANDIUS**, *Bertrand*, (Joannes) primarius praefes conſtitutus: ejus mores, I. 217. procancellarius factus, 218
- BERTRANDIUS VILLEMORIUS**, *Sr de Villemor*, (Gul.) libellorum ſupplicum magiſter Joannis Bertrandii filius in Pariſienſi laniena pecunia ſpoliatus et occiſus, III. 135
- BESSONERIUS**, *Befſonniere*, Orillacum intercipit, II. 723
- BETULEII XISTI** mors et elogium, I. 459
- BETUNIUS**, *de Bethune*, (Maximilianus) Ronii marchio in praelio Euriano fauciatus, IV. 849. cum Villario de Rotomago aliſque locis regi tradendis tranſigit, V. 358. cum Guifio tranſigit, 431. aerario praefectus, 433. magni tormentorum praefecti dignitate officii coronae titulo inſignitus, VI. 57. ad Anglam legatus, 174. Gallica nave Anglicanam in qua vehebatur praetoriam praeterveſta, praefecto ſignum dat ut Uranicum abſcondat, 175. regis interventu Sueſſioni reconciliatur, *ib.* Pictonum praefectura donatus, 243. regi ut officia venalia et hereditaria faciat auctor, 262. Sullii dux et regni patricius creatus, 374
- BEZA**, *de Beze*, (Theodorus) a Condaeo in Galliam accerſitus redit, II. 40. ad Poſſiacenum colloquium venit, 117. ejus cum Turnonio cardinali altercatio, 120. diſputatio, 125. a Proteſtantibus delegatus querelam de Vaſſiacena laniena inſtituit, 164. Guifii caedis a Politroto inſimulatus eodem quo Colinius ſcripto ſe purgat, 339. Proteſtantes Gallos patria exules ſublevat, III. 149. Montis-pellicardi collationi adefſt cum Jac. Andreano diſputans, IV. 412. ad regem Luiſetum venit benigne exceptus, VI. 42. ejus deceſſus et elogium, 311
- BIBLIANDRI** (Theodori) obitus et elogium, II. 397
- BIESII**, *de Biez*, (Odoardi) mors et elogium, I. 205
- A BIKEMA** (Adami) Moguntini praefulis mors, VI. 180
- BILICHII**, *Billich*, (Everardi) obitus et elogium, I. 399
- BILLIUS PRUNAEUS**, *de Billy de Prunay*, (Jacobus) moritur. ejus elogium, IV. 42
- BILLIUS**. Vide Robleſius.

I N D E X.

- BINDERA, *Binder*, (Catharina) a cibo per septennium abstinet, V. 826
- BINICURIUS. *Vide* Lalanus.
- BIRAGUS, *de Birague*, (Renatus) curiae Subalpinae praefes ad concilium Tridentinum et Caesarem missus cum mandatis, II. 366. procancellarius factus, 804. cardinalis creatus, III. 633. ejus elogium, IV. 151. et mors, 163
- BIRONUS. *Vide* Gontaldus.
- BISCAIA a potestate episcopi Baionensis in Philippi gratiam divulsa, II. 436, 513
- BISSIUS, } THIARDUS, *de Thiard Sr de Bissy*,
BISSIANUS, } (Pontius) responsum cuidam libro, quo Lotharingorum jus in regni successione asserbatur, edit, IV. 154. ejus decessus et elogium, VI. 310
- BISTRICIA Bastae dedita, et contra fidem datam male habita, VI. 109
- BITERRAE, *Beziers*, fortuna servatae, II. 281
- BITSAEORUM comitum in Germania familia Jacobi morte extincta, II. 808
- BITURIGUM civitas, *Bourges*. *Vide* Avaricum.
- In BITURIGIBUS, *Berry*, res actae, II. 202, 208, 293, 338. III. 142, 170, 235, 280. V. 76, 310, 339
- BITURIGENSIS. *Vide* Belnensis.
- BLACEBURGUM, *Blanckenberg*, ab E. Norrisio interceptum, V. 36
- BLACKWELLUS, *Blackwell*, (Georgius) Jesuitarum commendatione Angliae archipresbyter renunciatus, motus inter sacerdotes pontificios Anglicanos excitat, VI. 69
- BLACONUS, *de Blacons*, regios caedit, IV. 484. Juncarium recipit, 486. Interamnium capit, 609
- BLAESAE, *Blois*, a Guisio occupata, militibus in Protestantibus bacchantibus, II. 188. ibi rixa inter Bourboniorum et Guisianorum nobiles pueros excitata tandem quiescit, IV. 644
- BLOESENSIA comitia celebrata, IV. 625. in iis Unionis edictum pro lege fundamentali habendum conditur, 634. et bellum contra Protestantes et Sabaudum decretum, 640. de successore Catholico designando cogitant, 649. Navarrum regni successione indignum pronunciant, 650. delegati Guisii factioni addicti de populi levamento in regis invidiam agunt, 654. et de quaestoribus in jus vocandis, 655. mox et de Tridentini concilii promulgatione, 656. de Guisio magistro equitum creando potentes inter delegatos prelationes, 660. eis finis tandem impositus, 686
- BLANCARDUS CLUSELLUS, *Blanchard Sr du Cluseau*, (Fran.) contra fidem Navarri datam a rege deficit, et Meduano Caesaroduni suburbiorum cis Ligerim occupandorum viam monstrat, IV. 739. a Longovillano caesus et captus, V. 423
- BLANIUS POETUS, *de Blain Sr du Poet*, (Lud.) regios ad Montelium Adaemari caedit, IV. 484
- BLAVIA, *Blaye*, a regis irrita obsessa, V. 150
- BLEBERGA, *Bleberg*, trans Isalam arx a Nuenario capta, IV. 340
- BLEIENBEKA, *Blyenbeeck*, Schenckii arx Nuenario tradita, IV. 340
- BOBAE (M. Ant.) obitus et elogium, III. 436
- BOCARDUS ALBATERRANUS, *Bouchard baron d'Aubeterre*, (David) consilia ad Espernonium Engolismae opprimendum init, IV. 617. in tempore non adest, 622. Petrocoriorum praefes Henoticos fundit, V. 310. ejus mors et elogium, 311
- BOCATELLUS, *Bochetel*, (Bernardinus) ad Caesarem legatus de regis cum Maximiliani filia nuptiis acturus, indignum fert responsum, II. 490. ad Willelmum Hesselum, Augustum Saxonem, et Joachimum Brandeburgicum missus, ab iis delectus pro rege contra Condaem impetrat, 607
- BODENSTEINI, *Bodenstein*, (Lud. Andr.) mors et elogium, III. 545
- BODINUS, *Bodin*, (Joannes) in Ordinum comitiis decretum pro una religione oppugnat, III. 509. a legatione ad Condaem se excusat, 510. edictum ut notarii publici non solum diem sed horam in contractibus apponant, obtinet, 511. ne Ordines delegatos constituent intercedit et obtinet, 516. pacem suadet, 518. Laodunenses ut foederationi Henoticae subscribant hortatur, 698. ejus obitus et elogium, V. 641
- BOETALLERIUS, *de Boisfaillé*. *Vide* Huraltus.
- BOETIANUS, *de la Boetie*, (Stephanus) senator Burdigalensis librum Anthenotici titulo evulgat, I. 187. ejus obitus et elogium, II. 380
- BOETIUS ESCODECA, *d'Escodeca Sr de Boiffe*, (Petrus) Burgi arci praefectus, VI. 57
- BOGDANUS Ivoniae criminationibus Moldaviae principatu a Turcis exutus, III. 342. Stephani Poloniae regis jussu securi percussus, V. 539
- BOGDANUS Janicula Moldaviae despota a Mahomete creatur, V. 539
- BOHEMICUM bellum, I. 150
- BOIS, *le Bourbonnois*. Res illic gestae, II. 218, 610, 749
- BOLOGNETUS, *Bolognetto*, (Albertus) cardinalis ad Polonos a pontifice legatus nihil obtinet, IV. 346
- BOLLENSIS fons medicatus juxta Gaepingam in Suevia frequentari coeptus, V. 383
- BOMENEUM, *Bommené*, descriptum, III. 399. ab Hispanis expugnatum, 400
- BONA DIGUIERIUS, *de Bonne Sr de Lesdiguières*, (Franciscus) Furmeiero militans contra Vapincenses strenue se gerit, II. 333. Muram in Delphinatu capit, III. 234. Protestantibus in Allobrogibus Monbrunii loco praefectus disciplinam restituit, 418. ad edicti pacificatorii in Delphinatu executionem cum Gordio et Bellogardio convenit, 624. mox et cum Maugirone, 626. tessera a Navarri accepta quaedam regias cohortes caedit, 807. Meduanium adit, securitate prius data, 809. Chorgias, Diam, et Montelium Adaemari capit, IV. 316. mox et Ebroduni arcem, 317. Gelasiae fano et Mirabello captis Vincium caedit, 422. cum Comitatus provincialibus inducias prorogat, 424. Camporum et Murae arces capit et diruit, 482. alia loca expugnat, 483. arcem Queracensem capit, mox filii unici morte justo dolore affectus, 486. Gratianopolim irrita tentat, 606. Gieram et Podium Mauri capit, 607. foedus cum Valeta init, 609. Anconam capit, 610. cum Ornano convenit, 725. Brigantionem capit, Gratianopolim et Ocellos irrita tentat, 890. Rifolium et Barlam capit, 891. Fanum-Pauli recipit et Sabaudi copias fundit, *ib.* Ocellos capit, 892. mox alia loca, *ib.* Gratianopolim recipit, 893. Scalas capit, V. 90. Valetae adjunctus hostes ad Sparronem fundit, 91. ad Charrae-pontem Sabaudum pontificiis copiis adjutum fundit, 93. Barcinonem capit, 94. in Provinciam descendit, et multa oppida capit, 155. Marcellini-fanum recipit, 157. bellum in Sabaudi ditionem transfert, plurima loca capit, Briquerascum et turrem Pontanam munit, 158. turrem Bramafamam et Cavortium obsidet, 159. et capit, 161. Rodericum Toletanum cum Hispanis auxiliaribus caedit, 314. Ocellos capit, 509. Cavortium comiteu firmat, 510. filia ejus Magdalena mox Car. Crequio nupta, *ib.* Senatum urbem nutantem firmat, 513. Mirabellum capit, 514. Scalas captis de induciis cum Sabaudis convenit, 515. Guisii in Provincia vicarius constitutus, Balnam capit, *ib.* a Guisio male habitus in Delphinatum redit, 516, 517. Mossonipodium capit, 591. totam Sabaudiam cis Isalam sub regis potestatem redigit, 695. *et seq.* Sabaudi turmas semel atque iterum caedit, 699. Barralianam munitionem expugnat, 728. Monmelianum oppidum capit, VI.

I N D E X.

34. omnem Moriennae vallem subigit, 35. Monmeliani arcem obsidet, 36. Provincialibus ab Espernonio laborantibus succurrit et Espernonium ad conditiones adigit, 441. aliis locis captis munimentum Aquense expugnat, mox dirutum, 442. Cavortium com metu firmat, 444
- BONAMICI**, *Bonamico*, (Lazari) obitus et elogium, I. 400
- BONAROTAE**, *Buonarota*, (Mich. Angeli) obitus et elogium, II. 413
- BONAVENTURA**. *Vide* Bertramus.
- BONCOMPAGNUS**, *Buoncompagno*, (Hugo) pontifex electus, et Gregorius XIII appellatus, III. 97
- BONCOMPAGNUS** (Jacobus) pontificis filius naturalis ad honores evectus, IV. 291
- BONEFIDII**, *de Bonnefoy* (Enimundi) obitus et elogium, III. 386
- BONELLUS** (Michael) cardinalis Alexandrinus in Hispaniam legatus, III. 26. cum Philippo de Siciliae ecclesiastica jurisdictione frustra agit, 52, 53. Carolum IX ut foederi contra Turcas nomen daret, frustra sollicitat, et regis contra sectarios consilii arrhabone accepto, Romam redit, 96
- BONFADII**, *Bonfadio*, (Jacobi) mors et elogium, II. 72
- BONGARSII**, *de Bongars*, (Jacobus) ab Henrico IV in Germaniam missus, V. 46
- BONIFACIUM**, *Bonifacio*, captum, I. 426. Auriae deditum, 427
- BONIFACIUS**, *Boniface*, (Claud.) conjuratorum Massiliae dux arcem Gardianam occupat, IV. 266. securi percussus, 267
- BONIVETUS**. *Vide* Guferius.
- BONNA**, *Bonne*, ad Ernesto Baioaro capta, IV. 202. qui eam ab Hispanis recipit, V. 185. a Schenckio intercepta, IV. 505. a Cimaci principe obsessa, 520. et recepta, 521
- BONNENSE** templum fulmine ictum, V. 14
- BONONIA**, *Boulogne sur mer*, in Gallia ab Anglis capta, I. 46. de ejus restitutione et finibus tractatus, 113, 114, 115. in ejus vicinia res gestae, 206. ab Henrico II recepta, 218. a Guisianis paene intercepta, IV. 444. ab Aumalio irrita obsessa, 600
- BONVALLIUS**. *Vide* Banna.
- BORBONII**, *de Bourbon*, (Caroli) a Francisco I defectionis causae, I. 21. in Provinciam expeditio, 22. is ad Ticinum victor Mediolanum et Romam capit, 23. in Romae expugnatione occisus, corpus tegi moriens mandat, III. 585
- BORBONIUS VINDOCINUS**, *duc de Vendosme*, (Antonius) militaribus factis clarus, I. 29. Joannam Labretanam Navarrae heredem uxorem ducit, 188. pro Henrico III baptizato fidem jubet, 303. Caesarianos Picardiae limitem vastantes reprimit, 469. a Momorantio monitus ut in aulam quamprimum redeat, monita spernit, 766. a Guisio contumeliose habitus, 770. a pravis consiliariis delusus animo concidit, 771. Elisabetham Henrici II filiam Philippi Hispani procuratoribus tradit, 795. pro Navarrae restitutione instat, et de Sardiniae regno agit, a Philippo elusus, 796. in aulam venit, II. 41. universi regni praefectus, regni regimen Catharinae defert, 48. donorum regiorum resumptionem conventui Aurelianensi suggerit, 83. stipendia familiae regiae et pensiones diminuit, 99. Scotorum equitum turmas dimittit, 100. ejus cum regina parente simultates, *ib.* Danico oratori puriorem Dei cultum tota Gallia intra annum spondet, 102. vanis promissis de Sardiniae regno ab Hispanis ludificatur, 138. a suis familiaribus et cardinali Ferrariensi deceptus ad triumviros inclinat, 140. ad Germanos principes scribit, 160. Protestantium delegatos de Vassiacena laniena querentes increpat, 164. regem Lutetiam ducit, 166. ad Rotomagum vulneratus, 296. per ruinam in urbem veetus, 298. ejus mors, mores, ingenium, religio, 299, 300
- BORBONIUS** (Henricus) Antonii filius. *Vide* Galliae et Navarrae reges.
- BORBONIA** (Catharina) Henrici IV Galliae regis soror Ant. Perezium Hispania profugientem Pavii benigne excipit, V. 177. cum Carolo Borbonio Sueffione secretas matrimonii pollicitationes init, 233. Medontam ad regem venit, *ib.* Lutetiam venit, 356. Lutetiae conciones publice haberi curat, 623. Henrico Lotharingo Barrensi duci nubit, 732. a rege fratre invisat, VI. 169. obit, 256. Vindocini sepulta, 257
- BORBONIUS ANGIANUS**, *comte d'Enguyen*, (Franciscus) Vindocini frater ad Carinianum victor, I. 29. Septimaniae praefectus, 49. interfectus, 90
- BORBONIUS ANGIANUS** (Joannes) Francisci frater agrorum vacuorum portione a rege donatus, I. 109. pace facta Anglis obses datus, 218. in bello Subalpino sub Brissaco militat, 299. mox et in Belgii limite, 302. obsidioni Matensi interest, et Theobaldanam portam defendit, 391. Caesarianos per limitem grafatos reprimit, 469. in praelio Sanquintiniano occisus, 653
- BORBONIUS**, *de Bourbon Vendosme*, (Ludovicus) cardinalis aula Romae colore ad pontificem assiduitate sua erga Gallos arctius devinciendum ab Henrico II ablegatus, I. 109
- BORBONIUS** (Carolus) cardinalis creatus, I. 114. legationem Avenionensem obtinet, II. 416. Guisianis addictus synodum ut in ea consilium Tridentinum reciperetur Rotomagi celebrat, IV. 35, 36. de S. Romani feretro Gueslaeum parum reverenter locutum increpat, 160. Carolo Borbonio (dein cardinali Vindocino) succenset, quod de sedendi praerogativa cum Guisiano contenderat, 162. ejus ingenium et mores, 255. Catharinae Guisiae Monpenserii viduae nuptias ambit, 256. foederis instrumentum penes se servat, 260. Peronam deductus, 261. Perona ad Catalaunum a Guisio deductus, 269. Lutetiam ad Guisium post doliarium munimentorum diem venit, 581. libello contra Espernonium in regis invidiam cum Guisio et aliis subscribit, 586. edicto juribus proximi regis agnati etiam ampliatis ornatur, 613. Bloesis captivus sistitur, 671. ad Fontenaium-comitis captivus ab Henrico IV amandatus, 799. legitimus regni haeres Caroli X nomine pronunciat, 814. obit. ejus ingenium, 860, 861
- BORBONIA** (Antonia) Claudii Guisii ducis vidua moritur, IV. 163
- BORBONIUS CONDAEUS**, *prince de Condé*, (Ludovicus) in Subalpina regione sub Brissaco militat, I. 299. in Meti defendenda operam navat, 391. Caesarianos prope Dorlanium fundit, 412. e Sanquintiniana clade evadit, 653. Helionoram Roiam uxorem ducit, 769. in Hispaniam missus, 770. Picardiae praefecturam frustra sollicitat, 772. in arce Ambosiana sistitur, 830. conjurationis suspectus, *ib.* et 832. innocentiam suam certaminis alea tueri paratum Guisius excipit, et commune periculum subire se paratum ostendit, 832. aula discedit, Navarrumque de Guisianorum consiliis monet, II. 9. Neracum venit, 15. a cardinale Borbonio fratre persuasus, in aulam cum Navarro venit, 41. captus, 42. interrogatus delegatorum jurisdictionem declinat, et ad regem appellat, 43. ejus causa agitur, 44. liber Faram ad Esiam se confert, 47. ad Fontem-bellaqueum venit, et innocens declaratur, 100. frequenti fenatu Lutetiae absolvitur, 109. Vassiacenam lanienam reginae exaggerat, 163. Aurelianum occupat, 168. ejus uxor gravida, a rusticis territa gemellos enititur, et Aurelianum venit, *ib.* scriptum vulgat, quo belli necessitatem excusat, et in triumviros invehitur, *ib.* foederis cum sociis pro regis ac conscientiarum libertate formulam edit, et ad Germaniae principes scribit, 169. ad Ferdinandum imperatorem scribit, 171.

205. Ferrerium in Angliam mittit, 174. protestationem ad Parisiensem et Rotomagensem curias mittit, pacis conditionibus propositis, 175. scribit ad reginam, 176. ejus literis responsum, 177. triumvirorum scripto respondet, et responsum ad curiam Parisiensem mittit, 178, 180. ad Sabaudum et Palatinum scribit, 180. cum regina parente colloquium, 182. ad reginam scribit, 183. pacis propositionibus respondet, 184. colloquium alterum cum regina, 186. conditiones a Jo. Monlucio propositas primum non improbat, postea rejicit, 187. regis copias inopinato aggredi irritum tentat, 188. Bogentiacum contra fidem datam a Navarro retentum capit, 185, 188. scriptum ad diluendas contra Protestantes calumnias edit, et reginae respondet, 203. scriptum contra curiae Parisiensis senatus-consultum, quo ii, qui Aureliani arma sumpserant, perduelles declarantur, edit, 204. ad Philippum Hessum scribit, 205. foedus cum Elisabetha Angla init, 294. Jac. Spifamam ad comitia Francofurtensia mittit, 312. scriptum apologeticum evulgat, 313. Pithiverium et Baugentiacum recipit, *ib.* Stampis aliisque locis occupatis Lutetiam appropinquat, 314. cum regina colloquitur, 315. nullo successu, 316. consilium de invadendis astu nocturno regionum stationibus Jenlisii discessu irritum fit, *ib.* de Lutetiam, unde recesserat, repetendo consulit, 318. ejus memorabile somnium et ostentum ei factum, 319. in praelio Drocensi a Damvilla captus, 321. a Guisio omni cultu exceptus, 323. evadere frustra tentat, 335. cum A. Momorantio de pace agit, 343. et convenit pastoribus reclamantibus et Colinio infcio, 344. otio in voluptates laxatur, 349. a pastoribus increpitus Franciscam Aurelianam Longavillani ducis sororem ducit, *ib.* pro Colinii innocentia in sacro consistorio protestatur, 350. in castra ad Franciscopolim venit, 354. Protestantium de edicto pacificatorio interpretationibus enervato querelas regi notas facit nullo fructu, 407. arma sumit Helvetios intercepturus, 592. ejus excusationes et petitionum capita proposita, 595. priora postulata altero libello oblato mitigat, 597. colloquium cum regis delegatis habet nullo fructu, *ib.* Janvillam, Stampas, Dordingam, alia loca prope Lutetiam capit, 598, 600. ad Dionysii fanum pugnam cum regis confert, 604. Braium ad Sequanam, Nogentum et Rantium capit, 608. cardinalem Castellionaeum de pace acturum Catalaunum mittit, 613. sed irritum, 615. Jo. Casimirum cum copiis in Lotharingia accipit, *ib.* in Belsiam descendit, 617. Bogentiacum et Bloefas per vicecomitum copias in potestatem redigit, 621. Autricum Carnutum obsidet, 622. ad pacem inclinatur, quae in castris publicatur, 624. de Rapini supplicio apud regem irritum exposulat, 625. item de infidiis sibi paratis, 677, 679. ad Nucetum paene oppressus, inde discedit et Rupellam venit, 680. cum regis ad Jase-nolium congressus, 691. Mirabellum occupat, *ib.* Campiniacum ad Ligerim expugnat, 692. Nuceto capto ejus supellex contra fidem datam direpta, 695. classem instruit, eique Turrium praeficit, 696. ad Bassiacum cum Andino congressus, 703. equo suffossio captus, et postea a Montesquio, Andini stipatorum ductore, interfectus, 704. ejus elogium, *ib.* cadaver ad ludibrium expositum, tandem Vindocini reconditum, 705

BORBONIUS CONDAEUS (Henricus) Ludovici filius cum Maria Clivia Insulae marchionissa de matrimonio convenit, III. 65. nuptiae celebratae, 117. Lutetiam venit, 118. ad sacra majorum redit, et pontifici scribit, 150, 151. Argentinam confugit, 311. scripto innocentiam suam attestatur, 329. Imperii Ordines rogat ut copias conscribat, 426. cum Jo. Casimiro Palatino transigit, 427. et in Galliam descendit, 483. Joannis Angeriaci-fanum intercipit, 497. ejus a rege postulata, 498. Broagium occupat, TOM. VI.

499. ad Rupellam primo exclusus, mox honorifice exceptus, 500. Ordinum literas referare recusat, 515. Broagium Mirambello reddit, et mox adimit, 525. ad hastae certamen a Meduano provocatus, ob disparem conditionem se excusat, 532. classem instruit, *ib.* Faram ad Esiam occupat, 676. e Germania in Septimaniam venit, 806. Broagium obsidet, IV. 307. obsidione discedit ut arci Andegavenfi interceptae sed obsessae suppetias ferret, 311. dissipato exercitu in Grenezaeam insulam se confert, 312. Rupellam redit et Dampetram capit, 399. mox Alnetum, Chizaeum, alia loca, et Carlotam Catharinam Tremolliam uxorem ducit, 400. Tiercellinam legionem caedit, 401. obit non sine veneni suspicione, 564. ejus ingenium, mores, et fortuna, 565. de ejus morte inquisitio ad senatum Parisiensem ab Henrico IV remissa, V. 464

BORBONIUS CONDAEUS (Henricus) Henrici Condaei filius adhuc puer Alexandro Mediceo pontificio legato obviam a rege missus, V. 622. Aquitaniae praefectus, 701

BORBONIUS (Carolus) cardinalis Vindocinus de sedendi praerogativa cum Guisiano contendit, cardinalis factus, IV. 162. Tertianae factionis princeps Balbanium Romam cum mandatis mittit, V. 58. in aulam evocatur, 65. edicto, quo Julianum revocabatur, intempestive intercedit, 68. consilia jam detecta resumere detrectat, 283. Medoniam redit ut regis reconciliationi impedimentum afferat, 291. regis cum episcopis colloquio adesse volens, a rege prohibetur, 293. aeger Lutetiam ad regem venit, 359. pro Jesuitis academiae Parisiensis liti intercedit, 404. ejus obitus et elogium, 419

BORBONIUS CONTIUS, *prince de Conti*, (Franciscus) in Germanorum castra venit, IV. 474. Castelloduno recepto, 866. in regis castra venit, 869. exercitui in Pictones ducendo a rege praefectus, V. 65. Calviniacum, Oblincam, Bellam-arborem, Arcimboldi-burgum, Savini-fanum, Mirabellum et Cellas capit, 79. Dumbarensi conjunctus Cratumnum irritum obsidet a Mercuriano fusus, 144. Lutetiae vicarii generalis titulo rege absente praefectus, 461. Aloisiam Lotharingam Guisii sororem ducit, VI. 320

BORBONIUS SUESSIO, *comte de Soissons*, (Carolus) ad Navarri partes transit, IV. 454. Navarri relicto ad regem venia impetrata redit, a Mauroceno cardinale absolutus, 636. Falandrium caedit, 720. regi ne a Ligeri discedat suadet, 721. in Armoricam cum summo imperio missus, 742. a Mercuriano interceptus mox evadit, 758. Vernolium in regis fidem recipit, 832. de Catharina Henrici IV forore in uxorem ducenda cogitat, V. 60, 232. Lutetiam ad regem venit, 356. ejus cum Betunio Ronio jurgium regis inventu compositum, VI. 175. ejus filius Ludovicus decedit, 246

BORBONIUS (Ludovicus) Monpenseriae dux in Sanguintiniano praelio captus, I. 653. Mediolanum Santonum a Protestantibus relicto occupat, II. 305. insulanos Oleronenses, Alvertenses, et Marennenses in fidem accipit, et Rupellae sacra majorum restituit, *ib.* ut filiam Franciscam ad majorum sacra retrahat disputationem Lutetiae instituit, sed irritum, 509. cum copiis Vesunam Petrocoriorum venit, 689. Armoricae praefectus, 748. Catharinam Henrici Guisii sororem uxorem ducit, 806. bellum in Pictonibus gerit, III. 331. Fontenaium-comitis capit, 367. legationis suae ad Navarrum acta comitiis Bloesensibus refert et pacem suadet, 518. de pace cum Navarri transigit et convenit, 540. ingens inter eum et Nivernium rixa tandem composita, 816. Arausionensi reconciliatus, *ib.* ejus mors, IV. 86

BORBONIUS (Franciscus) Delfinus princeps Ludovici Monpenseriae filius Renatam Andinam uxorem ducit, II. 509. bellum in Delfinatu gerit vario successu, III. (e)

I N D E X.

348. Pufinum capit, 363. Lufinianum obfidet, 368. et deditione capit, 371. in Angliam miffus de Andini cum Elifabetha nuptiis tractaturus, magnifice ab ea exceptus, IV. 21. idem Monpenferius dictus, 86. Andini de Antuerpia occupanda confilio fe opponit, 134. Mercuriani delectus in Andibus diffipat, 276. Neuftriae praefectus, 592. Gualteranos ad III CIO caedit, 731. in pugna Euriaca egregiam navat operam, 847. Tavanium fundit, 859. Lexovii decedit, V. 130 ejus elogium, *ib.*
- BORBONIUS** (Henricus) Francifci filius Dumbarum princeps Sueffoni capto in Armoricae praefectura fuffectus, IV. 759. Vauluetum fundit et capit, 885. Hennebonda et Joffelino receptis Comberondum caedit, 886. Monconturium capit, 887. de Hispanorum in Armoricam adventu literis apud Ordines expoftulat, 888. Guingamum capit, V. 82. ejus in Armorica res gestae, 84, et feq. patre mortuo Monpenferiae dux et Neuftriae praefes, 130. ad Cratumnum fufus, 144. Lotharingos in Dinami suburbiis caedit, 146. Crapadi conjurationem detegit, 148. Droci vulneratus languet, 280. ei nata filia et haeres Maria, VI. 312
- BORBONIA** (Carlota) Ludovici Monpenferii filia in Germaniam ad Palatinum feptemvirum profugit, III. 94. Gul. Araufionenfi nupta, 393
- BORBONIUS RUPISURIONIUS**, *de la Rochefur Yonne*, (Carolus) Lud. Monpenferii frater obfidioni Metenfi intereft, I. 391, 398. Delfinatui praefectus, II. 333. decedit, 465
- BORBONIUS** (Henricus) Belloprati marchio Rupifurionii filius miserabili casu perit, II. 84
- BORBONIUS** (Francifcus) Fani Pauli comes ad Landrianum caesus et captus, I. 24. Sabaudiam redigit, 26
- BORBONIA MARIA** hujus filia Helionori Longavillani vidua obit, VI. 97
- BORBONII MONTANI**, *de Bourbon del Monte*, (Camilli) gens et virtus, IV. 329
- BORDESERIUS**, *de la Bourdaifere*. Vide Babous.
- BORDETUS**, *du Bordet*, Pontium et Satyri-fanum capit, II. 289. Linda capta Duracio fe conjungit, 290
- BORDILLONUS**. Vide Platerius.
- BORDIUS**. Vide Hofiaeus.
- BORGESIUS**, *Borghefe*, (Camillus) cardinalis in pontificem electus, VI. 305
- BORGIA** (Car.) Candiae dux Albani loco Philippicis copiis praefectus, IV. 61
- BORISSIUS GORDONOVA**, *Boris fils de Theodore de Gordonava*, Gerniae Theodori Moscorum imperatoris uxoris frater, Moscoviae imperium capeffit, V. 743. inauguratus, 745. ejus primis imperii auspiciis praeclare gesta, 746. Demetrium Theodori imperatoris fratrem a ficariis interfici curat, VI. 329. obit, 332. ejus uxore vidua cum filio in folio collocata, *ib.* mox ambobus veneno extinctis, 333
- BORRAEUS**. Vide Cellarius.
- BORROMAEUS** (Carolus) cardinalis et Mediolani archiepiscopus creatus, II. 50, 137. Humiliatorum ordinem emendare tentans scloppetii ictu petitur, 57. ejus mors et elogium, IV. 251
- BORUSSIAE**, *la Pruffe*, status, I. 38. caufa inter Poloniae regem et ordinem Teutonicum comitiis Germaniae agitata, 175. Ordinum conventus, IV. 113. Boruffi de privilegiis violatis in Warfaviae comitiis exhibent querelam a Polonis elufam, V. 35. V. Pruffia.
- BOSCO-ANNEBURGUS**, *du Bofc Sr du Bois d'Annebourg*, (Ifambartus) Ardeae praefectus suburbium et locum defendere fufcipiens a Belinio prohibetur, V. 604
- BOSCODELFINIUS**, *de Bois-dauphin*. Vide Lavallus.
- BOSCOROSA**, *de Bois rozé*. Vide Gostimelius.
- BOSCUS MANTREVILLA**, *du Bofc Sr de Mantreville*, (Joannes) a Rotomagenfibus delegatus de urbis deditione acturus, II. 297. fenatus decreto securi percuffus, 299
- BOSII**, *du Bois*, (Symeonis) elogium et de Henrico III memorabile judicium, III. 351
- BOSIUS**, *de Boify*. Vide Gufierius.
- BOSIUS VINEA**, *du Bois la Vigne*, in praelio contra Guerchium vicecomitem strenue fe gerit, V. 143
- BOSSERIUS**, *de la Boiffiere*. Vide Lanoius.
- BOSSUVIUS HENNINUS**, *Hennin comte de Boffut*, (Maximilianus) auxilia Mildeburgo et Ramecae ferens a Lumaeo Marciano funditur et capitur, III. 224. obit, 616
- BOSTKAIUS**, *Bofkay*, (Stephanus) a G. Basta interceptus, libertatem Wivaria dedita recuperat, IV. 789. Bellijocensem profligat, VI. 237. a Caefare profcriptus fe per oratores excufat, et Ciculorum comitis titulum fumit, 238, 298. princeps Transilvaniae falutatus et diademate a Turcis donatus, 295. cum Matthia tranfigit sub conditionibus quibus Transilvania fibi cedit, 357. decedit, 361
- BOTAVILLA**, *de Bouteville*, per Belfiam excurrens capitur et tanquam grassator laqueo vitam finit, II. 752
- BOTELERUS**, *Butler*, (Thomas) Ormondiae comes fratres in Hibernia rebellantes, ut reginae benignitati fe fummittant, adigit, II. 761. comitem Desmonium et rebelles tota Momonia exagitat, III. 702. Sanjosephianos caedit, 763
- BOTHUELIUS**, *comte de Bothwell*. Vide Heburnus.
- BRACANTINUS**, *de Bragança*, (Joannes) dux: ejus in Lufitaniae fuffeffione jus, III. 590, 721: filium Barcelli ducem a Medinae Sidoniae duce exceptum, monet ut ad fe contendat, 732. de jure suo cum Philippo tranfigit, 742, 744, 759. a Philippo exceptus, 759
- BRAGADINI**, *Bragadino*, (Marci) Mamugnae dicti dignus vita exitus, IV. 900
- BRAGADINUS** (M. Antonius) Famagustae praefectus locum fortiter defendit, III. 27. post multas oppugnationes eam dedit, 30. a Mustapha purpurato contra fidem datam inter horrendos cruciatus morte mulctatus, 31
- BRAHE** (Tychonis) obitus et elogium, VI. 96
- BRANCATIUS**. Vide Villarius.
- BRANDEBURGICUS** (Joachimus) feptemvir Hessum Caefari reconciliare frustra tentat, I. 130. in partes Caefaris transit, 131. religionis formulam a Caefare perferiptam probat, 171, 173. ad concilium Tridentinum Chr. Straffium legatum mittit, 287. ejus ex veneno mors et elogium, III. 68
- BRANDEBURGICUS** (Jo. Georg.) Joachimi filius patri in feptemviratu fuffedit, III. 68. obit, V. 741
- BRANDEBURGICUS** (Joachim. Frid.) archiepiscopus Auguftanam confessionem Magdeburgi recipit, II. 476. Catharinam Joannis patris filiam in uxorem ducit, 777. Jo. Georgio feptemviro patri fuffedit, V. 741. in comitiis Warfaviensibus Boruffiae dux confirmatus, VI. 419
- BRANDEBURGICUS** (Fridericus) Joachimi filius Magdeburgi archiepiscopus electus, I. 287
- BRANDEBURGICUS** (Sigismundus) Magdeburgi archiepiscopus Auguftanam confessionem amplexus obit, II. 476
- BRANDEBURGICUS** (Joannes) Joachimi feptemviri frater decedit: ejus elogium, III. 68
- BRANDEBURGICUS** (Jo. Georg.) Argentinae episcopus electus, V. 183. cum Carolo Lotharingo cardinali bellum gerit, 184. tandem de pace convenit, 205. lis Henrici IV interventu composita, VI. 165. tandem terminata, 232
- BRANDEBURGICUS ONOSBACENSIS**, *d'Anspach*, (Georg. Frid.) Mariam Helionoram Willelmi Clivenfis filiam ducit, III. 318. Henrici Poloniae regis aulam adit ut Alberti Frid. Boruffiae ducis mente capti curator diceretur, *ib.* obit, VI. 179
- BRANDEBURGICUS** (Albertus) Ordinis Teutonici magister Pruffiam hereditario jure obtinet, et Dorotheam Friderici

I N D E X.

- Friderici I Daniae regis filiam ducit, I. 38. Augustanam confessionem amplectitur, et per Borussia recipi mandat, 603. multa in ditione sua innovat, II. 474. cum Borussia Ordinibus transigit, et duos in Borussia episcopatus instaurat, 475. obit, 653
- BRANDEBURGICUS** (Albertus Frid.) Alberti filius Borussiae dux inauguratus, II. 654, 756. in animi aegritudinem incidit, curatore ei G. Friderico Brandeburgico dato, III. 569
- BRANDEBURGICUS** (Albertus) Carolo Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 62, 74, 82. a Jo. Friderico Saxone ad Rocliciam fusus et captus, 129. violentum contra Caesarem scriptum evulgat, quo se de Rocliciana clade excusat, 340. Ulmensem ditionem vastat et arces capit, 343. a Mauritiu exercitu discedens, Norimbergenses, episcoposque Bambergensem et Herbipolensem infestat, 358. Ulmam frustra tentat, Moguntinam et Trevirenses ditiones vastat, 359. Wormatiam et Spiram capit, 364. Francofurtum obsidet, et Passavienfem pace comprehendi recusat, bellum prosequendi certus, 365. Augustam Trevirorum occupat, 384. Henricum II ludificatur, 389. cum Caesare convenit, Aumalium profligat et capit, 392. Herbipolensem et Bambergensem episcopos infestat, 403. Bambergam et Schuinfurtum occupat, 404. alias ditiones vastat, 405. in Henrici Brunsvici agrum descendit, *ib.* Ericum Brunsvicum ad Caesarem mittit, 406. ad Peinam in agro Luneburgico a Mauritio Saxone fusus, 407. cum Augusto Saxone transigit, 410. ab Henrico Brunsvico fusus Hofium recuperat, *ib.* proscriptus, 411. Schuinfurtum diripit, mox fusus in Galliam confugit, 457. obit, 642
- BRANDEBURGICUS** (Jo.) Carolo V Caesari in bello Metensi militat, I. 388
- BRANDISIUS**, *de Brandis*, comes Monmeliani arcis praefectus de ditione transigit, VI. 39
- BRANDONI**, *Brandon*, (Car.) Suffolciae ducis progenies, I. 437, 438
- BRASSOVIA**. *Vide* Stephanopolis.
- BREAUTEIUS**, *de Breaute*, (Car.) infeliciter cum Silvae-ducis praesidiarii congressus occiditur, VI. 5
- BREDA** ab Altapennio intercepta, IV. 11. item a Mauritio Nassovio, V. 4. a Friderico Bergensi irrita tentata, VI. 104
- BREDERODIUS**, *de Brederode*, (Henr.) libellum supplicem Parmensi offert, II. 524. ad Parmensem sociorum nomine scribit, 554, 555. nummum aureum cum Burgundionum familiae insignibus percutit, et militem conscribit, 556. in Germaniam fugit et moritur, 559
- BREMAE**, *Bremen*, irrita obsidio, I. 128, 144
- BRENDELUS**, *Brendel*, (Daniel) archiepiscopus Moguntinus electus, I. 567
- BRENTII**, *Brentzen*, (Joan.) obitus et elogium, II. 808
- BREVORDA**, *Bredfort*, in Frisia ab Hispanis intercepta, VI. 363. mox a Batavis recepta, 364
- BRIARAE**, *Briare*, canalis excavatus, VI. 257
- BRICHANTEUS BELLOVASIUS**, *de Brichanteau Sr de Beauvais Nangis*, (N.) ad Drocum occisus, II. 321
- BRICOMOTIUS**, *de Briquemaut*, (Franciscus) Damianifanum defendit, I. 384. Rotomagum venit, inde in Angliam discedit, II. 293. in Parisiensi laniena ad legati Angli aedes confugit, III. 134. ad mortem damnatus, 161
- BRICONETUS**, *de Briçonnet*, (Gul.) Meldorum episcopus Protestantium doctrinae addictus, II. 215
- BRICONETA** (Magdalena) in Parisiensi laniena crudeliter interfecta, III. 134
- BRIELA**, *la Briel ou la Brille*, a Lumaeo capta, III. 74, 177. a Gallobelgis irrita tentata, 693
- BRIGANTIO**, *Briançon*, a Diguierio capta, IV. 890
- BRILLAUDIUS**. *Vide* Ancelinus.
- BRIMEUS**, *de Brimeu* (Carolus) Megae comes sclop-peto ictus decedit, II. 641
- BRISSACUS**. *Vide* Cossaeus.
- BRISSONIUS**, *de Briffon*, (Barnabas) regem ut Lutetiam rediret hortatur, IV. 610. vicarii generalis tituli Meduano tributi auctor, 696, 697. cardinalem Cajetanum in regis subsellium conscendere volentem prohibet, et post se secundo loco in subselliis inferioribus sedere jubet, 838. a Sexdecimanis captus et morte affectus: ejus elogium, V. 105, 106
- BRITANNIAE MAGNAE** nomen pro Angliae et Scotiae regnis usurpatum et receptum, VI. 224
- BRITANNI**, *de Bretagne*, (Jacobi) pro plebe oratio in Ordinum ad Germanifanum conventu, II. 114
- BRITANNODUNUM**, *Dunbritton*, arx: ejus situs, III. 77. a Levinio interceptum, 78
- BRITO**, *le Breton*, (Fran.) homo emota mente captus et ad mortem damnatus, IV. 421
- BROAGIUM**, *Brouage*, a Protestantibus captum, II. 801. a Condaeo occupatum, III. 499. Mirambello restitutum et mox ademptum, 525. a Meduano captum, 539
- BROCHARDUS CLIELLA**, *Brochard Sr de la Clielle*, (Isaias) a rege ad Italiae principes missus eorum consilium de pontifice ad officium cogendo ad regem defert, IV. 734. de pecunia cum Etrusco agit, 735
- BRODAEI**, *Brodeau*, (Joan.) mors et elogium, II. 379
- BROKENHUSIUS**, *Brokenhausen*, (Jac.) Danici maris praefectus cum praetoria et II navibus a Suecis captus, II. 391, 396
- BROSSERIAE**, *Brossier*, (Marthae) a maligno spiritu, ut prae se ferebat, possessae scena et fabula, V. 818
- BROSSIUS**, *de Brosses*, (Joan.) Stamparum dux jus suum in Armoricano principatu Henrico II transfert, I. 560
- BRUGAE**, *Bruges*, in Ordinum fide sedatis turbis servatae, III. 686
- BRUGENSES** Philippo reconciliati, IV. 210. Gandenses sollicitant, 237. munitionem ad Slusas astu exstruunt, VI. 282
- BRULARTUS SILLERIUS**, *de Brulart Sr de Sillery*, (Nic.) regius apud Helvetios orator, IV. 819. a rege delegatus Vervinii de pace cum Philippi delegatis agit, V. 721. Bruxellas ad pacem jurejurando faciendam legatus, 731. Romam de matrimonii dissolutione acturus a rege missus, 734. regis in Saluciano principatu jus contra Sabaudum coram pontifice arbitro tuetur, 805: Florentiam ut pactis cum Maria Francisci nuper Etruriae ducis filia dotalibus subscriberet missus, VI. 48. ad Helvetios orator missus de foedere agit, 153. procancellarius factus, 262, 320
- BRULARTUS** (Petrus) regi a secretis epistolis ab aula relegatus, IV. 623
- BRUNEFAIUS QUINSAEUS**, *de Brunifay Quincy*, (Spiritus) mendacio laudabili Cardonam decipit et copias in Melitense oppidum introducit, II. 451. occisus, 453, 454
- BRUNELLUS**, *Bruneau*, Baltazari Sunicae Hispano oratori ab epistolis cum Merargio de Massilia prodenda agit, ob id captus, VI. 322. rem confessus oratori redditur, 324
- BRUNSVICA** ab Henrico Brunsvico obsessa irrita, I. 230. urbis cum ducibus dissidium compositum, II. 756
- BRUNSVICAE** conjuratio detecta, VI. 230. obsidio, 290
- BRUNSVICUS** (Henricus) bellum in Germania movet ab Hesso captus, I. 58. Brunsvicam obsidet et obsidium solvit, 230. a Wolrado Mansfeldio ditione spoliatus, 399. Bremensium et Erici Brunsvici fines vastat, 404. ejus filii Carolus Victor et Philippus in praelio ad Peinam occisi, 407. impetum in inferiorem Germaniam facit, 457. copias Philippo Hispano auxiliaturas conscribit, 644. obit, II. 654
- BRUNSVICUS** (Julius) Henrici filius Wolfebuteli dux Augustanam confessionem per ditionem suam promulgat, II. 654. obit, IV. 785
- BRUNSVICUS**

I N D E X.

- BRUNSVICUS (Ernestus) dux a Caesare ad Mulbergam captus, I. 141. obit, II. 570
- BRUNSVICUS (Ericus) ab Alberto Mansfeldio fufus, I. 144. copias conscribit Philippo Hispano militaturus, 649. Warendorpium capit, Monasteriensem et alias ditiones vastat, II. 391. Dorotheam Caroli Lotharingiae ducis sororem uxorem ducit, III. 404. obit sine prole, hereditate ad Julium Brunsvicum tertio gradu agnatum descendente, IV. 237
- BRUNSVICUS (Julius) Erixi agnati hereditati succedit, IV. 237
- BRUNSVICUS (Henr. Julius) Julii filius episcopus Halberstadensis electus, II. 476. Dorotheam Augusti Saxonis septemviri filiam uxorem ducit, IV. 344. Brunsvicam obsidet, astu prius irrito tentato, VI. 290. conditiones pacis duras proponit, 293. obsidionem solvit, 363. copias in archiducum castra mittit, 364
- BRUNSVICUS (Phil. Sigismundus) Julii filius episcopus Osnaburgensis electus, V. 41
- BRUNSVICUS (Philippus) Philippi filius sine liberis dedit, unde magna inter principes agnatos controversia, V. 584
- BRUNSVICUS (Albertus) Philippi filius vulneratus, I. 80
- BRUNSVICUS (Christ.) archiepiscopus Bremensis bellum contra subditos infeliciter movet, I. 643. obit, 645
- BRUNSVICUS (Fridericus) Carolo Sueco militans in praelio ad Kirkolmum contra Polonos commissio occisus, VI. 300
- BRUNSVICORUM ducum cum Brunsvica urbe controversia composita, II. 756
- BRUXELLAE, *Bruxelles*, ab Ecmondano comite irrito tentatae, III. 685, et a Risborgio, 781. novis motibus vexatae, IV. 9. cum Parmensi transigunt, 325
- BUAÇO Hametis Oatazeni agnatus Augustam Vindelicorum venit a Caesare auxilia contra Mahametem Scirifium petens, I. 239, 255. in praelio prope Fixelam fortiter se gerit, 251. Mule Cacerium Fessae regem salutat, 253. Velezium, Fessa capta, confugit, 254. a Salaraisio Turco adjutus Mahametem Scirifium fundit, et Fessam capit, 672. Fessae res declaratur Mechinem occupat, et Abdalam Mahametis filium fugat, 673. a Mahamete fufus et occisus, 674
- BUCARDUS, *de Bouchard*, (Almericus) captus, II. 42
- BUCARDUS, *Boucard*, (Jacobus) coram rege orationem pro Protestantibus habet, II. 438. obit, 708
- BUCERUS (Martinus) Augustam venit sed religionis formulam improbat, I. 171. in Angliam accersitus, 205. ejus mors et elogium, 306. cadaver exhumatum, 578
- BUCHANANI (Georgii) obitus et elogium, IV. 99
- BUCHANUM, *Bouchain*, a regis irritum tentatum, III. 781. mox expugnatum, 782
- BUCHERUS, *Boucher*, (Joan.) S. Benedicti curio Henoticorum in urbe factioni nomen dat, IV. 440. librum de justa Henrici III abdicatione edit, 728. ad Henoticorum comitia delegatus, V. 233. in regem ecclesiae reconciliatum concionibus mox editis bacchatur, 296. Lutetia abit, 357
- BUCHETUS PIGREFFERIUS SANCYRIUS, *du Bouchet Sr de Puygreffier dit S. Cyre*, (Tanaquillus) Aureliano a Condaeo praefectus adulterium severe punit, II. 346. cum Aquitanicis copiis Oratorio et Lusiniانو et Ponte ad Igonnam captis, 607. Condaeo se adjungit, 608. in pugna Monconturiana occisus, 739
- BUCHOLTZERI, *Bucholtzer*, (Abrahami) decessus et elogium, IV. 252
- BUCOIUS, *comte de Bucquoy*. *Vide* Longovallus.
- BUDA a Schwartzenburgio irritum obsessa, V. 774. a Rufwormio frustra oppugnata, VI. 108
- BUDAËI, *Budé*, (Gul.) elogium, I. 105
- BUELLIUS, *de Bueil*, (Lud.) Sancerrae comes decreto de Condae morte facto subscribere recusans, et se potius mori paratum testatus in Guifianorum indignationem ob id incurrit, II. 46
- BUELLIUS FONTANUS, *de Bueil Sr de Fontaines*, (Honoratus) Sancerram in regis obsequium reducere irritum tentat, III. 170. Macloviensis arcis praefectus interficitur, IV. 856
- BUELLIUS RACANUS, *Sr de Racan*, (Claud.) Sancerrae arcem intercipit, mox inde pulsus, III. 171
- BUELLIUS nothus Sancerrae comitis filius a Renato Lavallo Aureliani interfectus, II. 48
- BUGENHAGII (Joannis) mors et elogium, I. 725
- BUGOLIUS, *Bugoles*, Lactorati praefectus cum praefidiariis ad Taraubam captus, II. 291, 292
- BULCORUM gentis historia, V. 388
- BULLA in coena Domini ad sacri Ordinis immunitates ampliandas a Pio V pontifice publicata, II. 673. a Philippo prohibita et a senatu Veneto elusa, *ib. et* 674. ea in Gallia a quibusdam episcopis promulgata, senatus Parisiensis publicationem inhibet, III. 816
- BULLIARGIUS, *de Bouillargues*, Connam Pezenaci praefectum fundit, II. 278. Sommarivium item ad Aegidii-fanum, 280. Combafii et Sanfelicii turmas, et Aramontii praefidiarios fundit, 282. Laurentii-fanum capit, 307
- BULLINGERI (Henr.) obitus et elogium, III. 436
- BULLINVILLERIUS Cortenaei regulus, *de Boulainvillier Sr de Courtenay*, (Gab.) ob crimina capite luit, II. 185
- BULLIONIUM, *Bouillon*, oppidum a Roberto Marciano Bullionio receptum, I. 356. ejus situs et descriptio, *ib.*
- BULLIONIUS MARCIANUS, *de la Marck duc de Bouillon*, (Robertus) Bullionium cum ditione recuperat, I. 356. in Hedini expugnatione captus, 414
- BULLIONIUS MARCIANUS, *de la Marck duc de Bouillon*, (Henricus Robertus) Neustriae praefes Rotomagum relinquit, II. 172. Matignono in ejus locum suffecto in Cadomensem arcem se recipit, 196. ejus mors et elogium, III. 385
- BULLIONIUS MARCIANUS (Gul. Robertus) summus exercitus auxiliaris imperator a Navarro nominatus in Germanorum castra venit, IV. 460. Genevam concedit, 478. obit, 553
- BULLEONIUS. *Vide* Turrius Turenus.
- BUQUERIUS, *Bouquier*, Massiliam ab Henoticis tentatum regi servat, IV. 267
- BURA, *Buren*, ab Hispanis capta, II. 394
- BURANUS. *Vide* Ecmondanus.
- BURCANIUS, *Bourcany*, Ancenisii praefectus cum rege transigit, V. 724
- BURCERETUS, *Bourceret*, academiae contra Jesuitas litem renovari urget, V. 403
- BURDELIUS, *de Bourdeilles*, (Petrus) Brentolmiae abbas ab Henrico III missus cum Rupellanis de armis ponendis agit, III. 363
- BURDELLIUS ARDELEUS, *de Bourdeilles Sr d'Ardeles*, (Joan.) ad Autricum Carnutum cum copiis missus, II. 622. occisus, 624
- BURDIGALA, *Bourdeaux*, frustra a Protestantibus tentata, II. 285. ibi seditio a Jesuitis patribus excitata a Matignono tandem sedatur, IV. 712
- BURDINUS, *Bourdin*, (Aegidius) cognitor regius de seditione Lutetiae facta contra Protestantes queritur, II. 142
- BURGEOLIUS, *Bourgeau*, (Jo.) Turonum praefes a triumviralibus crudeliter occisus, II. 192
- BURGHLEIUS. *Vide* Cecilius.
- BURGOINUS, *Burgoin*, (Edmundus) Dominicanus ob Henrici III caedem sive insinuatam sive laudatam Caesaroduni ad mortem damnatur, IV. 842
- BURGOLIUM, *Bourgueil en Vallee*. Ibi a pontificiis in Protestanteis saevitum, II. 192
- A BURGO, *Burgh*, (Gul.) baronis Castro-Conelli titulo ornatus, III. 701

I N D E X.

BURGI, *Bourg*, in Sebustianis situs, I. 662. urbs capta, VI. 33. arx dedita, 57
 BURGUS, *Bourg*, in Garumnae et Duranii aestuario sita ab Henoticis intercipitur, mox ab Espernonio recepta, IV. 889
 BURGUS, *du Bourg*, (Gabriel) senatu Tolosano motus regis diplomate restituitur, II. 272, 347
 BURGUS, *du Bourg*, (Annas) in Mercuriali conventu sententiam libere profert, I. 759. ob id in carcerem conjectus, 760. interrogatus et haereticus ab episcopo Parisiensi declaratus, 761. ad archiepiscopum Senonensem appellatio frivola pronuntiatur, 780. curiae Parisiensi fidei confessionem cum Helvetica congruentem proponit, 781. Palatini septemviri precibus rejectis ad mortem damnatur, *ib.* supremo supplicio affectus, 782. ejus elogium, *ib.*
 BURGUNDIA, *la Bourgogne*. Res illic gestae, II. 171, 210, 217, 220, 341, 743. V. 98, 144, 359, 457.
 BURIA CUCIUS, *de Coucy Sr de Burie*, (Carolus) Navarri in Aquitania legatus a factiosis vexatus, II. 263. Marmandam, Macarii-fanum, Vasatum, Villanovam recipit, 287. Monsegurium item et Duracium, *ib.* Aginno a Protestantibus deserto Landam praeficit, 288. Pennam expugnat, 289. Montalbanum irrito obsidet, 291. ad Veram Duracium profligat, 302. cum Blasio Monlucio fere disconvenit, *ib.*
 BURLOTA, *la Burlote*, (Claud.) Crepacordium ditione capit, IV. 795. ictu scloppetii occisus, VI. 13
 BURRONUS, *Sallart Sr de Bourron*, Montargirii praefectus Castellionem ad Lupam expugnat, mox inde a Fr. Colinii uxore pulsus, IV. 882
 BURRUGIUS HALOTUS, *du Bourrouge Sr du Halot*, (Mich.) arcem Andegavensem intercipit, IV. 308. ob id capite luit, 309
 BURSIVS. *Vide Noiella.*
 BUSBEQUIUS GISLENIUS, *de Ghislain Sr de Busbecq*, (Augerius) Sandaei libertatem a Turcis obtinet, II. 67. de pace in octo annos cum Solimano convenit et Viennam redit, 261. ab Elisabetha Caroli IX vidua, ut res suas in Gallia procuraret, relictus, III. 409. ejus obitus et elogium, V. 179
 BUSMANIUS, *Busmani* ou *Busmanof*, (Petrus) a Borissianis ad Pseudo-Demetrium deficiens huic facilem praebet victoriam, VI. 332. a conjuratis et plebe Moscuae interfectus, 349
 BUSSIUS. *Vide Claromontius.*
 BUSSIUS CLERICUS, *Bussy le Clerc*, (Joan.) Henoticorum in urbe factioni nomen dat, IV. 441. de rege interficiendo consilium init, 566
 BUTEONIS, *Boteon*, (Joan.) mors et elogium, II. 398
 BUTILLERIUS, *Bouthillier*, (Dionysius) libellum Catholici exulis nomine confutat, IV. 257
 BUZENVALLIUS SCHUARTUS, *Chouart Sr de Buzenval*, (Paulus) in Angliam ab Henrico IV legatus, V. 46. Belgii Ordines de arctiore cum Henrico IV foedere sollicitat, 615. a rege ut pacis inter archiduces et Belgii Ordines negotio interveniret delegatus, VI. 435

C

CABILO, *Chalonis sur Saone*, a Monbrunio captus et desertus, II. 219
 CABILONIUS. *Vide Arausionensis.*
 CADOMI, *Caen*, civitas a Protestantibus occupata, II. 174. a rege in fidem accepta, 301
 CADURCORUM urbs. *Vide Divona.*
 CADURCI, *Quercy*. Res illic gestae, II. 189. V. 88. 144, 309.
 CAELIUS. *Vide Curio.*
 CAERIOLANI FURII (Friderici) mors et elogium, V. 180
 CAESALPINI (Andreae) obitus et elogium, VI. 180
 CAESAR regis Henrici IV naturalis filius Vindocinensi principatu cum paris titulo donatus, V. 725. Mercuriani filiolani uxorem desponsat, *ib.*
 T O M. VI.

CAESARODUNUM TURONUM, *Tours*, a regis recuperatum et Protestantes ibi male mulctati, II. 191. in urbe ab Henoticis tumultus excitatur, IV. 722. suburbia a Meduano occupata, 740. conjuratio ibi detecta, 811
 CAETA, *le capitaine la Caiete*, in arce sua intercepta occisus, IV. 890
 CAVA Tatarorum Precopiensium urbs primaria commercio et bibliotheca insignis, III. 655
 CAJETANUS, *Gaetano*, (Henricus) cardinalis a Sixto V ad Henoticos missus cum mandatis, IV. 815. Nivernii monita spernit, Galliam ingressus, 822. milite immani licentia bacchante stipatus Lutetiam adit, 833. facultates senatui exhibet, 838. ad episcopos qui regis partibus favebant dat literas, 840. colloquio cum Birono habito confusus inde redit, 854. cum Birono de iudiciis agit, quo, mora interposita, comitatus interim copiosior Lutetiam importaretur, 858. Parisienses fame pressos sublevat, 864. cum Pisanio ad tempus extrahendum colloquium habet, 870. in Parmensis castra venit, in Italiam rediens, 881. Clementis VIII nomine Poloniae Ordines ad bellum contra Turcos movendum irrito hortatur, V. 575, 667
 de Calicis in S. Eucharistia usu petita et acta, V. 201. *Vide Eucharistia.*
 CALATAGIRONA (Bonaventura) Franciscani Ordinis princeps de pace inter Henricum IV et Philippum partes suas pontificis nomine interponit, V. 686. Verwinii transactioni interest, 720. a pontifice delegatus in controversia de Saluciano principatu inter Henricum IV et Sabaudiae ducem medius interest, 841. pro Sabauda pontificis nomine intercedit, VI. 34
 CALENDERUS - OGLIUS, *Calender-Ogli*, in Asia contra Portam rebellans foedus cum Gambolato init, VI. 416. Prusiam intercipit et diripit, 417
 CALETI, *Calais*, situs, I. 677. obsidio, 678. arx capta, 679. mox et oppidum Guisio deditur, *ib.* restitutio ab Elisabetha Angla frustra urgetur, II. 584. ab Alberto Austro urbs obsessa, V. 600. et capta, 601. arce mox expugnata, 602
 CALIGNO, *de Calignon*, (Sofredus) a Protestantibus in Delfinatu ad Navarrum et in aulam missus de edicti pacificatorii executione agit, III. 627. a Navarro ad Diguierium et Castellionaeum cum secretis mandatis missus, 675. in Germaniam ad diffidia inter Protestantes de religione componenda legatus, IV. 194. obit: ejus elogium, VI. 379
 CALVIMONTIUS GUITRIUS, *de Chaumont Sr de Guitry*, (Joannes) cum CC equitibus juxta Germani fanum apparet Alençonii ab aula fugae fautorus, III. 306. Carentanum dedit, 326. Montoviam, Jorri-fanum, Gessam, alia loca in Sabaudi ditione capit, IV. 753. ut in castris maneat Henrico IV suadet, 792. item ut Meldorum urbem obsideret, 875. bello in Sabaudia gerendo a rege praefectus Verfoviam et Evianum capit, V. 97. copias Sabaudi, Sonnatem occiso, ad Monthovium fundit, 98. ab Aumontio in Heduos evocatus in ejus castra venit, 99. ejus mors et elogium, 130
 CALVINI (Joan.) obitus et elogium, II. 397
 CALVINIANI concionatores in Saxonia a Frid. Willelmo administratore male habiti, V. 186, 204. inter eos et Lutheranos diffidia, V. 204. Emdae, 766
 CAMBARETUS PETROBUFERIUS, *de Pierrebuffiere de Chambaret*, (Ludovicus) Aredii-fanum fortiter defendit: ejus elogium, V. 76. Guerchium a Belaci obsidione discedere cogit, 77
 CAMBIUS MONSORELLUS, *de Chambes comte de Monforeau*, (Car.) Lud. Claromontium Bussium Ambosianum ob uxorem ab eo corruptam interficit, III. 676
 Camera de thesaurariis cognoscendis instituta, mox revocata, VI. 378
 (f) CA-

I N D E X.

- CAMERACUM, *Cambray*, Francisco Alenoncio traditum, IV. 14. ejus origines, variae mutationes et situs, V. 489. ab Hispanis obsessum, 490. et deditum, 500. a Balagnio irritum tentatum, 797
- CAMERARI (Phil.) Bononiensis mors et elogium, I. 216
- CAMERARI (Joachimi) obitus et elogium, III. 385
- CAMERARI (Joachimi) Joachimi filii decessus et elogium, V. 747
- CAMOTII, *Camotio*, (Jo. Bapt.) mors et elogium, IV. 43
- CAMPANIA, *la Champagne*. Res illic gestae, II. 215. III. 142, 429. V. 61, 130, 334, 339, 358, 402.
- CAMPANI, *de Champagne*, (Renati) faevitia et piscaria ejus vivaria, II. 193
- CAMPANUS, *de Champagne*, (Nic.) in praelio Sandionysiano occisus, II. 604
- CAMPANUS (Lud.) Sufae comes in praelio Curtracensi occisus, IV. 457
- CAMPANUS (Brandelius) Villanae marchio, Malenciam, Patreriam et Coriletum capit, IV. 889
- CAMPANIACUS, *de Champigny*. Vide Perrenotus.
- CAMPANIOLUS. Vide Patraffius.
- CAMPENA, *Campen*, a Rennebergio in Belgii Ordinum potestatem redacta, III. 619
- CAMPIANUS, *Campian*, (Enimundus) Jesuita laesae majestatis reus peractus in Anglia laqueo suspenditur, IV. 27
- CAMPINIACUS, *de Champigny*, Tiffaugii praefectus ad Mercurianum deficit, V. 629. cum rege transigit, 724
- CAMUSIUS, *Camus*, (Fran.) miri candoris juvenis, II. 89
- CANADAE descriptio et ad eam navigationes, VI. 264
- CANAIUS. Vide Fraxineus.
- CANDALA. Vide Foxius.
- CANDISHUS, *Candish*, (Thomas) orbe circumnavigato in Angliam redit, IV. 539
- CANINII (Angeli) obitus et elogium, I. 667
- CANISA a Turcis capta, VI. 26. a Ferdinando archiduce irritum obsessa, 89
- CANIUS. Vide Barbanfonus.
- CANTERI (Gul.) mors et elogium, III. 437
- CANTONETUS. Vide Perrenotus.
- CAPELLAE, *Chapelain*, (Joan.) mors et elogium, II. 749
- CAPELLA BIRONIUS CARBONARIUS, *de Charbonniere Sr de la Chapelle Biron*, (Car.) consilia cum Bullionio init, VI. 321. re detecta in Hispaniam aufugit, 322
- CAPELLA BIRONIUS CARBONARIUS (Jac.) in Scotiam Scotis dux destinatus mittitur, I. 189
- CAPELLA MARTELLUS, *la Chapelle Marteau*, (Mich.) Henoticorum in urbe factioni nomen dat, IV. 441. consilium de rege opprimendo init, 566. cum Guisio ad Goneslam colloquitur, 567. pro plebeio ordine in comitiis Bloesensibus verba facit, 633. comprehensus, 671
- CAPIFERREI, *Capiferri*, (Hieron.) cardinalis in Galliam legatio, et leges in diplomatis pontificii promulgatione a senatu appositae, I. 111
- CAPILUPI, *Capilupi*, (Laelii) mors et elogium, II. 72
- CAPRARIENSES, *ceux de Cabrieres*, a Sadoleto cardinali benigne excepti, I. 225. ab Oppeda ad 10000 occisi, et XXII vici deleti, 227
- CAPUCINI sine pontificis auctoritate preces pro rege facere recusant, V. 357
- CAPUCINAE Avarici institutae et ad Lutetiam translatae, VI. 258
- CARACCIOLUS, *Caracciolo*, (Jo. Ant.) Tricassium episcopus Protestantium doctrinam aperte profiteatur, II. 127
- CARACCIOLUS (Jo. Fran.) nobilitatis in tumultu Neapolitano dux, I. 102. plebis in nobiles furorem reprimat et exulat, 104
- CARACCIOLUS (Galeacius) Pauli IV pontificis vitam scribit, I. 307
- CARACCIOLI, *Caracciolo*, (Galeacii) Vici marchionis obitus et elogium, IV. 377
- CARACCIOLUS (Joannes) Melfitanus princeps, Galliae equitum tribunus creatus, et Subalpinae provinciae praefectus, I. 48. ei tanquam equitum tribuno pro provincia attributa Subalpina regio, Sabaudia, Sebustiani ac Delfinatus, 110
- CARAF A (Jo. Petrus) cardinalis pontifex electus, I. 525. Vide pontifex Romanus Paulus IV.
- CARAF A (Carolus) cardinalis factus: ejus ingenium, I. 540, 541. inducias inter Caesarem et Henricum II turbat, 582. in Galliam legatus tendit, 583. regem ad bellum renovandum incitat, 585. Lutetiam ingreditur Convenarum episcopatu a rege donatus, 587
- CARAF A E (Antonii) cardinalis obitus et elogium, V. 42
- CARAF A (Hieron.) Montis-nigri marchio in Portocarreri occisi locum suffectus Samarobrigam defendit, V. 681. tandem dedit, 685
- CARANZA (Bartholomaeus) archiepiscopus Toletanus sectarii mali postulator et Romam citatus in carcerem conjicitur, II. 51
- CARBAJACUS (Lud.) copiarum auxiliarium ab Hispano in Aquitaniam missarum dux in Buriae castra venit, II. 289
- CARBONARIUS. Vide Prevotius.
- CARBONARIUS. Vide Capella-Bironius.
- CARCASSONA, *Carcassonne*, praesidio dejecto ad regis obsequium redit, V. 508
- CARDANI (Hieron.) decessus et elogium, III. 462
- CARDINALES monachi galerum rubrum gestare permitti, V. 102
- Cardinalium in Papae electione factiones post Pauli III mortem, I. 213, 215. post Gregorii XIII mortem, IV. 294. post Sixti V mortem, V. 21. post Innocentii IX obitum, 135. post Clementis VIII mortem, VI. 304
- Cardinalium Gallicorum sub Francisci I mortem enumeratio, I. 109. controversia cum regis confanguineis de praecedentia, II. 113
- CARDINALITIUM bellum, II. 436
- CARDONA (Joan.) cum auxiliis Melitam missus, copias exponit quae in oppidum introducuntur, II. 451
- CAREW (Georgius) ab Elisabetha Angla ad Polonum missus, de commercio et Hanseaticis civitatibus acturus, V. 779
- CARILLUS, *Carillo*, (Alfonfus) Jesuita Sigismundo Bathorio consiliarius ad belli consilia juvenem praecipitat, V. 400. ad Caesarem legatus cum promissis redit, 401
- CARMANIOLA, *Carmagnolle*, a Brissaco intercepta, I. 422
- CAROLUS Hispaniae princeps a patre in carcerem conjectus, II. 634. mox obit, 636
- CAROLUS V. Vide Germaniae Imperatores.
- CAROLUS IX. Vide Galliae reges.
- CAROLUS SUECUS Sudermaniae dux. Vide Sueciae reges.
- CARPENTARIUS, *Charpentier*, (N.) ob literarum cum Mercuriano commercium tanquam perduellis damnatus, V. 689
- CARPENTARI (Petri) mores et apologia pro Parisiensis laniena, III. 159
- CARRECTUS, *del Carretto*, (Alfonfus) Finalii marchio ditione sua ab Hispanis pulsus, III. 38
- CARRUGIUS. Vide Venator.
- CARRUS FERNIHURSTUS, *Ker Sr de Ferniburst*, (Thomas) Angliae limitem vastat, II. 768
- CARSIVS. Vide Pontevesius.
- CASA. Vide Pontius.
- CASALIUS, *Casaux*, (Car.) Massiliae consul cum Hispanis

I N D E X.

- panis de urbe tradenda agit, V. 592. a Petro Libertate interfectus, 595
- CASALIUM, *Casale*, a Bl. Monlucio defensum, I. 383. à Brissaco captum, 512. conjuratio ibi detecta, II. 583
- CASAUBONUS (Isaacus) ad Eudaemonis Joannis pro Garneto apologiam responsum facit in epistola ad Frontonem Ducaem scripta, VI. 347
- CASSANDRI (Georg.) liber de componendo religionis diffidio, II. 397. obitus et elogium, 478
- CASSANEUS, *de la Chassagne*, (Georgius) seditiosis Burgigalensibus se ducem praebere coactus, I. 185
- CASSERIUS EPISCOPIUS, *l'Eveque de la Cassiere*, (Joannes) Melitenfis Ordinis princeps ab Hispanis equitibus et Romegassio accusatus, pontificem appellat et Romam adit, IV. 40. absolutus ibi moritur, 41
- CASSIANI fanum, *San Cassiano*, a Cosmo Mediceo munitum, I. 382
- CASSOVIENSES a Bellijocensi male multati praefidiarios dejiciunt, VI. 237. frustra a G. Basta oppugnati, 238
- CASSUMBASSA Turcarum dux Temesvaram obsidet, I. 328. Solymorum arcem capit, 330
- CASSUMBEGUS Tauruni praefectus, I. 430. in Daciam descendit, 431
- CASTALDUS, *Castaldo*, (Jo. Bapt.) castrorum praefectus Caesari in bello Germanico militat, I. 73. Cassani marchio creatus, et in Hungariam cum summo imperio missus, 312. Albam Juliam et Dalmatium capit, 313. reginae Isabellae conditiones proponit, et cum ea convenit, 314. Steph. Lozantium Temesvaram praeficit, 316. G. Martinusium trucidari jubet, 322. Radulfo Walachiae heredi ad paternum regnum recuperandum auxilia attribuit, 369. Transilvaniae Ordines ne Solimani jussu a Ferdinando deficerent hortatur et suadet, 370. rei male gestae culpam in Mauritium Saxonem rejicit, 371. ob provincialium odium Transilvania discedit, 433. ejus mors et elogium, II. 289
- CASTALIONIS, *Castalion*, (Sebastiani) obitus et elogium, II. 380
- CASTANEUS, *de la Chasteigneraie*. Vide Vivonus.
- CASTANEUS, *Castagna*, (Jo. Bapt.) pontifex electus, et Urbanus dictus, V. 20
- CASTANEUS RUIPOSAEUS, *de Chasteigner de la Rochepozay*, (Ant.) ad Tarvennam occisus, I. 412
- CASTANEUS ABENNIUS, *de Chasteigner Sr d'Abain*, (Ludovicus) Marciae praefectus, V. 76. Guerschium vicecomitem fundit, 143
- CASTANEUS (Jo.) Lud. Abennii filius Sallermio cum auxiliis missus, V. 142. in praelio fortiter se gerit, 143
- CASTELLANI, *Castellano*, (Julii) decessus et elogium, IV. 377
- CASTELLANI, *Chastellaine*, (Petri) elogium, I. 106. in Francisci I funere oratio, 107, 108
- CASTELLANI, *Castellan*, (Honorati) obitus et elogium, II. 749
- CASTELLERIUS. Vide Turrius.
- CASTELLIONIS, *Castillon*, fitus, IV. 406. obsidio, 407. Meduano et Matignono facta deditio, 409. a Turenio intercepta, 451
- CASTELLIONEUS, *de Chastillon*, (Odetus) cardinalis Bellovacii episcopus reginae coronationi interest, I. 204. reginae gravi morbo laboranti adstat, 346. ejus ingenium, *ib.* Bellovacii tumultum sedat, II. 120. de pace cum regina Condae et sociorum nomine agit, 614, 624. et convenit, 624. in Angliam fugit, 681. ejus decessus et elogium, III. 65
- CASTELLIONEUS COLINIUS, *de Chastillon Sr de Coligny*, (Gaspar) peditatus Gallici praefectus, I. 346. in Dionanti expugnatione murum primus superat, 462. Picardiae praefectus, 557. Mariaburgum et Rupem regiam com meatu firmat, 558. Duacum irrito tentat et Lentium diripit, 613. in Augustam Veromanduum se cum paucis copiis conjicit, et suburbium recipit, 649. in oppidi defensione egregiam navat operam, 650. captus, 658. Picardiae praefectura se abdicat, 772. coram Catharina suppliciorum in Protestantes severitatem deprecatur, 825. aula cum Andeloto post tumultum Ambosianum discedit, II. 4. supplicem pro libertate religionis libellum in conventu Ordinum ad Fontem-Blaudi offert, 16. de Quintini oratione sibi satisfieri petit, 83. com meatum Guisio destinatum ad Castellodunum caedit, 208. Santandream E. T. capit, 322. e praelio Drocensi re bene gesta cum copiis composito gradu se recipit, 323. ad praelium renovandum Germanos frustra hortatur, *ib.* Cellas capit, 334. Neustriam ingreditur et Episcopi-pontem capit, 335. mox et Cadomensis arcem, 336. a Politro Guisii caedis infimulatus scripto se purgat, et ad reginam de ea re scribit, 339. Baiocassium civitatem capit, 341. mox et Laudi-fanum, Avrinca, Viriam, alia loca, 342. pacis conditiones et edictum pacificatorium improbat, 346. de Guisii caede iterum se purgat, 350. iterum a Guisii matre, vidua, filiis, petitus, 358. Guisianis reconciliatus, 509. extremum in Sandionysiano praelio periculum adit, 604. prudentissimus belli dux difficultatibus providet, 616. ad Udencum Jo. Nogaletium Valetam fundit, 623. pacem cum regis mala fide agentibus improbat, 624. Ribaldum et Laudonerium ad Floridam occupandam cum classe instruit, 663. cum Condaeo Rupellam confugit, 680. Calviniacum capit, 690. res Protestantium paene eversas erigit, 702, 708. Lufinianum capit, 718. ejus supellex contra fidem datam sub hasta vendita, 719. Pictavium irritum obsidet, 723. obsidionem levat, 729. Andinum Eraldi-castrum obsidionem solvere cogit, 730. horrendo senatus-consulto proscribitur, et vitae ejus insidiae structae, 731, 740. ad Monconturium vulneratus, 738. et fufus, 739. in Aquitaniam abductis secum Navarro et Condaeo tendit, 742. Aguilonium capit, 752. gravi morbo correptus, 793. Arnaeum-ducis capit, *ib.* cum Arturo Coslaeo dubio eventu configit, 794. Charitaeum venit, 795. belli civilis pertaesus de pace convenit, 804. Rupellam se confert, 805. secundis nuptiis Jacobam Intramontanam uxorem ducit, III. 65. in aulam venit perhonorifice exceptus, 67. de regis voluntate securus Rupellanorum monita negligit, 100. regem ut bellum Hispanis aperte indiceret, urget, et sententiam suam scripto comprehensam regi offert, 101. Lutetiam venit, 116. literis ut sibi consulat monitus, eas negligit, et suspiciones diluit, 116, 117. de ejus caede deliberatur, 120. a Morevellido ictu scloppetii vulneratus, 122. delegati a senatu de facto inquirunt, 123. ejus caedes, 129. cadaver male habitum, tandem Cantiliae sepultum, 130. scrinia ejus excussa, et in iis repertus commentarius qui reginae pudorem pulsavit, et Colinium Gallici nominis studiosissimum ostendit, 145, 146. in eum mortuum lata perduellionis sententia, 160
- CASTELLIONEUS COLINIUS (Franciscus) Gasparis filius primogenitus Bernam profugit, III. 139, 149. Septimaniae a Navarro praefectus, 805. Competrum irritum tentat, IV. 413. ad Grifellam cum delectis copiis quas longo et difficili itinere secum duxerat, se Germanis adjungit, 465. Castreum impressionem facientem fundit, 466. Espernonium paene interceptum, 468. ditionem suam in exercitus usus offert, 469. ad Montargirium Spalii fraude paene oppressus, 471.

I N D E X.

471. Espernonium impressionem facientem recedere cogit, 473. Nemorosium et Mercurianum repellit, 476. in Vivariensem pagum se cum suis superatis omnibus periculis recipit, 479. in suburbiorum Turonensium defensione strenue se gerit, 741. Savonium cum copiis ad internecionem caedit, 748. in regia ad Lutetiam castra cum delectis copiis venit, 871. ejus obitus et elogium, V. 110
- CASTELLIONEUS COLINIUS (Henricus) Francisci filius ad Ostendam occisus, VI. 81
- CASTELLIONEUS COLINIUS ANDELLOTUS, *de Chastillon de Coligny d'Andelot*, (Carolus) Gasparis filius a rege ad Henoticos deficit, IV. 867
- CASTELLIONEUS ANDELLOTUS, *de Chastillon Sr d'Andelot*, (Franciscus) in Scotiam cum copiis missus, I. 189. prope Parmam ab Hispanis captus, 294. Augustam Veromanduorum obsessam cum paucis ingreditur, 653. defensores ab hostica disputatione egregio commento tegit, 657. captus, sed mox evadit, 659. a Guisio quasi male de religione sentiens apud regem infimulatus, 686. in carcerem conjicitur, 689. Rupisurionio reconciliatus, 769. aula in Armoricam discedit, II. 40. Aurelianum occupat, 168. in Germaniam missus, 202. inde cum exercitu Aurelianum venit, Nivernio et Santandream ad transitum intercludendum missis elusis, 312. Condaeo consulit ut certamen ad Drocum devitaret, 320. Germanos ad certamen reducere frustra tentat, 321. Aurelianum defendendum suscipit, 334. ejus ad Protestantium procerum conventum pro armis fumendis oratio, 591. Possiacum cum copiarum parte missus, 599. Condaeo se adjungit, 605. regiones ad pugnam irritum laceffit, *ib.* in Armorica copias cogit, 682. Ligerim vado transmittit, 684. Parthenaeum, et Colini fratris copiis firmatus Niortium, Melaeum, Fontenaium-comitis capit, 685. mox et Maxentianum, Lusitanum, Engolismam et Pontium, 686. in Bassacensi praelio strenue se gerit, 703. Mediolani Santonum obit, 708. ejus liberi et familia paene extincta, IV. 401
- CASTELLIONEUS (Vidus) Lavallus comes Andeloti filius Bernam profugit, III. 139, 149. ab Andino ad Ordines foederatos missus, IV. 142. Annam Alegriam uxorem ducit, 163. res Protestantium in Pictonibus erigit et firmat, 314, 315. Subizam et Mornacum capit, 400. ob Sallium et Riufium fratres interfectos moerore oppressus obit, 401
- CASTELLIONEUS Lavallus comes, *de Chastillon comite de Laval*, (Vidus) Vidi filius obit: ejus elogium, VI. 310
- CASTELLODUNUM, *Chateaudun*, ab Henoticis captum, IV. 866. ab Aumontio receptum, *ib.*
- CASTELNOUS. *Vide* Mota.
- CASTELVETRI, *Castelvetro*, (Lud.) obitus et elogium, III. 70
- CASTELLUS, *Chastel*, (Joannes) regis interficiendi consilium capit, illumque cultro in labro superiore percussit, statim captus et interrogatus, V. 446. a quatuor equis membratim discerptus, 448
- CASTIGNERIUS. *Vide* Vivonus.
- CASTRENSIS, *de Castro*, (Edvardus) Antonio Crateni ut condiciones a Philippo oblatas rejiciat suadet, III. 739
- CASTRENSIS, *duc de Castro*. *Vide* Farnesius (Hor.)
- CASTREUS NANCAEUS, *de la Chastre Sr de Nançay*, (Gaspar) obit, III. 490. ejus elogium, 491
- CASTREUS, *de la Chastre*, (Claud.) Biturigum praefectus Sancerras irritum obsidet, II. 700. castella quaedam in Biturigibus recipit, 749. consilium ad Avaricum Biturigum intercipiendum detegit, 751. Sancerram obsidet, III. 235. cum Sancerranis transfigit, 280. Jo. Lerium servat, 281. in Bastiliam conjectus, mox dimissus, 629. ad Henoticos deficit, et provinciae vectigalia retinet, 709. ejus ad Biturigenes oratio, 710. ad comitia Henoticorum delegatus, V. 234. inducias a rege oblatas urget, 269. tribunus equitum inauguratus, 272. Guisii in regem electioni contradicit, 282. Meduanium ad inducias hortatur, 289. de Aureliano et Avarico cum rege transfigit, 340
- CASTREI SILLACI, *de la Chastre Sr de Sillac*, (Jac.) mors et elogium, II. 690
- CASTRIOTUS, *Castrioto*, (Constantinus) S. Hermetis arcem obsessis licet territis defendendam suscipit, II. 448
- CASTRUM, *Castres*, in Albigeni agro a Protestantibus interceptum, III. 332
- CASTRUM BRIANDI, *Chateau-Briand*, a Santaegidio Momorantii jussu interceptum, V. 686. a Mercuriano receptum, 691
- CASTUS, *le commandeur de Chastes*, (Æmarus) Lazariorum equitum princeps ordinem in Gallia instaurare conatur, II. 464. Melitam ad senatum equitum, ut regis pro Casserio Ordinis principe partes interponeret, missus, IV. 40. ejus elogium, 60. cum suppetiis ad Tertiam insulam missus, 164. cum Santacruccio transfigit, 169. Dieppae praefectus in regis Henrici IV manus locum consignat, 797
- CATALAUNUM, *Chaalons*, regi fidem servat, IV. 709. cives Savinium Ronaem urbe pellunt, *ib.*
- CATALAUNENSIS. *Vide* senatus Catalaunensis.
- CATEVILLA, *de Cateville*, Dieppam interciperi irritum tentat, II. 701. ob id supplicio plexus, 702
- CATHARINA Joannis III Sueciae regis uxor moritur, IV. 191
- CATHARINA Henrici IV soror ad majorum sacra reddit, III. 150. de nuptiis cum Carolo Sueffione, rege invito, contrahendis cogitat, V. 60, 232. Henrico Barrensi duci nupta, 732. decedit Vindocini sepulta, VI. 257
- CATHARINA Hispaniae infans Caroli Sabaudiae ducis uxor obit, V. 716
- CATHARINA Joannis III Sueciae regis uxor moritur, IV. 191
- S. CATHARINAE propugnaculum a Sabauda II a Geneva leucis aedificatum, IV. 756. regi deditum, VI. 43. destructum, 53
- CATURIGUM civitas, *Chorges*, a Diguierio capta, IV. 316. ab Espernonio recepta, 424
- CAVAGNIUS, *de Cavagnes*, (Arnoldus) senator Tolosanus vix mortis periculum effugit, II. 271. senatu motus regio diplomate restituitur, 272, 347. in Parisiensi laniena comprehensus, III. 134. ad supplicium tractus, 161
- CAVALCANTII, *Cavalcanti*, (Barthol.) obitus et elogium, II. 325
- CAUDEBECUM, *Caudebec*, a Parmensi captum, V. 126
- CAUMONTIUS NOMPAR FORCAEUS, *Nompar de Caumont Sr de la Force*, (Fran.) cum uno ex filiis in Parisiensi laniena interfectus, altero mire servato, III. 131
- CAUMONTIUS FORCAEUS (Jacobus) in Parisiensi laniena mire servatus, III. 132. pro Birono cum aliis regem supplex orat, VI. 134
- CAUMONTIUS LAUZUNIUS, *Sr de Lausun*, (Gabriel) Bergeraco praefectus, II. 326
- CAVORTIUM, *Cavours*, a Diguierio obsessum, V. 159. et captum, 161
- CAUSSADA. *Vide* Stuartus.
- CEANUM in Ota Silva, *Ceant en Othe*. Ibi a pontificiis in Protestanteis faevitum, II. 217
- CEBA a Brissaco obsessa et capta, I. 422
- CECILIUS, *Cecil*, (Gul.) in Scotiam de pace legatus missus, I. 816. baro Burghlei creatus, III. 82. magnus Angliae quaestor, 98. de foedere arctiore inter reginam et Henricum IV cum Sancio agit, V. 608. et cum Bullionio, 609. et tandem de conditionibus convenit, 613
- CECILIUS (Robertus) Gulielmi filius in Galliam orator missus, V. 726
- CELLARII BORRAEI (Mart.) obitus et elogium, II. 397
- CEL-

I N D E X.

- CELLAE, *Celles*, in Biturigibus a Colinio captae, II. 333. a Fr. Borbonio Contio vi captae, V. 79. ab Henoticis interceptae, 310
- CENOMANI, *le Maine*. Res illic gestae, II. 189. V. 88, 144, 309.
- CENOMANORUM urbs. *Vide Vindinum*.
- CENOMANUS. *Vide Angenneus*.
- CENTURIO, *Centurione*, (Adamus) morti a Fliscanis conjuratis destinatus, I. 95. ad Caesarem a Genuensibus missus, 169. arci Genuae imponendae consentit, 180. Andreae Auriæ testamentum profert et recitat, II. 71
- CENTURIO (Marcus) Adami filius Caesarianis triribus praefectus, I. 103
- CERDAE (Joannis) Siciliae proregis infelix in insulam Gerbim expeditio, II. 58. Albano successor decretus, 780. idem Medinae Coeli dux Belgii gubernator constitutus, III. 74. in Belgium venit, et se a Belgii administratione excusat, 183, 226. in Lusitaniam legatus Sebastianum ab Africano bello frustra dehortatur, 578
- CERNE insula. *Vide Mauritia*.
- CERVINUS (Marcellus) papa electus: ejus mores, I. 215
- CESAREA JULIA. *Vide Algeria*.
- CESAREA AUGUSTA, *Saragoça*, seditione ob violata in Ant. Perezii causa privilegia vexata, V. 176
- CEVALERII, *Chevalier*, (Rodolphi Antonii) obitus et elogium, III. 209
- CEVALERII PRUNAEI, *Chevalier Sr de Prunes*, (Stephani) caedes et elogium, III. 132
- CEVERNIUS. *Vide Huraltus*.
- CHABANIUS CURTONIUS, *de Chabanes marquis de Curton*, (Fran.) Ranzdanum caedit, IV. 853. et Ifforiaci arcem capit, 854
- CHABOTIUS JARNACIUS, *de Chabot Sr de Jarnac*, (Vidus) Rupellanos in officio continet, II. 211
- CHABOTIUS (Helionorus) Carnii comes Burgundiae praeses summa prudentia ac moderatione in praefectura sua erga Protestantes, Parisiensis lanienae nuncio et regis literis acceptis, se gerit, III. 146
- CHALINIUS, *de Lorraine comte de Chaligny*, (Henricus) a Cicoto captus, V. 118
- CHAMPERNOUNUS (Henricus) cum c equitibus Anglis in Colini castra post Monconturianam cladem venit, II. 740
- CHANCELLERI, *Chancellor*, (Richardi) in Moscoviae septentrionalem plagam navigatio, II. 586
- CHANDEI, *Chandieu*, (Antonii) Sadeel obitus et elogium, V. 41
- CHARITAEUM, *la Charité*, a regiis receptum, II. 218. a Blosseto scalis admotis captum et a Bosio defensum, 341. a Bipontino captum, 711. a Sansaco irritum obsessum, 719. ab Andino captum, III. 527
- CHARRIUS PREVOTIUS, *Prevost Sr de Charry*, (Jac.) Damiani-fano commeatum introducit, I. 384. Arpajonum ne Protestantibus Tolosanis auxilia ferat impedit, II. 270. praetorianae legionis tunc primum institutae dux Lutetiae a Castellerio Portatio occisus, 359
- CHASERONUS, *de Chazeron*, (Gilbertus) cum copiis Curtonio se adjungit, et Randanum ad Ifforiacum fundit, IV. 453
- CHATRIA (Columba) foetum lapideum in utero xxviii annos gestat, IV. 98
- CHAVINIUS REGIUS, *le Roy Sr de Chavigny*, (Fr.) Damiani-fanum defendit, I. 384. custodiae regiae praefectus, II. 42
- CHECUS, *Cheke*, (Joan.) Edvardi vi regis Angliae praeceptor captus et dimissus, I. 444. solum ob religionem vertit, 451. Bruxellis captus et reductus, 577
- CHELARIUM, *Chelar*, arx in Vivariensi agro munitissima a Protestantibus intercepta, III. 175
- CHEMERALDUS. *Vide Barbeferius*.
- TOM. VI.
- CHEMNITII, *Chemnitz*, (Martini) decessus et elogium, IV. 378
- CHESSAEUS, *Cheffé*, (Robertus) laqueo strangulatur, IV. 820
- CHEVRERIIUS, *de Chevieres*, ex Mercuriani ducibus a Picarico in Andibus caesus, V. 81
- CHIOS insula a Turcis occupata: ex qua occasione, II. 484. et seq.
- CHOPPINUS, *Choppin*, (Renatus) ob libellos contra regem et senatum Turonensem vulgatos, Lutetia abire iussus, V. 357
- CHOTKIEVICIUS, *Chotkiewitz*, (Car.) Livoniae a Polonis praefectus, Carolum Suecum fundit, VI. 299
- CHRISTIANUS. *Vide Florens*.
- CHRISTIERNUS. *Vide Daniae reges*.
- CHRISTINAE HESSI uxoris mors, I. 209
- CHUPPIUS, *de Chouppes*, (Petrus) in Divona intercipienda egregiam navat operam, III. 804
- CHYTRAEI (Davidis) obitus et elogium, VI. 97
- CIACONII (Petri) mors et elogium, IV. 43
- CIACONI (Alfonsi) decessus et elogium, V. 816
- CIBOI, *Cibo*, (Julii) in Genuam conjuratio irrita, I. 99
- CICADA purpuratus ab Emir Hamece Persiae principe fufus, IV. 361. Osmane mortuo exercitum Turcicum Media Vannum reducit et dimittit, 363. suppetias ad Teflisium mittit, *ib.*
- CICADA purpuratus rei maritimae praefectus, V. 32. Rhegium capit et Calabriae oram vastat, 126, 379. a Persis fufus, VI. 295. Gambolatum Alepi purpuratum necari jubet, 359. obit, 360
- CICONIA (Paschalis) Venetiarum dux electus, IV. 291. obit, V. 503
- CIMACUS, *prince de Chimay*. *Vide Croius*.
- CIPETRA, *de Cipierre*. *Vide Sabaudus*.
- CIPETRA. *Vide Marfilius*.
- Circulus x ex provinciis Belgicis Caesaris edicto Imperio adjectus, I. 178
- CISTERTIO, *Sisteron*, a Sommarivio irritum obsessa, II. 236. iterum obsessa, 239. et capta, 240. Guisio a Ramefortio dedita, V. 516
- CIVILIS, *de Civile*, (Fran.) sepulti mira fors et recuperata valetudo, II. 296
- CIVITELLAE situs et obsidio irrita, I. 618
- CLANIUS, *de Clagny*. *Vide Lescotus*.
- CLANII, *Chiana*, fluvii situs, natura, et descriptio, I. 482
- CLAN-RICHARDI filii in Hibernia rebellant, mox in latebras se recipiunt, III. 502
- CLARAGIUS, *Cleerbage*, (Julianus) Silvam-ducis intercipit, mox inde dejectus, IV. 323
- CLARII, *Clario*, (Isidori) obitus et elogium, I. 561
- CLAROMONTIUM, *Clermont*, in Bellovacis ad Henoticos deficit, IV. 709. a rege receptum, 879
- CLAROMONTIUS TRAVIUS, *de Clermont Sr de Traves & de Thoulangeon*, Divione ad primum Parisiensis lanienae nuncium a plebe furente interceptus, III. 146
- CLAROMONTIUS AMBOSIANUS, *de Clermont d'Amboise*, (Georgius) Condae classi praefectus, III. 532. Lansacum Burdigalam recedere cogit, 533. regiam classem artificiosis ignibus irritum tentat, 536. in pugna Curtracensi tormentis idonee dispositis egregiam navat operam, IV. 456
- CLAROMONTIUS BUSSIUS AMBOSIANUS, *de Clermont d'Amboise Sr de Buffy*, (Ludovicus) Antonium Claromontium Renellii marchionem in Parisiensis laniena ob litem privatam crudeliter obruncat, III. 130, 131. ad Rupellam vulneratus, 263. Alençonii ab aula fugae confcius, 426. a Monsorello interceptus, 676
- CLAROMONTIA (Renata) Lud. Claromontii soror Balagnio nupta, V. 489. ad Cameracensem defensionem urbis detrectantes orationem habet, 498. ex moerore obit, 500
- (g) CLA-

I N D E X.

- CLAROMONTIUS PILIUS**, *de Clermont Sr de Piles*, (Annannus) captivos Bergeraci liberat, II. 326. Fidei-fanum et Bergeracum capit, Mucidanum firmat, *ib.* Joannis Angeriaci-fanum strenue defendit, 746. oppido dedito ad principes se confert, 748
- CLAROMONTIUS TALARIUS**, *de Clermont Talard*, (Ant.) ad Rupellam occisus: ejus elogium, III. 256
- CLAROMONTIUS** (Ant.) Renellii marchio in Parisiensi laniena occisus, III. 131
- CLAUSONIUS**, *Claufonne*, de edicti per Damvillam violatione libere apud regem questus, in custodiam traditur, II. 408. Nemaufenses ad arma incitat, III. 173. a Damvilla ad colloquium Parisiense delegatus, 407
- CLAUSSA FLORIANUS**, *de Clauffe Sr de Fleury*, (Henr.) regius orator in Helvetiis delectus habet, IV. 262
- CLEMENS**, *Clement*, (Jac.) in regia castra venit, IV. 763. regem Henricum III cultro interficit, mox ipse vulneribus confossus, 764
- CLERICUS**. *Vide* Buffius.
- CLERVANTIUS VIENNENSIS**, *de Vienne Sr de Clervant*, (Cl. Ant.) in praelio juxta Theodori-castrum captus, III. 429. Navarri ad regem Henricum III legatus, IV. 270
- CLIELLA**, *de la Clielle*. *Vide* Brochardus.
- CLIFFORDI**, *Clifford*, (Henr.) Cumberlandiae comitis mors et elogium, II. 774
- CLISSA** in Dalmatia a Turcis recepta, V. 573
- CLIVENSIS**, *duc de Cleves*, (Willelmus) frustra apud Carolum V pro Jo. Friderico Saxone intercedit, I. 132. obit, V. 177
- CLIVENSIS** (Jo. Gul.) morbo laborat, et de ejus successione inter heredes tumultuatur, V. 533. de Orfoio ab Hispanis occupato, querimoniam apud Caesarem frustra instituit, 759. Antoniam Caroli Lotharingiae ducis filiam uxorem ducit, 796
- CLIVENSIS** (Sibylla) Jo. Gul. foror Carolo Burgovii marchioni nupta, V. 796
- CLIVENSIS** (Joannes Wil.) Willelmi filius episcopus Monasteriensis creatus, III. 384. episcopatum egerat, 435. Jacobam Philiberti Badensis filiam ducit, IV. 343
- CAROLUS** Fred. Cliviae princeps Willelmi filius obit: ejus elogium, III. 435
- CLIVIA NIVERNIA**, *de Cleves duchesse de Nevers*, (Henrica) obit, VI. 97
- CLIVIA**, *de Cleves*, (Catharina) Henrici Guisii vidua de mariti caede sibi satisfieri juris via a senatu Parisiensi petit, IV. 693
- CLIVIUS NIVERNIUS**, *de Cleves duc de Nevers*, (Franciscus) Campaniae praefes bellum in Belgii limite movet, I. 302. Marieburgum commeatu firmat, 552. e clade Sanquintiniana in tutum se subducit, 653. fidem Condaeo fallit, et Protestantes male habet, II. 216
- CLOETUS**, *Cloot*, (Hermannus) juvenis strenuus mortis supplicio affectus, IV. 323, 324
- CLOETUS** Novesium defendit, IV. 388. oppido expugnato a Farnesio necatur, 389
- CLUNIACUS CONFORGINUS**, *de Clugny baron de Conforgien*, (Gul.) cum Genevensium copiis Viennam irrito tentat, IV. 894. Hispanos et Neapolitanos ad Crusiliam caedit, 895
- CLUSELLUS**. *Vide* Blancardus.
- CLUSIUM**, *Chiusi*, ab Ascanio Corneo pontificis jussu occupatum, I. 380. frustra tentatum, 480
- CLUSURA**, *pas de l'Escluse*, a Sabaudi copiis capta, IV. 893
- CLUTINII FLAVINIACI**, *de Clutin Abbé de Flavigny*, (Reginaldi) Henrici Oisellii fratris mors et elogium, III. 387
- CLUTINIUS OISELLIUS**, *Sr d'Oisfel*, (Henricus) in Scotiam missus, I. 305. ejus ingenium et consilia, 815. a Maria Scota ad Elifabetham Anglam missus, II. 149. a regina matre ad Rotomagenfes missus, 173. in Germaniam missus, 312. ad Condaei uxorem et Andelotum de pace missus, 340. in Hispaniam missus, 366. Romae orator, 367. pontificem revocare sententiam contra Navarrum et in episcopos Gallicos inquisitiones adigit, 369. a pontifice obtinet, ut Gallo sedendi praerogativam prae Hispano fervet, 409
- COCI**, *Coke*, (Ant.) decessus et elogium, III. 502
- COCONASSII** comes (Hannibal) conjurationis Sangermanae particeps captus et interrogatus, III. 309. securi percussus, 311
- COCHIUS**, *la Coche*, Buffieram strenue defendit, II. 230. et Gratianopolim, 307, 332. Cassenaticum in Lentia turre capit, 332. ad Neoburgum fufus et captus, mox interfectus, 695
- COCLAEI** (Joan.) mors et elogium, I. 399
- COEMIA**, *de Coeme*, (Jana) Francisco Borbonio Contio nupta obit, VI. 97
- COEMUS LUCAEUS**, *de Coeme Luce*, (Joan.) ad Lufinianum occisus, III. 370
- COETKENUS**, *de Coesquen*, marchio (Joannes) Sallaurentium fundit, V. 82
- COFFERIUS DEFFIATUS**, *Coeffier Sr d'Effiat*, (Gilbertus) Henoticorum in urbe factioni nomen dat, IV. 441
- COGNACUM**, *Cognac*, a Protestantibus desertum, II. 210
- COLASIUS**, *Colas*, Montelii Adaemari praefectus juridicus a Protestantibus captus: ejus ingenium, IV. 409. ab Hispanis corruptus, V. 114. Faram iis tradit, *ib.* in praelio ad Neoportum occisus, VI. 12
- COLERI** (Christophori) mors et elogium, VI. 243
- COLINIUM** gens unde deducta, II. 428
- COLINIUS**. *Vide* Castellioneus.
- Colloquium**. Ratisponae habitum, I. 58. Wormatae de pace religioni in Germania danda, 643. Possiaci, II. 117. Malbrunense inter Palatinos et Wirtembergicos theologos de Eucharistia, 395. Baionense, 435. Aldemburgi in Saxonia de religione, 658, 755, 777. in valle Francolina cum Anabaptistis, III. 70. Bredae pro pace in Belgio constituenda, Caesare mediante, 390. Lutetiae pro pace inter Henricum III et Protestantes Politicosque foederatos, 407. inter Ant. Rupilaureum et N. Marmetum de religione coram Arnaldo Ferrerio, postea a Phil. Mornaeo publicatum, IV. 221. Montis-pelicardi inter Augustanae et Helveticae confessionis socios nullo exitu, 412. a proceribus regi addictis Henoticis de pace propositum, V. 226. ab Henoticis acceptum, 230, 233. Surenae institutum, ubi delegati conveniunt, 244. inter Vallis-Telinae parochos et pastores de Christo mediatore, actis utrinque publicatis, 531. inter Mornaeum Plessium et cardinalem Perronum, 843. inter theologos a Maximiliano Baioariae duce missos, et confessionis Augustanae socios a principibus Protestantibus missos, actis Witembergae et Ingolstadii publicatis, VI. 75
- COLOMBARIUS BRICAVILLA**, *de Bricqueville Sr de Colombieres*, (Fran.) Baiocassium urbem et arcem capit, II. 174. eas interim recipit, 341, 342. in Parisiensi laniena interfectus, III. 132
- COLONIA TRAJANA**, *Keyserfwerth*, a Friderico Saxone capta, IV. 378
- COLONIAE AGRIPPINAE**, *Cologne*, urbis antiquitates et origines, IV. 100
- COLONIENSE** bellum, VI. 104, 175, 187
- COLONIENSIS** septemvir (Hermannus) Wedensis a pontifice proscribitus, I. 36. sententiae executione Caesari commissa jure suo cedit, 128
- COLONIENSIS** septemvir (Adolfus) Schavemburgicus Hermannus suffectus, I. 128
- COLO-

I N D E X.

- COLONIENSIS conventus, ubi de Belgii pace actum, et perscriptae conditiones, quibus ab Ordinibus non approbatis, Gallo-belgicae provinciae multique proceres ab eorum partibus discedunt, III. 689
- COLONITIUS, *Colonich*, (Car.) ab Heiducis fufus, VI. 239
- COLONITIUS, *Colonich*, (Georgius) rusticos in Austria tumultuantes fundit, V. 712
- COLONITIUS (Sigefridus) Naveselam recipit, VI. 421
- COLUMBARUM nuncia Harlemi usitata et ab antiquitate repetita, III. 217
- COLUMNA, *Colonna*, (M. Antonius) Praticam capit, I. 629. Julium Urfinum Pili obsidionem solvere cogit, 630. Urfinum fundit et capit, 632. arcem Maximi deditioe capit, 633. et Segnium, 635. pontificiae classi in bello Cyprio praefectus, III. 9. praelium cum Turcica classe fuadet, 15, 16. Mefaniam cum XII triremibus venit, 39. in praelio ad Echinadas fortiter se gerit, 48. ovans Romam ingreditur, et a M. Ant. Mureto publice laudatur, 56. se cum Veneta classe ad Corcyram adjungit, 201. ejus mors, IV. 236
- COLUMNNAE, *Colonna*, (Hieron.) obitus et elogium, IV. 377
- Cometes visus, III. 570
- Comitia Henoticorum regi Catholico creando Lutetiae indicta, V. 218. horum occasione Placentinus cardinalis epistolam ad eos, qui ab Henrici IV partibus stabant, publicat, 220. Lutetiae conveniunt; delegatorum nomina, 233. Figeroam Ferae ducem Philippi nomine legatum admittunt et audiunt, 235. de concilio Tridentino consultant, 239. de rege eligendo, 270
- COMMANDINI, *Commandino*, (Frid.) obitus et elogium, III. 436
- COMMELINI (Hier.) Santandreani dicti obitus et elogium, V. 716
- COMMENDONUS, *Commendone*, (Jo. Fran.) pontificis cubicularius in Angliam ad reginam Mariam missus, I. 448. cardinalis comitis Augustanis pontificis nomine interest, II. 488. ejus in Palatinum septemvirum irrita inolitio, 489. ejus decessus et elogium, IV. 251
- COMMERONDUS. *Vide* Pedifolius.
- COMPERA, *Comper*, a regis irrita obsessa, V. 505. a Dandiniis fratribus intercepta, 507
- Concilium Mantuae primum, Tridenti postremo indictum, I. 37. Bononiam translatum, 156. Tridenti celebratum, 281. II. 247
- CONCINUS, *Concini*, (Barthol.) a Cosmo Mediceo ad Caesarem missus, I. 473. a Cosmo consiliarius Francisco filio attributus, II. 410
- CONCINUS (Jo. Bapt.) a Caesare Magni Etruriae ducis tituli confirmationem pro Francisco Mediceo obtinet, III. 404
- Concionatores pontificii Philippi pietatem in regis invidiam depraedicant, II. 405
- Concionatorum licentia et intemperies Lutetiae et per Galliam, IV. 90, 152, 257, 276, 302, 442, 697, 727, 730. V. 295, 349. concionatores quidam factiosi Lutetia exacti, V. 357
- Concordatum inter Leonem X PP. et Franciscum I Galliae regem cleri electiones adimens, regique praesules eligendi potestatem permittens, a senatu Parisiensi vix tandem in acta curiae relatum, I. 17, 18
- CONDAEUS. *Vide* Borbonius.
- CONDAEANI Bapt. Sapinum senatorem Parisiensem, et Joan. Troium Gastinae abbatem ad mortem damnant, ob supplicia a senatu Rotomagensi in cives et duces lata irritati, II. 299
- CONDATE REDONUM, *Rennes*, a Mercuriano occupatum, IV. 711. mox cives Charronerium ejus legatum urbe pellunt regique se addicunt, 712
- CONDIVICINUM NAMNETUM, *Nantes*, a Mercuriano occupatum, IV. 711
- CONFORGINUS. *Vide* Cluniacus.
- CONISBIUS, *Coningsby*, Anglus Ostendam Hispanis prodere cogitans in vincula conjicitur, VI. 82
- Conjugium sacerdotum ut permittatur Caesar et Baioarus apud Pium IV PP. multis rationibus instant nec impetrant, II. 416, 417, 441
- Conjuratio. Genuensis, I. 93. Parmensis, 158. Mediolani detecta, 309. Senensis detecta, 423. Franciscanorum Metensium, 522. Pucciana Florentiae detecta, 793. Ambrosiana in Guisianos, 817. Gratianopoli detecta, II. 332. Hispanorum et Guisianorum in Navarram et filium, 401. in Pium IV pontificem, 415. de Alba-regali Salmenfi tradenda, 441. Casalii S. Evassii detecta, 583. Rupellae, 783. Rupellae detecta, III. 297. Sangermana et ejus ratio, 309. Argentinae, IV. 38. Salfedae, 73. Babingtoni in Elisabetham Anglam, 427. Henoticorum Lutetiae, 440. de Bononia intercipienda, ut Hispanicae classi contra Angliam instructae excipiendae inferviret, 443. Henoticorum Parisiensium de urbe et Bastilia occupanda, 446. et de rege opprimendo, 467, 566, 568. Engolismae contra Espernonium, 616. Caesarduni, 811. Lugduni, 842. Silvanecti, 869. ab Angero Crapado ad Monpenserium et Redonum Condatum Mercuriano prodendum, V. 148. Baionae, 150. Gauriae comitis et Ruvenorum in Jacobum IV Scotiae regem, VI. 18. Ostendae, 82. Brunsvicae, 230. Nic. Hostae ab Hispanis corrupti, 258. Caroli Valesii Arverni et Fr. Balsaci Entragii cum Hispanis, 259, 313. Merargii de Massilia Hispanis prodenda, 322. fulminalis in Jacobum I Magnae Britanniae regem, 336
- CONNAS, *le Sr de Connas*, Pezenaci praefectus a Grillo et Bulliargio fufus, II. 278
- CONSTANTIENSES, *ceux de Constance*, subacti et Austriae familiae addicti, I. 179
- CONSTANTINI (Roberti) decessus et elogium, VI. 311
- CONTII, *le Comte*, (Ant.) obitus et elogium, III. 543
- CONTIUS, *prince de Conti*. *Vide* Borbonius.
- CONVALLENSIS: locorum descriptio, eorum religio, mores, paupertas, II. 84, 88. bello a Sabauda duce petuntur, 89. fortiter se defendunt, 92, 96. pax facta, 97
- CONVENA SOBOLIUS, *de Comminges Sr de Sobole*, (Raimundus) a Divioduri praefectura motus, VI. 164
- CONVENA SOBOLIUS (Rogerus) in Mediomatricibus pro rege contra Hispanos rem bene gerit, IV. 855
- Conventus Germaniae principum Ulmae habitum, I. 65, 87. Norimbergae de belli Magdeburgici sumptibus, 275. Passavia, ubi de pace inter Carolum V Caesarem et Mauritium Saxonem actum, 359. Francofurti ad bellum ab Alberto Brandeburgico in Franconia gestum sedandum, 404. Protestantium ad foedus inter Saxoniam Brandeburgicam et Hessicam familias renovandum, 567. Rostochii de bello inter Suecum et Danum, Polonumque componendo nullo fructu, II. 395. Moguntiae ad Coloniense diffidium componendum, IV. 189. Coloniae Agrippinae et in aliis locis de injuriis ab Hispanis in limite acceptis, V. 793, 794, 796. exercitu conscripto ad loca occupata in Clivensi ditione recipienda, 794, 795
- Conventus in Gallia, *viz.* Galliae Ordinum ad Lutetiam indictus, I. 680. ad Fontem-bellaqueum, II. 15. Aurelianum, 39, 76. Germanifanum, 113, 154. Bloefas, III. 503, 509. quo praesules Tridentini concilii promulgationem irrita urgent, 511. Bloefas, IV. 625. Rotomagum, V. 634
- Conventus procerum, sacri consistorii consiliariorum, et Parisiensis curiae delegatorum ad Germanifanum, IV. 159
- Conventus

I N D E X.

- Conventus Parisiensis praefecturae, II. 101, 104. delegatorum ex omnibus curiis ad Germani-fanum, 154. senatorum et civium Parisiensium, qui libellum querimoniis plenum regi offerunt, III. 430. Septimaniae procerum ad Nemaufum de edicti pacificatorii Bergeraci conditi executione, 632
- Conventus ecclesiarum Protestantium in Gallia, viz. Aureliani, II. 180. Rupellae, III. 61. Milialdi, 329. Montalbani IV. 220. Vapinci, VI. 177. decretis etiam factis, 178
- Conventus ecclesiarum Evangelistarum Thorunae in Borussia, V. 533
- Conventus sacri Ordinis in Belgio de Tridentino concilio recipiendo, II. 776
- Conventus sacri Ordinis in Gallia ad Melodunum, ubi de concilii Tridentini promulgatione actum, III. 677. ad Fontem-bellaqueum, IV. 46. ad Lutetiam, V. 732
- COPANUM, *Koppan*, a Christianis interceptum, IV. 506
- COQUELEIUS, *Coqueley*, (Lazarus) edicti Namnetensis promulgationem gravi oratione in senatu Parisiensi suadet, V. 811. ad statuta academiae Parisiensis executioni demandanda a senatu delegatus, 845
- COQUILLII ROMANEII, *Coquille Sr de Romeney*, (Vidi) obitus et elogium, VI. 182
- CORBIA, *Corbie*, a Car. Humerio intercepta, IV. 885. bibliotheca pretiosa in eo coenobio omnino expilata, *ib.*
- CORBOLIUM, *Corbeil*, a rege captum, IV. 855. a Parmensi expugnatum, 881. a Givrio interceptum, 883
- CORDUBENSIS, *de Cordova*, (Consalvus Ferd.) Suesbiae dux Mediolani praefes, I. 685. Centalium et Montem-calvum capit, 705. consilium de Inquisitionis tribunali illic instituendo omitti suadet, II. 386. bello Granatensi militat, 830. Orgivae suppetias ferre frustra conatur, 840
- CORDUENNAE turris, *tour de Cordouan*, in Garumnae aestuario a Lud. Foxio extrui suscepta, IV. 223
- CORILAEUM, *Courlais*, ab Aumontio captum, V. 439
- CORIOLANUS FURIUS, *Furio Coriolano*, (Frid.) pacis in Belgio ineundae formulam evulgat, III. 392
- CORKE (Axillus) Sigismundi Sueciae et Poloniae regis exercitus praefectus cum Carolo Sueco in Finlandia congregitur, et re strenue gesta, Caroloque vix morte erepto, profligatur, V. 783
- CORNARI, *Cornaro*, (Aloisii) obitus et elogium, II. 477
- CORNARII (Jani) decessus et elogium, I. 725
- CORNEUS, *della Cornia*, (Ascanius) a pontifice in Galliam missus, I. 291. delectus habet, 379, 418. Clusium occupat, 381. Monticulum noctu irrito tentat, 419. alia loca in Etruria capit, 479. ad Clusium fufus et captus, 481. a pontifice petitus Neapolim fugit, 588. a Pio IV PP. in carcerem coniectus, II. 415. expeditionem ad Melitae auxilia ferenda urget, 457. Turcas obsidione soluta fundit, 461
- CORNUPTUS, *de Cornput*, (Joannes) in Daventriae obsidione egregiam navat operam, III. 621. Covordae arcem aedificat, 696. Rennebergium ne Ordines deferat frustra hortatur, 736. Groeningam obsidet, 787. Stenvicam strenue defendit, 792. Stenvicam fortiter defendit, IV. 3. literarum mittendarum novam rationem comminiscitur, 4
- CORNUTUS PLESSIUS, *le Cornu Sr du Plessis le Cosmé*, (Petrus) Cratumni et Monjani praefectus in regis obsequium redit, V. 722
- CORONA, *la Corunna*, ab Anglis irrito obsessâ, IV. 775
- CORRADI, *Corrado*, (Sebast.) obitus et elogium, I. 610
- CORSICAE incolae a Genuensibus deficiunt, I. 425
- CORSICUM bellum, I. 424, 477, 484, 507, 521, 536. II. 384, 410, 507, 579.
- CORTESII, *Cortez*, (Ferd.) mors et elogium, I. 123
- CORTESII (Gregorii) decessus et elogium, I. 196
- CORTINAEUS, *de Courtenay*. Vide Bullinvillerius.
- CORTINAEUS, *Courtenay*, (Edvardus) e Turri libera-
- tus a Maria regina comes Devoniae creatur, I. 444. proditionis infimulatus in carcerem conicitur, 450
- COSSAEUS BRISSACUS, *de Cossé Sr de Brissac*, (Carolus) Subalpinae regionis gubernator et equitum tribunus factus, I. 220. bellum movens Damiani-fanum et Clerium capit, 298. item Lentium, 299. et alia loca, 300. Verrucam et Albam Pompeiam capit, 383. Curtemiliam capit, 421. Cebam item et Vercellas, 422. Valseneram frustra tentat, 509. Eporediam capit, 510. Jacobi-fanum munit, 511. Casalium S. Evasii, Salvatoris fanum et Valentium capit, 512. Valentium irrito tentat, 529. Volpianum expugnat et diruit, 533. Montem-calvum capit, 534. et Valseneram, 623. Cunium et Fossanum irrito tentat, 624. accusatus in aulam revocatur, sed purgatus remittitur, 685. neglectus et ludibrio habitus, frustra apud regem querelas instituit, 706. Picardiae praefectus Guisianis se addicit, 773. Picardiae praefectus, II. 13. obit: ejus elogium, 359
- COSSAEUS (Timoleon) Brissaci comes peditatui Gallico praefectus, II. 599. Bosium, Blossetum, et Clerium fundit, 612. Moventium et Petrogurdium caedit, 689. de Colinio et Andeloto intercipiendis in castris ad Monstrolium Bellai audax consilium in init nullo exitu, 693. ad Mucidanum sclopeti ictu occisus, 707
- COSSAEUS BRISSACUS (Carolus) Andegavi praefectus, IV. 308. ad arcis captae famam Andegavum redit, 309. ejus supellex direpta, 311. Lutetiam a Guisio missus ut Henoticis dux interserviat, 566. ad Anglicum oratorem doliarium munimentorum die missus generosum ab eo responsum accipit, 572. Andegavum irrito tentat, 722. Lutetiae a Meduano duce praefectus, V. 337. de urbe tradenda cum rege agit, 347. ab Amorio senatore Parisiensi, quod senatusconsultum suo nomine proponi vellet, graviter increpatus, 350. in Lutetiam regios admittit, 351. Dinamum et Bertrandi fanum in regis potestatem redigit, 722
- COSSAEUS GONNORIUS, *Sr de Gonnour*, (Arturus) Meti praefectus, I. 348. conchyliato torque donatus Mariaburgo praeficitur, 463. cis Hispanos prope Cerizolium caedit, 705. in aulam missus, 706. Cocavillam et alios qui foederatis Belgis militabant capit, II. 639. in proelio Monconturiano egregiam navat operam, 738. de pace cum Navarrae delegatis agit, 787. cum Colinio dubio eventu configit, 794. Rupellam venit et Protestantium querelas audit, III. 57, 60. in Bastiliam coniectus, 311. ejus mors, IV. 46
- COSENIUS, *de Cossens*, praetorianae legionis praefectus in bello Etrusco militat, I. 622. in Thionvillae expugnatione strenue se gerit, 692. ei Colinii aedium custodia commissâ, III. 125, 127. Colinii caede Parisiensi lanienae dat initium, 129. ad Rupellae obsidionem interfectus, 257
- COSSIO VASATUM, *Bazas*, a Joan. Fabato intercepta, III. 513
- COTONUS, *Coton*, (Petrus) ab Hadriana Fraxinea spiritu maligno obsessâ multa curiosa et vetita sciscitatur, VI. 362
- COVARRUVIAS (Didacus) obit: ejus elogium, III. 543
- COVORDA, *Coevorden*, a Rennebergio occupata et munita, III. 696. a Schenkio capta, 789. ab Hohenloo recepta, 790. mox a Mauritio capta, V. 168. a Verdugo irrito obsessâ, 364
- CRACOVIAE, *Cracovie*, situs et descriptio, III. 266. IV. 514. Not. plebs contra Protestantes insurgit, V. 35
- CRANMERUS, *Cranmer*, (Tho.) Cantuariensis archiepiscopus regis Edvardi VI testamento subscribit, I. 439. in carcerem trusus, 445. Oxonium abductus, 451. flammis traditus, 576
- CRAPADUS, *Crapado*, conjuratione ad Condate Redonum et Mompenserium Henoticis tradendum detecta securi percutitur, V. 148
- CRATENSIS. Vide Antonius.

I N D E X.

CRATUMNUM, *Craon*, a Protestantibus desertum, II. 191. in regis obsequium redit, V. 722

CREIGHTONII, *Creighton*, Jesuitae Scoti a Gul. Parrio consulti memorabile responsum, IV. 217

CREOLIUM ad Esiam, *Creol sur Oyse*, ad Henoticos deficit, IV. 709

CREPACORDIUM, *Crevecœur*, a Carolo Mansfeldio frustra obsessum, V. 214. ab Andrea Austrio cardinale captum, 795. a Mauritio captum, VI. 6

CREQUIUS, *de Crequy*, (Car.) Magdalenam Diguierii filiam uxorem ducit, V. 510. a Sabauda captus, 727. Philippinum Sabaudi fratrem naturalem in duello occidit, 833

CRESCENTIUS (Marcellus) cardinalis concilio Tridentino praest, I. 281. spectro attonitus in morbum incidit et obit, 337

CRISPI insulae Naxi domini inde a Selimo II pulsi, III. 2

CROIUS, *de Croy*, Araschotii dux, (Philippus) ad Durlanium a Lud. Borbonio Condaeo Santandreaano equitum tribuno fufus et captus, I. 415. e castris Vicennarum fuga evadit, 580. ad Belgii Ordines deficit, III. 553. Flandriae gubernator constitutus, 557. a Gandensibus comprehensus, *ib.* mox Araufionensi suadente dimissus, 558. ab Ordinibus deficit, 691

CROIUS (Carolus) Cimaci princeps Araschotani ducis filius a Jo. Austrio ad Ordines deficit, III. 553. Gandenses contra Andinum et Gallos animat, et ne Dunkerkae suppetias ferant impedit, IV. 145. Mariam Brimeam Caroli comitis Megensis heredem uxorem ducit, 209. magistratum Brugis mutat, socios prodit, urbemque Parmensi reconciliat et tradit, 210. a Parmensi missus Bonnam obsidet, 520. et capit, 521. Araschotii dux aurei velleris torque publica ceremonia Philippi Hispani Ordinis principis iussu et auctoritate insignitur, V. 803

CROIUS (Ant.) Rutii comes Hedinum capit, I. 394. decedit, 411

CROIUS (Ant.) Porciani princeps satis concedit, II. 570

CROIUS RUTIUS, *de Croy Comte de Roeux*, (Joan.) Flandriae praeses arcem Gandensem obsidet, III. 469

CROIUS (Phil. Car.) Havreci marchio a Belgii Ordinibus cum copiis Antuerpium missus, III. 472. a Jo. Austrio ad Ordinum partes deficit, 553. ab archiducibus aerario praepositus, V. 803

CROMERI, *Cromer*, (Martini) obitus et elogium, IV. 786

CRONEBERGUS. *Vide* Suichardus.

CROQUETUS, *Croquet*, (Nic.) ob facram coenam Protestantium more celebratam ad mortem Lutetiae damnatus, bonis omnibus fisco addictis, III. 63

CRUCEUS, *Crucé*, Henoticorum in urbe factioni nomen dat, IV. 441

CRUCEIUS, *la Croix*, Mercurianum adiens Salmuriae cum literis capitur, V. 687. Alberti Austrii literis detectis ad mortem damnatur, 639

CRUCEII, *della Croce*, (Hannibalis) decessus et elogium, III. 544

CRUSERII (Hermanni) obitus et elogium, III. 386

CRUSSOLIUS, *de Cruffol*, comes (Antonius) in Provinciam missus Aquas Sextias capit, II. 234. a Protestantibus Septimaniae praeses constitutus, et in duras leges adactus, 306. Delfinatus item praeses, 311. Serignanum et Araufionem recipit, 331. ejus mors, III. 265

CRUSSOLIUS (Jacobus) Baudineus, *Sr de Beaudisner*, dictus: idem Acierius, *Sr d'Acier*, Agatham et Magalam firmat, II. 276. cum Gul. Jousa convenit certis conditionibus, et Pezenacum ei tradit, 277. conditionibus non servatis Frontignanum obsidet, sed irritum, 278. Pusanum et Burgum capit, 281. Mompelianam et Nemaufensem arces capit, 610. Septimaniae et Allobrogum copiis foederatis praefectus, 687. cum magnis copiis ad Condaeam tendit, 688. ad Albaterram se Condaeo conjungit, 690. peditatum

Gallico a principibus praefectus, 708. in pugna Monconturiana captus et mox dimissus, 739. in Parisiensi laniena reginae iussu servatus, III. 136. Uticensium dux Protestantium causam relinquit, 265. Helveticis copiis praefectus ut Damvillae opponeret, 405. decreto pro una religione subscribit, 510

CRUSSOLIUS, Baudineus dictus, (Galeotus) Acierii frater junior in Parisiensi laniena interfectus, III. 131

CUCIUS. *Vide* Buria.

CUJACIUS, *Cujas*, (Jacobus) praescriptionem pro Jo. Monlucio episcopo et comite Valentino Dienti contra Furnesterum scribit, III. 158. ejus obitus et elogium, IV. 896

CURAEUS, *de la Curée*, (Gilb.) infidiose a pontificiis caesus, et conscii dimissi, caede impunita, II. 405

CURAEI (Joachimi) mors et elogium, III. 284

Curia vectigalium Parisiensis aucta, I. 303

Curia de repetundis abolita, VI. 261

CURIONIS (Caelii Secundi) mors et elogium, II. 756

CURLANDICAE dioecesis negotium inter Danum et Polonum componitur, IV. 346

CURLANDIA vastata, VI. 117

CURTIETUS SAMBUCANUS, *Curtieto del Sambuco*, praedo audax contra fidem datam comprehensus, se in mare conjicit, IV. 296

CURTONUS. *Vide* Chabanius.

CURTRACUM, *Courtray*, a Gallobelgis irritum tentatum, III. 694. mox interceptum, 777

CYPRI insulae descriptio et historia, III. 10, 11. variae clades, 32

D

DACIAE, *Transilvaniae*, situs et descriptio, III. 341. in ea ob Arianismum tumultuatur, 622. ejus status post Bostkaii mortem, VI. 361

DACIAE princeps (Joannes Stephanus) Joannis Scepusii filius moritur, III. 68

DACICUM bellum, I. 366, 430. III. 341. VI. 234

DACREUS, *Dacres*, (Leonardus) arma sumit, at fufus in Belgium profugit, II. 766

DADRAEUS, *Dadré*, (Joannes) concionator vehemens Rotomagenses potius mori quam Henricum IV regem agnoscere sacramento adigit, V. 114

DAFISIUS, *Daffis*, (Jac.) fisci patronus Tolosae a plebe tumultuante interfectus, IV. 717

DAGUERRA, *Daguerre*, (Christiana) Fr. Agutii Saluensis comitis vidua Sabaudum in Provinciam invitata, IV. 890. a Sabauda alienata, V. 95

DALLIUS PIQUINIUS, *de Dailly Sr de Piquigny*, (Ant.) in bello Subalpino militat, I. 298. Montemcalvuni foede amittit, 705. ob id ab Adretio citatus, *ib.* in proelio Sandionysiano occisus, II. 604

DALLIA, *de Dailly*, (Margarita) Fr. Colinii uxor Burronum Castellione ad Lupam expugnato victorem capit, ejusque milites palantes caedit, IV. 882

DALLONIUS, *de Daillon*, (Vidus) Ludae comes Niortium irritum obsidet, II. 716. Maranum intercipit, 750. Marennas insulas redigit, 751

DALLONIUS (Fran.) Ludae comes in pugna Euriaca fauciatus, IV. 849

DALLONIUS BRIANCONUS, *Sr de Briançon*, (Fr.) Vidi Ludensis frater in Pictavii obsidione occisus, II. 727

DAMFRONIUM, *Domfront*, ab Henrico IV captum, IV. 826

DAMIANI sanum, *San Damiano*, a Ferd. Gonzaga irritum obsessum, I. 384

DAMPETRAE comes Valla, *de Dampierre appelé Du Val*, (N.) Bethlehemum Gaborem profligat, VI. 236. Strigonium dedere coactus, 294

DAMVILLA. *Vide* Momorantius (Henr.)

DANAEUS, *Daneau*, (Lambertus) Lugduni Batavorum intercipiendi conscius, inde migrare cogitur, IV. 504. obit, V. 642

(h)

DAN-

I N D E X.

- DANDINIUS. *Vide* Menovius.
- DANDOLUS, *Dandolo*, (Matthaeus) Nicosiae praefectus urbe vi capta occisus, III. 17
- DANESIUS, *Danes*, (Petrus) episcopatum Vaurensem in Genebrardi gratiam egerare offert, III. 512. ejus obitus et elogium, 543
- DANIAE, *Dannemarck*, status, I. 33, 34
- DANICAE res, I. 33: II. 262, 390, 396, 475, 568, 757. IV. 784. V. 207.
- DANIAE reges, *viz.* CHRISTIERNUS II electus, I. 33. rex Sueciae coronatus, mox e Suecia et Dania pulsus, 34. obit, 733. FRIDERICUS inauguratus, I. 34. decessit, 35. CHRISTIANUS III Gallum de foedere ineundo sollicitat, I. 35. Revaliensium patrocinium rejicit, 722. obit: ejus mores, 733. FRIDERICUS II Dithmarsos bello petit, I. 733. et subigit, 743. CHRISTIANUS IV Friderici II filius patri succedit, IV. 547. Slevicensium principatum in Holfatiae duces beneficii titulo confert, 785. ad conciliandam in Belgio pacem legatos ad Ordines irritum mittit, V. 706. Annam Catharinam Brandeburgicam uxorem ducit, 711. FRIDERICUS III in Henrici Julii Brunsvici Brunsvicani urbem obfidentis castra venit, VI. 293
- DANTISCUM. *Vide* Gedanum.
- DARLAEUS. *Vide* Stuartus.
- DASYPODII (Conradi) decessus et elogium, V. 847
- DAVENTRIA, *Deventer*: ejus descriptio, III. 620. a Rennebergio capta, 622. a Gul. Stanleio Hispanis prodita, IV. 489. a Mauritio Nassovio capta, V. 30
- DAVID GEORGIANUS Christianam religionem egerat, et Sophinorum sectae nomen dat, a Persarum rege fratris senioris ditione donatus, III. 648. ad Turcos deficit, IV. 228
- DAVIDIS advocati Parisiensis ad pontificem a novi foederis auctoribus missi secretus commentarius, III. 506
- DAVID. *Vide* Perronus.
- DAVID (Franciscus) Aarii dogmata in Dacia renovat, mox latebras quaerens obit, III. 622
- Decimae a nobilitate Polona occupatae, frustra a pontifice pro clero vindicantur, IV. 346
- DEFFIATUS. *Vide* Cofferius.
- DELBENIUS, *Delbene*, (Petrus) obit: ejus elogium, IV. 875
- DELFEZIELA, *Delfziel*, a Mauritio capta, V. 38
- DELFINATUS Ordines litem de provinciae oneribus inter se intentant, tandem in regis consistorio decimas, deteriore plebis conditione, VI. 158
- DELFINATUS, *Dauphiné*. Res illic gestae, II. 26, 222, 225, 231, 242, 307, 331, 610, 687. III. 144, 234, 307, 328, 364, 416, 807. IV. 316, 422, 482, 606, 890. V. 90, 156, 313, 509, 694.
- DELFINI, *le Dauphin*, Franciae natalis, VI. 97
- DELFINUS princeps, *le prince Dauphin d'Auvergne*. *Vide* Borbonius Monpenserius.
- DELFINUS, *Delfino*, (Joan.) cardinalis rem inter pontificem et Venetos ad concordiam reducere tentat, VI. 386
- DEMONT JOSII, *de Montjosieu*, (Lud.) elogium, IV. 157
- DENORES CYPRIUS, *de Nores Cypriot*, (Jafon) obit: ejus elogium, IV. 898
- DESCARTEUS, *Des Cartes*, Barralio regio oratori ab epistolis ad regem cum N. Hostae proditionis indicibus missus, VI. 258
- DESIDERIUS, *Desiré* (Arturus) libellum in Hispaniam perferens capitur et mulctatur, II. 128.
- DESSII MONTALAMBERTI, *de Montalambert Sr de Desse*, (Andreae) in Scotiam expeditio, I. 189. in Northumbriam irruptio, 194. in Tarvennae defensione caedes, 412
- DESPEUS VETUSVILLA, *de Scepeaux marechal de Vielleville*, (Franciscus) Aurelianum missus ad con-
- juratores Ambofianos intercipiendos, I. 826. Lugdunum in fidem regis accipit, II. 331. in Septimaniam, Delfinatum, et Provinciam missus ad res juxta edictum pacificatorium administrandas, 346
- DEZAE (Petri) cardinalis obitus, VI. 4
- DIEPPA, *Dieppe*, a Protestantibus occupata, II. 173. a rege in fidem accepta, 301. a Mongomerio astu recepta, 301. a Catevilla irritum tentata, 701. ab Aemaro Casto in regis Henrici IV manus configinata, IV. 797
- DIGUIERIUS. *Vide* Bona.
- DINAMUM, *Dinan*, in Armorica, in regis obsequium receptum, V. 721
- DINTEVILLA, *de Dinteville*, (Joachimus) Campaniae praefes Montemfalconem capit et Amblisium fundit, IV. 760. Menehildis fanum strenue defendit, 883
- DIONANTUM, *Dinant*, a Gallis expugnatum, I. 462
- DIONYSII fanum, *S. Denis*, a rege Henrico IV captum, IV. 868. a Parisiensibus irritum tentatum, V. 52
- DIOSA (Albericus) a Turcis cum bireme occupata transfugit, III. 457
- Diploma pontificium de jure academiae Durocortoro Remorum concessio in acta curiae Parisiensis relatum sub certis legibus, I. 215
- DITHMARSIAE, *Dithmarsen*, situs, indigenarum ingenium, et ab antiquo domini, I. 733. a Daniae rege et Holfatiae duce tota regio subacta, 743
- DIVIODURUM, *Metz en Lorraine*. *Vide* Metis.
- DIVIONENSES, *ceux de Dijon*, Bironum recipiunt, V. 461. arce tandem dedita, 464
- DIVONA CADURCORUM, *Cahors*, a Navarro intercepta, III. 803
- DIVORTII exempla e Galliae regibus ducta, V. 836
- DODONAEI, *Dodonée*, (Remberti) decessus et elogium, IV. 320
- DOESBURGUM, *Duysbourg*, ab Ordinibus deficit, IV. 324
- DOINELLUS, *Doineau*. *Vide* Sansolinus.
- DOLAEUS, *Dolé*, (Lud.) pro curionibus Parisiensibus contra Jesuitas orationem coram senatu habet, petens ut sacramentorum administratione interdican-
- tur, V. 411
- DOMANIUM regium apud Gallos inalienabile, III. 517
- DOMINICUS Guisianorum emissarius conjurationem de Navarra et liberis capiendis, et coram Inquisitionis tribunali in Hispania sistendis Hesperio aperit, II. 402
- DONATI, *Donato*, (Fran.) Venetorum principis mors, I. 429
- DONATUS (Leonardus) Venetiarum dux electus, VI. 386. senatus Veneti constantiam pontificisque intemperantiam regis oratoribus aperit, 400. ad concordiam inclinatur, 404. ab Hispanis in pretio habitus, 407
- DONAVERDAE, *Donawerth*, tumultuatur, VI. 423. urbs Maximiliano Boaiaro dedita, 424. ne a Suevico circulo avellatur, principes et urbes irritum petunt, 425
- DONAVIUS, *le baron de Dhona*, (Fabianus) Germanicis copiis praefectus Lotaringiam vastat, IV. 463. perniciosissimo errore pugnandi occasionem praetermittit, 464. Mongladium excipit, et Charitaeum versus progreditur, 467. Belsiam petit inter tres exercitus magno errore incedens, 469. ad Vimorium nocturna pugna damno utrinque accepto cum regis congressus, 470. ad Alnetum insigni clade adfectus, 475. mox et ad Genabum, 476. cum rege transigit, vitae incolumitate suis promissa, 477, 478. Apologeticum edit, cui a Jac. Bongarsio responsum, *ib.* in Not.
- DONELLUS, *Doneau*, (Hugo) Lugduni Batavorum intercipiendi conscius inde secedere cogitur, IV. 504. obit: ejus elogium, V. 41
- DOR-

I N D E X.

- DORDINGA**, *Dourdan*, a Birono capta, V. 62
DORDOGNIUS, *Dordono*, (Petrus) Hispanus ob infidias contra Arausionensem morte affectus, IV. 144
DOUZA NORDOVICUS, *de Does Sr de Noortwick*, (Joannes five Janus) Lugdunum Batavorum strenue defendit, III. 380. et seq. ad Bredae colloquium delegatus, 390. in Angliam, 402. ejus decessus et elogium, VI. 243
DOUZAE (Jani) Jani filii obitus et elogium, V. 641
DOUS, *D'O*, in Henrici III gratia floret: ejus ingenium et mores, III. 630. in proelio Euriaco fauciatus, IV. 849. cum Birono dissidet, 868. obit, V. 433
DRACONITES (Joannes) obit: ejus elogium, II. 477
DRAGUTES piratarum dux a Solimano constitutus, I. 255. a Janetino Auria captus et libertati restitutus, 256. Aphrodisium occupat, 258. a Jo. Vega fusus, 263. in Cantarae sinu ab Auria obsessus miro astu se classemque subducit, 266. Auriam fugat et VII navigia capit, 380. in Corficam exscensionem facit, 425. inde discedit, 426. ad S. Hermetis in Meliteni insula arcem lethaliter fauciatus, II. 450. decessit, 451
DRAKI, *Drake*, (Fran.) in Angliam toto orbe circumnavigato reditus, III. 769. in Indias Occidentales expeditio, IV. 369. ad Hispanam classem formidabilem inspiciendam missus, in Baetis aestuario multas naves deprimit, 506. Anglicae classis contra Hispanam paratae vicarius Valdesianam navem capit, 535. cum classe in Hispaniam et Lusitaniam navigat nullo successu, 774. in Indiam Occidentalem cum classe navigat, V. 565. obit, 566
DRASCOVITIUS, *Draskowitz*, (Georgius) Quinqueclessiensis episcopus Ferd. Caesaris ad concilium Tridentinum orator, II. 248
DROCUM, *Dreux*, ab Henrico IV obsessum, IV. 843. tormentis deductis in vicinia pugnatum, 846. a rege obsessum, V. 278. et captum, 281
DROCENSIS MORINVILLA, *de Dreux Sr de Morinvilla*, (Joan.) interficitur: ejus familia et elogium, IV. 859
DRURIUS, *Drury*, (Gul.) Momoniae praefes motus in Hibernia compefcit, III. 502
DRUSORUM in Syria historia, IV. 353. ab Ebraime Aegypti praefecto bello petiti, 355
DRYANDRI (Joannis) mors et elogium, II. 74
DUARENI, *Duarein*, obitus et elogium, I. 790
DUBRAVII, *Dubraw*, Skalae (Joan.) decessus et elogium, I. 429
DUDITHIUS, *Dudith*, (Andreas) episcopus Tinnienfis Ferdinandi Caesaris ad concilium Tridentinum orator, II. 248. Poloniam Rosembergo oratori comes a Caesare missus, III. 275. eo iterum missus, 422. ejus obitus et elogium, IV. 787. vitae compendium et de eo uxoris somnium, 788. ex astrologia de morte sua conjecturam facit, *ib.* mortis praefagium, 789
DUDLEIUS, *Dudley*, (Joannes) Warwicensis comes et Northumbriae dux cum Annebaldo de pace inter Franciscum I et Henricum VIII transigit, I. 90. Somersctum accusat, 207. pacem cum Gallo suadet, 218. sublato Somerscto de regno invadendo cogitat, 305. regi Edvardo VI ut sorores exheredet auctor, 438. Cantabrigiam cum exercitu progreditur, 440. Londinum captivus deducitur, 443. ad mortem damnatus, 444
DUDLEIUS (Ambrosius) Joannis filius natu maximus Warwici comes Franciscopolim appellit, II. 301. urbem lue grassante dedit, 353
DUDLEIUS, *Dudley*, (Robertus) Joannis filius junior Leicestriae comes conchyliato torque donatus, II. 509. summus Belgii praefectus ab Elisabetha Angla constitutus, IV. 339. mox a Belgii Ordinibus inauratus, 383. severa edicta condit, 384. Doesburgum capit, 390. Ordinibus de publica administratione questis in Angliam redit, 392. ejus cum Hobenloo et Ordinibus similtates, 488, 495. Slufis suppetias ferre irrito tentat, 495. ejus literae ad Jo. Junium, 496. ab Elisabetha revocatur, potestate abdicata, 505. ejus obitus, ingenium, genus, 547
DUDLEIUS (Andreas) Joannis Northumbrii frater ad mortem damnatur, I. 444
Duellum inter Vidum Cabotium Jarnacium et Fran. Vivonum Castaneum, I. 115. inter Manricem Hispanum et Randanum, 397. inter Gallos et Hispanos, 534. Renatum Lavallum et Buellium nothum Sancerrae comitis filium, II. 48. Antonium Plessium Richelium et Sammartinum Brichanteum, 208. Jac. Levium et Carolum Balsacum Dunensem, III. 629. Henricum Turenium et Durfortium Rosanum, 689. Thomam Epirotam et Rogerum Willelmium, IV. 3. Carancium principem et Carolum Bironum cum amicis, 410. Car. Crequium et Philippinum Sabaudum nothum, V. 832. Car. Breauteium et XIX Gallos et XX Silvae-ducis praefidiarios, VI. 5.
de Duello inter Condaeam et Meduanium actum, III. 532. Edvardum Norrifium et Hohenloum comitem, IV. 488. Eslexium et Villarium, V. 112
DUGLASSIUS MORTONIUS, *Douglafs comte de Morton*, (Jacobus) regiae caedis suspectus, II. 540, 549. III. 765. Scotiae prorex constitutus Edinburgensem arcem obsidet, III. 245. eam capit, et cum deditiis severe agit, 246. proregis potestatem abdicat, 623. pristinam auctoritatem ad se contrahit, mox se domum recipit, 624. a Jacobo Stuarto Araniae comite laesae majestatis postulatus et in carcerem coniectus, 766. damnatus et securi percussus, IV. 30
DUGLASSIA (Margarita) Matthaei Leviniae comitis vidua, et Jacobi VI avia, obit, III. 624
DUGLASSIUS, *Douglafs*, (Archibaldus) Angustiae comes in proelio ad Ildebergum Anglos fundit, I. 116. in proelio ad Prestonium primae aciei praefectus, 119
DUMBARENSIS. *Vide* Borbonius Monpenferius.
DUNENSIS. *Vide* Balsacus.
DUNKERKA a Parmensi capta, IV. 146
DUODUS, *Duodo*, (Petrus) a senatu Veneto ad pontificem missus frustra res componere laborat, VI. 386. admittus nullo fructu, 387. redit, *ib.*
DURACIUS. *Vide* Durfortius.
DURANDUS. *Vide* Villagagnonus.
DURANTIUS, *Duranti*, (Jo. Steph.) senatus Tolosani primarius praefes: ejus elogium, IV. 714, 717. a plebe tumultuante occisus, *ib.*
DURETUS, *Duret*, (Claud.) pro Jesuitis in lite cum academia Parisiensi verba facit, V. 406, 416
DURFORTIUS DURACIUS, *de Durfort Sr de Duras*, (Symphorianus) Burdigala irrito tentata Candalae comitem intercipit, II. 285. Macarii-fanum capit, 286. a B. Monlucio fusus, *ib.* Laufertam expugnat, in ecclesiasticos faeviens, 288. mox et Cailum, 289. Marcum capit, 291. ad Veram fusus, 303. Laufmonerium cum CCC caedit, 304. Aureliani vulneratus obit, 344
DURFORTIUS ROSANUS, *de Durfort de Rosan*, lorica subtus tectus cum Turenio duello congreditur, III. 669
DURLANIUM, *Dourlans*, a Fontano obsessum, V. 481. ejus situs, *ib.* vi captum, 485
DUROCORTORI REMORUM, *Reims*, tumultuatur, V. 339
DYRRACHIUM, *Durazzo*, ab Hispanis captum, VI. 370
DZIALINIUS, *Dzialinski*, (Paulus) a Sigismundo Polono ad pacem inter Philippum et Elisabetham Anglam conciliandam liberius agens, graviter ab ea increpatur, V. 708

E

EBERARDUS SANSULPITIUS, *Ebrard de S. Sulpice*, (Joan.) cum XIII triremibus missus ut militem et

I N D E X.

- et machinas Monte-ilcini in Galliam pace facta reduceret, I. 756, 784. conjurationem in Navarram et liberos detegit, Navarramque monet ut suae salutis prospiceret, II. 402. ad Damvillam a rege missus, III. 308, 327
- EBERI** (Pauli) mors, II. 755
- EBERSTENIUS** comes (Otho) Ordinibus Belgii militans ex Artuerpia recedens submergitur, III. 475
- EBERSTENIUS** comes (Sigismundus) Turcos caedit et Petrinam capit, V. 551. Craftovitzium irrito obsidet, 573, 577. Turcos Petrinam obsidentes caedit, 578
- EBNEMAN** Drusorum princeps, IV. 354. Ebraimicis copias fundit, 355. ab Ebraime pecunia emunctus, fidei ejus tamen se committere detrectat, 356
- EBORACENSIS**, *York*, (Rolandus) Gandavi captus conjurationem fatetur, IV. 208. propugnaculo Zutfanienfi praefectus, 391. ad Hispanos deficit, 489
- EBRAIMES** Aegypto praefectus Drusos seu Maronitas bello petit, IV. 355. Ebnemanis Emiris vicarium cum CCCL Drucis contra fidem datam trucidat, 357. Constantinopolim venit, 357
- EBRAIMUS** Solimani Turcarum imperatoris legatus Maximiliani in Romanorum regem electioni adest, II. 261
- EBRODUNUM**, *Ambrun*, a Diguierio interceptum et expugnatum, IV. 317
- EBROICUS**, *d'Evreux*, (Walterus) Essexiae comes in Hiberniam missus rebelles profligat, III. 247. ejus gesta, 403. inde revocatus, *ib.* obit non sine veneni suspicione, 502
- EBROICUS** (Robertus) Essexiae comes Walteri Essexiae comitis filius, aula se proripit et expeditioni contra Hispaniam et Lusitaniam susceptae interest, IV. 775. in hostium conspectu descensum facit, 776. Fontanum ad singulare certamen provocat, 777. cum copiis Henrico IV auxiliaturis ad Rotomagi obsidionem missus, V. 111. duellum cum Villario frustra petit, 112. a regina in Scotiam Henrico Friderico Jacobi VI filio nato legatus, 376. cum classe in Hispaniam missus Gadeis appellit, 620. classem Hispanam incendit aut capit, *ib.* Gadeis expugnat, 621. ejus cum Roberto Cecilio aemulationes, VI. 58. conjurationis series, 59. captus, coram paribus suis sistitur, 61. decollatus, 65
- Ecclesiae Gallicanae conventus ad Melodunum**, ubi de concilio Tridentini promulgatione actum, III. 677. ad Fontem-bellaqueum, IV. 46. ad Lutetiam, V. 732
- Ecclesiarum Protestantium in Gallia conventus**. Aureliani, II. 180. Rupellae, III. 61. Milialdi, 329. Montalbani, IV. 220. Vapinci, VI. 177
- Ecclesiastica disciplina sine Romani pontificis auctoritate in Insulibus administrata**, I. 20. item in Hispania, 23. in Sicilia, regno Neapolitano, et Mediolanensi principatu a Philippo Hispano vindicata, III. 52, 53. in Gallia pro tempore scissurae seorsim a pontifice constituta, V. 133
- ECHINADUM** insularum, *Scogli de Curzolari*, et Corinthiaci sinus descriptio, III. 46. ibi foederatorum Christianorum classis insignem de Turcica reportat victoriam, 47
- ECHINI**, *Erizzo*, (Sebastiani) decessus et elogium, IV. 320
- Eclipses solis et lunae**, VI. 301. lunae, III. 216
- ECMONDANUS**, *d'Egmond*, comes, (Lamorallus) Sanguintiniana victoriae praecipuus auctor, I. 652. Thermum ad Gravelingam caedit, 696. in Hispaniam a concilio Belgico missus peramanter in speciem a Philippo excipitur, et facta levamenti spe dimittitur, II. 521. Arausionensis monita spernit, 534, 558. in carcerem coniectus, 566. capite truncatus, 642
- ECMONDANUS** comes (Philippus) ab Ordinibus deficit, III. 685. Bruxellas intercipere irrito conatur, *ib.* a Lanovio captus, 778. cum Lanovio mutatus libertati restituitur, IV. 334. Tergoensem insulam irrito tentat, 768. proelii Euriaci Meduanio auctor, 845. in eo occisus, 849
- ECMONDANUS** comes (Car.) aurei velleris torque insignitur, V. 803
- ECMONDANUS BURANUS**, *d'Egmond comte de Buren*, (Maximilianus) cum copiis auxiliaribus incolumis in Caesaris castra venit, I. 77. Francofurtum capit, 89. civibus deditionem exprobrat, 90. ejus obitus et elogium, 196
- EDERUS BELLOMANERIUS FONTANELLA**, *Eder de Beaumanoir Sr de Fontanelles*, (Guido) Corilaeum dedit, V. 439. Cornubiensem dioecesin paene desolat, 690. captus et rotae membris confractis impositus, VI. 146
- Edictum regium in curia Parisiensi promulgatum ad mendicos cohibendos**, I. 110. de scloppetis, 189. de aedificiis extra Lutetiae suburbia, 204. de sacerdotiis obtinendis, 220. de pecunia Romam non exportanda, 285. Castrobriendaeum contra haereticos, 286. de moneta, 304. de laniis, *ib.* de scribis creandis, 428. senatum Parisiensem semestrem constituens, 470. anno tertio post abolitum, 471. de rerum criminalium succinctis quaesitoribus instituendis, 559. quo sectarii criminis cognitio ecclesiasticis relinquitur iudicibus, senatu reclamante, 559. de clandestinis nuptiis, 665. de praeteritorum gratia et conscientiae libertate, 825. Romorantinum contra Sectarios et coitiones illicitas, II. 5. ne Hugonoti et Papistae vocabula contumeliose usurpentur, 110. de religione Julianum dictum, 112. Januarium, quo Protestantibus conveniendi toto regno fit potestas, 158. quod ad senatum Parisiensem missum aegre recipitur, 159. tandem confirmatum (excepta Lutetiae conveniendi libertate) in altero regis edicto, quo rumorem de sua captivitate falsum declarat, 171. Romivilianum, quo senatus-consulti Tolosani contra Protestantes severitas mitigatur, et Protestantibus Tolosani tumultus fit gratia, quo a senatu rejecto alterum conditur, 272. alterum item post Rotomagum captum, 299. et post Drocense proelium, 326. pacificatorium, 344. quod interpretatione irritum redditur, 348, 406. de bonis foli ecclesiasticis alienandis, 350. de decimis in sacri Ordinis gratiam, 356. de transactionibus in commercio stabiliendis, 358. de Argenti fodinis decima regi attributa, *ib.* de librariis ne libros non approbatos typis mandent, *ib.* de sacri Ordinis immunitatibus, *ib.* de projectis in aedificiis urbanis tollendis, *ib.* de mercatorum Lutetiae et aliis locis jurisdictione, qui de controversiis inter negotiatores summatim cognoscant, *ib.* de consignationibus per septennium, 359. ecclesiasticis facultatem bona superiore anno alienata redimendi concedens, 400. de anno non a Paschali die sed a Kalendis Januariis inchoando, *ib.* de turrulis et locis vacuis regii patrimonii in Lutetia vendendis, *ib.* de munitioibus nuper in urbibus exstructis destruendis, 406. de tabernarum ac diversoriorum institoribus et rerum ad victum necessariorum pretiis, 407. Moliniense, 508. alterum pacificatorium, 625. contra Protestantes severum, 684. mox et alterum pacificatorium, 804, 805. de non gestandis armis, III. 63. pacificatorium post tertium civile bellum violatum, 58, 59, 124. de pace publica, 111, 115, 116. pro Protestantium salute, 165. post quartum bellum civile pacificatorium, 264. alterum post quintum bellum pacificatorium, 488. in Ordinum comitiis pro una in regno religione, 509, 524. ut consanguinei principes Franciae pares ceteros licet antiquiores praecedant,

I N D E X.

- dant, 511. ut notarii publici in contractibus horam apponant, *ib.* pacificatorium quod suum vulgo rex vocavit, 540. de monetis, 541. de foli contractibus ut partes cum notariis subscribant, 668. Flexianum de pace, IV. 21. contra secretas foederationes, 222. contra clandestinas coitiones et molitiones, 262. contra Protestantes, 282, 305, 317, 410, 601. conditiones cum Guisio et Henoticis pactas confirmans, Julianum dictum, 601. jura proximi regis agnati Borbonio cardinali tribuens et amplians, 613. unionis pro lege fundamentali habendum, 634. unionem Catholicorum Juliano edicto factam confirmans, 677. cunctos ad obsequium gratia praeteritorum facta vocans, ni facerent perduelleis declarans, 719. curias quae belli tempore Protestantibus jus dicerent revocans, 889. quo Julianum ultimum Henrici III revocatur, V. 67. quo praeteritorum oblivione sancita, gratia fit omnibus, 333, 334. quo gratia Parisiensibus fit, 354. item de senatu restituendo, *ib.* quo R. C. religio Niortii, Fontenaii, Rupellae, aliis locis restituitur, 359. Pictaviense in gratiam Protestantium confirmatum, 432, 454. alterum in gratiam debitorum, 433. Namnetense, 727. quo promiscuus scloppetorum usus prohibetur, 732. Namnetense in senatu Parisiensi disceptatum, 808. tandem promulgatum, 814. serici panni importationem prohibens, 838. ad refraenandam duellorum licentiam, VI. 155. de re monetaria, abrogato per aureos computandi usu, 155. de auri, argenti et metallorum fodinis, 156. de Jesuitarum restitutione, 248, 254
- EDMUNDUS**, *Edmonds*, (Thomas) Anglicus apud Albertum archiducem orator, VI. 274
- EDOVILLA**, *le Sr d'Edouville*, Henoticos ad Crepiacum fundit, V. 455
- EDVARDUS VI** Angliae rex. *Vide* Angliae reges.
- EFFINGHAMIVS**. *Vide* Howardus.
- EGGENBERGIUS** Turcas ad Siffegam caedit, V. 198
- EGNATII** (Jo. Bapt.) mors et elogium, I. 429
- EINDOVIA**, *Eindoven*, astu capta et statim amissa, IV. 12. a Boniveto capta, 132. a Car. Mansfeldio recepta, 143
- ELISABETHA** Angliae regina. *Vide* Angliae reges.
- ELISABETHA** Maximiliani II Caesaris filia Carolo IX nupta, II. 780, 806. eadem Galliae regina Carolo IX uxor coronam regalem in Dionysii-fano accipit, et Lutetiam solemni pompa ingreditur, III. 63. viri Condaeo mortem minantis impetum comprimit, 150. in Germaniam se confert, 407. obit, V. 179
- ELISABETHA** Henrici II filia in Hispaniam deducta, I. 794. Philippi Hispani procuratoribus tradita, 795. ejus nuptiae consummatae, 796. obit, II. 636
- ELISABETHA** Joannis III Sueciae regis foror et Christophori Megalopolensis vidua obit, V. 716
- ELLEBOVIUS**. *Vide* Lotharingus.
- ELTZIUS**, *de Eltz*, (Jacobus) Trevirensis archiepiscopus electus, II. 571. Trevirenses bello petit, mox cum iis transigit, 655. moritur, IV. 21
- ELVANGIUM**, *Elwangen*, Teutonico magistro a Wirtembergico ereptum, I. 399
- EMANGUL** Gengae praefectus Atropatenam defendendam suscipit, III. 662
- EMBARCA** (Abrahamus) Aphrodisium Draguti prodit, I. 258
- EMBDÆ**, } *Embden*: ejus situs, origines, et oppi-
sive } danorum cum comitibus dissidia, V.
- EMBDENA**, } 532. ibi tumultuatum, 765. VI. 231.
motus tandem compositus, 373
- EMBDENSIS** comes (Joannes) obit: ejus elogium, V. 40
- EMBDENSIS** comes (Ezardus) Emdenses bello petit, V. 533. seditionem Embdæ excitat, 765
- EMBDANOS** inter et comites de pace tractatum, VI. 107
- EMBDENSIS** (Joannes) Ennonis fratris filiam ducit, T O M. VI.
- VI. 231. Paterbornam episcopi nomine occupat, *ib.*
- EMIRUS HAMECES**, *Emir Hamze*, Mahometis, Hodabendae Persarum regis filius natu grandior Erem recipit, et Sumachiam et Tataros caedit, III. 659. Turcos ad VII CIO caedit, IV. 358. Turcos ad VIII CIO mox ad XX CIO occidit, 361. ad XX CIO iterum occidit, exercitus jumentis annona et praeda Taurisiana onustis captis et abactis, 362. Turcomannos rebellantes caedit, 364. Salmam capit, Zeinellum et mox Reivani purpuratum fundit, 366. domesticis infidiis retardatus, tandem ab Eunucho ab Aliculi Chano subornato interficitur, 367
- EMUS**, *Emo*, (Gabriel) Ramadanis viduam et Turcos captos indigne interficit, IV. 235. mox ob id capite plexus, 236
- ENCHUSA**, *Enchuyfen*, ad Belgas foederatos deficit, III. 179
- ENDANUS**, *d'Enden*, (Cornelius) cum quatuor Germanorum cohortibus ad Hispanos deficit, III. 474. ad Antuerpiam occupandam a Jo. Austrio missus a Campaniaco funditur, 552
- ENGOLISMA**, *Engoulesme*, a Protestantibus occupata, II. 209. dedita, 210. ab Aneloto capta, 686. ejus situs, IV. 617. ibi inita contra Espernonium conjuratio, 618
- ENGOLISMENSIS** pagus, *l'Engoumois*. Res illic gestae, II. 209, 686
- ENGOLISMENSIS**, *d'Engoulesme*, (Henricus) Francia prior, Henrici II nothus filius, Colinii cadaver indigne habet, III. 130. alteram Parisiensem lanienam tentat, 200. Pinarolium et Savillanum in Sabaudi manus consignat, 362. Massiliam venit et Henoticos conjuratos supplicio afficit, IV. 267. a Philippo Altovito occisus, 411
- ENGOLISMENSIS** (Carolus) Caroli IX filius naturalis Catharinae reginae parentis heres institutus, IV. 686. Sagonae comitem in pugna Arcensi occidit, 803. *Vide* Valesius.
- ENTENSIUS**, *Entens*, (Bertelus) a Groeningensibus caesus et captus, III. 619. tandem dimissus, 622. occisus, 787
- ENTRAGIUS**. *Vide* Balsacus.
- EPISCOPIUS**, *l'Evesque*. *Vide* Casserius.
- EPOREDIA**, *Ivrea*, a Brissaco capta, I. 510
- EQUITIA** insula, *isle aux Chevaux*, ab Anglis occupata, mox a Scotis recepta, I. 195
- ERALDI** castrum, *Chastellerault*, ab Andino irrito obfessum, II. 730. Andino deditum, 741
- ERASSUS**, *Erasso*, (Fr.) Caesari ab epistolis, I. 309
- ERASTI** (Thomae) mors et elogium, IV. 164
- ERBERGA**, *Erenberg*, arx a Schertelio capta, I. 69. a Castelalto recuperatur, 83
- ESCODECA**. *Vide* Boetius.
- ESCOVEDUS**, *Escovedo*, (Joannes) Jo. Auftrium et Philippum ad bellum in Belgio movendum incitat, III. 549. ejus ingenium, 550. Ant. Perezii jussu interfectus, 552
- ESCUBLEUS SURDISIUS**, *d'Escoubleau Sr de Saurdis*, (Henricus) cardinalis Burdigalae episcopus primarium praesidem, et Verdunum consiliarium excommunicat, ob id a senatu censura notatus, VI. 157. senatores Burdigalenses, qui secundum Prennetum appellantes ab ejus sententia tanquam ab abusu pronunciaverant, excommunicat, 379. ob id a senatu multatus, *ib.*
- ESPENCAEI**, *d'Espense*, (Claudii) elogium, I. 551. in colloquio Possiaceno oratio, II. 123. liber de clandestinis matrimoniis, 376. de concilio Tridentino sententia, 377. ejus mors et elogium, III. 69
- ESPERNAEUM**, *Espernay*, a Guisio captum, V. 130. a rege receptum, 132
- ESPERNONIUS**. *Vide* Nogaretius.
- ESPINACUS**, *d'Espinac*, (Petrus) archiepiscopus Lugdunensis: (i)

I N D E X.

- cunenſis: ejus ingenium et mores, IV. 269, 562. cum Eſperonio diverbium, 562. ad Guiſii partes aperte tranſit, libello in Eſperonium Gaverſtoni nomine indigitatum evulgato, *ib.* ſub custodia retentus, 670. interrogatus reſpondere detrectat, quamvis immunitates eccleſiasticae in majeſtatis crimine ceſſant, 674. a Pariſienſibus ad Meduanum miſſus, 867. de pace agit, 872. ejus in Surenæ colloquio orationes, V. 245, 246, 247, 254, 260, 266. Nemoroſium Lugduni comprehendit urbis potens, 307. obit: ejus elogium, 805
 ESPINOIUS MELODUNUS, *de Melun prince d'Espinoz*, (Carolus) ad Dorlanium occiſus, I. 415
 ESPINOIUS MELODUNUS, *de Melun prince d'Espinoz*, (Petrus) Tornacum in Ordinum fide retinet, III. 684. Condatum intercipit, mox deſerit, 783. excuſionibus Hannoniam infeſtat, IV. 12. in Galliam ab Ordinibus Belgii legatus regi Henrico III patrociniū oblaturus, 249
 ESSARTIUS. *Vide* Montalambertus.
 ESSEXIUS. *Vide* Ebroicus.
 ESTRAEUS, *d'Estrees*, (Antonius) Faræ ad Eſiam præfectus ibi a Flor. Pienna intercipitur, IV. 808
 ESTRAEA (Gabrielis) obit, V. 815
 ESTRUMELIUS, *d'Esjourmel*, (Mich.) de Perona, Monte Deſiderii et Roia cum rege tranſigit, V. 339
 ETRURIAE Magni Ducis titulus Cosmo Mediceo a pontifice attributus, I. 753. a Caefare Francisco Mediceo petente confirmatus, III. 404
 ETRUSCUM bellum, I. 417, 472, 512, 529, 535, 543, 548, 621, 683, 700.
 Euchariſtia, de communione in utraque ſpecie in Bohemia altercatio, I. 458. coenæ integrae uſus in Bohemia, Austria et Vindelicia permittitur, 603. de communione in utraque ſpecie in concilio Tridentino actum, II. 250, 251. hujus reſtitutionem petunt oratores Gallici, 361, 362. Caefaris item et Baioari, ſed irritum, 416, 441. *Vide* Calicis uſus.
 EUDAEMON-JOANNES (Andr.) Jeſuita apologiam pro Garneto ſcribit, VI. 346

F

 FABATUS, *Favas*, (Joan.) Coſſionem Vaſatum intercipit, III. 574. ejus mores, *ib.* Regulam ad Garumnam intercipit, *ib.* Caſtellum Meduano dedit, IV. 402
 FABER PIBRACIUS, *du Faur Sr de Pibrac*, (Vidus) regius ad concilium Tridentinum orator, II. 249, 370. orationem in concilio habet, 250. epiſtolam Staniflai Elvidii nomine ſcribit, ad excuſandam Pariſienſem lanienam, quam intra ſe deteſtabatur, III. 158, 159. Carnovii orationi reſpondet, 299. Henricum III in clandestina e Polonia profectione ſecutus deerrat, et periculum vitae adit, 322. iterum in Poloniam miſſus a latronibus captus, in magno discrimine verſatur, 421. ad proceres Polonos dat literas mandata exponens, 422. reſcit, 423. Margaritæ Navarri uxoris cancellarius, 803. Andmi cancellarius conſtitutus, IV. 83. obit: ejus elogium, 250
 FABRI, *du Faur*, (Petri) deceſſus et elogium, V. 848
 FABER, *du Faur*, ob ſententiam in Mercuriali conventu libere dictam in carcerem conjicitur, I. 759, 760. ejus cauſa agitata, 782. dignitati reſtitutus, 783
 FABRITII, *Fabrice*, (Georgii) obitus et elogium, III. 70
 FABRITII (Franciſci) mors et elogium, III. 284
 FACHINETUS, *Fachinetti*, (Jo. Antonius) cardinalis pontifex electus, V. 103
 Factiones Acromontanorum et Bellomontorum in Navarra, I. 7. Picorum et Gratianorum in Burgo S. Sepulchri, II. 582. Guiſianorum et Momorantiorum in regno, III. 353. Hoſpitalianorum et Morvilleria-
 norum in aula, *ib.* Carſitarum et Raſorum in Provincia exortae, 416. Auſtriacorum et Piaſtorum in Poloniae regis electione, 422. Spinolarum et Auriannorum contra Flifcorum et Grimaldorum in Genua, 437. Anglicana et Levinia in Scotia, IV. 348
 FAERNI (Gabrielis) deceſſus et elogium, II. 144
 FAGII (Pauli) elogium, I. 59. mors, 206. cadaver exhumatum, 578
 FALLOPII (Gabr.) obitus et elogium, II. 325
 FAIUS SPESSEUS, *de Faye Sr d'Espeſſes*, (Jac.) ab Henrico III poſt Caroli IX mortem in Galliam cum mandatis miſſus, III. 321. apud Polonos regius orator, 422. in comitiis Bloeſenſibus contra ſacrum ordinem qui Tridentinae ſynodi promulgationem urgebat, regni et eccleſiæ Gallicanae libertates tutatur, 656. ſenatus Caefarodunenſis præſes, 723. obit: ejus elogium, 879
 FAIUS HOSPITALIUS, *de l'Hospital Sr de Faye*, ex moerore obit, V. 130
 FALANDRIUS, *de Falandre*, a Sueſſione caeſus et captus, IV. 720. Drocum defendit, 842. in praelio Euriaco captus, 849. a Guichio fuſus, 879
 FALCENBURGII, *de Falkenburg*, (Gerardi) obitus et elogium, III. 594
 FALESIA, *Falaife*, ab Henrico IV recepta, IV. 827
 FAMAGUSTAE fitus, III. 26. obſidio, 27. deditio, 30
 Fames. Romæ, IV. 128. in Belgio, 492. Romæ, V. 28. in Latio, 28, 102. in Livonia, VI. 123. Tranſilvania, 239. per Moſcoviam, 329
 FANGERIUS ANSELMIUS, *Fangier Sr de S. Anſelme*, (Petrus) Avenionem interciperere tentat, III. 670. Engoliſmenſis juſſu occiſus, IV. 37
 FARA ad Eſiam, *la Fere ſur Oyſe*, ab Henrico Condaeo occupata, III. 674. a Matignono recepta, 813. a Pienna et Henoticis intercepta, 808. ad tormenta illic deponenda Farnefio conceditur, V. 114. a rege obſeſſa, 596. a G. Baſta commeatu firmata, 598. tandem dedita, 606
 FARGIUS. *Vide* Angeneus.
 S. FARINATAE dies, *journee des Farines*, a Pariſienſibus obſervatus: ejus origo, V. 55
 FARNESIUS, *de Farnese*, (Petrus Aloifiſius) Parmae et Placentiae inveſtituram a patre Paulo III PP. renitente Caefare, accipit, I. 157. occiſus, 159
 FARNESIUS (Octavius) Parmam fruſtra tentat, I. 211. Parmam a Julio III obtinet, 213. cum Henrico II Galliae rege foedus init, 289. bello a Julio III papa et Caefarianis petitus, 290. cum Gallorum delectibus in Italiam venit, 484. Caefari reconciliatus, Placentiam et ditionem accipit, 581. bello contra Ferrariae ducem præfectus, 640. obit, IV. 374
 FARNESIUS (Alexander) Octavii filius regi in Belgico limite militat, I. 416. Mariam Luſitanam uxorem ducit, II. 462. praelio ad Echinadas contra Turcas navali adefſt, III. 47. in Belgium cum copiis venit, 597. Heudam, Limburgum, alia loca capit, 602. Joanni Auſtrio in Belgii præfectura ſuffectus Falkenburgum et Werdam capit, 618. alia loca, 680. Grobenduncam capit, 681. Trajectum ad Moſam obſidet, 687. et capit, 689. alia loca, 777. de Vliffinga intercipienda irritum init conſilium, IV. 10. Tomacum, Espinoio abſente, capit, 17. Ordinum Gallobelgarum conſenſum, ut miles externus conſcribatur, obtinet, 66. Aldenardam capit, 70. Dunkerkam irritum tentat, 72. Liran aſtu, prodente Semplo, capit, *ib.* auxiliis ab Hispania et Italia receptis, copias ad LX CIO numeratas recenſet, 87. Caſtrum Cameracenſe, Ninoven, Likerkam et Gaefbekam capit, ſed in Vaſiam deſcendere irritum tentat, *ib.* ad Gandenſes ſcribit, 137. Dunkerkam et Neoportum capit, 146. Ipras obſidet, *ib.* oſtium Gandenſe

I N D E X.

- denſe, Axelam, Hulſtam, Vaſiam et Rupelmondam occupat, 173. Aloſtum capit, 174. Ipram recipit, 209. Liefkenhoekam capit, 239. Lilloam fruſtra obſidet, 240. Teneramundam, Herentalam, et Vilvordam capit, 241. Gandenſes recipit, *ib.* Antuerpiae obſidionem inchoat, 242. ad obſeſſos dat literas, quibus reſponſum, 245. Guiſium ad bellum movendum incitat, et ad Eliſabetham mittit, ut a ſuſcipiendo Ordinum patrocinio eam demoveret, 262. Bergas ad Somam irrito tentat, 323. Bruxellas et Mechliniam recipit, 325, 333. pontis ab eo trans Scaldim exſtructi ratio, 326. pontem a Junibellii machinis abruptum reficit, 328. Coventſenium aggerem ab Antuerpianis occupatum recipit, 331. Antuerpiam deditioe capit, 333. velleris aurei inſigne a Philippo accipit, 334. a Philippo obtinet, ut Placentina arx patri Octavio reſtitueretur, 335. Graviam capit, 386. et Venloam, 387. Novesium expugnat, *ib.* Wouam arcem et Geldriam civitatem proditione recipit, 488. mox et Daventriam a Gul. Stanleio traditam, 489. Sluſas obſidet, 493. et capit, 495. cum Eliſabetha Angla, dum claſſis Hiſpana apparatus, de pace agit, 521, 524. Gertrudis-fanum a praefidiariis traditum recipit, 526, 768, 770. ejus ad Angliam invadendam apparatus, 532. Tolenſem inſulam et Bergas ad Somam irrito conatu tentat, 544. Tergoenſem inſulam irrito tentat, 768. ad aquas Tungrenſes aeger proficiſcitur, 771. calumniis apud Philippum traductus, *ib.* Meldos cum exercitu venit, 875. Latiniacum expugnat, Lutetiae obſidione ſoluta, 877. Corbolium capit, 880. e Gallia redit, 882. ſimilitates cum Meduanio gerit, 883. Belgii limitem pervenit, 884. cum auxiliari exercitu Faram ad Elſiam venit, V. 115. Novum-caſtrum capit, 118. ejus cum Meduanio aemulationes et diſſidia, 119, 120, 125, 126. Fanum-Spiritus irrito tentat, 121. ad ſolvendam Rotomagi obſidionem cum exercitu iterum venit, 124. Caudebecum capit, 126. Sequanam cum exercitu tranſit, 128. biduo Clodoaldi pontem, inde ad Theodorici-caſtrum venit, 129. Rigiaci Atrebatum obit: ejus elogium, 170. Parmae ſepultus, *ib.*
- FARNESIUS (Horatius) Caſtri dux Dianam Henrici II Galliae regis filiam in uxorem ducit, I. 289, 412. in Italiam ad Parmam ſublevandam miſſus, 290. Romam ad cauſam dicendam citatur, 294. ejus in bello Parmenſi res geſtae, 301. in Hedini expugnatione occiſus, 414
- FARNESIUS (Odoardus) cardinalis ob maleficum in aedibus receptum pontificem iratum, mox Parmenſis interventu pacatum habet, VI. 242
- FARNESIUS (Alexander) cardinalis Pauli III nepos in Germaniam legatus Wormatiam venit, I. 57. in Caefaris caſtra venit, 72. Romam revertitur, 83. bona Andreae Auriae in regno Neapolitano pertinentia ſibi vindicat, 94. factionis in papae electione princeps, 213. ad Romam citatus, 294. Florentiam a papa miſſus, 296. literatorum fautor, 306. in Navarri et Condae proſcriptione conſiſtorio abſtinet, 302. ejus obitus et elogium, IV. 771
- FARNESIUS (Ranutius) cardinalis Viterbii legatione exutus, I. 294
- FARNESIUS (Ranutius) Alexandro patri in ducatu Parmenſi ſuccedit, V. 170
- FASSARDUS, *Fajardo*, (Lud.) Veſeſii marchio Murciae regni praefes cum copiis auxiliariis Granatam pergit, II. 820. Aben-humejam fundit, 835, 836
- FATINNANTIUS, *Fattinanti* (Proſper) Genuenſium dux electus paci ſtudet, III. 451
- FELINUM, *Felin*, locus in Livonia inexpugnabilis creditus, a Carolo Sueco capitur, VI. 110. a Samoſcio obſeſſum et receptum, 123
- FELTONUS, *Felton*, (Joan.) pontificium quo Pius v Eliſabetham proſcripſit diploma Londinenſis epiſcopi aedium valvis affigit, II. 770. ob id ſupplicio affectus, *ib.*
- FERDINANDUS CATHOLICUS. *Vide* Hiſpaniae reges.
- FERDINANDUS AUSTRIUS. *Vide* Germaniae Imperatores.
- FERENTZIUS, *Ferentz*, (Geſtius) Sinanis purpurati comitatum caedit, et theſauros diripit, mox in Thraciam deſcendit, et Tataros caedit, V. 539
- FERHATES purpuratus contra Perſas dux ad Reivanum arcem munit, IV. 126. Lorium firmat, 227. juxta Tomanum munimentum exſtruit, 228. Erzurum venit, 231. bello Perſico praefectus, 365. Vanni exercitum luſtrat, 366. Tauriſii arcem novo praefidio firmat, exſtructisque Cucciuci, Cooi, et Curni munitionibus redit, 367. a Perſis ſuſus, 783. primarius Vezirus conſtitutus, V. 33. in Pannoniam miſſus, 541. Sinanis et Cicadae inſidiis devitatis in Sultani gratiam recipitur, mox ob divitiarum famam ſtrangulatus, 553
- FERIANUS. *Vide* Figeroa.
- FERNELII, *Fernel*, (Joannis) obitus et elogium, I. 459
- FERRARIAE duces. *Vide* Ateſtinus.
- FERRARIA in pontificis poteſtatem redacta, V. 718
- FERRARIENSIS rerum ſtatus, I. 42. V. 29
- FERRARIENSIS. *Vide* Ateſtinus.
- FERRARI, *Ferrari*, (Octaviani) mors et elogium, IV. 376
- FERRERIUS, *Du Ferrier*, (Arnoldus) in Mercuriali conventu in curiae Romanae mores multa invehit, I. 757. regius ad concilium Tridentinum orator, II. 249, 370. ejus in concilio oratio, 371. oratio item altera, 374. apologeticum edit, 373. per literas ſe excuſat, 375. a rege laudatus Venetias ſecedit, 375. colloquio de religione inter Rupilaureum et Marmetum arbiter praeeſt, IV. 221
- FERRERII (Augerii) obitus et elogium, IV. 549
- FERRERIUS MALINIUS junior, *de Ferrieres Maligny*, e conjuratis Ambroſianis, I. 824. de Guiſio occidendo cogitat, 831. fuga elabitur, 832. Lugdunum intercipere fruſtra tentat, II. 23
- FERRERIUS Carnutum vicedominus, *de Ferrieres Vidame de Chartres*, (Joannes) Franciſcopolim occupat, et in Angliam a Condaeo miſſus, II. 174, 198. foederi cum Eliſabetha ſubſcribit, 294. foederatis ut obviam Germanis auxiliariis eant ſuadet, 609. proſcriptus, 731. vulnere Colinii monitus Navarro et Condaeo ut Lutetia excedant fruſtra conſulit, III. 125
- FERRONI, *du Ferron*, (Arnoldi) obitus et elogium, II. 380
- FERUS, *Wild*, (Joan.) obit: ejus elogium, I. 459
- FERRI inſulae deſcriptio, VI. 267
- FESSANI regni deſcriptio et hiſtoria, I. 239
- FESSA oppidum obſeſſa et a Sciriſio capta, I. 254
- FEUQUERIUS PASSUS, *de Pas de Feuquieres*, (Nic.) in Aureliani deſenſione egregiam navat operam, II. 337
- FICHARDI, *Fichard*, (Joannis) mors et elogium, IV. 44
- FIGEREDUS, *de Figueredo*, (Cyprianus) a Tertiae inſulae praefectura ab Antonio Cratenſi motus, IV. 50
- FIGEROA, *de Figueroa*, (Suarez Laurentius) Feriae dux, Philippi legatus ab Henoticorum comitiis admiſſus orationem habet, V. 235. cui jaſtationis plenae a Pellevaeo non inepte reſponſum, 237. in rege eligendo Iſabellae infantis rationem haberi urget, 262. Erneſtum Auſtrium, ut in regem ducta Iſabella eligeretur, proponit, 270. Guiſium in Iſabellae maritum et regem nominat, 281. conditiones, quibus Guiſius rex eligeretur, proponit, 282

I N D E X.

- FIGEROA** (Joan.) Insubribus praefectus, I. 640
- FINALIUM**, *Finale*, a Genuensibus occupatum Alfonso Carrecto a Caesare adjudicatum, II. 384. terrae motu quassatum, 777. ab Hispanis interceptum, III. 39. a Fontano occupatum, VI. 127
- FINEI**, *Finé*, (Orontii) mors et elogium, I. 562
- FITZ-ALANUS**, *Fitz-Alan*, (Henricus) Arundeliae comes obit: ejus elogium, III. 766
- FITZ-MORISIUS**, *Fitz-Morris*, (Jac.) auxiliis in Gallia frustra sollicitatis, sed ab Hispano et pontifice impetratis, motus in Hibernia excitat, III. 699. mox occisus, 701
- FLACIUS ILLYRICUS** (Matthias) turbas Antuerpiae ciet, II. 557. concordiae rationem in Germania oppugnat, 778. ejus obitus et ingenium, III. 436
- FLACEANUS PONTEVESIUS**, *de Pontevez Sr de Flaf-fans*, Aquis civitatis praefectus Ant. Crustolii imperium detrectans potestate abdicatur, et Barjolium contendit, II. 234. inde ad Staechadas insulas, 235
- FLAGELLANTIUM** origo, III. 365. eorum pompae Henricus III personatus interest, *ib.*
- FLAGELLANTIUM** Ordines Lutetiae instituti, et statuta auctoritate regia confirmata, IV. 152
- FLAMINII** (M. Ant.) mors et elogium, I. 306
- FLAVINIACUS**. *Vide* Clutinius.
- FLEMINGUS**, *Fleming*, (Nic.) Finlandiae praefectus Sigismundum Poloniae regem ad querimonias contra Carolum patrum de republica male administrata instituendas incitat, et belli Moscici praetextu militem conscribit, V. 582: obit: Joanne filio mox ob fidem Sigismundo regi servatam morti tradito, 783
- FLEXIAE**, *la Fleche*, in Andibus schola Jesuitica ab Henrico IV instituta, VI. 248
- FLISCI**, *dal Fiesco*, (Jo. Lud.) conjuratio ad Genuam opprimendam, et mors, I. 93, 98
- FLISCUS** (Othobonus) Jo. Lud. frater portam Fasciolanam Genuae occupat, mox inde dejectus urbe discedit, I. 98. captus ab Andrea Auria morti traditur, 528
- FLORENTIA** Caesari dedita, I. 24. inundatione deformata, 161, 638. terrae motu quassata, II. 777
- FLORENTIIANUM**, *San Fiorenzo*, a Thermo captum, I. 426. ab And. Auria obsessum, 427. receptum, 477
- FLORENTIS CHRISTIANI**, *Florent Chrestien*, (Quinti Sept.) obitus et elogium, V. 643
- FLORIANUS**. *Vide* Claustra.
- FLORIDAE** descriptio, II. 661
- FLORUS**, *de Fleury*, (Stephanus) senator Parisiensis regii in Protestantium gratiam edicti promulgationem sine conditione adjecta urget, V. 455
- Foederati**. *Vide* Henotici.
- Foeminarum** in Agriae defensione virtus, I. 367. in Senis muniendis alacritas, 424
- Foetus lapidei** in Columbae Chatriae utero xxviii annos gestati historia, IV. 98
- FOESII**, *Foës*, (Anutii) obitus et elogium, V. 642
- FOLENGII**, *Folengio*, (Jo. Bapt.) obitus et elogium, I. 792
- FOLIACENARUM**, *Feuillantines*, coenobium Tolosae fundatum, VI. 258
- FOLIETAE**, *Foglietta*, (Huberti) obitus et elogium, IV. 43
- FOLIUS VIGEANUS**, *du Fou Sr de Vigean*, (Franciscus) ad Rupellanos delegatus de pace acturus, III. 165. obit: ejus elogium, 542
- FONTANELLA**. *Vide* Ederus.
- FONTANUS**, *comte de Fuentes*. *Vide* Acebedius.
- FONTANUS**, *de Fontaines*. *Vide* Buellius.
- FONTENAIUM-Comitis**, *Fontenay le Comte*, Andino deditum, II. 741. a Fr. Lanovio occupatum, III. 305. a Monpensiero captum, 367. a Lanovio receptum, 799
- FONTIDONIUS** (Petrus) ad concilium Tridentinum orationem Philippi Hispani nomine habet, II. 365
- FOQUETUS VARANA**, *Fouquet Sr de Varane*, (Gul.) regem ut Jesuitas et scholam Jesuiticam Flexiae institueret urget, VI. 248
- FORCAEUS**. *Vide* Caumontius.
- FORGETUS**, *Forget*, (Joannes) senatus Parisiensis praefes, cui sententiae contra Florentem Jacob latae executio commissa est, in schola Sorbonica orationem habet, V. 526
- FORGETUS FRAXINEUS**, *Forget Sr du Fresnes*, (Petrus) a rege in Hispaniam legatus, IV. 742
- FORSTERUS**, *Forster*, (Jo.) limitis et Berwici praefectus rixam in limite cum Scotis excitat, mox captus, et tandem a Mortonio dimissus, III. 403
- FORSTERI** (Jo.) Augustani mors et elogium, I. 610
- FOXII**, *de Foix*, Gastonis res gestae et mors, I. 8
- FOXIUS** (Odetus) Lautrecus Mediolani prorex inde ejectus, I. 21. Genuam capit, 23. Neapolim obsidet et moritur, 24
- FOXIUS**, *de Foix*, (Paulus) senator Parisiensis ob sententiam libere dictam in carcerem conjectus, I. 760. per annum a senatu abstinere jussus, 782. dignitati restitutus, 783. in Italiam ab Henrico Poloniae rege ad pontificem, Venetos, aliosque principes missus, III. 291. ad Henricum III in ditione Veneta venit, 324. Romam remissus, regem Augustae Taurinorum allequitur, 326. in consistorio regio pacem frustra suadet, 353. ejus mors et elogium, IV. 249
- FOXIUS CANDALA**, *de Foix Sr de Candale* (Henricus) Allingonam ad Garumnam redigit, II. 284. a Duracio interceptus, 285. ad Sommeriam occisus, III. 231
- FOXIUS CANDALA** (Franciscus) obit: ejus elogium, V. 381
- FOXIIUM**, *Foix*. Ibi a pontificis in Protestantibus faevitum, II. 512
- FOXIUS**, *de Foix*, (Lud.) turrem Corduennam in Garumnae aestuario exstruendam suscipit, IV. 223
- FRACASTORII** (Hieron.) mors et elogium, I. 430
- FRANCORUM** jus in Meti, Tullo ac Viroduno, I. 385. in Genuensibus, 424. in Subalpina regione et Saluciano principatu, II. 244
- FRANCHINI** (Fran.) mors et elogium, I. 459
- FRANCISCOPOLIS**, *Havre de Grace*, a Ferrerio et Bellovasio occupata, II. 174. ab A. Momorantio obsessa, 351. et a Warwicensi dedita, 353. a Protestantibus irrita tentata, 702. in regis fidem recepta, V. 358
- FRANCISCUS DELFINUS** Francisci I Galliae regis filius primogenitus obit, I. 27
- FRANCISCUS ALENÇONIUS** Henrici II filius natu minimus. *Vide* Alençonius.
- FRAXINEA**, *du Fresnes*, Hadriana tanquam a spiritu maligno obsessa Lutetiam venit, VI. 262
- FRAXINEUS**, *de Fresse*, (Joannes) ab Henrico II legatus cum Mauritio Saxone de foedere secreto convenit, I. 279. ejus in conventu Passaviensi oratio, 360. literae Eisteto datae ad principes, 362. ad Albertum Brandeburgicum missus, 389
- FRAXINEUS CANAIUS**, *de Canaye Sr de Fresnes*, (Philippus) regius apud Venetos orator, VI. 400
- FRAXINEUS**. *Vide* Forgetus.
- FRESINIUS**, *de Fresin*. *Vide* Gaureus.
- FRISCHLINI** (Nicodemi) obitus et elogium, IV. 899
- FRISONUS**, *Frison*, (Petrus) ecclesiae Remensis decanus ad pacificationis negotium impediendum a Meduano missus, IV. 731
- FROBISHERI**, *Frobisher*, (Martini) in insulas Septentrionales occidentem versus navigatio, III. 561. in Crodunae expugnatione caedes, V. 438

FRON-

I N D E X.

FRONTIGNANUM, *Frontignan*, a Jac. Cruffolio Acierio irrito obsessum, II. 278
 FRUTERII, *Fruter*, (Lucae) obitus et elogium, II. 479
 FUCHSII (Leonardi) mors et elogium, II. 477
 FUGGERI, *Fuggber*, (Huldrici) obitus et elogium, IV. 251
 FULGENTIUS Fr. pro causa Veneta contra pontificiam censuram scribit, VI. 391. mox et contra Jo. Ant. Bovii librum, et cardinalis Baronii votum, 395. de innocentia sua scripto protestatur, 399
 FULLO, *Foullon*, (Josephus) S. Genovefae abbas ob literas suum erga regem animum testantes amico reconciliato creditas in carcerem a Meduano conjectus, V. 293. a iudicibus tanquam ab abusu appellat, et libertati restitutus, ad regem profugit, 297
 FUMELIUS, *Sr de Fumel*, a rusticis occisus, II. 265
 FUMEUS, *Fumée* (Ant.) senator Parisiensis in carcerem conjectus, I. 760. liberatus et dignitati restitutus, 783
 FUMEUS (Nicolaus) episcopus Bellovacensis regem ad capeffendam majorum religionem hortatur, V. 133
 FUNCCIUS, *Funck*, (Joan.) Protestantium doctrinam amplectitur, I. 603. Alberto Borussiae duci prave consulens, II. 474. ad mortem damnatur, 475. ejus ingenium, *ib.*
 FURIUS. *Vide* Coriolanus.
 FURIUS, *du Four*, (Petrus) ad Mauritium Nassovium occidendum conductus supplicio afficitur, V. 370
 FURMEIERUS, *Furmeyer*, (Rembaldus) Cassenaticum fundit, et Gratianopolis obsidionem levat, II. 308. cum xv delectis Vapincenses fundit, et Rometam capit, 333
 FURNESTERI, (Zachariae) nomine ad Jo. Monlucii pro Andino apologiam seu epistolam responso, III. 157

G

GABOR (Bethlehem) a Dampetrae comite fusus, VI. 236
 GADES, *Cadiz*, ab Essexio et Car. Howardo captae, V. 621
 GAESBEKANA, *de Gaesbecque*, arx a Gallobelgis intercepta, IV. 71
 GALLIAE status sub Francisco I rege, I. 16. post Francisci Andini mortem, IV. 220
 GALLIAE reges, *viz.* LUDOVICUS XII Galliae rex de regno Neapolitano occupando foedus cum Ferdinando Hispaniae rege icit, I. 5. ejus regni possessione dejectus, 6. tota Italia exclusus, 8. Concilium contra Julium II PP. Pisis indicit, 15. nummum aureum cum elogio *Perdam Babylonis nomen* cudit, Mariam Angli sororem ducit et moritur, 16.
 FRANCISCI I Galliae regis elogium, et res initio principatus gestae, 16, 17. infelici ad Ticinum commissio praelio captivitas, 22. liberatio, 23. de pace cum Caesare Cameraci conventio, 24. bellum contra Caesarem ob Mirabelli caedem renovat et Sabaudiam occupat, 26. Francisci Delfini filii primogeniti mortem plorat, 27. ad Solimanum Turcarum imperatorem legatum mittit, 29. cum Caesare apud Crepiacum transigit, *ib.* et 46. pacem cum Anglo pacificatur, 90. limitem Gallicum lustrat, 90, 91. Henrici VIII Angliae regis morte percussus, pristinam hilaritatem abjicit, et Henrico iusta perfolvit, 105. ejus mors et elogium, *ib.* et 106. praecepta Henrico filio data, 106, 107. HENRICUS II Galliae rex inauguratus paterna praecepta parvi perdidit, 106. largitionum prodigus, 109. Remis inauguratur, 114. in Subalpinam provinciam per Heduos proficiscitur, 182. Lugduni honorifice exceptus, 188. hastiludium celebrat, 204. foedus cum Helvetiis inquit, 207. pacem cum Anglo facit, 218. peris-

T O M. VI.

celidis eques factus, 219. foedus secretum cum Mauritio Saxone inquit, 279. literas fiduciaras tanquam ad conventum non ad concilium Tridentinum per Jac. Amiotum Bellozanum mittit, 281. edictum ne pro sacerdotiis pecunia Romam mittatur, in senatu Parisiensi promulgat, 285. Helvetios ne legatos ad concilium mittant dehortatur, 286. Octavio Parmensi auxilia mittit, 290. scriptum de Parmensi bello contra Caesarianos edit, 291. e patrimonio regio agros ad vicies centena millia Francicarum librarum alienat, 304. scriptum Caesaris injurias recensens publicat, 340. Metim et Tullum recipit, Carolumque puerum Lotharingiae ducem in Galliam abducit, 347. cum pontifice convenit, 348. Haganoam et Wisseburgum recipit, 351. legatos ab Helvetiis et principibus vicinis benigne accipit, *ib.* Rupem-martiam et Danvillarium capit, 353. Virodunum recipit, 354. Ivodium et Mommedium capit, 355. Arlonium, Glajonium, et Cimacum expugnat, 356. Fr. Lotharingum Guisium Meti praeficit, 385, 387. epistolam ad Germaniae principes evulgat, 403. exercitum in Belgicum limitem ducit nulla re memorabili gesta, 415. in Alberti Brandeburgici gratiam ad Imperii Ordines scribit, 458. in Belgii limitem descendit, 461. Dionantum expugnat, *ib.* Caesarem in Rantiacensi pugna fundit, 467. bellum Senense P. Strozio demandat, 474. de pace cum Caesare agit, 523. nullo fructu, 525. foedus cum Paulo IV pontifice inquit, 546. mox et cum Ferrariae duce, 547. cum Jo. Brossio Stamparum duce de Armoricano principatu transigit, 560. de induciis in v annos cum Caesare et Philippo convenit, 579. bellum pro pontificis defensione movere statuit, 587. Lutetiam civium animos post Sanguintinianam cladem firmaturus venit, 655. regni comitia Lutetiam indicit, 680. Caletum proficiscitur, 682. de pace ad Sercampum agit, 701. pontificem ne Philippi Hispani cum Elisabetha Angla nuptiae consentiat, sollicitat, 703. Claudiae secundae filiae nuptias cum Carolo Lotharingiae duce celebrat, 753. de pace cum Philippo convenit certis conditionibus, 753, et seq. Senensibus desertis, 755. in Mercuriali conventu ad reprimendam suffragiorum libertatem in curiam Parisiensem venit, 758. senatores quosdam comprehendendi mandat, 760. vulnere in hastiludio accepto decedit, 762. ejus recte ac secus facta, *ib.* genus ac tempus mortis praedictum, 763. FRANCISCUS II Galliae rex adhuc Delfinus Mariam Scotiae reginam uxorem ducit, I. 685. rex inauguratus, 766. Durocortori Remorum solemniter diademate insignitus, 772. supremum in Barrensi principatu jus in Lotharingiae ducis gratiam a se abdicat, 773. morbo laborat, 780. copias auxiliares in Scotiam mittit, 811, 815. edictum de praeteritorum gratia et conscientiae libertate permissa, 825. Guisio summum armorum imperium et supremam regni praefecturam attribuit, 828. gratiam ultimo edicto factam revocat, 829. ad Navarrum et Germaniae principes de tumultu Ambosiano scribit, II. 3, 4. Caesarodunum Turonum accedit, et ridiculae in ejus ingressu pompae, 6. Aurelianum terribili pompa ingreditur, 39. morbi jam inveterati doloribus correptus moritur, 45, 46. vilibus exequiis funeratus, 47. CAROLUS IX Galliae rex praesulibus et iudicibus mandata dat, II. 83. Momorantio E.M. ne aula cum Navarro exeat, imperat, 101. Durocortorum Remorum venit, 105. Possiacum venit, 118. Autricum Carnutum venit, 202. Aureliani aediles mandat, 205. Lansacum, Ferrerium et Pibracium oratores ad concilium Tridentinum mittit, 249. ejus ad Lansacum de concilii actis literae, 251, 252. edicto gratiam praeteritorum facit, et cunctis ut ad sacra majorum redeant, mandat, 313. edictum pacificatorium sigillo firmat,

firmat, 344. ejus mandata juxta edictum, 346. vectigal annuum, quod regi decimarum nomine a sacro ordine penditur, oppignerat, 350. Major in senatu Rotomagensi declaratur, 354. declaratione in curia Parisiensi tandem promulgata, 357, 358. Annatas comitorum Aurelianensium decreto sublatis pontifici restituit, 362. ad patres concilii dat literas, *ib.* cum pontifice de Joannae Navarrae reginae citatione per Oisellium exposulat, 367. oratorum Gallicorum in concilio Tridentino protestationem ratam habet et laudat, 375. a pontifice, Hispano et Sabauda, ut concilii Tridentini decreta per Galliam promulgaret, exoratus se excusat, 403. foedus cum Elisabetha Angla et Helvetiis init, 404. pro Henrico Caroli Lotharingiae ducis et Claudiae sororis filio fidem jubet, *ib.* Protestantium querelas rejicit, edictum tamen pacificatorium observari jubet, 407. Burdillonium in Aquitaniam ad motus componendos mittit, 408. Burdigalam venit, et diploma Protestantibus concedit, 433. clandestina inter regni magnates foedera damnat, 434. Baionam venit, ubi foedus ad Protestantium religionem extirpandam cum Philippo initum, 435. Solimani oratorem excipit, 436. Protestantium querelas eludit, et conventus Molinii Boiorum indicit, 438. Elisabetham Caesaris filiam in uxorem postulans durum fert responsum, 490. Molinii in Boiis procerum conventum celebrat, 506. pro Jacobo Scotiae principe in sacro lustrico fidem jubet, 538. Helvetiis stipatus e Meldis Lutetiam venit, 593. Condaeum et foederatos arma deponere per facialem jubet, 596. colloquium tentat nullo fructu, 597. ad Albanum copias auxiliares mittit, 651. edicta contra Protestantes severa promulgat, 684. Fumaeum Blandaeum ad Caesarem et Imperii principes Protestantes mittit, auxilia frustra petens, et Condaeum delectus impedire irritum tentans, 694. copiis e Germania auxiliariis adjutus, 695. ad Joannis Angeriaci fani obsidionem in castra venit, 746. oppidum deditum ingreditur, et Andegavum adit, 749. Italos dimittit, 753. cum Elisabetha Angla de Maria Scota liberanda agit, 771. Elisabetham Caesaris filiam uxorem ducit, 780. de pace agit, 787. in id Biromum et Memmium irritum mittit, 788. de pace cum Protestantibus convenit, 804. de Guisio tollendo consilium capit, 805. Elisabetham uxorem excipit, et solemniter ducit, 806. Germaniae principum ad pacis condiciones servandas hortantium legatos excipit, 807. Lutetiam solemniter pompa ingreditur, III. 61. ejus in senatu oratio, et judicarii ordinis fordibus corrupti suggillatio, 61, 62. de foedere et Henrici fratris matrimonio cum Elisabetha Angla agit, 65, 76. Bloesas concedit ad Navarram, filium, Condaeum, et Colinium excipiendos, 65. verbis et factis benevolentiae plenis Colinium excipit, 67. Ordines Scotiae pro Mariae restitutione sollicitat, sed ea ad Hispanos inclinante, in eo negotio tepidius agit, 90. de insidiarum Colinio Protestantiumque proceribus structarum ratione consultat, 93. consilium cardinali Alexandrino innuit, 96. foedus cum Angla init, 97. Colinium mira simulatione decipit, 118. Praetorianorum legionem in Lutetiam ex Colinii consensu introducit, 120. de Colinii caede deliberat, 120, 121. Colinium invisit, 123. de caede universorum Protestantium consultatum, quae et decreta est, 126. Navarro et Condaeum, ut ad majorum sacra redirent, imperat, 133. Parisiensis lanienae invidiam in Guisios rejicit, 137. tandem in senatum venit, et facti invidiam in se recipit, 139, 141. nummos istud facinus celebrantes cudi facit, 149. Protestantibus, etiam si ad majorum sacra redissent, publica munera adimit, 154. ad Philippum Hispaniae regem scribit, 160. Bricomotii et Cavagnii supplicium spectat, 161. edicta Protestantibus salutem pollicita condit, 165.

Rambulietum Romam mittit, 198. Claudiam forem ad regni fines profectur, 200. Schombergium ad Germaniae principes legat ad Parisiensis lanienae invidiam mitigandam, 227. et Andini fratris electionem commendatione sua adjuvandam, 228. Radesianum ad Elisabetham Anglam mittit, 243. morbo in dies invalescente confectus, 311. matrem regentem constituit, 315. ejus mors, mores, ingenium, 316, 317. exequiae ab Elisabetha Anglae regina Londini ad B. Pauli celebratae regia pompa, 317. funus, 329. HENRICUS III natus et sacro lavacro ablatus, I. 303. Edvardus Alexander nominatus, *ib.* postea Henricus dictus, II. 423. aurei velleris torque insignitus, 434. regis copiis praefectus, 684. in castra venit, 690. cum Condaeum ad Jansenolium congressus, 691. Mirabellum capit, 692. Loviodunum irritum tentat, 693. ad Bassacum Condaeum caedit, 703. victoria juveniliter exultat, 705. Cognacum irritum tentat, 706. Engolismam, mox Albaterram et Mucidanum capit, 707. ad Rupem-bellam castra ponit, 713. cum Protestantibus infeliciter congressus, 714. Eraldi castrum obsidet, mox obsidione discedit, 730. Colinium ad Monconturium fundit, Germanico peditatu ad internecionem caeso, 735, 739. Niortium, Lusignanum, Fontenaeum, et Eraldi-castrum capit, 741. Joannis Angeriaci fanum obsidet, 746. et tandem deditio capta, 748. consultationi de Parisiensis laniena adest, III. 126. ad Rupellae obsidionem venit, 249. cum Rupellanis transigit, 263. Aurelianum venit, 265. Poloniae rex electus, 278. Nantolietum indigne habet, 282. delegatos Polonos excipit, 286. et juramentum juxta formulam comitiis pactam praestat, 288. electionis decreto mox recitato, *ib.* Lutetiam solemniter pompa ingreditur, 290. Joannem Sborovium et Nic. Angeneum Rambulietum in Poloniam praemittit, *ib.* Gallia discedit, 292, 296. per Germaniam iter persequitur, a Palatino septemviro exceptus, 298. Miedzericam in Polonia venit, 299. Cracoviam solemniter pompa ingreditur, 300. rex inauguratus, ritu a Palatini Cracoviensis pro Protestantibus postulatis paullulum interrupto, 302. nuncio de Caroli IX morte allato Speffaeum Lutetiam mittit, 321. Idem Galliae rex: ejus e Polonia praecipitatus discessus, 322. Viennae a Caesare exceptus, inde ad senatum Polonum dat literas, 323. mox a Venetis in Foro-Julii limite exceptus, 324. Venetias venit magnifice exceptus, et a principibus Italis salutatus, *ib.* mox et Ferrariae, Mantuae et Augustae Taurinorum, 326. Sabauda Pinarolum, Savillanum et Perosiam vallem restituere promittit, frustra reclamante Nivernio, 350. ad Burgonium reginam matrem obviam habet, et Lugdunum venit, *ib.* expectatio de illo concepta laborare coepit, 351. de bello consultat, 353. Dianam Momorantii uxorem pro mariti libertate deprecantem spe data dimittit, 360. de matrimonio cogitat, Elisabetham Sueci sororem petit, Rupellanos ad arma ponenda per literas hortatur, 362. Damvillam Protestantibus suspectum reddere irritum tentat, 364. in Natali Flagellantium pompae interest, 365. Elisabethae Suecae nuptiis repudiatis, Aloisiam Lotharingam ducere ambit, 367. Durocortori Remorum inauguratus Aloisiam ducit, 407. Carolo Lotharingiae duci jura regia in ditione Ambarense cedit, 418. Condaeum et Jo. Casimirum ab introducendo hostili exercitu dehortatur, 483. cum Alençonio et Navarro convenit, edictumque pacificatorium promulgat, 488. Bloesas ad comitia celebranda venit, 503. Jo. Morvillerii consilio S. foederi pro religione subscribit, ejusque se principem profiteatur, 509. Ordinibus auctor ut legatos ad Navarrum, Condaeum et Damvillam mittant, 510. principum et procerum aulicorum super religionis decreto sententia

sententias rogat, qui eas scripto comprehendunt et subscribunt, 510. a Guisianis sibi primum metuere coepit, 511. edictum proponit ut consanguinei Franciae principes pares ceteros praecedant, *ib.* Damvillam irrito tentat, 513. Guerschium in Germaniam mittit ad delectus Protestantium impediendos, 520. Christ. Thuani de novo foedere sententiam rogat, 521. edictum de una religione condit, 524. duos exercitus conscribit, altero Andino fratri, altero Meduano duci attributo, 526. de pace convenit edictumque quod suum vocavit condit, 540. rem nummariam valde perturbatam restituit, 541. opes prodigit, et in omnem otii licentiam se effundit a juvenibus circumactus, 630. Burgundiae Ordinum libellum supplicem pro plebis levamento aegre audit, 631. ordinem equitum Sancti Spiritus instituit, 668. sacri ordinis delegatis acerbè respondet, 678. Genevae patrocini-um suscipit, *ib.* foedus cum Helvetiis renovat, 679. ad Condaeum scribit Faram reposcens, et diploma in Protestantium gratiam promulgat, 812. edictum pacis Flexianum condit, 814. Philippi de Antonii Cratenfis receptu, et Andini consiliis exostulationibus respondet, 860. Flexianum edictum de pace condit, IV. 21. Franciscum Borbonium Delfinum principem ad Elisabetham Anglam legat, de foedere et Andini cum illa nuptiis transacturum, *ib.* edicta **xxvii** fiscalia una die promulgat, 31. Jousam et Valetam duces et Franciae pares creat, 34. Meduanium in Delfinatum mittit, 46. edicta in Protestantium gratiam facta confirmat, *ib.* Bellevreum ad Andinum mittit ad Salsedam interrogandum, 80. Achillem Harlaeum curiae Parisiensis primarium praefidem constituit, 83. ejus profunda securitas et ingenium, 90, 91. foedus cum Helvetiis renovat, 97. ejus de bello Belgico consilia, 130. Belgis, nisi fratre sine prole decedente, Belgii hereditas ad reges Galliae transfret, suppetias dare recusat, 132. Fr. Pontium Mirambellum ad Ordines Belgii foederatos ut eos Andino reconciliet mittit, 138. et postea Pomponium Bellevreum, 142. **xi** edicta fiscalia uno die promulgat, 151. ejus ingenium et mores, 152, 162. Flagellantium Ordines auctoritate sua confirmat, *ib.* inter factiones diversas misere discruciat, 155. delegatos in provincias populorum querelas audituros mittit, 159. ejus somnium, 160. Espernonium ad Navarrum conditionibus propositis mittit, 221. secretas foederationes edicto prohibet, summam pedum praefecturam in Coronae officium erigit, ampliata jurisdictione, 222. statuta de aulicae disciplinae restauratione tempore alieno proponit, *ib.* Belgii patrocini-um negligit, 248. ejus consilia de Protestantibus citra vim labefactandis, 249. legatos Belgii patrocini-um offerentes audit, et ambiguo responso dimittit, 260. delectus apud Helvetios et Germanos haberi mandat, 262. ne Belgicis legatis responsum det, moras necit, 269. rationibus pro et contra propositis, 270, 275. patrocini-um tandem rejicit, 276. Belgarum causam Elisabethae commendat, periscedidus insigni accepto, *ib.* cum Guisio et Henoticis convenit, edictumque contra Protestantes condit, 281. Lutetiae Ordines convocat, et pecuniam in belli suscepti sumptus poscit, 284. legatos ad Navarrum mittit, 285. nullo exitu, 286. pontificii diplomatis contra Navarrum et Condaeum promulgationem in Gallia prohibet, 304. praesidibus ut bellum lente administrarent in arcano mandat, 402. edictum contra Protestantes promulgat, 410. **xxxvii** edicta fiscalia in belli usus promulgat, 411. Helvetiorum et Germaniae principum pro pace legatos excipit, 412, 417. et male habitos a se dimittit, 419. Bellevreum in Angliam mittit pro Maria Scota vitae gratiam petiturum, 429. Belnensis pro Maria Scota orationem funebrem impatienter fert, mox urbana conjuratione paene oppressus, 440. de

Guisii et Henoticorum consiliis a Nic. Polinio certior factus, 444. eorum conatus disturbat, 447. cum Guisio in Meldis collocutus non sine acerbitatis sensu ab eo discedit, 461. seditione Lutetiae vix compressa ad exercitum Genabum venit, 467. cum Helvetiis de eorum a Germanorum copiis discessu transigit, 472, 476. Lutetiam ingreditur belli confecti decore ei per calumnias erepto, 479. ejus misera inter hos successus et finistros contra ipsum a factiosis sparsos rumores conditio et cunctatio, *ib.* 569. invidia apud plebem oneratus ob cumulos in Espernonium honores, 555. ejus ad Henoticorum consilia revincenda, licet a Polinio detecta segnitie et tarditas, 567. Bellevraeum ad Guisium mittit, ne ad urbem veniat oraturum, 567. Guichium item ut ejus adventum remoraretur, 568. Guisium Luparae excipit et dimittit, ac cum eo ad reginae aedes colloquitur, 569. apud Guisium frustra instat ut urbe excedat, 571. urbem ipse deserit, et Autricum secedit, 574. ad provinciarum praefectos literas de tumultu Parisiensi ignaviae confessionem habentes dat, 576. Flagellantium supplicationes Lutetia Autricum ut hanc urbem ad defectionem sollicitarent venientes admittit, 581. a senatu Parisiensi delegatos excipit, et ad eorum orationem respondet, 584. Dorroneum ad senatum mittit, 586. ejus languidum ad libellum Guisii et Henoticorum nomine perlatum, responsum, 588. delegatos Parisiensis tumultus eventum elevaturos in provincias mittit, 592. per reginam, Schombergium et Villaregium cum Guisio agit, 597. et cum Balsacis per Schombergium et Villaregium de Aureliano tradendo, 598, 623. Jac. Aug. Thuanum in Picardiam mittit, 600. Rotomagum venit, cum Guisio transigit, ei summa armorum praefectura concessa, et edictum condit, 601. Guisium a regina parente adductum excipit et complectitur, 610. pontificis ad cardinalem Borbonium et Guisium literis, Nivernique monitis accensus, gratiam Guisio factam revocare vult, sed a regina et Villaregio persuasus, mutat, 611. edictum condit, quo jura proximi regis agnati Borbonio cardinali attribuntur, 613. Villaregium, Cancellarium, Pinarium, Brulartum ab aula relegat, 623. Ruzaeum et Revolium ab epistolis assumit, 624. Moiennum et Oslatum irrito evocat, *ib.* Fran. Montholono sigillorum procuracionem attribuit, 625. comitia Bloefensia celebrat, *ib.* Ordines longa oratione alloquitur, 626. Unionis edictum pro lege fundamentali habendum condit, 634. bellum contra Sabaudum, qui Saluciarum principatum occupaverat, decernit, 640. decreto ab Ordinibus Navarrum regni successione indignum pronuncianti subscribere recusat, 650. de populi levamento intempestive interpellatur, 654. de Guisii caede cogitat, 657. Lugdunensem praefecturam Allincurio Villaregii filio destinatam, in Nemorosium confert, 658. ex Ornani, Aumaliae, et Aumontii relationibus de Guisii consiliis certior factus, 659. de Aureliano cum Guisio altercatur, 660. ejus ad fidos sevocatos oratio, 661. caede Guisii decreta, de ejus exequendae ratione disceptatum, 664. quae a Guisii verbis capitur, 666. rei exequendae destinatos oratione efficaci ad facinus patrandum hortatur, 667. Dunensem Aurelianum, Ornanum ad Meduanium opprimendum Lugdunum irrito mittit, 672. conjurationis probationes evulgat, 675. captivos Ambosiam in arcem deducit, 676. edicto Unionem Catholicorum confirmat, 677. Borbonium cardinalem, Jonvillae principem, et Ellebovium captivos a Gasto redimit, et Bloefas reducit, 689. Harlaeum Sancium ad maturanda auxilia in Helvetios et Germaniam mittit, *ib.* cardinalis Guisii caedis absolutionem a pontifice per delegatos petit, 699. Claud. Angenneum Cenomanorum episcopum in eam rem legat, 701. edictum proponit,

nit, quo cunctos ad obsequium gratia praeteritorum facta vocat, ni facerent, perduellis declarat, 719. de Imperii sede deligenda consultat, 721. Caesarodunum adit, 722. senatum Parisiensem Caesarodunum transfert, praefidis munus Jac. Aug. Thuano offert, eoque detrectante, in Speflaeum confert, 723. cum Navarro agit, 723, 725. de induciis convenit, 725. Salmuria Navarro tradita, 726. per Maurocenum cardinalem Meduanium de rebus componendis irrito tentat, *ib.* inducias cum Navarro publicat, 727. in Molani aedibus pecuniam in belli sumptus detegit, 732. apud pontificem per oratores agit, ut absolutio de caede Guisii ducis et cardinalis sibi impertiatur, *ib.* Italiae principes de pecunia sollicitat, 736. ad Plefliacum Navarrum excipit, 739. Fraxineum in Hispaniam mittit ut Philippi voluntatem periclitaretur, 742. et Gasparem Schombergium in Germaniam ad exercitum scribendum, cui Jac. Aug. Thuanum adjungit, 743. Pictavium profectus ab urbis ingressu injuriose excluditur, 745. jura et privilegia urbibus perduellis abrogat, 758. a Jac. Clemente in imo ventre percussus obit, Navarro proceribus prius commendato, 764. ejus ingenium et mores, 765. de ejus successione variae in castris sententiae, 791. Compendii sepultus, 797. HENRICUS IV Galliae rex, post Henrici III mortem, de suis rebus consultat, IV. 792. rex salutatus, 794. instrumento a proceribus qui aderant subscripto, 795. obsequium detrectanteis severe alloquitur, et abeundi potestatem facit, *ib.* Meulanto Giffortio et Claromontio in Bellovacis captis Dieppam contendit, 797. Dieppa, Cadomo et Novo castro receptis de Rotomago obsidendo cogitat, 798. in praelio Arcensi victor, 802. Lutetiae suburbia capit, 805. Lucemburgum Pinei ducem ad pontificem mittit, 815. Stampas capit, et Castelloduni Helveticorum legatos excipit, 816. Vindocinum vi capit, 819. Laverdinum, Montorium, Castrum ad Ledum et Montem-Richardi recipit, 820. mox et Vindinum, Bellomontium, Tuvolium, Sablatum, Lavallum, alia loca, 821. Castrum-Briandi, Alençonium, Damfroniam, Argentanum capit, 826. Falesiam item, Lexovium, Pontem Adaemari, Pontem Episcopi, Noviomagum et Honflorium, 827. Meduanium Meulanti obsidionem solvere cogit, 832. ejus ad Germaniae principes literae, 833. Drocum obsidet, 843. tormenta deducit, et praelio conferto Meduanium fundit, 845. Corbolium et Latiniacum capit, 855. Melodunum, Provinium, Montem-rigoli, Nogentum, Braium, alia loca capit, 857. Agendico irrito tentato Lutetiam obsidet, 858. loca urbi vicina occupat, 860. Dionysii-fanum et Dammartinum capit, 868. Lutetiam arcte premit, 870. suburbia capit, 871. de pace cum Henoticis agit, 872. ad delegatorum petitiones respondet, 873. ad Nemorosium et Fr. Guisii viduam dat literas, 874. a Lutetiae obsidione discedit, *ib.* Meduanium ad praelium laceffit, nec cogere valet, 877. datis ad praefectos literis obsidionis irritae casum elevat, 878. Claromontium in Bellovacis capit, 879. Henoticorum quasdam legiones caedit, 881. Turenium ad exercitum conducendum in Germaniam mittit, 882. Parmensem redeuntem cum rapta manu insequitur, *ib.* 883. curias, quae belli tempore Protestantibus jus dicerent, edicto revocat, 889. ab Elisabetha Angla et Belgii Ordinibus subsidia recipit, V. 3. Turenium ad auxiliarem exercitum conscribendum in Germaniam mittit, 45. Lutetiam intercipere irrito conatur, 54. Autricum Carnutum obsidet, 57. Tertianae factionis consilia detegit, 59, 65. Autricum Carnutum capit, 60. militares leges publicat, et Decuriam, quae de praedis judicabat, Rupella Caesarodunum transfert, 61. cardinalem Bor-

bonium in aulam evocat, 65. edictum Julianum ultimum decessoris sui revocans condit, 67. Noviodunum capit, 74. Germanorum auxiliarem exercitum excipit, 109. Rotomagum obsidet, 111. ad Rotomagenfes scribit, 112. post quasdam irritas oppugnationes obviam Parmensi procedit, 117. ad obsidionem redit, et urbem arctius cingit, 123. Parmensi iterum veniente exercitum colligit, 125. ad Ivetotium cum Parmensi feliciter certat, 127. Provinium capit et Gornaeum munit, 132. ex Harlaei et aliorum consilio pragmaticam de disciplina ecclesiastica seorsim a pontifice administranda, pro tempore condit, 134. Vivonum Piscarii marchionem ad pontificem legatum mittit, 135. principibus et proceribus sibi addictis licentiam ad Meduanii scriptum respondendi dat, et ipse edictum isti scripto contrarium proponit, 226. ex Turonibus cum Catharina sorore Medontam venit, 233. propositum vocatis episcopis et theologis instructioni vacandi declarat, 259. qua re conversa ubique populorum studia, 261, 271. inducias Henoticis offert, 268. Renatum Benedictum S: Eustochii curionem ad se de religione instituendum invitat, quem legatus ab itinere dehortatur, 271. Drocum obsidet, 278. et capit, 281. rationes ob quas rex ad ecclesiam, non consulto nec consentiente pontifice, admitti debeat, 291. episcopos et theologos de religione audit, 293. ejus reconciliationis ritus, 294. ad curias regni et praefectos literas dat, Niverniumque ad pontificem mittit, 297. Melodunum venit, et de induciis agit, 303. ibi a P. Barrerio percussore insidiis petitus, 304. Monmartinum ad Elisabetham de Armoricae rebus mittit, 309. edicto praeteritorum oblivionem sancit, 334. receptis Meldis pacta cum Vitrio confirmat, et gratiam oppidanis facit, 335. Lugdunum in fidem accipit, 338. mox et Aquas Sextias, *ib.* Pontem Esiae, Peronam, Montem Desiderii, et Roiam, 339. cum Cl. Castraeo de Aureliano et Avarico Biturigum transigit, 340. Autrici Carnutum inauguratus, 342. rationes quibus non certo loco reges inaugurandi necessitatem impositam ostenditur, 343. inaugurationis ritus, 345. Lutetiam cum exercitu sine caede ingreditur, 352, 660. strumosis manum imponit, et paschales ferias in urbe celebrat, 356. cum Villario transigit, et Rotomagum, Franciscopolim, alia loca recipit, 358. mox et Abbatis-villam, Monstrolium, Augustobonam Tricassium, *ib.* Senonensem item civitatem, Rigomagum, Aginnum, Villam-novam, Marmandam, et Pictavium, 359. Laodunum obsidet, 422. et capit, 426. cum Piscario de Theodorici-castro transigit, *ib.* Samarobrigam Ambianorum in fidem recipit, 427. Cameracum excurrit, et condiciones cum Balagnio pactas confirmat, *ib.* cum Bellovacensibus et Maclovianis transigit, 429. edictum Pictaviense in Protestantium gratiam confirmat, 432, 454. ad Atrebatum et Hannoniae Ordines scribit, 444. a Joanne Castello cultro in superiore labro graviter percussus, 446. bellum contra Philippum Hispanum denunciat, 451. cum Lotharingiae duce de induciis transigit, 452. Belnam, Axonam, et Augustodunum recipit, 460. mox et Divionem, 461. ad Fontem Francicum non citra periculum confligit, 462. Divionensem arcem recipit, et Meduanium monet ut de gratia sua bene speret, 464. senatum Divione restituit, et Carlota Tremolliae Henrici Condae viduae causam ad senatum Parisiensem remittit, *ib.* in Sequanos descendit, inde Lugdunum adit, 466. de induciis per totum regnum convenit, et cum Lavallo Boscodelfinio transigit, 496. per Perronum et Offatum absolutionem a pontifice petit, 518. a pontifice absolutus, 522. cum Meduano transigit, et edictum condit, quod post trinas jussiones tandem in senatu pro-

I N D E X.

promulgatur, 585. cum Nemorofio item, Henrico Jousa et Tolofae civitate tranfigit, edictis conditis, 588. Faræ obfidionem urget, 596. Caletum ab obfidione liberare irritum tentat, 600. Faram recipit, 606. de foedere arctiore cum Elifabetha Angla agit, 608. et convenit, 613. mox et cum Belgii Ordinibus, 618. Alexandrum Mediceum cardinalem pontificium legatum honorifice excipit, 622. cum Meduanio irritum agit, 626. libello fupplice a Protestantibus oblato, Emericum Vicum et Sofredum Calignonum cum iis acturos delegat, 627. Schombergium item ac Jac. Aug. Thuanum cum Mercuriano acturos, 630. regni Ordinum conventum Rotomagi celebrat, 634. filiolum ex Gabrielide Eſtraea fuſceptam ſacro lavacro ablui invidioſa pompa curat, 637. Samarobrigam obſidet, 679. et capit, 685. Schombergium et Thuanum cum Protestantibus acturos delegat, 686. Fr. Luxemburgum Pinaei ducem ad obedientiam pontifici præſtandam Romam mittit, 701. Vervinii per delegatos de pace cum Philippo agit, 720. cum P. Cornuto Pleſſio Cratumni et Monjani præfecto tranfigit, 722. et cum Santoffangiis qui Rupifortium tenebant, 723. cum Campiniaco item, Villaboſio et Burcanio, Tiſſaugio, Mirabello et Anceniſio traditis, 724. Mercurianum in gratiam recipit, *ib.* Condivicinum venit, 726. Meſſium in Angliam mittit, qui pacis cum Hiſpano negotii rationes Elifabethæ explicaret, *ib.* Namnetenſe edictum condit, 727. de pace cum Hiſpano certis conditionibus convenit, *ib.* pacis conditionibus ſolemni ritu ſubſcribit, 731. cum cardinali Florentino de matrimonii diſſolutione agit, injecta obiter de Gabrielide Eſtraea mentione, 734. Sillerium Romam de ea re mittit, *ib.* præcipue ad jus in principatu Saluciano contra Sabaudum, coram pontifice arbitro, tuendum, 805. edicti Namnetenſis in ſenatu Pariſienſi promulgationem urget, 808. orationem ad ſenatores habet, 809. edicto tandem promulgato, 814. delegatos, qui edictum executioni mandarent, in provincias mittit, *ib.* Ridicovii de eo interficiendo conſilium detegit, 831. ne milites in Belgium abirent contra Hiſpanos militaturi edicto prohibet, 835. ejus cum Margarita regina matrimonium per pontificis delegatos irritum pronunciatum, 837. ſericum pannum in regnum importari edicto prohibet, 838. cum Sabaudis de Saluciano principatu agit, 841. conditionibus perſcriptis, 842. academiae Pariſienſis diſciplinam novis legibus et ſtatutis conditis inſtaurat, 845. Sabaudi proteſtationum pertæſus bellum declarat, VI. 33. ſtrumofos tangit, 34. Calatagironæ pro Sabaudis intercedenti, grave dat reſponſum, *ib.* totam Sabaudiam excepta Monmeliani arce ſubigit, 35. in Sebuſianos deſcendit, ut Bironi conſilia exploret, 37. cum Aldobrandino de pace colloquitur, 40, 42, 52. S. Catharinae propugnaculum capit, 43. Rogerium Bellogardium Florentiam mittit cum mandato ſponſalitia cum Maria Medicea contrahendi, 48. fiduciariae nuptiae Florentiae celebratae, 49. Lugduni reginam excipit, et nuptiae celebratae, 52. S. Catharinae propugnaculum deſtrui mandat, 53. pacem cum Sabaudis facit: ejus conditiones, 55. Aurelianum cum regina adit, ut anni propitiatorii indulgentiis huic loco conceſſis participarent, 57. Caletum proſectus Bironum in Angliam mittit, 78. ſpe ſucceſſionis certa Deſſino nato laetus, 97. in Petrocorios ad Bironi conſilia diſturbanda proficiſci ſtatuit, 130. Bloeſis cum Bullionio acrem verborum concertationem habet, 131. Bironum ad aulam acceſſit, 132. cum ut conſilia pateſciat fruſtra urget, 133. comprehendit jubet, 134. interceſſiones pro Birono rejicit, 135. ejus ad Philippi Hiſpani oratorem reſponſum, 146. Bullionium ad ſe venire jubet, T O M. VI.

147. Caſtri Camerae Bullionii cauſæ cognitionem interdicit, 148. per oratorem ſuum Elifabetham Anglam de Bullionii conſiliis monet, *ib.* Jonvillæ principem conſilia pernicioſa agitaffe delatum in gratiam recipit, 151. edicto duella prohibet, 155. edictum de re monetaria condit, *ib.* mox et alterum de metallorum fodinis, 156. ejus interventu pax inter Sabaudum et Genevenſes facta, 163. Gaſtonem a Fuxo filium naturalem ex Henrica Baſſaca legitimum declarat, 164. Diviodurum adit, *ib.* Jeſuitarum P. P. delegatos benigne excipit, 168. Palatini ſeptemviri pro Bullionio literis reſpondet, et Nancium ad ſororem Catharinam inviſendam excurrit, 169. ſerici artificium, linificium, et pro vafis figurinis ac vitrariis officinas inſtituit, 170. Ronii marchionem ad Jacobum I Anglum legat, 174. Triceſima ab Alberto mercibus e Gallia impoſita commercium omne cum Belgio et Hiſpania interdicit: Triceſima tandem abolita, commercium reſtituitur ſub conditionibus, 230. ſcholam Jeſuiticam Flexiæ fundat, et Jeſuitas edicto reſtituit, 248. Harlaei gravi contra edictum orationi reſpondet, 252. ædificiis et operibus publicis intentus, navigationem per Ligerim cum Sequana conjungit, 257. curiam de repetundis abolet, et officia tam judicialia quam quaęſtoria primo venalia, dein annua penſitatione a Pauleto nomen ſumente, exſoluta, hereditaria facit, 261. ad Helveticos oratores pro Bullionio deprecantes reſponſum dat, 318. pyramidem in Caſtelli paricidii membram erectam, Jeſuitis inſtantibus, dirui jubet, 319. in Aquitaniam proſectus motus gliſcentes præſentia ſua compeſcit, et conjuratos ſupplicio afficit, 320. de grandi acre alieno a Pariſienſi tribunali debito diſſolvendo cogitat, unde difficultates ſubortæ, 325. ad ſacri ordinis poſtulata reſpondet, 326, 378. Sedanum verſus cum exercitu proficiſcitur, et de Bullionii innocentia certior cum illo tranfigit, 375. ad portum Nuellium ingenti periculo deſunctus, 376. noſocomium in Sammarcelliano ſuburbio locupletat, 377. Delphino et ſororibus nomina imponit, *ib.* ſacri ordinis poſtulatam de concilio Tridentino recipiendo eludit, 378. Janinum et Buzenvallium pacis inter Archiduces et Belgii Ordines negotio interventuros delegat 435
GALLIAE regum epiſcopos, alioſque præfules eligendi jus antiquum, I. 18. in Meti, Tullo ac Viroduno jus, 385. in Genua item, 424. et in Subalpina regione ac Saluciano principatu, II. 244. V. 805
GALLORUM ab antiquo res geſtae, I. 11, 12, 13
GALLICAE res. I. 5, 11, 15, 21, 26, 46, 90, 105, 181, 204, 207, 215, 285, 346, 387, 411, 428, 460, 522, 551, 601, 645, 677, 756, 817. II. 3, 76, 99, 138, 154, 263, 400, 424, 584, 589, 674, 802. III. 57, 93, 97, 115, 197, 230, 249, 280, 286, 292, 302, 326, 349, 404, 425, 483, 503, 624, 668, 802. IV. 21, 31, 39, 46, 62, 73, 90, 130, 151, 194, 211, 230, 248, 254, 392, 553, 791. V. 45, 52, 104, 218, 333, 402, 421, 525, 675, 720. VI. 32, 78, 97, 130, 175, 177, 230, 248, 312, 374.
GALLOBELGAE, les Wallons, foedus pro religione Catholica et Philippi auctoritate ineunt, III. 683. Alostum capiunt, et Brielam irritum tentant, 693. Curtraco irritum tentato Meningam amittunt, 694. Curtracum intercipiunt, 777
GAMACHIUS, de Gamaches, Iſſodunum intercipit, mox ad Vierzonum fuſus et captus, IV. 807
GAMBARAE (Laurentii) obitus et elogium, IV. 377
GAMBOLATUS Alepi purpuratus a Cicada necari juſſus, VI. 359
GAMBOLATUS alter patrum interfectum ulturus purpuratum Tripolitanum fundit, Tripolim, Damascum, et Arabas ad partes ſuas trahit, VI. 560.
 (1) Serdaris

I N D E X.

- Serdaris purpurati copiarum partem semel atque iterum fundit, 416. cum toto exercitu congressus post acre certamen tandem caeditur, et in fugam conjicitur, 417
- GANACHIA**, *la Ganache*, a Nivernio obfessa, IV. 653. ejus situs, *ib.* capta, 684
- GANDENSES**, *ceux de Gand*, arcem Gandensem obsident, III. 469, 476. et capiunt, 478. tumultuantur, et Imbifium consulem creant, 611. Jo. Casimirum excipiunt, 614. ab Araufionensi ad tempus pacantur, 616. tumultuantur, 691. eorum turbidum ingenium, IV. 138. reconciliationem cum Andino impediunt, 145. ad Hispanos inclinant, 174. tumultuantur, et Imbifium in custodiam conjiciunt, 208. cum Parmensi transigunt, 241
- GANDAVUM**, *Gand*, a Risborgio irritum tentatum, III. 781
- GANDENSIS** pacificatio inter omnes Belgii Ordines facta, III. 477
- GARCES** (Martinus) Ordinis Melitenfis princeps electus, V. 503. obit, VI. 96
- GARDA**, *la Garde*, Lecae praefectus, III. 395. Hiergerio locum dedit, 396. rei tormentariae praefectus occiditur, IV. 143
- GARDA VINCIUS**, *de la Garde Sr de Vins*, (Hubertus) pro Henoticis arma in Provincia capit, Massilia irritum tentata, IV. 266
- GARDA VINCIUS**, *de la Garde Sr de Vins*, (Joannes) ad Alemanium a Diguerio fufus, IV. 423
- GARDA SAGNIUS**, *de la Garde Sr de Saigne*, (Fran.) obit: ejus elogium, III. 634
- GARDA**. *Vide* Polinius.
- GARDIA**, *de la Gardie*, (Pontius) Suecis in Livonia militat, III. 377. a Sueco cum exercitu in Livoniam missus, 843. Wefenbergant, Tolfeburgum, Lodam, Lealam, 847. Narvam, Ivanogrodum, Weifentenum, Parnoviam, alia loca capit, 848. in Narva fluvio mersus, IV. 344
- GARDINERUS**, *Gardiner*, (Stephanus) Wintonii episcopus in carcerem conjectus, I. 196. liberatus Mariae reginae occurrit, 444. rem sacram peragit regina inaugurata, 446. et nupta, 452. Polum Angliam ingressum excipere missus, 454
- GARNERII**, *Garnier*, (Roberti) decessus et elogium, IV. 897
- GARNETUS**, *Garnet*, (Hier.) Jesuitarum in Anglia praepositus conjurationis fulminalis conscius comprehensus Londinum ducitur, VI. 341. rem tandem fatetur, 342. ad supplicium ductus, 345. pro eo Andr. Eudaemon Joannes apologiam scribit, cui ab If. Casaubono responsum, 346
- GASTINEUS**, *Gastines*, (Philippus) ad mortem Lutetiae damnatus, III. 63
- GASTIUS**. *Vide* Berengarius.
- GASTUS**, *le Guast*, Ambosiae praefectus defectionem meditatus, tandem cum rege transigit, IV. 689
- GAUCHERIUS**, *Gaucher*, Villafrancam interciperi infeliciter tentat, V. 700
- GAUREUS FRESINIUS**, *de Gaure baron de Fresin*, (Carolus) ab Ordinibus deficit, III. 685
- GAUREUS INCIUS**, *de Gaure Sr d'Inchy*, (Carolus) Cameracum in Ordinum fide retinet, III. 684. ejus corpus defossium, V. 500
- GAURICUS**, *Gaurico*, (Lucas) Henrici II mortis tempus ac genus praedicit, I. 763. obit, 792
- GAUDIMELI**, *Goudimel*, (Claudii) caedes et elogium, III. 144
- GEDANUM**, *Dantzick*: ejus origo et jura, III. 565
- GEDANENSIVM**, *ceux de Dantzick*, cum senatu dissidium materiam calamitatibus praebet, II. 757. Stephano Poloniae regi summittere recusant, III. 566. a Jo. Sborovio fusi, 568. cum rege transigunt, 566
- GELDRIA**, *Gueldres*, a Marcantio Parmensi prodita, IV. 488
- GELDRIAE** dux (Carolus) tota ditone exutus, I. 33
- GELENII** (Sigismundi) obitus et elogium, I. 459
- GELIDAE** (Joan.) mors et elogium, I. 610
- GELLI**, *Gello*, (Jo. Bapt.) mors et elogium, II. 380
- GEMMA**, Frisius dictus, Cornelii pater obit: ejus elogium, I. 561
- GEMMA** (Cornelius) in sua Cosmocritica de nova stella scribit, III. 199. item de Lovaniensi diluvio, 216
- GENEBRARDUS**, *Genebrard*, (Gilbertus) ejus de concilio Tridentino sententia, II. 377. archiepiscopus Aquensis Henoticorum causam voce et scriptis adjuvat, IV. 728. ad Henoticorum comitia delegatus, V. 233. verba contumeliosa contra episcopum Suefionensem retractat, 270. ejus mors et elogium, 715
- GENESIUS**. *Vide* Sepulveda.
- GENEVAE** situs, IV. 753. ejus origo, et de Sabaudi et reipublicae Genevensis jurisdictione altercatio, VI. 43. et seq. urbs a Sabaudis irritum tentata, 162. oppidani Sabaudos captivos tanquam foedifragos latrones morti addicunt, 163
- GENEVENSES** Verfovium recipiunt et diruunt, IV. 824. a Sabaudis infestantur, Clusura capta, 893. S. Catharinae munitionis destructionem a rege obtinent, VI. 53
- GENLISIUS**. *Vide* Hangeftus.
- GENTILIS** (Valentini Jo.) mors, II. 479
- GENTONIUS**, *Genton*, de Gratianopoli prodenda cogitans detectus et scloppetis confossus, II. 332
- GENUA**, *Genoua*, a Piscario expugnata, I. 21. a Lautreco capta, 23. paene a Jo. Lud. Flisco oppressa, 93. et seq. a Julio Ciboo tentata, 99. Cosmi Medicei potentiam graviter fert, et Jacobo Apiano favet, 168. motus ibi reiectus, 210. intestinis motibus fere eversa, III. 437. eorum causa, *ib.* 452. distinctio inter familias nobiles et populares, interque nobiles antiquos et novos, 438. antiqui urbe pulsi, 442. arbitrorum sententiae se summittunt, 451. quorum sententia pronunciata concordia restituitur, 453
- GENUENSES** Finalium Alfonso Carrecto restituunt de Corsica solliciti, II. 584
- GENULLIACUS**. *Vide* Valliacus.
- GEORGIAE** descriptio, principes et religio, III. 646
- GEORGIUS** (David); ejus ingenium et mores, I. 749. doctrina censurae subjecta, 751. cadaver effossum, 752
- GERARDUS**, *Geraerts de Villesans*, (Baltasar) Araufionensem insidiosè interficit, IV. 212
- GERBELII** (Nicolai) mors et elogium, II. 74
- GERBIS** insulae, *Isola delle Gerbi ou Zerbi*, descriptio, II. 56
- GERMANIAE** status, I. 35, 36. descriptio, 51, 55
- GERMANIAE** proceres Protestantes doctrinae capita consentientes sed separatim edunt, I. 286, 287. Carolum IX ad pacem hortantur, II. 778, 807. et Henricum III, IV. 412. copias Navarro auxiliaturas in Galliam mittunt, 459. pro Argentinensi collegio et Aquisgranensibus apud Caesarem intercedunt, 779. a foedere cum Henrico IV ineundo se excusant, V. 667. et seq. *Vide* Protestantes.
- GERMANIAE** Imperatores, *viz.* **MAXIMILIANUS I** Germaniae imperator obit, I. 20. **CAROLUS V** Hispaniae rex Germaniae imperator electus, I. 20. pontificis auctoritatem per Hispaniam abolet, 23. a Clemente VII papa coronam imperialem Bononiae sumit, 24. Tunetanam expeditionem feliciter suscipit, 25. Mediolanum Sfortia mortuo occupat, 26. oratione coram pontifice in Gallos invehit, *ib.* cum Francisco I ad Aquas mortuas colloquitur, 28. per Galliam iter habens de Mediolano restituendo fidem dat, 28. Wormatiam ad comitia venit, 57. ad bellum

I N D E X.

lum contra Protestantes parat, 61, 65. Saxonem et Hessum proscrit, 70. copias recenset, 72, 73. Burani copiis firmatus Neoburgum capit, 78. Donaverda, Dillinga, Lovinga, et Gundelfinga captis prope Sonthheimum castra ponit, 80, 81. Norlingam, Ulmam, ceterasque Sueviae et Franconiae urbes in potestatem redigit, 88, 90, 126. Ulricum Wirtembergicum supplicem in gratiam recipit, 126. in Saxoniam descendit, 133. Jo. Fridericum Saxonem fundit et capit, 138. Hessum captivum retinet, 147. in supplices severus, 148, 177. Hamburgum, Lubecam, Brunsvicum, in gratiam recipit, 152. ejus in bello Germanico prudentia et fortuna, 153, 154. ejus error fructum victoriae severitate corrumpens, 155. cum pontifice de concilio Tridentum revocando acerbe altercat, 162. religionis formulam a Julio Flugio et Mich. Sidonio perscriptam per Germaniam recipi et subscribi jubet, 172. Camerae Imperialis assessores loco movet, 177. Augustae et Ulmae senatus mutat, 178. in Belgium descendit, *ib.* Constantienses redigit, et Austriae familiae addicit, 179. Imperii hereditariam successione adfectat, 180. edictum gravissimum contra Lutheranos in Belgio promulgat, 229. religionis formulam in comitiis Augustanis urget, 233. Mauritium et Joachimum septemviro pro Hesso deprecantes rejicit, et sponsum fide solvit, 235. Ferdinandum fratrem, ut regno Romanorum Philippo filio cederet, frustra sollicitat, 238, 276. edictum de concilio Tridentino publicat, 275. in Hesium de Diecica ditione sententiam fert, *ib.* concionatores et ludimagistros Lutheranos Argentina et Sueviae civitatibus pellit, 276. Germaniae principes pro Hesso intercedentes rejicit, 281. Parmensi bello implicatum consilii poenitet, 292. cc aureorum millia gravi usura mutuo accipit, 309. septemviro ecclesiasticos ne Tridento discedant rogat, 334. de pacis conditionibus cum Mauritio agit, 343. Oeniponte ad Villacum in Fori Julii finibus cum Ferdinando trepidus fugit, 345. ejus ad principes Passaviae conventos literae, 363. cum principibus convenit, 366. senatum a se institutum Augustae restituit, 367. Plombinum cum omni ditione et Ilvam insulam Cosmo Mediceo concedit, 376. Argentinam cum domesticis venit, 388. Metim obsidet, et cum Alberto Brandeburgico convenit, 392. Metis obsidionem solvit, 398. Albertum ad res cum episcopis componendas hortatur, 403. ad conventum Francofurtensem de ea re scribit, 405. Tarnannam obsidet, 412. et captam diruit, 413. item et Hedinum, 414. cum Gallis ad Rantiacum infeliciter congregatur, 467. Mediolani principatu in Philippi filii gratiam se abdicat, 469. cum Henrico II de pace agit, 523. Senensium ditionem Philippo concedit, 538. Philippum aurei velleris equitum principem creat, 570. et in eum omnia regna et ditiones transfert, 571. fratrem ut Philippo Imperium restitueret, frustra hortatus, Imperium a se abdicat, 572, 608. inducias in v annos cum Henrico II paciscitur, 579. in Hispaniam navigat, et abdicationem solemniter celebrat, 609. in coenobium juxta Scaradillam se confert, 610. obit: ejus ultimum elogium, 723. exequiae in comitiis Augustanis celebratae, 748. ejus astus in compedibus reipublicae Genuensium injiciendis, III. 450. FERDINANDUS Caroli v frater rex Romanorum electus, I. 24. ad comitia Wormatae indicta venit, 56. a Bohemis opem Mauritio contra Jo. Fridericum Saxonem petit, 130. in Pragenses supplices severus, 151. pro Hesso apud Caesarem intercedit, 280. rex Hungariae et Daciae declaratus, 315. Andr. Bathorium Daciae Vaivodam constituit, 326. de Martinusii caede tandem absolutus, 368. Bohemis nequid in sacrae coe-

nae sacramento mutent mandat, 458. comitiis Augustanis adest, 565. cc ex Bohemia ministros in exilium mittit, 566. Imperium Germanicum a fratre Carolo v se abdicante accipit, 572, 608. idem Caesar inauguratus ad pontificem legatum mittit, 707. qui privatim tantum admissus protestatione facta discedit, 708. de lite Brandeburgica aequius fert judicium, *ib.* in comitiis Augustanis orationem habet, synodi oecumanae instaurationem procurare incipiens, et ut ejus decretis omnes pareant frustra deposcens, 748. Augustanum de religionis pace decretum confirmat, *ib.* oratores ad concilium Tridentinum cum postulatis mittit, II. 248, 250. cum pontifice per literas de concilii statu et procedendi modo exposulat, 363. ad Lotharingum cardinalem dat literas, 364. bellum inter Suecum et Danum, Polonumque componere frustra conatur, 395. obit: ejus mores, elogium, et de componendo religionis diffidio studium, 396, 397. MAXIMILIANUS II imperator Ferdinandi filius Mariam Caroli v filiam uxorem ducit, I. 180. Hispania redit, 238. in Hispaniam reversus uxorem inde deducit, 276. rex Romanorum electus, II. 257. electionis et inaugurationis ceremoniae, *ib.* Pium IV papam, ut gratiam calicis laicis et conjugii sacerdotibus per ditiones suas indulget, frustra sollicitat, 416, 441. Lazarum Schuendum bello Pannonico praeficit, 438. G. Hofsfutum ad Solymanum de induciis mittit, 441. comitatum Suecis interdicit, pacificatione inter Danum et Suecum frustra tentata, 471. se ad bellum contra Turcos parat, et comitia Imperii Augustam indicit, 486. ubi auxilia petit, 487. ad legati regii super matrimonio Elisabethae filiae cum rege postulata durum dat responsum, 490. copiis auxiliariis firmatus, 493. Vesprium et Tattam capit, 494. Austriae et Moraviae comitia celebrat, 505. inter Danum et Suecum belli componendi rationes inquit, 568. legatos ad Selimum de pace mittit, 579. Carolum fratrem Philippum ad lenitatis consilia hortatur in Hispaniam mittit, 649. de pace cum Selimo convenit, 671. Austriacis liberam doctrinae Augustanae praedicationem in ipsorum pagis indulget, 672. Carolum IX ad pacis consilia hortatur, 694. Cosmi Magni Etruriae ducis a pontifice creati dignitati se opponit, 754. Annam filiam Philippo Hispano, Elisabetham Carolo IX deponat, 778. ejus interventu pax inter Danum et Suecum facta, 782. Ernesti filii electionem in Poloniae regem missis ad comitia legatis sollicitat, III. 227. Henricum III e Polonia redeuntem Viennae excipit, 324. pro pace in Belgio partes suas irritum interponit, 390. Magni Etruriae ducis titulum Francisco Mediceo confirmat, 404. in motu Genuensi inter nobiles antiquos et novos medium se interponit, et legatos mittit, 444. in Poloniae regno capefendo cunctatur, 457, 459. Mosci legatos auxilia promittentes excipit, 458. in comitiis Ratisponensibus auxilium contra Stephanum Polonum petit, 460. ejus mors, mores, virtutes, liberi, *ib.* et 461. RODOLPHUS Maximiliani II filius, Hungariae rex inauguratur, III. 207. rex Romanorum electus, 404. legatos in Belgium ad componendos inter Philippum et Ordines motus mittit, 603. comitia Imperii Wormatae celebrat, 604. apud Gebbardum Truchesium archiepiscopum Colonensem urget ut dignitate cedat, IV. 181. pontificium proscritiois diploma ratum habet, 183. ad Joan. Casimirum Palatinum scribit, 187. inducias cum Turcis renovat, 226. Donavio ut copias in Galliam profecturas dimittat mandat, 460. ad Philippum de Aquisgranensium causa scribit, 779. Austriae Ordinum pro libera Augustanae confessionis professione petitiones eludit, 780. cum Polono

I N D E X.

- Polono de Maximiliani fratris libertate transigit, *ib.*
 legatos Bruxellas et Hagam de pace inter Philip-
 pum et Belgii foederatos Ordines acturos mittit, V.
 39, 165. Saxonem a consilio exercitus Henrici IV
 subsidio in Galliam mittendi irrito dehortatur, 48.
 in bello Argentinensi partes suas frustra interponit,
 184, 186. Pofonii et Pragae comitia celebrat ad ex-
 plicandas belli cum Turcis gerendi rationes, 540. de
 pace cum Turco agit, 541. Nucelium ad Bataviae
 Ordines mittit, de pace cum Philippo acturum, 708.
 edictum contra Anglos mercatores condit, 711. de
 Hispanorum in Clivenfi ditione graflationibus ad
 Andream Austrium cardinalem ac Mendozam expo-
 stulatorias dat literas, 765, 793. sententiam contra
 Aquisgranensem fert, 766. comitia Imperii Ratisponae
 celebrat, 765. Transilvaniae principatum a Sigif-
 mundo Bathorio cessum in Maximilianum Austrium
 confert, 770. ad Ordines legatos de pace aut induciis
 acturos irrito mittit, 802. de pace cum Alberto ar-
 chiduce Belgii Ordines qui se excusant sollicitat, VI.
 286, 374. severum contra Henr. Julium Brunsvi-
 cum Brunsvicam obsidentem edictum proponit, 292,
 362. ad Persarum regem dat literas, 295. ab eo
 legatum excipit, legationemque Byzantium destina-
 tam procrastinat, 421. literas exprobratorias quod se
 inconsulto de pace negotiationem instituissent ad
 Belgii foederatos Ordines dat, 439
- GERMANIAE** comitia indicta et celebrata. Wor-
 matiae, I. 56. Ratisponae, 58, 60, 61. Ulmae, 146,
 147. Augustae, 155, 171, 177, 229, 232, 456.
 Francofurti, 457. Ratisponae, 604. Augustae, qui-
 bus Augustanae confessionis libera permittitur pro-
 fessio, 565, 569, 748. Ratisponae, 642. Augustae,
 II. 486. Spiraе, 778, 780. Ratisponae, ubi Ro-
 dolphus rex Romanorum eligitur, III. 404. Wor-
 matiae, 604. Ratisponae, IV. 95. Augustae, *ib.*
 Ratisponae de bello Pannonico, ubi eorum ordo
 descriptus, V. 377. principesque qui aderant recen-
 siti, 378. Ratisponae, 767. & VI. 192
- GERMANICAE** res, I. 18, 25, 35, 51, 125, 171, 201,
 228, 275, 334, 339, 399, 403, 453, 565, 604,
 706. II. 130, 257, 393, 399, 416, 441, 476,
 486, 572, 653, 671, 755. III. 90, 384, 404,
 460, 565. IV. 20, 30, 38, 100, 175, 520, 779.
 V. 8, 40, 46, 178, 181, 201, 204, 377, 662.
 VI. 75, 80, 192, 230, 286, 362, 373, 423.
- GERMANIAE** principes conventum habent. Ulmae,
 I. 65, 87. Norimbergae de Magdeburgici belli sum-
 ptibus, 275. Passavii de pace inter Caesarem et Mau-
 ritium Saxonem, 359. Francofurti de bello ab Al-
 berto Brandeburgico in Franconia gesto sedando,
 404. de foedere inter Saxoniam Brandeburgicam ac
 Hellicam familias renovando, 567. Rostochii de
 bello inter Suecum Danum ac Polonum compo-
 nendo, II. 395. Moguntiae de bello Colonienfi se-
 dando, IV. 189. Coloniae Agrippinae de injuriis ab
 Hispanis in limite acceptis, V. 793, 794, 796
- GERMANI** ministri ad colloquium Possiacenum
 missi, II. 124
- GERTRUDIS** fanum, *Gertruydenberg*, a Belgis foe-
 deratis interceptum, III. 223. a praesidiariis Par-
 menfi traditum, IV. 526, 768, 770. ejus situs, V.
 211. obsessum, *ib.* et a Mauritio in Car. Mans-
 feldii conspectu captum, 214
- GESNERI** (Conradi) obitus et elogium, II. 466
- GIBERTUS**, *Guibert*, (Arnoldus) astu Montalbanum
 servat, II. 274
- GIFANII** (Oberti) decessus et elogium, VI. 243
- GILLARIUS MORTARIUS**, *Guillart Sr du Mor-
 tier*, (Andr.) Romam legatus, I. 113. de pace cum
 Anglo tractat, 218
- GILLARIUS INSULANUS**, *Guillard de l'Isle*, (An-
 dreas) Caroli IX ad pontificem orator, II. 428.
 de calicis usu et sacerdotum conjugio cum pontifice
 agit, 251
- GILLARIUS** (Carolus) Carnutum episcopus Prote-
 stantium doctrinam amplectitur, III. 100
- GILLII**, *Gilles*, (Petri) obitus et elogium, I. 562
- GIRALDI** (Lilii Gregorii) obitus et elogium, I. 400
- GIRALDI** (Jo. Bapt. Cynthii) mors et elogi-
 um, III. 284
- GIRO**, *Giron*, (Petrus) Ossunae dux Henricum
 Lusitaniae regi urget, ut Philippum regni suc-
 cessorem designet, III. 724. prorex Neapolitanus in
 tumultuantibus seve agit, IV. 298
- GISELINI**, *Giblin*, (Victoris) obitus et elogi-
 um, V. 42
- GIVRIUS**, *de Givry*, (Claud.) cardinalis Romam
 ad pontificem erga Gallos bene affectum arctius as-
 siduitate sua devinciendum ab Henrico II ablega-
 tus, I. 109
- GIVRIUS**. *Vide* Anglurius.
- GLANDAGIUS**, *Glandage*, Arausionem ejecto Ber-
 chono occupat, III. 297. inde pulsus, 307
- GLAREANUS**, *Glarean*, obit: ejus elogium, II. 381
- GLUKI**, *Gluck*, (Georgii) Danici oratoris cum Na-
 vatro de religione sermones, II. 102
- GOAS**, *de Gobas*, ad Rupellam occisus, III. 262
- GOBIO**. *Vide* Matignonus.
- GODARDA** ob adulterium laqueo suspensa. II. 346
- GOLTZII** (Huberti) obitus et elogium, IV. 164
- GOMERO**. *Vide* Moius.
- GOMESII**, *Gomez*, (Alvari) decessus et elogi-
 um, III. 799
- GONDIUS RADESIANUS**, *de Gondi comte de Retz*,
 (Albertus) ab Andino post Monconturianam victo-
 riam ad regem fratrem missus, ut rei feliciter gestae
 nuncium ferret, II. 739. Colinium a Morevello
 scloppetii ictu vulneratum invisit, III. 123. in secre-
 tum concilium de Protestantium lanienae exequendae
 ratione admissus, 106. regem ad facinoris atrocita-
 tem adhuc fluctuantem media nocte invisit, et ne
 mutaret, hortatur, 128. in Angliam, ut Parisiensem
 lanienam excuset, missus, 243. a Parkero archiepif-
 copo magnifice exceptus, 244. Rupellae obsidioni
 adest, et Lanovii fidem ut ad regium exercitum Ru-
 pellanis desertis redeat, reposcit, 253. ictum sclop-
 petii ad ile sinistrum e vallo descendens accipit, 254.
 cum Rupellanis obsessis de pace a rege delegatus
 agit, 263. in Germaniam ad delectus habendos mis-
 sus, 296. Henricum Andinum in Poloniam profi-
 cientem comitatur, 298. res in Saluciano princi-
 patu turbatas componit, IV. 37. apud regem ne
 copias e Pictonibus revocet, instat, 676. captus,
 grandi pretio se redimit, et in Italiam fecedit, 696.
 in Not. Cameracum missus Balagnium in regis fi-
 dem addicit, V. 428
- GONDIUS** (Carolus) Bellae-insulae marchio Alberti filius
 Navarrum colubrinae ictu petit, IV. 645. ad Mer-
 curianum deficit, V. 82. ad Michaelis fanum oc-
 cisus, 629
- GONDIUS** (Petrus) cardinalis ab Henoticis delegatus de
 pace cum regis delegatis agit, IV. 872. Lutetia a Sex-
 decimanis pulsus cum mercatorum praefecto et aedili-
 bus per literas expostulat, V. 104. a curionibus respon-
 sum accipit, *ib.* a Clemente VIII pontifice accedere
 prohibitus ejus mandatis per Franceschinum missis
 libere respondet, 138. theologos et Lutetiae curiones
 convocat, et consensu unanimi decernitur, univer-
 sos regis ditioni subditos Henrico IV plenam obedi-
 entiam praestare debere, et preces pro ejus salute
 concipere, 449. et paricidii a Castello tentati detes-
 tatio additur, 450
- GONDRINIUS**. *Vide* Motha Gondrinus.

I N D E X.

GONNORIUS. *Vide* Coffaeus.

GONTALDUS BIRONUS, *de Gontaud de Biron*, (Armannus) in Aquitaniam missus, ad res juxta edictum pacificatorium administrandas, II. 346. ad principes de pace missus, 788, 789, 793. Rupellam missus de Margaritae regis fororis cum Henrico Navarrae filio matrimonio acturus, III. 64. ad Navarrum missus de pacis conditionibus cum eo agit, 520. tribunus equitum creatus, 542. Guntaldo capto, et mox Monte Marfani Navarri res in arcum redigit, 809. Neracuni praetervectus tres tormentorum ictus ad Margaritae Navarrae quae illic erat injuriam displo- dit, 810. crure infraeto mox afflictatus, 811. ab Aquitaniae praefectura motus, 814. auxiliariis copiis adductis Andinum ad Antuerpiam adit, IV. 87, 88. Wierfelam et Wouam capit, 143. Lutetiam cum Helvetiis ingreditur, 570. praelio Eurico adest, 844. cum Cajetano cardinale colloquium Nofiaci habet, 854. cum Doo dissidet, 868. a rege delegatus de pace cum Henoticis agit, 872. ad Claromontium fauciat, 879. Passiacum et Nonancuriam capit, 882. Dordingam et Alnetensium arcem capit, V. 62. ad Espernaem occisus, 131. ejus elogium, *ib.*

GONTALDUS BIRONUS, *de Gontaud de Biron*, (Carolus) Armanni filius Carancium principem duello occidit, IV. 410. maris praefectus constitutus, V. 141. Firmitatem Milonis irrita tentat, 337. ad Crepiacum auxiliariis Hispanorum copias magna strage caedit, 424. cum Belnensibus transigit, 459. et urbem intrat, arce mox dedita, 460. Axonam et Augustodunum transactione recipit, *ib.* a Divionensibus admissus, 461. Belgii limitem vastat, Varambonum et Montecuculum fundit et capit, 650. Samarobrigam ab ea parte qua Durlanium itur cingit, 677. Durlanium irrita tentat, 678. dux et par Franciae creatus, Bruxellas ad pacem jurejurando faciendam missus, 731. Burgum in Sebusianis venit, et urbem capit, VI. 33. perniciofa cum Hispanis consilia inquit, Burgundiae principatum ambiens, 36. de injuriis sibi factis queritur, 37. in Angliam missus cum Elisabetha colloquitur, ab ea ominose monitus, 78. in aulam venit, 133. ejus durum et pervicax ingenium, *ib.* in Bastiliam conjectus, 134. interrogatus literas suas, in quibus conjurationis series enarrabatur, fatetur, 136. Ladinii et Renazaci cum reo commissorum testimoniis convictus, 139. in senatum adductus concordibusque suffragiis ad mortem damnatus, 144. capite plexus, 145

GONTALDUS BIRONUS SALIGNACUS, *de Gontaud de Biron Sr de Salignac*, (Joannes) ad Divonam Cadurcorum fauciat, III. 804

BIRONUS GONTALDUS (Jo.) in obsidione Metensi fortiter se gerit, I. 395, 398

GONZAGARUM in Cafalio S. Evassii jus et successio, II. 582

GONZAGA (Fridericus) marchio Mantuae dux creatus, I. 43

GONZAGA (Franciscus) Friderici filius Catharinam Ferdinandi Romanorum regis filiam uxorem ducit, I. 211

GONZAGA (Gul.) Mantuae dux obit, IV. 486

GONZAGA (Vincentius) Mantuae dux in bello Pannonico militat, V. 548. valetudinis causa Tongrenses aquas adit, 798. Helionoram Mediceam Mariae Galliae reginae sororem uxorem ducit, VI. 48

GONZAGA (Hercules) cardinalis pontificis Julii III electione interest, I. 213, 214. pontificis nomine concilio Tridentino praest, II. 54, 247. obit, 364

GONZAGA (Ferdinandus) Florentiam ditione capit, I. 24. Caesaris in Provinciam descensum dissuadet, 27. Mediolani prorex conjurationi Parmensi favet, 157, 288. Placentiam occupat, 161. Mediolani

T O M. VI.

suburbia muro cingit, 183. Caesaris cum Farnesii reconciliationem impedit, 288. Parmensem ditionem vastat, et urbem coarctat, 289, 290. Regium-Lepidi Caesaris nomine a Ferrariensi repetit, 292. quaedam in Parmensi ditione castella capit, 296. vias obsidet ne Galli auxilia Parmam mitterent, 300. militi et Italis odiosus, et provinciae male administratae insimulatus, 383. Damianum irrita obsidet, 384. et Benam, 421. Caesari ne Brabantiam deferat salutari consilio suadet, 463. item ne castra post Rantiacense praelium moveat, 468. ejus rapacitas et avaritia, 472, 507. Caesari suspectus, et Insubribus evocatus, 508. innocens declaratus et remuneratus Italia recedit, 530. Albano, ne limitem Neapolitanum deferat, suadet, 598. obit: ejus elogium, 662

GONZAGA. *Vide* Nivernius.

GORDIUS. *Vide* Simiena.

GORDONIUS, *Gordon*, (Georgius) Huntillae comes in carcerem conjectus, mox liberatus, I. 575. Moravium accusat, II. 151. a Moravio fusus et caesus, 154

GORDONIUS (Joannes) Georgii Huntillae tertius filius a Moravio captus capite luit, II. 154

GORDONIUS (Georgius) Georgii Huntillae filius natu maximus perduellionis damnatus, et in custodiam remissus, II. 154. exilio revocatus et bonis restitutus, 420. Sterlinum intercipit, III. 79

GORREI, *des Gorris*, (Joannis) obitus et elogium, III. 544

GOSTIMELIUS BOSCOROSA, *Goustiminil Sr de Boissrozé*, Fiscanam munitionem intercipit, V. 161

GOTHA obsessa, II. 573. et capta, 576

GOTHANUM bellum, II. 573

GOVEANI, *Govea*, (Ant.) obitus et elogium, II. 467

GRANATENSIS, *de Grenade*, belli origo et causae, II. 812

GRANATAE descriptio et historia, II. 813

GRANATENSIVM MAURORVM consilia, II. 813, 814. auxilia a Turcis et Fessano rege petunt, 819. Granatam irrita tentant, *ib.* immanem crudelitatem per Baeticam exercent, 821. a Mondejare ad Tablatum fusi, 822. Hispanos caedunt, 828. Orgivam capiunt, 841

GRANGAEUS MONTINIUS, *de Grange Sr de Montigny*, (Fran.) in praelio Curtracensi fortiter se gerit, tandem captus, IV. 457. Divioduro Mediomaticum praefectus, VI. 165

GRANPRATENSIS. *Vide* Joufa.

GRANVILLANUS. *Vide* Perrenotus.

GRATIANOPOLIS, *Grenoble*, a Maugirone intercepta et ab Adretio recepta, II. 230, 231. a Cochio strenue defensa, 307. obsidione soluta, 308. iterum a Maugirone irrita obsessa, 332. a Diguierio irrita tentata, IV. 606, 890. tandem capta, 893

GRATOROLI, *Gratorola*, (Gulielmi) obitus et elogium, II. 659

GRAVIA, *Grave*, a Farnesio capta, IV. 386. a Mauritio Nassovio obsessa et capta, VI. 104. a Schetho Grobbendencano irrita tentata, 279

GRAVII (Henrici) obitus et elogium, V. 42

GREII, *Grey*, (Reginaldi) Cantiae Comitum mors, III. 246

GREIUS, *Grey*, (Henricus) Dorcestriae marchio Suffolciae dux creatus, I. 437. in Warwicensi comitatu homines ad arma vocans capitur, 449. capite plexus, 451

GREIA, *Grey*, (Jana) Guilfordo Dudleio nupta, I. 438. Angliae regina promulgata Londinum venit, 439. in Turrem conjecta, 443. ad mortem damnata, 450. securi percussa, 451

GREIUS, *baron Grey de Wilton*, (Arthurus) Hiberniae prorex

I N D E X.

- prorex constitutus, III. 762. munitionem a Fitzmorrisio coeptam, Sanjosepho eam dedente, capit, 764
- GREMIANUS PLEXIUS**, *du Pleix Sr de Gremian*, (Antonius) Sommeriam intercipit, III. 174. tandem arcem Damvillae dedit, 232
- GRENVILLUS**, *Granville*, (Ricardus) in bello Pannonico contra Turcos militat, II. 495. ab Hispanis captus statim expirat, nave etiam merfa, V. 40
- GREVINI**, *Grevin*, (Jac.) mors et elogium, II. 808
- GRILLUS**, *de Grille*, Connam profligat, II. 278. et Sommarivium, 280. a Gul. Jousa fusus, 281
- GRIMANI** (Marini) Venetiarum ducis electio, V. 503. decessus, VI. 386
- GRIMOVILLA**. *Vide* Larcantius.
- GRISEUS**, *de Grise*, (Jac.) magnus Brugarum praetor ab Elifabetha ad Ordines remissus cum promissis, IV. 324. cum ea agit, 337
- GROENINGAE**, *Groeningen*, praefidarii Billium Frisiae praesidem captivum sistunt Ordinibus militaturi, III. 479. urbs a Rennebergio obsessa, 695. et dedita, 696. a Rennebergio in Philippi partes pertracto occupata, 786. a Cornupto irrito obsessa, 787
- GROENINGENSES** inter et Ommelandenses de finibus diffidium, III. 619. tandem compositum, 622. ad angustias redacti legatos ad Caesarem mittunt, V. 164. Delfezielam irrito tentant, *ib.* eorum historia, 365. obsessi, 367. cum Mauritio Nassovio transfugunt, 368
- GROLLA**, *Grolle*, a Mauritio Nassovio irrito obsessa, V. 485. ab eo capta, 704. a Spinola expugnata, VI. 366. a Mauritio Nassovio irrito obsessa, 369
- GROLLIERII**, *Grollier*, (Joannis) mors et elogium, II. 468
- GROLOTIUS**, *Grolot*, (Hier.) Aurelianensis praetor captus, II. 42. damnatus ad mortem, 44. in Parisiensi laniena interfectus, III. 132
- GROMBACHIUS**, *Grombach*, (Gul.) Zobelum episcopum Herbipolensem ob privatas injurias interfici curat, I. 709. Herbipolim occupat, et cum collegii sodalibus transfugit, II. 393. transfatione a Caesare rescissa, ipse proscripsum scriptum apologeticum edit, cui Herbipolensis episcopus contrario scripto respondet, 394. proscripsum, 491. Jo. Fridericum Saxonem in partes ducit, 572. Augusti septemviri vitae infidias struit, *ib.* captus tormentis subicitur, et in quatuor partes secatur, 576
- GROPPERUS**, *Gropper*, (Joan.) cardinalis dignitatem repudiat, I. 551
- GROSBECKI**, *de Groesbecke* (Gerardi) episcopi Leodicensis et cardinalis decessus, III. 798
- GRUCHII**, *Grouchy*, (Nicolai) mors et elogium, III. 209
- GUALTERANI** in Neustria ad III CIO a Monpenserio caesi, IV. 731
- GUALTERI PICTAVII** olim episcopi renovata memoria, VI. 245
- GUALTERI** (Rodolphi) mors et elogium, IV. 378
- GUARINUS** (Jo.) Franciscanus in regem reconciliatum impie debacchatur, V. 296. plebem ad seditionem concitat, 349
- GUEBRIANDUS**, *de Guebriand*, a Dumbarensi captus, V. 83, 84
- GUELIUS**, *de Guelis*. *Vide* Valens.
- GUERCHIUS**. *Vide* Villocclarus.
- GUERRERIUS**, *Guerry*, ob molatrinam strenue defensam ad honores provectus, II. 605
- GUERRETUS**, *Gueret*, (Joannes) Joan. Castelli praeceptor exilio perpetuo mulctatur, V. 449
- GUESLAEUS**, *de la Guesle*, (Jac.) cognitor regius in comitiis Blaesenfibus regni et ecclesiae Gallicanae libertates tutatur, IV. 656. a rege ad Autricum Car-
- nutum missus, 695. captus et exfoluto pretio dimissus, *ib.*
- GUESLAEUS** (Jo.) Parisiensis praefes orationem de judiciario ordine instaurando habet, multis contra S. Romani feretri usum dictis, IV. 160
- GUEVARAE** (Fr.) in obsidione Melitensi virtus, II. 458, 460
- GUFIERIUS BOSIUS**, *Gouffier Sr de Boisy*, (Claud.) in regis consistorium lectus, II. 167. Rodamnae dux et regni hipparchus in Oironanis suis aedibus ab Andeloto captus, mox obit, 685
- GUFERIUS BONIVETUS**, *de Bonivet*, (Henricus) ad Bretolium occisus, IV. 806
- GUICHIUS**, *de la Guiche*, (Philibertus) Matifcone summa moderatione post Parisiensis lanienae nuncium acceptum se gerit erga Protestantes non nisi carcere servandos, III. 146. rei tormentariae praefectus, 542. Tavanium et Falandrium fundit, IV. 879. Lugdunensi provinciae praefectus, V. 515
- GUICCIARDINI** (Lud.) obitus et elogium, IV. 789
- GUIGNARDUS**, *Guignard*, (Joan.) sacerdos Jesuita in Portuensi platea strangulatus, V. 448
- GUILLANDINI**, *Guillandino*, (Melchioris) decessus et elogium, IV. 786
- GUINA**, *Guines*, a Guisio capta, I. 680. ab Hispanis expugnata, V. 602
- GUINTERII**, *Guintier*, (Joan.) obitus et elogium, III. 386
- GUIPUSCOA** Baionae episcopi jurisdictione exempta, II. 436, 513
- GUISIANORUM** insolentia, I. 769, 770. II. 6. copias militares per provincias suo arbitrio distribuunt, 21. consilia, 46. inimicitiae inter hos et Momorantianos variae causae, 48, 83. rationes belli civilis tertii inchoandi, 674. ex aula in speciem digressi, III. 95. de Jacobo VI Scotiae rege intercipiendo et in Galliam mittendo consilia ineunt, 371. coronae Gallicae inhiant, 506, 508. eorum factio invalescit, IV. 221, 222. de Bononia in Morinis intercipienda conatus irritus, 444. eorum consilia, 466
- GUISIUS**. *Vide* Lotharingus.
- GUITRIUS**. *Vide* Calvimontius.
- GULENIUS**, *de Gouleines*, ad Georgii-fanum contra rusticos ferro, libidine et igne grassatur, V. 691
- GULETA**, *la Goulette*, novo milite ab Hispanis firmata, III. 334. male a Portocarrero defensa, a Turcis recepta, 337. et diruta, 338
- GULIELMII** (Jani) decessus et elogium, IV. 252
- GUNILLA** Joannis III Sueciae regis vidua obit, V. 716
- GURGIUS** sive **GURGUS**, *de Gourgues*, (Ant.) Castellionem in Medulis summa virtute capit, mox occisus, V. 312
- GURGIUS**, *de Gourgues*, (Dominicus) de Hispanis in Florida ultionem sumit, II. 661, 669. re bene gesta redit, male in aula et ab aulicis habitus, 671
- GUSMANUS** (Lud. Peres) Hispanae classis contra Angliam paratae praefectus, IV. 531. in Hispaniam reversus a Philippi conspectu jussus abstinere, 538
- GUSMANUS** (Joannes) auxiliares copias Samarobrigam introducit, V. 678. ibi occisus, 680
- GUSMANUS** (Henr.) Olivaris comes Philippi apud pontificem orator Roma revocatur, IV. 851. cum pontifice magna cum verborum acerbitate contendit, 860. Sorbonicum de Henrico IV excludendo decretum probat, et supplicationes ad plebem deludendam, 863
- GUSMANUS** (Henricus) Olivariae comes Neapolis prorex Romam venit, VI. 3
- GUT-

I N D E X.

- GUTLINGI ad foederatorum Smalcaldicorum milites oratio, I. 63
- GUTTA, *la Goutte*, Rupellanus miserabili casu perit : ejus elogium, IV. 848
- H
- HADINAE, *Hadinton*, situs et obsidium, I. 190.
urbs ab Anglis diruta et deserta, 207
- HADRIANI papae electi mores, I. 21
- HADRIANII, *Adriani*, (Jo. Bapt.) elogium, II. 435, 703. obitus, *ib.*
- HAIUS, *la Haye*, (Joannes) Pictavii praefectus iudicus, elato animo vir, res in Pictonibus turbat, III. 312. cum Rupellanis agit, 363, 369, 406. iis et reginae suspectus, *ib.* Pictavium, Fontenaium et Parthenaeum interciperet tentat, 409. a regina matre bene exceptus gratiam obtinet, 410. tandem a Salsulpitio interfectus, 411
- HAIUS (Robertus) senator Parisiensis comprehensus, II. 25. absolvitur, 109
- HALOTUS. *Vide Momorantius.*
- HALOTUS. *Vide Burrugius.*
- HALVINIUS PIENA, *de Hallwin Sr de Pienne marquis de Meignelers*, (Florimundus) Bonivetum caedit, IV. 806. Faram ad Esiam intercipit, 808
- HAMBURGENSIS civitatis causa cum Holfatis ducibus in Spirensibus comitiis agitata, II. 779
- HAMBURGENSES cum Daniae rege transfugunt, III. 698
- HAMETES OATAZENUS Fessae rex Scirifis bellum indicit, et Marocum irrito obsidet, I. 245. a Scirifianis fufus, 246. a Mahamete Scirifio fufus et captus, 251. Mequinenfi agro tradito libertati restitutus, 253. Mahameti Scirifio se dedit, 254. mox jugulatus, 255
- HAMETES SCIRIFIUS Maroci rex salutatus, I. 245. Hametem Oatazenum profligat, 246. Mahameti fratri infeliciter bellum infert, ab eo fufus et captus, 248. libertati restitutus, et pactis stare nolens iterum profligatur, 249. cum fratre tandem paciscitur, 250. Oatazeno auxilia mittit, 254
- HAMETES SCIRIFIUS Melico fratri in Marochi et Fessae imperio succedit, III. 587. ad Sebastiani cadaveris spectaculum lachrymas fundit, 588. legationem ad Philippum Hispanum decernit, 588. cum Philippo amicitiam contexit, 722. Nazarum astu ad praelium conferendum trahit, et post tridui praelium fundit, V. 562. obit ; ejusque morte res in Fessana et Marocensi regionibus turbant, VI. 82
- HAMILTONIUS (Jacobus) Castri Eraldi ducis filius a Cuisio morti destinatus in Scotiam evadit, et foederatis se conjungit, I. 811. Praetorianorum Scotorum in Gallia praefectus cum turma cui praefuit dimissus, II. 100. Moravium de conjuratione contra eum inita monet, 151
- HAMILTONIUS (Jacobus) Araniae comes Scotiae prorex constitutus, I. 116. ad Prestonium ab Anglis fufus, 119. de auctoritatis abdicatione cum regina matre convenit sub conditionibus, 305. Castri-Eraldi dux creatus, *ib.* auctoritatem a se abdicat, et ad reginam viduam transfert, 575. Moravio quaestio- nem de regni administratione coram Elifabeta Angla facit, II. 632. cum Moravio transfugit, 761. cum proceribus reginae Mariae addictis Setonum ad Albanum mittit, 770. ejus mors, ingenium, fortuna, III. 403
- HAMILTONIUS (Claudius) Sterlinum intercipit, III. 79
- HAMILTONIUS (Joannes) Moravium proregem interficit, II. 767. in Colinium ut idem auderet praemio invitatus, praefraete recusat, 768
- HAMONTII milites Hispani tumultuantur, VI. 105
- HANA, *Han*, a regis Orvillerio arcem tradente recepta, V. 475
- HANGESTUS JENLIUS, *d'Hangeft Sr de Genlis*, (Fran.) Condaecum deserit et Lutetiam se confert, II. 316. obit, 708
- HANGESTUS IVAEUS, *d'Hangeft Sr d'Ivoy*, (Joannes) Avarico Biturigum a Condaeco praefectus, II. 203. Issodonum frustra tentat, *ib.* Avaricum dedit, ob id a Condaeco male acceptus, 208, 209. tormentorum praefectus a Protestantibus creatus, 708. fratre mortuo Jenlius dictus, *ib.* in Belgium cum copiis descendens ab Hispanis intercipitur, III. 184. captus et in lecto exanimis repertus, 186
- HANGESTUS ARGENLIUS, *d'Hangeft Sr de Argenlieu*, (Jo.) ad Spirensia comitia a Joanna Navarra et principibus legatus, II. 781
- HANSEATICA societas renovata ; ejus origo, civitatum numerus, leges, III. 90, &c. 697. civitatum conventus de controversiis cum Angla componendis, IV. 30. V. 36
- HANSEATICAE civitates pro societatis privilegiis ad Europae principes legationem adornant, VI. 232. apud H. Julium Brunsvicum pro Brunsvicensibus intercedunt, 293. copias contra eum conscribunt, quae Danicas fundunt, 362
- HANSIUS, *Hance* alias *Ducket*, (Everardus) sacerdos pontificius perduellionis in Anglia reus peractus capite luit, IV. 26
- HAPSELA, *Hapsel*, Dano a Livonis vendita, mox a Moscis deditio capta, III. 378
- HARDECUS, *comte d'Hardeck*, (Ferdinandus) Javarini praefectus Turcas ad Albam regalem caedit, V. 200. Javarinum dedit, 397. ob id prodicionis infimulatus, 398, 537. militari judicio damnatur securi percussus, 538
- HARFLORIUM, *Harfleur*, in regis fidem receptum, V. 358
- HARIADENI AHENOBARBI, *Barbarossa*, mors et ingenium, I. 122
- HARLEMUM, *Haerlem*, a Friderico Toletano obfessum, III. 195, 214, 216. et seq. deditum, 221. bis mille morte affectis, 222
- HARLAEUS, *de Harlay*, (Achilles) curiae Parisiensis primarius praefes constitutus, IV. 83. ejus ad Guisium Lutetiae potentem generosum responsum, 575. ab Henoticis in Bastiliam ductus, 691. cum senatoribus Caesarodunensibus Lutetiam redit, magna gratulatione acceptus, V. 356. ejus ad regem contra Jesuitarum restitutionem gravis oratio, VI. 249
- HARLAEUS SANCIUS, *de Harlay Sancy*, (Nicolaus) ad maturanda auxilia in Helvetios et Germaniam a rege missus, IV. 690. cum Bernatibus et Genevensibus agit, 752. a Bernatibus pecunia accepta copias ad XVICIO conscribit, 753, 755. Thononium et Ripaliam prope Genevam capit, 754. ad Castellionem ad Sequanam Longavillanum et Lanovium obviam habet, 761. ad Clodoaldi-fanum a rege exceptus, 762. Helvetiis ducibus suadet ut operam Henrico IV deferant, 793. in Germaniam ad maturanda auxilia remissus, 833. pecuniam mutuo accipit, et copias conscribit, 834. c aureorum millia ex Italia Philippi nomine transportata intercipit, V. 96. Buringam in Sabaudia capit, 97. aerario praefectus, 433. in Angliam ad foedus cum Elifabeta ineundum missus, 608. de eo transfugit, 613
- HARLAEUS MONGLIASSIUS, *Sr de Monglas*, (Lud.) a Navarro ad Germanorum duces cum mandatis missus, IV. 459. Donavium obvium habet, 467
- HARTUNGI (Joannis) decessus et elogium, III. 703
- HASSAN purpuratus novo praefidio Teflisium firmat, III. 664. IV. 129
- HASSAN

I N D E X.

- HASSAN** eunuchus ob rapinas ab Aegypti praefectura motus, IV. 352
- HATA**, *la Hatte*, (Nic.) Henoticorum in urbe factio-
ni nomen dat, IV. 441. ad ejus aedes de rege oppri-
mendo conventum, 467
- HATWANA** a Caesarianis capta, V. 577. mox de-
serta, 578. a Rufwormio capta, VI. 191. a prae-
sidiariis deserta, 236
- HAWKINSUS**, *Hawkins*, in Indiam Occidentalem na-
vigans obit, V. 565
- HAZEN** Mahametem Schirifium insidiosè interficit,
thesaurosque ejus et filias capit, I. 675. sed ab Abele
Mumene mox occisus et praeda recepta, *ib.*
- HEBERTUS**, *Hebert*, (Carolus) Birono ab epistolis
ad perpetuum carcerem damnatus, postea regis cle-
mentia dimissus, Neapolim adit, et in regis vitam
cum Bruerio et Ravillaco infidias fruit, VI. 145
- HEBURNUS**, *Hepburn*, (Jacobus) Bothueliae comes
infidias Moravio fruit, II. 151. in custodiam mis-
sus, 152. evadit, et publicus hostis denunciatur,
154. exilio revocatus et bonis restitutus, 420. rerum
Scotiae administer, 537, 539. regiae caedis infimula-
tus, 542, 549. praecipitato judicio absolvitur, 543.
reginam uxorem ducit, 544. Dumbarum fugit,
547. Orcadas profugit et piraticam facit, 549. a
Kirkadio paene oppressus in Cimbricam Chersonese-
m evadit, mox in vincula trusus, 550
- HEDECUS** Ericum Brunsvicum fundit, I. 144. a Cae-
sare proscriptus, 177. se Mauritio Saxoni in cliente-
lam dat, Lipsiae praefectus, 234, 343
- HEDINUM**, *Hedin*, ab Ant. Croio Rutii comite cap-
tum, I. 394. ab Ant. Borbonio Vindocino recep-
tum, 395. a Philiberto Emanuele Subalpinae regionis
principe vi expugnatum et dirutum, 414
- HEDIONIS** (Gasp.) mors et elogium, I. 399
- HEEMSKERKIUS** (Jac.) in Groenlandiam et Septen-
trionalem plagam navigatio, V. 654. in pugna na-
vali occisus, VI. 430
- HEIDUCI** Sophiam intercipiunt et diripiunt, V. 542.
Turcos caedunt, 551, 570, 578. in Pannonia graf-
fantur et Filecum irritò obsident, VI. 422
- HELMSTADII**, *Helmstadt*, academia a Julio Brun-
svico principe instituta, III. 461
- HELVETII QUINQUEPAGICI** Friburgenses et Solo-
thurnenses oratores ad concilium Tridentinum mit-
tunt, II. 249
- HELVETIORUM**, *les Cantons de Suisse*, status, I. 37.
copias auxiliares triumviris mittunt, 205. concilii
Tridentini auctoritatem detrectant, 286. ad Albani
cum exercitu per Sabaudiam transitum trepidant,
563. foedus cum Henrico III renovant, III. 679.
ad eum legatos pro pace mittunt, IV. 412. legatos
ad foedus cum Henrico IV renovandum mittunt,
816. foedus cum Henrico IV renovant, et delegatos
Lutetiam, ubi magnifice excepti sunt, mittunt, VI.
154. pro Bullionio irritò regem deprecantur, 318
- HELVETICAE** res, I. 37, 70, 207, 286.
- HENNEBERGICA** familia, Georgio Ernesto mortuo,
extincta, IV. 191
- HENNENIUS** ob conjurationem initam perduellionis
poenam Brunsvicae subit, VI. 231
- HENNINUS**. *Vide* Bossuivius.
- HENOTICI**, *les Ligueurs*, persecutionum Anglica-
rum picturas passim per plateas proponunt, IV. 258.
eorum a rege postulata, 280. quibus concessis, ur-
bes cautionarias a rege accipiunt, 283. urbes et pro-
vincias per emissarios sollicitant, *ib.* Navarri et
Condaeï proscriptionem apud pontificem urgent,
287. Orcani conveniunt et arma capienda decer-
nunt, 420. eorum conjurationis in Lutetia duces
initia et progressus, 440. inde ad alias urbes nuncios
ad seditionem ciendam mittunt, 443. eorum con-
silia a Nic. Polinio regi detecta, 444. Guisium in
urbem repetitis nunciis vocant, 445. Meduanium
sibi ducem asciscunt, *ib.* consilium de urbe et
Bastilia occupanda ineunt, 446. sed re a Polinio
detecta frustra sunt, 447. regis opprimendi consi-
lium capiunt, 467. Guisium, ut regem in potesta-
tem redigeret, hortantur, 472. Guisii in urbem
adventum urgent, 566, 568. de rege et Esperno-
nio opprimendis consilium ineunt, 566. ad eos
missi a Guisio duces, *ib.* eorum ultimum consilium
a Polinio detectum, 568. Aurelianensibus suppet-
tias a Fargio et Montinio interceptas mittunt, 679.
Achillem Harlaeum et Augustum Thuanum praesi-
des et senatores Parisienses in Bastiliam ducunt, 691.
novam jurisjurandi formulam in senatu qui supe-
rabat proponunt, in quam omnes sacramento ad-
dacti, 692. libellos in regem famosos evulgant,
697. supplicationes in eum instituunt, 698. tumultum
Tolosae excitant, Durantium et Dasium in-
terficiunt, et in regis imaginem bacchantur, 715.
eorum partibus addicti concionatores, 728. ponti-
ficem de pecunia sollicitant, 763. in regios insani-
unt, 811. cardinalem Borbonium Caroli x nomine
legitimum regni heredem pronunciant, 814. so-
lemni juramento ad obedientiam Carolo x prae-
standam adacti, 841. eorum res Caroli morte tur-
batae, regni successione incerta, 861. Sorbonicum
collegium de successione consulunt, 862. supplica-
tiones, in quibus Ordines sacri armati incedebant
ad plebem deludendam, instituunt, 863. de pace
agere parum sincere prae se ferunt, 866. senatus-
consulto facto, quo sub capitis poena prohibeba-
tur, ne quis de pace cum Henrico Borbornio ser-
monem injiciat, 867. eorum Durocortori Remo-
rum de rege eligendo conventus, V. 62. de rege
eligendo aemulationes, *ib.* Petrum Janinum ad Phi-
lippum Hispanum ea de re mittunt, 63. pecuniae
penuria laborant, 116. supplicationes in Lutetia ce-
lebrant, 258. de regis declaratione consultant in
pontificii legati aedibus, 262. item de regis electi-
one et de Infantis Isabellae in ea ratione, 263, 272.
regis declarationi responsum dant, 264. pacis studi-
osos persequuntur, 271. concilium Tridentinum
pure promulgant, et S. Unionis sacramentum re-
petunt, 296. supplicationes S. Genovesae feretro
circumlatò per Lutetiam celebrant, 349
- HENRICIUS**, *Henry*, (Jac.) Rupellae obsidionis tem-
pore praetor, III. 241
- HENRICOPOLIS**. *Vide* Quillebovium.
- HENRICUS VIII** rex Angliae. *Vide* Angliae
reges.
- HENRICUS II** } Galliae reges. *Vide* Galliae reges.
- HENRICUS III** }
- HENRICUS FRIDERICUS** Scotiae princeps Jacobi VI
filius natus, V. 376
- HENRICUS** cardinalis Sebastiani patruus Portugalliae
rex inauguratus, III. 589. regni comitia celebrat,
in quibus gubernatores, siquid ei humanitus contin-
geret, constituuntur, 720. de ducenda uxore cogi-
tat, 721. Antonium Cratensem spurium pronun-
ciat, 723. Enricis Jesuitae, qui ei a sacris confes-
sionibus erat, suafu inductus ad Philippi partes prop-
endet, 726. in periculosum morbum incidit, 727.
obit, 730
- HERAUGERIUS**, *Heraugiere*, (Carolus) Bredam in-
tercipit, V. 4. Bredae praefectus, 5. Hoiium astu
capit, 467. in Lira intercipienda occisus, 501
- HERBERTUS**, *Herbert*, (Gul.) Penbrochiae comes,
Norfolci

I N D E X.

Norfolcii confiliorum particeps, II. 763. obit : ejus
elogium. 773
HERBIPO LIS, *Wirtzburg*, a Gul. Grombachio
occupata, II. 393. mox transactione facta re-
licta, 394
HERCULIS-PORTUS, *Porto-Ercole*, a Meleniano ob-
fessus, I. 527. et captus, 528
HERENTALA, *Herentals*, a Parmensi capta, IV. 241
HERESBACHII, *Heresbach*, (Conradi) obitus et elo-
gium, III. 462
HERMANNUS Wedensis Colonienfis archiepiscopus
pontificiam religionem repudiat, I. 36. a pontifice
proscriptus, 60. dignitate privatus, 128. obit, 399
HERTRAEUS, *de Hertré*. *Vide Sandionylus*.
HERVETI, *Hervet*, (Gentiani) decessus et elogi-
um, IV. 250
HESIUS. *Vide Hornius*.
HESPERIUS, *Esperien*, (Annas) conjurationem
in Navarram et liberos a Dominico discit et dete-
git, II. 402
HESSUS (Philippus) ad Granvellanum de bello a Cae-
sare contra Germanos parato scribit, I. 59. eadem
coram Caesare exponit, 60. Halae Caesari fit sup-
plex, et captivus retinetur, 147. captivitatis im-
patiens religionis formulam Caesaris jussu perscrip-
tam probare videtur, 174. spe liberationis amissa,
fugam frustra meditatur, 235. Germaniae princi-
pibus irritis intercedentibus captivus detinetur, 281.
libertati restitutus, 366. de Cattorum ditione cum
Willelmo Arausionensi convenit, 643. Erii Sueci
affinitatem repudiat, II. 263, 399. Frid. Roltshause-
num Hessiae equitatus tribunum copiarum Condae
auxilio destinatarum ducem constituit, 312. ejus mors
et elogium, 570
HESSUS (Mauritius) Willelmi filius Agnetem Solmen-
sem uxorem ducit, V. 208
HESSUS (Willelmus) Philippi filius Mauritium et Jo-
achimum septemviro de patris libertate in jus vo-
cat, I. 235, 281. Andinum regnum Poloniae am-
bientem literis commendatitiis adjuvat, III. 229.
Henricum III regem ad pacis consilia hortatur, 521.
ejus de Kalendarii emendatione et pontificio de ea
diplomate sententia, IV. 96. eum ut de monacho
caveat paulo ante mortem monet, 762. mors et
elogium, V. 181
HESSUS (Lud. senior) Marpurgi decedit, VI. 242
HEVIUS MALAREGIUS, *de Heu Maleroy* (Robertus)
de Argentina intercipienda cum Guilio conjurat, IV.
38. detectus, 39. ejus mors, *ib.*
HEURNII, *Heurn*, (Joannis) mors et elogi-
um, VI. 96
HIBERNIAE, *Ireland*, descriptio et status, III. 700
HIBERNICAE res, I. 561, 699. II. 424, 551,
761, 773. III. 246, 403, 502, 761. IV. 506.
VI. 65.
 Hiems severa in Gallia, II. 424. III. 60.
HIEREMIAE Patriarchae Constantinopolitani cum
Tubingenfibus theologis collatio, et de Augustanae
confessionis capitibus utrinque scripta, III. 853
HIERGIUS. *Vide Barlemontius*.
HILMERI, *Hilmer de Helmstadt*, principum Pro-
testantium Germaniae legati ad regem Henri-
cum III oratio, pacem cum Protestantibus Gallis
suadens, IV. 418
HIPPONA, *Bonne* : ejus situs, VI. 411. a Florentinis
copiis capta et deserta, 413
HISPANIAE reges, *viz.* **FERDINANDUS** cognomen-
to Catholicus Arragoniae rex regnum Neapolita-
num occupat, I. 5, 6. Germanam Foxiam in ux-
orem ducit, 7. Navarram occupat, *ib.* ejus mors et
mores, 19. **CAROLUS I** Hispaniae rex. *Vide*
Germaniae Imperatores, **CAROLUS V**. **PHILIPPUS**
T o m. VI.

CAROLI V filius Hispania evocatur, Genuae et Medi-
olani magnifice exceptus, I. 180. Genuensis rei-
publicae libertati infidiatur, *ib.* ad patrem in Bel-
gium venit, 199. Mariam Angliae reginam in ux-
orem ducit, 452. patrem aegrotantem in Belgio
visit, 469. Mediolani principatum ab eo accipit, *ib.*
mox et Senensium ditionem, 538. aurei velleris
equitum princeps creatus, 570. a patre se abdicante
omnia regna et ditiones accipit, 571. Idem Hispa-
niae rex de pace cum pontifice convenit, 637. ad
Augustae Veromanduorum obsidionem venit, 656.
Augustam expugnat et Castellum capit, 659. mi-
litibus post Hanam captam tumultuantibus exerci-
tum, Ferd. Gonzaga frustra reclamante, dissolvit,
660. Noviodunum et Caunium occupat, 661.
Bruxellas reversus, 662. sedendi praerogativa Gal-
lico oratori a senatu Veneto attributa oratorem suum
revocat, 700. de pace ad Sercampum agit, 701.
de Elisabethae Anglae nuptiis cogitat, 703. ad pa-
cem inclinatur, ut Sectas in Belgio pullulanteis om-
nino extirpet, 747. de pace cum Henrico II agit,
753. pacis condiciones, 753. et seq. Catharinae
Mediceae ejus opem imploranti operam omnem
pollicetur, 771. Margarita Octavii Parmensis ux-
ore Belgio praefecta in Hispaniam transit, 786.
Sectarios per Hispaniam supremo afficit supplicio,
787. nuptias cum Elisabetha Henrici II Galliae regis
filia consummat, 796. fama colloquii Possiaceni
mire commovetur, II. 127. Antonium Toleta-
num ad reginam matrem mittit, ut nationale con-
cilium impediatur, 138. Navarrum vanis promissis de
Sardiniae regno ludificatur, 139. episcoporum aucto-
ritatis amplificationem in concilio Tridentino ur-
get, 363. oratorem Elisabethae rogatu Anglia revo-
care recusat; hinc dissidia coepta, 387. insigne
periscelidis remittit, et Ric. Shelleum oratorem ad
Caesarem mittit, *ib.* Navarram et liberos capiendi
et coram S. Inquisitione sistendi consilium in-
it, 401. per oratorem concilii Tridentini decreta per Gal-
liam observari a rege irritis petit, 403. decreta per
suas ditiones promulgari imperat, 409. Ecmonda-
num peramanter excipit, et spe Belgii levandi facta
dimittit, 521. severitate erga Belgas uti constituit,
placitorum de religione factorum, Inquisitionis, et
concilii Tridentini receptionem urget, 522. Mon-
tinium et Bergensem e Belgio legatos simulate ex-
cipit, 525. Arausionensi literas benevolentiae plenas
scribit, et ambiguas literas procerum spem alit, 533.
de ratione componendorum Belgii motuum con-
sultans severitatem exercere statuit, 560. Albanum
cum exercitu in Belgium mittit, 562. filium Car-
olum in carcerem conjicit, 634. mox morti tra-
dit, 635. ejus uxor Elisabetha moritur non sine
veneni suspitione, 636. Albano mandat ut juxta
Inquisitorium decretum in Belgas Sectarios saeviat,
ib. bullae in Coena Domini per ditiones suas publi-
cationem prohibet, 673. Annam Auftriam fororis
filiam uxorem ducit, 780. bello Granatensi Jo-
annem Auftrium praeficit, 829. Cordubam venit,
845. auxilia Venetis contra Turcas promittit, III.
9. sed affectata mora serius mittit, 15, 18. post multas
affectatas difficultates foederis contra Selimum II
aegre tandem subscribit, 21, 25. ecclesiasticam ju-
risdictionem in Sicilia, Neapolitano regno, et Me-
diolano sibi vindicat, 52, 53. classem in hostico hy-
bernare non permittit, 202. in Africa bellum ge-
rit Tunetani regni facile victor, 213. pacem cum
Elisabetha Angla facit, 219. antiquis nobilibus Ge-
nuensibus favet, 447. pensiones pro usura Genu-
ensibus debitas revocat, 450. novas usurae rationes
init, 451. pacificationem inter Jo. Auftrium et Bel-
gii Ordines conventam ratam habet, 547. Sebastiani-
um

I N D E X.

- anum Lusitaniae regem, ne ipse ad Africanam expeditionem proficiscatur, irrito rogat, auxiliis tamen adjuvat, 575. a belli consiliis frustra dehortatur, 576, 578. a copiis promissis se excusat, 577. ad Hametem Cherifium oratorem mittit, et Barcelli ducis libertatem impetrat, 589. Chris. Moram ad Henricum Lusitaniae regem mittit, 589. Petrum Gironem Ossunae ducem de suo in regni successione jure acturum ad Henricum legat, 591. ad Olissiponenses scribit, 592. Jo. Austrii scriinia conquiri et literas ad se perferri jubet, 617. pontificem urget ne Henrico cardinali Portugalliae regi matrimonii gratiam faciat, 721. amicitiam cum Hamete Fessano rege contextit, 722. Henricum ut eum regni successorem designet orat, 724. ad Portugalliam vi subigendam parat, 725, 727. Henrico rege mortuo exercitum in Portugalliam, Albano duce, mittit, 731. Alvarum Bassanum S. Crucis marchionem classi contra Lusitaniam destinatae praeficit, 733. Lusitaniae gubernatorum legatos admittit, 735. an bello ipse intersit consultat, 738. cum Bracantino duce de regni jure transigit, 742, 744, 759. in morbum incidit, sed convalescens ob Annae uxoris mortem tristitia cumulatur, 756. Elvam venit, et Joannem Bracantinum ducem peramanter excipit, 759. ad Ataidem Indiae proregem scribit, serius ad Azoras mittit, *ib.* militis licentiose discursantis lasciviam comprimit, 760. Antonium proscribit et Arausionensem, 795. ad Tomaram comitia celebrat, jurejurando prius a rege praestito, 854. de schola Conimbricae abolenda cogitat, et pontificis oratorem excipit, 855. Olissiponam ingreditur, 856. Tertiam insulam irrito tentat, 857. Jesuitis solis ei faventibus, 859. cum Henrico III de Andini cum Elisabetha Angla nuptiis, et Antonii in Gallia receptu exoptulat, *ib.* res in Lusitania ordinat, IV. 49. Santacrucium cum classe ad Assoras mittit, 50. Sangoartio pro Gallis in praelio ad Assoras captis intercedenti ambigue respondet, 58. in Lusitanos sacerdotes et monachos saevit, 61. Sebastiani exequias celebrat, 62. consilia cum Guisio inquit, Lusitanis in Philippi filii verba sacramento adactis Madritum revertitur, 164. diploma sibi gratiam de **II CIO** religiosis interfectis faciens a pontifice impetrat, 170. classem contra Angliam instruit, 236. Philippum filium heredem declarat, et in ejus verba Ordines adigit, *ib.* foedus secretum cum Guisio renovat, 258. in negotiatores Anglos manus injicit, 385. classem ingentem contra Angliam instruit, 529. ea sive fugata sive versa Sidonio et Parmensi succenset, 538. edictum contra Aquisgranenses et Belgas ad eam urbem se recipientes condit, 779. pontificem irrito urget ut Lucemburgicum dimitteret, regionesque diris devoveret, 860. Ant. Perezium zelotypia motus caedis Escovedi a se juslae postulari imperat, V. 173. comitia regi in Gallia creando urget, 218. Isabellae filiae electionem comitorum delegatis per Ferae ducem proponit, 262. cum Belgii Ordinibus de pace agit, 470. pensiones revocat, plerisque institoribus inde versuram facere coactis, 651. Fran. Mendozam ad Polonum mittit, et ad Caesarem cum secretis mandatis, 672. Ledesnam in Armoriam mittit ad componenda Mercuriani cum Jo. Aquila dissidia, 691. de pace cum Henrico IV Vervinii per delegatos agit, 721. et convenit, 727. pactionibus subscribit, 731. obit, 735. ab archiepiscopo Toletano poenitentiam (quod est consecrationis genus aliud ab extrema unctione) accipit, 736. ejus forma, ingenium, mores, cum patre comparatio, *ib.* vitae series, 737. testamentum, 738. et funus, 741. pensiones ab eo revo-
- catas restituit, 755. **PHILIPPUS** Hispaniae princeps natus, III. 592. patri succedit, V. 741. Margaritam Austriam uxorem ducit, 754, 801. **PHILIPPUS III** Hispaniae rex pacem cum Angla inquit, VI. 228. externis omne in Indiis commercium vetat, 271. ei filius natus, 274. infantibus sacro lustrico ablutis, ad pacem cum Anglo servandam jurat, 275. supremi domini in plerisque Italiae ditionibus jus, diplomate emissio principibusque citatis, sibi arrogat, 307. pontificem ad bellum contra Venetos incitat, et ambiguas ad eum dat literas, 399. Persicum legatum de foedere contra Turcos acturum excipit, 421. Ordinum foederatorum animos de pace pertentat, 433. rata habet quaecunque in induciarum cum Belgii foederatis Ordinibus negotio ab Archiducibus transacta essent, 436. in ratihibitionis et renunciationis formula magnae difficultates subortae, *ib.* novam ratihibitionis formulam mittit, 437
- HISPANICAE** res, I. 5, 8, 180, 258, 570. II. 55, 138, 385, 387, 410, 634. III. 40, 102, 200, 213, 333, 400, 561. IV. 39, 48, 164, 236, 529. V. 172, 332, 727, 735, 754, 801. VI. 56, 86, 94, 98, 225, 271, 275.
- HISPANI** in Belgio Ordinum copias ad Thenas fundunt, III. 470. Trajectum ad Mosam capiunt et diripiunt, 471. mox et Antuerpnam, 474. Belgio discedunt, 547
- HISPANA** contra Angliam parata classis Olissipona solvit, IV. 529. navium catalogus, duces, arma, commeatus et ordo, *ib.* ejus cum Anglica classe pugna, 534. et fuga, 536. dissipatio et damna tam a ventis quam Anglica classe accepta, 538
- HISPANI** seditiosi milites Alostum capiunt, III. 466. rebelles decreto condito declarati, 467
- HISPANICI** Imperii initia et causae, I. 8, 9, 10, 14. status, IV. 274
- HISPANORUM** militum seditio, I. 431. III. 376, 384, 465. IV. 770. V. 3, 6, 163, 212, 213. VI. 4, 6, 7, 105, 195, 202.
- HISPANI** seditiosi cum Ordinibus conveniunt, VI. 195
- HISPANI** auxilio regionum in Aquitaniam missi, in deditos contra fidem saeviunt, II. 289. in Hibernia ab Anglis profligati, VI. 65. querimoniam de Siciliae monarchia contra Baronium cardinalem instituunt, 303
- HOCSTRATANUS.** *Vide* Lalanius.
- HODABENDA.** *Vide* Mahametes.
- HOHENLOUS,** *de Hobenlo,* comes, (Philippus) Ruremundam aggeribus cingit, III. 597. mox locum deserit, 598. a Schenckio fusus, 789. Covordam recipit, 790. Silvam-ducis intercipit, statim receptam, IV. 323. Covenstenium aggerem occupare irritum tentat, 329. in Leicestrii verba adactus, 384. ejus cum Leicestrio similitates, 488, 497. ab Edvardo Norrisio ad duellum provocatus disparitatis conditione se excusat, *ib.* Altapennium caedit, 494. Mariam Nassoviam uxorem ducit, V. 472. ejus decessus et elogium, VI. 373
- HOIENSIS,** *de Hoyen,* (Joan.) Monasteriensis episcopus electus, II. 476. ejus mors et elogium, III. 384
- HOIUM,** *Huy,* a Car. Heraugerio astu captum, V. 467. a Fontano receptum, 469
- HOLLERII,** *Houllier,* (Jacobi) obitus et elogium, III. 325
- HOLSATIAE,** *Holstein,* situs et descriptio, I. 734
- HOLSATIAE,** *Holstein,* dux, (Adolfus) Daniae regnum oblatum recusat, I. 33
- HOLSATIAE** dux (Magnus) Christiani III Daniae regis

I N D E X.

- regis filius Livonis contra Moscos auxiliaturus venit, sed eos pejus hoste habet, II. 68. Revaliae arce pulsus eam irrito obsidet, 781. Mariam Andree filiam Joannis Basilii filii Moscorum imperatoris sobrinam ducit, III. 291. a Mosco deficit, 568. et cum Stephano Polono transigit, 708. ejus mors, IV. 191
- HOLSATIAE** dux (Adolfus) Friderici Dani frater Caesari in bello Metensi militat, I. 388. Dithmarsos bello petit, 737. Meldorpam capit, 740. innox Tilebrugam et alia loca, 741. Heidam, 742. et totam ditionem redigit, 743. Christinam Philippi Helli sororem uxorem ducit, II. 399. de Slevicensi principatu cum Dano controversiam habet, 569
- HOLSATIAE** nobilitas Dano jusjurandum praestat, Holsatiaeque duces Slevicensi principatu a Christiano rege investiti, IV. 785
- HONFLORIUM**, *Honfleur*, a rege Henrico IV captum, IV. 828
- HONORATUS**, *le capitaine Honorat*, homicida Serium vicecomitem occidit, et plebem ad caedes Tarafcone incitat, II. 330
- HORNANUS**. *Vide Momorantius*.
- HORNIUS HESIUS**, *de Hornes Sr de Hefe*, (Gul.) Bruxellarum praefectus constitutus, Mansfeldium aliosque concilii regii assessores clandestini cum Hispanis seditiosis foederis suspectos, captivos sistit, III. 467. cum Ordinibus agit, re detecta securi percussus, 784
- HOSIUS** (Stanislaus) concilii Tridentini praeses, II. 247. ejus elogium, III. 280, 702. obit, 702
- HOSPITALIUS**, *de l'Hospital*, (Michael) Galliae cancellarius factus: ejus ingenium, I. 833. oratio in senatu Parisiensi habita, II. 13. oratio in conventu ad Fontem-bellaqueum, 16. in conventu Aurelianiensi, 76. in senatu Parisiensi, 113. in colloquio Possiaceno, 119. in delegatorum ex omnibus curiis ad Germani-fanum conventu, ut laxetur Protestantibus libertas consulens, 155. diplomate regio S. C. Tolosani contra Protestantes severitatem mitigat, Burgumque et Cavagnium senatui restituit, 272. oratio rege in senatu Rotomagensi majore declarato, 354. in conventu Moliniensi, 507. regis e Meldis Lutetiam profectio se opponit, 593. aula remotus quod pacis consilia urget, 677. ejus mors et elogium, III. 283
- HOSPITALIUS**. *Vide Faius*.
- HOSPITALIUS HURALTUS**, *Hurault de l'Hospital*, (Paulus) regios magistratus sacris interdicit, ob id tamen a senatu Aquensi multatus excommunicationem revocat, VI. 80
- HOSPITALIUS VITRIUS**, *de l'Hospital Sr de Vitry*, (Lud.) primus a rege Henrico IV deficit, et Dordingam deserit, IV. 796. in Lutetiam obsessam venit, 864
- HOSPITALIUS VITRIUS** (Lud.) primus cum rege transigit, Meldorumque civitatem tradit, V. 334. edito scripto, *ib.*
- HOSPITALIUS** (Jac.) Choisii comes in praelio Eurico fauciatus, IV. 849
- HOSPITALIUS SANMEMMIUS**, *Sr de Ste. Memme*, (Renatus) Engolismae captae a Condaeo praefectus, II. 686
- HOSSAEUS BORDIUS**, *de Houffaye Sr de la Borde*, (Joannes) a Navarro missus cum Espernonio agit, IV. 617
- HOSTAE**, *le Hoste*, (Nic.) proditio detecta, VI. 258. ipse merfus et perduellionis damnatus, 259
- HOTOMANUS RUPIBLUNDUS**, *Hotman Sr de Rocheblond*, (Car.) Henoticis factiosis in urbe se ducem praebet, IV. 440
- HOTOMANUS** (Fr.) consultationem pro Henrici IV successionis jure contra Zampinum edit, IV. 256. Brutum fulmen contra Sixti V censuram edit, 304. ejus obitus et elogium, 895
- HOWARDUS NORFOLCIUS**, *Howard duc de Norfolk*, (Thomas) conchyliato torque donatus, II. 509. contra reginam Elisabetham conjurationi se immiscet Mariae Scotae nuptiis inhians, 762. Elisabetham ut successorem designaret urget, 763. in carcerem coniectus, 764. veniam deprecatus turre emittitur, 766. in turre iterum inclusus, 770. in carcerem coniectus, III. 83. ad mortem damnatus, 87. decollatus, 89
- HOWARDUS** (Philippus) Arundeliae comes custodiae mancipatus, IV. 347
- HOWARDI EFFINGHAMII**, *Howard baron d'Effingham*, (Gul.) obitus et elogium, III. 246
- HOWARDUS** (Henricus) Northamptoniae comes creatus, V. 225
- HOWARDUS**, *Howard*, (Car.) maris praefectus ab Elisabetha in Belgium missus, IV. 527. cum Hispana classe pugnam init, 534. et eam fugat, 536. cum classe Gadeis appellit, et classem Hispanam incendit aut capit, V. 620. Gadeis expugnat, 621. Nottinghamiensis comes magna pompa in aula Hispana exceptus, VI. 275
- HUGONOTORUM** appellationis origo, I. 827
- HUGUERIA**, *de la Huguerie*, (Michael) cum Germanicis copiis auxiliariis in Galliam missus, IV. 460. commentarium periculum a regis ab Hispano nominati electione demonstrantem edit, V. 283
- HULSTA**, *Hulst*, a Mauritio Nassovio capta, V. 39. Ronaeo suadente obsessa, 645. urbis situs, *ib.* obsidio 645. et deditio, 649
- HUMERIUS**, *de Humieres*, (Jac.) Picardiae nobilitati auctor ut S. Unioni contra Protestantes subscribat, III. 494
- HUMERIUS** (Carolus) ad regem sub pugnae Euricae initium venit, IV. 848. Ponsenacum ad interneccionem caedit, 859. Aumalium caedit, 869. Corbiam intercipit, 885. in Hanae expugnatione occisus, V. 476. ejus elogium, 477
- Humiliatorum** ordinis in Insubria origo et mores corrupti, III. 56. ordo abolutus, 57
- HUMIUM**, *Hume*, castellum Anglis deditum, I. 120. a Scotis recuperatum, 192
- HUNALDAEUS TORNAMINIUS**, *de Tournemine Sr de la Hunaldaye*, (Renatus) regius in Armorica legatus a Mercuriano et Henoticis Condate Redonum pulsus, IV. 711. ejus mors et elogium, V. 87
- HUNGARIA**. *Vide Pannonia*.
- HUNTILAEUS**. *Vide Gordonius*.
- HURALTUS CEVERNIVS**, *Hurault de Chiverny*, (Philippus) Henrici Andini cancellarius ad Polonorum delegatorum orationem pro Andino respondet, III. 289. a regina matre missus Henricum III jam Galliae regem a pacis consiliis alienat, 349. procancellarius creatus, 634. Aureliano, Bloesis, et Carnutibus praefectus, IV. 46. ab aula relegatus, 623. Guisii caedem praedicit, 767. accersitus in Henrici IV castra venit, 868. a rege delegatus de pace cum Henoticis agit, 872. negotium P. Pithoeo dat, ut curiae Parisiensis archiva excuteret, et quicquid in regem injuriosum reperiretur aboleret, V. 353. diplomati de Provinciae praefectura Guisio attributa intercedit, et clausulam addit, qua contra concessionem protestatur, 432. ejus decessus et elogium, 835
- HURALTUS**. *Vide Hospitalius*.

Hu-

I N D E X.

HURALTUS BOETALLERIUS, *de Hurault Sr de Bois-taillé*, (Joannes) cardinalem Lotharingum ne Lutetiam armatus ingrederetur, frustra monet, II. 425
HURALTUS MESSIUS, *de Hurault Sr de Meisse*, (Andreas) in Angliam legatus ut pacis cum Hispano rationes Elifabethae exponeret, V. 726. ex-legatus Venetus senatui regis nomine edicit, ne scripto sed viva voce intercessio fieret, VI. 249. ad edicti de Jesuitis restituendis promulgationem in senatu accelerandam a rege missus, 253
HURALTUS URIELIUS, *baron d'Uriel*, (Jac.) in Salvaniaci obsidione occisus, IV. 416
HURALTUS HOSPITALIUS (Mich.) libellum *Veracis* nomine edit, IV. 641
HURTALDUS. *Vide Santoffangius.*
HUSSAEUS. *Vide Santoffangius.*
Hyacinthus Polonus in Divos solemnem ceremoniam pontifice refertur, V. 380

I

JACOB (Florens) theologus Parisiensis temporalem pontificis potestatem vindicans a senatu Parisiensi censura gravi notatur, V. 525
JACOBUS V et **VI** Scotiae reges. *Vide Scotiae reges.*
JACOBUS natione Graecus Moldaviam a Polonis adjutus occupat, II. 135. occisus, 379. ejus successores, *ib.*
JACOPOLIS. *Vide Broagium.*
JAGENRETERUS, *Jaghenruyter*, ob Pestam turpiter desertam in vincula coniectus, VI. 235
JAMBULARII, *Giambullari*, (Petri Fran.) obitus et elogium, II. 398
JANINUS, *Jeannin*, (Petrus) praeses Divionensis ab Henoticis ad Philippum Hispanum de Galliae rege eligendo missus, V. 63. pro Meduanio cum rege de reconciliatione agit, 458. a rege ut pacis inter Archiduces et Belgii ordines negotio interveniret delegatus, VI. 435
JANOTII, *Gianotti*, (Donati) mors et elogium, III. 208
JAPONIAE descriptio, VI. 287. Japoniensium reges legatos ad Pontificem mittunt, 288. qui Romae a pontifice excepti et dimissi sunt, 289. in Hispaniam trajiciunt, 295
JARNACIUS. *Vide Chabotius.*
JAVAE insulae descriptio, animalia, fruges, &c. V. 654. VI. 16.
JAVARINUM, *Rab*, a Turcis obsessum, V. 391. et captum, 397. a Bernstenio et Palfio irrito obsessum, 714. ab Adolfo Schwartzenburgio interceptum, 768
JAUREGUIUS, *de Jaureguy*, (Joannes) Arausionensem scloppetum ictu vulnerat, statim occisus, IV. 68
JENLSIUS. }
JENLIUS. } *Vide Hangestus.*
JENNIBELLIUS, *Jennibelli*, (Fredericus) machinas fabricat, quae Parmensis pontem abrumpunt, IV. 326. iterum alias, sed minore fructu, 329
JESUITICAE societatis origo, II. 428. et progressus, 429, 430. theologorum Sorbonicorum et Eustochii Bellai episcopi Parisiensis de ea sententia, 430. societas a curia Parisiensi admissa sub legibus, 431. causa illic agitata nec decisa, 432. IV. 403
JESUITAE patres Antuerpiae exacti, III. 604. Gul-

Parrum ad Elifabetham Anglam interficiendam incitant, IV. 216. seditionem Burdigalae excitant Henoticis addicti, ob id a Matignono inde exacti, 712. Tolosae tumultum excitant, 714. Patavii in ordinem redacti, V. 31. invidia in eos renovata, 305. eorum causa in senatu Parisiensi agitata, 403. petunt ut causa clausis foribus disceptaretur, 404. causa iterum perendinata, 418. toto regno exterminati, 446, 448. Simonis Marionis contra societatem oratio, 702. libellum supplicem pro restitutione sua regi offerunt, 733. quaestiones quae aulam Romanam exercent proponunt, VI. 241. in Gallia restituti, 248. pyramidis in Castelli paricidii memoriam erecti destructionem a rege petunt et obtinent, 319. Gedani monasterio S. Brigittae et Thorunae in Borussia majore urbis templo expulsi, 356. Venetam ditionem relinquunt, 387. exilio perpetuo multati, 401. ab epistola Stanislai Przouskii nomine ad Ant. Possevinum perstringuntur, 401. causae propter quas ditione Veneta expulsi sunt, 403. a Rokoslanis tanquam Poloniae barbarum auctores infimulati, 418

ILLYRICUS. *Vide Flacius.*
ILVA, *Elba*, insula munita, I. 168. a Caesare Cosmo Mediceo concessa, 376
Imagines Sanctorum per Lutetiae vicos a Guisianis erectae, et ad eas candela accensae, I. 784. de imaginum cultu formula a Catholicis proposita, II. 159. a quibusdam rejecta, 160
IMBISIUS, *d'Imbise*, (Joannes) Gandavi motus ciet, et consul creatur, III. 611. ibi res turbat, 691. Germaniam confugit, 692. ab exilio Gandavum revocatus, consulque factus Gandenses ad Hispanos inclinat, IV. 174, 208. conjurationis suspectus capitur, 208
INCIUS. *Vide Gaureus.*
INDICARUM rerum status, I. 44
INDICAE res, IV. 149, 369. V. 374, 567, 651. VI. 14, 83, 210, 264.
Indultum senatus Parisiensis aessoribus conservatum, I. 112
INSULANUS. *Vide Gillarius.*
INSULANUS MARIVALLIUS, *de l'Isle Marivaux*, (Claud.) Laoduno praefectus, V. 426
INSULANUS (Joan.) regem pallio apprehendens, cultro licet armatus carceris poena multatur, VI. 319
INTERAMNAS, *da Terni*, (Alexander) P. Aloisii Farnesii copiarum dux, I. 159. Placentia ad Parmam conservandam discedit, 160. Lodronianos fundit, 420
INTERAMNAS. *Vide Balsacus.*
Inundationes. Lutetiae, I. 111. Florentiae, 161. Romae, Florentiae, Nemausi et in Sinarum regione, 638. in Belgio, II. 776. Lugduni et Spiraie Nemetum, III. 36. Lovanii, 215. per Frisiam, Voilandiam et Misniam, 216. in Belgio et Germania, V. 469. Romae, 755. in Anglia, VI. 427
JOACHIMI RHAETICI (Georgii) obitus et elogium, III. 462
JOANNA LABRETANA. *Vide Navarrae regina.*
JOANNA Hispaniae regina Caroli v Caesaris mater obit, I. 569
JOANNIS-FANUM in Maurienna, *S. Jean de Maurienne*: ejus situs, V. 694. a Diguierio munitum, 696
JOANNIS Angeriaci fanum, *S. Jean d'Angely*, a Castrorufio receptum, II. 212. ab Andino obsessum,

I N D E X.

- sum, et strenue a Pilio defensum, 746. tandem deditum, 748
- JOANNELLUS, *Joanneau*, (Andreas) Sancerrarum praefectus electus, III. 171. rem frumentariam negligit, 235. urbe tandem dedita interfectus, 281
- JOANNITAE, seu fratres Ignorantes in S. Germani suburbio valetudinarium suum constituunt, VI. 258
- JOBERTI, *Joubert*, (Laurentii) mors et elogium, IV. 99
- JOBERTUS. *Vide* Barallius.
- JONAS (Justus) Luthero in extremis adstat, I. 61
- JOVII (Pauli) obitus et elogium, I. 401
- JOUSA (Gul.) vicecomes, episcopatu Aletensi egerato, et Maria Batarnaea nupta, Septimaniae legatus creatur, II. 103. cum Jac. Cruisio transigit, 277. Monpelium irrito obsidet, 280. Grillum fundit, 281. Agatham frustra obsidet, 282
- JOUSA ARCUENSIS, *de Foyeuse Sr d'Arques*, (Annas) in Farae obsidione vulneratus, III. 812. in regis gratia floret, *ib.* Margarita Cabotia uxore repudiata Margaritam Valdemontiam reginae Aloisiae sororem uxorem ducit, IV. 32. dux et Franciae par creatus, 34. Septimaniae praefecturam ambiens Romam proficiscitur, 155. cum pontifice collocutus, Momorantium irritum accusat, 156. per Italiam magnifice exceptus in Galliam redit, 158. Neustriae praefecturam emit, *ib.* cum exercitu in Arvernos, Velaunos, et Rutenos missus, 410. Malezium capit, 413. Marologium obsidet, 414. et capit, 415. mox Petram, *ib.* et Salvaniacum capit, 416. duas Protestantium legiones ad Eligii-fanum ad internecionem caedit, 452. Maxentii-fanum, Tonam ad Carantonum, Maleacum capit, et in aulam redit, *ib.* ad exercitum revolat, 453. in praelio Curtracensi fufus et interfectus, 457
- JOUSA SANDESIDERIUS, *de S. Disier*, (Georgius) Annae frater ex diarrhoea moritur, IV. 153
- JOUSA (Antonius Scipio) eques Hierosolymitanus Tolosae prior ad hostem ne suppetias Marologio ferret distinendum missus, IV. 150. plurimis locis per Septimaniam captis Villemurium obsidet, V. 151. ibi fufus, et in fuga submersus, 153
- JOUSA (Henricus) Buchagii comes Annae frater in patrum Capucinorum coenobio cilicium sumit, IV. 453. abjecto cucullo armorum curam in Septimania suscipit, V. 154. cum rege transigit, 588. cilicium iterum sumit 805
- JOUSA SANSALVATORIVS, *de S. Sauveur*, (Claud.) Annae frater in pugna Curtracensi occisus, IV. 457
- JOUSA Granpratensis, *comte de Grandpré*, (Robertus) vulneratus decedit, IV. 808
- JOUSA TORTERONUS, *de Foyeuse Sr de Tourteron*, (Claud.) Fulcaudi Granpratensis comitis filius minor natu a Sanpaulo fufus, IV. 760. Augustobonam Tricassium interciperi irritum tentat, 879
- JOUSA, *de Foyeuse*, (Fran.) cardinalis regis oratoribus absolutionem de Guisii cardinalis caede a pontifice petentibus interest, IV. 701. decreto contra regem a pontifice facto Roma Venetias secedit, 734. ad pontificem a Meduano missus, V. 298. ad colloquium admissus, ei quid Lutetiae actum esset ostendit, 330. pontificis electionis ab Aldobrandina et Montaltana factionibus arbiter constitutus, VI. 304. pontificis vice pro Delphino fidem jubet, 377. in Italiam ad dissidium inter pontificem et Venetorum rempublicam componendum a rege missus, 383, 400. ad pontificem admissus de pacis conditionibus agit, 404. diplomate quo interdictum revocatum est accepto, Venetias adit, ubi promulgatio solemniter facta, 407
- IPRA, *Ypres*, Farnesio dedita, IV. 209
- ISABELLA Jo. Zapoliae vidua cum Castaldo convenit, I. 314. regni Hungarici et Dacici insignia ei tradit, 315. Cassoviam secedit, 316. de filio in regnum restituendo agit, 332, 370, 371, 430. Turcica auxilia sollicitat, 431. eorum ope Daciam occupat, 432
- ISABELLA Philippi Hispani filia Parmensi favet, IV. 771. ejus in Galliae reginam electio urgetur a Ferrariae duce, V. 262. a Silvanectensi episcopo opponitur, 263. nuptiae cum Alberto Austrio publicatae, 749. in Flandriam venit, VI. 4. Ostendam visit, 209
- ISABELLA Cosmi Etruriae ducis filia Paulo Jordano Urfino nupta, IV. 298
- ISELSTENIUS copias pro Hispanis in Westphalia conscribens a provincialibus cum suis occisus, V. 374
- ISEMBURGICUS (Salentinus) archiepiscopus Colonienfis ea se dignitate abdicat, Willelma Arembergia in uxorem ducta, III. 565. IV. 100. pro collegio Colonienfi militans, Linsam, alia loca capit, 181. copiarum summus imperator delectus, 182
- ISMAEL TECMASIS filius junior Persarum regnum occupat, III. 639. Alis Sectam detestatus, mox conjuratione procerum, non inscia sorore Peria Cocona, opprimitur, III. 640
- ISSODUNUM, *Iffoudun*, a regis interceptum, IV. 807
- ISSORACUM, *Iffoire*, ab Andino captum, III. 528. a Randano interceptum, IV. 719. oppidum a regis interceptum, 851. mox a Randano obsesum, 852. quo fuso arx deditur, 854
- ITALIAE status, I. 41, 374.
- ITALI milites in Belgio tumultuantur, V. 370. Sichenae se muniunt, 371. cum Mauritio agunt, et cum Leodicensi episcopo transigunt, 372. a Velasco oppugnati se recipiunt, et castra juxta Huesdam muniunt, 373. Bellijoci comitis interventu cum Ernesto Austrio transigunt, 468. tandem placati, 646. Caleti iterum tumultuantur, 651
- ITALICAE res, I. 5, 17, 21, 41, 93, 156, 165, 199, 209, 288, 309, 373, 472, 507, 580, 683. II. 50, 51, 67, 69, 129, 135, 247, 360, 384, 386, 408, 414, 579. III. 8, 38, 96, 152, 200, 206, 212, 435. IV. 128, 237, 287, 370. V. 14, 101, 135, 298, 318, 379, 717. VI. 3, 85, 126, 188, 241, 303, 383.
- JUBILAEUS annus et ejus origo, I. 214. III. 435. VI. 3.
- JUELLI, *Juel*, (Joannis) mors et opera, III. 83
- IVETOTIANI regni origo, V. 126
- JULA, *Giula*, a Turcis obsessa et capta, II. 501
- JULII II pontificis ingenium et in Gallos odium, I. 8, 15
- JULIUS III. *Vide* pontifices Romani.
- JUNII (Francisci) obitus et elogium, VI. 128
- JUNII (Hadriani) mors et elogium, III. 436
- IVODIUM, *Ivoy*, ab Henrico II captum, I. 355
- IVAEUS. *Vide* Hangestus.
- IVONIA a Turcis Bogdano suffectus Moldaviae principatum obtinet, III. 343. mox ab iis deficit, et a Cosacis cio cc Suiercevio duce adjutus, Turcas fundit, 344. Brailoviam expugnat, et Turcas iterum fundit, 345. tandem a Hieremia Carnaviecio proditus, funditur et se dedere cogitur, 348. contra fidem datam occisus, *ib.*

KA-

I N D E X.

K

- KALENDARIUM** erroris discussae rationes, IV. 91. emendatio ex Antonii Lillii sententia, 94. Scalliger Josephus in libro de emendatione temporum Lillianam rationem impugnat, 95. Franciscus Vieta novam rationem edit, *ib.* Lillianam tamen ratio in Gallia per regem, in Belgio per Andinum, in Imperio per Caesarem, a Catholicis recepta, 96. Kalendarium Gregorianum ab Ernesto Colonienfi receptum, 192. ob id Augustae Vindelicorum tumultuatur, 206. Rigae tumultus ansam praebet, 344
- KARNICOVIVS**, *Karnowski*, (Stanislaus) Pibracio amicus Henrici III in Poloniam reditum frustra urget, III. 322
- KEPLERUS** (Joan.) de novo in coelo phaenomeno commentarium edit, VI. 240
- KERETSCHENIUS**, *Kereczeni*, Julam Turcis dedit, mox ab iis crudeli supplicio affectus, II. 501
- KETHA**, *Inch-Keith*, insula, ab Anglis occupata et firmata, I. 195. mox a Scotis recepta, *ib.*
- KETLERUS** (Gotardus) Livonici equitatus princeps Curlandiae dux obit, IV. 486
- KINNASTONUS**, *Kinnaston*, in Herefordiensi agro in Anglia pagus terrae-motu quasiatus, III. 85
- KINSALA**, *Kinsale*, ab Hispanis dedita, VI. 66
- KITZINGAE EBERI** (Pauli) obitus, II. 755
- KOKENHAUSENA**, *Kockenhausen*, arx a Carolo Sueco obsessa, VI. 111. copiis auxiliariis a Sicinskio firmata, 112
- KRETZENUS**, *Kretzen*, (Chris.) ob Zobeli Herbipolensis episcopi caedem ad mortem damnatur, I. 709

L

- LABRETANUS**, *d'Albret*, (Joannes) Navarrae regno exutus, I. 7
- LABRETANUS** (Henricus) Navarrae rex obit: ejus elogium, I. 557
- LABRETANA** (Joanna) Henrici filia. *Vide* Navarrae reges.
- LACTORATUM**, *Leytoure*, a Bl. Monlucio captum, II. 292
- LAESONETUS**, *de Laissonnet*, Conarnelli praefectus cum rege transigit, V. 434, 439
- LAEVA**, *de Leyva*, (Antonius) ad Landrianum victor, I. 24. Mediolanum occupat, 26. ejus mors et ingenium, 27
- LAEVINUS**. *Vide* Torrentius.
- LAFINIUS BELLOVASIUS**, *de la Fin Sr de Beauvoir la Noche*, (Joannes) Franciscopoli praefectus, II. 174. Augustoriti Pictonum obsidioni adest, 725. in castris aegrotat, et inde Lufinianum et Maxentianum secedere coactus, 728. in Sangermani suburbio hospitio sumpto a Parisiensi laniena se in tutum subducit, III. 133. conjurationis Sangermanae particeps fuga evadit, IV. 30. a Condaeo ad Henricum III delegatus, 407. in aulam cum Protestantium postulatis missus de pace agit et transigit, 488. cum Harlaeo Sancio de exercitu in Helvetiis conscribendo consultat, 750. regis in Anglia orator, V. 309
- LAFINIUS NOCLEUS** (Philippus) Alenconium ad fugam ex aula urget, III. 306. cum Bullionio Germanico auxiliari exercitui Galliam ingressuro se adjungit, 460
- LAFINIUS** (Jacobus) Bironi internuncius cum Fontano agit, VI. 36. Bironi consilia regi detegit, 132. ejus testimoniorum summa, 139. cum Birono commissus, 143
- LAGONIA**. *Vide* Merargius.
- LAIENUS**, *de Leien*, (Joan.) archiepiscopus Colonienfis electus, I. 603
- LAINIZ** (Jacobus) Jesuitarum praepositus generalis colloquio Posliaceno interfatur, II. 125
- LALANIUS**, *de Lalain*, comes (Philippus) cataphractorum Belgarum alam in praelio juxta Gravelingam ducit, I. 695. Belgii Ordinibus militat, III. 608. Gallobelgarum provinciarum pro religione Catholica foederi subscribit, 684.
- LALANIUS HOCSTRATANUS**, *comte de Hooghstrate*, (Philippus) Mechliniae praefectus Arausionensi in Antuerpiae praefectura suffectus, II. 532. Protestantium libellum sibi traditum ad Margaritam Parmensem mittit, 533. cum Arausionensi, Emondano, Hornano, et aliis proceribus Teneramundae convenit, *ib.* ab Albano evocatus in viam se dat, sed morbo five vero five simulato praepeditus, periculum, quod Emondano et Hornano incubuit, evadit, 566
- LALANIUS RENNEBERGIUS**, *de Lalain comte de Renneburg*, (Georgius) Frisiae ab Ordinibus Belgii praepositus Delfezielam arcem diruit, III. 618. Transiselanae provinciae praefectus Campenam capit, 619. et Daventriam, 621. Groeningam obsidet, 695. et deditione capit, 696. Coevordam occupat et munit, *ib.* a sorore persuasus de Ordinibus deferendis cogitat, 784. Groeningam occupat, 786. Delfezielam, Doccumam et Opeslagam capit, 790. Caulerium fundit, Coevordam recipit, Oldenzelam capit, 791. et Stenvicam obsidet, 792. Stenvicam irrito obsidet, IV. 3. ejus mors et elogium, 7
- LALANIUS MONTINIUS**, *Sr de Montigny*, (Emanuel) Rentici marchio ab Ordinibus Belgii deficit, III. 683. Gallobelgico foederi subscribit, 684. Gandavum premit, IV. 208, 210. cum Mechliniensibus transigit, Parmensi conditiones propositas ratas habente, 333. exercitui a Parmensi valetudine pressio praefectus, 391. cum exercitus parte Blanckenburgense propugnaculum juxta Ostendam expugnat, 493. in Slusarum oppugnatione graviter sauciatus, 494. in Tolensem insulam descensum faciens, 543. periclitatur, 594. ejus mors, V. 11
- LALANIUS** (Antonius) Hocstrati comes ab Albano citatus scripto respondet, II. 633. Belgii Ordinibus militat, III. 608
- LALANIUS** (Gulielmus) Antonii filius obit, V. 10
- LALANIUS BINICURIUS**, *de Binicour*, (Pontius) Tarvennam obsidet et expugnat, I. 411. Emondano se conjungit, 695. in praelio Gravelingenfi peditatui praefectus victor evadit, 696
- LAMBINI** (Dionysii) ex pavore ob Parisiensem lanienam secuta mors, III. 135
- LAMPSONII**, *Lampson*, (Dominici) obitus et elogium, V. 747
- LANDA MOLINUS**, *des Landes Sr Du Moulin*, ob adulterium cum Godarda Aureliani Pigrefferii jussu laqueo suspensus, II. 346
- LANDEREUS**. *Vide* Roaldus.
- LANDRIANUS**, *Landriano*, (Ambrosius) in Fontani exercitu levi armaturae vicarii generalis titulo praefectus, V. 492. ad servandos aditus commissus. Vicum Cameraco subsidia ferenti intercipere frustra conatur, *ib.* cum aliquot levis armaturae alis Monstrolium missus, 600. Hispano exercitu recedente ultimum agmen ducit, 684. in Santandrea munitione exstruenda militem tegit, 797. Mauritianos im-

I N D E X.

- impressionem facientes viribus licet impar inhi-
bet, 798. mox Mauritianorum ultimum agmen capit,
ib. ex febre Bruxellis obit, VI. 14
- LANDRIANO (Marfilio) a pontifice mandata, V. 64.
a senatus-consulto Catalaunensi, 66. et Caesaro-
dunensi damnata, 68. a senatus-consulto Parisiensi
approbata, 70
- LANDUS, *Lando*, (Bassianus) obit: ejus elogi-
um, II. 325
- LANGI (Joannis) mors et elogium, II. 571
- LANGII (Joannis) obitus et elogium, II. 466
- LANGII (Car.) obitus et elogium, III. 283
- LANGORANUS MONFERRANDUS, *de Monferrand*
baron de Langoiran, Vesunam Petrocoriorum astu
intercipit, III. 409
- LANOIVS MORVILLERIUS, *de Lanoy Sr de Mor-*
villiers, (Ludovicus) equitatus Gallici praefectus
obit, II. 715
- LANOIVS MORVILLERIUS, (Joannes) Bononiae
praefes a Condaeo missus Rotomagenses nutantes
firmat, II. 173, 195. Rotomagum relinquit, 198
- LANOIVS (Philippus) Sulmonis princeps Caesari in
bello Smalcaldico militat, I. 73, 82, 83. Valdem-
burgum capit, 135. praelio ad Mulbergam interest,
137, 138. in bello Parmensi militat, 163
- LANOIVS BOSSERIUS, *de Lanoy Sr de Bossiere*,
(Christoph.) Corbiae praefectus, IV. 885
- LANOIVS, *de la Noue*, (Franciscus) Aurelianum in-
tercipit, II. 599. in pugna Bassiacensi captus, 703.
in praelio Monconturiano captus, 739. e Polinii
triremibus una intercepta Noallium capit, 784. mox
Maranum et Olonenfis arenas, 785. Pigallarium
ad Gemmae fanum caedit, 797. Lucionensem
munitionem expugnat, et Fontenaium mox de-
ditum obsidet, ibi vulneratus brachium praecidi pa-
titur, 799. e Belgio rediens regi reconciliatur, et
Rupellam mittitur, III. 166. de pace irrita agit;
tandem urbi praefectus, 167. in Rupellae defensi-
one egregiam navat operam, 242. cum Rupellanos
ad concordiam adducendi spes non amplius esset,
Andini iussu urbem deserit, et ad Andini castra tran-
sit, 253. Alençonium a consilio foedo et periculoso
dehortatur, 258. Lufinianum, Melam, Fontenai-
um, Pontium, Tonam ad Carantonam, Roianum,
alia loca occupat, 305. a percussoribus subornatis
infiidis petitus, 312. bimestres inducias cum Birono et
Vadagnio pangit, 327. Niortium irrita tentat,
Benoniam arcem capit, 412. Ordinibus militans in
Belgium venit, 608. Warvecum capit, et IV equi-
tum turmas caedit, 694. Ninivam et in ea Ecmun-
danum intercipit, 778. ad Engelmonsterum a Ris-
borgio captus, 780. cum Philippo Ecmundano mu-
tatus libertati insolitis conditionibus restituitur, IV.
334. Bullionii testamento Carlotam Marcianam
ejus sororem commendatam habet, 553. scriptum,
quo belli pro ea et Bullioniae ditionis defensione
suscepti rationes reddit, evulgat, 559. ad Silvanec-
tum Aumalium fundit, 747. cum copiis ut Sancium
cum Helvetiis venientem excipiat missus, 758. Lu-
tetae suburbiis captis in Sequanam cum suis descen-
dit, in urbem penetraturus nisi eum rex revocasset,
805. ad regem ante Euriacum praelium venit, 843.
in certamine cum Parisiensibus periculum vitae adit,
860. Castro Theodorici praefectus, 883. ad Lem-
ballum occisus, V. 84. ejus elogium, 85
- LANOIVS TELINIUS, *de la Noue Sr de Teligny*,
(Odetus) Lilloam strenue defendit, IV. 239. ad Or-
dines missus ab Hispanis capitur, 243. libertati resti-
tutus, V. 36. Gornaeo praefectus, 132. Ordinibus
militat, 795. strenue se gerit, 797. avita bona, ut
ut patris creditoribus satisfaceret, venundari pati-
tur, 814
- LANSACUS. *Vide Sangelafius.*
- LAODUNENSES, *ceux de Laon*, foederationi Henoticae
subscribunt, IV. 698
- LAODUNUM CLAVATUM, *Laon*, a rege Henrico IV
obfessum, V. 422. deditum, 426
- LARCANTIUS GRIMOVILLA, *de Grimoville*
Sr de Larchant, (Nicolaus) ad Rotomagum occi-
sus, V. 120
- LARCARIUS, *Lercaro*, (Jo. Steph.) ob Pinelli caedem
supplicio affectus, II. 579
- LASCUS, *Laski*, (Samuel) a Sigismundo rege missus,
querimoniam de Carolo Sudermaniae duce apud
Sueciae Ordines instituit, V. 776
- LASSI, *Lasso*, (Orlandi) decessus et elogium, V. 383
- LATIMERUS, *Latimer*, (Hugo) Thomae Seimori
supplicium suggerit, I. 205. in carcerem coniectus,
445. Oxonium abductus, 451. flammis tradi-
tus, 574
- LATINIUS, *Latini*, (Latinus) obit: ejus elogi-
um, V. 202
- LAVALLUS. *Vide Castellioneus.*
- LAVALLUS, *de Laval*, (Renatus) Buellium nothum
Sancerrani Comitis filium in duello occidit, II. 48
- LAVALLUS BOSCODELFINUS, *de Laval de Bois-dau-*
phin, (Urbanus) a Guisio Lutetiam missus, ut He-
noticis dux inferviat, IV. 566. sistitur, mox fide
data dimissus, 671. Henoticis Parisiensibus se ducem
praebet, 708. Vindinum dedit, 821. in praelio Eu-
riaco captus, 849. tribunus equitum a Meduanio
creatus Parisiensis praefecturae repulsam accipit, V.
337. cum rege transigit, 496. equitum tribunus
creatus, 686
- LAVARDINUS. *Vide Bellomanerius.*
- LAVATERUS, *Lavater*, (Lud.) obit: ejus elogi-
um, IV. 378
- LAUDONERIUS, *Laudonmieres*, (Renatus) a Colinio
instructus ad Floridam navigat, II. 662. redit in
aula male acceptus, 668
- LAUEMBERGUS. *Vide Saxo.*
- LAUNAENSIS, *de Launay*, (Matthaeus) Henoticorum
in urbe factioni nomen dat, IV. 440. ejus mores et
concionandi intemperies, 728
- LAUREUS, *Lauro*, (Vincentius) Antonii Vindocini
Navarrae regis familiaris eum a Condaeo alienat, et
ad triumvirorum partes perducit, II. 139. ad Mari-
am Scotam a pontifice legatus, 542. Andreae Lo-
tichii ecclesiae reconciliati, et Antonii Posslevini ad
Joannem Sueciae regem missi, causa et auctor, III.
302. a pontifice ad Polonos orator missus, *ib.* con-
ditiones ad res inter Caesarem et Stephanum Polo-
niae regem componendas proponit, 459. ad Caro-
lum Sabaudum a pontifice missus, IV. 37. ejus obi-
tus et elogium, V. 179
- LAUSUNIUS. *Vide Caumontius.*
- LAUTRECUS. *Vide Foxius.*
- LAZII (Wolfgangi) obitus et elogium, I. 561
- LEDESMA a Philippo in Armoricam missus cum P.
Audoeno de sicario in regis caedem subornando
agit, V. 691
- Leges in Gallia sancitae de mendicis, I. 110. de prag-
maticis, *ib.* de senatorum numero et facultatibus,
ib. sumptuariae, 110, 208, 216. ne cognitores et
pragmatici in decurionum collegium eligantur, 110.
de scribarum Apostolicorum numero, 110, 220. in
sicarios et eos qui temere nummen dejerant, 110. de
libris prohibitis, 111. de Lutetiae magnitudine mo-
deranda, 204. de militibus et popularium vexatione
coercendis, 208. de lapsis in haeresin coercendis, *ib.*
de justo nummorum pondere, et pretio veneticis
constituendo, 216. de praesidiali jurisdictione, 303.
de curionibus in oppidis vallatis, 304. de rerum
pretiis non nisi libris Francicis aestimandis, *ib.* de
praediorum

I N D E X.

- praediorum urbanorum vectigalibus redimendis, 428.
 de falsis vectigali per Aquitaniam redimendo, 471.
 de regionum secretariorum numero, *ib.* de Lutetiae
 aedificiis, 559. de clandestinis nuptiis, 665. de in-
 fantulorum ex stupro natorum paricidio, *ib.* de epis-
 copis et curionibus, item de curiis praesidialibus et
 earum jurisdictione, 666. de revocandis patrimonii
 regii alienationibus, 772. de iudicibus in supremis
 regni curiis deligendis, 817. de foeminarum et viro-
 rum ad altera vota convolantium voluntatibus fraen-
 andis, II. 49. de matrum in filiorum hereditatem
 successione moderanda, 584. *Vide* Edictum.
- LEGIONENSIS, *de Leon.* *Vide* Pontius.
- A LEIA, *de Leyen*, (Joan.) Trevirorum septemvir
 obit, II. 571
- LEICESTRIUS. *Vide* Dudleius.
- LEMBALLA, *Lamballe*, a Dumbarenfi infeliciter ob-
 fessa, V. 84
- LEMOVICUM civitas. *Vide* Ratiastum.
- LEMOVICES, *le Limousin.* Res illic gestae, II. 713.
 IV. 314. V. 76, 310.
- LENONCURIANUS, *de Lenoncourt*, (Robertus) cardi-
 nalis aula ab Henrico II Romam ablegatus, colore,
 ut pontificem erga Gallos bene affectum arctius de-
 vinceret quaesito, I. 109
- LENONCURIUS, *de Lenoncourt*, (Philippus) episcopus
 Antiffiodorensis Navarrum in triumvirorum partes
 perducit, II. 138, 140. in regis consistorium lectus,
 167. ad Navarrum a rege missus, IV. 285
- LEO X pontifex. *Vide* pontifices Romani.
- LEONINUS (Elbertus) ab Ordinibus Belgii ad causam
 eorum tuendam ad pontificem missus, III. 611
- LEOPARDI, *Leopard*, (Pauli) mors et elogium, II. 511
- LEOVITII, *Leowitz*, (Cypriani) obitus et elogi-
 um, III. 386
- LERIUS, *de Lery*, (Joan.) Villagagnoni comes ejus
 in Americam expeditionem describit libro edito, I.
 565. Sancerra dedita, in tutum deVectus obsidionis
 historiam scribit, III. 281
- LESCOTI CLANII, *Lescot Sr de Clagny*, (Petri) mors
 et elogium, III. 594
- LESLIUS, *Lesty*, (Joannes) Rossensis episcopus Mariae
 Scotae legatus pontificem et Philippum monet, nisi
 promissa auxilia repraesentantur, fore ut Maria cum
 Angla transigat, II. 773. in carcerem conjectus, III.
 83. de ejus privilegiis deliberatum, 84. interroga-
 tus, 85
- LETHA, *Leith*, juxta Edinburgum munita, I. 193
- LEUCOVITZIUS, *Leukowitz*, Vihitscium astu inter-
 cipit, V. 401
- LEVINEII, *Læwin*, (Joannis) obitus et elogi-
 um, V. 816
- LEVINIUS, *comte de Lenox.* *Vide* Stuartus.
- LEVIUS MIRAPICENSIS, *de Levis Sr de Mirepoix
 marechal de la Foy*, (Philippus) Limusium expugnat,
 et Protestantes male habet, II. 275
- LEVIUS Voltae comes, *de Levis comte de la Voute*,
 (Annas) Ratiastum Lemovicum intercipit, et Tute-
 lensem civitatem occupat, IV. 810. Ratiasti sediti-
 onem comprimit, *ib.* Ventadurius dux Villarium
 marchionem et Henoticorum copias juxta Peiracum
 caedit, V. 89. Peiracum capit, *ib.* Tolosae comitis
 in regis inauguratione partes gerit, 345. Castrum
 Saracenorum ad Tolosanum senatum, qui illuc se
 contulerat, regis jussu venit, 508, 589. Mimatum
 obsidet, 692
- LEVIUS (Jac.) in Henrici III gratia florens a Car. Bal-
 faco in duello occiditur, III. 629
- LEUNCLAVII (Joannis) obitus et elogium, V. 202.
 Constantinopolim profectio, IV. 226
- LEXOVIVM, *Lisieux*, ab Henrico IV receptum,
 IV. 827
- LIBERO, *Livron*, a regis obsessa, III. 404. obsidio
 soluta, 405
- LIBERTAS, *de Libertat*, (Petrus) a Bausseto incitatus
 cum regis consilia init, V. 593. Casalium interficit,
 595. et Guisio in Massiliam admisso, urbem in regis
 obsequium redigit, 596. ob id nobilitatus urbisque
 vicarius creatus, *ib.*
- LIDINGTONUS. *Vide* Metellanus.
- LIGNERIUS, *de Ligneris*, conjurationis Ambrosianae
 ordinem explicat, et ducum nomina, loca et hospiti-
 tia indicat, I. 826
- LIGNERIUS, *de Ligneris*, (Ant.) Autrico Carnutum
 praefectus, II. 622. urbem strenue defendit, 623. in
 Baflacenfi pugna occisus, 705
- LIGNERIUS, *de Ligneris*, (Theodorus) in regis fidem
 acceptus Vernolio praeficitur, IV. 832
- LIGNEROLII, *de Lignerolles*, caedes et variae ejus
 causae refertae, III. 66, 94
- LIGNEUS BARBANSONUS Arembergii comes, *de
 Ligne prince de Barbançon comte d'Arembourg*, (Jac.)
 in Smalcaldicos impetum feliciter facit, I. 83. obsi-
 dioni Metensi adest, 392
- LIGNEUS BARBANSONUS, *de Ligne prince de Bar-
 bançon comte d'Aremberg*, (Joan.) Transiselanam re-
 gionem pacat, II. 532. cuni auxiliariis copiis in
 Galliam missus, II. 568. in regia castra venit, 613.
 ad Helligerium fusus et interfectus, 640
- LIGNEUS BARBANSONUS AREMBERGICUS comes
 (Joan.) Belgici maris praefectus ab Alberto Austria
 in Angliam missus, V. 225
- LIGNEUS BARBANSONUS, *de Ligne prince de Bar-
 bançon*, (Car.) Arembergiae comes maris praefectus
 ab Archiducibus creatus, V. 803
- LILIUS, *le capitaine Lis*, summa virtute Bomeneum
 defendit, III. 399
- LILLOA, *Lille*, a Parmensi irrito obsessa, IV. 239
- LIMPURGENSIS, *de Limpurg*, (Erasmi) episcopi Ar-
 gentinensis obitus et elogium, II. 658
- LINGENA, *Linghen*, a Spinola expugnata, VI. 278.
 a Mauritio Nassovio capta, V. 705
- LIPOMANI (Aloisii) obitus et elogium, I. 727
- LIPOMANI (Hier.) a Turcica legatione revocati in-
 felix exitus, V. 30
- LIPPENSIS comes (Simon) exercitui a Westfaliae Or-
 dinibus conscripti praefectus Walsomam capit, V.
 794. Emmericum desertum occupat, et Resam ir-
 rito obsidet, 795. cum belli ducibus diffidet, 796,
 799. a Resae obsidione discedit, 799
- LIPPA a Turcis capta, I. 317. ejus situs, 319. a Caf-
 taldo recepta, 320, 321. ab Aldana deserta a Tur-
 cis recipitur et instauratur, 330. a Sigismundo Tran-
 silvano capta, V. 554. a Turcis irriti obses-
 sa, 574
- LIPSII (Justi) decessus et elogium, VI. 380
- LIPSAE, *Leipfic*, ex odio contra Calvinianos tumul-
 tuatur, VI. 204
- LIRA, *Liere*, astu a Farnesio intercepta, IV. 72. a
 Santaldegondio frustra tentata, 207. ab Heraugerio
 irriti tentata, V. 501
- LIVONIAE descriptio, I. 710. Lutheri doctrina ibi
 recepta, 713. provincia a Moscis vastata, 719. Li-
 voni auxilia ab Imperio frustra deprecata Sigismun-
 dum Aug. Poloniae regem adeunt, 748
- LIVONI se Poloniae regi Moscorum metu subdiciunt,
 II. 134. a Polonis et Suecis crudeliter habiti,
 VI. 110, 117
- LIVONIA Polono a Mosco reddita, IV. 108. fere tota
 a Carolo Sueco redacta, VI. 111
- LIVONICUM bellum, I. 709, 781. II. 68, 134, 262,
 469. III. 72, 291, 377. V. 11. VI. 109, et
 seq.

I N D E X.

- LIZETUS, *de Lizet*, (Petrus) primarii praefidis loco summotus: ejus elogium, I. 217. II. 11
- LOAISA (Garfias) archiepiscopus Toletanus Philippo in extremis agenti praefecto est, V. 735. ejus obitus et elogium, 816
- LOCHUMUM, *Lochem*, a Verdugo obfessum ab Hohenloo liberatum, IV. 89. ab Hispanis frustra tentatum, V. 7. a Spinola captum, VI. 366. a Mauritio Nassovio receptum, 369
- LODE, Livoniae urbs a Livonis Daniae regi vendita, mox a Moscis recipitur, III. 378. a Joanne Sueciae rege capta, 847
- LOEUS, *de la Loue*, in pugna Bassiacensi captus, II. 703. Eraldi-castrum capit, 718. in lecto oppressus trucidatur, 790
- LOGERIUS, *de Logieres*, Baronium Villanova pellit, III. 174. ab illo captus, 233
- LOIOLA (Ignatius) P. P. Jesuitarum societatis auctor: ejus vitae historia, II. 428. de eo in beatorum numerum cooptando actum nullo successu, VI. 242
- LOMANIUS, *de Lomaigne*. Vide Terrida.
- LOMBATI, *les Lombats*, fratres homicidae plebem ad seditionem et caedes Tarascone incitant, II. 330
- LOMENIUS, *de Lomenie*, (Joannes) regi ab epistolis in Parisiensi laniena in carcerem trusus, et ab adversario, in cujus gratiam munus egeraverat, indignè interfectus, III. 134
- LOMETIUS, *l'Hommet*, (Martinus) pauperculus librarius ad mortem damnatus, II. 9
- LONGAVILLANUS, *duc de Longueville*. Vide Aurelianus.
- LONGOVALLUS, *de Longueval*, (Carolus) Bucoi comes ab equitatu Batavico fufus et captus, IV. 794. Wachtendonkam expugnat, VI. 280. et Cracovium, 281
- LONGOVALLUS VALLIUS, *de Longueval baron de Vaux*, (Maximilianus) Bucoi comes nuper creatus, occiditur, IV. 17
- LONICERI, *Lonicer*, (Joannis) obitus et elogium, II. 755
- LONVIANA, *de Lonvy*, (Jacoba) Monpenferii uxor a Marillaco de Guisiorum consiliis monita, II. 38. Catharinam ut Guisianos caveret monet, 44. decedit: ejus elogium, 115
- LOPESIUS (Andr.) Martinusium cardinalem interficit, I. 322
- LOPESIUS medicus Elifabetham Anglam veneno tollere tentat auro ab Hispanis conductus, et supplicio afficitur, V. 363
- LOSSIUS, *de Losses*, (Jo.) stipatorum regii corporis dux Lugduno praefectus, II. 404
- LOTARINGIAE dux (Carolus) in Galliam abductus, I. 347. Claudiam Henrici II secundam filiam in uxorem ducit, 753. cardinali Lotarigo copias auxiliares in bello Cardinalitio suppeditat, II. 437. Protestantibus in sua ditione religionis usu interdicit, III. 151. in Galliam a regina matre accersitus, 296, 305. Fr. Momorantium Cantiliae adit, 305. jura regia in ditione Ambarenfi a rege obtinet, 418. Henoticorum bello nomen dat, IV. 263, 758. ad defensionem contra Germanos se parat, 461. Jame-tianam arcem deditione capit, 761
- LOTARINGUS (Henricus) Caroli filius Barrensium dux Catharinam regis Henrici IV sororem desponsat, V. 732. et ducit, 805. Romam profectus ut absolutionem contracti cum Catharina regis sorore matrimonii obtineat, VI. 3. cum uxore conjunctissime vivit, tandem eam mortuam luget, 256
- LOTARINGA (Antonia) Caroli filia Jo. Gul. Clivenfi nupta, V. 796
- LOTARINGUS VALDEMONTIUS, *de Lorraine comte de Vaudemont*, (Nic.) obit, III. 542
- LOTARINGA (Aloisia) Nic. Valdemontii filia regi Henrico III nupta, III. 407. Mercurianum fratrem ad pacis conditiones flectere nequit, V. 506, 626. ejus tandem interventu de pacis conditionibus actum, VI. 97
- LOTARINGUS (Philippus Emanuel) Mercurii dux Nic. Valdemontii filius: ejus ingenium, IV. 257. Montem-acutum in Pictonibus irritò obsidet, 644. Armoricae praefectura contra procerum sententiam a rege donatus, 710. Henoticis se addicit, et per uxorem Condivicinum Namnetum in potestatem redigit, 711. mox et Condate Redonum, regis pullis, et Fulgeriam, *ib.* Joffelinum castellum capit, 712. Blavetum Hispanis auxiliaribus destinat, 886. Lopadrum expugnat, 887. Hispanis copiis firmatus Hennebondam recipit, 888. Galterum inauditum in furcam agi jubet, V. 86. Monpenferium ad Cratumnum fundit, 144. Guntheri castrum, Lavallum, Meduanam et Malastretum capit, 145. Condatum Redonum et Monconturium irritò tentat, 308. in foedere constans remanet, 434. Comperam obsidione liberat, 506. cum Hispanis dissidet, *ib.* per delegatos cum rege agit, 626. moras nectens, 628. Campiniacum in partes suas trahit, 629. per delegatos de pacis conditionibus agit, 630. pactis induciis quaedam loca tentat, Grangiam intercipit, et Mirabellum, Villebosio in suas partes pertracto, firmat, 686. ejus cum Hispanis inita consilia ex literis ad N. Carpentarium scriptis patent, 688. post biennii cunctationem, 721. de regis in Armericam adventu certior serio de pace agit, 722. et convenit, pactis filiolarum cum Caesare Vindocino regis naturali filio nuptiis, 724. ad regem venit, 725. a Caesare bello Pannonico praefectus, 775. Canisae obsidionem solvere frustra tentat, VI. 25. Albam-regalem capit, 91. auxiliares Buda profectos caedit, 92. Norimbergae decedit: ejus elogium, 107
- LOTARINGUS VALDEMONTIUS (Car.) cardinalis Vi-rodunensis episcopus obit, IV. 451
- LOTARINGUS cardinalis (Carolus) Argentinae episcopus electus ad senatum scribit, V. 183. bello jus suum persequitur, et plurima loca capit, 184. de pace convenit, 205. motus tandem Henrici IV interventu compositus, VI. 165
- LOTARINGI, *de Lorraine*, (Claudii) Guisae ducis mors et elogium, I. 216
- LOTARINGI (Joannis) cardinalis Claudii fratris mors et mores, I. 216
- LOTARINGUS (Franciscus) postea Guisae dux vulneratus, I. 48. dux et patritius creatus, 181. Annam Herculis Ferrariae ducis filiam uxorem ducit, 188. in pactis dotalibus Andegavensis nomen assumens, *ib.* Not. Meti praefectus urbem munit, 387, 389, 390. ejus ad praefidiariorum duces oratio, 395. in Italiam missus Valentium expugnat, 614. Briffaci et Biragorum ut in Cremonam et Mediolanum arma vertat consilio rejecto Ferrariam tendit, 615. de belli ratione cum Ferrariensi consultat, 616. Romam contendit, et Camplium expugnat, 617. Civitellam frustra obsidet, 618. post XXII dies obsidione discedit, 620. in Galliam revocatus, 637. Caletum obsidet, 677. et capit, 679. mox et Guinam, 680. Andelotum quasi male de religione sentientem apud regem insimulat, 686. Theodoni villam obsidet, 690. et capit, 693. mox et Arlonium, 694. ejus ingenium, 768, 769. conservator patriae a senatu Parisiensi appellatur, II. 3. litem de Dammartino

- uno comitatu A. Momorantio intendit, 5, 6. indignatur quod rex consilium de Navarri caede omisit, 44. magni camerarii dignitatem a Longavillanis frustra repetit, 106. Condaeo in speciem reconciliatur, 113. cum Christophoro Wirtembergico ad Tabernas congressus ad Helveticam confessionem impediendam, spe facta de Augustana toleranda, 160. Lutetiam nolente regina venit, 164. in praelio ad Drocum victor, 323. Stampas et Pithiverium capit, 334. Aurelianum obsidet, 336. suburbium flumentanum et turriculas capit, 337. a Politroto vulneratus, *ib.* ejus postrema verba; mors et elogium, 339. funus, 343. de ejus caede mater, vidua, et filii expostulationem instituunt, 358. ejus de filiis suis vaticinium, IV. 673
- LOTARINGUS (Henricus) Guisus in bello Pannonico contra Turcos militat, II. 495. in Pictavii defensione strenue se gerit, 726. in praelio Monconturiano vulneratus, 739. ob familiaritatem cum Margarita regis sorore discrimen vitae adit, 805. Catharinam Cliviam Ant. Croii Porciani viduam uxorem ducit, 806. Helvetiorum ductoribus et mercatorum praefecto dat mandata ad exequendam Parisiensem lanienam, III. 127. Colinii cadaver per fenestras praecipitari ut videat jubet, *ib.* Mongomerium aliosque Protestantes Monfortium usque Almerici frustra insequitur, 134. ejus in quidquam de uxoris infamia suggerentem indignatio Bassompetram ab isto officio deterret, IV. 33. Not. Argentariam intercipere irritum conatur, 39. Navarro inimicus Carolum Borbonium cardinalem Navarri patruum opponit, 255, 256. cum regina matre consilia init, 256. foedus secretum cum Philippo renovat, 258. arma capit, Virodunum et Tullum proditione recipit, et in Campaniam descendit, 263. Borbonium cardinalem Catalaunum deducit, et cum regina matre de pace colloquitur, 269. Donzium intercipit, 410. et Rupem-regiam, 420. mox Raucuriam occupat, 421. de intempestivi motus ratione cum Parisiensibus per Menevillam expostulat, vix tandem placatus, 447. a Bullionio paene oppressus, 450. Nancium Germanico exercitui obviam it, 461. ad S. Vincentii pontem hostibus insequentibus paene oppressus, 463. a Parisiensibus ad regem opprimendum incitatus, eorum pietatem laudat, sed rem differt, 472. Germanos ingenti clade ad Alnetum afficit, 475. in Montispelicardi comitatu nullo non genere libidinis et saevitiae grassatur, 478. Bullionio mortuo ejus ditionem invadit, et Jametium obsidet 554. cum Lotaringiae duce et foederatis Nancii convenit, eorum postulatis regi delatis ab eo tamen elusis, 561. Goneslam venit, mox inde redit, 567. Lutetiam regis mandatis spretis ingressus ad reginae parentis aedeis ex equo descendit, 568. ad regem a regina introductus, *ib.* urbe excedere recusat, 571. exoratus regias copias in tutum deducit, 572. urbis potens cum suis excubias ordinat, *ib.* 575. Bastiliam recipit, magistratus urbanos abrogat novosque sufficit, 575. literas exultationis plenas ad regem, amicos, et civitates scribit, 577. mox et ad Chris. Bassompetram, 580. Melodunum irritum tentat, 581. libellum in regis invidiam et pro Catholicorum causa scriptum ad regem mittit, 586. Augustobonam Tricassium in potestatem redigit, 596. de pace agit conditionibus iisdem quae in Nanciano conventu propositis, 597. summam armorum praefecturam ambit, *ib.* et obtinet, 601, 611, 613. cum rege transigit, 601. ejus affectata modestia, 603. ad regem venit benigne exceptus, 610. ut populi levamentum ab Ordinibus non a rege proveniat instat, 654. ejus cum Meduano aliisque e sua familia diffidium, 658. Aumontium irritum tentat, 659. de Aureliano cum rege altercatur, 660. Schombergii ut sibi caveat monita negligit, 665. interfectus, 670. ejus mores et cum Meduano comparatio, 672. ex Pericardi et Codanici indicio Guisique scriniis perquisitis consiliorum cum Philippo et Sabauda initorum fides facta, 674. de ejus caede inquisitio, 693
- LOTARINGUS (Carolus) Guisae dux Henrici Guisii filius comprehensus in custodia retinetur, IV. 671. e carcere evadit, V. 75. regnum ambit, 272. a Ferriae duce ut rex eligatur nominatus, 281. electionis condiciones propositae, 282. ad eum statim magnus fit concursus, *ib.* Orbafium ad Romam mittit, 330. qui a pontifice admissus est, 331. Remensibus de arce destruenda spem facit, 340. Ant. Sanpaulum propria manu occidit, 402. cum rege transigit optimis maxime conditionibus, 431. Provinciae praefectus, 432. se Diguierio vicario ejus in Provincia constituto auscultantem fore regi recipit, in Provinciam missus, 515. Cistercionem capit, 516. Diguierium male habet, 516, 517. Martigiam, Turrem hircinam et Grassam recipit, 592. Massiliam in regis obsequium redigit, 595
- LOTARINGUS (Carolus) Jonvillae princeps Caroli Guisii filius consilia perniciose agitasse delatus a rege in gratiam recipitur, VI. 151
- LOTARINGUS MEDUANUS, *duc de Mayenne*, (Carolus) in Pictavii defensione strenue se gerit, II. 726. in Patriciorum censum a senatu Veneto allectus Corcyram venit, in Veneta classe militaturus, III. 202. regio exercitui praepositus, 526. Tonaecum ad Carantonum capit, 531. mox et Maranum, 532. Condaecum ad haetae certamen provocat, *ib.* Henrici Sabaudi curam habet, 534. Broagium capit, 539. Muram expugnat, 808. animi moderatione Delfinatum pacat, 809. in Delfinatum cum exercitu missus, IV. 46. ejus ingenium, 256. Pontium et Tutelam recipit, 316. Montiniacum Comitatense, 394. et Belli-locum capit, 395. non bene cum Matignono convenit, 402. Castellum et Basilii fanum capit, *ib.* mox et Monsegurium, 403. Castellionem et Duranium obsidet, 406. et capit, 409. Annam Caumontiam Carancii principis viduam secum abducit, *ib.* Henoticis in urbe factiosis ducem se praebet, 445. Morlerium comprehensum reposcit, 446. Lutetia discedit, 447. Carolinae factionis contra Guisium fratrem princeps, 658. ejus cum Alphonso Ornano de Guisio sermones, *ib.* a Mendoza Guisii caedis nuncio accepto Lugduno discedit, 672. ejus mores et cum Guisio comparatio, *ib.* Divionem venit ad fraternae caedis ultionem accensus, 677. Autricum Carnutum suae potestatis facit, 695. Lutetiam venit, Unionis Catholicorum consilium init, vicariusque generalis status regii et coronae Francicae ab Henoticis pronuntiatur, 696. Jac. Dioum Romam ad pontificem mittit, 700. mox et Lazarum Coqueleium, *ib.* cum rege agere detrectat, 726. Frisonum ad pontificem mittit ad pacificationis negotium impediendum, 731. Vindocinum traditum ingressus Castrum Reginaldi irritum tentat, 737. Caesaroduni suburbia cis Ligerim post acre certamen occupat, 740. Vindinum recedit, 742. Alençonium in Aulercis capit, 749. cum Jac. Clemente colloquium ante regicidium habet, 763. ad urbes foederatas scribit, 798. a Philippo Hispano auxilia petit, 799. Bincii cum Parmensi colloquitur, 800. Gornaecum et Novo-Castro receptis Henricum IV ad Arcas aggreditur, 801. cum rege infeliciter pugnat, 802. Lutetiam redit, 806. Carolo

I N D E X.

- Carolo Borbonio cardinale legitimo regni herede pronunciato comitia Melodunum indicit, 814. Pontem Esiae capit et Meulantum irrito obsidet, 830. ad Drocum a rege fufus, 845. ad Philippum et pontificem dat literas, Drocense praelium excufans et auxilia petens, 849. Flandriam petit, inde cum copiis Lutetiam redit, 861. Parmensis aemulus similitates cum eo gerit, 883. Theodorici castrum ad Matronam capit, V. 61. Novioduni obsidionem levare irritum tentat, 74. Sexdecimanorum factionem extinguit, antesignanis morte affectis, 108. Henricum Agullonium filium Rotomago praeficit, Villario ejus vicario constituto, 111. ejus cum Parmensi aemulationes et diffidia, 119, 120, 125. Romanae equitum tribunum et petiinsulae Francicae praesidem creat, 141. comitia regi Catholico creando indicit, et in id scriptum declarationis titulo publicat, 218. regnum ambit, 272. cum Magistro de senatus-consulto Parisiensi contra regis externi electionem expostulat, 276. Guisii electionem aegre fert, 281. a nobilitate desertus Villarium Rotomagum mittit, ut Carolo Borbonio cardinali praesto esset, 283. inducias urget, et a regis creatione ut intempeftiva se excufat, 289. ne quis urbe ad Dionysii fanum exeat frustra prohibet, 293, 295. inducias refragante legato pontificio fancit, 294. concilii Tridentini promulgationi et S. Unionis sacramenti repetitioni assentitur, 296. legatos ad pontificem et Hispanum mittit, 298. Lugduni Nemorosium comprehendi mandat, 306. cum Jo. Magistro altercatur, 335. Belinium Lutetiae praefectura, senatu reclamante, movet, 336. Brissacum urbi praeficit, 337. ab Anna Atestina matre monitus ut sibi consulat, 347. ejus monita parvi pendit, 348. urbe discedit, 349. ad auxilia flagitanda Bruxellas excurrit libertatis discrimen adiens, 422. Bruxellas redit, et cum Hispanis agit, 430. inde ad Divionem et Belnam redit a P. Janino accersitus, 458. Gabrielidis Estraeae patrociniū sollicitat, 495. cum rege transigit, gratia praeteritorum sine regis decessoris paricidii exceptione facta, 583. ad regem venit benigne exceptus, 596.
- LOTARINGUS** (Henricus) Meduanii filius Henricam Nivernii sororem uxorem ducit, V. 805. Aquillonis dux et par Franciae creatus, 842.
- LOTARINGUS** (Carolus) conchyliatorum equitum ordinis cancellarius factus, I. 109. Remorum archiepiscopus et cardinalis, 114. academiam Durocortori Remorum instituit, 215. Lotaringus cardinalis dictus in Dianae Pictaviensis familiaritatem se insinuat, 217. ejus ingenium et consilia, 545, 768. Romam ad foedus cum Paulo IV ineundum missus, 545. ejus cum Ant. Perrenoto Atrebatensi occulta Peronae consilia, 687. Condaeum in conjurationis Ambosianae partem pertrahere conatur, 830, 832. Navarrum item participasse suggerit, 832. ejus ingenium, II. 5. consilii de Navarro opprimendo auctor, 43. apud reginam parentem de libertate Protestantibus data querelam instituit, 111. oratio in colloquio Possiaceno, 122. cum Chr. Wirtembergico ad Tabernas congressus, 160. fictis rumoribus plebem exasperat, 165. Taurini restitutionem suadet, 244. cum theologis ad concilium Tridentinum pergit, 247, 252. cum Caesare sermones habet, eique episcopatus Metensem et Virodunensem beneficiarios agnoscit, 252, 436. regios oratores, ut conditiones a Gonzaga cardinale in quaestione de praecedentiae inter Gallicos et Hispanos oratores jure oblatas accipiant, adigit, 254, 364. ejus ad matrem literae post Guisii mortem consolationis plenae editae, 343. Tridento discedit, 370. pontificem nomine concilii orat ut decreta confirmaret, 376. diploma ut armatos stipatores haberet impetrat, 424. Condaeum visit, et Annae Atestinae viduae nuptias ostentat, *ib.* Lutetiam cum armatis regio edicto prohibitis ingressus, inde discedere a Fr. Momorantio cogitur, 425. Jesuitarum in Gallia receptionem et privilegia urget, 430. episcopatu Metensi Caesaris patrociniū commendato, et P. Salseda intercedente, bellum in Mediomatricibus movet, 436. in Campania a foederatis paene oppressus, 594. pro Parisiensi laniena incredibile gaudium testatus Deo gratias agit, III. 152. Papam ut Tridentini concilii in Gallia receptionem urgeat incitat, 198. in Galliam redit, 199. Dianae Momorantii uxoris pro mariti libertate petitiones apud Henricum III adjuvat, 360. ejus mors, ingenium, mores, 366.
- LOTARINGUS** (Ludovicus) cardinalis Guisianus dictus Claudii Guisii filius obit, III. 593. ejus mores, *ib.*
- LOTARINGUS** (Ludovicus) cardinalis Guisianus Francisci Guisii ducis filius cum Carolo Borbonio (dein cardinale Vindocino) controversiam de praecedentia movet, IV. 162. synodum provincialem Durocortori Remorum celebrat, *ib.* ejus mores, 257. in Augustobonam Tricastium admittitur urbem in potestatem redigit, 595. pecuniam regiam accipit, tributa exigit et magistratum abrogat, novo suffecto, 596. comprehensus, 670. ejus caedes et mores, 673.
- LOTARINGA** (Catharina) Henrici Guisii ducis soror Lud. Monpensero nupta, II. 806. Guisii in urbem adventum apud reginam urget, et consilium de rege opprimendo init, IV. 568. commentitiorum rumorum insignis artifex, 572, 806. ejus in regem petulantes voces, 659. confictis felicium successuum nunciis aures vulgi implet, 729. ejus ad Meduanium literae, quibus de Aumalii ignavia liberius querebatur, a Navarro interceptae et ad Aumalium missae, 749. Jacobo Clementi ut regem Henricum III interficiat suadet, 763.
- LOTARINGUS** (Claudius) Aumalius Claudii Guisii filius agris vacuis donatus, I. 109. Valentinam cujus filiam duxerat fratrum suafu tandem deserit, 767. Neustriae praefectus Rotomagenses infestat, II. 173. Caletensem agrum vastat, 196. Rotomagum frustra aggreditur, 197. Audomari pontem et Honflorium capit, *ib.* Busenvalliam, Sanporcianum, et Dampetram capit, Lutetiae annonae commoditate restituta, 601. Cocheum caedit, 695. ad Rupellam interfectus colubrinae ictu, III. 253.
- LOTARINGUS** (Carolus) Aumaliae dux Bononiam in Morinis intercipere frustra tentat, IV. 444. irritum obsidet, 600. concilio in urbanis aedibus habito, Lutetiae ab Henoticis praeficitur, 678. ab Humerio fufus, 869. Samarobriga Ambianorum pulsus, V. 427. a senatu Parisiensi proscriptus, 477.
- LOTARINGUS** (Renatus) Ellebovii marchio Claudii Guisii filius obsidioni Metensi adest, I. 387. Helvetiorum ac Raetorum praefectus, 614. Mariam reginam in Scotiam comitatur, II. 148.
- LOTARINGUS** (Claudius) Ellebovii dux Renati filius captivus regis jussu sistitur, IV. 671. cum rege transigit, V. 359. decedit, VI. 309.
- LOTARINGUS** (Franciscus) Claudii Guisii filius Franciae prior obsidioni Metensi interest, I. 387, 391.
- LOTARINGUS CHALINIUS**, de Lorraine comite de Chaligny, (Henricus) a Cicoto captus, V. 118.

I N D E X.

- LOTICHI**, *Lotich*, Secundi (Petri) mors et elogium, II. 73
LOTOPHAGITIS. *Vide Gerbis*.
LOZANTIUS, *Loffonczy*, (Steph.) Temesvarae praefectus, I. 316. eam fortiter defendit, 318. Temesvarae comes creatur, 326. ad obsidionem se comparat, 327. urbem dedit a Turcis truncatus, 329
LOZERIA. *Vide Teminius*.
LUBECENSES ob naves interceptas bellum contra Ericum Suecum movent, II. 262, 388. scriptum belli causas recensens evulgant, 388. ad Narvam Rufforum merces prohibitas important, 390. cum Sueco transigunt, 783. Bornholmiam insulam Dano restitunt, III. 461
LUCAEUS. *Vide Coëmus*.
LUCENBURGICUS MARTIGIUS, *de Luxembourg Sr de Martigues*, (Carolus) in Hedini expugnatione occisus, I. 414
LUCENBURGICUS MARTIGIUS (Sebastianus) in Scotiam cum copiis missus, I. 815. Andeloti copias perrumpens Salmuriam venit, II. 683. ad Joannis Angeriaci fani obsidionem vulneratus decedit, 747
LUCENBURGUS (Franciscus) dux Pinei et par Franciae creatus, IV. 35. ad pontificem missus, 815. Romam venit et a proceribus mandata pontifici coram exponit, 836. ambiguum responsum a pontifice accipit, 837. de rege ecclesiae reconciliando spem pontifici facit, 851. Roma ad Radefianum invensum digressus, graves ad cardinalium collegium et Gregorium XIV de Henotica factione dat literas, V. 24. pontifici scribit Marfilii Landriani in Galliam adventum deprecatus, 63. Romam ad obedientiam pontifici praestandam a rege missus, 701
LUCERNENSIS, *ceux de Lucerne en Suisse*, cum collegii Bronnensis sodalibus controversia, IV. 373
LUCHARDUS, *Louchar*, Henoticorum factioni in urbe nomen dat, IV. 441. ad Guisium missus ut regem in potestatem redigeret hortatur, 472
LUDENSIS. *Vide Dallonius*.
LUGDUNUM BATAVORUM, *Leyden*, ab Hispanis deficit, III. 180. a Juliano Romero cinctum, 226. a Valdesio irritum obsessum, 380. fame paene oppressum, tandem periculo ereptum, 382, 383. a Leicesterianis irritum tentatum, IV. 503
LUGDUNUM, *Lion*, intercipiendi irritus conatus, II. 23. a Protestantibus captum, 219, 224. irritum a Nemorosio obsessum, 330. a Despeo Vetufvilla equitum tribuno in fidem acceptum, 331. inundatione foedatum, III. 36. arx diruta, IV. 277. ad Henoticos deficit, 709. conjuratione inita irritum tentatum, 841. urbs ad regis obsequium redit, V. 338
LUGDUNENSIS ager, *le Lionnois*. Res illic gestae, II. 23, 220, 223, 232, 242, 330. III. 142. IV. 277. V. 90, 306, 337.
LUGDUNENSIS. *Vide Espinac*.
LUGDUNENSIS ecclesiae praerogativa et situs puriores, V. 838. sodales canonici honorarii dignitatem Carolo Sabaudiae duci negant, *ib.*
LUINIUS, *d'Albret dit le cap. Luines*, (Honoratus) Spiritus-fanum occupans pacem turbat, III. 503
LUISINI, *Luisino*, (Francisci) obitus et elogium, II. 659
LUKI a Stephano Poloniae rege obsessi, III. 820. et expugnati, 824
LUMAEUS, *Sr de Lumay*, (Gulielmus) Marciae comes Briellam capit, III. 74, 177. Bossivium fundit et capit, 224
LUNA (Joan.) a Caesare ad Gallos deficit, I. 590
LUNAE defectus, III. 216. VI. 301
LUNEBURGICUS dux (Fran. Otho) obit, I. 789
LUPARIUS. *Vide Morevellius*.
LUPARIA, *Louviers*, a Car. Birono intercepta, V. 64
LUPIANUS, *Loupian*, (Perotus) Hispanus Vandalarum reliquiarum dux Mirapicensi se conjungit, II. 275. ad Monpelii obsidionem venit, 278
LUPUS VERDALA, *de Loubeux de Verdalle*, (Hugo) Melitensis Ordinis princeps obit, V. 502
LURBINIUS, *de Lurbigny*, Versoviam five fanum Mauriti intercipit, IV. 825. Genevensium copiarum dux Sabaudicas caedit, 894. lapsu equi membrum luxatus, hostes tamen Genevam irrupturos reprimat, *ib.*
LUSIGNANUM five Lusignanum, *Lusignan*, Henrico Andino deditum, II. 741. ejus descriptio et situs, III. 368. a Monpensario deditio captum, 371. arce mox diruta, *ib.*
LUSITANIAE, *Portugal*, descriptio, origo, regum successio, III. 571. *Vide Portugallia*.
LUSITANORUM de regni successione varii animi III. 727. de Philippi regimine querelae, IV. 165
LUSITANICAE res, I. 45. III. 571, 720. IV. 48, 164. VI. 94.
LUSTRACA (Margarita) Santandreani equitum tribuni vidua Lud. Condaei nuptiarum spem concipit, II. 349
LUTETIA, *Paris*, inundatione incommodata, I. 111. ejus situs, II. 594. a peste ad solitudinem paene redacta, III. 814. a rege Henrico IV obsessa, IV. 858. annonae penuria laborat, 864, 870, 871, 878. obsidio tandem soluta, 876. a rege Henrico IV irritum tentata, V. 54. tumultuatur, 140. a Brifaco regi tradita, 351. pons molatrarum corruit, 640
LUTHERUS (Martinus) diplomatum delictorum expiationem pollicitorum efficaciam pontificiamque auctoritatem in dubium revocat, I. 18. a Leone X papa et Carolo V Caesare proscriptus, 20. moritur, 61
LUXIUS MALANIUS, *de Malain baron de Lux*, (Amatus) Bironi consiliorum particeps, VI. 13. in aulam venit in gratiam a rege receptus, 147

M

- MACADEMUS**, *Macademo*, Ebnemanis vicarius contra fidem datam a Turcis occisus, IV. 357
MACHIAVELLIUS, *Machiavelli*, (Petrus) Cosmi classi praepositus a Turcicis tremibus circumventus Centumcellas fugit, II. 67
MACHMETES Assanis filius regno Tunetano ab Hispanis praeficitur, III. 214
MACLOVII, *S. Malo*, arx a civibus intercepta, IV. 856
MACLOVIENSES, *ceux de S. Malo*, cum rege transigunt, V. 429
MACRINI Salmonii mors et elogium, I. 667
MADAGASCARIS, *Isle de S. Laurent*, et incolarum descriptio, V. 652
MADARO, *Madaron*, faber lignarius Nemausi interceptae Protestantibus auctor, II. 744
MADRUCIUS, *de Madruce*, (Christoph.) cardinalis Tridentinus foedus inter Caesarem et pontificem facit, I. 65. Romam missus, 61. a civitate sua pecuniam emungit, 150. comitiis Augustanis interest, 155. Romam missus, 156, 162, 163. Augustam reversus,

I N D E X.

- reversus, 171. Mantuam venit, 211. cum Wirtembergicis oratoribus agit, 334. Mauritio Saxoni amicus, 336. Mediolanensi principatui praefectus, 550. apud Philippum excusatus praefectura amovetur, 640. obit: ejus elogium, III. 593
- MADRUCIUS** (Ludovicus) cardinalis Tridentinus episcopus ad Caesarem a pontifice missus, IV. 95, 105. ejus obitus, VI. 4
- MADRUCIUS** (Aliprandus) Neoburgo a Caesare praefectus, I. 78. Smalcaldicorum castra noctu aggressus, 82. decessit, 130
- MADRUCIUS** (Nic.) Aliprando succedit, I. 130. Wirtembergam cum praesidio ingreditur, 144. in Subalpinam regionem missus, 375. a Dragute vulneratus obit, 380
- MAGDEBURGICI** soli in Germania restant a Caesare proscripti, et apologetico se purgant, I. 201. alterum apologeticum edunt, 228. obsessi fortiter se defendunt, 233, 277. Georgium Megalopolensem fugant et capiunt, 235. apologeticum contra sacri ordinis scriptum evulgant, et leges propositas recusant, 236. cum Mauritio tandem conveniunt, et urbem dedunt, 278. inter civitatem et archiepiscopum de jurisdictione transactum, IV. 346
- Magicae delusionis exempla, I. 159. III. 311. VI. 22.
- MAGISTER, le Maître, (Aegidius)** Parisiensis senatus primarius praefes constitutus, I. 217, 218. ejus obitus et elogium, II. 315
- MAGISTER, le Maître, (Joannes)** ad Surenae colloquium ab Henoticis delegatus, IV. 244. regis de religione declarationis exempla per Lutetiam publicanda curat, V. 261. apud Meduanum instat ne Franciae regnum in externum principem transferretur, 273. ejus oratio, 274. cum Meduano expostulatio, 276
- MAGIUS, Maggi, (Caesar)** Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 73. Buranum cum copiis in Caesaris castra ducit, 78. Villadium in Subalpina regione et Salugiam capit, 300, 373. Dragoneram item et Montem-marinum, 373. Martini-fanum et Pontium expugnat, 383. Damiani obsidionem improbat, 384
- MAGIUS** (Hieronymus) obit: ejus elogium, fors iniqua et mors, III. 31, 32
- MAGOTIA** insula, *Goose-isle*: ejus descriptio, I. 194. ab Anglis oblata etiam praefecto pecunia irrita tentata, 195
- MAHAMETES.** *Vide* Turcorum Imperatores.
- MAHAMETES HODABENDA** Persarum rex inauguratus, III. 640. Periam sororem morti tradit, 641. satrapas quosdam a se alienat, 643. legatos ad Amurathem de pace irrita mittit, 645, 833. adversus filium Abam Mirizem imperia ejus detestantem exasperatus, 832. legatum ad Amurathem III Turcarum Imperatorem de pace mittit, IV. 116. exercitum contra Abam filium natu minorem ducit, 123. Abae reconciliatur, 125. Taurisum cum copiis venit, 227. Emirem Taurisii satrapam in vincula conjicit magno Persici imperii detrimento, 231. Thamafum filium Turcomannis praeficit, 364. Aliculim Chanum ad Chiulfaliam mittit, 365. foedus cum Tatarorum imperatore init, et ob Emir Emzae filii grandioris natu caedem dolore oppressus obit, 367
- MAHAMETES SCIRIFIUS** junior Susiae rex declaratus, I. 246. Agueram expugnat, 247. fratrem Hametem Marochi regem fundit et capit, 248. cum eo transigit, et libertati restituit, 249. Hametem iterum profligat et Marocum capit, *ib.* cum Hametem pactus, 250. Oatazenum Fessae regem fundit et capit, 251. libertati restituit Mequinenfi agro tradito, 253. Fessam capit, 254. Tafiletum occupat et Tremecenum, 255. Oatazenum jugulari jubet, *ib.* a Buacione et Turcis fufus, 672. Tafiletum, et in eo Hametem fratrem, capit, 673. Buacionem caedit et Fessam recipit, 674. ab Hazene Turco infidiose occisus, 675
- MAHAMETES** utriusque Mauritaniae princeps Abdalae Scirifi filius, e fratribus unum occidit, alterum sub custodia detinet, ipse a patris postea regno pulsus, III. 319. a Melico patruo fufus, ad externas vires confugit, 571. Sebastiani Lusitani opem implorat, 574. Sebastianum ad bellum Africanum incitat, sed ne ipse veniat, monet, 579. in Mucazeni vado submersus, 587. ei pellis detracta et per Mauritianas circumducta, 588
- MAHAMETES** Botuibi filius Carvennae rex foedus cum Caesare init, I. 262. Monasterium et Siagulem accipit, 264
- MAHAMETES** Euboeae praetor praelium ad Echindas insulas dissuadet, III. 44. captus et Romam ductus pontificiam pompam indignabundus spectat, 56
- MAHAMETES** purpuratus contra Persas missus, IV. 119. Manucciarem interficere tentat ab illo paene occisus, 121
- MAHOMETA, Mahomette,** a Melitenfibus equitibus capta et incensa, VI. 125
- MAHOMETUS** purpuratus a Solimano missus Temesvaram capit, et praesidiarios contra fidem datam trucidari jubet, I. 329. Lippam et Solymorum arcem capit, 330. Agriam frustra obsidet, 366
- MAHOMETANAE** superstitionis in duas sectas divisio, III. 636
- MAINTENONIUS.** *Vide* Angeneus.
- MAIUS, de Maye, (Simon)** grassator ad mortem damnatus, II. 510
- MAIUS** (Laurentius) Jesuita societatis restitutionem urget, VI. 248
- MAIUS.** *Vide* Quinquapodius.
- MALACAE** descriptio, VI. 218
- MALAREGIUS.** *Vide* Heuius.
- MALASPINAE** marchiones a Philippo III quasi beneficiarii citati jus suum scripto vindicant, VI. 307
- MALASTRETUM, Malestroit,** Mercuriano deditum, V. 145, 146
- MALAVICINUS, Malvezzi, (N.)** pontificis in Flandria orator Ridicovium ad Henricum IV interficiendum incitat, V. 829. ejusque patrociniū pontificis ac cardinalium nomine suscipit, 830
- MALDONATI** (Joannis) mors et elogium, IV. 163
- MALICORNIUS.** *Vide* Surchius.
- MALINIUS.** *Vide* Ferrerius.
- MALINIUS.** *Vide* Luxius.
- MALINIUS LUXIUS, de Malain baron de Lux,** (Edmundus) Lugdunensi praefuli vitae gratiam a rege obtinet, IV. 674. *Vide* Malanius.
- MALLEACUM, Maillezais,** a Jousa obsessum et captum, IV. 452
- MALLIUS BENEHARTIUS, de Maillé Benehart,** (Jac.) Sueffionem intercipere irrita tentat, IV. 736. Vindocinum Meduano tradit, 737. urbe vi capta securi percutitur, 820
- MALLIA ROIENSIS, de Maillé de Roie, (Magdalena)** Condae focius generi ad aulam professionem dehortatur, II. 38. capta, 42. innocens declarata, 109. Argentinam fecedit, 168. Condae filiae gemellos,

I N D E X.

- gemellos nuper enixos et Franciscum nepotem secum
asportans, *ib.*
- MALO, *Malot*, (Joannes) concionator Hugonota fa-
crum viaticum Monpenseriae denegat, II. 115
- MALOSSENA, in qua machinae bellicae et armamen-
tarium repositum erat a Carolo Podiensi Monbrunio
occupata, II. 30
- MANDELOTUS, *de Mandelot*, (Fran.) Lugduno prae-
fectus arcem dirui facit, IV. 277
- MANDERSCHITII, *de Manderscheit*, (Joan.) Argen-
gentinae episcopi morte res in Germania tur-
bant, V. 182
- MANDINELLIUS, *Mandinelli*, (Adaemarus) Tolosae
decurio supplicio affectus, II. 271
- MANGOTI, *Mangot*, (Jac.) obitus et elogium, IV. 487
- MANOGLIUS Drusorum dynasta Syriam vastat et Tur-
cos fundit, IV. 368
- MANOURS (Henricus) Rutlandiae comes obit, II. 388
- MANSFELDIUS (Carolus) Wolradi frater Wolfango
Baioaro Bipontino duci in Galliam ad Protestan-
tium auxilium proficiscenti militat, II. 710. ad Nior-
tii obsidionem levandam missus, 717
- MANSFELDIUS, *comte de Mansfeld*, (Wolradus) Al-
berti filius Henrico Brunsvico bellum infert, et ditio-
ne fere tota spoliatur, I. 399. a Wolfango Bipontino mori-
ente summus armorum dux constitutus, II. 712. e
praelio Monconturiano Parthenaeum se recipit, 739
- MANSFELDIUS (Albertus) Augustanam confessionem
exhibet, I. 35. Smalcaldicis foederatus, 69. Ericum
Brunsvicum fundit, 144. Magdeburgicis auxilia
ferens a Mauritio profligatur: in urbem pervenit, 234.
moritur, II. 69
- MANSFELDIUS (Petrus Ernestus) Luxemburgicae di-
tionis praefectus in limitem Gallicum descendit, I.
302. in Ivodio captus, 355. Gallorum in San-
quintiniana clade captorum turpe mercimonium ex-
ercet, 654. in pugna Monconturiana vulneratus,
II. 739. Hispanos milites tumultuantes placare ir-
rito conatur, III. 466. ab Hesio captivus sistitur,
467. Wachtendoncam capit, IV. 544. Huesdam
et Bommelam irrita tentat, 770. Belgii praefes con-
stitutus, V. 171. edictum pro humaniore belli ge-
rendi ratione condit, 210. Caletum, Zirixeam et
Tergoesam irrita tentat, 217. Belgii praefectura
se abdicat, 360. ejus decessus et elogium, VI. 242
- MANSFELDIUS (Carolus) Petri Ernesti filius e Belgio
in Galliam secedit, II. 566. in Belgium cum copiis
Gallicis redit, III. 597. egerata Gallica militia Phi-
lippo Hispano operam addicit, IV. 71, 72. Eindov-
viam, Wierfelam, Dieftam, Westerloam, alia op-
pida capit, 143, 144. Berkam ad Rhenum capit,
V. 3. in Galliam cum exercitu missus Noviodu-
num capit, 209. mox et Bohanium, Fanum Vale-
rici et Stapulas, 210. Crepacordium irrita obsidet,
214. Capellam obsidet, 360. et capit, 361. in
Galliam cum auxiliaribus missus, 422. in Atrebatas
recedit, 425. bello Pannonico dux destinatus, 468,
542. princeps Imperii solemniter creatur, 542.
Strigonium obsidet, 543. Turcos caedit, 545. ejus
obitus et elogium, 546
- MANTREVILLA. *Vide Boscus.*
- MANUCCIAR GEORGIANUS in Turcica castra venit,
III. 646. Alexandrum grandiolem natu fratrem
ditione spoliatur, 648. Christianam religionem eje-
rans circumciditur, 662. mortis ei a Mahamete pur-
purato destinatae periculum virtute sua discutit, IV.
121. a Turcis deficit, 127
- MANUTII (Pauli) mors et elogium, III. 385
- MARAFINUS GUERCHIUS, *de Marafin Sr de*
Guerchy, (Antonius) in Parisiensi laniena occi-
sus, III. 131
- MARANUM, *Marans*, a regis interceptum, II. 750.
a Renato Roano occupatum, IV. 278. a Navarro
munitum: ejus situs, 405
- MARCELLINI fanum a Nemorosio captum, IV. 156.
a Diguierio receptum, 157
- MARCIANUS. *Vide Lumaeus.*
- MARCIANUS, *de la Marck*. *Vide Bullionius.*
- MARCIANUS (Robertus) Gul. Roberti Bullionii du-
cis frater in Donavii castra venit, IV. 460.
obit, 466
- MARCIANA (Carlota) Gul. Roberti Bullionii ducis
soror et heres fratris testamento declarata, IV. 553.
de ejus cum Valdemontio comite matrimonio ac-
tum, 554. a rege Henrico IV Henrico Turrio Tu-
renio in uxorem data, V. 109
- MARCIANUS (Car. Robertus) Maulevriae comes Gul.
Roberti Bullionii ducis patruus ejus ditioes ad se
pertinere contendit, IV. 554
- MARECUS MONBAROTUS, *de Marec Sr de Monba-*
rot, (Renatus) a Mercuriano Condote Redonum
pulsus, IV. 711. in Bastiliam coniectus, postea au-
tem dimissus, VI. 146
- MARGARINI, *Margarin*, (Ludovici) obitus et elogi-
um, II. 799
- MARGARITA Caroli IX soror: ejus cum Henrico
Guifio familiaritas, II. 805. cum Henrico Navar-
ro nuptiae, III. 118. ad Tungrenses aquas profectio,
551. ad Navarrum maritum a Catharina matre
ducta, 628. Birono ob jactabundam tormentorum
disposionem succenset, 810. matrimonii dissolutio-
nem instrumento confecto petit, V. 837. et obti-
net, *ib.* Henrici IV nuper uxor Lutetiam venit,
VI. 320. de Catharinae matris possessionibus litem
Car. Valesio Arvernorum comiti movet, 376. eas
in regem delphinumque confert, 377
- MARGARITAE Navarrae reginae et Francisci I sororis
mors et elogium, I. 209
- MARGARITA Octavii Parmensis uxor Belgio prae-
fecta, I. 786. Philippi de religione et inquisitione
mandata ad provincias mittit, II. 523. Belgis foe-
deratis libellum supplicem offerentibus benignum dat
responsum, 525. et decreta de religione moderatur,
ib. et 531. tumultibus territa conciones in quibus-
dam locis permittit, 531. nobilitate se a foederatis
separante militem conscribit, et quae concesserat vi-
se concessisse ait, 533. Valencianensibus ut praesi-
dium recipiant mandat, et recusantes rebelles pro-
nunciat, 534. ad Brederodii libellum rescribit, 555.
conciones prohibet, 558. proceribus certatim in id
incumbentibus, 559. Antuerpiam ingressus turbarum
auctores in furcam agit, 560. veniam e Belgio dis-
cedendi a Philippo petit, 565. ejus de Belgii moti-
bus componendis sententia, *ib.* publica se administra-
tione abdicat, et in Italiam contendit, 637. in
Belgium redit, mox inde discedit, III. 783.
obit, IV. 374
- MARGUNII, *Margunio*, (Maximi) obitus et elogi-
um, VI. 127
- MARIA LUSITANA Alexandri Farnesii uxor
obit, III. 570
- MARIAE Maximiliani II imperatoris viduae mors,
IV. 179
- MARIA Jacobi V Scotorum regis vidua in Galliam
venit, I. 219. in Scotiam redit, 304. Scotiae re-
gens constituta, 575. Scotos tributis assuefacere
frustra tentat, 576. Scotos ut bellum Anglis denun-
cient adigit, 646. Protestantibus minas intentat, 728.
debilior existens de induciis convenit, quas mox
violat, 730. rem praelii aleae committere non ausa
iterum inducias cum Protestantibus facit, 731. Gal-
lis auxiliaribus adjuta foederatos ad obsequium ar-
mis

I N D E X.

- mis reducere tentat, 811. ad pacem inclinat, 815.
ejus obitus et elogium, 816
- MARIA Hungariae regina Caroli v Caesaris foror
obit: ejus elogium, I. 725
- MARILLACUS (Gul.) fabricam monetariam Lutetiae
instituit, I. 427
- MARILLACUS, *de Marillac*, (Carolus) Viennensis
archiepiscopus, Venetorum episcopus, regius ad Cae-
sarem orator, I. 291. ad Augustana comitia lega-
tus, 747. ejus oratio gravis in Ordinum conventu
ad Fontem-blaudi, II. 18. Monpenseriam de Gui-
fianorum adversus Navarrum et Condaeum consiliis
monet, 38. ejus mors et elogium, 39
- MARIONI, *Marion*, (Simonis) gravis contra Jesuiticam
societatem oratio, V. 702. decessus et elogi-
um, VI. 311
- MARIVALLIUS. *Vide* Insulanus.
- MARMANDA, *Marmande*, in regis fidem recep-
ta, V. 359
- MAROCI descriptio et res, I. 240. VI. 182.
- MAROLOGII, *Marueges*, situs et obsidio, IV. 414.
deditio, 415
- MARONITARUM in Syria historia, IV. 353
- MARPURGI, *Marpurg*, ob religionem a Lutheranis
tumultuatum, VI. 289
- MARSACI, *de Marsac*, (Lud.) ob religionem supplicio
affecti in morte constantia, I. 428
- MARSANI mons, *monte de Marsan*, a Poiana et regiis
interceptum, III. 810
- MARSILIUS. *Vide* Sipetra.
- MARSILIUS (Jo.) ex ordine Seraphico contra Bel-
larmini pro censura pontificia libellum scribit, VI.
393. mox contra cardinalis Baronii votum, 395.
Romam citatus, 396. excommunicatus, 398. se
defendit, *ib.*
- MARTELLUS. *Vide* Capella.
- MARTELLUS BACQUEVILLA, *Martel de Bacque-
ville*, (Car.) in praelio Arcensi vulneratus dece-
dit, IV. 803
- MARTIGIUS. *Vide* Lucemburgicus.
- MARTINUSII, *Martinhausen* vulgo *Martinuse* (Geor-
gii) ingenium et mores, I. 311. in cardinalium col-
legium cooptatur, 318. Castaldi jussu per insidias
occisus, 322. ejus percussorum infelix exitus, 324.
ejus thesauri, 325. ejus percussores cum Ferdinando
ipso et conscis a pontifice excommunicati et tan-
dem absoluti, 368
- MARTRO. *Vide* Rupifulcaudius.
- MARZATUS, *Marzato*, cardinalis creatus, VI.
241
- MASII, *Maes*, (Andreae) obitus et elogium,
III. 283
- MASSA, *du Mas*. *Vide* Monmartinus.
- MASSILIAE, *Marseille*, tumultuatum ob telonium,
III. 415. Henoticorum conjuratio irrita, IV. 267.
in regis obsequium redacta, V. 595
- MATHESII, *Mathez*, (Jo.) mors et elogium,
II. 466
- MATIGNONUS GOBIO, *de Goyon Sr de Matignon*,
(Jacobus) Granvillam occupat, II. 174. et alia
vicina loca, 196. Gabr. Mongomerium comitem in
Danfronio capit, Lutetiamque mittit, III. 314. Lau-
di-fanum et Carentanum expugnat, 326. equitum
tribunus creatus, 633. Faram ad Esiam obsidet,
812. et capit, 813. in Aquitaniam legati titulo
missus, IV. 36. arcem Burdigalensem astu occupat,
277. cum Meduano non bene convenit, 402. post
Henrici III mortem Aquitaniam in regis fide con-
tinet, 799. a senatu obtinet ut Henrici IV nomen
in actis publicis reciperetur, 889. Villandradam ca-
pit, V. 150. Blaviam irrita obsidet, 312. obit, 701
- MATISCO, *Mafcon*, a Protestantibus captus, II. 219.
a Tavano irrita obfessus, 220. tandem astu ca-
pitur, 221. pontificiis in Protestantibus faevienti-
bus, 222
- Matrimonii dissoluti in Galliae regibus exem-
pla, V. 836
- MATTHAEUS, *Matthieu*, (Cl.) Henoticorum emis-
sarius, IV. 268
- MATTHIOLUS, *Matthioli*, (P. Andreas) obit: ejus
elogium, III. 544
- MAUGIRONUS, *de Maugiron*, (Laurentius) Valenti-
am et Montelium Adaemari capit et diripit, II. 27,
28. Gratianopolim recipit, 230. Adretio adveni-
ente in Burgundiam recedit, 231. Delfinatui prae-
fectus de edicti pacificatorii executione cum Digu-
erio convenit, III. 626
- MAUROYCI (Fran.) mors et elogium, III. 436
- MAURITIAE insulae descriptio, VI. 15, 431
- MAUROCENI, *Morofini*, (Jo. Fran.) cardinalis pon-
tificii legati ingenium, aequitas, et a factionibus alienus
animus, IV. 443.
- MAXUDES a Mahamete Hodabenda ad Amurathem
legatus, III. 833. de pace irrita agit, 834. reversus
Taurisensi praefectura donatur, 835. mox sus-
pectus ad Amurathem fugit, Alepi praefectura do-
natus, 836. IV. 363. viae dux Ferhati in Persiam
profecturo datus, 365
- MECHEMETES purpuratorum princeps Solimani mor-
tem celat, II. 500. ad Selimum dat literas de patris
morte certiolem faciens, 502. in Divano inter-
fectus, III. 837
- MECHEMETES Amurathis Turcorum Sultani filius
magna pompa et ceremoniarum ritu circumci-
sus, IV. 302
- MECHLINIA, *Malines*, ab Ordinibus Belgii deficit,
III. 699. ab Ordinibus recepta, 779. Alex. Farne-
sio Parmensi dedita, IV. 325, 333
- MECHLINIENSE armamentarium fulminis ictu fla-
grat, II. 567
- MEDAVIDIUS, *de Medavy*. *Vide* Rosellus.
- MEDESIMUS, *Milefimo*, portus a Fontano et Hispa-
nis occupatus, VI. 127
- MEDICEUS, *de Medicis*, (Laurentius) Petri filius
Magdalenam Turriam Bononiensem in uxorem du-
cit, I. 19. decedit, 20
- MEDICEUS (Alexander) nothus Laurentii filius Flo-
rentinorum dux a Carolo v creatus, I. 24. Marga-
ritam Caroli filiam naturalem in uxorem ducit, et
trucidatur, 41
- MEDICEA (Catharina) nata, I. 19. Henrico ex
Francisci I liberis secundo (postea Galliae regi) nup-
ta, 25. mathematicorum de illa praedictio, *ib.* San-
dionysii coronatur, 202. Henricum III enixa est,
303. et Franciscum Alençoniorum ducem, 559.
et duas filias, 587. post mariti mortem Lotaringis se,
amato Momorantio, adjungit, 766. Momorantio suc-
censet, 770. Philippi Hispani opem implorat, 771. Gui-
fianorum pertaesa Protestantibus se benigniorem osten-
dit, II. 8. Plancium de pacanda Gallia consulit, 10.
Monpenseria et Hospitalio annitentibus Navarro re-
conciliatur, 45, 46. regni regimen Navarro deferente
accipit, 48. scribit ad pontificem multa in religionis
emendationem innuens, 116. regem Lutetiam ducere
coaeta, 166. cum Dieppensibus transigit, 300. post
praelium Drocense Guisii prosperitatem suspectam ha-
bet, 324. contra Condae apologeticum Hesso suae
regisque libertatis fidem facit, 326. Christophorum
Wirtembergicum sollicitat ut in Franciam veniat,
et in pacificando regno operam interponat, 340.
Guisii mortem inter prospera ducit, pacem urgens,
343. Lud. Condaeum aulae illecebris circumve-
nire

I N D E X.

- nire tentat, 349. Renatum Biragum ad concilium et Caesarem mittit cum mandatis, 366. per literas ad Lanfacum datas, ut concilium petitionum regis nomine propositarum rationem haberet, urget, 370. turriculas, in quibus Henricus II decesserat, dejicit, et Figulinas aedes exstruere coepit, 401. vias reconciliationis tentat, legatis ad Condaeum missis, 595, 608. ad turbarum consilia inclinans jurisjurandi formulam ad provinciarum praefides mittit, 678. Ratiastum Lemovicum ad filium venit, et de belli ratione consultat, 711. astu contra Protestantes utendum censens de pace convenit, 804. regem ad Parisiensem lanienam exequendam impellit, III. 128. literis ad Helvetios scriptis et in Angliam missis lanienae invidiam in Guisios rejicit, 137. de Algeriae regno filio Henrico comparando agit, 154. Jo. Balagnium in Poloniam mittit, ut Polonos ad Henrici filii electionem inclinet, 155. filium in Poloniam Gallia decedentem Blamontium deducit, 296. Carolum IX a fratre Alençonio alienat, *ib.* cum Ludovico Nassovio de Belgica expeditione agit, 292, 296. ne Alençonius regni legatus declaretur regi auctor, 296, 303. Carolum Lotaringiae ducem in Galliam arcessit, 296, 305. regens constituta, 315. Carolo IX mortuo Chermaldum ad Henricum III mittit, ab illo regens confirmata, 321. bimestres inducias cum Rupellanis et Protestantibus facit, 327. Lugdunum regi obviam venit, 333. a pacis consiliis regem dehortatur, 349. ad Momorantii caedem incitat, 428. in Turones proficiscitur de pace cum Alençonio actura, *ib.* de induciis cum eo transigit, 430. Portugalliae regnum ambit, 590. Margaritam filiam ad Navarrum ducit, 628. senatum Tolosanum monet ut de severitate contra Protestanteis aliquid remittat, 670. cum Damvilla et Bellogardio agit, 671. jus suum in Lusitaniae successione urget, 722. cui responsum, 723. classem Strozio duce ad Afforas insulas mittit, IV. 52. Guisii favet, et regi securitatem suadet, 91. a Navarro alienus Caroli Lotaringi liberos in regni successione evehere studet, 248. Espernaeum adit cum Guisio de pace collocutura, 269. ad Brixii-fanum cum Navarro de pace colloquium habet nullo fructu, 425. regi securitatem suadet, 568. Guisium Lutetiam regis mandatis spretis ingressum perhumane excipit, *ib.* regi lentorum consiliorum auctor, 571. rerum componendarum spe in urbe post regifugium remanet, 575. motus Parisiensis conscia, 584. Guisium ad regem adducit, 610. obit, 685. ejus mores, *ib.*
- MEDICEUS** (Cosmus) Florentinorum dux creatus, I. 42. Portum-ferratum in Ilva insula munit, 168. in Parmensi bello medium se gerit, Gallis favere creditus, 292. Plombinum cum ditione et Ilvam insulam a Caesare obtinet, 376. cum Senensibus convenit, 379. et oppida restituit, 381. Gallos Etruria expellere aperte conatur, 472. filiam Fabiano Montano desponsat, 473. Bart. Concinum ad Caesarem mittit, et de Gallis pellendis convenit, *ib.* ad Senenses scribit, et copias conscribit Senis obsessis, 476. rempublicam Senensem ordinat, 526. valido astu Philippum ad tradendam sibi Senensem ditionem adigit, 625. in bello contra Ferrariensem lente agit, 640. pro eo intercedit, 642. et tandem transigit, 683. totam ditionem Senensem in Etruria recipit, 785. in pontificatus interregno amicus a Carafis ademta castella recipit, 792. Puccianam conjurationem detegit, confciosque morti tradit, 793. de dignitate cum Ferrariensi contendit, II. 257, 672. a pontifice magnus Etruriae dux creatus, 753. et solemni ritu Romae inauguratus, Caesaris oratore intercedente, 754. Francisci filii cum Philippi Hispaniae regis sorore Lusitaniae principis vidua nuptias ambit, II. 50. Romam venit Pioque IV fit auctor, ut metu nationalis in Gallia injecto, oecumenicum concilium instauret, 53, 54. S. Stephani ordinem equestrem instituit, 68. Franciscum filium grandiosem in Hispaniam mittit, Ferd. Caesaris filiae nuptias pro eo ambiens, 255. Garfiam filium interficit, 256. Helionora Toletana Cosmi uxore mox fati concedente, *ib.* cum Alfonso Ferrariensi de loci praerogativa contendit, 256. imperii administrationem Francisco filio resignat, 410. ejus cum Joanna Maximiliani II Caesaris sorore nuptias sollicitat et obtinet, 414. ictu cerebri paene oppressus rerum curam Francisco filio committit, III. 307. obit: ejus elogium, 318
- MEDICEUS** (Garfias) Cosmi filius Joannem fratrem occidit, ob id a patre interfectus, II. 255, 256
- MEDICEUS** (Joannes) Cosmi filius cardinalis creatus Romam ablegatur, II. 50. a Garfia fratre occisus, 255
- MEDICEUS** (Franciscus) Cosmi filius Joannam Maximiliani II Caesaris sororem ducit, II. 463. magni Etruriae ducis titulus ei a Maximiliano II Caesare confirmatus, III. 404. nobilibus novis Genuensibus favet et copias sumministrat, 447. ad Jo. And. Auriam dat literas, quibus responsum, 448. in infames Blancae Capellae amores effusus, 593. Not. Blancam in uxorem ducit et obit, IV. 486
- MEDICEA** (Maria) Francisci Etruriae ducis filia regi Henrico IV desponsata Massiliam venit, VI. 49. ubique magnifice excepta Lugdunum venit, 51. ubi celebratae nuptiae, 52. Lutetiam venit, 57. Delphinum enixa, 97. filiam parit, 161. filiam enixa, et ex ea occasione pompae et choreae, 374. ad portum Nuellium ingenti periculo defuncta, 376
- MEDICEUS** (Ferd.) Cosmi Etruriae ducis filius junior cardinalis in Navarri et Condae proscensione consistorio pontificio interest, IV. 302. Francisco fratri succedit Etruriae dux, 486. cardinalis dignitatem egerat, et Christiernam Caroli Lotaringiae ducis filiam uxorem ducit, 648, 707. de pecunia cum rege Henrico III agit, 736. eamque suppeditat, 743. triremes ad incendendas Turcorum naves Caesareae Juliae hyemantes irrita instruit, re a Judaeis detecta, VI. 241. classem ad Hipponam in Africa expugnandam instruit, 411
- MEDICEUS** (Alex.) cardinalis in Galliam a pontifice legatus missus, V. 523. per Galliam honorifice exceptus Lutetiam venit, 621, 622. ejus diplomati in senatum allato conditiones adjectae, *ib.* ejus summa moderatio per biennium quo Lutetiae fuit, 623. discedit, 734. pontifex electus et Leo XI dictus, decedit, VI. 305
- MEDICEUS** (Joannes) Cosmi Etruriae ducis filius naturalis cum II CIO Italis Javarinum introducitur, V. 391. in urbis et insulae adjacentis defensione strenue se gerit, 392. Turcos fortiter repellit, 544. Strigonium expugnat, et urbem Aquensem vi capit, 546. in arcis oppugnatione egregiam navat operam, 549. arce capta Germanos tumultuantes placat, 551, 552. Ostendanae obsidioni praepositus, VI. 198
- MEDICEUS** (Ant.) Francisci Etruriae ducis naturalis filius in Matthaei Austriae castra juxta Javarinum venit, V. 393. graviter vulneratus, 395

I N D E X.

- MEDICINUS**, *Medicino*, (Joan. Angelus) pontifex electus et Pius IV appellatus, I. 797
- MEDICINUS** (Jo. Jacobus) Melenianus, *Marquis de Marignan*, Caesari bello Germanico militat, I. 61, 149, 150. Caesarei exercitus in bello Parmensi legatus, 292. Mediceae gentis insignia sumit, 473. Cosimi copiis praefectus Senas noctu aggreditur et munimentum Camollianum occupat, 475. Senensibus exitum undique intercludit, 483. loca vicina aggreditur, 485. Marcianum obsidet, 495. Strozium caedit, 497. Luciniano recepto ad Senarum obsidionem redit, 498. Montem-regium proditum, 500. Casolium, alia castella capit, 501. Crevolium capit, 503. Mox et alia castella, 504. urbem noctu irrito aggreditur, 505. vi frustra tentata fame Senas expugnare statuit, 514. seditionem in urbe excitare irritum tentat, 515. Senas deditione capit, 518. Herculis portum expugnat, 527. obit. Ejus ingenium et mores, 549
- MEDIOLANENSIS** principatus, *le Milanois*, status, I. 7, 8
- MEDIOLANUM** Santonum, *Saintes*, a Protestantibus desertum, II. 305. a Monpensero occupatum, *ib.* a Protestantibus occupatum, 687. ab iisdem desertum, post Monconturianam cladem, 747. a Subisio captum, 802
- MEDONTA**, *Mante*, a Meduano frustra obsessa, V. 71
- MEDUANA**, *Mayenne*, a Mercuriano capta, V. 145. ab Aumontio recepta, 146
- MEDUANIUS**. *Vide* Lotharingus.
- MEGALOPOLENSIS**, *de Mekelbourg*, dux (Georgius) Magdeburgicum agrum vastat, I. 230. Magdeburgum obsidet, 231. a Magdeburgicis captus, 235. liberatus, 278. ad Francofurtum occisus, 364
- MEGALOPOLENSIS** dux (Henricus) obit, I. 399
- MEGALOPOLENSIS** dux (Christophorus) Dioecesim Rigensem occupare tentans a Poloni legatis capitur, II. 262
- MEGALOPOLENSIS** dux (Joan. Albertus) Rostochium ingreditur et exercitum introducit, II. 472. controversia tandem composita, discedit, 473. ejus mors et elogium, III. 461
- MEGENSIS**. *Vide* Brimeus.
- MELANCTHON** (Philippus) ad Concilium Tridentinum a Mauritio legatus Norimbergae substituit, I. 336. ejus mors et elogium, II. 72
- MELCHINGUS** (Wolfgangus) Teutonicorum equitum magister Caesari auxilia mittit, I. 74, 77. jus in Prussia vindicat, 175. ejus ditio ab Alberto Brandenburgico vastata, 357, 364. a Wirtembergico male multatus oppidis ereptis, 399
- MELDIS**, *Meaux*, Pontificii in Protestantibus saeviunt, II. 216. III. 141.
- MELENIANUS**. *Vide* Medicinus.
- MELICUS**, Mahamete nepote pulso, Fessa et Maroco potitur III. 571. opimas condiciones per Philippum Sebastiano bellum moventi irritum offert 576. cum exercitu contra Sebastianum proficiscitur, 581. pugnandi certus copias disponit, et ad suos orationem habet, 584. lectica egressus licet moribundus suorum fugam sistit et tandem victor moritur, 585
- MELISSUS**. *Vide* Schedius.
- MELITAE**, *Malte*, insulae situs et descriptio, II. 445. oppidum et arces a Turcis obsessa, 446 & seq.
- MELODUNUM**, *Melun*, ab Henoticis occupatum IV. 708. a rege receptum, 857
- MELODUNUS**. *Vide* Espinoius.
- MELODUNUS**, *de Melun*, Robertus vicecomes Gandensis Risborgii marchio creatus foederi Gallobelgico subscribit, III. 684. Lanovium opprimit et ca-
- pit, 780. Gandavum irritum tentat, 781. a Jennibellii machinis juxta Antuerpiam occisus, IV. 327
- MELZIUS**, *Melzi*, (Lud.) Neomagi praefidiarios magna clade afficit, V. 679
- MEMIUS**, *de Mesines*, (Joannes) praelio Targonensi fuga turpi se eripit abjectis armis, II. 287. interceptus et securi percussus, 305
- MENDOZA** (Didacus Urtadus) cum praesidio Caesariano in Senas recipitur, I. 157. de revocando Tridentum concilio cum pontifice altercatur, 163. de concilii vitio et defectu protestatur, 165. Plombinum occupat, 168. Senensis reipublicae formam mutat, 199. de Senarum periculo Caesarem monet, 375
- MENDOÇA** (Inicus Lupus) Mondejaris marchio Granateni regno praefectus copias ad Mauriscorum rebellionem reprimendam a Philippo irritum petit, II. 817. Mauriscos ad Tablatam fundit, 822. mox et ad Paternam, 824. ejus cum Deça Granatae praetore juridico similitates, 817, 826, 834. ab inimicis oppugnatus, 834. libertati restitutus, V. 736
- MENDOZA** (Franciscus) Mauros Oranum obsidentes fugat, II. 385. ejus in Germaniam et Poloniam legatio, V. 671. ad Caesarem secreta mandata, 672. equitatu praefectus, 673. Orsoium capit et munit, Arenam occupat, 758. Falkensteinium comitem contra fidem datam spoliari et interfici permittit, 760. Burikum, Resam, Berkam, alia loca capit, 761. Dotecomium et Sculenburgium castrum capit, 763. Crepacordium capit et Bommelam irritum obsidet, 795, 796
- MENDOZA** (Bernardinus) triremium Hispanarum praefectus Penonium proficiscitur, arcem recepturus, nullo fructu, I. 255
- MENDOZA** (Bernardinus) Philippi ad Henricum III orator intercedit ne rex Belgarum legatos audiat, et eorum patrocinium suscipiat, IV. 260. Guisium ad bellum movendum incitat, 261. Guisii caedis nuntium ad Meduanum mittit, 672. ab aula Lutetiam ad Henoticos se confert, 689. Parisienses ad famem sustinendam animat, 864, 871
- MENDOZA** (Inicus) Infantis Isabellae electionem urget, et jura scholasticè repraesentat, IV. 263
- MENESES** (Didacus) Antonii Cratenfis copiis praefectus, III. 747. captus et ab Albano supremo supplicio affectus, 750
- MENEVILLA**. *Vide* Roncerollius.
- MENILIUS**, *du Mesnil*, (Baptista) in Jesuitarum causa pro rege in curia Parisiensi perorat, II. 432. ejus mors et elogium, 756
- MENINGA**, *Menin*, ab Ordinibus Belgii foederatis intercepta, III. 693
- MENINX**. *Vide* Gerbis.
- MENIPPAEA** satyra de Henoticorum comitiis scripta, V. 234
- MENOVII DANDINII**, *de Maineuf Dandigny*, fratres Comperam intercipiunt, V. 507
- MERARGIUS A LAGONIA**, *de Lagonia Sr de Merargues*, (Lud.) de Massilia Hispanis tradenda consilia inquit, VI. 322. re detecta captus, 324. rem confessus damnatur et securi percutitur, *ib.*
- MERCATOR** (Gerardus) obit. Ejus elogium, V. 382
- MERCERI**, *Mercier*, (Joannis) obitus et elogium, II. 809
- MERCURIALIS** conventus de iis qui negligentia, solutiore vita et contra senatoriam dignitatem peccaverint cognoscendis et monendis a Carolo VIII institutus et a Lud. XII confirmatus, I. 757
- MERCURIALIS** (Hieron.) obit. Ejus elogium, VI. 244
- (r)
- MERCURIUS

I N D E X.

- MERCURIUS Epirotarum equitum dux strenuus, IV. 314
- MERCURIANUS. *Vide* Lotharingus.
- MEREUS POLITROTUS, *Merey* autrement *Poltrou*, (Joannes) de Guisio occidendo consilium aperit, II. 309. Guisium occidit, 337. captus rem fatetur, 338. Colinium, Bezam et Rupifulcaudium accusat, *ib.* post varias et subinde mutatas confessiones supplicio affectus, 343
- MERINDOLIANI ob religionem damnati, I. 223. eorum referente Gul. Bellaio Langaeo mores, 224. aqua et igni interdicti, spoliati, et domo pulsi, 226, 227. de ista crudelitate querelam instituerunt, 228. eorum in successibus continentia, II. 235
- MERULA, *de Merle*, (Matthaeus) Mimatum interceptit, III. 805. mox regios ad Canacum opprimit, *ib.* Spaniacum, Cefacum et Beduam capit, 806
- MERUVIUS. *Vide* Momorantius.
- MESERIUS. *Vide* Baubinius.
- MESILLACUS RESTINIACUS, *de Mesillac de Restignac*, (Raimundus) Randanum ad Issoriacum fundit, IV. 853. Ant. Scipionem Jousam ad Villemuriam caedit, V. 153
- MESQUITA (P.) Melitae oppidi praefectus Turcos a S. Michaelis arcis paene captae oppugnatione divertit, II. 456
- METELLANUS LIDINGTONUS, *Maitland Sr de Lidington*, a Scotis foederatis missus auxilia ab Elisabetha Angla petit et obtinet, I. 813. reginae liberandae incumbit, II. 62. Moravium proregem in Angliam accersitum comitatur, 630. ab eo ad Elisabetham missus, 631. regiae caedis accusatus capitur, mox dimissus, 767
- METERNICIUS, *de Meternitz*, (Lotharius) archiepiscopus Trevirensis electus, V. 815
- METIS, *Mets*, ab A. Momorantio occupata, I. 347 quo jure ad Francos pertinet, 385. ejus situs, 387. obsidio, 393. conjuratio ibi detecta, 522
- METKERKIUS (Adolfus) obit. Ejus elogium, V. 42
- MEULANTUM, *Meulant*. Ejus situs et obsidio a Meduano irrita tentata, IV. 830
- MEURSAE, *Meurs*, Comitatus ad Mauritium jure hereditario pervenit, VI. 14
- MEURSA a Mauritio Nassovio capta, VI. 76
- MEXIA. *Vide* Vargas.
- MEXICANA nova provincia lustrata, IV. 149. Ejus descriptio, 150
- MICHAELIS fanum in periculo maris, *Mont S. Michel*, a Toceto paene interceptum, III. 413
- MICHAELIS fanum, *S. Michel en l'Herm*, in Pictoribus a Rupellanis obsessum, II. 698. et captum, 699
- MICHIUS, *Miche*, (Joannes) Lusitano-Hebraeus Selimum II ad Cyprum expugnandam impellit, III. 3
- MICHAEL Walachiae despota in Sigismundi Transilvani partes transiit, V. 401. Tataros caedit, 539. Danubium transiit et circumposita loca expugnat et diripit, 542. a Caesare incitatus Transilvaniam invadit et Stephanopolim capit, 788. cardinalem Bathorium fundit, et Albam Juliam, Hustam ac Claudiopolim capit, 789. Daciae praefecturam a Caesare petens, a G. Basta eam ambiente Caesari suspectus redditur, *ib.* Turcorum gratiam captat, VI. 26. Sigismundum Bathorium conferta diu ambigua pugna caedit, et Moldaviae magnam partem in potestatem redigit, 27. a G. Basta fugatus Caesaris clementiam implorat et Viennam venit, 28. cum G. Basta conjunctus Sigismundum Bathorium profligat, ipse mox a Basta occisus, 93
- MICYLLI (Jac.) mors et elogium, I. 726
- MIECINSIUS, *Mieczinski*, (Georg.) Palatinus Sendomiriensis Pseudo-Demetrium recipit et ejus causam tutandam suscipit, VI. 330. exercitu conscripto Moscoviam invadit, primo fufus, mox victor, 331. cum filia Pseudo-Demetrio desponsata Moscuam proficiscitur, 347. ibi a conjuratis captus, 350. tandem a Suiskio dimissus, 353
- MIELECIUS, *Mieleczki*, (Nic.) Podoliae Palatinus summus exercitus contra Moscum dux a Stephano Polono creatus, III. 710. cum Nic. Radevillio, Jo. Samoscio et Bekefio non bene concordat, 716, 717. Socolam et Susam capit, 717, 718
- MILDEBURGUM, *Middleburg*, a Belgis foederatis irrita obsessum, III. 179. captum, 373
- MILICHII, *Milich*, (Jac.) mors et elogium, I. 792
- MILLIALDUS. *Vide* Alegrius.
- MIMATUM, *Mande*, a Merula interceptum, III. 805
- MINERBIA, *Menerbe*, ab Alberto Papa Santalbano intercepta, III. 632
- MINERIUS OPPEDA, *Meinier baron d'Oppede*, (Joan.) in Merindolianos faevit, I. 226. gravi morbo extinctus, 228
- Miraculosa quaedam, III. 195, 264
- MIRABELLUM, *Mirebeau*, a Guerchio captum, IV. 879
- MIRABELLUS gente Mediolanensis securi percussus, I. 19, 20
- MIRANDULA a Caesarianis oppugnatur, I. 295. Gallis tradita, 296. ex intestinis odiis res turbant, III. 39
- MIRAMBELLUS CASA PONTIUS, *Pons de la Cafe baron de Mirebeau*, Pontium, alia loca in Santonibus et Engolismensi agro Lanovii auspiciis occupat, III. 306. ejus mors et elogium, *ib.* mortis suae praefagus, 307
- MIRAMBELLUS PONTIUS, *Pons de Mirebeau*, (Fr.) loci Dominus Broagio Cimenderium imponit, III. 413. Broagium Condaeo tradit. 499. ab eo recipit, mox inde pulsus, 525
- MIRAMBELLUS. *Vide* Pontius.
- MIRAPICENSIS. *Vide* Levius.
- MIRISES Salmas procerum aulae princeps Mahametis Hodabendae animum adversus Abam Mirisem filium juniorem exacerbat, III. 832. IV. 123. ob id capite plexus, 125
- MIRO, *Miron*, (Car.) Andegavi episcopus fraudis suspicax Martham Brofferiam dimittit, V. 818
- MIZALDI, *Mizauld*, (Ant.) decessus et elogium, III. 594
- MOCENICUS, *Mocenigo*, (Aloisius) Venetiarum dux Henricum III magnifice excipit, III. 324. obit, 569
- MOCENICUS (Joannes) Venetus orator Henricum IV regem salutat, fenatus literis regi porrectis, IV. 820
- MOCENICUS (Marc. Ant.) Cenetenfis episcopus a Cajetano cardinale delegatus de induciis cum Birono irrita agit, IV. 858. cum rege collocutus, re infecta redit, 859
- MOESIAE situs et descriptio, III. 341, 342
- MOGUNTINUS, *de Mayence*, septemvir (Albertus) Brandenburgicus Lutheranos exagitat, I. 36. obit, 59, 60
- MOGUNTINUS septemvir (Sebastianus) Heufenstadius electus, I. 59
- MOIUS GOMERO, *de Mouy Sr de Gomeron*, (Lud.) Hanae praefectus Ronaei suafu Bruxellas proficiscitur a Fontano retentus, V. 473. Hispanos Hanam introducit, 474. a Fontano securi percussus, 481. ejus mores, *ib.*
- MOIUS VALDRAEUS, *de Vaudray Sr de Mouy*, (Arthurus) in proelio Drocensi strenue se gerit, II. 320. ibi captus, 321. Honflorium capit, 342. per insidias

I N D E X.

- a Morevellido interfectus, 740
- MOIUS VALDRAEUS (Isaacus) Lusitanas naves ad O-lonenseis arenas spoliat, III. 530. vulneratus, 683
- MOLA, *de la Mole*, (Bonifacius Josephus) Alençonii ad res turbandas incensor, III. 303. rem ad reginam desert, 306. captus et interrogatus, 309, 311: securi percussus, 311
- MOLANI (Joan.) decessus et elogium, IV. 320
- MOLDAVIA a Jacobo despota occupata, II. 135. a Turcis redacta, III. 342. Ivoniam imperante, ob nimiam pensionem a Turcis deficit, 344. Ivoniam tandem profligato, rursus juris Turcici facta, 349. a Michaele Walacho paene occupata, VI. 27. a Samoscio recepta, 29
- MOLINA (Lud.) quaestiones de gratia Dei cum libero arbitrio cooperante proponit, VI. 241
- MOLINAEUS, *du Moulin*, (Carolus) jus regale contra pontificiam jurisdictionem tuetur et solum vertere cogitur, I. 220. consultationem contra Concilium Tridentinum edit, II. 403. nobilitatis et plebis consensum in episcoporum electionibus intervenire censet, 404. consultationem contra Jesuitas publicat, 431. obit, ejus elogium, 477, 478
- MOLINIUM, *Moulins*. Ibi a pontificiis in Protestantibus faevitum, II. 218
- MOLINUS, *du Moulin*. *Vide Landa*.
- MOLLERI (Henr.) decessus et elogium, IV. 786
- MOLUCARUM insularum lustratio, VI. 16, 17. descriptio, 216
- MOMORANTIUS HORNANUS, *de Montmorency comte de Horne*, (Philippus) in proelio Sanquintiniano strenue se gerit, I. 652. ab Albano in carcerem conjectus, II. 566. capite truncatus, 643
- MOMORANTIUS MONTINIUS, *de Montmorency Sr de Montigny*, in Hispaniam mittitur Philippum de Belgii statu edocturus, II. 520. ibi securi percussus, 561, 780
- MOMORANTIUS, *de Montmorency*, (Annas) Caroli V in Provinciam expeditionem irritam reddit, I. 27. Hedinum capit, et Caesarem Magium fundit, *ib.* Magister equitum creatur, 28. a regni administratione remotus, *ib.* ab Henrico II restitutus, 107. seditionem Aquitanicam sedat, magna severitate rem gerens, 186. dux et patricius Franciae creatus, 303. Dionanti arcis deditionem astu suadet, 463. foederi cum Paulo IV pontifice ineundo se opponit, 545. in Sanquintiniano proelio captus, 653. ad Bellovacum cum rege colloquium de pace habet, 690. de suae et filii redemptionis pretio convenit, 699. aula motus Cantiliam secedit, 770. magistri Palatii dignitatem a se abdicat, 773. regis mandata de tumultu Ambofiano senatui Parisiensi exponit, II. 3. a rege Aurelianum accitus eo mortuo venit, 45, 47. ad reginae matris partes perductus, 102. a Condaeo et Coliniis ob religionem alienus, 102. Lotharingis Santandreano medio reconciliatus, 105. Lutetiae intemperanter se gerit, 166. in proelio ad Drocum captus, 320. Franciscopolim obsidet, 351. et deditione capit, 353. in proelio Sandionysiano sex vulneribus confossus, 604. postridie decedit. Ejus elogium, 605
- MOMORANTIUS (Franciscus) obsidioni Metensi adest, I. 391. in Tarvennae expugnatione captus, 413. Dianam Horatii Farnesii viduam in uxorem ducit, 665. equitum tribunus creatus, 773. patrem A. Momorantium monet ne Condaeam et Colinios deserat, II. 103. Lutetiae praefectura ex patris consilio amotus, 165. Dieppam recipit, civibus benigne tractatis, 301. pro Colinii Guisii caedis postulati innocentia protestatur, 350. cardinalem Lotharingum Lutetiam cum armatis ingressum inde discedere cogit, 425. Colinium Lutetiam ac-
- cessit, 427. cardinali Lotharingo reconciliatus, 509. ad Condaeam a regina missus, 592. in proelio Sandionysiano egregiam navat operam, 604. ad compescendum tumultum Rotomagum a rege missus, III. 60. Lutetiae tumultum fedat, 64. in Angliam legatus Periscelidis insignibus decoratur, 97. pro Maria Scota intercedit, et de Alençonii cum Angla matrimonio agit, 98. Cantiliam ante lanienam Parisiensem secedit, 119. quod fratrum fatali accidit, 120, 136. ab Alençonio consultus, 303, 304. in Bastiliam conjectus, 311. pro ejus libertate Diana uxor Henricum III deprecatur, 360. e custodia dimissus, consilio de ejus caede ab Aegidio Sovraeo irrito reddito, 428. apud Alençonium ad res componendas relictus, 435. ejus innocentiae declaratio regio diplomate in senatu promulgatur, 490. ejus decessus et elogium, 673
- MOMORANTIUS (Henricus) Damvilla Annae filius, Mariam Scotorum reginam in Scotiam committatur, II. 149. auxiliares copias Dieppa Rotomagum missas intercipit, 297. Condaeam in proelio Drocensi capit, 321. arctiore custodia constringit, 335. edicti interpretatione Protestantes in Septimania vexat, 347, 348. in Protestantes Apameenses faevit, 349, 350. Tribunus equitum creatus, 359. Sommeriam obsidet, III. 230. deditione capit, 232. Monpelium, Lunellum, Belloquadrum et Pezenacum mox proditum occupat, 308. de fide sua regi protestatur, 315. inducias cum Protestantibus paciscitur, et Ordinum Septimaniae conventus Monpeliindicit, 327. foedus cum Protestantibus init, 329, 406. regem ad Augustam Taurinorum adit, reconciliationem frustra tentans, 349, 350. Aegidii fanum capit, 364. Alefiam intercipit, Pufini arcem et Bessum capit, 406. a rege ut Septimaniae praefecturam egeret irrito tentatus, 513. de comitiis Blaefensibus ut vitio indictis protestatur, 517. a Protestantium partibus discedit, 539. Monpelium et Nemausum irrito conatu tentat, 540. ejus de duello inter Turrenium et Durfortium Rosanum sententia, 669. cum regina agit ejus fraudem praesentens, 671. Momorantius dux, 674. ad Mazeræ colloquium venit, *ib.* cum Navarro contra Guisianos consilia sociat, IV. 283. magister equitum creatus sacramentum regi dicit, V. 465. ejus familia et genus, *ib.* Viennam in regis fidem accipit, 511
- MOMORANTIUS MERUVIUS, *de Meru*, (Carolus) inter proceres qui in regis comitatu erant majorum religioni addictos syngraphae secretae subscribit qua Protestantibus cautum de edictis in ipsorum gratiam servandis, V. 259
- MOMORANTIUS MONBRUNIUS, *de Monbrun*, (Gabriel) Annae filius in proelio Sanquintiniano captus, I. 633. ad Drocum occisus, II. 320
- MOMORANTIUS (Gul.) Thoreus, *de Thoré*, politicorum factionis incensor Alençonium suspicionibus implet, III. 303. fuga evadit, 309. Argentiam cum Condaeo adit, 311. ad Damvillam fratrem dat literas, 313. a Guisio fufus, ad Alençonium cum paucis venit, 429. Silvanectum in regis fidem recipit, IV. 745. urbem defendit, 746. conjurationem de urbe tradenda detegit, 869
- MOMORANTIUS HALOTUS, *de Halot*, (Franciscus) ab Alegrio pugionum ictibus confossus, V. 117
- MOMORANTIUS Damvilla (Carolus) regis exercitui praefectus, V. 281
- MONASTERIUM, *Monastier*, ab Hispanis captum, I. 260. Carvennae regi traditum, 264
- MONAVIUS, *Monaw*, (Jac.) obit. Ejus elogium, VI. 180
- MONBARATUS. *Vide Marecus*.
- MONBRUNIUS

I N D E X.

- MONBRUNIUS PODIENSIS, *du Puy de Montbrun*, (Car.) Protestantibus addictus, II. 26. in Venafcinensi comitatu turbas excitat, 29. Maloffenam occupat et de pace agit, 30. Gallia excedit et Genevam se confert, 32
- MONBRUNIUS PODIUS, *du Puy de Montbrun*, (Ludovicus) Mornacum capit, II. 238. a Susio comite fufus, 239. Adretianum peditatum in tutum deducit, 243. Romanium et Valentiam servat, 311. Nemausi et Monpelli arces in potestatem redigit, 610. copias conscribit, 687. Rhodanum transit, 791. Gordium fundit et Loriolum capit, 792. Protestantium res in Delfinatu sustentat, III. 234. Nionium et Minerbium occupat turbas ciens, 296. Loriolum item, Liberonem, Aletum, Granam, alia loca, 307. cccc delectos ad internecionem caedit, 328. Gordium fundit, 416. equo concidente ab Urchio captus, 417. securi percussus, 418
- MONBRUNIUS. *Vide Momorantius.*
- MONDRAGONIUS, *de Mondragon*, (Christ.) Tergoesae obsellae subsidia fert et foederatorum Belgarum copias fugat, III. 192. Gandavenfis arcis praefectus mare recedente aestu transit et Finaerdam capit, 394. in Scaldiam Zelandiae insulam, cum copiis transit, canali sesquimillari spatio qui Duvelandiam a Scaldia dividit, vado transmissio, 398. Salinas quae Ziriczeae imminent occupandas censet, 399. Ziriczeae aditus obstruere tentat, 400. naves Batavicas commeatu onustas repellit, 464. urbem deditioe recipit et praesidio firmat, 465. Antuerpiam e Zelandia venit suppetias quibus Gandensis arcis obsidionem solveret frustra petens, 478. Trajecti ad Mosam obsidionem ex Vici parte urget, 687. Liefkenhoekae munimentum ad Scaldis ostium expugnat, IV. 239. Cauensteniam munitionem contra Antuerpianorum oppugnationem tuetur, 328. Crucis munitioni impositus, 329. arcis Antuerpianae praefectus Hulstam praesidio opportune munit, 389. propugnacula circa Hulstam a Mauritio Nassovio capta recipit, V. 39. castella circa Antuerpiam a Mauritio capta recipit, 165. Vesterloam et Tornahutum capit, *ib.* Mauriti consilia observaturus copias ad Tornahutum traducit, 485. Mauritium Grollae obsidione discedere cogit, 486. Philippum Nassovium caedit, mox obit, *ib.*
- MONFERRANDUS LANGORANUS, *de Monferrand baron de Langoiran*, Vesunae praefectura remotus a Protestantium partibus discedit, III. 531
- MONFIES Mauros Granatenses ad arma capienda hortantur, II. 815
- MONGLIASSIUS. *Vide Harlaeus.*
- MONGOMERIUS, *de Montgomery*, comes (Gabriel) regiorum stipatorum praefectus cum rege Henrico II in hastiludio concurrat, contractisque hastis trunci ictu secundaria percussione regem in oculo vulnerat, I. 762. arcem Cadomensis irritat, II. 198. Avaricum Biturigum occupat, 202. Rotomagum tuendum suscipit et firmat, 293. urbe capta, conscensa triremi Franciscopolim pervenit, 298. Di-eppam astu intercipit, 301. Avrincas, et Viriam capit, 342. in Aquitaniam missus civitatem Tarbensis capit, Navarrinum obsidione liberat, Terridam ad Ortesium fundit et capit, 721. proscriptus, 731. Elusa et Condomo captis principibus et Colinio se adjungit, 753. Parisiensem lanienam fugiens in Angliam se confert, III. 134, 166. inde cum classe veniens in Rupellam subsidia introducere frustra tentat, 258. navigium pulvere sulfureo onustum feliciter intromittit, 261. ex Anglia in Neustriam venit, Laudi fanum et Dansfronium occupat, 308. e Laudi fano erumpens se Dansfronio includit, 312. ibi deditioe captus, 314. Lutetiam ductus et securi percussus, 328
- MONJANIUM in Cenomanis, *Monjan au Maine*, a Petro Cornuto Plessio interceptum, V. 88
- MONJOIUS, *le Sr de Monjou*, privata injuria stimulat Gondrinium necat, II. 223. Spalium et alias arces occupat, mox occisus, III. 307
- MONINIUS, *de Moneius*, (Tristanus) Aquitaniae legatus Burdigalae a plebe tumultuante interficitur, I. 185
- MONLUCIUS, *de Monluc*, (Blasius) consilio Clerii oppugnationem prosperam reddit, I. 298. et Lentii arcis, 299. Casalium defendendum suscipit, 383. Benam defendit, 421. Samevallem capit, 422. Senarum praefecturae destinatus, 492. Strozii cladis praefagus Senensium animos firmat, 498, 512. rem militarem in urbis defensione ordinat, 513. Germanos emittit, 514. urbe cum suis exit, 519. Ilcini-montem deductus, 520. in Galliam redit conchyliato torque donatus, 521. Tiburis praesidium Romam deducit, 591. Velitras novo milite firmat, 592. bello Etrusco praefectus, 621. Corfinianum capit, 622. peditatui Gallico praefectus, 689. in Theodonis-villae obsidione egregiam navat operam, 691. Fumelii caedem saepe ulciscitur, II. 266. in Protestantes saevit, *ib.* 267. auxilia duce Arpajono ne Protestantibus Tolofanis se adjungant impedit, 270. Montalbanum irritat obsidet, 275. Aginnum tentat, 284. et Neracum, 285. Davazanum fundit, 286. Candalae comitem fide data solvit, et Duracium fundit, *ib.* Lactoratum capit, 292. ad Taraubam deditos ad unum omnes contra fidem datam interficit, *ib.* Duracium profligat, 304. Lactoratum occupat, 618. Retensem insulam recipit, 619. Montem-Marfani capit, 722. pontem a Mongomerio structum ab-rumpit, 753. Rabastenum capit, ibi vulneratus, 802. Tribunus equitum creatus, III. 360. ejus obitus et elogium, 542
- MONLUCIUS (M. Ant.) Blasii filius natu maximus occisus, I. 599
- MONLUCIUS (Petrus) Blasii filius Bugolium ad Taraubam capit, II. 291. Caumontium capit, 293. ad Maderam vulneratus decedit, 668
- MONLUCIUS (Car.) Petri filius ad Ardeam interfec-tus, V. 605
- MONLUCIUS (Joannes) Valentiae episcopus in Scotiam missus, I. 195. cancellarii dignitati in Scotia destinatus, eam obtinere non valet, *ib.* in Scotiam iterum missus cum Elisabetha Angliae regina de pace et reducendis e Scotia copiis irritat agit, 814. orationem in Ordinum conventu ad Fontem Blaudi habet, II. 17, 18. Protestantium doctrinae non iniquus pontificis auctoritatem fugillat, 102. Triumvirorum scripto acerbe respondet, 180. Protestantibus Annoniacensibus conveniendi libertatem obtinet, 329. ut haeresis fautor ab Inquisitoribus citatus, 367. paulo ante Parisiensem lanienam Rupifulcaudium monet ut suae et suorum saluti prospiceret, III. 125, 156. in Poloniam legatus, 156. ad proceres Polonos de Andino in regem eligendo scribit, 157. ejus in electione procuranda contentiones, diligentia, solertia ad disturbandas competitorum factiones, 271 *et seq.* orationem in linguam Polonicam transferri et typis mandari curat, 274. orationem in comitiis habet, 276. Andino Poloniae rege electo, 278. in Galliam redit, 280. edicti pacificatorii in Septimania promulgationem procurat, 625. ejus decessus et elogium, 669
- MONLUCIUS. *Vide Balagnius.*
- MONLUETUS, *de Montlouet*. *Vide Angenneus.*

I N D E X.

- MONMARTINUS MASSA, *du Mas Sr de Montmartin*, (Joannes) ab Henrico IV ad Elisabetham Anglam missus, V. 309
- MONMELIANI, *Montmelian*, arcis descriptio et obsequio, VI. 36. de deditione conventum; 39. arce tandem tradita, 41
- MONPELIUM, *Montpelier*, ab oppidanis occupatum, arce mox a Jac. Cruessio Acierio redacta, II. 610
- MONPENSERIA. *Vide* Lonviana.
- MONPENSERIUS. *Vide* Borbonius.
- MONPESATUS. *Vide* Pratenfis.
- MONREGIUS, *de Monrei*, (Guterius) Agueræ præfectus a Mahamete Scirifio captus, I. 247
- MONS CALVUS, *Monte-Calvo*, a Dallio Piquinio foede amissus, I. 705
- MONS MARSANI, *Mont de Marfan*, a Bl. Monlucio captus, II. 722
- MONSORELLUS. *Vide* Cambius.
- MONSTROLIUM, *Monstreuil*, in Morinis in regis fidem receptum, V. 359
- MONTACUTUS, *da Montauto*, (Otho) militiae Etruscæ dux Plombini arcem ab Hispanis accipit, I. 376. a Cosimo cum copiis Stagiam missus, 377. Senis pulsus, 378. a nobilibus novis Genuensibus urbis praesidio praefectus, III. 447
- MONTACUTUS. *Vide* Balsacus.
- MONTALAMBERTUS. *Vide* Dessius.
- MONTALAMBERTUS ESSARTIUS, *de Montalambert Sr des Effarts*, arcem Maranensem defendendam suscipit, IV. 278
- MONTALBANUM, *Montauban*, fere a Protestantibus desertum resumptis animis firmatur, II. 273, 274. obsessum, 274. obsidio soluta, 275. a Terrida irritum tentatum, 305. et obsessum, 306, 377
- MONTALTUS, *de Montault*, Tolonii arcem astu incipit, IV. 826
- MONTAMARIUS, *d'Astarac baron de Montamart*, (Bernardus) Benearni pagi Navarrae nomine praeses Mongomerio comiti se adjungit, II. 720. Terrida mox fuso et capto, 721. in Parisiensi laniena interfectus, III. 132
- MONTANI (Jo. Bapt.) medici decessus et elogium, I. 307
- MONTANUS, *de Montagne*, (Mich.) obit. Ejus elogium, V. 180
- MONTANUS, *del Monte*, (Jo. Maria) cardinalis, pontificis in concilio ad Bononiam legatus, I. 163. Caesaris legatis ne ad Tridentum transferatur se opponit, *ib.* 766. Papa electus et Julius III dictus, 215
- MONTANUS. *Vide* Borbonius.
- MONTANUS. *Vide* Arias.
- MONTARGIRIUM, *Montargis*, oppidum a Malicornio receptum, II. 194
- MONTAUREI, *de Mondoré*, (Petri) elogium, III. 141. ejus bibliotheca direpta, *ib.*
- MONTAUREI, *Montauré*, (Petri) obitus et elogium, II. 810
- MONTELI ADAEMARI, *Montelimart*, Protestantes Buriaci praefecti favore ad conciones publice conveniunt, II. 26. urbs Maugirono astu uso tradita et statim contra fidem direpta, 28. a Lud. Monbrunio frustra tentatum, III. 234
- MONTELIUM ADAEMARI, *Montelimart*, cum arcibus a Diguierio captum, IV. 316, 317
- MONTERUDIUS TRIPERIUS, *Tripier Sr de Monteurud*, (Innocentius) Aureliano pulsus, II. 167. Avarico Biturigum praefectus, 209. magnus hospitii regii praefectus, III. 138
- MONTES HANNONIAE, *Mons*, a Lud. Nassovio intercepti, III. 100. ab Albano obsessi, 183, 187. dediti, 191
- MONTHOLONUS, *de Montholon*, (Fran.) procancellarius factus, IV. 625. ejus in comitiis Blaesensibus oratio, 630
- MONTICULUM, *Montichiello*, a Garfia Toletano captum, I. 419
- MONTINIUS. *Vide* Grangaeus.
- MONTINIUS. *Vide* Lalanius.
- MONTINIUS. *Vide* Momorantius.
- MORA, *de Moura*, (Christ.) Philippo II summe fidus ab eo Philippo III commendatur, V. 736
- MORALES, *de Morales*, (Ambrosius) obit. Ejus elogium, IV. 899
- MORATAE (Olympiae Fulviae) obitus et elogium, I. 562
- MORAVIUS. *Vide* Stuartus.
- Morbi novi et insoliti, viz. fudor Anglicus, I. 236. punctularis febris, 668. Hungaricus, II. 506. Pictonicus colicus, III. 199. alter Romae, 200. Oxoniensis ex vapore noxio, 561. Bruno-Gallicus, 569. Coqueluca ejusque natura et remedia explicata, 815. IV. 758. V. 660, 828
- MORELLII, *Morel*, (Gul.) decessus et elogium, V. 181
- MORETUS REALIUS, *de Moret Sr des Reaux*, (Ant.) in Mediomatricibus rem bene gerit, IV. 855. Lotharingicas copias caedit, 859
- MOREVELLIUS LUPARIUS, *de Louviers de Maurevel*, nefanda prodicione Moium interficit, II. 740. Colinium ictu scloppetii petit, III. 122. ad Lanovii caedem subornatus, 312
- MORGANUS, *Morgan*, (Thomas) exul Anglus Arvernorum comitis cum Hispanis conjurationis confcius captus, interrogatus, se excusat, VI. 316. Francia excedere iustus, 317
- MORINVILLA. *Vide* Droceus.
- MORLERIUS, *la Morliere*, Henoticorum in urbe factioni nomen dat, IV. 441. ob id comprehensus, 445. et Meduanio eum reposcente liberatus, 446
- MORLINI (Joachimi) obitus et elogium, III. 70
- MORMILIUS, *Mormilio*, (Caesar) retentus plebe Neapolitana tumultuante dimittitur, I. 102. bonis spoliatus exulat, 104. revocatus, 376
- MORNAEUS PLESSIUS, *de Mornay Sr du Plessis*, (Phil.) a rege delegatus de pace cum Mercuriani legatis agit, V. 627. collationem de religione cum Jac. Davide Perrono habet, 843
- MORONUS, *Morone*, (Joan.) cardinalis Concilii Tridentini praeses, II. 364. cum Ferd. Caesare agit, *ib.* ad motus Genuae componendos a pontifice missus, III. 442. mox et in Poloniam, 459. ejus decessus, 798
- MORTARIUS. *Vide* Gillarius.
- MORTONIUS. *Vide* Duglassius.
- MORVILLERIUS. *Vide* Lanoius.
- MORVILLERIUS (Joannes) episcopus Aurelianensis cancellarii dignitatem oblatam rejicit. Ejus ingenium, I. 833. procancellarius factus, II. 678. Sigilla ultro reddit, 804. scripto Colini de bello Hispanis indicendo contrario scripto respondet, III. 108. regi consulit ut Colinium et Protestantes conjurationis senatui accuset, lanienaeque invidiam in se recipiat, 140. ejus ingenium, *ib.* ejus in comitiis Blaesensibus oratio, 504. lenta consilia et ingenium, 508. regi ut se foederis pro religione principem profiteatur auctor, 509. ejus obitus et elogium, 542
- MOSCORUM origo et principum successio, I. 714. imperii ratio et adstricta severitas, 717. Livoniam vastant, 719. III. 568
- MOSCI Livoniam invadunt, Mariae-burgum capiunt, Livonos fundunt, II. 68. Polotiam capiunt et Lithuaniam vastant, 388. a Nic. Ratzivillio fusi, 399. vario Marte bellum gerunt, 400. Vitebescam (1)

I N D E X.

- tebescam incendunt, 658. Finlandiam vastant, III. 72. eorum metropolis Moscovia a Tataris incendio fere deleta, *ib.* Hapselam, alia loca in Livonia capiunt, 378. Parnoviam item, 404. ad Wendam fusi, 709. pacem cum Polonis faciunt et Livoniam reddunt, IV. 108. mortuorum inter eos cura, 109
- MOSCICAE res, I. 718. II. 68, 388, 399, 658. III. 72, 291, 377, 705, 817, 841. IV. 107, 225, 344. V. 11, 35, 533. VI. 329, 347.
- MOSCOVIAE imperatores, viz. Joannes Basilii filius bellum Livonis denunciatur, I. 718. Livoniam vastat, 719. Narvam Germanicam capit, 720. Nihausium, Wefenbergam, alia loca in potestatem redigit, mox et Torpatum, 721. Polotiam expugnat et Lithuaniam vastat, II. 388. ingentem exercitum conscribit qui mox a Polonis profligatur, 399. Sigismundum Poloniae regem cum militum conductentem recedere re infecta cogit, 658. Livoniam invadit et Witensteiniam capit, III. 291. Lodem, Lealem, Wikelam et Hapselam deditione capit, 378. Wendam item et Ascherotum, 705. Rumburgum, Parnoviam, Wassensteinium, Torpatum, alia loca capit, totius fere Livoniae compos, 706. literas vanitatis plenas ad Stephanum Poloniae regem dat, *ib.* Stephani legatos contumeliose dimittit, 707. Wendam irrito obsidet, *ib.* de pace cum Stephano agit, 825. uxore repudiata novam ducit, 827. modus uxorem deligendi a Moscoviae imperatoribus usurpatus, 828. legatos ad Stephanum de pace mittit, 841, 849, 851. Joannem filium natu majorem scipione in capite percutit, mox morte abreptum, 852. obit, IV. 225. Theodorus Joannis supradicti filius patri succedit, *ib.* Irenen Theodori Gordonovii filiam ducit, 226. cum Sueco inducias pacificatur, 344. mox et cum Poloniae rege, 345. Narvam capit, V. 12. cum Sueco de pace convenit, 533. legatos ad Caesarem mittit, 548. obit, 742. Borissius Gordonova Theodoro succedit. *Vide* Borissius. Theodorus Suiskius morti addictus vitae gratiam a pseudo-Demetrio habet, VI. 334. quem mox interficit, 349. ad Boiaricos verba facit, 350. Imperator Moscorum electus, 351. scriptum publicat pseudo-Demetrium jure caesum demonstrans, 351. legatos ad Sigismundum Polonum mittit, 353
- MOTA CASTELNOUS, *la Motte Castelnau Sr de Chasse*, (Jac.) e conjuratis Ambosianis Vasconiam sibi provinciam sumit, I. 824. a Sancerrano comite interrogatus se periculo eripit, 827. Ambosiam accepta a Nemorosio fide cum suis pergit, 828. interrogatus, 830. et licet Caroli IX vitam servasset, securi percussus, 831
- MOTA CASTELNOUS (Fran.) Jacobi gentilis Blaviae a Matignono obsellae suppetias immittit, V. 312
- MOTA PARDEUS, *de Pardieu Sr de la Motte*, (Valentinus) Valencianis praefectus, III. 182. rei tormentariae praefectus, 215. a Belgii ordinibus deficit et Gravelingam occupat, 616. Audemari-fanum in fidem accipit, 683. cum Dordognio de Araufionensi interficiendo agit, IV. 144. Ostendam irritum tentat, 324. ad Durlanium interfectus, V. 481. ejus elogium, *ib.*
- MOTHA GONDRINIUS, *la Motte Gondrin*, a Guisio contra provinciae privilegia Delfinatus legatus constitutus, II. 29. occisus, 223
- MOTUS ob religionem in Goritia, V. 201. in Saxonia, 204. in Stiria, 238. Donaverdae, VI. 423. in Franconia, 425
- MOVENTIUS RICHIENDUS, *de Richiend Sr de Mouvans*, (Paulus) Protestantium in Provincia dux delectus arma sumit, et Aquensi civitate frustra tentata, ea ponit, Genevamque migrat, II. 33, 34. Cisterione fortiter defensa, tandem deserta incolarum turbam Gratianopolim in tutum deducit, 240. arcem ad Rhodani ripam extruit, 688. ad Messignacum a Brissaco fusus et interfectus, 689
- MOVENTIUS RICHIENDUS (Antonius) immaniter interfectus, II. 33
- MOYSES CICULORUM dux a G. Basta fusus, VI. 109. Albam Juliam intercipit, mox a Basta iterum fusus, 191
- MUGLITIUS, *Muglitz*, (Ant.) episcopus Pragensis Ferd. Caesaris ad Concilium Tridentinum orator, II. 248
- MUHAMETES CHECUS Fessiae rex Marochum proficisci detrectat, astrologis fesus, VI. 416
- MUHAMETES HAMETIS abnepos a Marochensibus rex proclamatur, VI. 415
- MULE-ASSES Tunetis rex ab Hariadeno Abenobarbo regno spoliatus, I. 257. ex moerore moritur, 262
- MULE-XEQUES. *Vide* Xeques.
- MULE-ZIDANUS. *Vide* Zidanus.
- MULLERI (Christophori) dens aureus, V. 201
- MULLERI (Joannis) Regiomontani dicti de anno MDLXXXVIII praedictio, IV. 552, ejus obitus et elogium, *ib.*
- MUNSTERI (Sebastiani) mors et elogium, I. 400
- MURETI, *Muret*, (M. Ant.) decessus et elogium, IV. 319
- MUSCULI (Wolfgangi) mors et elogium, II. 380
- MUSTAFA SOLIMANI Imp. filius, ejus ingenium, I. 433. Solimani jussu gulam fractus, 434
- MUSTAPHAS purpuratus copiis terrestribus praefectus, II. 443. in Melitam descendit, 446. S. Hermetis arcem oppugnat, 446. et vi capit, 450. Valetae conditiones irritum proponit, 451. S. Michaelis arcem oppugnat, 452, 453. de obsidione solvenda cogitat, 455. ab Ascanio Corneo fusus insula discedit, 461. Selimum II ad Cyprum subjugandam incitat, III. 5. Nicosiam obsidet, 12. et vi capit, 17. Famagustam obsidet, 26. capit, 30. Bragadinum contra fidem datam immani carnificina occidit, 31. bello Persico praefectus, 643. ejus copiae, 644. cum Persis congressus, 645. IICIO captivos trucidari jubet, 646. Teflisium munit, 650. Persas caedit, 651. Erem munit, 652. Sumachiam et Derbentum capit, *ib.* re- dit, 653. Carfam munit, 663. re- dit, 664. ad Portam in odium a Sinane adductus, 665, 832. obit, 837
- MYRTOUS lacus, I. 194
- ## N.
- NADASDIUS (Thomas) equitatus Hungarici praefectus, I. 313. Turcos a Transilvaniae finibus astu arcet, 331
- NAMNETUM civitas. *Vide* Condivicinium Namnetum.
- NAMURCUM, *Namur*, a Joanne Austrio occupatum, III. 551
- NANCAEUS. *Vide* Castreus.
- NANNII (Petri) obitus et elogium, I. 667
- NANTOLIETUS PRATENSIS, *du Prat Sr de Nantouillet*, (Ant.) ab Andino et aulica juventute indigne habitus, III. 281, 282
- NARBONA ejecto praesidio ad regis obsequium redit, V. 508
- NARVA GERMANICA a Joanne Basilii filio Moscoviae imperatore capta, I. 720. a Joanne Sueciae rege capta, III. 847. a Theodoro Moscoviae imperatore capta, V. 12
- NASIUS

I N D E X.

NASIUS, *le capitaine Nas de Provence*, Bonifacium in Corfica capit, I. 426
NASSOVIORUM gens et foecunditas, IV. 214
NASSOVIUS ARAUSIONENSIS, *de Nassau prince d'Orange*, (Gul.) Caesari in obsidione Metensi militat; I. 392. Carolo v ditionum renunciationis ceremoniam peragenti adstat, I. 571. ad imperii Germanici septemviros ab eo delegatus ut cessionem et abdicationem accipiant obtinet, 609, 706. de pace ad Sercampum agit, 701. Annam Mauriti Saxonis filiam uxorem ducit, II. 133. a Margarita Parmensi Antuerpam ad placandam plebem missus, 526. Antuerpam venit ad res pacandas, 532. cum Belgii proceribus Teneramundae convenit et Fran. Alavae literis ostensis, ut unanimi consensu mature periculo praeventant frustra hortatur, 533. Antuerpienses inter se dissidentes placat, 557. Ecomondanum et Hornanum periculi communis frustra admonet in Germaniam profecturus, 558. auxilia a Palatino septemviro petit, 625. ab Albano citatus, 633. prolixo scripto respondet, 634. in Germania exercitum colligit, 648. in Belgium descendit, 650. Mosam trajicit, *ib.* mox ad Thenas caesus, 651. quasdam Albani turmas fundit, 652. annonae penuria pressus in Galliam concedit et inde Argentinam exercitu dissipato, 653. Bipontinum in Gallica expeditione comitatur, 710. inde in Germaniam redit, 731. exercitum in Germania conscribit, III. 181. in Belgium descendit, 183. Ruremondam, Lovanium, Mechliniam, Teneramundam et Aldenardam capit, 187, 188. auxilia in Montes introducere frustra tentat, 189. de Henrico Poloniae rege bello Belgico praeficiendo transigit, 292. Lugdunum soluta obsidione venit, 384. ob postulata in Bredano colloquio summam gratiam ab omnibus Belgii Ordinibus meritis, 392. Carolam Monpenserii filiam ducit, 393. Crimpeniam munitionem expugnat, 462. Belgii proceres et civitatum praefectos per literas monet ut libertati patriae consulant, 465. ad Ordines scribit monetque ne Joanni Austrio fidant, 481. paci inter Jo. Austrum et Belgii ordines conventae intercedit, quaedam pro Hollandiae et Zelandiae ordinibus postulans, 546. ad Bruxellas venit, 556. Brabantiae gubernator delectus, 557. Matthiae praefidis vicarius constitutus omne imperium ad se tandem contrahit, 560. ad Sebastianum Lusitanum auxilia mittit, 577. Gandensium motus ad tempus pacat, 616. Gandavum veniens novum magistratum instituit, 692. Brugas tendit rebusque in urbe ordinatis Antuerpam redit, 693. in Frisiam ad motus componendos tendit, 777. Trajectum ad Mosam irritum tentat, 783. Leovardiae, Harlingae et Stavenae arces dirui jubet, 785. proscribitus, programmati respondet scripto *Apologiae* nomine, 795. Monpenserio reconciliatus, 816. de prava in Flandria publica administratione Apologeticum scribit, IV. 18. insidiosus contra eum conatus, 67. scloppetii ictu vulneratus, 68. Sanitatem recuperat, 70. amissa Carlota Borbonia conjuge, *ib.* ejus in captivos et Andinum post Antuerpam irritum tentatam moderatio, 136. de Ordinibus cum Andino reconciliandis consilium, 139. Aloisiam Coliniam Telinii viduam in uxorem ducit, 144. insidiis ab Hispanis petitus, *ib.* in Zelandiam secedit, 146. a Balthasare Gerardo insidiosè interfectus. 213. ejus elogium et gens, 214
NASSOVIUS (Phil. Gul.) comes Buranus Gul. Arausionensis filius in Hispaniam missus, II. 634. idem Arausionensis princeps, IV. 214. ad Ordinum foederatorum literas ei de libertate reddita gratulantes respondet, V. 597. Alberti Austrii suafu

ad Mauritium Nassovium fratrem literas de pace dat, 751. aurei velleris eques creatus, 803. Helionoram Borboniam Condae fororem uxorem ducit, VI. 379. in antiquam principatus Arausionensis possessionem a Galliae rege restitutus, *ib.*
NASSOVIUS (Mauritius) Willelmi Arausionensis filius secundo genitus in Leicestrii verba adactus, IV. 384. Axclam capit, 389. de Russello apud Elisabetham Anglam queritur, 528. Verae marchio creatus, 543. Gertrudis fanum irritum obsidet, 769. Bredam astu intercipit, V. 4. Neomagum premit, et Knodsenburgi munitionem in proximo struit, 5. Geldriae praefectus, 6. plurima loca ad Rhenum et in Brabantia capit, 6. Zutfaniam; Daventriam, Delsezielam, Opflagam, Immentelii et Dami propugnacula capit, V. 37, 38. item Hulstam et Neomagum, 39. Slufas et Trajectum ad Mosam frustra tentat, 164. Ultrajectum ad tumultum componendum adit, 166. Stenvicam, Otmarsumam, Covordam capit, 167, 169. Gertrudis-fanum in hostium conspectu expugnat, 214. a ficariis ab Hispanis auro conductis petitus, 364. Groeningam obsidet, 365. deditioe capit, 368. a P. Furio insidiis petitus, 370. Mildeburgi cum Hispanorum Ordinum delegatis de pace agit, 470. Grollam irritum obsidet, 485. Varassium ad Tornahutum caedit, 673. Venloam irritum tentat, 678. Alpenam et Berkam capit, 703. Meursium, Grollam et Brestortium capit, 704. Enschedam, Oldenzeelam et Lingenam expugnat, 705. vitae periculum adit, percussore a Jesuitis subornato, 757. Tolhuisanam munitionem et Seventriam capit, 762. Westfaliae Ordinibus mox redditas, 796. Hispanos clade afficit, 797. Wachtendoncam capit, VI. 4. Novesium irritum tentat, *ib.* Crepacordium et Santandream munitionem capit, 6. mox et Audenburgum, Snaskerkam, Bredenam et Albertinam munitiones, 8. Neoportum obsidet, 9. praelio conferto Hispanos caedit, 12. ab Aemilia Walburga Meursiae comitissa heres institutus, 14. Berkam ad Rhenum et Meursiam expugnat, 76. Silvamducis tentat, 82. Graviam capit, 105. Isendikam capit, 202. Slufas obsidet, 203. Antuerpia irritum tentata Wodam capit, 276. Rinbercae suppetias ferre frustra tentat, 366. Venloam irritum conatu tentat, 369. Lochumum recipit et Grollam irritum tentat, *ib.* de Meursia ut extra belli commercium poneretur, transigit, 433
NASSOVIUS (Henricus Fridericus) Mauriti frater Gertrudis-fano praefectus, V. 214. Flandriae praefes constitutus, VI. 207. Hispanos Brevordae arcem obsidentes ad deditioem compellit, 364. Herclenium intercipit, 433
NASSOVIA (Anna) Mauriti foror, Gul. Arausionensis et Annae Ecomondanae filia, Philippi Hohenlo uxore, VI. 373
NASSOVIA (Aemilia) Mauriti foror Emanueli Antonii Cratensis filio nupta, V. 705
NASSOVIA (Constantina Aloisia Juliana) Gul. Arausionensis et Carlotae Borboniae filia Friderico Palatino nupta, V. 206
NASSOVIUS, *de Nassau*, (Ludovicus) Gul. Arausionensis frater in Frisiam cum Germanis copiis descendit, II. 639. Arembergium cum Hispanis copiis ad Helligerium caedit, 640. Groeningam obsidet, 643. in discessu ab Albano male mulctatus, 645. ad Gemingam fufus, 647. e proelio Monconturiano summa cum militaris scientiae et virtutis laude se recipit, 739. Gordium a Santangelani propugnaculi obsidione discedere cogit, 792. cum rege Carolo IX de belli in Belgio gerendi ratione agit, III. 66

I N D E X.

- III. 66. Rupellam revertitur, *ib.* Montes Han-
noniae intercipit, 180. dedit, 191. cum regina
matre de expeditione Belgica Blamontii collocutus,
298. copiis Germanis adjutus Mosae-Trajectum
tentat, 373. ad Mocam fufus perit, palude ut
creditur absorptus, 375. ejus elogium et mores,
376
- NASSOVIUS (Henricus) Ludovici frater junior cum
fratre absorptus perit, III. 375
- NASSOVIUS (Joannes) Ludovici frater Dillinburgi
decedit, VI. 374. ejus liberi, *ib.*
- NASSOVIUS (Gul.) Joannis filius Leovardiae praefes
Stenvicam intercipere tentat irrito conatu, IV. 323
- NASSOVIUS (Joannes) Joannis filius ad Caro-
lum Suecum venit, et summam sub eo in Livo-
nia armorum praefecturam accipit, VI. 114.
occasionem rei bene gerendae Caroli livore amittit,
116. ejus res gestae, 121. Stoccolmiam et inde
Lubecam concedit, 124
- NASSOVIUS (Lud. Guntherus) Slufis obit, VI.
209
- NASSOVIUS (Gul. Lud.) Frisiae praefectus Rei-
dam, alia munimenta capit, IV. 772. Soldin-
campiam expugnat, 773. totam Boeretangam in
potestatem redigit et in ea munitionem exstruit,
V. 215.
- NASSOVIUS (Philippus) a Mondragonio fufus et
captus ex vulneribus obit, V. 486
- NASSOVIUS (Justinus) saltu mortis periculum eva-
dit, IV. 124
- NAVAGERIUS, *Navagero*, (Bernardus) cardinalis
concilii Tridentini praefes, II. 364
- NAVARRAE, *Navarre*, regnum a Ferdinando His-
paniae rege occupatum, I. 7
- NAVARRAE reges et reginae, viz. JOANNES Labre-
tanus, *d'Albret*, regno exutus, I. 7. HENRICUS
Labretanus obit. Ejus elogium, I. 557. JANA La-
bretana Antonio Borbonio Vindocino nupta, I. 188.
a Pio IV pontifice Romam citata et ni compareret
dignitate privata, II. 367. conjurationem contra
eam et liberos a Philippo Hispano et Guisianis ini-
tam detegit, 401. Rupellam cum copiis venit,
681. ad regem scribit, *ib.* de re pecuniaria expe-
dienda consultat et ad Elisabetham Anglam dat lite-
ras, 693. Protestantes Condae morte turbatos
confirmat, 705. Jo. Hangeftum Argenlium ad
Spirensia comitia mittit, 781. de pace cum rege
agit, 786. Protestantes torpentes excitat, 800,
801. a Pigallario juxta Rupellam paene oppressa,
802. de collatione pecuniae Germanis debitae cum
principibus, Colinio et proceribus consultat, III.
61. propositioni de Henrici filii cum Margarita
regis sorore matrimonio responsum dat, 64. in
aulum venit et de nuptiis transactum, 97. Lutetiam
venit, paulo post veneno extincta, 100. ejus testa-
mentum et elogium, *ib.* ANTONIUS. *Vide* Borbonius
Vindocinus (Ant.) HENRICUS Borbonius Protestan-
tium exercitus dux declaratur, II. 708. spretis ami-
corum monitis Lutetiam venit, III. 118. Nuptiae
cum Margaritae regis sorore celebratae, *ib.* pom-
pae et hastiludia, 119, 120. ad sacra majorum
redit, pontificique scribit, 151. Protestantibus in
Benearnensi ditione religionis usu interdicit, 154.
Duracium Romam legat, 199. Segurium et Ca-
lignonem in Germaniam ad dissidia inter Protestan-
tes de religione componenda legat, 194. Sanger-
manae conjurationis se scripto purgat, 308. de ea
re auditis orationem querimoniis plenam magna
animi fiducia habet, 310. sub custodia detentus,
311. de secessu ex aula cogitat, 426. ex aula in
Aquitaniam discedit, 484. publica de religione
professione facta in Rupellam admissus, 496. Or-
dinum delegatos excipit, 514. ad Ordines scribit,
515. de induciis convenit de pace acturus, 526.
de pace convenit; 540. Mazeriae cum Damvilla
et reginae delegatis convenit; 674. de bello cogi-
tans Calignonem ad Diguierium et Castellionaeum
mittit, 675. tesseras ad eos mittit, 802. Divo-
nam Cadurcorum intercipit, 803. ab uxore alie-
nus, IV. 248. contra Henoticozum calumnias
apologeticum edit, 278. cum rege de edicto contra
Protestantes per literas exposulat, 281. suo, Condae
et H. Momorantii nomine apologeticum edit, 283.
programma contra Sixti v censuram Romae affix-
um edit, 304. edictum regis edicto contrarium
promulgat, 305. sacri ordinis postulata eludit, 318.
ad sacrum ordinem, nobilitatem et plebeium ordi-
nem dat literas, 396. Roiano intercepto maximos
inde fructus recipit, 399. Rupellam venit et Ma-
ranum munit, 404. cum Birono de subducendo
exercitu convenit, 405. ad Brixii fanum cum re-
gina matre de pace colloquitur nullo fructu, 425.
induciae tamen pactae, *ib.* in Germaniam legatos
mittit qui auxiliareis urgerent, 426. Chisaeum,
Sasaeum, Maxentii fanum, Fontenaium ac Mau-
leonum capit, 451. recedentem Jousae exercitum
ad Haiam in Turonibus insequitur, 453. ad Cur-
tracum suos ad pugnam hortatur, 456. Jousam
caedit, 457. Marilliacum et Mucidanum capit,
458. Monglassium ad Germanorum duces mittit,
459. Charroniam et Maranensem insulas recipit,
605. Bordium ad Espernonium mittit, 617, 681.
Espernonio periclitanti suppetias fert, 622. Bel-
lovarium capit, 646. Protestantium comitia ad
Rupellam celebrat, ubi de ecclesiastica et militari
disciplina, de aerario, et militum stipendiis quae-
dam constituta, 646. libellum suo ac Protestanti-
um nomine regi offerendum curat, 649. a comi-
tiis Blaefensibus regni successione indignus pronun-
ciatur, 650. cum Espernonio agit, 681. Nior-
tium intercipit, 682. pleuritide laborat, 684.
Maxentii fanum, Malleacum, Juliodunum, Mi-
rabellum, Vivonum, Bochari insulam et Eraldi
castrum capit, 723. Argentoni arcem redigit, et
scriptum evulgat quo belli necessitatem deprecatur,
724. de induciis cum rege convenit, 725, 727.
Salmuriam a rege ad transmittendas trans Ligerim
copias astu obtinet, 726. alterum scriptum evul-
gat, 727. Pleffiacum ad regem venit, et ab eo tem-
pore familiariter cum eo degit, 738. Caesarodu-
num ad regem cum copiis venit, 742. Monpen-
feriae de Aumalii ignavia quaestae literas intercipit
et ad Aumalium mittit, 749. ad Aurelianenses
scribit, Gergolium expugnat, Pitiverium, Stam-
pas et Pontem-Esiae capit, 759
- NAVIGATIONES, viz. Nic. Durandi Villagagnoni
in Americam, I. 568. Anglorum ad B. Nicolai
portum in Moscovia, II. 470. Ric. Chancelleri
in Moscoviae septentrionalem plagam, II. 586.
Jo. Ribaldi et Renati Laudonerii in Floridam, II.
662. Martini Frobisberi in Septentrionales insu-
las occidentem versus, III. 561. Fr. Draki, qua
totum orbem circumnavigat, III. 769. in Indias
Occidentales, IV. 369. Tho. Candisfi per
fretum Magellanicum ad Indias Orientales, IV.
539. Gul. Barentsoni ad fretum Nassovium et
Veigatiam insulam, V. 374. Anglorum ad no-
vam in Indiam Orientalem navigandi viam in-
dagandam, V. 374. Gul. Barentsoni in mare
Tataricum, V. 563. Jo. Jansonii in Indiam Ori-
entalem, V. 564. Fr. Draki et Joan. Hawkinsii
in Indiam Occidentalem, V. 565. Gualteri Ra-
leighi in Guianam, V. 566. IV navium Batava-
rum in Indiam Orientalem, V. 651, 659. Jac.
Heemskerckii

I N D E X.

- Heemskerckii et Gul. Barentsoni in Groenlandiam, V. 654. Jac. Cornelii Nekii et G. Spelbergii in Indiam Orientalem, VI. 210. P. Guae Montii et Sam. Camplanii ad Canadam, VI. 265. Sebaldi Waertii in Indias Orientales, VI. 267. Car. Leighi in Guianam infelix, VI. 373. Olivarii Leighi in Guianam five Virginiam, VI. 428. Wibrandi Warwici in Indiam Orientalem, VI. 431.
- NAZARUS MAHOMETIS ad Alcazarium merfi filius in montanis juxta Fessam confidens, sub portas urbis excurrit, V. 561. a Mule Xeque Hametis filio post tridui praelium fufus in montana aufugit, 562
- NEANDRI (Mich.) obitus et elogium, V. 504
- NEAPOLITANI regni status, I. 5, 6
- NEAPOLIS a Lautreco obsessa, I. 24. tumultus ibi per Proregis feveritatem excitatus, 100. sedatur, 104. tumultus ob frumenti penuriam, IV. 297
- NEHAUSENI, *Newhausen*, (Joachimi) obitus, II. 465
- NEIUS, *Ney*, (Joannes) generalis Franciscanorum ordinis curator ab archiducibus legatus de pace cum Belgii foederatis ordinibus agit, VI. 434, 437. et in difficultatibus superandis egregiam navat operam, 438
- NEKII, *Neck*, (Jac. Cornelii) in Indias Orientales navigatio, VI. 210
- NEMAUSUS, *Nismes*, in Septimania urbs inundatione foedata, I. 638. ab oppidanis occupata, arce mox a Jac. Cruffolio Acierio redacta, II. 610. a Protestantibus, Madarone fabro lignario viam industria incredibili fruente, intercepta, 744. Protestantibus post Parisiensem lanienam perfugium praebet, III. 149. oppidani praesidium accipere recusant, concionibus tamen ad tempus interdiu intermissis, 173. omnibus ad defensionem paratis et suburbio frequentissimo diruto, 174. et delegatis de pace acturis ad Rupellam missis, et libera religionis professione tandem concessa, 263
- NEMOROSIUS SABAUDUS, *de Savoie duc de Nemours*, (Jacobus) Metim venit, I. 387. ad Theodoni villae obsidionem in via quae Lucemburgum ducit, cum levi armatura confidet, 690. ad Nozaeum Mazeram ac Ranaeum intercipit, 827. inde Castelnoum fide data in aulam perducit, 828. Lugdunum obsidet, II. 242. Viennam capit, *ib.* Adretium bis profligat, 243. ab illo tamen quasi obsessus, *ib.* cum illo transigit, 310. Lugdunum irritum obsidet, 330. Schedules matrimonii cum Francisca Roana contracti irrita pronunciata Annam Atestinam Guisii viduam uxorem ducit, 509. in Lotharingia Aumalio se adjungit, 700. ejus decessus et elogium, IV. 291
- NEMOROSIUS SABAUDUS, *de Savoie duc de Nemours*, (Carolus) Lugdunensi provinciae praefectus, IV. 658. comprehensus sub custodia retinetur, 671. evadit, 677. Lutetiae praefectus, 862. ejus elogium, *ib.* belli duces et magistratus in urbis adversus Navarrum defensionem solenni sacramento adigit, 864. ejus in praefecturam Lugdunensem discessus et consilia, V. 101. Viennam a Maugirone proditam capit, 156. item Marcellini fanum et Scalas, *ib.* regnum ambit, 272. res suas cum Henoticis et Meduano separatas habens Lugduni comprehenditur et in Petrae incisae arce includitur, 306. inde elabatur, 442. Delfinatu in Italiam recedit, 511. reversus Anicium concedit, 513. ejus obitus et elogium, 515
- NEMOROSIUS SABAUDUS (Henricus) cum rege transigit, V. 588
- NEMAUSENSES a regis praesidibus tentati animose resistunt, III. 173
- NEMAUSENSIS de edicti pacificatorii executione tractatus, III. 632
- TOM. VI.
- NEOMAGUS, *Nimegue*, ab Ordinibus deficit, IV. 324. a Mauritio capta, V. 39
- NEOPORTUS, *Nieuport*, a Parmensi capta, IV. 146. a Mauritio irritum obsessa, VI. 9
- NEOVILLA VILLAREGIUS, *de Neufville Sr de Villeroy*, (Nicolaus) a rege delegatus cum Protestantibus de pace agit, III. 524. de pace cum Guisio agit, IV. 597. et cum Balsacis de Aureliani arce et praefectura, 598. diploma quo Guisius equitum magister et regni praefes constituitur ad regem affert et cum Guisio transigit, 601. ex eo et Aurelianensi negotio regi suspectus, 603. ejus cum Espernonio simultates, 616. conjuratos ad Espernonium capiendum hortatur, 618. ab aula relegatus, 623. ob id a rege alienatus, 624. cum Allincurio filio ad Henoticos deficit in Concilium Unionis allecti, 709. cum Mornaeo Plessio collocutus de pace inter regem et Meduanum injicit sermones, 855. cum Meduanii mandatis in regia castra venit de pace acturus, 857. regis animum de pace tentat, 870. Lutetia excedit, Meduano vale dicto, V. 273. de induciis et pace agit, 303. per Car. Allincurium filium cum rege de Pontesiae transigit, 339. de pace cum Richardoto agit, 686. apologiam qua N. Hostae prodicionem a se amovet, edit, VI. 259
- NEOVILLA ALLINCURIUS, *d'Allincour*, (Carolus) Villaregii filius Romam a rege legatus, pontifici de sententia divortii gratias acturus, et de nova uxore consulturus, VI. 3, 400
- NERACUM, *Nerac*, a Protestantibus desertum, II. 286
- NERII, *Neri*, (Philippi) decessus et elogium, V. 504
- NEVILLUS, *Nevil*, (Carolus) Westmorlandiae comes pro pontificia religione arma sumit, II. 764. ejus copiae mox dissipatae, 765. in Belgium evadit, 766
- NEUSTRIA, *Normandie*, res illic gestae, II. 172, 195, 293, 335, 341, 351. III. 60, 145, 308, 312, 326. IV. 797, 830. V. 110, 141, 161, 358.
- NICOSIA CYPRI metropolis a Mustapha purpurato obsessa, III. 12, capta 17
- NIHAUSIUM in Livonia a Joanne Basilii filio Moscoviae imperatore captum, I. 721. a Joanne Sario Samoscio receptum, VI. 122
- NIORTIUM, *Niort*, ab Andeloto captum, II. 685. a Ludensi comite irritum obsessum, 716. Andino deditum, 741. a Navarro interceptum, IV. 682
- NISOVII, five Kosaci Moldaviam et Tatariam Precoopensem vastant, III. 424. eorum descriptio, 708. Benderiam et Cosloviam incendunt, Tatarosque caedunt, IV. 781. Turcas excursionibus infestant, V. 12. Tataros profligant, 13. Wallachiam et Podoliam vastant, 401. Sigismundo Transilvano militant, 539. a Turcis transfugere certi re detecta male mulctantur, VI. 236. Livoniam vastant, 119
- NIVELLA, *Nivelle*, a Farnesio capta, III. 599. a Belgii Ordinibus recepta, 777. mox a regis recepta et direpta, 781
- NIVERNIUS. *Vide Clivius.*
- NIVERNIUS GONZAGA, *de Gonzague duc de Nevers*, (Ludovicus) accepta a pontifice pecunia cum copiis Italicis in Allobroges descendit, II. 611. Matisconem capit, mox vulnere debilitatus, 612. pro Condae vita intercedit, III. 127. Parisiensi lanienae stimulos addit, 130. Henrici Engolismensis conjurationem eludit, 200. in praelio ad Drocum occisus, 323
- (t)
- NIVERNIUS

I N D E X.

- NIVERNIUS GONZAGA** (Ludovicus) scripto Henricum III a Pinarolii et Savillani restitutione dehortatur, III. 350, 360. harum urbium praefecturam abdicat, 362. ingens inter eum et Montpensierum rixa, tandem composita, 816. uxoris jus in Brabantiae et Limburgi principatu scripto vindicat, IV. 13. Henoticorum foederi renunciat, 266, 267. ejus rationes, 268. edicto pacta cum Guisio et Henoticis confirmanti subscribere recusat, tandem protestatione adhibita subscribit, 602. exercitui in Pictones mittendo summus dux destinatus se a munere excusat, regemque de Guisii consiliis monet, 611. Montem-acutum capit, 652. Ganachiam obsidet, 653. et capit, 684. Henrico IV ad stipendia Helvetiorum persolvenda pecuniam subministrat, 822. cum delecta nobilitate in regis castra venit, 869. Poxium expugnat et Lotharingiae ducem Menehildis-fani obsidione discedere cogit, 884. in pugna prope Aumalam ultimum agmen claudens fortiter se recipit, V. 118. a rege ad pontificem missus, 297. ad eum non ut legatus sed privatus admissus, 318, 323. regis magnitudinem pontifici repraesentat, 319. Henoticos non ob religionem arma sumpsisse ostendit, 322. pro rege absolutionem orat, quam pontifex negat, 324, 327. Roma discedit et legationis acta publicat, 326. pro Jesuitis academiae Parisiensis liti intercedit, 404. aerario praefectus, 433. exercitui in Belgii limite praefectus, 484. Carolum Retelensem ducem filium unicum Cameracensibus auxilio mittit, 491. ex dysenteria obit, 502. ejus elogium, *ib.*
- NIVERNIUS GONZAGA** (Carolus) Ludovici filius a patre cum auxiliariis missus Cameracum introducit, V. 491, 492. Catharinam Caroli Meduanii filiam uxorem ducit, 805. longinquam peregrinationem suscipit, VI. 107. in Hungaria fortiter se gerit, in Budae oppugnatione gravi vulnere ictus, 108
- NOALLIUS**, *de Noailles*, (Aegidius) senator Burdigalensis in Scotiam missus, II. 148. in Poloniam et dein Constantinopolim missus, III. 273
- NOALLIUS** (Franciscus) episcopus Aquensis sedendi praerogativam senatus Veneti judicio retinet, oratore Hispano frustra reclamante, I. 700. a Catharina regina parente ad Turcam missus de Algeriae regno filio Andium duci comparando acturus, III. 154, 202. pro Venetis de pace intercedit, 206, 212. ejus ad regem liberum de bello in Belgium transferendo consilium, IV. 270, 275
- NOBILII**, *Nobili*, (Flaminii) obitus et elogium, IV. 898
- NOCLEUS**. *Vide* Bellovasius.
- NOERCARIUS SANTALGONDANUS**, *de Ste Aldegonde Sr de Noircarmes*, (Philippus) Valencianus obsidet, et capit, II. 554
- NOERCARIUS SELLIUS**, *de Noircarmes baron de Selles*, (Joannes) in Hispaniam ab Ordinibus Belgii missus inde redit, Matthiae pacificatione elusa, III. 600. ad Buchanium captus, 781. obit, 782
- NOGARETIUS VALETA**, *de Nogaret de la Valette*, (Jo.) Blasii Monlucii emissarius consilia in Protestantium perniciem agit, III. 59
- NOGARETIUS VALETA**, *de Nogaret de la Valette*, (Jo. Lud.) Joannis filius secundogenitus Espernonii dux et par Franciae creatus, IV. 34. Joanna Moia repudicata cum Christierna Valdemontia sponsalia contrahit, 34, 35. Bononiae et Metis praefectus, 158. ad Navarrum a rege missus, conditionibus propositis, 221. ejus peditatus Gallici praefecti aucta dignitas, 222. Diviodurum a Guisio tentatum servat, 263. Provinciae praefes, 411. in Provinciani cum exercitu venit et Senam capit, 423. mox et Caturigum civitatem, 424. Margaritam Foxiam Candalam uxorem ducit, 453. a Castellionaeo paene interceptus, 468. maris et Neustriae praefecturis donatus, 561. ejus cum P. Espinaco Lugdunensi praefule contumeliosum coram rege diverbium, 562. ejus libello Gaverstoni historiam invidiose memoranti responsum, 563. Rotomagum adit, 567. libellum pro se et fratre apologeticum Guisianorumque ambitionem perstringentem edit, 589. Autricum venit, Neustriae praefecturam egerat, ac in Santones et Engolismensem agrum cum summo imperio proficiscitur, 592. ejus cum Villaregio similtates, 616. vires et consilia cum Navarro sociare paratus, 617. impetu a conjuratis facta, 619. summa virtute et animi praesentia se periculo extricat, 620. motumque sedat, 622. cum delectis copiis ad regem venit, mox cum Aumontio reconciliatus, 737. Montem-rigolum intercipit, 761. relictis Henrici IV castris Engulismam se confert, 795. Burgum interceptum recipit, 889. Villabosium capit et in Provinciam se confert, V. 151, 155. Antipolim et Grinicum recipit, 159. Aquas Sextias obsidet, 339. Provinciales male habet, 439. quibus Diguierius succurrit, 440. Espernonio ad conditiones adacto et Aquensi munimento destructo, 441. Brignolii facis pulvere nitrato incensis, paulum abfuit, oppressus, 516
- NOGARETIUS VALETA**, *de Nogaret Sr de la Valette*, (Bernardus) Helvetios auxiliares fundit, IV. 485. principatui Saluciano praefectus a fratre Espernonio monitus foedus cum Diguierio contra Guisianos init, 609. Lambescum expugnat, 823. Tolonii arcem intercipit, 826. Sabaudum in Provinciam descendenti fortiter se opponit, multis castellis captis, 890. Pontevesium caedit, 892. Sabaudos ad Sparronem fundit, V. 90. Dignam capit, 94. Sabaudum ad Vinonem fundit, 96. ad Rupemburnam occisus. Ejus elogium, 154
- NOIELLA BURSIIUS**, *de Noyelles Sr de Bours*, (Pontius) arcem Antuerpianam occupat, Ordinibusque tradit, III. 552. ab Ordinibus deficit, 685. Mecliniam Farnesio tradit, 693. Mecliniae et mox Cartraci praefectura amotus, 778. occisus, IV. 17
- NONII**, *Nunez*, (Ferd.) obitus et elogium, I. 401
- NONII**, *Nunnez*, (Petri) mors et elogium, III. 545
- NORDOVICUS**. *Vide* Douza.
- NORFOLCIUS**. *Vide* Howardus.
- NORMANUS** nauta navem in Broagii portu incendit, II. 786
- NORRISIUS**, *Norris*, (Edvardus) Hohenloum ad certamen provocat, IV. 488. ad disparis conditionis objectionem diluendam eques a Leicestrio creatus, *ib.* Ostendae praefectus Blaceburgum intercipit, V. 36. cum 2000 Anglis in Armorica Pimpolium appellit et Dumbarenfi se adjungit, 82
- NORRISIUS**, *Norris*, (Joannes) Belgii Ordinibus militat, et strenue se gerit, III. 608. Stenvicae suppetias fert, IV. 4. Rennebergii impetus reprimat, 7. juxta Graviam Hispanos caedit, ipse vulneratus, 386. Coronam oppugnat inferiusque oppidum capit, 775. Hispanos fundit et inde discedit, 776. Ulißiponam irrita tentat, 778
- NORTHUMBRIUS**. *Vide* Dudleius.
- NORTHUMBRIUS** comes PERCIUS, *Percy comte de Northumberland*, (Thomas) ad majorum religionem in Anglia restituendam contra Elisabetham arma sumit, II. 764. scriptum belli rationes explicans evulgat, *ib.* copiis dissipatis, 765. in Scotiam fugit, ibi a Moravio Prorege Elisabethae gratiam

I N D E X.

- gratiam captantis in custodiam traditus, 766. a Mortonio traditus et Eboraci securi percussus, III. 98
- NORTII, du Nort, (Olivarii)** in Indias navigatio, VI. 83
- NOSOCOMIUM** in Sammarcelliano suburbio ab Henrico III rege institutum ab Henrico IV locupletatum, VI. 377
- NOSTRADAMUS (Michael)** astrologus Tolosenses periculi imminentis admonet, II. 329
- NOVESIUM, Nuys,** a Nuenario captum, IV. 341. a Farnesio receptum, 389
- NOVESIANI** praesidium Hispanum pellunt, V. 206
- NOVIGRADUM** in Pannonia a Matthia Austro captum, V. 386. Turcis deditum, VI. 294
- NOVIODUNUM, Noyon,** ab Henrico IV captum, V. 74. a Mansfeldio receptum, 209
- NOVIOMAGUS BAIOCASSIUM, Bayeux. Vide** Baiocassium civitas.
- NOVUM-CASTRUM, Neufchastel,** a Parmensi captum, V. 118
- NUELLIUS, de Nully, (Stephanus)** curiae vectigalium primarius praeses constitutus, Placio occiso iussus, III. 138. Henoticorum in urbe princeps, IV. 440. specie religionis Autricum adit et Henoticos novo sacramento in Guisii verba adigit, sciente et patiente rege, 582. Guisium ut matura ex aula discessione vitae consulat frustra monet, 669. comprehensus, 671
- NUENARIUS, de Newenar, (Adolfus)** Meursiae comes Arnhemium firmat, IV. 324. Erpraetum intercipit, 340. et Novesium, 341. mox a Fr. Verdugo fufus, 342. Iselortum et Bergerhofdum mox receptum capit, *ib.* Neomagum et Betuam irrito tentat, *ib.* Ultrajecto seditiosos pellit, 545. miserabili casu perit, 773
- O.
- OATAZENUS. Vide** Hametes.
- OBELISCUS** in Vaticano loco obscuro defofus in beati Petri aream artificiosis machinis a Dominico Fontana transfertur, IV. 371
- O-BRIEN (Connogherus)** Twomundiae comes arma sumit, sed desertus in Galliam confugit, mox supplex bonis restituitur, II. 773
- OCELLORUM, Exilles,** arx a Columbello intercepta, II. 708. a regis recepta, 709. a Diguierio irrito tentata, IV. 890. mox capta, 892. a Diguierio capta, V. 509
- O-CONORI** turbas in Hibernia cient, III. 561
- OETINGENSIS** comes (Lud.) et ejus filius Ludovicus a Caesare proscripti, I. 150. Alberto Brandeburgico in bello Metensi militant, 390. in gratiam recepti alteros filios Fred. et Wolfangum in gratitudinis postulant, 405
- OISELLIUS. Vide** Clutinius.
- OLDENSEELA, Oldenzeel,** in Frisia a Mauritio Nassovio capta, V. 705. a Spinola expugnata, VI. 278
- OLISSIPONAE, Lisbona,** pestilentia grassatur, III. 728. urbs ab Albano capta, 754
- OLISSIPONENSES, ceux de Lisbona,** Portugalliae regnum in electionem cadere contendunt, III. 724. Antonio Cratenfi favent, 726
- OLIVARES, Olivarez,** Hispanus a Diguierio fufus, V. 98
- OLIVARIUS, Olivier, (Antonius)** Montium Hannoniae interceptorum auctor, III. 180. occisus et caput ejus in Harlemum jactu immissum, 215
- OLIVARIUS (Franciscus)** Galliae cancellarius leges salutare promulgat, I. 110. domum relegatus, 217. in aulam revocatus, 767. obit, 833
- OLIVARIUS (Seraphinus)** Francisci naturalis filius cardinalis creatus, VI. 241
- OMEDES (Joan.)** Ordinis Melitenis princeps arcem munire negligens, I. 269. Tripolis captae occasione praebet, 270. facti invidiam in Aramontium et Gallos rejicit, 272. sed a rege postulatus literis eam diluit, 273
- OMINA,** III. 276
- O-MORI** turbas in Hibernia cient, III. 561
- OMMELANDENSES** inter et Groeningenses de finibus dissidium, III. 618. mox compositum, 622
- O-NEAL** familiae genus, factiones et diffidia, II. 551
- O-NEAL (Shani)** rebellio, II. 551. caedes, 552
- ONOSBACENSIS. Vide** Brandeburgicus.
- OPORINI (Joan.)** obitus et elogium, II. 658
- OPPEDA. Vide** Minerius.
- ORANUM, Oran,** a Turcis irritum obsessum, I. 591. a Mauris irritum obsessum, II. 384
- ORCADENSIUM** arma et pugnandi modus, I. 190
- ORDINGA, Ordingen,** ad Rhenum a Blancarto astu intercepta, IV. 205
- ORDO S. MICHAELIS,** Anniversarium celebratum, I. 219. xviii equites creati, I. 773. II. 26. Capitulum celebratum et libellus equitum nomine regi oblatum, III. 160
- ORDINIS Melitenis** equites Naupactum et Patras capiunt et destruunt, VI. 186
- ORDO S. STEPHANI** post Marcianam victoriam a Cosmo Florentinorum duce institutus, I. 498. II. 68. a PP. Pio IV confirmatus cum privilegiis, 255
- ORDO S. LAZARI** equitum. Ejus origo, historia, abolitio et instauratio, II. 464
- ORDO S. SPIRITUS** ab Henrico III institutus, III. 668
- ORDINES** devotorum novi in Gallia admissi aut instituti, VI. 257
- ORDINIS Teutonici** equites Livoniae tertiam partem occupant, I. 711. eorum historia, 712
- ORDINES Burgundiae** pro plebis levamento libellum supplicem invidiosum regi porrigunt, III. 631
- ORILLACUM, Aurillac,** a Protestantibus interceptum, II. 723
- ORMONDIUS. Vide** Botelerus.
- ORNANUS, sive a Basilica d'Ornano, (Sanpetrus)** in Corsica descensum facit, I. 425. Curiae arcis obsidionem sustinet magna virtutis laude, 507. eruptione facta hostes caedit, vulnere tamen accepto de vita periclitatur et arcem tandem dedit, *ib.* Corsos ad defectionem sollicitat, II. 384. Gallo, Pontifice, Cosmo, Turca, ut auxilia subministrarent exoratis, *ib.* cum CL Corsicam ingreditur, Istriam capit, Genuenses fundit et totam fere insulam sui juris facit, 410. Portum veterem capit, mox a praefecto corrupto proditum, 413. Genuenses caedit, 507. uxorem propria manu occidit, 580. mox ipse in proelio occisus, 581
- ORNANUS (Alfonfus)** Sanpetri filius Corforum dux electus, II. 581. in Helvetiorum auxilium clade strenuam navat operam, IV. 485. ad Basiliam defendendam se cum capitis periculo offert, 575. Lugdunum ad Meduanum opprimendum missus frustra est, 672. cum Diguierio de induciis convenit, 725. Genesii fanum et Scalas capit, V. 514. de induciis cum Sabaudis convenit, 515. Aquitaniae vicarius et equitum tribunus creatus, 701
- ORSOIUM, Orsoy,** a Fr. Mendoza captum, V. 758. Cliviae Ordines irritum repossunt, 759
- ORTELII (Abrahami)** obitus et elogium, V. 746
- ORVILLERIUS**

I N D E X.

- ORVILLERIUS**, *d'Orvillerius*, a Gomerone in Ha-nae arce relictus, V. 473. regios introducit, 475. infidiis petitus cum captivis agit eosque dimittit, 479. Sessevallo in arce relicto Roiam concedit, 480
- OSIANDRI** (Andr.) mors et elogium, I. 399
- OSMAN** purpuratus Sumachiam et Derbentum redigit, III. 654. Sumachiam deserit, 659. Sahamalis filiam uxorem ducit, 660. mox focerum trucidat, ejus ditione ab Amurathe donatus, 661. bello Perfico summus dux destinatus purpuratorum princeps creatur, IV. 234, 350. variis cladibus acceptis Taurisium capit, 359. diripit et arce firmat, 360. a Persis fufus, 361. altera etiam clade accepta obit, 362
- OSORII**, *Oforio*, (Hieronymi) decessus et elogium, III. 799
- OSSATUS**, *d'Offat*, (Arnoldus) Roma in aulam a rege evocatus se excusat. Ejus elogium, IV. 624. decreto a pontifice contra regem facto Roma discedit, 734. Confalvi Pontii libro de regis reconciliati absolutione responsum edit, V. 298. regis procurator constitutus pro eo absolutionem petit, 518. et obtinet difficultatibus magna ejus solertia superatis, 522. cardinalis creatus, 753. Cum Jac. Sirmondo et pontifice agit; eos a Sammartini patrocinio divertit, 823. ejus decessus et elogium, VI. 244
- OSSUNIUS** (P.) e pugna Drocensi fugiens ex pudore vitam inedia finit, II. 323
- OSTENDA** a Pardeo Mota irrita tentata, IV. 324. ejus descriptio, VI. 76. obsidio coepta, 77. continuata, 81, 82, 101, 105, 193, 197, 203, 207. urbs tandem dedita, 208
- OSTIA** ab Albano capta, I. 595. a Strozio recepta, 599
- OSVALDI** (Erasmi) mors et elogium, III. 703
- OTMARSUMA**, *Oetmarsen*, a Mauritio capta, V. 168. a Friderico Bergensi recepta, 215
- OXI** (Petri) mors, III. 404
- OXYACANTHA**, alias Spina alba, Lutetiae perpetrata laniena reflorescit, III. 138
- P.
- PACECUS**, *Pacheco*, (Ferd.) Ascalonae dux, Hispanus orator pontificem ad bellum contra Venetos incitat, VI. 386
- PACECUS** (Petrus) cardinalis Julii III pontificis electioni interest, 213. regni Neapolitani prorex, 423
- PAETI**, *Pæto*, (Lucae) mors et elogium, IV. 43
- PAGETUS**, *Paget baron de Beaufort*, (Gul.) obit. Ejus elogium, II. 387
- PALATINUS** (Fridericus II) septemvir supplex ad Caesarem venit, I. 88. pro Hesso intercedit, 281. Lutheri doctrinam per ditionem suam recipit, 59. in comitiis Augustanis concilii libertatem urget, 155, 156. Caesari religionis formulam urgenti non reclamatur, 172. subscribit, 173. Philippum Hispaniae principem excipit, 199. ad Henricum II oratores pacem suadentes mittit, 351. tormenta Mauritio aegre suppeditat, 364. cum Alberto Brandeburgico de pace cum episcopis agit, 403, 404, 410. obit, 604
- PALATINUS** septemvir (Otho Henricus) Friderico succedit, I. 604. obit, 789
- PALATINUS** septemvir (Fridericus III) Othoni Henrico agnatus succedit, I. 789. ad Condaeum scribit, II. 180. Zulegerum in aulam et Condae castra mittit, 607. pecuniam Hispanicam Manhemii intercipit, 639. cum Anabaptistis Frankenthalae colloquium indicit, III. 71. ejus cum Henrico Poloniae rege colloquium liberum, 298. copias Christophoro filio duce ad Araufionensis subsidium mittit, 373. Christophoro ad Mocam fuso et palude absorpto, 375. ejus mors et elogium, 461
- PALATINUS** (Ludovicus) septemvir Friderico III patri succedit, III. 461. ad Caesarem pro Gebbardo Truchefio contra pontificium diploma scribit, IV. 185. ejus mors, uxore secunda nuper ducta, 191
- PALATINUS** (Fridericus IV) septemvir Constantinam Aloisam Julianam Araufionensis filiam in uxorem ducit, V. 206. principatui Simerensi succedit, 742. pro Bullionio apud regem intercedit, VI. 169
- PALATINUS** (Jo. Casimirus) Friderici III septemviri filius cum copiis auxiliaribus se Condaeo adjungit, II. 615. dimissus in Germaniam redit, 625. Elisabetham Augusti Saxonis septemviri filiam uxorem ducit, 778. cum copiis in Galliam descendit, III. 483. Alençonio se adjungit, et abdicato summo imperio exercitum illi tradit, 486. de pace violata apud regem per literas exposulat, 497. pecunia a rege accepta in Germaniam redit, 498. literas exposulatorias ad regem mittit, 519. ad regem super bello scribit, 520. copias pro Belgii Ordinibus conscribere suscipit, 605. Ordinum copiis se adjungit, 608. Gandensium causam apud Ordines protegendam suscipit, 613. a Gandensibus honorifice exceptus, 614. in Angliam proficitur magnifice ab Elisabetha exceptus, 680. Germanis suis ignominiose e Belgio discedentibus in Germaniam indignabundus redit, 681. Gebbardo Truchefio Colonienfi auxiliaturus copias conscribit, IV. 180. Wormatiae indicta comitia urget, 182. ad Caesarem rescribit, 187. morte Ludovici Palatini ab exercitu nulla re facta discedit, 191. discessionis suae rationem scripto publicato exponit, *ib.* Saxonem a Gallica expeditione dehortatur, V. 49. obit, 178
- PALEOTI**, *Paleotti*, (Gabrielis) obitus et elogium, V. 716
- PALFIUS** (Nic.) Turcorum insidias fortiter evadit, V. 196. Tataros in Danubii transitu caedit, 392. domum redeuntes fundit, 401. Vicegradum capit, 551. Vaciam intercipit et incendit, 572. Sambocam capit, 573. Totifam intercipit, 713. Pappam capit et Javarinum irrita obfidet, 714. Tataros caedit, 790. Turcicam in Danubio paene totam classem intercipit, 791. de pace cum Turcis irrita agit, 792. Strigonio praefectus, 793
- PALLAVICINUS** (Sfortia) Caesari in Smalcaldico bello militat, I. 72. et in bello Dacico, 317, 318. in Lippae obsidione strenue se gerit, 321. Martinusium cardinalem interficit, 322. ad Ferdinandum missus, 324. a Turcis captus, 331
- PALLAVICINUS** (Alex.) ex P. Aloisii Farnesii intersectoribus, I. 158. capite luit, 301
- PALLAVICINUS** (Camillus) in P. Aloisii Farnesii caedem conjurat, I. 158
- PALLAVICINUS** (Hippolytus) ab Octavio Farnesio Mantuam missus, I. 211. ad Caesarem legatus, 214. captus, 331
- PALMA** nova munitio a Venetis in Fori-Julii limite contra Turcos extracta, V. 195
- PALOTA** a Turcis irrita obsessa, IV. 493
- PALUDANUS**. *Vide Santanianus*.
- PAMELII**, *Pamele*, (Jac.) decessus et elogium, IV. 487
- PANIGARTENERI**, *Paungartner*, (Augustinus) Alberti Baioari ad Concilium Tridentinum orator orationem coram patribus habet, II. 250
- PANNA

I N D E X.

- PANNA, *Panne*, (Petrus) in Mauritii Nassovii vitam conjurat a Jesuitis subornatus, ob id extremo supplicio adfectus, V. 757
- PANNONIAE, *la Hongrie*, status, I. 39. descriptio et status, 309, 310
- PANNONII tumultuantes causas graves pro armis sumptis proferunt, VI. 296
- PANNONICAE res, I. 312, 317, 366. II. 438, 493. IV. 114. V. 193, 389, 541. VI. 23, 189, 294.
- PANTAGATHI (Octaviani) obitus et elogium, II. 571
- PANVINII, *Panvini*, (Onuphrii) decessus et elogium, II. 658
- PAPA SANTALBANUS, *Pape de S. Auban*, (Albertus) Minerbiam intercipit, III. 632
- PAPPA a Turcis capta. V. 397. a Palfio et Bernstenio recepta, 714. a praesidiariis deficientibus direpta, VI. 23. a Schuartzzenburgo obsessa et capta, praesidiariis variis suppliciis excarnificatis, 24
- PAPII ANDREAE mors et elogium, IV. 43
- PARDAILLANUS SEGURIUS, *de Segur Sr de Pardailan*, (Jacobus) ad dissidia inter Protestantes in religione componenda in Germaniam a Navarro legatus, IV. 194. ad Caesarem Apologiam pro legatione et Navarri literas mittit, 198
- PARISIENSES Curiones academiae liti contra Jesuitas interveniunt et petunt ut si non Francia pellantur, saltem sacramentorum administratione, omnique alia sacra quae ad curiones spectat, functione interdicanter, V. 411, 415
- PARISIENSIS laniena, III. 130, *et seq.* gratiae pro ea Deo actae, 140. varia de ea judicia et elogia, 148. Romae magna laetitia celebrata, 152
- PARISIENSES seditiosi Guisio in urbe excepto arma capiunt, IV. 570
- PARISIENSIS tumultus a scholae juventute excitatus, I. 183
- PARISOTUS. *Vide Valeta.*
- PARIUM Franciae numerus et origo, II. 105
- PARMENSIS. *Vide Farnesius (Alex.)*
- PARMENSIS. *Vide Margarita.*
- PARMENSE bellum, I. 159. belli origo, 288. et causae praetensae, 291. et successus, 292, 296, 374
- PARNOVIA, *Pernau*, in Livonia a Polonis capta, II. 469. a Moscis capta, III. 404. a Joanne Sueciae rege capta, 847. a Suecis obsessa, IV. 109. a Suecis capta, VI. 110
- PARRII (Gulielmi) contra Elisabethae Anglae vitam conjuratio, IV. 213. supplicium, 218
- PARTHENAEUS, *de la Parthenaye*. *Vide Subisius.*
- PARUTAE (Pauli) decessus et elogium, V. 816
- PASCASII, *Pasquier*, (Stephani) contra Jesuitas in Curia Parisiensi oratio, II. 432
- PASSERATII (Joannis) contra Jesuitas oratio declamatoria, V. 418. obitus et elogium, VI. 128
- PATERBORNA episcopi nomine occupata, VI. 231
- PATRAE, *Patras*, a Melitensibus equitibus captae et dirutae, VI. 186
- PATRASSIUS CAMPANIOLUS, *de Patras Sr de Campagnol* (Bertrandus) Bononiae praefectus auxiliariis in Caleti arcem introducit, V. 601. arce expugnata captus, 602
- PATRICII, *Patrici*, (Fran.) decessus et elogium, V. 716
- PAULETANA a Pauleto nomen sumens pensitatio annua instituitur, VI. 261. decreto de ea re a rege facto et novo more in Cancellaria Palatina promulgato, 262.
- PAULUS (F.) Servita theologus Venetus contra censuram pontificiam *Considerationes* edit, VI. 392. pro Jo. Gersonis sententia contra Bellarminum
- Apologiam scribit, 394. Romam citatus se per literas defendit deque innocentia sua protestatur, 399. contra ejus vitam nefarius conatus exitu caret, 408. Senatu Veneto mox ejus patrocinium suscipiente, 409
- PEDIFOLIUS COMMERONDUS, *de Puidusou Sr de Commeronde*, (Gilbertus) per Cenomanos impie grassatur, IV. 749. a Dumbarenfi fufus, 886
- PEDIFOLIUS SEVERIUS, *du Puy du Fou Sr de la Severye* (Eusebius) Ganachiae praefectus ad regis partes transit, V. 689
- PELARGUS (Ambrosius) Tridenti concionatus in haereticos acerbius invehit et Protestantium legatis querimoniam causam praebet, I. 336
- PELETARIUS, *Pelletier*, (Joan.) Henoticorum in urbe factioni nomen dat, IV. 441
- PELETUS VERUNA, *Pelet de la Verune*, (Gaspar) Cadomensis arcis praefectus regi operam spondet, IV. 594. Henrico IV regi fidem defert, 798
- PELLETARII, *Pelletier*, (Jacobi) obitus et elogium, IV. 99
- PELLEVAEUS, *Pellevé*, (Robertus) Apameae episcopus Protestantibus publice conveniendi usum interdicens seditionis ansam praebet, II. 510
- PELLEVAEUS (Nicolaus) avunculi causam prodit, I. 107. in Scotiam missus de religionis causa disceptaturus, 811. archiepiscopus Senonensis Ferrerii regis nomine protestationem in Concilio Tridentino factam in dubium revocat et oppugnat, II. 373. pontificem urget ut Navarrum et Condaem prosciberet, IV. 287. archiepiscopus Remensis, ejus ingenium, V. 62. oratio in Henoticorum comitiis, 234. Feriae ducis orationi non inepte respondet, 237. obit, 353
- PELLICANI (Conradi) mors et elogium, I. 561
- PENAE (Joannis) obitus et elogium, I. 726
- PENNA, *Penne*, a Buria et Monlucio expugnata, II. 289
- PERALDUS, *du Perault*, Belloquadri praefectus Tarasconem intercipit, IV. 823
- PERCIUS (Henr.) Northumbriae comes in Turri Londinensi seipsum interficit, IV. 347
- PERCIUS, *Percy*, (Thomas) Northumbriae comes pro majorum religione arma sumit, II. 764. ejus copiae dissipatae, 765. in Scotiam fugit a Moravio in custodiam traditus, 766. *Vide Northumbrius.*
- PEREZIUS (Alfonsus) ejus virtus, I. 318. Olimannum et Turcos irritum aggreditur, 321. stupenda virtute elapsus, equo in paludem praecipitato interficitur, 329
- PEREZIUS (Ant.) Joan. Escovedum interfici curat, III. 552. Escovedi caedis postulatus Arragonensium privilegiorum obtentu se defendit, V. 172. codicillos Philippi manu scriptos reddere recusans in carcerem truditur, et iis redditus liberatur, sed iterum captus, et tortus evadit et in Arragoniam transfugit, 174. ad Inquisitionis tribunal raptus, 175. ad Pavium in Benearni pago et in Angliam confugit, 177
- PERIONII, *Perion*, (Joachimi) mors et elogium, I. 791
- PERONA, *Peronne*, regi reddita, V. 339
- PEROTTUS, *Perrot*, (Joannes) Momoniae praefes Hibernos rebellanteis caedit, III. 83, 246
- PERPINIANUM, *Perpignan*, a Carolo VIII Galliae rege Ferdinando Arragonio concessum, I. 5
- PERPINIANI, *de Perpignan*, (Petr. Joan.) obitus et elogium, II. 479
- PERRENOTI GRANVELLANI, *de Perrenot de Granvelle*, (Nicolai) mors et elogium, I. 230

I N D E X.

- PERRENOTI GRANVELLANI** (Antonii) Atrebatum praefulis ingenium, I. 230. fraudis in detinendo Heflo auctor, 147, 289. Parmensis belli suavor, 290. cum cardinali Lotharingo occulta Peronae confilia, 687. novorum in Belgio episcoporum creationis auctor, II. 98. archiepiscopus Mechliniensis et cardinalis Inquisitionem sensim introducere conatur, 519. in Sequanos fecedit, 521. obit. Ejus elogium, IV. 375
- PERRENOTUS CAMPANIACUS**, de *Perrenot Sr de Champigny*, (Fridericus) Belgii ordinibus militat Antuerpiae praefectus, III. 471. inde ab Hispanis pulsus, 474. Endanum fundit, 552. Woudam, Bergas et Tolam capit, 553. a plebe Bruxellenfi suspectus in vincula conjicitur, 610. ab Arausionensi liberatus, 692. Philippo pacem cum Angla suadet, IV. 771. ejus de bello in Galliam a Philippo translato iudicium, V. 10. aerario praefectus, 171
- PERRENOTUS CANTONETUS**, *Sr de Chantonnet*, (Thomas) Guisianorum aula ad tempus secessionem consulit, II. 10
- PERRETUS**, *Peretto*, (Felix) cardinalis pontifex electus Sixti v nomen assumit, IV. 294, 295
- PERRONUS DAVID**, *Davy Sr du Perron*, (Jacobus) in Protestantium religione educatus eam egerat, et in cardinalis Borbonii familiam receptus Tertianae factionis auctor fit, V. 58. ejus ingenium, *ib.* in aulam cum Vindocino cardinale veniens a rege familiariter excipitur et ei conjurationis Tertianae arcana detegit, 65. concilii regii contra Ambrosii Landriani mandata decreto subscribit, 72. Ebriocum episcopus designatus in secretum colloquium a rege admittitur, 293. regis reconciliationi et absolutioni adest, 294. Nivernio legationem ad pontificem obeunti a rege attributus se excusat, 298. regis iussu cardinalem Placentinum in Italiam discedentem Montargirium usque prosequitur, 352. regis procurator absolutionem a pontifice petit, 518. et obtinet, 522. cum Mornaeo Plessio de religione disputat, 843. cardinalis creatus, VI. 241. rationibus allatis pontificis animum flectit ad pacis cum Venetis confilia, 405
- PERROTUS**, *Perrot*, (Fran.) declamationem Italicam scriptam pro Navarro contra Sixti v proscriptionem edit, IV. 304
- PERSICUM** cum Turcis bellum ejusque causae, III. 641
- PERSAE** Erem et Sumachiam recipiunt, et Tataros caedunt, III. 659. Turcos caedunt magna strage edita, IV. 358. Turcos ad VIII CIO mox ad XX CIO occidunt, 361. Turcos iterum ad XX CIO occidunt, jumentis Taurisiana praeda et annona onustis captis et abactis, 362. in Turcos impressionem faciunt damno utrinque accepto, 363. Turcomannos caedunt, 364. Salmam ac Zeinellum capiunt, et Reivani purpuratum fundunt, 366. bellum cum Turcis renovant, V. 31. Taurisium et Nasivanum recipiunt, VI. 185, 235. Bagdatum occupant, 235. Turcos fundunt et Adenam capiunt, 295. legatos ad Caesarem mittunt, *ib.*
- PERSICI** imperii historia et successio, III. 636. fines, satrapiae, disciplina, opes, 638
- PERSICA** ad Philippum Hispanum et Rodolphum Caesarem legatio, VI. 421
- PERTHI**, *Perth*, situs opportunus, I. 730
- PERUVIA**, *Perou*, a Fr. Pizarro subacta motibus intestinis infestatur, I. 44, 45
- PESTA** a copiis Christianis capta, VI. 108. a praesidiariis Christianis deferta, 235
- PESTIS** Zuiccaviae grassatur, I. 135. in Anglia et Germania, 236. Lutetiae, 428. in Dacia, 432. per Germaniam, II. 381. Lugduni, 404. per Italiam, III. 456. Lutetiae, 814. Laoduni clavati, 815. Revaliae et Narvae, V. 35. Romae, 102. in Creta, 187. per Moscoviam, VI. 329
- PETRALONGUS**, de *Pierrelongue*, castrorum Protestantium praefectus rei in Verensi pugna male gestae auctor a regis captus et duriter habitus, II. 304
- PETRA VIVA**, de *Pierre Vive*, (Henr.) academiae Parisiensis cancellarius censurae in Lud. Servini actionem forensis pro collegio Andegavenfi contra Car. Mironem episcopum a Sorbonicis secrete factae auctor ob id a fenatu increpitus, et censurae acta suppressa, VI. 256
- PETREII**, *Petre*, (Gul.) obitus et elogium, III. 99
- PETREII**, *Petri*, (Suffridi) decessus et elogium, V. 715
- PETROBUFIERIUS**. *Vide* Cambaretus.
- PETROGURDIUS**, de *Pierre gourde*, ab Acierii exercitu cum Moventio ad Mesillacum divertit, II. 689. ibi se munit et Briffaci comitis impetus fortiter repellit, *ib.* mox frustra saniora Moventio suadens vallo exit, a regis circumventus et caesus, 690
- PEUCERI** (Gasparis) mors et elogium, VI. 128
- PEUTINGERI** (Conradi) obitus et elogium, I. 122
- PEZENACUM**, *Pezenas*, a Jac. Crusoliolo Acierio Jousae traditum, II. 277
- PHILANDRI** (Gul.) obitus et elogium, II. 468
- PHILIPPINARUM** insularum descriptio, IV. 542
- PHILIPPOPOLIS**, *Philippeville*, a Joanne Austriae capta, III. 601
- PHILIPPUS** Hispaniae rex. *Vide* Hispaniae reges.
- PHILIPPUS** Pomeraniae dux obit, II. 69
- PHAENOMENON** in coelo novum, VI. 240
- PIALIS** purpuratus Turcicae classis praefectus Jo. Andream Auriam cum classe Hispana ad Gerbin insulam intercipit, xxxiii navibus captis, II. 63. Sandaeum castra perrumpere tentantem capit, et perhonorifice excipit, munitione mox dedita, 66. Turcicae classis Melitenfi expeditioni destinatae a Solimanno praefectus, 443. ad Marzam Siroccum copias exponit, 446. nonnulla Christianorum navigia capit, 449. omnes aditus quibus ad Hermetis arcem subsidia pervenire possent obsidet, 450. de Christianorum classe certior, obsidionis solutionem urget, 455. Melitae oppidum omnibus viribus oppugnat cum damno dejectus, 458. classis ad S. Pauli stationem appellendae negotium fumit, dum Mustaphas et Afanes contra quod Pialis censuit excensionem faciunt ad oppugnationem arcis et oppidi renovandam, 461. cum classe Turcica Byzantio solvit ad Cypri insulam tendens, III. 8. militem in terram sine certamine exponit, 10. classe Christianorum conjuncta, pugnae universae aleam vitandam censet, 18. Cypro solvit et Byzantium redit, in itinere Vincentii Marii Priuli trireme capta, 19. Constantinopoli morbo aut alia de causa retentus, 21. Selimi gener, 44. quod Christianorum classem cedentem persecutus non esset, a dignitate summotus, *ib.*
- PIBRACIUS**. *Vide* Faber.
- PICARDIA**. Res in illa provincia gestae, II. 193, 194. V. 73, 339, 358
- PICCOLOMINEI**, *Piccolomini*, (Alexandri) decessus et elogium, III. 594
- PICCOLOMINEUS** (Aeneas) Senenses ad defectionem sollicitat, I. 377. in urbem receptus, 378. suspectus, 423
- PICCOLOMINEUS** (Silvius) Militiae S. Stephani conestabilis Hipponam in Africa expugnat et diripit, VI. 413
- PICORUM** gens et successio, I. 295
- PICTAVIENSIS**,

I N D E X.

- PICTAVIENSIS, *de Poitiers*, (Dianae) apud Henricum II gratia, I. 108. illum ad sectarium malum extirpandum impellit, 756. a Guisio et cardinale Lotharingo post Henrici II mortem deferta, 767. aula pulsa, *ib.*
- PICTAVIUM, *Poitiers*, a Jo. Haio irrito tentatum, III. 408. a regis irrito obsessum, V. 309. *Vide* Augustoritum.
- PICTONES, *Poictou*, res illic gestae, II. 206, 617, 685, 716, 750, 801. III. 312, 314, 330, 367, 406, 409, 411, 499, 525. IV. 278, 305, 315, 603, 644. V. 78, 307, 359.
- PICUS MIRANDULANUS comes in proelio Bassacensi occisus, II. 705
- PIENA. *Vide* Halvinius.
- PIGALLARIUS, *de Puygaillard*, Montacutum capit, II. 707. Fontanaeum desertum occupat, 750. Graviam, Talmonium et Chisaeum capit, 787. ad Geminae fanum a Lanovio fufus, 798
- PIGINAS (Odo) concionator Henoticus furore correptus obit, V. 305
- PIGNONIUM (alias VELEZIA) *Penon de Velez*, a Mahamete Buaçonis filio Turcis traditum, I. 673. frustra ab Hispanis tentatum, II. 386. a Garfia Toletano captum, 412
- PILIUS. *Vide* Claromontius.
- PINARIUS, *Pinart*, (Claud.) regi a secretis epistolis ab aula relegatus, IV. 623. Claudio filio auctor ut postquam obsidionis specie pudori ejus et famae aliquid satisfactum esset, Theodorici castrum Henoticis facile dederet, V. 61
- PINARIUS (Claudius) ob Theodorici-castrum deditio-nem a Curia Catalaunensi damnatus et bona fisco addicta, V. 62
- PINELLI, *Pinelli*, (Vincentii Joannis) obitus et elo-gium, VI. 96
- PIQUINIUS. *Vide* Dallius.
- PISANIUS VIVONUS, *de Vivonne marquis de Pisani*, (Joannes) Juliam Sabellam ducit, IV. 300. ejus ad pontificem acre responsum, 303. Guisii cardi-nalis caedis absolutionem a pontifice pro rege petit, 699. ejus cum pontifice sermones, 705. et pro- testatio, 706. decreto contra regem a pontifice facto Roma discedit, 734. sedendi praerogativam ab oratore Hispano Romae controversam vindicat, V. 17. regis ad pontificem legatus missus, 135. Condae pueritiae moderator destinatus mittitur qui eum Tremoliamque matrem in aulam adduceret, 465. ejus obitus et elogium, 815
- PISCARIUS, *du Pesché*. *Vide* Sanchamantius.
- PITHOEI, *Pithou*, (Petri) decessus et elogium, V. 643
- PLACENTIA, *Piacenza*, a Caesareis occupata, I. 160. arce tandem Octavio Farnesio Parmae duci a Philippo Hispano reddita, IV. 336
- PLACENTINUS. *Vide* Sega.
- PLACIUS, *de la Place*, (Petrus) curiae vectigalium primarius praeses, III. 137. in Parisiensi laniena interfectus, 138. ejus elogium, *ib.*
- PLANCIUS RENERIUS, *Renier de la Planche*, (Lud.) de pacanda Gallia a Catharina regina parente con-sultus, II. 11. relationem tumultus Parisiensis quando cardinalis Lotharingus urbem cum armatis ingressus esset scribit, 427
- PLANTINI, *Plantin*, (Christophori) obitus et elogi-um, IV. 785
- PLASSACUS PONTIUS, *de Pons de Plassac*, (Joannes) Pontio praefectus Roianum intercipit, IV. 399
- PLATERIUS BORDILLONIUS, *de la Platiere Sr de Beurdition* (Imbertus) Taurini restitutioni rationes contrarias proponit, II. 244. equitum tribunus cre-atus, 322
- PLESCOVIA. Ejus situs, origo et historia, III. 844. obsidio, 845. obsidio continuata, IV. 107
- PLESSIA, *de Plesse*, in Saxonia familia Theodori morte extincta, III. 68
- PLESSIUS RICHELIIUS, *du Plessis de Richelieu* (An-tonius) novae scloppetariorum equitum custodiae praefectus, I. 830. motum Caesaroduni Turo-num excitare tentat, II. 7. ejus crudelitas, 192
- PLESSIUS RICHELIIUS (N.) sapiens dictus ad Fran-ciscopolim occisus, II. 352
- PLESSIUS (Philippus) Phil. Mornaei filius in Gelria oppugnanda occisus, VI. 280
- PLESSIUS. *Vide* Mornaeus.
- PLOMBINUM, *Piombino*, a Mendoza occupatum, I. 168. a Caesare Cosmo Mediceo concessum, 376. a Philippo Jacobo Apiano redditum, 629
- PLUVIALIUS, *de Puviaut Claveau*, Maugironum fugat, II. 222. a Fr. Lanovio missus cum auxili-ariis copiis Niortium ingreditur, mox ibi vulnera-tus, 716. in proelio ad Geminae fanum egregiam navat operam, 798. in Parisiensi laniena interfec-tus, III. 131
- PODIENSIS. *Vide* Monbrunius.
- POELLA (Joannes) Rullerio accusante reus peractus, IV. 97. *Not.*
- POETUS. *Vide* Blanius.
- POIANA. *Vide* Balleolius.
- POIGNIUS. *Vide* Angeneus.
- POLINIUS, *Poulain*, (Nic.) Guisii et Henoticorum consilia regi aperit, IV. 444, 446, 566. 569. ad regem introductus, 569
- POLINIUS GARDA, *le baron de la Garde dit capi-taine Poulin*, (Ant. Iscalinus Adaemarus) in Ca-prarienses faevit, I. 227. Belgarum negotiatorum naves intercipit, 297. Turcicae classi conjunctus in Ilvam, dein et in Corficam excursionem facit, 425. Triremium praefecturae restitutus Rupellam in arctum redigit, II. 783. a Fr. Lanovio paene oppressus, 784
- POLITICORUM nominis origo, III. 135. factionis in-centores, 303
- POLITROTUS. *Vide* Mereus.
- POLONI PARNOVIAM a Suecis occupatam recipi-unt, II. 469. Andinum in regem eligunt, III. 278. delegatos in Galliam mittunt, 279. Lute-tiae magna gratulatione exceptos, 280. ad regem admissos, 286. qui eorum pro Protestantibus in-tercessionem eludit, 288. ut Henricus III in Polo-niam rediret per legatos urgent, 420. Stephanum Bathorium in regem eligunt, 425. Niscerdam reci-piunt, 720. de rege post Stephani mortem eligen-do dissident, IV. 507. Samosciani Sigismundum Suecum, Sboroviani Maximilianum Austriam regem denunciant, utrique legibus dictis, 510
- POLONI Protestantes inter se de religionis capitibus dis-sident, II. 778. ab Andino Parisiensis lanienae causa alienati, III. 272. Thorunae in Borussia con-veniunt, V. 533. contra comitia Warfaviam indicta protestantur, VI. 418. de Jesuitis querimoniam instituunt, *ib.* prope Warfaviam a regis fusi, 419
- POLONIAE regni descriptio, lingua, civitates, pro-vinciae, III. 265. regum potestas legum fraeno temperata, 268. Senatores et Palatini, 270
- POLONIAE reges, viz. SIGISMUNDUS, obit, I. 176. SIGISMUNDUS AUGUSTUS Elisabetham Ferdinan-di Romanorum et Hungariae regis filiam in uxorem ducit, I. 176. Rigam recipit et Gotardum Kettle-rum Ordinis Livonici magistrum Curlandiae ac Semigalliae ducem creat, II. 135. foedus cum Daniae rege contra Suecum init, 263. ejus obi-tus, III. 155. funus, 300. HENRICUS Andiu-m dux. *Vide* Henricus III Galliae rex. STE-PHANUS BATHORIUS Transilvaniae princeps Polo-niae

I N D E X.

- loniae rex electus, III. 425. inauguratus, 458. Gedanenſes proſcribit, 567. cum iis tranſigit, 569. Georgium Frid. Brandeburgicum Anſbacenſem Boruffiae adminiſtratorem conſtituit, 569. Duneburgum et Wendam recipit; Jo. Podicovam Walachia pellit et capit, 706. Warſaviae comitia celebrat, bellumque contra Moſcum decernit, *ib.* judiciorum formulam per Poloniam ordinat, 707. Podocovam capite pleſtit, 708. Moſci legatos inauditos dimittit, 709. bellum Moſco denunci- at, 710. de belli ratione conſultat, 711. Gotar- dum Ketlerum Curlandiae ducem in clientelam recipit, 712. Polotiam obſidet, 713. et capit, 715. templum epifcopo Ruſſo ad Graecos ritus vetus permittit, novum Romanae eccleſiae cultori- bus attribuit, 716. Socolam et Suſam capit, 717. Warſaviae comitia celebrat, ibi belli fuſcepti invidia laceratus et a Jo. Samoſcio deſenſus, 719. de belli contra Moſcum ratione conſultat, 818. Welifium capit, 820. mox Uſviatam, 821. et Lukos, 824. Nevelam et Jeſerſciam deditione accipit, 825. Savolocia mox a Samoſcio capta, 827. Ri- gam in fidem accipit, 828. Comitia Warſaviae celebrat et biennale tributum impetrat, 828. Tur- ci et Tatarum legatos excipit, 829. ad Moſcum acerbe ſcribit, 842. Oſtroviam capit, *ib.* Pleſ- coviam obſidet, 845. de pace agit, 849, 851. pacem cum Moſcis facit, IV. 108. Rigam venit et a Sueco Livoniae partem ab eo occupatam repetit, 110. Tatarorum legatos excipit, 111. Jancolam Walachiae deſpotam morte afficit, 112. Warſa- viae comitia celebrat, *ib.* cum Gedanenſibus tran- ſigit, 224. Muſtaſam a Turco legatum audit, 225. Warſaviae comitia celebrat, et Chr. Sborov- ium proſcribit, 345. cum Moſco inducias pa- ciſcitur, 346. ejus deceſſus et elogium, 379. SIGISMUNDUS Joannis Sueciae regis filius Polo- niae rex, a Samoſcianis electus, IV. 510. Geda- num venit legeſque ei dictas jurejurando firmat, 512. Cracoviam ingreditur mox ſolenni ritu inau- guratus, 514. ei de Polonorum in Livonia jure controverſia mota, 515: cum Maximiliano Au- ſtrio tranſigit, 517, 780. Joannem Suecum pa- trem in Livonia inviſit, 782. Amurathis Turcae interventu Elifabethae Anglae reconciliatus, V. 13 Annam Caroli archiducis filiam uxorem ducit, ita diſſidium inter ſe et Auſtriacos componens, 34, 181. Stoccolmiam Suecici regni poſſeſſionem adeptu- rus adit, 207. rex Upſaliae inauguratus, 375. de Auguſtana confeſſione ſervanda fidem interponit et Stoccolmiae regni comitia indicit, 376. in Poloni- am redit, *ib.* Comitia Cracoviae celebrat ubi de bello Turcico deliberatur, 540. in Boruffia tem- pla a Proteſtantibus aufert et de majorum religione in Suecia reſtituenda cogitat, 582. per legatos de Caroli patrum prava regni adminiſtratione querimoni- am inſtituit, cui Carolus reſpondet, 583. a foedere cum Caefare contra Turcos ineundo ſe excuſat, 667. pro pace inter Philippum et Anglos Batavos- que partes ſuas irritum interponit, 708. in Livoniam cum exercitu progreditur, VI. 117. ad Livonos ſcribit, 118, 119. Ordinum decreto regia digni- tate in Suecia exauctoratus, 232. uxoris prioris ſororem Caroli archiducis filiam ducit, 336. cum Rokoflanis tranſigit, 356
- POLONIAE regni comitia celebrata. Warſaviae de rege eligendo, III. 274. IV. 507. Warſaviae de templo Rigae Jeſuitis patribus reſtituendo, et Kalendario Gregoriano, IV. 781. Cracoviae de bello contra Turcos movendo, V. 540. Warſa- viae de Livoniae regimine conſtituendo, 775. War- ſaviae de Rokoflanorum negotio, VI. 419
- POLONICAE res, I. 38, 175. II. 134, 399, 658. III. 126, 154, 265, 286, 290, 299, 321, 420, 457, 565, 705, 817, 841. IV. 107, 224, 344, 507, 780. V. 11, 34, 533, 582, 771. VI. 109, 299, 336, 355, 417.
- POLOTIA, *Poloczko*, a Moſcis capta, II. 388. ejus ditio, fitus et obſidio, III. 712. deditione tandem Stephano Poloniae regi facta, 715. Bibliotheca, 716
- POLVILLERIUS, *le baron de Polweiler*, (Nic.) Phi- lippo militans in Sebuſianos deſcenſum facit, I. 662. nulla re memorabili facta recedit, 663
- POLUS, *Pole*, (Reginaldus) cardinalis reſponſionis Mendozae proteſtationi de Synodi Tridentinae vitio a pontifice factae auctor, I. 171. pontificatum non ambiens duobus tantum ſuffragiis deficientibus illa dignitate excidit, 213. natalibus reſtitutus, 447. in Angliam legatus, 448. in itinere Carolum v Caefarem et Henricum II Franciae regem ad pacem hortatur, 453. in Angliam venit, 454. regnum ad unitatem cum eccleſia Romana revocat, 455. colloquio de pace inter Carolum v Caefarem et Henricum II Galliae regem intereſt, 524. academiam Cantabrigienſem per delegatos viſitat, 577. ejus deceſſus et elogium, 702
- POMERANIAE dux (Philippus) obit, II. 69
- PONS ADAEMARI, *Ponteau de Mer*, a rege captus, IV. 827
- PONS-EPISCOPI, *Pons l'evêſque*, ab Henrico IV cap- tus, IV. 827
- PONS-ESIAE, *Pontoife*, a Navarro obſeſſus, IV. 759. et captus, 760. a Meduano captus, 830. a Na- varro receptus, V. 339
- PONTIS-ARCUENSIS, *Pont de l'Arche*, arx ab Heno- ticis intercepta, V. 141
- PONCENACUS, *de Poncenac*, copias Condae nomine conſcribit, II. 610. mox fuſus et copiae diſſipa- tae, 611. in nocturna pugna per errorem occiſus, 621
- PONCETUS, *Poncet*, (Mauritius) in aulicorum mo- res inveſtus, Melodunum relegatur, IV. 152
- PONTACUS, *de Pontac*, (Arnoldus) epifcopus Vaſa- tenſis de diſciplina collapſa eccleſiaeque Gallicanae ſtatu a praefulum conventu delegatus apud regem expoſtulat, III. 677
- PONTANUS, *da Ponte*, (Nic.) Venetiarum dux elec- tus, III. 592. obit. Ejus elogium, IV. 291
- PONTEVESIUS, *de Pontevez*, Flaccianus. *Vide Fla- cianus*.
- PONTEVESIUS (Gaſpar) Carſii comes Aquas Sex- tias in regis obſequium reducit, V. 339. Eſperno- nio ſe cum nobilitate opponit, 439. Salonis oppi- dum intercipit, 510
- PONTIFICES Romani, viz. LEO X PP. epifcopos praefulesque eligendi poteſtatem Galliae regibus con- cedit, I. 17. diplomata omnium delictorum ex- piationem pollicita per orbem Chriſtianum mittit, 18. Urbini ducem bello fruſtra perfequitur, 19. adſinitatem cum Francisco I contrahit eique pe- cuniam ex bonis eccleſiaſticis coactam in quos vel- let uſus abſumendi poteſtatem concedit, *ib.* foedus cum Carolo v Imp. init, 20. moritur, 21. CLEMENS VII papa electus, I. 22. foedus cum Caefare percutit, 24. decedit, 25. PAULI III PP. creati ingenium et mores, I. 25. Nicaeae cum Francisco I congreſſus, 28. Guidum Ubal- dum Roboreum Camertibus, Aſcanium Colum- nam Palliano ſpoliat, 44. Hermannum archie- piſcopum Coloniensem proſcribit, 60. ad Helve- tios de bello in Proteſtantes Germanos fuſcipiendo ſcribit, 70. Parmam et Placentiam filio P. Aloifio Farneſio attribuit, 156. aſtrogiae addiſtus, 158. de

de Placentiae Octavio nepoti restitutione cum Caesare agit, 160. Concilium Tridentum revocare differt, 163. ad Germanos episcopos super Concilii translatione scribit, 165. Mendozae protestationi scripto cujus auctor Reginaldus Polus cardinalis, respondet, 170. legatos ad Caesarem mittit, coenaeque Dominicæ integræ usum sub conditionibus permittit, 200. nepotibus Octavio Camertii principatum, Horatio Castrî dominium destinat, 210. mors et mores, 211, 212. JULIUS III pontifex electus, ejus ingenium et mores, I. 215. Concilium Tridenti indicit, 233. ad Helvetios scribit, ut legatos Tridentum mittant hortatus, 286. Octavium Farnesium bello adoritur, 290. belli pertæsus legatos ad Caesarem et in Galliam mittit, 303. cum Henrico II convenit, 348. et ab armis contra Octavium Parmensem abstinet, 349. Caesare consentiente, 350. de Martinusii cardinalis caede Ferdinandum Romanorum regem absolvit, 368. Senarum imperio inhiat, 418. rerum in Senensi ditione pacificandarum viam init, 420, 423. ejus ingenium, 481. obitus et mores, 517. MARCELLUS II papa electus, I. 520. ejus ingenium, mores et obitus, 521. PAULI IV pontificis electio, ingenium et mores, I. 525. a Cosmo alienus animus, 540. ob privatas injurias Caesari infestus copiarum delectus habet, 542. foedus cum Henrico II init, 546. sex cardinales creat, 551. Columnios proscribit et castella occupat, 583. Caesari et Philippo de Neapolis et Siciliae regnis S. Sedis beneficiariis litem movet, 584. Ascanium Corneum comprehendere irritò tentat, 588. de induciis cum Albano convenit, 596. cum Philippo de pace transigit, 637. Ferdinandi Caesaris oratorem non admittit, Ferdinandique inaugurationem quasi non rite factam S. Sede non consentiente improbat, 707. oratorem tandem non publice sed privatim admittit, 708. a suis alienatus, 744. Carafis dignitates abrogat, 745. novos episcopatus in India et Belgio erigit, 746. obit, 788. Carasæ familiae insignibus per urbem a plebe confractis, 789. PIUS IV pontifex electus, I. 797. ejus ingenium et mores, 798. Imperatoriam dignitatem in Ferdinandum translatam ratam habet, *ib.* Mediceae gentis nomen et insignia usurpat, et privatis caritatibus indulget, II. 50. Cosmum Mediceum Hetrueriae regem creare meditat, 51. Concilii Tridentini instaurationem in longum extrahit, 51, 53. odium in Carafas renudat, Carolo cardinali et Joanne Montorii comite in carcerem trusus, 52. Petilianum contra fidem spoliat, 53. Concilium instaurare persuasus, legatos deligit, 54. Concilium instaurat, 129. ad Germaniae principes Naumburgi congregatos legatos mittit, 130. item ad Fridericum Daniae regem, et Elisabetham Angliae reginam, 131. Carasam Carolum cardinalem et Joannem Montorii comitem morti addicit, 136. in suas caritates indulgentia, 137. una vice 18 cardinales creat, *ib.* cardinalem Ferrariensem in Galliam mittit, 140. de Concilio, Hispanis praesertim episcopis anxius, legatos Tridentum mittit, 247. de Concilii libertate petitiones eludit, 248. contra Gallicanos episcopos exasperatus, 249. cardinalem Lotharingum perstringit, 253. de ejus mandatis anxius, quantum potest episcoporum cogit, ut major votorum esset numerus, *ib.* emendationem et Concilii finem urget, 364. cardinalibus inquisitoribus in haereticos et fautores summarie et extra judicium inquirendi et sententiam ferendi potestatem per Galliam diplomate concedit, et Joannam Navarram ipse Romam citat, et ni compareret, dignitate pri-

Tom. VI.

vat, 367. Oisellii regis nomine interventu, mox ista revocat, 369. Concilii acta confirmat, 376. Inquisitionis tribunal Mediolani instituit, mox abolet, 386. regem orat ut Concilii Tridentini decreta per Galliam observari curaret, 403. controversiam inter Gallicum et Hispanum oratores de loci praerogativa secundum Gallum decernit, 409. conjurationem Accoltii contra se structam detegit et conscios supplicio afficit, 415. privatis caritatibus indulgens, subditos onerat, Balnei comitem et Corn. Bentivolium vexat, Ascanium Corneum in carcerem conjicit, Vitelliis de Tiferno et Alfonso Ferrariensi litem movet, et turpi nundinatione dignitates et gratias a Concilio prohibitas vendit, 415. Vitelloccium Vitellium et Alex. Sfortiam cardinales creat, 416. Car. Borbonio cardinali legationem Avenionensem attribuit, 416. a Maximiliano Caesare, Carolo archiduce et Alberto Baioaro, ut gratiam calicis laicis et conjugii sacerdotibus indulgeat, postulata rejicit, 416, 417. Vipuscoam et Biscaiam Baionensi dioecesi divellit, 436. a Caesare de calicis usu et sacerdotum conjugio sollicitatus, non alienum se ostendit, sed Philippi instigatu rem eludit, 441. ejus mors et mores, 463. S. Lazari equitum militiam instaurat, 464. PIUS V pontifex electus, II. 481. Carafis dignitates restituit, 482. magna severitatis exempla in sectarii criminis suspectos edit, 483. meretrices in lupanaribus includit, *ib.* ejus mores et ingenium, 484. Ordini Melitensi subvenit, *ib.* ejus mandata, siquid de religionis dissidiis componendis in comitiis Augustanis actum esset, cardinali Commendoni commissa, 488. Concilii Tridentini per Germaniam promulgationem apud Caesarem urget, 489. Guipuscoam et Biscaiam Baionensis episcopi jurisdictione eximit, 513. sacri ordinis immunitates ampliari fatagens Bullam in Coena Domini publicat; quae a Philippo prohibita et a senatu Veneto elusa est, 673. copias auxiliares S. Sfortia Sanfloriano comite duce ad Andinum mittit, 713. Cosmum Mediceum magnum Etruriae ducem creat, 753. gladium inauratum ad Albanum mittit, 759. Elisabetham Angliae reginam publico diplomate proscribit, 770. foedus cum Venetis et Philippo contra Turcas init, III. 9, 21. Caesarem et Polonum ut foederi subscribant, frustra invitat, 26, 54, 55. Michaellem Bonellum cardinalem Alexandrinum in Hispaniam legatum mittit, 26. in qua legatione de Siciliae et Mediolani ecclesiastica jurisdictione a Philippo et pontifice sibi vindicata actum, 52, 53. Arabas et Persas contra Turcam sollicitat, et ad Mennam Aethiopum regem scribit, 53. Mahameti Turco insolita suis oculis pompa offensionem dat, 56. ejus mors et mores, 96. GREGORIUS XIII pontifex electus, III. 97. Navarri et Condae literis respondet, 151. Deo pro Parisiensi laniena gratias solemniter agit, Jubilaeumque publicat, 152. Fabium Ursinum cardinalem legatum in Galliam mittit, 153. Tridentini Concilii in Gallia receptionem urget, 198. Seraphinum Olivarium ad Henricum Poloniae regem salutandum mittit, 280. ad motum Genuensem componendum partes suas interponit, 442. Sebastiano Lusitano Cruciatam concedit, 577. Stucleio ad Hiberniam invadendam auxilia subministrat, 579. Portugalliae regnum Romanae sedis beneficiarium dictitans, regis in eo constituendi jus sibi vindicat, 591. petit ut rei inter Henricum Lusitanum et Philippum Hispanum componendae sibi arbitrium deferatur, 726. a Philippo elusus, 748. cum Philippo agit de bello in Britanniam transferendo, et San-josephum in

(x)

I N D E X.

in Hiberniam mittit, 761. Mosci legatos excipit et Possievinum ad Moscum mittit, 842. de Kalendarum emendatione et novi anni promulgatione diploma emittit, IV. 93. et Caesari mandat, *ib.* ad Gebbardum Truchesium archiepiscopum Coloniensem scribit, 105. Jousam ad colloquium admittit, 156. Philippo gratiam de 2000 religiosis interfectis diplomate condito facit, 170. Andream Austriam cardinalem de Gebbarum Truchesium causa cogniturum legat in Germaniam, 182. Gebbardum excommunicat et dignitate privat, *ib.* a Pellevaeo ut Navarum et Condacum proscriberet sollicitatus procrastinatur, in excipiendis Japoniorum legatis occupatus, 287. legatos excipit, 289. ejus mors, ingenium, mores, 290. Fabium Muretum Frangipanum in Galliam rege reclamante mittit, 302. SIXTUS V pontifex electus, IV. 294. legatos Japonienses dimittit, 295. grassatores exules persequitur et severitatis inutilitatis specimina dat, 295, 300. Navarum et Condacum proscribit, 301. programmata contra censuram Romae publice affixo de Navarum fortuna bene auguratur, 304. Gul. Patricii Tolonensis episcopi caedis auctor, 319. obeliscum in Vaticano obscuro loco defossum in beati Petri aream transferri curat, 371. cum Helvetiorum Quinquagis foedus pro Catholica religione init, 373. Hippolytum Aldobrandinum cardinalem de Maximiliani Austrii libertate acturum in Poloniam mittit, 517. diplomate Elisabetham Anglam proscribit subditosque ejus a fide absolvit, 531. ejus de Guisli ad Henricum III adventu et dimissione sententia, 574. ad cardinalem Borbonium et Guisium literae, 617. ad oratores Gallicos pro rege Guisiani cardinalis caedis absolutionem petentes orationem habet, 699. ad Cenomani orationem responsum facit, 703. voluntatem apertius renudat, 705. absolutionem regis nomine a Cenomano petitam non concedit, 706. ut captivi tradantur instat, 707. Flaviam et Urfinam nepteis nobilitatis Romanae primariis regulis elocat, *ib.* absolutione non concessa regem monet ut cardinalem Borbonium, et archiepiscopum Lugdunensem libertati restituat; regemque Romam citat, 733. ejus de Jac. Clemente in consistorio oratio qua in Henrici III mortui memoriam faevit, 767. Cajetanum cardinalem ad Henoticos mittit cum mandatis, 815. ambiguum responsum ad Gallorum procerum literas rescribit, 837. Meduano auxilia summittere detrectat, bellum in Hispanos meditatus, 851. cardinali Cajetano quod factiosus in Lutetia se adjunxisset succenset, 855. cum Olivare Philippi oratore acerbè contendit, regios diris devovere recusans, 860. ejus obitus, ingenium, opera publica, V. 14, &c. URBANUS VII pontifex electus, V. 20. ejus obitus et elogium, 21. GREGORIUS XIV pontifex electus, V. 23. ejus origo, *ib.* edictum contra exules et grassatores proponit, 26. Alfonsum Piccolomineum grassatorum ducem citat, qui paulo post captus et strangulatus est, 28. ad Segam cardinalem Placentinum et S. Unionis concilium literas dat, 55. Herculem Sfondratum fratris filium Montis Marci ducem et Romanae ecclesiae praefectum creat, 56. Philippo et Meduano bona ecclesiastica alienandi facultatem negat, *ib.* ejus copiae in Galliam destinatae ad Laudem Pompeii recensentur, 57. regis Romano-Catholici electionem urget, 62. Marsilium Landrianum cum mandatis in Galliam mittit, 64. ejus mandata a Curiis Catalaunensi et Caesardunenensi et Galliae praesulibus qui in regis comi-

tatu erant censura notata, 66, 68, 72. ejus mors, 101. elogium, 102. cardinalibus monachis gallerum rubrum gestare permittit, 102. INNOCENTIUS IX pontifex electus, mox decedit, V. 103. ejus elogium, *ib.* CLEMENS VIII pontifex electus, ejus origo, V. 137. cardinalem Gondium ab accessu prohibet, 138. Segae cardinali de regis Romano-Catholici electione dat mandatum, 139. quod S. C. Catalaunensi censura notatur, 140. ab Hispanis ne regem reconciliatum absolvat sollicitatus, 298. Nivernium ut legatum admittere recusat, 318, 323. regem in foro conscientiae se absolvere non posse declarat, 322. Cenomanensem et Seguierium admittere recusat, 323. a Nivernio pro rege exoratus absolutionem negat, 324. per cardinalem Gondium spem reconciliationis regi facit, 518. condiciones duras proponit a legatis rejectas, 520. tandem de conditionibus et formula convenit, 521. rem solenni ceremonia peragit, 522. Alexandrum Mediceum in Galliam legatum mittit, 523. Alexandrinae et Ruthenae ecclesiarum cum Romana sede reconciliationes magna pompa nullo tamen exitu celebrat, 530. copias auxiliares in Pannoniam mittit, 547. Sigismundum Polonum ad bellum contra Turcos movendum irritò hortatur, 576. Caesarem Atestinum diris devovet, mox cum eo transigit, 717. Ferraria Romanae Sedi cessa et tradita, 718. matrimonium inter Philippum III Hispaniae regem per procuratorem Albertum et Margaritam Austriam celebrat, 754. controversia inter Galliae regem et Sabaudum de Saluciano principatu audita arbitrii auctoritatem a se abdicat, 805. Henrici IV cum Margarita Valesia matrimonium per delegatos irritum pronunciat, 837. Calatagironam pro Sabaudis interventurum ad regem mittit, VI. 34. mox et Petrum Aldobrandinum cardinalem, 38. Fr. Aldobrandinum cum XII bellatorum CIO in Hungariam mittit, 88. XVIII cardinales una vice creat, 241. ejus mors et elogium, 303. LEO XI electus mox decedit, VI. 305. PAULUS V electus, VI. 305. libertatem ecclesiasticam et canonum Concilii auctoritatem contra Venetos vindicat; hinc dissidii origo, 384. ab Hispanis ad bellum movendum incitatus, 386. duos libellos ad Senatum mittit, *ib.* Senatum totamque ditionem Venetam excommunicat interdictoque subjicit, 387. copias conscribit, 399. omnes pacis condiciones nisi Jesuitae revocarentur rejicit, 405. a cardinali Perrono persuasus ad pacem inclinatur, 406. difficultatibus ab Hispanis cardinalibus investis tandem superatis, ipsisque ut Jesuitarum restitutioni non insisteret suadentibus, interdictum tandem revocat, 407. ad Angliae Catholicos scribit ne ad templa haereticorum accedant aut novum jusjurandum praestent,

425
PONTIFICIORUM doctrina, quae reges pontificibus in temporalibus subjicit a Senatu Parisiensi damnata, II. 129. quae supremam in omnibus potestatem tam spiritualem quam temporalem pontifici attribuit ab eadem curia damnata, V. 525
PONTIFICIS solenni supplicationum publicarum die triplici corona insigniti pompa a Mahamete Eubaeae Sangiaco indignabundo spectata, III. 56
PONTIFICIORUM intemperies et faevitia in Gallia, Lutetiae, II. 141, 167. Vassiaci, 161. Agendici Senonum, 171. Blaefis, 188. in Vindocino agro et Andegavi, 190. Caesarduni et Burgolii, 192. Vindini Cenomanorum, 193. Abbatis villae, 194. in Meldis et Tricassibus, 216. Ceani in Ota Silva et Antiffiodori, 217. Molinii, 218. Matiscone, 222. Araufione, 228.
Foxii,

I N D E X.

- Foxii, 512. Aureliani, 723. Araufione, III. 60. Meldis, 141. Aureliani, 141. Gergolii, *ib.* Andegavi, 142. Augustobonae Tricassium, 142. Avarici Biturigum, Charitaci et Lugduni, 142. Valentiae et Romanii, 144. Tolosae et Rotomagi, 145. Burdigalae, 164. Galliacy, 273. Limusii, 276
- PONTIFICIAE copiae ad Charrae pontem fusae, V. 93. ad Virodunum lustratae, 101. iterum recensitae, multum licet imminutae, 121
- PONTIUS LEGIONENSIS, *Ponce de Leon*, (Lud.) Aracofiae dux cum Mauriscis Granatensibus transigit, II. 847. Mauriscos fundit, Melico eorum duce interfecto, 849, quod bello finem imponit, *ib.*
- PONTIUS (Consalvus) Legionensis regem relapsam a pontifice non posse absolvi scripto probare conatur, V. 298
- PONTIUS. *Vide* Mirambellus et Plaffacus.
- PONTIUS (Pontianus) *Pons de Pons*, Antonii Pontii filius a quodam cardinalis Altempfii domestico nefaria prodicione Romae interfectus, de sicario aegre impetrato supplicio, IV. 291
- POPULINERIUS VICINUS, *de Voisin Sr de la Popeliniere*, (Ladislaus) a Rupellanis ad Miliardi conventum delegatus pacem suadet, III. 330. Castris interceptioni adest, 332. Tonacum ad Bottonam intercipit, 411. Retam insulam recipit, 414
- PORTAE, *Des Portes*, (Philippi) obitus et elogium, VI. 380
- PORTA, *de la Porte*, (Eustochius) Senator Parisiensis ob sententiam libere dictam in carcerem coniectus, I. 760. ejus causa agitata, 782
- PORTALIUS. *Vide* Turrius.
- PORTII, *Portio*, (Simonis) obitus et elogium, I. 459. ejus liber de puella quae biennium sine cibo vixit, V. 825
- PORTOCARRERA TELLUS, *Tello Puertocarrero*; (Ferd.) Durlanio praefectus, V. 485. Samarobrigam Ambianorum intercipit, 676. Suburbia incendit, 677. auxiliariis copiis Joanne Gufmano duce firmatus, 678. scloppetis ictu occisus, 681
- PORTOCARRERI Guletanae arcis praefecti egregia ignavia, III. 337. superbia, 339. inter Turcos servitus et ludibrium, *ib.*
- PORTUGALLIAE reges, viz. SEBASTIANUS Portugalliae rex. Ejus ingenium, III. 573. ad Africam invadendam apparatus facit, 576. conditiones a Melico oblatas et Philippi Hispani monita rejicit, 576. copiis auxiliariis firmatus, 579. in Africam navigat, 580. viam per terram longe a mari deligit, Mahamete frustra dehortante, 582. copias disponit, 584. ad Alcasarium fufus, 586. et interfectus, 587. Cadaver ejus ad Hametem allatum, 588. et ad Septam in loci praefecti manus consignatum, 589. HENRICUS. *Vide* Henricus cardinalis.
- PORTUGALLIAE regni ambitores, III. 590, 721. jus suum urgent, 721. gubernatorum qui de successionis jure pronunciarent nomina, 727. gubernatores lente omnia administrant, 736. Cetobriga pulsi Philippum legitimum Portugalliae regem declarant, 743
- PORTUGALLIAE Ordines regem eligendi jus sibi arrogat, III. 724. conveniunt, 729. per Baretum auxilia a pontifice, Caesare, et Elisabetha Angla implorant, 736
- PORTUGALLUS, *de Portugalle*, (Franciscus) Vimiosus comes Antonii Cratenfis causae favet, III. 729. summae armorum praefecturae inhiat, 747. et obtinet, 750. ejus ingenium et infelix Strozzio consilium, IV. 52. captus ex vulneribus moritur, 57
- PORTUGALLUS (Joan.) Gardae episcopus Henrico Lusitaniae regi suspectus, in Antonii Cratenfis partes familiam suam pertrahit, III. 729
- PORTUS CRETENSIS, *Porto Candiot*, (Franciscus) obit. Ejus elogium et mores, IV. 44. hujus nomine ad Carpentarii epistolam editum responsum, III. 159
- PORTUS FERRATI, *Porto Ferradio*, in Ilva insula descriptio et munitiones, I. 168
- POSSEVINUS (Ant.) ad Jo. Sueciae regem a pontifice missus, III. 302. ad Moscum missus, 842. e Moscovia Rigam redit, IV. 111. a pontifice missus ut Nivernio significaret pontificem eum ut legatum admittere non posse, V. 318
- POSSIACENUM, *de Poissy*, colloquium, II. 117. solutum, 126. Hispanis offensionis causam praebet, 127
- POSTELLI (Gulielmi) obitus et mores, IV. 42
- POWLETTUS, *Powlet*, (Gulielmus) Wintoniae marchio moritur, III. 98
- PRADA, *la Prade*, homo rapax captus et supplicio adfectus, III. 628
- PRATENSIS MONPESATUS, *des Prez Sr de Montpezat*, (Hen.) in Hispaniam a Meduano ad excusandam impeditam a se Guisii electionem missus, V. 298. a Bocardo Albaterrano fufus, 311. cum Philippo agit et pro responso procrastinationes habet, 332
- PRAECEDENTIA, de ea contentiones inter oratores Gallum et Hispanum apud Venetos, I. 700. in Concilio Tridentino, II. 254, 364. Romae, 409. ubi pro Gallo decernitur, *ib.* Warsaviae item, III. 274. inter oratores Baioarum, Florentinum et Helveticum, II. 249. inter Alexandrum Farnesium et Franciscum Mediceum, II. 256. inter Cosmum Florentinum et Alfonsum Ferrariensem duces, II. 256, 672
- PRENNETI, *Prennet*, (Phil.) appellatio ab abusu, a cardinalis Surdisii sententia ad Senatum Burdigalensem secundum eum pronunciata, VI. 378
- PREVOTIUS, *Prevost*, (Joannes) Henoticorum factioni in urbe nomen dat, IV. 440
- PREVOTIUS (Antonius) Burdigalae archiepiscopus Synodum provincialem celebrat, IV. 96
- PREVOTIUS Carbonarius, *Prevost de Charbonieres*, (Gabriel) occisus, IV. 760
- PRISBACHII (Wolfgangi) responsum ad Bellebraei orationem in comitiis Badensibus habitam, III. 158
- PRIULI (Laurentii) cardinalis obitus, VI. 3
- PRIULI (Laurentii) Venetiarum ducis obitus, I. 789
- PRODIGIA, I. 138, 195, 196, 265, 407, 408. II. 92, 276, 334, 760, 777. III. 71, 257, 372, 570. IV. 318, 368, 553. dens maxillaris aureus, V. 201. homo cornutus, et inediae in virgine decenni exemplum, 825. VI. 236, 377
- PROTESTANTES Germani de religionis formula Caesaris jussu perscripta sententiis variant, I. 171. Hessi Moguntini praefulis literis respondent, 200. de coena Domini dissident, 569. ut Tridentinae Synodi tanquam vitio contractae cuncta decreta et acta rescindantur petunt, 748. concordiae inter eorum theologos a Jac. Andreano perscripta formula, II. 777. eorum theologo de doctrina inter se dissident, III. 71. eorum dissidia componendi ratio a Navarro proposita, IV. 195, 196
- PROTESTANTES Galli Lutetiae vivi cremati, I. 181, 205, 664. Lugduni item, 428. summo supplicio aliis

I N D E X.

- aliis locis affecti, 601. eorum de tumultu Am-
 bosiano apologia, II. 8. numero et audacia per
 Allobroges crescunt, 26. item in Armorica et
 Neustria, 34. mitius tractati, 83. eorum nu-
 merus, 165. Lutetia pulsi, 182. modestiam et
 disciplinam in exercitu servant, 185. aqua et igni
 interduntur, 189. horrendum Senatus Rotoma-
 gensis in eos decretum, 197. LX pastores licere
 pro rege et regina liberandis arma fumere pronun-
 ciant, 210, 211. querelae de edicto pacificatorio in-
 terpretationibus enervato, 406, 407, 433, 438, 589.
 de bello et ejus gerendi ratione consultant, 591.
 eorum copiae et duces, 598. Monpelium et Ne-
 mausum occupant, 610. eorum querelae et belli
 tertii civilis rationes, 674, et seq. Mediolanum
 Santonum, Joannis fanum, et Blaviam intercipi-
 unt, copiasque in Septimania et Allobrogibus con-
 scribunt, 687. libellum supplicem regi offerunt,
 715. de pace agunt, 787, 795. quasi a pace ali-
 eni exagitati apologia se purgant, 788. de pace
 conveniunt, 804. eorum querelae, III. 58, 304.
 quorundam contra armorum viam rationes, 172.
 postulata per Aquitaniae et Septimaniae dele-
 gatos Carolo IX oblata, 292, 293, 304. oppida
 et arces occupant, 305, 306. et Apologeticum
 evulgant, cui responsum, 311. foedus cum
 Damvilla ineunt, 329. Apologeticum edunt,
 330. de comitiis Bloefensibus ut vitio indic-
 tis et celebratis protestantur, 509. de edictis in
 eorum gratiam servandis iis a regiis Catholicis cau-
 tum, V. 258, 333. in eorum gratiam edicto
 condito, 454. nova postulata ad regem deferunt,
 496, 629. ab Elisabetha Angla patrocinium pe-
 tunt, 690
- PROTESTANTIUM** intemperies et seditiones, in Gal-
 lia, II. 140. Lutetiae, 142. Rotomagi, 172.
 in Vindocino agro, 189. Vindini Cenomanorum,
 192. Viriae, 199. Engolismae, 209. Meldis,
 215. Aurilliaci, 218. Aginni Nitiobrigum et
 in aliis locis, 263, 264. Fumeli, 265. et Mon-
 talbani, *ib.* Tolosae, 267. Rapistagii, 273.
 Limusii, 275. Annoniaci, 328. Tarascone, 330.
 Sullii, 331. Apameae, 511
- PROTESTANTES** fictorum criminum infimulati in
 carceres trudentur Lutetiae, I. 774. et aliis locis,
 775. Lutetiae indigne habiti, 784
- PROTESTANTES** male habiti, Divione, II. 219.
 in Provincia, 242. Divonae Cadurcorum, 265.
 Galliacci, 273. Limusii, 276. Annoniaci,
 328, 329. Apameae, 350. diversis locis, 404,
 405. Aureliani, 723. Rotomagi et Arausi-
 one, III. 60. Meldis, 141. Aureliani et Ger-
 golii, *ib.* Andegavi, 142. Augustobonae Tri-
 cassium, Avarici Biturigum, Charitaei et Lugdu-
 ni, *ib.* Valentiae et Romanii, 144. Tolosae et
 Rotomagi, 145. Castrum in Albigeni agro, 163.
 Burdigalae, 164. Galliacci, 273. Limusii, 276
- PROTESEANTIUM** Synodi in Gallia, viz. Lutetiae
 in S. Germani suburbio, I. 760. Mediolani San-
 tonum, II. 211. Rupellae, III. 61. Nemausi,
 100
- PROTESTANTES** Poloni inter se de religionis capiti-
 bus dissident, II. 778
- PROTESTANTIUM** concionatores a Ferdinando Au-
 strio Stiria pulsi religionis libertate adempta, VI.
 29
- PROTESTANTES** Galli Tolosam occupare conati,
 inde pelluntur, II. 268. ut peruelles proscripti,
 271. Syngrapha a Catholicis in regis comitatu
 cautum Protestantibus de edictis in ipsorum grati-
 am servandis, V. 258, 333
- PROVINCIA**, *Provence*, res illic gestae, II. 32, 233,
 278, 610, 687. III. 144, 415. IV. 266, 422,
 606, 890. V. 90, 155, 316, 339, 439, 516,
 592.
- PROVINCIALES** Synodi in Gallia celebratae, Bur-
 digalae, IV. 96, 97. Durocortori Remorum,
 162. Caesaroduni Turonum, *ib.* Avarici Bi-
 turigum, 223, 224
- PROVINIUM**, *Provins*, regi deditum, V. 132
- PRUNAEUS**, *de Prunay*. Vide Billius et Cevale-
 rius.
- PRUNAEUS** sive Prunellus Sorberius, *de Sorbiers Sr*
des Pruneaux, (Rochus) cum Belgis foederatis de
 Galliae patrocinio agit, IV. 247
- PRUSSIAE** status, I. 38. causa inter Poloniae re-
 gem et Ordinem Teutonicum in comitiis Ger-
 maniae agitata, 175. res illic ob innovationes ab
 Alberti ducis consiliariis introductas turbant, II.
 474. Vide Borussia.
- PSEUDO SEBASTIANI** historia, VI. 94 et seq.
- PSEUDO DEMETRIUS** in Polonia comparet Jesui-
 tis primo notus, VI. 330. ab iis pontifici et Si-
 gismundo Polono commendatus, *ib.* Cosacos sibi
 conciliat, et Moscoviam invadit, *ib.* primo fufus,
 mox victor Borissianos profligat, 331. Cromi
 obsidionem solvit et hostes profligat, 332. Mos-
 cuam ingreditur, 333. Theod. Suiscio vitae gra-
 tiam facit, 334. Jesuitis amplum Moscuae hospiti-
 um attribuit, *ib.* missis ad Polonum legatis
 Annam Mariam G. Miecensii Sandomiriensis pa-
 latini filiam in uxorem impetrat, 335. nuptiis
 Moscuae celebratis, 347. Germanos dimittit,
 mox alios externos conscribit, 348. a conjuratis
 et plebe interfectus, 349. Polonis occisis sponfa
 tamen cum patre domum remissa, 350, 353. cri-
 mina Pseudo-Demetrio objecta, 352
- PSEUDO-MUSTAFA** copias colligit, I. 802. cap-
 tus Bajazetis consilia detegit, mox merfus,
 803
- PUCCIUS**, *Pucci*, (Pandolfus) consilium de Cosmo
 Mediceo interficiendo capit, I. 793. gula fractus
 794
- PUCHIUS PARDILLANUS**, *de Pardailan dit de*
Puch, Burdigalam occupare irritum tentat, II. 285.
 ad Veram Duracium ut pugnam fortiter capeflet,
 frustra incitat, 303
- PUELLARUM** ob pudicitiam sive violatam sive
 tentatam praeclara in raptore vindicta, III.
 607
- PURITANORUM** in Anglia origo, II. 633
- PUGNA** ad Abdum commissa inter Gallos et Ve-
 netos, I. 8. ad Ravennam inter Gallos et ponti-
 ficias foederatorumque Italiae principum copias,
ib. ad Novariam inter Gallos et Helveticas co-
 pias, *ib.* ad Ticinum inter Gallos et Caesarianos
 Francisco I Galliae rege caeso et capto, 22, 154.
 ad Jedburgum inter Anglos et Scotos, pejore An-
 glorum conditione, 116. ad Prestonium in Sco-
 tia inter Scotos et Anglos, Scotis magna strage
 edita debellatis, 119. ad Mulbergam inter Caesa-
 rianos et Saxonicas copias, Jo. Friderico Saxone
 septemviro caeso et capto, 137. ad Wisurgim
 inter Henricum Brunsvicum et Albertum Mans-
 feldium, priore prorsus profligato, 144. ad Tedu-
 estum inter Scirifianas et Maurorum a Lusitanicis
 adjutorum copias, Scirifio fuso, 244. ad Ame-
 gam inter Lusitanos et Scirifianos, Lusitanis vic-
 tis et Abdelquiviro ex Scirifis fratribus natu maxi-
 mo desiderato, *ib.* ad Queheram inter Arabas
 Sarquienses et Garbienses in Ducala provincia,
 utroque ancipiti pugna attrito mox a Scirifianis
 qui ad spectaculum prius sedebant supervenienti-
 bus caeso, 245. in Nigritarum fluvii ripa inter
 Fessiani

I N D E X.

Fessani regis copias et Schirifianas, Fessanis fufis, 246. inter Hametis et Mahametis Schirifiorum fratrum copias ad Mascarotani pylas Hamete caeso et capto, 248. ad Queheram inter Hametem libertati restitutum, et Mahametem fratrem Hamete fugato et Maroco portas aperiente, 249. ad Fixetellam inter Mahametem Schirifium et Oatazenum Fessae regem, Schirifianis vincentibus et Oatazeno capto, 251. ad Aphrodisium inter Hispanicas Jo. Vega Siciliae prorege duce copias, et Dragutem Turcorum Afrorumque exercitum ducentem, deteriore Dragutis conditione, 263. ad Mugacium inter Ludovicum Pannoniae regem et Solimanum Turcorum imperatorem, Ludovico occiso, 311. ad Zegedinum inter Christianos et Turcas, Christianis caesis, 326. ad Drigale castrum inter Christianos Pallavicino et Teufelio ducibus et Turcos, Christianis victis, Pallavicino occiso et Teufelio capto, 331. inter Radulfum legitimum Moldaviae despotam Castaldi copiis adjutum et Mircen imperii usurpatorem Turcorum favore fretum juxta Tergovistam, Mirzino exercitu fugato, 369. ad Pontiam insulam inter Dragutis et Auriae classes navalis, deteriore Auriae conditione, 380. ad Nicolai fanum in Lotharingia inter Aumalium levis armaturae Gallicae praefectum, et Albertum Brandeburgicum Carolo v Caesari in obsidione Metensi militantem, Gallis caesis et Aumalio ipso capto, 392. ad Peinam in agro Luneburgico inter Albertum Brandeburgicum et Mauritium Saxonem septemvirum, victoria maxime cruenta a Mauritiis lethaliter vulnerati partibus stante, 407. juxta Dorianum inter Caesarianos et Gallos, Caesarianis caesis, et Arascoti duce capto, 414. juxta Schuinfurtum inter Albertum Brandeburgicum et foederatas Germaniae procerum copias, Alberto fuso, 457. ad Rantiacum inter Carolum v Caesarem et Henricum II Galliae regem, deteriore Caesarianorum conditione, 466. ad Marcianum in Etruria inter Petrum Strozium Gallorum et Senensium ducem, et Jo. Jac. Medicinum Melenianum cum Florentinis et Caesarianis copiis, Strozio fuso et graviter fauciat, 496. navalis in Doverae conspectu inter Spinavillam Harflorensem cum quibusdam navibus Gallicis et aliquot naveis Batavicas, deteriore Batavorum conditione, Spinavilla tamen occiso, 556. ad Quintini fanum inter Gallos et Philippi Hispani copias, Gallis ingenti clade affectis et Momorantio equitum magistro cum plerisque e nobilitate Gallica captis, 652. ad Dardubagum in Mauritania inter Mahametem Schirifium et Salaraisium Caesareae Juliae praefectum Turcicarum copiarum ducem, Schirifio fuso, 672. juxta Fessam inter Buaçonem et Mahametem Schirifium, Buaçone fuso, 674. ad Gravelingam inter Paulum Thermum equitum tribunum et Emondanum Philippicarum copiarum ducem Gallis caesis, Thermo et primariis fere omnibus ducibus captis, 696. ad Iconium inter Bajazetem et Selimum Solimani Turcorum Imperatoris filios, victoria post obstinatum certamen Selimo relicta, 806. ad Tornipratum inter Trinitensem comitem Sabaudicarum copiarum ducem et Convallenseis Angrunios, Trinitensi magna clade affecto, II. 94. ad Vaureacum inter Susium comitem et Bellomontium Adretium, Susio fuso, 238. ad Belloreparium inter Adretium et Nemorosium, Adretio bis profligato, 243. ad Aegidii fanum inter Sommarivium comitem, et Gallos Protestantes Grillo ac Bulliargio ducibus, Sommarivio magna clade affecto et fugato, 280. ad Arenarias inter Jousam et Grillum, Grillo victo, 281. ad Targonem inter re-

TOM. VI.

gias, Blasio Monlucio duce, copias, et Duracianas, Duracio profligato, 286. ad Veram in Petrocoriis inter Buriam Aquitaniae legatum, cui Monlucius se conjunxerat cum regiis, et Duracium cum Protestantium copiis, Duracio caeso et ingenti clade affecto, 303. ad Drocum maxime memorabilis inter regios et Condaeanos, in qua captis aut occisis ducibus regiis victoria et imperium penes Guisium remansit, Condaeo ipso capto, 320. inter Danos et Suecos navalis juxta Bornholmiam, Suecis victoribus, 396. inter eosdem altera, deteriore Suecorum conditione, *ib.* in campis Cnasticensibus ad Ulam fluvium inter Nic. Ratzevillium Polonorum ducem, et Moscòs, victoria penes Polonos remanente et Sniskio Russici exercitus duce cum xxx c. occisis, 399. in Melitensi insula inter Ascanium Corneum Christianarum copiarum ducem et Turcorum exercitum, Turcis fugatis, 461. in mari Baltico navalis inter Danicam Lubecensi conjunctam, et Suecicam classes, Suecis vincentibus, 470. mox et altera atrox ac diuturna, qua superiores Sueci sed non citra jacturam discessere, *ib.* ad Zigethum inter Christianos Nicolao Serinio duce, et Turcos, Turcis fugatis, 492. inter Lazarum Schuendum et Tataros, Tataris caesis, 495. inter Tataros Transilvaniam vastantes et Joannem principem, Tataris saepe fugatis, 504, 505. ad Dionysii fanum inter regios et Condaeanos, in qua Annas Momorantius victor lethaliter vulneratur, ex iisque vulneribus postridie obit, 602. ad Cognacum inter Santeranum Arvernorum praefectum et Vicecomites Protestantium copiarum duces, Santerano fuso, 620. ad Langosidum in Scotia vicum inter Moravium prorege et reginae Mariae copias, Moravio victore, 628, 629. ad Helligersium in Frisia inter Ludovicum Nassovium, et Arembergium Frisiae praesidem, Hispanis fufis et Arembergio ipso occiso, 640. ad Gemingam inter Lud. Nassovium et Albanum, Nassovianis paene ad internecionem caesis, 646. ad Dagueneriam in Ligeris ripa inter Martigium et Andeloti copias, Martigio se in tutum Salmuriam recipiente, 682. ad Messignacum inter Brissacum comitem regiorum ducem et Protestantium exercitus aliquot cohortes, Protestantibus fufis, 689. ad Pamprolium inter regios et Condaeanos, deteriore regiorum conditione, 690. ad Bassacum inter regios Henrico Andino duce, et Condaeanas copias, Condaeo ipso occiso et copiis fufis, 703. ad Rupem-bellam inter regios et Protestantes, regiis caesis et Philippo Strozio capto, 714. ad Ortesium in Benearenensi pago inter Jo. Lomanium Terridam et Mongomerium comitem, regiis caesis et Terrida capto, 721. ad Moncontorium inter Colinium Germanico auxiliari exercitu firmatum, et regios Andino duce, Colinio fuso et Germanico peditatu ad internecionem ab Helvetiis caeso, 735, 737. ad Geltum amniculum in Cumberlandia inter Hunsdonum regulum et Leonardum Dacreum rebellantium Anglorum ducem, Dacreo fuso, 766. ad Gemmae fanum in Santonibus inter Fr. Lanovium et Pigallarium, victoria penes Lanovium manente, 797. ad Tablatam in Baetica inter Mauros Granatenseis et Hispanos, Mauris ab Inico Lupo Mendoza Mondejaris marchione fufis, 822, 823. ad Albuuelas inter eosdem, deteriore Hispanorum conditione 836. inter Granatenseis et Sueflanum ad Orgivam, Sueflano se recipere coacto, 840. ad Arbotam inter eosdem, Aracosio Mauriscos fugante, 848. ad Echinadas insulas navalis inter Christianorum foederatam Jo-

anne

I N D E X.

anne Austriacum summo imperio duce et Turcicam classes, victoria penes Christianos remanente, et Turcis ingenti clade affectis, III. 47. ad Moldavam amnem inter Turcos et Ivoniam Walachiae Vaivodam Suiercevio et Cosacis adjutum, Turcis horrenda strage caesis, 344, 345. ad Brailoviam inter eosdem, Turcis iterum caesis, 345. juxta Danubium inter eosdem, Ivonia prodito et caeso, 347. ad Mocam juxta Mosam inter Lud. Nassovium et Hispanos Avila duce, Nassovianis caesis, et Ludovico ipso desiderato, 375, 376. juxta Dromam fluvium inter Bertrandum Simienam Gordium et Lud. Monbrunium, Gordio fuso, 416. inter Monbrunium et Urchium, Monbrunio capto, 417. juxta Theodorici castrum inter Henricum Guisium regium penes se exercitum habentem, et Gul. Momorantii Thoraei copias in Germania conscriptas, Thoraeo fuso, 429. ad Thenas inter Ordinum Belgii foederatorum copias et Hispanas, Belgis caesis, 470. ad lacum Lubissoviansem inter Dantiscanos et Polonos, Dantiscanis licet numero longe superioribus magna strage debellatis, 567, 568. ad Alcafariam inter Melicum Fessae et Maroci regem, et Sebastianum Lusitaniae regem, Lusitanis ad internecionem caesis et Sebastiano ipso interfecto, 583, 584, 585. ad Gemblacum inter Belgii foederati copias et Joannem Austriacum Belgii praesidem, Belgis profligatis, 599. ad Chelderenseis montes inter Persas et Turcos aequali utrinque damno accepto, 645. ad Canaci et Araxis confluentem inter eosdem, Turcis ac mox Persis caesis, 651. juxta Erem inter Emirem Hamecem Persiae principem et Tataros, Persis victoribus et Abdilchairo Tatarorum duce capto, 659. ad Wendam inter Moscos et Polonos, Moscis profligatis, 709. ad Alcantaram juxta Olissiponam inter Antonium Cratensem Portugalliae regnum ambientem, et Albanum Philippicarum copiarum ducem, Antonio fuso, 753. ad Engelmonsterium in Pleumosii inter Lanovium Belgicarum copiarum ducem et Risborgium, Belgis fuis et Lanovio capto, 780. ad Herdenbergam in Frisia inter Hohenloum Belgarum foederatorum ducem et Martinum Schenkium Hispano militentem, Hohenloo fuso, 789. ad Toropeciam inter Moscos et Polonos, Moscis caesis, 824. ad Afforas insulas navalis inter Philippum Strozium Gallicae classis praefectum et Santacrucium marchionem Philippi Hispaniae regis triremium ducem, Strozio victo et semimortuo capto, IV. 55. ad Burgam in Zutfania inter Ernesti Baiuari et Gebbardi Truchessii Coloniensis septemviri copias, Truchessianis tandem victis, 193. inter Simonem Georgianum et Turcos, Simone ab exploratoribus deluso vix e Turcorum ingenti multitudine elapso, 228. ad Taurisium inter Emirem Emzam Persiae principem et Turcos, deteriore Turcorum conditione, 359. in Taurisii vicinia iterum atque iterum inter eosdem, ingenti Turcorum numero caeso, et omni Taurisii praeda cum Turcici exercitus annona a Persis recepta, 361, 362. ad Cutracum inter Henrici III exercitum Anna Jousa duce et Henricum Navarrae regem Protestantium copiis subnixum, Jousa et ejus copiis caesis, 456, 457. ad Vimorium nocturna inter Henricum Guisium et Germanorum exercitum auxiliarem Fabiano Donavio duce, magno Germanorum damno, 470. qui mox ad Alnetum majore clade afficiuntur, 476. ad Catzerolacum juxta Canisam inter Turcos et Georgium Serinium, Turcis caesis, 507. juxta Cracoviam inter Maximilianum Austriacum Poloniae reg-

num ambientem et Jo. Sarium Samoscium Sigismundi Sueci jus in regno asserentem, Maximiliano fuso, 513. ad Bitunum inter eosdem, Austriacis iterum fugatis et Maximiliano capto, 517. in freto Britannico navalis inter Hispanicam et Anglicam classes, 535. Hispanica fugata, 536, 537. inter Gualteranos et Monpenserium Neustriae praefectum ad Petram-ficam, Gualteranis caesis, 731. ad Silvanectum inter Henoticos Aumalio duce, et regios a Longavillano et Fr. Lanovio ductos, Henoticis fuis, 747. ad Georgii sanum in Campania inter Africanum Anglurium Amblisium et Ant. Sanpaulum, Sanpaulianis caesis, 760. in Armenia inter Turcos et Persas, Turcis caesis, 783. in Poloniae limite inter Jo. Sarium Samoscium et Tataros, Polonis victoria potitis, 781, 782. ad Arcas inter Henricum IV Galliae regem et Henoticos Meduanio duce, Henoticis caesis, 802. ad Vitreacum crematum inter Rob. Jousam Granpratensem comitem et Ant. Sanpaulum, deteriore Henoticorum conditione, 807. ad Euriacum inter Henricum IV regem et Meduanium, Henoticis caesis, et magna strage edita, 844. ad Isloriacum in Arvernis inter Randanum Henoticorum exercitus ducem et regios, Restiniaco et Chaferono ducibus, Henoticis caesis et Randano occiso, 853, 854. ad Areddii sanum in Lemovicibus inter regios Turquantio duce, et Henoticorum copias, regis fuis, V. 76. juxta Peiracum in Cadurcis inter Ventadurium et Theminium regiorum duces, et Henoticos Emanuele Villarii marchione et Henrico Monpesato ducibus, Henoticis caesis, 89. juxta Sparronem inter Sabaudos et regios, Diguierio et Valeta ducibus, Sabaudis caesis, 91. ad Charrae pontem inter Sabaudiae ducem, et Diguierium, Sabaudis magna suorum strage edita fuso, 93. ad Cratumnum inter regios Contio et Monpenserio ducibus et Mercurianum, regis caesis, 144. ad Musonium inter Henricum Turrium Bullionium et Lotharingiae ducis ac Henoticorum copias, Lotharingicis caesis, 149. ad Villemurium ad Tarnim inter Theminium ac Mefillacum regiorum duces, et Ant. Scipionem Jousam Henoticarum copiarum praefectum, Henoticis fuis et Jousa ipso desiderato, 153. ad Escafoltzemum inter Jo. Georgii Brandeburgici, et Caroli Lotharingi copias, pari damno, 184. inter Christianos Eggenbergio et Bano ducibus, et Turcos ad Siflegam, Turcis insigni clade caesis, 198. juxta Vilekam inter Turcos et Sigismundum Bathorium Daciae despotam, Turcis caesis, 199, 200. inter Belgradi purpuratum et Christianos Hardeco et Palfio ducibus, purpurato fuso et occiso, 200. ad Jafprini pontem inter Tieffenbachium et Turcos a Budensi purpurato ductos, Tieffenbachio victore, 387. ad Crepiacum inter Car. Bironum Gallicarum copiarum ducem et Hispanas auxiliares copias, Hispanis caesis, 424. juxta Durlanium inter Gallos et Hispanos, Gallis caesis et Villario maris praefecto occiso, 483. ad Bislicum pagum prope Wesaliam inter Batavos et Belgas, Batavis caesis, ac Philippo Nassovio lethaliter sauciato et capto, 486. ad Strigonium inter Car. Mansfeldium Caesariani exercitus ducem et Asiae Graeciaeque praetores, Turcis caesis, 545. ad Fogaram inter Sigismundum Bathorium Transilvaniae principem et Temesvariensem purpuratum, Turcis fuis, 551. juxta Danubium inter Transilvanos et Sinanem purpuratum, Turcis iterum caesis, 554. juxta Fessam inter Xequem Hametis regis filium, et Nazarum Mule-Mahametis filium, Nazaro tandem fuso, 562. ad Lippam inter Barbelum et Turcos, victoria penes Transilvanos manente, 572. ad Temesvaram

I N D E X.

Temesvaram inter Turcos et Sigismundum Bathorium ancipiti victoria, *ib.* juxta Agriam inter Maximilianum Austrum Caesariani exercitus ducem et Mahametem III Turcorum imperatorem, Christianis male mulctatis, 581. ad Villafrancam ad Mosam inter regios is et Henoticos, regis victoria potitis, 700. ad Lincopiam inter Sigismundum Poloniae ac Sueciae regem, et Carolum patrum Sudermaniae ducem, Polonis primo conflictu superioribus, tandem profligatis, 780. in Finlandia inter Carolum Succum et Axillum Corke regii exercitus praefectum, Carolo Axilli telum mortem intentans vix devitante, et regis tandem profligatis, 783. ad Cibirium inter Sigismundum Bathorium et Michaellem Walachiae despotam, Transilvanis caesis, 788, 789. in Danubio navalis inter Turcos et Heiducos, Turcis caesis, 791. ad Neoportum inter Mauritium Nassovium foederatorum Belgii Ordinum copiarum ducem, et Albertum Austrum Belgii principem, Albertinis fufis, VI. 11. ad Kinsalam in Hibernia inter Hispanos cum insularibus rebellantibus conjunctos, et Anglos, Hispanis fufis, 65. ad Albam regalem inter Mercurianum Caesariani exercitus ducem et Turcos, Christianis victoria potitis, 92. inter Sigismundum Bathorium, et G. Bastam Michaelis Walachi copiis adjutum, Transilvanis caesis, 93. in Anglicano freto navalis inter Friderici Spinolae triremis et Batavicam classem, Spinola male mulctato et fuso, 106. juxta Albam Juliam inter Moysen Ciculorum ducem et G. Bastam, Moysen fuso, 109. juxta Kokenhausenum in Livonia inter Suecos et Christophorum Ratzevilium Polonorum ducem, Suecis caesis, 113. ad Albam Juliam inter G. Bastam conjunctis cum Radulfo Walachiae Vaivoda copiis, et Moysen Polonis auxiliariis adjutum, Moysen profligato, 191. inter Friderici Spinolae triremis et Batavicas naveis juxta Slufas, Spinola occiso, 195. juxta Zigethum inter Turcos et Serinium comitem, Turcis fufis, 235. ad Temesum fluvium inter Bethlehem Gaborem et Dampetrae comitem, Gabore profligato, 236. ad Adoriam inter Jac. Barbianum Bellijoci comitem et Stephanum Bostkaium admōdum cruenta, Barbiano fuso, 237. ad Mulhemum ad Ruram inter Mauritium Nassovium et Ambrosium Spinolam, deteriorē Mauritanorum conditione, 280. inter Dunkerkanos et Batavos navalis, Dunkerkanis captis, 281. ad Kirkolmum inter Carolum Suecum et Chotkievicium Polonorum ducem, Suecis caesis, 299, 300. ad Novogrodiam inter Borissium Russiae imperatorem et Palatinum Sandomiriensem, Borissio victore, 331. inter Borissianos et Pseudo-Demetrium, Borissianis fufis, 332. ad Tauri radices inter Gambolatum et Serdarem purparatum, Gambolato post acre certamen tandem victo, 417. in freto Gaditano navalis inter Jo. Alvarum Avilam Hispanae classis praefectum et Jac. Hemskerkiū Zelandici maris praefectum maxime cruenta, Hemskerkiū occiso et Hispanis male mulctatis, 430, 431

PUSINUM, *le Poufin*, in Vivariensi agro a Protestantibus occupatum, III. 174, 232

PUTEANI, *du Puy*, (Claudii) decessus et elogium, V. 382

PUTSCHII, (Heliae) obitus et elogium, VI. 381

Q.

QUELLENAEUS PONTIUS, *de Quellené baron du Pont en Bretagne*, (Carolus) in Parisiensi laniena occisus, corpore ejus postea a foeminis e re-

ginae gynaeceae curiosis oculis ad frigiditatis causam investigandam lustrato, III. 131

QUIGNONIUS, *Quinnones*, (Claud. Ferd.) Lunae comes Philippi Hispani ad Concilium Tridentinum orator de sedendi praerogativa cum Gallico contendit, II. 254, 364, 365. decreti nil nisi proponentibus legatis in Concilio agitari fancientis revocationem urgere mandatus, 364

QUILLEBOVIUM, *Quillebœuf*, Henricopolis vocata et Parmensi dedita, mox a rege firmata, V. 126. a Villario irrita tentata, 130

QUINQUAPODIUS MAIUS, *de Quinquempoix Sr de Mais*, (Fran.) Vignorii comes ad Faram sauciatus, III. 812. Guisii arcanorum conscius ab eo invistur et obit, 813

QUINQUEPAGICI Helvetiorum foedus cum pontifice pro Catholica religione incunt, IV. 373

QUINSAEUS, *de Quincy*. Vide Brunefaius.

QUINTINI, *Quintin*, (Joannis) pro sacro Ordine oratio in conventu Aurelianensi, II. 81

QUINTINUM, *Quintin*, in Armorica a Mercuriano captum, V. 148

QUINTINI-FANUM. Vide Augusta Veromandurorum.

QUIRINUS (Ant.) populare scriptum pro Veneta republica contra censuram pontificiam evulgat, VI. 390

QUIRINUS (Hieron.) in Famagustam subsidium feliciter introducit, III. 20

QUITERIUS. Vide Calvimontius.

R.

RABASTENIUM, *Rabasteins*, a Bl. Monlucio expugnatum, II. 802. a Protestantibus irrita tentatum, III. 169, 170

RACANUS, *de Racan*. Vide Buellius.

RACEBURGENSIS, *de Racenburg*, ecclesia Augustanam confessionem recipit, II. 476

RADESIANUS. Vide Gondius.

RADULFUS Walachiae heres ope Castaldi Mircen profligat et paternam ditionem recuperat, I. 369

RAFFIUS, *Raffis*, Nicolai Hostae proditionem detegit, VI. 258

RAGOTSCIUS (Sigismundus) in Daciae principem a proceribus electus, VI. 361. ejus ingenium, *ib.* se principatu abdicat, 362

RALEIGHI, *Raleigh*, (Gualteri) in Guianam navigatio, V. 566

RAMADANIS purpurati Tripolitani vidua ab Emo indigne occisa, IV. 235

RAMBULIETUS. Vide Angeneus.

RAMEUS, *de la Ramée*, (Fran.) se Caroli IX filium professus ad mortem damnatur, V. 640

RAMMEKA, *Rammekens*, a Belgis foederatis obsessa, III. 222. capta, 226

RAMUSII, *Ramusio*, (Jo. Bapt.) obitus et elogium, I. 666

RAMUS (Petrus) in Parisiensi laniena interfectus. Ejus elogium, III. 135

RANCONETI (Aemari) mors et elogium, I. 790

RANDANUS. Vide Rupifulcaudius.

RANDOLPHUS, *Randolph* (Thomas) ab Elisabetha Angliae regina in Scotiam missus Anglicanam factionem ad arma capiendam incitat, IV. 29

RANQUIUS, *le Sr de Ranques*, Safaeum intercipit, IV. 400

RANTIACI, *Ranty*, descriptio, I. 465. obsidio levata, 468

RANZOVIVUS, *de Ranzow* (Daniel) Danici exercitus dux Succos fundit, II. 470

RANZOVII (Joannis) mors et elogium, II. 465

RAPHELENGII

I N D E X.

- RAPHELENGII (Fran.) decessus et elogium, V. 716
- RAPINUS, *Rapin*, a rege cum edicto pacificatorio missus, a senatu damnatur securi percussus, II. 625
- RASARII, *Rasario*, (Jo. Bapt.) decessus et elogium, III. 594
- RASCALO, *Rascalon*, a regina parente ad Christophorum Wirtembergicum missus cum literis fiduciariis et mandatis, II. 340
- RASCIANORUM origo, V. 388. a Turcis defectio, *ib.*
- RASFELDIUS, *Rasfeld*, (Bernardus) ob concubinarum interdictum usum collegii sodalibus invisus episcopatu Monasteriensi ultro cedit, II. 476
- RATCLIFFUS, *Ratcliffe*, (Thomas) Suffexiae comes Norfolcii consiliorum non ignarus, II. 763. Scotiae limitem vastat, 769
- RATIASTUM LEMOVICUM, *Limoges*, ab Ant. Levio interceptum, IV. 810. a factiosis Henoticis irritum tentatum, *ib.*
- RATZIVILIUS, *de Ratzevil*, (Nic.) Olicae dux et Vilnae Palatinus Moscos profligat, II. 399. obit. Ejus elogium, 466
- RATZIVILII (Georgii) cardinalis mors, VI. 3
- RATZIVILII (Christophori) obitus, VI. 180
- RATZIVILIUS (Janusius) Prusinae princeps turbas in Polonia movet, VI. 355. mox compositas, 356
- RAVILII RUFII, *Ravilio Rosso*, (Julii) rapacitas, II. 201. mors foeda, 342
- REALIUS, *des Reaux*. *Vide* Moretus.
- RECOLLECTI in Gallia invalescunt, VI. 257
- RECRODUS, *Recrod*, (Georg.) obit, I. 790
- REDERUS, *Reder*, (Mich.) Varadinum contra Turcos egregie defendit, V. 772
- REDONUM civitas. *Vide* Condate.
- REFORMATIONIS in Germania initia, I. 18. progressus, 35, 36, 59
- REGIOMONTANUS, *de Kunsberg* ou *Konigsberg*. *Vide* Mullerus.
- REGIUS. *Vide* Chavinius.
- REGII, *le Roy*, (Lud.) decessus et elogium, III. 703
- REGNERI, *Renier Classen*, navarchae Batavi virtus et mirum factum, VI. 372
- REGULA, *la Reole*, ad Garumnam a Fabato intercepta, III. 514. a Duffaco in regis manus tradita, 811
- REINECCII (Reineri) obitus et elogium, V. 504
- REINHOLDI, *Reinbold*, (Erasmi) mors et elogium, I. 429
- REIVANI in Armenia situs et descriptio, IV. 126
- REMICHONIUS, *Remichon*, ad Mauritium Nassovium occidendum ab Hispanis conductus, V. 363, 364
- RENATA Ferraricnsis Guisii focus Aurelianum venit, generumque increpat, II. 42. generoso responso Malicornium Montargirio abscedere cogit, 194
- RENAUDIUS. *Vide* Barrius.
- RENAZAEI, *Renazé*, Bironi domestici de heri consiliis testimonium, VI. 139
- RENERIUS. *Vide* Plancius.
- RENERIUS, *Renier*, a Vezinio Parisiensi laniena ereptus, III. 136. Villemurium ad Tarnim occupat, 169. urbem defendit, mox Montalbanum excurrit ut obsessis succurrendi cum Theminio rationem iniret, V. 151. cum auxiliariis rediens oppugnationem sustinet, obsidione mox soluta, 152
- RENNEBURGIUS. *Vide* Lalanus.
- REQUESENES (Ludovicus) Philippi ad pontificem orator protestationem contra potioem dignitatis gradum Galliae regi a pontifice attributum facit, II. 409. Joanni Austrio in bello Granateni praefecto est, 830, 833. Frexillianam capit, 834. Belgio praefectus Bruxellas venit, III. 227, 372. copias in Zelandicas infulas transmittit, 398. obit. Ejus elogium, 463
- REQUESENES (Berengarius) Siculae classis praefectus, I. 259
- RESENDII, *de Resendi*, (Lud. Andr.) mors et elogium, III. 545
- RESTINIACUS. *Vide* Mefillacus.
- RETA INSULA, *Ile de Ré*, a Leberone et regibus capta, praefidiariis ad unum trucidatis, II. 619. descripta, III. 414. a Landereo capta, mox a Popelinerio recepta, *ib.*
- REVALIAE, *Revel*, arx in Livonia a Suecis Magno Holfato duce pulso intercepta, II. 781. irritum a Magno obsessa, 782
- REVALIENSES Moscorum metu se Erico Sueciae regi subjiciunt, II. 69
- REVOLIUS, *de Revol*, (Lud.) regi Henrico III ab epistolis inservit, IV. 624
- RHAETICUS. *Vide* Joachimus.
- RIA, *de Rie*, (Marcus) Varanboni marchio Geldriae praefectus Blienbecam capit, IV. 772. a Fran. Veero fufus, 773. Berkam capit, *ib.* a Birono fufus et captus, V. 650
- RIA VARASSIUS, *de Rie comte de Varax*, (Marcus) Varamboni frater ad Tornahutum a Mauritio Nassovio fufus et interfectus, V. 673
- RIBALDUS, *Ribauld*, (Joan.) in Floridam a Colinio instructus navigat, II. 661. occisus, 667
- RICHARDOTUS, *Richardot*, (Joan.) ab Alberto archiduce in Angliam missus, V. 225. de pace cum Villaregio agit, 686. a Philippo delegatus Vervinii de pace agit, 721
- RICHELIUS. *Vide* Plessius.
- RICHIENDUS. *Vide* Moventius.
- RICOBONI, *Riccobono*, (Ant.) obitus et elogium, V. 847
- RIDICOVIUS, *Ridicowe dit d'Avesnes*, (Car.) a pontificio oratore ad Henricum IV interficiendum incitatus, V. 829. rem fuscipit, 830. captus, 831. et ad mortem damnatus, 832
- RIDLEIUS, *Ridley* (Nic.) Londinensis episcopus reginae Janae jus in concione ad populum defendit, I. 440. in carcerem trusus, 445. Oxonium abductus de religione disputat, 451
- RIFEBERGUS, *Reiffenberg*, a Caesare proscriptus, I. 177. ad Albertum Brandeburgicum deficit, 366
- RIGA a Stephano Poloniae rege in fidem accepta, III. 828. a Suecis obsessa irritum, VI. 116
- RIGENSES ob Kalendarium Gregorianum receptum et Jesuitas admissos tumultuantur, IV. 344
- RIGOMAGUM, *Riom*, in regis fidem receptum, V. 359
- RINBERCA, *Reinbergen*, a Spinola obsessa, VI. 367. capta, 368. *Vide* Berka.
- RINGRAVIUS Ericum Brunsvicum fundit, I. 144. a Caesare proscriptus, 177. in Scotiam cum copiis missus, 189. Anglos fugat, 191. in Galliam reversus, 193. Augustam Vindelicorum missus, 348. Rupem Martiam a direptione servat, 353. Hedino praefectus, 417
- RISBORGIUS. *Vide* Melodunius.
- RIVAUDIUS, *de Rivau*. *Vide* Bellovallius.
- RIVII (Joannis) obitus et elogium, I. 429
- RIUSIUS. *Vide* Surdeacus.
- RIZII, *Riccio*, (Davidis) fortuna, II. 419. mores, 420. potentia, 423, 534. caedes, 535
- ROALDEZII

I N D E X.

- ROALDESII, *Roaldez*, (Fran.) decessus et elogium, IV. 785
- ROALDUS LANDEREUS, *de Rouhaut Sr du Landereau*, (Carolus) Tifaugium capit, II. 707. ad Olonenfis arenas a Lanovio captus, 785. Retam insulam intercipere infeliciter tentat, III. 414. S. Michaelis insulam irrito tentat, IV. 51
- ROANUS, *de Roban*, (Henricus) Leonensis princeps dux et par Franciae creatus, VI. 179
- ROANUS (Renatus) Broagium capit, II. 800. mox et Mediolanum Santonum, 802. Lufinianum strenue defendit, III. 369. tandem dedit, 371. Catharinam Parthenaeam ducit, 436. arcem Maranensem occupat, IV. 278. obit, 401
- ROANUS (Henr.) Leonii princeps obit, III. 435. Renatum fratrem heredem habens, 436
- ROANUS (Henr.) Leonii princeps, turmam in pompis ex occasione reginae filiam enixae celebratis ducit, VI. 374
- ROANUS (Hercules) pro rege pugnans in pugna Arcensi capitur, IV. 803
- ROANUS FRONTENAEUS, *de Roban Sr de Frontenay*, (Joannes) hospitio in Sangermani suburbio sumpto, Parisiensis lanienae furorem tempestiva fuga devitat, III. 133
- ROANA, *de Roban*, (Francisca) ejus cum Jac. Nemorosio contracti matrimonii schedula irrita pronunciata, II. 509. Loviodunensis ducatus titulo decorata juri omni in Nemorosio renunciat, III. 679
- ROBLESIIUS, *de Robles*, (Gaspar) Billii regulus ab Albano missus plures in Frisia urbes recipit, III. 180, 194. ejus ingenium, 478. a Groeningae praefidiariis in carcerem coniectus, 479. a Jennibellii machinis occisus, IV. 328
- ROBOREORUM gens Urbini principatum obtinet aegreque retinet, I. 43
- ROBOREUS, *della Rouere*, (Guido Ubaldus) nova vestigalia imponit Urbinatibus; hinc motus pontificis interventu tandem compositi, III. 206
- ROBORTELLI (Fran.) obitus et elogium, II. 571
- ROIA. *Vide Mallia.*
- ROIA, *de Roie*, (Helionora) Lud. Condae uxore a rusticis injuriose habita et confternata gemellos praecipitato partu enixa, II. 168. obit, 349, 425
- ROIANUM, *Royan*, in Garumnae aestuario a Campeto occupatum, III. 260. item a Lanovio, 305. a Plaffaco interceptum, IV. 399. Navarro maximum momentum affert, *ib.*
- ROIENSIS. *Vide Mallia.*
- ROLIARDUS, *Rouillard*, (Jacobus) fenator Parisiensis et sacri collegii fodalium in Parisiensi laniena interfectus, III. 135
- ROLTSHAUSENUS, *de Roltshausen*, (Frid.) Hessianae tribus Germanis copiis auxiliariis praefectus, II. 312. suis ut Neustriam petant auctor, 334
- ROMA a Carolo Borbonio copiarum Caesarianarum duce expugnata, I. 23. ab Albano irrito tentata, 636. inundatione foedata, 638. fame oppressa, IV. 128. V. 28. peste vastata, V. 102. inundatione damnatum accipit, 755
- ROMANUM inter pontificem et Philippum Hispanum bellum, I. 588, 617, 629
- ROMANEIUS. *Vide Coquillius.*
- ROMANI (S.) seretrum et privilegia, a Jo. Gueslaeo et cardinali Borbonio exagitata, IV. 160
- ROMEGASSIUS SCUTUS, *de l'Escut de Romegas*, (Mathurinus) in proelio ad Echinadas fortiter se gerit, III. 48. ad Turcicam classem explorandam missus, 202. ab Hispanis instigatus Casserium Melitenis Ordinis principem in carcerem trudit, sed causa Romam evocata et Casserio absoluto, ex moerore obit, IV. 40
- TOM. VI.
- ROMERUS, *Romero*, (Julianus) in Dionanti arce captus, I. 463
- ROMORANTINUM de religione contra coitiones illicitas edictum, II. 5
- RONAEUS. *Vide Savinius.*
- RONCEROLLIUS MENEVILLA, *de Roncherolles Sr de Meneville*, (Fran.) Henoticorum in urbe factio- nis princeps, IV. 441. cum Parisiensibus factiosis Guisii nomine expostulat, 447. dissidio mox com- posito, 448
- RONIUS. *Vide Betunius.*
- RONCARDI (Petri) elogium, II. 190, 435. III. 61. Protestantibus per Cenomanos discursantibus se op- ponit, II. 190. Baionam accersitus, 435. ejus de- cessus et elogium, IV. 320
- ROSA, *Roze*, (Gul.) episcopus Silvanectensis ad Lu- tetiae defectionem magnum momentum affert, IV. 708. Henoticorum concionatorum princeps, 727. Lutetiae in supplicatione solenni altera crucem, al- tera hastam manu tenens incedit, 863. Feriano duci Isabellae Philippi Hispani filiae electionem pro- ponenti interfatur, V. 263. a senatusconsulto Pa- risiensi damnatus declarationem perscriptam ignomi- niose peragit, 732
- ROSARIUS. *Vide Sorellus.*
- ROSELLUS MEDAVIDIUS, *de Rcuxel Sr de Medavy*, (Car. Fran.) in proelio Euriaco captus, IV. 849. Vernolium intercipit, 859
- ROSERIUS, *de Rosieres*, (Franciscus) ob librum cui titulus *Stemmata Lotharingiae ac Barrensum du- cum* in Bastiliam coniectus culpam suam librique er- rores agnoscit, IV. 153
- ROSSEMUS (Martinus) Caesarianis copiis praefec- tus Stenaeum capit et Campaniae limitem vastat, I. 352. ejus obitus et mores, 553
- ROSSENSIS. *Vide Leflius.*
- ROSSIUS, *de Rossi*, in Javarini obsidione strenue se gerit, V. 391, 394
- ROSTOCHII fenatus et plebs inter se dissentiunt, II. 471. urbs a Joan. Alberto Megalopolitano occu- pata et gravata, II. 472
- ROSTOCHIENSES cum Megalopolitanis principibus tandem conveniunt, III. 291
- ROTAE (Bernardini) mors et elogium, III. 436
- ROTTERDAMUM, *Rotterdam*, ab Hispanis in potesta- tem redactum, III. 178
- ROTOMAGUM, *Rouen*, a Protestantibus occupatum, II. 172. a regis obsesum, 294. vi expugna- tum, 297. ibi tumultuatum, III. 60. a rege ad Henoticos deficit, IV. 708. arx a regis intercep- ta, mox dedita, 842. ejus situs ac descriptio, V. III. a rege obsesum, 113
- ROXOLANA Solymani Turcarum Imp. fit uxor, I. 432. Solimanum ad Mustafae caedem inci- tat, 433
- RUBIUS, *du Rubis*, (Cl.) virulenti libelli contra Hen- ricum III auctor Lugduni captus et magistratu in- terdictus, V. 307. rerum Lugdunensium historia edita errorem agnoscit, 338
- RUFFECUS VOLVIRIUS, *de Voluire Sr de Ruffec*, (Philippus) Engolismam in Alençonii manus tra- dere recusat, III. 432
- RUFUS. *Vide Ravilius.*
- RUGERIUS, *Ruggieri*, (Cosmus) magiae insimula- tus a regina matre periculo exemptus, III. 311
- RUITERUS, *Ruiter de Boisleduc*, (Hermannus) Lou- enstenium castrum cum tribus focis intercipit, III. 73. mox accurrentibus Hispanis strenue se defen- dit, tandem ignem in pulverem per funiculum inji- ciens, ignis violentia enectus, 74
- RUPELLA, *la Rochelle*, a Monpenferio in fidem ac- cepta, II. 305. frustra a Rupifulcaudio tentata, 212
- (Z) in

I N D E X.

- in Condaei et Protestantium potestatem tradita, 606. ejus historia, *ib.* a Polinio Garda in arctum redacta, 783. conjuratio ibi detecta, *ib.* III. 297
- RUPPELLANI** in primo civili bello se medios gerunt, II. 211. conveniendi libertatem a Monpenferio interdicti, 305. in Condaei partes transeunt, 606. Fr. Vetusvillam admittere recusant, 675. Michaelis sanum in Pictonibus capiunt, 698
- RUPPELLANI** urbem muniunt, III. 162. cum Philippo Strozio et Birono de conditionibus agunt, 163, 164. delegatos in Angliam mittunt, 166. triremem ad portum explorandum missam capiunt, 166. eorum cum regis velitationes, 168. Rupellae descriptio et obfidio, 239, 249. post plurimas irritas oppugnationes tandem cum iis de pace transactum, 263. conjuratio ibi detecta, 297. arma capiunt, 305. de pacis conditionibus variis sententiis consultant, 411. Lusitanam navem praedivitem capiunt, 415. regiminis ordinem ab Alençonio propositum obtentis privilegiis rejiciunt, 434. inducias promulgant, 435. de Majoris electione dissident, 530
- RUPES-MARTIA**, *Rodemark*, ab Henrico II capta, I. 353. arx solo aequata, 391
- RUPES-REGIA**, *Rocroy*, ejus situs, I. 645. a Guisio capta, IV. 420. a rege in fidem accepta, V. 141
- RUPIBLUNDUS**, *de Rocheblond*. *Vide* Hotomanus.
- RUPIFORTIUM**, *Rochefort*, in Andibus Monpenferio deditum, II. 191. ab Aumontio infeliciter obfessum, V. 146. loci descriptio, 147
- RUPIFORTIUS**. *Vide* Sillius.
- RUPIFULCAUDIUS**, *de la Rochefoucaud*, comes (Franciscus) cum Guisio Diviodurum Mediomaticum tendit, I. 387. Theodoni villae praesidiarios velitari dimicatione sustinet, 391. molem ad portam Mosellanam erectam tuendam suscipit, *ib.* in pugna Sanquintiniana captus, 653. cum delecta nobilitate ad Condaeum venit, II. 176. Talmontium frustra oppugnat, 211. Rupellam intercipere irrito molitus Pontium capit, 212. Joannis Engeriaci fani obfidionem solvit et Aurelianum contendit, 305. Guisii caedis a Politroto infimulatus eodem quo Colinius scripto se purgat, 339. ad Rozaeum convenit Condaei jussu, 592. Protestantium per Aquitaniam conscriptis et ad Confluentiam in Engolismensi agro conventis copiis excipiendis ac ad Condaeum deducendis destinatus, 599. ad Augustoriti Pictonum obfidionem Lazari fanum infidet, 725. aegrotat et castra deserere aeris causa cogitur, 728. morbo impeditus ne proelio Monconturiano adfit, Lud. Nassovio ejus vices gerente, 734. Rupellae relictus dum principes cum exercitu in Aquitaniam et Septimaniam fecedunt, 742. Marennarum aditus occupat, 800. et Broagium capit, 801. cum Condaeo in aulam venit, III. 97, 118. in Parisiensi laniena interfectus, 130
- RUPIFULCAUDIUS MARTRO**, *Sr de Martron*, (Hubertus) Francisci Rupifulcaudii comitis patruus Guisii mandato copias cogit et Engolismensem agrum vastat, II. 209
- RUPIFULCAUDIUS RANDANUS** (Carolus) Francisci comitis frater obfidioni Metensi interest, I. 387, 391, 397, 398. in singulari certamine vincit, 397. ad Avaricum Biturigum vulneratus obit, II. 298
- RUPIFULCAUDIUS** comes (Franciscus) Francisci Rupifulcaudii comitis filius in proelio ad Aredifanum occisus, V. 76
- RUPIFULCAUDIUS** (Josias) Ruffii comes pro rege pugnans in proelio Arcensi occiditur, IV. 803
- RUPIFULCAUDIUS SAMMARTINUS**, *de S. Martin*, (Alex.) a fenatu Parisiensi ob Brofferiam Avenionem abductam citatus, non comparet, V. 823. Romam adit et pontificis Jesuitarumque patrocinio frustra petito, veniam a rege petit, 824
- RUPIFULCAUDIUS MONTIGUIDONIUS**, *Sr de Montguyon*, ab Engolismensibus Protestantibus accersitus, urbem contra Martronem defendit, II. 209. Castrum novum obsidet et capit, 210. ad oppida in Pictonibus et Santonibus occupanda operam suam navat, III. 306
- RUPIFULCAUDIUS MONTANDREUS**, *baron de Montandre*, (Lud.) in praelio Verensi graviter vulneratus, II. 304
- RUPIFULCAUDIUS CALDOMONTIUS**, *Sr de Chaumont sur Loire*, (Ant.) cum copiis Andeloto pro Condaeo militem conscribenti ad Bellofortium in Andibus se adjungit, II. 682. e clade Bassacensi profugus Cognacum se confert, 705. Nantronium Navarrae oppidum vi capit, praesidiariis trucidatis, 712
- RUPIFULCAUDIUS**, *de Rochefoucaud*, (Jo. Lud.) Randani comes Arvernorum praeses ad Henoticos deficit, IV. 718. provinciam ad Henoticorum partes inclinat, *ib.* Issoriacum intercipit, 719. res Henoticorum in ea provincia administrat, 807. ad Issoriacum fufus et captus ex vulneribus decedit, 853
- RUPILAUREUS**, *de Roquelauze*, (Ant.) ad Divonnam Cadurcorum fauciatus, III. 804. cum Marmeto de religione colloquium habet, actis a Philippo Mornaeo Plessio publicatis, IV. 221
- RUPIPOTIUS**, *de la Rochepot*. *Vide* Sillius.
- RUPIPOZAEUS**, *de la Rochepozay*. *Vide* Castaneus.
- RUPISURIONIUS**, *de la Roche-sur-yon*. *Vide* Bourbonius.
- RUREMONDA**, *Ruremond*, a Batavis irrita tentata, V. 502
- RUSCINONENSIS**, *de Roussillon*, comitatus a Gallis quo jure vindicatus, I. 29
- RUSSELLUS**, *Ruffel*, (Gul.) Bedfordiae comitis filius Vliissingae praefectus legionis Walacrae praefecturam ambit, IV. 490. rejectus omnia ex illa occasione in Zelandia turbat, 491. ejus cum Ordinibus et Mauritio dissidium, 526
- RUSTANUS** purpuratus, ejus mores, I. 432. Roxolanae Mustafae vitae insidiantis inservit, 433. a dignitate remotus, 435. sed mox restitutus, *ib.* 803
- RUSWORMIUS** (Chr. Hermannus) Pestam capit et Budam irrita oppugnat, VI. 108. Hatwanam capit, 191. ad mortem damnatus et securi percussus, 301
- RUTENI**, *Rouergue*, res illic gestae, II. 289, 610. III. 169
- RUTIUS**, *du Ru*. *Vide* Tardivius.
- RUVENUS** (Joannes) Gauriae comes Jacobi Scotorum regis vitae insidias struit, VI. 18. cum fratre Alexandro occisus, 21. de iis ut parricidis supplicium sumptum, 22. magicae superstitioni addictus, *ib.*
- RUVENUS**, *Ruthven*, (Patricius) Rizio occiso reginae secus facta horrida libertate exprobrat, II. 536
- RUZAEUS BELLILOCUS**, *Ruzé de Beaulieu* (Martinus) regi ab epistolis assumptus, IV. 62
- RUZAEUS** Curiae Parisiensis patronus nobilitatis nomine verba facit et propterea carceri mancipatur, II. 104, 105. in carcerem ductus Momorantii jussu, 166

I N D E X.

S.

SABAUDIA, *Savoie*, res in illo principatu gestae, II. 243. III. 349, 360, IV. 237. V. 92, 97, 157, 315. VI. 32, 161.
SABAUDIÆ duces, viz. **CAROLUS** Vercellis dedit, I. 423. **PHILIBERTUS EMANUEL** Caroli filius Braidæ expeditioni praefens municipes in furcam agi jubet, I. 373. Hedinum obsidet, 413. et vi capit, 414. Augustam Veromanduorum obsidet, 648. Gallos caedit, 652. ditioni suae tandem restituitur, 753, 754. Margaritam Henrici II fororem in uxorem ducit, 762. domum e Gallia redit et ditionem recipit, II. 50. mox et Taurinum, ubi arcem extruit, 245. regem Ruffilonii invifit, 406. cum Bernatibus de praefecturis aliquot majoribus suis ademptis transigit, 563. Henricum III Augustae Taurinorum excipit et Pinarolii Savillaniquae restitutionis promissum, obtinet, III. 350. has urbes consignatas recipit, uxore Margarita sub id mortua, et consiliis mox in regis perniciem structis, 362. apud reginam matrem pro Bellogardio mediat, 672. Honorati Sabaudi Villarii successionem, Meduano cedente obtinet, 674. decedit, 735. **CAROLUS EMANUEL** Philiberti Eman. filius natus, II. 245. Catharinam Philippi Hispani filiam ducit, et de Saluciano principatu occupando convenit, IV. 336. Saluciarum principatum occupat, 636. cum Guisio consilia sociat, 637. Alimii monita rejicit, 643. Genevenses et Bernates bello petit, quaedam loca capit et S. Catharinae propugnaculum extruit, 756. ad Senatum Gratianopolitanum literas dat, 822. copias in Provinciam duce Alex. Vitellio mittit, 823. Bonam capit, Gexensem praefecturam crudeliter vastat et Verfoviam munit, 824. in Provinciam descendit, 890. Fano Pauli capto se in tutum subducit, 891. instaurato exercitu Forum Julii occupat, et Dragunianum capit, 892. a Senatu Aquensi invitatus, Aquas-Sextias ingreditur Provinciae protector declarat, 893. Clusuram in Genevensi ditione per legatos capit, *ib.* ad Charrae pontem a Diguierio fufus, V. 93. ad Vinonem a Valeta fufus, 96. Antipolim capit, 156. Ocellos et Columbani fanum, 314. in induciis comprehendendi se velle significat, 315. Briquerascum capit, 443. et Cavortium, 513. Sabaudia cis Isaram a Diguierio redacta infeliciter cum eo congregitur, 698. ad Barralium munitionem inchoat, 700. jus suum in Saluciano principatu apud pontificem urget, 805. Lugdunum venit et a sacri collegii sodalibus canonici honorarii dignitatem irrita reposcit, 838. Lutetiam venit, per Jac. Lafinium Bironi fidem sollicitat; et profusa liberalitate Henricae Balsacae ac aulicorum captat gratiam, 839. causae in senatu Parisiensi disceptatae interest, 840. de Saluciano principatu irrita agit, 841. conditionibus perscriptis in Taurinos redit, 842. ne conditionibus perscriptis satisfaceret moras necit, VI. 32. Augustam praetoriam cum exercitu venit, 41. pacis conditionibus tandem subscribit, 57. Genevam irrita tentat, 162. pacem cum Genevensibus facit, 163
SABAUDUS. *Vide* Nemorosius.
SABAUDUS, *de Savoie*, (Henr.) Nemorosii et Franciscae Roanae filius captus, III. 533
SABAUDUS, *de Savoie*, (Claudius) Tendae comes a Protestantibus non alienus, II. 233. Barjolium expugnat, 234. copias dimittit, 235. ad Andinum cum copiis venit, 702
SABAUDUS (Honoratus) Sommarivae comes patri in

Provinciae praefectura suffectus ab eo deficit, et Manoscum capit, II. 235. Lucium capit et Cistercionem irrita obsidet, 236. tandem capit, 240. in suspectos ob religionem bacchatur, 242. a Grillo et Bulliargio ad Aegidii fanum fufus, 280
SABAUDUS CIPETRA, *Sr de Cipierre*, (Renatus) Claudii Tendae comitis filius natu minor in Provincia copias cogit, II. 610. ad Forum Julii contra fidem datam interfectus, 676
SABAUDUS (Philippinus) Caroli Emanuelis frater naturalis in duello a Car. Crequio interfectus, V. 833
SABAUDUS (Philippus) Raconii comes, ejus elogium, II. 88. pacis inter Sabaudum ducem et Convallenses auctor, 97
SABAUDUS (Honoratus) Villarii comes nihil non agit ut Annam Momorantium fororium a Coliniolorum amicitia divellat, II. 103. in regis confistorium lectus, 166. Protestantes in Aquitania infestat, III. 234
SABAUDUS (Emanuel) Villarii marchio juxta Peiracum a Theminio fufus, V. 89
SABELLA (Julia) heroina illustris, IV. 299. marchionis Pisanii conjux, 300
SABLATUM, *Sablé*, ab Henoticis astu interceptum, V. 309
SADEEL. *Vide* Chandeus.
SADOLETI (Jacobi) mors et elogium, I. 122. Caprarienses ob religionem male habitos benigne excipit, 225
SAGA, *la Sague*, (Jacobus) a Condaeo ad A. Momorantium missus, II. 15. cum multorum ad Navarrum et Condaeum literis comprehensus eorum consilia detegit, 22, 25
SAGNIUS, *de Saigne*. *Vide* Garda.
SALA, *de la Sale*. *Vide* Telinius.
SALERNITANUS. *Vide* Sanseverinus.
SALICETUS BELLOGARDIUS, *de Saulfaye de Beauregard*, Marano praefectus, IV. 278
SALIGNACUS. *Vide* Gontaldus.
SALIGNACUS, *de Salignac*, (Bertrandus) obsidionis Metensis a Carolo v Caesare irrita susceptae historiam dietim describit, I. 393
SALINAS (Fran.) obit. Ejus elogium, IV. 899
SALLERMIUS, *de Sallerme*, (Arnoldus) Lochiis praefectus Guerschiam capit et Guerschium vicecomitem fundit, V. 142
SALLUSTII BARTASSII, *Salluste Sr du Bartas*, (Gul.) decessus et elogium, IV. 896
SALMURIA, *Saumur*, a rege Navarro ad transmittendas trans Ligerim copias tradita, IV. 726
SALSEDA, *de Salsede*, (Petrus) cardinalis Lotharingi mandatis minus obsequens bellum in Mediomaticibus excitat, II. 436. Vicum tandem Bassompetrae dedit, supellectile sua ditissima direpta, 437. Parisiensi laniena occisus, III. 135, 136
SALSEDA (Nicolaus) Petri filius Guisianorum conjurationem et consilia confessus, IV. 73. ad mortem damnatus et supplicio extremo affectus, 81. nomina eorum quos conjurationi participare ex Guisianis intellexit edit, 78
SALTUENSIS, *comte de Sault*. *Vide* Agutius.
SALVASSO, *Salvaifon*, (Jac.) Casalium S. Evassii intercipit, I. 511. duas Italarum alas intercipit, 535
SALUCIARUM, *Saluces*, princeps (Franciscus) a Gallis ad Caesarem deficit, magno sui detrimento, I. 27. in Salucienfi principatu res turbant, mox a Radefiano compositae, IV. 37
SALUCIENSIS principatus quo jure ad Galliae reges pertinet, IV. 642. de eo controversia inter Gallum

I N D E X.

- lum et Sabaudum coram pontifice arbitro disceptata, V. 805
- SALVIANI (Hippolyti) mors et elogium, III. 209
- SALVIUS, *Salvi capitano di popolo*, (Julius) de Senis prodendis conjurationis convictus capite, luit, I. 423
- SAMAROBRYGA AMBIANORUM, *Amiens*, a rege ad Henoticos deficit, IV. 707. Aumalio pulso a rege in fidem recepta, V. 427. a Ferd. Tello Portocarrero intercepta, 675. a Birono infessa, 677. auxiliariis duce Jo. Gusmano firmata, 678. a rege obsessa, 679. tandem deditioe capta, 685
- SAMBUCANUS, *del Sambuco*. Vide Curtietus.
- SAMBUCI (Joan.) decessus et elogium, IV. 252
- SAMMARTHANUS, *de Ste Marthe*, (Scaevola) quaestorum causam apud Ordines tuetur, et de comitiis ut vitio peractis protestatur, IV. 655
- SAMMARTHANI fratres (Scaevola et Lud.) in Pictavio ad regis obedientiam reducendo utilem navant operam, V. 359
- SAMMARTINUS, *de S. Martin*. Vide Rupifulcaudius.
- SAMOSCIUS, *Zamoyki*, Sarius (Joannes) Belfensis praefectus, *Palatin de Belz*, inter alios a Polonis delegatus ut Andini in Poloniae regem electionis instrumentum Lutetiam ad novum regem perferret, III. 279. Orationem luculentam de ceremoniis in regis renunciatione usurpatis habet seu edit, 290. ejus nomen Caroli Sigonii duobus de Senatu Romano libris praescriptum legitur, *ib.* in Lukorum obsidione egregiam navat operam, 822. Savolociam capit, 827. exercitus Poloni dux creatus, 843. Ostroviam capit, *ib.* invidia aemulorum petitus, 850. Pezzurae monasterium capit et firmat, 851. ejus in comitiis Warfaviensibus oratio, IV. 112. ejus cum Sboroviis inimicitiae, 224, 508. summo exercituum imperio a Poloniae ordinibus exutus, 507. cum suis Sigifmundum Suecum regem denunciat, 510. Maximilianum Austriam fundit, 513. eum iterum fundit et capit, 517. in Polonos proceres summa moderatione usus, *ib.* Tataros caedit, 781. graviores exactiones regno imponit, V. 13. Tataros in Podolia fundit, 390. Poloniae cancellarius Sigifmundum ab Annae Austriae nuptiis dehortatur, 181. Polonos a bello contra Turcos dehortatur, 540. Stephanum Moldaviae principem a Caesare constitutum capit et morte afficit, Hieremia Mogila ei succenturiato, 555. suo et Poloniae procerum nomine ad Carolum Suecum scriptum mittit, VI. 117. responso Caroli irritatus alterum mittit, 118. in Livonia Wendam, alia loca capit, 120. ad Livonos scribit, *ib.* Wolmariam, Marienburgum et Novenhufium capit, 122. mox et Felinum, 123. ejus decessus et elogium, 308
- SANCAUMONTIUS. Vide Sanromanius.
- SANCAUMONTIUS, *de S. Chaumont*, regi militans Annoniacum capit, milite contra fidem datam in oppidanos Protestantes faeviente, II. 329
- SANCERRA, *Sancerre*, a Claud. Castreo Biturigum praefide irrito obsessa, II. 700. obsessa, III. 170, 235. horrenda fame oppressa, 238. transfectione facta dedita, 281
- SANCHAMANTIUS PISCARIUS, *de S. Chamant Sr du Peshé*, (Mercurius) cum rege transfigit Theodorici-castro tradito, V. 426
- SANCIUS. Vide Harlaeus.
- SANCOSMUS, *de Calviere Sr de St. Cosme*, (Nic.) Nemausum intercipit, II. 745
- SANCTIUS, *de Saintes*. Ejus de Concilio Tridentino dictionum, II. 377. laesae majestatis damnatus, in carcere decedit, V. 65
- SANCYRIUS. Vide Bochetus.
- SANDELISIUS ALTOCURIUS, *de S. Delis Sr d'Hautcourt*, (Robertus) Abbatis-villae arcis praefectus cum filio crudeliter necatus, II. 194
- SANDESIDERIUS. Vide Jousa.
- SANDIONYSIUS HERTRAEUS, *de S. Denis Sr d'Hertré*, (Renatus) Alençonio praefectus, IV. 826: Lansacum fundit, 856
- SANDAEUS, *de Sandé*, (Alvarus) Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 72. et in bello Parmensi, 293. et Subalpino, 300. munitionem in Gerbenfi insula structam defendendi munus suscipit, II. 64. hostilem fossam perumpere tentans capitur, 66. Busbequii interventu liberatus, 67. Melitensem expeditionem dissuadet, 457
- SANGELASIUS LANSACUS, *de S. Gelais Sr de Lansac*, (Lud.) a rege ad Mauritium Saxonem Augustam missus, I. 352. ad pontificem missus ut Senensem defectionem procuraret, 376. Senensium animos confirmat, 379. in Hispaniam legatus Elisabethae reginae administer, 796. regius ad Concilium Tridentinum orator ad Infulanum dat literas, II. 249. in Germaniam missus ut delectus a rege impetret, delectus Protestantium interturbat, 606. a Condaeo captus et dimissus, 607. Concilii Tridentini promulgationem urget, IV. 656. de Synodi vitio propriis literis convictus, 657
- SANGELASIUS (Vidus) Ludovici filius in Poloniam missus, III. 274. classi regiae praefectus, 532. Burdigalam recedit, 533. in certamine navali melior, 536. Uliarum capit, 537. Sancatharinum et Henoticos fundit, IV. 306. Henoticorum partibus addictus in Cenomanis funditur, 856
- SANGELASIUS, *de S. Gelais*, (Urbanus) Convenarum episcopus Bloefis vestigatus inde fuga evadit, IV. 671. Henoticorum Tolofensium princeps tumultum in urbe excitat, 715, 808. Jousam Tolofa pellit, 809
- SANGEORGIUS, *de S. George*. Vide Auffionvilla.
- SANGOARTIUS, *de S. Goart*. Vide Vivonus.
- SAN-JOSEPHUS, *Sanjosephe*, (Sebastianus) a pontifice et Philippo cum copiis in Hiberniam missus, III. 761. a Greio prorege capitur, 764
- SANLARIUS BELLOGARDIUS, *de S. Lary de Bellegarde*, (Rogerius) Pauli Thermi equitum tribuni heres, II. 325. regem Henricum III ad pacem in regno constituendam urget, III. 349. equitum tribunus creatus, 350. bello in Delfinatu et regio exercitui praefectus, Granum, alia loca et arces capit, 364. Liberonem obsidet, 365, 405. obsidionem urget et mox solvit, 405. ad Polonos orator destinatus ad Sabaudiae ducem se confert, ejus mores, 421. P. Thermi avunculi viduam uxorem ducit et male habet, *ib.* ejus cum Emanuele Philiberto Sabaudiae duce amicitia et consilia, 624. cum Diguierio agit, 625. Avenionem interciperet tentat, et cum Diguierio foedus init, 670. cum regina matre agit, ab ea delusus, 671. Salucianum principatum nuper traditum recipit, 672. Reginam adit excusationibus acceptis, *ib.* operam suam Navarro defert, et obit, 674
- SANLARIUS BELLOGARDIUS (Rogerius) magnus Franciae hipparchus Florentiam cum mandato sponsalitia regis Henrici IV nomine cum Maria Medicea contrahendi missus, VI. 48. Burgundiae vicarii titulo praefectus, 146
- SANLAURENTIUS, *de S. Laurent*. Vide Avaugurius.
- SANLUCIUS SPINAEUS, *d'Espina Sr de S. Luc*, (Franciscus) ejus pro regis reformatione commentum

I N D E X.

- tum, IV. 32. *Not.* arcem Gaesbeganam capit, 86. Henoticos juxta Lavallum fundit, V. 308. Guerchiam recipit, *ib.* cum Briffaco sororio Lutetiae regi tradendae ordinem componit, 351. Comperam irrito obsidet, 505. Prevosteriam et Monbochetiam capit, 507. Fontenellam astu capit, 508. rei tormentariae praefectus, 515. ad Samarobrigam occisus, 681. ejus ingenium, liberi et digna patre soboles, *ib.*
- SANMEGRINIUS. *Vide* Stuartus.
- SANPAULLUS, *de S. Pol.* (Antonius). Ejus ingenium, IV. 261. V. 402. Henoticis addictus nobilitati ex Campania et Burgundia ad Guisium arma fumentem confluenti praefectus, IV. 261. cum regis copiis congregitur et Vitreacum-crematum recipit, 808. Lutetiam obsessam et arcte pressam cum com meatu ingreditur, 867. Villamfrancam capit, 885. Remenses tumultuantes placat, V. 339. mox a Caroli Guisii manu occisus, 402. ejus mores et fortuna, *ib.*
- SANPETRUS. *Vide* Ornanus.
- SANPONTIUS, *de S. Poinct.* Lugdunenses decuriones spoliat et Bellavillam irrito tentat, II. 220. Matisconem intercipit, 221. magna crudelitate saevit, 222. Matisconi praefectus interficitur, *ib.*
- SANQUINTINUM, *S. Quintin.* *Vide* Augusta Veromanduorum.
- SANROMANIUS SANCAUMONTIUS, *de S. Chauxmont Sr de S. Romain.* (Joannes) archiepiscopus Aquensis Protestantium doctrinam amplexus eam per dioecesin suam constituere omni ope nititur, II. 348. copias Condae auxiliaturas in Provincia conscribit, 687. Rhodanum cum suis incolumis transmittit, *ib.* copiarum quas conscripserat imperium a se abdicat, 688. oppidanorum Nemausensium indies saevientium furorem comprimit, Septimaniae cum summo imperio a principibus praefectus, 746. in Delfinatu delectus peditum habere jussus, 791. in ulteriorem Rhodani ripam per Diensem et Vapincensem agrum trajicit, 792. e Parisiensi laniena evadit, III. 136. a Protestantibus Septimaniae summus imperator creatus, 232. ejus in Vivariensi agro res gestae, 363. Belloio audax responsum, 364. Aquas mortuas intercipit, 405
- SANSACUS PREVOTIUS, *Prevost Sr de Sansac.* (Ludovicus) in regis consistorium lectus, II. 167. Engolismam capit, 210. Charitaeum irrito obsidet, 719. Vezelias in Heduis irrito obsidet, 743
- SANSAEUS, *de Sanzay.* (Annas) Magnani comes a Kergomarto ad Quintinum oppressus, V. 508
- SANSALVATORIUS. *Vide* Jousa.
- SANSEVERINUS, *de S. Severin.* (Ferd.) Salerni regulus ad Caesarem missus ad Neapolitanorum gravamina exhibenda, I. 102. a Caesaris latere non discedere jussus, 104. insidiis a Petro Toletano petitus, 309. ad Henricum II venit et in Italiam redit, 354. cum Italis regi addictis ad Clodiam conventum habet, 375. ubi de Senis liberandis consultum, 376. Massilia cum classe solvit, 381
- SANSEVERINUS, *Sanseverino.* (Jo. Bernardus) Sommae dux obit, II. 808
- SANSEVERINUS (Ant. Sigism.) Gajacii comes ad Liberonis obsidionem occisus, III. 405
- SANSEVERINUS (Jo. Galeacius) Gajacii comes captus, I. 420
- SANSOLINIUS DOINELLUS, *Doineau de S. Soline.* (Josephus) Joannem Haium intercipit et occidit, III. 411. amissi ad Astoras proelii a Briffaco accusatus non sine vitae discrimine dimittitur, IV. 57
- SANSULPITIUS. *Vide* Eberardus.
- SANSULPICIUS. *Vide* Doinellus.
- SANTACIUS, *Santaccio.* Afcanium Corneum in insidiis ducit, et ingenti clade afficit, I. 480
- SANTACRUCIUS. *Vide* Bassanus.
- SANTALBANUS. *Vide* Papa.
- SANTALDEGONDANUS MARNIXIUS, *de Marnix Sr de Ste Aldegonde.* (Philippus) ab Hispanis captus, III. 226. dimissus, 373. ad Bredae colloquium delegatus, 390. et in Angliam; 402. in Germaniam missus a Matthia Austro orationem in comitiis Wormatiensibus habet, 604. Antuerpiae consul, IV. 146. Liram frustra tentat, 207. mox et Zutfaniam, 238. Antuerpiam dedit, 333. calumnias ob id objectas diluit, 335
- SANTALIUS, *Santlas de Montpelier.* (Aegidius) Valentiae concionator Protestantium doctrinam docet, II. 26
- SANTANDREANI, *archevêque de S. Andrews.* cardinalis caedes, I. 118
- SANTANDREANUS. *Vide* Agutius.
- SANTANDREANUS. *Vide* Albonus.
- SANTANDREANA, *de S. André.* arx ab Andrea Austro cardinali extructa, V. 797. a Mauritio Nafsovio capta, VI. 7
- SANTANIANUS PALUDANUS, *de S. Aignan des Maretts.* Hercules Rupifortio fortiter defenso a Montpenferio contra fidem datam crudeliter necatus, II. 191
- SANTATOTIUS, *de S. Anthot.* Senatus Rotomagensis princeps rege Carolo IX majore declarato orationem habet, II. 355
- SANTERANUS, *de S. Heran.* a Vicecomitibus et Poncenaco fufus, II. 620. Orillacum recipere frustra tentat, 723. Sulpitii sanum capit, 743
- SANTIONIUS, *Sainction.* tribunos Parisienses ad obsequium cardinali Borbonio tanquam regi praestandum vehementi oratione hortatur, IV. 837
- SANTOFFANGII, HURTALDUS (Fran.) et Hussaeus (Almericus) *les Srs de Hurtault & de la Houffaye de St Offange.* qui Rupifortium tenebant, cum rege transigunt, V. 723
- SANTONES, *Saintonge.* res illic gestae, II. 209, 289, 305, 687, 783, 800. III. 525, 530. IV. 306.
- SANVITALIS TURRIUS, *de la Tour S. Vidal.* (Antonius) Protestantes in Velaunis urget, III. 233. Malezio et Marologio praefectus, IV. 412, 413
- SAPINUS, *Sapin.* (Bapt.) Senator Parisiensis a Condaeanis ad mortem damnatus, II. 299
- SARIUS. *Vide* Samofcius.
- SARMIENTUS (Petrus) in Flandriam cum copiis trajecturus profigatur, VI. 276
- SAVINIACUS, *de Lescurre Savignac.* Grano dedito vitam suis pactus a rusticis cum suis occisus, II. 287
- SAVINIUS RONAEUS, *Savigny de Rosne.* (Christianus) Silvanectum intercipere irrito tentat, IV. 869. conjuratoribus indigno oblato praemio, 870. equitum tribunus et peninsulae Francicae praefes a Meduanio creatus, V. 141. induciis a rege propositis adversatur, 269. equitum tribunus inauguratus, 272. Fontano ut Cameracum obsidione cingat auctor cum civibus consilia inquit, 472, 490. Gomeronom Hanae praefectum Bruxellas adducit, 473. consilio et ductu Fontani successus promovet, 483, 484. Fontano Cameraci obsidionis persequendae auctor, 494. Alberto Austro Caleti obsidionis auctor, 599. Ardae obsidendae suasor, 603. ibi interfectus, 648. ejus elogium, *ib.*
- SAULIUS, *de Saulx.* *Vide* Tavianus.
- SAVOLOCIA, *Sawoloczze.* a Samofcio capta, III. 827
- SAVOSIUS, *de Tiercelin Sr de Saveuse.* (Car.) prope Bonnevallium a Castellionseo fufus, IV. 748.

I N D E X.

- et captus, mox sibi mortem accersens decedit, 749
- SAXO (Jo. Fridericus) septemvir a Smalcaldicorum castris discedit, I. 87. ejus ocrea in Galliam missa, 114. ad Mauritianos Ordines scribit, 126. Mauritium oppidis fere omnibus spoliat, 127. Albertum Brandenburgicum ad Rocliciam fundit et capit, 129. reconciliationis viam Wilhelmi Clivenfis interventu frustra tentat, 132. ad bellum parat, 133. ad Mulbergam fufus et captus, 138. conditiones a Caesare propositas ratas facit, 143. religionis formulae subscribere recusat, 173. a Caesare Oeniponte discedente liberatus in ejus comitatu manet, 345. liber a Caesare dimissus, 366. ditiones suas post Mauriti obitum frustra repetit, 409. cum Augusto Saxone septemviro transigit, 455. ejus obitus et elogium, 456
- SAXO (Joan. Fridericus) Jo. Frid. septemviri filius natu maximus e proelio ad Mulbergam commisso, accepto in capite vulnere, evadit et Witembergam pervenit, I. 141. Grombachii patrocinium sumit, II. 572. falsa nuptiarum cum Elifabetha Angla spe lactatus, 574. se tandem et Gotham dedit, 576. a Caesare in custodia retentus, 577
- SAXO (Joan. Gul.) Jo. Friderici septemviri filius secundo genitus a Grombachio frustra sollicitatus, eum a se repellit, II. 572. in imperii fide perstans, ad decretum imperiale exequendum Gothae obsidioni adest, 573. Gothanam arcem ingreditur, civibus in ejus verba juramento adactis, 576. machinas bellicas captas cum Augusto Saxone septemviro partitur, 577. obit, Vinariae sepultus, III. 282
- SAXO (Frid. Willelmus) Jo. Gul. filius natu maximus septemviratus administrationem suscipit, V. 40. Calvinianos male habet, 186, 204. obit, VI. 96
- SAXO (Jo. Fridericus) Jo. Frid. olim septemviri filius natu minimus obit, II. 465
- SAXO LAUEMBURGICUS, *duc de Saxe Lauembourg*, (Magnus) Sophiam Erici Sueciae regis sororem in uxorem ducit, et mox ab eo deficit, II. 656. Francisco patri et fratri bellum inferens Raceburgensem arcem oppugnat, in Sueciam aufugere mox coactus, III. 377
- SAXO (Fridericus) Lauenburgicus Gebbaro Truchefio adversatur, IV. 176. Coloniam Trajanam capit, 178. ad Hulstanum pagum a Truchefianis fufus, 193
- SAXO (Mauritius) Jo. Friderici terras invadit, I. 86. septemvir creatus, 176. Annam Christierni III Daniae regis filiam in uxorem ducit, 180. Magdeburgensi bello praefectus, 233. Magdeburgum obsidet, *ib.* Mansfeldianos profligat, 234. Heidecum Lipsiae praeficit, *ib.* pro Heflo apud Caesarem frustra deprecatus ad Willelmum Hefli filium scribit, se excusans, 235. cum Magdeburgicis convenit et urbem ingreditur, 278. cum Henrico II Galliae rege Joan. Fraxinei interventu secretum foedus init, 279. pro Hefli libertate Caesarem frustra deprecatur, 280. cautionem qua Protestantibus concionatoribus ad Concilium Tridentinum idonee caveatur a Caesare petit, 287. Rabam cum exercitu venit, 334. ejus miles soluta Magdeburgi odfidione per Germaniam grassatur, *ib.* legatos ad Concilium Tridentinum mittit cum mandatis, 334. renudato animo scriptum contra Caesarem publicat, 339. Willelmi Hefli et Alberti Brandenburgici copiis firmatus Norlingam, Donaverdam capit, 342. et Augustam ubi veterem senatum restituit, 343. Lincii de pace cum Ferdinando agit, *ib.* Caesarianos ad Rutam profligat et Erebergam capit, 344. Oenipontem pervenit, 345. Passavium de pace acturus proficiscitur, 346. scriptum foederatorum nomine publicat, 357. ejus in conventu Passaviensi oratio, 359. ibi de pace tractatum, 361. Francofurtum obsidet, 364. cum Caesare de pace convenit, 365. exercitum in Hungariam ducit, 366. Saxoni- am redit nulla re gesta, cujus culpam in Castaldum rejicit, 371. in Albertum Brandenburgicum bellum denunciat, 406. in praelio ad Peinam victor occisus, 407. ejus elogium, 408
- SAXO (Augustus) septemvir Mauritio fratri succedit, I. 409. cum Alberto Brandenburgico transigit, 410. item cum Jo. Friderico Saxone, 455. Naumburgensem dioecesim sibi regendam tradi a collegio obtinet, II. 399. Gotham obsidet, 573. et capit, 576. praedam et machinas cum Joanne Gulielmo patruale partitur, 577. Anna ejus uxor decedit, IV. 344. obit. Ejus elogium, 379
- SAXO (Christianus) septemvir Augusti filius patri succedit, IV. 379. ejus mors et elogium, V. 40. cum Turenio de rebus Gallicis agit, 46
- SAXO (Christianus) septemvir Christiani filius in latrones et percussores jure faeviens cum Anhaltinis principibus dissidii de jurisdictione occasionem dat, VI. 192
- SBOROVIVS, *Zborowski*, (Joannes) Gedanenses caedit, III. 568
- SBOROVIVS (Samuel) ob Wapovii caedem exilio multatus in Poloniam legibus spreto redit, IV. 224. mox a Samoscio captus et capite plexus, 225
- SBOROVIVS (Christophorus) Samuelis frater proscritur, IV. 225, 345. tandem restitutus, V. 34
- SCALAE, *les Eschelles*, a Diguierio et Ornano captae, V. 515
- SCALICHIUS, *Schalich* (Paulus) pravis consiliis Alberti Borussiae ducis gratia abusus in Galliam profugit, II. 474
- SCALIGERI, *della Scala*, (Jul. Caesaris) obitus et elogium, I. 726
- SCALIGER (Josephus) Genevam concedit, III. 156
- SCARSIUS, *d'Escars*, (Fr.) Navarrum a Condaeo et Protestantibus alienat, II. 138, 140. in regis consistorium lectus, 167. ad Navarrum missus de pace acturus, III. 531
- SCHAUMBURGIUS (Ant.) episcopus Mindensis electus, IV. 344
- SCHEDII MELISSI, *Meliffus Schedius*, (Pauli) mors et elogium, VI. 127
- SCHELANDRIUS. *Vide Thinus.*
- SCHENCKIUS TAUTTEMBURGUS, *Schenck Sr de Tauttemberg*, (Martinus) Blienbeca et Deutecomio interceptis, capitur, mox liberatus, III. 689. Hohenloum fundit et Coevordam capit, 789. in Frisia interceptus in Ordinum partes transit, IV. 88, 340. ejus res gestae, 340, *et seq.* Rurortum capit, 342. Hispanos palantes caedit, 383. Werlam diripit arce frustra tentata, 385. eques a Leicestrio creatus, 386. Venloae suppetias ferre irrito tentat, 387. Bonnam intercipit, 505. Hispanorum cohortes fundit et Neomagum irrito tentat, in recessu submersus, 772. ejus elogium, *ib.*
- SCHERTELIUS (Sebastianus) Smalcaldicis foederatis militat, I. 63. Erebergam capit, 68, 69. Caesaris castra oppugnanda censet, 77. Augustam discedit, Caesarianis in itinere strenue repulsis, 81. proscritus, 127, 177. Henrico II Galliae regi militat, 346. Caesari reconciliatus et bonis restitutus, 411

SCHETUS,

I N D E X.

- SCHETUS**, *Schets*, (Gaspar) ad Coloniensem conventum delegatus, III. 689. ab Ordinibus deficit, 691
- SCHIRIFIORUM** in utraque Mauritania origo et successus, I. 239, 240. historia, 670
- SCHIRIFIUS**, *Cherife*, (Hametes) Marocum occupat et rex salutatur, I. 245
- SCHOMBERGIUS**, *de Schomberg*, (Gaspar) Andegavi fortiter se gerit, II. 190. in Germaniam a Condaeo missus, 204, 206. in proelio Monconcuriano duci ultimum agmen ducenti attributus, 737. in coxendice sauciatus in campo cum suis in victoriae signum pernoctat, 739. a Carolo IX in Germaniam missus ut foedus cum Imperii principibus iiceret, III. 99. item ad Parisiensis lanienae invidiam mitigandam, 227. cum Arausionensi per Lud. Nassovium de Belgio transigit, 228. cum eodem de Henrico Poloniae rege bello Belgico praeficiendo agit, 292. in Germaniam ut equitum alas conscriberet, missus, 332. in Germaniam ut equitum turmas conscriberet missus a Guisianis interceptus, IV. 262. Guisio moderationem irrito suadet, 665. ad exercitum scribendum in Germaniam a rege missus, 743. Turenio in legatione Germanica praesto est, V. 48. copias conscribit et Argentinam venit, 52. ejus elogium, 222. ejus de republica cum Jac. Aug. Thuano sermones, 223. mox et cum rege, *ib.* a quo impetrat ut principes et proceres regi addicti ad Meduanii scriptum respondeant et colloquium proponant, 226. regiorum scriptum Lutetiam per tubicinem missum, sectariae pravitate plenum a Placentino pronunciat, 229. mox et a Sorbonico collegio, 230. a rege ad Surenae colloquium delegatus, 244. Lutetiam adit ut cum Meduano agat, 257. a rege delegatus cum Mercuriani delegatis agit, 630. in bellum parat, 633. Tremollio et Bullionio ut copias pro rege conscribant suadet, 692. Protestantium negotio protelato, cum Mercuriano inducias pangit, 692. cum Mercuriani delegatis transigit, 724. obit, ejus genus, ingenium, mores, res praecclare gestae, 814
- SCHOMBERGIUS** (Joannes) Jesuitarum fautor archiepiscopus Trevirensis electus, IV. 21. ejus obitus et elogium, V. 815
- SCHOMBERGIUS** (Theodoricus) Jo. Casimiro Baiaro Palatino auxiliarem exercitum in Galliam ducenti militat, II. 615, 616. Wolfango Baiaro Bipontino duci in Galliam profecturo militat, 710
- SCHONERI CAROLSTADIENSIS**, *Schoner de Karlstadt* (Joannis) obitus et elogium, I. 121
- SCHONOVIA**, *Schoonhoven*, urbis descriptio, III. 395. ab Hispanis capta, 396
- SCHUARTUS**. *Vide* Buzenvallius.
- SCHUENDIUS** (Lazarus) Vogelsbergum specie amicitiae circumvenit, I. 177. ad Magdeburgi obsidionem Mauriti consiliorum inspector a Caesare missus, 234. bello Pannonico praefectus, II. 438. Tocaium expugnat, 439. Zerencium item, et alia loca, Zatmarum munit, Turcas fundit, 439. Erdeudam recipit, 440. ad Jo. Sigismundi literas responsum suo nomine conscribit, 492. Tataros ad XCIO caedit, 495. Zatmarum et Monchausium capit, 578
- SCHVINFURTUM** ab Alberto Brandeburgico captum, I. 404, a Philippo Brunsvico frustra tentatum, 405. ab episcopo Herbipolensi obsessum, 409. et ab Hen. Brunsvico, 411. solutum, *ib.*
- SCHWARTZENBURGUS** (Adolfus) Javarinum interceptus, V. 768. loco praefectus, *ib.* Albam-regalem irritum tentat, 769. Totim expugnat, 772. Palottam, Vesprinium et Sambucam capit, *ib.* Budam irritum obsidet, 774. Pestum frustra tentat, 775. mox et Budam, 791. Albae regalis suburbia capit et incendit, *ib.* Formarum castellum irritum obsidet et Budam ac Pestum tentat, 792. Cefnocam, Leccam, Palancam capit et Strigonium firmat, 793
- SCHWARTZENBURGUS** (Guntherus) a Caesare in Belgium missus de pace inter foederatos Belgii Ordines et Philippum Hispaniae regem agit, III. 390. ad Pappam occisus, VI. 24
- SCORBUTI** origo, causae et remedia, V. 660
- SCOTIAE**, *Ejcolle*, status, I. 32. Scotorum in Northumbriam irruptio, 194. tertia sacri patrimonii reddituum portio ad sumptus aulae et regni sustinendos reginae adjudicata, II. 151
- SCOTIAE** res, I. 32, 116, 189, 205, 304, 575, 646, 727, 811. II. 147, 386, 419, 534, 627, 761. III. 74, 77, 245, 623, 765. IV. 29, 348. V. 376. VI. 18.
- SCOTI** legatos de reginae Mariae cum Delfino nuptiis acturos in Galliam mittunt, I. 646. e quibus quatuor in Gallia non sine veneni suspitione decedunt, 686
- SCOTIAE** reges, viz. **JACOBUS** v Magdalenam Francisci I Galliae regis filiam, eaque mox mortua Mariam Claudii Guisii filiam Longovillani ducis viduam uxorem ducit, I. 32. ab Anglis fufus ex moerore obit, *ib.* **MARIA** Jacobi v octo dierum filia regni heres, 32. Anglis in Scotiam irrumpentibus Britannodunum seposita, 120. inde in Galliam deducta, 190. de ejus nuptiis legati in Galliam missi, 646. Francisco Delfino nupta, 685. post Mariae Angliae reginae mortem Angliae regum insignia in supellectile et omni instrumento domestico apponi curat, 703. a Jac. Moravio persuasa in Scotiam redit, II. 147. prima regni initia et varia de ejus fortuna judicia, 149. per oratorem petens ut proxima Angliae heres designaretur Elisabetham irritat et consilia suspecta reddit, 150. satellitum custodiam novo apud Scotos more sibi asciscit, 150. Matthaeum Levinium exilio revocat et bonis restituit, 387. de Henrico Stuardo Darlaeo in virum asciscendo cogitat, 419. Bothuelium et Sutherlandiae comites, et G. Gordonium ab exilio revocat et bonis restituit, 420. Austriacorum nuptias ab avunculis propositas repudiat, 421. Darlaeo nupta, 422. Castri-Eraldi ducem, Agatheliae, Moraviae, Glencarniae et Rothusiae comites rebellantes Scotia pellit, *ib.* ut profugis latebras denegaret Elisabetham irritum sollicitat, 423. a Ruveno insolenter habita custodes appositos fallit et ad Dunbarum fugit, 536. filium parit, et rege spreto Bothueliae comitem rebus praeficit, 537. Bothuelio nupta, 544. a foederatis indigne habita et in lacus Levini arcem sub custodia missa, 547. regnum ejurare cogitur protestatione prius facta, 548. lacus Levini arce elapsa cessionem publico instrumento revocat, 628. ad Langosidum fusa in Angliam profugit, 629. literis ad Elisabetham missis ad eam admitti frustra petit, 630. ejus causa coram Elisabethae delegatis Eboraci agitata, 631. ad Scotiae Ordines dat literas insolenti responso elusas, 765. a Tutburia Coventriam transportata, 766. condiciones ab Elisabetha propositas eludit, 772. cum Norfolcio per Ridolfum agit, III. 75. ejus consilia detecta, 83. criminationes ab Elisabetha Angla objectas aut pernegat, aut diluit, 90. ejus varia fortuna, IV. 426. Babingtoni in Elisabetham conjurationis conscia, 427. ad arcem Fotheringaiam interrogata morte digna pronunciat, 428. ad supplicium ducta, 435. magna constantia

I N D E X.

- tia mortem subit, 436. ejus funus, 437. exequiae in majore urbis templo Lutetiae regia pompa celebratae, 439. JACOBUS VI Scotiae rex natus, II. 537. sacro lavacro ablutus, et Carolus Jacobus dictus, 538. rex inauguratus, 548, 550. regni administrationem suscipit, III. 623. foedus cum Elifabeta Angla init, *ib.* de Mortonio supplicium sumit, IV. 30. ab Anglicanae factionis proceribus in potestatem redactus, Levinium ducem et Araniae comitem a suo latere movet, 349. Annam Friderici II Daniae regis filiam uxorem ducit, 785. hyemem in Dania exigit, *ib.* filio jam nato Henrici Friderici nomen indit, V. 376. a Joanne Gauriae comite et Alexandro Ruveno, spe thesauri facta, illufus vitae cui infidiae structae periculum adit, VI. 18. in Angliae regno Elifabetae succedit, 173. *Vide Angliae reges.*
- SCOTIAE Ordines Edinburgum indicti, II. 769. Matthaeum Leviniae comitem proregem creant, 771
- SCOTI foederati Letham frustra tentant, I. 812. cum Elifabeta Angla foedus ineunt, 813. Letham obsident, 816. de pace conveniunt, 817. pro pueri regii incolumitate contra Bothuelli consilia foedus ineunt, II. 545. Edinburgum proficiscuntur, 546. reginam in arcem quae est in lacu Levino, sub custodia mittunt, 547. Pitcarnium ad Elifabetae Anglam mittunt, 769
- SCOTUS BUCHLIUS, *Scot Sr de Buccugh*, (Walterus) Angliae limitem vastat, II. 768
- SCRIBA sub portas usque Constantinopolis cum feditionis excurrans, tandem cum Sultano transigit Bosniae purpuratus factus, VI. 126
- SCRIMGERI, *Scrimger*, (Henrici) natione Scoti mors et elogium, III. 69
- SCRIPTUM Saxonis et Hessi de armis contra Caesarem sumptis, I. 66. contra Hessum de Francofurto occupando et responsum, 149. Pauli III pontificis de contestatione Caesaris ob non translatum Bononia Tridentum Concilium, 169. Magdeburgicorum, 201, 232. Benedicti Passavantii, 217. M. Flacii Illyrici, 229. sacri Ordinis contra senatum Magdeburgicum et responsum, 236. Tridentinorum patrum nomine contra Bellozani orationem, 286. Sociorum Augustanae confessionis, 287. Caesaris et Galliae regis de armis sumptis, 291. contra senatusconsultum Tolosanum, quo sacerdotum pudicitiam coercendi potestas regii magistratibus datur, et senatusconsulti defensio a Jo. Masencallo scripta, 304. Mauritii Saxonis contra Caesarem, 339. Alberti Brandeburgici et regis Henrici II Caesaris injurias recensens, 340. Mauritii et foederatorum Protestantium nomine, 357. Alberti Brandeburgici contra Herbipolensem et Bambergensem episcopos, 404. cardinalis Augustani foederis cum pontifice contra Protestantes initi suspiciones diluens, 604. Car. Marillaci archiepiscopi Viennensis ruptarum induciarum culpam in Caesarianos rejiciens, 613. Protestantium Parisiensium apologia crimina iis objecta diluens, cui ab Ant. Demochare responsum, 664. contra Catharinae et Lotharingorum administrationem de *Franco-Gallorum imperio*, 775. cui Jo. Tilius curiae protonotarius in libello *de regis majoritate* respondet, 778. huic mox contrarius libellus editur, 779. Elifabetae Anglorum reginae de susceptae Scotorum defensionis causis, 813. cui Michael Seureus Gallicus in Anglia orator scripto publicato respondet, 814
- SCRIPTUM *Theophili* nomine pro Protestantibus Catharinae reginae parenti traditum, II. 8. aliud *Tigridis* nomine Guisianorum crudelitates exagitans, 9. aliud Catholicorum nomine Philippi opem contra haereticos implorans, 128. Rotomagensium apologeticum contra senatusconsultum Luparae factum, 293. Elifabetae Anglae consilii sui in summittendis Condaeo auxiliis rationem exponens, 294. Condaei Apologeticum; 313. liber Lugduni impressus principis et magistratus auctoritatem in dubium revocans a Protestantibus pastoribus damnatus, 331. Ferrerii apologeticum pro sua in Concilio Tridentino oratione, 373. contra Concilium Tridentinum protestatio concionatorum aliquot Augustanae confessionis nomine; 377. Lubecensium belli contra Suecum causas recensens, 388. Friderici item Dani contra Ericum Suecum, 390. Gul. Grombachii apologeticum et episcopi Herbipolensis responsum, 394. Car. Molinaei consultatio contra Concilium Tridentinum, 403. Jo. Begati de non ferendis in eodem regno duabus religionibus, cui responsum, 405. Plancii Tumultus Parisiensis relatio, 427. Hannonii nobilis epistola pro Guisianis scripta, cui contraria epistola responsum, alio item scripto quo Coliniorem genus a Coloniacensibus Sebusianorum regulis deducitur, 428. altera et epistola pro Guisianis Campani nobilis nomine, *ib.* Car. Molinaei contra Jesuitas consultatio, 431. Huntlaeae et Agathelae comitum Moravium et Mortonium Darlaei caedis participes esse affirmantium, 541. Castellionaei cardinalis conjurationem Meldensem excusans et armorum causas exponens, 614. Arausionensis et Hocstratani quo ad Albani citationem respondent, 634. Arausionensis Germanica lingua exaratum consilii sui rationes demonstrans, 649. ejusdem belli rationes exponens, *ib.* Joannis Finlandiae ducis belli adversus Ericum suscepti rationes exponens, 656. Protestantium Gallorum quo se a pace non alienos ostendunt, 788. *Stratagematis* titulo Romae a Camillo Capiluppo editum Parisiensis lanienae seriem et consilia enarrans, III. 152. *Furnesterei* nomine contra Jo. Monlucii ad Polonos literas Andinum adversus quorundam calumnias defendentes, et Jacobi Cujacii Furnestero responsum, 157. Pibracii apologia pro tumultu Parisiensi Stanislai Elvidii nomine; huic responsio Petri Burini nomine; alter libellus Stanislai Elvidii nomine, et Q. Sept. Florentis Christiani epigramma seu epistola, 158. Wolfgangi Prifbachii ad Bellevrei in comitiis Badensibus responsum, *ib.* Carpentarii ad Fr. Portum epistola et ad hanc Porti responsum, 159. Jo. Monlucii oratio in comitiis Warsaviensibus, 276. liber *Franco-Galliae* titulo, et dialogus *Politici* nomine, 294. mox et *Franca Turcica* sub Ponceti nomine, *ib.* Scriptum *Antipharmaci* titulo, aliud cui *Specillorum crystallinorum* titulus, 295. Protestantium pro armis captis apologeticum, cui scripto ad plebem Parisiensem directo Lugduni publicato responsum, 311. libellus famosus Catharinae Mediceae vitam describens, 332. Scriptum Alençonii ex aula profugi, 425. Antiquorum nobilium, et Novorum responsum in motu Genuensi, 440. Leonardi Lomellini pro nobilibus, M. Ant. Saulii pro novis et plebe, et Huberti Folietae dialogi duo, 452. Hessii de Mansfeldio aliisque concilii regii assessoribus ab eo comprehensis, 467. Protestantium nomine de comitiis Blaefensibus ut vitio indictis et celebratis protestatio, 509. Joannis Austrii belli suscepti causas exponens, cui a Belgii Ordinibus responsum, 597. Ordinum Belgii quo ad Caesaris postulata respondent, 603. Philippi Marnixii Santaldegondani in comitiis Wormatiensibus oratio et Calidii Chrysopolitani responsum, 605. Andini in Belgium profecturi, *ib.* Acta pacificationis

I N D E X.

pacificationis Colonienſis cum Adolphi Mecherkeri annotationibus, 691. Arauſionenſis de pacificatione, pecuniarum collatione, et cum Andino contractu conſultum, 697, 772. theologorum Complutenſium de Philippi in Luſitaniae ſucceſſione jure ſententia, 733. Philippi ſuper bello Luſitano declaratio, 738. Matthiae Auſtrii Belgio diſceſſuri quo Auſtriacae familiae in conſiliis capiendis rationem haberi petit, 783. Arauſionenſem et ejus ſectatores proſcribens, 795. Arauſionenſis reſponſum *Apologiae* nomine, *ib.* collatio Tubingenſium paſtorum cum Hieremia patriarcha Conſtantinopolitano, 853

SCRIPTUM contra Eliſabethae cum Andino nuptias, IV. 25. Alani pro Jeſuitis aliſque pontificiis in Anglia capite plexis *Apologia et conſolatio ad Catholicos*, 29. pro Lotharingorum jure in regni Galliae ſucceſſione, et huic reſponſum a Pontio Thiaro Biſſio ſcriptum, 154. Ingolſtadii publicatum contra Navarri ad Germaniae principes de diſſidiis inter Proteſtantes componendis legationem, 200. colloquium de religione inter Rupilaureum et Marmetum a Ph. Mornaeo publicatum, 221. Zampini conſultatio pro cardinalis Borbonii patruſ contra nepotem jure, et F. Hotomani reſponſum, 256. Lud. Aureliani *Catholici exulis Angli* nomine, cui a Dionyſio Butillerio reſponſum, 257. cardinalis Borbonii pro armis captis apologeticum, 264. Henoticorum item, quibus a rege reſponſum, 265. alia contra Guiſios acerbe ſcripta, *ib.* Navarri contra Henoticorum calumnias apologeticum, 278. Navarri, Condaeſ et H. Momorantii contra Guiſianos apologeticum, 283. Navarri contra Sixti v cenſuram diploma; *declaratio* item ad *pulchram Italianam*, Italice ſcripta, 304. F. Hotomani *Brutum fulmen*, et Petri Belloſii liber, 305. Santaldegon-dii de Antuerpiae deditioe Apologeticum, 335. Eliſabethae Anglae de foedere cum Belgis foederatis inito, 339. liber quo Eliſabetha ingrati-tudinis in Philippum accuſatur Mediolani publicatus; cui edita *Apologia Eliſabetha* reſpondet, *ib.* pro Eliſabetha de Mariae Scotae morte Apologeticum, 437. Claud. Caſtrei de expeditione contra Germanos, 461. Scriptum Fab. Donavii de Germanica in Galliam expeditione Apologeticum, cui a Jac. Bongarſio reſponſum, 478. Ordinum ad Leiceſtrium expoſtulationis plenum, 491. cui a Leiceſtrianis reſponſum, mox ab Ordinibus altero ſcripto replicatum, 492. Ordinum et Leiceſtrii ultro citroque de rerum adminiſtratione, 496. paſtorum eccleſiarum nomine concordiam cum Anglorum regina et Leiceſtrio commendans, cui ab Ordinibus reſponſum, 503. Leiceſtrii praefecturam Belgii a ſe abdicantis, 505. Lanovii quo belli pro Carlota Marciana et ditionis Bullioniae deſenſione ſuſcepti rationes reddit, 559. quo Eſpernonius Gaverſtoni nomine indigitatus indigne habetur, 562. cui mox ab Eſpernonio reſponſum, 563. Guiſii, cardinalis Borbonii et Henoticorum in regis invidiam et pro cauſa Catholicorum evulgatum, 586. cui a rege reſponſum, 588. item ab Eſpernonio et Valeta Guiſianorum ambitionem perſtringens, 589. Honorati Laurentii ſub *Henotici* titulo, 601. pontificis ad cardinalem Borbonium et Guiſium literae, 611. Nivernii item ad regem in conſiſtorio lectae, 612. Ant. Hotomani jurisconſulti conſultatio qua Borbonii cardinalis tanquam proximi regis agnati jus ad regni ſucceſſionem aſtruere conatur, 613. Mich. Huralti Hoſpitalii *Veracis* nomine, 641. Navarri et proteſtantium de comitiis Bloeſenſibus regi oblatum, 649. Lugdunenſium ſuae defectionis cauſas exponens, 709. Navarri quo belli neceſſitatem depre-

catur, 724. Navarri contra Henoticos et regis hoſtes, 727. Buceri de juſta Henrici III abdicatione; 728. Tho. Bellamici de armis non ſumendis vel ob religionem contra principem, 729. ejuſdem nomine contrarium ſed ſuppoſitum, 729. e Simonis Vigorei aliorumque Sorbonicorum theologorum libris depromptum, *ib.* Sixti v pontificis de Jac. Clemente oratio ab Henoticis publicata, 767. cui reſpondetur in libro *Anti-Sixti* titulo Latine edito, et Gallica declamatione, *Fulminantis* nomine, 768: Willoughbeii quo Ordinum incuriam perſtringit, 770. Eliſabethae Anglae de Germanorum navibus interceptis Apologeticum, 778. Sorbonicum contra regem Henricum IV decretum cum pontificis et Alexandri cardinalis Montis-alti literis publicatum, 839. cardinalis Cajetani ad episcopos qui regis partibus favebant literae, 840. ſenatusconſultum Pariſienſe quo Carolo x obedientiam praefare cuncti jubentur, *ib.* Philippi Hiſpani diploma quo ſtudium ſuum in Catholica religione conſervanda teſtatur, operamque ad Carolum x liberandum ſuam offert, 841. Sorbonicum de regni ſucceſſione et Henrico Borbonio excludendo decretum, 863. ſupplex libellus a Tertiana factione Andegavi publicatus, V. 58. Marſilio Landriano a Papa mandata Durocortori Remorum excuſa, a ſenatusconſulto Catalaunenſi comburi juſſa, 65. Mat. Zampini ad calumnias a pseudo-parlamentis Catalaunenſi et Turonenſi et a Carnotenſi conventiculo in Gregorium XIV conſictas reſponſum, 73. regionum delegatorum ad Henoticos de rege eligendo literae evulgatae, 273. Mich. Hugueriae commentarius periculum ex regis a Philippo nominati electione impendens demonſtrans, 283. Conſalvi Pontii Legionenſis commentarius quo relapſum a pontifice abſolvi et ad regnum diſpenſari non poſſe probare conatur, cui ab Arnol-do Oſtato reſponſum, 298. Nivernii legationis ad pontificem acta complexum, 326. Cenomanenſis episcopi regis abſolutionem a Galliae praefulibus rite factam oſtendens, 328. Vitrii, Meldis traditis conſilium ſuum exponens ob quas cauſas Henoticos deſeruit, 334. Bzovii de ceremoniis in Hyacinthi Poloni canonizatione uſurpatis, 383. P. Barnii Jeſuitae ſocietati ab Arnaldo et Dolaeo ob-jecta diluens, 416. quo Henricus IV bellum contra Philippum denunciatur, 451. cui a concilio Flan-drico reſponſum, 452. ex Joannis Boteri relationibus Coloniae publicatum, 523. Georgii Douzae literae ad Alexandrinae eccleſiae cum Romana reconciliationem revincendam evulgatae, 531. Acta Tiranenſis colloquii inter parochos et paſtores Vallis Telinae de Chriſto mediatore, 531. Caroli Sudermaniae ducis reſponſum ad Sigifmundi regis de regno prave adminiſtrato querimoniam, 583. Cajetani cardinalis oratio de bello contra Turcos movendo in Poloniae ordinum comitiis habita, 575. Eſſexii et Car. Howardi Hiſpaniam et Gadeis cum claſſe petentium, 620. Lud. Aureliani *Catholicae Expoſtulationis* titulo, 732. a Coſtero pro Jeſuitis de Panna in Mauritii Naſſovii caedem ſubornato Apologeticum, 757. Nuzelli *querimoniae* titulo de Hiſpanorum in Clivenſi ditione graſſationibus cum provincialium atteſtationibus, 764. Mendozae de Falcenſtenii morte et Hiſpanorum in Clivenſi ditione depraedationibus Apologeticum, 765. Mareſcotti et medicorum de Martha Broſſeria maligno ſpiritu, ut prae ſe ferebat, poſſeſſa, 820. Simonis Portii et aliorum de puellarum per biennium et amplius a cibo abſtinentia, 825. Starnigellii, Saxoniae et Lucii Caelii de morbo novo per Poloniae et Hungariam graſſante, 828. Crequii et Philippini de duello inter eos commiſſo, 834. Anonymi et Per-roni

I N D E X.

- toni de collatione inter hunc et Ph. Mornaem Plesium cum collationis actis, 844. Bullionii Apologeticum, VI. 150. Velasci de pacis cum Anglis negotio relatio, 228. de Jesuitarum restitutione relatio Italice scripta Turnonii publicata plurima ficta complexa, 253. libelli de induciis inter Hispanum et Belgas foederatos pangendis utrinque dif-
feminati, 282. Hen. Julii Brunsvici de armis contra Brunsvicenses captis Apologeticum, 293. Malaspinæ marchionum contra Philippi III diploma a Fontano evulgatum quo Mediolanensis Imperii quasi beneficiarii citantur, 307. Eudaemonis Joannis pro Garneto apologeticum, cui ab Isaaco Casaubono responsum in epistola ad Frontonem Ducaem, 346. Ant. Quirini populare scriptum contra pontificiam censuram, 390. aliud item, 391. F. Pauli Servitæ *Considerationes*, 392. Bellarmini cardinalis responsum, *ib.* cui a Jo. Marfilio item responsum, 393. Bellarmini contra Jo. Gersonis opuscula scriptum, cui F. Paulus pro Gersonis Apologiam opponit, 394. Jo. Ant. Bovii contra F. Pauli *Considerationes*; pro iis Fr. Fulgentii, 395. cardinalium Ascanii Columnæ et Caesaris Baronii vota, quibus a Jo. Marfilio responsum, *ib.* alia item scripta, in *Not. ad p.* 395, 396, 397. Stanislai Przoufskii ad Ant. Poslevinum contra Jesuitas epistola, 401. Rokoffanorum contra Jesuitas turbarum invidiam in eos rejiciens, 418. Bellarmini ad G. Blackwellum, cui a Blackwello responsum, 426. Apologia pro fidelitatis jure, cui *Matthæi Torti* nomine responsum, *ib.*
- SCUTUS. *Vide* Romegassius.
- SEDITIONES. Neapoli, I. 100. in Aquitania, 183. Genevæ, 560. Lutetiae ob Protestantium conventum, 664, 696, 784. in Scotia religionis ergo, 728. Lutetiae, II. 141, 167. Divione, 141, 219. Agendici Senonum, 171. Rotomagi, 172. Bloefis, 188. Caesaroduni Turonum et in Vindocino agro, 189. Andegavi, 190. Burgolii, 192. Vindini Cenomanorum, 193. Abbatis villæ et Silvanecti, 194. Viriæ, 199. Augustoriti Pictorum, 206. Engolismæ, 209. in Meldis, 215 et Tricassibus, 216. Ceani in Ota Silva et Antifiodori, 217. Molinii et Aurilliaci, 218. Matifcone, 222. Araufione, 228. Aginni et in aliis locis, 263, 264. Fumeli et Divonæ Cadurcorum, 265. Montalbani, *ib.* Tolosæ, 267. Galliæ, 273. Limusii, 275. Annoniaci, 328. Tolosæ, 329. Tarascone, 330. Sullii, 331. Apameæ, 350, 511. Mediolani ob Inquisitionem et in Calabria, 386. in Gallia, 404, 405. Lutetiae cardinale Lotharingo cum armatis urbem ingresso, 424. Apameæ et Foxii, 511, 512. in Belgio, 528, 530. Aureliani, 723. Rotomagi et Araufione, III. 60. Lutetiae, 64. in Meldis, 141. Aureliani et Gergolii, *ib.* Andegavi, 142. Valentia et Romanii, 144. Tolosæ et Rotomagi, 145. Castrum in Albigenfi agro, 163. Burdigalæ, 164. Galliæ, 273. Limusii, 276. in Delfinatu, Benearno, et aliis locis, 297. Massiliae ob telonium, 415. Genuæ nobilibus antiquis et novis dissidentibus, 439. Aquisgrani, IV. 20. Romæ ob Raimundi Ursini et Syllæ Sabellii caedem, 129. Neapoli ob frumenti penuriam, 297. Durocortori Remorum, 339. Rigæ ob Kalendarium Gregorianum receptum et PP. Jesuitas admissos, 344. Medemblicæ, 525. Gertrudis-fani, 526. Ultrajecti, 545. Tolosæ, 715, 808. Caesaroduni et Andegavi, 722. Constantinopoli, 783. Ratiasti Lemovicum, 810. Lutetiae, V. 140, 467, 570. Cesareæ Augustæ, 176. Lipsiæ, 204. Gedani, 207. in Aquitania ob militis licentiam, 316. Durocortori Remorum ob Sanpauli severitatem, 340. Tolosæ 508. Emdenæ, 532, 765. in Austria, 559, 570, 712. Emdenæ, VI. 231. Romæ, 242. Aquisgrani, 286. Marpurgi ob religionem, 289. Comoræ, 360. Donaverdæ, 423, 425
- SEBUSIANI, *Bresse*. Res illic gestæ, I. 662: V. 90. VI. 33
- SECUNDUS. *Vide* Lotichius.
- SEGA (Philippus) Placentiæ episcopus pontificus in Gallia legatus literas a Gregorio XIV pontifice acceptas publicat, V. 55. illisque suas addit quibus Henoticis gratulatur, 56. cardinalis Philippi Hispani commendatione creatur, 103. præcipuus conjugationis sexdecimanorum incensor, Meduanium et Belinium Colossi et Vulpis nomine indigitat, 104. Durocortori Remorum veniens Parmensi occurrit, 124. et ejus exercitu lustrato illi se expeditionis comitem adjungit, 125. a Clemente VIII pontifice mandata accipit, ad procurandam regis Catholici electionem ab eo delegatus, 139. pontificium diploma publicat, 140. Lutetiam ut comitiis interesset, venit, 141. Sermones de Meduanio non bellos spargit, 218. epistolam ad eos qui ab Henrici IV partibus stabant comitiorum ad regem eligendum occasione publicat, 220. eos ut cum Meduanio consilia conjungant, et de rege Catholico eligendo cogitent hortatur, 221. Praefulum et procerum regionum scriptum, quo ad Meduanii declarationem respondebant, impium et sectariæ pravitatis plenum pronunciat et theologis Sorbonicis illius examinandi et censura notandi negotium dat, 229, 230. Henoticos ad regis electionem hortatur, 270, 272. R. Benedictum ne ad regem instruendum adeat dehortatur, 271. diplomate Henricum IV haereticum relapsum non ab alio quam a pontifice absolvi posse declarat, 294. Concilii Tridentini puram promulgationem et S. Unionis sacramenti repetitionem urget et obtinet, 294. in conspectum regis venire detrectans urbe exit, N. Varadam et Chr. Aubrium perduelles secum abducens, 352
- SEGUIERIUS, *de Seguiet*, (Joannes) praetor Parisiensis Lutetia regi tradita libellos omnes contra Henricum III, et Henricum IV reges conquirat et abolet, V. 353
- SEGURIUS. *Vide* Pardaillanus.
- SEGUSIANI, *les Forez*. Res illic gestæ, II. 610
- SEIMORUS, *Seymour*, (Thomas) maris praefectus securi percussus, I. 205
- SEIMORUS (Edvardus) Somersetus regni Angliæ protector in carcerem abductus, I. 207. liberatus, 218. contra Northumbrium conspirans capite plectitur, 305, 306
- SEIMORUS (Edvardus) Hertfordiæ comes ad Albertum legatus, VI. 274
- SELDIUS, *Selden*, (G. Sigismundus) obit, II. 465
- SELIMUS. *Vide* Turcorum imperatores.
- SELLIUS. *Vide* Noercarmius.
- SEMPLIUS, *Semple*, (Gul.) Scotus Liram Hispanis prodit, IV. 72. in Hispaniam missus, 73
- SENAE, *Siena*, in Hettruria Mendozam cum praesidio Caesariano recipiunt, I. 157. reipublicæ forma mutatur, 199. legatos ad Caesarem mittunt, 210. Ope Gallorum freti de Hispanis ejcendis cogitant, 376. Hispanos urbe pellunt, 378. arcem recipiunt, 379, 381. legationem ad Henricum II decernunt, 382. cum rege conveniunt, 417. Salvii conjugationem detegunt, 423. Lusitanum a Cosmo recipiunt, 424. obsessæ, 475, 478, 492. a Caesare Philippo filio concessæ, 538. a Philippo Cosmo Mediceo traditæ, 628
- SENENSES

I N D E X.

- SENENSES Ilcini montem et alia Etruriae loca in Gallos transferunt, I. 642. a Gallis deserti patrocinium undique sed frustra quaerunt, 756. cum Cosmo tandem transigunt, 785
- SENARPONTIUS, *de Senarpont*, Bononiensis provinciae praefectus Caletanae obsidionis auctor, I. 677. in ea egregiam navat operam, 678. in proelio Gravelingenfi captus, 696
- SENATUS AQUENSIS, *Parlement d'Aix*, in Merindolianos horrenda sententia faevit, I. 223. Provinciae patrocinium Sabaudiae duci offert eumque in Aquas Sextias admittit, IV. 893. archiepiscopum Aquensem excommunicationis sententiam ab eo latam revocare cogit, VI. 81
- SENATUS ARMORICANUS, *Parlement de Bretagne*, institutus, I. 471
- SENATUS BURDIGALENSIS, *Parlement de Bourdeaux*, Henrici III mortui sigillum abolet, et ut Henrici IV regis nomen in actis publicis reciperetur decreto facto sancit, IV. 889. cardinali Surdisio Burdigalae archiepiscopo ut sententiam excommunicationis ab eo latam revocet injungit, VI. 157. regis diploma Protestantibus concessum promulgare detrectat, 433. decretum antiquae libertatis pro tueda regia auctoritate, in causa appellationis ab abusu contra Surdisium cardinalem pronunciat, 378. cardinalis excommunicationem abusivam declarat, et sacerdotibus ut nullam ejus rationem habeant injungit, 379
- SENATUS CATALAUNENSIS, *Parlement de Chaulons*, pontificis diploma Marfilio Landriano concessum damnat, IV. 65. et mandata Landriano et Cajetano commissa, monitorialesque bullas, nulla, et abusus, offensionis publicae, imposturarum plena pronunciat, 66. temperamento postea a rege huic senatusconsulto adhibito, *ib.* pontificis de regis Catholici electione mandatum Ph. Segae cardinali Placentino commissum censura notat, 140
- SENATUS PARIISIENSIS, *Concordatum* inter Leonem X pontificem et Franciscum I Galliae regem de regni praesulibus a rege proponendis et a pontifice creandis pactum aegre post multas jussiones in acta Curiae absque ulla approbatione refert, I. 18. ejus senatoribus concessum Indultum, 112. in Lutheranismi suspectos faevit, 181. Semestris reclamante frustra curia factus, 470. edicto regio sectarii criminis cognitionem iudicibus ecclesiasticis subjicienti se opponit, 559. iudicium a senatu Divionensi latum retractat, et Julianum Taboetium damnat, 601. de certa in Sectarios statuenda poena Mercuriali die consultat, 758. doctrinam quae reges pontificibus in temporalibus subjicit gravi censura damnat, II. 129. Condaeanos (excepto ipso Condaeo) perduelles pronunciat, 204. edicto de majoris regis aetate intercedit per delegatos, edicto non in Parisiensi quae parium curia esset prius quam in Rotomagensi promulgato, 356. edictum tamen in acta refert, 358. delegati Augustoriti jus dicunt, III. 676. sacrum ordinem ad pensiones et decimas praestandas, renovato in decennium contractu adigit, 678. Bullae *in coena Domini* publicationem inhibet, 816. delectos iudices, interque eos Jac. Aug. Thuanum qui de Protestantium causis cognoscerent, in Aquitaniam mittit, IV. 36. Senatorum magna parte Lutetia pulsa decretis in regios insanit, 811. Senatus Turonensis contra perduelles decreta irrita pronunciat, 812. cardinalis Cajetani facultates promulgat et decretum senatusconsulto Turonensi in eum lato contrarium facit, 838. senatusconsultum condit quo cardinali Borbonio Caroli X nomine obedientiam praestare cuncti jubentur, 840. alterum contra regios edit, 862. mox et alterum quo prohibetur nequis de pace sermonem injiciat, 867. Catalaunensis et Caesarodunensis Curiarum contra Landriani mandata edicta contrario senatusconsulto damnat, V. 70. senatusconsultum Catalaunense contra pontificis de regis Catholici electione mandatum abrogat, 140. senatusconsultum condit quo Meduanus rogatur ne regnum in externum principem transferri sinat, 273. primarii praefidis et senatorum in tutando decreto constantia, 276. coitiones in Lutetia prohibet, 349. a rege Lutetia recepta restituitur, 354. senatusconsultum contra Henoticos et Meduanum condit, 355. Jesuitas patres toto regno exterminat, 447, 448. Castellum domo in aream reducta, columnam in ea ob rei memoriam erigi jubet, 449. Florentem Jacobum theologum Parisiensem pontificis potestatem temporalem asserentem censura notat, 525. mox et Fr. Surgerium, 530. senatusconsultum quo in sacerdotiis adipiscendis Romam mittere et a pontifice confirmationes petere jubentur omnes, juris licet ratio id non exigat, quod cognitor regius exemplis ac testimoniis demonstravit, 623. ad asserendam jurisdictionem regiam Flavianum censura notat, 639. Rameum qui se Caroli IX filium dixit ad mortem damnat, 640. alterum contra Jesuitas senatusconsultum condit, 702. mox et contra Gul. Rosam episcopum Silvanestensem, 732. et contra Lud. Justum Turnonium Jesuitam, 733. de edicto Namnetensi deliberat, 808. tandem promulgat, 814. concionatorum audaciam reprimit et de Brosferia sententiam dicit, 822. decretum de salariis advocatorum moderandis condit quod tumultui occasionem praebet et in desuetudinem abit, VI. 131. episcopo Andegavensi nequid in divini officii libris in sua dioecesi sine regis auctoritate innovaret, inhibet, 161. edicto pro Jesuitarum restitutione intercedit, 249. edictum tandem promulgat, conditionibus appositis, 254. censuram a Sorbonicis theologis in Lud. Servini in causa collegii Andegavensis contra episcopum actionem forensis, fecrete factam supprimit, 255
- SENATUS ROTOMAGENSIS, *de Rouen*, Lupariam translatus senatusconsultum horrendum contra Protestantes facit, II. 197. in cives et duces Rotomagi captos severe animadvertit, non obstante regio diplomate quo praeteritorum gratia fiebat, 299. Carolum IX regem solemniter riru majorem pronunciat, 354. senatusconsultum contra regios condit, IV. 862. edictum contra Henrici IV fautores in Rotomago condit, V. 116. restituitur senatoribus a Cadomo venientibus, 358
- SENATUS TOLOSANUS regis magistratibus sacerdotum impudicitiam coercendi potestatem facit, hoc vero consultum a sanctioris consilii decreto revocatur, I. 304. Protestantes tumultum excitantes perduelles pronunciat et internecioni devovet, II. 271. foedus a cardinalibus Armeniaco et Strozio, cum Monlucio et aliis contra Protestantes inito in acta refert, 329. senatusconsulta contra Protestantes revocata, 347. Rapinum a rege cum edicto pacificatorio missum, capitis damnat et morte afficit, 625. Damvillae Septimaniae praefidis auctoritatem abrogare conatur, III. 327. Henrico III mortuo Henoticis se adjungit, edictoque inhibet ne Navarrus pro rege recipiatur, IV. 800. senatusconsultum Parisiensi contrarium in Lud. Justo Turnonii gratiam condit, V. 734. in sacerdotes qui in missae canone orationem pro rege omittebant senatusconsultum condit, VI. 378
- SENATUS TURONENSIS, *de Tours*, Henoticorum bona proscribit, IV. 723. decretum contra senatores

I N D E X.

- natores Parisienses facit, 813. contra cardinalem Cajetanum senatusconsultum edit, 838. edictum contra Landriani mandata facit, Gregorium XIV publicae pacis, regis regnique hostem declarans, V. 70
- SENECAEUS BELLOFREMONTIUS**, *de Beauvremont de Senescay*, (Claudius) ad pontificem a Meduano missus, V. 298. a Pontifice exceptus, 330. exiguam in pontifice spem cernens Meduano scribit ut sibi consulat, 332
- SENONUM** civitas. *Vide* Agendicum.
- SEPTA**, *Ceuta*, in Mauritania a Joanne Lusitaniae rege capta, I. 241
- SEPTIMANIA**, *Languedoc*, annonae penuria afflicta, VI. 240
- SEPTIMANIA**. Res illic gestae, II. 268, 276, 281, 306, 329, 610, 687, 744. III. 173, 230, 327, 329, 331, 405, 806. V. 151, 508.
- SEPULVEDAE GENESII**, *Genes de Sepulveda*, (Joannis) mors et elogium, III. 210
- SERBELLONUS**, *de Serbellone*, (Gabriel) Saluciarum civitati praefectus, I. 373. Petilianum Cosmo tradit, II. 52. Tunetanae arcis praefectus ob munimentorum conditionem anxius, III. 333. urbem Tunetanam deserit, 335. copias auxiliares Guletam mittit, 336, 337. Tunetanam arcem strenue defendit, 338. tandem captus et arx a Turcis expugnata, 339
- SERBELLONUS** (Joan. Ant.) cardinalis et Novarae episcopus creatus, II. 50
- SERBELLONUS** (Fabricius) Arausionem capit, nulloque non immanitatis genere in oppidanos saevit, II. 228. a Mirabello fufus, 239
- SERDARES** purpuratus Strigonium obsidet, VI. 235. obsidionem solvit, 236. iterum obsidet et capit, Vicegradiam item et Novigradiam, 294. purpuratorum princeps, 359. pacem cum Caesare urget, 360. capita foederis perscripta, 361. Gambolatum fundit, et Alepum recipit, 417
- SERILLIACUS**. *Vide* Avertonus.
- SERINIACUS**. *Vide* Terrida.
- SERINIUS**, *Serino* ou *de Zrin*, (Nic.) Zigetho strenue defenso interficitur, II. 497
- SERINIUS** comes (Georg.) Nicolai filius Turcorum copias caedit, IV. 507
- SERINIUS** comes (Nic.) Baboscam, alia loca in Croatia capit, V. 387. Turcos juxta Zigethum profligat, VI. 235
- SERIPANDUS**, *Seripando*, (Hieron.) cardinalis Concilii Tridentini praeses, II. 247. obit, 364
- SERVETUS** (Michael) Genevae ob haeresin supplicio affectus, I. 428
- SERVINUS**, *Servin*, (Lud.) pro cognitore regio in academiae Parisiensis conventu statutis novis recitatis orationem habet, V. 846. de Sorbonicorum censura in ejus actionem pro collegio Andegavensi contra episcopum forensensem facta ad senatum Parisiensem querimoniam defert, VI. 255
- SEVERIUS**. *Vide* Pedifolius.
- SEUREUS**, *de Seurre*, (Michael) eques Hierosolymitanus regius in Anglia orator renovati in Scotia belli invidiam in Elisabetham Anglam scripto edito rejicit, I. 814
- SEXDECIMANORUM** factio Sorbonicum collegium de successione consulit, IV. 862. Lutetiae invalescit, V. 104. Briffonium, Arcerium et Tardivium morte afficiunt, 106. Philippo literas (a rege interceptas) dant, regnique administrationem offerunt, 107. eorum antesignani gula fracti et factio a Meduano deleta, 108. ultimum conventiculum, 348. occultae per urbem discursationes et in confessionibus interrogationes, 350
- SFONDRATUS** (Nicolaus) cardinalis Papa electus, V. 23
- SFONDRATI** (Pauli) cardinalis ingenium, VI. 386. pontificem ad bellum contra Venetos incitat, *ib.*
- SFONDRATUS** (Hercules) Pauli frater pontificio exercitui Henoticis auxiliaturo praefectus, V. 56. Monte-Marciano a pontifice patruo donatur, 27
- SFORTIA**, *Sforza*, (Bona) Sigismundi Aug. Poloni parens in Italiam venit, I. 550
- SIAMENSIS** regni descriptio, VI. 218
- SICINSKIUS** Polonorum dux strenuus e nobilitate Curlandica primarius homo Suecos irrumpentes ficit, VI. 111. de auxiliis ab obsessis in Kokenhaufena arce sollicitatus Memmelum amnem natatu tranat, in populareis et Germanos horrenda crudelitate saevit, 112. obsessis auxiliareis immittit et Suecos caedit, *ib.* Carolum Suecum nothum profligat, 113. Kindeneri arcem intercipit, 114
- SIDNEIUS**, *Sidney*, (Henricus) in Hiberniam missus res illic egregie gerit, III. 403. inde in Angliam redit, 624
- SIDNEIUS** (Philippus) Vlissingam, Rammekenam arcem et Brielam ab Ordinibus accipit, IV. 339. Axelam capit, et Gravelingam irrita tentat, 389. juxta Zutfaniam occisus, 391
- SIGAEAE**, *Sigaia*, (Loisae) mors et elogium, II. 72
- SIGISMUNDUS**. *Vide* Poloniae reges.
- SIGISMUNDUS AUGUSTUS**. *Vide* Poloniae reges.
- SIGONII** (Car.) decessus et elogium, IV. 320
- SILLACUS**. *Vide* Castreus.
- SILLERIUS**. *Vide* Brulartus.
- SILLIUS RUPIPOTIUS**, *de Silly Sr de Rochepot*, (Ant.) e proelio juxta Theodorici castrum evadit, III. 429. ab Alençonio Rupellam missus, 433
- SILLIUS RUPIFORTIUS**, *de Rochefort*, (Jac.) comes in conventu Aurelianensi pro nobilitate orationem habet, II. 80
- SILVA** (Emanuel) Turris-viridis comes ab Antonio ad Tertiam insulam missus eique praefectus, IV. 50. ejus cum Landereo dissidia, 51. fastus et Casti consiliorum contemptus, 166, 168, 169. et perfidia, 169. captus et decollatus, 170
- SILVA** (Telles Ferdinandus) Indias in Philippi Hispani fide continet, IV. 59. cum Indica classe Orlissiponam venit, 60
- SILVA** (Rodericus Gomefius) Mediolanensi principatui praefectus. Ejus mores, I. 508. Philippo ut clementia Belgii motus componat consulit, II. 560
- SILVA**, *de Selves*, (Odetus) apud Venetos orator regius Clodiae cum Italis proceribus Galliae regi addictis convenit, consilio de Senensi civitate a Caesarianorum jugo liberanda capto, I. 375, 376. in Hispaniam a rege Carolo IX legatus a Condaeanis capitur, mortis periculum adit et mox obit, II. 299
- SILVA-DUCENSES**, *ceux de Boisleduc*, cives praesidium urbe ejiciunt, VI. 196
- SILVA-DUCIS**, *Boisleduc*, a Megensi comite recepta, II. 556. ab Hohenloo paene intercepta, IV. 323. a Mauritio Nassovio irrita tentata, VI. 196. mox ab Alberto Austrio praesidio firmata,
- SILVAGUS**, *Selvago*, (Raphael) eques Hierosolymitanus e Melita obsessa ad Garfiam Toletanum a Valeta missus ut auxilia maturaret, II. 447. redit, iterum missus, 448. Garfiam moras neclentem urget, 449, 452
- SILVANECTUM**, *Senlis*, a rege ad Henoticos deficit, IV. 708. Gul. Momorantio Thoreo evocato ad regis obsequium redit, 745. ab Aumalio obsessum, 746.

I N D E X.

746. mox eo fuso ab obsidione liberatum, 747.
a Ronaco irrito tentatum, 869
- SIMIENA GORDIUS, *de Simiane Sr de Gordes*,
(Bertrandus) a Monbrunio fusus, II. 792. Lori-
olum irrito obsidet, 795. a Monbrunio fusus,
III. 416. obit. Ejus elogium, 626
- SIMIENA ALBINIUS, *de Simiane Sr d'Albigny*,
(Car.) Gratianopoli praefectus urbem defendit, IV.
890. urbis ditioni se irrito opponit, 893
- SIMLERI (Josiae) mors et elogium, III. 461
- SIMO GEORGIANUS a fratre juniore ditione spoliatus,
et Christianam religionem egerare recusans a Persis in
carcerem conjicitur, III. 648. fidem Christianam
ejerat, Lavallapanae ditionis Chanus ab Hodabenda
pronunciatus, 663. Turcos infestat et caedit, 664.
Turcos ad unum caedit, 838. Turcos ad VII CIO
occidit, 839. temere cum Turcis congressus fun-
ditur vix fuga elapsus, IV. 228. Teflisium astu
intercipere frustra tentat, 367
- SINAN purpuratus classi Turcicae praefectus in Meli-
tam descensum facit, I. 267. Cofyram diripit et
castellum capit, 269. Tripolim capit, 270, 272.
Mustapham purpuratum in odium ad Portam ad-
ducit, 665. urbem Tunetanam capit, III. 335.
Guletam male a Portocarrero defensam capit,
337. Tunetanam arcem expugnat, 339. in
Corficam excensionem facit, et Constantinopo-
lim revertitur, 340. Mustapham purpuratum
in odium ad Portam adducit, 665, 832. bello
Persico praefectus Sebastopolim venit, 832.
purpuratorum princeps declaratus, 836. Teflisi-
um commeatu firmat et Leventis legatos excipit,
838. Haidarem a Persa legatum excipit, 839.
altera clade accepta Constantinopolim redit, 840.
a dignitate motus et fisco bona applicata, IV. 122.
relegatus, V. 33. Vesprinium, Palotam et Vez-
zam capit, 199. Strigonii obsidionem solvit, 389.
Dotim et Martini fanum capit, 390. Javarinum
obsidet, *ib.* et capit, 397. Pappam expugnat,
ib. Comoram irrito tentat, 398. ad retardandos
Caesaris conatus spem pacis facit, mox ad Portam
revocatus, 541. pontem in Danubio sternit, mox
a Sigismundo Transilvano fusus X CIO Turcorum
occisus, 554. obit, 574
- SIPETRA. *Vide Sabaudus.*
- SIPETRA MARSILIUS, *de Marcilly Sr de Cipierre*,
(Philibertus) obit. Ejus elogium, II. 465
- SIRLETI, *Sirleto*, (Gul.) decessus et elogium, IV. 319
- SISSEGA a Turcis capta, V. 199
- SIXTI SENENSIS (F.) obitus et elogium, II. 755
- SKEKII (Jac.) obitus et elogium, IV. 487
- SLEIDANUS (Jo.) ab Argentinensibus et aliis civita-
tibus ad Concilium Tridentinum missus, I. 287,
334. inde discedit, 337. ad Henricum II ab Ar-
gentinensibus delegatus, 350. obit, ejus elogium,
610
- SLEVICENSIS, *de Sleswick*, principatus in Holsatiae
duces beneficii titulo a Christiano Daniae rege colla-
tus, IV. 785
- SLUSAE, *l'Escluse*, a Parmensi obsessae, IV. 493.
et deditae, 495
- SLUSARUM situs, VI. 201. obsidio, 205. urbs
Mauritio dedita, 206. et novis firmata propugna-
culis, 207
- SMALCALDICI foederati ad bellum parant, I. 62,
65, 66. scripto edito causae aequitatem demon-
strant, 66. principum et copiarum recensio, 69.
de belli persequendi ratione sententiis dissident, 71.
Caesarem totis viribus adoriendi occasionem amit-
tunt, 75. ad Geengam castra muniunt, 82. a
castris discedunt, 87. errores a Smalcaldicis ad-
missi, 154
- TOM. VI.
- SMITHI, *Smith*, (Thomae) obitus et elogium, III.
561
- SOBOLIUS. *Vide Convena.*
- SOETIUS VILLERSIUS, *de Soëte Sr de Villers*,
(Justus) Nivellam strenue defensam dedit, III.
599. Buchanio praefectus in fraudem regios per-
trahit et caedit, Sellio capto, 781
- SOLIMANUS. *Vide Turcorum imperatores.*
- SOLIS eclipsis, VI. 303
- SOMERSETUS, *Somerfet*, (Henricus) Wigorniae co-
mes pro Elisabetha Angliae regina Caroli IX filiam
de sacro lavacro suscipit, III. 244
- SOMERSETUS. *Vide Seimorus.*
- SOMMERIA, *Sommieres*, a Gremiano intercepta,
III. 174. a Danvilla obsessa, 230. capta, 232
- SONNEKII UNGNADII, *Ungnad de Sonneck* (Joan.)
obitus et elogium, II. 465
- SONOIUS, *de Sonoy*, (Theodorus) ejus cum Mauritio
Nassovio simultates, IV. 525
- SOPHOCARDIUS, *Wisbart*, (Georgius) ob religio-
nem ad supplicium ductus, I. 117
- SORA, *Sore*, (Joan.) Protestantium Gallorum classi
praefectus Lusitana aliquot navigia capit, II. 719.
mox et duas onerarias Venetas, mercibus venditis et
causae addictis, 784. navem Lusitanam capit, 804
- SORBONICI Theologi fidei confessionem edunt, II.
40. populum vinculo obedientiae solutum esse pro-
nunciant, instrumento publico ea de re confecto et
typis mandato, IV. 690. quod a theologis To-
losanis confirmatur, 715. decretum faciunt quo
preces pro rege in Missae canone inducuntur, 728.
omnesque qui cum Henrico Valesio post cardinali-
cidium in rebus sacris participarunt, excommunica-
tos esse pronunciant, *ib.* Tho. Bellamici nomine
scriptum suppositum in ejus infamiam evulgant,
729. contra Henricum IV et ejus in Gallia reg-
nandi jus censuram pronunciant et decretum edunt,
839. Solenni decreto Catholicos jure divino pro-
hiberi ne Henricum Borbonium pro rege accipiant,
pronunciant, 862. supplicationes ad plebem delu-
dendam instituunt, 863. de theologis Parisiensibus
in rege Henrico IV instruendo operam navantibus
excommunicandis agunt, V. 292
- SORELLUS ROSARIUS, *Sureau du Rosier*, (Hugo)
ob libellum de potestate magistratus editum in car-
cerem conjectus, inde Monpenserii rogatu emissus
ut disputationi de religione ad Robertum Marcia-
num Bullonium et Fran. Borboniam ejus uxorem
ad sacra majorum retrahendos a Monpenserio insti-
tutae interesset, et Protestantium partes gerat, II.
509. Protestantium religionem ejerat, Navarro,
Condaeo et aliis ut idem facerent auctor, III. 150.
se Heidelbergam confert, recantat et edito libro poe-
nitentiam profitetur, 151
- SOVRAEUS, *de Souvré*, (Aegidius) Fr. Momorantii
vitam servat, III. 428. a Meduano frustra ten-
tatus, V. 60
- SPELBERGII, *Spilberg*, (Georgii) in Indias Orien-
tales navigatio, VI. 210
- SPERONII, *Speroni*, (Speronis) obitus et elogium,
IV. 549
- SPESSAEUS. *Vide Faius.*
- SPIFAMA (Jacobus) Nivernensium episcopus fit
Protestantium Minister et a Condaeo ad Niverni-
um missus, II. 216. ad comitia Francofurtensia
missus Condae orator, 312
- SPINACUS, *d'Espinac*. *Vide Espinacus.*
- SPINAVILLA, *Épineville d'Harfleur*, Batavicas na-
veis in freto Britannico juxta Doveram adortus,
post acre certamen hostilem classem fugat, ipse in-
terfectus, I. 556
- SPINOIUS, *d'Espinoi*. *Vide Espinoius.*
- (CC) SPINOLA

I N D E X.

- SPINOLA** (Ambrosius) cum copiis in Belgium venit, VI. 104. in Germaniam et Insu-bres ad legiones conscribendas transit, 194. Friderici fratris praefecturis et dignitatibus succedit, 195. Ostendanae obsidionis curam suscipit, 198. Mauritium a Slu-farum obsidione prohibere frustra tentat, 206. Ostendam deditioe capit, 208. in Hispaniam transit, generalis per Belgium praefecti dignitate, Grandis Hispaniae titulo, et aurei velleris insigni donatus, 209. bellum in Frisiam transferendum fuadet, 274. Oldenseelam et Lingenam expugnat, 278. et Wachtendonkam, 280. Lochu-mum et Grollam expugnat, 366. Rinbercam ob-fidet, 367. et capit, 368. Mauritium Nassovi-um a Grollae obsidione discedere cogit, 370
- SPINOLA** (Fridericus) per triennium magna damna Batavis infligit, VI. 103. in Hispaniam profectus octo triremes suis addendas obtinet, *ib.* cum octo triremibus Hispania solvens, v amissis, cum III Slu-fas contendit, 106. in proelio cum Batavis navali occisus, 195
- SPIRAE NEMETUM**, *Spire*, senatus Augustanae con-fessionis doctores in civitatem assumit, I. 603. urbs inundatione foedata, III. 36
- SPIRITUS-FANUM**, *St Esprit de Rue*, a Parmensi irritum tentatum, V. 121
- SPIRITUS-FANUM**, *Pont St. Esprit sur le Rhone*, a Diguierio irritum tentatum, IV. 608
- STADII** (Joannis) decessus et elogium, III. 703
- STAFFORDIUS**, *Stafford*, (Edvardus) ab Elisabetha in Galliam orator missus, IV. 222. ejus ad Bris-facum comitem a Guisio missum inter turbas Pari-sienses generosum responsum, 574
- STAMPENSIS**. *Vide* Brosius.
- STANLEIUS** (Henr.) Derbiae comes ad Henricum III cum perisclididis insigni missus, IV. 276
- STANLEII**, *Stanley*, (Edvardi) virtute propugnacu-lum juxta Zutfaniam captum, IV. 391
- STANLEIUS** (Gul.) arci Broncorstae praefectus, IV. 391. Daventriam Jo. Bapt. Taxi tradit ad Philippi partes deficiens, 489
- STARACES** (Jo. Vincentius) annonae praefectus a plebe Neapolitana discerptus, IV. 297, 298
- STAVERAЕ** urbs a Sonoio munita, arce capta et di-ruta, IV. 6
- STECBURGI** situs, V. 779. arx a Carolo Sueco capta, 780
- STELLA** (Martinus) ab ordinibus Belgii in Frisiam missus a Billio praefide in carcerem conjicitur tor-mentisque subjicitur, III. 479. mox a Groenin-gae praefidiariis liberatus, 480
- STELLA** nova sub Cassiopeae asterismo conspecta, III. 199
- STENVICA**, *Steenwiick*, ejus situs, III. 792. a Rennebergio obsessa et a Cornupto strenue defensa, *ib.* a Willelmo Nassovio frustra tentata, IV. 323. ab Hispanis irritum tentata, V. 678
- STEPHANUS** Moldaviae Vaivoda a Germanis in fu-gam vertitur, I. 327, 328. ejus caedes, 333
- STEPHANI**, *Etienne*, (Roberti) decessus et elogium, I. 791
- STEPHANI**, *Etienne*, (Henrici) obitus et elogium, V. 747
- STEPHANOPOLIS**, *Kronstadt*, Transilvaniae urbs a Saxonibus condita, I. 310. a Michaele Walachiae despota a Basta in Transilvaniam accersito capta, V. 788
- STERLINUM**, *Sterling*, in Scotia a Claudio Hamil-tonio interceptum, Levinio, Mortonio, Eglin-tonio et Glencarnio captis, III. 79
- STIFELII**, *Stifels*, (Mich.) obitus et elogium, II. 571
- STORIUS**, *Story*, (Joannes) exul Anglus e Belgio in Angliam abductus, II. 759. perduellionis reus peractus laqueo vitam finit, III. 82
- STRASLUS**, *Strassen*, (Christoph.) a Joachimo sep-temviro Brandeburgico ad Concilium Tridenti-num legatus, I. 287
- STREINII**, *Strein*, (Ricardi) mors et elogium, VI. 96
- STRIGELII VICTORINI** obitus, II. 755
- STRIGONIUM**, *Gran*, a Christianis ex improviseo captum, I. 608
- STRIGONII** descriptio, V. 387, 543. obsidio a Matthia Auftrio inchoata, 387. soluta, 389. a Car. Mansfeldio obsessum, 543. et expugnatum, 547. arce mox dedita, 550. a Serdare purpurato irritum obsessum, VI. 235. iterum obsessum et cap-tum, 294
- STROZZIUS**, *Strozzi*, (Laurentius) cardinalis Albi-ensium episcopus magnam Protestantium stragem Galliaci edit, II. 273. foedus cum cardinale Ar-meniaco, Bl. Monlucio et aliis contra Protestantes init, 329
- STROZZIUS** (Petrus) in Italiam missus ut Octavio Parmensi suppetias ferret, I. 292. Parmam in-greditur, 293. bello Senensi praeficitur, et Senas venit, 474. Senis exit, 484. Rhaetos et Miran-dulani equitatum accipit, 489. Pisciam occupat a Meleniano desertam, 490. Senas et inde Casoli-um venit, *ib.* copiis auxiliaribus firmatus Meleni-anum castra ad portam Romanam deserere cogit, 493. in Arnivallem descendit, plurima castella expugnans, 494. ad Marcianum fufus, 497. Se-nas ingreditur, 499. et reipublicae regimen ordinat, 500. Ostiam recipit, 599. Valerii vicum et alia loca, 600. Caletum lustrat, 677. ad Theodonis villam occisus, 692
- STROZZIUS** (Leo) in Scotiam cum classe missus, I. 118. Anglorum classem fugat, 206. Auriam frustra intercipere conatur, 297. Massilia cum II triremibus evadit et Melitam tendit, literis prius ad regem missis, *ib.* ad regis obsequium redit, 484. ejus mors et elogium, 491. ejus exanime corpus indigne habitum, 529
- STROZZIUS** (Philippus) Petri filius peditatui Gallico praefectus, II. 708. ad Rupem bellam captus, 714. Burdigala cum classe solvit Affores insulas pe-tens, IV. 52. ad S. Michaelis insulam appellit, peditatu in terram exposito, 53. annonae penuria pressus cum Hispana classe congregari statuit, 54. a Santacrucio caesus, 55. et captus obit, 56
- STROZZAE** (Kyriaci) mors et elogium, II. 468
- STROZZIAE** (Laurentiae) obitus et elogium, V. 43
- STUARTUS** (Matthaeus) Leviniae comes e Gallia in Scotiam evocatus in Angliam transfugit, I. 116. Anglicis copiis in Scotica expeditione praefectus, 191. reginae permisso in Scotiam cum Darlaeo fi-lio redit, II. 387. dignitati et bonis restitutus, *ib.* ejus genus, 422. Scotiae prorex creatus, 771. Lin-nuchum pulsus reginae partibus addictis capit, 772. legatos in Angliam mittit, qui novis probationibus Mariam paricidii convictam ostendere, legibusque eam agi debere contendat, III. 75. Britanno-dunum astu intercipit et sani Andreae archiepisco-pum ibi captum laqueo suspendi jubet, 78. cum regis comitia Sterlini celebrat, 79. ibi oppressus et occisus, 80
- STUARTUS** (Hen.) Darlaeus Matthaei Levinii filius dux Rothesia creatus, II. 421. Mariam Scotam uxorem ducit, rex pronuntiatus, 421. auctoritate spoliatus, 422. Rizii caedem imperat et patrat, 535. morbo debilis Edinburgum defertur et mox necatur, 539
- STUARTUS** (Carolus) Darlaei frater, Matthaei Le-vinii filius natu minor Leviniae comes creatur, mox ob

I N D E X.

- ob nuptias cum Elifabetha Candisha, non incon-
sulta Maria Scota, ab Elifabetha in carcerem con-
jectus, III. 372
- STUARTUS (Amatus) Jacobo VI Scotiae regi gratus
Britannoduni praefectus et Leviniae comes creatur,
III. 699. Leviniae dux creatus, IV. 348. a regis
latere amotus Scotia discedit et Lutetiae obit, 349
- STUARTUS (Jacobus) ex Ochiltraea familia regii fa-
tellitii praefectus regis suafu amicitiam cum Amato
Levinio facit, III. 765. Duglassium Mortonii
comitem laesae majestatis postulat, 766. Araniae
comes creatur et arcis Edinburgensis stipatorumque
regionum praefectus, IV. 348. a regis latere motus
mox a rege revocatur, 349. tandem interfectus, 350
- STUARTUS (Jacobus) nothus Jacobi V Scottorum
regis filius Anglos ad Miniani-fanum fundit, I. 192.
res in Scotia amice componere conatur, 730. foe-
deratis in Lethae obsidione adjunctus, 812. Ma-
riae reginae in Scotiam reditum suadet, II. 147.
ejus cum Elifabetha Angla sermones et consilia, 148.
Aagnetem Ketham comitis Martialis filiam uxorem
ducit, comes Moraviae factus, 151. infidiis petitus,
420. exilio redit, 538. regiae caedis suspec-
tus, 540, 549. in Galliam concedit, 545, 546.
in Scotiam redit et prorex eligitur, 549. Ordinum
conventum celebrat, 550. Mariae copias ad Lan-
gosidum fundit, 628. in Angliam venit Mariam
reginam accusaturus, 631. in quaestione de regni
administratione a Jac. Hamiltonio mota Elifabe-
thae favore adjunctus in Scotiam redit, 633. cum
Hamiltonio transigit, mox eum custodibus tradit,
761. cum Argathelio leniter, cum Huntillaeo feve-
rius agit, *ib.* 762. ex infidiis occisus, 767. ejus
elogium, 768
- STUARTUS VEZINIUS, *Stuart Sr de Vezins*, (R.) in
praelio Drocensi Annam Momorantium equitum
magistrum in maxilla inferiori vulneratum capit et
Germanorum fidei committit, II. 320
- STUARTUS (Robertus) in castro Vicennarum capti-
vus attinetur, mox de conjuratione Ambrosiana in-
terrogatus, I. 825. in praelio Sandionysiano An-
nam Momorantium se dedere jubet, et vulnere ab
eo accepto, dolore exacerbatus, lethali vulnere An-
nam consternit, II. 604. in praelio Bassiacensi cap-
tus, et postea pugionum ictibus confossus, 705
- STUARTUS CAUSSADA SANMEGRINIUS, *Stuart
de Caussade Sr de St Megrin*, (Paulus) ex infidiis in-
terfectus, III. 630
- STUBBUS, *Stubbs*, libelli contra Elifabethae Angliae
reginae cum Francisco Andino nuptias auctor poe-
na affectus, IV. 26
- STUCLEIUS, *Stukeley*, (Thomas) pontificem ad
Hiberniam invadendam incitat, pecuniamque ab
eo emungit, II. 773. Olissiponam cum copiis ap-
pellens Sebastiano Lusitaniae regi in bello Africano
militat, III. 579. ad Alcafarium occisus, 586
- STUPRORUM memorabilis ac generosa utrinque vin-
dicta, III. 607
- STURMII, *Sturm*, (Jac) obitus et elogium, I. 429
- STURMII, *Sturm*, (Joannis) obitus et elogium, IV.
786
- SUBALPINUM, *de Piedmont*, bellum, I. 159, 288, 374
- SUBISIUS PARTHENAËUS, *de la Parthenaye Sr de
Soubize* (Joannes) Lugduno a Protestantibus occu-
pato a Condaeo praefectus, II. 232. Lugdunum
strenue defendit, 330. Mediolanum Santonum
capit, 802
- SUCHERIUS, *de la Souchiere*, (Hieron.) Claravallen-
sis Abbas Ferrerii regis nomine factam in Concilio
Tridentino protestationem oppugnat, II. 373.
cardinalis factus, *ib.*
- SUECIAE status, I. 33, 34. VI. 232. et juris
regii leges ex Sigismundo regi abrogatae dignitatis
et regni Carolo ejus patruo delati occasione dictae,
VI. 233, 234
- SUECIAE reges, viz. GUSTAVUS, ejus mors et
elogium, II. 69. ERICUS Gustavi filius Reva-
lienses in fidem recipit, II. 69. coronatur, 133.
Polonum, Danum et Lubecenses adversus se concit-
tat, 134. Parnoviam, Witenstenium, Padisam
in Livonia occupat, 262. Lubecensium naves in-
tercipit et cum Friderico Dano foedus init, *ib.* a
fratre Joanne alienus Christianae Philippi Hessi filiae
nuptias temere urget, 263. a Lubecensibus et
Dano bello petitus, 390. et a Sigismundo Aug.
Polono, 391. Joannem fratrem in carcerem con-
jicit et Helmeftadium irrito oppugnat, *ib.* Elsebur-
gum irrito obsidet, 395. contra suos saevit, et
fratrem Joannem liberat, 568. cum concubina
nuptias celebrat, 656. dignitate regia exauctora-
tus, 657. JOANNES Finlandiae dux Catharinam
Sigismundi sororem ducit, II. 263. ob id Erico
fratri suspectus, *ib.* in carcerem conjectus, mox
liberatus, 568. arma contra Ericum sumit, 656.
rex inauguratus, 657. pacem cum Dano facit, *ib.*
782. et cum Lubecensibus, 783. ejus in Livonia
improsperi successus, III. 377. Livoniam inva-
dit, 843. Wesenbergam, Lodam, Lealam, Nar-
vam, Parnoviam, alia loca capit, 847. jus suum
in Livonia contra Polonum vindicat, IV. 110.
defuncta Catharina uxore Gunillam, Jo. Bicleii
filiam ducit, 344. cum Mosco inducias facit, *ib.*
782. in Livoniam venit, 782. cum Mosco de
pace irritum agit, V. 11. haud prospere adversus
Moscum rem gerit, 35. obit, 181
- SUECIAE rex, SIGISMUNDUS, de pace cum Mosco
convenit, V. 533. in Sueciam venire detrectat,
ab Ordinibus invitatus, 711. cum exercitu in Sue-
ciam navigat, 777. classem deserit, 780. pacem
petit, exules tradit, et in Poloniam redit, 781. a
Sueciae ordinibus citatus ut in Sueciam redeat, aut
Uladislauum filium, aut Joannem fratrem mittat,
782. ei dignitas regia tandem abrogata, regnum-
que, Joanne ejus fratre renunciante, ab Ordinibus
Carolo patruo delatum, VI. 233. *Vide* Poloniae
rex Sigismundus.
- SUECUS (Carolus) Sudermaniae dux Sueciae regni
administrationem a Sigismundo rege collatam egerat,
sed ab ordinibus regni collatam mox resumit, V.
710. Ordinum conventum Arbogiae celebrat, et
omnes provincias in sua verba adigit, *ib.* classem
instruit ad Sigismundum regem in Sueciam transpor-
tandum, qui venire detrectat, 709. ad Lasci apud
Sueciae ordines exostulationem respondet, V. 776.
de pace cum Sigismundo rege agit irritum, 779.
classem regis occupat, 780. Polonos fundit, *ib.*
Calmariam capit, et Stocholmiam, 781. legatos ad
Belgii foederatos ordines mittit, 782. Finlandiam
redigit, et Narvam Livonicam recipit, 783. in
exules a rege traditos saevit, *ib.* Parnoviam, Kar-
kufium et alia loca in Livonia capit, VI. 110.
mox et Torpatum et totam fere Livoniam, 111.
Joannem Nassovium ejus vicarium in Livonia con-
stituit, 115. Rigam irritum obsidet, 116. Samoscii
literis irritatus responsum acerbum mittit, 118.
Sueciae rex ordinum decreto inauguratus, 233.
a Chotkievicio in Livonia susus, 299. Wissenstei-
nium in Livonia capit, 419. ad Poloniae Ordines
et Sigismundum regem dat literas, et diploma ex-
postulatorium emitit, 420
- SUECIAE res, I. 33. II. 69, 133, 262, 388, 396,
475, 568, 656. III. 72, 377. IV. 109, 344.
V. 11, 35, 207, 375, 533, 582, 709, 776. VI.
109, 232, 299.

I N D E X.

- SUECI in certamine navali classem Danicam cum Lubecensi junctam fundunt, II, 470. Moscos in Livonia profligant, III. 291
- SUESSANUS, *duc de Sessa*. Vide Cordubensis.
- SUESSIO, *comte de Soissons*. Vide Borbonius.
- SUFFOLCIUS. Vide Brandonus et Greius.
- SUFFOLCIA, *duchesse de Suffolk* (Francisca) Caroli Brandoni filia obit, II. 388
- SUICARDUS CRONEBERGUS, *Swichard de Cronenberg*, (Joannes) Moguntiae archiepiscopus electus, VI. 180
- SUIERCEVIUS, *Swierzcowski*, circos Cofacos ad Ivoniae auxilium ducit, et Turcas profligat in duobus praeliis, III. 344, 345. Tataros profligat, 346. tandem Carnavieci prodicione fufus, captus, postea redemptus, 348, 349
- SUMATRAE descriptio, VI. 214, 269
- SUNICA, *de Zuniaga*, (Baltasar) Hispanus orator, Brunello sibi ab epistolis comprehenso, de legatorum privilegiis violatis expostulat, VI. 322. mox cum rege acerbè altercatur, 323
- SUPERANTII, *Soranzo*, (Lazari) mors et elogium, VI. 127
- SURCHIUS MALICORNIUS, *de Chourses Sr de Malicorne* (Joannes) in Volpiani expugnatione in ruinam fortiter infilit, I. 533. Montargirium recipit, II. 194. ab Andino delegatus cum Rupellanis agit et transfigit, III. 263. Safaeum recipit, IV. 400. Malleacum obsidione cingit, 452. Pictavio a seditiosis exactus Niortium se recipit, 682. Niortii arcem Navarro dedit, 683. Pictavium ad regis obsequium reducere irritò tentat, 744. Borbonium Contium peditatu et tormentis adjuvat, V. 78. Augustoritum Pictonum obsidet, 309. adversus Crocanos a rege missus, 316. de injuria a Campaniaco illata sibi satisfieri frustra petit, 629. cum Mercuriano convenit ut Campaniacus Tiffaugio discederet, 633. ejus elogium, VI. 243
- SURDEACUS RIUSIUS, *de Rieux Sr de Sourdeac*, (Renatus) Sanlaurentium ad Sessoniam turrem caedit et capit, V. 88. Carbum cum copiis caedit, 507. Painmarkam expugnat, 690
- SURDISIUS. Vide Escubleus.
- SURENAE, *Surene*, colloquium, V. 244, 258, 264, 270
- SURGERIUS, *de Surgeres*, ob verba contumeliose in concionibus prolata a senatu Parisiensi recantare jussus et concionandi munere interdicitus, V. 530
- SURII (Laurentii) obitus et elogium, III. 594
- SURITAE (Hieronymi) decessus et elogium, III. 799
- SUSIUS BALMA, *de la Baume comte de Suze*, (Franciscus) se Serbellono ad Araufionem oppugnandam conjungit, II. 228. ad Vaureacum ab Adretio fufus, 238. Monbrunium profligat, 239
- SUSIUS. Vide Campanus.
- SYLBURGII (Frid.) obitus et elogium, V. 641
- SYNODUS Provincialis in Gallia celebrata Burdigalae, IV. 96, 97. Durocortori Remorum, et Caesaroduni, 162. Avarici Biturigum, 223, 224
- SYRIA ob locustarum multitudinem annonae inopia laborat, IV. 368
- TAMERLANI ortus, successus et imperium ab eo fundatum, III. 657
- TANQUERELLUS, *Tanquerel*, (Joannes) regem ratione sceptri Papae subjacere publica disputatione asserens, recantare jussus, eaque doctrina coram Sorbonico coetu damnata, II. 129
- TARASCONE, *Tarascon*, a Protestantibus faevitum, II. 330. urbs a regis astu intercepta, IV. 823
- TARDIVIVS RUTIVS, *Tardif Sr du Ru*, (Jo.) a sexdecimanis supplicio adfectus, V. 106
- TARNOVII, *de Tarnow*, (Joannis) mors et elogium, II. 143
- TARTALEAE (Nic.) obitus et elogium, I. 667
- TARVENNA MORINORUM, *Terouenne*. Ejus situs, I. 411. a Caesarianis obsessa, 412. expugnata et diruta, 413
- TASSI (Torquati) decessus et elogium, V. 503
- TATARORUM Precopienfium origo, regiones, mores, historia, III. 654. status sub Mahomete, 845
- TATARI Persas fundunt et Gengam capiunt, III. 658. mox ab Emire Hamece fusi, 659
- TATARI legatos ad Stephanum Polonum mittunt, IV. 111, 113. de Cofacorum injuriis sibi satisfieri petunt, V. 34. a Moscis caeduntur, 36. Pannoniam vastant, 790, 792
- TAVANIUS SAULIUS, *de Saulx Sr de Tavannes*, (Gaspar) Viroduno praefectus, I. 354. in Rantiacensi pugna contra Caesarianos strenuam navat operam, 467. Protestantes Divione pellit, 219. Matisconem irritò obsidet, 220. obsidione soluta redit, et locum astu intercipit, 221. Fr. Balmia avara foemina ducta, in praedam effusus, 222. ad Parisiensem lanienam plebem incitat, III. 130
- TAVANIUS SAULIUS (Joannes) a Monpenserio fufus, IV. 859. a Guichio item fufus, 879. a regis captus, V. 73
- TAURINUM, *Turin*, Sabaudò duci restitutum, II. 245
- TAURISII, *Tauris*, situs, magnitudo et infirmitas, IV. 359. urbs a Turcis capta, *ib.* et direpta, 360. ab Osmane arce munita, *ib.* a Gaffio Be-go captus et Persis traditum, VI. 185
- TAUTTEMBURGUS, *de Tautteburg*. Vide Schenckius.
- TAXIS, *de Taxis*, (Jo. Bapt.) Zutfaniam astu intercipit, IV. 172. Zutfaniam a Leicestrio obsessam defendit, 390. ad Bonnam occisus, 521
- TAXIS (Jo. Bapt.) Ordinum Belgii foederatorum copias fundit, IV. 583. Westergavam, alia loca in Frisia capit, *ib.* Alberti Austriae archiducis orator in Angliam missus, V. 225
- TAXIS (Petrus) exercitus Hispani curator ad Tene-ramundam occisus, IV. 240
- TECMASES Perfarum rex Bajazetem Solimani Turcorum Imperatoris filium transfugam benigne excipit, I. 808. mox vinculis onerat, 809. pecunia conductus Bajazetem ab Hassanis manibus strangulari permittit, 810. Simonem Georgianum ditione sua spoliat, III. 648. mox et Alexandrum Le-ventis filium, 649. obit, III. 388
- TEFLISIUM, *Teflis*, in Georgia a Mustapha purpurato munitum, III. 650. a Sinane purpurato com-meatu firmatum, 838. a Mahamete purpurato sublevatum, IV. 120. item ab Hassane purpurato, 128. a Simone Georgiano frustra tenta-tum, 367
- TELINII SALAE, *de Teligny la Sale*, (Car.) mors et elogium, I. 650
- TELINIUS (Car.) Dallonium a Niorti obsidione discedere cogit, II. 718. Protestantium postulata regi offert et de pace agit, 787, 795. et convenit,

T.

- TALARIUS. Vide Claromontius.
- TALLIABURGUM, *Taillebourg*, a Protestan-tibus receptum, IV. 315
- TALUETUS, *de Taluet*, Redoni praefectus cum re-ge transfigit, V. 434, 436
- TAMBERIENSIS, *du Val comte de Dampierre*. Vide Dampetrae comes.

I N D E X.

- nit, 804, 805. ad aulam delegatus edicti pacificatorii executionem urget, III. 60. Protestantibus ne Lutetia excedant auctor, 125. in Parisiensi laniena interfectus, 130
- TELINIUS.** *Vide Lanovius (Odetus)*
- TEMESVARA** a Turcis irrita obsessa, I. 318. mox capta, 329. a Sigismundo Bathorio Transilvaniae principe irrita obsessa. V. 572
- TEMINIUS.** *Vide Theminius.*
- TEMPLEUS,** *de Tempel,* (Olivarius) Bruxellarum praefectus inde Ecomondanum pellit urbemque Ordinibus servat, III. 685. Mechliniam intercipit, 779
- TENERAMUNDA** ab Alex. Farnesio Parmensi obsessa, IV. 240. et capta, 241
- TENISSAEUS,** *le baron de la Teniffay,* Nemorosii legatus a Valligrano juxta Divionem fufus, V. 141
- TERESIANAE** devotae in S. Michaelis suburbio domicilium struunt, VI. 258
- TERGOESA,** *Tergoes,* a Tferasio infeliciter tentata, III. 182. item a foederatis Belgis, 192. item a Philippo Ecomondano, IV. 768
- TERRAE-MOTUS.** Misena in Saxonia, I. 409. in Illyria et Sicilia, II. 381. Florentiae, Finalio, Mutinae, Regii Lepidi, Corregii et Ferrariae, 777. Spira in Nemetibus, III. 36. ad Kinnaftonum in Herefordiensi agro in Anglia, et Hibornae in Bernensi ditione, 85. in Anglia, 766. in Belgio, 784. in agro Bernensi juxta Hibornam, IV. 318. in Armorica et Andibus, 553. in Pannonia, Marcomannis et Boiis, V. 13, 14
- TERRALIUS,** *du Terrail,* (Lud.) injussu regis Alberto Austrio militat et Brevordam intercipit, VI. 363. mox dedit, 364. Slufas intercipere irrita tentat, 365. a rege revocatus ab Alberto discedit, mox e Gallia ad Sabaudiae ducem transit, *ib.*
- TERRIDA LOMANIUS,** *de Lomaigne Sr de Terride,* (Joan.) Montalbanum astu nocturno tentat, II. 305. obsidet, 306, 377. Ortesium et Podium capit, mox a Mongomerio comite fufus et captus, 721
- TERRIDA LOMANIUS,** *de Lomaigne Sr de Terrides,* (Petrus) copias ex Aquitania et Septimania ad regem adducit, II. 601. Poncenacum juxta Segusianorum forum intercipit, ac fundit, 611
- TERRIDA SERINIACUS,** *de Terrides Sr de Serignac,* Castrum in Albigeni agro astu intercipit, III. 332
- TERSKIUS,** *comte de Terk,* (Wenceslaus) in murum Hatuanae primus insilit, V. 577. Agriam defendit, 578. a militibus tumultuantibus ad deditio- nem compulsus captivus inter Turcos remanet, 580
- TERTIA,** *Tercera,* insula a Philippo aliena ab Antonio partibus stat, III. 857
- TERTIANAE** factionis, *le tiers parti,* origo et auctores, V. 58. legatio ad Romam missa, *ib.* mandatorum exemplum a regis interceptum, 59. consilia a Perrono regi detecta, 65
- TEUFELIUS ROSTUS** (Erasmus) castrum Drigale oppugnat, I. 331. mox a Turcis fufus, captus et Constantinopoli securi percussus, *ib.*
- THEMINIUS LOZERIA,** *de Lauzieres Sr de Themines,* (Pontius) Henoticorum copias juxta Peiracum caedit, V. 89. Maufacum capit et Villemurium fortiter defendit, 151. Monpesatum fundit, V. 311
- THEODONIS-VILLAE,** *Thionville,* situs et obsidio, I. 690. deditio, 693
- THEODORICI-CASTRUM,** *Chateau-Thierry,* a Meduano captum, V. 61. in regis Henrici IV ma-
- nus consignatum, V. 426
- THEODOSIA.** *Vide Casa.*
- THERMUS** (Paullus) Bastiam in Corsica capit, I. 426. Florentii fanum item, et Petri fanum et Bonifacium, *ib.* Curiam recipit, 507. Calvii obsidione discedit, 521. Caletto praefectus, 682. Dunkerkam et Bergas D. Vinnoci occupat, 695. ab Egmondano comite fufus et captus, 696. Blaefas ad pacem contra conjuratores Ambosianos tuendam missus, 826. ejus mors et elogium, II. 324
- THEVETI,** *Thevet,* (Andrae) ingenium, mores, praestigia, I. 565
- THIARDUS,** *de Thiard.* *Vide Biffius.*
- THINUS SCHELANDRIUS,** *de Thin baron de Sche- landre,* (Robertus) Jametio praefectus locum mun- nit, IV. 554. et strenue defendit, 557. oppi- dum dedit arce penes se remanente, 558
- THORAE** succi effectus, II. 95
- THOREUS.** *Vide Momorantius.*
- THORUNA,** *Thorn en Prusse.* Conventus ecclesia- rum evangelicarum ibi celebratur, V. 533. et confessionem Augustanam eam quae in CIO IO LIU ut in Concilio Tridentino proponeretur perscripta est sancit, 534. querelas de Jesuitarum intemperie et adversariorum violentia regi defert per legatos, *ib.*
- THROCMORTONUS,** *Throckmorton,* (Nic.) Elisa- bethae Anglae ad Condaeum orator a regis captus, II. 323. dimissus Colinium contendit, 336. ad Carolum IX missus, 354. mox ad Mariam Scot- tam, 420. obit. Ejus elogium, 774
- THUANUS,** *de Thou,* (Christoph.) Henricum II regem ab inquisitione Mercuriali die facienda fru- stra dehortatur, I. 758. Senatus Parisiensis prin- ceptus constitutus, II. 315. lanienam Parisiensem detestatus, III. 140. Rupellanos ad pacem hortat- tur, 164. de sumptibus inutilibus et superfluis in Henrici III inauguratione questus, 407. Alen- çonii literas adhuc obsignatas ad regem defert, 483. ejus de foedere novo ad regem clam perlata senten- tia, 523. Lutetiae peste grassante in urbe pro ejus salute manet, 814. Salsedam vivum in custodia servari censet, IV. 81. decedit. Ejus elogium, 82. honorifice sepultus, 83. ejus Henrico regi consilia, et de Salsedae conjuratione monita, 90
- THUANUS** (Jac. Aug.) P. Foxium in legatione Ita- lica comitatur, III. 291. senator Parisiensis factus, 634. in Neustriam a rege missus orationem Ebroici habet, IV. 593. cum Villario agit, et Rotomago, Cadomo aliisque urbibus pertransitis ad regem redit, 594. in Picardiam missus, 600. Lutetiae latet, uxore ejus in Bastiliam deducta, 691. inde cum uxore fugit, Autricum et mox Blaefas se confere- ns, 695. ad Caesarem et Imperii principes mis- sus, 743. ad regem redit, 816. consultatione cum Schombergio et Messio post Henrici III cae- dem Mantuae habita, 818. ad Nivernium missus pec- uniam ab eo ad Helvetiorum stipendia persolvenda sumit, 821. a rege ad Cevernium missus eum in aulam reducit, 868. Nantolietam arcem tenet febre laborans, 875. regis edictum in Protestantium gratiam factum in senatu Caesarodunensi promul- gandi, mutuamque ad stipendium Germanis auxili- aribus persolvendum pecuniam sumendi curam sus- cipit, V. 68. ad Surenae colloquium delegatus, 244. regis declarationis exempla ad Jo. Magistrum mittit, 261. de induciis et pace agit, 290, 303. et cum Belinio de Lutetia regi tradenda, 347. cum Guisio transigit, 431. Venetis legatis obvi- am a rege missus, 450. ad Protestantes delegatus a munere se excusat, 630. cum Mercuriani dele- gatis de pacis conditionibus agit, *ib.* cum Pro- testantibus agit, negotio variis protelationibus ex- tracto,
- (d d)

- tracto, 692. cum Mercuriani delegatis agit, 723. et tranfigit, 724. ad explicandas in edicti Namnetensis promulgatione difficultates a rege designatus, 735. de edicti Namnetensis executione a rege consultus, 814. novis statutis ad disciplinam academiae Parisiensis instaurandam senatusconsulto approbatis, ut ea executioni demandarentur a senatu delegatus orationem in academiae conventu habet, 845. ei ex Balmetae causa inter Franciscanos et Recollectos agitata invidia creatur, VI. 79. rationes contra edictum de re monetaria regi offert, 155. ad aeris alieni a tribunali Parisiensi debiti, vectigaliumque ob id oppigneratorum rationes discutendas a rege delegatus, 325
- THUANUS** (Augustinus) Christophori frater senatus Parisiensis praefes ab Henoticis in Bastiliam ductus, IV. 691. in Jesuitarum causa censet ut ii toto regno expellerentur, V. 418, 447. obit, 447
- THUANUS** (Nic.) Christophori frater Carnutum episcopus regem Lutetia pulsum Austrici excipit, IV. 574. regis Henrici IV inaugurationi praest sacra faciens et librum consecrationis ritus complectentem edit, V. 345
- THUVRIUS**, *Thuvry*, (Georgius) Palotam summa virtute defendit, Turcorum impetus fortiter sustinens, II. 493. Mahometum Albae regalis praefectum capit, 501. Canisae arci praefectus in Turcorum insidias praecipitans interficitur, III. 69
- TIBUR**, *Tivoli*, ab Albano captum, I. 591
- TIERCELLINUS**. *Vide* Savolius.
- TIERCELLINUS**, *de Tiercellin fils du Sr de la Roche du Maine*, (N.) in pugna Sanquintiniana occisus, I. 633
- TIERCELLINUS RUPIMANIUS**, *de la Roche du Maine* (Carolus) in pugna Sanquintiniana captus, I. 633
- TIEFFENBACHUS TIFENBAGUS**, *de Tieffenbach*, Christophorus Turcas caedit et Vilekam expugnat, V. 200. Turcas ad Jasprini castrum profligat, 387
- TILESII**, *Tilesio*, Bernardini decessus et elogium, IV. 548
- TILII**, *du Tillet*, Joannis obitus et elogium, II. 808. item et fratris junioris, *ib.*
- TILLIUS**, *du Til*, (Arnoldus) impostor insignis detectus et supplicio affectus, II. 49
- TIRAQUELLI**, *Tiraqueau*, (Andr.) obitus et elogium, I. 727
- TIROENIAE**, *Tiroen*, comes Hugo ab Anglis prope Kinsalam profligatus, VI. 65
- TOCAIUM**, *Tokay*, a Lazaro Schuendio vi expugnatum, II. 439
- TOCMACES** Armeniae praefectus, Persarum copiis in bello Turcico praepositus, III. 645. cum Turcis congregatur, *ib.* 651
- TOLBIACUM**, *Zulpich*, a Schenkio frustra tentatum. Ejus situs, IV. 385
- TOLETANUS**, *de Toledo*, (Petrus Alvares) Prorex Neapolitanis gravis tumultui ansam praebet, I. 100. bello Senensi praefectus, 417. obit, 418
- TOLETANUS** (Garfias) Petri filius bello Senensi praefectus, I. 418. plurima in Senensi ditione castella capit, 419. Montem-Ilcinum irrito obsidet, 420. Etruria relicta Neapolim contendit, 423. Pignonium Velezii capit, II. 412. Abdalae Fessani regis copias repellit, 413. Vaetae Melitensis Ordinis principi auxilia promittit, et arcem Tunetanam firmat, 442. moras neclit ne Melitam auxilia promissa mittat, 449, 452, 457. Messana solvit, 459. copiis expositis Siciliam repetit, 461. a Siciliae et omni administratione remotus, 462.
- obit, III. 570
- TOLETANUS** (Ferd. Alvarus) Albae dux Caesaris exercitui praefectus, I. 73. Wirtembergici agri oppida et arces capit, 125. Albin ad Mulbergam transit, 137. consiliis Caesarem in errorem trahit, 155. in Hispaniam missus, 180. in bello Mentensi summae rerum praefectus, 388, 393, 394. Mediolano praefectus, 530. Jacobi fanum irritum obsidet, 531. Casalium astu frustra tentat, 532. plurima in Latio loca capit, 590. mox et Tibur, 591. et Ostiam, 596. de induciis cum pontifice convenit, *ib.* de Neapolitano limite deserendo cogitans, 597. a Ferd. Gonzaga ad ejus defensionem firmatur, 598. Romam intercipere irritum tentat, 636. de pace cum Pontifice tranfigit, 637. Philippi nomine de pace cum regis Henrici II delegatis acturus Sercampi convenit, 701. aurei velleris torquem ad Car. IX desert, II. 434. ejus perniciosum consilium, 435. Philippo ut Belgii motus severitate componat auctor, 560. per Sabaudiam cum exercitu in Belgium transit, 562. Bruxellas venit et Parmensi amplissima quae a Philippo habuit mandata exhibet, 564. in Protestantibus edictum proponit, 565. Ecmundanum et Hornanum captivos sistit, 566. septemvirale concilium instituit, 567. arcem Antuerpiae extruit, *ib.* auxiliares copias ad Carolum IX mittit, 568. Arausionensem et Hocstratanum citat, 633. Philippum Burae comitem Arausionensis filium in Hispaniam mittit, 634. insidiis petitus, 637. foederatorum copias ad Dallemum caedit, 638. Belgas qui religionis causa solum vertissent, bonorum publicatione mulctat, 641. Ecmundanum, Hornanum, aliosque proceres morti tradit, 642. Lud. Nassovium ad Groeningam, 645. et mox ad Gemingam caedit, 647. cunctatione Arausionensem debellare statuit, 650. ad Thenas ejus copias caedit, 651. Arausionensem Belgio discedere cogit, 652. Anglicos mercatores per Belgium sisti eorumque bona sub hasta distrahi mandat, 758. graves exactiones Belgis imponit, 759. statuam in arce Antuerpiensi invidiosam sibi statuit, 760. rerum Britannicarum eventum opperens domi sedet, 776. decimae exactione motus in Belgio ciet, III. 72. exercitum in Germania conscribit, 181. Montes, Mechliniam aliasque ab Arausionensi captas urbes recipit, 191. plures in Gelria et Frisia urbes recipit, Zutphaniam et Nardenum crudeliter diripit, 194. a Belgii praefectura revocatus in Hispaniam redit, 227. a Philippi gratia excidit, 591. Philippi copiis Lusitaniam ingressuris praefectus, 371. a Philippo benevole exceptus, 737. Elvam, Oliventiam, Villam-viciosam capit, 741. Estremosium et Montem majorem, 744. et Cetobrigam, 745. Cascaium expugnat et Didacum Menesem supremo supplicio afficit, 750. Sanjulianam arcem capit, 751. Antonium fundit, 754. Olissiponam capit, *ib.* ab invidis traductus, 755. ejus mors et elogium, IV. 60, 61
- TOLETANUS** (Fridericus) Albani filius in Belgium cum copiis venit, peditatui universo a patre praefectus, II. 648. Harlemum obsidet, III. 196. tandem capit et immani carnificina bis mille morte afficit, 222. Alkmariam petit, 223. ab obsidione discedit, 225
- TOLETANUS** (Petrus) Garfiae filius in Cercinam infelicem descensum facit, IV. 368. Patras in Achaiae litore capit et diripit, V. 558
- TOLETANUS** (Rodericus) Hispanarum copiarum auxiliarium dux a Diguierio caesus, V. 314
- TOLETANUS** (Fr.) Aphrodisium primus ingreditur, ubi vulneratus decedit, I. 265

I N D E X.

- TOLETANUS (Ant.) Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 134
- TOLETUS, *Tolet*, (Fran.) cardinalis in Henrici IV reconciliatione magnum ad rem conficiendam, et ob id ad Jesuitici fodalitii restitutionem momentum affert, V. 523. obit. Ejus elogium, 640
- TOLONII, *Toulon*, arx a Valeta astu intercepta, IV. 826
- TOLOSÆ, *Toulouse*, Jesuitae tumultum excitant, IV. 715, 808. tumultuatur, V. 508. gratia praeteritorum facta, civitas in regis fidem recepta et Senatus restitutus, 588
- TONARIUS (Claudius) ob clandestinas cum heri sui filia nuptias ad mortem damnatus, sed a plebe tumultuante cum ad supplicium duceretur, ereptus fuga mortem evadit, IV. 98. *Not.*
- TORELLUS, *Torello conte di Chiarugolo*, (Pomponius) de arce Placentina Octavio Farnesio restituenda cum Hispano agit, IV. 335
- TORNACUM, *Tournay*, in Ordinum fide ab Espinoio retentum, III. 684. a Farnesio captum, IV. 17
- TORNAMINIUS. *Vide Hunaldaeus.*
- TORPATUM, *Derpt*, in Livonia a Joanne Moscoviae imperatore captum, I. 721. a Reinholda Rosa et exteris militibus fere interceptum, III. 72. Polonis a Mosco redditum, IV. 109. a Carolo Sueco captum, VI. 111
- TORRENTII Laevini decessus et elogium, V. 503
- TORTERONUS, *de Tourteron*. *Vide Jousa.*
- TOTISA, *Dôtis*, a Bernstenio et Palfio intercepta, V. 713. a Turcis recepta, 715. a Schwartzenburgurgo expugnata, 772
- TRAJECTUM ad Mosam, *Maestricht*, ab Hispanis captum et direptum, III. 471. ab Alex. Farnesio obsessum, 687. et captum, 689
- TRANSILVANIAE descriptio, I. 310
- TREMBLACURIUS. *Vide Bellovallius.*
- TREMBLAEUS GRESILLIUS, *de la Grefille Sr de la Tremblaie*, insulam Brehealim redigit, V. 82. Guebriandum capit, 83
- TREMECENI regni origo et successio, VI. 86
- TREMELLI (Immanuelis) decessus et elogium, III. 799
- TREMOLIUS (Cl.) Thoarsii dux Condaeo se adjungit, IV. 307. Protestantium Gallorum querimonias fovet, V. 629. copias in regis subsidium conscribit, 692. Caesarodunum regi obviam venit, 723. Par Franciae creatus, 837. ejus mors et elogium, VI. 242
- TREMOLIUS, *de la Tremoille*, (Lud.) Thoarsii dux S. Unioni pro religione subscribit cum LX e Pictonica nobilitate, III. 495
- TREMOLLIA (Carlota Catharina) Henrico Condaeo nupta, IV. 400. ob mariti mortem non sine veneni suspitione subitam in custodiam tradita, 564. Supplice libello ejus nomine regi porrecto causa ad Senatum Parisiensem remittitur, V. 464. innocens a Senatu Parisiensi declarata pontificiam religionem profitetur, 637
- TREVIRENSIS, *de Treves*, motus, II. 655
- TRIBUNIS EQUITUM in Gallia quatuor provinciae attributae, I. 110
- TRICASSIUM civitas, *Troyes*. *Vide Augustobona.*
- TRIDENTINO de Concilio Car. Molinaei consultatio, II. 403
- TRIDENTINI CONCILII libros Liturgicos in Galliam introducendi conatus irriti, VI. 159, 160
- TRIDENTINUM CONCILIUM Bononiam translatum, I. 156. de Concilio Tridentum revocando Caesaris cum pontifice altercationes, 162. pontificis ad Germanos episcopos literae, 165. Men-
- dozae et Caesaris oratorum de Synodi vitio ac defectu protestatio, 166. Pontificis responsio, 169. Germaniae praefules ad Concilium veniunt, 281. Concilium a rege Henrico II conventus nomine designatur, 282. hujus literis et Belozani orationi responsum, 286. cautionis formulam frigide conceptam Patres Protestantibus offerunt, 287. legatos a Germaniae principibus et civitatibus recipiunt, 287, 334. cautionis formulam Basileensem rejiciunt, 335, 336. Concilium dissolvitur, 337. episcoporum in eo numerus, *ib.* instauratur, II. 129. Germanorum principum pontificis legatis et Caesaris oratoribus responsio, 131. inchoatur a legatis pontificiis, 247. proponendi facultate legatis reservata, 248. secunda Sessio celebrata ubi de libris prohibendis, *ib.* de episcoporum jure divino actum, 248, 249. quinta Sessio de calicis usu et parvulorum baptisinate, 250. Caesaris et Baicari postulata, *ib.* Drocensis pugnae nuntium accipiunt patres, 326. oratorum Gallicorum postulata, 360. eorum autographo regis et principum manu subscripto, 362. de episcoporum institutione et pontificis suprema auctoritate actum, 363. Biragi mandata de transferendo Concilio, &c. 366. ut horum habeatur ratio regina mater et rex per literas urgent, 370. Ferrerii oratio, 371. Oratorum Gallicorum protestatio, 374. a rege rata habita, 375. huic ex Lotharingi consilio allatum remedium, 375. de sacramentis actum, *ib.* de purgatorio, reliquiis, indulgentiis, actum, et finis Concilio impositus, 376. ejus in Gallia receptio saepe urgetur, nullo fructu, II. 403, 416. III. 198, 511, 677. IV. 35, 36, 47, 318, 656. V. 239, 733, 844. VI. 326, 378. nec unquam nisi ab Henoticis receptum, V. 296. ejus decreta Galliae legibus contraria a Jo. Magistro et Gul. Vario notata, V. 239. de eo theologorum aliquot Gallicorum sententia, II. 377
- TRIPERIUS. *Vide Monterudius.*
- TRIPOLIS descripta, I. 269. a Sinane purpurato obfessa et capta, 270
- TRIPOLITANA expeditio a Joanne Cerda Siciliae Prorege contra Dragutem suscepta, II. 55. a Turcis defectio, IV. 784
- TRISSINI, *Trissino*, (J. Georgii) obitus et elogium, I. 237
- TRIVISANUS (M. Ant.) Venetorum princeps electus, I. 429
- TRIUMVIRATUS aulici initium, II. 105
- TRIUMVIRI foederis sui formulam publicant quo Philippus Hispanus foederis dux constituitur, II. 170. Condae scripto respondent, 177. Castellodunum cum exercitu progrediuntur, 182. Blasfas capiunt, 188. Caesarodunum recipiunt, 191. Germanicis et Helveticis copiis adjuti, 205. Rotomagum expugnare statuunt, 214. et expugnant, 297. Vasconicis et Hispanis copiis duce Sanfaco prope Lutetiam firmati, 316
- TRIUNCURIANUS, *de Tonnerre*. *Vide Auborius.*
- TRIVULTIUS (Theodorus) juxta Mulhemum occisus, VI. 280
- TROIUS (Joannes) Gastinae abbas a Condaeanis ad mortem damnatus, II. 299
- TROTTUS (Adamus) a Joachimo Brandeburgico ad Caesarem missus, I. 87
- TROUVILVIUS, *Trevillu*, (Fr.) homo cornutus ad regem adductus, V. 825
- TRUCHESIUS, *de Truchses*, (Ferd.) Gebbardi Coloniensis frater interfectus, IV. 324
- TRUCHESIUS (Gebbardus) archiepiscopus Coloniensis electus, III. 565. IV. 101. Agnetem Mansfeldiam

I N D E X.

- Mansfeldiam in uxorem ducit, et Protestantibus favet, *ib.* hinc ejus cum sacro collegio et senatu Colonienfi dissidia, 102. turbida consilia init, 106. Protestantibus Germaniae principes pro eo apud Caesarem et alios intercedunt, 176, 179, 182, 183. scriptum publicat, 176. in synodo provinciali Colonienfi decretum contra eum factum, 177, 178. Archivum Bonnense spoliat, et nuptias cum Agnete publice celebrat, 178. a Caesare monitus ut dignitate cedat, 181. ei Ernestus Baioarus suffectus, 184. ad Colonienfes scribit, 189. propositas a septemviris conditiones rejicit, 192. in Westfalia ecclesiasticam reformationem frustra meditatur, 203. Delfos ad Arausionensem profugit, 205. Decani dignitate in Argentinensi sacro collegio exutus, 206. in Germaniam migrat, 773
- TRUCHESII fratres in Convallensibus saeviant, II. 86. a Turcis circumventi, 88. ex iis (Carolus) occisus, 94
- TSCHUEDI, *Schud de Glaris*, (Aegidii) obitus et elogium, III. 208
- TUCCIUS, *Tucci*, (Steph.) Jesuita Gregorium XIII pontificem funebri oratione laudat, IV. 290
- TUCHARDUS, *Touchard*, (Joannes) Tertianae factionis auctor, V. 58
- TUITIENSE, *de Dutz*, coenobium juxta Coloniam incendio vastatum, IV. 188
- TULLUM, *Toul*, ab Henrico II Galliae rege captum, I. 347. a civibus causam religionis agi falso a Guisio persuasis, occupatum et Henoticis traditum, IV. 263
- TUNETANAE orae descriptio, I. 259. Tunetis descriptio et situs, III. 334. arx a Turcis expugnata, 339. ab Uluzali novo praesidio firmata, 840
- TUNETANI Turcos praefidiarios invadunt et obtruncant, III. 840
- TUNNIUS, *evêque de Thun*, (Sigismundus) Ferdinandi I Caesaris ad Concilium Tridentinum orator, II. 248
- TURCAE LIPPAM capiunt, I. 317. Temesvaram irrito obsident, 319. mox capiunt, 329. item Lippam et Solymorum arcem, 330. Pallavicinum prope Drigale profligant, 331. Zalnocum desertum capiunt, 331. Agriam frustra obsident, 366. a Schuendio fusi, II. 439. in Melitam descendunt, 446. Scodram, Ulcinium, Sopotum et Antivarum in ora Illyrica capiunt, III. 34, 35. Guletam capiunt, III. 337. et Tunetanam arcem, 339. ad Slunum in Croatia fusi, IV. 226. iterum fusi, 368. a Georgio Serinio fusi, 507. ad Sifegam caesi, V. 198. ad Jasprini castrum fusi, V. 387. Veradinum irrito obsident, 772
- TURCICA classis in Italiae oras descensum facit, I. 374, 375, 380, 502, 535. in Italiae ora se ostentat, 684. in Melita descensum facit, II. 445. ejus in bello Cyprio successus, III. 33, 34. ea in Ambracio sinu recepta de pugna deliberatur, 43. ejus insignis ad Echinadas insulas clades, 47. eminus tormentis cum foederata Christianorum classe congregitur, 203
- TURCUS catenatus miro modo liberatus, VI. 9. Hispanos infestat, 14
- TURCORUM in Pannonia cum Caesare bellum, I. 317, 366. II. 493. V. 193, 389, 541. VI. 189
- TURCORUM cum Persis bellum, I. 196. III. 641, 661. IV. 119, 227, 350. V. 32. VI. 185, 235, 295
- TURCORUM in Persas Alisque sectarios odium, III. 642
- TURCICI legati ad Andinum de commercio instituendo Antuerpiam missi, IV. 98
- TURCICARUM rerum status, I. 40
- TURCICAE res. I. 40, 196, 267, 327, 366, 374, 432, 605, 801. II. 55, 261, 379, 438, 441, 484. III. 3, 39, 202, 212, 333, 388, 424, 636, 832. IV. 116, 226, 352, 782. V. 13, 31, 187, 379, 385, 534, 570, 790. VI. 88, 108, 125, 185, 234, 295, 359, 414, 421.
- TURCORUM Imperatores. SELIMUS I Persas bello petit, et praelio conferto fundit, Taurisio mox capto, I. 19. Syriam, Palestinam et Aegyptum subigit, *ib.* SOLIMANUS Turcarum imperator, superbas literas ad Vafraelianum conventum mittit pro restitutione Joannis Sigismundi Zapoliae, I. 369, 370. Roxolanam uxorem ducit, 432. Mustafam filium occidi jubet, 434. Mahumetem Mustafae filium interfici jubet, 436. filiis provincias conterminas aufert, alias attribuit, 804. Bajazetem patris mandata eludentem armis petit, 805. muneribus Tecmasem mulcet ut Bajazetem interfici permittat, 810. foedus cum Ferdinando Imperatore in octo annos init, II. 261. de Melita invadenda consilium capit, 441. classem instruit, Piali ei praefecto, 442. et Mustapha purpurato copiis terrestribus, 443. in Hungariam descendit, 496. Sigethum obsidet, 497. ejus mors et elogium, 500. SELIMUS II Solimani Turcorum imperatoris filius cubicularium Mustafae fratris natu majoris caedis nuncium ferentem interfici jubet, I. 435. ejus ingenium et mores, I. 801. patre mortuo rebusque Constantinopoli ordinatis in castra venit, II. 503. Constantinopolim redit, 504. pacem cum Caesare facit, 671. Mutaharem in Arabia rebellantem redigit, 672. de Cypro subjungenda consilium capit, III. 3. bellum per oratorem Venetis indicit, 7. in navali ad Echinadas insulas proelio ingenti clade affectus, 47. Uluzalem fuga cum xxx navibus elapsum bene excipit et amplissimo honore auget, 50. novae classis instructae illum praeficit, 203. obit, 388. AMURATHES III Turcarum imperator patri Selimo II succedit, III. 423. fratres occidit, et Tataris ut excursiones in Poloniam faciant mandat, 424. Persas bello petit, 636, 642. epilepticus se non ad bellum iturum profertur, 643. de bello Persico prosequendo consultat, 661. filii Mechemetis circumcisionem magna pompa celebrat, IV. 116. legatum Persicum in custodiam conjicit, 119. Muchemetem Keraiorum Tatarorum regem necari jubet, 233. praetorianorum seditionem Ebraime Graeciae praetore iis tradito, pacat, 783. Tripolitanos qui defecerant ad solitam obedientiam redigit, 784. a Persa iterum bello petitus classem in ponto Euxino instruit, V. 32. Despotis vicinis grandes pensitationes imperat, 33. qua parte bellum gerendum cum purpuratis consultat, 187. post varias dictas sententias in bellum Pannonicum convenit, 192. Vihitium capit, 193. seditionem a Spachiis Constantinopoli excitatam componit, 196. obit. Ejus ingenium et mores, 534. MAHOMETES III Turcarum imperator solenni ritu circumciscus, IV. 116. patri Amurathi III succedit, V. 535. ejus ingenium, *ib.* apparatus bellicus, 574. Agriam obsidet, 578. et deditione capit, 580. cum Caesarianis congressus, 580. retrocedit et Belgradum revertitur, 581. seditionem a praetorianis excitatam compefcit, et in Sultanam ac filium saevit, VI. 126. obit, 187. de Anglorum in mari Mediterraneo praedationibus questus, *ib.* ACHMETES Turcarum imperator puer patri Mechemeti succedit, VI. 187. variae in ejus aula mutationes, 359. pacem cum Caesare facit, 361

TURCOMANI

I N D E X.

- TURCOMANI** ob Emiris-Chani caedem Mahameti Hodabendae infesti, IV. 363. Thamasum Hodabendae filium iis praefectum ad rebellionem incitant, mox ab Emir Hamece fusi, 364
- TURENIAE**, *Turenne*, ditionis descriptio, origines, immunitates et ad Turrianam gentem jus devolutum, IV. 395
- TURENIUS**. *Vide* Turrius.
- TURINUS**, *de Turin*, (Joannes) Dionysii fani ab Henoticis intercepti nimium diligens nuncius risu et dicitur exceptus in Etruriam migrat, V. 54
- TURNEBI** (Hadriani) obitus et elogium, II. 469
- TURNOHUTA**, *Turnhout*, arx astu intercepta, V. 37
- TURNONIUS**, *de Tournon*, (Lud. Justus) Jesuita a Senatu Parisiensi censura notatus, V. 733. Senatus Tolosani sententia absolutus, 734
- TURNONIUS** (Franc. Justus) cardinalis res Galliae administrat, I. 47. aula exactus, 107. Romam missus, 109. pecuniam Smalcaldicis foederatis destinatam impedit, 154. Merindolianorum persecutionem sollicitat, 225. Concilio Tridentino interest, 282. regis negotia in Italia procurat et Venetias adit, 291. a Senatu Veneto transitum Helvetiis a rege conscriptis obtinet, 297. cum pontifice pro rege transigit, 348. Venetos ad foedus ineundum urget, 374. Clodiae cum Italis exulibus de bello consulit, 373. cum Cosmo pro rege agit, 417. de foedere cum Paulo IV pontifice inuito male auguratur, 545. in aulam revocatus, 768. Momorantium ex aula discedentem evocat, II. 101. e Comitiorum ad Esiae pontem aula discedit, 114. in colloquio Possiaceno cum Theodoro Beza altercatur, 120. ejus oratio, 122. obitus et elogium, 324
- TURONUM** civitas, *Tours*. *Vide* Caesarodunum.
- TURONES**, *Touraine*. Res illic gestae, II. 189, 192
- TURRIANI**, *Torriano*, (Fran.) decessus et elogium, IV. 251
- TURRIANI**, *il conte della Torre*, (Sigismundi) miserabilis casus, VI. 89
- TURRIUS**, *la Tour du Chastelier Portaut*, a Condaeo classi praefectus Angliam adit et Elisabethae patrocinium obtinet, II. 696. in pugna Bassacensi captus et occisus, 703
- TURRIORUM**, *de la Tour*, in Turennae ditione, jus, IV. 396
- TURRIUS TURENIUS**, *de la Tour vicomte de Turenne*, (Henricus) ad Rupellae obsidionem consilia cum Alençonio init, III. 258, 303. fuga evadit, 309. Vesunam Petroconiorum, Brivatas et Uzarchium intercipit, 407. a Durfortio Rosano fraude in duello facta pro mortuo relictus, 669. ab Hispanis prope Cameracum captus, IV. 14. Tutelam capit, 312. Castellionem intercipit, 451. cum delectis copiis in regis ad Lutetiam castra venit, 869. in Germaniam ad exercitum conducendum a rege missus, 882. ad auxiliarem exercitum conscribendum in Germaniam missus, V. 46. apud Saxonem agit, 47. item cum aliis principibus et civitatibus, 48, 50. auxiliariis Germanicis copiis praefectus exercitum ad Hohemium recenset, 52. Carlotam Marcianam in uxorem ducit, 109. Bullionii dux et tribunus equitum creatus, 125. Amblifium ad Musonium caedit et Dunum capit, 149. a Thuano per literas exoratus ne regis conversionem auctoritate sua impediatur, 258. tribunus equitum creatus, 430. Ivodium, Firmitatem et Calvanfium in Lucemburgico agro capit, 445. Mansfeldianum equitatum fundit, et Theodonis villam irrito tentat, 452. Verdugum ad Firmitatis obsidionem solvendam adigit, mox locum deserit, 457. Orvillerio arcem tradente, 475. Hanae oppidum recipit et Hispanos ad internecionem caedit, 476. Hispanos prope Durlanium aggreditur, mox servatis ordinibus se in tutum recipit, 483. Nivernio exercitum tradit, 484. in Angliam ad foedus cum Elisabetha ineundum missus, 609. cum Cecilio agit, 610. et tandem de conditionibus convenit, 613. Hagam venit et vehementi oratione Ordines ad arctius cum rege foedus et suppetias regi ferendas invitat, 616. de conditionibus convenit, 618. Protestantium Gallorum querimonias fovet, 629. copias in regis subsidium conscribit, 692. Caesarodunum regi obviam venit, 723. Blaefis cum rege verbis acriter concertat, VI. 131. in aulam venire detrectat, Castrum adit, profectioe sua per literas regi excusata, 147. Genevam concedit, 149. ejus scriptum Apologeticum, 149, 150. motus in Aquitania fovet, 323. cum rege de ejus innocentia seu consiliis jam certiore transigit, 375. et praeteritorum gratiam pro se et suis accipit, 376
- TUSANI REMI**, *Toussan de Reims*, (Jacobi) obitus et elogium, I. 121
- TUTELA**, *Tulle en Limousin*, ab Henrico Turrio Turenno capta, IV. 314. a Meduano mox recepta, 316
- TUTTAVILLA**, *d'Estouteville*. *Vide* Villabonius.
- TYPOTIUS** (Jacobus) de Carolo Sueco Sudermanniae duce ejusque consiliis honorifice scribit, VI. 233. ejus decessus et elogium, 243
- TZEGEDINI** (Stephani) mors et elogium, III. 210
- V.
- VADAGNIUS**, *Guadagne*, (Jo. Baptista) cum Lanovio Rupellam missus, III. 167. cum Rupellanis de pace tractat, *ib. et* 242, 250. Birono in Pictonibus minister datus, 326. qui bimestres inducias pangunt cum Lanovio et Fr. Pontio Mirambello, 327
- VADIANI** (Joachimi) obitus et elogium, I. 307
- VALDEMONTIUS**, *de Vaudemont*. *Vide* Lotharingus.
- VALDENSIUM** opiniones et historia, I. 221. II. 84
- VALDESIUS** (Fran.) Alfenum, alia loca in Batavia expugnat, III. 379. Lugdunum obsidet, 380. aggeribus perfossis obsidio soluta, 383. Delfos frustra tentat, alias arces capit, 385
- VALENCIANA**, *Valenciennes*, a Noerkarmio obsessa II. 554. et captae, 559. tumultu facto periclitantur, III. 179. mox ab Hispanis receptae, 181
- VALENCIANENSES** praesidium admittere recusantes rebelles pronunciantur, II. 534
- VALENTIA**, *Valence en Daupiné*, Protestantium doctrina imbuta, II. 26. urbis magistratu novae religionis usum constituyente, 27. a Maugirono capta et direpta, *ib.* a Maugirono prodita Nemorosio patet, V. 156. in regis fidem accepta, 511
- VALENTIS GUELI**, *Vaillant de Guelis*, (Germani) obitus et elogium, IV. 487
- VALENTINA**, *la duchesse de Valentinois*. *Vide* Pictaviensis.
- VALENTIUM**, *Valenza en Lombardie*, frustra a Car. Brissaco tentatum, I. 529. a Guisio captum, 614
- VALERIANI**, *Valeriano Bolzano di Belluno*, (Joan. Pierii) obitus et elogium, I. 236
- VALERIUS
(ee)
- Tom. VI.

I N D E X.

- VALERIUS, Valier**, (Gaspar) Tripoli praefectus, I. 270. ad deditionem ab Hispanis adactus in vincula a Sinane purpurato contra fidem coniectus, 271. dimissus, et Melitam reversus ab Omede custodiae traditur, 272. ejus innocentia a Villagagnono edito scripto asserta, *ib.*
- VALESIIUS, de Valois**, (Carolus) Arvernorum comes Bironi consiliis participare arguitur, VI. 133. de fuga cogitans a Pralinio comprehenditur, 134. in Bastiliam coniectus, *ib.* confessione facta libertati restitutus, 146. ob consilia cum Hispanis agitata captus, 260. in Bastiliam coniectus librorum lectione se oblectat, 261. interrogatus eadem quae Entragius confitetur, 316. damnatus, mox bonis et honoribus restitutus perpetuo carceri tamen includendus, 317. a Margarita regina lite de Catharinae possessionibus vexatus, quas mox Margarita in regem confert, 376
- VALETA PARISOTUS, de la Valette Parisot**, (Jo.) Melitenfis Ordinis princeps Garfiam Toletanum excipit, II. 442. comneatum ab eo petit, *ib.* milites in Italia conscribit, 443. Melitam et arces firmat, 446. Silvagum ad Garfiam Toletanum mittit, 447. ejus in obsidione virtus, 452, 453, 454, 458. obsidione tandem soluta, 461. novam urbem Valetanam dictam fundat, 484
- VALETA**. *Vide* Nogaretius.
- VALETA PARISOTUS** (Henricus) Joannis fratris filius in arcium Melitenfium defensione insignis virtutis specimen dat, scloppetis ictu interfectus, II. 454
- VALFENERA, Valsenieres**, a Ferd. Gonzaga munita frustra a Brisfaco tentata, I. 509
- VALLA, du Val**. *Vide* Dampetrae comes.
- VALLA, du Val**, (Joannes) sanctioris aerarii sub Francisco I Galliae rege quaestor, post regis mortem ab Henrico II Valentinae suafu aula expulsus, I. 110
- VALLIACUS GENULLIACUS, de Genouillac baron de Vaillac**, Burdigalensi arce a Matignonono astu exutus, IV. 277
- VALLIUS**. *Vide* Longovallus.
- VALORIUS, de Valor**, (Ferd.) Mauros Granatenfes ad arma capienda incitat, II. 816
- VALORIUS** (Ferd.) a Mauris Granatenfibus rex electus, II. 818. Mahometes Aben Humeja dictus, *ib.* a Mondejare fufus, 822, 823, 824. legatos de pace mittit, *ib.* Hispanis ad Valorium caesis regia pompa incedere coepit, 828. ejus ad captandam clementiae laudem edictum, 832. ejus libido avaritia, 837. et caedes, 839. se Christianum professus laqueo strangulatur, 840
- VARADA, Varade**, Jesuita P. Barrerium nutantem ad regem interficiendum animat, V. 304. Lutetia in legati pontificii comitatu exit, 352
- VARADINUM** a Turcis irritum obsessum, V. 772
- VARANA**. *Vide* Foquetus.
- VARANBONUS**. *Vide* Ria.
- VARASSIUS**. *Vide* Ria.
- VARCHII, Varchi**, (Benedicti) obitus et elogium, II. 477
- VARGAS MEXIA, de Vargas de Mexia**, (Joan.) Philippi in Gallia orator Joannis Austrii cum Guisio consilia detegit Philippoque significat, III. 550
- VARIUS, du Vair**, (Gul.) Concilii Tridentini decreta Franciae legibus contraria speciatim recenset, V. 239. in arcanum consistorium cooptatus in Angliam transmittit, ubi in foederis inter Elisabetham et Henricum IV transacti negotio egregiam navat operam, 609, 614. Senatus Aquensis primarius praeses Mariae Mediceae in Galliam adventum oratione gratulatur, VI. 49
- VARKUCIUS** a Matthia Austro ad Moscum legatus, V. 386
- VASAEI** (Joannis) decessus et elogium, I. 236
- VASARII, Vasari**, (Georgii) obitus et elogium, III. 387
- VASSIACI, Vassy**, strages a Guisio et sequacibus patrata, II. 161
- VASSORIUS CUGNERIUS, le Vasseur Sr de Cognée**, (Joachimus) in Parisiensi laniena interfectus, III. 132
- VASTIUS, marchese del Guasto**, (Alfonfus) Caesaris in Provinciam descensum dissuadet, I. 27
- VATABLI, Guastbled**, (Francisci) mors et elogium, I. 121
- UBERVALENE, Oberpalen**, in Livonia a Carolo Sueco capta, VI. 110
- VEERUS, Vere**, (Franciscus) Varambonii copias fundit, IV. 773. in proelio ad Neoportum commisso egregiam navat operam, VI. 12. Ostendae praesidio praefectus, 77. locum strenue defendit, 78, 101, 102, 193, 293
- VEGA** (Joannes) Caroli V Caesaris orator ad pontificem missus, I. 157. Siciliae prorex, 150. Aphrodisium capit, 261, 265
- VEGA** (Alvarus) Joannis filius Monasterium cum arce capit, I. 260
- VELASCUS, de Velasco**, (Jo. Ferdinandus) a Philippo III ad Jacobum I Anglum missus, VI. 177. Londinum venit, 228. pace facta per Franciam redit, *ib.* magna comitate ab Henrico IV exceptus, 229. cum eo conventum ut tricesima mercibus e Gallia venientibus imposita aboleretur, 230. Mediolani prorex in Sequanos cum exercitu venit, V. 461. in arce Divionensi obsessis succurrere detrectat, 463
- VELAUNI, le Velay**. Res illic gestae, III. 233, 307
- VELEZIA**. *Vide* Pignonium.
- VENATOR CARRUGIUS, le Veneur Sr de Carrouges**, (Tanaquillus) regem Rotomagi excipit, IV. 601. urbe ab Henoticis pulsus, 708
- VENATOR** (Joannes) cardinalis aula Romam ab Henrico II ablegatus colore ut assiduitate sua pontificem erga Gallos bene affectum arctius devinciret, quaesito, I. 109
- VENERII, Veniero**, (Francisci) obitus et elogium, IV. 44
- VENERIUS** (Sebastianus) Corcyrae praefectus Soppotum in Epiro capit, III. 10. Venetae classi praefectus, 20. Hispanos quosdam suspendi imperat, inde Joanni Austro offensionis occasionem praebens, 44. in pugna ad Echinadas insulas fortiter se gerit, 48. Dux Venetiarum electus, 569. obit, 592
- VENETUS** Senatus cum Caesare et pontifice foedus contra Gallos init, I. 21. huic renunciat, aliudque cum Francisco I, icit, 23. severum in haerese suspectos edictum renovat, 181. Amulium oratorem reipublicae Romae cardinalem creatum revocat, et de ea re cum Pio IV pontifice expostulat, II. 137. Oratori Turcico bellum indicenti respondet, III. 7. ad bellum parat, 8. foedus cum pontifice et Philippo Hispano init, 9, 24. de pace tamen cum Turcis quavis ratione redimenda cogitat, 25. Hispanorum moras pertaesus de pace serio cogitat, 201, 202. Galli intercessionem sollicitat, 202, 206. cum Turcis transigit, inconsultis sociis, 212. Henricum III magnifice excipit, pacemque in Gallia ut servet hortatur, 325. consilium regi Henrico III dat ut agreste Sixti V pontificis ingenium ad officium cogeret, IV. 734. Henricum Navarrum pro rege Franciae agnoscit, 817. spreto Philippi, Sabaudi et pontificis oratorum minis literas ad eum regis Christianissimi titulo apposito dat, 818. de Turcorum consiliis veritus Cretam munit, V. 30, 186. pontem

I N D E X.

- pontem antea ligneum Ripae altae ex marmore struit, 31. Patavii Jesuitas PP. in ordinem redigit, *ib.* Nic. Donatum classis curatorem in Cretam, Hermolaum Tiepolum in Dalmatiam mittit, 194. in Fori-Julii limite novam munitionem, Palmam dictam, extruit, 195. legationem per honorificam ad Henricum IV decernit, 450. cum Rhaetis vicinis foedus init, VI. 188. ejus conditiones, 189. dissidii inter rempublicam et pontificem origo et series, 383, *et seq.* ecclesiasticis ut non obstante interdicto sacra celebrent injungit, 387. copias conscribit, 388. rationes quibus censuram pontificiam oppugnat, *ib.* Concilium Tridentinum a senatu Veneto receptum a pontificis pro censura adducitur, 392. Jesuitas ex illo perpetuo mulctat, 401. plurimis causas contra eos exasperatus 403. interdicto revocato cum pontifice transigit, 407. Fr. Pauli patrocinium sumit, poena gravi in sicarios vitae ejus insidiantes denunciata, 409
- VENETA** classis lue contagiosa afflicta, III. 10
VENETUM armamentarium conflagratum, III. 7
VENLOENSES Italos urbe pellunt, V. 7
VENLOA a Farnesio Parmensi capta, IV. 387. a Mauritio Nassovio irrito tentata, V. 678. praesidio ab Alberto Austro firmatur, VI. 105. a Mauritio Nassovio irrito tentata, 369
VENTABRENUS, *de Ventabren*, Belloquadrum irrito tentat, II. 276
VENTABRENUS (Scaevola) ab Henrico Guisio gladio stricto petitus, III. 305
VENTADURIUS, *de Ventadour*. *Vide* Levius.
VERALIUS, *Verallo*, (Hier.) cardinalis in Galliam legatus cum mandatis quibus in senatum cum diplomate regio allatis conditiones appositae, I. 303
VERDALA LUPUS, *Loubeux Verdale*, (Hugo) Melitenis Ordinis princeps electus, IV. 41
VERDUGUS, *Verdugo*, (Franciscus) Frisiae praefectus, IV. 7. Norrisium fundit, 8. ejus elogium, 88. Lochemum irrito oppugnat, 89. Stenvicam astu intercipit, 90. Zutfaniam item, 238. Covordam obsidet, V. 364. obsidione discedit, 365. Calvancium capit, 456. et Ivodium, 457
VERGANUS, *Vergano*, (Scipio) ad Rupellae quam muniverat obsidionem glande plumbea dum in vallo erat occisus, III. 257
VERGARAE (Joannis) mors et elogium, I. 727
VERGERIUS (Paulus) episcopus Justinopolitanus ad Protestantes deficit, I. 182. scribit contra pontificium diploma Concilium Tridentinum instaurans, 130. Helvetiis ne legatos ad Concilium mittant, suadet, 286
VERMILIUS, *Vermiglio*, (Petrus Martyr) a Thoma Cranmero archiepiscopo Cantuariensi accersitus in Angliam venit, I. 120. Oxoniae disputationem de caena Dominica habet, 206. Oxonia discedit, 445. dimissus Argentinam se confert, 446. ejus uxoris cadaver a pontificiis exhumatum, 578
VERNOLIUM, *Vernueil en Perche*, a rege captum, IV. 832. a Rosello Medavidio interceptum, 859
VERRHEIKENUS, *Vaudencier Verreicken*, (Lud.) a Philippo Hispaniae rege delegatus Vervinii de pace cum Henrico IV delegatis agit, V. 721. ab Alberto Austro archiduce in Angliam orator missus, VI. 225. ab archiducibus delegatus de induciis et pace cum Belgii foederatis Ordinibus agit, 436, *et seq.*
VERSOSAE (Joan.) obitus et elogium, III. 387
VERSOVIA, *Versoy*, a Sabauda munitum, IV. 824. ejus situs, *ib.* a Genevensibus receptum et destructum, 825
- VERVINII**, *Vervins*, pacis conventae conditiones, V. 727. solenni jurejurando Lutetiae et Bruxellis sancitae, 731
VERUNA. *Vide* Peletus.
VESALIUS, *Vesale*, (Andreas) Maximiliano Burano comiti mortis horam et paene momentum praedicat, I. 196. ad Henricum II Galliae regem vulneratum missus, 762. obit. Ejus elogium, II. 398
VESUNA PETROCORIORUM. *Perigueux* a Monferrando Langorano astu intercepta, III. 409
VETUSVILLA, *de Vielleville*. *Vide* Despeus.
VEZELIAE, *Vezelay*, in Heduis a Sanfaeo frustra tentatae, II. 745
VEZINIUS, *de Vezins*, Renarium sibi inimicum e Parisiensi laniena generose eripit, domique salvum fit, III. 136. ad Divonam occisus, 803
VICEGRADUM, *Vizzehrad*, a Palfio comite captum, V. 551. Turcis deditum, VI. 294
VICINUS, *de Voisin*. *Vide* Popelinerius.
VICTORII, *Vettori*, (Petri) decessus et elogium, IV. 319
VICUS, *de Vic*, (Dominicus) ad Senam vulneratus crus praecidi jubet, IV. 423. Henoticos de Dionysii sano paene occupato pellit, V. 53. ob id Beki coenobio remuneratus, 54. cum auxiliariis Cameracum a Fontano obsessum ingreditur, 492. urbem egregie defendit, 493. Samarobrigae praefectus, 685. Caleti praefectus et in Arimorcano tractu Ammirallii vicarius, VI. 174. ab Anglicana nave praetoria tormentis petitus navis in qua vestus fuit uraniscum, Betunio annuente, abscondit, 175. quendam e conjurationis fulminis conscis Caleti bene excipit, mox de eagloriantem indignanter audiens parum abest quin in mare abjiceret, 343
VIDAE (Marc. Hieron.) obitus et elogium, II. 477
VIENNA, *Vienne en Dauphiné*, Nemorosio dedita, II. 242. in regis fidem a Momorantio accepta, V. 511
VIENNENSIS. *Vide* Clervantius.
VIETA, *Viète*, (Franciscus) Kalendarii emendandi rationem proponit, IV. 95. ejus obitus et elogium, VI. 180
VIGEANUS. *Vide* Folius.
VIGLIUS ab AYTA ZUICHEMUS, *Viglius d'Ayta Sr de Swichem*, (Huldricus) obit. Ejus elogium, III. 543
VIGNACURIUS, *de Vignacour*, (Adolphus) Melitenis Ordinis princeps creatus, VI. 96. Patras et Naupactum expugnat et destruit, 186
VIGNERII (Nic.) decessus et elogium, V. 641
VIHITIUM, *Wibitz* ou *Biatz*, in Croatia a Turcis obsessum et captum, V. 193. a Leucovitzio interceptum, 401. a Budensi purpurato irrito obsessum, 582
VILLABONIUS TUTTAVILLA, *d'Estouteville Sr de Villebon*, (Joannes) Tarvennae praefectus negligenter agit, I. 412. Pontem arcuensem occupat, II. 172. Tancarvillam irrito obsidet, 293. obit. Ejus elogium, 465
VILLABOSIUS, *de Villebois*, Mirabelli praefectus cum rege transigit, V. 724
VILLAGAGNONUS DURANDUS, *Durand de Villagagnon*, (Nic.) in urbem Melitensem se conjicit, I. 268. Tripolis deditae invidiam in Gallos ab Hispanis rejectam scripto diluit, 272. in Americam ad occupandas regiones navigat, 563
VILLANDRADA, *Villandrade*, arx a Matignono capta, V. 150
VILLANOVA, *Villeneuve*, in Vivariensi agro a Baronio et Pradela astu intercepta, III. 232
VILLAREGIUS.

I N D E X.

- VILLAREGIUS.** *Vide* Neovilla.
- VILLARIUS BRANCATIUS,** *de Brantas de Villars,* (Andreas) Franciscopoli praefectus acceptis xxxcix aureorum Guisianis fidem addicit, IV. 594, 601. vicarius Rotomagi constitutus, V. 111. ad urbis defensionem parat, 112. acrem eruptionem facit, 120. Pontem Adaemari pecunia expugnat, 130. a Meduano ut Carolo Borbonio cardinali praefecto esset, Rotomagum missus, 283. cum rege transigit, Rotomago, Franciscopoli, aliis locis traditis, 358. maris praefecti sacramentum dicit, 430. captus et contra belli leges ab Hispanis interfectus, 483
- VILLARIUS.** *Vide* Sabaudus.
- VILLARIUS** (Hieron.) archiepiscopus Viennensis pro sacro ordine verba facit et Concilii Tridentini receptionem irritum urget, VI. 326
- VILLAROEII,** *de Villaroel,* (Joannis) infausta audacia et caedes, II. 825
- VILLEMURIUM,** *Villemur,* ab Ant. Scipione Jousa infeliciter obsessum, V. 151
- VILLERSIUS.** *Vide* Soetius.
- VILLICHII** (Jodoci) mors et elogium, I. 400
- VILLOCLARUS,** *de Villequier,* Renuus in regis confistorio bellum suadet, III. 358. quod et decisum, 359. quendam ut Damvillam veneno interficeret subornat, 364. ejus ingenium et mores, 630. Momorantio in Lutetiae praefectura succedit, 673. regem periclitantem et suae salutis consulturum securum esse jubet, IV. 467, 566, 567, 568, 570.
- VILLOCLARUS GUERCHIUS,** *de Villequier vicomte de la Guerche,* (Claud.) in Germaniam missus ad delectus Protestantium impediendos, III. 520
- VILLOCLARUS GUERCHIUS** (Georgius) Mirabellum in Andibus capit, IV. 879. Belacum frustra obsidet, V. 77. a Sallermio et Abennio fufus, 143
- VILVORDA,** *Vilvoorde,* a Parmensi capta, IV. 241
- VIMIOSUS.** *Vide* Portugallus.
- VINCESTRIS,** *Guincestre* (Joan.) Henoticorum in urbe factioni nomen dat, IV. 441
- VINCIUS,** *de Vins.* *Vide* Garda.
- VINDINUM CENOMANORUM,** *le Mans,* a Protestantibus occupatum, II. 175. et desertum, 193. a rege ad Henoticos deficit, IV. 708
- VINDOCINUM,** *Vendosme,* Meduano traditum, IV. 737. a rege vi captum, 819
- VINDOCINUS ager,** *le Vendosmo's,* Protestantium saevitia, II. 189. et pontificiorum vexatur, 190
- VINDOCINUS,** *duc de Vendosme.* *Vide* Borbonius.
- VINDOCINUS,** *de Vendosme,* (Franciscus) Carnutum vicedominus. Metim venit, I. 387. obsidioni interest, 391, 398. urbis spatium inter Barrensem et Pontifranam portam tuendum suscipit, 389. eruptionem in hostes facit, 398. hostes secutus cccc ex iis astu delusos capit, et egregium pudicitiae et virtutis specimen dat, *ib.* Durlanio quem hostes obsessuri erant se includit, et Caesarianos fuga simulata allectos in infidias trahit et caedit, 414. ex Italia cum 11 cix veteranis redit, et Burgum Sebustianorum contra Polvillerii et Hispanorum impetus firmat, 693. Caletum post captum Thermum praefectus, de Audomari fano intercipiendo cogitat, sed re detecta frustra est, 699. a Guisianis alienus, II. 6. in Bastiliam coniectus, 22. et severe habitus, 25. petit ut collegae S. Michaelis equites de causa sua cognoscant, 26. ejus mors et mores, 48. innocens a senatu Parisiensi declaratus, 109
- VINEA.** *Vide* Bofius.
- VINETI,** *Vinet,* (Eliae) decessus et elogium, IV. 487
- VIQUIUS,** *de Viques,* ad Orfonis pontem caesus, V. 146
- VIRETUS,** (P.) relicta Lugdunensi ecclesia Ortesii docet, II. 348
- VIRODUNUM,** *Verdun,* in Lotharingia a Gallis receptum, I. 354. urbis historia ab antiquo repetita, *ib.* ab Henoticis captum, IV. 263
- VITELLIANUS PRATENSIS,** *du Prat Sr de Viteaux,* (Gulielmus) Ant. Alegrium Millialdum interficit, III. 282. Lud. Berengarium Gastium occidit, 443
- VITELLIUS,** *Vitelli,* (Chapinus), Cetonae marchio Cosmo Mediceo militat, I. 427. contra Petilianum ducit, II. 52. in expeditione Pignonenfi exercitui cum summo imperio praefectus, 411. urbem capit, et arcem extruendam describit, 412. in recessu et navium consensu summa virtute Maurorum impetus sustinet et reprimit, *ib.* obit, III. 467
- VITELLIUS** (Alex.) Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 72. Parmae gubernator impositus, 163. peditatus pontificii dux, 290. Caesarianum exercitum relinquit a pontifice revocatus, 294. a Mirandulae obsidione discedit, 349. Caesaris nomine delectus habet, 379, 380
- VITELLIUS** (Paulus) Caesari militat, I. 72
- VITRIUS.** *Vide* Hospitalius.
- VIVARIUM,** *Viviers,* a Geidano interceptum, mox ab eo relicum, III. 486
- VIVARIENSES,** *ceux du Vivarais,* foedus inter se ineunt, III. 485
- VIVARIENSIS ager,** *le Vivarais.* Res illic gestae, II. 328. III. 149, 171, 172, 307, 328, 364, 485
- VIVES** (Alfonsus) Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 72, 141. Constantienses aggreditur, 179
- VIVONUS SANGOARTIUS,** *de Vivonne Sr de S. Goart,* (Joannes) N. David mandatorum exemplum ex Hispania ad regem mittit, III. 508
- VIVONUS CASTANEUS,** *de la Chasteigneraie,* (Joan.) in proelio Drocensi occisus, IV. 849
- VIVONUS CASTIGNEREUS,** *de Vivonne de la Chasteigneraie,* (Andreas) reginae ad Nuellium portum periclitanti subvenit, ob id ejus stipatorum dux factus, VI. 376
- ULIARUS,** *Oleron,* insula Monlucii adventu territa in regis potestatem redigitur, II. 419
- ULISSINGA,** *Flessingue,* Hispanis pulsus in Arausio-nensis partes transit, III. 178
- ULMA,** *Ulme,* a Caesare in gratiam recepta, I. 126. novus senatus ibi institutus, 178
- ULTRAJECTI,** *Utrecht,* Leicestriani turbas cient, IV. 545. urbe pulsi, 546
- ULUZALES** Alexandriae praefectus Melitam venit, II. 446. Mustaphae ut in Melitae obsidione perstaret auctor, 455. Siciliae et Italiae litora infestat, III. 9. quasdam naves Venetas capit, 34. dubiam de pugna profert sententiam, 43. e Turcicae classis ad insulas Echinadas clade se cum 30 trimibus subducit, 49. Constantinopolim perveniens Turcicae classi praefectus, 50. eminus tormentis cum Christianorum foederata classe congregitur, 203. in expeditione Tunetana Turcicae classi praefectus, 335. Tunetem novo praesidio firmat, 840
- UNGNADIUS.** *Vide* Sonnekus.
- UNICORNIA** in mari visa, III. 562
- VOBECURTIUS,** *de Vaubecourt,* in Javarino intercipiendo egregiam navat operam, V. 767
- VOGELSPERGERUS,** (Sebastianus) pedites per Saxoniam Gallorum nomine conscribit, I. 114. ob id ad mortem damnatus et ad supplicium ductus, 177, 341
- VOLPIANUM,** *Vulpiano,* a Gallis captum et dirutum, I. 532
- VOLVIRIUS,** *de Voluire.* *Vide* Ruffecus.
- URCHIUS,** *d'Ourche,* ad Gordium cum auxiliaribus copiis

I N D E X.

copiis contendens, Lud. Monbrunium in ultimum agmen impetum facientem sustinet, et a suis desertum capit, III. 417
URSINUS, *Orfino*, (Nicolaus) Caesari in bello Smalcaldico militat, I. 72. Petiliano Cosmi Medicei ope a Jo. Fran. Ursino dejectus, 377. Caroli IX patrociniu frustra adjutus, II. 257. Petilianum frustra tentat, 408
URSINUS (Raimundus) Romae a latrunculatoribus occisus, IV. 129
URSINUS (Ludovicus) Raimundi frater Vincentium Vitellium occidit et in Venetam ditionem concedit, IV. 129, 130. ob Virginiam Acorambonam occisam strangulatus, 299
URSINUS (Paulus Jordanus) Virginia Acorambona ducta Venetias concedit et obit, IV. 298
URSINUS, *Orfino*, (Fabius) cardinalis in Galliam legatus, III. 153. Tridentini Concilii receptionem irritu urget; et Parisiensem lanienam commendat, 198
URSINI (Fulvii) obitus et elogium, V. 847
USSELINGUS, *Usseling*, (Joan.) Belgii ordinibus auctor ut societatem quae in Americam navigaret instituunt, VI. 372
UTENHOVII, *Utenhove*, (Car.) obitus et elogium, V. 847
UZATIUS, *d'Uza*, vicecomes, in Rabastenii expugnatione Monlucio militat, II. 803. ejus mors et elogium, III. 263

W.

WACHTENDONKA ab Hispanis paene intercepta, VI. 106. a Bucoio capta, 280
WALBURGA. *Vide* Aemilia.
WAERTIUS, *de Weert*, (Sebaldus) in Indias Orientales navigat, VI. 267. in Zeila a rege Candiano occisus, 270
WALDECENSIS (Bernardus) episcopus Osnaburgensis obit, V. 41
WARSAVIENSIA comitia de rege eligendo, III. 274. IV. 507. de templo Jesuitis patribus Rigae restituendo et Calendario Gregoriano, 781. de Livoniae regimine constituendo, V. 775. de Rokoslanorum negotio, VI. 419
WARWICENSIS, *comte de Warwick*. *Vide* Dudleius.
WASSENSTEINIUM, *Weissenstein*, munitum in Livonia castellum a Joanne Basilii filio Moscoviae imperatore captum, III. 706
WEISEMBURGUM. *Vide* Alba Julia.
WENDA, *Wenden*, a Moscis obsessa, III. 705. ab oppidanis desperatione adactis pulvere tormentario fundamentis subdito et incenso, eversa, 706. a Polonis mox intercepta, *ib.* a Moscis irritu oppugnata, 707. a Polonis capta, VI. 114. a Suecis recepta, 116. a Joanne Sario Samoscio Polonorum duce recepta, 120
WESENERGA in Livonia medio inter Revaliam et Narvam itinere a Joanne Basilii filio Moscoviae imperatore capta, I. 721. a Suecis irritu obsessa, III. 377. a Joanne Sueciae rege capta, 847
WESENBECII, *Wesembeck*, (Matthaei) obitus et elogium, IV. 378
WESTERLOA, *Westerloo*, astu intercepta, V. 37. a Mondragonio capta, 165
WESTFALIAE ordines de Hispanorum in Cliveni ditione grassationibus expostulationem apud Caesarem instituunt, V. 765
WESTPHALI (Joach.) mors et elogium, III. 386
WHITAKERI, *Whitaker*, (Gul.) obitus et elogium, V. 504
WIATUS, *Wiat*, (Tho.) in Cantio populum ad se-

ditionem vocat et Londinum ducit, I. 449. fusus et captus, 450. capite plexus, 451
WICHARDUS, *Wichart*, consul Paterbornensis ab episcopo damnatus mortem summa constantia subit, VI. 231
WIERI, *Wier*, (Joannis) obitus et elogium, IV. 548
WIGANDI, *Wigand*, (Joannis) mors et elogium, IV. 487
WIKELA in Livonia a Joanne Basilii filio Moscoviae imperatore capta, III. 378
WILKESIUS, *Wilks*, (Thomas) ab Elisabetha Angla ad Philippum Hispanum legatus, III. 558
WILLELMIUS, *Willelms*, (Joannes) Anabaptistarum antesignanus flammis ustulatus, III. 797
WINWOODUS, *Winwood*, (Rodolfus) Angli orator motus inter comitem et civitatem Embdanam pacandi ex arbitris unus, VI. 373
WIRTEMBERGICUS dux (Ulricus) Smalcaldicorum foederatorum copiis dissipatis et ditione sua paene subacta Caesari fit supplex, I. 125. ejus mors et elogium, 236
WIRTEMBERGICUS dux (Christophorus) Ulrici filius doctrinae capita edit, I. 286. legatos ad Concilium Tridentinum mittit, 287, 288, 334, 336. qui doctrinae capita proponunt, 335. et redeunt, 336. confessionem a suis legatis exhibitam edit, 337. Elvangium Teutonico magistro eripit, 399. cum Guisio et cardinali Lotharingo ad Tabernae congregitur ad Helveticam confessionem impediendam, II. 160. a regina matre sollicitatus ut in Franciam veniat et in pacificando regno operam interponat, 340. obit, 655
WIRTEMBERGICUS dux (Ludovicus) Christophori filius patri succedit, II. 655. Urfulam Georgii Joannis Palatini filiam in uxorem ducit, IV. 344. obit, V. 207
WIRTEMBERGICUS (Fridericus) Montis-pelicardi comes Ludovico agnato in ducatu Wirtembergico succedit, V. 207. principatui non a Caesare sed ab Imperio inaugurari in comitiis Ratisponensibus petit, 378. Nicrum ad faciliorem navigationem purgat, 757. Romam venit, VI. 3
WIRTEMBERGAE, *Wittenberg*, situs, I. 142. in Caesaris manus consignatio, 144
WITENSTEINIA in Livonia a Joanne Basilii filio Moscoviae imperatore capta, III. 291
WOLFII, *Wolff*, (Hieronymi) decessus et elogium, III. 798
WOLFII (Joannis) obitus et elogium, III. 208
WOLMARI, *Melchioris*, mors et elogium, II. 145
WOLMARIA, *Wolmar*, a Polonis obsessa, VI. 119. Zamoscio dedita, 120
WOLSAEI, *Wolfey*, (Thomae) cardinalis ingenium, I. 30. obitus, 31
WOTTONI, *Wotton*, (Edvardi) obitus et elogium, I. 561
WOTTONUS (Nic.) Eboraci decanus a Maria Angliae regina delegatus de pace cum Henrici II Galliae regis delegatis acturus Sercampi convenit, I. 701. ab Elisabetha regina delegatus in Scotiam de pace acturus venit, 816. et de ea convenit, 817. Cantuariensis decanus a regina Elisabetha delegatus de diffidio in commercii cum Belgis negotio componendo Brugis cum Philippi Hispani delegatis agit, II. 522

X.

XEQUES Hametis Fessani regis filius Nazarum post tridui proelium caedit, V. 562. Nazari epistolarum scrinia concremat, ne una quidem lecta, 563.
XYLANDRI (Gul.) obitus et elogium, III. 461
ZABARELLAE

I N D E X.

Z.

- ZABARELLAE** (Jac.) obitus et elogium, IV. 787
ZALNOCUM, *Zolnock*, a praesidiariis desertum a Turcis capitur, I. 332
ZAMPINUS, *Zampini*, (Matthaeus) pro cardinali Borbonio patruo adversus fratris Antonii filium consultationem edit, IV. 256. responsum ad calumnias a pseudo-parlamentis Catalaunensi et Turronensi et a conventiculo Carnotensi in Gregorium XIV confectas edit, V. 73
ZANCHII, *Zanchio*, (Hieron.) decessus et elogium, IV. 898
ZAPOLIA, (Joan.) Hungariae coronam sumit et moritur, I. 39, 311
ZAPOLIA (Stephanus) patri Joanni succedit, I. 311. Joannes Sigismundus appellatus, 314. coronam abdicat, 315. Solimani Turcarum imperatoris patrocinio adjutus, 370. violatis induciis Zathmarum astu intercipit, II. 414. mox deserit, et circa Julam excursionem facit, 440. Hungariae proceres insolentiae plenis literis ad Thordae comitia invitat, 491. Ainaicum capit ad Zigethum fugatus, 492. Tocium irrito obsidet et Tataros Daciam vastantes caedit, 504
ZARLINI (Josephi) decessus et elogium, V. 816
ZATHMARUM, *Zathmar*, a Schuendio captum, II. 578
ZEANGIR Solimani imperatoris e Roxolana filius ex moerore ob Mustafae fratris caedem moritur, I. 435
ZEBRZIDOVIVS, *Zebrzidowicze*, (Nic.) Palatinus Cracoviensis turbas in Polonia movet, VI. 355. mox compositas, 356
ZEGEDINI oppidum ab Otomiali captum, I. 325. mox a Turcis recuperatum, 326
ZEILAE (alias Ceyli) *Ceylon*, insulae descriptio, VI. 212
ZELANDICARUM insularum descriptio, III. 396
ZELANDORUM ingenium, III. 397
ZIDANUS ab Abdala fufus, mox a Marochensibus advocatus et in urbem admiffus Abdalam profligat, VI. 414. in captivos summa immanitate saevit, ab Abdala iterum fufus et pulsus, 415
ZIEGLERI LINDAVI (Jacobi) mors et elogium, I. 209
ZIGETHUM, *Zighet*, a Turcis irrito obsessum, I. 605. a Solymano obsessum, II. 497. et expugnatum, *ib.*
ZIRICZAE, *Ziriczee*, descriptio, III. 397. ab Hispanis obsessa, 400, 463. dedita, 465
ZOBELUS, *Zobel*, (Melchior) episcopus Herbipolensis a Sicariis occisus, I. 709
ZOGOIBIVS Granatae olim rex Fessano militans in proelio contra Scirifios interfectus, I. 246
ZUINGERI (Theodori) obitus et elogium, IV. 548
ZULEGERUS, *Soulegre*, (Wenceslaus) a Friderico Palatino Lutetiam missus eum de Protestantium causae veritate certum facit, II. 607
ZUTFANIA; *Zutphen*, a Jo. Bapt. Taxi astu intercepta, IV. 172. Mauritio dedita, V. 37

I N D E X

I N D E X

VERNACULO-LATINUS

NOMINUM PROPRIORUM

Quae in THUANI Historiarum Libris occurrunt.

A.

- A**BBEVILLE: *Vide* Abbatis-villa.
*d'*ABEIN, Abennius.
ACCOLTI, Accoltius.
AÇEVEDO, Acebedius.
*d'*ACIER, Acierius.
ACQS, Aquae Tarbellicae.
ADHEMAR, Aemarius.
des ADRETS, Bellomontius Adretius.
ADRIANI, Hadrianus.
AFRICA, Aphrodisium.
AGDE, Agatha.
AGEN, Aginum.
AGOSTINI, Augustinus.
*d'*AGOUT, Agutius.
*d'*AGUILAR, Aquillarius.
AJAZZO, Ajacium.
AIGUES MORTES, Aquae Mortuae.
AIX LA CHAPPELLE, Aquisgranum.
AIX EN PROVENCE, Aquae Sextiae.
ALAMANNI, Alamannius.
*d'*ALAVA, Alabensis.
ALBA, Alba Pompeia.
*d'*ALBE, Albius.
ALBIGNY, Albinus.
*d'*ALBON, Albonus.
*d'*ALBRET, Labretanus, Luinius.
ALCMAR, Alkmaria.
*d'*ALEGRE, Alegrius.
*duc d'*ALENÇON, Alençonius.
ALGER, Caesarea Julia, Algeria.
ALLEYN, Alanus.
ALLINCOUR, Allincurius.
ALOST, Alostum.
ALTAEMPS, Altempfius.
ALTOVITI, Altovitus.
AMBLISE, Amblifius.
*d'*AMBOISE, Ambosia, Ambosianus, Ambosius.
AMIENS, Samarobriga Ambianorum.
AMIOT, Amiotus.
*d'*AMOURS, Amorius.
ANCEL, Ancellus.
ANCELIN, Ancelinus.
ANCENIS, Ancenifium.
ANCONNE, Anconus.
*d'*ANDELOT, Castellioneus Andelotus.
ANDREA, Andreanus.
ANELLO, Anellus.
*de l'*ANGE, Angelus.
ANGELI, Angelius.
*l'*ANGELIER, Angelerius.
*d'*ANGENNES, Angeneus.
ANGERS, Andegavum.
*d'*ANGLURE, Anglurius.
ANGROGNE, Angrunia.
*d'*ANHALT, Anhaltinus.
ANJOU, Andes.
*duc d'*ANJOU, Andinus.
*d'*ANNEBAUD, Annebaldus.
ANNONAY, Annoniacum.
de St ANSELME, Fangerius Anselmius.
ANSFACH, Onofbacensis.
ANTIBES, Antipolis.
ANTINORI, Antenoreus.
ANTOINE, Antonianus.
ANTONELLI, Antonellus.
ANTRAIN, Antranium.
ANVERS, Antuerpia.
*d'*APCHON, Achonius.
*d'*APIANO, Apianus.
*d'*ARAMONT, Aramontius.
*l'*ARCHER, Arcerius.
*d'*ARDELLES, Ardeleus.
ARDRES, Ardea.
*d'*AREMBERG, Arambergius.
*d'*ARES KIN, Areskinus.
ARGENLIEU, Argenlius.
ARGENCE, Argentius.
ARGENTERIO, Argenterius.
ARGYLE, Argathelius.
*d'*ARMAGNAC, Armeniacus.
ARMAND, Armandus.
*d'*ARNAULD, Arnaldus.
ARNEMUYDEN, Arnemuda.
*d'*ARPAJON, Arpajonus.
*d'*ARQUES, Arcuensis.
*d'*ARRAN, Aranius.
*de l'*ARTUSIE, Artuserius.
ASCHAM, Aschamus.
des ASNES PAS, Afinorum fauces.
*d'*ATAYDA, Ateida.
*d'*AVAUGOUR, Avaugurius.
de S. AUBAN, Santalbanus.
AUBERY DE TONNERRE, Auberius Triuncurianus.
AUBETERRE, Albaterranus.
AUBIGNE, Albinus.
AUBRY, Aubrius.
AUDENAERDE, Aldenarda.
AVENELLES, Avanella.
*d'*AVERTON, Avertonus.
*d'*AVESNES. *Vide* Ridicowe.
AUGSBOURG, Augusta Vindelicorum.

AVIGNON

I N D E X.

AVIGNON, Avenio.
d'AUMALE, Aumalius.
d'AUMONT, Aumontius.
d'AUNIS, Alnetensis.
 AURILLAC, Orillacum.
d'AUSSONVILLE, Auffionvilla.
 AUSSONNE, Axona.
d'AUSTRIA } Austrius.
d'AUTRICHE }
 AUTUN, Augustodunum.
 AUVRANCHES, Aurincae.
 AUXERRE, Antiffiodorum.

B.

BABINGTON, Babingtonus.
 BABOTZKA, Babosca.
 BABOU, Babous.
 BACON, Baconus.
de BADEN, Badensis.
 BAGGE, Bagius.
 BAGLIONE, Baleonus.
 BAILLEUL, Balleolius.
 BALAGNY, Balagnius.
 BALFOUR, Balfurius.
 BALI, Ballia.
 BALLARD, Ballardus.
la BALMETE, Balmeta.
de BALSAC, Balsacus.
 BANNE, Banna.
 BANTAM, Bentama.
de BARBANÇON, Barbanfonus.
 BARBARIE, Africa.
 BARBARO, Barbarus.
 BARBAROSSA, Hariadenus Ahenobarbus.
 BARBELI, Barbelus.
 BARBESIERES, Barbezerius.
 BARBIANI, Barbianus.
 BARENTSON, Barentfonus.
di BARGA, Bargas.
 BARJOLS, Barjolium.
 BARNEVELT, Barneveltius.
 BARNI, Barnius.
 BARON, Baronius.
 BARRAULT, Barallius.
de BARRAUX, Barraliana.
 BARRIERE, Barrerius.
 BARROS, Barrofius.
 BARRY, Barrius.
 BARSELE, Berfelus.
 BASSOMPIERRE, Bassompetra.
 BATARNAY, Batarnaecus.
 BATHORY, Bathorius.
 BAUBIGNY, Baubinius.
 BAUDOUIN, Balduinus.
 BAVIERE, Baioarus.
la BAUME, Balma.
 BAUYN, Bauhinus.
 BAYEUX, Baiocassium civitas, Noviomagus Baiocassium.
de BAÇAN, Bassanus,
 BAZAS, Cossio Vafatum.
 BEAUCAIRE, Belloquadrum.
 BEAUFREMONT, Bellofremontius.
 BEAUJEAU, Bellijocus.
 BEAULIEU, Bellilocus.
 BEAUMANOIR, Bellomanerius.
 BEAUMONT, Bellomontius, Bellomontanus.
 BEAUNE, Belna, Belnensis.
 BEAUVAIS, Bellovacum, Bellovasius.
 BEAUVAU, Bellovallius.
 BEUAUVOIR, Bellovasius.
 BEKES, Bekesius.

BELAC, Belacum.
 BELGIOIOSO, Bellijocensis.
 BELIN, Belinius.
du BELLAY, Bellaius.
 BELLEAU, Bellaqua.
 BELLEGARDE, Bellegardius.
 BELLEVILLE, Bellavilla.
 BELLIEVRE, Bellevracus.
du BELLOY, Belloius.
 BELTRAN, Beltramus.
 BEMBO, Bembus.
 BENEHART, Benchartius.
 BENOIST, Benedictus.
 BENTHEIM, Benthemius.
 BENTIVOGLIO, Bentivolius.
 BERCHON, Berchonus.
 BERENGER, Berengarius.
 BERENGUEVILLE, Berengavilla.
 BERGEN-OP-ZOOM, Bergae ad Somam.
vanden BERGH, Bergensis.
 BERGUE, Berga.
 BERLAYMONT, Barlemontius.
ceux de BERNE EN SUISSE, Bernates.
 BERNSTEIN, Bernstenius.
 BERRE, Berra.
 BERRY, Bituriges.
 BERTON, Bertonus.
 BERTRAND, Bertrandius.
 BESME, Bemius.
 BESSONNIERE, Bessonnerius.
 BETHUNE, Betunius.
 BEZE, Beza.
 BEZIERS, Biterrae.
 BIATZ, Vihitium.
 BIEZ, Biefius.
 BILlich, Billichius.
 BILLY, Billius.
 BINDER, Bindera.
 BINICOUR, Binicurius.
 BIRAGUE, Biragus.
 BIRON, Bironus.
 BISSY, Biffius, Biffianus.
 BLACKWELL, Blackwellus.
 BLACONS, Blaconus.
du BLAIN, Blanius.
 BLANCHARD, Blancardus.
 BLANCKENBERG, Blaceburgum.
 BLAYE, Blavia.
 BLEBERG, Bleberga.
 BLOIS, Bloesae, Bloefensis.
 BLYENBEECK, Bleienbeka.
 BOCHETEL, Bocatellus.
 BODENSTEIN, Bodenstenius.
 BODIN, Bodinus.
de la BOËTIE, Boetianus.
du BOIS, Bosius.
 BOIS LE DUC, Silva-ducis.
 BOIS-ROZE, Boscorosa.
 BOIS d'ANNEBOURG, Bosco-Anneburgus.
 BOIS-DAUPHIN, Boscodelfinius.
 BOIS-TAILLE, Boëtallerius.
 BOISSE, Boëtius.
la BOISSIERE, Bofferius.
 BOISY, Bosius.
 BOLOGNETTO, Bolognetus.
 BOMMENNE, Bomeneum.
 BONAMICO, Bonamicus.
 BONFADIO, Bonfadius.
 BONGARS, Bongarfius.
 BONIFACIO, Bonifacium.
 BONIFACE, Bonifacius.
 BONIVET, Bonivetus.

BONNE,

I N D E X.

BONNA, Hippona.
 BONNE, Bona.
 BONNEFOY, Bonefidius.
 BONVAL, Bonvallius.
la BORDE, Bordius.
du BORDET, Bordetus.
 BORGHESE, Borgesius.
 BORIS, Borissius.
du BOSC, Boscus.
 BOSSUT, Bosfluvius.
 BOSTKAY, Bostkaius.
 BOTEON, Buteo.
 BOTHWELL, Bothuelius.
 BOUCARD, Bucardus.
 BOUCHAIN, Buchanium.
 BOUCHARD, Bocardus, Bucardus.
 BOUCHER, Bucherus.
du BOUCHET, Buchetus.
 BOUILLARGUES, Bulliargius.
 BOUILLON, Bullionium, Bullionius.
 BOULAINVILIER, Bullinverius.
 BOULOGNE, Bononia.
 BOUQUIER, Buquorius.
 BOURBON, Borbonius.
le BOURBONNOIS, Boii.
 BOURCANY, Burcanius.
 BOURCERET, Burceretus.
de la BOURDAISIERE, Bordeferius.
 BOURDEAUX, Burdigala.
 BOURDEILLES, Burdelius.
 BOURDILLON, Bordillonus.
 BOURDIN, Burdinus.
 BOURG, Burgus.
 BOURGEAU, Burgeolius.
 BOURGES, Avaricum.
la BOURGOGNE, Burgundia.
BOURGUEIL en Vallée, Burgolium.
 BOURRON, Burronus.
la BOURLOTE, Burlota.
 BOURROUGE, Burrugius.
 BOURS, Burfius.
 BOUTEVILLE, Botavilla.
 BOUTHILLIER, Butillierius.
 BRAGADINO, Bragadinus.
de BRAGANÇA, Bracantinus.
 BRANCAS, Brancatius.
 BRANDIS, Brandisius.
 BRANDON, Brandonus.
 BREaute, Breauteius.
 BREDEFORT, Brevorda.
 BREDERODE, Brederodius.
 BREMEN, Brema.
 BREDEL, Brendelus.
 BRENTZEN, Brentius.
 BRESSE, Sebusiani.
de BRETAGNE, Britannus.
le BRETON, Brito.
 BRIANÇON, Brigantio.
 BRIARE, Briara.
 BRICHANTEAU, Brichanteus.
 BRIÇONNET, Briçonetus.
la BRIEL, } Briela.
la BRILLE, }
 BRILLAUD, Brillaudius.
 BRIMEU, Brimeus.
 BRIQUEMAUT, Bricomotius.
 BRISSAC, Brissacus.
 BRISSON, Briffonius.
 BROCHARD, Brochardus.
 BRODEAU, Brodaeus.
 BROKENHAUSEN, Brokenhusius.
 BROSSES, Brossius.
 TOM. VI.

BROSSIER, Brofferia.
 BROUAGE, Broagium.
 BRUGES, Brugae.
 BRULART, Brulartus.
 BRUNEAU, Brunellus.
 BRUNIFAY, Brunefaius.
 BRUXELLES, Bruxellae.
 BUCHOLTZER, Bucholtzerus.
 BUCQUOY, Bucoius.
 BUDE, Budaeus.
 BUEIL, Buellius.
 BUGOLES, Bugolius.
 BUONAROTA, Bonarota.
 BUONCOMPAGNO, Boncompagnus.
 BUREN, Bura, Buranus.
 BURGH, a Burgo.
 BURGHLEIGH, Burghleius.
 BURGOIN, Burgoinus.
 BURIE, Buria.
 BUSBECQ, Busbequius.
 BUSMANI, } Busmanius.
 BUSMANOF, }
 BUSSY, Bussius.
 BUTLER, Botelerus.
 BUZENVAL, Buzenvallius.

C.

CADIZ, Gades.
 CAEN, Cadomum.
 CAHORS, Divona Cadurcorum.
la CAIETE, Caieta.
 CALAIS, Caletum.
 CALENDER-OGGI, Calanderus-Oglius.
 CALIGNON, Caligno.
 CALVIERE, Sancofimus.
 CAMBRAY, Cameracum.
 CAMOTIO, Camotius.
 CAMPAGNOL, Campaniolus.
 CAMPEN, Campena.
 CAMPIAN, Campianus.
 CAMUS, Camufius.
 CANAYE, Canaius.
 CANDALE, Candala.
 CANDISH, Candishus.
 CANY, Canius.
 CAPIFERRI, Capiferreus.
 CAPILUPI, Capilupus.
 CARACCILO, Caracciolus.
 CARCASSONNE, Carcaffona.
 CARILLO, Carillus.
 CARMAGNOLLE, Carmaniola.
del CARRETTO, Carrectus.
 CARROUGES, Carrugius.
 CARCES, Carfius.
 CASALE, Cafalium.
 CASAUX, Cafalium.
la CASE, Casa.
 S. CASSIANO, Cassianl-fanum.
la CASSIERE, Casserius.
 CASTAGNA, Castaneus.
 CASTALDO, Castaldus.
 CASTALION, Castalio.
 CASTELLAN, } Castellanus.
 CASTELLANO, }
 CASTELNAU, Castelnous.
 CASTEL-VETRO, Castel-vetrum.
 CASTILLON, Castellio.
 CASTRES, Castrum.
 CASTRIOTO, Castriotus.
 CASTRO, Castrensis.
 CATEVILLE, Catevilla.
 CAVAGNES, Cavagnius.
 (gg)

CAVALCANTI,

I N D E X.

- CAVALCANTI, Cavalcantius.
 CAUDEBEC, Caudebecum.
 CAUMONT, Caumontius.
 CAVOURS, Cavortium.
la CAUSSADE, Caussada.
 CEANT EN OTHE, Ceanum in Ota Silva.
 CECIL, Cecilius.
 CELLES, Cellae.
 CENTURIONE, Centurio.
 CEUTA, Septa.
 CEYLON, Zeila.
 CHABANES, Chabanius.
 CHABOT, Chabotius.
 CHABRIERES, Capraria, Caprarienses.
 CHALIGNY, Chalinius.
 CHALONS, Catalaunum.
 CHALONS *sur* SAONE, Cabilo, Cabilonius.
 CHAMBARET, Cambaretus.
 CHAMBES, Cambius.
 CHAMPAGNE, Campania, Campanus.
 CHAMPIGNY, Campiniacus, Campaniacus.
 CHANCELLER, Chancellorus.
 CHANDIEU, Chandeus.
 CHANTONNET, Cantonetus.
 CHAPELAIN, Capella.
la CHAPELLE-BIRON, Capella Bironius.
la CHAPELLE-MARTEAU, Capella Martellus.
 CHARBONIERES, Carbonarius.
la CHARITE, Charitaeum.
 CHARPENTIER, Carpentarius.
 CHARRY, Charrius.
 CHARTRES, Autricum Carnutum.
la CHASSAGNE, Cassaneus.
 CHASTEIGNER, Castaneus.
 CHASTEL, Castellus.
 CHASTELIERS, Castellerius.
 CHASTELLAIN, Castellanus.
 CHASTELLERAULT, Eraldi castrum.
 CHASTES, Castus.
 CHASTIGNERAIE, Castaneus, Castignerius.
 CHASTILLON, Castellioneus.
la CHASTRE, Castreus.
 CHATEAU-BRIAND, Castrum Briandi.
 CHATEAUDUN, Castellodunum.
 CHATEAU THIERRY, Theodorici-castrum.
 CHAVIGNY, Chavinius.
 CHAUMONT, Calvimontius.
 CHAUMONT, Caldomontius.
 CHAZERON, Chaferonus.
 CHEKE, Checus.
 CHELAR, Chelarium.
 CHEMERAUD, Chemeraldus.
 CHEMNITZ, Chemnitius.
 CHERIFE, Schirifius.
 CHESSE, Chessaeus.
 CHEVALIER, Cevalerius.
aux CHEVAUX *isle*, Equitia insula.
 CHEVRIERES, Chevrerius.
 CHIANA, Clanius.
 CHIMAY, Cimacus.
 CHIVERNY, Cevernius.
 CHIUSI, Clusium.
 CHOPPIN, Choppinus.
 CHORGES, Caturigum civitas.
 CHOTKIEWITZ, Chotkievicius.
 CHOUART, Choartius, Schuartus.
 CHOUPPES, Chuppius.
 CHOURSES, Surchius.
 CHRETIEN, Christianus.
 CIBO, Cibous.
 CIPIERRE, Cipetra, Sipetra.
 CIVILE, Civilis.
 CLAGNY, Clanius.
 CLARIO, Clarius.
 CLAUSONNE, Clausonius.
 CLAUSSE, Claussa.
 CLEERHAGE, Claragius.
 CLEMENT, Clemens.
le CLERC, Clericus.
 CLERMONT, Claromontius, Claromontium.
 CLERVANT, Clervantius.
 CLEVES, Clivenfis, Clivius.
la CLIELLE, Cliella.
 CLIFFORD, Cliffordus.
 CLOOT, Cloëtus.
 CLUGNY, Cluniacus.
 CLUSEAU, Clusellus.
 CLUTIN, Clutinius.
la COCHE, Cochius.
 COEFFIER, Cofferius.
 COEME, Coemus.
 COESQUEN, Coetkenus.
 COEVORDEN, Covorda.
 COGNAC, Cognacum.
 COKE, Cocus.
 COLAS, Colasius.
 COLIGNY, Colinius.
 COLOGNE, Colonia Agrippina.
S. COLOMB isle, Aemona.
 COLOMBIERES, Columbarius.
 COLONICH, Colonitius.
 COLONNA, Columna.
 COMMANDINO, Commandinus.
 COMMENDONE, Commendonus.
 COMMERONDE, Commerondus.
 COMMINGES, Convena.
 COMPER, Compera.
le COMTE, Contius.
 CONCINI, Concinus.
 CONDE, Condaeus.
 CONFORGIEN, Conforginus.
 CONINGSBY, Conisbuis.
de CONNAS, Connas.
de CONSTANCE, Constantiensis.
 CONTI, Contius.
le CONTRE UN, Anthenoticon.
 COQUELEY, Coqueleius.
 COQUIELLE, Coquillius.
 CORBEIL, Corbolium.
 CORBIE, Corbia.
de CORDOVA, Cordubensis.
 CORDOUAN, Corduenna.
 CORIOLANO, Coriolanus.
 CORNARO, Cornarus.
della CORNIA, Corneus.
 CORNPUT, Cornuptus.
le CORNU, Cornutus.
 CORRADO, Corradus.
 CORTEZ, Cortesius.
 CORUNNA, Corona.
 COSSE, Cossaeus.
 COSSEINS, Cossenius.
 COTON, Cotonus.
 COUCY, Cucius.
 COURLAIS, Corilaeum.
 COURTENAY, Cortinaeus.
 COURTRAY, Curtracum.
 CRACOVIE, Cracovia.
 CRANMER, Cranmerus.
 CRAON, Cratumnum.
 CRAPADO, Crapadus.
 CRATO, Cratensis.
 CREIGHTON, Creightonius.
 CREQL, Creolium.

CREQUY,

I N D E X.

CREQUY, Crequius.
 CREVECOEUR, Crepacordium.
della CROCE, Cruceius.
la CROIX, Cruceius.
 CROMER, Cromerus.
 CRONENBERG, Cronebergus.
 CROY, Croius.
 CRUCE, Cruceus.
 CRUSSOL, Crussolius.
 CUJAS, Cujacius.
la CUREE, Curaeus.
 CURTIETO, Curtietus.
 CURTON, Curtonus.
de CURZOLARI ISOLE, Echinades insulae.

D.

DACRES, Dacreus.
 DADRE, Dadraeus.
 DAFFIS, Daffius.
 DAGUERRE, Daguerra.
 DAILLON, Dallonius.
 DAILLY, Dallius.
 S. DAMIANO, Damiani-fanum.
 DAMPIERRE, Dampetra.
 DAMVILLE, Damvilla.
 DANDIGNY, Dandinius.
 DANDOLO, Dandolus.
 DANEAU, Daneus.
 DANES, Danefius.
 DANNEMARCK, Dania.
 DANTZICK, Gedanum.
 DARNLEY, Darlacus.
 DAVALOS, Avalus.
 DAUFINE, Delfinatus.
le DAUPHIN, Delfinus.
 DAVY, David.
 D'EFFIAT, Deffiat.
 DELBENE, Delbenius.
 DELFINO, Delphinus.
 DELFZIEL, Delfeziela.
 S. DENIS, Dionysii-fanum.
 DERPT, Torpatum.
 DESCARTES, Descarteus.
 DESIRE, Desiderius.
 DESSE, Deffius.
 DEVENTER, Daventria.
 DEVREUX, Ebroicus.
 DHONA, Donavius.
 DIEPPE, Dieppa.
les DIGUIERES, Diguierius.
 DIJON, Divio.
 DINAN, Dinamum.
 DINANT, Dionantum.
 DINTEVILLE, Dintevilla.
 DITHMARSEN, Ditmarsia.
 D'o, Dous.
 DODONEE, Dodonaeus.
 DOES, Douza.
 DOINEAU, Doinellus.
 DOLE, Dolaeus.
 DOMBES, Dunbarensis.
 DOMFRONT, Damfronium.
 DONATO, Donatus.
 DONAWERTH, Donaverda.
 DONEAU, Donellus.
 DORAT, Auratus.
 DORIA, Auria.
 DOTIS, Totifa.
 DOUGLAS, Duglassius.
 DOURDAN, Dordinga.
 DOURLANS, Durlanium.
 DRAKE, Drakus.

DRASKOWITZ, Drascovitus.
 DREUX, Drocum, Drocensis.
 DRURY, Drurius.
 DUAREIN, Duarenius.
 DUBRAW, Dubravius.
 DUCKETT, Hansius.
 DUDITH, Dudithius.
 DUDLEY, Dudleius.
 DUNBRITTON, Britannodunum.
 DUNES, Dunensis.
 DUODO, Duodus.
 DURAND, Durandus.
 DURANTI, Durantius.
 DURAS, Duracius.
 DURAZZO, Dyrrachium.
 DURET, Duretus.
 DURFORT, Durfortius.
 DUTZ, Tuitiensis.
 DUYSBOURG, Doesburgum.
 DZIALINSKI, Dzialinius.

E.

EBRARD, Eberardus.
 EDER, Ederus.
 EDMONDS, Edmundus.
 EDOUVILLE, Edovilla.
 EFFINGHAM, Effinghamius.
 EGMOND, Ecmondanus.
 EGNETH, Agnatetium.
 EINDOVEN, Eindovia.
 ELBA, Ilva.
 ELBOEUF, Ellebovius.
 ELTZ, Eltius.
 EMBDEN, Embda, Emdena.
 EMBRUN, Ebrodunum.
 EMIR HAMZE, Emir Hameces.
 EMO, Emus.
 ENCHUYSEN, Enchufa.
 ENDEN, Endanus.
 ENGHIEU, Angianus.
 ENGORI, Ancyranus.
 ENGOULESME, Engolisma, Engolismensis.
 ENGOURI, Ancyranus.
 ENGUYEN, Angianus.
 ENJETIN, Agnatetium.
 ENTENS, Entensius.
 ENTRAGUES, Entragius, Interamnas.
 ERASSO, Erassius.
 ERENBERG, Ereberga.
 ERIZZO, Echinus.
 ERLA, Agria.
 ESCARS, Scarfius.
les ESCHELLES, Scalae.
l'ESCLUSE, Slusae, Clusura.
 ESCOSSE, Scotia.
 ESCOVEDO, Escovedus.
 ESCOUBLEAU, Escubleus.
l'ESCU, Scutus.
 ESPENSE, Espencaeus.
 ESPERIEN, Hesperius.
 ESPERNAY, Espernaeum.
 ESPERNON, Espernonius.
 ESPESSE, Speslaeus.
 ESPINAC, Espinacus, Spinacus.
 ESPINEVILLE, Spinavilla.
 ESPINOY, Espinoius, Spinoius.
 S. ESPRIT DE RUE, Spiritus-fanum.
des ESSARTS, Essartius.
 ESSEX, Essexius.
 ESTAMPES, Stampae, Stampensis.
 ESTE, Atestinus.

ESTOURMEL,

I N D E X.

ESTOURMEL, Estrumelius.
 ESTOUTEVILLE, Tuttavilla.
 ESTREES, Estraeus.
 ETIENNE, Stephanus.
 l'EVESQUE, Episcopus.
 d'EVREUX Ebroicus.
 EXILLES, Ocelli.

F.

FABRICE, Fabritius.
 FACHINETTI, Fachinetus.
 FAJARDO, Fassardus.
 FALAISE, Falefia.
 FALANDRE, Falandrius.
 FALCKENBURG, Falcenburgius.
 FANGIER, Fangerius.
 FARGES, Fargius.
 des FARINES, Farinata.
 FARNESE, Farnesius.
 FATTINANTI, Fatinnantius.
 FAVAS, Fabatus.
 du FAUR, Faber.
 FAYE, Faius.
 FELTON, Feltonus.
 la FERRE, Fara.
 FERENTZ, Ferentzius.
 FERNEL, Fernelius.
 FERRARI, Ferrarius.
 du FERRIER, Ferrerius.
 FERRIERES, Ferrerius.
 du FERRON, Ferronus.
 FEUILLANTINES, Foliacenae.
 FEUQUIERES, Feuquierius.
 FICHARD, Fichardus.
 dal FIESCO, Fliscus.
 FIGUEROA, Figeroa.
 la FIN, Lafinius.
 FINALE, Finalium.
 FINE, Fineus.
 S. FIORENZO, Florentii-fanum.
 FITZ ALAN, Fitzalanus, Alani filius.
 FITZMORRIS, Fitz-morifius.
 FLASSANS, Flaceanus.
 FLAVIGNY, Flaviniacus.
 la FLECHE, Flexia.
 FLESSINGUE, Vliffinga.
 FLEURY, Florianus, Florus.
 FLORENT, Florens.
 Foës, Foefius.
 FOGLIETTA, Folieta.
 FOIX, Foxium, Foxius.
 FOLENGIO, Folengius.
 FONTENAY, Fontenaium.
 FONTENELLES, Fontanella.
 la FORCE, Forcaeus.
 les FOREZ, Segufiani.
 FORGET, Forgetus.
 FORSTER, Forsterus.
 du FOU, Folius.
 FOULLON, Fullo.
 FOUQUET, Foquetus.
 du FOUR, Furius.
 FRESIN, Fresinius.
 du FRESNES, Fraxineus, Fraxinea.
 FRESSE, Fraxineus.
 FRISON, Frifonus.
 FROBISHER, Frobisherus.
 FRONTIGNAN, Frontignanum.
 FRUTER, Fruterius.
 FUENTES, Fontanus.

FUGGHER, Fuggerus.
 FUMEE, Fumeus.
 FUMEL, Fumelius.
 FUNCK, Funccius.
 FURMEYER, Furmeierus.

G.

de GAESBECQUE, Gaesbecana.
 GAETANO, Cajetanus.
 GAMACHES, Gamachius.
 la GANACHE, Ganachia.
 GAND, Gandavum, Gandenses.
 la GARDE, Garda.
 la GARDIE, Gardia.
 GARDINER, Gardinerus.
 GARNET, Garnetus.
 GARNIER, Garnerius.
 GAST, Gastius.
 GASTINES, Gastineus.
 GAUCHER, Gaucherius.
 GAURE, Gaureus.
 GAURICO, Gauricus.
 GELLO, Gellus.
 GENEBRARD, Genebrardus.
 GENES, Genesius.
 GENLIÛ, Genlifius.
 GENOVA, Genua.
 GENUILLAC, Genulliacus.
 GENTON, Gentonus.
 GERAERTS, Gerard.
 delle GERBI, Gerbis.
 GERTRUYDENBERG, Gertrudis-fanum:
 GHISLIN, Gifelinus.
 GIAMBULLARI, Jambularius.
 GIANOTTI, Janotius.
 GILLES, Gillius.
 GILLES DE LEVANT, Aegidius.
 GIRON, Giro.
 GIULA, Julia.
 GIVRY, Givrius.
 GLANDAGE, Glandagius.
 GLAREAN, Glareanus.
 GLUCK, Glukus.
 GODARD, Godarda.
 GOMERON, Gomero.
 GOMEZ, Gomefius.
 GONDY, Gondius.
 GONNOUR, Gonnorius.
 GONTAUD, Gontaldus.
 GOOSE-ISLE, Magotia.
 GORDES, Gordius.
 GORDON, Gordonius.
 des GORRIS, Gorrius.
 GOUDIMEL, Gaudimelius.
 GOVEA, Goveanus.
 GOUFFIER, Gufierius.
 GOULEINES, Gulenius.
 la GOULETTE, Guleta.
 GOURGUES, Gurgius.
 GOUSTIMINIL, Gostimelius.
 la GOUTTE, Gutta.
 GOYON, Gobio.
 de GRAMMONT, Acramontani.
 GRAN, Strigonium.
 GRANGE, Grangeus.
 GBANDPRE, Granpratensis.
 GRANVELLE, Granvillanus.
 GRANVILLE, Grenvillus.
 GRATOROLO, Gratorola.
 GRAVE, Gravia.
 GREMIAN, Gremianus.

GRENADÉ

I N D E X.

GRENADA, Granata.
 GRENOBLE, Gratianopolis.
 GREVIN, Grevinus.
 GREY, Greius.
 GRILLE, Grillus.
 GRIMOVILLE, Grimovilla.
 GRISE, Grifeus.
 GROENINGEN, Groninga.
 GROESBECKE, Grosbecus.
 GROLLE, Grolla.
 GROLLIER, Grollierius.
 GROLOT, Grolotius.
 GROMBACH, Grombachius.
 GROPPER, Gropperus.
 GROUCHY, Gruchius.
 GUADAGNE, Vadagnius.
del GUASTO, Vastius.
 GUASTEBLED, Vatablus.
 GUEBRIAND, Guebriandus.
 GUELDRES, Geldria, Gelria.
 GUELIS, Guelius.
la GUERCHE, Guerchius.
 GUERCHY, Guerchius.
 GUERET, Guerretus.
 GUERRY, Guerrierus.
la GUESLE, Gueslaeus.
 GUIBERT, Gibertus.
le GUICHE, Guichius.
 GUIENNE, Aquitania.
 GUIGNARD, Guignardus.
 GUILLANDINO, Guilandinus.
 GUILLART, Gillarius.
 GUINCESTRE, Vincestrius.
 GUISNES, Guina.
 GUINTIER, Guinterius.
 GUISE, Guisius.
 GUITRY, Guitrius.

H.

HADINTON, Hadina.
 HAERLEM, Harlemum.
 HALES, Alesius.
 HALLWIN, Halvinus.
 HALOT, Halotus.
 HAMILTON, Hamiltonius.
 HAMONT, Hamontium.
 HAN, Hana.
 HANCE, Hansius.
 HANGEST, Hangeftus.
 HARDECK, Hardecus.
 HARFLEUR, Harflorium.
 HARLAY, Harlaeus.
 HARLEM, Harlemum.
la HATTE, Hata.
 HAVRE DE GRACE, Franciscopolis.
 HAULTEPENNE, Altapennius.
 HAUTCOUR, Altocurius.
 HAWKINS, Hawkinfus.
la HAYE, Haius.
 HEBERT, Hebertus.
 HEDIN, Hedinum.
 HEEMSKERCKE, Heemskerkius.
 HELMSTADT, Helmstadium.
 HENNIN, Henninus.
 HENRY, Henricius.
 HEPBURN, Heburnus.
 HERAUGIERE, Heraugerius.
 HERBERT, Herbertus.
 HERENTALS, Herentala.
 HERESBACH, Heresbachius.
 HERTRE, Hertraeus.
 HERVET, Hervetus.

TOM. VI.

HESE, Hefius.
 HEU, Heuius.
 HEURN, Heurnius.
 HIERGES, Hiergius.
 HILMER, Hilmerus.
 HOHENLO, Hohenlous.
les HOLLANDOIS, Batavi, Belgae.
 HOLSTEIN, Holsatia.
*l'*HOMMET, Lometius.
 HONFLEUR, Honflorium.
 HONORAT, Honoratus.
 HOOGHSTRATE, Hocitratanus.
la HONGRIE, Pannonia.
 HORNE, Hornanus.
 HORNES, Hornius.
 HOSPITAL, Hospitalius.
la HOSTE, Hosta.
 HOTMAN, Hotomanus.
 HOULLIER, Hollerius.
 HOUSSAYE, Hossaeus, Hussaeus.
 HOWARD, Howardus.
 HOYEN, Hoiensis.
la HUGUERIE, Huguerta.
 HULST, Hulsta.
 HUME, Humium.
 HUMIERES, Humerius.
la HUNALDAYE, Hunaldaeus.
 HUNTLEY, Huntlaeus.
 HURAUULT, Huraltus.
 HURTAULT, Hurtaldus.
 HUY, Hoium.

I.

JAGHENRUYTER, Jagenreterus.
JARNAC, Jarnacius.
 JAUREGUY, Jaureguius.
 S. JEAN D'ANGELY, Joannis Engenaci fanum.
 S. JEAN DE MAURIENNE, Joannis-fanum in Maurienna.
 JEANNIN, Janinus.
 JENLIS, Jenlius, Jenlisius.
 JENNIBELLI, Jennibellius.
*de l'*ISLE, Insulanus.
 IMBISE, Imbisius.
 INCH-COLME, Aemona.
 INCH-KEITH, Ketha.
 INCHY, Incius.
 JOANNEAU, Joannellus.
 JOUBERT, Jobertus.
 JOYEUSE, Jousa.
 IRELAND, Hibernia.
 ISSOIRE, Issoriacum.
 ISSOUDUN, Issodunum.
 JUEL, Juellus.
 IVOY, Ivodium, Ivaeus.
 IVREA, Eporedia.

K.

KARNCOWSKI, Karnicovius.
 KER, Carrus.
 KERCEZENI, Keretschenius.
 KEYSERSWERTH, Colonia Trajana.
 KINSALE, Kinsala.
 KOCKENHAUSEN, Kokenhausena.
 KONIGSBERG, Regiomontanus.
 KOPPAN, Copanum.
 KRETZEN, Kretzenus.
 KRONSTADT, Stephanopolis, Brassovia.
 KUNSBURG, Regiomontanus.

(h h)

LAEWIN,

I N D E X.

L.

LAEWIN, Levineus.
LAISONET, Laefonetus.
LA FIN, Lafinius.
LALAIN, Lalanius.
LAMBALLE, Lemballa.
LAMPSON, Lampsonius.
LANDEREAU, Landereus.
des LANDES, Landa.
LANDO, Landus.
LANDRIANO, Landrianus.
LANGE, Angelus.
LANGOIRAN, Langoranus.
LANGUEDOC, Septimania.
LANOY, Lanoius.
LA NOUE, Lanovius.
LANSAC, Lanfacus.
LAON, Laodunum.
LARCHANT, Larcantius.
LARCHER, Arcerius.
LASKI, Lascus.
LASSO, Lafius.
LATIMER, Latimerus.
LATINI, Latinius.
LAVAL, Lavallus.
LAVARDIN, Lavardinus.
LAVATER, Lavaterus.
LAUDONNIERES, Laudonerius.
LAUNAY, Launaeus.
S. LAURENT, Madagafcar.
LAURO, Laureus.
LAUZIERES, Lozeria.
LAUZUN, Laufunius.
LAUTREC, Lautrecus.
LEDINGTON, Lidingtonus.
LEICESTER, Leiceftrius.
LEIEN, Laienus.
LEIPSICK, Lipfia.
LEITH, Letha.
LENONCOURT, Lenoncurius.
LENOX, Levinus.
LENS, Arlenius.
LEON, Legionenfis.
LEOPARD, Leopardus.
LEOWITZ, Leovitius.
LERCARO, Larcarius.
LERY, Lerius.
LESCOT, Lescotus.
LESDIGUIERES, Diguierius.
LESLY, Leslius.
LEVIS, Levius.
LEUKOWITZ, Leucovitzius.
LEYDEN, Lugdunum Batavorum.
LEYEN, a Leia.
LEYTOURE, Laftoratum.
LEYVA, Laeva.
L'HOMMET, Lometius.
LIBERTAT, Libertas.
LIERE, Lira.
LIGNE, Ligneus.
LIGNERES, Lignerius.
LIGNERIS, Lignerius.
les LIGUEURS, Henotici.
LILLO, Lilloa.
LIMBURG, Limburgum.
LIMOGES, Ratiastum.
le LIMOUSIN, Lemovices.
LIMPURG, Limpurgenfis.
LINGHEN, Lingena.
LION, Lugdunum.

le LIONNOIS, Lugdunenfis aget.
LIS, Lilius.
LISBONE, Oliffipona.
LISIEUX, Lexovium.
LIZET, Lizetus.
LOCHEM, Lochumum.
LOGIERES, Logerius.
les LOMBATS, Lombati.
LONGUEVAL, Longovallus.
LONGUEVILLE, Longavillanus.
LONGICER, Lonicerus.
LONVY, Lonviana.
LORRAINE, Lotharingus.
LOSSES, Loffius.
LOSSONCZI, Lozantius.
LOTICH, Lotichius.
LOUBEUX, Lupus.
LOUCHARD, Luchardus.
la LOUE, Loeus.
LOUPIAN, Lupianus.
LOUVIERS, Luparia, Luparius.
LUCE, Lucaeus.
LUCERNE, Lucernenfes.
la LUDE, Ludenfis.
LUINES, Luinius.
LUISINO, Luifinus.
LUMAY, Lumaesus.
LURBIGNY, Lurbinius.
LUSIGNAN, Lufinianum.
LUX, Luxius.
LUXEMBOURG, Lucemburgus.

M.

MACADEMO, Macademus.
MACCHIAVELLI, Machiavellius.
MADARON, Madaro.
MADRUCE, Madrucius.
MAES, Mafius.
MAESTRICHT, Trajectum ad Mofam.
MAGGI, Magius.
MAHOMETTE, Mahometa.
MAILLE, Mallius.
MAILLEZAIS, Maleacum.
le MAINE, Cenomani.
MAINEUF, Menovius.
MAINTENON, Maintenonius.
MAIS, Maius.
le MAISTRE, Magifter.
MAITLAND, Metellanus.
MALAIN, Malanius.
MALEROY, Malaregius.
MALESTROIT, Malafretum.
MALICORNE, Malicornius.
MALIGNY, Malinius.
MALINES, Mechlinia.
S. MALO, Maclovii-fanum.
MALOT, Malo.
MALTE, Melita.
MALVEZZI, Malavicinus.
MANDE, Mimatum.
MANDELLOT, Mandelotus.
MANDERSCHEIT, Manderschitius.
MANDINELLI, Mandinellius.
MANGOT, Mangotus.
le MANS, Vindinum.
MANSFELD, Mansfeldius.
MANTE, Medonta.
MARANS, Maranum.
S. MARCELLIN, Marcellini-fanum.
MARCILLY, Marfilius.
la MARCK, Marcianus.

I N D E X.

- MAREC, Marecus.
des MARETS, Paludanus.
 MARGARIN, Margarinus.
 MARGUNIO, Margunius.
 MARIGNAN, Melenianus.
 MARILLAC, Marillacus.
 MARION, Marionus.
 MARIVAUX, Marivallius.
 MARMANDE, Marmanda.
 MARPURG, Marpurgum.
 MARSAC, Marfacus.
 MARSAN, Marfanum.
 MARSEILLE, Maffilia.
 MARTEAU, Martellus.
 MARTEL, Martellus.
 MARTIGUES, Martigius.
 MARTINHAUSEN, Martinusius.
 MARTRON, Martro.
 MARUEGES, Marologium.
 MARZATO, Marzatus.
du MAS, Maffa.
 MASCON, Matisco.
 MATHEZ, Mathefius.
 MATIGNON, Matignonus.
 MATTHIEU, Matthaëus.
 MATTHIOLI, Matthiolus.
 MAUGIRON, Maugironus.
 MAUREVEL, Morevellius.
 MAYE, Maius.
 MAYENCE, Moguntinus.
 MAYENNE, Meduana, Meduanus;
 MEAUX, Meldi.
 MEDAVY, Medavidius.
 MEDICINO, Medicinus.
 MEDICIS, Mediceus.
 MEGHEN, Megensis.
 MEINIER, Minerius.
 MEISSE, Messius.
 MEKELBOURG, Megalopolensis.
 MELUN, Melodunum, Melodunus.
 MELZI, Melzius.
 MENERBE, Minerbia.
 MENEVILLE, Menevilla.
 MENIN, Meninga.
 MERARGUES, Merargius.
 MERCIER, Mercerus.
 MERCOEUR, Mercurianus.
 MEREY, Mereus.
 MERLE, Merula.
 MERU, Meruvius.
 MESILLAC, Mefillacus.
 MESMES, Memius.
du MESNIL, Menilius.
 METERNITZ, Meternicius.
 METS, Metis, Divodurum.
 MEULANT, Meulantum.
 MEURS, Meursia.
 S. MICHEL, Michaelis-fanum.
 MICHES, Michius.
 MIDDLEBURG, Mildeburgum.
 MIECINSKI, Miecinius.
 MIELECZKI, Mielecius.
le MILANOIS, Mediolanensis principatus.
 MILESIMO, Medefimus.
 MILICH, Milichius.
 MILLAUD, Millialdus.
 MIREBEAU, Mirabellum.
 MIREMBEAU, Mirambellus.
 MIREPOIX, Mirapicensis.
 MIRON, Miro.
 MIZAULD, Mizaldus.
 MOCENIGO, Mocenicus.

la MOLE, Mola.
 MONASTIER, Monasterium.
 MONAW, Monavius.
 MONBAROT, Monbarotus.
 MONBRUN, Monbrunius.
 MONDORE, Montareus.
 MONDRAGON, Mondragonius.
 MONEINS, Moninius.
 MONFERRAND, Monferrandus.
 MONGLAS, Monglassius.
 MONJAN, Monjanium.
 MONJOU, Monjouis.
 MONLUC, Monlucius.
 MONREI, Monregius.
 MONS, Montes Hannoniae:
 MONSOREAU, Monforellus.
 MONSTREUIL, Monstrolium.
 MONT DE MARSAN, Mons Marfani.
 MONT S. MICHEL, Michaelis-fanum.
 MONTAGNE, Montanus.
 MONTAIGU, Montacutus.
 MONTALAMBERT, Montalambertus.
 MONTANDRE, Montandrus.
 MONTARGIS, Montargirium.
 MONTAUBAN, Montalbanum.
 MONTAULT, Montaltus.
 MONTAURE, Montareus.
 MONTAUTO, Montacutus.
 MONTBRUN, Monbrunius.
del MONTE, Montanus.
 MONTELMART, Montelium Adaemari.
 MONTERUD, Monterudius.
 MONTGOMERY, Mongomerius.
 MONTGUYON, Montiguidonius.
 MONTHOLON, Montholonus.
 MONTICHIELLO, Monticulum.
 MONTIGNY, Montinius.
 MONTJOSIEU, Demontofius.
 MONTLOUET, Monluetus.
 MONTMARTIN, Monmartinus.
 MONTMELIAN, Monmelianum.
 MONTMORENCY, Momorantius.
 MONTPELIER, Monpelium.
 MONTPENSIER, Monpenferius.
 MONTPEZAT, Monpesatus.
 MORALES, Morales.
 MOREL, Morellius.
 MORET, Moretus.
 MORGAN, Morganus.
 MORINVILLE, Morinvilla.
 MORLIERE, Morlerius.
 MORMILIO, Mormilius.
 MORNAY, Mornaëus.
 MORONE, Moronus.
 MOROSINI, Maurocenus.
du MORTIER, Mortarius.
 MORTON, Mortonius.
 MORVILLIERS, Morvillerius.
la MOTTE Gondrin, Gondrinus, Mota Gondrinus.
la MOTTE, Mota.
du Moulin, Molinus, Molinaeus.
 MOURA, Mora.
 MOUVENS, Moventius.
 MOUY, Moius.
 MUGLITZ, Muglitius.
 MURET, Muretus.
 MURRAY, Moravius.

 N.
 N AMUR, Namurcum.
 N ANÇAY, Nancaeus.
 NANTES, Condivicinium Namnetum.
 NANTOUILLET,

I N D E X.

NANTOUILLET, Nantolietus.
 NAS, Nafius.
 NASSAU, Nassovius.
 NAVAGERO, Navagerius.
 NAVARRE, Navarra, Navarrus.
 NECK, Nekius.
 NEMOURS, Nemorosius.
 NERAC, Neracum.
 NERI, Nerius.
 NEVERS, Nivernius.
 NEUFCHASTEL, Novum Castrum.
 NEUFVILLE, Neovilla.
 NEVIL, Nevillus.
 NEWENAR, Nuenarius.
 NEWHAUSEN, Newhaufenus.
 NEY, Neius.
 NIEUPORT, Neoportus.
 NIMEGUE, Neomagus.
 NIORT, Niortium.
 NISMES, Nemaufus.
 NOAILLES, Noallius.
 NOBILI, Nobilius.
 la NOCLE, Nocleus.
 NOGARET, Nogaretius.
 NOIRCARMES, Noercarmius.
 NOORTWICK, Nordovicus.
 NORES, Denores.
 NORFOLK, Norfolkus.
 NORMANDIE, Neustria.
 NORRIS, Norrius.
 du NORT, Nortius.
 NORTHUMBERLAND, Northumbrius.
 la NOUE, Lanovius.
 NOYELLES, Noiella.
 NOYON, Noviodunum.
 NULLY, Nuellius.
 NUNNEZ, Nonius.
 NUYS, Novesium.

O.

OBERPALEN, Uberpalene.
 OETMARSEN, Otmarfuma.
 OGER, Augerius.
 OLDENZEEL, Oldenseela.
 OLERON, Uliarius.
 OLIVAREZ, Olivares.
 OLIVIER, Olivarius.
 OPPEDE, Oppeda.
 ORAN, Oranum.
 ORANGE, Arausio, Araufionensis.
 ORDINGEN, Ordinga.
 ORLEANS, Aurelianum, Aurelianus.
 ORNANO, Ornanus.
 ORSINO, Urfinus.
 ORSOY, Orfoium.
 ORVILLIERS, Orvillerius.
 OSORIO, Oforius.
 OSSAT, Ossatus.
 OURCHE, Urchius.
 OUYN, Audoenus.

P.

PACHECO, Pacecus.
 PAETO, Paetus.
 PAGET, Pagetus.
 PAIS BAS, Belgium.
 PALEOTTI, Paleotus.
 PAMELE, Pamelius.
 PAMIERS, Apamea.
 PANNE, Panna.

PANVINI, Panvinius.
 PAPE, Papa.
 PARDAILLAN, Pardaillanus, Pardillanus.
 PARIS, Lutetia, Parisiensis.
 PARISOT, Parisotus.
 PARTHENAY, Parthenaeus.
 PAS DES ASNES, Afinorum fauces.
 PAS DE l'ESCLUSE, Clufura.
 PASQUIER, Paschafius.
 PATRAS, Patrae, Patraffius.
 PATRICI, Patricius.
 PAUNGARTNER, Panigartenerus.
 PELET, Peletus.
 PELLETIER, Peletarius, Pelletarius.
 PELLEVE, Pellevaeus.
 PENNON DE VELEZ, Pignonium.
 du PERAULT, Peraldus.
 PERCY, Percius.
 PERETO, Perretus.
 PERIGORT, Petrocorii.
 PERIGUEUX, Vesuna Petrocoriorum.
 PERION, Perionius.
 PERNAU, Parnovium.
 PERONNE, Perona.
 PEROU, Peruvia.
 PERPIGNAN, Perpinianus.
 PERRENOT, Perrenotus.
 du PERRON, Perronus.
 PERROT, Perottus, Perrotus.
 PERTH, Perthum.
 du PESCHE, Piscarius.
 PETRE, Petreius.
 PETRI, Petreius.
 PHILIPPEVILLE, Philippopolis.
 PIACENZA, Placentia, Placentinus.
 PIBRAC, Pibracius.
 PICCOLOMINI, Piccolomineus.
 PIEDMONT, Subalpina provincia.
 PIENNE, Piena.
 PIERREBUFFIERE, Petrobuferius.
 PIERRE VIVE, Petra viva.
 PILES, Pilius.
 PINART, Pinarius.
 PINELLI, Pinellus.
 PIOMBINO, Piombinum.
 PIQUIGNY, Piquinius.
 PISANI, Pisanius.
 PITHOU, Pithoeus.
 la PLACE, Placius.
 la PLANCHE, Plancius.
 PLANTIN, Plantinus.
 PLASSAC, Plassacus.
 la PLATIERE, Platerius.
 du PLEIX, Plexius.
 PLESSE, Plessia.
 du PLESSIS, Plessius.
 du Poët, Poetus.
 POIANE, Poiana.
 POICTIERS, Pictavium, Augustoritum, Pictaviensis.
 POIGNY, Poignius.
 POISSY, Possiacum.
 POLE, Polus.
 POLOCZKO, Polotia.
 POLTROT, Politrotus.
 POLWEILER, Polvillerius.
 PONCE, Pontius.
 PONCENAC, Poncenacus.
 PONCET, Poncetius.
 PONS, Pontius.
 PONT de l'ARCHE, Pons Arcuensis.
 PONT EAU-DE-MER, Pons Adaemari.
 PONT l'EVEQUE, Pons Episcopi.

PONT

PONT S. ESPRIT, Spiritus-fanum.
 PONTAC, Pontacus.
da PONTE, Pontanus.
 PONTEVEZ, Pontevefius.
la POPELINIERE, Popelinerius.
 PORTAULT, Portalius.
la PORTE, Porta.
des PORTES, Porta.
 PORTIO, Portius.
 PORTO, Portus.
 PORTOFERRAIO, Portus ferratus.
 PORTO ERCOLE, Herculis portus.
 PORTUGAL, Lusitania, Portugallia, Portugallus.
 POULAIN, Polinius.
 POULIN, Polinius.
le POUSIN, Pufinum.
la PRADE, Prada.
 PRENNET, Prennetus.
 PREVOST, Prevotius.
dez PREZ, Pratenfis.
 PROVENCE, Provincia.
 PROVINS, Provinium.
de PRUNAY, Prunaeus.
des PRUNEAUX, Prunaeus, Prunellus.
de PRUNES, Prunaeus.
la PRUSSE, Boruffia.
 PUCCI, Puccius.
 PUCH, Puchius.
 PUERTOCARRERO, Portocarrera, Portocarrerus.
 PUVIAUT CLAVEAU, Pluvialius.
du PUY, Puteanus, Podius, Podienfis.
 PUY DU FOU, Pedifolius.
 PUYGAILLARD, Pigallarius.

Q.

QUERCY, Cadurci.
 QUILLEBOEUF, Quillebovium, Henricopolis.
 QUINCY, Quinfaeus.
 QUINNONES, Quignonius.
 QUINQUEMPOIX, Quinquapodius.
 QUINTIN, Quintinum, Quintinus.
 S. QUINTIN, Augusta Veromanduorum.

R.

RAB, Javarinum.
 RABASTEINS, Rabastenum.
 RACENBURG, Raceburgenfis.
 RAFFIS, Raffius.
 RALEIGH, Raleighus.
 RAMBOUILLET, Rambulietus.
la RAMEE, Rameus.
 RAMMEKENS, Rammeke.
 RANDAN, Randanus.
 RANDOLPH, Randolphus.
 RANQUES, Ranquius.
 RANTY, Rantiacum.
 RANZOW, Ranzovius.
 RAPIN, Rapinus.
 RASARIO, Rafarius.
 RASCALON, Rascalo.
 RASFELD, RASFeldius.
 RATCLIFFE, Ratcliffus.
 RATZEVIL, Ratzivilius.
 RAVILIO, Ravilius.
 RE, Reta.
des REAUX, Realius.
 RECROD, Recrodus.
 REDER, Rederus.
 REIFFENBERG, Rifebergus.
 REIMS, Durocortorum.
 TOM. VI.

REINBERGEN, Berka ad Rhenum, Rinberca.
 REINHOLD, Reinholdus.
 REMICHON, Remichonius.
la RENAUDIE, Renaudius.
 RENAZE, Renazaeus.
 RENIER, Renerius, Regnerus.
 RENNEBOURG, Renneburgius.
 RENNES, Condate Redonum.
 RESENDI, Resendius.
 RESTIGNAC, Restiniacus.
 RETZ, Radesianus.
 REVEL, Revalia.
 REVOL, Revolius.
 RIBAUD, Ribaldus.
 RICCIO, Rizius.
 RICCOBONO, Ricobonus.
 RICHARDOT, Richardotus.
 RICHELIEU, Richelius.
 RICHEND, Richendus.
 RIDICOWE, Ridicovius.
 RIDLEY, Ridleius.
 RIE, Ri.
 RIEUX, Riufius.
 RIOM, Rigomagum.
 RISBOURG, Risburgius.
 RIVAU, Rivaudus.
 ROALDEZ, Roaldesius.
de ROBLES, Roblesius.
 ROC-ROY, Rupes-regia.
 ROCHEBLOND, Rupiblundus.
 ROCHEFORT, Rupifortium, Rupifortius.
 ROCHEFOUCAUD, Rupifulcaudius.
la ROCHELLE, Rupella.
la ROCHEPOZAY, Rupipozaeus.
la ROCHESUR-YON, Rupifurionius.
 RODEMARK, Rupes-martia.
 ROHAN, Roanus, Roana.
 ROIE, Roia, Roienfis.
 ROLTSHAUSEN, Roltshausenus.
 ROMEGAS, Romegassius.
 ROMENEY, Romaneius.
 ROMERO, Romerus.
 RONCHEROLLES, Roncerollius.
 ROQUELAURE, Rupilaureus.
du ROSIER, Rosarius.
 ROSIERES, Roserius.
 ROSNE, Ronaeus.
 ROSNY, Ronius.
 ROSS, Rossenfis.
 ROSSI, Rossius.
 ROSSO, Rufus.
 ROTTERDAM, Roterodamum.
 ROUEN, Rotomagum.
della ROUERE, Roboreus.
 ROUERGUE, Ruteni.
 ROUHAUT, Roaldus.
 ROUSSILLON, Ruscinonenfis comitatus.
 ROUXEL, Rosellus.
le ROY, Regius.
 ROYAN, Roianum.
 ROZE, Rosa.
du RU, Rutius.
 RUBIS, Rubius.
 RUFFEC, Ruffecus.
 RUGGIERI, Rugerius.
 RUITER, Ruiterus.
 RUREMOND, Ruremunda.
 RUSSEL, Russellus.
 RUTHVEN, Ruvenus.
 RUZE, Ruzaeus.

S.

- SABLE, Sablatum.
la SAGUE, Saga.
 SAIGNE, Signius.
 SAINCTION, Santionius.
 SAINTES, Sanctus, Mediolanum Santonum.
 SAINTONGE, Santones.
la SALE, Sala.
di SALERNO, Salernitanus.
 SALIGNAC, Salignacus.
 SALLERME, Sallermius.
 SALLUSTE, Sallustius.
 SALVAISON, Salvaffo.
 SALUÇES, Salucia.
 SALVI, Salvius.
 S. AIGNAN, Santanianus.
 Ste ALDEGONDE, Santaldegondanus, Santaldegondius.
 S. ANDRE, Santandreas, Santandrea.
 S. ANTHOT, Santatotius.
 S. AUBAN, Santalbanus.
 SAN-CASSIANO, Cassiani-fanum.
 S. CHAMANT, Sanchamantius.
 S. CHAUMONT, Sancaumontius.
 S. COLOMBE *isle*, Aemona.
 S. COSME, Sancofimus.
 SANTA CROCE, Santacrucius.
 S. CYRE, Sancyrius.
 SAN DAMIANO, Damiani-fanum.
 S. DELIS, Sandelifius.
 S. DENIS, Sandionysius, Dionysii-fanum.
 S. DISIER, Sandefiderius.
 S. ESPRIT, Spiritus-fanum.
 S. GELAIS, Sangelafius.
 S. GEORGE, Sangeorgius.
 S. GOART, Sangoartius.
 S. HERAN, Santeranus.
 SAN-JOSEPHE, San-Josephus.
 S. LARY, Sanlarius.
 S. LAURENT, Sanlaurentius.
 S. LUC, Sanlucius.
 S. MARCELLIN, Marcellini-fanum.
 Ste MARTHE, Sammarthanus.
 S. MARTIN, Sammartinus.
 S. MEGRIN, Sanmegrinus.
 S. MICHEL, Michaelis-fanum.
 S. OFFANGE, Santoffangius.
 S. OMER, Audomari-fanum.
 SANPIERO, Sanpetrus.
 S. POINET, Sanpontius.
 S. POL, Sanpaullus.
 S. QUINTIN, Augusta Veromanduorum, Quintini-fanum.
 S. ROMAIN, Sanromanius.
 S. SAUVEUR, Sanfalsvatorius.
 S. SEVERIN, Sanseverinus.
 SAN SEVERINO, Sanseverinus.
 S. SOLINE, Sanfolinius.
 S. SULPICE, Sanfulpitius.
 S. VIDAL, Sanvitalis.
 S. YRIER LA PERCHE *en LIMOUSIN*, Aredii-fanum.
del SAMBUCCO, Sambucanus.
 SANCERRE, Sancerra.
 SANCY, Sancius.
 SANDE, Sandaeus.
 SANSAC, Sanfacus.
 SANTACCIO, Santacius.
 SANTLÀS, Santalius.
 SANZAY, Sanfaeus.
- SAPIN, Sapinus.
 SARAGOÇA, Caesarea Augusta.
 SAVEUSE, Savofius.
 SAVIGNAC, Saviniacus.
 SAVIGNY, Savinius.
 SAULSAYE, Salicetus.
 SAULT, Saltuenfis.
 SAULX, Saulius.
 SAUMUR, Salmuria.
 SAVOIE, Sabaudia, Sabaudus.
 SAWOLOCZE, Savolocia.
della SCALA, Scaliger.
 SCEPEAUX, Despeus.
 SCHALICH, Scalichius.
 SCHEDIUS, Schedius.
 SCHELANDRE, Schelandrius.
 SCHENCK, Schenkus.
 SCHETS, Schetus.
 SCHOMBERG, Schombergius.
 SCHONER, Schonerus.
 SCHOONHOVEN, Schonovia.
 SCHUD, Tschendus.
 SCOT, Scotus.
 SCRIMGER, Scrimgerus.
 SEGUIER, Seguerius.
 SEGUR, Segurius.
 SELDEN, Seldius.
 SELLES, Sellius.
 SELVES, Silva.
 SELVAGO, Silvagus.
 SEMPLE, Semplius.
 SENARPONT, Senarpontius.
 SENESÇAY, Senescaeus.
 SENLIS, Silvanectum.
 SENS, Agenticum Senonum.
 SEPULVEDA, Sepulveda.
 SERBELLONE, Serbellonus.
 SERIGNAC, Seriniacus.
 SERILLAC, Serilliacus.
 SERINI, Serinius.
 SERIPANDO, Seripandus.
 SERVIN, Servinus.
 SESSA, Sueslanus.
 SEVERE, Severius.
 SEURRE, Seureus.
 SEYMOUR, Seimorus.
 SFORZA, Sfortia.
 SIDNEY, Sidneius.
 SIENA, Senae.
 SILLAC, Sillacus.
 SILLERY, Sillerius.
 SILLY, Sillius.
 SIMIANE, Simiena.
 SIRLETO, Sirletus.
 SIRVAN, Atropatena.
 SISTERON, Cistertio.
 SLESWICK, Slevicenfis.
 SMITH, Smithus.
 SOBOLES, Sobolius.
 SOETE, Soetius.
 SOISSONS, Sueffio.
 SOMERSET, Somerfetus.
 SOMMIERES, Sommeriae.
 SONNECK, Sonnekus.
 SONOY, Sonoius.
 SORANZO, Superantius.
 SORE, Sora.
 SOUBIZE, Subifius.
la SOUCHIERE, Sucherius.
 SOULEGRE, Zulegerus.
 SOURDEAC, Surdeacus.
 SOURDIS, Surdifius.

I N D E X.

SOUVRE, Souvraeus.
 SPERONI, Speronius.
 SPILBERG, Spelbergius.
 SPIRE, Spira Nemetum.
 STAFFORD, Staffordius.
 STANLEY, Stanlejus.
 STEENWICK, Stenvica.
 STERLING, Sterlinum.
 STIFELS, Stifelius.
 STORY, Storius.
 STRASBOURG, Argentina.
 STRASSEN, Strafius.
 STREIN, Streinius.
 STROZZI, Strozzius, Stroffius.
 STUART, Stuartus.
 STUBBS, Stubbus.
 STUKELEY, Stucleius.
 STUL WEISSENBURG, Alba regalis.
 STURM, Sturmius.
la SUEDE, Suecia.
 SUFFOLK, Suffolcius, Suffolcia.
 SWICHEM, Zuichemus.
les SUISSES, Helvetii.
 SUREAU, Sorellus.
 SURENE, Surena.
 SUZE, Sufa.

T.

TAILLEBOURG, Talliamburgum.
 TALARD, Talarius.
 TALOUET, Taluetus.
 TANQUEREL, Tanquerellus.
 TARASCON, Tarasco.
 TARDIF, Tardivius.
 TARNOW, Tarnovius.
 TAVANNES, Tavianus.
 TAURIS, Taurisium.
 TAUTTEMBURG, Tauttemburgus.
 TAXIS, Taxis.
 TEFLIS, Teflisium.
 TELIGNY, Telinius.
 TEMPEL, Templeus.
la TENISSAYE, Teniffæus.
 TENREMONDE, Teneramunda.
 TERCERA, Tertia.
 TERGOES, Tergoesa.
da TERNI, Interamnas.
 TEROÛENNE, Tarvenna.
du TERRAIL, Terralius.
 TERRIDE, Terrida.
 TERSK, Terfkius.
 THEMINES, Theminius.
 THERMES, Thermus.
 THEVET, Thevetus.
 THIARD, Thiardus.
chateau THIERRY, Theodorici-castrum.
 THIN, Thinus.
 THIONVILLE, Theodonis villa.
 THORE, Thoreus.
 THORN, Thoruna.
 THOU, Thuanus.
 THROCKMORTON, Throcortonus.
 THUN, Tunnus.
 THUVRY, Thuvrius.
 TIEFFENBACH, Tieffenbachus, Tifenbagus.
du TIL, Tillius.
 TILESIO, Tilefius.
du TILLET, Tilius.
 TIRAQUEAU, Tiraquellus.
 TIROEN, Tiroenia.
 TIVOLI, Tibur.

TOKAY, Tocaium.
 TOLEDO, Toletanus.
 TOLET, Toletus.
 TONNERE, Triuncurianus.
 TORELLO, Torellus.
della TORRE, Turrianus.
 TORRIANO, Turrianus.
 TOUCHARD, Tuchardus.
 TOUL, Tullum.
 TOULON, Tolonium.
 TOULOUSE, Tolosa.
la TOUR, Turrius.
 TOURAINE, Turones.
 TOURNAY, Tornacum.
 TOURNEMINE, Tornaminus.
 TOURNON, Turnonius.
 TOURS, Caefarodunum Turonum.
 TOURTERON, Torteronus.
 TOUSAN, Tufanus.
 TRANSILVANIE, Dacia.
la TREMBLAIE, Tremblaëus.
 TREMBLECOURT, Tremblacurius.
la TREMOILLE, Tremollius.
 TRENTE, Tridentum, Tridentinus.
 TREVES, Trevirensis.
 TREVISANO, Trevisanus.
 TRIPIER, Triperius.
 TRISSINO, Triffinus.
 TROVILLU, Troviluvius.
 TROYES, Augustobona Tricassium.
 TRUCHSES, Truchefius.
 TUCCI, Tuccius.
 TULLE, Tutela.
 TURENNE, Turenia, Turenus.
 TURIN, Taurinum, Augusta Taurinorum.
 TURIN, Turinus.
 TURNHOUT, Turnohuta.

V.

VAILLAC, Valliacus.
 VAILLANT, Valens.
du VAIR, Varius.
du VAL, Valla.
 VALDEZ, Valdefius.
 VALENCE, Valentia.
 VALENCIENNES, Valencianae.
VALENÇA en Lombardie, Valentium.
 VALERIANO, Valerianus.
la VALETTE, Valeta.
 VALFENIERES, Valfenera.
 VALIER, Valerius.
 VALOR, Valorius.
 VARADE, Varada.
 VARAMBON, Varanbonus.
 VARANE, Varana, Varanius.
 VARAX, Varaffius.
 VARCHI, Varchius.
 VARGAS, Vargas.
 VASARI, Variarius.
 VASSY, Vaffiacum.
 VAUBERCOURT, Vobecurtius.
 VAUDEMONT, Valdemontius.
 VAUX, Vallius.
 VELASCO, Velascus.
le VELAY, Velauni.
 VELEZ, Velezia.
 VENDOSME, Vindocinum, Vindocinus.
le VENEUR, Veniator.
 VENIERO, Venerius.
 VENLO, Venloa.
 VENTABREN, Ventabrenus.

VENTADOUR,

I N D E X.

VENTADOUR, Ventadurius.
 VERALLO, Veralius.
 VERDALE, Verdala.
 VERDUGO, Verdugus.
 VERDUN, Virodunum.
 VERE, Veerus.
 VERMIGLIO, Vermilius.
 VERNUEIL *en* PERCHE, Vernolium.
 VERREICKEN, Verrheikenus.
 VERSOY, Verfovia.
 VERVINS, Vervinium.
la VERUNE, Veruna.
 VESALE, Vefalius.
 VETTORI, Victorius.
 VEZELAY, Vezeliae.
 VEZINS, Vezinius.
 VIC, Vicus.
 VIELLEVILLE, Vetus villa.
 VIENNE *en* Dauphiné, Vienna.
 VIENNE, Viennensis.
 VIETE, Vieta.
 VIGEAN, Vigeanus.
 VIGLIUS, Viglius.
la VIGNE, Vinea.
 VIGNACOUR, Vignacurius.
 VILLANDRADE, Villandrada.
 VILLAROEL, Villaroelius.
 VILLARS, Villarius.
 VILLEBOIS, Villabofius.
 VILLEBON, Villabonius.
 VILLEGAGNON, Villagagnonus.
 VILLEMUR, Villemurium.
 VILLENEUFVE, Villanova.
 VILLEQUIER, Villocclarus.
 VILLEROY, Villaregius.
 VILLERS, Villerfius.
 VILVOORDE, Vilvorda.
 VIMIOSO, Vimiofus.
 VINET, Vinetus.
 VINS, Vincius.
 VIQUES, Viquius.
 VITEAUX, Vitellianus.
 VITELLI, Vitellius.
 VITRY, Vitrius.
le VIVARAIS, Vivariensis ager.
 VIVIERS, Vivarium.
 VIVONNE, Vivonus.
 VIZZEGRAD, Vicegradum.
 ULME, Ulma.
 UNGNAD, Ungnadius.
 VOISIN, Vicinus.
 VOLUIRE, Volvirius.
 USELING, Uffelingus.
 UTENHOVE, Utenhovius.

VULPIANO, Volpianum.
 UZA, Uzatus.

W.

WALDECK, Waldecensis.
 WALLONS, Gallobelgae.
 WARWICK, Warwicensis.
 WEDDE, Wedenfis.
 WEERT, Waertius.
 WEISSENBURG, Alba Julia.
 STUL WEISSENBURG, Alba regalis.
 WENDEN, Wenda.
 WESEMBECK, Wefenbecius.
 WESTERLOO, Westerloa.
 WHITAKER, Whitakerus.
 WIAT, Wiatus.
 WICHART, Wichardus.
 WIER, Wierus.
 WIGAND, Wigandus.
 WILD, Ferus.
 WILKS, Wilkesius.
 WILLELMS, Willelmus.
 WINWOOD, Winwoodus.
 WIRTZBURG, Herbipolis.
 WISHART, Sophocardius.
 WITTENBERG, Witemberga.
 WOLFF, Wolfius.
 WOLMAR, Wolmaria.
 WOLSEY, Wolfacus.
 WOTTON, Wottonus.

Y.

YORK, Eboracensis.
 YPRES, Ipra.

Z.

ZAMPINI, Zampinus.
 ZANCHIO, Zanchius.
 ZAMOYSKI, Samoscius.
 ZATHMAR, Zatmarum.
 ZBOROWSKI, Sborovius.
 ZEBRZIDOWICZE, Zebrzidovius.
 ZIGHET, Zigethum.
 ZIRICZEE, Ziriczea.
 ZOBEL, Zobelus.
 ZOLNOC, Zalnocum.
 ZRIN, Serinius.
 ZULPICH, Tolbiacum.
 ZUNIGA, Sunica.
 ZUTPHEN, Zutfania.

F I N I S.

